THESAURUS
ANTIQUITATUM
SACRARUM.

THESAURUS
ANTIQUITATUM
SACRARUM

COMPLECTENS

SELECTISSIMA CLARISSIMORUM VIRORUM OPUSCULA,

IN QUIBUS

VETERUM HEBRÆORUM MORES

LEGES, INSTITUTA, RITUS SACRI, ET CIVILES ILLUSTRANTUR:

OPUS

Ad illuſtrationem utriuſque Teſtamenti, & ad Philologiam ſacram, & profanam utiliſſimum, maximeque neceſſarium.

VOLUMEN VIGESIMUMSEPTIMUM.

AUTORE

BLASIO UGOLINO.

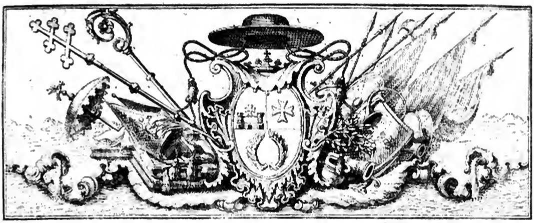

VENETIIS

MDCCLXIII.

Apud Joannem Gabrielem Herthz, et Sebastianum Coletti.

SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

FERDINANDO COM. DE HALLWEIL

EPISCOPO NEUSTADIENSI

MARIÆ THERESIÆ AUGUSTÆ

Reginæ Pannoniæ & Bohemiæ &c.

AB INTIMIS CONSILIIS.

BLASIUS UGOLINUS

FELICITATEM.

C*UM ex multorum literis ac ſermone perceperim*, PRÆSTANTISSIME PRÆSUL, ANTIQUITATES SACRAS, *quas edendas illuſtrandaſque ſuſcepi*, *Tibi quammaxime probari*, *ea de cauſa eas Tibi dicandas addicendaſque putavi*, *quod pro-*

be

be nossem quantum ex Tuo præsidio ac dignitate imperti-ri illis posset præsidii ac dignitatis. Nihil enim illustrius atque honorificentius contingere mihi unquam potuit, quam ut abs Te hoc publico judicio ac testimonio hæc mea studia commendarentur, qui bonorum omnium laude ac prædicatione commendaris; præsertim cum summa floreas apud doctissimos Viros gratia atque autoritate; quam ut Tibi comparares, multa tum a fortuna, tum a natura Tibi præsidia affuere: Domi enim Tibi aderant Majorum imagines, unde virtutum omnium exempla petere posses, qui Te ad gloriam & ad dignitatem excitarent. Nulla abs Te prætermissa est cura ac diligentia, quo Majorum gloriam tuerere. Qua de causa cum maximam de Tua doctrina & pietate famam excitasses, factum est, ut BENEDICTI XIV. *Pontificum omnium, quos adhuc vidimus, aut meminimus, pietate & sapientia Optimi Maximique, &* MARIÆ THERESIÆ AUGUSTÆ, *constantia, magnanimitate, prudentia, rerum domi bellique gestarum magnitudine, post omnium hominum, atque omnium seculorum memoriam clarissimæ celeberrimæque, judicio dignus haberere, qui Episcopatu Neustadiensi insignirere; quo munere summa cum laude & commendatione perfunctus es, ne tam insigni judicio, & singulari, quam de Te excitasti, expectationi defuisse videre. Pietas, prudentia, sapientia, charitas, beneficen-*

tia,

tia , ceteræque virtutes , quæ Episcopum quammaxime decent, in Te celebrantur omnes: Prædicatur inprimis humanitas, facta omnibus Tui adeundi, conveniendique potestate, præsertim iis , qui a probitate & doctrina commendantur . Dici vix potest , quæ Tua sit in tuendo custodiendoque populo cura & vigilantia , ut diu noctuque vigilandum, excubandumque Tibi esse censeas, quo tuis vigiliis atque excubiis , commissum Tibi gregem , integrum & incolumem Christo summo Pastori sistere , ac præstare possis . Qua de causa summam Tibi curam ac diligentiam in eligendis initiandisque Clericis ac Sacerdotibus adhibendam Tibi esse censes , qui in excolenda Vinea Domini Tecum operari possint . Quamobrem nulla abs Te præsidia , atque ornamenta Ecclesiasticis studiis , quibus Sacerdotes imbuantur, defuerunt ; quæ ANTIQUITATIBUS SACRIS, PRÆSTANTISSIME PRÆSUL, *fac ne desint, quæ præ ceteris dignæ sunt, quas tueare atque defendas ; eo quod vetustate, præstantia, atque utilitate reliquas omnes antecellant ; In hoc Volumine præcipue Res Hebræorum militaris illustratur . Hæc ab* JEHOVA *Imperatore instituta instructaque est : Qua de causa Tabernaculum, auri, argenti, ærisque copia, artificio, cælatura, purpurea, byssina, hyacinthina variaque veste, in medio castrorum magnificentissimum ornatissimumque sibi Imperatori apparari instruique jussit, facta uni summo*

Sa-

Sacerdoti, unisque Legatis sui adeundi, conveniendi, consulendique potestate, jussis reliquis procul a Prætorio castrametari, quo Imperatoria majestas populo sanctior, & angustior haberetur. Ejus Legati, qui sub ejus auspiciis, Midianitico, Chanaanitico, Syriaco bello meruere, præ ceteris reliquarum gentium ducibus, rerum gestarum magnitudine, celebritate victoriæ, imprimis tanti Imperatoris majestate claruere. Vale

BLA-

BLASIUS UGOLINUS
LECTORI.

RES Militaris Hebræorum , quæ a *Jehova* Imperatore inſtituta inſtru-ctaque eſt , in hoc Volumine præcipue illuſtratur. Ejus Legatos, qui Midianitico, Chanaanitico, Syriaco Bello ſub ejus auſpiciis meruere , ceteris reliquarum gentium Ducibus , rerum geſtarum magnitudine, celebritate victoriæ, inprimis tanti Imperatoris majeſtate , nemo erit , qui præferendos eſſe non cenſeat : Agitur in hoc Volumine de belli indictione , de militum delectu , de auſpiciis & ominibus in bello ſuſcipiendo , de ætate conſcribendorum Militum, de ordine Militari, de equitatu , de præfectis , de ſigniferis , de armis , de veſtibus , de diſciplina , de exercitiis militaribus, de tentoriis , de pœnis militaribus , de victoria , de ſpoliis, de præmiis militaribus, ceteriſque quæ bellum ſpectant . Præterea Noachidarum , id eſt jus naturale & gentium juxta Hebræorum diſciplinam uberrime illuſtratur : Quod proxime conſequetur Volumen , rem Nummariam Hebræorum comprehendet.

IN-

INDEX

OPUSCULORUM,

Quæ in hoc volumine continentur.

HA-

HADRIANI RELANDI
ORATIO
DE
GALLI CANTU
HIEROSOLYMIS AUDITO.

Quietem non capit animus sciendi cupidus, sed quo plura investigat & consequitur, plura superesse comperit. Frustra speratur tranquilla post rerum cognitionem voluptas, quæ finem studio sapientiæ faciat, & incredibilem hunc ardorem restinguat. Decurrat in hoc stadio qui volet, enitatur & contendat, meta fatali quasi manu retroacta, & conspecta semper eminus, spem omnem accedendi præcidet. Ne una quidem res est, cujus naturam penitus habemus perspectam (usque eo crassis omnia circumfunduntur tenebris) & si vel hoc ipsum generi humano datum fuisset, singuli dies nihilominus nova argumenta suppeditarent, in quibus cum fructu occuparemur. Non hic in immensam adeo rerum cognoscendarum copiam, quam unusquisque, qui modo rationis est particeps, animadvertere potest, vos mentem volo intendere; sed in illa duntaxat quæ ab hominibus indoctis & a studio literarum alienis, licet ante oculos posita, negligi & pro nihilo putari solent, sapientiæ tamen studiosis amplam materiam meditandi suggerunt. Quot stirpes & herbæ aut tritæ pedibus aut a prætereuntibus contemtæ hominum generi salutares compertæ sunt, postquam earum vires innotuerunt? Quamvis in cœlo novum sidus appareat, si nullo insolito fulgore oculos percellit, non animadvertetur ab homine, qui stellarum situm atque ordinem ignorat; sed illos, qui cursus astrorum dimetari solent, & in ortus eorum obitusque inquirere, occupatos tenebit atque impeditos. Eædem nives in virum peritum rerum naturalium ac imperitum decidunt, ita tamen ut ille de admirabili partium conformatione & figura parum sit sollicitus, de qua non immerito acutissimi philosophi laborant. Qui ad veterum scriptorum monumenta animum adpellit, quo acriori judicio valet, & majori imbutus est rerum scientia, plura inveniet, in quibus hæret, quæque diligentius ponderat, interea dum alii nihil in iis involutum esse aut occultum, sed aperta omnia & manifesta, existimant. Quod si ad divina oracula nos conferamus, in illis quo-

que abdita multa & recondita deprehendemus, quæ a plerisque neglecta, quod verba in recessu nihil habere viderentur & sine ullis salebris fluere, aliorum tamen industriam exercere poterunt. Plane, quemadmodum homines oculorum usu destituti per loca periculosa sine metu feruntur, quæ si conspicere possent & discrimen, in quod adducuntur, animadvertere, suspensos eos merito tenerent & retardarent.

Luculenter ea, quæ a me dicta sunt, confirmari intelligetis, auditores, si mecum oculos conjiciatis in illam historiæ sacræ partem, quæ, quum Petrus se nosse sospitatorem generis humani Jesum per jure negasset, gallum cecinisse tradit, quo audito egressus foras uberibus lacrymis commissam culpam deflevit. Multi sacrum codicem & legerunt & commentariis illustrarunt, quibus id nec mirandum adeo nec animadversione dignum videbatur, galli cantum Hierosolymis auditum fuisse. Et, nisi vehementer fallor, etiam inter vos, qui me verba facientem auditis, reperiuntur, quorum mentibus eadem opinio insidet, nihil hic magnopere attendendum aut notandum esse. Conabor tamen efficere, ut intelligatis scrupulum haud exiguum in iis residere, de quo enucleatius dicere & palam facere, ubi hæreat, deinde evellere, constitui. Qua opera & lux aliqua inferetur sacris tabulis, & veritas rerum iis contentarum adversus Christiani nominis hostes firmabitur. Nec a disciplina, quam autoritate publica doceo, hoc argumentum alienum est, nec ab hoc ipso inaugurationis ritu, quo fasces Academicos ei viro traditurus sum, qui artes Apollinis & Æsculapii, quibus gallus sacer esse dicitur, in hac Academia profitetur.

Urbe Hierosolymam præ universo terrarum orbe a summo numine destinatam olim cultui Levitico ac solemnibus populi Judaici ceremoniis fuisse, & singulari sanctitate præditam, res est notissima: unde nomen urbis sanctæ, & Cadytis, ut nonnullis visum est, ei adhæsit. Hujus sanctitatis quum multa eaque clarissima indicia extent in sacris monumentis, minutatim singula persecuti sunt Hebræorum doctores, quibus urbs Hierosolymitana ante alias eminuit. Solent hæc ad decem capita referre, e quibus primum est, domos in hac urbe non vendi ea lege, ut si intra anni spatium redemtæ non sint, emtori stabilis & certa permaneat earum possessio. Qua de re lex a Deo scita legitur in capite Levitici quinto & vigesimo. Alterum, non teneri eam lege de afferenda vitula ad expiandam cædem, incerto autore patratam. Tertium, exemtam illam esse e numero civitatum, quæ impulsu aliorum ad cultum falsi numinis aut imaginum deduci possunt, & deductæ exscindi debent mandato Dei, in capite tertio & decimo Deuteronomii. Quartum, domos ejus non infici lepra illa contagiosa, quæ ipsos lapides & parietes ædium invadere in Palæstina solebat. Quintum, illic non porrigi ex ædibus trabes vel Meniana, quæ alii vocabulo projectorum nuncupant, ne qui sub iis in platea ambulant ex cadaveribus sub terra latentibus, aut particula eorum, immunditiem contrahant, si superne trabs speciem tectæ porticus aut tabernaculi faciat, quum unumquemque pollui lex Divina doceat, qui in eodem tabernaculo cum cadavere versatur. Sextum, non inveniri in illa stercoris & sordium acervos, e quibus bestiæ serpentes & immundæ gignuntur, quarum contactu cibos & homines inquinari lege Dei sancitum est. Septimum, nullas illic exstrui fornaces calci parandæ destinatas. Octavum, hortos ibi nullos esse, qui cum stercorari debeant, animalia immunda progigniunt. Nonum, ad quod attendere vos volo, quum ad quæstionem, quæ nunc in manibus est, maxime faciat, nullos in ea gallos nutriri; cui decimum addunt, mortuum eo die quo ex hac vita migravit, urbe esse efferendum.

Videtis, opinor, auditores, nodum hic esse difficilem, qui expediri meretur. Etenim, si Hierosolymis galli non fuere, ne terram pedibus dissipantes immunda animalia eruant & res sanctas contaminent, quomodo Petrus gallum cantantem ibi audivisse dicitur? Sunt, qui putant nullo negotio hanc difficultatem tolli, si dixerint falsum esse quod Judæi tradunt legem olim latam fuisse de gallis in urbe Hierosolymitana non alendis; & hoc ipsum ex corpore Talmudico infirmari ac dilui posse, in quo nonnulla his contraria inveniri perhibent. Quippe in eo legitur gallum, qui rostrum puero in caput infixerat, lapidibus obrutum fuisse Hierosolymis: quod legem a Deo latam de interficiendo bove, qui plagam mortiferam alicui inflixit, non de bubus tantum, sed de quibusvis bestiis nocentibus, intelligi debere doctorum Judaicorum sententia sit. Quum vero in eodem loco, quo vulnus acceptum erat aut cædes commissa, reus plecti debuerit, sequitur Hierosolymis peractam fuisse cædem, ubi sumtum de eo supplicium fuit, Hierosolymis ergo, dicunt, fuere galli, qui & vulnerare illic hominem & morte mulctari potuere. Equidem demonstrari hic non

non video culpam a gallo Hierosolymis commissam fuisse, licet illic pœnam subjerit, quia sententia de bove, atque ita etiam de gallo puniendo, non quovis loco ferri potuit; sed illo solum, in quo considerent & de causis cognoscerent judices tres & viginti, uti in codice de Synedriis traditur. Quod si itaque fingamus in loco aliquo non longe ab Hierosolymis, ubi non nisi triumvirorum consessus erat, qui de re pecuniaria solum & minoris momenti judices erant, vulnus puero a gallo inflictum fuisse, debuit ad alium locum & majus tribunal deferri, ubi trium & viginti judicum consessus erat, qualis sine dubio Hierosolymis fuit; ubi non modo Synedrium magnum consedit septuaginta virorum, sed duplex concilium virorum trium & viginti, unum in monte templi quem vocant, alterum ad ostium atrii. Non ergo inde sequitur eum gallum Hierosolymis fuisse nutritum. Quod etsi illud in ipsa urbe a gallo commissum fateremur, necdum tamen inde efficeretur, eum ibi pastum, sed tantummodo eo delatum fuisse, quod varias ob causas potuisse fieri mox docebimus.

Sed acrius telum est, quod in nos intendunt, depromtum ex iis verbis pandectarum Judaicarum, quę in enarratione rituum sacrorum in templo Hierosolymitano servatorum cantum galli memorant, quo audito se unusquisque quotidie ad opus accingebant, Plane, dicunt, atque aperte in codice Tamid appellato doctores Hebraeorum loquuntur, olim eum sacerdotem, qui ab altari exteriori cineres removeret, se lavisse ante adventum prçfecti: hunc vero summo mane januam pulsasse illius conclavis, in quo sacerdotes eo die sacris operaturi somnum capiebant, eumque non semper eadem hora venire solitum, sed nonnunquam ad cantum galli aliquando ante vel post. In eandem sententiam in codicem Joma traditur: singulis diebus cineres ex altari amovebant ad cantum galli, vel ocyus paulo, aut tardius. Verum die expiationis anniversariæ, a media nocte, tribus autem festis maxime solemnibus, paschate scilicet, pentecoste & festo tabernaculorum, a prima noctis vigilia. Nec instabat galli cantus, quin atrium refertum esset turba Israelitarum. Denique in codice Succa legitur; quum festi dies, aut noctes verius, tabernaculorum agerentur, sacerdotes duos stetisse in porta superiore, qua ex atrio Israelitarum ad atrium mulierum descenditur & ad cantum galli tubas inflasse.

Ex his patere arbitrantur falli doctores Hebræos & sibi adversari, qui nullos omnino gallos Hierosolymis nutritos fuisse affirmant, quum ex ipsis eorum scriptis doceri possit quotidie galli cantum fuisse auditum ante exordium cultus sacri in templo peragendi. Commenti etiam fuere, quum Talmudicos dissentire de vi vocum קרא הגבר animadverterent, & alii eas per cantum galli, alii per clamorem viri explicarent, nescio quem gallum sacrum, in templo nutritum, cujus hunc usum fuisse volunt, ut cantu suo indicium instantis auroræ faceret, & sacerdotes officii sui admoneret. Ego vero nunquam mihi persuadere potui pulcherrimum illum sacrorum ordinem, qui tanta cum diligentia observabatur, a re tam lubrica & incerta, ac galli cantus est, fuisse suspensum. Quid enim, si contingeret gallum non cecinisse, ideone nec sacerdotes nec Levitas tempore legitimo sacris operatos credemus? Prohibent præcepra patrum Hebræorum, qui curiosius quam in tabulis Mosaicis jussum erat, singulas partes functionum sacrarum ordinarunt, ne vel minima perturbatio locum habere posset, & decore, uti ipsis quidem videbatur, omnia peragerentur. Ex illorum decreto, primo quidem post lustratum a sacerdotibus atrium unus ex iis, sortitione facta designatus, cineres tollebat ab altari exteriori, in quo postquam suo loco dispositæ essent lignorum strues ad alendos ignes, sortes iterum per capita ductæ tredecim viros indicabant, qui in mactatione & oblatione agni occuparentur. Mox ubi speculator plagam cœli orientalem luce perfundi clamaret agno ex conclavi deducto, eidem ad apertionem portæ magnæ, quæ in sanctum ita dictum patefaciebat aditum, jugulum incidebatur. Deinde sacerdotes duo in sanctum ingressi cineres ab altari interiori removebant, & purgabant quinque lampades. Tum membra agni ad clivum delata & sale conspersa deponebant, ut tertium & quartum ductis sortibus intelligerent, quis thus atque odores incenderet, & quis membra victimæ a clivo ad summum altare deferret. Quibus peractis incendebantur odores, lampades duæ reliquæ lychnuchi purgabantur & agni membra in altari conflagrabant. Denique fertum holocausto illi congruum, & crustula pontificis maximi offerebantur, adjuncto vini libamento. Quæ cum ita se habeant, quis credat Judæorum doctores in horum omnium tempore atque ordine definiendo tam curiosos voluisse initium horum sacrorum ab audita voce galli alicujus, qua nihil est incertius, ducendum fuisse?

Quam ergo, dicetis, illa verba, quæ paulo ante recitata ſunt, habent ſententiam, in quibus aperte mentio cantus galli fit? Duplici modo ad illa reſponderi poteſt. Primo, voci Hebrææ נבר, quæ Latine reddita gallum ſignificat, etiam hanc vim ſubeſſe, ut virum notare poſſit. Et profecto inter ipſos Hebræorum doctores inveniuntur, qui omnibus illis locis, quæ commemoravimus, ea verba non per cantum galli, ſed clamorem viri exprimenda eſſe contendunt. In ipſa Gemara, ut pateat hanc opinionem novam non eſſe aut recentem, hæc verba קרא הגבר explanari videmus per illa כרז כרוזא *clamavit præco*. Sic ut putent virum aliquem fuiſſe, qui id habuerit muneris, ut voce ſua admoneret ſacerdotes appropinquantis auroræ, quique fortaſſis etiam a ſimilitudine quadam, quæ illi hac parte cum gallo erat, galli nomen invenerit. Firmat hanc ſententiam præfectum portis atrii aperiendis nomine בן גבר, *filii galli* eſſe nuncupatum, uti liquet ex codice, in quo agitur de ſiclis.

Mihi tamen, ut verum fatear, non placet hæc reſponſio. Quamvis enim inficiari non poſſim vocem גבר virum quandoque ſignificare, non tamen arbitror in iis, quæ a me ſtatim ex Talmude prolata ſunt, hanc notionem illi eſſe ſubjectam. Si enim clamor viri intelligendus eſt, qui certo tempore mane audiebatur, quidni dicunt initium ſacrorum factum eſſe, aut præfectum ad conclave, in quo ſacerdotes erant, adveniſſe, ſimul ac vocem illius viri audiverant, uti de agno iidem ſcriptores prodiderunt, ſtatim ac vox ſpeculatoris ברקאי *Lucet* audita fuerat, agnum ex conclavi agnorum fuiſſe delatum, eundemque ſtatim ac templi fores crepuerant, jugulatum fuiſſe? Cur dicere malunt vel paulo ante clamorem viri vel paulo poſt, nonnunquam ocyus, aliquando tardius id contigiſſe? Quod tam dubio temporis intervallo circumſcribi non debuiſſet, ſi ad vocem hominis iſti negotio præfecti fuiſſet dirigendum. Præterea memoratur quidem vox Gabinii præconis גביני כרוז, quæ longiſſime fuit exaudita, & negari non poteſt aliquem in templo præconem fuiſſe & præfectum temporibus, ſed illum indicari his verbis קרא הגבר nondum liquet. Imo ſi illum indicare voluiſſet ſcriptor codicis Tamid, quidni eum capite primo nominatim Gabinium præconem appellaſſet, uti capite tertio. Non enim uni tantum, ſed omnibus nomen Gabinii tribuunt. Sic nihil fuiſſet in dictis lubricum, nihil ambiguum. Cur iis verbis utitur, quæ æque de cantu galli quam de clamore viri intelligi poſſunt? Quid? quod in codice Tamid, in quo accurate ratio ſacrorum quotidianorum traditur, nulla formulæ, qua præconem uſum volunt, mentio fiat. Nec enim is ſpeculator, qui mane ſimulatque lucebat, voce ברקאי ejus rei indicium dabat, hoc verbo ſacerdotes & Levitas ad opus ſuum excitaſſe dici poteſt, quum ſacerdotes diu ante illum clamorem in officio ſuo jam verſarentur. Denique (fateor) in ipſa Gemara codicis Joma quidam ſapientes hæc ipſa verba קרא הגבר ad clamorem viri referunt, qui mane ante ortum auroræ hac formula uſus fuerit, Sacerdotes ad opus veſtrum, Levitæ ad ſuggeſtum, Iſraelitæ ad ſtationem. Sed quum ibidem aliorum ſententiæ in diverſa abeant, qui ea de cantu galli intelligenda arbitrentur, licebit mihi illorum amplecti ſententiam, quam ſimillimam veri cenſeo. Nec, ſi vel maxime concedam præfectum temporibus ea formula mane uti ſolitum, ſequitur ilico verba Hebræa, de quibus diſputamus, ad vocem illius præfecti ſpectare. Imo, quum plerumque de cantu galli a Judæis uſurpari ſoleant, nulla neceſſitas nos cogit, neglectavi verborum uſitata ac trita aliam minus cognitam & idoneam iis attribuere.

Quandoquidem ergo illa verba, quæ in duas partes accipi poſſunt, per clamorem viri Latine non bene reddi contendimus, reſtat, ut dicamus per cantum galli ea verti oportere: non quidem in eam ſententiam ac ſi neceſſe fuiſſet ſingularis cujuſdam galli vocem exaudiri, antequam ſacerdotes ad munus ſuum ſe conferrent, ſed quatenus tempus illud deſignant, quod & nos gallicinium appellamus & Græci ἀλεκτρυόνων ᾠδάς Ita ſolent Hebræi iis ipſis verbis uti cum in conſuetudine ſcribendi, tum ſermocinandi. Quod verba ſuperius allata ex Miſna Joma firmant, ubi cantus galli, media nox, & prima noctis vigilia, tanquam partes noctis recenſentur, quemadmodum & in Gemara Hieroſ. codicis Peſachim (37. 4.) קרות הגבר *gallicinium*. In Gemara Hier. Codicis Kilaim (32. 2.) narratur, quum celeberrimi doctoris R. Judæ, quo neque ſapientior quiſquam neque ſanctior illa ætate vixiſſe creditur, funus elatum fuit, perturbato naturæ ordine diem uſque eo productum fuiſſe virtute Divina, ut ſole occidente gallus canere inciperet, ubi eadem verba Hebræa leguntur. In Babylonico codice Joma (21. 1.) diſſuadetur inter ſuſceptum ante cantum galli קודם קריאת הגבר, quo loco & ſecundus (cujus Marcus quoque meminit) (*cap.* 14. *comm.*

comm. 30.) & tertius cantus distincte commemorantur, quos diversis temporum intervallis galli edunt; quo modo & Theocritus (*idyllio* 24.) de cantu gallorum tertio scripsit

> Ὄρνιθες τρίτον ἄρτι τὸν ἔσχατον ὄρθρον ἄειδον.

Adeoque existimamus, quum Hebræi tradunt præfectum ad sacerdotes accessisse circa cantum galli, aut instante galli cantu atrium ab Israelitis completum fuisse, tempus inter mediam noctem & auroram indicari, nec inde colligi posse gallorum cantum ibi auditum fuisse. Quid enim? An mihi dicere non licebit, etiamsi ne unus quidem in hac urbe gallus aleretur, rem aliquam accidisse sub vel ad cantum galli: quibus verbis Horatius usus est initio sermonis primi & Juvenalis satyra IX. In eandem sententiam scriptum est libro tertio Hasmonæorum, *Cap.* 5. 15. Ἄρτι δὲ ἀλεκτρύων ἐκέκραγεν ὄρθειος. Quod non de cantu galli cujusdam singulari, sed de gallicini tempore intelligendum esse res ipsa declarat. Eleganter gallum ὄρθειον appellat. Scilicet veteres ὄρθρον præcedere auroram dicebant, uti testatur Phrynichus in ecloga dictionum Atticarum. Quamvis enim multos scribat sua ætate nomine ὄρθρου nuncupare tempus, quod ortum solis proxime antecedit & prisci ἕω sive auroram appellabant, vult tamen vocabulum ὄρθρος illi tempori aptissime tribui, quod ante lucem ipsamque adeo auroram labitur, quo lucernæ lumen adhibere necesse est. Unde & Theocrito gallus ὄρθειος dicitur multo elegantius quam ἠῷος; non enim ante solis modo, verum etiam auroræ & lucis ortum galli canunt, silentio noctis, ut ait Ennius: quapropter olim Nocti sacra fiebant gallo & uti Ἠὼς sive aurora nuntia solis esse fertur, ὄρθρος nuncia auroræ. Idem observatum cernimus in hoc disticho Theognidis.

> Ἑσπερίη δ' ἔξειμι, κ' ὀρθρίη αὖτις ἔσειμι
> Ἦμος ἀλεκτρυόνων φθόγγος ἐγειρομένων.

Distinxit etiam accurate gallicinii tempus sacer scriptor Marcus, Nescitis, inquit, quando dominus domus veniat, sero, an media nocte, an galli cantu ἢ ἀλεκτοροφωνίας, vel mane, πρωΐ: ubi gallicinium inter noctis medium & auroram interponitur. Quæ quidem ex Censorini libro de die natali illustrantur, ubi hæc leguntur; *Tempus quod nocti mediæ proximum est*, *vocatur* de media nocte: *sequitur* gallicinium, *cum galli canere incipiunt*. *Dein* conticinium, *cum conticuerunt*. *Tunc* ante lucem *&* *sic* diluculum, *cum sole nondum orto jam lucet*.

Apparet itaque ex verbis doctorum Talmudicorum probari liquido non posse gallos Hierosolymis educatos fuisse, nec aliquid inde inferri, quod veritatem illius sententiæ labefactet, gallos ibi pascere non licuisse. Sunt tamen alii, qui existimant se falsi arguere posse doctores Hebræorum ex his ipsis verbis historiæ Evangelicæ, in quibus illustrandis versamur. Manifestum est, inquiunt, nullam fidem habendam esse patribus Talmudicis, quum gallos Hierosolymis fuisse negant. Contrarium enim docet historia mortis Christi & aperte indicat Petrum illic gallum cantantem audivisse. Et vel hoc unum sufficere arbitrantur non solum ad imminuendam, verum etiam ad evertendam funditus auctoritatem omnium illarum rerum, quæ veluti ab antiquissimis temporibus ductæ tum in Misna tum Gemara a Judæis traduntur. Ego autem in longe alia opinione versor, & quamvis nec possim nec velim patrocinium suscipere illius *disciplinæ*, quam sermonibus velut per manus traditam ferunt, & omnium legum, quas doctores Hebræi specioso antiquitatis velo obtendunt, iniquum tamen esse puto illis res suas narrantibus eam fidem recusare, quam scriptoribus Græcis & Romanis habemus, si quæ ab iis traduntur nec rationi nec certissimis aliorum, eorumque plurium scriptorum, testimoniis adversa sint. Quamobrem, si quod illi narrant de gallis, hos videlicet alere in urbe Hierosolymitana interdictum fuisse, conciliari possit cum scriptis novi fœderis, quid causæ est quo minus credi debeat, eos vere id prodidisse? Tentemus ergo & disquiramus, an hæc secum ita pugnent, uti prima specie apparet.

Legitur in Evangelio Matthæi Petrum, qui Hierosolymis erat, audivisse gallum canentem. Ipse gallus Hierosolymis fuisse non legitur. Potuit vox galli extra Hierosolymas edita ad ipsam urbem, & aures Petri deferri. Situs urbis Hierosolymitanæ, quæ diversis montibus insidebat, non parum huc facit: quum loca excelsa voces missas recipiant, quæ plana præterlabuntur; & ipsum noctis tempus, quo sonos multo longius propagari quam interdiu novimus. Ne jam de ventis loquar, qui cantum galli clarius & fortius ad aures Petri deferentes, multum augere vim soni & provehere potuerunt. Certe memoriæ proditum est in Sicilia audiri

diri posse voces gallorum, qui in Italia canunt, licet fretum Siculum interjectum sit. Ita scribit Silius Italicus; (*lib.* XIV.)

Ex illo servans rapidus devortia Nereus
Saevo dividuos conjungi pernegat aestu.
Sed spatium, quod dissociat consortia terrae,
Latratus fama est (sic arcta intervenit unda)
Et matutinos volucrum transmittere cantus.

Volucrum nomine gallos intellexisse Silium tuto creditur, quum Greci eos ὄρνιθας, Latini aves, vulgo nuncupare soleant. Quod si quis minores aves hic indicari contendat, utique cantus gallorum, qui magis canori sunt, eque percipi poterat. Plinius quoque (*lib.* VI. *c.* I.) eo loco, quo de Bosporo agit Asiam ab Europa dividente, tradit *alitum cantus canumque latratus invicem audiri: vocis etiam humanae commercia, inter duos orbes manente colloquio, nisi cum id ipsum auferunt venti.* Idem hodie de Constantinopoli narrant, illic gallos in Asia canentes audiri. Quod si cives Constantinopolitani in urbe sua gallos in opposito Asie litore, a quo intermedio mari disjungitur, cantantes audire possint, uti fertur, minime mirum nobis videri debet Petrum Hierosolymis gallum extra urbem canentem audivisse. Quacunque enim in regione urbis edes pontificis maximi Cajaphe fuisse credantur, propiores certe fuerunt mœnibus urbis, quam Asia Constantinopoli. Quod si in monte Zion eo loco fuerint site, quo eas collocat diligentissimus investigator antiquitatis Judaice Villalpandus, qui triginta annos describendo templo & urbi Hierosolymitane impendit, vix tribus stadiis a turri Hippico, ipsisque muris civitatis absfuerunt.

Dici etiam potest legem de non nutriendis in urbe gallis latam esse solis Judeis. Id res ipsa & finis legis declarat. Data fuit, ne in urbe, ubi sancta que vocant levia, portio scilicet ex sacrificiis salutaribus privatis, agnus paschalis, decima animantium, decime secunde & fructus plante quadriennis comedi ab Israelitis debuerunt, contactu reptilium, quorum partes galli gallinacei ex terra unguibus eruere possent, contaminarentur. Itaque quod in urbe Hierosolymitana Israelitis erat interdictum, id ipsum per universam terram sanctam prohibitum erat sacerdotibus: quod non in metropoli solum, sed per omnem terram Israeliticam liceret sacerdotibus primitias frugum, quas Hebraei תרומות vocant, comedere. Quamobrem, etiamsi Judaeis non liceret gallos Hierosolymis alere, quid hoc ad Romanos, quibus eo tempore Judei parebant? Metus non erat, si vel Pilatus vel alius quispiam Romanorum gallos in cavea inclusos aleret, inde cibos sacros Judeorum immunditiem contracturos. Quum enim ipsi tam sollicite caverint, ne ingressi in pretorium Pilati polluerentur, inepti videlicet futuri ad comedenda sacra, multo magis censendi sunt cibos sacros conservare a pollutione immunes potuisse. Nec profecto credibile est (licet de Antiocho Rege Asiae constet eum vetuisse Hierosolymis alere animantia Judaeis interdicta) procuratorem Pilatum, cujus mores longissime recedebant ab illis Antiochi, quique Judaeis signa militaria & effigiem Caesaris in urbe ferre nolentibus, mortem minari ausus fuit, nec aerario sacro manus abstinuit, aliosque Romanos, qui cum ipso Hierosolymis degebant, voluisse gallorum usu abstinere in Judaeorum gratiam, & his gulae deliciis mensam suam privare. Quod ut exemplo quodam, a re non multum dissimili petito, illustremus; porcos quidem alere Israelitis omnibus erat interdictum terram sanctam inhabitantibus. Leguntur tamen Gadareni, qui partem hujus regionis incolebant, sues pavisse, in Evangelio Matthaei (*cap.* 8.) At qui illi? non Judaei, sed gentes, uti ex scriptis Josephi liquet. Quemadmodum itaque contra decretum senatus Judaici in terra sancta porci nutriti sunt, ita quoque galli Hierosolymis.

Quod si a moribus domesticis Romanorum ad disciplinam augurum nos transferamus, inde quoque aliquid peti potest, quod huic materiae lucem fœneratur. Romani bellicam rem administrari nisi auspicato noluerunt. Quapropter illi, qui ad provincias mittebantur, solebant, ut ubique auspiciis uti possent, pullos secum ferre cavee inclusos. E quibus quum captanda erant auguria, oblata pultis offa, & illi qui in auspicium adhibetur ita imperante eo qui auspicatur, *Dicito si silentium esse videbitur*, nec suspicit, nec circumspicit: statim respondet, *silentium esse videri.* Tum ille; *dicito, si pascuntur. Pascuntur.* Quod si offa cecidisset ex ore pulli tum auspicanti tripudium solistimum nunciabant, uti legere est apud Ciceronem libro secundo de Divinatione. Si itaque Pilatus hunc morem secutus pullos Hierosolymis auspiciorum causa nutrivit, quidni aliquem ex iis audire Petrus canentem potuit?

Ve-

Verum nihil opus est de Romanis id suspicari, & illis gallorum educationem in urbe sancta contra precepta Judeorum attribuere. Ea erat conditio perditorum illorum temporum, ut hi ipsi inter Judeos, quorum erat leges patrias & consuetudines tueri, reges nimirum, pontifices maximi, & senatores, qui plerumque hec magna nomina nundinabantur, eas turpiter neglexerint. Scilicet illi, qui contra Dei ipsius voluntatem in homines rerum omnium rudes, sceleratos, nec ex legitima stirpe profectos pontificatum conferebant, qui circos & amphitheatra ad cursus & venationes in illa urbe, quam summum numen pre omnibus totius universi civitatibus suo cultui sacraverat, erigebant; qui incestis conjugiis & libidinibus se inquinabant, quibus denique nihil unquam nefas erat, dummodo potentiam aut opes consequerentur, illi (quis credat?) legem de non alendis in urbe gallinaceis sanctius observarunt?

Preterea verba legis ipsius prohibent duntaxat gallos alere, non vendere nec comedere. Quid si ergo dicamus hunc quoque gallum ex illorum numero fuisse, qui venditi, ut mensæ iis exstruantur, Hierosolymas delati erant, & ea nocte, que illi suprema fuit, vocem edidisse, uti consueverat. Liquet etiam ex iis que modo diximus, non venire in dubium, an galli aliquando Hierosolymis fuerint; id enim ipsi Judei fatentur, quum lapidibus obrutum illum narrant, qui puerum necaverat. Fateor hanc rem fuisse singularem, nec que quotidie contingit. Scio tamen quod tunc contigit, alio quoque tempore ob diversas causas, quas enumerare necesse non est, contingere potuisse. Nec omnes rerum eventus & casus a scriptoribus illorum temporum memoriæ sunt proditi: quod si præstitum fuisset, fortasse in hoc ipso argumento, in quo versamur, non laboraremus.

Denique silentio prætereundum non est, suspicari aliquem posse hanc legem de non nutriendis in urbe gallis, post id tempus latam fuisse, quo Christus captus est, & Petrus gallum canentem audivit. Spectabat illa unice ad conservandam puritatem ciborum. Docemur autem in sacris literis Judeos temporibus illis, quibus sospitator noster in his terris vixit, maxime studiosos fuisse munditiei, & precipuam partem cultus divini in ea potuisse. Quæcunque etiam de hac re in Talmude decreta extant, doctoribus illis accepta feruntur, qui non multo ante templi secundi excidium vixerunt: quamvis non ignorem ea Judeos ab ultima usque antiquitate repetere, & illos quorum nomina legum tituli præferunt non ut autores, sed testes laudare. Videntur ergo tunc studio singulari in id incubuisse, ut pura ab impuris sollicite secernerent & ea sciscerent, quæ ad servandam puritatem locorum, hominum, vestium, atque ciborum conferre existimabant. Præcipue autem huic rei operam dabant Pharisæi, quorum secta non ita diu ante Christi ætatem orta, paulatim majora incrementa cepit, duce inprimis Hillele amplissimi concilii Hierosolymitani præside, qui Christo vivente hoc munus obibat, donec universum fere populum superstitione sua infecit. Adeoque posset illa lex de gallis non alendis serius esse lata, quam Christus mortem oppetiit; & si hoc modo tempora distinguamus, scriptores sacri & magistri Hebræorum pugnantia non fuissent locuti.

Ex quibus omnibus illud perspicuum est, auditores, plus una via veritatem historiæ Evangelicæ in tuto collocari, nec ullam necessitatem nos cogere, ut legem Judaicam de gallis in metropoli Palæstine non educandis suspectæ fidei habeamus. Nihil amplius, ut opinor, desideratis, postquam docuimus in Talmude galli quidem mentionem fieri, Hierosolymis puniti, quem tamen illic altum fuisse probari nequit: gallum sacrum, qui cantu suo sacerdotes ad operas excitaverit, figmentum esse; nec viro cuidam, eodem cum gallo nomine dicto, id tribuendum videri, sed tempus gallicinii per cantum galli in Talmude memoratum innui: nihilominus gallum extra Hierosolymas canentem in urbe audiri potuisse, & eam fuisse conditionem illorum temporum, ut varii modi concipi queant, quibus etiam intra urbem galli existere vel ali a Romanis, aut ab ipsis Judeis, leges patrias negligentibus, potuerint.

Erunt fortasse, quibus hæc minuta videbuntur, nec tanti momenti, ut multum opere & curæ in iis indagandis collocetur. Erunt qui sua interesse non putabunt, utrum galli cecinerint Hierosolymis, nec ne. Illi tamen velim attendant, nihil habendum esse pro re minuta aut indigna, ad quam animum nostrum adhibeamus, que ad illustrationem sacri codicis facit. Minima, que in eo continentur, summa, cum sapientia & certo consilio consignata sunt, & quum ne minimus quidem apex ex eo periturus sit, in ipso illo vestigia divinitatis rimari & pium & decorum est. Quod nimis minutum Deo visum non fuit, qui nobis id revelavit, nobis minutum ni-

nimis videri non debet, quam ut illud scrutemur. Quemadmodum in hoc mundo, quem incolimus, minima queque tum animalcula tum alia, licet vulgo neglecta, si penitius introspiciantur, latissimum meditandi campum & novum quasi mundum nostræ menti aperiunt, & summi opificis immensam sapientiam arguunt, nihilo minus vel magis etiam, quam illa majori mole prædita, quæ sensu ab omnibus percipiuntur; ita in sacris tabulis, in quibus nihil frustra scriptum invenitur, minima queque nos ducunt ad eximios illos fines Dei gloriam & nostram in communione Dei salutem. Atque eo quidem diligentius nos in iis rimandis versari oportet, quo frequentius homines impii sacrarum tabularum auctoritatem & divinam originem labefactare conantur admotis istiusmodi machinis. Scilicet in eo perversi sui ingenii vires exercent (quę pessima hujus sæculi labes est) ut in sacro codice aliquid scriptum videatur, quod veritati adversum est. Adeoqui si consensu scriptorum quorundam profanorum rem firmari deprehendant, quæ in libris sacis aliter traditur, hos esse corruptos clamant. Quod si in uno loco contigit, ed plura, ut hoc pacto omnia reddantur incerta, extendi posse affirmant, atque ita sat magnum impietati suę præsidium se nactos existimant. Est ergo non utile solum, sed maxime necessarium, sacra oracula contra nefarios sceleratorum hominum impetus tueri, & ostendere nusquam ea repugnare testimonis scriptorum probatę fidei, ut omnis vel minimus aditus iis obstruatur, per quem hanc arcem invadant & Palladio rei Christianæ potiantur. Vidimus nostra ætate in urbem, quę undique contra hostem externum satis munita videbatur, per angustos meatus cloacę publicę, a nullo fere animadversæ, certe neglectę militem irrupisse. Quamobrem cavere nos decet, quantum efficere & consequi possumus, ac diligenter circumspicere, ne socordia nostra & ignavia simile quidpiem nobis eveniat.

Ego quidem omnem animi contentionem adhibebo, nec dimittam istam curam: sed quemadmodum mihi hactenus in illustrando codice sacro & antiquitatibus eo facientibus plurimum studii fuit & temporis, ita porro horas meas eidem occupationi, Deo volente, consecrabo. Nec leviter vos me currentem incitetis, & animos mihi additis, nobilissimi atque amplissimi consules & senatores, Academiæ hujus curatores, qui me singulari benevolentia prosequimini; cujus hic ipse dies certissimum testimonium exhibet. Placuit vobis mihi hoc anno Academiam vestram regendam committere, & muneris nostri molestiam hoc quasi condimento mitigare. Quod uti honorificum mihi esse & publicum favoris vestri indicium sentio, ita gratias, quas debeo, me vobis habere profiteor. Scio in id vos omni cogitatione & cura incumbere, ut hæc Academia floreat, & juvenes in omnibus artibus & disciplinis hic ita erudiantur, ut nulli Academiarum hac parte palmam cedere cogamur. Ad me quod attinet, certos vos esse volo, me isti desiderio vestro cum incredibili animi voluptate obtemperaturum.

Tu autem, qui mihi in hoc munere successor datus es, celeberrime vir, Jacobe Vallan, collega conjunctissime, suscipe munus tibi delatum, quo vix ullum in re publica literaria est illustrius. Rarissime in hac Academia contigit hos honores quarta vice in aliquem conferri. Gratulor illud hoc die tibi accidisse, & cum ante te tres viris clarissimi Gisbertus Voetius, Cyprianus Regnerus ab Oosterga, & Johannes Georgius Grævius, iisdem honoribus quater amplificati sint, tu quartus es, qui quartum hujus Academiæ rector salutaris. Accipe sceptra hæc Academica, insignia dignitatis tuę, mihi quidem prælata hactenus, nunc tibi pręferenda. Accipe sigilla, fastos, album & quæcunque porro rectoris magnifici curæ tradi atque committi solent. Fruatur te sospite & incolumi Academia hoc anno vertente, & pluribus consecutoris, ut non hoc tantummodo bonæ mentis sacrarium, sed universus orbis literatus; non hi soli, qui nunc sunt, homines, sed ii etiam, qui futuri sunt, fructum ex te percipiant.

JOH.

JOH. GEORGII ALTMANNI

OBSERVATIO PHILOLOGICA

DE

GALLICINIO

Hierosolymis in ædibus Pontificis audito.

ARGUMENTUM.

Communes Philologorum Sententiæ in hanc rem breviſſime recenſentur, eorum difficultates aperiuntur. I. II. *Nova ſententia exponitur.* III. *Vox ἀλέκτωρ non* Gallum gallinaceum *tantum, ſed &* buccinam, *&* buccinatorem *apud Græcos paſſim ſignificat. Hanc ſignificationem in Evangeliis locum habere demonſtratur,* buccinam *qualem audiverit Petrus exhibetur.* IV. Buccinetorem Stationarium *vigilias committentem Petrum audiviſſe probatur.* V.

I. INter nodos, qui Philologis in explicatione *N. Teſt.* difficiliores viſi ſunt, eſt gallicinium a *Salvatore* noſtro & *Petro* auditum; Nota enim Judæorum lex, ab omnibus hiſtoriæ *Evangelicæ* interpretibus exhibita, de Gallis gallinaceis in urbe Sancta non alendis. *Bynæus* de morte Chriſti *lib.* II. *cap.* 6. Lightfootus *in hor. Hebr. ad Matth.* XXVII. 34. aliique plurimi prolixius hoc Judæorum placitum exponunt, qui videri poſſunt. Manifeſta eſt hac de re Judæorum ſuperſtitio, ſed quomodo cum locis Evangelicis conciliari poſſit, plurimi Philologorum non aperiunt, contenti, ſi Judæorum hanc in re traditionem ut falſam & ineptam rejicere poſſunt, exiſtimantes locum Evangelicum ad legem & traditionem Judæorum negandam & conſellendam ſufficere, hinc difficultates hoc modo ſublatas exiſtimant, & ſolam in cauſæ ſuæ patrocinium adducunt hiſtoriam de gallo ex ſententia Synedrii lapidato, ob interfectum ab eo puerulum, ſed difficultatem hanc diluit *Vir Cl. H. Relandus*, in oratione ſua de gallicinio a Petro audito, dum oſtendit, gallum illum puerum non in urbe ſed extra urbem interfeciſſe, ſed de crimine actum eſſe Hieroſolymis, cum talia judicia a judicibus in pagis ad majus tribunal in urbem fuerint delata.

II. Alii legem Judæorum quidem non ita invalidam hac in re agnoſcunt, hinc per cantum galli intelligunt קרא הגבר ſive clamorem præfecti templi, qui Singulis mane Januam *Beth Moked* pulſabat, & Sacerdotes ibi pernoctantes ad miniſterium ſacrum ſuſcitabat. Sed ſententiam hanc tria confundunt. I. Situs domus *Caiaphæ*, quæ ex omnium fere eruditorum ſententia longiſſime a templo diſtabat. II. Tempus, quo *Petrus gallicinium* audivit, quod nondum ad aurotam acceſſerat, ſed ante mediam noctem auditum fuit. Vide *Scaligeriana pag.* 162. III. Tertio repetitum gallicinium, cum non probari poſſit Præfectum templi bis clamaſſe.

III. Tertia ſententia eſt *Celeb. H. Relandi*, qui vim legis *Judaicis* neutiquam negandam exiſtimans, putat, gallum hunc extra mœnia urbis fuiſſe conſtitutum; indeque a *Petro* auditum. Sed pace tanti *Viri*, incertum putem, an domus *Pontificis* adeo contigua fuerit mœnibus, ut gallus extra mœnia cantans, in tanto ſtrepitu, in tanto Judæorum, inconditum clamorem tollentium, inque militum tumultu exaudiri potuerit; Hinc alia via difficultatibus obviam eundum exiſtimavi, & quidem ſequentem in modum.

IV. Varia occurrunt apud *Scriptores Græcos* loca, quæ mihi ambiguam ſignificationem vocis ἀλέκτωρ demonſtrant, *Athen. Deipnoſoph. lib.* IV. ſub finem *pag.* 184.

> Ἴων δ' ἐν φοίνικι ἢ καινῇ, ἀλέκτορα τὸν αὐλὸν καλεῖ ἐν τούτοις.
> Ἐπεὶ δ' αὐλὸς ἀλέκτωρ λύδιον ὕμνον Ἀχαιῶν
> Ἐν δὲ φρυροῖς τὸν ἀλεκτρυόνα Ἴδαιον, εἴρηκε σύριγγα διὰ τούτων.
> Προὔθει δὲ τοι σύριγξ ἴδαιος ἀλέκτωρ.

Jon in Phœnice ſive Cæneo tibiam gallum ſic vocat,

Canebat vero buccina sive tibia Lydium hymnum Achivorum ludes continentem.
Idem in custodibus, Idæam buccinam, fistulam vocavit in his,
Præcurrit vero fistula Idæus buccinator.

Eodem sensu sumitur apud Theognidem *pag.* 682.

Ἡ'μιος ἀλεκτρύονων φθόγγος ἐγειρομένων.

Cum buccinarum clangore suscitaremus.

Similiter Aristophanes vigilem clamantem vel tintinnabulo suscitantem, gallum vocat in σφηκ. 100.

Τὸν ἀλεκτρυόνα δ' ὃς ἦδ' ἀφ' ἑσπέρας, ἔφη
Ὡς ὀψ' ἐγείρειν αὐτὸν ἀναπεπεισμένον
Παρὰ τῶν ὑπευθύνων ἔχοντα χρήματα.

Ex his, ut spero, planum erit buccinatores sæpius gallos vocari, rationem addit ὁ πάνυ *Casaubonus*, in animadversionibus ad *Athen. p.* 200. *Jon Chius* inquit, tibiam et buccinam vocavit ἀλέκτορα isto versu.

Ἐπῆτ' αὐχὼν ἀλέκτωρ λύδιον ὕμνον Ἀχαιῶν.

In promtu causa est, nam & gallus gallinaceus, & tibia cantu dormientes excitant. Notandum etiam vocem φωνὴν non *Gallinaceorum*, sed hominum & buccinarum vel tubarum proprium esse, ut videmus ex I. *Cor.* XIV. 8. quomodo vero Græci galli cantum exprimunt nobis declarat *Pollux* in βατραχ. *Versu* 191. Quam vero buccinam *Petrus* audierit jam declarandum est.

V. Constat Romanos Vigilias suas buccina commisisse, ut videmus ex *Vegetio lib.* III. *cap.* 8. *A tubicine omnes Vigiliæ committentur, & finitis horis a Cornicine revocantur*. Livius lib. VII. *Vigiliis deinde dispositis, cæteris omnibus tesseram dari jubet; Ubi secundæ Vigiliæ buccina datum esset, armati silentio ad se venirent*. Plura habet Tacitus *Annal. lib.* XV. *cap.* 30. & eruditus ad Polybii castra commentator *R. Hermanus Schelius pag.* 192. Vigiles ergo per *buccinatores* in stationibus suis elapsæ vigiliæ vel incipiendæ monebantur, sed nemo non novit stationes in urbe sancta fuisse plurimas, non modo ad portas urbis, sed in *Prætorio*, in arce *Antonia* & aliis locis, ad continendam seditiosam Judæorum gentem. Audivit vero *Christus* & *Petrus* hunc buccinatorem stationarium vel ad proximam turrim vigiliam committentem, nam ex *Villalpandi* aliorumque doctorum sententia *Domus Cajaphæ*, proxime adfixa erat parti antiquæ urbis Jebusæorum, in monte Sionis, ubi perpetuæ Vigiliæ habebantur, inde enim ad reliquam urbem latissimus patebat prospectus. *V. Dapper in Palæstina pag.* 330. sed si hæc incerta videbuntur, facile asserere possumus, *Christum* & *Petrum* buccinatorem vigilias in ipsius Pontificis ædibus constituentem audivisse, nam licet nullæ ordinariæ excubiæ in ædibus *Pontificis* actæ fuerint, tamen *Salvatoris* nostri tempore agi necesse erat, quia non a solis Judæis, sed & a Centurione & militibus Romanis captus fuerat, ut videmus ex *Joh.* XVIII. 12.

Brevissime hic meam de gallicinio a *Petro* audito exposui sententiam, quæ ampliori explicatione indiget, sed eam dabo, si videro, hanc hypothesin viris doctis, quorum judicio hoc tentamen committo, non omnino displicuisse.

JO-

JOH. CHRISTIANI BIEL
ANIMADVERSIONES
AD
JOH. GEORGII ALTMANNI
DE
GALLICINIO
Hierosolymis in Ædibus Pontificis audito Observationem.

I. Ceterum observationes Altmanni de Lydia Thyatirena in memoriam mihi revocarunt dubia, quæ, cum aliam ejus de Gallicinio Hierosolymis in ædibus Pontificis audito observationem in Bibliothecæ hujus *Cl.* v. *pag.* 451. *seq.* legerem, enascebantur. Nec ægre illum laturum esse, confido, quod hoc simul occasione illa in medium asferam.

II. Aliorum autem Philologorum de gallicinio illo sententiis recensitis, & difficultatibus earum indicatis, observas Vir doctus vocem ἀλέκτωρ non tantum gallum gallinaceum, sed & buccinam & buccinatorem apud Græcos passim significare, eaque significatione vocem & in historia passionis Jesu Christi venire putat, ita, ut Petrus non gallum gallinaceum cantantem, sed buccinatorem Romanorum stationarium, vigilias committentem, audiverit.

III. Sed communem Interpretum sententiam quod attinet, qui per ἀλέκτορα gallum gallinaceum intelligunt, difficultas certe, quæ ex Judæorum lege de gallis gallinaceis, in urbe sancta non alendis, illi exoritur, non est tanta, ut propterea discedere ab illa necesse sit. Illam enim variis modis solvi posse, erudite ostendit *Celeb. Hadrianus* in Oratione de Galli cantu Hierosolymis audito, Forte autem, non ingratum erit illis, quibus Orationem istam, in nostris oris rarius obviam consulere haud licet, si inde illa, quæ huc faciunt enarravero.

Itaque (α) docet Vir doctissimus, potuisse vocem galli, extra Hierosolymas editam, ad ipsam urbem & aures Petri deferri. Situm urbis, quæ diversis montibus insederit, non parum huc facere, & ipsum noctis tempus, quo soni mulso longius, quam interdiu, propagentur, Ventos quoque, cantum galli clarius & fortius ad aures Petri deferentes, multum augere vim soni & provehere potuisse. Sic patere ex Silio Italico *lib.* XIV. quod in Sicilia audiri possint voces gallorum, qui in Italia, cantant, & Plinium *lib.* VI. *cap.* I. ubi de Bosphoro agat, Asiam ab Europa dividente tradere, *alitum cantus canumque latratus invicem audiri: vocis etiam humanæ commercia, inter duos orbes manente colloquio, nisi cum id ipsum auferunt venti*. Idem hodie de Constantinopoli narrari, illic gallos in Asia canentes audiri. Si igitur cives Constantinopolitani in urbe sua gallos, in opposito Asiæ litore cantantes, audire possint, minime mirum nobis videri debere, Petrum Hierosolymis gallum, extra urbem canentem, audivisse. Quacunque enim in regione urbis ædes Pontificis maximi, Caiphæ, fuisse credantur, propiores certe illas fuisse mœnibus urbis, quam Asia Constantinopoli. Sique in monte Zion eo loco fuerint sitæ, quo eas colloces Villalpandus, qui triginta annos describendo templo & urbi Hierosolymitanæ impenderit, vix tribus stadiis a turri Hippico, ipsisque muris civitatis illas absuisse.

(β) Dici etiam posse, legem de non nutriendis in urbe gallis latam esse solis Judæis. Id rem ipsam, & finem legis declarare. Datam fuisse, ne in urbe, ubi sancta, quæ dicantur levia, porsio scilices ex sacrificiis salutaribus privatis, agnus paschalis, decima animantium, decimæ secundæ & fructus plantæ quadriennis comedi ab Israelitis debuerint, contactu reptilium, quorum partes galli gallinacei ex

ex terra unguibus eruere possent, contaminarentur. Itaque, quod Hierosolymis fuerit interdictum Israelitis, id ipsum per universam terram sanctam prohibitum fuisse Sacerdotibus: quod non in metropoli solum, sed per omnem terram Israeliticam licuerit Sacerdotibus primitias frugum Hebræis תרומת dictas, comedere. Quare, etiamsi Judæis non licuerit gallos Hierosolymis alere, hoc ad Romanos, quibus eo tempore Judæi paruerint, non pertinuisse. Metum non fuisse, si vel Pilatus, vel alius quispiam Romanorum gallos, in cavea inclusos, aluerit, inde cibos Sacros Judæorum immunditiem contracturos. Quum enim ipsi tam sollicite caverint, ne ingressi in prætorium Pilati polluerentur, inepti videlicet futuri ad comedenda sacra, multo magis illos cibos sacros conservare a pollutione immunes potuisse. Nec credibile esse (licet de Antiocho, rege Asiæ, constet, eum vetuisse Hierosolymis alere animantia Judæis interdicta) procuratorem Pilatum, cujus militaria & effigiem Cæsaris in urbe ferre nolentibus, mortem minatus sit, nec ærario sacro manus abstinuerit, aliosque Romanos, qui cum ipso Hierosolymis vixerint, voluisse gallorum usu abstinere in Judæorum gratiam, & his gulæ deliciis mensam privare. Similiter porcos alere, Israelitis omnibus, terram Sanctam inhabitantibus, fuisse interdictum. Legi tamen *Matth.* 8. *Gadarenos*, qui partem hujus regionis incoluerint, quique, ut ex Josepho pateat, non Judæi sed gentiles fuerint, sues pavisse. Sicuti igitur contra decretum Senatus Judaici in terra sancta porci nutriti sint, ita quoque gallos Hierosolymis.

(γ) Romanos bellicam rem administrari, nisi auspicato noluisse. Hinc illos, qui ad provincias missi sint, pullos, ut ubique auspiciis uti possent, caveæ inclusos secum tulisse. Si itaque Pilatus hunc morem secutus, pullos Hierosolymis auspiciorum causa nutriverit, vel ex iis etiam Petrum canentem aliquem audire potuisse.

(δ) Eam fuisse conditionem perditorum illorum temporum, ut hi ipsi inter Judæos, quorum fuerit leges patrias & consuetudines tueri, reges nimirum, pontifices maximi & senatores, eas turpiter neglexerint, atque adeo minus credibile esse, quod illi, qui contra Dei ipsius voluntatem in homines rerum omnium rudes, sceleratos, nec ex legitima stirpe profectos, pontificatum contulerint, qui circos & amphitheatra ad cursus & venationes in urbe, a summo Numine præ omnibus totius universi civitatibus suo cultui sacrata, erexerint, qui incestis conjugiis & libidinibus se inquinaverint, quibus denique nihil unquam nefas fuerit, dummodo potentiam aut opes potuerint consequi, legem de non alendis in urbe gallinaceis sanctius observasse.

(ε) Verba legis ipsius prohibere duntaxat gallos alere, non vendere, nec comedere. Dici ergo posse, hunc quoque gallum ex illorum numero fuisse, qui venditi, ut mensæ iis extruerentur, Hierosolymas delati sint, & ea nocte, quæ suprema illi fuerit, vocem consuetam edidisse. Ipsos etiam Judæos fateri, gallos aliquando Hierosolymis fuisse, quum lapidibus obrutum illum narrent, qui puerum necaverit. Rem quidem hanc fuisse singularem, ta-men, quod tunc contigerit, alio quoque tempore ob diversas causas contingere potuisse.

(ζ) Denique suspicari aliquem posse, legem de non nutriendis in urbe gallis post id tempus latam fuisse, quo Petrus gallum canentem audiverit. Spectasse illam unice ad conservandam puritatem ciborum. Doceri autem nos in sacris literis, Judæos temporibus illis, quibus Sospitator noster in his terris vixerit, maxime studiosos fuisse munditiei, & præcipuam partem cultus divini in ea posuisse. Quæcunque etiam hac de re in Talmude decreta extent, doctoribus illis accepta ferri, qui non multo ante templi secundi excidium vixerint: quamvis illa Judæi ab ultima inde antiquitate repetant, & illos, quorum nomina legum tituli præferant, non ut autores, sed testes laudent. Videri ergo Judæos tunc studio singulari in id incubuisse, ut pura ab impuris sollicite secernerent, & ea sciscerent, quæ ad servandam puritatem locorum, hominum, vestium, atque ciborum conferre existimaverint. Præcipue autem huic rei operam dedisse Pharisæos, quorum secta, non ita diu ante Christi ætatem orta, paulatim majora incrementa ceperit, duce inprimis Hillele, concilii Hierosolymitani præside, qui Christo vivente hoc munus obierit, donec universum populum superstitione sua infecerit. Adeoque posse illam legem de gallis non alendis serius esse latam, quam Christus mortem oppetierit, &, si hoc modo tempora distinguamus, scriptores sacros & magistros Hebræorum pugnantia non fuisse locutos.

Videmus ergo, quod difficultas illa, quam lex Judæorum de gallis in metropoli Palæstinæ non educandis sen-

ten-

tentiæ illorum, qui per ἀλέκτορα, a Petro auditum, gallum gallinaceum intelligunt, concitat, haud una via e medio tolli possit, atque adeo nulla necessitas nos cogat, ut propriam vocis ἀλέκτωρ significationem in historia Evangelica deseramus.

IV. Equidem Cl. Relando, adserenti, quod gallus, extra Hierosolymas canens, in urbe a Petro audiri potuerit, respondet Altmannus *pag.* 453. incertum esse, an domus Pontificis adeo contigua fuerit mœnibus, ut gallus, extra mœnia cantans, in tanto strepitu, in tanto Judæorum, inconditum clamorem tollentium, inque militum tumultu exaudiri potuerit. Sed licet incertum sit, & argumentis omni exceptione majoribus demonstrari nequeat, quod domus Pontificis adeo contigua fuerit mœnibus, ut gallus, extra mœnia cantans, ibi audiri potuerit, probabile tamen est ex Villalpandi sententia. Imo perpendere præsertim debuisset Altmannus, quæ Relandus docuit, quod in quacunque regione urbis ædes Pontificis maximi fuisse credantur, tamen illæ propiores fuerint mœnibus urbis, quam Afia Constantinopoli, ubi gallicinium inde audiri possit; & tam situs urbis Hierosolymitanæ, quæ diversis montibus insederit, quam venti efficere potuerint, ut Petrus gallum, extra muros canentem, audiverit. At strepitum maxime urget Vir doctus, & Judæorum, inconditum clamorem tollentium, militum que tumultum, nec per illum fieri potuisse putat, quod cantus galli, extra muros obvii, ad aures Petri delatus sit. Sed, licet strepitum aliquem atque clamorem in atrio summi Pontificis fuisse, facile concedam, tamen illum intervalla sua habuisse, & non semper æque magnum & vehementem fuisse ex eo colligas, quod alias neque examen cum Christo institui, nec falsi testes de illo audiri potuerint. Deinde Petrus prima vice gallum non in ipso atrio summi Pontificis, sed extra illud in vestibulo audivit. Hoc enim diserte testatur *Marcus cap.* XIV. *vers.* 68. Καὶ ἐξῆλθεν ἔξω εἰς τὸ προαύλιον. καὶ ἀλέκτωρ ἐφώνησε. Et *Exibat foras in vestibulum, & gallus cantabat*. Et secunda vice Petrus gallum quidem audivit in atrio, sed non eo loco, ubi concessus erat Synedrii, & strepitus præsertim atque tumultus excitabatur, sed in exteriori ejus parte, ubi servi & ministri stabant, & ad prunas sese calefaciebant, quæque ut Maldonatus putat ad *Matth.* XXVI. 69. fuit sub dio, atque adeo ibi eo facilius cantus galli, extra urbem occurrentis, ad aures ejus pervenire poterat. Esto autem, quod illo modo Petrus gallum canentem audire non potuerit, tamen Cl. Relandus non illi soli institit, sed potius, ut vidimus, ostendit, quod varii modi concipi queant, quibus audire potuerit. Et miror, quod Altmannus, cum ad unum responderit, reliquos dissimulaverit, & sicco, quod ajunt, pede præterierit.

V. Sicuti autem jam omnis difficultas quam vulgaris sententia de gallo, a Petro, audito habere videbatur, evanuit, illa nova Altmanni explicatio pluribus & longe majoribus difficultatibus circumsepta est. Nam licet apud Poetas quosdam ἀλέκτωρ de tibia usurpetur, tamen apud historicos & alios Scriptores vox de illa non legitur. Non autem credibile est, quod, cum historici & rerum præsertim Romanarum scriptores buccinam & buccinatores aliis semper vocabulis exprimant, historici sacri, qui alias simplici ubique & plana dictione utuntur, soli improprie ita locuti sint, ut buccinatorem ἀλέκτορα vocaverint. Sane speciem quandam nova Altmanni explicatio haberet, si vel unicum ex historicis profanis locum produxisset, ubi ἀλέκτωρ buccinam vel buccinatorem significet. Imo si Poetarum loca inspicimus, quæ pro sententia sua Vir doctus in medium affert, certe non omnia illa probant quod probare debent. Nam locum Theognidis quod attinet, quid, quæso, impedit, quo minus ibi ἀλεκτρυόνας in proprio significatu de gallis gallinaceis accipiamus? En verba, quibus Poeta *vers.* 861. 862. meretricem ita loquentem introducit:

> Ἑσπερίη τ' ἔξειμι, καὶ ὀρθρίη αὖθις
> ἔσειμι,
> Ἦμος ἀλεκτρυόνων φθόγγος ἐγειρομένων.

> *Serotinaque egredior, & summo mane rursus ingredior,*
> *Cum gallorum vox auditur expergiscentium.*

Imo proprium significatum ibi non modo nihil impedit, sed præterea etiam suadet, quod alias summum mane, sive tempus, quod ante lucem & auroram labitur, a gallorum cantu describi soleat. Quam in rem non est quod repetam loca observata a Viris summis *Bocharto Hieroz. Part.* II. *lib.* I. *cap.* 17. *pag.* 121. & *Relando Orat. laudat. pagin.* 15. qui etiam *pag.* 16. ἀλεκτρύονας in Theognidis loco de gallis interpretatur. Similiter nihil impedire puto, quo minus

nus & in illis Comici *Vesp. vers.* 100. *sequent.*

> Τὸν ἀλεκτρυόνα δ', ὃς ἦδ' ἀφ' ἑσπέρας, ἔφη,
> Ὡς ὀψ' ἐγείρειν αὐτὸν ἀναπεπεισμένον
> Παρὰ τῶν ὑπευθύνων ἔχοντα χρήματα.

ἀλεκτρυόνα gallum intelligamus. Nam galli etiam interdum vespera cantare solent.

VI. Nec juvat Altmannum; quod ad explicationem suam apud Evangelistas roborandam notet, vocabulum φωνὴν non gallinaceorum, sed hominum & buccinarum vel tubarum proprium esse, & Græcos aliter cantum galli exprimere solere. Nam φωνὴ in genere, significat sonum, qui ab aliquo in ære excitatur, & hinc speciatim tam de voce humana, quam de brutorum, imo & rerum inanimatarum voce usurpatur. Sic apud Alexandrinos Interpretes φωνὴ, Hebr. קול respondens, tribuitur gregi & bobus, 1. *Sam.* xv. 14. leonibus *Jer.* 11. 12. equo *Jer.* IV. 29. struthioni *Eccles.* XII. 4. turturi *Cant.* 12. &, si res inanimatas spectemus tonitrui *Exod.* IX. 24. 29. *seq.* folio agitato *Lev.* XXVI. 36. fluviis & aquis multis *Psal.* XCIII. 3. 4. Sic & verbum φωνεῖν de feris & corvis *Soph.* II. 14. & de perdice *Jer.* XVII. 11. legimus. Pro generali ergo notione, quam vocabulum φωνὴ habet, non hominum duntaxat, & buccinarum, sed etiam, ut aliorum animantium, ita gallinaceorum quoque est proprium. Et licet profani Græcorum scriptores aliis vocabulis ut plurimum cantum gallinaceorum exprimant, tamen vocabula illa sunt verbo, quo scriptoribus sacris exprimitur, ἰσοδυναμοῦντα. Ita φθέγγεσθαι, quod idem est ac φωνεῖν, sonum edere, reperitur de gallis apud Aristophanem, *Conc. v.* 391.

> Οὐδ' εἰ μὰ Δία τό γ' ἦλθες, ὅτε τὸ δεύτερον.
> Ἀλεκτρυὼν ἐφθέγγετο.

> *Neque per Jovem si tum venisses, cum secundo*
> *Gallus canebat.*

Notum quoque adagium vetus apud Parœmiographos: Πρὶν ἢ τὸ δεύτερον ἀλεκτρυὼν ἐφθέγγετο. *Priusquam gallus secundo canat*, i. e. summo mane. *Conf. Erasm. Chiliad.* III. *cent.* 7. *num.* 66. Ut alia ejus generis loca jam taceam. Nec facile negaverit Altmannus, quod per ἀλεκτοροφωνίαν, cujus *Marc.* XIII. 35. fit mentio, gallicinium intelligendum sit. Quemadmodum & in Philoxeni Glossis Ἀλεκτρυοφωνία exponitur gallicinium, galli cantus.

VII. Deinde Altmanni sententia propterea etiam stare minime potest, quod inde sequatur. Petrum jam prima nocte Christum ter abnegasse. Hoc ut planum fiat, observandum, noctem in castris & stationibus Romanis in quatuor vigilias ad clepsydram fuisse divisam, & singulas vigilias in tres horas; sub initium quoque singularum vigiliarum signum buccina datum esse, ut milites, qui excubias agere debebant, excitarentur Vid. *Lipsius de Milit. Rom. lib.* v. *Dial.* 9. *pag.* 275. *seq.* Observandum porro, quod Christus juxta *Marc.* XIV. 30. 72. Petro prædixerit, fore, ut ter ipsum abnegaret, πρὶν ἢ δὶς ἀλέκτορα φωνῆσαι, & juxta hanc prædictionem ἀλέκτωρ post primam abnegationem prima vice, & post tertiam secunda vice cantaverit. *Vid. vers.* 68. *seqq.* Jam si per ἀλέκτορα buccinatorem intelligamus, vigilias committentem, omnino sequeretur, quod Petrus sub ipsum noctis initium, quo primæ vigiliæ signum buccina datum esset, prima, & tertia vice, antequam secundæ vigiliæ signum auditum esset, Christum abnegaverit. Hoc vero historiæ Evangelicæ plane repugnat. Ex illa enim patet, quod Christus ὀψίας γενομένης cum vespera jam advenisset, id est, in ipso occasu solis cum Apostolis pascha demum celebraverit, & postmodum tam multa nocte illa gesta fuerint, ut Petrus ante profundam & concubiam noctem vaticinium Domini sui non implevisse, statui possit. *Conf. Bochart. Hier. P.* II. *lib.* I. *cap.* 17. *pag.* 122.

VIII. Denique, quomodo Altmannus Marcum, ante ternam abnegationem Petri ἀλέκτορα bis cantaturum esse, memorantem, conciliabit cum reliquis Evangelistis, narrantibus, Christum vaticinatum esse, fore, ut ἀλέκτωρ non antea cantaret, quam Petrus ter ipsum abnegaverit, Vid. *Matth.* XXVI. 34. *Luc.* XXII. 34. *Joh.* XIII. 35. Certe, quam alii, qui de gallinaceo sermonem esse putant, conciliandi viam invenerunt, ipsum haud facile inventurum esse, persuasus sum. Illi enim putant, quod apud Marcum cum prius illud gallicinium circa μεσονύκτιον, tum alterum sub adventum lucis, apud reliquos vero Evangelistas solum secundum intelligendum sit, quod non *Gellio* tantum, *Apulejo*, *Censorino*, *Macrobio*, gallicinium, sed *Marco* etiam *cap.* XIII. 35. ἀλεκτοροφωνία simpliciter & κατ' ἐξοχὴν appelletur, ita ut apud hos Christi prædictio huc redeat: *Ante tem-*

tempus gallicinii, *vel*, *non cantabit gallus solenni illo cantu*, *a quo tempus*, *quo canit*, *ἀλεκτοροφωνία dicitur*, *priusquam ter me negaveris*. Vid. præter Interpretes *Bochart. lib. cit. pag.* 120. 121.

IX. Cum igitur difficultas, quam vulgari sententiæ de gallinaceo, a Petro audito, lex Judæorum de gallis, in urbe sancta non alendis, concitat, diversa ratione e medio tolli possit, & contra Altmanni explicatio plures & longe majores difficultates habeat, nemo vitio mihi vertet, quod hactenus in partes ejus non transierim.

ἈΛΕΚΤΡΟΦΩΝΙΑΣ
EVANGELICÆ
Significatio genuina defensa.

MAteriam vides, B. L. quæ rite pensitetur, non indignam, sique nullo alio, eo saltem nomine, quod ad eruendum genuinum quorundam N. T. locorum sensum faciat; in hoc enim teritur hujus quæstionis cardo, an per *ἀλέκτορα* in Historia Evangeliaa Gallus Gallinaceus, ut hactenus factum, an vero buccina vel buccinator intelligi debeat, quod Clar. Altmanno placet: Non ergo molestum adeo me fore credidi, si quædam hic adjicerem, quæ hanc Doct. Altmanni sententiam, quam in dissertatione huic Bibliothecæ inserta, uniuscujusque, æqui rerum arbitri judicio subjecit, enervare, receptamque vulgo confirmare videatur: Quodne frustra a me dictum putetur, non indigne laturum Clar. Autorem spero, si primo rationes, quibus pro sententia sua militat, accuratiori disquisitioni subjiciam, & quantum earum cuique tribuendum sit, bona fide demonstrem. Deinde vero aliquid, quasi in *παρόδῳ* ad objectiones ejus contra communem nostram sententiam adjiciam. Penes æquos rerum arbitros judicium esto.

Prius quod attinet, duplicem constituit argumentorum classem; Altera respicit ambiguam vocis *ἀλέκτορος*, propriam alteram & genuinam vocabuli *φωνῆς* significationem: *Varia*, dicit, *occurrunt apud Scriptores Græcos loca*, *ex quibus clarum est buccinatores sæpius* (rarius dicere voluit; certe debuit) *Gallos vocari*; sed quid tum? *Atqui constat Romanos vigilias suas buccinæ commisisse*. Recte? *Ergo probabile est per vocem ἀλέκτορος non Gallum Gallinaceum sed bucinatorem Rom. in Historia Evangelica intelligendum esse*. Sic quidem ludere mihi videtur Doctissimus Altmanus. Quod enim ambiguam vocis *ἀλέκτορος* significationem; quis quæso ignorat (*α*) non id esse aliud vocabulum quod adhibuit, Servator lapsum prædicens Petri *Matth.* 26. 3. *Marc.* 11. 30. *Luc.* 22. 34. *Joh.* 13. 35., cum non Græca ligua, sed ut probabile sit Dialecto Aramæa fuerit usus; quo successu ergo horum locorum explicatio ab ambigua Græcæ vocis significatione deducatur, nemini, ut quidem puto, obscurum est. Eodem enim jure amphoram Mannæ, si nummis Hasmonæorum tempore cusis fidem habemus, ansatam, cujus generis vasa, ut notum Græcis, ὄνοι dicebantur (Vid. *Aristoph.* in *σφηκ. Vers.* 614. Ejusque Scholiastem) in Sancto Sanctorum asservatam, ex solo Græci vocabuli significatione, asinum fuisse dicerem. Convicio Gentilium Judæos caput Asini coluisse calumniantium. Haud dubie enim prius demonstrandum fuisset Autori, vel haberi in lingua, quam Christo vernaculam fuisse dicimus, verbum ejusdem cum Græco homonym, vel adhibuisse Servatorem tale vocabulum, quod buccinam vel buccinatorem præcise denotet; & si hoc, qui factum fuerit ut omnes IV. Evangelistæ solo hoc verbo æquivoco, neglectis ceteris clarioribus, & propriis usi fuerint? Dicendum enim esset, aut singulari Spiritus S. instinctu hanc ambiguitatem a Scriptoribus Sacris, diverso in loco ac tempore scribentibus fuisse servatam, aut nullum aliud vocabulum Græcum eo superasse tempore, quo buccinatorem exprimere potuissent; sed neutrum facile dixeris. T. D. H.

Jam (*β*) quam parum metaphoricæ vocis *ἀλέκτορος* significationi a Doct. *Altmanno* adductæ tribuendum sit in simplici narratione Evangelistis præ primis familiari, rarissimus ejus usus non dicam

apud

apud Historicos, qui bellica hæc instrumenta non ἀλέκτορες sed αἱρατα, & σάλπιγγες nominare consueverunt: Vid. *Ath. lib.* xv. *Deipn.* Sed apud ipsos Poetas, abunda docet, quibus adeo non familiaris est hæc tubæ vel buccinæ denominatio, quarum in bellis usus erat, ut ne exemplum quidem ejus rei a Clar. *Altmanno* adduci posse, ni huc trahere vellet χάλκεον ἀλέκτορα apud *Callimachum Epigr.* LX. ipsa loca ab eo citata testari videntur. Et quid quæso, si vel maxime evincerent hanc Græcæ vocis significationem locum apud Troporum figurarumque Magistros Poetas haberi posse, præcipue quia Gallus Marti sacer propter pugnacitatem, & vigilantiam, nam

> .... *ter clara instantis Eoi*
> *Signa canit serus depulso Marte satelles.*

At tantum propterea exemplis hisce Poeticis tribuendum esse censet, ut contra morem omnium, quotquot sunt veterum Historicorum, quos Tubarum, & Buccinarum mentionem facere deprehendimus in hoc vocabulo quod ab Evangelistis, alia quam Christi vernacula lingua scribentibus, haud dubie adhibitum fuit ad significandum rem vocabulo quam maxime propriam, aliam quam vulgarissimam Galli Gallinacei significationem quærere debemus eam quæ tam inusitatam, ut minori opera, & homonymo Latini vocabuli, Galli significat probare posses ex illo *Horatii Sat.* 1.

> *Sub Galli cantum consultor ubi ostia pulsat.*

Vigilias in Urbe Romana clamori militis vel buccinatoris Galli fuisse commissas.

Hinc ulterius provehimur, qualem quærat in Urbe Sancta buccinatore examinatori. Romanos vigilias suas buccinæ commisisse certum est. *C'etoit au son de la buccina, que l'annoncojent dans le Camp les differentes veilles de la nuit, & que la premiere sentinelle etoit relevée par la seconde, & ainsi des autres*, recte dicit *Galland dans le Traitè de l'Origine & de l'usage de la Trompette chez les Anciens.* At vero idem apud præsidiarios per urbes dispositos provinciarum obtinuisse secundum stationes non tantum ordinarias, sed & extraordinarium in ædibus Pontificis, si Autori fides est, vigilias ebuccinantes probatum esse ex testimoniis *Vegetii lib.* III. 8. *Livii lib.* VII. hactenus non perspicio; nam de præsidiariis ne γρὺ quidam illi; hinc haud dubie aliter suscipienda fuisset ejus rei probatio, si quicquam evincere voluit *Altmannus*: Et quod speciatim *Taciti* locum attinet *Annal. lib.* xv. 30. Cur ab Autore adductus fuerit, divinare nequeo; Non enim de vigiliis per stationes ebucciuandis ibi sermo est, sed de dimissione conviviorum, quæ tuba fiebat, ex inspectione ejus Autoris patet; Vid. & *Lipsium* ad hanc locum, & Clar. *Burmanum* ad *Petron. pag.* 364. Pergo cum doctissimo; *Altmanno* ad vocem φωνὴν. *Notandum esse*, dicit vocem φωνὴν *non Gallinaceorum, sed hominum, & buccinarum & turbarum propriam esse, quomodo vero Græci Galli cantum enprimant, nobis declarans Pollux lib.* v. 13. & *Homerus* in *Batrach. vers.* 101. Sed notari velim primum, quod evolvendo *Pollucis* ab Autore cit. locum, oculis sese subjicit sectionis inscriptio ὀρνίθων φωναὶ ut *sect. præced.* Ζώων φωναί. Quibus ex prophanis alia etiam non pauca adjici exempla possent, sed unicum addo ex sacris, ubi ipsum, de quo disquirimus, vocabulum, habemus ἀλεκτοροφωνίας *Marc.* XIII. 35. Hic enim ὀψὲ μεσονύκτιον ἀλεκτοροφωνίας & πρωΐ *Jud. vigiliis* 3. nocturnis & uni matutinæ, quarum tertia sive noctis vigilia ultima erat tempus קריאת הגבר sive Gallicinii respondere ultro fatebitur *Altmannus*. At certe non felicius mihi procedere videtur *Doctiss. Altmannus*, dum quomodo Græci Galli cantum expresserint ex *Polluce* docet & *Homeri Batrach*. Quid enim, si illa ἀλεκτρύονας ᾄδειν hic vero, quisquis tandem est ejus carminis autor βοᾷν dicat, quid inquam ex inde conficiat, an omnia reliqua vocabula alibi apud Autores obvia ut κοκκύζειν, &c. ab hoc significatu excludat, aut verbis hisce solum vocabulo φωνῆς significationem hanc adeo ademtam esse dicet, ut ex linguæ Græcæ genio eam habere nequeat? Sed vero enim nec ipsum illud verbum βοᾷν id Gallis adeo proprium sit ut non sæpius non tantum quamvis alium inconditum clamorem, sed & ipsam articulatam hominum vocem exprimat, ut *Matth.* III. 3. φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ubi φωνὴ & βοάω expresse conjunguntur, & apud *Justinum Martyrem* ὡς ὁ Ἡσαΐας βοᾷ in Dialogo cum *Tryphone*, quo jure alteri, præ altero significationem competere affirmabit quam ipsimet Græcorum scriptores utraque voce indiscriminatim intenderunt.

Nunc brevissime quam potero objectiones, quibus communem de hac re sententiam infringit *Clar. Autor*, discutiam. Primo ergo in genere refutat omnes

nes illos ex eruditis, qui Gallicinium in ipsa urbe factum fuisse contendunt, argumento desumto ex illo Judæorum interdicto, quo Gallos gallinaceos in urbe Sancta alere nemini licuisse dicunt. At vero objectioni huic aliquid reponere velle, esset otio suo abuti, præcipue ex quo *Clar. Relandus* nervum argumenti hujus adeo incidit, ut vires suas plane amisisse censendum sit. Hinc ad alteram objectionem provehimur, quam torquet contra *Relandum*, fieri potuisse, ut Galli cantus extra mœnia factus ad aures Petri fuerit delatus affirmantem: *Incertum*, inquit, *esse an domus Pontificis adeo contigua fuerit mœnibus, ut Gallus extra ea quatenus in tanta strepitu, in tanto Judæorum inconditum clamorem tollentium, inque militum tumultu exaudiri potuerit*: At quis quæso argumentum hoc subministravit *Doctis. Altmanno*? Non certe Sacra Scriptura: Ibi enim ne verbumlum quidem neque de clamore Judæorum, neque de militum tumultu habetur, quandiu in domo Pontificis res egebatur: Imo contrarium plane ex toto contextu facto apparet. Atque clandestinario Sacerdotum consilio permittente Pilato, militumque auxilium subministrante, populo, quid ageretur, inscio, *ἵνα μὴ θόρυβος γένηται* ut habetur *Matth.* xxvi. 5. Servatorem raptum mortisque reum peractum fuisse duplex ratio evincit. I. Concilium de comprehendendo Salvatore noctu, ubique alias in Templo, Synagogis &c. interdiu obvio, ut ipse hominibus hisce exprobat Christus, quemque adeo prehendere facile potuissent, ni singularis quædam obtigisset ratio, metus nimirum seditionis in populo, excitandæ. II. Consessus eorum feralis noctu itidem susceptus, quod alias nefas erat, ut docet ex Codice *Sanhedrin cap.* iv. *Lightfootus* ad *Matth. cap.* xxvi. 4. quod certe non alio fine factum fuisse videtur, quam ut Christus antequam proximus dies cruentum eorum concilium proderet, in hoc eorum consessu Judiciali adscitis testibus blasphemiæ convinceretur, facillime postea apud populum, quem denum postero die concitasse leguntur ad *πραιτώριον* confluentes, veniam & approbationem inventuros sese sperantes; Et quamquam non ignorem, noctu egregios hosce Judices consedisse dici posse, ut ex lege eorum exorto sole capitis judicium fieri posset, quod unius diei concessu fieri non debebat, ut habetur apud *Lightfootum* l. c. neve itaque Paschale festum consilium eorum dirimeret, causam tamen quam modo attuli palmarem fuisse, quod nocturno hoc suo coventu patriis legibus vim fecerint, nullus dubito.

Verum incondito huic clamori, quem offecisse auribus Petri putat, magis adhuc adversantur circumstantiæ in ipsa Petri abnegatione observandæ; Sic enim de Petro *Matth.* xxvi. 38. *εἰσελθὼν ἔσω ἐκάθητο μετὰ τῶν ὑπηρετῶν ἰδεῖν τὸ τέλος*. Nil plane de strepitu & tumultu militum servorumque vel Judæorum clamore; Imo aut plane nihil video, aut ex verbis modo citatis conjicere mihi licet, omnem ibi absuisse tumultuantium turbam, aliosque ex *ὑπηρέταις* sive fuerint milites, sive Pontifici summo a servitio, sive denique quod verosimillimum est, servorum aliquot, quorum ministerio citabatur ipsum Synhedrium, hicque Sacerdotum consessus, ignis ejus beneficio adversus frigus fruentes de exitu judicii disseruisse, ipso verba cum iis miscente Petro: hinc objectio *ἡ λαλιά σου δῆλόν σε ποιεῖ* *vers.* 73. At quomodo quæso si tanta ibi fuisset tumulantio & cursitatio Judæorum, militumque tam inconditus clamor, ed solius Petri verba attendere, & ancillæ eum tam accurate observare potuissent? Aut quomodo Petrus, quæ de se dicebantur tam clare percipere, reliquosque idem auribus hausisse, & hinc periculum sibi imminere præsentiscere potuit, ni omnes & loquentes & audientes tubis Acusticis & loquutoriis armatos fuisse dixeris? Nunc quod situm attinet domus Caiphe, quamquam supervacaneum videri queat quæstionem instituere, an illa adeo contigua fuerit mœnibus, ut Gallicinium extra ea factum inde exaudiri potuerit, postquam Clar. *Relandus* exemplis rei possibilitatem abunde demonstravit, quæ sive vera sint, sive hyperbolica censeantur, in tantum ejus sententiæ favent, ut inde ipsa insuper experientia teste, qua cantum Gallorum integræ horæ spatium personare, auresque nostras ferire animadvertimus, solidum ad firmandam hanc sententiam Clar. *Relandi* argumentum peti possit. Placuit tamen Doctis. *Altmanno* & hoc in dubium vocare: Sed respondeat ipse *Relandus*: *Quod si in monte Sion eo loco fuerint sitæ Pontificis ædes, quo eas collocavit diligentissimus investigator Antiquitatis* Lud. Villalpandus, *vix tribus stadiis a turri Hippica, ipsisque muris civitatis absfuerunt*: Et hinc quid mirum videri debet, si gallicinium per silentia noctis e vicinia Urbem ædesque Pontificis personuisse dicetur? Quod toties, & toties factum fuisse non tantum totius urbis Hierosolymæ, quæ diversis montibus insidebat, sed & ipsarum Caiphæ ædium situs excelsior, si *Villalpando* fides est, abunde probat.

CASTI INNOCENTIS ANSALDI

DE

FORENSI JUDÆORUM BUCCINA

COMMENTARIUS.

F*Oriensis origo* Buccinæ *apud Hebræos in deserto, ejusque usus, Judicum ac Regum ætate adservatus. Eu pene Democratica vero Judæorum Assamonæis sub Prinsipibus ac Romanis politia, forensis usus* Buccinæ *frequentior postrema eorum Reipublicæ tempestate. Frequentissimus nempe asase illa, Judæorum erat in Gente, Concionum universi Populi usus, & ille quidem pro Democraticis Græcarum Urbium moribus institutus. Ejusmodi Conciones ope* Buccinæ *fuisse convocatas haud esse dubitandum, quod suis tunc etiam Judæorum Magistratus Apparitoribus, Præconibus,* Buccinatoribus *gauderent. Ostensum illud etiam eu recta Interpretatione verborum Christi & Apostoli de Tuba universali ad Judicium vocatura. Aliquorum illo de sonitu Opiniones s Vera Interpretatio D. Thomæ (cujus effata in loco haud semel lata nobis Lucem adtulere differentibus) & aliorum Doctissimorum Virorum; allusio videlicet ad mores Judæorum* Buccina *clangentium ad universi Conciones Populi cogendas. Universale Judicium juuta forenses Judæorum formulas Sacris in Literis & a Sancti Patribus exhibitum. Quæ usisata eisdem docendi ratio ceteris confirmatur eu Evangelicis Judiciis forensium ad normam risuum, suorum temporum descriptis. Judæos non Conciones modo pro Græcanicorum moribus Conventuum habuisse; verum ea etiam ratione, eoque determinato modo, quo Græcorum Tubicines suis se in Concionibus gerebant, ita & Judæorum* Buccinatores *se gessisse in Conventibus Hierosolymorum. Ad forenses Judæorum Tubicines allusisse Angelos Apocalypsis ante quæcumque Judicia buccinantes. Forensem revera Buccinatorem ad Concionem in qua Christus damnatus est cogendam* Buccina *clanuisse. Hoc probari græco textu verborum Servatoris ad Discipulum: Antequam Gallus cantet, ter me negabis, ut quæ non de alitis cantu, sed forensi de Buccinatore intelligenda. De alite, Christi verba haud videri interpretanda ob Præceptum apud Judæos de non alendis in Urbe Sancta Gallis.* Hadriani Relandi *Conjectationes ad Præceptum illud vulgari cum Interpretatione componendum refelluntur. Accedit Evangelistarum dissensus in facto efferendo verbis Christi de alitis cantu interpretatis. Quanam ratione* Viri Doctissimi *Evangelistas hacce in re conciliare conati sint. Quorum tamen Enarratione Gestorum series susque deque vertitur. Hypothosis* Altmanni *oppugnata.* Scaligeri *ac* Bocharti *illius de cantu alitis opinio singularis, est arbitraria prorsus ac incerta. Solutus satius ille nodus, verbis Christi forensi de Gallo, sive de forensi Judæorum* Buccinatore *euplicatis. Nonnulla quæ Sacris ad Historiam pertinent in Libris juxta Grammatices modo ac pervias Populi significationes, aut præsentis secundum Ideas temporis haud videri statim accipienda: Literas humaniores Interpreti Oraculorum Sacrorum operam præstare utilem, sive res ipsas, sive dicendi genera respiciamus atque formulas: Oportere esse doctum, ac rerum veterum ac morum peritissimum qui postulet se intelligere nonnulla quæ Christi in Judicio evenerunt: Fidem effati hujus facere apertissimam doctissimi Pontificis* Benedicti XIV. *Opera Sapientissima, e quibus idonea non semel hoc adferuntur in Commentario testimonia. Christi ad Petrum verba homonymia laborare maxima. Gallorum nomine usus* Lycophron *ad significandos Græcos;* Æschylus *ad Athenienses denotandos. Cares milites apud* Poliænum *Galli appellati. Aliquando vox Græca (proprie quæ Gallus) denotavit Conjugem; Innuptam aliquando,, uti apud* Athenæum. *Hominum nonnulli apud Græcos etiam, Galli appellati. Upupa Gallus dicta, uti & Gemma hujus nominis. Græcorum quidam*

Apparet ergo ex his, ut plurima, quæ vulgatissima sunt,,& omnium in ore, & quotidiani usus nomina, reconditas habent notiones, & afferunt ad sermonis copiam, quæ solum docti ac diligentes in in legendo, ac scribendo cognovere.

Q. Marius Corradus Uritanus Libro III. De Copia Latini Sermonis.

dam nummus apud Platone, & Sophoclem Gallus appellatus. Demades celebris Orator publicum Atheniensium Tubicinem, publicum esse dicebat Atheniensium Gallum; eumque popularem quendam evasisse dicendi modum latissime ostensum, quod frequentissimus ejusdem fuerit Comicos apud Vates usus, præsertim apud Aristophanem. Semel, & iterum notatus vetus Scholiastes. Etymologia nominis exhibita. Gallus albus, en mense Pythagoræ apud Suidam, idem ac Fori Buccinator. Haud alium videri Gallum apud Autorem Apostolicarum Constitutionum, quam publicum Buccinatorem exorientis Lucis, & adventantis Auroræ signum dantem. Jure ac merito Præcones illo nomine donatos, quod Græcarum Urbium Tubicines antelucano tempore vocare ad Forum Judices, Clientes, Causidicos, & ad Concionem universum Populum solerent, idque præstare Tuba sua, quod suo quoque præstare clangore solent aut feruntur Vigiles nocturni, quos in excitandis in Opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit. Hinc Gallum inter, & Tubicinem olim mutua Catachresis. Ipsa denique Buccina a Græcis aliquando Gallus appellata, quod eruere ex idonea aliquorum ex interpretatione carminum Jonis apud Athenæum. Verba, Antequam Gallus iterum cantet, receptissimum apud Græcos, Erasmi testimonio, Proverbium, quo nempe allusione facta ab buccinandi morem Concionibus cogendis, significare soliti olim fuisse videntur Græci: Antequam Judicium de re fiat: Antequam Judex damnet: Antequam determinatum quid de re statuatur: Antequam res Judicio committatur publico; aut simile quid in Concione fieri quod solerет, ope forensis Galli Buccinatoris nempe convocata; quod idem sub involucro, ac, Antequam habeatur Concio, vel Antequam de more, forensis Buccinator Tuba clangat. Ob verborum igitur illorum homonymiam, usi & ob frequentes Linguarum Orientalium allusiones, non ex auctoritate semper atque Lexicis, sed ex loci exigentia, ex adjectis, ac præcipue ex verborum emphasi eorum significationem: ideoque enarrata vi, quam in loco verba Servatoris habent, ac ratione adjectorum habita atque explicata, eadem (quæ Hellenismum, seu potius Hebraismum sapere ostenduntur) forensi de Tubicine videri dicimus interpretanda. Convocandum siquidem erat in Judicio Christi Agmen universum, pro Jure Populi apud Veteres in Reis solennioribus damnandis; quare rejectis eorum, qui Judæis, tempore mortis Christi, aut jus gladii simpliciter concedunt, aut etiam qui negant aut dubitant sententiis, & hæsa sub distinctione inter ea quæ ad Religionem, & ea quæ ad Religium jus pertinebant, conciliare pergente (quæ Bacchinio nisi ortum, incrementum tamen debet suum) oppugnata, Christum dicimus in Concione Populi damnatum, cui præesse debuerit Pilatus. Insigne sapientissimi Pontificis Benedicti XIV. ea de re testimonium]: Quæ sacrarum etiam Literarum ac Patrum sententiis confirmatur, maxime vero Oraculis Prophetarum de Christo. Objectum ex Lingua Christo vernacula desumtum solvitur feliciter. Hebraicam Phrasim in re qua de agimus ejusdem fuisse ac Græcam homonymiæ. Apud Latinos etiam, forensi olim dicendi modo, Gallum significasse publicum Præconem. De origine vulgaris sensus Evangelistarum verbis denique tributi. Pulcherrima in rem nostram S. Hieronymi doctrina ac sententia, cui addimus Opiniones nos nostras haud pronuntiatas velle ceu ex Tripode effata, sed imo easdem eorum quorum est docere ac statuere judicio aptare libentissime subjectas. Sparsim de materia ac figura Buccinæ, deque multiplici ejusdem, cum apud Judæos, tum apud Græcos etiam, ac Latinos nomine. Duabus usos Buccinis veteres Hebræos, quarum una signum dante conveniebant Principes ad consultandum de rebus suis, utraque vero Populum convocabat universum. Machabaica post tempora, pro forensibus Græcorum moribus, discrimen apud Judæos obtinuisse quoque, statas inter Conciones, ordinaria nempe Judicia, & Conciones Populi repente convocatas: ad illa semel Tubicinem clanxisse, iterato autem ad posteriores congregandas. De Buccinæ sonitu atque clangoris modo qua Conciones Judæi ac Græci convocabant. Quoniam in loco Buccinator Judæorum Tuba clanxerit ad Populum in Judicium vocandum. Quod usque ad Tempus forensi Buccinatore gavisi sint Judæi.

I. FOrensis Buccinæ originem Numinis Majestati asseruit Judæorum Legumlator Moses, cujus hæc tradit verba: Fac tibi duas Tubas argenteas ductiles quibus convocare possis multitudinem..... Si semel clangueris, venient ad Te Principes & Capita multitudinis Israel..... Quando autem congregandus est Populus, simplex Tubarum clangor erit, & non concise ululabunt. Numer. x. 2. & seq. Flavius Josephus rem effert his verbis: Εὗρε δὲ ϗ Βυκάνης τρόπον, γίνονται δὲ δύο, ϗ τῇ μὲν ἑτέρᾳ πρὸς παρακέλευσιν, ϗ συλλογὴν ἐχρῶντο τῷ πλήθει πρὸς τὰς ἀρχὰς συνελθεῖν κελευομένους περὶ τῶν οἰκείων, ἀμφοτέραις δὲ συνῆγε τὸ πλῆθος. Primus autem (Moses) & Buccinæ formam excogitavit. Duæ au-

autem factæ sunt : *& altera quidem ad Populum exciendum* , *& in* Concionem *congregandum utebantur* . *Etenim una signum dante Principes convenire oportebat ad consultandum de rebus suis* : *utraque vero* Populum *concitabat universum* . Mosis igitur *Tubas*, haud aliud quam *Buccinas* fuisse intelligimus, uti Viri præstantissimi ea ad testimonia satis atque uberrime ostenderunt; *Malvend. ad loc. Num. Havercamp. ad loc. Flav.* ea maxime de caussa, quod recitata post verba, figuraque *Buccinæ* uti a Tuba distinguitur descripta, subjiciat Josephus : *ἀσωσρὰ καλεῖται κατὰ τὴν Ἑβραίων γλῶτταν*. *Lib. Antiq. Jud.* III. *cap.* 12. Buccina , *Hebraica lingua vocatur Asosra* ; quod proprium Tubæ nomen . Infinitis etiam in testimoniis *Buccina*, Græca lingua, Σάλπιγξ appellatur. Nos ejus de forma in loco differemus . Illa vero *Populum* convocandi apud Hebræos consuetudo pro vetustissimorum obtinebat agendi ratione Principum, seu Regum Populis, nonnisi determinatis quibusdam sub legibus parere volentibus, imperantium; unde recte Vetus ille: Βασιλείας μὲν οὖν εἴδη ταῦτα, τέτταρα τὸν ἀριθμόν· μία μὲν ἡ περὶ τοὺς Ἡρωϊκοὺς χρόνους. αὕτη δ' ἦν ἑκόντων μὲν ἐπί τισι διωρισμένοις. *Aristot. lib. Politic.* III. *cap.* II. Quare concilium ex Optimatibus ejusmodi Reges, seu Principes habebant, Βουλευτήριον ἦν ἐκ τῶν κρατίστων. *Dionys. Halicarnas. lib.* II. quæque pro recte administranda Republica ceperant cum Optimatibus consilia *Populo* denunciabant ἀνήγγελον τῷ δήμῳ, *Aristot. lib. Moral.* III. *cap.* 5. cujus exempla rei Homericis non solum in Heroibus, sed posteriores etiam apud Historicos (*Plutarch. Vit. Romul.*) prostant frequentissima.

II. Hæc sane priori Reipublicæ tempestate. Licet autem Judices nonnulli, ac Reges Hebræorum pæne omnes, haud ex præscripto Legis, sed ex arbitrio potius Rempublicam gubernassent, & raro Principes ac *Populum* consuluissent, credibile adhuc esse remur, etiamsi id aperte in Judicum ac Regum Historia expressum non sit, quod jejune adeo scripta videatur, ut vix successionem eorum, ac bella gesta quædam adtigerit, credibile, inquam, esse remur, Judices ac Reges, si quando Senatum, aut *Concionem Populi* habuerunt (neque enim obstare id ulla ratione poterat, quin Romanorum istar Cæsarum, Concionem Populi aliquando convocantium, ex sui tantum animi sententia adhuc omnia peragerent) *Buccina* ad Principes ac Cives convocandos signum fieri jussisse. Si enim eorum sub Imperio, juxta Numinis institutum, in bello indicendo Judæi buccinabant, inque diebus festis annuntiandis, ac ceteris in Convocationibus, cur non buccinassent ad Senatum etiam, ad *Concionem* convocandam, quum id quoque præceptum a Numine fuisset?

III. Ut statis adhuc tamen de Judiciis fuerit, evindentissimum profecto est, Judicum etiam ac Regum ætate, subitarias saltem quasdam super nonnullis magni momenti rebus, ac veluti extraordinarias habitas fuisse *Populi Conciones*, quas etiam *Buccinæ* ope fuisse convocatas innumera docent sacrorum Librorum testimonia : *Cum cœperit clangere* Buccina *tunc ascendant in montem*. Exod. XIX. 13. *in die illa clangetur in* Tuba magna, *& venient qui perditi fuerant de terra Assyriorum*, *& qui ejecti erant in terra Ægypti*, *& adorabunt Dominum in monte Sancto in Jerusalem*. Isai. XXVII. 13. *Et David & omnis Domus Israel ducebat Arcam Testamenti Domini in jubilo & in clamore* Buccinæ. II. Reg. VI. 15. *Annuntiate in Juda*, *& in Jerusalem auditum facite*: *loquimini & canite in* Tuba *in terra*: *clamata fortiter & dicite : Congregamini & ingrediamur Civitates munitas* . Jerem. IV. 5. *Confortamini filii Beniamin in medio Jerusalem*, *& in Thecua clangite* Buccina, *& super Bethaven levate vexillum*: *quia malum visum est ab Aquilone*, *& contritio magna*. Jerem. VI. 1. *Levate signum in terra*, *clangite* Buccina *in Gentibus*, *annuntiate contra illam Regibus Ararat*, *Menni*, *& Ascenez*; *numerate contra eum Taphar* , *adducite equum quasi Bruchum aculeatum* . Jerem. LI. 27. *Ille viderit gladium venientem super terram* , *& cecinerit* Buccina, *& annuntiaverit Populo*. Ezech. XXXIII. 3. *Canite* Tuba *in Sion*, *ululate in monte Sancto meo*, *conturbentur omnes habitatores Terræ*, *quia veniet dies Domini*, *quia prope est*. Joel. II. 1. *Canite* Tuba *in Sion*, *sanctificate Jejunium*, *vocate Cœtum*, *congregate Populum*, *coadunate Senes*, *congregate Parvulos sugentes ubera* . Joel. II. 15. *Et Dominus Deus super eos videbitur*, *& exibit ut fulgur jaculum ejus* : *& Dominus Deus in* Tuba *canet*, *& vadet*, *in turbine Austri*. *Zachar.* IX. 14. Quæ profecto omnia, uti cetera etiam, quæ in medium ferri facile possent testimonia, ad *Conciones Subitarias universi Populi* alludunt, Judicum etiam ac Hebræorum Regum ætate, ope *Buccinæ* convocatas.

IV. Nec desunt immo facta, quibus id etiam confirmetur vehementer. Legimus siquidem in Libro Judicum : *Spiritus autem Domini induit Gedeon* , *qui clan-*

clangens Buccina, *convocavit Domum Abiezer, misitque Nuncios in universum Manassen, qui & ipse secutus est eum: & alios Nuncios in Aser, & Zabulon, & Nephtali, qui occurrerunt ei*. Judic. IV. 34. 35. Flavius autem Josephus de Ehude loquens Israelis Populum a Moabitica servitute liberaturo, *Ehudes*, inquit, Lib. Antiq. Jud. V. Cap. 4. *Jerichuntinis re clam indicata, ipsos hortabatur, ut se se in libertatem assororent. Illi voro libontor hæc accipientes, & ipsi ad arma accurrebant, & per totam regionem aliquos dimittebant, qui id* Cornuum *sonitu significarent*, hisce enim mox est Patrius convocaro Populum: Καὶ διέπεμπον εἰς τὴν χώραν τοὺς ἀποσημανοῦντας κέρασιν βοῶν, τούτοις γὰρ συγκαλεῖν τὸ πλῆθος πάτριον ἦν. Quibus, uti arbitror, ex testimoniis egregie Arias Montanus: *Cornu*, vel *Buccina sonans, excitationem & hominum convocationem ad bellum præsertim significat; quamquam & aliis etiam nominis* Cornu *sonatur, veruntamen semper monendi causa. Comment. in Jerem.* Loquitur de ritu Arias, uti apud Hebræos obtinebat, ejusdemque de moribus agens Gentis scripsit Drusius: *Accurrebat* Populus, Buccina *resonante, vel ad audiendum aliquid, vel denique ad agendum, sive consultandum de Republica, lib. Observ. Sacr.* XIV. *cap.* 18. unde & eadem de re demum Sigonius: *De ratione etiam*, inquir (*lib. De Rep. Hebræor.* VI. *cap.* 3.) *convocandi* Populi *scriptum fuit in Lege, ut cum Populus accitetur, vario Tubæ occentu advocetur. Convenire autem consuevit* Populus *tribus de causis, ad audiendum aliquid, ad orandum, vel denique, ad agendum*.

V. Frequentior fuit tamen *Forensis* usus *Buccinæ* postrema Reipublicæ tempestate. Restituta siquidem veteris politiæ forma, restitutis Babylonicam post caprivitatem Judiciis, non subitarias modo, sed statas etiam nonnullas in *Conciones Populus* congregatus est. Novam, ita ut ideam, hanc Machabæorum tempore Reipublicæ formam, cum Hebræorum primæva prorsus convenire arbitratus est Bertramus. Quum enim antiquissimam illam sub Mose politiam, eodem jam modo temperatam statuisset, quo Lacedæmonum altera perfectissima, adeo ut Regiam Moses quodammodo, sub Dei tamen veri tunc & unici Israelitarum Regis auspiciis, habuerit potestatem: Septuaginta vero, Chiliarchi, Centuriones, Quinquagenarii, & Decuriones Aristocraticam: Cives autem, universus videlicet *Populus*, Democraticam; *Cap.* VI. *De Repub. Hebræor.* hæc de posterioribus demum, subiicit, sive Machabaica ad tempora pertinentibus Judæis „ Re-
„ stitutam fuisse veterum Judæorum po-
„ litiam sub Jonatha, liquet ex eo, quod
„ Legatij istiusmodi Romanis diserte si-
„ gnificarunt, se missos a Jonatha sum-
„ mo Sacerdote, & *gente Judæorum*: item
„ & ex ipsa Literarum inscriptione, quas
„ per eosdem Legatos Spartam ad reno-
„ vandum fœdus misit: quæ his verbis
„ concepta est: Ἰωνάθαν ἀρχιερεὺς καὶ ἡ
„ γερουσία τοῦ ἔθνους, καὶ οἱ ἱερεῖς, καὶ λοιπὸς
„ δῆμος τῶν Ἰουδαίων, Σπαρτιάταις τοῖς ἀδελ-
„ φοῖς χαίρειν. Jonathas *summus Sacerdos*,
„ *& Seniores Gentis, & Sacerdotes, &*
„ *reliquus Judæorum* Populus, *Spartiatis*
„ *Fratribus Salutem*. I. *Macbab.* XII. 6.
„ Et apud Josephum: Ἀρχιερεὺς Ἰωνάθης
„ τοῦ ἔθνους τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἡ γερουσία, καὶ
„ τὸ κοινὸν τῶν Ἰουδαίων ἐφόροις, καὶ γερουσίᾳ,
„ καὶ δήμῳ, τοῖς ἀδελφοῖς χαίρειν. *Lib. An-*
„ *tiq. Jud.* XIII. 9. *Princeps Sacerdotum*
„ *& Gentis Judæorum Jonathas, & Se-*
„ *niores*, & Commune Judæorum, *La-*
„ *cedæmonum Ephoris, Senioribus, & Po-*
„ *pulo Fratribus Salutem*. Hæc manife-
„ ste arguunt quæ fuerit tum forma Rei-
„ publicæ Judaicæ, & quomodo ad su-
„ periorem illam mixtam politiam re-
„ dierint. Nam inprimis *Jonathas* indu-
„ citur tamquam Princeps, deinde Sena-
„ tus (quæ vox Judices Superiores, &
„ Inferiores continet) postremo *Populus*
„ ipse. Atque ut his vocibus fucum Ro-
„ manis ac Lacedæmoniis factum non
„ fuisse constet, dicitur Jonathan ad *Con-*
„ *cionem* convocasse τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ
„ λαοῦ, *Macbab.* XII. 31. id est, *Senio-*
„ *res Populi*, ut de exædificandis in Ju-
„ dæa propugnaculis ageret, mœnibus-
„ que Jerosolymitanis, & excitando al-
„ tissimo muro inter Arcem & Urbem,
„ ut hoc pacto excluderent præsidium
„ Syrorum a commerciis Urbis, tandem-
„ que ad commeatus penuriam adduce-
„ rent. Quos vero Autor Libri Macha-
„ bæorum vocat πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ, id-
„ est, *Seniores Populi*, Josephus vocat
„ λαὸν ἅπαντα, idest *Populum universum*.
Cap. XIII. *De Repub. Hebræor.* " Quibus consequi subdit Bertramus ex rebus, politiam prioris illius Machabæorum temporis aliquid amplius habuisse Democratiæ, aut Aristocratiæ, quam Regni; quam & continuatam fuisse apud Judæos politiam ostendit sub Romanis etiam Principibus, ceu Judæa non tam Romanorum Provincia esser, quam Socia, Romanique non tam ἡγεμόνες & πρόμαχοι, quam σύμμαχοι haberentur.

VI. Hisce vero ita constitutis, videt jam quisque, restituta antiquorum Judicum, Seniorum nempe, ac *Populi* pote-

sta-

state, restitui debuisse quoque priscam Judiciorum formam, eaque ratione, qua, dum Moses Rempublicam gerebat, *Buccinarum* altera clangente Principes convenire consueverant ad consultandum de rebus suis, alterius autem clangor *Populum* concitabat universum: ita & sub Machabæis Principibus nonnisi *Buccinæ* ope fuit *Conciones Populi* coactas. Immo non pro ratione modo buccinandi apud veteres Hebræos, verum & pro forma cogendarum apud Gentes alias Judæis synchronas *Concionum*, hosce etiam buccinasse ad convocandum *Agmen Universum* concipere pervium arbitror, cui datum erit posteriora fata Gentis intime rimari, quum nempe moribus etiam utebantur Judæi exterarum ab ritibus Gentium derivatis.

VII. Quamvis enim ab Theocratia condita ad Hierosolymorum excidium unus idemque fuerit Hebræorum Populus, diversas adeo tamen in Reipublicæ formas actus est, ut ad Aristocratiæ modo, modo ad Monarchiæ speciem, exacto denique Captivitatis turbine, ad Democraticum, sub Regibus etiam, vergeret Principatum. *Populus* nempe, qui sub Optimatium, ac Regum Imperio nil aut nervorum habuit, aut majestatis, & cui sola erat parendi gloria relicta, post deletum exilio Babylonico Regnum, ascitis sibi Assamonæis Principibus, Rempublicam primum *Græco More* constituit. Quamvis enim Machabæorum gens, Seniorum potentiam, qui Reipublicæ pupi assidebant, infringens, Regiam dominationem, unde intestinum bellum, & Gentis fata derivata demum sunt, iterum invexerit: magna adhuc tamen in administranda Republica partes sibi *Populus* vendicavit, perinde atque in pene Democraticis Asiæ, eadem passis tamen fata, Civitatibus, inque florescente olim Græcia universa, quod Machabæorum, uti etiam vidimus, ex Historia palam est.

VIII. Græcas igitur Judæi æmulaturi Respublicas, sive quod infensi Regibus essent, quorum atrox & durissimum mox pepessi fuerant jugum, sive quod æquum maxime ducerent, omnium partam sanguine, omnium debere etiam esse libertatem, universa, quæ in pene Democratica Civitate ejus esse solent adminicula, sancienda esse deliberaverunt. Jam enim Magistratus, e quibus universa pendet Reipublicæ forma, iidem prope apud Judæos, qui & in posteriori Atheniensium Republica; (*Sigon. Lib. De Rep. Hebræor. Cap.* IX.) & quia nullum potius est ad sartam tectam servandam *Populi* libertatem ejus auctoritate adjumentum, quæ non alia exerceri ratione potest, quam usu & frequentia *Universi Agminis concionum:* iccirco uti Græciæ olim, ac Asiæ Civitates, suas universi celebrabant *Populi Conciones*; earum siquidem mentione, Græca omnis Historia, maxime autem Attica, refertissima est, ita & Judæi suas; idque non sub Regibus, aut summis modo Sacerdotibus, sed Romanis etiam Principibus rerum in Judæa Dominis. Quippe quamvis Hierosolymitana Tetrarchia fuisset Archelai morte, vel ante Vespasiani victoriam, in Provinciam redacta, & per Procuratores Cæsaris administrata, erant tunc adhuc tamen Judæi sub Romanis (uti sub Chananæis olim (*Bertram. de Rep. Hebræor. cap.* IX.) veluti αὐτοκέφαλοι, & aliqua gaudebant αὐτονομίᾳ; retento siquidem a Romanis Imperii jure, municipale jus, esto non prorsus liberum, ceu vanas quasdam libertatis imagines, subditis sibi Gentibus relinquebant, quæ προτύπῳ πόλεως, sive umbratico illo veteris Imperii specimine contentæ, vix ægre inde servitutem tolerabant. Cicero suum ad Atticum: *Multa sum secutus Scevolæ; in illis illud, in quo sibi Libertatem censent Græci datam, ut Græci inter se disceptent suis Legibus. Lib.* VI. *Epist. ad Attic.* Nam & in vetere Senatusconsulto, quod ænea incisum in Tabella apud Ursinum adservabatur, erat scriptum: Ἐάν τε ἐν ταῖς ἑαυτῶν πατρίσι κατὰ τοὺς ἰδίους νόμους βούλωνται κρίνεσθαι. *Not. ad eand. Epist.* Rursus idem Tullius ad Amicum suum: *Græci vero exultant quod peregrinis* (non Romanis nempe, sed Græcis) *Judicibus utuntur. Nugatoribus quidem, inquies. Quid refert? tamen se αὐτονομίαν adeptos putant. Lib.* VI. *Epist.* I. *ad Attic.* Et demum: *Omnes suis Legibus ac Judicibus usæ* (Græciæ Civitates) *autonomiam adeptæ revixerunt. Lib.* VI. *Epist.* 2. *ad Attic.* Suis igitur & Apparitoribus, Scribis, Præconibus, *Buccinatoribus*, ceterisque, quæ ad Majestatis insignia pertinent, ejusmodi gaudebant Magistratus, esto jure gladii carerent, unde perperam tumescerent. Quare prudentissime Plutarchus illa inter gerendæ Præcepta Reipublicæ, quæ ad liberæ (ea tamen qua diximus libertate) pertinere videbantur Civitatis Præsides, hoc etiam habet: *Porro qualemcumque Magistratum occipienti, non ea modo in promtu sunt habendæ rationes, quibus Pericles seipsum officii commonefaciebat quoties clamydem sumeret: Animum adverte Pericles, Liberis Græcis præes, præes Civibus Atheniensibus; sed & hæc secum commemoranda: Imperas subditus, Urbi Præfectus, qua Proconsulibus, aut* Pro-

Procuratoribus Cæsaris est subjecta. Non hic Lanceæ campi sunt, nec priscæ Sardes, neque Lydorum illa potentia: gestanda sibi chlamys vilior, & a Prætorio oculi in Tribunal convertendi, neque multum fiduciæ in corona ponendum, cum supra caput suum calceos cernas. Εἰσιόντα δὲ εἰς ἅπασαν ἀρχὴν, οὐ μόνον ἐκείνους δεῖ προχειρίζεσθαι τοὺς λογισμοὺς οὓς ὁ Περικλῆς αὑτὸν ὑπεμίμνησκεν ἀναλαμβάνων τὴν χλαμύδα· πρόσεχε Περικλῆς. ἐλευθέρων ἄρχεις, Ἑλλήνων ἄρχεις, πολιτῶν Ἀθηναίων· ἀλλὰ κἀκεῖνα λέγειν πρὸς ἑαυτὸν, Ἀρχόμενος ἄρχεις, ὑποτεταγμένης πόλεως ἀνθυπάτοις, ἐπιτρόποις Καίσαρος. οὐ ταῦτα λόγχης πεδία. οὐδὲ αἱ παλαιαὶ Σάρδεις, οὐδὲ ἡ Λυδῶν ἐκείνη δύναμις. εὐσταλεστέραν δεῖ τὴν χλαμύδα ποιεῖν, καὶ βλέπειν ἀπὸ τοῦ στρατηγίου πρὸς τὸ Βῆμα, καὶ τῷ στεφάνῳ μὴ πολὺ φρονεῖν πιστεύειν. ὁρῶντα τοὺς καλτίους ἐπάνω τῆς κεφαλῆς. *Fræcept. gerend. Reipub.* Idem de Judæis etiam ætate illa statuendum; ipsis enim Gentis erant suæ Magistratus, *Romanis patrias secundum Leges vivere eos permittentibus*, uti apud Flavium Josephum in confesso est: Ῥωμαίων αὐτοὺς ἐπιτρεψάντων κατὰ τοὺς οἰκείους ζῆν νόμους. *Lib. Antiq. Jud.* XVII. *cap.* 2. Heinc & frequentissimæ ac pene quotidianæ epud illius temporis Judæos *Universi populi conciones*; eadem quippe in Oratione, qua Flaccum, qui triennium Asiæ præfuerat post Tullii Consulatum, de repetundis accusatum defendit Romanus Orator, utriusque de Gentis, sive Orientalium omnium subitariis *Concionibus* fidem idem fecit. *Græcorum*, inquit, *tota Respublicæ sedentis* Concionis *temeritate administratur. Orat. pro Flacc.* Ipsum dein laudat, quod aurum, quotannis Romenorum ex Provinciis Hierosolymem exportari solitum, sanxisset edicto ne ex Asia exportari licere, Judæorum irritas habens adversus se *Conciones*: *Multitudinem*, inquit, *Judæorum flagrantem nonnumquam in* Concionibus *pro Republica contemnere gravitatis summæ fuit*: *Orat. pro Flacc.*

IV. Itaque si suis quodammodo Legibus, suis ille adhuc tempestate utebantur Judæi Magistratibus, nulla dubitare ratione possumus suis gavisos eos etiam fuisse Apparitoribus, Ministris, ac *Buccinatoribus*. Ignorat enim nemo quantum illæ, quæ licet serviant, simulachrorum tamen aliquorum ope, umbratico gaudent ἐλευθέρων πόλεων nomine Civitates, suorum depereant cæremonias Megistratuum; absit enim Civiles ut earum Præsides vel minimem ex istis prætermitti sinerent Libertatis imaginibus, ut ectum de patrio decore, ac pene dicerem, de Gentis salute crederent, si earum vano usu superbire non posse cogerentur. Hujuscemodi igitur quum fuerint post Pompæi victoriam Judæi, quorum, uti nitimur in vetitum, petrias erga consuetudines studium, sub exteris, ac præcipue Romenis, majus, quam suis olim sub Regibus fuit; unde μὴ ἀφιστάμενοι τῶν πατρίων de illis dixerit epud Josephum Hecatæus, *lib.* 1. *contr. Apion.* sequitur apertissime, eos, qui *Tubis*, Romenorum sub Imperio, utebentur in Sabbatis ac diebus festis, in Neomeniis, seu Calendis enunciandis, buccinasse quoque, uti quum perfecte olim gaudebent libertate ad *Universi populi agmen* exciendum, & in *Concionem* congregandum. *Buccinam* quippe Judæi respiciebent, ceu *cornu libertatis*; neque aliud *cornu*, seu clangendi potestas, apud illam Gentem significabat, quam *libertatem*, aut *signum libertatis*; uti a celeberrimo Autore Hebræo eruditissimi atque antiquissimi Commentarii in Numeros, qui inscribitur *Siphiri* feliciter explicatum est. *Ad numer.* X. 10.

X. Jam vero prætermissis Recentiorum hac de re testimoniis, & conjectationibus ab veterum studio morum apud Judæos, ab eorum Reipublicæ forma derivatis, evidentiore in medium ferri possunt ex pene synchronis Autoribus monumenta. Haud obscurum porro ex recte prodit interpretatione verborum Christi & Apostoli, de *Tuba* extremum ad Judicium vocatura differentium, quorum hæc olim prior: *Videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli, cum virtute multa & majestate. Et mittet Angelos suos cum* Tuba *vocis magna, & congregabunt electos suos a quatuor ventis, a summis Cœlorum usque ad terminos eorum. Matth.* XXIV. 30. 31. Quem locum hisce metrice reddidit Juvencus: *Lib.* IV. *Histor. Evang.*

Quando veniet nube ignicolori
Majestate potens hominis per Sydera natus
Tum Tuba *terrifico stridens clangore vocatos*
Justos, quadrifida mundi glomerabit ab axe.

Loquitur nempe de signis universale Judicium præcessuris, inter quæ Angelos cum *Tuba* vides, convocantes adventuros ad Judicium. Hosce Angelos, hasque *Tubas*, illo scribens de Judicio, Paullus etiem memoravit: *Ecce*, inquit, *mysterium dico vobis: omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in novissima* Tuba; *canet enim* Tuba, *& mortui resurgent incorrupti: & nos immutabimur.* 1. *Corinth.* 51.

51. 52. Ad Thessalonicenses autem quum scriberet Apostolus, ita *Concionem* illam, seu Judicium repręsentat: *Ipse Dominus in jussu, & in voce Archangeli, & in Tuba Dei descendet de Cælo, & mortui qui in Christo sunt resurgent primi.* 1. *ad Thessal.* iv. 16. Ex vera, inquam verborum horum interpretatione maximum in rem nostram eruere erit argumentum.

XI. Siquidem, uti quod sentio aperiam, plurimi verborum Christi Paullique allusionem minus attigere. Quid enim de illis dicas, eam qui per Tubam, imperium Christi spirituale duntaxat denotari voluerunt, aut vocem Prędicantium, aut vocis Angelicę magnitudinem, aut emphaticam esse dixerunt repetitionem? Melius profecto qui veterem pręconcipiunt Populi Judęorum expressam illis in verbis Traditionem, de futuro revera, vero cum *Tubæ* sonitu, Judicio, quos inter Drusius, ita verba Christi commentatus: *Festum erat in veteri Synagoga, quod vocabant Festum* Tubarum. *Eo* Tubis *clangebant ab ortu Solis usque ad occasum ejus, vel potius ad noctem usque. Clangor ille plurimas habebat causas. Una est, ut recordatio subiret illius diei quo per* Tubam *mortui excitandi erunt, quod fore credebatur mense Thisri, sicut liberatio ex Ægypto fuit in Nisan. Comment. in Matth.* xxiv. 31. Goodvvinus etiam suo in Mose & Aarone, *Judæos*, ait, *lib.* iii. *cap.* vii. *num.* 31. *νεομηνίᾳ mensis Tisri ab aurora ad occasum Solis clanxisse* Buccinis, *quod ea relegerent ratione memoriam Resurrectionis, quæ ob judicium fiet cum σάλπισματι sono tubæ.* Verba igitur sacri Vatis in Psalmo quem eo die Levitę concinnebant: Buccinate *in Neomenia* Tuba, *in insigni die solemnitatis vestræ, quia præceptum in Israel est, & Judicium Deo Jacob*, judiciarium illum revera futurum alludere ad clangorem docuere Judęorum Sapientes, qui sonitum in Judicio futurum, pręfiguratum etiam imaginabantur in sono *Tubæ* personantis dum Lex in Sinai daretur. Eam Rabbini saltem posteriores amplexi sunt, aut induxere Traditionem, uti ex Orationibus eorum patet Ritualibus. *Vid. Not. Cl. Ugolin. in Constit. Maimon. de Buccin.*

XII. Ut ut tamen illa de Traditione aliqui statuerint, verius edocemus tamen, personaturam dixisse Christum, quum omnium Judicem ipse aget, ad electos convocandos *tubam*, quod morem respiceret Judæorum, qui *bucina* tum temporis etiam utebantur ad *universi conciones Populi*, pro veteris more Reipublicæ, pro forensibus etiam Græcorum ritibus, convocandas. Præsensit hoc sapientissime Divus Thomas, cujus vel Asceticis in Scriptis invenire semper possumus inæstimabiles margaritas. Nempe, etsi allegorico non semel dicendi genere in Divinorum utatur interpretatione Oraculorum, quo Concionatorum utilitati consuleret, & ab iis aliquomodo legeretur, qui ex iniquitate temporis nonnisi morales allusiones, aut interpretationes metaphoricas deperibant; ast aliquid masculæ semper tamen, solidæque significationis suis in Commentariis includit, quo veram doctrinam, & arcanam indipisci possent Sapientiam, qui eas inquirent. Hisce igitur verba Christi explicat sanctissimus Interpres: *tuba satis ei* (Judicio) *congruit, quia Numerorum decimo mandavit Dominus Moysi* duas tubas *fieri, & clangebant* tubis *ad Concilium, ad Festa, ad pugnam, & ad commotionem Castrorum, & sic erit in Judicio, quia erit ibi Concilium.* Paulli ad Corinthios verba hisce iterum illustrat: *Dicitur* Tuba *propter officium* Tubæ, *scilicet ad vocandum* Consilium. Verbis demum Apostoli ad Thessalonicenses scriptis hæc ab egregio Viro invenimus subjecta. Tuba *congruit ad officia, cujus usus fuit multiplex in vetere Testamento.* Allusionem igitur, ex sanctissimi Viri sententia, faciebant Christus ac Apostolus, ad subitarias illas super nonnullis magni momenti rebus *conciones*, ad quas Judæi tunc temporis conveniebant universi, & eas quidem Buccinæ ope congregatas.

XIII. Haud diversus ab egregio Præceptore suo, in illorum interpretatione textuum Cajetanus, *tubam* appellari docuit *publicum* totius humani Generis *conventum. Quia*, inquit, *Ad.* 1. *ad Corinth.* xv. 52. *Tuba publice canit vocando suaviter ad Conventum, Conventum totius humani Generis appellat* tubam, *& novissimam, quia post illum Conventum non est futurus alter hominum Conventus. Et significatur modus, quo resurgent mortui quoad locum, quod scilicet resurgent in Conventu publico ac novissimo. Si diceret* ad novissimam tubam, *intelligerem quod resuscitati Homines in suis monumentis resurgent venturi ad publicum Conventum; sed ex eo quod dicit* in novissima tuba, *intelligo quod in ipso Conventu resurgent omnes mortui.* Ab Hebraizantium aliquo hanc veluti Catachresim hausisse arbitror Cajetanum: Hebræorum siquidem in Lingua simile quid invenire est, nam verbum קהל quod Septuaginta vertunt Ἐκκλησίαν μεγάλην, *Psal.* xxxix. 12. significatque proprie *universi populi concio-*

cionem, proprie etiam integra usurpatur pro Persona Congregantis Cœtum; unde & apud Septuaginta Ἐκκλησιαστὴς; *Buxtorf. ad ill. voc.* quin & ab eo derivatum volunt καλεῖν & καλῶν, uti & *Calata* Romanorum *Comitia*; *Leuic. Mascle-sian.* quæ tamen, ceu Etymologicam ad rationem pertinentia, minus facimus. Docet certe ex Verrio Flacco Aullus Gellius, apud Latinos, *concionem tria significare, locum suggestumque unde verba fierent: itemque significare* cœtum populi *assistentis: item Orationem ipsam, quæ ad Populum diceretur. lib.* XVIII. *Noct. Attic. cap.* 7. Ut ut de fontibus tamen sit, e quibus interpretationem hausit suam Cajetanus, eruere tamen est aliquo ipsum invenisse in loco, *tubam* appellatam fuisse aliquando *cœtum* ipsum, ejus ope convocatum.

XIV. Recentiores inter Exegeticos nemo Grotio præstantius, ea quæ ad Historiam, aut ad Eruditionem Sacro pertinent in Codice est interpretatus. Sic ille vero: *Dicitur hic* tuba *Angelorum Christi, tamquam* accensorum *&* præconum; *allusio enim est ad morem Judæorum, apud quos ἡ ἐπισυναγωγὴ populi convocatio fieri solebat cum sono* tubæ. *Comment. in Matth.* XXIV. 31. Maldonetus etiam ad Christi verba: *Cum facis Eleemosynam noli Tuba canere ante Te*, hæc habet: *Credo ad consuetudinem congregandi* tuba populum, *cum aliquid publice aut faciendum, aut edicendum erat Christum allusisse. Comment. in Matth.* VI. 2. Ad Servatoris autem verba super futuro quo de agimus cum *tubæ* sonitu Judicio, hæc subdit: *Nec existimandum est, vocem ipsius Christi* tubam *appellari, quia dubium non est, Christum* ex hominum consuetudine, & more *loqui; non soleat autem Reges, sed eorum Ministri* tuba *clangere.* Quamvis ego verius verba illa *in tuba Dei* Hebraismum redolere sentiam, ac significare *in tuba magna*, aut *maxima*, in tuba *maxime sonora*, quod hellenistica prolatum est phrasi, Hebræorum scilicet dicendi forma, superlativa nomina frequentissime adjunctione alicujus ex nominibus Dei efferentium: יה, אל, אלהים, יהוה, *Masclef. Gram. Hebr. cap.* XXIV. §. V. Sic ארזי אל *Psal.* LXXX. II. *Cedri Dei*, idest altissimæ. הררי אל *Ps.* XXXVI. 7. *Montes Dei*, idest, altissimi. עצי יהוה *Psalm.* CIV. 16. *Ligna Domini*, arbores videlicet præstantissimæ; quo ex dicendi modo Hellenista Scriptor de Mose, καὶ ἦν ἀστεῖος τῷ Θεῷ (*Actor.* VII. 20.) *& fuit venustus Deo*, nempe venustissimus; & Paullus etiam, in Epistola altera ad Corinthios: *Arma militia nostræ non sunt carnalia, sed δυνατὰ τῷ Θεῷ, potentia Deo*, nempe potentissima; II. *ad Corinth.* X. 4: quare, & illud quo de agitur, ἐν σάλπιγγι Θεοῦ, in tuba magna, seu magnæ Concionis, in tuba quamsonora. Ad rem ut redeamus, sententiam eorum commendat Maldonatus, *qui putant ea antiquis Judæorum* Conventibus *sumtam esse metaphoram, ad quos sono* tubæ *homines convocabantur. Comment. in Matth.* XXIV. 31. Hinc & Natalis Alexander ad illa Christi verba: *Metaphora sumta ex more Judæorum, qui tuba &* Populum *convocabant, & dies festos indicebant. Dicitur autem hæc* tuba *modo Christi, seu Regis, cujus Edicta cum clangore* tubæ *promulgabantur: modo Angelorum, tamquam* Accensorum *Christi, ac* Præconum. *Comment. in Matth.* XXIV. 31. Denique Calmetus: *Videtur*, inquit (*Commentar. in Matth.* XXIV. 31.) *Evangelium nobis exhibere velle terribile illud Judicium, veluti generales eos* Judæorum cœtus, *ad quos clangente* buccina populus *convocabatur.*

XV. Hanc illustrant maxime interpretationem, quæ illo rursus loquens de Judicio Apostolus ad Thessalonicenses scribit: *Dies Domini*, inquit (I. *ad Thessal.* V. 2.) *sicut fur in nocte, ita veniet;* eademque utitur expressione Princeps Apostolorum Petrus scribens: *Adveniet autem dies Domini ut fur*, II. *Petr.* III. 10. additum est in Græcis, ἐν νυκτὶ *in nocte*. *Erasm. & Vatabl. ad ill. loc.* Quis hac vero non videat in similitudine ad subitarias illas allusum nocturnas Veterum coitiones *buccinæ* ope repente convocatas, hominibus *metu furum* concurrentibus, aut aliqua alia de caussa, seditione nempe, aut inexpectato aliquo imminente turbine ac eventu congregatis? Apertissime hoc de more apud Græcos sui temporis Tullius in Verrem: *Chrysas est amnis*, inquit (*lib.* IV. *num.* 46.) *qui per Assorinorum agros fluit. Is apud illos habetur Deus, & religione maxima colitur. Fanum ejus est in agro propter ipsam viam, qua Assoro itur Ennam. In eo Chrysæ est simulacrum, præclare factum e marmore. Id iste* (Verres) *poscere Assorinos propter singularem ejus fani religionem non ausus est. Tlepolemo dat Hieronique negotium, illi noctu, facta manu, armatique veniunt: fores Ædis effringunt: Æditui, custodesque mature sentiunt: signum quod erat notum vicinitati* buccina *datur: homines ex agris concurrunt: ejicitur, fugaturque Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chrysæ, præter unum parvulum signum ex ære desideratum est.* Morem vero hunc innuit etiam Plutar-

chus (*vit. Num. Pompil.*) in descriptione felicitatis temporum, qua Numa Pompilio imperante gaudebant Romani. Sic ille quippe: *ὐ γὰρ μόνον ὁ Ῥωμαίων ἡμέρωτο καὶ κατακεκήλητο τῇ δικαιοσύνῃ καὶ πρᾳότητι τῦ Βασιλέως δῆμος. ἀλλὰ καὶ τὰς κύκλῳ πόλεις, ὥσπερ αὔρας τινὸς ἐκεῖθεν ἢ πνεύματος ὑγιεινῦ φέροντος, ἀρχὴ μεταβολῆς ἔλαβε καὶ πόθος εἰσεῤῥύη πάσας εὐνομίας καὶ εἰρήνης, καὶ γῆν φυτεύειν, καὶ παρ' ἀλλήλυς ἀδεῶς ἰόντων καὶ ἀναμιγνυμένων ὑποδοχαὶ, καὶ φιλοφροσύναι τὴν Ἰταλίαν κατεῖχον, οἷα ἐκ πηγῆς τῆς Νυμᾶ σοφίας, τῶν καλῶν καὶ δικαίων ἐπεσρεόντων εἰς ἅπαντας, καὶ διαδεχομένης τῆς περὶ ἐκεῖνον γαλήνης. ὥςε καὶ τὰς ποιητικὰς ὑπερβολὰς ἐνδεῖν πρὸς τὴν τότε κατάςασιν λέγυσιν. Ἐν δὲ σιδαροδέτοις πόρπαξιν αἰθᾶν ἀραχνᾶν ἔργα, καὶ εὐρὼς δάμναται, ἔγχεά τε λογχωτὰ, ξίφεά τ' ἀμφήκεα, χαλκέων δ' οὐκ ἔςι σαλπίγγων κτύπος. οὐδὲ συλᾶται μελίφρων ὕπνος ἀπὸ βλεφάρων. ὔτε γὰρ πόλεμος, ὔτε ςάσις, ὔτε νεωτερισμὸς περὶ πολιτείαν ἱςόρηται, Νυμᾶ Βασιλεύοντος.* *Vit. Num. Pompil.* „ Non solum enim „ cicuratus, & demulcitus Populus Romanus justitia & placiditate Regis fuerat; sed & circumjectæ Civitates, quasi „ aura quadam & vento salubri illinc „ afflatæ, cœperunt invertere se, ac desiderio fuerunt capti omnes justitiæ, „ pacis, agrorum colendorum, liberorum in otio educandorum, & venerandorum Deorum: Festi dies, ludi, „ convivia, invitationesque tuto inter se „ commeantium & conversantium Italiam tenebant, omni virtute & æquitate, tamquam ex Numæ fonte Sapientiæ ad omnes permeante illius tranquillitate, ut nec grandiloquentiæ Poeticæ consurgere ad illorum conditionem temporum valuerint qui canunt:

> *Hastæ ubi prælongæ, & duorum acies gladiorum*
> *Fœda situ nimio, obducta & rubigine squallent,*
> Buccina *nec stridulam subito dat eburnea vocem:*
> *Alma quies viget, inque aurem dormitur utramque*
> *Secure;*

„ neque enim bellum, aut *seditio* ulla, „ neque novatio ulla Numa regnante exi- „ stisse refertur. „ Heinc Octavius Ferrarius, qui recentioribus in repræsentandis factis veterum proprietatem verborum retinere gestiebat, Patavinæ, in qua docebat, ut felicem ac seditionibus vacuam, conditionem exprimeret Academiæ. *Non brevi classico*) inquiebat, *Prolus.* x.) *excitamur in pugnam*, non altos somnos buccina frangit, *non tubæ ac tympana Oratorum vocibus obstrepunt, non ferrei prætervolitantes globuli erumpentium flammarum immani fragore circumtonant, non cuniculi muros subruunt, non dira fames lenta tabe conficit, non vigiliæ lassata membra exhauriunt, non mortis imago undique obversatur, nullum belli incommodum sentimus, præter belli metum.* Itaque quum iis semper repræsentetur Judicium extremum imaginibus, quæ cum subitariis convocationibus conveniunt *buccinæ* sono factis, consequens esse jure ac merito arbitramur, ab posterioris etiam Reipublicæ Judæis forenses maxime Conventus *buccinæ* ope fuisse convocatos.

XVI. Jam vero ad vera reapse allusisse Christum *Præconum* illius tempestatis munera, modus ille dicendi uberrime ostendit, *ἐν φωνῇ καὶ ἐν σάλπιγγι in voce & in tuba*, aut, uti quædam habent exemplaria, *σάλπιγγος καὶ φωνῆς tubæ & vocis*. Quo Grotius *ἓν διὰ δυοῖν*, unum videlicet per duo Christum expressisse, haud recte contendit. *Comment. ad Matt.* XXIV. 31. Arbitror, ego, uti dicebam, e diverso, utrumque significare illis Christum verbis voluisse *præconis* munus, buccinandi videlicet, ac dein edicendi. Optime qui *præconem*, & *tubicinem* ita idem olim esse explicabat: præcones *dicebantur a præcinendo, quasi præcanes, quod ante canant, & annuncient quid faciendum sit. Sunt enim* præcones *proprie ii, qui jussu Magistratus publice aliquid denunciant, qui auctionem faciebant, & qui audientiam in Theatris indicebant. Et quia publicæ istæ denunciationes plerumque fiebant* præmisso tubæ sono, *hinc* præco *pro* tubicine *usurpatur*. Vid. *Commentar. ex not. varior. ad Emblem.* CLXXIV. *Alciat.* Itaque etiam Κῆρυξ, uti docuit elegantissime Laurentius *de Præconib. cap.* I. & *præconem* significat, quasi præcanem, quod ante canat & annuntiet quid faciendum, & *tubicinem*, quod *tuba* canat, & *buccinatorem*, & *caduceatorem*. Illustrari res illa vero exemplis potest, præcipue iis quæ celeberrima in *concione* evenerunt, in qua suam Græcis Titus Quintus Flaminius restituit libertatem. Sic enim rem exhibet Plutarchus: *Isthmiorum igitur ludicro confederat frequentia Mortalium in stadio ad gymnicum certamen spectandum: quod exempta tandem bello Græcia ob libertatis spem, firmam certe pacem agitaret. Ibi* silentio tuba conventui indicto *processus in medium* præco *proclamavit: Senatus Populusque Romanus, ac Titus Quintus Imperator ac Consul, Rege Philippo ac Macedonibus debellatis, sine Custodiis liberos, immunes, suo jure viventes fore permittunt Corinthios, Locros, Phocenses, Euboicos,*

Achæos,

Achæos, *Phthiotas*, *Magnesios*, *Thessalos*, *Perrhæbos*. Ἰσθμίων ὄντων ἀγομένων, πλῆθος μὲν ἀνθρώπων ἐν τῷ σαδίῳ καθῆσο, τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα θεώμενον, οἷα δὴ διὰ χρόνων πεπαυμένης μὲν πολέμων τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἐλπίσιν ἐλευθερίας, σαφεῖ δὲ εἰρήνῃ πανηγυριζούσης. τῇ σάλπιγγι δὲ σιωπῆς εἰς ἅπαντας διαδοθείσης, προελθὼν εἰς μέσον ὁ Κήρυξ, ἀνεῖπεν ὅτι Ῥωμαίων ἡ σύγκλητος, καὶ Τίτος Κοΐντιος, ςρατηγὸς ὕπατος, καταπολεμήσαντες Βασιλέα Φίλιππον καὶ Μακεδόνας, ἀφιᾶσιν ἀφρουρήτους καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους, νόμοις χρωμένους τοῖς πατρίοις, Κορινθίους, Λοκρούς, Φωκεῖς, Εὐβοέας, Ἀχαιούς, Φθιώτας, Μάγνητας, Θετταλούς, Περραιβούς. *Plutarch. Vit. Tit. Quint. Flamin.* Hoc igitur modo suos repræsentabat Christus Angelicos *præcones*, ceu buccinare prius debuissent, exin edicere de Judicio; aut signo *tuba* dato, clamare inde debuissent, atque dicere: *Surgite Mortui, ac venite in Judicium*. Eundemque forensem secundum morem ita Hieronymus ad Heliodorum: *Ecce de Cœlo* tuba canit: *Audi edictum Regis tui. Qui non est mecum contra me est: & qui mecum non colligit, spargit. Epist.* VI. *lib.* II. *edit. Canis*. Eos repræsentabat etiam *præcones*, veluti, facto *tuba* signo, silentium indicerent, & Judicis verba arrectis auribus accipienda esse denunciarent. *In Archangeli voce* (ajebat Theophilactus, *Enar. in l. ad Thess.* IV.) *cæteris Angelis præsidentis, & identidem inclamantis: prompti paratique estote omnes; adest enim jam Judex*. Coacta reipsa Atheniensium *concione*, præco clangore *buccinæ* silentium indicebat, quo de more vetus monuit olim Scholiastes ad Æschyli Poetæ carmina, ubi sic Minervam loquentem hic inducit:

Κήρυσσε κῆρυξ, καὶ ςρατὸν κατεργαθοῦ
Ἡ τ' οὖν διάτορος Τυρσηνική
Σάλπιγξ, Βροτείου πνεύματος πληρουμένη,
Ὑπέρτονον γῆρυμα φαινέτω ςρατῷ.
Σιγᾶν ἀρήγει, μαθεῖν θεσμοὺς ἐμοὺς,
Πόλιν τε πᾶσαν εἰς τὸν αἰανῆ χρόνον.
Καὶ τῶνδ' ὅπως ἂν εὖ καταγνωσθῇ δίκη.

Edicto præco, *& Populum prohibeto*;
Et sonora Tyrrhenica
Tuba, *mortali spiritu impleta*
Intensum admodum sonum edat Populo.
Impleta enim hac Curia
Silere *expedit*, *Legesque meas discere*
Urbem universam in perpetuum tempus;
Ut horum recte cognoscatur Judicium. in Eumenidib.

Quæ ad verba Scholiastes: *Quum Minerva sorte Optimos delegisset, eos jus dicturos adducit. Postquam autem ipsi consedissent, stans in medio per* tubam & præconem *silentium indicit; tamquam solus* præco *non sufficeret. Vide autem quo pacto mores Recentiorum in prima tempora referat, nam quæ nunc sunt usitata, hæc Minervam loquentem introducit:* tuba *enim utebantur, quum* populum *probibere vellent*. Κληρώσασα Ἀθηνᾶ τοὺς ἀρίστους ἄγει δικάσοντας. καθεσθέντων δὲ αὐτῶν. ἐν μέσῳ σᾶσα, κελεύει διὰ τῆς σάλπιγγος καὶ τοῦ κήρυκος σιωπὴν γενέσθαι. ὡς μὴ ἀρκοῦντος μόνου τοῦ κήρυκος. ὅρα δὲ πῶς τὰ νέα ἔθη ἀναχρονίζει. ἃ γὰρ νῦν γίνεται, ταῦτα τὴν Ἀθηνᾶν εἰσήγαγε λέγουσαν. ἐχρῶντο γὰρ τῇ σάλπιγγι, εἴργειν τὸ πλῆθος θέλοντες. Diversi igitur temporis ratio habenda est. Dubium enim nemini, Græcos, vetustissimis temporibus, sola præconum voce ad concionem concitasse Populum, quum videlicet tubæ apud eos nondum essent. Ita apud Homerum profecto, vel in convocatione militarium concionum; namque dum tubam pugnæ signa dantem vates ille memorat, quadam temporis præceptione factum id docent sapientes. *Schol. Græc.* & *Giphan. ad lib. Iliad.* XVIII. Posteriori tamen tempestate eorum præcones, *tuba* utebantur, atque *voce*, quod apud Judæos etiam perpetratum arbitramur, ex Christi nempe verbis: *In voce, & in tuba.*

XVII. Ut enim (quod erat certe explicandum) intimam, ita & extrinsecam posteriores Judæi imitati sunt Reipublicæ Atheniensium etiam recentiorum formam; nempe *conciones* non modo pro Græcanicorum forma Conventuum habuerunt, verum ea etiam ratione, eoque determinato modo, quo Græcorum *præcones* se gerebant in Atheniensium concionibus, ita & Judæorum *tubicines* in Conventibus Hierosolymorum. Hæc autem accepta prima fronte minus velim, ceu communiori Systemati adversa, quo Reipublicæ Atheniensium forma dicitur ab Hebræorum Reipublicæ forma derivata, unde ad normam veteris Synedrii institutus Areopagiticus Senatus, & ex ratione cogendarum antiquissimos apud Hebræos *concionum*, earum inde usus apud Athenienses; ex *tubarum* usu apud priores, earum etiam usus apud ceteros, uti ex Grotii testimonio. *Tuba*, inquit ille, *Commentar. in Matth.* VI. 2. *convocare* Populum *Hebræi solebant, ut Moses nos docet: atque inde ad Tyrios, a Tyriis ad*

ad Thyrrhenos, qui & ipsi propago sunt Tyriorum, ut nominis vestigium indicat, a Thyrrenis ad Græcos tubæ *usus pervenit. Est autem σαλπίζειν tuba canere*, populum testem quærere. Ita etiam celebris Blauchinus: *In civili politia ad populum classico convocandum usus* buccinæ *fuit ... Cornea* buccina *(quæ* קרן *) ad convocandum Cœtum usos fuisse non modo Hebræos, sed etiam Etruscos, qui ex Phœnicibus orti pleraque illius regionis instituta in Italiam traduxerunt, & ad Latinos derivarunt ætate Romuli, & consequentium Regum colligunt Eruditi. De Trib. Generib. Instrum. Musical. cap.* 1. Nempe, qui eam laberetur in suspicionem, haud recte perfecto cogitaret, haud meritam baberet diversi temporis rationem. Originem enim *buccinæ* apud Judæos (nec enim eadem illa erat cum Pastorali, aut Tritonia) nos etiam eorum Legumlatori, aut Deo potius ipsis jura danti, apertissime asserimus; ab Hebræorum etiam Synedrio derivatum haud inficiamur quidquid apud Athenienses esse poterat Aristocratici Regiminis, exque veterum *concionibus* Hebræorum, ortas ceterarum gentium *conciones*, quibus *Populus testis modo* Præceptorum aderat. Quidquid apud Judæos tamen post captivitatem Babylonicam invenire erat Democratici regiminis, & conciones illæ, quibus non jam testis, sed *aliqua cum autoritate Populus* etiam fuerat convenire solitus, procul dubio juxta Græcarum politiam Urbium erant institutæ, & forenses earum ritus in Judæos derivati. Quamvis enim eorum differendi rationem probare nos etiam minus valeamus, qui veterum mores Hebræorum, exterarum e ritibus gentium pergunt facile nimis & præcipiti consequutione interpretari; erant illi quippe ritus, atque mores inter se oppido diversi, imo etiam aliquando quam maxime oppositi: (comparati enim & Græcis possunt Veteres Hebræi, ast modo, ut verum fatear, Homericis, non autem posterioribus, seu Romanorum Imperii propinquis) secus tamen existimandum, secus statuendum arbitramur: quum de Judæis sermo sit post captivitatem Babylonicam, seu Machabaica post tempora, quibus videlicet multa non modo pro Doctorum erant arbitrio antiquata, verum & aliqua vetustis moribus adjecta, suffecta alia, alia vicinarum ab ritibus gentium derivata; *Cunæus de Repub. Hebræor. lib.* 1. *cap.* 13. nec enim ab adscititiis tutare se Populus omnino poterat, tot olim in gentes raptus, atque distractus, nec ab iis poterat abhorrere, quibuscum necessaria percussit demum fœdera. Numquam reapse veterum in funeribus Hebræorum (uti est monitum a Schickardo, *de Jur. Reg. Hebr. cap.* VI. *Theor.* 19. & ne a buccinendi more in præsens discedamus) aliqua tibicinium fit mentio, solæ vero commemorantur a Jeremia Præficæ. קראו למקוננות *Jerem. cap.* IX. 17. Tibicines in domo tamen adparent Principis, cujus Filiola occubuerat, & cui vitales auras reddidit Redemtor. *Matth. cap.* IX. 23. Unde Sedulii illa: *lib. Mirabil. Divin.* II.

> *Funereosque modos cantu lacrymante gemebant*
> Tibicines *plangorque frequens confuderat ædes.*

Et similia Juvenci: *lib. Histor. Evan.* II.

> *Postquam perventum est ubi funera Virginis ingens.*
> *Plangentis Populi fremitus clangorque tubarum*
> *Ultima suprema celebrabant funera pompæ;*
> *Abscedant inquit vestris hæc tristia tectis.*

Quid ille vero sonus ac tumultus, nisi ea pressus demum gentibus ab externis exequialis ritus, quarum funerea in pompa flebile canebatur carmen ad tibias? (*Xiphilin. Vit. Pertinac.*) Sed hunc non decent Commentarium: ea omnia quæ ad mores pertinent ab Græcis Judæorum in gentem derivatos.

XVIII. Itaque ad *tubam* & *vocem præconum* revertamur, cum Græcorum, tum etiam Judæorum. Apertissime qua se Græci gererent ratione narratio Demosthenis ostendit in caussa Ctesiphontis: „ Advesperascebat tum, quum Nuncius allatus est ad Prytanes, captam esse Elatiam; tum vero eorum alii medio surgentes convivio, omnes qui in tabernis erant, & in Foro versabantur, ejiciunt, & vela incendunt, alii Prætores accersunt, *tubicinem* evocant; in urbe plena tumultus sunt omnia; postridie prima luce Prytanes Senatum in curiam vocant. Vos vero in *concionem* venistis: & antequam ille ageret, & præconsularet, *totus populus* superiore in parte sedebat. Post hæc autem ut Senatus ingressus est, & Prytanes quæ ad se delata erant exposuerunt, & eum, qui venerat, produxerunt, & ille loquutus est, *Præco* interrogavit, quis loqui vult? Nemo vero processit; sæpe *Præcone* rogante, nemo tamen surgebat. „ Ἑσπέρα μὲν

γὰρ

γὰρ ἦν. ἧκε δ᾽ ἀγγέλλων τις ὡς τοὺς πρυτάνεις ὡς Ἐλάτεια κατείληπται. καὶ μετὰ ταῦτα οἱ μὲν, εὐθὺς ἐξαναστάντες μεταξὺ δειπνοῦντες τούς τε ἐκ τῶν σκηνῶν τῶν τε κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐξεῖργον, καὶ τὰ γέρρα ἐνεπίμπρασαν. οἱ δὲ τοὺς στρατηγοὺς μετεπέμποντο, καὶ τὸν Σαλπιγκτὴν ἐκάλουν. καὶ θορύβου πλήρης ἦν ἡ πόλις. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ οἱ μὲν πρυτάνεις τὴν Βουλὴν ἐκάλουν εἰς τὸ Βουλευτήριον. ὑμεῖς δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπορεύεσθε. καὶ πρὶν ἐκείνην χρηματίσαι καὶ προβουλεῦσαι, πᾶς ὁ δῆμος ἄνω καθῆτο, καὶ μετὰ ταῦτα ὡς εἰσῆλθεν ἡ Βουλὴ, καὶ ἀπήγγειλαν οἱ πρυτάνεις τὰ προσηγγελμένα ἑαυτοῖς, καὶ τὸν ἥκοντα παρήγαγον, κἀκεῖνος εἶπεν, ἠρώτα μὲν ὁ Κῆρυξ, τίς ἀγορεύειν Βούλεται; παρῄει δ᾽ οὐδεὶς, πολλάκις δὲ τοῦ Κήρυκος ἐρωτῶντος, οὐδὲν μᾶλλον ἀνίστατο οὐδείς. *Demosth. Orat. pro Ctesiph.* Idem prorsus in *concione* Judæorum evenisse, in qua Christus damnatus est, vix potest dubitari. De *buccinatore concionem* illam convocante mox dicemus. Interim & posteriora illa a Demosthene recitata quam examussim cum illa conveniunt Judæorum fabula de *præcone* multos per dies proclamante, ut si cui quid pro vindicando Jesu suppeteret, id libere exponere! Fabula illa quidem in Gemara, seu Talmude Babylonico, recepta, & a præcipuis Hebraizantium relata, præsertim ab Hofmanno, in Synedrii Magni adversus Salvatorem ad Judæorum Leges exacti ἀνωμαλίᾳ; quam & Leusdenus adfert, *Philolog. Hebræomixt. Dissert.* XLVII. & Goodvvinus *in Mos. & Aaron.* ast quæ certe, Judæorum Græcanicæ, ita ut dicam, consuetudini innititur, qua *præco* in *concione* eos evocabat, qui reum purgare, aut aliquid adversus id quod erat statuendum, velle dicere contenderent.

XIX. Non semper tamen illarum in concionibus civitatum res erant solitę adeo placide procedere. Veterem in illis tueri *conciones* habendi rationem devictę illę gentes satagebant, & raro datum *præconi* erat edicere, ut si cui quid super re qua de agebatur dicendum suppeteret, id libere exponeret. Surgebant enim pene omnes, orabant, accusabant, &, uti cuique libitum erat, vindicabant; quam agendi licentiam, veram arbitrabantur gentis universę libertatem. Refert in vita Timoleontis Cornelius Nepos, quod, *quum quidam nomine Demænetus in* concione Populi *de rebus gestis ejus detrahere cœpisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta; dixit: nunc demum se voti esse damnatum. Namque hæc a Diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restitueret Syracusanis, in qua cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere.* Eadem in *concionibus* se gessisse etiam arbitror Judęos tunc temporis licentia. Cur enim de extrema illa loquens Christus universalis Judicii *concione*, dixit: *Viri Ninivitæ surgent in Judicio cum generatione ista, & condemnabunt eam; quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ, & ecce plusquam Jonas hic. Regina Austri surget in Judicio cum generatione ista & condemnabit eam, quia venit a finibus terræ audire Sapientiam Salomonis, & ecce plusquam Salomon hic. Matth.* XII. 41. 42. Cur hæc, inquam, dixit Christus, nisi quod Græcanica Judæorum etiam in *concionibus* obtineret licentia, qua cuicumque licitum erat quo de vellet dicere impune? Grotius huncce ad locum: *Rursus* (inquit, *Comment. ad Matth.* XII. 41. *Judicium*) *divinum ad humani Judicii formam describitur, in quo testes cum testimonium sunt dicturi surgere solent ex subselliis, quod, ut apud Romanos, ita & apud Judæos moris fuisse ostendunt Marcus, Marc.* XIV. 57. *& Acta Apostolorum. Cap.* VI. 13. Et recte id quidem. Verum qui tam belle caussam explicat, cur Salvator surrecturam dixerit Reginam Austri, surrecturos in Judicio Ninivitas, & accusaturos generationem illam, nempe quod in Judiciis Judæorum, qui testimonium erant dicturi surgere solerent ex subselliis; qui belle adeo modum explicat accusandi, nihil inde tamen, uti & ceteri quos viderim, de ipsa dicit accusandi libertate, curve futuros dixerit Christus illo testes in Judicio, quæ maxime in re Judaicorum erat Judiciorum forma perpendenda. Omnia igitur in illius Judicii descriptione relate ad politiam Judæorum illius tempestatis, ab Urbium Græcarum politia minime diversam, repræsentata sunt, omnia relate ad statum Urbis pene Democraticum. Tertullianus etiam qui rei ideam egregie conceperat, Præceptorem imitatus suum, postremum illud omnium Judicium, iis exhibere formulis pergebat, quæ ad generales illas Judæorum *conciones* rite pertinebant, iccirco vel a gentilibus castitate eximia præstantibus Christianos eos, qui repetito frui voluerunt nuptiali thalamo, universali in Judicio accusandos asserebat, atque judicandos. *Habebunt* (inquiebat, *lib. de Monogam. cap.* XVII.) *plane Christo quod allegent speciosum privilegium, carnis usquequaque imbecillitatem. Sed hanc judicabunt jam non Isaac monogamus Pater noster, nec Johannes aliqui Christi Spado, nec Judith filia Merari, nec tot alia exempla Sanctorum. Solent Ethnici Judices destinari. Exurget Regina Carthaginis, & decernet in Christianos, quæ profuga*

fuga & in alieno solo, & tantæ Civitatis cum maxime formatrix, cum Regis nuptias ultro optare debuisset, ne tamen secundas eas experiretur, maluit e contrario uri, quam nubere. Assidebit & illi Matrona Romana, quæ etsi per vim nocturnam, nihilominus experta alium Virum, maculam carnis suo sanguine abluit, ut Monogamiam in semetipsam vindicaret .... Etiam Bovis illius Ægyptii Antistites de continentia infirmitatem Christianorum judicabunt. Adeo universale omnium Judicium, juxta Judæorum, & Christianorum prioris temporis sensum, ex pene Democraticis repræsentabatur *concionibus*: iccirco qui tunc futurus dicebatur *tubæ* sonitus eas evincit, postrema etiam in Judæorum Republica, *buccinæ* ope fuisse convocatas.

XX. Neque intra conjectationis modo limites se laudata continet interpretatio. Divinus quippe omnium Redemtor, universali de Judicio, deque præcessuris illud verba faciens signis, ut fore constaret idem juxta *ἀλήθειαν*, verumque futurum, & forenses juxta formas prope celebratum, descriptionibus utebatur *ἀκριβέστατα* ex Judicio, & Judaicarum ad normam consuetudinum exacto, certissime desumtis. Itaque ad rerum imaginem Judaicarum in regeneratione illa, quum sederit Filius hominis in sede Majestatis suæ, sessuros dicebat etiam Apostolos super sedes duodecim, & judicaturos duodecim Tribus Israel; (*Matth.* XIX. 28.) proque Scribarum loco apud Judaicæ Gentis Judices, & pro sedendi more in Tribunalibus Judæorum, statuendas inquiebat Oves a dextris, Hædos a sinistris; (*Matth.* XXV. 33.) unde ex iis, quæ notissima apud vulgus, quæ sub oculis quotidie Judæorum erant (qualis *forensis buccina*) futuri Divinus Redemtor aliqualem præbebat imaginem Judicii, uti Judaicis ex Dicasteriis cælestium pavorem iniiciebat Magistratuum, ex Judaicorum pœnis Tribunalium, pœnarum futuræ vitæ gradus ostendebat: quod ferre quidem familiaris videbatur ratio sermonis; significatione siquidem jam tunc communi & vulgo nota גיהנם *Gehennam* Judæi appellabant locum in quo pœnas æternas impii sustinebunt; nec alia profecto de caussa, nisi quod, uti animadvertit Buxtorfius in voce גיא, *Gebinnon* locus esset Urbi Jerusalem vicinus atque contemtissimus, in quem projiciebant sordes ac Cadavera: fuitque illic אש תמיד ignis continuus ad comburenda ossa reliquasque sordes; ea videlicet ratione, qua Græcis *Gehennæ* locus Βάραθρον dicebatur, (*S. Clem. Alexand. Orat. adhor. ad Gent.*) quod *Barathrum* locus esset Athenis profundissimus, in quem injiciebantur Damnati, quorum ne Corpora quidem adparebant amplius. (*Hervet. ad illum Clement. loc.*) Itaque quum adventurum dixit Christus Filium hominis in cœli nubibus, cum potentia multa atque gloria, missurumque *præcones* suos cum canora *tuba*, iis, qui judicium audituri erunt congregandis, ut ex rebus illis quæ visibilia erant, animos ad invisibilia traduceret, nam *perfecti Doctoris est*, ait S. Gaudentius, divinam enarrans Parabolam de Villico iniquitatis, (*Serm.* XVIII.) *ad erudiendos Discipulos, similitudines earum rerum proponere, quæ in conversatione humani generis frequentantur*; utque cum alludentibus hac in re ad Dicasteria sua, suosque ad ritus, ad loca demum sua, ipse etiam alluderet Judæis, eam procul dubio respexisse dicendus est eorum fori consuetudinem, qua *præco concioni* convocandę buccinabat.

XXI. Ex ipsa enim Reos in Foro interrogandi formula, rationem etiam hauriebat Christus delictorum genus explicandi, reorumque, quos futuri expectaverat sęculi Judicium. Qui namque majorum postulabantur criminum, conspectu Judicis erant vel in quęstionibus privati, quo cum per Interpretem agere videlicet debebant; huncque ad ritum illa Prudentii procul dubio respiciunt:

> *Inflaturque cavo pompæ popularis honore,*
> *Qui summum solidumque bonum putat ambitionis*
> *Crescere successu*, pręconum voce *trementes*
> *Examinare Reos*. (in Hamartigen.)

Itaque ut Divitem illum, qui Lazari haud fuerat misertus, maximo teneri crimine per allegoriam Salvator omnibus perviam ostenderet, Abrahamum induxit, Divitis in Judicio, *interpretis* munia agentem, quod Chrysostomo etiam, quam belle observatum, cujus en verba: *μετὰ ἀκριβείας ἀκούειν χρή, τί μὲν ὁ κατάδικος οὗτος, πλούσιος λέγω, ἀξιοῖ, τί δὲ ὁ δικαστὴς ἀποκρίνεται διὰ τοῦ Ἀβραάμ. οὐ γὰρ ὁ πατριάρχης ἦν ὁ δικάζων, εἰ καὶ αὐτὸς ἐφθέγγετο. ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν δικαστηρίων τούτων, ὅταν ὦσί τινες ὑπεύθυνοι λῃσταὶ καὶ ἀνδροφόνοι, πόῤῥω τῆς ὄψεως τοῦ δικάζοντος ἀποστήσαντες τούτους οἱ νόμοι, τῆς τοῦ κρίνοντος οὐκ ἐπιτρέπουσιν ἀκοῦσαι φωνῆς, κἂν τούτῳ μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοὺς ἀπιμάζοντες, ἀλλὰ μέσος τις διακονεῖ ταῖς ἐρωτήσεσι τοῦ δικάζοντος, καὶ ταῖς ἀποκρίσεσι τῶν δικαζομένων. οὕτω δὴ καὶ τότε ἐγίνετο. οὐ τοῦ Θεοῦ φθεγγομένου πρὸς αὐτὸν*

ἤκουεν

ἤκουεν ὁ κατήδικος ἀλλὰ μέσος ἦν ὁ Ἀβραάμ, τὰ παρὰ τοῦ δικάζοντος διακονούμενος τῷ δικαζομένῳ. οὐ γὰρ οἴκοθεν ἔλεγεν ἃ πρὸς τὸν πλούσιον ἔλεγεν, ἀλλὰ θείους ἀνεγίνωσκε νόμους αὐτῷ, καὶ τὰς ἄνωθεν γνώμας. (Concion. IV. dn Lazar.) *Diligenter auscultandum est, quid reus, nimirum hic Dives, postulet; quid contra justus Judex respondeat per Abraham. Non enim Patriarcha erat qui judicabat, quamquam is pronunciabat: verum quemadmodum in mundanis istis judiciis, quoties fuerint aliqui rei, puta Latrones, aut Homicidæ, hos Leges procul a conspectu Judicis segregantes, & arcentes, non permittunt ut audiant vocem Judicis, quod illi & hoc, & aliis honoribus judicentur indigni; sed medius quispiam* interpres, *& Judicis interrogationes, & rei responsiones præfert: hoc jane pacto & tunc factum est. Non Deum ipsi loquentem adivit reus, sed medius erat Abraham, qui Judicis vocem, ei qui judicabatur retulit. Non enim ex se sa dicebat, sed divinas Diviti leges recitabat, quæque cælitus ferebantur sententias proferebat.* Ut igitur forensibus ex consuetudinibus, quę suo tempore vigebant, explicabat Chrysostomus quę Divinum fuerant apud Judicem perpetrata: imo uti Divitis judicium repręsentatum ipse a Christo fuisse edocet, *juxta formulas tribunalium humanorum;* non uno nomine consequi palam est, eundem Servatorem de *buccina* dicentem, extremum vocatura ad Judicium, loquutum de re hujusmodi fuisse ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν δικαστηρίων τύπων, *ad normam judicialium rituum sui temporis:* moris iccirco ętate quoque illa, Judęorum in Republica fuisse, *concionibus* advocandis, *tuba* clangere.

XXII. Consequutionem porro hancce confirmant vehementer quæ in Libro Apocalypseos legimus, in quo plura repræsentantur Judicia, pręcedente tamen semper *Tubicinis* clangore. Ad res siquidem, adque consuetudines Judaicas, nempe ad Tabernaculum, ad Arcam, ad Israelitarum castra alludit Johannes in Apocalypsi, uti ad thymiamata & odoramenta ante Arcam, qui thronus erat Dei, solita incendi; etiam ad eum quo incendebantur modum atque situm: denique juxta allegorias quoque Judæorum se se visenda prębuerunt illi omnia (*Lamy de Tabernac. lib.* III. *cap.* 4. 5. heinc jure ac merito, pro *Forensium* apud Judęos more *Buccinatorum*, visi cœlestes etiam *Præcones*, seu *Tubicines* ante Judicia buccinantes. Optime in rem nostram Grotius: *Apud Hebræos, Græcos, & Latinos veteres* Populus *convocabatur* Classico. *Ad id exemplum quum Deus homines convocat, dicitur id facere per* Tubam. *Ideo in Apocalypsi in omnibus Dei Judiciis dantur Angelis* Tubę. *Commentar. in* I. *ad Thessal.* IV. 16. Septem igitur Johannis Angelos, verius appellare possumus septem *Præcones*, sive etiam *Tubicines*; nam & Pręcones Jovis *Angeli* eleganter appellati ab Homero sunt:

> Χαίρετε Κήρυκες Διὸς Ἄγγελοι, ἠδὲ ἀνδρῶν. Iliad. lib. I.
>
> *Salvete* Pręcones Jovis *Angeli, atque etiam Virorum.*

Et egregie Sanctus Gregorius: *Sciendum, quod* Angelorum *vocabulum nomen est officii, non naturæ. Nam sancti cœlestis Patriæ Spiritus semper quidem sunt Spiritus, sed semper vocari Angeli nequaquam possunt: quia tunc solum sunt Angeli, cum per eos aliqua nunciantur.* Homil. XXIV. in Evangel. Ἄγγελος enim ab ἀγγέλλω derivatum nomen certum est, hocque verbum a גלה quod proprie *revelare*. Radic. Hebr. Lexic. Masclef. Hoc imo nomen *Angelus* officii non naturę nomen esse, Patres omnes docuere, Heterodoxorum Objecto occurrentes adverses divinitatem Christi differentium, quod sacris ille dictus foret in Oraculis, *Magni Angelus Consilii*. Pamel. Not. ad Tertull. lib. de Carn. Christi. Heinc & nomen illud, novo in Fœdere, Homini etiam tributum nonnulli Interpretes contenderunt, Apostolorum videlicet in Actis, ubi Puella stare Petrum ante vestibulum nunciante, qui illum a manibus Herodis ereptum ignorabant, dixere: Ἄγγελος αὐτοῦ ἐστιν. Act. Apost. XII. 15. *Angelus ejus est*, quem nempe miserat Nuncius, aut Servus. Quum igitur hoc Johannis Angeli nil nuncient in loco, verum *Tuba* modo ante Judicium clangant, ejus, uti dicebam, verba: Καὶ εἶδον τοὺς ἑπτὰ ἀγγέλους, ita jure interpretabimur: *Et vidi septem* Tubicines *stantes in conspectu Dei, & datæ sunt illis septem* Tubę. Apocalyps. cap. VIII. & seq. *Et septem* Tibicines, *qui habebant septem* Tubas, *præparaverunt se ut* Tuba *canerent. Et primus* Tubicen *tuba cecinit*; Apocalyps. cap. IX. I. & seq. Et tertius, & ceteri ad usque septimum, cujus post clangorem sequitur a Senioribus facta gratiarum actio de Judicio, & mercede, & vindicta Omnipotenti Deo.

XXIII. Sed ad factum tandem deveniamus, & forensem adferamus *Tubæ* sonum, postremæ datum tempore Reipublicæ ad *Populi Concionem* repente convocandam. Buccinavit apud Judæos reipsa

ipsa eorum Fori *Præco* ad Ἐκκλησίαν quæ Christum dumnavit advocandam; eo enim pari modo, quo quum Nuntius Prytanibus significasset captam fuisse Elatiam, tum vero vidimus Atheniensium alios medio surgentes convivio ceteras quascumque reliquisse curas, alios vela incendisse, Prytanes *Tubicinem* evocasse, *Concionir* signum fieri jussisse; ita oblata se se repente proditori Judæ Magistrum prodendi suum occasione, Ministros & Cohortem eidem Judæos tribuisse legimus, Jesum vinxisse, & adduxisse ad Caipham, *Tubicinem* advocasse, signoque *Concionis* dato ad Prætorium perrexisse, & damnationem omnes cum Pilato pronunciasse. Quare, uti celeberrimo illo ex *Concilio*, quo Christus morte damnatus atque affectus est, ceteras Judaicorum Judiciorum consuetudines facilius evidentiusque, quam ullo ex alio Historiæ Judæorum monumento, percipi posse arbitratus olim est Cl. Sigonius: unde ex conlatis Evangeliorum eo super *Concilio* testimoniis rem Judæorum Judiciariam explicari exacte posse, determinarique debere contendit *Lib. De Rep. Hebræor.* vi. *Cap.* 7. ita nos etiam ex signo *Buccina* illam ad *Concionem* advocandam dato, idoneum, imo certum, derivari argumentum arbitramur posse, ad sententiam de *Forensis* usu *Buccinæ* apud Judæos confirmandam.

XXIV. Datum autem fuisse illi *Conciani* convocandæ signum ex verbis eruere est Divini Præceptoris ad Petrum: *πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. Matth.* xxvi. 34. Quæ sic vulgatus vertit Interpres: *Antequam Gallus cantet, ter negabis me*, & post Petri lapsum, *ἀλέκτωρ ἐφώνησε*: *Gallus cantavit*. Illis autem verbis significatum arbitramur: *Antequam* Buccinator *Tuba clangat*; vel, *Antequam* Præco *signum det*, *& in Judicium advocet, ter me negabit*. Facem mihi hac in Interpretatione fateor Altmannum prætulisse; *Observ. Philol. de Gallic. Hieros. audit.* qui tamen, multiplici de caussa, inaudita loqui, atque *παραδόξῳ* novitatis illo, alter ceu Palæphatus, gloriolam aucupari sibi visus est, inepta passus ingeniosam adversus suspicionem Adversariorum Objecta; nec enim motiva in medium protulit, quibus jure actus videretur, ad communem sensum in hunc recentiorem convertendum; neque sat idonea protulit, momenta, quibus verba, de quibus sermo est, *Buccinatorem* denotare posse evinceret; ad *Castrensem* confugit demum Romanorum *Buccinam*, ad quam Christum respexisse contendit; adversus ipsa profecto Romanæ Historiæ monumenta, quæ in Castris quidem, non autem in Urbibus, aut in Stativis Romanos *Buccina* Vigilias commisisse memorant. Nos igitur primum de iis, quæ obesse videntur disseremus, ne vulgarem opinionem certissimam credamus (non enim de Dogmate est, sed sola de antiquitate Disputatio, Vulgarem imo Interpretem nobiscum consentire demonstrabimus) ad ubertima inde sermonem convertemus momenta, quibus in loco cum Græca, tum Latina etiam Evangeliorum verba *Buccinatorem* denotare suspicamur. Demum ad *Forensem* Judæorum *Buccinam* respexisse Christum apertissime consequi ostendemus.

XXV. Et de alite quidem interpretari divina verba, nulla ratione videntur primum posse, quod ætate Christi nullos dicantur Judæi alere potuisse Gallos, nullum eorum cantum exaudire potuisse. Ut enim Sybaritæ, placidioris ergo somni, hujusmodi propriis ex ædibus eliminavere alites, ita & Judæi ab Hierosolymitanis, potiori quidem de caussa, ne terram videlicet illa in Urbe pedibus dissipantes, immunda eruerent animalia, quæ res sanctas malo omine polluerent; scriptum enim olim erat; אין מגדלין תרנגולין בירושלם ספני קרושים: *Non alunt Gallos Hierasolymis propter sacra. Bav. Kam. Halac. Ultim.* Adhibendam autem esse Judæis Doctoribus, consuetudinem referentibus, prorsus fidem equidem haud dubito; iniquum enim esse quis non videat, Ipsis, res suas enarrantibus, eam recusare, quam Græcis, Romanisque Scriptoribus habemus, si quæ ab eisdem traduntur aliquando, nostris quidem a moribus aliena, nec rationi tamen, nec aliorum certissimis, eorumque plurium Scriptorum testimoniis adversa? Nec enim in alio Talmudici, dum Veteres mores suos recensent, peccant, nisi (uti exacte monent Constantinus *l'Empereur. Not. ad cap.* xi. *de Rep. Hebræor. Bertram.*) in eo quod consuetudines corruptis temporibus, & Christi ævo revera vigescentes, antiquiorem ad ætatem, vetustissimaque referant ad sæcula. Optime hac in re Cl. Lamy: *Suspecta esse non possunt quæ circa vetustas consuetudines leguntur in Thalmudicis Libris; has enim, dum Jesus in Terris agebat, viguisse, aperte indicatur, vel innuitur in Evangelio, ut merito rideantur, qui credunt posse risu explodere, quæ ex hisce locis depromuntur. Præf. Comment. in Harmon. Evang.* Huic autem testimonio illustris Pasini judicium subjicio, quæ illis in Libris fidem merentur, ab ceteris egregie secernentis, quæ varitate maxime laborant.

rant. *Cum Hebræos aio* (scribit ille Autor, *Orat. in Limin. Grammat. Hebr.*) *tum Masorethas & Talmudicos, tum Rabbinos antiquos, & recentiores intelligo;* מדרשים *non modo, sed* פרושים *etiam comprehendo. Neque enim volo universa nullo habito delectu inde excerpi: ea tantum quæ ad rem grammaticam, ad* Judæorum ritus, consuetudines & Historiam *spectans, depromenda contendo*. Hujusmodi igitur quum sit, Talmudicis relatum in Libris, de non nutriendis in Urbe sancta Gallis Præceptum, cur de illo dubitabimus? Quare alitum ad illorum vocem, Servatoris ad Petrum verba haud esse videntur referenda.

XXVI. Hadrianus Relandus, re hac, uti par erat, animadversa, Interdictum illud communiori cum Interpretatione Textus componere non una via conatus est. (*Orat. de Gall. Cant. Hierof. audit.*) Potuisse igitur censet Galli vocem, extra Hierosolymam fortassis editam, ad ipsam usque deferri Urbem, ad usque ipsas Petri aures, perpenso maxime Urbis diversis montibus insidentis situ. Certe memoria proditum animadvertit, in Sicilia exandiri posse Gallorum in Italia canentium voces, esto fretum Siculum interjectum sit. Ita Silius Italicus: *lib.* XIV.

En illo servans rapidus devortia Nereus,
Sævo dividuos conjungi pernegat æstu.
Sed spatium quod dissocias consortia terræ,
Latratus fama est (sic arcta intervenit unda)
Et matutinos volucrum transmittere cantus.

Legem addit Relandus solis positam Judæis efficere potuisse minus, quin sancta in Urbe rerum Domini tunc temporis Romani ὄρνιθας alerent servarentque, quemadmodum Gesareni Χοίρους: eam suisse perditorum illorum temporum conditionem, ut hi ipsi inter Judæos, qui sacra nundinabantur nomina, Leges patrias turpissime negligerent: verba Legis prohibuisse dumtaxat, aves illas alere, non vendere, aut comedere; delatumque vix Hierosolymam ἀλέκτορα, ea, quę suprema illi erat, nocte, vocem, uti consueverat, fortassis edidisse: verisimilus demum, posterius esse Pharisaicum illud tempore, quod de agimus, Prçeptum; postquam scilicet, Sospitatore nostro jam in Cœlum feliciter evecto, Hillelis tandem superstitio universum Populum infecit. Quibus ex omnibus vulgaris interpretationem sensus in tuto collocatam esse contendit.

XXVII. Verum, ut omittam, incertum prorsus esse, an Domus Pontificis adeo fuerit Urbis mœnibus congua, ut ales extra mœnia vocem edens, in tanto strepitu, in tanto Judęorum, inconditum clamorem tollentium, inque militum tumultu potuerit exaudiri (quę prudens Altmanni erat olim dubitatio; *Observ. Philol. de Gallic. Hierof. audit.*) quis ea tamen omnia, quę suspicatur Relandus, cum emphasi verborum Christi, cum tempore, atque loco, quibus ea protulit, haud convenire posse minus videat? Familiarissime, ac *Judaico More*, cum Petro Christus loquebatur: itaque ad vocem alitis respicere nullo modo poterat, qui Hierosolymis ali ac nutriri solitus non erat, qui Judęorum ab ędibus procul esse debebat, qui lege prohibitus erat apud eos inveniri. Respicere ad vocem alitis non debeat, qui esse fortasse in domibus modo Romanorum poterat. Illius autem Sacerdotes temporis sacra etiam nundinatos fuisse nomina, ac morum leges turpissime violare solitos fuisse, haud inficiamur quidem; ast eos inde dubitare, Pharisaicas neglexisse cęremonias, ac irrita palam habuisse inducta rituum Præcepta, minus cum fide convenit verbis Servatoris debita, quibus eos *humanis traditionibus*, plusquam par fuisset, addictos querebatur. Facere haud igitur possunt Relandi cogitata, ut vulgaris Interpretationem sensus in tuto collocatum esse arbitremur.

XXVIII. Quoniam tamen Præceptum illud de minime alendis in Urbe sancta Gallis inter Rabbinorum Commenta nonnulli adhuc enumerandum esse forsitan contenderent, cetera opus est in medium proferamus adjecta, seu verius motiva, quibus Evangelicum ἀλέκτορα non de alite, in loco, ducimus interpretandum. Celebris quæstio est inter Exegeticos, qua nempe ratione conciliari Evangelistæ possint, non uno modo verba illi Christi efferentes. Juxta Marcum enim Christus prædixit Petro, fore ut ter abnegaret, *πρὶν ἢ δὶς ἀλέκτορα φωνῆσαι, antequam Gallus* Bis *cantet*. *Marc.* XIV. 30. Et vero quum cecinisset post primam abnegationem, post tertiam *ἐκ δευτέρου ἀλέκτωρ ἐφώνησε, rursus cantavit Gallus. Marc.* XIV. 72. At ex opposito ceteros apud Evangelistas haud canit Gallus, nisi post tertiam abnegationem. Apud Matthæum enim: Ἐν *ταύτῃ νυκτὶ πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. Hac nocte priusquam Gallus cantet, ter me negabis. Matth.* XXVI. 34. Apud Lucam: Οὐ *μὴ φω-*

νήσει σήμερον ἀλέκτωρ, πρὶν ἢ τρὶς ἀπαρνήσῃ μὴ εἰδέναι με. Hodie non cantabit Gallus, priusquam ter neges, quod Tu me noveris. *Luc.* xxii. 34. Denique ex Johanne: Οὐ μὴ *ἀλέκτωρ φωνήσει, ἕως οὗ ἀπαρνήσῃ με τρίς. Non cantabit Gallus, priusquam ter me neges: Johann.* xiii. 38. Quæ profecto *ἀσύστατα* videntur. Quid porro Exegetici non præstiterunt, ceteris ue conciliarent cum Evangelistis Marcum. Ita Jansenius. „ Circa hęc verba „ ex Marco oritur difficultas. Cum enim „ tres Evangelistę asserant Dominum dixisse, Petrum se ter negaturum antequam Gallus cantaret: Marcus dicit, „ antequam Gallus bis vocem dederit, „ quod quomodo postea sit impletum, „ Marcus in sequentibus distincte enarravit; ex quo consequitur, Petrum „ non ter ante Galli cantum Dominum „ negasse, ut dicunt tamen tres Evangelistę. Divus Augustinus hanc tractans difficultatem, sic eam putat dissolvendam: *Ut dicantur tres Evangelistæ dixisse trinam Petri negationem futuram ante Galli cantum, quia ante illum cœpta fuit, & in ipso etiam animo consummata, ut sic sit dictum, ter me negabis, quomodo si alicui diceretur: antequam cantet Gallus ad me scribes Epistolam, in qua mihi ter conviciaberis. Id enim vere quis dixerit, etiam si Epistola non fuerit absolvenda ante omnem cantum Galli, sed ante cantum Galli incepta, postea finiatur. Lib.* iii. *de Consens. Evangelist.* „ Verum hanc solutionem non esse convenientem (subjicit Jansenius) ex eo „ patet, quod tres illi Evangelistę, qui „ dicunt Dominum dixisse, Petrum negaturum se ter, antequam Gallus cantaret, postea ostensuri impletam fuisse Domini prędictionem, omnes tres „ Petri negationes narrant ipso opere impletas, priusquam narrent Gallum cecinisse: unde patet eos non in illo sensu accepisse, quod nunc dicunt Dominum dixisse, Petrum ter se negaturum „ ante Galli cantum, quia ante eum „ trina negatio erat accipienda, sed quia „ ante eum erat consumanda. Proinde „ omissis aliis rationibus, quibus quidam „ student conciliare Evangelistas, dicendum est, tres Evangelistas de illo loqui cantu Galli, qui ab hominibus „ maxime solet observari, a quo scilicet „ ultima noctis pars, quæ quarta olim „ dicebatur Vigilia, dicitur Gallicinium. „ Duabus enim potissimum vicibus Galli „ in nocte canere consueverunt. Semel „ non diu post medium noctis, & secundo, cum jam adbuc duæ, aut tres, „ vel circiter noctis horæ supersunt, „ quando in cantu perseverant usque ad „ tempus, quod Conticinium dicitur, a „ quo secundo cantu quarta noctis Vigilia dicitur Gallicinium. Marcus itaque rei in Petro gestæ, ut ab ipso „ Petro audierat accuratam præscribens „ Historiam, utriusque cantus Galli meminit, cujus meminit & Juvenalis dicens:

> *Quod tamen ad cantum Galli facit ille secundi*
> *Proximus ante diem Caupo sciet.* Satyr. ix.

„ Per cantum Galli secundi intelligens „ secundum cantum Galli, & per hoc „ describere volens tempus illud quod „ Gallicinium dicitur. Reliqui vero tres „ Evangelistæ posterioris tantum cantus „ Galli meminerunt, ut qui sit præcipuus, & a quo pars noctis dicitur Gallicinium: proinde idem ab omnibus „ est significatum, nempe ter Petrum „ negaturum ante tempus illud noctis „ quod Gallicinium dicitur, quod tempus secundum communem quidem loquendi modum simpliciter notatur per „ Galli cantum; secundum accuratiorem „ vero loquendi rationem, notatur per „ secundum cantum Galli. Ex prædictis, „ & ex sequenti narratione Marci patet, quod cum hic dicitur apud eum, „ priusquam Gallus bis vocem dederit, „ illud bis, accipiendum esse pro duabus diversis vicibus & temporibus, „ non autem simpliciter, ut duplicatum „ significet sonum. *Concord. Evangel. cap.* „ cxxxiii.

XXIX. Hac porro interpretatione nodum & solvere hunc conati sunt Erasmus, *Comment. ad Marc.* xiv. 30. Zegerus, *Comment. ad Matth.* xxvi. 34. Grotius, *Comment. ad Matth.* xxvi. 38. Heinsius, *Exercit. Sacr. ad Nov. Test. cap.* 17. una videlicet sententia statuentes, probe Marcum distinxisse primum inter Galli cantum *medionoctio* exaudiri solitum, alterumque, quem edit ales *sub adventum Lucis*; Evangelistas autem ceteros cantum Galli simpliciter fuisse nominare contentos, gnaros videlicet, ubi nihil additur, notiorem statim, nobiliorem, & clariorem, nempe matutinum intelligi. Denique & Bochartus (adeo magni etiam Viri coguntur longo in Opere exarata millies, repetere aliquando) nullo negotio conciliari posse docuit quæ *ἀσύστατα* videntur. *Si Petrum primo negasse statuas* circa mediam noctem; *& tum Gallum merito cecinisse; & tertio negasse circa quartam vigiliam, vel circa il-*

lud

lud tempus, quod dici solet Gallicinium, *& Gallum tunc temporis iterum eccinisse. Quo posito, hæc Christi verba*: Non cantabit Gallus, *aut*, Priusquam Gallus cantet, *idem erunt ac si dixisset*: Ante tempus Gallicinii, *vel*, non cantabit Gallus solenni illo cantu, a quo tempus, quo canit, ἀλεκτοροφωνία dicitur, priusquam ter me negaveris. *Interim nullus dubito, quin Marcus, qui Petri Discipulus fuerat, ipsamet Christi verba retulerit, prout a Petro illa didicerat. Sed sufficit aliis id memorare quod præcipuum fuit, nempe Christum triplicem illam Petri abnegationem non solum prævidisse, sed & designasse tempus, & fore, ut Christum Petrus ter abnegaret ante Gallicinium. Quod cum de secundo Gallicinio palam sit intelligi, quia hoc solum simpliciter Gallicinium dicitur, tamen id diserte expressit Marcus, atque illud insuper, primam Petri abnegationem primum Gallicinium præcessisse. Lib. Hieroz. 1. Part. II. cap. 17.*

XXX. Inficiari profecto nulla possumus ratione Viros Doctissimos recta methodo procedere, ad Evangelici Textus sensum in apricum proferendum. Quandoquidem, ut rectissime docet Johannes Chrysostomus: Καὶ γὰρ, καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἰδέναι, ὅτι τῶν εἰρημένων τὰ μὲν οἱ τέσσαρες εἶπον, τὰ δὲ καὶ ἰδίαν ἕκαστος ἀπολαβών. τίνος ἕνεκεν; ἵνα καὶ τῶν λοιπῶν ἀναγκαία ἡμῖν ἡ ἀνάγνωσις γένηται, τὸ τῆς συμφωνίας ἐξαίρετον διαφανῇ. εἰ μὲν γὰρ πάντες πάντα εἶπον, οὐκ ἂν πᾶσι μετὰ σπουδῆς προσείχομεν, ἀρκοῦντος ἑνὸς διδάξαι τὸ πᾶν. εἰ δὲ πάντες πάντα ἐξηλλαγμένα εἶπον, οὐκ ἂν ἐφάνη τὸ τῆς συμφωνίας ἐξαίρετον. διὰ τοῦτο καὶ κοινῇ πάντες πολλὰ ἔγραψαν, καὶ κατ' ἰδίαν ἕκαστος ἀπολαβών. „ Et hoc scire refert, quod inter ea, „ quæ referuntur ab Evangelistis, alia „ dicuntur a quatuor communiter, alia „ speciatim a singulis. Quam ob caus„ sam? Ut simul & nobis esset necessa„ ria reliquorum sacra Lectio, & evi„ denter perspicua fieret illorum inter „ ipsos consonantia. Etenim si omnes om„ nia dixissent, nequaquam ad omnes „ cum studio animum adjecissemus, quum „ unus ad omnia docenda suffecisset; sin „ autem omnes diversa omnia atque va„ riata protulissent, nequaquam insignis „ eorum apparuisset Concordia. Qua„ propter & omnes communiter multa „ scripserunt, & sibi quisque proprie „ sumsit nonnulla. " *Concion. 1. de Lazar.* Patrum autem omnium effatum est, Evangelistis hunc morem, ut aliquando τῶν περιστατικῶν levia negligerent, quum principali de Historia sibi veritatis rationem scirent constare. Quare quum eorum sententia hacce in re vera minus esse videatur, qui absque Sacrorum Scriptorum, absque autoritate Patrum, Prophetiam Christi geminant, ceu altera in Marco esset, ceteris altera in Evangelistis, Petrusque sex vicibus negasset; ter quidem pene simul ante primum cantum, ter iterum vero discriminatim ante posteriorem cantum; heinc Evangelistas ea in re conciliari posse optimo consilio arbitrati sunt Interpretes, ceteris ex Marco enarratis atque explicatis; non enim certum modo, Marcum individuum fuisse Petri Interpretem ac Discipulum, verum, uti Eusebio rectissime animadversum, exactius ceteris quæ ad Petri lapsum pertinebant explicasse, quod ejusdem descriptionem Lapsus ipsomet ab Petro, suum narranti omnibus infortunium, frequentissime audivisset. Sic enim vetus ille Autor: Μάρκος μὲν ταῦτα γράφει. Πέτρος δὲ ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρεῖ. πάντα γὰρ τὰ παρὰ Μάρκῳ τοῦ Πέτρου διαλέξεων εἶναι λέγεται ἀπομνημονεύματα. (*Calin. Super Evangel. lib.* VIII. *cap.* XI.) *Marcus quidem hæc* (Christi Petrique de negatione verba) *scribit. Petrus autem hæc de seipso testificatur: omnia enim quæ apud Marcum leguntur, narrationum, sermonumque Petri dicuntur esse Commentaria. Lib. Demonst. Evangel.* III. *cap.* 7. Itaque recte: δὶς *ac* ἐκ δευτέρου ceterorum in textubus Evangeliorum ex Marco veluti adjiciendum esse docuerunt, Exegetici, aptius, ac tutius ad Concordiam iter haud inveniri posse arbitrati.

XXXI. Verum qui recta ceterum methodo procedunt, haud scio tamen, an interpretationem suam cum rerum serie, factique cum Historia probe denique componant. Quam incerta enim, atque arbitraria illa est de Gallo canente *Medionoctio* doctrina! Apud Veteres quippe omnes unum tantum cognitum video valde dissitum a media nocte Gallicinium. Censorinus: *Incipiam a nocte media. Tempus, quod huic proximum est, vocatur de media nocte. Sequitur* Gallicinium, *cum Galli canere incipiunt. Deinde Conticinium, cum conticescunt. Tunc., ante Lucem: & sic Diluculum, cum Sole nondum orto, jam lucet. Secundum Diluculum vocatur mane, cum Lux videtur. De die Natal.* Illum porro temporis, quod *Gallicinium* appellabatur, ambitum in tres propemodum distinguebant Romani alitis illius cantur, Ausonius: *Grupp. Ter. Num.*

Ter clara instantis Eoi
Signa canit serus deprehenso Marte
Satelles.

Idem

Idem apud Græcos. Sic enim de partibus noctis Julius Pollux: τὰ δὲ τῆς νυκτὸς μέρη, νυκτὸς ἀρχὴ, καὶ περὶ πρώτην νύκτα, καὶ νυκτὸς ἀρχομένης, καὶ περὶ πρώτης φυλακῆς, καὶ δευτέρας, καὶ τρίτης. ἢ καθ' Ὅμηρον, περὶ πρώτην μοῖραν. ἢ περὶ πρῶτον ὕπνον, εἰ μὴ ὑπελεῖς. μεσότης νυκτὸς, μέσον νυκτῶν. ὑπὸ τὸ λυκαυγὲς, ὅπερ Ὅμηρος ἀμφιλύκην νύκτα καλεῖ. περὶ ἀλεκτρυόνων ᾠδὰς, ἀλεκτρυόνων ᾀδόντων, ὑπὸ τὰς ᾠδὰς ὄρνιθας. *Lib.* I. *cap.* 7. „ Noctis vero partes hæ sunt . „ Noctis initium, circa primam noctem, „ nocte incipiente , prima Vigilia , se„ cunda , tertia; vel juxta Homerum , „ circa primam partem, aut primi som„ ni tempore , nisi hoc nimis fuerit te„ nue. Media nocte , circa medium no„ ctis, sub Crepusculum, quod Home„ rus vocat νύκτα ἀμφιλύκην , id est an„ telucanam . Circa Gallicinia, Gallis „ canentibus , circa Gallorum cantus. “ Hosce autem cantus, sive satius vices , quibus diversos Galli geminabant sonos , ad tres etiam revocare soliti Græci erant; siquidem apud Theocritum : *Idyll.* XXIV.

> Ὄρνιθες τρίτον ἄρτι τὸν ἔσχατον ὄρθρον ἄειδον .
>
> *Galli* tertium *jam ultimum Diluculum cantu indicabant*.

Quod & familiari dicendi modo usitatissime receptum. Apud Lucianum nempe irata decumbens cum Carmide Tryphena : ἀλλ' ἄπειμι · καὶ γὰρ ἤδη τρίτον τοῦτο ᾖσεν ἀλεκτρυών . *Verum abeo ; jam enim* tertium *hoc cecinit Gallus* . *Dialog.* IX. *Meretric.* Universam denique tres in cantus distinguere etiam Judæi solebant ἀλεκτοροφωνίαν; primum vocantes קריאת הגבר, alterum בשישנה, quum iterat ; tertium בשישלש, quum tertio canit; *In Jom. fol.* 21. uti , ceterorum instar Populorum , totidem in Vigilias nocturnum tempus dividebant , teste R. Salomone : שלשה הלילה קרויין אשמורה ואותה שלפני הבקר קרוא אשמורת הבקר : *Ad Exod.* XIV. 24. *Tres partes noctis vocantur Vigiliæ , & quæ est ante mane , vocatur Vigilia matutina* . Quæ Romana interpretatione videntur etiam pronunciata . *Matutina Vigilia*, inquit de Augusto Cæsare Svetonius , *offendebatur ;* unde hæc Gentibus omnibus fuisse palam est communia, aut saltem, convenientius statuenda. Ubi igitur quem Exegetici in Marco invenire se autumant *medionoctio* contingens Galli cantus? ubi apud Veteres invenient alium designatum Galli cantum ab illo qui ad usque Conticinium perseverat ? aut qua ratione , quæ in Evangelio narrantur cum primo atque altero component notioris Gallicinii cantu ?

XXXII. Demus esse reipsa tamen Exegetici quod statuunt. Qui tamen prima fronte haud male conciliare visi sunt Evangelistas, susdeque dein illa vertunt in hypothesi , imo pervertunt omnia , quæ nocte illa fuerunt perpetrata. Quomodo enim statim post *medionoctium* potuit negare prima vice Præceptorem suum Petrus, quum vix *medionoctio* postrema Christi suis cum Discipulis Cœna esse potuerit peracta? Siquidem nonnisi multa nocte Pascha comedere solebant, Christi tempore, Judæi; uti ad Matthæi illa, *Vespere autem facto discumbebat cum Duodecim*, docuit aperte Grotius his verbis: „ Ὀψίας δὲ γενομένης, Cum jam Sol „ occidisset, quod non intelligendum est „ ἐν στιγμῇ *in puncto*. Nam quicquid est „ temporis post Solis occasum, solet in„ terdum eo nomine appellari, ut Nu„ merorum IX. 15. ubi opposita sunt „ ביום *de Die*, & בערב *de Vespere* . Je„ remiæ V. 6. זאב ערבות *Lupus Vesper„ tinus* , nempe , *Lupus nocturnus* . Ita „ sumi ὀψίας *Vesperi* manifestum est Jo„ hannis XX. 19. aliisque in locis. Indi„ catur ergo jam nocte celebrata Cœ„ na, quod consulto factum a Christo, „ ne se periculo ingessisse videretur . „ Neque in eo quicquam erat novi . „ Nam nunc quoque Judæi Πάσχα μνη„ μονευτικὸν memoriale Pascha multa jam „ nocte celebrant. Imo & Πάσχα θύσιμον „ victimale Pascha mactari quidem inter „ duas Vesperas , ast edi nonnisi noctu „ solebat . Ita enim usus interpretatus „ erat Legem, quæ exstat Exodi XII. 8. „ inque eam interpretationem Judæi om„ nes consentiunt. “ Hæc Grotius, *Comment. ad Matth.* XXVI. 20. quæ aliis edocet in locis , & quæ confirmari possent vehementer ex Libris Judæorum Ritualibus , sive quas Paschali in Celebritate conceperant ex precibus . *Apud Goodvin. In Mos. & Aron* . Qua ratione igitur (quod mirere magis) idem etiam ille Autor , *vix* eiapso *medionoctio*, quo tempore priorem exaudiri solere ait Galli cantum, Petrum prima vice lapsum suspicari pergit , quum multa jam nocte , aut saltem prope medionoctium , cum Præceptore suo ceterisque cum Discipulis, mensæ Petrus adhuc accubuerit , serotinumque Pascha celebraverit ? Si ea quippe, quæ , celebrata Cœna , peracta inde fuisse describuntur, enumerentur ac perpendantur examussim, vix omnia videntur potuisse fieri ante medionoctium , vel si prima nocte , sive initio noctis , suis Christus cum Discipulis Pascha come-

me-

medissat. Peracta siquidem, quæ Judæorum pro moribus brevis & expedita esse non poterat, illa Cœna; sive uti doctissime ostendit, qui plaudenta universa Catholica Ecclesia sedet in præsens egregins Pontifex *Benedictus* XIV. *Tom.* I. *Part.* I. *Enarrat. in Cœn. Dom.* CLVIII. CLIX.; peracta jam cæremoniali Cœna, vix ante usitatam, vel dum hanc ipsam usitatam celebraret ille Cœnam, Discipulorum omnium pedes lavit humanissimus Redemptor; Concionem inde habnit, pro Judæorum quoque Legibus, uti ex Johannis etiam Evangelio eruitur, copiosissimam; Sacramentum inde Corporis & Sanguinis, tertia veluti in Cœna, sive *Suprema* Nocte *Cœnæ* & uti Paullus ait, *in qua* Nocte *tradebatur*, I. *ad Corinth.* XI. 23. cum fratribus recumbens, divinitus instituis; Discipulos inter sa de Primatu contendeutes verbis gravissimis compescuis, cecinit consuero ritu Paschalem Hymnum pluribus constantem Psalmis; Hierosolyma excedens in montem perrexit Olivati, nonnullis stadiis Urbe dissitum, & in Villam venit nomine Gathsemanem. Secessit ut oraret, & post unius horæ Orationem rediit ad Discipulos, quos, quum dormiantes reperiisset, increpavit, quod unam nempe vigilare saltem horam minus valuissent. Idem secundo, & tartio etiam factum. Interim cum Juda missi Apparitores, seu cum ipsis Lictores atque Milites Christum ut invadunt, humi ceu manimes sternuntur; capiunt deinde ramen, postque pugnam unius ax Discipulis cum Malco integritati restituto, horto digrediuntur, inque Urbem denique revarsi, ad Annam primum adducunt, inde vero ad Caipham: quo expectandi fortassa Scribæ, Sacerdotes, ac Seniores ut demum convenirent; Petrus tandam aliquando ægre, & vix precibus Discipuli, *qui erat notus Pontifici*, *Johann.* XVIII. 16. in Atrium admissus, sed postmodum etiam agnitus Christum negat, primo Galli cantu vix audito, videlicet, uti perperam interpretantur, *vix elapso medionoctio*, qui multa jam nocte, Paschali adhuc mansæ accumbebat. Quis hæc esse vere ἀσύστατα inficiari possit? Hac atiam de caussa Altmannum errasse animadvertera in loco est, recte nempe Evangelistarum varba de *Buccinatore* interpretatum, male vero de *Buccinatore militari*. Jam enim confecisset Petrus negationes,

> *Mediam somni cum* Buccina *noctem Divideret*; Sil. Ital. *lib.* VII.

quæ secunda castrensis erat Romanorum buccinatio, quum tamen tertia saltem abnegatio, juxta omnium sententiam, ipsaque juxta Historiæ adjecta, facta videatur ante vix Diluculum, quum

> *Et jam quarta canit venturam* Buccina *Lucem*. Propert. lib. IV. Fab. IV.

XXXIII. Hæc præsentiens Vir maximus Bochartus ineluctabilia Objecta, percipieusque possibile haud essa primam Petri negationem ad matutinum, uti Ipsi ajunt, referre Gallicinium (maximus ex Tillemontio etiam, ineundæ inter Evangelistas Concordiæ obex, *Tom.* I5. *Monum. ad Hist. Eccles. Not. Sup. S. Petr.*) Marco nempe apertissime adserente, negasse Petrum statim post primum Galli cantum, a matutino, uti opinantur, ac vero Gallicinio diversum; immo quum animadvertisset, *primum* inter, & *secundum* Gallicinium quartam noctis partem intercedere solere, spatium tunc temporis videlicet horarum prope trium, quod in Judæa, quo anni tempore Christus affectus morte est, noctes horarum essent plusqnam undecim; inter primam vero ultimamque Petri abnegationem, vix elabi mediam potuissa temporis illius partem; quum negasset enim prima vica Petrus se nosse Christum, μετὰ Βραχὺ, *Luc.* XXII. 56. 57. 58. *paullo post* alius eum videns dixisse fertur: *Etiam tu ex ipsis es?* Respondit Petrus: *O homo non sum*; quæ abnegatio secunda fuit: καὶ διαστάσης ὡσεὶ ὥρας μιᾶς, *Et interposita hora circiter una*, alio id ipsum confirmante, Petrus tertio negavit, & statim Gallus cecinisse fertur: Quæ omnia cum illo componi reapse non possunt spatio tamporis, quod *primum* inter illud *medionoctio*, ut ajunt exaudiri solitum, & alterum, *antelucanum* videlicet, ac *diluculare*, intercedit Gallicinium; hæc, inquam, quum perpendisset jura ac merito Bochartus, *arbitrarium*, ac *intempestivum* confugit ad alitis illius cantum, quem *temere fortasse*, *nec statis horis* illa nocte cecinisse suspicatur (quæ fuisse vidatur etiam Scaligeri sententia, *Scaligeran. Joseph. pag.* 56a.) exque divinitus prævisis contingentibus illis cantibus, pervium vindicare perrexit, ac vulgarem Christi verborum, Textusque Evangeliorum sensum. *Lib. Hieroz.* I. *P.* II. *cap.* I2. Quis tamen Christum familiari sermone cum Apostolis loquutum, adfirmare jure certoque poterit, denotasse rem incertam, contingentem, & ad rem allusisse intempestivam, ac Discipulo, quo cum loquebatur, imperviam atque abditam? Quis credat Ipsum determinatæ verbis formulæ (id enim apud laudatos Clarissimos In-

Interpretes verba Christi audiunt (indeterminatum tamen designasse cantum, ac arbitrarios respexisse alitis illius sonos? Quis fidem vero faciet illa Ipsum nocte *temere*, *neque statis horis* cecinisse? Alium igitur habent ab vulgari Verba Servatoris sensum, nec Gallum respicere possunt, ast, uti ostendere tandem datum erit, aliud quid cum iis quæ gerebantur magis nexum, *Forensem* nempe Judæorum *Buccinam*, quæ nocte illa clangere debebat, ad eorum *Concionem* in caussa Christi postridie convocandam.

XXXIV. Plurima profecto quæ sacris ad Historiam pertinent in Libris juxta Grammatices modo, ac pervias Populi significationes, aut præsentis secundum ideas temporis, haud videntur statim accipienda. *Græce oportet esse doctum*, (ajebat olim Vir maximus Casaubonus, *Casaubonian. pag.* 135.) *ac rerum Veterum ac morum peritissimum, qui postulet se intelligere divinas Sacrorum Scriptorum elegantias*. Quantum enim eruditionis ad alicujus phrasis sensum requiritur consequendum! Quantum aliquarum cognitio consuetudinum uno pendet plurimum ex verbulo! nempe non semel ex morum cognitione sensus eruitur verborum, aliquando ex sagaci verborum inquisitione, ex interpretatione phrasium, eruderantur mores Veterum. Ad rem prorsus differit Johannes Georgius Walchius, quum scribit: *Multis demonstrari potest exemplis Literas humaniores, præcipue studia antiquitatum veterum Gentium, Interpreti Oraculorum sacrorum operam præstare utilem, sive res ipsas, sive dicendi genera ac formulas respiciamus. Extiterunt Viri gravissimi, qui in eo collocarunt studia sua, ut doctrinam græcæ Literaturæ, quam ex Lectione Scriptorum profanorum hauserant, ad Codicem novi Fœderis enarrandum, illustrandumque adferrent.... nec ipsis horum studiorum felix defuit eventus, quum non solum multarum vocum, ac Formularum, quas Scriptores Fœderis posterioris usurparunt autoritas firma; sed & vis significandi ex profanis Græciæ Libris vindicari atque ostendi, adeoque suspicio loquendi generis barbari removeri, & via ad rectam sententiam parari possint, si modo tale studium cum cautione quadam instituatur. Lection. de Pass. Christi*. Recte profecto; etsi valde dubito an ea usi fuerint, quos hoc celebrat Walchius in loco. Quamvis vero quæ ad Christi Judicium pertinent, videantur habeanturque ceu hominibus etiam de trivio notissima, secus profecto tamen esse remur; nec perperam hac nos de re in præsens opinari fidem arbitror apertam faciunt sacrarum Literarum τὸ μέγα αὔχημα, humanique decus generis *Benedictus* XIV. *Enarrat. in Cœn. Dom. & Parasc.* & Joseph Averanius, *Lection. de Pass. Christi*, illius qui Judicii acta exactissimæ eruditionis ope tam vere, tam docte, tanto cum pietatis sensu feliciter interpretati sunt.

XXXV. Jam vero Christi ad Petrum verba πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, quæ vulgo ad Gallum referuntur, homonymia laborare maxima, pluraque in diversis denotare locis, ostendere operæ pretium est. Græcos enim apud Autores multiplici nomen ἀλέκτωρ *Gallus*, acceptum video significatione. Exemplum prius in Lycophrone sit, atque etiam in Æschylo, quorum alter voce ἀλεκτόρων usus est ad significandos *Græcos*, alter ad *Atenienses* denotandos. Ita nempe prior:

> Παραμολίξει τὰς ἀλεκτόρων πικρὰς
> Σπερμολόγους ὄρνιθας. *Cassandr. Vers.* 1094.

> *Transversas ages acerbas* Gallorum
> *Tectivoras* Gallinas.

„ Quem ad locum ita doctissime Potte-
„ rus: Græcos ob fortitudinem *Gallis*
„ *avibus* voracissimis comparat. Eadem
„ translatione usa est apud Æschylum
„ Minerva, cum Furiarum Chorum orat,
„ ne inter Athenienses bellum & con-
„ tententiones exciteut:

> Μηδ' ἐξιλῶσ', ὡς καρδίαν ἀλεκτόρων,
> Ἐν τοῖς ἐμοῖς ἀστοῖσιν ἱδρύσῃ κάρα
> Ἐμφύλιόν τε καὶ, πρὸς ἀλλήλους θρασύν. *Eumenid. in Rustic.*

Ubi Scholiastes: ἐξιλῶσα, ἀναπτερώσασα, μάχιμον γὰρ τὸ ὄρνεον, τῶν τε ἄλλων ζώων τὸ συγγενὲς αἰδούμενον μόνος ἢ φείδεται. Non igitur *Græcorum*, aut *Atheniensium* vocibus, sed, aptissima metaphora, usi Vates illi sunt voce ἀλεκτόρων; & prorsus idonea de caussa. Qoum enim Populos illos ceu pugnacissimos denotare vellent, elegantius nullum aptare nomen illis poterant, nomine *Gallorum*,

> *Qui Regnum sibi Marte parant; quippe obvia rostris*
> *Rostra ferunt, crebrisque acuunt assultibus iras.*
> *Ignescunt animis, & calcem calce repulsans*
> *Infesto, adversumque infligunt pectore pectus.*
> *Victor ovans cantu palmam testatur, & Hosti*

In-

Insultans victo, pavidum pede calcat iniquo.
Ille silet, herbasque petit, Dominumque superbum
Ferre gemit: comes it merito plebs cetera Regi. Politian. in Rustic.

Omnia examussim ab Autore derivata, qui totus in Historia naturali fuit, C. Plinio Secundo. *Lib. Histor. Natur.* x. *cap.* 21. Fortasse ab ornamento militari metaphoram illam ortam suspicari fas est. Refert Polienus, Ammonem Deum Termenthi Oraculum de Regno consulenti, respondisse: *Caveret a Gallis.* ὁ μὲν Θεὸς Ἄμμων χρωμένῳ Τεμένθῃ περὶ τῆς Βασιλείας αὐτῷ εἶπε φυλάξασθαι τοὺς ἀλεκτρυόνας. *Lib. Stratagem.* VII. *cap.* 3. Itaque Psammetinum Pigrete Care familiariter usum, quum ab eo cognovisset, primos Cares Galeis imposuisse vertices, Oraculi mentem intellexisse, & magnam Carum conduxisse multitudinem, ac duxisse versus Memphin, juxtaque Templum Isidis castris positis, commissa pugna, victoriam indeptum, Ægypti Regem ita sustulisse. Heinc ducta ac recepta forsitan Catachresis, Græcos ut Milites appellarent inde *Gallos*, pene simili ratione qua levis armaturæ Equites Europæi vocitant *Dracones*.

XXXVI. Aliquando vox ἀλέκτωρ, græca phrasi, *conjugem* denotabat, litera ἀ significante ὁμοῦ; de Puella vero dictum idem nomen denotavit etiam *innuptam*, ἀ privandi vim habente; (*Schrevel. in Lex. ad ill. voc.*) unde ille ajebat apud Athenæum: γενέθλιός ἐστι τῆς ἀλέκτορος Ἀθηνᾶς καὶ ἄδικος ἡ πέντε ἡ μέρα. (*lib. Deipnos.* III. *cap.* 20.) Vertit Dalecampius: *Hic dies natalis est* ἀλέκτορος, *idest innuptæ ac Virginis Palladis, præsensque dies* ἄδικος ἐστιν *idest, a fori litibus est vacuus*: hincque Casaubonus ad Athenæi locum: *Palladem vocat* ἀλέκτορα, *hoc est* ἀπαρθένον *semper Virginem*. Uti vero alitis, ita & hominis aliquando ἀλεκτρυὼν nomen fuit, uti ex Zenobio habemus, hoc inter Proverbia adserente: Φιλίππου Ἀλεκτρυών. Αὕτη τίττεται ἐπὶ τῶν ἐν μικροῖς κατορθώμασιν ἀλαζονευομένων. Ἀλεκτρυὼν γάρ τις ἐγένετο Φιλίππου στρατηγός, ὃν ἀπέκτειναν, ὥς φασι, Χάρης ὁ Ἀθηναῖος. μέμνηται δὲ αὐτοῦ Ἡρακλείδης ὁ Κωμικὸς καὶ Ἀντιφάνης. (*Centur. Proverb.* VI. *num.* 34.) *Philippi Gallus. In eos dicitur, qui in leviculis successibus se se jactant.* Hoc quidem nomine *Dux quidam Philippo Regi fuit, quem Cares Athenienfis, ut ferunt, occidit. Proverbio utitur Heraclides Comicus, & Antiphanes.* Nec illud sane mirum; quot enim Romanorum occurrunt in Historia homines nomine, aut cognomine etiam *Galli*! Quot vernaculis in linguis! Quanta olim fuit hodieque gentium est copia, latino sermone, eo nomine donata! Invenio & *upupam* ἀλεκτρυόνα olim appellatam; dictaque ἀλέκτωρ gemma hujus nominis, de qua Hermolaus apud Plinium. (*Jacob. Tusan. Lexic. Græc. ed. ill. voc.*)

XXXVII. Suspicor Græcorum quemdam nummum ab ipsis fuisse ἀλεκτρυόνα sive *Gallum* appellatum. Primum hanc in suspicionem me verba trahunt quæ Socratem moriturum Critoni dixisse refert Plato: Ἀσκληπιῷ ὀφείλομεν ἀλεκτρυόνα. ἀλλὰ ἀπόδοτε, καὶ μὴ ἀμελήσητε. (*Plat. in Phædon. vers. fin.*) *Æsculapio debemus* Gallum. *At persolvite, ne id negligatis.* Quod equidem omnes de sacrificio interpretantur facto ab Socrate Æsculapio. Quam male autem, ex pervia profecto animadversione nosci potest? Quis enim adfirmare velit, Hominem Patriorum Numinum irrisorem, ob idque morte ab omnibus Civibus damnatum: Quis hominem credat, extremo etiam in periculo securum, & propositi tenacem, quem demum impavidum abstulit Cicuta, sacrificium obtulisse Æsculapio? Non id verborum emphasis, non id evincunt ejus vitæ ratio, & quæ inde sequuta referuntur. Gallum autem Æsculapio non morituri homines, sed sanitati restituti pristinæ offerebant. Itaque credere par est, Socratem se argenti debitorem esse recordatum alicui cui nomen Æsculapius (quis ignorat enim Deorum nomina fuisse aliquorum etiam nomina mortalium? De Judæo agunt Acta Apostolorum cui nomen *Apollo* erat; Ἰουδαῖος δέ τις Ἀπολλὼς ὀνόματι: (*cap.* XVIII. 24.) & S. Paullus in Epistola ad Romanos salvere jubet Ἑρμῆν, (*cap.* XVI. 14.) hominem videlicet nomine *Mercurium*. *Mercurios* immo frequens, uti observatum Walchio, (*Not. ad Diatrib. De Præm. Vet. Soph.* §. V.) suos Græci Sophistas appellabant; quare cur non & Medicos appellaverint *Æsculapios*? Reapse Octavius Ferrarius, qui totus in veteri erat nomina efferendi ratione retinenda, suæ Medicos ætatis *Æsculapios* appellabat. *Nam*, inquiebat (*Epist. ad Francisc. Bollan. Venet.*) *recentes* Æsculapii, *qui tabe confectis, ac pæne animam agentibus colorem & sanguinem inducere tentant, ac pallentia in ipsa morte ora purpurisso obducunt, ne illi egregii Mangones sunt, non Medici.* Plures Mortalium denique fuisse nomine *Æsculapios* Fabricio ostensum.) (*Tom.* I. *Bibl. Græc. lib.* I. *cap.* 2. & *seq.*) Socratem, inquam, suspicor se argenti debitorem recor-

cor-

cordatum homini, cui nomen Æsculapius, extremis illis verbis folvi præcepiſſe debitum; quam fane agendi rationem cum ceteris ejus convenire actibus neminem clam eſt. Nummum vero aliquem, ſeu aliquod nummorum genus fuiſſe apud Græcos *Gallum* appellatum, pervium creditu fane facit eorum, uti & veterum ceterorum, mos, Numiſmata illorum appellandi nominibus Brutorum, quæ in iisdem inſculpta viſebantur. Zenobius in Proverbiis: Βοῦς ἐπὶ γλώττης. Παροιμία ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων παῤῥησιάζεσθαι, διὰ τὸ τῶν Ἀθηναίων νόμισμα ἔχειν Βοῦν ἐγκεχαραγμένον. ὅπερ ἐκτίνειν ἔδει τοὺς πέρα τοῦ δέοντος παῤῥησιαζομένους. (*Centur.* II. *Prov.* 70.) Bos in lingua. *Proverbium in eos qui libere loqui non poſſunt; ab Atheniensium nummo, cui Bos inſculptus, quem liberius æquo loquentes pendere cogebantur*. Pene eadem habet Diogenianus: Βοῦς, ἐπὶ γλώττης. Ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων παῤῥησιάζεσθαι. διὰ τὸ τῶν Ἀθηναίων τὸ νόμισμα βοῦν ἔχειν. οἱ γὰρ δωροδοκήμενοι ἀφωνίᾳ κεκράτηνται. (*Centur.* III. *Proverb.* 48.) Bos in lingua. *In eos qui libere loqui non poſſunt. Ab Atheniensium numiſmate, cui Bos impreſſus. Qui enim muneribus corrupti, ii fere muti ſunt*. Paullo aliter Julius Pollux: Ἔνιοι Δηλίων, οὐκ Ἀθηναίων, ἴδιον εἶναι νόμισμα τὸν Βοῦν νομίζουσιν. ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὴν παροιμίαν εἰρῆσθαι. Βοῦς ἐπὶ γλώττῃ βέβηκεν, εἴ τις ἐπ' ἀργυρίῳ σιωπήσειεν. (*Lib.* IX. *cap.* 6.) *Nonnulli Deliorum, non Atheniensium, proprium quoddam Numiſma eſſe* Bovem *intelligunt*. *Hinc quoque dictum eſſe Proverbium* Bos linguam conſcendit, *quum quis argenti cauſſa tacuit*. Recta autem eam Numiſmata inſculptorum appellandi nominibus Brutorum rationem ceteris dixi afferendam etiam gentibus. Corinthi nummus cudebatur Πῶλος *Equinus Pullus* appellatus, quod Equi Pegaſi formam haberet impreſſam, uti ex libro Pollucis nono explicat Caſaubonus; (*de Satyric. Poeſ. lib.* I. *cap.* 5.) Idemque, Ezechiele Spanhemio obſervante, apud Colonias videre fuit a Corinthiis deductas. (*Diſſert.* V. & IX. *de præſt. & Uſu numiſmat.*) Quod autem Geneſeos in libro emtum legitur *centum agnis*, (*Geneſ.* XXXIII. 19.) Apoſtolorum in Actis dicitur emtum *pretio argenti*; (*Act. Apoſt.* VII. 16.) quod nempe de Numiſmate intelligendum Agni imagine inſignito, ideoque *agni* nomine appellato. Recte Druſius ad illum Geneſeos locum, *agnos* dicit nummos agni figura vel imagine ſignatos. „ Ita multi putant, & poteſt verum eſſe. Nam & aliæ gentes idem fecerunt. Sic nummus apud Athenienſes Bovis imagine ſignatus Bῦς dicebatur. Similiter Corvus apud Baſileenſes moneta erat Corvi habens effigiem. Hodie Aquilas, & Leones inſculpunt, unde & nomen ſortiuntur. Noti ſunt Daleri Leonini, ſed Angeloti ab Angeli figura nomen accepiſſe putantur. Conjectura hæc eo credibilior mihi videtur, quod Jacob pecuariam exercuerit. Nam Paſtor, ſi pecoris imaginem imprimat nummis ſuis, nihil mirum. „ Hæc Druſius, quem illuſtris alius Commentator, Amama nempe, ſequutus examuſſim eſt his verbis: „ Cl. Druſius arbitratur nummos fuiſſe *Agni imagine* ſignatos, quod Priſcis non fuiſſe inſolens docet. Argivi Lupum, Theſſali Equum, Cyziceni & Licii Leonem, Rhegini Leporem, alii Cervum, alii alias Pecudes, nummis impreſſere. Apud Athenienſes nummus erat *Bovis* imagine ſignatus, qui & Bos dicebatur. Servius Romanorum Rex Bovum Oviumque imaginibus primus ſignavit æs, unde & forte pecunia dicta. Alii, ut Macrobius, id Jano attribuunt. In Deliacis ſpectaculis ſi cui munus dandum erat, teſte Julio Polluce, a Præcone proclamabatur, tot ei Boves dandos. Addit ille in Draconis Legibus exſtare Legem περὶ τὸ ἀποτίνειν δεκάβοιον *de pendendis decem Bubus*. Si eo ſenſu dixit Vulgatus *centum nummis* quo Athenienſes dicebant *centum Boves*, nihil culpo, hac præſuppoſita conjectura nummos hos agni effigie fuiſſe ſignatos. Hodie videmus Numiſmata Aquilarum, Leonum, &c. effigiem habentia, & Corvorum, unde Corvi Baſilienſes. Friſii Orientales quoque nummum habent, quem ovem vocant. „ Hæc ille. Jam vero oſtendendum mihi haud ſupereſſe arbitror, Numiſmata Græcorum bene multa fuiſſe olim, *Galli* imagine inſignita; infinita nempe colligi ex Auctoribus poſſunt, quæ aut de re Græcorum Numiſmatica, aut illorum de Antiquitatibus ſcripſerunt, præſertim ex Cl. Spanhemio de præſtantia & uſu Numiſmatum agente. *Diſſert.* IV. *Num.* IV. Itaque & aliis nomine potuerunt eadem inſigniri, unde haud extra rem colligere poſſe videamur, moriturum Socratem non de alite, ſed de numiſmate loquutum, quod Æſculapio neſcio cui, homini certe, præcepit perſolvendum.

XXXVIII. Hac vero interpretatione, hujus ſive conjectationis haud obſcura luce, viam demum ſterni poſſe arbitror carminis Sophoclis explicando, quod, geniorum exiſtentiam oſtenſurus, adtulit Plutarchus, ſive dum plurima Diis tribui

bui contenderet, quæ ipsis evenire haud posse existimabat, raptus nempe, occultationes exsilia, servitutes, cetera demum, quæ de geniis modo posse dicebat adfirmari. Scribit ergo: Οὐ Θεῶν εἶναι ἀλλὰ δαιμόνων παθήματα, καὶ τύχας μνημονευομένας δι' ἀρετὴν καὶ δύναμιν αὐτῶν. καὶ οὔτε Αἰσχύλος εἶπεν ἁγνόν τε Ἀπόλλω φυγάδα ἀπ' οὐρανοῦ θεόν, οὔτε ὁ Σοφοκλέους Ἄδμητος, ἐμὸς δὲ ἀλέκτωρ αὐτὸν ἦγε πρὸς μύλην. πλεῖστον δὲ τῆς ἀληθείας διαμαρτάνουσιν οἱ Δελφῶν θεολόγοι, νομίζοντες ἐνταῦθα ποτὲ πρὸς ὄφιν τῷ Θεῷ περὶ τοῦ χρηστηρίου μάχην γενέσθαι. καὶ ταῦτα ποιητὰς καὶ λογογράφους ἐν θεάτροις ἀγωνιζομένους λέγειν ἐῶντες ὥσπερ ἐπίτηδες ἀντιμαρτυροῦνται ὧν δρῶσιν ἱεροῖς τοῖς ἁγιωτάτοις. (*Plutarch. de Oracul. Defect.*)„ Non „ Diis isthæç evenerunt, sed geniis, quo„ rum casus, ob virtutem ipsorum & po„ tentiam, memoriæ sunt proditi; & ne„ que Æschylus recta dixit:

> *Castumque Apollinem extorrem Cœlo Deum*:

„ Neque Sophoclis Admetus:

> *Hunc Gallus molarem ad lapidem duxit meus*.

„ Longissime autem a veritate aberrant „ Delphorum Theologi, qui putant hic „ aliquando Apollinem cum Dracone de „ Oraculo decertasse: patiunturque ista „ dici a Poetis & Oratoribus in Thea„ tris de palma contendentibus, ac quasi „ dedita opera testimonio suo damnanti„ bus ea quæ ipsi in sanctissimis agunt „ Sacris. „ *Admeti* porro *Gallus Deum ad molam ducens*, nodus est hoc in capite solvendus. Jam vero notissimum ex Fabulis, Apollinem Admeto serviviste, esto haud Mythologi conveniant in caussa adferenda talis servitutis, uti apud veterem videre est Euripidis Scholiastem ad Prologum Alcestis. Id necessitate & inopia compulsum Appollinem cœlo extorrem præstitisse nonnulli dixerunt, *pretio* iccirco ab Admeto fuisse, ac *mercede* conductum. Clemens utique Alexandrinus ceteros inter *mercenarios* Deos Apollinem etiam recenset; & apud eundem Panyassis:

> *Passa Ceres, passusque insignis Mulciber, estque*
> *Passus Neptunus, passusque est* Phoebus Apollo
> *Mortali ipse suas operas* mercede *locare*
> *Passus Marsque ferox iraso a Patre coactus*.

Thes. Antiq. Sacr. Tom. XXVII.

> Τλῆ μὲν Δημήτηρ, τλῆ δὲ κλυτὸς Ἀμφιγυήεις.
> Τλῆ δὲ Ποσειδάων, τλῆ δ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων
> Ἀνδρὶ παρὰ θνητῷ θητευσέμεν εἰς ἐνιαυτόν
> Τλῆ δὲ καὶ ὁ βριμόθυμος Ἄρης, ὑπὸ πατρὸς ἀνάγκης. *Cl. Alex. in Protrep.*

Hunc igitur in Clementis ac Panyassis sensum Sophoclis carmen enarrandum ducimus, ceu dicere Admetus voluisset: *Hunc nummus molarem ad lapidem duxit meus*; Gallum usurpans loco nummi, quod aliquod numismatum genus, illius ex impressa figura alitis, vocaretur *Gallus*; ea videlicet dicendi ratione, qua Lex erat de *pendendis decem Bobus*, & ager emtus dicebatur *centum agnis*; unde consequatur, vocem ἀλέκτωρ non a Socrate modo, sed etiam a Sophocle, numismati cuidam denotando fuisse usurpatam.

XXXIX. Non bellicosum vero tantum hominem, aut Virginem, Conjugem, aut nummum significavit aliquando vox profecto ambigua ἀλέκτωρ, sed etiam *tubicinem*, seu *buccinatorem*, atque *buccinam*. Et de *buccinatore* quidem testis Athenæus, apud quem Demades celebris Orator *publicum Atheniensium tubicinem*, *publicum esse dicebat Atheniensium Gallum*. Δημάδης ὁ ῥήτωρ ἔλεγε τὸν Σαλπιγκτὴν εἶναι κοινὸν Ἀθηναίων ἀλέκτορα; *lib. Deipnosoph.* III. *cap.* 21. eumque popularem fuisse quendam dicendi morem arbitror, quod frequentissimus ejusdem fuerit Comicos apud Vates usus, videlicet apud Aristophanem. Xanthiam Servum quendam hic inducit Autor suo de Hero (qui Judex erat) talibus querentem:

> Φράσω γὰρ ἤδη τὴν νόσον τοῦ δεσπότου.
> Φιληλιαστής ἐστιν, ὡς οὐδεὶς ἀνήρ.
> Ἐρᾷ τε τούτου τοῦ δικάζειν, καὶ στένει,
> Ἢν μὴ 'πὶ τοῦ πρώτου καθίζηται ξύλου.
> Ὕπνου δ' ὁρᾷ τῆς νυκτὸς οὐδὲ πασπάλην
> Ἢν δ' οὖν καταμύσῃ κἂν ἄχνην, ὅμως ἐκεῖ
> Ὁ νοῦς πέτεται τὴν νύκτα περὶ τὴν κλεψύδραν.
> Ὑπὸ τοῦ δὲ τὴν ψῆφον γ' ἔχειν εἰωθέναι,
> Τοὺς τρεῖς ξυνέχων τῶν δακτύλων, ἀνίσταται,
> Ὥσπερ λιβανωτὸν ἐπιθεὶς νουμηνίᾳ.
> Καί, νὴ Δί', ἂν ἴδῃ γέ που γεγραμμένον
> Τὸν Πυριλάμπους ἐν θύρᾳ Δῆμον καλόν.
> Ἰὼν παρέγραψε πλησίον, κημὸς καλός.
> Τὸν ἀλεκτρυόνα δ', ὃς ἦδ' ἀφ' ἑσπέρας, ἔφη,
> Ὡς ὄψ' ἐγείρειν αὐτὸν ἀναπεπεισμένον,

 Πα-

Παρὰ τῆς ὑπωθυμιῶν ἔχοντα χρήματα. *In Vesp. 87. & seq.*

Nam quo laborat morbo Herus, nunc eloquar.
Celebrat Tribunal & forum quantum pote:
Tum judicandi amore flagrat, ac gemit,
Si prima Judex non premit subsellia;
Noctuque somni ne quidem ciccum videt:
Si forte connivere cœpit, at volat
Huc animus usque & totus est ad Clepsydram.
Tantum tenendo calculo assuefactus est,
Digitos ut excitatus bos tres contrahat,
Ceu thus acerra imponat in novilunio.
Si forte scripta vidit ad quasdam fores
Hæc verba; Bellus Pyrilampis vicus est:
Tum pro suo addit more, bellus fiscus est.
Aitque Gallum (Præconem) *signum dantem vespere*
Argento ab ipsis esse corruptum Reis,
Ut excitet se serius quam usus velit,

Convenit igitur hic cum Demade Aristophanes, Fori *tubicinem*, *Fori Galium* elegantissime appellans. Et nonnullos quidem scurrilitatem aliquam hoc audivi suspicatos in loco, hyperbolem esse adserentes (quæ Græci Scholiastæ videtur etiam opinio) ut spectatores in risum solutos excitaret Aristophanes, quod Comici sibi potissimum proponunt. Verum si voce illa *Gallus*, Fori ad *tubicinem* Xanthias haud respexit, qualis obsecro, Galli alitis, aut ejus vocis, concipi potest nexus cum Foro, cum tempore reos judicandi? Tota scurrilitas in eo certe sita esset, quod alitem diceret, *argento* ab ipsis fuisse corruptum Reis, ut serius se excitaret, quam usus posceret. Ast vel stertente Gallo quis adhuc ambigat, auroram advenire, aperiri forum, reos in Judicium vocari? Itaque Xanthiæ verba ad *tubicinem* sunt fori referenda, quem Herus ex libidine judicandi suspicabatur ab ipsis pecunia fuisse corruptum reis, ut serius quam usus posceret aperiendi fori signum ederet. Non videtur autem debuisse de alite Herus queri, intempestive, & extra statas horas plurimum clangente, de illo, qui aurora modo, modo adventante stridet vespere, de illo, qui nunc semel modo bis, terve etiam, aut millies, aliquando semper aliquando canit nihil; illis demum de alitibus *usus* non potest adfirmari, quorum tacente uno, tacet etiam alter, aut uno contingenter clangente, pudet alterum tacere: heinc ire & redire sine fine voces, & nullum quieti esse locum. Hocce reipsa ex molestissimo infinitum contracanendi modulo, dum de ratione ageret, qua seni esset Respublica gerenda, exemplum optime eruit Plutarchus, quo graves Homines a contradicendi studio in concione deterreret. *Hoc modo etiam*, inquit, *Senex oratione utetur, non identidem ad suggestum prosiliens, neque Galli in morem* canentibus contracanens, *neque colluctando & irritando verecundiam ipsi a Junioribus debitam effrænans, neque iis studium ingenerans, & consuetudinem refragandi, sed nonnumquam iis suam sententiam impugnandi facultatem concedens, absens ipse, & nihil curiose inquirens, ubi id, de quo disputatur non habet magnum momentum ad communem salutem, & honestatem, & decorum.* (*Plutarch. an Sen. sit Resp. gerend.*) Οὕτω δὲ πὼς καὶ λόγῳ χρηστέον ἐν ἐκκλησίᾳ πρεσβύτην γενόμενοι, μὴ ἐπιπηδῶντα συνεχῶς τῷ Βήματι. μηδὲ ἀεὶ δίκην ἀλεκτρυόνος ἀντᾴδοντα τοῖς φθεγγομένοις, μηδὲ τῷ συμπλέκεσθαι καὶ διερεθίζειν ἀποχαλινοῦντα τὴν πρὸς αὐτὸν αἰδῶ τῶν νέων, μηδὲ μελέτην ἐμποιοῦντα, καὶ συνήθειαν ἀπειθείας καὶ δυσηκοΐας, ἀλλὰ καὶ παριέντα ποτὲ καὶ διδόντα πρὸς δόξαν, ἀναχαιτίσαι καὶ θρασύνεσθαι, μηδὲ παρόντα, μηδὲ πολυπραγμονοῦντα: ὅπου μὴ μέγα τὸ κινδυνευόμενον ἐστὶν πρὸς σωτηρίαν κοινὴν, ἢ καλὸν καὶ πρέπον. *Tubicen* erat igitur, non ales, dato clanges tempore *Gallus* Aristophanis.

XL. Nam Tubicinem ejusmodi dantem Concionis signum vocat rursus ille *Gallum*, quem iterato clanxisse fingit, ex Atheniensium more, quorum Buccinator *semel* ad ἐκκλησίας, uti ad Κυρίας, ordinaria videlicet ad Judicia, aut ad statas Conciones, Tuba signum dabat, bis autem clangebat ad Συγκλήτους ἐκκλησίας, quas & Κατακλησίας appellabant, ac Κατακλήτους, ad *subitarias* nempe super nonnullis magni momenti rebus *conciones*, si quando subitum aliquod inexpectatum, ancepsque Bellum, de quo decernendum foret, immineret, aut Civilia quædam, citius quam statis effici in Concionibus datum esset, expediri postularent. (*Potter. lib. Archæol. Græc. 1. cap. 17.* In celebri igitur Fœminarum, quam Græcorum pro ritibus Aristophanes simulat Concione, de mercede loquens, quam sperare non poterat, qui ad Concilium ὕστερος ἔλθῃ τῷ σημείῳ (*in vers.*) signo dato serius venisset, hisce Actores inducit suos lo-

loquutione, qua de agimus, verba commutantes:

> Βλ. Οὐδ' ἄρ' ἐγὼ λάβοιμι νῦν ἐλθών;
> Χρ. Πόθεν;
> Οὐδ' εἰ μὰ Δία τότ' ἦλθες, ὅτε τὸ δεύτερον
> Ἀλεκτρυὼν ἐφθέγγετο. (*in Concionatric.*

> Bl. *Neque ego capiam* (mercedem) *nunc iens?* Chr. *Unde?*
> *Non pol, etiamsi eo profectus esses*, *cum* secunda vice
> Gallus (Præco) *sonum dedit*;

ob nimiam videlicet, insolitamque Judicum, qui ad Concionem venerant, seu Fœminarum copiam; quarum una idem ad Concilium pergens jam antea dixisse simulatur.

> *Ὥρα βαδίζειν, ὡς ὁ Κῆρυξ ἀρτίως*
> *Ἡμῶν προσιόντων δεύτερον κεκόκκυκεν.*
> *in Conciliatricib.*

> *Nunc eundi tempus est; Præco enim modo*
> *Nobis procedentibus iterum coccurriit.*

Vides ad Κατεκκλησίαν, universi nempe Populi cogendam Concionem, repetitum Tubæ sonitum. Vides vocem ἀλέκτωρ *Gallus* Tubicini aut Buccinatori denotando, verbum κεκόκκυκεν (qui Gallorum modus) Buccinæ sive Tubæ modulo significando, usurpatum. Græculus, fateor, Scholiastes metaphoram hoc in loco potius ad nomen Κῆρυξ, quam verbum ad κεκόκκυκεν scripsit esse referendam; quod ante diem esset Fœminarum Concio. Quasi vero convenire ante Lucem reipsa non consuevisset Areopagiticus Senatus; quasi mane reipsa non fuissent κηρύγματα καλουμένων ἐπὶ δίκας, uti videbimus ex Testimonio Historico Plutarchi. Obstat certe Græculi opinioni recentiorum autoritas Interpretum, allegoriam non nomini, sed verbo asserentium. (*Potter. lib. 6. Archæol. 1. cap. 17.*) Infinitum autem miseris ævi medii Græculis præstaut in Antiquitatibus primorum enucleandis temporum Scriptores illi, qui a renatis literis antiquissimos illustravere Vates. Græculi, aut ego fallor, haud mali aliquando sunt Grammatici, præterea profecto nihil. Scholiastæ obstaut interpretationi Dramatis etiam, seu Comœdiæ Leges, quas Aristophanem calluisse indubium est. Quum enim Satyricum adversus Rempublicam Platonis tunc ipse, videlicet ἐν Ἐκκλησιαζούσαις agat, veram æmulari debuit, dilucularem nempe, uti in Acharnanensibus etiam facit, Atheniensium Concionem; verum repræsentare suis cum ritibus Concilium, ex noto, uti Venusinus ait, (*lib. 11. de Art. Poetic.*) fictum carmen sequi, topica uti phrasi, atque ethnico illo dicendi modo, quo *nocturnus tubicen* ἀλέκτωρ *Gallus*, & modus quo *Tuba Forensis* obstrepere consueverat, κοκκύζειν dicebatur. Nec enim rudes adeo sumus, ut Satyricam hic Græcorum Poesim, quæ tota utique Dramatica, cum Romanorum confundamus Satyra. Optamus animadverti modo quæ Viri hisce in rebus docuere versatissimi: magna videlicet adfinitate junctam olim cum Græcorum & Latii Comœdia Romanorum Satyram fuisse, quæ *Sermo* dicebatur, quod ejus Oratio, quam πεζὸν λόγον *pedestre eloquium* vocabant, sponte & sine cura fusa, *quotidiano esset similis Sermoni*; & nihil æque quam rerum & dicendi simplicitatem, (cui haud usitatæ voces quammaxime adversæ) nihil æque quam *tepiea & dominantia verba, receptissimosque dicendi modos*, uti Lucilianam Satyram, ita exornasse etiam Comœdiam. (*Casaubon. de Roman. Satyr. lib. 11. cap. 3. Crenius in Not. ad ill. loc.*) Eo autem Aristophanem scripsisse stylo videntur credidisse, qui Græcatum in studio Antiquitatum vel olim cum laude versati sunt, vel hodie versantur, quod res illius Gentis judiciarias, uti etiam cetera, ex hujus præsertim Comici Operibus serio deducant. Egregie hac de re Æmilius Portus Francisci Porti Cretensis Filius: *Multa in Aristophane valde damnanda fateor, multa tamen in eodem magnam laudem merentur. Omnem dictorum, omnem factorum impuritatem, ac impietatem damno: sed Atticæ Linguæ puritas, elegantia, Copia, suavitas in variarum vocum aptissima compositione felicitas*, multorum vocabulorum, rerumque *ad* forum, *ad* judicia, *variasque Scientias spectantium interpretatio cur a me damnetur?* (Epist. ad Odoard. Biset.

XLI. Usus est igitur voce ἀλέκτωρ Aristophanes ad Buccinatorem Fori denotandum, quod Mulierum Concioni, pro forma Areopagitici Senatus convocandæ ἀεὶ νυκτῶν διὰ τὸν ὄρθριον νόμον (*in Concionatricib.*) nucturno Tubicen buccinare solerer tempore, ceu profecturas ad Concilium e somno excitasset, coegissetque Lectum diluculo relinquere. Jam enim ab Concionatricibus exauditum fuerat Concionis illius signum, stellæ adhuc tamen fulgescebant, ἔτι ἄστρα κατὰ τὸν οὐρανόν, (*in Concionatricib.*) tempus Concionis nondum aderat, ad auroram usque erat expectandum ἡ ἐκκλησία δ' ἕω γενήσεται. *In*

Concionatricib. Uſus verbo eſt Ariſtophanes κεκόκκυκε, ratione ſtriduli acutique ſonitus, & ſimilis ſtridori Galli Gallinacei, ratione etiam modi, quo, alitis illius inſtar, *Forenſis* reſonabat *Buccina*; Literarum enim conſtitutionem ad ipſius rei, ipſius ad normam moduli concinnare ſolent Poetæ, quod a Latinis Vatibus factum non ſemel, uti in illis:

> *Africa terribili tremit horrida terra tumultu.*
> *Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.*
> *Conſpexit terra centum percurrere Currus.*
> *At Tuba terribili ſonitu Taratantara truſit.*

Sic gemitus audire vere credis apud Homerum legens:

> Δεύοντο ψάμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν
> Δάκρυσι. *Iliad.* XXIII. 15.

Laudatus imo etiam Homerus a non amico Homine Plutarcho, quod non editos etiam articulatim ſonos ſcriptis expreſſiſſet tamen aliquando vocibus, uti in illis φοιτῶν, τρίζειν, μυκᾶσθαι, Βρονταν, δοῦπος ἀραβεῖ, Βόμβος, ῥοχθεῖ, ἀνέβραχε, σίζε, quæ talia porro ſunt, ut ſignificatiora non invenias. *Plutarch. lib. de Homero.* Apud Ælium etiam Dionyſium de illo, qui, Ovium more, *Be Be* dicens ridebatur, eleganter Cratinus:

> Ὁ δ' ἠλίθιος ὥσπερ πρόβατον Βη Βη
> λέγων βαδίζει,

ſic enim olim Βη Βη pronunciatum autumant; nam & Euſtathius Βη Βη μιμητικὸν dicebat τῆς τῶν προβάτων φωνῆς & φωνῆς προβάτων σημαντικόν. *Ad lib. Iliad.* III. Quam ſane loquendi rationem, qua videlicet Veteres maxime, vocibus utebantur animalium ad humanos ſonitus haud ſemel exprimendos, aut animalium vocis nomine ipſaſmet hominum voces denotabant, familiarem demum, ac ethnicum ceſſiſſe in ſermonem palam eſt. Βοῦα ῥήματα, *Bubula* is dicebatur protuliſſe *verba*, qui magna verba effudiſſet; *Suid. Cent. Proverb.* IV. 38. & Κατὰ Βοὸς εὔχε οἷον μέγα εὔχε: Diogenian. Cent. Proverb. v. 90. *Bovina precare voce*, videlicet immenſa.

XLII. Enimvero etſi frequentiſſimi in Onomotopœia eſſent Græci, maxime autem Attici, etſi Græci eſſent, uti ait ſapientiſſime Vir Clariſſimus *Bottarius*, *imponendorum nominum Magiſtri*: *Orat. in Archigymn. Rom. habita*, nullum tamen aptiorem inveniſſe arbitror dicendi modum, eo quo *Buccinatorem Fori* appellavere *Gallum*. Si enim & ceteras cauſſas prætermittimus, quibus uſi eo ſunt Demades ac Ariſtophanes, & ad ſolam ejus etymologiam animum convertimus, videre procul dubio erit, quam facile fuerit, metaphoram illam popularem evaſiſſe, ac vulgatiſſime receptam. Alitem reapſe

> *Auroram clara conſuetum voce vocare.*

magno in Etymologico dictum legimus ἀλέκτορα, ἀπὸ τῶν λέκτρων τοῦτέστι τῶν κοιτῶν ἡμᾶς διεγείρων. *Magn. Etymol. ad ill. voc.* quod videlicet Lectum nos relinquere, quod nos expergiſcere faciat e ſomno. Alitibus id vero ac Græcorum *Buccinatoribus* quis non æque convenire videat? *Matutino* namque *Tempore* Græcarum Urbium Tubicines, ſive Præcones etiam, vocare ad forum Judices, Clientes, Cauſidicos ſolebant, idque propemodum præſtare voce a Tuba ſua, quod ſuo quoque præſtare clangore ſolent, aut feruntur *Vigiles nocturni*, *quos in excitandis in Opera Mortalibus*, *rumpendoque ſomno natura genuit*. *Plin. lib. Hiſtor. Natural.* X. *cap.* 21. Teſtis illius moris optime Plutarchus, qui περὶ καιροῦ συνουσίας hiſce etiam veſpertinum ac matutinum tempus rei peragendæ idoneum minus eſſe contendit: Τὴν γὰρ ἑσπέραν ὦ ἑταῖρε, τῶν πόνων ἀνάπαυσιν, τὸν δὲ ὄρθρον, ἀρχήν. καὶ τὴν μὲν ὁ Λύσιος ἐπισκοπεῖ Διόνυσος, μετὰ τῆς Τερψιχόρης καὶ Θαλείας, ὁ δὲ πρὸς ἐργάνην Ἀθηνᾶν καὶ τὸν ἀγοραῖον Ἑρμῆν ἐπανίστησι. διὸ τὴν μὲν ᾠδαὶ κατέχουσι καὶ χορεῖαι, καὶ ὑμέναιος: κῶμοί τε, εἰλαπίναι, καὶ ἠχέεις θρόος αὐλῶν. τὸν δὲ κτύποι ῥαιστήρων, καὶ τετριγμοὶ πριόνων, καὶ τελωνικῶν ἐπορθρεισμοὶ κεκραγμῶν, καὶ κηρύγματα καλουμένων ἐπὶ δίκας ἢ θεραπείας τινῶν Βασιλέων ἢ ἀρχόντων, ἐν ᾧ καιρῷ φροῦδα τὰ τῆς ἡδονῆς, λήγει δὲ Κύπρις θαλίαι τε νέων: οὐδέ τι θύρσος φίλος Βακχείου, συντείνουσι γὰρ φροντίδες. „ Veſperam enim, mi Sodalis, laborum requiem, diluculum labori initium novimus: illamque a ſolvendo dictus Lyſius Bacchus regit cum Terpſichora & Thalia: hoc nos ad Opificem Minervam, & forenſem Mercurium excitat. Itaque veſperam cantus occupant, Choreæ, Hymenæi,

> *Comique & Cœnæ, & reſonanti fiſtula cantu*;

„ Mane audias malleorum ſonitus, & ſtridores ferrarum, & Publicanorum „ an-

„ antelucanas vociferationes, & *Præconum Clangores* in Judicium vocantium, „ aut ad navandam Regi vel Principi „ operam, quo tempore nullus volupta- „ ti locus est,

Cessatque Cypris & Adolescentum vigor,

„ neque Bacchi jam thyrsus, aut coro- „ næ usurpantur, curis se se incendenti- „ bus. " Quam belle igitur Præcones hosce, homines e somno, quum jam dilucesceret, in opera excirantes, inque Judicium vocantes, quam belle, inquam, Attici appellavere *Gallos*!

XLII. Demadit igitur in sensu ea Veterum interpretanda loca arbitramur, quæ exoriente luce, datoque diluculi tempore, exauditum quo de agimus repræsentant sonitum. Sic apud Theogonidem illa:

Ἀλλ' ἐγὼ αὐτομάτη
Ἑσπερίη τ' ἔξειμι, καὶ ὀρθρίη αὖθις ἔσειμι,
Ἦμος ἀλεκτρυόνων φθόγγος ἐγειρομένων. P. 682.

Sed ego ultronea
Serotinaque egredior, & matutina rursus ingredior
Cum Gallorum (Præconum) *clangore resuscitaremur.*

Sic apud Autoram Βατραχομυομαχίας Pallas:

Ἐγὼ δ' ἄυπνος κατεκείμην
Τὴν κεφαλὴν ἀλγοῦσα, ἕως ἐβόησεν ἀλέκτωρ.

Ego autem insomnis jacebam
Caput dolens, donec clamavit Forensis *Gallus.*

Melissa demum ad Bacchidem suo de Charino, *Verum, ille summo mane a me discessit, statim ad Galli*, hoc est Præconis, *vocem experrectus*. Πλὴν ἀλλ' ὁ μὲν ἕωθεν ἀπελήλυθε, τοῦ ἀλεκτρυόνος εὐθὺς ἄσαντος. *Lucian. Dialog.* IV. *Meretr.* Demadis, inquam, interpretatione ac phrasi hæc satius arbitror sumenda. Esto quippe fuerit Demades Sophista, esto Græcorum in Sophistis poeticas frequentissime inventamus loquutiones; ast cum *usu vulgari* tamen aliquando conveniente. Quot enim voces, quot loquutiones allegoricæ, in receptas vulgo transeunt, ac demum in Gentiles? Poeticis loquutionibus deditum fuisse Gorgiam Oratorem in Vitis Sophistarum edocet Philostratus; quot adhuc tamen Helladis universæ homines, quot florescentes Civitates, vulgari etiam in sermone *Gorgiazabant*, eidem Philostrato si fides? Potuerunt igitur hac in re *Demadizare*, potuerunt sensim sine sensu, voce metaphorica *Gallus* uti Græci, ad publicum Tubicinem denotandum. Quot reapse haud usitata in præsens, adparerent, recepta olim tamen, apud Græcorum Vulgus allegorica etiam nomina, ea si superesse potuissent, quæ τῶν Ἐθνικῶν ὀνομασιῶν collegerat Callimachus? Quot cognoscerentur gentiliter olim apud Lacedæmonios dicta, si vocabula adhuc dum reliqua essent, olim ab Aristophane Grammatico collecta? *Meurs. Miscell. Lacon. lib.* ISS. *cap.* 6. 7. 8. Duo vulgarium in origina nominum, eorumque usu statuenda esse docent Sapientes omnes. Alterum quidem, contingentissimis caussis, eutrapeliæ aliquando, illustrissima deberi ac vulgatissima cognomina atque nomina: alterum, iis Vulgus facillime uti vocibus, quæ rem sensui ad vivum magis exhibent, atque repræsentant. Certum autem est, clarius expressiusque nonnulla exprimi aliquando ac significari, *translatis*, ita ut dicam, *quibusdam*, *allegoriis*, ac *metaphoris*, quam propriis nominibus, quæ fere ex arbitrio significant, si generatim maxime accipiantur, neque uni tantum rei, unoque tantum jeusdem rei muneri denotando destinata sint. Hocce autem profecto discrimen inter nomen Σαλπιγκτὴς & aliud ἀλέκτωρ inveniri quis non videat, *antelucano in Tubicine* sensui ad vivum repræsentando? Primum quidem hominem exprimit Buccina clangentem, ignoratur quo tamen tempore, & qua de caussa, num videlicet ob festivitatem ac sacrificium? num ad hilaritatem provocandam, num ad animos in prælia ciendos? Ἀλέκτωρ ex opposito illum statim menti repræsentat, qui clangore facto Mortales excitat e somno, qui stridente sonitu re de futura admonet; unde aptum *publico Tubicini matutinum danti ad Judicia signum* nomen facile vel Populo videri potuit, fieri ac esse usitatum. Majorem immo quam ceteris in vocibus significatione metaphorica usurpatis, intercessisse apud Veteres, *Gallum* inter ac *Tubicinem* nexum ex eo palam est, quod quæ aliis sunt, *Buccinatori* tribuere soliti essent ac *Præconi*, & quæ *Tubicinis*, quæ *Præconis* erant, dicerent de Gallo. Atheniensium nempe *Tubicen*, *publicus* dicebatur Atheniensium *Gallus*, & Gallus appellabatur *Buccinus*, sive *Buccinator*; ait siquidem illo de Alite Petronius: *Non sine caussa hic*

hic Buccinus *signum dedit*. *Cap.* LXXIV. De Præcone dicebatur, uti vidimus, *κοκκύζειν*, qui sonus est Galli Gallinacei; de Gallo autem Κηρύσσειν dicebatur, quod munus est proprium Præconis:

> Πάλαι δ᾽ ἠῶς ἀλέκτωρ Κηρύσσων,

uti veterem apud Vatem; *Epigramm. Græcor. lib.* VII. Gallum etiam appellabant Κήρυκα νυκτὸς καὶ προφήτην ἡμέρας, primum denique Cantorem:

> Νεύμεθα χἄμμες ἐς ὄρθρον, ἐπεί κα πρᾶτος ἀοιδὸς
> Ἐξ εὐνᾶς κελαδήσῃ. *Theocrit. Idyll.* XVIII.

> *Redibimus & nos, ubi* primus Cantor
> *E cubili suo insonuerit*;

quare haud procul dubio mirum, si νυκτερινὸν Κήρυκα, *Matutinum* videlicet *Buccinatorem*, vocaverint elegantissime ἀλέκτορα; ea videlicet mutua Catachresi, qua Σάλπιγξ Minerva dicebatur, quod Tubæ fuerit inventrix; *Lycophron. Cassandr. cap.* 914. & Ἀθηνᾶς vocabatur Tuba, quod inventa fuerit a Minerva. *Scaliger. lib. Poet.* 1. *cap.* 20. Metaphoræ autem hujusmodi, quæ mutua significatione, mutua conveniunt allegoria, ceu a natura constitutæ, vulgatissimi cito evadunt dicendi modi, ac universales.

XLIV. Hoc adeo in voce qua de agimus verum est, ut non prophanos modo Autores atque Vates, verum & Scriptores etiam Ecclesiasticos, *matutinum Tubicinem*, pro recepta loquendi phrasi, facile credam solitos fuisse appellare *Gallum*. Constitutionum quidem Apostolicarum Autor, de precibus verba faciens, quas statis horis primorum concipiebant Christiani temporum, hisce horæ signum, qua e somno excitati orare illi consueveran describit: Ἀλεκτρυόνων δὲ κραυγῇ, διὰ τὸ τὴν ὥραν εὐαγγελίζεσθαι τὴν παρουσίαν τῆς ἡμέρας. *Lib.* VIII. *cap.* 4. *Clangentibus Gallis, eo quod illa hora nunciet adventum diei*. Quinam vero illi *Galli*, nisi publici *Tubicines*, nisi Præconum *voces* atque *Tubæ*, exorientis Lucis signum dantes, inque Judicium, aut ad navandam Principi operam vocantes? Optime evincit id pulcherrimus magni Frontonis ad Constitutionum verba, pene dicam, Commentarius, ad quæ procul dubio Virum Cl. respexisse arbitror, dum primorum de Christianis temporum egit sapienter. Ita quippe scribit: *Signis autem ad ea* (Religionis Acta) *utuntur publicis, quæ data fuere in Urbibus, quibus aurora surgens, & diei horæ diversæ significatæ sunt*. *De Vit. primor. Christianor.* Et rursus: *Mane dato publico signo exorientis Lucis, quod fieri solebat in Urbibus, simul omnes* (Christiani) *surrexerunt*. *De Famil. Christian.* Horas reapse tertiam, sextam, & nonam publico in Urbibus resonasse signo docuit Tertullianus, ubi eas Apostolorum in Actis memoratas ait, *ut insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuunt, quæ negotia distinguunt, quæ* Publice resonant, *ita & solenniores fuisse in Orationibus divinis*: *Lib. de Jejuniis*. Hieronymus autem ad Eustochium de statis loquens suo tempore Orationis horis: *Horam tertiam, sextam, nonam*, Diluculum *quoque & Vesperam nemo est qui nesciat*. *Epist.* XVII. *lib.* II. *Edit. Canis.* Nempe hæ omnes horæ publico significabantur signo, non Æris quidem Campani, quo vix sextum ante Sæculum Occidentales usæ sunt Ecclesiæ, uti sapientissimo Cardinali olim *Lambertino* memoratum; *Tom.* II. *Notif. & Edict. Not.* 1. sed signo a *Tubicine*, seu *Publico Præcone* facto, qui antelucani ratione sonitus *Gallus* diceretur; quare ad *Præcones* advenientis Auroræ, surgentique Lucis signum dantes, Apostolicarum Autor Constitutionum respexisse dicendus est, quum *Gallis adventum diei nunciantibus*, orandum, ceu dato signo stati temporis, constituit. Simile quid apud Orientis Populos, morum veterum tenacissimos adhuc dum obtinere legimus, quorum, uti ajunt, Sacerdotes super editas quasdam turres clamitando, Populum *Diluculo* excitant, & ad Orationem convocant, uti notissimis ex Autoribus palam est. *Montalban. de Morib. Turcar. Commentar. Sansovin. lib.* II. *de Orig. Imp. Turcar.*

XLV. Jam vero non advenientis modo Lucis signum dabant ejusmodi Præcones, aut stata ad Judicia. *Diluculo* vocabant, verum & *Conciones* etiam *Populi*, *matutino tempore*, Tubæ sonitu cogebant. Homericas omitto quum jam dilucesceret frequens celebratas: In posterioribus etiam Græciæ Scriptoribus invenire idem est. Heinc & Meleander apud Barclajum, qui hac adhuc in re antiquos ritus in Argenide finxit sua: *Optimi Cives*, (inquiebat, *lib.* V.) *& Hospites, quos hic dies in multiplicis fœderis sanctitatem coegit: agite omnes, gratamini Regibus vestris, & quod superest Lucis, inter sacra impendite. Venire in crastinum universos jubeo ad aulæ vestibulum. Illic & Populus præterea, & Milites implebunt* Concionem, *ne quis Deorum consilia ignoret, qui nescio an aliis unquam verius quam nobis* in-

indulserint. Ubi prope Ortum Sol fuit, *quotquot Panormi erant, impediti frondibus caput, confluxerunt ad Regiam .... Postquam Reges præbuere se Populo, & Præco plausum compescuit, nonnihil moratus Meleander, inquit &c.* Itaque & ad ajusmodi Conciones signum *ante diem* a Præconibus factum eleganter indigitavit Autor Βατραχομυομαχίας hisce versibus:

> *Ὡς δ' ἔμαθον τὴν μοῖραν, ἴδυ χόλος αἰνὸς ἅπαντας.*
> *Καὶ τότε κηρύκεσσιν ἑοῖς ἐκέλευσαν ὑπ' ὄρθον*
> *Κηρύσσειν ἀγορήν δ' ἐς δώματα Τρωξάρταο*
> *Ὡς δ' ἦλθον σπεύδοντες ἅμ' ἠοῖ.*
>
> *Quos, postquam audierant mortem, gravis impulit ira,*
> *Præconesque Tuba* Solis jussere sub Ortum
> *Troxartæ Populos ad Regia Tecta vocare.*

Et interjectis paucis:

> *Illi præcipites*, radiare ut lumine Montes
> *Conspiciunt, summi petiere Palatia Regis.*

Jure igitur ac merito Aristophanes Præconem, cum Xanthiæ Herum stata ad Judicia, tum Mulieres etiam diluculare ad *Concilium* evocantem, topica Atheniensium phrasi, appellavit *Gallum*.

XLVI. Hac immo eadem de caussa musicale Instrumentum quo diluculo clangebant, Græci demum appellavere ἀλέκτορα, quod eruere ex idonea aliquorum est interpretatione carminum Jonis apud Athenæum. Ita namque Vates ille:

> Ἐπῆ δ' αὐλὸς ἀλέκτωρ λύδιον ὕμνον Ἀχαιῶν. *Athen. lib. Deipnos.* IV.
>
> *Resonabat Tibia e somno excitans Lydium Hymnum Achivorum.*

Casaubonus enim Tibiam, in loco, ἀλέκτορα, *Gallum* nempe, dictam adserit, *quod & Gallus Gallinaceus, & Tibiæ cantus dormientes excitant; Not. in Athen. lib. Deipnos.* IV. eademque ratione Dalecampius, *Tibia*, inquit, *Not. in Athen. lib. Deipnos.* IV. ἀλέκτωρ *dicta, quod dormientes cantu instar Gallorum expergefaciat*. Ego, aut fortasse fallor, rei nucleum mihi videor adtingere quodammodo, Jonemque respexisse morem arbitror, quo de memorat diligentissime Plutarchus. *Platæenses*, inquit Græcus iste Autor, *instituerunt Græcis, qui ceciderant illic & humati fuerant; quotannis parentare: quod in hanc diem ad hunc faciunt modum. Memacterionis mensis, qui apud Bœotios est Alalcomenius, sexto decimo die pompam agunt, quam antecedit* prima luce tubicen classicum canens, *sequuntur plaustra myrti & coronamentorum plena, taurus niger, libamina in amphoris vini & lactis, crossaque olei & ungenti adolescentes ingenui ferunt*. οἱ Πλαταιεῖς ὑπεδέξαντο τοῖς πεσοῦσι καὶ κειμένοις αὐτόθι τῶν Ἑλλήνων ἐναγίζειν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν· καὶ τοῦτο μέχρι νῦν δρῶσι τοῦτον τὸν τρόπον. τοῦ Μαιμακτηριῶνος μηνὸς (ὅς ἐστι παρὰ Βοιωτοῖς Ἀλαλκομένιος) τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα πομπὴν, ἧς προηγεῖται μὲν ἅμ' ἡμέρᾳ σαλπιγκτὴς, ἐγκελευόμενος τὸ πολεμικὸν, ἕπονται δ' ἅμαξαι μυρρίνης μεσταὶ καὶ στεφανώματα καὶ μέλας Ταῦρος. καὶ χοὰς οἴνου καὶ γάλακτος ἐν ἀμφορεῦσιν, ἐλαίου τε καὶ μύρου κρωσσοὺς κομίζοντες ἐλεύθεροι. Hanc igitur Græcorum *Tubam* funebri Heroum festo classicum diluculo canentem, αὐλὸν ἀλέκτορα Jon appellavit, *antelucanam* nempe *Tibiam*, *Tibiam matutinam*, *Tibiam e somno excitantem*; ceu idem illo contigisset apud Platæenses die, quod apud Romanos Pridie Idus Aprilis, quo magnæ Matris adventus Romam colebatur. Inquit enim qui festum describit Vates: *Ovid. lib. Fastor.* IV.

> *Protinus inflexo Berecynthia Tibia cornu*
> *Flabit, & Idææ Festa Parentis erunt.*

Buccina siquidem mane resonante venientis celebritatem diei edicebant. Verius igitur, ratione quo clangebat temporis, uti & flebilis ratione sonitus, suæque ratione formæ, *Buccinam* illo nomine denotare Jon voluit Achivorum in funere sonantem: Carmen iccirco Ἐπῆ δ' αὐλὸς ἀλέκτωρ λύδιον ὕμνον Ἀχαιῶν recte interpretabimur: *Resonabat vero* Buccina *lydiis modis in funere Græcorum*. Lydiis namque modis Heroum qui vixere laudes Prisci celebrabant; unde Venusinus:

> *Virtute functos, more Patrum, Duces*
> *Lydis remisto carmine Tibiis,*
> *Trojamque & Anchisen & almæ*
> *Progeniem Veneris canemus.* Ode XV. lib. 4.

Erat siquidem lydia harmonia, uti ex Platone monet diligentissime Plutarchus: ὀξεῖα καὶ ἐπιτήδειος πρὸς θρῆνον, *Tractat. de music.* acuta, vehemens, stridensque, complorationibus etiam apta, animos dejiciens,

ciens, affligensque, τὴν μὲν τὸ θρηνῶδες καὶ φιλοπενθὲς ἡμῶν ἐγείρουσαν τῆς ψυχῆς. *In Politic.* Requirebatur igitur Instrumentum quod lydiam illam efficere valeret harmoniam, sonumque mœstum reddere, acrem, stridulum, acutum, uti ex Horatio iterum dignoscere est canente:

> *Quem Virum aut Heroa Lyra*, *vel* Acri
> Tibia *sumes celebrare Clio*? Ode xii. lib. i.

Hujusmodi ergo *acrem Tibiam* eleganter ut designaret ille Vates, eam ex sono descripsit suo, ex acuta voce sua stridula, obstrepente, ex voce Gallinacea, aut ex sono simili voci Galli Gallinacei, icirco αὐλὸν ἀλέκτορα appellavit; erat enim Veteribus consuetum nonnulla non modo animalia ex vocis quem efferrebant nominare modulo, uti ab תור, qui ejus sonus, nomen derivatum Turturis; *Buxtorf. in Lexic. ad ill. voc.* verum musica magis Instrumenta nominibus Brutorum, quorum voces imitari sono videbantur, denotare. Prætereo quæ Cuperus ad illa Minucii Felicis commentatur, *Et dispice Isidis ad hirundinem sistrum*; dictum nempe Instrumentum illud, *Sistrum ad hirundinem* doctissime ostendit, quod tinnitum haberet argutum, & cantui Hirundinis similem. *Epistol. ad Cleric.* xxi. Quot Veterum hacce in re, quot Recentiorum adferre possem testimonia! Ab voce tamen qua de agimus evagari minus placet Ita de illa Joannes Doitsma: „ Ἀλέκτωρ „ Tibia *ob cantus similitudinem*. Neque „ quispiam mirabitur Tibiam *Gallum*, „ sive ἀλέκτορα dictam a sono. Plura pos„ sent adduci exempla, quæ docerent „ Instrumenta quædam musica *ab Avi*„ *bus eorumque sono* esse nuncupata. Sic „ *Milvus*, ut & *Milvina Tibia* nomen „ acceperunt a sono, docente Vossio in „ Etymologia. *Milvina* vero est Tibiæ „ genus soni acutissimi juxta Festum. „ Eodem modo *Croton* notat Instrumen„ tum musicum, quod in sono vocem „ *Ciconiæ* imitatur. Festive ergo Petro„ nius Ciconiam vocat *Crotalistiam*, quod „ κρότος, sive crepitus Ciconiæ sit fami„ liaris. Ut ergo *Milvina Tibia*, quod „ sonum Milvi, ut *Croton* dicitur; quod, „ sonum Ciconiæ imitetur; sic etiam Ti„ bia ἀλέκτωρ *Gallus* dici potest, quod „ sonum Galli Gallinacei sonorum ac „ bene resonantem imitetur. *Animadv.* „ *ad Observ. Philol. Altman.*

XLVII. Hujusmodi αὐλὸς ἀλέκτωρ tamen, sive *vocis acris Instrumentum* jure dici Tibia non poterat, sed *Buccina* verius appellata a nobis est, eamque mentem fuisse arbitramur Vatis apud Athenæum; quippe musicum Instrumentum, acrem illum sonum edens, figuram & formam non Tibiæ sed *Buccinæ* habebat. Monitum Athenæo, Græcos veteres, ad efficiendum vocis acris Instrumentum, communi Tibiæ Tyrrhenium adjecisse orificium, κέρας αὐτῷ προσάπτουσιν ἀνάλογον τῷ τῶν σαλπιγκτῶν κώδωνι, *Lib. Deipnosoph.* iv. ratione cujus, Inmentum illud gravem quod per se reddidisset sonitum, acuti efficiebatur Instrumentum sonitus, addito nempe ad exacuendam vocem ejus, Tyrrhenicæ Tubæ simili, & Codoni Tubæ respondente patulo orificio. Nil simile vero magis, quam illius figura Tibiæ, cui Tyrrhenium Cornu adjicere solebant, ac figura *Buccinæ*. Palmaris Tibia illa erat, obque additamentum illud, Campanulæ in formam desinebat, uti mox ex Athenæo vidimus, quo cum Eustathius consentit: Τὸν κώδωνα κεκλασμένον ἔχουσα. Ad Iliad. Homer. lib. xviii. *Buccina* autem ex descriptione Flavii ad hunc se habebat modum: *Longitudine quidem erat paullo minus cubitali: sed ejus fistula angusta, Tibia crassior aliquantulum; ea vero oris amplitudine, quæ ad spiritum idonea esset excipiendum, similiter ac Tuba in Campanulam desinens.* Μῆκος μὲν ἔχει πηχιαῖον ὀλίγῳ λεῖπον. στενὴ δ' ἐστὶ σύριγξ αὐλοῦ βραχὺ παχυτέρα, παρέχουσα δὲ εὖρος ἀρκοῦν ἐπὶ τῷ στόματι πρὸς ὑποδοχὴν πνεύματος, εἰς κώδωνα ταῖς σάλπιγξι παραπλησίως τελοῦν. *Lib. Antiq. Jud.* iii. *cap.* 12. Hancque hujusmodi fuisse *Buccinæ* figuram ex celeberrimi Maimonidis Constitutionibus de שופר, perpetuoque ad easdem Cl. Ugolini Commentario confirmatum vehementer. Immo quum vetus Autor adfirmaverit, αὐλῶν ὡς μόσχου λοξὸν ἔκαμψε κέρας, *Epigr. Græc. lib.* vi. *cap.* v. *num.* 1. quis Instrumentum haud statim videat simile prorsus *Buccinæ*, *quæ*, ex Vegetii descriptione, *lib.* iii. *de Re Militar. cap.* v. *in semetipsam aureo Circulo flectitur*? Latinis icirco dicebatur Vatibus:

> Adunco *Tibia* cornu; *Ovid. lib.* i. *de Pont. Ep.* i.
> Inflexo *Tibia* cornu, *Id. lib Fastor.* iv.

quæque obstrepebat

> *Phrygio* tibia curva *sono*: *Tibull. lib.* iii. *Eleg.* i.

Re-

Revocante flexo *concitos* cornu *modos*. Senec. in Troad.

Hoc igitur quod in ſemetipſum veluti circulo flectebatur Inſtrumentum, quodque acrem ſtridulamque & Gallo Gallinaceo ſimilem habebat vocem, ratione cujus erat complorationi aptum, quo demum antelucano clangere ſolebant tempore, ut dormientes, Gallorum inſtar, ejus ope, expergefacerent e ſomno, hoc, inquam, Inſtrumentum elegantiſſime appellavit Vates αὐλὸν ἀλέκτορα, ut *Buccinam* proprie denotaret, & eam quidem Judæorum, uti ex recta palam fit alterius interpretatione carminis, ejuſdem Vatis apud Athenæum.

XLVIII. Hoc autem illud:

> Προθεῖ δὲ τοι σύριγξ Ἰδαῖος ἀλέκτωρ, *lib. Deipnoſoph.* IV.

quod multi quidem explicare ſatagunt, aſt nullus fortaſſe Numine ſecundo. Alluſiſſe tunc Jonem ſuſpicatus eſt Caſaubonus ad Idæum Homeri in Iliade nobilem ac celeberrimum Præconem, appellaſſe iccirco Præconem ait ſeu Tubicinem, Fiſtulam atque Gallum Gallinaceum. (*Not. in Athen. Lib. Deipnoſ.* IV. Verum haud animadvertit Vir, ceterum doctiſſimus, alios fuiſſe populares olim Præcones, ſeu Tubicines, alios *præcones Bellicos*, qui Caduceum in manibus geſtantes, Legatos ad ſanciendam cum Hoſtibus pacem præcedere ſolebant. Teſtis hujuſce rei apertiſſime Ulpianus: ἰςέον δὲ ὅτι ἄλλος ἦν ὁ Κῆρυξ τοῦ δήμου, καὶ ἄλλος ὁ τοῦ πολέμου, ὁ προηγούμενος τῶν πρεσβέων, πρὸς τὸ αὐτοὺς πέισασθαι εἰρήνην πρὸς τοὺς πολεμίους, βαςάζων καὶ σύμβολον τὸ κηρύκιον. (*Enarrat. in Orat. Demoſt. Contr. Timocrat.*) *Sciendum, alium fuiſſe* præconem populi, *alium* præconem belli, *qui Legatum antecedebat ad ſanciendam cum Hoſtibus pacem, ferens ſignum quod Caduceum nominant*. Apud Homerum reapſe ita *Idæus* Præco ſe gerebat, quem profecto nunquam buccinaſſe legimus, iccirco nihil illi prorſus eſſe poterat cum Fiſtula, aut etiam cum alite. Ut igitur idoneam ad interpretationem carminis via ſternatur aliqua, animadvertendum, haud equidem extra rem, Judæos ignaris ab Gentilibus *Idæos* fuiſſe appellatos. Ita certe Tacitus: *Judæos Creta Inſula profugos, noviſſima Lybiæ inſediſſe memorant, qua tempeſtate Saturnus vi Jovis pulſus ceſſerit Regnis. Argumentum e nomine petitur, inclytum in Creta* Idam *montem, accolas* Idæos, *aucto in Barbarum cognomento, Judæos appellari*. (Lib. Hiſtor. v.

Ἰδαῖος igitur ἀλέκτωρ hoc eſſe videtur in loco *Judæorum Buccina*, quod uti *Idæos* appellare ſoliti Ethnici eſſent Judæorum Gentis homines, ita & *Idæa* appellare etiam debuerint quæ muſicalia erant Judæorum Inſtrumenta. Quare mihi videre videor Poetæ in carmine quandam dulciſſimam venuſtatem, ob ſuppreſſum videlicet eleganter, in ea quam adfert ſimilitudine, ſimilitudinis adverbium; ac ſi metri legibus dicere potuiſſet Jon: προθεῖ δέ τοι σύριγξ ὡς Ἰδαῖος ἀλέκτωρ, hoc eſt: *Præcurrit vero fiſtula tamquam Judæorum Buccina: Præcurrit* altera veluti *Judæorum Buccina*, ceu alter *Judæorum Populi Buccinator*. Infinita hujuſcemodi venuſtatis ferri in medium poſſent ex Hebræorum Dialecto, & ex Autoribus Græcis exempla, quæ apud Maſcleſium uberrime proſtant. (*Gramm. Hebr. Cap.* XXVII. *Num.* IV. §. 4.) Infinita etiam ex præſtantioribus Latii Vatibus quorum adfert teſtimonia Cl. Vulpius; (*Comment. in Carm. Catull.* LXVI.) aſt quum in Græci carminis interpretatione verſemur, pulcherrimum ſatis in præſens ſit Antipatri ex Epigrammate ſumtum, novem ubi celebrat veteres Vates Fœminas, quas inter,

> Πρήξιλλαν, Μυρῶ, Ἀνύτης ςόμα, θῆλυν Ὅμηρον.

Mirarentur enim dubio procul, qui Græcarum ignorarent dulce ingenium Literarum, neque fortaſſe ſtatim intelligerent, quid illa ſibi verba vellent, *Anitis os, mulierem Homerum*. Verum mirari ſtatim etiam deſinerent, ſi ſupplendum eſſe ὡς animadverterent, aut ſubticentem etiam ſimilitudinis adverbium, in mente habuiſſe, exhibere immo voluiſſe Vatem, idoneam, ac pulcherrimam ſimilitudinem; adeo quidem ut Θῆλυς Ὅμηρος haud aliud hoc ſit in loco, quam Θῆλυς ὡς Ὅμηρος, ſignificetque:

> *Myron, Praxillam, æqualemque Anytyn Homero.*

Sive, Anytin *alterum Homerum*, *doctam inſtar Homeri*, doctam *veluti* Homerum. Eadem igitur ratione Jonem ſignificare voluiſſe arbitror, ita, alicujus ſubintelligi cantum, aut aliquid ad agendum, Fiſtulæ præcucurriſſe ſonitum, *veluti, tanquam, ceu*, ſimilis ratione ſonitus, Judæorum *buccina*, aut ſi mavis, ratione forſitan officii, Judæorum *buccinator*, qui publicos ante Gentis ſuæ ſive ſacros, ſive prophanos etiam Actus *buccina* clangere ſolebat.

XLIX. Quoniam vero vox hæc ἀλέκτωρ usurpata olim fuit non ad alites modo denotandos, verum & ad Græcos significandos homines, & Athenienses, tùm Virginem, aut Conjugem, tum etiam Gemmam atque nummum, determinatos demum Viros, Upupam, Buccinatorem, Buccinam; uno ut dicam verbo, quoniam vox hæc ἀλέκτωρ *Homonymia* videtur laborare maxima, ut ad id, unde digressi sumus, tandem aliquando revertamur, inquirere in præsens est, an Christi & Evangelistarum verba, *πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, antequam Gallus cantet*, sive *sonum edat*, ad Prænuntium Lucis alitem referenda sint, an alium satius ad sensum pertrahenda jure videantur. Optimum, aut ego fallor, mihi videtur ejusmodi præscribere in Inquisitiones Canonem Johannes Henricus Hottingerus ubi scribit: *Ob frequentes Linguarum Orientalium allusiones, in diversa, imo in opposita aliquando abeunt Interpretes. Quare allaborandum est, ut primo constet verborum significatus. Neutiquam hic sufficit hanc vel illam notionem voci ab aliquibus tribui. Quamquam qui ad ductum Lexici in vocibus transferendis exercitati sunt, & sibi & aliis videantur Linguarum Magistri, qui tamen non multum differunt ab illis, qui nec literas noscunt. Uti hi enim verba aliqua transferunt ex mente Translatoris, ita illi ex judicio Lexicographi. Reperies qui per plures annos Linguas excoluerunt, quique excellere habentur, qui tamen rationem significatus præter autoritatem, quæ tamen neutiquam sufficit, reddere nequeunt. Juvat porro* emphaticas voces *probe explicare, quæ scilicet singularem vim in se continent, respiciuntque ad naturam, vel typum, vel actionem, vel tale quid. Cognita enim hac ἐμφάσει, res ipsa, quæ voce illa insignitur, lucem accipit.* (Præf. *ad Mos. & Aaron.* Goodvvin.) Itaque quum plures per se, exque nuda Lexicorum vi habere sensus possint verba a Christo, abque Evangelistis enunciata, haud ex autoritate modo, aut ex Lexicis, interpretanda sunt, sed ad vim quam in loco habent, ad emphasim eorum in enarratione respiciamus necessum est, ad naturam facti atque adjectorum, ad ea quæ illa evenire nocte opus erat, ad ea quæ antecessere, quæque subsecuta sunt, Passionis ad Historiam, ad mores etiam Judæorum, ad solvendorum denique rationem objectorum, quæ omnia non aliti, aut nummis, aut Græcis, ceterisque, aliquibus quæ denotare vidimus in locis, sed *forensi* modo *Judæorum buccinatori*, aut etiam *buccinæ* videntur afferenda. Duo siquidem in Quæstionibus, quæ ad seorsum Scripturarum pertinent, observanda docet Sanctissimus Præceptor Thomas: *Primo quidem, ut veritas Scripturæ inconcussa teneatur. Secundo, ut cum Scriptura divina multipliciter exponi possit, quod nulli expositioni aliquis ita præcise inhæreat, quod si certa ratione constiterit hoc esse falsum quod aliquis sensum Scripturæ asserere præsumat, ne Scriptura ex hoc verbo ab Infidelibus derideatur, & ne eis via credendi præcludatur.* Prim. Part. Quæst. LXVIII. *Art.* I. Itaque quum verum esse posse videatur, nullos in Urbe sancta ali olim potuisse Gallos, Judæorumque domos, Christi mortis tempore, domui somni similes fuisse; nempe,

> *Non vigil ales ibi cristati cantibus oris*
> *Evocat Auroram;* (Ovid. Metamor. lib. XI.)

quum aliorum huicce objecto responsa nobis arbitraria, ipsoque incertiora prorsus videantur; quum vocem ἀλέκτορα *buccinam & buccinatorem* significare posse certum sit, & significasse aliquando; quum celebriores apud Historicos Poeticæ non modo, sed & ad Plebis sermonem propius accedentes voces frequentissime inveniantur; natura enim, uti Clarissimus ait, & Sapientissimus *Bottarius*, (Luc. XIV. 18.) earum tenacissimi sumus phrasium, quas annis rudioribus percepimus; quum loquutionem e circo ac e trivio petitam usurpasse Casaubonus arbitretur Lucam scribentem: Καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες, (*Præf. Epistolar. ad Histor. Barl. & Joseph.*) cum supplemento, quod subiicuit, nominis βαλβῖδος, (*Casaubonian. pag.* 75.) (neque enim populares illæ voces majestati divinorum valent Bibliorum derogare. *Nolo offendaris*, ad Paulinum Hieronymus scribebat, (*Epist.* II. *lib.* II. *Edit.* Canis,) *in Scripturis Sanctis simplicitate, & quasi vilitate verborum: quæ vel vitio Interpretum, vel de industria sic prolata sunt, ut rusticam Concionem sic facilius instruerent, & in una eademque sententia aliter Doctus, aliter audiret Indoctus.*) Quum denique singularia quædam Græcorum Poetarum verba, phrasesque ac metaphoras apud eosdem speciali quodam modo receptas, eodem plane sensu ab Evangelistis fuisse usurpatas concedat vel Pfochenio Gatakerius; ejusmodi licet Poetarum loquutiones idiotismum inde haud probare jure ac merito evincat; *Differt. de Styl. Nov. Test.* idonea videtur nobis consequutione sequi, Servatorem Petro dicentem, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, significare vo-

voluisse, ratione maxima temporis habita, rei qua da agebatur, futuræ Passionis atque Judicii, forensium morum, Personarum, omninm denique adjactorum, significare, inquam, voluisse, *antequam* buccinator *signum det*; vel *antequam buccinator tuba clangat*, ad *concionem* videlicet *populi* convocandam; Evangelistasque scribentes: καὶ ἐφώνησεν ἀλέκτωρ, exprimere forensibus ac propriis voluisse terminis: *Et* Buccina *signum* Judicii *dedit: Et concionem buccina vocavit: Et tuba sua clanxit ad Cœtum forensem vocandum buccinator.*

L. Et de modo quidem dicendi sermo si essa debeat, res profecto patet quammaxime per se. Quam belle anim Aristophanis *pro ritu fori* varba: ὅτε τὸ δεύτερον Ἀλεκτρυὼν ἐφθέγγετο, & illa quoque Κικκαβαῦ δεύτερον κεκόκκυκεν, de quibus jam a nobis disputatum est, univarsam ad *populi concionem extra Ordinem & subitario* congregandam, quam bella, inquam, cum verbis Evangelistæ Marci consonant, ἐκ δευτέρου ἀλέκτωρ ἐφώνησε, quæ neque cum stata, neque convenire cum intempestiva possunt alitis vociferatione: quum optime ex opposito anodentur, explicenturque, si de *foransi* interpretentur *gallo*, videlicet *tubicina bis* clangente Judæorum ad Concilium (quod statim coactum sane) congregandum! Eadem enim ut de caussa, ἐκ δευτέρου dictum esse apud Marcum, quo τὸ δεύτερον apud Aristophanem procul dubio fateamur, quid necessa aliud, nisi ut in memoriam mox explicata revocemus, magnas vidalicet in Republica administranda partes, tempestate illa, Judaicum sibi vendicasse Populum: in rebus maximi momenti, inque judicandis violatæ Religionis Rais *pro Græcanicorum forma conventuum*, advocari *populi concionem* debuisse; id haud alio quam *buccinæ* sive *tubæ* signo fieri solitum fuisse, *bis* quidem clangente, aut juxta vetus olim Domini Præceptum, quo cum clangendum arat ad congregandos Principes, tum iterum ad agmen convocandum universum; sive *pro Græcanicorum ritu Urbium*, quo da diximus, probatis ax autoribus discrimen explicantes, statas intar Conciones, & *conciones repente convocatas*; quotidianis quippe Judiciis, concionibusque stato celebratis tampore, signum vidimus *forensi a Gallo*, siva *publico tubicine* fuisse semel factum, *bis* vero ad συγκλητοὺς ἐκκλησίας congregandas, uti reipsa ad repente & extra ordinem convocandam Mulierum Concionam apud Aristophanem *publicus Gallus*, *præco*, *secunda vice* Tuba clanxit, δεύτερον Ἀλεκτρυὼν ἐφθέγγετο, ac Κικκαβαῦ δεύτερον κεκόκκυκεν. Heinc vidat quisque Evangelistas jure conciliatos. Qui enim simpliciter dixere, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, quum significare iteratum voluissent Κατακλησίας signum, cum Marco certissime convanere, δὶς ac δεύτερον, pro forensi more, exprimente.

LI. Hanc immo esse verborum Christi interpretatinnem nemo pene dubitabit, animadvarsinne facta super vi, quam in loco habet verbum etiam ἐφώνησε. Haud ignoratum quidem, & Brutorum sonos dici aliquando voces, Suida scilicet in voca φωνὴ ex Philopono dicente: διὸ καὶ οἱ τῶν ἀλόγων ψόφοι φωναί: eorum adhuc tamen in sententia varsari minime liceret, qui nullam esse crederent potiorem in verbo quo de agimus rationem, cur de *buccina* illud potius, quam de alite hoc in loco interpretandum arbitremur: argumento videlicet Hellenistarum ex phrasi pena perpetua desumto, φωνὴ σάλπιγγος pro ἦχον σάλπιγγος *vocem Tubæ* pro *Tubæ sonitu* usurpantium. In Psalterio Salomonis, Opus, uti Hebraismum, ita Septuaginta Senum stylum referens, atqua, Huetii santentia, (*Propos.* IV. *Demonstr. Evang. pag.* 397.) alicujus Hellenistæ sacrorum in Lectiona Librorum detriti, plurimaque cum ex Davidis Psalmis, sum ex Isaja eriam & Ezechiele mutuati, ita Psalmus incipit octavus: Θλίψιν καὶ φωνὴν πολέμου ἤκουσε τὸ οὖς μου. φωνὴν σάλπιγγος ἠχούσης σφαγὴν καὶ ὄλεθρον (*apud Fabric. Tom.* I. *Cod. Pseudep. Vet. Test.*) *Tribulationem & vocem belli audivit auris mea, vocem tubæ sonantis cædem & interitum.* Vides *vocem Belli*, bellico pro sonitu, *vocem Tubæ*, pro Tubæ sonitu usurpatam. Christus apud Matthæum: Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης. *Matth.* XXIV. 6. *Et mittet Angelos suos cum Tuba vocis magnæ.* David in Psalmo: Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος *Psalm.* XLVI. 6. *Ascendit Deus in Jubilatione, Dominus in voce tubæ.* Nempe Septuaginta ab Hebraica phrasi suam derivarunt, עלה אלהים בתרועה יהוה בקול שופר: modum videlicat dicendi קול שופר vetere in Tastamento frequentissimum, verbis φωνὴ σάλπιγγος perpetuo exprimentes. *Grot. Comment. ad Matth.* XXIV. 31. Hellenistica enim Dialectus hebraica est, phrasim si spectas, Græca vero si Grammaticam spectas atque Linguam. Vociferatio igitur illa quam exhibent Evangelistæ, *Hebraico more*, pro sonitu usurpanda ast; siquidem apud Hebræos etiam ריע generalius *vociferari* denotabat, licet aliquando proprie significaret *Tuba clangere*; unde תרועה & Buccinæ clangor arat,

erat, & vociferatio. *Buxtorf. ad ill. voc. in Lexic.* Præterea nomen קול, utpore unum ex illis quæ apud Hebræos solent superfluere, *Masclef. Gram. Hebr. cap.* XXIV. *Art.* 8. sæpius ab ipsis quam par est, iccirco ab Hellenistis φωνὴν, fuisse etiam usurpatum. Usitatissimus denique & Latinis ille dicendi modus. Hieronymus ad Heliodorum: *Tunc ad* vocem tubæ *pavebit terra cum Populis, & tu gaudebis judicaturo Domino.* Epist. IV. lib. II. Edit. Canis. Certum interim illud est, Erasmum ad Evangelistarum testimonia, Christi Prophetiam de Petri lapsu & lapsus narrationem exhibentia, φωνῆσαι ἐφώνησε, ὡ φωνήσει, vertendum docuisse, *sonuit, sonet, non sonabit*; quæ ad alitem profecto referri nulla ratione possunt, sed ad *Buccinam* modo, quam personaturam esse Christus prævidebat, ad Concionem in qua judicandus erat convocandum.

LII. Quoniam autem Erasmi de interpretationibus sermo intercidit, operæ pretium arbitror illam in examen revocare, quam verbis quibus de agimus olim asseruit hic Autor. Inter Adagia igitur quæ collegit, hanc dicendi posuit formulam: πρὶν ἢ τὸ δεύτερον ἀλέκτωρ ἐφθέγγετο. *Antequam Gallus iterum cecinerit*; quod vetere fortasse ab aliquo Scriptore, aut perantiquo Adagiorum eruit ex Syllabo. Verum ut opus illud juvenilibus annis ac præcipiti nimium calamo exaravit Erasmus, Adagium inde illud haud valuit interpretari, incerta modo, aut saltem vulgari, dum illud ennarraret, usus, de Alitis cantu duplici opinione: juxta quam haud etiam videre valeo, quo nam pacto verba possent illa constituere Adagium. Quam satius igitur *effatum*, *paræmia*, seu *vulgata* dici verba illa poterunt *loquendi formula*, qua, allusione facta ad morem iterato buccinandi Concionibus cogendis, significare olim Græci voluissent: *Antequam res in disputationem veniat*: *Antequam Judicium de re fiat*: *Antequam Judex damnet*: *Antequam determinatum quid de re statuatur*: *Antequam res Judicio committatur publico*; aut simile quid, in Concione fieri quod soleret, ope *forensis Galli*, Buccinatoris nempe, aut iterato clangentis Buccinæ convocata? Quod idem demum sub involucro, ac, *Antequam habeatur Concio*, vel, *Antequam de more forensis Buccinator Tuba clangat*; signum, ut ajunt, pro re signata illo in Adagio usurpantes, unde ex illo etiam consequatur, fuisse Buccinatorem fori *Gallum* appellatum. Hoc proculdubio mihi confirmatum videtur vehementer altero ex Adagio, seu ex illo Pythagoræ Præcepto, quo ἀλέκτωρ haud aliud quam eum, quo de agimus, Præconem potest denotare. Duo hæc nempe, cetera inter, adfert Suidas illius Philosophi effata: κυάμων ἀπέχεσθαι, Ἀλεκτρυόνος μὴ ἅπτεσθαι λευκοῦ. Suid. ad Pythag. *A Fabis abstineto*: *A Gallo abstineto albo*. Prioris sensum adsequutus est optime Plutarchus, abstinendum interpretatus a suffragiis, quæ bicolores revera per Fabas ferebant Athenienses; *de Liberor. Instit.* eoque ex præcepto derivatum certe Græcorum adagium: Ἵνα μὴ φάγῃ σκόροδα, μηδὲ κυάμους. *Ut neque allia, neque fabas edat*; nempe, ut interpretatur Suidas, *Proverb. Cent.* VII. 96. *ut neque judicet, neque bellum gerat. Allium enim in bellum ferebant: Judices vero fabas arrodebant, ne obdormiscerent.* Τουτέστιν ἵνα μὴ δικάσῃ, μηδὲ πολεμήσῃ. εἰς γὰρ τὸν πόλεμον ἔφερον σκόροδα. οἱ γὰρ δικασταὶ ἔτρωγον κυάμους, ἵνα μὴ κοιμηθῶσι. Alterum præceptorum vero, seu alteram præcepti partem a priori vix diversam autumo, aut cum illa prorsus esse consonam. Quis enim exigue adeo esse mentis potest, Pythagoram ut Gallum album haud attingendum præcepisse credat, quod uti Suidas ait, *in Voc. Pythag.* ille Jovi atque Lunæ sacer esset, quod esset Nuncius horarum ac diei? Jam enim vero & aliorum esu prohibere debuisset animalium, quod aliis essent nonnulla Cælitibus sacrata, uti & ab esu nigri prohibere debuisset ac diversi coloris alitis, quod hosce horas etiam diemque prænunciare videamus. Itaque significare voluit Pythagoras cavendam *Forensis Galli*, seu Præconis vocem atque Tubam; qui enim a suffragiis ferendis abstinendum præcipiebat, potiore jure *Conciones* illas, quas *Forensis Gallus* convocabat, evitandas monere debuisset, quod in illis confusio major esset ac tumultus, quod in illis facile etiam minus invidia posset declinari. *Gallum* autem *album* Pythagoras Præconem appellavit, ut sic eum ab Gallo alite sub non difficili involucro elegantissime distingueret; erat enim albedo, apud Græcos saltem, ceu nativus hominis color, qui numquam, aut raro certe in animalibus illis reperitur; unde & adnotum de rebus rarissimis Adagium: *Gallinæ filius albæ*. Aut forensem Buccinatorem verius Pythagoras *Gallum album* appellavit, quod alba vestis apud Græcos Fori vestis esset, & eorum proprie qui in Concionem cogebantur. Aristophanes: *in Concionatricib.* 384. 385.

οὐ γὰρ ἀλλ' ὑπερφυῶς
Ὦ Ζεῦ λευκοπληθὴς ἦν ἐκκλησία.

Quip-

Quippe mirum in modum
Plena hominibus albis Concio erat,
ut videre fuit.

Artemidorus vero: *'Alba vestimenta solis Sacrificis conferunt, & Servis Græcorum: reliquis turbationes significant, propterea quod hi qui in* foro *versantur, albo vestitu utuntur. Lib.* II. *cap.* II. Quæ ad verba ita Octavius Ferrarius: *Illam perturbationem quam talia vestimenta indicabant, ad Comitia Candidatorum ac prensantium molestias retulit doctissimus Rigaltius .... Porro ita alba vestimenta in Græcia vulgo usurpata, ut vestis infectæ usus* in Populi conventu, *ac in spectaculis legibus esset interdictus*. Ferrar. *de Re Vestiar.* Par. II. lib. IV. cap. 13. Haud alium igitur habere Philosophi effatum valet sensum, quam *abstineto a suffragiis ferendis, abstineto a Concionibus, quæ Galli albis, forensibus videlicet, induti vestibus, hoc est,* præconis *ope convocantur*. Licet enim Paræmiæ, eo quo efferri solent modulo, ænigmaticum quid continere videantur; universa ænigmatis tamen ratio in homonymia terminorum, aut in allegorico eorum nexu sita est; unde earum quum vim potestatemque perviam Vulgus etiam habere soleat, facile, & in loco loquentis consequitur ideam. Ut igitur Græcorum illud: Δίκην ὀφλήξει κἂν ὄνος δάκῃ κύνα. *In jus vocabitur, etsi canem Asinus momorderit*, uti & Martialis alterum:

Jam dic, Postume, de tribus Capellis,

ad animalia non referebantur, sed ad aliud profecto quid; modi enim erant dicendi, quibus ii significarentur, qui parvam ob rem calumniis petebantur: Ἐπὶ τῶν ἐπὶ μικρῷ συκοφαντουμένων. *Diogen. Centur.* IV. *Proverb.* 17. aut ii qui tricabantur ob inania: ita si, autore Erasmo, apud Græcos Proverbium fuit, πρὶν ἢ τὸ δεύτερον ἀλέκτωρ ἐφθέγγετο, hæc verba ad duplicem haud referebantur semper alitis illius cantum, sed allegorice significabant *Antequam bis Tuba clangat qui in Judicium rapit aliquando Buccinator;* ea maxime de caussa, quod hujusmodi in sensu verba illa usurpasse Aristophanem satis ostenderimus. Quod autem Græcarum genus est Paræmiarum, qui usitatus in Hellade dicendi modus, quo non usus fuerit popularis ille Comicus? Festivissimo hoc certe ex Vase eæ omnes videntur derivatæ, quæ in amplissimis Zenodóti, Diogeniani, ac Suidæ continentur Collectaneis, uti videre palam est ex parallelis Cl. Andreæ Schotti eadem ad Collectanea Scholiis.

LIII. Jam vero si in adjecta cetera animum intendimus, quæ Servatoris cum Petro Dialogum respiciunt, eruere apertius datum erit, verba Christi *forensem* ad *buccinam* esse in loco referenda. Quid enim Præceptori dicenti, *Antequam Gallus bis cantet, ter me negabis*, Discipulus regessit? *Etiamsi* (dixit, *Matth.* XXVI. 35.) *oportuerit me mori secum, non te negabo*. Novit igitur statim Petrus, ex familiari ac usitata dicendi formula, exprimere Præceptorem reipsa voluisse: *Antequam forensis buccinator concionem in qua morte damnandus sum Tuba sua cogat;* vel; *Antequam Judicium de me in concione fiat; Antequam* universi Cœtus Populi Buccina vocandus *me mortis reum statuat, ter me negabis*. Itaque ad rem iterum Discipulus: *Etiamsi* forensis *illa* Concio *me quoque morti destinatum dixerit, & moriendum mibi tecum fuerit, numquam tamen perfidum dicam Sacramentum*. Ad hæc, Judicium illa nocte adversus Christum imminebat, Magistratus erant evocandi, cogendique Judices ac Testes; mentionem igitur Præconis debuisse fieri par est; hujuscemodi quippe homines habiti fuere semper ceu necessaria Magistratuum Insignia. Hieronymus ad Rusticum; *Alii* (de Monachis loquitur præscriptam juxta formam haud viventibus) *sublatis in altum humeris, & intra se nescio quid cornicantes, stupentibusque in terram oculis tumentia verba trutinantur: ut, si Præconem addideris, putes incedere Præfecturam. Epist.* XIII. *lib.* II. *Edit. Canis.* Immo nullus invenire cum veterum, tum Recentium Populorum erit, apud quem absque *Præcone* ac *Tuba* factum umquam fuerit, aut Reorum potuerit fieri Judicium. Usitatissimum alludit ad morem, celebre Gregorii Nazianzeni Tetrastichon:

Ἀεὶ μὲν ἐργάζοιο τὴν σωτηρίαν.
Καιρὸς δὲ δὴ μάλιστα, ἡ βίου λύσις.
Τὸ γῆρας ἦλθεν, ἔξοδον κῆρυξ βοᾷ.
Πᾶς εὐτρεπίζου, πλησίον γὰρ ἡ κρίσις.
Tom. Oper. II.

Semper saluti tu quidem stude tuæ,
Potissimum autem, sub diem vitæ ultimum.
Venit Senectus: exitum Præco *clamat.*
Parentur omnes: imminet Judex *Deus.*

Quamvis autem Judiciis Judæorum præfuerint Romani, haud est tamen cur inde dubitemus, Judæorum *Buccina* fuisse

ſe hosce uſos ad convocandum Cœtum univerſum. Locorum quippe Apparitoribus utebantur ubi Jus in Provinciis dicerent Romanorum Præſides. Qui enim Verris in Sicilia adminiſtri, niſi *Siculi Venerii?* Infinitis id patet ex Tullii teſtimoniis. *Cicer. Lib.* II. III. IV. *in Verr. Argyrinenſes*, inquit ille, (*Cicer. lib.* III. *in Verr.*) *Viri fortiſſimi Judicium ſe paſſuros eſſe dicebant. Ingerebat iſte Artemidorum Cornelium Medicum, Valerium Præconem, Tlepolemum Pictorem, & ejuſmodi Recuperatores: quorum Civis Romanus nemo erat, ſed Græci ſacrilegi jampridem improbi*. Qua in re morum potius, quam Patriæ improbare videtur Tullius conditionem. Romanum igitur Præſidem Reos in *Concione* Hieroſolymitana damnaturum, veriſimile eſt *Judæorum Buccinatore* uſum fuiſſe ad eam convocandam. Etſi vero Populi & Principum *Conciones* non שופרות ſcilicet *Buccinis*, ſed חצוצרות *Tubis* videlicet, convocatas fuiſſe docere poſteriores Judæi videantur, haud erratum tamen a nobis eſt, in limine Commentarii ſtatuentibus, *Tubas* Moſi a Domino præceptas, quibus *Conciones* Populi vocaret, *Buccinas* fuiſſe. Satis id oſtendit doctiſſimus Calmetus *Lexic. Bibl. ad Voc. Tub.* Illud autem nomen quadam factum communione nominum ajunt Sapientes. Docuit me Cl. Ugolinus, (*Epiſt. ad Autor.*) hæc Hebræorum in Commentariis haberi: אמר רב חסדא הני חלת מילי אישתני שמייהו מכי חרב בית המקדש חצוצרתא שופרא שופרא חצוצרתא: *Dicit R. Chiſda; Ecce tria ſunt, quorum nomen immutatum fuit ex quo Templum vaſtatum eſt. Primum eſt quod Tuba clangere vocent nunc buccinare, & buccinare Tuba clangere. Gemmar. Scabb. fol.* 36. I. Clangor autem *Buccinæ*, ſeu *Clangoris modus*, quo cum veteres, tum recentiores etiam Judæi Concioni convocandæ utebantur, ſimplex erat, integer, longus, rectus, protractus, & omnino ſimilis ſtridori Galli Gallinacei; dixerat quippe divinus Moſi Legumlator: *Quando congregandus eſt Populus, ſimplex Tubarum clangor erit, & non conciſe ululabunt. Numeror.* X. 7. Modus ille vocabatur חקיעה; unde laudata ad Moſis verba ita ſcribit Abarbanel: והתקיעה מורה על הגבורה והנאחון ולכן בקריאת הנשיאים היתה תקיעה אחרת במצות המלך לשריו וכן בקריאת הערה. Nempe: *Vox Takiæ denotat ſonum, qui ex unica & continua impulſione æris in buccis capti ejuſque in Tubam inflatione conſtat. Sonus hic rectus & longus indicium eſt fortitudinis & victoriæ, & hanc ob cauſſam ſonus rectus adhibebatur in convocatione Principum, eo plane modo ſicut Rex aliquis Principes ſuos cum Tubæ ſonitu vocat: ſic & idem adhibitus in Convocatione integri Cœtus*. Itaque quum ejuſmodi ratione ſonitus Fori Athenienſium Tubicen apud Ariſtophanem ἀλέκτωρ ejus modus κοκκύζειν dictus ſit, eadem arbitror de cauſſa, perpenſis maxime ceteris adjectis, ἀλέκτορα appellari ſacris ab Scriptoribus potuiſſe Hieroſolymorum *Buccinatorem* atque *Buccinam*, cujus abſque ſonitu coactus numquam Judæorum fuiſſet in Judicium Populus.

LIV. Errarent enim maxime, qui Servatorem legentes damnatum a Pilato *Populum* caſu quodam, aut quadam curioſitate actum, triſti ſpectaculo atque exemplo conveniſſe crederent. Quum enim vetuſtiſſimam Judiciorum formam poſtremo Reipublicæ Judæorum tempore reſtitutam oſtenderimus, conſequi arbitramur ſtatim, *Univerſi Agmen Populi* rite & pluſquam Teſtem Judiciis interfuiſſe. Me hic vero munere meo perfunctum quamvis credam, qui ſatis de Populi Judæorum Jure, pro Græcorum moribus obtinente poſtmodum, pertractaverim, vitio tamen mihi verti poſſe video, quod nihil hucuſque de vexatiſſima Quæſtione dixerim, an videlicet Chriſti mortis tempore, jure gladii gaviſi fuerint Judæi, cujus tamen argumentum ad ea quæ celeberrimo illo in Judicio evenerunt quammaxime duceret enucleanda. Oppoſitas ea ſuper re conciliari poſſe ſententias arbitratus eſt Cl. Blacchinius, qui hæc mihi tranſcribenda habet: „ Placet ſententia, Synedrium de „ Criminalibus judicaſſe uſque ad Tem„ pli excidium, quam noviſſime poſt „ Eraſtum, Seldenum, Wangeſeilum, „ alioſque, defendit doctus Scriptor An„ tonius Bynæus: *De morte Jeſu Chriſti* „ Lib. III. at placet adhibita duplici „ diſtinctione. Quatenus ſcilicet ſenſu „ a Seldeno explicato intelligantur Ju„ dæorum Magiſtri ſumma concordia „ Synedrii migrationes a loco ſuo narran„ tes, quarum prior anno quadrageſimo „ ante excidium Templi exciderit & „ ideo ceſſaſſe criminalia Judicia, non „ quod ablata fuerint a Romanis, coacti„ ve Judæi a Templi loco migrare, ſed „ quod libere migrare ipſi voluerint, ad „ libitum etiam illuc pro rerum oppor„ tunitate reverſuri; & ulterius, quate„ nus Jus hujuſmodi credatur non „ omnium criminum cognoſcendorum „ fuiſſe, ſed eorum tantummodo, quæ ex „ Legis Judaicæ intrinſeca forma viola„ ta, procedebant, reſervatis Auguſti „ Procuratori, quæ immediate majeſta-

„ tem,

„ tem, Jusque Romanum lædebant. Duplex hujusmodi jus clare constat ex Evangeliorum historia, etenim ad Judæorum Tribunal reus mortis pronunciatur Christus, quod se filium Dei dixerit, blasphemiæ enim crimen ad Synedrium spectabat, apud Pilatum vero tamquam Crucis reus agitur, quod prohibuerit tributum dari Cæsari, & seditione in Populo tentata, Regem se fieri curaverit, quod a Pilato, tamquam Cæsaris Procuratore cognoscendum erat. Cum itaque Pilatus Judæis dixit: *Accipite eum vos*, & *secundum Legem vestram judicate eum*; Jus blasphemi plectendi Synedrio asseruit; ubi vero Synedri reposuerunt: *nobis non licet interficere quemquam*, fassi sunt nullum sibi Jus competere de criminibus Augusti majestatem lædentibus cognoscendis. Cum autem a Pilato Christus Augustæ, & Romanæ majestatis lesæ reus est pronuntiatus, supplicio Crucis addictus, est qui si blasphemiæ a Synedrio judicatus fuisset, non Crucis supplicio, sed lapidibus damnatus, contra quod prædixerat obiisset; ideo Johannes a Judæis Pilato dictum, *non licet nobis interficere quemquam*, referri debere ad Crucis supplicium ostendens, immediate subjunxit; *ut sermo Jesu impleretur*, *quem dixerat*, *significans*, *qua morte esset moriturus*, quod Edmundo Meryllo adnotatum in Not. Philol. in Pass. Christi. Ob horum Jurium distinctionem, in Apostolorum Actis facile est videre, ad Synedrii cognitionem deducta, quæ Legem, Numen, Templum violatum præferre prætendebantur; seditiones vero & alia Status, ut vocanr, rationem tangentia, ad Præsidem relata. Paulus etiam, qui apud Tribunum ne cæderetur. Lege Portia, aliisque Romanis; apud Synedrium, ne os sibi percuteretur Anania jubente, Lege Judæorum se tuebatur, ac ipse idem, qui tamquam Romanus Civis a Romanis cæsus non est: *quinquies* Synedrio decernente, *quadragenas plagas una minus accepit*, ut Judæus" *Differt. De Eccles. Hierarch. Originib. Part.* 1. *Cap.* II. *n.* 16. Hucusque doctissimus Bacchinius, cujus tamen Systema, prima fronte pervium, intime perpensum tamen, nodum magis implicat, quam solvit. Si namque illius temporis Judæis jus gladii fuit adversus crimina, quæ ex Legis Judaicæ intrinseca forma violata procedebant; Si Jus Synedrio fuit blasphemos lapidibus damnandi, cur tot inde ipsis artes atque turbæ, ut Jesum apud Præsidem mortis reum facerent, ut ipsum Pilatus morte denique afficeret? Potuissent namque uti jure suo Sacerdotes atque Principes, potuissent, ignaro etiam Præside, Jesum, ceu blasphemum, lapidibus obruere; nec enim illis debere videbatur interesse quo mortis plecteretur genere, dummodo eum e medio tollerent, & quomodolibet occiderent. Quinquies fategit illo Pilatus in Judicio Servatorem ab Judæorum manibus eripere, uti *Benedicto* XIV. Pontifici doctissimo animadversum *Enarrat. in Parascev.* §. CCXLI. Qua igitur ratione primo ipsum intuitu, & facile adeo, Christum Judæis lapidibus tradidisse occidendum arbitremur? Curve dum dixerit: *Accipite eum vos*, & *secundum legem vestram judicate eum*, Jus blasphemi *Morte* plectendi Synedrio assertum a Præside velimus? Denique quum dixissent Præsidi Judæi: *Nos legem habemus*, & *secundum legem nostram debet mori*: *quia seipsum Filium Dei fecit*: Ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐποίησεν. *Johann.* XIX. 7. consequi diceretur, eos Jesum apud Procuratore Cæsaris, non de iis modo quæ Majestatem Principis lædebant, verum & de iis quæ ad Legem ac violatam Religionem pertinere videbantur, accusasse.

LV. Nobis igitur alia placet a mente Bacchinii sententia, qua dissentientes inter illo de Jure propemodum Scriptores, ac pronunciata a Pilato ac Judæis, quæ opposita videntur, conciliare probe valeamus. Placet, inquam, Judæis jus adhuc gladii fuisse, non prorsus tamen liberum; Christumque dicimus a *Concione Populi* damnatum, cui tamen præfuerit Pilatus. Hæc autem ut intimius noscantur, illud pro certo utique habendum, vel ante postremam Captivitatem, quum de insignioribus nonnullis violatę maxime Religionis Reis damnandis apud Judæos ageretur, convocatam *Universi* fuisse *Populi concionem*, jusque ipsi *Populo* cum Rege ac Synedrio fuisse adversus Reos statuendi. Exemplum est in facto Jeremiæ sub Rege Joachimo; Propheta siquidem Hierosolymorum excidium prædicente, *apprehenderunt eum Sacerdotes* & *Prophetæ*, & omnis populus: *dicens morte moriatur*. *Et locuti sunt Sacerdotes* & *Prophetæ ad Principes*, & *ad omnem* Populum *dicentes*. *Judicium mortis est Viro huic*, *quia prophetavit adversus Civitatem istam*, *sicut audistis auribus vestris*. *Et ait Jeremias ad omnes Principes*, & *ad* Universum Populum *dicens*: *Dominus misit me*, *ut prophetarem*

ad

ad domum istam, & ad Civitatem hanc omnia verba, quæ audistis. Ego autem in manibus vestris sum: facite mihi quod bonum & rectum est in oculis vestris.... Et dixerunt Principes & omnis populus *ad Sacerdotes & ad Prophetas: non est Viro huic Judicium mortis: quia in nomine Domini Dei nostri locutus est ad nos. Surrexerunt ergo Viri de Senioribus terræ, & dixerunt ad omnem cœtum populi loquentes &c. Jerem.* XXVI. 8. *& seq.* Sacerdotes igitur & Prophetæ reum mortis Jeremiam postulaverant: ast Seniores Populi iniquitatem prioris Judicii in Prophetam lati *pro concione* exponentes, aliorum exempla Prophetarum in medium protulere, qui Oracula in Urbem ac in Templum impune pronunciaverant: unde abrogata ab Principibus Populi, *Ipsoque ab Populo* sententia. Quæ quidem etiamsi Democraticas magis juxta *Conciones*, quam ad instituta Regum videri possint perpetrata, eadem nempe juxta nostrorum politiam perpendenti temporum, secus tamen veteres exacta ad mores, & illorum pro conditione Regum, quorum intererat Populos habere aliquando gerendorum conscios. *Forenses* hasce profecto *Conciones* nobis pene omnes veteres exhibent Historiæ: quare pro illa Judiciorum forma ita Regem inducit suum in Argenide Barclajus quosdam majestatis reos comdemnantem: *Sed ut explorata res, adhibitique idonei testes, in diversum abstracti conduntur in carcerem, & postridie ad* Publicum Judicium *trahuntur: ne si quæstio* Populo Teste *non habita esset: Clientelis & factionibus deinde Reorum tamquam* Parum Legitima *invidiose traduceretur. Sed quamquam Epeirctanis Civibus Rex fidebat; tamen ad Reorum custodiam Prætoriani cum armis in Foro locati sunt. Et ex ejusmodi loco dicenda causa erat, unde facile si tumultus exarsisset, recipi in arcem possent, & carceri reddi:* Populus in Forun per Præconem Evocatus *effuse convenerat; & ille qui orare in* Publicis Judiciis *regias causas solebat, in hunc sensum loquutus est. Scire* Populum *quanta ipsius charitate Rex flagraret, nec Regem vicissim dubitare, quin sit illi charissimus. Itaque Eristhenem, & Oloodemum multorum in se scelerum reos, quamquam poterat suo jure damnare, tamen distulisse ad* Publicos Judices, *ut optimorum Civium studiis potissimum vindicetur. Audiret* Populus *pro se dicentes, & ipsis* Judicibus *sua voce præiret quid de illis statuendum. Triginta tum Judices de rebus capitalibus quærebant, ad quos Eristhene, & Oloodemo productis, accusator multa eorum in Regem facinora, fidem sæpe frustratam, habita cum Inimicis consilia, strictim explicuit. Acerbior oratio fuit de veneno, & parata in Regem infamia. Cumque verba, cum testes, cum Literas protulisset, adeo Epeirctanum* Populum *movit, ut nihil expectato* Judicio *a plerisque lapidatio urgeretur. Sed deprecatus est actor impetum Vulgi, donec Judices in suffragia ivissent. Lib. Argenid.* 11. Quam verus veterum hic est Judiciorum conspectus! Quam belle quid in *Concionibus* Rex, Judices *Populus* possent repræsentatum!

LVI. Vetustissimam hanc autem Judiciorum formam postremo, uti dicebamus, Reipublicæ Judæorum obtinuisse tempore dubitandum non est. Id enim vero ea quam maxime ostendunt, quæ Hyrcano imperante in caussa Herodis evenerunt. Vigescebat tunc Lex, ne cui etiam nocenti vita eriperetur, nisi Synedrii sententia comdemnato. Adversus hanc defecerat Herodes, propter quod facinus, Judæorum Primores ita eum ante Hyrcanum accusabant. *Herodes Ezechiam & ejus Socios interfecit contra legem nostram, quæ hominem quamvis malum interfici vetat, nisi prius ad hoc supplicium ex Synedrii sententia damnatus fuerit.* Ἡρώδης Ἐζεκίαν ἀπέκτεινε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ παραβὰς τὸν ἡμέτερον νόμον, ὃς κεκώλυκεν ἄνθρωπον ἀναιρεῖν καὶ πονηρὸν ὄντα, εἰ μὴ πρότερον κατακριθείη τοῦτο παθεῖν ὑπὸ τοῦ συνεδρίου. *Joseph. Flav. lib. Antiq. Jud.* XIV. *c.* 9. Hisce auditis Hyrcano persuasum est: atque insuper ejus iram accenderunt Matres occisorum ab Herode, nam & illæ singulis diebus in Templo παρακαλοῦσαι τὸν Βασιλέα, καὶ τὸν δῆμον *Regem ac populum orare non intermittebant* ut pro factis judicium subiret ἐν τῷ συνεδρίῳ *in Synedrio* Herodes. His igitur commotus Hycanus Herodem evocat ad dicendam super iis quorum insimulabatur caussam. Confirmantur ista vero vehementer ex iis quæ in Judicio Tyronis evenerunt, quem Filius Herodi, ceu parricidii adversus Regem, reum accusaverat. *Herodes*, inquit Pseudoegesippus, Lib. 1. Cap. 41. *dubia pro certis adjudicavit, tamquam metuens, ne parricidii sibi facultas periret. Itaque* convocato populo, & congregatis ducibus, *de insidiis deprehensis motu gravissimo premit querelam, atque in mortem eorum* plebem *excitat: ibique cum filio pariter atque Tonsore, saxis ac fustibus interficiuntur.* Hisce pervides igitur ex testimoniis & in illa Judæorum politia *Regem Judices*, ac *populum* judicium exercentes, seu Reges atque Judices in *concione populi* judicia committentes. Ut enim apud Græcos discrimen

men obtinuit semper inter ἀγορὰν ac βουλὴν *Concionem* nempe *Populi*, & Consilium Principum; *Dacer. ad Lib. Odyss.* III. ita apud Hebræos veteres, & posteriores etiam Judæos *Synedrium* inter, seu Consilium Principum discrimen fuit, & *Agmen Universum:* apud utrosque tamen habitum haud semel in *concione* fuit ipsum Principum consilium adversus eos maxime, qui Religionis obtentu turbas in Populo, ciere, Gentisque salutem suæ ac Libertatem in discrimen vocare velle credebantur. *Alcibiades aspergebatur infamia*, (inquit in ejus vita Cornelius Nepos,) *quod in domo sua facere mysteria dicebatur, quod nefas erat more Atheniensium, idque non ad Religionem, sed ad Conjurationem pertinere existimabatur. Hoc crimine in concione ab inimicis compellebatur .... Postquam astu venit*, concione advocata, *sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin ejus casum lacrymarit, inimicumque his se ostenderit, quorum opera Patria pulsus fuerat.* Haud absimilis vero Christi caussa videbatur; sive ejusdem, etsi perperam, postulabatur criminis ab iniquissimis Judæis. Quum enim multi eum faciles audirent, *collegerunt Pontifices & Pharisæi Concilium, & dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum; & venient Romani, & tollent locum nostrum & Gentem. Unus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quidquam. Nec cogitatis, quia expedit vobis, ut unus moriatur homo pro Populo, & non tota gens pereat. Johann.* XI. 47. *& seq.* Quum vero Judicium illud Paschalia ante Festa Pontifices atque Pharisæi expediri cuperent, heinc ea ratione, qua apud Athenienses, si quando Civilia, aut Judicialia quædam, citius quam statis in Concionibus effici datum esset, expediri Prytanes postularent, *populum* repente signo *tubæ* convocabant; ita & Hierosolymis peractum; advocata nempe *forensis* ope *galli*, seu *buccinatoris concio*, cui, ætate Servatoris, postquam scilicet Judæa fuerat in Provinciam redacta, Regis loco, Romanus Præses erat, videlicet Proconsul, Principes Populi & Sacerdotes aderant ceu Judices, nempe qui ad suprema duo Judicia, Politicum scilicet & Ecclesiasticum spectabant; Præsides quoque diversi ex restaurata per Josaphatum politia, quorum alter לכל דבר יהוה negotiis Divinis, alter לכל דבר המלך II. *Paralipom.* XIX. II. Regiis erat negotiis destinatus, quippe cum Juridici, tum Sacerdotales Magistratus in unum coaluerant Concilium, mandatibus, vel post Herodianum priorum excidium, Christi in Judicio eorum adhuc Reliquiis, uti ex ipsa Matthæi colligit *L'Empereur; Annot. ad cap.* XI. *Rep. Hebr. Bertram.* (sicque non de iis modo quæ ad Majestatem, sed & de iis quæ ad violatam pertinebant Religionem, poterat in *concione* coram Pilato habita accusari Christus) convocatus demum aderat plusquam testis repetito *tubæ* sono *populus*.

LVII. Apertissime hæc concipientur vero ea iterum in animum revocanti, quæ de libertate immodica diximus, & effreni veluti licentia popularium hujusmodi *Concionum*, apud Græcæ, Asiæque Populos, & Judæos etiam frequentium. Rem graphice mihi videtur exhibere diligentissimus Plutarchus, ubi quærit aními ne an corporis affectiones sint pejores? „ Videtis ne, inquit, ingentem „ istam & promiscuam hominum turbam, quæ huc in Forum & ad Tribunal confluxit? Non hic convenerunt „ ut Diis more majorum colendis rem „ sacram facerent, non ut gentilibus sacrificiis communicarent, non ut Jovi „ Ascræo Lydiorum fructuum primitias „ offerrent, non ut Baccho communibus „ per sacras noctes Orgiis atque bacchationibus & commessationibus consecrarent libum; sed tamquam anniversariis „ circuitionibus vigor morbi exasperans „ Asiam, huc eos coegit, ut *Judicia* & „ contentiones, quibus certus dies constitutus, hic peragant. Multitudo autem caussarum, tamquam fluminum „ magnorum confertim in unum incidit „ Forum, fervetque res, & commissa „ sunt certamina perdentium & pereuntium. " Ὁρᾶτε τὸν πολὺν καὶ παμμιγῆ τοῦτον τὸν ἐνταῦθα συνηραγμένον καὶ κυκώμενον ὄχλον περὶ τὸ βῆμα καὶ τὴν ἀγοράν; οὐ θύσοντες οὗτοι συνεληλύθασι πατρίοις θεοῖς, οὐδ᾽ ὁμογνίων μεθέξοντες ἱερῶν ἀλλήλοις: οὐκ Ἀσκραίῳ Διῒ Λυδίων καρπῶν ἀπαρχὰς φέροντες, οὐδὲ Διονύσῳ βεβακχευμένον θύρσῳ ἱεραῖς νυξὶ καὶ κοινοῖς ὀργιάζοντες κώμοις, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐτησίοις περιόδοις ἀκμὴ νοσήματος ἐκτραχύνοντα τὴν Ἀσίαν ἐπὶ δίκας καὶ ἀγῶνας ἐμπροθέσμους ἥκουσιν ἐνθάδε δὲ συμβαλεῖν. Τὸ δὲ τῶν πραγμάτων πλῆθος ὥσπερ ῥευμάτων ἀθρόον, εἰς μίαν ἐμπέπτωκεν ἀγορὰν, καὶ φλεγμαίνει καὶ συνέῤῥηγεν ὀλλύντων τε καὶ ὀλλυμένων. Quamvis vero Romani, rerum tunc temporis in Oriente Domini, illorum Provincias Populorum totidem in *Conventus* divisissent, probari vix illis tamen poterat tanta in *Conventibus* licentia, utpote apud quos Respublica numquam fuit omnino Popularis. Itaque illis de Conventibus olim Tullius: *Vetus Græcia hoc uno*

uno malo concidit, libertate immoderata & licentia concionum, *cum in Theatro imperiti homines, rerum omnium rudes ignarique consederant. Quod si hæc Athenis accidere sunt solita, quam moderationem putatis in Phrygia, aut Mysia* concionum *fuisse? Nostras* conciones *illarum nationum homines plerumque perturbant. Quid eum soli sunt ipsi tandem fieri putatis? Orat. pro Flacc.* Cavebant igitur Romani, sub Principibus maxime, ne Orientales illi, soli essent in *Concionibus*, sed eas Præsides Provinciarum ut moderarentur imperabant, ut, si forte Concio erumpere in seditionem cœpisset, & adversum jus deliberasset, tunc pietate gravem & meritis haberent *Virum quem* conspicientes iram aliquomodo compescerent, dum

> *Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.* Virgil. lib. Æneid. I.

Jus ejusmodi ostendunt ea quæ in Synedrio evenerunt in caussa Jacobi minoris Hierosolymis coacto. Pontificatum Ananus junior gerebat, ferox quidem ingenio & insigniter audax, qui opportunum sibi tempus adesse ratus sæviendi in ceteros, eo quod Festus quidem vita cessisset, Albinus vero in itinere adhuc esset, Synedrium cogit, inductoque in Judicium cum quibusdam aliis Jacobo, in eos, ceu violatæ Religionis reos, quum accusationem instituisset, statim lapidibus obruendos tradidit. Verum, quicumque inter Cives modestissimi, Legisque observandæ studiosissimi, hoc graviter ferentes, Legates ad Regem miserunt, hortantes ut Ananum per Literas monere vellent, *μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν. μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποιηκέναι.* Flav. Joseph. lib. Antiq. Jud. XX. cap. 9. *ne quid deinceps moliretur simile; neque enim illud prius recte, atque jure ab eo factum.* Quin etiam nonnulli eorum Albino, ab Urbe Alexandria iter facienti occurrerunt; *eumque monuere, haud licuisse Anano, absque ipsius consensu Synedrium congregare. καὶ διδάσκουσιν ὡς οὐκ ἐξὸν ἦν Ἀνάνῳ χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης καθίσαι συνέδριον.* Horum oratione Albinus persuasus, Literas Anano furoris & iracundiæ plenas scripsit, minatus se de illo pœnas sumturum quam gravissimas; nec enim ii Romani erant, qui jura Imperii negligere soliti essent, aut etiam ignorare. Quod si absque Romanorum Præsidum auspiciis haud poterant Judæorum Pontifices Synedrium convocare, quanto minus absque eorum autoritate, ipsisque minime præsentibus, congregare potuissent agmen universum? Fas quidem Judæorum erat Sacerdotibus, Concilium absque Romano Præside habere; violatæ tamen Religionis reos ad flagella tantum atque citra mortem damnaturis; unde rectissime Pilatus, qui Christum morte affectum noluisset, *Accipite*, inquit, *eum vos, & secundum legem vestram judicate eum*, nempe citra mortem. Verum illi quibus animus erat Christum ultimo afficere supplicio, *Nobis* (regessere) *non licet interficere quemquam;* hoc est, *nobis habere non licet absque Te* concionem *in qua reum mortis ad usque illam judicemus.* Itaque postquam consilium veluti privatum intra se Pontifices egissent, *duxerunt illum* (Christum) *in domum Principis Sacerdotum*, atque ex illa, transacto temporis intervallo, quod signo Tuba dando, cogendæque necessarium erat *Concioni*, *surgens omnis multitudo eorum duxerunt illum ad Pilatum, & cœperunt illum accusare. Luc.* XXII. 54. Vel ut clarius Marcus: *Et confestim mane Consilium facientes summi Sacerdotes, cum Senioribus & Scribis, καὶ ὅλον τὸ συνέδριον, Et universum Synedrium, vincientes Jesum abduxerunt, & tradiderunt Pilato. Marc.* XV. 1. Arias Montanus vertit, *Universus Consessus*, rectius interpretatum arbitrarer Συνέδριον ac Κοινὸν, videlicet *commune gentis* Cl. Spanhemio observatum, *Dissert.* IX. *de Præst. & Usu Numism. num.* 5. ac si diceret: Summi Sacerdotes cum Senioribus & Scribis, & *Populo universo*, deduxerunt Jesum ad Pilatum. Tunc igitur cœpit *legitima* esse *concio*; aderat quippe Romanus Procurator, aderant Sacerdotes cum Senioribus & Scribis, aderat jure advocatus *Buccinæ* ope *Populus*. Ex apertissimo autem Sanctissimi Pontificis *Benedicti* XIV. pietate, virtute, atque eruditione juxta admirandi testimonio, quod inter cetera quæ afferri possent, velut inter ignes Luna minores, eminet, petere inde possumus quæ ad rem faciunt, nostramque illustrant aptissime sententiam. Postquam enim de iis *Vir Maximus* dixisset, quæ in priore illo privato Pontifices statuerant Consilio, ita denique prosequitur: *Hæc omnia noctis tempore peracta. Verum quum nocturna* Concio *nec* universalis, *nec juxta leges denique fuisset; hisce probibentibus clam, & nocte judicare; hinc facta luce* universalis concio, *in qua rite judicaretur Christus, convocata est. Enarrat. in Parasceυ.* CCXXIII. Reapse cur *Pilatus convocatis Principibus Sacerdotum, & Magistratibus &* plebe, *dixit ad illos: Obtulistis mibi hunc hominem quasi avertentem Populum, & ecce ego coram vobis interro-

rogans, nullam causam invenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis? Luc. XXIII. 13. 14. Cur dixit, *quid faciam de Jesu?* Cur responderunt illi, *crucifigatur? Matth.* XXVII. 22. 23. Cur id, inquam, nisi quod *plebs* etiam illis in Judiciis esset convocanda: nisi quod juris aliquid Populus etiam in Judicio possideret? Ubi nam *Principes Sacerdotum & Seniores persuaserunt* Populo *ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent, Matth.* XXVII. 20. nisi in ipsa *Populi concione?* nec enim invenire est Pilatum, esto damnationi Christi qnoad potuit adversum, Pontifices illos ac Seniores seditionis arguisse, quod *Populum* ita adversus Jesnm concitassent: certnm, aut ego fallor, indicium fuisse universa juxta formas saltem simulata. Voces autem illæ, Hebraizantium sententia in criminalibus Judæorum Judicius usitatæ, quibus *respondens* Universus Populus *dixit: Sanguis ejus super nos, & super Filios nostros, Marc.* XXV. 11. quibus *exclamavit simul* universa Turba *dicens: Tolle hunc & dimitte nobis Barabbam; Matth.* XXVII. 25. Pilati voces quibus dixit, *Innocens ego sum a sanguine Justi hujus. Matth.* XXVII. 24. Ejus denique consilium, quo *volens* Populo *satisfacere dimisit illis Barabbam, & tradidit Jesum ut crucifigeretur; Luc.* XXIII. 18. hæc, inquam, omnia liquido evincunt, Christum non a Romano modo Præside, aut Synedrio Judæorum, sed ab *universi Populi concione* magis fuisse condemnatum.

LVIII. Ostenderet enim se illarnm inexpertem Antiquitatum, qui adversus ea quæ docemus objiceret, Consilium fecisse Principes Sacerdotum atque Scribas, *ut Jesum dolo tenerent, & occiderent*, dixisse vero. *Non in die festo, ne forte tumultus fieret in Populo*: illud etiam subdentes: *Et quærebant Principes Sacerdotum quomodo Jesum interficerent; timebant vero Plebem: Matth.* XXVI. 5. quæ maxima ex opposito esse possunt opinionis nostræ fulcimenta. Qua enim ratione timuissens homines illi Plebem, nisi fuisset illa jura in Judicium evocanda? Moris quippe omnes apud Veteres compertio fuisse, ut in maxima hominum frequentia Spectaculorum, vel Solennium aliquando caussa convenientium, *Capitaliora judicia* agerentur. In Argenide Barclajus: *Siculi mundinas ad Fori Conventus, & mercatum celebrabant. Tunc Regum edicta vulgari*, tunc in sontes edicta constitui. *Tempus hoc rebus, si quæ sacræ, si quæ publici ritus datum. Confluebant in proximas Urbes ex vicinis mapalibus atque vicis, qui vel rusticis opibus abundabant, vel egebant urbanis. Hæc dies constituta Palladis sacris erat, quo frequentior Populus videret Argenidem. Lib.* 1. Quare & freqnentissimi ex tota Italia homines Comitiorum ac Ludorum caussa Romam qnum convenissent, Orationes habuit adversns Verem Tullius: *Non committam*, (inquiebat, Proem. Act. in Verr.) *ut tum res judicetur cum hæc frequentia totius Italiæ Roma discesserit, quæ convenit uno tempore undique Comitiorum*, Judiciorum, *censendique caussa. Hujus* Judicii, *& laudis fructum, & offensionis periculum, vestrum laborem solicitudinemque nostram: scientiam quid agatur, memoriamque quid a quoque dictum sit*, Omnium *puto esse oportere*. Jure igirur ac merito Primores Jndæorum, Religionem Judicis saltem simulare, ac juxta formas procedere coacti, nimium Plebis numerum, & solitam extra ordinem coactis in *Concionibus* licentiam timescebantur. Quare Populi adversus Jesum Concionem Paschalibus diebus, quibus universa, Religionis ergo, Hierosolymam ascendere consueverat Judæa, haud congregatam voluisseot; hujusmodi nempe in *Concionibus repente convocatis* inordinati oriebantut pene semper, ac maximi tumultus quos compescere facile non erat aliquando: idque convenientibus Urbis modo Incolis. Quid autem futurum fuisset universo forte Judææ Populo in ἐκκλησίαν evocato? Romani itatas odio habebant, ac constitutas a Legibus Græcorum ac Judæorum Conciones. Quanto magis Καπκκλησίας odisse debuerunt, majori videlicet cum festinatione ac metu convocatas, majori cum imperitorum hominum frequentia celebratas! Itaque & easdem re infecta dissolvere aliquando soliti Præsides illi erant: quum oec minoti invidia, ant diverso laborarent exitu Καπκκλησίαι hnjusmodi ipsos apud Græcos. Dolebat Æschines in Oratione de ementita Legatione de illis, qui plures *conciones repente convocatas* coacti fuerant inire cum metu ac tumultu, quam a Legibus constitutas. Divus autem Lucas, Romani Græcique Juris peritissimus, quæ de *Conventibus* hisce adfirmamns, Apostolorum in Actis egregie confirmat. Actor. XIX. 28. seq. *repleti sunt ira* (Ephesii) *& exclamaverunt dicentes: Magna Diana Ephesiorum; & impleta est Civitas confusione, & impetum fecerunt uno animo in Theatrum; Paulo autem volente intrare in Populum, non permiserunt Discipuli. Quidam autem & de Asiæ Principibus, qui erant amici ejus, miserunt ad eum rogantes, ne se daret in Theatrum: alii autem aliud clamabant; erat enim ἡ Ἐκκλησία συγκεχυμένη* Concio confusa: *& plures* ne-

nesciebant qua de causa convenissent... Et cum sedasset Scriba Turbas dixit: Si Demetrius & qui cum eo sunt Artifices, habent adversus aliquem causam, Conventus forenses *aguntur*, *Proconsules sunt*, *accusent invicem. Si quid autem alterius rei quæritis*, ἐν τῇ ἐννόμῳ Ἐκκλησίᾳ in Legitima Concione *poterit absolvi. Nam & periclitamur argui seditionis hodiernæ, cum nullus obnoxius sit (de quo possimus reddere rationem) concursus istius. Et cum hæc dixisset dimisit Concionem*. Haud absimilem vero exitum illi, quam in Christi caussa convocare debebant *Concioni* evenire posse jure timescebant Scribæ ac Pharisæi, id si Paschalibus maxime diebus contigisset, quibus non poterat non immensa esse, quæ adesse rite voluisset hominum imperitorum Turba atque Copia; unde quæ fuisset dum inciperet *Legitima*, evaderet fortasse *confusa* Concio, quam iccirco, re infecta, tumultum non ferens dimittere pergeret Proconsul, aut seditionis argui periclitarentur ipsi, quum nullius reus esset Christus criminis, de quo certam possent reddere rationem. Quam prope revera fuit, ut indemnato Christo, *videns quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret*, *Matth.* XXVII. 24. Concionem dimitteret Pilatus! Verum postulabatur Majestatis Redemtor, quique Majestatis legem reduxerat Tiberius, erat tunc temporis rerum etiam in Judæa Dominus; universa prope Judæorum Gens in Καπηκκλησίᾳ illa convocata pene damnationem imperabat: victas igitur dedit manus, esto serius quoad potuit, timidus Proconsul, Jesumque flagellis cæsum tradidit tumultum jam excitanti in *Concione* Populo ut crucifigeretur. Ad illud autem, qualecumque fuerit, Populi in Concione congregati jus animum si intendisset Doctissimus Bellatus, elegantissimæ Orationis suæ, quam *Pilati Judicium* appellavit, priori parte contentus, alteram mitigasset aliquantum.

LIX. Et sane, Prophetæ retro etiam rem hujusmodi prædixere. Nempe si ad arcana animum convertimus Oracula, quibus Christi Judicium fuit prænuntiatum, eadem *Judæorum Concionem* potius, quam Romanum respexisse Præsidem, aut eam verius Concionem Judæorum, cui Ethnicus præerat Proconsul, inficari quis possit? David inter ceteros, *Astiterunt*, (inquit, Psalm. II. 2.) *Reges terræ & Principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus*. Quæ verba, dum Christum ostenderet omnes complevisse veteris Testamenti Prophetias, in rem nostram commentatur Tertullianus. „ Constitutus est igitur, (ait, „ *lib.* IV. *contr. Marcion.*) Dominus in Ju„ dicio. Et statuit in Judicio Populum „ suum. Ipse Dominus in Judicium ve„ niet cum Presbyteris & Archontibus „ Populi secundum Esaiam. Atque exin„ de omne Scriptum Passionis suæ im„ plevit. Astiterunt Reges terræ & Ar„ chontes congregati sunt in unum ad„ versus Dominum, & adversus Chri„ stum ejus. Nationes, Romani qui cum „ Pilato fuerant. Populi, *Tribus Israelis*. „ Reges, in Herode. Archontes, in sum„ mis Sacerdotibus. " Alio vero in loco ut evinceret haud omnia Prophetas per imagines figurasque concionatos, orationem ad ea quæ de Christo prædixere convertens, ait inter cetera: „ Venturum „ in Judicium cum Presbyteris & Ar„ chontibus Populi. Nam & tumultuatæ „ sunt Gentes in Persona Pilati, *& Po*„ *puli meditati sunt inania in persona* „ *Israelis*. Astiterunt Reges terræ. He„ rodes: & Archontes congregati sunt „ in unum, Annas & Caiphas adversus „ Dominum, adversus Christum ejus. „ *Lib.* IV. *de Carn. Resurrect.* " Haud diversa vero magni Chrysostomi interpretatio. *Traditio*, inquit, *& comprehensio Jesu libente ac volente, coactum est Concilium iniquitate plenum, Judæorum simul* & *Gentilium: vide quomodo id etiam prædixerit Propheta dicens: Quare fremuerunt Gentes, & Populi, meditati sunt inania?* Προδοθέντος αὐτοῦ καὶ συλληφθέντος ἑκόντος, συνίσταται δικαστήριον πολλῆς γέμον παρανομίας Ἰουδαίων τε καὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν· ὅρα πῶς καὶ αὐτὸ προθεσπίζει ὁ προφήτης λέγων, ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; *Lib. advers. Jud. & Gentil.* Itaque si Prophetarum ab Oraculis erat damnatio Christi *Universo Populo* asserta, si *Universo Judæorum Populo* inlatam sibi necem exprobrat Messias, tanta quum sequuta sit ob Christi mortem ultio adversus *Gentem universam*, ab *Universi concione Populi* Christum par est dicere damnatum. Recte Pseudo-Egesippus: *Quia igitur* pene ommes *Judæi in necem Domini nostri Jesu Christi unanimiter consenserunt, imminente vindicta*, pene omnes *a totis regionibus ad Azimorum diem festum congregati, bello subito circumfusi sunt: ut primo quidem illis pestifera lues ex loci angustia nasceretur, deinde citius fames. In Anacephaleos*. Aut si non a populi Concione damnatus fuit Christus, in ipsa tamen certe Judicium subiit Populi Concione. Nam etsi haud magis Juris Populo quis apud Judæos post Gabinii etiam Magistratum, tribuendum autumaret, quam apud

Romanos rerum Dominos Gentemque togatam,

quæ Pseudo-Egesippi erat, *lib.* 5. *cap.* 9. ac Flavii sententia, *lib. Antiq. Jud.* XX. *cap.* 8. haud perinde sequeretur tamen haud fuisse in Judicio Christi *Concionem Populi* advocaram, in qua ita denique vel infimi se gesserint Judæi, ut si non suffragiorum Jure, ast voto saltem, atque precibus damnationem a Præside extorquentes, ipsius se reos constituerint. Exemplum in Romanorum Populi Concione fit, quam Tullius describit. *Ipse*, (inquit, Procem. Act. in Verr.) *Cn. Pompeius cum primum* Concionem *ad Urbem Consul designatus habuit, ubi (id quod maxime expectari videbatur) ostendit, se Tribunitiam potestatem restituturum, factus est in eo strepitus, & grata* Concionis *admurmuratio. Idem eadem in* Concione *cum dixisset, populatas, vexatosque esse Provincias, Judicia autem turpia, & flagitiosa fieri: ei se providere ac consulere velle, tum vero non strepitu, sed* maximo clamore *suam* Romanus Populus *significavit voluntatem*. Idem clamor in *Concione* Judæorum. Tertullianus: *Itaque omnis Synagoga Filiorum Israel eum interfecit, dicentes ad Pilatum, quum vellet eum dimittere: Sanguis ejus super nos & super Filios nostros, & si hunc dimittis non es amicus Cæsaris: ut adimpleri possent omnia quæ de eo fuerant scripta. Lib. advers. Judæos.* Haud absimilia Sanctus habet Gaudentius scribens: *Hunc ergo ab agnis & hædis sumtum omnis multitudo Synagogæ Israel interfecit, cum clamarunt omnes Pilato, Crucifige eum. Sermon.* XV. Et rursus: *Pilato resistenti ne Christum, qui Rex eorum crederetur, crucifigendum pronunciaret, pariter clamaverunt, Nos non habemus Regem, nisi Cæsarem. Serm.* XX. Sancti Leonis testimonio Judæi Pilatum *expetierunt executorem magis sententiæ, quam arbitrum causæ. Serm.* VIII. *de Pass. Dom.* Denique Pseudo Egesippus: *Intulerunt itaque* (Judæi) *parricidiales manus atque Autorem vitæ interficiendum ad Pilatum deduxerunt: reluctantemque cæperunt perurgere Judicem. In Anacephaleos.* Verum si a *Populi Concione*, vel in ipsa saltem, Christus damnatus est, si ad vinctum eligendum quem liberari in Paschate opus erat, cogi debebat Agmen universum, illudque non alia convocari ratione poterat, quam repetito *Buccinæ*, sive *Tubæ* sonitu, Christi verba antequam comprehenderetur, de mox futuris circa se loquentis, cum Discipulo prolata, πρὶν ἢ δὶς ἀλέκτορα φωνῆσαι, significent necesse est: *Antequam* Forensis Gallus, *sive* Buccinator *Tuba clangat*; & illa Evangelistæ: καὶ ἐκ δευτέρου ἀλέκτωρ ἐφώνησε, *& secunda vice signum Buccina*, sive *Tuba dedit*; quo consequatur, tunc etiam temporis forensi usos fuisse *Buccina* Judæos ad convocandum Agmen universum.

XL. Quoniam vero nil adeo stabili fixum fundamento est, quod oppugnari non videatur posse, perviumque magis est apta dissolvere, quam connectere dissipata, operæ pretium est argumento occurramus Viri Cl. adversus Altmannum, interpretationem quam dedimus verborum Christi olim suspicatum, ex Lingua Christo vernacula desumto. *Quis*, (inquit, in Bibl. Hist. Phil. Brem. edit. Class. VI.) Fasc. 6. *obsecro ignorat, non id esse illud vocabulum* (ἀλέκτωρ) *quod adhibuit Salvator lapsum prædicens Petri, quum non græca Dialecto, sed ut probabile sit, Dialecto usus fuerit Aramæa?* Quo successu ergo, subdit, horum locorum explicatio ab ambigua græcæ explicatione vocis deducatur, nemini, ut quidem puto, ignoratum. Eodem enim jure mannæ Amphora, si nummis Hasmonæorum ætate cusis fides est, ansata; cujus generis vasa, ut ootum, Græcis ὄνοι dicebantur, uti apud Aristophanem ejusque Scholiasten, *in Vesp. vers.* 614. in Sancto Sanctorum adservata, ex solo Græci vocabuli significatu diceretur Asinus, convicio Gentilium, Judæos illius caput coluisse somniantium. Haud dubie enim fuisse prius ostendendum, subdit, vel haberi in Lingua, quam Christo vernaculam arbitramur, verbum ejusdem atque Græcum homonymiæ, aut adhibuisse Servatorem tale verbum, quod *Buccinam* denotaret, vel *Buccinatorem*.

LXI. Quot tamen hoc prorsus arbitraria in Objecto! Cur probabile quippe primum sit, Servatorem nostrum Discipulo loquentem, usum Aramæa fuisse Dialecto, quum prope certum apud eos sit, qui in illorum sunt Historia temporum maxime versati, vernaculam illius Judæorum temporis Dialectum Syriacam fuisse? Loco plurium, en unum quidem, sat idoneum tamen, doctissimi videlicet hisce in rebus Masclefii, testimonium. *Notum est*, (inquit, Præf. ad Gramm. Heb.) *Deum qui in vetere Testamento per Prophetas Hebraice locutus fuerat hominibus, in Novo locutum esse Syriace in Filio. Erat quippe illa Lingua in Judæa ac Hierosolymis in diebus carnis Christi* vernacula: *& quamvis Apostoli ac Evangelistæ, qui Dominum Legem suam idiomate Syriaco annunciantem audiverant, Græce scripserint (exceptis, ut Pluribus placet, Matthæo;*

thæo; & Autore Epistolæ ad Hæbræos) fieri non potuit, quin scripta sua innumeris loquendi modis Linguæ Syræ peculiaribus refersferint, uti referta esse consentiunt celeberrimi quique novi Testamenti Interpretes. Quæ enim græce scripserunt Sancti illi Viri, ea prius Syriace conceperant. Veruntamen majore versatur in errore Adversarius, neque rectum statuit ad Historiam explicandam effatum; demonstrandum videlicet fuisse prius, vel haberi in Lingua, quam Christo vernaculam intelligimus, nomen, ejusdem ac Græcum homonymiæ, vel adhibuisse Divinum Præceptorum tale nomen, quod *forensi* modo *Buccinæ* esset asserendum. Hoc enim necesse, haud inficior, esset, si Hebraicum aut Syriacum hodieque haberemus, aut Aramæum, aliquo ex Evangelista tamen, Domini verborum Textum. Ast quum Græcus præsto modo sit, desideretur etiam hebraicus, uti volunt, Matthæi Codex, haud alia nobis reliqua est, ad eruendos Evangelistarum, verborumque a Christo prolatorum Syrohebraice, aut fortasse Aramæice sensus, via, quam in qua res illæ primum scriptæ sunt greca Dialectus. Nec enim vim habet aliquam Objectum e re, cujus significatum in vetere invenire possumus Testamento; quam sane ad explicandam, hebraicas ad voces confugiamus æqui ratio postulat: secus ubi Græca vox versio non est, ubi hebraicæ voci nullo respondet in loco. Sic verba Psalmi, *δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει*, quæ optime verterat Volgatos Interpres: *Justus ut palma florebit*, ita esse intelligenda, adversus Tertullianum ac Pamelium evincit Cartwinghtus; Illi quippe quum vocem ambiguam *φοῖνιξ*, quæ & *Phœnicem* significare valet, & *Palmam*, hocce in loco priorem revocarent ad sensum, pervium Cartwinghto fuit eos dato in testimonio interpretationis haud idoneæ arguere, quod istinc vox *φοῖνιξ* hebrææ voci תמר in Bibliis respondeat, ubi non *Avem*, sed *Palmam* denotat reapse. *Mellifl. Hebr. lib.* sv. *cap.* 10. Verum Evangelistarum verba ex opposito haud inducta fuisse vident omnes, ad effata significanda vetere in Fœdere contenta, ast ipsa per se Textus sunt, iccirco in examen alterius ad stateram Linguæ minus revocanda.

LXII. Quid vero, si Græcæ ad homonymiam phrasis auferendam, hebraicam ad phrasim, ipsam quoque homonymia laborantem quis confugeret? Diverso utique nodum solvere teneretur gladio. Ita res est qua de agimus; uti quippe græca verba cum ad alitis vocem referri possunt, tum etiam ad clangentem Fori *Buccinam*; unda ex Loci modo exigentia, ex emphasi determinari valent, denique ex adjectis, ita Hebræorum verba קודם קריאת הגבר, quæ in Babylonico Codice Joma, *Ante canere Gallum* significant aliquando, denotant etiam tamen, *Antequam Præco convocet*; quod idem apud Hebræos ac, *Antequam Tuba clangat Buccinator*. Et primum quidem, vel in Hebræorum Dialecto, eadem appellatum voce video alitem

> *Auroram clara consuetum voce vocare,*

Præconemque, seu *Buccinatorem*. Ut enim Lexica prætercam in præsens, in quibus nomen גבר Virum non modo, sed & Gallum Gallinaceum designat; fatetur adhuc apertissime Relandus, Talmudicos de vi vocum קרא הגבר alios ab aliis dissentire, quum alii eas per cantum Galli, alii per clangorem a *Buccinatore* factum ex opposito interpretentur. In Gemara profecto, recepta adeo est posterior hæc interpretandi ratio, ut verba קרא הגבר explanentur per illa כרז כרוזא *Clamavit Præco;* sic ut putarint Hebræorum Doctores, Virum illum fuisse, qui id muneris habuerit, ut signo dato adpropinquantis Auroræ, advenientisque Lucis admoneret, quique iccirco, uti apud Græcos in voce vidimus *ἀλέκτωρ*, & apud Latinos in altera *Gallus* ostendemus, e similitudine quadam, quæ illi hacce erat in parte cum prænuntiante diem alite, apud Judæos etiam *Galli* nomen invenerit. Hanc autem sententiam confirmat Relandus vehementes, ex nomine Præfecto Portis aperiendis dato בן גבר *Filii Galli*, uti ex Codice liquet in quo agitur de Syclis. *Orat. de Gall. cant. Hierosf. audit.* In Sacris Biblus reapse, illa usurpatur sępissime dicendi forma, *Convocatis ad Cœtum* denotandis, uti & *Præconibus*, seu Proclamatoribus. Capite siquidem primo Libri Numerorum, recensitis Tribuum Principibus, ubi in Vulgata legimus: *Hi nobilissimi Principes multitudinis per Tribus & cognationes suas*; hebraico legimus in Textu: קריאי העדה *Vocati Cœtus*; hoc est, uti Buxtorfius ad vocem קרא explicat in Lexico: *Hi sunt Convocati e Cœtu, nempe tamquam præcipui & celebriores, qui ad Consilia capienda, & ardua peragenda eligi solent.* Apud Danielem vero: וקרו זא קרא *Ec Præco clamabat valenter*; c. *Daniel.* 111. 4. 5. nempe, uti apud eundem Buxtorfium, nihil aliud קריאה quam *Proclamatio* est, & מקרא *Convocatio*, quorum ex radice nemo non videt, Phrases, קרא הגבר

הגבר & קורם קריאת הגבר esse derivatas.

LXIII. Ob duplicem vero hujus significationem nominis, Sacrorum etiam Bibliorum testimonia nonnulla, & eodem quidem in loco, ad eum alii retulere,

Qui Sidera plausu
Explodit, vigilique citat Titana canore;

alii vero secus. Prioris fuit sententię Hieronymus ad Caput Isaię XXII. 17. edoctus, ut ipsemet testatur, ab Hebręo Pręceptore suo, quum alii omnes, pręter Salomonem Iarium, גבר diversa ratione illo interpretati fuerint in testimonio. *Drus. lib. Observ. Sacr.* x. *cap.* 8. Exemplis hoc demonstrari posset infinitis, quę homonymiam vocis proculdubio ostenderent, de qua diligenter satis Bochartus, *lib. Hieroz.* I. *Part.* II. *cap.* 16. Lightfootes, *Hor. Hebr. in Evang. Johann. cap.* 9. Gatakerius, *Adversar. Miscellan. Posth. cap.* XX. XXI. qui & de multiplici verbi קרא significatione erudite disputavit.

LXIV. Hanc vero ob Orientalium maxime Linguarum naturam, sive ob frequentissimam in Hebraica & Græca Lingua homonymiam, haud mirum profesto, si qui ad loci exigentiam, ad emphasim, ad adjecta animum non intenderit, multorum inde in interpretatione nominum errare soleat quam facile. Argumentum enim a voce ὄνυ derivatum nostram confirmat imo uberrime sententiam: quippe nec illius homonymia nominis, hebraicæ tantum vi vocis, homonymia eadem laborantis, auferri posse videretur. Inquirit Stephanus Morinus, unde Gentium venire potuerit in mentem, Caput Asininum esse Christianorum Deum? *Dissert.* VII. rejectisque Ouzelii, Erasmi, Tanaquilli Fabri, Gafarelli, Nicolai Tulleri, Bocharti diversis ea super re sententiis, conjectationem suam subjicit hoc pacto: „ Sciendum eodem „ nomine, & *Urnam*, & *Asinum* dici, „ & alterum ab altero solis apicibus non „ solitis adscribi discriminari; nempe *Ur-* „ *na* dicitur חמר *Chomer*; *Asinus* vero „ חמר *Chamor*; quin non proprie apici„ bus, sed fere sola eorum transpositio„ ne differunt, & adeo leve illud discri„ men ut vix, ac ne vix quidem a Do„ ctissimis Hebræorum observetur, imo „ ipsi illi apices inter se commutentur.„ Id testimoniis confirmat illustrioribus Morinus, inde prosequitur his verbis: „ Igi„ tur in confesso est ex Hebræis, LXX. „ & eos quos commemoravit Kimchius, „ pro mensura quæ Urna aut *Chomer* „ dicitur, accepisse *Chamor*, sive Asi„ num; contra Chaldæus Interpres, Sy„ rus Arabs, & Vulgatæ Autor Asinum „ interpretantur eamdem vocem, & con„ sequenter utraque significatio potest ei „ merito tribui. Quid igitur proclivius „ fuit, quam vocem *ambiguam*, & se„ cundum quosdam Asinum, aut Urnam „ indifferenter significantem, pro Asino „ usurpasse, & dixisse Asinum in San„ ctuario asservari & religiose coli, quia „ Urna mannæ divinitus datæ, ac in „ æternum hujus doni monumentum as„ servatæ in Sanctuario accurate & re„ ligiose conservabatur? „ Hæc ille. Quamvis vero qui Massoretharum decreta amplectuntur, diversa ex punctatione (uti Pagnini ex Lexico in voce נכר) rem satis confici arbitrantur posse; neque tamen illa perpetuo recepta, neque omnem aliquando e medio aufert homonymiam; quot enim eadem puncta habent Massorethica diversis esto ab Radicibus descendant? Quare ambiguarum in interpretatione vocum Masclefiana procedendum methodo tantum est, exque Loci exigentia, earum sensus maxime sumendus, ex adjectis, ex Historia, ex natura facti (metaphysica quidem, sed vel Massorethicis necessaria methodo) quod fieri necessum erat in vocibus חמר atque נכר, quod factum a nobis est ambiguo in nomine ἀλέκτωρ.

LXV. Sed & Vulgati Interpretis verba: *Antequam Gallus cantet:* & *Gallus cantavit*, *forensem* ad *Gallum*, nempe ad Præconem, ullo absque conatu, vique adversus Interpretis mentem facta, arbitramur esse referenda; *Publicos* videlicet aliquos *Præcones*, pro forensi quadam dicendi formula, a Romanis etiam dictos fuisse suspicamur *Gallos*; eaque usos Latinos Scriptores phrasi, ut signum denotarent a Præcone factum, quo in Judicium vocaret. Notum enim vero ex Tullii adversus Pisonem Oratione, hujusce Avum fuisse *Publicum Præconem*. Ita enim contra Pisonem Romanus Orator: *O tenebræ, o lutum, o sordes! o paterni generis oblite, materni vix memor! ita nescio quid istuc fractum, humile, demissum, sordidum, inferius etiam est, quam a Mediolanensi Præcone Avo tuo dignum esse videatur*. Orat. contr. Pison. Num. XXVI. Quid vero, si Præconem illum, *Gallum* etiam Tullius appellet, aut ita vocatum ostendat? Ita res se habet profecto. Ejusdem siquidem in fragmentis Orationis ab Asconio adservatis Cluentium Pisonis Avum videmus eo nomine donatum.

tum. *Prius enim*, inquit de Cluentio Tullius, *Gallus*. Verumtamen clarius adhuc res hujusmodi ex ipsa quæ reliqua est Oratione constat, ubi ita Orator de Pisone: *Bibitur usque eo, dum de solio ministretur: ubi Galli cantum audivit, Avum suum revixisse putat: mensam tolli jubet*. Quis autem, obsecro, statim non videat, hoc Tullium in loco obscuritatem Generis (antea quod fecerat) exprobrare iterum pergere Pisoni, atque denotare, Avum olim suum, miserum fuisse *Gallum*, seu *Publicum Præconem?* Qui enim Præconem Avum revixisse suum, audito Galli cantu, existimare debuisset Piso, nisi quod signum aliquod a *publico Præcone*, qui *Gallus* diceretur, exaudisset factum, quo videlicet aliquam publice horam denotaret, quo surgentis Auroræ, exorientisque Lucis signum sive voce, sive Tuba daret? Hæc autem Tullii apertissimo confirmantur etim testimonio, quod pro L. Murena habuit his verbis: *Sed ut, hoc omisso, ad studiorum atque artium contentionem revertamur: qui potest dubitari, quin ad Consulatum adipiscendum, multo plus afferat dignitatis rei militaris, quam Juris Civilis gloria? Vigilas tu de nocte, ut tuis Consultoribus respondeas: ille, ut eo quo intendit, mature cum Exercitu perveniat. Te* Gallorum, *illum* Buccinarum *cantus exsuscitat. Tu actionem instituis, ille aciem instruit. Tu caves, ne tui Consultores: ille, ne Urbes, aut castra capiantur.* Orat. pro L. Muren. num. IX. Quis ille, rogo, *Gallorum cantus*, qui Jurisperitum exsuscitat, nisi ex Plutarchi (Romana ex Historia, Romanorum ex moribus dicta sua concinnantis) Plutarchi, inquam, ex testimonio, *Præconum clamores in Judicium diluculo vocantium?* Heinc & Venusini illa: *Sat.* I.

Agricolam laudat Juris Legumque peritus
Sub Galli *cantum Consultor ubi ostia pulsat*.

Ante nempe Fori aperiendi signum, ante Judicialem horam, quo tempore Clientes, suos convenire Causidicos solitos fuisse, Romana quis ignorat haud prorsus Hospes in Historia? Adeo verum est *Gallum* apud Romanos etiam *canentem*, si cum re componatur Judiciaria, *Præconem* significare, tempus denotantem, quod ad Magistratus, ad Causidicos, adque eos pertinebat omnes, qui in Foro ac Judiciis aliqua versari ratione cogebantur. Itaque si Virum utique forensem Tullium, ac Horatium, Johannis Estorii sententia, *Præf. ad Opuscul. Hamberger.* egregium æquæ Jurisconsultum atque Vatem, *Galli* cantum cum hora componentes Judiciaria, forensi quodam dicendi modo, *Publicos Præcones* denotare voluisse suspicamur, cur Vulgatum inde Interpretem, haud semel, uti animadvertit celeberrimus Maffejus, *de Pecun. Location.* lib. I. cap. 2. dicendi modis omnino forensibus utentem, Gallique cantum, ante Judicium, ante Concionem convocatam memorantem, *Publicum Præconem* significare voluisse dubitemus? curve Græcam potius phrasim Romana interpretatione translatam ab ipso haud suspicemur, Romanum in Præconem horas vociferatum, elegantissime versum *Buccinatorem* Judæorum, & forensem eorum *Buccinam* tractam ad forense signum exorientis Lucis, (quo nempe vocabantur Judices ad Forum) vel ad signum adventantis Auroræ Romanorum? Hi quippe diversos Tubicines proprio ac peculiari videntur appellasse nomine. Militarem Buccinatorem *Æneatorem* vocavit Tertullianus de Milite loquens coronato. *Mortuus etiam*, (inquit, *lib. de Coron. Milit.*) *Tuba inquietabitur Æneatoris, qui excitari a Tuba Angeli expectat?* Castrensi more illud prolatum admonent Interpretes. *Rhenan. & Pamel. ad ill. loc.* Itaque *forensi more* prolatum fuisse dicendum nomen *Gallus*, Buccinatori Fori apud Latinos denotando.

LXVI. Nil pervium vero magis, quam de origine popularis sensus dicere, Evangelistarum verbis denique affícti. Quum enim haud multa post a Christo denato secula Barbari Romanum undique pervasissent Imperium, periissetque nativus veterum Linguarum sensus, evanuisse etiam par est, mutata maxime Juris dicendi ratione, forenses illas dicendi formulas, quibus Græci Romanique frequenter utebantur. Topicos imo fuisse arbitror ejusmodi loquendi modos; Athenis videlicet, inque præcipuis usu habitos Romanorum Urbibus, ubi majores Magistratus essent, ubi Jus Præsides Romani dicerent, ubi horæ publice resonarent. Ceteri igitur Romanum distracti per Orbem Christiani, Ascetæ maxime, qui Chrysostomi ætate longe dissita ab Urbibus & ab hominum frequentia remota incolebant Monasteria, (*Chrysost. lib.* I. *de compunction.* Præconibus carentes, horas edicentibus, signum adventantis Auroræ exorientisque Lucis a naturali potius quam a *Forensi Gallo* accipere coacti, vulgarem hunc ad sensum verba traxere Evangelistarum; ea maxime de caussa, quod quarto quintoque a Christi ortu seculis, bene multi hora illa vigilare

lare adſueti, caſtas effundere etiam preces, & partem noctis labori addere diei, ceu nox peccati, Lux foret Symbolum Juſtitiæ, pias inter quaſdam opiniones de prodigiis, quæ hora Galli cantus aut facta eſſe, aut quotidie etiam fieri ſancta ſibi immaginabantur ſimplicitate Chriſtiani (de quibus fuſe Prudentius, *Hym. ad Gall. Cant.* Ambroſius, *lib.* v. *c.* xxiv. *lib. Hexamer.* Iſidorus Peluſiota, *lib.* 1. *Epiſt.* cccLvii. alii); quo plus valerent una junctæ myſticæ imagines, Litera ipſos, aut potius homonymia nominum veluti ducente, uti voce alitis, quam noſtri dicebant figuram Judicis, vagantes noctu Dæmonas ajebant exterritos ſparſim timere & cedere, uti Galli afferebant cantui Chriſti reditum ex Inferis, ita illi quoque afferebant negationis finem & initium Petri pœnitentiæ, unde vulgaris demum interpretatio derivata eſt. Ceterum etiamſi eodem in ſenſu Vulgatus ſcripſiſſet Interpres, in re, in qua (iterum dicimus) non de Dogmate, ſed ſola eſt de Antiquitate Diſputatio, quid aliud querentibus reponere poſſemus, quam quod Hieronymus ad Marcellam ſcripſit, iis reſpondens, qui ſibi obtrectabant, quod quædam ex Novo Teſtamento recepta uſitatiſſime, mutaſſet? *Ad me perlatum eſt*, ajebat Eccleſiæ Doctor Sapientiſſimus, *quoſdam homunculos mihi ſtudioſe detrahere, cur, adverſum autoritatem Veterum, & totius Mundi opinionem, aliqua in Evangeliis emendare tentaverim. Quos ego cum poſſem meo jure contemnere: (Aſino quippe lyra ſuperflue canit) tamen, ne Nos ſuperbiæ, ut facere ſolent, arguant, ita reſponſum habeant; non adeo me hebetis fuiſſe cordis, & tam craſſæ ruſticitatis (quam illi ſolam pro Sanctitate habent, Piſcatorum ſe Diſcipulos aſſerentes: quaſi idcirco Sancti ſint, ſi nihil ſcierint) ut aliquid de Dominicis verbis aut corrigendum putaverimus, aut non divinitus inſpiratum: ſed Latinorum Codicum vitioſitatem, quæ ex diverſitate Librorum omnium comprobatur, ad Græcam originem, unde & ipſi tranſlata non denegant, voluiſſe revocare. Quibus ſi diſplicet fontis unda puriſſimi: cœnoſos rivulos bibant, & diligentiam, qua avium ſilvas, & concharum gurgites norunt, in Scripturis legendis abjiciant; ſintque in hac re tantum ſimplices, ut Chriſti verba exiſtiment ruſticana, in quibus per tanta jam ſecula tantorum ingenia ſudaverunt, ut rationem verbi uniuſcujuſque magis opinati ſint, quam expreſſerint. Apoſtolum arguant imperitiæ, qui ob multas Litteras inſanire dicebatur ...... Revertimur ad noſtras* Bipedes Aſellos, *& illorum in aure Buccina magis, quam Cithara concrepamus. Illis placeat humanus ſermo, & omni acceptione dignus: Nos cum Græcis, ideſt, cum Apoſtolo, qui græce locutus eſt erremus &c.* lib. 1. Epiſt. xLiii. Edit. Canis. Quibus tamen additum optamus, Opiniones nos noſtras haud pronunciatas velle ceu ex Tripode effata, ſed immo eaſdem eorum quorum eſt docere ac ſtatuere judicio teſtari libentiſſime ſubjectas.

LXVII. Quonam in loco forenſis Tubicen Judæorum clanxerit ad *concionem populi* vocandam, primo definire intuitu facile non eſt. In Deſerto quidem, & quum clangendi ritus inſtitutus apud Hebræos fuit, ad oſtium Tabernaculi clangere Buccinatores jubebantur; juxta illud enim Conciones Principum ac Populi peractæ. Templum Tabernaculo ſucceſſit, adeoque, uti majores cauſſæ, quæ, dum ſtetit Tabernaculum, ejus ad oſtium diſceptabantur, actæ demum in Synedrio fuere, videlicet in Templo; *Lamy de Tabern. Fœd.* lib. iv. vii. ita, quod ad Oſtium Tabernaculi datum *Tuba* fuerit *Concionis* ſignum, ad Templi oſtium dari debuiſſet poſtmodum. Res tamen, ſequuta obſcurior ætate, & magis etiam, alibi Synedrio ſedente, quam in Templo, quum *Legitimæ* Judæorum *Concioni* adeſſe Romani conſuevere Præſides. Lucem adferre poſſet aliquam Proverbiorum locus, ſi ad Judæorum, uti arbitror, alluderet Buccinatores. *Sapientia*, (inquit illorum Autor) *foris prædicat, in Plateis dat vocem ſuam: In Capite Turbarum clamitat, in foribus Portarum Urbis profert verba ſua*. Ea enim ratione, eoque ritu, quo Præcones convocare Populum ſolebant, ita hoc Autorem in loco, Sapientiam ſimulare ſuſpicor congregantem homines, vitæque Præcepta edicentem. Illud autem ad teſtimonium Vatablus hæc habet: „ In Capite tumultuan„ tium בראש הומיות. Sub intellige mul„ titudinum. Alii, in loco editiore Tur„ barum. Alii, in præcipuis Comitiis. „ Alii, in Capite Platearum, ubi Turbæ „ ſunt. Portarum שערים ideſt, Urbium „ capitur Deuteronomii xii. 12. Alii „ ſubaudiunt *Judicii*, quod in Portis Ur„ bium Judices jus dicerent. “ R. Bay„ nus eundem locum ita commentatur: „ In Capite Turbarum; vel in Loco „ præcipuo & eminentiore, ut eſt in „ Hebræo, ubi ſtrepitus, ſive tumultus; „ hoc eſt, ubi Turba Populi, ut recte „ vertit Interpres: In Portis ſolet eſſe „ con-

„ concursus Populi intrantium & exeun-„ tivum. “ Multiplici hac autem ex Interpretatione effluere veram posse fatebitur quisquis nobis Ducibus animadvertet, *Græcarum instar Concionum* Judaicas, uti ostendimus, Machabaica post tempora, fuisse convocatas. Ita vero de illis Ulpianus: Τρεῖς ἐκκλησίαι τοῦ μηνὸς ἐγίνοντο ὡρισμέναι. ἡ δὲ σύγκλητος οὐκ ὡρισμένη. σύγκλητος δὲ ἐκκλησία ἐκλήθη, ἐπεὶ δὴ ἐν τοῖς νομίμοις καὶ συνήθεσιν, ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ δῆμος συνέτρεχεν. ὅταν δὲ ἐξ ἀνάγκης τινὸς σύλλογος γένηται, συνεκάλουν τινὲς τρέχοντες. *Enarration. in Orat. de fals. Legat. Ternæ singuli mensibus statæ Conciones habebantur. Sed* σύγκλητος *non definita erat. Vocata est autem Concio* σύγκλητος, *quod in legitimis & consuetis ultro Populus concurrebat. Cum vero ex necessitate aliqua habebatur, Quidam circuibant, atque convocabant.* Hunc vero alludens ad morem, ita sua in Argenide Barclajus: *Præcones igitur tota Urbe celeriter dimittit; qui Populum ad Concionem urgerent, quam Rex esset habiturus. lib.* IV. Itaque definiendum duceremus, statis Judæorum Concionibus cogendis, vel ad Templi ostium, vel editiore aliquo in loco, eorum Tubicinem clanxisse *Buccina*; ad vocandum autem repente Agmen universum, inque subitariis Concionibus, ipsum circuisse crederem, inque Platearum Capite, ubi Turbæ esse solent, iisque in locis, ubi frequentior convenire Populus consuevit, signum Buccina dedisse, sicque universalem omnes ad *concionem* convocasse. Celeberrimus reapse Autor antiquissimi Commentarii in Numeros, qui inscribitur *Siphri*, testimonia adfert, quibus admonemur, Ministrum Synagogæ, sumta *tuba*, summitatem ascendisse Tecti Civitatis editissimi, quo ejus clangorem omnes Regionis homines, & etiam Suburbii possent exaudire: Ita factum vespere Sabbati fuisse omnibus in Provinciis & Israelitarum Urbibus, cum ad homines revocandos a laboribus, tum ad eos etiam ad Synagogam convocandos. *Comment. ad cap. num.* x. Stato igitur convocantes tempore, stato etiam soliti erant clangere in loco; quod uti in sacris, ita verisimile est forensibus fuisse in Concionibus peractum. Haud ita vero subitariis in Concionibus, & extra ordinem coactis. Pseudo-Egesippus prodigia memorans, quæ Hierosolymitanum excidium præcessere, (*Jesus, quoque*, scribit, lib. v. cap. 43.) *Ananiæ filius ruricula vir, ante annos quatuor quam bellum Judæorum Populus adoriretur, in summa pace Urbis & abundantia, cum Scenopegia Sacrificiis solennibus celebraretur, Templum ascendens cœpit clamare: Vox ab Oriente, vox a quatuor ventis, vox super Hierosolymam, & super Templum, vox super Sponsos & Sponsas, vox super omnem Populum...... Sed ubi flamma cœpit pariter Urbem & Templum involvere, circumjens murum, clamare iterum cœpit; Væ Civitati, Populo, & Templo.* Quis hominem non videat stato clamantem in loco, statos æmulatum etiam Tubicinum clangores; circumjentem ex opposito, subito in tumultu, id præstare voluisse, quod subitariis in Concionibus Buccinatores Judæorum, qui pro forensibus Græcorum fortasse ritibus circuibant, ubi frequentior Turba erat clangebant *Buccina*, & Populum repente convocabant?

LXVIII. Hęc vero dum veluti αὐτοκέφαλοι Judæi erant, & αὐτοδικίᾳ gaudentes aliqua, apud eosdem in usu fuere, ceu adservata Libertatis vestigia, qamvis vana prope essent, ac viribus destituta nomina. Ast quum veteribus impletis figuris Sceptrum de Juda ablatum fuisset, & Dux de femore ejus; quum dirutis demum Hierosolymis omnem amisissent Judæi non modo succum atque sanguinem, sed etiam colorem ac speciem pristinæ Civitatis, plures distractus in Gentes Judaicus Populus haud amplius in legitimam potuit, aut etiam confusam coire concionem, iccirco neque uti *buccina* ad eam convocandam. Tubæ quidem apud Judęos diu postmodum in moribus fuerunt, & quidem adeo frequenter, ut Divus Johannes Chrysostomus de sui temporis Judęis quereretur, quod quum omnia amisissent, nil retinuissent aliud quam Tubas: πάντα ἀφῆκας, καὶ τὰς σάλπιγγας κατέχεις μόνον. *Serm.* IV. *contr. Judæos.* Verum illæ Tubæ, non *Forenses* erant, sed tantum Rituales, eorum in Scenopegiis videlicet ac Celebritatibus adhibitæ. Ceterum, adeo nexus apud Judæos cum Judiciis erat Tubarum ille sonus, sive necessaria ducebatur adeo ante Judicium qualiscumque buccinatio, ut & amissa omnino Libertate, *Buccina* tamen, sive *tuba* in excommunicationibus uterentur suis, proferanturque testimonia, in quibus tercentum & quadrigentarum mentio fit *Buccinarum*, quibus una in Excomunicatione clanxerunt. *Lamy lib.* IV. *De Tabern. lect.* IV. *cap.* 8. Itaque inter Judicis utensilia numerabant *tubas*; כלי הריינין; *Lightfoot. Hor. Hebr. In Matth. cap.* 6. nam *Instrumentum* Judicum, ut liquet, illic fuere מקל רצועה

רצועה שופרא וסנדלא videlicet, *Virga flagellum*, *Tuba*, & *Sandalium*. Quare si ærumnis pressi, & prorsus miseri Judæi, sine sedibus ac Legibus, sine Templo ac Altare absque Sacerdotibus, absque cæremoniis, suis tamen qualibuscumque in Judiciis haud poterant abstinere a *tubis*, cur non eisdem usos eos arbitremur ad *concionem Populi Græcorum more* convocandam, dum species adhuc veteris Reipublicę vigesceret, dum sacrificio gauderent atque Templo, cujus majestas peculiaris ac Religio προσθεῖον Urbi, Gentique decus atque gloriam conciliabat; dum denique suis fruerentur Magistratibus ac Legibus, suis dum uterentur moribus; quorum unus profecto *buccinæ forensis* usu erat, aut *Concioni* convocandæ *populi*, *buccina*, sive Tuba clangere?

JACOBI LYDII
SYNTAGMA SACRUM
DE RE MILITARI
CUM NOTIS
SALOMONIS VAN TIL
LIBER PRIMUS.

Post tentata mibi Agonistica ipsum justum verumque bellum experiri decretum est. Annue cœptis summe armorum arbiter Jehovah, cujus Nominis honori, quæ damus, dedicamus, utpote Verbo tuo scripto hac nostra lucubratiuncula facem prælucere adlaboraturi. Dicenda sic distribuemus, ut omnia referamus ad aliquod ex his sex, Delectum, ordinem, arma, aciem, disciplinam, exitum belli. *Quæ totidem libris exsequi stat sententia. Magnum Lipsium secuti, cujus vestigia hic legere non est pudor. Ordiemur autem hanc telam a belli indictione, quæ rem militarem ad delectum præparavit.*

CAPUT PRIMUM

De Belli indictione. (1)

BElli indictio describitur & præcipitur *Deut.* xx. 10. 11. 12. Et Henricus Ainsworthus ex Maimonidis *de Regibus cap.* vi. *sect.* 4. 5. observat, nullam gentem fuisse deletam, nisi quæ pacem recusaret, secundum illud *Jos.* xi. 19. 20. Und argumento ἀκαίρου evincitur, contra quam alii sentiunt, neutiquam gentes Cananæas sine lege & discrimine omni a Deo internecioni destinatas, & ideo omnes pariter exscindendat fuisse ab Israelitis. Vide Seldenum de jure naturali & Gentium *lib.* vi. *cap.* xiii. Quia autem ex Hevæis Gibeonitas ratio fugisse videtur, cum dolo malo usi sunt pacis impetrandæ ergo, *Jos.* ix. respondet Maimonides *Hal. Mel. cap.* vi. §. 5. id eam ob rem factum, quia Josua necdum omnem Israelitarum cum populis inimicis agendi rationem Gibeonitis per nuntios exposuerat. Nam post introitum terræ Canaan, Josuam ait ter nuntium misisse incolis. Primum scripsisse. *Qui fugere vult, fugiat.* Deinde vero alteris literis nunciasse: *Qui dedere se vult, dedat se.*
Ulti-

Ultimis dixisse: Qui *bellum facere vult*, *faciat bellum*. Cunæus vero *lib.* II. de *Repub. Hebr. cap.* xx. Maimonidis mentem hanc fuisse scribit, quod. Etsi rite nuncium de extirpandis illis qui pacem essent repudiaturi accepissent, & ipsi, primum pacem quoque recusassent, postea tamen late victricia Israelitarum arma audientes, pœnitudine ducti, quod vera salutis media rejecissent, astu salutem quæsiverint. Cæterum quodnam illud sit horrendum flagitium, quod Amalekitas ita internecioni dedit, ut nulla nisi excidii eorum memoria relinqui debuerit, Deo sic decernente, non satis clare ex Sacra Scriptura colligi potest. Nam quod Israelitis resistere, insidiarique ausi fuerint, imo cladem inferre tentarint, non tanti est ut propterea aliis hostibus multo acerbiores videri queant. Quis enim in dubium vocet alios Israelitarum hostes non paucos idem fecisse? quos tamen divina justitia non tam horrendo exitio devovit ut Amalekitas, etsi ii Judæorum essent agnati, utpote ex Esavo oriundi *Gen.* XXXVI. 12. unde & Edomæi descendunt, quibus tamen parcere jussit idem ille Deus *Deut.* XXIII. 9. Proinde an ex Judæorum traditionibus vera causa hujus discriminis indagari queat, jam porro videndum. Rabbi Bacchai ex versione Schickardi hæc de Amalek memoriæ prodita reliquit: *Abscidit membra circumcisionis, & projecit sursum versus cœlum, dicens: Tolle, quod elegisti* (Deum nempe, circumcisionis autorem irridens) *hocque fecit languidis illis in extremo agminis, quos nubes ejecerat*. Quæ Schickardus ex Targum Jonathæ Ben Uziel desumta esse observavit, ubi in hunc modum scriptum ad ad *Deut.* XXV. 18. *Quæ occurrerunt vobis in via, cum occidit e vobis quotquot cogitarunt declinare. Hos ejecit nubes; sed excepit eos Amalek, & amputavit loca virilitatis eorum, projecitque sursum. Tunc vos Israelitæ lassi eratis* Certe זנב, quod verbi reperitur *Deut.* XXV. 18. *decaudare* Lexicographi interpretantur. Cauda autem apud Hebræos, ut nonnulli existimant, pro pene & vitilibus sumitur *Job* XL. 12. Ubi de pene Leviathanis usurpari putant. Cæterum Latinis cauda hac notione usurpatum fuit. *Cicero Epist. famil. lib.* IX. *Ep.* XXII. Papirio Pæto scribens, Caudam, ait, antiqui *penem* vocabant. *A quo est, propter similitudinem, peniculus. At hodie est in obscœnis*. Promiscue autem hæc duo vocabula usurpata constat. Horatius *lib.* I. *Serm. Sat.* III.

—— quin etiam illud
Accidit, ut quidam testes caudamque
salacem.
Demeteret ferro.

Job loco laudato *caudam salacem & testiculos* conjunxit in descriptione Leviathan. Ubi Junius *penem* intelligi annotavit, locutumque Sacrum Scriptorem *κατ' ἐυφημισμόν*. Id suadet verbum חפץ, *desideravit*, quod de pruritu & libidine venera capiendum. R. Salomo Jarchi in comment. ad *Deut.* XXV. 18. scribit Amalekitas nefanda, *sed ipsis consueta libidine, Israelitas incestasse*. Et קרה, accidit (ut est *cap.* XXIII. *com.* 10.) de accidente pollutionis interpretatur, quoniam abusi sunt illis pædicando. Proin videtur hoc in vilipendium & comtemtum circumcisionis factum. Ita e stercore gemmas colligere non est pudor. Hæc clarigationis Romanę & fecialium vicem præstabant. Absque qua si esset, non justum bellum sed latrocinium reputabatur, & tunc de captivis tanquam latronibus supplicium sumi posse juris periti tenent. Quę ratio Genevenses impulit ut morti damnarent aliquot Sabaudos, qui nullo bello indicto, cum scalis admotis clam in urbem irrepsissent, capti fuerant. Videsis Besoldi Dissertationem Philologicam de Arte jureque Belli *cap.* V. §. 4. Exempla talis belli indictionis sunt porro in novem tribubus *Jos.* XXII. 13. &c. in Jephta *Jud.* XI. 12. Israelitis *Jud.* XX. 12. 13.

Nec verbis duntaxat fiebat olim hæc clarigatio bellique indictio, sed etiam signis cæremoniisque variis. (2) Romani hasta in hostium fines emissa eam peragebant, ut Gellius autor est *lib.* XVI. *cap.* IV. Diodorus Siculus *lib.* XVII. Statius, principio *lib.* IV. Theb. Adde Valtrinum de Re Militari *lib.* I. *cap.* XI. ubi de *hasta cruenta*. Judæis olim simile quid in more positum fuisse videtur; atque ejusce rei vestigium latere in verbis Hymnographi (3) Hymno LX. comm. 10. 11. *In Idumæam extendam calceamentum meum: mihi alienigenæ subditi sunt. Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam?* Vide etiam Hymnum CVIII. comm. 10. Non me latet quid viri docti hic commententur, & quid Gatakerus erudite ad hunc locum observarit in Cinno *lib.* II. *cap.* XII. Nihilominus ad calcei in hosticum emissi & conjecti signum non incommode referri posse arbitror, quo indicetur non prius eum qui conjecit discessurum, quam terra aut ur-

be

be illa, in quam conjecit calceum illum, potitus fuerit. Nisi pro calceo *chirothecam* ponere fatius fuerit. Utrumque enim vocabulum נעל significat, utpote deductum a verbo נעל, *clausit, obseravit. Ut calceus* pedem vel, *chirotheca* manum claudens & constringens significetur. Sicuti etiam nostratibus chirothecæ calceorum nomine indigitantur, tum Hand-schoenen eas appellant. Sic autem Victorinus Bythnerus, olim in Æde Christi, quæ Oxonii est, Hebreæ Linguæ Prælector in Psalmorum Analysi Critico practica ad hunc locum scribit: Super Edom conjiciam calceum meum *i. e. redigam in potestatem. Vel (super Edom conjiciam)* chirothecam meam. *Mos enim antiquus erat, cum urbs aliqua obsideretur, ut chirothecam rex projiceret intra mœnia urbis, significans se ab illa non recessurum nisi ea potita.* Unde fortassis nobilium ac virorum militarium illa consuetudo, ut, chirotheca ad adversarium missa, eum invitent & provocent ad duellum sine missione. Quo spectat illud Renati factum, qui Alphonsum regem Arragoniæ, chirotheca militari oblata, ad bellum provocavit, ut observatum Besoldo, loco supra laudato. Nec non veterum Saxonum consuetudo in probatione innocentiæ per Duellum, ubi accusator periculo vitæ suæ provocare accusatum tenebatur oblatione chirothecæ, quam nisi acciperet accusatus, criminis manifestus censebatur. Quam consuetudinem late persequitur accurateque describit Versteganus in Restitutione Antiquitatum Anglicarum *pag. 64.*

NOTÆ IN CAPUT I.

(1) GRæcos ac speciatim Athenienses in bellorum indictionibus haud absimilem secutos fuisse modum, in *Ant. Græcis Joh. Pfeifferus* ostendit *Lib. 3. cap. 24.*

(2) *Rigaltius* in notis ad Onesandri strategeticon p. 23. monet, quod Romani posterioribus seculis non hastam, sed gallinaceum projecerint: quod probat ex *Joh. Tzetzis Hist. Chil.* v. cujus verba ita se habent. Ἀλέκτορα μόνον ἐκφέρειν, ὥσπερ μάχιμον σύμβολον συγκροτῶν. Et recte pugnace animali pro bellico signo usi sunt, cum ex eo quoque agonistica sibi milites pararent: nam in illius ventre lapides repertos, ore aut brachio gestatos, robur virtutemque pugnantibus addere credebant.

(3) Hunc locum etiam post *Gatakerum* pluribus excussit amicus noster *Ant. Bynæus,* in limatissimo opere *de Calceis Hebræorum.*

C A P U T II.

De militum delectu, & collectione per signa erecta.

SIgnum sive vexillum erigebatur, ubi delectus militum erat faciendus antiquitus. Lipsium audite id autorum veterum testimoniis afferentem. Signum, inquit, tunc ex arce tollebant. Arnobius inter ea quæ olim usitata postea abolueraut: *cum paratis bella, signum monstratis ex arce.*

His adde Ciceronem *lib.* x. ad Atticum *ep.* XVII. Et Philipp. v. Numquando *perditis civibus vexillum, quo concurrant, defuturum putatis?* Macrob. Saturn. lib. I. cap. XVI. *Justi sunt continui triginta dies, quibus exercitu imperato, vexillum russi coloris in arce positum est.* Similia habet Festus.

Allusum a Salvatore nostro videtur Martino de Roa Singularium lib. I. cap. I. cum dixit Joh. XII. 32. *Et ego si sublatus fuero e terra, omnes traham ad me ipsum.* Sic enim locum illum producens ait: *Nempe concurrent velut ad signum milites. Ipse enim Christus solus & Signum & Signifer. Quia ipse signum prætulit, nempe crucem portavit, & in cruce clavis suffixus est, ut crucis vexillum compleret.* Nec abludit etiam illud *Es.* v. 26. *Et elevabit signum in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ: & ecce festinus velociter veniet.* Ubi hostes, quasi vexillo erecto, congregandi & adversus Judæos incitandi, ut bello eos persequantur, describuntur. Certe ad signorum erectionem in militia hoc loco respici magni commentatores ad eum locum annotarunt, quorum verba adducit Arnoldus Bootius *Animadv. Sacr. lib.* I. *cap.* VII. ad *Es.* XI. 12. cum de gratiosa ad Deum & Ecclesiam convocatione gentium sermo est, *Et levabit* inquit *signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Judæ colliget a quatuor plagis terræ,* Nam comm. 10. præcessit. *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Sic Es. XIII. 2. *Super montem caliginosum levate signum, exaltate vocem, levate manum, & ingrediantur portas duces.*

Finis autem *sublationis* signi non unus fuit in Militia. Erat enim cum signum elevaretur ad militem legendum (1) exercitumque colligendum & convocandum. Erat etiam cum vexillum erigeretur ad militem jam conscriptum & collectum continendum, ne dispergeretur te-

temere, sed, vexillum intuens, ordinem ac stationem suam servaret sedulo. Utrumque illum finem respexit Salomo *Cantic.* II. 4. cum sponsam introducit sic magnitudinem & efficaciam amoris Sponsi sui celebrantem: *Introduxit me in locum vini, habens pro vexillo* (2) *amorem erga me.* Vidit hoc Junius, qui hoc modo ad illa verba commentatur: *Unico suo amore erga me, velut Insigni, ob oculos posito, animum meum ad se pertrahens, ut milites a duce* Convocatur & continentur *sub signis*. Nec temere id excidit magno Theologo. Nam hæc duo amoris Christi effecta Spiritus Sanctus alibi expressit quam luculentissime. *Hos.* III. 5. *Postea reversi Israelitæ quærent Jehovam Deum suum, & Davidem regem suum, & pavidi accedent ad Jehovam & ad bonitatem ejus ultimis temporibus.* En primum effectum. Et II. *Cor.* V. 14. *Charitas illa Christi constringit nos* ut Beza transtulit. At Græcus textus habet συνέχει ἡμᾶς *continet nos* (ut Varro de vino in Satyris dixit, *hoc continet coagulum convivia* ne nimirum convivæ facile discedant ac dilabantur) Quibus Apostoli verbis nihil elegantius & ad rem de qua agimus aptius dici potuit; adeo ut alterum vexilli sive signi militaris effectum liquido demonstrent. Erat denique cum elevaretur ut jam conscriptus de futuro mox prælio, signi erectione moneretur miles, de quo Cæsar *lib.* II. de Bello Gall. *Cæsari omnia uno tempore erant agenda; vexillum proponendum, quod erat insigne, cum ad arma concurri oporteret.* Alia loca differo in sequens caput. Erat denique cum ejusmodi signi propositione & elevatione prælium ineundum Imperator indicaret. De prima signi erectione Esaias accipiendus; nisi alicubi invitationem ipsius exercitus jam collecti ad iter occipiendum, signi erectione simul notari velimus. Nam signo erecto ac sublato etiam miles proficiscebatur. Quod ita accipiendum, ut quæ fixa aut immota certo loco antea fuerant, nunc, ubi moveret exercitus, tollerentur & erecta auferrentur a proficiscentibus. Quod erat *movere signa* Romanis, est αἴρειν τὰ σημεῖα Græcis. Autorum testimonia compluria videsis in Bootio, libri supra laudati cap. VIII. Cum itaque נשא non *erigendi*, & in *altum extollendi*, sed & simpliciter *ferendi* aut etiam *auferendi* significationem habeat, non abs re ambigunt hic viri magni, utpote Esaia verbum id ubique usurpante. Porro in ejusmodi delectu militum cum erectione signi *tubæ clangor* sese jungebatur. *Es.* XVIII. 3. *Omnes habitatores orbis qui* moramini in *terra, cum elevatum fuerit signum in montibus, videbitis, & clangorem tubæ audietis. Jer.* IV. 21. *Usquequo videbo signum?* (נס) *audiam vocem buccinæ?* Intelligere signum erectum & in altum sublatum, cui clangor tubæ sit additus. Et *Jer.* LI. 27. *Levate signum in terra: clangite buccina in Gentibus.* Quia vero hæc duo conjungebantur, ideo etiam *clangor tubæ* militum delectum & convocationem denotare interdum assolet. *Ezech.* VII. 14. *Jud.* VI. 34. I. *Sam.* XIII. 3. *Hos.* V. 8. Cæterum de signo erecto in muris urbium devictarum in triumphum dicendi infra dabitur locus.

NOTÆ IN CAPUT II.

(1) HUC facit locus *Psal.* 60. 6. quem Cl. Coccejus vertit *dedisti timentibus te* נס *signum* להתנוסס *ad concurrendum* Textus *Davidem* respicit, quem Deus populo præfecerat Regem, & belli ducem, ad quem accedere debebant tribus, aliquandiu ab eo abalienatæ, ut bella Dei adversus hostes felicius gererent.

(2) In eum finem vexilla erigebantur inter Israelitas, ut quilibet se adjungeret suis. Vid. *Num.* 1. 15. 2. 2.

CAPUT III.

De Auspiciis & Ominibus in bello gerendo aut suscipiendo observatis.

APud *Ezech. cap.* XXI. *comm.* 21. de Rege Babylonico, exercitum educente & consilium ineunte, utrum Ammonitas an Judæos bello esset petiturus, sic legitur: Stetit enim rex Babylonis in *bivio, in capite duarum viarum, divinationem quærens, commiscens* (proprie *poliens*) *sagittas: interrogavit idola, exta consuluit.* Ubi Hebræa verba postrema proprie sonant. *Interrogavit Teraphim, respexit in jecore*, vel *jecur inspexit*. De *Teraphim* (1) ut dicamus hic locus non sinit; de illis acturi (si Deus vitam tempusque sufficerit) in Syntagmate de Idololatria. Interim si cui ad hæc digredi lubet, videat Seldenum de Diis Syris Syntagm. I. *cap.* II. Gregorium Francum in Lexico Sancto *pag.* 357. & Thomam Godvvinum in Mose & Aarone *lib.* V. *cap.* IX. Nunc de *inspectione jecoris* agendum. Est hæc ipsissima σπλαγχνοσκοπία & ἡπατοσκοπία, quæ, a Chaldæis orta, Nebucadnezarum regem habuit cultorem, qui, (ut secundum harusp icum loquar disciplinam) ne vitio ageret & inauspicato bellum aggrederetur,

tur, exta inſpicere & jecur ſcrutari in rem ſuam fore exiſtimavit. Itaque in genere affirmatur, regem artibus ſuperſtitioſis & magicis ſe dediſſe, *divinationem quærendo*. Deinde vero perſcrutatum, an bellum feliciter ſuſcepturus eſſet, *interrogando Teraphim*. Denique, quia dubitabat an exercitum ducturus eſſet adverſus Judæos, an adverſus Ammonitas, *jecur inſpiciendo & commiſcendo ſagittas*, de eo certiorem fieri voluiſſe. Hæc qua ratione & quo more recepto facta ſint inquirendum. Jecur a ſiſſiculatoribus aut ſectoribus inter σπλαγχνοσκοπίαν accuratius præ aliis extis inſpectum fuiſſe hic locus evincit. Suffragatur Briſſonius de Formulis *lib.* I. ubi de hoc argumento diſſerit, & docet haruſpicinam inde ἡπατοσκοπικὴν τέχνην dictam Phlegonti *lib.* de Mirabilibus. Triſtiſſimum erat præſagium, ſi caput in hepate deſideraretur, aut ſi in hepate deeſſet lobus, unde de Pythagora haruſpice agens Arrianus *lib.* VII. de geſtis Alexandri aliquoties ἄλοβα ἥπατος meminit, ut diri hominis. Malum quoque portendebat hepar ſine capite, ut ex Valerio Max. *lib.* I. *cap.* VI. & Plinio *lib.* XI. *cap.* XXXVII. claret, cum narrant, Marcello voluntatem Deorum ſolemni ſacrificio explorante per extiſpicium, primæ hoſtiæ *jecur ſine capite* inventum. Adhæc in extis ipſoque jecore pars una *familiaris*, altera inimici vel *hoſtilis lateris* nomen vicemque ſortiebatur. Et prout ille ſe habebant bonum malumve præſagiebant haruſpices. Ut ex Cicerone, Livio, Seneca, Lucano idem Briſſonius accurate demonſtrat; Imprimis ex Lucano *lib.* I. ubi agit de extis ab Arunte haruſpice inſpectis:

> *Cernit tabe jecur madidum; venaſque minaces*
> *Hoſtili de parte videt: pulmonis anheli*
> *Fibra latet, parvuſque ſecat vitalia limes.*
> *Cor jacet, & ſaniem per hiantes viſcera rimas*
> *Emittunt.* ....

Ad quem vetus interpres a Briſſonio laudatus, *Diverſæ*, ait, ſunt *venæ*, *quas haruſpices* Cellas dicunt, *hoſtium*, *amicorum*, *& alia hujuſmodi. Cum ergo accipiunt jecinora intelligunt quæ cella nec eat, quæ pars ſaliat. Igitur dum vident de* Hoſtili parte *venarum pulſus emergere*, *ſignificari prælium recognoſcunt*. Quod etiam ex Seneca in Oedipo *Act.* II. *Sc.* II. dilucet, cum ſigna triſtia deſcribens canit:

> *Hoſtile valido robore inſurgit latus.*

Ut pulſantes & cum impetu ſubſilientes atque inſurgentes partes hoſtiles mala portendiſſe videantur; atque ita Rex Babylonis in duplicem hoſtem moturus & in mactato pecore jecur ſcrutari certus, huic parti Ammonitarum, illi Judæorum nomen attribuerit, ut intelligeret, utrum populum ſatius eſſet bello petere, ut minus minacem, adeoque ſuperatu faciliorem. Haud abſimilem in modum idem exploravit (2) *commiſcendo ſagittas*; id eſt, in urnam miſſis ſagittis (nam ex vaſe aut urna ſortes eductæ etiam temporibus antiquiſſimis *Joſ.* XIX. I. & I. *Chronic.* XXIV. 7.) quibus hoſtium nomina erant inſcripta, earumque una exemta, poſtquam, urna mota, confuſæ erant, ne quis conſulentem fallere poſſet, per ſortes deorum ſuorum voluntatem inveſtigando. Hieronymus rem egregie explanat, ſic Ezechielem explicans. *Stabit in ipſo compito, & ritu gentis ſuæ, oraculum conſulet, ut mittat ſagittas ſuas in pharetram, & commiſceat eas inſcriptas, ſive ſignatas nominibus ſingulorum, ut videat cujus ſagitta exeat, & quam prius civitatem debeat oppugnare.* Hanc autem Græci βελομαντίαν ſive ῥαβδομαντίαν nominant. At LXX. habent Στήσεται βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν, ἐπ' ἀρχῆς τῶν δύο ὁδῶν, τοῦ μαντεύσασθαι μαντείαν, τοῦ ἀναβράσαι ῥάβδον, καὶ ἐπερωτῆσαι ἐν τοῖς γλυπτοῖς. *Stetit Rex Babylonis ſuper antiquam viam, in principia duarum viarum, ut oraculum petat, ut bacillum ferveſaciat, & interroget ſculptilia.* Ubi τὸ ἀναβράσαι, *ferveſacere*, reſpicit agitationem & concuſſionem ſagittarum in urna aut vaſculo unde eximebantur: nam talis concuſſio eas quaſi caleſaciebat. At, inquies, hæ ſagittæ τοῦ ῥάβδου nomine venire non poſſunt. Fateor. Eapropter vero Alexandrini Codicis lectio perplacet, quæ habet ῥαβδία, *bacillos* ὑποκοριστικῶς & πληθυντικῶς. Ita ut iſthoc vocabulo denotentur lignei ſagittarum calami. Qua ratione ſortitionis modus ſatis clare dilucet. Juvat cum hiſce atque talibus conferre Taciti de Germanis verba: *Sortium conſuetudo ſimplex. Virgam fructiferæ arbori deciſam in ſurculos amputant, eoſque notis quibuſdam diſcretas ſuper candidam veſtem temere ac fortuito ſpargunt. Mox, ſi publice conſulatur, ſacerdos civitatis; ſin privatim, ipſe pater familiæ precatus Deos; cœlumque ſuſpiciens, ter ſingulos tollit, ſublatos, ſecundum impreſſam ante notam, interpretatur &c.* Si cui vero τὸ ἀναβράσαι ῥάβδον retinere eſt lubido, ad ῥαβδομαντίαν referat per me licet. Ea enim

Orien-

Orientalibus uon insolens. Hos. IV. 12. *Populus meus in ligno suo interrogavit, & baculus ejus annunciavit ei*. Medis hanc usitatam docat Nicandri Scholiastes. Vide Maimon. Vossii *pag.* 152. Lignum plerique exponunt lignea simulachra. Nisi ipsum informe lignum intelligere velimus. Ita enim Alaxander ab Alexandro *lib.* VI. *cap.* XXVI. *Primos enim qui antiquissimi fuerunt hastas colere cœpisse, aut ligna delibrata corticibus pro Diis veneratos accepimus*. Autor hujus rei Festus: *Delubrum dicebant sustem delibratum, hoc est, decorticatum, quem venerabantur pro Deo*. Neve mirere, columnas itidam, simulachrorum loco, cultas accipe ax Clemente Alex. Stromate I. Πρὶν γὰρ ἀκριβωθῆναι τὰς τῶν ἀγαλμάτων σχέσεις, κίονας ἵστωντες οἱ παλαιοὶ, ἔσεβον τούτους ὡς ἀφιδρύματα τοῦ θεοῦ. Quod idem observat Eusebius de præpar. Evang. *lib.* Sad hæc fortassis non sunt hujus loci. De *baculo* respondente aut futura annuncianta dicendum ast. Qua enim ratione id fieri consueverit disquirare operæ arit pretium. Paulus Ricius ad mandatum Mosaicæ Legis prohibens LII. *non inveniantur in te, qui lignorum frustulis ariolentur*, hæc habet: *Latina editio* ariolos sciscitentur. *Arioli appellatio quamvis ab ea, quæ junta aras fieri consuevit, divinatione dicatur, ampliori tamen significatu quodvis vaticinii genus ostendit. Hic vero id pro certa quadam divinandi lege sumitur, quam insana olim gentium multitudo lignorum frustulis exercuit. Samta enim ligni particula, cujus in uno laterum detracta sit cortex, in altero autem relicta, exinde ligno bis in altum projecto, si primo jactu frustuli supinati jam humi decorticata & candida facies apparuerit; secunda vero projectione crustosum & obscurum latus se ostenderit, hospitem faustumque gerendarum rerum eventum denunciat. Si vero obscurior facies primo, & candida secundo se obtulerit, atram & infelicem præsagiunt sortem. Quod si utroque jactu se detectum cortice latus ostenderit, futurum inter utrumque successum indicat. Contra quos exclamavit Oseas Propheta: Populus meus in ligno suo interrogat, & baculus ejus enunciat sibi*. Quæ ex R. Mose Samsonis F. desumpta, præceptum idem axplicante, Martinus Deltius, eum laudans, manifestum facit. Idem tamen ex Theophylacto in Oseam hæc adscribit: *Virgas duas statuentes carmina & incantationes quasdam submurmurabant: deinde virgis, dæmonum operatione aut effectu, cadentibus; considerabant quonam utraque earum cederet, antrorsumne an retrorsum, ad dexteram vel sinistram. Sicque tandem responsa dabant insipientibus, virgarum casu pro signis usi*. Miram sana Delrius virgis in divinationibus rebusque divinis efficaciam ab antiquo adscriptam demonstrat *Disquis. Mag. lib.* IV. *cap.* II. *Quæst.* VII. *Sect.* I. *Superstit.* 12. & 17. Eaque superstitio orta videtur ex virga florente, per quam Aaroni confirmatum sacerdotium. *Num. cap.* XVII. Alium vero divinandi modum ex Cyrillo profert: *Sumtis duabus virgis, quædam arcana κατᾴδον, & sic illa verborum incantatione faciebant, ut energia diaboli, inclinarentur & flecterentur virgæ: & tunc observabant, in quam partem se flecterent, utrum ad dexteram an ad sinistram, & sic populo respondebant*. Joh. Drusius daniqua per *baculum* intelligit imagunculam, quæ arat in baculo: quia magi dæmonem etiam in baculo circumgestare solent. E tam variantibus sententiis prudens lector eligat, quam minoribus difficultatibus obnoxiam arbitratur. Illud autem ἀναβράσσει LXX. Interpretum existimum respicere ejaculationem sive evibrationem virgarum seu bacillorum. Nam ἀναβρασθῆναι apud *Apollon. Argon. lib.* II. in illo ---- ὦρτο δὲ πολλὴ ἅλμη ἀναβρασθεῖσα, *æstu & fervore maris elata*, ut facile de elatione & in altum jactatione accipi queat. Sin id nimis frigidum, spiritus immundi, virgas subintrantis, & moventis, actionem intelligas licet, da quo illa ---- *agitante calescimus illo*. Ita quidem ut virgæ hoc pacto & operationa dæmonis incaluerint & fervefactæ fuariut.

Omina insuper captabant e rebus variis. Sermo ore prolatus in omen raptus interdum, I. *Sam.* XIV. 9. 10. ad quem locum videsis, quæ observavit Petrus Martyr. Cum tempore plane alieno & inopportuno Alaxander Magnus anum vatidicam ad vaticinandum compelleret, & illa diceret; *Invicibilis es, ut video mi fili*, id fausti præsagii loco accepit, ut in vita ejus Plutarchus memoriæ prodidit. Alia id genus lectu oppido quam jucunda recenset Molinæus in Vata *lib.* III. *cap.* XIX. Nomina militum observata ut ominosa. Id quomodo fieret, docent autorum veterum scripta. Cicaro da *Divinat. lib.* I. *In delectu Consules observant, ut primus miles fiat bono nomine. Festus: Lacus Lucrinus in vectigalibus publicis primus locatur eruendus* (*Lipsius legit fruendus*) *ominis boni gratia; ac in delectu censuve primi nominantur Valerius, Salvius, Statorius*. Principiis enim omnia inesse credebant, ut ex Ovidio *lib.* I. Fastorum liquet. Adhæc diri ominis res habetur, si signa ægre suis locis avellerentur. Florus sic accipiendus *lib.* II.

cap. VI. cum ait: *Imminentem temerario duci cladem predixerant insidentia signis examina, & aquilæ prodire noctntes, & commissam aciem secutus ingens terræ tremor.* Adde Lucani verba mox laudanda. Nec non si signa solito graviora signiferis inter gestandum incumberent. Erant autem in se satis ponderosa, uti Herodianus *lib.* IV. tradit: Τὰ τῶν στρατοπέδων σύμβολα ἐπιμήκη ὄντα, καὶ χρυσοῖς ἀναθήμασι πολλοῖς κεκοσμημένα μόγις ὑπὸ τῶν γενναιοτάτων στρατιωτῶν φερόμενα ἐπιθεὶς τοῖς ὤμοις, φέρει. E contrario bonum omen erat, si signa militaria essent levia, & sponte quasi in bellum ruerent. Quod eleganter allusit & expressit Claudianus de Bello Gildon.

> *Heracleam suus Alcides, Joviamque cohortem*
> *Rex ducit Superum; premitur nec signifer ullo*
> *Pondere: festinant adeo vexilla moveri.*

Leporis occursus infaustus creditus juxta veterem senarium in Astrampsychi Oneirocritico:

> Φανεὶς λαγωὸς δυστυχῆ ποιεῖ τρίβον.
>
> *Conspectus lepus infelix facit iter.*

Talis fuit occursus ille leporis in castris Philippi Valesii Galliæ regis, qui omnes commovit milites partim ad jocosum clamorem, partim ad arma serio capienda, veluti prima acie jam laborante ab hostium incursu; ut ex Frossardi *lib.* I. narrat Besoldus. Nam, inquit, diu post infausto Marte rex ille pugnavit. Cui duo alia contraria exempla, quæ in annales iverunt, opponere necessarium esse duco. Archidamus Spartiata Corinthiorum urbem aggressus, ubi leporem ex loco urbi vicino excitatum animadvertit, omine in hostes converso, urbem captu facilem esse exercitui facile persuasit, utpote sub mœnibus lustrum nidumve leporinum habens, ubi illa timida animalia tuto degerent: unde facile esset conjectare, minime bellicosam esse eam civitatem, nec diu repugnaturam, sed brevi ad deditionem posse compelli. Haud multo absimilem in modum, Arnulpho Imperatore Romam obsidione cingente, militum clamore ac tumultu lepus e latebris excitus, urbem versus cursum direxit, quem dum temere milites insequuntur, Romani præsidiarii, qui in propugnaculis excubabant, urbem eo impetu peti ab inimicis rati, nec se pares resistendo tanto exercitui pervidentes, stationibus desertis pariter omnes interiora urbis petiere. Quo casu in consilium verso obsessores, sellis equorum & veterinorum ad mœnia in cumulum aggeremque congestis, urbem nullo negotio ceperunt plane leoninam, vincendi occasionem suppeditante occursu leporino. Etiam dirum omen erat, ubi proditturo in aciem exercitu apes signa circumsidere visæ. Quod præter Florum supra mihi memoratum Lucanus quoque indicat *lib.* VII.

> *---- Ereptaque pila liquavit,*
> *Æthereoque nocens fumavit sulfure ferrum,*
> *Nec non innumero cooperta examine signa,*
> *Vixque revulsa solo.*

Item Silius Italicus *lib.* VIII.

> *Nec densæ trepidis apium se involvere nubes*
> *Cessavere aquilis.*

Compluria alia prodigia, atque omina etiam nostri seculi Historiographis observata congerere non est otium. Uti nec ominosa bellandi tempora describere decretum est. Horum curiosus adeat Robertum Valturium de Re Militari *lib.* VII. *cap.* I. & Delrium Disquisit. Magic. *lib.* III. *part.* II. *Quæst.* IV. *Sect.* 6. Inter prodigia, quæ M. Crasso in exercitu ejus imminentem cladem portenderunt etiam id fuit, quod *aquilarum altera vix convelli a primipilo potuit: altera Ægerrime extracta in contrariam ac ferebatur partem, seipsam convertit*, ut est apud Valerium Maximum *lib.* I. *cap.* VI. Quod Dion pluribus persecutus est *lib.* XL. Hoc in signis curribus impedimentisque militaribus superstitiose, pro more, observasse Ægyptios observo ex *Exod.* XIV. 24. 25. *Fuit autem in vigilia matutina cum prospectaret Jehovah ad castra Ægyptii in columna ignis & nubis; ut funderet castra Ægyptiorum; Ablatisque rotis curruum ejus* duceret eum tarde, Hebraice & proprie *cum gravitate*. Chaldæus Paraphrastes habet: *Ita ut difficulter eos* (currus) *ducerent*. Hinc enim factum quod sequitur, scilicet, ut Ægyptii male sibi ominatentur, *Quamobrem dicebat Ægyptius: Fugiam a conspectu Israelitarum. Nam Jehovah pugnat pro eis contra Ægyptium*. Itaque male sibi ominabantur Ægyptii quod rotas curruum tarde difficulterque moveri sentirent, cum e contrario felicis expeditionis signum sine

rotæ

rotæ curruum *similes turbini*, & ocyores Euro, quales *Ef.* v. 28. Babyloniis attribuuntur. Quoad ſigna facile aut ægre evulſa locis ubi erant defixa, obſervant docti, iſtiuſmodi auſpicia dicta fuiſſe *auſpicia ex acuminibus*. Cicero lib. 1. de Divinit. *Ex acuminibus, quod totum auſpicium militare eſt, M. Marcellus totum omiſit*. Idem lib. 11. de Nat. Deorum: *Negligentia nobilitatis, Auguriorum diſciplina omiſſa, veritas auſpiciorum ſpreta eſt, ſpecies tantum retenta. Itaque maximæ Reip. partes, in his bella, quibus Reipub. ſalus continetur, nullis auſpiciis adminiſtrantur, nulla perennia ſervantur, nulla ex acuminibus*. Arnobius quoque *lib.* 11. *Aut Martium diſcrimen obeuntes, ſpem prælii ſumitis, & ex acuminibus auſpicatis*. Quibus locis male ab aliis ex agminibus ſubſtitui clarum eſt. Ea ſigna, quæ in caſtris fixa acuminibus ſtabant, ſi difficulter evellerentur malum eventum augurari credebantur: Contra vero, ſi facile evellentem ſequerentur. De quo vide Servium ad illa Maronis *lib.* XI. Æneid.

---- Ubi primum vellere ſigna
Annuerint ſuperi, pubemque educere caſtris.

Si cui hæc non ſufficiant, adeat Caſperii Gevartii *Elect. lib.* 1. *cap.* 11. Spreta verum paſſim hæc atque ejuſmodi ſacerdotum idololatricorum & ethnicorum vaframenta a cordatioribus & plane irriſa. Pruſias rex, cum Hannibali apud ſe exulanti pugnare placeret, negabat ſe audire, quia exta prohibeant. Cui Hannibal: *An tu caruncula vitulinæ plus credis quam veteri Imperatori?* & præclare Varro dixit, mirum eſſe ſi Dii ſua decreta incluſerint ſtercori beſtiarum. P. Claudius obnuntiantibus auguribus & referentibus, pullos caveæ edere noluiſſe, arreptos miſit in aquam, dicens: *Si nolint edere, bibant*. Cum Catoni veluti ſiniſtrum omen annuntiatum eſſet, mures caligas ejus arroſiſſe: ille lepide eludens omen, reſpondit apud Ciceronem *lib.* 1. de Divin. Longe mirabilius fore ſi caligæ mures arroſiſſent. Joſephus in Appionem lepidam habet narrationem ex Hecatæo, qui refert ſe in expeditione Alexandri fuiſſe, contendiſſeque ad rubrum mare cum Judæis aliquot equitibus, qui ſeſe comites addiderant; interque eos fuiſſe Moſollamum, hominem animoſiſſimum, qui jaculandi peritia omnes & Græcos & barbaros anteiret. Ibi, cum properantem exercitum augur quiſpiam ſiſteret, propterea quod alitem ſedentem conſpiceret, ex cujus volatu captare omen itineris parabat, e veſtigio Moſollamum, correpta ingenti ſagitta, confixiſſe alitem, atque inſuper amarulento joco ſtultitiam eorum incuſaſſe, qui miſeram avem alieni conſciam fati crederent, cum ignara ſui eſſet. Neque enim ſciviſſe eam, quantum periculi ei a Moſollamo Judæo immineret. His conſimilia narrat Theodoretus *lib.* VI. de Græcarum affectionum curatione, quæ ex verſione Zenobii Acciaoli, adſcribam: *Antipho* (inquit) *cum videret quendam graviter ferre, ſibique ominoſum fore id ſuſpicari, quod ſus apud ſe fœtus, quos enixa fuerat, ambediſſet, Gendæ, inquit, hoc ſigno, quoniam, fame affecta, filios tuos minime comedit. Simile vero huic eſt quod Bion dixiſſe fertur. Nam is quoque hujuſmodi ſuperſtitiones irridens Quid mirum eſt, inquit, ſi mus, cum non haberet quicquam quod eſſet, panarium ſaccum corroſit? Illud ſane mirandum contigiſſet, ſi, ut Arceſilaus jocans dicere ſolebat, murem ſaccus comediſſet. Diogenes autem, cum forte piſtillo ſerpens ſe advolviſſet, factumque id valde quidam admiratus, portentum eſſe opinaretur, ne quæſo, inquit, mirare. Magis enim præter opinionem accideret, ſi piſtillam recto ſerpenti ſe advolviſſet*. Plinius ipſe alioquin harum ſuperſtitionum curioſiſſimus obſervator *lib.* XXVIII. *cap.* 11. in ipſa augurum diſciplina conſtare ait, *neque diras, neque ulla auſpicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes obſervaſſe ſe ea negaverint*. Denique translatium eſt illud Catonis dicentis, mirari ſe, haruſpicem poſſe riſum continere quoties videret haruſpicem. (3)

NOTÆ IN CAPUT III.

(1) DE hiſce (anſam præbente *Spencero l.* 3. *d.* 7. *ſect.* 3.) nuper diſtinctius egerunt, Spenceri conjecturas ad examen vocantes viri eruditi *Cl. Witſius* in Ægyptiacis *lib.* 1. *cap.* 8. & *Ant. van Dale* de divinationibus idololatricis *cap.* XI. *p.* 658. Lectione digna etiam eſt de hoc argumento diſſertatio *Aug. Pfeifferi* dubiis ſuis vexatis ſubnexa.

De divinationibus & ſortilegiis multa etiam congeſſit *Joh. Cunrad. Dietericus in antiq. Biblicis pag.* 653. &c.

(2) *Menochius* de *Republic. Hebr. libr.* 4. rem ita factam perhibet, ut Rex in bivio conſtitutus, commiſcuerit ſagittas, in Pharetram illas conjiciens, ſcriptis duarum civitatum nominibus ad quas oppugnandas pergere habebat in animo, earum unam puer aliquis, neſciens quid illis eſſet inſcriptum, extraxerit, atque *Jeruſalem* nomen egreſſum fuerit, atque ita regi hujus expugnandæ ſteterit ſententia.

De antiquorum *rabdomanteia*, variiſque ejus rationibus in divinationibus adhibitis, videri poteſt *Celius Rhodiginus libr.* 7. *ant. lect. cap.* 29.

(3) Qui plura velit gentilium haruſpicinam & extiſpicia ridentium teſtimonia, adeat *Ant. van Dale* diſſertatione de divinationibus *cap.* 2. *pag.* 394. & *Nau-*

& *Naudæi* de studio militari opus *lib.* 2. xv. 6. Liceat mihi *Ennii* Poetæ antiquissimi carmen opponere.

> *Non habeo denique nauci Marsum Augurem,*
> *Non vicanos Haruspices, non de circo Astrologos,*
> *Non Isiacos conjectores, non Interpretes Somnium,*
> *Non enim sunt ii aut arte divini, aut scientia;*
> *Sed superstitiosi vates, impudentesque Arioli,*
> *Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat,*
> *Qui sui quæstus causa fictas suscitant sententias.*
> *Qui sibi semitam non sapiunt alteri monstrant viam.*
> *Quibus divitias pollicentur, ab his drachmam petunt.*

CAPUT IV.

De ætate conscribendorum militum. Peccatum Davidis in numerando populo quale fuerit. Juvenes & electi *cur milites appellati. Loca* Eccles. XII. 1. Marc. XIV. 51. & Psalm. LXXVIII. 31. *explicata. Vacatio a militia quibus concessa.*

AD militum conscriptionem alludi puto *Ps.* XXII. 31. (horum) *semen numerabitur Domino in quacunque ætate. Et Ps.* LXXXVII. 5. 6. *Ideo de Zione fore ut dicatur: Hic & ille vir genitus est in ea; ipsumque stabiliturum eam Excelsum: Jehovam annumeraturum conscribendo populos, hic genitus est ibidem excellentissime.*

(1) Vigesimus autem annus militiæ idoneus habitus inter Judæos. II. *Chron.* XXV. 5. *Amasia congregatis Judæis, constituit eos per familias paternas Chiliarchos & Centuriones in toto Juda & Benjamine: & recensens eos a nato viginti annos & deinceps, invenit eorum trecenta millia delectorum (aptorum) ad prodeundum in militiam, prehendentium spiculum aut clypeum.* Atque id Deus per Mosen præcepit in deserto *num.* 1. 2. 3. *Recensete capita universi cœtus filiorum Israelis &c. A nato viginti annos & supra, omnes aptos ad egrediendum in militiam in Israele: recensebitis eos per exercitus ipsorum tu & Aaron.* Ubi Junius observat, non solum excludi ætate minores, sed etiam causarios omnes, quos senium aut adversa valetudo gravabat. Similiter comm. 22. Et *cap.* XXVI. 2. 4. nec non XIV. 29. & XXII. 11. item *Exod.* XXXVIII. 26. At vero apud Romanos non nisi post septimum decimum ætatis annum (2) expletum militiæ nomen dabatur lege C. Gracchi, qui cavit νεώτερον ἕπτα ἐτῶν ϗ δέκα μὴ καταλέγεσθαι ϛρατιώτην. Idemque Tubero apud Gellium *lib.* x. *cap.* XXVII. testatur a Servio Tullio Romanorum rege institutum. Nam minores septendecim annis pueros esse censuit. Firmiorem ergo ætatem elegit Deus ad militiam in populo suo. Ab anno autem decimo septimo ad quadragesimum quintum *juvenes* dicebantur, *eo quod Rempub. in re militari possent juvare*, ut habet Censorinus de Die natali *cap.* XIV. Inde est quod Valesius de Sacra Philosophia *cap.* LXVI. Salomonis verba *Eccles.* XII. 1. *Memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ*, ita explicat, ut juventutis annos faciat quadraginta & quinque, ultra quos fuit aliquando cum Romani militis stipendia non extenderentur. Ut Tuberonis jam memorati verba apud Gellium demonstrant, cum ad annum quadragesimum sextum (tam diu enim militabant ut ex Polybio etiam docet Lipsius de Militia *Rom. lib.* I. *Dial.* II.) *juniores* a Servio Tullio appellatos scribit. Quomodo *Ps.* LXXXVIII. 31. 31. *electi* sive *juvenes* appellantur milites omnes, qui juxta legem lecti, intra vigesimum & quinquagesimum ætatis annum versabantur. Haud aliter quam Romani juventutem intra terminos decimi septimi & quadragesimi sexti anni definiebant, quique intermediæ ætatis erant *lectos* sive *electos* appellabant. *Virgilius Æneid. lib.* VIII.

> *Arcadas huic equites bis centum, robora pubis*
> *Lecta dabo; totidem suo tibi nomine Pallas.* (3)

Idem postea:

> *Hunc pater Æneas, & bello lecta juventus*
> *Succedunt, fessique & equos & corpora curant.*

Unde *legere juventutem* de militum conscriptione. Et *juvenes* dicti omnes milites etiam ab Hebræis, nec non Marco Evangelista *cap.* XIV. *comm.* 51. Ubi videsis quæ olim annotavimus. Confer quoque *Dilberri Disp. Acad. Tom.* I. *pag.* 367. Non possum autem hic non commemorare Bonaventuræ Cornelii Bertrami sententiam de peccato Davidis in numerando populo. Quod existimat in eo situm fuisse, quod numerari voluerit, contra legem Dei latam, etiam eos, qui, cum viginti annis essent minores & sexdecim septendecim octodecim aut novendecim duntaxat annos nati essent, ex corpore robustiore & statura videbantur etiamesse gladio distringendo. Id enim egregie, collatis inter se S. Scripturæ locis, eleganter demonstrat in libello admorsis utique unguibus scripto, cui titulum fecit, *Interpretationes difficilium aliquot locorum utriusque Testamenti*. Cap. II.

Va-

Vacatio autem non dabatur nisi post annum quinquagesimum absolutum. (4) Id S. Scriptura non meminit: docet vero Josephus *Antiq. Jud. lib.* III. *cap.* XI. aut aliis XV. ἀπὸ εἴκοσι ἐτῶν ἕως πεντήκοντα judæos stipendia fecisse scribens. Hoc quoque Romanis in usu fuisse tradunt scriptores antiqui. *Livius lib.* XLII. *Nec ulli, qui non major annis quinquaginta esset, vacationem militiæ esse*. Seneca de Brevitate vitæ cap. ult. *Lex a quinquagesimo anno militem non cogit*. Sic capiendus Macrobius *lib.* I.*cap.* VI. in Somnium Scipionis: *Nonnullarum Rerumpublicarum is mos est, ut post sextam ad militiam nemo cogatur; in pluribus detur remissio justa post septimam*. Nam per *sextam* & *septimam* intelligit annorum hebdomadas. Septenarius autem numerus septies repetitus constituit numerum annorum quadraginta & novem.

Qui infra illam ætatem erant militare tenebantur, exceptis illis qui describuntur. *Deut.* XX. 5. 6. 7. 8. *Deinde alloquentur moderatores populum, dicendo: Quis est ille vir qui ædificavit domum novam & nondum cœpit uti ea?* (Hebr. *initiavit eam*) *abiens revertitor domum suam, ne moriatur in hoc prœlio, & vir alius uti incipiat ea. Item quis est ille vir, qui plantavit vineam, necdum ea sacris jam soluta usus est?* (Hebr. *profanavit eam*, sc. fructus ejus adhibendo ad usus non sacros, de quo lex exstat *Lev.* XIX. 23. 24. 25.) *abiens revertitor domum suam, ne moriatur in hoc prœlio, & vir alius illa sacris soluta utatur. Item quis est ille vir qui desponsavit uxorem, necdum duxit eam? abiens revertitor domum suam: ne moriatur in hoc prælio, & vir alius ducat eam. Et pergent moderatores illi alloqui populum, dicentes: Quis est ille vir qui timidus & mollis corde est? abiens revertitor domum suam: ut non liquescat cor fratrum ejus, sicut cor ejus*. Quatuor ergo hominum speciebus vacatio a militia concedebatur, ædificantibus, plantantibus, *νεογάμοις* & meticulosis. (5) Nec tamen hoc privilegio gaudebant nisi in bello spontaneo, non autem legali. Erant enim bella Judæorum vel *legalia* vel *majestatis*. Hæc immunes a militia esse sinebant quatuor jam memoratas hominum species: illa non item. Legalia autem bella erant, quæ præcepta erant a Deo per Mosen; at bella Majestatis sive spontanea, quæ pro dilatatione imperii sponte suscipiebantur. Maimonides Hal. Mel. *cap.* V. *Ante omnia gerit rex bella mandata, nempe septem populorum & Amalek: juvatque Israel contra hostes ipsi supervenientes. Postea demum suscipit bella Majestatis contra gentes alias, ut dilatet terminos regni, & augeat magnitudinem ejus una cum fama*. Ad bellum ergo legale omnes constringebantur in universum Israelitæ. *Maimon. Hal. Mel. cap.* VIII. §. 4. *Quæ dicta sunt de remissione virorum e castris, intelligantur de bello majestatis: at in præcepta bella omnes exeunt, etiam sponsus e cubili & sponsa e velamine suo*. Privilegium tamen vacationis a militia in bello majestatis certis hominibus indultum non erat sine exceptionibus. Nam privilegium ædificantium explicans Maimonides loco proxime indicato & §. 10. *perinde est*, (inquit) *sive quis ædificet ad inhabitandum, sive pro pecoribus, sive pro lignis, sive granarium, modo id ædificium habitationi congruum sit. Æquiparatur etiam ædificanti qui accipit aliunde, ut dono vel hæreditate: omnes hi revertuntur. At qui atrium, exedram, vel porticum ædificat, aut tugurium quod non est quadrangulum, vel injuste rapit domum, ecce is non habet privilegium revertendi, ut nec ille qui extra terram Israel ædificat vel plantat, propterea immunis est. Si quis domum ædificans locat eam aliis, & primam mercedem accipit, perinde habetur ac si eam initiares. Quod si merces post* XII. *menses primum datur, est ac si nondum initiasset hactenus. Qui vero noviter exstructam occludit, abditis ibi rebus suis desiderabilibus, si opus habet diligenti custodia, reputatur pro dedicante & inhabitare primum incipiente; sin custodis præsentia nil opus est, æquiparatur nondum dedicanti*. Plantantium autem privilegium limitat §. 6. *Qui quatuor tantum arbores frugiferas plantat, vel quinque steriles, aut rapuit vineam* (in bello) *non revertitur. Sic nec duo socii, qui vineam communem habent*. Τῶν νεογάμων vero privilegium ita circumscribit idem autor §. 7. *Reassumens expulsam suam, aut desponsatus prohibitæ sibi, verbi gratia Pontifex viduæ, aut sacerdos gregarius repudiatæ, aut plebejus Israelita spuriæ, vel contra Israelitis spurie aut Nathinæo* (i. e. e Gibeonitis oriundo, quos Josua constituit aquatores & lignatores *Jos.* IX.) *Horum nemo vacat a militia*. Restant meticulosi, qui divino indultu, militiæ exemti. Quinam vero pro talibus habeantur R. Mose Mikoz præc. aff. CXX. expedit: nam ubi verba Mosis de hac re recensuit *Deut.* XX. 8. *R. Akiba* (inquit) *intelligit hunc textum ad literam de illo qui stare nequit in acie, nec sustinet videre strictum gladium. At R. Jose Galilæus intelligit de illo quem conscientia terret propter iniqui-*

ta-

tates perpetratas. Horum turpitudinem ut lex tegeret, jussit ob domum, vineam vel uxorem redire. Galilæus non contradicit Akibæ, sed fatetur, saltem hoc super-addens, ut inde colligimus. Qui enim audito cornuum sono retrocedit, vel percepto scutorum strepitu retroagitur, omnium confessione domum redit. Duravit autem hæc immunitas anno uno absoluto in tribus prioribus, nempe ædificantibus, plantantibus & neogamis. Sic enim sæpe laudatus Maimon. habet Hal. Mel. *cap.* VII. §. 9. *Orali explicatione didicerunt, immunes esse integro anno tam ratione domus acquisitæ, quam uxoris ductæ, aut vineæ cujus fructu primum vesci cœperint. Interea non custodire mœnia, nil conferre ad valla urbis, summa, non teneri ullo servitio nec ad usus civitatis, nec ad necessitatem exercitus.*

NOTÆ IN CAPUT IV.

(1) NEc solum inter Judæos, verum etiam *Persas*, monente *Naudæo*.

(2) *Aristoteles* etiam in politicis *libr.* 8. vult juvenes in optima & bene instituta Republica decimo septimo ætatis anno in bellicis muneribus apud pædotribam exerceri, mox prælia subituros. *Athenienses* ætatem militum ab anno XVIII. definiunt. Legem hanc inter Atticas ex *Ulpiano* Demosthenis Interprete recensuit *Samuel Petitus libr.* 8. *leg. Attic. Athenienses ... militent ab anno decimo octavo, & quidem ad annum vigesimum intra Atticæ fines, ab anno vero vigesimo extra Atticam. Conf. Joh. Pfeifferi Ant. Græc. libr. 3. cap. 16.*

(3) Adde loco *Virgilii* & alium *Catulli*, qui extat in carmine *de nuptiis Pelei & Thetidis*.

Cum lecti juvenes Argivæ robora pubis,
Auratam optantes Colchi avertere pellem,
Ausi sunt vada salsa cita decurrere puppi.

(4) In hoc ætatis militaris termino figendo Hebræi & Romani consentiunt, nec non Persæ. Ast *Lacedemonii* (quod notat *Plutarchus* in *Agesilao*, & *Xenophon libr.* 5. *Hellen.*) post quadragesimum vacationem obtinebant: non quod bellandi peritia aut fortitudine Romanis inferiores essent: verum, quia ut magis australes, ita quoque robore minus valebant. Nisi forte ratio Reipublicæ rebus domesticis curandis ut incumberent, hoc potius postulaverit. Idem inter *Athenienses* obtinuit, ut lex *Attica* supra ex *Petito* allegata nos docet, quæ dictat, *Athenienses ad annum usque quadragesimum militent.*

(5) Legem *Deut.* 20. 5. 8. etiam stricte observatam legimus a Juda Macchabæo 1. *Macch.* 5. Intelligebat fortissimus iste Israelitarum Dux multorum virtuti paucorum sæpius ignaviam officere: proinde omnibus, qui domos ædificabant, vineas plantabant, uxores sponsarant, nec non formidolosi erant, facultatem indulsit, ut unusquisque in domum rediret suam.

Quinam a castris sequendis apud Græcos dispensati fuerint, videre licet apud *Joh. Pfeifferum Ant.* Græcarum *libr.* 3. *cap.* 16.

C A P U T V.

De Volonibus sive voluntariis militibus. Nove magnam partem explicatum comma tertium Psalmi CX. עם *pro populo militari.* מ *præpositionis inseparabilis non una significatio.*

MIlites hodie plerique mercenarii & stipendiarii, præsertim cum sint magnam partem extranei, qui ad nomen militiæ dandum mercede invitantur. Hic mos est fere omnibus Europæis? Britanni vero etiam inviti leguntur & ad militandum coguntur haud aliter quam mancipia. Gaudet enim hoc jure ac privilegio Rex an Senatus, quem Parlamentum vocant. Alia erat olim apud plerasque gentes belli gerendi ratio subditos & cives proprios armantes, quod apud Græcos & Romanos obtinuisse per multa secula (etsi interdum mos mutarit) ex veterum lectione clarum evadit. Nec stipendia de publico accipiebant. *Livius lib.* IV. *cap.* LIX. narrat militem cœpisse tandem, decreto Senatus *stipendium de publico accipere, quum ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset, ac in sua stipendia impensas fecisset.* Unde & illud Apostoli 1. *Cor.* IX. 7. *Quis militat propriis stipendiis unquam?* Adeo vulgare tunc erat stipendia accipere. Omnis in universum populus qui armis ferendis idoneus antiquitus in bellum proficiscebatur. Et sic populus Dei πανδημεὶ in bellum ivisse legitur *num.* XXI. 23. 33. *Jos.* VIII. 20. *Jud.* XX. 11. & 1. *Sam.* XI. 7. quod Livius dixit *totius urbis viribus lib.* VII. *cap.* XI. Certe in omnibus illis etiam qui lege tenebantur stipendia facere, erant multi & interdum plerique aut omnes qui ἑκουσίως in bellum ruebant. Nec stipendii ac mercedis receptio obstabat, quo minus quis voluntario ac sponte militare dici posset. Imprimis tamen illi qui cum ætas eos emeritos faceret, aut munus aliave honesta causa justam vacationem iis concessisset, juvandæ Reipublicæ ergo arma sumebant. De talibus Livius *lib.* III. *Cum ad ea bella delectum Coss. edixissent, favore plebis, non juniores modo, sed emeritis etiam stipendiis, pars magna voluntariorum ad nomina danda præsto fuere.* Interque hos cæteris antecellunt, qui, extranei cum sint, in aliena gente gratis militant, ut militaris artis ac disciplinæ, inibi cum summa laude obtinentis, usum peritiamque consequantur. Hos αὐτοτελεῖς recte dixeris cum Luciano in Toxari, ubi interpres ἱππέας αὐτοτελεῖς,

equi-

equites ad plenum instructos vertit ἀσύχῶς, ut Bocharrus observavit. Saulem regem *τῆ ἰιασία* haud magnum numerum in subditis habuisse ex eo constare videtur, quod gravia interminatus iis, qui citati sub signa venire recusarent. Nam membra duorum boum frustillatim concisa per duodecim Israelitarum tribus circummisit, cum hac expressa comminatione: hoc idem se facturum armentis eorum, qui sequi se ad bellum recusassent. Ut sine exemplo non fit Romanorum severitas, qui exempla in immorigeros & militiæ desertores ediderunt. (1) De quo Cunæus legendus *lib.* II. *de Republ. Hebr. cap.* XXI. Etiam emeritos & ætate minores excitos in casibus subitariis & repentina consternatione demonstrat Amoldus *Animadverf. Sacr. lib.* II. *cap.* IX. ubi eleganter exponit locum *Ps.* CX. 3. quem Junius sic vertit: *Populi tui oblationes voluntariæ die copiarum tuarum, in decoris locis sanctitatis, inde ab utero (futuræ sunt;) tibi (aderit) ros juventæ tuæ accuratissime.* Allusum docet ad exercitum voluntarium, (2) qualem describit Cicero *lib.* II. Epist. Familiarium: *Romæ delectus habetur totaque Italia; si hic delectus appellandus est, quum ultro se offerunt omnes. Tantus ardor animos hominum occupavit desiderio libertatis.* Sciendum vero est, inquit, per istam comparationem, qua Christus assimilatur Duci, ad quem ultro concurrunt milites, voluntariam ipsi operam pollicentes, ac pro se quisque, cupidine stipendia sub eo faciendi, nomina sua certatim profitentes; indicari collectionem Ecclesiæ, factam per prædicationem Evangelii; ac summam animorum promtitudinem, qua verbum salutis, ex Apostolis atque Evangelistis auditum, amplexi sunt populi, ac Christo nomina dederunt, eumque pro capite ac Principe & Servatore agnocentes, in ipsius cœtum sese aggregaverunt. Ejusmodi autem Imperatorem dat graphice in Marcio Coriolano depictum a Dionysio Halicarnassæo *lib.* VIII. cujus verba Latine dabo: *Marcium demirabantur ac celebrabant, veluti ex omnibus hominibus peritissimum rei militaris, talemque Imperatorem, qualis nemo alter vel de Romanis, vel inter Græcos Barbarosve. Præcipue autem deprædicabant felicitatem ipsius, videntes omnia, quæcumque aggrederetur, ipsi succedere absque difficultate. Itaque nemo eorum, qui militari erant ætate sustinebant non cum ipso ire, sed cuncti avebant res gerere cum ipso, ex omnique urbe ad ipsum confluebant.* Junii autem translatio apud Hymnographum sacrum, *populi tui oblationes voluntariæ* indicat ipsum populum sponte se obtulisse ad militandum sub Messia significari. Et quidem plurale nomen mihi singularem atque eximium in modum fore voluntarium Christi populum asserere videtur. Qui, cum עם hic dicitur, non propria & notissima notione nomen illud accipiendum est, sed pro populo militari, sive עם המלחמה, ut *Jos.* VIII. & XI. *cap.* aliquoties appellatur. Quod Castellioni suboluisse videtur eum vertit, *copiæ tuæ voluntariæ erunt*. Ergo עם, *milites* denotat hic loci, quomodo Castellio transtulit II. *Reg.* XIII. 7. Ita ut verti possit, *milites habebis voluntarios, quando exercitum colliges*. Verum enim vero reliqua similiter ejusdem commatis verba militare quid sapiunt, & הררי קדש (per hypallagen pro קדש הררים ut Sixtinus Amama notat) *sanctuarium decorum* denotat, & Jerusalem designat, ubi Tabernaculum & Sanctuarium, & sic Kimchi in hunc locum exponit. (3) Nec multum absimili locutione Jerusalem aut Zion dicitur כלל-יפי *universitas (aut perfectio) decoris Ps.* L. 2. Gemina vero est illa *Ps.* XXIX. 2. quæ etiam repetitur *Ps.* XCVI. 9. Constat autem delectum, uti in primariis regionum urbibus, ita in ipsarum urbium arcibus fere haberi solere. Quomodo apud Romanos in Capitolio eum celebrari mos erat, ut ex Polybii *lib.* VI. & Livii *lib.* XXVI. docet Lipsius de *Milit.* Romana *lib.* I. *Dial.* III. Capitolium enim arx *κατ᾽ ἐξοχὴν*. Itaque signo sive vexillo ex arce Zion quasi sublato per prædicationem Evangelii magna cum lubentia, tanquam volones, omnes erant advolaturi, ut Christo nomen darent; secundum illud *Es.* II. 3. *De Zion exibit lex, & verbum Dei de Jerusalem.* Huc etiam referendum puto, quod sequitur in hymnographo, *Tibi ros juventæ tuæ accuratissime.* Utque paucis absolvam, verba sic reddo: *Inde ab utero præ aurora tibi ros infantiæ tuæ*, (4) מ alium usum habeat in primo quam in secundo nomine substantivo; & sensus sit, Non tantum ab infantia (quæ etiam suo modo Dominum celebrat *Ps.* VIII. 3.) sed etiam ab ipso utero & in matrice ipsa ingentes & numerosas, instar guttarum roris, sanctorum copias Christo collectum iri, ut sub eo quasi stipendia faciant: Nam talis voluntaria in Christum propensio apparuit in Baptista, qui in matrice ad præsentiam Christi præ gaudio exsultavit *Luc.* I. 41. Ros enim copiam & multitudinem figurat. II. *Sam.* XVII. II. 12. Nam de toto Israele sermo est a Dan usque ad Bersebam. Itaque sensus est ejusmodi: Abundabis rore infan-

fantiæ præ aurora, five fupra ipfam auroram, quæ tot roris guttulas non habet, quot tibi aggregabuntur infantes. Cumque militarem exercitum non nifi vicefimum annum egreffi conficiant, tu infantes etiam facramento adiges, ut figna tua fequantur. Quod utique in Sacramento Baptifmi fub N. Teftamento fieri confuevit. Ita ut huc referre lubeat illud *Pf.* XXII. 31. *Semen annumerabitur Domino in quacumque ætate*. Hæc cum fcripfiffem Ainfworthum adire vifum fuit, qui *Mifhchar* nomen effe dicit cum præpofitione infeparabili מ, ex מן orta, quæ interdum notet *ante*, uti videre eft *Ef.* XLIII. 13. Ut verti poffit in Pfalmo: *Inde ab utero ante auroram* &c. fenfu fatis facili & idoneo, ut nempe indicetur Chriftum magnum populum five exercitum confcripturum, ideo quia nomina fua ei dabunt etiam infantes inde ab utero & vix nati, adeoque quafi ante vitæ fuæ auroram, nedum ut (ficuti ex Mofaica lege faciendum fuit) viginti annos nati duntaxat in album militum ejus referantur. At מ pro *præ* aut *magis quam* accipere malim. Præfertim quia, fi *Mifhchar* fit nomen fimplex, inter ἅπαξ λεγόμενα erit numerandum, ut eruditi fatentur. At vero fi τῷ מ præpofitionis vis ac fignificatio attribuatur, haud erit neceffe τῶν ἅπαξ λεγομένων numerum hoc vocabulo (notho an probo) temere augere. Retenta autem hac præpofitione *præ* denotante, locum habere poffunt etiam omnes illæ τῷ שחר fignificationes nimirum *fplendoris* feu *claritatis auroralis*; *famæ celebritatis ac nominis claritudinis*, *fpectabilitatis*, & *felicitatis*, quas ei tribuit Bootius *Animadverf. Sacr. lib.* II. *cap.* XI. Quod prudens lector videbit ex facili.

NOTÆ IN CAPUT V.

(1) DUo millia civium fub hafta veniffe proditum eft a *Livio*, quod annos quatuor ftipendia non feciffent. *Marcus Curio* Conful cum delectum fubitum edere coactus effet, & juniorum nemo refponderet, conjectis in fortem omnibus tribubus, *Polliæ*, quæ proxima exierat, primum nomen urna extractum citari juffit, neque adolefcente refpondente, bona ejus & ipfum vendidit. Qui recufabant militiam pro Patria, bonis mulctabantur, ut exempla docent apud *Dionyfium Halycarnaffæum l.* 8. 10. *Dion. Caffium libr.* 5. 6. *Conf. Hugo. Grotium de jure belli & Pacis l.* 2. *cap.* 5. 32.

(2) *Cl. Bochartus* in epift. ad Tapinum hunc locum pluribus excutit, ibique oftendit, phrafin עמך נדבות plus dicere, quam populum fpontaneum, & tamen etiam hunc fenfum includere. Deum hic concipi, qui bellum gereret contra hoftes, cui foli oblationes & facrificia offeruntur: hic vero eum excipere נדבות *oblationes fpontaneas*, euchariſticas, quæ ipfi confecrantur: populum nempe, qui fponte totoque animi affectu jugum ejus fubeat, quod pro ratione Evangelii fuave eft. Monetque verba ad fequentia relata duplicem pati fenfum. 1. Ut cum gentes dicit fore inftar oblationum Chrifto *in die potentiæ ejus*, intelligas diem, quo victoriam ab hoftibus reportavit: ut allufio fiat ad morem inter omnes gentes πολυθρύλλητον, quo victores folebant oblationes & facrificia Deo offerre in fignum gratitudinis. Exempla hujusmodi facrificiorum habes *Num.* 31. 50. *Jud.* 11. 31. &c. Idem Ethnicos factitaffe ipfa victimæ & hoftiæ nomina abunde docent. *Ovid. Faft. libr.* 1. *verf.* 336.

> *Victima, quæ dextra cecidit victrice vocatur,*
> *Hoftibus a domitis hoftia nomen habet.*

Idem ergo foret, ac fi Pfaltes dixerit futurum, ut gentes in fignum gratitudinis ob affertam potentiam & victoriam in fuum bonum reportatam, Chrifto non alias oblationes, quam femetipfos offerant. 2. Alioqui dicit vir fummus, fi quis ביום חיל vertat *in die exercitus cogendi*, non vehementer repugnabo, cum maxime immenfa illa gentium multitudo, ad Chriftum confluxura, fæpe a Prophetis defignetur nomine חיל, ut *Jef.* 60. 5. 11. *Ezech.* 37. 10. Sic igitur fenfus erit, fore, ut gentes fefe coram Chrifto fiftant, tanquam oblationes fpontaneas, quam primum venerit tempus vocationis illarum; quo Chriftus eas numerofi exercitus inftar ad fe aggregare decrevit.

(3) Hanc verfionem etiam ut aliis commodiorem Cl. *Bochartus* reliquis præfert. Monet *Sanctuarium* vocari *fplendorem fanctitatis*, *Pfal.* 29. 2. item 1. *Chron.* 16. 29. & *Pfal.* 96. 9. quibus locis LXX. Interpr. ἐν αὐλῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ: atque tale quid etiam innui 2. *Chron.* 5. 21. addit. Rationem daturus, cur hic plurale adhibeatur, jubet nos refpicere ad præcellentiam veri fanctuarii feu ecclefiæ Chrifti, præ fanctuario mundano; ut Chrifti fanctuarium audiat *Splendores fanctitatis*, quippe cujus lumen non uno in loco refidet, fed undiquaque diffufum eft, iifque affulfit, quos umbræ lethales invaferant. *Jef.* 9. 2. Hujus fanctuarii gloria, qualis futura fit? difce ex *Hag.* 2. 7. &c. Verus fanctitatis fulgor, veraque ejus imago, non alibi, quam in ecclefia Chrifti invenitur.

(4) *Hic rori* (inquit idem *Bochartus*) comparatur *juventus*. Neque id novum eft, ut juvenilis ætas cum *rore* conferatur, quia tenera eft & vegeta tamen. Hujus rei exemplum extat *Hom. Odyff.* 1. *verf.* 221. Ubi Ulyffes agens de iis, quæ in antro Polyphemi viderat, etiam de hædis & agnis fic narrat, quo ordine difpofiti erant.

> . . . . . Χωρὶς μὲν πρόγονοι, χωρὶς δὲ μέτασσαι,
> χωρὶς δ' αὖθ' ἕρσαι.

Seorfim quidem erant progenitores, feorfim vero qui mediæ ætatis, feorfim vero ibi rores, ad verbum. In quem locum fic *Didymus* ἕρσαι νεογναὶ ἀπαλαὶ καὶ δροσώδεις ἀπὸ τῆς ἕρσης καὶ ἰνδεῖς τῇ ἡλικίᾳ. *Rores* dicuntur *nuper natæ & tenellæ & rorulentæ a nomine* ἕρσαι *teneris & debiles ætate* (qua de re nefcio fortuito ne an confilio factum fit, voces harum fignificationum apud Hebræos fono finitimæ fint. Ros טל, טלה agnus, טלי puer, טליתא puella.) Id tamen locum habere hic non puto; vero proprius eft, ut propter ingruentium numerum & impetum eos rori comparari dicamus, qui fub Chrifto militaturi funt. Sic enim Cufchai Abfalomo. 2. *Sam.* 17. 12. Certum eft porro a Romanis olim non abfimili de caufa *Rorarios* appellatos fuiffe levis armaturæ milites, qui primi manus conferebant. Hoc habeo ex *Varrone lib.* 6. de Lingua Latina *cap.* 3. ubi illum *Plauti* locum explicans in *Frivolaria*. *Ubi Rorarii eftis? en funt*. *Rorarii*, inquit, *dicti a rore*, qui bellum committebant ante, ideo quod ante rorat, quam pluit. Sic *Nonius Marcellus cap.* 18. *Rorarii appellabantur milites, qui, antequam congreffæ effent acies, primo inibant prælium: tractum quod ante maximas pluvias Cœlum rorare incipiat*. *Lucilius Sat. lib.* 7. Quinque haftæ aureolo cinctu rorarius velox. *Idem lib.* 10. Pone paludatus ftabat rorarius velox. *Varro de vita populi Rom. lib.* 3. &c. Hactenus *Nonius*. *Feftus*: *Rorarios milites vocabant, qui levi armatura primi prælium committebant, quod, ut ante nubem fere rorare folet, fic illi, qui ante gravem armaturam prodibant, Rorarii dicti*. Idem addit: *rorarium vinum dictum*,

quod

quod *Rorariis dabatur*. Ita ergo ros juventutis dicuntur juvenes roris in morem ingruentes.

Mens loci proin huc redit; quasi dixisset Psaltes: populus tuus, quo tempore gentium exercitum ad te vocabis, se coram te sistet in sanctuario seu ecclesia tua, atque, ut ex auroræ utero quasi ros prodire solet magna copia; sic, quam primum cognitionis tuæ jubar hominum animis illuxerit, ex cælestis istius auroræ matrice, & Evangelii lucis fœcunda quadam & prolifica vi, roris guttis numerosior tibi producetur populus novus; juvenili robore instructus ad spiritualium hostium conatus propulsandos.

CAPUT VI.

Milites stigmatiæ. Notati in manibus. Etiam in brachiis. Idque idem fuisse videri. Nomen Imperatoris inscriptum. Augustinus *illustratus*. Regius character. *A Sacris mos derivatus. Stigmata baptizatorum. Lux facta locis* Esaia XLIV. 5. *&* Apoc. XIII. 16. VII. 3. XIV. 1. III. 12. Gal. VI. 17. Signa regalia *quid Chrysostomo. Servi quoque in facie & fronte aut manibus stigmatizati.* Literatus. *Stigmata crimen exprimentia; ideoque complura verba continentia. Servi nomine Dominorum notati. Syracusani equorum charactere. Christiani confessores & martyres quoque stigmatizati in frontibus, aut alia parte corporis.*

CONscriptis collectisque non uno modo militibus, fuit cum nonnulli eorum notis stigmatibusque insignirentur, servilem in modum. Autorum id affirmantium testimonia adscribam. Vegetius *lib.* I. *cap.* VIII. *Sed non statim punctis signorum inscribendus est tyro delectus: verum ante exercitio prætentandus*. Idem lib. II. cap. V. *Victuris* (Sic leguot Lipsius & Stewechius) *in cute punctis milites scripti & matriculis inserti, jurare solent*. Aetius medicus: Στίγματα καλοῦσι τὰ ἐπὶ τῷ προσώπῳ ἢ ἄλλου τινὸς μέρους τοῦ σώματος ἐπιγραφόμενα, διὰ τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς χερσί. *Stigmata vocant, quæ in facie aut alia parte corporis inscribuntur, qualia sunt militum in manibus*. Pars itaque corporis notata stigmate manus fuit militis. (1) Meminere etiam scriptores Ecclesiastici signorum & stigmatum militarum. Cyprianus ad *Donatum*: *Tu tantum, quem jam spiritalibus castris cœlestis militiæ signavit, tene incorruptam, tene sobriam religiosis virtutibus disciplinam*. Radulphus Flaviacensis in *Levit. lib.* XIV. *cap.* IV. verba Mosis *Lev.* XIX. 28. *Neque figuras aliquas aut stigmata facietis vobis; Ego Dominus*; sic explicat: *Stigmata dicebantur quædam signa, quæ in manibus militum fiebant; ut de militia Imperatoris esse cognoscerentur. Prohibet ergo ne hujusmodi characteres faciant sibi, quibus humanam videantur profiteri subjectionem, qui divinam professi sunt potius servitutem*. Petrus Damianus *Opusc.* XVIII. *Dissert.* II. *cap.* VI. *Enimvero, cui militaris est character impressus, quocunque transfugiat, militiæ suæ, cui juratus fuerat, secum semper signaculum portat. Et quandocumque inusti stigmatis vibicem conspicit, desertorem se militiæ reumque transfugii recognoscit*. Liquet ergo signatos in manibus milites fuisse. Quod etiam D. Gregorii Epistolæ indicant, quæ constituunt: *Ne quis manu signatus, ante expletam militiam in monasteriis reciperetur*. Interdum in Brachiis. Nam sic Imperatores, Arcadius & Honorius C. de Fabricens. *Stigmata, hoc est, notæ publicæ, fabricensium brachiis, ad imitationem tyronum, infligantur, ut hoc saltem modo possint latitantes agnosci*. Sed conspicant illa in eandem sententiam, si Medicorum & Anatomicorum principes audimus Hippocratem & Galenum, qui τὴν χεῖρα dividunt in Brachium, Cubitum & ἀκροχειρίδα sive extremam manum. Quæ diverso hic dividias esse non sinit. Conf. quæ habet *Hugo* de Scrib. origine *pag.* 146. At quo charactere? Suspicatur Lipsius scriptum nomen Imperatoris. Suspicionem obliterat, & certum me facit Ambrosius Orat. de obitu Valentiniani: *Charactere Domini inscribuntur & servuli, & nomine Imperatoris signantur milites*. Allusit Seneca Epist. XXXV. *Non enim me cuiquam mancipavi, nullius nomen fero*. Nisi ad servorum stigmata id potius referendum sit, quod verosimilius. Augustinus clarius Epist. L. *Neque enim si quispiam regio charactere a signato desertore signetur, & accipiat indulgentiam: atque ille redeat ad militiam, ille autem esse in militia in qua nondum erat incipiat; in aliquo eorum character ille rescinditur, an non potius in ambobus agnoscitur, & honore debito, quoniam regius est, approbatur*. Ubi per *regium characterem* stigma, quod regis ac Imperatoris nomen exprimebat, intelligit; & honori id fuisse militibus docet. Certe Imperatorum nominibus olim milites appellabantur. Ita apud Æmylium Probum *Iphicratenses* milites, ab Iphicrate duce denominatos, legere est; Et in Notitia utriusque Imperii *Honoriani*, *Theodosiani*, *Constantiani*, *Gratianenses*, *Valentinianenses &c.* memorantur. Ex his notis ac signis milites dignoscebantur, ut Radulphum dicentem audivimus. Adhæc quia sacra habebatur militia, & milites ei quasi sacrati (unde sacramento ei adstringebantur) ideo

ſtigmatibus inuſti, ut iis facere ſolebat antiquitas, quos Deo alicui conſecrabat. Hoc aperte indicat Prudentius Periſteph. *Hmno* XIV. *verſ.* 1076.

> *Quid? cum ſacrandus accipit ſphragitidas?*
> *Acus minutas ingerunt fornacibus.*
> *His membra pergunt urere; utque igniverint,*
> *Quamcunque partem corporis fervens nota*
> *Stigmarit, hanc ſic conſecratam prædicant,*

Stewechius in Commentario ad Vegetii *lib.* II. ex Joachimo Abbate in Appendice Nationum Chriſtianarum, rarum & inauditum multis exemplum narrat Jacobitarum, qui Orientem occupant & magnam Armeniæ partem, qui quos baptizant etiam ferro candenti ſtigmatizant, eorumque frontibus aut alii corporis membro, maxime autem pectoribus, characterem crucis imprimunt. Quod Gentilium imitatione factum exiſtimare licet. Non deſunt qui ad ſacra hæc militaria digitum intendiſſe volunt Spiritum Sanctum *Eſ.* XLIV. 5. *Iſte dicet, Domini ego ſum; & ille vocabit in nomine Jacob: & hic ſcribet manu ſua: Domino; & in nomine Iſrael aſſimilabitur.* Ubi LXX. habent. *Et alius ſcribet in manu ſua.* Quod Procopius exponens. *Quod autem*, inquit, *manu dixit, ideo forſan adjecit, quod Chriſti nomen permulti, vel crucis ſignum in palmis aut brachiis inuri ſibi curarent.* Prædixiſſe id Eſaiam vult autor. Alluſum etiam *Apoc.* XIII. 16. *Sed & facit ut omnes parvi & magni, divites & pauperes, liberi & ſervi accipiant characterem in manu ſua dextera, aut in frontibus ſuis.* Quibus indicatur omnes Antichriſto nomen daturos & ſacramento dicturos. Item *Apoc.* VII. 3. *Ne lædite terram, neque mare, neque arbores, quouſque* (σφραγίσωμεν) *obſignaverimus ſervos Dei noſtri in frontibus ſuis.* Apoc. XIV. 1. *Tunc vidi, & ecce aderat Agnus ſtans ſuper montem Zion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentia nomen Patris ejus ſcriptum in frontibus ſuis.* Adde *Apoc.* III. 12. Nec non *Gal.* VI. 17. Ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω. Ubi Chryſoſtomus. *Non dixit* habeo *ſed* porto, *tanquam aliquis de tropbæis glorians, ſigniſque regalibus. Quanquam boc ipſum rurſus probroſum eſſe videtur. Verum bic ſua vulnera jactat: neque ſecus quam ſolent milites vexilliferi hic exultat, vulnera circumferens.* Ubi *ſigna regalia* idem mihi denotare videntur, quod apud Auguſtinum Epiſtola quinquageſima, modo laudata, *regius character.* Etſi Chryſoſtomum ad alias quoque ſimilitudines a militia deſumtas verba Apoſtoli flectere non diffitear. Lyranus etiam militiam reſpici teſtatur, cum hic ſcribit: *Ego enim ſtigmata*, id eſt, *ſigna militiæ Chriſti in corpore meo porto.* Vulnera enim, quæ accepit Chriſto ſerviens, erant quaſi ſigna & ſtigmata militaria, quibus nomen Ducis ac Imperatoris in corpore militum præferebatur, & oſtentabatur. Niſi quis malit a ſacris gentilibus (in quibus *ſphragitidas* modo obſervavimus) tractas phraſes, & ſimilitudines a Johanne Apoſtolo ad Chriſti miniſtros; Philo libro I. de Monarchia huc facit. *Non deſunt*, inquit, *tamen quidam prolapſi eo inſaniæ, ut ne receptum quidem ad pœnitentiam ſibi reliquum faciant, ad cultum ſimulacbrorum præcipites, confirmantes eam ſervitutem literis, non in chartula ſcriptis, ut mos eſt mancipiorum, ſed inuſtis in corpus ferro ignito, ne deleri queant. Nam bæ non obſcurantur ullo tempore.* Aut potius ad ejuſdem ſervos ſpirituales ſtigmatias. Sic ſane Paulum accepit Cajetanus. *Ad ſimilitudinem*, inquit, *ſervorum geſtantium in facie impreſſam notam Dominorum inuſtione ferri factam, deſcribit ſe Paulus portare manifeſte in corpore ſuo, non unam, ſed multas impreſſas notas Domini Jeſu, & intendi per hujuſmodi ſtigmata innumeras plagas, quas pro Jeſu Chriſto ſuſtinuerat.* Et locus *Apoc.* XIV. I. ob verba ſequentia *comm.* 3. *ii qui emti ſunt e terra*, quibus deſcribuntur illi, qui nomen Patris Agni ſcriptum habebant in frontibus ſuis, ad ſervos emtitios alludere mihi videtur. Nam ſervi antiquitus in manibus aut fronte ſtigmatizati. Plato *lib.* IX. de Legibus ſacrilegorum ſervorum manus aut vultum notis compungi jubet. Suidas in voce σύμβολον de Bionis patre liberto dicit, eum habuiſſe οὐ πρόσωπον, ἀλλὰ συγγραφὴν ἐπὶ τοῦ προσώπου, τῆς τοῦ δεσπότου πικρίας σύμβολον; *non faciem ſed ſyngrapbam in facie, acerbitatis berilis argumentum.* Hoc etiam voluit Clemens Alex. *lib.* II. Pædag. *cap.* II. Κοσμοῦνται γὰρ ἵνα ἄλλοις ἀρέσκοιεν, αἱ ἐν προσώποις καυχώμεναι, οὐκ ἐν καρδίᾳ. ὡς γὰρ τὸν δραπέτην τὰ στίγματα, οὕτω τὴν μοιχαλίδα δείκνυσι τὰ ἀνθίσματα. *Ornantur ut aliis placeant, quæ in facie, non in corde, gloriantur. Sicut enim notæ inuſtæ fugitivum, ita etiam floridi colores adulteram indicant.* Petronius: *Implevit Eumolpus frontem utriuſque ingentibus literis, & notum fugitivorum epigramma per totam faciem liberali* (lege *literali* cum Jano Duſa

Præ-

Præcidan. *lib.* II. *cap.* VI.) *manu duxit*. Valerius Maximus *lib.* VI. *cap.* VIII. *Servus ab eo vinculorum pœna coercitus, inexplebilique literarum nota, per summam oris contumeliam, inustus*. Apulejus lib. IX. *Frontes literati, & capillum semirasi, & pedes annulati*. Martialis lib. III.

> *Proscriptum famulus servavit fronte notatus.*

Unde stigmatias *literatus* dictus Plauto in Casina *Act.* II. *Sc.* VI. Inscripti autem fronti aut toti faciei characteres aut literæ crimen aut causam notarum ejusmodi impressarum continentes. Etiam compluria interdum verba & epigramma integrum. De quo videsis Lipsium Electorum *lib.* II. *cap.* XV. Notati vero passim servi nominibus Dominorum, ut ex Ambrosii, quem adduximus, testimonio dilucet. Syracusani servos equi charactere stigmatizarunt, ut notavit *Alex.* ab *Alex. lib.* V. *cap.* XVIII. Quod ex Plutarcho in Nicia circa finem videtur didicisse. Etiam confessores & martyres in frontibus stigmatizatos. Christianos denique nomen Christi in corpore, aut crucis figuram in frontibus prætulisse docent Novarinus Sacror. Elect. *lib.* III. *cap.* XIV. & Bartius Adverf. *lib.* XLIII. *cap.* XXVII.

NOTÆ IN CAPUT VI.

(1) NEc id solum inter Romanos obtinuit; verum etiam milites Græcos in manu stigmata recipisse *Joh. P. Feifferus* notat *Antiqu. Græc. libr.* 3. *cap.* 16.

LIBER SECUNDUS.

Ut ordinem servemus, Ordo Militaris carptim delibandus. Neque enim instituti nostri est, nihil eorum quæ ad hoc argumentum spectant omittere; sed ea duntaxat, quæ aliquam sacros Autores legentibus lucem affundere apta nata sunt, delibare. In exercitu sunt Legiones & Cohortes.

CAPUT PRIMUM.

De Ordine Militari, scilicet Legione. In ea lectissimi milites. Τεῖχος. ΣΠΕΙΡΑ. Joh. XVIII. 3. *quot milites continuerit.* Στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ Luc. XXII. 54. Τάξις, *unde* ὑποτάσσεσθαι 1. Petr. V. 5.

LEgio decem complectitur Cohortes. (1) Dicta Varroni *quod leguntur milites in delectu*. Eratque Romuli ætate trium millium. Deinde quaternum millium & ducentorum (2), peditum an equitum? Peditum quaternum millium; equitum ducentorum & quadringentorum. Fuit etiam cum quinque millium facta (3); & denique sex millium, ducenorum peditum, & trecenum equitum. Temporum intervalla quibus hic variatum discet lector ex Rei militaris scriptoribus, imprimis in hoc argumento Dictatore Lipsio. Græci id nominis a Romanis in suam linguam transtulerunt. Unde id non solum in Plutarcho sed & Novo Instrumento comparet λεγεών. *Matth.* XXVI. 53. *Marc.* V. 9. 19. & Syrus *Legyon* vocem retinuit. Λεγεὼν vero secundum Hesychium constabat viris sex millibus sexcentis & sexaginta sex (4). Lectissimi autem erant milites in Legione, nec nisi cives Romani. Unde τεῖχος *murus* pro Legione reperiri demonstrat Lipsius in Analectis ad *Dial.* V. *lib.* II. de Militia Romana. Quod quidem Angelis apprime convenit, qui legionum vocabulo indigitantur, quia validissimi muri instar cingunt defenduntque fideles. Etenim instar exercituum Jehovæ castra metantur in *circuitu timentium eum Psalm.* XXXIV. 8. Legio autem habet centurias LX. manipulos XXX. cohortes X. ut ex emendatione Stewechii scribit Isidorus, ut alios omitam. (5) Hinc quot militaribus viris constiterit σπεῖρα (6) vocatur illa militaris turba. *Joh.* XVIII. 3. Cui tamen præfuit ὁ χιλίαρχος, ut liquet *comm.* 12. Nec propterea de sententia dimoveri me patior, ut credam mille milites in una Cohorte fuisse (7). Quis enim non videt posse aliquem duabus Cohortibus præfectum esse, & unam duntaxat ducere ad res gerendas, relicta altera in præsidio. Tametsi enim Vegetius *lib.* II. *cap.* VI.

VI. *ait*: *mille centum quinque pedites* in Prima sive Prætoria Cohorte (8) (qualem eam fuisse existimare licet quæ contra Salvatorem movit) fuisse, id novitiæ, non priscæ militiæ fuit. Adhæc cum Prætor (sive Dux militum unde *Prætoria* Cohors dicta) etiam ab antiquo plures interdum circa se haberet Cohortes (ut Lipsio observatum) si Chiliarchum, Johanni Apostolo memoratum, Cohortibus duabus præfuisse, iisque Prætoriis, a vero fortassis non aberrabimus, atque ita proprie dictum Chiliarchum rursus habebimus. Atque hoc malim, quam cum Viro Clarissimo κατὰ συνεκδοχὴν partem unius cohortis intelligere, quæ contra Christum venerit, parte reliqua in præsidio Arcis & Templi relicta. Postularet hic locus ut inquireremus, quinam fuerint στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ *Luc.* XXII. 52. Sed de hoc, si tanti est, lectorem ablegamus ad nostram Florum Sparsionem ad Historiam Passionis Jesus Christi. Τάξις, aciem & aciei *ordinem* denotat. Hinc ἀντιτάσσεσθαι, *quasi ordinata acie sese opponere*, & adversari. I. *Petr.* V. 5. nam Deus superbis, quasi instructa acie, se opponit, hostilem in modum armans omnes creaturas adversus superbos, sicuti in Pharaone aliisque apparuit.

NOTÆ IN CAPUT I.

(1) EX instituto Romuli legio distinguebatur in tres hominum classes, *Hastatos*, *Principes*, & *Triarios*; atque singula classis in decem centurias; adeo ut tota legio ex ter decem centuriis componeretur. Hæc cecinit Ovidius Fastorum libr. 3.

Inde patres centum denos secrevit in orbes
Romulus, Hastatos instituitque decem:
Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora, Legitimo quique merebat equo.

Varro libr. IV. de LL. legionem antiquam etiam definit III. M. & rationem delectus tradit secundum numerum tribuum factam. Verba ejus sunt. *Trium millium primo legio fiebat, ac singulæ tribus Tatiensium, Romnium & Lucerum millia singula militum mittebant.*

Hæc ratio legionis permansit (licet numerus militum sub legionibus militantium aliquando fuerit auctus) usque dum Consules Legionum electiones mutando, divisionis rationem quoque mutaverint; quod a *Mario* primum factum conjicit *Salmasius*. Tunc enim legiones divisæ sunt in *decem cohortes*.

(2) Hæc fuit quantitas legionibus apud *Polybium*, quæ sub bellis Punicis obtinuit.

(3) Hoc tempore *Julii Cæsaris* locum habuisse, & cum divisione legionis in decem cohortes introductum fuisse, multis urget *Cl. Salmasius*, in suo de re militari opere. Ut *cohortes* tunc fuerint quingenariæ, ac tota *legio* quinum millium: atque hoc obtinuisse sub *Augusto* & *Tiberio* notandum, quorum temporibus coæva est N. Testamenti historia.

(4) Verum hic numerus N. T. dictis non est applicandus; quia id posterioribus demum obtinuit temporibus. At numerus Julianæ legionis (qui constabat viris 5000.) videtur dictis Evangelicis solum congruus.

(5) id est *Legio* constabat X. cohortibus: cohors singula tribus manipulis, & quilibet manipulus binis centuriis. Quam *divisionem Marianam* ante incognitam statuit sæpe citatus *Salmasius*.

(6) Ennius *spiras* dixit, quæ Græcis σπεῖραι pro manipulis vel ordinibus legionis sui seculi

—— *Spiris legiones nexant.*

Id est, manipulis, vel ordinibus. Quod non facturus fuit, si ejus ævo *cohortis* nomen in eadem re significanda usurpatum foret. Si *cohortes* pro legionis partibus illa ætate cognitæ fuerint, nihil profecto aliud ea voce significarunt, quam id, quod *Polybius* σπείρας appellatione intellexerit, hoc est ordinem vel manipulum CXX. militibus constantem. Utriusque nominis σπεῖρα & *cohortis* eadem vis ex rotunditate: Nam *spira* convolutio est funium in circulum, *cohors* quoque in ædificiis rusticis rotunda. Hæc autem natura est multitudinis, dum catervatim adgregatur ut circulos faciat. Inde *globus*, *orbes*, *adglomerari* & *conglobari*. Inde & *spiræ* & *cohortes* pro turbis conglobatis. Quod ad numeros militares postea transiit. *Salmasius* de re militari p. 13. Hinc colligas σπείρας vocem ex legione antiqua in N. T. transferri in legionem Cæsaream: atque olim significasse *manipulum*, qui in legione *Romuli* faciebat justam militum centuriam, nomenque a signo recepit, quoniam centuriæ in legione Romuli pro signo *manipulum* sive fasciculum fœni in pertica suspensum sequebantur.

Pertica suspensos portabat longa maniplos.

Inde & ipsa centuria *manipulus*, quia sub uno signo, quod idem erat cum *manipulo*, ordinabatur. Sed & *manipulus* postea quilibet dictus numerus, qui ad unum signum sive vexillum in hostem ibat. Verum quando *Legio* in decem cohortes, & *cohors* in tres *manipulos* divisæ fuerunt; σπεῖρα non amplius *manipulum* sed *cohortem* seu decimam legionis partem apud posteriores Autores Græcos significabat. Quæ idem *Salmasius* me docuit.

(7) Hæc juxta legiones Julianas quingentorum fuit militum: quam cum *Chiliarchus* duxit, videtur ille duarum *cohortium* fuisse Præfectus, ut bene monet Author. Ast veram ejus rei causam non videtur attigisse. *Vegetius libr.* II. *cap.* VIII. *Primorum ordinum ductores quinque* fuisse in unaquaque legione monet; cumque decem fuerint uniuscujusque legionis cohortes; quilibet duabus cohortibus præfuerit necesse est.

(8) An prima cohors, quæ *prætoria* dicitur, fuerit millenaria, cum sub Tiberio Christum ceperint? non videtur. Ita commutatam hac in parte militiam sub *Adriano* monet Salmasius, ut prima cohors facta sit millenaria, & reliquæ omnes quingenariæ.

CAPUT II.

De Equitatu. *Ordo Equestris. Imperatori armaturam equitum fuisse. Obiter illustratus locus* Apocal. VI. 2. *Magnates mulabus albis vecti, & cur*; חורים *Cur Judæis vetitum equis in bello uti. Equi capti subnervati. An Salomon peccarit usu equorum. Illustratus* Zacharias cap. IX. 9. *Unde calumnia Ethnicorum Christianis cultum capitis asinini exprobrantium.*

IN bello Equitatum Peditatui æquis locis & temporibus præstare Historici passim annotarunt. (1) Idque tunc obtinuit, ubi præliis & vi res gerebatur, nec longis obsidionibus tempus trahebat exer-

exercitus, & (quod palmarium est) aciem caute instruere nesciebant præfecti. Utique ad commeatum comportandum, ob celeritatem, longe expeditior & utilior est. Hinc Polybius *lib.* III. melius esse scribit ad belli usus prævalere numero equitum, ubi in aciem descenditur. Et quamquam de Cattis testetur Tacitus de Mor. Germ. *omne illis in pedite robur*, addit tamen: *Alios ad prœlium ire videas, Cattos ad bellum*. Etenim ut in universum æstimanti bellum plus momenti in pedite situm, ita ad prælium ineundum passim eques superior & melior. Philosophus paucis hæc dedit *lib.* IV. de *Republ. cap.* XIII. Καὶ ἡ πρώτη δὲ πολιτεία ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο μετὰ τὰς βασιλείας ἐκ τῶν πολεμούντων. ἡ μὲν ἐξ ἀρχῆς, ἐκ τῶν ἱππέων. Τὴν γὰρ ἰσχὺν καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐν τοῖς ἱππεῦσιν ὁ πόλεμος εἶχεν. ἄνευ μὲν γὰρ συντάξεως ἄχρηστον τὸ ὁπλιτικόν. αἱ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐμπειρίαι καὶ τάξεις ἐν τοῖς ἀρχαίοις οὐχ ὑπῆρχον, ὥστ' ἐν τοῖς ἱππεῦσιν εἶναι τὴν ἰσχύν. *Et prima quidem Respublica apud Græcos, post regna, exstitit ex iis qui bellarent. Principia quidem ex Equitibus. Robur enim & belli præstantia in Equitatu consistebat. Nam sine arte instruendi disponendique exercitus peditatus gravioris armaturæ inutilis est. At talium rerum usus & ordinis disciplina non erat apud veteres. Ita ut in Equitatu robur belli collocarent*. Scotos etiam veteres ideirco Equitatu maxime usos Froissardus in annales misit. Uti apud Germanos aliosque populos exercitus fere ex Equitibus olim constabant. Quia non nisi nobiles eorum mioistri militabant. Unde *Equestris* inter nobiles ordo. (2) Hinc Imperatori equus & equitum armatura, Livio teste, ubi pugnam Bruti Cos. & Tarquinii describit. Atque hinc factum existimo, quod Christus Imperator alios antecedens *equo albo* vectus describatur *Apocal.* VI. 2. Nam (ut hoc obiter addam) mulabus albis magnates eorumque filios olim usos fuisse apparet *Jud.* V. 10. Uti etiam albis vestitos indumentis constat *Gen.* XLI. 42. *Esth.* VIII. 15. Unde nobiles חורים *albi* dicuntur I. *Reg.* XXI. 8. II. LXX. ἔντιμοι & ἄρχοντας verterunt. Nec silentio involvendum Judæis equorum in bello usum interdictum. (3) Ita enim habet lex *Deut.* XVII. 16. (*Rex*) *ne multiplicato sibi equos; neque facito ut populus hic revertatur in Ægyptum, ad multiplicandum equos: cum Jehova edixerit vobis, ne deinceps redeatis per viam hanc amplius*. Quæ quidem his subnixa rationibus. 1. Ut a moribus Ægyptiorum aliarumque gentium profanarum quam longissime distarent Hebræi. Nam gentium potentia & divitiæ in equis multis alendis magnam partem sita, ut docet Philosophus *lib.* IV. de *Republ. cap.* III. sub initium. Hinc Oppianus Cyneg. *l.* I. *vers.* 139.

> *Ἔκλυον ὡς προπάροιθε πολυκτεάνων τε ἀνάκτων*
> *Καλόν. ἔχειν πεδίοις ἵππων ἀγελαῖον ὅμιλον.*
>
> *Audivi quo pacto olim locupletum quidam regum*
> *Præstans habuerit in campis equorum gregale armentum.*

Ad quæ plura, quæ in hanc rem faciunt, annotavit Conradus Rittershusius. 2. Ne fiduciam collocarent in equorum robore & multitudine, sed solo Deo, secundum illud *Psal.* XX. 8. *Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri, invocabimus*. 3. Ne in Ægyptum proficiscendo (ut inde sibi equos compararent Judæi, quoniam regio illa equis abundabat) idololatria istius gentis contaminarentur *Es.* II. 7. 8. *Repleta est terra argento & auro & non est finis thesaurorum ejus; & repleta est terra ejus equis, & innumerabiles quadrigæ ejus. Et repleta est terra ejus idolis: opus manuum suarum adoraverunt, quod fecerunt digiti eorum*. Ubi multitudinem equorum cum idololatriæ crimine conjunctam videmus. Itaque si ex præda equi obtigissent subnervabantur jussu divino. *Jos.* XI. 6. ne eorum usus in bello esse posset, sed ad opera rustica. Licet David sibi aliquot currus servarit cum equis, non tamen magno numero; quia id vetuerat Deus II. *Sam.* VIII. 4. Qua in re modum excessisse Salomon videtur I. *Reg.* IV. 26. Nisi ideo culpa immunis fuit, quia non mittebat in Ægyptum ad equos inde petendum, sed dono ei mittebantur a regibus terræ. Videsis quæ in hanc rem traduntur I. *Reg.* X. 24. 29. Ab hac causa ergo est, quod magnates mulis & mulabus aut asinis vectos passim legimus; ut liquet non tantum ex jam laudato loco *Jud.* V. 10. sed & X. 4. & XII. 14. Item II. *Sam.* XVIII. 9. & I. *Reg.* I. 33. 38. 44. Quod si fides Drusio adhibenda in De quæsitis per epistolam *Ep.* LXXXVI. pauperculi asinis, divites mulis ac mulabus vehebantur. Quæ res mirum in modum illustrat locum Zachariæ *cap.* IX. *comm.* 9. *Ecce rex tuus venit pauper, insidens asino*. Pauperem enim asinus decebat. Etsi (ut Drusius ibidem scribit) Abraham Ezræ filius, qui Sophus cognominatur, testetur *asinos*

nos in Ægypto mulis præferri. (4) Fortassis quia asini rariores, & ab equis, quorum io Ægypto erat myrmecia, plane diversi; quod de mulis dici nequit, qui ab equis etiam generis sui origioem docuot. Ut evanescat hic Jodæorum illa ratio, cur LXX. oolueriot *Ex.* IV. 20. vertere ὄνον, sed ὑποζύγιον, nempe quia Rex Ptolemæus offensus foisset vili illa cooditione uxorem & filios asino imponentis, ita ut vocabulo ejusmodi maluerint uti, qood in genere *jumentum subjuge* denotat. Quippe enim asinus Ægyptiis haud vile animal. Et Hebræis, præsertim Cabalistis, sapientiæ symbolum habetur, notante in Hieroglyphicis Pierio, quem vide, uti & M. Suerium Boxhornium in *Quæstion. Rom. quæst.* XXXIX. Certe ob æstimationem hujus animalis apud Judæos supra alia jumenta, solum nominatum invenio, ubi alia jumeota ad sacrificium inepta denotanda & excipienda fuerunt *Exod.* XIII. 13. Eademque æstimatio ansam dedit Gentilibus exprobrandi Christianis (nam Judæis eos accensebant) cultum capitis asinini (5). Qua de re præter Tertullianum *Apolog. cap.* XVI. legendi Seldenus de jure Naturali & Gentium, juxta disciplinam Hebræorum *pag.* 135. *Ger.* Vossius de *Idololatr. lib.* III. *cap.* LXXV. Heraldus in Apolog. Tertolliani. Cunæus de Repub. Hebræorum *lib.* III. *cap.* IV. & Schedius de *Dis* Germaoorum *pag.* 106.

NOTÆ IN CAPUT II.

(1) MAjus instar in Peditatu posuisse Romanos veteres, quam in equitatu vel hinc liquet, quod pro ratione peditum, paucissimos habebant in exercitu equites. Quod a prima Regum institutione mansit, & mansit non solum, quamdiu stetit Respublica, sed etiam sub Cæsaribus primi ac medii imperii. Sub Regibus Roma inter Apenninum & mare sita, & præterea in montosis locis condita, non multum equestri militiæ idonea videbatur, illo præcipue tempore, cum nihil extra urbis pomœria ferme possiderent. Hanc causam puto cur equestri rei minus studuerint. In alia parte Italiæ in nomine fuerunt ac laude *Tarentini* equites, *Apuli*, *Campani*, non etiam *Romani*. *Salmas.* de re *Mil.* p. 227. Quibus equitatus potior fuit, ut plurimum equorum copia abundarunt. Non aliæ autem ferme in equis habendis alendisque studium posuere nationes, quam quibus natura regionis, quam incoluerunt, equini pecoris feturæ accommoda visa est. Campestria maxime loca huic rei idonea, uti & Campi extensi ad usum equorum bellicorum & equestris pugnæ in primis apti. Ithacam suam equis habilem esse negavit *Telemachus*, cum equos ei donare vellet *Menelaus*. *Argos* autem in Græcia equis maxime nobile fuit; unde & ἱππόβοτον vocabatur. Eadem porro regiones, quæ equis nomen famamque dederunt, etiam ut plurimum equites laudatos habuere. Ita in Græcia *Thessalici* equi equitesque commendabantur. In Italia *Tarentini* & *Campani*, nam vicina Campania Apuliæ, a qua Varroni nobiles equi *Apuli*. *Campanus an Apulus anceps*. In proverbio etiam fuit, *Campanus equus*, *Cumana meretrix*. Galli etiam olim equis equitibusque celebres extitere. Unde & *Adrianus*, qui rem militarem Romanam multis inventis exornavit, non pauca, quæ ad equestrem militiam pertinent decorandam & illustrandam, a Gallis mutuatus est, ut & ab aliis populis, quos equitandi peritia nobilitavit, ut a *Parthis*, *Sarmatis*, *Getis*, *Rhætis*, & aliis: teste *Arriano lib.* de *exerc. equit. Rom.* *Salm. l. c. p.* 225.

(2) Apud Gallos, cum Romani sub Cæsare Galliam bello domitam pervaserunt, præter Druidas, qui sacra curabant, reliquus populus in duo genera erat divisus, in equites, in quibus nobilitas censebatur, & pedites, ad quem pedibus merendi in bellis ordinem sola plebs relegabatur, qui & servorum pœne loco habiti. Hodie quoque in Gallia nobilitas equitum est, & generis summi insignia omnia equestria, & ab equestri militia denominata. Scuta sive *scutiones*, ut vocantur vulgo, in quibus stemmata nobilium habentur signata, equestres sunt parmæ, non peditum clypei aut scuta. Apud Romanos veteres seminium nobilitatis & origo ab equitibus sumebatur, apud Gallos summa in his reponitur. Equestres familiæ his nobilissimæ, Romanis minus nobiles, sed inde ad nobilitatis summam, quæ in Senatoribus residebat, via muniebatur; ex censu enim æstimabatur: non omnium igitur erat inter nobiles censeri, sed eorum tantum, quos facultates in eo numero ponerent. Et quemadmodum Pedites pro censu habebantur in legionaria militia honestioris gradus, aut minus honesti ... ita supra hos censum equestrem qui habebant, pluris fiebant & equo merebant, quem ex publico accipere soliti erant, non pedibus. Idem p. 226.

Cl. Salmasius distinguendum putat inter *censum*, & *ordinem equestrem*, monetque *ordinem equestrem* ea Romuli instituto comprehendisse trecentos equites. Tullum Hostilium lectis Albanis equitibus & adjectis ex his tribus centuriis adauxisse hunc numerum. Tarquinium Priscum non solum senatum amplificasse, sed etiam *equestrem ordinem uberiorem reliquisse*, ea *Valeria Max. l.* III. *c.* 4. nempe ad millia equitum & ducentos, ut testatur *Livius*: qui ad equestrem ordinem spectabant. *Servium* in octodecim centurias eos valde aucto eorum numero amplificasse, atque ex censu legisse. Hunc primum fuisse defendit, qui quot equites legionibus essent adscribendi definivit: ducentos eos fuisse dicit *Polybius*, postea trecentos, quando legiones ad quinque millia militum auctæ fuerunt, Ea illis XVIII. centuriis lectos fuisse, qui equites legionarii creati fuere, affirmat. Dein docet multos alios censum equestrem habuisse, qui tamen eo ipse in ordinem equestrem non transiebant, quique in plebe manebant, quamvis eas possiderent facultates, quæ censum equite dignum facerent. Qui equestris fiebant ordinis, illis equus publicus fuit assignatus atque ex horum corpore equites legionarii eligi tum solum soliti erant. Qui equum publicum non receperant, illi in plebe manebant, atque ad bellum legi non poterant. Probat hoc vir sagacissimus ex *Livio lib.* V. ubi deletis equitibus rebusque ad desperationem adductis, post cladem ad Vejos acceptam, quid extra ordinem factum sit, in hunc modum enarrat. *Repente, quibus census equester erat, equi publici non erant assignati, consilio prius inter se habito senatum adeunt, factaque dicendi potestate equis se suis stipendia facturos pollicentur.* Plura vide apud *Salmasium* de re *Mil. cap.* XX. & XXI. Quibus olim equus dabatur, postea *annulus* fuit traditus, in signum equestris ordinis. Nota *Plin. lib.* 32. *cap.* 2. *Sed annuli plane medium ordinem tertiumque plebi & patribus interserere. Quod antea militares equi nomen dederunt, hoc nunc pecuniæ indices tribuunt.*

(3) Contra hanc sententiam disputat *Menochius lib.* 6. *cap.* 21. §. XI. Locumque *Deut.* 27. 16. eo trahit, ut fiduciam in equos prohibitam velit.

(4) Licet Aben Ezra id dixerit; non tamen inde colligas *Asinum* Ægyptiis haud vile animal fuisse; cum comparate solum loquatur doctor ille Judæus; nec satis aptus rei testis sit. Contra refert *Plutarchus* de Iside & Osiride, monens Ægyptios omnium animalium, insectorum, & plantarum cultores, infensissimo solos asinos prosequi odio; cujus odii varias tufert causas: quarum potior petitur a Typhone, capitali Osiridis eorum Dei præcipui hoste, quem volebant

bant asininum colorem habuisse, & *asinum non solum non mundum, sed δαιμονικὸν ζῶον demonicum animal censent*; unde in quibusdam sacris asino e præcipitio dejicere solebant. Ægyptii dicuntur etiam Persarum quendam Regem, quem odio plus quam vatiniano prosequebantur, in contumeliam *Asinum* vocasse, ut scelestum & impurum significarent: unde ipse reposuit, *hic Asinus vestrum bovem epulabitur*: prout etiam victor factus Apim mactavit.

(5) Hoc argumentum singulari cum diligentia & eruditione discussit *Stephanus Morinus* peculiari dissertatione, lectu dignissima, qua ad examen revocat sententias Ouzelli, Erasmi, Tanaquilli Fabri, Gaffarelli, Fulleri & Bocharti, tandemque suam subjungit; impressa est Genevæ Ann. 1687. una cum septem aliis dissertationibus.

CAPUT III.

De præfectis variis, *nempe* chiliarchis, Hecatontarchis *&c.* שלישים. Moses *luce perfusus* Exod. XIV. 7. & XV. 4. Τεισάτης *quis apud* LXX. Triarii. *Conjectura de origine istorum vocabulorum.*

DE Ducibus ac Præfectis militaribus varii ordinis agitur I. *Machab.* III. 55. Καὶ μετὰ τοῦτο κατέστησε Ἰούδας ἡγουμένους τοῦ λαοῦ χιλιάρχους καὶ ἑκατοντάρχους καὶ πεντηκοντάρχους καὶ δεκάρχους. *Et postea constituit Judas Duces populi Chiliarchos* (Tribunos vertit Drusius) *Centuriones*, *Pentecontarchos & Decuriones*. Eosdem recensent Gorionides & Chronicon Templi Secundi. Non absimilis ordo (a militari, ut videtur, desumtus) in civilibus judiciis exercendis constitutus describitur *Exod.* XVIII. 21. שרי אלפים *Principes millenorum &c.* Tribuni ergo mille militibus præ-erant, veluti apud Romanos. Vide Rosini *Antiquit. Rom. lib.* X. *cap.* VI. Nec aliter ab Alexandro ordo militaris institutus, de quo Curtius *lib.* V. *singulis millibus peditum præfuisse Chiliarchas* memorans. *Joh.* XIX. 12. & *Actor.* XXI. 31. etiam χιλίαρχος nominatur, Nec non ἑκατοντάρχης Cornelius *Actor.* X. I. Et alterius ἑκατοντάρχου mentio fit *Actor.* XXVII. I. *Pentecontarchi* mentio injicitur II. *Reg.* I. 9. *Decurionis* autem vocabulum de munere Politico usurpatum reperire est in Vulgato interprete *Marc.* XV. 43. De quo videsis nostram Florum sparsionem ad Historiam passionis Christi. Nonnulli etiam, in quibus plurimæ fuerunt literæ, nobis hic suggerunt שלישים quod LXX. τριστάτας vertunt. *Ex.* XIV. 7. & XV. 4. ubi Vulgata habet *electos principes*. Sic II. *Reg.* VII. 17. LXX. τριστάτην vocant ducem illum, super quem Rex incumbebat. Ubi Pagninus vocem *tristatæ* a LXX. mutuo sumtam versioni suæ inseruit. Est autem in Hebræo שליש. Circa id vocabuli certatur sententiis, quas ex Gregorio Nysseno in Exodi *cap.* XV. proferre non pigrabor. *Tristatas* enim conjicit dictos, quod terni uno & eodem curru veherentur, quorum unus esset auriga, reliqui duo pugnatores; Vel quod tres equos ascenderent: vel quod singuli adversus tres stare possent in bello: Vel quod in alterius e duobus, qui ante ipsum pugnabant, occisi vel deficientis locum, quasi triarii fortioresque succederent; Vel denique *Tristata* eum, inquit, significat, qui, sedente rege, tertius stat, vel tertiam sedem habet: qualis erat David apud Saul. Expensis illis, quæ viri docti commentantur, adducor ut credam, a ternario numero dictos *Tristatas* milites omnium strenuissimos & revera antiquos *triarios*, qui in locum duarum classium militarium, si utraque succumberet in prælio, tanquam potior exercitus pars, succedebant, & rem fortiter gerebant. (1) Haud aliter quam Triarii in exercitu Romanorum, de quibus Livius *lib.* VIII. *cap.* XXI. Varro *lib.* IV. de LL. *Triarii quoque dicti, quod in acie tertio ordine extremis subsidio deponebantur*. Nec fortassis aberrarit a vero, qui morem illum ab Hebræis per multa secula ad Romanos derivatum dixerit. Si cui vero hoc minus allubescat, hanc aliam sententiam amplectatur per me licet. Notum in compluribus linguis ternarium numerum rem in majus extollendi & exaggerandi vim habere, & in comparatione ultra tertium gradum atque ordinem non ascendi. *Fortissimus* enim tertium & supremum gradum fortitudinis demonstrat, pro quo Græci dicunt τρισμέγιστος & Galli *tresfort*.

NOTÆ IN CAPUT III.

(1) MOnuimus ad *cap.* 2. hujus libri antiquissimas Romanorum legiones non in cohortes fuisse divisas, sed recepisse *Hastatos*, *Principes & Triarios*; ut pubescens ætas esset in *hastatis*, qui in acie ex gravis armaturæ classe milites primo consistebant loco. Robustior & virilis ætas conspiciebatur in *principibus*, qui post hastatos collocati secundo pugnabant loco. Provectior & virtutis usu probata ætas recensebatur in *Triariis*, qui omnes veterani milites honestissimi & maximæ dignitatis fuere: hi ultimi in acie ad subsidium positi. Horum in antiqua legione DC. erant, nec aucta licet post modum legione numerus eorum augebatur teste *Polybio*: proin LX. triarii manipulum faciebant, cum singula corpora decem habuerint manipulos. *Livius lib.* 30. formam aciei, quam *Scipio Hannibali* opposuit, exponens dicit. *Instruit deinde primos hastatos, post eos principes, Triariis postremam aciem clausit.* Sed notatu dignus est *Livii* locus, qui extat *lib.* 8. ubi veterem præliorum morem sic describit. *Ubi his ordinibus exercitus instructus esset, hastati omnium primi pugnam inibant. Si hastati profligare hostem non possent, pede presso eos recedentes in intervalla ordinum principes recipiebant. Tum principum pugna erat. Hastati sequebantur. Triarii sub vexillis considebant, sinistro*

nistro crure porrecto scuta innixa humeris, hastas sub subrecta cuspide in terras fixas, haud secus quam vallo septa inhorreret acies, tenentes. Si apud principes quoque haud satis prospere pugnatum esset a prima acie, ad Triarios sensim referebantur. Inde rem ad triarios rediisse, cum laboratur, proverbio increbuit. Triarii consurgentes, ubi in intervalla ordinum suorum principes & hastates recepissent, extemplo compressis ordinibus claudebant vias, unoque continenti agmine, jam nulla spe post se relicta, in hostem incedebant.

CAPUT IV.

Signiferi *vel* vexillarii. *Quid Signifer* Cant. IV. 10. buccinatores *alios præter Sacerdotes in exercitu Israelitico videri non fuisse*. *Explicatus* Josua VI. 12. 13. 14. Exploratores. *Allusum ad eos* Gal. II. 4.

ERant in Ordinibus, qui Signa & Vexilla ferrent, (1) quæ in altum erecta facile conspici & cognosci poterant a militibus sub signo illo militantibus, ut turbatis ordinibus miles facile postea colligeretur & in priorem locum restitueretur. *Signiferi* & Vexillarii hi dicebantur. Et quia eminebant supra omnes alios, *Signifer* interdum usurpari cœpit pro eo, qui alios antecellit. Sic *Cant.* IV. 10. *Vexillarius est e myriade*, de Christo dicitur. Item pro Duce & impulsore Apulejus *lib.* III. metamorph. *Ipse denique dux & signifer cæterorum validis me viribus aggressus*, & Panegyristes in Oratione Maximiano dicta *signiferi nefariæ factionis* meminit. Sunt quibus videtur, Buccinatores aut Tubicines alios præter Sacerdotes (de quibus *num.* X. 1. 2. &c.) in exercitu Israelitarum fuisse. Verba quibus in eam adducuntur sententiam extant *Jos.* VI. 12. 13. 14. in versione Vulgata: *Circumivit ergo arca Domini civitatem semel per diem, & reversa in castra mansit ibi. Igitur, Josua de nocte consurgente, tulerunt Sacerdotes arcam Domini, ambulantes atque clangentes; & armatus populus ibat ante eos; vulgus autem reliquum sequebatur arcam, & buccinis personabat*. Etiam accedere huic sententiæ videntur LXX. ex editione Aldina & Basileensi, nec non Romana: Καὶ ὁ λοιπὸς ὄχλος ὄπισθεν τῆς κιβωτοῦ τῆς διαθήκης κυρίου πορευόμενοι καὶ σαλπίζοντες ταῖς κερατίναις, καὶ οἱ ἱερεῖς ἐσάλπισαν ταῖς κερατίναις, καὶ οἱ ἱερεῖς ἐσάλπισαν ταῖς κερατίναις σάλπιγξι. Adde MS. Alexandrinum, quod sic habet: Καὶ οἱ ἱερεῖς ἐσάλπισαν ταῖς σάλπιγξιν, καὶ ὁ λοιπὸς ὄχλος ἅπας. His si Hebræa conferas sensus elucescet. Ea sic sonant ex Junii versione comm. isd. *& septem alii Sacerdotes, portantes septem buccinas arietinas ante arcam, Jehovæ ire pergebant, & clangebant buccinis illis: expeditus autem (quisque) ibat ante eos, & extrema acies sequebatur arcam Jehovæ, pergentibus (Sacerdotibus) & clangentibus buccinis illis*. Ubi, etiam absque inserto vocabulo *Sacerdotibus*, sensus non is quem sibi imaginantur, sed Sacerdotibus adscribitur officium clangendi buccinis, non aliis.

Absurdum autem fuerit magnæ exercitus parti adscribere buccinatorum munus. Etsi enim sub Gideone *Jud.* VI. 16. exercitus totus extraordinario buccinatores egerit, tamen idem a Josua factum non constat. Præsertim cum textus apud Josuam commodum sensum admittat, sine difficili & violenta explicatione, ne LXX. quidem Versione excepta. Etsi enim de turba pronuntientur illa πορευόμενοι καὶ σαλπίζοντες, tamen posterius fecisse non per se, sed per Sacerdotes suos existimandi sunt. Notum enim satis axioma illud, quod statuit, eum qui per alium quid facit, id ipsum facere dici. Sic de exercitu dici potest, eum tympana movere, tubis canere aut explicatis signis pergere, ubi soli tympanistæ, tubicines & vexillarii id faciunt. Nec aliter Vulgata accipienda. Etenim illa verba *& buccinis personabat* non de vulgo dicuntur, sed de loco & regione circumjacente, quæ buccinis non vulgi & gregariorum militum sed Sacerdotum personabat. Ita ut verbum *personabat* passivam habeat significationem, & sic quidem sentio, donec alii docebunt meliora. De exploratoribus meminit interdum Sacra pagina, & allusit ad eos Apostolus *Gal.* II. 4. Vide de his Martyrem in *Jud.* I. 23. Adamum Contrenium *lib.* X. *cap.* LI. Menochium de Repub. Hebræorum *lib.* VI. *cap.* XIII. & Besoldum de Arte jureque Belli *cap.* V. §. 12. & quidem hæc obiter, dum ad Arma properamus, de quibus prolixius erit agendum.

NOTÆ IN CAPUT IV.

(1) APud Romanos unum erat legioni signum, nempe *Aquila*, vexilla plura. Quæ & signa dicebantur; singulis cohortibus suum dabatur: unde *Aquilifer unus, & signiferi plures* in quacunque legione, & aquila ad primam spectabat cohortem.

LIBER TERTIUS.

Arma virumque cano . Viros militares paucis dedimus .

CAPUT PRIMUM.

De Armis *in genere . Expositus locus* II. Cor. VII. 7. Vasa. *σκεύη*. Prophetæ *varii illustrati.*

ARma, quibus in hostem illi pugnarunt, expedienda. Sunt enim hæc duum generum : Ordinaria & extraordinaria, quæ furor ac necessitas ministrant. Ordinaria autem sunt quoque duplicia ; ad tegendum nonnulla; reliqua ad petendum. Rehabeam omnia regno firmando perficiens *clypeos & spicula* paravit hæc ad petendum, illos ad tegendum. II. *Chron.* XI. 12. & *cap.* XXV. 5. milites Amasiæ ad bellum satis instructi describuntur cum vocantur *prehendentes spiculum aut clypeum*. Huc allusit Apostolus II. *Cor.* VI. 7. cum meminit *armorum justitiæ dextrorum & sinistrorum*. Id est, offensivorum & defensivorum (ut Jacobus Cappellus, cujus verba hic describere lubet, exponit) Offensiva quippe, puta gladius, hasta, telum dextra vibrantur; defensiva vero, puta clypeus, parma, sinistra sustinentur. Subjunguntur quidem fausta, quæ *dextræ*, infausta, quæ *sinistræ* deputati possent, modo dextræ & sinistræ tantum mentio facta fuisset; sed res adversæ dici non possunt *arma sinistra*, sed sinistris armis excipiendæ, scuto videlicet fidei; res autem secundæ gladium spiritus potius postulant, ad resecandum veternum, luxum & fastum, rerum prosperarum comites, tam infidos quam individuos. Arma defensiva, vel potius quæ ad petendum hostem comparata ab Hebræis dicuntur *vasa belli*. Jer. XXI. Vel *vasa interfectionis* Ezech. IX. I. Vel *vasa mortis* Psal. VII. 14. Solent enim quævis instrumenta *vasorum* nomine indigitare. Quos Græci imitati nam Thucydides arma quædam *τὰ περὶ τὸ σῶμα σκεύη vasa quæ circa corpus sunt* appellat *lib.* VI.

CAPUT II.

De vestibus Militaribus; *Et primum de* chlamyde. *Numa ejus inventor . Christus cur ea indutus* Matth. XXVII. 28. *Paludamento . Sago* מד Jud. III. 16. Μανδύη. *Calceis .* Eph. VI. 15. *ὑποδήματα unde dicta. Quo sine miles eis indutus .* Calceati dentes *quid* Plato. *Clavi calceis suppacti . Etiam aurei interdum.* Moses *explicatus* Deuter. XXXIII. 25. Calceamentum *quid* Amos. II. 6. Clavatum *vel* Clavarium. *Nec non* calceatum *&* calcearium . *Color vestium militarium rubicundus . Interdum vero albus.* Niveæ cohortes. *Lux affusa* Johanni Apoc. XIX. 13. 14.

ANtequam ad vera arma accedo, de vestibus militaribus quædam præmittere volupe erit. Habent enim arma hoc cum vestibus commune quod armos defendant & membra tegant. Inde enim arma dici censent Grammatici. Χλαμὺς proprie vestis erat quæ armis superinduebatur, laxa admodum & nodo vel fibula connexum; quæ supra humeros, aut in alterum latus rejici poterat. A Numa primum inventa, teste Suida. Nec Imperatoris Regisve proprium erat indumentum, sed vulgarium quoque militum, (1) etsi illi purpuream gestarint chlamydem. Eutropius *lib.* IX. de Diocletiano: *Ornamenta gemmarum vestibus calceamentisque addidit : nam prius Imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat.* Unde Salvatori nostro, in ludibrium regni ejus, injecta *χλαμὺς κοκκίνη*. *Matth.* XXVII. 28. (2) Imperatoris autem chlamys cæteris pretiosior, *paludamentum* proprie dicebatur. Militem chlamyde indutum exhibet columna Trajani, unde eum hic damus.

Itaque falsus Johannes Sopranes, qui eos duntaxat qui ordines ducebant chlamyde indutos fuisse arbitratur.

Sagum etiam memoratur quod Aod gestarit. Sic enim Vulgata τὸ מד interpretatur *Judic.* III. 16. quod proprie mensuram notat. Quia vestem ejusmodi notat: quæ corpori arcte adhærendo hominem quasi mensurat. Tale vero vestimentum est *sagum*, a LXX. μανδύη & μανδύας dictum. Ab eadem voce מד per epenthesin literæ ג Est enim *sagum* ve-

ſtimentum militare perbreve & ſuccinctum, non fluens, ſed artus undique comprimens & exprimens. Fuitque inſuper candidum & index belli ut toga pacis. Coriaceum fuiſſe non nulli tenent; Belgis een lederen Kolder dictum.

Calcei (3) etiam inter Veſtes militares numerantur *Eph.* VI. 15. ſive verum juſtumque bellum, ſive medicamenta belli in Athletis & curſoribus inibi deſcribi cenſeamus. Nam dicendo: *Ὑποδυσάμενοι τοὺς πόδας* indicat *ὑποδήματα* qualia depingit figura ſuperius poſita. Nam ita calceos Græci *ἀπὸ τοῦ ὑποδεῖσθαι*, a ſubligando nominarunt, utpote qui loris cancellorum in modum, pedibus ſubnectebantur, plantas ſolummodo munientes. In Curſoribus certe calceos agnoſcit Pollux *lib.* III. *cap.* XXX. nam cum *ἐνδρομίδας* nominaſſet addit: *οὕτω δ' ἐκαλεῖτο τὰ τῶν δρομέων ὑποδήματα*. In militibus autem erant firmandis pedibus, ne facile laberentur præſertim ſolo uliginoſo inſiſtentes. De Platæenſibus Thucydides *lib.* III. *Ἦσαν δὲ εὐσταλεῖς τε τῇ ὁπλίσει, καὶ τὸν ἀριστερὸν μόνον πόδα ὑποδεδεμένοι, ἀσφαλείας ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν πηλόν. Erant autem leviter armati, ſiniſtro tantum pede calceato, ne in luto laberentur.* Hinc puto *calceatos dentes dixit* Paraſitus Plautinus in Captivis, id eſt, fortes ac firmos & ſtrenue in manducando cibo rem gerentes. Vel potius bene munitos adverſus ciborum aſperitatem. *Act.* I. *Sc.* II. cum Hegio ſenex dixiſſet Ergaſilo paraſito.

> *I modo venare leporem, nunc Cirim tenes.*
> *Nam meus ſcrupoſam victus commeat viam.*

reſpondet paraſitus:

> *Cum calceatis dentibus veniam tamen.*

Ad quæ rurſum Hegio:

> *Aſper meus victus ſane eſt.* Par. *Sentis ne eſitas?*

Itaque ſicut milites calceis muniunt pedes, ut tuto viam aſperam ac ſcrupoſam calcare queant, ita ſibi quoque calceatos dentes fore promittit paraſitus, ad aſperrimum quemvis cibum comminuendum, etiamſi ſentes eſſent manducandi. Calcei autem militares clavis ſuppactis vulgo firmabantur. Apud Joſephum de Bello Jud. *lib.* VII. *cap.* III. Julianus centurio Romanus deſcribitur *τὰ ὑποδήματα πεπαρμένα πυκνοῖς καὶ ὀξέσιν ἥλοις ἔχων, ὥσπερ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ἕκαστος. Calceos habens creberrimis atque acutis clavis, ut cæteri ſolent milites, fixos.* Atque idem de eo narrat Egeſippus de Excidio *Hieroſ. lib.* V. *cap.* XXX. Hi clavi luxuriante interdum milite aurei. Valerius *lib.* IX. *cap.* I. *Antiochus quoque Syriæ rex nihilo continentioris exempli: cujus cæcam & amentem luxuriam exercitus imitatus, magna ex parte aureos clavos crepidis ſubjectos habuit.* Juvenalis etiam clavos in militum calceis agnoſcit, ubi a turba ſe preſſum calcatumque queritur.

> .... *planta mox undique magna*
> *Calcor, & in digito clavus mihi militis hæret.*

Meminit etiam Auguſtinus *Tract.* X. in I. *Joh.* V. His adde Sympoſii de ejuſmodi clavo ænigma LVII.

> *In caput ingredior, quia de pede pendeo ſolo.*
> *Vertice tango ſolum, capitis veſtigia ſigno.*
> *Sed multi comites caſum patiuntur eundem.*

Item Clementem Alex. Pædag. *lib.* III. *Ἀνδρὶ δὲ εὖ μάλα ἁρμόδιον, ἀνυποδησία· πλὴν εἰ μὴ στρατεύοιτο. Sine calceis eſſe, viro admodum convenit, qui quidem non militaverit.* Hinc lux Moſi *Deut.* XXXIII. 25. de Aſer. *Ferrum & æs calceamentum tuum.* Cum enim in diverſas admodum ſententias hic abeant interpretes, proprius ad rem Cajetanus dicit, tantam æris & ferri copiam denotari, ut iis etiam ad viliſſimos uſus uti & abuti queant, nempe ad calceorum quoque ſoleas. Nam *calceamentum* pro re nihili poni conſtat ex *Amos* II. 6. Unde Junius clarius vertit, *Ferrum & æs ſub calceo tuo.* Erſi de fodinis ferri & æris interpretetur. Ego de clavis, qui calceis ac ſoleis Aſeritarum ſuffixi fuere, verba Moſis accipere non vereor. Sed teſtimoniorum copiam apud Julium Nigronum Tractatu de Caliga, atque ex eo apud Lorinum in *Deuteron.* XXXIII. 25. reperire eſt, qui illis addit ex Plinii *lib.* II. *cap.* XXXVI. duos eſſe montes juxta flumen Indum; quorum alteri natura ſit, ut ferrum omne teneat; alteri ut reſpuat. Itaque ſi ſint clavi in calceamento, veſtigia avelli; in altero non poſſe ſiſti: Ruſticos hodie clavatis calceis interdum uti certum eſt. A clavatis autem hiſce calceamentis *clavarum* dictum donativum quod militibus dabatur in clavata calceamenta ſibi comparanda. *Clavarium* alii dici malunt. Ta-

citus

citus *lib.* III. *Histor. Inopia & seditiosa militum voces terrebant, clavarium (donativi nomen est) flagitantium.* Icc. *calceatum* vocant & Svetonius in *Vesp. cap.* VIII. *calcearium* quos laudat Dempsterus ad Rofini *Antiq. lib.* V. *cap.* XXXVI. (4)

Colur harum vestium russeus sive rubicundus passim. Qua de re satis multa commentati sumus in notis ad Belgium nostrum Gloriosum quod publici juris fecimus. Interdum etiam albus, qui vulgaris olim fuit vestium color, naturalis nimirum lanæ illotæ nec ulla tinctura infectæ. Paratu ergu facillimæ ejusmodi vestes fuere, ideoque a militibus etiam usurpatæ. Claudianus de IV. Consulatu Honorii *vers.* 565.

> *Nunc quoque quos habitus, quantæ miracula pompæ,*
> *Vidimus, Ausonio, cum, jam succinctus amictu.*
> *Per Ligurum populos solito conspectior ires,*
> *Atque inter niveas alte veherere cohortes.*

Niveas cohortes vocat milites albis vestibus indutos. Venantius Fortunatus *lib.* I. de vita Martini.

> *Militis alba chlamys plus est quam purpura Regis.*

Vilem nempe militaris vestis colorem purpurea ac regio opposuit. Pluribus hæc adstructa a Francisco Juresu ad *lib.* I. Paulini de Divo Martinu scribit C. Barthius. Hinc lux Johanni *Apoc.* XIX. 13. 14. ubi Imperator & Dux Christus una cum exercitu describitur, περιβεβλημένος ἱμάτιον βεβαμμένον αἵματι καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὰ στρατεύματα, τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ ἠκολούθει αὐτῷ ἐφ᾽ ἵπποις λευκοῖς, ἐνδεδυμένοι βύσσινον λευκὸν καὶ καθαρόν. Imperaturia purpura describitur a culora sanguineo; militibus vero alba vestimenta attribuuntur, pro veteri more militari.

NOTÆ IN CAPUT II.

(1) QUod de *velitibus*, qui levis armaturæ milites erant, vetissimum. *Velites* loquit *Salmasius* de re *Milit.* p. 173. *quasi velis nomen* habere palam est. Omnes quadrati & fluitantes amictus *velorum* nomine appellabantur, ut paludamenta, & chlamydes, pallia & alia hujusmodi. Contra rotunda vestimenta dicebantur, quæ in uno clausa, strictius corpori adplicabantur, ut erant togæ Romanorum, quæ & ipsæ rotundæ & ad corpus magis pressæ & coactæ circa imam oram non undabant, neque humeris involitabant ut chlamydes ac paludamenta. Hinc de redundantioribus togis dixit *Cicero*; velis amictos, non togis vel ausæis, ut in quibusdam legitur. Omnes sane volitantes ac fluitantes in corpore amictus pro *velis*, sed & vela ferme omnia quadrata, ut & pallia .... *Velites* igitur a velis dicti, quia pugnabant cum paludamento, sive chlamyde brevi, in humero fibula adstricta, cetera fluitante. Gravius armati & scutati milites inter pugnandum nihil vestimenti supra loricas habuerunt; *leves* autem illi, quales Rorarii olim & postea *velites*, cum loricas non haberent, brevibus chlamydibus vel sagulis, *quasi* velis, in humero adstrictis amicti in prælium vadebant. De Rorariis *Lucilius*; *Pone paludatus stabat Rorarius velox*. Signanter paludatum dixit, qui paludamentum habebat amictus, quod alioquin gestamen erat ducum atque Imperatorum. Ex per *Rorarios* Lucilius potest videri intellexisse *Velites* istius temporis, sic dictos, quod ante gravem armaturam prælium committerent, ut ante pluviam ros cadit. Vixit ille post secundum bellum Punicum. *Velites* tunc temporis cum hæc scribebat Lucilius in exercitu Romano pro levi armatura noscitabantur, nec alios *leves* legio agnoscebat. Ergo *Rorarios* eos vocavit *Lucilius*, quod ante cæteras acies pugnam committerent .... Certe cum Lucilius *Rorarios* facit paludatos, eundem illis habitum assignat, quem *Varro Velitibus*, qui de his ita scribit:

> *Quem sequuntur cum rotundis velites leves parmis,*
> *Antesignani quadratis multi-signibus tecti.*

Ubi *multisignia quadrata* vocavit πολύσημα τετράγωνα. Sic enim absolute pallia quadrata vel *chlamydulas* appellabant Ἐφεστρίδας has *velitum* Romanorum chlamydes Græcus autor appellat apud Suidam, οἱ δὲ ψιλοὶ Ῥωμαίων ἕκαστος αὐτῶν εἶχεν ἐφεστρίδα καὶ ἀσπίδα τε καὶ λόγχας, καὶ ἀκόντιον δὲ ὅλον σιδήρῳ πεπηγμένον. Idem alio loco, οἱ Ῥωμαίων ψιλοὶ εἶχον καὶ ζώματα περὶ τὸν μηρόν. *Romanorum velites habebant amictui chlamydes & subligacula, feminum tegmina.* Ex eo appellati *velites* vel *velati*. Ita Græci γυμνῆτας appellarunt funditores insularum Balearium, quia nudi ferme pugnarunt. Unde & ipsæ eorum insulæ Γυμνησίαι nuncupatæ. Ipsi *Baleares* voce Latina a jaciendis lapidibus: nam ex Græco βάλλω antiquum *balio*, ut ex ἅλλω *salio*, a quo *salius* & *saliaris*, ut ab illo *balius* & *baliaris*.

(2) De hac clamyde quærit *Ursinus* in analectis *libr.* 3. 29. I. *quid significare potuerit?* ac respondet; „ Esse eum 1. *Regem*: neque aliam ob causam
„ pallio purpureo amicsverunt eum Romani milites,
„ quam ut Regnum effectasse exprobrarent. Purpura
„ autem Regium velamen. *Color ille nimio lepore*
„ *vernans, obscuritas rubens, nigredo sanguinea, re-*
„ *gnantem discernit, dum conspicuum facit, & præ-*
„ *stat humano generi, ne de adspectu Principis possit*
„ *errari*, ait Cassiodor. *l.* 1. *var. Epist.* 2. Donari
„ tamen aliquando a Regibus jus purpuræ gestandæ
„ solebat Amicis bene merentibus, *Dan.* 5. 29. 3.
„ *Esd. c.* 3. 6. 1. *Macc.* 10. 20. 2. *Ducem*, & non
„ infeliciter conjectat *Casaub. Exerc.* 16. *Sect.* 73.
„ eam chlamydem alicujus vel lictoris vel ordinum
„ ductoris fuisse in præsidio Romano militantis.
„ *Russatos* fuisse milites Romanos tritum est, quo-
„ rum militares tunicas russeas *apud Trebell. Pollion.*
„ *in Claudio* & alibi leges. Apud eos tunica cocci-
„ nea supra prætorium expansa pugnæ signum fuit
„ *Plutarch. in Fab. Max.* Ex *Ezech. c.* 23. 6. & 14.
„ colorem rubrum periloridum Chaldæorum, hya-
„ cinthinum Assyriorum fuisse proprium, *ut ibi no-*
„ *tat. Fr. Junius* conflat. Addo non promiscuam,
„ sed solorum Procerum, quod Propheta indicat, &
„ testantur *Strabo l.* 15. *aliique*. Cum tamen exerci-
„ tum totum sagulis puniceis fuisse conspicuum *Xe-*
„ *nophon* scripsit 6. *Pædia*, & *Plutarch. in Artaxer-*
„ *xe*. Lacedemonii eodem colore in præliis vestie-
„ bantur, tum propter *ευπρέπειαν Ælian. l.* 6. *var. c.*
„ 6. cum propter dissimulationem vulnerum, & ad
„ occultandum cruorem: *Valer. M. l.* 2. *cap.* 1.
„ *Confer Nahum.* 23. *Apoc.* 9. 17. & 19. 13. 3.
„ *Torcularium*, qui hostes suos prælo iræ divinæ
„ subjectos sit conculcaturus, vestesque suas eorum
„ adspersurus sanguine, ut sit eum, juxta Neme-
„ sianum.

„ *Collibus in summis crebro pede rumpitur uva,*
„ *Udaque purpureo sparguntur pectora musto.*
„ *Eclog.* 3. vide *Esai.* 63. 3.

„ II. *An aliquid inter coccum & purpuram intersit?* Plurimum, & patet *Exod.* 25. 4. ubi distinguuntur: unde & Ulpianus: *purpura appellatione coccum non contineri* dixit. Purpura Hebræis *Argeman*, quasi textorum omnium decus & florem dicas; Phœnicibus, teste Servio, *Sar* vocatur, quo vocabulo Hebræi Principem appellant, unde *Sarranum* Ostrum, *de quo Becman. in Origin.* nisi potius *Tyrus*, ubi fieri solebat, (unde & *Aulicum vestiarium* audit *apud Cassiodor. l. c.*) olim quoque *Sarra* dicta fuit, ut proprie suis *Tsor*, quod in rupe extructa, medio undique mari arctaretur. Quomodo ab Herculis ad Tyriam Nympham itantis cane, cum avida fame in Tyrio litore projecta conchylia impressi mandibulis contudisset, inventa sit *referuntur l. Pollux. l.* 1. *Onomast. & Cassiodor. l. c.* Coccum granum tinctorium est, *quod apud Nicol. Leonic. l.* 1. *Var. hist. c.* 5. *P. Bellonium l.* 1. *observat. c.* 17. *Ruellium l.* 3. *de Nat. Stirpium, cap.* 98. non una in arbore, inprimis tamen in Ilice quadam aquifolia legi disces. Celerrimeque mutari in vermiculum, qui si maturescat, alis instructus, vesiculam in qua continetur rumpit, & avolat, unde Coccum nomen apud Hebræos, *Tholaath* vermiculus. Color ejus quam purpuræ dilutior est, qui in rosis micat. *Plin.* 21. *cap.* 8. purpura enim nigredo sanguinea est, ut dixit *Cassiodorus*, & nigrantis rosæ colore sublucet, *Plin. l.* 9. *cap.* 36. *Galaticus Rubor* dicitur color Coccineus, quod Galatiæ frequens sit Coccinum *a Tertull. de Pallio*, ubi ait: *latioris purpuræ ambitio, & Galatici ruboris superjectio Saturnum commendat*. Pergo quærere.

„ III. *Cur ergo confundi soleant?* ut cum alius Evangelistarum dicit Dominum purpura, alius coccinea chlamyde indutum fuisse? *Matth.* 27. 28. *Marc.* 15. 17. *Joh.* 19. 2. *Resp.* Chlamys illa militaris purpura dicta fuit, quia ejus vicem sustinebat. Sic Alexandrini Caralum quendam in contemtum Regis Agrippæ diademate papyraceo coronarunt, indutum pro paludamento Storea, & pro Sceptro tenentem arundinis fragmentum. *Philo in Flaccum p. m.* 811. Pulchre Seneca: *Quædam etsi vera non sint, propter similitudinem eodem vocabulo comprehensa sunt*: v. gr. *æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum; quale apud Lacedæmonios fuit, quod usum numeratæ pecuniæ præstabat. l.* 5. *de Benef. cap.* 13. & 14.

(3) Quæ de calceis militaribus docet Auctor lector velim conferat cum iis, quæ Doctissimus Bynæus in eruditissimo opere de calceis Hebræorum discussit: nec collationis quemquam pœnitibit spondeo.

(4) Post calceos *de ocreis* quæ notata sunt a viris doctis omisit Author, earum oblitus, cum tamen in sacris κνημῖδες χαλκαῖ memorentur, quas *Goliath* dicitur habuisse ἐπὶ τῶν σκελῶν αὐτοῦ. De hisce Sixtus Arcerius in notis ad Æ ianum *pag.* 107. 108. „ Hesychio quidem περικνημὶς exponitur, σκεπαστήριον τῆς κνήμης: *tegumentum tibiæ*. Et apud Plutarchum Æmilio, Thraces armati leguntur περικνημῖδας ὅπλισμῷ. Hesychium mitto. Sed an in Plutarcho non rescribendum, προκνημῖδας? Certe προκνημὶς apud Polyb. *lib.* VI. inter Hastatorum πανοπλίας recensetur: πρὸς δὲ τούτοις, ὑσσοὶ δύο, καὶ περικεφαλαία χαλκῆ, καὶ προκνημίς: *ad hæc pila duo, & galea, & ocrea*. Ocream reddimus, alio nomine destituti, cum Livio, & Vegetio. Nisi si forte *Tibiale* dicere libeat, quo Paulus Juris-consultus utitur: *Si tibiale vel humerale miles alienaverit, castigari verberibus debet*. Apud Polyænum quoque *lib.* VI. inter arma, quæ Philopœmon gestare Græcos edocuit: προκνημῖδες nominantur, ἐδίδαξε τοὺς Ἀχαιοὺς ἀντὶ μὲν θυρεοῦ καὶ δόρατος, ἀσπίδα καὶ σάρισσαν λαβεῖν, κράνεσι δὲ, καὶ θώραξι, καὶ προκνημῖσι φράξασθαι, *Docuit Græcos loco scuti & hastæ, clypeum ac sarissam gestare, galeis vero ac loricis atque ocreis se munire*. Plutarchus idem de eodem testatur: ἔπεισεν αὐτοὺς ἀντὶ μὲν θυρεοῦ, καὶ δόρατος, ἀσπίδα λαβεῖν καὶ σάρισσαν, κράνεσι δὲ καὶ θώραξι, καὶ περικνημίσιν (lego & hic προκνημῖσιν) περισκεπόμενοι μόνιμον καὶ βεβηκυῖαν, ἀντὶ δρομικῆς, καὶ πελταστικῆς μάχης ἀσκεῖν: *Persuasit illis, ut pro hasta, & scuto, clypeum ac sarissam caperent, munitique galeis, loricâ, atque ocreis loco cursoriæ, ac velitaris pugnæ, Statariam, immobilemque exercerent*. Videntur προκνημῖδες istæ, munimen ac tegmen fuisse tantum anterioris partis crurum, qualibus hodieque Cataphracti Equites utuntur. Fortassis id innuit Juvenalis Sat. *lib.* 11. dum vocat, *Cruris dimidium tegmen*.

„ *Quale decus rerum, si conjugis auctio fiat,*
„ *Balteus, & manicæ, & cristæ, crurisque sinistri,*
„ *Dimidium tegmen.*

„ Sinistri, ait: Forte. *Quia cum missilibus agebatur, sinistros pedes inante milites habere debebant, ut vibrantibus spiculis vehementior ictus esset*, ut loquitur *Veget. lib.* 1. *cap.* XX. Simplex κνημῖδες apud alios idem videtur, quod προκνημῖδες. *Pollux lib.* 1. *cap.* X. inter armorum nomina: τὰ περὶ τὰς χεῖρας προβλήματα ὁμοίως τῷ μέρει, χεῖρες καλοῦνται, καὶ κνημῖδες ποδῶν: *Quæ manus munit armatura quemadmodum pars ipsa, manus vocatur, & quæ tibiam, tibiale*. Eustath. ad Iliad. Γ. v. 330.

„ Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε.

„ *Principio pulcras aptavit cruribus ocreas.*

„ Κνημῖδες δὲ (inquit) καὶ νῦν, ὅπλον σκεπτικὸν τῆς κνήμης. ἀφ' ὧν καὶ παρωνομάζονται: *Tibialia nunc etiam sunt armatura, quæ tibias tegit, & munitia quibus etiam ita denominantur*. Idem ad Iliad. α exponens, unde ἐϋκνήμιδες, Græci Homero dicuntur: ὥσπερ θώραξ ὅπλον σκεπτικὸν τῶν ἡμετέρων σωμάτων θώρακος, οὕτω καὶ κνημὶς, τὸ σκέπον τὰς κνήμας τῶν στρατιωτῶν, ἀφ' ὧ ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ, ἀπὸ μέρους οἱ εὔοπλοι. *Sicut thorax, seu lorica, armatura est, quæ tegit & munit tibias militum, unde Græci, ἐϋκνήμιδες, dicti, a parte totum intelligendo, bene ac pulcre armati*. Polyænus *lib.* IV. Φίλιππος ἤσκει τοὺς Μακεδόνας πρὸ τῶν κινδύνων ἀναλαβόντας τὰ ὅπλα τ' στάδια πολλάκις ὁδοιποροῦντας, φέροντας, ὁμοῦ κράνη, πέλτας, κνημῖδας, σαρίσσας, &c. *Philippus Macedones exercebat, non secus, ac si periculum exigeret, assumtis armis per* CCC. *stadia iter facere, gestantes simul galeas, scuta, tibilia, Sarissas*, &c. Xenophon. 1. Αναβ. εἶχον δὲ πάντες κράνη χαλκᾶ, καὶ χιτῶνας φοινικοῦς, καὶ κνημῖδας: *Habebant omnes galeas æreas, & tunicas purpureas, & tibialia*. Porro tibialia ista, seu ocreæ militares primitus, ut & alia arma, æreæ fuere. Unde apud Homerum Græci, Iliad. α χαλκοκνήμιδες, appellantur, Οἱ δὲ κ' ἀγνοούμενοι χαλκοκνήμιδες Ἀχαιοί. Hesychius exponit, οἷς σιδηραῖ ἦσαν ἢ χαλκαῖ αἱ κνῆμαι: *Quibus ferreæ erant, aut æreæ tibiæ*. Etiam in Sacra historia æreæ leguntur militares ocreæ de armis Goliathi: κνημῖδες χαλκαῖ ἐπὶ τῶν σκελῶν αὐτοῦ *Ocreæ æreæ tegebant crura ejus*. Eædem quoque apud Romanos in usu fuere. Livius *lib.* 1. de primæ classis armis: *Arma his imperata galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære*. Postea tamen ferreas quoque factas, autor *Veget. lib.* 1. *cap.* XX. *Pedites scutati etiam ferreas ocreas cogebantur in dextris cruribus accipere*.

Unam tibiam ocreis munitam fuisse a Romanis notatur: ita *Vegetius libr.* 1. *cap.* 15. *pedites* cum ait, *scutati etiam ferreas ocreas in cruribus dextris cogebantur accipere*. Ita dat uni cruri, & dextro quidem ocreas. Similiter *Virgilius*.

Vestigia nuda sinistri

Instituere pedis, crudus tegit altera pero lib. 7. Ænead. Pero est ocrea, uti apud Juvenalem Sat. 14.

Per glaciem perone tegi, qui summovet Euros
Pellibus inversis.

Aliter de re ipsa *Juvenalis* Sat. 6.

Bal-

Baltheus, & manicæ, & cristæ, crurisque sinistri
Dimidium tegmen.

Sic ipse uni dat, verum sinistro. In columna Trajani videtur crus utrumque indutum esse tibiali. Variavit proinde res pro militis arbitrio, & prout is vel dextrum vel sinistrum pedem inter cominus pugnandum proferebat. Ne pes gladio aut jaculo læderetur ocrea muniebat eum. Et dimidium quidem, ne gravaret militem, ac quod partem reliquam clypeo obtegeret.

CAPUT III.

De Materia Armorum. *Æs durabile. Imagines olim areæ.* Æs vetustum *quid Claudiano. Æs unde dictum. Arma olim ænea.* I. Sam. XVII. &c. *Caleb vox Cambro-britanna unde. Homeri testimonium hic invalidum. An stannea etiam quandoque fuerint arma.* Ferrea vox. χαλκιόφωνος *Arma ferrea quoque ab antiquo. Mart. Roa notatus. Utrum æris an ferri usus vetustior. Aurea arma. Obiter illustrata loca.* I. Reg. x. 16. 17. & II. Chron. IX. 15.

ÆS, ut alia mittam, ferro propterea quoque præstantius, quia corruptioni ac rubigini minus obnoxium, ut Camerarius demonstrat Horat. Subcesf. *parte* I. *cap.* XIV. Adeo ut ærei clavi & æreæ imagines parvæ cadaveribus inditæ fuerint olim, ne putrescerent facile. Uti etiam æneus fuit serpens, qui Christum Salvatorem æternum & qui nos a corruptione ac perditione æterna servat, ad umbravit jussu divino. Hinc olim imagines majorum non tantum e cera sed etiam ex ære. Ovidius Fastorum *lib.* VI.

Vidimus ornatos, ærata per atria, picta
Veste triumphales occubuisse senes.

Statius Thebaid. lib. II.

.... læto regalia cœtu
Atria complentur. Species est cernere avorum
Comminus, & vivis certantia vultibus æra.

Juvenalis *Satyra* VII.

.... hujus enim stat currus aheneus, alti
Quadrijuges in vestibulis.

Et Claudianus de Probini & Olybrii Consulatu, sub initium.

Nec quisquam procerum tentat, licet ære vetusto
Floreat, & claro cingatur Roma senatu,
Se jactare parem.

Nam æs vetustum æreas majorum imagines, nobilitatis indices, denotat. Ut frustra dubitarit Lipsius *Elect. lib.* I. *cap.* XXIX. *aera* pro *cera* admittere in fabricandis effingendisque majorum imaginibus. Accedit, quod æs, ob crebros occultosque meatus, plurimum aeris in se continens, cœlestibus corporibus, magis quam alia metalla, assimilatur. Unde nonnulli æs arbitrantur dictum ab aer, r mutato in s sicuti pro *labor labos* & pro *honor honos* dixerunt; & duabus literis vocalibus, per synæresin, in diphthongum contractis. Atque eodem modo in illo Virgilii *lib.* VI. *Æneid.*

Fixerit aeripedem cervam licet, aut Erimanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.

Æripedem pro *aeripedem* cervam dictam quidam indicant ob celeritatem motus, qui fit aeris instar, & cum ventis quasi certans. Ita ut æreæ majorum imagines, diis cœlestibus, antiquitate & nobilitate stemmatis, proximos eos fuisse adumbrarint. Etsi Plato *lib.* XII. de Legibus vetuerit Deorum imagines ex ære aut ferro fieri, ideo quia ea sunt belli instrumenta. Ob hanc æris præstantiam ænea arma antiquitus fuerunt. I. *Sam.* XVII. 4. 5. 6. 7. Philisthinus gigas ita armatus describitur: *Et egressus est vir spurius de castris Philisthinorum nomine Goliath, de Geth, altitudinis sex cubitorum & palmi: Et cassis* Aerea *super caput ejus, & lorica hamata induebatur. Porro pondus loricæ ejus, quinque millia siclorum* Aeris *erat: Et ocreas* Æreas *habebat in cruribus; & clypeus* Æreus *tegebat humeros ejus. Hastile autem hastæ ejus erat quasi liciatorium texentium. Ipsum autem ferrum hastæ eius sexcentos siclos habebat ferri: & armiger ejus antecedebat eum.* Hinc *Psal.* XVIII. 35. *Posuisti ut arcum* Æreum *brachia mea.* Adstipulantur autores Ethnici. Lucretius:

Arma antiqua manus, ungues dentesque fuere,
Et lapides, & item silvarum fragmina, rami.
Et flammæ atque ignes postquam sunt cognita primum.

Poste-

Posterius ferri vis est ærisque reperta.
Et prior æris erat quam ferri cognitus usus.

Quo facilis magis est natura & copia major.
Ære solum terræ tractabant, æreque belli
Miscebant fluctus, & vulnera vasta ferebant.

Livius *lib.* I. *Arma bis imperata galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære.* Ovidius Metam. *lib.* I. *fab.* 3.

....: Nec vincla minantia fixo
Ære ligabantur. & paulo post
Nec tubæ directi, non æris cornua flexi &c.

Herodotus *lib.* I. extremo scribit, Massagetas hastas, pharetras & sagares ex ære paraffe, quia ferro & argento carebant. Athenæus *lib.* XIV. citato Alcæo, ensium & tibialium ex ære meminit. Capuli ensium ex ære olim, quales in viridarii sui ruinis effossos cum capitibus Leonis & Anseris, metus & audaciæ typis, scribit Chiffletius in Vesontione *Part.* I. *cap.* XLII. Villalpandus in *cap.* XLII. Ezechielis æreum cultrum Romæ ad aram Plutonis effossum & vidit, & delineatum lectori dedit, uti & Chiffletius capulum suum. Servius ad illa Maronis *lib.* I. *Æneid.*

Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque
Ære trabes; foribus cardo stridebat ahenis.

Flamen Dialis, inquit, *ærei cultris tondebatur*. Apollonius *lib.* I. Argonaut.

Χαλκείῳ πελέκει κρατερὸς διέκερσε τένοντας.

Ærea securi validas secuit tendines.

Hoc est, eervicem sive collum amputavit. Franc. Junius in coogerie vocabulorum Cambrobritannorum monosyllaborum, subjuncta notis ejus in Willeramom, *calcb*, quod *armaturam* notat, a χαλκός, *æs* deducit, quod apud omnes in coofesso sit, majorem olim fuisse æris quam ferri usum; Socerumque Vossium laudat, qui Orator. Instit. *lib.* IV. *cap.* VIII. id docuerit. Ex Homero aurem aliisve Poetis plura testimonia non accumulo (quæ coogesta videre est io Didascalia multiplici Francisci Ferdinandi de Cordova *cap.* VI. & apud Johannem Bochium in *Psalmum* XVII.) quia objici posse video illud Philosophi in De Poetica, Τὸ δὲ κατὰ τὸ ἔθος τῆς λέξεως δεῖ καταλύειν. οἷον τὸν κεκραμμένον οἶνον φασὶν εἶναι. ὅθεν πεποίηται, Κνημὶς νεοτεύκτου κασσιτέροιο, καὶ Χαλκέας τοὺς τὸν σίδηρον ἐργαζομένους. *Hæc vero juxta morem loquendi solvere oportet, ut vinum aqua temperatum dicunt esse vinum. Ex hoc & factum est* (sic caoente Poeta Homero) *Ocrea recens laborati stanni; & Ærarii qui ferrum cuderent.*

Respexit enim Aristoteles ad illa verba Homeri Iliad. Κα.

Ἀμφὶ δὲ μὲν κνημὶς νεοτεύκτου κασσιτέροιο.

Eum autem de stanneis armis meminit, id intelligendum puro de stanoo obductis & levigatis: Belgæ dicerent vertinde wapenen. Nisi olim æs & ferrum miscuerint, quod locus Aristotelis in de Admir. Audition. evincere videtur, *Ferunt*, inquit, *Messinæcum æs nitidissimum & candidissimum esse; cui non admisceatur stannum* (sc. ut alias & vulgo fieri consoevit) *sed terræ quoddam genus, quæ ibi gignitur, & una cum ære coquitur. Narrant autem eum, qui temperamentum istud invenerit, neminem hoc docuisse, & ideo opera illo loco vetera eximia esse, recentiora vero non item.* Philosophus autem in *lib.* de Poetica contendit, Poetas non ita ubique accipiendos, ut verba proprie sonant; sed multoties sequi communem vulgi consuetudinem loquendi, ut ex ea minus firma argumenta pro æneis armis duci queant. *Æs* enim & *ferrum* (speciem pro specie ponentes) promiscue nominant, ut dura & impenetrabilia indiceot ama, ut Grammatici & Scholiastæ apud Homerum passim observant, & Biscioia inde aonotavit Horarum Subseciv. *tom.* I. *lib.* I. *cap.* XI. Nec non Bochius in *Psalm.* XVII. Et ocreæ *stanneæ* appellatæ ob nitorem & pulchritudinem majorem. Etenim sequitur cootinuo post apud Homerum.

Σμερδαλέον κονάβησε, παλὶν δ' ἀπὸ χαλκὸς ὄρουσε.

Horrendum insonuit æs (vel *ferrum*) *vero inde resiliit.*

Si autem arma proprie fuissent stannea, non resiliisset æs vel ferrum tanto cum sonitu a talibus armis, utpote materiæ mol-

mollioris magisque penetrabilis. Ita Mart. de Roa *Part.* I. Singularium *lib.* II. *cap.* III. demonstrat, *ferream vocem* a Virgilio *lib.* II. Georg. dici in vulgato illo.

> *Non mihi si linguæ centum sint oraque centum,*
> *Ferrea von &c.*

Quam alii *æneam* appellarunt. Quomodo Stentora χαλκεόφωνον dixit Homerus Iliad. έ. Nec desunt loca apud Homerum, Hesiodum, Virgilium, alios, quæ ferreorum non minus quam æreorum armorum mentionem injiciunt, quæ apud Ferdinandum de Cordova, supra mihi laodatum, reperire est admodum multa. Immo ferri usum antiquiorem existimat Cassiodorus Variar. *lib.* I. *epist.* XXX. qui cum primitus pugnis certatum dixisset, unde pugna nomen acceperit, addit: *Postea Belus ferreum gladium primus produxit, a quo & bellum placuit nominari*. Frustra autem est Roa *Part.* II. *Singul. lib.* III. *cap.* XIV. cum evincere conatur, lapides, ad ædificationem primi templi comportatos, non ferreis sed æneis instrumentis exasciatos & politos fuisse, ideo quia I. *Reg.* VI. 7. scriptum est. *Et malleus & securis & omne ferramentum non sunt audita in domo cum ædificaretur*. Nempe (inquit de Roa) quia omnia ærea. At ratio vera præcedentibus verbis evidentissime suggeritur, quæ sic sonant: *Domus autem cum ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata est*. Adeo ut jam ante in lapicidinis, ferreorum instrumentorum opera, dolati & probe atque examussim exasciati lapides conjungerentur duntaxat, lapidem lapidi imponendo. Explosa enim jampridem est a viris περιφορήτως fabula illa de Thamur vermiculo, quæ sic habet: Cum Salomon Parium marmor ad ædificationem templi e remotis partibus convehi præcepisset, conscius prohibitionis legis, quæ vetuit lapides ad altaria exstruenda ferro incidi, quæsivit experimentum in vermibus, quod ars humana nescivit. Nam struthionis pullum vitreo vasi inclusit, quem videns & contingere non valens struthio natura, sibi cognitam artem tentans ad desertum se contulit, rediensque vermiculum, *Thamur* dictum secum attulit, cujus sanguinem vitro illinivit. Quod inde confractum pullo evadendi viam aperuit. Hoc comperto, Salomon pariter illius vermiculi sanguine ad incisionem durissimi marmoris usus est. Quæ quidem merito gerras & affanias Thalmudisticas olere judicant qui naris sunt non obesæ. Nec solidum est argumentum æs prius inventum quam ferrum, ideo quia ante ferrum nominatur *Gen.* IV. 22. *Sella quoque genuit Tubalcain, qui fuit malleator & faber, in cuncta opera æris & ferri*. Obstant enim loca *Deut.* XXXIII. 25. II. *Chron.* XXIV. 12. *Dan.* IV. 20. Ubi *ferrum* ante *æs* nominatur; ut & in Lucretiano versu modo laudato. Si vero excipiat hæc loca non agere de primo metallorum inventore, nihil dixerit. Nam non dicitur *prius fuisse malleatorem æris quam ferri*. Nec si id diceretur, inde colligi posset, æs fuisse inventum ante ferrum. Sed prius nominatur quia præstantius & pulchrius est ferro. Plato *lib.* XII. de Legibus scribit: Σίδηρος καὶ χαλκὸς, πολέμων ὄργανα. *Ferrum & æs sunt bellorum instrumenta*. Hinc tamen non sequitur; ferrum fuisse ante æs usurpatum ad ad arma fabricanda. Non ergo mihi fit verisimile, quod gravibus autoribus placet, ærea passim vasa & instrumenta armaque olim fuisse, quia ferrum nondum erat inventum. Ita enim Hesiodus Operum & Dierum *lib.* I.

> Τοῖς δ' ἦν χάλκεα μὲν τεύχεα, χάλκεοι δέ τε οἶκοι,
> Χαλκῷ δ' εἰργάζοντο, μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος.

> *His erant arma ænea, & domus ex ære,*
> *Ære operabantur nigrum autem ferrum (tunc) non erat.*

Quem locum Proclus & Tzetzes Hesiodi Scholiastæ, exponentes scribunt, Veteres mortales artem solidandi æs calluisse, qua deficiente, ad ferrum tandem esse deventum. Pausanias *lib.* III. & Plinius *lib.* VII. *cap.* LVI. & *lib.* XXXIV. *cap.* I. ærariam artem ante ferrariam inventam scribunt. Isidorus *lib.* VIII. de Vesta agens *Cimbalorum autem*, inquit, *æreorum sonitus & ferramentorum strepitus in colendis agris, & ideo ærea quod terram antiqui colebant ære, priusquam ferrum esset inventum*. Sic enim legendum arbitror, ope codicis mei M. S. Non tamen, inquam, id mihi fit verisimile. Multo minus ideo, quia in tabernaculo & templo Salomonis ut Mart. de Roa existimat multa ænea, nil ferreum fuisse legitur. *Ex.* XXXVII. I. *&c.* & II. *Chron.* IV. I. nam contrarium liquet I. *Chron.* XXII. 3. Et multis ante seculis ferrum fuisse, atque ex eo arma procusa fuisse nemioem, qui rem recta ratione puraverit, fugere potest. Quod exstiterit, Moses *Gen.* IV. 22. testis est omni exceptio-

ptione major, qui inibi, æris ferrique elaborandi artem Tubalcaino adscribir, quem Ethnici scriptores Vulcanum indigitant: cui Diodorus Siculus *lib.* VI. *cap.* XV. idem acceptum fert. Quod etiam arma inde conflata, ex historia Philisthini gigantis liquidnm evadit. Nam I. *Sam.* XVII. dicitur *ferrum hastæ ejus sencentos siclos ferri habuisse*. Nec alterius trahendi autores cum usum æris ajunt esse vetustissimum, quam quod ad nitorem se componentes, & imprimis quod duraturа brevi perituris præferentes, ære potius quam ferro uterentur. Sic Festus *Infibulati sacrificabant Flamines, propter usum æris antiquissimum, æreis fibulis*. Manifestius Vegetius *lib.* V. *cap.* IV. de navibus construendis agens, ait: *Liburna utilius æreis clavis quam ferreis configenda. Quamlibet enim gravior aliquanto videatur expensa; tamen, quia amplius durat, lucrum probatur afferre. Nam ferreos clavos, tempore & humore, rubigo celeriter consumit; ærei autem, etiam in fluctibus, propriam substantiam servant.* Inde est quod veteres Hiberni, juxta cum Britaonis, armis æneis usi fuerint, ut autor ac testis mihi Jacobus Waræus in Disquisitionibus de Hibernia *cap.* XII. Nam a Solino *cap.* XXV. hæc ratio redditur, quod *Hibernorum præcipua fuerit gloria in armorum nitela*.

Aurea etiam nonnullos arma habuisse constat. Homerus *Il.* 5.

> Ἐνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεὺς
> Ὃς πρὸς Τυδεΐδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε,
> Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

> *Ibi tunc Glauco Saturnides mentem ademit Jupiter,*
> *Qui cum Tydide Diomede arma permutavit,*
> *Aurea æneis, centum bobus valentia novem bobus valentibus.*

Nisi aurea pro multo pretiosioribus accipere malimus. Sacri Scriptores etiam aureorum armorum meminerunt I. *Reg.* X. 16. 17. *Fecit quoque rex Salomon ducenta scuta de auro purissio &c. Et trecentas peltas ex auro probato: trecentæque minæ auri unam peltam vestiebant: posuitque eas rex in domo saltus Libani.* Et II. Paral. IX. 15. *Fecit igitur rex Salomon ducentas hastas aureas de summa sexcentorum aureorum], qui in singulis hastis expendebantur &c.* Verum hæc non in belli usus fabricata, sed ad ornatum duntaxat & ostentationem. Certe providi ac prudentes imperatores sumtuosum militum ornatum atque apparatum damnarunt, quia hostem, spe spoliorum ejusmodi potiundi, magis ad vincendum inflammat; ut Salomonem iis in bello usum mihi neutiqnam fiat verisimile.

C A P U T IV.

De Armorum Officinis. Fabricæ. *Ex oppidatim fuere. Arma non nisi in publicis fabricis fieri debebant.* Fabricenses. *Astutia Philistæorum; Item Personæ regis.*

STewechius ad Vegetii *lib.* II. *cap.* XI. hæc verba: *Habebant etiam fabricas scutarias, loricarias, arcuarias, in quibus sagittæ, missilia, cassides, omniaque armorum genera formabantur;* sic commentatur: *Has fabricas Cæsar, Æmilius Probus, alii* officinas *vocarunt: neque ad arma fabricanda solummodo in legionibus istæ fabricæ; sed & in oppidis fuere. Oppidatim certe Mithridatem illas instituisse, testis Appianus de bello Mithridatico. Cæsar primo de bello civili:* Frumentum ex finitimis regionibus, atque omnibus castellis in urbem convexerant, armorum officinas in urbe instituerant. *Magnum fabricarum numerum, sub Principibus, Romanum Imperium habuit, idque provinciatim; in quibus ad usum Reipub. a fabricensibus omne genus armorum fabricabatur. Recensebo ex Notitia Imperii: ubi fabricæ Orientis quinque*, Scutaria, & armorum Damasci. Scutaria, & armorum Antiochiæ. Clibanaria Antiochiæ. Scutaria, & armamentaria Ædessæ. Hastaria Ironopolitana Ciciliæ. Ponticæ vero tres. Clibanaria Cæsareæ Cappadociæ. Scutaria, & armorum Nicomediæ. Clibanaria Nicomediæ. Asiana una, Scutaria scilicet, & armorum, Sardis Lydiæ Thraciarum duæ. Scutaria, & armorum Hadrianopoli. Hæmimonti Scutaria; & armorum, Marcianopoli. Illyrici quatuor, Thessalonicensis, Naissarensis, Ratiarensis: Scutaria, Horreamargensis. *At paulo majore numero fabricæ Occidentis, in eadem Notitia, ac primum in Illyrico*: Sirmiensis scutorum, balistarum, & armorum: Acimensis scutaria: Cornutensis scutaria: Lauriaccensis scutaria: Salonitana armorum. In Italia autem Concondiensis sagittaria: Veronensis scutorum, & armorum: Mantuana, Loricaria: Cremonensis scutaria: Tecinensis arcuaria: Lucensis spatharia. In Galliis vero Argentoratensis armorum omnium: Matisconesis sagittaria: Augustodunensis loricaria: Svessionensis scutaria, balistaria & clibanaria: Remensis spata-

taria: Tri-Berorum scutaria: Tri-Berorum balistaria: Ambianensis spatharia, & scutaria. *Si propagandum Romanum fuerat Imperium, vel si milites antiqui tuendi contra invadentes, habebant in diversis castellis suos milites limitaneos, praesidiarios, & diversos quoque in sedibus sparsas Rom. legiones, quarum numerus crescente paulatim Imperio sensim quoque crevisse videtur. Ceterum adeo numeroso, & sparso militi, unde arma omnis generis suppeditata fuerint, jam discere a me potuisti, ex fabricis nempe istis provinciarum institutis. Et quotiescunque novis armis opus erat in expeditionibus, petebantur ex illis ipsis fabricis, & ad castra, vel loca deputata, angariis transvehebantur; quod docuit Constitutio Imperatoris Leonis, & Anthemii C. De fabricensibus. Nunc ab hominibus privatis, non alia arma aut fabricari aut vendi poterant, praeter cultellos breves, quos nemo in usum belli adsumeret. Arcus vero, sagittas, spathas, semispathas, loricas, contos, lanceas, scuta, galeas, & cetera id generis arma bellica; non alibi, quam in publicis fabricis, & a fabris publicis, id est qui annona publica sustentabantur, fieri permisit Imperator Justinianus: cujus hac de re Novella* 85. *De armis. Frequens admodum de corpora fabricensium, & fabricensium munere, privilegiis, &c. mentio in posterioribus libris Codicis: & inibi rubrica quoque De fabricensibus.*

Ad morem Bessorum.) *Isidorus lib.* IX. *Bessi, barbari fuerunt, qui a multitudine boum sic vocati credantur. De his Plinius lib.* IV. *cap.* II. *Item Ovidius*:

> *Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque.*

Quae ideo describere visum est, imprimis similes *fabricenses* publicos (quibus praerat *praefectus Fabrorum* sive in legiobus sive in provinciis) amotos intelligas a Philisthaeis, ubi omnem armorum usum Israelitis ereptum iverunt. Nam & alios juxta sublatos constat, ut tutiores essent Philisthaei, dum ii quoque fabri abducti erant, qui instrumenta ad agriculturam & alios communes vitae usus procudere consueverant. Nam facile arma militaria etiam procudere didicissent. 1. *Sam.* XIII. 19. 20. 21. 22. De solis autem *fabricensibus* agi existimo. 1. *Sam.* VIII. 12. Simile autem quid Philisthaeis Porsena rex designasse legitur apud Plinium *lib.* XXXIV. *cap.* XIV. ubi foedere cum Romanis icto cavit, *ne ferro, nisi in agricultura, uterentur*. Solebant quoque veteres arma in locis sacris recondere, de qua re Dougrejus excurs. LXXXIII. ad locum 1. *Sam.* XXI. 9. Inops & inermis fugiens David a conspectu iracundi Saulis, in via arma quaerit, & quaesita invenit; Ibi vero invenit, ubi ipse antea deposuerat, intra velum Tabernaculi pone Ephod sacrata: Erat hic nempe locus, uti videtur, vel consimilis aliquis (e sacratioribus semper) non ineptum omnino habitus receptaculum, in quo Armorum spolia ab hostibus capta reponerent: Illic David spolia sua infert de Golia capta, & illic Philistini, *in templo Astaroth*, occisi in praelio Saulis arma posuerunt, 1. *Sam.* 31. 10.

Sed Ethnicorum hac ex parte instituta si porro probando multum satagerem, viderer fortassis, idque non immerito, operosius nugari. Nullum eorum scriptum, nulla pene pagina, non scatet testimoniis illo spectantibus. Sed pauca igitur e multis sufficient.

> *Multaque praeterea sacris in postibus arma,*
> *Captivi pendent currus curvaeque secures,*
> *Et cristae capitum, & portarum ingentia claustra,*
> *Spiculaque, clypeique, ereptaque rostra carinis.*
>
> Virg. *Aen. l.* 6.

Cujus vestigiis pressim inhaerens diligentissimus ejus imitator Sil. *Italicus*:

> *In foribus primoque in limine templi,*
> *Captivi currus, belli decus, armaque rapta*
> *Pugnantum ducibus, saevaeque in morte secures,*
> *Perfossi clypei, servantia tela cruorem,*
> *Plaustraque portarum pendent* --- *L.* 1.
>
> ---- *Arma paternis*
> *Postibus, & fixos superum ad penetralia currus*
> *Pellere amor* --- Stat. *Theb. l.* 3.
> *Rupta quies populi, stratisque excita juventus,*
> *Diripiunt sacris affixa penatibus arma*. Lucan. *l.* 1.

Nec vero Arma tantum hoc modo hostibus in bello detracta, seu communi, seu proprio & singulari Marte, (qualia illa *opima spolia* Romanis sic vocata, qualeque istud Davidis ex Golia fuit,) suspensa in delubris suis solebant reponere: sed & alia quoque, aliisque de causis, tam sua, quam hostium. Olympias

pias Philippi regis uxor, gladium illum quo rex percussus est a Pansaoia, Apollini sub nomine Myrtalis suspendi curavit, Justin. ex *Trog. l.* 10. Scævini ferrum in se promtum, sed feliciter evitatum, in Capitolio postea sacravit Nero, *Tacit. Annal. lib.* 18. Pugionem, quo fratrem Getam suum confoderat immanissimus patricida, Diis, si placet, dicavit Aotoninus, narrante Zonara in vit. *Tom.* 2. Sic alii alias, nec opus est ut plures commemorem.

Est denique, quod observare licebit, coronidis loco hic addendum, de more quodam veteribus usitatissimo: Is fuit ejusmodi, ut cuicunque arti, studio, vel professioni homines semet tradidissent, postquam eos denuo satietas aliqua aut tædium forte cepisset ejusce professionis, genuina quisque suæ artis instrumenta Deo seu Deæ alicui ejusdem artis præsidi suspenderent dicarentque. Quo forsan referri potest Threneticum illud Psalmistæ, *Psalm.* 137. 1. 2. (1)

Super flumen Babylonis illic sedimus,
& flevimus, dum recordaremur te o Sion,
In salicibus, in medio ejus suspendimus organa nostra.

NOTÆ IN CAPUT IV.

(1) OBservo hic, inquit Ursinus Anal. l. 1. 23. Morem fuisse, ut si quis „ pausam „ faceret soliti artificii, vel operis, ejus instrumenta „ Diis consecraret. Sic apud Ausonium *Lais Veneri* „ *dicat speculum*, Epigramm. 54. *Sic gladiatores* „ *emeriti Herculi consecrabant arma sua*. Vejanius „ armis Herculis ad postem fixis, latet abditus agro, „ *Horat. Lipsius Saturn. lib.* 2. *cap.* 23. Timon ex „ rustico dives factus, *rhenonem & ligonem suspendit* „ *Pani*, agriculturæ valedicens, *apud Lucian. in Timone*. Virgines nubiles *Veneri donabant pupas suas*, „ Persius Sat. 2. & ibi Casaub. *nubentes Zonam* „ *Virginalem suspendebant*, ibid. *Pueri jam ephebi bullam suam auream laribus: naufragi uvida vestimenta* „ *maris Deo, & Citharœdi*, ut Eunomus Locrensis „ l. 4. Antholog. *citharas*. Sic Horatius lib. 3. Od. 26.

„ *Vixi puellis nuper idoneus*
„ *Et militavi non sine gloria:*
„ *Nunc arma defunctumque bello*
„ *Barbiton hic paries habebit, &c.*

„ Sic *Alcon pharetram de Quercu suspendit*, de quo „ *lib.* 5. in Sagittariis. Nam *arboribus* commendata „ talia anathemata ritu pagano, notum est, *quæ &* „ *Sanctiores* propterea dictæ, *Demster. ad Rosini Antiquit. Rom. l.* 1. *pag.* 45. Sic Captivi Judæi, „ puto, dicunt, de salicibus amnicolis vel suspendisse, vel quasi, citharas suas in honorem Dei Opt. „ Max. quarum jam nullus esset in sacris usus.

C A P U T V.

De Armis Speciatim. Quid Galea. Ea quoque ipsa facies tecta. Bucculæ. *Galeæ ex corio (unde vocis origo) æreis tamen aut ferreis laminis obducto. Quam scite* Paulus Eph. VI. 17. *&* 1. Thess. 8. *Spem Christianam cum Galea contulerit. Thorax Lorica.* Lorica squamata *quid* 1. Sam. XVII. 5. Plumæ Squama קלפא Clibanarii. *Apostolus luce perfusus* Eph. VI. 14. 1. Thess. V. 8. *&* Col. III. 12. 14. *Item* Ezech. XXXVIII. 4. Κυρτὶς *quid apud* LXX. Muli Mariani. *Clypei & Scuta. Eorundem differentia.* Rondassen. Θυρεός. *Magnitudo ejus. Gallorum* pavois *&* targe *unde. Hebræorum* מגן *&* סחרה *unde derivata.* Ἀσπὶς ἀμφιβρότη. *Allusum ad eam appellationem* Ps. V. 13. *&* XCI. 4. *Inde lux Apostolo* Eph. VI. 16. *Lipsii nimia scrupulositas.* Μόσχος *&* עגל *pro bove adulta. Origo vocabuli Anglici* buckler, *Gallici Bouclier, Teutonici* beuckeler *& Latini Scutum.* Ῥινός. *Cambrobritannorum* ats *unde. Æs, pro clypeo. Aurei clypei variorum. Gravissimum crimen eorum qui clypeum abjecerant. Allusum ei a* Paulo Hebr. X. 35. *Mos clypeo insidendi. Inscriptiones clypeorum variæ. Spartani scitum Apophthegma.* Σημεῖα, ἐπίσημα, ἐπιγραφαὶ, ἐπιγράμματα. *Christi nomen in clypeis.* Prudentius *illustratus. Tintinnabula clypeis appensa, & cur ita factitatum. Sacerdotes Gentilium tintinnabula sacris pulsasse; Id autem manasse a cultu Judaico. Frederici antistitis Magdeburgici pietas. Precatio tintinnabulum clypei Fidei. Clypeus omne genus armorum denotat in Sacra pagina.* Arma *pro scuto.* Clypeare. Clypei *pro Magistratibus positi divinis Scriptoribus.* שלטן. Sultan. Schilt. Schult *vel* Schout. *Mos Hispanorum rege inauguranda, Item Gothorum.*

INter arma, & quidem ordinaria, corpori tegendo apta primum locum (ut a summo exordiamur) sibi vendicat Galea, (1) περικεφαλαία dicta *Eph.* VI. 17. & 1. *Thess.* V. 8. Ea enim verticem & occiput non tantum obtegebat, sed & interdum faciem oculis tenus. (a) Complura hujus rei testimonia congessit Barthius Advers. *lib.* XXII. *cap.* XIV. unde unum delibasse sufficiat. Id Silii Italici est, de milite Marcelli post pestilentiam loquentis:

....te-

---- tenuata jacendo
Et maciem galeis abscondunt ora, malusque,
Ne sit spes hosti, celatur casside pallor.

Unde partes illæ galearum, quæ circa malus utrimque dependebant, bucculæ nominantur, quia buccas regebant. Glossæ: Buccula, παραγναθίς. Galeæ autem antiquitus e corio & pellibus, quales Thracibus & Paphlagonibus fuisse ex Xenophonte observavit Menochius. Ferro nihilominus, ut Lipsio visum, per lineas aut circulos inducto. Unde *galeæ* ἀπὸ τῆς γαλέης dictæ, a felinis nempe pellibus. Passim vero Galeæ fuerunt æreæ. (3) Tales enim Polybius, Livius, Dionysius Halicarnassæus agnoscunt, ait Lipsius; adducitque locum Plutarchi dicentis de Camillo: Ἐχαλκεύσατο κράνη τοῖς πλείστοις ὁλοσίδηρα καὶ λεῖα ταῖς περιφερείαις, ὡς ἀπολισθάνειν ἢ κατάγνυσθαι τὰς μαχαίρας. *Fabricatus est* (militibus suis) *galeas plerasque totas ferreas, & laves in ambitu, ut gladii aut laberentur in iis, aut frangerentur*. Galeæ ergo æreæ, utpote firmo satis capitis tegumento, Spem Christianam, quæ non fallit, assimilari ab Apostolo, justa ratione nititur. Præsertim si ad morem vetustum attendamus, quo galeæ cum aliis armis juxta ungebantur (qua de re infra erit dicendum) ut diutius durarent, & ictus repellerent facilius: Nam Spiritus Sanctus, qui multoties oleo comparatur, Spem Christianam firmat quam maxime. Varias autem Galearum formas (4), non multum ab hodiernis deflectentes videre est depictas in Libro Gulielmi du Choul, Regii Consiliarii, quem de Romanorum Castramentatione conscripsit.

Thora (5) (sive *pectorale*, ut Varro & Plinius vocat) pectus muniebat, de quo *Eph.* VI. 14. & I. *Thess.* V. 8. ubi fideles jubentur induere τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, πίστεως καὶ ἀγάπης. *Thoracem justitiæ, fidei & charitatis*. Eratque ex crudis coriaceis cingulis vel ferreis laminis confectus, qualem, ut & *galeam* ac *scutum*, hic in milite damus ex Trajani columna.

. Nec differebat ab eo *lorica*, de cujus varia forma & materia, linea, cornea, ferrea, coriacea (unde Varroni *lorica a loris* dicta videtur) ærea erudite, ut omnia, Lipsius de Militia *Rom. lib.* III. *Dial.* VI. & Contzenus *Polioic. lib.* X. *cap.* XV. Quod autem Lipsius de *lorica squamata* (6) differit, applicari velim ad locum I. *Sam.* XVII. 5. de gigante Philistæo: *Galea autem chalybea super caput ejus, & lorica squamata erat indutus; cujus loricæ pondus erat, quinquies mille siclorum, e chalybe*. Nempe hamis & laminis solidis simul constitit hæc gigantis lorica, qualis describitur passim ab autoribus profanis. Ita enim Silius *lib.* V. Flaminii Consulis arma describens:

Loricam induitur tortos huic nexilis hamos
Ferro squama rudi, permistoque aspe-rat auro.

Virgilius *lib.* XI. *Æneid.*

---- rutilum thoraca indutus ænis.
Horrebat squamis.

Et Dio Cassius Macrinum Imperatorem abstulisse ait Prætorianis τοὺς θώρακας τοὺς λεπιδωτούς, *loricas squameas*. Tertullianus etiam Alexandro Magno hanc attribuit *cap.* IV. de Pallio. *Pectus squamarum signaculis disculptum, textu pellucido tegendo nudavit*. *Plumas* etiam dictas has laminas sive hamos, quorum aliam scandebat, ut in avibus pluma plumam. Statius *lib.* XI.

---- ensem germani in corpore pressit
Qua male jam plumis imus tegit inguina venter.

Haud absimilem in modum, quam *squama* ejusmodi lorica appellara. Isidorus: *Squama est lorica ex laminis æreis vel ferreis concatenata. in modum squamarum piscis*. Ut milites loricam, sic deformatam, avibus & piscibus, vel potius Autori naturæ Deo, debeant.

Ubi autem Hebræus textus I. *Sam.* XVII. 5. habet שריון קשקשים Græci θώρακα ἁλυσιδωτὸν, & Chaldaica versio שרין גלבין, *sirjan galbin.* ב non cum כ interpretantur. Unde mutatis literis homogeneis, גלבא, *galba* idem est quod קלפא *Kalpha*, *qua* voce pro *squama* passim utuntur Chaldæi & Syri scriptores. Vide Chaldæum *Lev.* XI. 9. 10. 12. *Deut.* XIV. 9. 10. & Syrum *Act.* IX. 18. Unde Magistris Hebræorum שריון גלבא *sirjon kelipha* est *lorica squamata*. Atque inde *clibanariorum* vocem barbaram sive Persicam ortam docet Bochartus in Phaleg. *lib.* III. *cap.* XIII. Alexander Severus apud Lampridium: *Cataphractarios, quos Persæ Clibanarios vocant, decem millia in bello interemimus*. Ammianus *lib.* XVI. *Sparsique cataphracti equites, quos clibanarios dictitant Persæ*. Nam Chaldæi, qui tunc

tunc erant ſub imperio Perſarum נלבא *galba* eſt ferri ſquama ſive lamina. Unde colligere eſt quam firmum *thorax* ſive *lorica* armaturæ genus fuerit, cui Apoſtolus *Fidem*, *Juſtitiam* & *Charitatem* jure optimo aſſimilet. *Fides* etenim *juſtitiam* & *Charitatem* jure optimo aſſimilet. *Fides* etenim *juſtitia* cor animumque tuetur adverſus Satanæ tela dubitationum, & πληροφορίᾳ tranquilum reddit, inſtar ferrei aut ænei thoracis, pectus munientis. *Charitas* autem fideles omnes quaſi concatenatos, inſtar loricæ ſquamarum & hamorum ſive annullorum, colligat. Ita ut hic Charitatis nexus unum faciat inſtar omnium, & omnes veluti unum. Qua unione ſive concordia Charitatis, (quæ *vinculo* comparatur *Eph.* IV. 3. *Col.* III. 14.) nulla armatura ſolidior aut firmior. Unde Charitatem hanc *induere*, veluti *ſquameam loricam* jubemur *Col.* III. 12. 14.

Nec ſilentio involvendum *Ezech.* XXXVIII. 4. *equos & equites indutos perfectiſſime* (ut Junius vertit) Schytarum, ex Magog oriundorum, catapractorum armaturam denotare. LXX. *indutos loricis* interpretantur, nimirum a collo uſque ad genua. (7) Unde Chaldæus melius *veſtitos penitus* tranſtulit. Sic induti graviori armatura ſub onere quaſi incurvabantur. Heliodorus *lib.* IX. Hiſtoriæ Æthiophicæ de Perſarum & Medorum equitibus cataphractis loquens, equo devolutos in eum rurſus inſilire poſſe negat, immo ne jacentes quidem erigere ſeipſos poſſe ait. Unde κυρτὰς LXX. ejuſmodi milites vocant. Nam ſententiam illam Achabi 1. *Reg.* XX. 11. *Ne glorietur accinctus æque ut diſcinctus*, ſic efferunt: Μὴ καυχάσθω ὁ κυρτὸς ὡς ὁ ὀρθιος. *Ne glorietur incurvus, ut rectus*. Niſi id referre malimus ad ſarcinas & impedimenta, quæ milites geſtare, ex lege militari, tenebantur, quæque incurvos & quaſi gibboſos eos repræſentabant. Unde ortum proverbium, *Muli Mariani*; de quo videſis Eraſmum.

Adde *Clypeos* & *Scuta*, ut ſermone de armis defenſoriis defungamur. (8) Quæ tamen differunt forma: nam hæc oblonga & quadrata: illi non item ſed rotundi, quales noſtro idiomate rondaſſen propterea appellamus. (9) Qua voce utuntur recentiores noſtri interpretes, cum צנה vertunt. Etiam materia, quæ in clypeis ærea, in ſcutis lignea, eaque multis ſegmentis compacta. Virgilius de forma teſtatur *lib.* III. Æneid. *Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis inſtar*.

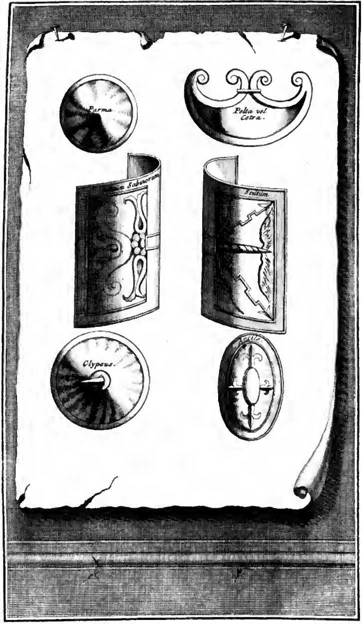
Et lib. VIII. *--ſcutis protecti corpora longis*.

Scutum θυρεὸς ideo a Græcis nuncupatur a θύρα janua, cujus formam refert. (10) Unde Plutarchus in Æmilio, ut magnitudinem indicet θυρεὸς ποδήρεις, *ſcuta ad pedes demiſſa* vocat. Et Livius *lib.* XLIV. ſcribit milites ſtantes & capite ſuper marginem ſcuti poſito, dormiviſſe. Et ex Niceta Choniate de Euſtratio, in ſingulare certamen deſcendente, Lipſius refert, Scutum illi datum ἀνδρομήκες, hoc eſt, hominis longitudinem æquans. Tale Gallis *tallevas* dictum, & *pavois*, unde *paveſcher*, tegere. Item *targe*. Unde *targuer* ſeſe operire (11) & ictus eludere, teſte Claudio Fauchеto. Sic Hebræis מגן, eſt *clypeus* a verbo מגן in Piel, *cinxit*, *concluſit*. (12) Et סחרה a סחר *circuivit*, quia clypeus tegit hominem circuitu ſuo ab hoſtibus. Unde ἀσπὶς ἀμφιβρότη Homero dicta Il. β. id eſt, τὸν βροτὸν, ſive hominem integrum tegens. Quo alluſit Hymnographus ſacer *Pſ.* V. 13. & XCI. 4. cum gratiam & veritatem Dei fidelibus dicit eſſe inſtar ſcuti, eos undique circumeuntis. Et hoc genus ſpirituali militi an athletæ commendat Apoſtolus *Eph.* VI. 16. Nam fides, inſtar ſcuti magni & oblongi, totum tegit munitque hominem, & animam æque atque corpus defendit & ſervat. Scuta ſexangula & forma ſingulari exhibentur etiam in Columna Trajani.

Polybium autem Latine loquentem audire eſt operæ pretium: *Secundis vero ætate, & quos Haſtatos dicunt, mandabant ferre omnia arma. Sunt ea, more Romano, Scutum primo, cujus latitudo eſt in gibba ſuperficie duorum pedum & ſemis, longitudo pedum quatuor. Majus vero etiam palmo præterea excedit. Eſt ex duplici tabulatione, taurino glutino cum linteo compactum: de hinc vituli boviſve corio tegitur exteriorem ſuperficiem. Habet in curvatura circa ſuperam inferamque partem ferreum munimentum, quo & contra ictus enſium defenditur & contra inclinationes aut depoſitiones in terram. Aptatur illi & ferreus umbo, qui vehementiores ictus avertit lapidum & ſariſſarum & univerſe violenti cujuſque teli*. Ubi anxius nimis eſt Lipſius dum verba Polybii, μοσχείῳ δέρματι περιείληπται τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν, vertit: *Vituli boviſve corio tegitur exteriorem ſuperficiem*. Nam ſufficere poterat, ſi *bovino* vel *taurino corio* vertiſſet, nec *vituli* voce opus fuit. Μόσχος enim non *vitulum* duntaxat recens natum, ſed etiam *bovem* denatat adultum. Haud aliter quam עגל *egel*. Hebræis, de quo videndi Lexicographi. Quomodo *vacca trima* vocatur עגלה *Eſ.* XV. 5. Certe *egel*. *Exod.* XXXII. 4. fuit

fa-

Col. CC.

factus ad imitationem *Ægyptiorum*, qui Apim bovem coluerunt. Ubi recentiores nostri Interpretes proinde *bovem* transferri posse annotarunt. Etsi LXX. τὸ μόσχυ vocem in versione, ut propriam, retinere maluerint. Quos secutus Lucas *Act.* VII. 41. cum Stephanum ita loquentem indicit. Καὶ ἐμοσχοποίησαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις. Apim autem, quem Herodotus in Thalia μόσχον appellat, alii autores veteres *bovem* dicunt. Quorum verba harum rerum curioso lectori exhibet Joh. Dilherrus Disputationum Academicarum Philologicarum *Tom.* I. *pag.* 122. 123. Adde quod שור μόσχον interpretantur LXX. *Exod.* XXX. 19. cum transferunt πρωτότοκον μόσχυ. Et *Jud.* VI. 25. μόσχον ἰκτευτὸν memorant. Sed manum de tabula. Hæc eo tendunt, ut bovino vel taurino corio clypeos & scuta inducta ostendam. Statius *lib.* IV.

> *Nec pudor emerito clypeum vestisse juvenco.*

Et de extrema fame obsessorum Casilini ab Annibale Livius *lib.* XXIII. *Postremo ad id ventum inopiæ est, ut lora detractasque scutis pelles, ubi fervida mollissent aqua, mandare conarentur.* Unde a subacto ingenio & summa doctrina illa Franc. Junii, amici mei, conjectura profecta, Anglorum *bucler* Galorum *bouclier* & nostrum boketer vel beucketer (quæ vocabula clypeum designant) dici quasi bocken leer / id est, *corium sive pellis birci*, quod hujus potissimum animantis corio parmas olim inducerent. Consimilem enim in modum *Scutum* a σκύτος, *corium* dictum: & ῥινὸς *corium* pariter ac *scutum* denotet. Primis autem temporibus æneos fuisse clypeos constat ex Virgilio *lib.* X. *Æneid.*

> *---- clypeumque ex ære sinistræ*
> *Subligat.*

Item Curtio *lib.* IX. ubi *æreum clypeum* inter justa arma ponit. Postea desitum tales gestare ob gravitatem. Non prætereundum autem quod Cambro-Britanni clypeum *as* vocant, quod a Latino vocabulo *æs* sumptum videtur. Confirmantur hæc etiam Festi verbis: *Prolato ære apud Ennium significat, scuto ante se protento.* Hæc ostendunt Paulum Apostolum fidei firmitatem & perseverantiam indicasse, ubi scuto eam comparavit. Nam quæ perdurant & ætatem ferunt, *ære perenniora* dici consueverunt. Aureos autem clypeos, quos a Salomone factos I. *Reg.* X. 16. narratur, ad pompam & ornatum non ad usus militares fuisse conflatos cum Menochio existimo. Præsertim cum pondus eorum librarum 25. fuisse ex textu colligi possit, quod sane militem nimium prægravasset, & hostes acriores spe tam opulentæ prædæ fecisset. Pœnos tamen ex auro clypeos factitasse invenio apud Plinium *lib.* XXXV. *cap.* III. Et Alcibiadis scutum ex auro & ebore factum legitur.. Etiam in de Socratis Dæmonio Plutarchus, Niciæ clypeum auro immixta purpura variegatum exstitisse, memoriæ prodidit.

Ob singularem autem maximeque necessarium scutorum atque clypeorum in bello usum, grave crimen habebatur *clypeum abjicere*. (13) Isocrates in Oratione de Pace, infames fuisse habitos scribit, qui clypeum abjecissent. Apud Græcos lege cautum fuisse, ut qui scutum in acie amisisset, capite lueret, observavit Alexander ab Alex. *lib.* II. *cap.* XXI. Et tradit Plutarchus in Apophthegm. Laconicis, Lacedæmonios Archilochum poetam urbe exegisse, quod carmen scripserat, in quo suadere visus fuit, satius esse arma quam vitam in acie amittere. Carmen, quod adscripsit ibidem, hujusmodi est:

> Α'σπίδι μὲν Σαΐων τις ἀγάλλεται, ἣν παρὰ θάμνω
> Ε'ντὸς ἀμώμητον κάλλιπον οὐκ ἐθέλων.

Quod sic Latio donavit Erasmus:

> *Scuto aliquis gaudet Sajorum ego quod bene pulchrum*
> *Deservi nolens inter opaca rubi.*

Interpres vero Strabonis haud paulo aliter:

> *Criminis expertem clypeum non sponte reliqui,*
> *Cum bene Thamneos dimico apud Sajos.*

Stewechius ita de hac re ad Vegetii *lib.* II. *cap.* XIV. Græcorum legibus non qui ensem aut lanceam, sed qui clypeum amittebant, mulctabantur. Militi quippe magis curæ esse volebant, qui ne acciperet, quam qui daret incommodum. Autorem habemus Plutarchum in Pelopida. Epaminondas moriens quæsivit, an clypeus salvus esset; quod, præter alios, scribit Ammianus *lib.* XXV. Lacedæmoniæ mulieres, filios in militiam demittentes, mandare solent: ἢ σὺν τούτῳ, ἢ ἐπὶ τούτῳ, *aut cum hoc, aut super hoc.* Significantes, ut aut scutum referrent, aut super scutum mortui efferrentur. Itidem

Ta-

Tacitus de Mor-Germ. *Corpora*, inquit, *suorum etiam in dubiis prœliis referunt: scutum reliquisse præcipuum flagitium.* Discite hoc a majoribus vestris, Germani & Belgæ, atque imprimis fecrum fidei clypeum fervete, ne turpes vos detis & in conspectu Dei & Christi, summi nostri Imperatoris, ῥιψάσπιδες fiatis. Huc enim respexisse Apostolum lubens. credo, cum scripsit *Hebr.* x. 35. Μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παῤῥησίαν ὑμῶν Præcesserat enim *comm.* 32. πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων, *ingens certamen afflictionum sustinuistis*. Itaque *comm.* 35. eandem metaphorem continuat, cum neutiquam clypeum fidei abjiciendum monet. Etenim παῤῥησία illa, de qua Paulo sermo est, haud alia est quam παῤῥησία διὰ τῆς πίστεως. Masculum autem Laconarum mulierum enimum arguit, quod parientes clypeo insidere auspicarum putarint. Quod alibi quam apud Nonnum Rittershusius se reperisse negat, qui *lib.* XLI. Dionysiacῶν sic canit:

> ---- Λακωνίδες οἷα γυναῖκες
> Τίκτειν ὠδίνουσιν ἐπ' εὐκύκλοιο βοείης.

Nec imperatores olim auspicato imperium se capessere putabant, nisi clypeo insiderent. Nicephorus Gregoras *lib.* III. *Hist. Rom.* de Theodoro Lascare sic per interpretem scribit: *Post patris obitum totius populi suffragiis est creatus Imperator, in clypeo sedens, more a majoribus accepto.*

De inscriptionibus clypeorum (14) nonnulla his addere juvat, quæ variæ fuerunt. Fulmen ed clypeorum quorundam ornamentum, aut (ut Lipsius conjectat) quo legionis insigne esset, in illis figuratum & expressum. Valerius Flaccus *l.* VI.

> *Cuncta phalanx insigne Jovis, cœlataque gestat*
> *Tegmina, dispersos trifidis ardoribus ignes:*
> *Nec primus radios, miles Romane, corusci*
> *Fulminis, & rutilas scutis diffuderis alas.*

Unde Dio Cassius *lib.* LV. legiones describens, *Duodecimæ Fulminatricis* cum meminit, tale clypeorum insigne innuere videri queat, tanquam viros fortes & fulmina belli continentis. Ut ante Marcum Antoninum hæc appellatio obtinuerit, etsi legio quædam illius, ob fulmen & nimbos Christianorum precibus impetrata, idem nomen consecuta fuerit. Sunt qui tradunt Mantinenses, ideo quia Mantinea Neptuno sacta habebatur, usurpasse pro signo clypeorum *Neptuni tridentem*. Pausanias in Messenicis nerrat Aristomenis clypeum prætulisse pro insigni *Aquilam*, expandentem utrinque alas ad extremum ambitum. Idem in priore Eliacorum refert Idomenei scutum *Gallum* habuisse ἐπίσημον, addita ratione, quod Idomeneus genus duxerit a Sole, patre Pasiphaes. Soli enim sacram esse hanc avem, quod Solem oriturum nuncier. Eodem libro Agamemnonis sentum *Terrorem* præfert, *Leonis capite expressum*, addita hujusmodi inscriptione:

> Οὗτος μὲν Φόβος ἐστὶ βροτῶν, ὁ δ' ἔχων Ἀγαμέμνων.

> *Hic pavor est hominum, manibus gerit hunc Agamemnon.*

Præterea Aristophanes *Gorgone insignem ambitum scuti* memorat, *Gorgone* nimirum in eo depicta.

Elephantos clypeis inscriptos refert Appianus: *Leones* Claudianus de bello Getico:

> ---- *clypeoque animosi teste leones.*

Plutarchus scribit Ulyssem *Delphina* in scuto habuisse, libello de sollertia animalium. Alibi *Draconem* in clypeo pictum memorat, ut & Pausanies in Phocicis in clypeo Menelai eum expressum scribit.) Adhæc in dictis clarorum virorum Spartani cujusdam meminit, quod cum aliis ludibrio haberetur ideo, quia *muscam* pro insigni habebat in clypeo, viva nihilo majorem, quasi præ ignavia & formidine id faceret, ne ab hostibus agnosceretur, prudenter responderit: *Imo ut agnoscar. Usque eo enim accedo, ut cernere cominus possint signi mei modum.* Athenæus *lib.* XII. clypei meminit præferentis imaginem Cupidinis, qui brachiis fulmen complecteretur. Et Plutarchus in Alcibiade alterius: ἔρωτα κεραυνοφόρον exhibentis. Malmesburiensis (ut veteribus recentiora intexam) *lib.* IV. refert, Henricum II. Angliæ regem raptæ mulieris effigiem in clypeo gestasse, & hanc facti rationem reddidisse (risum an ceperatam frontem homini deberis, amici?) *Se illam velle ferre in prælio, sicut illa portabat eum in triclinio.* Sic autem olim imagines eorum quos charos habebant clypeis inscriptas Silius testatur *lib.* XVII.

> *Terribilem ostentans clypeum, quo patris, & una*
> *Celarat patrui, spirantes prœlia dira,*
> *Effigies.*

Pli-

Plinius *lib.* XXXV. *cap.* III. *Scutis, qualibus apud Trojam pugnatum est, continebantur imagines: unde & nomen habuere clypeorum.* Nempe ἀπὸ τῦ γλύφειν.

Alii *nomen Imperatoris* in exteriore clypei facie notabant, ut ex Dione *l.* XLVII. & L. Xiphilino in Domitiano, & Hirtio de bello Alexandrino Valtrinus observavit *lib.* III. *cap.* XII. de re militari Romanorum. Alii vero nomen *centurionis*: alii *majorum fortia facta* inscribebant. Hæc autem Cares primum usurpasse Herodotus libro primo docet, σημεῖα appellans, ut Strabo *lib.* XIV. ἐπίσημα; Pausanias *lib.* I. *Eliac.* ἐπιγράμματα, & Plutarchus in Demosth. ἐπιγραφάς. Post aliquot vero spiramenta temporum & sub Imperatoribus Christianis *Christi nomen* clypeis per βραχυγραφίαν inscriptum invenio. Idque eo modo factum existimat Stewechius in commentario ad Vegetii *lib.* II. quo id expressum in nummo Magnentii, quem exhibet. Quem morem Prudentium expressisse *lib.* I. contra Symmachum existimat, cum ait:

Christus purpureum gemmati textus in auro
Signabat labarum, clypeorum insignia Christus
Scripserat.

Clypeo fidei nostræ inscriptum etiam nomen Imperatoris nostri *Jesu* & *Christi*. Nam is per fidem inhabitat in cordibus nostris *Eph.* III. 17. Et per hunc ipsum superamus omnes adversarios nostros. *Omnia valemus per eum qui nos confortat Christum.* Phil. IV. 13. *Et hæc est victoria quæ vicit mundum* (*nempe*) *fides nostra*. I. Joh. V. 4. Fides utique verbum respicit scriptum, cujus compendium est *Christus*. I. Cor. II. 2. In hoc σημείῳ vincimus. Sed enim clypeis appensa etiam tintinnabula. *Æschillus*:

---- ὑπ' ἀσπίδος δὲ τῷ
Χαλκήλατοι κλάζουσι κώδωνες φόβον.

Ad terrorem hostibus incutiendum, ut Heraldus observavit. Quod etiam quadrat in fidei clypeum. Nam *tintinnabula* preces adumbrarunt appensa tunicæ Sacerdotali, adeoque deprecationem Summi Pontificis Christi pro populo suo. *Exod.* XXVIII. 33. 35. Unde Ethnica id hausit superstitio, ut Syriæ Deæ Sacerdos (teste Luciano) *preces pro unoquoque faceret; precando autem pariter & æreum quoddam tintinnabulum pulsaret.* Apollodorus in libro de Diis scribit, Proserpinæ Sacerdotem tintinnabulum (ἠχεῖον vocat a voce & tinnitu) Athenis pulsare consuevisse. Utique in vero Dei cultu clypeo fidei juncta debent esse precum tintinnabula, quæ maximo hostibus sunt terrori. Unde illud memoratu non indignum, quod cum Frederico, Antistiti Magdeburgico, e Comitibus Beichlingii nato, bellum facturus esset, exploratorem miserit Fredericus II. Elector Saxoniæ, qui de belli apparatu & consiliis ejus cognosceret; is autem renunciaret, nihil bello opportunum parari, nec ullum conscribi militem; Antistitem vero dixisse, Causam se suam piis precibus commissurum Deo, qui pro se arma esset sumturus. Quo cognito, Electorem in hæc verba erupisse: Alius eo insaniæ delabatur, ut bellum inferat ei, qui confidit se Deum defensorem habiturum. Id ex præceptore suo G. Fabricio se habere scribit Nathan Chytræus. Huc facit illa precationis commendatio, qua indigitatur εὐχὴ τῆς πίστεως *Jac.* V. 15. ut precum tintinnabula Clypeo fidei juncta intelligas.

Ad scutorum in bello summam utilitatem & necessitatem demonstrandam facit, quod συνεκδοχικῶς omnia armorum genera per ipsa designantur in Sacro Codice II. *Chron.* XXXII. 27. *Job.* XV. 26. Unde *scutum præbendere* Psal. XXXV. 2. de Deo, quasi armis sumtis, auxiliante, usurpatur. Huc spectat *armorum* vocabulum pro scuto usurpatum. Quo referendum puto illud Varronis *lib.* IV. de LL. *Arma ab arcendo, quod his arcemus hostem.* Etsi ἀκίβδηλον hoc etymon non sit, sed *arma* (ut doctiorum arbitratio est) ab *armo*, quia in eo gestarentur. *Armus* autem commissura brachiorum ab humeris. Ut *arma* deriventur ab ἁρμὸς, *articulus*, *commissura*. Proprie ergo *arma* scuta sunt & clypei. Unde *clypeare* pro *armare*. Pacuvius apud Varronem *lib.* IV. de LL. *Chlamyde clupeat Brachium*. Ad quem locum vide quæ Scaliger observavit.

Facit etiam ad eorundem commendationem, quod Magistratus ac Principes *clypeorum* nomine veniunt *Psal.* XLVII. 10. & *Hos.* IV. 18. Sunt enim ad tutelam subditorum suorum. Hinc שליט, *dominator* a שלטים, *scuta*. Atque inde Belgicum vocabulum Schilt deductum arbitror. Et a Chaldaico שלטן, Turcarum Imperator *Sultan* nuncupatur. Atque inde mihi videtur derivatum vocabulum nostrum Schout vel Schult sive Schultet, quod Prætorem vel Consulem notat. Quia autem Principes hujusmodi debent esse clypei, judicet lector numnam hinc defluxerit Hispanorum ille mos regem suum inau-

inaugurantium. Etenim apud eos rex ipse scutum suum conscendere & suo se gladio succingere consueverat; populo interim cum faustis acclamationibus regem suum in sublime attollente. Unde origo formulæ *levantar por Rei*, id est, levare Regem. Ritum omnem Ambrosius de Morales ex antiquo Hispaniæ jure hoc modo a Martino de Roa Latine redditus descripsit: *Stabilitum imprimis fuit, ut semper rex levaretur;* (crearetur) *& cum levare eum velint, supra scutum suum ascendat, tenentibus illud divitibus hominibus* (Hispani appellabant *ricos omes* quos Latini *dynastas* aut *regulos* dixerunt) *& omnibus ter clamantibus*: Real, Real, Real (q. d. homo regius) *Atque ut detur intelligi, nullum alterum terrenum hominem potestatem supra ipsum habere, ense se ipse accingat, qui est ad similitudinem crucis*. Quod a Gothis Hispani accepisse videntur, de quibus legere est apud Cassiodorum *lib.* x. *epist.* xxxi. ubi Vitigis rex, *Indicamus*, inquit, *parentes nostros Gothos inter procinctuales gladios, more majorum, scuto supposito, regalem nobis contulisse, præstante Deo, dignitatem*.

NOTÆ IN CAPUT V.

(1) Galeis tamen olim non utebantur Persæ omnes, qui exceptis clibanariis, sine galeis in aciem prodierunt. Ita *Xenophon* Ἀναβ. lib. 1. Κῦρος δὲ ψιλὴν ἔχων τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν μάχην καθίσταται. λέγεται δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ΠΕΡΣΑΣ ΨΙΛΑΙΣ ΤΑΙΣ ΚΕΦΑΛΑΙΣ ἐν τῷ πολέμῳ διακινδυνεύειν. *Cyrus* (nempe *Junior*) *nudo capite in acie consistit. Aiunt cateros etiam* Persas *Nudis capitibus prælii aleam subire*. Hoc & Barbaris attribuit Philostratus *Epistol.* p. 893. οἱ μὲν βάρβαροι ὅπλοις οἱ Ἕλληνες κράνεσιν *Barbari quidem armis, Græci galeis delectantur*. Nihilominus *Galeis* non minus Trojani, quam Græci usi dicuntur apud Homerum, prout apud eum κορυθαίολος Ἕκτωρ *variegata galea ornatus Hector* occurrit.

Singulare Græcorum fuit circa *Galeas*, quibus se ad bellum munirent, studium: unde Ἑλληνικὰ κράνη *Græcorum Galeæ* in Triumpho T. Flaminii prælatæ leguntur apud *Plutarchum* in illius vita; ac ut conjicere licet Bœoti maxime operis; eas enim inter Græcanicas fuisse præstantissimas tradit *Xenophon* de re equestri. Hinc & Bœotiæ galeæ, clypeus Argolicus, & Attica lorica ut optima celebrantur ab *Æliano* v. H. *libr.* 3. 24. Hisce galeis Bœotiis folium πτύχην *picea simile* tradit *Theophrastus* H. Plant. *lib.* 3. 10.

(2) Hoc videas obtinuisse apud *cataphractos*. *Heliodorus lib.* 9. Equitem Clibanatium describens ait; ΚΡΑΝΟΣ μὲν ὑπέρχεται συμφυὲς τε καὶ μονήλατον καὶ ὄψιν ἀνδρὸς εἰς ἀκριβὲς, ὥσπερ τὰ προσωπεῖα σοφίζεται. Τούτῳ δὲ ἐκ κορυφῆς εἰς αὐχένα πάντα πλὴν τῶν ὀφθαλμῶν, εἰς τὸ διοπτεύειν σκεπόμενος. *Galeam sumit cohærentem & compactam, ac faciem viri exacte, non secus ac in larvis videre est, exprimentem. Hac a vertice usque ad collum totum præter oculos trans-spiciendi causa tectus*. Vulgares quippe *galeæ* caput quidem & genas ex parte, non autem totam faciem (quales cataphractorum equitum *cassides*) tegere olim solebant. Quod alioquin apud Romanos, non in acie quidem utroque discrimine, sed in campestribus equitum exercitationibus etiam obtinuit; ut *Arrianus* monet in tacticis.

(3) Goliathi tamen ex chalybe. 1. *Sam.* 17. 5. *Galea autem chalybea super caput ejus*.

(4) Imo & ornatus earum varios omisit autor: fuerunt enim multæ multis modis cristatæ & quandoquidem cornigeræ *Virg. lib.* 3. Æneid.

Et conum insignis galeæ, cristasque comantes.

Conus est curvatura galeæ, cui superponitur πτέρινος λόφος, ut loquitur *Polybius*, id est *crista*, desumpta nunc ab avium plumis, leonum & equorum jubis, vel etiam caudis equinis. *Virg. lib.* 10. Æneid.

Ære caput fulgens, cristaque hirsutus equina.
& alibi.
Cujus olorinæ surgunt de vertice pennæ.

Claudianus de sexto Consulatu Honorii.

Quod picturata Galeæ Junonia cristas
Ornet avis. Pavonem respicit, ejusque plumas.

Silius *lib.* 8.

Horridus & squamis & equina Curio crista.

Hoc ideo, ut hosti eo terribiliores apparerent. Genus armorum a Caribus inventum & orbe toto promulgatum, ut prodit *Herodotus* in Clejone.

Quæ de *galeis cristatis* & *cornigeris Ursinus* in Analectis habet; quoniam exinde quædam scripturæ dicta illustrat, hic apponimus.

Cristæ galearum.

„ Apud omnes fere gentes tacito quodam con-
„ sensu receptum jam olim fuit, ut milites
„ *conos* galearum suarum *apicibus & cristis* quibus-
„ dam tegerent, *de quo Lipsius apicibus & cristis*
„ quibusdam tegerent, *de quo Lipsius l.* 3. *de Milit.*
„ *Rom. & Alex. Neap. l.* 1. *cap.* 20. *ut & Tira-*
„ *quellus commentator ibid.* Finem invenio varium.
„ Nam præter ornatum erant cristæ 1. *documentum*
„ generositatis, animi pugnacis, & quasi super ho-
„ stiles acies pernici volatu ferri gestientis. Hinc illa
„ epitheta: *excelso minitantes vertice cristæ: Galeam-*
„ *que minantem Quassat, &c.* Quamobrem pro cri-
„ stis *ferarum hiantes rictus, & cornua* quibusdam
„ fuere, quibus minitarentur bellatores, se adversas
„ copias non protrituros modo, sed & quasi devo-
„ raturos. Sic enim Milites illi Gloriosi, quibus
„ tamen *nihil fuit præter Pisandri cristam & superci-*
„ *lium* sæpe, ut est in Proverbiis; eo spectabant
„ *equinæ jubæ* conis additæ, ut apud Claud.

——— „ *galeæque minaci*
„ *Flava cruentarum prætenditur umbra jubarum.*

„ Quodque rari & barbari exempli fuit, caput hosti
„ delectum aliquando:

„ *Totaque detracta est capitis membrana resecti*
„ *Atque peremtoris nitido super addita cono,*
„ *Hostilemque comis galeam pendentibus umbrans*
„ *Præbuit infandi signum crudele triumphi.*

„ Guntherus Ligurini l. 10. ver. 415. Ipse incessus
„ militaris in armis ad eandem aliquando metam
„ collineabat. *Ita cristatis galeis corusci Romani,*
„ *vibrantes clypeos, velut pedis anapæsti præcinenti-*
„ *bus modulis, lenius procedebant.* Ammian. Mar-
„ cell. l. 25. Qui *pompaticus ingressus*, ad numeros
„ compositus, fastuosi spiritus præbet indicium, ut
„ *Esa.* 3. 17. *Amos* 6. 1. de quibus alias. Pertinet
„ huc proverbium, *cristam erigere*, id est, *superci-*
„ *lium, aut cornua tollere.* Deinde 2. insignes cri-
„ stæ *discrimen* erant militum Vulgi, & Ducum,
„ aut nobiliorum. Sic *Pavoninæ*, de quibus dixi,
„ *lib.* 3. *cap.* 22. Ducum Regumque gestamen fue-
„ runt. Sic Achillis galea *stellarum instar fulgebat*
„ *equina terrificante juba, distincta crinibus aureis:*
„ *Mulciber hos passim interspersérat arte frequentes,*
„ *Ili-*

Homer. Iliad. 19. De tali crista accipio quod dixit Sidonius in Panegyr. Avito scripto:

Includit surae ocreis, capitique micantem
Imposuit galeam, fulvus cui crescit in altum
Conus, & iratam jaculatur vertice lucem.

Galeam dicit *micantem*, auro & gemmis, *lucem iratam*, puniceam intelligo jubam, aut cristam, aureis comis & Gemmis distinctam. Hinc 3. *Terror hosti*: nam ut ait Synesius de Calvitio: *Bellatores terrorem incutiunt hostibus galeis muniti*: esse autem, inquit, τὸ κράνος galeam, nomine, & τὸ κράνος χάλκεον, & equinis exornari jubis. Hinc Poetæ dicunt.

Terrificas capitum cristas, &
Terribilem cristis galeam, flammasque vomentem.

Denique 4. *Superstitio* accessit, ut Deorum Dearumve se consecrarent tutelæ, quorum quarumve sacrorum alitum pennis capita texerant. Sic *Moluccarum Reges*, de quibus *l.* 3. *c.* 22. num. præced. cit. Eo refero vulgatam *Plutonis galeam*, quæ invisibiles & inviolabiles præstaret in prælio, quam Aristophanes vocat [illegible], *hispidam densis nigrantibus pilis*, de qua Erasm. in Adag. Et credo fabulam ortam a *Galea illa salutis*, qua & Deus armatur, cum suis in auxilium properat; & armat eos, cum verbo suo de salute sua obsignat, *Esa.* 59. 17. *Eph.* 6. 17. 1. *Thess.* 5. 8. Verbum enim Dei tota fidelium est Panoplia. *Ibidis pennæ* apud Ægyptios Sacra fuerunt, quod crederent, iis tactos Crocodilos obrigescere, *Horus l.* 2. *Hierogl.* 81. Mercurio dicatas docet *Ælianus in Hist. Anim.* quia bicolores, nigræ sermonem significent [illegible], albæ [illegible]. *l.* 15. *ex Interpret. Gilli cap.* 20. Diodorus Siculus narrat ex antiquis Ægyptiorum fabulis, sacrum coelitus ab accipitre allatum librum puniceo circumligatum filo, ceremonias illorum continentem. Hinc scribas ipsorum sacros *lictum purpureum, & accipitris alam* in capite gestare, de quo Caussin: ad Horum *pag.* 87. & 116. Quæ ad illustrandum faciunt.

Galeæ Cornigeræ.

AMos 6. 14. *Nunquid non in fortitudine nostra assumsimus nobis cornua?* Gloriatio est Ephraimitarum, vel Decem Tribuum. Jactant superbi de domo Josephi principes robur & potentiam, qua regia dignitate macti, facilemque hostium victoriam non semel nacti sint. Veni, vidi, vici! Nihil hic Deus! sine cujus numine nihil tamen editur ἀξιόλογον, ut *ait Cyrill. h. l.* Quanto aliter pii? *In te ventilabimus inimicos nostros cornu!* Psalm. 43. 6. Ibid. Ergo *cornua* apud Amosum vel divitias exponunt, *ut Chaldæus*, vel regnum, vel victoriam &c. In quem postremum sensum quadrat illud Ovidianum.

Vicimus & domitum pedibus calcamus Amorem:
Venerunt capiti Cornua sera meo.

l. 1. Amor. Eleg. 10. Ego observo 1. Prophetam *cornua* dicere numero duali *karnaim*, q. duo depingat. 2. Fortitudinem & robur, quæ alias cornu dicuntur usu sacro passim, a Cornibus hic distinguere, *ut causam medium ab effectu.* 3. *Metaphoram* peculiari ratione (quia de familia Josephi Ephraimitica, penes quam Decem Tribuum Regnum erat, sermo fit) *petitam*, ex Oraculo Mosaico, in quo Josephus Primogenitus *Tauri decorem & Reem (id est Rhinocerotis) cornua habere laudatur*, *Deut.* 33. 17. Jam. 4. Usitatum esse, ut Prophetæ *ad insignia Regum Gentiumque* alludant, præsuppono, de quo quædam dixi in *Joelis cap.* 2. ver. 3. Unde concludo 5. ut *ad Leonem*, qui Tribus Iudæ Insigne fuit Prophetæ sæpe; sic Amosum *ad cornua Tauri*, aut forte *Monocerotem* Ephraimiticæ Tribus Insigne alludere. Nec dubium mihi, quin & in Galea Regum ejus Tribus cornua fuerint, ferro aut ære laborata, ut *Zach.* 1. 18. Qua de causa 6. Sedecias Filius Chanaana, Pseudoprophetes, & ut apparet reliquorum in isto regno Alpha, *ferrea duo cornua* capiti suo imposuit, Regis sui, cui assentabatur, insignia manifeste exprimens, 2. *Paral.* 18. & 1. *Reg.* 22. Accedit 7. quod observavit Lipsius, *ubi num. præced.* a galeis earumque λόφοις multifariis ortas esse *picturatas in clypeis galeas, in quibus cristae, cornua* & alia id genus visere est. Unde non improbabile, Reges de Ephraimitica Tribu in clypeis, in vexillis, & alibi pro Insignibus habuisse picta vel Capita Tauri Cornuti, vel Monocerotis, cum cornuto naso: & in capitibus gestasse galeas ad eandem figuram. Denique 8. illustro ex historia profana. Ecceam!

Alexander Macedo Bicornis.

ITa ab Arabibus nomina proprio dicitur *Dulcarnaim*, & nomine composito, *Dulscender*, quasi dicas: Alexander ille δικέρως. Cur ita? Varias etymologias ex Arabibus, Græcis Latinisque scriptoribus exponit *Hottingerus Historia Orient. l.* 1. *cap.* 3. *pag.* 73. Sed inter cæteras vero proxima & ad rem nostram est, quam insinuat *Beidavi Alcorani Interpres*. Quia habuit duo cornua, id est, duos cirrhos, aut *quod ejus corona* (quid si galea potius?) *fuerit bicornis*. Consentit quod *Ephippus Olynthius* de Alexandri & Hephæstionis obitu narrat: *Sæpe Alexandrum in conviviis purpuram Hammonis & cornua indutum fuisse.* Et Clemens Alexandr. in Protrept. *Volebat*, inquit, *Jovis Hammonis Filius haberi*, *atque ideo* [illegible] ἀναπλάττεσθαι πρὸς τῶν ἀγαλματοποιῶν. *Corniger fingi a Statuariis, humanum decus opprobrio afficiens cornu*, quod nempe bestias potius decet, *p. Græca Edit.* 16. Habes & rem, & rei causam. Sed unum torquet adhuc: *Hammon cum cornibus jam fingitur & formatur arietinis*, ait Arnobius *lib.* 6. & vulgatum est. At *Cornua Hircina* gestasse pro insignibus Alexandrum credibilius. Quia Pyrrhus Epirotarum Rex (qui armis & manu dicitur repræsentasse Alexandrum, apud *Plutarch. in vita Pyrrhi*) cristas insignes & *cornua Hircina* in Casside gestavit, *Idem ibid.* Unde & *Hirco Caprarum* Alexander præfiguratus; allusumque ad hæc ejus insignia, *Dan.* 8. 5. & 21. ubi *aries bicornis* Persarum Regis Typus, qui *aureum capitis arietini figmentum lapillis, pro diademate gestare solitus*, Ammian. Marcell. l. 19. *Persarum Reges* ait Petrus Ravennas Chrysologus serm. 120. *nunc subjecta pedibus suis Sphæra*, ut polum (lego, *polorum*) *se calcare vires mentiuntur; nunc radiato capite, ne sint homines, Solis resident in figura: nunc impositis sibi cornibus, quasi viros se esse doleant, effœminantur in Lunam: nunc varias velut siderum sumunt formas, ut hominis perdant figuram, & nihil supernæ claritatis acquirant, &c.* Ubi obiter nota: ut Alexander, quo se Jovis Hammonis mentiretur filium, arietina vel hircina fronte præferebat cornua; sic Persarum Reges, *qui se Solis & Lunæ fratres scribebant*, nunc caput radiatum forte arietinis cornibus, qualia Soli appicta, nunc tauriforme gestabant. Adde his *Castores*, quorum capita *Cassides aerata stellarum apicibus insignes contegebant*. Apul. 10. Metamorph. sub fin. Thraces in galeis habebant æratis *aures & cornua bovis cornupetæ*, Herodot. l. 7. Ægyptii quoque Reges pro insignibus Leonis, Taurive, aut Draconis imaginem, quin & ignem arboremve in capite ferebant, *Diodorus. Sic. lib.* 3. *c.* 2. *Quo allusum Ezech. cap.* 31. & 32. *videri potest.*

(5) Hoc armorum genus ad gravis armaturæ milites, nec non equites Cataphractos solum spectabat. Hinc milites illius armaturæ θωρακῖται apud *Polybium lib.* 10. & 11. nominantur; ut & θωρακοφόροι apud *Xenophontem* v. [illegible] θωρακοφόροι [illegible] ὄντες τοῦ στρατεύματος. *Thoracati gravissime armati sunt in toto exercitu.* Boni auctores interim peditum thoraces ab equestribus videntur distinguere. *Xenophon* 111. Ἀναβ. ἐτύγχανε δὲ θώρακα ἔχων τὸν ἱππικόν. *Indutus tum forte erat thoracem equestrem* Et *Plutarchus* in Philopœmene. [illegible]

Pedes in thorace equestri, & apparatu armorum graviore difficulter & laboriosa decertans. Ubi thoracem equestrem subinnuunt a thorace pedestri distinctum, & pondere magis onerantem.

Quique onere pedestrium milites levare conati sunt ἡμιθώρακα excogitarunt, quibus tantummodo pectus muniebant, tergo exonerato, horum ἀμφιθωρακίων meminit *Pollux, qui Jasonem eorum primum inventorem fuisse* asserit. Imo hoc olim apud Romanos obtinuisse monet *Servius* ad Virg. Ænead. VII. ver. 633. ubi *thoraces ahenos* dixerat Poeta: cujus rationem daturus *Servius* ait, *quia apud Majores lorica tantum pectora tegebant ut Statius. Triplici servantur pectora ferro; Pectora nam tergo nullus metus*. Conferatur quoque *Polybius lib. 6.* Qui promiscuæ militum apud Romanos multitudini addicit καρδιοφύλακας *pectorulia* πρὸ τοῦ στέρνου pectori adposita; ditioribus vero *hamatas loricas*, quæ pectus & tergum tegunt. Illi tantum eodem Autore æream XII. digitorum laminam pectoris munimento assumebant. Hi, quotquot centum millium æris censum haberent, *hamatis loricis* plenis se distinguebant.

(6) Oportet, ut probe distingnamus inter loricas Romanas & Græcas antiqua. Romanorum fuere olim *hamatæ*, Græcorum *squamata*. Illæ ἁλυσιδωτοὶ sive ex tenuibus annulis aut hamis consertæ: hæ vero φολιδωτοὶ aut λεπιδωτοὶ dicuntur, e laminis æreis vel ferreis, quadtangulari forma, & palmi magnitudine contextæ, prout eas *Heliodorus lib. 9.* describit. Probatur autem Romanos *hamatas*, Græcos *squamatas* loricas adhibuisse ex *Julio Africano* κεστῶν A. περὶ ὁπλίσεως: & *Polybii lib. 6.* qui divitibus Romanorum, centum millium eris censum habentibus ἁλυσιδωτοὺς θώρακας *hamatas loricas* adscribit, nullibi λεπιδωτούς. Etiam *Athenæus lib.* V. *loricas hamatas Romanorum armaturam* vocat. Postmodum vero a Romanis adhibitæ sunt promiscue ut ex *Arriani* tactica, de Romanorum militia agente, colligere licet: ubi ille dicit *Thoraces alios quidem fuisse squameos, alios parvis annulis aut hamis confectos. Persarum* (ex Heliodoro *lib.* IX.) & *Sarmatarum* loricæ (ex Tacito Hist. *lib.* I. 79. etiam squameæ erant: quod idem de Philistæorum thoracibus ex *Goliathi* armatura quis jure colligat, de qua statim Autor.

(7) H. Stephanus putabat etiam Cataphractos dicendos, qui equos munitos non habebant, modo equites ipsi loricati sint. Ast apud priscos eos fuisse cataphractos, qui non tantum ipsi loricati erant, sed & equos tectos simul habebant, multis probatur. *Servius* ad Æneid. XI. *Cataphracti equites dicuntur, qui & ipsi ferro muniti sunt, & equos similiter munitos habent.* Sallustius. *Equites cataphracti, ferrea omni specie: equis paria operimenta erant.* Apud Suidam Scriptor aliquis de Parthia. ὁπλίζουσι δὲ καὶ τοὺς ἵππους ὁμοίως σιδήρῳ πάντη μέχρι τῶν ὀνύχων, διότι οὐδὲν αὐτοῖς ὅπλα [illegible] ἴδιον, εἰ ὁ ἵππος [illegible] *Armant equum etiam totum ferro similiter ad ungulas usque, quod nihil ipsos juvatura sint arma propria, siquidem prius ipsis equus pereat.* Nazarius Panegyrico Constantino dicto: *Operimento ferri equi atque homines pariter obsepti (Clibanariis in exercitu nomen est) supernæ omnibus tectis equorum corporibus demissa lorica & crurum tenus pendens sine impedimento gressus a noxa vulneris vindicabat.* Quomodo autem equi ferro munirentur ex *Polluce* constat, qui arma, quibus singula equorum membra muniebantur; ita tradit. Φράττονται καὶ ἵπποι ὅπλοις, προμετωπιδίοις, παρειαῖς, προστερνιδίοις, παραπλευριδίοις, παραμηριδίαις, παρακνημιδίοις. *Obsepiuntur etiam equi armis, quæ tum frontem, tum aures, tum malas, tum pectus, tum latera, tum femora, tum tibias tegunt.* Quorum singula a partibus, quas muniunt, denominata sunt. Quorundam Xenophon meminit de armatura equitum Persarum agens VII. παιδ. initio οἱ δὲ ἵπποι, προμετωπιδίοις καὶ προστερνιδίοις, καὶ παραπλευριδίοις χαλκοῖς. Item I. Ἀναβ. οἱ δὲ ἵπποι ἅπαντες, αἱ μετὰ Κύρου εἶχον καὶ προμετωπίδια καὶ προστερνίδια.

(8) Erat & minima Clypeorum species, quos *peltas* & *parmas* vocabant'. *Peltas* gestasse Amazones Cl. *Petitus* in sua de Amazonibus Dissertatione *cap.* XXV. pluribus docet, & figuris illustrat. *Parmæ* velitibus datæ, qui levis armaturæ erant milites: sic *Varro* apud Nonium.

Quem sequantur cum rotundis velites leves parmis.

De anciliis Romanorum nonnulla quoque monuit *Cuperus Obs. libr. 4. pag.* 29. 37. De clypei partibus accurate agit *Joh. Pheiffer. Ant. Graec. lib.* 3. 31. *p.* 528. 529.

(9) Ἀσπὶς etiam proprie dicitur rotundus seu orbicularis Græcorum *clypeus*, qui inde Κύκλος, εὔκυκλος, & κυκλωτὸν πρόβλημα apud veteres Tragicos Æschylum aliosque audit. A Romanis vero itidem *orbis* vocatur. Hebræis eadem distinctio inter מגן, nec non צנה & סוחרה, quæ Romanis inter *Clypeum, scutum* & *parmam*: Saltem ex locis I. *Reg.* 10. 16. 17. & 2. *Chron.* 9. 15. 16. (ubi *Salomon* Populi Israelitici Rex, dicitur confici curasse מגנים & צנות; ita ut singula *scuta* penderent sexcenta, *clypei* trecenti auri) colligere licet, quod priorum ad posteriores dupla fuerit ratio. סוחרה Cl. Coccejus ad locum *Psal.* 91. 4. *parmam* vertit.

(10) Haud etymologiam probant Veteres: sic Author Etymologici „ Θυρεὸς, τὸ ὅπλον. γίνεται παρὰ τὸν „ θύραν, θυρεὸς, ἢ πλεονασμῷ τοῦ ι. θυρεὸς, ὁ θύρας „ τάξιν ἔχων. Eust. ad Odyss. I. vers. 240. Αὐτὰρ „ ἔπειτ' ἐπέθηκε θυρεὸν μέγαν ὑψόσ' ἀείρας, ὃ πλεονασμῷ „ λίθον ὃ [illegible] (lego, [illegible]) θυρεὸν λέγει, „ [illegible] θύραν, οἱ [illegible] φασὶ ὃ θυρεὸν, „ [illegible] θύρα διὰ τὸ μέγεθος: *Saxum occludens „ istam introitum, januam vocat (Homerus) secus ac „ posteris erat, θυρεὸν, scuti speciem quandam denominatam a janua propter magnitudinem appellant.* „ Suidas: θυρεὸς, ὅπλον. [illegible] Hinc „ θυρεαφόρος, miles dicitur, qui scutum gerit, apud „ Polyb. *lib.* X.

(11) Excipiebant his scutis missilia, lapides, verutorum & gladiorum ictus, ne vulnerarent: sinistram vero faciei partem omnino obducebant, ne qua lædi posset. Atque hinc patet, quamobrem Nahas Rex *dextrum Jabesitis oculum eruere vellet*. I. *Sam.* 10. 2. Josephus Ant. l. 6. 5. nimirum, ut bello ineptos eos efficeret.

(12) In doctrina Hieroglyphica seu Symbolica *Clypeus* est Symbolum defensoris & protectoris, quoniam ejus usus est, quemcunque militem adversus hostium tela & sarissas defendere. Hinc *Reges*, quorum est populum protegere, *clypei* vocantur: *Psal.* 47. 10. *Deo clypei terræ.* & *Hos.* 4. 18. *Clypei ejus dederunt ignominiam.* Conf. apud Authorem dicta pag. 75. & nota etiam pro *Protectore* ea voce usum fuisse *Æschylum*. Agam. vers. 1446.

Ille nobis haud parvus clypeus confidentiæ.

Ὅστις γάρ ἡμῖν ΑΣΠΙΣ οὐ μικρὰ θράσους.

Imo etiam eodem jure ad Deum & quidem filium Dei transfertur, qui ut sponsor se interponere inter electos & tela iræ divinæ spopondit, ipse in tempore pœnas tanquam totidem jacula vibranda excepturus, ut sub hoc umbone ab iis tuti sint fideles, quotquot eum induerent: unde etiam vi ejusdem sponsionis & postmodum satisfactionis ipse se æternum populi sui regem, & protectorem præstitit. Hunc putem Jehovam, qui dixit Abrahamo. *Gen.* 15. 1. *Ego clypeus tuus.* Et de quo profitetur Psaltes *Psal.* 7. 11. *Clypeus meus apud Deum.*

(13) Conf. *Cragium lib.* 3. de Republ. Lacedæmon. p. 363. *Joh. Pfeiffer. Ant. Grae. lib.* 3. 17.

(14) Notandum, quod tyronibus albam & puram dare solebant parmam veteres, omni insignio prorsus nudam, neque eo ornandam, nisi postquam gloriosis quibusdam factis hoc sibi promererent. Sic Tyro apud *Virgil. lib. 9.* Æneid.

Ense levis nudo parmaque inglorius alba.

Et *lib.* 10. Æneid.

Per linea terga, tribusque
Transiit intextum tauris opus.

Idem ex Persii Sat. 5. colligere licet.

Permisit sparsisse oculos jam candidus umbo.

C A-

CAPUT VI.

De instrumentis bellicis ad armorum commodiorum usum, usurpatis. De vagina. נדן. *Dan.* VII. 15. Follis & Folliculus. Τόπος. Τόπος τῆς μαχαίρας. *Matth.* XXVI. 52. Locus & Loculus. *Lux* Marco *cap.* XVI. *comm.* 6. Τόπον & ᾅδην *idem videri apud* Lucam. *Baltheo. Cingulo. Id* Ezechieli notum. *Ei allusum* Eph. VI. 14. *Pro omni armatura sumi. Illustratus inde* Es. v. 27. & Job. XXXVIII. 3. Ζώννυσθαι Cingere. Accingi. Accinctus & Discinctus. Cingulum *pro potestate. Datum pro præmio.* II. Sam. XVIII. II. *Ablatum in pœnam.* Prima cingula. Μονόζωνοι. *Pharetra.* תלי *quid?*

PRiusquam ad arma, damno vulneribusque hosti dandis apta, mea se convertat oratio, de illis dicere fert animus, quæ ad armorum φυλακτικά, & instrumenta τεχνικά referri possunt. Sunt autem φυλακτικά illa, quæ ad armorum conservationem usumque commodiorem pertinent. Qualia sunt *Vagina, Cingulum* sive *Baltheus*, & *Pharetra*. *Vaginæ* mentio II. *Sam.* XX. 8. & I. *Chron.* XXI. 27. quo posteriore loco נדן dicitur. Et eadem voce *Dan.* VII. 15. *corpus* appellatur Metaphorice, quia id animæ & spiritui est, quod vagina gladio, ut Aben Esra observavit. Pari ratione corpus a veteribus *follis* & *folliculus* dicitur: Nonius: *Folliculum Lucilius posuit pro corpore* lib. XXVI. *Ego si quis sum, & quo folliculo nunc sum indutus, non queo*. Arnobius lib. II. *Nihil est enim nobis promissum ad hanc vitam; nec in carunculæ hujus folliculo constitutis, opis aliquod sponsum est, auxiliique decretum: quinimo edocti sumus, minas omnes, quæcunque sunt, parvi ducere, atque æstimare fortunæ*. Et in Psal. CXLIX. *In extensione follis nostri corporei*. Tertullianum addo *Apolog. cap. ult. Anaxarchus, cum in exitium ptisanæ pilo contunderetur; Tunde, tunde, aiebat, Anaxarchi follem; Anaxarchum enim non tundis*. Nam *follem* dicebant veteres quicquid ex corio factum erat, ut re aliqua impleretur. *Folliculus* autem in herbis semen & granum tegit atque abditum habet. Unde corpus humanum, ob animam ei inditam & spiritum inspiratum *vagina follis & folliculus* eleganter appellatur. Christus vaginam vocat τόπον τῆς μαχαίρας *Matth.* XXVI. 52. Τόπος enim Græcis de variis conditoriis dicitur; ut & χῶρος, item *locus* (unde *loculus*) Latinis, speciatim corporis conditorium sive monumentum, ut Salmasius me docuit, qui Ulpiani hunc locum, inter alia laudat: *Si quis locum vendiderit, & idem venditor ab herede emtoris in eo sepultus fuerit, actio de evictione intercidit. Hoc casu enim emtor proprietatem amisit*. Ita accipio Marcum *cap.* XVI. *comm.* 6. ἴδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν. Et Lucam *Actor.* I. 25. cum infernum vocat τὸν τόπον τὸν ἴδιον Judæ proditoris, quasi in inferno eum sepultum dicat. Qua locutione idem scriptor usus videri queat in Evangelio suo *cap.* XVI. 22. 23. cum de divite epulone mortuo dicit: ἐτάφη; & sequitur continuo, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. Itaque Vulgata, omisso καί, vertit, *sepultus est in inferno*. Ut τόπος & ᾅδης idem sint.

Balteus sive *Baltheum* lorum fuit latius ab humero sinistro per lumbos, tergum pectusque demissum, unde militis gladius pendebat. Isidorus *lib.* XIX. *Baltheus dicitur non solum quo cingimur, sed etiam a quo arma dependent*. Virgilius *Æneid. lib.* XII.

> ---- *humero cum apparuit alto*
> *Baltheus, & notis fulserunt cingula bullis*. Idem
> *Tum lateri atque humeris Tegeæum accommodat ensem*.

Silius *lib.* X.

> ---- *tergo qua baltheus imo*
> *Sinuatur, conaque sedes munimen utraque*.

Homerus:

> Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον

> *Circum humeros jecit clavis gladium argentatis*.

Cingulum sive *cingula* pro eodem sumitur. Calpurnius in Bucolicis.

> *Alternat vitreas lateralis cingula bullas*

Glossæ: ζωστήρ, *cingula, baltheum, cingulum*. Virgilius Æneid. lib. IX.

> ---- *phaleras Rhamnetis & aurea bullis*
> *Cingula*.

Trebellius Pollio in Salonino: *Cum cingula sua plerique militantium ponerent hora convivii, Saloninus puer his auratos* con-

constellatosque baltheos rapuisse perhibetur. Atque hinc tractum, ut deinceps cum Imperatore cincti discumberent. Sic *Ezech.* XXIII. 13. milites Babylonii dicuntur *accincti fuisse cingulo lumbos suos.* Et allusit eleganter Apostolus *Eph.* VI. 14. Στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ. Tanti enim hæc balthea sive cingula veteres fecerunt, ut per Synecdochen omnem armaturam iis designarint. Inter testimonia agmen ducant sacri scriptores. *Deut.* XXIII. 13. generale vocabulum *armorum* a LXX. per ζώνην, & a Vulgata per *baltheum* exponitur. *Job.* XXXVIII. 3. *Es.* V. 27. *Neque solvetur cingulum renum ejus*: Hoc est nunquam erit inermis. Pausanias in Boeoticis: Τὸ δὲ ἐνδύναι τὰ ὅπλα ἐκάλουν ἄρα οἱ παλαιοὶ ζώννυσθαι. *Ipsum vero arma induere, veteres Cingere dixerunt.* Hinc *accingi* pro armari. *Es.* VIII. 9. Et *accinctus* & *discinctus* apud Latinos scriptores nota vocabula hinc depromta. Etiam I. *Reg.* XX. II. in Vulgata. Hinc *cingulum* potestatem & honorem, si non quemvis alium, saltem militarem interdum denotat. *Job.* XII. 18. *Vinculum regum solvit & ligavit cingulum in renibus ipsorum.* Quæ verba collata cum *comm.* 21. autoritatem, per quam subditi se ad obedientiam obstringi & trahi norunt, indicant. *Baltheum* sive *cingulum* honorarium datum bene merenti claret. II. *Sam.* XVIII. II. Inde cingulo privari & *discingi* inter pœnas ignominiosas censeri apparet ex Marciani Imp. verbis *lib.* 4. *cap. de summ. Trin. Si militia præditus erit, cingulo spoliabitur.* Idemque Stewechius in Vegetium aliique annotarunt. Pene omiseram quod imprimis huc facit apud Claudianum *prima cingula* dici summam & principalem potestatem. Qua de re vide C. Barthium ad Claudianum, & Adversarior. *lib.* XXIX. *cap.* II. Christiani ergo vere μονόζωνοι lumbos veritate succincti *Eph.* VI. 14. Sunt enim μονόζωνοι (teste Suida) οἱ πρῶτοι τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὴ τὸν αὐτὸν τοῖς ἄλλοις ζωστῆρα φοροῦντες. Nemo enim alius præter illos tali cingulo decoratur. Quid autem sit ζωστὴρ modo dicebamus.

Pharetra: ad sagittarum custodiam facta, memoratur sub nomine אשפה *Job.* XXXIX. 26. & *Psal.* CXXVII. 5. At vocabulum תלי *Gen.* XXVII. 3. quod, a תלה *suspendit* deductum, vulgo *pharetra* exponitur, alii *gladium* esse arbitrantur breviorem & venationi aptum. Quam sententiam amplectitur Drusius ad difficiliora loca Geneseos *cap.* LXXI. & ei se subscribit Fullerius *Miscell. lib.* I. *cap.* XVII. compluribus eam sententiam argumentis adstruens.

CAPUT VII.

De instrumentis ad ordinem in militia servandum usurpatis. *Et primum* de Signis. *In iis vexilla. Etiam imagines aureæ variarum rerum in summis perticis. Vexilla etiam apud Judæos* Num. II. 2. *In vexillo Ruben cur hominis figura fuerit secundum Hebræorum Magistros. Nomina Patriarcharum Abraham, Isaac & Jacob an vexillis inscripta tribus litteris initialibus* יאי. *Machabei unde dicti. Columba in vexillis Assyriorum. Fabula Semiramidis. Columba Babyloniis sacra. Semiramis unde dicta.* Jerem. XXV. 38. *dilucidatus cum aliis Prophetarum locis. Quodnam fuerit simulacbrum columbæ, quod in monte Garizim repertum. Porcus in vexillis. Item Gallus, Taurus, Leo &c. Luna dimidiata Turcis pro signo militari. Origo ejus indagata.* Aquila. *Unde* Jovis armiger. *Hispanicum* alfiero *unde. Origo hujus signi. Militaris disciplina ab Ægyptiis ad Lacedæmonios per Lycurgum translata; & inde ad Romanos. Fabula de rapto Ganymede exposita; Idem fabula de Jove in Aquilam transfigurato &c. ad Mosaicam historiam ac veritatem aptata. Aquilæ conspectus boni ominis. Aquila in cœlum evolans in Apotheosi Imperatorum quid sibi velit.* Dracone. Johannes Apoc. XII. 3. *nove expositus. Nec non* Matth. III. 3. & XXIV. 28. *Dracones rufi, sive purpurei. Manus in summitate signorum. Conjectura Martini de Roa de sensu locorum* Psal. CVI. 26. Es. XLIX. 22. Ezech. XVI. 27. Zach. II. 9. *& aliorum de manu illa in extremis signis.* Labaro. *Adoratum a militibus. Mutatum a Constantino, & qua occasione, quamque ex facili.* Præpositi labarorum. Cantabra. Χιτών. *Lux facta verbis Apostolicis* Col. II. 15. Tuba. *Cantus earum variis, & Sacris Scriptoribus memoratus.* Ἡ ἐσχάτη σάλπιγξ I. Cor. XV. 52.

AD instrumenta & arma τακτικὰ referre licet *Signa* & *Tubas*, quippe ordini in exercitu & acie servando comparata. *Signa* erant perticæ in summitate vexillum sive velum habentes, aut varias imagines, quæ militibus cæteris præferebantur, ut *Aquila* & *Labarum* Imperatoribus. Nam *vexilla* signorum vela dicta. Florus *lib.* III. *cap.* II. *Itaque vix dum venerat Carras, cum undique præfecti regis Syllaces & Surena ostendere signa, auro sericeisque vexillis vibrantia.* Imagines autem perticis imposi-

tæ

tæ ex ſolido auro, potiſſimum autem ex argento. Arrianus in Diſſertatione Epicteti memorat Aquilas, imagines Principum, & vexilla omnia aurea, extenſa in haſtis argentatis. Plinius *lib.* XXIII. *color argento clarior eſt, magiſque diei ſimilis; & ideo militaribus ſignis familiarior, quoniam is longius fulget.* Imagines autem fuerunt variæ. Deorum, Imperatorum ac principum, Aquilarum, Draconum, Elephantum. Canum etiam aut ovium aut luporum imagines in ſignis nimium obſcuræ, nec ſatis faciles diſcerni. De quibus Lipſius de *Mil. Rom. lib.* IV. *Dial.* V. Judæis etiam ſua erant vexilla *num.* II. 2. *Singuli per turmas, ſigna atque vexilla, & domos cognationum ſuarum, caſtrametabuntur &c.* Vexillis autem ſuæ erant imagines. De quibus ſic Druſius.

Vexilla in caſtris Iſraelitarum quatuor erant, Judæ, Rubenis, Ephraimi, & Danis. Juda caſtra habebat ad Orientem, & ſibi adjunctas tribus Iſſachar & Zabulon. Ruben caſtra habebat ad Meridiem, & ſibi adjunctas tribum Simeon & tribum Gad. Ephraim erat in Occidente, & cum eo Manaſſe & Benjamin. Dan in Aquilone, & ſibi adjunctas habebat tribus Aſar & Naphtali. Cum videbant nubem aſcendentem ſacerdotes tubis clangebant, & proficiſcebantur caſtra Judæ initio, & ſic deinceps. Ibant enim more caſtrametationis eorum, Levitæ & plauſtra in medio. Gerſonitæ & Meraritæ proficiſcebantur inter vexillum Judæ & inter vexillum Ruben, & Chaathitæ proficiſcebantur & cum iis Aharon & filii ejus inter vexillum Ruben & inter vexillum Ephraim. In vexillo Judæ erat Leo; & in vexillo Ruben Homo; & in vexillo Ephraim Bos; & in vexillo Dan Aquila. Quod annoto quia in notis Vatabli, *Alter ex doctis Hebræorum autor eſt in tribu Ruben Hominem, in tribu Juda Leonem, in tribu Ephraim Bovem, in tribu Dan Aquilam fuiſſe pro vexillo.* Deſignat Abeneztam, qui tamen hoc ipſe non dicit, ſed ait, קדמונינו *hoc dicunt*, i. *antiquiores noſtri.* Quid autem eos moverit ad hoc operæ pretium eſt ſcire. Ruben Mandragoras invenit, quæ ab inferiore parte hominem referunt: ideo *ſemihominem* eam appellat Columella. De Juda vero legimus in benedictione Jacob Patriarchæ, *Catulus Leonis Juda.* Ephraim pater Joſeph vocatur *Bos*, in illo, *Primogenitus bovis ſui*, i. patris ſui. Sic enim interpretantur. De Aquila tribus Dan unde illa ſumta fuerit altum ſilentium. Fortean ex quadriga Ezechielis, ubi Homo memoratur cum tribus reliquis animantibus, Leone, Bove, & Aquila: quam Chriſtiani ad quatuor Evangeliſtas accommodant. Sed hæc parum ſolida. Vocantur *ſigna* num. II. 2. quæ autoritatem habent ex traditione majorum. Alii alia de his ſignis prodiderunt, quæ brevitatis cauſſa omitto. Hiſcuni addit in vexillis fuiſſe literas Patriarcharum *Abraham*, *Iſahac*, & *Jacob*, אברהם יצחק יעקב: ita quidem ut in primo vexillo fuerint primæ literæ horum nominum איי, in ſecundo autem בצע, in tertio רחק, in quarto סקב, quæ ſunt literæ ultimæ illorum nominum. Sed hæc æque incerta, ut & illud quod ſcribunt de coloribus vexillorum, quos ajunt ſimiles fuiſſe coloribus gemmarum, quæ in pectorali Pontificis: Quod Lyra ex R. S. indicat per hæc verba, *Qualia fuerint iſta vexilla in textu non habetur: ſed dicunt aliqui Hebræi quod vexillum cujuslibet tribus erat ſimile in colore lapidi poſito in rationali, in quo erat ſculptum nomen ſui Patriarchæ; ita quod vexillum tribus Ruben erat rubri coloris, ſicut & lapis* אדם *ſardius, in quo erat ſculptum nomen ipſius Ruben; & ſic de aliis.* Videndus Hiſcuni ad hunc locum. Ne quid celem, conjectura de literis, quam ſupra memoravimus, infirmatur ex eo quod *literæ* Hebræis אותיות dicantur: hic autem in textu eſt אתות *figuræ*, *notæ*, ex ambiguo ſingulari אות *ſignum*, *litera.* Hactenus Druſius.

Quod autem dicitur *Rubenum* habuiſſe *hominis* figuram in vexillis ob inventam ob eo *mandragoram*, id hanc videtur habere rationem, quod Columella mandragoram appellet *ſemi-hominem*. Sed hæc quæ de figuris animalium dicta ſunt aliis videntur eſſe deliramenta Judæorum Rabbinorum, quia Iſraelitæ animalium imagines abominabantur, maxime ubi per ſeſe ſeorſim exiſterent, nec addiramenta eſſent ad ornamentum rei alterius. Illud veriſimilius quod vir doctus in *Machabæorum* vocis originatione indaganda tradit, nempe Judam primum vexillis ſuis inſcripſiſſe has quatuor literas, מכבי, quæ initiales ſunt literæ verborum *Ex.* XV. II. מי כמכה באלים יהוה: *Quis ſicut tu in Diis Domine.* Atque inde *Machabæum* fuiſſe appellatum. Pariter Germaniæ Principes in vexillis expreſſerunt literas *V. D. M. I. Æ.* hoc eſt, *Verbum Domini manet in æternum.* Quo ſymbulo Evangelii doctrinam ſe defenſuros profitebantur. Aſſyrii *columbam* in vexillis oſtentabant. Unde *Jer.* XXV. 38. & XLVI. 16. per *columbam*, cujus ibi mentio, ſecundum verſionem Vulgatam, Aſſyrios multi intelligunt. *Semiramis* enim (quæ Syriaca vox eſt) ab avibus educata fertur, ut eſt

apud

apud Diod. Siculum *lib.* III. *cap.* II. Hæc Babylonem, vel potius muros ejus ſtruxit; narratque de ea ibidem *cap.* v. Diodorus illam in columbam fuiſſe converſam & cum avibus avolaſſe. Quo factum fuerit ut Syrii columbam, ut deam colant, immortalem reginam arbitrati. Hinc (inquit Ramirezius) columba Babylonis inſigne erat, hanc in labaris, in vexillis, in publicis domibus effingebant. Nefas erat apud Babylonios occidere columbam. Unde Tibullus *lib.* I. *Eleg.* VII.

> *Quid referam ut volitet crebras intacta per urbes*
> *Alba Palæſtino ſancta columba Syro?*

Ad rem comprimis facit quod Heſychius habet: Σεμίραμις περιστερὰ ὄρειος ἑλληνιστί. *Semiramis montana columba Græce, dicitur*. Ramirezius Syriacam vocem eſſe ſcribit, quod veroſimilius.

Non pigrabor autem adſcribere, quæ ſuper hoc negotio commentatus eſt Gerardus Voſſius in egregio de Origine Idololatriæ opere *lib.* I. *cap.* XXIII. Quod inquit, Diodorus ait, *Semiramis* eſſe nomen a Syriaca columbæ appellatione, id nec Scaliger videbat, ut e Syra lingua adſtrui poſſit. R. Azarias credebat, id nomen eſſe ab avium pipitu & cantillatione minuta. Nempe ut *Semiramis* ſit ex זמרא, ז in ס, ob vicinum ſonum, converſo, ut ſæpe fit; זמרא vero ſit ex Chaldæo זמיר, quod avium illud μινύρισμα ſignat. Atque eam opinionem etiam Johannes Morenus comprobabat. Idem Azarias *lib.* אמרי בינה *cap.* xxv. cenſet, Babylonios & Aſſyrios ob ea, quæ de Semiramide, figura columbæ culta, adduximus, pro ſymbolo in vexillis militaribus columbam habuiſſe; atque inde Jeremiam dicere *cap.* xxv. 38. *Facta eſt terra eorum in deſolationem a facie iræ columbæ*. Ut Vulgatus vertit Interpres. Nempe, ſecundum hunc *Rabbinum*, per *columbam* ſignificatur Babylonius Nabuchodonoſor. Hebraice eſt היונה, ubi Chriſtophorus quoque a Caſtro cenſet, articulum eſſe ἐμφατικόν, quaſi dicat Propheta, *columba illa*; nempe columba magni Nabuchodonoſori, ſive ingens ille ac victor tanti regis exercitus, cujus ſymbolum in vexillis eſt columba. Similiter vocem יונה interpretantur apud eundem Prophetam *cap.* XLVI. 16. Item *cap.* L. 16. & Zephaniam *cap.* III. I. Etiam Rabbini Thalmudici in tractatu *Cholin* ſect. I. narrant, tempore R. Mejer in jugo montis Garizim inventum fuiſſe ſimulachrum columbæ; atque inde colligunt, Samaritanos non ſolum Iſraelis Deum, ſed etiam gentium Deos coluiſſe. Perperam profecto, ſi loquantur de publico Samaritanorum cultu, ex quo Manaſſen, Jaddi fratrem habuere Pontificem maximum. Sed fieri poſſit, ut fuerit ex cultu aliquorum privato ac domeſtico. Vel etiam ex publico Cuthæorum, priuſquam, a leonibus vexati, circumciſionem & Legem didiciſſent Moſaicam. Saltem id credibilius, quam quæ, ut ex Gedeliæ catena Cabaliſtica conſtat, quidam Judæi crediderunt, fuiſſe illud ſimulachrum, quod Jacob, ex Aſſyria veniens, poſt urbem Sichem ſub terebintho defodit, ut *Gen.* XXXV. legere eſt. Neque enim ſatis conſtat, cum duæ fuerint Semiramides, priorne illa, Nini conjux, columbæ, figura culta ſit; an altera, Belochi Aſſyriorum regis filia; quæ longe poſt Jacobi Patriarchæ tempora fuit.

Porcum adhæc etiam in ſignis figuratum ex Feſto in voce *Porci* claret; Item *Minotaurum* ex eodem & Vegetio *lib.* III *cap.* VI. Cyrus aureum Gallum in vexillis dedit militibus, ut autor eſt Alexander ab Alexandro *lib.* IV. *cap.* II. At de Artaxerxe, Cyri fratre id teſtatur Plutarchus in Artaxerxe. Alii alia habuere inſignia, de quibus legendus Alexander ab Alex. loco laudato. Germanos quoque priſcos inter ſigna *imagines ferarum habuiſſe* Tacitus *lib.* IV. *Hiſt.* memoriæ tradidit. Et Septentrionalis ferarum effigies, Ægyptiorum more, olim in militaribus ſignis prætuliſſe Diod. Siculus *l.* I. teſtatur. *Taurus* ideo Cimbrorum, (teſte Plutarcho in Mario) *Leo* Francorum, *Felis* Alanorum, Burgundionum & Suevorum inſigne, in ſignum libertatis olim fuit, ut ex Methodio Chiffletius annotavit. Qui autem rationes expetit, cur horum animalium effigies in ſignis aut vexillis fuerint expreſſæ, adeat Robertum Valturium de Re Militari *lib.* x. ſub finem. Et Lipſium de *Milit. Rom. lib.* IV. *Dialog.* v. Nec non Gerardum Voſſium de Idololatriæ origine & progreſſu *lib.* III. *cap.* LXXVI.

Lunam corniculantem ſive dimidiatam Turcarum eſſe inſigne, quo non ſolum turrium & Meſchitarum ſuarum faſtigia ornant, ſed & pro ſolenni militiæ ſigno habent, quale Romanis Aquila eſt, nemini ignotum eſſe autumo. At origo ejus non ſatis obvia. Luna ab antiquo *Alilæis* culta, quos Agatharchides, ut obſervat *Bochartus*, Arabiæ populis accenſet, qui ita nominati ab *Alila* vel *Alilat*, quæ Urania eſt ſive Luna. Quod Herodianus docet, inquiens, Politiano interprete: *Hanc Afri Uraniam* vocant, *Phœnices Aſtroarchen*, *Lunam eſſe affirman-*

man-

mantes. Sunt autem Alilæi posteri Jarachi cujus mentio *Gen.* x. 26. & *Jerachæi* dici possunt, quasi *filios lunæ* dicas, ירח enim *Lunam* notat. Certe Arabes hodieque בני הלאל, *filios Hilal*, id est, Lunæ eos appellant. Et exstat ea appellatio apud Geographum Nubiensem. Alilæi autem Cassanitis vicini Ptolemæo dicuntur; & mixtim cum Jerachæis habitasse eosdem Cassanitas perhibet. Unde cum Ptolemæus etiam scribit littori Cassanitarum objectam esse Ἱεράκων νῆσον, *Insulam accipitrum*, Ἱεράχων vel Ἱεραχαίων, *Jerachæorum* dicendum fuisse Bochartus conjecit. Nam sic Græcos peregrina vocabula mollire & ad suam linguam flectere consuevisse ex Josepho firmat. *Antiquit. Jud. lib.* I. *cap.* VI. & VII. Hinc Ismaelitas, qui a Gedeone fusi cæsique sunt, *lunulas* habuisse in ornamentis legere est *Jud.* VIII. 21. Imitantur ergo majores suos Turcæ hodierni, Mahometo reliquias veteris superstitionis in usum commodumque suum vertentes, quo in vulgus acceptior foret, ob cultum antiquum quadantenus consarvatum. *Lunam* (teste Leunclavio in Pandectis *Turc. Hist.*) *Imperio suo velut fatali quadam lege propitiam & auspicatam, mirum quantum habere virium in portendendis juvandisque successibus conatuum suorum semper existimarunt*. Nisi forta gentis suæ perpetuitatem & æternitatem per Lunæ signum ominentur, ut *Ps.* LXXXIX. 36. 37. Nam antiquitus etiam apud Gentes Lunam id designasse probant nummi Faustinæ & Severi, in quibus est Lunæ novæ imago, cum inscriptione *Æternitas*, & *Perpetuitati Aug.* Reperiuntur etiam lapides in quibus Lunæ æternitas adscribitur. Sic habet Romæ ara grandis:

SOLI INVICTO ET LUNÆ
ÆTERNÆ &c.

Et alibi:

LUNÆ ÆTERN. SACR.
PRO SALUTE
IMP. CÆS. L. SEPTIMI SEV. &c.

De *Aquilis* autem & *Draconibus* imprimis dicere instituti nostri jubet ratio. *Aquila* regiæ inter aves dignitatis Legionem anteibat. Plinius *lib.* X. *cap.* IV. *Romanis Legionibus Aquilam C. Marius in secundo consulatu suo proprie dicavit. Erat & antea prima cum quatuor aliis Lupi, Minotauri, Equi, Apri, quæ singulos ordines antiebant. Paucis ante annis sola portari in aciem cœperat, celiqua in castris relinquebantur, Marius in totum ea abdicavit*. Apud Persas etiam pro signo militari a Xenophonta Cyropaed. *lib.* VII. & Curtio docuit Lipsius. Romana Aquila, ex auro vel argento conflata, summæ hastæ insistens fulmen sæpicula unguibus tenebat, jaculaturæ similis qualem nummi nonnulli veteres exprimunt. Unde Aquila *jovis armiger* dicta a Virgilio & Claudiano. Hasta cuspidem habebat inferius, qua apta erat terræ infigi in castris, aut pugna ipsa, cum ea in loco staret. Tacitus *lib.* I. *Annal. Plurimus circa Aquilas labor, quæ neque figi limosa humo, neque adversum ferri ingruentia tela poterant*. Dio *lib.* XL. hastæ longæ (nam pro ἐπὶ δόρατος μικροῦ, Lipsius ἐπὶ δόρατος μακροῦ legit, & merito, quia eminare debebat, ut conspici ab omnibus posset) ita impositam scribit, ut tamen simul asset in ædicula. Quæ quidem satis parva esse poterat & Aquilifero vix molesta aut onerosa, cum Aquila ipsa esset exigua, quippe in clade Variana a signifero, *intra baltei sui latebras* occultata, ne hostes ea potirentur, ut Florus *lib.* IV. memoriæ prodidit. Appianus *lib.* II. Bellorum Civilium, Aquilam *præcipuum in bellis signum* appellavit. Et Josephus da Bello Judaico *lib.* III. *cap.* VIII. Aquilam apud Romanos dicit toti Legioni præesse, *quod omnium avium regina sit & validissima, eaque & principatus ipsis signum sit omenque, victoriam reportaturos de iis contra quos proficiscuntur*. Adde Vegetium *lib.* II. *cap.* VI. dicentem, *Aquilam præcipuum signum semper esse in Romano exercitu*. Hinc ergo *aquilifer* dictus, qui aquilam ex militati officio gestare tenebatur. Unde atiam Hispanicum *alfiero* manifeste deductum. Originem autem Signi *Aquilæ* mihi indaganti adscribere lubet quæ Stewechius habet ad *lib.* II. Vegetii: *Signorum primam in bello originem sollicite quandoque quæsivi, & Ægyptiis nunc video tribuendam, apud quos magna religione cultum Taurum, Apim, cæteraque animalium genera Historiæ ac Poetæ loquuntur. Causam ejus latriæ solus Diodorus Siculus edocere potest, qui libro secundo autor est, veteribus illis Ægyptiis nullam omnino militarem disciplinam fuisse; & cum a vicinis bello sæpius superarentur, excogitasse forte aliquod insigne, quod milites sequerentur. Figuras itaque animalium, (1) quæ post coluerunt, in tabulis pictas, ductores eorum in bello tulisse. Inde cognitum servatumque, sub quo militaret quisque ordine, victoriamque consecutos. Porro ut litteras & signa in vexillis Romanorum fuisse Vegetius scribit* lib. eod. cap. XIII. *ut eas litteras milites legentes, vel inspicientes, aberrare in quantovis tumultu a suis non*

pos-

possent: itidem verosimile est figuras illas bestiarum non pro nudo & muto signo ab Ægyptiis prælatas, sed ut pro literis, & scriptura essent; solet enim is populus, singulis figuris, seu literis, singula nomina exprimere, & verbis nonnunquam significare sententias totas. Sic vultur, naturam significabat: avis, regem; *Ammiano teste* lib. XVII. *De cæteris Ægyptiorum Hieroglyphicis notis adnotarunt Diodorus* lib. IV. *Strabo, Plinius, Plutarchus, Sozomenus, & sacræ Historiæ non indiligens autor Ruffinus. Cæterum ne quis hunc disciplinæ militaris ritum temere ab Ægyptiis a me derivari contendat; doceo optima quæque militaria præcepta ab Ægyptiis ad Spartiatas seu Lacedæmonios per Lycurgum translata: testantibus scriptoribus aliis; & disertim ipso Plutarcho in vita Lycurgi. Deinde ab his, ut etiam a cæteris Græcis, multa ad Romanos manasse, testis mihi, qui instar omnium est, M. Tullius Cicero, in prima Tusculana, in epistola prima ad Q. fratrem; & ipse adeo Vegetius* lib. III. *prologo, &* cap. X. *&* XVII.

Nec prætereundum quod scribit supra mihi nominatus Alexander ab Alexandro *lib.* IV. *cap.* II. de Aquila agens: *Hoc insigni Jovem adversus Titanas usum ferunt. Inde ad Cretenses, a Cretensibus ad Trojanos, demum in Latium ab Ænea translatum defluxisse; quo postea Romani, velut præcipuo vexillo, in bellis usi sunt. Propius vero est, quod, Jove dimicante contra Saturnum, Aquilæ augurio, tanquam felici & fortunato, regni victor evasit. Quo exemplo Romani Aquilam velut auspicatissimum signum habuere.* Certe Lactantius *lib.* I. *cap.* XI. fabulam de Ganymede a Jove per Aquilam rapto exponens, *Poeticus color est*, inquit. *Sed aut per Legionem rapuit, cujus insigne Aquila est: aut navis, in qua est impositus, tutelam habuit, in Aquila figuratam.* Germanicus Cæsar in Aratea Phænom. ex Aglaosthene hæc refert: *Aglaosthenes dicit* Jovem in Aquilam Transfiguratum, *Naxiam regionem, ubi nutritus fuerat, petiisse, & regnum accepisse. Egresso vero de Naxo, cum adversus Titanas proficisceretur & sacrificium faceret, Aquilam ei in auspicio apparuisse; & fulmina ministrasse* (Inde veluti fulmen Jaculatura in nummis figuratur) *quam bono omine acceptam tutelæ suæ subjecisse.* Cum hisce confer, quæ scriptorum omnium antiquissimus Moses de bello, a Jehova, vero Israelis Deo, adversus Pharaonem & Ægyptios, aliosque populos gesto. *Exod.* XIX. 4. *Vos ipsi vidistis quæ fecerim Ægyptiis, quomodo portaverim vos super alas aquilarum.* Et Deut. XXXII. 11. *Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos, & super illos volitans expandit alas suas: & assumpsit eum atque portavit in humeris suis.* Pari benignitate & favore Israelitis auxilium tulit in Canaanæis debellandis & exscindendis. Est enim eximius Aquilarum amor in pullos. Cui non refragatur illud quod de Aquila memorant, etsi tria excluserit ova, raro ternos educante pullos, sed aliquem illorum abjiciente. Neque enim id στοργῆς defectum, sed amorem cum prudentia conjunctum arguit. Etenim, cum, ob temperamenti calorem, multo indigeat alimento, quod ovis incubans & pullos fovens non satis copiosum datur, ideo quia venandi tempus & occasio, ut alias, ei non suppetit, non solum ipsa diutina inedia & perparco victu emaciatur, sed pullos omnes (si plures fuerint) rite ac sufficienter alere nequit; iccirco unum aut alterum, ut fertur, abjicit. Quia mavult unum aut alterum pullum educare, quam, victus inter plures non sufficientis & ἐκ ἐπιεικοῦς divisione, omnes amittere. Adhæc mirandus etiam Aquilæ amor in homines, cujus exempla suppeditant admiranda, præter Athenæum & Pausaniam Plinius *lib.* X. *cap.* V. & *lib.* XVII. *cap.* XXXVII. & Ælianus *lib.* XII. *cap.* XXI. Item Suidas in voce λάγος ubi narrat Lagum, cum ex Arsinoe suscepisset Ptolomæum Soterem, eum exposuisse in æneo clypeo. Infantem autem ab Aquila enutritum, quæ super infantem expansis alis æstum Solis & pluviam exceperit, advolantes aves rapaces propulsarit, & coturnicum sanguine infantem aluerit atque educarit. Nec minus mirandum quod Angli in annales miserunt, de vivo infante, in nido Aquilæ reperto a Rege Alfredo, dum sese venatione oblectaret. Infans autem inde assumptus & eductus Nestingi nomen ab insolito casu tulit. Deus itaque, quo singulare studium suum in populum Israeliticum declararet, Aquilæ semetipsum assimilavit. Manavit ea res ad varias gentes, qui populum Israeliticum merito gloriantem audiverunt, quod Deus, Aquilæ in modum, eos tutatus esset, & agminis dux adversus hostes multos suppetias tulisset, lateque victores fecisset. Hinc Aquilæ conspectus faustum exercitui omen creditus. Taciti in hanc rem locus est egregius: *Lætum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum cogebat, ipso profectionis die, Aquila levi meatu, prout agmen incederet, velut dux viæ, prævolavit: longumque per spatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, ut haud dubium magnæ & prosperæ rei omen acciperetur.* Idem fir-

firmat Alexander ab *Alex. lib.* IV. *cap.* II. *Jove dimicante contra Saturnum, aquilæ augurio, tanquam felici & fortunato, regni victor evasit*. Fulgentius *lib.* II. Mytholog. ubi de Ganymede loquitur, & Servius ad *Virgil. lib.* IX. *Æneid.* etiam assentiuntur. Hinc fabula de Jove cum Aquilæ insigni adversus Titanas gigantes belligerante. Nam Deus, populi sui dux & Imperator, eduxit Israelem, & Enakim gigantum victores effecit. Hinc quod Germanicus, modo laudatus, refert figmentum de *Jove in Aquilam transfigurato, atque ita regnum adepto*. Hinc denique Aquila inter bellica signa præcipuum, quod unicum e castris efferebatur, & agmen in hostem pugnaturum præcedebat aut comitabatur & oculis usurpandum sistebatur; idque (ut liquidius veteris fabulæ originem inde usque ab Israelitis perspicias) *expansis patentibusque alis*. Curtius *lib.* III. de Dario: *Inter hæc Aquilam auream*, pinnas extendenti similem, *sacraverunt*. Alexander ab Alex. sæpe mihi nominatus: *Persis quoque*, inquit, *aurea Aquila supra oblongam hastam* patentibus alis *militare signum fuit*. Nam Moses similiter loquitur de Deo Israelis, *sicut Aquila* expandit alas suas. De fulmine autem, quod Aquila pedibus tenere & jaculari velle fingebatur in nonnullis Romanorum signis, & quod unguibus Aquilarum elapsum abjectumque diri ominis existimatum in Dione *lib.* XLIII. atque alibi se legisse Lipsius testatur, idem judicandum videtur. Quippe enim cum velut Aquila Deus Israelitarum exercitum anteiret, Ægyptiorum copias deleturus, fulmen etiam in eos jaculatus est, ut David testatur *Hymno* LXXVII. *comm.* 19. 20. *Etenim sagittæ tuæ transiverunt &c. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ: commota est & contremuit terra*. Huc spectat quod dicitur *Exod.* XIV. 24. Deum nempe *per columnam ignis respexisse super castra Ægyptiorum, & interfecisse exercitum eorum*. Quæ Josephus *Antiq. Jud. lib.* II. *cap.* VII. exponens; *accesserunt*, inquit, *& imbres e cœlo & aspera tonitrua, fulguribus simul intermicantibus; fulmina quoque deferebantur, & nihil omnino deerat eorum, quæ ab irato Deo hominibus ad perniciem immitti solent*. Quid quod robur maximum huic aliti inesse constat, de quo *Ger.* Vossius de Origine & progressu idololatriæ *lib.* III. *cap.* LXXVI. Ut mirum non sit Deum omnipotentem Aquilæ se assimilare, & Romanos tali signo milites ad fortitudinem animasse. Quia autem Deus Aquilæ se primitus comparavit, inde factum arbitror ut Apotheosis Imperatorum populo persuaderetur (aut a prudentioribus figuraretur) emissione Aquilæ, e busto & funeratione Imperatorum, in æthera evolantis. De quo more Herodianus *lib.* III. & Dio *lib.* LVI. de funere Augusti agens. Cum enim Aquila sola evolans conspiceretur, quæ Dei figura antiquissima, quid vetat existimare, Imperatores tales in Deos mutatos, hoc astu Romanos populo persuadere conatos? Unde etiam in veterum nummorum quorundam parte una effigies Imperatoris; altera Aquila, cui insidet Imperator, addita inscriptione, *Consecratio s. c.*

Dracones etiam inter signa haud infimum locum sortitos ubertim docet & probat, multis adductis autorum testimoniis, Lipsius *lib.* IV. de *Milit. Rom. Dial.* V. Non tamen ante Trajani ævum eos in Romanis rebus legi asserit. Usurparunt eos in bello Assyrii, Persæ, Indi, Scytæ, Scythisque confines Daci, unde Romani demum eos sumserunt. Isidorus *lib.* XVII. ab antiquo originem eorum deducit, cum ait, *Draconis signa ab ipso Apolline, morte Draconis, inchoata. Dehinc a Græcis & Romanis in bello gestari cœperunt*. Etsi de Græcis, teste Lipsio, id falso asserat. Crebra vero Draconum post Trajani tempora in Historia Romana mentio, & *per singulas cohortes a Draconariis in prælium ferebantur*, ut notat Vegetius *lib.* II. *cap.* XIII. Codinus in libro de Officiis Constantinopolitanis ab Assyriis primitus usurpata in bello Draconum signa indicat. Non tamen ob eandem cum Romanis causam, nimirum vigilantiæ commendationem, de qua paulo post dicemus, sed quia Draconis forma Assyriis colebatur *Bel*, summum eorum Numen; vel Draco saltem Numinis ipsis symbolum habebatur. Vero simile autem Lipsio videtur ex autorum, quos recenset, locis, non in velis fuisse pictos Dracones, sed solida habuisse corpora, e pannis contexta & accumulata. Quippe enim longitudinem & profunditatem iis adscribit Suidas in vocibus χιλιοστὴ & Ἰνδός. Unde hiatu vasto perflatiles, & ideo, velut ira perciti, sibilantes describuntur ab Ammiano aliisque, quos videsis a Lipsio laudatos. Neque enim omnia quæ huc faciunt describere est otium. Sed hæc ideo commemoro, ut lucem affundam verbis Johannis Apostoli *Apoc.* XII. 3. Καὶ ὤφθη ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἰδοὺ δράκων μέγας πυῤῥὸς. Nam Draconem infernalem sive Diabolum, veluti Principem ac Ducem hostium quorumcumque Christi Ecclesiæque Christianæ, illic designari non so-

ſolum graves Theologi ſentiunt, ſed etiam Imperatores illos Romanos, qui, graviſſimis erque crudeliſſimis excitaris perſecutionibus, nomen Chriſtianum delere annifi ſunt. Neque duntaxat Prophetico ſtylo (quem Spiritus Sanctus obſervare amat etiam in Novi Inſtrumenti libris) elluſit idem ille Spiritus Sanctus, cum ſævos Eccleſæ hoſtes per Draconem figuravit. (Nam Pharao & Ægyptii Ezech. XXXII. 2. & Eſ. XXX. 6. *Dracones* eppellantur: & Babylonii *ſerpentes ac baſiliſci* Jer. VIII. 17. & LI. 34. quo poſtremo loco rex Babylonius *Draco* dicitur expreſſim. Vide etiam *Ezech.* XXIX. 30. *Pſ.* XLIV. 20. & LXXIV. 13.) ſed ad ſigna Romanorum *Dracones* alluſiſſe, quos Chriſtiani Eccleſiæ Chriſti inſenſiſſimos hoſtes experturi erant, vix dubitem. Quemadmodum enim Johannes Baptiſta, de Judæis per Romanos exſcindendis veticinans, per *ſecurim* vetuſtiſſimum ſummi apud Romenos imperii ſignum eos deſignavit *Matth.* III. 10. Ite apud cognominem illi Apoſtolum Johannem idem, qui in Baptiſta, fuit, Spiritus eoſdem Romenos ipſorumque Imperatores per *Draconem* indicaro voluit in oblata illi viſione, ob ſignum militare ab iis tunc uſurpatum, cum vires armaque & ſigna bellica ad ad Chriſtianorum extirperionem converterent. Nec deſunt aliæ complures rationes, quæ me in hanc ſententiam pertraxerunt. I. Salvetor noſtar *Matth.* XXIV. 28. Romanos per *Aquilas*, præcipuum ea tempeſtate Romanorum ſignum militare, deſignavit, cum Judæorum per Romanos excidium prædixit. Unde inſolens non erit, ſi Chriſtus Johanni, diſcipulo ſuo, viſionem offerens per *Draconem*, qui poſtea in ſignis militaribus fuit, eoſdem illos Romanos deſignaverit. Nec mihi objeceris, obſcurum incertumque per æque obſcurum adſtrui ac declarari. Etenim iſtius de Aquilis ſententiæ ſuffragarorem habeo Joh. Bockſtadium, quem in Eccleſia Heidelbergeoſi collegani ſuum Sculterus viri doctiſſimi elogio condecorar Obſervat. In Matthæum *cap.* LXVII. II. Eodem eutem tempore Johannes Apocelyſin ſcripſit, quo *Draco* inter ſigne militaria haberi cœptus. Nam Trajani ævo obtinuiſſe, cum aliunde tum ex Columna ejus clerum eſt. Quantillum eutem temporis fuit a Domitiano, cujus poſtremo imperii tempore Johannes hoc Draconis σημεῖον (ut ipſe vocat communi cum aliis ſignis & inſignibus militaribus nomine) vidit, ad Trajanum Imperatorem? Nerva enim, qui unus intermedius fuit, uno duntaxat anno imperium obtinuit. Iraque Imperatores illi, qui dehinc potiſſimum Chriſtianos eſſent perſecuturi, per *Draconem* commode atque eleganter deſignati. III. Adhæc Johannes *Draconem* a ſe viſum πυῤῥὸν, *rufum* vocet. Et ſane Romanorum Dreaones effecti in vexillo rubro ſive purpureo. Capitolinus in Gordienis: *Sublata de vexillis purpura, Imperatores eos dicemus.* Cedrenus: Βιξιλλατίωνες, οἱ, ῥωμαίων ἱππεῖς. καὶ βίξιλα. παραπετάσματα ἐκ πορφύρας καὶ χρυσοῦ, εἰς τετράγωνον σχῆμα πεποιημένα. *Vexillationes, Romanorum equites. Vexilla, vela eu purpura & auro, in quadratam formam effecta.* Iſidorus *lib.* XVIII. de coloribus Circi egens, *Vexilla Romanorum*, inquit, *cocco decorantur.* Nemeſiauus Cyneget. *verſ.* 84. & 85.

> *Aurea purpureo longe radiantia vela*
> *Sigua micant, ſinuatque truces levis*
> *aura dracones.*

Quin immo ipſi *Dracones purpurei.* Ammianus *lib.* XVI. de Juliano veniente in prælium: *Quo agnito per* Purpurenm Signum Draconis, *ſummitati haſtæ longioris aptatum.* Et eodem libro, de ingreſſu Conſtantii Auguſti in urbem ſcribens, *purpureis ſubtegminibus textos Dracones* memorat. In priore autem Ammiani loco *purpureus* Draconis color, utpote imperio proprius, Imperatorem ite deſignaſſe videtur, ut inde agnoſci potuerit, ſive Draco Imperatorius ipſe rufus purpureuſve fuerit, aliis in velo duntaxar purpureo affectis, ſive major ceteris fuerit, ſive haſtæ longiori impoſitus. Hanc enim litem facere meam haud eſt conſilium. Draconis autem effigie viſa, milites ad vigilantiam excitatos fuiſſe autumo. Ideo enim fingebatur theſaurorum cuſtos. Præterea Æſculapio ſacer erat, quia in Medico requiritur vigilantia.

Manum dextram extenſam & in ſummitate ſignorum expreſſam monumenta etiam & nummi exhibent. Quam quidem conſuetudinem reſpici *Pſ.* CVI. 26. *Eſ.* XLIX. 22. *Ezech.* XVI. 27. *Zach.* II. 9. atque alibi, ubi manuum extenſionis fit mentio, conjectat Mart. de Roa Singularium *lib.* I. *cap.* III. Sed fugit eum ratio, niſi conſtet jem inde eb illis uſque antiquiſſimis temporibus hanc manum in ſignis extenſam fuiſſe. Propius ad ſcopum accedit alia ejus conjectura de *manu extenſa*, fœderis ſymbolo antiquiſſimo; ut manus illa pacem fœduſque belli finem ac ſcopum deſignarit. Nam abſque eo eſſet, belle injuſta forent. Veriſimilior conjectura Lipſii, alludi forte hac manus extenſione in ſignis ed *Mani-*

pu-

puli figuram, in signis expressam, quam videre est apud Valturium de Re Militari *lib.* x. prope finem. De quo Ovidius sic in Fastis:

> *Pertica suspensos portabat longa maniples,*
> *Unde maniplaris nomina miles habet.*

Nisi *manus* signo milites animare ad fortitudinem in bello fuit consilium, ubi vi geritur res & manuum opera imprimis requiritur.

Labarum inferioris ævi vocabulum & signum non postremum, quia Imperatores præcedebat & a militibus adorari solebat. Audiamus hic Stewechium, qui in notis ad Vegentium, *lib.* III. *cap.* 17. hæc habet. *Fuit in exercitu Romanorum signum militare, quod Labarum vocabant. Id signum in multo majore honore, quam alia, propterea fuit, quod semper Imperatorem antecedere, & a militibus adorari consueverat: ut docemur a Sozomeno lib.* I. *cap.* IV. *& Paulo Diacono lib.* XI. *& Prudentio lib.* I. *Contra Symmachum. Quando illud in exercitu usui esse primum cœperit, nondum potui eruere. Figuram illius in nummis aliquot veteribus vidi; ex quibus unum ideo ab oculos ponendum curavi, ut de forma constet. Præterea ut intelligant studiosi antiquitatum, sub Imperatoribus etiam non Christianis, in bella istud gestatum fuisse; sciant me illud in nummis Cæsaris sæpe vidisse: etiam in nummis Consulum videre licet in Fastis Goltzii, multis annis ante ætatem Cæsaris: nominatim in nummo C. Valerii Flacci: iterum in C. Flavii Fimbriæ. Item in nummo M. Cornelii Cethegi, qui Consul anno Urbe condita* DXCIII. *Sed ibi fere, sub signorum infimo loco appensum Labarum, & inibi literæ H. vel* II. *Elegantissime in eo nummo, quem me propositurum recepi, expressum videtur.*

Signum hoc Romani Imperii omnium præstantissimum a Constantino Imperatore mutatum in effigiem crucis, auro & lapidibus preciosis collustratam. Id imprimis hanc ob causam; uti assiduo eius adspectu & cultu, subiectos suos pedetentim a patriis ritibus desuefaceret: eumque solum deum existimarent, quem coleret Imperator: atque illo duce & adjutore in bello contra hostes uterentur. Nam istud veluti propugnaculum ante copias suas semper gestandum curavit, lectissimos satellites ad illud negotium obeundum constituit, quibus numero minimum quinquaginta, nihil aliud impositum erat negotii, quam ut vexillum hoc vallarent, undique præsidiis munirent, singulique ordine illud ipsum humeris gestarent. Et sicubi partem aliquam sui exercitus languentem cernerent, ibi salutare illud vexillum, tanquam subsidium præstantissimum ad victoriam obtinendam, statim inferrent. Quod scribunt Eusebius lib. II. *De vita Constantini cap.* VII. *cum seqq. Nicephorus lib.* VII. *cap.* XXXVI. *cum seqq. Sozomenus lib.* I. *cap.* IV. *Paulus Diaconus lib. Historiarum* XI. *& alii. Quid vero, ad hoc faciendum Imperatorem Constantinum moverit, ab iisdem scriptoribus discere licet. Cum enim bello civili contra Maxentium suscepto, animo anxius esset Imperator, & propter magicas artes, quibus adversarium suum valere intellexerat, valde metueret: iter faciens vidit ipse & omnes ipsius milites, circa meridiem, ad Orientem partem cœli, signum crucis igneo fulgore rutilare; qua re ut perterritus fuit, vidit astare angelos dicentes:* ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΕ, *quod est,* In Hoc Vince, *Sed cum hæc animo versaret, neque intelligeret Imperator; somno oppressum ferunt, dormientique Christum visum cum eo ipso signo, quod in cœlo apparuerat; jussisseque ut aliud signum ad eius exemplar construeret, eoque velut præsidio in prœliis uteretur: quæ historia petenda a prædictis Historiographis, & aliis Ecclesiasticis scriptoribus. Qui signa illi militari destinati erant, clarissimo tunc honore fulgebant. Testis Constitutio Honorii & Theodosii, in l. unica, C. De præpositis labarorum. Ubi doctissimus Jacobus Cujacius* laborum, *legendum contendit; quod signum hoc* laborum, *non (ut vulgo)* labarum, *vocandum sit: quanquam ab eo dissentire videantur prædicti scriptores, & Ludovicus Russardus, qui in collatione codicis Justiniani viginti & amplius manuscriptis usus est. Item Onomasticon vetus; in quo* vexillum, lavarum: *Item Prudentius contra Symmachum. Si cui otium est, videat Ambrosii* lib. v. Epistolam XXIX. *ad Theodosium; Josephi Scaligeri Notas in Festum, Alciatum, & Pyrrhum Angleberмæum ad dictam rubricam; Turnebum* lib. XV. *Adversariorum,* cap. XVI., *&, si potest, litem dirimat. Sed caveat, quisquis erit, decernere antequam Senatum numerarit: nisi forte cum Seneca æstimanda censeat judicia, non numeranda. De Cantabri non minor etiam dissensio. Tertullianus in Apologetico,* Suppara illa vexillorum, & candelabrorum stolæ crucium sunt: *Emendandum putavit Scaliger peracute,* candes labarorum, *quanquam in priscis exemplaribus* cantabrorum *legatur. Quæ etiam vox apud Minutium Felicem (quem vulgo aut Irenæum aut Pacatum appellare solent,*

lent, aut falso octavum Arnobii libris adscribere) *in Dialogo adversus gentes*, Signa, *inquit*, ipsa & cantabra, & vexilla castrorum, quid aliud quam inauratæ sunt cruces? *Lipsius noster* lib. v. *Epistolicarum*, *Epist.* ix. labara, *pro* cantabra, *legi posse enistimavit*; *vel utrobique* contabra *vocanda a contis*. *Qui de hac re judicaturus est*, *unum a me testimonium prius accipiat Imperatorum Honorii & Theodosii*: Collegiatos, inquiunt, & vituriarios, & nemēsiacos, signiferos, cantabrarios, & singularum urbium corporatos, simili forma præcipimus evocari, *libr.* 2. *C. Theod. De collegiatis*. Addatur Ant. Augustinus *Dial.* 1. *Antiq. pag.* 8. 9.

B. Exstant-ne Constantini nummi, addito *crucis* signo, quæ cum Romam versus contra Maxentium exercitum duxit in cælo apparuit, hoc fere, quod in Ecclesiastica legitur historia, elogio: *In hoc signo vinces?* A. Constantini nullum hujusmodi videre memini, sed Constantii filii hac inscriptione: *Hoc signo victor eris*. Ceterum in aversa nummi parte Imperator ipse conspicitur, manu signa militaria, vexillumque gestans, & pone *Victoria* est, coronam capiti Imperatoris imponens. Porro vexillum seu labarum quadratum est, duabus his literis inscriptum ☧ quæ in *Christi* nomine primæ sunt: durantque hodie non solum apud Hispanos, sed & toto terrarum orbe hæc notarum compendia IHS. XPS. jam inde ab origine nascentis Ecclesiæ Græcæ ad nostram usque ætatem tamquam per manus tradita consuetudine. Nam templorum portis hæ notæ appinguntur Α ☧ ω, In quibusdam etiam signis X literæ decussatim scriptæ, S, subjicitur. Quæ de cruce in cœlis conspecta, deque labaro cum ea nota ☧ confecto in vita Constantini Eusebius, seque ex Constantino Constantini filio, cujus is, ut dixi, nummus est, audivisse affirmat. Ad hæc Magnentii & aliorum Imperatorum Numismata eadem specie insignita reperias, & in quibusdam aliis sola Crux inspicitur.

(*Mirum cur dicat audivisse a Constantio, non a Constantino ejus patre. Nam cum Eusebius ea de re pluribus ageret* lib. 1. *de vita Constantini* cap. 22. *ab ipsomet audivisse, & juramento prædictam historiam affirmare narrat.*) B. Emoriar, si unquam audivi libentius hujusmodi Antiquitatis monumenta, ac pietatis vestigia in nummis hactenus esse conservata. Sed cur quæso, hæ singulæ Α & ω adduntur? A. Sancti Johannis in Apocalypsi autoritate: *Ego sum Alpha & Omega*; *principium & finis*. Quæ prima postremaque litera est Alphabeti Græci. B. Memini non ita pridem legere me in quodam libro Arianos hoc signum sepulcris indidisse, literas tamen singulas Α & ω de industria omisisse. A. Equidem fabulam puto, dum certiora non adferantur. Eadem nota pectori Imperatorum quorundam impressa visitur; ut in aliis nummis, in quibus Labarum exstat hastæque, quæ vocantur signa cohortium, & refert Joan. Curopalata in vita extrema Joannis Zimiscæ Imp. ad annum *Christi* nongentesimum septuagesimum; hunc Imperatorem primum *Christi* imagine monetam signasse, addito hoc elogio: IHS. XPS. *Rex Regnantium* Hactenus ille. Hæc describenda putavi ut ne Christiani & peplo dignissimi Imperatoris factum silentio præterirem, nec qui Ethnica signa persecutus sum, Christianum illud celeberrimum ac decantatissimum reticerem. Cæterum qui de Labaris plura legere gestit adeat Gyraldi Dialogismum xxv. & Fulleri Miscellanea *lib.* 11. *cap.* 1. & *lib.* iv. *cap.* xii. ubi docet Labarum fuisse signum militare habens velum purpureum vel puniceum, in speciem paludamenti Imperatorii conformatum, quod ex conto tranversum, in modum antennæ, lignum habente, penderet. Velum autem istud χιτῶνα, *tunicam* a Plutarcho appellari; unde verisimile fit, initio indumentum istud fuisse reipsa exuvias sive spolia opima, *quæ* (ut est apud Festum) *dux populi Romani duci hostium detraxit*; idque propria *sua manu re præclare gesta & duce interemto*, ut Plutarchus habet in Romulo. Unde & *Labarum* a λάφυρον, *spolia* scite deducit. Quæ idcirco commemoro, ut appareat quam levi mutatione ista Labari in Crucem transformatio a Constantino fieri potuerit, & ipsa Labari antiqua forma crucem repræsentare Christiano homini potuerit, quippe contum habens erectum sive longam perticam cum ligno transverso in summitate, cui vestis illa erat appensa. Lege modo penculatius quæ magnus gentium doctor Paulus scribit *Col.* 11. 15. de Christo crucifixo: Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς ϗ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ. Audis spolia quasi opima, a Duce Christo Duci hostili Diabolo detracta. Nam illud ἀπεκδυσάμενος Christum, spoliando adversarium ducem, paludamentum quasi atque arma militaria ei exuisse atque abstulisse indicat. Unde probabile est Constantinum Imp. Labaro in evidentiorem Crucis formam elabora-

to,

to, velum, ſpoliorum upimorum imaginem, iu eo reliquiſſe & ſervaſſe, ligno tranſverſo, cui velum appenſum erat, ipſi perticæ affixo atque impacto, quod in Labaro veteri autea ei alligatum funiculis fuit, ut monumenta vetuſta illud exhibeur. Vide Labari veteris figuram in *Lipſ. lib.* IV. *pag.* 271.

Sed jam Tubarum clangur aures uoſtras ferit. *Tubas* ordinis ſervandi gratia edhibitas clarum eſt. (2) Iis euim iu concionem vocabantur milires. Iiſdem claſſicum cauebarur, & ſignum dabatur prælii ineundi; interdum etiam receptus. Quæ productis multorum veterum ſcriptorum locis ubertim probarunt Lipſius de *Milit. Rom. lib.* IV. *Dial.* X. & Stewechius ad Vegetii *lib.* II. *cap.* XXII. Uuum deſcribam locum ex Iſidori *lib.* XVIII. *cap.* IV. de Buccinis (3): *Hujus ſonitus varius eſt. Nam interdum canitur ut bella committantur; interdum ut inſequantur eos qui fugiunt; interdum receptui. Nam receptus dicitur quo ſe exercitus recipit; unde & ſigna receptui canere dicuntur.* Adde ſacrorum ſcriptorum teſtimonia. *Jer.* IV. 19. 21. *Vocem buccinæ audivit anima mea, clamorem prælii. Uſquequo videbo fugientem, audiam vocem buccinæ?* Et cap. XLII. 14. *Ad terram Ægypti pergemus, ubi non videbimus bellum, & clangorem tubæ non audiemus.* Ezech. VII. 14. *Canite tuba, præparentur omnes, & non eſt qui vadat ad prælium.* Vide inſuper *Ezech.* XXXIII. 3. 4. &c. *Amos* III. 6. *Jud.* III. 27. I. *Sam.* XIII. 3. II. *Sam.* XX. I. I. *Cor.* XIV. 8. Et de receptu, ſive cantu tubæ, quo revocabantur milites ab hoſtibus perſequeudis II. *Sam.* II. 28. XVII. 16. XX. 22. E Dione autem deſcribente puguam Philippeuſem inter Brutum & Octavianum *lib.* XLVII. triplicem tubæ ſuuum Lipſius ubſervavit. Qua de re conſulendus etiam Gulielmus Chuul in libro de Caſtrametatioue *fol.* 46. Verba Lipſii adſcribo: Obſerva, iuquit, triplicem tubæ ſonum. „ Primum unius „ & ſingularis, qui primipili fortaſſe, „ haud longe ab Imperature, ejuſque „ uutu incinnit. Secundum aliquot aliorum, qui in locu quodam urbiculato, „ & furtaſſis ediriore, ſtabaur ad ſigna „ & Aquilas, ur exiſtimo. Tertium om„ nium aliurum per cohortes, per tur„ bas, qui pariter jam claſſicum cane„ baur." Tertius ergu ſonus proprie animos militum accendebat contra hoſtes, ur eos invadereur ae proſternereur. Sacris hæc ſi componere lubeat, primus tubæ ſuuus fuit in promulgatioue Legis *Ex.* XIX. Alter Evangelii I. *Cor.* XIV. 8. *Apoc.* I. 10. Tertius in extremo Judicio. Unde exiſtimo illum dici τὴν ἐσχάτην σάλπιγγα. *Ultimam Tubam* I. *Cor.* XV. 52. Nam cum omnibus Angelorum legiuuibus Domiuus exercituum deſcendet, ut huſtes ſuos omnes debellet & perdat *Matth.* XIII. 41. 42.

NOTÆ IN CAPUT VII.

(1) ITa & *aquila* apud Romanos tanquam *res ſacra* habita & adorata fuit. Sic *Germanicus* apud Tacitum 2. Annal. 17. cum videret octo aquilas petere & intrare ſylvas, exclamat. *Irent, ſequerentur Romanas aves, propria Legionum numina.* *Artabanus* Euphratem transgreſſus apud *Suetonium* in Calig. 14. *Aquilas & ſigna Romana, Cæſarumque imagines adoravit.* *Plancus* denique apud Tacitum 1. Annal. in caſtris primæ legionis *ſigna & aquilam amplexus, religione ſe adverſus tumultuantes milites tutatur.* Hinc per aquilas non ſecus ac per Deos jurabant, quod Author oſtendit in diſſertatione de juramento. His adde, quæ apud Dionem extant *lib.* XL. Ἔστι δὲ νεὼς μικρὸς καὶ ἐν αὐτῷ ἀετὸς χρυσοῦς ἐνίδρυται· καθίδρυται δὲ ἐν πᾶσι τοῖς στρατοπέδοις. *Eſt & exiguum ſacellum, & in eo collocatur aquila aurea: conſtituitur vero in omnibus caſtris.* Herodianus dicit *lib.* IV. ἐμπεσὼν εἰς τὸν νεών, ἔνθα τὰ σημεῖα καὶ τὰ ἀγάλματα προσκυνεῖται. *Incidit in ſacellum, ubi ſigna & ſimulacra adorantur.* Itaque Aquilæ & ſigna perinde ut ſimulacra deorum & imagines Principum a Romanis militibus pro Diis adorabantur.

(2) Ad hunc uſum binas tubas argenteas olim fuiſſe confectas docet Moſes. Formam ita deſcribit Joſeph. *lib.* 3. *Ant. cap.* 11. Εὗρε δὲ καὶ ΒΥΚΑΝΗΣ τρόπον ἐξ ἀργύρου ποιούμενος. Ἔστι δὲ τοιάνδε. Μῆκος μὲν ἔχει πηχυαῖον ὀλίγῳ λεῖπον. Στενὴ δ' ἐστὶ σύριγξ αὐλοῦ βραχὺ παχυτέρα. Παρέχουσα δὲ εὖρος ἀρκοῦν ἐπὶ τῷ στόματι, πρὸς ὑποδοχὴν πνεύματος, εἰς δὲ κώδωνα τελευτῶσα παραπλησίως σάλπιγξι. Ἀσωσρα καλεῖται κατὰ τὴν Ἑβραίων γλῶτταν. Γίνονται δὲ δύο, καὶ τῇ μὲν ἑτέρᾳ πρὸς παρακέλευσιν καὶ συλλογὴν ἐχρῶντο τοῦ πλήθους πρὸς τὰς ἐκκλησίας. Καὶ μιᾷ μὲν ἀποσημαίνοντες ἔδει τὰς ἀρχὰς συνεδρεύειν, βουλευσομένας περὶ τῶν οἰκείων. Ἀμφοτέραις δὲ συνῆγε τὸ πλῆθος. Id eſt, *Invenit autem & buccinæ ſpeciem, ex argento factæ talem. Canna erat tibia paulo craſſior, longitudine paulo minus cubitali, cujus os tantum patebat, quantum ad inflandum ſufficeret, deſinebatque in extremitatem tintinnabulo ſimilem, quemadmodum tubæ: Aſoſra vocatur hoc genus apud Hebræos. Duas tales fecit, quarum una plebs ad concionem vocabatur: altera Principes ad conſultandum de republica excitabantur: utriſque vero conjunctis univerſus populus convocabatur.* De vero earum uſu in bello alias.

Notari velim barbaras nationes *Tubarum* loco quandoquidem *cymbala* ac tympana in præliis adhibuiſſe. *Bacchum* in ſua adverſus Indos expeditione κυμβάλοις καὶ τυμπάνοις uſum fuiſſe, dixit Polyænus. *lib.* 1. *cap.* 1. & a Pane ad hoſtilium copiarum adventum, ſignum Bacchi exercitui datum fuiſſe, monet cap. 2. Idem *Parthis* adſcribitur, de qua re *Plutarchus* in vita *Craſſi*: ubi tradit Parthos in conſpectum Romanorum venientes, gravi primum ſonitu fremituque terribili campos complevisse: atque unde buccinarum, & tubarum loco, ſe tympanis & æramentis concavis ad prælium accendiſſe. Ῥόπτρα inquit, βυρσοτενῆ καὶ κοῖλα περιτείναντες ΗΧΕΙΟΙΣ ΧΑΛΚΟΙΣ, ἅμα πολλαχόθεν ἐπιδουποῦσι. *Tympana velut corio obducta, & concava, reſonantibus æramentis intenta, undiquaque ſimul pulſant.* Quæ, ut addit, confuſum ac durum edebant mugitum, bellnino ululatui ac tonitruum fragori ſimilem. Eadem tradit *Appianus* in bello Parthico. Illa βυρσοτενῆ κοῖλα cum ἠχείοις χαλκοῖς dicuntur etiam de Græcorum tympanis & cymbalis: unde τύμπανα βυρσοτενῆ *tympana e pelle compacta* vocat Euripides Helen. ver. 1363. & βυρσότονον κύκλωμα, *corio obductum orbem*, alibi. Hæc inconditum valde ſonum concitabant. Hinc Lucretius *lib.* 2.

Tym-

Tympana *tensa sonant palmis*, & cymbala *circum*
Concava, raucisonoque minantur cornua cantu.

Hæc ad dicta Pauli illustranda valde accommoda sunt, qui sermonem charitate orbum cum inconditis illis barbarorum ante prœlia clamoribus componit, atque sic loquentem componit cum *ære resonante, & cymbalo tinniente*, dicens eo in casu se futurum χαλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. 1. *Cor.* 13. 1. Hinc & τυμπάνων ἀλαλαγμοὶ, id est, *tympanorum Strepitus* ab Euripide notantur; Cyclop. ver. 65. Ἀλαλάζειν non solum a LXX. Interpretibus in luctu adhiberi; sed etiam a Græcis probatis auctoribus ex Euripide & Xenophonte probat vir Illustris *Ezech. Spanhemius* in obs. ad Juliani Orationem primam p. 233. 234.

Lacedæmones ad tibiæ concentum in prœlio progressos, & quam ob rationem? multis ac docte exponit *Cragius* de Repl. Lac. *lib.* 3. *pag.* 357. Alios quique ad tibiam, imo etiam ad lyram idem fecisse, legere licet apud *Joh. Pfeiff. Ant. Græc. lib.* 3. *cap.* 25.

(3) Huic addo locum Authoris antiquissimi, qui inter scriptores rei militaris comparet, sive is *Cicero*, sive quicunque alius fuerit. *Habet*, inquit ille, *legio tubicines, cornicines, buccinatores*. Tubicines *ad prælium vocant milites & rursum receptui canunt* Cornicines. *Quoties ad aliquod opus exituri sunt soli milites, tubicines canunt. Quoties movenda sunt signa, cornicines canunt. Quoties autem pugnatur & tubicines & cornicines pariter canunt. Classicum item quod appellatur, buccinatores per cornu ducunt. Hoc insigne videtur imperii, qui classicum canit imperatore præsente, vel cum in militem animadvertitur, quia hoc ei ex imperialibus legibus fieri necesse est. Sive ergo ad vigilias vel gratias faciendas, sive ad opus aliquod, vel ad cursionem campi exeunt milites, tubicine vocante operantur, rursus tubicine admonente cessant. Cum autem moventur signa, aut jam mota figenda sunt cornicines canunt. Quod ideo in omnibus exercitiis & processibus custoditur, ut in ipsa pugna facilius obtemperent milites, sive eos pugnare, sive stare, sive sequi, & redire præceperint duces; siquidem ratio manifesta sit semper in acie debere fieri, quod necessario videtur faciendum in prælio.*

CAPUT VIII.

De Armis ad nocendum paratis; Et primum de Gladio. *Is militi familiarissimus, & vix unquam depositus. Apostolo inde lux* Eph. VI. 17. Gladius Hispaniensis. *Exempla ducum qui gladio strenue rem gesserunt. Ensis traditio quid designerit.* Baruch *illustratus. Mos regum seipsos gladio accingentium. Lux Hymnographo* Ps. XLV. 4. *Depositio balthei quid indicaverit. Japonensium consuetudo. Illustratus Es.* XXIII. 10. *inscriptiones gladiorum variæ. Gladius,* סגר. Ps. XXXV. 3. *quid notet.* Sagaris. *Suspensio gladii ad dextrum femur. Aodi gladius qualis* Jud. III. 16. *Interdum gladius ad utrumque latus.* Παραμήριον. Clunaculum. Σπρομάστης. *Gladii, ut sacri, loco publico asservati. Idem obtinuisse videri tempore Saulis* 1. Sam. XXI. 9. *Gladius pro Deo cultus.*

Arma, ad nocendum damnumque inferendum constata, sunt duum generum. Alia leviora magisque communia, ut *Gladius*, (1) *Hasta*, *Lancea*, *Arcus*, *Funda*, *Securis*. Alia graviora, ut *Machinæ bellicæ*. Leviora arma rursus erant vel ad cominus vel ad eminus hostem feriendum. Ad cominus feriendum faciebant *Gladius*, *Hasta*, *Lancea*. *Gladius* autem unicus hoc caput sibi vendicabit. Nam & familiarissimus est militibus, & idcirco pro omni armorum genere totoque adeo belli apparatu sæpe numero a veteribus usurpatur. Certe ne a fodientibus quidem militibus gladios depositos constat. Vegetius *lib.* III. *cap.* VIII. *Cincti gladio fossam aperiunt.* Immo fuit cum ne convivantes quidem eum deponerent. Id colligo ex Trebellio Pollione in Salonino: *Cum cingula sua plerique militantium ponerent hora convivii, Salonius puer his auratos constellatosque baltheos rapuisse perhibetur. Atque hinc tractum, ut deinceps cum Imperatores cincti discumberent.* Certe milites hujus seculi nostri videas ubique & semper fere gladio accinctos. Unde mihi oppido quam elegans locutio Apostoli semper visa est, verbum Dei τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος appellantis *Eph.* VI. 17. ut, quam familiare, continua ac quotidiana lectione & meditatione, nobis Verbum Dei reddere teneamur, nos doceat. Aptissimum enim gladius militiæ instrumentum merito censetur, quippe quo cominus hostes obtruncare ex facili est. Imprimis cum gladii latiores usurpantur ad cæsim feriendum. Quod de veteri Hispaniensi gladio Livius tradidit *Dec.* IV. *lib.* 1. *Qui hastis sagittisque, & rara lanceis vulnera facta vidissent, cum Græcis Illyriisque pugnare assueti; postquam gladio Hispaniensi* (2) *detruncata corpora brachiis abscissis, aut tota cervice desecta, divisa a corpore capita, patentiaque viscera, & fœditatem aliam vulnerum viderunt: adversus quæ tela, quosque viros pugnandum esset, pavidi vulgo cernebant.* His fidem faciunt quæ alii de horribili per gladios nece memoriæ prodiderunt. Joh. Gerbrandus Chron. Belg. *lib.* IV. *cap.* III. *Carolus Magnus militem armatum, super equum sedentem, a vertice, similiter cum equo, uno ictu cum spatha scindebat.* Georgius Castriotus (qui a Turcis *Iscbenderbeg* dicitur, quod *Dominus Alexander* nonnullis sonare legi; passim autem *Scanderbegus* appellatur) ad Mahometem, Turcarum Imperatorem, gladium suum, quo in bello strenue rem gerebat, contemplandum, accepta reddendi cautione, misit, quod videndi ejus summo desiderio Imperatorem teneri intelligeret. Quo Constantinopolim delato, nemo in aula Tur-

Turcica tanti roboris repertus traditur qui eum rotare, aut commode & perite illo uti valuerit. Imperator ergo, ſe ſuppoſito gladio deluſum ratus, quo Turcis terrorem incuteret, eundem ex pacto reſtituit, nec ſuam de dolo ſuſpicionem celavit. Caſtriotus autem reſpondit, ſe ſubleſta fide haudquaquam egiſſe, ſed eum ſe, quo in prælio utebatur, gladium exhibuiſſe; verum manum & brachium ſuum, quo medios Turcas proſcindere & medios diffindere ſolebat non addidiſſe, ſed ſibi ſoli reſervaſſe. Alia exempla inſuper ſuppeditat Philip. Camerarius Horar. Subciſ. *Cent.* I. *cap.* LXXVI. Quibus Henrici IV. Galliarum Regis eximia, in ſtrenue rem inter pugnandum gerendo, fortitudo, ab Hooſdio deſcripta, addi poteſt. Niſi hæc atque talia, quæ ipſa fidem ſuperare videntur, veteribus exemplis fidem facere haud poſſe, exiſtimandum ſit. Suffecerit ſi eximium hæc gladii in bello uſum adſtruant. De quo etiam Lucanus *lib.* VIII.

> *Enſis habet vires, & gens quæcunque virorum eſt*
> *Bella gerit gladiis.*

Ideo enſis traditio imperium in aliquem collatum denotabat. Seneca de Clementia *lib.* I. *cap.* II. ad Neronem: *Præſtitiſti, Cæſar, civitatem incruentam &c. quo majus mirabiliuſque, quod nulli unquam gladius citius commiſſus eſt.* Dio *lib.* XLII. de Antonio Julii Cæſaris equitum Magiſtro ſcribit, eum gladio, quo accingebatur, militum ſtipantium multitudine, & ipſis imprimis actionibus demonſtraſſe penes unum eſſe totam rerum ſummam. In Epiſtola Baruch *comm.* 14. inter inſignia ſummi imperii numeratur etiam ἐγχειρίδιον, *gladiolus*. Utque a nullo alio, niſi a Deo accepiſſe ſe imperium reges profiterentur, ipſi ſeſe gladio accinxiſſe videntur *Pſ.* XLV. 4. *Accinge gladium tuum ſuper femur; gladium gloriæ tuæ & decoris tui.* Inferiores enim a Regibus & Imperatoribus ſuis gladium accipiebant. Unde illud decantatiſſimum Trajani dictum, cum Suram Prætorio præficeret: *Accipe hunc gladium; ut eo, ſi bene imperavero, pro me: ſin minus, in me utaris.* Reges vero & Imperatores quaſi a Deo ipſo datum, nemine homine eum porrigente, aſſumebant. Quod ab Arragoniæ regibus (referente Martino de Roa Singularium *part.* II. *lib.* III. *cap.* XIII.) obſervatum fuiſſe docet Diegus Murillo Franciſcanus in libro cui titulum fecit *Grandezas de Saragoça* (id eſt, *Magnalia Syracuſarum*) tract. II. *cap.* IV. Verba ejus Latio donata ſic habent: *Ut intelligatur nullum alium terrenum regem poteſtatem ſupra illum habere, ſuo ipſe ſe enſe ſuccingat, qui formam crucis præfert.* Hic cinguli baltheique depoſitio regni atque imperii privationem deſignabat. Plutarchus in Pompejo de Tigrane loquens, eum præmonitum a militibus Pompeji *gladium* exuiſſe iiſque tradidiſſe ſcribit. Tacitus Annal. *lib.* XV. de Teridate, Pharthorum rege: *Quippe propriis nunciis a Corbulone petierat, ne quam imaginem ſervitii Teridates perferret, neu ferrum traderet.* Et de eodem Xiphilinus in Nerone tradit, quod juſſus acinacem ponere, noluerit, ſed clavis eum vaginæ affixerit; ne ſcilicet Imperio exutus videretur. Idem Xiphilinus in Vitellio meminit gladii in concionibus traditi Conſulibus & Senatui, tanquam depoſitionis ſummi imperii indicinæ. Hunc morem etiam Iaponenſibus eſſe lego, qui cum ſe magiſtratu, libertate atque imperio cedere profitentur, ſuperioribus gladium tradunt. Hinc lux Eſaię *cap.* XXIII. comm. 10. *Non eſt cingulum ultra tibi*, cum Tyrum regno atque omni poteſtate exutum iri prædicitur. *Gladiis* autem ſuæ fuere olim inſcriptiones, quæ nomen ejus qui geſtabat, aut Imperatoris, cui militabat, exprimebant. Hinc Plautus *Rud. Act.* IV. *Sc.* VI. *litterati enſiculi* meminit: *verſ.* 112. *enſiculus eſt aureolus primum literatus.* Martinus de Roa Singularium parte ſecunda *lib.* III. *cap.* XII. ex Hiſtoria Toletana Petri de Alcocer *lib.* II. *cap.* XXVII. narrat Toleti in Cœnobio Hieronymianorum aſſervari gladium, quem Ægydius de Albornoz Cardinalis & Archiepiſcopus Toletanus, Roma illuc attulerit, in cujus altera facie antiquis characteribus ſcriptum cernitur: Neronis Cæſaris Mucro. Dehinc recentioribus litteris alteri faciei inſcriptum: Quo Paulus Truncatus Capite Fuit. Addit idem Mart. de Roa, ſe gladios Arabicos Hiſpanicoſque vidiſſe complures, Regum ac Ducum nominibus antiquitus inſignitos. Præterea a Martino Carillo nobili Equite Cordubenſi oſtenſum ſibi gladium ait, totum Arabicis notis litteriſque, etiam in vagina, diſtinctum, quem Ferdinandus Hiſpaniarum rex *El Chicho* Granatenſi Arabum regi inter ſpolia ereptum, Carilli avo donaverat. Nec id mirum videri debet, cum etiam telis Catulli nomen inſcriptum fuiſſe apud Plutarchum in Mario legatur. Equidem hæc ſcribens in memoriam redeo viſi a me in Arce Londinenſi gladii, Anglorum Regi dono dati a Julio

III.

III. Pontifice Romano, cujus vaginæ inscriptum erat *Julius* III. *Pontifex Maximus Pontificatus Sui Anno* IV. MDLII. II. Hebræis autem, ut voluot Drusius & Sindlerus, gladii species fuit סגר *Seger*, a סגר, *clausit*, quia gladius præ cæteris armis claudi & regi vagina amat, ne deterior fiat, aut denudatus temere quempiam lædat. Hoc sensu & significatione tali usurpati volunt *Ps.* xxxv. 3. Ubi plerique alii *præclude* vertunt, & *viam* subintelligunt, tanquam verbum sit imperandi modo positum. Ut autem pro nomine sumatus gladium denotante suadet vox *sagaris*, qua significetur gladius Persicus, *o* in *a*, more Syrorum, converso. Xenophon in Cyropædia Persas cum rege venatum prodeuntes describens, ἐν χολιῷ κοπίδα ἢ σάγαριν eos gestare memoriæ prodidit. Idem *lib.* IV. de Expeditione Cyri Amazonibus σάγαριν adscribit; uti Massagetis Herodotus sub finem libri primi. Adhæc accentus Tiphcha indicat *lanceam* & *Segor* esse in unum conjungenda, ut nonnulli observarunt. Drusio ac Scindlero adstipulatur hic ex Anglis Theologis Ainsworthus.

Gladii a sinistro humero ad dextrum militis femur pendebant antiquissimis temporibus. De equitibus quidem evidenter ex Josepho lib. III. de Bello Jud. nec non vetustis marmoribus constet. Τοῖς ἱππεῦσιν (inquit Josephus) μάχαιρα μὲν ἐκ δεξιῶν μακρά. *Equitibus gladius est ad dextrum oblongus*. Polybius *lib.* VI. Ἅμα δὲ τῷ θυρεῷ, μάχαιραν δὲ παρὰ τὸν δεξιὸν φέρει μηρόν. *Una cum scuto gladium imperant, quem fert ad dextrum femur*. Moribus nostris mos plene contrarius & quidem difficilis. Nam dextre gladium educentibus convenit gladius ad sinistrum. Nisi quis sinistra manu expeditus rem gerere queat, quod de Aodo legere est Jud. III. 16. cui idcirco gladius *in dextro femore*. Ubi illi eductio facilior. Quod si talis forma gladii Aodo fuisset, qualem depingit Vulgatus interpretes Latinus, qui ad explicationem vocis *ancipitem* addidit, *habentem in medio capulum*, præter autoritatem textus Hebraici & LXX. Interpretum. Quod sciolus addidisse videtur, ignorans quid Hebræis notaret *gladius cui duo ora*. Quasi id ejusmodi gladium notaret, qui in utraque extremitate mucronem haberet & in medio capulum. Qualis gladius in sinistro femore pendens expeditior ad usum Aodo fuisset. Sed olim hic variatum, ut columnæ Trajani & Antonini evincunt. Interdum etiam gladius ad utrumque latus. Josephus de Bello Jud. lib. III. Οἱ μὲν πεζοὶ μαχαιροφοροῦσιν, ἀμφοτέρωθεν. μακρότερον δὲ αὐτῶν τὸ λαιὸν ξίφος πολλῷ. Τὸ γὰρ κατὰ δεξιὸν σπιθαμῆς οὐ πλέον ἔχει μῆκος. *Pedites utrimque gladium gestant. Longiorem quidem illum ad sinistrum latus. Nam qui ad dextrum est, palmi mensuram non excedit*. Ut frustra sit C. Barthius Adverf. lib. XXXII. cap. XXII. cum putet controversiam hanc finiri posse, si dicatur, ad sinistrum latus gladium pependisse. Cum autem in sacra pagina lego aliquoties gladium *ad femur* applicatum & in Glossario μάχαιραν exponi τὸ παραμήριον: quod proprie sonat *gladium vel sicam ex femore pendentem*. Nec non apud Festum *clunaculum dictum cultrum, quia ad clunes dependet*. Incidit suspicio, vel gladium antiquissimis temporibus humiliorem pependisse, vel ירך de latere hominis etiam usurpari. Quod tamen Hebraice docti negant. Certe Thomas Wilcoxus, Judæorum gladios, præter nostrum morem, femori appositos fuisse existimat, ut hodieque Turcarum. Meminere etiam τοῦ παραμηρίου Leo in Constitut. & Cedrenus.

Sed antequam hic de gladio dicendi finem faciam, duo adjicere lubet. Primum quid σειρομάστης sit, de quo legere est apud LXX. cum de Phinea sermo *Num.* XXV. 7. ubi liber MS. Oxoniensis habet σειροκοντοδορυμάστης; & textus Hebraicus רמח, quod *spiculum* & *lanceam* peritiores vertunt. Aquila κοντὸν, *contum*, Symmachu δόρυ, *hastam* transtulit. Ipsi LXX. nunc λόγχην, nunc δόρυ interpretantur vocem Hebraicam. Varie autem hoc vocabulum scribitur. Nam interdum σειρομάστης, interdum σειρομάστιξ, aliquando etiam σιρομάστης, pro σειρομάστης invenitur. Hesychius: Σιρομάστης, σκεῦός τι σιδηροῦν, ὅπερ οἱ τελῶναι πρὸς ἔρευναν ἔχουσι, λαβὴν ξυλίνην ἔχον. Et rursus: Σιρομάστης, λόγχη, δόρυ, ῥομφαία. Eunapius: Ὥστε ὁ σιρομάστης μᾶλλον ἐνδοκίμει τοῦ δόρατος. Georgius Pisides in Hexaemero:

> Καὶ τοὺς μὲν ἵππους σειρομάστιγα τρίμει.

Latius describit Tzetzes Chiliad. XIII.

> Πολλοὶ μὲν τὸ ἀκόντιον καλοῦσι σειρομάστην,
> Κυρίως δὲ σιδήριον τῶν τελωνῶν ὑπάρχει,
> Ὡς μέγας ὀβελίσκος τις, ᾧ πλήττοντες τοὺς σάκκους
> Τὰ κλεπτοπλανώμενα νοοῦσι καὶ κρατοῦσι.

Joh. Stephanus Menochius vocem a σειρὰ, *catena*, & μαστὸς, *mamma* derivat, quia fortassis ex catenula aliqua hoc ge-

ons

nus teli penderet ad pectus. Mihi vero similius videtur, sic dici contracte a *σίδηρος ferrum* & *μαστεύω*, *inquirere*, *indagare*. Quia hoc instrumento Publicani tentabant & inquirebant merces mercatorum, ne immunes abirent. Cæterum a *σιρὰ* deduci non probat Henr. Stephanus. Nec arridet conjectura Martinii: judicet eruditus lector. Alterum, quod monendum duximus, est quod gladii, ob singularem in militia usum, & quia viri fortes illo comprimis rem strenue gerebant, ad famam gloriamque eorum apud posteros continuandam atque augendam, loco aliquo publico aut sacro suspendebantur & custodiebantur. Observavit hoc C. Barthius Adversf. *lib.* XIX. *cap.* XII. laudatque Juvencum Calanum qui sic habet de Attila: *Processit in Scythiam, regemque Scytharum sibi tributarium reddidit. Apud quem invenit gladium Martis, qui fingitur deus fuisse bellorum, eo quod truculente bellator Scythas perdomuit, & apud eos coæquasse perhibetur. Cujus gladii munere gratulatus, ut erat magnanimus, quasi sibi totius orbis offeretur imperium; Martis gladium præ se, quacunque iter arripuisset, ferens.* Priscum etiam in Historiis Legationum ita scribentem: Ἐπαρθῆναι δὲ ἐκ ὡς μακρὸν τῆς παρούσης αὐτῷ δυνάμεως αὔξησιν συμβαίνειν, καὶ τοῦτο τοῦ θεοῦ τὸ τοῦ Ἄρεος ἀναφήναντος ξίφος. ὅπερ ὂν ἱερὸν καὶ παρὰ τῶν Σκυθικῶν τιμώμενον, οἷα δὴ τῷ ἐφόρῳ τῶν πολέμων ἀνακείμενον, ἐν τοῖς πάλαι ἀφανισθῆναι χρόνοις εἶτα διὰ βοὸς εὑρεθῆναι. A qua consuetudine non abludit, quod de Goliathi gladio legitur apud Achimelechum sacerdotem juxta arcam asservato 1. *Sam.* XXI. 9. Hinc sacri erant ejusmodi gladii. Svetonius in Caligula *cap.* XXIV. *Tres gladios in necem suam præparatos, Marti ultori, addito elogio, consecravit.* Tertullianus *lib.* de Resurrect. carnis: *Gladius bene de bello cruentus & melior homicida laudem suam consecratione pensavit.* Hinc pro diis culti: Solinus de neuris agens *cap.* XX. *Populis istis*, inquit, *deus Mars est. Pro simulacris enses colunt.*

NOTÆ IN CAPUT VIII.

(1) USitatissimus populis Orientalibus & olim & nunc gladius, minus longus, leviter incurvus, & falcis formam ex parte referens: variaque recipit apud varias gentes nomina. Arabibus *Seife*, quod idem est Chaldæorum sive Syrorum סיפא, audit. Persis κοπίδες dicuntur, ut videre est apud Curtium *lib.* 8. 25. & Xenoph. in κυρου *lib.* 2. 6. 7. Pollux Onom. *lib.* 10. 24. κοπίδας etiam coquis assignat, dum eorum cultros majores, sicarum instar ad incidendas carnes utiles, designat. *Machæ-*

ram vocat Suetonius *lib.* 5. 15. vocabulo Græco, sed & in Oriente noto *Gen.* 49. 5. *Machæra* eorum sunt instrumenta violentiæ. Prope accedit gladius venatorum, quem *Suetonius* in Claudio *cultrum venatorium* vocat: & *Oppianus* venat. *lib.* 1. 92. δρεπάνην *falcem seu sicam in Zona medio pendulam*. Cum quo Fullerus confert תלי Gen. 27. 3. quod Chaldæus סייפ appellat, atque inter arma venatoria Esavi numeratur. Glossarium Græco-latinum *Sicam* exponit *θρακικὸν ξίφος ἐπικαμπές ensem thracium incurvum.* Hisce cæsim ferire licuit, nihil punctim agere, cum mucronibus essent destituti. Ita & Gallorum, Germanorum, atque Britannorum gladii olim erant sine Mucrone. Vid. *Polyb. lib.* 11. & *Tacitum* in Agricola *cap.* 36. *Gladios Judaicos* & punctim ex *Jud.* 3. 21. & cæsim vulnerasse liquet ex 2. *Sam.* 20. 10.

(2) *Livius* etiam autor est *lib.* 38. hac gladiorum specie etiam Velites apud Romanos fuisse instructos, qui velitem describens in hunc modum depingit. *Hic miles parmam tripedalem habens, & in dextera hastas, quibus eminus utitur, gladio Hispaniensi cinctus est: quod si pede collato pugnandum est, translatis in lævam hastis, gladium stringit.*

CAPUT IX.

De hasta. Clypei & hastæ conjunctio in Sacris Literis. Quid hasta ad caput Saulis 1. Sam. XXVI. 7. Cuspis & *Hasta summa imperii. Hastæ jactus & missio. Ea viris fortibus olim ad manus & in proximo defixæ.* Hasta cruenta, *& mos eam collocandi prope urbem diripiendam.* Hastam & caduceum mittere. Hasta pura. *Ea data viris strenuis; ignavis adempta. Juratum per hastam. Lipsii παρόραμα.* Δεξιολάβοι. Act. XXIII. 23. *quinam & quales:* Lancea. Λόγχη. *Fabula de Longino. Quædam breviores & jaculorum loco. Joabo tales fuisse videri.* II. Sam. XVIII. 14. Hastæ velitares, *&* amentatæ. *Arcu. Mos calcando arcum sinuandi.* Jer. L. 29. Voet-bogen. *Arabibus tales fuisse.* Ballistæ. בלכטראות. *Pinedæ error.* Clitæ & Clitellæ. *Belgicum* Klupt-bogen *unde derivatum. Arcus minores manu lunati.* Implere manum arcu *quid?* II. Reg. IX. 24. Lunare arcum. Κυκλοῦ τὸ τόξον. *Arcus pro omni armatura omnique robore a Sacris Autoribus usurpatus. Vetus bellum indicendi mos erutus ex* II. Reg. XIII. 15. 16. 17. Arcu capere, Gen. XLVIII. 12. *Caboverdensibus ea phrasis familiaris. Arcus apud Persas insigne regium videri fuisse.* Sagittis. *Ex veneno interdum tinctæ.* Toxicum. Scorpiones, Igniferæ sagittæ. Πυρόβολα. Βέλη τὰ πεπυρωμένα *quid* Paulo Eph. VI. 16. *Draconum veneno infectæ sagittæ. Item* pennatæ. Volucris sagitta. Sagitta volans. Ps. XCI. 5. *Sculteti sententia de loco* Ps. LXVIII. 31. *Lydi artis sagittandi peritissimi. Arabum mos sagittas capillis imponendi.* Nisicastes. Plinius *notatus. Scythæ sagittandi pe-*

Q *riti.*

riti, Schieten. Herodntus *emendatus*. Funda. *Glandes eu plumbo aut argilla. Lapides e funda missi. Balearium consuetudo. Lapides fuditorum in faccis pelliceis gestati jam inde a Davidii ætate* II. Sam. XVII. 40. Mangonelli. *Securi, aut* Κίσρῃ. Jer. LI. 20. *obiter illustratus*.

HAsta autem summa armorum fuit. (1) Unde *clypei & hastæ* conjungi solent, ut defensionis & offensionis arma indicetur. II. *Chron.* XI. 12. & XXV. 5. Quin etiam pro summa Imperii habebatur. I. *Sam.* XXXVI. 7. *Hasta* ad caput Saulis dormientis fixa. Nam hasta pro sceptro olim fuit usurpata. Euripides in Hippolyto Coronifero:

> Μήτ᾽ ἐς ὅρους γῆς, ἧς ἐμὸν κρατεῖ δόρυ.

Intelligit terram sceptro, id est, imperio suo, subjectam. Idem Prologo Hecubæ.

> Ὃς τὴν ἀρίστην Χεῤῥονησίαν πλάκα
> Σπείρει, φίλιππον λαὸν εὐθύνων δορί.

Id est;

> *Qui præstantissiman Cherronesiam plagam*
> *Seminat, equestrem populum regens hasta.*

Claudianus *lib.* II. de Raptu Proserpinæ sic Minervam describit.

> *Et Pandionias quæ cuspide temperat arces.*

Idem de Nuptiis Honorii & Mariæ:

> *Scis Mariam, patremque ducem, qui cuspide Gallos*
> *Italiamque fover.*

Ubi cuspis hastam & sceptrum imperiumque designat. Festus in *Celibari Hasta summa armorum & imperii est*. Quam ob *causam viri fortes ea donantur, & captivi sub eadem veneunt, quos Græci* δορυαλώτας καὶ δορυκτήτους *vocant*. Hinc, cum bellum indiceretur, Hastam jaciebant super columellam, quæ erat ante Bellonæ templum, & *bellica* dicebatur, ut autor est Festus in *Bellona*. Et in *Hasta*: *Hastæ subjiciebantur ea, quæ publice venumdabant, quia signum præcipuum est hasta. Nam & Carthaginienses, cum bellum vellent, Romam hastam miserunt*. Et missio sub jugum ita peragabatur, ut hastis duabus terræ infixis, tertia super eas ligaretur, & ita victi discincti sub illis transire cogerentur. Testo eodem Festo in jugo. Dio Chrysostomus veterem militarem consuetudinem tangit figendarum prope se hastarum. Nam *Orat.* II. de Regno, de Homero agens sic scribit: Τὸν γοῦν Διομήδην πάνυ στερεῶς κατέκλινεν, ἐπὶ βύρσης ἀγραύλου βοὸς, κύκλῳ πεπηγότα τὰ δόρατα ὀρθὰ ἐπὶ σαυρωτῆρος, οὐ κόσμου χάριν ἀλλ᾽ ἕτοιμα λαβεῖν. *Diomedem sane valde dure reclinavit super tergore bovis agrestis, figens in circuitu hastas rectas in staurotere, non ornatus gratia, sed ut paratæ ad accipiendum essent*. Respicit ad ea, quæ habet Homerus *Iliad.* K. ubi Diomedem describit cum sociis in armis dormientem, ita quidem ut hastas haberent ad manum sic collocatas ut rectæ starent ἐπὶ σαυρωτῆρος. Ad quæ Eustathius docet σαυρωτῆρα Græcis esse ferramentum quoddam, in quo, humi defixo, collocabantur hastarum calces. Aristoteles etiam in Poet. dicit, sua quoque ætate apud Illyrios hoc fuisse observatum. Nec mirum quia Illyriis Diomedes imperavit, & Insulæ Diomedeæ e regione sunt Illyriorum. Hæc satis arbitror indicare, quid hasta Saolis, supra memorata, sibi voluerit. Ob hanc hastæ æstimationem, ipsa ad hostes missa: cum iis bellum indiceretur. Livius *lib.* I. *Quum Romani bellum alicui populo indicebant, Fecialis hastam ferratam sanguineam & praustam ad fines illius ferebat*. Et Polybius *lib.* IV. Carthaginenses, cum bellum indicerent Romanis, hastam ad eos misisse narrat. *Hastam cruentam* dixit Alexander ab Alex. *lib.* III. *cap.* XVI. *Mos erat militaris, ut si qua civitas vi subacta hostili incursu diripienda foret, a duce exercitus edito in loco hasta poneretur. Qua significatione illam non deditione & pacto, sed tanquam vi captum diripi licere, & in bona & personas grassari designabat. Quæ hasta* cruenta *nuncupabatur*. Unde adagium *hastam & caduceum mittere*, pro belli & pacis arbitrium concedere. Hinc inter donaria fortibus militibus, qui præclaram in bello operam navarant, data legitur, & quidem *pura*, id est, sine ferramento, ut docet Servius ad illud Virgilii Æneid. *lib.* VI.

> *Ille vides pura juvenis qui nititur hasta.*

Et Flavius Vopiscus in Probo dicit eum, cum adhuc Tribunus in bello Sarmatico multa fortiter fecisset, inter alia militatia dona, *hastis puris quatuor* donatum. Sicuti e contrario ignavis hasta adempta

& fra-

S C
CONSECRATIO
S C
ARMENIA
CAPTA
DE PARTHIS
S C
DE GER MANIS

& fracta, uti Marcellinus *lib.* xxv. refert de Juliano hanc pœnam irrogante desertoribus in prælio adversus Persas. Et idem Festus indicare videtur in *Censione*. Juratum etiam per hastam, uti ex Æschylo & Valerio Flacco probat Marc. Donatus Dilucidat. in Sveton. *cap.* xxi.

Et Scholiastes Apollonii in *lib.* i. Argonaut. ait Cæneum eos qui ad ipsum venirent coegisse, ut per hastam suam jurarent.

Quædam etiam hastæ inter tela, de quibus consulendi alii. Nam eæ huc non pertinent: nec juvat ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδᾷν. Nam Lipsium, qui Poliorc. *lib.* iv. *dial.* iv. in Actis Apostolicis λογχοφόρους memorari scribit, eosque recte verti *jaculatores*, fefellit memoria. Quod autem δεξιολάβους *Act.* xxiii. 23. interpretantur *jaculatores*, ejusmodi nempe qui hastas breviores & spicula dextra jaculati fuerint, malim equidem eos accipere pro Irenarcharum & ληστοδιώκτων similibus, qui in militia maleficis dextram injecerint eosque comprehenderint. De quibus infra, ubi de Diciplina militari erit sermo.

Lancea nobis inter arma quibus cominus pugnatum postremum locum obtinebit, quæ, si nonnullis fidem arbitrari velimus Longino inter Sanctos nomen & æstimationem dedit, quia e Salvatoris latere lancea perforato in cruce sanguis oculis caligantibus, an excæcatis, instillatus, ei visum restituit. Certe lancea Christi latus vulneratum Johannes asserit, testis oculatus *cap.* xix. *comm.* 34. & λόγχην appellat, quæ est hastæ militaris species ferrea, cuspide in summitate munita, cujus formam exprimit Columna Trajani. Erant autem quædam minores, quibus jaculorum loco utebantur, in eadem Columna exhibitæ: Tales tres cepisse τεσσάρας ille Joab videtur ii. *Sam.* xviii. 14. Vocantur enim שבטים *virgæ baculi*, nempe longiusculi ferro cuspidem muniti. Syrus *hastas* vertit. Vulgatus, *lanceas* habet. Tales hastas sive lanceas illas fuisse existimare licet, quas antiquitus in bello ejaculabantur. Quomodo Hector narratur in Ajacem & hic in illum ἔγχος, lanceam aut hastam emisisse apud *Homerum* ii. *lib.* vii. Atque hinc clarescere etiam arbitror; cur apud eundem ii. *lib.* xi. *vers.* 43. Agamemnon duas hastas ferro munitas & acuminatas, ad pugnam proficiscens, secum attulisse dicatur. Nam quia hastæ ejuscemodi in hostem emittebantur, pluribus indiguisse milites apparet. Unde & hastæ olim inter arma Velitum, quorum præcipuum munus fuit jaculari. *Et hastæ velitares* ideo dictæ. De quibus Festus, nec non Plinius *lib.* vii. *cap.* lvi. Item Livius *lib.* xxxviii. *Consul ingentem vim pilorum, & velitarium hastarum, sagittarum, glandisque paraverat*. Cicero in Bruto: *Hastæ militibus amentatæ traduntur*. Ut verisimile sit velites tot hastas in bello habuisse, quot commode una manu possent comprehendere. Nam Livius *lib.* xxxviii. refert, velites, ubi collato pede pugnandum erat, *translatis in lævam hastis*, gladios strinxisse. Isidorus agmen claudat, qui *lib.* xviii. *cap.* vii. sic scribit: *Amentum vinculum est jaculorum hastilium, quod mediis hastis aptatur*. Item: *Lancea est hasta, amentum habens in medio; Dicta autem lancea, quia æqua lance, id est, æquali amento, ponderata vibratur*. Hostis petebatur quoque eminus *sagittis*, quas *Arcubus* impositas immittebant milites. Nam Sagittariorum, qui Arcubus in bello utebantur (2) magnus erat usus. Adeo ut milites inde interdum describantur, & *tendentes arcum* vocentur. Inter alia i. *Chron.* v. 18. & viii. 40. ii. *Chron.* xiv. 8. *Ps.* vii. 13. & xxxvii. 14. *Jer.* l. 29. Ubi in Hebræo est *calcantes arcum*. Adeo ut non tantum in usu fuerint Arcus qui manibus sinuabantur, &, simulac adducti erant, sagittas ejaculabantur, sed etiam qui genu ac pede tendebantur. Qualibus nostrates etiam utuntur, quosque ipsi Voet-boogen vocant. De quibus etiam Ovidius *lib.* i. Amorum *Eleg.* iii.

Lunavitque genu sinuosum fortiter arcum.

Suida Arabibus æum morem adscribit: Οἱ δὲ Ἀράβιοι ἀρετῇ πολλῇ τῶν ἄλλων διαφέρουσιν. οἳ βέλεσιν ἀνδρομήκεσι χρώμενοι ἀντὶ τῶν χειρῶν τῷ ποδὶ ἐμβάλλοντες ἐς τὴν νευρὰν, κυκλοῦσι τὸ τόξον. *Arabes virtute multum præstant aliis, sagittas utentes viri longitudine, & loco manuum pedibus nervo insistentes arcum tendunt*. *Balistæ* ejusmodi Arcus nuncupabantur. Nisi quod interdum hoc nomine majores machinæ veneunt de quibus mox intra dicemus. Rabbi Salomo nubem illam, quæ inter castra Israelitarum & Ægyptiorum stetit, *Ex.* xiv. 19. describens; dicit eam ordinatam ad *recipiendum sagittas* (ובלבטראות) *& jacula Ægyptiorum*. Ubi vox *Belastar* maximam habet cognationem cum voce *Balista*, quæ arcum ipsum notat. Vide Eliæ Thisbitem, & inde agnosce errorem Pinedæ ad *Job.* xxxviii. 23. nubem ipsam sic appellatam scribentis,. idque Eliæ testimonio probantis, qui id haud-

quaquam affirmat; sed manifeste jaculum sic vocat. Quæ ideo commemoro, ut Ægyptiis *Ballistam* etiam in usu fuisse verisimiliter colligas, sive *Belastar* id est, jaculum ab arcu, sive hic a jaculo apud Hebræorum Magistros nomen acceperit. Si quis autem conjecturæ porro locus, dicerem *clitas* & *clitellas* (quas Festus dicit esse *tormenti genus*) esse majores arcus sive ballistas, sic dictas a *κλιτὺς declivis*, *devexus*, quia ejusmodi speciem præbet arcus lunatus. Atque inde fortassis minores similis formæ ballistas a nostratibus dici Kluit-bogen, quasi Klitbogen, a *clitis* nimirum, quas Festus tormentis bellicis accenset. Nisi malis ita appellatas a Kluit, id est, argilla indurata, unde glandes confectas interdum, quæ a fundibulariis in hostem torquebantur, mox demonstrabimus. De levioribus & vulgaribus, qui manibus tenduntur & attrahuntur, mentio fit II. *Reg.* IX. 24. *Sed Jehu implevit manum suam arcu, & percussit Jehoramum inter brachia ejus*. Et sic verterunt. LXX. Ubi *implere manum arcu* Junius per Hypallagen dictum notat pro *arcum manu implere*. Quod Suida *κυκλῶν τὸ τόξον*, & Ovidius *lunare arcum* dixerunt oppido quam eleganter. Nisi quod *κυκλῶν* & *implere* vehementiorem arcus tensionem indicant, quæ circuli in formam flectebat arcum, & plenæ lunæ speciem præbebat, qualem graphice depinxit Virgilius *Æneid. lib.* XI.

> *Dixit & auratam volucrem Threissa sagittam*
> *Depromsit pharetra, cornuque infensa tetendit;*
> *Et duxit longe, donec curvata coirent*
> *Inter se capita, & manibus jam tangeret æquis,*
> *Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.*

Quod autem antea de Gladio & Hasta idem nunc de arcu dicendum, pro summa armorum, omnique armatura interdum sumi ut videre est *Gen.* XLIX. 24. *Jos.* XXIV. 12. I. *Sam.* I. 18. II. *Reg.* VI. 22. *Psal.* XLIII. 7. Hinc pro quovis robore & præsidio sumitur I. *Sam.* II. 4. *Job* XXIX. 20. *Hab.* III. 9. Et sicuti posterioribus temporibus hasta ad hostium fines mittebatur, cum bellum iis esset indicendum: ita sagittam arcu ejaculabantur Judæi in agrum hostilem, aut illum versus. Id colligo ex II. *Reg.* XIII. 15. 16. 17. ubi Elizæus regi Joaso mandat, ut sagittam arcu jaculetur contra Syriam, in signum victoriæ, bello adversus Syrios, obtinendæ. Sic fere Rabbini explicant: dum tenent Cananæos, cum aliquem, jure belli, agris exigere vellent, id solenniter fecisse *gladio & sagittis prætentis*; idque ad Elizæi jussa applicant, ut refert Del Rio. *Arcu capere Gen.* XLVIII. 12. est id quod Latini dicerent *proprio Marte*, qua phrasi hodieque familiariter uti Æthiopes, qui ad Caput vel Promontorium Viride degunt, dicentes *in arcu capere*, pro propriis viribus & sine alterius auxilio acquirere. Ut liquet ex epistola *del Pon Leon Reij de la Sierra Leona*, anno CIↃ IↃCVIII. ad Philippum III. Hispaniæ regem data; ut idem Del Rio testatur. Cicero phrasin illam explicat *lib.* III. de Offic. *Hanc igitur partem relictam explebimus, nullis adminiculis, sed, ut dicitur, Marte nostro*. Utque Arcus inter arma dignitatem agnoscas, sceptri instar & pro regio insigni Persarum reges illum prætulisse videntur, ideo quia apud Dionem *lib.* XLIX. Phraates, Persarum rex, describitur aurea sella sedens, *καὶ τὴν νευρὰν τοῦ τόξου ψάλλων, & nervum arcus pulsans*.

Arcus autem ejaculandis erant Sagittis, (3) quæ ut hostibus essent lethiferæ veneno tingebantur. Quod Virgil. *Æneid. lib.* VIII. dixit.

> *Ungere tela manu, ferrumque armare veneno.*

Item *lib.* X.

> ---- *Calamosque amare veneno.*

Et Silius Italicus *lib.* III.

> ---- *Scelerataque succis*
> *Spicula dirigere & ferrum infamare veneno.*

Idem *lib.* I. dixit *spicula acuere veneno*. Unde *Toxicum* venenum dictum multi arbitrantur, quod *τοξεύματα* eo inficiantur inter quos Dioscorides *lib.* VI. *cap.* XX. Certe Barbaris id usitatum. Plurima in hanc rem testimonia congessit operose Bisciola *Hor. Subseciv. tom.* II. *lib.* XIII. *cap.* VII. Alii tamen a Taxo arbore admodum noxia id veneni appellatum censent. Ut *toxicum* sit quasi *taxicum*. Est etiam, qui venenum illud sic dictum putat, quia potum confestim viscera penetrat, & continuo mortem affert, haud aliter quam telum quo cor fuit transfossum. Certe, propter receptum illum tela veneno inficiendi morem, invenio *sagittas* nonnullas *Scorpiones* dictas, ob venenatam animalculorum istorum naturam.

ram. Isidorus *cap.* XVIII. *Scorpio est sagitta venenata, arcu vel tormentis excussa, quæ, dum ad hominem venerit, virus, qua figit, infundit. Unde & Scorpio nomen accepit.* Recte censet Stewechius Isidorum oculos intendisse in locum Tertulliani in Scorpiaco. *Bellicam machinam & retractu tela vegetantem de Scorpio nominant. Id Spiculum & fistula est, paulla (alii patula) tenuitate in vulnus & virus qua figit effundit.* Nec mirabitur machinam & telum eodem vocabulo hic nominari, qui *Catapultam* etiam tormentum & telum ipsum denotare ex Turnebo *Advers. lib.* XV. *cap.* I. didicit. Adhæc *ignita tela* lego in hostem emissa. (4) Leo Imp. in Tacticis *cap.* XV. §. 27. *πυρφόρων σαγιττῶν*, *igniferarum sagittarum* meminit, ad incendium excitandum aptarum. Vegetius *lib.* IV. *cap.* XVIII. *Malleoli velut sagittæ sunt, & ubi adhæserint (quia ardentes sunt) universa conflagrant.* Nonius Marcellus: *Malleoli sunt manipuli spartei, pice confecti, qui incensi, aut in muros, aut in testudines jaciuntur.* Rem evidentissime ob oculos posuit Ammianus Marcellinus *lib.* XXIII. *Malleoli autem, teli genus, figurantur hac specie. Sagitta est cannea, inter spiculum & arundinem multifido ferro coagmentata, quæ in muliebris coli formam, quo nentur lintea stamina, concavatur; ventre subtiliter & plurifariam patens, atque in alveo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento. Et sic emissa lentius arcu invalido (ictu enim rapidiore extinguitur) si hæserit usquam, tenaciter cremat: aquisque conspersa acriores excitat æstus incendiorum, nec remedio ullo, quam supra jacto pulvere, consopitur.* Glossarium vetus *πυρίβολα* vocat. Dio in Actiaca pugna a Cæsarianis *tela ignita* in Antonianam classem jactata memorat. Ex hisce cuivis clarum est quam apposite & accurate paucis verbis multa complexus sit celebris ille Gentium præco & Apostolus *Eph.* VI. 16. cum, astum impetumque Diaboli, variasque ejus machinas describens, quibus animos ad concupiscentiam, libidines, iras &c. inflammat, *βέλη τὰ πεπυρωμένα*, *ignita tela* vocat. Præsertim quia etiam draconis veneno sagittas imbuebant. Heliodorus: *Μικροῖς μὲν τοῖς βέλεσιν, ἰῷ δὲ δρακόντων πεφαρμαγμένοις ἀποτοξεύοντες ὀξύν τινα, καὶ αὐτότομον θάνατον ἐπέφερον. Parvis quidem sagittis, sed veneno draconum infectis jaculantes, acerbum & præcepe mortis genus inferebant.* Ita ut Draconis illius infernalis *Apoc.* XII. I. virus adurens *ignitorum telorum* mentione ab Apostolo descriptum depictumque fuerit. Nec abs re fuerit *pennatas sagittas* hic commemorasse, quibus nostro ævo nihil vulgarius. Eas eleganter describit Plinius *lib.* XXXIV. *cap.* XIV. *Utimur & ferro ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solum sed etiam missili volucrique, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc vero pennato. Quam sceleratissimam humani ingenii fraudem. Siquidem, ut ocyus mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasque ferro dedimus.* Harum meminit Silius *lib.* VIII.

> *Nec mos pennigeris pharetram implevisse sagittis.*

Volucrem sagittam dixit Virgilius *lib.* V. Æneid. Ovidius *volantem* vocat Trist. *lib.* III.

> *Hostis equo pollens, longeque volante sagitta.*

Et sacer Hymnographus *Ps.* XCI. 5. *sagittæ volantis* similiter mentionem injicit, locutionis elegantia nulli Poetarum secundus. Adde, Sagittas olim ex arundine factas. Unde Virgilio aliisque *arundo* pro Sagitta. Quod pueri norunt, & qui nondum ære lavantur. Haud æque notum quid sacer Vates *Psal.* LXVIII. 31. per חית קנה intelligat. Glassius vertit *catervam arundinis*. I. arundi-feram sive *sagittis armatam*, ut sit Meronymia materiæ, unde sagittæ fiebant. Alii *feram arundinis*. Quam equidem versionem ego prætulerim, & ipsum imprimis Pharaonem, regem Ægypti indicari autumo, cujus duces & milites eodem commate *tauros* & vitulos nuncupat Hymnographus. Quia, ut me monuit Scultetus, qui Ægyptum descripserunt testantur, flumen alluisse regiam Pharaonis, in flumine autem illo fuisse arundinetum. Quod pulcre consentit cum verbis *Exod.* II. de Mose infante inter arundines fluminis reperto a filia Pharaonis se lavante. A sagittandi peritia commendantur Lydi *Jer.* XLVI. 9. Ut & *Es.* LXVI. 19. *Mittam ad gentes in mare, in Africam & Lydiam, tenentes sagittam*; secundum Vulgatum. Ad quæ Hieronymus: *Lud autem Lydos vocant, quorum coloni Hetrusci, qui nunc Tusci appellantur, quondam mittendarum sagittarum peritissimi, & nunc dicuntur tendentes sagittam.* At Polybius *lib.* V. eos vocat *ἀκοντιστάς*, *jaculatores*, qui a sagittariis differunt. Utriusque ergo in illis peritia, nimirum sagittandi & jaculandi. Vetus autor apud Suidam de Semiramide: *Ἐπιβιβάσας δὲ ἐφ' ἑκάστην κάμηλον δύο ἔταξεν Αἰθίοπας, τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν. Et in singulos camelos duos imposuit Æthiopes,*

pes, qui sagittas & jacula mitterent. Bochartus in Phaleg. *lib.* IV. *cap.* XXVI. compluribus argumentis evincit; Lydos esse veros Æthiopes. Hi autem sagittarii exercitatissimi. Cyrillus in Esajam *lib.* II. *Thebaidem* (sic habet versio) *attingunt gentes Barbaræ, Blemmyes scilicet Æthiopes, sagittis magna arte mittendis exercitati*. Diodorus Siculus *lib.* III. Οὐκ ὀλίγοι δὲ αὐτῶν καὶ ταῖς τοξείαις συνηθληκότες τῶν πτηνῶν, εὐστόχως πολλὰ τοξεύουσι, δι' ὧν τὴν τῆς φύσεως ἔνδειαν ἀναπληροῦσιν. Inde est quod sagittas capillis, loco pharetræ imponerent ac circumligarent radiorum in morem, ut Lucianus de Saltatione testatur: Τὸ βέλος Αἰθίοψ ἀνὴρ ἀφελὼν τῆς κεφαλῆς, ταύτῃ γὰρ ἀντὶ φαρέτρας χρῶνται, περιδέοντες αὐτῇ ἀκτινηδὸν τὰ βέλη. *Sagittam vir Æthiops capiti adimens (eo enim utuntur Æthiopes pro pharetra) sagittas capiti, radiorum in morem, circumligantes*. Claudianus *lib.* I. *in Stilic.*

> *Venerat & parvis redimitus Nuba*
> *sagittis.*

Et de Nuptiis Honorii & Mariæ:

> .... *quantum crinita sagittis*
> *Attulit extremo Meroe circumflua Nilo.*

Et in de Nilo:

> *Et gens compositis crinem velata sa-*
> *gittis.*

Claudat agmen nubemque testimoniorum Plinius *lib.* VI. *cap.* XXX. *Regio supra Sirbitum, ubi desinunt montes, traditur quibusdam maritimos habere Æthiopas, Nisicastes, Nisitas, quod significat ternum & quaternum oculorum viros; non quid sic sint, sed quia sagittis præcipua contemplatione utantur*. Nimirum quia εὔστοχοι sunt, & sagittandi mirum in modum periti; ut exponit Solinus *cap.* XXX. *Maritimos Æthiopas quaternos oculos dicunt habere: sed fides alia est, illa denique quod & vident plurimum, & manifestissime destinant ictus sagittarum*. Videtur autem mihi hic εὐστοχάζειν & rem acu tangere Bochartus, ubi apud Plinium nomen *Nisicastes* inde esse putat, quod aliquis Plinio imponens Æthiopes sic vocari dixerit, quia Esajas *cap.* LXVI. *comm.* 19. eos appellavit *tendentes arcum*, quod Syro vel Phœnicio idiomate est משיך קשתא. *Mesic. casta*, id est, *tendens arcum*. Ita ut verba illa simul juncta audiens pronunciari Plinius, existimarit ea unam conficere vocem, & esse nomen proprium quorundam Æthiopum.

Similis sagittandi peritia Scythis adscribenda videtur ex *Ezech.* XXXIX. 3. ubi Scythas designari per *Gog* & *Magog* peritiores tenent. Et quia Schutters Germanica voce sunt *sagittarii*; & Schieten, *sagittare*. Unde Scytharum equites etiam appellantur ἱπποτοξόται ab Herodoto *lib.* IV. & Luciano in Toxari & Hermor. Tum etiam ex fide ejusdem Herodoti *lib.* I. ubi Cyaxares, Mediæ rex, filium suum Schytis committit, ut ab iis discat τὴν τέχνην τῶν τόξῳ (videtur supplendum χρωμένων) *artem eorum qui arcu utuntur*. Nisi pro τόξῳ substitui malis nomen τοξότων. Pollux etiam *lib.* VIII. de Atheniensium foris, Schytas τοξότας, *sagittarios* appellari scribit.

Inter arma leviora hosti damno inferendo apta penultimum nobis locum occupat *Funda*. (5) Ea, teste Vegetio *lib.* III. *cap.* XIV. ex lino vel setis fuit, qua, contorto circa caput brachio, non solum lapides, sed etiam glandes dirigebant. Estque *glans* plumbum in modum glandis informatum, ut Nonius habet. Propertius *lib.* IV. *eleg.* III.

> *Plumbea cum tortæ sparguntur ponde-*
> *ra fundæ.*

Ovidius:

> *Non secus exarsit quam cum Balearica plumbum*
> *Funda jacit, volat illud & incandescit eundo.*

Plutarchus in Antonio glandes μολυβδίδας appellavit.

Livius *lib.* XXXVIII. de Funda Ægiorum: *Est non simplicis habenæ, ut Balearica aliarumque gentium funda, sed triplex scutale* (sic indigitatur corium Fundæ, cui lapis excutiendus imponitur) *crebris suturis duratum, ne fluxa habena volutetur in jactu glans, sed librata cum sederit, velut nervo missa, excutiatur*. Plura hic non congero. Illud addere magis e re fuerit, glandes etiam ex argilla factas: Cæsar *lib.* V. *Ferventes fusili ex argilla glandes fundis, & fervefacta jacula in casas jacere cœperunt*. Adhæc lapides fundis torquebant funditores. Diodori Siculi ex *lib.* VI. verba Latine dabo, de Balearibus agentis: *Arma eis sunt fundæ tres. Una caput cingunt, altera ventrem: tertia in manibus gestatur. In prælio lapides multo majores quam reliqui jactant robuste, ut aliquo tormento lapis missus videatur. In urbium expugnatione lapidum jactu eos, qui desuper ex propugnaculis tuentur mœnia, vulnerant. In pugna vero*

scu-

scuta, galeas omneque armorum genus confringunt. Ita autem recte lapides propellunt, ut raro effugiat ictum appetitus locus. Quod eis continuo a pueritia usus præbet, a matribus ad id certamen coactis. Imponunt enim supra erectum lignum panem, signum quod jactu petant, neque ante cibum capiunt quam panem lapide dejectum procibo sumant, permissu matris. Idem testetur Lycuphron ore canens Scaligeri:

> *Fundis bipedibus membra defensi tribus:*
> *Ubi rudimen Verberantis ominus*
> *Artis puellos mater impransos docet.*
> *Nam nemo panem dentibus frendet prius.*
> *Quam capsit illum pendulum certo lapi,*
> *Super tigillo destinati ictus notam.*

Exemplum funditurum peritissimorum axstat *Jud.* XX. 16. aliaque compluria ax profanis autoribus recitat Menochius de Repub. Hebræorum *lib.* VI. *cap.* IX. Sed na diu extra oleas vagari videar, *lapidum funda* meminit Zacharias *cap.* IX. *comm.* 15. & historia decantatissima Davidis fundæ lapide Goliathum sternentis 1. *Sam.* XVII. 40. ut Hebræis invantionem lapides funda jaciandi adscibere audeam. Unde ad Phœnices, Habræorum propaginam (quibus Plinius *lib.* VII. *cap.* LVI. id honoris largitur) aliasque deinceps gantes id armorum genus devenerit. Ut autem lapides a funda mitrendos in numerato haberent miliites peræ impositos circumgestabant. Strabo enim narrat Pyræchmam Ætulum, in singulare certamen descendentam venisse μετὰ σφενδόνης, καὶ πήρας λίθων, *cum funda & pera lapidum*. Sacculos pelliceos commamorat Xenophon *lib.* V. ἀναβάσ. Παρήγγειλε τοῖς γυμνῆτας λίθων ἔχειν μεστὰς τὰς διφθέρας: *jussit levis armaturæ milites, lapidum plenos babere pelles* sive *saccos pelliceos*. Quia jamjam cum huste erat confligandum. Hæc in Davide cum giganta Philistæu pugnaturo videre ast loco paulu ante indicatu 1. *Sam.* XVII. 40. *Ee accepto baculo suo in manu sua, elegit sibi quinque læves lapides en valle, quos imposuit instrumento pastorali, quod babebat, id est, peræ. Funda autem ejus* (arat) *in manu ejus*. Multis postea tempestatibus fundæ ejusmodi, quæ manibus regebantur, *mangonelli* appellatæ, si fides Barthio Adversar. *lib.* XLVI. *cap.* XXIII. ubi laudat Gulielmum Britonem Philippidos *lib.* VII.

> *Interea grossos petraria mittit ab intus*
> *Assiduo lapides, mangonellosque minores,*
> *Et pugillares jacit improba dextera petras.*

Ubi *petrariam* audis, quæ grandior machina & funda ingens fuisse putatur, qua magni lapides jaciebantur in hustilia castra. Da quibus Engolismensis in Vita Caroli Magni: *Præparaverunt* (Saxunas) *pugnas & macbinas, ut castrum vi caperent, Deoque volente petrarias, quas paraverunt, in suo plus damno senserunt, quam illi de castello*. Da quibus similibusque dicere instituti nostri non sart ratio. *Securis*, altara parte mallei speciam præfarens, agmen boc & simul caput claudat. De qua loqui arbitrur Daum, cum Babylonium regem sic compallat *Jer.* LI. 20. *Cestra fuisti mibi, instrumenta bellica*, ut vertit Junius. Est autam κίστρα Hesychio ἀμυντήριον ὅπλον, σφῦρα. Polluci σφῦρας τινὸς εἶδος σιδηροῦς, *ferrei mallei species*. Hertz-hamers appellavit postaritas. Certe secures nustræ vulgares ejusmodi sunt, ut una parte malleum, altera acutam aciem axhibeant. Quarum quidem multus apud varias gentes in bello usus (6). De Hibernis sub Henrico II. sic Giraldus Cambrensis Topograph. Hibern. Distinct. III. *cap.* X. *Tribus utuntur armorum generibus, lanceis non longis, & jaculis binis, in quibus & Baldensium morem sunt imitati; Secutibus quoque amplis, fabrili diligentia optime calibatis, quas a Noruvagiensibus & Oustmannis* (Hi Tacito Esty, a veteribus Græcis *Ostiæi* & *Ostiones*, ab Anglis aut Hibernis *Ostmanni* vel *Oustmanni* appallantur) *sunt mutuati. Una tantum manu & non ambabus securi percutiunt, pollice de super manubrium in longum extenso, ictumque regente, a quo nec galea caput in conum erecta, nec reliquum corpus loricæ tricatura tuetur. Unde & in nostris contigit temporibus, totam militis coxam, ferro utrùmque fideliter vestitam, uno securis ictu, præcisam fuisse, eu una equi parte coxa cum tibia, eu altera vero, corpore cadente moribundo*. Noxium autam & lethiferum admodum armorum genus fuisse illam securim vox Hebræa, quæ a dispersione & fractione originem ducit, indicat.

NO-

NOTÆ IN CAPUT IX.

(1) H*Astarum* non eadem omnibus gentibus longitudo. Apud *Homer.* Iliad Θ Hector ἔγχος ἔχεν δεκάπηχυ. *Hastam habebat decem cubitorum.* Sarissa Macedonum erat XIV. cubitorum. *Ælianus* in Tract. cap. XIV. τὸ δὲ τῶν σαρισσῶν μέγεθός ἐστι κατὰ μὲν τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν ἑκκαίδεκα πηχῶν. κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν δεκατεσσάρων. τούτων δὲ δύο πήχεις ἀφαιρεῖται τὸ μεταξὺ τῶν χειρῶν διάστημα τῆς προσβολῆς. αἱ δὲ λοιπαὶ δεκαδύο πήχεις προπίπτουσι πρὸ τῶν σωμάτων. *Sarissarum vero longitudo e veteri & primario instituto sedecim erat cubitorum, at ex rei veritate quatuordecim: ab his enim in protensione duos cubitos aufert intercapedo, quæ est inter utramque manum, ut reliqui XII. cubiti pro corporibus promineant.* Polybio si credendum quatuor cubiti ab hastæ apprehensione sunt auferendi, ut decem tantum prominere potuerint. *Chalybes* usi sunt hastis XV. cubitorum *Xenoph.* IV. Anab. εἶχον δὲ δόρυ ὡς πεντεκαίδεκα πηχῶν μίαν ἔχον λόγχην. *Habebant hastam ad XV. cubitorum longitudinem, cui una erat cuspis.* Leo imp. in tacticis *cap.* 5. Romanos antiquos adjungit Macedonibus ἦσαν inquit τοῖς ῥωμαίοις καὶ μακεδόσι κοντάρια ἄχρι πηχῶν ιϛ' ἅπερ ἡ νῦν χρεία οὐκ ἀπαιτεῖ. *Erant quondam Romanis & Macedonibus hastæ sedecim cubitorum longitudine, quas nunc usus noster non requirit:* antea enim ad armorum apparatum requisiverat κοντάρια μικρὰ ὀκτάπηχα *hastas parvas octo cubitorum.*

Quando gravis armaturæ milites, pugnæ statariæ destinati, quorum erat cominus pede collato cum hostibus congredi, discernebantur in hastatos, principes & triarios, *Hastati*, qui in prima acie pugnabant, *hastis* utebantur: *Triarii*, qui & *pilani* audiunt, atque ultimo certabant, *pilis*. *Polybius* γρόσφοις, ὑσσοῖς & δόρασι distinguit: γρόσφοι *Gæsa* dicuntur Latinis, atque Velitibus attribuuntur. ὑσσοὶ sunt *hastæ* communes hastatorum, & gravis armaturæ. Verum δόρατα sunt triariorum *pila*. Quæ olim *hastæ* audiebant, postea *lanceæ* dicebantur, & qui iis utebantur λογχοφόροι: ut, *pilani* κοντοφόροι. γρόσφος cum hasta velitaris sit, Velites inde γροσφομάχοι Polybio dicuntur: quippe qui non plane inermes fuere, cum præter *parmam* haberent & *septenas hastas & galeam & ensem*. Salmas. *p.* 173. Hi etiam apud *Arrianum* κάρτα λογχοφόροι & ἀκοντισταὶ vocantur, ex quibus certum numerum Dux circa se sumebat, qui sibi ministrarent (*Statores* eas vocabant) Ducique eorum partem semper adsistere debere ait *Arrianus*, ut eorum opera utatur ad varia, quæ necessitas belli postulaverit, ministeria.

Usus Sarissarum in prælio eleganter elucidatur ex historia vitæ Pauli Æmilii Conf. apud Plutarchum; qui cum primum phalangem Macedonum instructum viderat, dixisse fertur, se nunquam terribilius quicquam conspexisse. Verba ex versione ita se habent. *Facto vero congressu aderat Æmilius, deprehenditque jam regia Macedonum agmina extremitatibus Sarissarum in scuta Romanorum incumbere, iisque impedire, quominus gladiis eorum cominus peti possunt. Posteaquam autem aliorum etiam Macedonum detractis ex humero parmis, ac Sarissis ab uno signo simul inclinatis impetum sustinentium robur ac vim synaspismi & asperitatem frontis tot cuspidibus obseptæ vidit, consternatio ac metus eum corripuit, ut qui nullum unquam viderat spectaculum terribilius, ac frequenter exinde istius perturbationis & spectaculi mentionem faciebat.*

Quomodo Cleonymus singulari stratagemate justo longiorem hanc Sarissarum longitudinem eluserit? tradit *Polyænus lib.* II. cujus verba etiam ex versione solum hic apponimus *Cleonymus Edessam oppugnans, cum lapso muro hostes Sarissophori eruptionem ac irruptionem facerent* (*erat enim longitudo cujusque Sarissæ XVI. cubitorum*) *in altitudine phalangem suam densavit, at protestratas sine hastis constituit cum eo jussu, ut si Sarissophori congrederentur, ipsi utraque manu Sarissas apprehenderent ac continerent: Sequentes vero præter cujusque anteriorum latus transirent, ac pugnæ opus peragerent. Alii ergo Sarissas apprehendebant, hostibus retrahentibus: alii vero, qui pone erant, prætereuntes Sarissophoros medio sustulerunt. Ac Cleonymi solertia magnitudo Sarissæ inutilis deprehensa fuit.*

(2) Hi τοξόται apud Græcos, & *arquites* apud Latinos veteres audiebant; atque inter levis armaturæ milites recensebantur. *Cretenses* & *Carduchi* apud *Xenophontem* IV. Ἀναβ. ab hac arte celebrantur, atque hi ultimi dicuntur habuisse arcus pene trium quibus clypeos & loricas cubitorum, ac sagittas duobus cubitis longiores, penetrabant.

(3) Tela erant præfixa ferro *acuminato*, ut penetrarent, vel *hamato*, ut infixa non possent facile iterum avelli. *Tragulam* vocabant hoc posterius genus Hispani, Afri & Galli, qui olim adhibebant. Sarmatæ prius illud etiamnum in bellis usurpant. *Salustius* de Metello in Hispania, *ictu traguls sauciatur*. De Afris Silius.

—— cui tragula semper
Fulmineam armabat dextram.

De Gallis *Cæsar*, *Balventio femur utrumque tragula trajicitur.*

Propertius lib. 1. *Eleg.* 3.

Et manus hamatis utraque est armata sagittis,
Et pharetra ex humero Gnosia utroque jacet.

Ovidius de Trist. *lib.* 3. *Eleg.* 10.

Pars cadit hamatis miseri confixa sagittis.

Statius lib. 9. Thebaid. uncos vocat.

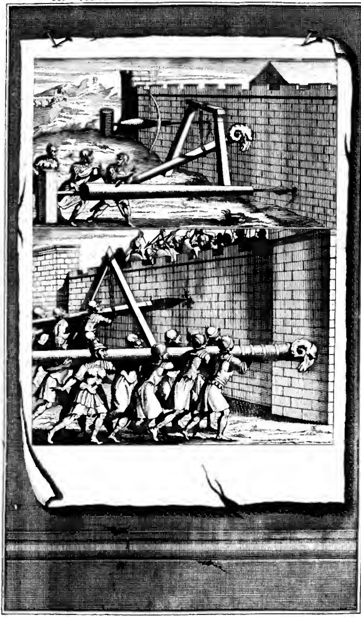
Aspera tergeminis acies se tendidit uncis.

Erant & *tela præpilata* (ut vocant *Livius l.* 26. & *Ammianus l.* 24.) quæ ferro carebant, nimirum pilæ instar, obtuso acumine, rotunda, ut verberarent potius, quam foderent.

(4) Hoc armorum genus Persis in usu. *Ammianus Marcell.* lib. XX. *cap.* 11. *Persæ . . . assidue Malleolos, atque incendiaria tela torquentes, laborabant incassum, ea re quod humectis scortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, alia uncta alumine diligenter, ut ignis in eas laberetur innoxius.* Nota artem eludendi ignitorum telorum vim, a Romanis adhibitam; *scorta erant ex corio & pellibus facta*, ut autor est *Varro*, quæ humecta, seu humore imbuta ignis vires frangebant: *Aluminis* inunctionem hic quoque valere, & efficere, ut ignis materiam alias combustibilem non facile concipiat, *A Gellius* quoque *lib.* 15. *cap.* 2. & *lib.* 16. in initio notavit. Notari quoque velim autorem *Malleolos & tela incendiaria* ita conjungere, ut interim a se invicem distinguat. *Malleolos* ex eodem *Ammiano* (qui eorum definitionem exhibet *Lib.* XXIII. *cap.* 4.) describit hic noster. Ut autem, qua arte hæc præpararint veteres, teneamus; iterum audiendus *Ammianus*, cujus verba extant *lib.* XXIII. *cap.* 6. *In hac regione oleum conficitur Medicum* (inquit) *quo illitum telum si emissum lentius laxiore arcu* (*nam ictu extinguitur rapido*) *hæserit usquam, tenaciter cremat: & si aqua voluerit abluere quisquam, æstus excitat acriores incendiorum, nec remedio ullo, quam jactu pulveris consopitur. Paratur autem hoc modo. Oleum usus communis herba quadam infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem servantes, & coalescens durant ex materia venæ naturalis, similis oleo crassiori: quæ species gignitur apud Persas, quam* (*ut diximus*) *naphtham vocabulo appellavere gentili.* De hac naphtha sic me erudiverat ante idem ille Scriptor. *Inter Bacarum vulgariumque abundantiam frugum bitumen nascitur prope lacum nomine Sosingiten . . . . Hic & Naphtha gignitur picea specie glutinosa, similis ipsa quoque bitumini, cui etiamsi avicula insederit brevis, præpedito volatu subversa penitus evanescit. Et cum hoc liquoris ardere cœperit genus, nullum inveniet humana mens præter pulverem extinguendi commentum.*

Hoc idem armaturæ genus Æthiopes quoque tractasse testatur *Scylax*, εἰσὶ καὶ ἱππηλάται καὶ ἀκοντισταὶ καὶ τοξόται, καὶ χρῶνται τοῖς βέλεσι πεπυρακτωμένοις. *Etiam periti sunt equites, & jaculatores & Sagittarii, atque sagittis utuntur ignitis.*

(5)

(5) „ Qui fundis utebantur, prœliabantur, ii „ propriæ *ἀπὸ τῆς σφενδόνης, σφενδονῆται*, ut & Latinis a funda, *Funditores* dicti, & *Fundibularii* in „ veteribus Glossis. Polluci optima habebatur *σφενδόνη ἀκαρνάνων*. In omnibus veterum prœliis Funditores militasse, autor Vegetius *lib.* I. *cap.* XVI. In „ bello etiam Trojano, Homerus Iliad. N. v. 600.

„ *Σφενδόνῃ, ἣν ἄρα οἱ θεράπων ἔχε ποιμένι λαῶν.*

„ Ad quem versum Eustathius: *δῆλον, ὅτι καὶ σφενδονῆται ἦσαν ὁ Τρωικὸς πόλεμος*: *manifestum hinc, etiam in Trojano bello Funditores fuisse.* A „ dextro fundæ usu laudati inprimis fuere Baleares, „ apud quos etiam primum inventa creditur funda. „ Vegetius prædicto libro & capite. *Fundarum usum primi Balearium insularum habitatores & invenisse, & ita perite exercuisse dicuntur, ut matres parvos filios nullum cibum contingere sinerent, nisi quem ex funda destinato lapide percussissent.* Unde quoque Gymnasiæ, ab exercitatione illa Baleares dicti „ videntur. Plinius *lib.* natural. Histor. III. *cap.* „ V. *Baleares funda bellicosas, Gymnasias Græci dixere.* Strabo *lib.* XIV. *Φασὶ δὲ τοὺς γυμνῆτας ὑπὸ Φοινίκων Βαλεαρίδας λέγεσθαι, διότι τὰς γυμνησίας Βαλεαρίδας λεχθῆναι*: *Ajunt exercitatores a Phœnicibus Balearidas appellari, atque inde etiam Gymnasias Balearidas dictas.* Unde quoque in genere interdum, *γυμνῆτες* a nonnullis dicti, *οἱ σφενδονῆται*. Hesychius, *γυμνῆτες οἱ μὴ ἔχοντες ὅπλα. οἱ δὲ τοὺς σφενδονῶντας γυμνῆτας* sunt, *qui arma non habent, sed aliis ita funditores appellantur.* Suidas „ de Balearidibus: *Βαλλιαρίδων νήσων σφενδονῆται δεξιοί*, *Insularum Balearium incolæ funditores sunt dextri.* Idem de Parthis adserit idem: *Καρδοῦχοι* „ (leg. *Καρδοῦχοι*. ita Parthos olim vocatos scribit „ Strabo *lib.* XVI.) *σφενδονῆται ἄριστοι*: *Carduchi, funditores præstantissimi.* Etiam sacra Historia mirandum in modum exercitatos in fundæ usu refert „ ad septingentos ex habitatoribus Gabaa *Jud. cap.* „ XX. *πάντες οὗτοι σφενδονῆται ἄριστοι βάλλοντες λίθους πρὸς τὴν τρίχα, καὶ οὐ διαμαρτάνοντες*: *Omnes hi funditores optimi vel ad capillum collimantes, si lapidibus peterent, eum attingebant, nec a scopo aberrabant.* Quanta vero vi, & per quantum spatium „ jactus fundæ ferri, ac ferire poterat, docte a Lipsio disseritur, quem vide sis *lib.* V. De militia, „ Dialog. XC.

(6) Addamus, quæ nos docet Cl. Petitus de Amazonibus. *cap.* XXIV. „ Bipennibus præterea metuendas fuisse Amazones constat: immo telum iis „ maxime proprium fuit securis, quam propterea „ Amazoniam Horatius vocat in Ode divina de „ laudibus Drusi:

„ *Videre Rhæti bella sub Alpibus*
„ *Drusum gerentem & Vindelici quibus*
„ *Mos unde deductus per omne*
„ *Tempus Amazonia securi,*
„ *Dextras obarmet quærere distuli,*
„ *Nec scire fas est omnia.*

„ Ubi admiratur barbaros Alpium incolas securi in „ bello usos fuisse, quæ Amazonum propria esset. „ Quin a Penthesilea Amazone securim fuisse inventam refert Plinius *lib.* 7. *cap.* 56. Et quem ad „ usum, nisi ad diminuenda hostium capita? Sed & „ Maro securi & hastilibus armatam inducit Camillam suam in undecimo, cui ubique habitum „ imponit Amazonis:

„ *Et nunc lenta manu spargens hastilia densat,*
„ *Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.*

„ Tum de comitibus:

„ *At circum lectæ comites, Lavinaque virgo,*
„ *Tullaque, & æratam quatiens Tarpeia securim.*

Istæ equis celerrimis invectæ in hostes, cominus securibus rem agebant; & si major vis ingrueret, quam ferre possent, eadem equorum celeritate salutem expediebant, & fugientes, Parthorum more tela retro arcu in persequentes mittebant. Quem morem Virgilius in Camilla exprimit *lib.* 2. Æneid.

Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
Spicula converso fugientia dirigit arcu.

Figuras ex nummis aliisque monumentis, bipennes Amazonum repræsentantes, vide apud eundem virum doctissimum.

CAPUT X.

De armis instrumentisque bellicis gravioribus. Et speciatim de ballistis. חשב & *μηχανὴ quid.* II. Chron. XXVI. 15. *Mosis ævo eas exstitisse.* Ariete. *Lux facta* Jerem. XXXIX. 2. טחי & כרים *quid notent apud* Ezechielem. איל. *Ratio appellationis.* Ram/ weer. Carcamousses. Foutouers. Curribus. *Explicatus locus* I. Sam. XIII. 5. *Δίφροι.* Ηνίοχος. Παραβάτης. *Quot equi curribus juncti.* Ἵππος παρήορος. *Equitatus temporibus Trojanis non alius quam curru-lis.* Equites *dictos e curru pugnantes. Duo milites in quolibet curru.* רכב. *Lux varie affusa* Pf. LXVIII. 18. Currus falcati, *sive* Curro-drepani Ἅρματα δρεπανηφόρα. Navibus. *Pelliceæ naves; Item papyraceæ & junceæ. Lux locis* Exod. II. 3. & 5. Ef. XVIII. 2. Navigia Istrica. Ratis scirpea *quid Plauto. Britannis & Hibernis ea usitata.* Cattis. *Hodierni Catti longe alii. An* Jeremias *eorum meminerit* Thren. IV. 18.

De Ozia scriptum II. *Chron.* XXVI. 15. *Et fecit in Jerusalem diversi generis Machinas, quas in turribus collocavit & in angulis murorum, ut mitterent sagittas & saxa grandia.* Ubi חשב, *machinam* & proprie *opus* seu *inventum ingeniosum* notat. Quæ autem adduntur de machina ejusmodi accipienda monent, cujus opera tela & saxa ponderosa jaciuntur in hostes eorumque munitiones. LXX. *μηχανὰς* vertunt. Qua voce ibi Ballistas majores indicari puto (1). Ita enim analogice appellare liceat. De quibus legendus Vegetius & in eum Stewechius, nec non Lipsius Poliorc. *lib.* III. *dial.* III. ubi eleganter de his disserit, figurasque, ad majorem rei evidentiam, exhibet. Utque vim earundem mirandam percipias, lapides pondo CCCLX. inde emissos interdum docet; etiam quandoque ad tria stadia lapides jactos permeasse. Earum autem inventionem Mosis ætate posteriorem cave dixeris. Nam *Deut.* XX. designari, sunt qui tenent. Et certe Eupolemus Mosem earum inventorem statuit apud Eusebium. Extra dubitationis vero aleam ponendum, Machinas grandiores usurpatas in urbium ac munimen-

torum expugnatione. Cum enim urbes munitas legis & altis ad cœlum usque muris cinctas *Deut.* I. 28. qua ratione illi subrui & propugnatores inde propelli potuerint non liquet, nisi Ballistis similibusque Machinis, quas Israelitæ adversus hostes Cananæos adhibuerunt. Arietes enim muris pulsandis ac prosternendis postmodum inventi. (2) Nec Sardanapali tempore exstabant. Diodoro Siculo teste. Horum meminit primus Ezechiel *cap.* XXVI. *comm.* 9. nam מחי volunt esse *Arietem* a מָחָה, *destruxit*, *evertit*. Qui Chaldæis פגז dicitur. At *Ezech.* IV. 2. & XXI. 22. כרים *karim* appellari Arietes militares nonnulli existimant. Et in historia Hebraica איל *aries*, & איל ברזל *aries ferreus* vocatur, teste Drusio. Huc respexit *Jerem.* XXXI. 2. nam הבלעה, *rupta est urbs*, crebris arietum ictibus muros subrutos indicari Josephus, Abulensis & Vatablus tenent. Merito autem huic machinæ id nomen impositum, non ideo duntaxat, quia quidam Arietes militares præferebant ferreum arietis caput (erant enim & alii qui ferream cuspidem præferebant, ut rei militaris scriptores eos figurant) sed quia vi magna summoque impetu muri eis concutiebantur. Est enim Aries animal impetuosum & capite cornibusque ferire adversaque posternere assuetum. *Dan.* VIII. 4. Unde *Aries* ab Ἄρης *Mars* dictus, quasi *Martium* dicas. Et hinc Belgis ram a Cimbrico rom *validus*, & utrumque a ῥώμη, *robur* dictum. Quin imo weder/ & contracte weer dicitur *vervex* sive aries castratus a weder *adversus*, & weeren/ *propulsare*, *defendere se*, propter adversandi ac defendendi promtitudinem, ut amicus meus Franc. Junius in eruditis & sollertissimis ad Willeramum Annotationibus me docuit. Unde nostri Versores Stormramen/ apposite transtulerunt. *Ezech.* IV. 2. & XXI. 22. Tempore Caroli Simplicis *Carcamousses* appellabantur, ut ex Abone quodam Claudius Fauchetus demonstrat, de Normannis Parisiorum urbem obsidentibus sic verba faciente (3).

Lipsius legit:

> *Arietes*, *carcamoussas vulgo nominatos*.
>
> *Arietes*, *carcomusas vulgo resonatos*.

Hodie autem, inquit idem Fauchetus, *Fututores* (*Foutovers*) vocantur a reciproco machinæ motu in murorum pulsatione, vocabulo utique non satis honesto. Tertullianus & Vitruvius ejus inventionem Carthaginensibus attribuunt. Cum enim, positis ad Gades castris, castellum cepissent, neque ad ejus demolitionem ferramenta haberent, sumserunt tignum, idque manibus sustinentes, capiteque ejus summum murum continenter pulsantes, summos lapidum ordines dejecerunt, & ita gradatim ex ordine totam communitionem dissipaverunt. Postea quidam faber Tyrius, nomine Pephasmenus, hac ratione & inventione inductus, malo statuto, ex eo alterum transversum suspendit, & in reducendo & impellendo dejecit Gaditanorum murum. Videsis quæ Stewechius de Ariete commentatus est ad Vegetii *lib.* IV. *cap.* XIV. Imprimis autem Lipsium Poliorcet, *lib.* III. *dial.* I. ubi triplex Aries describitur, ejusque figuræ exhibentur.

Currus quod attinet (4) quorum præcipuum in bello præliisque robur, & ex quibus milites pugnabant, non possum non lectori exhibere, quæ de iis scripsit Menochius in erudito de Repub. Hebræorum opere *lib.* VI. *cap.* XI. §. VIII.

Quæritur, qualis usus esset curruum „ in bello, quorum in bello, quorum „ mentio frequens est in sacris literis? „ Respondeo, rem esse satis obscuram, „ & peculiarem in hac materia difficultatem ingerere locum unum libro primo Regum capite decimo tertio, ubi „ dicuntur Philisthæi in suo exercitu „ habuisse triginta millia curruum, & „ sex millia equitum, qui numerus sane „ videtur immodicus, ac propemodum „ supra fidem. Nam, ut notavit Salianus „ anno Saulis 3. *num.* 15. Pharao Rex „ potentissimus persequens Israelitas vix „ sexcentos currus in exercitu suo habuisse legitur, Exodi capite decimo „ quarto: Jabin nongentos habuit falcatos currus, Judicum capite quarto, „ quibus universos Israelitas oppressit, & „ mox quasi res magna, & insolita idem „ numerus repetitur. Syri pugnantes „ contra David septingentos tantum currus habuisse leguntur 2. Regum capite decimo, & Salomon in tanta divitiarum, armorum, subditorum, rerumque omnium magnificentia, mille „ & quadringentos currus congregavit. „ 3. Regum capite decimo. Itaque Lyranus interpretatur triginta millia militum e curribus pugnantium, cui „ consentit Dionysius Chartus. & Cornelius a Lapide. At curruum tam „ grandis numerus adhuc videtur vix credibilis: nam si singulis curribus quatuor equi assignentur, numerus equorum bellicorum ad centum viginti „ millia peruenient, quot vix, inquit

Sa-

Col. CCLX

„ Salianus, totus Orient suppeditaret, „ ne dum perangusta terræ lacinia, etiamsi eis Tyrios, & Sidonios jungamus. Ego antequam meam circa locum hunc expliceem sententiam, de „ ratione pugnandi ex curribus, quia „ meliorem autorem non habeo, quædam adducam ex Homero, qui Salomonis fere tempore vixisse traditur a „ Chronologis, & minutim pugnas suorum narrans heroum, multa sparsim „ variis locis dicit, quæ ad rem nostram „ facere existimo, & ad hanc de curribus pugnandi pertinere disciplinam, „ quæ in regionibus illis Asiæ, Syriæ, „ & Palæstinæ, vel eadem fuisse credi „ potest, aut certe non multum ab Homerica abhorruisse. Aio igitur illo „ ævo, nec Græcos, nec Trojanos equis „ insidentes, eo modo quo nunc in suis „ turmis sequent equites nostri, ad pugnam progredi consuevisse, quod asserit etiam Julianus Cæsar orat. 2. de „ rebus gestis Constantini, non longe a „ principio, cum ait: ἢ τὸ μοὶ (hoc est „ ex equo pugnare) οὐδὲ ἤρη τούτω, ἅρμασι γὰρ ἐχρῶντο, καὶ ἵππω τῶλοις ἀζεύξι. „ Id est, *An illud potius nondum repertum fuerat? curribus enim non equis singularibus utebantur*. Loquitur de „ Troicis temporibus. Sed totum exercitum in duas bellatorum classes fuisse „ divisum, quorum aliqui ex curribus, „ alii pedites pugnarent, qui πρυλέες dicebantur, ut ex Homero, adductis „ exemplis probari potest, & docet autor Thesauri linguæ Græcæ ex veteribus grammaticis, & lexicographis, „ qui πρυλέας esse volunt πεζοὺς ὁπλίτας, „ *pedites armatos*. Porro qui pugnabant „ e curribus qui erant in quolibet curru, quamquam horum alter aurigam „ tantum agebat, alter vero arma tractabat, & præliabatur; nec unquam „ duobus plures in eodem curru fuisse „ reperiuntur. Ideoque currus hi bellici „ δίφροι dicuntur, ὅτι δύο φέρουσι, quod „ duos tantum ferant. παραιβάτην scilicet, „ & ἡνίοχον. Exempla habet Iliad. 5. „ versu 609. ubi Hector dicitur quos „ viros in eodem curru existentes interfecisse, Mnestheum, & Anchialum: & „ eodem libro versu 745. Minerva bellatricis habitu descendit in prælium, „ una cum Junone, quæ currum moderabatur.

„ Ἥρη δὲ μάστιγι θοῶς ἐπεμαίετ' ἄρ'
„ ἵππους.

„ *Juno autem scutica velociter urgebat equos.*

„ Rursus eadem Minerva eodem libro „ non dedignatur aurigari, & Sthenelo „ dejecto in illius locum ad Diomedis „ currum regendum ascendere, ut habemus versu 835. *lib. 6.* x. Iliad. v. „ 18. Diomedes Calesium aurigam & „ Axylum interficit in eodem curru versantes in pugna, nec pluribus opus „ ast iis qui Homerum lectitarunt aliquando, nam frequentia admodum „ hujus rei occurrunt Exempla. Porro „ duorum horum, qui currum ascendebant, is qui aurigam agebat, erat & „ dicebatur ἡνίοχος, id est, *habenas habens*, qui vero pugnabat παραιβάτης. „ sed Poetica ectasi παραιβάτης ιλ. ψ. id „ est. 23. ejus operis libro.

„ Ἀν δ' ἔβαν οἱ δίφροισι παραιβάται
„ ἡνίοχοί τε.

„ *Ascendebant in currus parabatæ,*
„ *& aurigæ.*

„ Alia hujus rei testimonia affert autor thesauri ad hoc confirmandum, „ quæ apud ipsum leget qui volet. „ Quamquam autem ex aliquibus Homeri locis videatur aurigam in equo „ uno curruli sedisse: ut Iliad. 19. v. 396.

„ —— ὁ δ' ἄρ μάστιγα φαεινὴν
„ χειρὶ λαβὼν ἀραρυῖαν, ἐφ' ἵπποιιν
„ ἀνόρουσεν
„ Αὐτομέδων ——

„ —— *Ille vero scuticam fulgentem*
„ *Manui præbendens habilem, in*
„ *equos insiliit*
„ *Automedon* ——

„ Et *lib.* 10. v. 529. & Iliad. 5. versu „ 160. eum tamen, ut arbitror, tantum significat Poeta equis aurigarum „ more ex curru imminuisse. Equi jugales duo tantum erant, quibus aliquando tertius addebatur, qui ἵππος „ παρήορος dicebatur. Aliquando etiam „ quartus. Tertius ab Homero vocatur „ παρήορος ut dixi, quam vocem explicat „ autor thesauri linguæ Græcæ ex Eustachio, qui ait esse equum ἐγγὺς ὄντα τῶν „ ζυγιτῶν, ἢ ζυγίων, equum illum qui est „ juxta equos ad jugum junctos, & „ vinctos. Rem bellissime nobis exhibent „ nostrates rhedarum meritoriarum agitatores, qui ad quatuor equos, qui „ rhedam trahunt hyeme cum viæ sunt „ lutosæ, aut cum per acclivia montium agendæ sunt rhedæ, equum unum „ addunt ad duos, qui temonem medium „ habent, ut tres sint equi pares, ut

,, ſcilicet qui aurigæ ſunt viciniores, &
,, ut ſemper, antecedunt. Tertius ergo
,, ille qui additur dicitur *παρήορος*. Dixi
,, aliquando quartum addi, ſed hoc raro
,, fiebat: tot tamen habuiſſe dicitur He-
,, ctor *lib.* 8. Iliad. verſu centeſimo
,, octuageſimo ſexto, ubi etiam eorum
,, nomina recenſentur, hoc verſu com-
,, prehenſa, quo illos Hector compellat,
,, & adhortatur ut ſtrenue agant.

> ,, Ξάνθέ τε ϗ σὺ πόδαργε, ϗ αἴθων,
> ,, λάμπέ τε δῖε.

> ,, *Xanthe, & tu Podarge, & Æ-*
> ,, *thon, Lampeque generoſe.*

,, Quod ſi quæramus quot rotis inſtru-
,, cti fuerint hi currus militares, ex eo-
,, dem Homero conjecturam aliquam
,, capere poſſumus, qua probetur duas
,, tantum rotas habuiſſe. De Diomedis
,, equis currum in certamine funebri ab
,, Achille exhibito, ob Patrocli mortem
,, ita ſcribit Homerus Iliados vigeſimo
,, tertio verſu trecenteſimo ſeptuageſimo
,, ſeptimo.

> ,, Τὰς δὲ μετεξέφερον διομήδεος ἄρσενες
> ,, ἵπποι
> ,, Τρώϊοι, οὐδέ τι πολλὸν ἄνευθ' ἔσαν,
> ,, ἐγγύς
> ,, Αἰεὶ γὰρ δίφρου ἐπιβησομένοισιν
> ,, ἐΐκτην
> ,, Πνοιῇ δ' εὐμήλοιο μετάφρενον εὐρέε τ'
> ,, ὤμω
> ,, Θέρμετ' ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς κατα-
> ,, θέντε πετέσθην.

> ,, *Has autem poſt præter vehebantur*
> ,, *Diomedis maſculi equi.*
> ,, *Trojani, neque valde procul abe-*
> ,, *rant, ſed valde prope,*
> ,, *Semper enim currum aſcenſuris ſi-*
> ,, *miles erant,*
> ,, *Flatu vero Eumeli dorſum, latoſ-*
> ,, *que humeros*
> ,, *Calefaciebant, in ipſum autem ca-*
> ,, *pita ponentes volabant.*

,, Si currus rotæ quatuor fuiſſent, ſane
,, Eumeli aurigæ, qui ſolus erat in cur-
,, ru, non ad pugnandum ſed ad cur-
,, rendum expedito, dorſum afflare equi
,, nequiviſſent. Curribus tamen qui one-
,, ribus, & Sarcinis deferendis erant de-
,, ſtinati, quatuor rotas additas fuiſſe le-
,, gimus apud eundem Poetam libro vi-
,, geſimo quarto *verſ.* 324. talis fuit cur-
,, rus ille, cui Hectoris cadaver fuit im-
,, poſitum.

> ,, Πρόσθε μὲν ἡμίονοι ἕλκον πετράκυκλον
> ,, ἀπήνην

> ,, *Ante quidem mulæ trahebant qua-*
> ,, *tuor rotarum currum.*

,, Si currus militares duabus tantum ro-
,, tis inſtruebantur, mirum non eſt ſi
,, breviores erant, & duos tantum, ut
,, diximus, capiebant. Hæc paulo fuſius
,, de curribus militaribus veterum expli-
,, care viſum eſt, ad rem totam melius
,, percipiendam, & ad ſcripturæ locum
,, quem prę manibus habemus illuſtran-
,, dum. Supereſt ut ex eodem Poeta oſten-
,, damus non alium illis temporibus fuiſſę
,, equitatum, quam hunc eurrulem, de
,, quo hactenus diximus. Iliad. undeci-
,, mo verſu 47. de quibus dicitur:

> ,, Ἡνιόχῳ μὲν ἔπειτα ἑῷ ἐπέτελλεν ἕκα-
> ,, στος
> ,, Ἵππους εὖ κατὰ κόσμον ἐρυκέμεν αὖθ'
> ,, ἐπὶ τάφρῳ
> ,, Αὐτοὶ δὲ πρυλέες σὺν τεύχεσι θω-
> ,, ρηχθέντες
> ,, Ῥώοντ', ἄσβεστος δὲ βοὴ γένετ' ἠῶθι
> ,, πρό.

> ,, *Aurigæ deinde ſuo præcipiebat unuſ-*
> ,, *quiſque*
> ,, *Equos bene ſecundum decorum re-*
> ,, *tinere, ibi ad foſſam.*
> ,, *Ipſi vero pedites cum armis ar-*
> ,, *mati*
> ,, *Ruebant, immenſus vero clamor*
> ,, *ortus eſt ante auroram.*

,, Ecce partim ſunt pedites, *πρυλέες* de
,, quibus ſupra, pars ex curribus pugna-
,, re parati, nec alius equitatus mentio
,, eſt aliqua. Clarius etiam eodem libro
,, undecimo verſu ſeptingenteſimo qua-
,, drageſimo quinto, ubi Hector gloria-
,, tur ſe pugnaſſe contra Mulium quen-
,, dam.

> ,, Ἡγεμόν' ἱππήων, ὃς ἀριστεύεσκε μά-
> ,, χεσθαι.

> ,, *Ductorem equitum, qui erat fortiſ-*
> ,, *ſimus in prœliis.*

,, Ipſum occidiſſe, & præterea currus
,, quinquaginta, qui ductorem hunc ſe-
,, quebantur cepiſſe, occiſis iis qui illis
,, vehebantur.

> ,, Πεντήκοντα δ' ἕλον δίφρους, δύο δ'
> ,, ἀμφὶς ἕκαστον

,, Φῶ-

„ *Φῶτες ὀδὰξ ἕλον οὖδας ἐμῷ δουρὶ δα-*
„ *μέντες.*

„ *quinquaginta cepi currus, duo ve-*
„ *ro in unoquoque*
„ *Viri dentibus corripuerunt terram*
„ *mea hasta interfecti.*

„ Patroclus etiam Achillis Sodalis e curru pugnat *Iliad.* 16. 145. & tamen ab Homero versu vigesimo libri ejusdem appellatur *ἱππεύς*, *eques*, & eodem libro versu centesimo vigesimo sexto, & 584. *ἱπποκέλευθος equitandi peritus, equo vectus*. His ita explicatis ad locum ex primo *Reg.* 13. allatum devenio, & in eorum sententiam propendeo, qui in textum putant mandum irrepsisse, quod est facile, cum literis alphabeti utimur pro notis arithmeticis, quod faciunt Hebræi, atque ita legendum esse, non triginta millia curruum, sed tria millia, cui numero aptissime congruit equitum numarus, eo capite expressus, *tria millia curruum, & sex millia equitum*, scilicat a curribus pugnantium, ut supra dictum est. Sed hactenus dictis objiciet aliquis, fas non esse sacrum taxtum emendare, postquam a sacra Tridentina Synodo statutum est vulgatam nostram editionem asse authenticam. Respondeo cum Serario in Proleg. Script. adhuc post editionem hanc quæ autoritata Concilii Tridentini prodiit emendata, possa aliqua superesse, quæ corrigantur: & Serarius ipse quædam proponit, quæ melius & fidelius verti possent in libro Judicum. Idem docat Bonfrarius in præloquiis, ubi ait: *Ex aliqua ratione firma, & solida id asserere, vel conjecturam facere nihil habet temeritatis*; afferere, inquam, aliquid esse in sacro textu quod egeat amandatione. Addi deinde emendationes quasdam, quas in sua intarpretationa de Hebræa in Latinam linguam fieri optabat sanctus Hieronymus, quarum aliquæ admissæ jam, aliquæ adhuc non sunt receptæ. At contra id quod diximus non videri usum fuisse alterius equitatus quam currulis, objiciat aliquis Psalmi decimi noni versiculum illum: *Hi in curribus, & hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus*, ubi currus bellici ab equitatu distingui vidantur. Sed taspondeo esse figuratum sarmonem, quo *ἓν διὰ δυοῖν*, ut loquuntur grammatici, ponitur, id est, quo una tantum res significatur, sed duabus vocibus, quasi duæ sint res, proponitur.

„ Vulgatum ast exemplum quod afferri solet ex Virgilio primo Ænaid.

„ ---- *Molemque & montes insuper*
„ *altos*
„ *Imposuit* ----

„ Id est, montes magnæ molis: Et alibi:

„ ---- *Pateris libamus, & auroo.*

„ Id est, libamus pateris eureis.

„ ---- *Chalibem, frenosque momor-*
„ *mordit.*

„ Id est, frenos ex chalyba. Tandem juxta hactanus dicta explicande sunt loca sara omnia Scripturæ in quibus hæ duo junguntur, ut cum dicitur *Exod.* capite decimo quatto: *Equitatus, & currus Pharaonis*, vel 2. *Reg.* 1. *Porro currus, & equites, &c.* Semper enim equites, & equitatus in curribus est, & equitatus dicitur, quia aquis utuntur ad trahendos currus. Dixi, *fere*, quia posterioribus sæculis, ratio & forma illa equitatus inducte est, qua Persæ, Romani, & aliæ nationes usæ sunt, & qua nos utimur. Talis fuisse videtur equitatus Antiochi Eupatoris, qui ut habamus 1. *Machab.* VI. eduxit in aciem centum millia peditum, & viginti millia equitom, cum triginte duobus elephantis, *& quingentis equites*, inquit sacer textus numaro trigasimo quinto, *Ordinati, unicuique bestiæ electi erant*. Tales etiam fuissa videntur equites illi, qui Salomonam prodeunram comitabantur, si Josapho credimus, cum ait: Equis pulcherrimis, & ad cursum exercitatissimis decus addebant equites, flos juvantutis, procara statura, promissoque capillitio conspicui, & tunicas e Sarrana purpura induti. Ad hæc ramentis auri capillum quotidie spargabant, ut ad solarium radiorum afflatum fulgor a capitibus eorum reflectaretur. Hi armati, & pharetris cincti regium currum stipabant, quo sublimis invectus, & amictus veste candida mana solebat urbem egredi. Aberat ab Hierosolymis duorum schænorum spatio prædium nomine Hattam, hortis, & indactis fontibus amænum simul, ac opulentum; in aum locum vectari delectabatur. Hæc Josephus, quæ tamen in sacra Ragum, & Paralipomenon historia non leguntur. Quod vero Isaiæ capite vigesimo peimo, habemus: *Et*

„ vi-

„ *vidit currum duorum equitum, ascensorem asini & ascensorem cameli* LXX. ϗ εἶδον ἀναβάτας ἱππεῖς δύο, ϗ ἀναβάτην ὄνου, ϗ ἀναβάτην καμήλου, *& vidi ascensores equites duos, & ascensorem equi, & ascensorem cameli*. Sensus est, Vidi duos currus, unus trahebatur ab asinis, alter a camelis. Ita Vatablus, Forerius, Pagninus, apud Cornelium a Lapide, qui illos sequitur, quin & Cyrillus, & Procopius.

Si quis in re obscura conjecturæ locus, dicerem (servata salvaque textus sacri fide) *triginta millia curruum* revera scriptum, & intelligi milites totidem, quorum complures uni currui insidentes pugnabant. Quod quidem nonnullos ita exposuisse reperio, sed nulla adducta autoritate aut simili loquendi exemplo. Ego vero id reperio *Ps.* LXXVI. 7. ubi *currus soporatus* dicitur, quod de illis accipio qui curru vehebantur militibus, qui minimum duo fuisse videntur; uti *equus* ibidem equitem designari potest. Adhæc similem esse locutionem arbitror, cum *Ps.* LXVIII. 18. ubi angeli vocantur *currus*, quia fortes sunt ac strenui, instar militum e curribus pugnantium. Tum etiam consimiliter per aerem vehuntur. Nec immerito *sex millia equitum* ab illis distinguuntur: quia milites alii curribus cum auriga insistebant, alii equis ad currum ligatis: quod variæ horum curruum figuræ evidenter demonstrant. Et Psaltes voce שנאן utitur quoque, ut alludat ad milites, qui bini ascendebant currus.

Quibus adde illa Eustathii: Συνήθες γὰρ φάσι τοῖς Ἀχαιοῖς ἁρματομαχεῖν ἐσφαιρωμένοις χρωμένοις δόρασιν. *Usitatum Acheis fuit e curribus pugnare, utentibus rotundis* (sive *teretibus*) *hastis*. Quæ quidem ille scribit ad illud Homeri. Iliad. π.

> Πρῶτ' ἐλθὼν σὺν ὄχεσφι διδασκόμενος πολέμοιο.
>
> *Curribus adveniens, & primum prælia discens.*

Adi Petri Ravanelli annotata in Bibliotheca Sacra, voce *Currus*, quem non exscribo, quia multorum manibus teritur.

Erant etiam nonnullis *Currus falcati* sive *curro-drepani*. Hos memorat Versio Vulgata *Jud.* I. 19. *Fuitque Dominus cum Juda, & montana possedit: nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant*. Vide eandem *Jud.* IV. 3. & 13. Quibus tamen locis in Hebræo est *currus ferrei*; uti etiam *Jos.* XVII. 16. ubi eadem Vulgata *currus ferreos* transtulit; adeo ut causam non videam cur tribus superioribus locis *currus falcatos* reddere maluerit. At Ainsworthus *Ps.* LXVIII. 18. *falcatos* hosce *currus* sibi reperisse visus, τὸ שנאן a שנן, *acuit*, derivando, & ad רכב *currus* id referendo, ut uncinati & harpagonibus instructi currus significentur. Xenophon horum meminit *lib.* VI. Cyropæd. *Currus bellicos fabricandos curavit ex rotis validis, ne facile comminuerentur, & axibus longis. Minus enim evertuntur omnia quæ lata sunt. Sellam autem aurigis fecit tanquam turrim ex lignis validis constructam; altitudo porro earum est usque ad cubitos, ut possint equi supra sellas aurigari. Aurigas vero armavit totos, præter oculos. Addidit autem etiam axibus falces ferreas circiter duorum cubitorum, ex utraque parte rotarum; & item alias infra sub axe in terram versas, tanquam ipse cum suis in hostes cum curribus impetum facturus*. Curtius lib. IV. *Ducentæ quadratæ quadrigæ, unicum illarum gentium auxilium, secutæ sunt: ex summo temone hastæ præfixæ ferro eminebant. Utrimque a jugo ternos direxerant gladios, & inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum; aliæ deinde falces summis rotarum orbibus hærebant, & aliæ in terram dimissæ quicquid obviam concitatis equis fuisset amputaturæ*. Et Lucretius *lib.* III.

> *Falciferos memorant currus abscindere membra.*
> *Sæpe ita desubito permista cæde calentis,*
> *Ut tremere in terra videatur ab artibus, idque*
> *Decidit abcissum.*

Antiochum Eupatorem cum CCC. curribus falcatis ad obterendos Judæos venisse refertur II. *Macbab.* XIII. 2. ubi ἅρματα δρεπανηφόρα, *currus falciferi*, indigitantur, Inde est illud Statii *Thebaid. lib. verss.* 539. 540.

> *Antea falcato lustrantem mœnia curru*
> *Desuper Ogygiæ pepulit gravis impetus hastæ.*

Cæterum, ut lectori satisfiat, adeundus etiam Vegetius *lib.* III. *cap.* XXIX. & in eum Stewechius, ubi Curro-drepani non unius figura exhibetur.

Usus etiam alius quorundam curruum sive carrorum fuit ad necessaria convehenda. Quomodo etiam *Naves* comparatæ ad pontes faciendos, per quos exercitus transiret, nec non transvehendos mi-

milites aut commeatum portandum, haud aliter quam hodie fieri assolet. De quibus legendus Stewechius ad Vegetti *lib.* III. *cap.* VII. ubi de Cæsare adversus Sextum Pompejum dimicaturo ex Dione in Augusto refert, quod naves ex pellibus fecerit, hoc est, contextas ex viminibus, crudis boum coriis texerit. Ejusmodi fere naviculam, uni duntaxat homini excipiendo ac vehendo aptam, Amstelodami nuper me videre memini, a nautis nostratibus una cum vectore captam. Aliæ autem antiquitus ex arundinibus (5), juncis aut papyro contexebantur, quales Semiramidem fecisse Diodorus Siculus *lib.* III. autor est. Talis certe fuit arcula, quæ Mosem infantem in flumine vexit *Exod.* II. 13. & 5. Et *Es.* XVIII. 2. expresse dicitur: *Væ terræ cymbalo alarum quæ est trans flumina Æthiopiæ, quæ mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas.* Theophrastus *lib.* IV. *cap.* IX. Αὐτὸς δὲ ὁ πάπυρος πρὸς πλεῖστα χρήσιμος. καὶ γὰρ πλοῖα ποιοῦσιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς βίβλου ἱστία τε πλέκουσι καὶ ψιάθους. *Papyrus ipse ad plurima utilis. Etenim ex eo navigia faciunt, & e libro vela segetesque texunt.* Plinius similiter *lib.* XIII. *cap.* XI. *Ex ipso quidem papyro navigia texunt, & e libro vela tegetesque.* De Britannis etiam sic Solinus *cap.* XXV. *Navigant autem vimineis alveis, quos circumdant ambitione tergorum bubalorum.* Et his navibus ipsum mare sulcasse tradit. Unde & Plinius *lib.* IV. *cap.* XVI. scribit. *Britannos vitilibus navigiis corio circumsutis navigare.* Et lib. VII. *cap.* LVI. *Etiam nunc* (inquit) *in Brittannico Oceano vitiles* (naves) *corio circumsutæ fiunt. In Nilo ex papyro, & scirpo, & arundine.* Item *lib.* VI. *cap.* XXII. *papyracearum navium* meminit, ut & Plutarchus de Osir. & Iside. Festus: *Serilla Verrius appellari putat navigia Istrica ac Liburnica, quæ lino ac sparto condensantur, a conserendo ac contexendo dicta, quia dicat Pacuvius in Niptrys: Nec ulla subscus cohibet compagem alvei. Sed suta lino & sparteis serillibus. Ubi Istrica* dici videntur quod circa Istrum usitata fuerint. Unde Nicephorus Gregoras *lib.* II. *Unde & hi Scythico bello desperato, pellibus palea plenis, pro ratibus, usi cum uxoribus & liberis Istrum transierunt.* Allusisse ad hujusmodi naves Strobilum servum existimo, apud Plautum *Aulul. Act.* IV. *Sc.* I. cum ait: *Quasi pueris, qui nare discunt, scirpea inducitur ratis.* Isidorus *Origin. lib.* XIX. *cap.* I. dicit *Carabum esse parvam scapham, ex vimine factam, crudoque corio contectam.* De Saxonicis piratis Sidonius Apollinaris.

Quin & Armoricus piratam Saxona tractus
Sperabat, cui pelle salum sulcare Britannum
Ludus, & assueto glaucum mare findere lembo.

Iterum de Britannis & Venetis sic Lucanus *lib.* IV.

Primum cana salix madefacto vimine, parvam
Texitur in puppim, cæsoque inducta juvenco.
Vectoris patiens, tumidum superemines amnem.
Sic Venetus, stagnante Pado, fusoque Britannus
Navigat Oceano: sic cum tenet omnia Nilus
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.

Adde de Hibernis ex Chronico Florentii Wigorniensis ad annum DCCCXCII. *Tres Scotici viri Dufflainus, Macbbetus, Magulminus, peregrinam ducere vitam pro Domino cupientes, assumto secum unius hebdomadæ viatico, occulte de Hibernia fugerunt; carabumque, qui ex duobus tantum coriis & dimidio factus erat, intraverunt, mirumque in modum, sine velo & armamentis, post septem dies in Cornubia applicuerunt, & postmodum regem Alfredum adierunt.*

Ut autem in urbium obsidione atque oppugnatione commodior esset via ad hosti obsessis nocendum, montes & aggesta quædam e terra (ut Lipsii verbis utar) excitare nonnullis consuetudo fuit. *Cattos* eos appellamus hodie. Vocabulum quidem ante nostra tempora usurpatum disco ex Lipsio, qui laudat Appendicem ad Othonem Frisingensem de rebus Friderici Imperatoris *cap.* XXIII. ita scribentem: *Cæsar omnem reliquum apparatum, quem ad oppugnationem civitatis fecerat, Talpas, Vulpeculas, Ericios, Cattos (talibus enim censentur nominibus) jussit exuri.*

Sed non ejusdem fuisse notionis haud dubium est ex autore Annalium Germanicorum, in rebus Rodulfi primi Austriaci: *Quapropter Rex Boemiæ, copiis contractis, novis quibusdam instrumentis, quæ Catti vocantur, omnes munitiones expugnavit.* In Chronico quodam Comariensi, sub annum Christi MCCXCIII. sic scribitur: *Dominus de Berckheim duas machinas magnas, lapides projicientes; & Cattum, videlicet instrumentum quo turres de-*

destruuntur, *accepit*. Ibidem quinquenio inferius hoc modo scriptum invenitur: *Expugnavit rex hanc civitatem per duo vasa* (hoc est instrumenta) *concava*, *quæ faciebant artifices sapientes. Unum vas Cattus vocabatur*, *aliud Cancer*. *Erant hæc vasa longa*, *quadrata*, *demissa*, *ex omni parte laterum Clausa*. *Versus terram nullum munimen habebant*, *sed versus cœlum de tabulis fortibus ac spissis tectum*, *machinarum lapides minime metuebat*. *Cattus leve vas erat & faciliter trahebatur*. *Cum hoc vas ad civitatem fuisset perductum*, *ligna quædam pro pedibus sibi fecerunt*, *ut ad murum per fossatum facilius possent pervenire*. *Cum ad murum pervenissent*, *juvenes de civitate egressi fuccciderunt Catto pedes*, *& in fossatum cadere coegerunt*. Vineæ ergo potius consimile hoc instrumentum fuisse arbitreris. Nostri ergo hodierni *Catti* immobiles & alti longe alium usum præstant. Dicti tamen a noto nobis ac domestico animali, quia ut illud caute perlustrat & rimatur prædandi vias; ita obsessores desuper ex Cattis non solum commodius tela & saxa machinis explodunt & torquent in obsessos, ita ut liber non sit gressus per plateas; sed obsessos etiam intra mœnia accurate lustrant & contemplantur. Quod nuperis Sacræ Scripturæ Interpretibus nostris indicari visum fuit ab obsessis intra Hierosolymam Judæis *Thren*. IV. 18. idque præeunte Fr. Junio in annotatione ad verba illa. *Venantur gressus nostros*, *ne eamus per plateas nostras*, sic scribit: *Nimirum exstructis contra urbem propugnaculis*, *e quibus plateæ urbis observabantur*. Nam *Cattos* ab obsessoribus in hunc finem excitatos pronunciant. Unde usum Cattorum nostrorum oppido quam antiquum fuisse censendum esset. Quod quidem me doceri velim testimoniis veterum scriptorum adductis. Utrum enim unicus ille Jeremiæ locus antiquum illum Cattorum usum satis adstruat, viderint eruditi.

NOTÆ IN CAPUT X.

(1) NOn possum hic non elegantissimam Ammiani Marcellini descriptionem apponere, quam invenias *lib*. 23. 4. *Ballistæ figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & vastum in modum regulæ majoris extentum; cujus ex volumine tereti, quod in medio ars polita componit, quadratus eminet stilus extentius, recto canalis angusti meatu cavatur, & hac multiplici chorda nervorum tortilium illigatus: eique cochleæ duæ ligneæ conjunguntur aptissime, quarum prope unam adsistit artifex contemplabilis, & subtiliter adponit in temonis cavamine sagittam ligneam spiculo majore conglutinatam: hocque facto hinc inde validi juvenes versant agiliter rotabilem flexum. Cum ad extremitatem nervorum acumen venerit summum, percita interno pulsu a ballista, ex oculis avolat, interdum nimio ardore scintillans: & evenit sæpius, ut antequam telum cernatur, dolor letale vulnus agnoscat.*

Ad lapidum projectum instructa machina eidem Authori Scorpio, & onager appellatur, cujus structura immediate subjungitur. Elegantissimam ejus descriptionem apud Autorem requirat lector, cum omnia exscribere longum foret.

(2) Ammianus eos loco citato sic describit. *Eligitur abies vel ornus excelsa, cujus summitas duro ferro concluditur & prolixo, arietis efficiens prominulam speciem, quæ forma huic machinamento vocabulum indidit: & sic suspensa utrimque transversis asseribus & ferratis, quasi ex lance, vinculis trabis alterius continetur: eamque quantum mensuræ ratio patitur multitudo retro repellens, rursus ad obvia quæque rumpenda protrudit ictibus validissimis, instar adsurgentis & cedentis arietis. Qua crebritate velut reciproci fulminis impetu ædificiis scissis in rimas, concidunt structuræ laxatæ murorum. Hoc genere operis, si fuerit exerto vigore discussum, nudatis defensoribus. ideoque solutis obsidiis, civitates munitissimæ recluduntur.*

(3) Adde *Helepolin* Machinam obsidionalem, quam ad locum 1. *Macch*. 13. 43. describit *Dietericus* Antiq. Bibl. *pag*. 762. Idem *Scorpionem*, tormentum bellicum ad locum 1. *Macch*. 6. 51. excussit Ant. Bibl. *pag*. 755.

(4) Cl. *Dietericus* etiam ad locum *Jos*. 17. 18. currus falcatos in bellis usitatos describit. *pag*. 329.

Hisce addere licet, quæ de turritis elephantibus ad locum 2. *Macch*. 13. 15. notant viri docti. Vid. *Pfeifferi* Ant. Græcas *pag*. 553.

(5) Locum, quem Author illustrat ad hanc positionem *Jes*. 18. 2. etiam pluribus excussit *Cl. le Moine* in variis sacris Tom. 2. *pag*. 5. Confer. *Ursini Analecta* vol. 2. *lib*. 2. XVI. *Dougtejum* in hunc locum. Excurs. 147.

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

De castris. *Eorum motio quo ordine facta sit. Quid* חמשים Exod. XIII. 18.? *Israelitæ inermes ex Ægypto profecti. Cur Dan dictus* Colligens num. x. 25. *Obiter illustratus* David Ps. LXXX. 3. *Castrorum metatio forma quadrata, & cur?* Iter Sabbathi, *quid, secundum Rabbinos*. Alarum *in exercitu nomen e Sacra Pagina desumtum*.

IN Castra, (1) Aciem, Præliaque ipsa inermem incœptus me trudit labor, & nunc Classicum pugnamque meditatur animus. Et quidem Castra Israelitarum ut fuerint jussu divino collocata atque disposita Moses *lib.* IV. *cap.* II. demonstravit; Nec non quo ordine castra moverentur exercitusque procederet *cap.* x. *comm.* (13. 38.) accurate exposuit. Quinos autem & quinos processisse multi colligunt, ex *Exod.* XIII. 18. *Quini autem & quini ascendebant filii Israelis e terra Ægypti*. Sic David Chytræus transferendum monuit. Nam in Hebræo est חמשים, quod Theodotio per πεμπτάζοντες vertit. Cajetanus & Oleaster *quintati* dixerunt. Exiverunt enim Israelitæ bene ordinato agmine & per πεντάδας sive πεμπτάδας. Quod enim aliquid de armatura Israelitarum circa quintam costam subinnui nonnulli hariolantur, cum populi Israelitici in Ægypto miserrima sorte plane non convenit, ut Fullerus *Miscell. lib.* v. *cap.* II. recte observavit. Itaque immerito succenset Calvino Martinus Del Rio damnanti Vulgatam versionem, quæ *armati* vocem exhibet, sicuti & Aquila ἐνοπλισμένοι vertit. Symmachus καθοπλιζόμενοι, cum neutiquam armati fuerint Israelitæ ex Ægypto exeuntes. Egregie nos expediet Eduardus Pocockius, (2) qui illud חמשים deducit ab Arabico vocabulo *chamis*, quod *exercitum* notat, quem Arabes in quinque partes sive ordines dividere solent, *Primam Aciem*, *Cor*, *Dextrum cornu*, *Sinistrum* & *Crus*, quod est extrema acies. Ergo חמשים erit *ordinati in modum exercitus*. Hæc ipsius Dei verbis confirmantur *Exod.* VI. 26. *Educite filios Israel e terra Ægypti per exercitus suos*, & cap. XII. com. 51. *Eduxit Dominus filios Israel e terra Ægypti per exercitus suos*, hoc est, ordinate ut exercitus promovere solet Ut enim hæc eodem plane modo facta fuisse ostendatur, quo futura Deus præceperat & ipse Deus facere jam inceperat, nunc tandem *cap.* XIII. *comm.* 18. sequitur, ascendisse eos חמשים, *ordine exercitus*. Id aliquatenus subodorati sunt Tremellius Junius & Piscator, cum hic transtulerunt, *militari autem ordine ascendebant filii Israelis*. Et Cyprianus de Valera, qui in margine ad locum annotavit Hispanice, *De cinco en cinco: como si fueran a la guerra*. Quod in margine Bibliorum Anglicorum anni MDLXXXV. etiam invenio, *set in ordar by five and five*. Quod nostri versores Belgæ etiam secuti sunt, Gy tegen by vyven. Qui cur idem vocabulum *Jos.* I. 14. transtulerint gewapent/ id est, *armati*, equidem juxta cum ignorantissimis scio. Prior tamen Pocockii sententia rem acu tetigisse videtur.

Ubi castra movebantur primi procedebant Juda, Isaschar & Zabulon. Hos sequebatur Levitarum pars, nempe Garsonitæ & Meratitæ. Deinde aciem secundam constituebant Ruben, Simeon & Gad, qui primam aciem sequebantur. Hisque adjuncti erant reliqui Levitæ, nempe Caathitæ, humeris gestantes Arcam, Candelabrum, Mensam, & Altare. Secundam sequebantur Ephraim, Manasse & Benjamin. Quia ergo Arca hos præcedebat Sacer Hymnographus *Psal.* LXXX. 3. apposite cecinit: *Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim; Benjamin & Manasse Excita potentiam tuam*. Ultimo loco subsequebantur Dan, Aser & Nephthali, qui aciem totam omnium tribuum claudebant. Et horum munus fuit curare ne quid exercitus post se relinqueret, & colligere ægros ac debiles. Atque eapropter Dan adjunctos habens Aser & Nephthali vocatur *colligens* Jos. VI. 9. 13. & num. x. 25. *colligens omnia castra ad exercitus suos*.

Ubi vero quiescebant castra forma quadrata collocabantur circum Tabernaculum, a quo disjungebantur Tribus uno miliari, sive spatio mille passuum, ut habet Hebræorum traditio. Idque volunt fuisse *iter Sabbathi*, (3) quod conficere licebat ad Tabernaculum commeantibus die Sabbathi, ut coram Arca adorarent & cultum divinum perficerent. *Quadrata* autem *castra* primo loco nominat Vegetius *lib.* I. *cap.* XXIII. Et observat inibi Stewechius, eam castrorum formam utilissimam, si magnitudo copiarum sit ostentanda. Unde Deus, qui laudi duxit Abrahami progeniem mirandum in modum multiplicasse, hanc castrorum formam sapien-

pientissime ordinavit, ut terribilior esset hostibus.

Alarum exercitus meminit Esajas *cap.* VIII. *comm.* 8. *Jer.* XLVIII. 40. & XLIX. 22. *Ezech.* XII. 14. XVII. 21. XXXIX. 10. & *Dan.* IX. 27. Ut videas profanos Scriptores a Sacris Vatibus, ut alia multa, ita *alarum* nomen esse mutuatos. De *Alis* autem exercitus, *Alariis* & *Equitibus alaribus* legendus Lipsius de Militia Romana *lib.* II. *Dial.* VIII.

NOTÆ IN CAPUT I.

(1) CUm castris Romanorum e quibusdam conferuntur castra Israelitarum Vide *Goodwini* Mosen & Aaronem *lib.* 6. *cap.* 8. & quæ in notis ad eum scripsit *Reinius*. De Castris Romanorum doctissimus extat Commentarius ad Hygini & Polybii libros de Romanorum Castris, editos in IV. Anno 1660.

(2) Quem vide in notis Miscellaneis Portæ Mosis subjunctis cap. 4. pag. 54.

(3) De hoc itinere Sabbathi videndus *Bald. Walæus* ad locum *Act.* I. 12. & *Frischmuthus* in dissertatione *de itinere Sabbathico*.

CAPUT II.

De Duellis controversiæ finiendæ adhibitis; Item Oligomachia. De præparatione præliis præmissa. *Et primum de* Dei invocatione. *Etiam Ethnicis usitata; idque interdum in medio prælio. Sacrificatum ante pugnam*, devotionibus. Ἀνάθεμα *quid* Paulo Rom. IX. 3.? *Jephtam videri simile quid fecisse. Mos urbes exercitusque hostiles devovendi. Conjectura de facto regis Balac* num. XXII. II. Signo *vel* tessera; *Quæ varia.* Vocale Dictum. *Locus* Jud. VII. 18. *nove explicatus.* Σύνθημα. *Nobiscum.* Adhortatione militum. *Sacerdos apud Judæos eam peragebat.* Unctus Belli *quid iisdem. Lictorum officium. Imperatorem e suggestu verba fecisse. Judæos simile factitasse.* Facis ardentis projectione. Πυρφόροι. *Adagium.* Οὐδὲ πυρφόρος ἀπελείφθη. *Pyrophoris, ut sacris, in bello fuisse parcitum. Inde illustrati* LXX. *apud* Obad. *comm.* 18. & *Job* XLI. 20. *Facis agitatio aut quies quale signum? Americanorum mos.* De signis pugnæ. *Tale signum fuisse* vestem coccineam. *Eam ex hasta suspensam.* Φοινικίς. *Lux facta* Danieli *cap.* XI. *comm. ult.* Flammeum vexillum. *Item* elevationem clypei. *Jos.* VIII. 18. & 26. *Aut* vestis proriæ.

DE prælio acturi illud præmittere conveniens esse existimamus, quod, ubi justo prælio decernere necesse foret, per duellum controversiem decidere interdum æquum esse antiqui judicarunt, ut paucorum periculo, multorum parceretur sanguini. Huc referendum duellum illud Davidis & Goliathi (1) Philisthæi I. *Sam.* XVII. ubi *comm.* 8. & 9. expressim dicitur a Philisthæo: *Eligite ex vobis virum, & descendat ad singulare certamen. Si quiverit pugnare mecum & percusserit me, erimus vobis servi: Si autem ego prævaluero, & percussero eum, vos servi eritis & servietis nobis.* Præter Monomachiam ejusmodi, Oligomachiam suspicatur in eundem finem adhibitam Menochius, idque firmat exemplo Joabi & Abneri, adversariorum duorum exercituum ductorum ac præfectorum, qui utriusque exercitus aliquot paria committenda censuerunt, ut ne in prælium ruerent ambo exercitus. II. *Sam.* II. 14. &c. Nisi enim omnes XXIV. viri, utrimque ad pugnam pari numero electi, pariter fuissent confossi atque interemti, ad cruentum bellum exercitus processuros fuisse non fit verisimile. Cum enim neutra pars victrix discessisset, nil restabat nisi ut exercitus confligerent. Sed de hac re infra *lib.* V. *cap.* II. nonnihil etiam nobis erit dicendum.

Præparatio autem non una ante prælium. Precibus Deum obnixe invocatum, (2) ut justæ suorum causæ succurreret & victoriam largiretur, qua Sacra Biblica, qua Ecclesiestica Historia abunde testatur, adductis exemplis Mosis, Davidis, Asæ, Josapheti, Theodosii, aliorum. Quod Celsos ac Præpotentes Fœderati Belgii Ordines semper observasse, quoties exercitus in hostem moveret, læti recordamur. Terror enim inde sæpicule hosti obortus, cum illarum supplicationum rumor aures ejus raderet. Ethnici non plane ab hoc instituto alieni. Plutarchus in Marcello milites, accepto signo, ad Orientem Solem se convertisse, Deosque veneratos scribit. Tacitus *lib.* III. *Histor. Orientem solem (ita in Syria mos est) Tertiani salutavere.* Eundemque morem ab Horatiis et Curiatiis, antequam inter se congrederentur, observatum legimus. Etiam in medio prælio. Livius *l.* X. *Dicitur Appius in medio pugnæ discrimine, ita ut inter prima signa, manibus ad cœlum sublatis, conspiceretur, ita precatus esse: Bellona, si hodie nobis victoriam duis, ast ego templum tibi voveo.* Et alibi: *Consul manus ad cœlum attollens, voce clara, ita ut exaudiretur, templum Jovi Statori vovet, si constitisset a fuga. Romana acies.* Iterum *lib.* XXIX. *Consul principio pugnæ ædem Fortunæ Primigeniæ vovit, si eo die hostes fudisset.* Ejusmodi vo-

votum Hecubæ apud Homerum *lib.* VI. Iliad.

> Ποτνί Ἀθηναίη, ἐρυσίπτολι, δῖα θεάων.
> Ἆξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν
> Πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.
> Ὄφρα τοι αὐτίκα νῦν δυοκαίδεκα βοῦς ἐνὶ νηῷ
> Ἤνις, ἠκέστας ἱερεύσομεν, αἴκ' ἐλεήσῃς
> Ἄστυ, καὶ Τρώων ἀλόχους, καὶ νήπια τέκνα.

> *Veneranda Minerva, custos urbis, nobilissima Dea,*
> *Frango jam hastam Diomedis, atque ipsum*
> *Pronum da cadere Sceæ ante portas,*
> *Ut tibi statim nunc duodecim boves in templo*
> *Hornas indomitas sacrificemus, si miserata fueris*
> *Civitatis, & Trajanorum uxorum & infantium filiorum.*

Huc referende sacrificia, placandis Diis, ab Imperatoribus ante prælium oblata, (3) quæ repræsentat Ciacconius in columna Trajana. Accedit quod interdum Imperetores Romeni, Dictetor, Consul, Prætor, seipsos, eut quem vellent ex Legione Romane civem devoverint. Et ubi is qui devotus erat moreretur, probe factum videbatur. Cæterum, ubi Imperator se devovisset, nisi moreretur, neque suum neque publicum divinum pure facere existimabatur. Devotionis ejusmodi formulem videre est apud Veltrinum de Re Militati Romanorum *lib.* v. *cap.* IV. & Brissouium *lib.* I. Formul. *pag.* mihi 119. Decium autem petrem & filium hoc pacto se devovisse Livius *lib.* VIII. eutor est. Huc respiciens Apostolus (qui locutiones e re Militeri eut Agonistice desumsas passim usurpare amat) optat se ἀνάθεμα fieri pro fratribus Israelitis, ut ipsi serverentur. *Rom.* IX. 3. Hesychius & Phavorinus: Ἀνάθεμα, ἐπάρατος, ἀκοινώνητος. Et Budæus ἀναθέματα dici ait homines sacros, id est, quorum capita inferis dicate sunt & devota. Nam *Diis Manibus & Telluri* devota fuisse vetus docet formula. Cum autem Livius, libro aute mihi nomineto, etiam tradat alium eliquem e Legione Romena scripta Imperetori licuisse devovere: simile quid e Jephthe perpetratum mihi videsur, sub conditione samen, si victor re verteretur. *Jud.* XI. 31.

Similiter exercitus urbesque hostiles devovere solebant, (4) ut supra nominati autores, educta ex Macrobii *lib.* III. *Saturnal. cap.* IV. hujusmodi devotionis formula, demonstrant. Vix dubium est quin ille mos petitus sit e devotione nationum urbiumque Cananæarum, si pecem obletam recusarent, & potestati Israeliterum sese subjicere nollent. Unde ob pertinaciam refragandi deletas fuisse enimadvertimus *Jos.* XI. 20. *Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israel, & caderent, & non mererentur ullam clementiam, ac perirent, sicut præceperat Deus Moysi.* (5) De qua re plura Seldenus *lib.* VI. de jure Nat. & Gentium &c. *cap.* XIII. & nos supra *lib.* I. *cap.* I. Exsecrationem & devotionem fere ejusmodi fuisse conjicio, quem petiit rex Balac fieri per Bileamum pseudo-prophetam *num.* XXII. II.

Signum etiam vel *tesseram* dabant dimicaturis militibus, quo suos commilitones ab inimicis dignoscerent. Ita Svetonius in Caligula *cap.* LIX. nerret, *Sabinum, summota per conscios Centuriones turba*, Signum, *more militiæ*, *petisse*, & Cajo Jovem *dante*, *Chæream exclamasse*, *Accipe ratum*. Vide eundem in Claudio *cap.* XLII. Item in Nerone *cap.* IX Nec non Livium *lib.* IX. scribentem: *Quod postquam Consuli nuntiatum est, extemplo* tesseram *dari jubet*, ut prandeat miles, firmatisque cibo viribus, arma capiat. Quos aliosque adducit Brissonius *lib.* IV. de Formulis *pag.* mihi 390. Nos hodie ejusmodi signum vocamus Het woord / ut Vegetius *vocales* dixit *lib.* III. *cap.* V. quie voce Imperatoris eut ducis exercitus dari militibus interdum solebat. Unde Tacitus *lib.* III. *Histor. crebris interrogationibus notum pugnæ signum* fuisse scribit. Mexime autem in nostram Teutonicam quadrat appellationem vox *dictum*, quo signum hoc militete eppellatum quoque fuisse Jos. Scaliger in Conjecten. ed Varronis *lib.* de LL. monet. Cui etiam Lipsius adstipulatur, *signum* & *dictum*, veluti ἰσοδυναμοῦντα, conjungendo interdum *lib.* v. *de Milit. Rom. dial.* IX. Quemedmodum eutem Gentiles *Jovem*, *Venerem victoriosam*, aut *Herculem invictum*, pro signo debant militibus prælium inituris, ita multis retro seculis in populo Dei simile quid more receptum fuisse liquet, ut videre est *Jud.* VII. 18. ubi *Jehovæ & Gideoni*, pro militari tessera, prælaturis date, eccipere lubens velim. Quod etiam visum Danieli Fesselio. Σύνθημα Græci vocant. Euripides in Reso:

> Σύνθημα δ' ἡμῖν Φοῖβος, ἤν τι καὶ δέῃ
> Μέμνησ' ἀκούσας, Θρῃκί τ' ἄγγελλον στρατῷ.

Tessera autem nobis sit Phœbus, si quid opus fuerit,
Memento te audiisse, & significa Thracio exercitui.

Xenophon. *lib.* III. *Cyropæd.* Ἕως δ' ἔτι βελῶν ἔξω ἦσαν, παρηγγύα ὁ Κῦρος σύνθημα ΖΕΥΣ ΣΥΜΜΑΧΟΣ ΚΑΙ' ΗΓΕΜΩΝ. *Cumque adhuc extra telorum ictum essent, Cyrus hanc tesseram militarem iis significare jussit* Jupiter auxiliaris & Dux. Similiter de Juda cum Antiocho Eupatore manus armatas conserturo narratur II. *Machab.* XIII. 15. quod militibus dederit σύνθημα ejusmodi, ΘΕΟΥ ΝΙΚΗ, hoc est, *Dei victoria*. Vegetius *lib.* III. *Signa vocalia dicuntur, quæ voce humana pronuntiantur, sicut in vigiliis vel in prælio pro signo dicitur: ut puta* victoria, palma, virtus, Deus nobiscum. Interdum per compendium tantum unica vox erat *nobiscum*. Mauricius *Stratagem. lib.* III. *cap.* XIX. Περὶ δὲ τῆς φωνῆς τῆς κατὰ συνήθειαν ποτὲ λεγομένης ἐν τῷ καιρῷ τῆς συμβολῆς, τοῦτ' ἔστι τὸ νοβίσκουμ. Videsis plura in Fesselio Adversariorum Sacrorum *l.* I. *cap.* I. §. 4. & *lib.* V. *cap.* VIII. §. 17. & Lipsio de Militia *Rom. lib.* IV. *Diad.* ultimo. Fuit ergo Tesseræ in bello usus seculo uno & quod excedit, ante bellum Trojanum, in quo eam a Palamede inventam falso narratur a Plinio *lib.* VII. *cap.* LVI. nam a Gedeone usurpatam vidimus.

Dehinc milites Imperator exhortabatur eorumque animos ad fortiter strenueque pugnandum oratione incendebat. Hoc fieri per Sacerdotem Deus mandavit *Deut.* XX. 3. 5. 6. 7. Et is periculiariter ad id ungebatur oleo eodem sacro, quo rex ungebatur, Unde *unctus belli* dicebatur (6) Hebraice משוח המלחמה. Eratque officium ejus bis ad populum verba facere; semel e libro dum exibant, proferens ea verba, quæ apud Mosen exstant *comm.* 5. 6. 7. & iterum quando acies instruebatur. Tunc enim postremum vetabat populum quidquam timere. Hæc tum postea alius ei substitutus Sacerdos divulgabat proclamabatque voce quantum potest altissima. Unde loco editori consistere solebat, ut ab omnibus conspiceretur. Hac exhortatione peracta in numero erant lictores cum ferreis clavis aut securibus, qui fugere conantes in ordinem stationemque suam cogerent, pugnamque detrectantes trucidarent. Quæ ex Hebræorum Magistris adstruit Wilh. Schickardus de jure Regio Hebræorum *cap.* V. *Theor.* XVIII. Talis fuit oratio Jahazielis Levitæ II. *Chron.* XX. 15. 16. 17. Et Mosis *Exod.* XIV. 13. *Nolite metuere, state, videte mirabilia Dei. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis.* Claudianus meminit similis concionis militaris, cum ait in de Bello Gildonico:

Dictis ante tamen Princeps confirmat ituros
Aggere conspicuus. Stat circum fusa juventus
Nixa hastis, pronasque ferox accommodat aures.

Conscendebat autem Imperator aut Dux, qui exercitum allocuturus erat, (7) tribunal, suggestum, aliumve locum eminentiorem, quem aquilæ aliaque signa cingebant. Plinius in Panegyrico: *Tribunal viridi cespite exstructum, nec fascium tantum, sed pilorum signorumque honore circumdatum.* Et Prudentius in Psychomachia:

Exstruitur media castrorum sede tribunal
Editiore loco; tumulus quem vertice acuto
Excitat in speculum, subjecta unde omnia late
Liber inoffenso circumspicit aere visus.

Quod nummus Galbæ apud Stewechium ad Vegetii *lib.* III. *cap.* IX. & Gulielmus du Choul de Castrametatione mihi *pag.* 52. oculis lectorum in figura conspiciendum exhibent. Quantumque eloquens hujusmodi allocutio ad res præclare gerendas momentum afferat Robertus Valturius *lib.* II. de Re Militari *cap.* I. nec non Guil. du Choul, modo laudatus abunde demonstrant. Certe antiquitus id observatum, ut Reges, Imperatores aliique viri principes & spectati e celsiori loco verba ad populum facerent. Quod pluribus exsequitur Lælius Bisciola *Hor. Subseciv. lib.* VIII. *cap.* III. Et ex Jothami exemplo Sichemitas alloquente manifestum evadit *Judic.* IX. 7. &c. ut & Abiæ regis II. *Chron.* XIII. 4. &c.

Acie utriumque instructa & in procinctu stante, præcedebant eas πυροφόροι, sic dicti, quod facem ardentem altera manu, lauri ramos aut corollas altera præferrent, easque, si congrediendum, in medium quod erat inter utrumque hostilem exercitum, projicerent spacium. Etenim videntur utrimque paratos & inflammatos ad prælium hoc pacto indicasse. Summum autem nefas habebatur ejusmodi πυροφόρον interimere, utpote Marti sacros. Non jam disputo πυροφόρος an πυρφόρος scribendum sit, quia id tanti non est.

De

De re potius ipsa dicendum. Alexander ab Alex. *lib.* v. *cap.* III. hoc me docuit, cum ait: *Prævaluitque Græcorum mos, ut quoties procinctæ acies congredi parant, ante prima signa staret vates, laureos ferens ramos & corollas. Pyrophoro dixere nomen, quoniam lampada præferret; Quem violare summum habebatur nefas, quod legati munere fungeretur.* Idem invenies apud Cælium Rhodiginum *lib.* VIII. *cap.* II. ubi super hac re Suidam ac Pollucem laudat. Nec reticendum, quod habet Apostolius in Proverbio, Οὐδὲ πυροφόρος ἀπελείφθη ubi sic scribit: Πυροφόρους δὲ ἔλεγον τοὺς ἱερέας, τοὺς ἐπιβώμιον πῦρ ἀνάπτοντας, ἐν τοῖς ἐν πολέμοις εἰώθασι τῶν ἱερέων οἱ νενικηκότες φείδεσθαι. ἐπὶ δὲ τῶν παντελῶς ἡττηθέντων καὶ συμπατηθέντων ἐν τῷ πολέμῳ εἰώθασιν ὑπερβολῇ χρώμενοι οὕτω λέγειν, ὅτι οὕτως ἀπώλοντο, ὥστε οὐδὲ πυρφόρος ἀπελείφθη τῷ στρατῷ Adde Zenobium *Cent.* v. *Proverb.* XXXIV. Οὐδὲ πυρφόρος ἐλείφθη. Ἐπὶ τῶν μεγάλων κινδύνων εἴρηται ἡ παροιμία, ἐπειδὴ πάσης πολεμικῆς παρασκευῆς ἔδει τὸν μάντιν ἡγεῖσθαι, δάφνης ἔχοντα κλάδους καὶ στέμματα, καὶ λαμπάδα, καὶ τούτου νόμος ἦν μόνου φείδεσθαι τοὺς πολεμίους. ἐπὶ τοίνυν πανωλεθρίᾳ διεφθαρμένων καιρὸν ἔχει ἡ παροιμία. Hujus meminit Herodotus in Urania. Μηδὲ πυροφόρον ἐκφυγόντα περιγενέσθαι, *Nec igniferum quidem fuga elapsum superfuisse.* Nec non Hesychius: Πυρφόρος, ὁ πῦρ, φέρων, καὶ ὁ μόνος διασωθεὶς ἐν πολέμῳ. Item Philo Judæus *lib.* I. de Vita Mosis. Ὡς μηδὲ πυρφόρον ἀπολειφθῆναι τὸν ἀπαγγελοῦντα, *Ut nec reliquus esset cladi vel ignifer, qui nunciaret.* Amat autem ille autor sequi versionem LXX. Interpretum, quorum ea vox exstat apud Obadiam *comm.* decimo octavo. Καὶ καταφάγονται αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἔσται πυροφόρος τῷ οἴκῳ Ἡσαῦ. Ubi Mercerus; Mirum est, inquit, LXX. vertisse שריד, πυροφόρον, *frumentarium*, vel (ut alii legunt) πυρφόρον, qui *igniculum gestet.* At nullus posterius mirabitur, qui modo expendet, quæ jam ad vocabuli expositionem attulimus. Neminem enim domui Esau superfore eleganter indicatur. Hieronymus hic imprimis audiendus, qui *Melius est*, inquit, *ut ipsum sequamur Hebraicum textum, id est* שריד, *quod interpretatur vel reliquus, juxta Aquilam, vel effugiens, juxta Symmachum, vel, secundum Theodotionem & Quintam Editionem, residuus.* Theodoretus certe idem Theodotioni tribuit, qui καταλελειμμένος transtulerit. Symmachus autem, eodem Theodoreto teste, non ἐκφύγων, *effugiens*, sed διασωζόμενος, *conservatus* interpretatus est. Quod Pyrophororum inviolabilium privilegium exprimit. Vide autem Erasmum *Chiliad.* I. *Cent.* x. *Adag.* XXVI. ubi Eustathium ad Homeri Iliad. etiam hujus proverbii meminisse scribit. Nec silentio involvendum quod Scholiastes Euripidis habet in Phoenissis: Ἐχρῶντο οὖν κατὰ τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς πολέμοις ἀντὶ σαλπιγκτῶν πυρφόροις. οὗτοι δὲ ἱεροὶ ἦσαν Ἄρεως ἑκατέρας στρατιᾶς προηγούμενοι μετὰ λαμπάδος, ἣν ἀφιέντες εἰς τὸ μεταίχμιον ἀνεχώρουν. καὶ οὕτως συνέβαλλον αἱ στρατιαί. ἐσώζοντο δὲ πυρφόροι, ὡς ἱεροὶ τοῦ θεοῦ, εἰ καὶ πάντες ἀπώλοντο. ὅθεν παροιμία ἐπὶ τῶν ἄδην ἀπολλυμένων, Οὐδὲ πυρφόρος ἐσώθη. Quæ dilucidius hunc veterum morem exponunt. Eundem fere morem esse Novi Orbis incolis didicisse mihi videor ex Petri Martyris *Decad.* IV. *cap.* III. cum de Cozumellæ insulæ habitatoribus sic scribit: *Face thurea inter utrumque agmen accensa minantur internecionem, ni abire prius properaverint, quam fax extinguatur, nolle se hospites protestantur. Fax extinguitur aut consumitur, devenitur ad manus.* Cæterum haud errarit fortassis, qui eosdem LXX. huc allusisse putaverit, cum de Leviathan sermo est Jobi *cap.* XLI. *comm.* 20. ubi quod proprie sonat, *Et deridebit vibrantem hastam*, verterunt, Καταγελᾷ δὲ σεισμοῦ πυρφόρου, *Et deridet concussionem igniferam*, vel *agitationem Pyrophori*, ut ad conquassationem facis a Pyrophoro, prælium jam jam committendum denunciante, agitatæ, digitum intenderint. Utique sacra cum profanis miscere τοῖς LXX. religio non fuit, dummodo rem de qua sermo est suæ ætatis hominibus graphice ac dilucide exprimerent, quod etiam sequenti capite sc. *Job.* XLII. 14. non erubuere, tertiæ Jobi filiæ dicentes nomen inditum Ἀμαλθαίας κέρας, ad antiquam alludendo fabulam, quæ in recessu habet divinam felicitatem & rerum omnium abundantiam, quam sibi datam Jobus etiam in tertiæ filiæ nomine confiteri & meminisse voluit. Quomodo speciatim *Cornu stibii* Hebraice aut Chaldaice appellata dicitur a stibii candore & albedine, ad pulchritudinem ejus denotandum, simulque generatim Jobi felicitatem, quæ albedine designari assolet. Quo magis LXX. viri hic solertiam prudentiamque suam probaverint, neutiquam vero audaciæ ac temeritatis sint insimulandi. Certe facis agitatione (ut ad σεισμὸν πυρφόρου revertar) hostem adventantem indicabant. At quieta signum erat sociorum auxilio venientium. Suidas: Φρυκτοί. Λαμπάδες τινὲς ἀπὸ ξύλων γινόμεναι. ἃς τινὲς βαστάζοντες ἄνωθεν τῶν τειχῶν ἐσήμαινον τοῖς πλησιοχώροις ἢ τοῖς συμμάχοις, ὅταν τινὲς ἐχθρῶν πολεμίους ἐπιόντας. ὡς ὅτι δεῖ προφυλάξασθαι. οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν πολεμίων τοῦτο ἐποίουν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φίλων,

λων, ὅτι ἑώρων βοήθειαν ἐρχομένην, ἐσήμαινον πάλιν διὰ τῶν φρυκτῶν. ὡς εἰ δὴ θορυβηθεῖεν. καὶ ὅτε μὲν φίλους ἐδήλουν, ἐβάσταζον τὰς φρυκτὰς ἠρεμοῦντες. ὅτε δὲ πολεμίους, ἐσείων.

Romani per vestem aut tunicam russam aut coccineam pugnæ signum dabant, Plutarchus in Fabio: Τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν. ἔστι δὲ χιτὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος. Et in Bruto: Ἅμα δὲ ἡμέρᾳ προὔκειτο μὲν τῷ Βρούτου καὶ Κασσίου χάρακι σύμβολον ἀγῶνος, φοινικοῦς χιτών. Isidorus *lib.* XIX. *cap.* XXII. *Russata, quam Græci phœniceam vocant, nos coccineam. Hac sub Consulibus Romani usi sunt milites. Unde etiam Russati vocabantur enim pridie quam dimicandum esset, ante Principia poni, admonitio & indicium futuræ pugnæ.* Immo ipsa prælii hora ex hasta suspendebantur. Plutarchus in Philopoem. de pugna Antigoni cum Cleomene. *Quiescere*, inquit, *quosdam jussit, donec a rege sublata esset* (φοινικὶς) *punicea vestis, super sarissam extensa.* Hinc illustro Danielis Prophetæ verba *cap.* XI. commate ultimo: *Et figet tabernaculum suum Apadno inter Maria, super montem inclytum & sanctum.* Ita Vulgata habet. At Junius: *Et figet tentoria palatii sui inter maria, in monte decoris sancti.* Ambiguitas & obscuritas sensus orta ex vocabulo אפדן, quam vulgo *palatium* interpretantur. At cum sit ejusdem cum אפד originationis, quid ni *vestem* aut *tunicam* interpretari liceat? ut *tentoria tunicæ suæ* (scilicet coccineæ) sint tentoria unde tunica coccinea, signum pugnæ, extendi apud Romanos consueverat. Neque enim absurdum, Antiochum (de quo hic agitur) more Romano usum, eumque imitatum. Quippe enim obses Romæ aliquamdiu vixit, ut Appianus in Syriacis autor est. Si vero de Romanis Prophetam accipere cum aliis lubeat, tanto magis & clarius, vox Hebræa tunicæ coccineæ extendendi, in pugnæ signum, consuetudinem exprimet. Marcellinus *flammeum vexillum* vocat & Persis tribuit, coccineum proculdubio innuens *lib.* XX. *Matutinæ lucis exordio, signo per flammeum erecto vexillum, circumvaditur civitas.*

Elevatio clypei, hastæ aut vestis propriæ, ab imperatore aut duce exercitus facta, prælii e vestigio committendi signum fuit. Exemplo est dux Josua, jussu Dei, clypeum elevans, cum milites in insidiis positos vellet excitare ad urbem Ai invadendam. *Jos.* VIII. 18. & 26. Sed enim *hastæ extensæ* ibi meminit textus sacer. Verum tamen non muto sententiam. Nam etsi כידון tam hastam quam clypeum denotet, & propterea LXX. nunc *hastam*, nunc *scutum* sive clypeum vertant, malo tamen hic pro scuto accipere, quia scutum, ex pertica aut hasta in aerem extensum atque elevatum, aptius signum fuit & melius ab insidiantibus militibus conspici e longinquo potuit, quam tenuis pertica vel hasta sola. Hanc expositionem Menochius ait Josephum, Theoderetum, Abulensem, Lyranum & Rabbinos suffragatores habere. At quod de veste elevata aut insolentius mota obiter dixi firmandum est. Ammianus *lib.* XVIII. *Cum recubantes nostros securius invenissem, porrecto extensius brachio, & summitatibus sagi contortis elatius, adesse hostes* signo solito *demonstrabam.* Homerus etiam de Agamemnone suos ad pugnam vocante Iliad. Θ sic cecinit:

> Πορφύρεον μέγα φᾶρος ἔχων ἐν χειρὶ παχείῃ.
>
> *Purpuream endo manu valida tollens sibi vestem.*

Quod Eustathius non nisi de propria & regali, qua indutus erat, veste accipit. Vegetius admodum perspicue hunc morem describit *lib.* III. *cap.* V. ubi de duce exercitus agens & variis signis, ab eo dari solitis, *Præterea*, inquit, *manu aliquid vel flagello, more barbarico, vel certe mota, qua utitur, veste significat.* Sed me contineo, ne longius extra oleas. Adjicere tamen hæc libuit, ne in eandem cum Lipsio trahatur suspicionem lector, quasi Agamemnon in festinatione & cursu, vestem allevarit, ne pedes impediret. Nam ex composito & destinato prudentique consilio potius factum videtur, quo suos ad prælium incitaret, hoc signo dato. Finiam hoc caput verbis Suidæ in Σημεῖα, *Signa quædam*, inquit, *habebant, quæ sub tempus pugnæ ostendebantur. Et cum ea erigebantur, pugnam incipiebant; cum demittebantur, desinebant.*

NOTÆ IN CAPUT II.

(1) HAnc Monomachiam Davidis & Goliathi multis exposuit *Matth. Hoftus*, cu*jus*, cujus dissertatio Bibliis Criticis Londinensium inserta est.

(2) De Dei invocatione prœliis præmissa satis autor. Verum ut neglectus & contemtus pietatis fuerit vindicatus, multis ostendit *Dietericus* Ant. Bibl. pag. 380.

(3) Conf. que *Xenophon* in Cyropæd. γ. de Cyro monet.

(4) Conf. que *Dougtæus* ad locum Josue cap. 6. 24. adduxit excurs. 66.

(5) De voto Jephthæ videndi *Capellus* & *Aug. Pfeif-*

Pfeifferus, qui hanc caussam etiam singulari dissertatione discussit. Conf. *Dougteji* excurs. 72. & *Dieterici* Ant. Bibl. pag. 334.

(6) De Sacerdote aut Pontifice, belli causa uncto, Videatur *Goodvvini* Moses & Aaron *lib.* 6. *cap.* 8.

(7) De istis Ducum alloquiis videre licet, quæ vir Illustris *Exechiel Spanhemius* notavit ad primam Juliani Orationem *pag.* 207. & *seq.*

CAPUT III.

In ipsis præliis quid factitatum. Cantum & musicam usurpatam. Gentilem hunc morem ortum videri a Judæis. Clamorem sublatum. Ἀλαλαγμός. Ἐλελεῦ. Ἐλελίζειν. *Aleleu Hibernicum unde. Inde lux* Esaiæ IX. 5. Vasa & arma percussa. *Simile quid a Gedeone factum videri* Jud. VII. 19. 20. *Vocis & clamoris efficacia. Varius hic clamor apud varias gentes.* Feretrii *nomen unde jovi.* Brachium nudatum. *Illustratus* Ezechiel IV. 7. *Expapillatus.* Regis præsentiam utilem judicatam. *Ejus rei exempla producta. An & quando Regem prælio interesse expediat.*

IN præliis ipsis quid actitatum fuerit nunc porro explicandum. (1) Hic autem primum de cantu Musicaque miliari esset dicendum. Sed quia initium Observationum nostrarum ad Historiam passionis Dominicæ hanc rem pertractat, hoc tantum addo, gentilem hunc morem præliis cantum adhibendi ab Israelitis ortum videri, quos mandatum divinum non solum obstrinxit ad tubarum clangorem *Num.* X. 9. quem idcirco usurpatum videmus ab Abia rege, cum Jerobeamo manus conserturo II. *Chon.* XIII. 12. sed quos itidem cantores & cantum præliis adhibuisse legere est ii. *Chron.* XX. 21. 22. ut omittam exempla quæ extant II. *Macb.* XII. 37. & XV. 25. Quibus omnibus harum rerum avidus lector adjungere poterit, quæ de Lacedæmoniis aliisque nationibus annotavit *Alex.* ab *Alexandro lib.* IV. *cap.* II. & VII. atque ad eum Tiraquellus.

Clamor quoque a pugnantibus sublatus, (2) quo sibi animum, hostibus terrorem adderent, legitur *Exod.* XXXII. 17. I. *Sam.* XVII. 20. II. *Chron.* XIII. 15. *Jer.* LI. 14. alibi. Trojanis hunc adscribit Homerus Iliad. Γ. sub initium, dum Græci quieti erant & silentes.

> Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν ὄρνιθες ὥς.
> Ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό.

> *Trojani quidem clangoreque clamoreque incedebant, ut aves,*
> *Qualis clangor est gruum in aere supra.*

Alias tamen Græcos hujusmodi clamorem bellicum sustulisse in prælio, aliaque terrori excitando usurpasse lego, cumque ἀλαλαγμὸν appellasse & vocem ipsam ἐλελεῦ ab חיליל, ejulavit. Xenophon certe per verbum ἐλελίζειν Martium illum clamorem expressit. Et Hibernicæ mulieres *Aleleu* iterare solent cum amicorum funera prosequuntur. Quod a Græcis ad eas dirivatum vero non dissimile ostendit Waræus in Antiquir. Hibernicis *cap.* XII. Atque huc collimasse Esajam existimo *cap.* IX. *comm.* 5. cum *violentiæ prædationis cum tumultu* meminit. Certe arma concutiebant in præliis. Polybius *lib.* I. *Romani quoque* (inquit) *more patrio, armorum strepitum edentes & acclamantes, in confertissimos hostes irruerunt.* Dio *lib.* XXXVI. *Primo omnium ex composito omnes tibicines simul classicum cecinerunt: post & milites & cætera turba clamorem bellicum sustulerunt. Tum alii hastis scuta, alii saxis ærea vasa percusserunt.* Xenophon Cyropæd. *lib.* II. *Græci Pæanem canunt, & in hostes incipiunt pergere; simul universi dum currerent conclamant, quemadmodum Martiæ ululationes fieri consueverunt. Nonnulli ajunt eos etiam scutis ad hastas illisis strepitum edidisse.* Sed quid in re manifesta exempla congerere opus est, adeoque in simpulo fluctus excitare? Attamen illud monuisse non abs erit, simile quid vasorum apud Dionem percussioni habere Gedeonis factum, Hydrias confringendi mandatum dantis militibus suis, ubi res ad manus ventura erat. Judic. VII. 19. 20. ubi clamorem, clangorem tubarum & vasorum percussionem audis. Quod enim armorum vasorumque percussione alias fieri consueverat in bello, Deus leviori negotio perfici, &, vel hoc pacto, hostibus terrorem incuti voluit. Qui plura testimonia exemplaque, qua vetera qua recentiora, desiderat, adeat Gellium *lib.* I. *cap.* XI. Lipsium de Militia *Rom. lib.* IV. *Dial* XII. ubi etiam de armorum leges concussione. Item Camerarium *Horar. Subcis. Cent.* I. *cap.* LXXVIII. variis gentibus id ipsum adscribentem. Valtrinum de Re *Milit. lib.* III. *cap.* V. Marcellum Donatum in *Dilucid.* in Taciti de moribus *German. pag.* mihi 209. & 210. Vegetium *lib.* III. *cap.* XVIII. & in eum Stewechium. Et Mellietum in Discursibus Politicis ad Tacitum *lib.* VIII. Discursu III. Habet sane

fane vox & clamor vim eximiam ad movendos hominum affectus. Cardanus de Subtilit. *lib.* XIV. Omnium, inquit, *affectuum maximi sunt timor & fortitudo: & hos comprimis movent soni*. Nec immerito Imperatores exercitus ex clamore de victoria aut obtinenda aut amittenda judicium faciebant. Hæsitans enim & fracta vox, utpote terroris indicium, victoriam amittendam, alta vero, & clara & non interrupta, victoriam obtinendam augurari jubebat.

Quid autem clamabant? Gedeonis milites ingeminarunt illud, *Gladius Domini & Gedeonis. Jud.* VII. 20. Ambrones gentis suæ nomen iterarunt. Plutarchus in Mario. *Ambrones ait cum pugnam cum Romanis inceptarent, sive quo sese cohortarentur, sive ut hostes terrerent, nomen suum identidem intonasse* Ambrones. Romanos crebro Feri clamasse idem ibidem autor est. Et in Marcello ait nonnullos Jovis Feretrii nomen inde derivasse. Turcæ *Alla egbir*, *Tegbir. Alla Alla Allabu Brebreberi*. Item *Tzaccatzuc*, *beia hui*. Vel *Gaur*, *gaur*, vur vur. Vel etiam *Dabra dabrabu*. Hiberni *Farab*, *farab* suum ingeminare soliti, Waræo teste loco supra adducto; pro quo *Pharro* habet Lipsius de Militia *Rom. lib.* IV. *Dial.* XII.

Brachium pugnantium nudari consuevisse, (3) quo expeditiores essent, colligere est ex *Ezech.* IV. 7. *Ad obsidionem vero Jeruschalaimorum obfirmato faciem tuam cum* Brachio Tuo Nudato. Sic enim pugnantium speciem exhibiturus erat Propheta. Hoc habitu præliantes milites figurantur in columna Trajana. Africanos autem nudatis brachiis similiter prçliari traditur. Simile quid dicere voluisse Festum suspicor, cum ait: *Expapillato*, *brachio exerto; quod fit cum papilla nudatur*. Magis autem brachium ipsum, cum exeritur. Romanorum vero contrariam videre mihi expiscatus consuetudinem ex Tacito Histor. *lib.* V. *Pauci ornati militariter, plerique circum brachia torta veste*. Nisi id in re subita factum verba antecedentia demonstrarent? Quomodo & Livius ab Annibale circumventum Gracchum dextræ paludamentum circumvolvisse memoriæ prodidit.

Regis ipsius in prælio præsentia & conspectus mirum quantum militum animos ad fortitudinem excitat. *Urget præsentia Turni*. Vel regis pueri conspectum animos demissos erexisse & militibus novas addidisse vires non caret exemplo. Nazarius in Panegyrico ad Constantinum *Macedones cum bellum reficerent contra Illyricos, regem suum in cunis ad aciem detulerunt, cum illos ira, hos miseratio, illos signorum cantus, hos pueri vagitus accenderent, mutata est ratio certaminis*. Consimilia tradit Justinus *lib.* VII. *Argæus moderate & cum amore popularium administrato regno, successorem filium Philippum reliquit, qui immatura morte raptus, Europum parvulum admodum instituit hæredem. Sed Macedonibus assidua certamina cum Thraciis & Illyriis fuere; quorum armis, veluti quotidiano exercitio, gloria bellica laudis finitimos terrebant. Igitur Illyrii infantiam regis pupilli contemnentes, bello Macedonas aggrediuntur: qui prælio pulsi, rege suo in cunis prolato, & pone aciem posito, acrius certamen repetivere, tanquam ideo victi fuissent antea, quod bellantibus sibi regis sui auspicia defuissent; futuri vel propterea victores: quod ex superstitione animum vincendi ceperant. Simul & miseratio eos infantis tenebat; quem, si victi forent, captivum de rege facturi videbantur*. Adde Ammianum Marcellinum *lib.* XXVI. *Hostis Valentis, ut ante relatum est, Constantii filiam parvulam cum matre Faustina, & in agminibus, & cum propinquæ acies starent, lectica circumferens secum, ut pro imperiali germine, cui se quoque junctum addebat, pugnarent audentius, iras militum accendebat. Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyriis regem, adhuc infantem, in cunis locavere post aciem, cujus metu, ne traheretur captivus, adversarios fortius oppresserunt*. Huc pertinet factum Fredegundis, infantem regem prælio inferentis, quo sui animosiores se præberent, ut est apud Lemanum a Besoldo laudatum in Dissertatione Philologica de Arte jureque Belli *cap.* VIII. §. 17. Quanto efficacius animum militibus inspirare regis adulti & clementi mitique imperio accepti ac dilecti præsentiam existimandum est? Etsi graves etiam rationes suppetant, cur reges prælio non interesse satius sit? Unde Davidem, regem prudentissimum suadentibus suis ne prælio se immisceret, morem gessisse videmus II. *Sam.* XVIII. 3. 4. & XXI. 17. Generaliter enim ac regulariter Monarcham aut summum Principem se ipsum præliis inferre haud expedit. Sed totam hanc disputationem præclare exsequitur & absolvit Besoldus in modo dicta Dissertatione, cujus verba hic accurate adscribere, jam non vacat.

NO-

NOTÆ IN CAPUT III.

(1) QUod attinet eductionem in bellum, sacerdotes tubis edebant תרועה *sonum fractum Num.* 10. 9. qui ad accendendos militum animos faciebat. Conf. quæ ad *lib.* III. *cap.* VII. diximus: & *Ursini* Analecta part. I. *lib.* I. §. 39. Notandum quoque ante pugnam pæana cecinisse Græcos Marti: post pugnam iterum sed Apollini: ut notat Scholiastes ad librum primum *Thucydidis*: quorum illum *ἐμβατήριον παιᾶνα*, *congressivum pæana* dixit *Plutarchus* in Lycurgo: hunc vero *ἐπινίκιον victorialem* idem in Romulo.

(2) Conferatur *Dougtius* ad locum *Exod.* 32. 17. excurs. 43.

(3) Vide sis, quæ congessit ad hunc ritum sæpius laudatus *Dougtejus* ad locum, quem ex hoc ritu illustrat, *Jes.* 52. 10. Excurs. 152.

C A P U T IV.

De Urbium oppugnatione. *Eam fuisse duplicem. In circumvallatione locum evadendi apud Judæos relictum.* Cuniculus. *Suspicio de locis* Jer. LI. 58. *&* Ps. CXXXVII. 7. *Nec* Amos. VI. 13. Hoorn-wercken. *Eas ipsas munitiones apud Judæos in usu fuisse. Mos dejiciendi saxa lapidesque molares in obsessores. Inde periisse Abimelechum* Jud. IX. 53.

REliquum est ut de Urbium oppugnatione paucis pertractemus. (1) Hæc duplex fuit. Nam aut corona urbem cingebant & invadebant, idque admotis ut plurimum scalis, aut circum vallationem arctabant & ad deditionem impellebant, vel paulatim vi capiebant. De posteriori oppugnandi modo agitur Luc. XIX. 43. *Veniet tempus adversum te, quo circumjicient tibi inimici tui vallum, & circumcingent te, & constringent undique*. Item Ezech. IV. 2. 3. *Et ordinabis adversus eam* (urbem Hierosolymam) *obsidionem, & ædificabis munitiones, & comportabis aggerem & dabis contra eam castra, & pones arietes in gyro. Et tu sume tibi sartaginem ferream, & pones eam murum ferreum inter te & inter civitatem, & obfirmabis faciem tuam ad eam, & erit in obsidionem & circumdabis eam*. Atque ita quidem Gentilibus in more positum fuisse indicatur. At Israelitas jussu divino impulsos unum ex quatuor urbis obsessæ lateribus apertum & liberum reliquisse Rabbini tradunt; ut evadendi fugiendique locus hosti obsesso ne deesset; ut Seldenus pluribus docet *lib.* VI. de jure Natur. & Gentium *cap.* XV.

Cuniculis actis suffossisque muris, urbes capere etiam veteribus non insolens. De iis sic Vegetius *lib.* IV. *cap.* XXIV. *Aliud genus oppugnationis est subterraneum atque secretum, quod Cuniculum vocant: a leporibus* (tertium quoddam leporum genus cuniculum dici scribit Varro lib. III. de Re Rust. cap. XII.) *qui cavernas sub terris fodiunt, ibique conduntur. Adhibita ergo multitudine ad speciem metallorum, in quibus auri argentique venas fossorum rimatur industria, magno labore terra defoditur, cavatoque specu in exitium civitatis, inferna quæritur via. Quæ fraus duplicibus operatur insidiis. Aut enim penetrant urbem, & noctu non sentientibus oppidanis egrediuntur per cuniculum, reseratisque portis, suorum agmen inducunt, hostesque in ipsis domibus perimunt ignorantes: Aut certe cum ad murorum fundamenta pervenerint, suffodiunt eorum maximam partem, &, appositis siccioribus lignis, ruinam muri tumultuario opere suspendunt. Sarmenta insuper jungunt aliaque fomenta flammarum. Tunc præparatis bellatoribus subiter ignis immissisnr, combultisque columnis ligneis atque tabulatis, muro subito corruente, inruptioni aditus reseratur*. Vide etiam Festum in cuniculum. Similes hodie nostri fere cuniculi, nisi quod murorum ruina non depressione in terræ viscera, sed ejaculatione sursum in aerem vi pulveris sulfurei efficitur. Plura de his ad superiorem Vegetii locum Stevvechius. Unum Curtii locum addere libet lib. IX. *Validissimam gentis urbem cuniculo cepit. Barbaris simile monstri visum est, rudibus militarium operum. Quippe in media ferme urbe e terra existebant, nullo suffossi specus ante vestigio facto*. Sed quorsum hæc dices. Quia cuniculo muros suffodiendi morem latere suspicor *Jer.* LI. 58. collato cum Ps. CXXXVII. 7.

Quoties lego illa apud Amos *cap.* VI. comm. 13. *Nonne robore nostro assumsimus nobis cornua*, & simul cogito de armis atque apparatu bellico, adeoque munitionibus *cornua* exponi, non illubenter de illo munitionum genere acceperim, quæ nostrates Hoorn-wercken vocant, ab acutorum angulorum in eo opere prominentia, instar cornuum; eo magis quia cornua armentis sunt pro munimentis; potissimum autem quia Tacitus satis manifeste cornutas illas munitiones Judæis adscribere mihi visus Historiarum *lib.* V. nam de munitione urbis Hierosolymitanæ, dum Titus eam obsidione premebat, agens ait: *Nam duos colles immensum editos claudebant muri per artem obliqui, aut introrsus sinuati: ut latera oppugnantium ad ictus patescerent*. Aliam vero adscribam de hoc loco Joh. Ursini sententiam ex *lib.* I. Analectorum Sacrorum, ut lector utram velit eligat. „ Amos VI. 14. *Numquid non in forti-* „ *tu-*

,, *tudine nostra assumsimus nobis cornua?*
,, Gloriatio est Ephraimitarum, vel De-
,, cem Tribuum. Jactant superbi de do-
,, mo Josephi principes robur & poten-
,, tiam, qua regia dignitate macti, fa-
,, cilemque hostium victoriam non se-
,, mel nacti sint. Veni, vidi, vici! Ni-
,, hil hic Deus! sine cujus numine ni-
,, hil tamen editur ἀξιάκουστον ut *ait Cy-*
,, *rill. h. l.* Quanto aliter pii? *In te*
,, *ventilabimus inimicos nostros Cornu!*
,, Psal. XLIII. *6.* ibid. Ergo *cornua* apud
,, Amosum vel divitias exponunt, *ut*
,, *Chald.* vel regnum, vel victoriam
,, &c. In quem postremum sensum qua-
,, drat illud Ovidianum.

,, *Vicimus & Domitum pedibus cal-*
,, *camus Amorem:*
,, *Venerunt capiti Cornua sera meo.*

,, l. 3. Amor. Eleg. 10. Ego observo
,, 1. Prophetam *cornua* dicere numero
,, duali *karnaim*, q. duo depingat. 2.
,, Fortitudinem & robur, quæ alias cor-
,, nua dicuntur usu sacro passim, a Cor-
,, nibus hic distinguere, *ut causam me-*
,, *diam ab effectu.* 3. *Metaphoram* pecu-
,, liari ratione, qua de familia Josephi
,, Ephraimitica, penes quam Decem
,, Tribuum Regnum erat, sermo fit,
,, *petitam*, ex Oraculo Mosaico, in quo
,, Josephus Primogenii *Tauri decorem*
,, *& Reem id est Rhinocerotis cornua ha-*
,, *bere laudatur*, Deut. XXXIII. 17. Jam.
,, 4. Usitatum esse, ut Prophetæ *ad in-*
,, *signia Regum Gentiumque* alludant,
,, præsuppono, de quo quædam dixi in
,, Joelis *cap.* II. v. 3. Unde concludo
,, 5. ut *ad Leonem*, qui Tribus Judæ
,, Insigne fuit, Prophetæ sæpe, sic Amo-
,, sum *ad cornua Tauri*, aut forte, *Mo-*
,, *nocerotem* Ephraimiticæ Tribus Insi-
,, gne alludere. Nec dubium mihi, quin
,, & in Galea Regum ejus Tribus cor-
,, nua fuerint, ferro aut ære laborata,
,, ut Zachar. 1. 18. Qua de causa *6.*
,, Sedecias Filius Chanaana, Pseudopro-
,, phetes, & ut apparet reliquorum in
,, isto regno Alpha, *ferrea duo cornua*
,, capiti suo imposuit, Regis sui, cui
,, assentabatur, insignia manifeste expri-
,, mens, 2. *Paral.* XVII. & 1. Regum
,, XXII. Acedit 7. quod observavit Lip-
,, sius, *ubi num. præced.* a galeis earum-
,, que λόφοις multifariis ortas esse *pictu-*
,, *ratas in clypeis galeas, in quibus cri-*
,, *stas, cornua* & alia id genus visere est.
,, Unde non improbabile, Reges de
,, Ephraimitica Tribu in Clypeis, in
,, vexillis, & alibi pro insignibus ha-
,, buisse picta vel Capita Tauri Cornu-
,, ti, vel Monocerotis, cum cornuto
,, naso: & in capitibus gestasse galeas
,, ad eandem figuram. Denique 8. illu-
,, stro ex historia profana. Eccam!

,, Ita ab Arabibus nomine proprio
,, dicitur *Dulcarnaim*, & nomine com-
,, posito, *Du Iscender*. quasi dicas,
,, Alexander ille δικέρατος. Cur ita? Va-
,, rias etymologias ex Arabibus, Græ-
,, cis, Latinisque scriptoribus exponit
,, *Hottingerus Historiæ Orient. l. 1. cap.*
,, III. *pag.* 73. Sed inter ceteras vero
,, proxima & ad rem nostram est, quam
,, insinuat *Beidavi Alcorani Interpres.*
,, Quia habuit duo cornua, id est, duos
,, cirrhos, aut *quod ejus corona* (quid si
,, galea potius?) *fuerit bicornis.* Consen-
,, tit quod *Ephippus Olynthius* de Ale-
,, xandri & Hephæstionis obitu narrat:
,, *Sæpe Alexandrum in conviviis purpu-*
,, *ram Hammonis & cornua indutum fuis-*
,, *se.* Et Clemens Alexand. in Protrepr.
,, *Volebat*, inquit, *Iovis Hammonis Fi-*
,, *lius haberi, atque ideo κερασφόρος ἀνα-*
,, *πλάττεσθαι πρὸς τῶν ἀγαλματοποιῶν. Cor-*
,, *niger fingi a Statuariis, humanum de-*
,, *cus opprobio afficiens cornu*, quod nem-
,, pe bestias potius decet, *p. Græcæ Edit.*
,, *16.* Habes & rem, & rei causam.
,, Sed unum torquet adhuc: *Hammon*
,, *cum cornibus jam fingitur & formatur*
,, *arietinis*, ait Arnobius *lib.* VI. & vul-
,, gatum est. At *Cornua Hircina* gestas-
,, se pro insignibus Alexandrum credibi-
,, lius. Quia Pyrrhus Epirotarum Rex,
,, qui armis & manu dicitur represen-
,, tasse Alexandrum, apud *Plutarch. in*
,, *vita Pyrrhi*, cristas insignes & *cornua*
,, *Hircina* in Casside gestavit, *Idem ibid.*
,, Unde & *Hirco Caprarum* Alexander
,, præfiguratus, allusumque ad hæc ejus
,, insignia. Dan. VIII. 5. & 21. ubi
,, *aries bicornis* Persarum Regis Typus,
,, qui *aureum capitis arietini figmentum,*
,, *interstinctum lapillis, pro diademate ge-*
,, *stare solitus*, Ammian. Marcell. lib.
,, XIX. *Persarum Reges* ait Petrus Ra-
,, vennas Chrysologus serm. 120. *nunc*
,, *subjecta pedibus suis Sphæra*, ut polum
,, (lego: *polorum*) *se calcare vices men-*
,, *tiantur, nunc radiato capite, ne sint*
,, *homines, Solis resident in figura: nunc*
,, *impositis sibi cornibus, quasi viros se*
,, *esse doleant, effœminantur in Lunam:*
,, *nunc varias velut siderum sumunt for-*
,, *mas, ut hominis perdant figuram, &*
,, *nihil supernæ claritatis acquirant, &c.*
,, Ubi obiter nota: ut Alexander, quo
,, se Jovis Hammonis mentiretur filium,
,, arietina vel hircina fronte præferebat
,, cornua; sic Persarum Reges, *qui se*
,, *Solis & Lunæ fratres scribebant*, nunc

,, ca-

„ caput radiatum forte arietinis corni-„ qualia Soli appicta, nunc tauriforme „ gestabant. Adde his *Castores*, quorum „ capita *Cassides aratæ stellarum apicibus* „ *insignes contegebant*. Apul. x. Meta-„ morph. sub fin. Thraces in galeis ha-„ bebant æratis *aures & cornua bovis cor-„ nupetæ*, Herodot. *lib.* VII. Ægyptii quo-„ que Reges pro insignibus Leonis, Tau-„ rive, aut Draconis imaginem, quin „ & ignem arboremve in capite fere-„ bant, *Diodorrus Sic. lib.* II. *cap.* II. *Quo* „ *allusum Ezech. cap.* XXXI. *&* XXXII. „ *videri potest*.

Milites præsidiarii civesque urbis obsessæ, ubi hostis impetum in eo faciebat & muro mœnibusque subibat, lapides molares desuper in eum jaciebant. Magnas autem adeo fuisse molas, quales hodie passim apud nos ventorum aquatumve opera agitantur molendo tritico, nemo nisi προβατογνώμων crediderit. Nam quæ manus, immo qui vectes desubito eos movisset ac deturbasset? Ergo veteribus molas manuarias fuisse domatim & a servis circumvolutas tenendum, quarum lapides, an & ipsæ molæ? in re subita devolvebantur in subeuntes hostes. Talis lapidis fragmento periisse existimo Abimelecum turri subeuntem *Judic.* IV. 53. *Et ecce una mulier fragmen molæ desuper jaciens, illisit capiti Abimelech, & confregit cerebrum ejus*. Imitati hoc deinceps aliæ gentes. Ammianus expresse *lib.* XX. *Dolia desuper cadebant, Molæ & columnarum fregmenta*. Alii saxorum & lapidum meminere. Tacitus *Annal. lib.* IV. *Miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles volvere*. Dion Cassius *lib.* LVI. de Tiberio, post Imperatore, in Dalmatia res gerente & urbem in rupe sitam assidente, agens, refert a Dalmatis lapides multos manu devolutos, nec non currus & dolia lapidibus petrisque referta. Ipse itidem Ammianus *lib.* XXXI. *Nonnulli scalas vehendo ascensusque innumeros ex omni latere parantes, sub oneribus ipsis obruebantur, protrusis per pronum saxis, & columnarum fragmentis, & cylindris*.

De calceo aut chirotheca in urbem obsessam conjecta, ne actum agamus, videsis quæ supra *lib.* I. *cap.* I. observavimus.

NOTÆ IN CAPUT IV.

(1) Omisit auctor ritum evocandi Deos tutelares, ut facilius ablata tutela urbem occuparent; quem vide expositum apud *Dougtejum* excurs. 87.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

De Disiplina Militari. Non licuisse militi aliis negotiis se immiscere: Duci in omnibus obediendum. Stipendio militem debuisse esse contentum Cœnatica *probibita. Castra Israelitarum ab excrementis humanis pura servata*. Florica. Παόσαλον σιδηρῶν. *Essenorum mos. Humanum stercus, præ alio fœtidum. Mira Constitutio Ecclesiastica. Stercus idolis oblatum*. Di stercorei *quid* Lev. XXVI. 30. Deut. XXIX. 17. *Mundities castrorum Romanorum. Superstitiosæ Judæorum observationes circa excretionem harum sordium. Spartanorum consuetudo. Moris patrii magna atque miranda vis. Ea ostensa in moribus miris Garsarum & Angolensium*.

Disciplinam, ut alibi, ita in militia summopere necessariam, inque ea rei Militaris cardinem versari, & inde exercitus, imo regni ac Reipublicæ totius, salutem atque incolumitatem sitam viri prudentes & harum rerum gnari pro comperto habent. Inter hos Camerarius Horarum *Subcis. Cent.* II. *cap.* XXII. mihi nominandus, qui Romanos, hinc dilaudat, Josepho adstipulante de Bello Judaico *lib.* III. *cap.* III. & sacri Vatis Esaiæ verba illa his applicat ex *cap.* V. sub finem: *Ecce festinus velociter veniet; non est deficiens neque laborans, non dormitabit neque dormiet, neque solvetur cingulum renum ejus, nec rumpetur corrigia calceamenti ejus. Sagittæ ejus acutæ, & omnes arcus ejus extenti. Ungulæ equorum ejus, ut silex &c. Rugitus ejus* (clamorem & ululatum militarem intellige) *ut leonis, rugiet ut catuli leonum: & frendet, & tenebit prædam*. Ubi expeditum semperque, secundum Militarem Disciplinam, paratum militem describi clarum est, sive Romanus sive Babylonius intelligendus sit.

Postulabat autem hæc Disciplina, ut miles, cœteris rebus ac negotiis relictis, uni militiæ se daret. Quo respexit Apostolus II. *Tim.* II. 4. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμ-

ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ. Certe Duci suo tam stricte obedire tenebatur, ut nihil præter ejus sententiam agere liceret impune. Justiniani Lex Militaris vigesima septima legi meretur: Ἐάν τις ἐν πολέμῳ πρᾶγμα ἀπηγορευμένον αὐτῷ παρὰ γνώμην τοῦ οἰκείου ἄρχοντος ποιήσῃ, ἢ τὰ ἐνταλθέντα αὐτῷ παρ' αὐτοῦ μὴ πληρώσῃ, ἐσχάτως τιμωρεῖται, εἰ καὶ καλῶς τὸ πρᾶγμα διάκειτο. *Qui in bello rem sibi probibitam contra sententiam proprii ducis fecerit, aut ab ipso mandata non adimpleverit, extremo supplicio afficitur, etiamsi res bene cesserit.* Cujus strictæ disciplinæ exempla in Romana historia atque alibi non deesse constat. Sed alia ex iisdem Legibus huc magis facientia adscibo. *Leges* VI. VII. *&* VIII. sic ajunt: Οἱ στρατιῶται οὔτε διοικηταί, οὔτε μισθωταί, οὔτε ἐγγυηταὶ ἀλλοτρίων πραγμάτων γίγνονται. Οἱ στρατιῶται μήτε γεωργίαις ἀποσχολείσθωσαν, ἢ ἐμπορείαις, μήτε πολιτικὴν φροντίδα εἰς ἑαυτοὺς λαμβανέτωσαν, ἢ τῆς στρατείας καὶ τῶν στρατιωτικῶν προνομιῶν ἐκβάλλονται. Ὁ στρατιώτης, ἔνθα στρατεύεται, οὐκ ἀγοράζει χωρίον, εἰ μὴ πατρῷον παρὰ τοῦ δημοσίου. *Milites neque procuratores, neque conductores, neque fidejussores vel mandatores alienarum rerum fiunt. Milites agriculturæ aut mercaturæ studio non occupantur, nec ullius civilis rei curam in se recipiunt: alioqui militia ejiciuntor, omni simul militari privilegio carituri. Milites probibentur prædia comparare in his provinciis, in quibus militiam exercent, præterquam si paterna eorum fiscus distrabat.* Cassiodorus Variar. *lib.* II. *cap.* XXXI. *Publicis debent insudare, qui nomen dedere militiæ.* Vegetium audire etiam lubet *lib.* II. *cap.* XIX. *Incongruum videbatur, Imperatoris militem, qui veste & annona publica pascebatur, utilitatibus vacare privatis.* Ad quæ verba Stewechius leges aliquas huc spectantes adducit. Mihi enim digitum duntaxat ad multa intendisse suffecerit. Itaque stipendio suo militem contentum esse oportuit (1). Idque eum monuit prudenter Johannes Baptista *Luc.* III. 14. Cum itaque *cœnatica* (novo vocabulo rem novam exprimente) excogitassent milites tempore Valentiniani Imperatoris, pro cœna nempe provinciales expilantes, collapsam disciplinam restituerunt Constitutione sua Imp. Valentinianus & Valens ad Victorem, Magistrum militum. *Cœnaticorum*, inquiunt, *nomine milites & super his stantes, nihil penitus a provincialibus accipere audeant. Sciant enim milites, quod oportet eos commoda sua (quæ in annonarum perceptione adipiscuntur) accipientes, extrinsecus detrimentis provinciales non afficere.*

Pura & honesta populi sui castra Deus esse voluit. Unde sordes procul amotæ (2) *Deut.* XXIII. 12. 13. 14. *Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris ad requisita naturæ, gerens paxillum in balteo. Cumque sederis, fodies per circuitum, & egesta humo operies quo relevatus es. (Dominus enim Deus tuus ambulat in medio castrorum, ut eruat te, & tradat tibi inimicos tuos) Et sint castra tua sancta, & nihil in eis appareat fœditatis, ne derelinquat te.* Certe forica non nemini dictus videtur locus, in quem alvi excrementa excernuntur, quia foris esse solet. Paxillum autem, ad fossionem adhibendum, Epiphanius *Hæres.* LXXVII. πάσσαλον σιδηροῦν, *paxillum ferreum* vocat; neque enim ligno satis commode foditur. Et quidem similia in quotidiana vita & extra militiam ab Essenis observata fuisse Josephus de Bello Judaico *lib.* II. *cap.* VII. *Aliis autem diebus fodientes foveam, uno pede altam,* σκαλίδι, *hoc est, illa dolabella, quam tradi nuper accedentibus diximus, demissa veste sese diligentissime contegentes, ne scilicet splendori divino injuriam faciant, in eadem fovea ab onere ventris levantur, ac deinceps terram, quam effoderant, reducunt. Idque ipsum faciunt in locis secretissimis. Et, cum naturalis sit ista purgatio, nihilominus tamen solenne habent, ut, quasi ab immunditia, diluantur.* Ab excrementis enim humanis legalis fiebat pollutio *Ezech.* IV. 12. 14. Imo naturalis ratio ab iis abhorrens, tactionem, visionem, nedum gustationem eorum prohibet. Certe plus quam plerorumque aliorum animalium simus fœtet stercus humanum. Rationem reddit Alex. Aprodisius *Problem.* XXVII. quod homo vario humidoque cibo magis utatur eoque plus satis per intemperantiam ingesto minusque cæteris animalibus se exerceat, a calore denique minus sit instructus. Adeo ut satis digeri ac concoqui nequiens putrescat magis, atque inde gravior fœtor generetur. Ut satis mirari nequeam opus aliquando fuisse Ecclesiastica Constitutione, quæ comestionem stercorum prohiberet. Exstat autem talis in Burchardi *Decret.* *lib.* XIX. *cap.* LXXXIV. ex Pœnitentiali Bedæ desumta. *Qui comedit scabiem, aut vermiculos, qui pediculi dicuntur, vel urinam bibit, sive stercora comedit: si infantes sive vel pueri, vapulent: si virili ætate viginti dies pœniteant: & utrique cum impositione manus Episcopi sanentur.* Quale & illud est, quod nonnullos eo dementiæ prolapsos constat ut Diis suis stercore humano litarint? Quod R. Salomon Iarchi ad *Num.* XXV. 3. his verbis indi-

cat,

cat, de Beel-Phegor agens: *Distendebant coram eo foramen podicis, & stercus offerebant, & hic erat cultus ejus.* Eapropter etiam falsos Deo *stercoreos* & *stercora* Sacra pagina nominavit Lev. xxvi. 30. *Deut.* xxix. 17. atque alibi. Etsi enim idola per contemtum sic appellata esse plerique teneant, nil tamen vetat quo minus idololatrum fœdus puridusque iste mos nomenclaturæ istius quoque sit ratio. Lipsius cum Polybii (in quem commentatur) verba produxisset *lib.* v. de *Mil Rom. dial.* viii. quibus Romanorum in castris munditiam describit, utpote Principiorum locum indies aspergentium, si pulvis, & verrentium, si lutum eum fœdaret; etiam stercora humana interdiu extra vallum amota, & illuc procurrendum illis fuisse, quos natura ad eorum egestionem urgeret, conjicit, sed conjicit tantum, quippe enim nullum hujus rei ex antiquitate adducit testem. Adhæc aliam addit conjecturam. „ Quid si etiam, inquiens, ut Turcas hodie audio, „ in fossis quibusdam hæc excreverint, „ iisque terra repletis, alias subinde novas foderint? Id potuit, & Turcæ majoribus tabernaculis tentoriola quædam „ conjuncta habent cum his scrobibus: „ quæ tentoriola scilicet crebro mutant. „ Pudet fere referre anxias & superstitiosas Judæorum circa excretionem hanc observationes ex R. Jacob. Ben Aser a Wilh. Schichardo in de jure Hebræorum productas. *Sedens attendas ut facies dirigatur in Austrum, & posteriora in Septentriones, aut contra: minime vero ad Ortum (quo respiciant orantes) vel ad occasum. Idque cumprimis observandum in patente loco. At in latrinis adeum nihil opus est sollicita corporis dispositione. Sit & in campo juxta sepem subtilis electio locum non habet. In valle tantum elongetur ab hominibus, ne quis ejus nuditatem conspiciat. Non cogat seipsum ultra posse, nec abstergat manu dextra* (qua liber legis tenetur & sacra scribuntur) *sed sinistra. Nec adhibeat testam, propter veneficia, nec aridum gramen, nec fasciculum quo alius ante usus. Summa severenter se gerat nocte perinde ac interdiu. Urinam non reddat stando, ne guttulæ ad pedes resuleant; nisi forte locus sit editior, unde in vallem mejat &c.* En Ethicam Judaicam. Aliter de Spartanis Xenophon: *Eos qui ad necessaria secedunt non oportet mirari, quod haud longius ob aliis aut ab armis suis recedunt, quam quod satis sit ne nares offendant. Hoc enim securitatis causa faciant.* Nempe suum cuique pulchrum, & quod patrio more receptum est, præ cæteris conveniens atque decorum videtur. Magis miror Garsarum consuetudinem, de quibus Leo in Africæ descriptione narrat, quod edentes aut bibentes ab aliis conspici nolint, sed nigro linteo, quod gestant, simulatque buccellam aut haustum sumserunt, os continuo vultumque velent. Ludovicus Guyonius Variarum *Lect. Tom.* ii. *lib.* i. *cap.* ix. Parisiis a se visum Garsam memorat, quem Legatus Portugalliæ secum in Galliam duxerat, quique pertinaciter hunc patrium morem servabat, etsi jam decem annis a patria abfuisset, & Christianismum esset amplexus. Quoties enim esurus esset, in angulum aliquem se abdebat & mantili os obnubebat. Quinimo, ubi mensæ palam prandentium aut cœnantium adsisteret, nausea ei inde oboriebatur, quippe non sustinens edentes videre. Unde eum Legatus, non ad cyathos, sed stabularium suum esse jubebat. Sed ex hoc diverticulo redibo in viam, ubi illud addidero, Angolæ rege bibituro campanam pulsari, ut, ea audita, omnes in faciem procumbant. Ubi bibit, iterum pulsari campanam, & tunc surgere eos qui procubuerant. Ita enim more constitutum, ne bibentem Regem videant subditi. Etenim videntes illud capite plecti solent.

NOTÆ IN CAPUT I.

(1) Abstinentiam a furtis in bono milite requiri, nec animum prædæ & divitiarum avidum laudari, ostendit *Naudæus* de studio militari *pag.* 354. & seq.

(2) Vide ad *Onesandri* Strategicon, quæ ex *Artemidoro* notavit *Rigaltius*. *p.* 32.

CAPUT II.

De Exercitiis Militum. Et speciatim de venatione. De Benaja facto ii. Sam. xxiii. 20. *conjectura.* Cursu. *Viri strenui in Sacra Scriptura inde dilaudati. Prælio imaginario.* Belli simulacrum. Ludus. *Eo nomine Abnerum* ii. Sam. ii. 14. *cruentam juvenum quorundam pugnam haud bene appellasse.* Disco. *Qualis is fuerit, & quæ in illo exercitatio. Videri allusum* Zach. xii. 3. *Nec non fabula Judaica de rege Og. Mos vires experiendi in sublatione grandium saxorum. Quia illorum jactu hostes opprimere antiquitus consuetudo fuit.*

Merito Vegetius subinde exercitationem quotidianam & perpetem militibus commendat, sine qua nihil præcla-

clari parrabit exercitus. Unde illud Claudiani *lib.* IV. de Consulatu Honorii:

> —— *Si bella tonant, prius agmina duris*
> *Exercere studiis, & saevo praestrue Marti.*
> *Non brumae requies, non hybernacula segnes*
> *Enervent torpore manus.*

Venationem (1) veluti militiae rudimentum, cultam ab iis putat Menochius, quorum animus in bellum propendebat, Davide nimirum I. *Sam.* XVII. 34. leonem & ursum venante, nec non Samsone *Jud.* XV. 4. ut & Benaja leonem *in media cisterna* percutiente. II. *Sam.* XXIII. 20. Quod quo astu quo robore venatorio patratum videtur. Nam, more hodierno, videtur per *cisternam* indicari deceptio ejusmodi ferarum, qua effossus puteus tegitur levibus virgultis & stramine vel freno, ut supergrediens fera in eum incidens capiatur. In talem ergo cisternam aut lacum Benajas sponte ingressus leonem peremit. Paulo aliter rem narrat Josephus: *Cum ningeret, leo in quendam puteum lapsus est, cujus os, quod angustum esset, videbat brevi fore ut id nivibus oppleretur, atque ideo, deplorato exitu & salute, rugire coepit. Bendias autem forte fortuna illac iter faciens, occurrit ad rugitum bestiae, & cum descendisset in puteum, repugnantem ictu baculi, quem gerebat, exanimavit.*

Cursu insuper sese exercuisse milites (2) conjicio ex Threno Davidis Encomiastico II. *Sam.* I. ubi Saulem & Jonathanem laudibus efferens, tanquam viros bellicosos & strenuos, *com.* 23. dicit inter alia fuisse eos *leviores aquilis*, hoc est, celeri cursu cum aquilis certasse. II. *Sam.* II. 18. Hazael filius Zerujae, sororis Davidis, dicitur *celer pedibus suis, ut caprearum aliqua*. Idemque de aliis affirmatur I. *Chron.* XII. 8. 9. &c. Nam si viri strenui & militares laudantur ab agilitate & peritia currendi, utique vero simillimum est, eosdem, exercitatione assidua, etiam extra belli aleam, hanc sibi comparasse. Certe graves autores hujus exercitationis necessitatem atque usum commendarunt. Unus nunc sufficiet. Vegetius *lib.* I. *cap.* IV. *Deinde militaris alacritas saltus & cursus ante tentandus est quam corpus aetate pigrescat. Velocitas enim est, quae, percepto exercitio, strenuum efficit bellatorem.* Vide ibidem *cap.* IX. Et *lib.* II. *cap.* XXIII. *Gradu pleno ambulare vel currere, etiam armatos cum sarcinis suis, frequentissime convenit.*

Etiam exercitatio militum fuit in campo concurrere in speciem praelii. Quod *belli simulacrum* (3) appellari consuevit.

Virgilius *lib.* V. Eneid.

> —— *bellique cient simulacra sub armis*

Lucretius *lib.* II.

> —— *belli simulacra cientes.*

Statius *lib.* II. Achilli

> —— *simulacraque pugnae*
> *Excipere immissos curvato umbone molares.*

Claudianus de IV. Honorii Consulatu:

> *Cum vectaris equo, simulacraque Martia ludis,*
> *Quis molles sinuare fugas, quis tendere contum*
> *Acrior? aut subitos melior flexisse recursus?*

Manilius *lib.* V.

> *Sunt quibus & simulacra placent & ludus in armis.*

Ludus merito vocatur duobus posterioribus Poetis haec exercitatio, quia pugna erat ludicra & incruenta. Unde & fugas in ea simulatas *molles* dixit Claudianus. Nam *fugam* Poetae vocant cursum motumque quemvis impetuosum ac praecipitem, etsi non ex timore ortum. Hunc enim a viro Principe simulari inconveniens foret. Non bene itaque Abnerus pugnam viginti & quatuor juvenum cruentam, in qua omnes pariter confossi sunt *ludum* nominavit II. *Sam.* II. 14. *Surgant* inquiens *pueri* (viri juvenes e militibus) *& ludant coram nobis*, cruenti animi in eo manifestus, ut pote qui tot militum necem pro ludo habuit. Attamen illud inde elicere posse mihi videor, ludum aliquem militarem sive exercitationem tunc etiam in usu fuisse, qua veri belli exhiberetur imago.

An Disco exercerentur Hebraei disputans Menochius erudite rem explicat & quidem potissimum ex Hieronimo in Zachariae *cap.* XII. „ Respondeo, inquiens, „ discum rotundam quandam molem fuisse, saxeam, plumbeam, vel ferream, „ cujus jactu invenes inter se certabant,

„ isque

„ isque victor erat, qui aut altius in
„ sublime, aut longius in jactu ultra
„ designatum spatium projecisset. De
„ disco Martialis *lib.* xiv. epigrammate,
„ seu disticho 164. sic scribit:

„ *Splendida cum volitent spartani pondera disci,*
„ *Este procul pueri: sit semel ille nocens.*

„ Ne scilicet id vobis accidat quod Hia-
„ cyntho accidisse narrant poetæ, qui
„ disci ab Apolline jacti pondere in ca-
„ put ejus delati oppressus est. Vetus
„ est admodum disci exercitatio milita-
„ ris, & illius meminit Homerus Iliad.
„ libro secundo, cum ait:

—— „ λαοὶ δὲ παρὰ ῥηγμῖνι θα-
„ λάσσης
„ Δίσκοισι τέρποντο, καὶ αἰγανέῃσιν ἱέν-
„ τες.

—— „ *Vulgus autem*, militum sci-
„ licet, *in litore maris*
„ *Discis jaciendis, & hastis oblecta-*
„ *bantur.*

„ Volunt autem discum fuisse ut pluri-
„ mum lapidem rotundum in medio per-
„ foratum, annexo funiculo, quo projice-
„ retur: ut ex quodam Homeri ejusdem
„ loco colligi putat autor thesauri lin-
„ guæ Græcæ verbo Δίσκος. Apud He-
„ bræos aut disci usum fuisse mihi per-
„ suadeo, aut similem aliquam exercita-
„ tionem, nam Zachariæ capite duode-
„ cimo, hæc habemus: *In die illa po-*
„ *nam Jerusalem lapidem oneris cunctis*
„ *populis*, quem locum cum sancto Hie-
„ ronymo explicantes Remigius, Ruper-
„ tus, Strabus, Palacius, Ribera, &
„ alii, docent morem fuisse in Judæa
„ veterem, qui tempore sancti Hierony-
„ mi adhuc servabatur, ut in viculis,
„ oppidis, & castellis rotundi lapides pon-
„ deris gravissimi ponerentur, ad quos
„ juvenes exercere se soliti essent, & eos
„ pro veritate virium sublevare, alii us-
„ que ad genua, alii ad umbilicum, alii
„ ad humeros & caput, nonnulli super
„ verticem rectis junctisque manibus ma-
„ gnitudinem virium demonstrantes. Ad-
„ dit etiam sanctus Hieronymus Græco-
„ rum morem similem fuisse, nam se in
„ arce Atheniensium juxta simulacrum
„ Minervæ vidisse sphæram æneam gra-
„ vissimi ponderis, quam ipse pro imbe-
„ cillitate corpusculi movere vix potue-
„ rit. Cum autem quæreret, quidnam
„ sibi id vellet? responsum ab urbis ejus
„ cultoribus athletarum in illa massa for-
„ titudinem probari, nec prius ad ago-
„ nem quemquam descendere, quam ex
„ levatione ponderis sciatur, quis cui de-
„ beat comparari. Sensum itaque loci
„ Zachariæ esse, positurum se Jerusalem
„ ut lapidem hujusmodi, gentibus suble-
„ vandum, in quo quid quæque gens vi-
„ rium habeat periculum fiat. Nam unam-
„ quamque quod possit damni daturam,
„ sed non impune; plus enim noxæ no-
„ cendo accepturam. Porro quam ingen-
„ tes, & quanti ponderis essent Græco-
„ rum disci indicat Homerus, qui Achil-
„ lem ita loquentem facit, cum de eo
„ loquitur, qui in disci ludo ipsum di-
„ scum fuisset lucratus, Iliad. lib. vige-
„ simo tertio.

„ Ἕξει μιν, καὶ πέντε περιπλομένους
„ ἐνιαυτοὺς
„ Χρεώμενος. οὐ μὲν γάρ οἱ ἀτεμβόμε-
„ νός γε σιδήρου
„ Ποιμὴν, οὐδ᾽ ἀροτὴρ εἶσ᾽ ἐς πόλιν, ἀλ-
„ λὰ παρέξει.

„ *Habebit illum, & ferrum, cum il-*
„ *lo indigueris, petens ex disco*
„ *Tantum habebit, quantum optarit*
„ *pastor, vel arator*
„ *Nec opus habebit ire emtum in*
„ *urbem, sed aliis præbere poterit.*

Videntur mihi ad hujusmodi lapidem respexisse Rabbini in fabula, quam narrant de Og rege in Basan. Tradunt enim hunc regem quodam lapide longitudinis trium Milliarium Israelitarum castra, quæ tria milliaria excedebant, opprimere voluisse, quem lapidem cum capiti suo imponeret, ut eo omnes Israelitas unico jactu deleret, ecce ab adventante formica lapis iste perforatur, ut gigantis quasi collum cingeret, a quo cum sese liberare conaretur, utrinque dentes ita ex ore ejus excreverunt, ut eum dejicere & sese expedire non amplius posset. Hujus autem gigantis magnitudinem ut explicent, addunt, quod Moyses longitudinis decem ulnarum cum esset, securim etiam decem ulnarum apprehenderit, & in altum decem ulnas prosiliens, & Og, regem in Basan percutere volens, tantum talos ejus tetigerit. Tantæ enim erat proceritatis iste rex. Nempe lapidum jactu hostes opprimere olim solebant, ideoque tyrones aliique magnis lapidibus saxisque tollendis ac projiciendis se exercebant.

Virgil. *lib.* ix.

Certabant Troes contra defendere saxis.

Idem

Idem *lib.* x.

Hi jaculis, illi certant defendere saxis.

Rursus *lib.* I.

Jamque faces & saxa volant.

Et *lib.* II.

—— nec saxa nec ullum
Telorum interea cessat genus.

Abimelechum subeuntem etiam parte, lapidis molaris e turri jactu, vulneratum & occisum a femina *Jud.* IX. 53. iterum hoc loco memorare juvat: Et in joculari Batrachomyomachia rana murem.

Τρωγλοδύτην πέτρῳ μυλοειδεῖ τρῶσεν ἐπιφθάς.

Quæ idcirco recenseo, ut necessitatem ostendam exercendorum juvenum disci aut saxorum magnorum elevatione & jactatione, quo ad bellum armaque usurpanda præpararentur probe.

NOTÆ IN CAPUT II.

(1) Confer quæ *Naudeus* in Syntagmate de studio militari tradit. *pag.* 184.
(2) Confer eundem *Naudeum lib. cit. pag.* 167.
(3) Ut enim Schiamachias seu pugnas umbratiles adhibuerint veteres, docet nos idem *Naudeus pag.* 201.

CAPUT III.

De Tentoriis. *Eorum materia.* Sub pellibus Heberi. *Mos Israelitarum; ut & pastorum.* Σκηνάς. Σκηνῶν. Καταλύεσθαι & ἀποτίθεσθαι. Tendere. Esajas *non uno loco, & imprimis* Esdras *illustratus. Quid* clavus *tabernaculi* Jud. IV. 21. *In tapetibus aut pellibus substratis dormitum. Inde obiter illustratus locus* II. Sam. XVII. 27. *&c.* Καταδαρθάνειν. *Elucidatus* Amos II. 8. De vigiliis. *Dormientibus arma in numero. Qualis scyphus aquæ juxta cubile Saulis* I. Sam. XXVI. 7. *&c. Vigiliæ quatuor. Aliis tres. Media* iniqua *dicta. In una vigilia quatuor vigiles.* Act. XII. 4. *Signa ab excubitoribus data per ignes.* Φρυκτοὶ *Fumus inter signa interdiu. Hinc explicatus* Jer. VI. I.

Milites Tentoria figebant, in quibus dormire & ab aeris intemperie tuti quiescere poterant. Horum mentio *Judic.* VII. 13. II. *Sam.* XI. I. II. *Reg.* VII. 7. *Ezech.* XXV. 4. *Dan.* XI. 45. & alibi. Fiebant ea passim ex corio & pellibus variorum animalium. (1) Festus: *Adtubernalis, habitator continuæ taberna, quod genus domicilii antiquissimum Romanis fuisse testimonio sunt exteræ gentes, quæ adhuc tabulatis habitant ædificiis. Unde etiam tecta castrensia, quamvis pellibus contegantur, tabernacula tamen dicuntur.* Josephus de Romanis etiam agens τὰς δέῤῥεις ὡς ὑποσκηνίων memorat. In Epistola Valeriana apud Trebellium est, *Tribuno Claudio pellium tentoriarum decurias triginta dabis.* Livius lib. v. *Militem Romanum in opere & labore, nivibus pruinisque obrutum, sub pellibus durare.* Tacitus Annalium *lib.* XIII. *Retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hyeme sæva, adeo ut obducta glacie nisi effossa humus tentoriis locum non præberet.* Et lib. XIV. *Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda.* Ammianus lib. XIX. *Sub pellibus exercitu diffuso, per Istri fluminis margines Barbaros observabit.* Cæsar de Bello Afrio. *Attenuati illi, oppido perquam pauci sub pellibus acquiescebant.* Et Curtius *lib.* III. de Alexandro: *Pellibus sæpe tabernaculi allevatis, ut conspiceret hostium ignes. Ubi sub pellibus* idem quod sub tentoriis. Huic fini tributum Frisiis extortum idem scribit fuisse coria boum. *Tributum*, inquit, *iis Drusus modicum jusserat pro angustia rerum, ut in usus castrenses coria boum penderent.* Valerius lib. II. cap. VII. *Decreverunt ut ex iis, qui equo meruerant, peditum numero militarent; qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur, neve quis eorum intra castra tenderet, neve locum extra assignatum vallo aut fossa cingeret, neve tentorium ex pellibus haberet.* Manavit hic mos ab Hebræis, quibus Deus mandavit ut in Tabernaculo ei fabricando & erigendo, tegimen facerent *ex pellibus arietum rubicatis &c.* Exod. XXVI. 14. Unde vero simillimum judico Israelitas sua quoque tentoria e corio pellibusque adornasse. Quippe enim pastores agere assuetos tentoria sua extendisse, eaque ex pellibus, utpote materia maxime parabili, composuisse quis ambigat. Idque ad militarem vitam ab iis postmodum etiam translatum magis dubium non est. Pastores autem tentoria ac tabernacula sua habuisse firmant loca II. *Chron.* XIV. 15. *Gen.* XXV. 27. *Cant.* I. 8. Et ad ea alluditur *Jer.* VI. 3. Quinimo ipse Abrahamus non solum ut pastor, sed etiam altioris contemplationis ac significationis ergo, in tentoriis ac tabernaculis habitasse

tasse legitur *Hebr.* xi. 9. ubi ἐν σκηναῖς habitasse dicitur. Sic enim scribit Apostolus: *per fidem commoratus est in terra promissa ut aliena, commoratus* (ἐν σκηναῖς) *in tabernaculis cum Isaac & Jacob cohæredibus ejusdem promissionis*. Et quidem volupe est expendere appellationem corporum nostrorum, quæ σκηναὶ & σκηνώματα appellantur ii. *Cor.* v. 1. ii. *Petr.* i. 13. 14. & in morte καταλύεσθαι & ἀποτίθεσθαι dicuntur, sicuti tentoria in castris tandem dissolvuntur & erecta deponuntur. Anima enim, durante hac vita (*quæ militia est super terram* Job. vii.1.) habitat in corpore ut in tabernaculo, ubi non diu permanet, sed parta victoria commigrat εἰς τὰς αἰωνίας σκηνάς, quomodo cœlum vocatur *Luc.* xvi. 9. Hinc vis verbi σκηνοῦν liquido apparet, cum id de Christo in carnis σκηνῇ inter homines habitante, nec diu inibi commoraturo usurpatur *Joh.* i. 14. & σκηνὴ *Hebr.* ix. 11. de humana ejus natura. Nisi Johanni in mentem fuit illud *Zach.* ii. 12. Ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σοῦ, & allusum sit vocabulum שכינא, quo a שכן *habitavit* deducto, Chaldæi præsentiam divinam denotare solent. Quæ Heinsii nostri est existimatio. Firmabantur autem ac sustentabantur hæc militaria tentoria funibus, quos undique clavis aut paxillis terræ infigebant, ne vehemens turbo ejusmodi habitacula posterneret. Unde *tendere* simpliciter pro tentoria figere & erigere usurpatur. Livius *lib.* vii. *Coarctatio plurium in angusto tendentium*. Virgilius *lib.* i. *Æneid. Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles*. Quo interdum Sacri Scriptores alludunt. *Es.* xxxiii. 20. & liv. 2. *Esd.* ix. 8. in quo postremo loco verba illa *ut daretur nobis paxillus in loco sancto ejus* lxx. transtulerunt δοῦναι ἡμῖν στήριγμα, *dare nobis firmamentum*, hoc est, erigere firmum & ἀκίνητον habitaculum Hierosolymæ, ne amplius inde expulsi exules atque extorres in captivitatem abducerentur. Hinc etiam intelligere est, qualis Jaheli *Jud.* iv. 21. paxillus obtigerit, quo tempora Sissaræ perforavit: nam vocatur *paxillus* aut *clavus tabernaculi*, quem σιδήρεον ἧλον, *ferreum clavum* fuisse Josephus, historiam illam narrans, testatur. Videsis Ravanelli Bibliothecam Sacram in vocibus *Clavus* & *Paxillus*. In his tentoriis dormivisse videntur in tapetibus aut pellibus substratis, atque in eum usum Davidi fugienti a Barzillai aliisque tapetia quoque suppeditata ii. *Sam.* xvii. 27. 28. 29. Ubi lxx. habent: ἤνεγκαν δέκα κοίτας ἀμφιτάπους, *attulerunt decem lectos ex tapetibus utraque ex parte villosis*. Aristophanes certe hunc morem veterum super tapetibus dormiendi tangit in Pluto: Οὐχ' ἕξεις οὔτ' ἐν κλίνῃ καταδαρθεῖν, οὔτε τάπητι. *Non dormies in lectio, nec super tapete*. Et quidem illud καταδαρθάνειν a δέρας vel δέρμα, *pellis* derivari a nonnullis video. Certe Scholiastes Aristophanis dicit καταδαρθεῖν esse proprie ἐν δέρματι κοιμηθῆναι, vel ἐπὶ δέρματος κοιμᾶσθαι. Et sic invenio idololatras ex more vetusto in templis idolorum dormientes etiam vestibus substratis incubuisse *Amos* ii. 18.

At vero vigiliæ magis quam somnus militem cohonestabant. Unde de iis dicendum imprimis. Somnus enim erat quasi insomnis, dum arma interim somniabant, dum arma in numero & juxta cubile. Saulem regem mihi cogitate, cui dormienti *hasta & scyphus aquæ ad caput*. i. Sam. xxvi. 7. ii. 12. nec non Holophernem, cujus caput amputatura Judith *accessit ad columnam, quæ erat ad caput lectuli ejus, & pugionem ejus, qui in ea ligatus pendebat*, exolvit. *Judith.* xiii. 8. Homerus eumdem morem tangit Iliad. K.

> Αὐτὰρ ὁ βῆ ῥ' ἰέναι μετὰ Νέστορα ποιμένα λαῶν.
> Τὸν δ' εὗρεν παρά τε κλισίῃ καὶ νηὶ μελαίνῃ
> Εὐνῇ ἔνι μαλακῇ παρὰ δ' ἔντεα ποικίλ' ἔκειτο
> Ἀσπὶς, καὶ δύο δοῦρε, φαεινή τε τρυφάλεια
> Πὰρ δὲ ζωστὴρ κεῖτο παναίολος, ᾧ ῥ', ὁ γεραιὸς
> Ζώννυθ', ὅτ' ἐς πόλεμον φθισήνορα θωρήσσοιτο.

> *Sed hic perrexit ire ad Nestorem, pastorem populorum.*
> *Hunc vero invenit apud tentorium & navem nigram,*
> *Lecto in molli; juxtaque (eum) arma variegata jacebant,*
> *Scutum & duæ hastæ, splendidaque galea.*
> *Prope etiam baltheus jacebat varie pictus, quo senex*
> *Cingebatur, quando ad bellum perniciosum armaretur.*

Sed de *scypho aquæ*, qui etiam apud cubile dormientis Saulis, id addendum, disciplinæ militaris in eo observantiam apparere, utpote qui ipsos Reges Ducesque militum summos potu maxime parabili, adeoque ipsa aqua pura contentos fuisse ostendat. Quo nonnulli referunt illud Davidis *Psal.* cx. 7. de Christo Messia & Rege in pugna adversus portas Inferni ex

ex torrente bibituro in via. Nam Princeps & Dux ille Salutis nostræ duriter vitam egit & in congressu cum Principe mundi Diabolo, posthabitis spretisque deliciis & molliori gratiorique victu ac potu, obiter & in transitu, quæ ad necessariam duntaxat refocillationem spectabant, ut magnanimus præliator, sumebat, aquam de puteo, imo acetum e spongia non spernens; vigilias adhæc crebras agens, & sæpicule tota nocte oculis somnum non videns.

De Vigiliis autem a militibus observatis nos dicturos jam promisimus. Erant illæ quatuor, quarum unaquæque trium erat horarum, & recentes novosque vigiles postulabat. Vegetius *lib.* III. *cap.* VIII. *Et quia impossibile videbatur in speculis per totam noctem vigilantes singulos permanere, ideo in quatuor partes per clepsydram sunt divisæ vigiliæ, ut non amplius quam tribus horis nocturnis necesse sit vigilare*. Hinc in S. Scriptura harum omnium vigiliarum mentionem compluries fieri constat. Suidas: φυλακή, τὸ τέταρτον μέρος τῆς νυκτός. τετραχῆ γὰρ διῄρητο, καὶ φυλακαὶ τῆς νυκτὸς αἱ διαιρέσεις καθ' ἃς οἱ φύλακες τὰς φυλακὰς ἀλλήλοις ἐγχειρίζουσι. *Custodia* (sic Græcis vigilia appellatur) *quarta pars noctis: nam quadrupliciter dividebatur. Et custodiæ sunt noctis, divisiones, secundum quas excubitores custodias sibi invicem tradunt*. Lucanus de his loquitur *lib.* VII.

> *Tertia jam vigiles commorat hora secundos*

Propertius *lib.* IV.

> *Et jam quarta canit venturam buccina lucem,*
> *Ipsaque in oceanum sydera lapsa cadunt.*

Et Statius *Theb. lib.* X.

> *Quarta soporiferæ superabant tempora nocti,*
> *Cum vacuæ nubes, & honor non omnibus astris,*
> *Afflatusque fugit curru majore Bootes.*

Livius *lib.* XXXVI. *Consul cum nocte media intermisisset oppugnationem, quarta vigilia rursus ab tribus partibus aggressus est: & mox jam dilucescebat*. Genebrardus tamen in *Psal.* CXXIX. 7. scribit Kimchium & R. Selomonem tres tantum vigilias ponere. sc. Primam, Mediam & Matutinam. *Mediæ* autem, quæ media nocte erat, mentio *Jud.* VII. 19. Et ideo *iniquam* eam vocat.

Silius *lib.* VII.

> ---- *Mediam somni cum buccina noctem*
> *Divideret, jamque, excubias sortitus iniquas,*
> *Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.*

Ubi attende (inquit Lipsius) mediam noctem, id est tertiam iniquissimam habitam, quia turbaret totam quietem. Nam reliquis bonam partem primæ aut sequentis noctis licebat dormire. Tres vigilias etiam Macrobius statuit his verbis: *Nox in tres vigilias distribuebatur, vigiliæ vero in quatuor horarum spatia*. Menahem Ricinensis vigiliam mediam appellat *custodiam secundam, quæ media nocte*. Vide Drusium *Observ. lib.* X. *cap.* X. & in Notis ad Sulpitii *lib.* I. qui dubius hac parte hæret. Ubi autem quatuor vigiliæ, erant quoque quatuor vigiles, iique una. Sed unus ex iis sua vigilia quisque perstabat intentus & vere vigil: alii adjacebant aut accubabant. Itaque his quies aliqua; & ille stans, si auxilium posceret, ad manus habebat. Philo in Flaccum: Στρατιώτην τινὰ τῶν ἐν τοῖς τετραδίοις φυλάκων καθ' ὁδὸν ἰδών, κελεύει δεικνύναι τὴν στρατάρχου οἰκίαν. Ubi quaternos milites vigiliis singulis interdum præfectos audis. Quod & Lucæ verba restantur *Act.* XII. 4. nisi quod ibi de custodia captivorum in carcere agitur.

Præter castrenses etiam urbicas vigilias militum præsidiariorum an civium, ut hodie, ita & olim fuisse nullus dubito, easque alludere Sponsam *Cantic.* III. 3. cum ait: *Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem*. Hebr. *circumeuntes in civitate*. At Aquila habet φυλάσσοντες, unde φυλακή propria vox Græcorum vigiliam denotantium.

Hostium adventantium signa dabantur ab excubitoribus per ignes & faces. (2) Græci φρυκτοὺς appellarunt. Suidas: Φρυκτοὶ, *faces quædam e ligno factæ, quas super muros ferentes, significant vicinis aut sociis cum vident hostes adventantes. Atque etiam cum sociis vel auxilium vident: sed cum istos, gestant faces quietas; cum hostes, quatiunt & movent*. Appianus in Ibericis narrat Scipionem apud Numantiam divisisse castra, & per partes Tribunis assignasse, cum mandato, ut si impeterentur ab hoste de die *panno rubro in hasta sublato* significarent: de nocte autem *igne*. Vegetius *lib.* III. *cap.* V. dicit,

cit, *si divisæ sint copiæ, per noctem flammis, per diem fumo significari sociis*. Cæsar etiam *lib.* II. de Bello Gall. *Celeriter, ut ante imperaverat, ignibus significatione facta, ex proximis castellis eo concursum est*. Lucanus lib. VI.

> .... *Vix prælia Cæsar*
> *Senserat, elatus specula quæ prodidit ignis.*

Vide si lubet plura huc spectantia in Arnoldo Bootio Observ. Sacrarum *lib.* I. *cap.* XI. Et hinc illustra locum *Jer.* VI. I. *Fugite filii Benjamin de interiori Jerusalaim, & in Tecoah clangite buccina, & super Bet Hacherem elevate facem*. Ubi Genevenses vertunt *signal de feu*. Deodatus *signal del fuoco*. Anglica nova *a signe of fire*. Nostra Belgica nova ten oper-teecken. Alias oper-baeckens nostrates appellant, quos Græci φρυκτοὺς & πυρσοὺς dixerunt.

NOTÆ IN CAPUT III.

(1) Hoc opificium ad victum quærendum, ne oneri esset ecclesiis, Paulus inter Corinthios exercuit: ut Lucas monet *Act.* 18. 3.

(2) Conferendus etiam locus est *Xenophontis* in Cyro pæd. 7.

CAPUT IV.

De aliis quibusdam militum officiis, *Arma fuisse tergenda & ungenda. Nove expositus locus* II. Sam. I. 21. Esajas & Jeremias *non uno loco illustrati. Milites captivorum custodes*. Lucas *luce perfusus* Act. XII. 4. Ignatius *explicatus. Vetus ratio carcerum ex Lipsio ostensa. Militis custodiæ præfecti manui sinistræ, captivi vero manui dextræ catenam fuisse alligatam. Iterum Illustratus* Lucas Act. XII. 6. XXI. 33. XXIV. 23. XXVII. 1. & XXVIII. 16. 17. 20. *Laxior interdum captivitas noxiorum*. Militaris custodia. *Servi janitores januis alligati. Milites custodes in crucem actorum*. Matth. XXVII. 54. *Miles damnum inferre probibitus. Nassaviorum Principum in ea re studium; Item Belisarii, Aureliani, Tamerlanis & Scauri. De loco* Deut. XX. 19. *disquisitio. Privilegia Judæorum in bello*.

Quo expeditiora & ad usus militares aptiora essent arma, ungi consuevisse scriptores testantur. Virgilius Æneid. *lib.* VII.

> *Pars læves clypeos & spicula lucida tergunt*
> *Arvina pingui.*

Vegetius *lib.* II. *cap.* XIV. *Decurio cogat milites loricas, contos & cassides frequenter tergere; plurimum enim terroris hostibus armorum splendor importat*. Et iterum, *Quis credat militem bellicosum, cujus dissimulatione ferrum & arma situ & rubigine fœdantur?* Aurelianus apud Vopiscum in pulchra admodum epistola ad Tribunum, in qua præcipit quomodo militem haberi velit, sic inter alia scribit: *Arma tersa sint: ferramenta samiata &c.* Hinc II. *Sam.* I. 21. *Montes Gilboe, nec ros nec pluviæ veniant super vos, neque sint agri primitiarum: quia ibi abjectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo*. Ita enim accipere licet, ut de *clypeo* dicatur, *quasi non esset unctus oleo*. Nam ad armorum unctionem referri ista possunt. Certe *Esd.* XXI. 5. hujus rei manifesta mentio. Nam quod Vulgata habet, *Surgite principes, arripite clypeum*. Hebraice sonat *ungite clypeum*. Ubi Chaldæus, *Tergite & lucida facitæ arma*. Nova Belgarum versio proinde bene transtulit bestrijkt den schild. Et *Es.* XLIX. 2. Messias dicit, *posuit me sagittam nitidam*, hoc est, minime rubiginosam, sed oleo nitentem, ideoque facilius penetrantem corda adversariorum. Sic *Jer.* LI. 11. *Purgate sagittas*, ut Junius vertit. Et *cap.* XLVI. *comm.* 4. *tergite spicula*.

Miles interdum carceri mancipatis adhibebatur custos. Ita Paulum in carcerem conjectum legimus, traditumque τέσσαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτόν. *Act.* XII. 4. Ubi *quatuor quaterniones* milites in universum constituunt sexdecim, ita ut ab unaquaque militum quaternione, una vigilia pervigilata, quatuor vigiliarum pensum fuerit absolutum, ut Oecumenius censet; Vel totius diei cura peracta fuerit singulis quaternionibus sed horas curantibus, ut Ariæ Montani arbitratio est. Nam Aretii conjecturam falli liquet, cum sexdecim milites simul custodivisse Petrum existimat partem in carcere, partem extra carcerem & ante ejus ostium. Cur enim *quaternionum* mentio tunc fieret, & non potius diceret Lucas Petrum sexdecim militum curæ custodiæque traditum? De tali captivorum custodia scribit Ignatius in *Epist.* ad Romanos. Ἀπὸ Συρίας, inquiens, μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ, διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐνδεδεμένος δέκα λεοπάρδοις (ὅ ἐστι στρατιωτικὸν τάγμα) οἳ καὶ εὐεργετούμενοι χείρους γί-

γόνται. *A Syria usque ad Romam cum bestiis depugno, per terram & mare, nocte & die; vinctus cum decem leopardis, hoc est, cum militari custodia* (de ea enim interpretes exponunt) *qui eu beneficiis pejores fiunt*. Fuit ergo Ignatius integro contubernio custodiendus traditus. Ex tot enim militibus id constabat. Modestus de vocabulis Rei Militaris ad Tacitum Augustum: *Rursus ipsæ centuriæ in contubernia divisæ sunt, ut decem militibus sub uno papilione degentibus unus præesset Decanus, qui caput contubernii nominatur*. Audiamus vero de hoc argumento Lipsium ad *lib.* III. *Annal.* Taciti. „ Car-
„ cer triplex est (ait vetus Interpres Ju-
„ venalis) Urbanus, Rusticus, Castren-
„ sis. Urbanus, ut sunt turres: Rusti-
„ cus, ut ergastula; Castrenses, quando
„ captivi trahuntur catenati. Notat hoc
„ ad eum locum Juvenalis:

> *Inde fides arti sonuis si dextera ferro*
> *Lævaque, si longo castrorum in carcere mansit.*

„ Sed potuit, imo debuit, paullo distin-
„ ctius. Nam in urbe ipsa triplex ratio
„ adservandi captivos. Aut enim in car-
„ cere habebantur locoque concluso, si-
„ ne ullo milite: ut fere servitia, & ca-
„ pita viliora. Aut in custodia militari:
„ aut in ædibus magistratuum. Custodia
„ militaris frequentissima, & Romæ &
„ in provinciis. Ejusque modus, ut is
„ qui in noxa esset catenam manui dex-
„ træ alligatam haberet, quæ eadem mi-
„ litis sinistram vinciret custodiæ ejus
„ præfecti. Satis aperte Seneca, De tran-
„ quillitate *lib.* I. *cap.* X. *Sed quid re-*
„ *fert? eadem custodia universos circumde-*
„ *dit, alligatique sunt etiam qui alliga-*
„ *verunt. Nisi tu forte leviorem in sini-*
„ *stra catenam putas*. Idem *epist.* V. *Quem-*
„ *admodum eadem catena & custodem* (emen-
„ do *custodiam*, ita. n. ipse captivus di-
„ cebatur, ut mox docebo) *& militem*
„ *copulat: sic ista, quæ tam dissimilia*
„ *sunt, pariter incedunt*. Et optime *Athen.*
„ *lib.* V. *cap.* XI. Athenion res Mithra-
„ datis extollit: Ῥωμαίων δὲ στρατηγὸς μὲν
„ Παμφυλίας Κόϊντος ὁ Ἴππιος παραδοθεὶς
„ ἀκολουθεῖ δέσμιος. Μάλλιος δὲ Ἀκύλλιος ὁ
„ ὑπατικὸς ὁ τὸν ἀπὸ Σικελίας κατηγαγὼν
„ θρίαμβον, συνδέτην ἔχων ἁλύσει μακρᾷ
„ Βαστάρνην πεντάπηχυν, πεζὸν ὑπὸ ἱππέως
„ ἕλκεται. Id est, *E Romanis verò, præ-*
„ *tor Pamphyliæ Q. Oppius* (male enim
„ in Græco, ἴππιος) *deditione acceptus,*
„ *sequitur in vinclis. Manius autem* (ita
„ corrige, non Μάλλιος) *Aquilius con-*
„ *sularis, qui de Siculis triumphavit, col-*
„ *ligatum secum habens longa catena Ba-*
„ *starnam quendam quinque cubitorum, pe-*
„ *des ab equite trahitur*. Nam ita ego
„ vere interpretor: Natalis insulsa, fa-
„ tua, aliena. Quem si libido ridendi
„ est, vide. Simile est quod Josephus
„ narrat *lib.* XVIII. *cap.* XIII. de captivo
„ Agrippa rege: *Centurionem illi satis*
„ *benignum appositum, & militem cum*
„ *quo vinceretur humanum*. Augustinus
„ in *Psalm.* CXXVIII. *Ligantur duo & mit-*
„ *tuntur ad judicem, latro, & colligatus.*
„ *Ille sceleratus, iste innocens, una cate-*
„ *na ligantur, & longe sunt a sese*. Ad-
„ do, duos sæpe milites uni reo datos,
„ majori custodiæ. In Apostolorum Actis,
„ *cap.* XII. de D. Petro: *Dormiebat inter*
„ *duos milites, duabus alligatus catenis*.
„ Catenæ autem ejusmodi, uti ex Athe-
„ næo clarum, longiusculæ erant, ut am-
„ bulare, incedere pariter non incommo-
„ de possent.

Attende ad locum Augustini in *Psal.* CXVIII. *Ligantur duo, & mittuntur ad judicem, latro & colligatus; ille sceleratus, iste innocens, una catena ligantur*. Atque hinc illustrari puta verba illa *Act.* XXI. 33. *Tunc accedens Tribunus apprehendit eum* (Paulum) *& jussit eum alligari catenis duabus*. Ut nempe inter duos milites custodes alligaretur hic dextræ militis unius qui ad sinistram, illic sinistræ militis alterius qui ad dextram. Observandum quoque non gregarium solum militem, sed & Tribunum aut Centurionem captivis interdum custodem datum. De Tribuno Svetonius in Tiberio *cap.* XXII. *Hunc* (Agrippam) *Tribunus militum, custos appositus, occidit*. De Centurione testatur Lucas *Act.* XXVII. I. & XXIV. 23. Laxior autem liberiorque nonnunquam fuit captivitas custodiæ (I) catenis vinctæ, etiam sub milite custode, ut videre est in Paulo *Act.* XXVIII. 16. 17. 20. nam ædes habuit suas ad quas vocari jussit Judæorum præcipuos, ut cum iis ageret. Hæc autem custodia dicebatur *militaris*, Tacitus *Annal. lib.* III. *Servos Lepidæ, cum militari custodia haberentur, transtulit ad Consules*. Et sæpius apud ICC. Vide Brissonium de Formulis *lib.* V. *pag.* mihi 528. Neve mireris alligatas custodias (ita enim captivos appellabant) militibus, addo etiam januarum custodes catenis & compedibus januis alligatos. Unde Tibullus maritum puellæ suæ, rogans sibi ut eam custodiendam tradat, dicit se compedes non recusaturum in provincia illa obeunda.

> *At mihi servandam credat: non sæva recuso*

Ver-

Verbera, detrecto non ego vincla pedum.

Ovidius de eadem re prolixe in Elegia cujus initium.

Janitor indigne dura religate catena.

Neque solum miles captivis sed & cruciariis custodiendis adhibebatur. Ita enim in Historia crucifixionis Christi factum videre est. *Matth.* XXVII. 54. *Centurio autem, & qui cum eo erant custodientes Jesum &c.* Atqui is jam cruci affixus pendebat. Fiebat id ea re, ne quis suspendiosorum corpora e cruce deponere & terræ mandare auderet. Petronius: *Miles cruces asservabat, ne quis corpora ad sepulturam detraheret.*

Laudari sane nequit pro merito stricta illa militaris disciplina, qua miles vetatur agros vastare, arbores segetemque prosternere aut rapere; quæ fors obtulit sive ex hostibus sive amicis capienda. Hinc præter alia præclare gesta, nomina duorum belli fulminum, Mauritii & Henrici Frederici, Nassaviorum Principum, sæculo inserta nec moritura, qua inter amicos qua inter inimicos. Ut quoties exercitum moverent, Davidicas expeditiones videre te putares, in quibus miles augere non minuere finitimorum opes, non rapere sed custodire cujusvis peculium solitus fuit. Vel redivivum in illis Belisarium conspicere erat. Hinc ille celebratur & laudibus effertur a Procopio lib. III. de Bello Gothico: *Erga agricultores agrestesque homines tanta hic indulgentia ac providentia utebatur, ut Belisario ductante exercitum, nullam hi vim paterentur; sed en insperato potius opulenti & divites reddebantur, ut qui crebro advertantibus copiis majori omnia in victum pretio venditarent. Segetes insuper, dum in agris maturescerent, diligentius tuebatur, ne forte equorum greges has devorarent: arborumque maturos fructus frugesque cæteras, invitis dominis, suos attingere prohibebat.* Non possum non adscribere egregium Aureliani mandatum ex epistola ad Tribunum apud Vopiscum, *Si vis Tribunus esse, immo si vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat; ovem nemo contingat. Uvam nullus auferat; oleum, sal, lignum nemo exigat: annona sua contentus sit: de præda hostis, non de lacrymis provincialium habeat.* Nec non Tamerlanis illius celeberrimi amorem disciplinæ hujus militaris, quo effecit, ut mercatores & propolæ ad castra ejus tanquam ad forum tutissimum confluerent, & omnis generis merces venum exponerent, ut Petrus Perondinus testatur in vita ejus *cap.* XX. Admiranda etiam continentia fuit, quam sua sponte, an ex disciplina militari jussuque ducis ostendit exercitus Scauri, de quo sic Frontinus Stratagem. *lib.* IV. *cap.* III. *Namque memoriæ tradidit Scaurus, pomiferam arborem, quam in pede castrorum fuerat complexa metatio, postero die, abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.* Utique in bello arboribus frugiferis parci Deus expressim mandavit Deut. XX. 19. 20. *Quando obsederis civitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis, ut expugnes eam, non succides arbores de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. Si qua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, & in cæteros apta usus, succide, & instrue machinas, donec capias civitatem quæ contra te dimicat.* Sic vertit Vulgatus interpres. Sed illa verba כי האדם עץ השדה varie ab interpretibus redduntur. Ad verbum si transferas, *quia homo est lignum agri*, absurdum videtur putare ideo dici non amputandas arbores, quia homo ligno aut arbori similis est. Nam pari ratione fœnum & gramen etiam demetere vetitum foret, cui similiter homo comparatur. Si gignendi casu reddas *quia hominis est lignum agri*, judicant eruditi id esse contra linguæ genium. Qui interrogative vertunt, *an homo est arbor agri?* particulæ כי significationem ejusmodi probent necesse est. Onkelos liberius transtulit negative *non instar hominis est arbor campi*. R. Abraham Aben-Ezra hæc verba excutiens, *pridem*, inquit, *demonstravi in tractatu fundamentali* Jesod, *congruere linguis omnibus, ut usurpent locutiones ellipticas. Verbi gratia* (I. Sam. XVI. 20.) *Asinus panis* (pro, *pane onustus*) *Verum ut negandi particula deficiat, id minime congruit, quia sensus efficeretur omnino contrarius. Grammaticus quidam magni nominis Hispanus ait in vocula* כי *deesse literam* ה, *ut sit pro* הכי *scripta* (quod ita significat.) *At neque hoc quadrat, me judice. Quis enim sensus esset, vel quæ causa dicendi, Ne disperdas arborem frugiferam, quia non est instar filii hominis, qui fugere possit a facie tua. Mihi videtur omni hoc apparatu nil opus, sed hanc esse simplicissimam interpretatione: Quia inde vesci potes, non dispereas.* Nam hominis vita est arbor agri (*alimentum inde provenient transmu-*

mutatur in corpus & substantiam hominis) *perinde ut* (infra cap. XXIV. comm. 6.) *Pignus anima hominis dicitur, hoc est, animæ vita (quo sustentatur)* Ita vertit & explicat Schiccardus. Junius dandi casu transtulit, *nam agrestes arbores homini* (vel *cuivis* minus proprie) hoc est, homini cuivis expositæ & permissæ. Cæterum præceptum hoc Hebræi explicant & limitant hoc modo: *Non truncant arbores cibiferas, quæ sunt extra urbem, nec prohibent inde fidelitatem* (hoc est irrigationem) *aquarum ut exarescant, quia dicitur* (comm. 19.) *non disperdas lignum ejus, impellendo securim. Idque non tantum in obsidione, sed & quovis loco, quicunque præscindit arborem hoc fine ut eam corrumpat, verberatur.* Excipiunt casus aliquot, si in bello latibula præbeant sagittariis. Sic enim est in Præc. Neg. CCXXIX. *Explicat magister Samuel, vocem textus* כי *positam esse pro* אלא, *quasi diceret lex Illas arbores inter quas homo quispiam latere potest, & tutus ab oppugnatione tela ejaculari exinde illas exscindere licet: potius illas de quibus certo constat, non esse frugiferas.* Vel si in ipsa pace colono non proferant fructus alicujus pretii, aut si impediant alias stipites, adeoque lignum illarum ad fabricas satius sit adhiberi. Ita ibidem scribitur: *Omnem sterilem truncare licet, quamvis ea non indigeamus, etiam fertilem quæ fructus affert noxios, aut nimis paucos, fatigatione tanta non dignos. Quantum igitur olei oliva ferre debet, ut secura sit securis? Quadrantem cabi* (h. e. sex ovorum pondus) *Capite bacbobel. Palmam quæ oneratur cabo dactylorum nefas est exscindere. At si pretium ligni ad ædificia utilis, exuperet fructus: aut arbor arboribus viciniis absit, vel radices ejus (in vineto) vitium incrementa & propagines impediant, jubet eam R. Samuel truncare.* Ad alia quoque minutiora lex extensa. Dicitur ibid. *Non arbores tantum, sed quicumque frangit vasa, rumpit vestes, demolitur ædificium, obturat fontem, perdit cibaria, & facit hæc ut inutilia reddat, is peccat contra legem* (Deut. XX. 19.) *ne disperdas. Vapulat etiam, non quidem ex lege, sed additionibus legisperitorum, in pœnam contumaciæ.* Alia invenies plura apud Schichardum de jure Regio Hebræorum *cap.* V. si tanti est minutias subtilitatum judaicarum indagare. Equidem suspicor verba illa Legis *quia homo est lignum* (vel arbor) *agri*, non tantum, ut textui παρενθετικῶς inserta, cum Interpretibus nostris Belgis accipienda, sed & de bello non arboribus agri sed hominibus inferendo exponenda; cum homo sit arbor illa adversus quam bellum movetur; non autem arbor sic proprie dicta.

Etsi autem severa satis fuerit in populo Dei Militaris Disciplina, nonnulla tamen militibus concessa fuit relaxatio strictæ illius obedientiæ, quam alias Legi per Mosen latæ præstare tenebantur, ex traditione Judæorum, eorumque additionibus, quas *sepem legis* vocare non erubuerunt. Hujusmodi erant privilegia, Sabbato ipso prælium committere & urbem obsidere & oppugnare, hac tamen lege, *ne suscipiatur obsidio urbis Ethnicæ paucioribus quam tribus diebus ante Sabbatum; at cum semel cœpta est, ut hostiles actus exerceantur continuo, ipsa etiam Sabbatho.* Porcina carne, lardo & fumine vesci, cum castra fames urget, militesque in terra peregrina & in hostico aliud non inveniunt quo vitam sustentent. Manus denique non lavare, cujus tamen lotionis admodum studiosos, ad superstitionem usque, Judæos fuisse ex Historia Evangelica liquido liquet. Sed minutias illas sectari non est otium, nec multum faciunt ad nostrum institutum, qui sacræ paginæ, in rebus ad militiam spectantibus, lucem fœnerari satagimus. Proinde lectorem ad Schichardum de jure Regio *cap.* V. modo etiam adductum relegamus.

NOTÆ IN CAPUT IV.

(1) Vide, quæ ad locum *Act.* 24. 23. annotavit *Dougtejus* excurs. 64.

CAPUT V.

De pœnis Militum. Eæ, præter pœnam mortis variæ, nimirum Hybernatio extra castra. *Etiam supplicia extra castra. Idem apud Judæos obtinuisse.* Fustuarium. Missio sanguinis. *An Christo etiam pœna similis irrogata?* Virgæ transitio per agmen hastis configentium. *Id supplicium videri a Davide irrogatum Ammonitis, secundum* LXX. II. Sam. XII. 31. Πλίνθιον, πλινθεῖα & πλινθευτήν. *Italorum* passar per le picche. *Helvetiis id non insolens.* Σπεκουλάτωρ. Speculator, *non* Spiculator *dicendum. Militum id officium.* Δεξιολάβοι quinam Act. XXXIII. 23. *Tribuni interdum pœnam infligebant; Aut Centuriones. Apud Israelitas similem consuetudinem fuisse videri; Nec non apud Indos; & unde ad hos manaverit iste mos. Persici regis exemplum memorabile.*

le. Veſtium abſciſſio. *Conſimilem pœnam videri Davidis legatis irrogatam* II. Sam. x. 4. *Tempus ſupplicii tuba indicatum.* Lucanus & Florus *illuſtrati.* Artemidorus *notatus. Extremi Judicii ſignum* Tuba *apud* Matthæum & Paulum *eleganter appellatum.*

POene ad militem in officio & ſub diſciplina continendum plurimum conducere Icc. tenent, ita ut in rem ſit boni publici, Imperatorem plus a militibus metui quam hoſtem. De Aureliano Imperatore ſic Vopiſcus: *Militibus ita timori fuit, ut ſub eo, poſteaquam ſemel cum ingenti ſeveritate caſtrenſia peccata correxit, nemo peccaverit.* Et quidem in arcu triumphali Biſontio in memoriam Aureliani erecto, videre eſt militem qui cum hoſpitis uxore adulterio ſe polluerat, inflexis duarum arborum capitibus alligatum utramque manum, quo lenta morte diroque cruciatu de eo ſupplicium, juſſu Imperatoris ſumeretur, ut teſtatur idem Vopiſcus. Arcum hunc æri inciſum accurateque expreſſum dedit Chiffletius Veſontionis Parte prima, *cap.* XLII. Ipſe Cæſar alias in milites indulgentior, dum Pompejus adhuc in armis eſſet, totam legionem exauctorare non fuit veritus, ut ſcribit in ejus vita Suetonius *cap.* LXIX. Unde & Dio non ceſſiſſe eum tumultuantibus militibus teſtatur, ut pote qui exiſtimarit, non committendum ut dux aliquid faciat contra animi ſui ſententiam, in gratiam turbantium militum; alioquin enim futurum, ut mox, ob id ipſum, alia commoda velint conſequi.

Pœna autem erat vel mors vel alia levior morte. De prima nil valde memorabile in S. Scriptura occurrit. Secundi vero generis varias invenio ſpecies. Erat enim primum *Hybernatio extra caſtra.* Hanc enim Valerius Max. memorat. *Decreverunt, ne quis eorum intra caſtra tenderet, neve locum aſſignatum, vallo aut foſſa cingeret, neve tentorium ex pellibus haberet.* Tangit eandem Vegetius *lib.* III. *cap.* cum *ſegregatorum a caſtris* meminit. Quod aliquam habet ſimilitudinem cum impurorum ac pollutorum Iſraelitarum extra caſtra relegatione *Deut.* XXIII. 10. Ubi etiam ſupplicio afficiebantur facinoroſi, *Lev.* XXIV. 12. & *Joſ.* VII. 24. nec non II. *Sam.* IV. 12. Uti apud Romanos damnati milites extra vallum morte plectebantur. Seneca de Ira *lib.* I. *cap.* XVI. *Damnatus extra vallum deductus eſt, & jam cervicem porrigebat &c.* Adhæc *Fuſtuarii* pœnam nonnulli ſuſtinere cogebantur, de qua ad Hiſtoriam Paſſionis Chriſti agimus. Expendant autem eruditi, an non veriſimile ſit, milites Romanos, qui Jeſum ludificatui habebant multifariam, etiam, præter fuſtigationem, ἐμπαίζοντες illam pœnam Chriſto irrogaſſe, quæ fiebat per ſanguinis e vena cæſa miſſionem. De hac enim meminit Gellius *lib.* x. *cap.* VIII. & *antiquitus militarem animadverſionem fuiſſe* ait. Item Frontinus *lib.* IV. Stratagem. *cap.* I. *M. Cato memoriæ tradidit, in furto comprehenſis inter commilitones dextras eſſe præciſas: aut, ſi lenius animadvertere voluiſſent in principes, ſanguinem miſſum.* Quis enim neſcit quam diverſis modis Chriſti ſanguini ad effluendum viam crudeliter aperuerint homines ſceleſtiſſimi? Huc refer, quod Salvator virgis etiam cæſus, ſic jubente Pilato, ut militibus in militaribus pœnis irrogandis non eſſet abſimilis. Etenim & hæc militaris animadverſio fuit, ut videre eſt apud Valerium Maximum *lib.* II. *cap.* VII. in exemplo P. Aurelii Pecuniolæ. Nec non Frontinum *lib.* IV. Stratag. *cap.* I. Denique adſcribere juvat ſuſpicionem Menochii, qui verba illa deſcribentia vindictam quam David exercuit contra cives Rabbat, urbis Ammonitarum II. *Sam.* XII. 31. Et *traduxit (eos) in typo laterum*, a LXX. ſic reddita. διήγαγεν αὐτοὺς διὰ τοῦ πλινθίου conjectat ſic poſſe accipi, ut ſignificetur mandaſſe Davidem ut per ordinatam militum aciem quadrangulam, & laterum typum ac figuram referentem, medii tranſirent Ammonitæ, & militum Iſraelitarum haſtis teliſque configerentur & occiderentur. Hoc enim militaris pœnæ genus eſſe, quam Itali vocent *paſſar per le picche.* Lateris enim nomine intelligi poſſe hujuſmodi aciem in lateris formam diſpoſitam hoc modo ▭ (unde elabi nemo reorum queat, & ipſi tranſeuntes utrimque a dextra & ſiniſtra haſtis impeti commodiſſime poſſint) patet ex autore libelli de Antiquis Ordinibus, & Suida, apud quos πλινθίον & πλινθωτὸν, quadrangulum ejuſmodi agmen ſignificat. Quod potiſſimum ex Joſepho claret qui in Antiquitatum Judaicarum libris ſic alicubi loquitur. Ἐν πλινθίῳ τάξας τὴν ςρατιὰν, *in lateris frmam ordinans exercitum* Vernaculo noſtro ſermone hanc pœnam appellaremus door de picken loopen. Quam militarem animadverſionem in delinquentes milites hodieque Helvetii exercent, ut autor eſt Choulius in Gallico ſcripto de Caſtrametatione.

Ad pœnam ipſam infligendam paſſim deputatus miles *ſpeculator.* (1) Ita enim ſcribendum, non *ſpiculator.* Neque enim

e Prin-

e Principis ſatellitibus. Certe apud Evangeliſtam Marcum *cap.* vi. *comm.* 27. hoc vocabulum Græce ſcriptum per ε reperitur σπεκυλάτωρ, cum inquit: καὶ εὐθέως ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς σπεκυλάτορα ἐπέταξεν ἐνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Syrus eandem vocem retinuit & *ſpuklatera* vertit. Gloſſæ σπεκυλάτωρ exponunt ὁ ἀποκεφαλίζων δήμιος. Et Firmicus *lib.* viii. *cap.* xxvii. *Speculatores* vocat, *qui*, ait, *nudato gladio hominum amputent cervices*. Vide Sculteti Obſervat. in Matthæum *cap.* LXXII. Et Ramirezii Pentecontarchum *cap.* VII. ubi de ſpeculatoribus fuſe differit. Certe Tertullianus Chriſtiano homini militiam diſſuadens in de Corona Militis *cap.* XI. hoc utitur argumento, quia miles factus *& vincula, & carcerem & tormenta & ſupplicia adminiſtrabit*. Manum autem reis injiciebant eoſque apprehendebant, & ad ſupplicium producendos cuſtodiebant ac ſtipabant διξιόλαβοι, quorum mentio *Act.* XXIII. 23. Suidas & Etymologici Magni autor interpretantur τὸν παραφύλακα. De his Conſtantinus Porphyrogenneta Them. Orient. I. Οἱ δὲ λεγόμενοι τουρμάρχαι εἰς ὑπουργίαν τῶν στρατηγῶν ἐτάχθησαν. σημαίνει δὲ τὸ τοιοῦτον ἀξίωμα τὸν ἔχοντα ὑφ' ἑαυτὸν στρατιώτας τοξοφόρους πεντακοσίους, καὶ πελταστὰς τριακοσίους, καὶ διξιολάβους ἑκατόν. *Dicti autem Turmarchæ in ſubſidium Præfectorum militarium ordinati ſunt. Significat autem ejuſmodi dignitas eum qui præeſt ſagittariis quingentis, ſcutatis trecentis & dexiolabis* (*ſtipatoribus* vertit Bon. Vulcanius) *centum*. Dici autem ſic videntur quod latus Tribuni acciperent cuſtodiendum, nec inde diſcederent. Etenim hic dextra non opponitur ſiniſtræ, ſed in genere latus ſignificat, ut Beza obſervavit. Erat tamen ubi ipſe Tribunus pœnam militi infligebat. Tacitus *Annal. lib.* III. de Piſone: *A Tribuno prætoriæ cohortis deductus eſt, vario rumore, cuſtos ſalutis an mortis exactor ſequeretur*. Et lib. XII. *In Lolliam mittitur Tribunus, a quo ad mortem adigeretur*. Svetonius in Caligula *cap.* XIII. *Fratrem Tiberium inopinantem, repente immiſſo Tribuno militum, interemit*. Aut Centurio. Seneca de Ira *lib.* III. *cap.* XX. de Caligula. *Adjicere his longum eſt, quot patres quoque occiſorum eadem nocte, dimiſſis per domos Centurionibus, confecit*. De utroque Macer l. milites. D. De re Militari: *Irreverens miles non tantum a Tribuno vel Centurione, ſed etiam a principali coercendus*. Et quod Suetonius in Tiberio *cap.* XXII. de Agrippa narrat, interemptum nimirum a Tribuno, id Tacitus *Annal. lib.* I. & Plutarchus Centurioni ut faceret mandatum ſcribunt. Sic legere eſt *Judic.* VIII. 20. 21. Zebam & Tſalmunam reges Midianitarum captos, juſſos capti occidi a Jethero, primogenito Gedeonis Judicis filio, in honore indubie poſito; Et cum præ metu & puſillanimitate id refugeret juvenis, ipſum judicem Gedeonem ambos confodiſſe. Quod ipſum a Samuele judice patratum vide I. *Sam.* XV. 33. utpote qui Saulo rege officium non faciente in occidendo Agago, ipſe partes Judicis obire, divino dictu non eſt veritus. Hinc apud Indos (quos Judæos eſſe nonnullis fit veriſimile, admodum probabilibus argumentis ſingulari tractatu Anglico id adſtruente Thema Thorowgord) Principes ac præfecti, quos *Sachim* adpellant propria manu reos obtruncant. Memini etiam me Regis Perſici exemplum legere in Itinerario Perſico, Imperatori exhibito Anno CIↃ IↃ CV. a Georgio Tectandro. Cum enim is in legatione ad Regem Perſarum more gentis, regem, nomine Imperatoris ſui, ſalutaret & conveniret, vidit eodem momento Turcam captum & vinctum ad regem adduci & in genua procumbere; Cum confeſtim regi duæ ficæ fuerunt exhibitæ, quas poſtquam diligenter contemplatus erat, unam earum eduxit, eaque advolutum pedibus ſuis ac ſupplicem ſine mora, obtruncavit & cervicem ei amputavit, ſine miſericordia & abſque ulla vultus, quem antea ſumſerat, mutatione; magno cum Legati metu, ſuſpicantis a Domino ſuo Imperatore Romano inducias pactas aut pacem initam cum Turcarum Imperatore, regis Perſici inimico, ideoque parili crudelitate ab irato Perſa jamjam ſeſe obtruncandum augurantis. Læta tamen cataſtrophe. Quippe enim rex Perſicus vultu renidenti legatum allocutus, Sic, inquiebat, Chriſtiani tractent Turcas; Ego quidem officio minime deero.

Interdum Romani milites, ubi peccaſſent, puniebantur veſtium laceratione & abſciſſione, ut ex Valerio Maximo *lib.* II. *cap.* II. clarum eſt. Nam L. Calpurnius Piſo Coſ. C. Titium, præfectum, qui turmæ hoſtium fugientium arma tradiderat, toga laciniis abſciſſis amictum, diſcinctaque tunica indutum a mane noctem uſque, ad principia per omne tempus militiæ adeſſe juſſit. Quæ lucem faciunt aliquam hiſtoriæ de ignominia legatis Davidis ab Hanone illata, quorum *veſtes medias præſcidit uſque ad nates*. II. *Sam.* X. 4. nam peſſime habitos, velut exploratores inimicos, indicatur; immo irriſos, ſecundum illud Martialis.

Dimidiaſque nates Gallica palla tegit.

Cum

Cum autem capitis supplicio puniendu, esset miles, aut alius reus, tuba signum ejus dare consuetudo erat. Tacitus *lib.* II. Annal. *In Publ. Martium Cos. extra portam Esquilinam, cum classicum canere jussissent, more prisco animadvertere*. Hoc Romæ factum ab urbano Magistratu; at etiam militiæ. Vegetius *lib.* II. *cap.* XXII. *Classicum item appellatur, quod buccinatores per cornu dicunt. Hoc insigne videtur Imperii, quia classicum canitur Imperatore præsente, vel cum in militem capitaliter animadvertitur*. Translatum ergo hoc institutum ab urbe ad castra. Nam in civium damnatione & supplicio id obtinuisse compluribus autorum locis adstruit Lipsius ad locum Taciti modo adductum, ostendens sæpius tubam cecinisse & postremo ante januam ad judicium vocati aut damnati. Cui adde Scaligerum in *lib.* V. Varronis de Lingua Latina, item Bisciolam *Horar. Subcis. tom.* 1. *lib.* XII. *cap.* III. Et illud Lucani *lib.* I.

> *Nec civis meus est, in quem tua classica, Cæsar,*
> *Audiero*.

Atque hinc intelligas L. Florum de Corintho lib. II. cap. XVI. ita scribentem: *Tandem ab incolis deserta civitas, direpta primum, deinde, tuba præcinente, deleta est*. Non abs re ergo Artemidorus Oneirocrit. lib. I. cap. LVIII. de somnio, in quo quis *tuba canere visus*, judicans, *id tale somnium*, inquit, *ægrotantes tollit*. Sed ratio subtilis magis quam firma. Σύγκειται γὰρ ἐξ ὀστέου καὶ χαλκοῦ. *composita est enim (tuba) ex osse & ære*, officulum forte inditum tubæ ad sonum excitandum intelligens. Ita ut *os tubæ* in ossa & cineres iturum somniantem præsagiat. Sed alias evidentiores suæ interpretationis rationes producere ex facili potuisset, ut quod tuba sit funesta, tam in funeribus quam judiciis & suppliciis capitalibus. Nunc mihi vide Christum summum Imperatorem venientem in nubibus cum tubæ clangore, ut ad tribunal citet & puniat milites desertores & rebelles, qui disciplinam respuerunt *Matth.* XXIV. 31. I. *Cor.* XV. 52. I. *Thess.* IV. 16. & hinc actus processusque judicialis multo elegantissimam conspicies descriptionem.

NOTÆ IN CAPUT V.

(1) Videndus & hic *Dougtejus* ad locum *Marc.* 6. 27. Excurs. 23.

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

De exitu Belli. *Et primum* De Fœderibus. *Ea sanguine coaluisse*. Sancire. Sanguis fœderis *quid apud Veteris ac Novi Instrumenti Scriptores designet? Sanguine humano facta apud varias Nationes*. Affiratum. Affer. *Pecore mactato fœdera firmata. Mos transeundi per medium divisorum pecorum* Jerem. XXXIV. 18. *Ad eum allusum* Gen. XV. 9. 10. 17. & Matth. XXIV. 51. Διχοτομέω. *Manu data etiam pacta fœdera*. Sacri Scriptores *variis locis illustrati*.

Exitum finemque belli ultimo hoc libro pertractare est animus. Is autem obtinetur per Fœdera aut Victoriam. Fœdera aut præveniendo aut conficiendo bello sanciebantur. Utrobique iidem fere ritus observati. Fœdera sanguine coaluere, & illo effuso, confirmata. (1) *Sancire a sanguine* dictum volunt, cum *sancire fœdus* veteres dixerunt, pro fœdus facere. Unde *sanguinis fœderis* mentio, ubi de animalium sanguine in sacrificiis legalibus mactatorum agitur, *Exod.* XXIV. 8. *Hebr.* IX. 20. Et de sanguine Christi Mediatoris affirmatur, quod sit *sanguis fœderis*. *Matth.* XXVI. 28. *Heb.* X. 29. *Sanguis Fœderis Ecclesiæ Zach.* IX. II. *Et sanguis fœderis æterni Heb.* XIII. 20. uam fœdus gratiæ sanguine Christi factum & firmatum. Ideoque sanguinem suum fidelibus in Sacramento Cœnæ bibendum fidelibus dedit. Nec insolens Ethnicis ipsis humano sanguine eoque poto fœdera sancire. (Alexander ab Alex. lib. V. cap. III. *Medis Lydisque sanctissimum fœderis vinculum & jusjurandum esse putabatur, brachia circa humeros ferire gladio, & per vices elicitum cruorem lingere. Id quod Carmani frequentes factitarunt, ut in epulis, percussa faciei vena, profluentem cruorem vino miscerent, invicemque propinarent; summum fœdus amicitiæ, mutuum sanguinem gustasse rati. Nasamonibus fidei dandæ hæc lex erat, ut porrectum vini poculum de manu alterius alter sumat, invicemque hauriat: aut, si* po-

poculum deesset, terræ cinerem lingerent. Scythis grandem calicem mero plenum mutui sanguinis fuso cruore miscere, & postquam gladium & sagittas eo perfuderant, illum invicem epotare, maximum erat concordiæ vinculum. Quo epoto divini humanique juris fœdus æquis legibus ictum erat. Postea de Armeniis & Iberis simile refert: *Apud Armenios*, inquiens, *& Iberos prævaluit mos, ut pollices manus invicem conjurantes necterent, mox arctissimo modo perstrictis, collectum sanguinem ictu levi percuterent, manantemque inde cruorem lamberent.* De Medis idem testatur Herodotus lib. I. de Nasamonibus lib. IV. & de Armeniis Valerius lib. IX. cap. XI. ubi agit de Sariastro adversus patrem suum fœdus & conspirationem faciente. Quod autem de *Carmanis* scribit Alexander merito suspectum est Tiraquello, qui de *Germanis*, levi mutatione literarum id dictum mallet, utpote de quibus Athenæus lib. II. cap. II. id affirmavit ex Posidonio. Hinc Tertullianus Apologet. c. IX. *De sanguinis pabulo, & ejusmodi tragicis ferculis legite necubi relatum sit (est apud Herodotum, opinor) defusum brachiis sanguinem ex alterutro degustatum nationes quasdam fœderi comparasse. Nescio quid & sub Catilina degustatum sit.* Siquidem de Catilina sic Salustius: *Fuere qui dicerent, Catilinam humani corporis sanguinem, vino permixtum, in pateris circumtulisse. Inde cum post exsecrationem omnes degustavissent, sicut in solennibus sacris fieri consuevit, aperuisse consilium suum.* Talem potionem *assiratum* dixerunt. Festus: *Assiratum apud antiquos dicebatur genus quoddam potionis ex vino & sanguine temperatum, quod Latini prisci sanguinem Assir vocarent.* Glossarium: *Asser*, αἷμα. De Scythis Lucianus in Toxari: Οὐ γὰρ ἐντεμόντες ἅπαξ τοὺς δακτύλους ἐνσταλάξωμεν τὸ αἷμα εἰς κύλικα, καὶ τὰ ξίφη ἄκρα βάψαντες, ἅμα ἀμφότεροι ἐπισχόμενοι, πίωμεν, οὐκ ἔστιν ὅ τι μετὰ τοῦθ' ἡμᾶς διαλύσειεν ἄν. Mela lib. II. cap. I. *Ne fœdera quidem incruenta sunt: sauciant se qui paciscuntur, exemtumque sanguinem, ubi permiscuere, degustant.* Repererunt etiam hunc morem in Novi Orbis incolis, qui eos adierunt. Testis inter alios, Petrus Martyr *Decade* IV. *cap.* IV. qui de Palmariæ regionis incolis & Pontenchiani oppidi civibus sic scribit: Quando *novos hospites suscipiunt, qui pacem in illis terris admittunt, in amicitiæ fœdus, sibi ipsis novacula, vel gladiolo lapideo, sanguinis parumper ex lingua, vel manu, vel lacerto vel alia parte corporis quavis emungunt, hospite inspectante.* Refert id ipsum Rich. Dinothus in Adversariis, Quinquagenaria VI. §. 47. Mactato & per medium scisso ac diviso, ita ut per partes divisas utrique qui fœdus inibant transirent medii *Jer.* XXXIV. 18. *Qui prævaricantur fœdus meum, & non observeverunt verba fœderis, quibus assensi sunt in conspectu meo, vitulum quem conciderunt in duas partes, & transierunt inter divisiones ejus &c.* Indicabatur hoc ritu, ita fœdifragos perdendos, & conscindendos, quia fœderis pactis promissisque non stetissent, uti vitulus conscindebatur & dividebatur medius. Eum morem allusit Salvator *Matth.* XXIV. 51. cum ita describit pœnam servi infidelis, pactum Domino non servantis. *Veniet dominus servi illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat, & dividet eum.* Græce διχοτομήσει, id est, *in duas partes secabit.* Fit autem proprie illa διχοτομία cum corpus & anima a sese mutuo separantur per mortem. Unde est qui διχοτομήσει αὐτὸν interpretatur *dividet eum in duas partes*, hoc est, inquit, *interimet eum, internecioni dabit.* Allusit etiam Deus in oblata Abrahamo visione per somnium *Gen.* XV. 9. 10. 17. ubi fœdus cum eo initum ab hoc ritu describitur, cum bove, ariete & capra divisis mediis, lampas, Deum significans, per medias divisiones transiit. Videsis Schotti Observationes *lib.* III. *cap.* X. ubi de fœderibus sanguine sancitis quod est hujus loci.

Manu etiam data pacem & fœdera pangebant antiqui. Homerus *Iliad. lib.* VI. fere medio:

> Χεῖράς τ' ἀλλήλων λαβέτην, καὶ πιστώσαντο.
> *Manus mutuo prebenderunt, & fidem dederunt acceperuntque.*

Florus *lib.* IV. *cap.* V. de Antonio, Lepido & Octaviano narrat, quod *pace inter se composita, junxerint manus.* Virgilius *Æneid. lib.* III.

> *Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,*
> *Dat juveni, atque animum præsenti pignore firmat.*

Et *lib.* VIII.

> —— *Juncta est mihi fœdere dextra.*

Statius Thebaid. *lib.* I.

> *Jam pariter coeant animorum in fœdera dextræ.*

Sed quid pluribus immorari hisce necessum est? Abunde exemplorum est apud Ti-

Tiraquellum in Anootationibus ad Alex. ab Alexandro *lib.* II. *cap.* XIX. De hoc more capere licet quæ ſacri habent ſcriptores. II. *Reg.* X. 15. ubi Jehu Jonadabo, profitenti ſe pro illo ſtare, dicit: *Si eſt, da manum tuam, qui dedit ei manum ſuam*. Ezech. XVII. 18. *Spreverat enim juramentum, ut ſolveret fœdus, & ecce dedit manum ſuam*. Et Gal. II. 9. de Jacobo, Cepha & Johanne, δεξιὰς, inquit, ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας. Item Prov. XI. 21. *Manus in manum, non erit innocens malus*, hoc eſt etſi fœdere facto adverſus bonos conſpirarint. Nec non *Thren.* V. 6. *Ægypto dedimus manum, & Aſſyriis, ut ſaturaremur pane*. Etſi non neſciam viros eruditos non e multis Jeremiam accipere devictos ſe fatentibus & victorum arbitrio ſe ſubmittentibus, quod *manus dandi ac porrigendi* ſymbolo veteres indicarunt.

NOTÆ IN CAPUT I.

(1) DE hoc ritu multa præclara habet *Dougtejus* ſc. de fœdere faciundo ad locum *Gen.* 15. 10. excurſ. 10. nec non de fœdere ſanguine firmando ad locum *Exod.* 24. 8. excurſ. 39. *Seacchus* in Myrothecii parte III. capitibus 59. 60. 61. docet, quod Fœdera ad numinis præſentiam & ad ſacras aras olim ferirentur. Monſtratque hoſtiarum ſanguines, libamina & fœderum cultros: utque hoſtiarum contactu & dextera data fœdera firmabantur.

CAPUT II.

De victoria. *Quid fecerint de ea deſperantes. Deo adſcripta. Mos gentilium laureas coronas deponendi in gremio Jovis.* Deporture lauream *quid* Tacito. *Conjectura de loco* Apoc. IV. 10. *Obtenta victoria cantatum Epinicium.* Καλλίνικα. Ἐπινίκια ᾠδαί. *Oblata ſacrificia, agitata convivia, ut & ludi. Philiſtæis eam conſuetudinem fuiſſe demonſtratum ex.* Jud. XVI. 22. 23. 24. 25. *Ductæ etiam choreæ. Id Sacras Litteras adſtruere. Americanis idem in more poſitum.*

BEllo interdum finem imponebat parta victoria. Hanc autem qui obtineri poſſe deſperabant, nonnunquam αὐτοχειρίᾳ & ſibi manus inferendo, ne in hoſtium manus inciderent iiſque ludibrio eſſent, efficiebant. Saulem ejuſque armigerum mihi vide, qui, victoria ad Philiſtæos inclinante, ſuo ſe gladio jugularunt I. *Sam.* XXXI. 4. 5. Atque in Trajani columna videre eſt ejuſmodi milites.

Alii, cognito ſpem victoriæ potiundæ decollaſſe, hoſtibus ſe dedere ſolebant; & quo eos ad miſericordiam atque clementiam flecterent ſordidati ac ſupplicum more ſeſe humiliantes prodibant. Hirtius de civibus Alexandrinis: *Omnis multitudo oppidanorum, armis projectis, munitionibuſque ſuis relictis, veſte ea ſumta, qua ſupplices dominantes deprecari conſueverunt, ſacriſque omnibus prolatis, quorum religione precari offenſos iratoſque animos regum erant ſoliti, advenienti Cæſari occurrerunt, ſeque ei dediderunt*. Ita ſervi Benadad, regis Syriæ, ſupplices fieri Iſraelitarum regi cum decreviſſent, *accinxerunt ſaccis lumbos ſuos, & poſuerunt funiculos in capitibus ſuis, veneruntque ad regem Iſrael, & dixerunt ei, Servus tuus Benadad dicit, Vivat, oro te, anima mea. Et ille ait, Si adhuc vivit, frater meus eſt*. I. Reg. XX. 32.

Deo autem, bellorum ſummo arbitro victoriam acceptam ferendam vel gentiles, agnoverunt. Etſi enim Attalus rex, ſibi ſuiſque viribus victoriam (ut videtur) adſcribens, manui ſuæ inſcripſerit *regis victoria*, ut autor eſt Polyænus *Strategem. lib.* IV. alii tamen, quibus de meliore luto præcordia ficta, Jovis in manu eam collocarunt. Unde, victoria parta, coronas laureas in gremio ejus depoſuere. Dio *lib.* LIV. de Auguſto: Καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνελθὼν τήν τε δάφνην ἀπὸ τῶν ῥάβδων (nam etiam parta victoria laurus in lictorum faſcibus geſtabatur) περιεῖλε, καὶ ἐς τὰ τοῦ Διὸς γόνατα κατέθετο. Julius Obſequens: *C. Antonius cum in agro Piſtarienſi Catilinam viciſſet, laureatos faſces in provinciam tulit. Apparuit eum hoſtibus portendiſſe victoriam, cum ad eos laurum victricem tulerit, quam in Capitolio debuerat deponere*. Panegyriſtes in Laudatione Theodoſii: *Curii, Coruncanii, Fabricii, cum induciæ bella ſuſpenderant, inter aratra vivebant: & ne virtus quiete langueſceret, depoſitis in gremio Capitolini Jovis laureis, triumphales viri ruſticabantur*. Seneca in Conſol. ad Elbiam cap. X. *Scilicet minus beate vivebat Dictator noſter, qui Samnitum legatos audiit, cum viliſſimum cibum in foco manu ſua verſaret, qua tam ſæpe hoſtem percuſſerat, lauream*que (ita pro *lancemque* vel *lanceamque* locum hunc deſcribo ex emendatione Lipſii, cui hæc debeo) *in Capitolini Jovis gremio repoſuerat: quam Apicius noſtra memoria vixit, qui &c.* Plinius lib. XV. cap. XXX. de variis lauri ſpeciebus agens, *Ex his in gremio Jovis Opt. Max. deponitur, quoties lætitiam nova victoria attulit*. Statius Sylv. *lib.* IV.

—— *Nondum gremio Jovis Indica laurus*. Et alibi.

—— Laurumque superbam
In gremio Jovis , excisit deponere
Pœnis .

Hinc *deportare lauream* Tacito est triumphare *Annal, lib.* 11. *pag.* mihi 62. quia lauream coronam in gremium Jovis deportare triumphantes consueverant. Quo fortassis Johannes respexit *Apoc.* iv. 10. ubi fideles jam victores & in cœlo triumphantes Βαλῦσι τὰς στεφάνους αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ θρόνου, ad Christum throno insidentem coronas suas deportantes victoriamque suam ei in solidum adscribentes. (1)

Epinicium insuper victores canebant, (2) Exstant hujusmodi elegantia admodum Epinicia. *Exod.* xv. 1. &c. item *comm.* 20. *Jud.* v. 1. &c. Et 1. *Sam.* xviii. 6. Haud absimilem in modum Aureliano Imperatori acclamatum a pueris: *Mille, mille, mille, mille, mille, mille decollavimus*. Et iterum; *Mille Francos, mille Sarmatas occidimus, mille, mille, mille Persas quærimus*. Ut Vopiscus in Aureliano autor est. Ad hunc morem respicitur *Psal.* lxviii. 26. Græci ergo ejusmodi cantiones καλλίνικα & ἐπινικίους ᾠδὰς appellarunt. Euripides in Medæa:

—— Δεινὴ γάρ
Οὔτοι ῥᾳδίως γε συμβαλὼν
Ἐχθρῶν τις αὐτῇ καλλίνικον οἴσεται.

Gravis est (Medæa) *ne quisquam hostium cum ea congrediens facile victoriam canet .*

Dio *lib.* li. de Cleopatra: Καὶ ὅπως γε τὸν πρόσπλουν ἀσφαλῆ ποιήσηται, τὰς τε πρώρας, ὡς καὶ κεκρατηκυῖα, ἐκόσμησε, καὶ ᾠδὰς τινὰς ἐπινικίους ὑπ' αὐλητῶν ᾖδεν. *Atque ut tuto in Ægyptum adnavigare posset, victoriam mentita proras coronaverat, cantionesque, victoria obtenta usurpari consuetas, tibiis concini jusserat.*

Adhæc sacrificia offerebantur (3) & convivia agitabantur post victos hostes. Appianus de Bello Mithrid. Καὶ ἐπινίκια ἔθυσεν, ὥσπερ τὸν πόλεμον κατωρθωκώς. *Et votiva sacra pro victoria obtulit, ac si jam debellatum esset.* Diodorus Siculus *lib.* ii. Καρχηδονίων μετὰ τὴν νίκην τοὺς καλλίστους τῶν αἰχμαλώτων θυόντων χαριστήρια τοῖς θεοῖς. Ubi dicit Carthaginenses post victoriam immolasse Diis captivorum pulcherrimos. Vigebat idem ille mos apud Philistæos, de quibus *Jud.* xvi. 22. 23. 24. 25. *jamque capilli eius* (Samsonis) *renasci cœperant, & Principes Philisthinorum convenerant in unum, ut immolarent hostias magnificas Dagon Deo suo, & epularentur, dicentes, tradidit Deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras. Quod etiam populus videns, laudabat Deum suum, eademque dicebat &c. Lætantesque per convivia, sumtis jam epulis, præceperunt, ut vocaretur Samson, & ante eos luderet.* Ubi etiam ludos quasi theatrales vides, qui etiam post hostes superatos exhiberi consueverant olim. Xiphilinus in Trajano: Τὰ νικητήρια ἤγαγε ἐν τῷ θεάτρῳ, μονομάχους συνέβαλεν. *Triumphavit in Theatro, & paria gladiatorum commisit.*

Choreas quoque agitatas, ut publicum gaudium post victoriam testarentur, legere est *Exod.* xv. 1. &c. item *comm.* 20. &c. *Jud.* xi. 34. & 1. *Sam.* xviii. 6. 7. Certe Americanos post partam victoriam choros ducere consuevisse constat. Hos autem Judæorum esse propaginem probabilibus argumentis evicit Thomas Thorowgodus Anglus, ut supra nos dicere meminimus.

NOTÆ IN CAPUT II.

(1) Tyrones hic legant in *Kippingi* Ant. Rom. dissertationem de Victoria Rom. *pag.* 835.

(2) Conf. quæ *Dougtejus* ad locum *Jud.* 5. 1. illustrandum adducit excurs. 69. Adde *Ursinum* in analectis *part.* 1. *lib.* 1. §. 39.

NB ad locum *Jud.* 16. 23. vanum Philistæorum epinicium egregie depingit *Ditericus* Ant. Bibl. *pag.* 338.

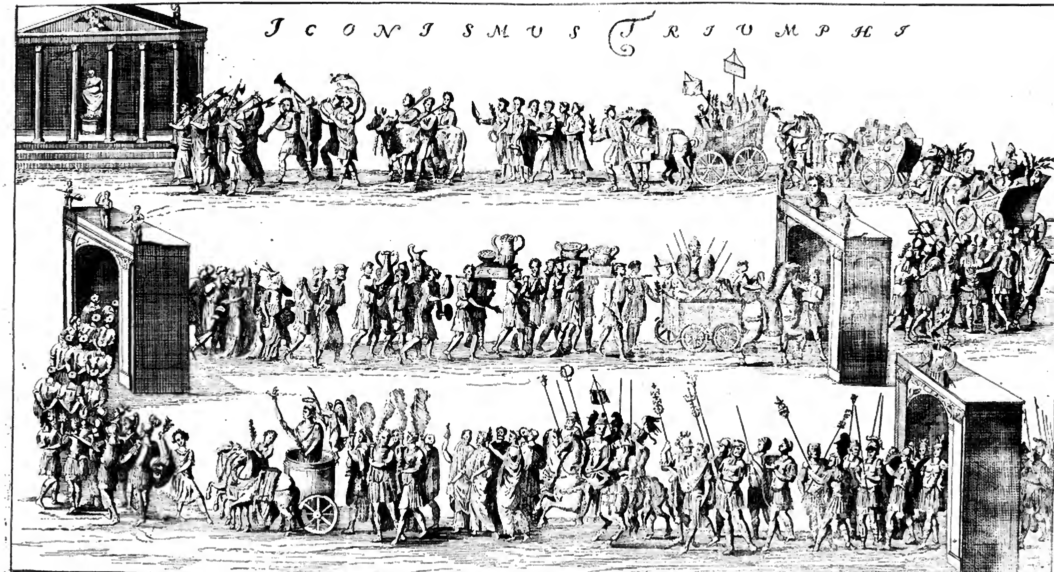
(3) *Dougtejus* loco citato: sc. excurs. 69. Hic etiam inquiritur, quo sensu de Nebucadnezare dicatur? *Hab.* 1. 16. *Immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo, quia per hæc pinguis facta est ejus portio & cibus opimus?* Quem locum egregie explicat. *Dougtejus* excurs. 172.

CAPUT III.

De triumpho. Θριαμβεύειν. *Lux facta* Paulo 11. Cor. ii. 14. *Græcos Latinosque multis verbis eandem vim ac significationem tribuere quam habent verba Hebraica in Kal & in Hiphil. Inde compluria N. Testamenti loca illustrata, & inter alia ostensum quid sit* ἀπελπίζειν Luc. vi. 35. Desperare. *Prolixe explicatus Apostoli locus* Coloss. ii. 14. 15. *per collationem Crucifixionis cum veteri Triumpho. Martyria* Triumphorum *appellatione insignita*. Miniatæ *imagines Deorum; Etiam milites pugnantes miniati. Inde lux* Ezech. xxiii. 13. 14. Picta *sive* palmata toga *Imperatoris. Lux affusa locis* Es. lxiii. 12. Apoc. xix. 13. &c. Calcei punicei *triumphantium. Item corona laurea; Nec non annulus ferreus. Liberi cognatique curru triumphali una vecti. Convivium triumphantium. Ferculum Crucis.* Tertullianus

Col. CCCXXX.

nus *emendatus*. *Duces & captivi hostes traducti*. Δειγματίζειν. *Dicteria in Imperatorem triumphantem jacta*. Οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγεῖσθαι *quid apud Apostolum denotet*. *Rex captus irrisus in triumpho*. *Collum hostium superatorum calcandi mos Judæis Gentibusque usitatus*. De trophæis. Trunca trophæa. *Spolia ex iis suspensa*. Επιθέσιμος κόσμος. Josephus *inde elucidatus*; *item* Tertullianus *bis*. *Crux Christi tropbæum*. *Trophæa lignea & cur? Interdum quoque lapidea*. *Gothorum & Suevorum ritus*. Zacharias *cap.* IX. *comm.* 16. & Psal. LX. 6. *obiter illustrati*. *Quid* יד 1. Sam. XV. 12. *Portæ urbium ablata pro trophæis*. *Id demonstratum Samsonis exemplo* Jud. XVI. 3. *Iterum de* toga palmata *latius*. *Tentatus locus* Apoc. VII. 9. *Mos Hebræorum pane & vino victoribus obviam eundi*, Gen. XIV. 19. 20.

DE Triumpho acturi, ne a scopo aberremus, præmittere juvat Apostoli verba de Christi Triumpho *Col.* II. 14. 15. Ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τοῖς δόγμασιν, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἦρκεν ἐκ τοῦ μέσου, προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ. Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ. Et de Christianis. II. *Cor.* II. 14. Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ. Ubi τὸ θριαμβεύειν non uno modo accipiendum liquido liquet. Priore loco Salvator ipse de inimicis triumphasse dicitur in cruce, nam *comm.* 14. mentione facta τοῦ σταυροῦ additur fine *comm.* 15. ἐν αὐτῷ, nimirum σταυρῷ. Ad id nomen enim plerique id referendum censent; ἐν αὐτῷ, *in semet ipso* legere abnuentes. Altero vero Deus efficere dicitur, ut fideles triumphent semper in Christo Jesu. Ut θριαμβεύειν ibi vim ac significationem habeat verborum Hebraicorum in Hiphil. Nam Græci interdum eidem verbo & τοῦ Kal & τοῦ Hiphil significationem tribuunt. Dicunt enim σπεύδω ἐγὼ & σπεύδω σέ, καθίζω ἐγὼ & καθίζω σέ. Ita ἀνατέλλειν τὸν ἥλιον, *facere ut Soloriatur*. Matth. V. 45. Et ἀποστοματίζειν τινα, *facere ut quis memoriter recitet*. Luc. XI. 53. Nam Suidas, cum exposuisset ἀποστοματίζειν, ἀπὸ μνήμης λέγειν, addit: καὶ ἀποστοματίζειν φασὶ τὸν διδάσκαλον, ὅταν κελεύῃ τὸν παῖδα λέγειν ἄττα ἀπὸ στόματος. Pariter usurpantur καταπαύειν *Hebr.* IV. 4. & *Act.* XIV. 18. *Hebr.* IV. 8. βραδύνειν 1. *Tim.* III. 15. & II. *Petr.* III. 9. γνωρίζειν *Phil.* I. 22. & *Joh.* XVII. 26. αὐξάνειν *Luc.* I. 80. II. 40. & 1. *Cor.* III. 6. Hoc observasse, compluribus Sacræ Scripturæ locis est lucem affudisse. Hinc enim cape quid sit illud *Luc.* VI. 35. Δανείζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες, *Mutuo date, nullius rei spem præcidentes*. sc. proximo. Quam interpretationem Syrus firmat, dum reddit, *Mutuo date, & ne auferatis spem hominis*. Videtur enim legisse, μηδένα ἀπελπίζοντες, *nemini spem præcidentes*. Et quidem pari ratione *desperare* est facere ut quis desperet apud Lentulum *lib.* XII. *Epist.* XIV. *Rhodios & Rempubl. quam valde desperaverint, ex literis, quas publice misi, cognosces*. Sic τὸ πνεῦμα κρᾶζον *Gal.* IV. 6. interpretari licet *Spiritum qui clamare facit* Abba Pater. Nec Latinis hujusmodi duplex verborum nonnullorum significatio insolens est. *Quiescere* non tantum absolute ponitur, sed etiam pro facere ut quis quiescat. Virgilius Ecloga VIII.

> *Et mutata suos requierunt flumina cursus.*

Ubi *requierunt* Servius exponit, quietos esse fecerunt. Propertius *lib.* II. *eleg.* ad Demophoontem:

> *Jupiter Alcmenæ geminas requieverat Arctos.*

Et libri ejusdem elegia ultima:

> *Quamvis ille suam lassus requiescat avenam.*

Sic *tardare* & *commorari* ut ἐγχρονίζοντα ponuntur a Cicerone ad Brutum *cap.* XVIII. At Cæsar *lib.* I. de Bello Civili *tardabant* posuit, pro tardum faciebant, *Exercitum Cæsaris*, inquiens, *viarum difficultates tardabant*. *Urere*, pro facere ut aliquid urat sive accendere a Virgilio usurpatum *lib.* VII. Æneid.

> *Urit odoratam nocturna in lumina cedrum.*

Nec aliter *penetrare* apud Plautum invenitur Menœch. *Act.* III. *Sc.* III. *Neque huc unquam postquam notus sum, intra portam penetravi pedem*. Sed redeo ad lineam. Crux Christi *triumphus* appellatur, uti *martyria* sive *Martyrum* supplicia similiter *triumphi* dicebantur. Sicuti ex Tertulliano aliisque ad Guntherii *lib.* I. de Rebus gestis Friderici I. a Rittershusio observatum. Triumphus autem ille Christi in Cruce pendentis oppido quam admirandus est. Unde comparationem hic instituere inter Christum crucifixum & Imperatores triumphantes lubet.

I. Trim-

I. Trimphus, (1) honorum amplissimus, nemini concedebatur, nisi aut Dictator, aut Consul, aut Prætor fuisset cum rem feliciter gesserat. Livius *lib.* XXXI. de Lentulo, Hispaniæ Proconsule: *Res triumpho dignas esse censebat Senatus, sed exemplum a majoribus non accepisse, ut qui neque Dictator, neque Consul, neque Prætor res gessisset, triumpharet: Proconsulem illum Hispaniam provinciam, non Consulem aut Prætorem, obtinuisse*. Atque Christus *Altissimus* erat *Luc.* I. 76. Filius Dei, *Deus verus* & *Rex* populi sui, cui *data erat omnis potestas in cœlo & terra*. Matth. XXVIII. 18.

II. Bellum, quo peracto triumphus concedebatur, communi Senatus-consulto debuit susceptum fuisse, & quidem per solemnem denuntiationem adversus justum hostem. In bello autem civili triumphus non decernebatur. Unde neque Catulus de Lepido, neque C. Antonius de Catilina, quamquam improbis ac seditiosis civibus, neque Sylla de Mario, nequæ Cæsar de Pompejo triumphum duxerunt, ut est apud Valerium Maximum *lib.* II. Salvator autem noster ex cœlesti Patris decreto ac solemni denuntiatione illa Serpenti facta *Gen.* III. 15. *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius: ipsum conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo ejus*, bellum suscepit adversus potestates & hostes infernales.

III. Imperator triumphans 1. Curru vehebatur (2) & quadrigis urbem intrabat; interdum & plures equos currui junctos habebat, ut veterum Romanorum monumenta testantur. Sic Christum mihi vide pro curru Crucem sibi eligentem & *sedili* ejus insidentem ac inequitantem, juncta ei militum quaternione, morti (in qua triumphavit) Christo irrogandæ deputatorum. 2. Jovis omnia insignia gestabat, &, ut Livius ait *lib.* X. *Jovis Opt. Max. ornatu decoratus* erat. Juvenalis *Sat.* X.

> *Quid si vidisset Prætorem in curribus altis*
> *Extantem, & medio sublimem in pulvere Circi*
> *In tunica Jovis, & pictæ Sarrana vehente*
> *Ex humeris aulæa togæ.*

Adhæc faciem minio illitam habebat, ad Jovis etiam similitudinem, cujus facies (autore Plinio quem lege *lib.* XXXIII. *cap.* VII.) diebus festis minio illini solebat. Et sic Camillum triumphasse, more recepto, ibidem Plinius testatur. Atque inde illud quod ait Servius ad *Eclog.* X. Virgilii: *Facie rubea pingitur Pan, propter ætheris similitudinem. Æther autem est Jupiter: unde etiam triumphantes habent omnia Jovis insignia, sceptrum, palmatam togam, qua utebantur illi qui palmam merebantur. Faciem quoque de rubrica illinunt, instar coloris ætheris*. Bacchus etiam miniato simulachro cultus, ut Pausanias in Achaicis autor est. Plutarchus in Romanis Quæst. reliquorum Deorum miniatas fuisse imagines memoriæ prodidit. Ταχὺ γὰρ (inquit) ἐξανθεῖ τὸ μίλτινον, ᾧ τὰ παλαιὰ τῶν ἀγαλμάτων ἔχρωζον. Proinde minio dimidiam partem corporis suis Æthiopes pugnantes tingere solitos tradit Alex. ab Alexandro *lib.* I. *cap.* XX. Fortassis ideo quia norant Bacchum in Indica Expeditione talem incessisse, & de Indis triumphasse. Et hinc intellige cur Chaldæorum præfecti militares *miniati* inducantur apud *Ezech.* XXIII. 13. 14. Cæterum cur triumphantes, & divinam majestatem præferentes, rubrum sibi colorem eligerent rationem reddit Isidorus *Orig. lib.* XVIII. *cap.* II. cum, de triumphantibus agens, sic scribit. *Inde & colore rufo perliniebantur, quasi imitarentur divini ignis effigiem. Picta* etiam sive *palmata* toga conspicuus *erat Imperator*. (3) Unde Plinius *lib.* VII. *cap.* XLVIII. pictas vestes inter triumphalia ornamenta posuit. Erant autem eæ vestes purpureæ. Festus: *Picta quæ nunc toga dicit purpura antea vocitata est*. Et Isidorus *lib.* XIX. *cap.* XXIV. *Toga palmata dicebatur, quam merebantur, ii qui reportabant de hostibus palmas: ipsa vocabatur & toga picta, eo quod victorias cum palmis intextas haberet*. Rubicundæ etiam vestes Christo, hostes triumphanti, adscribuntur *Es.* LXIII. 12. & *Apoc.* XIX. 13. &c. Sanguine enim pictam ejus faciem, immo totam corporis in cruce pendentis cutem cruore tinctam & quasi miniatam fuisse nemo ambigit. Insignia autem illa *Dei, sanguine suo redimentis Ecclesiam suam*. Act. XX. 28. Neque enim, vel cruci suffixus, desiit *non ducere rapinam, parem esse cum Deo*. Phil. II. 6. Nec sicco pede prætereundum, quod triumphantes *calceos puniceos* gestasse veteres testentur. Iis enim reges usos, præter alios, tradit Dio, *lib.* XLIII. Cæsarem rubros calceos habuisse dicens, quod iis olim uterentur reges Albanorum, a quibus ipse originem duceret. Unde in Epigrammate antiquæ Urbis de C. Mario sic legitur: *De manubiis Cimbricis & Teutonicis ædem honori & virtuti veste triumphali, calceis puniceis*. Quis autem Triumpha-

phatorem Jesum hanc speciem præ se tulisse neget, qui pedes & calcaneos ejus, in cruce clavis perforatos adeoque sanguinolentos, vere puniceos & purpureos fuisse cogitat? 3. Coronam præterea lauream capiti habuit impositam, ut Plinius, Svetonius, Dio aliique testantur. Scribit etiam Joh. Baptista Casalius, Romæ in Arcu Titi Marmoreo exsculptum etiamnum apparere Imperatorem in curru sedentem, quem alata Victoria coronat. At vero Christus in Cruce triumphans spineam gestavit coronam. 4. Annulum insuper ferreum gestabat, quo servis quadantenus æquari videbatur, ne honore triumphi se nimium efferret. Plinius *lib.* xxxv. *cap.* I. de Annulis agens, *Neque aliis*, inquit, *uti mos fuit, quam qui ex ea causa publice accepissent; vulgoque sic triumphabant. Et cum corona ex auro Hetrusca sustineretur a tergo, annulus tamen in digito ferreus erat, æque triumphantis & servi, fortasse coronam sustinentis. Sic triumphavit de Jugurtha* C. *Marius*. Christus etiam consimiliter, etsi in Cruce triumpharet, servi tamen formam suscepit, & servilem crucifixionis pœnam sustinens, ferreis clavis manus habuit transfixas. 5. Liberos quoque cognatosque, si quos haberet, in eodem curru secum habebat assidentes, aut proxime comitantes. Livius *lib.* XLV. de Pauli filiis: *Minor ferme duodecim annos natus, quinque diebus ante triumphum; major quatuordecim annorum, triduo post triumphum decessit: quos prætextatos curru vehi cum patre, sibi ipsis similes prædestinantes triumphos, oportuerat*. Eutropius *lib.* IV. diserte describit Paulum Æmilium, in aureo curru triumphantem, *cum duobus filiis, utroque latere astantibus*. Et Tacitus *Annal. lib.* II. de Cæsare Germanico, de Cheruscis triumphante: *Augebat intuentium visus eximia ejus species, currusque quinque liberis onustus*. Haud absimilem in modum profitetur fides Christiana, omnes spirituales Christi filios, cum eo cruci suffixos, de Diabolo, carne & peccato triumphare *Rom.* vi. 6. *Gal.* II. 19. Quippe enim nostram vicem Christus dolores Crucis sustinuit, inque ea sublimis pependit. Deinde latronem conversum secum habuit, & una in Cruce, alio veluti triumphali curru, triumphantem. 6. Cœnam denique conviviumque celebrabat cum Senatu. Livius *lib.* XLV. in oratione M. Servilii: *Illas quidem epulas Senatus, quæ nec privato loco, nec publico profano, sed in Capitolio eduntur, utrum hominum voluptatis causa, an Deorum hominumque, autore Sergio Galba, turbaturi estis?* Triumphales epulas consimilem in modum a Christo cum suis agitari, quoties Sacræ cœnæ Sacramentum celebratur, existimare licet.

IV. Per tubicines, clangore tubarum omnibus locis significabatur dies triumphi. Nec Christo sui defuere κήρυκες Patriarchæ & Prophetæ, qui, vocem instar tubæ attollentes, adesse tempus, quo Messias Rex de hostibus suis esset triumphaturus, nunciarunt.

V. Pompa triumphalis varia fuit. I. Pictæ tabulæ, effigiem victarum gentium, urbium, fluviorum, montium, aliarumque rerum exhibentes, in ferculis gestabantur, ut fuse demonstrat Valtrinus *lib.* VII. de Re Militari Romanorum *cap.* VIII. & Joh. Baptista Casalius de Romani Imperii splendore Parte II. *cap.* I. Ferculum autem victos hostes demonstrans, tabellamque inscriptam ostentans, fuit Crux ipsa triumphantis Salvatoris, quæ titulum exhibuit *Jesus Nazarenus Rex Judæorum;* Sicuti Svetonius in Cæsare inter pompæ triumphalis fercula *titulum trium verborum Veni, Vidi, Vici*, memorat. Crucem autem ut ferculum triumphale appellare audeam, facit, inter alia, admiranda Salvatoris patientia qua utique hostes omnes superavit & triumphavit. Haud aliter quam Tertullianus in de Patientia *cap.* XIV. de Jobi patientia sermocinans, *Quale*, inquit, *in illo viro ferculum* (ita lege pro *feretrum* quod ἀπίθανον.) *Deus de diabolo extruxit? Quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cum ille homo ad omnem acerbum nuntium nihil ex ore promeret, nisi Deo gratias?* Quis enim non videt Tertullianum locutionibus e media antiquitate petitis victoriam ac triumphum Patientiæ describere. Id enim evincunt verba illa de *vexilli elatione*, quæ in captarum urbium victis mœnibus fieri consueverat, & de qua postea nobis erit sermo. 2. Ipsi hostium duces & captivi traducebantur, cum tituli, qui cujus gentis quisque esset indicarent. Livius *lib.* XLV. *Sed non Perseus tantum per illos dies documentum humanorum casuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis per urbes hostium ductus: sed etiam victor Paulus auro purpuraque fulgens*. Vopiscus in Aureliani triumpho Zenobiam scribit ductam, ornatam gemmis; etiam cum catenis aureis, quas alii sustentabant. Ovidius multa complexus Tristium *lib.* IV. *eleg.* II.

Ergo omnis populus poterit spectare triumphos,
Cumque ducum titulis oppida capta leges?

Vin-

Vinclaque captiva Reges cervice gerentes
Ante coronatos ire videbit equos?
Hic, qui Sidonio fulget sublimis in æstro,
Dux fuerat belli, proximus ille duci.
Hic lacus, hi montes, hæc tot castella, tot amnes,
Plena feræ cædis, plena cruoris erant.
Crinibus en etiam fertur Germania passis,
Et ducis invicti sub pede mœsta sedet.

De Christo Cruci suffixo atque inibi triumphante diserte scribit Apostolus *Coloss.* II. 15. Τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας (audis ducum hostiumque devictorum titulos) ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτούς. Diabolum ergo, (qui *Rex terrorum* dicitur *Job.* XVIII. 14.) traduxit Christus palam. Verbum enim δειγματίζω manifeste ad pompam triumphalem alludit, in qua circumducebantur & ostentabantur hostes victi palam ad ipsorum ignominiam, victoris vero gloriam. 3. Etsi ne triumphanti quidem Imperatori milites plane pepercerint, utpote qui interdum salsa quoque dicteria & sarcasmos in eum jecisse narrantur. Dionysius Halicarn. Roman. Antiq. *lib.* VII. Δηλοῦσι δὲ αὐτῶν θριάμβων ἔφοδοι παλαιὸν καὶ ἐπιχώριον ὄντα Ῥωμαίοις τὴν κέρτομον καὶ σατυρικὴν παιδιάν. ἐξεῖναι γὰρ τοῖς κατάγουσι τὰς νίκας, ἰαμβίζειν τε καὶ κατασκώπτειν τοὺς ἐπιφανεστάτους ἄνδρας αὐτοῖς στρατηλάταις, ὡς Ἀθήνησι τοῖς πομπευταῖς τοῖς ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν πρότερον ἅμα τοῖς σκώμμασι παρορχουμένοις. *Sed & triumphorum deductio arguit, Romanis jam olim vernaculos fuisse scurrules istos & satyricos lusus. Permittitur enim victores deducentibus, jambos & dicteria jacere in clarissimos viros & ipsos Imperatores, quemadmodum Athenis solebant pompam in plaustris ducentes scommatibus obvios impetere.* Unde Martialis *lib.* IV. *epigr.* XXXIII.

Consuevere jocos vestri quoque ferre triumphi,
Materiam dictis nec pudet esse Ducem.

Manifesta autem sunt apud Evangelistas scommata & sarcasmi, quibus Salvatorem, in Cruce triumphum ducentem, prosciderunt milites aliique ei infensi. 4. Adhæc currus, hostium spoliis armisque, quibus exuti erant, onusti, traducebantur & ostentabantur, ut autor est Appianus in Libycis. Joh. Baptista Casalius de Urbis ac Romani olim Imperii splendore, Parte II. *cap.* I. ait Romæ adhuc in Arcu Titi marmoreo conspici Imperatorem currui insidentem, quem alata Victoria coronet. Currui autem præferri Arcam fœderis inter spolia Judaica; altera vero parte Tabulas Mosaicas, Mensam auream, Candelabrum aureum, variaque Templi vasa. Haud absimilem in modum etiam ante Titi triumphum, Christus a Paulo dicitur ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς *traduxisse* eas *palam*, una cum ipso Legis Ceremonialis χειρογράφῳ, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, utpote, specie purgationis & absolutionis, hominem reum pronuncians & tacite capitis anquirens. Hinc intellige quid sit οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγεῖσθαι τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ *Phil.* II. 6. Neque enim ii hic audiendi, qui ἁρπαγμὸν ἡγεῖσθαι idem esse putant cum ἁρπαγμὸν ποιεῖσθαι, ut recte monuit & demonstravit Joh. Michael Dilherrus in Disputat. Academicis Philologicis. Quia τὸ ἡγεῖσθαι circumductionem & *ostentationem* rapinæ & prædæ, alteri ereptæ, denotat. A qua ostentatione longe abfuit Salvator noster. Præterquam enim quod τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ non fuerit in Christo ἁρπαγμὸς, utpote qui, cum Patre ὁμοούσιος, ab æterno ne quidem jure suam essentiam divinam, & opera divinitatis propria jactavit & ostentavit, dum in terris egit, sed vetuit discipulis ea divulgare, ut passim testatur Historia Evangelica. 5. Nec silentio involvendum, quod boves multos & hostias, in sacrificium offerendas, nec non vasa multa, in triumpho ducerent Imperatores, non sine popis & sacrorum ministris, eas comitantibus ut ex Plutarcho aliisque demonstravit Casalius de Romani Imperii splendore *Parte* II. *cap.* I. Nam sic Christus in Crucis Triumpho secum duxit omnem Leviticum cultum, qui maximam partem in sacrificiis pecorum consistebat & multa vasa requirebat. Quæ omnia, ut typos, sui ipsius immolatione, sustulit.

VI. Primus Triumpator inter Romanos fuit Romulus. Is autem de Vejentibus triumphans regem ipsorum traduxit in triumpho irrisitque, exprobrando ei stultitiam, quod nequiquam, pro ætate & veteris prudentia Ducis, rem gessisset, ut Plutarchus narrat; qui etiam in Romulo refert, inter sacrificandum, semen prætexta bullaque, pueritiæ insignibus, ornatum, per forum in Capitolium traduci solitum, præeunte præcone, qui Sardos venales pronunciaret. Et sic quoque Christus triumphans in Cruce ἐδειγμάτισεν ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας; diaboloque, veteri duci & aliquot mille annorum experientia instructo, quasi exprobravit ἐν παῤῥησίᾳ, quod a Christo Mediatore manum non abstinuerit, sed impios in necem

cem ejus animarit, per quam ipse erat omni potestate exuendus, caputque ejus conculcandum.

VII. Omnium antiquissima de hostibus triumphandi ratio hæc fuisse videtur, ut victor hostium in bello superatorum colla ac cervices pedibus calcaret. Mich. Glycas *Annal. lib.* IV. de Diogene fortissimo principe. *Sed o casum infelicem, in hostium denique potestatem venit, & vinctus ad Sultanum deducitur. Ille vero folio suo desiliens, pro more, calcata Diogenis cervice, mox eum de terra erigit, & amanter complexus: Formidinis*, inquit, *expers esto Imperator*. Johannes Tzetzes Grammaticus *Phil.* ζ.

> Τοὺς τῶν ῥωμαίων ἄνακτας ἐπτήσουσιν οἱ πέρσαι
> Τραχήλοις δὲ πατήσουσιν οἷα δεδουλωκότες.

Alluserunt hunc morem Claudianus IV. Cons. Honorii:

> *Colla triumphati proculcas Honorius Istri.*

Et Propertius:

> *Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis,*
> *Contactum nullis ante cupidinibus.*
> *Tum mihi constantis dejecit lumina fastus.*
> *Et caput impositis pressit Amor pedibus.*

Sic etiam Josuam Ducibus exercitus sui, ut id facerent, mandasse legimus *Jos.* X. 24.' ducesque ei obsecutos. Nec dubito Josuam ipsum exemplo præivisse, etsi id expresse non dicatur, sed de Ducibus id tantum narretur, quia imprimis sic iis animos addere necessum erat, & hostes ignominia notare, etiam jamjam morituros. Similiter autem Jesus triumphator in Cruce *caput Serpentis* conculcavit, dum ipse Serpens Diabolus calcaneum ejus momordit & perforavit. Hunc enim triumphum prædictum vides *Gen.* III. 15. *Ipse conteret caput tuum &c.* Idemque ipsum ut faciant quodammodo omnes fideles efficit *Rom.* XVI. 20. *Porro Deus pacis conteret Satanam sub pedes vestros cito*. Et Ps. XCI. 13. *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem*.

VIII. Denique triumphum petentes extra Urbem morari solebant, ut Casalius, supra mihi aliquoties laudatus, aliique ostenderunt. Atqui Salvator ante Crucifixionem, cui se parabat, extra Urbem moratus in horto Gethsemane; & cruci deinde suffixus extra Urbem in Golgotha, ubi triumphasse legitur.

Accedebat quod, victoriæ ac triumpho sæculo inferendis, *Throphæo* vel potius *Tropæa* (adversante licet Marcello Donato, qui *trophæo* præfert) erigerentur. Græci enim τροπαῖον vel τρόπαιον dicebant hujusmodi monumenta, ἀπὸ τῆς τῶν πολεμίων τροπῆς. Solebant enim olim victores, eo loci ubi vicissent hostesque in fugam vertissent, stipitem quernum adornare, in quo exuvias & spolia hostibus detracta suspenderent. Plutarchus de Romulo Tropæum apparante, δρῦν, inquit, ἔτεμεν ὑπερμεγέθη, καὶ διεμόρφωσεν ὥσπερ τρόπαιον, καὶ τῶν ὅπλων τοῦ Ἄκρωνος ἕκαστον ἐν τάξει περιήρμοσε καὶ κατήρτησεν. Utque stipes ille commodiorem præstaret usum, rami tenuiores præcidebantur, majores autem & firmiores detruncabantur. Virgilius *lib.* XI. Æneid. initio.

> *Ingentem quercum, decisis undique ramis,*
> *Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,*
> *Mezenti ducis exuvias (tibi magne tropæum*
> *Bellipotens) aptas rorantes sanguine Cristas,*
> *Telaque trunca viri, & bis sex thoraca petitum*
> *Perfossumque locis, clypeumque ex ære sinistræ*
> *Subligat atque ensem collo suspendit eburnum.*

Svetonius in Caligula *cap.* XLV. *Truncatis arboribus, & in modum tropæorum adornatis &c.* Unde Juvenalis *Sat.* X. *trunca tropæa* dixisse videtur, cum ait:

> *Bellorum exuviæ, truncis affixa tropæis*
> *Lorica &c.*

De spoliis autem inibi suspensis ita Claudianus *lib.* I. in Rufinum:

> *—— Si lætior adsit*
> *Gloria, vestita spoliis donabere quercu.* Et iterum:
> *—— Qui nunc de more tropæis*
> *Ditat, & hostiles suspendit in arbore Cristas.*

Unde Judæorum perturbatio & dolor, putantium, contra patrium morem, Hierosolymis statuas erigi, armis ornatas ac circumdatas, cum Herodes Cæsaris tro-

pæa erexiſſe, ut Joſephus Antiq. Judaic. *lib.* XV. *cap.* 11. memoriæ propidit. Varro in Bimargo: *Ideo fuga hoſtium Græce vocatur τροπή. Hinc ſpolia capta, fixa in ſtipitibus appellantur tropæa.* Atque hæc ſpolia pendentia ἐπιθέσιμον κόσμον Joſephus appellat loco modo indicato. Hunc in modum autem cum conſtituta atque adornata fuerint tropæa, haud mirum ſane Judæos putaſſe, ſtatuas & imagines hominum erigi, cum Herodes tropæa figeret in honorem Cæſaris. Nam, prout Virgilium ea deſcribentem vidimus, hominis armati imaginem plane referebant. Quæ ratio Tertullianum movit, ut diceret in Apolog. *cap.* XVI. *cruces* (id eſt, ramis truncatis ſtipites) *in tropæis inteſtina eſſe tropæorum.* Nam veſtibus undique induebantur & ita ornabantur, ut hominis, & quidem cruci ſuffixi, ſpeciem referrent, ut clarius Minucius in Octavio: *Tropæa veſtra victricia non tantum ſimplicis crucis faciem, verum etiam affixi hominis, imitantur.* Unde Crucem Chriſti Tropæum quoque dici poſſe nemo ambigat; præſertim ſi verum ſit (quod Heraldus ad Tertulliani Apologeticum ſcribit) ſtipiti erecto tranſverſum lignum fuiſſe immiſſum, ſuſtinendis hoſtium ſpoliis. Quod tamen haſtenus apud veterum neminem reperio ita fieri conſueviſſe. Niſi Tertullianus *lib.* II. adverſus Marcionem id voluiſſe dicamus, qui in Cruce *tropæum* agnoſcit, ſic ſpolium vocans, cum ait.

> *Serpentis ſpolium, devicto principe mundi,*
> *Affixit ligno, refugarum immane tropæum.*

Nec non Juſtinum Martyrem *Apol.* II. cum de tropæis ait, quod *poteſtatis ejus, quæ in Cruce eſt, ſigna oſtendant.* E ligno autem, non vero ſolidiori materia, tropæa paſſim antiquitus fiebant, ne bellorum atque diſſidiorum monumenta æterna eſſent, ut eſt apud Diodorum Siculum *lib.* XII. Sunt tamen quibus lapidea quoque tropæa memorari videntur apud Florum cum ait: *Domitius Ahenobarbus & Fabius Maximus ipſis, quibus dimicaverant, locis ſaxeas erexere turres & deſuper, exornata armis hoſtilibus, tropæa fixere, cum hic mos inuſitatus fuerit noſtris.* Sed hæ turres ſuſtentando potius & extollendo tropæo, quam ipſum tropæum fuerunt. Pauſanias vero clarius in Atticis ipſa lapidæa tropæa deſcribit, cum ait: Λίθον Πάριον ἦγον ἐς τροπαίυ ποίησιν. Et rurſus ibidem: τρόπαιον λίθυ λευκῦ memorat. Gothi & Suevi more apud eos antiquiſſimo, ubicunque locorum victoriam conſecuti erant, ſaxa ingentia erigebant, quibus præclare geſta breviſſimo titulo inſculpſerunt, ut de iis refert Olaus Magnus *lib.* I. *cap.* XXX. Ad talia tropæa alluſum *Zach.* IX. 16. *Lapides coronarii pro vexillis erunt in terra illi.* At cum 1. *Sam.* XV. 12. Saul rex poſt victoriam *erexiſſe ſibi fornicem triumphalem* dicitur non additur ex qua materia; fuerit immo ne *fornix* quidem *triumphalis* in Hebræo reperitur, ſed dicitur Saul *ſibi conſtituiſſe* יד, quæ vox *manum* notat. Volunt autem Cornelius a Lapide & Menochius arcum triumphalem aut tropæum intelligi. In quo ſi non fallunt, exiſtimem tropæum Hebræis *manum* dici, quia manus in ſummitate effigiem haberet, qualis viſitur in ſummitate ſignorum, de quibus ſupra dictum *lib.* III. *cap.* VI. Alluſum etiam ad tropæa *Pſ.* LX. 6. Verſores noſtri nuperi annotarunt. Haud ita obvium eſt, portas etiam urbium aut caſtellorum ablatas Tropæorum inſtar fuiſſe. Virgilius Æneid. *lib.* VII.

> *—— Sacris in poſtibus arma*
> *Et multi currus pendent curvæque ſecures,*
> *Et galeæ capitum & portarum ingentia clauſtra,*
> *Spiculaque, clypeique, ereptaque roſtra carinis.*

Huc refert Menochius, mihi, ob eruditionem & ſingularem in hoc argumento diligentiam, ſæpe nominandus, portas urbis Gazæ a Samſone ſublatas & in montis verticem abſportatas *Jud.* XVI. 3. Sicuti enim modo ex Floro ſaxeas turres excitatas diximus, in quibus tropæa erigeretur, ita Samſon in monte ſaxeo & lapideo portas hoſtium, humeris ſublatas, in modum tropæi collocavit. Eapropter non adverſabor, ſi quis Chriſtum Dominum *portas inferorum* (Matth. XVI. 18.) in Calvariæ montem quaſi abſportaſſe, atque inibi per Crucem tropæum ſibi fixiſſe atque erexiſſe, contendat.

In victoriæ ſignificationem & victoris gloriam, palmam ei datam (4) vel pueri norunt & qui nondum ære lavantur, adeo ut *palma* pro ipſa victoria ſæpe uſurpetur. Sed fortaſſis haud æque notum (quod ſupra tangebamus) *Togam palmatam*, cui palma, victoriæ ſignum intexta fuit, in ornatu triumphali fuiſſe. Quod hic antea dictis pro mantiſſa adjicere bonum factum viſum fuit. Auſonius in Panegyrico ad Gratianum, ubi Gratiano pro Conſulatu gratias agit, ſic ait:

ait: *In procinctu & tum maxime dimicaturus, palmatæ vestis meæ ornamenta disponis: feliciter & bono omine. Namque iste habitus, ut in pace Consulis est, sic in victoria triumphantis.* Et Isidorus *lib.* XIX. supra mihi laudatus, ex Servio idem adstruit. Unde merito animabus victricibus & in cœlo triumphantibus & vestis & palma adscribuntur, sed a veste separata & manibus prælata, *Apoc.* VII. 9. Nisi χεῖρες, per Hebraismum, *latera* stolarum denotare quis existimare velit & pronomen αὐτῶν ad στολὰς λευκὰς referre. Hebræis enim יד etiam *latus* denotat *Neh.* III. 2. 4. 5. &c. ut stolarum lateribus dextris & sinistris palmas appictas vel intextas fuisse significetur, atque adeo toga picta & palmata vereque triumphalis depingatur. Sed nihil affirmo in re tam dubia. Coronidem huic capiti imponam, ubi officiosum Melchizedeki factum retulero, qui *Gen.* XIV. 19. 20. *panem & vinum* dedit Abrahamo victori. Ad quæ Fagius: *Referunt Hebræi, moris fuisse, redeuntibus e bello & victoria potitis pane & vino, resocillandi causa, obviam ire, eosque ita excipere.*

NOTÆ IN CAPUT III.

(1) QUi cupit Romanorum triumphum paucis delineatum & ex nummis singula confirmata, legat *Kippingi* differt. de solennibus victoriæ, insertam Antiq. Rom. *pag.* 837. & seq. Confer. *Ursini* analecta *part.* 1. *lib.* 1. §. 40.

(2) *Dougtejus* albidas quadrigas notat ad locum *Apoc.* 19. 14. excurs. 108.

(3) Verum albis vestibus comitantium turbam indui faciebant: ut monet *Dougtejus* ad eundem locum.

(4) *Dougtejus* ibid. videndus, qui hinc illustrat locum *Apoc.* 7. 9.

CAPUT IV.

De præda ac spoliis. Suspensa ea loco publico. Etiam apud Judæos. Inde repetita in rebus subitis. Id ortum ab Israelitis. Gladius consecratus. Arma hostium comburendi mos. Inde lux Es. IX. 4. 5. Ps. XLVI. 10. 11. & Jos. XI. 6. *Equos subnervandi consuetudo.* Ἀντζακοτῶν, *Illustratus locus* Jud. XV. 8. עַל *particulæ vis.*

PRædam spoliaque (1) quæ victori obtigerant locis publicis asservare aut e templorum tholis suspendere in memoriam obtentæ victoriæ moris fuit antiqui. Livius *lib.* IV. *Spolia in æde Jovis Feretrii, prope Romuli spolia cum solenni dedicatione dono fixit.* Et *lib.* X. de Æde Quirini per Papyrii Consulis filium dedicata, *Exornavit*, inquit, *hostium spoliis, quorum tanta multitudo fuit, ut non templum tantum forumque his ornaretur, sed sociis etiam coloniisque finitimis, ad templorum locorumque publicorum ornatum, dividerentur.* Virgilius in Culice.

—— spoliis fulgentibus ornet
Templa Deum. Valerius Flaccus *l.* I.

I decus & pecoris Nephelei vellera Grajo
Redde tholo. Statius *l.* III. Theb.

—— Arma paternis
Postibus & fixos superum ad penetralia currus
Vellere amor. Et Silius Italicus *l.* XIV.

Quid tot captivis fulgentia culmina rostris,
Armaque fixa Diis.

Sic I. *Macb.* VI. 1. 2. *Interea rex Antiochus, cum peragraret regiones superiores, audivit Elymaida esse in Perside civitatem illustrem divitiis, auro & argento. Et templum, quod in ea, esse opulentum valde, ibique esse tegumenta aurea, & thoraces, & arma, quæ reliquerat ibi Alexander &c.* Immo ex II. *Sam.* VIII. 7. collato cum I. *Reg.* VII. 51. II. *Reg.* XI. 10. & II. *Chron.* XXIII. 9. colligere est, hastas & clypeos hostibus ereptos in anathematis templi fuisse. Hinc ergo petebantur, ubi magna erat armorum inopia. Livius *lib.* XXII. post Cannensem cladem id factum narrat: *Arma, tela, alia parari jubent. Et vetera hostium spolia detrahunt templis porticibusque.* Idemque refert Appianus post acceptam cladem ad Trasymenum usum venisse. Adhæc Silius Italicus *lib.* X.

—— Ite, ite; ocyus arma
Deripite, o pubes, templis: Vos atria raptim
Nudate, & clypeos in bella refigite captos.

Neve tales sacrilegii arcesserentur, ubi anathemata ejusmodi refigerent, Deos orabant, ut ne id vitio sibi verterent, arma talia aris & focis defendendis usurpantibus. Sic enim Syracusani apud Livium *lib.* XXIII. *Inermes ex Olympii Jovis templo spolia Gallorum Illyriorumque dono data Hieroni a populo Romano, fixaque ab eo, detrahunt, precantes Jovem, ut volens propitius præbeat sacra arma pro patria, pro Deum delubris, pro libertate*

sese armantibus. Equidem ab incunabulis Regni Israelitici derivare illam consuetudinem haud verear, dum ensem lego, veluti spolium opimum Goliatho detractum, inque Tabernaculo asservatum (a) penes Achimelechum sacerdotem. 1. *Sam.* XXI. 8. 9. *Dixit David ad Achimelech: Si habes hic ad manum hastam aut gladium? quia gladium meum & arma mea non tuli mecum, sermo enim regis urgebat. Et dixit sacerdos: Ecce hic gladius Goliath Philistæi, quem percussisti in Valle terebinthi, est involutus pallio post ephod: si istum vis tollere, tolle. Neque enim hic est alius absque eo. Et ait David, non est huic alter similis, da mihi eum.* Ubi gladii in loco sacro asservationem & simul ejusdem in re subita inde ablationem contueri licet. Certe gladiorum inter anathemata non obscura mentio apud autores antiquos. Dio de Antonino Caracalla: *Factum est paulo ante quam necaretur, ut Alexandriæ magnum incendium, sicut ego accepi, omnem interiorem partem templi Serapidis invaserit; eoque solus gladius, quo fratrem interfecerat, conflagravit, cæteris omnibus ab injuria ignis conservatis.* Svetonius in Caligula *cap.* XXIV. *Tres gladios, in necem suam præparatos, Marti Ultori, addito elogio, dedicavit.* Et in Vitellio *cap.* X. *Pugionemque, quo se is* (Otho Imp.) *occiderat, in Agrippinensem coloniam misit, Marti dedicandum.* De qua armorum dedicatione compluries Pausanias. Unde etiam Tertullianus in de resurr. carnis *cap.* XVI. *Gladius bene, de bello cruentus, & melior homicida, laudem suam consecratione pensabit.* Allusit itidem hunc morem Prudentius in Psychomachia:

> *—— Nec jam contenta piatum*
> *Condere vagina gladium; ne sorde latenti.*
> *Occupet ablutum rubigo scabra nitorem,*
> *Catholico in templo, divini fontis ad aram,*
> *Consecrat, æterna splendens ubi luce coruscet.*

Adde Plutarchum in Pelopida, ubi scribit, Alexandrum Pheræum tyrannum hastam, qua Polyphronem transfixerat, consecrasse & coronasse, eique tanquam Deo hostias mactasse. Mos idem in Belgio atque alibi obtinet.

Post partam victoriam arma hostium combusta reperio apud Esaiam *cap.* IX. *comm.* 4. 5. *Jugum enim oneris & virgam humeri ejus, & sceptrum exactoris ejus superasti, sicut in die Madian. Quia omnis violenta prædatio cum tumultu, & vestimentum mistum sanguine erit in combustionem & cibus ignis.* Nec insolens id veteribus. Livius *lib.* I. *Spoliis hostium* (*votum id Vulcano erat*) *ingenti cumulo accensis, pergit.* Et lib. VIII. *Congesta in ingentem acervum hostilia arma, subdito igne concremavit, seu votum in Deorum cuipiam fuit; seu credere libet Fabio autore factum, ne suæ gloriæ fructum Dictator caperet, nomenque ibi scriberet* (Diis spolia interdum inscribebantur, adjecto victoris nomine & elogio) *aut spolia in triumphum ferret.* Item lib. X. *Spolia hostium conjecta in acervum Jovi: Victori cremavit.* Idem alibi sæpius hujus moris meminit, ut Valtrinus ostendit de Re Milit. Roman. *lib.* VI. *cap.* I. Appianus de Bello Hispaniensi refert, Mummium prædam, quæ ferri poterat, in milites distribuisse, reliquam vero, in honorem Deorum qui bellis præsunt, cremasse. Idem de Bellis Punicis agens de Scipione. Τὴν λείαν (inquit) τὴν περιοῦσαν, ὅπλα καὶ μηχανήματα, καὶ ναῦς ἀχρήστους Ἄρει καὶ Ἀθηνᾷ διαζωσάμενος αὐτὸς ἔκαιε, κατὰ τὰ πάτρια. *Prædam, quæ supererat, scuta, machinas & naves inutiles, Marti & Minervæ succinctus cremavit, more patrio.* Florus lib. IV. cap. XII. *Arma victorum non ex more belli cremata, sed capta sunt & in profluentes data, ut cæteris, qui resistebant, victoria sic nunciaretur.* Virgilius *lib.* VIII. *Æneid.*

> *O mihi præteritos referat si Jupiter annos,*
> *Qualis eram, cum primam aciem Præneste sub ipsa*
> *Stravi, scutorumque incendi victor acervos.*

Hoc traxit, ait Servius, de historia. Tarquinius enim Priscus, victis Sabinis, in honorem Vulcani, eorum arma succendit; quem postea cæteri sunt secuti. Et Valerius Flaccus *lib.* VI. *vers.* 27. *Vota prius, captasque deis accendere prædas.* Vetus ergo & prisca, jam inde a Prisco, Romanorum consuetudo. Hinc in nummis Vespasiani & Domitiani Pacem (quæ victoriæ fructus esse debet) videas ita expressam, ut altera manu face ardente ignem spoliis & armis, scutis, galeis, pharetris &c. injiciat. Quo elegantior fluit Esaiæ vatis oratio, cum Messiæ, veri Principis Pacis, nativitatem descripturus spoliorum bellicorum *combustionem* memorat. Confer sodes quæ sequuntur *com.* 6. & credes injurato mihi. Hinc itaque lux etiam verbis Lyrodi sacri *Ps.* XLVI. 10. 11. *Venite & videte opera Domini, quæ*

po-

posuit prodigia super terram: auferens bella usque ad finem terræ. Arcum conteret & confringet arma: & scuta comburet igni. Ubi pax describitur ex victoria oriunda, cujus consequens erat scutorum combustio. Huic combustioni accedebat interdum equorum hostilium subnervatio. Undè utraque conjungitur *Jos.* II. 6. cum Deus præcipit Josuæ, *Ne timeas eos, cras enim hac eadem hora ego tradam omnes istos vulnerandos in conspectu Israel: equos eorum subnervabis, & currus igne combures*. Et dicto audientem fuisse ex *comm.* 9. claret. Id Græci ἀϊτζοκοπεῖν dixerunt, Chronicon Constantinop. Μετὰ τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὸ βασιλεύσας ἔστησεν ἐκεῖσε δύο ἵππους χαυτῆρας ἀϊτζοκοπημένους. Quid autem ἄϊτζα sit ex Eustathio disces ad Iliad Ψ. Κώλητα, inquit, λέγει τὴν ἀγκύλην, κατὰ τοὺς παλαιοὺς, τὴν ἐπὶ τοῖς ἰγνύαις, ἣν τινες ἄστων ἢ ἄϊτζαν φασί. Item ex Laonico Cretensi in Batrachom. Κνήμησιν, τοῖς ἄϊτζαις. Et κνήμας ἐκάλυπτον, τὰς ἄϊτζας ἐκρυπτον. Vide Meursii Glossarium in Ἄϊτζα. Est autem hujus subnervationis equorum non uno loco in S. Scriptura mentio facta; hominum vero nusquam, nisi eam latere quis velit *Jud.* XV. 8. ubi facer textus habet: *Percussit eos tibiam super femur*, quomodo etiam LXX. transtulerunt. Sed verti etiam potest, *Percussit eos tibiam & femur*. Nam על denotat aliquando & vel *tam*, præcedentibusque aliquid adjungit. Unde Rabbinorum illa expositio, qua pronunciatur *tam femur quam suram percussisse*. Certe torquent se hic eruditi, nec sibimet satisfacere videntur.

NOTÆ IN CAPUT IV.

(1) PLura alia testimonia congessit in hanc materiam, ad ritum hunc ex antiquitate eruendum, *Dougtejus* ad locum 1. *Sam.* 21. 9. Excurs. 83.

(2) Confer. *Dilherrum*, gradium Goliathi Deo consecratum exponentem, Disp. Acad. Tom. 2. *pag.* 438. 439.

Adde, ex spoliis Sacris usibus consecratis anathemata sumpta fuisse, quæ in locorum sacrorum splendorem impendebantur: qua de re ad locum 1. *Chron.* 26. 27. *Dougtejus* excurs. 113. & *Dietericus* ad 1. *Sam.* 31. 9. 10. Ant. Bibl. *pag.* 346.

CAPUT V.

Captis urbibus quid factum. *Signum in muris earundem erectum*. Jeremias *cap.* LI. comm. II. & 12. *luce perfusus*. *Judæis, Persis, Belgis eandem esse consuetudinem*. Ps. XX. 6. *obiter explicatus*. *Urbe captæ sale conspersæ*. *Sal signum sterilitatis*, *Sal Catechumenorum*. *Urbes captæ aratæ*. *Lux affusa* Mich. III. 12. *Aræ & foci eversi*. Euripides *explicatus*.

NON una est virorum eruditorum sententia de sensu verborum Jeremiæ *cap.* LI. *comm.* II. & 12. *Purgate sagittas, cogite utentes umbonibus: excitat Jehova spiritum Regum Mediæ, quia contra Babyloniam cogitatio ejus est, ut perdat eam. Nam ultio Jehovæ est ultio templi ejus. In muris Babylonis attollite vexillum, confirmate custodiam, statuite vigiles, comparate insidiatores. Nam & cogitavit Jehova & facturus est quod dixit contra habitatores Babylonis*. Diligenter sententias collegit & exposuit Arnoldus Bootius *lib.* I. Animadversionum Sacrarum *cap.* XII. Quibus expensis non video cur explodenda sit expositio Kimchii, quæ æque mihi verisimilis videtur atque ulla alia. Sic autem ille verba, *In muris Babylonis attollite vexillum* apposite παραφράζει: *Ubi expugnaveritis eam, erigite signum in mœnibus, ad ostendendum quod vestra sit. Quippe*, inquit, *consuetudine receptum est, ut qui urbem expugnaverunt, vexillum tollant super muris atque turribus*. Nec aliter Stephanus exposuit, dum sensum esse ait: *Date operam, o Medi, ut vexilla vestra collocetis super mœnia Babylonis, in argumentum partæ victoriæ*. Et Schindlerus eadem verba explicans, *Solent*, inquit, *victores in urbium captarum muris & turribus vexilla erigere seu suspendere, ut in sua potestate eos esse ostendant*. Utique hodiernis moribus id receptum nemo ambigit. Veteribus tamen eandem consuetudinem fuisse Ammianus mihi testis *lib.* XXV. cum in arce urbis Nisibis a Binese Persa, postquam in potestatem regis ipsius ab Imperatore Romano tradita erat, signum hoc modo sublatum narrat, *Postridie*, inquiens, *Bineses, unus ex Persis, quem inter alios excellere diximus, mandata regis complere festinans, promissa flagitabat instanter; &, Principe permittente Romano, civitatem ingressus, gentis suæ signum ab arce extulit, commigrationem e patria civibus nuncians luctuosam*. Nostrates id vocant de vaandels op de mallen planten. Equidem

NOTÆ IN CAPUT V.

(1) DE qua *Dougtejus* excursu 171. Et *Ursinus* in analectis *part.* 1. *lib.* 2. §. 30. Sed pluribus hanc materiam discussit *Morinus* singulari dissertatione de sale, aspergi solito super urbium dirutarum ruinas, ad Ampl. V. D. de Brieux: quæ extat in volumine octo dissertationum Genevæ editarum *pag.* 54. & seq.

(2) *Hoc* argumentum attingit etiam *Dougtejus* ad locum *Mich.* 3. 12. Excurs. 171.

CAPUT VI.

Hostes victi quomodo habiti. Super cadaveribus eorum cibus sumtus. Super sanguine comedere *quid* Lev. XIX. 26. *Scytharum mos hostium cruorem bibendi; Nec non Britannorum. Capita hostium cæsorum amputata; Eademque ostendi & afferri jussa, ex Scriptoribus tam Sacris quam profanis demonstratum. Populis Americanis eandem esse consuetudinem.* Tonsi. Moses Deut. XXXII. 42. *nove explicatus. Tonderi ignominiosum. Pœna adulterii, aliorumque gravium delictarum. Longobardorum & Saxonum consuetuda. Libertatis amissæ indicium. Inde luu locis* Es. VII. 20. Nah. I. 12. II. Sam. X. 4. I. Chron. XIX. 4. Neh. XIII. 25. *Magnum capillorum decus apud varias gentes ex Hotomano ostensum. Mori quam tonderi, tollerabilius judicatum. Proverbia Gallica*, je veux qu' on me tonde, & je luy feray la barbe. *Fatuitatis nota. Conjectura de loco* Es. L. 6. *Gravium periculorum ac damnorum signum.*

NOtum adagium *Væ victis*, de quo Festus, & Erasmus *Chil.* II. *Cent.* VI. *Adagio* I. Nempe inclementer & inhumaniter passim habentur victi hostes, sed perperam & injuste. Quod demonstrare, nostri non est instituti: Quid autem victori in hostem victum liceat, aut non liceat, erudite exsequitur in dissertatione sua de jure Victoriæ Conradus Rittershusius, quæ exstat apud Christoph. Besoldum in Dissertatione Philologica de arte, jureque Belli *caput ult.* Nos gentium variarum mores bonos, malos æque enarrare pergimus. Helverii anno CIƆ. CCCC. XLIII. cum Thuricenses superassent, locum prælii in cœnaculum converterunt, & hostium cæsorum cadaveribus pro sellis & mensis abusi sunt, si annalibus fides habenda. Hoc revera erat *super sanguine comedere*, secundum interpretationem Hebræorum, id a Deo vetitum existimantium *Lev.* XIX. 26. *Non comedetis, super sanguine* על הדם, quod Chazkuni & alii inter Hebræos exponunt de crudeli gentium quarundam consuetudine, super cadaveribus interemtorum panem comedentium. Quia enim superstitiosi gentium ritus in posteriore commatis parte prohibentur, *Non augurabimini, nec observabitis, somnia*, existimarunt etiam in priori membro ritum quendam gentilem magicum vetari in augurando, dum super cadaveribus cæsorum panis mandebatur. *Vetitum*, ajunt, *fortunam hominum augurando observare in modum latronum, qui panem comedunt super interemti cadavere.* Scytharum autem crudelior consuetudo, de qua Solinus *cap.* XX. *Scythæ amant prælia. Interemtorum cruorem ex vulneribus ipsis bibunt.* Et Britannorum, de quibus idem *cap.* XXV. *Sanguine interemtorum hausto, prius victores vultus suos oblinunt.*

Inter varia crudelitatis in hostes victos specimina etiam illud occurrit, quod victores cæsorum capita amputarent. Ita enim David gigantis Philisthæi caput præcisum abstulit 1. *Sam.* XVII. 51. 54. 57. Atque inde amputationis capitum crebra in Sacra Pagina mentio; Nec possum non adscribere quæ diligenter super hoc argumento collegit Ravanellus in verbo *Caput*.

Illud addo apud M. Adamum *Histor. Eccles. pag.* de Johanne Episcopo, paganos cum multa gravia in eum commisissent, *caput* ejus *desectum conto præfigentes, in titulum victoriæ, Deo suo Redigast immolavisse.* Adhæc in Trajani Columna a Ciaccono evulgata spectantur capita præcipuorum e Dacis cæsorum ad Imperatorem a Romanis militibus allata. Atque ab Indis idem hodie factitari Hollandi nostri sæpenumero oculati fuere testes. Et de Hibernis sic scribit Stanihurstius *lib.* 1. de Rebus Hibernis: *Nulla cæde occisum putant, quoadusque gladiatoriis ictibus caput abscissum vident. Tum confectam rem colli sectores arbitrantur, ima pene credunt.*

Irridiculo etiam hostes habiti olim, cum jam superati tonderentur, Propertius *lib.* IV. *eleg. ult.*

Quorum sub titulis Africa tonsa jaces.

Claudianus *lib.* 1. in Rufinum, sub finem:

Tonsa comas imo Barathri claudere recessu.

More videlicet hostium devictorum, ut ad eum locum monuit Barthius. Hinc illustro locum *Deuter.* XXXII. 42. *Gladius*

meus

duo isti principes admodum adolescentuli, ipsa intuente coram, decollati fuere. Ut ex Gregorio Turonensi narrat Hotomanus in Francogallia *cap.* XIX. Sed, ut ansa ansam trahit, alia nonnulla adscribere volupe est exempla, quæ probant, rasuram valde ignominiosam habitam. Emir Soleiman, Sultanus Turcarum, ob contumeliosos, quæ Cassan, Janissarorum præfectus, in ipsum jecerat sermones, radi ei barbam per opprobrium jussit, pro more patrio. Quod Cassan adeo sibi dedecorosum existimavit, ut aula sponte exularet & ad hostes Sultani transfugeret, apud quos ita astu & dolis rem gessit, ut Sultanus tandem a suis desertus, in inimicorum manus inciderit, qui laqueo gulam ei fregerunt. Nobilis juvenis inter famulos Ducis Sabaudiæ, qui tunc Constantinopoli agebat, cum filiam hospitis sui vitiasset; ad rasuræ supplicium damnatus & in locum publicum productus fuit, ubi barbæ prima lanugo ei abrasa; patre puellæ, qui juvenem detulerat, palam profitente, sibi hac pœna abunde satisfactum. Cum milites præsidarii Haisterburgi, loci in Germania munitissimi, cepissent legatos Imperatoris Henrici Aucupis, rasura & fustuario eos multarunt. Quam injuriam adeo indigne tulit Henricus, ut munitionem illam destruxerit & in autores tantæ contumeliæ gravissime animadverterit. Hinc existimo natum Gallorum dictum *je veux qu' on me tonde*, cum pœnam & dedecus atque ignominiam sibi imprecantur. Cui affine est *je luy feray la barbe*. Ubi *faire* eandem vim habet cum Latinorum *facere*, notatque amputare & præcidere. Lampridius de Eliogabalo: *Rasit virilia subactoribus suis novacula, qua postea barbam fecit*. Quomodo & עשה apud Hebræos usurpatur. Nam *Deut.* XXI. 12. *facere ungues* est resecare. Et II. *Sam.* XIX. 24. *facere pedes, & labrum*, est lavare pedes & radere labrum. Similiter *Glost. Vet.* ἐξονυχίζεσθαι exponit, *unges facere*. Erat quoque stultitiæ & fatuitatis nota. Nam, uti nunc, ita olim stultorum, morionum, mimorum & γελωτοποιῶν capita tonderi ac radi moris fuit. Hinc Artemidorus *Oneirocrit. lib.* I. *cap.* XXIII. Ξυρᾶσθαι δὲ δοκεῖν τὴν κεφαλὴν ὅλην, πλὴν Αἰγυπτίων θεῶν ἱερεῦσι, καὶ γελωτοποιοῖς, καὶ τοῖς ἐξ ἔθους ἔχουσι ξυρᾶσθαι, ἀγαθόν. πᾶσι δὲ τοῖς ἄλλοις, πονηρόν. Etiam Elisæo, tanquam improperium, objecta capitis calvities. II. *Reg.* II. Arnobius *lib.* VII. *Delectantur, ut res est, stupidorum capitibus rasis*. Juvenalis *Sat.* V.

—— *Omnia ferre*
Si potes, & debes, pulsandum, vertice raso,
Præbebis quandoque caput; nec dura timebis
Flagra pati, bis epulis, & tali dignus amico.

Tondebatur autem servorum ac fatuorum pars duntaxat capitis dimidia. Unde in pistrino esse dicuntur ab Apulejo *lib.* IX. *frontes literati, capillum semirasi, pedes annulati*. Inde est illud Cypriani *Epist.* LXXVII. ad Nemesianum cæterosque Martyres in metallis: *Semitonsi capitis capillus horrescit, sed, cum sit caput viri Christus, qualecumque illud caput, deceat necesse est, quod ob Domini nomen insigne est*. Confer cum hisce quæ in Prophetia *Es.* L. 6. *Corpus meum dedi percutientibus & genas meas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus, & conspuentibus*; Et in Evangelistis de Christo Salvatore leguntur, stulti instar habito & irriso; Et pœnam peccatorum nostrorum (quæ *insipientia* sunt & Davidem, Salvatoris Jesu typum exclamare fecerunt *Ps.* XXXVIII. 5. 16. *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum &c. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices a facie insipientiæ meæ: & delicta mea a te non sunt abscondita*) ferente (quia vadem se stiterat) ac proinde nostram *insipientiam* appellante *suam*; ut animis fidelium medelam afferret haud arbitrario. Denique rasura capitis veteribus ingentium damnorum ac periculorum habuit significationem. Hinc illa in Oneirocriticis.

Τεῖχος καρῆναι, πραγμάτων δηλοῖ βλάβην.
Τεῖχος πεσεῖν δὲ, κίνδυνον φέρει μέγαν.

Damnum in negotiis coma abrasa indicat.
Discrimen ingens, si cadant crines, notat.

Hæc ideo commemoro, ut cuivis constet, nomine *calvitiei*, *tonsuræ* & *rasuræ*, graves afflictiones denotari & portendi. Ideoque haud mirum esse, si victi rasi & tonsi interdum fuerint. Nec tamen hisce adversatur, quod servi manumissi & libertate donati raderentur. Id enim ideo fiebat, quia servitutem veluti tempestatem aut naufragium effugerant. Naufragos enim & ex magno periculo servatos radi consuevisse ex Artemidoro *lib.* I. Oneirocr. *cap.* XXIII. discere est. Nec non ex illo Juvenalis

In tali *obsonia* etiam *sal* numerabatur, ut militi maxime necessarium. Hinc Vegetius lib. III. cap. III. *Frumenti vero, vini, aceti, nec non etiam salis omni tempore necessitas declinanda*. Appianus enim de bellis Illyricis testatur, Salassos, salis inopia coactos, Romanos se dedidisse. Plutarchus in Crasso, Συνέπεσε μετὰ τὴν διάβασιν μετρουμένοις τὰ ἐπιτήδεια τοῖς στρατιώταις, πρῶτα πάντων δοθῆναι φακὸν καὶ ἅλας. *Simul evenit ut post transitum* (fluminis) *cum emetirentur necessaria exercitui, primum omnium darent lentem & salem*. Quod tamen raptum in triste omen. Addit enim Plutarchus: ἃ νομίζουσι πένθιμα Ῥωμαῖοι. Quæ *Romani habent funebria*. Addo luculentum de obsoniis militaribus locum Vopisci, qui Valerianum Imperatorem narrat ad Sejonium Albinum, urbis præfectum (a quo partim pecuniarium stipendium Aureliano, exercituum visitatori, suppeditari voluit.) ita scripsisse: *Syncerítas tua, mi parens carissime, supra dicto viro efficies, quam diu Romæ fuerit, panes militares mundos* XVI. *panes militares castrenses* XL. *vini mensalis sextarios* XL. *porcellum dimidium, gallinaceos duos, porcinæ ponda* XXX. *bubulæ pondo* XL. *olei sextarium unum, & item olei secundi sextarium unum, salis sextarium unum, liquaminis sextarium unum, herbas olerum quantum satis est. Sane quoniam ei aliquid præcipue decernendum est, quam diu Romæ fuerit, pabula extra ordinem decernes. Ipsi autem ad sumtus aureos Antonianos diurnos binos, argenteos Philippeos minutulos quinquagenos, æris donarios centum, reliqua per præfectos ærarii præbebuntur*. Hinc stipendium militare nostratibus salaris a *sale*, item soud-gelt & soudije dicitur, a voce soud salem denotante. Sal enim maxime necessarium in vita. Unde Proverbia *Sale & sale nil utilius*. Item, Het is soo noodigh als sout en broot. i. e. *tam necessarium est quam sal & panis*. Sicut ergo *panis* apud sacros Scriptores omnia vitæ sustentandæ necessaria significat: ita & *sal* simili notione non tantum in militari vocabulo salaris, sed etiam in simpliciori nomine מלח, *melach* Ezra IV. 14. quod proprie *sal*, at per Synecdochen speciei *stipendium* designat, sic vertente Junio: *Propterea quod salarium de Regis palatio percipimus*. Acetum etiam vel *poscam* in obsonio militari fuisse ex locis autorum adductis clarum est. Unde haud mirum *Job*. XIX. 29. cum crucifixio Christi describitur, quam viri militares peragebant, dici: *Vas erat positum aceto plenum*. De quo plura in Florum sparsione ad Historiam Passionis Salvatoris nostri. In his fuit olim publicum laudis præconium; quod ita Polybius descripsit vertente Lipsio: *Pulchre autem juvenes excitant ac provocant ad pericula subeunda. Cum enim occasio se dati, & aliqui eorum fortiter aut animose fecerunt, convocans Imperator in concionem omnes copias, & circumponens sibi eos qui autores egregii facinoris, primum quidem laudes eorum edisserit, & super hoc facto, & si quid aliud in omni vita gesserint laude & memoria dignum. Post hæc ei quidem qui hostem percusserit hastam donat &c.* Atque hic ex more mecum considera & cum dictis confer quæ de Christo Rege & summo populi sui Imperatore adeoque qua pœnarum qua præmiorum æquissimo arbitro, leguntur *Matth*. XXV. (34. 40.) ubi bonorum ac fortium militum ejus spiritualium collocationem ad dexteram ipsius nec non publicam eorum collaudationem ob præclara facinora videre est.

Prædæ divisio (3) huc quoque referenda, cujus modum Polybius *lib*. X. laudante eodem Lipsio sic describit: *Est Romanis ejusmodi mos &c. Copiis plurimum divisis in duas legiones Romanas, in duas alas Sociales* (*raro enim omnes quatuor legiones simul conveniunt*) *omnes qui ad prædam & raptus destinati sunt, ferant quisque ea quæ ceperint ad suas legiones vel alas. Quo facto Tribuni æqualiter omnibus dividunt, non solum iis qui in præsidiis aut subsidiis fuerunt, sed & qui castra servaverunt: itemque ægris sauciis aut ad munus aliquod alio missis. Quod vero nihil fraudaturi sint aut subducturi e præda, id omnes jurant cum primum in castra veniunt ituri ad bellum*. Unde Frontinus *lib*. IV. *Stratag. cap*. I. Salinatorem Consularem Damnatum narrat a populo, quod prædam non æqualiter militibus divisisset. Idem observatum, mandante Deo, ab Israelitis *Deut*. XX. 14. Et a Davide usurpatum 1. *Sam*. XXX. 24. 25. ubi, cum prædæ pars negaretur iis, qui lassi substiterant & Amalekitas non una cum aliis fuderant, David legem tulit, dicens: *Æqua pars erit descendentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas, & similiter divident. Et factum est hoc ex die illa, & deinceps constitutum & præfinitum, & quasi lex in Israel usque in diem hanc*. Nec repugnat quod *Num*. XXXI. 25. 26. 27. dicitur: *Dixit quoque Dominus ad Moysen, Tollite summam eorum quæ capta sunt, ab homine usque ad pecus &c. dividesque ex æquo prædam inter eos qui pugnaverunt egressique sunt ad bellum, & inter omnem reliquam multitudinem*. Etiamsi major pars unicuique eorum cesserit qui pugnaverant, utpote qui pauciores aliis fue-

runt. Nam Davidis constitutio milites, Mosis vero promiscuam multitudinem spectavit, quæ militiam non exercebat, & ob numerum majorem parcius accipiebat quam ii qui rem gesserant & caput periculo objecerant. Unde vendita præda, militum damno ac defraudatione, res invidiæ fuit, ansaque calumniæ atque obtrectationis. Livius *lib.* III. de clade ab Æquis accepta locutus, addit: *Præda parta ingens: eam, propter inopiam ærarii Consules vendiderunt. Invidiæ tamen res ad exercitum fuit. Ea denique Tribunis materiam criminandi ad plebem Consules præbuit.*

Interdum autem præda parta militibus fortito obtingebat. Livius lib. IV. *Postero die singulis captivis ab equite ad centurionem sorte ductis, & quorum eximia virtus fuerat, binis: aliis sub corona venundatis, exercitum victorem opulentumque præda triumphans Dictator Romam reduxit.* Qua de re elegans exstat historia apud Vopiscum in Probo: *Cum de prædato hic ex Alanis, sive ex alia aliqua gente incertum est, repertus esset equus non decorus neque ingens, qui, quantum captivi loquebantur, centum ad diem milliaria currere diceretur, ita ut per dies octo vel decem continuaret, & omnes crederent, Probum tale animal sibimet servaturum; jam primum dixit fugitivo militi potius quam forti hic equus convenit. Deinde in urnam militares jussit nomen suum mittere, ut aliquis eum sorte ductus acciperet. Et cum essent in exercitu quidam, nomine Probi, alii quatuor milites, casu evenit ut primum emergeret, cui Probo nomen existeret; sed cum quatuor illi milites inter se contenderent, ac sortem sibi quisque defenderet, jussis iterum agitari urnam. Sed & iterum Probi nomen emersit. Cumque tertio & quarto fecisset, quarto Probi nomen effusum est. Tunc omnis exercitus equum illum Probo duci dicavit, ipsis etiam militibus, quorum nomina exierant, volentibus.* Viris tamen eximiis & fortitudine præstantibus interdum absque sortitione donum aliquod decernebatur. Virgilius *lib.* IX. Æneid.

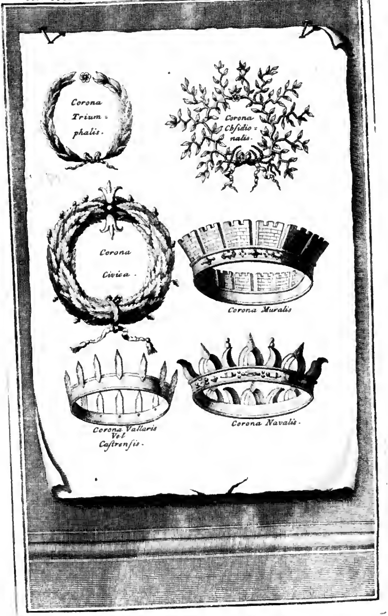
Si vero capere Italiam, sceptrisque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere sortem:
Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipsum illum clypeum cristasque rubentes
Excipiam sorti, jam nunc tua præmia, Nise.

Sic terra Canaan sorte tribubus Israelitarum distributa. *Num.* XXVI. 55. 56. XXXIII. 54. *Jos.* XIV. 2. Quomodo & agri in præmium militibus interdum apud Romanos assignabantur; de quo legendus Valtrinus de Re Militari *Rom. lib.* VI. *cap.* VII.

Baltheus quoque donatus militi qui fortiter pugnaverat, nec non pecunia. De utroque legere est II. *Sam.* XVIII. 11. *Et ait Joab viro, qui nunciaverat ei: Si vidisti, quare non confodisti eum cum terra? & ego dedissem tibi decem argenti siclos & baltheum unum.* Pleraque dona præmiaque militaria congesta habemus in inscriptione illa in laudem Sicinii Dentati posita, & ex Plinio Gellioque, ut Valtrino videtur, collecta. *L. Sicinius Dentatus Trib. Pleb. centies vicies præliatus. Octies ex provocatione victor,* XLV. *cicatricibus adverso corpore insignis, nulla in tergo; spolia cepit* XXIV. *donatus hastis puris duodeviginti, phaleris* XXV. *torquibus tribus &* LXXX. *armillis* CLX. *coronis* XXV. *Civicis* XIII. *Aureis* VIII. *Muralibus* III. *Obsidionali* I. *Fisco æris* X. *captivis* XX. *Imperatores* IX. *ipsius maxime opera triumphantes secutus.*

Nec insolens veteribus fuit militum ἀνδραγαθίαν remunerare virgine sive femina aliqua dono data, (4) sive ea ex præda obtigisset, sive ex nota familia promitteretur. Ex præda *Jud.* V. 30. ubi una uxorum Sisaræ bene de mora ejus auguratur dicendo: *Forsitan nunc dividit spolia, & pulcherrimam* Fæminarum *eligitur ei: vestes diversorum colorum Sisaræ traduntur in prædam, & supellex varia ad ornanda colla congeritur.* Ex nota familia *Jos.* XV. 16. 17. *Dixitque Caleb: Qui percusserit Cariath-sepher, & ceperit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem. Cepitque eam Othoniel filius Cenez, frater Caleb junior: dedisque ei Axam filiam suam uxorem.* Hoc autem exemplum oppido quam decantatissimum videtur effecisse, ut populus crederet, filiam regis ei datum iri in uxorem, qui Philistæum gigantem confecisset. I. *Sam.* XVII. 25. ubi etiam mentio *immunitatis a tributo*, quæ veluti militare præmium promittitur. Sed de uxore tradita nunc sermo est. Certe Saul I. *Sam.* XVIII. 25. filiam suam Davidi se connubio juncturum promittit, ubi centum præputia Philistæorum ad se attulisset, adeoque eos interfecisset.

Ad majores etiam ordines dignitatesque milites strenui in exercitu, virtutis ergo, promovebantur. Cæsar de Bello Gall. lib. VI. *Centuriones nonnulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum,* cau-

Corona
Trium=
phalis.
Corona
Obsidio=
nalis.
Corona
Civica.
Corona Muralis
Corona Vallaris
Vel
Castrensis.
Corona Navalis.

causa virtutis, in superiores erant ordines hujus legionis traducti. Et de Bello Civ. lib. III. *Cæsar Scævam ab octavis ordinibus ad primipilum se traducere pronunciavit.* Id jam multo ante David justum ac conveniens existimavit 1. *Chron.* XI. 6. *Dixitque* (David) *Omnis qui percusserit Jebusæum in primis, erit Princeps & Dux. Ascendit igitur primus Joab filius Saruiæ, & factus est Princeps.*

Corona varia, (5) pro varia patrati egregii facinoris natura, imprimis donati fuere milites, de qua consulendus Valtrinur de Re Milit. Rom. lib. VI. c. IV. & post eum Lipsius de Milit. Rom. lib. V. dial. XVII. Nec non Stewechius in Vegetii lib. II. cap. VII. pag. mihi 83. & 84. Ut & Rob. Valturius de Re Milit. lib. XII. cap. VII. Et huc allusum Apoc. II. 10. *Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Nam militibus fortibus & mortis contemtoribus coronæ præmium promittitur. Atque hæc corona coronidem huic operi, causa ominis, imponeret, nisi duo alia restarent præmia, unum in vivos alterum in mortuos collatum. Ultimum enim viventium præmium erat *Missio honesta*, qua vacatio a militia concedebatur, quam lectori meo ne tardius largiar, quæ iidem modo laudati Valtrinus & Lipsius de ea dixere missa facio, & eum hortor ut mecum anhelet ad *missionem* illam *honestam* & honorariam, de qua senex ille Luc. II. 29. *Nunc, Domine dimittis servum tuum in pace, secundum verbum tuum;* ut *alba stola* aliquando indutus (albam enim vestem sumebant emeriti pro rubra, ut ex Lipsio notat Martinus de Roa Singular. lib. II. cap. II.) *ante thronum Dei sit, & protegatur* ejus *umbracula.* Apoc. VII. 13. 14. Mortuorum vero decus & ornamentum fuerunt arma ensesque una cum iis sepulta. (6) Plutarchus in Theseo, cum capta Scyronis insula, Cimonem incessisset cupido ossa Thesei, ibi sepulti, eruendi, *ἐυρέθη* (inquit) *θήκη μεγάλης σώματος, αἰχμή τε παρακειμένη χαλκῆ καὶ ξίφος. Reperti sunt magni corporis loculi, una adjuncta ænea hasta atque ense.* Diodorus Siculus, lib. XVIII. Alexandri mortui magnificam elationem describens, etiam arma ejus feretro imposita recenset. Sophocles in Ajace Flagellif. Teucrum procurantem Ajacis sepulturam sic loquentem inducit:

—— Μία δ' ἐκλησίας
Ἀνδρῶν ἴλη τὸν ὑπασπίδιον
Κόσμον φερέτω.

Militum una vero turma armorum
Ornatum efferat,

Hinc de viris fortibus ac bellicosis scribitur *Ezech.* XXXII. 27. *Descenderunt ad infernum cum armis suis, & posuerunt gladios suos sub capitibus suis.* Hodie feretro capuloque enses & arma strennorum virorum imponi & in templo suspendi simul solent. Fuit etiam cum acervus lapidum pro honesto monumento esset. (7) II. *Sam.* XVIII. 17. 18. quem congestum supra cadaver Absalomi inibi narratur. Atque hoc eopse ex more fluxisse consimilem morem ad alios verisimile est; idque nonnemo arbitratur veteres Walachros in Zelandia imitatos, erectis inibi tumulis, sub quibus virorum fortium ac militum interfectorum cadavera olim condita putat. Equidem cum factum istud Absolomi apud animum meum perpendo, & titulum ab eo erectum in monumentum nominis sui, idque ad vanæ gloriæ reprehensionem & pœnam, divina providentia quasi in sepulchrale monumentum mutatum conversumque conspiciens, ejusmodi potius literarium monumentum, præ cæteris, amplectendum duxi, quo posterioribus seculis manifestum fiat, me qualicumque scriptione divinæ gloriæ litasse, ubi pro virili demonstrare annisus sum, florem ipsum sapientiæ sanctæ, eloquentiæ, antiquitatis morumque, inde ad varias gentes in hunc usque diem derivatorum, in Sacris Literis reperiri, ut de hoc divino Veteris Novique Instrumenti Codice omnes qua par est reverentia loquantur ac sentiant. Τῷ δὲ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ, τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

NOTÆ IN CAPUT IV.

(1) DE stipendio militari, equestri, & Doctorum, nec non de stipendio inter Romanos multa præclara monuit R. H. S. qui Hyginum & Polybium de castris Romanis edidit cum amplissimis commentariis. *pag.* 200. & seq.

(2) De frumento & veste stipendii loco datis idem vir Doctus R. N. S. agit *cap.* 7. *pag.* 234.

(3) Etiam hoc argumentum attingit idem laudatus autor *cap.* 9. *pag.* 240. & seq.

(4) Confer quæ *Dougtejus* ad locum 1. *Sam.* 18. 25. Excursu 80. attulit.

(5) De corona amarantina vitæ æternæ ad locum 1. *Petr.* 5. 3. lege *Ursini* analecta part. 1. *lib.* 6. §. 41. De corona oleaginea agit *Dougtejus* ad locum *Judith.* 15. 15. excurs. ad Apocrypha 5.

(6) De hoc ritu ad locum *Ezech.* 32. 27. Excurs. 164. pluribus Cl. *Dougtejus.*

(7) Hunc ritum exponit *Dougtejus* ad locum 2. *Sam.* 18. 17. excurs. 95.

JOH.

JOH. ANDREÆ DANZII

DISSERTATIO

DE

RE MILITARI HEBRÆORUM.

PRÆFATIO.

HAud nova est, L. B. aut nudius tertius demum studia in contraria scissos Historicos inter ac Politicos exorta Dissertatio: *Au scil. nostra veteris ævi superet Militiam?* Sive enim incredibilem ultraque opinionem hominum adhibitam in gravissimis itineribus celeritatem, qua patentissimas regiones, remotissima orbis loca, non penetrasse, sed torrentis instar inundasse, extra anni Solisque vias victoriarum cursum cum Pellæo Juvene protendisse visi; sive innumerum militum lectissimorum multitudinem, ingentes montes perfodientem, *profundos fluvios exsiccantem* (*Conf. Herodot. lib.* VII. *Justin. lib.* II. *cap.* X. & *Vossium in Notis ad n.* I. *Curt. lib.* III. *c.* X.) atque, ut de Xerxis Dariique copiis ajebat Alexander M. *aquam ipsam terramque populantem*; sive summam in ferendis laboribus constantiam, *qua vastas nudasque solitudines, steriles & emorientes terras, camposque alto obrutos sabulo* superavere, montium ad lucida poli sidera exurgentium juga in planum duxere, sinuosa vallium æquavere; sive fortissimum pectoris vigorem, quo steterunt in præliis, tanta aviditate in alterum orbem ituri, quanta Romani proletarii ad Circenses ludos; sive cæsorum numerum, aut funerum acervos, ubi duci aratra nequibant, nisi super cadavera, Ceres nullis redimire tempora fertis, nisi trucidatorum sanguine irroratis; sive denique Imperatores ipsos, nunc ducum nunc gregariorum munia sustinentes; prælia ipsa, inclytas victorias, felicissimos triumphos aliaque longe plura expendas: laudabis successus, miraberis eventus, præferes pugnandi modum, dubiam fere palmam fortissimis dexteris adjudicabis. Nec suis encomiis defraudanda gravia non minus quam felicissima bella, populo Dei cum aliis gentibus, sanctæ præsertim terræ incolis, pugnata, eo memoratu digniora, quo sublimiori solio terrenos reges supereminet tantorum bellorum Auctor Duxque tantæ gentis sanctissimus. Sane quoties summam in hac gente virtutem bellicam, victorias resque præclare gestas, etiam, cum exulem adhuc ageret, quadraginta annorum calamitatibus in Arabum desertis bene attrita, egregia denique experimenta, quæ durum hoc de stirpe genus, laborisque & inediæ pene ad pertinaciæ infamiam patiens, cum apud exteros stipendia faceret, dederat, ante oculos statuimus, non possumus cum Cl. *Cunæo in Præf. de Rep. Hebr. it. lib.* II. *cap.* XVIII. satis mirari, *veterum Rabbinorum industriam adeo incuriose hanc partem Reipub. Hebræorum pervestigasse, pene ut nihil hic sit, quod proditum commentationibus eorum meminerimus.* Non negamus, victoriarum rerumque ingentium virtute & ope Hebræorum patratarum memoriam ad posteros transiisse; nec inficiamur, multa præclara de Bellis Hebræorum Schikardos, Cunæos, Seldenos, Carpzovios e scriniis gentis illius desumta, cum erudito orbe communicasse: hoc tamen facili negotio evincemus, nunquam ex professo cuiquam ita Rem Hebræorum Militarem pertractatam esse, ut, quid circa eandem in specie, Exercitus pacis bellique temporibus sustentatos, Exercitia militaria, Arma, Pugnandi modos, Trophæa &c. observatu dignum sit, literis consignarit. Toti igitur in eo fuimus, ut quicquid hactenus ea in parte desideratum fuerat, indefesso studio laboreque (utinam oneri ferundo pares) indagaremus, atque, quicquid e veterum recentiorumque monumentis, utplurimum vero e S. Pandectis desumere, imo quandoque augurari licuit, (*) duabus potissimum Dissertationibus includeremus; nulli dubitantes, L. B. quin labores nostros

(*) Secundam, quam promittit Autor, dissertationem in Bibliothecis, & Bibliopolis diu conquisitam non invenimus; Forsasse non edidit; Si inveniatur, in supplementis edendam curabimus.

ſtrorum æqui bonique conſulturus ſis, hoc imprimis tempore, quo Janus undique apertus, concuſſa armamentaria, ſumptaqua ſaga, &

Bella tonant, dubiumque quatit diſcordia mundum.

CAPUT PRIMUM.

De Bellis Hebræorum in genere, eorumque diviſione, quæ probatur.

I. CUM juxta *Judæorum Livium* Αρχ. *lib.* IV. *cap.* VIII. *f.* 129. *c.* *ἀνάγκη τὸ ἀνθρώπινον καὶ εἰς ἀβουλήτους ἢ κατὰ προαίρεσιν ταραχὰς καὶ κινδύνους ἐμπεσεῖν, necesse ſit, homines vel ſponte vel invitos in turbas ac pericula incidere*; haud mirum opinor, ſi & gentem, tantum inter ceteros terrarum Dominos caput efferentem, quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi; vix ſervili Ægyptiorum jugo excuſſo, ſiccoque per aggeſtos undarum montes pede vaſtas ad Arabum ſolitudines veſtigia molientem, tot, Gigantea non minus lacertorum ſtructura, armatoque ad ſeveritatem vultu, quam ipſo quoque numero formidinem incutientibus populis bella inferenda; tot trajecto dein Jordane, adverſus laceſſentes, acies ſtruendæ, tot claſſica canenda, tot caſtra figenda, tot oppida expugnanda: & quam poſt ſuperatos tot annorum errores atque injurias tandem firmam ſibi conſtituere ſedem, contra hoſtium incurſiones tuenda, fratribus & confœderatis auxiliatrices porrigendæ manus, rebellantes rurſum ſubjugandi, injuriæ illatæ vindicandæ, denique poteſtas quoque corroboranda, vires adaugendæ fineſque imperii extendi, longo tempore manſerint.

II. Quod itaque ad eorum, qui ſub victoribus Iſraelitarum pedibus feroces depoſuere ſpiritus, agmen attinet, primas in eo obtinent Amalekitæ, ab Amalek principe gentis, Eſavi ex filio Elipha atque Thimna prognato nepote (*Gen.* XXXVI. *verſ.* 12.), appellationis primordia ducentes, auſuſque nefandi dignas cruentiſſima clade pœnas luentes. Videatur illam prolixe deſcribens *Serarius in Joſuam lib.* I. *cap.* III. Nec benignior Martis alea jacta exurgentibus e vicinorum oſſibus ultoribus Moabitis, ceteriſque ſeptem populis, Amorrhæis, Chittæis &c. quorum fortunatas ſedes Iſraeli Deus ſpoponderat. Aliarum nationum, finibus unicuique Tribui juſte aſſignatis, Reges, ſcilicet Meſopotamiæ, Moabitarum, Midianitarum, Ammonitarum, Aſſyriorum, Idumæorum &c. etiam non laceſſentes, tantumque proferendi terminos atque amplificandi Regni gloriam & majeſtatem ergo primum ſub Judicibus, deinde quoque ſub Regibus atque Principibus Hebræorum, marte ſecundo, proſperrimoque ſucceſſu debellatos, ſilentii peplo involvo. Videatur *Scriptura paſſim*. Conf. etiam Fl. *Joſephus*, & *Ben Gorion*, de rebus belliſque Judæorum. *Carolus Sigonius* de Rep. Hebr. lib. VII. cap. XIV. pag. 541. ſeq. *alii*.

III. Monſtrant ex parte, quæ modo diximus, Bella Hebræorum non unius, ſed diverſi fuiſſe generis. Diſtinguimus autem illa hac ratione: nimirum alia fuere *defenſiva*, alia *offenſiva*. Utraque vel *bella Dei*, ſive ſacra, vel *bella regni*, ſive Politica, hæc Hebræis מלחמות הרשות: *bella ultronea dicta; illa* מלחמות מצוה: *ex præcepto divino* gerenda, alias מלחמות ז׳ עממים: *bella ſeptem populorum*, (Vid. R. Obad. Barten. ad Miſchn. tit. Sanhed. cap. I.) item מלחמות א״י *bella terræ Iſrael* nuncupata. *Priora*, ſcilicet Præcepti divini, vel *ſtricte* fuere talia, vel *late*. Quæ *ſtricte* ſic appellata ſunt, ſimpliciter adverſus שבעה גוים *ſeptem gentes* & Amalek dirigenda erant. (*Exod.* XXXIII. *Deut.* VII.) *Late* dicta Præcepti bella fuere, de quibus peculiare præceptum divinum legeſque in eodem obſervandæ Sacræ Pandectæ quidem non exhibebant, interim tamen vel commode ex hoc illove SSæ loco elici poterant; vel extabant quidem, Bella tamen iſta in alios, quam ſeptem populos ſuſcipienda fuerant. Bene *Maimonides Hal. Melach. cap.* V. מלחמת מצוה היא מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם: i. e. *Bellum præceptivum illud eſt, quod ſeptem populis & Amalek intulere, vel ſi ſuppetiæ ferendæ erant cuidam Tribui Iſrael, quam hoſtis adortus eſt*. *Poſteriora*, ſcilicet Regni, ſeu Politica bella *pro ſalute cum publica, tum privata*, augendave Majeſtate mota ſunt. Appellantur alio nomine *Arbitraria*. I. Quia præceptis contradiſtincta. *Rab. Obad. Bart. ad Miſch. l. c.* כל מלחמה חוץ מלחמת ז׳ עממים ומלחמת עמלק קראו למלחמת הרשות: *Omne* inquit *bellum, præter id, quod eſt ex bellis ſeptem populorum & Amalek, nuncupant bellum ultroneum*. II. Quia nec ſuſcipere nec omittere præcepto quodam tenebantur. (*Selden. de Synedr. Hebr. lib.* III. *pag.* 189. *conf. Herm. Conringius de Rep. Hebr.* §. 70.) III. Quia pro re nata, atque vel pro ſalute publica vel privata vindicanda parabantur. IV. Quia in eo cædi captivi poterant, vel vita donari. De diſtinctione Bellorum conſulen-

di

di *Talmud Babylonic. Mass. Sota cap.* VII. *Gemara ibid.* & *Wagenseil. in Not.*, *Maimonides Hal. Mel. cap.* V., *Schikardus* סוף *cap.* V. *th.* 16., *Joh. Seldenus de J. N.* & *G. lib.* VI. *cap.* XII. *Id de Synedr. Hebr. lib.* III. *cap.* XII. §. I., *Buxtorfius Lex. Talm. Rabb. pag.* 1136., *Petrus Cunæus de Rep. Hebr. lib.* II. *cap.* XIX., *Adr. Huvvyu de Monarch. Hebr. p.* 33., *Osiander ad Grot. de J. B.* & *P. lib.* I. *cap.* II. *pag.* 343., *Drusius ad loca difficil. Deut.*

IV. Probamus autem distinctionem Bellorum I. h. m. Quæcunque Bella inter se differunt diversitate. I. Juris bellici. II. Caussarum. III. Legum, illa quoque omnino distinguenda, nec temere inter se confundenda sunt. Bella Hebræorum differunt inter se. I. Diversitate Juris Bellici. Notum enim est, Hebræos maxima diversaque populis diversis intulisse bella, VII. præsertim gentibus Amalek, triplici jure. (*conf. de triplici hoc Jure cap. seq.* II.) I. Scilicet Jure veteris possessionis. II. Promissionis Patribus factæ. III. Mandati seu præcepti divini acinace io easdem stricto. Quibus maximam partem excisis, alios quoque pro re nata invaserunt, finitimis quoque & extra Palæstinam degentibus haud parcentes, partim ut haberent, qui gladiorum fulgure perculsi, ovantium virtutis a Majoribus haustæ testes forent, partim ut confœderati subsidiis illorum superiores discederent, partim etiam, ut regni potestatisque limites omni modo auctiores linquentes, ad similia tentanda, calcar quasi stimulumque posteris adderent. Comprobant hoc Reges Arabiæ, Ægypti, (quaoi notante *R. Eliesere apud R. Alphesium in extremo Capitis ult. tit. Sanhedr. cit. Seld. de J. N.* & *G. lib.* VI. *cap.* 12. *p.* 766. *Edit. Argent.* hac ultronei Belli tempestate repetere fas erat) Græciæ, &c. florente Rep. subque Hasmonæorum deinceps regimine feliciter non raro devicti. Quis vero dicat, eodem hæc jure omnia patrasse, quo supra in septem gentes & Amalek usos diximus? Ad illa præcepto divino adstringebantur; ad hæc vero nonnisi libero arbitrio. Illa necessario gerenda erant; hæc vero etiam omittere sine dispendio fas & jura sinebant. Illa omni tempore omnique data opportunitate obligabant; hæc nunquam. Illorum finis erat totale incolarum excidium, regionisque illorum adquisitio; horum tantum ultimum, scilicet regni adeptio, seu finium ampliatio. II. Diversitate Caussarum, quam infra (*cap.* II.) prolixi dabimus. III. Diversitate Legum. אמ֗ו בן תעשה לכל הערים הרחקות מסך מאר אשר לא־מערי הגוים האלה הנה׃ *Sic facies omnibus urbibus, longinquis a te valde, quæ non de civitatibus gentium illarum* (*Deut.* XX. 15.) Dic, sodes, quid opus fuisset hac limitatione, si præter bella עממים ז׳ VII. *populorum* alia suscipere plane nefas habuisset gens Dei altissimi? Prolixe alibi Supremum Numen totale Cananæorum excidium genti suæ severe iojunxerat, gravi eidem, qui affinitate sibi jungeret illos, aut pactum cum iis iniret, vel gratiam aliquam iis præstaret, pœna imposita, quam etiam transgressor Saul juste postea exolvit (I. *Sam.* XV. v. 28.). Heic vero loci aliam, præter septem populos, gentem debellaturis absque oblatis prius pacis conditionibus eandem invadere, nullaque habita ratione ore gladii percutere edicto vetuit; data insuper facultate, ut qui placerent, ad proselytismum admissi tributarii eorum fierent, certas eo, ut & in femina captiva, quæ, cæteris paribus, in matrimonium duci poterat, facientes leges per Mosen sanciens. Conf. *R. Salomo Jarchi ad Deut.* XX. 10. & XXI. 10. & *infra cap.* III. §. I.

V. II. Argumentamur ita: si præter מלחמות המצוה׃ *Bella præceptiva*, alia quoque, cum pro salute publica, tum להרחיב גבול ישראל ולהרבות גדולתו ושמעו׃ (רמבם Hal. מל׳ cap. V. *ad ampliandos fines Israelis & ad augendam ejus gloriam & famam* suscepta sunt, sequitur, ad unam eandemque classem Hebræorum Bella reduci non posse. Atqui prius. I. Asserunt, SSa, imprimis lib. Paralip. & Maccab. Talmud, Rabbini, aliique Viri Cl. quos supra passim allegavimus. II. Probatur hoc ratiocinio. Quicunque Rex more aliarum gentium regio bella populi sui pugnavit, ante illum egressus est; is non tantum bella necessaria & avita, sed quoque majestatis augendive imperii bella administravit: *Ratio: quia suffragante antiquitate mos aliarum gentium in eo potissimum consistebat, quod regni fines quovis modo dilatarint, aliorumque, finitimorum præcipue, terram sub Imperium suum redegerint*. Vid. Justinus (*lib.* I. *cap.* I. §. 4.) & Athenæus (*Dipnosoph. lib.* XII.)

VI. III. Calculum denique suum nobis addit Concessio divina, quæ ex supra dictis (*Vid.* §. 4. *m.* I. *n.* III.) quodammodo elucet. Quicunque enim diversas bellorum leges statuit, is præter bella præcepti divini alia quoque pro re nata concedit. Deus E. Porro: Quicunque alia præter Præcepti Bella concedit, is distinctiones Bellorum in *Legalia* & *Politica* (nam ad hæc omnia alia commode revocari possunt) tacite comprobat. Deus. E.

CA-

CAPUT II.

De Caussis Belli cum Praecepti, tum Arbitrarii.

I. AD Caussas transimus, & 1. quidem *Belli Legalis*, stricte sic dicti, quatenus tantum VII. gentes & Amalek respiciebat. Triplices autem illæ sunt, secundum triplex Hebræorum Jus, veteris scil: possessionis, promissionis, & mandati divini. *Prima est Rei antiquitus primitusque possessæ justa repetitio*. Cum enim, ut pulcre notat *Epiphanius*, *jure Noa concesserit Palæstinam Semo filio natu maximo, injuria vero occupaverint Cananæi, merito postea Deus eam restituit Ebræis, Semi posteris*. Dictum hinc Bellum ארץ ישראל *terræ Israel*, quasi tale dicas, in quo tantum, ut pristina in Majoribus amissa veris Dominis restitueretur, itum est. *Nec obstat* I. Possessionem Cananæorum per aliquot seculorum spatia quietam, titulum repetundorum plane destruere. *Nec* II. quod dicitur *Gen.* x. 30. *habitationem filiorum Semi factam de Messa pergentibus usque Sephar montem Orientalem*, loca, juxta *Hieronymum*, *Osiandrum* ad h. l. aliosque, in India Orientali sita. *Nec* III. *Moses* aperte docens, fortunatas illas orbis partes coluisse posteros Canaan, descriptis insuper accurate distincteque earum finibus. Nam Resp. ad I. licet non inficiemur, repetundorum jus alias in simili casu dudum expirasse, multasque inde controversias in Dominia rerum redundaturas, si contrarium statuatur: negamus tamen, idem & h. l. factum, ob multa singularia, quæ in exemplum trahi nequeunt, quæque inter reliquos Semi filios solis Hebræis jus repetendi concedunt, heic occurrentia, nec potuisse hoc in numerum caussarum referri, ipsi largimur, nisi conjunctim cum duabus reliquis caussis, præsertim vero autoritate divina, quæ ferme sola vim sustinebat, sumatur. Conf. *Osiandrum* ad Grotium (*lib.* 1. *cap.* 11. *p.* 407. *seq. ubi etiam Augustini & Cassiani autoritates producit.*) Ad II. Resp. I. Est sane ita, dicuntur posteri Semi in longinquas secessisse regiones: sed posteri tantum fuerant, non ipse Semus. Poterat illos relinquere Parens piissimus, imo vere id fecit, prophetico ductus Spiritu eam sibi eligens sedem, quam *Deus* quoque T. O. M. ut focum suum & ignem ibidem pararet, ut posteris illius eandem æternum possidendam traderet, ut sanctissimis pedibus tereret Schilo in tempore mittendus, dudum elegerat. II. Probamus Semum Palæstinam inhabitasse loco *Gen.* IX. 26. *Dixitque* (Noa), *Benedictus Dominus* Deus *Sem*, *sit Canaan servus ejus*, *dilatet* Deus *Japhet*, *& habitet in tabernaculis Sem*, *sit Canaan servus ejus*. Certe servitutem hanc præstare nullo modo quievisset Canaan, ni Imperatori suo Semo, vel, ut *Josephus*, Dynastæ s. Principi aliquando paruisset subditus; de sequioribus enim temporibus, & obsequio posteris Hebræis exhibendo prohibet accipere lex de funditus extirpandis Palæstinæ populis: nec, observante *Theodoreto*, in Gibeonitis initium, sed finem potius assequuta servitus est. Ad III. objectionem regerimus, concedere posse nos omnia, sed quid inde? non enim propterea negandum, Semum unquam possedisse Canaan, aut jure eam terram incolis Cananitis obrigisse. Plura hac de re vide ap. Villalpandum *Tom.* III. *Appar. in Ezech. Part.* 1. *lib.* 1. *cap.* XIV. *pag.* 57. *seq.*

II. *Altera* Belli Legalis *Caussa* desumta est ex *Jure Promissionis* Patribus factæ. Tanto nimirum *Deus* T. O. M. posterorum Israelis flagrabat amore, ut non tantum solus inter eosdem Rex, nulli unquam mortalium jura in illos concessurus, ipse sanctissimo suo gremio foveret eos, secundum Abarbenelem באדם שכנל ויחד לו מסון חביב עליו מבין יתר נכסיו ככף וזהב וכלי חפץ אשר לא ימסרנו על כן לאחר מעבדיו אבל הוא חסיד בידו כתים וחתום באוצרותיו: *velut homo, qui collegit & acquisivit sibi rem pecuniariam, eamque præ cæteris suis opibus diligit, nec ulli servorum committit, sed ipsemet ejus obsignatæ & reconditæ in thesauris suis curam gerit:* sed & inimicus inimicorum Israelis ipse surgeret ad dissipandos inimicos suos, solamque tot ex terrarum incolis gentem Israeliticam fortunatæ illius Cananæorum sedis, tanta præstantissimorum fructuum abundantia, amœnissimæ regionis situsque pulchritudine, purissimi aeris tractu locupletatæ cultorem eligere benignissime dignaretur. Hinc tot Abrahamo, Patri credentium, sanctissimæ promissiones, filiis etiam ipsius & posteris post eum, fœdere percusso confirmatæ. (*Conf. Gen.* XII. 7. XIII. 15. XV. 18. *seq.* XXII. 17. XXVI. 3. XXXV. 11. 12.)

III. *Tertiæ* nobis *Caussæ* Belli Legalis fontes aperit. *Mandatum divinum*. (Deut. VII. 4.) *Cum introduxerit te Dominus* Deus *tuus in terram, ad quam tu proficisceris, ut eam possideas, & ejecerit gentes multas ante te, nempe Chittæum, Gergesæum, Amorrhæum, Cananæum, Pherisæum, Chivæum & Jebusæum, septem gentes, majores & robustiores te: tradideritque eas Dominus* Deus *tuus ante te*, per-

perdendo perdes eas, nec feries cum eis pactum, neque miserearis earum. Devorabis omnes populos, quos Dominus Deus *tuus daturus est tibi, non parcet eis oculus tuus. Tradetque* Deus *Reges eorum in manus tuas, & disperdes nomina eorum sub cœlo, nullus poterit resistere tibi, donec conteres eos &c. &c.* Quod Amalekitas attinet, de iis peculiare præceptum exhibet *Deut. cap.* XXV. 17. Atque inter tria illa, quæ quidem in deserto promulgata, post expugnatam tamen promissionis terram in effectum producenda erant, præcepta recenset id Rabba Bar Nachmoni (*Defar. Rabob.* פר' שופטים *f.* 202. *col.* 2.) אמר ר' יהודה בר אלעאי על שלושה דברים נצטוו ישראל בכניסתן ואלו הן למחות זכרו של עמלק ולמנות להם מלך ולבנות להם בית המקדש: *dicit R. Jehuda, filius R. Elai, tres res mandatæ fuere Israelitis introeuntibus in Canaan, quæ sunt: I. Ut exscinderent memoriam Amalek, II. Ut constituerent sibi Regem, III. Ut extruerent domum Sanctuarii* f. Templum. (*Conf. Talm. Babyl. Gem. Mass. Sanhedr. f. C. col. 2. Maim. Hal. Talm. Thor. Tom.* I. *cap.* III. *pag.* 20. *Tom.* II. *Hal. Melach. cap.* I.) Ita autem sonat mandatum divinum: (*Deut.* XXV. 17. *seq.*) *Memento quæ fecerit tibi Amalek in via, quando egrediebaris ex Ægypto. Quomodo occurrerit tibi in via & decaudicaverit in te omnes debiles post te, cum tu lassus eras & fatigatus, & non timuerit* Deum. *Cum igitur Dominus Deus tuus tibi requiem dederit de omnibus inimicis tuis in circuitu, in terra, quam Dominus* Deus *tuus dat tibi hæreditatem, ad possidendam eam, delebis memoriam Amalek sub cœlis: ne obliviscare.* Nunquam, quod mirum, conjunctim cum VII. populis internecioni devoveri jubentur Amalekitæ, sed ubicunque eorundem mentio fit, semper seorsim commemorantur, septem ceteris gentibus contradistincti. Ratio subest, quia, notante Schikardo, delendi quidem hi, terra vero eorum neutiquam occupanda; illi vero evertendi erant, regione quoque illorum victoribus attributa. Hinc R. Abarbenel פר' כי תצא *fol.* 388. notanter in Lege addi observat delendam Amalekitarum memoriam post impetratam a septem istis gentibus quietem, & occupatam earundem terram.

IV. Sed inquiramus in *Caussam delendorum Amalekitarum*. Eam *Scriptura S.* his verbis commendat: *Decaudicavit debiles post te, &c.* & prolixe pariter atque accurate interpretatur Eruditissimus Rabbinorum *Abarbenel*, laudata Parasch. *Ki Teze fol.* 388. citatus a D. D. *Carpzovio*, quem una cum *Schikardo* מט pag. 293. seq. *in eruditissimis Notis* ad eundem vide. Summa huc redit: *Cur* Deus *Amalekum tanta affecerit pœna, Edumæos vero ex eodem cum ipso semine oriundos hostiliter tractari noluerit, quatuor potissimum caussa.* I. *Quod, cum alii, vel ut defendant regionem suam ab invadente hoste, vel ut urbes ipsius capiant, belligerent, Amalek ex sola malitia, utque gloria* Dei *profanaretur, Israelitas oppugnarit.* II. *Quod absque clarigatione contra Jus gentium perfidus Amalek derepente atque improviso Israelem adortus sit.* III. *Quod, non aperto Marte, pavidus cum debilibus tantum pone castra insecutis, cumque Israel lassus & defatigatus esset, pugnaverit.* IV. *Quod pugnatum venerit cum lassis atque defatigatis, adeoque timuerit imbellem, h. e. Israelem, non autem* Deum *omnipotentem.*

V. Vides E. non forte fortuna veteres migrasse colonos, *nec propter justitias suas & æquitates cordis sui ingressos Hebræos, ut possiderent terram peregrinam, cum durissimæ cervicis fuerit populus*, Deut. IX. Sed ut justum iniquitatum supplicium de pristinis sumeretur possessoribus, cui omnes obnoxii sunt ex præcepto divino, (*Deut.* XVIII. 9. 10. 11.) *qui lustrant filios suos aut filias ducentes per ignem, qui observant somnia atque auguria, qui pythones consulunt, & a mortuis veritatem quærunt. Justum enim est sine dubitatione Belli genus hoc, quod* Deus *imperat, apud quem non est iniquitas, & qui novit, quid cuique fieri debeat, in quo exercitus non tam autor belli, quam minister judicandus. Augustinus* quæst. x. in Josuam.

VI. Atque hæc de Caussis Belli Legalis stricte sic appellati dicta sunto, breviores in sequentibus ducemus lineas. Nimirum discutiendas se nobis exhibent Caussæ Belli legalis late sic nuncupati. Ad hoc referimus adjutorium עזרת ישראל מיד צר שבא עליהן: Tribui cuidam Israelis quam hostis invaserat exhibendum, quod *Maimonid. Hal. Mel. l. c.* quidem septem populorum bello subjungit, nos vero cum de illo formale mandatum nusquam exstet, sed commode tantum elici possit ex hoc vel illo SSæ loco, quo auxilium fratribus exhibendum commendatur, ad hoc Belli genus transtulimus. Cæterum illustrius longe Belli Legalis, late accepti exemplum *sacer* nobis *Codex* (num. XXXI.) suppeditat, ubi expressis verbis de Midianitis ultionem cædis & prævaricationis sumere jubentur Israelitæ. Quia tamen illi non fuerunt ex incolis terræ promissionis, præterea alius atque alius modus cum ante, tum post pugnam intercessit: Præceptivum legale stricte sic fa-

salutari non potest. Plura commemorare de industria supersedemus.

VII. Restant *Bella Regni*, *eorumque caussæ*, variæ a variis recensitæ. *Maim. Conf. Gemara*, *R. Obad. Bartenora ad fin. cap.* VIII. *Misch. Mass. Sota*, *Mas. de Kozi*, *Præcepto Affirm.* 118. מלחמת הרשות היא מלחמה שילחם המלך עם שאר ׳כרי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדלתו ושמעו: i. e. *Bellum* licentiæ *s. ultroneum illud est*, *quum militat Rex cum reliquis populis*, *ad dilatandum terminum* (terræ) *Israel*, *& ad ampliandam magnificentiam famamque suam*. Atque tale vocabatur omne לכר מלחמת יהשוע שהייתה לכבוש את ארץ ישראל: *præter bellum Josuæ b. e.* VII. *popul. Seld. de Synedr. Hebr. lib.* III. *pag.* 189. *quod gestum tantum est ad subjugandam terram Israel* (Gloss. Talm. ad tit. Sanhedr. cap. 1. fol. 2.) Obs. hic, quem Maimon Belli Politici descriptionem affert, non eo sensu accipiendam, ac si nullum daretur aliud, præter illud, quod ad Majestatis imperiique Hebræorum dilatationem facit, eaque omnia excluderentur, quæ aliam originem agnoscunt. Neutiquam, primaria tantum caussa fuit potestas augenda, non unica. Phineesus apud *Philonem de vita Mosis*, *lib.* 1. *p. m.* 503. *A.* Midianitas aggressuros milites ita alloquitur: *περὶ τῶ κτήσασθαι τὰ ἑτέρων ἢ μόνον ἢ μάλιστα ὤσιν οἱ πόλεμοι*, *ut occupentur aliena*, *ea sola causa belli est*, *vel præcipua*. Ergo non unice unica, sed a potiori facta denominatio. Porro ejusmodi bella quoque instaurata sunt I. Ob fidem Regi violatam, (II. *Reg.* III. 5. 6.) II. Ob rebellionem, (II. *Sam.* XX. 1. 7.) III. Ob defensum nocentem, (*Jud.* XX. 1.) IV. Ob injuriam Regi aut Reip. illatam, (II. *Sam.* X. 7.) V. Contra auxiliatores hostis (II. *Sam.* VIII. 2.)

CAPUT III.

Brevis disquisitio: num justa Bella Majestatis; numve in eadem absque Synedrii M. consensu prodire licitum fuerit?

I. EXcussis, quæ de Caussis belli utriusque dicenda fuerant, recto jam tramite progredimur ad alia. Ac primo quidem haud levis semet offert controversia: *num Bella Majestatis justo quodam titulo pugnata fuerint?* Nos affirmativam tuemur ob rationes sequentes: I. Quæcunque bella omni tempore a Regibus Hebræorum, tantum non omnibus etiam pietate & justitia maxime conspicuis, gesta sunt, commemorata a Spiritu S. nec tamen usquam uno verbo a Prophetis reprehensa, quod tamen omnino fieri debuisset, illa adeo injusta vel iniqua esse nequeunt. Bella Hebræorum ultronea talia sunt. E. II. Aut juste bella ultronea subiere Reges Hebræorum, aut non. Si juste subiere, ad rem nostram facit. Si non juste, *Deus* profecto O. M. pravitatem adjuvit: nam expressis verbis servasse legitur summum Numen Reges Hebræorum in omnibus locis, quæ expeditionibus suis bellicis petivere, etiam earum gentium, quas tamen invadere, aut oppugnare prohibuerat. (*vid.* II. *Sam.* VIII. *6.* 14. II. *Paral.* XXVI. *7. seq. Deut.* II. 4. 5. *seq.*) Alterutrum igitur amplectendum, non hoc, quia justissimus *Deus* neutiquam adhibuisset manus auxiliatrices cuipiam homini, sanctissimas suas leges transgredienti. Ergo illud. Conf. quæ supra tradidimus *cap.* 1. §. 4. 5. 6.

II. Altera disquisitio est: *Num in bella ultronea absque Synedrii Magni autoritate prodire Regibus licitum fuerit?* Affirmativam suadet I. *Potestas Regis absoluta*. Quæ probatur I. Tum ipsa petitione Israelitarum, qua, gentes vicinas æmulaturi, Regem sibi dari flagitarunt, nempe ut *Abarbanel* illorum mentem ex verbis: ככל הגוים explicat *Comment.* in 1. Sam. VIII. שהיה המלך יכול בהחלט ועשה משפט באשר עם לבבו בענין מלכי האומות שהם עושים הדתות ונותנים הנמוסים: *qui absolutam haberet potestatem*, *& suo arbitratu judicaret*, *instar regum aliarum gentium*, *qui leges sanciunt*, *& eas servandas præcipiunt*; tum ipsius *Dei* verbis, quibus Regis mox creandi potestatem nulli alias adhuc Hebræo concessam, expressit. Ostensurus enim illum Samueli ait *Deus* (1. Sam. IX. 17.) זה יעצר בעמי: vulgo, *ille dominabitur populo meo*. Sed verbum Hebræum emphasin continet, & significat, *coercebit*, *coarctabit*. Vid. *Michlal Jophi*, ad h. l. *Buxtorfius* in Lexico. *Frischmuthius* de Rege elig. & deponendo, §. 46. *Salmasius* in Defens. Reg. cap. V. *Wandalinus*, de Jure Reg. lib. 1. cap. II. seq. *Carpzovius*, ad מה Schick. obs. *pag.* 160. *Sigonius*, de Rep. Hebr. lib. VII. cap. III. pag. 512. II. Tribus locis palmariis, *Ps.* XVII. v. 2. *Ps.* LI. v. 6. *Eccles.* VIII. v. 4. quibus nunnisi a Deo plecti regem peccatorem, nec unquam vapulare potuisse, fuse ostendunt *Carpzovius*, l. c. pag. 162. *Wandalinus*; loc. c. lib. II. cap. VIII. pag. 207. seq. conf. *Hackspanius*, Part. II. Not. Phil. Theol. pag. 218. *Frischmuthius*, l. c. §. 51. 73. *Conringius*, de Rep. Hebr. §. 60. seq. conf. Osiander ad Grot. de J. N. & G. lib. 1. cap. III. theorem. 20. III. Quia Rex talia patravit, quæ nonnisi summam potestatem arguunt. Et

quidem א in *Politicis*, (α) ordinavit *Magistratus*, & *Jurisdictionem* particularem concessit in subditos. Vid. II. *Paral.* XIX. 5. seq. conf. *Conring.* de R. E. §. 65. & *Abarbanel*: להיות המלך ראש המשפט הנה הוא מסדר האברים אשר תחתיו שהם השופטים: i. e. *cum Rex caput sit omnium Judiciorum, ecce ille membra ordinat, quæ sub se habet, nempe judices*. (β) constituit assessores supremi Judicii, imo ipso Synedrio, si quod Regum tempore fuit, superior extitit, fatente *Abarbenel* comment. in Pentateuch. fol. 364. col. 3. נמצא בה בית הדין הקטן שהיא בכל עיר ועיר שהוא המדרגה היותר קטנה ובית דין הגדול שהיא בירושלים בלשכת הגזית שהיא מדרגה עליונה ממנו והמלך שעליהם שהיא המדרגה הגדולה על כלם הנה סדר שלשה גדול המנהיגים האלה ר״ל בית דין קטון ומלך: quæ liberius ita vertimus: *Deprehenditur ibi* (scil. הנהגה *in Regimine*) *Concilium minus, in quacunque urbe constitutum, penes quod gradus dignitatis erat paulo inferior. Deinde domus Judicii M. Hierosolymis, in conclavi ex quadratis cæsis & politis lapidibus extructo*, (Conf. hac de re Gemara Mass. Joma cap. II. fol. 25. Schick. סה p. 11. 12. seq. & Carpzov. in Notis ad eund.) *residens; quæ dignitate eminebat præ illo. Tandemque Rex, qui ut superiorem neminem agnoscebat, ita quoque ceteros horum judiciorum Viros supereminens ordinem supremum constituebat. En ordinem triplicem Magistratuum istorum scil. Concilii minoris, Majoris, atque Regis &c.* (γ) Pro arbitrio de Regno, regnique Moderatore & capite in posterum futuro statuit. (I. *Reg.* I. *v.* 20.) (δ) Pro lubitu jus vitæ & necis exercuit in quoscunque vid. *Maimon. cap.* III. *Hal. Melach.* §. 8. conf. *Frischmuth.* §. 65. 67. 69. *laudati lib. de R. E. & D.* & *Abarbenel*, *Præf. in lib. Judic.* ubi caussam redditurus cur Rex Joabum non interfecerit, talia prodit: היה שהיכולת המסור למלך להרגם אם ירצה: *erat e potestate Regi concessa interficere eos si vellet*. ב *In Rebus Ecclesiasticis* introducendo. I. Novas identidem consuetudines, aliquibus, etiam per Mosen institutis, magnam partem abrogatis. II. Repudiando pro re nata summum quoque Pontificem, aliumque in ipsius locum evehendo, (*Vid.* I. *Paral.* XXIII. I. *Reg.* II. 27. 35.

III. Affirmant II. *Natales Synedrii*, quos omnino ad tempora demum post Babylonica & Esræ aliorumque ex captivitate ad paternos lares remeantium referendos duximus cum *Frischmuthio de Reg. E. & D.* §. 60. & *Carpzovio ad Schick.* סה *p.* 10. 11. 313. Elegantissima hac de re verba sunt *Conringii de R. E.* §. 37. *conf. Osiander ad Grot. J. N. & G. lib.* I. *cap.* III. *theorem.* 20. *Verisimilius cui videtur, Synedrium M. aliquod constitutum demum esse post captivitatem Babyl. & quidem maxime Hasmonæorum tempore, idque ad effigiem Senatus a Josaphato rege olim compositi, cujus fit mentio in Paralipomenis. Constitutum certe Synedrium demum esse, quo tempore Græcæ Linguæ usus inter ipsos Judæos jam invaluerat, ipsa vox ex Græco orta liquido ostendit. Illa v. Lingua cœpit denique populo esse frequens, potientibus in Palæstina rerum Syriæ & Ægypti regibus Macedonici sanguinis post Alexandrum M.* Hactenus ille. Nec possumus a nobis impetrare, ut alterius sententiæ Patronis subscribamus. I. Quia nusquam ante captivitatem Babyl. expressis verbis notum fuisse Synedrium dicitur, nam quæ loca opponunt, in quibus Natales Synedrii quærunt, *Exodi* scil. XVIII. 22. *num.* XI. 16. *Deut.* XVII. 8. prolixe refellit *Frischmuthius loc. cit.* §. 53. 56. 55. *seq.* conf. *Conringius, l. c.* §. 25. *it.* 31. 32. 33. *seq. conf. Osiander. loc. cit.* Expendat modo quis paulo accuratius, quid ipsi Judæi, hosque secuti Viri Christ. Cl. de Synedrio tradant, conferat ea cum prædictis SSæ locis, & videbit, quam egregie suo se gladio jugulent Cadmæi recutiti. Audiamus ipsum Rabbinorum coryphæum *Maimonidem*, *hilc. Sanhedr. c.* I. §. 3. qui primus, judicio *Scaligeri*, inter Judæos ineptire desiit: *Senatus major*, inquit, *in sanctuario erat, & vocabatur Sanhedrin M. Numerus illorum erat* LXXI. *Qui grandior sapientia ceteros omnes antecellebat, eum faciebant præsidem seu caput consessus. Is ipsus est, quem eruditi ubique terrarum appellant* נשיא *h. e. Principem, isque præest loco Mosis magistri nostri. At qui inter* LXX. *Senatores annorum ratione natu maximus erat, eum collocabant a dextris illius vocabantque* אב בית הדין *h. e. Patrem consistorii. Ceteri* 69. *sedebant ordine promotionis s. dignitatis suæ, quo quisque major in sapientia, quam collega ipsius, eo locabatur propius ad sinistrum principis &c. Cognoscebat autem Senatus ille M.* notante *Schik.* ex plurimis locis *Maimon. p.* 14. *præcipue tantum de rebus magnis, religionem & rempublicam spectantibus*, v. g. *de controversiis legalibus, anno intercalari, pseudoprophetis, apostatis, excommunicandis, de rege, bello, fœderibus legalibus, vectigalibus, publicis ædificiis, magistratibus inferioribus &c.* Sed afferamus quoque loca hujusmodi Senatum designantia, & quidem. I. *Num.* XI. quo de R. *Bechai*: אם תשאל הרבור

סה

מה היה אפשר שהיה במשפט סנהדרין שהיה הנשיא על השבעים וגו': *Quærenti ecquid sibi hæc verba velint, respondeo fieri posse, ut de Synedrio loquatur, in quo princeps sedebat* LXX. *Virorum &c.* nec aliter *Baronius*, *Tom.* 1. *Annal. Eccles. fol.* 299. *Hujus* (Synedrii) *originem a Deo per Mosen institutam habes in* lib. num. XI. *quando Deus Mosi praecepit, ut* 70. *Viros deligeret, quos Senes & Magistros populi esse nosset.* II. *Deut.* XVII. quem maxime proprium reliquis sepositis asserit *Abarbenel*, *Comment. ad h. l.* cum aliis. Nihil, ut videre est facile cuivis, quicquam istis in locis consentanei iisdem, quæ modo ex *Maimonide & Schickardo* recitavimus, reperire possumus. Nam priori loco tantum constitutio LXX. viralis indicatur, onera, quæ populus carnem postulando auxerat, in deserto, conquerenti Mosi sublevandi ergo divinitus delegata. Posteriori dicto, ad certa tantum, & quidem pauca, nimirum duntaxat ad controversias Juris dubii, inque nonnullis negotiis, judicium hoc ex instituto divino pertinuisse, ipse *Deus* significat. Conf. hac de re prolixe disputantem *Conringium*, *de R. E.* §. 32. *seq.* Competunt igitur attributa ista, quæ eodem illo loco, ubi Synedrii natales reponunt, narrantur, eidem vel non competunt. Si competunt; corruit illud Verporum Synedrium, cui majorem in Spiritualibus quam ipsi Regi potestatem, & a qua ne ipse quidem in temporalibus plane exemtus fuerit, affingant. Si non competunt, sequitur nec ibidem institutum Synedrium esse. II. Quia nonnulla dicta adduci possunt, quæ vel nullum quandoque in universa terra Israel inventum judicium, vel mulierem aliquando ad clavum sedisse, satis demonstrant. Prius asserit liber *Judicum cap.* XVII. 6. post. *idem cap.* IV. 5. Quodsi vero Consessus iste Synedrialis tunc floruit, eccur toties unumquemque pro arbitrio res suas procurasse, sacer codex commemorat? Cur mulieri dicto audientes, LXX. Judicii M. assessores flocci habuere, sententia *Abarbenel.* המתנבאים בהנהגת העם *prophetico in regendo populo Spiritu actos.* III. Quia Samuelem, testante SSa (1. *Sam.* VII. 16.) *ivisse per singulos annos, & per agrantem Bethel atque Galgala & Masbath judicasse Israel in iisdem locis, imo seq. cap.* V. 1. *posuisse Judices filios malæ alias notæ farinaque homunciones legimus;* quod sane nullo modo factum fuisset, si Synedrii tunc temporis aliquod inventum vestigium.

IV. Concludimus Ergo: Quicunque summa cum in regimine Politico, tum Ecclesiastico potestate polluit, is ut alia, ita bella quoque pro arbitrio suscepit, non Dei semper, multominus populi expectans sententiam. Atqui Reges Hebr. &c. E. Deinde: Cujuscunque rei initia demum tempore captivitatis Babyl. cœpere, illa Reges ante Babylonicos obstringere nequit. Synedrii. E. Quo tamen non omnino refragari antiquitati videamur, nostram cum alterius sententiæ patronis ita conciliamus, ut concedere queamus, Reges post captivitatem Babylonicam non omnia ulterius absque consensu Synedriali potuisse, utpote quod subinde ampliorem sibi tribuebat potestatem saltem de facto, autoritatem suam paulatim ad alia atque alia extendens; quamvis eo non condescendamus, Regi si quæ male egisset, vapulandum ex sententia Synedrii fuisse: hæc nugas censemus Rabbinorum, potestatis Regiæ osorum. Conf. *Conringius de R. E.* §. 74. *seq. pag.* 163. *seq.* Nec obstat cana vetustas. *Forte* (verba sunt *D. D. Carpzovii ad* מה *p.* 313.) *antiquiores, qui certiora noverant, hæc de industria finxerunt, ut Regum potestatem sensim imminuerent, suam augerent, donec ita invalesceret traditio, ut ab omnibus crederetur.*

CAPUT IV.

De Exercitu sagi togæque temporibus parato, illiusque incidenter Delectu.

I. ARduam aggredimur rem, multisque difficultatibus refertam, de Exercitu Ebræorum sagi togæque temporibus parato verba facturi: sed quæ facile iisdem expediri poterit, clariorque evadere, si quæ de eodem sacræ profanæque literæ memoriæ nobis produnt, ad tres in universum classes referantur. Itaque ad *primam classem* reducimus validissimam illam manum, quam in sui corporis custodiam, vel ex gente Israelitica, vel ex aliis quoque gentibus bellicosissimis sibi primum Reges Hebræorum, maxime florente Rep. elegerunt. Sermo autem est de custodibus corporis Regii armatis, quos *Chaldæus* exprimit per *Jaculatores & Funditores*, quia sc. istiusmodi instrumentis instructi erant, iisque potissimum curis intenti, ut secundum *Josephum* A'ρχ. *lib. VII. cap. XI. conf. Maim. Hal. Mel. cap. IV.* §. 2. *a latere regio nunquam discederent, sed Regem ubique locorum, etiam adversus hostes comitarentur, expeditis armis vel eos summoventes, qui importunæ ad principem conabantur irrumpere, vel in regiæ majestatis læsores animadvertentes.*

II.

II. Atque tales non ſolum Saulo Iſraelitarum Regi, ſed Davidi quoque & Salomoni reliquiſque Hebræorum Regibus adfuiſſe cohortes, plurimis SSæ locis confirmatur. De Saulo dicitur 1. *Sam.* XXII. 17. & ait Rex לרצים *curſoribus* vel rectius *ſatellibus*, qui eundem armati ſtiparunt, *Oſiander*: *quibus ſcil. cuſtodia regii corporis commiſſa erat*, *den Trabantem conf. Schindl. Lex. Pentagl. p.* 1719. Nec alios credimus fuiſſe quos Saul ad capiendum David miſerat. 1. *Sam.* XIX. 14. Deſumpta vero hæc cuſtodia erat, ut diximus, ex optimis quibuſque totius populi Iſraelitici, idque ex Jure Regio 1. *Sam.* VIII. 11. *filios veſtros tollet & ponet in curribus ſuis*, *facietque ſibi eos equites ſ. præcurſores quadrigarum*, h. e. ſatellites. Quanquam David Rex poſtea illud munus in certam gentem, quam *Chrethi* & *Plethi* nuncupat Spiritus S. tranſtuliſſe videatur. II. *Sam.* XV. 18. Ita enim dicitur: *& univerſi ſervi ambulabant juxta eum*, *& Crethi & Plethi* (*hi*, inquit, *Oſiander* ad h. l. *ex certa regione oriundi*, *quæ præſtantes milites educabat*, *ſolebant alias juxta Regem pacis & belli tempore excubias agere*, *dieſe vvaren des Konigs Trabanten*) *& omnes Gethai*, *ſexcenti viri*, *qui ſecuti eum fuerant de Gath præcedebant regem*.

III. Non conſtat quando fortes hi viri acciti fuerint in aulam regiam, aut ex qua gente ortum traxerint, quantuſve eorundem numerus extiterit. Rabbinorum nonnulli, quos inter *R. Levi Ben Gerſon* eſt *Comment. in* II. *Sam.* XX. 23. ut & *Targum in* 1. *Chron.* XIIX. 17. ad Synedrii auctoritatem eos evehunt; alii teſte *Kimchio Comment. in* II. *Sam.* XV. 15. eos per Urim atque Thumim explicant ורבו' זל פי' אלו אורים ותומים ומלת כל קשה לפירושים: *Magiſtri autem*, inquit, *noſtri b. m. exponunt illos Urim & Thumim*, *quorum tamen expoſitioni obſtat vocula omnes*. Rectius ſentiunt, qui ſatellitium hoc regium ex certa familia Philiſtæorum כרתי genteque bellicoſiſſima conſcriptum aſſerunt. Ita *Valentin. Schindlerus Lex. Pentagl. p.* 901. *Jo. Steph. Menochius de Rep. Hebr. Lib.* 1. *cap.* X. *qu.* 2. *p.* 68. *ſequ. Oſiander ad* 1. *Reg.* 1. 38. alii. Cujus ſententiæ rationes hæ ſunt: I. quia *Crethi* inter Philiſtæos expreſſe numerantur: *Ezech.* XXV. 16. *extendam manus meas ſuper Philiſtæos*, *& exſcindam* פלשתים *Crethæos*. *Vri Veibes* in verſ. Hebr. Germ. *Nu ich ſtreck mein Hand aus kegen die von* (פלשתים) *un ich vver die* (כרתים) *verſchneiden*. Item *Sophon.* II. 5. *Væ habitatoribus ad tractum maris genti* כרתים, LXX. κρητῶν. Sic *Vulgatus* alicubi vertit *Cretenſes* putatque *Pineda de Reb. Salom. Lib.* II. *cap.* IV. *n.* 6. Cretenſes hos inſulanos in Palæſtinam tranſmiſiſſe, & oram maritimam incoluiſſe quod *Theodoreti* probat teſtimonio. II. Quia difficultas ſemper remanet certi quid circa Crethæorum appellationis primordia ſtatuendi, ſi appellative nomen reddas per *interfectores* ſ. *bellatores*, ut plerique; quæ tamen illico contra expirat, ſi nobiſcum proprium illud ſ. gentilitium conſtituas, cum præſertim, præter citata modo loca, ſuadeat hoc Spiritus S. 1. *Sam.* XXX. 14. *conf. Oſiander ad h. l.* qui expreſſe regionem iſtam Crethæorum Judæ vicinam aſſerit. Hoſque non alios, utpote ob vicinitatem (quippe Auſtralem Palæſtinæ plagam incolebant) Judæis maxime infeſtos Propheta citato ſupra loco alloquitur, ex etymologia captans illos irridendi occaſionem, q. d. vos *Crethæi* eſtis *interfectores* & *vaſtatores*, ſed & ipſi vaſtabimini &c. quæ *Menochii* l. c. obſervatio eſt *Conf. R. Dav. Kimchi ad* II. *Sam.* XV. 18. Quod *Plethi*, alterum regiæ cohortis nomen attinet, non deſunt inter Viros doctos, qui & illud eſſe gentile exiſtiment, quemadmodum etiam Crethi gentem quandam fuiſſe diximus. Quænam vero natio fuerit Plethi non conſtat. Quidam a *Pelethi* patronymico alicujus familiæ Hebræorum nomine, cujus mentio fit in *Numeris & Paralipp. Num.* XVI. 1. 1. *Paral.* II. 33. originem deducunt, quos inter eſt *Marinus* in *Arca Noæ*, quo forte etiam reſpexit *Kimchius ad* 1. *Sam.* IX. 17. יֵּשׁ כרתי ופלתי שתי משפחות היו מישראל שהיו כרים על משמעת המלך ורואים פניו תמיד i. e. *Sunt Interpretes qui dicunt Crethi & Plethi duas familias Iſraeliticas fuiſſe*, *quæ Regi ad nutum obtemperabant*, *ejuſque aſpectu perpetuo gaviſæ ſunt*. Nec aliter in *Libro Radic. Conf. Grotius ad locum Sam. cit.* Dn. D. *Carpzov. in pecul. Diſſ. quam tamen non vidimus*. Clariſſ. Dn. *Bekius ad Paraphr. Chald.* 1. *Paral.* XVIII. *v.* 17. *p.* 195. *ſequ. Menochius lib.* 1. *cap.* X. *de Rep. Hebr.* &c.

IV. Numerus eorundem cum in ſacris non exprimatur, difficulter conſtituitur. Ultra tamen ſexaginta non aſſurrexiſſe probabiliter aliquibus colligi poſſe videtur ex Cant. 3. *verſ.* 7. & 8. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis in Iſrael; omnes tenentes gladios & ad bella docti*, *uniuſcujuſque enſis ſuper femur ſuum*, *idque propter timores nocturnos*. *Oſiander* ad h. l. *Habet Rex Salomon fortiſſimos corporis cuſtodes*, *qui etiam noctu vigilant*, *ne ipſi & Reginæ ipſius*

ipsius quicquam mali contingat. Sed Resp. I. cum nondum evictum sit, expresse heic de Salomone ipsiusque magnificentia agi; sed, ut Theologi nostri, Patresque veteris Ecclesiæ tantum non omnes dudum demonstratum ivere, primario de cœlesti Salomone Christo; dubium remanet, annon potius numerus rotundus, pro majori minorive cœlestium custodum Ecclesiæ adstantium positus sit. II. Si vel maxime demus, sermonem hic fieri de Salomonæis satellitibus; illud tamen adstruere nequimus, non plures sexaginta fortibus fuisse. Nam quinam hos labore vigiliisque confectos excipere potuissent? Statuendum ergo potius, quod & ipse *Menochius* agnoscit, per vices sexagenos ad Salomonis custodiam excubuisse, & per consequens plures fuisse. Præterea prohibent, quo minus calculum nostrum adjiciamus, duæ potissimum rationes: prima est, probabile valde esse, Reges Hebræorum inprimis Davidem & Salomonem tantis opibus instructos longe majorem numerum stipatorum conscripsisse; quod etiam in minimis, quorumque non adeo necesse erat habuisse curam, aulicis muniis magnificentiam suam satis superque exervere. Altera caussa est, quia filii tantum regii, quinquaginta satellites sibi adjunxere, qui tamen nullo modo adversi quicquam contra parentem moliri videri voluerant, quod omnino factum fuisset, si parem regio satellitio numerum comparassent. Accedit, quod expressis verbis dicatur II. *Paral.* XII. 9. ducenta illa scuta, quæ Rex Salomon de auro purissimo confici jusserat, & quæ Sesac Ægypti Rex postea abstulit I. *Reg.* X. 16. in quorumque locum Rex Rehabeam ænea fecit, a totidem satellitibus, ut pompa principis in publicum prodeuntis esset magnificentior, gesta fuisse. Si hoc, quis neget totidem, vel plures numero satellites regios extitisse?

V. Tandem e vivis discedente pientissimo patre, Salomon non tantum in regno, sed opibus quoque eidem successit, universa aula cum purpuratis reliquisque ministris in ipsius obsequia transeunte. Nec dubium est, *Crethi* & *Pleti* horum numerum adauxisse. Num vero penes hanc gentem perpetuo satellitii munus manserit, dubitamus valde, cum nullus amplius SSæ locus, quæ tamen reliquorum Regum aulas nonnunquam accurate describit, *Crethi* & *Plethi* mentionem faciat. Dicendum ergo munus quidem remansisse ad reliquos regni successores traductum; alios tamen & quidem ut primum, ex jure regio tales, qui reliquis inter Israelitas robore virium præstantiores fuerint, illud subiisse, sæpiusque nomine רצים venire. *Conf.* II. *Reg.* X. 25. XI. II. 13.

VI. Ad II. *Classem* referimus. I. Numerosissimum illum juvenum selectissimorum, quosque vigor animi & corporis non inidoneos Martis alumnos effinxerat, Exercitum, qui, ex præcepto divino ex omnibus Israelis tribubus delectus, quotiescunque necessitas occasioque ita ferret, bella strenue gerebat, terram fratrum suorum divinitus adjutus jugo addicebat, aciesque cognita formabat prudentia. Hujus autem vestigia invenimus in *Numeris*; & occupata jam Palæstina locum obtinentis, quamdiu Judices summam rerum tenerent, nec penitus regimine jam ad unum devoluto abolitus (*Judic.* VI. 34. *f.* XX. 8. *f.* I. *Sam.* IV. I. XI. 7. XV. 4. XXVIII. 4. I. *Sam.* X. 17. II. *Reg.* III. I. II. *Paral.* XI. I. *seq.*). Ubi tamen notandum, factum hoc esse. I. Maxime ubi summa rei necessitas gravissimumque toti populo Isr. imminebat periculum, vel II. circa eorum Regum tempora, qui ex incuria exercitum ad quemvis nutum alere paratissimum, neglexerant. Alterum membrum secundæ hujus classis nobis constituunt *Regiæ Copiæ* (*Vid.* I. *Reg.* XIII. I. *Chr.* XXVIII. II. *Chr.* IX. *it.* XVII. *&c.*). Viderant nimirum sapientissimi Reges, quantum damni periculorumque quotidianæ Philistæorum incursiones aliique vicinorum motus afferrent, si iisdem reprimendis universa semper tribus, vel tota etiam gens (re scil. sic exigente) defatigaretur, sique quod hactenus factum (*Conf. Judic.* VI. 34.) ingruente jam bello, inque summo ubivis discrimine versante Rep. miles demum ex omnibus locis per nuncios conscriberetur, reliquis domi manentibus, suisque negotiis domesticis in tranquillitate incumbentibus. Toti igitur omni tempore in eo fuere, ut rem eo dirigerent, quo certo ex omnibus tribubus strenuorum bellatorum numero istud negotii demandaretur, cujus munus esset, semper & ubique adesse regibus, partim ut exorto aliquo motu subitaneo paratus jam esset recens exercitus, qui quicquid id mali esset statim opprimeret; partim etiam ut vicini Reges hoc apparatu intra regni limites continerentur, nec quicquam movere auderent. Ne vero domesticæ curæ ineptas tantis muniis efficerent prædictas copias, præterea gravissimum malum, quod colligendus demum miles invalescente bello certo daturus erat, in Rep. optime alias ordinata remaneret, certæ ipsi Exercitui Urbes (I. *Chr.* VIII. 6.) certaque loca assignata sunt, additis ex ærario Regio necessariis ali-

alimentis, feveroque fubjunĉto mandato, quo ad exercitia militaria ftrenue fubeunda, virefque exercendo habiliores fortioresque reddendas tenebantur.

VII. Atque inter hos de Rep. Hebræorum maxime follicitos Reges primo omnino loco collocandus *Saul*, de quo Spiritus S. affirmat (1. *Sam.* XIII. 2. *conf.* XXIV. 3.), *eum ex omni Ifraele tria fibi elegiffe militum millia*, quibufcum, reliquis tribubus omnibus domum remiffis, adverfus omnes fuos inimicos pugnaverit, inclytafque non raro res exegerit. Plura quidem de validiffima hac manu non prodit Spiritus Sanĉtus, num fcilicet aliifquoque rebus nullo exiftente bello vacaverit, numve certo ftipendio ad perpetua obfequia devinĉta fuerit, nullum tamen dubium fupereft, quin Regem domi militiæque comitata fit, interque primarios ejus, conftituta aula, corporis cuftodes, quibus contra adverfarios ufus, numerata fuerit, regiis ftipendiis cum reliquis miniftris eo fine gavifa. Secutus hunc in imperio *David* non folum numerum hunc regiarum copiarum maxime auĉtiorem reddidit, fed præterea quoque in certas turmas fub certofque duces eundem regit. *Vid.* 1. *Paral.* XXVII. Colligit autem *Ofiander* ex loco modo citato ubi dicitur: *quartus menfe quarto Afahel frater Joab* (*ad tempus præfuit*, *fed poftea ab Abnero interfeĉtus eft* II. *Sam.* II.) *& Sabdias filius ejus poft eum* (*præfeĉtus eft huic turmæ*, *fuccedens in officio patri fuo*,) *hanc Exercituum difpofitionem factam a Davide tempeftive admodum*, *cum Afahel adhuc in vivis effet*. *Requirebat id enim*, addit, *neceffitas*, *quandoquidem David fere femper* (*præfertim circa initia regni*) *in armis contra hoftes effe cogebatur*. Porro de *Salomone* ejufque bellico apparatu conf. 1. *Reg.* IV. 26. atque *Ofiander* ibidem. *De Jofaphato* II. *Paral.* XVII. *verf.* 13. qui Hierofolymis tantum fub quinque Ducibus exercitum continentem hominum undecies centena fexaginta millia aluit. De *Ufiæ* Copiis vide II. *Paral.* XXVI. II. *feq.*

VIII. De Eleĉtione vero iftiufmodi Exercitus tale fonat præceptum divinum, *Num.* I. *verf.* 2. *feq.* *Tollite fummam univerfæ congregationis filiorum Ifrael .. a vicefimo anno & fupra*, *omnium virorum egredientium in Exercitu*. Atque tali funĉtioni fecundum *Jofephum* Ἀρχ. *lib.* III. *cap.* XI. ufque ad quinquagefimum ætatis annum milites Hebræi obftriĉti fuerunt, quo elapfo, miffio & immunitas ab ejufmodi laboriofo onere impertita illis eft. Quo vero conftaret, quinam militiæ inter Hebræos addiĉti effent, certum nomen, *Eleĉtorum* fcil. affequuti funt, quod ad militiam eligerentur. Conf. *S. Scriptura* paffim. Arbitratur quidem *Menochius de Rep. Hebr. lib.* VI. *cap.* IX. *qu.* 2. *p.* 553. Stipendia apud Hebræos faĉturos aliqua nota in corpore fignatos fuiffe, idque probat partim more Rom. de quo confulendus *Lipfius lib.* I. *Dial.* IX. *de Militia Rom.* ἢ ἕτερος ἐπιγράψει χειρὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ εἰμί. quodque Paulus ftrenuus miles ftigmata Chrifti portare fe glorietur: quod fuo loco relinquimus, certi quid in re incerta obfcuraque definire haud aufi.

IX. Sed ad III. *Claffem* nobis progrediendum eft, ubi confpeĉtui fe fiftit fortiffimorum militum Exercitus, quem Reges Hebræorum non tantum urbibus & munitiffimis fui Imperii oppidis, fed aliis quoque locis, hoftibus fuis aperto Marte ereptis probeque communitis impofuere: partim ut hoftes, quos fubinde fub poteftatem fuam redegere, in obfequio contineret, inque eofdem, fi adverfi quicquam moliri auderent, animadverteret; partim ut egregie ifta regnique propugnacula ftrenue defenderet (*Conf.* II. *Chr.* VIII. 2. 3. *feq.* XI. 5. XVII. 2. *feq.* XXIII. 13.). Huc omnino referendum validiffimum iftud *præfidium*, quod declinante ad Hafmonæorum tempora regno Hebræorum, viribufque, per Reges Babylonicos diminutis, paulatim ad priftinum vigorem adfpirantibus, ne tam admiranda templi ftruĉtura tot in pofterum obnoxia effet injuriis, caftello haud facile expugnabili impofitum fuit, quo de audiendus *Ariftæus de* LXX. *Interpret. apud Villalpand. Tom.* III. *Appar. ad Ezech. Part.* I. *lib.* II. *cap.* XI.: *Servatur arx*, inquit, *difpofitis intus robuftiffimorum Juvenum fidiffimis excubiis*, *qui bene de fe meritæ patriæ plurimum debeant*. *Hic arcem egrediendi nulla poteftas datur*, *præterquam cum feftus dies affulferit*, *idque nonnifi ex parte quadam atque per vices conceditur*. *Intromittendi quenquam nemini eft facultas*: *nam fumma diligentia perfpicacitateque arcis præfeĉtus*, *fi quando aut rediens quis*, *aut novus admittatur*, *ita cunĉta explorat*, *ut falli prorfus nequeat*. — *Dicebant & facramento idem confirmabant*, *omnes*, *qui quingenti ad hujus cuftodiam femper aderant*, *facro jurejurando adaĉtos*, *ne fupra quinque eodem tempore recipiant*, *quoniam omnis templi cuftodia falufque in arce confiftat*, *qua viĉta nullum fupereffet templi propugnaculum*. De arce vero ipfe *Jofephus* Ἀρχ. *lib.* XV. *cap.* XIV. *p. m.* 544. *In feptentrionali* (templi) *lateris angulo arx erat firma & bene munita*, *opus Afamonæorum*, *qui gentis facerdotium fimul & principatum tenuerunt*, *& turrim eam vo-*

ce-

ceverunt repositorium stolæ Pontificiæ &c. Idem (de Bello Judaico lib. I. cap. IV. pag. 717.) : *Hanc quoque* (arcem, cum scil. templum longe magnificentius extrueret) *Herodes munitiorem reddidit ad tutelam templi, & in memoriam amici sui Romanorum Imperatoris Antonii, vocavit Antoniam. Baris antea vocabatur castellum fano adjacens a Septentrione &c. Idem* (*loc. cit. cap.* III. *pag.* 712.). Porro hujos præsidii vestigia aliquantum indicant quæ de Magistratu templi in Scripturis N. T. commemorantut, qua de re in sequenti Capite V.

C A P U T V.

De Ducibus, eorumque autoritate: de Præfectis præsidiariis, Curruum, præfectis item populi terræ, de שלישים *& Heroibus Davidis, denique de Magistratu Templi.*

I. ENimvero vastus Exercitus absque Imperarote Cyclopica mole in seipsum corruit, & suspirat in limo. Manus in se vertit corpus absque capite. Vidit hoc, sapientissimus gentis moderatoris Hebrææ socer, penitusque perspexit etiam in Politicis damna, ex eodem malorum fonte, ni minorum quoque gentiom dii constituerentur, in Remp. prudentissime cetera ordinatam, redundatura. Autor igitur ex instinctu divino Mosi extitit, quo populus in certas turmas certaque capita divisus pro diversitate status diversis ducibus pareret, qui hactenus nonnisi uni Imperatori dicto aodiens fuerat. Noo nescimus, inveniri quosdam, qui inter Ægyptiaca lora sudesque præustas in gente Hebræa aliis alios cum imperio superiores fuisse autument (*ita Grotius ad Num.* XI. *vers.* 16.): nec latet nos, quod in Arabiæ desertis egerit jam gens Hebræa, in Tribus, gentes, familias, domusque distincta, distributione, expugnata etiam Palæstina, adhucdum obtinente, eo tamen hæc ab illa distat discrimine, quod quidem hi non sine potestate inter fratres suos & contribules degerint, quos prærogativa annorum & genituræ ad tantæ autoritatis solium evexerat; minime vero tanta exercendi jus inter mille, centum & quinquaginta &c. polluerint libertate, quanta demum sequente tempore per Mosen in tot tantasque familias collata illis fuerar. Ut sileam consilium Jethronis de eligendis מכל-העם אנשי-חיל יראי אלהים אנשי אמת וגו': *ex omni populo Viris virtuosis, timentibus Deum, ac veritati studentibus &c.* Cui ut satisfiat, non semper principes familiarum tribuumve, sed quicunqoe his virtutibus Viri insignes, requirebaotur.

II. Traducta autem succedente tempore distributio hæc populi Israelitici est in usum Militiæ. Non immerito vero h. l. *quæritur, an semper illi, qui principatum inter suos gesserint, adhibiti etiam ad Imperia militaria fuerint? Resp.* Ita quidem videri factum fuisse circa occopationem Canaan, conf. *num. cap.* I. & quamdiu apud Judices rerum summa steterit; quibus sceptra moderantibus, unicuique, re sic exigente, in campum prodeundum fuit, postea tamen, ut alia, accedentibus ad clavum Reip. regibus, pro summa eorundem potestate immutatum plane fuisse regimen militare, atque pro arbitrio, sicut ex omni populo certum exercitum regium, ita quoque duces bellicos constitutos fuisse; quanquam nonnunquam & principum familiarum habitam fuisse rationem, certum est. Conf. *Maim. Hal. Melach. cap.* IV. §. 5. כופה את הראויין להיות שרים וממנה אותם שרי אלפים ושרי חמשים שנ' ולשום וגו': id est *cogit idoneos, ut sint principes militiæ, & constituit quosdam super millenos, alios super quinquagenos, sicut legitur* I. *Sam.* VIII. 12. (*conf.* I. *Sam.* XVIII. 5. 13. XX. 7. II. *Sam.* XVIII. 1. I. *Reg.* II. 35. I. *Paral.* XII. 6. II. *Chr.* XX. XXV. 5. XXVI. 12.

III. Quod ipsa Capita militaria attinet, primus inter reliquos eminet *Supremus Exercitus Dux*, qualis sub Saule *Abner* extit (I. *Sam.* XVII. 55.), qualesque sub Davide fuere *Joab & Amasa*, & sub Salomone *Benaja* II. *Sam.* XIII. 16. XIX. 13. I. *Reg.* II. 35. Vocatur ab Hebr. שר-צבא Princeps militiæ, græcis ἀρχιστράτηγος, estque alius, ut probe observat *Menochius lib.* VI. *cap.* XII. *de Rep. Hebr.*, ab eo, qui vocatur שר-הטבחים & LXX. redditur ἀρχιμάγειρος, prioceps Coqoorum (ut ubique reddunt *Arias Montanus, Osiander, alii*), sive rectius princeps Satellitum, *der oberste Trabanten-oder Hatschier-Hauptmann*, quales fuere *Potyphar* & *Benaja Gen.* XXXIX. 1. II. *Sam.* VIII. 18.; it. רב-הטבחים Magister satellitum, qualis *Nebusar adan* dicitur & *Arioch* II. *Reg.* XXV. 8. *Jer.* XXXIX. 9. *Dan.* II. 14. Fallitur autem in eo Vir doctissimus, dum, caussam redditurus, cur principes hi principes seu magistri coqoorum appellentur, addit: *nec male convenit præfecti mactatorum nomen cum præfectis militum, nam per milites olim sontibus supplicia irrogabantur*, quod falsum, confundit enim milites & satellites: hi supplicia exequebantur, non illi (*vid. Dan.* II. 14. & I. *Sam.* XXII. 17.) Porro huic Principi Militiæ

litiæ ſubordinati erant Chiliarchi, Centuriones, Quinquagenarii, decuriones ſeu decani: iidem principes, ſed minores, ſcil. ſuper mille, centum, quinquaginta & decem militibus (*vid.* 1. *Paral.* XIII. II. *Reg.* XI. 4. II. *Reg.* I. 9. *conf. Menoch. l. c. ii. lib.* 1. *cap.* VI. *& Sigon. lib.* VII. *cap.* X. *de R. E.*)

IV. Quod ad Autoritatem Principis militiæ reſpicit, ſumma illa erat poſt Regem, ita quidem, ut etiam in Politicis omnia valeret. Perſuadet hoc nobis Propheta Eliſæus (II. *Reg.* IV. 13. *conf. R. Bechai in Biur al Hattorah*, *f.* 221. *col.* 4. *ap. Carpz. in Not. ad* סוֹ *p.* 241.), qui fœminæ illi liberaliſſimi hoſpitii nil ultra reddi poſſe pro beneficiis cenſuit, niſi Regis & Principis militiæ exorandum favorem. Sed & alia ſunt, quæ multa principes militiæ cum regibus habuiſſe communia ſatis arguunt, *κεντρια*. I. Quod ipſi, ut Regi, licita fuerit virga manu gereoda, vel lancea; quæ peculiaria Magiſtratus erant militaris inſignia (*Conf. Joſ.* VIII. 18. *Abulenſ. in* 1. *Reg.* XVIII. *qu.* 17. *Serarius Comm.* II. *Sam.* XVIII. *& D. Schmid. Comment. ad l. c.* Menochius *de R. E. lib.* VI. *cap.* XII. *qu.* 11. *alii*). Sic Saulem, qui tunc temporis magis ducem bellicum quam regem repræſentabat, toties lancea inſtructum legimus, aderat enim domi (1. *Sam.* XVIII. 10. & XIX. 9.), ad menſam (*cap.* XX. 33.), in ſilva (*cap.* XXII. 6.), ad cubile (*cap.* XXVI. 7.), ad cujus exemplum non ſolum filius ejus Jonathan tanquam ſupremus alterius Exercitus Dux, virgam geſtabat, ſeu baculum, quem LXX. *σκῆπτρον* appellant (1. *Sam.* XIV. 27.); ſed & reliqui ſummi duces lanceam ſemper ad manus habebant (*conf.* II. *Sam.* II. 27. *&* 1. *Sam.* XVII. 7.). II. Quod illum, ut Regem, in publicum prodeuntem, condecens ſtipatorum numerus domi militiæque comitatus fuerit. Sic Joabo decem vel plures etiam armigeri aderant, qui imperia ab eodem exſpectabant, & arma, & alia ad pompam principis ſpectantia ipſi præferebant (*vid.* II. *Sam.* XVIII. 15. *conf.* II. *Sam.* III. 20. 1. *Sam.* XXV. 5.). III. Quod eundem ut Regem abſque muneribus accedere nefas fuerit: quod colligimus ex 1. *Sam.* XVII. 18. confer. 1. *Sam.* XVII. 20. IV. Quod diebus feſtis eidem cum Rege convivio aſſederit Princeps militiæ, proximumque ab ipſo locum occupaverit. Vid. 1. *Sam.* XX. 25. ubi Abnero filius etiam Regius aſſurrexit. Quanquam & reliqui belli duces non ſine eminentia vixere, nam & illi regiis Conviviis feſtis diebus intererant, & certo comitatu in publicum prodeuntes gaudebant, hinc merito Abimelech, ſummus Nobæ reſidens ſacerdos, ſtupet ſubito adventare Davidem, tantum Virum, regis generum, ſine comitatu, ſine armis.

V. Atque hæc de Ducibus militaribus, qui Regiis ſcil. Copiis præerant. Sequuntur alii, & I. qui in SSis נציבים *Præſides ſtationarii*, *Præfecti præſidiari vocantur* II. *Sam.* VIII. 6. II. *Chr.* XVII. 2. *Suntque duces cum manu militum in locis & civitatibus munitis, ad coercendos ſubactos, ne rebellent, ſed tributa & ſervitia ſua præſtent*, definiente Dn. D. *Schmidio* Comment. II. *Sam.* VIII. 6. Non abludit *R. Salomo* in 1. *Sam.* XIII. 3. commentatus: נציב *denotat Sardiat, quem alebant adverſus Iſraelitas, locatum in Gibath Benjamin. Eſt autem Sardiee princeps conſtitutus ad faciendum Judicium h. e. ad jus reddendum in urbe. In Abeth dicitur, qui Idiotis jus dicit ad difficil. loc. Samuel. p. m.* 527. & Targum, quandoque efferens per ארכונין vocabulum Athenienſium *ἄρχοντες* maxime vicinum, quo non tantum militaris ſed & publicæ rei regimen forſan innuere voluit. *conf.* רשי *Comment.* II. *Paral.* XI. II. II. שרי רכבים ופרשים *Principes Curruum & Equitum*; quorum in hiſtoria Salomonis potiſſimum mentio fit. *I. Reg. IV.* 26. *& fuerunt Salomoni quadraginta millia equllium pro* (*mille & quadringentis* I. Reg. X. 26.) *curribus ſuis, & duodecim millia equitum*. II. Paral. IX. 25. *& fuerunt Salomoni quatuor millia præſepiarum equorum & curruum, & duodecim millia equitum*. Gemara *Cod. Sanhedr. cap.* II. *fol.* 21. *b. l.* 25. *ſequ. Quomodo? Aut fuerunt* 40000. *ſtabula, quorum ſingula haberent* 4000. *præſepia; aut* 4000. *ſtabula, quorum ſingula haberent* 40000. *præſepia*. *Coccejus Not. ad l. c. p.* 184. ad h. l. *Si ſic conciliemus, nimia iſta multitudo equorum erit* Kimchius ſic citat Talmudicorum ſententiam: *XL. fuerunt ſtabula, ſingula* 4000. *equis, aut* 40000. *ſtabula, ſingula* 40. *equis inſtructa*. Perverſiſſime *R. Salomo*. *R. Levi ſimplicem ſenſum aperit, altero loco equas, altero præſepia, deſtinata equorum decuriis numerari*. Eum ſequitur *Junius*, *Fridlibius* in Comment. quod & nos facimus. Alias conciliationes vide ap. Commentat. Hebr. *in* 1. *Reg.* IV. 26. X. 26. *& h. l. conf. CL. Bekium Comment. in Targ.* II. *Paral.* IX. 25. *Oſiandrum*, *alios*. Non inepte autem hoc loco quæritur, an equitatum licitum fuerit Hebræis habere in ſuis Exercitibus? Negativa videtur colligi poſſe ex *Deut.* XVII. 14. idque ex quatuor potiſſimum cauſis 1. *eſt*, *ne iſta equorum multiplicatio occaſionem præberet*

pa-

populum in Ægyptum reducendi, quam R. Aben Efra & Bacbai urgent. II. *Ne ren animum sumeret, & ista magnificentia nimium superbiret*, quam R. David suppeditat. III. *Ne fiduciam in sole Deo habendam in tanto, quem alat, equitatu reponeret*, quam R. M. B. Nachman & R. *Abarbenel* proponunt. IV. *ne subditos tot equis alendis nimium emulgeret*, ita R. Levi B. Gerson. *Comment. ad* I. *Reg.* XII. 4. *f.* 388. Conf. prolixe agentem *Schickard.* I. *R. Cap.* III. *Th.* X. *p.* 186. *sequ. conf. D. D. Carpz. in Not. Menoch. de Rep. Hebr. lib.* I. *cap.* VIII. *qu.* 6. *& lib.* VI. *cap.* XI. *qu.* 2. Quod si vero extra hos casus moderatus equorum numerus alebatur a rege, omnino ei licebat. Conf. *Serarius in Jos.* XI. *qu.* 7. & *Pineda de Reb. Salem. lib.* VII. *cap.* 14. Quanquam ante Davidis & Salomonis tempora vix eorundem usus apud Hebræos obtinuit; post illos tamen reliquis Hæbreorum regibus maxime frequens *conf.* II. *Reg.* III. 7. VII. 13. *Esr.* II. 66. *Neh.* VII. 68. Idem de Curribus statuendum, qui post tempora Davidis in gente Hebræe etiam ad prælia adhibebantur. Intellige autem Currus bellicos ex quibus scil. pugnabant, non currus falcatos, quales nuspiam Hebræos habuisse invenimus *vid.* II. *Reg.* X. 2. I. *Paral.* XVIII. 4. Ceterum notatu dignum est, quod habetur apud *Benjaminum Tudelens.* in Itinerario *ex edit. L' Empr. p.* 43. sua etiamnum ætate A. M. 4933. h. e. A. C. 1173. stabula hæc Salomonæa extitisse: ושם בירוש' בבירת שהיתה לשלמה ארוות הסוסים אשר בנה שלמה בנין חזק מאד מאבנים גדולות ולא נראה כבנין ההוא בכל הארץ: *Ibi quoque Hierosolymis in Palatio Salomonis stabula equorum firmissima structura supersunt, quæ Salomo ex prægrandibus saxis extrui fecit, cujusmodi fabrica alibi nusquam videtur*, cujus rei veritas sit penes Autorem. Ut autem ad Curruum Præfectos redeamus, dicitur I. *Reg.* IX. *Ex Israelitis vero neminem reddidit Schlomo servum: sed erant Viri militares & servi ejus & tribuni ejus, & Præfecti Curruum & equitum ejus.* Scilicet ut uni supremo Curruum duci plures duces inferiores parerent, qui pacis tempore juxta currus in urbibus Curruum morabantur, atque per vices certo numero regi semper præsto erant, quos necessitatis casu una cum Copiis regiis adversum hostes emittere posset, præterea pompam regiam magnificentiorem redderet, cui & certus equitum numerus destinatus fuit. Conf. I. *Reg.* X. 26. & *Tremell.* in Not. *Joseph.* Lib. VIII. *cap.* 2. Antiquit. Jud. lit. F. p. m. 271.

VI. שר הצבא המצבא את־עם הארץ *Princeps militiæ, exercens (militare faciens) populum terræ. Luth. der Heer-Furst, so das Land-Volck zu mustern pflegt;* secundum vero hodiernum stylum *der Lands Hauptmann.* Ita vero dicitur II. *Reg.* XXV. 19. conf. *Jerem.* LII. 25. Peculiarem hic deprehendimus principem militarem, populo terræ præfectum. Vidimus supra duos principes, unum supremum militiæ, alterum satellitum, non minoris priore autoritatis. Addimus jam tertium. Ante omnia vero perpendenda phrasis est Spiritus S. quam munus, quod eadem describitur, ipsum consideremus. Dicitur עם הארץ *populus terræ*, & ex SSa. *vid. Levit.* IV. 27. imo & Rabbinorum dictis liquet, per eum in genere intelligi plebem, seu vulgus illiteratum *conf. Bava Batra fol.* 8. *a. l.* 24. *sequ.* רבי פתח אוצריה שני בצורת ואמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי הלמוד וג' אבל עמי הארץ אל יכנסו: *Cum aliquando magna annonæ esset caritas, aperuit cellas penuarias suas Rebbi, palamque edixit: ingrediantur periti sacrarum literarum, periti Mischnæ, periti Talmudis, sed indoctum vulgus (populus terræ) procul esto.* Deinde in specialiori sensu h. l. ejusmodi homines, *qui alias pacis tempore rura colunt, & in pagis res suas transigunt, das Land Volck, ita Maimonidi ap. CL. Pocokium in Porta p.* 102. *dictos, quod ad terram colendam creati videantur, & glebæ sint affixi.* His Rex singularem Ducem ex aulicis suis præficiebat, qui non tantum eos pacis tempore in omni re bellica instruebat; sed & necessitatis casu educebat, & cum reliquis Copiis regiis conjungebat, ut unitæ vires fortiores essent. Notanter autem dicuntur quidam eorum inventi in urbe II. *Reg.* XXV. 19. Ergo alias non habitabant Hierosolymis, nec ex plebe civium erant. Præterea vidimus jam Præfectum militiæ Urbanæ s. civium scil. Eunuchum; alii igitur hi fuerint, necesse est.

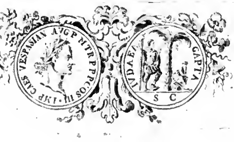
VII. Sequuntur IV. *Duces Davidis & Heroes*, quorum integrum Catalogum nobis exhibet Spiritus S. II. *Sam.* XXIII. *conf.* I. *Chron.* XI. & XII. eosque præcipuis appellationibus honorat. Describimus autem illos hoc modo Duces Davidis fuere שלישים heroes summa virtute, & fortitudine conspicui, ex diversis tribubus oriundi, maximam partem ex familia Saulis, principes & Capita, etiam priusquam Davidis castra sequebantur, militaria, incomparabili cognitione bellica & experientia postea Davidi in omnibus negotiis assistentes, amici & supremi Ministri Regii, quique post corroboratum regnum prima-

rio ejus aulam constituere, nunquam de latere regio discessere, ubique, etiam in expeditionibus bellicis eundem secuti, quosque si opus haberet, ad splendidissima munia Rex admovit, præcipue vero Copiis regiis summo eum Imperio præfecit. Omnes & singuli maximi in jaculando & telis dextra juxta ac sinistra manu jaciendis, in lapidibus projiciendis, belloque sagittis atque arcu inferendo artifices, vultu instar Leonum terribiles, tantaque pedum celeritatu præditi, ut capreolorum instar supra montes levissimorum festinationu delectarentur. Conf. I. *Chr.* XI. & XII. ut & *Targum* ibid. Diximus, fuere שלישים, de quo vocabulo, cum vexatissimum sit, & non exiguam hactenus Interpretibus crucem fixerit, paucis, quid de eo nobis cognitum sit, edisseremus. Derivatur hoc vocabulum a שלש in Piel tertiavit, tertio fecit, triplicavit &c. hinc שליש & in plurali שלישים ad differentiam numeralis שלישים tertiani. Conveniunt autem in hoc omnes, τὸ שלישים in genere reddendum esse per *Duces*, *Principes*, *Præfectos militum* &c. ita præter R. *Salomon*, *Onkelos*, *Jonathan*, *R. Levi*, *Vulgatus*, *Tremellius*, *Arias Montanus*, *Lutherus*, *Schindlerus* & *Buxtorfius* in Lexic. Cur vero illiusmodi nomine insigniti, & quinam fuerint? in diversa abeunt. *Grot.* ad *Ex.* XV. *v.* 4. *per* שלושים *eos vult intelligi, quos Romanæ historiæ posterioris ævi vocant protectores, apparet collatis locis* II. *Reg.* VII. 2. & IX. 25. sed cur a ternario illis nomen? Origenes *inde id ortum censet, quod illorum locorum Reges in curribus prælia inirent. Erant autem in Curru Rex, auriga & protector. D. Hieronymus in Ezech. cap.* XXIII. cui pollicem premit Schindlerus, in Lexic. *Tristatæ*, inquit, *qui & terni statores vocantur, nomen est secundi gradus post regiam dignitatem, de quibus scriptum est:* II. *Reg. ad tres primos non pervenit, qui principes equitum peditumque erant, pariter & tributorum, quos nos Magistratus utriusque militiæ, & præfectos annonarii tituli nominamus.* Plures & alias opiniones affert *Menochius*, *de R. E. lib.* VI. *cap.* XII. *Quæst.* 6. *pag.* 582. *seq.* qui tamen ipse in difficillima hac re nihil definit, sed ingenue suam ignorantiam professus, fortasse frustra certi quid quæri posse queritur. Sed forsan feliciores nos erimus in eruenda etymi ratione. Notandum autem. I. Probe est: recte שלישים verti per *Duces militares*, *præfectos militum*. II. Tales per שלישים intelligi Duces, qui reliquis virtute & experientia eminentiores adeoque cæteris omnibus superiores fuerint, recteque inde ut peculiaris Exercitus reliquis opponi duces. Additum hinc quandoque in Bibliis מבחר שלישיו *electi principes ejus* Exod. XV. vers. 4. it. *Principes principum quos Targum* per גברא *heroem* extulit. III. Illos quidem secundum radicis significata recte dici Duces triarios, τριστάτας, rectius tamen *Duces triariorum*, quippe IV. Not. שלישים magis nomen esse officii, quam dignitatis, adeoque V. Proprie exercitui competere, per Metonym. vero adjuncti pro subjecto Ducibus tribui. VI. Denique שלישים quanquam in SSis semper in significatione bellica occurrat, nonnunquam tamen & dignitatis nomen obtinere. *Conf.* II. *Reg.* VII. 2. Quibus præmissis dicimus jam: שלישים *fuere Duces bellici, summæ autoritatis & experientiæ militaris; militibus bello exercitatis & fortibus, regiis & perpetuis, quos Rex prope aulam non tantum ad custodiam corporis, sed etiam ad emittendum contra hostes aut in quoscunque casus habuit, præfecti. Dicti Duces Triariorum, vel quod ternarius numerus summe perfectissimus censebatur, quasi dicas heroum & militum selectissimorum Exercitus, quo sensu quandoque* שרי החיל: *Principes virtutis* II. *Sam.* XXIV. 4. *ipsæ vero Copiæ* צבא הגבורים *Exercitus Heroum, fortium dicitur* II. Sam. X. 7. *Vel quod post aciem in tertium ordinem constituebantur, ut duobus ante se ordinibus parum prospere pugnantibus succurrerent.* Simile quid instituti militaris invenimus apud Romanos veteres, qui forte ex Hebræis, quibuscum circa Hasmonæorum præcipue regimen arctam amicitiam contraxerunt, illud didicere. Conf. *Livius lib.* VIII. *Dec.* I. Patet ex his quinam fuerint Duces & שלישים Davidici, quibusvis Copiis imperarint, Exercitui scil. perpetuorum militum; quorum Caput supremum Jesabeam filius Chachmoni extitit, quanquam & suo modo Interpp. admittere possumus, qui *principem* reddunt *super triginta*, (*ut Abarbenel ad Ex.* 14. 7. *Comment. f.* 155. *col.* 3. *med.*) reliqui enim omnes ipsi suberant, Duces chiliadum & centuriarum. Nec obstat quod Joabus dicatur supremus Exercitus Dux, poterat enim ejus fuisse locum tenens, General-Lieutenant, ut hodierno stylo scribimus, ita ut *Joab secundus, hic vero merito tertius ratione dignitatis a rege salutari potuerit.* Quo trahi possit *Aben Esræ* sententia, ad *Exod. l. c.* scribentis דע כי המלך דומה כמו אחד בחשבון על כן יקרא משנה אותו שהוא אחריו במעלה השנית כמו שנים ואשר הוא במעלה השלישית יקרא שלישי: i. e. *Scitote Regem sese habere quemadmodum Unitas in sup-*

pu-

putatione: propterea Iste, qui Regem sequitur in dignitatis loco secunda, vocatur משנה *secundus, nomine a Binario deducto; & qui loco tertio, vocatur* שלישי *Tertius*, scil. a Rege. Conf. quæ pluribus de duodecim turmarum Ducibus prodidit *Menochius* de R. E. *lib.* VI. *cap.* XII. *Quæst.* 4. & de his omnibus *Dn. D. Schmid. Comment.* II. *Sam.* X. *pag.* 479. *seq.*

VIII. Denique V. *Magistratus Templi*, cujus in N. T. præcipue mentio fit. Ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ Præfectus Templi. Variant hic Interpretum sententiæ, quinam hic proprie fuerit? *Erasm. Schmid. Comment. Actor.* IV. I. arbitratur, illum supremum fuisse Præfectum præsidii ad templum in Antonia pro illius custodia a Romanis impetrati militaris, cujus imperio addicti fuerint alii inferiores στρατηγοί, quorum passim mentio fit *Luc.* XXII. 4. 52. *Act.* XVI. 20. 22. 35. 36. Prolixius munus hujusmodi Præfecti describit *Menochius* lib. VI. de R. E. cap. XII. quæst. V. *Communiter*, inquit, *docent SSæ Interpretes, Ducem hunc templi habuisse sub se milites, & illi creditum fuisse munus curandi, ut in templo & circa templum, ad quod omni ex parte magni fiebant concursus, omnia quiete procederent & pacate, ne quicquam turbarum excitaretur, ut aliquando accidit in magna hominum frequentia.* Notanter autem addit: *videtur hæc præfectura alicui ex Pontificibus tradita, qui ex Levitica Tribu armatos haberet, quibus uteretur cum opus fuisset, Levitis enim mandata erat Templi custodia* num. IV. Gemella profert a Tractatu *Middoth* cap. I. *Lightfootus* Hor. Talm. ad *Luc.* XXII. 4. pag. 879. *Tribus in locis Sacerdotes excubias agunt in Templo: nempe in Beth Abtenes, Beth Nitsots, & Beth Mokad. Levitæ quoque locis viginti uno.* Στρατηγῶν igitur putat distinctive sumendum, & per eminentiam illum, qui dicitur איש הר הבית præfectus montis templi, quod ille summus fuerit. Conf. pluribus *Middoth* c. I. hal. 2. & quæ Cl. *L'Empereur* ex *Maimonide* observat ad *Bertram. de Repub. Hebr. pag.* 220. *s.* 402. *seq.* At vix credibile est, ad Levitas & Sacerdotes remisisse Pilatum Pharisæos, sepulchri custodiam expetentes *Matth.* XXVII. 68. Conf. *Er. Schmid.* in Not. aut ejusmodi Templi custodes ad capiendum cum varii generis armis Salvatorem delegatos fuisse. Statuendum igitur est, *per Magistratum seu Præfectum Templi duplicem posse intelligi Magistratum; unum militarem, qui proprie fuerit summus arcis Antonianæ Præfectus, cui cum inferioribus* στρατηγοῖς *& reliqua militum coborte primario incumberet Custodia templi Hierosolymitani*, ut supra audivimus. Quod ad alterum, *summum is in Monte Templi gessit imperium, e Sacerdotibus constans, & specialiorem de Templi reditibus, cæterisque opibus curam vovens, adeoque omni ex parte bene securitati Sacræ prospiciens; certo tamen respectu prioris præsidio gaudebat.* Uterque Magistratus summum Sacerdotem superiorem agnovit, qui etiam quoties extraordinariæ turbæ excitarentur, aut rei vel violati templi, vel contemtæ religionis, vel gravioris alicujus flagitii capiendi essent, semper priori magistratui militari executionem demandabat. Ad summum E. Sacerdotem & Præfectum militarem Antonianum accessit proditor, quod eorum maxime opera indigeret ad exequendum facinus, nec per posteriores (scil. Sacerdotes) palam flagitia punirentur. Nec obstat quod h. m. στρατηγῶ τῆς ἀντωνίας pro τοῦ ἱεροῦ ponere debuisset S. Historiographus, nam ut audivimus primario priori Magistratui competebat custodia templi, quam castellum imprimis procurabat, a potiori igitur facta denominatio.

JOH.

JOH. CHRISTOPHORI ORTLOB

CONJECTURA DE SCUTIS & CLYPEIS HEBRÆORUM.

בחנוא·

I. QUAM primum bonæ literæ refloruerunt, non poſtremum ſibi vindicarunt locum antiquitates, & ſacræ Hebræorum, & profanæ gentium, quarum haud levem habendam eſſe, in explicandis ſcripturis, rationem, nemo, qui vel primis labiis philologiæ ſacræ delicias deguſtavit, inficias ibit. Quæ cum in duos veluti rivos ſe diffundant, alterum, qui ſtatum Iſraelitici populi, reſque, & publicas & privatas, alterum, qui fidem & cultum, hujuſque perſonas, loca, ſupellectilem, feſta, ſacroſque actus, & ceremonias complectitur, nulli affirmare dubitamus, in his tradendis plurimos, in illis pauciores, operam ſuam collocaſſe, & quicquid ex utraque penu hucuſque prolatum eſt, non obſtare, quo minus, quæ ulteriorem operam poſcant, multa ſuperſint. Supereſt præ cæteris res Hebræorum militaris, ſuboſcura adhuc, *nec inficiamur, multa præclara de bellis Hebræorum*, Schickardos, Cunæos, Seldenos, Carpzovios, *e ſcriniis gentis illius deſumta, cum erudito orbe communicaſſe, hoc tamen facili negotio evincemus, nunquam ex profeſſo, ab aliquo ita rem Hebræorum militarem pertractatam eſſe, ut, quod circa eandem, in ſpecie, Exercitus pacis bellique temporibus ſuſtentatos, exercitia militaria, arma, pugnandique modos, tropæa, &c. obſervatu dignum ſit, literis conſignarit*, ut ore loquamur Viri, in hoc ſtudiorum genere facile principis, Dn. D. *Danzii, in Præf. Diſſ.* quam *de Hebræorum re militari, ad Deut.* xx. & xxi. Reſp. *Ge Ferd. Gleichgroſſio, A.* 1690. *Jenæ*, habuit. Qui cum addat, *ſe totum in eo fuiſſe, ut, quicquid hactenus ea ex parte deſideratum fuerat, indefeſſo ſtudio atque labore indagaret, atque, quicquid e veterum recentiorumque monumentis, ut plurimum vero e* ſa-

ſacro codice, *deſumere*, *imo quandoque augurari licuit*, *duabus potiſſimum diſſertationibus includeret*, nemo non ſperet, ipſum utique *oneri huic ferundo parem eſſe*, ex voto, quod modeſtia Viri calamo ſuggeſſit. Sane ſpecimen prius, in quo de bellis Hebræorum in genere, eorumque diviſione & cauſis, de juſtitia bellorum majeſtatis, quodque in eadem, abſque Synedrii magni conſenſu, regi prodire licitum fuerit, de exercitu ſagi togæque temporibut parato, illiuſque delectu, tendemque de ducibus, præfectis variis, heroibuſque Davidis, templique magiſtratu accuratiſſime egitur, adeo afficit palatum lectoris, ut, quæ reſtant, nec prodiiſſe ſuſpicamur, non poſſint non maximopere deſiderari; Deſiderio quidem huic ſatisfeciſſe videtur *Jac. Lydius*, in ſyntagmate *S. de re militari*, quod, cum Diſſ. *de jurejurando*, cura, notiſque *Sal.* van *Till*, *Ann.* 1698. *Dordr. in* 4. prodiit, ſed non penitus; ſacrumque eo ſaltem nomine audit, quod loca ſcripturæ, in quibut ad militiam ſpectantia occurrunt, poſthabitis Hebræorum ſcriptis, immiſcet, applicat, atque illuſtret iis, quæ copioſe ex profana antiquitate differunt, ut ex oculari inſpectione, & figutis æneis adjectis, fecile cuivis patet.

II. *Scutorum* & *Clypeorum* ad minimum hiſtoria, quibus, & qua ratione, iiſdem uſa fuerit gens Hebræorum antiquiſſima, meris ubique dubiis, & e plurimis ſilentio involvitur, quique eam ettigiſſe volunt videri, plerumque ad aliarum gentium mores deflectunt, ut diſperſam colligere, corruptam ſœpius emendare, vix datum ſit. Quie vero etiam hoc genus armorum noſſe ad ſenſum longe plurium locorum S. codicis non parum confert, neque, quantum nobis conſtat, ex inſtituto materia bæc pertractate fuit, dignam merito eſſe duximut, ut pro virium tenuitate, ducta ſcripturæ, ſine qua, incerte pro certis venditere nolumus, eandem ſub examen vocemus. Qui igitur clypeum in ſignum pugnæ elevamus, ſub divinæ gratiæ auſpiciis, quicquid ex profane hiſtorie hac de re dici poſſet, ſtudio brevitatis miſſum facimus, iis contenti hac vice, quæ ad illuſtrationem Hebraicæ antiquitatis, potiſſimum veto unctionem clypeorum, occaſione 2. *Sam.* I. 21. *Eſ.* XXI. 5. pertinent.

III. *Nomina* rerum dare, rationemque etymologiæ habere ſub acceſſu, quo megis conveuit, eo minus nobis vitio verteudum, ſi hanc ad clypeorum epud Hebræos differentiem, formemque, quam maxime illuſtret, differamus ne vel crambem proponemus bis coctam, vel remittendo lectorem iterum iterumque, tædioſus reddatur noſtet labor: interea non alienum fore ſperamus, nomina præmittere, veraque a falſis vindicare, quibus inſtrumentum hoc bellicum interpretes communiter eppellant. I. צנה & II. מגן extra omnem controverſiam *ſcuta clypeoſque* denotant, ut nullis opus ſit vindiciis, quas conſenſu Lexicogrephorum & conſtens omnium, quibus occurrunt, locorum collatio, ſuppeditent III. שלטים tantum non omnibus ſynonymum audit, ſed *R. Jeſajæ*, cui *R. Salomon* ſuffregatur, הם האשפתות המלאים חצים כדכתוב: הברו החצים מלאו השלטים *ſunt pharetræ*, *plenæ ſagittis*, *ut ſcriptum eſt*: detergite ſagittas, implete pheretras (*Jer.* LI. 11.) Concludit ex bis verbis *Jac. Guſſetius*, *in Comm. L. Hebr. ad h. v. pag.* 860. *b.* augeri numerum argumentorum, quibus patet, Rabbinos Hebraiſmi peritiam non ex traditione babere, ſed ſtudio, locorumque ſcripturæ collatione, acquirere, prout nos. Lubentes concedimus theſin, ſtudio tamen non debito, locorumque collatione minus accureta deſunctos eſſe, non Chriſtiani modo interpretes ad unum fere omnes, ſed fidei quoque ſocii, reclament. Sic ſtudio evolvendi vocum notiones minime minimus, (judice *L'Empereur*, *in cap.* LIII. *Eſ. pag.* 135.) *R. Dav. Kimchi*, *in libro Rad. R.* שלט *col.* 512. *fin.* ענינם כמו מגנים *ejuſdem ſignificationis ac* מגנים eſſe pronuntiat, nec male, ſi perallelismi, quem habet, valor, in definienda vocum ſignificatione, in dubium vocendut non eſt. Nam Jojada, qui principibus *haſtas*, ואת־המגנות ואת־השלטים: *& clypeos & ſcuta regis Davidis*, *quæ erant in domo Domini*, 2. *Chron.* XXIII. 9. dederat, dediſſe 2. *Reg.* XI. 10. ſimpliciter dicitur *haſtas*, & ואת־השלטים *& ſcuta*, quæ eut recte pro inſtrumeuto hujut generis ſubſtituit ſcriptor ſacer, aut minus recte pheretris ſaltem & haſtis armatos fuiſſe proceres regni affirmat, quibus ſatis erat, ad defenſionem ſui novique regis clypeis corpus tegere, non prodituris in prælium, ut pheretras humeris applicaſſent. Notanter vero expreſſit armaturam hauc per חריסיא & עניליא Cheldæus, de cujus loquendi more obſervat accuratiſſimus *Buxtorfius*, *in Lex. Talm.* quod חריס ū Hebræorum מגן & צנה, præſens עניל ū צנה, adeoque *ſcuto*, & תיקא ū אשפה, quo pharetram lingua S. effert, reſpondeat, *hocque* ex *Thren.* III. 13. *col.* 2587. *iſtud* ex *Pſ.* XXXV. 2. *col.* 1575. *illud* denique ex *Pſ.* III. 4. & 1. *Sam.* XVII. 7. 1. *Par.* XVIII. 7. *Ez.* XXVII. 11. & in primis

mis *Cant.* IV. 4. ubi de mille suspensis מגן *clypeis* immediate additur vox alterius speciei, scil. omnes fuisse שלטי *scuta* heroum, causa subest nulla, cur nova huic nomini affingenda sit significatio? Forte ex verbo, cum quo construitur מלא *implere*, quod tamen, de clypeis non minus prædicari posse, demonstrabimus infra de usu ipsius bellico. IV. סחרה non nisi semel obvia, de veritate Dei, *Ps.* XCI. 4. radicem agnoscit סחר *circumire negotiandi causa*. Dubium itaque movet *Gussetius*, *in Thes. L. Hebr. ad* סחר *pag.* 554. *b.* quomodo clypei s. parmæ, ut vulgo redditur, significationem sortiatur. Ipse vero, *apte*, inquit, *& verbo & rei, posset exponi commeatus, passeport, veritas ejus tibi est ut parma* (צנה) *ut tutus sis & סחרה facultas commeandi per omnia loca, quia veritas Dei tibi, & aditus dabit, & vias monstrabit, & vim suppeditabit*. Sed ne hoc allegoriæ fonte admisso eo dilabantur interpretes, ut veritatem Dei, sub schemate proponant mercaturæ militum, *Marquetenner*, maxime cum armorum species præcesserit, satius erit retinere significatum clypei, sin minus, munimenti cujuscunque ambientis corpus & protegentis ab hostium injuria. Non enim inusitata Hebræis sunt nomina, quorum radix specialem modo agnoscit significationem, generaliori amissa, & restituenda ex Chaldaismo, ubi סחר de terminis provinciam includentibus, *Num.* XXXIV. 4. 5. & tabernaculo circumdando, *Cant.* III. 2. adhibetur. Superest V. כידון ex nonnullorum opinione, sed falsa, utpote cui rr. כיר *cursum*, & originem & significationem instrumenti non defensivi, quale est clypeus, sed offensivi, communicat. Telum igitur, hasta brevius, longum tamen satis, & exitiale, occasione *Jos.* XVII. 18. I. *Sam.* XVII. 6. *Job.* XXXIX. 23. *cap.* XLI. 21. & *Jer.* L. 42. cum *Gussetio* & *Bocharto*, exponendum esse, vindicat *Joh. Christoph. Wichmannshausen*, *Disp. de Armatura Goliathi*, *ad* I. *Sam.* XVII. 4. *seq.* §. 8.

IV. Vox clypei in S. literis bifariam accipitur, &, vel *proprie* denotat instrumentum bellicum, ex armorum genere non ultimum, quibus Hebræi, æque ac ceteræ gentes, ad protegendum corpus, & ab injuriis hostium defendendum, usi sunt, telorum jactum, ictumque gladiorum & hastæ, hoc ipso declinantes, ut manus conserere, in præliis urbiumque obsidionibus, commodius possent; vel *tropice* de protectione quam clypei clypeatique milites præstant. Primo *Metaphora* se offert, quæ, per ἀνθρωποπάθειαν, ab homine ad Deum transfertur, sine suspicione, *an ἀνθρωποπάθειαι sint vestigia in gentilismo*, quod contra *Joh. Clericum*, peculiari Diss. negat *D. Joh. Nic. Quistorpius*, quam pro *Lic. A.* 1710. *Rost. M. Herm. Chr. Engelcken* ventilavit. Non morabitur nos gentilium κακοζηλίαν, qui Deum armatum, fortissimumque protectorem fidelium, exhiberi offendimus. Non arma solum in genere, in specie arcus, sagittæ, gladius, & hastarum fulgura ipsi tribuuntur, sed etiam, quod ad rem nostram spectat, interprete *Sal. Glassio*, *Phil. S. L. V. Tr.* I. *cap.* VII. *col.* 1593. *scutum & clypeus Deus ipse sæpius dicitur, cum propitius hominibus per Christum factus, eos defendit, protegit, omnesque hostium impetus instar clypei excipit & avertit, inque bonum iis convertit*. *Gen.* XV. 1. *Deut.* XXXIII. 29. *Ps.* III. 4. XVIII. 3. XXVIII. 7. LXXXIV. 12. quibus adde: *Ps.* VII. 11. XVIII. 31. XXXIII. 20. XLVII. 10. LIX. 12. LXXXIX. 19. CXV. 9. 10. 11. CXLIV. 2. *Prov.* II. 7. 2. *Sam.* XXII. 3. *Es.* LIV. 17. LXIII. 9. *&c.* ubi verus fidei defensor, arripiendo clypeum, huncque hostium frangendo, salutatur. Salutatur inde etiam verbum divinum hoc nomine, *Ps.* XCI. 4. *Prov.* XXX. 5. *Eph.* VI. 16. *quia*, ut loquitur laudatus Theologus, *l. c. col.* 1597. *per illud vera fide acceptum, virtutem suam Deus in credentibus defendendis exserit*; non minus & magistratus, quique Deorum titulo divinitus insigniuntur, principes, *Ps.* XLVII. 10. & *Hos.* IV. 18. quorum sub umbra ceu clypeis hostium minas despiciunt subditi. Secundo *Synecdochen*, qua clypeus pro vario armorum genere sumitur, præter nomen 2. *Chron.* XXXII. 27. phrasis, *clypeum scutumque prebendere*, pro, *bellum gerere*, cæteræque confirmant, æque ac hastæ, & arcus, ob insignem, quem in conflictibus præstant, usum, arma denotant, speciesque rei pro genere usurpatur. Vid. *Glassius*, *Phil. S. l. c. cap.* XV. *col.* 1902. Tertio ad *Metonymiam* adjuncti pro subjecto referri potest, quando viros fortes & bellicosos, scriptores S. describunt per איש מגן *viros clypei*, i. e. clypeatos, armatosque ad pugnandum, *Prov.* VI. 11. *cap.* XXIV. 34. hanc enim rationem explicandi Genitivum adjuncti pro subjecto docet *Glassius*, *Phil. S. L.* III. *Tr.* I. *Can.* 30. *num.* 7. *col.* 638. sed filum abrumpimus, qui non homiletarum meditationibus operam navare constituimus, sed docere, quid cultoribus antiquitatum, de clypeis, in sensu proprio, tanquam instrumento ex defensoriis ferme primario, sacra tradat historia.

V. *Origo* clypeorum quæ fuerit prima,

ro-

nostrum noo est inquirere, qui, ne extra oleam evagemus, omnem eruditionis profanæ ostentationem evitare nos velle promisimus. Qno vero illa antiquior, cum corporis defensionem natura mortalibus suaserit, eo etiam obscurior natalis hujus armaturæ censetur, ut habeant ingenia critica, quo se exerceant, rerum, quas humana produxit solertia, adeoque & armorum inventoribus ut plurimum incertis. Apud Hebræos quando clypeorum usus invaluerit soliciti, caveaot, ne, vel in *excessu*, vel in *defectu*, a veritatis tramite deflectant. In *defectu* erraret procul dubio, qui nimium literæ inhærens, clypeatos negaret Israelitas, ante ingressum in terram promissionis, ex eo quod in Pentateuchi Josuæque libris, nulla fiat clypei mentio, usque dum sedem fixam nacti, tempore judicum turbulento, defensionem contra insultus gentium meditarentur. Sit ita, non absolute sequi, clypeorum usum fuisse receptum, tempore, vel Abrahami, cui Deus se clypeum fore promittit, *Gen.* XVI. I. vel Mosis, qui in ultimo suo vale, populum prædicat felicem, cui Deus futurus sit auxilium & clypeus. *Deut.* XXXIII. 29. posset enim excipi, in utroque loco allegoriam desumi ab hostium constitutione, quorum respectu Deus appelletur clypeus, utpote quo illi quam maxime confidant: interim nemo etiam non videt a silentio scripturæ in rebus historicis N. V. C. multisque exemplis doceri posset, dari & alia, quorum existentia negari nequit, etiamsi nominetenus in S. codice expressa non sint. *Excessum* vice versa committere videntur, qui non contenti, Israelitas armare clypeis, sed morem quoque, insignia in horum superficie exhibendi, iisdem adscribunt, & quod magis est, ad secula adhuc priora referunt. Nam *quidam Brunbildo, nescio cui, Belgarum regi, sub initio regni Hebræorum rem omnem adscribunt. Nec tanta vetustatis forma satuti, altius quidam ad Noæ secula resilierunt; hallucinantes plane historici & verum antiquarum plane imperiti*, ut salse perstringuntur ab *Henr. Spelmanno, in Aspilog. pag.* 33. quam cum *Nic. Uptoni de studio militari* & *Joh. de Bado Aureo Tr. de armis* publici juris fecit, notisque illustravit *Ed. Bissæus, A.* 1654. *Lond. Fol.* Mirum est, quod, ad nauseam usque curiosi sæpe interpretes, ex odio, quo feruntur in Caini posteros, sibi non persuadeant, fratricidæ clypeos ligneos & coriaceos, Tubalcaino æneos debere originem, *illi*, quia agricola fuit, &, ex jure primogenituræ, sacerdos, ut adeo ligna tractanti corium ad manus fuerit, fratrique hac ratione prævaluerit, *huic*, quia æris ferrique usum docuit, primus ut audit machæropœus, quidni & armorum inventor, quibus opus habuerunt defensores arcis Henochiæ, quam propugnaculum prædonum, & receptaculum rapinarum, ridicule faciunt, fabulisque historiam antediluvianam aspergunt, a quibus eam qui purgare vellet, stabulum Augiæ cum Hercule se ingredi credat.

VI. Placet nobis de clypeorum origine, quod de insignibus dedit *Spelmannus l. c. pag.* 25. effatum: *Non simul, non semel, autore incerto etiam & ævo.* Applicari hoc jure potest ad filios Israel, qui habitarunt inter Ægyptios, populum belli non prorsus imperitum, cui, si omnibus numeris perfectus, non tamen omnis scutorum usus denegandus est. Egressi vero sunt, non secundum familias tantum, sed quoque חמשים *quintati*, Ex. XIII. 18. h. e. ordine militari, armis, & quidni etiam clypeis, instructi, nisi velis Rubenitas, Gadditas, & dimidiam partem tribus Manassis, pompa triumphali saltem & inermes præcessisse fratres suos, in debellandis gentibus quocunque armorum genere sufficienter instructis. Enimvero jubentur a Josua, relictis uxoribus, parvulis, & re pecuaria, præcedere in transitu Jordanis חמשים gerüstet כל גבורי החיל: was streitbare Männer sind, ex optima interpretatione *Lutheri*, *Jos.* I. 14. atque laudantur quod egressi ante socios fuerint חמשים *armati*, *Jos.* IV. 12. & quidem ad mandatum Mosis, *num.* XXXII. 29. ubi non frustra vocabulum aliud bellicum occurrit כל חלוץ למלחמה *omnis expeditus* i. e. instructus *ad bellum*. Accedit, Deum, qui inermes potuit, non voluit, sedibus novis beare, in reliquis quoque, ut disciplinæ militaris ratio haberetur, injunxisse, e. g. ut על-דגלו באתת *secundum vexilla & signa* patrumfamilias castra ponerent & moverent, *num.* II. 2. *coll. cap.* X. 14. *seqq.* Audiendi itaque non sunt, qui vel serum nimis clypeorum usum Hebræis concedunt, vel perfectum nimis sub infantia reipubl. & tantum non primum, mediumque tenuere beati. Non simul non semel ille invaluit, suis quoque obnoxius fatis, ut, copia modo, modo defectus, se proderet. Quanquam enim dubium non sit, quin exuviis gentium prostratarum armaturam suam non parum auxerint milites veterani, infelicia tamen haud raro inciderunt tempora, ut inter quadraginta millia non appareret clypeus, *Jud. V. S.* nullusque esset, in manu totius populi, gladius aut hasta, fabris ferrariis deficientibus,

bus, 1. *Sam.* XIII. 19. 12. Emollire quidem ſtatum calamitoſum ſatagit *Scbaſt. Scbmidius*, qui ſenſum hunc fieri poſſe ſtatuit: *factum eſſe ex crudelitate hoſtium, ut, ſi vel unus clypeus, vel haſta, inter* 40000. *Iſraelitarum viſa ſit, hoſtes ſtatim pro rebellione interpretati ſint. Commentar. ad Judic. l. c. pag.* 476. & defectum fabrorum non intelligendum eſſe de tota terra Iſrael, in quam juxta Jordanem citra & ultra nunquam venerint Philiſtæi, ſed *potius de tota illa terra circa Gibeam, ubi jam erat Saul cum ſuis, huic namque terræ jamdiu dominabantur; conſ. cap.* X. 5. *Comm. ad* 1. *Sam. l. c. pag.* 304. Invictum nihilominus manet uſum clypeorum ſi non penitus ademtum a victoribus ad exemplum aliarum gentium devictarum, ut Latinos armis a Romanis ſpoliatos refert *Livius, lib.* II. & *Juſtinus, lib.* I. *cap.* VII. *occupato*, inquit, *in aliis bellis Cyro Lydii rebellavere, quibus iterum victis arma & equi ademti*, inhibitum tamen tantum non penitus defeciſſe. E contrario quo felicior eſt reſpubl. ſi tempore pacis de bello cogitat, eo gravior regum fuiſſe legitur cura armis proſpicere civibus ſuis. Hinc copia apparatus bellici, conſequenter clypeorum, ſine dubio maxima fuit, ſub florentiſſimo Davidis bellicoſi, & Salomonis pacifici, regimine, cujus poſt obitum, regno diviſo, dividebantur quoque vires, quas tamen quoties halcyonia habuit reſpublica, reſumere tentarunt reges, ita ut Rehabeam, ſatellites ſuos clypeis æneis inſtrueret, qui ingredientem domus Dei, clypeati ſequerentur, 1. *Reg.* XIV. 28. 2. *Par.* XII. 11. & urbes munitas haſtis clypeiſque repleret, 2. *Part.* XI. 12. Uſias, vario armorum genere, & nominatim clypeis, exercitum ſuum exornaret, 2. *Par.* XXVI. 14. Hiskias autem multiplicaret clypeos, qui inter pretioſa ipſius theſauroſque numerantur 2. *Part.* XXXII. 27.

VII. *Materia* clypeorum tantis laborat difficultatibus, ut ex ingenio ſupplere cogantur interpretes plurima, qui, ſcriptura ſilente, ſilentium ſibi imponi nolunt. Hanc autem ducem qui elegimus, colligenda duximus loca, & quantum huc faciunt, illuſtranda, in quibus *aureos* alios, alios *æneos* appellari offendimus. *Aureos* quod attinet, I. 2. *Sam.* VIII. 7. *coll.* 1. *Paral.* XVII. 7. David ſumſiſſe legitur clypeos aureos de ſervis Hadat-Eſer, Regis Zoba. Hos vero tales fuiſſe, non alienum videtur a luxu orientalium & potentia, quam armatura hac hoſtibus perſuadere volebant. Si cui dubium videatur, omnes ac ſinguli aureos geſtaverint, an falſtem ſervi, i. e. miniſtri regii & optimates, litem huic movere nolumus, minime vero a litera recedere, & *inauratos* exponere, quos illa שלטי הזהב *clypeos auri* i. e. aureos vocat; Vid. *Glaſſius Philol. S. lib.* III. *Tr.* 1. *Can.* 30. *num.* 2. *col.* 633. aut cum Syro & Caſtalione per *pharetras*, quibus nomen hoc non convenire demonſtravimus. II. *Cant.* IV. 4. Collum ſponſæ deſcribitur ſicut turris Davidis, ex qua mille clypei pendent. *Fuiſſe vero clypeos aureos, de quibus ibi Spiritus S. agit, ex ipſiſmet mulieribus ornamentis perſpicuum eſt. Nam alias laus colli ſponſæ ab ornamentis ſumta frigida omnino remaneret, niſi clypeos hos aureos dixerimus; qui longe lateque ſplendore coruſcarent*, judicat *Fort. Scacchus, S. Elæoch. Myrothr.* III. *cap.* 23. *col.* 893. fide tamen incerta penitus, ſi non aperte falſa. Contextus ſuadet, non agi de ſponſæ ornatu ſolum, qui datur *cap.* 10. 11. 13. ſed imprimis conſtitutione formaque externa, cui naturæ benignitas oculos, capillos, *verſ.* 1. dentes, *verſ.* 2. labia, loquelam, genas, *verſ.* 3. & mammas, *verſ.* 5. non infimæ pulchritudinis contulerit. Non extendendum igitur eſt ſimile ultra tertium, ſcopumque loquentis, neque deſcriptio turris, qua ab aliis diſcernitur, eique propria eſt, ad rem comparatam applicanda venit, aut ſi applicetur a clypeorum non materia, quæ raro in allegoriis attenditur, ſed accurato ordine, quo ſuſpenſi erant, a numero, qui ad mille aſcendebat, & a dignitate, omnes cum fuerint heroum clypei, metaphora gemmarum aut margaritarum in ornamento colli petenda erit. Omni etiam probabilitate deſtituitur, Davidem, cujus ſub imperio nondum ea, quæ regnante filio, auri copia fuit, in ſui nominis famam, tantum ponderis impendiſſe, formando mille clypeos, quorum Salomon, in honorem domus ſuæ, modo quingentos confici curavit, patrem, & divitiis & magnificentia, multum ſuperans. Nam III. 1. *Reg.* X. 16. 17. *coll.* 2. *Part.* IX. 15. 16. fieri curavit צנה *ſcuta* majoris ducenta, מגן *clypeos* minoris ponderis trecentos, & quidem זהב שחוט: *auri ductilis*, adeoque puri, & malleis diductis in laminas, non ligneos auro ſuperducto, ut ex *Virgilio* explicat *Sanctius, ad h. l.* ſcriptura, cum ex ſcriptura potius explicanda ſit, quæ diſtinctius loqui amat, v. g. *Facis* ארון עצי: arcam lignorum *Sittim* & צפית obducas *eam auro puro, Exod.* XXV. 10. 11. *coll.* 13. e contrario de opere auri ſolidi, quale fuit Salomonis: *Et facias* כפרת זהב: operculum auri *purioris verſ.* 17. *coll.* 18.

18. Hæc de materia sufficiant operis Davidici & Salomonis, plura dabunt forma atque usus, in quem confectum fuit. Tandem IV. 1. *Macc.* VI. 39. & *cap.* XIV. 24. auri materia clypeis sine controversia tribuitur, *hic* quod Simon Maccabæus Numenium Romam miserit secum ferentem clypeum aureum, magnum pondo minarum mille, ad stabiliendam cum Romanis pacem, *illic* quod Antiochus junior, cognomine Eupator, accesserit cum exercitu, cujus in clypeos sol infulserit aureos & æneos, & resplenduerint ab iis montes, sicut lampades ignis. *Ænei* his verbis commemorantur clypei, quales etiam Rehabeam in locum aureorum, quos Sisak, Rex Ægypti, e domo regia abstulerat, confecit, tradiditque custodiæ præfecti satellitum, 1. *Reg.* XIV. 27. *coll.* 2. *Part.* XII. 10.

VIII. Ut in summam contrahamus, quæ hactenus de materia clypeorum dicta sunt, nondum res omnis confecta videtur, cum dubium merito supersit, cujus materiæ fuerint, quibus in conflictu cum hostibus pectora sua commiserunt. Auro sibi molestiam, hostibus prædam parare, cujus pretio excitentur ad pugnandum acrius, non facile gens solita fuit, nec Hebræa, cui copia armatorum, fataque utplurimum adversa obicem posuerunt, ne sanguinem suum auri pondere venum exponerent. Num itaque ex ære conflatos habuisse dixeris? Moris hoc ipsum nonnunquam populis fuisse, probat *Sam. Pitiscus Lex. Antiqq. Rom. Tom.* I. *verf. Clyp. pag.* 474. *b.* Nec Israelitæ destituebantur ære, quo ex præda hostium onusti plus vice simplici redibant domum, *Jos.* XXII. 8. 2. *Sam.* VIII. 8. purificando per ignem, juxta legem *Num.* XXXI. 22. 23. quo terra Canaan in montanis abundabat, ut & ferro, ex promissione divina per Mosen, *Deut.* VIII. 9. *coll. cap.* XXXIII. 25. & *Ezech.* XXVII. 19. Quod forte sufficeret iis, qui in conjectando faciles in argumentando non rigorosi sunt, ut clypeos Hebræorum sibi concipiant ex ære, ferro, aut chalybe, quibus cui subscribere placet, caveat, ne ab omni promiscue milite, nullo non tempore, & ubicunque locorum, adhibitos statuat, seque ipsum fallat non alios, qui leviorem fingendi licentiam condonant, graviorem ut impugnent, ex veritatis propagandæ amore, clypeos hastasque arripiunt. Ligna supersunt, & corium, ex illis confecta, hoc contecta fuisse antiquorum scuta, tradunt plurimi. Vid. *Pitiscus*, *l. c. voc. Scut. Tom.* II. *pag.* 714. *a. Scacchus*, *l. c. cap.* 19. *col.* 869. *Lydius*, *in Syntag. S. de re militari*, *lib.* 3. *cap.* 5. *pag.* 67. qui dum *Lipsii* emendat versionem verborum *Polybii*: *Est ex duplici tabulatione, taurino glutine, cum linteo compactum: dehinc vituli bovisque corio tegitur, exteriorem superficiem;* accuratam satis scuti descriptionem ex moribus gentium suppeditat, an vero etiam Hebræorum, adhuc sub judice lis est, quam dirimere, silente scriptura, quæ toties quoties, instrumenti hujus nomen profert, nunquam materiam in animum revocat, non æque datur, datur tamen non una ratio, quæ affirmantium parti quam maxime favet, & ad minimum absolute negandi judicium suspendit, quamdiu natura rei & status gentis, de qua aliquid asseritur, admittit. Corio corpus ab injuria aeris tueri, natura docuit plurimos, gensque Hebræa, præ cæteris rei pecuariæ a suis primordiis dedita, pellibus taurinis minime caruit, hasque in usus publicos cessisse ex sacrificiis copiosissimis, non improbabile est, hoc nihil obstante, quod sale conditæ sacerdotibus remanerent. Vid. *Hadr. Relandus*, *Antiqq. S. vet. Hebr. Part.* 1. *cap.* 9. §. 6. *pag.* 92. *coll. Part.* III. *cap.* 1. §. 7. *pag.* 267. Primordia rerum, quas arte ingenioque excogitarunt mortales, nonnisi levia esse solent, donec experientia edocti augmenta scientiarum meditentur: hinc nulla videtur materia aptior lignis & corio, genti, cujus aliquot centena armatorum millia in aciem sæpe prodibant. Levitati studendum esse in conficiendo quocunque armorum genere, natura loquitur, & constitutio exercitus, quem nostri, pedestrem, huncque numerosum, alebant. Hostium armaturæ rationem habendam esse in armis, ut vocantur, defensoriis, docet militum & militaris disciplinæ omnium temporum variatio, ipsaque scutorum hodie raritas, aut potius defectus. Suffecisse autem scuta lignea corio bovino, crudo, indurato, quandoque & duplicato, inducta, ad avertendos telorum, hastarum, gladiorum, lapidumque ictus, nemo facile inficiabitur. Vestigia hujus rei in S. literis de unctione, fateor leviora sunt, nec tamen contraria penitus. Si enim regum, Salomonis auro, Rehabeami ære, absolvebatur magnificentia, quid commodius ligno & corio, militi gregario tribui poterit, præsertim qui non sumtibus publicis, ut hodie, alebatur, sed de armis, quantum posset, sibi prospiciebat? Quid? si Scriptura nullam injecisset mentionem clypeorum, num certo sequeretur, milites nullis etiam usos fuisse? Multominus absolute negari nequit, quod Scriptura S. neque negat, neque affirmat, cujus rei exempla affer-

re brevitatis causa supersedemus. Nec prorsus negligendi sunt Talmudici doctores, in rebus gentis suæ præsertim historicis, quorum non ultimi, *Maimon*, & *Bartenora*, Chaldaicum תריס *scutum*, ligneum interpretantur, uterque *in Comment. ad Tr. Talmud de Sab. cap. 6. Ed. Surenhus. tom. 11. pag.* 25. Pariter Chaldæorum עיגל, synonymum Hebræorum צנה, clypei aut parmæ significationem, ab עגל *vitulo*, sortitur, cujus seu bovis corio obductum fuisse patet, & *similem in modum* scutum *a σκύτος* corium *dictum & ῥινὸς* corium *pariter ac* scutum *denotat*, ut, insimul ex Anglorum, Gallorum, Belgarumque harmonica loquendi ratione illustrat *Lydius*, *loc. cit. pag.* 68.

IX. *Forma* interpretum animos quod adeo distraxerit, ut fere quot capita tot sensus sint, non mirum est, cum scriptores S. quoties clypeorum varia proferunt nomina; usum eorundem potissimum, huncque singulis communem, attenderint, ad morem loquendi inter suos receptum, & in vulgus notum, licet æque ac Latini differentiam clypeorum & scutorum omnino admittant, urgeantque Hebræi, in scriptis rei militaris. Vulgo tamen modo clypei modo scuti vocabulo animi sui sensu exprimunt, Germanis unica voce (Schild) contentis, qua armaturam hanc diversæ speciei appellant, ut *Luthero* vitio dandum non sit, quod concurrentibus Hebræorum synonymis, mox inusitatum (Tartschen,) mox genus (Waffen,) adhibuerit. Militia vero omnium temporum & populorum, bellandique occasio Hebræis cum gentibus longe diversissimis, satis prodit re ipsa differentiam fuisse, utut verba valuerint sicut nummi. Quæritur itaque, quotuplicia, & qualia, fuerint arma Hebræorum defensoria, quæ vulgo clypeorum nomine veniunt? Tria numerat *Fort. Scacchus*, Tab. 1. *Elæochr. Myroth.* 111. qui posteaquam *cap.* 19. demonstrare desudavit Crethi & Plethi, regios Davidis satellites, a Cetra & Pelta nomen accepisse, utriusque formam *cap.* 20. exponit, quod Cetra fuerit instar cordis, vel potius folii hederacei. Pelta vero instar lunæ cornutæ, sive integræ fere peripheriæ ac circumferentiæ cum bilunii incisura, tandemque *cap.* 23. scuta Davidicæ turris, variis incisuris & operibus sculpta superaddit. Totidem facit *Theod. Dassovius* Tab. 11. *Disp. ad Tit. Talm. Celim.* (hab. Respond. M. *Theod. Batto Ann. 1696. Witt.*) §. 3. 5. quod תריס cordis fere humani, מגן triangularem, צנה & סחרה rotundam exhibuerint figuram. Duo admittere videtur *Lydius l. c.* צנה *clypeum* rotundum, & מגן & סחרה *scutum* oblongum; editor tamen ejus *Sal.* van *Till. Not. ad h. l. pag.* 34. Hebræis eandem inter tres allegatas voces distinctionem fuisse mavult, quæ Romanis inter clypeum, scutum, & parmam. Plures allegare, aut allegatos prolixius sub examen vocare, spatium præciperet dicendis, nec dissensus tolleretur, cujus fons & origo est, quod, vel autoritate, vel studio applicandi profanas antiquitates, nimium delectentur. Utrumque evitaturi, nihil quidem asserendum putamus contra harum consensum, nec tamen aliquid proferemus, cui lucem non accendant scriptores sacri, qui si nos deserunt, malumus in bivio æquiescere, quam in tenebris palpitare.

X. Scripturæ itaque ductu, salvo aliorum judicio, nonnisi geminam hujus instrumenti bellici formam statuimus, *alteram*, Tab. III. quæ in longum latum ac profundum se extendens, *scuti* nomen meretur, *alteram*, quæ rotunda & circulum referens, *clypei* appellationem sortitur. Quia vero quatuor supra Hebræorum nomina, :צנה, שלטים & מגן סחרה concessimus retinenda, retentaque vindicavimus, demonstrandum ante omnia habemus, quomodo ad duplicem hanc classem redigi queant. Commodissime hoc fieri poterit, si מגן & צנה vocabula potiora constituamus, quorum *hoc* scutum, cum suo synonymo סחרה, *illud* clypeum, æque ac שלטים denotet. Conjecturam proponimus, non apodicticam, ut in rebus fidei, veritatem, quantum tamen hariolando assequi licet, non sine fundamento. I. Natura rei gentiumque consuetudo approbat simplicem rotunditatis & longitudinis formam, & quo antiquiora sunt tempora, quæ consideranda habemus, eo minus artis inventis adscribendum est, quam sequentia excoluerunt, ut a forma cordis humani, folii hederacei, lunæ cornutæ, aut peripheriæ cum incisura, & sculptura artificiosa inter gentes recepta ad remotiora Hebræorum secula concludere tuto non liceat, sine præjudicio non explicandi, sed applicandi scripturam ad ritus exterorum, qui suos sæpe ab Hebræis hauserunt atque emendarunt, eandemque armis militum contigisse vicissitudinem credimus, quam vestitus successu temporis subiit, hodieque subit. II. Frequentissime omnium & tantum non ubique scriptura defensionem corporis exprimit vocibus מגן & צנה, rarius & quinque saltem vicibus per שלטים, rarissime & semel quidem tantum per סחרה ex quibus colligere licet; entia non esse multiplicanda præter necessitatem.

Nec

Nec novam ſtatim vox nova ſpeciem introducit, præſertim cum utriuſque & מגן & צנה ſignificetio etymologica requiſitum hujus inſtrumenti contineat, præ cæteris, quæ rem, quam ſignificant, non clare adeo nomine ſuo continent. Nam primo מגן *clypeus*, a rad. גנן *protexit*, על כן נקר' מגן לפי שהוא מגן על נושאו: *ideo* מגן *dicitur, quia ille protegit portantem eum*, ait *R. Dav. Kimchi*, *lib. Rad. R. cit. col.* 93. Quidni autem protectorium hoc, quantum vi vocis ſignificat, ſtylo præſertim poetico a Pſalte vocari quoque potuit סחרה a rad. סחר *circumire*, negotiandi licet cauſa, cum nihil magis protegat corpus, quam id quod circumit, tegitque ac protegit. Secundo צנה *ſcutum*, a rad. inuſitata צנן *frigeſcere* apud Chaldæos, ex quo ſpecialiori ſignificatu, generalior, qui hodie non ſupereſt, facile erui poteſt, *ambiit*, juxta *Raſchi*, *ad Joſ.* XXIII. 13. vel *acuit*, juxta *Avenarium*, teſte *Chrn. Stockio*, *in Clav. L. Hebr. ad h. voc. pag.* 1029. ut enim frigus acute ambit, quod corripit, ita ſcutum ab ambiendo corpus & acuta, in quam deſinit figura, non male denominatur. Cui tanquam primario inſtrumento deſenſorio non repugnat æquiparare שלטים a rad. שלט *dominari*, quia hujus ope potiſſimum, æque ac צנה, dominantur heroes, a quibus forte ad gregerium militem ob ſummam, quam in acie præſtat, utilitatem pervenit. III. Collatio locorum, in quibus hæ voces combinando diſtinguuntur, ſequentes parit concluſiones: *Primo* צנה & מגן *differunt* 1. *Reg.* X. 16. 17. *coll.* 2. *Par.* IX. 15. 16. horum trecentos, illorum ducentos, Salomo, adeoque diverſos, feciſſe legitur. *Secundo* שלטים *differunt* a מגן, nam כאמרו ואת המגנות ואת השלטים נראה שאינם עשוים כתכונת המגנים: *quando dicitur* והוה (2. *Par.* XXIII. 9.) *apparet, quod non fuerint facti ſecundum qualitatem* ־ה׳ל המגנים judice R. *Dav. Kimchi*, *Libr. Rad. R.* שלט *col.* 512. *fin.* & recte quidem, alias ſine tautologia, Jojadæ *l. c.* inſtructio ſatellitum concipi non poſſet, idemque eſt ac ſi dixiſſet: *Et dedit eis* מגנות *clypeos* ac צנה *ſcuta*, proque hac voce adhibet ſcriptor שלטים & quidem in loco parallelo 2. *Reg.* XI. 10. ſolitarie, altera omiſſa, ut pateat מגן ־ת שלטים non vero ־ת צנה opponi. Hinc verſio Chaldaica (ex editiono *Matth. Fr. Beckii*, *pag.* 222.) *lib. Chron. l. c.* שלטים tranſtulit ענילא quo Hebræorum elias צנה reddi, in vindiciis nominum ſupra demonſtravimus. Cui aſſerto nec reliqua loca, ubi occurrit, 2. *Sam.* VIII. 7. 1. *Par.* VIII. 7. *Jer.* LI. 11. *Cant.* IV. 4. contrariantur, præſertim cum & Tyri præſidiariis *Ezech.* XXVII. 10. מגן & *verſ.* 11. שלטים adſcribantur, queſi dicantur utroque armorum genere inſtructi. *Tertio* סחרה *differt* a צנה cum quo conſtruitur, quando *Pſal.* XCI. 4. veritas Dei eppellatur צנה *ſcutum* וסחרה i. e. ומגן & *clypeus*. Credo itaque, magis approbari hanc interpretandi rationem, qua voces, quæ de uno ſubjecto occurrunt, invicem conciliantur, quam ſi ex una quaque illatum, hujus nove forma exſculpatur.

XI. צנה & שלטים Hebræis fuere *Scutum majus, oblongum, incurvatum, ſecti inſtar canalis, ſummum latius, qua pectus atque humeri teguntur faſtigio æquali, ad imum cuneatius mobilitatis cauſa*. Deſcriptionem damus verbis *Sam. Pitiſci*, *Lex. Antiqq. Rom. T.* II. *voc. ſcut. p.* 714. *a.* ne inſolitam, novamque penitus, contra omnem antiquitatis profanæ conſenſum, finxiſſe figuram iis videamur, qui nova quæque ſub titulo ſalſi faſtidiunt. Probandi rationes paucis huc redeunt, (α) *Majus*, reſpectu nimirum מגן *clypei*, quia eu *locis* 1. *Reg.* X. 16. 17. & 2. *Chron.* IX. 15. 16. (*ubi Salomon populi Iſraelitici ren dicitur confici curaſſe* מגנים & צנות, *ita ut ſingula* ſcuta *penderent ſexcenta*, clypei *trecenta auri*) *colligere licet quod priorum ad poſteriores dupla fuerit ratio*, ut verbis utamur *Sal.* van *Till*, *in Not. ad Lydii* L. III. *c.* V. *p.* 34. Urgendus & numerus, quod ſcuta ſaltem ducenta, clypeos trecentos, pondere æquarint, niſi, contra omnem rationem, dicere velis, ſapientiſſimum regem neglexiſſe naturam rei, quaſi hodie princeps armamentario ſuo inferret pugiones, tertia parte pauciores gladiis, tamen duplo his graviores, (β) *Oblongum & incurvatum*, ut tria letera commodius tegeret, telaque eluderet magis, quam ſi planam haberet ſuperficiem. Tradunt impoſita ſcutis corpora occumbentium ex acie delata fuiſſe, ſediſſe in ipſis & dormiviſſe quandoque milites, adeoque immunditiem ex lege ſacra contraxiſſe; quæ ſi admittantur, ſcuto huic optime conveniunt. Convenit præterea *denominandi* ratio, ab ambiendo corpus, paulo ante deducta, & *applicandi*, quando *implere* ſcuta jubentur ed arma vocati, *Jer.* LI. 11. Objicit *Daſſovius*, *l. c.* §. 6. ut rotundum deſendat ־ה צנה verba Davidis *Pſ.* V. 13. *benevolentia* כצנה *ſicut clypeo coronas illum*, quod ſcutum tria ſaltem latera ambiens, non eingat *coronæ* inſtar hominem. Reſp. Si *coronandi* actionem reſpicere voluiſſet David, ſine addita clypei voce ſimpliciter dixiſſet: Benevolentia *coronas* ipſum, quia vero additur כצנה *ſicut ſcuto*, indi-

cat

cat fatis actum *cingendi* fe refpicere, & hunc fpeciali faltem verbo עשר exprimere, ex genio linguæ S. vid. *Glaffius*, *Phil. S. L. V. Tr.* 1. *c.* xv. *n.* 6. *col.* 1915. quanquam fpeciale adeo non fit, ut *cingendi* fignificatus ipfi non fatisfaciat. Num enim Saul & viri ejus עטרים *cingentes* Davidem, ut caperent eum, 1. *Sam.* xxiii. 27. exactam adeo confecerunt coronam? Quemadmodum itaque David non *coronatus* fed *cinctus* ab hoftibus fuit; ita benevolentia Deus fuos non *coronat* fed *cingit*, & quidem *ut fcuto*. Quæ *Scacchus* de figura folii hederacei, *Stockius* de ovali, in quam a recta declinando nomen habeat, ll. cc. proferunt, nullius funt ponderis. Sit ita cetram hujufmodi folii figuram repræfentaffe, quis tamen calculum adderet, lufibus verborum, a cetra Crethi, a pelta Plethi, fuiffe denominatos, cui commento nifi fucum addere laboraffet, vino minus vendibili hedera opus fuiffet, nec armorum genus hoc Hebræis adfcriberet. Sit ita צנה nomen habere, quia declinet a forma recta, cur non in cunei formam æque ac ovalem, qua ancile veterum depingitur, Hebræos vero ufos effe fub nomine צנה probari nequit. (γ) *Summum latior ad imum cuneatior*, quod fuerit forma, præter rationes adductas, confirmat fignificatio Numeri Plur. quem in Mafc. צנים *aculeos* five *fpinas*, *Prov.* xxii. 5. in Form. צנות *aculeos* itidem vel *hamos aculeatos*, *Amos* iv. 2. exponunt. Nihil hic obftat fcuto noftro, in aculeum vel cuneum quod definere afferimus, nec obftat quod de *Zinnoth*, *naviculis pifcatoriis*, ex *Aruch* profert *Daffovius*, *l. c.* §. 5. rotundas fuiffe, quales non video quomodo admittat pifcatorum agitatio continua & motus, optime vero fimiles fcuto, incurvato, & oblongo, cujus pars fuperior latior, inferior cuneatior & aculeata, latera utrinque prominent.

XII. מגן & סחרה Hebræis fuere *Clypeus*, *minor fcuto*, *juftæ tamen magnitudinis*, *rotundus*, *inque centro forte aculeatus*. Suadent hoc ipfum rationes fequentes: (α) *Minor fcuto*, tefte Salomone, cujus verba, exponendo illius magnitudinem, exhibuimus, (§. *ant.*) vique contrariorum fponte fequitur (β) *Juftæ tamen magnitudinis*, quam concedunt etiam qui triangularem ftatuunt aut fublunarem, confirmant, præter datam etymologiam, quod portantem eum non folam portantis manum finiftram protegat, mores aliarum gentium, quæ clypeis in aciem procefferunt armatæ. (γ) *Rotundum* facit סחרה R. *Dav. Kimchi*, *Lib. Rad. R.* סחר *col.* 324. adeoque & מגן, cui nunquam, veruntamen τῷ צנה opponitur, cumque hoc conftructum illius locum obtinere, vidimus. Videtur contrariari *Talmud. Tr. de Sab. c.* vi. §. 4. *Edit. Surenh.* T. ii. *p.* 24. *fequ.* ipfiufque commentatores, *Maimon* & *Bartenora*. Verum textus habet vocem תריס, quæ cum æque τῷ צנה ac τῷ מגן refpondeat, in locis quam plurimis, *Maimon* excufandus eft, quod in fua explicatione adhibuerit vocem מגן, materialiter nimirum, non formaliter, ut in S. literis haud raro una pro altera voce, fcuto pro clypeo, & vice verfa fcriptores utuntur, hinc etiam *Bartenora* accuratius Chaldaicum תריס retinuit. Neque igitur verba interpretis Talmudici probant, quod probare debent, neque qui ad eadem provocat, *Daffovius*, triangularem exacte formam facile cuidam perfuadebit, minus aptam corpori obtegendo, a quo tamen nomen habere dicitur, nullique genti cognitam, ut Hebræos fingulare quid affectaffe, dictu fit facilius quam probatu. Chaldæis fi fuit forma triangularis, vel cordis humani, conciliari quodammodo poffet, non exacte, fed quafi tres angulos formaffe, & aliquo modo τῷ צנה accommodandam effe vocem תריס quam pro hac fubftituere folent. Quod vero *Schacchus*, *l. c. p.* 878. *feqq.* peltam faciat inftar lunæ cornutæ, feu integræ peripheriæ, ac circumferentiæ, cum bilunii incifura, non impugnabimus de aliis gentibus, maxime vero de Hebræis, de quibus probare nequit, nifi ex falfo præfuppofito, ut Crethi a cetra, ita Plethi a pelta, nomen accepiffe. (δ) *In centro forte aculeatum* fuiffe, non adverfatur aliarum gentium moribus, nec protectioni corporis, ab hoftium fi non telis, gladiis tamen, quia non parum appropinquantes detinuit atque repreffit. Interim, fi cui non videatur admittendus aculeus in clypeo, aut differentia aliqua τῷ מגן aculeati & סחרה non aculeati conftituenda, fuo abundare fenfu ipfum permittimus, quanquam pofterius potiffimum omni ratione deftituatur. Nobis properandum ad reliqua.

XIII. *Proprietates*, aut quo eas nomine appellare mavis, aliæ ad ornatum tantum, aliæ infimul ad effentiam clypeorum fpectabant, nimirum *pictura*, *fculptura*, & *unctio*; de fingulis videamus, quid ftatuendum fit ductu S. fcripturæ. *Pictura* clypeorum fcutorumque multis recepta fuit populis, præcipue Romanis, qui ut prælio turbatis aciebus fe diftinguerent, nomina, vel fua, vel Imperatorum fub quibus merebant, ut ex qua

co-

cohorte ac canturia essant, imo ad ostentationem, gesta vel sua, vel majorum suorum, inserebant, albis & nudis tyrones a veteranis distinguentes. Vid. laudatus *Pitiscus*, *Lex. Antiq. Rom.* T. I. *p.* 474. *b. seq.* & T. II. *p.* 7. 4. & *p.* 317. *a.* Soliciti interpretes, ut simile quid in Hebræorum antiquitatibus inveniant, ne quoque autoritas desit, provocant ad *Nah.* II. 4. ubi de clypeis hostium Ninive prædicatur, quod מאדם *rubeant*. En! rubro colore tinctos, inque promtu causa est, vel ad terrorem hostium, vel, ne manans cruor per discolorem vestem animum simul ipsis demeret, & hostibus adderet. *Drusius*, *ad h. l.* Sed errant qui scopum Prophetæ faciunt, describere milites meticulosos & discoloribus vestibus, ut colore rubro animus adderetur, quam conspicientes, cædem suam non minus ominari & expavescere potuissent, quos potius גבורים *fortes* appellat & purpuratos, ad indicandum instar heroum pugnaturos, ut cruore tingant clypeos suos. Rem acu tetigisse potius videtur R. *Is. Abarbenel*, *Com. ad h. l. fol.* 268. *col.* 4. שמגן גבוריו של נבוכדנצר היה כולו מאודם סרם חלל *quod clypeus fortium Nebucadnezaris futurus sit in totum rubens cruore perfossorum.* Cui subscribunt interpretum longe plurimi, favetque acceptio hujus vocis apud Hebræos, qui מאדים *Martem*, a rubore, scilicet effusi sanguinis, appellant, quasi dicerentur hi milites Martis filii, a quibus Ninive excidium certo certius sibi augurandum haberet. Invicte magis & graviora proferant testimonia, qui Hebræis rubicundos aut quocunque colore tinctos tribuere satagunt clypeos. Nec ipsos juvat clypeus Davidis fictitius duplici triangulo insignitus, cujus apices literas יהוה repræsenterint, cingentes vocam *Agla*, hujus tenoris: *Domine, Heros magnus tu es in secula.* Schematismum ipsius, quem *Wilh. Schickardus in Tarich. p.* 54. exhibet, in defectu autoris rarissimi delineavimus verbis *Ge. Serpilii*, Lebens-Beschreibung der Bibl. Scribent. *P.* IX. *c.* 16. *p.* 346. *seqq.* Ineptias vocat *Henr. Spelmanus*, *Aspil. p.* 35. quando in transitu mentionem facit illorum, *qui tribubus Israel suos clypeos insignitos expediunt; Deo nostro Salvatori calicem cum tribus panibus aureum in clypeo cruento tribuunt*, ut mirum sit quod nummos Hebræorum adulterinos his nugis non conspurcaverint antiquarii. *Sculpturam* se invenisse putat *Schacchus*, *Elæochr. Myroth.* III. *c.* 23. *col.* 896. *col.* 894. qui prolixe ex veterum consuetudine consideratis, quæ de scutis narrantur variis incisuris, & operibus sculptis, tandem concludit, eadem fuisse in turri Davidis conspicua, argumentando, ab incisuris, & interrasilibus operibus, quibus orbiculi in collo sponsæ ornabantur. *Cant.* IV. 4. Sed satis de infirmitate hujus argumenti dictum est, supra §. 7. simile ipsum extendere ultra tertium, quod in ordine, numero, sique quid amplius concedendum est, in præstantia clypeorum, quia non gregariis destinati erant militibus, consistebat, neutiquam vero in materiæ & formæ convenientia, quæ aliunde prius probenda erat. Posito etiam hoc lusu ingenii, ut tempori parcamus, sed non concesso, ab hostium tamen, quorum fuisse concedit autor, armis, ad arma Hebræorum, in singulis minutissimis paria eademque, N. V. C.

XIV. *Unctio* clypeorum gemino se loco offert: 2. *Sam.* I. 21. כי שם נגעל סגן גבורים סגן שאול בלי משיח בשמן׃ *Nam ibi cum fastidio abjectus est clypeus fortium, clypeus Saulis, quasi non unctus oleo*, & *Es.* XXI. 5. קומו השרים משחו סגו *surgite principes, ungite clypeum.* Utriusque loci hemistichium posterius explicaturi, non nisi ea dabimus, quæ ritum nostrum illustrant. Missam igitur, quæ unctioni non obstat, a quocunque, vel facta, vel facienda fuerit, facimus controversiam interpretum, qui inter se convenire non possunt, partim in determinando subjectu loquente allegati vaticinii, quorum alii verba Dei ad Prophetam, alii Dei ad Babylonios, alii cum *Sanctio*, *ad h. l. pag.* 212. *b.* & *Seb. Schmidio*, *Com. ad h. l. p.* 182. Prophetæ ad Babylonios, alii denique Belsazaris in parte priori, in posteriori Prophetæ esse volunt; partim in regis nomine, aliis Belsazarem, aliis Darium Medum, rebus Babyloniorum tum temporis præfuisse contendentibus cum *Piscatore*, qui, quoad posterius, ad scriptorum fidem, & testimonium Danielis *cap.* V. VI. 28. & IX. 1. provocet. Ad nostrum potius institutum pertinet scire an clypeorum hæc unctio in utroque loco, fundata sit, nec ne? Antea vero modum, causamque ungendi placet præmittere, quam demonstrare, hanc, non aliam, a scriptore S. intendi. Modum sibi concipere quisque facillime poterit, qui non ignorat splendorem metalla accipere ab oleo, atque a rubigine conservari & maculis, quas aeris intemperies afferre solet; corium autem nisi oleo aut quacunque pinguedine tingatur, calore solis arefactum cito citius disrumpere, ut usum, quem debet, non præstet. Quacunque igitur ex materia Hebræorum clypei scutaque fuerint confe-

cta,

ﬂa, ſive ex ære, ſive ſerro, ſive chalybe, ſive ligno, cui bovis aut alterius animalis corium ſuperinductum, non potuit non ad illorum conſervationem, quam plurimum conferre unctio, eaque olei, cujus feraciſſima olim gentis Iſraeliticæ regio fuit, ut pretium, quo hodie in noſtris terris venit, ſcrupulum movere nequeat. Conf. *Gen.* XLIX. 20. *Deut.* XXXIII. 24. *cap.* VIII. 8. *cap.* XXXII. 13. 2. *Reg.* IV. 2. *Eſr.* III. 7. Cujus apparatus non ultimum locum inter divitias regis obtinebat & ea, quæ ad belli eventum in munitis civitatibus aſſervabantur, 2. *Par.* XI. 11. *cap.* XXXII. 28. Cauſa ungendi clypeos ex hactenus dictis ſatis patet, ſique hæc longius petita videatur, quod ideo factum ſit, ne ſpicula hærerent, (quod figura potius incurvata præſtitit,) negari tamen non poterit altera, ad poliendum, *ne rumperent, vel perrumperent coriarei*, ut loquitur *Seb. Schmidius*, *ad noſtrum Eſaiæ locum loc. cit.* In aprico hæc omnia poſita ſunt, ut plurimi, qui in explicatione locorum ritum hunc reſpici negant, negare tamen non audeant ipſum olim in uſu fuiſſe.

XV. *Priorem* locum, 2. *Sam.* I. 21. qui impugnant, de unctione agi agnoſcunt, non vero clypei, ſed regis ipſius Saulis, duplici agmine incedentes, aliis particulam בלי, aliis conſtructionem attendentibus. *Junius* & *Tremellius* reddunt clypeum Saulis abjectum fuiſſe per בלי *conſumtionem ejus, qui unctus erat oleo*; ſed minus accurate; quia nomen בלי a rad. בלה *inveteraſcere* eam conſumtionem rerum, non perſonarum, denotat, quæ per *detritionem* ſucceſſu temporis fieri ſolet, ut loca parallela confirmant ex obſervatione *Guſſetii*, *Com. L. Hebr. R.* בלה *pag.* 130. *a.* *Belgica verſio* Saulis clypeum ſeparatum exponit בלי *ab uncto olei*, ſcil. Saule. Contrarium hoc eſt genio linguæ, & ſignificationem hanc, ne quidem qui ſæpe nimis facilis eſt in varianda particularum explicatione, *Noldius*, annotavit, *Conc. Part. Hebr. p.* 200. quæ enim ſub *num.* I. *abſque* refertur ſignificatio, huc non facit. Plurimi autem, & quidem ex Hebræis, *R. Dav. Kimchi*, *Lib. Rad. R.* משה *col.* 278. *R. Sal. Ben Melech*, *in Michl. Joph. ad h. l. fol.* 68. *col.* 1. & Chriſtiani *ad h. l.* interpretes, præter *Noldium*, *Eſtius*, *Sanctius*, *Schmidius*, *&c.* ſenſum faciunt, cecidiſſe Saulem, quaſi unus ex plebe, oleoque in regem unctus non fuerit. Sed hac ratione ſcriptori S. dicendum fuiſſet למשיח cum ל Nota caſus obliqui; nec juvat excipere eandem omiſſam in phraſi *clypeus* שאול *Saulis*, in hac enim, ut ל potuit omittere, ita non debuit in noſtra, quia omittendo ſenſum ambiguum ſtudio quaſi aut vitio loquendi ipſum feciſſe dicere poſſent, qui ſingulos apices S. codicis ſolent carpere. Quæ ratio, cur David in ſuo poemate non æque de re militari, quam poriſmate Theologico, de providentia Dei circa unctos reges amplificationem facere potuerit? Sciebat quidem Saulem eſſe regem unctum, nullus vero etiam neſciebat, ipſum a Deo eſſe repudiatum, qui diu jam, & proxime, dum Pythoniſſam conſuleret, privilegio hoc excidiſſet. Hinc ſuadentibus cædem Saulis, reſpondebat aliquando David, ſe nolle manum inferre uncto Domini, niſi ipſum Deus percutiat, vel dies mortis veniat, vel prælium ingrediatur, & pereat, 1. *Sam.* XXVI. 10. Num poetam agens, verborum ſuorum plane immemor, falrem diſſimulavit, dixitque inauditum factum, quod ſibi fieri poſſe perſuaſit? Abſit! ne catalogum male factorum *Bailii* novo ſpecimine augeamus. Hinc malumus planiſſimam omnium retineri explicationem, cui contextus & conſtructio favet, quod David miretur cecidiſſe fortes, fortiſſimumque heroem Saulem, ejuſque clypeum abjectum, quaſi non unctum oleo, i. e. præparatum, aptumque ad pugnandum, als wären ihre Tartſche nicht zugericht, damit *Milchamah* (eine Schlacht,) zu halten, ut non male ſonat paraphraſis in *Eſrim Vearba*, *ad h. l.* Interim nec omnium qui de clypeo exponunt, commenta aſſenſum merentur. *R. Iſ. Abarbenel*, *Com. ad h. l. f.* 139. *col.* 3. cujus verba integra adſcribere prolixitas vetat, refert quidem de clypeo aliam *R. Levi ben Gerſon* (quam & *R. Abendana*, *in Not. ad Michl. Joph. l. c.* exhibet,) expoſitionem: Clypeos ungere cum neceſſe habuerint tempore quietis & pacis, ne eſſent corruptioni obnoxii, Saulis perpetuo bello occupati clypeum hic dici non unctum, id eſt non otioſum. Ipſe vero autor gemina adhuc ratione exponi poſſe putat; Primo, Saulem fuiſſe clypeum fortium ſuorum, jamque cecidiſſe, quaſi talis non eſſet; Secundo, ex cohærentia cum verſiculo ſequenti, prædicari de clypeo Saulis, non fuiſſe ipſum unctum oleo, ſed cruore tinctum hoſtium. Non errabimus, ſi ipſum ſocioſque cum cenſura dimittamus, qua alios reſutatione indignos ipſe dimittere ſolet: דרש הוא *Explicatio hæc eſt allegorica*.

XVI. *Poſterior* locus, *Eſ.* XXI. 5. etſi clariori adhuc luce radiet, non tamen deſunt, qui obfuſcare ipſum ſuis meditationibus conantur. Ad allegorias deflectunt, ut habeant quod dicant, Rabbini,

ni, *R. Sal. Ben Melech*, *in Michl. Joph. ad h. l. fol.* 94. *col.* 4. & *R. David Kimchi*, *lib. Rad. l. c.* Quibus assentit accuratus allias interpres, *R. If. Abarbenel*, *Comm. ad h. l. fol.* 37. *col.* 4. qui verba: *Ungite clypeum*, παραφράζει sub persona virorum Babel: משחו והמליכו מלך שהמלך יקרא מגן לפי שהוא מגין על עמו והר' אברהם אבן עזרא פירשו על דריוש: שמשחו למלך *Ungite*, *regemque facite*, *quia rex vocatur clypeus*, *cum sit protegens populum suum*; Et *R. Abr. Aben Esra exponit de Dario*, *quem unxerint in regem*, in locum scil. Belsazaris occisi. Sed quis non videt præferendam esse alteram phraseos hujus explicationem, quam ex mente aliorum & plurimorum addit: הכינו כלי זין להלחם *Aptate arma ad pugnandum*. Solus fere, ad minimum in modo explicandi recedit, *Casp. Sanctius*, *Com. ad h. l. pag.* 113. *seq.* qui *vehementer suspicor*, inquit, *esse corruptam lectionem Hebraicam*, & pro משחו *ungite*, legendum esse putat משוו, quod characteribus (ה & ח) non multum a superiori differt, ut LXX. versionem *parate*, & Hieronymi *arripite* defendat. Suspicatur certe sine fundamento, quia שמה *extraxit*, non nisi semel de Mose, *Exod.* 11. 10. legitur, verbum compositum pro simplici nunquam adhibitum. Nec male suspicatur, qui Jesuitam conscientia convictum esse dicit, ut ad lectioeem משחו *ungite*, quam, ut ait, codices omnes Hebræi constanter habent, aliquid commentetur, & quidem id quod ad illustrationem hujus ritus spectat, de poliendis armis, in specie clypeis. Hinc strenuus tandem veritatis vindex addit: *Quodsi opponat aliquis*, *instante atque urgente hoste*, *non satis opportune quenquam admoneri*, *ut armorum nitori studeat atque elegantiæ. Huic ego respondeo*, *hanc videri familiarem formam & quasi proverbialem*, *qua homines excitantur ad arma capienda*. Singulare quid pro more suo affectat *Gussetius*, *Com. L. Hebr. R.* משח *p.* 483. *a. Suspicor*, inquit, *boni ominis causa*, *primi ducis*, *aut etiam aliquot e primis*, *clypeos ungi solitos*, *paulo ante pugnam*, *in modum consecrationis*, *qua dominium illi in arma hostium vindicaretur*, & *ad hoc victoria necessaria præsagiretur*. Conjecturam merito vocat autor, quam *non velit præstare*, rationes enim non sufficiunt, & ex præsupposito agit, משח non de omni unctione dici, sed de solenni & ad consecrationem adhibita. Sic dubium frustra movet, sordidum ungendi laborem principibus assignari, quasi hodie quis alloqueretur eosdem; o principes! ungite ocreas vestras. Non ense secandus est nodus hic Gordius, sed solvendus ex tritissimo canone: Quod quis per alium facit, per se fecisse putandus est. Hunc Hebræis etiam usitatum suisse, *Glassius* probat, *Phil. S. L.* III. *Tr.* III. *Can.* XXII. *col.* 805. *seq.* qui præter exempla *Josephi*, quod junxisse currum suum, *Gen.* XLVI. 29. & *Davidis*, quod percussisse gladio Uriam, 2. *Sam.* XII. 9. dicantur, apprime huc faciens *Eliæ* allegat, cui dixerit Deus eadem voce משחת *unge Chazaelem in regem super Syriam h. e. per alium*, *ut id ipsum fiat*, *procura*. *Patet hæc explicatio ex eventu & executione*, 2. *Reg.* VIII. Dicit porro, verisimile esse, magnatum arma semper nitida famulorum cura esse. Non dixerim semper, sique ita sit, non obstare, quo minus proverbiali hac locutione excitentur, ut unctum arripiant clypeum, seque ad bellum conferant, qualem scriptura metaphoram non raro adhibet, v. g. canis non movet linguam i. e. tranquilla sunt omnia. Vid. *Glassius*, *Phil. S. L. V. Tr.* 1. *cap.* XXI. *col.* 1971. Addit superstitionum a scriptoribus sæpe omissarum, præsertim ad bella fauste inchoanda, esse multiplicitatem, & præsentem Israelitis non improbatam, gentiles imitatos esse. Invertimus: Gentiles non imitati sunt, quæ non habuere Judæi, Judæos autem habuisse hunc morem, ominandi de victoria per unctionem, non constat, consequenter multiplicitas superstitionum non est augenda præter necessitatem, ut radicis משח significatio singularis & emphaca adstruatur.

XVII. *Usus* restat hujus armaturæ sine ullo respectu, sive scuta sive clypei audiant, isque omnino bellicus, varius tamen pro diversitate status, in quo miles, vel noviter *instructus*, vel fortissime *pugnans*, vel tandem *victus* aut *victor* degebat, omniumque optime ita considerari potest, ut phrases bellicæ, a quibus lucem fœnerantur loca scripturæ longe plurima, uno quasi conspectu exhibeantur. *Primo* miles prodit noviter *instructus* aut instruendus, & quidem ex distinctione, qua *seipsum* vel *alios* armare quis dicitur. *Armare* itaque *se*, parare ad bellum, aut paratum armatumque esse, clypei scutique vocabula denotant, quando construuntur cum radicibus, (α) אחז *prehendere*, 2. *Par.* XXV. 5. (β) חזק *apprehendere*, *Neh.* IV. 10. (γ) תפש *capere*, *Jer.* XLVI. 9. *Ezech.* XXXVIII. 5. *coll.* 4. (δ) נשא *portare*, 1. *Par.* V. 18. *cap.* XII. 24. & 2. *Par.* XIV. 7. deque armigero Goliathi, 1. *Sam.* XVII. 7. 41. (ε) ערה *nudare*, *Es.* XXII. 6. i. e. repositoriis sive thecis eximere, ut recte explicat *Pi-*

ſcator, *ad h. l.* quibus ante aciem tegebantur, tempore pacis, ut teſtatur antiquitatum ſtudioſiſſimus *Pitiſcus*, *Lex. Antiq. Tom.* II. *pag.* 714. *a.* quod vero idem ſit, ac teſtudines facere, ex mente *Seb. Schmidii*, *Comm. ad h. l. p.* 193. nulla apparet allegoriæ ratio. (ζ) מלא *implere*, *Jer.* LI. 11. i. e. corpus condere intra cavitatem שלטים *ſcutorum*, vel, ut mavult *Piſcator*, *ad h. l.* manus ipſis implere, voce adhibita, quam cum צנה convenire demonſtravimus. Aliter *Chrn. Stockius*, *Clav.* I. *Heb. Rad.* שלט *p.* 1240. *Implete*, inquit, *ſcuta*, *ſcil. oleo*, *Kimchi* & *Abarbanel reddunt*: *Colligite ſcuta*. Prius hauſiſſe videtur ex *Seb. Schmidii Com. ad h. l. pag.* 1007. qui tamen folito ſuo: *Quid ſi exponamus*, ſatis prodit, phraſes, *ungere ſcuta* & *implere ſcuta*, ſcil. oleo, non commode dici ſynonymicas poſſe, etſi militia veterum, etiam Hebræorum, rem ipſam admittat. Poſterius ampleſtitur *Buxtorfius*, *Lex. Talm. Rad.* שלט *col.* 2416. idem eſſe ac *plene*, *pleno numero omnes congregare clypeos*. Neutrum repugnat ſignificationi phraſeos præparandi ſe ad bellum, utut propheta potius dixiſſet משחו *ungite*, aut *implete* מספר *numerum*, (η) ערך *diſponere*, *inſtruere*, 1. *Par.* XII. 8. *Jer.* XLVI. 3. (ϑ) משח *ungere*, de quo prolixius ſupra. *Alios* armare denotatur, cum radicibus כון *aptare* 2. *Par.* XXVI. 14. & נתן *dare*, 2. *Reg.* XI. 10. coll. 2. *Par.* XXIII. 9. *Secundo* miles fortiſſime *pugnans* notatur, tam *obſidendo* urbes, quod phraſi exprimitur de ſcutis ſumta, cum verbis, vel קדם *prævenire*, 2. *Reg.* XIX. 32. coll. *Eſ.* XXXVII. 33. vel שום ſeq. על *ponere adverſus*, *Ezech.* XXIII. 24. vel הקים *conſtituere* על *adverſus*, *Ezech.* XXVI. 8. quam *defendendo*, cum præſidiariorum fuerit eoſdem תלה *ſuſpendere* ad mœnia, *Ezech.* XXVII. 10. 11. *Tertio* miles *victum* ſe profitebatur, cui clypeus נגעל *faſtidio fuit* & abjectus, 2. *Sam.* I. 21. quod capitale olim fuit & ignominioſum, vid. *Lydius*, *de re milit. lib.* III. *cap.* V. *pag.* 69. *ſeqq.* E contrario *victoriæ* ſignum erat clypeos partim לקח *ſumere*, 1. *Reg.* XIV. 2. coll. 2. *Par.* XII. 9. & 2. *Sam.* VIII. 7. coll. 1. *Par.* XVIII. 7. partim נשק *comburere*, *Ezech.* XXXIX. 9. quod occaſione *Eſ.* IX. 5. ex profana hiſtoria illuſtrat *Lydius*, *cit. lib.* VI. *cap.* IV. *p.* 228. *ſeq.*

XVIII. Suſpendimus itaque clypeos, contrahimus vela, nec illis, ut ſpero, opus habeamus ad defendendum nos ipſos, qui bella diſſentientibus a nobis nolumus movere, mota potius publice, quibus olim confecta fuerint inſtrumentis, explanavimus. Si minus recte, meliora edocti, æquis conditionibus pacem ampleétimur, nec tyrones dedignabimur, quo minus veteranis ſuus decernatur honor ceu clypeus aureus, quo ſtipatores regios apud Iſraelitas decoratos vult *Fort. Scacchus*, *Eleæochr. Myroth.* III. *cap.* 24. *col.* 898. Quanquam etiam de victoria gloriari nequeamus, liceat tamen vel tribus verbis aliquid addere de *trophæis* & *conſecratione clypeorum*, quod utrumque, inviƈtiſſimo Imperatori Hebræorum, Davidi, ſolet adſcribi. Sæpe commemoratus a nobis *Scacchus*, *l. c. cap.* 23. *col.* 897. Trophæa miſſilibus lanceis, gladiis, haſtis ac clypeis compacta etiam apud Hebræos fuiſſe affirmat, provocando ad arma Davidis, quæ in domo Domini fuiſſe dicuntur, 2. *Reg.* XI. 10. coll. 2. *Par.* XXIII. 9. & ad ſcuta aurea, quæ fecerat Salomon, a Seſak Ægypti rege ablata, 1. *Reg.* XIV. 26. coll. 2. *Par.* XII. 9. Ut ad ultima loca primum reſpondeamus, Salomonis ſcuta aurea nunquam fuerunt in templo, ſed expreſſis verbis dicuntur repoſita *in domo regia*, 1. *Reg.* X. 17. coll. 2. *Par.* IX. 17. inde etiam a Siſaco, præter theſauros templi, ablata, cit. 1. *Reg.* XIV. 2. & *parall.* nec, reſtituta ex ære, Rehabeam in templo, ſed æde iterum regia conſervari juſſit, *verſ.* 27. & *parall. verſ.* 10. Sed quid de armis Davidis, quæ erant in templo? *Petrus Martyr*, *ad h. l.* arma quibus David in prœliis uſus fuerat, *Seb. Schmidius*, *Comm. ad h. l. pag.* 228. Levitica, a Davide ad cuſtodiam templi confecta, intelligunt. Male, de *his* enim in ſcriptura & ſcriptis Hebræorum nihil legitur; *illa* Jojadæ non ſufficiebant ad armandos tot principes. Omnino itaque fuiſſe videntur ſpolia Davidis, quæ victo Hadad Eſer abripuerat, 2. *Sam.* VIII. 7. coll. 1. *Par.* XVIII. 7. delata non tantum Hieroſolymas, ſed conſecrata quoque Domino, ſi conferantur *ll. cc. verſ.* 11. Sed quomodo? Omnia quæ David Deo conſecraverat, inter quæ & hæc fuiſſe conceſſimus, נתן *dedit* Salomon ad theſauros domus Dei, 1. *Reg.* VII. 51. coll. 2. *Par.* V. 1. Quæ vero inde conſequentia, ergo תלה *ſuſpendit*, inque modum trophæi erexit? Eadem certe, quam faciunt, qui conſuetudinem, ſcuta, vexilla, & calcaria nobilium in templis ſuſpendendi, a Davidica conſecratione deducunt; hæc erat ad gloriam Dei, illa ad ſplendorem mortuorum atque familiæ ſuſcipitur, hæc uſui erat, ut patet ex Jojadæ exemplo & defenſione templi; illa nullum habet, ſæpiuſque impedimento eſt, ne præconem videant atque percipiant auditores. Sacro trophæo addit autor noſter *l. c. col.*

892.

892. aliud, turrem nimirum Davidis, a qua pendebant mille clypei *Cant.* IV. 4. Hanc speculatoriam in medio arcis regiæ erectam statuit. *Tropæa etiam*, inquit, *ac spolia devictis Philistæis atque Jebusæis coagmentata summo Numini, appensa in ea videbantur*. Figuram etiam se non inepte expiscatum dicit *col.* 897. *ut nimirum missilibus, lanceis ac gladiis invicem interfectis, eisdem etiam scuta superimposita conspicerentur*. Fatemur ipsum non inepte, modo vere expiscatum esse, nec hodie meliorem facile architectus daret figuram, nisi additis, ut vocant, bombardis, tympanis, & vexillis. Et cur hæc ultima omisit, Hebræis non inusitata, etsi ab hodiernis diversa? Concedimus turrim arcis fuisse, eamque munitam, forte & speculatoriam, concedimus arma appensa, interque ea potuisse esse hostibus olim erepta, & quidem decoro ordine & ornatu, ut hodie in armamentario, cujus vicem propugnaculum hoc turritum sustinuisse dici posset. Unde vero constat mixtura hæc armorum? Certe ex moribus gentium quas sequior ætas aluit. Atque eos quidem secutum *Scacchum*, virum profundæ eruditionis, præsentem locum pulchre explicasse *Autores Recension. Novantiq. ad Ann.* 1703. *Ord. I. N.* VII. *pag.* 61. censent. Sed manum de tabula!

JOH. BENEDICTI CARPZOVII
DISPUTATIO
DE
CRETHI & PLETHI.

CAPUT PRIMUM.

Usus Studii Hebrææ Linguæ in Theologia. Occasio de hac Materia dicendi. Loca, in quibus fit mentio ‎הכרתי‎ Crethi *&* Plethi, *adducuntur, &* 2. *Sam.* VIII. 18. *cum* cap. XX. 23. ac 1. Paral. XVIII. 17. *conciliatur.*

Quod *suis in Coheleth Prolegomenis pag.* 8. Vir major Encomio nostro, Martinus Gejerus, cum Divo Hieronymo *in Cohel.* 1. 14. scribit: *Necessitate compellimur, ut crebrius, quam volumus, de verbis Hebraicis disseramus:* Idem nos in præsenti, quando de *Crethi* & *Plethi* exercitationem meditamur. Hi etenim nostratis sunt seculi mores, ut quæcunque de hujusmodi rebus tractatio suscipitur, meram judicent logomachiam, non dignam artium Studiosis, &, quod omnium, qui Eruditionem negligunt, intercalare Carmen, nihil ad farinam hæc conferre. Et profecto, nec scientia, nec eruditio ad fœnum quicquam conferunt, quo boves, aut ad carduum, quo asini pascuntur, ut non mirum sit, si tales non in scientia ac ratione fructum vitæ; sed in cibo finem ejus pariter ac fructum ponunt. Quasi vero suum olim in Theologia usum non diffusura sint uberrime, quæ ex humanioribus disciplinis, quorsum Hebrææ studium linguæ referendum merito est, in ista ætate, non sepositis interim, quæ ad intimiorem Philosophiæ cognitionem pertinent, addiscimus. Nec esse felix sacrarum literarum interpres potest, qui non linguam sibi familiarem reddiderit, qua non consignari eas modo voluit Divina Sapientia, sed usus ipse fuit Deus, cum priscos Ecclesiæ rectores suo dignatus alloquio. Qui sacratissimus Sermo si cognitus nobis optime intellectusque, non mentem tantum feliciter sancti penetrare Spiritus datur, sed Caucasum etiam inhospitalem jucundo emetiri itinere, ne salebras postea & æstuosas credamus Syrtes amœnissimum cœlestis verbi viridarium, si quando ejusmodi, quos putamus, scopuli obveniant. Mihi certe in vernacula olim hos *Crethi* & *Plethi* legens nescio quid monstri imaginabar, donec ad Hebræa verba animum applicuissem, & quid vel Christiani, vel Judæi, vernaculi Bibliorum interpretes, aut recte aut secus ad ea dixerint, dispexissem. Data hinc ad præsentem materiam occasio, quæ si non accurate satis Lectori elaborata videbitur, noverit, angustam rem esse, non errare, quam mihi in hoc Academici studii specimine, inque adolescentia non arro-

rogavero. Eſt tamen aliqua laus, magnis excidiſſe auſubus. Quare Divino fretus Auxilio, & bonorum omnium favore, id, quo fert animus, aggrediar, atque Loca Scripturæ, in quibus horum verborum mentio, primum omnium adnotabo.

Primaria ſedes eſt 2. *Samuel.* xviii. ubi deſcribitur, qua ratione debellatis deviĉtiſque hoſtibus, Philiſthæis, Moabitis, Aſſyriis, Edomæis, Rempublicam Hebræorum legitime adminiſtrarit Rex auguſtiſſimus potentiſſimuſque, David, & de idoneis officiariis proſpexerit ſuo Regno. Horum ſub finem Capitis cum nomina, tum dignitates recenſentur. Joabus, Zerujæ filius, exercitui præerat, ſed Regni negotiis intimioribus Jehoſchaphatus, filius Achiludi, quorum huic pacis, iſti belli tempore, ſumma poſt Regem Autoritas, ſumma poteſtas. Proxime his ſuccedebant Sacerdotes Zadokus & Achimelechus, & qui Regi a ſecretis erat Serajas. Sequebantur *verſ. ultim.* 18. בניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי׃ *Benajas filius Jehojadæ, & Cerethi & Pelethi*, & filii Davidis ſacerdotes h. e. ut cum Chaldæo Raſchi רברבין *Magnates*, vel ut Ralbag שרים ומושלים׃ *Principes & potentes*, vel ut alii Rabbini apud D. Kimchium תלמידי חכמים׃ *ſapientum diſcipuli*, qui ſub Sacerdotum informatione legi divinæ navarent operam.

Hæc Aulicarum dignitatum tabula *ejuſdem libri cap.* xx. 23. *ſeqq.* & 1. *Paral.* xviii. 15. 16. 17. repetitur, quibus e locis ut miſſis aliis huc ea transferamus, quæ inſtituto noſtro ſerviunt, torſit hactenus Interpretes hæc Parallelorum diſcrepantia, quod copulativæ loco illic obviæ heic utrobique particula על legatur: ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי׃ *Et Benajas filius Jojadæ, ſuper Cerethi, & ſuper Pelethi*. Quæ lectionis diverſitas a Ludovico Capello *in opere ſumtuoſo & ſplendido*, ſi faciem externam videas, *Sacræ*, quam vocat, *Criticæ lib.* 1. *cap.* xi. *fol.* 49. *ſed venenato, & infami digno cauſtione*, non poterat non adduci, ut pro depravatione Sacri Codicis, quem ſolus ipſe depravavit, argumentum accederet. Sed iſti ſtrophæ jam dum egregia repoſuit Incomparabilis Buxtorfius, juſtiſſimus Veritatis Hebraicæ Vindex, *in aurea Anti-Critica Part.* ii. *cap.* ii. *pag.* 418. 419. qua Sacroſanctam Bibliorum Editionem ſuæ autoritati, integritati & ſinceritati reſtituit: quorſum Lectorem avidum remitto. Ipſe R. Kimchi *in ſua Gloſſa* obſervavit, vel pro על vel עם poſitum hoc præfixum, cum ait: ו״ו והכרתי כמו על או כמו עם וכן ויוסף היה במצרים און ועצרה כן אומר בדה״ על הכרתי׃ *Vav in hac dictione* והכרתי *idem ſignificat quod* על *aut quod* עם *ut in illo Exod.* 1. 5. ויוסף *& Joſeph* i. e. *cum Joſepho fuit in Ægypto. Item Eſa.* 1. 13. *Iniquitatem* ועצרה *& feriam*, *h. e. cum feria. Et hæc ſignificatio ſic obtineret quoque in Chronicis, cum dicitur:* על *ſuper i. e. cum Crethi*. Quod prius attinet, poſſet dubitari, an Copulativa pro על poſita reperiatur, licet R. Salomo ipſe huc inclinet. Quoad poſterius vero certum eſt, & adducta non ſolum loca probant, ſed alia inſuper a Glaſſio citata *lib.* iv. *Philol. Sacr. Tract.* 1. *pag.* 689. 690. (877.) ubi & noſtrum ſic expoſitum videas. Etſi vero, quod Kimchi addit, על itidem ſæpius pro עם ponatur, docente id pluribus Exemplis eodem Glaſſio *lib.* iii. *Philolog. Tr.* vi. *pag.* 552. 553. (776.) Mallem tamen, heic proprie adhiberi hanc particulam & denotare ſtatum præeminentiæ ſuper alios, quomodo *Geneſ.* xli. 33. Pharaoni conſulit Joſephus, ut prudentem ac ſapientem virum ponat על ארץ מצרים *ſuper Terram Ægypti*; & Pharao ipſe *verſ.* 40. ad Joſephum: Tu eris על ביתי *ſuper domum meam &c.* adeoque *h. l.* ſenſum eſſe, Benajam fuiſſe *ſuper Cerethi & Pelethi* conſtitutum. In priori igitur loco (ubi copulativa loco ת״ עם poſita eſt) Benajas *cum Cerethi & Pelethi* fuiſſe diceretur quaſi præfectus, quemadmodum Imperator eſt cum exercitu, cui præeſt; paſtor cum grege ovium, quem paſcit; præceptor cum diſcipulis, quos docet: Atque ſic quoad ſenſum loca iſta convenirent, fuiſſetque Benajas Præpoſitus Cerethi & Pelethi. Cæterum defectiva ſcriptio vocis הכרי in hoc Samuelis *loco citato cap.* xx. 23. morari neminem debet quam dudum Maſorethæ, Critici Hebræorum, adnotarunt, & ex iiſdem Kimchius הכרי inquit: כן כתיב וקרי הכרתי׃ *Ita ſcribenda eſt hæc dictio* הכרי *ſed legenda, ac ſi plene ſcriptum eſſet* הכרתי *hackerethi*.

Porro 2. *Sam.* xv. cum propter Abſolomis adverſus Patrem conjurationem, qua ſibi conciliato variis fraudibus favore populi, Rex in Hebrone proclamabatur, David in exilium iret Hieroſolymis, ſtipatus deſcribitur ſuis ſervis, וכל הכרתי וכל הפלתי׃ *& omni Cerethi, atque omni Pelethi*, cunctiſque Githæis ſexcentis numero.

Ibid. *cap.* xx. rebellio deſcribitur, quomodo Seba filius Bichri, איש בליעל vir impius & diabolico agitatus Spiritu, in Davidem Regem ſurrexerit, Iſraelis concitaturus populum, de quo ut ſupplicium Rex ſumeret, miſit Abiſhai cum Exercitu: ſubjungiturque ſtatim *verſ.* 7.

ויצאו

ויצאו אחריו אנשי יואב והכרתי והפלתי וכל הגבורים ויצאו מירושלם לרדף אחרי שבע בן בכרי: *Et egressi sunt post eum viri militesque Joabi, & Cerethi & Pelethi, & omnes fortes. Egressi autem sunt Hierosolymis ut persequerentur Sebam filium Bichri.*

Tandem 1. *Reg.* 1. 38. inter solennem Salomonis comitatum ad Regni inaugurationem etiam Crethi & Plethi recensentur. Cum enim Adonias, ratus sibi principatum in gratiis deberi, quod & primo loco natus & singulari oris dignitate esset, Regium honorem affectaret, Bathscheba atque Nathanes communicatis invicem consiliis rem ad Davidem deferunt. Hic testem *Deum* invocat, se Majestatem in Salomonem filium translatam velle, quem sine mora inaugurari regno a Zadoko, Nathane & Benaja imperat: וירד צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי וירכבו את שלמה על פרדת המלך דוד וילכו אותו על גיחון: ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל וימשח את שלמה ויתקעו בשופר ויאמרו כל העם יחי המלך שלמה וגו: *Tunc descenderunt Zadock Sacerdos, & Nathan Propheta atque Benajas filius Jojadæ cum* Crethi & Plethi, *& Regiæ impositum Davidis mulæ Salomonem duxerunt in Gichon. Hinc Zadok sacerdos accepto e Tabernaculo olei cornu inunxit Salomonem, clangente tuba, & universo acclamante Populo: Vivat Rex Salomo &c.* Quem comitatum & solennem inaugurationem pene iisdem verbis *vers.* 44. Adoniæ indicat Jonathan Sacerdotis Ebhjatharis filius.

Atque hæc sunt loca Scripturæ, in quibus nominatim *Cerethi & Pelethi* mentio, de quibus jam porro disquisituri sumus.

CAPUT II.

Etymologia Nominum כרתי *&* פלתי *paucis attingitur. Num fuerint* Urim *&* Thummim; *Adfirmant Hebræorum aliqui, cumque iis R. Simeon in Galkuth. Ejus error ostenditur. Tota opinio refutatur.* Urim *&* Thummim *quid? Benaias Crethi & Plethi Præfectus. Alius error R. Simeonis. Versio LXX. loci 2. Sam.* VIII. 18. *R. D. Kimchi Magistros suos corrigit. Num per Crethi & Plethi* Sacros Consiliarios *intellexerint Rabbini.* Urim *&* Thummim *vocari viros Illustres & Præclaros. Quid de Etymologia R. Simeonis sentiendum.*

EQuidem de Nominum Etymologia nunc esse sollicitos conveniret, quæ ab interpretibus heic non una adfertur. Sed ipsa hæc sententiarum divortia ad ὕστερον πρότερον nos adigunt, ut de re ipsa prius, quam nomine agamus. Scilicet, dum Crethi & Plethi alius aliter exponit, ab alio etiam alia quæsita est Paronymia, quæ & cum opinione ejus conveniret, & quoddam ei pondus adderet. Quanquam in eo plerique consentiant, τὸ כרתי a rad. כרת *cecidit, abscidit*, item quando fœderis jungitur nomini, *pepigit*, & τὸ פלתי a Rad. פלא vel פלה derivari, tamen diversas radicis afferunt significationes, & rationes derivationis, quas cuivis sententiæ subjiciemus.

Itaque non defuerunt inter Veteres Hebræos, qui per Crethi & Plethi Urim & Thummim intelligerent. Sic enim R. Dav. Kimchi *in* 'פי *ad* 2. *Sam.* VIII. *fol.* 339. *col.* 3. *Biblior. Basil.* postquam & Chaldaicam Paraphrasin & suam sententiam (quam infra producemus) adduxisset, scribit: ורבותינו ז"ל פירשוהו אלו אורים ותומים: *Cæterum Rabbini nostri faustæ memoriæ interpretantur hæc verba de Urim & Thummim.* Id quod alibi 'פי *ad l. c. cap.* XV. 17. *fol.* 346. *col.* 3. repetit. Et R. Salomo cum *ad cit.* Samuelis *locum fol.* 338. *col.* 4. tum ad 1. *Reg.* 1. *fol.* 365. *col.* 3. allato similiter Jonathanis Targum addit: ורבותינו אמרו כרתי ופלתי אורים ותומים: *Asserunt Rabbini nostri, Crethi & Plethi esse Urim & Thummim.* Quibus aut subscribere videtur, aut suum suspendere judicium, cum in allatis acquiescat; 1. *Paral.* XVIII. 17. *fol.* 922. *col.* 4. tamen alterius est opinionis, quæ itidem postea afferetur. Atque sic in genere Rabbini isti, Veteres sic sensisse, judicant, nulla vel ratione addita, vel producto alicujus nomine, unde nec de primaria Traditionis sede nobis, quam respiciunt illi, constat. Unus superest locus in Jalkuth *parte secunda f.* a. *edit. Cracov. Anno* 5356. *i. e. Christi* 1596. qui ex Talmudis Codice Berachos pro hac pugnare sententia apparet, sed nimis tumultuarie adscriptus, ceu conferenti cum Gemara ipsa clarescet. Verba Rabbi Simeonis Haddarschan, Autoris *Peræ Rabbinicæ*, integra hæc sunt: ואביתר על הכרתי ועל הפלתי וגו' אלו אורים ותומים ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי כרתי שכורתים דבריהם פלתי שמופלאים בדבריהם ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ וכן הוא אומר ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר האלהים בניהו בן יהוידע זה סנהדרין כרתי ופלתי אלו אורים ותומים ואחר כך ושר צבא למלך יואב: *Et Abjathar super Cerethi & Pelethi &c. Illi sunt Urim & Thummim. Sed quare vocantur Crethi & Plethi? Crethi propterea* (שכורתים) *quia præscindunt verba*

ba sua: Plethi vero, (שמופלאים) *quia sunt admirabiles in verbis suis. Et Princeps Exercitus Regis Joab. Achithophel est Consiliarius, prout scriptura ait: Et Consilium Achithophelis, quod dedit eo tempore ita reputabatur, ac si quis Deum ipsum consuluisset. Benajas filius Jehojadæ hic denotat Synedrium. Crethi & Plethi sunt Urim & Thummim. His postea subjungitur: Et dux Exercitus Regis Joabus.* His verbis *ad oram paginæ in Editione Cracoviensi* (omissa enim hæc Parallela *in Venetiana*) additur פרק ראשי ברכות *Ex Capite primo Masseches Beracos* hæc desumpta esse. Quod si consulueris, deprehendes equidem ea, sed alio ordine, alio sensu, cum non de Urim & Thummim exponantur, sed de Synedrio Magno, quod Hierosolymis erat, occasione cujusdam Historiolæ, quæ ex 1. *Paralip.* XXVII. 34. more Talmudicis usitato probatur. Qua de re cum *in Capite sequenti* simus acturi, totam hanc Haggadam isti reservamus. Et quamvis coram Roscio gesticulari, & Rabbinum inde ab incunabulis sacris Talmudicis initiatum, inque iis consenescentem convincere erroris nolim, tamen id fieri videmus toto die, ut, si quis sententiæ alicubi subscripserit, quicquid ad ejus probationem quocunque modo facere videtur, convaset, atque alteri seu verum seu falsum, credendum objiciat. Interea hoc inde patet, non vanum omnino esse, quod Kimchius atque Raschi dixerant de Urim & Thummim, Veteres aliquos hos Crethi & Plethi exposuisse.

At si penitius introspexerimus, quale illud fuerit Oraculum & quid de Crethi & Plethi sacris in literis prædicetur, nihil absurdius isthac opinione observaverimus. De Urim & Thummim quidem ut heic fuse agamus, institutum nostrum non admittit, nec definire illos foret facile. Quamcunque tamen sive Hebræorum, sive Christianorum sequaris expositionem, nihil apparebit, quod vel cum specie aliqua accommodari ad Crethi & Plethi posset. Veterum Hebræorum nonnulli, & quidem, aut ait Rabi Abraham Seba *in Zerror hammor*, רוב החכמים המקיבלים הכבימו שהם שמות קרושים: *Major pars Sapientum Cabbalisticorum consentiunt, quod fuerint Nomina Sancta*, hoc est, scriptura & sculptura Nominis Tetragrammati יהוה cum certis quibusdam ejus per alia itidem Nomina Divina expositionibus, quas Moses vel a *Deo* ipso scriptas, vel lapidibus insculptas acceperit, vel ipse, ex divina revelatione, scripserit, & duplicationi Pectoralis inseruerit. Cujus sententiæ adstipulatores Autorem *Antiquissimi libri Zobar*, Jonathanem Targumistam; R. Salomonem, Baalhatthurim, R. Mosen bar Nachman, R. Bechai, R. Isaacum Aramah, Eliam Misrachi, R. Abarbenelem atque alios, & eorum insuper rationes videas apud magnum Buxtorfium *peculiari Tractatu de Urim & Thummim*, *inprimis cap.* 11. *pag.* 279. *seqq.* Alii Urim & Thummim nihil fuisse aliud existimant, quam ipsos XII. lapides pectorali sive חשן *Choschen* inditos, quod diserte tueri R. Asariam *in Meor Enajim* prolixe satis *ibidem* laudatus Buxtorfius docet. Nec desunt alii, queis neutra harum arridet, sed rem simpliciter incertam volunt ac ignotam, utpote R. D. Kimchi, R. Abraham Seba, R. Aben Esra, quorum una vox: אנחנו לא ירענו מה הם *Nescimus, quid fuerint*. Tandem inter Christianos alii sunt alia ingressi via, quos merito tamen omittimus. Nam scire sufficit, fuisse quædam Symbola extraordinaria, per quæ *Deus* Sacerdoti summo, ex singulari & præsentissima Spiritus Sancti revelatione, voluntatem suam de rebus rite quæsitis patefaciebat.

Hæc igitur quomodo ad Crethi & Plethi quadrabunt? quibus non Sacerdos summus præpositus, qui in pectorali circumgestabat ista, sed Benajas Jehojadæ filius, Vir aulicarum legum quam sacrarum observantior, qui Leonem non semel victor Ægyptium, formidabilem aliis adspectu, tenentem manu lanceam baculo aggressus, excussa lancea propriis eum armis interemit, cujus inter Heroes gloriosum nomen, וישישהו דוד אל משמעתו *& quem Rex David ad auditum suum posuit*, h. e. Consiliarium constituit intimioris, 2. *Sam.* XXIII. 20. 21. 22. 23. quemque Salomo postea, cum rerum potius esset, exercitui præfecit, 1. *Reg.* IV. 4. qui Regis jussu etiam Adoniam ac Joabum ipse interfecit, 1. *Reg.* II. 25. 34. Atqui hunc Benajam eorum Principem fuisse a nobis supra demonstratum est, cum ἐναντιοφανῆ 2. *Sam.* VIII. 18. cum *cap.* XX. 23. & 1. *Par.* XVIII. 17. quandam componeremus. Quo loco iterum aut insigniter errat R. Simeon, aut nos egregie hallucinamur, nec ejus mentem penetramus, dum Abjatharum super Crethi & Plethi constitutum dicit. Non caperemus hoc sane, nisi in Commentario Talmudico nobis R. Salomo subveniret, cujus *hoc Scholion ad Sanhedrin*: וספרים רכתיב כהו ואביתר על הכרתי שיבוש הוא שאין מקרא זה בכל הנב יאים: *Scriptum est in quibusdam libris: & Abjathar super Crethi: quod falsum & vitiosum est, nam nihil tale in omnibus libris* Pro-

Propheticis reperitur. Itaque errorem noster communem cum illis errat. Nec tamen responsio heic illis deest, qui Græcorum adhærent versioni continuantium verba per cupulam cum sequentibus: Καὶ Βαναίας υἱὸς Ἰωαδὲ σύμβουλος ϗ ὁ χερεθὶ ϗ οἱ υἱοὶ Δαβὶδ αὐλάρχαι ἦσαν. *Et Benajas filius Jojadæ, Consiliarius: & Crethi & Plethi, & filii Davidis aulæ principes erant*. Sic enim expressim aulæ principatus eis tribueretur, quo satis ab Urim & Thummim distinguuntur.

Deinde, ubicunque de Crethi & Plethi agitur in Scriptura, semper eorum quasi virorum meminit, ut ex diligenti locorum, quos dedimus, collatione cuivis lectori facile apparet.

Imprimis 2. *Sam.* xv. 18. ubi cum Aliis Davidis servis Regem in exilium pulsum comitantibus כל הכרתי וכל הפלתי *omnis Crethi & omnis Plethi* numerantur. Ad quem locum recte post alia David Kimchi: רבותינו זכרונם לברכה פירשו אלו אורים ותומים ומלת כל קשה לפירושם: *Rabbini nostri, quorum memoria sit in benedictione, exponunt equidem hæc de Urim & Thummim; Verum dictio* כל *omnis, quæ heic apposita est, obstat, quo minus locum habeat eorum expositio*. Habes Rabbinum magistros suus corrigentem. Et certe innumera sic adferri possent opponenda huic sententiæ, ni potius seipsam infringeret, &, eam dum narramus, pene confutaremus. Nec minus absurdum foret, si per Crethi & Plethi *Sacros Consiliarios* intelligeremus, qui ex divino oraculo per Urim & Thummim responsa dabant, quomodo olim Rabbinos omnes docuisse, refert Clarius apud Jo. Hierun. Sopranem *in Davide fol.* 298. *col.* 2. qui recte tamen eum reprehendit, quod impudenter in universum omnes hujus opinionis damnet, cum minime desint, qui sentiant aliter. *Et qui hoc volunt*, inquit, *non Consiliarios per id intelligunt; Sed aliud, quod paulo post afferetur*. Vere omnino. Quos enim Consiliarios sacros intelligerent Rabbini, quorum constans assertio, neminem ad interrogandum factum hoc oraculum esse idoneum, nec ullum sibi Sacerdotem posse hoc Urim & Thummim applicare, nisi הכהן גדול Sacerdotem summum, qui extraordinario Spiritus sancti dono instructus esset, quod legitur diserte in Joma, Talmudis Codice Babylonico *sub finem cap.* 7. כל כהן שאינו מדבר ברוח הקדש ושכינה שורה עליו אין שואלין בו *Per nullum Sacerdotem consulunt* Urim & Thummim, *qui non loquitur per Spiritum sanctum, & super quo Præsentia divina non habitat*. De qua re pluribus *in cap.* III. *suæ de Urim & Thummim Dissertationis* Magnus Buxtorfius. Cæterum, quid intellexerint Rabbini aliud, quando de Urim & Thummim Crethi & Plethi exposuerunt, mox se docturum equidem promisit heic Sopranes; at non persequitur. Forte mors viri immatura, ut alia ipsius opera, quæ de priscis Populi Judaici ritibus meditabatur, ita & præsens hoc prævertit. Nos literæ inhærentes sacrum oraculum ipsum respexisse, edocti sic a Kimchio judicamus, etiam si forte cum specie quadam diceretur, Viros præclaros & illustres ac Regni proceres vocari אורים ותומים *Urim & Thummim*, quos Lumina Imperii appellat Cicero *Orat. Philipp.* v. alii Lumina & Columina, quarum illa dictio Splendorem, hæc Integritatem, perfectionem, soliditatem non inconcinne exprimeret: Atque sic cum Græcis sensissent illi, qui αὐλάρχας & Aulæ Principes Crethi & Plethi putabant. Quæ suo loco nos relinquimus. Hujusmodi quippe si allegorias fingere liceret, quas equidem sponte in aliis largimur, quid ni cum Jo. Pineda *de Rebus Salomonis lib.* II. *cap.* IV. *fol.* 83. *col.* 2. pro Regia custodia dimicante, eos Urim & Thummim nominatos scriberemus ab Hebræis, quod prælucerent Regi portantes lampades; & integros atque perfectos se exhiberent tum in custodiâ Regis, tum in exsecutione justitiæ? At vero, quo fundamento?

Quod superest, circa Etymon, quod R. Simeon heic affert, decisa lis esset, modo se res ipsa haberet melius. Nam certum est de אורים ותומים Urim & Thummim, quod כורתים *præsciderint sua verba*, h. e. breviter & verbis paucissimis responsa dederint interroganti, & in ista responsione vere מופלאים *admirabiles* fuerint, unde is putabat כרתי ופלתי *Crethi & Plethi* vocatos esse. Elegans Ingenii lusus est.

CAPUT III.

Num Crethi & Plethi Magni Synedrii Hierosolymitani Assessores *fuerint? Affirmant Talmudici, & Jo. Seldenus. Haggada Talmudica, quæ Psalm.* cxix. *62. Judaice exponit, cum nostra versione adducitur. Argumenta R. Levi ben Gerson pro hac sententia. I. ab Etymologia. II. a Præfectum Benajæ. III. ab Electione Salomonis producuntur & examinantur. Quid de Talmudistarum, & Ralbagi Etymologia statuendum? An Benajas fuerit sacerdos, & num Synedrii Præses? An Sacerdotes in Synedrium cooptati? Penes quos constiterit* Re-

Regis Electio apud Hebræos? Crethi & Plethi tanquam Bellatores describuntur. R. Levi effugium ostenditur.

QUam absurda erat quorundam Hebræorum de Crethi & Plethi sententia, qua Urim & Thummim iis significari volebant, tam speciosa est aliorum, qui Magni Synedrii, quod Hierosolymis considebat, denotare assessores scribunt, adeo, ut ipse Jo. Seldenus Talmudicis inescatus ita senserit in *Lib.* II. *de Synedriis Hebræorum cap.* XV. *p.* 601. 602. & *cap.* XVI. *pag.* 668. *&* 669. Eos R. Levi ben Gerson spectat, dum ad 2. *Sam.* VIII. *f.* 33. 9. *col.* 4. scribit :
אמרו שהם היו שתי משפחות בישראל
ורבותינו פירשו שהם סנהדרין ואמרו כרתי
שכורתין דבריהם פלתי שמופלאים במעשיהם:
Communiter dicunt, Crethi & Plethi fuisse duas familias in Israele, sed nostri Rabbini interpretantur, fuisse Synedrii Assessores, eosque dictos Crethi, (שכורתין) *quia præscindebant sua verba, Plethi* (שמופלאים) *quia admirabiles erant in factis suis.* Quibus procul omni dubio ad istum Talmudis locum respicit, cujus in *præcedente capite* prævio R. Simeone meminimus, polliciti, nos integram haggadam hoc Ordine inserturos, quod eo nunc libentius præstamus, quo clarius illustrat hanc opinionem, & quod non omni prorsus difficultate careat, quam pro virili expediemus. Sic ergo & ejus verba habent & versio *Massech. Berachos cap.* 1. *fol.* 3. *col.* 2. & *f.* 4. *col.* 1. *edit. Venet. Bomberg.* Leguntur & eadem in En Israel *fol.* 2. *col.* 4. & *fol.* 3. *col.* 1. *edit. Veron.* sed discrepant quadantenus interdum. Hunc nos secuti heic sumus. *Scriptum est a Davide* Psalm. CXIX. *62.*
כתיב חצות לילה אקום להודות לך: וכי
דוד בחצות הלילה הוה קאי מאורהא הוה
קאי דכתיב קדמתי בנשף ואשוע: ומאי
משמע דהאי נשף אורתא הוא דכתיב בנשף
בערב יום ונו׳ אמר רבי אושעיא דוד הע
מעולם דא עבר עלי חצות לילה בשינה רבי
זירא אמר עד חצות לילה הוה מת טנם
כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי: רב
אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בדברי
תורה מכאן ואילך בשירו ותושבחות: ודוד
מי הוה ידע חצות לילה אימת השתא
משה רבינו לא הוה ידע דכתיב כה אמר
ה׳ בחצות הלילה ונו׳ מאי בחצות איילמיא
דאמר ליה הקדוש ברוך הוא בחצות ומי
איכא ספיקא קמיה רקיעא אלא דאמר ליה
למחר כחצות כי השתא ואתא איהו ואמר
בחצות ודוד הוה ידע דוד סימנא הוה
ליה דאמר רב חנא כר ביזנא אמר רבי
שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו
של דוד וכיון שהגיע חצות לילה רוח
צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו והיה
דוד יושב ועוסק בתורה עד שהגיע עמוד
השחר וכיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי
ישראל אצלו ואומרים לו אדונגו המלך עמך
ישראל צריכין פרנסה אמר להם ילכו
ויתפרנסו זה מזה אמרו לו אין הקומץ
משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחוליתו
אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד מיד
יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין
באורים ותומים אמר רב יוסף מאי קרא
ואחרי אחיתופל והוירע בן בניהו ואביתר
ושר צבא למלך יואב: אחיתופל זה יועץ וכן
הוא אומר ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים
ההם: יהוירע בן בניהו זה סנהדרין וכה״א
ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי:
אביתר אלו אורים ותומים ולמה נקרא שמם
כרתי ופלתי כרתי שכורתים דבריהם פלתי
שמופלאים במעשיהם (in *Talmud Veneto* legitur heic ברבריהם sed in *Sanhedrin*
ולמה נקרא שמם אורים שמאורים (מעשיהן
את דבריהם תומים שמשלימים את דבריהם
ואחר כך שר צבא למלך יואב: *Media nocte surgam ad laudandum Te. At vero, num David in medio noctis surrexit? imo a vespera surrexit, sicuti scriptum est ibidem vers.* 147. *Præveni* בנשף *in crepusculo, & clamavi. At, unde nosti, quod dictio* נשף *heic vesperam significet?* (Notat enim alias in generæ tenebras, obscuritatem, crepusculum.) *Quia scriptum est alibi:* Prov. VII. 9. בנשף בערב יום: *In crepusculo, in vespera diei &c. Tunc ait R. Oschaja, Davidem istis verbis sic quasi dixisse: Nunquam prætereiit nox media, qua ego somno fuerim sepultus. Rabbi Sira dixit, usque ad mediam noctem obdormivisse instar equi,* (cujus somnus exiguus est, vid. Dn. Buxtorf. *Lex Talmud. fol.* 891. 1450.) *hinc & ulterius se roborasse instar Leonis. Rabbi Aschi inquit, usque ad mediam noctem incubuisse Legis divinæ studio, hinc & deinceps laudasse & celebrasse* Deum. *David autem num mediam noctem exacte novit, cum tamen Moses Magister noster ignoraverit, sicuti scriptum est* Exod. XI. 4. *Sic ait Dominus* כחצות *circiter mediam noctem &c.? Quid enim vult sibi, quod dicatur heic* כחצות *quasi vel circiter mediam noctem? Num affirmares,* Deum Opr. Max. *ipsum dixisse ad Mosen* כחצות *circiter medium? Estne dubium aliquod coram* Deo? *Enim vero media nox aderat, cum loqueretur* Deus *cum Mose, ait ergo ad eum: Cras* כחצות (Sic scribitur in En Israel, *Edit. Veronens.* in Talmud *Veneto* autem legitur בחצות ubi clarior est sensus.) *sicut hoc medium i. e. cum medium noctis aderit, quod jam adest. Tunc venit Moses, atque retinuit dictionem* כחצות *circiter mediam noctem. Num igitur David novit? Sic est, Davidi signum erat, prout ait Rab Channa bar Bisna,* di-

dixisse Rabbi Simeonem sanctum, quod desuper ex lecto Davidis pependerit Cithara, quam cum media accedente nocte afflaret ventus Australis (hunc singulis mediis noctibus flare scribunt Talmudici. vid. Dn. Buxtorf. *Lex. Talm. fol.* 1634.) *atque instar cujusdam Musici pulsaret, statim assederit Rex David, & Divinæ legi studuerit, usque dum auroræ accederet Columna*, i. e. matutinum tempus adesset. *Postea vero, quam Columna auroræ adscenderat, intrarunt ad Regem Sapientes Israelis sic eum affati; Domine noster, Rex Clementissime, Tuus populus indiget victu* (Sic vertimus ad mentem Scholiastis in En Israel, qui scribit: Τὸ פרנסה *in Lingua Talmudica non tantum Cibum significat*, אלא על כל צרכי הארם *sed omnia, queis opus habet homo.*) *& amictu. Quibus ille: ibitis, inquit, & alter alteri subvenietis. Respondent ei: Manipulo non satiatur Leo, nec fovea de effossa sua terra repletur. Tunc: Ergo, inquit, agite atque grassantium militum invadite turmas. Statim illi consuluerunt Achitophelem & deliberarunt cum Synedrio, & interrogarunt per Urim & Thummim. Dixit ad hæc Rabb Joseph: Unde hoc probatur* (quod primo Achitophelem, deinde Synedrium, denique Urim & Thummim consuluerint?) *scilicet ex versu ultimo cap.* XXVII. *lib.* I. *Paralip. Et post Achitophelem Jehojada filius Benajæ, & Abbjathar, & Dux Exercitus Regis Joab.* Achithophel *hic est Consiliarius, utpote de quo dicitur* 2. *Sam.* XVI. 23. *Et Consilium Achitophelis, quod dedit in diebus illis &c.* Jehojada *filius* Benajæ, *per hunc intelligitur Synedrium, quippe sic de eo Scriptura: Et Benajas, filius* Jojadæ *super Crethi & Plethi.* Abiathar, *hic Urim & Thummim denotat. Cæterum quare ibi* (Synedrium) *vocatur Crethi & Plethi? Crethi propterea* (שכורתים) *quia præscindunt sua verba: Plethi,* (שמופלאי) *quia sunt mirabiles in operibus suis.* (Hæc de Urim & Thummim in *Talmud Veneto* h. l. omissa sunt, uti & in *Sanhedrin.*) *Sed horum nomina cur sunt Urim* (שמאורים) *quia illuminabant verba ipsorum. Cur Thummim? quia perficiebant verba ipsorum* (interogantium.) *His postea subjungitur: Dux Regii Exercitus fuit* Joab.

Huc usque Gemara *Codicis Berathos*, quæ legitur tantundem in Gemara *Sanhedrin cap.* I. *fol.* 16. *col.* I. & 2. quam curiosus lector ipse consulat. Nobis etenim sufficiat præsentem heic Haggadam exposuisse, cujus occasione suam circa Crethi & Plethi opinionem abunde declararunt vetustiores Hebræi, esse videlicet celeberrimos illos supremæ Judæorum Curiæ Consiliarios, qui בלשכת הגזית h. e. *in conclavi cæsi lapidis*, quod Hierosolymis partim in Israelitarum, partim in Gentilium Atrio extructum erat, considebant, & summa exercebant Judicia, a quibus ad aliud appellare nemo vel poterat vel debebat. Vid. Majemon. *Halach. Sanhedr. cap.* XIV. *vers.* 12. *fol.* 239. *col.* 2. Hinc R. Levi hanc veterum sententiam πάξ ϰὶ λάξ defendens, qui in superius allatis verbis assentiri simul eorum Etymologiæ videbatur in *Perusch suo ad* 2. *Sam.* XV. 18. *fol.* 346. *col.* 4. ubi totum Synedrium ac plurimos Hebræorum Philosophos exiisse putat cum Davide, huc aliam accommodat, dum scribit: וכל הכרתי וכל הפלתי הם היו שתי משפחות בתכלית החכמה ומהם היו סנהדרין כמו שיתבאר אחר זה וידמה שהסנהדרין נקרא כך כי הם כורתין הדין במה שיבוא לפניהם כי אחריהם אין ללכת לאחרים למעלה מהם והם גם כן מבארים כל מה שיפלא למשפט כאי זה דבר שיהיה מדברי התורה כמו שנתבאר בפי כי יפלא ממך דבר למשפט ואמר כל הכרתי וכל הפלתי לפי שהיו שם לפניהם שורות של תלמידים להקים מהם כשיצטרך ולזה אמר כי כלם עברו עם דוד: Crethi & Plethi *fuerunt duæ familiæ perfecte sapientes, e quibus delegerunt Synedrii Collegas, ceu postea ostendetur. Videtur autem, quod hi Senatores ita dicti fuerint eo, quod* (כורתין דין) *sciderint aut diremerint litem forensem cujusque, qui coram illis comparebat, siquidem ab hoc Collegio ad superius aliquod appellare nemo poterat. Deinde explicabant etiam illi, quicquid in Judicio* (יפלא) *occultum est in iis rebus, quæ ex divina lege sunt, ceu declaratum in Glossa super hæc Deuteronomii cap.* XVII. 8. *Quod si* (יפרא) *occultum fuerit aliquid in Judicio. Cæterum ait textus: Omnis Crethi & omnis Plethi, propterea quia ibi coram eis Ordines Discipulorum erant ad constituendum ex illis, si quando opus esset. Idcirco dicit, omnes illos transiisse cum Davide.* Hæc ille; Quod primum ejus argumentum pro hac sententia videtur, ab Etymologia & nominis notatione, quæ incerta tamen, & rursum alia probatione indiget, ceu postea ostendemus.

Alterum ex 2. *Sam.* XX. desumtum est, ubi Benajas super Crethi & Plethi constitutus dicitur, quod ille sic exponit, quasi Synedrii fuisset Præses. Audiamus ipsum differentem *fol.* 354. *col.* I. ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ר״ל שהיה מופלא שבכ״ר והיש ראש לסנהדרין גדולה והוא היה כהן באמרו ובניהו בן יהוידע הכהן וזה ככר ראוי שיהיה הגדול שבסנהדרין כהן באמרו כתורה ובאת אל הכהן

diemus (*Comment. ad* 2. *Sam.* VIII. 18.) Alii tamen, inter quos etiam est *Pineda, de rebus Salomon. lib.* II. *cap.* IV. *n.* VI., *&* *Marcus Marinus Brixianus in Arca Noa f. Lex. Hebr. Rad.* כרת, illos sic dictos fuisse putant, *quod lictorum more, cum opus esset, noxios cæderent, & interficerent, atque inde a nonnullis recte appellative reddantur* Interfectores & perditores. Rursus alii existimant, dici eos *Crethi* ab insula *Creta*, *quia Rex vetustissimus Minos eo scil. in Palæstinam coloniam deduxerit*. Hujus sententiæ Autores ac Patroni videntur esse LXX. Interpretes, quippe qui vocem hanc aliquoties reddiderunt per *κρῆτες Cretenses*, uti statim videbimus infra. Quam sententiam defensurus *Menochius lib.* I. *de Rep. Hebr. cap.* X. *Qu.* III. sequentia pro iis adducit: *Si dicamus*, inquit, *eos a Cretensibus duxisse originem, consequens etiam est, ut inde nomen habuerint, nec admodum distant inter se voces* Κρῆτες *&* Cerethi, *præsertim cum videamus frequenter in Nominibus propriis non parvum incidere imperiti vulgi longe usurpatione discrimen*.

IV. Verum quo minus ulla harum sententiarum nostrum mereatur calculum, facit, quod illæ Originationis rationes vel nimis longe sint petitæ, vel admodum improbabiles. Nam ad primam derivationis rationem quod attinet, quis crederet, hoc Crethi (siquidem fuerint Consiliarii) a re tam inani & vix memoratu digna, sua sortitos esse nomina, ut dicti fuerint hi Consiliarii, quasi *qui præscindant verba sua*? Quis non Germanos rideret, aut alias gentes, Consiliarios suos appellantes: die Männer von abgerissenen Worten? an igitur soli antiqui Hebræi adeo pueriles? *ἄλογον* & vere Rabbinicum!

Sic secunda originationis ratio etsi non plane absurda sit & impossibilis, improbabilis tamen esse videtur, ob improbabilem illam hypothesin, cui tota illa superstructa est, scil. illos officium hoc inferius paulo, non dicam inhonestius, gessisse, cui *Benajahu*, Vir tam honestus & semper inter præcipuos Davidis & Salomonis ministros recensitus, fuerit præfectus, ceu illam hypothesin infra pluribus destruemus.

Tertia autem ratio pro hac derivatione adducta, adeo improbabilis est, ut mirum sit qui LXX. in tanta luce adeo cæcutire potuerint, cum sole meridiano clarius appareat, *τὰς Crethi*, quorum fit mentio in nostris Scripturæ locis, nihil minus fuisse, quam Cretenses aut a Cretensibus oriundos; nihil etiam pro ipsis faciente defensione in gratiam ipsorum a Clariss. Bocharto suscepta, uti suo loco demonstratum dabimus. Nec quicquam valet ratio Menochii, *quod non admodum distent inter se voces* Κρῆτες *&* *Crethi*, *præsertim cum videamus frequenter in nominibus propriis non parvum incidere imperiti vulgi longa usurpatione discrimen*. Nam hæc omnia niti falsa hac hypothesi, (quam tamen infra funditus evertemus) *quasi Crethi origine sint Cretenses*, cuivis facile ad oculum patescit.

V. Sic de vocula פלתי non minor inter Autores datur controversia. Quidam enim vocem appellative accipientes deducunt eam a פלת, quod *defendere & liberare* significat, atque eos sic *liberatores & defensores* dictos fuisse autumant, quasi *qui innocentes tuerentur in judicio*, ita ut tam penes hos *Plethi*, quam illos *Crethi* fuerit executio justitiæ, quippe quæ in duobus illis consistat, *noxios scil. perdere & punire*; *innocentes autem defendere & liberare*. Sed præterquam quod hæc denominandi ratio improbabili illa nitatur hypothesi, *ac si Crethi & Plethi fuerint instar Lictorum Romanorum*, deducit etiam nostrum פלתי a Rad. פלט per ט, quæ significat *liberare & defendere*: cum tamen nostrum controversum vocabulum sit scriptum per ת. Nec valet ratio *quod literæ unius organi facile inter se permutentur*. Respondetur enim: Ergo statim & hoc loco? E. in omnibus nostris locis, ubi semper per ת scribitur? accedit, quod hypothesis illa cui hæc originatio superstructa est, nondum sit probata.

Alii itaque relicta hac originatione, tanquam incerta, deducere malunt פלתי a פלא quod denotat *mirus* & *admirabilis* fuit, ut ita dicti sint פלתי vel quasi *admirabiles in fortitudine*, utpote *optimi milites*, ceu volunt plurimi Interpretum, vel quasi מופלים במעשיהם *mirifici & excellentes in factis suis*, siquidem fuerint *summi Consiliarii* seu *Membra præcipua Sanhedrin*, uti iterum vult רלב״ג i. e. *Rabbi Levi ben Gerson*. Sed quem cum superiori Responsione ad suos fautores dimittemus.

Rursus alii videntes hæc carioso fundamine niti, putant nostros פלתי a פלה rectius derivari, quod *dividere & separare* significat, sive *secandi & mactandi munus hac Etymologia indigitetur, sive turbas submovendi, & aditum regi, obvios repellendo & quasi dividendo, aperiendi*, ut loquitur *Menochius* (*Lib.* I. *de Rep. Ebr. cap.* X. *p.* 69.) sive, quia in Niphal signi-

Crethi & Plethi, (quorum fit mentio in libris Samuelis & Regum, ceu de quibus præcipue nobis nunc sermo est) *fuisse milites*, id quod probari posse videtur ex supra allegatis locis Scripturæ, tum ex 2. *Sam.* xx. 7. ubi in bellum egrediuntur contra rebellem Seba אנשי יואב והכרתי והפלתי וכל-הגבורים *Omnes viri Joab* (id est omnes gregarii milites olim sub Joabo, nunc vero sub Amasa, qui in ejus locum venerat, merentes) & *Crethi & Plethi & omnes fortes*; tum & ex 2. *Sam.* xv. 18. ubi stipabant latera Regis fugientis כל הכרתי וכל הפלתי *omnes Crethi & omnes Plethi*, procul dubio Regem, ubi opus fuisset, defensuri. Quem etiam in finem videtur David jam senior factus & Salomonem in solium suum evecturus (ob Joabi discessum ad partes Adoniæ, ut patet 1. *Reg.* 1. 38.) videtur, inquam, mittere ובניהו בן-יהוידע צדוק הכהן ונתן הנביא והכרתי והפלתי *Zadok Sacerdotem & Nathan Prophetam & Bnajahu filium Jehojada una cum Crethi & Plethi*; qui ultimi nisi fuissent milites, nullos in tam periculoso actu adfuisse credamus, necesse est; sed quæ summa Davidis & Salomonis fuisset imprudentia, quam in tantis Regibus admittere, nescio an insania an imperitia fiet.

III. Quibus sic stabilitis Dicimus II. *Crethi & Plethi non fuisse gregarios* (seu illos communes undicunque collectos) *sed a Rege Davide & Salomone in Corporis sui custodiam selectos milites*, quales olim apud Romanos erant *Cohors Prætoria*, vel apud Macedones, *cohors amicorum*. Id quod inde evinci posse videtur quia, si fuerint milites, necessario fuerint vel vulgares seu gregarii, vel selecta, uti Romanis vocabantur, manus. Jam si fuerint vulgares, fuissent sub Joabo, id quod patet ex verbis 2. *Sam.* xx. 23. ויואב אל-כל-הצבא ישראל *Et Joab* (erat) *ad* (super) *omnem Exercitum Israelis*: sed hi non fuerunt sub Joabo, subjicitur enim immediate ibidem: ובניה בן-יהוידע על-הכרתי ועל-הפלתי: *Benajah autem filius Jojadæ* (erat) *super Crethi & super Plethi*. E. non fuerunt illi milites vulgares seu gregarii. Jam si non fuerunt gregarii, sed selecta manus, quæro, cui officio potius suffecti fuerint, quam huic honorifico, imprimis cum alias in tota Scriptura S. nulla fiat mentio Satellitii Davidici & Salomonei multo minoribus tamen & levioribus alias de his magnificis Regibus recensitis. Accedit, quod nullus possit dari locus, ubi per כרתי ופלתי non possit intelligi *satellitium Regium*, ipsa etiam vocis originatione accurate sic congruente, uti id supra jam tum vidimus & infra adhuc prolixius videbimus.

IV. Eandem nobiscum in his duabus §. propositam sententiam defendunt ex antiquis *Paraphrastes Chaldaeus*, *Syrus* atque *Arabs*, dum plerumque pro כרתי ופלתי vertunt *sagittarios & fundibularios* utique sic milites; imprimis vero Judaicarum rerum scriptor *Josephus*, quando hoc hominum genus *Davidis* appellat *satellitium*, dum ait, cum hoc idem tractaret argumentum (*Lib.* VII. *Antiq. c.* VI.) *Banajah Jojadæ filium satellitio suo præposuit*, & alibi (*Lib. cit. cap.* XI.) vocat *cohortem regiam*, *quæ a latere regis nunquam discedebat*. Ex recentioribus vero magna a nobis stat Doctissimorum Virorum caterva, *Mercerus ad Lexic. Pagnin. Rad.* כרת. *Forsterus Lex. Hebr. Rad. cit. Grotius ad Ezech.* XXV. 16. *Drusius ad Soph.* II. 5. *Castellus Lex Heptagl. Rad.* כרת. *Menochius Lib.* 1. *de Rep. Hebr. cap.* X. *Qu.* 1. *p.* 67. *Cornelius a Lapide Comm. ad* 2. *Sam.* VIII. 18. & præ cæteris *Sanctius Comm. ad loc. cit. & ad Soph.* II. 5. quando explicate pro nostra sententia scribit loc. infra citatis. *Hi* (scil. Crethi & Plethi) *absque dubio Viri fuerunt, qui & corpore fuerunt robusto, & rei periti bellicæ, & quorum jam esset comperta fides, & quibus regii corporis esset credita custodia, quos nos Latino vocabulo* Prætorianos *appellamus; Græci vero σωματοφύλακας*, id est Corporis Custodes. Et paucis interjectis --- *Hoc mihi certum est, aliquid hisce vocibus significari militare; neque enim aliter dicerentur Legiones Cerethi & Pelethi. Deinde has non esse cum reliquis militum ordinibus confusas, sed tantum regiæ custodiæ destinatas, quia aliter parerent potius Joab, qui princeps erat, quam Banajæ. Deinde quia hi comitati dicuntur Davidem, cum fugeret a facie Absolon c.* XV. *v.* 18. *quasi nefas crederent, regem in eo rerum articulo deserere, cujus ipsis fuerat commissa custodia*. Alios plures jam ut silentio transmittamus.

V. Hinc citra omnem rationem statuere videntur plerique Rabbinorum τὰ *Crethi* & *Plethi* fuisse *Urim* & *Thummim*, id quod præter alios plurimos explicate nobis aperit *Rabbi Salom. Jarchi*, quando commentat. ad 2. *Sam.* VIII. 18. sequentia scribit. ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי׳ תרג׳ יונתן ובניהו בן יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ורבותינו אמרו כרתי ופלתי אורים ותומים: *Et Bnajahu filius Jhojada* (erat) *super Crethi & super Plethi. Targum Jonathan* (sic vertit) *Et Bnajahu filius Jehojada præfectus erat*

super

super sagittarios & super fundibularios. At Rabbini nostri dicunt Crethi & Plethi esse Urim & Thummim, id quod ulterius confirmant tum idem רשי comment. ad 1. *Reg.* I. 38. tum & רדק id est: *R. David Kimchi* Comment. ad 2. *Sam.* VIII. 18. sed quæ gratæ brevitatis ergo hac vice una cum eorundem refutatione, (ceu quam vix merentur) prætereuntes, Lectorem horum cupidum eo remittimus.

VI. Alii igitur rem accuratius tangere putant, si *Crethi* & *Plethi* summos Consiliarios, seu Viros Synedrii magni fuisse dicant, appellatos sic, *quod habeant verba præcisa & opera mirabilia*, quorumque Princeps fuerit Benajah. Docet id nos רלבג h. e. *R. Levi ben Gerson.* ad 2. *Sam.* VIII. v. 18. hisce sequentibus verbis: והכרתי והפלתי אמרו שהם היו שתי משפחו' בישראל ורבותינו פירשו שהם סנהדרין ואמרו כרתי שכורתין דבריהם פלתי המופלים במעשיהם: *Crethi & Plethi dicunt*, (scil. Rabbini) *quod ipsi sint duæ familiæ in Israel: Et Rabbini nostri explanant* (interpretantur) *quod ipsi sint Synedrium, & vocant τοὺς Crethi, quasi præcisores verborum suorum* (i. e. paucorum verborum) *Plethi vero quasi mirificos & excellentes in factis suis*. Id quod pluribus explicat idem R. Levi. *Comm.* ad 2. *Sam.* XV. 16. & c. XX. V. 7. 23. ut & ad 1. *Reg.* I. 38. Sed quæ itidem cum superioribus ob allegatam ibidem rationem transmittimus, imprimis cum hi nullum, nisi labile illud & ex Etymologia exstructum fundamentum pro statuminanda sua sententia afferre possint, *scil.* quia deriventur כרתי a כרת *præscindere*, dicique possint quasi *præcisores verborum suorum* & פלתי a פלא *mirabile esse*, quasi *qui mirabiles sint in factis suis*. E. sunt Consiliarii. Sed quam hæc sint absurda, jam tum supra Cap. I. vidimus, nec ulterius citra absurditatem in iis possumus esse occupati.

VII. Sed missis his Dicimus III. *Officium τῶν Crethi & Plethi fuisse custodire Regem*. Hinc audivimus *supr.* §. 5. *Crethi & Plethi* a Joseph. appellatos σωματοφύλακας, *& qui stipabant latera Regis, nec unquam ab eo discedebant*. Sed quæ ex antecedentibus jam manifesta sunt, imprimis vero ex §. 3. hujus cap. II.

Quod autem alii putant, ex quibus etiam est *Petrus Martyr ad* 2. *Sam.* VIII. 18. *ipsorum officium fuisse quale fuit olim Lictorum Romanorum*, id jam supra ex parte refutavimus, nec, unde probari id queat, facile olfacere possumus. Nam quæ *Menochius* pro hac sententia affert, illa adeo infirma sunt, ut sine ullo impulsu jam tum minentur ruinam. Hoc ut clarius patescat, ipsa ejusdem verba adducemus, quæ habentur *Lib.* I. de *Rep. Ebr. Cap.* X. *Qu.* I. *p.* 68. suntque sequentia: *Quemadmodum apud Romanos Lictorum munus erat, non solum Consulem v. g. aut alium magistratum, cui aderant, custodire, sed etiam cum ipse juberet, expeditis securibus nocentium cervices ferire, aut virgis cædere, aut in carcerem abducere; ita & apud Hebræos. Ex horum numero illi videntur fuisse, quos ad capiendum Davidem misit Saul, & vulgatus textus apparitores, nuncios & lictores appellat. Hos Italice appellamus* Sbirri, *e Bargetii* (rectius Bargelli,) *quæ secunda vox cum Hebr.* ברזל Barzel, *quæ ferrum significat, affinitatem habet, quod Lictores & apparitores ferro & armis onusti, ut notat Marcus Marinus, incedere soleant*.

VIII. Sed quis non videt, totam illam sententiam fulciri hac saltim similitudine. *Quemadmodum apud Romanos, ita & apud Hebræos? &c.* At quis itidem nescit *omne simile claudicare*? Et si hoc firmo staret talo, uti vult laudatus scriptor, sequeretur etiam nostrorum Regum & Principum satellites idem gerere officium, sed quod quotidiana praxis refutabit. 2. Distinguenda sunt tempora & loca. Alius status Regum Israelitarum, alius Consulum Romanorum. Non cuilibet accommodandum quodlibet. Nec quicquam facit allatum Exemplum Saulis: Id enim tantum factum est per Accidens, nec ipsorum ordinarium munus. Et quis asseret, Saulis milites emissi ad capiendum Davidem fuisse Creti & Plethi? Et ut verbo indicem hujus sententiæ incertitudinem, dico, totam illam niti hac hypothesi, quod כרתי deducatur a כרת & פלתי a פלט, quorum prius *cædere*, posterius *defendere & liberare* significat. Sed concessa hac Etymologia, quam tamen supra quoad posterius membrum rejecimus,) an propterea hæc unica tantum dabitur ratio denominandi? Quid si *a feriendo & vi cædendo hostes sic dicti fuerint in bello*? an statim reos cædent & vel capite plectent in urbe, quod faciebant Lictores Romani? Sic quæ ratio? *Circitores* (quos Græci vocant περιπόλους) non Lictores (ut vult *Menochius*,) vocantur Italice *Bargelli* forte ab Hebr. ברזל E. Crethi & Plethi gesserunt munus Lictorum Romanorum. *Ἄτοπον!*

IX. Remissis itaque his ad suum, unde

dici, eo quod infontea cum fontibus non æque plectat.

Sed nec circa Etymologiam horum nominum conveniunt, qui una nobiscum in Regiam illam consentiunt Cohortem. Alii enim a Patria, alii a Cognatione, alii ab eorum officio Natales nominum arcessunt. Et, qui a Patria quidem deducunt, eos putant fuisse Palæstinos, sive Philistæos. Nam קריתא *Kerincha* Arabibus Palæstina est juxta Giggejum, quæ Syris כרית *Creth*, & cujus incolæ Hebræis כרתי *Crethi* vel כרתים *Crethim* dicuntur, voce in Sacris non inusitata, quod Rabbi Celeberrimus, Don Isaac Abarbenel ad illud Zephaniæ *cap.* II. 5. *fol.* 275. *col.* 1. *Edit. Amstelod.* גוי כרתים *Genti Crethim* docet: וכן קרא אותם גוים כרתים לפי שהפלישתים כרתים נקראו כמש אל נגב הכרתי ונאמר והכרתי את כרתים: quæ ipsissima R. D. Kimchii ad h. l. verba sunt *f.* 679. *col.* 4. h. e. *Vocat Propheta Philistæos gentem* כרתים *Crethim, eo quod Palæstini vel Philistæi ipsi olim Crethim dicebantur, uti ex illo* 1. *Sam.* XXX. 14. *patet: Ad meridiem* כרתי *Crethi. Item cum dicitur Ezech.* XXV. 15. *Interficiam:* את כרתים *Crethim*. R. Salomo Jarchi ait *ad Loc. Zephan. fol.* 679. *col.* 3. Provinciam fuisse in Palæstina גוי כרתים, nam inquit: מדינה היא בפלשתים ושמה כרתי וכן הוא אומר בציקלג נחנו פשטנו על הכרתי ועל אשר ליהודה: *Provincia erat in Palæstina, quæ vocabatur Crethi & sic dicit* (Puer Ægyptius) *de Ziklag* 1. *Sam.* XXX. 14. *Vastavimus nos ad meridiem Crethi, & ad id quod est Jehudæ.* Ex hac igitur provincia putant satellites suos arcessivisse Davidem, utpote fortissima ac bellicosissima gente. Idem Raschi ad 1. *Paral.* XVIII. 17. *fol.* 922. *col.* 4. הכרתי והפלתי פתרונו אומות היו כדכתיב היו גוי כרתים ומאומותם היו עם דוד אנשים גברי חיל ובניהו על יהם ורגם' בשמואל וכל עבדיו עוברים על ידו וכל הכרתי וכל הפלתי וכל הגתים וגו': *Crethi & Plethi fuerunt Nationes sicut scriptum est Zephan.* II. 5. *Genti Crethim. Atque ex illis Nationibus viri virtute ac robore valentes, quibus præponebatur Benajas, cum Davide erant. Conferatur Locus Parallelus in Samuele, ubi dicitur: Et omnes servi ejus, & omnis Crethi & omnis Plethi & omnes Githæi &c.* Sane plausibilis hæc opinio apparet, & admodum conveniens nostris temporibus, quibus Principes ac Reges ex certa aliqua Gente eligere suam custodiam solent, quales hodie ut plurimum Svizeri, seu Helvetii sunt, quod Emmanuel Sa *fol.* 653. *col.* 2. *prout Bibliis Parisiens. est insertus* jamdum annotavit. Ac Samuel Bochardus in II. *Parte Geographiæ lib.* 1. *cap.* XV. *fol.* 498. 499. quam Chanaan inscripsit, Chaldæum urget, qui pro כרתי habet קשתיא *Sagittarios*. Nam sagittarum usu hunc populum excelluisse scribit, ita ut ad Cretenses, quos deducendos ab eo existimat, dimanarit. Unde Lucanus *lib.* III.

> *Creta vetus populis, Gnossasque agitare pharetras,*
> *Docta, nec Eois pejor Gortyna sagittis.*

Et Virgilius, seu quicunque Poematii Ciris autor est:

> *Attica Cretæa sternebat rura sagitta.*

Sed nobis haud probabile videtur, Davidem hostibus Palæstinis, quos Vatiniano odio tantum non semper prosequebatur, suam commisisse salutem, non obstante, quod Joh. Pineda *lib.* II. *de Rebus Sal. cap.* IV. *fol.* 84. & Menochius *lib.* I. *de Repub. Hebr. cap.* X. *fol.* 68. 69. cum eo objiciunt, eos stipendii sorte sui, quam inimicitiarum observantiores fuisse. Non enim de satellitum, sed Davidis quæritur animo, an tale unquam admissurus fuisset non sine popularium suorum offensione? Taceo Religionem diversam, & quod egregia ejus effata *Psal.* CI. 7. XLIII. *com.* XXVI. 5. 6. longe aliud suadeant. Et præter hæc omnia, si Crethi ex Crethæorum gente delectos diceremus, quæ gens, quæ natio, qua Plethi prognati essent? de qua Sacra pariter & Profana monumenta silent.

Alii fuisse duas in Israele familias censent his nominibus vocatas, quas David suæ custodiæ adhibuerit. Ita Abarbenel & Aben Melech, quos *capite præcedente* produximus, & pene iisdem verbis ex quorundam mente David Kimchi ad 2. *Sam.* VIII. *f.* 339. *col.* 3. וים' כרתי ופלתי שתי משפחות היו מישראל שהיו סרים על משמעת המלך ורואים פניו תמיד: *Crethi & Plethi sic aliqui interpretantur, quasi duæ fuerint familiæ Israeliticæ, quæ circa Regem semper ei a servitiis erant.* Et ad *cap.* XV. *fol.* 346. *col.* 3. ex sua sententia: אפשר שהיו משפחות ידועות בישראל: *Videntur fuisse familiæ Nobiles celebresque inter Israelitas.* Et iterum in *libro Schoraschim col.* 247. *sive fol.* 62. *col.* 3. *Edit. Venet.* 1546. שתי משפחות היו בישראל ששמם כן: *Duæ erant in Israele familiæ, quarum nomina erant Crethi & Plethi.* At neque illud se nobis comprobat, partim quod insolens Israelitis, integras familias bello ex eis destinari, ne totius hæreditas familiæ cessaret, partim etiam, quod nu-

nuſpiam in Scriptura harum ſamiliarum veſtigia compareant. Duo quidem nominis פלת Peleth receuſentur, quorum alter ex Tribu Ruben, alter ex Tribu Juda oriundus, at ſi aliqua naſci ſuſpicio deberet, alius adhuc uſtendendus, qui כרת Cereth dictus ſuiſſet, cum utrurumque una ratio.

Qui denique ſatellitum ufficium numinibus his indicari contendunt, prius a Radice כרת volunt deductum, h. e. abſcidit, interſecit; alterum a פלת ſeparavit, vel ſelegit, & quia, inquit Sopranes in *Davide fol.* 299. *col.* 1. 2. quæ ſeliguntur, in tutu locantus, & pruteguntur, eſt etiam tutari, protegere, liberare. Unde ſit, Crethi & Plethi, ſi vim vocabuli ſequamur, appellatos quaſi interſectures & Protectures. *Quæ ratio nominis*, (addit) *officio mire reſpondet, quod exercebant*, Reſpondet equidem, modu ipſa ratio melius ad numeu quadraret. Nam quod de Verbo פלה adſert, non ſatisſacit.

Ergu quæ noſtra conjectura ſit dicamus, liberum cuique relinquentes, ſeu velit ſequi ſeu minus, nobis certe ita videtur. Retinemus eaſdem radices aliter tamen expoſitas, & dum כרת quidem abſcindere ſignificat, פלה vero (in Kal licet inuſitata) ſeparare, ſegregare, כרתי *Crethi & Plethi Abſciſſos & Separatos* exponimus, vel quod a reliquo Exercitu Iſraelitico ſeparati & abſciſſi fuerint, ut *ſupra* diximus, vel quod ex omnibus Iſraelitis ſortiſſimos & bellicuſiſſimos quuſque ad Regis cuſtudiam elegerint, & ſegregaverint. Vocabaut autem hos Satellites Grethi & Plethi, h.e. ut diximus, abſciſſum & ſeparatum in Singulari per Enallagen pro Plurali, collective ſcilicet, qualia exempla magno numero adducit B. Glaſſius *lib.* III. *Philolog. Tract.* I. *Can.* XXII. *pag.* 84. 436. quem adeas. Nos heic ad portum ſeliciter appulſi vela contrahimus, & *Deò* immurtali pro Divina adſiſtentia laborum noſtrorum ſolvimus Holocauſta.

HEN-

HENRICI OPITII

EXERCITATIO

DE

CRETHI & PLETHI

DAVIDIS & SALOMONIS

SATELLITIO.

PROŒMIUM.

Constituimus jam Lector B. de maxime controversis atque sæpius in Scriptura occurrentibus *Crethi & Plethi* agere, non, quod non alia fuissent, quæ ageremus; sed quod sæpius a nostris simus rogati, quæ de iis mens sit sententia nostra. Nec erit puto, qui nobis inutilitatem hujus thematis objiciat, nisi qui a Judæis forte in ruborem dari velit hisce sequentibus ex *libro Zohar*, *Apud Buxtorf. vindic. Scripturæ S. Part.* II. *cap.* XII. *pag.* 847. תא׳ חזי מלך בשר ודם לאו אותו יקרא דיליה לאשתעי מלה דהדיוטא כל׳ שכן למכתב לכם ואי סליק ברעתך דמלכא עלאה קבה לא הוה ליה מלין קדישין למכתב ולמעבד מנייהו אוריתא אלא דאיהוא כניש כל מלין דהדיוטין וכו׳: *Veni & vide, Rex carnis & sanguinis* (terrenos) *non recitabit verbum vulgare, multo minus scribet illud: & qui præsumes adsciire te, quod Rex altissimus, Sanctus, benedictus ille, non sit verborum sanctorum* (non habeat verba sancta) *ad scribendum & ad faciendum ex illis legem, sed quod ipse colligens sit* (colligat) *omnis generis verba vulgaria*, pergit: *veluti sunt Esavi, Hagaræ, Labanis & Jacobi, Balaki & similia* (quo & nostra כרתי יפלתי pertinent.

Subjicitur ibidem: *Si res ita habet, ut qui vocatur* lex veritatis, *Malach.* II. *v.* 7. --- Præcepta Domini recta, lætificantia cor, *Psalm.* XIX. *vers.* 3. *Atqui ita sunt verba Legis, & revera Lex Domini tota vocatur* Lex perfecta, Lex veritatis *&c.* Quibus nos ex animo adstipulamur.

Hisce aliquatenus præmuniti, accessum jam faciemus ad ipsum thema nobis nunc propositum, eoque libentius, quo sæpius in Scriptura S. ejus facta fuit mentio. Ut autem, quantum fieri possit, bonæ methodi leges observemus, atque ex præceptis Hebr. Magistrorum (פרקי אבורת *cap.* v.) על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון *De primo primum & de ultimo ultimum* dicamus: dispescemus opellam hanc nostram in duo præcipue capita, quorum *Prius* ipsa nomina כרתי ופלתי lustrabit; *Posterius* vero rem ipsam, per voces illas indigitatam, ac dissidentes variorum Autorum opiniones, ea, qua decet, modestia examinabit. Veniam tamen speramus, sicubi in tenebris illis, quibus hoc thema circumfusum est, rem non semper acu tangemus:

Interea nos Pater luminum illuminet.

CAPUT PRIMUM.

Crethi & Plethi *non ignobile nec inutile Thema. Horum namque in Scriptura S. sæpius fit mentio, locis ibi adductis. Hinc Originatio & derivationis ratio* τῦ *Crethi in genere. Ubi vera significatio* τῦ כרת, *præcipue cum* ברית *constructi, insimulque ritus Veterum in Fœderum pactionibus; laudatis in eam rem* Cl. Francio, Grotio & Polo. *In specie negatur, Crethi, quos Consiliarios nonnulli volunt, sic dictos fuisse vel a*

præcisione verborum ; vel a Cæsione noniorum , vel a Creta Insula , ceu ex qua fuerint oriundi , rejecta simul Autoritate R. Levi Ben Gerson , Pinedæ , Marc. Marini Briniani , Menochii & imprimis LXX. *Interpretum . Ita Controversa von Pleti derivatur aliis a* פלת liberare , *quasi liberatores ; aliis a* פלא mirabile esse , *quasi Admirabiles in operibus ; aliis a* פלה separare , *quasi selectos milites dicas . Alii tamen volunt Plethi esse nomen vel Patronymicum vel gentile . Nos de his incertis malumus* ἐπέχειν , *quam* ὀρίζειν , *ita tamen ut ultimam sententiam maxime probabilem judicemus.*

I. DUM de *Crethi* & *Plethi* (quos alii minus accurate *Cherethi* & *Phelethi* scribere videntur, agere animus est, observamus, illos non uno tantum , sed pluribus Scripturæ in locis occurrere . Et primo quidem legimus 1. *Sam.* xxx. 14. De Amalechitis, quod vastaverint נגב הכרתי *meridiem Crethi*. Alibi autem, nimirum 2. *Sam.* VIII. 18. recensentur Davidis Ministri & Ministrissimi (ut hodie vulgo vocantur, inter quos & numerantur בניהו בן־יהוידע והכרתי והפלתי : *Benajahu filius Jojadæ & Crethi & Plethi*, seu uti 2. *Sam.* xx. 23. & 1. *Paral.* XVIII. 16. habetur בניהו בן־יהוידע על־הכרתי והפלתי : *Bnajahu filius Jojadæ super Crethi & Plethi*, sic 2.*Sam.* xv. 18. enarratur misera Davidis fuga a facie degeneris Filii Absalomi , cui intersuerunt כל־עבדיו עוברים על־ידו וכל־הכרתי וכל־הפלתי : *Omnes ministri ejus, ambulantes juxta manum ipsius, & omnes Crethi & Plethi*. 2. *Sam.* xx. 7. In bellum egrediuntur contra rebellem Seba filium Bichri אנשי יואב והכרתי והפלתי וכל־הגבורים : *Viri Joab & Crethi & Plethi & omnes fortes*. 1. *Reg.* 1. 38. & 44. Ungitur Salomo ex mandato Davidis in Regem Israelis, ad quem solennem actum descendunt צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן־יהוידע והכרתי והפלתי : *Zadok Sacerdos , & Nathan Propheta, & Bnajahu filius Jehojadæ & Crethi & Plethi*. *Ezech.* xxv. 16. Minatus Deus Philisthæis ob summa eorundem peccata omnimodam internecionem , tandem hac eleganti Paronomasia concludit: הנני נוטא ידי על־פלשתים והכרתי את־כרתים : *Ecce ego extendens manum meam super Philistæos, & succidere faciam* τὸς *Crethim* . Nec minorem Deus iram per Prophetam *Zephaniam cap.* II. 5. iisdem gentibus minatur, quando ibidem legimus sequentia: הוי ישבי חבל הים גוי כרתים *Væ habitantibus ad tractum maris, genti Crethim* : Et hæc sunt universa loca Scripturæ Sacræ, in quibus nostra controversa vocabula deprehenduntur.

II. Quid autem in his Propheticis locis per כרתים & in Historicis illis libris per כרתי ופלתי intelligatur, atque unde hæ voces suam habeant originem ac rationem derivationis, hoc est, de quo Philologi & Interpretes sollicite inter se controvertuntur. Et primo quidem vocem כרתי tam Judæi quam Christiani ad unum fere omnes , quantum observare licuit, a Rad. כרת deducunt, quæ Radix proprie significat *cædere*, *excidere*, *succidere*, vel etiam *scindere* una cum compositis. Cum ברית vero *fœderis* nomine sive expresso sive sæpe subintellecto est *fœdus percutere*, quasi *scindere* dicas, ducta phrasi a dissectione, qua in fœdere sanciendo uti, moris erat. Nam ut obiter hic notemus, jurabant primo fœdus facientes , post transibant inter partes pecudis, quasi dicas, *dividantur ejus membra*, *sicut pecus istud*, *qui juramentum violaverit* , ut id quadantenus ex *Gen.* xv. *vers.* 10. & 17. & *Jer.* XXXIV. 18. colligere licet , & a gentibus sæpe observatum legimus, quod scil. ad confirmanda fœdera pecus , & imprimis porcam silice ceciderunt . Id quod *Virgilius* innuit quando *lib.* VIII. *Eneid.* canit.

Stabant & cæsa jungebant fœdera porca.

Et Zenobius: οἱ Μολοττοὶ ἐν τοῖς ὁρκωμοσίοις κατακόπτοντες εἰς μικρὰ τὰς βοῦς τὰς σπονδὰς ἐποιοῦντο hoc est: *Molossi in fœderibus pangendis boves in frustum secabant*. Sic *Liv.* XXIX. *Caput mediæ canis præcisæ: & prior pars ad dextram, posterior ad lævam viæ ponitur ; inter hanc divisam hostiam Copiæ armatæ traduntur*. Quæ licet paulo alium in finem ibid. dicuntur, huc tamen suo modo facile accommodari possunt. Conferantur ea de re plura in *Lexico Sancto Francii Voce* DCXLII. *p. m.* 521.' it. apud Doctiss. *Grotium Comment. ad Gen.* xv. *vers.* 10. nec non apud Clariss. ac nobis Amicissimum *Polum Critic. Anglic. ad loc. cit.*

III. Sed sepositis hisce facile in eorum partes descendimus , qui vocem כרתי a Rad. כרת deducunt . Verum cum de ratione Originationis summa detur inter Autores discrepantia, accuratius paulo in eandem nunc inquiremus. Et invenimus alios כרתי deducere a כרת propterea , quia quasi fuerint כורתין דבריהם *præcisores verborum suorum* : utpote qui *summi Consiliarii seu pars præcipua Synedrii fuerint*, uti id prolixius infra ex רלבג audie-

rium competiisse locum. III. Benajam fuisse in Synedrio. Nihil horum concedimus. Nec enim I. Sacerdos erat Benajas, quod jam *supra* diximus, licet ex Sacerdotali fuerit familia, neque locus ab eo allatus 1. *Paral.* XXVII. 5. aliud probat, siquidem Tò הכהן non in recto, sed in obliquo, videlicet Gignendi casu capiendum est, h. m. שר הצבא השלישי לחרש השלישי בניהו בן יהוירע הכהן ראש: *Dux exercitus tertius, mense tertio, erat Benajas filius Jehojadæ Sacerdotis, Princeps.* Quo in loco militare ejus potius, quam Sacerdotale officium describitur. II. Nec Sacerdoti, qua tali, locus competebat in Synedrio, nedum primarius: neutrum tamen ei denegamus, quippe & intererat & præerat interdum, verum non jure suo, quod innuit Rabbi; sed suffragiis, quod sapientia alios interdum antecederet. Ita expresse Magna, ut vulgo audit, Aquila, Moses Majemonides, in *Hilchoth Sanhedrin cap.* II. §. II. *pars.* IV. *operis ad fol.* 228. *col.* 2. ומצוה להיות בסנהדרין גרולה כהנים ולויים שנאמר ובאת אל הכהנים הלויים ואם לא מצאו אפילו היו כולם ישראלום הרי זה מותר: *Præceptum equidem est, ut in Synedrio magno assideant Sacerdotes & Levitæ, quemadmodum dicitur* Deut. XVII. 9. *Et veniet ad Sacerdotes Levitas. Interim tamen, si forte non reperiantur, sed omnes sint Israelitæ, ecce illud licitum est.* Et mox *ibid.* §. 4. de summo Sacerdote: ואין מושיבין מלך ישראל בסנהדרין שאסור לחלוק עליו ולמרות את דברו אבל מושיבין כהן גרול אם היה ראוי בחכמה: *Non cooptant in Synedrium Regem Israelis, quia prohibitum est, disceptare cum eo, ejusque verbis contradicere: cooptant autem Sacerdotem Magnum, si ob sapientiam dignus videatur.* Notanter ait, si dignus; si enim indignus non cooptant: Quid ergo de loco primario statuamus? III. Illud denique adhuc probandum, Benajam fuisse in Synedrio. Probat, quia fuit super Crethi & Plethi; Crethi & Plethi autem sunt Synedri. Id vero est τὸ ἐν ἀρχῇ αἰτεῖσθαι.

Quod tandem tertio loco adfert de Salomonis Electione, ficulneum est. Sacerdotem, inquit, Prophetam & Synedrium magnum ad inaugurationem Regis a Davide missos esse, qui Populo firmiter persuaderent, non alium atque hunc ipsum legitimum esse Regni successorem, siquidem de Divina voluntate constaret Sacerdoti & Prophetæ; Synedrio vero obsequium deberet Populus, adeoque, quod decrevissent illi, huic ratum ac immutabile esset. Quare in adducto loco 1. *Reg.* 1. memorari Zadokum, tanquam Sacerdotem, Nathanem tanquam Prophetam, & Benajam atque Crethi & Plethi tanquam Synedrium, cujus Præses audiret Benajas. Verum nos Majorem quoad Synedrium negamus. Et licet cum Maimonide & aliis Hebræis sentiremus, penes illud בחירת המלך *Regiam Electionem* constitisse, ut in citata Hilcheta Sanhedrin *cap.* V. §. 1. *fol.* 331. *col.* 2. Maimonides ait: אין מעמידין מלך אלא על פי בית דין של עא׳: *Non nisi ex sententia Magni Synedrii* LXXI. *Judicum Regem constituunt.* Et iterum fere ab initio Hilchetæ Malachim *cap.* I. §. III. *fol.* 387. *col.* 1. ubi ex instituto de Regibus agit: אין מעמידינו מלך בתחילה אלא על פי בד׳ של שבעים זקנים ועל פי נביה כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו וכשאול ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו: *Non Regem constituunt ab initio, nisi ex sententia Synedrii Septuaginta Seniorum, aut ex sententia Prophetæ, quemadmodum Josuam Moses Magister noster, ejusque Synedrium constituit, Saulem quoque ac Davidem Samuel Ramathæus cum Synedrio suo.* Tamen hoc non perpetuum, sed saltim de iis Regibus accipiendum est, quibus Regnum non successione, sed libera Electione obtingebat, non refragante ipso Maimonide. Synedrium igitur non eligebat Salomonem; sed Rex David, cujus plenaria circa hanc electionem potestas erat, quam noverat Bathscheba, dum a Nathane instructa pro filii successione apud Regem intercedebat 1. *Reg.* 1. 20. clarissimis verbis: ואתה ארני המלך עיני כל ישראל עליך להגיד להם מי ישב על כסא ארני המלך אחריו: *At in Te*, inquit, *Domine Rex Clementissime, totius Israelis directi sunt oculi, ut eis significes, quis Regale Domini mei solium occupare post Te debeat.* Cui Rex interposito Juramento annuit, Salomonem se velle successorem ipso adhuc die inaugurandum. Nec mora. Mittit Zadokum Sacerdotem ut sacrum oleum secum e tabernaculo ferret, quo novum inungi Regem oportebat. Nathanem vero Prophetam, ut Divinæ voluntatis interpres esset, atque non temere ista aut casu, sed ex divini decreto Numinis fieri testaretur. Synedrio autem non opus erat. Potius illo tempore & de præsidio, & Regio splendore prospiciendum ungendo Regi, quod Regia custodia utrumque satis præstabat. Quare Benajam associabat illis cum Crethi & Plethi, quem Regiæ custodiæ Ducem cum Regis satellitibus fuisse, mox probaturi sumus.

Cæterum, quam vana ipsa hæc de Synedrio sit assertio, vel unum hoc declarat, quod de Crethi & Plethi tanquam de

de bellatoribus agat Scriptura, quorum non toga, sed arma propria sint, adeo ut 2. *Sam.* xx. 7. contra Sebam filium Bichri exiisse cum aliis militibus in prælium legantur, quo nihil insipidius, si de Protosynedrii Hierosolymitani assessoribus intelligeremus. Quod ipsum subodoratus Rabbi Levi, non de Synedrio capiendum esse hunc locum scribit, sed de duabus familiis, ex quibus eligebantur istius Assessores, nam *fol.* 353. *col.* 1. inquit: הכרתי והפלתי הם שני משפחות שזכרני שהיו מהם הסנהדרין בימי דוד וזכר שכל שתי המשפחות האלו יצאו אחרי אבישי להשיב המלוכה לדוד: *Crethi & Plethi duæ sunt familiæ, de quibus jam ante diximus, quod tempore Davidis Synedrii Magni Assessores desumi ex iis consueverint. Ait itaque textus, utramque hanc familiam cum Abisai exivisse, ut Regnum Davidi integrum restituerent.* Scilicet ad 2. *Sam.* xv. hoc dixerat, ut *supra* vidimus. Sed nihil hoc est. Sic enim *tres* fingit Crethi & Plethi significationes, *Prima*, quando de duabus familiis sumitur, exceptis iis, qui jamjam in Synedrium ex iisdem adsciti erant, ut *h. l. Secunda*, quando & pro Synedrio utpote ex his familiis conflato, & pro discipulis, quibus spes olim erat successionis, accipitur, ut locum modo allegatum exponit, quasi Davidem in exilium fugatum non modo Synedrium, verum תלמידי חכמים quoque hi ipsi Philosophi stiparint. *Tertia* demum, cum Protosynedrium κατ' ἐξοχὴν denotat. Quis vero concederet, in singulis fere locis aliud atque aliud per Crethi & Plethi indicari? porro etiam, quis persuaderet nobis, Philosophos illos, quorum erat, assidere in Synedrio apud Sapientium pedes, & ad ea, quæ scite & sapienter pronunciabantur, attendere, ut digni, qui aquando cooptentur, evaderent, cum exercitu Joabi una militiæ fuisse? Verbo, quis Verborum torsiones non animadvertit?

C A P U T IV.

Alii memoratæ sententiæ Defensores. Crethi & Plethi *fuisse Regis* σωματοφύλακας, *qui vario nomine apud diversas Nationes venerunt, adseritur, & aliquot firmatur argumentis:* I. *ex* 2. Sam. xv. 18. II. ex cap. xix. 13. III. ex 1. Reg. 1. 38. *collato cum* vers. 33. IV. *a Præfectura Benajæ*. V. *ab Autoritate* Jonathanis Chaldæi, & VI. *quorundam* Rabbinorum &c.

QUam memoravimus modo sententiam eorum, qui pro Magno Synedrio Crethi & Plethi accipiebant, illi non dubitarunt subscribere Hieronymus, Lyranus & Petrus Damianus Cardinalis Episcopus Ostiensis, quorum verba producit Joh. Seldenus in II. *Libro de Synedriis cap.* xv. *pag.* 601. Sed debellata spero abunde est, ostensumque, saga hos potius ornasse, quam togas Senatoribus illis convenientes. Scilicet nulli alii erant, quam Regis σωματοφύλακες, quibus utpote compertæ fidei Regli custodia corporis erat domi forisque credita. Quales apud Romanos Celeres circa Regem a Dionysio Halicarnassæo, *lib.* ii. & circa Imperatorem Prætoriani a Svetonio in *Tiberio cap.* xxxvii. & *in Galba cap.* xvi. apud Athenienses sacræ alæ, quibus stipabatur Rex Macedonum a Livio *Decad.* v. *lib.* II. ab Arriano *lib.* 1. Cohors Regia Alexandri Magni, & quod Thebani habebant, sacrum Præsidium a Plutarcho in *Alexandro* & Æliano *lib.* XIV. *Variar. Histor.* itemque Persarum Melophori suse a Brissonio *lib.* 1. *de Regno Persar. pag.* 166. traduntur. Hoc enim ipsorum officium circumstantiæ evincunt locorum, in quibus fit eorum mentio, aliaque quæ de iis sacris in literis dicuntur.

Primo quidem diserte satis 2. *Sam.* xv. 18. vocantur עוברים על ידו *transeuntes super manum ejus*, Davidis scilicet Hierosolymis egressi, h. e. ut Vulgatus reddit, *ambulantes juxta eum*, & Regem undique cingentes. Nam cum ob Absolomis rebellionem, suæ haud securus vitæ, versus desertum fugeret, כל עבדיו *omnes servi ejus*, puta cubicularii, qui adesse Regi inermes solebant, וכל הכרתי וכל הפלתי: *Et omnis Crethi & omnis Plethi*, h. e. universa armata cohors, quæ Regis custodiebat corpus, erant circa eum, tanquam qui intimioris essent admissionis, & fidei exploratæ. At vero Gitthæi, qui sexcenti numero pedites Gatho ad Davidem venerant עוברים על פני המלך *transibant super facies Regis*, h. e. præcedebant

bant ipsum, utpote quibus tantum præsidium, quantum illis, non concredebatur. Cæterum hoc inter Crethi & Plethi, atque inter Githæos discrimen accentus Athnach docet, qui utrosque ab invicem distinguit, nec patitur illos temere cum his confundi. Ergo, qui Regium stipabant latus, cum inermes servi erant, tum armati, qui Crethi & Plethi heic, mox *cap.* XVI. 6. גבורים *fortes & Heroes* vocantur, quasi corpore robusto & rei periti bellicæ. Sic enim, cum fulmina & maledicta in Regem ejusque servos evomeret Simei Geræ filius, כל העם וכל הגבורים מימינו ומשמאלו: *Omnis populus, omnesque fortes a dextra atque sinistra ejus* recensentur, eodem eum memorati versiculi sensu. Jam autem גבורים Regios notare heic satellites, patet; ergo idem certum erit de Crethi & Plethi.

Secundo, adparet hoc similiter ex *cap.* XX. 7. Postquam enim Rex, mortuo violenter Absolome, cum iis, qui comitati eum fuerant, Jerosolymam rediisset, ac novam moliretur rebellionem Seba Bichri filius, Amasam, cui exercitus principatum promiserat, *cap.* XIX. 13. אנשי יהודה: *Viros tribus Juda* ad prælium idoneos Rex convocare intra triduum jubet, ut debitas de rebelli pœnas sumerent. Amasa vero, quoniam una cum populo non aderat tempore destinato, & in mora periculum, David Abisai imperat, ut cum עבדי אדניו *servis Domini sui*, rebellem persequatur, ne e Regis fortasse manibus oculisque effugiat. Quinam ergo isti servi? Hi, cum effectum daret mandatum Regium, describuntur: ויצאו אחריו אנשי יואב והכרתי והפלתי וכל הגבורים: *Et egrediebantur post eum Viri Joab, & Crethi & Plethi, & omnes fortes*, h. e. exercitui, cujus Dux olim Joabus erat, jungebantur Regis satellites, & quicunque eadem strenui, & ad bellum apti in aula Davidis versabantur. Hi etsi alias circa Regem semper defensores ejus ac protectores erant, heic tamen, flagitante sic necessitate relicto Rege in arce Jerosolymitana, bellaturi præter morem exeunt, unde id veluti singulare aliquod consignavit Scriptura.

Tertio, 1. *Reg.* 1. 38. regium satellitium indicari probabile esse, jamdum diximus, quod comitari David Salomonem voluerit, ut non tantum securiorem redderet & tutiorem, sed insuper autoritatem apud Populum conciliaret, qui cum viderent, Regios σωματοφύλακας stipare Salomonem, verum hunc Regem ex sententia & nutu Davidis crederent, non Adoniam, qui modo illegitimo Regnum affectabat. Atque illud porro firmiter jam evincit hujus cum *vers.* 33. collatio. Ibi enim Rex Zadoko, Nathani, & Benajæ mandat: קחו עמכם את עבדי אדניכם *sumite vobiscum servos Domini vestri*, & filium meum Salomonem meæ mulæ impositum deducite in Gichon. Obtemperant illi, ut heic dicitur, & una cum Crethi atque Plethi mulæ insidentem Salomonem istuc deducunt. Ergo Crethi & Plethi servi Regis sunt, h. e. satellites & custodes, qui Regii servi vocantur 2. *Sam.* XI. 9. ubi Urias jacuisse scribitur פתח בית המלך את כל עבדי אדניו: *ad ostium domus Regis cum omnibus servis Domini sui*. Quo quid clarius?

Quarto, in reliquis Scripturæ locis, in quibus Crethi & Plethi mentio fit, Benajas iis Præfectus dicitur, quod R. Levi quidem ad 2. *Sam.* XX. *fol.* 354. *col.* 1. contra sententiam nostram urget, dum ait: הוא מבואר שאין הרצון בכרתי צבא גבורים כי כבר הירה יואב שר צבא לכל ישראל: *Clarum hoc est, quod Crethi haud quaquam Exercitum Heroum notet, quia jam Joabus modo recensebatur Dux exercitus totius Israelis*. Enim vero si accuratius hoc perpendamus, pro nobis facit, quod opponit Rabbi. Hoc ipso enim, quod Dux Exercitus dicatur Joab, & quod Crethi & Plethi peculiaris Princeps adsignetur, satis ab invicem distinguuntur. Jam autem distingui Regium satellitium & exercitus Israelis utique debebant. Illud circa Regem semper, nec unquam ab ejus latere discedebat, hic Rege etiam absente cum hoste congrediebatur: Illud Regem, hic Populum defendebat. Quod si igitur universum Israelis Exercitum Joabus gubernabat; Crethi & Plethi vero, qui tanquam bellatores similiter in Sacris describuntur, Benajam venerabantur Principem, erunt hi nulli alii, quam Regium Satellitium. Cæterum major dignitas erat totius Exercitus Ducem esse, quam Regiæ custodiæ, hinc interfecto Joabo istam Benajæ spartam demandat Salomo 2. *Reg.* II. 36. ut magis ad honores eum eveheret.

Quinto, consentientem habemus Jonathanem Uzielidem Chaldæum, cujus semper apud Judæos pariter & Christianos magna fuit Authoritas, utpote qui Discipulus Hillelis, ac Simeonis Justi Christum Infantulum ulnis in Templo suscipientis condiscipulus, ante Christi adeo & Johannis Baptistæ tempora scripsit. Hic *Crethi* & *Plethi* ubique per קשתיא וקלעיא: *Sagittarios & funditores* reddit, ab armis, quæ gestabant, non quod gladio iis, aut alia id genus arma denegaret, quibus cinctos fuisse haud dubitandum,

de venerant, Autorem, *Dicimus v. Crethi & Plethi non fuisse undique collectos, sed ex certa quadam gente aut familiis selectos milites*, id quod supra jam tum quadantenus probavimus, idque ulterius statuminamus, tum quia כרית olim fuit regio Palæstinæ testante id Giggejo, apud quem كريت Arabibus est Palæstinæ regio, atque eadem Syris est, ܟܪܝܬ, suffragante *Clariss. Bocharto Geograph. S. part.* II. *cap.* XV. *pag.* 457. tum quia in Scriptura S. habetur descripta הַ כרתי expressa, determinata & ab aliis gentibus separata habitatio. Sic. I. *Sam.* XXX. 14. dicitur נגב כרתי *meridies Crethi*, vel uti Targum habet דרומא כרית quod explicatur seq. *vers.* 10. per ארץ פלשתים per *terram Philistæorum*. Et *Zeph.* II. 5. appellantur חבל הים גוי כרתים *habitantes ad tractum maris gens Crethim*. Quo utroque in loco agi de Philistæis, puto vel ex αὐτοψίᾳ textus patere, idque vidimus ex loco Samuelis, idemque sole clarius apparet ex loco *Zeph.* II. 5. collato cum *Ezech.* XXV. 16. imprimis si ea integra & in textu originali considerentur: Verba prioris in fonte sic fluunt הוי ישבי חבל הים גוי כרתים דבר־יהוה עליכם כנען ארץ פלשתים והאבדתיך מאין יושב: *Væ habitantibus ad tractum maris, genti Crethim; Verbum Domini contra vos, Cnaan est terra Philistæorum* (i. e. terra excidio & internecioni devota, ut olim terra Chnaan,) *disperdam te a non esse habitatore* (i. e. ita ut non sit habitator,) quæ illustrant posterioris adducti loci verba sequentia הנני נוטה ידי על־פלשתים והכרתי את־כרתים והאבדתי את־שארית חוף הים: *Ecce ego extendens manum meam super Philistim, & succidere faciam Crethim & disperdere faciam τὸ residuum portus maris* (quia scilicet Palæstina regio ad mare tota patebat. In quo utroque loco clarum est, Crethi & Philistim pro uno sumi: suffragante nobis Clariss. *Bocharto*, *Geograph. S. Part.* II. *cap. cit.*

X. Non est, quod quis optimorum hic interpretum dissensum objiciat, scil. tum *Paraphr. Chald.* qui utroque in loco pro כרתים posuerit עמא דחיבין *populum peccatorum seu peccaminosum*, tum & *Symmachi*, quando vertit γένος ὀλοθρευόμενον, quem etiam in sensum *Theodotius* transtulerit γένος ὀλέθριας, *genus perditionis*, id est *perditioni obnoxium*, & ut Luth. den Kriegern/ & sic appellative. Nam hæc ipsa nostram sententiam non destruere, qui volumus esse nomen proprium, adeoque Gentile, facile animadvertet, qui considerabit hos interpretes allusisse saltim ad actiones & naturam illorum populorum, quemadmodum & ipse Propheta eosdem populos alloquens ex Etymologia captat illos irridendi occasionem, inquiens: והכרתי כרתים & *exscindam Crethim*, quasi dicat: *Vos Crethim estis interfectores & vastatores re & nomine*, seu ut Græci ὀλοθρεύοντες, *sed vastabimini & interficiemini, eritisque* ὀλοθρευόμενοι, *perditi*, Quo ipso utique non negatur כרתים esse nomen proprium Populi, & in specie Philistæi.

XI. Manet igitur hucusque certum, כרתי & כרתים esse nomina Gentilia. Jam quid obstabit, (quandoquidem par parium sit ratio,) quo minus etiam τὸ פלתי ex certa quadam gente aut familia fuisse statuamus, imprimis, cum jam tum duorum פלת in Scriptura Sacra fiat mentio, ex quibus omnino potuerunt esse oriundi? uti supra *cap.* I. jam tum innuimus.

XII. Hanc nostram sententiam (qua utrumque & Crethi & Plethi certarum gentium & familiarum nomina Propria esse volumus) fovent nobiscum Doctores & Christianorum plurimi. Et e Judæis quidem tum *R. David. Kimchi* quando ad 2. *Sam.* XV. 18. scribit: וכל הכרתי וכל הפלתי ת״י וכל קשתיא וכל קלעיא ואפשר שהיו משפחות ידועות בישראל: *Et omnes Crethi & omnes Plethi &c. Targum Jonathan habet: Et omnes sagitgitarios & omnes fundibularios: At ego interpretor, quod fuerint familiæ cognitæ in Israel*. Quibus similia habet idem רדק 2. *Sam.* VIII. 18. tum *R. Levi Ben Gerson* ad 2. *Sam.* XV. 18. וכל הכרתי הם היו שתי משפחות: *Et omnes Crethi &c. Hi sunt duæ familiæ*. Id quod ulterius confirmat idem רלבג *Comment. ad* 2. *Sam.* XX. 7. aliique plures.

XIII. E Christianis vero nobis favent tum *Eman. Sa*, quando 2. *Sam.* VIII. 18. Plethi Philistæos statuens, *Fortasse*, inquit, *sic dicti sunt* (scil. Crethi & Plethi) *quod essent Cerethæi & Philistæi, ut nunc solent Svizzeri seu Helvetii*; tum *Francius Lexic. Sanct. voce* DCXLII. *pag.* 521. 522. qui, *Cerethæi & Pelethæi*, scribit, *erant sagittarii & funditores, tanquam Prætoriani Regum milites, quos ex Philistæis accersitos fuisse arbitramur ex* I. Sam. XXX. vers. 14. Soph. II. 5. Ezech. XXV. 16. *aut in præsidiis collocatos per loca limitanea, præsertim ubi Judæa Palæstinam spectabat. Fortasse eum nostris Helvetiis comparari possunt qui ingenua servitute, ut sic dicam, plurimis per Europam Dynastis sese obstringunt, & ob fide-*

ma. Non negamus tamen & alia forte singularia nobisque plane incognita in custodiam regum illos satellites gerere potuisse.

XIX. Cæterum hic obiter notare placet, quod *Pineda de rebus Salomonis l.* v. *cap.* XIII. *num.* XXVI. satellites hosce regios, gladiolis instruere videatur, *eique similibus, quo Joab Amasam proditorie interfecit, quem Scriptura S.* 2. Sam. XX. 10. *usque ad illa pependisse dicat in vagina, quique ita fabricatus, ut levi motu egredi potuerit & percutere.*

XX. Verum ut nihil dicam, quod in fonte multo aliter fluant verba, quam in versione vulgata, puto saltim cum *Menochio lib.* 1. *de Rep. Hebr. pag.* 70. tum minus probabile id esse, cum gladius ille videatur ex industria quæsitus a Joabo, ad patrandum proditorie homicidium; tum & minus congruum, Gigantes, quos satellites illos facit *Pineda* (uti jam supra vidimus) armari gladiolis seu Ensiculis, uti eos vocat idem *Pineda* loc. cit. Existimem potius in rebus ignotis satius esse ἐπέχειν, quam ὁρίζειν.

XXI. Sic Crethæos ac Plethæos nostros in armis lustravimus, videamus porro, quot numero fuerint: Dicimus igitur VII. *eos fuisse numero indeterminato aut nobis saltim incognito.* Probabile nonnulli putant, vel fuisse *sexaginta*, uti in *Cantico Canticorum* dicitur; vel si plures fuerint, per vices sexagenos ad Salomonis custodiam excubasse, ut loquitur hic *Menochius* loc. cit. Forte & *quingenti* hi stipatores fuerunt, id quod non inepte colligi posse videtur ex numero *scutorum aureorum & peltarum*, quas *Salomon* confecerat: Illum enim in finem fuisse ea confecta, ut pompa Regis in publicum prodeuntis eo esset magnificentior, videtur ex 1. *Reg.* x. 16. apparere, ubi leguntur *seqq.* ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט·ושלש·מאות מגנים זהב שחוט: *Et fecit Rex Salomo ducenta scuta ex auro tracto -- Et trecentos clypeos ex auro tracto.* Quod autem his regii custodes usi fuerint habetur expresse 2. *Paral.* XII. 9. 10. 11. ubi legimus seqq. *Et ascendit Sisak rex Ægypti contra Jerusalem --* ויקח את·מגני הזהב אשר עשה שלמה: ויעש המלך רחבעם תחתיהם מגני נחשת והפקיד על·יד שרי הרצים השמרים פתח בית המלך: ויהי מדי·בוא המלך בית יהוה באו הרצים ונשאום והשבום אל·תא הרצים: *Et abstulit Clypeos aureos, quos fecerat Salomo: Et fecit Rex Rehabeam pro eis Clypeos æneos: & commisit* (ea) *ad manum principum Celerum* (id est Satellitum custodientium ostium domus Regis: *Et factum est a tempore ingredi Regem* (in) *domum Domini, veniebant illi celeres, & tollebant eos, & referebant eos ad conclave Celerum* seu ut recte *Lutherus*: In die Trabanten Kammer. Ex quibus aliquantum numerus eorum colligi posset. Sed ut dixi, nemini hæc pro omnino certis obtrudere volumus.

XXII. Non possum tamen quin circa hanc materiam ὡς ἐν παρόδῳ notem, posse cuidam in mentem venire ac si *Crethi & Plethi* fuerint numero sexcenti, atque fundamentum petere ex 2. *Samuel.* XV. 18. ubi legitur וכל·עבדיו עברים על·ידו וכל·הכרתי וכל·הפלתי וכל·הגתים שש·מאות איש אשר·באו ברגלו מגת: *Et omnes servi ejus* (scil. egressi sunt cum Davide) *ambulantes juxta manum ipsius, & omnes Crethi & omnes Plethi: & omnes Gitthæi sexcenti viri, qui venerant pedestres de Gath.* Sed hos responsionis loco jubeo saltim textum in fonte legere, ibidemque Accentuationem accuratius considerare, & facile ipsorum error cessabit.

XXIII. Ultimo denique loco de Sodalitio quoque horum *Crethi & Plethi* aliquid memorandum esset, si quid ea de re certi haberi posset. *Et dicimus* VIII. *Sodalitium* ꝑ *Crethi & Plethi fuisse forte* נתים minimum in exilio Davidis, quod probari posse videtur ex 2. *Sam.* XV. 18. Fuerunt hi vel I. *Proselyti*, qui ad Davidem venerant postremis temporibus, allecti ejus pietate atque felicitate, ut vult *Pet. Martyr.* ad locum *Sam. alleg.* erantque forte pars Philistinorum, quos David selegerat, testante *Grotio ad loc. cit.* Nati hi in Gath Philistæorum, qui cum Itthai inde ad Davidem fugerant, ut existimat *Theodoretus* ap. *Sanctius* loc. cit. Vel II. sunt Judæi, qui ad Davidem fugerant, & cum eo in exilio fuerunt. Erantque *hi sexcenti, & cum aliquis ex hac legione desiderabatur, alium David in ejus locum sufficiebat*, ut iterum autumat *Pet. Martyr.* ad cit. locum Samuel. Sed ut verum fatear, pleraque horum mera nituntur conjectura, nec induci possum, ut de his certi quicquam pronuntiem.

XXIV. Josephus tamen huic nostro satellitio procul dubio pedestri, addit etiam equestre, (quando (*lib.* VIII. *Antiq. Jud. cap.* II.) *His*, inquit, scil. equis pulcherrimis & ad cursum exercitatissimis) *decus addebant equites, flos juventutis, procera statura, promissoque capillitio conspicui, & tunicas ex Sarrana purpura induti: ad hæc ramentis auri capillum quotidie spargebant, ut ad solarium radiorum contactum fulgor a capitibus eorum reflecteretur. Hi armati,*

ti, *& pharetris succincti regium currum stipabant*, *quo sublimis invectus & amictus veste candida*, *mane solebat urbem egredi*, Sed unde id probare possit, videat ipse. Nos interea hæc recensere voluimus, L. B. rogantes, ut, si ad omnia Categorice non responderimus, id non nobis, sed materiæ hujus naturæ ac qualitati tribuat, תושלבע.

COROLLARIUM PHILOSOPH.

En Rhetor,

IRoniam, Sarcasinum & Antiphrasin dari, etiam in materia gravissima, vel seqq. locis Scripturæ S. probari posset, scil. tum *Jer.* XI. 15. מה לידידי בביתי: *Quid dilecto meo in domo mea?* seu uti Luth. was haben meine Freunde in meinem Hause zuschaffen? Et in *Annot. Margin.* Freunde / gleich wie die Mutter im Zorn ihr Schalcks Junker heist / &c. tum & *Marc.* VII. 9. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, καλῶς ἀθετεῖτε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ; ἵνα τὴν παράδοσιν ὑμῶν τηρήσητε; Et dixit illis: Bene irritum fecistis mandatum *Dei*, ut traditionem vestram servetis. *Luth.* wohl fein habt Ihr Gottes Geboth auffgehaben &c. Tum & 1. *Cor.* XV. 55. ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος. Ubi tuus, o Mors, stimulus? Ubi tua, o sepulchrum, victoria?

JO-

JOHANNIS SELDENI

DE

JURE NATURALI & GENTIUM,

Juxta Disciplinam Hebræorum,

LIBRI SEPTEM.

--- Loca Nullius ante
Trita Solo. Juvat integros accedere Fontes
Atque haurire.

ILLUSTRI VIRO

JOHANNI CAPELLANO

Jo. HENRICUS BOECLERUS

S. P. D.

VEnit ad Te hæc epistola, nihil aliud quam obsequium grati Tuisque meritis æternum dediti animi nuntiatura; occasione officii non tam eleganter lecta, quam cupide arrepta. Sive mavis credere, VIR AMPLISSIME, *ex eo genere literarum has perferri, quo, quicquid uspiam in rarioribus studiis geritur aut paratur, ad Te, tanquam omnis doctrinæ & elegantiarum arbitrum, perscribi, ratio & mos est. Quamquam sic quoque non speciosa est mea causa, si apud alium judicem ageretur. De alieno enim officiosus sum, non de meo: neque quicquam ex editione hujus libri, cui bona omina præfamur, ad me pertinet, nisi quod a pluribus annis, Bibliopolis, ad redonandum luci publicæ*

 uti-

utilissimam commentationem; auctor & pæne exactor fui. Erit autem forte, ut non modo veniam fatenti dare, donec copiolas meas, satis illas quidem tenues, solicitavero, sed de alienis, sine controversia præclaris, monumentis, sermocinantem libentius etiam ferre, partem consilii & comitatis habeas. Equidem Seldeni *opera laudare velle, nihil aliud esset, quam Soli testimonium splendoris meditari, quem ipse, potentissimus sui testis, nullo loco segniter conspici patitur. Pridem obtinuit hoc nomen, ut non tam hominis inter eruditos eminentis, quam doctrinæ reconditæ vulgoque inaccessæ elogium haberetur. Excepta sunt, quæcunque edidit volumina, illo applausus genere, quod Musarum & Gratiarum permixto pollentique genio invalescit: tradita per gentes; consecrata per bibliothecas; iterata typis: nisi quod illustrissimum hoc* De Jure Naturæ & Gentium Juxta Disciplinam Hebræorum *opus, sicut avidis emtorum manibus distractum, ac quodam modo direptum fuit: ita qui desiderio & voto, reproduci illud ac denuo publicari jampridem optantium, aures & operam commodaret, vix ac ne vix quidem potuit reperiri Editor: varietate literarum & formarum, plerosque, ut videtur, deterrente. Superandus tandem & hic labor erat: cum præsertim pulcerrima Juris pars exquisitis literis ac ingenio singulari tradita, reipublicæ humani generis vel gerendæ vel ornandæ, usum ac decus præcipuum polliceretur. Quamvis enim vix patiantur sibi hoc persuaderi, qui vel jus in armis ferunt; vel certæ gentis legibus omnes gentes, externo legislatori nunquam obnoxias, constringere parant; vel contenti eminentibus & communibus sententiis, consiliorum ac disceptationum dubia, exacta juris forma ac regula expedire, parum assueverunt: potior tamen nobis debet esse auctoritas eorum judicum, quos in hoc Tribunali alte constitutos, Deos dixit ipsa Dei veritas. Hi animadvertunt, sublato Divini Judicii metu, & remota reverentia Juris Naturalis, cujus non vindex minus quam auctor Deus est, ipsa reipublicæ uspiam in terris servandæ tuendæque, munimenta ac præsidia everti. Terrore humani imperii ac metu civitatem hactenus contineri dixeris, ne societas plane sit dissociabilis: ut autem beata esse serio & diligentius velit, citra respectum supremi imperii, nemo expectabit opinor. Jam inter populos nullius communis imperii vinculo conjunctos, solique Deo secunda potestate præditos, quæ humani ratio commercii, quæ pacis fides, quod controversiarum moderamen, quod armorum temperamentum, excogitari poterit, si jus non dicere orbi terrarum, Officia nationibus, præmia obsequio, pœnas imparentiæ, dispertiri credatur, illa rerum suprema potestas, extra cujus voluntatem, nec jus, nec juris fructus, id est sive socialitas sive humanitas & ab hoc ducta principio, inter mortales felicitas, est? Et, quando depravatione consuetudinum, nihil non obscurari, ac in deterius flecti cernimus, præclare inprimis de humano genere mereri putandi sunt, qui instauratum eunt ea, quibus solis, distracta errore, congregatur, sibique & Deo reconciliatur mortalitas. Potuerunt ipsi manibus deprehendere, quid Deo, quid humanitati in hoc genere deberent, propiora secula: itum est ad alterum, & quasi novum genus hominum: quæsitæque &*

reper-

repertæ sunt terræ, in quibus confuso Naturæ & Rationis discrimine, cum humani cultus vestigia, brutarum animantium consuetudini vix essent dissona, prima eademque summa humanitatis & commercii & victoriæ lex fuit, animalis Naturæ & Deo parentis exempla ac specimina hospitibus ingerere, & præterpropter humanitatem vitæ oberrantia agmina, in jus & hominem cogere. Diffusam argumento, distinctam profectuum gradibus, nec raro involutam auctorum sententiis sapientiam, quam non sufficiat fidentius aggredi, Fernandus forte Vasquius documento esse queat: qui cum tanto instructu apparatuque hunc locum sibi excolendum sumsisset, ut instar bibliothecæ nonnullis videretur præstare, factum tamen facile opineris, ut negligentius pleraque cumulando, ordini & discretioni inter disputandum parum serviendo, placita aliorum non satis examinando, sua sæpius asseverando quam probando, componendo denique, quæ constare sibi invicem non poterant, haud pauca de arduis intricaverit potius quam expediverit. Quare majorem sibi curam & cautionem adhibendam judicarunt, Hugo Grotius, & ejus exemplo ac æmulatione, ad certæ de Philosophia Barbarica superstitis disciplinæ modulum, Britannorum doctissimus, Janus Seldenus. Tam egregii electissimorum ingeniorum certaminis sicut prima auspicia & successum, Galliæ vestræ deberi, eruditis constat: ita ne nunc quidem, aliena vestris consiliis & temporibus videri potest commemoratio isthæc, & Tui nominis ornando præscripta operi prædicatio. Illi enim doctrinarum & omnis elegantiæ principatui, quem a multo tempore nemo Vobis ambiguum facere in animum induxit, is nunc e felicitate temporum accessit gloriæ cumulus, ut MAXIMI REGIS, *Avita & Patria, quamquam in incomparabile educta fastigium decora, plus quam supergressi, animis paria gerentes studia, quemadmodum in ceteris Reipublicæ & seculi artibus, ita in Literis ornandis amandisque, vestrum candorem, gravitatem, benignitatem, longe lateque cunctis in præsens nationibus & gentibus, in posterum seris ætatibus luculenta & decora industria approbare conspiciamini. In his curis, quibus nec ad immortalitatem nominis quicquam splendidius, nec ad demerendum genus humanum uberius, ulla viderunt tempora, eam Tibi personam Fortuna Publica imposuit, quam sine exquisita doctrina, & summa virtute, nemini vel momento gerere, fas fuerit. Qui caperet consilium novi & magni exempli, consilium omni virtute regali magis regium; unus fuit, hoc, quid dico hoc? omnibus quotquot fuere seculis, Rex, Regum norma, Regum splendor,* LUDOVICUS *Dei munus, Dei pignus, Dei imago. Respondit magnitudini tantarum cogitationum, provisu, obsequio, suffragatione, huic Principi, huic seculo nata mens* MÆCENATIS GALLICI COLBERTI, *ad omnia æternitati Patriæ destinata ac destinanda præsidia exsomnis, sollers, intenta, operosa. Quod Mæcenati fuit Maro, id* CAPELLANUM COLBERTO *esse dicerem, nisi plus in exempli novitate vel negotii vel elegantiæ appareret. Inter Regis Herois Oculos, inter Herculis Musagetæ Amicos, inter instrumenta beatioris & cultioris ævi, nomen & famam mereri, magnum & pulcrum est, sed nulla parte majus pulcriusve, quam in censu ingeniorum per terrarum orbem*

agen-

agendo, in munificentiæ Regiæ vel dispensandis consiliis, vel diffundendis fontibus, vel incitandis miraculis. Plena quidem hæc & singularis est felicitas, adesse Principi, quotiens dulcissimam meritorum Principalium seriem explicat, & Divinitatis ritu, beneficiis disjuncta locorum spatia jungit, & conquirit undique, quos felices faciat. Quis ex omni rerum memoria honor, quis dignationis aulicæ gradus, nominabitur, quem malit, si fata liceat sibi suo temperare arbitrio, indipisci, quisquis civili bonitatis naturalis genio, ita regitur, ut non virtutis modo & sapientiæ sed fortunæ quoque summam putet, bene de plurimis mereri? Quam non sit iners in pectore meo sensus illius laudis Tuæ, Vir Amplissime, vix est, ut hoc loco, id est, in transitu, digne queam verbis exprimere: quanquam non meriti modo Tui magnitudo, sed mea insuper, tot aliis quoque in publicum decus eminentibus tuis laudibus incitata pietas, omnem, quæ solenni gratiarum actioni intercedit, moram abrumpi postulat: nisi hoc quoque æquitatis Tuæ ac indulgentiæ sors pati velis extare testimonium, ut obsidis locum tantisper expleat hæc epistola, dum accuratius, quantum Tibi debeam, cujus munere meum nomen inter eos comparuit, quos Regum Benignissimi munificentia, & Mæcenatis redivivi, propitia voluntas bearet, profitear. Teneat interim gratiæ Tuæ locum, quem semper tenuit, Seldenus, *ipso operis sui argumento curis cordique Tuo proximus. Nam &, si pristina recordamur,* Justistia, *non inter Virtutes modo* Regum Christianissimorum, *sed inter Nomina viguit: & inter miracula sæculi, quæ Gallia cotidie edit, primore loco celebratur, quod Rex armis, viris, animis, opibus, instructissimus felicissimusque, etiam lacessentibus nonnunquam causis, magnitudinem suam* Justitia *mavult, quam armis inter Christianos tueri, & de pace potius, ac amicitia Principum, quam de clade & incommodis, triumphare: fortis interea & expeditus in barbaros & Christiani nominis hostes, quos debellare, ut Justitiæ, ita Gloriæ apex est. Vale, Vir Amplissime, & Regis Tui gloria diu fruere. Scr. Argentorati* 10. *Martii* 1665.

PRÆFATIO,

Quæ etiam Instituti Operisque est Summula.

TItulus, quantum scio, plane novus est; etiam hactenus tam inauditus quam incompertus. Nec solum in molem prægrandem excrevit Volumen, verum & ipse Librorum ac Capitum Elenchus paginas non ita paucas occupat. Unde fit ut nec ocius transeunti, nec oscitanter evolventi, nec leviter intuenti facile satis queat excogitari, quidnam Operis fuerit subjectum seu Materies, aut qualisnam aut unde Ratio Instituti. Merito igitur visum est ea heic velut in Tabella contractiori exhibere. De *Jure Naturali* & *Gentium* quidem agitur; sed non simpliciter sic dicto. Adjicitur, *juxta Disciplinam Hebræorum*; quæ Tituli est Novitas. De *Jure* tum *Naturali*, tum *Gentium*, quomodolibetcunque alias sumto, ac de Obligatione & Permissione circa utrunque versantibus, anxius disquirunt acriusque disceptant crebro, Ethici, Politici, Jurisconsulti, Theologi. Nec defuere quibus omnino placuit illud veterum aliquot

Nec Natura potest Justo secernere iniquum.

Ceterum ex eis in quæ plerique Scriptorum, alias etiam de Jure hoc diversimode diffidentium, consentire solent, nullo labore elicitur, Naturalis, qualecunque id demum fuerit, peritiam (id est Juris ejus, quod cunctorum hominum ab ipsis rerum ipsiusque Naturæ creatæ initiis Commune fuit seu Universorum cordibus, ut dici solet, inscriptum) non minus nec alio ferme modo Juris Universi Divini Humanique, quod citra initia illa Positivum est, atque Morum scientiæ exactiori conducere, quam Sapientiam quam appellitant Primam seu Metaphysicam reliquis Philosophiæ membris quæ sua, ex illa, mutuo accipiunt Principia, seu quam artes pure Mathematicas eis quæ sunt mixtæ, aut Epochas in Temporum motuumque ratione, insequentium calculo. Neque absonum est dicere, ab Jure illo, cetera multifariam superinducta, velut surculos per insitionem accedentes, a trunco cui inseruntur sustentari aliquo. De eo autem interea quod est, Qualia & Quot sint ac Quousque extendantur contrahanturve Juris istius capita, atque undenam petenda, dissensus est sane multiplex. *Gentium Jus* interdum pro *Jure* item *Naturali* sumitur. Quoties nimirum *Primævi* seu *Primarii* nomine indigitatur. Sed vero quatenus *Juris Gentium* vocamine, Mores & Jus pluribus Gentibus, nec interim Universis nec Semper, sive ex Numinis Jussu Imperativum sive ex Pacto aut Consuetudine Interveniens denotatur (quale *Secundarium* nuncupari solet) *Naturalis* illud, non aliter atque Cæ-

sareum,

sareum, Pontificium, Provinciale, Municipale Jus, plane est additamentum. Atque ex hac duntaxat notione in Titulo usurpatur. Et *Jus Naturale* ita significat heic quod *Jus Mundi* seu Universale; *Gentium Jus*, id quod Gentibus aliquot peculiare. Lucanus;

> *Sed neque Jus Mundi valuit, neque fœdera sancta*
> *Gentibus* ------

Jam vero *Naturalis* vocabulum; in Titulo, id tantum indicat quod, ex *Hebræorum*, seu *Ecclesiæ* aut *Reipublicæ* veteris *Hebraicæ*, Placitis, Sententiis, Moribusque, tam in Foro quam in Scholis, receptis avitisque, pro *Jure Mundi* seu omnium Hominum omnimodarumque tum Gentium tum Ætatum Communi, etiam ab ipso rerum conditu, est habitum; ut scilicet a Totius Naturæ creatæ Autore seu Numine Sanctissimo, Humano generi, simulatque creatum est, indicatum, infusum, imperatumque. Hoc מצות בני נח *Præcepta* seu *Jus Filiorum* seu *Posterorum Noachi* appellitant Hebræi; utpote quo nomine Genus Humanum, a Noacho secundo, quemadmodum ferme ab Ada primo, propagatum, innuere, eis est solenne. Capita hujus Juris Septena, quæ Illustriora sunt, a scriptoribus Christianis subinde habes, sed nec sine crassissimo subinde errore; generatim memorata. Nullibi autem explicata. Ea sunt de *Cultu Extraneo* seu *Idololatria*, de *Blasphemia*, de *Homicidio*, de *Incestu* ac *Concubitu illicito*, de *Furto*, de *Esu membri* seu *partis ab animali bactenus viventi discerptæ*, & de *Judiciis* seu *Regimine Forensi* atque *Obedientia*, quam *Civilem* vocitamus. *Gentium* autem *Jus* in Titulo accipitur pro eo, quod sive ex singulari Numinis Imperio, sive ex Pacto seu Consuetudine Interveniente, Hebræis aliisque Gentibus sive vicinis sive aliis (nec interim universis nec semper) commune habebatur; veluti in Contractibus, Nuptiis, Servitute, Fœderibus, Proselytorum Admissione ac Regimine, Captivis, Tributis, id genus reliquis. *Instituti* autem Ratio ita se habet, ut præmittatur primo Dissertatio de necessario, in rebus difficilioribus serio perpendendis dispiciendisque, diligentioris ac multiplicis Aliorum Sententiarum, utcunqne inter se plurifariam discrepantium, Indaginis atque Examinis usu. Quem sane si qui negligentius aut ignavius rejiciant, ut sui ipsorum commentis nimium fallantur illi sæpius, necesse est; perinde fere atque Antipheron ille, cui proximus aer perpetuo speculum adeoque perpetuo ac solum sui fuisse fertur. Agitur dein de *Gentis Populive Hebraici Vetustate*, *Dignitate* ac *Prærogativa* olim præ cunctis aliis eminentissima, ac de *Barbaricæ Philosophiæ* (cujus Hebraica pars eximia) veluti Occidentis Magistræ præstantia. Discutiuntur etiam *Placita* Scriptorum diversimoda de *Juris* qualecunque id fuerit, *Naturalis Fonte*, *Ortu*, *Sedibus*, adeoque de eo quod est, unde petendum seu ediscendum Jus illud. Atque enumeratis, tum ex Hebræis tum e Christianis aliquot, *Capitibus Juris Naturalis*, quod Noachidarum Hebræis di-

citur,

citur, *Illustrioribus*, absolvitur Liber Primus. Sequentibus libris, Talmudice & Rabbinice sigillatim explicantur Capita illa; sed sparsim & pro re nata, quicquid *Juris* heic *Gentium* nomine venerit. Neque enim aliam esse idoneam methodum censui. Præterea, non raro tum interseritur doctrina Talmudica de Juris Hebræorum Civilis seu simpliciter Israelitici, ad res sive sacras sive profanas attinentis, Capitibus aliquot, tum alia aliunde observanda adhibentur: ut inde eorum de Jure sive Naturali sive Gentium sensus, inter legendum, explicatior reddatur.

Hinc Liber Secundus Interdicta priora Bina de *Idololatria* & *Blasphemia* complectitur, ubi item *Proselytorum Justitiæ*, *Proselytorum Domicilii*, *Libertinorum*, *Servorum* in Judaismum cooptatorum *Initiamenta*, *Status* ac *Conditio*, seu *Peregrinitatis Jura*, velut insequentibus necessario prævia, enarrantur. Accedunt *Cœlestium*, *Humanarum*, *aliarum imaginum* tum *formatio* tum *usus*, qua licitus, qua illicitus, tam *Originariis* quam *Proselytis*; *Publicanorum* ibi qualitas; *Luci Plantatio*; *Figuræ*, ad Neomeniarum tempus ex testium designatione decernendum, *Lunares*; *Icones Cæsareæ*; *Nummi*, ex eis qui Hebræis in usu, *illis insigniti*; *Hebraici* item; *Numismata Rhodia* quæ velut pars pretii D. N. Jesu Christi Romæ & Parisiis ostentatur; *Mosis figura*; *Vitis Aurea*; *India* in *velis Judaicis* picta apud Claudianum; *Profanatio Nominis Divini* ac ejusdem *Sanctificatio*; *Peccatum* illud quod in lege sacra dicitur ביד רמה fieri, seu *manu elata*; *Filii Dei* nomen; *Vestium* blasphemiæ auditæ causa *dilacerandarum ritus*; sententiæ Hebræorum aliquot *de Gentium Diis non blasphemandis*.

Libro Tertio dispicitur, *utrum ad Cultum aliquem Divinum* & ad *qualem*, Genus Universus humanum quod reliquum erat seu *Gentiles obligari vellent Hebræi*. *Qualis* item *Cultus Gentilibus permissus*, *qualis interdictus*, sive ad Templum Hierosolymitanum sive alibi in ditione Israelitica; Et fusius quid statuerint Hebræi de *Sabbati* seu *Septimi diei cultu*, qua ad *Gentiles*, seu alios præter seipsos, quovismodo attinere posset. *Cultus ante legem Mosaicam* adjicitur *Divinus*; *Templi Hierosolymitani*, quantum ad loca Gentilibus vetita seu permissa, *designatio*; *interdicta eis*, nondum in Judaismum rite cooptatis, *legum Mosaicarum observatio*. Opinio eorum qui *non Res ipsas* sed *Pretia* tantum rerum, *a Gentilibus* nondum in Judaismum cooptatis, *offerenda* temere asseruerunt, discutitur. *Sabbati* adjungitur *Institutionis Tempus*, *Annus*, *Dies*, *Locus*, *Ratio*, *Iter* etiam *Sabbaticum*, & *Primum Sabbatum* festi nomine, ex Imperio juxta eos divino, celebratum. *Fl. Josephi* & *Philonis* loca insigniora de *Sabbato* expenduntur, intertextis de *Calendario Romano*, *Græco*, aliis, uti & de *Orbe Nundinali* que lucem heic præbeant. Quæ item ex *Hesiodo*, *Homero*, *Lino*, *Callimacho*, *Aristobulo*, *Clemente Alexandrino*, *Luciano*, *Agellio*, *Svetonio*, *Censorino*, *Ovidio*, *Tibullo*, *de Diei septimi* seu *Saturni inter Gentiles* observatione, uti & e *Tertulliano*, *Lampridio*, *Seneca*, afferri solent, explicantur. *Ogdoades* etiam *Die-*

rum, ac *Hebdomades*, *Denominatio Planetaria* quæ *Hebdomadicas* eſt, ejuſque *Ortus*, *Ratio*, *Uſus*, *Heptazonus*, *Planetarum Ordo*, juxta veteres, in Syſtemate mundi, & *Horarum Vetuſtas*, in eodem tractantur.

Quartum Librum occupat Interdictum *Homicidii* quatenus ſive ex Jure Naturali penderet ſive cum Gentium Jure in ditione Iſraelitica eſſet commiſtum. Conjunguntur *Jura Tutelæ Sui*, *Aliorum*, *Zelotarum*, *Aſyli* tum in *Urbibus Levitarum* tum in *Altari*, *Vindicis Sanguinis*, *Anathematum*, *Cædes* ſub *ratione Pœnæ* aut *Quaſi*, id genus alia quæ Interdictum hoc ſeu ejuſdem *Laxamentum* aut *Temperamentum* aliquod reſpexere aut reſpicere viſa fuerint, *Excommunicationis Jura* (id eſt ejus *Formula*, *Cauſæ*, *Ritus*, *Effectus*) *Negotiatores* & *Nummularii* a D. N. Jeſu Chriſto e Templo ejecti, *Arcæ Tredecim totidemque Menſæ* in Templo ad recipienda tum allata tum oblata, *Hoſtiæ Humanæ*, *Apoſynagogi* in Evangelio, *Jepthæ Votum*.

Libri Quinti Materies eſt *Inceſtus* ac *Illicitus* juxta Hebræos *Concubitus*, ſive ex Jure Naturali ſive ex Moſaico, interdictus; *Matrimonium* item *ex Jure Naturali*; uti & *Matrimonia Proſelytis*, *Libertinis*, *ſervis*, *Ancillis inter ſe* aut *cum Originariis*, qua *vetita*, qua *permiſſa*; *Innuptarum concubitus*; *Merces meretricia*; *Ritus Nuptiales*; *Polygamia* ac *Divortium*; *Concubinæ*; *Primorum parentum liberi*; *Cognationis* ac *Aſſinitatis* gradus qua *Matrimonium* ſpectaſſe volunt; *Captivæ* ex lege Singulari *Coitus*; *Salomonis Uxorum Conditio*; *Natales* qua ex diverſa perſonarum coeuntium qualitate pependerint; De *Herodis Magni Natalibus*, Patrum veterum ſententiæ defenſio; *Semijudæi* ſeu *Proſelyti imperfecti*; *Agrippæ Regis Junioris fraternitas Hebraica*; cognata alia. Quæ vero, præterea ad rem Matrimonialem inter Originarios ſeu ex Jure ſimpliciter Hebræorum civili ſeu Moſaico, reliqua ſpectant, toto ea demenſa horreo damus in *Uxore noſtra Hebraica*, quæ typos præſtolatur.

Sextus Liber Interdictum *Furti* explicat, qua Naturale habitum eſt, qua item *Jus Gentium* cum eo miſtum; adeoque agit de *Fide ſervanda*, *Adquiſitione* ac *Translatione Dominii* tam *Perſonarum* quam *Rerum* cum ejuſdem *Modis* ac *Temperamentis*, *Contractum Formulis* ac *vi*, *Mendacio*, *Occupationis* titulo, *Rebus derelictis*, *Deperditis*, *Jure Pauperum* ſeu *Mendicorum*, *Angulo ſegetis*, *Spicilegio*, *Racematione*, *Uvis deciduis*, *frugibus per Oblivionem* in agro *relictis*, *Decima Pauperis*, *Eleemoſynis*, *Pauperum neceſſitate*, qua aliorum dominium ſpectare poſſet, ſeu eo quod dici ſolet *utrum furari liceat propter neceſſitatem*, *Servitute*, *Manumiſſione*, *Uſuris*, *Bonis alea* ſeu certamine quovis alio *lucrifactis*, *Piſcium* ac *Columbarum captura*, *Columbariis*, *Bello Indicendo*, *Deditione*, *Federibus*, *Victoria*, *Tributis*, *Regionibus ſubactis*, *Præda*, *Numiſmate Cenſus* in Evangelio, *Didrachmi* ibi *penſitatione*, *Semiſiclo*, loco illo Evangelii *Nemini Servivimus unquam* &c. *Captivis*, congeneribus non paucis.

Septi-

Septimus, Interdicti *de membri* seu *partis ab animali hactenus vivente discerptæ* sensum exponit, præter *Obscuriora* quædam seu *Minora Capita Juris Noachidarum* apud Talmudicos reperta, veluti *Honorem Parentum*, *Heterogeneorum usum*, *Castrationem*. Obiter de *Votorum effectu*. Et demum accedit ibi Caput de *Judiciis* seu *Regimine Forensi* atque *Obedientia Civili*. Etiam de *Judicio Divino*, ac *Præmio* & *Pœna* qua Noachidas, juxta Hebræos, spectent, agitur. De *Judicibus* item seu *Tribunalibus* seorsim ac per se, *Proselytis Domicilii*, *constitutis*, *Pœnis*, aliisque rebus *Forensibus*; qua nempe sive ad *Proselytos* hosce sive alios nondum in Judaismum cooptatos ex *Jure* sive *Naturali* sive *Gentium* attinerent. Nam res forenses Jure simpliciter Hebraico seu Gentis mere civili subnixæ locum heic non habent. Sed earum pars insignior, & quæ Totius instar est, in libris de *Synedrio* eorum *Magno*, quos nondum publici juris fecimus, traditur. Quæ sunt in scriptis Mahumedanis materiei congeneris, subinde etiam intermiscentur.

Quemadmodum autem Res, Scita, Placita ac Sententiæ Ægyptiacæ ex Ægyptiorum, Phœniciæ e Phœnicum, Græcæ e Græcorum scriptis, quod olim monuit Eusebius, aliæ similiter (velut Anglicæ ex Anglorum, Gallicæ e Gallorum, Hispanicæ ex Hispanorum) ediscendæ sunt, ὅπω δὴ, recte inquit idem, quem sequor, (*Præparat. Evangelic. lib. 7. cap. 8.*) κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἡγοῦμαι δεῖν καὶ τὰ Ἑβραίων ἐκ τῶν παρ' Ἑβραίοις λογίων, ἀλλὰ μὴ ἀλλοθί ποθεν ἀποδέχεσθαι *eodem plane jure statuo, res Hebræorum non aliis quam Hebræorum ex libris literisque esse repetendas;* unde sane, nec indiligenter (vere, id est, libere philosophantium causa, quotquot literarum huic generi fuerint inassuetiores) ipsis Hebræorum verbis fideliter descriptis semperque versis, repetimus heic nos. E scriptis nimirum, præter Biblia sacra, & Fl. Josephum & Philonem Judæos, Talmudicis; quæ Hebræorum de Jure Placita, Interpretationes Sententiasque Receptas ac avitas fuse exhibent perinde ac Digesta, Codices, Novellæ, Basilica, eas quæ fuere Romanorum; seu, ut Edicta, Constitutiones, Consuetudinum Corpora, ac Decisiones Gallicæ, jus Gallicum, aut ejusmodi alia, in Hispaniis Hispanicum jus, in Anglia Anglicanum. Nescius non sum, hominum esse genera, nec sane pauca ea, quæ eousque aut Studiorum suorum, aut Sui solius Ingenii, Suæve Sectæ commentorum angustiis ultro circumscribunt, ut earum cancellos, ne quidem ut Exploratores, libentius dignentur egredi. Veritatem aliquam alibi quam in suo, quantulumcunque illud fuerit, reperiri posse, aut temere negantes, aut securius non agnoscentes, desperantesve. Certe hæc jam breviter præmissa, licet illiusmodi hominibus ulterius legendi desiderium neutiquam forsan pepererint, nihilominus etiam de eis merebuntur hæc saltem Gratias quales Itineris longi, quod an capessere operæpretium fuerit viator hæsitabundus quæsiverit, incommodorum & tædii Indici debentur. Lectores vero inprimis præmoniti sint, utcunque omnia fuerint probanda, nihil interim in toto hoc Opere absque Lydii Christianismi lapidis examine esse amplexandum.

JOHANNIS SELDENI
DE JURE NATURALI & GENTIUM &c.
LIBER PRIMUS.

In quo *Operis* adgrediendi *ratio*, *Hebraicæ Philosophiæ*, quæ *Barbaricæ* pars erat perinsignis, *Dignitas*, *Disquisitio Generalis* de *Jure Naturali* seu omnium hominum ab ipsis rerum initiis Communi, ejusque *Ortu* ac *Sedibus*, *Hebræorum* ea de re Sententia, & demum *Illustriorum*, juxta illos, *Juris ejusdem Capitum* designatio continentur.

CAPUT PRIMUM.

Tum Philosophos *tum* Theologos, *qui sive de Officiis Hominum Naturalibus seu* Jure Naturali *simul & Summo Bono*, *sive de* Civili Gentium Jure *seu Disciplina accuratius egerunt*, *non solum sibi* Consona *sed &* Diversissima Aliorum instituta *ac* placita *operosius corrogare & perpendere meritissimo solitos*. *Nullibi autem apud veteres*, *sive* Græcos *sive* Latinos, Hebræorum, *id est*, *Gentis Numini adeo olim peculiaris*, *de* Jure Naturali *placita seorsim seu ad eorum mentem designari*. *A recentioribus perfunctorie nimis ea tangi*. Instituti *demum* Ortus & Ratio.

QUod in Nobilissima illa Philosophiæ severioris parte, qua doctrina Moralis atque Civilis vitæque Humanæ Norma sive tractari solet, continetur, id universum aut Circa Officia versatur ad quæ homines tum erga Numen Sanctissimum, tum ipsi erga se invicem, sive ex Affirmatione sive ex Negatione expressa qualitercunque obstringuntur, aut circa ea, quæ Adiaphora manent, aut demum circa Accessiones illas atque selectiora Sanctitatis seu Beatitudinis Complementa, quæ, velut officiis jam dictis superstructa, Gradus illos conficiunt, quibus ad Summum Bonum Finemque perfectissimum, qualiscunque is pro vario hominum ingenio statuatur, ascenditur. In Officiis autem illis locum obtinent primarium *τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν* seu *Prima Naturæ*. Atque hæc sane sive velut columnæ, cui innitantur cætera, robustissimæ munus obeunt, sive qualem fere habet ad vectis, libræ, cunei, trochleæ, aliorum in Staticis & Mechanicis motum circulus (qui *πάντα τῆς τοιούτων ἔχει τῆς αἰτίας ἀρχὴν* (*Aristotel. in Mechanicis.*) *omnium talium continet causæ principium*) rationem præstant *Juris Naturalis* nomen simul induere solita, atque in re Civili & Morali plane sunt *καθ᾽ ὅλα πρῶτα* seu *universaliter prima*. Juri huic Naturali accedit, ut dignitatis præ reliquis, quotquot Civilia sunt, Singularis, *Jus* illud Illustrius *Gentibus* diversis variatim sive ex Imperio sive ex pacto *Interveniens*. Tam de Officiis illis quam de Accessionibus, quas diximus, habentur passim Disputationum ingentes a Philosophis, Theologis, Jurisconsultis, congestæ moles. Atque hisce quidem non solum perquam Solenne est ea, quæ apud alios, sive sui ipsorum persuasionibus, sive cœtuum sectarumque, quibus immiscentur disciplinæ aliterve sive consona sive viciniora occurrerint, exhibere, verum etiam contrarias & discrepantes pariter opiniones & sectarum aliarum dogmata ac scita sæpissime solicitius adferre. Idque non sine causis certe gravissimis. Nam non sua modo sic auxiliaribus suffragiis haud parum firmant, sed & insuper, adversa refellendi, obscuriores quæ suas dissidentesque sententias inter meant confiniorum ipsissimas lineas detegendi designandique, proximantis subinde Vero Falsi ac simulantis larvam exuendi, id genus cætera, quæ in accuratiori veritatis indagatione adhiberi solent, peragendi ansam commodius arripiunt. Ita Academici, Peripatetici, Stoici, Epicurei, Sceptici, alii, interdum pro re nata in partes trahuntur; nunc instar Finitimorum Amicorumque ostentantur; nunc pro adversariis indicati, argumentorum telis petuntur a Scriptoribus, qui singuli suam Philosophiæ Sectam ut castra, qui-

quibus addictissimi sunt, acriter propugnantes, eo tutius id faciunt quo habent quid & quantum fuerit copiarum tum hosticarum tum subsidiariaum fœderatorumque exploratius. Ad hunc modum Aristoteles, Cicero, Seneca, Sextus Empiricus, alii. Unde & operæ pretium habitum est insigne, diversas omnigenum Philosophorum sententias scriptis sedulo mandare; quod fecere non modo Laertius, Plutarchus, Hesychius Milesius, id genus cæteri, quorum lucubrationes ejusmodi etiamnum extant, verum etiam & Philosophorum ille facile princeps Aristoteles (*Laertius lib.* 5.) in libris illis de Architæ, Speusippi, Xenocratis, Timæi, Pythagoræ, aliorum placitis, qui cum non paucis ejusdem operibus aliis ante secula compluria interciderunt: ut illorum qui *περὶ αἱρέσεων* seu *de Sectis*, *περὶ δογμάτων* seu *de Opinionibus*, *περὶ βίων* seu *de Vitis*, *περὶ διαδοχῆς* seu *de Successione* Philosophorum eorumque disciplinæ scripserunt turbam jam nullibi extantem sed Laertio, Eunapio, allisque citatam prætermittamus. Nec parum laborarunt viri aliquot id genus summi in plurimarum Gentium atque Rerumpublicarum moribus atque institutis, idque tam Barbariæ quam Græcie veteris, diligenter corrogandis memoriæque tradendis; ut scilicet ex eorum, utcunque diversissimorum, rationibus atque momentis rite perpensis, ea tandem elicerentur, quæ Moralibus Civilibusque studiis, maxime vero tum Juris Universalis seu Naturalis ejus, quod Gentibus seu populis integris (quorum autoritas non omnino negligenda) intervenit, indagationi conducere possent. Inde est quod Aristoteles etiam volumen conscripserit Νόμιμα Βαρβαρικὰ nuncupatum, id est *Mores atque Instituta Barbarica*, seu populorum qui extra Græciam sedes habuere. Ante plurima secula quidem periit illud, citatur autem tum Apollonio (*Hist. Mirab.* 11.) tum Varroni (*de Ling. lat. lib. 6.*). Sed apud Varronem ante Turnebi (*Adversar. lib.* 23. *cap.* 25.) emendationem male legebatur *Nomina Barbarica* pro *Nomima*. Memorat etiam ipse Aristoteles *Συνηγμένας πολιτείας* (*Nicomach. lib.* 10. *cap.* 10.) seu *Respublicas congestas* (quas a Laertio (*In Vita Aristot. seu lib.* 5.) *πολιτείας πόλεων* *Civitatum regimina* dici opinor) quarum ex consideratione atque veterum placitorum observatione *τὴν περὶ τὰ ἀνθρώπινα φιλοσοφίαν* seu *Philosophiam illam quæ ad res attinet Humanas*, id est doctrinam Moralem & Civilem, post Ethica ad Nicomachum absoluta, perficere est adgressus. Regiminum illorum seu rerumpublicarum sic ab eo in corpus unicum collectarum numerus erat centum quinquaginta octo. Mittimus quæ habuit alia ejusmodi opera, veluti *δικαιώματα πόλεων* seu *Civitatum forensia*, (*Vide sis If. Casaubon. ad Laertiis lib.* 5.), præter Politicorum libros octo, qui ex hujusmodi supellectili ejus tantum superstites id genus disciplina sunt haud parum referti. Hujus etiam Discipulus Theophrastus præceptorem imitatus est. De utroque Cicero (*De finibus lib.* 5.); *Omnium fere Civitatum non Græciæ solum, sed etiam Barbariæ, ab Aristotele, Mores, Instituta & Disciplinas; a Theophrastos, Leges etiam cognovimus*. Et quatuor ejusdem Theophrasti libros *πολιτικῶν ἐθῶν* seu *Morum Civilium*, inter id genus alios, expressim memorat Laertius (*De vitis lib.* 5.). Non dissimili consilio Dionysius Metathemenos (*Laertius lib.* 7.) librum *περὶ Βαρβαρικῶν ἐθῶν* *de Moribus Barbaricis* composuit: uti Nymphodorus Amphipolites (*Clemens Alex. strom. α.*) *περὶ Νομίμων τῆς Ἀσίας* *De Moribus atque institutis Asiæ*, quem item ipsum Νόμιμα Βαρβαρικὰ seu *Barbarorum ritus ac instituta* nuncupari existimo apud Clementem *in Protreptico*. Scripsit itidem Anacharsi Scytha volumen (*Laert. lib.* 1.) de Moribus atque institutis tam Scythtarum quam Græcorum: atque Hecatæus opus (*Idem in proœm.*) de Ægyptiorum philosophia quod tam Theologiam quam Jurisprudentiam eorum est complexum. Sed & hæc itidem temporum injuria, ut innumera ejusmodi alia, intercidere; quemadmodum & pars pleraque *πολιτειῶν* seu *Rerumpublicarum* Heraclidis Pontici, qui huic Philosophandi rationi sedulo se pariter immiscuit. Theologi insuper veteres, Patres inprimiris dico nascentis Ecclesiæ Christianæ, de Veritate Catholica stabilienda agentes, non solum numerosissimas portentosasque ex luxuriantibus illis simul & distractissimis ævi ingeniis pullulantes hæreses, verum etiam Græcæ Latinæque Philosophiæ scita atque alia ejusmodi tam Christianismo dissona quam consona usque adeo enarrant, ut nec prætermitti interim velint prorsus explosa. De hæresibus res est manifestior, quia eas diligenter in volumina contexuere Epiphanius, alii, quos & recentiorum seculorum aliqui sunt imitati. Etiam de eis obiter nec raro aliis in scriptis patrum occurrunt quamplurima. De Philosophiæ scitis obscurior res non est ei qui præter jam citatos, Justinum, Clementem Alexandrinum, Tertullianum, Lactantium, Minutium Felicem, Hieronymum, Ambrosium, id genus alios diligentius paulo consuluerit. Et tametsi

Pa-

Patriarchæ Hæreticorum (*Tertullian. adverſ. Hermogen. cap.* 8.) aliiſque ſummæ infamiæ nominibus, a patribus hiſce ſolent Philoſophi veteres appellari, nihilominus fatentur & ipſi interdum patres *nullam* (*Lactantius lib.* 7. *ſeu de divino præmio cap.* 7.) *Sectam fuiſſe tam deviam, philoſophorum quempiam tam inanem, qui non viderit aliquid ex vero; & totam veritatem & omne divinæ religionis arcanam philoſophos attigiſſe, ſed, aliis refellentibus, defendere id, quod invenerant, nequiviſſe, quia ſingulis ratio non quadravit.* Adeo ut rem ipſam optime complectatur Clemens (*Strom.* α.), dum Gentilium Philoſophiæ καθάπερ καὶ τῶν καρύων οὐ πᾶν ἐδώδιμον *quemadmodum & nucum totum non eſſe comedendum* ait, verba faciens de eis qui ea paſcebantur. Ut ſunt putamina rejicienda, ſed nuces comedendæ, ſic placita habent Philoſophi non pauca inter errores manifeſtos connumeranda vitandaque; nec interea aliis carent quæ, utpote aut veritati ſatis ipſa cognata aut temperamentis paulo reformata, fuerint comprimis amplexanda. Summa eſt; non ſolum congeneres conſimileſque ſed & perquam diſpares aliorum qualeſcunque ſententias rationeſque inſervientes impenſiſſime voluiſſe veteres illos (quos etiam & recentiores, qui ſimul & cordatiores ſunt, non raro imitantur) explorari, congeri, animadverti, perpendi, ad poſteros tranſmitti. Ut ſcilicet ita quid ipſis ſcholæque a ſe propagandæ ſtatuendum, retinendum, rejiciendum foret, dignoſceretetur & quod ſeligerent, argumentis fulciretur tum facilius tum ſecurius. Qua de re inprimis ſtudioſos non ſemel monuit olim atiam Ariſtoteles (*Topic.* 1. *cap.* 12. & 1. *de Cælo. text.* 98.). Atque ut in phyſicis, non ſolum ex Diverſo ſed ex Contrario, in Diverſi invicem & Contrarii natura exploranda; quemadmodum itidem ex Remiſſione, in natura Summi inveſtiganda, ſubſidium non raro habetur non contemnendum; etiam (pene dixeram, ſicut ex Lateribus non ſolum angulos continentibus ſed etiam oppoſitis, Anguli ipſi in trigonis ſive planis ſive ſphæricis dimetiendis, præter aream, certius menſurantur; ita ferme Aliorum quotquot ſedulo ac ſerio philoſophati ſunt Epichiremata ac Placita ſive Confinia ſive quomodolibetcunque Diverſa, etiam Vero adverſiſſima, accuratius indaganti opem crebro præſtant perinſignem. Hinc etiam Euclides (*Proclus in lib.* 1. *Euclid. lib.* 2. *cap.* 5.) ipſorum Maathamaticorum Ψευδάρια, ſeu *Fallacias* atque *Aberrationes* ſingulari congeſſit volumine. Similiter de aliis ſcientiis fecere alii. Ne ſcilicet qualicunque aliorum rationis uſu atque examine quam ſuæ, quantum fieri poſſat, magis carerent. Ita veteres mutuas in diſquirendo tradidere quaſi operas πάντες ἀλλήλοις ἀντιπαρεχόμενοι ſeu *alis aliis quod deerat invicem ſubminiſtrantes* quod ait Leonidas (*Antolog.* 1. *cap.* 4.) in epigrammate de Cæco & Claudo. Unde demum nata eſt philoſophia illa ſingularis, atque præſtantiſſimo illo patre Clemente Alexandrino (*Stromat.* 1.) judice, omnium præſtantiſſima adeoque præ cæteris amplexanda quæ Ἐκλεκτικὴ dicta eſt, quia in perſpicaciter ſeligenda ex ſingulorum, qui prejerant dogmatibus Philoſophiæ, materie verſabatur. Hac primo uſus eſt Potamo Alexandrinus ἐκλεξάμενος, (quod ait Laertins *in proemio*,) τὰ ἀρέσκοντα ἐξ ἑκάστης τῶν αἱρέσεων *qui ſelegit quæ ſibi placuere de Singulis Philoſophorum Sectis.* Sub Auguſti ſcilicet (*Suidas in Potamone.*) initia. Nimirum probe norunt eximii iſti indagatores Veritatem ſæpius ſiva in obſcuro latentem, non aliter fermn ab Intellectu humano capi quam ab Oculo ſolent Corpora ſive longius diſſita, ſive in luce ſatis temperata neutiquam poſita, aliterve ſive primum ac unicum ſive indiligenter nimis utcunque iteratum aciei intuitum aut fugientia aut fallentia. De horum alicujus Colore, Figura, diſtantia, Magnitudine, Loco, Motu, quæratur. Ubi oculi ſunt depravati, res ipſis ſolis plane in deſperato eſt.

> *Lurida præterea fiunt quæcunque tuentur*
> *Arquati* ——
> *Multaque ſunt oculis in eorum denique miſta*
> *Quæ contage ſua palloribus omnia pingunt.*

Quod ait Lucretius *lib.* 4. Sed detur Lyncei acies, optimus undiquaque habitus, atque omnimoda contagione prævia prorſus liber. Color nihilominus pro variatate lucis tam incidentis quam reflexæ aliter atque aliter ſe ingerit; adeo ut etiam nigra interdum albeſcant, hæc crebro viridia, flava, quod & de reliquis eſt dicendum, ſimulent. Sphærica etiam & cylindrica plana, circuli ellipſes, quadrata oblonga, ingentia minima, in longinquo poſita propinqua, æqualia inæqualia videntur, & vete parallela

> *Paulatim trahere anguſti faſtigia coni.*
> (*Idem ibid.*)

Alia

Alia apparent fracta, dum revera sunt integra, ob medii diversitatem. Extra verum item locum; ut non solum nummus in vase per aquam oblique visus, sed etiam præter stellas cæteras Sol ipse per vapores, nubeculas, ac aerem humidiorem. Parallaxes itidem nimium oculi aciem falluut; unde inprimis tot de stellarum aliquot novarum & cometarum locis, atque utrum in æthere cœlesti an in eo, qui Luna inferior est moverent, disputationes inter Mathematicos etiam egregios habitæ. Quiescere insuper dum velocissime movent, videntur, corpora quotquot movent cœlestia. Movere non raro quiescentia; ut Navigantibus.

—— *Portusque Urbesque recedunt.*

At vero ex diligentiori sæpiusque tum variato tum accuratius iterato intuitu, crebra item stationum oculique positura mutatione, comparatisque invicem, quæ stationum variationem suppleant, aliorum observationibus (citra quas viri alioquin visu acerrimi ut heic nimium cæcutiant necesse est) aut recte tandem de objecto, circa quod tot eveniunt hallucinationes, statuitur, aut undenam res porro fuerit decernanda constat, aut eam non omnino decernendam nec satis liquere demum reperitur. Quin ne suis quidem Solem (*Galilæus Galilæi in Nuncio Sidereo, & in Systema. Cosmico dialog. 1. alii*) ipsum maculis nebulosis, qua nobis visitur, eisque totam Africam ac Asiam ipsam magnitudine superantibus, carere, nuper ex aliorum, qui penitius eum telescopii beneficio introspexere, observatione adjuti didicimus qui defæcatissimam fuisse illam atque omnino immaculatissimam lucis regionem cum vetustate tam diu securi credideramus. Stella item circa Jovem quatuor ferri quæ e rerum conditu ad nostra usque tempora, nunquam, quantum scimus, conspectæ sunt aut creditæ; ut id genus cætera tam veteris quam nostri seculi exempla tum in Astronomia tum aliis in Artibus ac Scientiis illustria, nec quidem pauca ea taceamus. Neque tantummodo Veræ aut Veris sive prope sive quasi accedentes verum etiam & Falsæ adeoque Omnimodæ observationes Aliorum qui non indiligenter, utunque infeliciter, rem assequi tentarunt, rite heic disquirenti adhibendæ. Nam ut ex Umbrarum ratione de corporis tam Lucidi quam Opaci & figura & magnitudine dijudicatur, ita fere etiam ex Erroribus deceptionibusque cum judicio animadversis, tutior multo ad Veritatis arcem via sæpe sternitur. Ad hunc modum qui sive de Officiis necessariis sive de Accessionibus jam dictis egere sive Græci sive Latini tam Philosophi quam Patres Christiani satis gnari erant, ut oculorum, sic Mentis aciem, licet acutissimam, ex aliorum sive Veterum sive Coætaneorum observationibus, placitis, rationibus quibuscunque sive veris sive falsis rite collatis, nunc dirigi, nunc corrigi, nunc firmari stabilirique. Quam ad rem illud etiam mortalium sapientissimi facit, Et (*Proverb. 11. 14. & 24. 6.*) *erit salus ubi multa consilia sunt*, seu ut in Hebræo, ותשועה ברוב יועץ & *salus in plurimis consiliariis*. Quale quidem tam de consiliariis seculorum anteactorum quam præsentium aut recentiorum, quibus sectarum omnimodarum scriptores continentur, intelligendum. Horum alii rem aliis, sive velut ob distantiam seu medii incommodum, minime perspectam, commodius positi deregunt. Stationum item quasi mutationes (quæ in coloribus, distantiis, figuris, magnitudinibus discernendis oculo adeo necessariæ sunt, ut fere nihil supra) seu varias oculi, sic dicere liceat, intellectivi posituras, haud parum supplent illi qui ævo, patria, studiis diversi in consilium accersuntur. Etiam qui apertius hallucinatur, vicem monitoris, ne quis sic denuo aut in similibus impingat, quandoque obtinet. Quin ubi mores ac instituta aliquot tum continua tum recta, sed ab ipsa origine remotissima, velut linea seu radio, quasi is nullibi, a rigore deflexus distortusve fuisset, recipi (ut sæpe nimis) videntur; ea sane, diligentius consultis iis, qui origini proximiores sunt, sive hac sive illac ob diversitatem aliquam medii, id est, seculorum, rerumpublicarum, geniorum, ingeniorumque varietatem, in quam tandem inciderunt, multum inflecti, nec recta protendi, imo & dissimilem omnino colorem statumque plane nonnunquam ei, qui originarius erat, contrarium nancisci ac induere, nemo non deprehendet agnoscetque. Non aliter ac ubi radii etiam solares per medium diversum oblique transeuntes franguntur, aut tinguntur per coloratum. Alienum contrahunt sic colorem Empedoclis, Parmenidis, aliorum de Ente, Uno, Primo, Motu sententiæ, dum ab Aristotele obiter eas memorante recipiuntur. Sed genuinus interea ex ipsorum scriptis dictisque aliquot, quæ Simplicii (*Comment. in Arist. 1. & 8. Physicorum. Et videsis Card. Bessarion. l. 2. in Calumn. Plat. cap. 11.*) indagini maxime debemus, posteritati servatur. Quam in rem Exemplum etiam advertamus unicum sub Christianismi initia, ut de

se-

ſeculo noſtro prorſus reticeamus. Moneuerat Nicolaus Diaconus, *παραχρῆσθαι τῇ σαρκὶ abuti carne*. Quo breviter dicto voluptatum cupidinem, maxime vero Veneris, reprimendam vir ſanctus voluit. Hoc perperam arripientes libidinoſi aliquot, qui nomine ejus ſectam ſuam inſigniri geſtiebant, adeoque Nicolaitæ vocitari, pro eo, quod omnino contrarium eſt, interpretati, eum velut concubitus qualiſcunque vagi, ac libidinis nefandæ præceptorem flagitioſiſſime venditarunt. Neque ſane aliud ipſum ſtatuiſſe crediderant poſteri, niſi in ſeculis ei vicinioribus reperti fuiſſent, qui a convitio hoc eum vindicarenr, ac ſenſum ejus genuinum mandaret ſcriptis; veluti Clemens (*Strom.* 3.) Euſebius, (*Hiſtor. Eccleſ. lib.* 3. *c.* 23.) Theodoretus. (*Hæretic. Fab. lib.* 3.) Ejuſmodi fuere alia non pauca. Nimirum haud impares errores alii, ab integris hominum cœtibus pro vera diſciplina ultro ſunt recepti, patienter admiſſi, & veluti ſarcinæ, poſteritati impoſiti, quoties ipſa rei, circa quam verſantur, origine in longiquo ac retro nimis poſita, hominum ſeculorumque, a quibus primo, & per quæ dein in poſteros id, quod recipitur, manavit, indoles, verborum ſenſus, ratio, interpretationes, & veluti Mediorum diſcrimina, veterumque, quibus hæc omnia docentur, teſtimonia, inſuper omnino citra examen ſunt habita. Quo facit inprimis illud Numinis ſanctiſſimi; (*Apud Jerem.* 6. 16.) *State ſuper vias; & videte, & interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona &c.* Accuratius circumſpiciendæ viæ omnes. De ſemitis antiquis conſulendum; quæ vero ſit optima ſeligenda. Jam vero dum conſilium hoc adhibuere indagatores illi priſci, Philoſophi (qui ſcilicet ſingulari illo vocamine ad nos tranſmiſſi ſunt) non ſolum congeneribus ſibi e Græcia & Latio, ac Barbaria, ut ſupra oſtenſum eſt, forte viciniori, verum etiam ex ipſis Judæis ſeu gente Hebræa, quod inferius *Cap.* 2. pluribus enarratur, ſive Præceptoribus ſive, in diſcendo rebuſque perpendendis, Conſiliariis ſunt uſi. Patres autem Chriſtiani nullibi quidem non e libris Hebræorum ſacris, id eſt, fœdere veteri, doctrinam Moralem & Civilem eliciunt, *Philoſophiam* etiam eam *Barbaricam* atque *Hebræorum* ſubinde vocantes (ut maxime Clemens Alexandrinus; uti & poſtea Chalcidius Platonicus (*In Timæum Platonis pag.* 351. *edit. Meurſianæ. Philoſophiam Hebraicam*) atque archetypam eam Philoſophiæ Gentilium facientes, ſeu hanc veluti facem ab illo ſole accenſam. Et meritiſſimo quidem nemo non fatebitur, in hujuſmodi indagine primum & longe præ aliorum omnium, qui ante Chriſtianiſmum floruere, inſtitutis, moribuſque, atque philoſophia, id qnod receptum ſeu præſcriptum fuerit apud עם סגולה *populum Numini ipſi olim peculiarem Exod.* 19. 5. *Deut.* 7. 6. ac ſelectiſſimum *præ omnibus populis, qui fuere ſuper faciem terræ*, perſcrutandum eſſe, ſubtiliuſque intuendum. Unde nec exortæ apud Hebræos hæreſes, veluti Phariſæorum, Sadducæorum, Eſſenorum, aliorum, ſcitaque ad has ſpectantia a patribus prætermittuntur. Hæc inter contemplandum, video hoc inprimis eſſe præterea animadvertendum; apud Hebræos, præter Moſaica inſtituta, veteriſque fœderis diſciplinam ſub Moſe inchoatam, quam ſibi faciunt ipſi hæreditatem (*Deut.* 33. 4.) propriam, (unde tam Mahumedani, quam Chriſtiani, ut Gentiles taceamus, quamplurima ſuis aptarunt) fuiſſe Juris Morumque præcepta ſingularia, ſcripto ſeu literis ipſis, nedum Moſe, antiquiorem multo ſortita originem, ac partim Moſaicis ſimilia partim diſſimilia multoque pauciora. Atque ad hæc tantum Univerſum Genus Humanum reliquum populoſque ceteros cunctos obligari, ipſos voluiſſe, uti ad Juris Naturalis ac Univerſalis Officia a mortalium nemine violanda. Horum item diſciplinam obſervationemque, penes eos ſingularem fuiſſe Philoſophiam illam Moralem ac Civilem, cui nomen ritu ſolenni non dare hominum quempiam, eorum in territoriis, ſeu poteſtate degentem, non modo nolebant, ſed nec Jure ſuo permittebant. Jam vero cum nec mentio quidem hujus ſive Juris, ſive Philoſophiæ, ſive Officiorum, ad quæ univerſum genus cenſebant ille humanum obſtringi, (quibus etiam præmium pœnamque divinam, ut infra fuſius aperitur, conjunxere) alicubi apud veteres Chriſtianiſmi Scriptores, nedum Philoſophos, omnino extent, & brachio ſane leviſſimo ab ævi noſtri ſcriptoribus, & perfunctorie nimis tangi, nec ullibi ſatis oſtendi ſoleant; & cum demum, citra jus hoc Gentibus cæteris proprium, ſeu Philoſophiam juxta eos vere univerſalem, Jus illud alterum ipſis ac Gentibus finitimis aliiſque, quibuſcum rem haberent, ſive in Pace ſive in Bello ſive Imperativum ſive ex pacto Interveniens, plane ad eorum doctrinam nequeat ſatis internoſci, & quidem apud viros alioquin doctiſſimos curte nimis intelligatur doceaturque; inde certe eſt, quod nec opera exiſtimavimus indignum, nec oleo, tum Juris ad eorum placita atque diſciplinam Naturalis, ſeu omnium ho-

hominum Communis, semperque, ut volunt Obligativi, adeoque Philosophiæ jam dictæ, tum Juris ipsis aliisque illis Gentibus Imperativi ac Intervenientis, Capita & Explanationes, quatenus ipsa suppetunt eorum testimonia, diligentius ex eorundem testimoniorum verbis contexere. Etenim sic uno in opere studiosis indagatoribus præsto erit e populi tam insigniter Deo O. M. olim peculiaris promtuariis penetralibusque desumta disciplina, quæ, secundum jam dicta, cum cæterarum gentium sectarumque scitis in libera veritatis disquisitione, conatu subinde felici, ac bona cum fruge comparetur. Imperativum atque Interveniens illud Jus, quod ad Bella gerende, Fœdera, Captivos, Proselytos attinet, suis in locis obiter ac pro re nata sparsim mox explicabitur. Id vero, quod Naturale juxta eos diximus seu Universale, ita rectius tum traditum tum pretio suo rite æstimatum iri, censuimus, si prælibaverimus Primo fusiorem paulo dissertationem, unde, quamaccomoda, atque scitu digna sint heic Hebræorum Placita, Sententiæ receptæ, seu Philosophie Singularis, manifestius cuique liqueat; nec sine Monito ea de re Christiano; Secundo, magis perspicuam quidem & apertiorem, sed interea tantum generalem Juris ejusdem, qua in sacra Hebræorum disciplina Morali, Civili, ac Rituali locum habuit, Designationem, simul cum Difficultate illud inde Eliciendi; Tertio, Varia Rationum Momenta, quibus tum e confusis diversisque juris corporibus moribusque hominum, atque aliorum etiam animalium actibus fecerni solet, tum aliunde peti id, quod Juris Naturalis seu Universalis nomine vulgo indigitatur: eorumque unicum duntaxat ab Hebræis esse admissum. Hisce tandem absolutis, ut necessario præviis, Juris seu Philosophiæ hujus Hebræorum Capite singularis, & horum juxta eos Sensum atque Usum explicatius, fusiusque ostendere opportunius agrediemur.

CAPUT II.

Quam accommoda, atque scitu digna sint heic Hebræorum *Placita, & Traditiones avitæ, seu* Philosophia *eorum* Barbarica *singularis, rationibus, tam e* Paganismo, *quam* Christianismo *atque aliunde adductis, ostenditur. Sed & adjicitur* Monitum *ea de re* Christianum.

PErquam dignem, quæ exploretur, & cum primis advertetur, atque philosophiæ studiis adprime accommodam esse, adeoque subinde merito intermiscendam Hebræorum disciplinam Moralem & Civilem, quam universi generis Humani communem (qualiscunque ea demum fuerit) esse, voluere eorum Theologi, Jurisconsulti, Philosophi, libentissime, puto, agnoscet quisquis ex diligentiori ac solertiori eo fuerit hominum cœtu, qui, in rebus non paucis Christianis discutiendis, Hebræorum veteres interpretationes, mores, scita & sententias receptas sollicite consulendas velit. Id genus hominum sane exiguus in Ecclesia Christiana numerus jam non est. Pullulavit nostro in seculo scriptorum ejusmodi seges egregie. Et lux inde non raro accepta plurimos quidem in studia Hebraica, Rabbinica, Talmudica impensius irritavit. Nec fieri omnino arbitror, posse, ut quis, dum ea, quæ tradiderint ipsi de moribus ritibusque sibi propriis, suoque jure singulari, seu quod Mosaicum dicitur, summo in pretio habuerit, ea interim, quæ de Communi humani generis Jure & Officio, quatenus ab eo, quod ipsis proprium erat, distinguebatur, docuerint, omnino contemserit, imo non magni fecerit. Ecquis enim, dum subsidia veterum in hujusmodi indagine sedulo conquirit, sive Civiles Atheniensium, verbi gratia, leges a Dracone seu Solone latas, atque hierophantarum, & Sacerdotum Atticorum ritus avide venabitur, nec interea Socraticam, Platonicam, Aristotelicam de universalibus hominum Officiis Philosophiam, quæ ibi pariter docebatur, non minori saltem affectu intuebitur, consulet, excutiet? Quale de similibus alns est dicendum. Obvia sunt etiam argumenta hæc ex summa Gentis Hebraicæ olim dignitate ac prærogative desumenda, quæ, utpote capite superiori tacta, nec quempiam fugientia, heic prætermittimus. Quin adeo insignes, atque singulares Hebræos olim universæ sapientiæ autores facit Lactantius, ut Pythagoram, & Platonem tantum non increpet, quod illos, consulendi causa, dum, ut sapientiam edisserent, peregrinabantur, neutiquam (sic ille; qua de re statim plura) quemadmodum Ægyptios, Magos, & Persas adierant. Verba ejus sunt; (*lib. 4. seu de vera sapientia, cap. 2.*) *Equidem mirari soleo, quod, cum Pythagoras & postea Plato amore indagandæ veritatis ad Ægyptios, & Magos, & Persas usque penetrassent, ut earum Gentium ritus & sacra cognoscerent, (suspicabantur enim sapientiam in religione versari) ad Judæos tamen non accesserint, penes quos tum solos fuit, & quo facilius ire potuissent*. Sed de Christianorum testimoniis hec in re emplian-

dum non est. *Christiani enim Judæis successores ac posteri sumus*; ut recte alibi (*Lib.* 5. *seu de Justitia cap.* 23.) idem Lactantius. Et nostra seu Originem, unde veritatem sacram, cui innitimur ipsi, deduximus, tantum laudamus, dum singularem Hebraicæ gentis Dignitatem ac Sapientiam, quæ olim fuit, sic extollimus. Visum igitur est etiam quæ homini, quisquis is fuerit, nec satis Christiano, nec Judæo, nec ulli denique immisto sectæ tantundem fere probare queant argumenta aliquot, etiam Paganismi, imo quæ, religione singulari præoccupante, satis solutæ sunt, rationibus maxime subnixa attexere. Ea triplici sunt in genere. Primum, ex insigni Philosophorum veterum ante Christianismum, Hebræos, Consulendi atque Audiendi usu petitur; Secundum, ex Summa, qua apud Græcos aliosque Gentiles, Sapientiæ nomine, claruere Hebræi veteres, Existimatione; Tertium demum, ex Rerum, Morum, ac Disciplinæ veteris Orientis notitiæ penuria, qua misere nimis laboramus. Quod ad primum spectat; testimonia sunt ea de re compluria. Atque alia Judæorum ipsorum, alia Patrum Christianorum, & scriptorum denique Paganorum alia. Aristobulus Judæus Ægyptiensis, qui Ptolomæi Philometoris est in Maccabaicis *Macab.* 1. 10. magister, de Pythagora expressim, (*apud Clement. Alex. strom.* α. *&* *Euseb. Præp. Evangel. lib.* 9. *cap.* 6.) πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν μετήνεγκε εἰς τὴν αὐτοῦ δογματοποιΐαν, *multa, quæ in nostra sunt disciplina, in sectæ suæ dogmata transtulit*. Nec enim satis didicerat Lactantius, sive Pythagoræ, sive Platonis res, cum, ut supra memoratur, eos minime Judæos accessisse scripsit. Id quod ex sequentibus fiet manifestum. Flavius item Josephus de Pythagora, *non solum*, inquit, (*contra Apion. lib.* 1.) ἐγνωκὼς τὰ παρ' ἡμῖν δῆλός ἐστι, ἀλλὰ καὶ ζηλωτὴς αὐτῶν ἐκ πλείστου γεγενημένος, *plane novit disciplinam nostram, sed etiam ejusdem multa cupide est amplexus*. De Platone pariter jam citatus Aristobulus; *apud Clement. strom.* α. *&* *Euseb. præparat. Evangelic. lib.* 9. *cap.* 6. Κατηκολούθηκε τῇ καθ' ἡμᾶς νομοθεσίᾳ, καὶ φανερός ἐστι περιειργασμένος ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῇ λεγομένων, *Leges & Instituta nostra sectatus est; a quo etiam partes earum singulas curiose, & diligenter inspectas, & excussas esse constat*. Floruit autem sub ducentesimum a Platone annum Aristobulus. Huic est satis consonus Josephus, *contra Apion. lib.* 1. Quin etiam ex Aristobuli illius autoritate dicitur, (*apud Clement. Alex. strom.* 5.) Philosophiam Peripateticam (cujus princeps Aristoteles, & sectator ipse Aristobulus) ἔστι τὸ κατὰ Μωϋσέα νόμου καὶ τῶν ἄλλων ἠρτῆσθαι προφητῶν *ex Lege Mosaica, atque aliis pendere Prophetis*. Certe & vetustum liquet esse Hebræorum aliquot commentum, Aristotelem jam moribundum discipulos suos, tum animæ immortalitatem, tum pœnæ ac præmii rationem, velut a peculiaribus Semi posteris, id est, Judæis, edoctum, docuisse, tum a Simeone Justo pontifice monitum, pristinas mutasse sententias בכל מה שהיתה סברתו חלקה על תורתנו ונהפך לאיש אחר: (*MSS. in biblioth. Oxoniensi. Memoratur etiam in Comment. ad* Sepher Cozri *part.* 1. §. 65.) *in universis, de quibus ante senserat contra legem ac doctrinam Hebræorum, & in hominem inde plane alium migrasse*. Illud de animæ immortalitate habetur in libello veteri התפוח seu *de Pomo* inscripto (quod fingitur, illum manu, lecto decumbentem, ac discipulis circumstipatum, idque suavissimi odoris, tenuisse) atque ex Arabico, compluribus abhinc annis, in Hebraicum a R. Abraha Levita traducto. Alterum illud de Simeone Justo, ex libro citant veteri in Ægypto antiquitus reperto (*R. Sem Tob in Ethica Arist. apud scholiast. in* Sepher Cozri, *loco citato*.) quem nec Aristoteli ipsi tribuere verentur. Utcunque autem fictis hisce non sit cur credamus, id nihilominus interea satis etiam inde constat, invaluisse quidem apud Hebræos ipsos sententiam de singulari ipsorum, atque veterum apud Græcos Philosophorum in disciplinis tradendis accipiendisque communione. Qua de re ex ipsorum (*Videsis* Sepher Juchasin *fol.* 157. *b. R. Gedaliam Ben Jechai in* Shalsheleth *fol.* 101. *a*) monimentis plura congerere, difficile non est. Consoni sunt heic Patres Christiani; Clemens Alexandrinus, Justinus, Theodoretus, Ambrosius, alii. Verba Aristobuli superius citata dum affert Clemens de Pythagora, neque de eorum fide dubitat, adjicit etiam (*Strom.* 1.) eum circumcisum fuisse, quod & memorat Theodoretus, *Therapeutic.* 1. Ritu quidem Ægyptiaco, seu in Ægypto usitato, circumcisum; sed eo interea, qui illo in seculo, ni fallor, etiam ibi erat plane Judaicus. Utpote qui e Judæa ejusque moribus cum Judaicæ disciplinæ aliis in Ægyptum antea migrasset. De circumcisione autem Pythagoræ sic tradita libentius equidem cum Lipsio *Manuduct. ad Stoicam Philosoph. lib.* 1. *dissert.* 6. *videsis Jacob. Capell. Hist. Sacra & Exotic. An. M.* 3488. dubitarem, nisi etiam apud Laertium *de vitis Philosoph. lib.* 8. occurreret, quod, dum peregrinabatur, πάσας ἐμυήθη τάς τε Ἑλληνικὰς καὶ βαρβαρι-

κάς

κὰς πλετὰς, *cunctis tam Barbarorum, quam Græcorum mysteriis est initiatus*. Nisi hyperbole sit, par est sane, ut, & ritu Judaico eum initiatum fuisse, velle Laertium, existimemus. Atque Laertio satis est heic, quantum ad hanc rem, consonus Jamblichus, *de vita Pythag. cap.* 3. ubi, cum Phœniciis Sacerdotibus aliisque congressum Pythagoram initiatum esse, ait, omnibus sacris, quæ in Byblo urbe & Tyro fuere, & quæ per Syriam in usu. Quod & de Judaicis inter alia, non iniquum est, ut accipias. Sed & de eodem D. Ambrosius; *lib.* 3. *epist.* 20. *Cum ex populo*, inquit, *Judæorum, ut plerique arbitrantur, genus Pythagoras duxerit, ex ejus disciplina derivavit etiam magisterii præcepta, meritoque magnus apud Philosophos habitus, qualem, ut ajunt, vix reperis ullum*. Hinc etiam ob disciplinæ similitudinem, Numam illum Romanorum regem, Pythagoreum, velut ejus discipulum, interdum, sed non sine errore (nam Pythagora antiquior erat) dictum, (*apud Dionys. Halicarnass. lib.* 2. *Plutarch. in Numa &c.*) a Judæis institutum esse, saltem eorum imbibisse doctrinam, censet Clemens *Strom.* 1. Sane quisquis credere volet, libros illos septem de disciplina Sapientiæ Græce conscriptos, in agro Petilii Scribæ circa annum ab V. C. DLXX. sub Janiculo repertos, Numæ ex arculæ inscriptione tributos, & postmodum senatus jussu crematos, ipsius Numæ revera fuisse, is, Numam in eis, sive disciplinam aliquam Hebraicam, sive ejusdem propaginem tradidisse, non immerito forsan existimabit. Nam *disciplinam sapientiæ, quæ illius ætatis esse potuit*, libros illos complexos, ac *pleraque dissolvendarum religionum fuisse*, scribit Livius *lib.* 40. uti etiam *aliqua ex parte ad solvendam religionem pertinere, existimatos esse*, Valerius, *lib.* 1. *cap.* 1. Neque ulla in eis scripta esse, nisi Philosophiæ Pythagoricæ, id est, nisi Pythagoricæ disciplinæ consona, tradiderunt Cassius Hemina *apud Plin. Hist. Nat.* 13. *cap.* 13. & C. Piso. Atqui ad dissolvendas, quæ jam dictis intelliguntur, religiones, multiplicem nempe apud Romanos veteres idolorum cultum, nil æque facere potuit, atque ipsa, quæ Hebreis erat, atque ab ipsis, ut vult diserte Clemens, Numæ tradita disciplina. Id est totius humani generis Jus commune, seu Philosophia simul, & Theologia Moralis ac Civilis, nemini juxta illos carenda. Quod libro proximo fiet manifestius. Neque est omnino, quod cum Lactantio *lib.* 1. *cap.* 22. & *videsis D. Augustin. de Civit. Dei lib.* 7. *cap.* 34. autumemus, Numam eis in libris *religiones non eas modo, quas ipse instituerat, sed omnes præterea dissolvisse*. Nec ejusmodi quid ajunt Scriptores Romani. Sed imaginum cultum, quem Numam non admisisse, aliunde etiam scimus, (*Plutarch. in Numa*,) tantum indicare videntur. Atque, ut de Pythagora ab Judæis edocto, sic de Platone Clemens *in Protrept.* & *in Pædag. lib.* 2. *cap.* 1. non semel; quem & τὸν ἐξ Ἑβραίων φιλόσοφον *ex Hebræis Philosophum* expressim nuncupat. (*Strom.* 1.) Quin pluribus in locis illud inculcat, Græcorum generatim philosophos fures fuisse, utpote παρὰ Μωϋσέως τῶν προφητῶν τὰ κυριώτατα τῶν δογμάτων οὐκ εὐχαρίστως εἰληφότας *qui* (Str. 5. & 1. & 6. &c.) *a Mose & Prophetis præcipua sua dogmata satis ingrati*, seu *beneficii immemores, acceperant*. Tantundem de Platone Justinus, *Parænetic.* & *Apolog.* 2. & non semel Johannes Philoponus, *ad Genes. lib.* 1. *cap.* 2. *lib.* 3. *cap.* 5. *lib.* 6. *cap.* 21. Et Theodoretus eum ἐκ τῶν Ἑβραϊκῶν ναμάτων *ex Hebraicis fluentis* plurima hausisse, etiam & quæcunque pie de Deo ejusve cultu dixerit, ex (*Therapeutic. lib.* 2. 6. & 11.) Hebraica Theologia surripuisse, asserit. Astipulatur D. Ambrosius ubi (*ad Psalm.* 118. ℣.) Platonem scribit, *eruditionis gratia in Ægyptum esse profectum, ut Moysis gesta, legis oracula, & Prophetarum dicta cognosceret*. Atque ea de re ipse plura alibi. (*lib. de Noe & Arca cap.* 8.) Fuere etiam, qui, Hieremiæ Prophetæ auditorem in Ægypto fuisse Platonem, (*vide D. Augustinum de doctrina Christiana lib.* 2. *cap.* 28. & *Retract. lib.* 2. *cap.* 4.) assererent. De Judaica ei tradita disciplina quidem securi; sed interea in temporum ratione hallucinati. Nam seculis aliquot ante Platonis ortum, Hieremias floruit. Floruere autem Pythagoras & Plato, hic sub instaurationem Templi Hierosolymitani, ille, ut vulgo recipitur, sub excidium. Adeo ut Judæi, quibuscum in Ægypto sive hic sive ille versaretur, diu ante Ptolemæorum tempora, (quibus notissimæ de Judæis illic sedes post patriarcharum secula habentibus historiæ collocantur,) illuc se transtulerint. Et de Judæis, qui ibi seculis illis vetustioribus degebant, luculenta sunt in sacris literis (*Hieremiæ cap.* 44.) testimonia. Et Tertullianus; *Apologetic. cap.* 47. *Quis poetarum, quis sophistarum, qui non omnino de prophetarum fonte potaverit? inde igitur philosophi sitim ingenii sui rigaverunt*. Adde insuper, quod hanc in rem occurrit apud D. Thomam, *in* 1. *Summæ quæst.* 74. *art.* 3. *sent.* 1. *dist.* 3. *quæst.* 2. *art.* 2. & *sent.* 2. *dist.* 14.

14. *quæst.* 2. *art.* 1. Jam dictis tandem etiam consentiunt scriptores e Gentilibus, iique vetustissimi. Quorum heic autoritas ideo inprimis æstimanda est adducendaque, quoniam ea, quæ sive ex Judæis ipsis sive e Patribus Christianis jam attulimus, velut in rem suam, id est, ad efferendam & firmandam librorum sacrorum ac religionis, quam sive hi sive illi amplectuntur, mysteriorum dignitatem, ab ipsis adhibita nonnullis forsan videantur. Adeoque nec alia esse, quam velut domestica, utcunque de Paganis allata, testimonia: nec fidem mereri seu autoritatem sortiri multo meliorem, quam Rationes eorum de gentis dignitate ac prærogativa simplices, quas breviter tantum, idque consulto, jam supra tetigimus. Ecce igitur, quod hac de re habet Hermippus vetustissimus atque diligentissimus vitæ Pythagoræ scriptor Paganus. Diserte ait, (*apud Josephum contra Apionem lib.* 1.) eum πολλὰ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις νομίμων εἰς τὴν αὐτοῦ μεταγαγεῖν φιλοσοφίαν, *multa eorum, quæ Judæis recepta sunt, in suam transtulisse philosophiam*. Memorat etiam, eum quædam de anima, de munditie, & interdictum de blasphemia docuisse; quibus subjunxit, ταῦτα δὲ ἔπραττε καὶ ἔλεγε καὶ Ἰουδαίων καὶ Θρακῶν δόξας μιμούμενος καὶ μεταφέρων εἰς ἑαυτόν, *hæc autem fecit, dixitque tum Judæorum tum Thracum imitatus disciplinas, quas & sibi assumsit*. Sed & ipse Hermippus alibi totam Judæis accepto fert Pythagoræ Philosophiam. Origenes; *advers. Celsum. lib.* 1. λέγεται Ἕρμιππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ νομοθετῶν ἱστορηκέναι Πυθαγόραν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν, *Fertur Hermippus in libro primo de Legislatoribus prodidisse, Pythagoram philosophiam suam a Judæis ad Græcos traduxisse*. Malchus item, qui ipse est Porphyrius, *in vita Pythagoræ*, eum, ait, non solum Arabas & Ægyptios, sed etiam Hebræos & Chaldæos discendi causa adiisse. Atque, ἐκ τῆς, inquit, περὶ ταῦτα τὰ ἔθνη πλάνης ὁ Πυθαγόρας τὸ πλεῖστον τῆς σοφίας ἐνεπορεύσατο: *Ex peregrinatione ad hasce gentes Pythagoras potissimam sapientiæ partem acquisivit*. Quin idem autor; ἐν τε Βαβυλῶνι τοῖς τ' ἄλλοις Χαλδαίοις συνεγένετο, καὶ πρὸς τὸν Ζάβρατον ἀφίκετο παρ' οὗ καὶ ἐκαθάρθη τὰ τοῦ προτέρου βίου λύματα, *Babylone cum aliis quidem Chaldæis versatus est, & Zabratum etiam adiit, a quo pristinæ vitæ sordibus est expurgatus*. Zabratum hunc, qui & Zaradas & Zarethas interdum dictus, (*Plutarch. in* περὶ τῆς ἐν Τιμαίῳ ψυχογονίας *& videsis Francisc. Picum in Exam. doct. Vanit. Gent. lib.* 1. *cap.* 14.) haud alium fuisse a Nazarato Assyrio Pythagoræ præceptore ab Alexandro Pythagoricorum Symbolorum collectore apud Clementem Alexandrinum memorato, olim (*de Diis Syris Syntag.* 2. *cap.* 1.) mihi satis persuasum est. Atque eandem video libenter amplecti sententiam, Lucam Holstenium (*Observat. in Porphyrii vitam Pythagoræ*.) nuperum Porphyrii editorem. At de Nazarato expressim Clemens; *Strom.* 1. Ἰεζεκιὴλ τοῦτον ἡγοῦνταί τινες *Ezechielem hunc opinantur fuisse nonnulli*. Quod tamen ipse improbat. Sed vero & temporum ratio accuratius inita satis id patitur. Et Judæum Assyrii nomine Græcis denotari, mirum non est. Nam non solum Ezechiel ipse atque Judæi alii, Pythagoræ ævo, Babylone alibique in Assyria erant numerosissimi, utpote in captivitatem illuc sub id tempus ducti, verum etiam invaluit postea ipsum Assyrii nomen pro Judæo seu Hebræo apud Græcos interdum usurpari. Unde, ut cetera huc facientia mittam, Themistius γράμματα τῶν Ἀσσυρίων *Assyriorum literas* substituit (*Orat.* 9.) pro eo, quod est sacra Hebræorum volumina; ubi scilicet Salomonis *Prov.* 21. 1. laudat dictum de corde seu mente Regis in manu Dei. Sed de tempore Pythagoræ, quoniam in idem minime satis convenire videntur veteres, adjicere visum est, quod habet de eo priscus Orientis scriptor Arabicus nondum editus. Is est Saidus Batricides, qui e quamplurimis veterum scriptis, quorum pars pleraque nobis interciderunt, Chronicon diligentissime contexens, diu nimis post Captivitatem Babylonicam, in quam abductus est Ezechiel, Pythagoram collocat. Juxta scilicet chronologiam, quam plerumque jam recipimus, sub annum inde centesimum quinquagesimum. Nimirum sub Artaxerxe Mnemone Persarum Rege. Sed & Temporum, apud Saidumhunc, Imperii Persici ratio plurimum discrepat ab ea, quæ sive antiquis sive recentioribus, quantum video, alias recipitur. Breviter igitur eam damus. Idque facimus, tum ut, quod habet ipse de Pythagoræ ævo, qua huc spectet, rectius intelligatur, tum ut ea, quæ quomodolibetcunque hac de re narrat, cum testimoniis Eusebii, Diodori, Laertii, aliorum, qui sive de Pythagora, sive de Imperii Persici, quocum is heic involvitur, Regibus Successione & Annis diversissime tradi solitis & passim controversis scripsere, studiosi pro re nata comparent, nec interea non mirentur. Primum facit Batricides Imperii Persici Regem (adeoque Babylonici successorem; mortuo Belshatzare) Cyrum; cui triennium assignat. Secundum Achasuerum, quem regnasse, ait,

ait, annos duodecim. Huic ſucceſſiſſe, ait, Cyrum, Darium item dictum, & regnaſſe triginta annos. Verba ſunt

وكان ملك كورش الفارسي ثلث سنين
ومات: وملك بعده اخشويرس اثني عشر
سنه: وملك بعده ابنه كورش ويسما
داريوش ثلثين سنه: وفي اول سنه من
ملكه مات دانيال النبي وفي السنه
الثانيه من ملكه امر بني اسرايل
بالرجوع الي اورشليم وان بنوا المدينه
والهيكل

Regnavit Cyrus Perſa triennio, & mortuus eſt. In hujus locum ſucceſſit Achaſuerus, regnavitque annos duodecim. Hunc ſecutus eſt Cyrus, Darius item dictus, qui triginta regnavit annos. Hujus autem anno primo, obiit Daniel Propheta; ſecundo autem, veniam Hieroſolymam redeundi Iſraelitis indulſit, atque urbis templique inſtaurandi. Paulo dein poſt,

ومات كورش داريوش ملك بابل وملك بعده
قمبيسوس تسع سنين وملك بعده
سمردوس المجوسي سنه واحده:

Mortuus eſt autem Cyrus Darius Rex Babylonis, & in locum ejus ſucceſſit Cambyſes, qui annos regnavit novem. Hunc ſecutus eſt Smerdes Magus, qui unico regnavit anno. Paucis interjectis,

وملك بعده دارا الاول عشرون سنه وملك بعده
ارطخشاست: ويلقب بطويل اليدا ربعة
وعشرون سنه: وفي عصره كان بارض
اليونانيين في مدينه قوا ابقراط
الحكيم صاحب صناعة الطب

Et regnavit poſt eum Dara primus, annos viginti. (Quin de Dario Hyſtaſpis filio capiendum ſit, opinor, nequit dubitari. Sic in exemplari meo recentiori, ſed elegantiſſimo. Vetuſtiori autem legitur عشر سنين *annos decem.*) *Poſt hunc vero regnavit Artachſhaſhetb, qui a manus longitudine cognominatus eſt* (Artaxerxes plane Longimanus,) *annos* XXIV. *Atque illius tempore floruit in Græcia, ſcilicet in Coo inſula, Hippocrates philoſophus, qui Medicinæ artis Princeps.* Sic Dario proxime ſuccedit Artaxerxes Longimanus, prætermiſſo ibi omnino Xerxe illo decantatiſſimo, quem tamen Longimani, ni fallor, facit ſucceſſorem. Sic enim paulo poſt,

ومات ارطخشاشت الملقب بطويل: وملك
بعده ارطخشاشت الكبير احد وثلثون
سنه: وملك بعده صغديانوس ثلث سنين
وملك بعده دارا الثاني. والقب بالماكت.
سبعة سنة. وملك بعده ارطخشاشت من
ست اخي كورش الثاني اثنين
وعشرون سنه. وفي عصره كان بارض
اليونانيين من الحكما والفلسفه هرقلس.
ومللوس. وفيثاغورس. وسقراطس.
وسيلون صاحب الشرايع. وزينون.
وانبدقلس. بعده ابنه ارطخشاشت
ويسمي احوس عشرين سنه.

Mortuus autem eſt Artaxerxes cognomento Longimanus, cui ſuccedit Artaxerxes Magnus, qui regnavit annos XXXI. *Poſt hunc regnavit Sogdianus, triennio. Eum ſecutus eſt Darius ſecundus, cui cognomen erat a maculis, & regnavit annos* XVII. *Huic ſucceſſit Artaxerxes nepos ex fratre Cyro ſecundo. Atque is annos regnavit* XXII. (Certe in exemplari vetuſtiori hic proxime ſequitur Longimanum, Artaxerxe Magno, Sogdiano, & Dario ſecundo prætermiſſis.) *Ejus in tempore floruere in Græcia Sapientes & philoſophi, Heracles* (Heraclitus) *Malus* (Meliſſus) *Pythagoras* (manifeſto ſcilicet in exemplari elegantiori ſcriptum eſt وفيثاغورس, & *Pythagoras*, vetuſtiori autem & rudiori exaratur وساغورس quod punctis, quibus caret, ornatum, erit itidem وبيثاغورس & *Bythagoras*. (Nam ب & ف invicem ſæpius in Græcis nominibus apud Arabas mutant.) *Socrates, Solon legiſlator celeberrimus, Zeno, & Empedocles. Poſt hunc autem regnavit filius ejus Artaxerxes dictus item Ochus, qui regnavit annos* XX. Ocho ſuccedens Arſes regnat, apud Saidum, annos XI. cujus ſucceſſor Darius anno ſuo ſeptimo ab Alexandro victus eſt & interemtus. In hiſce ſane non ambigendum, quin Pythagoram illum Samium vulgo dictum, philoſophiæ nempe principem illuſtriſſimum, de quo locuti ſumus, nec omnino obſcuriorum ejuſdem nominis aliquem intellexerit. Ita vero Ezechiele propheta ſit multo recentior. Sed viderint heic Chronologi. Et ſcimus etiam, apud hiſtoricos Orientis Mahumedanos (ſcilicet Chriſtianus erat quem citavimus, & Patriarcha ante annos DCC. aut circiter, Alexandrinus; cui nec priſci Chronologi proculdubio fuere ignoti) Imperii Perſici reges, eorumque annos, qui ejuſ-

ejusdem initia & Alexandrum interveniunt, perquam diversos esse ab eis, qui sive in autoribus, quibus uti solemus, sive in Batricide jam memorato reperiantur. Tetigit quidem rem eandem Gulielmus Shickardus in proœmio ad seriem Regum Persiæ. Sed luculentissima sunt ejusdem testimonia apud Mahumed Mustaphi Ben Hasen, seu Mustaphium Haenidem, Abu Walid Mahumed Ben Schelcena seu Mahumedem Schecenidem, egregios historicos Mahumedanos, atque ejusmodi alios, qui suos de rebus Orientis Orientales habuere, ut nos Occidentales plerunque seu Europæos, autores. Plura ea de re heic adjicere intempestivum est. Quæ adduximus, Pythagoræ ævi cum Ezechielis comparati causa (quatenus nimirum id ita Persico imperio apud Saidum immiscetur) tantum memorantur. Certe perquam longævus erat Phythagoras. Atque ex annorum ætatis ejus ratione facilius fieri potuit, ut Ezechielem quomodocunque ferme in confuso temporum illius intervalli calculo a Chronologis collocatus audiret. Nam & Ezechiel sub Captivitatem (*Joseph. lib.* 10. *cap.* 8.) puer erat. Pythagoram autem nonagesimum, (*Laert. in vita ejus*,) alii ajunt, attigisse annum, alii centesimum quartum, (*Anonym. de vit. Pythagor. apud Photium*, *Cod.* 259.) etiam & centesimum decimum septimum non nemo (*Autor libri* 3. *Galeno adscripti περὶ ἀντιδότων num.* 205.) Vita nempe aceti Scillini inprimis beneficio eousque producta. Neque vero est illud Jamblichi de eo heic plane contemnendum. De mora ejus Sidone, quam & patriam ei facit, loquens ἐνταῦθα δὲ inquit, (*de vita Pythag. cap.* 3.) συμβαλὼν τοῖς τε Μώχου τοῦ φυσιολόγου προφήταις ἀπογόνοις καὶ τοῖς ἄλλοις καὶ φοινικικοῖς Ἱεροφάνταις, *illic cum prophetis, qui Mocho Physiologo successores erant, aliisque etiam & Phœniciis sacerdotibus congressus* initiatus est secundum id, quod paulo supra ea de re memoravimus. Scio quidem Mochum Tyrium seu Phænicium scriptorem citari, *Originum lib.* 1. *cap.* 4. Flavio Josepho, Athenæo, *Dipnosoph. lib.* 3. Tatiano, *Lib. ult.* atque ex eo Eusebio, *Præparat. Evangelic. lib.* 10. *cap.* 11. Sed is non Physiologus, sed Historicus solummodo, quantum scimus, erat. Neque enim aliter testimoniis ejus utuntur autores jam dicti. Occurrit etiam apud Galenum, *de Composit. Medicament. lib.* 1. Mochi medici nomen, quod in Latinis fit Moschus, & *videsis Francisc. Picum Exam. doct. Vanit. Gent. lib.* 1. *cap.* 10. quemadmodum itidem Mochus ille Phœnicius apud Athenæi interpretem. Et quin Physiologus etiam fuerit, quisquis esset medicus, dubitari quidem nequit. Straboni autem e Posidonio memoratur antiquum de Atomis dogma ἀνδρὸς Σιδωνίου Μόχου, Moschi hominis Sidonii (adeoque Phœnicii) qui ante Trojani belli tempora floruit. Ceterum Johannes Arcerius, Jamblichi editor, ad locum illum, Μόχου *legendum*, inquit, *videtur*, *nisi quis* Μώχου *vel* Μωσέως *legere malit*. Adeo ut de Mosis successoribus, id est, Judæorum Philosophis & Prophetis, verba capienda esse, nec forsan immerito suspicaretur. Quis alias sit Mochus ibi, cui scilicet Prophetæ successores fuerint, haud ita facile est conjiciendum. Numenii autem Pythagorici huc cum primis spectat notissimum illud, τί γάρ ἐστι Πλάτων ἢ Μωσῆς ἀττικίζων *Quid enim est Plato aliud, quam Moses Attica lingua loquens?* Et expressim perstrictum esse Platonem a Numenio legimus (*Hesych. Illustr. in Numenio*, & *Suidas*,) ὡς ἐκ τῶν Μωσαϊκῶν βιβλίων τὰ περὶ Θεοῦ καὶ κόσμου ἀποσυλήσαντα *quod ea, quæ de Deo & Mundo tradiderit, ex libris Mosaicis velut plagio surripuerit*. Scriptoribus, quos citavimus, Paganis accedat Clearchus Solensis, Aristotelis discipulus, qui se vidisse testatur (*apud Clem. Alex. strom.* 1. & *Euseb. præp. Evang. lib.* 9. *cap.* 6.) τινὰ Ἰουδαῖον ὃς Ἀριστοτέλει συνεμίγνυτο, *Judæum quendam, quocum versatus est Aristoteles*. Scilicet dum, in maritimis Asiæ regionibus aliquot simul cum aliis Philosophiæ studiosis agebat Aristoteles, studiorum & socius factus est & explorator Judæus ille. Atque is cum illis ita familiariter degens παρεδίδου τι (ut verba sunt Aristotelis, referente Clearcho) *apud Josephum contra Apion. lib.* 1. & *Euseb. Præpar. Evang. lib.* 9. *cap.* 5. μᾶλλον ὧν εἶχε *plus aliquanto, quam acciperet ipse, communicabat*. Is enim est verborum horum sensus, quæ perperam nimis in Josephi, qui ex Clearchi libro de Somno ea citat, versione redduntur, *tradebat potius aliquid eorum, quæ habebat*. Ex hisce igitur liquet, tum Italicæ sectæ autorem eundemque primarium Theologiæ Græcanicæ (*Proclus in Platon. Theolog. lib.* 1. *cap.* 6.) præceptorem, primumque Philosophi nomine insignitum, cui primam etiam in Græcia de immortalitate animæ disciplinam tribuunt nonnulli *Maxim. Tyr. dissert.* 28. & *Porph. in vita Pythagor.* (nec fere si Pherecydem illum Syrium *Cicero Tusculan. quæst.* 1. *Lactant. lib.* 7. *cap.* 8. hujus magistrum, qui etiam Barbaricæ Philosophiæ discipulus fuit, excipias, ea de re, dum sectarum & dogmatum tantum inspicimus suc-

succeſſiones habetur controverſia) primaſque de Virtutibus diſputationes alii, (*Ariſt. Mag. Moral. lib. 1. cap. 1.*) id eſt, moralis philoſophiæ principia, deberi volunt, cujus item ſectæ nomen ſic diu viguit, ut nulli alii, quod ait Cicero, docti viderentur: tum & Academicorum & Peripateticorum principes (quales hi ſimul, quanti viri ac ſapientiæ Coryphæi!) Hebręos conſuluiſſe, audiiſſe, atque ab eis diſciplinam accepiſſe. Qua de re Scriptorum etiam recentiores aliquot, *Cardinal. Beſſarion in Calumn. Platonis lib. 2. cap. 8. Auguſtin. Steuchus de Perenni Philoſophia lib. 2. cap. 2. Marſil. Ficinus de Religione Chriſtiana cap. 26. Franciſc. Picus Exam. Doct. Vanit. Gent. lib. 1. cap. 14. & lib. 3. cap. 14. Raimundus Reganius de Theologia Gentium cap. 8. Johan. Feleſacus Selecſt. lib. 2. cap.* 8. alii non pauci, prudenter pro re nata monuera. Unde ſane nemo, puto, non concedet Placita ac Diſciplinam Ebræorum, quam omnium hominum communem eſſe, ipſi ſtatuerunt, nec ſibi propriam, ſed univerſo humano generi communicandam eſſe, adeoque proculdubio illis, qui eos ſic conſulerent tradendam, non indignam eſſe, quæ jam eruatur, explicetur, ediſcaturque. Nemo, inquam, maxima qui philoſophiæ veteris fontes velit omnino exploratos. Et de Primo heic Argumento Paganiſmi rationibus ſubnixo hactenus. Sequitur Secundum, quod ab Exiſtimatione, qua apud Græcos ſummopere claruere, idque Sapientiæ nomine, Hebræi, deſumtum. Cum Ægyptiis, Magis, aliiſque aliquot Orientis philoſophis non raro, velut ex primariis atque Barbaricæ philoſophiæ anteſignanis, recenſentur Judæi veteres. *Quicquid*, inquit Megaſthenes, *apud Clement. ſtrom. 1. & Euſeb. Præparat. Evang. lib. 9. cap. 6.* Scriptor vetuſtiſſimus, *ab Antiquis de Natura dictum eſt* λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τῆς Ἑλλάδος φιλοσοφοῦσι. Τὰ μὲν παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς ὑπὸ τῶν Βραχμάνων, τὰ δὲ ἐν Συρίᾳ ὑπὸ τῶν καλουμένων Ἰουδαίων *etiam docetur ab eis, qui extra Græciam Philoſophantur, veluti apud Indos a Brachmanis, atque in Syria a Judæis*. Ariſtoteles item ipſe, ut verba ejus retulit Clearchus, *apud Joſeph. lib. 1. contra Apionem*, qui eum audivit, de Judæis loquens; οὗτοι εἰσὶν ἀπόγονοι τῶν ἐν Ἰνδοῖς φιλοσόφων. Καλοῦνται δὲ ὥς φασιν, οἱ φιλόσοφοι παρὰ μὲν Ἰνδοῖς Κάλλανοι, παρὰ δὲ Σύροις Ἰουδαῖοι τοὔνομα λαβόντες ἀπὸ τοῦ τόπου, *ſunt hi*, ait, *philoſophorum, qui apud Indos claruere, propago*, (Sed mirum non eſt, ſcriptorem Græcum in Judæorum origine hallucinari.) *Nuncupantur autem, ut fama eſt, philoſophi apud Indos Callani, ſed apud Syros Judæi, a loco* (Judæa ſcilicet, ut poſtea ipſe ibi) *nomen ſortiti*. Et manifeſtum eſt, Clearchi ſeu Ariſtotelis hac de re verba apud Euſebium *de præparat. Evang. lib. 9. cap.* 5. hinc emendari debere. Res ipſa a Clearcho de Ariſtotele & Judæo tradita, juxta ſuperius citata, habetur tam apud Euſebium, quam Joſephum. Sed locus de Callanis & Judæis, jam nunc adductus librariorum incuria mutilus nimis eſt apud Euſebium. Nam hoc modo ibi legitur; οὗτοι εἰσὶν ἀπόγονοι τῶν ἐν Ἰνδοῖς Καλλάνων, παρὰ δὲ Σύροις Ἰουδαίων τοὔνομα λαβόντων ἀπὸ τοῦ τόπου. *Hi ſunt propago Calanorum apud Indos, apud Syros autem Judæorum, qui a loco nomen ſortiti ſunt*. Ceteroquin ſibi ſatis eſt concors utrobique Clearchus. Sed non ſolum Joſephi autoritas, ſed & ſenſus ipſaque res emendationem heic manifeſto exigit. Hinc autem advertendum, Judæi nomen etiam pro ipſo, quod Philoſophum ſignantius denotaret, ab Ariſtotele ibi ſumi. Numenius pariter, philoſophus Pythagoricus, Brachmanibus, Magis, ac Ægyptiis Judæos expreſſim conjunxit: (*apud Euſeb. Præp. Evang. lib. 9. cap. 7.*) ut celebriorum ſic deſignaret per Orientem philoſophorum ſectas, quemadmodum itidem (*apud Theodoret. Theodoret. Therap. lib. 1.*) Porphyrius. Hiſce acccedans Oracula (*Porphyrius apud Euſebium* Præparat. *Evangel. lib. 9. cap. 10.*) illa Apollinis.

> Πολλὰς καὶ Φοίνικες ὁδοὺς μακάρων ἐδάησαν,
> Ἀσσύριοι, Λυδοί, καὶ Ἑβραίων γένος ἀνδρῶν.

Plurimas etiam Deorum vias cognovere Phœnices, Aſſyrii, Lydi, & Hebræi. Scilicet præter Ægyptios; quibus initia is tribuit paulo ante theologiæ atque viæ ad felicitatem ducentis. Eam τὴν μακάρων ὁδὸν, id eſt, *Deorum ſeu felicium viam* ipſe & τὴν πρὸς Θεοὺς ὁδὸν *ad ſuperos viam* appellat, dum oraculum explicat, Porphyrius. Quin in altero etiam Oraculo (*ibidem*) idem Apollo ſolos Hebręos cum Chaldęis pro eis, apud quos ſolum olim viguit vera ſapientia, memorat.

> Μοῦνοι Χαλδαῖοι σοφίην λάχον, ἠδ' Ἑβραῖοι
> Αὐτογένεθλον ἄνακτα σεβαζόμενοι Θεὸν ἁγνῶς,

Soli Chaldæi atque Hebræi ſapientiam ſortiti ſunt, æternum Numen ſancte venerantes. Idem etiam Hebræos alio in Oraculo vocabat ἀειζηλήτας, utpote qui ſapientiæ fama percelebres fuere. Aut igi-

igitur plurimi æstimanda sunt heic veterum Hebræorum placita & disciplina, aut non solum Christianorum juxta ante dicta, sed & Paganorum antiquorum, quibus tanti fuere, etiam tunc, cum maxime in Græcia floruit sapientiæ studium, judicium ea de re plane rejiciendum. Neque mirum est, expressiora in philosophorum Græcorum Scriptis doctrinæ Hebraicæ vestigia non ita multa reperiri, imo nihil ferme ibi occurrere, quod puram putam originis Hebraicæ naturam satis retineat. Adeo enim tum commiscebantur in Græcorum disciplina Barbaricæ Philosophiæ sectæ (quarum primaria erat Judæorum) tum ipsa philosophia Græcorum tot in partes, velut a Bacchis Pentheus, discerpta est, atque in opinionum factiones distracta, ut tam quæ ex ipsis hausta sunt fontibus, quam quæ velut per rivulorum alveos ab eis deducta sunt, in tam multiplicis disciplinæ Oceanum recepta hujus naturam plerumque induerent, suam minime satis servantia. Tametsi sint etiam viri magni, qui in philosophia Platonica, ac Pythagorica sententias aliquot haberi animadvertunt, quas ex Hebraica disciplina desumtas esse non magis dubitant, quam egregius seculi nostri Theologus ac Mathematicus! (*I. Bapt. Villalpandus in Ezechielem Tom. 2. part. 2. lib. 5. disp. 1. cap. 13. & 14. & 21. & in apparatu Urbis ac Tepli part. 2. l. 3. cap. 15.*) universam Architecturæ rationem perfectiorem per Græcos in Romanos, & demum in Vitruvii libros, ab Hebræorum in Templi Salomonici aliisque ejus structuris, proportionibus omnino manasse. Veluti Justinus Martyr, Clemens Alexandrin, D. Ambrosius, Joannes Philoponus. Sed & ea de re optime Tertullianus (*Lib. de Anima cap. 2.*) *Si etiam ad ipsos prophetas*, inquit, *adisse, credibile est, indigatorem quemque sapientiæ* (de philosophis illis loquitur) *ex negotio curiositatis, tamen plus diversitatis invenias inter philosophos quam societatis, cum & in ipsa societate diversitas eorum deprehendatur. Siquidem vera quæque, & consonantia Prophetis, aut aliunde commendant, aut aliorsum subornant cum maxima injuria veritatis, quam efficiunt aut adjuvari falsis aut patrocinari*. Atque alibi (*Apologetic. cap. 47.*) idem, *Nec mirum*, ait, *si vetus instrumentum ingenia philosophorum interverterunt. Ex horum semine & nostram hanc novitiolam paraturam* (Christianismum tunc nuper natum innuit) *viri quidam suis opinionibus ad philosophicas sententias adulteraverunt, & de una via obliquos multos tramites & inextricabiles sciderunt*. Dictum quod notatu dignissimum, velut commentariolus etiam est illud Platonis, ubi, a Barbaris sive Orientis populis disciplinas accepisse Græcos, agnoscens, quicquid, inquit (*In Epinomide.*), sic acceptum est κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται *præstabilius tandem effecerunt*, id est, suo more mutarunt, ornarunt, nec originis faciem seu vestigia satis manere siverunt. Idem affirmavit Anonymus (*Apud Photium Cod. 259.*) vitæ Pythagoræ scriptor; unde οὐδ᾽ ἐπείσακτος, inquit, ἐστιν, ὡς, εἰπεῖν, ἡ παιδεία ἐν ταῖς Ἀθήναις, ἀλλ᾽ ἐκ φύσεως ὑπάρχουσα, *adventitia, ut ita dicam, non est in Athenis eruditio sed nativa*. Reapse quidem & ex origine adventitia erat. Sed ideo Nativam dicendam esse voluit ille, quia adeo ab origine deviarat. Tandem vero, quod ad Tertium ac postremum heic attinet Argumentum, e veteris Orientis Rerum, Morum ac Disciplinæ Notitiæ penuria adductum; illud est inprimis in mentem revocandum de Orientis seu Asiæ interioris, quacum jungere liceat Ægyptum, Rebus, Moribus, Disciplina; quamplurima scilicet olim extitisse volumina, quæ multis abhinc seculis prorsus, si fragmenta paucula apud scriptores eosque Europæos servata excipias, periere. Id satis inde scimus, quod de Rebus Arabicis, Syriacis, Phœniciis, Chaldaicis, Babylonicis, Persicis, Indicis, Ægyptiacis, id genus illius plagæ aliis, autorum nullibi, quantum scimus, nunc repertorum nominum seges ampla occurrat apud scriptores Græcos, Athenæum, Strabonem, Plutarchum, Laertium, Stephanum de Urbibus, veterum poetarum scholiastas, alios. Eorum etiam, qui res ipsas Hebraicas data opera codicibus integris Græce antiquitus contexuere complurium, velut Eupolemi, Artapani, Alexandri Cornelii Polyhistoris, Hecatæi Abderitæ, Demetrii, Aristobuli, Justi Tiberiensis, aliorum ejusmodi (quorum nonnulli forsan ipsam, quam ostensuri sumus, philosophiam Hebraicam seu Jus Universale atque Naturale & Gentium expressius complexi sunt) opera ante plurima secula delevit temporis injuria. Tametsi Flavium Josephum & Philonem, qui huc magnopere non faciunt, neutiquam nobis invidit. Sed de horum utroque, statim plura. Et impense dolenda est, dum nomina sola fere sic occurrunt, tanta rei literariæ jactura. Jam vero, cum decantatissimum sit illud Soloni ab Ægyptio Sacerdote dictum (Saiticum sacerdotem *Pateneit* Ægyptiace nominatum hunc fuisse, conjectatur Proclus *in Platonis Timæum l. α.*) Græcos ἀεὶ παῖδας

ἔσαι

εἶναι Græcos semper pueros fuisse, id est, disciplinæ Orientalis tantum candidatos nec satis edoctos; Cum etiam velut Sapientiæ omnimodæ, sive Mater, sive Officina prima semper Europæis habita sit olim illa Orientis plaga, atque in Occidentem doctrinam omnimodam inde manasse & succrevisse, sit palam in confesso, nec omnino interea extent scripta, unde Gentis alicujus, seu scholæ Orientalis, præter Hebraicam, seculis illis vetustis florentis philosophiam Moralem & Civilem seu Jus, quo nemini juxta ejusdem scita carendum erat, satis edisci possit, adeo ut ceterorum maxima laboremus penuria; Cum, inquam, hæc ita se habeant, fieri arbitror non posse, quin recte intuenti summo etiam ex hac ratione habenda fuerit in pretio Philosophia illa, seu Jus Hebræorum, velut thesauri ingentis, id est, totius ferme Philosophiæ in Oriente Barbaricæ, pars optima solum superstes. Atque ea ideo majoris forsan jam æstimabitur, quia sic sola superstes est. Non aliter ferme ac libri Sibyllini illi tres ex novem (quorum sex sub ipsam auctionem, eo quod licitatio omnium simul parvo nimis facta est, ab anu cremati sunt) superstites in historia illa (*Varro apud Lactant. lib. 1. cap. 6. Dionys. Halicarnass. l. 4. &c.*) Herophiles & Tarquinii notissima. Pars reliqua velut deperditæ pariter atque sui pretio forte sic ab aliquo heic taxabitur. Neque vero adeo miretur interim quisquam, apud superstitem Judæorum bigam illam, quæ Græce non solum res alias Hebraicas conscripsit, verum etiam de Philosophis aliquot & Philosophia non unius generis apud Hebræos in usu expressius & diligentius egit, (Josephum dico & Philonem) nullam omnino universalis hujus Juris aut philosophiæ, qua pariter, juxta receptam Gentis, aut eorum, qui ejusdem disciplinę (quod idem heic est) pręerant sententiam, ad universum genus humanum attinuit, in numerato aut disertis verbis Capitum mentionem occurrere; sed omnia heic, quæ communi hominum observationi designantur, ex autoribus & libris solum ferme Talmudicis, ut infra liquebit, peti, id est, e Corpore Talmudico aliisque Scriptis cognominibus, quæ in studiis Hebraicis serio institutis pariter se habent, atque in Romanis, Juris Cęsarei Pandectę & Codices. Scilicet τρία, inquit Josephus, (*Halos. lib. 2. cap. 11. & Archæolog. 18. cap. 2.*) *παρὰ Ἰουδαίοις εἴδη φιλοσοφεῖται tria hominum sunt genera apud Judæos, qui philosophantur*. Pharisęi, Sadducęi, Esseni. Dogmatum etiam eorum aliquot & instituta singularia persequitur. Et Philo (*In Apolog. apud Euseb. de præparat. Evangelic. l. 8. cap. 11. & 12. & lib. περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον*) multis idem ea quę fuere Essenorum; quibus Essęis ipsi dictis Philosophiam diserte tribuit δίχα περιεργίας Ἑλληνικῶν ὀνομάτων *Græcorum nominum pompa & ambitione carentem*. Atque horum ex eisdem, philosophorum nomine, ac disciplinæ eorum, nomine philosophię, similiter meminere Eusebius (*Lib. 8. de Præp. Evang. cap. 11. & 12.*) Porphyrius, (*De Abstinentia animalium l. 4.*) veterum alii. Et dogmata eorum habentur etiam apud Epiphanium (*Hæres. 15. &c. & 30.*) Quin & suse de eis seculo nostro est disputatum, a Cęsare Baronio, (*In Apparatu*) Joanne Drusio, (*Lib. de Hasidæis & de tribus sectis.*) Nicolao Serrario (*In Trihæresio & Minervali*) Josepho Scaligero (*In Elencho Trihæresii.*) Isaaco Casaubono (*Exercit. 1. in Apparat. Baron. n. 7.*) Aliis. At vero advertendum est, Philosophorum & Philosophię nomen, quantum ad hanc rem attinet, dupliciter sumi solere. Interdum scilicet sectas tantum Singulares eo venire, ut Stoicam, Peripateticam, Academicam; interdum nec raro Generale Sapientię ac Pietatis Jurisque, cuique mortalium observandi studium ac disciplinam intra sectarum areolas non omnino cohibitam. Id est, philosophiam Moralem ac Civilem Simplicem ac cuique genuinam, nec in particulas (ut de veste ejus loquitur Boetius (*De Consolat. philosoph. lib. 1. pros. 1.*) seu factiones distractam. Et simplicitati ejusmodi, sectę, ea quę sibi singularia fuere, ambitiosius, etiam mangonum instar, illinere atque superstruere, ut in aliis fieri etiamnum amat, solebant. Hoc animadverso, satis liquebit, tam Josephi quam Philonis, dum de Philosophis illis Hebręorum, ac singularibus eorundem dogmatibus loquuti sunt, institutum fuisse, celebriores tantum gentis suę Sectas seu Factiones Philosophicas earumque dogmata, non generalem illam ac Simplicem, quę omnium utpote mortalium juxta disciplinam Hebraicam communis, forsan & sectis ipsis, quotquot erant, pariter aut plerumque est recepta, philosophiam seu juris Universalis Capita indicare. Capita dixi. Nam disciplinam ipsam, de qua loquimur, generatim sumtam, nec in Capita aut partes distributam, satis est verisimile, non semel a Philone innui. Quoties nempe Philosophiam, non hanc vel illam a ceteris discriminatam, aut jus ὑπὸ τοῦ δεῖνος ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ φυλαττόμενον ἐν χαρτιδίοις ἢ στήλαις

ἄψυχον ἀψύχοις, ἀλλ' ὅτι ἀθανάτε φύσεως ἄφθαρτον ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθὲν (*lib. de eo quod est, Probum omnem liberum esse*) *ab hoc vel illo mortali, adeoque ipsum mortale, in chartulis aut cippis inanimatis, ipsum pariter inanimatum, sed immortale ab immortali natura in mente seu anima humana immortali exaratum*, hominibus universis quærendum, amplexandum, exercendum, in libris de Mundi opificio, de Congressu quærendæ eruditionis gratia, de Nominum mutatione, suadet inculcatque. Inde nimirum Probos & Pios fieri homines. Id quod non omnino intra professionis Judaicæ cancellos coercet, nedum sectarum dogmatis assignat, sed generalis illius philosophiæ severioris, id est, omnium mortalium, sine ritibus institutisve Judaicis, atque ante illa, in sæculis, quę Mosem antevertunt, communis effectum pariter non semel facit. Quod vero ad Josephum attinet, qui Judęus Hierosolymitanus Philone Alexandrino Judęo rerum Hebraicarum erat proculdubio multo scientior, utcunque Talmudicis nimium sit interdum dissonus; haud magis sane mirum est, eum disciplinæ hujus universalis Capita simul cum singularibus illis philosophiæ sectis non tradidisse, quam si Historicus Christianus Presbyteros ac Ordinem sacerdotalem, qui Secularis est, cum Franciscanis, Dominicanis, aliis qui sunt id genus Sodalitiis, ipsisque, quibus invicem subinde discrepant, institutis inter scribendum adnotaret, nec interea sive Religionis Christianæ horum omnium cum ceteris Christianis communis, nec philosophiæ moralis ad universos pariter spectantis Capita simul explicaret, aut omnino ulterius tangeret. Quam rem nemo non videt esse satis obviam. Atqui & hoc apud Josephum observatu est heic forte non indignum. Scilicet admodum hactenus adolescentem se, ait, (*In vita sua.*) sectarum illarum trium gustum aliquem primo capere sibi instituisse, per omnes transiisse, Bano Heremitæ adsuevisse, tandem vero undeviginti annos natum Pharisaicæ se addixisse, ἣ παραπλήσιος, inquit, ἐςὶ τῇ παρ' Ἕλλησι ςοϊκῇ λεγομένῃ *quæ simijis est*, affinis, *aut* proxime accedit *ad sectam Stoicam Græcis ita dictam*. Pharisæos, quibuscum Scribas connumero, ceteris tum dignitate civili tum autoritate præluxisse (*D. Matth. cap.* 23. 2. & 3. & *vide Josephum lib.* 18. *cap.* 2. & 17. *cap.* 3.), certum est, & avitas disciplinæ traditiones ita penes ipsos esse servatas, ut ceteræ, quæ fuere sectæ, aut pro schismaticis aut pro eis, qui strictius sive ex arbitrio sive voto genus vitæ selegissent, essent habendæ. Et de seipso D. Paulus *Act. Apost.* 26. 5.; κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην αἵρεσιν τῆς ἡμετέρας θρησκείας ἔζησα φαρισαῖος *secundum certissimam* seu *accuratissimam sectam nostræ religionis vixi Pharisæus:* Unde & Josephus *lib.* 17. *cap.* 3. *Holos. lib.* 2. *cap.* 12. *Et videsis Nic. Serarium Tribæres. lib.* 2. *cap.* 5. & 6. τὴν ἀκρίβειαν & ἀκρίβωσιν id est, *diligentiam accuratam* seu *subtilitatem* eis non semel tribuit. Syrus autem in citato de D. Paulo loco habet יולפנא רישיא *disciplinam* seu *sectam præcipuam*, ut & Arabs تعليم الفريسيين الفايق *disciplinam Pharisæorum illam excellentiorem*. Avitas autem seu Majorum traditiones omnes, quotquot sive legem scriptam, aliter atque ipsa verba sacra simpliciter sumta, interpretarentur, sive superinducta observationis ex more Majorum additamenta continerent, rejiciebant Sadducæi. An itidem eam, quæ erat de Jure ac disciplina hac omnium mortalium communi, haud satis didici. Eam vero semper retinuisse, idque ut ab ipsis rerum initiis per posteritatem continenter propagatam, Pharisæos, palam est ex eis, quæ e Talmudicis libris asserimus in sequentibus. Jam autem quid cedo illud Josephi, sectam Pharisaicam, id est, primariam & ferme solam, quæ disciplinæ autoritate viguit, Stoicæ philosophorum sectæ proximasse? Si de doctrina aliqua, quatenus Judaica erat, seu Judæis eorumve legi, qua eorum erat, propria, rem sumamus, nihil plane erit absurdius. Quid enim omnino ejusmodi in sectæ Stoicæ dogmatis aut disciplina? A ritibus Judaicis & Juris Pharisaici, quantum nempe Judæis erat proprium, apicibus erat ea plane alienissima. Nec eatenus simile aut affine quid intercedit. Nonne igitur de eo, quod utrisque commune erat, est necessario intelligendus Josephus? Et videtur quidem de communibus aliquot tam contemplationis, quam actionis dogmatis? Quænam autem illa? Certe in Stoica disciplina (*Consulas Lips. in Manuduct. ad Stoicam Physiolog. & Philosophiam.*) occurrit de Deo, de Fato, de Anima, de humano arbitrio quæ Pharisæorum (*Joseph. Holos. lib.* 2. *cap.* 12. & *Archæolog. lib.* 18. *cap.* 12.) sententiis perquam sunt affinia. De Virtutis præmio, ac vitiorum pœna, etiam alia. Hac item Manibus post mortem infligenda, illo tunc accipiendo. Quæ plane Pharisaicæ seu Talmudicæ disciplinæ consona. Et quemadmodum apud Stoicos, uti etiam alios aliquot, obtinuit illud *secundum Naturam* (*Seneca de Vita Beata cap.* 3. & 8. *Et Epist.*

Epist. 5.) & *Rationem*, id (*Videsis eum epist.* 65. *&* *lib.* 4. *de Beneficiis cap.* 7.) est revera *secundum Naturæ*, atque *Rationis Humanæ parentem*, seu *Deum* vivendum, ita etiam apud Pharisæos seu Talmudicos, secundum normam ab ipso Naturę parente humano generi sive inditam sive indicatam, juxta ea, quę inferius sequuntur, vitam mortalium cuique ex obligatione esse transigendam. Quod sane dogmata ipsam, quam tractamus disciplinam & Jus omnium commune generatim complectitur. Nimirum non solum Judæos, quorum reipublicæ tot Mosaica accesserunt, ut ipsis singularia, instituta, Probos ac Pios ex eorundem institutorum observatione fieri asserebant, uti & ex violatione Improbos & Impios, verum etiam reliquum genus humanum ex observatione atque violatione Juris universalis, & politia & ritibus Judaicis immunis, atque disciplinæ nemini non mortalium præscriptæ, pariter Probum ac Pium, seu Impium & Improbum fieri, ac futuri seculi sive præmium sive pænam mereri. Unde fit quod in libris Talmudicis (*Maimonid. Halach.* Thesuba *cap.* 3. *&* *vide Obad. Bartenor. ad Misn. tit.* Sanhedrin *cap.* 10. *&* *Manasse Ben Israel. de Resurrect. Mortuorum lib.* 3. *cap.* 11.) memorentur חסידי אומות העולם *Pii e Gentibus mundi*, eisque similiter ut Isaelitis חלק לעולם הבא seu *Sort in futuro seculo*, id est, virtutis seu vitę bene transactę pręmium assignetur, uti & ejusmodi impiis sortis illius negatio. Quemadmodum etiam de philosophorum aliquot ante Christianismum ob vitę sanctitatem celebriorum salute pronuntiant patres (Pręter *Clem. Alexandrinum Strom. lib.* 6. *vide sis Robert. Holkotium ad sent. lib.* 3. *quæst.* 1. *Francisc. Collium lib. de animabus Paganorum &c.*) aliquot. Unde & Johannes Episcopus Euchaitensis *in Jambicis* de Platonis & & Plutarchi salute precibus ad Christum diserte olim egit. Sed de Piis ejusmodi e Gentilibus, plura, juxta Hebręorum sententiam, infra libro septimo. Adeo demum ut, tametsi ipsa Juris hominum juxta Hebræorum universalis nullibi recenseat Capita Josephus, id nihilominus quod generatim Jus istud complecteretur, aut signaret, tunc forsan obscurius indicari vellet, cum disciplinam Stoicam seu in qua de virtute & vitio eorumque præmiis & pœnis, qua genus spectant humanum, disputari solet, ita Pharisaicæ, id est quidem Talmudicæ, affinem fuisse scribebat. Quodnam igitur sit Jus illud, quænam item ejusce Capita, scitu non indignum esse, ex argumentis jam allatis, puto, fit satis manifestum. tamen nec sine Monito hæc dicta, aut accepta sunto. Absit, ut rerum quis æstimator iniquior existimet, Disciplinæ hujusmodi (qualiscunque ea fuerit) Hebræorum Præstantiam heic ita prædicatam esse magnive faciendam nos velle, perinde ac si eo nomine in ullis rerum Christianarum discussionibus vim aliter, seu effectum sortiri debeat, quam ipsa sacrarum literarum verique Christianismi morumque in illum receptorum ratio ac autoritas admiserit statueritve. Nam hæc, ut viæ Moralis ac Civilis Cynosura, nobis sequenda observandaque. Capita quidem disciplinæ Hebræorum, quam exhibituri sumus, quatenus generatim tantum singula ex avitis eorum traditionibus, ac scriptis depromuntur, Christianismo, Veritati Catholicæ, & Moribus, quibus utimur, adeo sunt, quod inferius liquet, consona, ut si unicum, quod est de Membro Animalis hactenus Viventis, seu, ut volunt etiam aliqui, itidem de Esu sanguinis, excipias, non omnino ea dissona sic reperiantur. Sed vero, illud (*Arriani Epictet. lib.* 3. *cap.* 26.) rectissime olim dictum τοῦτό ἐστι τὸ αἴτιον τοῖς ἀνθρώποις πάντων τῶν κακῶν τὸ τὰς προλήψεις τὰς κοινὰς μὴ δύνασθαι ἐφαρμόζειν τοῖς ἐπὶ μέρους, *Hæc est causa hominibus omnium malorum, quod non possint anticipationes* seu *notiones communes* seu *generales singularibus adaptare*. Inde sane Capitum eorundem ex eisdem traditionibus sumtæ interpretationes, Subtiliores Partitiones, Negotiosæque Scrupulositates, tametsi sæpius quidem Christianismo & Rationi, quam sequi solemus, aut consonæ sint, aut non adversæ, subinde nihilominus sunt, uti & aliæ apud Hebræos non paucæ, plane dissonæ, nec a viro Christiano admittendæ. Unde etiam de Traditionibus ejusmodi, uti itidem de Philosophia, Monita habentur in Fœdere (*Epist. ad Coloss. Cap.* 2. 8.) Novo; ne scilicet inde doctrina Christiana detrimenti quid capiat, ubi sine delectu, id est, sine Lydio Christianismi lapide, in vitæ normam sive hæc sive illæ adhibeantur. Atque eam ob causam Cardinales Inquisitores reipublicæ Christianæ generales sub Julio tertio Pontifice Maximo, in corpore Talmudico *adversus Naturæ*, inquiunt (*Decret.* 1563. *in lit. Apostol. Directorio Inquis. subnexit fol.* 120.) *&* *Honestatis leges ea concedi*, *quæ humanæ aures audire perhorrescunt*. Quod, opinor, potissimum sumendnm ex interpretationibus aliquot, quibus concubitus nonnulli nefandi, idque maxime ex naturalis, quæ ex sanguine pendet, relationis admissa interdum

abolitione civili (qua de re plura libro ostendentur secundo & quinto) nefarie permittuntur. Quin inde aliasque ob causas igni damnabant Cardinales Corpus illud; quod & non semel antea, idque tam ab aliis (*In Hassia* 1539. *Contradus Huserus de Imposturis Judæorum c.* 6. & *Videsis Sleidan. Comment. lib.* 2.) quam a Romano-Catholicis (*Sixt. Senens. in bibliotheca sanct. l.* 2. & 4.) factum. Lectio item ejusdem & possessio a Pontificibus summis est aliquoties interdicta (*Videsis Laert. Cherubin. in Bullario tom.* 1. *pag.* 62. & 716. *tom.* 2. *pag.* 452. *tom.* 3. *pagg.* 25. *Adde Prosperum Farinacium de Hæresib. quæst.* 180. §. 10. *Eimeric. in Direct. Inquis. l.* 2. *Indic. Expurg. Madriti.* 1612.). Idemque interdictum, opinor, etiamnum vim Romæ obtinet, cujus autor postremus Clemens octavus (1593. *Bullar. tom.* 3. *p.* 25. & *vide Franc. Magdalenum in Elencho librorum prohibit. Romæ* 1632. *Jacob. Gretser. de Jure & more prohibendi libros lib.* 1. *c.* 16. & *Nicol. Serrarium in Rabbinis, c.* 33. & *Bellarm. de membris Ecclesiæ militantis l.* 3. *cap.* 20.) Sed antea ex Pii quarti de libris purgandis, prohibendis, tolerandis constitutione, *Thalmud Hebræorum ejusque glossæ, annotationes, interpretationes & expositiones omnes, si tamen prodierint sine nomine Thalmud & sine injuriis & calumniis in Religionem Christianam, tolerabuntur.* Quæ quidem permissio per Pii quinti, Gregorii decimitertii, Sixti quinti, Urbani septimi, Gregorii decimiquarti, atque Innocentii noni tempora pariter mansit. Sed simul ac in Pontificatum evectus est Clemens Octavus, ita permissioni illi derogatum est, ut omnino libri damnarentur, nec lectoribus jure pontificio ulterius paterent. Utut autem so res ea habuerit, nemo, puto, interea est hominum cordatiorum simul atque doctiorum, qui Traditiones atque Interpretationes, quæ in Talmude & Jurisconsultis Talmudicis reperiuntur, adeoque eas, unde disciplina, qua de loquimur, est conflata, pensiculatius in libera rerum indagine, & cum delectu prudenti consideratas, lucem sæpius præbere serio studiosis variam etiam & maximi faciendam, non libentius concesserit. Appello heic Paulum Fagium & Sebastianum Munsterum, hunc in Hebraici, illum in Chaldaici Pentateuchi & Capitum Patrum versione, alia item eorundem opera, Josephum Scaligerum in libris de Emendatione Temporum, ubi de Hebraica temporum ratione, atque ritu agit Paschali, in Elencho Trihæresii, Diatriba de Decimis, Animadversionibus etiam Eusebianis & Canonibus Isagogicis, Isaacum Casaubonum in Exercitationibus Baronianis, ubi de Proselytis, Jure Regio, alia aliquot disputat, Johannem Buxtorfium maxime in Bibliotheca Rabbinica, & in Tiberiade, Gulielmum Schikardum in libro de Jure Hebræorum Regio, aliis ejusdem lucubrationibus, Petrum Cunæum in libris de Republica Hebræorum, Johannem Drusium passim, Jacobum, & Ludovicum Capellos, hunc in Spicilegio, & Diatriba de Jephtis voto, illum in historia Sacra & Exotica, Johannem Cameronem, in Myrothecio, alibi, Sixtinum ab Amama in Antibarbaro, Samuelem Petitum in variis lectionibus, & Eclogis Chronologicis, Johannem demum Cochium, Constantinum *L' Empereur*, quorum uterque integros etiam aliquot Misnarum Tractatus & Gemararum fragmenta non pauca in summum rei literariæ commodum verterunt, ediderintque. Atque in horum primariis habendus est Hugo Grotius, qui in eximiis illis de Jure Belli ac Pacis libris (a sacra Indicis congregatione, quemadmodum & sunt plerique jam citati, ante annos aliquot (*Decreto Romæ*, 4. *Febr.* 1627. *apud Franciscum Magdalen. in Elencho.*) etiam prohibitis) ipsam Hebræorum, quam exhibituri sumus, disciplinam e Talmudicis tangit, aliaque ex eorum scitis ad augendam etiam nonnullis Christianismi rebus lucem (*De Jure Belli ac Pacis lib.* 1. *cap.* 1. 16. *cap.* 13. §. 7. *cap.* 14. §. 6. &c.) prudenter adfert. Plures scriptores satis celebres ex eis, qui, persuasionis Romanæ non sunt, heic in eandem rem jam memoratis adjicere, facile satis esset. Nec vero in Romano-Catholicis desunt, qui similitar suppetias sibi in rebus gravissimis e Talmudicis latas voluere. Sic Cardinalis illustrissimus Baronius [*Tom.* 1.] ubi de ritu Paschali, de *Sanhedrin*, seu synedrio Magno, de manuum Pauli artificio, & de corpore Christi in sepulchro novo ponendo differit. Sic Gilbertus Genebrardus, *in Chronologia*, [*aliisque ei subjunctis*] Nicolaus Serarius (*in Opusculis*) Johannes Morinus, (*De Pentateucho Samaritano & Exercit. Biblicis.*) Dionysius Petavius ubi de anno, & mensibus Judaicis ad Epiphanium agit. Quales quantique viri sane universi! Nec quidem interdicta, quæ memoravimus, librorum Talmudicorum rerumque inde cum delectu sumtarum, & rite perpensarum autoritatem qualemcunque magis minuunt, quam olim edictum illud in Aristotelis Physices & Metaphysices libros, quoniam tum Theologis illius ævi tum aliis displicuere, eis dignitatem omnino su-

stu-

ſtulit, quam paſſim & a multis ſeculis merito ſunt ſortiti. Ante anno ſcilicet CCCXC. aut circiter, id eſt, ſub ipſum quo inſtitutum eſt Sorbonæ collegium, prorſus damnati ſunt ejuſdem libri illi, ut Chriſtianiſmo nimis diſſoni, quod a Rogero Bachone Franciſcano, qui paulo poſt id tempus floruit Philoſophus & Mathematicus ſummus, didici. Verba faciens ille de varia hominum ſeculorumque in libris rejiciendis admittendiſque ſententia, *Theologi*, inquit (*MS. in Opere tertio ad Clem. P.P. 5. in Bibliothec.*), *Pariſiis & Epiſcopus & omnes Sapientes jam ab annis circiter quadraginta damnaverunt & excommunicaverunt libros Naturales & Metaphyſicæ Ariſtotelis, qui nunc ab omnibus recipiuntur.* Et alibi (*Mſ. de Vitiis. Scientiarum.* idem); *Scimus enim quod temporibus noſtris Pariſius diu fuit contradictum Philoſophiæ Naturali & Metaphyſicæ Ariſtotelis per Avicennam & Averroym expoſitis, &, ob denſam ignorantiam fuere libri eorum excommunicati & utentes eis per tempora ſatis longa.* Summa demum eſt; ut in ejuſdem aliorumque, quibus aſſuetiores ſumus, veterum (ſive Philoſophi illi fuerint ſiva Poetæ, ſive Oratores, aliive) Libris, Diſciplinis, Sectis plurima occurrunt homini Chriſtiano & lectu jucundiſſima, & perquam utilia, quorum alia, ſed non citra Chriſtianiſmi morumque receptorum amuſſim, in vitæ ſive normam ſive exemplum, rite ahiberi ſolent, aliis interea, nec quidem paucis iis, plane exploſis, ac, cum ceteris Gentiliſmi fæcibus, damnatis; ita pariter Diſciplina hæc Hebræis univerſalis, pro ſingulari gentis indole, more, genio, prærogativa, alia habet Chriſtianiſmo plerunque conſona, alia haud parum diſſona, quorum nihilo ſecius neutra ſunt adeo rejicienda contemnendave, quin aut pro receptarum aliquot in Chriſtianiſmo ſententiarum ſive Confirmatione ſive Explicatione ſint meritiſſimo interdum recipienda, aut ſingularem ſaltem in liberrima, tum Veritatis tum Errorum diſquiſitione, ac contemplatione, ſicut & reliquæ philoſophorum, ſive Barbaricorum, ſive Græcorum, ſive Latinorum, ſententiæ æque non raro Chriſtianiſmo diſſonæ, locum qualemcunque debeant ſortiri. Ut ferme poetæ veteres variaque Deorum hominumque in eis geſta legenda ſunt, juxta ea quæ de eis prudenter olim monuere Plutarchus & D. Baſilius, in tractatibus ea de re ſingularibus. Quale itidem de Juris Hebræis, atque aliis generibus Intervenientis interpretamentis, ac apicibus inferius ſuis in locis ſparſim oſtenſis eſt dicendum. Si cui vero heic dubium forſan occurrat, utrum Corpori & Scriptoribus Talmudicis hujuſmodi in rebus quatenus hiſtoricæ ſunt, id eſt, quatenus in eis pro Jure qualicunque Hebræis veteribus recognito atque uſitato traduntur, fides ſit habenda, eo ſcilicet quod Corpus illud, qua jam habetur contextum, ſcriptoreſque illi ceteri ſeculorum ſunt Templi Urbiſque excidio recentiorum (qua de re conſulas autores imprimis, qui de Miſnarum & Gemararum conſcriptione diligentius, & data opera egerunt) (*R. Jehuda Levita in* Sepher Cozri *Part. 3. §. 65. Moſes Maimonides in præfat. ad* ידי *Moſes Mikotzi in præfat. ad Præceptorum, R. Abraham Zacuthius in* Sepher Juchaſin, *R. Gedalia Ben Jochai in* Sepher Shalsheleth, Tzemach David, *Hieronymus de ſancta fide in Hebræo maſtigel. 2. Sixt. Senenſis in Bibliotheca ſancta lib. 2. tit. 2. lit. T. R. Ori Simonides in Calendario Palæſtino, atque ibi Jacobus Chriſtmanus, Joſephus Scaliger de Emend. Temp. lib. 7. pag. 518. & 614. Johannes Buxtorfius in Bibliotheca Rabinica lit.* ת. Adde *prolegomena noſtra ad libellum de Succeſſionibus, & Joh. Morini promiſſa ad Calcem Exercitat. Biblicarum,* præter *Genebrardum & Chronologos aliquos alios qui Seculis ſecundo, tertio, & quarto res exhibent Hebraicas.*) næ is forſan etiam dubitabit de Juſtiniani ſeu Triboniani fide, dum Modeſtini, Papiniani, Florentini, Alpheni, Proculi, Celſi, ejuſmodi aliorum, qui trecentis aut circiter ſunt Juſtiniano annis vetuſtiores, ſententias atque ſcita Juris alibi non reperta, nedum quando leges duodecim Tabularum, quæ plurimis etiam hoſce ſeculis antevertunt, in Digeſtis alibive enarrat, memoratve. Parilis ſane fidei detrahendæ, atque depretiandi ratio ſequeretur, quoties in Catenarum autoribus Patrum aliquot priſcorum nomina, quorum opera ac lucubrationes ipſæ alibi non extant, occurrunt; ſeu quoties ſimiliter apud Galenum, medicorum veterum, veluti Archigenis, Aſclepiadis, Philoxeni, Critonis, Lamponis, aliorum ejuſmodi, qui ipſo multo vetuſtiores alibi non habentur, medicamenta ac opiniones aſſeruntur. Simile in re Mathematica dicendum de Euctemonis, Metonis, Calippi, Eudoxi, Attali, aliorum id genus complurium obſervationibus ac ſcitis, quæ a recentioribus utpote Ariſtotele, Hipparcho, Ptolemæo, Proclo, Pappo, Vitruvio, aliis ejuſmodi ſolummodo traduntur. Simile item de autoribus priſcorum ſeculorum innumeris, quorum ſive fragmenta ſive ſenſum beneficio recentiorum, veluti Athenæi, Laertii, Stobæi,

Stra-

Strabonis, Plinii, Plutarchi, Scholiastarum Græcorum, Agellii, etiam & Livii aliorumque aliquot historicorum tantum debemus. Et rationem dubitandi, sive in Jure, sive in Theologia, sive in re Historica sive uspiam alibi ex hac sola causa (rebus ceteris, quę circumstant, fidei neutiquam refragantibus) admittere, nihil aliud est, quam universæ ferme antiquitati ipsique historicæ rerum veritati perperam nimis & morosius reluctari.

CAPUT III.

Officiorum Humani generis Communium seu Juris Naturalis, *atque* Universalis Morum Philosophiæ, *quatenus in* Hebræorum politia, *& disciplina locum habuit*, Designatio Generalis, *cum* Difficultate *eam inde* eliciendi.

UT qualenam Jus illud Naturale, ac qualia Officia hominum omnium communia, seu Philosophia Morum universalis, quam intelligunt heic Hebræi, fuerit, generali consideratione, antequam ad singularia Capita devenimus, rite capiatur, nec difficultas, qua implicari necesse est, quotquot suo Marte Jus hoc, Philosophiam, atque Officia e corpore Juris Mosaici, seu Pentateucho secernere contendunt, prætermittatur; illud est inprimis animadvertendum, contineri quidem in sacro illo Corpore, seu Pentateucho, inter alia, quæ Hebræis ipsis fuere propria, veluti Civilia ac Ritualia, seu Judicialia & Cæremonialia, etiam & Naturalia seu Moralia Jura seu Officia non magis ipsis, quam Hominum universitati perpetuo observanda. Quemadmodum & de populis omnibus, recte Cajus *lib. 9. ff. de Justitia & Jure*, & Justinianus *Instit. tit. de Jure Nat.* §. *Jus autem Civile*; *Omnes populi qui legibus, & moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur*. Neque, opinor, an Jura ac Officia Naturalia seu Universalia inibi quidem utcunque contineantur, dubitabit mortalium, quibus Juris illud corpus innotuit, quisquam, præter alastores illos, atque Humani generis pestes, quibus, nec sine philosophorum aliquot veterum patrocinio, (*Aristippus apud Laertium lib. 2. Carneades apud Lactantium lib. 5. cap. 17. &c.*) Naturalia seu Hominum Communia nulla sunt Jura, nihil natura, aut per se justum, aut injustum, Turpe aut Honestum habetur, sed Arbitrio, ac Virium humanarum, spreto omnino Juris nomine, Potestate, omnimoda sic dicta tantummodo subniti videntur. Ceterum cum illis agandi locus heic non est. Alii autem nunc integrum Decalogum, nunc tantum partem ejusdem, nunc pro multiplici ingenii ac pietatis discrimine, alia atque alia in corpore illo Mosaico reperta, sive Naturalia sive Universalia semper fuisse, sive in horum classem recipienda volunt. Aut scilicet quatenus ibi scriptis mandata sunt, aut qua in se vim seu indicem rationis complectuntur. Consilium est quidem gravissimum vetus illud (*Constit. Apostol. lib. 1. cap. 6.*) de Federis veteris lectione, *ἔσω σοι πρὸ ὀφθαλμῶν γινώσκειν, τί νόμος φυσικὸς καὶ τί τὰ τῆς δευτερώσεως*, *sit tibi ante oculos propositum, ut cognoscas, quid sit lex Naturalis, & quid Deuterosis*, quo vocabulo ibi plane ea, quæ Judæis singularia fuerint, nec omnium communia denotantur. Verum, cum in Corpore illo legum Hebræis in deserto præscriptarum, Naturalis seu Universalis nomine verbis expressioribus & apertis nullæ appellentur, atque in historia, quæ scriptarum hanc legum lationem præcedit, seu Genesin, Diluvium & sequentia continet, interdictum habeatur, præter illud in paradiso primis parentibus datum unum tantum & alterum (de quibus infra) quod integræ hominum Universitati traditum est, atque e virorum sanctorum, quæ ibi occurrunt, exemplis jura cetera, quæ in universum obligent, indicare (quod ut faciant perquam anxie sunt aliqui solliciti) sit plusquam difficile; fieri sane nequivit, quin Jura, seu Officia illa Universalia ac Naturalia, atque Philosophia illa, quam tractamus, Barbarica non aliter ferme in Corpore illo Mosaico atque inter Civilia illa, atque Ritualia scriptis mandata latuerit, quam aurum purum in corona illa Diis vovenda, quam ex solum auro puro locaret faciendam Hiero. *Vid. Vitruvius lib. 9. c. 3. & Proclus ad l. 1. Euclid. lib. 2. cap. 3.* Historia notissima est. Fuisse certe in ea aurum, argentum etiam fuisse, non omnino dubitabatur. At quantum auri, quantumque argenti ab artifice simul commistum esset, res erat perquam difficilis, dignoscere. Ea quidem res summo Archimedis ingenio tandem est deprehensa, Hominis scilicet, qui ponderum, magnitudinum ac proportionum, id est, rerum, citra quas frustra de quantitate auri in corona, nisi denuo liquata fuisset, quæsierat quis, erat callentissimus. Absque Mathematico ejusmodi fuisset, tale est verisimilius tunc evenisse Syracusis, quale dudum Romæ. Admisti monetæ argenteæ nimii æris accusabatur Monetarius. Is ab iis,

iis, qui rebus præerant, impetravit, ut duo constituti Judices seorsim causam attentius examinarent, sententiamque seorsim causam attentius examinarent, sententiamque seorsim proferrent (*Joh. Bapist. Villalpandus de apparatu Urbis & Templi part.* 2. *lib.* 2. *disp.* 1. *6.* 8.). Id ipsi juxta facere, atque eodem die uterque ex eisdem actis causa, atque libellis cognitis, & confessione rei audita, sententiam quidem protulit; sed prorsus absolutoriam alter, alter eousque damnatoriam, ut plurima aureorum millia reipublicæ, adulteratæ monetæ nomine, a reo refundenda censeret, & sum bona ejus cetera fiscu addicenda, tum capitale insuper infligendum supplicium. Ingens heic discrimen. Et a vero forsan uterque, licet pariter diligentissimus, immane quantum recessit. Alterum, manifesto scimus. Atque aliis in rebus discernendis simile non raro accidit. Perplexa rite extricare, Confusa invicem distinguere, Veri ac Falsi confinia, horumque sinuosos anfractus satis habere exploratos, & demum ex eis, quæ superstruuntur, de Fundamentis seu Principiis recte conjicere, res est perquam ardua, pæne inaccessa, & mortalium paucissimorum. Id quod in quæstione, de Jure Naturali ex Civili aliquo simul, & Naturalis Juris corpore secernendo, jam memorata inprimis etiam obtinet. Assumatur exemplum, sive ex Athenis, sive e Roma veteri. Tam heic, quam illic leges fuere XII. Tabularum, aliæ. Atque ob populorum, qui eis usi sunt, singularem prudentiam, doctrinam, fortitudinem, ceterosque virtutum apices, maximi eas passim facimus. Neque, quin Naturalia seu Universalia saltem aliquot jura intra earum cancellos designentur, solemus dubitare. At vero hæc ex illis secernere, atque ad amussim juxta autorum, atque eorum, qui illis usi sunt, mentem disterminata ob oculos studiosis ponere, id quidem plusquam Archimedeum est, nec facilius forsan, quam Ancile illud e cœlo delapsum a ceteris, quæ Mamurii artificio adeo ei similia facta sunt, olim distinxisse, aut Ægyptiis singula cujusque, post Nili inundationem, jugera, ante Geometriæ inventionem, internovisse. Ceterum disquirentibus circa Jura Naturalia seu Universalia in legibus illis, sive Atticis, sive Romanis comprehensa, nihil, puto, fuisse prius in votis (si modo omnino sperari potuisset) quam ex ipsorum, quos tanti faciunt & qui, legibus eis usi, conditores nominis amplissimi ostentant, scitis atque disciplina edicere, quid in illis quantumque sigillatim pro Naturali seu pro Officiis omnium hominum Communibus, seu Philosophia Universali, & quid quantumque seorsim pariter pro Civili tantum, ac Rituali, seu Genti, cui præscriptum est proprio ac peculiari, esset sumendum. Neutiquam quod inde res sic prorsus definita foret, ut in eorum verba quis statim juraret, sed ut libere nihilosecius philosopharentur omnes, ac quid statuendum, pro viribus undiquaque, ut in discussionibus ceteris, porro quærerent. Veruntamen, sive scientia sibi præeuntes, in hujusmodi disquisitione, interim disquirentem quempiam habuisse illos, qui & tanta sapientiæ scientiæque gloria alios excelluerunt, ipsasque, de quibus sic quæritur, leges ad posteritatem transmiserunt, sive adversa eorum ea de re aut dissona placita, atque rationes certo rescivisse, tum jucundum, tum perquam utile fuisse serio contemplanti facile, opinor, concedetur. Id quod manifesto agnorunt, quotquot diversissimas philosophorum, qui in populis jam dictis floruerunt de Jure Naturali, atque Officiis omnium hominum communibus disputarunt, opiniones diligenter venati ac perpendentes, suis juxta Capite primo ostensa, interseruerunt. Scilicet etiam lacera distractarum nimium opinionum fragmenta magni æstimarunt, cum nec Theologorum, nec Philosophorum, nec fere Scholæ eorum cujuspiam, nedum populi integri ex aliqua eorum disciplina edocti hac in re definienda consensum reperirent. Et sane, quale de Atticis, ac Romanis legibus diximus, eorumque philosophis, ac moribus, tale de Gentibus, quantum scio, universis aliis est dicendum, præter Hebræos unicos. Nullibi scilicet ex alius cujuspiam gentis instituto, seu Philosophia, seu Theologia, seu Jurisprudentia in ea recepta, certa haberi, atque subtilius sic definita Juris Naturalis seu omnium mortalium communis Capita, ac seorsim a ceteris sic consensu publico distincta, ut ejusdem veluti Corpus Singulare, Simplex, & perpetuo sibi Simile tum Nomine, tum Usu per se tam autoritate dignoscatur, quam disciplina publica, & in publica rerum administratione sigillatim ac solum, atque eo nomine a ceteris disterminatum, adhibeatur. Commiscentur passim, in libris, quos vulgo terimus, Capita, qualiacunque sunt ea, cum Civilibus, e Mosaicis translatis, Evangelicis, Ecclesiasticis, Gentium. Et de distinctione perquam diversimode a scriptoribus agitur. Quin habetur quidem in titulis aliquot, tum Juris Cæsarei, tum Pontificii Jus Naturale; quod

ta-

tamen in incerto nimis in eis relinquitur. Et quanquam in aliquot Capita Juris, etiam Naturalis adeoque Universalis nomine, consensus interdum scriptorum vulgo reperitur, id tamen interea advertendum est, ut numeri alicujus aut magnitudinis incognitæ pars nulla, qua pars & quota est, satis cognoscitur, sic nec Juris cujuscunque Generis capitum aliquod satis, atque, ut oportet, undiquaque internosci, nisi etiam, quot fuerint, & quænam ejusdem generis cetera, pariter dignoscatur. Nam alterum alteri sæpius temperamento est, & interpretis vicem non raro supplet. Hebræi autem Juris Mosaici, quatenus Mosaicum est, atque in Fœdere Veteri solum conscriptum, corpus integrum sibi peculiare faciunt. (*R. Jehuda in* Sepher Cozri *part.* 1. §. 101. *&* *Talmudici passim*,) Cæterum quasi in numerato seorsim habent ipsi, idque non e disciplina sua tantum umbratili, seu Scholarum institutis, verum etiam ex publica eaque vetustissima rerum, quoties cum Gentilibus seu Gentibus aliis eis erat agendum, administrationis ratione, Jura quædam certa ac definita, quæ omnium hominum, tam Gentilium, quam Judæorum, esse volunt communia שבע מצות בני נח eis dicta, id est, *Præcepta*, seu *Jura Noachidarum*, seu *Filiorum posterorumve Noachi*; quo nomine universum genus humanum, post diluvium, venire palam est. Hæc scilicet volunt tum ad tempus illud תהו seu *vacuum* eis dictum, id est, totum illud, quod rerum conditum, & legis scriptæ dationem intervenit, tum ad sequentia secula attinere; ita ut legis scriptæ datio partim esset horum iteratio, partim ceterorum, quæ ipsis propria, accessio, & superstructio. Atque ex hisce constantur Officia illa universalia, ac philosophia Moralis, ac Civilis, qua genus humanum ab ipsis rerum initiis teneri pariter, tum invicem inter se, tum erga Numen sanctissimum, docent; ut in sequentibus fusius ostenditur. Nihil quidem in Officiis eis reperitur, de quo in scriptis Mosaicis itidem non cautum est. Sed Mosaica conjuncta simul immistaque habent, quæ Reipublicæ suæ propria, eique tantum Civilia fuere perplurima. Noachidarum autem Juris capita seorsim exhibita, & Simpliciora interdum faciunt, & aliis, quam Mosaica sibi adeo singulariter aptata, interpretationibus non raro explicant. Naturale autem id, ad eorum mentem, appellamus nos atque universale, quoniam τὸ μὲν φύσει ἀκίνητον καὶ πανταχῆ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Πέρσαις καίει (quod ait Aristoteles, *Nicomach.* 5. *cap.* 10. de Jure Naturali obligativo verba faciens) *quicquid est ex natura* seu *Naturale*, *immobile* seu *Immutabile est*, *&* *nullibi non eandem vim obtinet*, *quemadmodum ignis*, *&* *heic*, *&* *apud Persas pariter urit*. Unde & rectissime ipsi alibi (*Rhetoric. lib.* 1. *cap.* 10. *&* 13. *&* *videsis Alexand. Aphrodisæum de Anima lib.* 2. *cap.* 42.) aliisque Græcorum, Jus hoc dicitur *ὁ κοινὸς Νόμος* seu *Jus commune*, & semper vim eo nomine etiam passimque sortiri. Neque enim, si Obligationem ipsam solum spectes (nam diffusissimæ morum pravitatis rationem hac in re præfinienda habent nullam Hebræi) minus censent immutabile Jus hoc, seu minus vim suam ubique gentium semperque obtinere, quam ignem ubique urere. Sed hac de re plura in sequentibus. Juris hujus apud eos Capita Illustriora seu Majora sunt, de quibus satis inter cunctos eorum convenit. Alia item Obscuriora, seu minorum veluti gentium accedunt. Singula inferius cum Partibus, in quas distribuuntur, cum Appendicibus, quas perpetuas, ac necessarias habent comites, & demum cum exegesi Talmudica trademus, simulatque de Varia hominum, adeoque & Singulari Hebræorum ipsorum, & a complurībus aliis dissona, in Generali Juris Naturalis seu Universalis, qualiacunque fuerint revera ejusdem Capita, Designatione definitioneque, ratione summatim viderimus.

C A P U T IV.

Jus *Hominum* Naturale *seu* Universale *ex* Aliorum Animantium actibus, *ac usu non omnino eliciunt* Hebræi, *neque* Jus *aliquod* Hominum, ac Brutorum commune *agnoscunt*, *nec* pœna *sic proprie dicta* Bruta *affici*. *Interseritur de* Libertatis, Juris, Obligationis, Pœnæ, Permissionis, *&* Actuum, sive hominum, sive Brutorum, *Notionibus*, *quatenus earum heic usus necessarius*, *Dissertatio*.

IN designatione, atque definitione Juris Naturalis, quæ apud scriptores solet diversimode occurrere, alii ex Aliorum Animantium actibus, ac usu Jura hominibus aliquot Naturalia petunt; alii Juris Naturalis Corpus e Moribus omnium, seu plurimarum Gentium communibus; ex Naturali Ratione, seu recto ejusdem usu alii; & demum alii e Naturæ, adeoque Naturalis rationis Parentis, id est, sanctissimi Numinis Imperio, atque Indicatione. Quod ad Animan-

mantia cetera heic attinet; obvium est apud Jurisconsultos, tam Orientalis, (*Basilic. lib. 2. Hermenopul. Prochir. lib. 1. tit. 1.*) quam Occidentalis (*lib. 1. D. de Just. & Jure*, & *Instit. de Jure Natural.*) Imperii, *Jus Naturale esse, quod Natura omnia animalia docuit, atque jus istud non humani generis esse proprium, sed omnium animalium, quæ in terra, quæ in mari nascuntur, avium quoque commune esse.* Unde etiam habent illud, *hinc descendit Maris, atque fœminæ conjunctio, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreatio, hinc educatio. Videmus enim, cetera quoque animalia, feras etiam, istius juris peritia* (seu, ut nonnullis, legitur *perita*) *censeri*. Accedunt, quæ in sui tutelam Bruta faciunt, atque in posterorum conservationem, Apium item respublicæ, Columbarum conjugia, id genus reliqua. Hæc scilicet dum similitudinem quandam rei, quam pro jure Normaque vivendi accipiunt homines, id est, μιμήματα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς *vitæ humanæ imitamenta*, ut habet Aristoteles, *lib. 9. de Histor. Animalium cap. 7.* seu *Virtutum Simulacra*, ut Cicero, *lib. 2. de Finibus*, exhibent, etiam & Juris, adeoque hominum, ceterorumque simul animalium communis, ac natura in ipsis brutis pariter subnixi nomen subinde induunt. Nec raro tam apud Theologos Christianos, quam Jurisconsultos, aliosque, mentio fit Juris Naturalis velut ita hominum, ceterorumque animantium communis. Atque ex horum actibus de illorum jure etiam statuitur. Qua de re plura item capite proximo. At vero usus seu actuum aliorum animantium ratio ab Hebræis nulla est omnino heic habita, nec jus esse aliquod hominum, ac brutorum commune, seu utrisque naturale ullatenus agnoscunt. Neque ex jure aliquo, (quod totum recte versari volunt circa איסור והיתר seu *licitum atque illicitum*,) sed e propensione, ac inclinatione tantum, animantium ceterorum actus, evenire. Ut vero, tum eorum, tum aliorum Rationes, tam ea de re, quam de aliis aliquot, quæ in qualicunque hac de Juris Naturalis seu Universalis, sive Ortu, sive Sedibus originariis indagine prævia, mox sequuntur, facilius intelligantur, nec interea, aut obscuritate laborent, aut perplexitate; præmittere visum est, atque compendio explicare quasdam Rerum simul, atque Vocabulorum notiones, sine quibus rite conceptis, frustra nimis de Juris cujuscunque, quod sive ad Hominum, sive ad Brutorum actus spectet, proprie dicti natura agitur. Ea sunt, præter Jus ipsum generatim, qua sive hæc sive illos respicere omnino videatur, sumtum, *Libertas, Obligatio, Pœna, Permissio*, & demum *Actus* Brutorum pariter ac Hominum. Horum scilicet omnium notiones, quatenus earum heic usus est necessarius, resectis ac sepositis, quibus intricari solent, appendicibus, & circumstantiis huc non attinentibus, velut in tabella satis aperte, & distincte conabimur depingere. *Libertatis* nempe heic notio, aut Absoluta est, ac Simplex, aut Restricta, & Temperata. Absoluta; velut in priore illa Florentini, ac Justiniani Libertatis definitionis parte (*Lib. 5. D. de Statu Hominum, Institut. de Jure Person. §. & libertas.*), qua dicitur *Naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet*, seu φυσικὴ εὐχέρεια συγχωροῦσα πράττειν ἃ βούλεται *naturalis facultas cuique permittens facere, quæ velit*, ut vertit Theophilus Antecessor; seu, ut melius in Basilicis, τοῦ ποιεῖν ὅπερ τις βούλεται *ejus faciundi, quod cuique facere libet*. Juxta quod & illud apud Dionem Chrysostomum *Orat. 14.* τὸ ἐλεύθερον τὸ μηδενὸς ὑπήκοον, ἀλλὰ πράττειν ἁπλῶς τὰ δοκοῦντα ἑαυτῷ *Libertas est nemini obtemperare, sed simpliciter facere, quæcunque sibi placuerint*. Et Cicero *de Officiis 1.*; *Libertati proprium est, sic vivere, ut velis*. Hac quidem notione libertas pariter in Brutis, atque Hominibus concipi potest; nullo nimirum accedente Jure, quod, sive horum voluntatem, sive illorum appetitum, ac propensionem, quæ voluntatis plane instar satis agit, omnino cohibeat. Concipi dico. Nam necessariam de interminata utriusque hujusmodi libertate, atque dissertationi inservientem conceptionem tantum ejusmodi supponimus, ut fere geometræ demonstraturi quid lineam sæpius in infinitum excurrentem. Restrictæ autem Libertatis notio est, cum Libertati, quam ita supponimus; adjicitur id, quod in memorata definitione sequitur temperamentum, *nisi si quid vi, aut Jure prohibetur*. Ad hunc locum Vis, quatenus injuria in ea contineatur, non spectat. Jus autem quod, qualem jam concepimus libertatem absolutam, sic temperare potest, qualicunque id fuerit nomine, sive Naturalis, sive Civilis aliove aliquo appellandum ὁ τῶν πραγμάτων κανών ἐστι δίκαιος (*Dio Chrysost. Orat. 75.*) *rerum gerendarum est ipsa regula justa*, seu norma, & amussis, juxta quam Libertas sic concapta adeo præscripto ejusmodi jure (quisquis ejusdem autor fuerit) innititur, ut non solum Jussa, atque Interdicta inde superinducantur, sed etiam simul indicentur Permissa. Undenam au-

autem Juſſis, ac Interdictis, quacunque demum Naturalia ſeu Univerſalia fuerint, autoritatem accedere velint Hebręi inferius oſtendimus. Nam ſufficit heic, ut de Effectibus duntaxat generalioribus Juris qualiſcunque, atque undecunque conſtituti in rem pręſentem videamus. Neque eſt quod de Cauſis Juris (quas infra juxta Hebręorum mentem damus) ſimus hoc in loco ſollicitiores. Tam vero Juſſa, quam Interdicta illa unico ſatis nomine prohibendi in memorato Libertatis abſolutæ temperamento illo, *niſi ſi quid Jure prohibetur*, nemo non videt, comprehendi. Nam & Juſſum violari prohibetur, uti & Prohibitioni obtemperari jubetur. Ex Juſſis ejuſmodi, ac Interdictis evenit, ut deſignata habeantur quædam Bona non tantum Utilitatis cauſa, ſed etiam Honeſtatis ſimul, & Officii ex obedientia debita præſtandi nomine, ſecundum Jubentis (ſive is Numen ſit, ſive Homo, cui legitima poteſtas) mentem amplexanda obſervandaque, quædam itidem Mala ac Turpia ſic fugienda evitandaque. Unde plane Jus conflatur Obligativum. Atque ex Jure ejuſmodi Obligativo, juxta varios ejuſdem capitum ſenſus atque actus, circa quos illa verſantur, oritur *Obligatio*, quod *Juris vinculum* (*Inſtit. & D. tit. de Obligationibus l.* 3. *&c.*) *eſt, quo neceſſitate adſtringimur* alicujus rei faciendæ, obſervandæ, præſtandæ, fugiendæ. Adeo ut, quemadmodum ex Jure hoc ipſo efficitur in Rebus, ſeu Actibus diſcrimen Boni ejuſmodi & Mali ſeu Turpis & Honeſti, ſic in Perſonis naſcatur inde ad officium exequendum Obligatio & Debitio, quæ primaria eſt inter eas & Jus Relatio. Nam Obligationes ſingularium, quę ex Contractu ſingulari, ſeu delicto naſci ſolent, ideo inde naſcuntur, quia ex generaliori Jure pręeunte (qualecunque id fuerit) pręſtitutum reperitur contractus generatim ſervandos, delicta vero fugienda. Quemadmodum ex pręmiſſis univerſalibus naſcuntur concluſiones ſingulares. Ex Obligatione autem ejuſmodi, ſeu eo, quod eſt, neceſſitate ſic adſtringi, haud concipi poteſt, quin *Pœna* aliqua, idque ex pręſtituto, ſive expreſſim, ſive tacite violationi immineat. Nam quatenus facultas faciendi quod velis ipſe, ſeu libertas abſoluta, ex Jure quocunque, ſive tollitur, ſive temperatur, eatenus ſaltem neceſſe eſt, ut in Reſtrictam ea tranſeat & cohibitam. Ex Jure autem cohiberi, & obſtringi quempiam (qua in re Obligationum ſubſtantia (*Lib.* 3. *D. tit. de Obligationibus*.) conſiſtit) citra Pœnam aliquam alicunde violationi imminentem, quæ ſcilicet Obligationi inſerviat, ne comminiſci, ſi recte intuemur, quis poteſt. Unde Hebræis etiam חייב quod obligatum denotat, *pœnæ obnoxium eſſe* pariter ſignificat; uti & ἐνοχὴ & ἔνοχος quæ Juriſconſultis Græcis *Obligatio* ſunt, & *Obligatus*, etiam id quod eſt pœnæ, ſeu Juris minis obnoxium eſſe, ſignantius interpretantur. Et appoſite ad temperamentum illud Libertatis *niſi ſi quid Jure probibetur*, Conſtantinus Harmenopulus, Judex olim Theſſalonicenſis; νόμῳ (*Procbir.* Juris *lib.* 1. *tit.* 18.) inquit, ὅτι τιμωριῶν ἀπειλαῖς εἴργομαι πράττειν ἃ βούλομαι *Jure; nam ſuppliciorum minæ impedimento mibi ſunt, quò minus faciam, quæ volo*. Atque ad eandem mentem interpretes ibi recentiores. Neque ſane Juris Obligatiò ſine Pœna alicujus violationi imminentis ratione (qua contineri nemo non videt, pro vario ſcilicet rerum ac perſonarum genere, Liberationem, Remiſſionem, Novationem, Acceptilationem, & ſi quæ cætera, ſive perimunt, ſive differunt pœnæ irrogationem, non præſtanti ſeu violanti alias debitam) mortalibus magis poteſt fingi, quam in Relatis paternitas ſine filio. Actiones autem & Coercitiones forenſes, quæ inde ſequuntur, veluti exactiones, & quæ alia ſententiis latis non obtemperantes cogere ſolent, pœnis ſeu eorum rationi merito adnumerantur. Neque omnino adverſatur, quod apud Juriſconſultos Cæſareos (*Dd. ad tit. de Obligationibus videſis lib.* 46. *D. tit. de condictione indebiti, lib.* 95. *D. tit. de ſolutionibus & lib.* §. 4. *&c.*), etiam ex veterum mente, de diverſis Obligationis Naturalis & Civilis effectibus occurrit. Nimirum Obligationem Civilem ſemper parere Actionem, & cum Naturali conjunctam etiam Exactionem; naturalem autem, quamdiu ſimplex fuerit, plerunque neque Actionen parere, nedum Exactionem, adeoque nullam inducere violationi Pœnæve umbram. Sed tantum producere Exceptionem, atque impedire Soluti repetitionem, quæ ad pœnæ rationem non attinent. Naturalis tantum obligationis ex contractu exemplum habent, ubi quis (*Mynſinger. ad Inſtit. tit. de Obligationibus in princ.*) Pupillo credat pecuniam ſine Tutoris autoritate, atque is eam male conſumat, aut ſi frater credat fratri, dum uterque in Patria poteſtate. Obligationis ejuſmodi item memorant ex teſtamento (*gl. lib. D. de Condict. indebiti Bold. in l. ſi poſt diviſionem facti C. de Juris & facti ignorantia, Julius Clarus ſentent. lib.* 3. *quæſt.* 90. *num.* 1.), minus ſolenni, ſeu quod ſolennitatibus a jure

jure civili præscriptis caret. Scilicet tametsi legatario ex jure civili actio non competit, naturaliter nihilosecius obligari hæredem, seu in bona successorem legata præstare. Ex delicto itidem; veluti si filius nondum emancipatus aliquid surripiat patri, aut servus domino. Quas inter personas scilicet actio locum non habet. Nudum etiam pactum, si vis, adjicias. Sed hæc, inquam, nihil adversantur eis, quæ de Obligationa, & qualicunque simul & perpetua ejus comite Pœna alicunde imminente diximur. Etenim Jurisprudentia definiebatur (*Instit. tit. de Justitia & Jure.*) *tam Divinarum quam Humanarum rerum notitia, justi atque injusti scientia*. Ea autem olim viguit maxime in Pontificum collegio, quod de Jure respondebat, ut ex Livio *lib.* 1. & Pomponio *lib.* 2. §. *omnium D. de Origine Juris* scimus. Hinc fiebat, ut tam Jus Divinum, quam Humanum adeoque omnimodum docerent iidem Juris seu Justitiæ utriusque antistiter, adeoque de Jure, ac Officiis tam erga Numen, quam erga Homines, sive Naturaliter, sive Civiliter observandis, ac de Pœna, quæ violationi immineret sive a Numine, ut Haturæ totius parente, & Rectore, sive ab Hominibus infligenda monerent. Unde Uulpianus juxta mentem ceterorum, qui ex illo Collegio in posteritatem sunt propagati Jurisconsulti, *Justitiam*, inquit, (*Lib.* 1. *D. de Justitia & Jure* §. 1.) *colimus, & boni, & æqui notitiam profitemur æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes; bonos non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes; veram, nisi fallor, philosophiam non simulatam affectantes.* Quæ cum ita fuerint, mihi sane satis est persuasum, ex hac ratione evenisse, ut, dum a naturæ parente, seu Numine Jura aliquot Obligativa præstitui agnoscebant, adeoque naturalia appellitabant, (qua de re plura inferius,) sed nihilosecius ex obligatione solum naturali Exactionem & Actionem, quæ Coercitionis & Violationis pœnam suppleret, sic negabant, hoc interea tantum innuerent; Civilem nempe, seu forensem obligationibus simpliciter naturalibus ejusmodi Pœnam, seu Coercitionem quidem inservire nullam. Veruntamen imminere nihilosecius pœnam qualemcunque aliunde, scilicet a Rectore Mortalium supremo, id est, a Numine seu Naturæ totius parente expectandam. Ob ea nempe violata, ad quorum observationem ex Obligatione, quam ita vocabant, Naturali, qualiscunque ea fuerit, seu ut Christiani dicimus ex Nexu Conscientiæ, seu Conscientiæ Foro, is qui violarat proprie esset adstrictus. Unde & bene Theologi interdum (*Lessius de Justitia & Jure lib.* 2. *cap.* 19. *& videsis Francisc. Suarez lib.* 2. *de legibus cap.* 9. §. 6.) obligationem Jurisconsultis Cæsareis Naturalem dictam, eandem cum nudo conscientiæ nexu, seu eo, quo ad jussa Numinis implenda tenemur, faciunt. Quemadmodum etiam philosophi veteres expressim *τὸ συνειδὸς αὐτὸ Conscientiam ipsam* pro Naturalis officii, ad quod quis obligatur, mensura sumunt. Ut videre est inprimis in præstantissimo illo ad carmina Pythagorica Hieroclis commentario. Et nisi Obligationis apud Jurisconsultos Naturalis interpretatio hujusmodi admittenda fuerit, quorsum cedo de æquitatis vinculo, ut de eo, quo solo sustinetur obligatio naturalis, loquitur Papinianus *Lib.* 95. *Stichum D. tit. de solut. & liberat.* §. 4.? Qualenam in Jure vinculum ejusmodi (quod & conventionis æquitate, ut ait ille, quandoque pariter dissolvitur) fingi potest, nisi juris alicujus, sive Humani, sive Divini coercitionem pœnam alicunde insurgentem, & violationi debitam velit itidem substitui? Neque sane aliter voluere veteres illi. Etenim non solum in Christianismo, Judaismo, & Mahumedismo, verum etiam in Theologia, ac Jure Græcorum, & Romanorum veterum, (apud quos scilicet viguit illud de Obligatione Naturali,) aliarumque fere gentium, seu in Paganismo, & Numen esse sive Unicum (*Aristot. de Cœlo lib.* 1. *text.* 22.) sive Plura, & Numinis vindictem Officii, Jurisque necessario, seu ex vinculo, aut obligatione observandi violationem consequi, id est, Deum esse & remuneratorem, credebatur. Quorsum alias tot victimæ, ac februa, quæ peccata diluerent? Obvium est illud Virgilii *Æneid.* 6. de Manibus.

Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt; aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos &c. ——

Pariter etiam de vivorum poenis coelitus irrogari solitis, ubi de Diris loquitur (*Æneid.* 12.), quæ ad Jovis solium apparent.

—— *acuuntque metum mortalibus ægris*
Si quando lethum horrificum, morbosque Deum Rex

Molitur, meritas aut bello territas urbes.

Et Cicero (*De legibus lib.* 2. *Adde Metellum apud Agellium lib.* 1. *cap.* 6. *in fine.*); Quin obligationem esse naturalem, qua juramenta servare homines adstringerentur, dum de pœna sic locutus est divina, existimaret, nullus dubito. Et Agrippinæ umbra, ex recepta de vindicta divina sententia, apud Senecam *in Octavia act.* 3., *ultrix Erinnys impio dignum parat Letum tyranno*. Innumera sunt ejusmodi alia. Et Gentilium heic sententiam maxime scimus, tum ex egregia illa Plutarchi *de his, qui sero a Numine puniantur*, dissertatione, tum philosophia apud Hieroclem Pythagorica, Platonis Phædone, Phædro libris de Republica (*Lib.* 10.), & de Legibus (*Lib.* 2.), ut quamplurima de Adrastea, Nemesi, Minoe, Rhadamantho, Eumenidibus, Tartaro, aliis, nunc ad mortuorum, nunc etiam ad superstitum delicta, & scelera, atque pœnas eo nomine a Diis irrogatas attinentibus, quæ apud Tragœdos, aliosque passim occurrunt, prætermittamus. Vide *inprimis*, quæ ea de re ex *Græcis* collegit Johannes Stobæus *Eclog. Physic. lib.* 1. *cap.* 7. *&* *Sermone* 15.. Neque erat sane, quod Jurisconsultus Cæsareus Clarissimus negotium sibi de obligatione Naturali facessens negaret, eam, si naturam vocabuli spectemus, recte appellari Obligationem, *Quia tum demum vere*, ut inquit *Franciscus Conannus Juris Civilis lib.* 2. *cap.* 3., *est hujusmodi, cum necessaria est, & in invitum satis habet firmitudinis*. Quam ei inesse negat, quippe cui deest Civilis coercitio ac pœna. Etenim tametsi in invitum non habebat satis ex jure Civili, seu in Civili foro firmitudinis, modo nihilominus, quem memoravimus, eoque Paganorum sententiæ de pœna violationi imminente receptissime perquam consono, firma habebatur planeque Obligatio. Quemadmodum & apud Christianos, tam Obligatio solius Conscientiæ, quam Civilis firma habetur. De Obligatione Naturali, quam proprie sic dictam vere obligare statuerunt veteres, veluti in exemplis allatisque aliisque id genus, semper loquimur, non de Obligationis Naturalis vocabulo per abusionem interdum usurpato de eo, quod natura quidem honestum est, nec tamen interim debitum nuncupandum; velut beneficio vicem rependere, etiam & beneficium rite collocare. Cujus generis esse quamplurima, nemo non videt. Atque distinctio hæc (*Videsis Hugon. Grotium de Jure Belli ac Pacis lib.* 2. *cap.* 4. §. 6.) inprimis est heic advertenda. Ex inducto, juxta jam dicta, qualicunque jure Obligativo, Actus, quotquot eorum, quos antea omnino liberos, seu omnimodo & Jussu & Interdicto solutos, in libertate absoluta, notionis causa, supposuimus, nunc restricti sunt, in Malum culpæ, seu Turpe juxta constituentis, quisquis ille fuerit, mentem transeunt; tum existente inde Obligatione ad id, quod sive Jubetur, sive Vetatur, secundum constituentis itidem mentem, nomine Boni ac Honesti, ut dictum est, ex officio Observandum, & ad Violationem, nomine Mali ac Turpis, Fugiendam; tum Violationi imminente Malo Pœnæ, non sub ratione Damni tantum, aut Incommodi (quo nomine veniunt qualescunque molestiæ, seu infortunia) sed etiam sub ratione Meriti, quod respectu Violationis, seu non servatæ Obligationis, id est, Culpæ, sequitur, irrogandæ. Nam ex ratione, & essentia Pœnæ proprie dictæ est, ut pro peccato (*D. August. Retract. lib.* 1. *c.* 9. *S. Thom.* 1. *secundæ quæst.* 87. *art.* 7.) seu culpa aliqua impendatur, idque sive ea Satisfactoria dicatur, sive Expiatoria, sive Purgatoria, quemadmodum Satisfactionis, Expiationis, & Purgationis ipsa, aliaque ejusmodi satis indicant nomina. Omnigena enim est partim saltem Retributiva, tametsi simul etiam fuerit Medicinalis, ut in scholis (*S. Thom.* 2. *secundæ qu.* 66. *art.* 6. *ad secundum &* 108. *art.* 3. *&* 4.) loquuntur, seu emendationi sive ipsius peccantis sive aliorum adhibita. Neque sane Platonicum illud, *Neminem* (*Seneca de Ira cap.* 16. *Lactant. de Ira Dei cap.* 18. *& Plato lib.* 11. *de legibus. D. August. de Civ. Dei lib.* 21. *cap.* 13. *Adde Hugonem Grotium de Jure Belli ac Pacis lib.* 2. *cap.* 20. §. 4. *&c.*) *prudentem punire, quia peccatum est, sed ne peccetur*, verum satis esse potest, nisi intelligas excessum quidem modosque, & temperamenta pœnæ singularia ejusve singulares species, qua tales, veluti capitalem, corporalem, pecuniariam (quæ etiam perquam diversimode se habent) variatim apud homines, & lege præstitui, & infligi tantum ne peccetur, seu emendationi societatisque publicæ inde conservationi, pro alia atque alia personarum, locorum, temporis ratione adhiberi aptarique. Sed vero & species has, qua Pœnæ universim dictæ genere continentur ejusve naturam induunt communem, atque ita ipsum, qui jus violavit, respiciunt, non solum ne porro peccetur, sed & quia ante peccatum est, & pro

ma-

malo actionis præteritæ irrogari. Exempli causa; Furtum capitali interdum, interdum corporali, pecuniaria interdum pœna lui scimus. Pœna, qualibet hac in specie, qua generatim pœna est, plane est Retributiva, seu nomine Meriti irrogatur, & quia peccatum est. Quatenus autem hæc vel illa species singularis præstituitur infligiturque, Medicinalis est; juxta legislatoris scilicet arbitrium, quo sive excessum necessarium, sive temperamentum satis idoneum emendationi, ac societatis publicæ conservationi fore, is statuerit. Formalis enim pœnæ causa certe in hoc maxime consistit, quod sit τιμωρία (*Videsis Agellium lib. 6. cap.* 14.) seu *vindicta*, atque satisfactoria, seu purgatoria, seu expiatoria aliterve scelus, seu peccatum commissum respiciat, unde & pœnæ recte dicuntur interdum λύσεις τιμωρητικαὶ (*Aristot. Politic.* 2. *cap.* 2. *&c.*) *expiationes* seu *liberationes a lege præstitutæ*, quod nomen plane id, quod commissum est, non emendationem futuram, quæ in finalibus tantum pœnæ causis habetur, respicit. Atque hac de re etiam plura mox. Actus autem Residui, seu qui in Jussis, qualia diximus, Interdictisve non continentur, adiaphori fiunt, seu permittuntur. Atque ad hos etiam ex inducto, quod ad alteros illos spectat, Jure Obligativo, tam spectat jam *Permissio* atque Jus Permissivum, quam ad istos Obligatio seu Obligativum Jus. Nam præscriptum Jus Obligativum ex ipsius constituentis autoritate (cujus sane in absoluta, qualem supposuimus, libertate ratio, nomine ejusmodi, haberi nequit) tam actus residuos, seu ad quos nolit ille Obligationem attinere, Permissos designat, seu licitos esse indicat, quam alteros istos pro Juris superinducti formularum discrimine illicitos. Ita ferme, quemadmodum perpetuus limitis in finibus regundis discerminantis rigor indicat tam extraclusam, quam assignatam agri partem, seu ut diameter seu lineæ, sive segmentorum, sive sectorum circuli utramque pariter, quæ circumjacet aream arcusque divisos. Nec magis in Actibus, qui Juris sunt Obligativi, pœnæ violationi imminentis seu meriti, adeoque ad officium ex imperato præstandum Obligationis ratio habetur, quam in actibus Juris Permissivi, quoties nimirum licitum, ac illicitum, seu Jus consideramus, habetur ratio Permissionis, id est, Obligationis nondum præstitutæ, adeoque Pœnæ absentis. Ubicunque autem desunt hujusmodi rationes, Juris ullius proprie dicti, scilicet quod liciti, atque illiciti, justi ac iniqui amussis aliqua mortalibus esse possit, nomini locus, opinor, excogitari quidem nequit. *Actus* demum omnimodi, sive Hominum, sive Brutorum concipi etiam possunt, aut quatenus ex Voluntate, Appetitu, seu naturæ propensione tantum emanent, atque, sive utilitatis solum, sive delectationis causa a singulis sic, sive fiant, sive omittantur, aut quatenus ad eorum alios, Boni ac Honesti, ex Officii Debitione, non permittendi nomine, præstandos servandosque juxta jam dicta obligentur, ad alios itidem ex debitione pariter fugiendos, nomine Mali ac Turpis, pœna meriti nomine contra facientibus adjecta expectataque, adstringantur; Residuis interea ex ipsius Juris Obligativi amussis indicatione omnino Permissis. Jam vero hisce sic breviter ostensis, nemo non videt modo quidem priori Actus humanos, atque aliorum simul animantium invicem esse non raro persimiles; atque ejusdem generis. Quales sunt, nunc Sexuum conjunctio, nunc Cœlibatus, seu conjunctionis ejusmodi abstinentia, fœtus educatio, tutela sui, damni illati ultio, cædes mutuæ; qui utrisque sic interdum communes, quatenus singulis, sive Utiles tantum sunt, sive tantum Jucondi, nulla, ex officio præstituto, sive Obligationis sive Permissionis, qualem diximus, nedum Pœnæ, velut meriti, ejusve absentiæ ratione habita. Ceterum modo secundo, qua, sive ad dictorum actuum aliquos, sive ad alios, sive nomine ejus, quod ad juris undecunque superinducti mentem Bonum est, ac Honestum, officii, ac obedientiæ debitæ nomine præstandos & sequendos, sive nomine ejus, quod Malum est & Turpe, pariter fugiendos, Obligationis aliqua, atque Pœnæ, seu Permissionis rite (juxta jam dicta) habeatur ratio, nihil eis inesse volunt Hebræi Brutis cum Hominibus commune. Id quod satis cernitur ad Legem illam; *Vir* (*Levit.* 20. 15. *&* 16. *& cap.* 18. 23.) *qui posuerit concubitum suum cum Bestia, interficiatur, & Bestiam quoque occideris. Mulier vero quæ accesserit ad quamcunque Bestiam, & succubuerit ei, occides mulierem atque bestiam. Morte interficiantur. Sanguis eorum sit super eos.* De Bestiis omnimodis, tam feris, quam cicuribus, etiam de avibus, legem hanc indiscriminatim capiunt. Quemadmodum & in Jure Cæsareo, ex lege *si quadrupes pauperiem fecerit*, actio utilis competit, etiamsi non (*L.* 4. *ff. si quadrupes pauperiem*) quadrupes, sed aliud animal fecerit. Quin & bestiam lapidandam (nam de lapidatione mortem, quæ hæic innui-

nuitur, intelligunt) fine ullo ætatis fuæ difcrimine (*Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *c. 7. fol.* 54. & 55. *Maimonid. halach.* Ifuri Bia *cap.* 1. *Mofes Mikotzi Præcept. negativ.* 95.) quod tamen obfervandum in utroque fexu humano, voluer; adeo ut, fi puer noveunium non excederet, aut puella non triennium, neque ipfis, neque beftiæ qualifcunqne ætatis, ex hac lege mortem infligendam ajant. Nam ante hominum ætatem illam, coitum in lege interdictum, nec fieri admittunt. Non minus quidem beftiam quam hominem, five mafculum, five fœminam, e medio tollendnm vides. Sed homini mortem, ob juris, cui obftrictus, eft violationem, pœnam heic faciunt, non itidem beftiæ; tametfi etiam jus violatum ipfum effe hominibus Naturale, feu perpetuo univerfale, quo cuncti tenemur, non dubitent; qua de re in fequentibus (*Lib.* 5. *cap.* 1.) Cum vero, nefando commiffo fcelere, non folum perfonæ ipfæ, quæ reæ fint, ex lege interdum alias puniantur, verum & res etiam inanimatæ in loco fceleris commiffi repertæ ex eadem lege fint igee comburendæ fimul cnm brutis, quod tamen, nec in horum, nedum illarum pœnam, præftituitur (nam in illis ne fingi quidem poteft obligatio, aut juris five violatio, unde pœna fequatur) fic in exemplo hoc de beftia, quacum concubuerit homo, occidenda, rem definiunt. Nempe quemadmodum urbis apoftafiæ reæ non folum incolæ, utpote apoftatæ, gladio erant ob fcelus admiffum plectendi, fed etiam jnmenta (*Deuteron.* 13. 15. & 16.) ac pecora gladio itidem delenda, & bona cetera comburenda, uti pariter Cananæorum fculptilia (*Ibid.* 7. 5. & 25. & 123.) & luci diis Gentium dicati, idque non ob culpam ab jumentis aut pecoribus, nedum a bonis, fculptilibus & lucis admiffam, fed, nt ab apoftafia, etiam bonorum amore, pofteritatis gratia, ducti magis deterrerentnr aliarum urbium Cives, fcelerifque, tnm memoria, tum novandis ejus, quantum fieri potuit, anfa demeretur; fic etiam beftiam ex lege jam allata e medio tollendam volunt, tum ratione (*Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin. *cap.* 7. *fol.* 55. *a.*) תקלה feu *offenfionis* atque exitii, in quod per eam incurreret forfan homo cum ea concumbens, (nempe ne confpecta alium quempiam in nefandam libidinem forte irritaret) tum ratione קלון feu *ignominiæ*, quæ hominis, poftqnam pœnas luerat, nomini, quoties ante oculos beftiam haberet vulgus, neceffatio recrudefceret. Ratio autem jam adducta utraque legitur in Mifna (*Tit.* Sanhedrin *cap.* 7.) אם אדם חטא בהמה מה חטאת אלא לפי שבאת לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תיסקל ד״א שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה. *Licet peccaverit fic homo, quid peccavit jumentum?* *Ceterum quoniam evenit homini offenfio per eam, atque exitii caufa, ideo dicit Scriptura lapidandam eam effe; feu, ut volunt etiam, ne quum Beftia per plateas agitur, dici vulgo poffit; hæc eft Beftia illa cujus caufa lapidatas eft N. N.* Alibi item (Pefiktha Zotertha *fol.* 26. *col.* 2. & *Videfis Gloff. Jarchii ad Levitic.* 20. 15. & Baal Aruch *in* תקל); מפני מה אמרה התורה להרוג את הבהמה שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו בהמה זו נסקל פלוני על ידיה *quamobrem præcipitur in lege etiam beftiam* (quacum concubuerat quis) *occidendam effe? Ne ea per plateas tranfeunte dicant homines, Hac eft beftia, cujus caufa, aut propter quam lapidatus eft N. N.* Quod ad hominis plexi ignominiam attinet. Interdum etiam beftiam ex hac lege occidendam ajunt, (*Maimonides in* More Nebochim *part.* 3. *cap.* 40.) in pœnam domini, quia majori eam diligentia non cuftodierat. Adeo ut pœnam ob jus aliquod violatum ad beftiam attinere neutiquam ullatenus admittant, nec jure aliquo eam teneri. Unde etiam evenit, ut extra legem illam Ifraelitis, in pœnæ genere præftituendo ac beftia lapidanda, civilem (tametfi interea circa juris illis plane Naturalis caput verfaretur) beftiam, quacum ejufmodi commiffum eft fcelus, occidi noluerint, nec, quantum video, aliud quid pati, qnod pœnam fimulet. Scilicet de Noachide feu Gentili, qui eorum reipublicæ Pars, feu Profelytus Juftitiæ nondum factus apud eos reus heic effet, ajunt ipfum quidem ultimo fupplicio ob jus Naturale, feu Noachidatum fic violatum puniendum effe, non vero beftiam occidendam; quippe quæ juris violati rea effe nequibat. Nec rationes jam ante memoratas, ac legi fibi Civili proprias ad jus Noachidarum feu Naturale fpectare cenfebant. Maimonides (*Halach.* Melacim *cap.* 9.) de Gentili apud eos heic reo; הוא נהרג לבדו ואין הורגין את הבהמה שלא נצטוו בהריגת בהמה אלא ישראל: *ipfe folus eft morte afficiendus. Neque enim beftia occidenda. Etenim præceptum de beftia occidenda Ifraelitis folum civile eft.* Qua de re etiam D. Auguftinus, *in Levitic.* 19. *quæft.* 74. & *apud Gratian. cap.* 15. *qu.* 1. *cap.* 4. *Quæritur*, inquit, *quomodo fit reum pecus, cum fit irrationale, nec ullo modo legis capax? An quemadmodum tranf-*

fe-

feruntur verba modo locutionis, quæ Græce appellatur Metaphora, ab animali ad inanimale? sicut dicitur improbus æstus, vel iratum mare, ita & hic translatum est rationale ad irrationale? Nam Pecora inde credendum est jussa interfici, quia tali flagitio contaminata refricant facti memoriam. Ipsam de Ignominia, Magistrorum rationem jam ostensam indicat; pœnam aut culpam in pecore non agnoscit. Consoni sunt D. Augustino Radulphus Flaviacensis, Lyranus, præter Theologos (*D. Thom. 1. secundæ quæst.* 105. *art.* 2. *ad* 11. &c.) recentiores passim. Nec alius quidem est Philonis *in lib. de legib. specialibus de Adulterio & Homicidio*, sensus, ubi rationum, quas de pecore heic occidendo affert, primatim facit ὅτι τοιούτοις ἀνόσιον ὑπηρέτησε *quoniam probris* seu *facinoribus hujusmodi nefandis operam dedit*. Neque enim ex culpæ merito id dictum est, seu ex jure a pecore violato, sed ex eo quod tam infame ex hominis scelere pecus redditum sit juxta quidem jam memorata, quemadmodum, quæ ibi sequuntur, etiam apud Philonem fusius ostendunt. Simile dicendum de bove cornupeta, (*Exod.* 21. 28.) qui hominem occiderat. Lapidandus quidem erat. At non juris ab eo violati nomine, sed aut ideo ne quid, hominis causa, denuo ab eo patile fieret, aut ut dominus in re sua puniretur, quia negligenter custodisset. Maimonides; *in* More Nebochim *part.* 3. *cap.* 40. היות הבהמה נהרגת כשתהרוג אדם אינו לקחת דין ממנה כמו שירחיקו עלינו הצדוקים אבל הוא לקחת הדין מבעליה ומפני זה נאסר ליהנות בבשרה מפני שיפליג בעל הבהמה לשמרה: *Quod Bestia occidi debuit, quando Hominem interficiebat, id non fiebat ad pœnam ab illa exigendam, quemadmodum improperant nobis Zaducæi, sed ad pœnam exigendam a Domino. Atque inde erat, quod probibebatur ei usus carnis bovis hujusmodi, ut scilicet etiam Boum domini majorem in eis custodiendis diligentiam adhiberent.* Et Flavius Josephus; *Archæol.* 4. *cap.* 8. *Lapidetur*, inquit, *bos* μὴ δ' εἰς τροφὴν εὔχρηστος εἶναι κατηξιωμένος *quem nec in alimentum sumi* (unde scilicet in domini commodum cederet) *æquum existimabatur*. Legem de bove cornupeta, etiam bestias ceteras, feras, volucres, quoties in cædis humanæ causa essent, comprehendere itidem ajunt Hebræi, (*Mos. Mikotzi præcept. affirm.* 67. *Maimon. halach.* Nizke Mammon *cap.* 10. *Misna tit.* Sanhedrin *cap.* 1.) Atque tam has, quam bovem, lapidandas: ratione non dissimili ab ea qua animalia cætera lege Cæsarea *si quadrupes pauperiem* continentur. Veruntamen inquiunt (*Mos. Maimonid. hal.* Nizke Mammon *cap.* 10. & *consulas Misna tit.* Baba Kama *cap.* 4. §. 6. & 7. אם המית את הגוי פטור בדיניהם: *si animal ejusmodi occiderit Gentilem, juxta forensem, qui ad Gentiles attinet, morem, occidendum non est.* Id est, si apud Israelitas occiderat Gentilem seu Proselytum domicilii, ad quem Jura Naturalia seu Noachidarum forumque, quo jura illa tantummodo exercebantur, spectabant, minime ex moribus eo in foro usitatis, citra superinductam ea de re Civilem, quæ etiam ad Noachidas ea in republica attineret, constitutionem occidendum erat animal ejusmodi nocivum. Quippe cui, ex jure Noachidarum seu Naturali illo simplici, quod ad Gentiles qui in republica Israelitica degentes reipublicæ ejusdem jurisque ejus civilis participes non erant, non ad animal ejusmodi ullatenus pertinebat, pœna, quatenus pœna, deberi nequibat. Id verum quidem est, Pœnæ nomine improprie interdum nuncupari qualiacunque, sive hominibus, sive brutis damna ac incommoda eveniant, juxta sane lusum illum Biantis, de uxore pulchra & deformi. Si pulchram (*Agellius Noct. Attic.* 5. *cap.* 11.) accipias, habebis κοινὴν, seu *communem*, si deformem, ποινὴν *pœnam*. Eodem item interdum nomine vocantur etiam quæ inanimata quoquo fere modo pati videntur; secundum illud, verbi gratia, Lucani *Pharsal.* 4. de Sicori Hispaniæ fluvio, qui ne inundatione Cæsaris cœptis obstaret,

Spargitur in sulcos & scisso gurgite rivis
Dat Pœnas majoris aquæ ——

Neque insequens est Pœnæ vocabuli ejusmodi usus; qua de re etiam plura capite proximo. Sed vero Pœna, proprie loquendo, atque ut in Jure qualicunque locum habet, sumitur pro eo, quod est malum Passionis (*Videsis* (*ante alios*) *Hugon. Grotium de Jure Belli ac Pacis lib.* 2. *cap.* 20. §. 1. & *Alphons. a Castro lib.* 1. *de lege pœnali cap.* 3.) pro malo Actionis, seu quod redditur ut malum insequens pœnæ, pro eo, quod est malum præteritum culpæ. Scilicet Pœna est noxæ (*Ulpian. lib.* 131. *D. de Verb. signif.*) vindicta, seu ut Jurisconsulti Græci (*Eclog. Basilic. lib.* 2. *cap.* 131.) loquuntur ἁμαρτήματος ἐκδίκησις *culpæ vindicta*, ut superius etiam ostenditur. Imo & ipsum vocabulum, simpliciter sumtum, id quod est ἀντάλλαγμα, ἀντίτισις, ἀμοιβὴ, seu res aliqua in *permutationem*, *retributionem*, *compen-*

pensationem data veteribus significasse, velut Homero & Pindaro, docet Eustathius, *ad Iliad. ρ.* Adeo ut vis vocabuli propria in eo maxime consistat, quod meritum qualecunque præcedat. Id quod tam de pœna Vicaria, seu translata intelligendum, quam de ea, quæ merenti ipsi infligitur. Nam utraque in specie Culpa, Noxa, seu Juris Violatio præcedit. In hac scilicet ipse qui patitur, in illa is, cujus vice & gratia subitur pœna, jus ante violavit. Unde incommoda, quæ non ex obligatione ad officinm aliqua præcedente, seu jure aliquo violato, sed ex diversissimo apud homines, sine præeunte juris alicujus, qualem diximus, violationis ratione, usu accidunt, abusive tantum Pœnæ dicuntur. Etenim Nemo legem illam apud Aristotelem *Politic. 7. cap. 16.* μηδὲν πεπηρωμένον τρέφειν *corpore non integro fœtum non esse educandum*, aut morem illum Romanum de Androgynis seu semimaribus, aliisque monstris inventis aruspicum præcepto in mare deportandis (qui apud Livium & Julium Obsequentem crebro occurrit) pœnam continere proprie ita nuncupatam dixerit; cum nec fœtus ejusmodi, nec Androgyni ipsi, aliave monstra ejusmodi, jura aliqua sibi præscripta, eo nomine, violarint. Ad purganda quidem & aqua marina expianda mala omina, eaque averruncanda, deportatio ea fieri (*Jacob. Durantius Variar. lib. 1. cap. 3.*) solebat, non omnino in deportatorum pœnam. Id quod etiam dicendum de damnis ac incommodis vi tantum, & cum injuria, illatis, veluti sicariorum cædibus, latrociniis, ceteris ejusmodi quæ quatenus sic nullo jure, sed vi solummodo inferuntur, nec culpam supponunt præviam, pœnæ planissime neutiquam sunt proprie dicendæ. Neque vetus illud totius, quæ sub eodem tecto mansitaverat, familiæ ex S. C. Silaniano supplicium, quoties dominus clam peremtus est, (*lib. 1. &c. de S. C. Silaniano & Tacitus Annal. lib. 14.*) pœna, qua eos, qui ipsius cædis rei non erant, respexit, proprie dicta erat, nisi simul admittas, ad insidias, aut prohibendas, aut prodendas familiæ singulos sic obligatos esse, ut ob neutrum præstitum prævia culpæ labes contraheretur. Quod similiter de compluribus aliis, ubi Pœnæ communicatio, nec tamen palam communicatio culpæ, habetur, statuendum. Atque ut Pœnæ vocabulum abusive, juxta jam dicta, interdum usurpatur, simili quidem modo etiam Canones seu Regulæ quibus artes Mathematicæ, aliæque traduntur, Legum habent subinde nomen. Et Typhis apud Senecam *Medea act. 2.* dicitur ausus esse Leges scribere ventis, cum artem navigandi ex Carbasorum usu inveniebat. Qua de re nonnulla etiam capite proximo. Cæterum ut leges ejusmodi obligatione morali, qualem diximus, carent, adeoque pœna proprie dicta, unde nec leges proprie ipsæ dicendæ; ita incommoda, qualia memoravimus, quoniam non ex juris alicujus, ad quod obligatur quisquam, violatione eveniant, idcirco pœnæ tantum abusive vocitantur. Quod sane rite intellectum quæstioni percelebri de legis mere pœnalis obligatione ad culpam, tum finem statueret, tum absurde nimis eam plerumque fieri etiam ostenderet. Nam lex mere (uti vocant) (*Videsis Alphons. a Castro de lege Pœnali lib. 1. cap. 9. Henric. a Gandavo Quodlibet 3. quæst. 22. Summ. Silvestrin. verb. Inobedient. Francisc. Suarez de legibus l. 5. cap. 4. Ludovic. Carbonem de legibus l. 8. disp. 1. &c.*) pœnalis de hoc patiendo, si illud prætermittatur sine obligatione aliqua ad illud faciendum, neutiquam proprie, seu potius non omnino est revera pœnalis, sed tantum Alternativa seu Disjunctiva Sanctio (unde libera fiat electio) pœna expressim nulla adjecta, sed ex jure, quo vivitur, aliunde utrumque prætermittenti expectanda. Si vero ad alterum præ altero obligatio accedat, sive expressim sive tacite, tunc quidem pœnalis plane fit lex, quam Mixtam, scio, vocant viri gravissimi. Sed interim lex eorum sensu pure pœnalis, si proprie loquamur, tam non omnino reperitur, quam pœna sine Jure, aut Lege seu Obligatione, qua a re patrata quis arcendus erat, infligi non rite dicitur. Sed, ad rem quam tractamus, apposite etiam vir præstantissimus Hugo Grotius in dissertatione eruditissima ac ingeniosissima de Pœna ejusque nominis usu proprio, *sic*, inquit, (*de Jure Belli ac Pacis lib. 2. cap. 21. §. 11. & videsis eum in Defensione Fidei Catholicæ cap. 1.* ubi de Hirco apopompæo) *quia in Bestias proprie delictum non cadit, ubi bestia occiditur, ut lege Mosis ob concubitum cum homine, non ea vere pœna est, sed usus dominii humani in Bestiam*. Quod sane Dominium parilem vim obtinet, ubi nec similitudo quidem aliqua in bestiis culpæ ejusve figmentum reperitur. Ut nemo non videt (*videsis Plutarch. lib. de solertia Brutorum*) in promiscua brutorum pro humano arbitrio cæde. Adeo ut revera in bovis cornupetæ brutique, quocum homo coiisset, cæde, pœnæ proprie dictæ, si brutum, ut heic, tantum spectes, ratio ulla non magis haberetur, quam

quam ubi Canis, Simia, Gallus ac Vipera culeo, ex jure Romanorum (*L. Pœna 9. D. de lege Pompeja de Parricidiis ac Instit. tit. de publicis Judiciis* §. *Alia deinde*, veteri, cum parricida (quia ei simillimi (*Theopilus citato loco Institut.*) erant) insuti in mare aut amnem projiciebantur. Cum eo, ut inquit Juvenalis, (*Satyr.* 13.)

Clauditur adversis innoxia simia fatis.

Quod & de cæteris est dicendum. Nec magis innoxia seu culpa vacantia, si juridice & proprie de re præsenti loquamur, fuere Bruta ea, quæ nihil omnino parricidii patrarant, aliave per Dominii humani usum sic morti tradita (ut vitula ex lege sacra, (*Deuteron.* 21. ubi homicida ignorabatur, decollanda, & quæ sunt id genus reliqua) quam animalia fuere ista, quæ ob actus, quos, qua homines spectant, fieri noluit lex, morti, sed non in sui ipsorum, ut ostensum est, pœnam, damnabantur. Quippe delictum proprie dictum non magis in hæc, eorumve actus cadere potuit, quam in illa ex solo hominis parricidio ceciderat. Atque demum ut, ubi pœnæ, proprie dictæ, imminentis nomine, Obligatio esse nequit, ibi nec delictum, seu Juris violatio haberi potest, ita nec Juris dicenda est Permissio, quoties nec pœnæ, quæ superinduci posset, absentiæ ratio in actibus distinguendis, veluti Brutorum, habetur. Ita tandem, nec Obligativum, nec Permissivum jus hominum Naturale aliquod seu Universale ex actibus aliorum Animantium, juxta Hebræos, est eliciendum. Id quod etiam manifestius constabit infra, ubi, unde Jus hoc deducant, ostendimus.

CAPUT V.

Quæ contra Juris Naturalis inter Homines, & Bruta communionem *jam dictis adversari videantur, expenduntur. Satis* Hebræorum *ea de re sententiæ, consonos esse tum alios, tum etiam inter* Jurisconsultos Cæsareos, *viros gravissimos celeberrimosque.*

CОntra jam secundum Hebræos dicta de eo quod est, Jura hominibus ita propria esse, ut nec eorum atque Brutorum ullatenus sint communia, nec Bruta juris proprie dicti; aut observatione omnino teneri, aut permissione laxari, præter ea quæ superioris Capitis initio adducuntur, facere videntur nonnulla, quæ tamen, si rite perpendantur, partim aut consona satis, aut non adversa sunt, partim plane rejicienda. Legitur in sermone sacro, (*Genes.* 9. 5.) *sanguinem vestrum de animabus vestris* seu *vobismetipsis requiram* מיד כל חיה אדרשנו *a manu cuncti animalis*, seu *cunctarum bestiarum*, ut habet vulgata, seu ἐκ χειρὸς πάντων τῶν θηρίων ut Hellenistæ, id est, *a manu omnium belluarum*, seu, *a cunctis animalibus, bestiis, belluis*, ex idiotismo Hebraico, *requiram eum & de manu hominis, de manu fratris sui requiram eum.* Comminatur ibi poenam homicidio ab homine patrato Numen; etiam sanguinem humanum a bestiis se requisiturum ait, unde interdictum Homicidii, adeoque poena, & obligatio ad cetera animalia etiam spectare forsan videatur. D. item Ambrosius asinorum & equarum coitus, *adulterina contagia*, & *vera adulteria Naturæ*, & *adulterium jumentale* vocat. (*Hexæmer. lib.* 5. *cap.* 3.) Atque ad hominem, cujus cura hæc, ut ait ille, perpetrantur, *ipse*, inquit, *genera aliena confundis, diversaque misces semina, atque ad vetitos coitus plerunque cogis invitos, & hoc industriam vocas? Hospitalia* item *Avium jura* memorat, (*Ib. cap.* 16.) quæ ex iis homines vult discere. Et *Aves*, inquit, *non scripta, sed nata lex stringit*. Plurima adjicit (*ibid. cap.* 17. 18. *&c. & lib.* 6. *cap.* 4.) de ciconiis, hirundinibus, cornicibus, turturibus, apibus, animalibus aliis, e quorum usu & exemplo formari, ac reformari vult hominum mores. Quin D. Hieronymus, *in epist. ad Ephes. lib.* 3. *ad cap.* 5. *Quod in animalibus & bestiis ipso naturæ jure præscriptum est, ut prægnantes ad partum usque non coeant, hoc in hominibus sciant arbitrio derelictum; ut merces esset ea abstinentia voluptatum*. Ex jure igitur aliorum animantium abstinentia illa hominibus insinuatur. Camelos porro matrum coitum fugere scribit Aristoteles, *Hist. Animal. lib.* 9. *cap.* 47. Avicenna, *de natura animalium*, *lib.* 9. *sermone de Moribus animalium*, alii, adeo etiam ut camelus, qui cum matre a curatore gregis, ne eam agnosceret, operta coivisset, ac delapso operimento, eam tandem agnovisset, *memor commissi sceleris* (ut in versionibus aliquot Aristotelis habetur) *paulo post Camelarium illum morsu defixo interemerit*. Quale item de equo memorat Varro, *de Re Rustica lib.* 2. *cap.* 7. Historiolam habet etiam Aristoteles *loco citato*. *Antigonus Hist. Mirab. cap.* 59. *&c.* aliique de Scytharum regis equo, qui ejusmodi arte ad matris coitum admissus, simulac eam viderat, fugiens in præcipitium se dedit. Quin Ælia-

nus *de Animalibus lib.* 4. *cap.* 8. expressim *utrique*, inquit, *præcipites sese agentes* τὸ ἀτίβημα διέλυσαν τῷ θανάτῳ *morte flagitium* seu *scelus dissolvebant*. Et Plinius; *lib.* 8. *cap.* 42. *Equæ eadem ex causa in Reatino agro laceratum perorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis est. Itaque in grege prioris anni sorore libentius, quam matre equa comitatur*. Huc spectat illud ejusdem; (*lib.* 8. *cap.* 16.) *Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totaque vi consurgit in pœnam*. Et Theseus apud Senecam *in Hippolyto act.* 3. de Hippolyto filio incestus in Phædra noverca, ut falso credebat, reo,

> —— *O tetrum genus*
> *Nullaque victum lege melioris soli.*
> *Feræ quoque ipsæ Veneris evitant*
> *nefas.*

Quin & Agathias, dum in epigrammate nefandum masculorum concubitum insectatur; (*Antholog. lib.* 1. *cap.* 78. & *ad fin. Historiæ*,)

> Δέρκεο τῶν ἀλόγων ζώων γένος. οὐ γὰρ ἐκείνων
> Φύσις ἀτιμάζει θέσμια συζυγίης.
> Ἄρσενι γὰρ θήλεια συνάπτεται ....

Vide, inquit, *brutorum animalium genus. Neque enim horum Natura coitus jura præstituta aspernatur*, seu *violat*. *Masculo scilicet fœmina conjungitur*. Accedat illud Romæ veteris de Canibus, quorum per silentium nocturnum Capitolium a Gallis captum fuisset, nisi Anserum Junoni juxta sacrarum clangor, & alarum strepitus M. Manlium, ceterosque Romanos ad propugnandum excitassent. *Eadem de causa*, scribit Plinius, *Hist. Nat. lib.* 29. *cap.* 4. *supplicia annua Canes pendunt inter ædem Juventutis & Summani, vivi in furcas sambucea arbore fixi*. Habito interim Anseribus observatam arcem honore in eisdem solennibus annuo; quod & memorant Plutarchus, *lib. de Fortuna Romanorum*, D. Augustinus *de Civit. Dei lib.* 2. *cap.* 22. & Ambrosius *Hexæmer*, *lib.* 5. *cap.* 13. Guilielmus item Alvernus, Parisiensis Episcopus, de Belluarum, ut ipse vocat, Justitia & Juribus, *Diligentem*, inquit, (*Part.* 1. *De Universo part.* 3. *cap.* 8.) *considerationem faciens per singula, invenies nihil vacare a Creatoris justitia: quando & ipsas belluas & pene omnia genera animalium invenies, quandam exercere justitiam, & Jura sua defendere. Attende qualiter ursa rapinam, vel necem catulorum suorum vindicet. Similiter & leo, qualiter pro uxoribus, pro nidis, pro escis, & pro pullis seu fœtibus suis pugnet: quanta justitia labores suos masculi & fœminæ invicem patiantur, ut fœmina remanente in nido vel spelunca, masculus ad perquirendum cibum, atque reportandum fœminæ suæ & fœtibus regrediatur. Tempore etiam meo Ciconia, tanquam de adulterio convicta per olfactum masculi sui, congregata multitudine ciconiarum, nescio qualiter accusante masculo vel detegente ejus crimen, a tota illa multitudine deplumata atque dilacerata est; tanquam concilio aut judicio omnium esset adulterii judicata. Narratur de equo, qui ignoranter cum matre sua concubuerat, postquam hoc deprehendit, propriis dentibus sibi genitalia abscidisse tanquam in se ipsum vindicans incestum, quem commisisse sibi videbatur, licet ignorans eo quod operimento abscondita fuisset ei mater ejus, dum eam ascendebat*. Pisces item aliquos, aves, & quadrupedes nonnullos adulteria fugere notatum est, (*videsis Jodoc. Damhouder. Prax Criminal. cap.* 91. §. 101. &c. & *Vincent. Turturet. in Parallel. Ethicis & Juridicis dissert.* 34.) alterum item sexum, demortuo altero, cælibem manere. Quin Palumbium cœtum velut judicio solenni morte punire sui generis adulteros scribit Philo *Cap.* 19. Elephantorum item odium & vindictam in adulteria hominum, perinde ac si juris officio subniterentur, legimus apud Ælianum (*De Animalibus lib.* 11. *cap.* 15.) Justitia etiam eorum celebratur in exemplis Elephantorum, qui pabulum ad equos, velut ex debito parilisque cum eo, quod ipsi ante ab illis eripuerant mensuræ (*Gillius apud Ulyss. Aldrovandum de Quadrupedibus lib.* 1.) reportasse dicti sunt. Legimus etiam apud Aristotelem (*Hist. Animal. lib.* 1. *c.* 1.) animalia alia ὑφ' ἡγεμόνα εἶναι *sub Duce* seu *Rege esse*, id est, sub imperio alicujus sui gregis; quin & diserte animalia politica cum homine nuncupari, seu civilia, ut Apes, Grues. Et de Apibus eandem in rem plura item Virgilius, (*Georgic.* 4.) alii. Quæ sane Jus simul indicare videntur, ejusque communionem aliquam apud homines & bruta. Ex lege porro XII. Tabularum in Juris Cæsarei corpus recepta, animalia quæ pauperiem fecerint, (*Lib.* 1. *D. Si quadrupes pauperiem.* & *Instit. tit. eod.*) si noxæ dedantur, proficiunt reos ad liberationem ab actione noxali. Perinde ac si ex illis ab eo, cui pauperies facta est, veluti ob jus violatum, pœna sic foret suo arbitrio exigenda. Plato item in legibus de

Ho-

Homicidio: Si, inquit (*De legibus lib. 9.*) brutum seu jumentum aliquem, extra scilicet publica certamina, occiderit, ἐπεξίτωσαν οἱ προσήκοντες τῷ φόνῳ τῷ κτείναντι *reum illud peragant cognati*, & ab Agronomis damnatum e regionis finibus ejiciatur. Præterea apud Christianos scimus in foro aliquoties decisum, (*Guido Papa Decis.* 238. *& Ranchinus ibid. Adde Rebuffum ad Reg. Constit. gloss.* 5. §. 46. *Abulensem ad Lev. cap.* 20. *q.* 14.) porcum, qui puerum occiderat, malum item, quacum rem habuerat mulio, morti tradendos. Empedoclis item aliorumque Pythagoreorum de Jure ac Justitia hominum, Brutorumque (*Apud Sext. Empiric. advers. Mathematicos lib. 8. cap.* περὶ Θεῶν *& Porphyrium in lib. 3. & 4. de Abstinentia animalium,*) communi opinionem, vulgaremque nimis etiam eadem de re sententiam, quæ superioris in capitis initio allatæ sequax est, (unde & Jurisconsulti nonnulli (*Eguinarius Baron. de Dividuis & Individ. Obligationibus lib.* 1. *cap.* 4. §. 16. *&c.*) Obligationem Naturalem brutis inesse expressim ajunt) passim habemus. Et sunt alia non pauca, quæ jus atque illius Obligationem, ac poenam ad animalia cetera spectare videntur, pariter innuere. Sed allatis adeo sunt cognata, ut ex hisce rite perpensis reliqua non minus fuerint intellecta. Quod ad illud attinet de sanguine humano a Bestiis requirendo, ut obvias Christianorum in commentariis perpetuis explicationes, quæ nec heic adversæ, prætercam; id verum quidem est, diversas esse apud Hebræos ea de re sententias quarum tamen nullæ superiori in Capite, de Juris alicujus inter homines & Bruta communionis negatione, dictis adversantur. Vetusta est interpretatio, eaque illis receptior, denotari verbis illis cædem humanam a bruto ex hominis instigatu factam. Vindictam scilicet Numen sumturum, non tantum de cæde humana ab homine ipso patrata, manu, jactu, telo, sed etiam de ea, quæ a bestia, homine instigante, fit. Sic enim ajunt (Beresith Rabba *parash.* 34. *fol.* 38. *col.* 2. *Maimonides halach* Rotzah *cap.* 2. *Moses Mikotzi Præcept. Negativ.* 163.) מיד כל חיה זה המוסר את חבירו לחיה להרגו: *a manu cuncti animalis, cum indicat, qui alium animali alicui tradit, ut ab eo occidatur.* Nec sane Josephus *Archæolog. lib.* 1. *cap.* 4., alia præter homines animalia ipso homicidii interdicto tunc dato ullatenus reoentur. Sic enim rem tradit; Παρακαλῶ μέντοι φρουρᾶς ἀνθρωπίνου ἀπέχεσθαι, καὶ καθαρεύειν φόνου, καὶ δρῶντας τι τοιοῦτο κολάζοντας &c. *Jubeo vero, ut a cæde humana abstineatis, & ab homicidio sitis puri, atque eos, qui ejusmodi quid patrarint, puniatis, aliorum autem animalium omnium usum vobis permitto.* Neque aliud sane innuit illa Salomonis Jarchii glossa (*Ad Genes.* 9. 5.); מיד כל חיה לפי שחטאו דור המבול והופקרו לםאכל חיות רעות לשלוט בהן: *Id quod legitur a manu omnis bestiæ* (seu *ab omni bestia sanguinem hominis requiram*) *ideo adjicitur, quia apud homines, qui ante Diluvium vixerunt, per impietatem mos invaluerat bestias nocentissimas nutriendi, ut scilicet earum auxilio commodius dominarentur.* Nimirum in non obtemperantium cædem, nulla justitiæ ratione habita, eas irritatas vult. Unde subjungit, לפיכך הוצרך להזהיר עליהן את החיות: *Eam ob causam necessarium erat, ut de animalibus* in usum ejusmodi nutritis *monerentur*, Sunt autem, qui locum de poena homicidio coelitus infligenda intelligunt. Perinde ac si dictum fuisset לא העבור הריגת האדם מבלי נקמה: *Homicidium vindicta non omnino carebit.* Pauci admodum estis. Si vestrum quis alterum occiderit, quemadmodum Cainus olim sub hominum initia, quæ velut imitatur hæc in vobis generis humani instauratio, Abelem, requiram ab eis, qui superstites fuerint, judicium in homicidam ferendum. Quo si quis tutum se fore, si ipse solus post homicidia patrata superstes fuerit, forsan existimaverit, edico etiam me ipsum id, quod homines, si superessent, facere in poena exigenda debuissent, per ipsas bestias, quas in scelestum ejusmodi immittam, executurum. Isaac Abarbinel Pirush Tora *fol.* 46. *col.* 3. (*& consule Mosem Nachmanidem in Genes.* 9. 5. *& Sebastian. Munsterum & Paulum Fagium in commentariis ibidem*) ואת ואיש אין בארץ לשיעשה משפט ברוצח רעו כי הרבה פתחים למקום לנקום נקמתו ולכן במקום שאין אדם לנקום דם הנרצח מיד כל חיה אדרשנו כלומר שעל ידי החיה הטורפת יהיה משפט הרוצח ובמקום שיהיה אדם אדרוש על ידו דם הנרצח: *Et si forte putaveritis* (sic Numen, ad loci explicationem, loqui fingit) *hominem deesse posse, nec in orbe terrarum repertum iri qui in homicidam sententiam ferat, scitote plurimis modis posse me vindictam sumere. Ideoque si desit homo qui occisi sanguinem ulciscatur, a manu omnis bestiæ requiram eum, veluti a bestia quæ dilaceret homicidam. Et sic in eum sententiam exequar. Ubi vero fuerit homo, requiram ab ejus manu sanguinem occisi*, seu vindictam tanti sceleris. Certe in Codice Samaritano (*Genes.* 9. 5.) locus hac de re e Genesi allatus legitur מיד כל חיה אדרשנו

id eſt, מיד כל חי אדרשנו quod vertendum *a manu cuncti viventis requiram illum.* Adeo ut *vivum* pro eo, quod eſt *beſtia* ſeu *animal brutum*, quod interpretari ſolet חיה, ibi ſic eſſet ſubſtituendum. Unde & non male, ſi id admittendum eſſet, ſequeretur, de hominibus tantum ſuperſtitibus ſeu viventibus, qui cædis rei eſſent, non de beſtiis, locum commode capi poſſe. Nam etiam ante in Geneſi *cap.* 3. 20. כל חי ſeu *omne vivens*, tantum *omnem hominem* ſignificat, ubi ſcilicet Heva dicitur אם כל חי *Mater omnis viventis*, ſeu *omnium viventium*, ut Græci, Latini, Judæi Græco-barbari, alii non pauci vertunt. Sed Onkelus Chaldæus ibi expreſſim, אימא דכל בני אנש: *Mater omnium filiorum hominum*. Cui & conſona eſt illa Judæorum Mauritanenſium, لم كل حي ناطق *Mater omnium viventium quæ rationalia ſunt*, & Arabica illa altera Saadiæ, ubi adjicitur ناطق مايت *quæ rationalia & mortalia ſunt*. Etiam in Vawaſii Perſica ibi vertitur: مادر همه زندهي ناطق *Mater omnium viventium, quæ ſunt rationalia*. Sed & manifeſtum etiam eſt, ipſum כל הי ſeu *omne vivens* alibi in Geneſi tam bruta omnimoda, quam hominem denotare; ut in illo (*Geneſ.* 8. 21. 21.) *neque addam, ut amplius percutiam* כל חי ſeu *omne vivens ſicut feci*. Atqui & alias interdum, velut apud Davidem, pro circumſtantiarum varietate, *omne vivens* (*Pſal.* 145.) id quod eſt *omnis homo* (*Pſal.* 143. 2.) etiam tantum ſignificat. Imo & ipſum חיה quod in codice habetur Hebraico & pro beſtia ſumi ſolet, *vivens* etiam denotat. Non defuere autem, qui (*In* Bereſith Rabba *Paraſh.* 34. *fol.* 38.) de ד' מלכיות ſeu *quatuor Imperiis* in Daniele per beſtias deſignatis locum caperent. Perinde ac ſi Numen ibi vindictam cædibus etiam ab Imperatoribus per tyrannidem poſtmodum patrandis tum minitaretur. Ita locum de re diu poſt futura intelligunt, quemadmodum & Chriſtiani aliquot interpretes (*Videſis Benedict. Pererium lib.* 14. *in Geneſ. cap.* 9. *&* *ibidem Jo. Mercerum.*) de lege tunc diu etiam poſt futura, qua bovis in Levitico cornupetæ lapidatio præſtituitur. Alii ſunt Hebræorum *apud Abarbinel, loco citato, & videſis R. Bechai in* Bereſuh *fol.* 20. *col.* 3., qui de vindicta ſeu vindictæ ſpecie quidem etiam ab ipſa beſtia hominem occidente, nunc in foro ſumenda, nunc cœlitus infligenda locum capiunt. Atqui in eis nemo, quantum ſcio, reperitur, qui obligationem omnino ad beſtiam attinere, aut jus ab eo eſſe violatum velit. Unde & vindicta illa ſeu poena qualiſcunque ſic improprie, juxta ſuperius dicta, nuncupatur, quemadmodum & bovis cornupetæ, & beſtiæ, quacum homo coierat, lapidatio, ut ſupra (*Cap.* 4.) oſtenſum eſt. Nam & ſcimus ex Athenienſium legibus lapidem, lignum, ſecurem, id genus res alias, quoties homicidii inſtrumenta fuere, in Prytaneo in judicium deductas (*Demoſthen. Orat. contra Ariſtocratem*, *Pauſanias in Eliacis*, *Suidas in Nicone.*) velut in poenam, quam tamen eas proprie pati nemo ſanus dixerit. Et Theaginis ſtatua, ex ſententia Thaſiorum Draconis lege ſubnixa, in mare ob cædem caſu ſuo patratam, eſt projecta. Non in ſtatuæ poenam, ſed homicidii odio. Ita etiam *maledicta eſt terra* (*Geneſ.* 3. 17. *& ibi Lyranus.*) ſed בעבורך *propter te, tui cauſa*, ſeu propter hominis tantum peccatum. Unde & Lyranus *ad Geneſ.* 9. 5., juxta mentem Hebræorum, qui de vindicta ejuſve ſpecie aliqua de beſtia heic ſumenda loquuntur, *ut homo*, inquit, *non ſolum puniatur propter homicidium, ſed etiam Beſtia, ſi interficiat hominem, propter facti horrorem, quamvis animal brutum peccare non poſſit.* Quæ ex D. Ambroſio afferuntur de Brutorum adulteriis, non ad ea ſpectare interdicta ulla ſeu Obligationem innuunt, ſed hominem ea ad ejuſmodi commixtiones adigentem reprehendunt. Nec alia ſunt Naturæ adulteria ibi quam brutorum generum diverſorum coitus, quorum in cauſa eſſe ex lege Moſaica (*Levitic.* 19. 19.) homini quidem interdictum eſt. Quin & interdictum illud, qua homines velut prorigas ſpectat, Hebræi etiam in obſcurioribus Juris univerſalis capitibus collocant, ut in ſequentibus (*Lib.* 7. *cap.* 2.) liquebit. Coitus igitur hujuſmodi vetitos appellat Ambroſius, ſed homini, ne ad illos beſtias adigat, non brutis, ne ipſa admittant, aut perinde ac ſi ipſa jure aliquo, ſicut homines, ea de re tenerentur. Quod autem vocat ille legem avibus natam, & jura earum hoſpitalia, haud aliud omnino indicare poteſt præter certas illas & notiſſimas animalium illorum aliorumque brutorum propenſiones atque actus naturæ plerunque conſtantes, quæ, per homonymiam & propter ſimilitudinem quandam, Jura quidem interdum nominantur ac Leges, nec tamen revera ſunt magis, atque arborum, ac fruticum, aliorumve corporum naturalium actiones ac motus naturales. Tantundem ſane voluit Ariſtophanes (*In Avibus.*) ubi lepide πολλοὺς εἶναι

ὀρ-

ὀρνίθων νόμους multas esse avium leges ait, etiam & ipsas Ciconiarum *κύρβεις* seu legum tabulas festive memorat. Quin & ad hunc modum etiam Legis usurpatur nomen in illo Senecæ (*Quæst. Nat. lib.* 3. *cap.* 29.) *Legem barbæ & canorum nondum natus infans habet.* Atque alibi satis crebro similis habetur vocabuli usus. Neque enim minus in lege ejusmodi, quam in illis avium, qualescunque fuerint, reperitur obligatio seu culpa, citra quarum considerationem Jus seu liciti atque illiciti norma nullibi haberi potest. Unde & de exemplis illis, (*Supra c.* 4.) maris & foeminæ scilicet conjunctionis, foetus procreationis, educationis, velut hominum atque aliorum animantium Juris communis, statuendum plane est. In quantum etiam in ipso homine sunt propensiones hæ duntaxat naturales, adeoque eo nomine tam homini quam bruto communes, juris vocamine eas neutiquam esse indigetandas; at vero in quantum ratione liciti, illiciti, obligationis (quæ ad bruta non attinet) veniunt, aut qua circa eas obligatio versatur ac permissio, juxta superius ostensa, tantummodo juris nomen sortiri. Sic capiendum & illud D. Hieronymi de bestiis prægnantibus, quæ ad partum usque, ipso naturæ jure, non coeunt. Jus illud non aliusmodi est, quam aut quo gramina & frondes depascunt ipsæ, aut ab herbis nocivis abstinent. Nec cum Jure, quod obligat, aut permittit, citra homonymiam, quid habet commune. Quæ sunt reliqua id genus, non aliter intelligenda. Neque omnino obstat, quod affertur de Camelis, seu de Scytharum Regis equo aliove uno & altero. Quid hoc ad Jus, Obligationem, culpam, aut poenam? Detur Camelorum genus, matrum coitum fugere, etiam ex admissione irritatum illum, gregis curatorem mordicus peremisse. Ideone hoc eum fecisse (ut in Aristotelis loco citato) *memorem commissi sceleris*, quasi obligatio, aut interdictum ad eum attinuisset, existimandum? Sed versio illa (quæ Gazæ est) nimium, nec sine manifesta in Aristotelem injutia, redundat. Græca sunt? *μικρὸν δὲ ὕστερον δακὼν τὸν καμηλίτην ἀπέκτεινε Paulo post morsu camelarium peremit.* Sceleris, in Aristotele ipso, mentio nulla. Et quomodo scire, quæso, potuerit quis, utrum hac causa camelarium momorderit? Quod tamen si fecerit, nihil magis de scelere probatur, quam si aliter quomodocunque ultro custodem calcitrasset. Nec mirum est, irritatum esse ex ejusmodi admissione, quæ (si philosopho aliisque credamus) etiam generi ejus universo adeo displicet. At equus ille Scythicus, uti & mater, se præcipitem dedit. Ideo se præcipires dedisse hos, quia incessum commiserant, ut ob admissionem, velut illicitam, prorigam illum in agro Reatino laceratum esse, non est quidem unde omnino statuamus; utcunque Ælianus, ex more hominum vulgari, quo actus aliquot brutorum intuentes humanis proni comparamus, *τὸ ἀσέβημα* seu *scelus* morte ab eis expiatum, scribat, & de scelere heic atque eo, quod est ipsis brutis illicitum, loquantur alii, (*Joachim Camerarius in appendice ad Philen. cap.* 10. *Ulysses Aldrovand de Quadrupedibus lib.* 1.) argumentum etiam ad interdictum apud homines de incestus hoc genere naturali probandum ex ejusmodi exemplis alii (*Joannes Lupus de Matrimonio, apud Aldroban. loco citato. Antonius Cubertus lib. de Matrimonio cap. de his qui Nuptias &c.* §. 151.) deducant. Sed revera in brutorum hisce actibus, juris violati, obligationis, seu eorum, quæ inde pendent, vestigium satis habetur nullum. Etiam & in specie equina, e cujus individuo uno & altero exempla sic afferuntur, matres ac filias equos ex more supervenire expressim fatetur Aristoteles, (*Hist. Animal. lib.* 6. *c.* 22.) qui illud de equo Scythico aliam in rem memorat. Dissimilis non est ratio in historiola illa de Leone. Consurrexisse ait Plinius leonem in poenam adulterii. Eleganter quidem dictum; ubi de adulterii ac poenæ significatione propria non agitur, sed similitudo ex actibus humanis sumitur. At undenam cedo dignosci potuerit, quod in poenam adulterii consurrexerit? Erat quidem quod leonem in furorem egit. Sed nec adulterio, qua scelus eo nomine indicatur, nec poenæ, quæ ex obligatione semper pendet, seu proprie dictæ locus ibi reperitur ullus, juxta id quod supra monstratum est. Poetice autem non philosophice dictum est illud Thesei apud Senecam. Undenam enim scimus, quid sit feris seu bestiis Veneris nefas, quatenus illicitum, aut scelus, aut obligatio aliqua eo nomine denotetur? Imo exceptis obscurioribus illis aliquot exemplis, undenam scimus aliquod Veneris genus esse, quod fugiunt bruta omnino aliqua? Apud eundem Senecam etiam alibi, (*In Oedip. act.* 3.) Laii umbra de Oedipode, qui Jocastam matrem inscius matrimonio sibi conjunxerat,

> —— *quique nec mos est feris,*
> *Fratres sibi ipse genuit* ——.

Certe temere nimis (nisi licentia poetica, seu incestum detestantis ardor excusa-

ſationi ſit) mos ille feris eſt uegatus. Rectins proculdubio hac de re Myrrha ipſa, inceſto patris amore percita, apud Ovidium, (*Metamorph.* 10. 9.

—— coeunt animalia nullo
Cetera delicto. Nec habetur turpe Juvencæ
Ferre patrem tergo: fit equo ſua filia conjux;
Quaſque creavit init pecudes caper: ipſaque cujus
Semine concepta eſt, ex illo concipit ales.

Quæ hactenus dicta ſuut, ſatis item diluunt id, quod de maſculorum coitu a Brutis non admiſſo ex Epigrammate Agathiæ aſſertur, uti etiam quod de annuo Canum apud Romauos ſupplicio. Supplicium plane uon erat proprie dictum, uec enim jus aliquod omuino aut violarant Canes aut violare quiverant. Sed tum Anſeribus honos eodem tempore eſt habitus (ut & Phidolæ equa ob victoriam ſingularem imagine ex Elæorum ſententia (*Pauſan. in Eliac.* 2. & *P. Ærodius Rer. Indicat. lib.* 6. *tit.* 8. *cap.* 10.) donata eſt) tum Canes ſic ſuppliciis improprie dictis affecti ſunt, ut tum diligentioris cuſtodiæ ac beneficiorum erga Remplubicam præmia, tum rerum ſocordius geſtarum pœna, velut in ſchemate quodam ſeu apologo, quotannis Civibus oſtentarentur. Quod ſequitur de Brutorum adulteriis ex Guilielmo Pariſienſi, phile, Æliano, atque id genus quæ occurrunt apud alios ſimilia, haud difficilem e jam dictis recipiunt interpretationem. Uti & illud de Elephantorum juſtitia. Ex actu ejuſmodi ſœni ad equos reportandi ſingulari, haud aliud probatur quam animali ſolerti illum placuiſſe, non interim ad juſtitiam ſpectaſſe. Quod vero ad Animalia illa Ariſtoteli dicta ſimul cum hominibus politica attinet, in quibus præter Apes & Grues enumerat etiam Veſpas & Formicas; Inditum palam eſt ab eo id nominis ex eo tantum, quod ſimul ſeu in commune quid facere ſolent, nulla omnino Juris (quod ipſe (*Politic. lib.* 1. *cap.* 2. & *Plutarch. in lib. de ſolertia animalium.*) brutis uti & Peripateticorum ſchola plane negat) ratione interim habita. Neque ex eo quod duces habeant animalia illa, ſequitur obligationem ſeu officii debitionem aliquam conjunctam eſſe, citra quam Jus, de quo loquimur, nullibi reperitur. Quale pariter dicendum de ſucis ac furibus, qui pabula conſumunt, a ceteris enecari, ut ajunt, (*Ariſt. Hiſt. Animal.* 9. *cap.* 40.) ſolitis. Neque enim pœna eſt violationi juris debita. Sed damno irritati, uti & auimalia ſolent cetera, damnum inſerunt. Atque ex homonymia, qualem ſupra memoravimus, vocabuli Legis, illud eſt Virgilii *Georgic.* 4. de Apibus dictum.

—— magniſque agitant ſub legibus ævum.

Sed demum cur cedo a Camelis, Apibus, Turturibus, Ciconiis, Elephantis aliiſque aliquot animalibus (etiamſi daretur ipſas horum ſpecies, juxta id quod habetur apud ſcriptores citatos, quædam ſemper ſive averſari ſive facere; quæ res tamen ſæpe admodum eſt dubia) vitæ humanæ uorma aliquis ſeu Juris Naturalis exempla (nam de imitationis, quæ interdum (*Videſis S. Chryſoſt. Orat.* 12. *ad populum Antiochenum.*) etiam in Saeris literis fiunt, mouitis nou loquor) potius, quam a tota brutorum velut republica ſeu numeroſiſſimis reliquorum gregibus, de quibus nil tale fando auditur, ſunt petenda? Aut, quod magis eſt dicendum, cur ab horum ſimul omnibus, etiamſi tantundem de omnibus verum eſſet, cum penes eorum nullum revera Liciti ac Illiciti ſeu Obligationis, juxta jam dicta, aut vola ſit aut veſtigium? Neque eſt omnino, cur alterius eorum alicujus ſpeciei actus ſolitos actibus alterius (atque hos multipliciter diverſiſſimos eſſe ſcimus) hac in contemplatione omnino anteponeremus, nedum cur ex individuorum aliquot exemplis obſcuriſſimis, quod faciunt nonnulli, jura aliqua Naturalia expiſcatum iremus. Certe etiam id ferme perinde eſt ac ſi quis, e Prodigiis ac Oſtentis rarioribus, conſtantes rerum naturalium cauſas ac effectus ut phyſicus edoceret. Manifeſtum autem eſt in eo quod ſupra ſequitur, animal, quod pauperiem fecerat, non omnino in ſui pœnam, perinde ac ſi jus aliquod ipſum violaſſet, ſed in æſtimationem uoxiæ, ac compenſationem damni illati, ac inde domini alias rei liberationem, dedendum. Illud autem Platonis de Jumento, quod homicidii in cauſa eſſet, exterminando, poenæ adeoque Juris, qua Jumentum ſolum ſpectat, ſimulationem tantum in ſe continet; non aliter atque id quod habet ſtatim poſt Plato ipſe ibidem de rebus inanimatis eandem ob cauſam exterminaudis. Neque ſcilicet ad hæc minus, quam ad Jumentum, Jus ſeu Poenam proprie dictam voluit attinere. Neque porcus, & mulus in deciſionibus memoratis poenæ, quaſi mererentur, nomine morti ſunt traditi, ſed in rei quod evenerat, veluti homici-

cidii & nefandiſſimi cnirus, ſummam tantum deteſtationem, ſimileſque ob rationes eis, quæ capite ſuperiori de bove, aliiſque animalibus lege Moſaica lapidandis afferuntur. Quod vero attinet ad Empedoclis, ac Pythagoreorum aliorum ſententiam de Jure ac Juſtitia Hominum, ac Brutorum communi; etiam pueri ſciunt id rorum ferme metempſychoſi (*Porphyr. de Abſtinent. Animal. lib.* 3. *&* 4. *Sext. Empiricus adverſ. Mathemat. lib.* 8. *cap.* περὶ Θεῶν) niti, ſeu eo quod eſt Homines & Bruta figura tantum diſtare corporea, animas autem non ſolum plane ſimiles habere, ſed & invicem commutare. Id quod ſi quis credat etiam jus ipſis Naturale pariter commune eſſe, conſonum ſatis eſt, ut is ſentiat. Ut vero tandem ad vulgarem illam ſententiam, quæ in ſuperioris capitis initio ex Juriſconſultis Cæſareis allatæ adeo ſequax eſt, deveniamus; Ea ſane ab Ulpiani, ac Juſtiniani verbis primo manavit. Quæ nempe ſunt ipſa dicto capite citata. At vero & alibi contrarium uterque docere videtur. Quid enim eſt illud, (*Lib.* 1. *D. Si quadrupes* §. 3. *Inſtit. tit. eodem*) *Pauperies eſt damnum ſine injuria facientis datum. Neque enim poteſt animal injuriam feciſſe dici, quod ſenſu* (id eſt, humana heic ratione) *caret*? Ita ſcilicet Ulpianus in *libro* XVIII. ad Edictum ſcripſerat, tametſi in Inſtitutionibus ſuis (*L.* 1. *D. de Juſtitia & Jure.*) Jus naturale eſſe, *quod natura omnia animalia docuit*, definierit. Atque ex eo pariter utrunque in Pandectas & Inſtituta ſua tranſtulit Juſtinianus. Certe quod injuriam, quia ſenſu caret, feciſſe dici nequit, ut ejus ſit Jus aliquod proprie dictum, nedum cum hominibus commune, minime capio. Ipſe etiam Ulpianus; *Lib.* 1. *D. tit. de Injuriis. Injuria ex eo dicta eſt, quod non jure fiat*, quod & reddunt Juriſconſulti Græci (*Theophilus Inſtitut. tit. ſi Quadrupes*,) κακούργημα, id eſt, *maleficium*. Quod igitur male aut turpiter quidquam facere nequit, quamnam id habere cum hominibus, Juris, Obligationis, Officii præſtandi debitionis, ſeu pænæ violationi imminentis (ſine quibus Jus, qua ad homines ſpectat, ſeu proprie dictum, rite non poteſt comprehendi) communionem potis eſt quis excogitare? Adeo ut etiam Ulpianus, atque Juſtinianus, e quorum dictis hujuſmodi manavit Juris communio, ſatis eam ipſam, ni fallor, heic pernegent. Eam autem non modo admittunt, ſed etiam varie tueri nituntur Juriſconſulti non pauci, (*DD. ad Inſtit. tit. de Jure Nat. & ad ff. tit. de Juſtit. & Jure l.* 1. *& vide Jacobum Revardum Variorum lib.* 1. *cap.* 1. *Stephanum Forcatulum in Necyomantia dialog.* 37. *Michaelem Ulcuruum de Regimine Mundi part.* 1. *quæſt.* 3. *alios*) uti & Theologi; (*Vide S. Thom.* 1. *ſecundæ quæſt.* 104. *art.* 2. *&* 2. *ſecundæ quæſt.* 57. *art.* 3. *& qui ad illum &c. & videſis Ferdinand. Rebellum de Obligationibus part.* 1. *lib.* 1. *quæſt.* 2. §. 1.) ſed diſtinctionibus adhibitis, quæ ad homonymiam manifeſtam plane rem abigunt. Alii vero, maxime Juriſconſulti, ævi recentioris, iique viri perquam inſignes, communionem illam prorſus explodunt, quemadmodum olim faciendum monuerat Laurentius Valla *Elegantiarum lib.* 4. *cap.* 48. Juriſconſulti ii ſunt Albertus Bolognetus, *de Jure & æquitate cap.* 5. *&* 6. *&* 16. Joachimus Mynſingerus, *ad Inſtit. tit. de Jure Naturali*, Franciſcus Connanus, *Comment. de Jure Civili*, *lib.* 1. *cap.* 6. Hugo Donellus, *de Jure Civili lib.* 1. *cap.* 6. Jacobus Cujacius, *ad Inſtit. tit. de Juſtitia & Jure & vide eum Epitom. Pandect. lib.* 1. *tit.* 1. §. 9. Franciſcus Hotomannus, *ibid.* Hugo Grotius, *de Jure Belli ac pacis lib.* 1. *cap.* 1. §. 11. Claudius Salmaſius, *lib. de Uſuris cap.* 9. quibus alios adjicere difficile non eſt. Nam etiam expreſſim Cujacius; *Jus in Bruta non cadit; Nam nec injuria cadit*: tametſi aliter ſententia ejus interdum citetur. Quin Johannes Coraſius Juriſconſultus Tholoſanus percelebris, poſtquam vulgi ſequax Primævum ſeu Primarium quoddam Jus Naturale Hominibus & Brutis eſſe commune in opere de Jure Civili (*Part.* 2. *cap.* 3. *&* 4.) in artem redigendo fuſius ſtatuerat, ſententiam ſuam, cordatius rem perpendens, in Juris Civilis Miſcellaneis *lib.* 6. *cap.* 6. expreſſim damnavit, Plutoniſque familia dignum judicavit, id Jus Naturale eſſet tantum, quod hominum commune eſt aſſerens. Concors eſt heic Ludovicus Carbo *de legibus lib.* 5. *diſp.* 5. (*vide item Paul. Comitolium de contractu part.* 1. *cap.* 11.) Theologus inſignis, præter alios tum Theologos tum Juriſconſultos, qui in ipſa Juris Naturalis deſignatione Hebræorum ſcitis conſona, ut infra oſtendimus, tantundem palam affirmant. Sic etiam Heſiodus *in Epy. & Hμερ.* (*& de eodem loco videſis Clement. Alex. ſtrom.* α. *juxta finem*, *Plutarch. in lib. de Solertia animalium*, *Stobæum Eclog. Phyſic. lib.* 1. *cap.* 7.) animalia cetera, præter homines, quibus Jura ſunt, ait

> Ἔσθειν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶν ἐν αὐτοῖς

ſe

se mutuo devorare, quoniam jus eis nullum inest. Seu ἐν αὐτοῖς, ut nonnulli legunt, quod idem sonat. Aliis ibi ἐςὶ μετ' αὐτῶν, sed in sensum non dissimilem substituentibus. Et Autor Quæstionum & Responsorum Justino tributorum, *Qu.* 128. (*Consulas etiam Sextum Empiricum adversus Mathematicos lib.* 8. *cap.* περὶ Θεῶν) τὸ ἐςὶ φαυλότητα πράξεως διαβάλλειν τ ἀλόγων τῆς φύσεως, ἐκ ἐςὶν εὔλογον, *Rationi consonum non est, naturam animalium, quæ ratione carent, ob factorum pravitatem reprehendere*. Negat plane Turpe & Honestum, seu Malum ac Bonum, circa quæ jus proprie dictum versatur, adeoque Jus aliquod ceteris animalibus inesse; quæ scilicet, sive ratione careant, sive habeant (nam ea de re contentionis serra hinc inde solet duci) ad jus aliquod observandum, causis jam ostensis, minime aliter atque plantæ & corpora inanimata obligantur. Quin demum rectissime designat rem, paucis totam complexus Hugo Grotius; *Quodsi quando*, inquit, (*de Jure Belli ac Pacis lib.* 1. *cap.* 1. §. 11.) *brutis animantibus justitia tribuitur, id fit improprie ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigia. An vero actus ipse, de quo Jus Naturæ constituit, sit nobis communis cum aliis animantibus, ut prolis educatio; an nobis proprius, ut Dei Cultus, ad juris ipsam naturam nihil refert*. Et bene sane Isidorus, *Origin.* 5. *cap.* 4. Gratianus, *Dist.* 1. *cap.* 7. alii, Jus Naturale esse, definiunt, quod *est commune omnium Nationum*, id est, hominum duntaxat, non omnium animalium. Quod recte quidem dictum, si obligationem tantum omnium nationum spectes: an vero, si omnium usum seu consuetudinem solum, in sequentibus discutiendum. Neque interea injiciat hisce scrupulum quis de ratione, quam tribuunt cum Galeno *in Protreptica*, nonnulli Brutis. Unde & interdum, juxta ejusdem de λόγῳ προφορικῷ & ἐνδιαθέτῳ seu *ratione, quæ verbis enuntiatur, atque ea, quæ animo concepta interius retinetur*, distinctionem, Jus item, ἐνδιάθετον seu *interius positum* commune a nonnullis dictum est Hominum & Brutorum, alterum autem seu illud quod verbis exprimitur, hominum proprium. Sed vero detur, qualemcunque eis inesse rationem (neque enim ea res heic omnino controvertenda) etiam & sapientiæ & disciplinæ aliquot particulas ea sortiri, eousque ut etiam, verbi gratia, ex principiis aliquot geometricis, ac artificiosa figurarum quarundam æquilaterarum & æquiangularum, veluti trigoni, hexagoni consideratione, hexagonum eo quod plures habet angulos, tum capacius esse ratiocinantes (quali hercle ratiocinationi quam plurimorum hominum ingenia satis sunt imparia) statuerint, tum præ ceteris illud sibi in usum delegerint aliqua; quod diserte de apibus fusius quidem asserit Pappus Alexandrinus, *Mathematic. Collect. lib.* 5. *in præfat.* nec minus ferme de aliis aliorum complurium animantium actibus credit; Concedantur, inquam, quotquot vis in animantibus aliis mirando huic exemplo, etiam juxta Pappi mentem, consimilia atque analoga, adeo ut de Ratione eorum dubitare desinamus. Nihilosecius neque sic omnino reperietur ideo apud ea Jus aliquod, aut Obligatio naturalis; cum ne apud Homines quidem ex Simplici & Nuda, qua ipsos tantum spectat, Ratione, ejusmodi Jus seu Obligatio aliqua rite sumta superinduci queat, ut in sequentibus ostendetur.

C A P U T VI.

Cum Gentium *sive* omnium *sive* Complurium Opiniones, Mores *seu* Constitutiones *Mensuræ apud Hebræos in ea decernenda, quod* Jus *esse velint* Naturale *seu* Universale, *locum habeant nullum, Aliorum, de hujusmodi hac in re mensura, sententia consideratur.*

Quemadmodum ex Aliorum Animantium actibus aut usus Jus aliquod Naturale disci, aut designari nolunt Hebræi, ita neque ex aliarum, sive omnium, sive plurimarum, Gentium usu ac moribus de Jure Naturali seu Hominum universali decerni volunt. Neque inde id omnino petunt, ut Jurisconsulti Cæsarei (*Caius lib.* 9. *ff. de Justitia & Jure & Justin. Institut. de Jure Nat.* §. *Jus autem Civile*), & Theologi Christiani interdum, aliique, quibus Jus illud, quod hominibus solis apud eos est Naturale, Jus *Gentium* primævum seu primarium dictum est, atque *id quod Naturalis ratio inter omnes homines constituit*, atque quod *apud omnes populos* seu *Gentes peræque custoditur*, est definitum. Juxta illud doctissimi Cujacii *in Novell.* 12., *Incestæ nuptiæ sunt, quæ Natura prohibitæ sunt. In L.* 8. *& L. Sororis D. de Ritu Nuptiarum, ait (Justinianus) quæ Moribus; quod idem est; nempe tacito consensu omnium Gentium*. Ejusmodi alia sunt apud Jurisconsultos Occidentis obvia. Quin & Jurisconsulti Græci seu Orientis Jus hoc ἐθνικὸν *Gentile* seu Genticum vocitant, retento nihilominus interdum ipso Jurisgentium in

locu-

locutionibus Græcis nomine; quemadmodum & alia non pauca Latinorum solent retinere. Veteres Basilicorum Glossæ; Γεντιγεντίοις, νομίμοις ἐθνικοῖς ἤτοι φυσικοῖς *Jurisgentiis*, id est, *juribus gentilibus seu naturalibus*. Certe & ita Philosophi. Aristoteles, ubi legem seu Jus tribuit (*Rhetoric. lib.* 1. *cap.* 13. & 15.) in ἴδιον seu *proprium*, id est, populis ac civitatibus singulis civile, & κοινὸν seu *commune*, quod per id, quod est, κατὰ φύσιν explicat, scilicet *secundum naturam* seu naturale, subjicit ἔστι γάρ ὃ μαντεύονταί τι πάντες, φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἄδικον κἂν μηδεμία κοινωνία πρὸς ἀλλήλους ᾖ, μηδὲ συνθήκη, *Est enim aliquid, quod opinantur universi, Natura commune jus & injuria, tametsi nullam habeant invicem ipsi communionem, nullave pactio intercedat*. Ubi Commentarius Anonymi Græcus πάντες seu *universi* interpretatur per καὶ οἱ Κέλτοι καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σκύθαι, *& Celtæ, & Græci, & Scythæ*, scilicet per Gentes, quibus, licet nulla communio ex disciplina, seu pacto eis intercedat, naturales tamen atque eædem de capitibus aliquot Juris & Injuriæ conceptiones seu animi anticipationes pariter insunt. Et Alexander Aphrodisiensis, *si sociales*, inquit, (*De Anima lib.* 2. *cap.* 42.) *ac communicabiles natura sumus, impossibile autem est durare societatem sine justitia, necesse est jus quoque Natura esse. Quod si quoniam apud alios aliud jus est, propterea negent ipsum esse Natura, certe id Natura dicent esse, quod apud omnes idem est. Et si Jus scriptum, quoniam scriptum est, per Constitutionem & non Natura esse dicent, certe necesse erit, ut Natura non Positione fateantur id, quod non in scripto vim habet. Suntque ejusmodi pleraque, quæ appellare solemus en ipso affectu leges non scriptas, quæ Communes omnibus hominibus sunt nisi sint excæcati. Revereri enim seniores, colere Deum, honorare atque observare parentes & præstantiores viros, sunt jura quædam non scripta & Communia, quæ naturaliter apud universos homines retinentur. De his enim neque paciscuntur secum, neque leges sanciunt, sed retinent tanquam statutas & confirmatas ab ipsa Natura*. Sic ille qui plura ibi in eandem habet sententiam. Et Seneca *Epist.* 117. *Multum dare solemus præsumptioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum est; aliquid omnibus videri; tanquam Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est, nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque projecta, ut non aliquos Deos credat. Cum de animarum æternitate differimus, non leve momentum apud nos habet Consensus hominum aut timentium inferos aut colentium*. Quinetiam Cicero (*Tusc. quæst.*) *Omnes esse vim & naturam divinam arbitrantur. Nec vero id collocutio hominum aut consensus efficit. Non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re consensio omnium gentium, seu Naturæ putanda est*. Hujusmodi occurrunt apud veteres aliosque alia non pauca. Jam vero dum de Omnibus, quemadmodum apud Aristotelem aliosque, verba fiunt, vocabulum illud bifariam consideratur. Aut qua in eo Homines Omnes seu species aut Gens humana, adeoque totum quid ex individuis constitutum ita continetur, aut qua Populi seu Gentes omnes hominumque coetus, sic tantummodo divisi ut in corpora coaluere civilia, eo denotantur. De Priori notione commodius dicetur capite proximo, ubi de Ratione generatim Humana, qua huc spectat, loquimur. Quod ad posteriorem attinet notionem, seu eam, qua Gentes populorumque corpora intelliguntur; id quidem verum est, argumentum, ut a posteriore, e Gentium moratiorum illustriorumque (quas scilicet hisce nominibus unanimes dignamur) moribus, velut e laudatorum virorum suffragiis, non intempestive interdum desumi, maxime cum de Juris Naturalis, quod scilicet est Permissivum, capitibus aliquot disquiritur. Nimirum inde manifestum fit, quid ipsæ de rebus circa quas mores sui, qua generatim permissi sint aut liciti, versantur, in hanc rem senserint, aut sentire saltem visi fuerint. Nam quicquid jure quocunque homines permitti consenserint, id ut etiam jure naturali, si ejusdem rationem scilicet aliquam haberent, permitti, neque Naturam in contrarium obligare, id est, rem non universali Naturæ, quæ sibi constans est, aliquo interdicto restringi existimaverint, aut existimare simularint, opinor, necesse est. Atque ita qui disputant, aut disquirunt, quemadmodum & capite primo ostensum est, aliarum gentium de Jure Permissivo illo suffragia, seu interpretationes, in subsidium sibi, nec frustra, subinde colligunt. Ceterum interea, quid Gentes eædem de Juris Naturalis, quod Obligativum est, capite aliquo aut de simplici Naturalis permissionis ratione, ac universali ejus usu statuerint, ne quidem satis conjectari quis inde poterit. Nam tametsi in scholasticis, atque umbratilibus aliquot, forsan etiam in forensibus, disputationibus hoc vel illud Juris Naturalis esse caput apud gentes ejusmodi a disciplinarum præceptoribus subinde, sed diversimode satis, asseratur; in te-

rebus tamen publice gerendis decidendisque, earum, quas novimus, Gens quælibet, aut Jure duntaxat sibi Civili ac positivo, aut Jure Gentibus aliis, quibuscum fœdera habet, commercia seu bella, ipsisque, sive Imperativo, sive Interveniente, ac pro seculorum varietate aliter se habente, nec Naturali, aliter atque hisce veluti vestitur superinductis glumis, utitur. In utroque hoc genere Jura quidem Naturalia aliqua exerceri non raro fursan concederetur; sed ut Civili seu positivo, atque Imperativo illo, ac Interventienti adeo immixta & involuta & una (sic dicere liceat) in massa conjuncta, ut hæc ab illis secernere ex Gentium ipsarum tantum usu seu moribus, earumque ea de re sententiam inde elicere queat mortalium nemo. Nam creberrime videmus, tum Obligationis, tum Permissionis formulas civiles, ac positivas Naturalibus, qualescunque demum illæ fuerint, numerosius accedere. Atque spectant huc pariter rationes capite superius tertio adhibitæ. Præterea, Gentes seu Populi Omnes heic tripliciter sumi possunt, uti & solent. Aut pro universis simpliciter per Orbem terrarum eo nomine distributis; Aut pro Omnibus eis, quorum notitia habita; Aut demum pro Omnibus duntaxat, qui cognitarum sunt Moratiores. Certe Omnes per orbem terrarum Gentes disseminatas nec veterum eorum, qui de Jure, quo Omnes utuntur, locuti sint, indeque velint Jus Naturale edisci, quispiam novit. Neque hactenus, aut qualesnam, aut quot sint fuerintve eæ, est ab aliquo satis exploratum. Quin licet de Numero constari daretur, sive juxta Hebræos *Misna & Gemara Hierosolymitana ad tit.* Sota *cap.* 7. *fol.* 21. *col.* 4. *halach.* 5. Seder Olam Rabba *cap.* 11. *RR. ad Josuæ cap.* 8. *& Deuteron.* 32. 8. *alii*, qui plerunque tantum LXX. & Linguas & Gentes orbem occupasse volunt, sive juxta patres aliquot Christianos (*S. August. de Civit. Dei lib.* 16. *cap.* 6. *& vid. Clem. Alexandr. strom. α. Epiphanium Hæresi* 39. *&c.*), aliosque, qui numerum illum rotundum aliquantulum, sed diversimode, auxerunt, sive juxta numeros earum aliter atque aliter se habentes apud Ptolemæum, Marcianum Heracleotem, Æthicum, id genus alios, sive aliter; id sane ad rem, quam tractamus, nihil omnino fecisset, nisi etiam Mores earum fuissent simul idque penitius explorati. Quod factum esse nullibi compertum est. Ceterum neque hactenus, etiam post Indias utrasque atque alias ante aliquot secula incompertas terras Europæis commercio junctas, Omnes orbis Terrarum Gentes seu populos, ne nomine quidem tenus, cognoscimus. Quid igitur dicendum de veterum illorum ævo, cui Europæ areolæ incolæ & in Asia atque Africa accolæ maritimi, iique admodum, præ iis qui nunc a nautis, mercatoribus, legatis adeuntur, pauci tantum cogniti? Adeo ut nemo non videat frustra plane de Omnibus, qua universæ eo nomine revera veniunt, heic verba fieri; sive vetera, sive recentiora secula spectes. Jam vero, si Gentium, quarum notitia habita est Omnium, ut consensus in moribus heic eliciatur, inspiciamus; Certe seculis illis priscis gentes fuere in arcto illo numero complures, quæ Juris omnimodi expertes habitæ etiam more plane ferino vixisse dicuntur. Memorat Aristoteles *Nicomach. lib.* 7. *cap.* 6. *ἔνια γένη τῶν πόῤῥω Βαρβάρων nationes quasdam Barbarorum procul dissitorum*, qui *ἐκ φύσεως ἀλόγιστοι καὶ μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες θηριώδεις ἦσαν ex natura* seu *a natalibus recto rationis usu carentes, & sensu tantum viventes instar ferarum erant*, seu ut interpretatur Andronicus Rhodius *in Paraphras. cap.* 9. *θηριώδη ἀφροσύνην ἄφρονες ἦσαν ferina laborabant amentia*. Quod de Scythis, atque id genus aliis capit Aspasius paraphrastes Græcus, & tum de Australioribus, tum de Septentrionalioribus Averroes Arabs. Atque hisce merito adjungas gentes illas non paucas, quas memorat alibi idem Aristoteles *Politic.* 8. *cap.* 4.; *Πολλὰ δ' ἐστὶ* inquit *τῶν ἐθνῶν, ἃ πρὸς τὸ κτείνειν καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωποφαγίαν εὐχερῶς ἔχει, καθάπερ τῶν περὶ τὸν Πόντον Ἀχαιοί τε καὶ Ἡνίοχοι, καὶ τῶν ἠπειρωτικῶν ἐθνῶν ἕτερα· τὰ δὲ μᾶλλον, Multa sunt gentes, quibus usitatum est hominum cædes facere, atque ex eorum carnibus cibos capessere, quales sunt in Ponticis gentibus Achæi & Heniochi; deque mediterraneis aliæ sunt partim quidem his similes, partim etiam immaniores*. Et Andromacha de Astyanacte præcipitato, apud Senecam *in Troade, cap.* 5.

> *Qui Colchus hoc, quis sedis incertæ Scytha*
> *Commisit? aut quæ Caspium tangens mare*
> *Gens Juris expers ausa?* ——

Ejusmodi sunt alia non pauca, de quibus etiam obiter alibi (*Mari Clauso lib.* 1. *cap.* 7.) monuimus. Et de Gentibus itidem aliquot & nostri & cujusque quod præteriit ævi, tantundem pluribus dici potest. Neque igitur Omnium Gentium, quarum notitia habita, morum ratio ejusmo-

modi heic habenda est, ut inde Juris Naturalis veluti corpus aliquod sperari possit; cum apud omnes illas ne quidem servari quid, quod Juris nomen induat, (nam de propensionibus illis naturalibus, quæ brutis etiam communes sunt, non loquimur) comperiri omnino queat. Ceterum sumatur Gentium cognitarum nomen heic pro eis tantum, quas cognovimus legibus usas esse civiliter vitam transfigentes, juxta illud Michaelis Pselli *in Synopsi legum*.

> Νόμιμον ἐθνικόν ἐστιν οὐχὶ τὸ βαρβαρῶδες·
> Τὸ γὰρ τοῦ ἔθνους ὄνομα νομικῶς εἰρημένον
> Γένων συλληπτικόν ἐστι νόμοις ὑποκειμένων.

Jus Gentium est, non illud quod est barbaricum. Scilicet Gentis nomen legitime heic acceptum eas Nationes complectitur, quæ legibus subsunt. Atqui & illud satis scimus a viris gravissimis olim esse observatum, nullum ferme Juris Universalis seu Naturalis, quod juxta receptiores hominum sententias excogitari possit, caput esse, quod non ex perversis seculorum ac Gentium etiam ejusmodi aliquot, earumque illustrium, non solum moribus, sed pariter & legibus latis fuerit violatum. Qua de re consulas Eusebium *Præparat. Evangelic. lib.* 1. *cap.* 4. *& lib.* 4. *cap.* 15. 16. *&* 17., alios (*Cardin. Bessarion in Calumn. Plat. lib.* 4. *cap.* 3. *Francisc. Picus in Exam. Doctrinæ Vanit. Gent. lib.* 1. *cap.* 19.), qui depravatos Gentium veterum mores, sive insectantur, sive enumerant. Unde & tradunt Hebræi (*Targ. Hierosolymit. ad Deut.* 33. 2.) nec Idumæos veteres interdictum de Homicidio, nec Ismaelitas illud de Furto omnino admisisse; ut alia id genus heic prætermittamus obiter apud scriptores occurrentia. Sæpius item non tam contemplatione Justi & Injusti, Liciti ac Illiciti, seu Boni & Mali qua nominibus illis Honestum & Turpe, quam qua Utile ac Jucundum, atque Inutile & Injucundum continentur, Gentes populosque, similes interdum invicem mores non paucos, interdum vero plane contrarios, amplexos esse, etiam in rebus, circa quas Jus Naturale seu hominum commune imprimis versari solet, concedi (veluti in consanguineorum coitu, liberis exponendis, cæde humana, conjugiis, aliis) eosque parili ratione mutasse, revocasse, ac pro libitu, atque cœca & temeraria illa animi dominatrice cupiditate, novasse nescit nemo, qui Persarum, Assyriorum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum, aliarum gentium veterum, quæ celeberrimæ fuere, mores atque instituta, nunc invicem similia, nunc diversissima diligentius introspexerit. Neque aliunde argumentum petendum esse duxit Carneades, quo, nullum omnino Jus esse Naturale, probare conaretur, æque atque ex hac utilitatis solius (quo nomine id, quod jucundum est simul, satis continetur) in jure sanciendo ratione habita. *Ejus disputationis* (ut scribit Lactantius *lib.* 5. *cap.* 17.) *summa hæc fuit. Jura sibi homines pro utilitate sanxisse, scilicet varia pro moribus sæpe mutata; jus autem Naturale nullum esse. Omnes & homines & alias animantes ad utilitates suas, natura ducente, ferri; proinde aut nullam esse justitiam, aut, si sit aliqua, summam esse stultitiam, quoniam sibi noceret alienis commodis consulens.* Sic Carneades. Et alii (*Apud Chalcidium ad Platonis Timæum.*) pariter olim eadem ex causa Justitiam tantum esse, quæ iis prodesset, qui plurimum possent, definierunt. Certe id quod ajebant rationi satis consonum videbitur, dum ex Gentium moribus tantum, ac usu mensura petitur Juris, qua universi eo obligamur laxamurve, Naturalis. Nec perperam minus aut minus frustra sic rem adgrederetur, sive philosophus, sive Jurisconsultus, quam Medicus faceret, qui sive sanitati tuendæ, sive morbis curandis, quænam essent conducibilia, edocturus, sive e vulgari hominum victu, sive e solennibus epularum lautitiis discenda ea præscriberet. Ut illic habetur ratio gustus, luxus, pompæ, non pariter sanitatis tutelæ aut curationis, quarum altera a cibis, altera a medicamentis ex natura sui, nec cupedinarii nec coqui arte, congruis speranda est; ita in Gentium complurium moribus, atque institutis non tam Naturalis juris simplicitas, quam ipsarum utilitas, *ut Justi prope mater & æqui* (quod olim Horatius *Sermon.* 1. *Sat.* 3.) spectari est solita. Ac non raro,

> ——————— *Sidera terræ*
> *Ut distant, & flamma mari, sic Utile Recto.*

Ut apud Lucanum *lib.* 8. Pothinus. Personam item Naturæ Consuetudo sæpius induit, atque eousque larva fallit, ut, quod ex ea tantum apud Gentes introductum obtinet, pro Naturali ac universali hominum Jure subinde sumatur. Unde & Consuetudo veteribus dicta (*Alex. Aphrodis. lib. de Fato cap.* 4.) est Homi-

num Dæmon seu Genius, etiam & ipsa Natura. Et appositissime Aristoteles *Rhetoric. lib. 1. cap. 11.* καὶ γὰρ τὸ εἰθισμένον, ὥσπερ πεφυκὸς ἤδη γίγνεται. Ὅμοιον γάρ τι τὸ ἔθος τῇ φύσει· ἐγγὺς γὰρ καὶ τὸ πολλάκις τῷ αἰεί· ἔστι δ' ἡ μὲν φύσις τοῦ αἰεί· τὸ δὲ ἔθος τοῦ πολλάκις, *etenim id quod consuetum est, velut natura est inditum. Nam simulat consuetudo Naturam. Vicinum scilicet est id, quod sæpe fit, ei quod semper: & Natura quidem ejus est quod semper, consuetudo ejus quod sæpe fit.* Qua de re ipse etiam alibi (*Metaphysic. 1. cap. 8.*) aliique (*Cicero de Inventione lib. 1. &c.*) obiter plura. Et egregium est hanc in rem exemplum illud illustre apud Herodotum *in Thaliam. & videsis Originem adversus Celsum lib. 5.* Cum Darius accitos Græcos, qui in ditione sua, percontabatur, quanta pecunia vellent defunctis parentibus, juxta Indorum aliquot morem, vesci, & negabant se ulla pecunia in hoc posse induci, rogavit pariter Indos illos, quantum acciperent, ut patres defunctos igne, juxta Græcorum morem, comburerent, nec postea comederent; qui vehementer reclamantes meliora illum ominari jubebant. Abominandum scilicet revera morem illum non retinere, velut Naturæ seu Officio nunquam non servando adversissimum esse judicabant. Et in primis heic obtinet illud Taciti *Annal.* 2. de Vonone Phrahatis filio in regnum Parthorum a Tiberio Roma, cujus mores imbiberat, misso; *Prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia: &, quia ipsorum Majoribus aliena, perinde odium Pravis & Honestis.* Quin & Maximus Tyrius *Dissert.* 1., νόμος καὶ δίκη ἄνω καὶ κάτω φέρεται διασπώμενα καὶ σπαρασσόμενα. Μὴ γὰρ ὅτι γένος γένει ὁμολογεῖ ἐν τούτοις, ἀλλ' οὐδὲ πόλις πόλει, ἀλλ' οὐδὲ οἶκος οἴκῳ, οὐδὲ ἀνὴρ ἀνδρεί, οὐδὲ αὐτὸς αὐτῷ *leges & Jura pro cujusque placito in partes ita distrahuntur dilacerunturque, ut non modo Gens cum Gente, sed nec urbs cum urbe, nec familia cum familia, nec homo cum homine, nec unus aliquis interdum secum ipse consentiat.* Tantundem alii obiter. At demum Gentium, omnium earum, quas cognovimus, Moratiorum mores heic in argumenta, quibus Juris Naturalis capita adstruantur, ut expressim volunt nonnulli, indagentur. Certe simulac de moratioribus verba fecerimus, haud pauci mortalium suam seu aliquam saltem, quam sibi sive ex vitæ instituto adsciverint, sive in literarum studiis fuerint præ ceteris admirati, aut moratissimam ceterisque, Juris omnimodi nomine, præferendam (qua de re & olim prudenter monuit Herodotus *in Thalia.*) esse, aut saltem moratioribus connumerandam pertendet. Atque ita rem non in imparem sane, quoties exinde controversia orta fuerit, recidere difficultatem palam est. Quin Græcos Latinis, hos Græcis, utrisque Ægyptios, Persas, Chaldæos, Æthiopas, Celtas, Scythas, Judæis hosce simul aliosque universos Barbaros fuisse sciunt pueri. Atque ob incertum, quod in hujusmodi mensura, ut diversimode habeatur, necesse est, Constantinus Harmenopulus (*Prochir. lib. 1. tit. 1.*) Jus Gentium nihil aliud esse voluit, quam quod distribute habetur utcunque invicem discrepans, apud Gentes qualescunque. Ἐθνικὸς δὲ νόμος inquit ἐστὶν, ᾧτινι ἔθνος ἓν ἢ ἔθνη χρῶνταί τινα· οἷον τὸ μὴ μίγνυσθαι ταῖς μητράσι παρὰ Σαύραις καὶ Ἕλλησι· καὶ τὸ ἐναντίον τὸ μίγνυσθαι ταύταις παρὰ Πέρσαις: *Jus Gentium est, quo Gens Gentesque utuntur aliquæ. Ut non misceri matribus apud Sauras* (*Sarmatas* substituit Johannes Mercerus) *& Græcos, contraque iis misceri apud Persas.* Quæ cum ita se habeant, certe sive Gentes seu Populos ipsos Omnes, utpote necdum cognitos consideres, sive mores Cognitorum Seculorumque mirum in modum circa ea, quæ Juris Naturalis dicuntur, discrepantes, sive Civiles, quæ accedunt Obligationis ac Permissionis formulas sive Juris omnimodi apud eorum aliquos violationem, sive Utilitatis rationem Boni ac Honesti considerationi in rebus publice gerendis moribusque introducendis crebro prælatam, sive consuetudinis diuturnæ vim Naturam in Gentium moribus toties simulantem tandem spectes, non imprudenter factum merito forsan dixeris ab Hebræis, dum in Juris Naturalis designatione, Omnium seu Plurium Gentium morum seu institutorum rationem habent nullam. Accedat, Jus qualecunque non satis accurate inde peti aut denotari, unde Autoritas & Imperium aliquod, e quo pendent Obligatio, Permissio, earumque comites, juxta superius capite quarto ostensa, satis haberi nequeat. Detur uniformes e seculis priscis fuisse, atque etiamnum esse Gentium, sive Omnium sive Cognitarum, sive Moratiorum pariter mores aliquot, veluti in Contractibus, Successionibus, Conjugiis, Judiciis, Federibus, Commerciis. Anne inde Juris Naturalis seu Universalis vim, atque Obligationis & Permissionis effectum (citra quem frustra de Jure aliquo loquimur) sortiri omnino possent ejusmodi mores? In exemplis memoratis, mores, ut vides, partim sunt singulatim, & domi genti cuilibet usita-

ti,

ti, partim universis, ut communes interveniunt. Quod ad singulatim & domi cuilibet usitatos attinet; Anne gens unica aliqua gentis alterius non subjacens imperio (nam de Gentibus plurimis, quæ sui sunt seorsim invicem juris, res est capienda) ideo ad morem ejusmodi aliquem retinendum obstringitur, quia ipsa simul, sicut cæteræ, eum tamdiu observavit? Ullamne Obligationis exinde nasci posse communionem, cui singulæ earum, qui observaverint pro libitu suo per ceteras nequeant contraire, fingi potest? Certe non cum meliori ratione, quam si quis dixerit Spartanos, verbi gratia, ideo ad retinendum aliquem morem sibi seorsim avitum obligari, quoniam nondum placuerit ejusdem aut similis, Atheniensibus, Thebanis, Macedonibus, aliis, quibus non omnino subsunt Spartani, abrogatio. Nescit quidem nemo regulam illam (*lib. 160. D. tit. de divers. reg. Juris.*) Juris, *Refertur ad universos, quod fit per majorem partem.* Quæ passim fere obtinet in Curiæ (*lib. 19. D. tit. Ad Municipalem.*) decretis, arbitrorum (*Lib. 27. D. tit. de Receptis & qui arbitrium* §. 3.) sententiis, id genus aliis. Quoties scilicet id totum, cujus ea pars est, unico ita complicatur, sive imperio, sive pacto, sive constitutione, ut in corpus unicum civile coaluerit, partesque ibi habuerit exinde veluti invicem continuas. Quod si ex numero tantum, velut quantitate discreta, ita conflatur gentium hominumve cœtus aliquis, ut non omnino in ejusmodi totum seu continuum quid coaluerint, Majoris sane partis in rebus, quales jam tractamus, ratio habenda est ad Obligationem seu Officii Debitionem introducendam nulla. Finge homines aliquot singulares trium, verbi gratia, gentium (quæ pro cunctis in exemplum sumantur) & personas & Imperia induisse. Gentium semper intellige sui plane ita sigillatim juris, ut alterius ditione earum nulla contineatur. Finge, inquam, Titium, Sempronium, & Sejum Gentium & personis & imperiis trium (id est, heic omnium) sic indutis, sibi statuisse seu elegisse quid, ac pariter semper observasse. Adeo etiam longævos fuisse, ut omnes Præscriptionis terminos observatio illa excederet. Ut scilicet Gentes universas eorumque mores qualescunque sic velut in tabella unico complectaris intuitu. An major trium illorum pars in causa heic esse quibat, quominus tertius pro libitu suo id, quod a se sibi ita statutum est atque observatum, rite non posset abolere ac rejicere? Parilis omnium observatio citra obligationem aliquam singulis superiorem, qua pariter coerceantur omnes, utcunque diutina, efficere plane nequit ut non contrarium æque singulis sibi (si nil aliud obstet) statuere, atque observare liceat. Simili modo dicendum de moribus gentibus quotcunque communibus seu Intervenientibus. Si alia obligationis causa non reperiatur præter ipsarum observationem mutuam seu constitutionem, quid vetat, quo minus ex consensu, in diversam sive observationem sive constitutionem inito, jus qualecunque illud pristinum interveniens esse desinat. Quemadmodum clarigationis seu represaliarum, belli denunciandi, alia juris Fæcialis ac bellici capita Gentibus, quas novimus, Intervenientia, mutata pro seculorum varietate scimus. Et quod paucioribus gentibus qualibuscunque post consensum in observationem diutinum abolere seu mutare licet, id omnibus si itidem velint licere, modo superior non habeatur, quæ vetet obligatio, quis possit dubitare? Neque igitur e Plurimarum neque ex Omnium, tametsi mores earum exploratos haberemus, Gentium usu aut observatione, Jus illud Naturale atque Universale, maxime quod sibi perpetuo constans est, & nunquam non Obligat, petendum est. Nec sane de illo, quod naturaliter Permissivum est, aliter atque suffragia velut interpretationum in capitibus hujus aliquot excutiendis e Gentium moribus subinde suppeditantur, ut superius diximus, est decernendum. Quin & alia capite proximo dicenda huc pariter spectabunt.

CAPUT VII.

De Rationis Humanæ, *in Jure Naturali disquirendo*, usu, *quo solo neque heic subnituntur Hebræi*. *Ex* Rationis solo & simpliciter sumto usu, *tum quia adeo* incertus *est & sibi* inconstans, *tum quia sine* Superiori, *cui subsit*, imperio *obligationem non inducit*, *non rite satis edifici* Jura Naturalia.

QUod ad Naturalem Rationem seu rectum ejusdem apud Homines usum ejusque dictamen attinet, (nam de eo juxta institutum proxime videndum) passim legimus, Communes innasci hominibus Notitias, atque Anticipationes, quibus nemini non intus constituitur, Bonum amplexandum appetendumque, Malum fugiendum, honeste vivendum; atque ex ejusmodi notitiis seu principiis, practici intellectus theoremata seu conclusiones fieri, mente non de-

depravata ex vi sibi congenita ratiocinante, ipsis principiis non incertiores. Adeoque Jus Naturale cum Aristotele *Ethic. lib.* 5. *cap.* 10. sæpe definitur, id esse quod πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή *ubique eandem vim obtinet, & non quia ita videtur, vel minime*. Id est, quod non ex incerto ac vario apud Gentes opinionum usu, aut ex re pro civili bono diversimode nata, (quale non raro est jus Positivum, quod Νομικὸν seu legale vocat ille,) sed ex constanti eorum judicio, qui recta ratione sanaque utuntur, perpetuo sibi simile pendet. Nam pro eo, quod est ibi πανταχοῦ *ubique*, substituit præstantissimus paraphrastes Andronicus Rhodius παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσι οὐδὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις *apud homines, qui recte atque ut oportet, sapiunt, non apud eos, quibus laborat mens aut perversa est*. Et Michael Ephesius ibi; παρὰ τοῖς πλείστοις καὶ ἀδιαφόροις καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσιν *apud plurimos, qui tamen perversi non fuerint, sed secundum naturam se habuerint. Nam apud eos* (sic pergit,) *qui ferinum in morem vivunt prorsusque excæcatam mentem habent, ac solum brutorum voluptatem sectantur, nullum Naturale Jus est*. Quinetiam Cicero *de Legibus lib.* 1., *est* inquit, *unum jus, quo devincta est hominum societas, & quod lex constituit una. Quæ lex est Recta Ratio imperandi atque probibendi, quam qui ignorat, is est injustus, sive est illa scripta uspiam sive nusquam.* Et paulo post; *Nos legem bonam a mala nulla alia nisi naturali norma dividere possumus. Nec solum Jus & Injuria a Natura dijudicantur, sed omnino omnia Honesta ac Turpia. Nam & communis intelligentia nobis res notas efficit ea quæ in animis nostris inchoavit, ut Honesta in virtute ponantur, in vitiis Turpia. Hæc autem in Opinione existimare, non in Natura posita, dementis est*. Alia sunt ejusmodi apud eundem, Platonem, Senecam, Plutarchum, philosophos alios, uti etiam Theologos, & Jurisconsultos, qui Jura Naturalia ex recto Rationis usu indicari, seu ibi sedem habere velint. Hinc scilicet nasci Principia qualia Practica & Prima vocant in scholis, atque dein Consectaria, e quibus Jus constatur Naturale. Et quemadmodum in Mathesi post datam lineam, angulum, planum, Circulum, insequuntur etiam principia quædam nemini non primo intuitu, qui oscitanter non intueatur, pro Veris agnita, unde etiam Conclusiones non minus certæ inferuntur; ita etiam in ipsis Moralis disquisitionis seu Rationis vitæ instituendæ, quam practicam nuncupant, primordiis, post data quædam, veluti Tutelam sui, rerum in vitæ commodum usum, sexuum conjunctionem, speciei propagationem, & quæ cetera venire solent nomine Boni ac Honesti (quod primarium est heic objectum, ut in philosophia prima Ens) naturaliter oriri volunt ex ipsa recta ratione Præcepta aliquot Interdictaque in universum obligantia, quibus Bonum illud ac Honestum conservetur, præpediaturque contrarium. Unde in Rerum Adæquatione quadam seu invicem Commensuratione, quæ diligenti Rationis, ut solius κριτηρίου seu *judicandi instrumenti* opera eruatur, Naturale seu Universale Jus consistere dici solet, tum Theologis, tum Jurisconsultis. S. Thomas 1. *secundæ, quæst.* 94. *art.* 2. (*ubi videsis plura & in* 5. *Ethicorum lect.* 12. *Adde Scot. in Sent.* 3. *dist.* 37. *quæst. unica*); *sic se habent præcepta legis naturalis in homine quantum ad Operabilia, sicut se habent prima principia in Demonstrativis*. Alii tantundem non raro. Atque huc spectat illud Alberti Bologneti Jurisconsulti non incelebris, quod vicem aliorum, quæ adduci facile possent e Jurisconsultis Theologisque similium sortiri heic volumus. *Generatim*, inquit, (*De lege Jure & æquitate cap.* 18. §. 6.) *concludimus, Naturam, ut aliis omnibus semper in rebus, ita in hoc maxime providam, plenissime illa omnia nobis suggessisse, quibus ad vitam juste, pie & honeste degendam optime instrui possimus. Quæ ut perfecte ac distincte a nobis cognoscantur, sciendum est bipartitam eorum rationem esse. Quædam enim sunt, quæ natura neque probibentur, neque imperantur, sed libero ipsorum hominum arbitrio permittuntur, ita ut possint homines libere decernere, quæ pro locis & temporibus sibi magis expedire judicaverint. Quædam vero sunt, quæ determinate, ut ita dicam, natura imperantur vel probibentur, ita ut ejus imperii vel probibitionis mutandæ nulla hominibus facultas concessa sit. In illis quidem primis maxime inspicitur utilitas, in his vero Honestas ac Justitia sola attenditur: solaque hæc postrema sunt, quæ ipsi naturæ præcipuo quodam jure tribui possint.* Sic ille; idque ad vulgi Scriptorum mentem, qui ex recto Rationis usu fines illos, quos ultra citraque naturaliter nequit consistere rectum, reperiri ediscique dictitare solent. Juxta & illud Euripidis (*In Hecuba*,) Vir bonus, inquit,

οἶδε τόγ' αἰσχρὸν, κανόνι τοῦ καλοῦ μαθών

Novit id, quod Turpe est, Malum, seu prorsus fugiendum, ex canone, Regula seu

nor-

norma illa, qua Bonum Honestumque designatur edoctus. Quam regulam seu normam in Ratione humana, seu ex ejusdem dictamine haberi passim inculcatur. Ceterum neque hoc modo simpliciter sumto de Jure Naturali seu universali statuunt, aut disquirunt Hebræi. Qua de re paucis videbimus. Id quidem fatendum est, ex Gentium complurium, quas pro Moratioribus atque Illustrioribus habemus, scitis ac rationibus, juxta ea quæ capite proxime superiori disputata sunt, suffragia seu interpretationes in disceptationibus de Jure Naturali Permissivo rite satis interdum adhiberi. Quin & tam in Juris Obligativi, quam Permissivi disquisitione subsidium cuique ingens (sicut & in rerum omnium aliarum æstimatione) ex multiplici tum sui, tum aliorum rationis usu, id est, e perquam variis, atque invicem diffidentibus hominum sententiis, juxta capite primo ostensa, præstari. Ut ferme complurium virginum pulcherrimarum, quas seligendi potestatem Zeuxi publico consilio dederant Crotoniatæ, formæ invicem satis dissimiles id ei præstiterunt, unde unicam Helenæ, (*Cicero de Inventione lib.* 2.) quæ ei magno pretio ab illis conducto depingenda erat, faciem velut excerperet. Ut vero rite hac de re dispiciamus, Ratio ejusque usus dupliciter sumitur: Aut qua per se Simplex est nudusque, nec alicujus Humana natura Superioris, sive indicationem, sive autoritatem respicit, aut qua autoritatem ejusmodi seu indicationem Boni Malique officiorumque debitionis terminos designantem agnoscit. De modo secundo agitur capite sequenti. Ceterum de Ratione in criterium primo modo adhibito, animadvertendum est, non modo non adeo Certum esse, aut sibi Constantem ac similem apud homines ejusdem in hisce discernendis usum, ut, quid ex eo melius, aut optatius sit, semper satis liqueat, verum etiam nec inde solum, licet certissimus esset sibique simillimus & constantissimus, erui sic posse Obligationis, atque Permissionis (quod heic caput est) legitimæ Causam. Quod ad Incertum atque Inconstantiam, qua laboravit semper liber nudæ Rationis ille in hisce usus, spectat; ut vulgus hominum, cui diligentior Rationis usus qualiscunque esse solet, satis alienus prætermittam, nemo humanior nescit, de Bono & Malo eorumque finibus numerosissimas fuisse olim etiam Rectæ Rationis professorum seu antistitum, id est philosophorum, disceptationes, sed mirum in modum invicem discrepantes. Neque erat, qui tantas potuit componere lites. Sectæ erant perquam multiplices, & tam fœcunda dogmatum seges, ut philosophia, quæ accuratissima, pro disquirentium viribus ac ingenio, ratione nitebatur, ad CCLXXXVIII. sectas, non quæ jam essent, sed quæ esse possent, adhibitis quibusdam differentiis, facillime perveniret, quod observavit olim togatorum doctissimus Varro (*Apud D. Augustinum lib. 19. de Civitate Dei cap. 1. Adde Clementem strom. 6. Epiphanium de sectis in Comp. de fide Catholica, præter Laertium &c.*) Et philosophiam ipsam de veteribus illis adeo, dum suis singuli rationibus, veluti veris & cogentibus subnixi, eam sibi solum cessisse ostentabant, diffidentibus conquerentem eleganter inducit Boetius. *Epicureum*, inquit, (*De Consolat. 1. pros. 3.*) *vulgus ac Stoicum ceterique me reclamantem renitentemque velut in partem prædæ trahebant, & vestem, quam meis texueram manibus, disciderunt, abreptisque ab ea panniculis totam me sibi cessisse credentes abiere. In quibus, quoniam quædam nostri habitus Vestigia videbantur, meos esse familiares imprudentia rata, nonnullos eorum profanæ multitudinis errore pervertit*. Ita qui ex professo Principia bene vivendi universalia quæsierunt, in diversissimas abiere sententias, suas singuli optimas judicantes; aliorum fere sive damnantes sive reprehendentes. Quid quod nonnullis etiam majorum gentium Philosophis adeo singularis heic erat ratio ejusque usus, ac dictamen (nam de pravitate locus hic non est dicendi,) ut quædam certe raro apud homines non pro Juri Naturali plane adversis habita, omnino ex eodem jure permissa ac probata esse auderent asserere. Sic Zenoni & Chrysippo, quemadmodum etiam Persarum Magis, μητρομιξία seu concubitus maternus, atque etiam filiæ, uti & masculi licitus (*Sextus Empiricus Pyrrhon. hypotypos. lib. 3. cap. 24. & 25. & advers. Mathematic. lib. 10. Epiphanius in Comp. de Fide Catholica.*) habeatur; ut Theodoso philosopho (*Diogenes Laert. in Vita Aristippi. Hesychius Illustrius in Theodoso, Epiphanius in Comp. de Fide Catholica*) Furtum, sacrilegium, adulterium. Quæ tamen Ulpiano (*L. 42. D. de divers. Reg. Juris.*) Jurisconsulto, qui nec Christianus, aliisque paganis natura turpia expressim esse dicuntur. Theodorus etiam & Diagoras Melius aliique satis celebres, nullos Deos asseverando, timorem omnem, quo Humanitas regitur, venerationemque penitus (*Minutius Felix in Octavio.*) sustulerunt. Hisce adjice Platonis, philosophorum cunctorum divinissimi, uxorum com-

communionem (*De Republica lib.* 5.) coitum ferme promiscuum, aliorum, (*Epiphanes Alexandr. apud Clement. strom.* γ. *alii.*) rerum universarum perpetuam velut ex lege imperante communionem. Accedant Archelai (*Laert. in vita ejus.*) item, Aristippi (*Idem in vita ejus.*), Carneadis (*Lactant citatus capite proxime superiori.*) placita, quibus nihil omnino ex natura Justum admittitur, sed omnia, quæ illa induunt nomina ex legibus scriptis, hominumque arbitrio, aut utilitate pendunt. Alii etiam tantundem (*Callicles apud Platonem in Gorgia, & Arist. Elench. lib.* 1. *cap.* 12. *& vide Platonem de Republica lib.* 2. *ubi de Gygis annulo.*) acriter propugnarunt. Quin & id genus innumera alia, pro diversissima disquirentium ac docentium ratione, in veterum scriptis occurrunt. Personat quidem ubique *ὁ νόμος ἐστὶν λόγος ὁ ὀρθὸς lex*, maxime naturalis, *est recta ratio*, in quod unanimes satis consentiunt, etiam qui de recta ratione immane quantum, sicut de gustu solemus, interim dissident. Perinde ac si de mensura nomine quid tenus, veluti pedis ulnæve, satis essent concordes, de utriusque interea quantitate mire discrepantes. Et sane ubi verbis etiam expressissimis pro firmamentis, quibus innitantur homines, præcepta atque interdicta sive a Numine, sive a Principibus, sive ab aliis, qui rebus præsunt, conscripta habentur, in horas inibi etiam videmus non sine ingenti Rationis, tametsi habeat ea ibi palam quo subnitatur dirigaturque, usus discrimine in alias atque alias, imo creberrime in contrarias discedere sententias interpretes, utcunque pollentes admodum ingenio. Summa est, quod habet Plato *in Phædro & videsis Galen. de Hippocratis & Platonis placitis lib.* 9. *cap.* 2.) Soc. *Cum quis Argenti, aut ferri nomen protulerit, nonne universi idem intelligimus?* Phæd. *Id verum quidem est.* Soc. *τί δ' ὅταν δικαίου ἢ ἀγαθοῦ; οὐκ ἄλλος φέρεται καὶ ἀμφισβητοῦμεν ἀλλήλοις τε καὶ ἡμῖν αὐτοῖς; Quid vero cum Justi aut Boni nomen usurpaverit, nonne alius alio fertur, & tum inter se ipsi & a nobismetipsis dissensimus?* Alii etiam omnia ita in dubio posuere, ut assensum perpetuo retinerent. Veluti Pyrrhonii, Sceptici, id genus alii, qui stateris Rationes (ut de eis Lucianus *In vitarum auctione.*) trutinantes, indeque ponderis æqualis esse comperientes, Veritatem nullibi haberi existimarunt. Sectis suis scilicet adeo addicti, ut nec communibus, quæ sic dicuntur, notionibus, cum aliis, crederent. Cautius igitur utendum est, nec temere innitendum liberrimo, ac simplici solum Rationis disquirentis usu, qui adeo multiformis, atque etiam ita in incerto passim est positus, ut, quod alteri maxime, in hac potissimum indagine, sive pro Principio evidentissimo, sive pro Conclusione principio non impari habitum est, id alteri, nec imparis ingenii, plane rejiciendum ac falsissimum, aut pro vero saltem non admittendum non raro visum fuerit. Nam sic crebro evenisse apud illos disciplinæ Heroas, qui de Boni ac Mali, Turpis & Honesti Natura, libero, nec aliunde coercito rationis usu discreptarunt, nescit nemo eorum scriptis paulo versatior. Unde est quod de Gentium philosophia Tertullianus, id est, de rationis, quæ Rectæ nomine ostentari passim solebat, usu, *nihil divinæ*, inquit, (*De Anima cap.* 2.) *licentiæ servat, Leges Naturæ Opiniones suas facit*, quibus si Scholarum, ac Sectarum species varietatem, nec incertiores, nec invicem magis adversas ulla in re comperies. Quod vero ad Obligationem heic attinet, quæ velut juris est anima; Homines, in rem quæ præ manibus est, considerari possunt, aut quatenus ipsi universi æquales natura (citra scilicet Imperiorum ac Rerumpublicarum constitutionem) philosophis (*Arist. Polit.* 3. *cap.* 12.) ac Jurisconsultis (*Ulpian. lib.* 32. *D. de divers. Reg. Juris.*) habiti sunt, aut quatenus, in unicam coaluisse societatem Civilem seu civile ex pacto imperium unicum universi possint fingi. Etenim qua in plures Gentes seu Imperia distribuuntur, capite considerantur proxime superiori. Quatenus homines universi æquales natura quomodocunque habiti sunt, seu ut singuli tantum considerantur; concedatur si placet, non solum philosophos, sed etiam homines universos ita solo ac simplici, qualem diximus, Rationis usu in Honesti & Turpis definitionem aliquam rerumque singularium, quæ sub eis nominibus veniunt, designationem consensisse, eamque plane Naturalem esse, opinatos, adeo ut nec sententiarum discrimen restaret ullum. Scilicet ut hoc rectius intelligatur, fingamus cum veteribus aliquot, (*Cicero lib.* 1. *de Inventione*, *Lucretius lib.* 5. *Plato de Repub. lib.* 2.) tempus quoddam fuisse, cum in agris homines passim bestiarum more vagabantur, & sibi victu ferino vitam propagabant nec ratione animi quidquam, sed pleraque viribus corporis administrabant. Atque ferinam hanc vivendi libertatem diligentiori Rationis tandem usu, eoque simplici nec superioris autoritatem omnino respiciente sigillatim ductos fingatur eos exuisse, ac unanimes

mes, nec tamen ab æqualitate recedentes, vitæ secundum Juris qualiacunque, Naturalis nomine, capita formulæ in posterum retinendæ nomina dedisse. At quid cedo hoc simpliciter ita summum ad Naturalis Obligationis seu Officii debitionis non violandæ, atque Permissionis sive Causam sive Effectum proprie, juxta capite quarto ostensa, dictum? aut ad naturalem Liciti atque Illiciti disterminationem? Quale de constitutione atque observatione Gentium sui seorsim plane singularum juris invicemque æqualium capite dicitur superiori, tale etiam heic de philosophica observatione seu scholastica, utcunque universali, ex nudo rationis liberæ, sine expressissima præeunte autoritate, usu nata est pariter dicendum. Quin Ratio, quatenus talis solum & simplex, suadet & demonstrat, non jubet aut ad officium, nisi superioris eo, qui jubetur, accedat simul autoritas, obligat. Quod legis datæ proprium est. Alterum hominum sic singulorum parisque invicem juris ex alterius solummodo Ratione, seu unum aliquem sive ex sua (neque enim imperare sibi, neque se prohibere (*Lib.* 51. *D. tit. de Receptis qui arbitrium*,) quisquam potest) sive e ceterorum omnium sic obligari, aut juberi, ut suam prout sibi ex arbitrio videbitur, ideo duntaxat rationem ac sententiam etiam in contrariam postea mutare nequeat, ne admitti quidem potest magis atque ceteros universos ex ipsius unici sic obligari. Nam undenam Obligationis causæ reperitur disparitas, ubi universi, ut diximus, habentur pariter sui juris & æquales nec in civile aliquod corpus sociati? At vero universos illos etiam, id est, totam gentem Humanam in civile corpus fingatur coaluisse, ac de aliqua non solum vivendi, sed etiam imperii formula consensisse, adeo ut jam inter eos, Principes subditis præessent, pœnæ insuper jus, quod sic ex nuda natum eis est ratione, violantibus præscriberetur. Certe nisi superior etiam & heic accedat autoritas atque jus, ratione qualicunque singulorum superius, quo fides sic inita servanda, quo Principibus parendum, quo pactis standum, quo demum universi simul, ut vinculo singulorum arbitrio, ac vaga ratione pollentiori, constringantur; qui fieri potest, ut Naturalis aliqua, aut quæ a singulis, pro libitu & variante ratione, naturaliter solvi nequeat, Obligatio refragetur, quo minus a fide, imperio, pactis, pœnarum præscriptione, omnibus tandem in quæ sic consenserint, libere quisque & pro arbitrio recedere queat? Qua scilicet Turpe & Honestum, Licitum atque Illicitum, Officii debitionem & Jus, non per homonymiam ut assolet, Utile & Inutile, aut Vim Obligatio spectat, quod semper heic advertendum. Ut enim paris in parem imperium esse nequit, ita nec qui pares fuerint, ii ex jure aliquo sibi inter se præscripto, officiique debitionis inde solum nomine, adeo impares fieri possunt, ut cuilibet nihilominus eorum non sit societati, quam inivit jurique, in quod consensit, par renuntiandi semper libertas, nisi velut ab externo seu aliunde, quam a se ipsis accedat simul quod Pacta, conventa deditiones, Jus illud & officium, & quæ cetera sunt, quibus societates humanæ, respublicæ atque imperia nasci conservarique solent, obligando, cum imperio, firmet. Incoibiles plane alioquin sunt invicem Homines, dum Jus tantum & Obligationem communem ut heic spectamus. Quin & in quicquid simul Omnes etiam se obligari quacunque ratione velint, eo pariter & Omnes se solvere rite posse nemo non videt, nisi etiam superior aliqua homine autoritas ipsos ita velit manere obligatos. Rem se aliter habere, sive de hominibus singulis sui pariter, ac seorsim juris sive de eis in corpus civile sociatis loquamur, ne facilius quidem potest excogitari, quam Duabus lineis rectis, sine Alia, quæ utramque pariter terminet, spacium qualecunque comprehendi, aut Extrema invicem continua fieri sine Medio, quo conjungantur, aut demum Numeros, qui Pares sunt, sine Unitatis aut Imparis velut ab externo adjectione, crescere posse in Impares. Unde etiam evenit, ut in Paganorum disciplina veteri, nec Diis ipsis obligatio aliqua ad pactum promissumve servandum, qualem scilicet rite satis violare nequirent ipsi, superinduceretur nisi palude Stygia, superioris in hanc rem Numinis nomine, invocata; (*Hesiod. in Theogon. Homer. Odyss.* 5. *Virgil. Æneid.* 6.)

Dii cujus jurare timent & fallere numen.

Ambrosiæ item & Nectaris Deorumque consortii interdictio temporalis, pro pœna violationi imminebat. Ne quidem inter Deos supremos Obligationem invicem admittere quibant citra Numinis ipsis supremis superioris fictione. Qualisnam autem revera fuerit atque undenam petenda Juris Naturalis Obligatio (quæ etiam jura omnimoda Humana, quæ positiva sunt, consequenter firmet) capite sequenti

ti ostendetur, ubi, quæ huc itidem attinent, alia habentur.

CAPUT VIII.

Ex Naturæ Parentis *seu* Numinis *sanctissimi* Imperio *atque* Indicatione *orta hominibus esse* Jura Naturalia *seu* Universalia, *cum* Philosophis *aliquot*, patribus *Christianis*, & *Jurisconsultis* etiam nonnullis *Cæsareis*, statuere Hebræos. *Et de* Obligationis *inde ac* Permissionis ortu, *ac* effectu.

PLane igitur rejecto, in disquisitione de Jure Naturali ineunda, Animalium aliorum usu, nec aut Gentium quantumvis usitatissimis Moribus aut Sola, ut dictum est, Ratione humana, eorumque opinionibus & consensu ex ratione ejusmodi per se nuda ac simplici pro amussi seu mensura rite heic judicandi definiendique admissis; restat ut de quarto illo modo, quo Jura Naturæ indagantur, & designari velut a Causa efficiente solent, videamus. Id est, de Naturæ Parentis seu Numinis sanctissimi Imperio, Autoritate atque indicatione. Nimirum docent, tum Philosophi magni, tum Patres Christiani, quemadmodum etiam Jurisconsulti nonnulli expressim, Deum, ut Naturæ Parentem universique Rectorem, hominum animis insevisse, indicasse, imperasse, alia quædam, sigillatim etiam designata, Boni & Honesti nomine observanda, alia similiter nomine Mali ac Turpis perpetuo fugienda, atque inde constari jus Naturale seu ejusdem velut in unum corpus partes coalescere singulares. Atque ex hisce solum qualiscunque interea pullulaverit e nudo rationis humanæ usu ac operatione absque admissa ejusmodi insitione, indicatione atque imperio, Sententiarum seu Opinionum seges) Obligationem eam, quæ Naturalis est, uti & Permissionem pendere. Adeo ut alia eousque Turpia esse, alia eousque Bona & Honesta illinc designentur, ut ex imperio Naturæ Parentis ejusque autoritate, qua universi obligamur, sic nunquam esse desinant, atque insuper pœna consequatur Violationem ejus, quod ita ex imperato observari debeat, uti & Observationem præmium. Quod ad Philosophos attinet; *Hanc video*; inquit Cicero, *de Legibus lib.* 2. *Sapientissimorum fuisse sententiam*, *legem* (De Naturali plane loquitur, e qua ceteras, quocunque designentur nomine, pendere cunctas, nec immerito voluit; qua de re etiam plura mox) *neque hominum ingeniis excogitatam*, *neque scitum aliquod esse populorum*, *sed æternum quiddam quod universum mundum regeret imperandi prohibendique Sapientia. Ita principem legem illam & ultimam*, *mentem dicebant omnia ratione*, *aut cogentis*, *aut vetantis Dei*. Et paulo post; *Nec si regnante Tarquinio nulla erat Romæ Scripta lex de Stupris*, *iccirco non contra illam legem sempiternam Sextus Tarquinius vim Lucretiæ Tricipitini filiæ attulit. Erat enim ratio profecta a rerum natura*, *& ad recte faciendum impellens & a delicto avocans*, *quæ non tum denique incipit lex esse*, *cum scripta est*, *sed tum cum orta est. Orta autem est simul cum mente Divina. Quamobrem lex vera atque Princeps apta ad Jubendum & ad Vetandum ratio est recta summi Jovis*. Idemque alibi, (*de Republica lib.* 3. *apud Lactantium lib.* 6. *cap.* 8.) *est quidem vera lex*, *recta ratio Naturæ congruens*, *diffusa in omnes*, *constans*, *sempiterna*, *quæ vocet ad officium jubendo*; *vetando a fraude deterreat: quæ tamen neque probos frustra jubet aut vetat*, *nec improbos jubendo aut vetando movet. Huic legi nec propagari fas est*, *neque derogari ex hac aliquid licet. Neque tota abrogari potest. Nec vero*, *aut per Senatum*, *aut per populum solvi hac lege possumus. Neque est quærendus explanator*, *aut interpres ejus alius. Non erat alia lex Romæ*, *alia Athenis*, *alia nunc*, *alia posthac. Sed & omnes Gentes & omni tempore una lex & sempiterna & immutabilis continebit*, *unusque erit communis quasi Magister & imperator omnium Deus. Ille legis hujus inventor*, *disceptator*, *lator*, *cui qui non parebit ipse se fugiet & Naturam hominis aspernabitur. Hoc ipso luet maximas pœnas*, *etiamsi cetera*, *quæ putantur*, *effugerit*. Et Hesiodus, *in* Ἐργ. (*& videsis Clement. strom.* α. *sub finem.*)

Τὸν γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων.

Legem Hominibus constituit Jupiter, seu Naturæ rector. Et *secundum Deum vivere & Deum sequi* idem non raro habetur cum eo quod est *vivere secundum Naturam*, etiam & *secundum Rationem*, apud Ciceronem, Senecam, Plutarchum, alios. Unde cum Hierocles in egregio illo ad carmina Pythagorica commentario, de eo, quod est Rationi parere, verba facit, Λόγῳ δὲ ὀρθῷ, inquit, πείθεσθαι καὶ Θεῷ, ταυτόν ἐστι. τὸ γὰρ λογικὸν γένος ἐμποιησάμενον τῆς οἰκείας ἐλλάμψεως ταῦτα βούλεται ἃ ὁ θεῖος ὁρίζει νόμος. καὶ γίνεται σύμψηφον Θεῷ ἡ κατὰ Θεὸν διακειμένη, καὶ πρὸς τὸ θεῖον καὶ τὸ λαμπρὸν ἀποβλέπουσα πράττει ἃ αὖ πράττῃ. *Est vero idem Ratio-*

tioni rectæ parere atque Deo. Natura enim, quæ rationis est particeps, illuminationem sibi fartita, ea amplectitur, quæ præfinivit lex Divina. Nec discrepata a Dei sententia animus, qui secundum deum se habeat, sed divinitati atque fulgori (a quo illuminatur) intentus ea facit, quæ facit. Adeo ut Deum ipsum, quatenus indicando rationi imperat, seu imperando indicat, ὅτι μόνης τῆς καλῶν σταθμης *velut solius bonorum*, seu officii debitionis, adeoque obligationis, *mensuræ* seu *amussis* nomen habere etiam velit. Illinc est quod passim Jura Naturalia seu omnium hominum communia interdum quidem communes notitias sed sæpissime τοὺς θείους νόμους *Leges Divinas* seu a Numine datas appellat. Atque ὁ ὑποδεξάμενος αὐτοὺς λογισμὸς δικαστὴς ἄγρυπνος ἑαυτῷ γίνεται *Leges eas*, seu jus ita indicatum imperatumque, *suscipiens Ratio sibi vigilantissimus efficitur Judex*, quod itidem ille. Quibus sane verbis id quod ipsi philosophisque etiam paganis aliis non raro τὸ συνειδὸς in vitæ peragendæ ratione seu *Conscientia* dicitur, optime designatur. Scilicet ex indicatione atque imperio, quale dictum est, Conscientia sic velut conjungi Numen Hominemque cujus Rationi sic indicatum imperatumque est, ut revera homo in Juris Naturalis seu nunquam non observandi capitibus sic indicatis imperatisque discernendis Numini sit conscius, uti & consequenter Obligationis ex autoritate illa, humana superiore, sibi superinductæ pœnæque pro violationis comite præstitutæ. Nam conscius heic est ita cum alio scius, quemadmodum de vocabulo illo Nonius. Illinc est quod apud Homerum θέμιστες seu *Jura*, quibus genus humanum carere non debet, non semel (*Iliad. α. & ι. & Odyss. λ.*) Jovi tribuantur ut autori. Et Sceptrum Minois apud Homerum οὐδὲν ἄλλο ἐστι dicit Plato, *in Minoe.* ἢ τὴν παιδείαν τοῦ Διὸς *nil aliud esse quam doctrinam* seu *disciplinam a Jove acceptam*. Scilicet *arbitria Principum, quæ principia rerum*, ut ait Justinus, *Hist. 1. erant pro legibus*, Jure illo communi seu naturali, quod violari noluit Jupiter, coercebantur. Ex hac causa itidem Demostheni Jus generatim, id est, omnimodi juris apud homines positivi fundamen proximum seu Jus Naturale, dicitur (*Orat. 1. adversus Aristogitonem*) εὕρημα καὶ δῶρον Θεοῦ *Inventum & donum Dei*, & Dioni Chrysostomo *Orat.* 80. Διὸς θεσμὸς *Jovis sancitum*. Et Euripidi Jura hominum communia νόμιμα Θεῶν (*in Iκέτισιν*) *Jura Deorum*, aliisque id genus nominibus designantur. Id genus occurrunt non pauca apud poetas (*videsis Stobæum Eclog. Physic. lib. 1. cap. 7.*) veteres, aliosque philosophia hac sacra satis plenos. Quin Platonici, (*Proclus in Theolog. Plat. lib. 5. cap. 9.*) Νοῦ ἐστιν ὁ Νόμος διανομή *Mentis seu Dei est distributio lex* seu *Jus*. Atque inde est quod Aristoteles, ubi pauca de eo quod est, utrum Jus Naturale sit mutabile, loquutus, nonnullis ait (*Ethicorum Nicom. 5. cap. 10.*) mutabile videri, quoniam apud alias atque alias gentes variatim se habeat, τοῦτο δὲ subjicit, οὐκ ἔστιν οὕτως ἔχον, ἀλλ᾽ ἔστιν ὡς. καὶ τοὶ παρά γε τοῖς Θεοῖς ἴσως οὐδαμῶς ἄλλως ἔχον, *Hoc vero non ita se habet, sed quodammodo. Quanquam apud Deos forte nullo modo se aliter atque aliter habet*. Scilicet, tametsi ob depravatos hominum mores ipsa Juris Naturalis capita, secundum observationem ipsaque observationis sive præcepta sive permissiones apud Gentes non satis secundum Naturam instituta habentes, aliter atque aliter agnosci mutarique videntur, nihilosecius ipsum αὐτοδίκαιον seu *quod per se atque ex sui natura justum est* (*videsis Michaelem Ephesium ad 5. Ethicorum & Albertum Bolognetum de lege Jure & æquitate cap. 16. §. 16.*) ex Deorum præscripto, perpetuo manet sibi simile parilemque semper & parem obligationis vim obtinet. Id est, plane est immutabile. Neque aliunde evenisse fingi posse videtur receptam illam, maxime apud Græcos & Romanos sententiam, de Scelerum pœnis apud inferos dandis. Amphitryo *apud Senec. in Herc. furente act.* 3. ad Theseum inde reducem,

> *—— Verane est fama, inferis*
> *Tam sera reddi jura & oblitos sui*
> *Sceleris nocentes debitas pœnas dare?*

Cui ille

> *Quod quisque fecit, patitur: autorem scelus*
> *Repetit, suoque premitur exemplo nocens.*

Ejusmodi occurrunt infinita, quoties de nefandis & horrendis contra instituta scilicet Naturæ seu Jura communia commissis sceleribus loquuntur. Qua de re etiam plura habes capite supra quarto. Putandumne est non tam jus ipsum Naturæ seu Commune, quod violatum est, quam pœnam, quæ ob violationem sic infligitur, e Numine præstitui ipsos existimasse? Sexcenta sunt in scriptoribus paganis, quæ huc faciunt. Sed plura adjicere supersedemus. Illud vero non prætereundum, Legislatores illos celeberrimos

mos seculorum priscorum, Minoem, Solonem, Draconem, Charondam, alios, legibus suis autoritatem seu obligationem conciliari nequisse, opinatos esse, nisi eas Numini alicui acceptas ferrent; quod pueri in historia sciunt. Quid vero patres Christiani heic senserint, ex eorum Scriptis pariter liquet. Fuisse nempe etiam in Intervallo illo quod rerum creationem & legis scriptæ in Republicæ Hebraicæ usum primarium dationem, Jura Naturalia, atque Universalia a Numine generi humano lata, indicata, imperata, quæ postmodum inter compluria alia in corpore illo Mosaico locum itidem habuere. Tertullianus de interdicto Arboris scientiæ Boni & Mali loquutus, *in hac lege*, ait, (*adversus Judæos cap.* 2.) *Adæ data, omnia præcepta condita recognoscimus, quæ postea pullulaverunt data per Mosem, id est, Diliges dominum Deum tuum* (ea innuit, quæ in Mosaico corpore scripta etiam pro Naturalibus seu Moralibus, adeoque Mose ipso multum vetustioribus vulgo sumuntur) *de toto corde tuo, & ex tota anima tua; & diliges proximum tibi tanquam te, & Non occides, Non mœchaberis, Non fraudaveris, Falsum testimonium non dices, Honora Patrem tuum & Matrem, & Alienum non concupisces.* Atque hanc primordialem legem appellans, Matricem quasi esse scribit omnium præceptorum. Et post, *Ante legem Moysi scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse contendo non scriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & a patribus custodiebatur. Nam unde Noe justus inventus, si non illum Naturalis legis Justitia præcedebat? Unde Abraham amicus Dei deputatus, si non de æquitate & justitia legis Naturalis?* Quod autem dicit, naturaliter esse intellectam legem illam; id ante ex ipso citata ostendunt ita capi deberi, ut ex imperio Parentis Naturæ seu Numinis a primis parentibus accepto, atque ad posteros propagato, observanda intelligatur. Diserte etiam Origenes *adversus Celsum lib.* 5. Naturæ legem vocat eam, quam generi humano sancivit Deus. Ad illud item Esaiæ, *cap.* 24. 5. *quia transgressi sunt legem, mutaverunt jus, dissipaverunt fedus sempiternum*, quod ad alias gentes præter Judæos attinet, S. Hieronymus, *in Isaiam lib.* 8. *audiant*, inquit, *Judæi, qui se solos legem accepisse Domini gloriantur, quod universæ primum gentes totusque orbis Naturalem acceperit legem, ac iccirco postea lex data sit per Moysem, quia prima lex dissipata est.* Quin S. Chrysostomus; *in Orat.* 12. *ad populum Antiochenum*, ἐξ ἀρχῆς πλάττων ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, νόμον αὐτῷ φυσικὸν ἐγκατέθηκε, καὶ τί ποτέ ἐστι νόμος φυσικός; τὸ συνειδὸς ἡμῖν διήρθρωσε καὶ αὐτοδίδακτον ἐποίησε τὴν γνῶσιν τῶν καλῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων, *Ab initio rerum, cum formavit hominem, Deus ipsi indidit legem Naturalem. Et quid est lex Naturalis? Conscientia nobis explicavit, & ex se notam fecit notitiam rerum, tum honestarum, tum earum, quæ ejusmodi non sunt.* Unde etiam adnotat legislatorem cum interdicta homicidii, adulterii, furti, Decalogo insereret, eorum causam aliquam non omnino adjecisse uti nec aliorum ibi quæ a principio, ut Juris Naturalis capita, data sunt eoque nomine fuere notissima; sed simpliciter tantum de eis breviterque statuisse. At vero præcepto de Sabbato, quod ex vetustis illis esse negat, atque particulare fuisse & temporaneum asserit, causam observat adjectam ex eo quod sanctificata est septima dies post rerum creationem absolutam. Sic ille, ubi plura habet in hanc rem egregia. Ipsam Conscientiam ejus, quod per se honestum est, a Numine hominibus inditam palam vult. S. item Ambrosius; *in Psalm.* 104. *Lex vera, sermo rectus; lex vera non insculpta tabulis, nec ære incisa, sed impressa mentibus atque infixa sensibus; quando sapiens non sub lege, sed ipse sibi lex est, opus legis in corde suo continens naturali sibi stylo & quadam inscriptione formatum.* Stylus ille & inscriptio a Naturæ parente; qui & mentibus impressit & sensibus infixit ut generis humani totiusque naturæ rector & moderator, cujus est imperio parendum. Idcirco autem *sermonem rectum* proculdubio vocavit, quoniam tum apud philosophos Græcos, tum apud Patres Christianos, qui Græce scripserunt, toties legem generaliter, cum eo nomine Naturalem seu Universalem, ut sæpe, intelligunt, vocari legerat λόγον τὸν ὀρθὸν. Nam λόγον nemo nescit tam verbum & *sermonem*, quam *rationem* denotare. At interea id certissimum est, cum Patres Christiani aliquot sic Græce loquebantur, utcunque vocabula ipsa a Philosophis accepissent (& de Philosophorum sententia, qua de nudo, simplici ac mere libero, absque Numinis imperio, rationis usu intelligatur, capite satis dictum est superiori) ita tamen λόγον eos capi velle, ut, quatenus ad legem sic referebatur, non tam nudam hominis rationem significaret, quam ipsum *Verbum* seu Numen, quæ persona est Trinitatis secunda, seu juxta illud apud D. Johannem, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. *Et Deus erat ὁ λόγος* seu *Verbum*, quod & apud veteres & recentiores interdum *Sermo* redditur. De

vo-

vocabulo ipso ejusque homonymia, qualem diximus, egerunt pridem viri doctissimi (*Præter obvios in D. Johan. Evangel. cap. 1. commentarios consulas Christophor. Helvic. de Paraphras. Chaldaic. c. 5. Isaac. Casaubon. Exercitat. 1. §. 1. & Daniel. Heins. in Aristarcho sacro cap. 3. pag. 72.*) non raro. Ceterum dum λόγος sic sumitur, interea ab ipso Numine, atque ab ejusce imperio, autoritate, & indicatione petitur, nec a scitis nuda ratione humana ortis emanasse dicitur lex illa; unde etiam Νόμος ϗ λόγος *Lex & verbum* simul, Numen, a quo jura naturalia edoceri, atque cum imperio indicari volebant, nuncupabatur; quemadmodum in Concione D. Petri, ut non semel observatum est a Clemente Alexandrino, *Stromat. β. & in Eclog. ἐ. propheticis*, qui notione jam memorata λόγον cum primis usurpat. Huc maxime spectat illud D. Pauli, *ad Romanos* 2. 14. *Cum gentes, quæ legem non habent* (ut Judæi libris scriptam) *naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt; legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum*. A Numine scilicet inscriptum indicatumque. Unde & Patres (*D. Hieronym. ad Epist. ad Galatas cap. 3. quem & videsis in Ep. 151. Algasiæ quæst.* 8.) interdum legem naturalem loqui in cordibus nostris ajunt & similia. *Et per hanc naturalem legem*, inquit D. Hieronymus, *& Cain cognovit peccatum suum, dicens, Major est causa mea, quam ut dimittar; Et Adam & Eva cognoverunt peccatum suum, & propterea absconditi sunt sub ligno vitæ. Pharao quoque, antequam Lex daretur per Moysem, stimulatus lege Naturæ sua crimina confitetur & dicit, Dominus* (Exod. 9. 27.) *justus est, ego autem & populus meus impii*. Ideo etiam apud Jobum, cujus historia antiquior plerunque scripto Mosaico habetur, saltem non intra Rempublicam Hebraicam seu Mosaicam conscripta, legimus; (*Job* 23. 10. & 11.) *vestigia ejus secutus est pes meus, viam ejus custodivi, & non declinavi ex ea. A* מצות שפתיו *Mandatis labiorum ejus non recessi, & in sinu meo abscondi* אמרי פיו *verba* seu *dictata oris ejus*. Sic *Custodia viæ Domini* (*Genes.* 18. 19.) dicitur tempore Abrahæ id quod cuique ex officio præstandum erat. Jura Naturalia seu Universalia ita Numinis Vestigia, Via, Mandata, Verba seu Dictata sunt. Atque apud Theologos item recentiores quamplurima occurrunt, quæ Juris Naturalis originem Numini tribuunt, ejusque inde solum obligationem petunt. Nempe Jus faciunt divinum duplex: Alterum Naturale seu Humanæ naturæ coævum; Alterum Positivum seu a Numine postmodum adjectum. Secundi generis pleni sunt libri sacri. Primum autem ajunt (*Alexander Alensis part. 3. quæst. 26. art. 4. S. Thom. 1. secundæ quæst. 19. art. 2. Suarez de legibus lib. 1. cap. 3. & lib. 2. cap. 6. §. 13. &c.*) esse *participationem Legis æternæ in rationali creatura*, adeoque divinum. Et ad hanc rem apposite Ludovicus Molina; *tract. 1. de Justitia & Jure disp. 3. Cum Natura a Deo O. M. instituta sit, Naturæque legem, qua bonum a Malo discernimus, ipse mentibus nostris impresserit, ut vel experientia ipsa constat, colligiturque aperte ex illo Psalmi* 4. Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine, *quod sane lumen aliud non est, quam vis ipsa intellectus, qua ea, quæ ex se & natura seu bona sunt, ab iis, quæ ex se mala sunt, secernimus, ac dijudicamus: consequens profecto est, ut Jus Naturale a Deo O. M. sit mentibus nostris inditum naturisque ipsis rerum impressum, atque adeo ut sit Jus Divinum a Deo ipso datum*. Et Alphonsus a Castro *de lege pœnali lib. 2. cap. 14. Jus Naturale est illud, quod ex ipsius Naturæ institutione provenit, & hoc est omnibus commune. Et hoc etiam est Jus Divinum, quia Deus ipse, qui Naturam condidit est Juris Naturalis autor & institutor. Si igitur Jus illud ad conditorem referas, Divinum dicetur; si vero ad tempus sui ortus illud comparare velis, Naturale dicetur; quia simul cum ipsa oritur Natura & non postea per aliquam sive humanam sive Divinam legem*. Tantundem apud theologos alios non paucos. Quod ad Jurisconsultos demum heic attinet; Fernandus Vasquius, *Controvers. Illustr. lib. 1. cap. 29. §. 14. omne Jus Naturale*, inquit, *est Jus Divinum, licet ex diverso non omne Jus Divinum sit Naturale, cum in multis sit supernaturale (quale est in cunctis sacramentis ecclesiæ,) sicque Jus Divinum & Naturale differunt inter se tanquam genus & species*. Et Joachimus Mynsingerus, *ad Instit. in princ. tit. de Jure Nat. & ad §. sed Naturalia. Jus hominum Naturale potest sic recte definiri. Jus Naturale est, quod Natura adeoque Deus ipse omnes homines in creatione* (velut) *prima quædam præcepta & formulas Honestatis docuit*. Atque alii (*Matth. Wesenbech. Paratit. tit. de Justit. & Jure.*) Causam Juris Naturalis efficientem Deum recte nuncupant. Similiter in opere illo Juris Consuetudinarii Regni Hungariæ a Stephano de Werbewcz contexto, ab Jurisconsultis Regni celebrio-

brioribus recngnito atque approbato, & regia autoritate confirmato, Jus Naturale dicitur (*In Prolog.*) *incepisse ab exordio Naturalis creaturæ, a solo Deo institutum*. Certe diu est, quod glossa ad illud *Jus* (*D. tit. de Just. & Jure l.* 1. §. 3.) *Naturale est, quod Natura omnia animalia docuit*, per Naturam Deum voluit intelligi, sicut & recentiorum aliqui; (*Fernand. Vasquius Illust. Controvers. l.* 1. *c.* 29. §. 14. *Michael Ulcurnus de Regimine Mundi part.* 1. *quæst.* 3. §. 1. *&c.*) a Bartotametsi eo nomine reprehendatur glossa lo, qui Naturatam, non naturantem seu Deum ibi denotari velis. Quin & ipsum Deum Juris Naturam Naturalis autorem expressim etiam facere videtur Justinianus, ubi de Jure simul Civili & Naturali loquutus, *palam est autem*, inquit, (*Instit tit. de rerum divis.* §. *singulorum*) *vetustius esse jus Naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit*, quod Theophilus vertit ὅτιπερ ἅμα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων εἰς φῶς ἡ φύσις προήγαγε, *quod simul cum genere Humano in lucem eduxit ipsa Natura*. Quod id ipsum innuit Gajos, a quo sumsit Justinianus, ubi ait, (*L.* 1. *D. de adquir. rerum dominio.*) *antiquius Jus Gentium cum ipso genere humano proditum esse*. Prodere heic, in lucem emittere, seu educere denotat. Et quod genus humanum in lucem emisit simul cum Jure Naturali, id aliud quid esse præter rerum omnium parentem Rectoremque summum seu Numen ne quidem posse satis intelligi existimo. Atque huc spectas etiam illud Justiniani, (*Instit. De Jure Nat.* §. *sed Naturalia.*) *Naturalia quidem jura, quæ apud omnes gentes peræque observantur, divina quadam providentia constituta semper firma atque immutabilia permanent*. Jam vero hanc ipsam amplexi sunt semper sententiam eamque, dum hac de re decernunt, solam Hebræi. Unde quoties de Juris Humani generis pariter communis capitibus loquuntur, dicere eis solenne est נצטוו בני נח *imperabantur Noachidis* seu Noachi posteris, id est, generi Humano & נצטוה אדם הראשון *præcepta illa accepit Homo primus* seu Adam, a Numine scilicet, quæ מצות בני נח *præcepta Noachidarum* sexcenties nuncupantur. Qua de re mox. Nimirum a Sanctissimo Numine in ipsis rerum primordiis homini imperata indicataque fuisse Jura volunt quædam Naturalia, quæ ex imperio divino nunquam non obligarunt. Unde pro eo quod est in sacris literis *ambulavit cum Deo* dictum de Henocho (*Genes.* 5. 22. & 6. 9.) & Noacho, qui jure vixerunt Naturali, substituitur in paraphrasi Chaldaica Onkeli הליך בדחלתא דיי *ambulavit in timore Domini*, atque in versionibus, Saadiæ Gaon, tum Judæorum Mauritaniensium Arabicis ambulavit في طاعة الله *in obedientia Dei*. Justos scilicet fuisse utrosque, quod & de Noacho expressim dicitur, sic indicari volunt, quoniam Imperantis præcepta simul cum ipsa rerum natura nata & per genus humanum propagata observabant. Illinc scelus erat Caini fratricidium, aliorum adulterium, ejusmodi alia quæ in Pentateucho ante Mosis tempora seu legem tabulis scriptam, illicita fuisse constat. Unde etiam ad illud *Abraham* (*Genes.* 21. 33.) *plantavit nemus in Bersabee, & invocavit ibi nomen Domini Dei æterni* paraphrasis Hierosolymitana adjicit convivium ibi Abraham celebrasse, nec convivas locos suos reliquisse עד זמן דהוה מגייר יתהון ומליף יתהון אורחא דעלמא *donec eos proselytos fecisset, & viam seculi illos docuisset*. Id est, donec in Juris Naturalis ex imperin Numinis vim nbtinentis observationis professionem eos reduxisset, jus illud hominum sociale explicatius docendo. Neque enim tunc temporis aliud significare potuit *proselytos facere*. Alia huc spectant in Genesis atque Exodi libris obvia. Sic tandem admisso juxta Philosophorum, Theologorum, Jurisconsultorum scita, Jus Naturale seu generis Humani commune ex Imperio ac dictatis Numinis sanctissimi pendere, consectarium habemus manifestum de Obligatione hactenus in præmissis quæsita. Nimirum Jus proprie dictum omnimodum est, aut Divinum, aut Humanum. Divinum seu ab ipso Numine immediate indicatum, præstitutum, imperatumque, aut Naturale est, quale jam memoravimus, ipsisque hominum initiis coævum, aut Positivum seu recentius ac postea in utroque fœdere adjectum. Et utrumque est aut Obligativum, id est, sive Affirmatione sive Negatione expressa præscriptum, aut arbitrio humano Permissum, adeoque Permissivum dici solitum. Humanum appellamus quicquid ab Hominibus, quatenus Divinum sive quod Naturale est sive quod Naturali postmodum adjectum permittit, variatim superstrui addive solet. Jam vero de Obligatione Divini utriusque generis (rite scilicet & juxta modos ac limitationes ejusdem ad legislatoris sanctissimi mentem intellecti) adeoque de Naturalis Obligatione nemo dubitabit, nisi qui simul Rectoris universi Potestatem & Imperium nequaquam agnoverit. Ipse enim ut rerum omnium moderator summus & Bonum

num & Malum per se indicat, & hoc fugiendnm, illud amplexandum imperat, adeoque ex sui natura & pro libitu obligat, ut nil possit excogitari supra. Atque illinc plane habetur Causa Efficiens Juris Obligativi tam quantum Naturale est, quam quantum Naturali in sacris literis adjectum. Unde & Jura Naturalia semper firma & immutabilia permanere, quæ scilicet divina quadam providentia constituta sunt, recte pronuntiavit olim Justinianus (*Instit. tit. de Jure Nat.* §. *sed Naturalia*). Tametsi non desunt etiam Jurisconsulti, qui Rationem humanam, quæ simpliciter sumta in objectis Juris Suasoria tantum est, nec potestatem homine superiorem, quæ est Imperatoria, respiciunt, ajunt quidem generatim *Jus Naturale esse immutabile*, sed adjiciunt (*Petrus Gregorius Syntagm. Juris universi lib.* XI. *cap.* I. §. 8.), *quamdiu Jus remanet, hoc est quamdiu jus illud naturalem habet rationem & æquitatem, quibus justum dicitur. Veruntamen & mutabile erit quando subductis columnis Rationis & æquitatis justum dissolvitur, quod accidit, quando Rationes, quæ æquum statuebant, aliis subortis causis novis, incipiunt minui & superantur alia majori æquitate*. Sic Petrus Gregorius, sic interdum alii. Quod sane de Juris Naturalis Obligativi capite aliquo dictum, rationi perquam est dissonum. Nam quatenus ejusdem Juris capita obligant, id est, quatenus eorum obligatio intelligitur juxta id, quod voluit Deus legislator, omnimodam plane superant hominum potestatem nec Rationis eorum incerto omnino subjacent. Quod nemo non videt. Quod vero ad Permissivum jus Naturale attinet, adeoque ad Sanctiones Humanas aliter atque aliter in ejusdem objectis indies se habentes, & demum ad Obligationem, qua ad eas, quatenus Divinis non adversantur, observandas pro vario rerumpublicarum moderamine, homines obstringuntur; Status hominum bifariam consideremus, Aut in seculis illis, quæ leges a Numine adjectas antevertunt, aut in eis quæ sequuntur. Prioribus illis in seculis, cum jus aliud non habebatur præter Naturale, quicquid in obligativo Jure Naturali non continebatur, id ut ad permissivum spectaret necesse est. Permissivi autem Juris Naturalis Actus, qua huc spectant, duplicis erant generis; aut qui hominum singulis arbitrio naturaliter seu a Numine relicti, humana aliqua constitutione, pacto, moribus aliterve ab hominibus coerciti non sunt, aut qui sic ex ratione & consensu inito coerciti sunt ac illiciti facti, tametsi tum singulis antea pariter liciti essent, tum postea, pro diversa hominum potestate, ratione & consensu fieri possent rursus liciti. Prioris generis universos palam est libere ex sui natura ac licite exerceri a cunctis potuisse. Atque inter hosce nemo non videt Constitutiones ferendi, Pacta incundi, Mores ac Regiminum formulas introducendi atque hæc omnia pro hominum, quorum intererat cœtuum arbitrio temperandi, rescindendi revocandi actus similiter permissos. Quod vero ad Posterioris attinet generis, simulatque ex ejusmodi permissione, quid ab hominibus sociatis coercitum, vetitum seu constitutum est, ad illud in quod sic consenserant ipsi (sive pacto, sive deditione, sive aliter) & quicquid civiliter ita est novatum, juxta modos & temperamenta, quibus præscriptum est, observandum obligatos esse quotquot & quatenus civiliter consenserant universos, esse solet in confesso. At undenam Obligatio ista? scilicet a Natura parente actus ejusmodi antea permissi sunt. Atqui Obligationem ex simplici hominum ratione & consensu, absque superioris imperio, nasci nequire in ante (*Cap.* 7.) dictis ostenditur. A Numinis igitur, id est, homine superioris imperio etiam in hisce petendus est obligationis ortus, adeoque ex capitibus aliquibus Juris Naturalis Obligativi. Nam permissi erant hominibus actus, de quibus loquimur, tum pro libitu exercere, tum ex consensu mutuo inhibere suamque, sive pacto invicem pariter inito, sive principibus, qui res moderarentur, constitutis, minuere libertatem; quod ne quidem satis intelligi posse videtur, dum, ut heic semper, Jus & officii debitionem spectamus, nisi & adjicias etiam ex ipsius, qui ut homine superior permittit autoritate ac Imperio, inhibitioni ejusmodi ac libertatis diminutioni Obligationem accessisse. Sic Obligatio, qua obtemperandum est decretis aut senatusconsultis, ex permissione decurionibus seu corporis alicujus sociis invicem hactenus paribus a principe indulta, latis, ex ipsius principis autoritate ac imperio pendet, qui dum permittit pro eorum libitu decreta legesque tum ferre tum rescindere, æque etiam in ipsa permissione rescindantur, observari; id est obligationem inducere. Juris autem Naturalis Obligativi capita, quorum in hanc rem erat tunc usus, fuere *Pactis ac Regiminum formulis civiliter initis standum, Fidem servandam* & quæ similiter sonant. Quomodo autem ea in capitibus Juris hujus juxta Hebræos sint reperta, in sequentibus videbimus. Ita pactis & legibns

bus hominum positivis seu civilibus inerat Obligatio quidem Naturalis, id est, plane Divina, si causam ejusdem efficientem juxta jam dicta respicimus. Quæ tamen etiam Civilis recte dicitur, dum ab objecto civili, cui accedit, denominatur. Resumere heic paululumque ampliare liceat similitudinem illam, quam viri aliquot maxime in schola celebres habent, capitum Juris Naturalis obligativi seu Principiorum practicorum, & Principiorum theorematumque ipsis principiis non minus certorum in demonstrativis, veluti in Mathematicis. Ipsa Principia ac theoremata ejusmodi in Mathematicis perpetuo vera sunt & studiosi seu artificis assensum etiam extorquent, adeoque quasi obligant. Ceterum quasi etiam permissum est ea construere, quæ in Problematis designari solent. Atqui Problematum diagrammatumque juxta ea tandem constructorum veritas & certitudo, quæ Obligationis perpetuæ item satis heic instar est, ex principiis illis ac theorematis nunquam non est demonstranda. Quemadmodum & heic Obligatio ad ea attinens, quæ ex Jure Permissivo (ante legem divinam aliquam aliam Naturali adjectam) ab hominibus constituta sunt, ex principiis & capitibus petenda erant Juris naturalis Obligativi. Jam vero in Seculis, quæ legem scriptam seu Mosaicam sequuta sunt, aliæ accesserunt quidem Obligationes in utroque fœdere repertæ. At interea quicquid ex Permissione diversimode inter homines civiliter ac rite juxta varias regiminum formulas, ab ipsis solum sic per modum determinationis (*S. Thomas* 1. *secundæ qu.* 95. *artic.* 2. *&c.*), ut in scholis loquuntur, constitutum est, ut nec Naturali nec Positivo, quod Divinum est, Juri adversetur, id etiam ex ejusdem Juris, quod tum Naturale est, tum in Numinis positivo seu scripto repetitur capitibus, Obligationis, secundum multiplices constitutionis modos ac temperamenta, vim sortitur. Juxta illud Apostoli (*ad Romanos cap.* 13. 1.); *Non est potestas nisi a Deo. Et quæ potestates sunt, a Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati. Dei ordinationi resistit.* Sed hac de re consulendi scriptores, qui de legum Civilium seu Humanarum ex permissione, quam diximus, latarum Obligatione earundemque observandarum ex conscientia debitione accuratius egerunt; ut præter eos, qui ad dictum locum & ad S. Thomam scripsere, & Casus explicant ex professo Conscientiæ, Franciscus Suares *de Legibus lib.* 2., Ludovicus Carbo *de legibus lib. 6. disp.* 16. *&* *lib.* 7. *disp.* 1. *&c.*, Adamus Contzenus *Politicorum lib.* 5. *cap.* 8., Claudius Carninius *in Oppugnatione Turris Babel part.* 1. *cap.* 18. *& seq.*, Azorius *Instit. Moral. lib.* 5. *cap.* 6. *& vide Bellarminum de Romano Pontifice lib.* 4. *cap.* 20., id genus alii. Et Carninius expressim, *Nunquam violatur lex humana* (rite lata & quæ revera lex fuerit) *quin simul infringatur illi implicita annexa & involuta lex illa præfata Apostolica, Naturalis, Divina & Evangelica*. Scio quidem non deesse viros (*Vide Navarr. in Manuali cap.* 23. *& lib.* 1. *Consil.* 3.) gravissimos, qui legibus inesse interdum civilibus obligationem conscientiæ negant, tametsi vim retineant, ne Juri Naturali seu Divino sint omnino adversæ. Sed quæ hactenus dicta sunt, & autores jam citati id, ni fallor, satis refellunt.

CAPUT IX.

Quomodo Juris Naturalis *seu* Universalis Capita Humano generi, *ex imperio ac indicatione Divina*, innotescere *velint* Hebræi. Eorum *item uti &* Paganorum *atque* scholæ, *tum* Mahumedanæ *seu* Arabicæ, *tum* Christianæ *de* Intellectu Agente, *qua huc spectet*, *sententiæ receptæ*.

PRiusquam autem Capitum Juris Naturalis, juxta sententiam Hebræorum, a Numine præstituti singularium designationem inimus, instituto consonum esse duximus, ut de Modo, quo hominibus Jus illud, qualecunque demum fuerit, innotuisse volunt illi, videamus. Rerum scilicet initiis coævum fit. Nec literis mandatum esse aliquod Jus ante Mosis tempora omnino reperitur; nisi fabellis de Razielis libro Adæ tradito, (*Zohar in* Beresith *fol.* 55. *editionis Mantuanæ.*) atque id genus aliis credere velis. Quomodo igitur velint ut generi Humano patefacta sint capita illa Juris Naturalia seu Numinis rerum creationi coæva placita (utcunque postmodum sacris literis inter alia mixtim conscripta) indicandum. Solenne est in libris eorum Juridicis, quod & supra memoravimus, imperata esse Capita hæc Noachidis *Gemar, Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 56. *b. &c.* (quo nomine genus humanum universum eis venit) ac imperata esse Adæ (*Maimon. halach.* Melachim *cap.* 9. *&c.*) seu primo parenti. Unde & hæc nunquam non volunt obligare. Hoc autem bifariam concipi potest. Aut scilicet intelligere eos ejusdem Juris capita, tum in ipsis rerum initiis, tum in ea quæ fuit post diluvium instauratione Huma-

mano generi, ipsa Sanctissima Numinis voce, fuisse imperata, atque ad posteros per Traditionem solum inde manasse; aut tum fuisse Humano generi in ipsa creatione præstituta, tum Animæ simul cuique Rationali facultatem ejusmodi inditam naturaliter esse ut homini cuilibet mentis non depravatæ nec male se habenti ac diligenter satis & rite intuenti, ea quæ sic imperata sint, nec unquam sint non observanda, sicut & in demonstrativis principia ac theoremata, indicentur, & fiant manifesta. De modo juxta eos priori, si nil aliud obstet, non obscure videtur liquere ex ipso locutionis genere, dum de Imperatis sic verba faciunt. At & illa habent ipsi quæ etiam posteriorem simul admittunt. Philoni Judæo (*lib. Quod omnis Probus liber.*) lex Naturalis *ὑπ' ἀθανάτης φύσεως ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθεὶς ab Immortali Natura in mente immortali exarata* dicitur. Sed & Præcepta Naturalia interdum vocant (*Aben Tybbon in* Ruach hachen *cap. 6.*) המצות שנתפרסמו בכל אומות: *præcepta quæ manifesta sunt apud omnes gentes*, & מצות שכליות (*R. Simeon in Logica c. 8.*) *præcepta intellectiva*. Nimirum ex debita Intellectus humani operatione, & assidua Intellectus Agentis (qualisnam is illis sit, statim ostendimus) ope & auxilio ea, quæ sic imperata sunt, seu naturaliter habentur observanda, uti & principia cetera omnia & conclusiones, circa quas versatur intellectus humanus, indicari, dignosci & veluti intus legi (quatenus scilicet dignoscuntur) innuunt. Intellectus autem Agens, id est, שכל הפועל illis est, aut Numen ipsum (juxta disciplinam eis recentiorem) Intelligentia omnium postrema, quam (*Aben Tybbon in* Ruach hachen *cap. 3. & videsis R. Jehudam in* Sephet Cozri *part. 1. cap. 87. part. 4. c. 25. & 5. cap. 10. 12. & 14. Adde Mos. Maimonid. in* More Nebochim *part. 2. cap. 4.*) האחרון שבשכלים הנפרדים seu *separatarum Intelligentiarum postremam* nuncupant & ministrum intermedium faciunt qui, vi atque autoritate a Numine derivata, mentem humanam in actu intelligendi illuminet. Sibi autem ipsum Numen sine Intermedio esse interdum ajunt (*R. Israel Ben Moses In disp. Cabalistic. de Anima cap. 7. 21. & 25. & videsis notas Josephi Voisin ad. cap. 7.*) Intelligentiam illam, quam diximus. Et de utroque pariter capiunt illud (*Psal. 36. 9.*) *In lumine tuo videbimus lumen* quod Moses Maimonides (More Nebochim *part. 2. cap. 4. 6. & 12. & part. 3. cap. 52.*) interpretatur אשר ישפע מסך בשפע השכל *per influentiam Intelligentiæ, quæ a te influit*. Et R. Aben Tybbon (Ruach hachen *cap. 3.*) de Intellectu agente sic extra hominem ipsum posito, מוציא שכל האדם מן הכח אל הפועל והיא התחלת שכלו המפעל כמו שניצוץ השמש או שאר דברים המאוריים יוציאו חוש העין מן הכח אל הפועל: *efficit, ut intellectus humanus e potentia in actum educatur, atque est principium intellectus ejus in actum educti, quemadmodum radii Solares vel aliæ res lucidæ educunt sensum visus in actum*. Similitudinem quidem hanc radiorum solarium & Visus in re intelligendi, etiam ubi Intellectus Agens ipsius animæ pars esse admittitur, in scholis crebro adhibitam nemo nescit. At vero Hebræorum mihi heic sensus est hujusmodi. Sive Numen ipsum sive Intelligentiam, quam vocant Postremam, ut ministrum Numinis, non aliter rite intelligendi actum menti humanæ semper præstare, quam Solem seu corpus Lucidum Oculo videndi actum. Atque ut in lumine claro &, quemadmodum oportet, incidente, oculo nullo modo se male habenti nec incommode posito objecta recte satis internoscuntur, quod non fit in tenebris, aut obscuro lumine, aut oculo ægro aut male sive habente, sive collocato, ita etiam menti seu intellectui humano non depravato ac diligentius intuenti Intellectus Agentis ope illuminante, Imperata illa, quæ ex Naturæ parentis instituto sunt observanda, uti & cetera etiam intellectus objecta (tam scilicet Vera ac falsa quam Bona & mala) indicari; Depravatam autem mentem, etiam & Intellectum Humanum qualemcunque citra ejusmodi opem, in Imperatis illis ceterisque rite discernendis plane hallucinari. Nimirum ut Oculo a Sole seu ex radiis solaribus in Horologio aliterve horæ ad amussim demonstrantur, ita velut in appensa ob Intellectum Humanum perpetuo tabula seu libro expanso indicari ei rite disposito (ex Intellectus, qualem diximus, Agentis subsidio, quo phantasmata rite intelligibilia fiant) Præcepta illa seu Jura Naturalia, ut perpetuo Obligantia, quemadmodum etiam cetera quæ humano arbitrio Permissa. Neque vero Principia Generalia tantum, qualia sunt, Bonum amplexandum, Malum fugiendum, Honeste vivendum, sed & Conclusiones, & Propositiones quibus quænam particularius Bona, quænam Mala ex natura sui, id est, ex Naturæ parentis placito ac imperio, habenda fuerint, hoc modo hominibus primis seculisque sequentibus, juxta jam dicta, indicari atque imperari asserunt. Quod ex sequentibus facile constabit. Nec quod so-

cie-

cietati humanæ optime conservandæ conducat Præceptum ullum ita prætermittere sibi videntur. Atque ita demum ex perpetua Indicatione simul, atque Imperio Numinis præcepta Juris Naturalis haberi volunt, non aliter atque objecta visus a luce indicari, quæ tamen cæcutientibus, luscıosis, myopibus, aut neutiquam omnino aut male nimis cernuntur. Sane quod habent sic de Intellectu Agente, eum nempe non omnino esse animæ humanæ potentiam seu partem magis atque ipse Sol est Oculi; sed sive Numen ipsum sive ministrum Numinis (quod heic in idem recidit) separatum, velut Angelum seu Intelligentiam generi humano assistentem, novum aut ipsis singulare non esse scimus omnes. Nam tum inter Paganos atque Mahumedanos, tum etiam inter Christianos olim tantundem obtinuisse comperimus. Certe admodum affine est illud Epicharmi *apud Clemens. strom.* 5. *& Euseb. præpar. Evangelic. lib.* 13. *cap.* 13.;

> Ὁ δέ γε τ' ἀνθρώπων λόγος πεφυκ' ἀπὸ
> τοῦ θείου λόγου

Ipsaque humana ratio nata est ex ratione Dei. Et Seneca *Epist. 66. & videsis Johann. Sarisburiens. in Metalogico lib.* 4. *cap.* 16.; *Ratio nihil aliud est, quam in corpus Humanum pars divini spiritus mersa.* Antoninus *de Vita sua lib.* 5. *cap.* 26. item imperator & philosophus, vivere cum Diis, seu ut hominem oportet, animam dicit ποιοῦσαν ὅσα βούλεται ὁ δαίμων ὃν ἑκάστῳ προστάτην καὶ ἡγεμόνα ὁ Ζεὺς ἔδωκεν, ἀπόσπασμα ἑαυτοῦ. οὗτος δέ ἐστιν ὁ ἑκάστου νοῦς καὶ λόγος *agentem ea quæ* Genio seu *dæmoni, quem Jupiter in præfectum & ducem unicuique dedit, placeant. Is autem est Divinæ Naturæ particula, scilicet uniuscujusque Mens & ratio.* Ejusmodi alia non ita raro occurrunt in paganorum scriptis (*Vide Sextum Empiricum Advers. Mathematic. lib. 6. &c.*). Sed expressius adstipulantur heic Plato *de Republica lib.* 6., Priscianus Lydus *lib. de Phantasia & Intellectu*, Alexander Aphrodisæus *de Anima lib.* 1. *cap. de Intellectu agente & lib.* 2. *cap.* 15. 20. *&c.*, Marinus Neapolitanus *apud Johann. Philoponum ad Arist. lib.* 3. *de Anima cap.* 5.. Quin & Aristoteles *de Anima lib.* 3. *text.* 20. ipse in partes interdum trahitur. Proxime etiam huic sententiæ accedit Themistius *de Anima lib.* 3. *cap.* 25. Neque ita diversum innuit ille quisquis fuerit Pimandræ Hermeti tributi autor, dum de cratere & præconio divino loquitur, quo rite accepto adhibitoque, homines cognitionis participes fieri ait; sine eo autem, plane manere nescios ἐπὶ τί γεγόνασι καὶ ὑπὸ τίνων *ad quid geniti sint & a quibus*. Consonam Arabum sententiam habemus ex Avicenna *de Anima cap.* 10. *& Metaphysic. tract.* 9. *cap.* 4., Averroe *ad* 3. *de Anima Com.* 5. *& Metaphysic. tract.* 4., Algazele *apud Albertum Magnum Summ. part.* 2., aliis; qui, qui, tametsi de ipsa Intellegentia ejusve gradu, qua Intellectus Agentis juxta jam dicta hominibus officium præstet, minime satis consentiant, separatum tamen quid ex Numinis ordinatione & præscripto id facere uno dictitant ore. Nec formam humanam illud esse ejusve partem aliquam, sed divinius quid, statuunt. Unde & ad calcem tractatuum aliquot acephalorum de Dialectica & Metaphysica inter codices quantivis pretii Arabicos complures MSS. quibus nuper, ut pro summa sua munificentia assolet, Bibliothecam Oxoniensem donavit Reverendissimus ac Præstantissimus præsul Guilielmus Archiepiscopus Cantuariensis, haberi memini hexastichon rythmicum.

> لم يصح المنطق بالانسان
> ولم يكن برقم بالبنان
> لجل من حمد الذي هدانا
> بفضل التصديق الذي دعانا
> الى سبيل الحق والايمان
> باوضح لحجة والبرهان

Quod sonat, *locum non habet Ratiocinatio in homine, neque intra ejusdem structuram formatur. Sed a Deo O. M. qui dirigit nos, venit disciplina illa, quæ nos vocat in viam veritatis & certitudinis per illuminationem probationis & demonstrationis.* Atque idem est, quantum ad id, quod jam de Intellectu humano consideramus, sive Numini ipsi, ut heic, sive ministerio angelico a Numine præstituto, ut Arabum plerique, intellectus agentis officium tribuatur. Utroque enim modo pariter animæ partem seu facultatem negatur illum esse. Sed plane manationem solummodo seu irradiationem asseritur esse divinam. Tam vero de Arabum, quam Paganorum sententia, si quis plura cupiat, adeat Johannem Philoponum Albertum Magnum *Summ. part.* 2. *seu de homine*, Bonaventuram *in sent.* 2. *dist.* 24. *q.* 4., Jacobum Zabarellam *lib. de Mente Humana*, & qui ad caput quintum tertii de Anima scribunt. Sed ante alios, Fortunium Lycetum, qui data opera (*De Intellectu Agente lib.* 2.) atque copiosius ea de re disputat. Quod vero

vero spectat tandem ad opinionem hac de re Scholarum Christianarum; ea cernitur aut in illis, quæ quadringentis aut circiter abhinc annis floruere, aut in illis, quæ recentiores sunt. Non partem animæ seu ejusce facultatem fuisse Intellectum Agentem, sed ipsum Numen sanctissimum, quod immediate illuminaret, statuere vetustiores illæ scholæ. Saltem ita statuerunt Oxoniensis & Parisiensis Academiæ viri quadringentis abhinc aut circiter annis perquam celebres adversamque sententiam tunc invalescentem velut plane novitiam acriter impugnarunt. Robertum dico Episcopum Lincolnienſem, Guilielmum Arvernum Episcopum Parisiensem, Adamum de Marisco, id genus alios. Qua de re etiam egregium Rogeri Baconi Philosophi, Theologi & Mathematici summi testimonium attexere visum est. *Quia a Deo est tota Philosophorum illustratio* (sic ille *in lib. Mſ. de scientiarum Utilitate ad Clement. PP.* 4. *cap.* 28. *ita etiam in lib. de Sapientia ejusque Impedimentis persuaſ.* 1. *part.* 2. *cap.* 5.) *ostendo, quod, intellectus agens est Deus principaliter & secundario angeli, qui illuminant nos. Nam Deus respectu Animæ est sicut Sol respectu Oculi corporalis, & angeli sicut Stellæ. Et non solum ostendo istud propter meam intentionem heic, sed propter evacuationem unius maximi Erroris; qui sit in Theologia & Philosophia. Nam Omnes Moderni dicunt, quod Intellectus Agens in animas nostras & illuminans eas est pars animæ, ita quod in anima sint duæ partes, agens scilicet & passibilis. Et intellectus passibilis vocatur, qui est in potentia ad scientiam & non habet eam de se; sed quando recipit species rerum & agens influit, & illuminat ipsum tunc nascitur scientia in eo. Et hoc est verum. Sed falsum est, quod Agens sit pars Animæ. Nam hoc est penitus impossibile, sicut ibi* (de alio loquitur Opere quod Minus vocatur) *ostendo per autoritates & rationes sufficientes. Et Omnes Sapientes Antiqui & qui adhuc remanserunt, usque ad tempora nostra dixerunt, quod fuit Deus. Unde ego bis audivi venerabilem antistitem Parisiensis ecclesiæ, dominum Guilielmum Arvernensem* (Guilielmum Arvernum Episcopum Parisiensem (*Consulas cum part.* 2. *de Universo part.* 3. *cap.* 3.) cujus opera prostant, innuit) *congregata universitate coram eo, reprobare eos & disputare cum eis. Et probavit per aliquas rationes, quas pono, quod omnes erraverunt. Dominus vero Robertus Episcopus Lincolnienſis* (Videsis eum in Poster. Analytic. lib. 1. cap. 1. Venetiis 1504.) *& frater Adam de Marisco majore, clerici de mundo & perfecti in sapientia divina & humana hoc idem firmaverunt; unde quando per tentationem & derisionem aliqui minores præsumtuose quæsierunt a fratre Adam, quid est Intellectus Agens, respondet Corvus Heliæ. Volens per hoc dicere quod fuit Deus vel Angelus. Sed noluis exprimere, quia tentando & non propter Sapientiam quæsiverunt.* Vides heic tum tenacissimos fuisse viros tunc in scholis Christianis eximios sententiæ illius de Intellectus Agente Hebræorum suppáris, tum eam pro antiquissima tunc habitam & retro seculis receptioris. Floruit Rogerus Baconus sub annum Christi MCCXC. illi, quos memorat, paulo vetustiores, sub annum MCCL. Desinere autem seu minui tunc cœpit, ut ex Baconi verbis liquet, sententia illa quæ &, post Guilielmi Episcopi Parisiensis tempora, a successore ejus tantum non proximo, Stephano II. publice Parisiis anno MCCLXX. damnata est, cum aliis inde pendentibus dogmatis. Scilicet inter Errores tunc damnatos numerantur hi (*Habentur ad calcem Editionum aliquot Petri Lombardi, & in Bibliothec. Patrum Edit. Parif.* 2. & 3. *tom.* 4.) de Anima & Intellectu; *Quod Intellectus non est forma corporis, nisi sicut nauta navis, nec est perfectio essentialis hominis.* Item *quod intellectus est unus numero omnium, licet omnino separetur a corpore hoc, non tamen ob omni*; Item *quod nos pejus vel melius intelligimus, hoc provenit ex intellectu passivo, quem dicunt esse potentiam sensitivam. Error est, quia hic ponit unum intellectum in omnibus, aut æqualitatem in omnibus animalibus.* Adeo ut inde magis invalescere cœperit sententia altera, nempe Intellectum Agentem esse partem Animæ seu naturalem ejusdem facultatem, aut non formam separatam seu assistentem, sed informantem, ut in scholis loquuntur. Ea de re videsis cum primis Albertum Magnum, (*In Compend. Theologiæ l.* 2. *cap.* 46. & *In summæ part.* 2.) & discipulum ejus S. Thomam, cum in Summa (*primæ, q.* 76. *art.* 4.) tum in opusculo de Unitate Intellectus contra Averroistas alibique (*Contra Gentiles lib.* 2. *c.* 59.) uti & Alexandrum Halensem (*Summ. pag.* 2. *q.* 69. *membr.* 2. *art.* 3.) ac ejusdem discipulum Bonaventuram (*In sent.* 2. *dist.* 24. *q.* 4. . præter horum sequaces ævi citerioris. Et Henricus Gandavensis postea expressim de *Intellectu agente*, inquit, (*Quodlibet.* 8. *quæst.* 12.) *plurimæ erant opiniones: sed in summa quoad duo. Quoniam quidam dicebant, quod erat intelli-*

gentia separata alia a passibili. Alii vero communius, quod agens & possibilis sunt duæ potentiæ animæ. Sed demum ne præberet sententia illa vetustior ansam propagandi Hæresin, qua negatum est substantiam animæ rationalis seu intellectivæ vere ac per se humani corporis esse formam, aliaque de unica duntaxat generi humano anima intellectrice assistente placita (*Videsis Colleg. Conimbric. ad lib. 2. de Anima c. 1. q. 7. art. 2.*) asserendi, ideo, opinor, e scholis Christianorum ferme summota est. Hæresis illa damnatur in Concilio Viennensi (*Clementin. tit. de summa Trinit. c. 1. §. porro.*) utpote quæ ex Græcis & Arabibus desumta seculo jam indicato invalescere cœperat. Et qui sententiam illam de Intellectu separato rejiciunt sunt passim obvii in Commentariis de Anima. Tametsi sint etiam nuperi seculi philosophi celebres, (*Jac. Zabarella lib. de Mente agente c. 13. Cardanus apud Jul. Scaliger. Exercit. 307. Sect. 30. Joann. Bodin. Theatr. Naturæ l. 4. Alii apud Fortunat. Licetum de Intellectu agente l. 2. c. 1.*) qui eam velint revocatam. Cæterum & qui animæ humanæ partem esse faciunt, ipsi assistentem seu perpetuo indicantem intellectum Deum itidem esse volunt, *a quo lumen intellectuale ea participat*, ut Thomæ (1. *primæ qu. 79. art. 4.*) verba sunt; qui item, inde, quemadmodum & alii, legem Naturalem participatione legis æternæ in rationali creatura (ut capite superiori etiam occurrit) appellat. Unde, inquit, cum David (*Ps. 4.*) *dixisset, sacrificate sacrificium Justitiæ, quasi quibusdam quærentibus, quæ sunt justitiæ opera, subjungit, multi dicunt, quis ostendit nobis bona? cui quæstioni respondens dicit, signatum est super nos lumen vultus tui Domine; quasi lumen Rationis Naturalis, quo discernimus, quid sit bonum, & quid malum (quod pertinet ad Naturalem legem) nil aliud sit, quam impressio divini luminis in nobis.* Atque ad hunc modum intelligi solet illud D. Pauli (*Ad Romanos cap. 4.*) de lege naturali in cordibus hominum scripta & consimiles ea de re locutiones; quæ apud Patres occurrunt. Quomodocunque autem physice circa hæc fuerit statuendum, certe in idem satis recidit, quantum ad rem, quæ præ manibus est, sive Numen ipsum sive Ministrum aliquem ex ejusdem autoritate intermedium, sive Animæ Humanæ Partem seu Facultatem Intellectum Agentem facias; cum scilicet etiam qui partem seu facultatem Animæ illum faciunt, ipsi a Numine velut Oculo a sole Lumen intelligendi affulgere decernant, adeoque quæ naturaliter Bona sint, quæ Mala, ab ejusmodi illuminatione divina Rationi ac Intellectui humano rite disposito per Indicationem cum Imperio insinuari. Atque is sane sensus est Hebræorum; unde & supremam illuminationis qualis dicta est maxime clarioris & perfectioris causam seu divinitatem, qua huc spectat sexcenties in commentariis שכינה id est, *præsentiam* seu *majestatem divinam* (verbum sonat ac si diceres *habitationem* (*Videsis V. C. Daniel. Heinsium in Aristarch. sacro c. 15. & 18.*) Dei in homine) non raro etiam רוח הקדש *Spiritum Sanctum* (*Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap. 1. fol. 11. a & c. Et Vide S. Hieronym. ad Esaiam l. 11. cap. 40.*) uti & Mahumedani) (*Avicen. in tract. 10. Metaphysic. cap. 2. & in Opusculis Arabicis. & vide Averroem in epit. Metaphysic. tr. 4.*) appellitant, graduumque ejusdem discrimina faciunt. Atque per intervallum illud, quod rerum conditum & tempora Mosaica intervenit, præsentiam illam divinam, seu Juris naturalis Lumen Sethianis in posteris Adæ & Semianis in posteris Noachi præ aliis maxime volunt affulsisse. Scilicet in illis סגלה (*Videsis R. Jehudam in* Sepher Cozri *pars. 1. §. 63. &c.*) seu successionem *peculiarem* & populum *περιούσιον* seu *ἐξαίρετον* id est *selectum*, seu ut dicere solemus, *ecclesiam visibilem*, habitum. Hisce etiam accessisse ex aliis gentibus alios. Nam memorant (*Gemar. Babylon. ad tit.* Baba Bathra) propheras aliquot seculo in illo docuisse אומות העולם *populos* seu *gentes Mundi*. Septem nempe enumerant. Bileamum seu Balaamum (*Num. 22. 5.*) ejusque patrem, Jobum, Eliphazum Temanitem (*Job. 4. 1.*) Baldadem Schucitem (*Ibid. 8. 1.*) Tzopharum Namathitem (*Ibid. 11. 1.*) & Eliam Barcalidem Buzitem (*Ibid. 32. 2.*) quos omnes sub Mosis ævum collocant nonnuli. De sequenti autem tempore dictum habetur (*Gloss. ad citat. tit.* Baba Bathra, *& videsis Gemaram Babylon. ad tit.* Aboda Zara *cap. 1. fol. 3. a.*) ממשה ואילך לא שרתה שכינה על אומות העולם *A Mose & deinceps non requievit præsentia* seu *majestas divina* (solennis est loquutio, ubi ejusdem absentiam seu illuminationis, qualem diximus, negationem innuunt) *gentibus Mundi* seu Paganis. Nimirum raro affulsisse eam postea aliis præter seipsos volunt. Quid autem senserint de Paganis, qui jura Naturalia Lumine Naturæ parentis adjuti cognoverint observaverintque, tum ante tetigimus, tum libro septimo plura dicemus. Et ad Capitum tandem designationem transimus.

CA-

CAPUT X.

Singularia Juris Naturalis *seu* Universalis, *quod &* Noachidarum *dicitur, juxta* Hebræorum *disciplinam* Capita, *quæ* Majora *sunt seu* Illustriora, *generatim indicantur. Et de Nomine* Noachidarum. *Tum item de horum* Silentio, *tum de* Mentione obvia *apud Scriptores Christianos.*

Capita Juris Naturalis seu Universalis, juxta Hebræos, designaturo subit in mentem illud S. Ambrosii; *Lex* (*In Epist. ad Romanos c. 5.*) *Naturalis Tres habet Partes, cujus Prima hæc est, ut agnitus honoretur Creator, nec ejus Claritas & Majestas alicui de Creaturis deputetur. Secunda autem pars est Moralis, hoc est, ut bene vivatur, modestia gubernante. Congruit enim homini habenti notitiam creatoris vitam suam lege frenare, ne frustretur agnitio. Tertia vero pars est Docibilis, ut notitia Creatoris Dei & exemplum morum ceteris tradatur, ut discant, quemadmodum apud Creatorem meritum collocetur.* Certe hujus heic sensui quam prope accessisse Hebræos, sequentia luculenter satis ostendent. Juris Naturalis seu omnium hominum Communis, juxta eos, Capita sunt alia, ut superius memoratur, Majora atque Illustriora, alia Minora seu Obscuriora. Majora atque Illustriora numero continentur septenario. Horum bina sunt בין אדם למקום seu *inter Hominem & Numen sanctissimum*; quibus scilicet agnoscatur honoreturque Creator. Quatuor בין אדם לחבירו *inter Hominem & proximum suum*; seu ad hominum inter se invicem mores spectant. Septimum demum immanem erga alia animalia crudelitatem interdicit. Ordine hujusmodi recenseri plerumque solent.

I. על עבודה זרה *de Cultu extraneo.*
II. על ברכת השם *de Maledictione Nominis sanctissimi* seu *Numinis.*
III. על שפיכות דמים *de Effusione Sanguinis* seu *Homicidio.*
IV. על גילוי עריות *de Revelatione Turpitudinum* seu *Turpitudine ex concubitu.*
V. על הגזל *de Furto ac Rapina.*
VI. על הדינים *de Judiciis* seu *Regimine forensi ac Obedientia Civili.*
VII. על אבר מן החי *de Membro animalis viventis* non comedendo.

Priora Sex in ipsis rerum initiis homini imperata a Numine esse ajunt, (*Maimonid. halach.* Melachim. *c. 9.*) velut primordialem legem & matricem omnium præceptorum Dei, quemadmodum ea, quæ primis parentibus imperabantur, vocat Tertullianus (*Adversus Judæos cap. 2.*) Adeoque pro Naturalibus seu Universalibus sumunt & nunquam non obtinentibus. Id quod pariter etiam de Septimo dici quidem posset. Sed quoniam cum Christianis non paucis existimant itidem ipsi, ante Diluvium, Carnis esum non omnino homini permissum esse, ita ut interdictum singulare de Membro Animalis viventis plane supervacaneum tunc fuisset, quod tamen postea eliciunt ex carnis cum sanguine esu interdicto Noacho & filiis ejus, ubi (*Genes. 9. 3. & 4.*) carnis esus expressim indulgetur; Ideo hoc a Noachi tempore tantum solent auspicari, utcunque esset generali lege, qua carnes in escam non permittebantur, ante involutum. Sed ea de re plura alibi. (*lib. 7. capite primo.*) Nuncupari autem simul omnia hæc ad genus humanum sic attinentia: מצות בני נח *Præcepta Noachidarum* seu *filiorum* aut *liberorum Noachi* aliquoties jam diximus. Hoc vero nomine licet etiam ipsi pariter atque alii omnes palam, si genus spectes, contineantur, nihilo secius, ut seipsos velut populum Numini peculiarem a ceteris segregent, præceptorum interim corpus scripto Mosaico insertum velut sibi peculiare habentes, Gentes tantum ceteras signantius ita vocare solent, quemadmodum etiam אומות simpliciter, id est, *populos* seu *gentes* atque אומות העולם *gentes* seu *populos mundi* atque גוים id est *Gentes* seu *Barbaros*; uti etiam in sacris libris τὰ ἔθνη seu *Gentes* passim occurrit pro aliis præter Hebræos Gentibus, sicut etiam *Gentium* Nomen apud Romanos invaluit pro ceteris præter Quirites populis, tametsi pariter & hos idem complecteretur. Quin tam singulare nomen illud בני נח seu *Noachidarum* (quo nihil reapse universalius est) faciunt Hebræi gentibus ceteris seu paganis, ut nec ipsos se eodem velint, ex vi phraseos, comprehendi. Legitur in Misna; (*Tit.* Nidarim *cap. 3. fol. 31. a. in Talm. Babylonic. & Maimonid. halach.* Nidarim *cap. 9. &c.*) קונם שאיני נהנה לבני נח מותר בישראל ואסור באומות: *Si quis vota se damnaverit, commodum se nullum Noachidi seu Noachi filio præstiturum, interdictum ei inde non est, quin Israelitæ id præstet. Sed ut Gentibus seu Paganis aliquibus illud præstet, plane illicitum est.* Fatentur שכל העולם יצאו מבני נח: *universos paganos* seu *populos mundi Noachidarum esse propagines.* Sed non sine

ne hac exceptione seu temperamento de nomine; Israelitas exemptos esse מכלל בני נח ביון דאיקדש אברהם איתקרו על שמיה: (ut verba sunt Gemaræ Babyloniæ) *ex universitate* seu *communi filiorum Noachi, quoniam scilicet ex eo, quod sanctificatus est Abraham, nomen sibi inde peculiare sortiti sunt*. Quod solum de Abrahamidis interim sumunt, qui divina sequuti sunt instituta; non de Esavi posteris seu Edomitis, nec de Ismaelitis. Summa est; איתקרו ישראל על שמיה דאברהם ולא על בני נח: [*Nomen sortiti sunt Israelitæ ab Abrahæ nomine, & minime a Noachidis*. Tametsi nemo non videt Abrahamum ipsum etiam Noachidem fuisse, quo etiam vocabulo non raro in commentariis eorum nuncupatur, quatenus nimirum ante legem Mosaicam datam floruit numenve coluit. Sed ex illo circumcisionis ejus tempore, intercisionem ejusmodi nominis seu avitæ originis talem in locutionibus suis haberi voluere, ut non solum posteri ejus, seu ipsi, Noachidæ non sint dicti, sed etiam aut Abrahamidum aut Israelitarum, uti & tandem etiam Judæorum nomine a Noachidis cunctis voluerint, velut e prærogativa, discriminari. De præceptis autem jam dictis legitur, in Gemara Babylonia; (*ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 56. *a.* Beresith Rabba *parasch.* 34. *Moses Mikotzi præcept. affirmat* 122. *R. Bechai in* Biur Tora *fol.* 37. *col.* 3. & 4. & *videsis Gemar. Babylon. ad tit.* Joma *cap.* 6. *fol.* 67. *b.*) ת״ר שבע מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם ע״ז וגילוי עריות ושפיכות דמים ועל הגזל ולע אבר מן החי ר׳ חנינה בן גמלאל אומר אף על דם: *Traditur a Rabbinis, Septem Præcepta imperata esse Noachidis; de Judiciis, de Maledictione Numinis, de Cultu Extraneo, de Revelatione Turpitudinum, de Sanguinis effusione, de rapina* seu *Furto, de Membro animalis viventis. Etiam, ex sententia Rabbi Chanina Ben Gamaliel, de Sanguine*. Et in *Beresith Rabba*; על ז׳ דברים נצטוו בני נח על ע״ז ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל ברכת השם ועל הדין ועל הגזל ועל אבר מן החי רבי חנינת בן גמליאל אמר אף על הדם מן החי: *De septem Rebus mandata acceperunt Noachidæ; de cultu extraneo, de Revelatione Turpitudinum, de Homicidio, de Maledictione Nominis Divini, de Judicio, de Rapina seu Furto, de Membro animalis viventis. Rabbi Chanina F. Gamalielis dicit etiam de Sanguine animalis viventis*. Maimonides על ששה דברים נצטוה אדם הראשון על ע״ז ועל ברכת השם ועל שפיכות דמים ועל גילוי עריות ועל הגזל ועל הדינין אע״פ שכולן הן קבלה בידינו ממשה רבינו והדעת נוטה להן מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטוה הוסיף לנח אבר מן החי שנ׳ אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו נמצא ז׳ מצות וכן היא הדבר בכל העולם עד אברהם בא אברהם נצטוה יתר על אלו המילה וגו׳: *De rebus* seu *mandata accepit Adam* seu *primus homo, de Cultu extraneo, de Maledictione Nominis, de Homicidio, de Revelatione Turpitudinum, de Rapina seu Furto & de Judiciis; tametsi hæc cuncta apud nos sint recepta a Mose Magistro nostro atque ejusmodi sint, ut sententia humana in ea præ cæteris, quæ legis corpore habentur, pronius inclinet. Liquet etiam præter hæc Noacho mandatum traditum esse de membro animalis viventis, juxta illud, Carnem* (Genes. 9.) *in anima sua sanguine suo non comedetis. Ita fiunt septem præcepta. Atque ad hunc modum se res habuit per universum terrarum orbem usque in Abrahæ tempora. Insuper autem illi præceptum datum est de Circumcisione &c.* Tantundem Moses Mikotzi, *Præcept. Affirmat.* 122. alii item obiter. Unde fit etiam, ut cum Magistri, distinctius subinde loquendo, (*videsis* More Nebochim *part.* 3. *cap.* 26. & *Hug. Grot. de Jure Belli lib.* 1. *cap.* 1. §. 9.) Jura Naturalia, seu quæ perpetuo obligare volunt, משפטים & מצות: id est simpliciter *Judicia, Jura, præcepta, seu Mores* universo generi humano præscriptos uti & מצות הדעת: *Præcepta scientiæ* seu nemini recte intuenti ignota appellitent, Jura vero cætera, quæ a Numine ipsis singulariter imperata sunt, חוקים seu *ritus* aut *statuta* nuncupent; in prioris generis exempla, capita Juris Noachidarum afferant velut ea quæ non scripta a rerum initiis obtinuere, & in exempla generis posterioris, ritus aliquot reipublicæ Hebraicæ primo scriptos propriosque. Qua de re animadvertendum est, quod habet Gemara Babylonia ad locum illum legis (*Levitic.* 18.) Sacræ את משפטי תעשו ואת חוקתי תשמרו ללכת בהם אני יהוה אלהיכם: *Judicia* seu *Jura mea facietis atque statuta mea* (vertunt aliqui *Ceremonias meas*; Judæi Hispanienses ibi *mis fueros*) *custodiatis ut in eis ambuletis; ego* (*Tit.* Joma *cap.* 6. *fol.* 67. b.) *Dominus Deus vester*. Scilicet Gemara illa; תנו רבנן את משפטי תעשו דברים שאלמלא לא יכתבו דין הוא שיכתבו ואלו הן ע״ז וגילוי עריות ושפיכות דמים וגזל וברכת השם את חוקותי תשמרו דברים שהשטן משיב עליהם ואומות העולם משיבין עליהם ואילו הן אכילת חזיר ולבישת שעטנז וחליצת יבמה וטהרת מצורע ושעיר המשתלח ושמא תאמר מעשה תוהו הם ת״ל אני ה׳ אני ה׳ חקקתיו ואין לך רשות להרהר בהן: *Traditio est Rabbinica, illud, Jura mea* fa-

facietis, intelligendum de rebus ejusmodi, quæ, tametsi Scriptis nondum mandarentur, mandari tamen per se debuerant; veluti de Cultu extraneo, Revelatione Turpitudinum, Homicidio, Rapina seu Furto, & Maledictione Nominis; Illud vero, Statuta mea custodietis, intelligendum de rebus, quas non solum mens humana protervior, verum etiam Gentes mundi impugnabant; quales sunt esus porci, amictus heterogeneorum, mos calcei in fratriæ renuntiatione exuendi, uti & leprosum mundandi, hircus apopompæus. Ne vero objiceret quis, res hujusmodi esse inanes, expressim adjicitur, ego Dominus, ego Dominus constitui eas. Unde nec tibi licet eas in controversiam revocare. Hinc est quod quæ sunt generis Prioris vocitent :דברים המישורים, (*Glossa Talmudica ad tit.* Joma *cap. 6. fol. 67.* b. Aiin Israel *part. 1. fol. 107. col. 4. & videsis Salomon. Jarch. ad Levit.* 18. 4. *& Nachmanid. in* Pirush Tora *fol.* 198. *b.*) *Res, in quibus rectitudo est manifestior*, utpote nemini fere non agnita, secundi vero generis res, quarum ratio אינו אלא גזירת :מלך *non est alia præter decretum regium*. Sic mandata hæc discriminari volunt; non quod genus utrumque non ex decreto Regis universi, id est, Numinis pendere voluerint (nam ex ejus autoritate & sanctis ipsum Jus Naturale manasse passim docent juxta jam ante ostensa) sed quod a legibus Regum mortalium autoritate Juri naturali superinduci solitis, locutionis formulam desumserint. Sed interdum quidem in eorum (Pesiktha Zotertha *fol.* 23. *col.* 3.) libris recentioribus hae de re (ut fit de aliis) verba ita male transponuntur, ut משפטי *loco* חוקות & hujus pariter illud perperam occupet. Ex contextu vero Talmudico, quem citavimus, sunt corrigenda. Septem autem Præceptorum, quæ diximus, Naturalium fuisse Hebræis ipsis instaurationem in Mara paulo post exitum ex Ægypto, vetus est apud eos traditio. Seder Olam Rabba de statione eorum illic; שם נתנו לישראל עשר מצות שבע מהן שנצטוו עליהן בני נח ונו׳ והוסיפו עליהן ישראל באותה שעה שבת ודינין :וכיבוד אב ואם *Ibi tradita sunt decem præcepta Israelitis, quorum septem imperata fuerant Noachidis &c. &* (recensitis quæ diximus septem) *adjecerunt tunc temporis Israelitæ Sabbatum & Judicia & Honorem Parentum*. Tantundem etiam habetur in Gemara Babylonia (*ad titul.* Sanhedrin *cap. 7. fol. 56. b.*) cujus hae de re verba afferuntur infra, ubi de singulari ipsis Sabbati jure, nec ad alias Gentes omnino juxta eos attinente agitur; libro nempe tertio. Nam ubi de statione in Mara verba fiunt sacra, adjicitur (*Exod.* 15. 25.) *ibi posuit ei* חוק :ומשפט *Statutum & Judicium*, quod de Sabbato, & aliis aliquot interpretantur. Lex vero adjecta heic de Judiciis, quomodo ab ea, quæ antea Noachidis data erat, discreparet, atque in denario hoc præceptorum numero locum juxta eorum sententiam sortiretur, in sequentibus ostendimus, ubi Caput Juris Noachidarum de Judiciis tractamus. Quod ad Parentum vero attinet Honorem; etiam ea de re præceptum ex eadem in Mara statione petunt. Unde illud in Repetito decalogo, *Honora* (Deut. cap. 5. 16.) *Patrem tuum & Matrem tuam, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus*, intelligunt de præcepto in Mara antea dato. Rabbi Jehuda *Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap. 7. fol. 56. b. & videsis* Thosiphtha *ad Gemaram Babylon. tit.* Sabbat. *cap. 9. fol. 87. b.* כאשר צוך במרה *sicut præcepit tibi, scilicet in Mara*; uti etiam ad eundem locum adnotat Salomon Jarchius, qui tamen ad memoratum in Exodo de statione in Mara locum, in Mara, inquit, tradita est מקצת פרשיות תורה שיתעסקו :בהם שבת ופרה ארומה ודינין *part capitum legis, qua se exercerent, nempe de Sabbato, de Vacca Rufa, de Judiciis*. Honorem Parentum heic prætermittit, legem (*Num.* 19. 2.) de Vaccæ Rufæ sacrificio substituens, quod etiam (*videsis præter Lyranum ad Ex. 15. Dionys. Carthus. in Exod. Enarrat. 31. & Abulens. ibi quæst. 9.*) ut primario tunc traditum ab aliis memoratur. Sed & de Parentum honore plura libro septimo, ubi de Minoribus seu obscurioribus Juris Naturalis capitibus agitur. Ut vero Præcepta illa Illustriora Septem, sacro veluti carmine designata, memoria facilius retinerentur, atque in rerum primordiorum aliquatenus historia inde tum lectori agnoscerentur, tum auditori, ideo ex veterrimo instituto fiebat, ut comma hoc e Genesi *cap.* 2. 16. desumtum in usum ejusmodi adhiberetur, *Et præcepit Dominus Deus ipsi Adam dicens de omni ligno horti comedendo comedes*. Rabbi Jehuda Ben Samuel verba faciens de commatis sacri sermonis in res hujusmodi adhiberi solitis כאשר, inquit, (*in* Sepher Cozri *part.* 3. § 73.) שמעו פסוק ויצו ה׳ אלהים על האדם לאמר סימן לשבע מצות שנצטוו בני נח ויצו אלו הדינין ה׳ ברכת השם אלהים ז׳ ע״ז על האדם ז׳ שפיכות דמים לאמר ז׳ גילוי עריות מכל עץ הגן זה גזל אכל תאכל זה אבר מן החי כמה רחוק בין אלו הענין ובין פסוק הזה אך אצל העם קבלה בשבע המצות האלה כוסכין אותה בפסוק הזה

הזה בכיוון שמיקל עליהם זכרם׃ *quemadmodum cum auditur comma illud* , & præcepit Dominus Deus ipſi Adam dicens &c. *ſignum eſt ſeu indicatio ſeptem præcepoorum, quæ Noachidis imperata ſunt*. Et Præcepit *ſic denotat Judicia*, ſeu *Præceptum de Judiciis* (quoniam in eis præceptio eſt atque imperium) *Dominus*, *præceptum de non maledicendo Nomini ſeu Numini ſanctiſſimo; Deus*, *interdictum Cultus Extranei ſeu Idololatriæ ;* Ipſi Adæ ſeu Homini, interdictum Homicidii; Dicens, *interdictum Inceſtus* (quia ſcilicet *dicit dominus* alibi (*Jerem.* 3. 1.) increpationi de ſcortatione ſubjungitur) *De Omni Ligno Horti furtum* (quia Bona quædam vocabulis illis etiam denotantur) *Comedendo Comedes*, *Membrum animalis viventis*. *Sed multum diſcrepat comma hoc a rebus hiſce*. *Attamen habetur vulgo Cabala* ſeu *Traditio de ſeptem jam dictis præceptis perinde ac ſi ipſa hoc commate ſubniteretur*, *quod in faciliorem eorum memoriam ut ſignum adhiberi ſolet ac ſubſidium*. Alii (*R. Joſe Ben Chilpetha in* Seder Olam. Rabba *cap.* 5.) item hac de re pluta. Horum quidem Capitum mentio occurrit ſubinde apud ſcriptores Chriſtianos doctrinæ Talmudicæ aſſuetiores, eaque ſatis interdum Hebræorum commentariis conſona. Scriptores dico, tum qui ſeculo noſtro ſtudiis Orientalibus uberius ſcaturiente, cordatiores inexploratam ſibi noluere prætermitti veterem Hebræorum diſciplinam, tum qui non ita diu poſtquam literæ Orientales ſub centum abhinc annis in Occidente renaſcebantur, commentariis ſuis placita de Jure interſperſere Rabbinica. Neque enim in Chriſtianorum ante illud ævum ſcriptis mihi comperta eſt expreſſa horum mentio omnino aliqua. Delituere ſcilicet in libris Talmudicis, qui pauciſſimis præter Judæos ipſos intellecti olim lective. Neque e Scholaſticis, puto, quiſquam omnino eis uſus eſt. Citatur quidem interdum S. Thomæ Rabbi Moſes, ſcilicet celeberrimus Ægyptius ille, Rambam dici ſolitus, uti etiam Johanni Bacono in Sententias, tituli aliquot Talmudici. Sed hic, uti & alii ſuperioris ævi id genus nonnulli, Talmudica ſeu Rabbinica ſua Hieronymo de Sancta Fide & Nicolao Lyrano ex judæis plane debuit; & S. Thomas ſua ex R. Moſe deſumta veteri verſioni libri ejus *More Nebochim* dicti, in quo nec Jus hoc omnino tractatur. Seculo autem noſtro, non mentio ſolum Juris hujus capitum apud ſcriptores, quales diximus, ſatis obvia eſt, velut eorum, quorum ratio in nobiliori, & libera rerum diſquiſitione eſt habenda, verum etiam in argumentis de Jure Naturæ graviſſimis, eorum aliquot appoſitiſſime interdum uſurpantur. Id quod etiam maxime liquet ex incomparabili illo viri Ampliſſimi Hugonis Grotii opere (*lib.* 1. *cap.* 1. §. 16. *cap.* 2. §. 5. *&c.*) de Jure Belli ac Pacis; ut minorum Gentium commentarios mittam. At vero prætereundum non eſt, Theologos nonnullos, qui etiam, puto, nunc, id eſt, in hac literarum Orientalium luce florent, viros alioquin eruditione ſingulari, ſeptenarium quidem eorundem numerum velut ex Hebræorum monimentis hauſtum, in ſcripta ſua nuperrime tranſtuliſſe; ſed intrea ab autoribus, quos citant ipſi, adeoque ab eo, quod res ipſa eſt, nimium diſcrepare. Alter enim de Judæorum Myſteriis agens, *Joh. Fileſacus Selectorum*, *lib.* 2. *Tit. Myſteria* §. 10. ſic ; *Neque vero contemnendum arbitror*, *quod Hebræi Doctores tradunt*, *ſi quis Gentilium Judaicam religionem amplecti vellet*, *variis præceptionibus velut quibuſdam gradibus inſtituebatur*, *antequam lex Moſaica illi explicaretur*. *Primum enim illum docebant Septem Præcepta filiis Noe a Deo data*, *ut ajunt*, *quæ erant ejuſmodi*. 1. *Non colere Idola*. 2. *Benedicere Deum*. 3. *Cavere ab Inceſtu*. 4. *Quodvis aliud peccatum carnis vitare*. 5. *Non fundere Humanum ſanguinem*. 6. *Non rapere aliena*. 7. *Non tollere membrum de animali vivente*. Alter dum de Jobi pietate atque obſervatione præceprorum divinorum, quæ ante Moſaica ſcripta ab ipſis rerum initiis obtinuerant, verba facit, *bis addam* inquit, (*Jacob. Boulducius in Jobi cap.* 23. *verſ.* 12.) *quod R. Abraham Ben-Ezra*, *Rab. Levi Ben-Gerſon & alii ſcribunt*, *Gentiles non admitti ſolitos ad religionem Judæorum*, *id eſt*, *verum Dei Cultum*, *niſi prius promiſſerent ſe ſervaturos Septem Præcepta*, *quæ ante legem Noe morti proximus filiis ſuis tradiderat*. *Idem aſſerunt Talmudiſtæ*, *unde & in libro*, *quem vocant Seder Olam*, cap. 5. *ſcriptum habetur*, *quod Noe dedit filiis ſuis Septem Præcepta*. *Primum*, *ſervare Jus Gentium*. 2. *Fugere Idololatriam*. 3. *Fugere inceſtum adulterium & nefandum coitum*. 4. *Non occidere*. 5. *Non blaſphemare nomen Dei*. 6. *Non furari*. 7. *Non abſcindere membrum de vivo animali*. *Confirmatur hæc doctrina* (ſic pergit) *ex iis*, *quæ poſtea docet per modum examinis ſuæ conſcientiæ per totum capus trigeſimum primum*, *ubi diſcurrit & ordine quodam per omnes peccatorum ſpecies*, *quæ ad ſeptem prædicta capita facile reduci poſſunt*. Idemque alibi (*Lib. de Eccleſia poſt legem*, *cap.* 8.) ; *Hebræi & R. Salomon* *tra-*

tradunt a Deo data Noe præcepta numero septem: 1. Non colera Idola, 2. Benedicere Deum. 3. Servare jus publicum. 4. Cavera ab illegitimo Concubitu. 5. Non fundere humanum sanguinem. 6. Non rapere. 7. Non tollere membrum de animali viventi. Quæ Christus generaliter quidem, quantum spectat ad Proximum, expressit, iterumque promulgavit in Evangelio, sed sub affirmativo mandata, Omnia (Matth. 7.12.) *quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim Lex & Prophetæ.* Sic ille. Horum autem Prior heic caput illud *de Judiciis* omnino prætermittit, & nescio cur quartum facit, quod plane Capitis *de Revelatione Turpitudinis* seu *Incestu* pars est. Posterior pariter illud *de Judiciis* non memorat, nisi in eo quod ei alrero in loco ptimum est, scilicet *servare jus Gentium*; aut in alrero loco tertium, *servare Jus publicum*, id forsan contineri velit. At interea *servara jus* sive *Gentium*, sive *publicum* nullibi apud Talmudicos seu Rabbinos, quos ipse affert, aut totidem verbis aut sensu, qualem verba illa exhibent inter præcepta, hæc enumeratur. Neque is sensus est eis Præcepti Naturalis *de Judiciis*, ut infra suo loco fusius demonstramus. Quod vero Prior uti etiam altero in loco Posterior enumerat in hisce caput illud *Benedicera Deum*, quemadmodum sane & alii viri linguarum eriam peritissimi Orientalium (*Schindlerus Lexic. pag.* 1530. *& Guil. Schikardus lib. de Jura Regio cap.* 5. *theorem.* 57. *alii.*) interdum faciunt; id ex eo evenit, quod verbum ברך (unde ברכה in enumeratione nostra pro *Maledictione*) tum *benedicere* denotat, tum quod prorsus contrarium est *maledicere*, ut fusius ostendetur, ubi inferius interdictum Maledictionis Numinis explicatur. Quin & in hisce prævivit ferme Gilbertus Genebrardus Archiepiscopus Aquensis literis Hebraicis certe apprime eruditus & Rabbinicis. *Septem*, inquit (*Chronologiæ lib.* 1. *ann. mundi* 1656.) ille, *præcepta dantur, quæ Hebræi partim præcepta filiorum Noe, partim Præcepta Naturæ appellant, & obligare etiam Gentiles scribunt isto ordine.* 1. *Non colere idola.* 2. *Benedicere Deum.* 3. *Servare jus publicum.* 4. *Cavera ab Incestu alioqui nefando concubitu.* 5. *Non fundera humanum sanguinem.* 6. *Non rapere.* 7. *Non tollere membrum de animali viventi.* Dari scilicet septem hæc præcepta anno primo diluvii ait, atque autores affert R. Salomonem & *Seder Olam*. Sed instaurata tunc temporis fuisse ea, atque cum rerum initiis incepisse juxta superius dicta ex Hebræorum mente statuendum. Neque aliter verum est, quod toties occurrit, sive Noacho, sive a Noacho, sive filiis ejus ea esse tradita, eorumve præcepta esse. Ceterum quod Theologorum binorum, quos ante memoravimus, tam Posterior, quam Prior habet de horum præceptorum usu in Gentilibus ad religionem Judaicam admittendis, id immane quantum doctrinæ Talmudicæ atque Hebræorum magistris refragatur. Nullus enim omnino capitum horum in ejusmodi admissione usus; sed tantummodo in *Proselytis domicilii* quos נרים תושבים appellitant, id est, Gentilibus ad incolarum seu pacem in territoriis ditionis Israeliticæ fruendam, tametsi *Proselyti Justitiæ* non fuerint seu religione Mosaica non omnino imbuerentur, admittendis. Quotquot enim sic tantum admitterentur, eos in Capitum horum rite explicatorum observationis futuræ professionem adigebant; florente scilicet eorum statu. Id quod explicatius suo infra loco etiam demonstratur. Et quoties *Proselytus Justitiæ*, id est, גר הצדק fiebat, ipsa legis Mosaicæ professio cum circumcisione aliisque aliquot ritibus (de quibus etiam inferius non fuse) initia fuere, quibus admittendus erat; nulla omnino Noachidarum Juris capitum, qua Noachidarum, ea in re habita, Christianis autem scriptoribus accedat etiam hic Manasseh Ben Israel Judæus, Archisynagogus (id munus ni fallor gerit) Amstelodamensis, qui & Latine & Hispanice de rebus aliquot Rabbinicis scripsit. Septem, inquit ille, *Præcepta, ut traditur in Gemara* Sanhedrin *cap.* 7. *omnes Gentes observare tenentur, quæ iccireo vocata sunt* שבע מצות בני נח *septem præcepta filiorum Noachi. Ex his* (*quemadmodum in* Seder Olam *cap.* 5. *& apud R. Mosem in* Jad Chazaqua *Sepher* Melachim *cap.* 9. *legimus*) *sena Adamo data sunt; Nimirum ut abstineret ab idololatria.* 2. *Maledictione nominis divini* 3. *Cæde*, 4. *Adulterio.* 5. *Furto.* 6. *Ut Judices institueret, quorum esset curara, ut illa præcepta observarentur. Super hæc Noacho septimum additum fuit, ne membrum vivo animali amputatum comederet, his verbis* Carnem cum anima & sanguine suo ne comedas. *Hæc sunt præcepta ob quorum violationem, ut an sacra Scriptura ibidem in* Sanhedrin *probatur, etiam Gentes Mundi a Deo punitas constat.* Sic ille in Conciliarore (*Quæst.* 2. *in* Deut. *Latine, sed* 163. *Hispanice*). Nec alio sensu in libris (*lib.* 2. *cap.* 9.) de Resurrectione mortuorum; nec dissono ab eo, qui Talmudicis recipitur, si tum Adulteri nomine omnimodum coitum ex Jure Noa-

chidarum homini illicitum, id est, tam masculorum ac brutorum (ut infra patebit,) quam ex sanguine incestum contueri admittas, tum Judiciorum Præceptum nil aliud complecti, præter id, quod est Judices instituere, quorum esset curare, ut illa observarentur. Qua de re libro videbis septimo. Sed de generali apud Scriptores numerandi exprimendique Præcepta Noachidarum Majora atque illustriora ratione, hactenus. Capita juris hujus, juxta Hebræos, Minora seu Obscuriora infra suo in loco seorsim habentur. Singulorum autem, tam eorum quæ Majora diximus, atque Illustriora, quam quæ Minora, uberiorem, juxta Talmudicorum, id est, tam Theologorum, quam Jurisconsultorum apud Hebræos mentem, explicationem, (quam quidem vix aut ne vix quidem attigit scriptorum, quantum scio, qui Latine prostant, aliquis,) libris sequentibus una cum Juris Gentibus aliis, atque Hebræis simul, sive ex præscripto Numinis Imperativi, sive ex moribus seu arbitrio eorum qui rebus præerant, Intervenientis Capitibus Apicibusque satis vulgo etiam doctorum incognitis exhibebimus.

LIBER SECUNDUS.

In quo *Interdicta* Noachidarum seu *Naturalia bina Priora*, *Cultus* nempe *Extranei* seu *Idololatriæ* atque *Maledictionis Nominis Divini* seu *Blasphemiæ* explicantur, una cum Jure Hebræis simul atque aliis Gentibus tum *Imperativo* tum *Interveniente*, quod ad interdicti utriusque in ditione Israelitica observationem firmandam, priorisque inprimis violationis ansam qualemcunque etiam Noachidis præripiendam superinductum est. Accedit, ut hisce cæterisque sequentibus necessario prævium, *Proselytorum Justitiæ*, *Proselytorum Domicilii*, *Libertinorum* designatio; aliorum item ad *Jura Gentium*, juxta eorum mores, attinentium.

CAPUT PRIMUM.

De Cultu Extraneo *seu* Idololatria, *quod eorum quæ* Juris Noachidarum *seu* Naturalis Majora *seu* Illustriora *sunt*, *Caput est* Primum. *Interdicti hujus violationis* Noachidis, *in ditione Israelitica*, pœna *erat* plerunque capitalis. *Obiter & compendio de* Idololatria Judæorum, *& ut aliqui volunt ipsius* Synedrii Magni. *Quam* grave crimen *hanc faciant Magistri*. Magiæ infamis *species aliquot* Idololatriam *esse statuunt*.

Cultus Extranei nomine (quod Primum est Juris Noachidarum seu Naturalis Illustrioris, juxta libri superioris capite postremo designata, Caput) Noachidis seu Universo humano generi, secundum Hebræos, interdicitur non modo Saxorum, Stipitum, Statuarum, Imaginum, sed etiam qualiscunque Angelorum, Corporum cœlestium, Elementorum, aliusve cujuscunque creaturæ Cultus, sive qua pro Numine supremo ipsa habeatur, sive qua, veluti Intermedia, ad Supremum colenti placandum, invocetur. Imo ut Intermedia tantum Numina, coli solitas fuisse a Gentilibus Creaturas sic credebant, ut nec aliter a quoquam eorum aliquam cultam crederent fuisse; quod ex sermone etiam sacro eliciunt. Egregius est ad hanc rem Maimonidis More Nebochim *part. 1. c. 36.* locus, ואתה יורע כי כל מי שעובר עבורה זרה לא יעברה רעת שאין אלוה בל עדיה ולא רסה מעולם כלל מן העובדים ולא ירמה מן הבאים שהצורה אשר יעשה מן המתכות או מן האבנים והעצים שהצורה ההיא היא אשר בראה השמים והארץ והיא הנהיגם אבל אמנם יעבדוה על צד שהיא דמיון לדבר שהוא אמצעי בינם ובין האלוה יתברך כמו שבאר ואמר מי לא ייראך מלך הגוים וכו׳ ואמר בכל מקום מוקטר מוגש לשמי וכו׳ רומז אל הסבה הראשונה אצלם ובכל ביארנו זה בחבורינו הגדול וזה מסה שלא יחלוק בו אחד מבעלי תורתנו: *Nosti, quicunque fuerit extraneo cultui assuetus, eum non ea sententia eo cultu uti ac si Numen non esset aliud præter id quod colit. Neque enim sive ex ipsis, qui olim colebant, cuipiam venit in mentem, sive ex eis, qui colent imposterum, in mentem veniet, figuram sive ex metallo, sive ex saxo, sive ex*

eu ligno confectam, fuisse ipsum Cœli & Telluris Creatorem gubernatoremque. Sed ita eam colunt, quatenus imaginem induit rei alicujus, quæ velut intermedia sit inter ipsos, & Deum Benedictum, sicut & ipse explicat, *ubi* (Jeremiæ 10. 7. ubi videsis R. David. Kimchium) *ait; Quis non timebit te o Rex Gentium? Tuum enim est imperium. Etiam apud omnes sapientes Gentium & in omni imperio eorum non est similis tui. In uno autem* (באחת, ubi *ἅμα* seu *pariter* apud Hellenistas & in vulgata substituitur) *desipiunt & stulti sunt, doctrina vanitatis* (eorum) *lignum est*. Atque alibi (*Malachiæ* 1. 11. *ubi vide ad hanc rem, Salomon Jarchium & David Kimchium.*) *& in omni loco incensum offertur nomini meo atque oblatio munda, quoniam magnum est nomen meum in Gentibus. Ubi causa prima, ex eorum sententia indicatur. Atqui hac de re jam egimus in Opere* (*In Jad halacoth.* Jesudi Thora, & Aboda Zara) *nostro Majore. Neque sane de ea quispiam ex Legis nostræ Magistris dissensit*. Hactenus ille; qui receptam etiam Talmudicorum (*Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 56. & 57.) heic de Cultus Extranei discrimine, qua ad Noachidas attinebat, sententiam breviter sic est complexus (*Halach.* Melakim *cap.* 9.) בן נח שעבר ע״ז חייב והוא שיעבור כדרכה וכל ע״ז אבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח נהרג עליה וכל שאין בית דין של ישראל ממיתין עליה אין בן נח נהרג עליה ואף על פי שאינו נהרג אסור בכל ואין מניחין שוהו להקים מצבה ולא ליטע אשרה ולא לעשות צורות וכיוצא בהן לנוי: *Noachides qui cultu utitur extraneo reus est, modo scilicet juxta assuetum ritum colat. Nam ubicunque ultimo supplicio punitur in foro Israelitico Cultus Extraneus, ibi Noachides, ob similem cultum, gladio plectendus erat. Et ubicunque in foro Israelitico morte non punitur ejusmodi cultus, neque, ob similem, gladio plectitur Noachides. Ceterum tametsi gladio non fuerit plectendus, interdicitur ei nihilominus omnimodus cultus extraneus. Neque permittitur ei sive Statuam erigere, sive Lucum plantare, sive Imagines facere, sive quæ sunt id genus alia, ne quidem etiam Ornatus causa.* Loquitur de Noachide seu Gentili Hiesosolymis alibive in Hebræorum veterum ditione reo. Israelita autem ultimo supplicio, minime ob Cultum Etraneum puniebatur, nisi sive propalam ac disertis verbis Deum sibi Novum invocaret, sive בהשתחויה *Adoratione*, sive בזבח *immolatione*, sive במקטר *suffimento*, sive במנסך *Libamine*, sive כדרך עבודתו *cultu qui peculiaris erat Numini* (*Mecilcha* (*unde Maimonides hal.* Aboda Zara *cap.* 3. & 4.) & *Misn. tit.* Sanhedrin *c.* 7. *Gemar. Babylon. ibi fol.* 60. *b. Obadias Bartenorius, alii.*) *commentitio*, sive לשם בעבודה שהיא מיוחדת *cultu Numini vero proprio*, illum, idque saltem velut Numen, coleret. Cuicunq; igitur ficto Deo sive expressa invocatione Divinitatem apud Hebræos tribueret Noachides, sive ex illis quatuor prioribus ritu aliquo faceret, sive cultum aut Numini Sanctissimo, aut Idolo ipsi (*Videsis Deut.* 12. 30.) peculiarem atque proprium adhiberet, ultimo puniendus erat supplicio. Idque partim ex Jure ipsis aliisque Gentibus interveniente, seu ex more majorum superinducto, partim ex Imperativo; non autem ex Naturali seu ipso Noachidarum per se jure, quo Pœnarum specie apud homines forenses has vel illas in universum præfiniri neutiquam docent. At vero si quis, præter Osculum aut Amplexum, Saxi jactu Baal Peor, ac corporis denudatione Mercolis seu Mercurium coleret, mortis reus non habebatur. Nam huic peculiaris erat Saxi jactus, illi denudatio corporis. Neutri vero sive Osculum sive Amplexus. Quod de ceteris diis fictis itidem dicendum. Non quod impune omino Cultum qualemcunque Extraneum fieri, nedum licitum fuisse putarent, sed quod ultimo supplicio, ex judicio forensi, illum aliter puniri nollent. Nulla erat Cultus Extranei species, circumstantia nulla, nullæ ferme appendices, quæ fuere באזהרה *in Monito* seu *Cautione*, id est, quæ non ita etiam pro interdictis haberentur, ut non modo earum gravius commonefieret populus, verum etiam, sive ex lege sacra, Excisionis pœna (quam כרת nuncupatam in sequentibus fusius explicamus) sive pœna qualiscunque ביד שמים *cœlitus infligenda*, sive Verbera, quibus pro vetustissimo reipublicæ instituto culpæ frequentius castigabantur, seu id genus pœnæ aliæ, quoties contra quid heic commissum, nec ultimo supplicio locus erat, sequerentur. Sed de Pœnis ac Judiciis, qua Noachidas spectabant, libro agitur maxime septimo; aliis nihilominus ea de re subinde, pro re nata, aliis in locis, ut heic nec intempestive interspersis. Summa heic est, voluisse eos a Noachidis seu genere humano, ex præcepto hoc, ita Universi Creatoris Rectorisque Majestatis Divinæ Unitatem Simplicitatem ac Potestatem insociabilem perpetuo esse agnoscendam, ut nec Creaturarum alicui, ne quidem ut medioxumo, cultum liceret exhibere aliquem divinum. Ita nempe se habuit disciplina eo-

eorum *sacra pura* atque intaminata ut volunt Magistri, quam in Theologiæ & Jurisprudentiæ Pandectis suit docent. Ceterum hanc nemo nescit moribus perquam adversis sæpius interpolatam esse fœdatamque. Ante Templi primi maxime exeidium. Seculis enim illis, pro vario hominum perversorum affectu atque dominantium libidine, ita idololatria seu Cultus extraneus subinde apud eos recruduit ut nullum ferme ejusdem genus non sit etiam publice admissum. Id quod passim in fœdere veteri liquet, de Baalim, Astarte, Lucis sive cultis siva cultui inservientibus, Militia Coeli, Thammuz, ejusdem satinæ eeteris mentio est obvia. Et præ aliis est illud Ezechielis inprimis (*cap.* 8. 10.) observandum; *& ingressus vidi, & ecce omnis similitudo reptilium & animalium abominatio, & universa idola Israel depicta erant in pariete in circuitu per totum. Et septuaginta viri de senioribus domus Israel & Jezonias filius Saphan stabat in medio eorum stantium ante picturas, & unusquisque habebat thuribulum in manu sua: & vapor nebulæ de thure consurgebat.* Ubi nec illud plane negligendum Magistros aliquos (*David Kimchi ibidem*) septuaginta heic memoratos sumendos velle pro rotundo Synedrii Magni seu septuaginta unius-viralis numero, iis scilicet quorum ex dictatis decretisque, juxta divinam in Pentateucho (Numer. 11. 16. *&* Deut. 17. 10.) institutionem, יוצאה תורה לכל ישראל *egreditur* (*Misna tit.* Sanhedrin *cap.* 10.) seu *traditur lex universis Israelitis*. De quibus item sæpius dicitur (*Gemar. Hierosolymit. ad tit.* Succa *c.* 4. *fol.* 54. *col.* 2. *ad tit.* Schebiith *fol.* 33. *col.* 2. *halach.* 7. *ad cap.* 1. *tit. de Sabbato*, *fol.* 3. *col.* 4. *ad cap.* 8. *tit.* Cethuboth. *fol.* 32. *col.* 3. *halach.* 11.) כל דבר שנותנין ב״ד נפשם עליו סופו להתקיים כירד כמה שנאמר למשה בסיני *Quidquid id fuerit, quod amplexandum censuerit synedrium, id ex eorum autoritate vim sortitur, perinde ac si dictum fuisset Mosi seu a Mose receptum in Sinai.* Id quod interea sic interdum temperatur, ut paritet ajant (*Gemar. Hierosolymit. ad tit. de Sabbato c.* 1. *fol.* 3. *col.* 4.) כל גזירה שבר גוזרין על הצבור ולא קבלו רוב הציבור עליהן אינה גזירה *Quodcunque decretum tulerit synedrium* (*Magnum*) *a populo observandum, id neutiquam vim sortiri nisi si populi pars maior id in se susceperat*. Sed hoc obiter. Et de hujusmodi decretis, Synedrii Magni Dignitate & potestate partisque heic majoris ratione, fusiut in libris de eodem conscriptis agimus. Tandem vero post Templi primi excidium gens toties ista eousque sapuit (Judaicam dico ita proprie dictam, ut Samariticam colluvionem excludam) ut nihil magis atque cultum extraneum idque ex majorum disciplina, quam mali temporis anterioris mores nimium sæpe obumbrarant, sed delere nequibant, velut pestem gravissimam ante alias execrandam fugerent. Occurrunt quidem subinde apud scriptores veteres (*Concio D. Petro tributa ap. Clem. Alexand. strom.* 6. *D. Hieronym. Epist.* 151. *ad Algasiam quæst.* 10. *& videsis Baronium Ann. Chr.* 60.) de Judaico Angelorum & Astrorum cultu aliquo etiam post secundi Templi excidium testimonia; sed quæ conjecturæ potius sunt nec temere admittendæ. Et quod e Concione, quam nescio quis D. Petri nomine insignivit, citatum habetur apud Clementem Alexandrinum de cultu eorum Angelis, Archangelis, Mensi ac Lunæ exhibito, plane hallucinatio est. Angelos quidem, quos & suis designant nominibus, mensibus præesse, ut infra apertius (*lib.* 4. *cap.* 7.) ostenditur, aliisque rebus existimarunt, sollicitius etiam more majorum in mensium initiis finibusque, adeoque festorum ratione ex Lunæ visione præfinienda semper agere soliti sunt, quod & Concionis illius autor ille ibi memorat, & velut causam ejus, quod de Cultu dixerat, affert. De cujus verbis alibi (*Lib.* 2. *de Synedrio Magno cap.* 13.) fusius. Sed hæc quid ad cultum? Ita sane qui Solaris Lunarisque motus apicibus minutiisque, ut temporum ratio sibi in periodis consonet, cruciare se solent, Solem & Lunam adorare seu colere dicerentur. Ita fuere ex Gentilibus, qui, porcinum Numen (*Petronius in Catalectis, Plutarchus Symp.* 4. *cap.* 5. *videsis syntagm. de Diis Syris cap.* 17.) eos adorare, tradere non vererentur, quemadmodum & alii Asininum, seu Asini caput (*Plutarch. loc. citat. Tacit. Hist.* 5. *Apion apud Josephum ad. v. eum lib.* 2. *videsis Petrum Crinitum de Honesta disciplina lib.* 1. *c.* 9.). Forte ex porcinæ carnis abstinentia, quæ præ abstinentia aliarum sacra lege interdictarum, gentilibus multo notior proculdubio & frequentior erat, natum est illud de Porcini numinis cultu convitium; uti & alterum illud de Asino, ex singulari Asini primogeniti redimendi jure (*Exod.* 13. 13.) ac more gentilibus perperam intellecto. Sane utrunque falsissimum esse & eum Apionum, Molonum, id genus aliorum calumniis ceteris connumerandum, nemo, puto, dubitat. *Cœli autem summas advocare auriculas* apud Petronium &

nil

nil præter nubes & Cœli numen adorare apud Juvenalem (*Satyr.* 14) tantumdemque ab aliis (*Strabo lib. 16.*) de Judæis dictum ex eo ortum eſt, quod ſolenni eorum locutione Numen ſanctiſſimum, quod ſolum volebant adorandum, שמים id eſt, *Cœlum*, ſit nuncupatum, uti & Fœderis novi (*D. Matth.* 21. 15. *D. Luc.* 15. 18.) lingua Helleniſtica. Nubes autem & Cœlum ab eo, qui non ipſum numen, ſed Cœlum, quod videmus Stellatum, innui putabat, ſic conjungi mirum non eſt. Hinc & Judaica ſecta quædam Cœlicolæ etiam apud Chriſtianos dictæ, de qua codex (*Tit. de Judæis, Cœlicolis &c.*) uterque, ſed hæc miſſa ſint. Quod vero ad interdictum Noachidarum ſeu omnium hominum commune de Idololatria ſugienda attinet; illud Magiſtri dum defæcatam majorum eamque divinitus acceptam diſciplinam de eo tradere conantur, ceterorum quæ ſunt Fundamentum primarium faciunt. Unde cum de eo in corpore Moſaico repetito loquuntur, non ſemel habent (*Maimonides halach.* Aboda zarah *cap.* 2. & *viſis Gemaram Babylon. tit.* Nidarim *c.* 3. *fol.* 25.) מצות ע״ז כנגד המצות כולן *Præceptum de Cultu extraneo* ſeu *Idololatria, eſt, inſtar præceptorum cunctorum*, & היא עיקר כל המצות כולן *Fundamentum eſt, quo cætera innituntur præcepta univerſa.* Tam nempe ſua ſeu reipublicæ Iſraeliticæ propria, quam omnium hominum communia, ſeu cum ipſis rerum initiis nata. A quo & illud כל המודה בע״ז כופר בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם הראשון ועד סוף העולם וכל הכופר בע״ז מודה בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם: *Quicunque Cultum Extraneum exhibendum eſſe poſeſſus fuerit, certe is renuntiat non modo Legi univerſæ, ſed & univerſis Prophetis atque Imperatis, quæcunque acceperint Prophetæ ab Ada hominum primo, uſque ad finem ſeculi. Quiſquis autem Cultui Extraneo renuntiaverit, is profeſſione agnoſcit Legem univerſam, uti & Prophetas univerſos & Imperata, quæcunque acceperint Prophetæ ab Ada uſque in finem Seculi.* Nimirum, dum unicum agnoſcit quis Deum, nec præter eum alium omnino Colendum (quod heic eſt Cultui Extraneo renuntiare, ſeu exhibendum eum eſſe prorſus nolle) Imperium ſimul ejus atque Autoritatem, adeoque Legis univerſæ tam rerum initiis æquævæ quam poſtea divinitus acceptæ atque prophetiarum, qualeſcunque nimirum fuerint & quatenus ex eodem imperio atque autoritate pendent, vim palam innuunt illum agnoſcere; Idololatram vero, ſeu qui Creaturæ qualemcunque pro Divino exhiberi velit cultum, ſic, quantum in ſe eſt, aliud in rerum natura facere aut admittere, præter illud quod revera unicum eſt, ſive Socium ſive Medioxumum Numen, ut unici illius Creatoris Rectoriſque, a quo ejuſmodi cultus ſub ipſa creatione expreſſim eſt interdictus, Imperio ſimplici, qua ſimplex eſt, plane renunciet, ſeu vim ejus Mandata ſortiri, qua ſatis obſtringantur homines; diſſiteatur. Perinde ſcilicet ac ſi omnimodo Juri, quod non tam ex Numinis ejuſmodi adſcititii, quam veri ac unici inſtituto manaverit, vim ac autoritatem quæ ſic obſtringat, dum utrunque vult coli, prorſus denegaret. Nam pro Numine quomodocunque colere aliud quidpiam, eſſe pariter Imperii Divini ſaltem aliquatenus particeps illud facere, intelligunt. Adeoque ubi Imperii participes ſunt bini, alterius, qua ſolum particeps eſt, autoritatem minorem ſimul admitti, quam quæ ſatis edictis obliget ſola. Atque ad hunc modum ſe habet heic Magiſtrorum ſenſus, tum in ipſo Idololatriæ actu deſignando, tum in Opinionis ſeu Hæreſis, qua quis, ſine actu aliquo creaturam colendi, eam colendam eſſe fuerit profeſſus, ſcelere deſignando. Tametſi interim hæreſim ejuſmodi, ubi cultus ipſe actu non intervenit, Maledictionis Numinis ſpeciem faciunt, adeoque ad Interdictum ejuſdem, quod Nochidarum ſeu Naturalium ſecundum heic eſt, recte trahunt, ut inferius (*Cap.* 11. *hujus libri.*) oſtenditur. Illud vero prætereundum non eſt, ad ſpeciem primam earum quæ ſuperius enumerantur idololatriæ, id eſt, ad eam, qua quis Deum ſibi novum invocaret, ſeu Creaturæ divinitatem tribueret, referri a Magiſtris (*Halach.* Aboda Zara *cap.* 6.) id quod habetur in ſacris literis de infamibns Magiæ ſpeciebus (*Exod.* 22. 17. *Levitic.* 20. 27. *videſis de eis, juxta Magiſtrorum placita, Paul. Fagium ad Levitic.* 19. 31. *Munſter ad Levitic.* 20. *Conſtantin. L'Empereur in Notis ad Paraphraſ. Daniel cap.* 2. *verſ.* 2.) morte plectendis. Nam a Magis ejuſmodi cultum divinum innuunt Spiritibus neſcio quibus exhiberi aut divinitatem quadamtenus tribui, dum quaſi Numinis alicujus, ſeu ejus quod ſtatum rerum ordinem ac ſcientiam Numinis inſtar ſupereminet, loco habentur. Maimonides (More Nebochim *part.* 3. *c.* 37.) כל מכשף הוא עובד ע״ז בלא ספק אבל בדרכים מיוחדים זריים בלתי דרכי עברת ההמון לאלהות ההם *Quilibet magus citra dubium eſt Idololatra, modo tamen pecu-*

lia-

liari & diverso ab eo, quo vulgus Idola colit. Sed de Magis, quales diximus, sumendum est. Apud eum videsis hac de re plura; uti & quæ de Ariolis, Auguribus, id genus farinæ occurrunt infra capite septimo.

CAPUT II.

Ex Jure Hebræis Gentibusque *aliis partim* Imperativo *partim* Interveniente (*utrumque* Gentium Jus *heic vocamus*) Templa, *& quæ cetera ad* Cultum *attinerent* Extraneum, *in Hebræorum ditione qualicunque*, diruenda, abolenda. Noachidis *eo eodem jure* Interveniente *non ibi permissa, quæ Cultus ejusmodi novandi ansam aliquatenus præbere possent, tametsi ex* Jure Naturali *seu hominum omnium communi omnino licita*. Personarum, *quæ sive e Gentilismo in eorum ritus transirent, sive sedibus intra eorum ritus transirent, sive sedibus intra eorum ditiones* Gentium *hoc* jure *fruerentur*, Conditio, Status Discrimina. Proselytorum Justitiæ Initiationis Rituum (ut Circumcisionis, Baptismi, Sacrificii) *Vetustas, Exempla. Eorum scilicet qui ex* hominibus Liberis *fiebant*.

HActenus de Cultus Extranei Interdicto Naturali seu Noachidarum, id est, omnium pariter hominum communi. Ex Instituto autem, non modo Jus illud Naturale seu omnium gentiumque ex imperato Numinis, juxta disciplinam Hebræorum, commune tradendum est, verum etiam angustius illud Jus quod Gentium in Operis lemmate nuncupamus. Jus scilicet Noachidis seu Gentibus finitimis, vicinis, aliis, sive quæ seu quarum pars aliqua solo Judaico sedes haberent, sive quibuscum bellum gererent, sive quæ in eorum ditionem quovismodo transirent, seu fœdere, pacto, usu qualicunque cum ipsis jungerentur, Ipsisque tantummodo commune erat; idque sive ex Imperato etiam Numinis ipsis atque aliis ejusmodi, tametsi diversimode, Imperativum, sive ex Constitutionibus, Pactis Moribusve solum superinductis, Interveniens, nec ad alias omnino Gentes ex autoritate sui ullatenus diffusum. Ex Imperativo hoc jure ad cultum Extraneum attinente diruenda ab Israelitis fuere Gentium delubra, atque id genus cetera cum universis eorum appendicibus. Legis verba sunt, (*Deuteron.* 12. 2. *Exod.* 34. 13.) *Diruetis omnia loca, in quibus coluere Gentes, quas possidebitis, Deos suos &c.* Quod de solo Israelitico tantum, seu terra promissa, ex ipsa legis indicatione, capiunt. Non de terris aliis sibi subactis. Ajunt enim (*Maimonides halac. Aboda Zara cap.* 7. *Mos. Mikotzi praecept. Affirm.* 14. *Sepher. Siphri fol.* 39. *col.* 1. *Misna & Gemara tit. Aboda zara cap.* 3.) מצוה לרדוף אחרי ע״ז עד שנאבד אותה סכל ארצנו אבל בחוצה לארץ אין אנו סצווין לרדוף אחריה: *Imperatum est nobis, ut persequamur Cultum extraneum, usque dum eruatur e cuncta terra nostra. At vero extra terram nostram imperatum non est, ut persequamur eum*. Id etiam genus sunt illa de fœderibus, aut pactis cum populis idola ibi colentibus non ineundis, quæ in sacris literis (*Exod.* 34. 15. *Deuter.* 7. 2.) obvia. Sed de pactis & fœderibus ajusmodi plura inferius; ubi de Septem populis ac Jure Belli & Pacis Imperativo & Interveniente agitur. Hæc autem ideo maxime imperata sunt, ne idololatriæ contagione facilius postmodum inquinarentur Israelitæ. Quam Legis sacræ rationem imitati ipsi, Jus superinduxerunt Interveniens de omnimodis templis, aris, lucis, ceterisque idolorum cultui sacratis rebus diruendis abolendisque, etiam in territorio qualicunque alio bello sibi subacto. Nam tametsi de ejusmodi territorio, quantum ad hanc rem, nihil in Imperativo Gentium hoc jure a Numine expressim præstituebatur, attamen כל סקום שנכבוש אותו נאבד כל ע״ז שבו *Quoties territorium ejusmodi subactum est, aboleri in eo, quicquid idolis est dicatum, ex more solebat*. Adeo ut in eorum ditione idolorum cultus ex jure, partim Imperativo, partim Interveniente quod diximus Gentium, omnimodus abolendus esset, nec magis Noachidis, quam Israelitis permittendus. Etiam ex jure hoc interveniente, pœnarum fuere genera, quibus ex sententia forensi Noachides, juxta capite superiori dicta, in Hebræorum ditione idololatra afficiebatur. Inde item Idololatrarum consuetudinem, uti & commercii genus omne quod suspicionem, sive de promovenda, sive sustinenda idololatria injiceret, in vetitis habebant (*Videsis Maimonid. halach. Aboda zara cap.* 9. *Mikotzi præc. Neg.* 48. *Joseph. Karo in Shulcan Aruch. lib. Jore Dea, cap.* 134. *& Misn. & Gemaras superius citatas.*). Quin neque Noachidis, nedum Israelitis, apud ipsos permissum est quidpiam, quod ex civili & singulari Israelitis jure ideo vetitum, ne forte idololatriæ animis in eam pronioribus occasionem seu ansam præberet, utcunque per se seu jure Noachidarum aut Naturali non omnino illicitum. Idque ex jure

re quod diximus Interveniente. Quale est illud ad calcem verborum ex Maimonide paulo post initium capitis superioris citatorum; scilicet, *Nec permittitur ei* (Noachidi,) seu *Non permittunt eum, sive Statuam erigere, sive Lucum plantare, sive Imagines facere, sive quæ sunt id genus alia, ne quidem Ornatus causa.* Neque enim id capiendum petitude ac si velint facultatem Statuam erigendi, Lucum plantandi, Imagines faciendi Noachidi ex jure simpliciter suo, seu quod humani generis commune est, quemadmodum idola colendi, negari. Nam hæc & ejusmodi qualiacunque extra territoria seu ditiones Israeliticas degnentibus pro arbitrio, modo non in Cultum extraneum, facere Noachidi licuisse non dubitabant. Cum vero in corpore Mosaico, præter ipsum Cultus extranei interdictum, quod universale est, non semel repetitum, compluria haberentur alia divinitus ideo ipsis posita, ut populus in idololatriam propensior non solum ab ea ipsa, sed etiam ab omnimodis rebus, quæ eam quovis modo in animos leviores forte revocare possent, penitus arceretur; quæ tamen Noachidas seu alio præter ipsos, & qui in eorum ritus transierant obstringere negant, utpote sibi peculiaria & solum posita; Idcirco Mos, Pactum seu Constitutio ipsis aliisque Gentibus sibi commistis Interveniens superinducta est ad eas ita regendas cohibendasque, ut nec illis permitteretur quid in ditione Israelitica facere, unde forsan velut ab Exemplo seu Invitamento aliterve idololatria sic prorsus abolenda recrudescere posset. Juxta etiam illud ipsi Mosi tributum apud Josephum, *Originum* 4. *cap.* 8. *Δεῖ μηδὲν εἶναι τοιῦτον συγκεχωρημένον, ἐξ ὧ κατὰ μίμησιν παρατροπή τις τῶν κατὰ τὴν πολιτείαν ἔσοιτο Cavendum est ne quid ejusmodi permittatur, ex cujus imitatione mores publici depravari queant.* Hæ autem ut rite intelligantur simul cum aliis, quæ de Noachidis, Gentilibus, Proselytis, inter Hebræos seu in eorum ditione degentibus, ac de Jure, sive Imperativo, sive Interveniente ad illos variatim spectante sequuntur, præmittere visum est Personarum ejusmodi apud eos Qualitatem & Conditionem, ejusque Discrimina, quibus non satis animadversis, quicquid de jam memorato jure occurrerit, in obscuro nimis & confuso remanebit. Hoc simulac præstitimus, ad Statuas, Lucos, Imagines, qua locum heic habent, aliaque pariter ejusmodi tam Noachidis quam Israelitis ex Jure illo Interveniente interdicta redibimus. Bina fuere hominum ex Noachidis seu Gentibus genera, quibus sedes licitæ in imperio Israelitico. Alterum eorum, qui in ritus Hebræorum prorsus transierant, seu juris Mosaici corpori nomina palam, admissi juxta modum statim indicatum, dederant. Alterum eorum, quibus sedes ibi citra aliquam Judaismi professionem permissæ. Prioris generis, alii Conditionis seu Status fuere Liberi, quos גרים הצרק *Proselytos Justitiæ* seu *Justos* nuncupant, alii Servi, alii demum Libertini משוחררים dicti. De hisce ordine suo. Et primo de Ritu hosce omnes utriusque generis Admittendi seu Initiandi, deinde Admissionis seu Initiationis Effectu. Nam leges illas sacras, quibus generatim imperatum est, (*Exod.* 22. 20. *Levit.* 19. 33. & *vide* 25. 36.) si peregrinus fuerit apud vos, לא תונו אתו *Non vexabitis eum*, aliasque, (*num.* 15. 15. *Videsis S. Th. 1. Secundæ, quæst.* 105. *art.* 3. *Adde Constantin l'Empereur in* Baba Kama *cap.* 4. §. 3.) quæ breviter conceptæ parilem omnino peregrini atque Hebræi conditionem facere videntur ita interpretantur passim Talmudici, ut sine distinctionibus aliquot subtilitatibusque a majoribus acceptis, quarum præcipuas saltem jam dabimus, ea nolint intelligi. Cum ex Noachide seu Gentili conditionis Liberæ fiebat Proselytus Justus, id est, cum in fœdus, quod cum Israelitis icerat Numen, recipiebatur Gentilis, Tria illa adbibebantur Initiamenta, sine quibus nec ipsi Israelitæ fœdus illud, juxta receptam ipsorum sententiam, primo inierant, nimirum מילה טבילה וקרבן: *Circumcisio, Ablutio* seu *Baptismus & Oblatio*, seu *Sacrificium*, qua de re etiam alibi (*de successión. in bona cap.* 26.) diximus בשלשה inquiunt נכנסו ישראל לברית במילה בטבילה וקרבן: *Tribus initiamentis inierunt Israelitæ fœdus, Circumcisione, Baptismo & Oblatione.* Id docent passim Talmudici *Gemara Babylon. ad tit.* Jabimoth *cap.* 4. *fol.* 46. *a.* & *tit.* Ceritboth *cap.* 2. *fol.* 8. & 9. *Maimonid. halach.* Isuribia *cap.* 13. & 14. *Moses Mikotzi Præcept. Negat.* 116. *Rab. Joseph Karo* Shulcan Aruch *tit.* Jore dea *cap.* 268. De Circumcisione, tum qua ad Israelitas *Genes.* 17. 10. spectabat, tum qua ad Proselytos *Exod.* 12. 48. nemini non constat. Baptismi in his initiamentis rationem seu primum testimonium sive usum in deserto cum legem Deus Opt. Max. erat traditurus, eliciunt ex illo ad Mosem, *ibid.* 19. 10. *Vade ad populum & sanctifica illos hodie & cras, laventque vestimenta sua, ut sint parati in diem tertium, quoniam in die tertio descendet Dominus in oculis totius populi super montem Sinai.* Et paulo post; *Descen-*

scenditque Moses de monte ad populum, & sanctificavit eum, cumque lavissent vestimenta sua, ait ad eos, estote parati in diem tertium, &c. Ita vestimentorum ablutione ipsorum qui vestiebantur ablutionem contineri (*Vide Levitic.* 11. 25. & 14. 47. & 15. 10.) seu indicari volebant. Utcunque vero ratio seu origo sit petenda de re ipsa, id est, de Proselyti Baptismo modo infra indicato adhibendo uno consentiunt ore, ex majorum placitis ac more edocti. Oblationis jus huc afferunt, ex eo quod acceptam legem propediem Sacrificia seu Oblationes insequerentur. *Et scripsit* (Levit. 19. 24. 3.) *Moses omnia verba Domini, surgensque mane ædificavit altare sub monte, & duodecim statuas seu titulos secundum duodecim tribus Israel, misitque juvenes de filiis Israel, qui adduxerunt holocausta & sacrificaverunt sacrificia pacifica Domino, nempe juvencos*. Proselyti vero cooptati Oblatio, seu Initiationis sacrificium holocaustum erat, sive scilicet ex pecore, sive turtures aut columbi. Ita dum stetit templum. Nam eo exciso, tertium hoc initiamentum usque in ejusdem instaurationem comperendinarum volunt. Proselytæ autem Baptismo duntaxat & Oblatione initiabantur. Unde & apud Gulielmum Parisiensem *lib. de legibus cap.* 3. legitur, *Intrant* (mulieres) *in pactum Abrahæ per quædam baptismata & traditiones, quæ in corpore legis non inveniuntur*. Sed nec Circumcisio sola nisi accederet Baptismus, neque hic, nisi & illa accederet, Proselytum faciebat. Numerus item Israelitarum Ternarius qui baptismo præessent, uti & Tempora, velut & alia idonea, præstituebantur. Nec Baptismo solum, verum etiam Circumcisioni Proselyti ejusmodi Triumviros adesse debuisse volunt aliqui, eosque omnes כשרים לדון *Qui rite judicia apud Hebræos exercere possent*; id est, sanguinis defæcatissimi Israelitas, etiam & Jurisconsultos. Sed Triumviri Baptismo solum plerunque præficiuntur, velut ritui cujus heic maxima ratio, Maimonides (Shulcan Aruch *lib.* Jore Dea *cap.* 268. 9. 3.) גר שמל ולא טבל או טבל ולא מל אינו גר עד שימול ויטבול וצריך לטבול בפני שלשה והואיל והדבר צריך בית דין אין מטבלין אותו בשבת ולא ביום טוב ולא בלילה ואם הטבילוהו הרי זה גר: *Proselytus qui circumciditur, nec tamen baptizatur, aut qui baptizatur, nec circumciditur, Proselytus neutiquam habendus, antequam tam baptizetur, quam circumcidatur. Neque legitimus erat baptismus, nisi coram Triumviris perageretur. Et cum actus sit forensis* (Triumviri nempe, qui huic negotio sic præerant, Fori genus erant, sive autoritate publica, sive velut ex compromisso seu auspiciis eorum, quorum intererat, uti & in rebus aliis fieri assolebat, selectum) *ideo nec Sabbato baptismus rite satis adhibebatur, nec die festo, nec noctu. Quibus temporibus nihilominus si forte adhiberetur, Proselytus quidem is erat, qui sic baptizatus*. Actus scilicet non irritus erat, tametsi fieri non debuisset. Quod de tempore adjicitur, ex singularibus sessionum forensium diebus & horis habetur. At vero si pauciores, quam qui Triumvirorum numerum constituerent Baptismo aderant, irritus (*Halach.* Isuri bia *cap.* 13. & *cap.* 14. & *R. Jochanan Gemar. Babylon. ad tit.* Jabimoth *cap.* 4. *fol.* 46. *a.* & *videsis Rab. Mosem Bar-Nachman in* Pirush Tora *fol.* 213. b. *Talm. Hierosolym. apud Mos. Mikotzi præcept. Negat.* 116. *Gemara Babylon. ad tit.* Jabimoth *cap.* 4. *fol.* 47. b. *Gloss. Talmud. ad tit.* Cethuboth *cap.* 1. *fol.* 11. a.) nec pro initiamento habebatur. Gentilem seu Noachidem, qui in fœdus hoc suum, sive pellectus, sive ultro recipi cupiebat (id qud להכנס ולהסתופף תחת כנפי השכינה: non raro appellant, id est, *Intrare & tutam habere stationem sub alis Majestatis divinæ*, & להכנס לקהל ישראל: *Introire in congregationem* seu *Ecclesiam Israel*) de rei gravitate plurifariam monebant, (*Gem. Babylon. tit.* Jabimoth *cap.* 4. *fol.* 47. *a Alphesius part.* 2. *fol.* 419. *Loci alii ante citati, & videsis Guil. Schikard. de Jure Regio cap.* 5. *Theorem.* 17. & *Paraphras. Chald. Ruth. c.* 1. & *Jarchium ibid.*) de Gentis cujus in societatem cooptandus esset dignitate, de Justorum mercede, pœna impiorum, futuro sæculo, Præceptorum Mosaicorum onere, id genus ceteris; diligenter etiam an ob simplicem Judaismi amorem in illum transire desideraret explorantes. Quo rite peracto, post synceram Judaismi professionem, eum circumcidebant. Professionem scilicet integram & perfectam totius Judaismi, & uniuscujusque legis Mosaicæ capitis. Nam si unicum aliquod observare renueret, fœdere sacro arcebatur, Gemara Babylonia, (*ad tit.* Becoroth *cap.* 4. *fol.* 30. *b.*) גוי שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו: *Si Gentilis adveniret ut in se susciperet capita legis excepto unico aliquo, eum non admittebant*. Non scilicet in conditionem Proselyti Justitiæ, qualem heic tractamus. Si antea ex more sive veterum Ægyptiorum, (*Josephus lib.* 8. *cap.* 4. *Herodotus lib.* 2. *Origen. contra celsum lib.* 5. *D. Ambros. in Levit. cap.* 12. 4. *D. Hieronym. lib.* 2. *in Jeremiam cap.* 9. *alii*,

alii, *vide Petrum Cunæum de Rep. Hebræor. lib.* 3. *cap.* 5.) Iſmaelitarum, Æthiopum, Colchorum, ſive aliorum, quorum in moribus circumciſio, aliterve fuiſſet circumciſus, eliciendum tamen fuiſſe plerunque (*Gemar. Babylon. ad titul.* Jabimoth *cap.* 4. *fol.* 47. *a. Maimonid. & Mikotzi locis citatis*, *& Halach.* Milla *cap.* 1. §. 7. *& vide ibi citata a R. Jom Tob in* Migdol oz.) volunt דם ברית *Sanguinem fœderis* ex præeuntis circumciſionis cicatrice. Id quod etiam fieri ſolitum Samaritis, quando ex eis Proſelytus factus, ſcribit Epiphanius *lib. de Ponderibus & Menſuris*, *& vide Gemar. Hieroſolymit. ad tit.* Sabbath. *cap.* 18. *fol.* 17. *col.* 1. Sed eos, id eſt, Cuthæos, in Proſelyti Juſtitiæ jus ſeu conditionem, olim non recipiendos ex edicto Ezræ ſcribit R. Eliezer, *Perek* 38. *& videſis Job. Morin. Exercit. in Pentat. Samarit.* 1. *c.* 2. ob odium ſcilicet in eos inde natum quod urbis inſtaurationem pro viribus impedierant. Quod ſi נכרת הגיד אין מילתו מעכבת סלהתגייר וסני ליה בטבילה: *Abſciſſum forte* (Shulcan Aruch *lib.* Jore Dea *cap.* 268. §. 1.) *ante eſſet ei membrum virile*, *id non obſtabat*, *quo minus Proſelytus fieret*. *Sufficiebat ea in ſpecie ſolus Baptiſmus*, quemadmodum in fœminis in Judaiſmum cooptandis. Circumciſioni Proſelyti acceſſit, ut ritus appendix ſolennis, hæc benedictionis formula (*Maimonides halach.* Milla *cap.* 3. §. 4.) ברוך אתה ה׳ אלהים סלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו למול את הגרים ולהטיף מהם דם הברית שאלמלא דם הברית לא נתקיימו שמים וארץ שנ׳ אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי: *Benedictus ſis Domine Deus Rex mundi*, *qui ſanctificavit nos præceptis ſuis*, *& juſſit nos circumcidere Proſelytos*, *& ex eis elicere ſanguinem fœderis*. *Quia niſi ſanguis fœderis fuiſſet*, *neutiquam firmata fuiſſent Cœlum & Terra*, *juxta quod & dicitur*. (Jerem. 33. 25.) *Abſque pacto meo ſeu fœdere meo fuiſſet*, *Diem & Noctem leges Cœli & Telluris non poſueram*. Iſraelita, qui Proſelytum circumcidebat, ſic benedictione præibat; membro, dum ea pronuntiabatur, ſi Major ætate eſſet, obtecto. Benedictionem item adhibebant, ut actibus aliis pleriſque, Iſraelitarum circumciſioni. Sed ab hac, ut res ipſa poſtulavit, aliquantulum ea diſcrepabat. Veluti, *Benedictus &c.* וציונו על המילה: *& juſſit nos circumciſione uti*, & וציונו למול הבן & *juſſit nos filium circumcidere*. Prior nempe formula in uſu, cum quis alterius filium circumciderat; poſterior, cum ſuum. Atque aliam inſuper adjicere ſolebat Pater. Aſtantes autem, tam ubi Proſelytus, quam cum Iſraelita circumciſus eſt, adclamabant, כשם שהכנכתו לברית כן תכניסנו לתורה ולחופה ולמעשים טובים: *Quemadmodum introduxiſti eum in fœdus*, *ſic introduc nos in legem*, *& protectionem* ſeu *ſalutem*, *& bona opera*. Abluendum autem Proſelyti (quemadmodum uniuſcujuſque immundi) corpus omnino integrum erat, (*Maimonides halacha* Iſuribia *cap.* 13. *& tunc vide cap.* 11. *& dein eundem halach.* Mikvaoth *cap.* 1. 2. *&c.*) idque in מקוה מים *confluente ſeu conceptaculo aquarum* naturali, veluti fluvio, ſtagno, fonte. Cavendum item, ne corporis particulæ ulli maneret quid, quod ejuſdem ablutionem impediret. Id חוצץ nuncupant, ſeu quod obſtat, quo minus integrum corpus ejuſve, quod idem heic eſt, tota ſuperficies pariter abluatur. In hoc genere enumerant oculorum mucum, cicatricum cruſtulas, ſanguinem induratum, aliaſque ſordes cuti adhærentes perplurimas. Scilicet voluere aqua paſſim continua corpus ablui. Unde ajunt res שהמים באין בהן: *per quas tranſit aqua* (veluti etiam veſtium aliquot genera) aut שלא מבדולין בין הגוף ובין המים: *Quæ corpus & aquam non interveniebant*, ſeu *hanc ab illo non ſeparabant*: אין חוצצין *Ablutionem non impedire*. Subtilitates heic habent non paucas de מקוה מים הכשר לטבילה *Confluente ſeu conceptaculo aquarum*, *quod baptiſmo rite poſſet adhiberi* in quibus nihil minus admittunt, quam ut aqua hauſta, aut conceptaculis artificioſis recepta, quis rite omnino ſive ut Proſelytus ſive aliter mundaretur, niſi ubi forte pauxillulum hauſtæ in conceptaculum naturale alias idoneum incideret. Et quoties conceptaculum aquæ ipſum ejuſmodi non erat, ut rite in eo eſſet lavandum, aut per res, quales diximus, aquam ad corporis ſuperficiem non admittentes, integrum corpus non baptizabatur, לא עלתה לו טבילה: *Baptiſmus lavato non profuit*, ſeu *irritus habebatur*. Baptiſmus autem non adhibebatur, antequam circumciſionis vulnuſculum integre reſanaretur. Tunc eum baptiſmo ſuſcipiebant, ita ut, dum in aqua ſtabat ipſe, Triumviri ſuperne inclinarent ſuper eum tam graviora aliquot, quam leviora præceptorum binis vicibus explicantes. Ita etiam præcepta aliquot utriuſque generis explicabant, ubi Proſelyta baptiſmo erat initianda. In Præceptorum autem corpore, quod obiter monendum, Graviora quæ חמורות vocant, הן שחייבין עליהם מיתת ב״ד או כרת ושבועת שוא ושקר אף על פי שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות: *Quorum* (*Maimonides halach.* Theſuba *ca.* 1.) *vio-*

lationi imminebat sive ultimum supplicium ex sententia forensi infligendum sive Excisio (de qua plura inferius) *uti etiam praecepta de Juramento vano & falso, quibus tametsi non adjiceretur Excisionis poena, inter graviora sunt nihilominus etiam numeranda*. De levioribus vero, quæ קלות nuncupat, post graviora sic designata, ושאר מצות לא תעשה ומצות, inquiunt, עשה שאין בהן כרם הם הקלות: *Cætera præcepta Negativa & Affirmativa, quorum violationi Excisio non imminet, leviora sunt*. Fœmina in aquis collocabatur collo tenus a fœminis tantum, quæ eam lavarent, dum adstabant Triumviri baptismum rite observantes, quibus pudoris causa facies avertendæ abeundumque ipsa ex aquis ascendente. Ita autem Baptizatus Benedictione (Schulcan Aruch *lib.* Iore Dea *c.* 268. §. 2.) usus est etiam ipse simulac e lavacro ascenderat, eaque על הטבילה seu *ob Baptismum*. Cave putes baptismum seu ablutionem hanc commune quid, præter ipsas aquas, habuisse cum quotidianis illis Judæorum lavacris, de quibus Tertullianus *lib. de Baptismo cap.* 15., alii *Petrus Blesensis advers. Perfidiam Judæorum cap. 26. Semel*, inquit Tertullianus, *lavacrum inimus* Christiani, *semel delicta diluuntur, quia iterari non oportet. Cæterum Israel Judæus quotidie lavat, quia quotidie inquinatur. Quod ne in nobis quoque factitaretur propterea de uno lavacro definitum est*. Verum quidem est, quotidianis ablutionibus, uti hodieque, assuetos olim esse Judæos. At vero solennis illa, qua Proselytus Justus fiebat, unica tantum erat. Rite peracta, neque ex minoris Proselyti, postquam ætatem compleverat, dissensu, ut mox dicetur, irrita habita est. Nunquam iterabatur, ne quidem in posteris. Adeo ut plane de uno lavacro etiam apud Judæos, dum de eo, quod initiationis erat, loquimur, fuerit definitum. Nec si Proselytus ætate major initiatus, ut apostata, Judaismo renuntiasset, unquam iterandus erat ei baptismus. Atque hoc demum erat, προσήλυτον ποιεῖν *Proselytum facere*, quæ locutionis formula in Evangelio (*Matth.* 23. 15.). Ut Gentiles Majores ad hunc modum ex animi sui sententia Proselyti fiebant, ita Minores [masculi ante annum decimum tertium præter diem unicum, fœminæ ante duodecimum & diem insuper expletum] ex sententia sive Patris sive fori, cui suberant, in Judaismum pariter cooptari. Atque actus tam forensis, quam paternus assensum eorum, tum in Circumcisione (*Vide* 1. *Maccab.* 2. 46.) & Baptismo, tum in Sacrificio offerendo, quod sequebatur, supplebat. Nempe (*Gemar. Babylon. ad tit.* Cethuboth *cap.* 1. *fol.* 11. *a & Gloss. Ibidem Maimonid. halach* Isuri bia *cap.* 13. Shucan Aruch Jore Dea *cap.* 268. §. 7. & 8.) גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין שזכות הוא לו: *Proselytum minorem baptizabant ex sententia Fori, quia in commodum ejus res cessit*. Nimirum quod in minoris commodum cedebat, quoniam ipse לאו בר דיעה הוא *Filius assensus non erat*, seu *rite assentire nequibat*, id ita ex Fori sententia, quæ assensus minoris vicem obtinuit, perficiendum. Idem de Fatuo Jus (Shulcan Aruch *lib.* Jore Dea *cap.* 267. §. 6.). Si vero Minor, simulac ætatem compleverat, Judaismo renuntiasset, nec eum omnino, postquam major erat, fuisset amplexus, ita dein evanuit (*Idem ibid. cap.* 268. §. 7. & 8. & *Maimonid. Halach. Melakim c.* 10.) quicquid accesserat per initiamenta, quibus ex assensu sive paterno sive forensi cooptatus est, ut in Gentilis plane conditionem rediret. Nominantur Proselyti hujusmodi justi in sacris literis (*Levitic.* 16. 29. 17. 8. 25. 6. *Exod.* 12. 49. *Num.* 15. 13. *&c. & videsis gloss. Jarchi ad Levit.* 24. 10.) non raro גרים הגרים בתוככם προσήλυτοι προσκείμενοι ὑμῖν *Proselyti vobis adjecti*, seu *juris vestri participes*, ut Hellenistæ qui in eundem sensum idem aliter subinde reddunt. Item גר אשר בשעריך *Proselytus* seu *advena, qui in portis tuis* hujusmodi Proselytum interdum, ut in Decalogo, denotat. Alias habent ejusmodi designationes (*Videsis R. David Kimchi in Josua cap.* 8. 35.). Interdum etiam simpliciter גרים dicuntur seu *advenæ*, ex re, circa quam versatur nomen, discriminati ab illis, qui Proselyti domicilii erant, de quibus infra. Unde fit, ut, quoties simplex nomen גר seu *Proselyti* in lege sacra aliqua simul occurrit cum nomine אזרח *indigenæ*, neque objectum ipsum legis omnium hominum alias commune est seu Naturale, non magis indigenam pro Hebræo seu Israelita originario sumant, quam Proselytum pro Prolyto tantum Justo, se quod idem est pro בן ברית *filio fœderis*. Legis verba sunt: *Et omnis anima* (Levitic. 17. penult.), *quæ comederis cadaver aut raptum a bestia* (באזרח ובגר) *sive indigena fuerit, sive peregrinus, lavabit vestimenta sua &c.* Ibi in commentariis priscis (Sepher Siphra *col. col.* 171. & Pesiktha Zotertha *fol.* 23. *col.* 2.), וכל נפש יכול אף הגוי ת״ל גר אי גר יכול אף גר הושב ת״ל אזרח מה אזרח בן ברית אף גר בן ברית: *Et omnis anima; quibus verbis comprehendi forsan videatur etiam Gentilis. Sed animad-*

madvertendus est Proselyti nominis heic usus. Quid Proselytus? Eo nomine venire videatur etiam forsan Proselytus domicilii. Sed animadvertendus est Proselyti nominis heic usus. Quid Proselytus? Eo nomine venire videatur etiam forsan Proselytus domicilii. Sed animadverte indigenæ nomen conjungi. Quid autem eo in loco indigena? Certe filius fœderis. Unde & Proselytus ibi est filius fœderis. Scriptoribus etiam Christianis Proselyti Justi Γειώραι οἱ ἐπίμικτοι *Proselyti immisti* interdum nuncupantur, ut habetur apud Eusebium (*Eccles. hist. lib.* 1. *c.* 7.), alios. Sed vero nomen quidem Proselyti Justi tribunnt interdum nonnullis, ad quorum initiamenta juxta rationes memoratas ritus jam dicti omnes attinere nequibant. Nam & Abraham ipse, quocum primo circumcisionis fœdus initum est, ita comperio (Machzor *part.* 1. *fol.* 150. *b.* & 175.), appellatum. Postquam autem rationes, quas de Baptismi & Oblationis initiis afferunt, natæ sunt, Primus, quantum observavi, qui in Proselytis Justitiæ nomine memoratur, est Jethro Mosis socer. In *Semoth Rabba* (*Parash.* 27.) legitur eum dictum fuisse Jether (& polyonymum fuisse certo scimus) בשהוא גוי שנ׳ וישב אל יתר חותנו ומשנתגייר הוסף לו אות אחרת בשם שעשה לאברהם ונקרא יתרו׃ *Dum Gentilis* seu *Paganus fuit, juxta illud quod in sacro* (Exod. 4. 18.) *habetur sermone; & reversus est ad Jether socerum suum. Simulac autem factus est Proselytus, litera unica adjecta est illi, uti & olim Abrahæ, & vocatus est Jethro.* Proselytum item eum factum ait Gemara Babylonia. (*Adtit.* Zebachim *cap.* 14. *fol.* 116. *a.*) Et in tabulis apud Judæos genealogicis sub Christi tempora fuere, quæ stemmata Proselytorum (*Euseb. Hist. Eccles.* 1. *cap.* 7.) τῶν ἀπ' Αἰγύπτε συναπτισάντων ἐπιμίκτων. *Qui ex Ægypto, patriis renuntiantes institutis commiscebantur* cum Israelitis. Quin Ægyptium illum בתוך בני ישראל *Inter filios Israel* (*Levitic.* 24. 10.), blasphemi patrem, Proselytum fuisse vult Jarchius. Nam ad vocabula ea is; מלמד שנתגייר *Inde discendum est, eum Proselytum factum esse:* Quod tamen pro argumento necessario capi nolunt alii. (*Nachmanides in* Pirush Tora *fol.* 213. *b*). Sed & quamplurimos factos esse Proselytos Mosis tempore memorat Philo *lib.* 1. *de Monarchia*, uti & D. Ambrosius, qui *fœneravit*, inquit (*Lib. de Tobia cap.* 19.), *Moyses Gentibus, qui Proselytos acquisivit.* Observant etiam ad illud Josuæ *cap.* 6. 23. de Rahaba patreque ejus ac matre, *positos fuisse extra castra Israelitarum*, ibi positos esse & relictos (*R.* *David. Kimchi ad dict. locum*) עד שיתגיירו וישובו לדת ישראל ואחר שנתגיירו ישבו בתוך ישראל בסו שאמר וחשב בקרב ישראל עד היום הזה׃ *Usque dum Proselyti fierent & Judaismum susciperet. Proselyti autem facti sedes habuere inter Israelitas, juxta illud, & habitavit inter Israelitas usque in diem hodiernum.* De Ruiba Moabitide item proselyta facta luculentum est in paraphrasi ejusdem historiolæ sacræ Chaldaica *cap.* 1. & 2. (cui heic Magistri concordes) testimonium. Et de Nabuzardane, aliis in Gemara Babylonia *ad tit. Sanhedrin cap.* 10. *fol.* 96. *b* & *vide* 1. *Cocbii Excerpt. pag.* 339. De sequentibus seculis plura suis in locis obiter dicentur. Legitur autem in Gemara Babylonia (*Ad tit.* Jabimoth. *fol.* 76. *a*) לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה׃ *In more positum non erat proselytos admittere seu recipere aut Davidis tempore aut Salomonis.* Quod a clarissimi nominis Magistris (*Maimonid. halach.* Isuri bia *cap.* 13.) ad hunc modum explicatur. Proselyti hujusmodi nomine initiari debuit nemo, qui sive honoris, sive opum, sive timoris aliave id genus causa in Judaismum voluit transire. Et כל החוזר מן הגוים בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגירי צדק׃ inquit Maimonides *Quisquis e gentilismo transit ob vanitatem seculi, inter proselytos Justitiæ non est connumerandus.* Mutationem vitæ & religionis hujusmodi inire debuis מאהבה ומלב שלם׃ *Eu amore syncero & integro corde ac animo.* Id quod satis credebatur fieri, quoties amoris ejusmodi indicia in ipsis initiamentis juxta superius dicta manifesto haberentur. Timoris autem causa complures e Gentibus, ait ille, Davidis tempore, uti & causa honoris atque opulentiæ, quam in regno florentissimo futuram spe devorassent, sempore Salomonis, a Triumviris quidem, sive ex compromisso, sive ex autoritate principali constitutis ita initiatos fuisse, ut nec Circumcisio, nec Baptismus, nec Oblatio quidem deesset. Attamen, aut amoris animique erga Judaismum synceri professionem tunc non præcessisse, aut de ejusdem simulatione fuisse meritissimo præsumendum. Ubi enim ea præcesserat, nec de simulatione erat præsumendum, initiatio undiquaque, peractis, quos diximus, ritibus, legitima erat. At vero aut non præcesserat, aut de simulationn præsumebatur, tametsi ex ipsis solum ritibus illis, hoc nomine nunquam iterandis, velut ex opere, ut loquimur in Scholis, operato fieret quidem quis Proselytus Justus adeoque inde sic esset indigitandus & יצא מכלל הגוים *Ex Gentium universitate eximeretur*, nihilominus

publice non admittebatur, antequam ex sententia fori sive supremi quod Synedrium erat LXXI. virum sive XXIII. viralis Synedrii, cui suberat, constaret de Justitia ejus, id est, aut nomen eum Judaismo ultro atque ejusdem solum ob amorem dedisse, aut jam initiatum Judaicam religionem libenter amplecti liqueret. Unde & Maimonides, גר שלא בדקו אחריו או שלא הודיעוהו המצוות ועונשין ומל וטבל בפני ג' הדיוטות הרי זה גר אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל הגוים וחוששין לו עד שיתבאר צדקתו: *Ubi in Proselyto initiando de animo ejus solicitius non inquiritur, nec præcepta vel pœnæ ei explicantur, sed nihilominus adhibetur Circumcisio & Baptismus coram Triumviris e vulgo adscitis, is quidem proselytus est, idque tametsi manifestum fuerit eum in Judaismum transiisse lucri seu alia ejusmodi causa. Quoniam enim circumcisus est & baptizatus, eximitur ex universitate Gentium, sed diligentius eum observant, nec publice agnoscunt, antequam de Justitia ejus satis constet.* Quin si in Gentium idololatriam relaberetur, habebatur כישראל משומד *veluti Israelites apostata*, & non ut Gentilis. Jam vero quod ad illud attinet de proselytis tempore Davidis & Salomonis non receptis, adjiciunt, in foro, id est, autoritate publica, tunc quales diximus initiatos, non quidem receptos fuisse, antequam de Justitia eorum constaret, nec tamen rejectos causa jam memorata. Verba Maimonidis; לא קיבלו בית דין גרים כל ימי דוד ושלמה: *Non recipiebat forum Proselytos toto tempore Davidis & Salomonis.* Ceterum inquit, הין גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות והיו בית דין הגדול חוששין להם לא דוחין אותן אחר שטבלו מכל מקום ולא מקריבין אותן עד שתראה אחריתם: *Complures fuere Proselyti initiati tempore Davidis & Salomonis a privatis* (scilicet triumviris sive ex compromisso sive ex autoritate Principali, non autem forensi seu ordinaria, constitutis) *sed Synedrium Magnum* (cujus imperio suberant cetera, quæ fuere) *hos ita voluit observatos exploratosque, ut nec eos rejiceret, quoniam baptizati utcunque fuerant, nec interea eos publice vellet admitti, usque dum insequentis vitæ ratio satis eam in rem innotesceret.* Cum vero tunc initiatorum aut nullus aut quam paucissimi pristina ita exuerent vitæ instituta, ut revera Judaismum amplecti viderentur, ideo nec publice in Proselytorum censum admissi sunt, nec sive juris Israelitici, ut videtur, prærogativis, quatenus earum alias participes fuere, uti, sive idem violare permissi. Atque ex ejusmodi Proselytorum justitiæ, sive Admissione, sive Rejectione pro eorum, qui rebus præerant, arbitrio, intelligendum est rescriptum Theodosii, Arcadii & Honorii AAA. ad Tatianum præfectum prætorio, de quibusdam, qui illis etiam in seculis, (quibus ita floruere Judæorum in Oriente res, utcunque afflictæ majorum fuissent, ut post excidium Templi nunquam clarius) autoritate judicum recepti sunt in sectam Judaicam, reclamantibus legis eorum primatibus. Verba sunt, (*Cod. Theodos. lib. 16. tit. 8. l. 8.*) *Judæorum querelæ quosdam autoritate judicum recipi in sectam suam, reclamantibus legis suæ primatibus, adseverant, quos ipsi judicio suo ac voluntate projiciunt: quam omnino submoveri jubemus injuriam, nec eorum in ea superstitione sedulus cœtus, aut per vim judicum, aut rescripti subreptione invitis primatibus suis, quos virorum clarissimorum & inlustrium patriarcharum arbitrio manifestum est habere suam de religione sententiam, opem reconciliationis mereantur indebitæ. Dat. XV. Kal. Maii Constantinop. Arcadio A. II. & Rufino Coss.* Et hac de re plura libro quinto ubi de Salomonis uxoribus aliisque ex Gentilibus sumtis agitur. Certe & tempore Mordecai in Susis complures Proselytos hujusmodi timoris causa factos docet Scriptura. Verba sunt, (*Ester. 8. 17.*) ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם: *Et multi ex populis terræ facti sunt Judæi, quoniam pavor Judæorum super eos.* Quo de loco vide plura capite inferius quarto. Exemplum etiam habetur illustre de tota Idumæorum Gente, quæ patriæ retinendæ causa ex edicto Johannis Hyrcani in Judaismum transierunt. Nam circumcidi, utpote ex Abrahæ posteris, antea (*Vide Hierem. cap. 9. ult. & ibi D. Hieronymum Lutherum lib. de Judæis & eorum mendaciis. Hugon. Grotium de Jure belli ac pacis lib. 1. cap. 1. §. 16. &c.*) soliti avitum illum morem exuerant. Cum subegerat scilicet Hyrcanus Idumæos, ἐπέτρεψεν αὐτοῖς (sic Josephus *Originum lib. 13. cap. 17.*) μένειν ἐν τῇ χώρᾳ εἰ περιτέμνοιντο τὰ αἰδοῖα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις νόμοις χρῆσθαι θέλοιεν. Οἱ δὲ πόθῳ τῆς πατρίου γῆς καὶ τὴν περιτομὴν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ βίου δίαιταν ὑπέμειναν τὴν αὐτὴν Ἰουδαίοις ποιήσασθαι· κἀκεῖνος αὐτοῖς χρόνος ὑπῆρχεν, ὥστε εἶναι τὸ λοιπὸν Ἰουδαίους, *Edixit mansuros illos in patria, si circumcidi, & legibus Judaicis uti vellent. Illi autem amore Patriæ ducti & circumcisionem & reliquam juxta Judaicos ritus vivendi formulam admiserunt. Atque eo tempore eis contigit, ut deinceps Judæi essent.* Inde etiam Strabo-

bonis *Geograph. lib.* 16., Stephano *in* Ἰδουμαῖοι, Ammonio *lib. de Differ. verborum* inter Judæos censiti Idumæi. Sed & Ammonius diserte ait; eos coactos esse in Judaismum transire. Affirmant etiam inter Talmudicos aliqui, Neronem Cesarem *Videsis Gemar. Babylon ad tit.* Gittin *cap.* 5. 56. *a* Sepher Juchas *in fol.* 41. *a* Tzemach David *part.* 2. *fol.* 24. *a*, & Antoninum Pium *Gemar. Hierosolymitana ad tit.* Megilla *cap.* 3. *fol.* 74. *col.* 1. *hal.* 2. *&* *ad tit.* Sanhedrin *cap. penult. fol.* 29. *col.* 3. *hal.* 6. Proselytos esse factos, qua de re non disputo. Certe memorat Dio Cassius *Histor.* 69. cum Judæis tempore Hadriani complures alias Gentes lucri cupiditate conjungi & tumultuari, ac fere ob eam causam omnem orbem terrarum commoveri. Quod de Proselytis Justitiæ, si non de Christianis, dictum. Nam aliorum illo in seculo consuetudinem, qua fieri potuit, non admisere Judæi, ut fusius ostenditur infra capite quinto. Jam accedat heic mos Hebræorum etiam recentiorum Proselytos, juxta traditiones majorum, admittendi, quemadmodum a Ludovico Mutinensi, Rabbino Veneto, describitur. *Si alcuno*, sic ille (*Historia degli riti Hebraici*, *part.* 5. *cap.* 2.) *volesse farsi Ebreo, prima sono tenuti tre Rabbini, o persone di autorità interrogarlo sottilmente, che cosa lo move a far questa risolutione, e intender bene se fosse a qualche fine mondano, che devono licenziarlo, e poi prosestargli col notificargli che la legge Mosaica è strettissima, e che gl' Ebrei al presente sono abietti e vili, ed esortarlo che meglio sarebbe ch' egli se ne stasse nel stato che si trova. Stando saldo a questo esame o protesto, si circoncide, e come e sano, si bagna tutto in acqua, sempre alla presenza di quelli tre predetti, e resta con ciò Ebreo come gli altri.* Et de Proselytis Justis, seu Justitiæ dici solitis, id est, Gentilibus conditionis Liberæ Judaismo initiandis hactenus.

CAPUT III.

De Servis *&* Libertinis *e Gentilibus* Judaismo *initiandis. De* Proselytis Domicilii *seu Gentilibus tum Servis tum Liberis*, quibus *circa Judaismi professionem* sedes in Hebræorum ditione permissæ, *rite admittendis. Admissio ejusmodi solennis* post captivitatem Babylonicam, *seu postquam sui juris satis esse desierant Hebræi, non in usu. Alii postmodum* instar *ejusmodi* Proselytorum *Hebræis in solo Israelitico, præter Gentiles idololatras, permissi.*

DE Servis initiatis Judaismo proxime dicendum. Ii fuere ex Gentilibus emtitii, aliave ex causa ejusmodi adquisiti, aut ex ancillis domini nondum in Judaismum cooptatis domi nati. Quemadmodum vero a Parentibus ingenuis Filii, ita a Dominis Servi ejusmodi circumcidi debebant. Atque ut filius a patre, ita servus, qualem diximus, domi natus, die octavo; adquisitus, si minor, simulac adquirebatur. Ejusmodi officio si deesser, sive Pater, sive Dominus, ex sententia forensi (*Gemar. Babylon. ad tit.* Jabimoth *cap.* 4. *fol.* 47. *&* 48. *Maimonid. halach.* Isuri bia *cap.* 13. *&* *halach.* Milla *cap.* 1. *Mose Mikotzi Præc. Negat.* 116. Schulcan Aruch *lib.* Jore Dea *cap.* 267.) res erat peragenda. Servus ejusmodi Major, quamprimum ipse Judaismo nomen dare voluit, nec ante, circumcidebatur. Sed uterque modo, qualem diximus, erat Baptismo item suscipiendus, & oblatio ut in Proselytis Justitiæ initiandis sequebatur. Ceterum nisi libertate in ipso actu baptismi donandus esset, disertis verbis baptizabatur לשם עברות *Nomine servitutis retentæ*. Domino heic cavendum erat, ne servus major in præsentia ejus (*Dict. Gemara fol.* 46. *a Maimonid. halach. ead. cap.* 14. *&* *halach.* Aibdim *cap.* 8.) Baptismo susceptus profiteretur Triumviris שטיבל בפניהם לשם בן חורין או לשם גירות: *Se baptizari coram illis nomine* seu *in nomen Ingenui liberive, aut nomine Juris Proselyti*, id est, ut libertatem seu integrum Proselyti Justi jus sibi nancisceretur, atque ita ex aquis libere ascenderet. Sic enim יצא לחירות *liber fiebat*, seu *in libertinitatem transibat*, & תיגמר גרותו *integer reddebatur Proselytismus ejus*; adhibito interdum, ex sententia forensi quæ abnuentem dominum coerceret, גט שחרור seu *manumissionis libello*, qui semper libertati plene adquirendæ necessarius. Qua de re uti etiam de Personarum dominio, plu-

ra

ra libro Sexto. Ex more igitur, dominus eum ſuperne inclinans in aquis cohibuit, nec aſcendere ſivit, uſque dum verbis ſive domini ſive ipſius diſertis Baptiſmum nomine ſervitutis retentæ fieri pronuntiaretur. Servi Circumciſionis Benedictio etiam acceſſit (*Maimonid. Halach.* Milla *cap.* 3. §. 4. Shulcen Aruch *lib.* Jore Dea *cap.* 267. §. 12.), qualis Proſelytorum Juſtitiæ ſuperius oſtenſa; ſi nempe Proſelytorum in ea nomen in Servorum mutaretur. Baptizatus item benedicendus erat (*Vide* Magid Miſna *ad Maimonid. Halach* Iſuri Bia *cap.* 13. *fol.* 337.*a*). Sed alii volunt a domino, niſi in ipſo baptiſmi actu manumitteretur, non ab ipſo, uti a Proſelyto, benedictionem adhibendam. Libertini fuere, qui ſive in ipſo baptiſmi, quem diximus, actu, ſive poſtmodum libertate a Dominis donati. Si in ipſo baptiſmi actu, quomodo id fieret ex jam dictis liquet. Si poſtea, alius acceſſit baptiſmus לשם חירות *Nomine libertinitatis*, iſque coram Triumviris, ut prior. Sed juxta nonnullos, ex jure ſeu moribus receptis haud ita neceſſarius erat hic ad libertinitatem baptiſmus ſecundus. Utcunque, nova Judaiſmi profeſſione in baptiſmo ejuſmodi opus non erat. Sexus heic diſcrimen non aliud atque in Proſelytis Juſtitiæ initiandis; de quibus capite ſuperiore. Minorem ſeu Infantem e Gentibus captum aut forte repertum, Iſraelitæ, qui poſſideret, integrum erat, ſive in Ingenuitatem, ſive in Servitutem, ſive in Libertinitatem baptizare. Maimonides *Halach* Aibdim *cap.* 8.; ישראל שתקף בנוי קטן או מצא תינוק גוי והטבילו לשם גר הרי זה גר לשם עבד הרי זה עבד לשם בן חורין הרי זה בן חורין: *Si Iſraelita reperit Gentilem minorem, aut infantem e Gentilibus repererit, eumque baptizari fecerit in nomen Proſelyti, is Proſelytus ſic* (Juſtitiæ,) *ſi in nomen Servi, Servus eſt, ſi in nomen Libertini, Libertinus.* Servus autem major, qui initiamenta hæc ſeu Judaiſmum renueret, Gentilibus retro vendendus erat (*Gemar. Babylon. tit.* Jabimoth *cap.* 4. *fol.* 48. *b Maimonid. halach.* Milla *cap.* 1. §. 6. & *halach.* Iſuri bia *cap.* 19.), ſi modo per annum integrum, e domino ſæpius iterata ut ſuſciperet Judaiſmum monitione, contumax perſiſteret. Ita nihilominus ut, ſi ea conditione primo expreſſim adjecta emtus eſſet, ut circumciſionis expers ſerviret eo ſolum initiatus modo, quo Gentiles, quibus ſedes rite in ditione Iſraelitica citra aliquam Judaiſmi profeſſionem permiſſæ, tunc ſic initiatus apud Iſraelites ſervire permitteretur. Ceterum ſi ejuſmodi etiam detrectaret initiationem, velut ne tantillum luce dignus, morte erat damnandus. Quod vero ad Secundum heic genus Perſonarum ſeu Gentiles illos demum attinet, quibus ſedes & habitatio in ditione Iſraelitica citra Judaiſmi profeſſionem permiſſa eſt; eorum ratio habenda eſt duplex. Aut tempore, quo floruit ſuique prorſus juris menſit Hebræorum ſtatus, veluti ſub Davide, Salomone & ſi quæ ſunt alia id genus tempora; aut tempore rerum eorum accîſarum imperiique admodum imminuti, ut ſub Romanis, aliiſque etiam ante ſeculis. Tempore priori, permiſſæ ſunt in ditione Iſraelitica ſedes iis tantum, qui Juris Noachidarum ſeu Naturalis, quod ſupra & in ſequentibus fuſius indicatur, ejuſque capitum ſeptem, ſecundum Hebræorum mentem, obſervationi nomina dederant, גרים תושבים *Advenæ* ſeu *Proſelyti inhabitantes* ſeu *Proſelyti domicilii* ſeu *inquilini*, dici ſoliti. Gentili enim Idololatræ, ſeu qui ſeptem illius Juris præceptis nomen non dederat, ſedes & domicilium in ditione ſua, dum juris plane ſui erant, negabant. Quin in ſolo Iſraelitico (*Miſna & Gemar. Babylon. ad tit. Aboda Zara cap.* 1. *fol.* 21. *Moſes Mikotzi precept. Negat.* 41. *& videſis Hugonem Grotium de Jure Belli l.* 1. *cap.* 1. §. 16.) ne hoſpitio quidem volebant excipi. De Proſelyto autem hujuſmodi, juxta doctrinam Talmudicam, Maimonides (*Halach. Iſuribia cap.* 14. *Gemar. Babylon. ad tit. Aboda Zara cap.* 5. *fol.* 64.) אי זה הוא גר תושב זה גוי שקיבל עליו שלא יעבוד עבודה זרה עם שאר המצות שנצטוו בני נח ולא מל ולא טבל הרי זה מקבלין אותו והוא מחסידי אומות עולם ולמה נקרא שמו תושב לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל: *Qualiſnam eſt is, quem Proſelytum domicilii* ſeu *inhabitatem vocamus?* (Ut ſcilicet a Proſelyto Juſtitiæ diſcriminetur.) *Is Gentilis erat, qui in ſe ſuſceperat a cultu extraneo abſtinere, ac cetera obſervare, quæ in Noachidarum ſeu omnium hominum communi Jure continentur. Nec circumcidebatur ille, nec baptizabatur; ſed admittebant eum veluti unum ex piis e Gentibus mundi. Ideo autem nuncupatur Inhabitans* ſeu *Inquilinus, quoniam licuit nobis ei ſedes inter nos aſſignare in territorio Iſraelitico.* Alii tantundem. Hinc Judæus qui nuperrime ſcripſit (*Manaſſeh Ben Iſrael in Conciliatore, ad Deuter. q.* 136. *Hiſpanice,* 3. *Latine.*) גר תושב *Proſelytum domicilii*, ſeu qui ſeptem, quæ tractamus, præcepta in ſe receperat, vocat *Peregrino moradiſo que podia morar con Iſrael*, id eſt, *Peregrinum* (ut ipſe vertit) *habitantem, quia*

in

in Iſraele morari poterat. Quin Maimonides vult nec tranſitum quidem per ditiones Iſraeliticas Gentili ex jure permiſſum olim quoties florebat & ſui plane juris erat Hebræorum ſtatus, niſi is ſimili profeſſione cultui extraneo renuntians cetera etiam Præcepta juris Noachidarum ſeptem in ſe reciperet. Poſtquam enim de vulgaribus commerciorum aliquot officiorumque generibus inter Iſraelitas & Gentiles, qui hactenus cultui extraneo non renuntiaverant, ſeculis recentioribus permiſſis egerat, ſubdit (*Halac. Aboda Zara cap.* 10.) אין כל הדברים ראלו אסורים אלא בזמן שגלו ישראל לבין האומות או שיד הגוים תקיפה על אבל בזמן שיד ישראל תקיפה על אומות העולם אסור לנו להניח גוי עובד ע״ז בינינו אפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה ליעבור בארצנו עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח שנ׳ לא ישבו בארצך אפי׳ שעה ואם קבל עליו ז׳ מצות הרי זה גר תושב: *Hæc autem intelligenda ſunt tantum de tempore, quo aut exulabant inter Gentiles Iſraelitæ, aut quo Gentiles ipſis prævalebant. Ceterum quoties Iſraelitæ prævalebant Gentibus mundi*, (id eſt, ſui omnino Juris fuere) *illicitum erat nobis permittere, apud nos Gentilem idololatram, ne quidem ex accidenti illic agentem*, (veluti Ægyptios, Phœnicios, Tyrioſques operario ad Salomonem Regem a regibus ſuis in templi ædificationem (*Eupolemus apud Euſeb. Præpar. Evangelic. 9. c. 30. Clem. Alexand. Strom. α*) miſſos) *aut mercaturæ gratia a loco ad locum tranſeuntem. Ne quidem per Terram noſtram ei tranſeundum erat, niſi in ſe receperat ſeptem præcepta, quæ Noachidis ſunt imperata; ſecundum id quod dicitur* (*Exod.* 23. 33.), *nec habitabunt* aut *manebunt in terra tua, ne quidem ullam ob rationem. Si vero præcepta illa ſeptem ſe obſervaturum profiteretur, Proſelytus deinceps domicilii erat.* Alibi etiam idem (*Halach.* Melackim *cap.* 8.) כל גוי שלא קבל מצות שנצטוו בני נח הורגין אותו אם ישבו תחת ידינו *Gentilis quilibet, qui non in ſe receperat ſeptem præcepta Noachidis imperata, ultimo ſupplicio afficiendus erat, ſi in ditione noſtra commoraretur*. Sed quod de tranſeuntibus habet, non admittunt alii (*Abraham Ben. David. de Maimonid. halach. Aboda Zara cap.* 10.) verba quæ affert ſacra de domicilio tantum eoque populorum ſeptem, quos diſerte exſcindi juſſit Numen, intelligentes. Sed vir eruditiſſimus atque in literis hiſce verſatus Petrus Cunæus, *Septem*, inquit, (*De Repub. Hebræor. lib.* 1. *cap.* 1. *quem vide lib.* 2. *cap.* 19.) *præcepta quæ Talmudici data eſſe filiis Noachi ajunt, Juſtitiæ regulas quaſdam continebant, quibus carere hominum vita nequibat. Quare vis eorum tam late ad omnes pertinuit, ut qui neſcirent ea, hos interficere in bello atque ex hominum communione tollere juſſi ſint Iſraelitæ.* Cæterum ea de re plura inferius, ubi de jure belli Hebræis aliiſque Gentibus Imperativo atque Interveniente agitur. Quemadmodum autem Proſelytus Juſtitiæ, Servus, Libertinus, Judaiſmo non ſine Triumviris initiabatur, ut oſtenſum eſt, ita nec Proſelytus hic domicilii. Admittendus erat ac profeſſio facienda בפני שלשה חברים *Coram* (*Gemar. Babylon. ad tit. Aboda Zara cap.* 5. *fol.* 64. *b.* & *Maimonnid. halach. Melakim c.*) *tribus minimum ſui generis*, ſeu *profeſſione hujuſmodi priſtina ſibi conſociatis*, ſi non coram tribus Iſraelitis aliiſve qui Judaiſmo nomen dederant. Neque aliter ſatis intelligere queo verba illa de Triumviris. Mentio Proſelytorum hujuſmodi occurrit in Pentateucho. Sed non ſemper eiſdem verbis. Diſcrimen ex natura rei & circumſtantiis eliciendum. Sed & expreſſim legimus (*Levitic.* 25. 45. & 47.) de התושבים הגרים עמכם *Inhabitantibus* ſeu *inquilinis qui Proſelyti ſunt* ſeu *peregrinantur apud vos*; quos Chaldæus vocat תותביא ערליא דדירין עמכון *Incolas incircumciſos qui ſunt habitantes vobiſcum*. Similiſque alibi (*Deut.* 14. 21.) apud eum locutio. Quibus verbis proſelyti hi domicilii optime indicantur. Interdum Proſelytus etiam ejuſmodi magiſtris dicitur כל שקבל עליו שלא לעבור ע״ז ואוכל נבלות *Quiſquis Cultui Extraneo* ſeu *Idololatriæ renuntiaverit, ita tamen ut is ſit, qui morticinia licite comederit.* Cultus extranei renuntiatione, utpote quæ in Proſelyti hujuſmodi initiatione res erat primaria, cetera quæ ipſi in ſe recipienda erant ſic complectuntur. Id autem quod de morticiniis ſequitur, ex loco Deuteronomii jam ante indicato ſatis explicatur. Quod vero ad morem illum Gentiles in profeſſionem hanc intra ditionem eorum adigendi attinet; ajunt, tametſi nemo Gentilium Judaiſmo nomen dare erat omnino cogendus, nihilominus ex juſſu etiam divino a Moſe ſe accepiſſe, mortalium quemlibet apud ipſos degentem profeſſione ad Septem, quæ diximus, præcepta obſervanda adſtringi debuiſſe. Maimonides (*Halach. Melakim cap.* 8.) מי שלא רצה אין כופין אותו לקבל תורה ומצות וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח וכל מי שלא קבל יהרג: *Nolentem non cogebant in ſe ſuſcipere Legem* & *Præcepta* (*Moſaica.*) *At vero juſſit Moſes a Numine ipſo edoctus, ut quem-*

quemadmodum dictum est, quisque mortalium in se suscipere cogeretur Praecepta Noachidis imperata. Et qui id facere nolebat, ultimo supplicio erat afficiendus. Et de Tempore dunraxat quo sui erant satis juris Hebræi, adeo ut nec imperium eorum in Gentiles, qui quovismodo advenirent, minueretur, hæc dicta. Id est, de tempore potissimum, quod Captivitatem anteverrit Babylonicam. Nam & aliqui tunc temporis desiisse morem Proselytos domicilii sic admittendi docent. Nimirum אין inquiunt (*R. Simeon Ben Eliezer in Gem. Babylon. tit.* Erakim *cap. 7. fol. 29. a Maimonid. halach.* Isuri bia *cap.* 14. *&* *halach.* Milla *cap.* 1.) נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג: *non erat mos Proselytos domicilii recipere, nisi tempore tantum, quo observari solebant Jubilæi.* Id est, tempore quo eousque ditionis fuere omnia in terris illis Israeliticæ, ut leges de possessionibus in Jubilæo restituendis atque id genus ceteris vim & effectum, veluti apud Gentem summum sibi imperium occupantem, integrum retinerent. Jubilæorum autem observationem sub captivirarem Babylonicam desiisse scribunt (*Maimonid. halach.* Semita Wejubal. *cap.* 10.), unde etiam adjiciunt (*Idem hal.* Isuri bia *cap.* 14. *vide ibi comm. R. Jom. Tob.*) servum, qualem supra diximus, si Judaismum detrectaret, post Jubilæorum cessationem non retinendum, quoniam scilicet ad præceptorum Noachidarum observationis professionem rite quempiam adigendi mos desierat. Quod vero ad Tempora insequentia attinet, quo non sui juris erant Hebræi, sed rebus fruebantur nimium accisis; tametsi solennis, & qui ex summo, quo ante gavisi sunt, imperio natus est, ritus ille Proselytos domicilii admittendi evanuerat, nihilominus quos cogere jam nequibant, eorum ambigendum non est, quin nonnullos pro re nata ad hanc professionem interdum invitarent & hortarentur, eisque quos viderent esse מחסידי אומות העולם: *Ex piis e Gentibus mundi*, id est, citra Judaismum bonis moribus & religione, quali oportuit esse Proselytum domicilii solenni ritu admissum, imbutos, sedes in solo Judaico permissas esse non ita illibenter vellent. *Et cujus regionis homines non contigit*, inquit Josephus *Adversf. Apion. lib.* 2., *aliquando apud nos peregrinari?* Egregium hac de re habetur exemplum in fœdere Novo, ubi occurrit (*Act. Apost.* 10. 1. *&* 22.) *Vir quidam in Cæsarea, nomine Cornelius, Centurio cohortis quæ dicitur Italica; religiosus & timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi & deprecans Deum semper, vir Justus, testimonium habens ab universa gente Judæorum.* Hunc Gentilem fuisse liquet. Nec Iralum fuisse, etiam & Romanum, dubirant viri docti (*Baronius Ann. Christi* 41.). Id genus fuit Candaces Eunuchus (*Act.* 8. 17.) Hierosolymis, uti & Thessalonica Ἕλληνες illi σεβόμενοι seu *Græci* Gentilesve *Deum colentes*, qualibus non est quod dubitemus, quin sedes solo Israelitico permissas esse non illibenter seculis illis voluerint Hebræi, cum plane Proselytorum Domicilii rite admissorum instar essent, utpote qui simpliciorem illam colerent religionem moresque, quibus Proselyti ejusmodi initiari soliti.

CAPUT IV.

De Effectibus Iniriationis & Admissionis Proselytorum Justitiæ, *veluti* nominis Judæi adquisitione, Regeneratione, Juris Judaici participatione, Peregrinitatis retentione *&* conditione Posterorum; *quæ omnia* Juris Gentium *sive* Imperativi *sive* Intervenientis *fuere*.

INitiationum autem & Admissionum, quas capite præcedenti ostendimus, Effectus duplici sunt in genere. Alii in Jure, juxta quod deinceps initiatis ac admissis posterisque suis vivendum erat, cernuntur. Alii in ipsa personis, tum ipsorum, tum posterorum inhærente qualitate, secundum quam censebantur. Qui prioris sunt generis, sparsim in sequentibus pro re nata, maxime quoties de Jure Gentium agitur, suum obtinent locum. Unde etiam qui secundi sunt, fusius subinde sic explicantur; Sed in priore genere caput habetur unum heic non prætereundum. Scilicet pristinæ vitæ conditionem seu statum idololatricum sive Proselyti ipsius sive parentum ejus neutiquam probro ei objiciendum. Nimirum legem illam (*Exod.* 22. 20. *Levitic.* 19. 33. *Ibid. Jarch. & vide Paulum Fagium ad locum utrunque*) Peregrinum לא תונו *Non molestabitis*, seu *non vexabitis* ita interpretantur; nec minus puto, quantum video; ad Proselytum domicilii, quam ad eum, qui Justitiæ erat, volunt attinere. Sed Secundi generis Effectus compendio jam præmittere visum est, ut quoties nomina Proselyti Justitiæ, Libertini, Servi e Gentilibus in Judaismum cooptati & Proselyti domicilii obvia inter legendum habeantur, minus obscura sint ea nec de singulari personarum qualitate satis non liqueat. Quod ad Proselytum Justitiæ attinet; Quinque inprimis

mis consideranda sunt heie Effectus ejusdem Initiationis. Judæi nominis adquisitio, Regenaratio, Juris Judaici seu prærogativæ Israeliticæ participatio, Originis atque Peragrinitatis, velut characteris perpetui ac indelebilis Retentio, & Conditio Postarorum. De Judæi nomine testimonium est sane luculentum, in eo quod capite superius secundo affertur tum ex Josepho de Idumæis Proselytis factis, tum ex historia Estheris sacra. Idumæos, postquam in ritus Judæorum transierant, Judæos fuisse ait diserta Josephus. *Originum lib.* 13. *cap.* 17. Ammonius autem, *ἐκλήθησαν ἰουδαῖοι, nominabantur* Judæi. Et in Esthere *cap.* 8. 17. מתיהדים a verbo התיהד quod *Judæum fieri* denotat, usurpatur pro eo quod est in vulgata, *sectæ eorum, religioni & ceremoniis jungebantur*, seu ut apud Hellenistas *circumcisi Judaizabant*, id est, Proselyti facti sunt. Uti etiam diserte ibi Salomon Jarchius, qui מתיהדים axplicat per מתגיירים *Proselyti fiebant*, quemadmodum & Paraphrastes Chaldæus. Nomen item Judæi Proselyto cujuscunque gentis exteræ accessisse palam memorat Dio. (*Hist.* 37.) Et memini me legisse olim in forensibus temporis Henrici Angliæ Regis tertii tabulis, (*Placit.* 18. *Hen.* 3. *rot.* 21. *in Arce Londinensi*,) Judæos quamplurimos Norwici puerum Anglicanum, Benedicti Physici filium, quem quinquennem circumciderant & proselytum fecerant, ex ædibus, ubi hospitio a muliercula Christiana exceptus est, vi rapere voluisse, sæpius inclamantes *ipsum esse Judæum suum*. Et signanter ad hanc rem Josephus, *advers. Apion. lib.* 2. ubi de Proselytis justitiæ ex Mosis mente admittendis verba faciens, eum ait existimasse, *οὐ τῷ γένει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ προαιρέσει τοῦ βίου εἶναι τὴν οἰκειότητα, non solum ex genere* seu *sanguine, verum etiam ex singulari instituti vitæ electione nasci cognationem quandam*. Quæ velut in Judæi nomine indicatur. Unde distinctio illa Hebræorum ex Hebræis (*Vide Epist. ad Philip.* 3. 5. *& ibi commentar. Adde* 1. *Drus. Observat.* 4. *cap.* 20.) seu Judæorum omnino originariorum ab Hebræis seu Judæis qui sive ipsi primo accesserunt ad Judaismum sive e Proselytis Justis nati fuerunt. Alia de nomine hoc Proselytis indito alibi (*lib. de successionibus in bona cap.* 26.) diximus. Sed advertendum, illud tum demum cœpisse Proselytis Justitiæ dari, postquam Hebræi, quotquot in terra Israelitica reliqui, Judæi generatim dicti. Nemo enim nescit antiquitus gentem Hebræos & Israelitas dictam; nec Judæos alios præter

Judæ tribules, (2. *Reg.* 16. 6. 1. *Sam.* 23. 3.) nec Judæam aliam Territorii Israelitici partem præter portionem Judæ tribui assignatam primo denotasse. Quod sane quamdiu obtinuit, non est cur dubitemus, quin ut postea Judæi, ita tunc, sive Hebræi, sive Israelitæ nomen Proselyto Justitiæ tribueretur. Neque enim dissimilis tunc erat horum nominum ratio. Quemadmodum autem Tribus decem, post secessionem, nomine Israelis & domus Joseph, ita reliquæ binæ, Juda & Beniamin, Judæ nomine indigitatæ (*vide* 2. *Regum* 17. 18. *& S. Hieronym. in Osee cap.* 1. §. & in illa die, *& lib.* 2. *in Esaiam cap.* 5. §. vinea autem Domini). Etiam & lingua harum Judaica (2. *Reg.* 18. 26. *&* 28.) dicta. Et post Tribuum decem captivitatem, cum aliæ præter binas illas (quibus tamen ex Tribubus, quæ asportatæ sunt, non pauci proculdubio sunt commixti; (*videsis Dionys. Petavium in Epipha. hæres.* 78. *pag.* 333.) & de Levitis res est manifestissima) in solo Israelitico non remanebant, dein quicquid gentis ibi supererat, seu illuc subinde revertebatur, Judæi nomen (*vid. Petrum Cunæum de Repub. Hebræorum lib.* 1. *cap.* 10. *Ludovic. Capell. ad Act.* 26. 7. *Constantin. L'Empereur in* Baba Kama *cap.* 7. §. 7. *&c.*) sive retinebat sive induebat, adeoque quicquid dein Proselytorum Justitiæ Genti accessit eodem appellabatur. D. Hieronymus, *in Jonam. cap.* 1. *Scissura decem Tribuum a duabus, populo nomen* (Judæorum) *imposuit*. Hinc obvium Judæorum nomen in Ezra, Nehemia, Esthere, Jeremia libris Maccabaicis. Et ut Mordecai Bejaminita inde Judæus (*Esther* 2. 5.) nuncupatur, ita ceteri cujuscunque e Tribu fuerint in reliquiis illis. Post binarum autem Tribuum seu Judæorum, quos diximus, e captivitate reditum, non solum Judæi inde dicti binarum illarum Tribuum territoriorum ex Hebræis incolæ, verum etiam quotquot Hebræi sive Tribuum ceterarum, principum indultu, territorio possiderent sive alibi Babylone seu loco quovis alio dispergerentur. Unde etiam Terra sancta tota Judææ nomen induit. S. Hieronymus, ad illud Isajæ, *cap.* 1. *Visio quam vidit super Judam & Jerusalem, Pro Juda*, inquit, *in quo significantur duæ Tribus*, LXX. *& Theodotio posuere Judæam, quæ totam terram duodecim Tribuum ostendit* (*vide librum de locis Hebraicis inter D. Hieronymi editum, in verb. Judæa*,). Josephus autem, ubi de Esdra & Nehemia populum reducem ad urbem templumque instaurandum hortantibus agit

(*Origin. lib.* II. *cap.* 5. *Videſis Iſ. Caſaubonum Exercit.* I. *Ad Apparatum Annal. Baron.* §. *&* 3.) καὶ ἰουδαῖοι, ait, πρὸς τὸ ἔργον παρεσκευάζοντο. ἐκλήθησαν δὲ τὸ ὄνομα ἐξ ἧς ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν ἐκ Βαβυλῶνος, ἀπὸ τῆς ἰούδα φυλῆς, ἧς πρώτης ἐλθούσης εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους, αὐτοί τε καὶ ἡ χώρα τῆς προσηγορίας μετελάβοντο, *Et Judæi ad opus ſe accingebant. Vocabantur autem, hoc nomine, ex illa die, qua aſcenderunt e Babylone, a Tribu ſcilicet Juda, quæ cum prima in locos illos perveneris, tum ipſis tum regioni hujuſmodi appellatio indita eſt*. Nempe a nomine Judæorum (quod tam apud Joſephum, quam in ſacris literis, binis illis Tribubus & qui eis ex aliis commiſti ſunt ante etiam tribuitur) poſt reditum e captivitate, non modo territorii Tribus Judæ ac Benjamiticæ incolæ, ſed etiam in ceterorum agris ſedes habentes qualeſcunque atque undecunque illuc confluentes Hebræi, uti etiam ipſa Terra promiſſa, denominabantur. Sunt (*S. Ambroſ. in Epiſt. ad Rom. cap.* I. *& videſis Petr. Abelardum. Sed & adde S. Ambroſ. lib.* 4. *de Sacramentis cap.* 3.) qui a tempore Judæ Maccabæi Judæos dici cœpiſſe ſcripſerunt. Sed hallucinatio eſt manifeſta. Certe invaluit etiam apud Paganos opinio, Iſraelitas omnes Judæos a Judæ patriarchæ non ſolum nomine, ſed & ævo ſic dictos. Juſtinus hiſtoricus *Hiſtor.* 36. *Populum in decem regna diviſum filiis tradidit, omneſque ex nomine Judæ, qui poſt diviſionem deceſſerat, Judæos appellavit, colique ejus memoriam ab omnibus juſſit*. De Jacobo loquitur. Ad ſingularem autem tum vetuſtatem tum dignitatem hujus nominis ſpectant etiam, quæ crebro apud ſcriptores occurrunt de ſacræ illius prophetiæ, ſeu Jacobi verborum ſenſu; *Non* (*Geneſ. cap.* 49. 10.) *auferetur ſceptrum de Juda &c.* Chriſtiani ſcriptores, iique doctiſſimi nec pauci, ea de re paſſim leguntur. Et ſententias etiam Magiſtrorum exhibet Manaſſe Ben Iſrael (*in Conciliatore, ad Gen. quæſt.* 65.) quem vide. Summa vero eſt, a Juda quidem patriarcha, velut ab ipſa origine, ſumtum eſſe Judæorum nomen, (*Epiphanius hæreſ.* 8. *Juſtin. Martyr. Apolog.* 2. *Euſeb. Præp. Evang. lib.* 7. *cap.* 6.) quatenus ſcilicet ab eo denominata eſt illuſtrior illa Tribus, quæ Genti poſtmodum nomen dedit. Sed ævo ejus multo, ut dictum eſt, eſſe illud recentius. Tametſi per prolepſin ſubinde etiam Moſis Tempori a ſcriptoribus (*Euſeb. ibid. cap.* 8. *&c.*) tribuatur. Quemadmodum autem novum ſic nomen Proſelyto acceſſit, ita etiam Natales plane novi. Adeo ut ſimulac initiabatur, Regeneratus haberetur. Non ſemel Talmudici, (*Gemar. Babylon. ad tit.* Jabimoth *cap.* 2. *fol.* 22. *a. & cap.* II. *fol.* 97. *b Maimon. halach.* Jebom Wechalitza *cap.* I. *&* Iſuri bia *cap.* 14. *Moſes Mikotzi præc. affirm.* 51. *fol.* 135. *col.* 4. Shulcan Aruch *lib.* Aben haæzer *cap.* 157. *ſect.* 3.) גר שנתגייר כקטן שנולד דמי: *Proſelytus, ex quo Proſelytus, velut infans, qui recens naſcitur, habetur*, idque perinde acſi ipſe ex nova aliqua matre renaſceretur. Unde evenit, ut nulla dein ei reſtaret priſtina cognatio ſeu ſanguinis relatio, nec fratrem, ſororem, patrem, matrem, liberos ante genitos omnino in ſuis haberet. Nomina hæc, etiamſi naturalia, eſſe deſiere. Quin ſi pater, mater, filius, frater ſimul fierent Proſelyti, nulla prorſus reſtabat cognatio ſeu ſanguinis inter eos relatio. Et pro regula habetur; כל שאר בשר שהיו לו כשהוא גוי אינן שאר בשר: *Quiſquis Proſelyto conſanguineus erat, dum fuit Gentilis, conſanguineus plane jam non eſt*. Nempe velut jam primo creatus aut e cœlo lapſus omnino novus homo fiebat conſanguinitate priſtina non minus ac Gentiliſmo prorſus exutus. Unde nec ex jure ſanguinis priſtini ei ſuccedere quis potuit, ut alibi (*de ſucceſſionibus in bona cap.* 26.) oſtendimus. Inſtar fere erat apud Hebræos eorum qui Athenis a peſte convaleſcentes ἠγνόησαν σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐπιτηδείους: *Neque ipſi ſe noverunt nec propinquos*, ut ait Thucydides. (*lib.* 2. *& Galen. lib. de ſymptom. diff. cap.* 3.) Habebatur quidem in Jure Attico (*Vide Joſ. Scalig. in Feſtum, verb.* Poſtliminium,) Regeneratio quædam. Atque in Cæſareo habetur; quando nempe ſervus non ſolum manumiſſione fruitur ac Libertinitate, ſed etiam *naturalibus* (lib. 2. D. de Natalibus reſtituendis) *reſtituitur in quibus initio omnes homines fuerunt, non in quibus ipſe naſcitur, cum ſervus natus eſſet*. Id eſt, plena donatur ingenuitate, adeo ut natales ſimul & mater, quæ ancilla erat, adeoque ipſe, jam pro ingenuis civiliter habeantur. Atque ita ingenuitate donare, dicitur in Novellis, (*novell.* 18. *cap.* II. *& Nov.* 78. *cap.* I. 2. *&* 5.) Regenerare. Sed in regeneratione hujuſmodi natalium regenerati conditio tantum ex autoritate principali mutata eſt. Proſelytus vero Juſtitiæ ſic regenerabatur, ut nec pro antea omnino nato deinceps ſumeretur. Hinc erat quod cum Nicodemus mirabatur Jeſum Chriſtum dixiſſe, *Oportet vos naſci denuo*, (*D. Johann.* 3. 7.) inſtaretque quæritans, *Quomodo poſſunt hæc fieri, reſpondit Jeſus & dixit ei*, Tu es διδάσκαλος

τοῦ

τοῦ Ἰσραὴλ, *Magister Israelis*, seu *Magister in Israel*, ut vulgata, *& hæc ignoras?* Etenim Regenerationis notio (tametsi de ea quæ Spiritu fit, non solum aqua, loqueretur Christus) in Hebræorum de Proselytis Justitiæ initiandis disciplina ac moribus, quos mirum est Nicodemum non agnovisse, erat minime obscura. Sed ea de re & quæ consequuntur plura libro quinto, ubi de Proselytorum, Libertinorum, aliorum conjugiis agimus. Heic tantum adjicimus, stupendam, quæ jam memorata est, regenerationem doctrinæ cuidam de animabus Proselytorum in reconditiori eorum philosophia repertæ adeo esse consonam, ut ex hac illam de novis plane natalibus aut ex illa hanc ortam esse sive pendere non immerito forsan suspicandum. Nimirum anima, ajunt Cabalistæ (*apud Patrem Archangelum in Dogmat. Cabalistic.* 43.) sive singulares, sive e massa, ut loquuntur, ideali educendas innumeras semper existere; atque ex hisce in corpora humana seu embryones immissis fieri homines; instar ferme Platonicorum. Corpus autem humanum esse materiem, Animam formam hominis, ut Physici alii, secundum quos etiam ipsi formam esse scribunt (*R.* Aben. Tybbon *in* Ruach hachen *cap.* 8.) הדבר המוציא לאור הוית החומר אשר בו היה מה שהיה ובו נתעצם ר״ל שבעצם שלם ונבדל בו מעצם אחר: *Rem quæ educit in lucem ipsam materiæ essentiam, quæ ex ea est id quod est, & perfecta efficitur substantia, & ab alia substantia ea distinguitur.* Jam vero sicut in Embryonem animam, qua homo fit, e cœlo delabi ajunt, ita etiam Proselytum quemlibet Justitiæ, novam statim ipsoque eodem, quo fit momento, animam, priore quæ corpus in Gentilismo occupaverat sive evanescente sive redeunte, immissam cœlitus asserunt. Quin & commentum hanc ad rem habent de nescio, quali animarum generatione, quæ omnes in Proselytos novos illabantur. In celebri illo Codice quem Zohar nuncupant etiam & ??? Rabbi Shimeon Ben Jochai, qui sub Adriani tempora vivere desiit Magister illustris, velut autori alii, alii discipulis (*R.* Gedalia *in* Shalsheleth *fol.* 31. b.) ejus tribuunt (ut Cabalisticæ doctrinæ promtuarium summum) memorantur quatuor in mundo superiori seu regione cœlesti, היכלין *Palatia* quæ vocantur היכלין דבנת בוטחות *Palatia filiarum* seu *puellarum confidentium*. Primum tribuitur Batheæ filiæ Pharaonis; ita eam vocitant, quæ Mosem *Ex.* 2. 5. educavit, Josepho *Archæolog. lib.* 2. *cap.* 5. Thermuthin dictam. Secundum Særachæ filiæ Aser (*numer.* 26. 46.). Tertium Jochabedæ matri Mosis; *Exod.* 6. 20. Quartum denique Deboræ. (*Judic.* 4. 4.) Cum hisce singulis, ajunt Cabalistæ, velut palatiorum præsidibus, adesse innumeras alias sanctas animas, atque eis, tanquam conjugio, virorum etiam sanctorum animas copulari. Addunt, ut in conjugiis hujus mundi seu terrestribus, corpora corporibus conjunguntur, ita in alterius illius seu cœlestibus conjugiis esse אתדבקותא דנשמתא בנשמתא נהורא בנהורא: *Conjunctionem animarum cum animabus, Luminis cum Lumine*. Et demum, ut rem absolvant, subjiciunt, (Zohar, *in* Midbar, *fol.* 167. *&* 168. Mantuæ) זווגא דההוא עלמא אתעביד איבא יתיר מאיבא דאתעביד בהאי עלמא בזווגא דלהון דההוא עלמא בחאובתא דלהון כחדא כד מתדבקן נשמתין דא עם דא עבדי איבין ונפקי נהורין מנייהו ואתעבדי שרגין ואינון נשמתין לגיורין דמתגיירין וכל הני עיליין להיכלא דא וכד מתגיירא גיורא חדא פרחא מההוא היכלא נשמתא ועאלת תחות גדפהא דשכינתא ונשקת לה בגין דאיהי איבא דצדיקיא ומשדרת לה לגו ההוא גיורא ושראת ביה ומההוא זמנא אקרי גר צדק: *Conjugium illius* (cœlestis) *mundi facit fructum præstantiorem fructu eo, quem facit conjugium hujus* (terrestris) *mundi. In conjugiis illius mundi, cum mutua dilectione animæ invicem conjunguntur fructum faciunt, ac producuntur Lumina, e quibus fiunt* (velut) *Lucernæ, quæ sunt animæ eorum, qui fiunt Proselyti. Hæ omnes in palatium illud* (ad quod attinent animæ, e quibus prodeunt) *ascendunt. Et quamprimum fit Proselytus, volat ex eo palatio anima, & subit alas Divinæ Majestatis, quæ eam osculatur, eo quod est fructus Justorum, atque eam mittit in corpus Proselyti, in quo manet. Ab eo igitur tempore vocitatur Proselytus Justus* seu *Justitiæ*. Ita legitur in Zoar. Et pro more Magistrorum, qui sacri sermonis loca ad commenta sua qualiacunque, sive stabilienda, sive ornanda ambitiosius afferre solent, adtexitur heic illud Salomonis, *Fructus justi, arbor vitæ*, מה אילנא דחיי אפיק נשמתין: *Quid arbor vitæ? proventus animarum*. Inde fere hæc transtulit Rabbi Israel Ben Moses in libellum suum (*cap.* 22.) תמים יחדיו seu *Perfecta simul* dictum, quem etiam Latine edidit jam pridem Josephus Voisinius Gallus & *Disputationem Cabalisticam de anima* non immerito nuncupavit. Rescissis heic de animarum generatione nugis (quibus vix impares sunt Platonicorum aliquor) illud animadvertatur, (voluisse eos animas in cœlo, antequam in humana corpora infundantur (*vide* Menasseh *Ben* Israel *lib.*

de Creatione problem. 15. *&* 16.) creari, atque novam in Proselytum quemlibet, quam primum factus esset, animam adeoque novam formam cœlitus illabi solere. Certe ita plane novus homo dicendus erat, atque pristinam qualemcunque cognationem exuisse, utpote velut infans in utero matris novæ denuo conceptus atque renatus. *Enim vero quis non animæ*, inquit Tertullianus, *lib. de Anima cap.* 13. (*sic fere Epiphanius in Ancorato*) *non semel*, *alii*, *dabit summam omnem cujus nomine totius hominis mentio titulata est? Quantas animas pasco, ait dives!* Et frequentissimus est in linguis Orientalibus usus τῷ נפש seu *Animæ* pro ipsa persona. Nova, secundum ipsos, anima ipse erat Proselytus, nulla corporis solius seu materiæ habita in cognatione seu natalibus discernendis, ratione. Quoniam quicquid omnino erat Proselytus, ex ipsa forma solummodo seu anima id, uti quisque alius, erat. Juxta fere illud Pythagoræ, *apud Ovid. Metamorph. lib.* 15.

Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram; ---

ex Metempsychosis doctrina dictum. Diversa fuisse sibi & Euphorbo corpora non dubitavit, uti & Æthalidi (*Tertullian. de Anima cap.* 28.) Pyrrho piscatori, Hermotimo, quos omnes se antea fuisse etiam asserebat. Sed ex eadem ipsa anima in hosce universos ac demum in seipsum, dum in utero matris Embryo erat transmigrante, nulla corporis ratione habita, fuisse se illos pronuntiavit. Ausonius, *Epist.* 25.

—— Sic fama renatum
Pythagoram docuisse refert ---

Et fingatur certe in recidivatu illo animarum, quem ipse affirmavit, revolubili (ut Tertulliano nuncupatur) animam novam quacum natus non est ei illapsam esse, dum in subterraneo latuit mortuus, ut post septennium reviviseceret. Ita expressissimum renati (juxta commentum jam dictum) Proselyti exemplum in eo haberemus, quantum ad pristinam cognationem ac natales novos attinet. Etiam & Euphorbus fuisse & Pythagoras ipse ita desierat, adeoque nec parentum filius (quod nomen ex primis natalibus animaque corpori ante conjuncta pendet) erat dein dicendus. Sed ex novæ animæ, id est, novæ omnino formæ accessione, novus homo atque denuo renatus sine parentibus. Fuere etiam inter Hebræos, qui Metempsychosin seu transanimationem, qualem ferme Pythagoræi, admittebant. Ea an huc attinuerit nescio. Solas autem piorum animas ita transire volebant illi, ut memorat Josephus *Halos. lib.* 2. *cap.* 7. Participatio Juris Judaici seu Israeliticæ prærogativæ, qua gaudebant Proselyti Justitiæ, in eo cernitur, quod habetur in lege sacra, (*numer.* 15. 15. *adde Lev.* 19. 33.) ככם כגר *Sicut vobis sic Proselyto*. Unde Talmudici passim ajunt, (*Gemar. Babylon. ad tit.* Jabimoth *cap.* 8. *fol.* 77. a. Maimon. *hal.* Isuri bia *cap.* 12. *&c.*) Proselytum ejusmodi fuisse כישראל לכל דבר *Velut Israelitam respectu omnimodo*, & Philo *lib. de Monarchia*, cum originariis fuisse scribit Proselytis ἐχ' ἧττον (*de Legation. ad Cajum.*) τ̃ ἰδίων πολιτῶν *Non minus atque suos cives* æstimari. Sed hæc temperanda sunt, atque juxta majorum disciplinam non sine distinctione sumenda. Nimirum in Jure Israelitico alia fuere, quæ ad vitæ rationem in officiis, juxta Mosaica præscripta, tum erga Deum O. M. tum erga proximum præstandis instituendam, alia quæ ad Magistratus & Præfecturas capessendas gerendasque, & Connubia quædam ineunda spectabant. Prioris quæ fuere generis non minus ad Proselytum Justitiæ, quam ad Israelitam originarium attinuere. Quod tamen sic temperandum, ut Sacrorum formulis a Numine datis, quibus quidpiam occurrit, quod originarios signantius denotet, minime uterentur Proselyti Justitiæ, nec ad ejusmodi Sacra præstanda obligarentur. Etenim in lege [*Deut.* 26. 13.] præscripta est *Confessionis* seu *Professionis Decimandi*, (quam וידוי מעשר *Professionem decimæ* nuncupant) formula anno quarto festique Paschalis die postremo post pauperum decimas pollutas adhibenda. In ea habentur verba illa; *benedic populo tuo Israel*, *atque terræ*, *quam dedisti nobis*, *sicut jurasti patribus nostris;* Quæ adeo singularia habita sunt Israelitis, ut ad Proselytos ideo formula illa neutiquam omnino attineret. Maimonides *Halach.* Maigsher Sheni *cap.* 11. ex mente & moribus majorum, (*Misn. tit.* Maigsher Sheni *cap.* 5. §. 15.) ישראל וממזרים מתודים אבל לא גרים ועבדים משוחררים מפני שאין להם חלק בארץ הרי הוא אומר כאשר נשבעת לאבותינו כהנים ולוים מתודים שאף על פי שלא נטלו חלק בארץ יש להם ערי מגרש: *Israelitæ & Mamzeres Professione illa utuntur. Neutiquam vero Proselyti aut Libertini. Quoniam eis sors non est in Terra sancta* (juxta Professionis scilicet sensim) *nam dicitur*, *sicut jurasti patribus nostris*, *Sacerdotes autem & Levitæ eadem*

dem pariter utuntur professione. *Nam tametsi sortem seu partem sibi in terra Sancta* (ut tribus ceteræ) *non habebant*, *erant nihilominus illis Urbes & prædiola* (Numer. 35.) *Suburbana*. De aliis aliquot parilis ratio. Adhibito autem hujusmodi temperamento, Prioris generis res intelligi volunt, quoties Originariorum & Proselytorum conditionis paritas innuitur. Quod de eis, quæ sunt generis Secundi, non dicendum. Nam a Magistratibus & Præfecturis tam civilibus omnimodis, quam Castrensibus regulariter (*Misn. tit.* Sanhedrin *cap.* 4. *Maimonid. Halach* Sanhedrin *cap.* 2. & 11. *halach.* Melacim *c.* 1. *alii passim*) ex jure arcebantur Proselyti hujusmodi, velut neutiquam, ex ipsa Legis Sacræ mente, idonei. Quod fusius ostenditur in sequentibus. Proselytarum item connubia Sacerdotibus interdicta esse alibi (*De successione in Pontificatum Hebræorum lib.* 2. *cap.* 2.) monstravimus, quæ tamen Israelitis originariis permissa. Alia etiam Proselytis permissa esse conjugia, quæ illis vetita, nec par Proselytorum omnium in se connubiali jus fuisse inferius libro docetur quinto. Quod ad Peregrinitatis seu Originis, velut characteris perpetui ac indelebilis heic Retentionem spectat; tametsi Gentilis, quamprimum factus est Proselytus Justitiæ, Judæus dicebatur, adeo ut non solum jam Religionis Judaicæ sodalitio, Gentilismo renuntiato, immisceretur, verum etiam alius patriæ nomen sibi sic regeneratus indueret, ita nihilominus semper retinuit τὸ גר seu *Proselyti* aut *advenæ* etiam nomen, ut ab originariis perpetuo etiam inde distingueretur. Nec sane Judæi in illo nomen aliud innuit quam id quod est Judæus ex Peregrinis seu Proselytis, non Judæus simpliciter, seu Judæus civiliter ex Judæis, aut Hebræus ex Hebræis, ut se vocavit D. *Paulus*. (*Ad Philip. cap.* 3. 5.) Et tametsi in קהל ישראל *Cœtum* seu *Ecclesiam Israelitarum* seu *originariorum* ingrediebatur (ut solennis erat locutio) Proselytus, nihilominus ea multis nominibus sanctior atque alia semper habebatur, etiam & fuit, a קהל גרים *cœtu* seu *universitate Proselytorum* seorsim sumta. Id quod aliter sane se habere nequivisse liquet etiam ex eo, quod jam dictum est de eis a Dignitatibus, Magistratibus & Præfecturis arcendis, atque Connubiis aliquot eis interdictis, quæ Originariis permissa, aliisque eis permissis quæ vetita Originariis. Nam a Peregrinitate perpetuo retenta & Originis exteræ non deletæ ratione hoc discrimen. Finga Romanæ Ecclesiæ sacris initiatos quosque exteros neque ex Romanis familiis oriundos dici ex more Romanos, nec tamen in urbe seu regionibus suburbicariis dignitatum seu munium capessendorum jus illis permitti. Alia aliquot peregrinæ originis nomine eis denegari. Pleraque interim ibi concedi. Ipsissimum sic haberetur Proselytorum Justitiæ apud Judæos exemplum seu specimen. Denominarentur quidem illi a Roma, quam velut novam etiam sic induissent patriam, quatenus scilicet ex initiatione Romani sic fierent ac quam plurimis, qua Numen, qua Hominem spectarent, privilegiis novisque sibi juris generibus in territorio Romano gauderent. At vero quia alia originariis permissa (juxta quod diximus) eis sic negarentur, idque ex eo quod e Peregrinis essent, necessum foret, ut perpetua Peregrinitatis discriminarentur nota. Nimirum ut nunquam non haberentur quidem Romani, sed nihilominus ex peregrinis seu peregrini ac homines novi, qui Romanum induissent nomen; non vero civitate plene essent, sed quadamtenus tantum donati. Adeo ut Proselyti hi, retentæ peregrinitatis hujusmodi nomine, instar ferme essent Cumanorum, Acerranorum, Atellanorum, qui ea conditione olim Cives Romani erant (*Festus in* Municeps), ut semper Rempublicam separatim a populo Romano haberent, & in legione mererent, sed dignitates non caperent, seu municipium quibus jus civitatis honorarium (*Agell. Noct. Attic. lib.* 16. *cap.* 13.), sed sine suffragii aut magistratuum capessendorum jure. Adeo ut juxta Aristotelem *Politic.* 3. *cap.* 1. & 3., cui Civis *οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὁρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς nulla re alia magis explicari definirique potest quam Judiciorum & magistratuum communione*, Proselytus Justitiæ, utcunque novato patriæ nomine Judæus diceretur, non tam quidem Civis Judaicus simpliciter censendus esset, quam Peregrinus semper cui jura quamplurima inter Cives. Ceterum, quod obiter non prætereundum, ex eo quod jam dictum est de Judæi nomine adquisito, Pristina ex Regeneratione Cognatione omnimoda Deleta & Peregrinitate nihilominus Retenta, rite sumendum est illud Taciti *Histor.* 5., cui Proselyti Justitiæ recte dicuntur transgressi in morem Judæorum. De quibus inquit, *nec quidquam prius imbuuntur, quam contemnere Deos, exuere patriam, Parentes, liberos, fratres, vilia habere*. Horum demum Posteri, quotquot ex Parentibus utrisque proselytis geniti eadem cum parentibus perpetuo conditione fuere. Neque magis aut aliter Cives Israelitici erant,

erant, quam parentes ipsi seu qui primo sunt initiati. Exemplum ferme est in legibus moribusque Hispanorum de Mahumedanis ac Judæis, qui Christiasmo nomina dederunt eorumque posteris. Peregrinitatem enim tam hi, quam illi ejusmodi semper retinent, ut a dignitatibus officiisque civilibus non paucis, idque originis seu status pristini unde exibant nomine, arceantur. Ut fusius videre est apud Ludovicum a Peguera *Decis. Ciminal.* 13., Johannem Escobarum *Tract. de Puritate & Nobilitate probanda part.* 1. *Quæst.* 1. & 2., alios Hispaniæ Jurisconsultos. Sed vero, non aliter atque Israelitæ ipsi, filii Proselytorum circumcidendi tantum erant, nec quemadmodum parentes sive illi sive filiæ baptizandæ. Nunquam enim solennis Proselyti baptismus ille iterandus erat; nec in ipso, qui primo baptizatus, (tametsi apostata factus in ritus Judaicos rediret,) nec in posteris. Et patris conditionem sequebatur proles ex fœminis, quarum conjugia Proselytis husmodi jure permissa sunt, a Proselyto suscepta, extra quam ubi ex Israelitide eorum aliquis ptolem genuisset. Ea enim matris, ob gentis dignitatem, sequebatur conditionem, & civis optima lege erat Judaicus. Proselyti autem filius ex fœmina Gentili susceptus plane Gentilis censebatur, ut ex Ancilla natus, Servus. Horum enim nuptiæ ei, ut in sequentibus dicetur, quemadmodum & Israelitis interdictæ. Proselytarum autem proles patrum, quibus rite nubere possent ipsæ, conditione semper fruebatur; alias in profanam (*Videsis lib.* 1. *de Successionem Pontificat. cap.* 2.) veluti cum sacerdoti Proselyta pepererat, transibat, aut in Proselytis item habebatur, ut ubi a Gentili aut Servo genita. Sed hæc regulariter dicta exceptiones aliquot subinde admittunt, de quibus uti & de non paucis huc spectantibus libro quinto, ubi de conjugiorum jure adeoque prolis conditione fusius agitur. Hisce heic tantum subjungere nonnulla sufficiat de fœminæ Gentilis gravidæ (*Gemar. Baqylon. ad tit.* Jabimoth *cap.* 8. *fol.* 78. & *Maimonides halach* Isuri bia *cap.* 13. Shulcan Aruch *lib.* Jore Dea *cap.* 268. 6.), quæ proselyta facta est, prole. Ea maternam ita sequebatur conditionem, ut baptismo ei opus non esset. Ajunt scilicet, מעוברת שנתגיירה וטבלה אין בנה צריך טבילה: *si Gravida fiat proselyta, adeoque Lavacro suscipiatur, proli ejus baptismo opus non est*. Nimirum ex eo, quod nata est בקדושה seu *in Sanctitate* matris aut ביהודית *in ejus Judaismo* (nam hisce sic utuntur vocibus) Proselyti seu matris conditionem induebat. At vero animadvertendum, tametsi ex ipsis solum natalibus ita conditionem Proselyti Justitiæ adquiri volunt, nihilominus consanguinitatis seu fraternitatis rationem inter Proselytæ binos, verbi gratia, filios nolunt haberi undiquaque plenam, nisi pariter concepti fuerint utrique, nec solum sic nati, in Sanctitate, id est, postquam mater est baptismo initiata. Nimirum inter præceptum de fratria leviro ducenda, defuncto (*Deut.* 25. 5.) sine prole fratre, & interdictum de fratria (*Levitic.* 18. 16.) extra illam speciem non ducenda distinguunt heic Talmudici. Nam verba facientes de fraternitatis jure, quo fratris sine prole defuncti uxor ex lege ducenda, ואפילו inquiunt (*Ex Misna tit.* Jabimoth *cap.* 11. *Maimonides halach.* Jebom Wechalitza *cap.* 1. Shulcan Aruch *lib.* Aben haæzer *cap.* 167. §. 1.) אחד מהם הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה והשני הורתו ולידתו בקדושה הרי הן כזרים ואפילו תאומין ונולדו בקדושה אין ביניהן אחוה עד שתהא הורתן ולידתן בקדושה: *etiam ubi frater alter non concipiebatur in Sanctitate sed in sanctitate nascebatur, alter vero tam concipiebatur, quam nascebatur in Sanctitate, fuere invicem velut extranei. Quod item dicendum de Geminis in Sanctitate natis. Nam neque inter eos Fraternitas habebatur nisi tam conciperetur, quam nascerentur in Sanctitate*. Adeo ut ex illa lege nec fratriam duceret, nec ei ritu solenni renuntiaret. Cæterum משום אשת אח seu *interdicto de non ducenda alias fratris uxore* seu de ejusce concubitu fratres ejusmodi teneri volunt. (*Maimonid. hal.* Isuri bia *cap.* 14. Shulcan Aruch *lib.* Jore Dea *cap.* 269. §. 4.) Sed hæc ad Effectus Secundi heic generis, qui suis sparsim occurrunt infra locis, potius spectant. Et de Proselytorum justitiæ eorumque posterorum Qualitate, ac Conditione hoc in loco hæc sufficiant.

CA-

C A P U T V.

De Libertinorum *eorumque posterorum Qualitate & Conditione*. Libertini generis Judæi *apud Tacitum quinam fuerint*. Synagoga Libertinorum *in Apostolorum Actis*. *De* Servorum *Judaismo*, *citra manumissionem*, initiatorum, item Proselytorum domicilii, *usi & qui* horum *seculis recentioribus* instar *fuere*, *Conditione & qualitate*. Gentilium omnimodorum consuetudine Hebræi, *seculis recentioribus cum sui satis juris non erant*, ipsi sibi interdixere. Jus & Mores *ea de re* varii, *pro locorum ac ætatum diversitate*. *De* Samaritanis. Publicani *nomen unde adeo invisum*. *Titulus olim singularis in* Talmude Hierosolymitano, *De* Proselytis.

EX eis quæ de Proselytis Justitiæ capire ostenduntur proxime superiori, difficile non est Qualitatem & Conditionem Libertinorum pariter ediscere. Præter ipsum Libertini nomen, ovum non ovo similius quam in cunctis Libertinus Proselyto. Omnia de Judæi nominis adquisitione, Regeneratione adeoque cognatione pristina deleta, Juris Judaici participatione, Peregrinitatis retentione & Conditione posterorum jam ante dicta, in eundem similiter ad amussim conveniunt. Adeo ut revera Libertinus in Judaismum cooptatus, id est, ut monstratum est, in ipso cooptationis actu Libertinitate donatus, undiquaque ejusdem esset Conditionis & Qualitatis cum Proselyto Justitiæ, qui tempore cooptationis e Gentilismo in Judaismum erat ingenuus seu liber. Qui primo manumissus etiam, & postmodum circumcisus & baptizatus erat, Proselytus Justitiæ non Libertinus dicendus. Quoniam autem in ipso actu transitionis in Judaismum, Servus baptizatus לשם בן חורין *in nomen Ingenui* seu *liberi* seu לשם גירות *in nomen Proselytismi* libertatem necessario ex more majorum consequebatur, ideo in pristinæ conditionis seu Servitutis memoriam, Libertini seu libertate donati nomen retinuit ipse posterique ejus, quemadmodum origine Liber seu Proselytus Justitiæ nomen, ut dictum est, Proselyti in Peregrinitatis, quam nec totam exuerat, memoriam. Ita nomine tantum hi discriminantur. Et solenne est Talmudicis (*Maimonid. halach.* Isuri Bia *cap.* 13. & 14. *Misna tit.* labimoth *cap.* 13. & 14. *Misna tit.* Jabimoth *cap.* 8. &c.) גרים ומשוחררים *Proselytos & Libertinos* & גרים שנתגיירו ועבדים שנשתחררו : *Proselytos*, *qui proselytantur* (verbo venia detur) & *Servos*, *qui libertate donantur* seu Libertinos modo, quem indicavimus, factos conjungere velut par cui jus non omnino diversum, tametsi nomine ita discreparent. Occurrunt quidem apud scriptores, Judæi Libertini generis, quod nomen aliud omnino, si notionem spectes, ab eo quod jam tractamus significat; licet veri sit satis simile in personis eo nomine designatis etiam & Libertinos, quales diximus, repertos. Legitur apud Tacitum *Annal.* 2.; *Actum & de sacris Ægyptiis* (sub Tiberio) *Judaicisque pellendis factumque patrum consultum*, *ut quatuor millia Libertini generis ea superstitione infecta*, *queis idonea ætas*, *in insulam Sardiniam veherentur coercendis illic Latrociniis*, & *si ob gravitatem cœli interiissent*, *vile damnum*: *ceteri cederent Italia*, *nisi certam ante diem profanos ritus exuissent*. Quatuor hæc millia Judæos expressim vocat Josephus *Origin. lib.* 18. *cap.* 5. Et eadem de re Svetonius *lib.* 3. *cap.* 36., *Judæorum juventutem*, *per speciem Sacramenti in provincias gravioris cœli distribuit* (Tiberius) *reliquos Gentis ejusdem vel similia sectantes urbe submovit*, *sub pœna perpetuæ servitutis*, *nisi obtemperassent*. De Ægyptiis sic distributis nihil ait. Adeo ut manifestum sit, Tacitum loqui tantum de Judæis Libertini generis, quamquam verba ejus simpliciter sumta Ægyptios pariter atque Judæos respicere forsan videantur. Sed vero hi universi posteri fuere Judæorum bello Pompejano in Judæa sub annum ante octogesimum ac postea in Sosiano sub Augusto Cæsare aliasque captorum, qui in servitutem abducti, dein a Romanis dominis libertate donati sunt, atque ita Libertini Romani facti. Unde Libertini generis dicti, qua jura Manumissionis Romana nomen illud spectat, non omnino qua Manumissionem ex Jure, quod ante explicatum est, Gentium Judæis in usu. Ita in hisce esse potuere, & vix dubitandum est, quin sane fuerint, tam Proselyti Justitiæ atque Libertini, quales ex jure hoc Gentium descripsimus, quam Judæi Originarii. Nam omnes pariter Judæorum nomine veniunt, ut ostensum est, & non minus ex illis, quam ex his captivos e Judæa bello captos, atque abductos est existimandum. Ita autem se rem habuisse satis discimus ex Philone, ubi de regione Transtiberina Judæorum sedibus Augusti indultu assignata verba faciens, (*Lib. de Legatione ad Cajum.*) Ῥωμαῖοι δὲ, inquit, ἦσαν οἱ πλείους ἀπελευθερωθέντες. αἰχμάλωτοι γὰρ ἀχθέντες εἰς ἰταλίαν ὑπὸ τῶν κτησαμένων ἠλευθερώθησαν, οὐδὲν τῶν

πα-

πατρίων παραχαράξαι βιασθέντες, *Romani vero erant eorum plerique quibus libertas donata, seu Libertini. Nam bello capti & in Italiam abducti a dominis sunt manumissi, nec ritus patrios violare coacti.* Sensus ab interprete Philonis curte nimis redditur. Nec Romanorum aut Italiæ apud illum mentio. Hi igitur Judæi etiam Romani fuerunt Cives; id est, Libertini optima lege facti. Quorsum alias a Philone signantius dicti Romani Et civem Romanum simul & optima lege Judæum, etiam extra territorium Judaicum natum, quempiam esse potuisse manifestum est ex D. Pauli exemplo; qui ex Hebræis. Nam is Tarso Ciliciæ (*Act. Apost.* 22. 3. & 27.) natus & Judæus erat & civis Romanus. Quod vero ad Libertinos hosce spectat; scimus quidem ex jure Cæsareo vetustiori Libertinos fuisse alios qui aut (*Gajus Instit. tit.* 1.) testamento aut in Ecclesia seu concione (æde sacra volunt aliqui) aut ante Consulem manumitterentur, alios qui per Epistolam, aut inter amicos, aut convivii adhibitione, alios qui quovismodo manumissi sunt, postquam pœnæ infamiam insigniorem subierant. Secundum & tertium Genus Latini & Dedititii nuncupabantur, nec civitate fruebantur. Genus autem primum Cives erant Romani seu Quirites quales una vertigo, ut est apud Persium (*Satyr.* 5.) fecit. Atque illis eadem competebat libertas, quam habebat manumissor, nisi quod scilicet Libertinus esset, qui manumittebatur, licet manumissor esset Ingenuus, ut loquitur Justinianus, qui discrimen illud Libertinorum sustulit (*L. Unic. C. tit. de Dedititia lib. toll. & C. tit. de Latina lib. tol. & Instit. tit. de Libertinis §. Libertinorum.*) atque omnes pariter civitate donatos voluit. Generis igitur Libertini quod Romani juris erat, non omnino quod Judaici; Judæi sic apud Tacitum denotati sunt censendi. Id est, Judæorum, Proselytorum & Libertinorum, qui juxta mores & ritus Judaicos superius ostensos facti, in servitutem postea a Romanis redacti sunt, posteritas. Qualis quidem Servitus, aut Libertinitas Romana obstare nequibat, quo minus, qua Judaicam rempublicam spectabant, pristino nomine & conditione pristina, prorsus etiam absque postliminio frui possent. Utrum Libertinorum hujusmodi Romanorum in patriam reducum, an Judaicorum, qui nomen scilicet illud ex ipsa e servitute in Judaismum simul & libertatem cooptatione jam ostensa nacti fuerant, Synagoga illa in Novo fœdere memorata constaretur, viderint acutiores.

Verba sunt (*Act. Apost. 6. 9.*) *surrexerunt autem quidam* ἐκ τῆς συναγωγῆς τῆς λεγομένης Λιβερτίνων, &c. *Ex synagoga quæ appellatur Libertinorum & Cyrenensium & Alexandrinorum, & eorum qui erant e Cilicia & Asia disputantes cum Stephano.* Non nescimus, inter veteres non deesse, qui Libertinorum nomen ibi sumant pro eo quod regionem (*Glossa Interlinearis.*) Gentem seu populum pariter ut cætera quæ sequuntur, significet; id est, Judæos dispersionum, ex gente seu populo sic dicto apud quem nati sunt, atque unde in terram sanctam velut reduces confluxerant, pro more denominatos. Et Suidas, Λιβερτῖνοι, ὄνομα ἔθνους, *Libertinos*, ait, *Gentis nomen esse.* Quin & *ecclesia Libertinensis* in Africa habetur in Collatione Carthaginiensi. Quin ex Ægypto nomen hoc, qua sectam, nescio, quam designet, petitur ab aliis. Atque ab aliis aliter. Sunt vero interea non pauci ex doctissimis (*Th. Beza, Cornelius a Lapide, I. Lorinus, Ludovicus de Dieu &c. in Act. 6.*) qui de Libertini generis Judæis, qua libertate utcunque donatos verbum illud e Latio in sermonem Hellenisticum receptum atque tum a Syro, tum ab Arabe retentum indicat, locum interpretantur, Chrysostomum (*Homil.* 15. *in Acta.*) secuti, cui Romanorum ἀπελεύθεροι *Libertini* vocantur, qui eo heic fruuntur nomine. De vocabuli notione, qua libertatem nuper acquisitam complectitur, assensum libentissime præbeo. At vero an non potius Libertinorum sic ex Jure Hebraico juxta jam narrata dictorum, id est משוחררים seu qui e servitute in libertatem ac Judaismum migrarent, quam eorum qui ex Jure tantum Romano sic dicebantur, notio eo in loco obtinere debeat, subdubito. Certe id quod apud Tacitum de juventute Judaica generis Libertini in Sardiniam a Tiberio missa habetur, spectat ad annum, quo Marcus Silanus & Lucius Norbanus fuere Consules seu decimum nonum, juxta vulgi computum, a Christi natalibus annum. Et sub annum inde quintumdecimum, seu sub Stephan martyrium manifestum est, Synagogam hanc, neque tunc primum ut videtur, Hyerosolymis floruisse. Ita incongruum non est de Libertini juxta jura Romana generis sodalitio aliquo synagogam illam intelligere. Nec sane rationi diffidet, si de Libertinis juxta ritus Judaicos factis capias. Nam & hosce suos habuisse seorsim uti & Proselytos Justitiæ sodalitia & synagogas, vix aut ne vix est cur dubitemus. Et tametsi Libertinitatis nomen tempore illo, quo ita im-

pe-

perarunt Cæſares tam Hieroſolymis, quam Romæ, potuit quidem locum tam Hieroſolymis, quam Romæ obtinere, qua Servitutem in Libertatem ex jure Romano mutatam innuit; nihilominus vero propius in conjecturæ ſtatera accedere videtur, Libertini nomen, licet e Latio deductum, Hieroſolymis tunc temporis, in Synagoga ſeu collegio ejuſmodi, Judæos eos poſteroſve eorum denotare, qui Libertini dici ex ipſa in Judaiſmum e ſervitute cooptatione ſolebant; idque ex Jure Hebraico ſeu Hieroſolymitano jam oſtenſo ejuſve tunc temporis reliquiis neque ſane ex Romano jure, quod e Judæis ipſis neutiquam nomine tenus, nedum re aliqua in ſynagogarum proculdubio diſciplina receptum eſt adhibitumve. Porro haud ita ambigendum videtur, quin Judæi generis Libertini apud Romanos, poſtquam Hieroſolymas redierant, non Libertinæ ibi conditionis ſed plane Ingenuæ atque Originariæ, veluti ex jure quodam Poſtlimini, haberentur. Apud Syrum autem legitur, *ſurrexerunt homines ex ſynagoga, quæ dicitur Libertinorum, Cyrenæi & Alexandrini, & qui erant ex Cilicia &c.* Omiſſa copula illa poſt *Libertinorum* e qua ceteri, qui ſequuntur, ab illis ſic diſterminati ſunt, ut pro aliarum ſynagogarum ſodalibus ſumendi videantur. Neque aliter, ut videtur, apud Arabem, quem tranſtulit Junius. Nam in Erpeniano copula habetur uti & in Latina verſione, atque Æthiopica, ut adnotat præſtantiſſimus Vir Ludovicus de Dieu, qui ad illud de copula in Syro omiſſa *ſic*, inquit, *unum indigitatur collegium Libertinis Judæis conſecratum, cujuſcunque tandem gentis eſſent, ſive Cyrenæi ſive Alexandrini ſive Cilices ſive Aſiatici. Quod valde nobis arrideret ſi lectio comprobaretur.* Certe nil ita mihi videtur obſtare, quo minus etiam dum copulam legimus de unica tantum Synagoga eaque Libertinorum dicta, ſed cujus ſodales gentium quæ inſequuntur nominibus diſtinguantur, locus capi poſſit. Atque ita eum olim intellexit Cajetanus. Et conſulas quæ de hoc nomine pridem ſcripſit Ægidius Bucherius in tractatu de Paſchali Judæorum cyclo (*Cap. 6. pag.* 387.) Sed de Libertinis ſatis ſuperque. De Servis, ut ſuperius monſtratum eſt, Circumciſis & Baptizatis, ſeu Judaiſmo retenta ſervitute initiatis, ajunt (*Gemar. Babylon. ad tit. Sanhedrin cap.* 4. *fol.* 58. *b. Maimonid. halac. Iſuribia cap.* 12. & 13.) יצאו מכלל הגוים ולכלל הישראל לא באו: *exeunt ex univerſitate* ſeu *numero Gentilium, nec tamen univerſitati Iſraelis* (ſicut proſelyti Juſtitiæ ac Libertini) *accedunt*. Veluti medium quid inter Gentilem & Judæum ſeu Proſelytum Juſtitiæ habebantur. Quod pariter de Ancillis baptizatis dicendum. Nam Servus ex baptiſmo ejuſmodi quo quidem eatenus Judaiſmo initiabatur quatenus ſervi, qui ab alio inter bona poſſidetur, conditio ſerret, deſiit eſſe Gentilis, quia Judaiſmi inſtitutis nomen ritu ſolenni dederat. Nec tamen habebatur Proſelytus Juſtitiæ quia libertate caruit, nec ſui omnino erat juris. Unde adquiſiviſſe eum ajunt מקצת גרות *partem Proſelytiſmi*, ſed qualis eum inter bona potius quam in hominum cenſu collocabat. Cognationis autem ſervilis ratio erat eis nulla. Poſteri ejus ex ancillis e Gentilibus ſuſcepti, uti ancillarum e Gentilibus ſic adſcitarum perpetuo parentum ſequebantur conditionem. Quamprimum autem libertate, juxta ſuperius dicta, non ſine alio baptiſmo donabantur, Libertinis fiebant tam poſteri, quam ipſi qui primo Judaiſmo nomina dederant. Aliud omnino erat Servitutis genus Hebraica illa, quam ſerviebant Hebræi originarii ipſi, in ſacris literis non ſemel memorata. Eam libro Sexto ubi de ſervis etiam hiſce plura, latius, ut de utroque genere ſimul conſtet, explicamus. Ita demum tam apud Hebræos, quam Romanos, alioſque illud, quod de hoc hominum ex jure Gentium diſcrimine apud Juſtinianum (*Inſtit. tit. De Libertinis.*) habetur, obtinuit. *Poſtquam jure Gentium*, ſic ille, *ſervitus ingenuitatem invaſit, ſecutum eſt beneficium manumiſſionis. Et cum uno communi nomine omnes homines appellarentur, Jure Gentium tria hominum genera eſſe cœperunt; Liberi & his contrarium Servi & tertium genus Libertini, qui deſierant eſſe Servi.* Proſelyti autem Domicilii Qualitas & Conditio ſatis quidem videtur manifeſta ex eis, quæ de eo jam ſupra ſunt dicta. Aut Liberæ nempe, qua rempublicam ſpectavit Hebraicam, aut Servilis erat conditionis. Utrique ſedes in territorio Iſraelitico eorumque ditione, juxta qualitatis diſcrimen, permiſſæ. Sic tamen ut Hieroſolymis ob ſingularem urbis ſanctitatem habitationis locus eis aſſignandus non eſſet. Maimonides *Halach a* Bith habechira *cap.* 7. אין נותנין בתוכה מקום לגר תושב: *Locus Proſelyto domicilii intra urbem Hieroſolymæ aſſignandus non erat*. Alibi autem, ut dictum eſt, permiſſæ Proſelytis ejuſmodi ſedes; idque citra Judaiſmi profeſſionem, ad quam neminem mortalium adigebant. Sed aut Judaiſmus amplexandus, aut futuræ Septem Noachidarum ſeu omnium homi-

num communium præceptorum observationi nomen dandum erat Gentili cuique in eorum potestate degenti, dum sui juris erant, ut ostensum est. Aliter velut pro hoste habitus. Cognatio omnimoda apud Proselytos domicilii manebat. Et Posteri non minus atque ipsi, opinor, in hujusmodi professionem adigi soliti. Quo autem foro uterentur, & quomodo tum ob Juris Noachidarum seu Naturalis, tum ob Gentium Juris Imperativi ac Intervenientis violationem puniendi essent, suis in locis obiter in sequentibus docetur. Nec dubitandum puto, quin Proselytus ejusmodi, dum sui juris erant Hebræi, id est, seculis quibus, juxta superius dicta, admissio hæc in usu fuit, consuetudine tum Israelitarum, tum Proselytorum Justitiæ, aliorumque qui in eorum mores transierant, pro arbitrio, excepta sacrorum communicatione (qua de re plura inferius) uti posset. Atque illuc spectat illud Josephi *Contra Apionem lib.* 2. Τὸς δὲ ἐκ παρέργου προσιόντας ἀναμίγνυσθαι ταῖς συνηθείαις οὐκ ἠθέλησεν· τ' ἀλλὰ δὲ προύρηκεν, ὧν ἐστιν ἡ μετάδοσις ἀναγκαία, πᾶσι παρέχειν τοῖς δεομένοις, πῦρ, ὕδωρ, τροφήν, ὁδοὺς φράζειν, ἄταφον μὴ περιορᾶν, *Eos autem, qui obiter adveniunt*, seu *non ad Judaismum suscipiendum*, id est, *Proselytos domicilii* seu *advenas in mores nostros non transeuntes* (nam de Proselytis Justitiæ proxime ante locutus est) *misceri solennitatibus* scilicet sacris *noluit* (Moses). *tamen indigentibus universis exhibenda constituit, quorum scilicet participatio ac communicatio necessaria est, veluti ignem, aquam, alimentum. Itinera item indicari, nec insepultum quempiam relinquere.* Ita is veteris seu Mosaicæ de Proselytis domicilii institutionis sensum explicat ex majorum traditionibus, quæ ad tempora anteriora, quibus sui fuere juris, spectant. Seculis autem insequentibus, seu cum plerumque partim sui juris (solum ferme in rebus sive sacris sive ad sacra seu singularem Gentis sanctitatem necessario attinentibus; idque ex dominantium indultu, quo nec semper ita fruebantur) partim alieni fuere, neque eis integrum satis relinquebatur Proselytos domicilii ritu solenni, ac more majorum admittere, utpote quos coercere jam nequibant, sed tantum Proselytos Justitiæ, Libertinos ac Servos in Judaismum eo nomine, ut ostensum est, cooptare, quorum omnium initiationis, nempe quæ ad sacra fere omnino jam spectabat, neque jus neque usus unquam desiit; seculis inquam illis insequentibus, domicilio sæpe commistos fuisse illis, nemo non videt, Gentiles pro exterorum, qui dominabantur, libitu, quibus reluctari nequibant. In hisce autem palam est, fuisse, tum qui Idololatriam aliosque Gentium, qui Noachidarum juri adversantur, mores retinuerint, tum qui מחסידי אומות עולם *e piis* seu *religiosis ex Gentilibus*, seu qui, tametsi Proselyti Domicilii nec fiebant, nec jam ex more publico fieri quibant, Proselytorum tamen ejusmodi instar fuere, tantum non rite admissi. Qualis Cæsareæ Cornelius ille cohortis Italicæ centurio, qui non solum vir religiosus erat & timens Deum sed etiam (*Act.* 10. 22.) *μαρτυρούμενος ὑπὸ ὄχλου τοῦ ἔθνους τῶν ἰουδαίων*, *testimonium habens ab universa Gente* seu *multitudine Gentis Judæorum*, quales item alii supra memorati (*Cap.* 3.). Ceterum quoniam, quinam jam essent in iis idololatræ, quinam juxta Noachidarum jura pii, ex professione aliqua publica, & quæ sub pœna obligaret, resciri nequibat, & adeo moribus avitis adversum fuerat consuetudinem cujuspiam in solo Judaico admittere, nisi idololatriæ ritu solenni renuncians cetera Noachidarum juris capita in se suscepisset observanda, atque ut Proselytus domicilii esset admissus, ideo quod ex imperio in Gentiles adeo minuto seu pene deleto præstare non potuere, id, quantum in ipsis erat ex imperii in suos reliquiis volebant præstitum. Scilicet ex superinducto a sapientibus jure Interveniente, quo Judæi, quatenus Gentes respiciebant, inter se, atque ad Judaismum ejusque ritus factos tectos conservandos essent regendi, mores inolevere de Gentilium omnimodorum, qui in Judaismum non transirent, non solum, quatenus commoda fieri posset, maxime in solo Judaico, consuetudine, societate ac familiari consortio, sed etiam contractuum commerciorumque generibus compluribus fugiendis. Ratio qua Jus ita superinductum nitebatur, velut sola, saltem obtenditur, ne ex eorum, quibus per Jus Israelitarum in solo Judaico ne sedes tenere liceret, consuetudine, consortio ac commerciis, idololatria rebusve aliis idololatriæ causa fugiendis (ut fusius infra ostenditur) ipsi inquinarentur. Maimonides de interdictis ejusmodi cum Idololatris consortiis, pactis commerciisque; כל inquit *Halach a* Aboda zara *cap.* 9. הרחיקה הזאת מפני ע״ז הוא שנ׳ וקרא לך ואכלת מזבחו ולקחת מבנותיו לבניך וזנו וגו׳: *Et omne id quod sic dicitur de non admittendo Idololatrarum consortio & commercio, idololatriæ causa introductum est, juxta id quod habetur in sacra Lege* (*Ex.* 34. 16.) *ne vocet* seu *invitet te, edasque de sacrificio ejus & accipias de filiabus ejus filiis tuis & fornicentur &c.* Nimi-

mirum ob ipſam quæ in ſacris literis non ſemel affertur de ſeptem populorum conſortio commerciiſque evitandis rationem (unde & de eis Jus Gentium imperativum ſeu a Numine præſcriptum habetur) aliarum item Gentium, quarum non diſſimilis ratio, ex Jure Gentium ſibi, maxime in ſolo Judaico quantum fieri potuit, aliiſque Gentibus Interveniente ſeu ab ipſis ſuperinducto, conſuetudinem, conſortium & commercia aliquot vetabant. Quod ut facilius effectum ſortiretur, etiam Gentiles omnes pro immundis, ſeu qui contactu Judæum nunquam non contaminaret, ſtatuere habendos. Cum enim (*Levit. cap.* 7. *&* *cap.* 15.) ſacras haberent leges, tum de Puerpetæ, tum de viri ſeminis & mulieris ſanguinis profluvio laborantis immunditie, quæ contactu perſonarum contrahebatur, neque leges eæ, Iſraelitis nempe peculiares, ad Gentiles attinerent, ſuperinductum eſt ſapientum decretum, quo nunquam hujuſmodi immunditie ſeu ejus effectu, quantum ad Judæos, carere Gentiles conſtitutum eſt. Scribunt enim (*Maimonid. halach* Iſuri bia *cap.* 4. *&* *vide Miſnam tit.* Nidda *cap.* 4.) הגוים אין חייבין עליהם משום נדה ולא משום זבה ולא משום יולדת וחכמים גזרו על כל הגוים הזכרים והנקבות שיהיו כזבים תמיד בין ראו בין לא ראו לענין טומאה וטהרה: *Leges ſacræ de muliere menſtruis aut ſanguinis profluvio laborante, aut de puerpera, ad Gentiles quidem non attinent*; id eſt, ex ipſa lege ſacra immundi ex cauſis illis non ſunt. *Sed ſapientes decrevere omnimodos Gentiles, tam maſculos, quam fœminas pro eis, qui perpetuo ſanguinis profluvio laborant (ſive ea de re conſtet, ſive minime) habendos, quoties de munditia & immunditia quæſtio ſit*. Id eſt, ex eorum contactu immunditiam contrahi. Eos enim qui ſacra immunditiæ lege non tenebantur, ipſi eis, qui ea tenebantur, ſemper immundos haberi, jam ex ſuperinducto hoc atque interveniente jure volebant, ut facilius ſic eorum conſortio, quantum fieri poſſet, arcerentur Judæi. Quod & tempore Haſmonæorum aut ante, initium habuit. Nam illis tribuitur (*Gemar. Babylonia ad tit.* Aboda zara *cap.* 2. *fol.* 36. *b* Sepher *a* Jauchaſin *fol.* 15. *a*) decretum, in quo fœmina quælibet Gentilis cenſebatur velut ſemper נדה ut libro quinto expreſſius oſtenditur, id eſt, *quæ menſtruis laborat*. Ex hujuſmodi decretis pendet illud in Evangelio, (*D. Joh.* 18. 28.) ubi Judæi *non introierunt in Prætorium* Pilati miniſtris qui Gentiles erant refertum *ut non contaminarentur, ſed ut manducarent Paſcha* intaminati. Atque ex ſuperinducta Gentilium immunditie manavit & illud D. Petri; *Act. Apoſt.* 10. 28. *Vos ſcitis quomodo abominatum ſit viro Judæo conjungi, aut accedere ad alienigenam*. Græca ſunt, *ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν ἀνδρὶ ἰουδαίῳ, κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἀλλοφύλῳ*, *quod illicitum ſit viro Judæo adhæreſcere ſeu advenire ad alienigenam*, ubi Syrus habet לאנשא נוכריא דלא הוא בר שרבתה: *ad hominem extraneum, qui non ſit filius generationi ſuæ. Sed mihi oſtendit Deus*, ita ibi ſtatim Petrus, *neminem communem, aut immundum dicendum hominem*. Quod de adventu ejus ad Cornelium Italum dictum eſt, & immunditie qua Gentiles univerſos pollutos eſſe, ex more Judaico, exiſtimabatur. Unde etiam ad Petrum viri aliquot ex circumciſione, *Quare* [*Act. Apoſt.* 11. 3.) *introiiſti ad viros præputium habentes & manducaſti cum illis?* Nimirum eouſque tunc illicitum erat atque infame Gentilem convenire & familiarius conſuetudine ejus uti, ut tum contra majorum morem quo abſque publica Proſelyti domicilii profeſſione in ſolo Judaico Gentilem ſedes habere non permittebatur, iniquius commiſſum eſſe videretur, tum aut immunditiem lavacro, velut pœna ſimul & purgatione ſolvendam, aut ejus non levem ſaltem ſuſpicionem contraheret, quiſquis id faceret. Hinc & illud apud Juſtinum hiſtoricum; *lib.* 36. *Quoniam metu contagionis pulſos ſe ab Ægypto meminerant, ne eadem cauſa invisi apud incolas forent, caverunt ne cum peregrinis communicarent: quod ex cauſa factum paulatim in diſciplinam religionemque convertit*. Hinc illud Apollonii Molonis, *Joſephus contra Apionem lib.* 2. Judæos recipere noluiſſe ex aliis Gentibus quempiam diverſa de Numine ſentientem, *μὴ δὲ κοινωνεῖν τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις*, *Nec conſuetudine eorum uti, qui aliam, præter Judicam, vitæ rationem ſequebantur*. Quod & verum fuiſſe palam aſſerit Joſephus, dum rem ipſam ex Græcorum aliquot de peregrinis more pluribus defendit. De Commerciis autem & humanitatis Officiis aliquot, inſtituta habuere, pro locorum diverſitate, alia atque alia, uti & proculdubio ſeculorum. Huc etiam ſpectat illud de Samaritanis, qui nunc ſe ſanguine Judæis junctos profitebantur, nunc ibant inficias ipſi, ſed perpetuo Judæis exoſiſſimi. *Quomodo* (*D. Johan.* 4. 9.) *tu Judæus cum ſis, bibere a me poſcis, quæ ſum mulier Samaritana? οὐ γὰρ συγχρῶνται ἰουδαῖοι Σαμαρείταις*, *non enim coutuntur Judæi Samaritanis*, ſeu

לא מתחשחין: *Non habent commercium*, ut Syrus. Verba sunt Samaritanæ ad Jesum Christum aquam poscentem, unde propter consuetudinem hanc cum muliere illa uti etiam cum aliis (*ibid. vers.* 8. *&* 40.) Samaritanis atque ex eo, quod discipuli ejus cum Samaritanis commercia habuerunt, convitium illud Judæorum ei impactum est, Samaritanum (*ib. cap.* 8. 48.) illum fuisse, id est, Judæum Apostatam, (*videsis Daniel. Heinsium in Aristarcho sacro, cap. 7. juxta finem, & Johan. Morin. in exercit.* 1. *in Pentat. Samarit. cap.* 2. *&* 4. *&c.*) seu qui ex consortio illo Judaismo renuntiasse videretur. Et sane gentem Samariticam, utpote quæ Cuthæorum & Judæorum colluvies verum cultum diversimode adulterarat, habebant sibi præ aliis invisissimam & veluti Gentiles. Atque, ut alias fieri solet, quo angustius post defectionem erat vicinitatis interstitium, eo gravius utrinque odium. In vetitis autem jam erat ædes (*Misna tit.* Aboda zara *cap.* 1. *& Maimonid. halach. ejusd. tit. cap.* 10. *& vide Mosem Mikotzi Præc. Negat.* 48.) agrosve in solo Judaico Gentili cuicunque vendere uti & agros locare. Sed ædes ibi locare ei fas erat modo non in habitationem; nec, ut opinor, Samaritano. De habitatione autem ajunt, אין שכונה פחות משלשה: *habitatio non est dicenda nisi tres simul inhabitarint*. At in Syria (sic vocitant Aram zoba, regionem solo Judaico vicinam a Davide subactam) eis locare fas erat, etiam & agros in culturam. Alibi locorum & ædes & agros pariter vendere. Commercia alia eis etiam intra solum Judaicum ex majorum institutis cum Gentilibus permissa; sed ea tantum, quæ nec Gentilium omnino cultui extraneo adjumento, nec libertatis Israeliticæ reliquiis ipsorumve cultui sacro detrimento, sive revera sive existimatione forent. Qua de re quam plurimæ occurrunt subtilitates. (*In Misna & Gemara tit.* Aboda zara *cap.* 1. *&* 2. *& Maimonide halach. ejusd. tit. cap.* 9. *&* 10.) Eas autem, quoniam potius sive ad tempora locosque, quibus post urbis templique Excidium per orbem terrarum dispersi sunt Hebræi, sive ad ejusmodi statum, tempora & locos ante Excidium spectant, prætermittimus. Et fieri nequit, quin, pro re nata, alia atque alia de rebus hujusmodi ab iis, qui exulantibus Babylone, Ægypto, alibique per Asiam, Europam, Africam, Judæis præerant, diversimode superinducerentur instituta. Nam munera civilia inter Gentiles ac Christianos, veluti Decurionatus, alia seculis, quæ Templi excidium propius secura sunt, necessario subinde (*lib.* 3. §. 3. *D. tit. de Decurionibus lib.* 5. *&* 10. *C. tit. de Judæis lib.* 3. *tit. eod. Cod. Theodosiani & vide ibi lib.* 24.) ambitiosius obibant, interdum nihilominus immunes etiam nec admittendi. (*Lib.* 19. *C. tit. de Judæis & C. Theodos. lib.* 16. *tit.* 8. *lib.* 13. *& vide inferius heic cap.* 9.) Unde diversitas, puto, etiam ipsis juris, de aliorum consortio fugiendo, admittendo. Et vide hae de re plura capite hujus libri postremo. Ex jam dictis autem satis, opinor, constabit de caussa, cur adeo invisum esset Hebræis Publicanorum nomen, id est, eorum qui vectigalia ac censum Romanis ab eis solvendum conduxerant. Eorum plane Gentiles alii, alii Judæi. Qui Gentiles erant eo nomine satis odio habiti, utpote Idololatræ, aut saltem sic censiti. Qui Judæi, ideo invisi, quod cum ejusmodi Gentilibus in terra Israelitica degentibus, velut Præsidibus, Quæstoribus Legatisque Romanis, nec Proselyti domicilii professione, quæ tunc non in usu, obstrictis conductionis ejusmodi contractum, consortium ac consuetudinem contra morem atque instituta majorum, idque palam velut Gentiles, alieni nempe imperii ministri, inierant. Cum peccatoribus igitur ac meretricibus signantius censetur interdum in Evangelii (*D. Matth.* 9. 11. 11. 19. 21. 32. *D. Marc.* 2. 15. *D. Luc.* 7. 29.) locutionibus Publicani; interdum pari cum Gentilibus conditione (*D. Matth.* 18. 17. *videsis Tertullian. advers. Marcion. lib.* 4. *cap.* 11.) *Si ecclesiam* (*cap.* 5. 46. *&* 47.) *non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus* seu *Gentilis & Publicanus*. Atque cum bis repetatur in Græcis Matthei editis, *nonne & Publicani hoc faciunt*? Posteriori in loco tum nonnulli codices Græci, (*Rob. Stephan. ibid. & Theodor. Beza*,) tum versio vulgata habet veluti synonymum, *nonne & Ethnici hoc faciunt*. Quod vero habet Tertullianus velut ex Deuteronomio *cap.* 23. 18. *Non erit* (*de Pudicitia cap.* 9.) *vectigal pendens ex filiis Israel*, perinde ac si Publicanus ex ipsis inde non fuisset admittendus; id manavit ex versione Hellenistica qua τελεσφόρος & τελισκόμενος usurpantur sive pro eo, quod est scortum sive masculum sive fœmineum vectigalia seu pretia sive pendens sive accipiens sive pro eo quod est mysteriorum gentilium præfectus seu initiatus, ut vult Theodoretus *quæst.* 28. vide hac de re item D. Hieronymum *epist.* 146. præter recentiores (*Baron. Annal.* 31. *num.* 71. *& Isaac. Casaubon. Exercit.* 13. §. 36. *Caspar. VVaserus lib.* 1. *de Antiquis Heb.*

num-

nummis *cap.* 18. *Abrah. Scultetus exercit. Evangelic. lib.* 1. *cap.* 18. *Conſtantin. L' Empereur ad* Baba Kama *cap.* 10. §. 1. aliquot. De Proſelytorum autem, quos jam tractavimus, jure quod ſparſim in corpore, quo utimur Talmudico, & apud Magiſtros traditur nec ſibi, quantum ſcio, in Talmude, ſive Hieroſolymitano, ſive Babylonio ullo quod typis editum eſt, aliiſve Miſnæ editionibus titulum ſortitur proprium, habetur aut olim ſaltem habebatur apud Judæos Titulus ac liber ſingularis, qui etiam, ni fallor, Talmudis ſaltem Hieroſolymitani pars. Cum enim librorum corporis Talmudici utriuſque quilibet מסכת dicatur, ut *Maſſeceth Sanhedrin*, *Maſſeceth Jabimoth*, & qui ſunt ceteri, citatur non ſemel τῷ Rabbi Jom Tob bar Abraham in commentario ſuo ad Maimonidem (*ad Halach.* Iſuri bia *cap.* 13. *fol.* 337. *a & b*,) *Migdaloz* dicto, מסכת גרים *Maſſeceth Gerim* ſeu *Tractatus* aut *liber de Proſelytis*, uti & פרק שני דמסכת גרים ירושלמי *caput ſecundum Libri de Proſelytis in Talmude Hieroſolymitano*, atque id genus alia. Perquam mancam eſſe tam Venetam, quam Cracovienſem Talmudis Hieroſolymitani editionem nemo neſcit, utpote quamplurimis, qui in Babylonia habentur, titulis etiam ad ipſum pariter ſpectantibus carentem, adeo ut iis, qui ſic deſunt, hic connumerandus eſſe videatur. Sed nec in Titulis Talmudicis ſive ab Hebræis (*R. Gedaliah Ben Jechai in* Shalsheleth *fol.* 35. *&* 36.) ſive a Chriſtianis (*Petrus Galatinus, de Arcannis lib.* 1. *Sixt. Senenſis bibliothec.* 4 1. *Buxtorf. in Bibl. Rabbinica &c.*) ſimul enumeratis hunc de Proſelytis comperio. Floruit Jom Tob ſub annum Chriſti trecenteſimum ſeptuageſimum ſupra milleſimum.

CAPUT VI.

De facultate Statuam *ſeu* Titulum erigendi, Saxum adorationis ad illud cauſa pro libitu dolandi *ſeu* figurandi, Lucum plantandi, Imagines formandi, (*quales ſcilicet nec Hebræis formare fas erat*) Noachidis *ſeu* Proſelytis Domicilii *ex* Jure Gentium Interveniente, *ob novandæ Idololatriæ metum, negata. Et de* Humanarum, Cœleſtium, *aliarum heic diſcrimine* Imaginum.

PErſonarum, quarum obvia neceſſario nec infrequens erit in commentariis his mentio, veluti *Proſelyti, Juſtitiæ, Libertini, Servi in Judaiſmum cooptati, Proſelyti domicilii*, ejuſque qui hujus *Proſelyti* ſeculis recentioribus *inſtar* erat, diſcrimine ſic in ſuperioribus explicato; redimus ad illud (*ſupra cap.* 1. *&* 2.) quod habetur de facultate Statuam erigendi, Lucum plantandi, Imagines aliaque id genus etiam ornatus cauſa faciendi, Noachidis in eorum ditione, id eſt, Proſelytis domicilii, ex jure Gentibus aliis ipſiſque Interveniente, negata. Quod ad illud attinet de Statua non erigenda; habetur in ſacræ legis (*Deut.* 26. 1.) verbis interdictum Iſraeliticum לא תקים לך מצבה: *non conſtitues* ſeu *eriges tibi ſtatuam*. Sic enim מצבה vertit vulgata, uti etiam ſæpius *Titulum*. Helleniſtæ vero ϛήλω *Cippum* ſeu *columnam*. Vocabulum hoc ſenſu non raro in fœdere Veteri occurrit. Neque dum Statua vertitur, id quod vulgo ſtatua denotat, id eſt, figuram humanam, ſignificat. Sed ut volunt Magiſtri, qualecunque opus, velut etiam altare, ſeu id genus aliud, ideo conſtitutum erectumque (ultro ſcilicet neque ex mandatis de Tabernaculo aut Templo erigendo ornandoque) ut conventus publicus, ad ſacra illic peragenda qualiacunque etiam vero Deo, fieret. Nam ſi Deo commentitio; tunc ex generali Cultus Extranei ſeu Idololatriæ interdicto prohibitum eſt hujuſmodi opus, ipſis quidem Hebræis alias, ac ſine aliqua ſacrorum cauſa erectum, non illicitum. Maimonides (*Halach.* Aboda Zara *cap.* 6. *& videſis Levi Gerſonidem ad Levit.* 26. 1. *Nachmanidem ad Deuter.* 16. 22. Sepher Siphra *col.* 121. *alios ad locum utrumque*,) מצבה שאסורה בתורה היא בנין שהכל מתקבצין אצלה ואפילו לעבוד את השם שכן היא דרך עבודת זרה: *Statua* ſeu *Titulus interdictus in lege erat opus idea conſtructum, ut publicus ad illud fieret conventus. Idque etiamſi fieret veri Numinis cultus gratia. Nam mos ejuſmodi obtinuit apud Idololatras.* Pro arbitrio ſcilicet ſtatuas id genus Diis ſuis erigendi. Quod ſpectat ſane & mos ille Græcorum apud Pauſaniam (*In Achaicis.*) Τὰ παλαιότερα καὶ τοῖς πᾶσιν Ἕλλησι τιμὰς Θεῶν ἀντὶ ἀγαλμάτων εἶχον ἀργοὶ λίθοι, *Seculis vetuſtioribus apud Græcos quidem univerſos, rudes lapides pro Simulachris divino honore habuere.* Quoniam igitur Titulum ejuſmodi erigi Iſraelitis ipſis inhibitum eſt a ſacra lege, (qua pariter comprehenſi ſunt Proſelyti Juſtitiæ, Libertini, & Servi in Judaiſmum cooptati,) velut id quod in Idololatrarum moribus erat frequentiſſimum, ideo, ne forte idololatriæ anſam aliquam ex ejuſmodi opere, ſive arriperent, ſive præberent intra ditionem Iſraeliticam Noachidæ ſeu Proſelyti domicilii, id eſt, qui lege & fœdere Iſraelitarum ſacro non contenti ibi ſedes

des

des haberent, ex Jure quod diximus Interveniente, eis pariter titulorum ejuſmodi erectio ibi interdicta eſt. Cum alias Noachidi ex jure Naturali ſeu omnium communi id neutiquam omnino vetaretur, ſed plane & licite & cum pietatis laude fieret. Id quod ſatis liquet, tum ex Titulis ejuſmodi a Jacobo Patriarcha (*Geneſ.* 35. 14. *&* *videſis* Peſiktha zoterrha *ad Deut.* 16. 22. *fol.* 67. *col.* 1.) ante legem Moſaicam tum ex altari & duodecim ſtatuis ejuſmodi, ſeu Titulis a Moſe ipſo (*Exod.* 24. 4.) ante Tabernaculum conſtructum erectis. Parilis ratio de אבן משכית להשתחוות עליה *Saxo formato, ut adoretur ſuper ipſum.* Nimirum libera ejuſmodi ſaxa figurandi facultas, utpote apud Idololatras in uſu, verbis legis ſacræ (*Levit.* 26. 1. *videſis Maimonid. halach.* Aboda Zara *cap.* 6.) diſertis, Iſraelitis extra templum negata eſt. Adeoque & ex Jure Interveniente, ac ſimili cauſa, Proſelytis domicilii. Sequitur, *neque Lucum plantare* Noachidi permiſſum. Nempe Lucum, qualis in lege ſacra Iſraelitis citra cultum prohibitus eſt, plantare Noachidem ſeu Proſelytum domicilii prohibebant. Verba legis ſunt (*Deut.* 16. 21.); Non plantabis tibi; אשירה כל עץ וגו׳: *Lucum, ullam arborem,* ſeu *ex ulla arbore juxta altare Domini Dei tui, quod facies tibi.* Id ſumunt de Lucis ſeu arboribus qualitercunque ſive juxta altare, ſive in atrio, ſive in monte Templi plantatis ſeu collocatis (*Maimonid. halach.* Aboda Zara *cap.* 6. *Moſes Mikotzi Præcep. Negat.* 44. *&* *vide Maimonid. halach.* Sanhedrin *cap.* 19. *ordine* 2. *num.* 5.) לנוי למקדש וליופי *ad ornatum & pulchritudinem Templi.* Cauſam autem interdicti afferunt; מפני שהיה זה דרך עבודת זרה ונוטעין אילנות בצד מזבח שלה כדי שיתקבצו שמה עם: *quoniam ritus is erat Idololatrarum, Arbores ſcilicet juxta Altaria ſua plantare, ut ibi conveniret populus.* Neque igitur Noachidi permiſſum, ſive juxta Tabernaculum, ſive Templum Hieroſolymitanum, ſive, ut videtur, in locis ubi adoraret ipſe qualiſcunque ornatum, Lucum plantare ſeu arborum ordines conſerere. Quin nonnulli (*Salomon Jarchi in Deut.* 16. 21. *&* *vide ibi Nachmanidem*) legem ſacram ita capiunt, ut nec cuiquam apud eos fas eſſet ſibi Lucum utcunque plantare, nec opus ligneum ſive juxta altare, ſive in monte Templi conſtruere. Quod ſi ita fuerit, nec ſane Noachidi Lucum ſibi omnino in ædium ornatum ſuive commodum intra territoria Iſraelitica plantare licuiſſe, par eſt ut exiſtimemus. Sed de permiſſa extra loca ſacra & cultus rationem arbores ſive frugiferas ſive ſteriles conferendi adeoque Lucum in promiſcuos vitæ uſus plantandi facultate, luculentum etiam eſt alibi (*Vide Maimonid. halach.* Melakim *cap.* 7. *&* *hal.* Bith habechira *cap.* 7.) teſtimonium, quod, puto, potius amplexandum. Nec permiſſum eſt Noachidi ſeu Proſelyto domicilii *Imagines facere* in territorio Iſraelitico; ne Ornatus quidem cauſa; ſplendoris ſcilicet ſeu magnificentiæ; aut in majorum, ut apud Græcos Romanoſque, memoriam. Quod itidem ſic accipiendum, ut quales Imagines Iſraelitæ nefas erat formare, tales pariter ex ſuperinducto, quod diximus, Noachidis ſeu Proſelytis domicilii jure, nec hiſce omnino formare eſſe fas. Cum alioquin ex jure Noachidarum communi, ſeu quo genus humanum obſtringi docent, Imagines qualeſcunque facere, id eſt, Picturam, Sculptoriam, Statuariam, cælaturam, id genus artes alias pro arbitrio exercere, nemini interdictum eſſe velint. Ut vero, quod de Imaginibus minime apud ipſos faciendis habent, rite capiatur; de eis diſtinguendum. Alia ipſis erat Imaginis Humanæ, alia aliorum Animantium, ut Quadrupedum, Volucrum, Arborum rerumque quarumlibet, præter Hominem, terreſtrium & aquaticarum, alia denique Cœleſtium ratio; veluti Solis, Lunæ, Siderum ceterorum. Humanæ rurſus alia erat ratio in Cherubinis Tabernaculi & Templi, alia ubi alias ſive Statua fieret ſive ſculptoris artificio promineret, alia ubi ſive Pictura ſive Textura planam ſive Cælatura inſculptam exhiberet. Diſtinctiones nimirum has faciunt doctiores cordatioreſque, dum Idololatriæ in Decalogo interdictum, aliaſque leges congeneres ex more majorum interpretantur. Nec ſine his ac ſequenti explicatione intelligi volunt capita de non faciendis imaginibus in Scriptis Talmudicis breviuſcule, nec adjectis quæ integrum ſenſum aperiant, ſubinde (*apud Maimonid. halach* Sanhedrin *cap.* 19. *alibi.*) concepta Cherubinis, quorum figuræ genus heic primum eſt, facies fuiſſe humanas agnoſcunt (*Gloſſ. Jarchii ad Exod.* 25. 18.) in rerum natura alibi non omnino ſimul reperta. Jam vero, præter id quod de ſingularis Numinis, qui omnium præceptorum dominus eſt, heic mandato, nemini non facile occurrit, aiunt interdicti de imaginibus verbis utcunque alias intellectis neutiquam contineri horum formationem, quia nihil in eo interdicitur præter imaginem rei, quæ aut in ſuperiori, aut in inferiori mundi parte reperitur. Rabbi Iſaac (*in* Aqueda,

Shair,

Shair, 45. *fol.* 149. *col.* 1. *&* Shair 48.) Mosaides, a proavo etiam Arama dici solitus, אין מעשה כרובים בכלל שהרי אין צורתם נמצאת בשום אחד מהסדורים: *Non comprehensa est formatio Cherubinorum in generali interdicto, quoniam scilicet eorum figura non reperitur in re aliqua sive superioris sive inferioris mundi partis.* Qua de re item videsis, quæ e Talmudicis habet alia Manasseh Ben Israel *in Conciliatore ad Exodum quæst.* 30. *Latine* 97. *Hispanice.* Et de Cherubinorum figuris, præter commentarios magis obvios, consule, si plura velis tum I. Baptistam Villalpandum *Explan. in Ezech. Tom.* 2. *part.* 2. *lib.* 4. *cap.* 43.; tum Visorii & Moncæi disputationes de Vitulo aureo. Quod vero ad Imaginem simpliciter humanam in Solido seu Statua, aut materie Prominente expressam attinet; receptissima est eis sententia, talem facere non omnino licuisse. Talmudici *Maimonides halach.* Aboda zara *cap.* 3. *Halach.* Sanhedrin *cap.* 19. *Moses Mikotzi Præcept. Neg.* 22. *Ex Gemara Babylonia ad tit.* Aboda Zara *cap.* 3. *fol.* 42. *&* 43. Schulcan Aruch *lib.* Jore Dea *cap.* 41.; אסור לעשות צורות לנוי ואע״פ שאינן ע״ז שנאמר לא תעשון אתי כלומר צורות של כסף וזהב שאינם אלא לנוי כדי שלא יטעו בהן הטועים וידמו שהם לע״ז ואין אסור לצור לנוי אלא צורת האדם בלבד לפיכך אין מציירין לא בעץ ולא בסיד ולא באבן צורת האדם והוא שתהיה צורת בולטת כגון הציור והכיור שבטרקלין וכיוצא בהן ואם צר לוקה: *Nefas erat facere Imagines etiam ornatus causa, etiamsi citra cultus Extranei rationem; juxta illud, non facietis mecum seu coram me deos argenteos & deos aureos &c. Videlicet Imagines argenteas & aureas etiam quæ non fiant ob aliam quam ornatus causam. Ideo scilicet ne errent, qui in errorem fuerint proniores, & existiment eas in cultum extraneum factas. Ceterum illicitum non est Imaginem* (rei terrestris alicujus) *aliam præter hominis tantum, ornatus causa fingere. Unde fit, ut nec e ligno, nec calce, nec saxo Imaginem formarent humanam, quæ scilicet promineret seu extaret, quemadmodum ornamenta & figuræ in tricliniis poni solitæ, & id genus alia. Et, qui ejusmodi formaverat imaginem, verberibus puniebatur.* Sunt qui heic integram tantum hominis figuram, non partem intelligunt. Pictas autem seu ita insculptas Figuras Humanas, ut non Protuberarent, sed aut in Plano tantum aut in Concavo viserentur, licitas habebant. Sic tamen ut ectypas, quæ ex insculptis prominerent, formare nefas. Tametsi interea tam figuris humanis in pariete (*Ezechiel. c.* 8. 10. *&* 23. 14.) pictis cultum apud ipsos extraneum olim exhibitum quam imaginibus solidis doceamur. Sed regulariter jam dicta exceptiones aliquot pro seculorum rerumque discrimine admittebant, quas suis in locis infra dabimus. Certe apud Flavium Josephum *Archeolog. lib.* 18. *cap.* 4. *& Halos. lib.* 2. *cap.* 8., exemplum est de iconibus Cæsaris decurtatis, quæ signis adesse solebant ab Hierosolymitanis non admissis. Pilatus, inquit Josephus, a Cæsarea, Hierosolyma traducto in hyberna milite, προτομὰς Καίσαρος αἳ τοῖς σημαίοις προσῆσαν, *Decurtatas Cæsaris imaginis, quæ signis aderant*, in urbem intulit. Id quod adjicit factum, ἐπὶ καταλύσει τῶν νόμων ἰουδαϊκῶν: *In Legum Judaicarum violationem*; subjiciens εἰκόνων ποιήσει ἀπαγορεύοντος ἡμῖν τοῦ νόμου, *Cum nobis interdictum sit Imagines facere.* Unde magno agmine Cives Hierosolymitani, qui Legum suarum violationem ejusmodi ferre nequibant, eum adeunt, & demum, ut Cæsaream reportarentur, nec sine tumultu ingenti, impetrant. Etiam ex hac causa, qui ante eum fuerant Præsides cum signis aliter insignitis urbem ingredi solebant, ut ibi memorat etiam Josephus. Vitellius item ad bellum paratus Arabicum, quum vellet per Judæam exercitum ducere, occurrerunt ejusdem principes (*Josephus Archæolog.*) deprecantes transitum; Οὐ γὰρ αὐτοῖς εἶναι πάτριον περιορᾶν εἰκόνας ἐς αὐτὴν φερομένας, *neque enim mores permittere patrios, ut inferantur Imagines*, quales scilicet signa comitarentur, seu Cæsaris. Et precibus horum flexus Vitellius propositum mutavit. Quin cum theatrum aliaque moris Romani Hierosolymitanis perquam inassueta in urbem induxerat Herodes *Archæol. lib.* 18. *cap.* 7. 15. *cap.* 11. Rex Antipatri F. atque, inter alia, gentium devictarum Trophæa, scilicet Arma humana auro & argento collucentia, nihil æque atque hæc civibus molesta, invisa atque execranda fuere. Nimirum existimabant imagines humanas eis tectas fuisse. Atque Herode blandis alloquiis eos hac superstitione eximere conante, ὁμοθυμαδὸν ἐξεβόων, εἰ καὶ πάντα δοκοῖεν οἰστά, μὴ φέρειν εἰκόνας ἀνθρώπων ἐν τῇ πόλει, τὰ τρόπαια λέγοντες. οὐ γὰρ εἶναι πάτριον αὐτοῖς, *Uno ore exclamant, etiamsi reliqua omnia ferenda viderentur, non permissuros se intra urbem Imagines Hominum. Sic Trophæa nuncupabant. Patrium enim suum morem eis adversari.* Postquam autem detracto armorum ornatu Herodes, ut tumultum sedaret, nudos qui sustinerent stipites non humanas subesse imagines ostenderat, plerisque satisfactum est. Atque ex hisce Josephi eliciendum vi-

videtur non solum Imagines in Solido Humanas, etiamsi decurtatas, non fieri apud eos debuisse, sed nec omnino factas conspici, aut in usum admitti. Ceterum juxta disciplinam Magistrorum, tametsi facere hujusmodi Imagines apud illos illicitum habitum est, tamen de Factarum Usu aliter statuebatur. Et cautius intelligendus heic alibique de Imaginibus Josephus. Nam aliæ planæ heic suberant & singulares rationes, ob quas adeo exosæ Judæis imagines illæ. Sed ea de re capite proximo & octavo. Jam vero tametsi ornatus solum seu animi causa imagines ejusmodi fieri illicitum habebant, nihilominus להתלמד seu *discendi docendique* solum quid vitæ humanæ necessarium, imagines ejusmodi formare, apud cordatiores saltem eorum neutiquam habebatur nefas. Quod sane evincitur ex eo, quod mox dicetur de corporum Cœlestium imaginibus discendi docendique causa formatis. Incisas autem seu Cælatas, nec protuberantes effigies humanas quamplurimas a Judæis ipsis editas habemus in Rituali illo Paschali nuper Venetiis typis mandato, tam Hispanice, quam Hebraice. Nimirum res Patriarcharum atque aliorum gestas eorumque vitæ atque itinerum icones. Tantum abest, ut in universum verum sit, nullius generis Imagines seu Figuras Humanas ex Judæorum institutis licite fieri! Johannes Baptista Villalpandus, *apparat. Urbis ac Templi part.* 2. *lib.* 2. *disp.* 4. *cap.* 27. vidisse se, ait, apud Fulvium Ursinum nummum pondere drachmæ, qui ex altera parte refert Marci Antonii caput cum inscriptione hujusmodi שלמה מלך, hoc est, *Rex Salomon*; ex adverso vero, rudem quandam & incongruam Templi formam cum inscriptione היכל שלמה *Templum Salomonis*. Nec dissensit ab Ursino, qui arbitratus est percussum esse hunc ab Herode, qui, ut Antonio assentaretur, ei Salomonis nomen & ædificati templi gloriam adscriberet. *Quapropter*, inquit *tam hunc, quam alium quemcunque similem, si reperiatur, non Hebræorum habendum esse putamus, sed peregrinum. Percussus enim est ab Herode inique Principe, qui se Hebræum esse plane profiteretur, ac nihil minus curaret, quam Hebræorum legibus se subdere atque institutis, quibus impium habetur atque execrandum, Hominis Imaginem quacunque ratione aut causa efformare*. Sed reclamant celeberrimi, quorum scita ex more majorum desumta attulimus, Magistri, si de figura humana quacunque etiam depicta aut cælata loquatur. Satis interea concordes, de protuberante in nummo alibive figura humana non efformanda. Quid igitur dicendum de nummo hoc æneo, Mosis figura & nomine insignito, idque

velut ex disciplina Hebraica, apud Gulielmum Schikardum, *in Proœmio ad* Tarich *Regum Persarum pag.* 34. qui ex antiquaria Thomæ Lansii supellectili illud depromsit? Certe institutis ac moribus Israeliticis plane est alienum. Literæ altera parte inscriptæ, sive a vetustate sive a Sculptoris incuria, qui primo incidit, vitii nonnihil traxere. Sed id, quod volunt, est, quod legitur in Decalogo לא יהיה לך אלהים אחרים על פני *non erunt tibi Dii alieni coram facie mea*, Neque vero, quod affert idem Schikardus de numismate Abrahæ Sene & Vetula insignito, quidquam heic probat. Concedatur, si vis, Traditionem (*in* Beresith Rabba *parash.* 39. illam de Abrahæ nummo veram esse. Certe ad instituta Israelitica, quæ diu postea nata, moresque inde sequentes rite dignoscendos nihil omnino ea facere potest. Nam Abrahæ ævo nullum de Imaginibus faciendis interdictum habebatur, sed tantum de non colendis; quod Noachidarum faciunt universale. Quin nonnulli Hebræorum, qui legem Mosaicam tot seculis postea ortam ad Abrahamum nescio qua ratione retrotrahunt, adeoque & ipsum interdictis de Imaginibus humanis neutiquam faciendis teneri volunt, traditionem illam non de Senis & Vetulæ imaginibus, sed de vocabulis tantum ipsis in Nummo capiunt; (*Thosiphtæ in* Baba Kama *cap.* 9. *&* *Comment. ad* Beresith Rabba *fol.* 43. *a*) quoniam scilicet אסור לעשות צורת אדם: *interdictum est*, sic *facere imaginem humanam*. Habeo equidem ipse item Mosis icunculam antiquitus expressam in Lamina æris rotunda, quam non ita pridem Shenæ, in agro Surrejensi circa nonum a Londino lapidem, inter rudera repertam accepi. Crassa est ea admodum & ponderis paulo amplius dodrantis unciæ; id est, minoris quam Lansianum illud æs pendens unciam cum sextante aut paulo plus, quod

ait

ait Schikardus. Crassitie parili protuberat mecum icon, qualem heic damus; parte altera non solum eadem ipsa præ se ferente verba sed eandem etiam ipsissimam Scriptionis formam quæ in ære Lansiano. At vero in meo non tam crinis crispus, ut in Lansiano, quam cornu arietinum cernitur. Rem satis non intelligo. Nec capillum ejus an indumentum aliquod Capitis videamus. Num interea ratio in sit aliqua cornutæ illius faciei, quæ Mosi tribui solet, viderint, qui operæ duxerint pretium. Sed in figuris ejus cornutis, erigi solent, ut Panum & Satyrorum aut capreolorum, non incurvati, ut arietum atque Jovis Hammonis, cornua. In pictura scilicet Christianorum, qui ex eo, quod in vulgata habetur de Mose, *ignorabat* (*Exod.* 34. 29. & 35.), *quod cornuta esset facies sua*, & *videbat faciem egredientis Moysi esse cornutam*, bicornem Mosem pingunt. Rident autem cronua illa Judæi, quibus ibi, קרן עור פניו quod *cornuta erat ei facies* sonat in vulgata, sumitur pro eo quod est *splenduit* seu *radiavit cutis faciei ejus*. Quin nec alium merito existimant viri docti fuisse interpretis vulgati sensum, utcunque pictores sculptoresque atque ii, a quibus docentur, illum intervertint. Nam Lucis radii cornua velut imitantur & Hebraice קרים tam hæc, quam illos denotat. Et radios illos faciei Mosis קרני ההוד *cornua magnificentiæ* vocat ibi Salomon Jarchius. Quin expressim D. Paulus 1. *Ad Corinthios cap.* 3. 7. τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ *Gloriam vultus ejus* nuncupat. Adjici vero insuper seu delitescere in Mosis hujus collari crucis videtur icuncula nomini subjuncta. Adeo demum ut Christiani alicujus potius opus esse suspicer, fortean ideo ante secula aliquot factum, ut officiosi muneris vice inserviret ad Judæos aliquos sive demerendos sive ad Christianismum civiliter invitandos. Nam quanquam a faciendis ornatus animive causa hujusmodi imaginibus protuberantibus ex more eis abstinendum erat, factis tamen, modo in venerationem neutiquam fierent, ex disciplina sua uti, adeoque dono accipere rite potuere, ut capite ostenditur proximo. Tantum autem abest, ut pro nummo aliquo, sive funderetur, sive percuteretur æs hoc meum, ut vel ipsa tum laminæ tum figuræ exstantis crassities satis mihi videatur id palam denegare. Certe & Mosis figuram cum nomine adjecto a Christianis olim interdum fieri, idque velut in eorum gratiam facile concedet, quisquis fidem habuerit historiolæ illi, quam, nescio, unde hauserint seculorum paulo anteriorum Judæi de Imagine Mosis eaque apud Anglos nostros jussu olim regio sic formata, pro insigni tentorii, in quod Judæi Anglienses se reciperent, quotquot Christianismo nomina dare pertinaciter nollent. Ea de re narrationem legimus apud R. Gedaliam Ben Jechaja scriptorem quidem nuperum, (nam sub quinquaginta ab hinc annis floruit,) sed qui e vetustioribus multo ævi antiquioris mediique sui generis scriptoribus quamplurima nec sine industria summa edidit. Verba apponam (*In* Sepher Shalsheleth hacabala *fol.* & 113.)

בשנת ה׳ אלפים כ׳ כומר א׳ נימול באינגילטרה
כדי להנשא אם יהודית׳ שנחלהב באהבתה
וזורע לבני העיר והיו רוצים לשרפם אבל
הסלך בחר לעשות הנקמה בדרך אחרת וגזר
כי תוך ג׳ חדשים יסירו ואשר סלו הכומר
כשרפו ורבים מהם המירו ויקחו כל בניהם
כו׳ שנים ולמטה ויוליכום לסוף סלכותו למען
ישכחו סנהג אבותיהם היהודים ויסת המלך
וסלוך בנו תחתיו וחנף בא על סלכותו רבר
ורעב ויאמרו יועציו כי לחטאת יהודים שאינם
מאסינים היטב בא העונש להם ויעש שני
אהלים על חוף הים עיל א׳ צייר צורת
מרעה ושמו ועל אחר צייר משיחם ויקרא
לכל חאנוסים בדברים טובים ויאמר אליהם
כי מרשה להם להתיהד ולא יבריח שום
מהם לשום רבר אמנם כדי להכיר מי יהיה
יהודי רוצה שהסחיהרים יכנסו באהל מרעה
וקבלו עליהם לעשותו ורבים נכנסו באהל
מרעה ואחרי הכנסם היו שם מרצחים אותם
: וכן ספו תמו כלם

Anno quinquies millesimo & vigesimo, Sacerdos quidam Christianus circumcisus est in Anglia, ideo scilicet, ut uxorem duceret Judaicæ gentis fœminam, quam efflictim deperibat. Id quamprimum est loci civibus notum, voluere illi eos vivicomburio punire. Ceterum alio modo ultionem futuram statuit Rex; edicto nempe promulgato, ut intra tempus trimestre Judæorum commune Judaismo renuntiaret, & qui Sacerdotem circumciderant comburerentur. Et eorum perplurimi sane Judaismo renuntiarunt. Liberi autem eorum universi Senennii ætatis & minoris in extremos regni limites missi sunt, ut ibi disciplinæ avitæ seu Judaicæ obliviscerentur. Mortuo autem regi huic successit filius ejus. Nec diu post cum & pestis & fames regnum ejus invasit, monuerunt consiliorii ejus, pœnæ hujus cau-

ſam eſſe peccatum Judæorum non recte credentium. Fiebant igitur juſſu regio duo tentoria juxta littus marinum, quorum ſuper alterum efformabatur figura Moſis Magiſtri noſtri, ſuper quem ſit pax, uti & Nomen ejus; ſuper alterum autem figura Chriſti eorum. Mitioribus dein verbis cum eis in anguſtias has redactis Rex agens, denuntiavit cuilibet eorum licitum fore Judaiſmum amplecti & retinere, nec omnino ad rem quampiam eos iri coactum. Id tantum ſe velle dignoſcere ſatis, quiſnam revera Judæus eſſet, quis non. Imperavit igitur, ut, qui revera Judæi eſſent, atque eſſe vellent, ingrederentur tentorium Moſis Magiſtri noſtri, ſuper quem ſit pax. Conditione accepta, quamplurimi illud ingrediuntur. Ingreſſos autem ucciderunt & in mare projecerunt. Atque ſic exitus erat univerſorum. Ita Rabbi ille Gedalia. Et tantundem, de tentoriis ac Judæis Anglienſibus trucidatis ac in Mare projectis, fere habetur apud autorem Chriſtianum Fortalitii Fidei (*Lib. 3. pag. 219. Edit. Lugdun. 1515. & pag. 169. Edit. Norimberg. 1494.*), ſive is (*Videſis Anton. Poſſevin. in Biblioth. ſelect. lib. 9. cap. 3. & J. Molanum in Biblioth. Materiarum.* Guilielmus Totanus ſit, ſive Bartholomæus de Spina. Sed pro eo quod legitur apud Gedaliam de Imagine Moſis & Chriſti ſuper tentoria, in Fortalitio dicitur Legem Judæorum in altero, in altero, Crucem Chriſti poſitam; nulla Moſis mentione habita. *Et intrantes*, inquit, *papilionem* (Legis) *unus poſt alterum jugulabantur in ſecreto ex altera parte papilionis, & projiciebantur in mare, & ſic purgatum eſt prædictum regnum & continuo ceſſit plaga, nec amplius Judæus ibi habitavit, ſed nec habitat uſque in hodiernum diem.* Scripſit vero autor hic diu ante Gedaliæ tempora, atque ut nonnulli (*Editor Norimbergenſis 1494. in Prologi fronte.*) volunt, anno Chriſti 1459. ſodalis ſcilicet Franciſcanus. Id vero ſcribit ille velut e *Cronicis*, ut ipſe ait, *Anglorum antiquis* ſibi relatum. Nondum quid in Cronicis noſtratibus ejuſmodi mihi repertum. In iis quidem Judæos Anglia pulſos legimus ſub annum Regis Edvvardi primi decimum octavum, id eſt, Chriſti 1290. Neque ea de re dubitandum, cum ſexcenties in Archivis illius temporis, tum Cancellariæ noſtræ, tum Fiſcalibus idem aſſeratur. Sed Occiſos ſeu Tentoria, qualia memorantur ſive apud R. Gedaliam ſive in Fortalitio Fidei, poſita eſſe inde non diſcimus. De tempore autem non ſatis liquet apud Gedaliam. Initium hiſtoriolæ collocat in Judaicæ ſeu Hillelianæ, qua hodieque utuntur Judæi, periodi anno 5020. id eſt, Chriſti 1260. Occiſos vero & in mare projectos tempore Regis, qui tunc regnanti filius ſucceſſit. Id eſt, proculdubio Edvvardi noſtri primi; qui filius Henrici tertii, cujus annus 43. idem eſt cum Chriſti 1260. Quin eidem ipſi anno perperam tribuit Judæorum Anglienſium exilium Salomon (*In Sebet Jebuda, fol. 19. a Edit. Adrianopolitana.*) Ben Wirga, qui avorum memoria calamitates atque adeo variantia per orbem terrarum gentis ſuæ diſcrimina operoſius collegit. De exilio Anglicano verba faciens ille, ויהיה inquit הגירוש שנת הפרת אלפי' ועשרים ליצירה: *atque erat exilium illud anno* 5020. *a creatione*, id eſt anno Chriſti 1260. ſeu Henrici noſtri tertii 42. quod falſum eſſe ſcimus. Hallucinatum igitur eum fuiſſe exiſtimo, aut ex eo quod hiſtoriolæ initium juxta id, quod apud Gedaliam habetur, alibi ipſi apud ſuos repertum (nam is Gedalia vetuſtior eſt) pro ipſo exilii anno male ſumſeſerit, aut ex eo, quod numeros literis apud ſuos alibi juxta morem denotatos haud ſedulos ſatis animadvertit. Nam ut ה' אלפים כ' denotant 5020. ſic ה' אלפים נ' 5050. Et נ' pro כ', elemento maxime in ſcriptione Rabbini ſimiliatiori non raro ſimillimo, ſumi uti & hoc pro illo tralititium eſt. Annus autem periodi Judaicæ 5050. exilio Anglicano ſatis reſpondet, id eſt, Chriſti 1290. juxta id quod plerunque in Annalibus noſtratibus legitur. Nec carent Judæi etiam e ſuis teſtimonio omni exceptione majori, quo aſſeritur circa triennium ante non expulſos Anglia Judæos. Etenim Judæus Anglienſis, qui tunc vixit, ſcriptum reliquit, anno 47. ſexti millenarii (id eſt, periodi quam diximus Judaicæ 5047.) prehenſos adeoque in carcerem traditos eſſe univerſos per Angliam Judæos. Scilicet in cellæ arcis Wintonienſis ſubterraneæ, quæ proculdubio nonnullis eorum carcer erat, parieti Saxeo hujuſmodi habetur inſcriptio

יום ואמר היו
תפיסים כל יהודי
ארץ האי שנ'
מז לפ לאלף
ששי אני אשר
חקקתי

quod ſonat *Die* ..... (utrum יא' מר', quod inciſis proximat, id eſt, 11. *Mar.* ſit ibi legendum neſcio; & vocabulum, ut exaratum eſt, ſonat *& dixit* aut quid ſimile cujus ibi ſenſui locus non eſt) *prehenſi ſunt univerſi Judæi ſeu Judæorum*

rum communitas (quæ locutionis apud nos formula tunc temporis in usu) *Terra hujus, anno 47. juxta sexti millenarii rationem. Ego qui* (seu potius *ego Assiber*) *incidi.* Descriptam e cella ante annos aliquot mecum amicissime communicavit V. Cl. Patricius Junius Bibliothecarius regis, uti & postmodum Henricus Jacobius. Certe & Annalium nostratium aliqui (*I. Stornaus ex Guil. Thorno Mt. monacho Cantuariensi*) secundo Maji anni Christi 1287. qui ipsissimus est heic annus, ejusmodi Judæorum collocant prehensionem custodiamque Alii anno 1286. (*Hollinshed. eod. ann. pag.* 283.) qui etiam facile in ipsum 47. sexti millenarii cadit, si annorum variatim inchoantium apicumque temporis inde pendentium quales heic prætermisimus ratio habeatur. Sed hæc obiter. Ad Guilielmum Schikardum redimus. Quod adjicit ille de aliarum rerum signis in numismatis Hebræorum veterum protuberantibus, haud quicquam facit ad asserendum suum illud de humana in nummo apud eos figura. Nam de ceterarum rerum in terra aquave imaginibus, receptior est sententia, nullam ex eis fuisse, quam formare ornatus seu animi causa quomodolibetcunque non liceret. Sic enim generatim Magistri celeberrimi (*Maimonid. halach. Aboda Zara cap.* 3. *Mos. Kotzensis Præcept. Neg.* 22. *ex Gem. Babylon. ad. tit. Aboda Zara cap.* 3. *fol.* 42. & 43.) צורת הבהמות ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וצורות האילנות ודשאים וכיוצא בהן מותר לצור אותם ואפילו הילו היתה הצורה בולטת: *Imagines bestiarum aliorumque, præter Hominem, animalium, imagines item Arborum, Herbarum, id genus aliarum rerum facere licet, idque etiamsi promineant.* Sed excipiunt nonnulli Leonis, Bovis atque Aquilæ (quorum facies in Ezechielis visione) figuras; aliqui etiam Draconis, quippe cujus in Idolis adeo frequens cultus. Sed nec desunt, qui non minus hujusmodi rerum Imagines, quam Hominum velint interdictas. Certe scimus Flavium Josephum Legatum a Populo Hierosolymitano ad Tiberienses missum, ut cum illis ageret (*in vita sua.*) de diruendo τῶ οἴκω ὑπὸ Ηρώδε τῶ τετράρχε κατασκευασθέντα, ζώων μορφὰς ἔχοντα, τῶν νόμων ὅτως τι κατασκευάζειν ἀπαγορευόντων, *Palatio ab Herode Tetrarcha extructo, quod animalium habebat Imagines, cum ita quid extruere ex lege esset interdictum.* Quod & factum est. Sed ea de re vide quæ dicuntur capite proximo. Nam revera alio plane spectat. Eousque etiam detestantur Judæi nonnulli hodierni imagines omnimodas, ut nec sigillis (*Guil. Schikard. in Proœm. ad Tarich Regum Persiæ pag.* 43. *videsis Manass. Ben Israel in Exod. quæst.* 30.) quibus figura ceræ imprimatur ulla, uti velint. Sed ad sententiam illam de aliarum in terris præter hominem rerum imaginibus pro libitu faciendis adstruendam, veluti nempe vetustioribus Hebræis receptam, haud parum facit quod de Numismatis eorum legimus (*Bereshith Rabba Parash.* 39.) Fuisse Numisma Josuæ altera parte Tauro, altera Monocerote insignitum; David etiam, cui מקל ותרמיל מיכן ומגדל מיכן *Baculum & pera in parte altera, altera turris* visebatur; quin & Mordecæo, cui שק ואפר מיכן ועטרת זהב מיכן *Saccus & cinis in altera, & corona aurea altera* eminebat, non autem Regina Esther & cum ea ipse (ut hallucinati nonnulli ajunt) (*Villalpand. Apparat. Urbis & Templi part.* 2. *lib.* 2. *disp.* 4. *cap.* 27.) quod ex Hebræorum moribus ferendum, ut ostensum est, non erat. Finguntur forte numismata hæc. Nec ea de re contendo. At dum in libris eorum vetustissimis, viris illis sanctis ea utcunque tribuuntur, dubitari, opinor, nequit, quin ejusmodi rerum apud majores suos idque post Mosaica instituta, imagines non illicitas interea haberent; saltem qui hæc scriberent. Nec sane serpens æneus (*Num.* 21. 8. 2. *Reg.* 18. 4.) sic aut formatus aut retentus, quasi ipsa simpliciter formatio ex jure communi non fuisset licita. Nummi autem Hebræorum seu Sicli ac congeneres, quos sive ipsos sive apud scriptores depictos vidimus, animalium carent figuris, & sive virga Aaronis sive urna Mannæ, sive Thuribulo, Palma (quæ velut gentis symbolum in Cæsarum etiam Nummis subinde reperitur, veluti Augusti, Vespasiani, Nervæ) id genus aliis tantum insigniuntur. Horum figuras habes apud Antonium Augustinum *Dialog.* 2., Job. Baptistam Villalpandum *loco jam citato*, & *seq.*, Casparum Waserum *lib. de Antiq. Nummis Hebræorum*, Johannem Morinum *in Pentateuch. Samaritan. Exercit.* 2. *cap.* 10. & *vide Mos. Nachmanidem in* Pirush Tora *fol.* 342. *b.*, ut alios, qui de eis obiter, prætermittam. Eorum par exhibemus, velut ceterorum omnium ferme instar. Nam tametsi plures apud jam citatorum aliquos habentur, binis

tamen hisce inspectis quicquid eorum reliquum est ac genuinum, ad rem saltem, quam tractamus, satis inspicitur dignosciturque. Ceteri enim aut plane similes sunt aut proxime sive huic sive illi accedunt. De Numismate autem Census, Cæsaris in Evangelio imagine insignito, vide quæ habentur infra capite octavo. Binorum, quæ jam dapicta sunt, numismatum. Prioris archetypon unum argenteum penes me habeo, cujus altera pars urnulam Mannæ (sic credi solet) altera Aaronis virgam ostendit. Hæc autem verbis hisca charactere Samaritano, id est, qui Judæis ante captivitatem in usu, circumscribitur, ירושלים הקרושה *Jerusalim sancta*; illa eodem item charactere, verbis hisce שקל ישראל *Siclus Israelis*. Posterioris verba sunt eadem charactere Assyriaco, seu qui post Ezram in usu. Partem alteram Thuribulum & Fumus ascendens, alteram Palma, seu palmæ ramus occupat. Etiam & hujus generis aliquot non semel vidi, figuris, ut in priori, prominentioribus. Sed cum præsto jam non sit ejusmodi mihi ullum, ex Villalpando & Antonio Augustino figuram huc transtuli. Quod demum ad Cœlestium rerum Imagines spectat; quemadmodum ex illo legis sacræ (*Exod.* 20. 23.) *Non facietis mecum* seu *coram me Deos argenteos &c.* aliisque legibus congeneribus, Humanam figuram exstantem seu prominentem adeoque statuam humanam formare interdictum esse volunt, ita etiam exinda in universum quidem pronuntiant Talmudici (*Gemar. Babylon. ad cap.* Aboda Zara *cap.* 3. *fol.* 43. *b*) לא תעשון אתי לא תעשו כרמות שמשיי המשמשין לפני במרום כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות ומלאכי השרת: *Non facietis mecum* scilicet, *non facietis imagines instar ministrorum, qui coram me superius ministrant, veluti Solis, Lunæ, Signorum, Syderum, aut Angelorum ministrantium*; unde Maimonides *Halach.* Aboda Zara *cap.* 3. *Mos. Mikotzi Præcep. neg.* 22. *& videsis Paraphras. Uzielidi tribus. Exod.* 20. 23. alii-

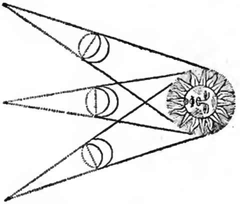
אסור לצור רמות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ומלאכים שנ' לא תעשון אתי לא תעשו כדמות שמשי המשמשין לפני במרום ואפילו על הלוח: *illicitum est formare simulacra Solis, Lunæ, Stellarum, signorum, & Angelorum; juxta id quod scriptum est, Non facietis mecum; non scilicet facietis instar Ministrorum, qui coram me superne ministrant, ne quidem etiamsi in tabula* seu plano. Id est, etiamsi non promineant, nec exstent, seu ut nonnulli, ואפילו אין הצורה בולטת כהן שברקיע הם שקועים: *etiamsi non exstet* seu *promineat earum figura. Nam & ipsa sidera in firmamento immerguntur*. Non prominere videntur. Adeo ut qui in plano sydera depingit, veram omnimodo, quantum fieri potest, ipsorum figuram (ita procul dubio sensus est) exhibeat, quod fieri non debet. Sic illi. Et tametsi aliter atque aliter interpretantur legem illam Exodi de Diis argenteis & aureis in hac rem a Magistris, quorum verba attulimus, citatam, nihilominus, quantum video, Corporum Cœlestium Figuras sive planas sive prominentes Ornatus causa velut in xystis, prothyris, parietibus, aulæis, alibive fieri apud ipsos illicitum unanimes habebant, si Talmodicis fides. At quid interea tum dicendum de pronai Herodiani velo illo pretiosissimo seu peplo Babylonio apud Josephum (*Haloseos. lib.* 6. *cap.* 6. *gr.* 14. *lat.*) non solum ita coloribus hyacinthino, purpureo, byssino & coccineo variegato, ut ὥσπερ εἰκόνα τῶν ὅλων *velut omnium rerum imaginem*, quæ scilicet sub Luna visuntur, uti per symbola præseferret, verum etiam πᾶσαν τὴν οὐράνιον θεωρίαν πλὴν ζωδίων *omnem Cœli rationem præter Signa*, ut vertit Ruffinus, haberet in se prescriptam, id est, ipsam Cœli, si quid video, imaginem totam, modo Signa excipias; si ζώδια pro *signis* seu Zodiaci illis duodecim, ut vulgo, solum hic sumenda. Cum autem vocabulum ipsum tam generatim Animalia denotet, quam Signa illa duodecim, quæ nec Animalia sunt omnia, forte voluit potius Josephus omnem cœli rationem seu rerum cœlestium imagines in velo illo depictas, modo animalium figuras, in quas tam Zodiaci sidera, quam quæ occupant cœlum, reliqua antiquitus tributa sunt, excipias. Veluti Orionem, Cepheum, Draconam, Cygnum, Canem, Delphinom. Nam & Tabernaculi Mosaici velum (cujus heic imitatio) ipse alibi (*Origin. lib.* 3. *cap.* 5. *& vide I. Bapt. Villalpandum Explanationum in Ezech. tom.* 2. *part.* 2. *lib.* 3. *cap.* 45.) ait floribus omnigenis variegatum esse τοῖς τε ἀλ-

ἄλλοις ἐνυφασμένον, ἃ κόσμος εἶναι ἔμελλον, πλὴν ζώων μορφῆς, *Rebus aliis omnimodis intertextis quæ ornamento esse possent, exceptis Animalium figuris*, Adeo ut absonum non sit τὰ ζώδια in velo illo Herodiano idem denotare quod τὰ ζῶα in Mosaico illo. Ideone vero innuit Josephus Stellarum ipsarum tam Zodiaci quam reliqui cœli spatii; Solis, Lunæ, atque errantium ceterarum figuras sive in Mosaico sive in Herodiano velo depictas; aut cum hisce etiam Coronam Ariadnes, Deltoton, Lyram, Argo, Thuribulum, id genus alia. Nam in hujusmodi Partes ac Nomina cœlum diu ante Herodis Magni, id est, Augusti tempora ab Ægyptiis ac Chaldæis, ut etiam a Græci distributum nemini non est in confesso. Sed, ut ex jam ante dictis vides, doctrinæ Tulmudicæ omnino adversum est Figuras id genus Cœlestes depingere seu quovismodo formare; Ornatus scilicet seu Elegantiæ tantum Animive causa. Quod ut signanter adjectum capias. Nam causa Astronomiam aliave inde pendentia Docendi Discendive, veluti in Globis cœlestibus conficiendis, Eclipsium diagrammatis designandis, Magnitudinum, Illuminationum, Motuum, aliorumque in theoria syderum id genus, quæ Mathematicis in usu, ob oculos demonstratione, etiam Figuras Cœlestes fieri apud veteres quidem haud video interdictum. Sunt fateor in Magistris, qui nec sic figuras ejusmodi libenter admittere videntur. Abraham Aben-Ezra, & ipse Astrologus summus (*Ad Exod. 20. 22. seu in Decalogum.*) אין תמונות בשמים רק שמונה וארבעים צורות וחכמי הצורות עושים דברים אשר לא כן ומעשיהם קרובים לעבודה זרה: *non sunt imagines aut simulachra in cœlo præter quadraginta octo* (constellationes Astronomis notissimas) *& Pictores formare solent res quidem dissimiles. Sed dum ita faciunt, proxime accedunt ad Cultum extraneum.* Nimirum Arietem, Taurum, Geminos & quæ sunt cetera, imaginum ipsorum syderum loco habent. Quin & religiosiores hodie Judæi, quod ait Guilielmus Schikardus (*In Procem. ad. Taricb. Regum Pers. pag.* 34.) *ne charactleres quidem* ☉ ☾ * *aut* ♈ ♉ ♄ ♃ *tolerant etiam in suis Lucorb, hoc est calendariis aut Astronomorum libris, neque ceras quovis annulo signant.* At vero non solum annulorum signatoriorum usus in libris Talmudicis (*Videsis Shulcan Aruch. lib. Orach. Chiim. cap.* 301. §. 9. *&c.*) licitus citra controversiam habetur, verum etiam permissum Hebræis utcunque non simplicis Ornatus, tamen Discendi Docendique causa, juxta Majorum suorum ritus, etiam Figuras rerum ipsarum Cœlestium facere; id quod tum ex virorum clarissimorum seculorumque priscorum recentiorumque in libris eorum Mathematicis exemplo, tum ex Talmudicorum scitis edocemur. Illustre est exemplum illud Rabban Gamalielis. Is Princeps erat Synedrii Magni. Abesse autem sibi in supellectili forensi noluit quidquam, quo facilius in Mensium initiis discernendis sanctificandisque fidem probaret testium, qui ex more se Lunam nascentem vidisse assererent. Scilicet a phasi Lunæ noctis a præcedentis mensis initio tricesimæ, quoties hujusmodi phasis haberi quiret, ita supputabant ut ex prima hac Lunæ visione ratio eis penderet & mensium & anni initii. Adeoque festorum quæ sive annua erant sive menstrua. Unde Syracides (*Cap.* 34. 6.) Lunam ait fuisse εἰς ἀνάδειξιν χρόνων, καὶ σημεῖον αἰῶνος. Ἀπὸ σελήνης σημεῖον ἑορτῆς, *in ostensionem temporis & signum seculi; a Luna signum festi*; ut quæ in Pentateucho alibique in fœdere vetere de ea in hanc rem occurrunt, prætercam. Illinc igitur Menses finiebantur sive cavi seu dierum viginti novem, sive pleni seu triginta dierum. Nam quoties ex phasi (*Videsis Joseph. Scaliger. lib. 2. de Emendat. Temporum cap. de Periodo Judæorum Alexandrea, Canon. Isagogic. lib. 3. pag.* 278. *Dionis. Petavium in Epiphanium Hæres.* 51. *pag.* 151. *Samuel. Petitum Eclog. Chronologie. lib. 1. cap. 1.*) qualem diximus, per cœli nubila aliterve res definiri nequibat; mensis qui præterierat plenus seu dierum 30. fiebat. Neque ullus unquam admittebatur aut plurium sane quam triginta aut pauciorum quam viginti novem. Et ex phasi tempore jam memorato habita vigesimus nonus præcedentis mensis illum claudebat; proximo a phasi incipiente. Quam mensium rationem una cum integri mensis seu Adar secundi ex re nata & pro Synedrii Magni libitu intercalatione incerta, dum non discunt aut non advertunt Chronologi, de vero anno & die Passionis D. N. Jesu Christi, adeoque de Natalium tempore inde disputantes, circa inaccessa frustra nimis sudant. Nimirum calculi solum Astronomici apicibus tempora civilia perperam metiuntur. Etenim ex phasis solum diversitate ac dicta mensium sive cavorum sive plenorum ratione, tum Synodi tum Plenilunia naturalia seu Astronomica civile mensis initium mediunque seu primum & quartumdecimum diem seu idem Paschatis (quem inprimis heic intueri solent) biduo, triduo, quatriduo, plus etiam

etiam

etiam idque incertissime ut anteveuerent necesse est. Sed hoc obiter. Jam vero manifestum est, Lunam novam, pro habitudine sua ad Solem mense quolibet post coitum aliter atque aliter mutante, diversimode versus Occidentem primo in Cœlo satis sereno conspici. Idque sive partis nobis illuminatæ quantitatem, sive cornuum posituram, sive visionis primæ tempus locumque spectes. Nam pro Nodorum loci seu Latitudinis ab Ecclipticâ, longitudinis a Sole, motus sive velocitatis sive tarditatis, Zodiaci & Horizontis obliquitatis, adeoque descensionum, poli altitudinis, & quæ sunt id genus in calculo tum Astronomico tum Optico aliorum discrimine multiplici, citius quandoque primo conspicitur, veluti die a coitu proximo seu etiam intra ipsum coitus diem; quandoque autem tardius, veluti die tertio, etiam interdum & quarto. Unde major minorve partis nobis illuminatæ quæ primo conspicitur quantitas. Nunc instar tenuioris tantum arcus seu lineolæ curvæ lucis; nunc instar segmenti fere circuli, pro temporis Lunæque loci varietate, angustioris amplorisque. Easdem item ob causas cornua nunc inclinantur, reclinantur, erectiores apparent. Qua de re accuratius egere seculis vetustis Mathematici illi ex Arabibus egregii, Albategnius seu Muhamedes Aracensis (*De Scientiis Stellarum cap.* 41.) & Mahumedes ille alter Alfragamus (*Element. Astron. c.* 27. *Seu Diff.* 25.) præter Messahalam (*De Elementis & Orbibus Cœlestibus cap.* 9.) Orientalium enim plerique, quemadmodum fere Judæi, uti & alii aliquot Orientalium mores secuti, a prima Lunæ visione menses auspicari sunt soliti. Unde illis de primæ visionis diversitate disciplina perquam erat necessaria. Et Albategnius, *Visus Lunæ scientia*, inquit, *in mensium primordiis ac eorum extremitatibus inter præmissorum* (eorum quæ de Lunæ motu præmiserat) *potissima numeratur, eo quod Taric* (Epocha ac computi ratio) *Arabum eorumque mensium initia secundum Lunæ visum discurrunt, & in hujus vera cognitione quædam multimodæ difficultates habentur, quæ sunt Lunæ vicinitas ejusque a Sole remotio, &c.* Quod de prima dicitur visione, quam diligentius persequitur, haud pariter tractatam apud Mathematicos Græcos, Ptolemæum, Geminum, Cleomedem, alios qui systematis quæ reliquere Astronomici res Lunares ceteras fusius tradiderunt. Certe inter Veteres nemo, puto, hac de re æque expressim atque argute ac Aristoteles (*Problem. sect.* 15. *qu.* 6.) tametsi breviuscule. Sed & de ea recentiores aliquot nostri superiorisque seculi obiter agunt, ut Erasmus Rheinoldus & Petrus Nonnius ad Georgii Purbachi Passiones Planetarum & Johannes Keplerus in Paralipomenis ad Vitellionem, seu Astronomiæ parte Optica; uti etiam Talmudici (*Misn. & Gemar. Babylon. tit.* Rosh Hashena *c.* 2. *Maimonides Halach.* Quidosh Hachodes &c. *cap.* 17. *alii.*) summa cum accuratione. Et de de Visione hac prima decernebat Princeps seu præses Synedrii Magni cum Collegis aliquot, quibus hoc munus mandatum. Maimonides (*Halac. Quidosh Hachodesh cap.* 2. §. 4 *en tit. Talmudicos Rosh Hashena, cap.* 2. *fol.* 22. *&c.* juxta veterum mentem; בית דין מחשבין כדרכים שהאיצטגננין מחשבין בהן ויודעין הלבנה כשתראה בחדש זה אם תהיה בצפון השמש או בדרומה ואם תהי' רחבה או קצרה ולהיכן יהיו ראשי קרני' נוטין וכשיבאו העדי' להעיד בודקין אותם כיצד ראיתם אות' בצפון או בדרום להיכן היו קרני' נוטות כמה היתה גבוה כראיית עיניהם וכמה הייתה רחבה אם נמצאו דבריהם מכוונין למה שנודע בחשבון מקבלין אותם ואם לא נמצאו דבריהם מכוונין אין מקבלין אותם : *Calculo Astronomico usi qui huic rei præerant* (id est Præses, quem diximus & collegæ) *inde sciebant, utrum Luna prima seu quæ primo visa est* (*mensis scilicet proxime futuri*) *Soli esset Septentrionalis an Australis, qualisnam item esset ejus latitudo seu ab Ecclipticâ sive distantia sive propinquitas, qualis etiam inde cornuum inclinatio ac positura. Quoties igitur aderant testes* (qui scilicet de Visione ritu solenni Principem Synedrii ac Collegas, quando ipsi non viderant, certiores facerent) *ad testificandum, inquirebant ab eis quomodo Lunam vidissent; an in parte Cœli Septentrionaliori an in Australiori; quonam in partem inclinarent cornua ejus; quanta esset oculorum eorum aciei altitudo ejus, qualisnam latitudo. Horum responsa si calculo Astronomico dissona non essent, pro testibus hac in re habebantur idonei. Sin vero, plane rejiciebantur.* Siquidem pro diversa Lunæ ad Solem juxta ante memorata, configuratione, aliter collustrati eam, lumi-

nis-

nisque cornua variatim nobis inde inclinare, reclinare, erigi, ex hac etiam manifestum satis est figura. Quo spectat quidem & illud Festi Avieni in Prognosticorum Arateorum paraphrasi.

Cynthia cum primum cœlo nova cornua promit,
Cautus utrinque Deam circumspice: namque revectæ
Nequaquam semper similis lux imbuit ortum:
Sed species diversa trahit, varioque notatur
Formarum primi cum surgit luminis igne.

Et de cornibus erectis, resupinis, inclinantibus, plura apud eum, atque ipsum Aratum. Quam interea positurae diversitatem intemperiei aeris ventosæ, ventisve nunc illis imminentibus, tribui subinde etiam a viris doctissimis nequeo satis mirari. Id verum quidem est, pallorem, ruborem, albedinem, colores, quorum in prognosticis usus solennis, alios, Lunæ, qua nobis apparet, ab Aeris qualitate contrahi. Quod nec minus dicendum de figura cornuum plus minusve sive acuminata sive obtusa. Sed de istis simul & de ipsa cornuum inclinatione pariter ita loquuntur, ut tam hanc quam ista ab aeris velint intemperie pendere, aut veluti inter meteora haberi. De Arato ipso, ac id genus aliis scriptoribus, qui non tam revera Astronomi aut Physici, quam Poetæ Astra ac meteora in carmen deducentes, haud adeo mirum est. Sed Theon ipse, Mathematicus quidem summus, in commentariis (*Diosemeja.*) εἰ μὲν ζέφυρος, inquit, πνεύσῃ, ἀπὸ τῆς δύσεως ἔμπροσθεν αὐτῆς διωθούμενος τὸν ἀέρα, ἔμφασιν ἡμῖν παρέχει τοῦ δοκεῖν τῆς Σελήνης τὰ κέρατα ὡς ἐπὶ ἀνατολὴν τετράφθαι· ἐὰν δὲ ἀπηλιώτης πνεύσῃ, τότε ἀνάπαλιν νενευκότα τὰ κέρατα φαίνεται ὡς ὑπτιώμενα. Ἐὰν δὲ βορέας πνεύσῃ, τὸ ἓν κέρας τὸ βόρειον ἐπικαμπὲς γίνεται. πάλιν ἐὰν νότος, τὸ πρὸς νότον κέρας καμπτόμενον. ὡς ἂν εἴπομεν ἀὴρ ἐστιν αἴτιος. *Si flabit Favonius, quoniam ab Occidente in adversa aerem impellit, ideo in causa est, ut etiam Lunæ nascentis Cornua nobis videantur in Orientem inclinare. Si vero flabit Eurus, tunc e converso cornua videntur in partem alteram reclinare ac resupina. Si flabit Boreas, cornu alterum, seu quod Borealius est incurvari videatur; si Notus, pariter cornu illud quod Notum respicit. Quemadmodum igitur diximus, harum rerum Aer in causa est.* Ex hujusmodi etiam ratione forsan illud Theophrasti *lib. de signis Tempestatis*; τὸ σεληνιον ἐὰν ὀρθὸν ᾖ μέχρι τετράδος καὶ εὔκυκλον, χειμάσει μέχρι διχοτόμου, *Luna nova si fuerit directa* (vertitur etiam *Lunæ cornu alterum, si rectum stabit*) *usque ad quartum diem, & bene rotunda, hyemabit usque in partem dimidiam illuminatam.* Varro (*Apud Plin. Hist. Nat.* 18. *cap.* 35.) item, ex veterum disciplina; *si quarto die Luna erit directa, magnam tempestatem in mari præsagiet, nisi si coronam circa se habebit.* Alii veterum id genus alia. Neque hæc recentioribus (*Andreas Miromski in Theoria Ventorum* §. 109. *alii*, aliquot non admissa; perinde quasi ab aeris intemperie seu tempestatum imminentium diversitate cornuum posituram oculis mortalium variatim ingeri non dubitarent. Ex ejusdem quidem latitudine varias, adeoque cornuum erectione, inclinatione, tempestates olim, uti & nunc agricolis, solitas prædici, ex Ptolemæo *Tetrabib. lib.* 2. *cap.* περὶ τῆς ἐπὶ μέρους &c., Proclo *in locum citatum*, aliis sequacibus scimus. Sed varietatem illam Aeri, aut non motibus solum cœlestibus tribuere, pla-

plane Mathematici aut Physici non est. Qua de re etiam olim monuit venerabilis Beda *de Rat. Temp. cap.* 25. nostras. Itaque Rabban ille Gamaliel, ut fidem solertius probaret testium visionis, quam diximus, Lunaris, in tabulis & parietibus figura aptavit Lunares seu Lunulas adeo variatim illuminatas, corniculatas, cornibusque hac illac inclinantibus, reclinantibus, erectioribus, ut, qui restandi de visione gratia adessent, inspectis figuris illis responderent, hac an illa vidissent nascentem Lunam figura. Nam siquis visionis suæ figuram in tabula aut pariete elegerat, sive calculo Astronomico ita alienam, ut revera sic conspici nequivisse ex demonstratione statuendum esset, sive figuræ ex more pro visione tantum admittendæ adversam, ejus veluti falso de visione testantis fidei ratio habebatur nulla. Ex mote nimirnm admittendæ adversam, ejus velnti falso de visione testantis fidei ratio habebatur nulla. Ex more nimirum admittendi non erant de visione testes, nisi partem nobis illuminatam sine nubium interventu integram a se conspectam assererent. Hac autem de re plenius multo in libris de Synedrio Magno agimus. Sed de Figuris, quas diximus, diserte Misna *tit.* Rosh hashana *cap.* 2. *Talmud Babylon. fol.* 24. *a*; דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בטבלא ובכותל בעלייתו שבהן מראה את ההדיוטות ואומר הכזה ראית הכזה: *Imagines figurarum Lunarium fuere Rabban Gamaliel in Tabula & in Pariete in cænaculo ejus, quas ostendens testibus & vulgo rogabat hac an illa figura Lunam vidissent?* Schema adponimus, quali usum fuisse Principem illum Synedrii, arbitror. Atque id ipsum est, quod pro Lunæ ψηφοφορίᾳ, & ψηφοφορεῖν σεληνιακῶν σημείων (*Jos. Scaliger de Emenda. Temp. lib.* 2. *cap. de periodo Judæorum Alexandrea & Canon. Isagogic. lib.* 3. *pag.* 278. *videsis* Jo. Cochium *in tit.* Sanhedrin *cap.* 1. *pag.* 13.) perinde ac

Oriens. *Occident.*

si per צורות לבנות *figuras Lunares* computi tabulæ seu Noviluniorum Computus esset intelligendus. Neque obiter id fecit, aut semel. Nam in libris de Emendatione temporum ubi de visione, quæ jam præ manibus, loquitur, *cui rei etiam*, inquit, *fidem facit, quod in eodem capite Rosch Haschana* (caput idem ante citavimus) *Scriptum extat, Judices* (Principem quem diximus Synedrii Magni & Collegas) *cum de neomenia speculatum homines delegarent ipsos inante* צורת הלבנה *habuisse, id est figuram Lunæ quod intelligo* ψηφοφορίαν Σεληνιακῶν σημείων *ad quam nimirum confugerent, quoties nubila aut imbres visionem oculis inviderent. Sane magna me hujus rei incessit admiratio &c.* Et in Canonibus Isagogicis diu post scriptis; *Tempore* ait *nubilo, quod ipsi vocabant* יומא דעיבא *diem nubilum item* יומא דסיתה *diem opacum, habebant Lunæ* ψηφοφορίαν, *ut hodie, quam sequebantur. Ea in Talmud dicitur* צורת הלבנה σχῆμα τῆς Σελήνης, ψηφοφορίαν *semper ante oculos scribitur habuisse Rabbi Gamaliel.* Ita ille, adeo ut constanter affirmarit non figuras nascentis Lunæ ejusque illuminationes varias, sed calculi Lunari formam seu tabulas Lunares seu quibus motus Lunaris epilogismus indicaretur, duntaxat in jam citatis innui fuisse Gamalieli. Sed vero aut depravatum aliquod Talmudicæ Misnæ Exemplar virum præstantissimum fefellit, aut lectionem veram non satis animadvertit. Nam pro eo quod utroque in loco vocat ille צורת הלבנה *Figuram Lunæ* (quo forsan nomine simpliciter sumto non ita absonum fuerit, tametsi opinor nondum compertum, ipsum calculum, quo figuræ Lunæ nascentis possint dignosci, per Metonymiam designari) legitur in Misnæ loco a Scaligero laudato, idque in editionibus, quas consuluimus, optimis, nec ita paucis, aut דמות צורות לבנות (ut superius citatur) *Imagines Figurarum Lunarium*, seu *Lunarum*, aut דמות צורות לבנה ut tam in Hierosolymitano, quam Babylonico Talmude, id est *imagines figurarum Lunæ*. Alio item in loco seu Gemara in Babylonia (*ad tit.* Aboda Zara *cap.* 3. *fol.* 43. *a.*) idem totidem affertur verbis juxta

ta lectionem priorem. Sed vero lectio sive hæc sive illa nec Lunarem epilogismum nec quidquam præter id, quod jam monstravimus, si quid video, rite satis potest denotare. Id palam etiam asserunt Magistri, (*R. Obadias Bartenorius ad tit.* Rosh Hashena *cap.* 2. *sect.* 8. *Maimonides ibid. &c.*) quibus explicatio est צורות לבנות שעיר הירח ולאיזה צד קרניה נוטות: *figuræ* seu *Imagines lunares denotant Lunæ mensuram ac quantitatem, atque indicationem, unde dignosceretur, in quamnam cornua ejus inclinarent partem.* Quin & ita rem capiendam, satis docet Gemara in utroque, quem memoravimus, loco Babylonia. Disputatur quidem ibi, utrum licitæ ejusmodi figuræ, cum regulariter corpora Cœlestia neutiquam juxta superius dicta depingenda. Sed tandem Lunularum has figuras licitas juxta cum Misna ait Gemara, quia factæ sunt להתלמד seu *docendi discendique causa*, ut expressim ibi dicitur. Nec sane e subtilioribus tantum calculi apicibus (qui plane non ignaris tantum, sed & inassuetis cruces sunt) aut nudo de Visione colloquio potuisse testem ex hominum vulgo sive discere sive satis enarrare figuræ seu cornuum, de quibus respondendum esset posituram, omnino credibile est. Unde & R. Joseph Karo, *in* Shulcan Aruch, *lib.* Jore dea *cap.* 141. §. 4. צורות חמה ולבנה וכוכבים אסור בין בולטת בין שוקעת ואם הם להתלמד להבין ולהורות כולן מותרות אפילו בולטות: *Figuræ Solis & Lunæ & Sydcrum tam planæ; quam prominentes interdictæ sunt. At vero si fiant discendi, docendi, resque dubias decernendi gratia, licitæ sunt Omnes, idque etiam prominentes.* Ubi *Omnes*, opinor, tam ad figuras refertur etiam humanas docendi quid discendive gratia simul & Cœlestium corporum qualescunque facere; tametsi Ornatus solum animique causa hæ non omnino, illæ nisi in plano aut cœlatura, textura, seu incisione fieri non deberent. Certe & de Cœlestium figuris idem firmant Ritualia aliquot Judæorum ab ipsis typis edita. Hymnus scilicet interdum sacris Paschalibus adjicitur, in quo tum mensium duodecim tum Zodiaci signorum, quibus suo ordine respondent, fit mentio; unde & typis etiam margine (Machzor *Judæorum Germ. pars.* 1. *fol.* 171. *&c.*) depictæ habentur signorum omnium, veluti Arietis, Tauri, Geminorum figuræ. Nisi si dicas has revera non esse figuras cœlestes, sed plane (sicut se res ipsa habet) adinventas, ut Stellarum in Zodiaco Spatia & Numerus aliarum rerum nominibus denotentur, Stellasque tantum ipsas esse corpora cœlestia, adeoque figuras ipsis similes esse tantum corporum cœlestium imagines. Certe in Commentariis eorum de motu Solis & Lunæ, id est, de Annorum ratione etiam Talmudicis, Orbes Cœlestes uti Eccentricos, Concentricos, Epicyclos, alios quemadmodum apud Mathematicos sive Paganos sive Christianos, describi ab ipsis solenne est. Et adnotat R. Salomon Loria *in* Chochmath Shelomo *fol.* 61. *b.* reperisse se ad Calcem Gemaræ Babyloniæ ad titulum de Sabbato codicis Rabbini celeberrimi צורת הגלגל וסלותיה *Figuram Cœli* seu *Sphæræ & Signorum ejus.* Quæ tamen, ut ipse ob oculos posuit, circulus tantum est, cujus aream circumeunt mensium nomina Hebraica; peripheriam vero, Signorum duodecim nomina citra aliam omnino figuram. Sed de hisce satis superque. Ex jam dictis vero tandem sequitur, Proselyto domicilii ex Jure, quod diximus, Superinducto seu Gentium Interveniente neutiquam permissum esse, Imagines in Solido seu Protuberantes Humanas, nec sive Protuberantes sive in Plano Cœlestes Ornatus seu splendoris gratia, sed tantum להתלמד seu *docendi discendique causa* formare. Alias autem pro libitu formandi permissam ei libertatem, si receptiorem spectamus sententiam, veterumque morum, ut par est, rationem heic habemus. Utcunque vero ea se res habuerit, dubitandum vix est, quin pro variante eorum, qui rebus ac disciplinæ præerant, opinione seculorumque discrimine, aliter atque aliter Permissio seu Interdictum hoc se habuerit. Nam quod Israelitæ ob Idololatriæ novandæ metum, de hisce variatim & juxta discrepantes hominum, ut fieri amat, sententias negarum est, id neque Noachidi apud eos permissum esse, eandem ob causam, secundum jam ostensa, æquum est ut existimemus. Et qui Statuam erexerat, Lucum plantaverat, aut Imaginem aliter atque dictum est fecerat, verberibus ex sententia forensi (*Maimonid. Halach.* Sanhedrin, *cap.* 19.) uti etiam qui alia id genus juris capita, quæ mox sequuntur, violaverat, pro more puniendus erat; atque ex jure Civili Judæus. Proselyti autem domicilii, juxta jus Gentium ad regendos eos Civili superinductum, id est, Interveniens Gentium jus, sive verberibus sive aliis, pro rerum temporumque discrimine, pœnis afficiebantur.

CAPUT VII.

De Actibus aliis, *a quibus ideo ex* Jure Gentium Interveniente abstinendum Proselyto Domicilii, (*uti ex* Jure Civili *Israelitæ*,) *quia ritus Idololatricos imitari videbantur*. *Item de* Imaginibus jam factis Proselyto Domicilii, *uti & Israelitæ* (*huic ex* Civili suo, *illi ex* Interveniente, *quod diximus*, Jure) utendis, retinendis, abolendis. Imaginum ac Rerum idolis sacratatum, *nisi si resecrarentur*, possessio & usus *omnimodus utrique* interdictus. *Scilicet* prorsus *erant* abolendæ. Omnimodarum Imaginum *Cultus gratia non factarum nec cultarum* possessio & usus promiscuus eis licitus. *Quid heic* Resecratio. *Quomodo* Lucorum sive Cultus gratia *plantatorum sive* Fructus caussa, *&* postea cultorum usus *seu* possessio licita illicitave, *ex jure jam memorato*. *Qua demum ratione* abolendæ rer, *quarum* usus & possessio *caussis jam dictis vetita*.

IN Verbis Maimonidis superius (*cap.* 1. 2. *&* 6.) memoratis de Statuam erigendi, Lucum plantandi, Imagines formandi liberrate Proselytis domicilii ex Jure Gentibus aliis Hebræisque Interveniente negata, occurrit illud וכיוצא בהן לנוי: *nec quæ similia* seu *id genus sunt alia Ornatus* seu *splendoris* aut *nitoris*, id est, *plane usus qualiscunque etiam qui sacer non fuerit causa*. Adeo ut, ex Talmudicorum sententia, non solum tria illa, quæ jam explicata capite habes præcedente, sed & cætera, quæ ex Hebræorum disciplina eandem aut parilem sortiuntur rationem, Proselytis domicilii fuerint similiter interdicta. Non ex jure hominum communi, seu quod per excellentiam Noachidarum dici solet, sed tantum ex Interveniente hoc seu Hebræis atque Inquilinis ejusmodi seu in eorum ditione vitam transigentibus singulari, ut supra monitum est; quod inprimis heic semper animadvertendum. Designatio autem illa generalis partim, ni nimium fallor, Imaginum quarundam Possessionem & Usum (nam de faciendis, non de Utendis seu Possidendis Imaginibus ante factis hactenus solum agitur; saltem si excipias exempla superius ex Josepho adducta de Cæsaris Iconibus & trophæis, atque Animalium in Palatio Tiberiensi figuris, de quibus qua jam facta in usum ab Herode, Pilato, Tiberiensibus aliisve apud Hebræos qualemcunque adhibita sunt, mox plura) Imaginum, inquam, quarundam aliorumque bonorum sive ipsa Idololatria sive ejusdem circumstantiis inquinatorum Possessionem & Usum complectitur, partim Actuum abstinentiam aliquot aliorum quos, cum pro Cultus extranei seu Idololatriæ sive imitamentis, sive invitamentis ab Hebræis, idque ex Lege Sacra cum Gentilium ritibus collata, haberentur, haud Proselytis Domicilii magis quam sibi ipsis (quos solos cum Proselytis Justitiæ ex Sacra Lege scripta teneri heic censebant) permitti voluere. Actus, alias per se ac simpliciter liciti, quibus hoc nomine abstinendum erat, (*vide Levit.* 18. 3. *&* 20. 23.) fuere, habitum sexuum ementiri seu sexum alterum alterius habitum induere (*Deut.* 22. 5.) (& magnopere sane mirandum, ut recte Dionysius Petavius, si modo verum est, quod tradit Epiphanius, *Hæres.* 16. *γυναικικοῖς ἱματίοις muliebribus palliolis* usos esse Pharisæos ipsos, cum expressissimis legis sacræ verbis adversetur, uti & doctrinæ Talmudicæ) vestimentum ex diversis generibus, veluti lana & lino, confectum gestare, diversi generis animalia ad coitum seu ad aratrum (*Levitic.* 19. 19.) simul admittere, fructus ante annum quartum comedere, (*ibid.* 23.) in rotundum attondere comam, aut barbam radere, cutem incidere, (*ibid.* 27. *&* 28.) alii id genus aliquot in fœdere veteri prohibiti. Ideo enim hosce actus ajunt Israelitis prohibitos, quia solenniores antea (*videsis Levitic.* 20. 23.) erant Idololatris sive Cananæis sive vicinis, & quoniam, tametsi extra cultum fierent, prope nimis nihilominus ad Idololatriam ejusve ritus, quibus verendum erat, ne verus Cultus forsan iniquaretur, accedebant. Ea de re fusius Moses Maimonides More Nebochim *part.* 3. *cap.* 37. *& in* Halach. Aboda Zara *cap.* 11. *&* 12. *& in Numer. Præcept. Negativ.* 40. *&c.* E cujus item *τοῦ More Nebochim* versione veteri S. Thomas 1. *Secunda quæst.* 102. *articul.* 6. *ad* 6. 8. 9. 11. 2. *Secundæ quæst.* 196. *art.* 2. *ad* 3., alii. Neque solum conjectura nituntur, aut traditione majorum, dum actus ejusmodi Paganis, atque Idololatris Orientis vicinisve in usu solenniori fuisse scribunt, indeque vetitos. Nam illis in usu fuisse actus hosce simul cum aliis non paucis, qui ipso Idololatriæ genere per se contenti pariter in lege sacra prohibentur, expressim docent e libris Orientis vetustissimis, nullibi nobis repertis, de Zabiorum ritibus, seu de eorum, qui Orientem maxime occuparunt, omnimodis sacris. Vocantur

illi

illi Maimonidi *ibid. cap.* 29., אומה הצאבה היא אומה שמלאה כל הארץ: *gens Zabæa*, quæ, inquit, *erat Gens quæ implevit totum orbem*. Zabiorum rituum atque superstitionum, seu, ut Saido Batricidi dicuntur, دين الصابيين *Religionis morumque Zabiorum* origo tribuitur ætati Nachoris Abrahæ avi, atque Zaredshatho velut authori. Verba ejus sunt وفي ايامه ظهر رجل فارسي يقال له زرادشت ناظم دين الصابيين وكان بفارس ملك يقال له طخمورث *Et in diebus ejus* (Nachoris) *Clarus Persa quidam nomine Zaradshath* (pro eo, ni fallor, quem Zoroastrem dicere solent; nam & eum Zaradem (*Agathias lib.* 2. *&c.*) dictum scimus) *& publicavit seu propagavit religionem Zabiorum, regnante tunc in Perside Tecmuratho*. Sed alias habet ille sententias, quibus e Græcia petitus disciplina Zabiorum. Videsis etiam de Zabiis responsa Josephi Scaligeri *in Epistolis Francof.* 1612. *pag.* 341., ad quæsita aliquot Isaaci Casauboni *Epist.* 438. Et de Zoroastre, qua huc spectet, consulas Laertium *lib.* 1., Justinum *lib.* 30. *& videsis Jacobum Boulducium de Ecclesia ante legem, lib.* 2. *cap.* 18., alios. In libris autem illis, quos de Zabiorum titibus in hanc rem memorat Maimonides, primarium obtinet locum is, qui inscriptus est עבודת הנבטיה, quod nomen in versione sua Latina retinuit doctissimus Johannes Buxtorfius nec transtulit. Vateri autem versiona Latina pro eo substituitur liber *de Agricultura Ægyptiorum* & liber *de servitio Ægyptiaco*. Unde S. Thomas 1. *Secundæ q.* 102. *art.* 6. *&c.*, aliique heic sequaces de Ægyptiorum Veterum moribus toties loquuntur, dum præcepta aliquot Mosaica explicant. Certe vocabulum prius, tam cultum, qua sacra respicit, quam qua agrum denotat, & sacra Zabiorum agriculturam imprimis spectasse monet etiam Maimonides More Nebochim *part.* 3. *cap.* 30. Quod vero ad vocabulum posterius attinet seu הנבטיה seu הנבטית, ut interdum (*In comment. ad* Sepher Cozri *part.* 1. *cap.* 61. *fol.* 28. *a.*) ex eo citatur, id *Nabathæa* forte seu *Nabatæorum* vertendum. Adeo ut de Nabathæorum, gentis Arabicæ Judeæ vicinæ, cultu ritibusque juxta Zabiorum disciplinam congestis intelligatur. Nec ita mirum est, autorem versionis vetustioris *Ægyptiorum* substituisse. Nam vix dubitandum, quin ex elementorum נ & כ cognatione, quæ in manu exaratis sæpe est maxima, legerit ille הכבטית, quod

pro *Ægyptiaco* capi posse manifestum est. Atque illum Hebraicam Maimonidis versionam quam R. Samueli Ben R. Jehudæ Aben Tybbon debemus, non Arabicam ipsius autoris transtulisse non ambigimus. De libris autem illis ritibusque Zabiorum in eis repertis, Maimonides; ידיעת הדעות ההם והמעשים ההם הוא שער גדול מאד בנתינת עלת המצות: *Cognitio disciplinæ in eis contentæ rituumque juxta eam solemniorum, porta magna est seu impense facit ad reddendas præceptorum causas*. Summa demum est, actus omnimodos, qui vicinorum Gentium Idololatriam ejusve ritus omnino saperent, aut imitari viderentur, tametsi Idoli cultus procul abesset, ex jure Interveniente, non vero Communi seu Naturali, Proselytis domicilii, ut ex Civili Israelitis, interdictos. Quibus dubitari nequit, quin annumerandæ sunt Sortilegorum, Augurum, aliorum artes, quæ in sacra lege morte non puniuntur. Nam Magiam infamem, (*Exod.* 22. 17. *Levitic.* 20. 26.) morte punitam, ad ipsam Idololatriam referunt, ut capite primo diximus. Id est artes illas quibus creditum est Spiritibus, nescio, quibus cultum divinum seu divinitatem tribui. Ceteræ autem, veluti Augurum, (*Deuter.* 18. 10. *&* 11.) Sortilegorum, Ariolorum, Præstigiatorum seu quæ citra ejusmodi Idololatriam adhibitæ tantum interdicuntur, nulla expressim in sacris literis nedum mortis alibi pœna adjecta, nomine simplici חוקות הגוים *Statutorum* seu *morum Gentium* veniunt; qui, tametsi Idololatria carerent ipsa, fugiendi nihilominus Hebræis erant, quoniam apud Idololatras atque ex ipsa Idololatriæ non raro ratione (*vide Maimonidem* More Nebochim *part.* 3. *cap.* 29. 30. *&c.*) orti sunt fortitiqua. Mores autem hi sic vetiti, adeoque artes, quales diximus, verberibus ex sententia forensi in Judæo (*idem Hal.* Sanhedrin *cap.* 19.) puniendæ erant. Neque æquum est, ut existimemus Noachidem seu Proselytum domicilii artibus ejusmodi, utcunque ex Jure hominum communi seu naturali, juxta ipsos, non vetitis, impune ex Jure Interveniente uti potuisse; maxime si harum actus ac circumstantias cum ceteris, quæ nunc tractamus, rite componimus. Quod vero ad Imaginum jam factarum possessionem & usum heic attinet; Triplex erat harum genus. Aut enim factæ sunt Cultus Causa necdum cultæ, aut etiam Cultæ, aut Factæ tantummodo לנוי id est, *in Ornatum*, ut fieri solet, sive Rusticum sive Urbanum seu ejusmodi alium usum citra omnimo-

dam Cultus Extranei rationem. Primi generis quæ fuere, aut a Noachide seu Gentili factæ sunt, aut ab Israelita. Imaginem qualemcunque a Gentili Cultus Gratia sic formatam, inter ipsos fuisse (*Misna & Gemaræ tit.* Aboda Zara *cap.* 2. & 3. *Maimonides Hal.* Aboda Zara *cap.* 7. Hilcoth Gedaloth *fol.* 120. *a Moses Mikotzi Precept. Negativ.* 45. *Joseph Karo in* Shulcan Aruch, *lib.* Jore Dea *cap.* 139. ajunt אסורה להנאה *adeo illicitam, ut nec in usum* seu promiscuum *vitæ Commodum ullatenus esset adhibenda*. Idque etiam tametsi nondum a Gentili culta fuisset. Et distinctionem habent de præsumptionibus, quibus heic, ubi de re non aliter liqueret, standum erat. Si in Gentilium villis seu oppidulis reperirentur imagines qualescunque אסורים בהנאה מפני שחזקתם שלעבודה זרה הן עשויין: *usus earum interdictus erat omnimodus, quoniam præsumebatur eas in cultum extraneum esse factas*. At vero הנמצאות במדינה אם היו עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה צורת מקל או צפור או כדור או סייף או עטרה וטבעת חזקתו שהוא לעז ואסור בהנאה: ubi *Imagines repertæ sint in Urbe aliqua, si ad portam collocatæ haberent manu figuram baculi, sphærulæ, aut globi, aut gladii aut Coronæ & annuli, præsumitur factas eas esse in cultum extraneum, adeoque usus earum interdictus est*. Aliter præsumendum non erat eas Cultus causa factas sed tantum in Ornatum urbanum. Temperamentum item adjiciunt, de Imagine ejusmodi resecrata, seu quæ antea religione ita solveretur, ut Sacra esse plane desineret. Tunc enim usus ejus, ut bonorum aliorum, satis licitus. Sed de Resecrandis imaginibus plura mox. Ab Israelita autem Imago qualiscunque facta, si minime omnino culta fuisset aut sacrata, ab omnimodo usu sic arcenda non erat. מה בין עז של גוי לעז של ישראל עז של נכרי אסורה בהנאה מיד שנ׳ פסילי אלהיהם תשרפון באש משפכלו נעשה לו אלוה ושל ישראל אינה אסורה בהנאה עד שתעבר שנ׳ ושם בסתר עד שיעשה לה דברים שבסתר שהן עבודתה: *Quod ad discrimen spectat inter imaginem Cultus causa ab Gentili factam, atque eam, quæ causa parili fit ab Israelita; Gentilis Imago ejusmodi statim atque fit, ab omnimodo arcenda est usu, juxta id quod dicitur in sacra lege, Sculptilia* (Deut. 7. 25.) *eorum igne comburetis. Simulac sculpserint, tribuitur ei divinitas. At vero Israelitæ ejusmodi Imago non ita omnimodo arcenda est usu priusquam colatur (juxta etiam id quod in sacra lege habetur* (Ib. 27. 15.) *& in abscondito posuerit) scilicet priusquam ea in abscondito seu clanculum faciat, quæ ad cultum ejus attinent*. Tertii generis Imagines factæ seu repertæ, id est, quæ tantum factæ sunt, sive a Gentili sive ab Israelita, Ornatus gratia, aut in promiscuum sive in ædibus sive in vasis, tabulis, aulæis, velis, vestibus ornandis usum, nec postmodum dicatæ, seu cultu extraneo inquinatæ, habebantur plane licitæ (utcunque illicite apud Israelitas factæ, veluti cœlestes qualicunque forma, & humanæ in solido seu prominentes) non aliter atque supellectilis pars aliqua alia seu bona qualiacunque cetera. Nam pœna verberum quæ illicitas facienti infligenda, expiabatur ipsa faciendi culpa. Nec retinendo alia commissa est. Unde & de imagine apud Gentiles reperta, quam cultus gratia neutiquam factam esse, juxta jam dicta, præsumebatur, ajunt, הרי הוא בחזקת לנוי ומותר: *præsumendum erat eam Ornatus tantum gratia factam, adeoque uti frui licuit*. Qua de re etiam pronunciant המוצא כלים ועליהן צורת חמה ולבנה ודרקון אם היו כלי כסף וזהב או בגדי שני או שהיו חקוקים על הנזמים ועל הטבעות הרי אילו אסורין ועל שאר הכלים מותרין מפני שחזקתן לנוי וכן שאר הצורות הנמצאות על כל הכלים חזקתן לנוי ומותרין: *si quis repererit utensilia, in quibus figura Lunæ aut Solis aut Draconis, eaque fuerint aurea aut argentea, aut vestes purpureæ, aut si fuerint figuræ hæ in monilibus aut annulis, utensilia sunt ipsa illicita. Attamen si utensilibus in aliis fuerint repertæ, ea licita sunt, eo quod præsumitur Ornatus gratia tantum esse formatas. Quin & figuræ ceteræ in quibuscunque repertæ utensilibus licitæ sunt, quia præsumitur formatas esse ornatus tantum gratia*. Quoties nempe de cultus gratia palam non constiterat. Atque huc sane spectat illud Procli Polyzeli F. & Rabban Gamalielis. Misna; *tit.* Aboda Zara *cap.* 3. §. 4. *& videsis Maimonid. Halach.* Aboda Zara *cap.* 7. *&c.* Shulchan Aruch *lib.* Jore Dea *cap.* 142. §. 14. שאל פרקלוס בן פלוסלוס את רבן גמליאל בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי אמר לו כתוב בתורתכם ולא ידבק בידך מאומה מן החרם ומפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי אמר לו אין משיבין במרחץ כשיצא אמ׳ לו אני לא באתי בגבולה היא באת בגבולי אין אומרין נעשה מרחץ נוי לאפרוד׳ אלא נעשית אפרוד׳ נוי למרחץ: *Interrogavit Proclus Polyzeli filius Rabban Gamalielem, curnam se lavaret in balneo Veneris* (balneo, ut interpretantur Magistri, in quo figura habebatur Veneris, unde est denominatum) *nam, inquit, scriptum est in lege vestra* (*Deut.*

13.

13. 17.) *non adhærebit in manu tua quidquam de anathemate: cur igitur tu te lavas in balneo Veneris? Dixit ei Gamaliel, Reſpondendum non eſt in balneo* (nudo ſcilicet, reverentiæ cauſa, de lege loquendum non eſt; quemadmodum apud Gentiles in templis nudare ſe quempiam ſeu Veſtimenta mutaſſe nefas (*Plutarch. in Quæſt. Romanis.* hahebatur) *Simulac autem exierat* (& veſtem induerat) *Ego, inquit, huc non acceſſi figuræ Venereæ cauſa, ſed ea huc mei cauſa advenit* (id eſt, cauſa balnei & lavantium in eo.) *Neques quiſquam dixerit balneum in Veneris uſum factum, ſed Venerem hanc*, ſeu figuram *in uſum ſeu ornatum Balnei*. Senſus eſt, & balneo utor, & in eo figuram hanc collocatam non illibenter conſpicio. Sed cum conſecratio omnimoda cultuſque abſit, & figura utcunque ejus, quod alias interdum pro numine habetur, ornatus tantum cauſa locum heic habeat, non eſt omnino cur violatæ legis noſtræ hoc nomine incuſer. Qua nempe, earum quæ cultus gratia tantum factæ ſunt, aut diis dicatæ Imaginum, juxta majorum interpretationes, Uſus omnimodus interdicitur. Sed vero non ſolum Imaginum ſive Cultus gratia factarum ſive cultarum, quales diximus, verumetiam Victimarum, Oblationum, & Inſtrumentorum ac Vaſorum veluti Pollubri, Simpuli, Aræ, Menſæ (ſimulac in cultu adhibita fuerint hæc, uti illæ ſimulac fuerint oblatæ aut in oblationem ſignatæ, nec ante) & quæ ſunt aliorum id genus imo & כל הנעשה בשבילה *univerſi apparatus Cultus Extranei gratia facti*, id eſt, Idolo culto dicati, Uſus omnimodus pariter eſt interdictus. Excepto quod culter cujus in Idololatria uſus fuerat, non illicite (*Gemar. Babylonia ad tit.* Cholin. *cap.* 1. *fol* 8. *a. Maimonid. Hal.* Aboda Zara *cap.* 7. Shulcan Aruch *lib.* Jore Dea *cap.* 10. *&* 142.) in victima tantum mactanda, ſed non diſſecanda, adhiberetur. Adeo ut ne quidem ex horum alicujus, aut poſſeſſione, aut venditione locupletiorem fieri apud Iſraelitas fas eſſet. Pretium, æque atque ipſa, illicitum. Præceptum quidem ſibi civile habent ex illo legis. (*Deut.* 7. 26. *& vide cap.* 13. 17.) *Non inferes abominationem*, ſeu ut vulgata, *quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema ſicut & illud eſt. Sed execrando execraberis illud & deteſtando deteſtaberis illud quia anathema eſt.* Rationem etiam afferunt; ne aut ipſum Idolum aut vaſa aliave ipſa ad illud ſpectantia poſſeſſorem in Idololatriam forſan invitarent, aut (*Vide ante alios, Maimonid.* More Nehochim *part.* 3. *cap.* 37.) reum dein ejus ſecundarum ſeu vitæ, quæ forte ſequeretur beatioris cauſam vulgus, cui in rebus maxime ejuſmodi diſcernendis hallucinari ſolenne eſt, in hujuſmodi Poſſeſſione & Uſu temere collocaret, indeque exiſtimatio & honor cultui extraneo accederet. Atque ex hac ratione conſonum ſuperinduxere Jus Gentium ſeu Proſelytorum domicilii Interveniens. Sed prætereundum non eſt, tam vaſa & apparatum Idoli, quam ipſum Idolum, ſi Reſecrarentur ſeu Religione Solverentur, antequa in Iſraelitæ poſſeſſionem devenirent, non aliter atque alia bona in vitæ uſum & commodum licite adhiberi potuiſſe. Reſecrandi facultatem ajunt fuiſſe tantummodo Gentili; qui ſcilicet hactenus eſſet ipſe Idololatra, non Gentili qui Idololatriæ renuntiaverat. Nec tamen omnigenas Imagines conſecratas reſecrandi ei fuiſſe facultatem, ſed eas tantum, quæ a Gentili etiam conſecratæ fuiſſent ab Iſraelita nondum poſſeſſæ. Nam nec Iſraelita ipſe reſecraro potuit ejuſmodi ſive Imaginem, ſive vas, ſive apparatus ſacri partem aliquam a quocunque ſacratam. Nec poſtquam ipſe poſſederat, quis alius mortalium, ut volunt nonnulli. Quod quantum ad Imaginem ſacratam ipſam attinet, admittunt omnes. De vaſis autem, & inſtrumentis ita diſſentiunt, ut aliqui velint illa etiam, poſtquam ab Iſralita poſſiderentur, potuiſſe rite reſecrari. Quod vero legitur in Miſna Talmudis Hieroſolymitani (*Tit. Aboda Zara. cap.* 4. §. 4.) נכרי מבטל עבודה זרה שלו ישראל *Gentilis reſecrat tam conſecratam imaginem* ſeu *Idolum quod ſuum eſt, quam quam quod eſt Iſraelitæ*, lapſus eſt, opinor, ſive typographi, ſive librarii. Reſtituendum igitur שלו ושל חבירו *quod ſuum eſt quam quod Gentilis eſt alterius*. Nam Talmudis Babylonii Miſna aliæque Miſnæ editiones ita locum illuur habent. Et Gemara utrique ibi non ſemel, עז שעבדה ישראל אין לה ביטול לעולם *Idolum quod coluit Iſraelita nunquam omnino poteſt reſecrari*, ſeu *religione ſolvi*, quemadmodum & Magiſtri conſentiunt paſſim. Ubi & obiter advertendum nomine עבודה זרה *Culus extranei* ſeu *peregrini*, non ſolum venire ipſum cultum ſeu latriam, ſed rem etiam ipſam, pro diſcrimine rerum de quibus verba fiunt, quæ ſive ut idolum colebatur, ſive Idolo ſacrata eſt, veluti ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων *inquinamenta idolorum* & Idolothyta, id genus cetera. Id quod apud Magiſtros eſt frequentiſſimum. Gentili autem, qualem diximus, non ſolum quod ipſe fecerat ſeu ſacraverat idolum, ſed quod alius quis Gentilis, reſecrandi facul-

cultatem tribuunt. Resecrato autem Idolo ipso, resecrata simul consequenter omnia, quæ ad id spectabant vasa, instrumenta, apparatum afferunt, præter victimas atque oblationes, quæ nec Resecrationis capaces. Vasis autem, instrumentis aut apparatu resecrato, non simul inde resecratum est Idolum. Resecrare heic erat, non solum liquefacere seu resecrandi animo comminuere aut mutilare, verum etiam, ut liquefieret seu confringeretur, alienare, & usibus communibus palam addicere, juxta illud (*Apologetico cap.* 13.) Tertulliani; (*Idem cap.* 13.) *Domesticos deos, quos Lares dicitis domestica potestate tractatis, pignerando, venditando, demutando aliquando in cacabulum de Saturno, aliquando in trullam de Minerva; ut quisque contritus atque contusus est, dum diu colitur; ut quisque dominus sanctiorem expertus est domesticam necessitatem.* Quin & Idolum, quod tempore pacis coli desiit, exinde resecratum est; non item, quod tempore belli. Magistri, ע״ז שהנ יהוה עוכריה בשעת שלום מותרת בהנאה שהרי כיטלות בשעת מלחמה אכורה מפני שלא הניחוה אלא מפני המלחמה: *Idolo, quod tempore pacis a colentibus negligitur, seu coli desinit, uti frui* (inter bona) *fas est. Nam id resecrarunt. At vero si id fiat tempore belli, eo sic uti frui est nefas, quoniam non ob aliam quam belli causam coli desiit.* Tametsi autem Gentilis tam alienum, quam suum idolum, juxta jam dicta, ita resecrare potuit, ut usus ejusdem rerumque ei ante sacratarum promiscuus inde licitus esset, nihilominus rem alienam ita consecrare nemo rite quibat, ut inde ejusdem usus fieret illicitus. Quo spectat illud (*Maimonid. halach. Aboda Zara cap.* 8. *& Misn. & Gemar. supra citatæ.*) אין אדם אוסר דבר שאינו שלו *nemo mortalium usum rei alienæ illicitum reddere potest*. Quemadmodum vero imaginum in cultum extraneum factarum rerumque aliarum eis dicatarum usus, secundum jam memorata, illicitus erat, ita parili ratione etiam Luci (*Misn. & Gemar. tit. Aboda Zara c.* 3. *& Maimonid. ad dict. Misn. & hal. citat. cap.* 7. *Schulcan. Aruch lib. Jore dea cap.* 142.) seu Arboris sive eo nomine ut coleretur ipsa, sive ut Idolum obumbraret, idoliumve ornaret, plantatæ. Adeo ut nec umbræ proceritatis ejus seu trunci juxta extensæ beneficio uti frui liceret; quam tamen a foliorum & ramorum tegmine ita discriminant aliqui (*Videsis Misn. & Gemar. Babylon. tit. Aboda Zara cap.* 3. *fol.* 48. *b. & Maimonid. loc. citatis.*) ut hujus nec interim illius refrigerium licitum haberetur. Nec per Lucum ejusmodi transire fas, nisi alia non pateret via. Volucrum item in eo nidificantium, tum ova, tum pulli teneriores illiciti. Ratio adjicitur; שהרי האשרה כמו בסיס להן *quoniam locus ipse hisce est veluti basis seu fundamentum*, locus nempe in quo orti atque eis peculiaris. At de nido ipso ajunt, והקן עצמה שבראשה מותר מפני שהעוף מביא עציו ממקום אחר *Nidus ipse qui in ejus est summitate licitus est, quoniam virgulas seu ligna e quibus conficitur nidus, avis ex alio loco affert.* Lignari ex ejusmodi Luco non licuit; nec panibus in furno inde calefacto coctis uti. Adeo ut si forte panis sic coctus aliis ita commisceretur, ut dignosci nequiret, יוליך דמי אותה הפת לים המלח כדי שלא יהנאה בה ושאר הככרות מותרין *pretium ejusdem panis projiciendum esset in mare salsum, ne ex eo Commodum fieret, & ceterorum usus* (ut & jam hujus) *licitus esset.* Parilis ratio erat in cibis elixandis, assandisque. Quin quoties radius textorius aut quid ejusmodi aliud e lignis luci, qualem diximus, fieret, vestis pannusve eo textus illicitus habitus; qui si forte aliis sic commisceretur ut nec quiret internosci, similiter de pretio ejus, ut de panis jam memorati, statuendum. Nec in cujusquam commodum rite cedebat Luci combusti Cinis. Abjiciendus erat usibusque eximendus. Solum autem Luci ejusque Umbræ neutiquam ita interdictum, quin herbas, legumina, olera, quæcunque in umbra felicius crescerent, ibi serere fas esset, eorumque possessio & usus licitus. Ratio redditur, מפני שצל האשרה שהוא אסור עם הקרקע שאינה נאסרת גורמים לירקות אלו לצמוח וכל שדבר אסור ודבר מותר גורמין לו הרי זה מותר בכל מקום: *quonia Umbra Luci quæ illicita est simul & Solum quod illicitum non est, in causa sunt cur germinent crescantque olera hæc. Et quoties quid rem licitam & rem illicitam simul in causa sibi ejusmodi habuerit, id perpetuo in licitis habitum.* Scilicet ubi res id genus naturales, forte etiam contra fas, commistæ. Unde ager fimo victimarum idolis sacratarum stercoratus rite seminabatur, uti & jumentum, quod pabulo, cujus usus idololatriæ nomine alias interdictus, pinguefiebat, rite satis comedebatur. Et similis de aliis id genus ratio. Quæ autem hactenus dicta sunt, ad res attinent aut ideo ab homine factas, veluti Statuas, Imagines, Lucos, ut colerentur, aut idolo culto oblatas aliterve sacratas peculiaresque. Extra harum numerum fuere Res mere Natu-

ra-

rales ſeu, ut pictitant magiſtri, res שאין בהן חפיס ורי ארם *Quibus artificium humanum non omnino* (cultus gratia) *acceſſit*, quæ interdum ipſæ etiam ab idololatris cultæ; veluti Montes, Luci item frnctus cauſa primo non cultus plantati, Fontes & Flumina publica, etiam & Jumenta & Pecora, modo quo apud Ægyptios Apis, & quæ ſunt ejuſmodi alia. De hiſce in Univerſum pronuntiant, כל שאין בו חפיס ארם ולא עשאו ארם אעפ שנעבר הרי זה מותר בהנאה: *Quicquid artificio caret humano, nec ab homine factum eſt, etiamſi velut idolum cultum fuerit, ejus uſus & poſſeſſio non interdicitur.* Ceterum Luci non in cultum extraneum plantati nec culti nec cultui extraneo inſervientis, poſſeſſio & uſus non illicitus erat, tametſi, juxta jam dicta, plantatio ipſa illicita; ſecundum eandem quam de Imaginibus afferunt rationem. Quorum vero uſus ut in ante dictis omnino negatus, id eſt, quæcunque cauſis jam memoratis erant אסורים בהנאה, nullibi locorum reponere aut retinere ea licuit. Sed aut igne comburenda erant, aut comminuenda, conterenda & projicienda ſive in aerem ſive לים המלח *in Mare ſalſum*, ſive in flumina (*Videſis Exod.* 32. 20. 1. *Regum* 15. 13. 2. *Regum* 18. 4. 23. 4. & 6. 2. *Paralip.* 15. 16. 29. 16. 30. 14.) ut, quantum fieri poſſet, nuſpiam haberentur. Neque Cineris aut Carbonum rerum ejuſmodi uſus licitus. Et de Imaginibus, Idolis, eorumve vaſis ac ſupellectili aliiſque rebus cultis idoliſve ſacratis ſive retinendis ſive abolendis ſive ſic projiciendis, ad hunc modum ſtatuunt Talmudici.

CAPUT VIII.

Ut quæ de Jure Gentium Interveniente *circa* Imaginum uſum *ſuperius adferuntur, rite capiantur, ea quæ occurrunt apud* Fl. Joſephum, *Capite ſexto ante citata, de* Iconibus Cæſaris aliiſque figuris jam factis *a populo Judaico* nec admiſſis nec permiſſis, *una cum* Joſephi ipſius ſententia *de Imaginibus animalium omnino nullorum rite apud ipſos faciendis, expenduntur. Totius hujus rei apud populum Judaicum rationem pendere, non ex eo quod Rerum ſeu Perſonarum* Simpliciter figuræ *eſſent, ſed quod vererentur* ne earum cultus, *pro more ſeculi*, divinus inde irreperet. *Ea de re alia. Quamobrem* Numiſmatis Cæſaris icone cuſis uſi ſint Judæi, *apud* Signa *interea* Romana aliterve *ſuo in ſolo eam conſpici nolentes.* Nummis aliis Principum *exterorum* vultibus inſignitis *uſos fuiſſe Judæos. De* Rhodio numiſmate Romæ & Pariſiis, *veluti ex triginta, quibus divenditus eſt Chriſtus, adverſato. De eo quod veterum aliqui habens, nec* Pictorem, *nec* Statuarium *apud Judæos eſſe permiſſum. De* Vitæ aurea *tum quæ Pompeio ab Ariſtobulo donata, tum quæ ſupra fores Templi Herodiani.* Judæorum hodiernorum *de* Imaginibus *mores, uti &* Mahumedanorum.

Atqui unde interea evenit tanto Hebræos habuiſſe odio Cæſaris icones & figuras generatim humanas in exemplis capite ſexto ex Joſepho allatis? Nam non modo legi ſuæ omnino adverſas eas eſſe clamitabant, ſed nec intra ditiones ſuas conſpici fas habebant. Quinetiam præ aliis omnibus, quæ contra majorum diſciplinam ſub id ævum introducerentur, eas habebant longe inviſiſſimas. Imo in œco Tiberienſi τῶν ζώων μορφὰς *Animalium figuras* ita deteſtati ſunt, ut earum cauſa œcus ipſe, ſolenni ea de re legatione peracta, ſit dirutus. Et de legibus ſuis Hieroſolymitani (*Joſeph. Haloſ. lib.* 2. *cap.* 8. *ibid. cap.* 9.) acriter & conſtanter; οὐδὲν ἐξεῖναι ἐν τῇ πόλει δείκηλον τίθεσθαι *neutiquam ab eis permiſſum, in urbe imaginem ullam poni.* Ita ſcilicet Pilato. Et poſtmodum Petronio, ex lege afferunt & moribus Patriis, οὐδὲ θεοῦ τι δείκηλον, οὐχ' ὅπως ἀνδρὸς, οὐ κατὰ τὸν ναὸν μόνον ἀλλ' οὐδ' ἐν εἰκαίῳ τινὶ τόπῳ θέσθαι θέμιτον, *non Dei Simulacbrum, nedum hominis, non ſolum in templo, ſed nec in propbano aliqua loca fas ſibi locare.* Immane quantum diſtare videntur hæc a doctrina, quam attulimus, Talmudica, qua non duntaxat omnimodis imaginibus ornatus ſeu communis uſus ſolum cauſa factis (utcunque factis illicite) uti frui licuit, verum etiam ipſis idolis, antequam ab Iſraelita poſſiderentur, reſecratis. Quin Joſephus ipſe, de Salomone Rege *Archæol. S. cap.* 2.; ἁμαρτῶν αὐτὸν ἔτυχε καὶ σφαλῆναι περὶ τὴν φυλακὴν τῶν νομίμων, ὅτε τῶν χαλκῶν βοῶν ὁμοιώματα κατεσκεύαζε τῷ ὑπὸ τῇ θαλάττῃ ἀναθήματι καὶ τῶν λεόντων τῶν περὶ τὸν θρόνον τὸν ἴδιον. *A præſcripto legum diſceſſit, quando æreas boum effigies baſi maris addiderat, ſicut ſolio ſuo leonum poſt appoſuit.* Quibus adjicit οὐδὲ γὰρ αὐτὰ ποιεῖν ὅσιον, *Neque enim illa facere fas erat.* Adeo ut tum expreſſiſſimam habeamus de Imaginibus non omnino faciendis Joſephi Sententiam, tum alia ex eo & heic & capite ſexto, de eis citra legis violationem a Judæis non admiſſis. Quod ad illius ſententiam attinet; novum non eſt, Talmudicam do-

doctrinam, illius de rebus Hebraicis doctrinæ edvarsari. Ut heic, ita elibi subinde id ita se habet; quod non semel monuimus. Et non antnmare sane nequeo ea, quæ sic de Imaginibus apud Judæos suos non omnino edmissis narravit, eum perperam sententia sue, receptissimæ adeo dissona, inter narrandum velut incrustasse. Jam vero quod ad ipsa, quæ hac de te narravit ille, spectat; sane iniquum non est, nt existimemus ea, quæ generatim in Judæorum rationibus, per se & absque Josephi præjudicio sumptis, sic impugnasse videntur qualescunque figuras humanas (nam de Tiberiensium palatio & Animalium in eo figaris seorsim loquemur) eo tantummodo tetendisse, ut tum, quam compendiosissime possent, assertione generali ec responso rotundo mores avitos tutarentur, tum ab Cæsaris irritatione ec offensa, quantum fieri posset, procul abessent; rem ipsam, quam sibi obtrudi nunc palam viderent, nunc merito dubitarent anxie interea verentes. Scilicet in Romanorum votis inprimis erat, nt Cæsarum icones Hierosolymis etque per Judæam alibique in eorum Proseuchis, quemadmodum aliis in Orbe Romano locis, dicetæ velut Numina colerentur. Quod quidem expressissimum habetur, tom in rebus a Petronio (*Joseph. Halos. 2. cap. 9.*) gestis, qui, Cajo Cæsare jubente, plurimum, nt id fieret etiam in Templo Hierosolymiteno, instabat, tum in historiola illa da Judæis Alexandrinis, quam cum altera illa de Petronio atque legetione sua ad Caium literis mandavit Philo. Iderum quidem est, neque ab Augusto neque a Tiberio, nedum a Julio, qui omnes Judæis plurima indulserunt, iconum ejusmodi dedicationem omnino eis imperatam. Nempe a Cæsaribus illis permissum est ritus servara patrios, quos nihilominus dedicationibus ejusmodi violatum iri, maxime postquam in Divos est relatus Augustus, summopere suspicabantur. In Italia enim, Græcia, Ægypto, Asiæ provinciis non paucis, Augusto superstiti (*Videsis Joseph. lib. 16. cap. 10. Is. Casaubon. in Monimentum Ancyranum, &c.*) uti & Divo Julio divinos honores haberi, templa extrui, Statuas seu icones sacrari viderant. Quin Herodes *Josephus Archol. lib. 15. cap. 12. & 13.* Antipatri filius ipsorum Rex, licet in solo Judaico non auderet, extra nihilominus veluti Cæsareæ in Phœnice alibique templa Augusto erexit, atque Statuas sacravie colendas. Præterea, tametsi Tiberius, quia modicis contentum se honoribus simulare voluit, *Templa, Flamines* (*Suetonius lib. 2. cap. 26.*), *Sacerdotes, decerni sibi prohibuit, etiam Statuas atque Imagines nisi permittente se poni: permisitque, ea sola conditione, ne inter simulacra Deorum, sed inter ornamenta ædium ponerentur*, adeo ut nec anta turpissimum Caii fastum, quo Jovis nomine per Judæam pariter atque elibi se coli imperavit, Imagines expressos cultus nomine Judæis omnino a Romanis obtruderentur; attamen prudenter sane opinor sub Augusto timebant, ne summa Herodis adulatione & nequitia, utpote qui extra solum Judaicum templa & imagines ei dicaverat, uti & alii frequenter fecerant, forte eveniret, ut, postquam tot disciplinæ patriæ adversa alia intulerat, aut sub ermis bumenis anratis (qualia fuere trophæa illa, de quibus in jam ante allatis Josephus) laterent Imagines, sive Cæseris, sive Romæ cum illius imaginibus ex more interdum simul dicatæ, anc Cæsaris Romæque nomine ipse in cultum eb eo adveherentur. Civiliter antem in humanas tantum clamitant figuras, tum a Cæsaris nomine cantius abstinentes, tum figuras solummodo cultus, quem tantopere abhorrebant, gratia allatas, non omnimodes aliasve, si quid video, innuentes. Quid quod etiam trophæa illa seu imagines ex eo erant genere, quod & edoreri solebat. Tertullianus *Apologetic. cap. 16.; sed & victorias adorat cum in tropæis cruces intestina sint tropæorum.* Non ita dissimilis fene ratio locum habuit, sive cum Pilatus Tiberii imaginem in urbem intolit, sive cum Vitellii exercitum ob ejusmodi apud signa Imagines per Judæam transire nolebant. Scilicet Imegines illas seu vultus & pectore tenus effigies clypeis exprimi solitas, Thoracidas item dictas, & προτομάς. Quicquid enim incomperabilis simulandi ec dissimulandi artifex ille Tiberius de Imaginibus suis jusserat, eas nihilominus proculdubio locis non incommodis coluere non pauci, ut honorem ei atque Augusto & Julio exbibere elicubi saltem viderentur parilem. Et Aspendi, quæ Pamphyliæ urbs est, sanctissimas babites & supra Jovi Olympio dicatas venerabiles etiem Tiberii Statues legimus epud Philostratum *de vita Apollonii Tyaneis lib. 1. cap. 11.* Utcunque vero, faltem imagines ejus, quæ epud signa militaria erant, quales hasce fuisse palam liquet, in castris cultes & adoratas esse (*Vegetius de re Militari lib. 2. cap. 6. ubi vide Godescalcum Stevvichium*), non est quod ambigamus. Etiam & ipsa Signa, quorum plane hæ veluti pars divinior habitæ, *signorum præsentium & divinorum* nomine indi-

indigetabantur, atque adorari solebant. Tertullianus *Apologetic. cap. 16.*; *Religio Romanorum tota castrensis, Signa veneratur, signa jurat, signa omnibus Diis præponit*. Et Tacitus *Annal. 2.*; *irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum numina*. Adeo etiam ut signis *μὴ κατὰ τοιῶν δὲ κόσμων*, *hujusmodi imperatoris effigiebus carentibus*, quibuscum Hierosolymam ingredi solebant retro præsides (idque ne cives conspectis apud se, quas coli scirent, aut saltem dubitarent, imaginibus commoverentur) cultus quidem exhiberetur a castrensibus divinus, qui tamen Judæis aut ignotus aut dissimulatus. Aliter existimandum est, nec illa admittere ipsos voluisse. Scimus enim Pilatum etiam, non tam in Tiberii gratiam, quam in odium populi, intra urbem in Herodis regia, *ἐπιχρύσους ἀσπίδας* *auratos clypeos* dedicasse *μήτε μορφὴν ἔχουσας μήτε ἄλλό τι τῶν ἀπαγορευομένων* *nec imagine seu figura aliqua insignitos nec alia re quacunque ex lege vetita*, excepto solum quod nomen dedicantis & ejus *ὑπὲρ ῦ ἡ ἀνάθεσις*, *cujus causa* seu *cui facta est dedicatio*, ut inscriptiones necessarie adjicerentur, veluti, opinor, *Tiberio Cæs. Augusti F. Pontius Pilatus*. Rem narrat Agrippa in libello (*Apud Philonem lib. de legatione ad Cajum*), quem popularium gratia Cajo Cæsari exhibuit. Atqui quoniam Consecrationis Formula etiam illa simplicior numen novum sine Imagine inducere (quod & res ipsa erat) videbatur, clamitant Judæi, ritus patrios ea violari, nec impensius instare desinunt usquedum jussa principali tollebantur. Ideoque in Templum Cæsareæ Augusto sacratum erant inde translatæ. Ita Cultum, Adorationem, Novi Numinis dedicationem seu præsentiam qualemcunque etiam sine Imagine, magis semper spectabant, quam simplices ipsas Imagines; tametsi ubi Imagines cultus gratia obtrudi existimabant, in illas, sed tantum qua tales acerrime insurgere solent. Sic & apud Tacitum *Histor. 5.* simulacri nomine generatim usurpato, id tantum ex rerum, quas narrat, circumstantiis innuitur, quod colitur seu pro Numine habetur. De Judæis ipsis, *Nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt. Non Regibus hæc adulatio, non Cæsaribus honor*. Quod dici simulacris tantum cultus gratia habitis manifestum videtur. Tametsi paulo ante de Animalis effigie in Penetrali ipsis Sacrata, (Asininum caput intelligitur,) nescio, cur verba fecerit ipse. Sed diu est, quod eo nomine a Tertulliano *Apologetic. cap. 16.* est reprehensus. Ejusmodi generalis vocis simulacri usus etiam in C. Norbani Flacci *apud Philonem de legatione*, literis ad Ephesios, alibi. Ex hac simulacri notione etiam, puto, rite capiendum illud de animalium figuris in œco seu Palatio illo Tiberiade, id est, urbe soli Judaici, ab Herode Tetrarcha extructo. Tam urbem ipsam quam palatium extruxerat ille in Tiberii honorem. Templum, ob Principis interdictum, nuncupare neutiquam est ausus. At vero, viderant Judæi Cæsaream ab Herode Magno Rege suo (*Joseph. Origin. lib. 15. cap. 12. & 13. & in vita sua*) in Augusti honorem extra Solum Judaicum in vicino conditam aliasque etiam urbes uti & hanc Principi cognomines. Etiam templa & effigies plane Numini Julii, Augusti, Caii dicatas. Sub Tiberio autem ejusmodi Consecrationes non quidem adeo palam fieri, nec tamen adulandi artes tunc minutas; Postea vero de divinis Cæsari honoribus exhibendis eoque pro Numine accipiendo non semel cum eis actum esse. Jam igitur verentes, opinor, ne & effigies illæ qualescunque in œco Tiberiensi, uti & œcus ipse, aut jam dictis congeneres essent, aut saltem haberentur, adeoque ipsi in Solo suo alienum viderentur Numen cultumque contra ritus patrios, quos tantopere servare illæsos studebant, admittere, œcum ipsum dirui volebant. Non magis quod simpliciter œcus esset. Sed quod neque hunc neque illas, sine religionis suæ violatione permittendas existimabant. Id est, in cultum extraneum ibi positas. Quale manifesto dicendum de Aquila aurea, quæ supra maximam Templi portam collocata, adeo Judæis execranda habebatur, ut legitur apud Josephum *Holos. lib. 1. cap. 21. & Orig. lib. 17. cap. 8.* Quid quod Murium quinque Anorum totidem figuras a Palæstinis vero Deo oblatas simul cum arca non illibenter accipiunt Israelitæ (*1. Samuel. cap. 6.*)? Et Josephus (*Originum lib. 6. cap. 1. & 2.*) ipse id, quod pro Anorum simulacris ibi sumitur, diserte nuncupat *ἀνδριάντας* *Statuas*. Qua sane voce proprie denotantur statuæ seu simulacra humana. Adeo demum ut, ubi cultus ratio omnino aberat, nullius imaginis Usus illicitus haberetur. Et sane absque temperamento ejusmodi minime intelligenda esse Judæorum apud Josephum de iconibus Cæsareis responsa superius memorata, nec aliter ex sententia publice recepta capiendam esse illam de animalium in Tiberiensium palatio figuris legationem, satis evincitur e diserto Evangelii (*D. Matth. 22. 17. Marc. 12. 14. Luc. 20. 22.*) testimonio, quod & Magistrorum de ico-

num etiam humanatum cultus extranei gratia non factarum usu apud ipsos licito, scitis superius ostensis est, ni fallor, inprimis consonum. Rogantibus Christum Pharisæis, utrum censum liceret dare Cæsari, *ostendite mihi*, inquit, *numisma census*. Oblato denario, ait illis τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή; *cujus est Imago hæc & inscriptio*, seu τίνος ἔχει εἰκόνα &c. *cujus habebat imaginem? Dicunt illi, Cæsaris; Tunc ait illis, reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari &c.* Numismata igitur illa census, parte altera præfetulisse Cæsaris Vultum seu Imaginem, qualis in Cæsarum nummis haberi solet eamque prominentiorem, neutiquam dubitandum. Et ridiculum est quod somniant aliqui de Cæsaris imagine in Siclis Judæorum honoris causa heic incisa. Certe Jus cudendæ monetæ etiam tunc Hebræis inter privilegia alia eximia mansisse, uti & ante indultum scimus sub Antiocho Demetrii filio Syriæ rege (nam in diplomate (1. *Maccab.* 1. 5.) ejus Simoni Pontifici dato legitur καὶ ἐπέτρεψά σοι ποιῆσαι κόμμα ἴδιον νόμισμα τῇ χώρᾳ σου *& permitto* seu *concedo tibi cudere propria nota monetam regioni tuæ*, seu ut vulgata, *& permitto tibi fecere percussuram proprii numismatis in regione tua*) jus, inquam, illud tunc Hebræis mansisse non immerito existimant viri docti (*Marquard. Freherus Differt. de Numismate Census Gasp. Waserus de Antiquis nummis Hebræorum, lib. 2. cap. 4.*), nec ante excidium sub Vespasiano sublatum. Suis autem in officinis monetariis suoque jussu Cæsaris imaginem Siclis sui adpositam afferere, nihil aliud est, quam eos id fecisse affirmare, quod non solum a moribus eorum publicis, rebus in hujusmodi, pertinacissime retineri solitis immane quantum dissidet, sed etiam omnimoda veterum fide caret. Multo minus est rationi consonum, imaginem Cæsaream a Romanis adpositam fuisse. Siclis seu Numismati alicui Hebraico, quod censui inserviret. Numisma igitur Census a Romanis cusum est, atque autoritate Cæsarea, Cæsarisque Imagine insignitum, eaque juxta cudendi morem protuberantiori; qualis heic visitur Tiberii Cæsaris,

cujus probabilius videtur fuisse Numisma illud; tametsi etiam decessorum Cæsarum alicujus esse potuerit. Sed ea de re, ac de Nomine & Qualitate Numismatis hujus plura libro sexto, ubi de impetio Judæorum a Romanis imminuto, ac Tributo inducto agitur, id est, de Jure his ac illis sub id tempus Interveniente. Quemadmodum autem Numismata ejusmodi Hebræis, ex suis moribus ac jure apud ipsos usitato cudere nefas erat, ita cusis uti juxta jam ante narrata omnino fas. Atque heic sane ex Evangelii nummo icone Cæsaris insignito uti, frui licuisse, obscurum non est. Quod enim אסור להנאה *usibus Communibus interdictum est*, (qua loquendi formula denotare id, quod cultus extranei Causa, aut Imaginis damnatæ nomine, aliisque aliquot rationibus communi arcebatur usu, eis passim est solenne,) id nec præstitum tributi debitione quempiam rite solvere potuit, neque ex ritu patrio omnino retinendum aut in bonis habendum erat, sed in mare, ut diximus, si aliter ex hominum usu eximi nequibat, abjiciendum. Nec scrupulum injiciat quis, invicem adversa nimis hæc videri; ne quidem apud Signa, Cæsaris hujus Imagines, (quales ferme in ipsis Numismatis) conspici in suo ullibi eos tolerasse ut memoratum est, in Numismatis vero usu quotidiano, saltem aliquo, qui licitus undiquaque habitus, Hierosolymis passimque alibi admisisse. Discriminis ratio manifesta est. Prioris generis Imagines aut Consecratas esse merito, sive credebant, sive dubitabant, aut Consecratarum, adeoque Numinis loco ab adulantibus habitas. Unde & summopere arcendas, velut Idola, decernebant; Secundi vero generis seu Numismatum iconas Cæsareas, sive Tiberii, sive decessorum successorumve tam certum est neutiquam consecratas esse, aut Numinis loco habitas, quam sic habitas esse in Templis, seu apud Signa omnino ullas. Id proculdubio satis ipsi sciverunt. Etenim cusa sunt Numismata, id est, Cæsarum figuris ornata, nulla religionis specie aut umbra; sed ideo tantum, ut, recognita ex Imagine civili eorum majestate, promiscuis commerciorum, donationum, solutionum usibus inservirent. Adeo ut plane in possidentium essent, uti hodieque principum nummi, bonis. Et tametsi reverentia quidem civilis etiam Cæsarum Figuris in numismatis eorum exhibenda erat, divini nihilominus aliquid eis, velut rebus ibi consecratis, tribui nullibi compertum est. Occurrit quidem, impietatis quendam damnatum esse apud Aspendios, quia (*Philostratus de vita Apollonii lib. 1. cap. 11.*) suum verberabat

bat servum drachmam Tiberii Imagine Signatam ferentem; nec Romæ impune nummo vel annulo Augusti effigiem (*Sueton. in Tiberio cap.* 58.) impressam latrinæ, aut lupanari quempiam intulisse, aut Tiberii Imaginem (*Seneca de Beneficiis lib.* 3. *cap.* 26. *Cæl. Rhodiginus, lib.* 16. *cap.* 20.) ejusmodi matellæ seu obscœnis admovisse. Sed ex ridiculis hisce adulantium ineptiis non omnino elicitur, vel ipsis, nedum ex Jure communi, imagines hujusmodi pro consecratis habitas. Honor ille imaginibus hisce plane Civilis, qui & *vultus æternales*, & *vultus divini*, inclinante imperio, dici soliti, sed citra ullam consecrationis in nummis rationem. Nam si pro consecratis seu rebus Juris divini habitæ essent, commercio plane exuti fuissent, id est, sua natura prorsus privati nummi. Scilicet Justiniani illud (*Instit. de Rer. Divisione* §. *nullius*,) est ex jure Romanorum veteri (*Cajus Instit. tit.* 9. *& D. de Divis. Rer. lib.* 1. *& Martianus ibid. lib.* 6. §. 2.); *Nullius sunt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ. Quod enim divini juris est, id nullius in bonis est*, seu *adéσποτον* est, id est, *Domino caret*, ut Theophilus Antecessor. Quod & in Christianismo obtinere volunt Jurisconsulti (*Guilielm. Redoanus lib. de Rebus Eccl. non alienandis Rubric.* 6. *&c.*) & Cæsarei & Pontificii, exceptionibus aliquot circa opera hac in re charitatis necessaria adhibitis. Atqui & sacrantur in Christianismo Cruces aliaque aliquot, quæ tamen ipsa, uti nec Christi aut Sanctorum simulacra numismatis expressa pro dedicatis nemo, puto, sumit aut suspicatur. Et licet qui Statuas aut Imagines Imperatoris jam consecratas conflaverint, aliudve quid simile admiserint, lege Julia majestatis (*lib.* 6. *D. tit. Ad leg. Juliam Majestatis*,) tenerentur, nihilominus rescripsere Severus, & Antonius, *Non videri* (*lib.* 5. *ibidem*) *contra majestatem fieri ob imagines Cæsaris nondum Consecratas venditas*. Consecratæ ejusmodi imagines simpliciter per se sumtæ, ut & aliorum numinum simulacra, ex Jure Romano hominum commerciis & usu promiscuo eximebantur, nec ullius erant in bonis, antequam resecratæ, seu profanæ factæ, ut phrasis erat Jurisconsultis Cæsaris (*Paulus lib.* 83. *D. tit. de verb. Obligat.* §. 5.). Ut ædibus autem hortisve appendices, non illicite cum illis simul vendebantur, ita velut in bonis habitæ; quemadmodum & ex jure Pontificio (*Dd. ad cap.* 7. *en literis, tit. de Jure patronatus, Incertus autor de viversis Contract. in Tract. Jurisc. tom.* 7. *fol.* 70. §. 2.) res sacræ & religiosæ transeunt cum universitate, si universitas in profanis consistit. Sic Tiberius consulibus, de Falanio accusato, quod venditis hortis Statuam Augusti simul mancipasset, *Nec contra*, inquit, (*Tacitus Annal.* 1.) *religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia Numinum Simulacra, venditionibus hortorum & domuum accedant*. Id interea certum est, tum lares seu deos domesticos oppignerari, vendique solere, tum publicos deos in hastario vectigales habitos. *Si Capitolium*, inquit Tertullianus *Apologetic. cap.* 13. *si olitorium forum petitur, sub eadem voce præconis, sub eadem hasta, sub eadem annotatione quæstoris, divinitas addicta conducitur*. Sed venditionibus hujusmodi præcessit, sive expressa ac apertior, sive obscurior vendentis resecratio, quam, nova consecratione rite peracta, rescindere emtori pro arbitrio licuit, uti pariter & communibus quorumlibet usibus imaginem addicere. Nam citra resecrationem, seu nisi profana reddere divinitas illa seu imago, nullius in bonis adeoque nec contractus materies omnino per se fuisset. Et sacra scimus, ex Jure Romano, (*Paulus lib.* 83. *D. tit. de Verb. Obligationibus*, §. 5.) fieri potuisse profana, non minus atque usibus publicis relicta in privatos usus reverti, & ex libero servum fieri; illis scilicet formulis ac ritibus, qui in usu, adhibitis. Ita se res habuit de Cæsaris imaginibus sacratis, quas resecrare seu usibus communibus addicere nemini tutum. Quæ autem in Numismatis habitæ sunt, religione omnino liberæ. Earum usus adeo communis ut nihil supra. Unde tam libenter a Judæis hæ admissæ quam sacratæ, aut quas sacrari sive credebant sive suspicabantur, invisæ. Id quod pariter dicendum de Nummis, quibus inscripta vocabula, quæ etiam Consecrationem imitari viderentur. Veluti quales olim Terraconensium qui *Deo Augusto* præ se ferebant, ejusmodi alii. Neque enim id seu ejusmodi vocabula alia imagini adjecta eam consecrarunt, sed alibi consecratam denotabant. Quod satis scimus de Augusto Julioque, *Anton. Augustin. Antiquit. Rom. & Hispan. dialog.* 2. *Occo, &c. videsis Is. Casaub. in Ancyranum Marmor.* quorum utrique etiam in nummis Divi nominis adjectio frequentissima. Quin vocabula ejusmodi, citra Pontificum ritus Consecrationem neutiquam ex Jure Romano efficiebant. Nam ex eo quod dixerat, juxta morem veterum, Marcianus, *D. tit. de rerum Divis. lib.* 6. §. 3. *Sacræ res sunt hæ, quæ publice Consecratæ sunt, non privatæ*, fecit Justinianus,

Instit. eod. tit. §. 8. *Sacræ res* sunt, *quæ rite per Pontificem Deo consecratæ sunt*. Nec Majestatis erat, sed Falsi crimen, adeoque ad legem Corneliam de falsis referri solebat, (*Paulus Sent.* 5. *tit.* 25. *lib.* 8. *D. tit. de lege Cornel. de Falsis*, & *vide C. Theodos. lib.* 9. *tit.* 21. *lib.* 6. *Cujac. Observat.* 19. *cap.* 25.) nummos Cæsarum adulterare, lavare, conflare, radere, vitiare. Quod vero, qui Conflaret Pecunias, vel mercandi causa transferret, ei Sacrilegii sententiam subeundam, & capite plectendum, legitur; (*C. Theodos. lib.* 9. *tit.* 23. *lib.* 1.) id non omnino ad Consecrationem aliquam Cæsarearum in Numismate Imaginum spectabat. Sed exinde locutionis illa formula manavit, quod Sacrilegii crimen non raro usurpabarur pro eo, quod simpliciter erat Constitutionum qualiumcunque Imperatoriarum violatio, seu Præceptorum Cæsaris neglectus. Id quod ex Codice utroque (*lib.* 1. *C. tit. ut Dignitatum ordo servatur*, *tit. de Crimine Sacrilegii lib.* 3. & 4. *C. Theod. lib.* 11. *tit.* 30. *lib.* 6.) liquet. Nam ut Obsequia Sacra, Largitiones Sacræ, Sacratissimus Imperator, Sacra item equi ejus (*Claudian. Epigr. de equo Honorii*,) Lupata, complurta id genus alia, imperio inclinante dici solebant citra ullam consecrationis, qualem tractamus, rationem (quæ ante frequentior, tunc vetita est) (*C. Theodos. lib.* 15. *tit.* 4. & *lib.* 2. *C. tit. de Statuis & Imaginibus*,) & tantummodo ut singularis, sed eminentissima, Civilis Majestatis, qua civilis, designatio haberetur, ita etiam Sacrilegii crimen, Imperatoriæ constitutionis violatio etiam tunc dicta. Neque existimandum est Numismatis, præter sua, tantummodo Romanis seu Imagine insignitis Cæsarea usos fuisse Judæos, verum etiam & aliis veluti Antonii, Agrippæ, Provinciarum, Victoriæ figuris decoratis, uti etiam nummis aliorum populorum (*videsis Is. Casaubon. exercit.* 16. §. 6. *ad Annales Ecclesiastic.*) quicunque sive humana alia Imagine, ut Alexandri, Philippi, Lysimachi Regum, atque id genus reliquorum, sive Deorum, veluti, Herculis, Apollinis, Minervæ vultibus monetam suam cudentes commercia aliqua cum Judæis haberent. Tametsi interea Imagines ejusmodi facere ipsi sibi haberent, ut ostensum est, Judæi nefas. Qui aliter fieri potuit, ut *aurum Judæorum nomine quotannis ex Italia*, & *ex omnibus provinciis Hierosolymam exportari soleret*? quod ait Cicero *Orat. pro Flacco*, De annua dimidii sicli (*Exod.* 30. 12.) in Sacrificiorum publicorum sumtus præstatione loquitur. Aurum illud, id est, haud exigua nummorum vis, ex Europa, Africa, Asia, Hierosolymam quotannis a Judæis quotquot ætatis viginti annorum, (*Misn.* & *Gemar. utraque tit.* Siklim, *cap.* 1. 2. &c. & *Maimon. eod. tit.* Moses Mikotzi *Præcept. affirm.* 45.) verno tempore missum est, ibique receptum, inque Sacra publica impensum. In hac autem auri vi quisquamne dubitat fuisse etiam monetam fere omnigenam; veluti Græcam, Romanam, Arabicam, Ægyptiam, Persicam, & siquæ alia a gentibus, quibuscum agebant Judæi dispersi cusa? Certe gentium illarum nummis usos esse Judæos dispersos, ut hodieque, velut sibi omnino licitis palam est. Ideoque aurum illud Hierosolymam missum, massam fuisse non signatam seu non sine incommodo ingenti quotannis conflatam recusamque Hierosolymis, autumandum non est; sed singulares fuisse Provinciarum ac regionum, in quibus Judæis sedes fuere, monetæ species, quæ siclis illis dimidiis mensuratæ in sacros usus pensitabantur. Id quod facile, puto, concedent, qui Numismata ostentant bina, velut ex argenteis illis triginta, quibus, ut moneta ibi tunc in usu promiscua, divenditus est a Juda proditore Jesus Christus. Alterum visitur Romæ in æde S. Crucis in Hierusalem, alterum Parisiis in æde S. Johannis Lateranensis. Horum meminere Jansenius, *in Concord. Evangel. cap.* 128. Cæsar Baronius, alii mox citati. Et Baronius *Annal. tom.* 1. *ann. Chr.* 24. *nos sic affirmamus*, *nummos illos argenteos eo modo signatos*, *qui Romæ atque Parisiis vel alio loco habentur*, *ex illis esse*, *qui a Principibus Sacerdotum numerati sunt Judæ*; *ut tamen non triginta tantum ex illis fuerint numerati*; *sed quod illius monetæ argenti signati certam summam*, *quam dicemus*, *Judas acceperit*. Et Octavius Pancirollus ubi de Ecclesia S. Crucis in Hierusalem agit, (*Tesori nascosti dell' alma città di Roma*; Romæ 1625. pag. 151.) *sono*, inquit, *anche in questa chiesa due spine*, *delle quali fu coronato il Signore*, *e d' uno di quegli* 30. *denari coi quali fu da Giuda venduto*, *che verisimilmente gli furono donati da S. Helena*. Mei non heic est Numismatis illis fidem aut præstare, aut minuere. Romani autem figuram, qualem apud Antonium Augustinum Episcopum Tarraconensem Italice Romæ editum (*Dialog. de Numism.* 2.)

re-

reperio, ibi ejusdem jussu cusam adpono. Haud parum sane ab ea, quæ pro eadem ipsa versioni Andreæ Schotti Latinæ (*in Tab. Numism.* 68.) subjungitur, discrepantem. Sed veterum Rhodiorum palam Numisma hoc est, non Judæorum, uti etiam diserte fatetur Augustinus ille, ac qui de eo agunt alii. Nimirum quod altera parte inscribitur ΡΟΔΙΩΝ est (juxta morem veterem *ο* pro *ω* scribendi) seu *Rhodiorum*, id est, Rhodi urbis seu insulæ incolarum, unde & Rhodium & Rhodiense Scriptoribus dici solet (*ibidem & Steph. Vinandus Pighius in Hercule Prodicio, pag.* 367.). Flos subjunctus, aut Rosa habetur, aut Heliotropium. Facies in parte altera pro Solis Phœbive seu Colossi Rhodiensis sumitur capire, quod tam radiatum est, quam admodum capillatum. Neque ex conjectura tantum pendet, Rhodium esse Numisma illud. Scimus enim tum solennem insulæ ac Solis, in scriptis veterum conjunctionem (*videsis Pindar. Olymp.* 7. *& ibid. Scholiasten, & Ludovic. Nonnium ad Hub. Goltzii Numism. Græca*), tum Rhodi nomen a Rosis, quæ Græce ῥόδα sunt, veteribus deductum. Atque accedit, nummos simili figura utrinque insignitos haberi inter Rhodiorum nummos, qui ab Huberto Goltzio cum Græcarum Civitatum ac insularum aliarum nummis summa cum diligentia typis eduntur (*in Numm. Insul. tab.* 23.). Uti & alios ab Antonio Pisone, *discours sur les Medailles cap.* 8. aliis. Ejusdem plane generis videtur alterum illud quod Parisiis vitro tectum asservatur; de quo Guilielmus Budæus, *de Asse, lib.* 5. *Scio hodie in æde D. Johannis Lateranensis Parisiis ostendi argenteum unum, qui ex illis triginta esse dictitatur, quos Judàs in templum abjecit, Characterem diversum a denario Romano habentem. Habet enim effigiem hominis non Luscam, eminente altera mala, ut Romana Numismata visuntur, sed ad versam & integram, & a tergo flosculum, utrinque nullo indice.* De his, consule item, si placet, Marquardum Freherum, & Casparum Waserum, hunc in libro secundo de Antiquis Hebræorum nummis,

illum in eruditissima ac gravissima illa de Numismate Census a Pharisæis in quæstionem vocato Dissertatione. Etiam in curta mea supellectili id genus antiquaria, Numismata argentea habentur aliquot Rhodia, eaque plane genuina, quorum singulis pondus didrachmo proximans. Figura binorum, quæ reliquorum sunt instar, hujusmodi est, Gentem literis indicans. Nec aliud est omnino a Romano illo alterum. Quidnam vero in alterius, cujus caput nec radiatum est, sed tantum capillatum, parte aversa lineolæ illæ Crucem imitantes & litera E denotent, aliis judicandum relinquo. Sed Solis in utroque facies admodum sane protuberat. Nec quidem pauca id genus ex Oriente solent adferri. In dialogis autem Antonius Augustinus, *B. posseme fieri Judæ proditori vario nummorum genere satisfactum esse, & in his etiam Rhodiensi nummo? A. equidem non inficior. Vero tamen simile magis est, Siclos illi persolutos esse.* Quin in mutuis apud ipsos commerciis ac præstationibus, nummis exterorum utcunque Imaginibus, sive hominum, sive Deorum signatis, promiscue uti solitos Judæos, satis etiam videtur eliciendum ex eo, quod Drachmæ, Stateres, Denarii, alii id genus nummi, qui plane exteri fuere, pro Siciis

ciis

clis seu eorum mensura in utroque federe ac libris Talmudicis toties substituuntur. Sed & res ipsa adeo, quod volumus, postulat, ut, dum probare nitimur, soli faciem accendere videamur. Ideo autem libentius hoc facimus, quoniam non desunt viri docti, qui eo gravius fuisse scribant, Judæis tributum Romanis præstitisse, *quod* (*Gasp. Waserus de Antiq. Hebr. nummis, lib. 2. cap. 20. & tantundem fere Marq. Freber. differt. de Numismate Census. Sed vide I. de Pineda de Rebus Salomonis lib. 7. cap. 15. §. 7.*) *ultra dispendium argenti, Cæsaris etiam Imaginem conquirere, manibus contrectare, atque adeo illi afferre cogerentur; quum memores ipsi Divinæ legis omne sculptile omnemque imaginem detestarentur.* Quod quam Talmudicæ de promiscuo Imaginum qualiumcunque nec cultarum, nec in cultum factarum usu doctrinæ ipsisque Hebræorum moribus adversum sit, ex jam ostensis fit manifestum. Et ut perquam consonum huc spectat illud, quod habent de Christianorum Principum nummis (*Thosphoth & Pesquim ad cap. 3. tit. Aboda Zara*). מטבעוה שלנו שיש בהן צורת עבודה זרה שתי וערב שרו: *Numismata, quibus utimur figuris cultus extranei staminis & subtegminis insignitis, illicita non sunt.* Staminis & subtegminis nominibus, eo quod ex illis in textura passim Cruces fiunt, velut per opprobrium joculare, Christianos vocitant linguæ petulantioris Judæi. At distinctionem superius e Talmudicis allatam de statuis, figuris prominentibus, & in plano depictis, insuper habuisse, aut non agnovisse videtur Origines, dum tam Pictores, quam Statuarios apud gentem illam non admissos scribit. Apud illos, inquit (*Contra Celsum, lib.* 4) οὐδεὶς τῶν εἰκόνας ποιούντων ἐπολιτεύετο. οὔτε γὰρ ζωγράφος οὐδ' ἀγαλματοποιὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτῶν ἦν, ἐκβάλλοντος πάντας τοὺς τοιούτους ἀπ' αὐτῆς τοῦ νόμου, ἵνα μηδεμία πρόφασις ᾖ τῆς τῶν ἀγαλμάτων κατασκευῆς τοὺς ἀνοήτους τῶν ἀνθρώπων ἐπισπωμένης καὶ καθελκούσης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς γῆν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς, *Nemo qui Imagines faceret locum habuit. Nam in eorum Civitatem nullus addmittebatur Pictor, nullus Statuarius, lege totum hoc genus arcente, ne qua occasio per statuarum formationem præberetur hominibus crassis, animarum suarum oculos a Deo O. M. ad Tellurem avocandi retrahendique.* Et Tertullianus disputans de Mose & Elia ab Apostolis agnitis, *Nec enim*, ait (*Adversf. Marcionem, lib. 4. cap. 22.*) *Imagines eorum vel statuas populus habuisset & Similitudines, lege probibente.* Sed cum supra ostensum sit Animalium aliorum præter hominem figuras arte etiam sculptoria fingere eos fas sibi habuisse (modo superstitiosiores aliquot semper excipias) etiam & humanas in plano depingere, non est quod ita credamus, artifices rerum hujusmodi eis ex instituto unquam defuisse. Certe Salomonis tempore non defuisse scimus. Nec tempore Tabernaculi structuræ, Templique sive a Judæis Babylone reducibus seu Zerobabeliani, sive ab Herode magno instaurati. Nam in velis florumque in eis elegantia, ac sacris aliis figuris adornandis artificium (*Vide Josephum, Orig. lib. 15. cap. 14. & Halos. lib. 6. cap. 6. Lat. 14. Græc.*) hujusmodi operam nemo non videt adeo necessariam ut nihil supra. Et undenam etiam cedo absque illis Vitis illa Aurea (*Joseph. Origin. lib. 14. c. 5. §. unde Zonaras, tom. 1.*) quam Pompejo in Cœlo syria agenti dono misit Aristobulus Princeps de regno Judaico cum Hyrcano fratre contendens? Id quod cimelium erat domus Hassamonæorum, ut recte eam vocat Josephus Scaliger (*Elench. Tribæres. Nic. Serrarii c. 5.*) scilicet inscripta est nomine Alexandri Jannæi Regis Hassamonei, Aristobuli Patris; ut apud Flavium Josephum Strabo; cui ἔτε ἄμπελος ἔτε κῆπος ob ingentem magnitudinem dicitur, id est, *sive Vitis, sive Hortus*. Quingentorum quidem talentorum fuisse asseritur apud Josephum & Zonarum (*Tom. 1.*) Neque aliunde acceptam Vitem hanc Auream alicubi docemur. Nec desunt viri docti, qui pomorum omnis generis ac animalium item Figuris insuper ornatum esse hortum illum existiment. Etenim ubi ex ipsis Pompeji triumphi Asiatici actis memoratur apud Plinium (*Hist. Nat. lib. 37. cap. 2.*) *Mons aureus quadratus cum Cervis Leonibus & pomis omnis generis, circumdata vite aurea*; locum illum trahit Justus Lipsius (*Electorum, lib. 2. cap. 5.*) ad hanc ipsam nobilem Vitem. Et Plinii *verbis*, inquit, *apposite observa, vitem hanc non simplicem fuisse; sed monti aureo implexam totumque opus in formam horti flexum. Ideo in Strabonis verbis apud Josephus*, ἔτε ἄμπελος ἔτε κῆπος. Jovi Capitolino Romæ Sacra mansit sive Vitis sive hortus hic. Haud sane minor hujusmodi Artificum operæ usus in aurea illa Vite altera super portam templi Herodiani, de qua item Josephus (*Origin. lib. 15. cap. 14. & Halos. lib. 6. c. 6. Lat. 14. Græc.*) Habebat inquit ille, porta illa χρυσᾶς ὑπὲρ αὐτῆς ἀμπέλους ἀφ' ὧν βότρυες ἀνδρομήκεις κατεκρέμαντο, *aureas super se vites* (sic in Originibus; sed altero in loco singula-

lariter id pronuntiatur) *unde racemi homini longitudine non dispares pendebant*. Etiam sine artificibus hujusmodi undenam folia, uvæ, ac racemi aurei ex hac vite suspendi a vnventibus soliti ? Sic enim de ea Talmudici (*Misua tit. Middoth, cap.* 3. §. 8.) נפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלה על גבי כלונסות כלונסות כל מי שהוא מתנדב עלה או גרגיר או אשכל מביא ותולה בה *Vitis aurea expandebatur super portam templi, erigebaturque super canterios seu transtra. Quicunque vovebat sive folium sive uvam sive botrum, adducebat ea suspendebatque eu hac vite*. Quod scilicet noluut intelligi de foliis ipsi, seu uvis racemisve naturalibus, sed de pampinis uvis, ac racemis ex auro artificiose confectis. Magistri ibi (*R. Obadias Bartenorius, Maimonides, alii*.) כל מי שהוא מתנדב זהב להיכל ורוצה שהזהב עצמו שהתנדב יתנהו בהיכל לפי שהיה כלו מצופה זהב היה עושה מאותו זהב שמתנדב כרמות גרגיר או עלה או אשכל ותולה בה *Quisquis aurum sponte oblaturus templo volebat, ut ipsum quod offerret aurum templum, quod totum erat auro obductum, ornaret, facere consuevit eu auro, quod oblaturus erat effigiem sive uvæ sive folii, aut palmitis sive racemi, eamque eu vite illa suspendere*. Seu, ut in eundem sensum vir præstantissimus Constantinus l' Empereur (*Ad tit. Middoth. cap.* 3. *pag.* 133.) *si quis considerans aurum, quo templum ornatum erat, voveret aurum, nec vellet permutari a Sacerdotibus, sive alia ejus pretio in templi ornamenta aliosve usus comperari, is eu auro confecit pampinum sive folium vitis aut acinum, vel denique racemum sive botrum, quæ postea de vite illa suspenderet*. Causam vitis hujus in eo ponunt לפי שכנסת ישראל נמשלה לגפן *quoniam Synagoga Israelitarum*, seu eorum *Ecclesia, viti assimilatur*, toties scilicet in fœdere veteri (*Psal.* 80. 8. *Ose.* 10. 1. *&c.*). Atque rejicienda plane est J. Baptistæ Villalpandi sententia, ubi (*Explan. in Ezech. tom.* 2. *part.* 2. *lib.* 5. *disp.* 4. *cap.* 71.) vitem hanc templi Herodiani foribus visendam, ex filo aureo aulæis intexto, non ex auro solido confectam esse pertendit. Si Magistris credas, dum *vitem eu auro* nuncupant, nec aulæo alicui seu velo misceut, sed transtris seu canteriis suffultam ajunt, & suspensa ex ea donaria aurea, quæ diximus, memorant, non erit omnino, quod de aureo filo aulæis intexto jam dictum admittas. Sed manifestum est, hallucinatum esse Villalpandum ex depravata nimis Flavii Josephi versione Latina. Sic enim ille, velut ex Josepho (*Origin. lib.* 15. *cap.* 14.) *Janua pene ipsi templo par & superliminare aulæis variegatis ornabatur, floribus purpureis distinctis & habentibus Columnas intextas, sub quarum capitibus vitis expandebatur aurea dependentibus botryonibus; mirandum sane opus tam manus, quam materiæ pretio*. Quæ verba sunt ipsissima versionis Gelenianæ. Hinc Villalpandus, *Ecce*, inquit, *omnem auri gloriam intertextam cum columnis & vite, unde quod auream dixit Josephus putandum non est illam fuisse eu auro solido factam, sed eu filo aureo aulæis intexto*. Certe si sub intextarum Columnarum capitibus expandebatur vitis, (ut vult hæc versio) æquum est ut & ipsam in aulæis seu velis locum habuisse existimemus. Sed res alia omnino erat, alia Josephi verba & mens. Etenim post mentionem illam forium, aulæorum, & florum columnarumque intextarum, Josephi Græca sunt, καθύπερθεν δ' αὐτῶν ὑπὸ τοῖς τειχώμασι (lego θριγκώμασι) ἄμπελος διέτατο χρυσῆ &c. pro quo apud Ruffinum substituit *super quarum Capita vitis tendebatur*. Sed plane reddendum *Supra hæc autem*, (id est in fronte supra fores) *sub muri coronidis vitis aurea distendebatur*. Quod ad amussim eis, quæ Josephus ea de re alibi (*Halos. lib.* 6. *cap.* 14. *Gr.* 6. *Lat.*) habet, quadrat. Adeo ut vitis hæc seu opus illud, sive pretium sive artem spectes mirandum, ex solido constaret auro, & artifices, quales negavit Judæis Origenes, satis fateatur. Mille talentorum auri fuisse ait Pseudogorionides, quem hoc nomine, utcunque scriptorem satis futilem, immerito nimis ac temere Villalpandus mendacii incusat, ideo quod ita solidam fecit. Sane & Talmudici (*R. Eliezer Ben Zadoc in Misu. tit. Middoth. cap.* 3. §. 8. *unde habet idem Sepher Juchasin. fol.* 27. *b.*) נמנו עליה ג' מאות כהנים לפנותה *numerabantur trecenti Sacerdotes, qui in ea dimovenda sunt occupati*. Quod quidem per hyperbolen, ut expressim heic ajunt Magistri, dictum, pondus ejus ingens fuisse palam evincit, nec pictam etiam aut intextam, sed fusoris sculptorisque opera, atque instar vitis illius Pompejo donatæ confectam; cujus generis vitium aurearum alibi in Oriente usus. Nam & Persarum Regum ejusmodi cimelia memorant scriptores; Athenæus (*Dipnosoph.* 7. & 12.) Herodotus (*Lib.* 7.) Plutarchus (*Lib. de Fortuna Alexandri*) Plinius (*Hist. Nat. lib.* 33. *cap.* 10.) Jam dicta vitis illa fuit de qua Tacitus (*Hist.* 5.) *Vitis aurea templo* (Hierosolymitano) *reperta*, De hac nunc consulas, si vis scriptores præter citatos Chri-

stia-

stianos, qui templi fabricam libris integris ostendunt, ut Francisum Riberam (*De Templi fabrica*, *lib.* 1. *cap.* 30.) id genus alios, item Isaacum Casaubonum in exercitationibus Baronianis (*Exercit.* 16. §. 108.). Monere autem heic obiter liceat de recepta nuper in L. Flori editiones aliquot emendationem Lipsiana, ubi de Hierosolymis loquitur a Pompejo expugnatis. Verba sunt; (*Lib.* 3. *cap.* 5.) *Hierosolymam defendere tentavere Judæi. Sed hanc quoque intravit, & vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens sub aureo uti cœlo.* Ad quæ Justus Lipsius (*Electorum lib.* 2. *cap.* 5.) *quæ istæc*, inquit *comparatio patentis arcani, cum aureo cœlo? Inepta & nulli rei. Quin sic attendis, fatebere vere nos & cum historiæ momento emendasse*, sub aureo vitem cœlo. *Ita scilicet res est. Vitis aurea magnæ artis & pretii in Judæorum templo fuit, quam Pompejus illic sive repperit, ut Florus, & Tacitus volunt, sive oblatam ab Aristobulo recepit, ut Josephus & Zonaras narrant. In hanc vitem ludit, & dentem stringit nunc Florus: & En, inquit, hoc illud secretum & grande arcanum, quod Templi sui adytis Judæi cœlant & colunt.* Subjungit dein, quæ Josephus & Zonaras de Vite illa Pompejo data habent, atque conjecturam de emendatione sibi inde palam firmare visus est. Flori editiones nuperrimæ aliquot (*Hardermici* 1636. & *Lugduni Batavorum.* 1638.) hinc juxta Lipsium emendantur. Et nuperus politæ quidem eruditionis editor Johannes Freinshemius, *Nihil certius*, inquit, *hac conjectura Lipsiana*. Sed interea, tantorum virorum pace, undenam τῷ *vitem* heic locus esse potest ullus? nisi absurdissimi prochronismi rerumque inprimis disjungendarum confusionis ridiculæ reum peragamus Florum. Quod enim de Aristobuli donario affert Lipsius, ad rem plane non spectat. Nemo veterum dixit, Vitem illam ab Aristobulo donatam unquam in templo fuisse, seu structuræ ejus partem aliquam. Regium domus Hassamoneæ id cimelium erat, nec omnino Sacrum, antequam Jovi Capitolino postmodum Romæ offerebatur. Neque illud Taciti de Vite in templo reperta, ad tempora ullatenus attinet Pompejana, sed ad posteriora multo seu Cæsarum tempora. Nec sane ad Pompejana attinere potuit. Nam ante Herodis structuram, nulla in templi Fabrica Vitis ejusmodi mentio. Vitem sive Salomonicum sive Zorobabelianum habuisse quis veterum docuit? Satis quidem negant, dum in structuris Herodes prioribus accuratius describendis eam nullibi, in Herodiana autem structura velut singulare memorant. Adeo ut, si etiam vitem Templi fronti sic affixam per ingens illud Gentis arcanum significari vellet Florus, certe id, quod multis postea natum est annis, in Pompejanam expugnationem prochronismo & rerum confusione neutiquam toleranda eum retro trahere, necesse est affirmemus. Nam Hierosolyma capta, & ingens illud arcanum a Pompejo visum annis amplius viginti ante Herodis initia. Et quorsum cedo Vitem sive Aristobuli, sive templi Herodiani, ingens vocaret ille arcanum? Quisquamne sive donarium illud ante templum expugnatum a Pompejo publica legatione acceptum, sive prominentem in Templi fronte, atque oculis cunctorum transeuntium mirum in modum splendentem Vitem ingens nuncuparet arcanum, velut tunc primo patens? Ego sane pristinam lectionem, a qua etiam stant codices MSS. tantum, puto, non omnes (nam in unico legitur ibi *uti Scœlo*) plane retinendam censeo. Id est Pompejum vidisse *illud grande impiæ gentis arcanum patens, sub aureo uti cœlo.* Pro arcano hoc ingenti ipsum templum sumit Johannes Camers. Ego sane pro Sacris in ipso Sancto Sanctorum, in quod aditus Pontificibus tantum licitus. Neque enim templum ipsum adeo arcanum ingens. Pompejum autem Sanctum etiam Sanctorum introiisse legimus apud Josephum (*Halos. lib.* 1. *cap.* 1.) Arcanum hoc ingens merito vocat Florus; idemque jam a Pompejo visum patuisse *sub aureo cœlo*, id est ὑπὸ χρυσῆς σκηνῆς οὐρανοῦ, *comme sous un Ciel d'Or.* Seu, perinde ac si conspectum oculis introgressi se splendide admodum ac magnifice exhibuisset sub tentorio seu concameratione aurea Cœlum imitante, seu instar tentorii, atriive aurei cœli nomine notissimi, quod summæ dignitatis ac magnificentiæ causa Principibus Supremis maxime Orientis, ut hodieque aliis in usu. Quo certe, juxta vulgi caprum, nihil forte augustius potuit, comparatione, tamen si ironice, utenti exprimi. Sic adyti rerumque in eo sacrarum majestatem utcunque apparentem adumbrare voluit Florus. Aureos autem Cœlos, significasse tentoria, atria, seu conclavia, quibus Principes Orientis summi sedentes populo, alias recessibus obtecti, subinde patebant, scimus ex veterum non paucis. De eis diserte satis Plutarchus *in Phocione*, atque apud Athenæum Phylarchus *Dipnosoph.* 12., quibus χρύσεοι dicuntur οὐρανίσκοι seu *aurea aurataue instar cœlorum minorum tegumenta*; etiam quacunque ex

ma-

materia facta, modo aurata seu auro magnificentius ornata. Neque enim Tentoria solum, sive ex pellibus auro pretiosis, sive ex filis intertextis, sic dicta, sed etiam atria ac conclavia angustiora in tholum surgentia, quibus e recessibus secretioribus prodire Principes ejusmodi dignantes se exhibebant, & responsa velut oracula dabant. Hesychius de Persis (*In verb.* Οὐρανοί.), τὰς βασιλείας σκηνὰς καὶ αὐλὰς, ὧν τὰ καλύμματα κυκλοτερῆ Οὐρανοὺς, *Tentoria atque atria regia, quorum tegumenta circularia, Cœlos* vocant. Adeo ut sive comparationem spectes, sive loci Sancti Sanctorum in Templo Zorobabeliano, (nam de eo Templo tantum Pompeii facta narrantur) Figuram, Majestatem, Velumque pretensum, non est quin apposite dixerit Florus arcanum illud vidisse Pompejum *patens sub aureo uti cœlo*. Et videsis etiam, quæ de οὐρανίσκοις illis seu *cœlis minoribus* observavit vir præstantissimus Isaacus Casaubonus (*In Suetonii Neronem cap.* 12. *&* *Animadvers. in Athenæum. lib.* 5. *cap.* 6.), ubi ex Polybio (*Historiar. lib.* 5.) recte monet Cœlum ejusmodi dici σκηνὴν χρηματιστικὴν *tentorium unde responsa* velut *oracula dabant reges Orientis*. Scilicet Ptolomæi Evergetis Regis *Cœlum aureum*, seu tentorium magnificum, appellatur Polybio ἐπιφανὴς καὶ χρηματιστικὴ σκηνὴ *illustre ac oraculis seu responsis regiis dandis tentorium*. Certe & Sanctum Sanctorum דביר dictum, id est, *oraculum* nemo nescit, ob responsa illic divinitus accepta; adeo ut etiam inde velut pro σκηνῇ χρηματιστικῇ seu Cœlulo, aut *tentorio* aureo *unde responsa acciperentur* divina, in dicta comparatione Sanctum Sanctorum sumi forte vellet Florus. Quin & Sanctum Sanctorum σκηνὴν vocat autor Epistolæ ad Hebræos (*Cap.* 9. 3.). Et Tabernaculi Mosaici Sanctum Sanctorum, quod imitati sunt Templi conditores, diserte dicitur Josepho (*Originum, lib.* 3. *cap.* 5.) τοῖς ἱερεῦσι ἄβατον ὡς οὐρανὸς ἂν εἴη τῷ Θεῷ *Sacerdotibus etiam inaccessum, perinde ac si Cœlum Deo fuisset*; quod Floro item imprimis consonum. Sed in callem regredimur, id est, ad Picturæ & Sculpturæ apud Judæos usum. Notat ipse Josephus (*Halos. lib.* 6. *cap.* 14. *Græc.* 6. *Lat.*) velut singulare, Porticus Templi οὔτε ζωγραφίας οὔτε γλυφίδος ἔργῳ *nec Picturæ nec Sculpturæ artificio ornatas*. Ideo alibi in Templo artium harum usus. Recole etiam heic, quæ de omni cœli ratione in velo depicta supra occurrunt ex Josepho. Picturam item insigniter laudat Philo Judæus (*Lib. de Somniis.*), uti rem discipli næsuæ gentis per se satis consonam. Mitto quod de Nicodemo Principe illo seu Magistro in Israel dicitur; (*Legend. & Videsis Alphons. Palæotum, lib. de Stigmatibus Christi, ca.* 1.) eum scilicet arte sculptoria, qua pollebat Christi Imaginem ex ligno ad similitudinem illam, quam in linteamine impresserat Christus, efformasse. Ea de re fides sit penes autores. In supellectili autem mea Rabbinica habeo equidem ipse vetustum satis MS. codicem Anonymi Hebræi, qui dum præcepta ordine suo Mosaica diligentissime, id est, Talmudice, explicat, figuris animalium, velut Leonum, Equorum, Taurorum, Aquilarum, neque adeo rudibus, paginas ornat, non sine annotationibus pectori, tibiis, alis, subinde insertis. Sed pro seculorum causarumque, dum Idololatriam summopere cavebant, emergentium, maxime sub Cæsaribus juxta ante dicta opera erat, nec ita in pretio habita; forte etiam nonnunquam, juxta Origenem, vetita. Christianorum autem recentiorum obviæ sunt, ubi de Imaginibus scribunt, de Judæorum hac in re, & Usu, & legis sacræ juxta eos Interpretatione sententiæ, nimium interca Talmudicis, ut consulenti liquebit, dissonæ. Vide ea de re præter alios, qui perpetuo ad legem adjiciunt Commentarios, aut de Imaginibus ex professo scribunt, Joh. Baptistam Vilalpandum *Apparat. Urbis & Templi. part.* 2. *lib.* 2. *disp.* 4. *cap.* 27., & Johannem de Pineda *de Rebus Salomonis, lib.* 7. *cap.* 15. Judæorum autem recentiorum, qui strictius, quam ex veterum scitis necesse est, Imagines a se idque pertinacius arceri volunt, alii nullam sive statuam sive Imaginem humanam (præter eam, quæ in nummis est) ædibus suis, ut multi Judæi Italicenses, retinent; alii vero pictas tantum, sed non protuberantes nedum completas seu statuas, aut effigies ejusmodi decurtatas. Ita scilicet docet Ludovicus Mutinensis, Archisynagogus Venetus, de Judæorum suorum ritibus agens. *Figure*, inquit, (*Historia de gli riti Ebraici, part.* 1. *cap.* 2.), *nè Imagini, nè statue non tengono in casa, e tanto meno nelle sinagoghe e luochi sacri a loro, per quello che è detto nello Esodo cap.* 20. non farai a te scoltura nè niuna Imagine ec. *Ed in molti altri luochi. Ma in Italia molti si fanno lecito tener ritratti e pitture in casa, massime non essendo di rilievo ne di corpo compito*. Nec distinguitur heic inter ipsam Imaginis formationem, & formatæ, juxta jam ostensa, usum, qui tam Talmudicis licitus, quam illa illicita ha-

bita. Jodæorom autem superstitiosiores haud parum sequuntur heic Mahumedani, qui, dum Imagines abhorrent alias (*Septemcastr. de rebus Turcicis, cap.* 10.), Christianorum nummos Principum vultu sigoatos libentissime amplectuntur; quos tamen olim, eo quod Imagines ejusmodi præ se ferebaot, summopere detestabantur. Nimirum ex eo quod in Alcorano toties damnatur Imaginom cultos, nec earum usus admissus. Johanoes Leunclavius *Pandect. Turcic. cap.* 55.; *Causa vel prætextus causæ potius cur Talismani, velut admodum religiosi & accurati Mahumetanæ religionis observatores, usum nummorum veterum e medio tollendum censerent, explicationem minime difficilem habet. Quippe nota lex Mahumetis, qua statuas, simulacra, sculptas & pictas imagines ex interdicti divini præscripto severe prohibuit: notum, quanto Zelo Musulmani Christianorum in Templis Imagines mutilare, frangere, destruere soleant. Itaque quum Romanorum & Græcorum Imperatorum Imagines in Nummis & Aspris expressæ conspicerentur, violari Prophetæ legem clamabant & abolendæ monetæ veteris autores erant. Sed interim sub prætextu religionis impostores nequissimi quæstum faciebant, ut ipsimet Turcæ satis ingenue fatentur. Hodie non amplius animos Turcarum illa religio tantopere tangit, ut signatos Christianorum principum charactere nummos aversentur. Immo nummos sive ducatos Venetos, quibus vetitæ lege Mahumetis impressæ sunt Imagines, Sultaninis suis, qui nihil habent legi contrarium Arabicis duntaxat insignes literis, longe præferunt. Taleris autem Germanicis, præsertim quibus aut ipsius Imperatoris, aut Ferdinandi Archiducis, aut Septemviri Saxonis insculpti sunt vultus usque adeo non infesti sunt, ut ex illis ipsis sibi prohibitis adgnitos Imaginibus cupiant avidissime.* Ita locro atque avaritiæ, ut fieri amat, cessit etiam superstitio summa. Et de Imaginum aliaromque, quas supra diximus, rerum Factura, Usu, Possessione, Abolitiooe, qua scilicet Proselytos Domicilii, seu Noachidas apud Israelitas degeotes ex Jure Gentium Interveniente ipsosque simul ex Jure Civili, quod Iotervenientis subinde mensora erat, Israelitas spectarunt, hactenus.

CAPUT IX.

De Iodia *in* Judaicis *apud Claudinaum* velis picta, *Digressiuncula.* Judaicæ gentis Splendor singularis & Privilegia *tempore Claudiani seu sub Theodosio primo.*

PRinsquam vero ad Iostitoti cetera pergimus, liceat obiter heic dispicere, utrum ex Hebræorum de Imaginibus disciplinæ jam in superioribus traditæ ratione elici queat Cl. Claudiani sensos, qui hactenus in obscuro oimis mansit de Iodia Velis Judaicis picta. Invehitur ille (*In Eutrop. lib.* 1.) in Entropinm Consulem in Oriente factum, ideo maxime quod abjectissimus fuisset servorum & castratus. Rem incredibilem ait visam;

> *Atque aliquis gravior morum, si talibus, inquit,*
> *Creditur, & nimiis turgent mendacia monstris;*
> *Jam testudo volat, profert jam cornua vultur,*
> *Prona petunt retro fluvii vada: Gadibus ortum*
> *Armenii texere diem: jam frugibus aptum*
> *Æquor & assuetum Sylvis delphina videbo:*
> *Jam cocleis homines junctos, & quicquid inane*
> *Nutrit* Judaicis *quæ* Pingitur India Velis.

Inane quod nutrit India Judaicis picta velis inter summa ponitur rerum monstra, seu præ aliis velut ipsum summum, nec in rerum natura exstare creditum? Vela heic non alia sumenda suot proculdubio notione (neque enim id lectorum imparium gratia præmoneodum non est) præter eam, qua velamina forium, parietum, recessuum, sacrariorum, cubicularia, atque id geoos alia, veluti aulæa, siparia, tapetia, stragola, peristromata, denotantur. Servius (*Ad Virgil. Georgic.* 3. Purpurea, &c.) de velis hac ootiooe; *Augustus postquam vicit Britanniam, plurimos de captivis, quos adduxerat, donavit ad officia theatralia: dedit etiam aulæa, id est, velamina, in quibus depinxerat victorias suas, & quemadmodum Britanni ab eo donati eadem vela portarent; quæ revera portare consueverant.* Alibi ipse (*Ad Æneid.* 1.), Aulæa vela picta esse, & in aula Attali regis Asiæ inventa, scribit. Et Tertollianus *de*

Ha-

Habitu muliebri cap. 8.; *sed & parietes Tyriis & Hyacynthinis & illis regiis Velis, quæ vos operose resoluta transfiguratis, pro pictura abutuntur*. Atque hoc sensu in jure Cæsareo (*Lib. 16. D. tit. de Actionibus emptis*, §. 4. *lib.* 12. §. 17 *D. tit. de Instructo vel instrum. & ibid.* 20.) non semel (maxime in phrasi etiam illa notissima, quæ in proverbium abiit *Causam velo* (Lib. 5. C. tit. de Naufragiis, Hieronym. Magius Miscellan. lib. 2. cap. 13.) *levato cognoscere*) alibique apud scriptores alios occurrit. Nec quin horum in Templis, Ædibus, Synagogis, Tribunalibus, varius esset ut hodieque usus, est quod dibitemus. India autem velis heic depicta non pro ipsa Regione in eis velut in tabula geographice, nedum pro forma aliqua humana, qualis regionibus seu provinciis etiam dari solebat, capienda; sed pro qualicunque congerie sive pictoris artificiosa animalium Figuris perquam stupendis, nec omnino creditis, ejusque tum ex India petitis ac receptis, tum famam inde ea de re portentosam, pro vario artificum arbitrio, interdum superantibus. Veluti Monocolorum seu hominum, qui nascuntur singulis cruribus, & Sciapodum, seu qui plantarum suarum magnitudine inumbrantur, qui item cervicibus carentes in humeris habent oculos, Sylvestrium & Hirtorum, Serpentium cervos & animantia ad parem molem, alia item tota haurientium, Leucrocotarum, Ealarum, Mantichorum, aliorum id genus, quæ Plinius, Solinus, alii sive Indiæ tribuebant, sive somniabant in accessionem. Adeo ut mirantis apud Claudianum sensus fit; si monstrum hoc credendum, ne quidem dubitabo, quin hisce oculis posthæc revera videro etiam quicquid falsum, atque ut somnium inane hactenus creditum nutrire solet, seu exhibere India illa seu portentosum illud animalium Indicorum vivarium, grex, armentum in Velis illis belluatis (ut tapetia dixit belluata Plautus *in Pseudolo*) pingi solitum. At vero quamobrem Vela hæc tam signanter Judaica dicta? Gaspar Barthius ibi, *Babylonica*, inquit, *vela Judaica vocat, ut Judæos somniorum interpretes pro Chaldæis dixit Juvenalis Satyr. 6*. Et verum quidem est, Babylonica vela in pretio ac usu lautioribus fuisse summo. At durum nimis, nimis absunum interea videtur Judaica pro Babylonicis sumi. Neque certe Judæos pro Chaldæis usurpavit eo loci Juvenalis. De mulieribus Romanis Sacerdotem Isidis aliosque id genus superstitiosius consulentibus cum egerat poeta, subjungit,

Cum dedit ille locum, Cophino fœnoque relicto,
Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem,
Interpres Legum Solymarum & Magna Sacerdos
Arboris, ac summi fida internuntia cœli.
Implet & illa manum sed parcius; ære minuto
Qualiacunque voles Judæi somnia vendunt.

Judæi in periocha hac, arctiori sensu; id est, pro sola gentis ipsius Judaicæ propagine intelliguntur, non omnino pro Babyloniis. Quod & palam evincitur, tum ex legum Solymarum, tum Cophini fœnique, & ex arboris Sacerdotii per opprobrium & ironiam mentione. Nam & idem poeta alibi (*Satyr.* 3.),

Nunc sacri fonti nemus & delubra locantur
Judæis, quorum cophinus fœnumque suppellex.
Omnis enim populo mercedem pendere jussa est
Arbor, & ejectis mendicat Sylva Camænis.

Quod sane de ipsis solum Judæis, & qui ritibus eorum imbuti esse accipiendum, non est, opinor, qui ambigat. De Babyloniis a nemine intellectum est. Nemus autem Aricinum fonsque ibi ac delubra olim Musis a Numa Rege sacrata, veteri religione soluta sunt sub Domitiano, ac Judæis urbe pulsis locata. Unde Judæa, nempe ipsa Gens (ut *Græcia mendax*, pro gente Græcorum) magna dicitur Arboris seu Nemoris Sacerdos; quod nomen per opprobrium & ironiam ei Musarum Sacerdotis locum resecratum occupanti, non ut revera sacerdoti a Juvenale tribuitur. Non fine faceta forsan etiam ad quercus Dodonæas earumque sacerdotes allusione; quod & adnotant interpretes. Utrobique igitur Judæos tantum innuit Juvenalis, neque hoc loco minus atque illo. Adeo tandem ut quod heic de somniis venditis dicitur, aut ad futiles Judæorum aliquot mendicantium tunc temporis in usu Romæ artes, aut ad calumnias saltem, quibus a Romanis inspergebantur omnino, non ad Babylonios, nec sane tam ad somniorum interpretationem, quam ad superstitiosa instar somniorum monita seu responsa spectet. Quin & postea expressim in Juvenale ibi locum suum sibi seorsim habent Babylo-

nii ac Chaldæi. Nam, paucis de Armenio & Commageno aruſpice interjectis, ſequitur,

Chaldæis ſed major erit fiducia: quicquid
Dixerit Aſtrologus, credent a fonte relatum
Ammonis ——

Atque huic, de Judæis ſtricte ſumtis ea in Satyra ante intelligendis, non Babyloniis, (ut vult Barthius,) ſententiæ ſatis etiam accedunt citra controverſiam interpretes alii. Joannes autem Wankelius apud Bartium de velo Tabernaculi locum Claudiani capit. *Referendum ſibi videri ad velum tabernaculi, quod miris & obſcuris figuris pictum tradat Joſephus. Eas effigies Paganos pro monſtris Indicis habuiſſe.* Locum e Joſepho (*Origin. lib.* 8. *cap.* 2.) affert de velis Templi Salomonici. Sed curnam Claudianum tot non ſolum a Templi Salomonici, ſed etiam ab Herodieni ſeu ultimi excidio ſeculis ſcribentem, Vela ſive hujus ſive illius, nedum tabernaculi quod proprie Moſaicum erat, adeoque nemini niſi Judæis ipſis ſatis cognitum, in carmen traxiſſe crederemus? Id proculdubio nauci eſt. Conjectura ejuſdem Wankelii habetur, qua *Attalicis* potius ſubſtituendum pro *Judaicis*. Sed reclamat Codicum Mſ. & editionum fides. De loco eo verba faciens Vir doctiſſimus Franciſcus Junius Franciſci F. in opere de Pictura veterum (*lib.* 2. *cap.* 8. §. 9.), Judaica ibi Vela inter textilis picturæ ſpecies ponit, nec aliud addit quam ea *nimiis monſtris fuiſſe notabilia*. Hæremus quidem nos. Sed ut conjiciendo rem heic tentemus, primo de Judaici, tunc temporis, nominis ſplendore inſigni atque exiſtimatione, quam ſupellectilis atque utenſilium, (inter quæ Vela, qualia diximus, locum paſſim obtinent primarium) lautitia & elegantia comitari ſolet, videamus. Dein, utrum ex jam ſupra dictis ratio quare Vela ejuſmodi, belluata ſeu monſtris referta, Judaica a Claudiano nominentur, elici poſſit. Certe Claudiani, id eſt, Theodoſii primi, Arcadii & Honorii AAA ſeculo, atque tempore, quod propius antecedit, Judæos in Oriente, utcunque diſperſos urbeque majorum & templo carentes, eximio vitæ ſplendore rerumque opulentia inſigniter floruiſſe, ſi unquam poſt excidium, tam certum eſt ut nihil certius. Celebres tunc eorum Academiæ illæ, ſeu potius reſpublicæ clariſſimæ, Soriana (*Videſis R. Gedaliah* Ben *Jechai in* Shalsheleth *fol.* 35. *a* &c.), Pomboditana, Nehardajenſis, id ſatis teſtantur, uti & Synagogarum Frequentia & Immunitas ſingulariſque Principum indulgentia. Theodoſii, Arcadii, & Honorii Auguſtorum habetur reſcriptum ejuſmodi ad Addeum Comitem & Magiſtrum utriuſque militiæ; *Judæorum* (C. Theodoſ. lib. 16. tit. 8. lib. 9. & vide lib. 12. & 25.) *ſectam nulla lege prohibitam ſatis conſtat. Unde graviter commovemur, interdictos quibuſdam locis eorum fuiſſe conventus. Sublimis igitur magnitudo tua hac juſſione ſuſcepta nimietatem eorum, qui ſub Chriſtianæ religionis nomine illicita quæque præſumunt, & deſtruere ſynagogas, atque expoliare conantur, congrua ſeveritate cohibebit. Dat.* III. *Kal. Octob. Conſtantp. Theod. A.* III. *& Abundantio Conſs.* Id eſt, anno Chriſti CCCXCV. Triennio item poſt (*Ibid. l.* 10.) ad Judæos ipſos Arcadius & Honorius AA. *Rectores Provinciæ vobis nullum diſcuſſorem, aut moderatorem eſſe concedent. Quod ſi qui munere ſibi* (forte *ſi quis induere ſibi*) *curam præter vos proceresque veſtros audeat, tum velut aliena adpetentem ſupplicia coherceri feſtinent.* Quin Iidem Auguſti ad Claudianum Comitem Orientis, eodem anno (*Ibid. l.* 11.) *ſi quis audeat illuſtrium Patriarcharum contumelioſam per publicum facere mentionem, ultionis ſententia ſubjugetur.* Neque iniquum eſt, ut exiſtimemus, Claudianum hunc ipſum fuiſſe, qui ſcripſit Poetam. Nam & Auguſtis his ac ſenatui adeo charus habitus eſt Poeta ipſe, ut ſtatua (*Claudian. in Præfat. ad lib. de Bello Getico, & Lyl. Girald. in Dialog.* 5. *de Poetis*) in foro Divi Trajani, atque titulo honorifico diu ante obitum donaretur. Unde & facilius credendum dignitatem hanc & munus inſuper acceſſiſſe. Proximo item anno ad Cæſarium Præfectum Prætorio iidem Auguſti; *Nos in conſervandis Judæorum privilegiis veteres imitemur, quorum ſanctionibus* (C. Theodoſ. ibid. 16. tit. 8. lib. 13.) *definitum eſt, ut Privilegia his, qui illuſtrium Patriarcharum ditioni ſubjecti ſunt, Archiſynagogis, Patriarchiſque ac Presbyteris ceteriſque, qui in ejus religionis ſacramento verſantur, nutu noſtri nominis perſeverent ea, quæ venerandæ Chriſtianæ legis primis clericis ſanctimonia deferuntur, id enim & divi principes Conſtantinus, & Conſtantius, Valentinianus, & Valens divino arbitrio decreverunt. Sint igitur etiam a curialibus alieni, pareantque legibus ſuis.* Ita ſummo principum indultu ſuoque jure libere, modo Chriſtianæ religioni palam non officerent, ſeu facerent contumeliam, utebantur. Patriarchis eorum nomi-

mine nunc Illustrium, nunc Spectabilium (*Ibid. l.* 15.) designatis. Nec levia ejusdem rei vestigia occurrunt in D. Chrysostomi homiliis adversus Judæos, ubi in Christianorum & Judæorum consortium adeo frequens invehitur. Brevi autem evenit, ut tot privilegiis, ac tam ampla vitæ splendidæ libertate nimium, ut fieri amat, elati, atque rebus ram secundis insolentius & superbius usi felicitate pristina indigni merito haberentur. Primo igitur ab Honorio & Theodosio II. Augustis (*ibid. l.* 24.) tum attemptandæ de cetero militiæ aditus eis, quibus antea uti Romanis ceteris patebat, obstruebatur, tum cingulo militiæ ante decorati Judæi exuebantur omnes. Circa vigesimum scilicet a rescripto illo ad Cæsarium annum seu *Honorio* XII. & *Theodosio* VIII. consulibus. In ipso autem hoc de Militia rescripto, alias se satis Judæis eorumque dignitatibus ac splendori favere edici volebant Principes, temperamentum interdicto adjicientes. Verba sunt; *sane Judæis liberalibus studiis institutis exercendæ advocationis non intercludimus libertatem, & uti eos curialium munerum onere permittimus, quam prærogativa natalium & splendore familiæ sortiuntur. Quibus cum debeant ista sufficere, interdictam militiam pro nota non debent æstimare.* Sua per hæc tempora habuisse in utraque Palæstina Synedria (*lib.* 17. *C. Justin. de Judæis & C. Theodos. lib.* 16. *tit.* 8. *lib.* 29.) etiam scimus. Nec ante quadragesimum, aut circiter annum ab Eutropii consulatu, in quem adeo invectus est Claudianus, desierunt hæc Judæis indulta privilegia, vitæque inde collucens passim splendor. Tunc autem, seu Theodosio An. secundo XVII. & Festo Consulibus, Valentiniani tertii & ejusdem Theodosii edicto (*C. Justin. tit. de Judæis lib.* 19.) mirum in modum ea, quibus ante fruebantur, diminuta sunt, ipsique in conditionem pessimam redacti. Sed interea ex his satis, opinor, fit manifestum ipso in seculo, quo sua scripsit Claudianus, insigniter floruisse Judæos; maxime in Oriente, quæ & scena est carminum ex eo superius allatorum, adeoque in Ægypto, quæ Claudiani, ut creditur patria est, (*Petrus Crinitus de Poetis Latinis, cap.* 86.). Neque est quod ambigamus, quin rerum opulentia ædiumque ac suppellectilis, veluti Aulæorum, Velorum, id genus aliorum copia, pariter atque aliarum gentium beatiores, eousque ibi per provincias abundarent uterenturque, ut Vela aliave ejusmodi, si quæ essent eis præ aliis singularia, ipsorum nomine proprie satis atque apposite, ut aliorum id genus cetera, in carmine possent designari. Quod ideo etiam adjicimus, quia de lectione a viris doctis ita dubitatum est. Jam vero quod ad conjecturam heic attinet, quare Vela, qualia diximus, Judaica Claudiano appellata fuerint; Quicquid tunc temporis hominum in orbe quidem Romano fuere, aut Pagani erant, aut Christiani, aut Judæi. Paganorum Vela quotquot picta sunt, pleraque, si non universa, Deorum figuris gestisque, aut gestis, quibus Dii pro more immisti, plena fuisse, credere par est, (uti & de seculorum anteriorum pictura ex Vitruvio *Architecter. lib.* 7. *cap.* 5. scimus,) nec solum in Templis Diis publicis eorum aliqua, sed & domi quamplurima Laribus obtendi solere eaque consecrata, aut saltem quasi consecrata. Etiam sive ex artificium, sive ex operæ conductorum voto non raro idolis quidem, dum fiebant, sacrabantur. Sua etiam Christianis fuisse, partim Paganorum instar, partim sacris suis, quæ Judæi æque ac Paganorum abhorrebant, aptata. Cum igitur supellectilem ac utensilia cultui extraneo dicata, nisi palam, atque actu aliquo manifesto ab ipsis, qui cultui ejusmodi addicti sunt resecrarentur, in ornatum aut utensilitatem aliquam adhibere, aut quoquo modo uti frui sibi illicitum haberent Judæi (juxta superius ostensa,) & certo satis sciri utrum Vela, Aulæa, id genus cetera, qualia diximus, sive a Paganis, sive a Christianis facta aut possessa, sacris ac religione eorum, qui facerent, aut possiderent, libera essent, raro, si unquam, posse non immerito forsan existimarent, etiam & אסור *íy* ספק *Id* (Gemar. Babylonic. ad tit. *Zebachim*, cap. 8. fol. 74. a. & Maimonid. halach. *Aboda Zara*, cap. 7.) *de quo dubium manebat, utrum cultui extraneo dicatum fuisset, plane esset illicitum*, & demum Paganorum pariter & Christianorum moribus alienissimos se ambitiosius in rebus plerisque facerent; cum, inquam, hæc se ita haberent, nonne inde factum est, ut singulare sibi, saltem ipsis multo magis, quam aliis peculiare, Velorum genus hoc belluatum fieri vellent? Ita quidem satis varietate jucunda ornatum, sed figuris rerum, quibus illa, quæ Paganis & Christianis plerumque in usu plena erant, carens; Figuris, inquam, Judæis etiam eousque invisis, ut, quotquot earum cœlestes essent, nec artificibus suis facere esset licitum, & quæ fuere, ceteras velut superstitione inquinatas, saltem de quorum inquinamentis dubitabant, magnopere, juxta jam dicta, ipsi aversarentur. Et genus sane hoc

a ce-

a ceteris ita ex usu pariter & affectu Judaico haberi potuit discriminatum, ut tum inde nominari signantius mereretur, tum ab aliorum religione (utpote in Judæorum potissimum usus contextum, formatum, pictum) censeretur præ aliis immune. Certe & quotquot hæc imitarentur in aliorum facta usus, sic eodem forte nomine etiam appellitabantur; quemadmodum aulæa, ut volunt Grammatici, ab Attali Regis Asiæ aula sic primo nominata quocunque locorum adhibita, sic dicuntur. Et tam quæ imitantur Phrygia, Babylonica, Tyria ejusdem generis artificia apud veteres, quam quę hodie Atrebatensia, Turcica, Persica, alia iisdem vocibus non raro cum prototypis nuncupantur. Quid quod ita non solum non communes haberent cum Paganis & Christianis figuras, sed nec in velis hisce ullam similitudinem seu imaginem rerum quæ coli solerent; imo earum tantum, quas nullibi locorum existere crederent, ideoque etiam a cultu extraneo, quam alias multo sejunctiores? Quin si admitteretur Paganis illius ævi ac Christianis in usu fuisse picturæ genus illud, tantum duplex, quod ex Vitruvio *lib. 7. cap. 5.* seculis liquet adhibitum fuisse Claudiano multo vetustioribus, videlicet aut ejus quod est, seu potest esse, id est, esse vel posse esse creditur, veluti hominis, ædificii, navis, fani, luci, montium, reliquarumque rerum, e quarum formis certisque corporum finibus figurata similitudine sumuntur exempla, aut rerum seu partium rerum, quæ quidem existunt, sed ita ab artifice conjunctarum, ut ex ipso naturæ ordine, nec revera sint, nec unquam fuerint, veluti sigillorum sive integrorum, sive dimidiatorum e floribus seu coliculis exeuntium, partim Humanis partim Bestiarum capitibus similium, Candelabrorum ædiculas sustinentium, id genus ceterorum; certe monstrorum Indicorum, quorum nec partes nec corpora credita, Picturæ genus erit Tertium, adeoque facilius potuit esse seligentibus peculiare. Et scimus genus illud Secundum, quod propius quam Primum Indicæ, quam tractamus, accedit, sed interea ab ea longe distat, a veteribus Græcis & Romanis esse acrius reprehensum. *Neque enim*, inquit Vitruvius utrorumque artium callentissimus, *picturæ probari debent, quæ non sunt similes veritatis*. Id si postea etiam & Claudiani ac proximantibus ante seculis, aliis præter Judæos observatum fuerit, certe Indica monstra depicta, quæ in rerum natura non extitisse credita, nec in Græcorum ac Romanorum picturam legitimam admittebantur, Judæorum, qui ea sibi ob rationes jam dictas forte selegérant, seu Judaica commode satis ac apposite dici possent. Quemadmodum ferme Verpæ ipsi pecora sibi immunda, quæ tamen a Christianis edi viderent, *pecora Christiana* (*Agobardus Lugdun. epist. ad Ludovicum Imp. de Insolentia Judæorum*) olim appellitabant. Quin & inter diversas de imaginibus eorum sententias obtinuit & illa, ævo forsan in illo, frequentior, *rerum quæ reipsa non sunt, sed finguntur imaginem omnem facere licere*, ut verba sunt Manassis Ben Israel (*Conciliatore in Exod. quæst. 30. lat. 97. Hist.*) ex Gemara, (*tit.* Aboda Zara *cap. 3.*) Quo spectat etiam, quod supra (*cap. 6. pag. 187.*) ex Arama citavimus. Adeo ut in Velis istis Judaicis pictura haberetur, qualem Cryptica (*Gabriel. Palæot. de Imaginibus lib. 2. cap. 37.*) seu *Crotesquam* indigitant. Sed vero conjectura tantum modestius auguramur, nec, etiamsi aberremus, veniam desperantes. Dum hæc cogitabamus, monitum de Claudiani loco accepit a Viro amplissimo summoque Hugone Grotio cognatus ejus Franciscus Junius, in literis scilicet, quibus doctissimi ejus de Pictura veterum operis nomine gratiam ei egit. Pro *Judaicis* forte substituendum *Lydiacis*; quod in scriptione veteri manifesto quidem proximum. Id mecum communicavit Junius, & de loci sensu, qualem jam exhibui, paucis una disseruimus. Qua de re cum is rescripserat, a Grotio responsum est, dum hisce prælum calet, *De loco Claudiani & mihi in mentem venerat, posse defendi, si animantium, non quæ conspiciuntur, sed quæ finguntur, formas Velis impressas intelligamus.* Tanti viri, utcunque de lectione subdubitantis, suffragio locum hunc non ornare nequibam. Sed hac de re satis superque. In callem regredimur Secundum Juris Naturalis seu Noachidarum, quod Illustrius est Caput præter Jus etiam Gentibus aliis Hebræisque eo nomine Interveniens proxime explicaturi.

CA-

C A P U T X.

Ad Interdictum Naturale de Maledictione Nominis Sanctissimi Numinis (*quod* Noachidarum *seu generis Humani* Juris communis *quod Illustrius est*, Caput *Hebræis habetur* Secundum) *seu* de Blasphemia *melius capiendum* , *præmittitur* Profanationis Nominis Divini , *cui opponitur ejusdem* Sanctificatio, *Genus*, *velut ejus cujus affine est vocamen*, *triplex*. Profanationis *ejusmodi* Remissio *ante mortis momentum*, *juxta Hebræos*, *nemini perfecta*.

UT Noachidarum seu Omnium Hominum Juris Communis , quod Naturale heic appellatur & Illustrius , Caput secundum seu de Maledictione Nominis Sanctissimi Numinis rite intelligatur, animadvertendum est apud Hebræos ex sacri sermonis interpretatione occurrere tam חלול השם seu *βεβήλωσιν* , *pollutionem* aut *profanationem nominis Divini* quam נדופה השם seu ὀνειδισμὸν , κατάραν, *maledictionem* seu *execrationem ejusdem* quæ item חרפה & קללה nuncupata Blasphemia est omnium gravissima , τὸ שם autem seu *Nomen* absolute positum pro *Sanctissimo Numinis nomine*, seu *ipso Numine*, non solum passim apud Magistros, verum etiam in lingua ipsa Mosaica (*Levit.* 24. 10. & 15. *ubi videsis Paulum Fagium*,) usurpatur. Profanationis seu Pollutionis interdictum est , *Custodite* (Levitic. 22. 32. & videsis Ezechiel. cap. 20. 14. & 36. 22.) *mandata mea* , *ac facite: Ego Dominus* לא חחללו שם קרשי: *Ne polluatis*, seu *profaneris nomen meum sanctum*, *ut sanctificer in medio filiorum Israel* . Profanari autem tripliciter , ajunt , Nomen Divinum . Primo modo, ubi Hebræus, ut Mortem imminentem evitaret , quid adversus sacræ legis præscripta patrabat, quoties scilicet ex majorum instituto seu disciplina Mors præ tanto peccato , ut minus malum , fuisset eligenda . Quoties dico . Neque enim semper volunt mortem anteferendam; ut ex sequentibus liquebit. Nec levioris periculi ratio habebatur heic ulla. Mors autem imminebat , aut ægro ex Morbo eam palam minitante , aut ex Hominis alicujus minis , qui legis violationem perseveranti extorquere instaret . Ubi ex Morbo Mors imminebat, fas habebatur ægro , tum vetita comedere , tum alia in lege sacra prohibita qualiacunque facere, quæ saluti , ut medicina conducerent , modo (*Gemara Babylonia ad tit.* Aboda Zara *cap.* 2. *fol.* 27. *b* & *aa tit.* Sanhedrin *cap.* 1. *fol.* 74. *a* & *b Maimonides halach.* Jesudi Tora *cap.* 5. *quod videsis nunc a Guil. Vorstio versum* & *notis explicatum* . *Moses Mikotz Præcept. Negativ.* 2. *Affirmat.* 5. Shulcan. Aruch. *lib.* Jore Dea , *cap.* 157. & *videsis* Thosphoth *ad Gemar. Babylon. tit.* Cethubot , *cap.* 1. *fol.* 3. *b*), interdictis tribus Insignioribus semper , juxta exceptionem singularem atque a majoribus acceptam, interea non contra iretur. Scilicet Interdictis Idololatriæ , Homicidii , ac Revelationis Turpitudinum seu coitus illiciti. Quod vero ad metum mortis ex minis attinet , aliam habent publicæ Persecutionis temporis , quod שעת השמד nuncupant , rationem , aliam temporis , quo Persecutio ejusmodi nulla. Nimirum quoties persecutione publica non habita, Hebræus quisquam mortis minis, ad legis violationem impelleretur , permissum esse ei , ajunt , qualemcunque in quem sic impelleretur actum , ut inde se morte imminente liberaret ; modo trium , quæ diximus , interdictorum singularium violaretur nullum, & distinctio hæc una & altera insuper observaretur. Si in ejus, qui sic minis impelleret, emolumentum tantum cederet actus, veluti ubi opus ei in Sabbato præstandum ; satius fuisse sic impellenti obtemperare , quam mortem subire . Si vero in cogentis emolumentum non cederet , sed eo tantum nomine, ut quid adversus legem sacram committeretur, exacta esset violatio , tunc de Numero Hebræorum, quorum in præsentia res esset patranda , distinguunt. Nam de Gentilibus heic impellentibus rem plerunque intelligunt. Si Hebræi decem pluresve adessent, (quem numerum in cœtibus definiendis crebro usurpant,) tunc mortem præponendam. Sin pauciores , vitam obedientia redimendam . Et qui aliter hujusmodi causa se morti tradidisset eum מתחייב בנפשו seu *vitæ suæ reum* nonnulli appellitant . Tempore autem Persecutionis publicæ , (qualis sub Antiocho Epiphane , cum in violationem legis sacræ Hebræos impellere is acriter instabat,) nefas fuisse docent ullius omnino legis capitis violatione, seu actu ullo lege interdicto vitam redemisse . Huc spectat illud de Israelitis (*lib. Hasmonæorum cap.* 1. 66.) *Qui mori elegerunt* , *ne pollucrentur cibis* καὶ μὴ βεβηλώσωσι, & *ne profanarent fœdus sanctum* ; *itaque mortui sunt* . Alia item in historia Maccabaica (*Jason in Epit. seu* 2. *Macc.* 6. 18. 1. *Mac.* 2. 41. *Joseph. lib.* 12. *cap.* 8.) ubi agitur de prælio ad vitæ tutelam capessendo, etiam in Sabbato. Quod Talmudicæ doctrinæ (*Maimonid. halach.* Sabbath

cap.

cap. 2. *&* 30. *& videsis Guil. Schikard. de Jure Regio cap.* 5. *Theorem.* 18. *& Petr. Cunaeum de Repub. Hebr. lib.* 2. *cap.* 22.) consonum est. Videsis hac de re plura apud Josephum in secundo adversus Apionem, alibique. De Fuga autem heic pronunciant; gravissimum facinus ab eo committi, qui se ea, ubi facultas esset, non redimens cogenti obtemperaret. Jam vero qui aliter ac dictum est licuisse, imminente morte per actum aliquem lege sacra interdictum se eripuisset, is חילל את השם seu *profanare Nomen Divinum dicebatur*. Et ברבים seu *publice* atque בפרהסיא, quod ex Græco desumtum *palam ac aperte* significat, id profanare dicebatur, si in Hebræorum decem præsentia commiserat. Inversa ratione, qui se morti juxta ante ostensa temperamenta & distinctiones, id est, quoties mors violationi erat anteponenda se tradiderat, is קירש את השם seu *sanctificare Nomen Divinum* dicebatur, veluti martyr agonem necessarium subiens; quemadmodum Daniel, Chananiah, Misael, Azariah, id genus alii. Unde & illud apud R. Samuelem Sullam *in Annot. ad* Sepher Juchasin *fol.* 132. *b* fuisse familiam seculis recentioribus Judæorum, quæ rota nomine קרושים *sanctorum* seu *sanctificantium* indigitebatur כי בכל השמרות קרשו את השם: *Quo Quoniam in cunctis persecutionibus sanctificabant Dominum*. Profanatio autem Nominis, qualem diximus, supplicio forensi, veluti morte seu verberibus, neutiquam erat apud Hebræos punienda; utpote cœlesti vindictæ omnino relicta. Maimonides; מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו בית רין ואפילו הרג באונס שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו ובעדים ובהתראה: *Quoniam vi peccabat, flagris puniendus non erat, nedum morte ex sententia forensi; idque obtinuit, tametsi homicidium vi patrasset. Nimirum nullum peccatum flagra aut mors sequebatur, nisi id sponte commissum esset, adessentque testes, & præcessisset admonitio legitima*. Quin vi sic coactum, etiam in idololatriam, pœnam cœlestem, quæ כרת seu *excisio* in sacro appellatur sermone, neutiquam ideo subire ajunt, utcunque gravissime peccaret, alterque cœlitus, nec sine singulari de remissione jure, de quo nonnihil ad finem capitis dicemus, esset puniendus. Sed hoc obiter. Secundus heic Profanandi modus est, ubi quis in præceptum quodcumque בשאט הנפש להבעיס: *Cum contemptu* aut *ardore animi etiam ad tentandum* aut *irritandum* Numen, procacius seu morosius quid patrarat; agnoscens interea Numinis Unitatem ac Autoritatem, seu non omnino negans, sed protervius tantum irritans. Signantius nempe is Profanare Nomen Domini dicebatur, quemadmodum &, qui non aliam ob causam, quam ut sanctissimo Creatori, qui jussit, placeret, præceptum aliquod oservasset, is idem dicebatur Sanctificare. Et ex numero jam ante dicto eorum, qui aderant seu inspectorum, publicam itidem dicebant sive Sanctificationem sive Profanationem. Tertius demum Profanandi Nominis divini Modus a Maimonide, (*Halach.* Jesudi Tora, *cap.* 5.) juxta Talmudicos veteres, (*Gemar. Babylon. ad tit.* Joma *cap.* 8. *fol.* 86. *a*) sic describitur, ויש רברים אחרים שהן בכלל חילול השם והוא שיעשה איחם ארם גרול בתורה ומפורסם בחסידות רברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם ואע״פ שאינן עבירות הרי זה חילל את השם: *Sunt etiam res aliæ, quæ nomine Profanationis nominis divini veniunt; veluti ubi tum eximia legis scientia, tum singulari virtute ac pietate vir celebris ea forsan fecisset, quæ, tametsi in legem peccata alias non essent, eousque nihilominus hominibus essent offensioni, ut, eorum causa, eum acrius etiam inclamando convitiandoque reprehenderent*. (Nempe humanitatis causa seu societatis humanæ gratia, reprehendere seu ob scandalum publice datum gravius corripere non nequirent) *Is enim profanabat etiam Nomen Domini*. Exempla habet ille de tali viro; Si, cum emtor esset nec egenus, venditorem pretium efflagitantem palam eluderet; Si commessationibus aut risu jocisque effusioribus cum hominum vulgo seu fæce plebis uteretur; si vultu inquieto, iracundo, jurgioso homines excipere soleret. Quibus adjicit וביוצא ברברים האלו: *& paribus est aliorum, quæ sunt id genus ratio*. Morum autem sanctiorum seu justæ tum gravitatis tum comitatis aliarumque, quibus consistit societas humana virtutum legisque sacræ diligentior in ejusmodi viro observatio, *Sanctificatio Nominis* dicebatur. Viderint heic eruditiores, utrum ex eo, quod Hebræis, juxta jam ostensa, erat *Profanare Nomen Domini*, eliciendum fuerit, quid sermone Hellenistico sit *Nomen Domini blasphemare*. *Qui in lege*, inquit D. Paulus, *Epist. ad Romanos, cap.* 2. 24. *gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est* (Isajæ 52. 5. & vide Ezek. 36. 22.); ubi D. Hieronymus, *Per bona opera vestra benedicitur Deus; ita nunc recte conversantibus blasphematur*. Et glossa interlinearis illud D. Pauli affert ad

sa-

ſacra verba de non polluendo ſeu non profanando nomine in Levitico, *cap.* 22. 32. explicanda. Alibi etiam D. Paulus, 1. *Ad Tim.* 6. 1. *Quicunque ſunt ſub jugo ſervi, Dominos ſuos omni bonore dignos arbitrentur, ne Nomen Domini & doctrina blaſphemetur.* Et ſimilis alio in loco (*ad Titum* 2. 5.) de verbo Dei locutio, quæ ad nominis profanandi genus tertium ſpectare videtur. De Profanationis autem genere triplici, hactenus indicato, ſingulare quiddam tradunt, quod Remiſſionem ejuſdem divinam ab aliorum omnimodorum peccatorum remiſſione perquam diverſam eſſe facit. Ubi enim de Sacrificiis, Confeſſione, Pœnitentia, Caſtigationibus, die Expiationum, hirco apopompæo, adeoque de peccatorum aliorum quorumcunque ex hiſce כפרה גמורה *Remiſſione plena ac perfecta* ſive ante diem illum ſive in die illo (pro ſpecierum atque actuum varietate) agunt, de Nominis Profanatione ſeorſim ajunt, eam nemini plene remiſſam ante mortem; ſed in ipſo ſolummodo mortis momento, idque tametſi præceſſerint, quæ omnium remiſſioni neceſſario prævia. Exceptio hac de re habetur in Gemara Babylonia, (*ad tit.* Joma *cap.* 8. *fol.* 86. *a*) אבל מי שיש חלול השם בידו אין לו כח בתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים לכפר ולא בייסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון: *Sed vero qui reus eſt Profanationis nominis, ei neque poteſtas eſt per Pœnitentiam peccatum* (uſque ad Diem Expiationum) *ſuſpendere, nec in die illo expiare, nec per caſtigationem ſui abſtergere. Sed omnino in ſuſpenſo manet, nec ante ipſum mortis momentum deletur. Juxta etiam illud*, (Iſaiæ cap. 22. 14.) *& revelatum eſt in auribus Domini exercituum, ſi expiabitur* (ſeu *non expiabitur*) *iniquitas bæc vobis, donec moriamini.* Nam & locum illum capiunt de Nominis Profanatione, qualem deſcripſimus. (*Maimonides Halacb.* Theshuba *c.* 1. *R. Obadias Bartenorius ad Miſnam, tit.* Joma *cap.* 8. §. 8.) Qua de re conſulas, ſi placet, Magiſtros recentiores, quibus recepta eſt hæc doctrina.

C A P U T XI.

Sanctificationis Nominis Divini *præcepto* Noachidas, *juxta Hebræos, non teneri.* Profanationis *Nominis ſuperius oſtenſæ genus nullum, in* Interdicto de Maledictione Nominis Univerſali *ſeu* Naturali, *contineri; ſed borrendum illud* Blaſphemiæ *genus, quo* Sanctitas, Poteſtas, Veritas, Unitas *Numinis ſanctiſſimi, ſive* Convitio *ſeu verborum contumelia* proſcinditur, *ſive* ex profeſſione actuve aliquo ſcienter, procacius & conſequenter negatur. *De verbo* ברך *qua tum pro* maledicere, *tum pro* Benedicere *ſumitur. De lege illa ſacra in Numeris*, Anima *ſeu* perſona, quæ fecerit manu elata *&c.* excidetur, *quatenus ad* Interdictum Idololatriæ & Blaſphemiæ *ſolum attinere illud volunt Magiſtri.*

SED vero Profanationis Nominis Divini hactenus indicatæ, utcunque etiam Blaſphemiæ nomine (ſaltem ſi ita in ſermone Helleniſtico *blaſphemare* pro *profanare* hoc ſenſu interdum ſumatur) non ignotæ, genus nullum volunt Hebræi Interdicto, quod jam tractamus de ברכת השם: ſeu *Maledictione Nominis Sanctiſſimi* contineri. Neque enim Profanationem ejuſmodi Noachidis interdici volunt, ſeu Sanctificationis Nominis præcepto juxta modum aliquem indicatum eos teneri. Quæſtio ea de re olim orta eſt, (*Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 8. *fol.* 74. *b*) בן נח מצוה על קדושת ה' או אין מצוה על קדושת ה': *an Præceptum de Sanctificatione nominis*, (cujus oppoſitum eſt profanatio jam dicta), *ad Noachidas attineat?* Ubi Rab Ada Bar Ahaba, *ſcriptum eſt*, inquit, *Hoc ſolum eſt* (2. Reg. 5. 18.), *de quo depreceris dominum pro ſervo tuo; quando ingredietur dominus meus templum Rimmon, ut adoret ibi &, illo innitente ſuper manum meam, ſi adoravero* &c. *& reſpondit Eliſha* לך לשלום: *vade in pace.* Nimirum Naaman princeps militiæ Regis Syriæ Noachides erat, qui lepra mundatus in ſe ſuſceperat Veri Dei cultum, ſaltem diis alienis ac cultui extraneo omnino renuntiarat, ut citato liquet Scripturæ loco. Unde etiam גר תושב *Proſelytus domicilii* expreſſim in Gemara Babylonia (*ad tit.* Sanhedrin *cap.* 10. *fol.* 96. *b*) dicitur. Petiit autem ab Eliſha, ut ei indulgeretur, ſi forte cum Rege ſuo, cui prorſus obtemperandum erat, manui ſuæ innitente, in templo Rimmon, coactus (ſic loci citati ſenſus) adoraret; tulitque reſpon-

ſponſum *vade in pace*; quod Magiſtrorum quidem nonnullis (*Levi Ben Gerſom ibid. & videſis, præter interpretes obvios*, Naamanum Sytum *in Nic. Serrarii opuſculis*) ſumitur pro eo, quod eſt vade, & vero Deo, quem ipſe tibi jam edoctus elegiſti, cultum exhibe. At vero in Gemara Babylonia verbis jam laudatis ſubjungitur ואם איתא לא ליטא ליה הא בצנעה הא בפרהסיא: *Si ita fueris*, (ſcilicet ſi Noachides præcepio Sanctificationis nominis teneatur,) *non ita reſpondiſſet Propheta Naamani, ſive in occulto exhibendus, ſive publice fuiſſet ille cultus*. Et in gloſſa reſponſum illud pro aſſenſu in adorationem ejuſmodi in templo Rimmon ſeu extraneum cultum ab invito extortum accipitur. Ubi etiam legitur, ואפי' נצטוה בני נח על קדושת השם לא נצטווה לקדשו בתוך הגוים אלא בתוך ישראל *Etiamſi præcepto Sanctificationis nominis teneretur Noachides, ad Sanctificationem nihilominus illam non teneretur inter Gentiles, ſed tantum inter Iſraelitas*. Quodſi admitteretur, id Jure Interveniente ſeu ſuperinducto, non Univerſali ſeu Naturali niteretur. Nam quod hoc Jure nititur perſonarum aut locorum, cancellis non terminatur. Apertius autem, juxta Talmudicorum veterum mentem, heic Maimonides, (*Halach.* Melakim *cap.* 10. בן נח שאנסו אנס לעבור על אחת ממצותיו מותר לו לעבור אפילו נאנס לעבור ע״ז עובד לפי שאינן מצוין על קדושת ה׳: *Ubi Noachides vi in tranſgreſſionem alicujus præcepti, quo is tenetur, adactus fuerit, ipſa tranſgreſſio ei licita eſt; idque tametſi in Idololatriam adigatur. Neque enim eis præcipitur Sanctificatio Nominis*. Jam vero quod ad Interdictum, quod tractamus, Naturale ſeu univerſale juxta eos attinet; Gravius illud & horrendum flagitium גדופת השם *Maledictionem* ſeu execrationem Nominis Divini (dictam a גדף quod *probris* ſeu *convitiis laceſſere* ſignificat, & a Syro quidem in aliquot Apoſtoli locis (*Epiſt.* 1. *ad Timoth.* 6. 1. *ad Tit.* 2. 5.) pro βλασφημεῖν uſurpatur) ipſiſſimam eſſe volunt Blaſphemiam, quæ Interdicto hoc vetatur. Scilicet, quando Sanctitas, Poteſtas, Veritas, Unitas Numinis, aut convitio ultro ac diſerte proſcinditur, aut ex profeſſione actuve aliquo palam ac procaciter negari conſequenter deprehenditur. Prioris generis eſt Blaſphemia, qua inſectatus eſt Numen (*Reg.* 8. 30.) Rabſaces. Et Selomithæ filius, eo nomine (*Lev.* 24. 13.) morte mulctatus. Et ejuſmodi Blaſphemia vetita eſt Nebuchadnæzaris edicto. *Omnis*, inquit, (*Dan.* 3. 29.) *populus & lingua, quæcunque locuta fuerit* שלוה (quod proprie quidem errorem ſignificat) *contra Deum Sidrach, Miſach, & Abednego, diſpereat, & domus ejus vaſtetur*. Sed Helleniſtæ, & vetus Latina habent ibi *quæcunque locuta fuerit Blaſphemiam*; aſtipulante item R. Saadia, qui שלוה ibi per רבר מכוער *rem aliquam turpem* interpretatur. Sic inſimulatur (*Regum* 21. 10. & 13. *videſis Daniel. Heinſium in Ariſtarcho ſacro cap.* 28. *pag.* 498.) Nabothus. ברכת אלהים ומלך *blaſphemaſti Deum & Regem*, ubi etiam Paraphraſtes Chaldæus גרפתא habet, quod idem ſonat, tametſi tum Latina vetus habeat *Benedixit Deo & Regi*, tum Helleniſtarum verſio Ηὐλόγησας Θεὸν καὶ βασιλέα, *Benedixiſti Deo & Regi*. Certiſſimum eſt ברך verbum tam *execrari* ſeu *maledicere*, quam *Benedicere* ſignificare; (*vide D. Ambroſium lib. de Nabuthe cap.* 11. *Sixt. Senenſ. in Biblioth. Sanct. lib.* 2. *verb. Jezabela &c.*) nec puto per Antiphraſin, ut quidam volunt; nedum ex eo quod *Benedicere* pro *valedicere*, atque hoc demum pro *renuntiare* (ut aliqui) (*Martinus de Roa ſingularium lib.* 1. *cap.* 9. *in appendice*) ſeu *Numen abnegare* ſumendum, ſive heic ſive alibi ubi ſimilis vocabuli notio. Sed ita fere ex ipſo linguæ ſanctæ idiotiſmo in utramque partem, pro varietate loci, quo uſurpatur, ſignificat, ut, apud Latinos, *Sacrare* & *Imprecari*. Nam ut tam diris & exitio quempiam devovere quam velut numen ſeu numini quidpiam conſecrare ſignificat interdum prius, & tam in bonam, quam in malam partem imprecamur, ita τὸ ברך, in quo nihil eſt expreſſim notionis vocum, e quibus *benedicere* ac *maledicere* componuntur, denotat ardentiori quodam animi affectu *homini optare* ac imprecari, ſed ſive ſalutem ſive exitium; ac *Numini attribuere*, ſed ſive laudes gratiaſque, (qui uſus frequentior eſt,) ſive contumelias ac probra. Et diſcrimen ex natura rei verborumque comitantium, advertendum. Illuſtrius aliis eſt hac de re exemplum in Jobi hiſtoria. *Ne forte peccaverint*, inquit (*Job* 1. 5.), filii mei, & ברכו אלהים בלבבם *& maledixerint Deo in cordibus ſuis*. Nam ut ita intelligatur ibi ברך, res ipſa palam poſtulat. Et Chaldæus ibi diſerte וארגיזו קדם יי' *& maledixerint Deo*, ſeu *blaſphemaverint*. Sic Judæi ibi Hiſpanienſes, *y maledixeron al Dio en ſu coraſon*. Ejuſdem autem capitis commate decimo manifeſtum eſt, pro *benedicere* idem uſurpari, מעשה ידיו ברכת *operi manuum ejus benedixiſti*, quæ verba ſunt Satanæ. Et Jobus ipſe paulo inferius, שם יהוה מברך *Nomen Domini ſit benedictum*. At Satanas

nas eodem in capite, item & sequenti, אם לא על פניך יברכך quod sonat, *si non in faciem tuam maledixerit tibi*. Uti & Chaldæus אין לא באנפי מימרך ירגזנך *si non in faciem verbi tui tibi maledixerit* seu *blasphemaverit*. Ubi & Judæi Hispanienses, *si no sobre tus faces te meledizera*. Quin paulo post (*Cap.* 2. 9.) in verbis uxoris ejus, pro eo quod est ברך אלהים ומת Chaldæus בריך מימרא דיי ומית *Benedic verbo Dei*, *&* *morere*. Et Judæi ibi Hispanienses, *Benedize al Dio y muere*. Cum interea in Vulgata quolibet heic in loco *benedicere* substituatur. Ut fere in Hellenistica. Sed in primo loco habet hæc, *Ne filii mei in mente sua* seu *cordibus suis*, κακὰ ἐνενόησαν πρὸς τὸν Θεὸν, *mala excogitarint adversus Deum*; aliis, juxta Aquilam, ibi habentibus etiam ηὐλόγησαν, *benedixerint*; qua voce etiam in Satanæ verbis utuntur Hellenistæ. Sed in verbis uxoris Jobi; εἰπόν τι ῥῆμα πρὸς κύριον καὶ τελεύτα, *dic verbum aliquod adversus Deum & morere*, seu, ut alia exemplaria, κατάρασαι *execrare* Deum. Qua quidem significatione sumitur etiam in verbis Satanæ εὐλογεῖν, Olympiodorus; *si non in faciem tibi* εὐλογήσει, ἀντὶ τοῦ δυσφημήσει, *benedixerit*, *pro eo quod est maledixerit*. *Et in faciem te benedicet*, τουτ' ἔστι. φανερῶς σε βλασφημήσει id est, *aperte conscindet te maledictis*. Consulas, si placet, alios, qui in Jobi initia conscripsere. Hinc etiam τὸ ברך plerunque redditur *benedicere*, maxime a recentioribus, in quibus tamen non desunt, qui, ut res ipsa exigit, *maledicere* substituunt. Quin & ברכת השם in interdicto hoc Naturali secundo *Benedictio Nominis* ab eis subinde vertitur; uti & alibi (*Lib.* 1. *cap.* 10. *& lib.* 3. *cap.* 7.) monemus. Et de convitio seu procaciori verborum contumelia in Numen, qua interdictum hoc de Maledictione spectat, hactenus. Alterum Blasphemiæ seu Maledictionis genus est, quando non ita disertis in ipsum Numinis nomen verbis contumelia ingeritur, sed ex professione aliqua actuve Sanctitas, Potestas, Veritas, Unitas ejusdem palam ac procaciter negari consequenter deprehenditur. Velut aut ubi quis citra ipsum cultum extraneum seu Idololatriæ actum aliquem (nam sic crimen ad primum interdictum attinet, & simul blasphemiam ejusmodi juxta Hebræos in se continet) eam amplexandam sive aliis suadet sive ipse profitetur, idque ביד רמה *manu elata* seu ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας *in manu superbiæ*, atque ex protervia, non ex ignorantia seu disciplinæ errore; aut ubi Israelita jus Mosaicum, aut Noachides, seu qui nondum in Hebræorum ritus transiit, jus Noachidarum seu Naturale, quod præ manibus est, simili modo violat; non scilicet animi sui aut concupiscentiæ innatæ seu ignorantiæ causa, aut ex errore, sed ex eo quod in contrarium se obligari proterve detrectet agnoscere, seu quia Numinis præcipientis interdicentisve Autoritatem, Potestatem, Unitatem minime reveretur. Id est, eam ex ipso actu consequenter, idque sponte, superbe, scienter ac manu elata, negat, atque insuper prorsus habet. Maimonides *Halach.* Aboda Zara, *cap.* 2. *Misna & Gem. tit.* Cerithoth, *cap.* 1. *& vide Maimonidem Halab.* Sanhedrin *cap.* 15. ex veterum Talmudicorum disciplina; כל המודה בעז שהיא אמת על פי שלא עבדה הרי זה מחרף ומגדף את השם הנכבד והנורא: *Quisquis nomen* (ita) *dederit* seu *professus fuerit Cultui extraneo*, *adeo ut pro veritate ipsum voluerit amplexandum*, *tametsi is non omnino idolum coluerit*, *certe pro maledico & blasphemo in gloriosum nomen Dei O. M. habendus est*. Et statim subjungit, אחד העובר עז ואחד המגדף את השם שנ' והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את ה' הוא מגדף: *Parilis ratio habetur illius*, *qui Idololatra est*, *& qui blasphemat nomen Domini*, *juxta id quod scriptum est* (Num. 15. 30.), *& anima quæ fecerit manu elata*, *sive indigena fuerit*, *sive proselytus* seu *peregrinus*, *in Dominum*, *is blasphemus est*. Scilicet huc inprimis, ad blasphemiæ hoc genus rite capiendum, attinet lex illa sacra, *Anima* (Ibidem) *quæ fecerit per manum elatam* (id est, ביד רמה quod vertunt Hellenistæ ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας, *in manu superbiæ*; Chaldæus בריש גלי *capite aperto*, seu *impudenter*; Vulgata, *per superbiam*) *sive fuerit ex indigenis*, *sive ex peregrinis* seu *proselytis*, את יהוה הוא מגדף *in Dominum rebellis fuit*; Hellenistæ τὸν Θεὸν οὗτος παροξύνει *Deum is irritat*; quemadmodum & Judæi Mauritanienses, quibus ألله هتف يغضي substituitur; Judæorum versio Græcobarbara טון קיריו אפטוש אניחמטי τὸν κύριο αὐτὸς ἀναθέματι *Dominum ipse execratur*; Hispanienses autem Judæi, *a A. el denostan*) *excidetur anima illa de populo suo. Nam verbum Domini contemsit*, *& præceptum ejus irritum fecit. Ideo excidendo excidetur anima illa*, *eritque iniquitas ejus super eum*. Neutiquam scilicet legem hanc capiunt de peccato omnimodo scienter, sponte, aut contemtim patrato; tametsi quæ præcedunt, de peccato errore atque ex ignorantia commisso, adeoque sacrificiis expiando, ita diserte sanciantur, ut hoc, quod pro-

xime ſequitur, de omnibus antithetis, ſeu ſponte, atque ex animi ſententia commiſſis, levius intuenti videri poſſet intelligi. Sed nullum ita eis fuiſſet peccatum ſponte patratum, quod Exciſione (quam pœnam a cœleſti vindicta expectari, non a magiſtratu infligi ajunt) non fuiſſet puniendum; cum interea triginta ſex duntaxat præcepta plerunque enumerent, (inque iis hoc de גדופה seu *blaſphemia* ſimul cum eo de Idololatria cenſent,) ad quæ כרת seu *pœna exciſionis* attinet, ut in tituli Talmudici *Cerithoth*, ſeu de Exciſionibus inſcripti, capite primo ſuſius eſt videre. Sed ea de re nos plura, libro poſtremo. Legem autem ſupra allatam, velut de Extraneo cultu ejuſve profeſſione & Blaſphemia tantum conceptam ad hunc modum intelligunt. In Levitico *cap.* 4. Sacrificia præſtituuntur, quibus peccata tum Univerſitatis tum Hominum Singulorum ex errore ſeu ignorantia commiſſa expianda fuere. Peccata ſcilicet, quibus præceptum אחת מכל מצות *aliquod ex omnibus præceptis*, ſeu ſingularia quædam, citra Idololatriam, ſive ab Iſraelitis ſive a Proſelytis Juſtitiæ violabantur. De errore autem ſeu ignorantia etiam heic in Numeris lex fertur. Nam commate vigeſimo ſecundo legitur וכי תשגו לא תעשו את כל המצות האלה: *Et ſi erraveritis, & non feceritis* ſeu *violaveritis omnia præcepta hæc &c.* quod ad populi univerſitatem attinet, cujus in Levitico juvencus eſt ſacrificium, heic vero juvencus in Holocauſtum, & hircus in oblationem pro peccato præter liba. Singulorum vero utroque in loco capella. Et tunc heic ſequitur in Numeris lex, quam citavimus. Jam vero inquiunt, ut in Levitico de uno aliquo præcepto ex errore violato leges feruntur, ita in Numeris de omnibus ſimul violatis, ut & verborum diſcrimen innuit, id eſt, (nam aliter non intelligunt) de omnium autoritate ſimul ex violatione aliqua negata, non de ipſo cujuſque violationis actu. Vulgata quidem habet in Numeris heic, *ſi per ignorantiam prætericritis quodquam horum* &c. Sed Helleniſtæ; ſi peccaveriſis, & *μὴ ποιήσητε πάσας τὰς ἐντολὰς ταύτας non feceritis omnia præcepta illa*, quemadmodum & Chaldæus juxta veritatem Hebraicam. Omnia autem ſic violari, (*Videſis R. Moſen. Bar Nachman in* Pirush Tora *fol.* 248. *b & Abarbenel in* Pir. Tora *fol.* 296. *col.* 3. *alios ad Numer.* 15. *& Maimonidem halach.* Sanhedrin *cap.* 15.) id eſt, autoritatem numinis qui conſtituit, ejuſque unitatem errore ſeu ignorantia negari, ajunt, quoties Iſraelita, ſeu qui in Iſraelitarum ritus tranſierat, (veluti minor inter Gentiles captivus, ſeu majores ſeculis, quibus ex publica legis ignorantia paſſim fere peccatum eſt) Idololatriæ reus, ſed ex errore ſeu ignorantia, fuerat. Et de hujuſmodi negatione ex Idololatria, vide quæ dicta ſunt ſupra capite primo. Jam vero ſtatim poſt leges in citato Numerorum loco de errore ejuſmodi ſeu ignorantia (quam, ut dictum eſt, Idololatriam ſolum ſpectare ibi docent) ſequitur ea, quam paulo ſuperius inde deſcripſimus. Cujus ſenſum utpote de eo quod ſcienter ac ſuperbe commiſſum eſt latæ, ita intelligunt, ut tum ſponte, ſcienter, ultro, ſuperbe Idololatram in ea contineri velint, quemadmodum Idololatram ex errorem in præcedentibus, tum eum, qui ſic ביד רמה *manu elata*, ſcienter ac ſuperbe quid facit, quo non minus ipſam Numinis Poteſtatem, Unitatem, Veritatem revera ac palam negat, quam Idololatriæ ſcienter & manu elata commiſſæ reus. Id eſt eum, qui ſive nomen Idololatriæ dederit, ſive ex animi ſententia agnoverit, ſive alteri amplexandam ſuaſerit, ſiva demum præceptum aliquod ſic manu elata violaverit, ut non ex affectu ſeu ardore ſibi complacendi, Numenve ſolum irritandi, nedum errorem ſeu ignorantia, id violaverit, ſed ideo quia præcipientis Numinis autoritatem non agnoverit, neque ea ſola ſe obligari exiſtimaverit magis atque ipſe, qui ſcienter & manu elata Idolum coluerit, ejuſve cultum profeſſus fuerit, alterive, ut dictum eſt, ſuaſerit. Nempe aliud eſt præceptum quodpiam agnoſcere, atque ſimul autoritatem dignitatemque Præcipientis, ex animi tamen affectu ſeu בשאט הנפש *ex toto animo*, etiam irritandi, procacius in illud peccare; aliud, neque præcepti vim agnoſcere, neque unicam Præcipientis autoritatem, ſed ita ביד רמה ſeu *manu elata* ſive committere, ſive tuto committi poſſe quempiam profiteri, aliiſve idem ſuadere, ut veri Numinis Poteſtatem, Veritatem, Unitatem, ſimulque præcepti ipſius vim deneget. Non qui primum faciebat (nam & ejuſmodi in præcepta reliqua בזדון ſeu *ſcienter ac ſponte* commiſſis, alia atque alia pœnarum genera in Pentateucho ſuis in locis ſparſim præſtituuntur) ſed tantum qui ſecundum, allata Lege teneri volunt (*Gemar. Babylon. & Gloſſ. Talmud. ad tit.* Cerithoth *cap.* 1. *fol.* 3. *a & ad eundem locum Obadias Bartenorius, præter Maimonidem halach.* Aboda Zara *cap.* 2. *&* More Nebochim *part.* 3. *cap. epiſt.* 41.), eumque etiam מגדף השם *blaſphemum eſſe in Dominum*. Unde inſuper non minus ad Blaſphemiam ſeu

ſeu Maledictionem nominis divini expreſſam, quam ad crimen hujuſmodi nefandum *ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας* ſeu *manu ſuperbiæ* commiſſum, כרת ſeu exciſionis Pœnam attinere concludunt; cum nihilominus utrunque ex Lege (*Levit.* 24. 16. *Deut.* 13. 5. & *Miſna tit. Sanhedrin cap.* 7.), ultimo etiam ſupplicio (ſed non ſine diſtinctionibus aliquot de Blaſphemia, de quibus capite proximo) eſſet puniendum. Et de lege illa ad veterum mentem, egregie Maimonides More Nebochim *part.* 3. *cap.* 41.; העושה ביד רמה הוא המזיד שיעיז ויעבור בפרהסיא שזה עובר. לתאבון לבד ולא לעשות מה שמנעת התורה לעשותו לרוע מדותיו לבד אבל לחלוק על התורה ולעמוד בנגדה מפני זה אמר את יי׳ הוא מגדף והוא יהרג בלא ספק ולא יעשה אלא מי שעלה בלבו דעת אחרת לחלוק בו על התורה ומפני זה בא הפירוש המקובל בע״ז וכתוב מדבר מפני שהוא חולק על פנות התורה: *Qui manu elata facit is eſt, qui ſuperbus frontem indurat, & palam atque aperte ita peccat, ut non concupiſcentiæ ſuæ cauſa ſolum, aut ex morum ſuorum pravitate Legis Interdicta violet, ſed ſtudio ipſi Legi contradicendi, atque ut eam impugnet. Ideo dicitur, Dominum is* (Num. 15. 30.) *probris afficit*, ſeu *in Dominum blaſphemus eſt. Atque is ſine dubio morte eſt plectendus* (qua de re conſulas caput proximum.) *Neque quis ita peccat, niſi in cujus animam irrepſerit dogma aliud, quod Legi repugnet. Unde recepta eſt expoſitio, quod ſcriptura loquatur ibi etiam de Cultu extraneo, quoniam iſte adverſatur ipſis Legis Fundamentis.* Atque idem alibi in tractatu ſuo de Idololatria (*Halach.* Aboda Zaza, *cap.* 2.), doctrinam de Blaſphemia, qualis in eo, quod præ manibus eſt, interdicto continetur, tradíturus, parilem utriuſque rationem eſſe, ait, verbis jam ſupra citatis, & dein, מפני זה כללתי דין המגדף בהלכת ע״ז ששניהם כופרים בעיקר הם: *Atque ideo conjunxi doctrinam de Blaſphemo cum ea, quæ eſt de Idololatra, quoniam uterque ipſum negat fundamentum*, ſeu *totius religionis principium*. Exempla heic afferunt, Manaſſis Peſikta Zotertha *fol.* 50. *col.* 1. & *Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 10. *fol.* 99. *b.* Judæ Regis qui, Hezekia patre mortuo, manu elata in Numen fecit, id eſt, extraneum (2.*Regum* 21.) cultum reſtituit, nec præcepta Sacra nec Præcipientis autoritatem agnoſcens; item alia. Animadvertendum autem eſt, Legum e Numeris jam memoratarum parte priori ſeu ea, quæ ad Idololatriam errore aut ignorantia commiſſam, juxta Hebræos tantum attinet, tam גר הגר בתוכם *peregrinum* ſeu *Proſelytum peregrinantem inter vos*, (quæ verba bis ibi uſurpantur,) ſeu *τὸν προσήλυτον τὸν προσπορευόμενον πρὸς ὑμᾶς proſelytum, qui accedit ad vos*, ut Helleniſtæ, ſeu *advenas, qui peregrinantur inter eos*, ut altero in loco ubi Vulgata, quam Judæos ſeu Iſraelitas Originarios expreſſim contineri, id eſt, tam Proſelytos Juſtitiæ, quam Indigenas. Nam de Proſelytis domicilii manifeſtum eſt, eam partem capi nequire, quippe quæ ad violationem omnium præceptorum, quæ per Moſem recepta ſunt, qualem diximus, attinet. At vero in lege illa, de eo quod eſt, juxta jam dicta, manu elata ſeu ſuperbe commiſſum, lata, mentio quidem parilis eſt Originariorum; ſed non eadem in Proſelyto deſignando vocabula, מן האזרח ומן הגר *ſive ex indigenis ſive ex proſelytis*. Heic proſelytorum nomen ſimpliciter adhibetur. Et certe cum interdicto de Idololatria ac blaſphemia, quod non ſolum Originarios ac Proſelytos Juſtitiæ, ſed pariter Proſelytos domicilii ſeu Noachidas heic repetitum, juxta jam oſtenſa, ſpectat, ita hoc conjungatur; non adeo abſonum eſt, ut hoc in loco tam Proſelytos domicilii ſeu Noachidas, quam Proſelytos Juſtitiæ præter Originarios indicari, atque eis ſimiliter pœnam Exciſionis cœlitus infligendam imminere exiſtimemus. Sed utrum ad Proſelytum domicilii ſeu Noachidem pœnam illam hoc in loco præſcriptam attinere velint Magiſtri (*Videſis Abarbinel in* Pirush Tora *fol.* 297. *col.* 2.), nondum ſatis didici. De pœnis autem forenſibus, quæ jure, ſive Imperativo, ſive Interveniente Gentium huc attinent, proxime videbimus.

C A P U T XII.

De Pœna Proſelyti domicilii *ob* Blaſphemiam *ſeu* Maledictionem Numinis *ſanctiſſimi* forenſi. Receptior *Talmudicorum ſententia de* Judæo morte ob blaſphemiam *ejuſmodi non puniendo, niſi expreſſim* nomen tetragrammaton blaſphemaſſet. *Ea de re aliorum, uti &* Synedrii, cui Caiphas in Evangelio præeſt, ſententia diverſa. *De Judæis in Evangelio clamitantibus, Jeſum Chriſtum ideo* mortis reum, *quod* Filium Dei *ſe fecerat. De* Veſtibus, blaſphemia audita *aliaſque ob cauſas, tam a* Sacerdotibus *ac* Pontifice ſummo, *quam a Judæo quovis alio, ex more* dilacerandis.

QUod attinet ad pœnas ob Blaſphemiam ſeu Maledictionem Numinis Sanctiſſimi ſuperiori in capite oſtenſam, juxta Hebræos forenſes, Proſely-

tis

tis ejusmodi ipsisque ex jussu Numinis Imperativo, sive ex moribus superinductis Interveniente infligendas; animadvertenda est inprimis lex illa sacra ea de re in Levitico lata. Simulatque Selomithæ filius qui (*Levitic.* 24. 11.) יקב את השם ויקלל *Expressit* seu *blasphemavit nomen, & maledixit*, ex imperio Numinis lapidatione damnatus est, sequitur statim lex sacra, *Et ad filios Israel loqueris dicens*, איש איש id est, *quicunque maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum. Et qui blasphemaverit Nomen Domini, morte interficiatur. Lapidando lapidabit eum universus cœtus* כגר באזרח בנקבו שם יומת id est, *sive fuerit Proselytus* seu *peregrinus*, sive *indigena* aut *civis*, *eo quod blasphemaverit Nomen, morte plectendus est*. Pro eo quod heic est *blasphemaverit*, habetur in Hebræo נקב שם יהוה quod & simpliciter *explanaverit*, *expresserit* seu *nominaverit nomen Domini* vertitur tum Chaldæo tum Hellenistis (*Et vide Philonem, lib. 3. de vita Mosis & Daniel. Heinsium in Aristarcho Sacro cap. 28. pag. 498.*), & من يلفظ لسم الله *qui loquetur nomen Dei* Judæis Mauritaniensibus. Hispanienses item ibi *Y declarante nombre de A. matar sera matodo*. Sed de simplici nominis expressione consule viros doctos (*Videsis Scriptores ad Levit. 24. Maimonid. More Nebochim, lib. 1. cap. 61. &c. & I. Drusium de Nom. Tetragram.*) quorum integros de eo commentarios scripsere aliqui. Nos de qualicunque non sine blasphemia expressione, quæ etiam ad rem, quam tractamus, solum attinet, legem cum Talmudicis, vulgata, aliisque heic intelligimus. Peregrinum autem seu Proselytum hoc in loco pro Gentili apud ipsos degenti, id est, Noachide seu Proselyto domicilii sumut (*Gemar. Babylon. ad tit Sanhedrin, cap. 7. fol. 56. a*) Et formulam illam loquenda איש איש *homo homo* (ut & Hellenistis vertitur; & *Varon Varon* Judæis Hispaniensibus) quæ *quicunque* seu *universi* denotat, adhibitam ibi ajunt (*Ibid. & Sepher Siphra, fol. 53. col. 2. Pesiktha Zotertha, fol. 31. col. 3. Moses Mikotzi præc. Negat. 16.*) לרבות את הגוים שמוזהרין על ברכת השם בישראל: *ut comprehendantur etiam Gentiles, quibus interdicitur Maledictio Nominis, quemadmodum & Israelitis*. Legem vero illam, quantum ad pœnam attinet, ita plerunque interpretantur, ut mortis ex ea reus non esset quisquam עד שיפרש השם *nisi* (*Misnæ tit. Sanhedrin cap. 7. Gem. Babylon. ib. fol. 56. a Jarchius ad Levitic. 2. 15.*) *expressisset Nomen*. Id est, nisi nomen tetragrammaton, quod שם המיוחד seu *nomen proprium* appellant, expressisset, atque, ut Gemara Babylonia, עד שיברך שם בשם *nisi maledixisset nomini nomine*, seu, ut Talmudici recentiores (*Maimonid. Hal. Aboda Zara cap. 2. Mos. Mikotz. Præc. Negat. 16.*), nisi maledixisset ei בשם מן השמות שאינן נמחקין *nomine aliquo eorum quæ Scripta* (ut illi) *eradi* seu *deleri non debent*, id est, Septem illorum sanctiorum, *tetragrammati*, *Adonai*, *Elohe*, *Elohim*, *Eheibe*, *Sadai*, *Zabaoth*. Nempe, si recte capio, nisi ipsum tetragrammaton ore prolatum, (quod iam pro ארני quam pro יהוה a nonnullis sumitur, ita blasphemasset quis, ut sive verborum contumeliæ ipsum conjunxisset, sive alio eorum, quæ dicta sunt, nominum aliquo in ipsa blasphemiæ prolatione tetragrammaton ante expressum designasset. Nam & expressim in lege habetur שם יהוה *nomen Domini* seu *tetragrammaton*; ubi pœna mortis præstituitur. Legis initio omnimodam quidem blasphemiam in Deum interdici volunt, tam nominis divini alicujus eorum, quæ כנוין *cognomina* vocant, veluti *Sadai*, *Zebaoth*, id genus cetera, quam Proprii seu tetragrammati; ac suppliciis tum forensibus, veluti flagris, coerceri, tum cœlitus immissis, veluti Excisione, puniri, at pœnam mortis blasphemiæ Nominis proprii tantum, ex lege illa, irrogandam. Atque oportuit, (ita Talmudicorum sententia receptior) ut in ipsius blasphemi verbis, non tantum adstantis, nomen proprium usurparetur, quoties mortis pœna ea ex lege debita. Unde Glossa Talmudica (*Tit. Sanhedrin fol. 55. b.*) אם לא הוציא שם מפיו אלא שמע שם יוצא מפי אחר וברכו פטור *si ex Ore suo non protulerit nomen, sed ex alterius ore audito maledixerit, morte non est puniendus*. Et glossa ad legem ipsam, אינו חייב עד שיפרש את שהם ולא המקלל בכינוי *Reus* (mortis) *non est, nisi qui expresserit ipsum Nomen. Neutiquam vero qui cognomini maledixerit*, quod & paulo ante dictis consonum. Adeo ut juxta hanc interpretationem, nec Proselytus domicilii, nec Judæus, (nam pariter in lege hac comprehenditur uterque,) morte plectendus esset, nisi ipsi Nomini proprio seu tetragrammato expressim maledixisset. Quod si fecisset Proselytus domicilii, ex Gentium hoc imperativo jure, morte apud eos puniendus erat; uti Judæus ex eadem quidem lege, sed sibi Civili. Cæterum quoniam hac in re gravioribus coerceri volebant pœnis Gentiles seu Proselytos do-

domicilii, quam cives Hebraicos, ideo ex Jure Gentium Interveniente, seu Proselytis ejusmodi ipsisque superinducto, tam Cognominis alicujus blasphemiam aut Maledictionem, quam Nominis proprii, in Proselyto domicilii seu Noachide, ultimo plectebant supplicio. Maimonides (*Halach. Melakim*, *c.* 9. & *videsis Gemar. Babylon. ad tit. Sanhedrin cap.* 7. *fl.* 56. *a*) בן נח שבירך את השם בין שבירך בשם המיוחד בין שבירך בכינוי בכל לשון חייב מה שאין כן בישראל: *Noachides, qui maledixerit Nomini, sive id fecerit Nomine Proprio seu tetragrammato, sive cognomine aliquo quocunque modo, reus est* (mortis; nam ut ita intelligatur, faciunt tam quæ præcedunt, quam quæ sequuntur, præter rem ipsam) *quod non ita obtinet in Israelita.* At non defuere in Talmudicis, qui cognomina divina etiam seu כל הכינויין *omnimoda Dei cognomina* ea legis hujus parte, qua ultimum præstituitur supplicium, sive contineri sive innui voluerint, ut diserte Rabbi Meir (*Gem. Babylon. ad tit. Sanhedrin c.* 7. *fol.* 56. & *vide Misnam ibidem, de maledictione parentum.*) Id si admittatur, tunc pœna mortis; tam ob blasphemiam, qua cognomen usurpatum est, quam qua nomen proprium, Proselytus domicilii ex Jure Imperativo fuisset puniendus, uti & Judæus ex Civili. Et sane sententiam ejusmodi de Cognominibus pariter atque Nomine proprio, in Synedrio Magno videtur tunc obtinuisse, cum D. N. Jesus Christus in eo sistebatur. Nam Caiphas (*D. Matth.* 26. 63.) *Adjuro* inquit, *te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus ille Filius Dei. Cui respondit Jesus, Tu dixisti. Veruntamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris* τῆς δυνάμεως id est, *Potestatis*, & *venientem in nubibus cœli. Tunc Princeps Sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens, blasphemavit. Quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt, reus est mortis.* Seu ut D. Marcus (*Cap.* 14. 64.) habet, *omnes condemnaverunt eum esse reum mortis.* In ipsis Christi verbis, Nominis proprii mentio nulla; sed Cognominis manifesta, in eo quod est *Sedentem a Dextris Potestatis*, id est, גבורה quod sexcenties apud Magistros inter cognomina usurpatur. Unde etiam in Vulgata substituitur, *virtutis Dei.* Diligentius heic advertas illud de Jesabela & Nabotho (*Regum* 21. 10.) ubi Maledictionis Dei, (nam proprii nominis mentio ibi nulla,) incusatur vir innocens, ut mortis fiat reus.

Atque huc spectat illud (*D. Joan.* 19. 7.) *Nos Legem habemus*, & *secundum Legem nostram debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Certe quod in Caiphæ Synedrio de Sanctissimo capite decisum est, (sed maxime ex odii præjudicio, quod decisionum rationes novare solet,) id ipsum in tumultuaria hac ad Pilatum responsione, id est, blasphemiæ in Deum eum reum fuisse, innui, non videtur dubitandum. Non quod ipsis Messiam verum adeo aspernantibus, Filii Dei nomen eousque insolens haberetur, ut nulla omnino notione id vellent sine blasphemia, cuiquam, præter ipsum Numen tribui. Nam בני האלהים *Filios Dei*, uti & Deos, dictos esse nunc Homines aliquot, (qua de re etiam vide caput proximum,) nunc Angelos, ex ipsa sacra liquet scriptura (*Genes.* 6. 2. *ubi Vide versiones Judæorum, Chald. Arabic. Hispan. Psal.* 29. 1. 82. 2. *Dan.* 3. 25. *Job.* 1. 6. *Scholia ibi præter versionem Judæorum Hispaniensium*, & Pirke *Rabbi Eliezer cap.* 22.) idque etiam juxta Hebræorum sententiam. Non aliter fere atque apud Gentiles *Jovis* & *Deorum Filii* subinde præter Dæmones (*Arist. Rhetoric. lib.* 3. *cap.* 18. & *Maxim. Tyrius dissert.* 1.) dicti heroes præ aliis longe eximii. Non divinitate Numinis, sed humanitatis tantum excellentia sic eis, de quibus nomina ejusmodi usurpata sunt, interim per hyperbolen tributa. At vero Judæis alia erat Filii Dei heic notio, qua ipsum Dei Verbum seu λόγος, quem Chaldaice מימרא דיי vocabant, (*Vide Christ. Helvicum de Paraphras. Chaldaicis cap.* 5. & *in Systemate Controvers. Theologiæ. Elench. Jud.* 2. *Class.* 3.) ita designabatur, ut, hac notione se quempiam facere aut dicere Dei Filium; non aliud *ipsis* haberetur quam rereva, non per hyperbolen, Deum se profiteri, adeoque, si falsum esset, Numen sanctissimum blasphemare. Atque ut בר נש *filius hominis* millies pro homine in Hebræorum commentariis occurrit, ita *Filius Dei* etiam in eorum heic ore pro ipso vero Deo. Atque huc sane inprimis attinet illud Philonis Judæi ex more Hellenistarum suorum loquentis (*De Vita Mosis lib.* 3.) ἀναγκαῖον γὰρ ἦν τὸ ἱερωμένον τῷ τοῦ κόσμου πατρί, παρακλήτῳ χρῆσθαι πλειοτάτῳ τὴν ἀρετὴν υἱῷ πρός τε ἀμνηστείαν ἁμαρτημάτων καὶ χορηγίας ἀφθονωτάτων ἀγαθῶν *Necessarium enim erat*, (verba jam fecerat de τῷ συνέχοντι καὶ διοικοῦντι λόγῳ τὸ σύμπαν *Verbo* seu *Ratione cuncta continente* & *dispensante*, in Pontificis Rationali quod pectore gessit repræsentata,) *ut Sacerdos supplicaturus* seu potius

ut sic consecratus Patri omnipotenti, advocatum adhiberet perfectissimum virtute ejus Filium, tum ad peccatorum veniam, tum ad uberem in posterum gratiam impetrandam. Sed de loco illo, quo, eo quod Filium Dei se fecit Jusus Christus, debuisse eum mori clamitarunt Judæi, præter interpretes obvios, vide virum præstantissimum Danielem Heinsium in Aristarco (*Cap.* 28. *pag.* 498.) sacro. Quin nec illud observatu indignum, verba illa legis sacræ *Deuter.* 21. *ult. & vide Epist. ad Galat.* 3. 13. *& videsis Jo. Drus. Præterit.* 4. *ad D. Jo. c.* 19. 7.) קללת אלהים תלוי (quæ verti solent *maledictus a Deo, qui est suspensus*, seu *in maledictione Dei, qui est suspensus*) sumi a magistris perinde ac si ibi pœnæ auctarium blasphemiæ præstitueretur, id est, suspensio (*Gemar. Babylon. ad tit. Sanhedrin cap.* 6. *fol.* 45. *Maimonid. Halach. Aboda Zara cap.* 2. *& Halach. Sanhedrin, c.* 15. *Moses Mikotzi præcept. Affirmat.* 103.) post lapidationem; quasi vertenda essent, *qui Deum blasphemaverit, suspendendus est*, seu patibulo sub occasum solis (sic ajunt) post lapidationem affigendus. Hebræus scilicet, seu Judæus. Nam ad Proselytos domicilii hoc genus mortis non attinuit. Sane ex hisce atque ceteris de blasphemia legibus jam ante memoratis, mirum non est, si in sententiarum, quale diximus, discrimine (saltem si Christi tempore discrimen erat sententiarum, quale tempore R. Meir) Judæi odio in Christum tam acriter flagrantes, eligerent amplecterenturque eam, qua quicquid in Dei Unitatem, Sanctitatem, Veritatem, Potestatem summam Blasphemia ipsis ullo modo videretur, morte luendum esset. Sed de Judicio illo ejusque appendicibus, plura in libro secundo de Synedrio Magno. Quod vero laceravit seu discidit vestimenta Caiphas, ex more erat avito. *Consuetudinis Judaicæ est*, inquit ad locum illum D. Hieronymus,) *cum aliquid blasphemiæ & quasi contra Deum audierint, scindere vestimenta sua*. Et Lyranus ibi; *Iste erat mos Judæorum scindere vestimenta insigna doloris, quando audiebant blasphemiam divini Nominis*. Id liquet etiam, tum ex corpore Talmudico (*Misn. tit. Sanhedrin cap.* 7. *Gem. Babylon. ad tit. Moed Katon, cap.* 3. *fol.* 26. *a Hierosolymit. ib. fol.* 83. *a* 2. *Regum* 18. 37. *&* 19. 1. *Isaiæ* 36. 22. 37. 1.) tum ex sacris literis. Et doloris signum hoc fuisse alibi (*Cap.* 1. 20.) in Oriente scimus ex Jobi historia. Sed Baronius (*Annal. tom.* 1. *A. Chr.* 34.) *Hac consuetudine ceteri, haud tamen Sacerdotes, tenebantur; nam divina lege Sacerdotibus* (*Levit.* 10. 6. *&* 21. 10.) *vetitum erat, ne sua scinderent vestimenta. Sed Caiphas, illa contempta, quo ceterorum astantium animos in Christi perditionem magis ac magis concitaret, furore quodam percitus, primus summorum omnium Pontificum, (quorum sit memoria,) sic sua vestimenta conscidit*. Ad eundem sensum alii. Atque ea de re controversia subinde (*Vide Petrum Cunæum de Rep. Hebr. lib.* 2. *cap.* 3. *Isaac. Casaub. Exercit. in Baron.* 16. *ann.* 34. *num.* 73.) agitatur. Quæ facile sopita erit, si Talmudicorum placita penitius advertamus. Non solum leges sacras jam e Levitico indicatas, sed etiam alias (*Exod.* 28. 32. *&* 39. 23.) adhibent, dum de vestium laceratione Sacerdotibus interdicta loquuntur. Sed eas intelligunt tantum de vestibus Sacerdotalibus, quarum solus in sacris ministeriis (*Videsis lib. nost.* 2. *de successione in Pontif. cap.* 7.) usus, unde & illud (*Gemar. Babylonia ad tit. Joma cap.* 7. *fol.* 72. *a. adde Maimonid. halach Biath hammikdash cap.* 1. *& Mos. Mihotz præcept. Negat.* 398. *& vide Maimon. halac. Sanhedrin cap.* 19. *ord.* 2. *num.* 18. *&* 34.) המקרע בגדי כהונה לוקה *qui dilaceraverit vestes Sacerdotales, vapulabit*. Nec certe, reverentiæ & honoris causa, fas erat cuiquam sive Sacerdoti sive laico, vestibus dilaceratis atrium, in Templo, Israelitarum ingredi. Alia autem vestes, seu amictum vulgarem, quem extra sacra gestabant ministeria Pontifices sacerdotesque, tam ipsi, quam alii cujuscunque generis Hebræi dilacere (2. *Sam.* 3. 31. *Gemara Hierosolymitana ad tit. Meod Katon cap.* 3. *fol.* 83. *a Babylon. ad tit. eund. fol.* 26. *a Massec. Semichoth cap.* 9. *Maimonid. halach. Abel cap.* 8. *& Aboda Zara cap.* 2. *videsis Aloysium Novarin. Schediasm. sacro proph. lib.* 9. *cap.* 26.) solebant, tum in luctu, tum blasphemia ex ore Israelitæ (non Gentili) sive in nomen tetragrammaton sive cognomen Dei aliquod audita, aliasque ob causas, veluti legis incendium, atque urbis templive sive excidium sive damnum aliquod insigne. Et expressim tradunt discrimen inter solennem Pontificis Vestium, quas diximus, dilacerationem, atque aliorum. Illi nempe dilacerandas ab ima atque anteriore parte versus summam, aliis a summa deorsum. Misna (*Tit. Horaijoth, cap.* 3.) כהן גדול פורם מלמטה וההדיוט מלמעלה *Pontifex dilacerat a parte ima, Sacerdos gregarius a summa*, quemadmodum & cæteri universi. Maimonides מהיכן קולע מלפניו והקורע

והקורע מאחריו או מן הצדדין או מלמטה לא יצא ידי חובת קריעה אלא כהן גדול שהוא פורם מלמטה *Dilacerandæ erant vestes ab anteriore parte. Qui autem a terge, aut a latere, aut ab inferiore parte dilacerabat, is a ritu dilacerationis aberrabat. Quod tamen de Pontifice summo non est intelligendum, cui a parte inferiore dilacerandum erat.* Sed hisce missis, si juxta jam dicta Blasphemiæ verba, morte plectendus non erat quisquam, ex lege illa scripta, cujus interdicto, tam Proselyti domicilii, quam Judæi continentur, nisi ipsum nomen Dei proprium, uti vocant, blasphemus verbis adhibuisset, & nihilominus pœna ea subeunda erat Proselyto domicilii quomodocunque blasphemiæ etiam in cognomen reo, palam sequitur, ex Interveniente Hebræis ac Proselytis ejusmodi jure, quod moribus superinductum est, ultimum supplicium ad Proselytum hujusmodi heic spectasse; uti etiam idem ad eum spectasse ex Jure utrique Imperativo seu a Numine præscripto, si juxta sententiam illam τῦ Rabbi Meir ac Synedrii, cui Caiphas præerat, Blasphemiæ verba citra proprii nominis usum mortem mererentur. At vero, qui manu elata quid fecerat in Legem e Numeris capite superiori citatam, adeo ut aut Idololatriam profiteretur, aut suaderet, indeque juxta ibi ostensa, pro blasphemo in Dominum pariter haberetur, is si Judæus esset, ex Lege Civili (*Deuteron.* 13. *&c.*) si Proselytus domicilii, ex Interveniente Gentium jure, morte erat plectendus.

CAPUT XIII.

De eo quod habetur apud Flavium Josephum, *&* Philonem *de* Diis Gentium non blasphemandis. *Magistrorum sententia de Lege Sacra, qua* Deorum alienorum mentio *interdicitur*. Votum *aut* Juramentum Idoli Nomine. *Nonnullorum opinio, ne* Gentilis, *ex lege sacra,* Deo suo *seu* Gentis suæ (*cujus cultui scilicet nondum renuntiaverat*) qualicunque maledixisse.

SEd mirum est interea, quod habet Flavius Josephus in Legum Sacrarum recensione (*Orig. Judaic. lib.* 4. *cap.* 8.); Βλασφημείτω δὲ μηδεὶς θεὺς ὓς πόλεις ἄλλαι νομίζωσι. Μὴ συλᾶν ἱερὰ ξενικὰ, μηδ' ἂν ἐπωνομασμένον ᾖ τινι τῷ Θεῷ κειμήλιον λαμβάνειν, *Nemo blasphemet deos, quos aliæ civitates Deos esse æstimant. Nec spolianda fana peregrina, nec donarium Deo cuiquam dicatum auferendum.* Atque alibi (*adverf. Apion. lib.* 2.) hoc ait fuisse αὐτῆς ἕνεκα προσηγορίας τῦ Θεῦ, *eo quod Dei nomine indigitabantur*. Quin etiam Philo, Mosem, ait, (*lib.* 1. *de Monarchia*) vetuisse convicium in Deos, ὡς ἕτεροι νομίζωσι Θεὸς εἶναι, μὴ κινῶσι διαπαισθέντες ἃ μὴ θέμις φθέγξωνται κατὰ τῦ ὄντως ὄντος *quos alii existimaverint esse Deos, ne ipsi vicissim irritati prorumpant in voces nefarias in Deum Opt. Maximum, qui verus est*. Alibi item ipse (*lib.* 3. *de Vita Mosis*) ex Mosis mente ait, deorum ejusmodi τῆς βλασφημίας ἀνέχειν ἀναγκαῖον ἵνα μηδεὶς ἐθίζηται τῦ Μωῦσέως γνωρίμων σεμνώλως Θεῦ προσρήσεως ἀλογεῖν *blasphemia abstinendum, ne quis Mosis discipulus assuescat ullo modo appellationem Dei contemnere.* Ἀξιονικοτάτη γὰρ, inquit, ἀεὶ καὶ ἐπαξιέραστος ἡ κλῆσις, *Nomen enim illud, & invictissimum semper est, & summo amore prosequendum*. Hæc si recipienda essent, sane Juris Gentium apud eos Imperativi caput singulare idque satis insigne de Numinibus Gentium qualibuscunque, eorum Delubris & Donariis sacris, inde oriretur. Cæterum hæc maxime adversantur receptioribus vetustissimisque Talmudicorum sententiis. Neque apud Mosem reperiuntur. De contrario satis constat. Nam & Idola & quicquid Cultus extranei nomine veniebat, destruendum fuisse abolendumque, neque intra ditiones Israeliticas jure permittendum, ex sacris literis liquet, uti etiam ex iis, quæ juxta Talmudicos superius ostenduntur. Quod autem ad aliarum Civitatum seu Gentium Deos heic attinet; scimus quidem apud Hellenistas (*Exod.* 22. 28.) legi Θεὺς ὁ κακολογήσεις *Diis non maledices*, seu *Diis non detrahes*, uti Vulgata; Sed Deorum ibi notio habetur, qualis in illo; (*Psal.* 81. 1.) *Deus stetit in Synagoga Deorum. In medio autem Deos dijudicat; quousque judicabitis perverse?* Ita de Judicibus seu Principibus, non de fictitiis diis locus capiendus. Recte de more apud Judæos loquendi Origenes; (*contra Celsum lib.* 4.) Judices inquit ἐλέγοντο ἐκεῖ θεοὶ πατρίῳ τινὶ Ἰουδαίων ἔθει *Dii esse dicebantur ex more quodam Judæis Patrio*. Hebræa sunt אלהים לא תקלל quod sane ex nuda sermonis vi recte posset verti, *Diis* seu *Deo* (ex pluralis numeri usu) *non maledices*. Sed expressim ibi Onkelus דיינא לא תקיל *Judicibus non maledices*. Consona est Paraphrasis Jonathani tributa. Judæi item Mauritanienses حالما لا تشتم *Judicibus non maledices*, quemadmodum & Saadias in Arabica sua, & Tawasius in Persica versione. Judæi item ibi Hispanienses *Juezes no maldigas*. Sed Salomon Jarchius ibi

הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דיין: *ecce*, inquit, *tam interdictum heic de Maledictione Nominis* seu *Numinis Sanctissimi*, *quam de execratione Judicis*. Alii (*Gemar. Hierosolymit. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 14. *fol.* 45. *a*) tantundem. Neque deest Rabbinus in hodiernis, qui Philonis illam, de Diis non maledicendis, velut ex lege Mosaica haustam sententiam satis amplexetur. (*R. Simone Luzzato*, *nel Discorso circa lo stato degli Ebrei*, *Consider.* 13.) Atque ex hoc loco hallucinatum fuisse Josephum, (*Petr. Cunæus de Republic. Hebr. lib.* 2. *cap.* 21.) sunt qui opinentur. Et Baronius (*Annal. tom.* 1. *An. Ch.* 57.) de eo; *communis in dictum illud Exodi* (*Diis non detrahes*) *Vulgata illa ferebatur interpretatio*, *ut neque in Deos Gentium obloquerentur*. Ad illud scilicet Alexandri de Apostolorum in Epheso modestia, *Adduxistis* (Act. Apostolor. 19. 37.) *homines istos*, *neque sacrilegos*, *neque blasphemantes deam vestram*. Ita etiam intellexit olim præceptum illud in Exodo Julianus Apostata, *apud D. Cyrillum lib.* 7. *in Julianum*, quem refellit S. Cyrillus Deorum ibi nomine viros dignitate præcellentes contineri asserens. Quæ Christiani Scriptores hac de re habent, obvia sunt. Sed vero, tam Josephum, quam Philonem, par est ut credamus, potius illud suum de blasphemia in deos alienos ex alio hausisse Præcepto sacro, quod sequenti Exodi capite legitur, de diis alienis non nominandis seu memorandis. Nam & Josephus citato capite inter leges habet Mosaicas *μὴ βλασφημεῖν nec conviciandum*, judicibus præsentibus. Et Philonem ex præcepto illo suum sumsisse palam facit ipse ejusdem verborum in libro tertio de vita Mosis contextus; quem vide. Præceptum autem Sacrum (*Exod.* 23. 13.) de diis alienis non nominandis seu memorandis ita se habet; שם אלהים אחרים לא תזכירו ; לא ישמע על פיך: *nomen Deorum* seu *Dei aliorum non memorabitis*; *non audietur ex ore tuo*, seu ut codex Samaritanus לא תזכר ולא ישמעו על פיך: *non memorabis*; *nec audientur ex ore tuo*. Ubi Chaldæus habet ושום טעות עממיא וגו׳ & *nomen Idolorum Gentium non memorabitis* &c. Hellenistæ aliique Orientalium, juxta ac vertimus. Interpretatio autem legis hujus apud Magistros duplex fere habetur. Alia quæ ad simplicem ipsum nominandi seu memorandi deos alienos actum attinet; alia quæ vota ac Juramenta eorum nomine concipienda, præstanda, atque Societatem, qualis sine juramento mutuo recte consistere nequeat, cum Gentili, dum Idololatra est, ineundam negat. In iis, qui primam tradunt, alii vetari volunt tantum eorum nomina, quibus tribuitur (*vide Annot. ad Maimon. Halach.* Aboda Zara, *cap.* 5.) eis divinitas aliqua, non autem propria nomina, quæ discriminis solum gratia sine expressa divinitatis notione solent usurpari; veluti Moloch, Bel, Mars, & quæ sunt similia. Atque ita sane legem hanc sacram explicat etiam Tertullianus, *de Idololatria*, *cap.* 20. Alii vero ne simplicem inter loquendum nominum eorum memoriam inde admittunt, (*R. Nachmanides in* Pirush Tora *fol.* 134. *b. vide Gloss. Jarchii ad Exod.* 23. 13. & *ib. Paul. Fagium*) אפילו בלא זכר אלהות *ne quidem tametsi divinitatis eorum mentio non fiat*. Adeo ut nec Chemosh, nec Milcom, nec Asima, id genus cetera in sacris literis deorum Gentium nomina sic memoranda esse doceant, sed cum contumelia seu probro tantum designanda; veluti: שקוץ או תועבה *Idolum seu abominatio* Moabitarum, Ammonitarum, Hamathitarum. Inde hi, illicitum, ajunt, dicere תעמר עמי ביום ע״ז פלונית *mecum moraberis die festo Idoli Gentibus Culti N.* & similia. Sed & sunt qui, dum simplicem nominum usum vetari ajunt, legem nihilominus de Diis in sacris literis sparsim nominatis non intelligi afferunt. Unde Maimonides; (*Hal.* Aboda Zara *cap.* 5. *Mos. Mikotzi Præc. Negativ.* 32. Shulcan Aruch *in* Jore dea, *cap.* 147.) quem & sequuntur alii, כל ע״ז הכתובה בכתבי הקדש מותר להזכר שמה כגון פעור ובל ונבו ובעל גד וכיוצא בהן: *Omnium Gentium Idolorum in sacris literis memoratorum fas est nomina memorare*, *veluti Peor*, *Bel*, *Nebo*, *Baal*, *Gad*, & *quæ sunt id genus cetera*; quæ & in scriptis Talmudicis passim occurrunt. Sed & in illis מרקוליס *Merkolis* pro Mercurio, alia item nomina parilis apud Hebræos existimationis. Hoc vero genus in sacris suis libris non nominatum, memorari aliqui ajunt (*vide Mosem Mikotz. Præc. Neg.* 32. & *Paul. Fagium ad Exod.* 23. 13.) nunquam sine לשון גנאי seu contumeliosa aliqua syllabarum, sive inversione, sive decurtatione, aliave ejusmodi nota, qua opprobrium ingeratur. Qui autem interdictum sacrum sumunt (atque receptior est hæc sententia) de non ineunda cum Gentili, dum Idololatra est, societate, illud intelligunt perinde ac si dictum fuisset, cum Gentili seu Idololatra Societatem minime ineas, ne forte inde adigatur ille ad jurandum per Deos suos, & tu sic in causa sis, ut velut Dii, seu non sine divinitatis charactere, ii non solum memorentur, sed & habeantur.

At-

Atque illod על פיך quod *eu ore tuo* vertimus, interpretantur pro eo quod est, *per te* seu ex ratiooe societatis ejusmodi a te initæ. Atque ex parili ratione, tum votum ouncupari nomine Idoli alicujos, tom juramentum per illud præstari ea lege volunt interdici Maimonides *Halac.* Aboda Zara *cap.* 5. *& Hal.* Shechal in Weshothpbin *cap.* 5. (*Adde Mosem Mikotz. prae. Negat.* 32.) הנודר בשם עבודה זרה והנשבע בה לוקה שנ ושם אלהים אחרים לא תזכירו אחר הנשבע בה לעצמו ואחד הנשבע בה לגוי ואסור להשביע הגוי ביראתו ואפילו להזכיר שם ע״ז שלו דרך שבועה אסור: *Qui votum nomine Idoli concipit, & qui per illud jurat, vapulat. Nam & lex sacra est,* (*Exod.* 23. 13.) *& nomen Deorum aliorum non memorabitis. Neque diversa est ratio ejus, qui sibi sic juraverit, & qui Gentili. Etiam nefas habetur adjurare Gentilem per id, quod is timet; & quidem memorare Idolu seu cultum ejus sub ratione juramenti, pariter vetitum.* Subjungit autem paulo post Maimonides ואסור לגרום לאחרים שידרו ושיקיימו בשם עבודה זרה: *In vetitis etiam habetur in causa esse, ut quis alius sive votum nomine Idoli concipiat, sive nomine ejus pactum confirmet* seu *jures;* quæ omnia partim item in Misna, (*tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *& Gemar. Babylon. ibid. fol.* 63. *a*) partim io Gemara Babylonia occorrunt. Neque aliter intelligunt illud Misnæ הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בלא תעשה: *qui votum concipit, aut jurat nomine Idoli, praceptum negativum violat*, id est, Legem quam diximus de non nominandis dus alienis. Sed & verba illa Misnæ vir doctissimos vertit; *qui votum concipit in nomine ejus, atque id eusolvit nomine ejus, violat interdictum.* Poena autem forensis, id est, heic verberum, non infligebatur ex hac lege, oisi ei, a quo, aut votum conceptum, aut juramentum præstitum fuerat Idoli nomine. Maimonides; ואינו לוקה אלא הנודר בשמה והמקיים בשמה והוא הנשבע בשמה: *Sed nemo vapulat*, (ex legis jam dictæ violatione, qnam ibi interpretatur) *nisi qui votum conceperit, aut pactum confirmaverit, id est, qui juramentum præstiterit illius nomine.* Neque enim Idololatriæ speciem faciebant hujusmodi sive Vota sive Juramenta. Neque divinitatem aliquam Idolis inde tribui existimabant. Nam sic supplicio ultimo punita fuissent, juxta capite primo dicta. In iis vero censebantur interdictis שאין בהן לא כרת ולא מיתת ב״ד שלוקין עליהן: *quorum ob violationem* (in sacris literis) *neque Excisionis pœna, neque ultimum supplicium, quod forense est, præstituitur; sed ex more recepto verbera debentur.* Horum Numerus est CLXVIII. Simul alibi (*Halach.* Saohedrin *cap.* 19.) a Maimonide series eorum exhibetur. Unde liceat heic obiter indiligentiæ in prolegomenis ad libellum de Successionibus in Bona defuncti lapsom corrigere, ubi hac de lege verba fecimus. (*Edit. Lond.* 1636. *pag.* 12. *Lugd. Batav.* 1638. *pag.* ** 3.) Numerum ibi, adjecto denario, correctum seqoatur, *Octavus ibi est de* הנשבע בשמה *eo qui per nomen Dei alieni juraverit* quod & fusius &c. Certe legis illius Sacræ interpretationi illi de joramento haud parum accedit versio Vulgata. Etenim ea diserte, *Per nomen externorum Deorum non jurabitis, neque audietur ex ore vestro.* Ceterum in sententiarum, qnas diximus, Talmudicarum discrimine nihil reperitur, quo illud, qnod de alienis diis non blasphemandis apud Josephum & Philonem occurrit, omnino innitatur. Quin Magistri, qui *abominationis, vel execranda*, id genus alia contumeliæ oomina deorum mentioni (qui itidem mos est sacræ Scripturæ) adjici voluere, plane non sine blasphemia eos a Judæis nominandos docent. Et exemplum est ea de re illustre in Historia sacra (1. *Reg.* 18. 27.) de Elia & Baalis Prophetis. Atque ubi de abolendis Idolis, quæ ע״ז id est *Idololatriæ* nomine designare solent, loquuntur Magistri, (*in* Shulcan Aruch, *lib.* Jore dea, *cap.* 146. §. 15.) expressim interdum adjiciuot שצריך לכנות לה שם גנאי: *oportere ei nomina contumeliosa & opprobria ingerere.* Cæterum ex alia lege sacra obtinuit apud aliquos opinio, (quæ heic non prætermittenda,) Gentilium nemini licuisse, Numini patrio, seu quod ipse velut patrium coluerit, maledixisse. Quod de Gentili apud Hebræos, qui nondum solenni ritu Proselytus domicilii factus est, intelligendum. Verba sunt legis (*Levit.* 24. 15.) superius etiam adductæ, *quicunque maledixerit* אלהיו id est, *Deo suo, portabit iniquitatem suam*; ubi paraphrasis Uzielidi tributa habet שום בינוי אלהיה *cognomini Dei sui*. Hac locutionis formula iuterdici volunt oonnulli, (*videsis Abarbenel in* Pirush Tora *fol.* 267. *col.* 4. *& Theodoretum, item Augustinum, alios, ib.*) non solum cunctis mortalium Nominis sanctissimi, ac Unici maledictionem; verum etiam Gentilibus, apud Hebræos, maledictionem Deorum, qnos sibi adsciverant. Neminem scilicet Geotium Deo suo fictitio, cui nondum renuntiaverat, maledixisse, sine interdicti illius violatione; tametsi pœna mortis ibi præscripta ad eos tantum attineret, (ut & verba le-

legis postea sonant) qui Deum verum, ejusque nomen sanctissimum blasphemarent. Sed disciplinæ Talmudicæ seu quæ Magistris receptior est, quantum video, nimis est hæc dissona. Et de hisce hactenus.

LIBER TERTIUS.

In quo dispicitur, utrum ad *Cultum aliquem Divinum alium* præter eum, qui *Simplici* jam enarratorum binorum interdictorum (quà *Negativa* sunt) & quæ sequuntur Præceptorum reliquorum Noachidarum *Observatione continetur*, *obligari voluerint Hebræi Noachidas* seu *Gentiles*, & *ad Qualem*. Item *Qualis Proselyto domicilii* seu *Gentili Hierosolymis* alibive in *ditione Israelitica Cultus*, ex Jure Gentium sive Imperativo sive Interveniente, *Permissus*; *qualis Interdictus*. Et quid statuerint *Hebræi* de eo quod est, *an Sabbatum* seu *Septimus*, in dierum a rerum initiis periodis, *Dies Universo generi humano fuerit celebrandus*.

CAPUT PRIMUM.

Utrum in superius explicatis Interdictis binis, tam Affirmativum quid de Cultu insuper Numini exhibendo, quam Negativum de Idololatriæ & Blasphemiæ abstinentia, *ex Hebræorum seu Talmudicæ doctrinæ mente contineatur.*

EXplicatis in libro superiori prioribus binis Noachidarum seu Naturalibus Interdictis, (idque quatenus mere Interdicta sunt seu Præcepta Negativa,) nimirum altero quod de Cultu Extraneo seu Idololatria datum est, altero quod de Maledictione Nominis Divini seu Blasphemia, una cum Jure Gentium apud Hebræos ad utrunque, etiam in Negativis, spectante; consequens est, ut, priusquam transimus ad cetera, quibus mutua hominum inter se officia præstituuntur, dispiciamus, quid de Officio Cultuve alio (præter simplicem Negativis obedientiam præstandam, qua quidem etiam cultum aliquem contineri nemo non videt) hoc vel illo ritu Numini a Noachide ultra præstando heic velint Talmudici. Id est, ut videamus, quidnam Affirmativi in hisce Noachidarum præceptis circa Cultum Numinis contineri, sive docerent, sive admitterent. Etenim Cultum Extraneum universo humano generi fugiendum, uti pariter & Blasphemiam, & superius traditis, voluisse eos liquet. Cæterum ita nihil præter Negativum quid & Abstinentiam tradi forsan videatur. Nam Utrum Præceptum aliquod aliud hac de re affirmativum (excepto eo quod est de simplici obedientia) quo obligentur Noachidæ, implicari interdictis Idololatriæ ac Blasphemiæ innuerent, id est, utrum insuper Colendum ex jure Hominum Communi vellent Deum Verum ac Benedicendum, (nam de Sanctificatione Numinis, cujus oppositum faciunt Profanationis, jam ante (*Lib.* 2. *cap.* 10.) fusius dictum est,) non omnino sane ex eis, quæ de Interdictorum sensu supra allata sunt, fit manifestum. Neque sane de Affirmativa heic parte perinde ac de Negativa, dum de Jure Noachidarum agunt, expressius agere solent. Cæterum rite perpensa ea, quam tradunt, disciplina, haud difficile est elicere, etiam Deum Verum Noachidis seu universo generi humano colendum, eos, idque ex Jure Naturali, voluisse, & cetera, quæ Cultum solent comitari, veluti Benedictionem, Amorem, Majestatis agnitionem, Gratiarum actionem, id genus reliqua, a cunctis eodem Jure præstanda. Jurium scilicet Noachidarum seu Naturalium de Officiis erga Numen ratio eis plane erat Duplex. Altera qua Rempublicam seu Ecclesiam Hebraicam ita spectabant, ut Proselyti domicilii, seu quod idem est, Noachidæ in Hebræorum ditione agentes ob eorum violationem essent ex sententia forensi seu Jure Gentium, sive Imperativo, sive Interveniente puniendi; cujus rei exempla habentur libro in superiori. Altera qua universum genus humanum ex Imperio Numinis atque pœna violationi inde, sed non sententia fori civilis, imminente, simpliciter obligari

ri ad ea ſervanda volebant. Diffitendum quidem non aſt, ratione priori, Affirmativum quale diximus de Cultu ſeu Benedictione in memoratis Interdictis ſeu aurum materie contineri ſeu innui præceptum nullum. Neque enim docent Proſelytum domicilii ſeu Gentilem in ditione agentem Iſraelitica, eo quod non coleret Numen, ſic fuiſſe puniendum; id eſt, Numen ab eo ſive Formula ſive tempore aliquo præſtitutn eſſe colendum, pœnamque ſimul ejuſmodi præcepti violationi apud ipſos in foro civili imminere. Prætet Idololatriam ac Maledictionem Numinis, nihil omnino ex Jure Naturali ſen hominum omnium communi pro Crimine ſeu Delicto circa Sacra, quatenus ſcilicet Noachidas ſolum ea reſpiciebant, in foro, quoties ſiſtebatur Proſelytus domicilii ſeu Gentilis ejuſmodi, ipſis eſt habitum. Adeoque Præcepta Noachidarum de Cultu affirmativo ibi locus nullus. Poſteriori autem ratione, ſenſus eorum proculdubio erat; obligari quidem tum Proſelytos domicilii, tum reliquum genus humanum ad Cultum divinum. Quem tamen ſi non præſtarent, Numinis ſolius expectandam eſſe, non civilem, vindictam. Quoniam vero hujuſmodi Juris uſus forenſis in eo quod Negativum erat, interdicti formula conceptum, omnino verſabatur, ideo paſſim negative ſeu de Abſtinentia Idololatriæ ac Maledictionis, non pariter affirmative ſeu de Cultu exhibendo aut Benedictione, in Commentariis eorum, præcepta hæc, quæ ad officia erga Numen ſingularia ſpectant, ſolent exprimi. Ita interim ut pariter credendum ſit, etiam ex ipſa Negatione Idololatriæ ac Maledictionis ſeu Blaſphemiæ, Affirmationem de Cultu & Benedictione Veri Numinis ſimul voluiſſe eos inſinuari. Nimirum Cultum qualemcunque Divinum adeo in univerſum præſtari ſolere, ut nemo ſit hominum, mentis non depravatiſſimæ, qui eum rei alicui, Divinitatis nomine, non præſtiterit, ſeu duxerit præſtandum. Id eſt, aut Cultum Verum, aut Falſum ſeu Extraneum. Atque ita & Falſi Cultus interdicto, cujus ſimpliciter ac Negative ſumpti in foro apud eos ſolum ratio habebatur, brevinſcule concepto, Verum conſequenter ac Affirmative imperari generi humano a Numine (tametſi non ſub pœna ex ipſorum fori ſententia infligenda) volebant. Adeo ut ſenſus eſſet, idque ab ipſa rerum origine ſeu tempore Interdicti, uti ajunt illi, dati; Deos alienos non habendos ſeu colendos eſſe, ſed tantum Deum illum Unicum ac Verum, ſecundum id etiam quod habetur in fronte Decalogi. Nam & quod legitur ibi *de non habendis diis aliis*, interpretantur ſubinde etiam Magiſtri (*Videſis Iſaac. Abarbinel lib.* Rosh Amana *cap. 7. &c.*), quemadmodum & ſcriptores Chriſtiani, velut de Cultu vero Deo exhibendo, a Numine pariter & ſatis expreſſim dictum. Quin & *aliorum* nomen, uti & *Alieni* in *Cultus Alieni* ſeu *extranei* vocamine, ita Exceptivi, veluti *niſi*, *præter*, *ſed*, vim innuit, ut quod excipitur ſeu Verus Deus ejuſque cultus ex locutionis formula ſatis affirmativa contineri poſſit. Juxta fere receptius illud apud Juriſconſultos; *Promitto* (*Alexand. 5. Conſil.* 152. 156. *Decian. Conſil.* 133. *Albericus Gentilis de Nuptiis, lib. 2. cap. 9.*), *quod nunquam aliam accipiam uxorem niſi te*, ſponſalia contracta eſſe, perinde ac ſi dictum fuiſſet, *in uxorem te accipiam*. Quæ vocabula a nonnullis controvertuntur quidem, dum de ſponſalitio contractu agitur; verum non quod vim Exceptivi affirmativam omnino quis ſimpliciter neget, ſed quod non in vulgi collocutionibus, unde hujuſmodi fieri aſſolent contractus, perinde ac in legibus ac decretis ex graviori prudentum ſermone ortis, Exceptivi ejuſmodi vim ſolum admitti velint, nec ſane immerito, aliqui. Nec prætereundum eſt heic illud Naamanis Syri, qui velut Proſelytus domicilii Cultui extraneo renuntias, *ſervus tuus*, inquit Eliſæo 2. *Reg.* 5. 17., *non faciet amplius Holocauſtum & Sacrificium Diis* ſeu *Deo alieno*, ſeu *alio præter Dominum*; quaſi dixiſſet, *ſed faciam Domino*. Sed ut hæc jam dicta recte capiantur, & quid de Noachidarum ad Cultum Numini præſtandum obligatione, (qua Benedictionis obligationem involutam eſſe nemo non videt, ſenſerint Hebræi, liquido ſatis conſtet, fuſius eſt agendum, & res altius repetenda. Tria igitur ſunt primo heic conſideranda. Primum, Cultus Divini, legitimi ſcilicet ac Deo vero & unico citra Idololatriam exhibiti, qui ab ipſis rerum initiis uſque in tempora Moſaica ubicunque locorum, & dein extra Territorium ſeu ditionem Iſraeliticam Noachidis, florentibus Hebræorum rebus, in uſu fuit, Genera, Tempora, Loca. Secundum, Cultus illius, qui Hebræis poſt Legem datam in uſu, Genera, item Tempora & Loca. Tertium denique, qualiſnam Cultus ex Jure Hebræis Gentibuſque aliis Imperativo aut Interveniente, ſive Proſelytis Domicilii ſeu Noachidis in Hebræorum ditione agentibus, ſive exteris aliis, qui tametſi ibi non agerent, ſacris nihilominus citra Judaiſmum Hieroſolymitanis mi-

runt, quæ ab exemplo vetustissimo Abelis & Caini in genus humanum manasse non immerito sane existimant viri docti (*Fortunius Liectus, in Encyclopædia ad aram Nonarii Terrigenæ, cap. 9. pag. 96. & 97.*). Alterum Cruentorum, veluti Victimarum, seu Hostiarum; quale Abelis fuit; alterum Incruentorum, veluti Frugum; quale Caini, id genus alia. Et utrumque in Panis & Casei oblatione rite conjungi exhiberique volebant Hæretici quidam prisci, Artotyritæ inde dicti (*Guido de Perpiniano hæres. 28.*). Sed de Sacrificiis Gentilium fusius Lucianus in Prometheo, Porphyrius in libris de Abstinentia animalium, alii tum veteres tum recentiores qui de eis Volumina conscripsere integra. Et Gentium Sacrificia ejusmodi tam Ilastica atque Expiatoria seu Purgatoria quam Eucharistica, passim liquet tum apud autores omnium manibus tritos, tum ex dedicationum altarium formulis; quarum exempla ampliora tametsi habeamus satis pauca, ex eis nihilominus, quæ extant, mentem Dedicantium, adeoqueque Sacrificantium elicere non ita est difficile. Digna est, quæ ad hanc rem observetur, Ara illa Jovi O. M. sub Annum Christi CXXXVII. Salonæ in Dalmatia dedicata (*Apud Jan. Gruter. pag. 23. num. 12. & Rossinum Antiq. Rom. lib. 2. cap. 2. Barnab. Brissonium, Formularum lib. 1.*), Cn. Domitio Valente Duumviro, præeunte C. Julio Severo Pontifice. Verba, quæ huc spectant, sunt; *Hanc Tibi aram Jupiter Opt. Max. Dico Dedicoque, uti sis volens Propitius mihi Collegisque meis Decurionibus, Coloniis, Incolis: Coloniæ Martiæ Juliæ Salonæ, Conjugibus, liberisque nostris*. Ipsa, ni fallor, ara jam Patavii visitur. Sæpius item *ex voto* & *pro salute* nunc dedicantis & suorum, nunc Principis atque aliorud dedicationes ejusmodi factæ. Et in universum hac de re Paulus Burgensis Episcopus, ex judæus (*Scrutinio Scripturarum part. 2. dist. 3. cap. 11.*); *In qualibet ætate, & apud quaslibet hominum nationes semper fuit aliqua Sacrificiorum oblatio. Quod autem est apud omnes, naturale est. Huius autem rei ratio est. Nam sicut in rebus naturalibus, inferiora naturaliter suis superioribus subduntur; ita etiam naturalis ratio dictat, ut secundum naturalem inclinationem homines ei, quod est supra omnes, subjectionem & honorem exhibeant secundum modum homini convenientem. Qui quidem modus est, ut sensibilibus signis utatur ad exprimendum interiorem conceptum, sicut ex sensibilibus cognitionem accipit invisibilium. Unde ex naturali ratione procedit, quod homo sensibilibus rebus utatur, offerens eas Deo in signum subjectionis & honoris ad similitudinem eorum, qui Dominis suis aliquid offerunt in recognitionem Dominii*. Sic ille uti & S. Thomas (*Secundæ quæst. 85. art. 5.*). Alii tantundem non raro. Fuere etiam in Sacrificiis Gentium aliquot, Hostiæ Humanæ, quod pueri sciunt; Eæque, ut nonnulli voluere, ex Hebræorum aliquo ritu per imitationem desumtæ. Sed ea de re plura, libro quarto, ubi Caput de Homicidio tractatur. Atque ut Noachidis seu Gentilibus Cultus Genera sic variabant, ita etiam Tempora & Loca. Nam similiter, pro diversitate morum, alia atque alia ab ipsis pro arbitio Festa instituta observataque; alia item atque alia Fana, Delubra, Altaria Cultui sacrata. Et spontaneæ Oblationes ritusque alii Sacri quoque Tempore ac Loco fere pro re nata adhibiti.

CAPUT III.

Cultus Divini, *qui Hebræis ex Lege Sacra in usu*, Generum, Temporum, Locorum *Synopsis*. *Horum quænam, sive* Permissa, *sive* Interdicta Proselytis Domicilii *seu* Gentilibus in ditione Israelitica, *summatim indicatur*.

QUod ad Secundam heic Distributionis partem attinet, seu ad Cultum Hebræis ipsis in usu; Genera quidem ejusdem, nemo nescit, fuisse perquam multiplicia. Ea partim in Precibus, Adorationibus, Benedictionibus, Gratiarum actionibus visuntur; partim in Victimis, Sacrificiis, Oblationibus Præstationibusque in Corpore Mosaico memoratis, præter Solennem cessationem a laboribus, & obedientiam insuper, qua & præceptorum Corpus reliquum erat observandum. Preces autem, Adorationes, Benedictiones, Gratiarum actiones considerantur heic, aut qua simplex in eis Cultus habitus, aut qua ritus singulares insuper Hebraici ipsis, sive ex Lege scripta, sive ex moribus superindictis conjuncti sunt. Similiter Sacrificiorum, Oblationum, ac Præstationum, atque actuum Sacrorum multiplicium, qui ipsis in usu ratio ineunda est duplex; aut qua ex humani generis usu solenniores erant, spontaneæ ac simpliciores, aut qua adjecta habuere Jussa, Ceremonias, ritusque Hebræis peculiares. In Priori genere censebant ipsi Holocausta plane Spontanea, tum quæ Sacris usibus reliqua, sive ex Voto, sive ex Donatione ultro ac simpliciter addicta sunt. Posterioris generis exempla habentur in Libaminibus, Pacifi-

molabantur) *præter Holocausta*. Ad idem intervallum attinet illud Domini ad Eliphazum, & amicos ejus duos; *Iratus* (Job 42. 8.) *est furor meus contra te, & contra duos amicos tuos; quia non estis locuti de me rectum. sicut servus meus Job. Nunc igitur tollite vobis septem boves, & septem arietes, & ite ad servum meum Job, & offerte Holocaustum pro vobis, & Job servus meus orabit pro vobis.* Atque ex jam memoratis etiam satis liquet, tam Ilastica seu Propitiatoria atque Expiatoria, quam Eucharistica fuisse sacrificia Noachidarum decessorumque. Controvertitur autem Panis & Vinum (*Genes.* 14. 18.) a Melchisedeco prolatum. Et Theologi, qui utrinque disputant, obvii sunt. De sacrificio ea non sumunt Hebræi. Sed de ipso, quantum ad hanc rem, in Christianis Orientalium monimentis vulgo non prostantibus habetur traditio, quam adjicere non pigebit. Cruentis nempe eum sacrificiis omnino abstinuisse, etiam & abstinere debuisse, & Panem ac Vinum duntaxat Deo obtulisse. Tantundem enim de eo asseritur apud Saidum Batricidem Patriarchum illum Alexandrinum jam ante laudatum, idque tum ex vaticinio, quod de eo effatus est (sic e veterum scriptis Batricides ille) Noacho filio Lamechus, tum ex consonis, quæ a Noacho accepit Melchisedecus ea de re mandatis. Scilicet Adæ corpus, aromatis, ut ipse moribundus præceperat, conditum, e Sethianorum monte ubi في معارت الكنوز *in spelunca Thesauri* repositum est, in وسط الارض *Medium* seu *Umbilicum Telluris* postmodum tranferendum, idque ex ipsius etiam jussu. Atque eam rem ut procuraret, in mandatis dedisse Noacho Lamechum paulo ante obitum. Adæ igitur corpus, uti & aliorum Patriarcharum ita sepultorum, in arcam secum tulisse Noachum, idque ad exitum vitæ ferme retinuisse. Moribundum autem Semo imperasse, ut corpus Adę clam inde educeret.

وخذ معك خبزا وخمرا المعونت الطريق. وخذ معك ملسيسادانى ابن فالق. وانهبا حتي تجع له حيث يريكما ملاك الله. ولوصي ملسيسادوق وقول له يجلس في ذلك الموضع ولا يتخذ له امرات. ويكون ناسكا ساير ايام حياته. لان الله اختاره ان يخدم قدامه. ولايبني له بيت ولا يهرق هناك دم. لا سمع ولا طير. ولا شي من الحيوان. ولا يقرب هناك قربان. الا خبزا وخمرا. يكون يقرب الي الله.

Et accipias tecum Panem & Vinum in Viaticum. Accipias item tecum Melchisedechum filium Phalegi, (ita vocatur apud Batricidem) *& progrediamini usque in locum, ubi recondendum est corpus illud, quem vobis indicabit Angelus Dei. Impera autem Melchisedeco ei dicens, quod in loco illo sedes sibi ponat, nec uxorem ducat, sed ut religiosus reliquos vitæ suæ dies transigat, quoniam Deus eum elegit, ut ministret coram eo. Nec ædificet sibi Templum, nec Sanguinem effundat, sive Pecoris, sive Volucris, sive alius cujuspiam animalis, nec offerat illic Oblationes alias præter Panem & Vinum, quæ Deo offerenda sunt.* Quæ ferme (præter alia ad hanc rem non spectantia) prius ibi Noacho dixerat de eodem Lamechus, subjungens لان من هناك يكون خلاص ادم *quoniam inde erit salus* seu *Salvator Adæ*. Locus scilicet, Telluris Medium, seu Umbilicus in Traditione hac est Golgotha, ubi crucifixus Jesus Christus. Quo nomine non semel apud Judæos Hierosolyma dicuntur. Atque illic a Semo & Melchisedeco repositum juxta mandata illa Adæ Corpus ibi postea narratur. Sed de Cultu Divino Temporum vetustissimorum seu quæ Mosem præcedunt, consulas Jacobum Bolducium in libris (*Lib.* 1. *cap.* 1. *cap.* 2. *lib.* 2. *cap.* 5. *&c.*) de Ecclesia ante Legem, Johannem Cloppenburgium in Sacrificiorum Patriarchalium Schola, Paulum Burgensem in Scrutinio (*Part.* 2. *dist.* 3. *cap.* 11.) Scripturarum, præter Alexandrum Alensem (*Summæ part.* 4. *membr.* 1. 2. 3. 4. & 5.), Scriptores ad Genesim obvios, & qui de Sacrificio Missæ scriptitant nonnullos. Accedant heic varii in Libaminibus, Frugibus, Hostiis, Aromatibus, aliis Numini Vero offerendis ritus, quos usurparunt Philosophi aliquot Gentilium seu viri cordatiores, Deorum multitudinem non omnino re, utcunque nomine (quod pluraliter passim Hebraice usurpari etiam in Sacris literis, dum unicus Deus O. M. innuitur, nemo nescit) admittentes. Seculis illis nempe ac Regionibus, quibus Cultus formulæ nondum (*Videsis S. Thom.* 2. *secundæ quæst.* 93.) a Numine expressius præscriptæ. Apud Græcos veteres ac Latinos (præter singulares aliquot Lustrationum ac Februationum, sine Oblatione, ritus, Supplicationes, Initia, id genus alia ad Cultum spectantia) Bina Sacrificiorum genera illa sexcenties occurrunt,

Septuaginta conscriptam. Consonum & illud est, quod habent (*Gemar. Babylon. ad tit.* Zebacim *cap.* 14. *fol.* 116. *a unde intelligendus Salomon Jarchius ad Psal.* 29. 7. *& vide Gemar. Babylon. ad tit.* Aboda Zara *cap.* 1. *fol.* 1. *& Joseph. Albo in* Sepher Ikarim *part.* 1. *cap.* 20.) de ipsa legis datione, per hyperbolen etiam dictum; קולו הולך מסוף העולם ועד סופו: *dantis vox exivit ab altera extremitate Mundi ad alteram*. Neque hisce obstat omnino quod habetur in Calendario Judaico de Jejunio ob Pentateuchum Græce ab Interpretibus Septuaginta sub Ptolemæo Philadelpho versum quotannis observando. Scilicet ad octavum diem mensis Tebeth, (qui Decembri nostro ferme respondet,) *Jejunium. Scripta est lex Græce diebus Ptolemæi Regis. Tenebræ triduo per totum orbem*. Nam ad diem VIII. Tebeth spectat illud Jejunium, ut rite collocatur a Josepho Scaligero, *Calend. Judaic. in Canon. Isagogic. lib.* 1. *pag.* 42. Francisco Ribera, *de Templo lib.* 5. *cap.* 21. aliis; non ad diem secundum, ubi perperam Gilbertus Genebrardus, *in Calend. Judaico*, & ejusdem sequax Paulus Guldinus *refutatione Elenchi Calendarii Gregoriani lib.* 5. *cap.* 12. posuere. Dum autem se graviter cruciant Magistri aliquot ad causam Jejunii hoc nomine sic memorati eliciendam, atque aliam aliamque ejusdem & Tenebrarum, pro timore summo, mentionis afferunt, nullam omnino in eo ponunt, quod aut nefas esset, aut lugendum, Legem sibi peculiarem cum Gentibus aliis, per ejusmodi versionem, communicari. Qua de re videsis, quæ animadvertunt Samuel Petitus, *Var. Lect. lib.* 2. *cap.* 1. & Johannes Morinus, *Exercit. Biblic.* 8. *lib.* 1. *cap.* 3. Quin apud Philonem (*de vita Mosis lib.* 2. expressim legimus, Festum quotannis in Pharo insula ubi *πρῶτον τὸ τῆς* Ἑρμηνείας ἐξέλαμψε *primo versio illa effulsit*, non solum a Græcis, sed & Judæis ipsis ideo celebratum. Legis igitur suæ seu Mosaicæ capita Judæi Gentibus aliis, quæ sibi subditæ non sunt, nunquam ita inviderunt, ut ejusdem, velut exemplaris optimi, usum eis pro libitu, atque ut res eorum postularent, non usquequaque licitum esse juxta jam dicta arbitrarentur. Quod ita de gentibus locisque extra ditionem Israeliticam dictum, aliter se multo habuit in Proselytis domicilii ac Gentilibus sive in ipsorum ditionem redactis, sive sacris (quod idem ferme heic est) Hierosolymitanis citra Judaismum misceri cupientibus, etiam dum absentes erant. Fuere sane singularia quædam, ex ipsius Numinis imperio seu Gentium heic Jure Imperativo, circa sacra, tam Proselytis Domicilii, quam Hebræis expressim interdicta, ut puta vitiosorum animalium (*Levit.* 22. 18.) aliarumque specierum quam quæ præstituuntur oblatio. Ceterorum autem, quæ in corpore Mosaico ad Cultum attinent, pleraque, ex Jure Gentibus aliis ac Hebræis Interveniente, atque juxta receptam a Majoribus Legis sacræ interpretationem, Proselytis Domicilii etiam vetita sunt, utcunque Hebræis imperata; alia vicissim illis pariter atque his permissa. Quod Tertio, juxta distributionem superiorem est considerandum. Monuimus supra, Cultus apud Hebræos generum seu actuum sacrorum rationem haberi duplicem; aut qua simplices fuere citra Mosaicorum aut peculiarium Hebræis rituum commistionem, aut qua sic commisti. Actus sacri seu Cultus genera sic commista Proselytis domicilii (modo paucula illa, quæ ex Imperativo Jure ab ipsis, in hostiis seligendis, erant observanda, semper excipias) non omnino permissa sunt. Nec Gentilibus aliis, sacris Hierosolymitanis, dum absentes erant, misceri cupientibus. Veluti Sacrificia Pacifica & Expiatoria, & quæ sunt cetera (præter Holocausta spontanea) in Pentateucho memorata, Primitiarum, Decimarum, dimidiorum siclorum, annuæ pensitationes, & quæ sunt id genus plurima. Quæ autem sic neutiquam ritibus Hebraicis commista sunt, sed solemniori humani generis, etiam a rerum initiis, usu ac simpliciori animi affectu niti existimabantur, ea Proselytis domicilii & Gentilibus, quales diximus, plane sunt permissa. Veluti Preces, Adorationes, Benedictiones, Holocausta Ultronea ac simplicia, atque Oblationes Spontaneæ, & Vota simplicia. Tempora item hisce præstandis promiscue permissa, ita tamen ut nec Festum aliquod Hebraicum Proselytis domicilii celebrare fas esset, nec sibi Festum aliquod statuere, aut alibi statutum in ditione Israelitica observare. Cultus autem Locorum ratio sic habenda erat, ut nec eorum, quæ libro in superiori de Lucis non plantandis, & Statuis seu Altaribus non erigendis (intra ditionem Israeliticam) ex Jure Interveniente adducta, a Proselyto domicilii quid violaretur. Tametsi vix sit quod dubitemus, quin, quoties Excelsa Israelitis autoritate publica in usu, (qua de re ex Historia sacra satis constat,) etiam & Proselytis domicilii fas esset in eis Holocausta offerre. Etiam ad Templum (qua locutionis formula uti heic malo; tametsi etiam in Templo dici

dici posset pro varia Templi notione, ut infra patebit) locum habuere ejusmodi Proselyti, ceterique Gentiles Proselytorum instar, qui cultus gratia illuc subinde se contulerant. Sed hæc luculentius intelligentur e Testimoniis, quæ proxime afferimus, singula inde acuratius explicaturi.

CAPUT IV.

Testimoniis fusius confirmatur, quod jam ante asseritur de Simpliciori illo Cultus Divini *Genere, seu quod in* Precibus, Adorationibus, Gratiarum actionibus, Holocaustis, *aliisque* Oblationibus plane Spontaneis, *ac* Votis, *citra juris ac rituum Hebraicorum commistionem, consistit*, Proselytis Domicilii *aliisque Gentilibus in ditione Israelitica* Permisso; Cultu *vero* Hebraico, *qui in Victimis* Expiatoriis *ac* Pacificis, (*quatenus ab* Holocaustis Spontaneis *distinguuntur*) *aliis id genus Sacrificiis*, Primitiarum, Decimarum, *& quæ sunt similium præstationibus habetur*, *eis* Interdicto.

DE Precibus & Adorationibus Proselytis domicilii seu Gentilibus in Templo Hierosolymitano, (quomodo id capiendum, ostenditur Capite septimo,) Permissis, satis quidem docemur ex ipsa Salomonis Regis ad Deum de Templo suo Oratione, *Insuper*, inquit, (1. *Reg.* 8. 41. *Joseph. lib.* 8. *cap.* 2.) *& Alienigena, qui non est de populo tuo Israel, cum venerit de Terra longinqua propter Nomen tuum*, (*audietur enim Nomen tuum magnum, & Manus tua fortis, & Brachium tuum extentum ubique*,) *cum venerit ergo & oraverit in hoc loco, Tu exaudies in Cœlo, in Firmamento Habitaculi tui, & facies omnia, pro quibus invocaverit te Alienigena: Ut discant universi populi terrarum Nomen tuum timere sicut populus tuus Israel, & probent, quia Nomen tuum invocatum est super domum hanc, quam ædificavi*. Ajunt item (Beresith Rabba *Parash. 66. fol. 74. col. 4.*) הני גוי שמברך את השם עונים אחריהם אמן: *Traditio est, si Gentilis Dominum Benedixerit, respondendum esse a Judæo, Amen*. Atque huc inprimis spectare videtur locus ille D. Johannis, ubi τινὲς Ἕλληνες *quosdam Græcos* seu *Gentiles* Hierosolymam advenisse, ut in Festo Paschatis adorarent, memoratur. Scilicet adorarent solum, & panegyris Sacræ inspectores essent, non ut Festum simul celebrarent, quod illis minime ibi permissum ex Jure Interveniente, ut mox docebitur. Verba Evangelistæ sunt; *Erant autem* (Cap 12. 20.) τινὲς Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀναβαινόντων ἵνα προσκυνήσωσιν ἐν τῇ ἑορτῇ *quidam Græci* seu *Gentiles* (ut legitur in vulgata, cui consonus est Syrus, qui habet אף מן עממא *etiam ex Gentibus*) *Ex his qui ascenderant, ut adorarent in Die Festo*. Et de Gentilibus, qui in eo erant, ut Proselyti Justitiæ fierent, intelligit S. Chrysostomus. Sed non desunt, (*Joh. Calvinus ibidem & Joh. Drusius Præterit. lib. 4. Sed & vide ibi.* 1. *Maldonatum*), qui de Judæis Græciensibus seu Hellenistis, non de Gentilibus τὸ Ἕλληνες ibi capiunt. Quod si admittendum, ad Gentilium quidem Hierosolymis adorationem, quam tractamus, locus ille non attinebit. Æthiops item Eunuchus (*Act. Apost.* 8. 27.) *venerat adorare in Hierosolymis*. Quod ad Holocausta, Spontaneas Oblationes & Vota Hierosolymis Gentilibus permissa, cætera vero Cultus in Sacrificiis Sacrisque præstationibus genera ipsis ibi interdicta attinet; recolendum est, quod ex Gemara Babylonia (*ad tit.* Zebachim, *cap.* 14. *fol.* 115. *b.*) capite supra secundo occurrit, Gentilium seu Noachidarum victimas omnes legitimas, Hebræis fuisse Holocausta. Et, ex Talmudica doctrina veteri, Maimonides, *Hal.* Maigshe hakorbanoth, *cap.* 3. *Moses Mikotzi Precept.* 182. *fol.* 215. *col.* 4. הגוים אין מקבלין מהן אלא עולות בלבד ש״נ ומיד בן נכר לא תקריב את לחם אלהיכם אפילו עולות העוף מקבלין מן הגוי אף על פי שהוא עובד ע״ז אבל אין מקבלין מהן שלמים ולא מנחות ולא חטאות ואשמות וכן עולות שאינן באות בנדר ונדבה אין מקבלין אותן מן הגוים כגון עולת יולדת וכיוצא בה מעולות שאינן באות משום נדר ולא משום נדבה: *A Gentilibus recipienda non erant alia* (de Victimarum & quæ earum immolationes comitabantur Oblationibus tantum loquitur) *præter Holocausta, secundum illud Legis sacræ, de manu* (Levitic. 22. 25.) *Alienigenæ non offeretis panem Deo vestro* (qua de re plura mox.) (*Cap.* 7.) *Etiam Holocausta ex Avibus recipiebant a Gentili, idque tametsi nondum Cultui Extraneo seu Idololatriæ renuntiasset. Ceterum recipienda a Gentilibus non erant aut Sacrificia Pacifica*. (Levit. 3. 1.) *aut Sacra frumentacea* (ibid. 2. 1.) *in lege præstituta, aut Sacrificia pro Peccatis* (ibid. 4. 27.) *ex ignorantia, aut ea quæ offerenda fuere ob transgressionem* (ibid. 6. 6.) *voluntariam. Quin nec in Holocaustum ab Gentilibus recipiendum fuit aliquid, quod ab eis non Sponte aut ex Voto offerebatur; veluti si Gentilis adferret in Holocaustum agnum puerperii no-*

mine, (ibid. 12. *6.*) *seu quid ejusmodi aliud in Holocaustum, quod neque ex Voto, neque ex Spontanea penderet Oblatione*. Alia ad hanc rem similia habentur non raro in Talmudicis; (*vide Misn. tit.* Zebachim, *cap.* 4. *&* *Gemar. Babylon. fol.* 45. *b* *&* *R. Obadia Bartenorium ibidem* §. 5. *&* *ad tit.* Siklim *cap.* 1. §. 5. *&* *Gemar. Babylon. ad tit.* Erakin *cap.* 1. *fol.* 5. *b*) quibus קדשי גוים dicuntur, seu *Sancta Gentilium*, quæ ab ipsis sic oblata. Etiam si animal, verbi gratia, Pacifici Sacrificii nomine a Gentili expressim offerebatur, id accipiebant quidem Sacerdotes, nec tamen ut eo nomine aut Pacifici ritu offerri sinebant; sed quoniam exinde sciebant Gentilis pietatem ac Cultum, eo modo offerebant, qui Gentilis apud ipsos immolationibus proprius erat, Id est, Holocaustum fiebat & velut spontanea simpliciter Oblatio habebatur. Sed vero si in Pacificum Sacrificium quid ejusmodi dederat, adjecta conditione, ut inde expiarentur sive Israelitæ Laici sive Sacerdotes, juxta ipsius quidem mentem ex ritu Pacificorum offerebatur. Sed is non ipsius, sed Israelitæ sive Sacerdotis offerentis Cultus erat. Idem Maimonides, גוי שהביא שלמים מקריבין אותן עולות שהגוי לבו לשמים נדר שלמים ונתנם לישראל על מנת שיתכפר כהן לישראל אוכלין אותן הישראלים כשלמי ישראל וכן אם נתנן לכהן כהנים אוכלין: *si Gentilis afferebat Sacrificia Pacifica, offerenda ea erant velut Holocausta, quoniam Cor ejus erat versus Deum*, seu *de Cultu ejus spontaneo inde constabat. Si voverat Pacifica eaque dederat Israelitæ sub conditione, ut expiaretur Israel, comedenda erant* (quæ nempe igne ex ritu non consumebantur) *ab Israelitis*; *si vero Sacerdoti dederat, a Sacerdotibus*. Deum vero ex illo, toties in Levitico (*Cap.* 1. 4. 3. 2. *&* 8. *&c.*) de solemni offerentis manus in victimam impositione, iterato pronuntiant (*Misn. & Gemara Babylon. tit. Menachoth c.* 10. *fol.* 92. *b. Maimonides halach. Maig shebakorbanoth cap.* 3. *Obadias Bartenorius ad tit. Zebachim cap.* 4. §. 5. *Gemara Babylon. ib. fol.* 45. *b.*) כל קרבנות בהמה שיקריב יחיד בין חובה בין נדבה סומך עליהן כשהן חיין חוץ מן הבכור והמעשר ופסח *Quoties privatus quisquam jumentum seu pecus offerebat* (nam avibus manum solemni imponi ritu nolunt) *sive obligatione* seu *lege sive sponte, manum ab illo* (id est, ab jumenti seu pecoris domino) *imponendam ei fuisse, dum hactenus vivebat, exceptis Oblationibus Primogeniti, Decimæ & Paschatis*; Dum, inquam, hæc ajunt, excipiunt interea Fatuum, Minorem, Fœminam & Gentilem. Illos quidem, ut liquet, quoniam etiam in rebus fere ceteris omnes velut minores habiti sunt, adeoque actus eorum ab aliis, veluti a tutoribus, præstandi. Gentilem autem excipiunt, ni fallor, (neque enim rationem hanc diserte heic adjectam comperio,) ut undiquaque simplicior esset actus ejus sacrificandi, nec ritibus Hebraicis omnino, quantum fieri potuit, commistus. Unde nec Holocaustis Gentilium accessere נסכים *Libamina* alias ex lege (*Numer.* 15. 4. *&* 14.) Hebræorum Holocaustis præstituta. Expressim ajunt עולות הגוים אין מביאין עמהם נסכים *cum Holocaustis Gentilium neutiquam offerenda Libamina*. Atque quod habetur de Proselytis in lege illa de libaminibus, *si peregrinetur apud vos Proselytus, seu qui inter vos fuerit in generationibus vestris, & facere voluerit Sacrificium ignitum in odorem Suavitatis Domino, sicut vos facitis, sic ille faciet*, seu ut vulgata, *Tam indigenæ quam peregrini eodem ritu offerent Sacrificia*, id non de Proselytis Domicilii, sed de Proselytis Justitiæ, aut qui Judaismo nomina dederant, intelligunt. Sed de simplici tam Proselyti domicilii, quam Israelitæ Holocausto, Voto, & Spontanea Oblatione legem aliam explicant. Scilicet; *quicunque* (*Levitic.* 22. 18.) *de domo Israel, & de Proselytis in Israel obtulerit Sacrificium suum pro cunctis votis suis atque pro cunctis oblationibus suis spontaneis, quas adduxerit ad Dominum pro Holocausto &c.* Ubi de sacrificiis immaculatis leges sequuntur. De lege autem illa ajunt (*Gemara Babylonia Tit. Cholin. cap.* 1. *fol.* 13. *b.* Sepher Siphra *col.* 194. *Salom. Jarch. ad Levit.* 22. 25. *Moses Mikotzi Præcept. Negat.* 314.) איש איש להביא את הגוים שהם נודרים בנדרים ובנדבות כישראל *dicitur in ea homo homo*, seu ut Judæi Hispanienses *varon varon*, id est, *quicunque, ut etiam comprehenderentur Gentiles, qui tam vovent, & sponte offerunt quam Israelitæ*. Tametsi nec desint, qui (*Levi Ben Gerson in* Pirush Tora *166. col.* 3.) de Proselytis Justitiæ locum illum capiant, haud interea expressim negantes Proselytos domicilii simul contineri. Gentilium autem hujusmodi Sacrificiorum Hierosolymis præstitorum exempla habemus in Vitellio, qui cum Herode Tetrarcha & amicis ascendit Hierosolymam Θύσων τῷ Θεῷ ἑορτῆς πατρίου τοῖς Ἰουδαίοις ἐνεστηκυίας *Sacrificaturus Deo in festivitate, quæ tum instabat publica*, ut Josephi (*Origin. lib.* 18. *cap.* 7.) versio habet Gleniana. Sed ut Ruffiniana; *Deo hostias immolaturus. Nam dies festus Judæorum propinquus insta-*

ſtabat. Id eſt Paſchalis, uti ſatis manifeſtum ſit ex tempore mortis Tiberii, quæ in XVII. Kl. Aprilis tunc (*Sueton. in Tiberio cap.* 37.) inci dens ſub idem tempus ſeu paucis poſt diebus Vitellio ibi literis eſt indicata. Et qui Gentilis ſic ad immolandum illuc venit, in feſto exceptus eſt a populo ἐντρεπῶς *honorifice* ſeu *favorabiliter ac decenter*, utpote qui Sacrificiis ibi offerendis, modo, quem e Talmudicis diximus, ſervato, neutiquam non idoneus. Eadem de re apud Philonem (*Lib. de Legatione ad Cajum Cæſarem.*) πρῶτον τὸ ἡμέτερον ἱερὸν ἐδέξατο τὰς ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς Γαΐου θυσίας *Primum noſtrum Templum excepit pro Imperio Caii victimas*, quæ ſcilicet ſpontanea erant Vitellii Holocauſta. Apud eundem item de Auguſto Cæſare; οὕτως ὡσίωτο περὶ τὰ ἡμέτερα, ὥστε μονονοὺ πανοικίους ἀναθημάτων πολυτελείαις τὸ ἱερὸν ἡμῶν ἐκόσμησε, προστάξας καὶ διαιωνίους ἀνάγεσθαι θυσίας ἐντελεχεῖς ὁλοκαύτους καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐκ τῶν ἰδίων προσόδων, ἀπαρχὴν τῷ ὑψίστῳ Θεῷ, αἳ καὶ μέχρι νῦν ἐπιτελοῦνται καὶ εἰσαεὶ ἐπιτελεσθήσονται, μήνυμα τρόπων ὄντως αὐτοκρατορικῶν, *Tam ſancte ſacra noſtra coluit, ut pene omnium Domeſticorum ejus dona extent in Templo noſtro, in quo mandavit quotidiana mactari Holocauſta ſuis ſumtibus Deo ſacrata altiſſimo; quæ Sacra in hodiernum peraguntur, durabuntque perpetuo, monumentum virtutum vere imperatoriarum*. Quod nec ſemel memorat ille. Juge hoc Auguſti Sacrificium Spontaneum Taurus erat & agni bini, ut apud eundem legitur Philonem. Julia etiam Auguſta ibi dicitur ornaſſe Templum Hieroſolymitanum aureis phialis & calicibus καὶ ἄλλων ἀναθημάτων πολυτελεστάτῳ πλήθει *aliiſque donis plurimis & pretioſiſſimis*. Quin Alexandrum Magnum Joſephus (*Origin. lib.* 11. *cap.* 8.) ſcribit ſummo cum honore a Pontifice ac Sacerdotibus Hieroſolymis exceptum, ibique immolaſſe κατὰ τὴν τοῦ ἱερέως ὑφήγησιν *juxta ſacerdotis præſcriptum*, quod ex ritu ſuperius indicato factum æqoum eſt ut exiſtimemus. Conſonum eſt illud in decreto Cyri Regis Perſarum de Templo, ac ſacrificiis in eo inſtaurandis; *& quicquid neceſſarium*, (*Ezra* 6. 9. *Joſeph. Orig. lib.* 11. *cap.* 4.) *Juvenci, Arietes, Agni, in Holocauſtum Deo Cœli, Frumentum, Sal, Vinum & oleum ſecundum ritum Sacerdotum, qui ſunt in Jeruſalem, detur eis per ſingulos dies; ne ſit in aliquo querimonia. Et offerant Oblationes Deo cœli, orentque pro vita Regis & Filiorum ejus*. Id quod Hebræi ipſi impetrarunt; ſcilicet ex Regis Gentilis ſpontanea ejuſmodi Oblatione ſeu Voto donata (nequa aliter eis accipere fas erat) tam varia, quæ ab ipſis ſuo ritu præſtanda erant, Sacrificia commodius ſupplerentur. Heliodoros item Seleuci Regis Quæſtor, & Sacrificia (2. *Maccab.* 3. 35. *& vide comma* 3.) Domino Hieroſolymis obtuliſſe, & Vota voviſſe dicitur. Huc ſpectant, quæ ſubinde occurrunt plura. Scilicet Exteri interdum ſacra aliquot Hieroſolymis obire deſiderabant, quemadmodum, ut ſcimus ex Livio (*Lib.* 3. 7. 35. *& ap. Barn. Briſſon. de Formulis lib.* 2.) legati gratulatum Romam miſſi, dona plerunque Jovi Capitolio ponere ac ibi ſacrificare ipſis liceret, ſubinde impetrarunt. Atque huc imprimis ſpectat illud de Eleazaro F. Ananiæ Pontificis, qui paulo ante excidium Templi ſub Veſpaſiano perſuaſit iis, qui Sacra obirent miniſteria, ut nullius Munus aut Hoſtia qui non eſſet de Judæorum gente, ſuſciperetur; quæ erat Romani inde belli καταβολὴ ſeu ſeminarium atque materies. Sed qui rebus ibi tunc præerant, Pontifices aliique e Phariſæis nobiliſſimi, concione habita (*Joſeph. Haloſ. lib.* 2. *cap.* 30. *&* 31. *gr.* 17. *lat.*) τῆς προφάσεως τὸ ἄλογον διηλεγχον φάμενοι τοῦτο μὲν προγόνους αὐτῶν κεκοσμηκέναι τὸν ναὸν ἐκ τῶν ἀναθημάτων ἀλλοφύλων τὸ πλέον ἀεὶ προσδεχομένους τὰς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἐθνῶν δωρεάς· καὶ οὐ μόνον οὐ διακεκωλυκέναι θυσίας τινῶν, τοῦτο γὰρ ἀσεβέστατον, ἀλλὰ καὶ τὰ βλεπόμενα καὶ τὰ παραμένοντα τὸν τοσοῦτον ἀναθήματα περὶ τῷ ἱερῷ καθιδρυκέναι. αὐτοὺς δὲ νῦν ἐρεθίζοντας τὰ Ῥωμαίων ὅπλα καὶ μνηστευομένους τὸν ἀπ' ἐκείνων πόλεμον, καινοτομεῖν θρησκείαν ξένην καὶ μετὰ τοῦ κινδύνου καταψηφίσασθαι τῆς πόλεως ἀσέβειαν εἰ παρὰ μόνοις Ἰουδαίοις οὔτε θύσει τις ἀλλότριος οὔτε προσκυνήσει, *quam rationi diſſona eſſet eorum cauſa oſtendebant, dicentes, majores eorum ornaſſe templum, ex magna parte, de Muneribus Gentium Exterarum, atque harum munera ſemper accepiſſe, nec ſolum non prohibuiſſe aliquorum hoſtias (id ſiquidem eſſe impiiſſimum) ſed etiam anathemata, quæ viſerentur permanerentque uſque in præſens tempus, in templo collocaſſe. At nunc eos qui arma irritarent Romana & eorum bellum invitarent, rem novam de Exterorum cultu inducere, & temere ream facere decreto ſuo Urbem impietatis; Si nempe præter Judæos ſolos, nullus alius ibi ſacrificarit, nec adoraverit*. Quin & παρῆγον τοῦτο ἐμπείρους τῶν πατρίων ἱερεῖς ἀφηγουμένους ὅτι πάντες οἱ πρόγονοι τὰς ἀπὸ τῶν ἀλλογενῶν θυσίας ἀπεδέχοντο, *producebant in medium ſcientiſſimos morum patriorum ſacerdotes, qui teſtarentur omnes eorum majores Exterarum Gentium* ſeu Gentilium *ſacrificia accepiſſe*. Quæ autem ex Spontanea Oblatione ſeu Voto Gentilium acci-

cipiebantur ; ita accipiebantur , ut ex simplicis duntaxat Voti seu Spontaneæ Oblationis vi, citra ullum Juris sacri Hebræis peculiaris respectum, donata seu præstanda. Aliter velut quæ nefas erat accipere aut admittere, rejicienda erant. Locus eam in rem habetur in Misna (*Sic.* Siklim *cap.* 1.) egregius, ubi agitur de Siclis dimidiis ex lege (*Exod.* 30. 13.) quotannis in usus sacros ab Israelitis pensitandis. Ab hac præstatione immunes ajunt Minores, Servos, & Fœminas. Horum tamen, si ultro solveret quis, siclos dimidios haud rejiciendos. Atqui addunt, הנכרי והכותי ששקלו אין מקבלין מידן ואין מקבלין מידן קיני זבין וקיני זבות וקיני יוקדות וחטאות ואשמות אבל נדרים ונדבות מקבלין מידן זה הכלל כל שנידר וניתב מקבלין מידן כל שאין נידר וניתב אין מקבלין מידן וכן הוא מפורש על די עזרא שנ' לא לכם ולנו לבנות את בית אלהינו: *Gentilis* seu *Exterus & Cuthæus*, id est, Samaritanus, *si solvere vellent dimidium siclum*, (eo scilicet nomine & velut ex lege Sacra) *admittendi non erant*, seu *ab eis accipiendus non erat siclus ille dimidius. Neque accipiendum ab eis erant turturum* seu *Columbarum par nomine immunditiei* (*Levitic. cap.* 15.) *sive masculæ sive fœmineæ aut puerperii* (*Ibid. cap.* 12.) *nec Sacrificium expiatorium pro peccato aut transgressione. At vero quæ vovebant, & sponte offerebant, ea ab eis erant accipienda*, (ut in codicibus melioris notæ legitur ; nam in nonnullis desunt illa verba.) *Regula autem est universalis. Quicquid Vovebatur aut Sponte Offerebatur, id ab eis accipiendum erat. Quicquid nec ex Voto nec ex Oblatione Spontanea ab eis adductum est, erat rejiciendum. Atque ita rem explicavit olim Ezra juxta id quod dicitur* (*Ezra* 4. 3.) *non vestra sed nostra interest, ut ædificemus domum Domino.* Habet heic, pro נכרי, Codex *Misnaioth* nuper Amstelodami a Manasse Ben Israel editus עכו"ם quæ ab breviatura est solennis pro עובד כוכבים ומזלות seu *qui colit stellas & signa*, seu *Idololatra*. Sed de qualicunque Gentili locus capiendus ; sive fuerit Idololatra sive Proselytus domicilii necdum in Judaismum receptus. Et quoniam seculis, ut libro ostensum est superiori, reipublicæ Israeliticæ recentioribus nulla fuit Proselytorum ejusmodi admissio solennis, ideo tum heic tum alibi non raro Gentilis & Idololatra pro eodem a Magistris sumuntur. Cuthæi autem & Gentiles, tametsi diversas ob rationes, hac in re æquiparabantur. Judæorum enim & Cuthæorum seu Samaritanorum odium mutuum nemini non est notissimum. Et Maimonides (*Halach.* Siklim *cap.* 1.) hinc edoctus הגוים inquit , שנתנו מחצית השקל אין מקבלין מהם *si Gentiles afferrent dimidios siclos , ab eis accipiendi non erant*. Ita etiam Autor *Sepher Siphra* (*Col.* 196.) alii. Parilem ob rationem nec Decimas aut Primitias aut alia (*Maimonid. halach.* Therumoth *cap.* 1.) ejusmodi accipiebant Sacerdotes a Proselyto Domicili seu Gentili, qui agrum in ditione Israelitica qualicunque conduceret. Neque si proventus agri a Proselyto Domicilii emerat Israelita, ex jure, ajunt, solvisse hunc Decimas ac cetera , quæ Decimarum comites , nisi emisset, aut antequam a fundo separarentur, aut saltem קודם שתגמר מלאכתן *antequam perficeretur opera , quæ in eos impendenda erat rustica*, veluti colligendo , ligando , insolando. Præstationes enim ejusmodi sacras ad Judæos tantum , non ad Gentiles inter ipsos degentes attinere volebant. Quod vero ad Gentilium Hierosolymis Vota & Oblationes Spontaneas alias , præter Holocausta , (de quibus jam dictum est,) spectat; tametsi oblatum a Gentili animal in Sacrificium Pacificum , non hujus sacrificii , ut ostensum est, sed Holocausti ritu consumendum erat, quippe utrunque igni , licet diversimode , devovebatur,) nihilominus si votum aliud susciperet Gentilis , seu quid aliquod offerret , aut simpliciter tantum atque expressim Deo id fieri debet , aut ita ad rationem & morem Hebraicum expressim referri, ut inde sciretur, simplicem , quæ apud Hebræos etiam erat in usu , vovendi offerendive in sacros usus formulam eum velle imitari, non autem aliquam ritibus Hebræis peculiaribus immistam . Et ex Gentilium ejusmodi tantum Votis ac Oblationibus augebatur subinde ærarium sacrum, quod in sacrificia ac ministeria sacra, atque opera publica erogabatur. Ita tamen ut nec aliquid sic acceptum, sive Templi, sive Urbis sanctæ refectioni impendi vellent . Quam exceptionem sub Templo secundo natam non est quod non existimemus, uti etiam ex sumptibus (*Ezra* 6. 4.) a Cyro Rege Templi ejusdem structuræ acceptis licet elicere. Post exceptionem autem illam natam , Gentilis & Votum & Spontaneam Oblationem , sive Templo sive Urbi reficiendæ, plane respuebant. Maimonides (*Halach.* Erakin Wecharmim *cap.* 1. & Mithnoth Aniim *cap.* 8. *vide Gemaram Hierosolymitan. ad tit.* Siklim *cap.* 1. *fol.* 46. *Col.* 2. *Misn. & Gemar. Babylon. ad tit.* Erakin *cap.* 1. *fol.* 5. & 6.), הערכין כולן והחרמים הכל כותן לבדק הבית ויפלו הכל ללשכה

ללשכה שהיתה במקדש מוכנת לקרשי כרק הבירה גוי שאמר דמי עלי או דמי פלוני עלי נותן כפי נדרו ואינו נופל ללשכה שאין מקבלין מן הגוים נדבה או נדר לחזק את בדק הבית או כרק ירושלם שנ' לא לכם ולנו לבנות בית וגו' ונאמר ולכם אין חלק וצרקה וזכרון בירושלם ומה יעשה בהן יברוק הגוי על דעת מי נדר אם נדר על דעת ישראל יוציאוהו בית דין במה שיראה להם חוץ מבדק הבית וכרק ירושלם ואם אמר לשמים נדרתי יגנזו: *Æstimationes universæ & pretia* (ab Israelitis scilicet præstita , juxta legem ea de re sacram *Levit.* 27.) *in Templi refectionem obsignata conjiciebantur in conclave, quod erat in Templo eis, quæ erant reficiendo Templo Sancta, proprium. At vero si Gentilis, sive sui ipsius, sive alterius Pretium voverat, solvebat quidem quantum voverat. Id autem in conclave illud neutiquam conjiciebatur. Quoniam a Gentilibus accipienda non erant sive Vota sive Oblationes Spontaneæ, aut in Templi, aut in Urbis Sanctæ refectionem; juxta id quod dicitur* (Ezra 4. 3.) *non est vobis, sed nobis ædificare Templum &c. atque item illud* (Nehemiæ 2. 20.), *& vobis non est pars & justitia* (vocabulum idem significat insuper Eleemosynam) *& memoria in Jerusalem. Ad hunc autem modum cum Votis & Spontaneis Gentilium Oblationibus agi solitum. Quærebant a Gentili, quo animo aut ratione Votum suscepisset? si responderat, id se fecisse juxta rationem Hebraicam* (id est modo ac ratione, qua simplicia suscipere solebant vota Hebræi, non peculiari aliquo ipsis ritu) *erogabat, quod sic præstitum est, Synedrium* (Magnum) *idque pro suo arbitrio, ita tamen ut nihil inde in Templi refectionem Urbisve impenderetur. Quod si responderat, tantum se Deo vovisse, in ærarium conjiciebatur.* Hactenus ille ad Talmudicorum veterum mentem. Ita demum ex Testimoniis hisce liquet, nullum sive animal sive munus aliud sacrum (veluti Fruges, Pecuniam aut Utensilia) recipiendum fuisse velut Sacrificium aut Oblationem Gentilis seu Proselyti Domicilii præter id quod Sponte seu Voto Simplici, non omnino ritibus moribusve Hebræis peculiaribus commisto, offerebatur. Nec animal altari offerendum illius nomine alio ritu quam eo, qui Holocausto Simplici sine Libaminibus, Manus Impositione aliisve sacrificandi ritibus, quos habebant sibi ipsis proprios, competebat.

C A P U T V.

Testimonia de Festorum Observatione Proselytis domicilii, *seu* Gentilibus in ditione Israelitica interdicta omnimoda; *utcunque sacris suis* Tempora *alias promiscue eis permissa fuerint. Talmudicorum item de* Legis Mosaicæ observatione *eis ibi vetita, Sententiæ.*

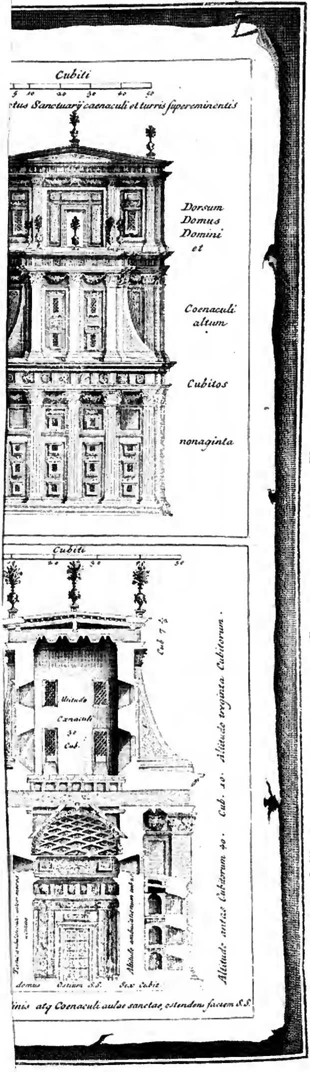
Quod ad Tempora sacrorum attinet promiscue, ut diximus, Proselytis domicilii permissa, id ex testimoniis, quæ ea de re habent, ita interea (ut monuimus ante) intelligendum, ut nec Festi dies in ditione Israelitica ipsis permissi sint ulli, nec, puto, Horarum illarum ex more Hebraico Precibus præstitutarum observatio, saltem publica. Par enim videtur heic ratio Horarum & Dierum ex eo quod de Festis juxta Talmudicorum veterum (*Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 58. *b*) mentem docut Maimonides. Sic enim ille (*Halacb.* Melakim *cap.* 10. *& videsis Josephum Albo in* Sepher Ikarim *part.* 3. *cap.* 19.); גוי ששבת אפילו ביום מימות החול אם עשאהו לעצמו כמו שבת חייב מיתה ואין צ"ל אם עשה מועד לעצמו: *si Gentilis* (in ditione Israelitica) *Sabbatum celebrarat, licet id fecisset in diebus profestis, si velut sibi Sabbatum id haberet, etiam mortem merebatur. Quod pariter dicendum, si festivitatem sibi* (ibi) *præstituerat aliquam aliam.* Nimirum gravissime ex Jure Interveniente puniendus. Et demum summa erat, ut extra limites sui seu Noachidarum Juris Sacra illi nulla permitterentur. Idem Maimonides; כללו של דבר אין מניחין אותן לחדש דת ולעשות מצות לעצמן מרעמן אלא או יהיה גר צרק ויקבל כל מצות או יעמוד בתורתו ולא יוסף ולא יגרע: *summa est; non sinebant Gentiles* (in ditione Hebraica) *novum quid moribus suis adjicere, sibive præcepta ultro facere. Sed eorum quisque aut Proselytus Justitiæ fieri debuit atque universæ Legis observationi nomen dare, aut sua in Lege manere, nec augendo eam nec minuendo.* Et paulo ante גוי שעסק בתורה חייב מיתה לא יעסק אלא בשבע מצות שלהן בלבד: *Gentilis qui Legem* (Mosaicam) *observaret, reus erat mortis; quippe cui tantum observanda erant Septem Præcepta Noachidarum seu omnium hominum Communia.* Id quod sumitur e Gemara Babylonia (*Ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 59. *b*), ubi legimus, גוי שעוסק בתורה חייב מיתה שנ' תורה צוה לנו משה מורשה לנו מורשה ולא להם וליחשבה גבי שבע מצות: *Gentilis, qui* Le-

Legem (Mosaicam) *observares, reus erat mortis* (quod de Proselyto domicilii aut Gentili in ditione Israelitica dici manifestum est.) *Nam & dicitur, Legem præcepit nobis Moses in hæreditatem. Nobis est hæreditas* seu velut peculium, *non Gentilibus, quibus meditandum est de Præceptis suis Septem*. Quod vero dicitur reum fuisse mortis, ita capiendum; ex vetusto aliqoo more seu Jure Interveniente seu Veterum sententia non plane rejicienda, morte plectendum fuisse Gentilem ob hujusmodi observationem; cum nihilominus ex recentiori Hebræorum, dum res eorum stetere, more flagris duntaxat coerceretur ejusmodi observatio. Idem Maimonides; ואם עסק בתורה או שבת או חדש דבר מכין אותו ועונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה ואינו נהרג: *Quod si observares Legem* (Mosaicam) *aut Sabbatum* seu *Festum celebrares aut quid ejusmodi innovares, flagris puniebatur; non sine monito, mortem eum mereri tametsi ea non afficeretur*. Huc facit & illud a Josepho *Contra Apionem lib.* 2. dictum, Proselyros domicilii seu Gentiles obiter in ditionem Israeliticam olim advenientes non debuisse ἀναμίγνυσθαι τῆς συνηθείας seu, ut legitur ex eo apud Eusebium *Præparat. Evangelic. lib.* 8. *cap.* 8. citatum, τῇ συνηθείᾳ, *misceri solennitatibus* seu *consuetudinibus* Hebræorum, quod & supra (*Lib.* 2. *pag.* 179.) memoravimus. Unde etiam Locum Egesippi apud Eusebium *Eccles. Hist. lib.* 2. *cap.* 22. exagitat Josephus Scaliger *Animadvers. in Euseb. ad num.* 2077. *pag.* 171.; ubi scilicet Martyrium Jacobi fratris Domini exequens, διὰ γὰρ, inquit, τὸ πάσχα συνεληλύθασι πᾶσαι αἱ φυλαὶ μετὰ καὶ τῶν ἐθνῶν *propter Festum namque Paschatis, non solum omnes Judæorum tribus, sed multi etiam ex Gentibus convenerant*. Ad hæc Scaliger; *quis fando audivit, aut legendo didicit, Gentes die Azymorum Hierosolyma convenire solitas? Gentiles sane adorabant, immolabant, vota solvebant suscipiebantque in Templo Hierosolymitano, non catervatim nec condicta profectione, sed Singuli, & ut quemque negotiatio sua aut casus Hierosolyma tulerat; non autem ut Gentes sibi condicerent diem θρησκείας in festo ullo Judaico, nedum in Azymorum solenni, a quo omnis incircumcisus summovebatur*. Certe si locus supra e D. Johanne de τοῖς Ἕλλησι Hierosolymam ascendentibus, ut adorarent in die Festo, capiendus sit de *Gentilibus*, non de *Hellenistis*, tunc non omnino erit quod de Gentilium in Festo ibi conventu dubitemus. Cdlebrare quidem Festum Paschatis aut Azymorum, Gentilibus Hierosolymis non permissum, uti nec aliud omnino Festum. At interesse tunc ut inspectores (locis sibi non vetitis, de quibus statim) neutiquam prohibebantur, sive condicta profectione, sive singuli convenirent. Et Dionysius Petavius de animadversione Scaligeriana in illum Egesippi locum, *De Gentilibus*, inquit (*Ad Epiphan. Hæres.* 68. *seu Antidicomarianit. pag.* 333. *& vide Petrum Halloix in Illustres Eccles. Orient. Scriptores, ad ca.* 3. *Vitæ Egesippi pag.* 726.) *absurdum est negare, illos cum aliis temporibus ac Judæorum solennibus, tum Azymorum diebus, quod Festum longe apud Judæos celeberrimum fuit, Hierosolyma confluxisse*. Ad quam rem locum illum D. Johannis etiam trahit, & Egesippum defendit. Et quis non videt *propter Festum convenire* id satis ibi denotare quod est, solennibus quidem Hebraicis, in Urbe, ut Peregrinos, interesse, nec tamen Celebrationis Festi rituumque, qui plane Gentilibus illiciti, participes fieri. De eo vero quod obiter, in jam citatis, de Sabbati, id est, diei in dierum a rerum Conditu periodis Septimi Observatione, veluti Judæis solum propria, occurrit, diligentius ac fusius infra (*Cap.* 9. *&c.*) videbimus.

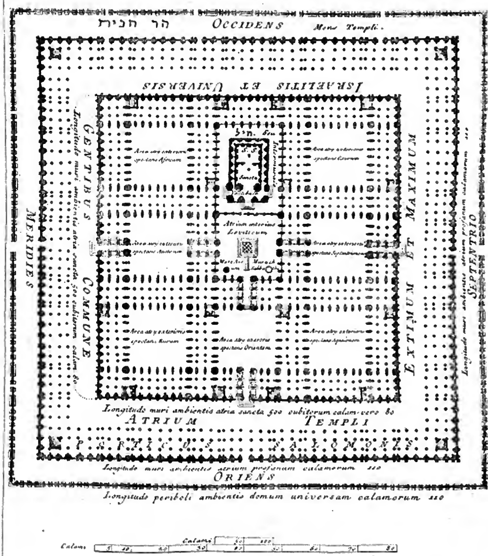
CAPUT VI.

De Locis, *tum* Interdictis, *tum* Permissis *Divino* Gentilium Cultui Hierosolymis, *Testimonia Hebræorum*. Templum *subinde pro* Montis Templi *extra eam, quæ vulgo pro ipso* Templo *solum sumitur, structuram*, spatiis *intelligitur*. Ibi *Gentilium Cultui* Locus. Atrium Gentilium *Doctorum Virorum* e Christianis, *de* Gentilium *Hierosolymis* Cultu *suffragia*. *De* Gentilium Holocaustis, *etiam* post Templi excidium, *Talmudicorum sententia*.

SEquitur ut Testimonia de Locis, quæ Proselytis Domicilii seu Gentilibus sive ad Preces solennius effundendas Adorationesque sive ad Hostias offerendas in in Templo, seu juxta illud, Permissa Interdictave, videamus. Arcebantur illi, in Templo saltem Herodiano (quod Zorobabelianum plerunque imitabatur, uti & hoc Salomonicom) non solum a Sacerdotum Atrio, uti & alii Israelitæ Laici, eoque quod Israelitis Laicis &, qui ipsorum Jure periter ferme in ceteris fruebantur, Proselytis Justitiæ, tertioque quod Mulieribus proprium erat, verum etiam ab ipso Intermurali quod חיל nuncupant; loco scilicet latitudinis decem cubitorum, qui muros Templi vulgo & signantius di-

Cubiti
5 10 20 30 40 50
…tus Sanctuarij caenaculi et turris supereminentis
Dorsum
Domus
Domini
et
Coenaculi
altum
Cubitos
nonaginta
Cubiti
20 30 40 50
Cub. 7 ½
Cœnaculi
30
Cub.
Altitudo triginta Cubitorum.
Cub. 10.
Altitudo antiae Cubitorum 40.
domus
Ostium S.S.
Sex Cubit.
…inis atq Coenaculi aulae sanctae, ostendens faciem S.S.

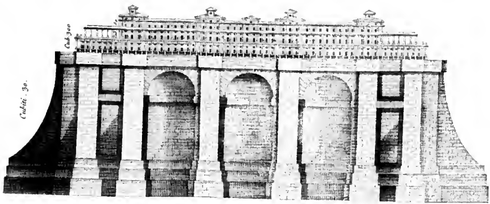
Vestigium primum Templi Hierosolymitani et universarum illius porticuum a Salomone constructa,, rum ex sacra Historia monumentis Ezechielisq descriptio,, ne depromptum, atq emendatissime exactum ad primarium exemplar olim a Deo Inventore Davidi traditum et ab An,, gelo postea Ezechiele prospectante commensuratum

Cubiti 50 100

ORIENTALIS FACIES SUBSTRUCTIONIS AB IMIS

Vallibus cubitos trecentos erectae ad sustinendos aggeres quibus atriorum Templi aream Salomon laxandam curavit, nec non periboli atq porticuum quae ad Hebraeos quaeq ad Gentiles pertinebant; sub minima cubitorum mensura, quae etiam universalia vestigia dimetiuntur.

dicti præcingebat. Adeo ut nec intra eum Precari, aut Hostias sive Immolare sive popis aut Sacerdotibus in Holocausta offerre Gentili fas esset; sed. tantum in Monte Templi (Monte scilicet Moriah) seu spatiis ac porticibus exterioribus, quibus etiam, uti & ipsi Monti, Templi nomen subinde tributum. Rem ostendit ichnographia, quam ob oculos ponimus. Talmudici de diversis Sanctitatis gradibus in locis, de quibus nunc loquimur, agentes ajunt (*Misna tit.* Celim *cap.* 1. *& Maimonides halach.* Bith habechira *c.* 7.) הר הבית מקודש מן העיר שאין זבין וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם החיל מקודש ממנו שאין גוים וטמא מת נכנסים לשם עזרת נשים מקודשת ממנו וגו': *Mons, Templi* (qualiscunque scilicet pars ejus inferior, seu Intermurali exterior) *Sanctior est Urbe*, (quæ Sanctioe habita, quam aliæ Terræ Sanctæ regiones,) *quoniam in eum non admittebantur, sive viri, sive Fœminæ Seminis profluvio laborantes, nec menstrua patientes nec puerpera* (nondum rite lustratæ.) *Intermurale Sanctius est Monte*, (partibus ejus exterioribus) *quia intra illud non admittebantur Gentiles, aut qui cadaveris causa immundi erant. Atrium mulierum Intermurali Sanctius erat &c.* quemadmodum & Israelitarum Laicorum atrium, eo quod Mulierum erat, & Sacerdotum eo quod Laicorum, ut ibi sequitur. Et tametsi immundos alias pariter habebant Gentiles atque eos, qui seminis aut sanguinis profluvio immundi erant, (ut ante (*lib.* 2. *cap.* 5. *pag.* 180.) monitum est,) nihilominus hac in re immunditiem ipsorum ei, quæ erat eorum, qui cadaveris tacti causa immundi erant, æquiparandam volebant. Urbis autem aream usque ad radices Montis Templi, solenni nomine vocabant (*Maimonid. in comment. ad tit.* Celim *cap.* 1. *alii.*) מחנה ישראל *Castra Israelitarum* quæ inde ad portam Orientalem; מחנה לויה *Castra Levitica*; & demum quicquid erat inde Templi in atriis, conclavibus, ceterisque structuræ partibus, מחנה שכינה *Castra Divinæ majestatis* appellata. Ita nec in ipsa Castra Divinæ majestatis seu Templi cum vulgo tantum pro eo quod porta illa interius erat sumti partem ullam, nec quidem in Intermurale introitus Gentili licitus. Ceterum quacunque in parte Castrorum Leviticorum seu Montis Templi, quæ Intermurali exterior erat, fas fuit ei Precari & Sacrificia atque alia, sed tantum, quæ diximus, offerre. Ibi etiam Immolare, quod Altari a Sacerdotibus consudum. Nam tametsi regulariter ex Lege Sacra (*Levitic.* 17. 4. 1. 11. *&c.*) immolationes interius fieri debebant, (ut interpretantur Magistri,) nihilominus etiam extra eas (*Maimonides. halach.* Magishe Korbanoth *cap.* 18.) rite fieri admittunt, quoties, qui suas ipsi immolarent victimas, ob singularem aliquam sui qualitatem propius accedere non deberent. Ad quam rem animadvertendus est locus jam ante de varia Locorum Sanctitate e Talmudicis allatus. Sed sæpius nummi accipiebantur in victimas impendendi, item ipsæ victimæ popis, qui immolarent, traditæ (*Videsis Philonem lib. de Victimis & Joseph. lib.* 3. *cap.* 10.) unde facile fiebat, ut, quod extra a Gentili offerretur, intra rite immolaretur. Atque ita igitur juxta Hebræos capiendum illud supra capite quarto memoratum de Gentilium precationibus in hoc Loco, in Salomonis (1. *Regum* 8. 42.) ad Deum O. M. oratione (si primi & secundi Templi parilem admittant heic rationem) uti & illud Josephi *Orig. lib.* 11. *cap.* 8.) de Alexandro Magno; *ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ ἱερὸν ἔθυσε μὲν τῷ Θεῷ* ascendens in *Templum immolavit Deo*, quod de Zorobabeliano dictum. Nimirum ob Templi vicinitatem & singularem Loci Sanctitatem, porticus & spatia, quæ fuere alia extra Intermurale Loca Montis, qua ascendebatur ad Templum, id est, tota Castrorum Leviticorum (ut Spatium illud nuncupabant) area, Templi etiam nomine veniebat, quod plerunque tamen pro eo, quod Intermurali interius erat, tantum sumebatur. Etiam Josepho *Halos. lib.* 6. *cap.* 14. *gr. gr.* 6. *Lat. & Origin. lib.* 15. *cap.* 14. *vide Constantin. L'Empereur ad tit.* Middoth *cap.* 2. *sect.* 3. *pag.* 44. 45. *&* 190. scimus, qui Herodianum describit, Primum Templum (id est ἱερὸν) & Secundum memorari. Ad Frontem autem secundi, columnis inscriptum literis tum Græcis tum Latinis, *μὴ δεῖν ἀλλόφυλον ἐντὸς τοῦ ἁγίου παριέναι Alienigenam* seu *Gentilem in Locum* (illum) *Sanctum transire non debere* etiam *θανατικῆς ἀπειλουμένης τῆς ζημίας sub interminatione pœnæ Capitis*. Atque ita, quod in Monte exterius erat, pariter Templum habebatur, in quod Gentilibus aditus licitus. Alibique idem Josephus de Templo verba faciens, *quatuor*, inquit, (*contra Apionem lib.* 2.) *porticus habuit in Circuitu, & harum singula propriam secundum Legem habuere custodiam. In exteriorem itaque ingredi Licentia fuit omnibus, etiam alienis. Mulieres tantummodo menstruatæ transire prohibebantur*; quibus ex Talmude vides superius conjungi alios, qui juris parilis. Quod de porticu Montis Templi Intermurali exteriori capiendum. Quo spectat &

& illud in Antiochi Regis diplomate, (*Joseph. Orig. lib.* 12. *cap.* 3.) *μηδενὶ ἐξὸν εἶναι ἀλλοφύλῳ εἰς τὸν περίβολον εἰσιέναι τοῦ ἱεροῦ, τὸν ἀπηγορευμένον τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ μὴ οἷς αὐτοῖς ἁγνισθεῖσιν ἐστὶν ἔθιμον κατὰ τὸν πάτριον νόμον* *Nemini alienigenæ liceat intra septum* seu *Peribolum Templi ingredi, eorum scilicet qui a Judæis ingredi probibentur, præter eos quibus lustratis fas est juxta præscriptum legis patriæ.* Nimirum præter Gentiles seu alienigenas in Judæorum ritus transeuntes, seu Proselytos Justitiæ & Libertinos, qui juris non diversi. Intelligunt heic viri docti nonnulli (*vide Constantinum L'Empereur loco citato &c.*) Templi nomen in Evangelio interdum pro Porticibus aut Locis intermurali exterioribus. Hinc etiam rite capiendus Locus ubi festis diebus celebrioribus cohortes Romanæ Stationes habebant ad Custodiam. Cohibituræ scilicet tumultum, si quis forte existeret. Qua de re vide Josephum. *Orig. lib.* 20. *cap.* 4. & 7. Si quis de situ horum Locorum in Monte Templi plura velit, præter Josephum scriptoresque ad libros Regum obvios, & qui de tota Templi fabrica diligentius scripsere, Christianos, veluti Bedam, Ariam Montanum, *in Apparatu; in Libano*, Franciscum Riberam, Adrichomium, Sebastianum Barradium, *Comment. in concordiam Evangelic. tom.* 2. *lib.* 3. J. Baptistam Villalpandum, Johannem de Pineda, *de Rebus Salomonis lib.* 5. *cap.* 5. §. 19. Ludovicum Capellum, *in Compendio Hist. Judaicæ subjuncto Historiæ Apostolicæ*, adeat Moses illos Maimonidem (*Halach.* Bith habechira *cap.* 6. & *seqq.*) & Cotzensem (*Præcept. Affirmat.* 163.) & Tractatum Talmudicum *Middoth* seu de Mensuris Templi, qui a v. Cl. Constantino L'Empereur Latine pridem versus est: ubi habetur etiam Templi sciagraphia Talmudica affabre delineata. Eam vero compara cum illa, quæ Hebræi ipsi conjunctim interdum exhibent cum Tractatu illo; qualem vide ad calcem ejusdem in *Misnajoth* Pragæ olim editis simul cum Commentariis RR. Obadiæ Bartenorii & Jom Tob. Locus, etiam in quem patebat Gentilibus in Montis Templi, Sacrorum causa, aditus, Atrium Gentium non raro dicitur, quod (*Actis Apost.* 3. 11. & 5. 12.) & non semel in Fœdere Novo *Porticus Salomonis*, ut volunt aliqui, nuncupatur. De Atrio illo videsis Adrichomium (*Theatr. Terra Sanct. pag.* 162.) Et de eo fusissime disputant J. Baptista Villalpandus, *Explan. in Ezec. tom.* 2. *part.* 2. *lib.* 1. *cap.* 9. & *lib.* 3. *cap.* 911. 14. & 27. & *lib.* 5. *disp.* 4. *cap.* 60. & Johannes de Pineda, (*de rebus Salomonis lib.* 5. *cap.* 5. §. 19. *videsis Abulens. ad* 3. *Regum cap.* 6. *quæst.* 21. *Lucam Burgens. ad S. Matth.* 21. 12. *Sebastianum Barradium Comment. in Concord. Evangelic. Tom.* 2. *lib.* 3. *cap.* 29. 1. *Maldonat. in D. Johann.* 12. 20. eoque nomine fuisse Atrium tam in Salomonico quam in Zorobabeliano atque Herodiano Templo, multis pertendunt. Huc attinent loca aliquot S. Scripturæ (*Ezechiel. cap.* 44. 7. *&c.*) de Gentilibus Templo, sed non aliter atque dictum est, arcendis. Et Hierosolymitani D. Paulum, cum viderant Trophimum Ephesium familiarius ab eo in Urbe habitum, unde & existimabant, ipsum ei in Templi interiora comitem fuisse, incusant, quod Gentiles *induxit* (*Act. Ap.* 21. 28.) *in Templum & violavit Sanctum Locum istum*. Templi vero Hierosolymitani nomine (quod בית *Domum* Domini, & *domum Sanctam & domum Electam* vocitant Hebræi) intelligi subinde non modo sanctiorem illam structuram quod vulgo Templum dicitur, verum etiam vicina, sed in Monte continentia, quæ diximus Spatia, inque eis tum Porticus tum Loca qualiacunque hypæthra, absonum magis non est quam Pomærium & suburbana ædificia & vicos Urbis Romæ, (*Dd. ad lib.* 2. *D. tit. de Verb. significatione*, & *Virginius Fortia, de Jure novæ Urbis condendæ lib.* 2. *cap.* 1. §. 33.) subinde etiam aliarum, nomine, vicinas etiam Ecclesiis Christianis domus, (*lib.* 3. *C. de his qui ad Ecclesiam conf. comit. Toletan.* 12. *cap.* 10. *cap.* 35. *caus.* 17. *quæst.* 4. *Petrus Gambacurta de Immunitate Eccles. lib.* 4. *cap.* 1. §. 13.) hortulos, areas, nomine interdum Ecclesiæ parilique Jure insuper hortum Domus legatæ nomine contineri. Si Testator, inquit Papinianus, (*lib.* 91. *Prædiis D. de Legatis* 3. *Cæpola de Servitut. Urban. Præd. cap.* 76.) *hortum domus causa comparavit, ut amæniorem domum & salubriorem possideret, aditumque in eum per domum habuit, & ædium hortus additamentum fuit, domus legato continebitur.* Et de civilibus Urbis oppidive finibus, vide quæ inferius (*cap.* 9.) occurrunt, ubi de Itinere Sabbatico obiter agitur. Etiam apud Gentiles nonnulli Templum nuncupabant *non solum quod potest claudi, verum etiam quod palis aut hastis aut aliqua tali re, & lineis, aut loris, aut simili re septum est: quod effatum est.* Scilicet cujus fines sive ab Augure sive a Pontifice effati sunt. Verba sunt Servii Honorati (*in Æneid.* 4. & *vide Jos. Scaliger in Festum, verb. Minora,*) ad

Vir-

Virgilium. Et Templa tam subdialia & arboribus finita quam tecta & muris inclusa veteribus fuisse scimus ex Varrone, *de Lingua Lat. lib. 6.*) Vitruvio, *lib.* 1. *cap.* 2. *&c.* aliis. Quam vero aliter peculiare fuerit Judæorum immolationibus, nec Gentilium permissum, Templum Hierosolymitanum, ita vulgo, id est, strictiori sensu nuncupatum, recte innuit Otto Episcopus Frisingensis, ubi de Pompejo, *inter alia Orientis regna*, inquit, (*Chronic. lib.* 2. *cap.* 46.) *Hierusalem veniens, capta civitate, Templum, quo soli populo Dei immolare licuit, oblatis hostiis polluit.* Sed quod de polluto ex hostiis a Pompejo oblatis Templo habet, (ut obiter id adnotem,) hallucinatio est. Id quidem est verum, apud Zonaram legi, imperasse populo Pompejum purgare Templum καὶ θύειν νομίμως *& rite sacrificare;* atque apud Cedrenum, τὰς θυσίας ἐπιτελεῖν *sacrificia peragere;* etiam ad Sancta Sanctorum ante accessisse, non ut veneratorem, sed ut profanatorem, (quod ait D. Augustinus,) *De Civit. Dei lib.* 18. *cap.* 45.) atque ita sane Templum polluisse. Et ex ejusmodi sive Græcorum, quos memoravimus, sive aliorum verbis forte illud suum, indiligentius advertens, sumsit Otto ille. Nam hostiis eum Templum polluisse nemo vetustiorum dixit. Hujusce rei autor vetustissimus est Josephus, cujus mens proculdubio, tametsi non verba, in scriptoribus illis. Josephi verba sunt; (*Haloseos lib.* 1. *cap.* 5.) *Postero die post excidium purgare Templum æditu os jussit* καὶ τὰς ἐξ ἔθους ἐπιτελεῖν θυσίας *& sacrificia, quæ ritu solenni erant peragenda, peragere*, seu *solennia sacra celebrare* ut vertit Ruffinus, seu *celebrare assueta sacrificia* ut Egesippus. Scilicet intermissum aliquantulum juge sacrificium rite jussit instaurari juxta morem patrium, *non devotione supplicis* (ut verba sunt D. Augustini *de Civ. Dei*, *lib.* 18. *cap.* 45. de reserato ab eo Templo) *sed jure victoriæ*. Itaque non hostias obtulit ille, sed, ut suas non intermitterent Hebræi, imperavit victor. Jam dictis lucem aliquantulam præbet, mutuoque accipit illud Taciti; *Histor.* 5. *Templum* Hierosolymitanum *intimis clausum. Ad fores, tantum Judæo aditus; limine, præter Sacerdotes, arcebantur.* Placet Lipsio *Templum intimum* seu potius *interius;* nec immerito. Nam quid *intimis clausum?* Quæ introitu in Sacerdotum atrium interiora fuere, Templum Interius vocare videtur. Nam ad fores ejusdem, Judæo tantum aditus; per atrium scilicet in quod alienigenæ neutiquam admissi, sed tantum Judæi. De Gentilium autem Precibus, Adorationibus, Oblationibus, & Votis quæ diximus in Templo Hierosolymitano seu Monte Templi, juxta jam ostensa, præter Scriptores Christianos numerosos illos, qui de Atrio Gentium obiter loquuntur, expressim etiam alii a Talmudicis edocti iique gravissimi summique nominis. Josephus Scaliger; *animadvers. in Eusebium num.* 2077. *pag.* 178. *Gentiles sane adorabant, immolabant, vota solvebant, & suscipiebant in Templo Hierosolymitano.* Quin & Hugo Grotius; *de Jure Belli ac Pacis lib.* 1. *cap.* 1. §. 16. *inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines* εὐσεβεῖς καὶ σεβόμενοι τὸν Θεὸν, (*vide D. Matth.* 15. 22. *Act. Apost.* 10. 2. *&* 17. 4.) *Hebraice* חסירי אומות *pii ex Gentilibus, ut legitur titulo Talmudico de Rege. Talis qui est in lege* (Levit. 22. 25. *&* 25. *&* 47.) *dicitur* בן נכר & גר חושב *ubi Chaldæus dixit incolam incircumcisum. Hi, ut narrant ipsi Hebræorum Magistri, Leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur, abstinere ab idolis & sanguine & aliis, quæ infra suo loco memorabuntur, at non item proprias leges Israelitarum. Itaque cum Israelitis non liceret vesci carne Bestiæ, quæ fato suo periisset, peregrinis* (Deut. 14. 21.) *tamen inter ipsos viventibus id licebat. Nisi quibusdam legibus specialiter expressum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur. Extraneis etiam qui aliunde advenirent, neque institutis Hebraicis subjicerentur, in Templo Hierosolymitano licuit* (vide 1. Regum 8. 41. 2. Maccab. 3. 35. D. Johan. 12. 20. *Act. Apost.* 8. 27.) *Deum adorare, & victimas offerre, stantibus tamen in Loco peculiari ac separato a statione Israelitarum.* Sic vir præstantissimus. Simile ferme reperitur in Ecclesiæ Christianæ veteris moribus. In Templum admittendi erant, (*Concil. Carthag.* 4. *cap.* 84. *Dist.* 1. *de Consecrat. cap.* 64.) & Gentiles, & Judæi, sed *usque ad missam Catechumenorum* tantum. Quæ vero sunt hactenus dicta, ad secula attinent, quibus floruere, saltem excisæ non sunt, Hierosolymis res Hebræorum. Seculis autem, quæ inde secuta sunt, id est, post dirutum Templum, pristinam Loci sanctitatem ita ajunt retineri, ut ad sactificia peragenda maneat ipsis etiamnum ea peculiaris, nec extra atrium seu atrii juxta superiorem delineationem spatia regulariter fas sit ipsis immolare aut offerre. At de Gentilibus adjiciunt (*Maimonides halach.* Maighshe Korbanoth *cap.* 19. *& halach.* Bith habechira *cap.* 6.) הגוים מותרין להקריב עולות לשם בכל מקום והוא שיקריב בבמה שיבנו ואסור לסייען

ולעשות שליחותיהן שהרי נאסר עלינו להקריב בחוץ ומותר להורות להם ולמדם היאך יקריבו לשם האל ברוך הוא: *Gentilibus licet Holocausta offerre Domino quocunque locorum* (neque enim post excidium Templi adeoque Reipublicæ Israeliticæ, Jura ipsis Hebræisque Intervenientia, quibus altaria intra ditionem Israeliticam sibi erigere prohibebantur, vim retinere potuerunt ullam; & extra ditionem illam, nunquam non fuisse eis fas holocausta offerre existimabant) *modo aram sibi extruant. Sed nobis nefas est illis opem præstare, aut procuratores agere. Quoniam nimirum vetitum est nobis offerre extra* Atrium. *At vero fas est nobis indicare illis & docere, quomodo offerre debeant Domino Deo Benedicto.* Et in Gemara Babylonia, postquam de liberiori illo Holocaustorum vero Numini ante legem Mosaicam offerendorum more verba fiunt, subjicitur, (*ad tit.* Zebachim *cap.* 14. *fol.* 115. *b*) ועים בזמן הזה רשאין לעשות כן: *Etiam & nunc Temporis Gentilibus eo uti fas est.*

De Sententia Christianorum aliquot *Scriptorum*; Res ipsas, *veluti animalia*, *a* Gentili *seu* Incircumciso in Sacrificia rite non oblatas *Hierosolymis*, *sed tantum* earum pretia. Lex sacra *qua nititur sententia illa*. Magistrorum *interpretatio*. *Alia* ex Scriptoribus Christianis *circa ante ostensa*.

SUnt quidem in Scriptoribus Christianis, qui negent Sacrificia ipsa offerenda, a Gentilibus ulla accipi debuisse, sed tantum Pecuniam aut Pretium rerum, unde Sacrificia coemerentur. Et sane solenne satis erat ipsis Hebræis pecuniam (*Misna tit.* Siklim *cap.* 1. & 2. & *Maimonides halach.* Siklim *cap.* 2.) offerre pro singulis, quibus tenebantur sacrificiorum Oblationumque generibus, quæ in arculis (harum numerus erat tredecim) reposita a Sacerdotibus in sacrificium ipsum, seu id, quod præstituta specie præstandum erat, rite erogabatur. Sed Nicolaus Lyranus, etiam ex Judæus, de alienigena, qui, ut ipse ait, *non erat Judæus natione, nec conversus ad Judaismum*; *a talibus*, inquit, (*ad Levit. cap.* 22. *not.* 12.) *non debebat accipi aliquid offerendum in altari. Poterat tamen accipi pecunia vel alia dona, ex quorum pretio emerentur illa, quæ essent offerenda. Et hoc modo dicitur, quod Seleucus Asiæ Rex ex sumtibus suis præstabat ea, quæ pertinebant ad sacrificia.* Alii hujus sententiæ sunt sequaces, in eam interim ducti interpretatione legis sacræ diversa nimis ab ea, quam amplectuntur Magistri. Lex est subjuncta eis, quæ de victimis tantum immaculatis offerendis latæ sunt, hujusmodi (*Levitic.* 22. 25.) ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה כי משחתם בהם מום בם לא ירצו לכם: *Nec de manu filii alienigenæ* seu *Gentilis* (seu *a Gentili*) *offeretis Panem Deo vestro ex omnibus istis* (Vulgata ibi habet *& quicquid aliud dare voluerit*) *quia corruptio eorum est in eis. Macula est in eis. Non accepta erunt vobis*; seu, ut Vulgata, *non suscipietis ea*. Pro eo quod est heic *Panem*, substituunt Chaldæi יח־קורבן: *Oblationem*, uti & Judæi Mauritanienses aliique in versionibus Orientalibus. Et Hellenistæ ibi, ὐ προσοίσετε δῶρα *non offeretis munera*. Et de Carnibus aliisque in sacrificium ipsum oblatis accipiunt locum illum scriptores item Christiani. (*Abulensis in Levitic.* 22. *quæst.* 22. *Cajetanus*, *Cornelius a Lapide*, *Joh. Lorinus*, &c.) Ad Oblationes autem seu Victimas ibi memoratas omnes legem attinere volunt Magistri. Sed ita scilicet, ut sensus sit, isque a majoribus acceptus, Oblationes spontaneas seu vota Gentilium (juxta jam superius dicta; quæ etiam paulo ante (*Comment.* 18.) ibi lectis Oblationibus & Votis tam Gentilium quam Israelitarum nituntur) admittenda quidem esse, nec olationum seu sacrificiorum genera alia. Sic tamen ut nec omnimoda ab ipsis jumenta, aut pecora suis alibi sacrificiis satis idonea, in sacrificium eorum spontaneum Sacerdotibus Hierosolymitanis acciperentur, quod ut fieret forte morum suorum tenaces sequacesque Gentiles instarent. Sed plane respuenda esse, quæ per manum Gentilis, seu ex more Gentilium ab eo, citra rationem macularum & defectuum ibi præscriptam, offerrentur. Quia scilicet Corruptio ac Defectus seu Vitium tam in eis, pro vetito ex sacra lege, quam in sacrificiis Israelitarum erat habendum. Expressim ibi ad veterum mentem Salomon Jarchius נכרי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום: *si Gentilis attulerat Oblationem* seu *victimam*, *ut Sacerdos eam De O. M. offerret*, *non offerendum erat animal vitiosum*. At vero, inquit, תמימים תקבלו מהם לכך נאמר למעלה איש איש לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: *victimam* seu *oblationem vitio carentem accipietis ab eis. Cum etiam supra dicatur*, *quisquis* seu *omnis homo*; *ut ita etiam continerentur Gentiles*, *Quorum Vota & Oblationes spontaneæ habebantur velut Israelitarum*. Sic Maimonides de victimis vitiosis, quas Sacerdos offerre ex lege sacra non debuit, verba faciens ולא inquit,

quit, (*Halach.* Iſuri Mizbach. *cap.* 1. *&* *videſis num.* 7. *in fronte Halach.*) ולא קרבנות ישראל בלבד אלא אף קרבנות הגוים אם הקריבן והם בעלי מומין לוקה שנאמר ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם וגו׳: *Nec ſolum id de ſacrificiis Iſraelitarum eſt intelligendum, verum etiam de eis, quæ a Gentilibus offerebantur. Nimirum ſi, cum vitioſa eſſent, ea offerret Sacerdos, is flagris puniebatur. Nam & lex ait, nec de manu filii alienigenæ offeretis Panem &c.* Tantundem alii, (*Moſes Mikotzi Præcep. Negativ.* 314. *Abarbinel in* Pirush Tora *fol.* 260. *col.* 4.) dum legem hanc ſacram ita breviter in Præceptorum recenſione exhibent; שלא ליקריב בעל מום אפילו בקרבנות הגוים: *ut non offeratur animal* ſeu *victima vitioſa, ne quidem etiamſi a Gentili in ſacrificium adducatur.* Sed legem illam capit Lyranus aliique (*Abulenſis in Levit.* 22. *quæſt.* 22. *&* 23. *Cajetanus*, *Joh. Lorinus*, *Cornelius a Lapide &c.*) Chriſtiani non pauci de eo quod eſt, Victimam ſeu Oblationem aliquam ipſam neutiquam a Gentili offerendam, ſed duntaxat Pretium, quo a Sacerdotibus coemeretur victima ſeu Oblatio. Quin & Salomonem Jarchium expreſſim pluribus impugnat Lyranus. Et Abulenſis ibi; *Pecunia, cum accipiebatur, non offerebatur Domino, quoniam non erat aliquid cremabile; ſed de pecunia emebatur aliquid, quod eſſet ad uſus Sanctuarii. Hic autem ſolum dicitur; non accipiendum eſſe aliquid de manu Gentilium, quod offeratur Domino, id eſt, quod crematur coram Domino, vel ponatur ſuper altare. Unde ſi aliquis Gentilis voluiſſet offerre panes, ita ut illi cremarentur ſuper altare, vel cederent in jus Sacerdotum, aut vellet offerre aliquod animal, ut immolaretur, non reciperent hoc Sacerdotes Judæorum, quia hoc immolandum erat per ſe; ſi tamen aliquis Gentilis daret panes aut animalia, non ut per ſe immolarentur aut offerrentur, ſed ut venderentur & converterentur in pecunias applicandas ad uſum Sanctuarii, reciperetur talis Oblatio, quoniam hoc ſolum prohibitum erat, ſcilicet id quod ipſi darent poni ſuper Altare vel offerri Deo, ita ut efficeretur ſacrum. Si autem Gentiles darent pecuniam vel aliquid aliud convertendum in pecunias, non efficiebantur iſta ſacra, ſed poſt ea ex eis emebantur alia quæ ſacra eſſent, ſcilicet animalia vel panes. Directe autem non efficiebantur ſacra quæ illi dabant. Quia poſtquam acciperentur pecuniæ datæ ab eis in Sanctuario, tranſibat in Jus ſanctuarii. Et ideo ſive emerentur inde animalia ad Sacrificia facienda, ſive ad aliquid alterum, non diceba-tur tale Sacrificium vel talis res data a Gentili, quia jam emebantur iſta ad voluntatem Sacerdotum Miniſtrantium in Sanctuario. Et hoc ſufficiebat ad hoc, quod non acciperetur Sacrificium de manu Gentilium.* Sic Toſtatus ille quod & alibi (*Ad* 1. *Paralip. cap.* 16. *q.* 29.) pluribus ſibi firmare videtur. Joannes Lorinus, alii, tantundem. Sed refragatur Magiſtrorum ſchola. Nec vim omnino in eos habet argumentum illud, quod Lyranus affert, & velut firmum admittit Abulenſis, (*Ad Levit.* 22. *quæſt.* 23.) de Paſchalibus ritibus cum Gentili non communicandis. Quaſi vero inde ſequeretur multo minus ei permiſſum Templo ut dictum eſt, Oblationes ſpontanea offerre. Nam Peregrinus in Numeris (*Cap.* 9. 14.) ad Paſchatis celebrationem admittendus plane Proſelytus Juſtitiæ eſt. Et non ſolum, ex lege Sacra (*Exod.* 12. 43.) alia, Paſchalibus ritibus, verum etiam omnibus aliis (*Videſis Abulenſem ad D. Matthæi. cap.* 26. *quæſt.* 40. 41. *&c.*) qui Hebræis proprii, arcebantur Gentiles necdum in Judaiſmum recepti, juxta Magiſtrorum placita jam ante oſtenſa. Non utique ſpontaneis Oblationibus aut Holocauſtis Numen Hieroſolymis colere vetiti. Quippe quæ in Cultum afferebantur ſimplicem rituum, Hebraicorum legumque Leviticarum ratione alia non habita quam ut, juxta Jus illud a Numine datum utriſque Imperativum, vitio carerent. Quin nec deſunt in Chriſtianis (*Hugo Cardinalis ad Levitic.* 22.) qui Oblationem quidem pecuniæ ſeu alius cujuſvis rei in ſacros qualeſcunque uſus accipi a manu Gentilis ea lege prohiberi velint. Aliis (*Jo. Brentius ibidem ubi & vide P. Fagium*, *Seb. Munſterum*, *Iſidorum Clarium &c.*) interea (præter ſuperiori in capite citatos) id ipſum quod docent Magiſtri, de ipſis Oblationibus vitio carentibus etiam a manu Gentilis accipiendis, aſſerentibus. Chriſtianorum autem alii, etiam in rebus Hebraicis verſatiſſimi, interius quam Talmudici admittunt in Templo Hieroſolymitano Gentiles. Arias Montanus (*In Libano pag.* 13.) etiam de Salomonico; *Poſterioribus temporibus extra Iſraelis ac Fœminarum atrium aliud conſtructum fuit, cui* חול *hoc eſt, profano eſt nomen factum, in quod Exteri, id eſt, Gentes, quæ Iſraelis nomen non profiterentur, convenire adorandum poſſent: & Iſraelitæ etiam qui Cæremoniali ritu puri non eſſent. Ad hoc atrium illæ pertinebant exedræ, quarum ſitum paulo ante deſcripſimus, partim in ſacro partim in profano conſtitutæ. Habuit etiam ſuas por-*

ti-

ticus atrium hoc, quibus vel imber vel æstus nimius vitari posset. Hujus atrii porta quæ Ortum respiciebat, infima dicebatur. Citantur ab eo in margine etiam Talmudici (*Misna de Decima secunda cap. 3. parag.* ח *& Camb. in Ezek.* 42. 18. *Misn. tit.* סוכה *cap. 5. part.* ח.) aliquot velut hujus rei testes. Admissos quidem Gentiles in loco Intermurali exteriora (ut ostensum est) consentiunt Talmudici. Sed exedræ illæ, quæ partim in sacro, partim in profano ponebantur, fuere, quæ partim atria Gentilibus plane inaccessa, & partim Intermurale (quod respectu atriorum quæ sanctiora erant, חול seu *profanum* etiam est dictum (*Constantin. L' Empereur ad Cod.* Midoth *pag.* 186.) occupabant. Unde, si verum dixerit Arias, intra Intermurale admissi Gentiles; quod Talmudicis plane refragatur. Nec loci ab eo citati ejusmodi quid omnino præstant. At singulare est, quod apud Bedam aliosque aliquot habetur, ex Cassiodoro; *admissos in extremum atrium Gentiles & Judæos, qui nuper venerant ex Gentibus usque ad sextum purificationis diem.* Hoc scilicet inter alia ex vetusta Templi apud Cassiodorum figura affertur (*Beda Tom.* 8. *lib. de Templo Salomon. cap.* 16.). Et statim subjungit Beda; *Hæc ut in pictura Cassiodori reperimus distincta, breviter annotare curavimus; ita eum ab antiquis Judæis didicisse: neque virum tam eruditum voluisse in exemplum legendi proponere, quod non ipse prius verum esse cognovisset.* Tantundem, ex eo, Rabanus Maurus *ad 3. Regum cap.* 6. De Gentilium admissione res quidem palam est ex supra memoratis. At Judæos, qui nuper venerant ex Gentibus, (sive Proselytos Justitiæ seu qui e Gentilium ritibus in Judaismum transierant, sive Judæos originarios e Gentilium regionibus, quibus degerant, Hierosolymam se adorandi causa conferentes intelligas,) eo nomine interius non admissos ante diem sextum, nondum comperio apud Talmudicos. Sed vero, ut hanc rem tandem finiamus; procul a vero abesse, nemo ex hisce non videt, id quod a nonnullis asseritur, *nunquam passos fuisse Judæos misceri sibi in solenni Dei cultu Gentiles, quia putassent hoc modo se & Templum & sacrificia pollui.* Quod scilicet etiam de adoratione tantum dictum. Nam ita Johannes Calvinus *ad. D. Joann. cap.* 12. 20. ubi ob hanc potissimum causam non vult Gentiles seu incircumcisos fuisse Ἕλληνας seu Græcos illos, qui Hierosolymam apud D. Johannem ascendebant, ut adorarent, sed Judæos Græcienses. Et merito sane eo nomine a Johanne Maldonato *ibidem* refutatur.

CAPUT VIII.

Ex ante allatis concluditur, Hebræorum sententiam manifestam *esse*, *tum* Proselytos Domicilii, *tum* Noachidas reliquos *seu Genus humanum universum* ad Cultum Divinum, qui in Precibus, Gratiarum actionibus, Benedictionibus, Holocaustis Spontaneis ac Spontaneis Oblationibus (*quibus scilicet peculiares Hebræorum ritus non commisti*) & Votis simplicibus *habetur*, esse obligatos. Christianorum *aliquot hac de re* Placita. *De* Holocaustis illis *singularia quædam*. *Ad* fusiorem de Septimo die explicationem *transitus*.

OStenso hactenus tum qualisnam Cultus divinus Proselyto domicilii seu Gentili Hierosolymis alibive in ditione Israelitica permissus fuerit, tum qualis interdictus, tempestive redimus ad id, quod supra proposuimus de eo quod est, Hebræos non solum voluisse Gentiles seu Noachidas, id est, Genus humanum, Interdictis illis Naturalibus de Cultu Extraneo & Blasphemia Negativis, qua Negativis, inter cetera Juris Noachidarum capita, teneri, seu sceleribus illis binis, qua Numen seorsim & per se Interdicta respiciunt; abstinere; verum etiam existimasse eos ad Cultum & Honorem Numini exhibendum obligatos esse; idque velut ex appendice Interdictorum illorum Affirmativa, juxta superius capite primo dicta. Quod ex Cultus, apud ipsos Proselytis Domicilii aliisve Gentilibus eorum instar, Permissione & Interdictione jam fusius explicata non est elicere difficile. Etenim dum, ut ostensum est, negant Gentilem, necdum Proselytos Justitiæ factum, ritibus Hebraicis, qua Hebraicis, ex Jure ipsis aliisque Gentibus partim Imperativo partim Interveniente potuisse misceri, nec impune Legem Mosaicam ejusve partem aliquam apud ipsos (quibus Lex ea peculiaris) ab eo servandam fuisse, nec aliud omnino ultro ibi in Cultum præstari ab eo debuisse præter id quod Jure suo, id est, Septem capitibus Juris Noachidarum, præstandum erat; sed demum Preces, Laudes, Adorationes, id genus alia, præter spontanea Sacrificia, Oblationes spontaneas, & Vota, id est, Cultum simplicem ritibus Hebraicis nullatenus involutum, juxta superius dicta, ei etiam Hierosolymis ipsoque in Monte Templi (pro Templo interdum, ut diximus,

sum-

ſumto) permiſſum; liquido ſequitur Cultum ejuſmodi, ex Jure ipſo Noachidarum ſeu ejuſdem ſenſu Obligativo ac Affirmativò, veluti Interdictis illis binis annexo, Gentilibus apud ipſos ſeu in eorum ditione agentibus præſtandum; eos admiſiſſe. Nec ſcrupulum intempeſtivius heic quis injiciat, Spontaneum Obligationi adverſari videri. Ideo enim Spontanea dicuntur heic Sacrificia illa & Oblationes, quia Genus, Tempus, Æſtimatio (juxta ſuperius dicta) offerentis arbitratui ſic relicta ſunt, ut præſtitutis, in legibus Hebræorum, Sacrificiis, quæ reliqua ſunt, Solennibus eſſent plane libera; ſed pro re nata tamen ex Obligatione præſtanda, ut Supplicationes, & Gratiarum actiones. Et cum Cultus divinus ſit tum Interior, qui conſiſtit in conjunctione ad Deum ſummaque ejus reverentia per intellectum & affectum, tum Exterior, quæ in Precibus & Laudibus effundendis, Adorationibus, Sacrificiis, Oblationibus cernitur, neque hic ſine illo rite exhiberi poſſit; conſequitur ſimiliter, ad Cultum utrunque obligatos etiam Proſelytos Domicilii, & qui eorum inſtar fuere (adulti ſcilicet nec rationis expertes; & pro rerum ſuarum ſive copia ſive inopia) cenſuiſſe Hebræos. Ita tamen ut ob non præſtitum alterutrum nulla apud eos ſequeretur pœna Civilis, ſed cultus neglecti pœna מיד שמים *cœlitus* eſſet expectanda; quemadmodum loquuntur etiam non raro de peccatis aliquot ex lege ipſis Civili, cœlitus tantum, non in foro Civili puniendis agentes. Atque ex hoc de Proſelytis Domicilii ſeu Gentilibus eorum inſtar ſic demonſtrato, pariter ſequitur, ad Simplicem Reverentiam ejuſmodi actu tum interiori tum exteriori præſtandam, Cultumque quantus in Precibus, Gratiarum actionibus, Benedictionibus, Sacrificiis ac Oblationibus Votiſque ſimplicibus conſiſtebat, exhibendum, ſimiliter obligatum eſſe Univerſum genus humanum Hebræos autumaſſe. Nam nil permiſſum, in ultroneo cultu, Proſelyto Domicilii Hieroſolymis ſeu in ditione Iſraelitica, præter id quod ex Juris Noachidarum, quod humani generis faciunt commune, Obligatione pendebat. Atqui Cultus, qualem diximus, ſimplex atque ultroneus ille Proſelyto domicilii permiſſus eſt Hieroſolymis, & pro natura rei, alibi in ditione Iſraelitica. Unde manifeſtum fit, ad communia hominum officia etiam ex Obligatione, Cultum illum, juxta diſciplinam quam tractamus, pertinuiſſe. Neque igitur Expiatoria ſignantius ſic dicta, juxta eos, Sacrificia, Propitiatoria, aut Pacifica, ne Oblationes aliæve Præſtationes lege ſcripta, imperatæ, in cultu externo Proſelyti Domicilii Hieroſolymis locum habuere ullum; adeoque nec in cultu illo externo ad quem Genus Humanum ab ipſis rerum initiis Obligari volunt. Sed in eo tantum locum habuere Preces, Benedictiones, Gratiarum actiones, Holocauſta ſimplicia eaque ultronea (ut ſupra oſtenſum eſt) & ultroneæ Oblationes ac Vota. Holocauſta autem, tametſi ex interdicto illo de eis divino (quo tam Proſelyti Domicilii, quam Iſraelitæ, ut dictum eſt, licet diverſimode, continebantur) Hieroſolymis tum vitiis in Levitico memoratis carere debebant, tum ex gregibus ac armentis tantum aliquot ibi enumeratis ſeligi; nihilominus extra ditionem Iſraeliticam, ſeu ubi non obligabat Lex Moſaica, ſed jus tantum Noachidarum, ex aliis (*Videſis Salomon. Jarch. ad Levit.* 22. 25.) animalium generibus, mundorum ſaltem, nec ita vitio carentibus, indiſcriminatim (modo hoſtiis humanis, de quibus libro quarto, abſtinerent) ſumi potuere. Quale de aliis etiam Gentilium Oblationibus Votiſque Numini vero dicendum. Vices autem tam Ilaſtici atque Expiatorii quam Euchariſtici Sacrificii, Simplicia ac ſpontanea Holocauſta illa Proſelytis Domicilii adeoque ceteris Noachidis ſuppleſſe, Hebræos non dubitaſſe, puto, palam eſt. Nam ut Abelis & Noachi Euchariſtica & Ilaſtica fuiſſe liquet ex diſertis ſacri ſermonis verbis (*Geneſ.* 4. 4. 8. 20.), ita non ſolum Eliphazi (*Job.* 42. 8. *&* 9.) Baldadi & Tzophari Holocauſta, quæ ad Intervallum illud etiam ante legem ſcriptam, attinent, ſunt Expiatoria; verum etiam de ipſo Holocauſto ſpontaneo (ad quod ſolum Sacrificii cruenti genus, utpote ſimpliciſſimum; admittebantur Hieroſolymis Gentiles) dicitur (*Levitic.* 1. 4. *&* *vide Joſeph. lib.* 3. *cap.* 10. *&* *Philonem lib. de victimis.* ונרצה לו לכפר עליו *&* *acceptabile erit pro eo, ut ſcilicet expiatio fiat illi*, ſeu ut Vulgata, *acceptabilis erit atque in expiationem ejus proficiens*, nimirum ſponte offerentis. Quale pariter de Gentilium Oblationum aliarum ſpontanearum votorumque effectu Hebræos exiſtimaſſe, æquum eſt ut autumemus; modo ſaltem accederet Confeſſio & Pœnitentia (*Vide Maimonidem lacb.* Theſuba), ſine quibus Expiationem rite ſic fieri ſibi ipſis quidem non admittebant. Hiſce, ut ſequaces, connumerandi etiam ſunt, Spes præmii ac Timor pœnæ divinæ, qui cultus interioris pars. Sed de ea plura, ubi Caput de Judiciis infra tractamus. Neque Hebræorum ſenten-

tentiæ de Cultu per Sacrificia & Oblationes Numini ante Legem ſcriptam, id eſt, ex Jure Noachidarum ſeu humani generis Communi, ſic exhibendo, diſſona ſunt, quæ apud Patres Chriſtianos ſubinde occurrunt de Intervallo illo. S. Thomas; *ſicut* (*Part.* 3. *qu.* 60. *art.* 5. *ad tertium*) *in ſtatu legis Naturæ, homines nulla lege exterius data* (literis mandata) *ſed ſolo interiori inſtinctu* (ex Numine indito) *movebantur ad Deum colendum; ita etiam ex interiori inſtinctu determinabatur eis, quibus rebus ſenſibilibus ad Dei Cultum uterentur.* Recole heic etiam quæ ſupra (*Cap.* 2.) ex Paulo Burgenſi afferimus. Et certe qui Sacramenta illius Intervalli tria illa faciunt (*Guid. Brianſon in Sent.* 4. *Diſt.* 1. *qu.* 1. *Corrolar.* 3. 5. *Gregor. Moral. lib.* 4. *cap.* 2. *Diſt. de Conſecrat.* 4. *cap.* 5.), Sacrificium, Oblationem, & Fidem, Hebræis heic proxime accedunt. Sed de Externo Cultu, Signis ſacris, ac Sacramentis illius Intervalli, quamplura huc ſpectantia controvertuntur apud Scholaſticos (*Ad Sent.* 4. *diſt.* 1. & *S. Tom.* 2. *ſec. q.* 85. *part.* 3. *quæſt.* 60. & *vide Hugon. de Sacramentis lib.* 1. *part.* 11. *cap.* 3. *Adde Abulenſ. ad Gen.* 6. & *ad* 1. *Paralip. cap.* 16. *quæſt.* 26. & 27.), quos, ſi placet, vide. Præ aliis autem S. Thomam, Alexandrum Halenſem, Scotum & Guidonem Brianſonem. Certe & Hebræorum ſententiam fuiſſe, Noachidas ſeu genus totum humanum ad Cultum divinum præſtandum, non ſolum Idololatria & blaſphemia abſtinendum, obligatos eſſe, idque ex ſenſu Interdictorum binorum quæ libro ſecundo explicavimus, non dubitarunt viri aliquot in Chriſtianis ſcriptoribus ſummi, dum interdicta illa e Magiſtrorum commentariis obiter enumerant. Monuimus ſupra (*Lib.* 1. *cap.* 10. *pag.* 127.), eſſe qui ברכת השם quod *execrationem* ſeu *Maledictionem nominis* merito vertimus, *Benedictionem* interpretantur. Horum quidem aliqui id explicant per *ut hunc ſolum creatorem veneraretur.* Sic Guilielmus Schikardus, *de Jure Regio cap.* 5. *Theorem.* 17. *pagin.* 129.. Alii pro Interdicto ſubſtituunt *Benedicere Deum.* Sic præter ſupra citatos, Paulus Fagius, Sebaſtianus Munſterus, Iſidorus Clarius, alii ad Levitici caput vigeſimum ſecundum. Atque id plane Cultum denotat. Petrus item Cunæus (*de Repub. Hebræorum lib.* 2. *cap.* 19.) pro eodem, in Juris Noachidarum Capitum ex Hebræis recenſione habet *celebrandam divini nominis majeſtatem eſſe.* Summa igitur eſt, in Oblationibus ſpontaneis, Holocauſtis itidem ſpontaneis & Votis (pro vario perſonarum ac rerum diſcrimine) præter Preces, Gratiarum actiones, Benedictiones, conſtitiſſe Cultum illum divinum, ad quem Genus humanum obligatum eſſe voluere Hebræi, idque ex jure, quod tractamus, Naturali. In Oblationibus ſcilicet ac Votis (qualia in Oblationibus deſinunt) rerum ſacros in uſus, veluti in Templa ac Aras extruendas, Sacerdotiorum ſumtus, miniſteria, inſtrumenta & ſi quæ ſunt id genus alia. In Holocauſtis autem cruentis, ſeu animalium Sacrificiis, igne omnino conſumendis, parte nulla polluta ſeu comeſa. Quod ex eo videtur manaſſe, quod primæ ætatis hominibus, id eſt, qui Noachum præceſſerunt, carnium eſus permiſſus non ſit (ſic enim Hebræi (Bereſith Rabba *paraſh.* 34. *fol.* 38. *col.* 2. *Joſeph. Albo lib.* Ikarim *part.* 3. *cap.* 14. & 15.) ſtatuunt; qua de re plura, ubi inferius agimus de membro animalis viventis Noachidis interdicto) atque tunc temporis Sacrificia illa ignita, ex juſſu ſeu inſpiratione (*Alex. Halenſ. part.* 4. *memb.* 6. *Scot. in ſent.* 4. *diſt.* 1. *quæſt.* 7.) Numinis cum ceteris ad Cultum neceſſariis, originem habuerint. Neque enim ex immolati animalis parte aliqua (quemadmodum in Sacrificiis aliis Hebræorum, & in non paucis Gentilium ævi ſuccedentis) epulum ſacrum, velut Sacrificii appendicem, celebrari tunc licite potuiſſe nemo non videt. Et cum Carnium eſus verbis diſertis generi humano poſt compluria ſecula a Numine indultus eſt, de Sacrificiorum cruentorum ritu nihil interea eſt novatum. Sed totum animal pro victima oblatum, excoriatum (*Gemar. Babylon. ad tit.* Zebachim *cap.* 14. *fol.* 115. *b*) tamen ex more & diſſectum, ut ante, concremandum erat. Uſibus nempe humanis ſic plane eximendum; idque tum in recognitionem ſupremi Numinis imperii, tum in gratiarum actionem, favoris conciliationem, peccatorum expiationem, velut per ſymbolum, quod Retributionis Univerſi Domino factæ faciem ſaltem ſibi indueret. Adjiciunt etiam aliqui in ipſo primo quod diſerte legitur Holocauſto cruento, adeoque in ceteris, quæ ſecuta ſunt, rationem ſingularem habitam humani in cætera animantia, quæ dignitate & ſimilitudine homini proxima, dominii agniti. Scilicet Abelem rite didiciſſe adeoque credidiſſe, utcunque carnibus veſci homini non liceret, animalia nihilominus omnia ita homini ex Numinis indultu ſubjacuiſſe, ut non ſolum alios in uſus cogenda, ſed etiam in Holocauſta immolanda eſſent. Inde, ut

tam

tam insignem indultum Numinis quam imperium ejus ac bonitatem agnosceret, ac propitium redderet, primogenita ovium eaque optima in Holocaustum, eum immolasse, Numinique sic placuisse. Cainum vero tantum absuisse ab hoc tam eximio Numinis hominibus indultu agnoscendo, ut nondum admitteret animantium ceterorum alicujus immolationem seu cædem licitam magis fuisse atque homicidium. Parilem item hominibus ac animantibus ceteris fuisse exitum. Atque inde eum res viliores, seu fruges terræ obtulisse; & hoc demum nomine Numini displicuisse. Quæ pluribus exequitur R. Joseph *Part.* 3. *cap.* 15. Albo, quem vide. Et de hisce satis superque. Jam vero Obligatione Noachidarum ad Cultum, juxta Hebræos, sic ostensa, restat ut fusius dispiciamus, quemadmodum superius (*Cap.* 5.) promisimus, de sacra Sabbati seu Septimi diei observatione. Obiter ibi ex Hebræis docuimus Festa eorum omnimoda Proselyto Domicilii interdicta, uti & omnimoda alia quæ forte Proselytus ejusmodi sibi intra ditionem Israeliticam observanda instituerct, aut alibi instituta ibi servaret. Id est, Tempus nullum solenne seu Festum nullum ex Jure Noachidarum seu humani generis communi Sacris, quæ diximus, juxta eorum sententiam, etiam necessario generi humano obeundis, esse præstitutum. Id enim manifesto ex jam ante ostensis sequitur. Nam quod Proselytum Domicilii observare non permittebant, ad id nec ipsum nec Gentilem alium seu Noachidem obligari eos voluisse, inde palam est. Pro vario igitur tam Locorum ac Temporum, quam personarum ac rerum discrimine ac opportunitate, Cultum illum a Noachidis extra ditionem Israeliticam exhibendum censuere; quemadmodum, dum parentes dicimus colendos, seu ablata restituenda, alia ejusmodi, obligationem quidem palam innuimus, Loca tamen & Tempora observationis ex re nata ac rerum & personarum discrimine atque opportunitate per quam variatim elicienda nec signato aliquo die determinata intelligimus. Quæ nihilominus ex jure aliquo positivo determinari posse nemo dubitat. Nec dubitarunt Hebræi, quin Gentiles sui plane juris extra ditionem Israeliticam, & Tempora & Loca Cultui suo sacro possent pro arbitratu suo præstituere, & sive Festa cultui veri Numinis ab ipsis adinventa celebrare, sive Hebraica etiam, quotquot vellent, (*vide supra cap.* 3.) imitari. Quod Proselytis domicilii, utpote ex Arbitratu, non ex Obligatione pendens, plane negatum. Et cum ita se rem habere ex jam ante allatis constet, supervacaneum forsan nimis videatur plura de Septimi diei seu Sabbati Festi observatione, qua Noachidas seu genus reliquum humanum spectat, heic adjicere. Ceterum, quoniam non solum olim in schola, (*Alex. Halens. part.* 3. *quæst.* 32. *S. Thomas* 2. *Secundæ quæst.* 122. *Scotus ad sent.* 3. *dist.* 37. *quæst. unic. &c.*) verum etiam & hoc seculo, perillustris habetur ea de re Quæstio, eaque a scriptoribus sane gravissimis aliquot, tum integris ea de re libellis, tum commentariis ad caput Genesis secundum, & Decalogum, aliisque lucubrationibus editis agitata, in qua subinde trahuntur in partes etiam Hebræorum nonnullorum sententiæ perinde ac si ex Jure Naturæ universalem, necessariam, ac perpetuam Sabbati aut septimi diei, ut festi, observationem ipsi docerent, adeoque ad eandem Genus Humanum universum obligatum esse statuerent; ideo operæ pretium duximus, rem altius repetendo, tum quid de Sabbati seu Septimi diei, ut Festi necessario celebrandi, Institutione atque etiam Observatione (qua Noachidas spectet) ulterius docuerint Talmudici, tum quid de locis aliquot in hanc rem e celeberrimo illo Judæorum pari, Flavio Josepho & Philone, afferri solitis statuendum sit, proxime explicare. Et primo de Sabbati seu recurrentis Septimi in dierum periodis diei, ut Festi, celebrationis, juxta Talmudicos, Institutione.

CAPUT IX.

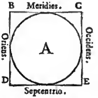
Quid de Originis *seu* Primariæ Sabbati *seu* Septimi *in dierum periodis diei*, *ut Festi*, Institutionis Tempore *&* Loco *senserint* Talmudici. *Obiter de* Itinere Sabbatico; *& quanta fuerit ejusce* mensura, *atque* unde auspicanda. *De Chronico* Seder Olam Rabba *dicto*, *ejusque Autore & Vetustate*.

IN Sabbati, ita per excellentiam dicti, id est, Septimi in periodis dierum a rerum conditu putatis diei, ut Festi, celebrationis Solennis nec sine piaculo intermittendæ (quæ in opere ac laboribus, Cultus Causa, abstinendo, lege legenda, audienda, ac Sacrificiis singularibus, maxime cernebatur) Institutione, juxta Hebræos, dispicienda, consideremus oportet, ex eorum disciplina, potissimum Tempus Institutionis, Locum, Causam, & quamnam Relationem habere velint Institutionem illam ad genus hu-

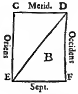
humanum seu ejusce partem aliquam. Tempus Institutionis non in rerum primordiis, sed intra mensem ab exitu ex Ægypto, adeoque ante Decalogi promulgationem a Talmudicis collocatur. Scilicet in statione Israelitarum in Mara, quæ quinta (*Numer.* 33. 8.) est ab exitu. De statione illa legitur in Exodo, (*Exod.* 15. 25.) *ibi posuit ei Deus* חוק ומשפט id est, *Statutum & Judicium*. Partem scilicet capitum legis Mosaicæ, quæ postea secuta est, heic intelligunt, ut & ante (*lib.* 1. *cap.* 10. *pagin.* 123.) memoratur. Atque in ea parte Sabbati institutionem fuisse pronuntiant. Et tametsi de omnibus capitibus tunc traditis neutiquam consentiant universi attamen Sabbatum in eis contineri Traditio est eis avita atque vetustissima. Statuti nomine, Sabbatum; Judicii, hujus Formulas ibi innui plerunque volunt, præter Honorem Parentum. Ea de re quod supra (*ibid.*) citatum est ex *Seder Olam Rabba* & Glossa Salomonis Jarchii, heic recole. Consona est Gemara etiam Babylonia ubi legitur (*Gemar. Babylon. ad Tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 56. *b*) עשר מצות נצטוו ישראל במרה שבע שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם דינין דכתיב שם שם לו חוק ומשפט שבת וכיבוד אב ואם דכתיב כאשר צוך יי' אלהיך ואמר ר' יהודה כאשר צוך במרה: *Decem Præcepta accepere Israelitæ in Mara; Septem quæ Noachidarum fuere seu Humani generis Universi. Jam vero adjecta sunt Judicia, Sabbatum & Parentum Honos. Judicia, juxta illud*, (Exod. 15. 25.) *illic posuit ei statutum & Judicium. Sabbatum & Parentum Honorem; juxta illud, quemadmodum* (Deut. 5. 12. & 16.) *præcepit tibi Dominus Deus tuus, quod ex Sententia Rabbi Jehudæ intelligendum est de eo, quod ante præceptum est in Mara*. Scilicet observant in Lege repetita seu Decalogo a Mose in Deuteronomio iterato bina illa Præcepta de Sabbato & Parentum Honore, verba illa, *quemadmodum præcepit tibi Dominus Deus tuus*, velut sibi peculiaria habere; ceteris sine hisce omnino ibi prolatis. Et sunt quidem in Magistris, qui (*Aben. Ezra ad Deuter.* 5. & *Isaac. Abarbinel in* Pirusch Tora *fol. fol.* 339. *col.* 3. & 4.) de lege in Sinai antea data verba illa intelligunt. Sed utroque in Loco adjecta ea esse volunt viri apud Hebræos insignes, Rabbi Jehudæ heic sequaces, ad indicandum id quod in Mara, atque ante Decalogi ipsius promulgationem, præceptum est. Unde ad jam allatum e Deutoronomio locum Salomon Jarchius, אשר צוך קודם מתן תורה במרה *quemadmodum præcepit* (seu antea præceperat) *intelligendum est de eo, quod ante legem datam præceptum est in Mara*. Quin & in Gemara Babylonia, ubi de Itineribus Sabbaticis disputatur, quæstio fit, utrum etiam illa in Mara præfinirentur. Atque altercantibus ea de re Magistris, admittitur interea, ut receptissimum, ipsum Sabbati seu Septimi in enumerationis ordine a mundi conditu inchoato diei observationis Præceptum originem esse in Mara sortitum. Verba sunt (*Gemara Babylon. ad. tit. de* Sabbato *cap.* 9. *fol.* 87. *b.*) וקמפלגי בשבת דמרה דכתיב כאשר צוך ה' אלהוך ואמ' רב יהודה אמר רב כאשר צוך במרה מר סבר אשבת איפקור אתחומים לא איפקור ומר סבר אתחומים נמי איפקור: *Altercatio fuit* (inter Rab Acha Bar Jacob & Rabba) *de Sabbato, qua ad Mara refertur. Scilicet scriptum est, quemadmodum præcepit tibi Dominus Deus tuus; quod interpretatur Rab Jehuda, quemadmodum præcepit in Mara. Alter vero eorum existimavit, non ibi Itinerum quantitatem præfinitam esse, sed tantum Sabbatum; alter etiam & itineris quantitatem*. Scilicet תחומי השבת *Itinerum* seu *Intervallorum Sabbaticorum* apud Talmudicos, juxta receptam antiquitus Sententiam, de qua obiter heic monere liceat, duplex habetur genus. Alterum Majus, quod Legis scriptæ coævum, id est, Mosaicum fecere, alterum Minus, quod ex Scribarum scitis, id est, moribus superinductis manavit. Prius ajunt fuisse XII. Milliarium. Posterius Cubitorum bis Mille; quod æquale est Milliario Italico aut præterpropter. De minori illo itinere Scriptores Christiani ad Apostolorum acta (*Cap.* 1. 12.) ubi pro Σαββάτου ὁδὸς *Iter Sabbati* (quæ distantia ibi inter Montem Olivarum & Urbem Sacram) substituitur a Syro איך שבעא אסטדון *quasi septem stadia*; ab Æthiope (*Apud Ludov. de de Dieu ibid.*) autem *Cursus unius Viri, quod est iter antiquum Sabbati*. Sed pro bis Mille Cubitis, velut ex Hebræis, habet S. Hieronymus totidem Pedes tantum. *Præterea*, inquit ille (*Epist.* 151. *ad Algasiam quæst.* 9. & *videsis Baronium Ann. Christ. Maldonat. ad S. Matth.* 28. 20. &c.) de Judæis, *quia jussum est, ut diebus Sabbatorum sedeat unusquisque in domo* (*Exod.* 16. 29.) *sua, & non egrediatur, neque ambulet de Loco, in quo habitat; si quando eos juxta literam ceperimus artare, ut non jaceant, non ambulent, non stent; sed tantum sedeant, si velint præcepta, servare; solent respondere & dicere; Rab Akiba & Simeon, & Hillel* (sic plane legendum, non *Hille*, ut in editi) *Magistri nostri tradiderunt* no-

nobis, ut bis Mille pedes ambulemus in Sabbato. Sic ille; ubi tamen Erasmus (*Ad. Act. Apost. cap.* 1.) aut legebat, aut intellexit (ni memoriæ lapsus fuerit) bis Mille passus. Sed quod citavimus ex Hieronymo, id ipsum ferme legitur pariter apud Agobardum Episcopum Lugdunensem (*Opusc. de Judaicis superstitionibus.*), cui nec Cubiti, sed Pedes etiam heic mensura sunt. Sed hisce vetustior Origenes (*Apud Theophylact. in Act.* 1. *& Peri Archon. lib.* 4. *cap.* 2. *& adde Suidam verb.* Σαββάτε ἔχων ὁδόν.) Cubitos seu πηχεις totidem habet, uti & ex eo Oecumenius & Theophylactus, tametsi in Libris Theophylacti corrupte excusis legatur, velut ex Origine, τριῶν πηχῶν trium Cubitorum pro δισχιλίων *bis Mille*, ut & recte animadvertit I. Drusius (*De Quæst. N. T.*) Atque ita sane apud Suidam citatus locus ille sive ex Origine sive e Theophylacto aut Oecumenio desumtus. Eucherius etiam per mille passus, qui eidem mensuræ satis sunt consoni, iter Sabbati in Actis, ut rem notissimam explicat. Sic ibi Beda, Lyranus; sic glossa interlinearis; quæ adjicit, *quod, cujus autoritatis sit, ignoratur*. Sic alii. Sed oscitanter nonnulli duum Milliarium substituunt heic spatium. Atqui audiamus Talmudicos. היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה שנ' אל יצא איש ממקומו ביום השביעי מקום זה הוא תחום העיר ולא נתנה תורה שיעור לתחום זה אבל חכמים העתיקו שתחום זה הוא חוץ לשנים עשר מיל בנגד מחנה ישראל וכך אמר להן משה רבינו לא תצאו חוץ למחנה ומדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפים אמה הוא מגרש העיר *Qui* in Sabbato *ultra terminum Urbi præstitutum exibat, vapulabat; juxta id quod habetur in Lege* (*Exod.* 16. 29.) *non egrediatur ullus e loco suo die Septimo. Locus hic est Terminus Urbi præstitutus*, seu *spatium intra terminum illum protensum. Ejus vero mensura diserte non statuitur a lege*; *unde tamen per interpretationem Sapientes illud fecere duodecim Milliaria, quod spatium erat ultra quod e Castris Israeliticis non erat egrediendum. Nam & sic jussit Moses Magister noster, non esse egrediendum e Castris. Cæterum ex Scribarum scitis manavit illud, quod non liceret Homini Urbe exire ultra bis Mille Cubitos. Scilicet spatium illud pro suburbio* (*Vide Num.* 35. 4. *& seq.*) *habetur*. Sic Maimonides, (*Halach.* Sabbath *c.* 27.) Moses Mikotzi (*Præcept. Neg.* 66. *& vide* Schulcan Aruch, *in li.* Orach chiim *cap.* 397.) autor *sepher* Colbo (*Cap.* 34. *fol.* 37.) alii, idque juxta scita in Corpore Talmudico (*Hierosolymit. tit.* Erubin *cap.* 3. *fol.* 21. *col.* 3. *Babylon. eodem tit. cap.* 4. *fol.* 49. 50. *&c.*) utroque reperta. Jam dicta autem sic interpretantur, ut fas fuisse ajant לאדם בשבת להלך את כל העיר כולה אפילו היתה כנינוה בין שהיתה מוקפת חומה בין שלא היתה מוקפת חומה וכן מותר לו להלך חוץ לעיר אלפים אמה לכל רוח: *Homini in Sabbato totam Urbem peragrare, etiamsi fuerit amplissima, ut Ninive* (*De cujus amplitudine videsis Jacobum Capellum in Miscellan. ad rem Nummariam & Mensurariam.*) *idque sive muris cincta esset, sive non cincta. Atque ita etiam fas fuisse ex Urbe egredi per bis mille Cubitos in qualibet plagam*. Dein adjiciunt; ואם יצא חוץ לאלפים אמה מכין אותו מכת מרדות עד שנים עשר מיל אבל אם יצא והרחיק מן העיר יותר על שנים עשר מיל אפילו אמא אחת לוקה מן התורה *si bis mille Cubitos excederet, nec tamen duodecimum lapidem assingeret flagris puniebatur, eis scilicet, qui Scribarum scita non observarent, debitis. Cæterum si ultra duodecimi ab Urbe lapidis distantiam exires usque ad Cubitum unicum, vapulabat ex Lege sacra*. Atque ita vetustior obtinuit sententia, quæ & sui habet sequaces in Talmudicis recentioribus Viros celebriores. Recentioribus interea aliquot, & si Talmudicos vetustiores excipias, sane aliquot vetustis, non aliud præter minus intervallum omnino agnoscentibus, quo nec inter se usquequaque (*videsis* Magid. Misna *ad Maimonid. halach.* Sabbath. *c.* 17. *fol.* 126. Sepher Mechilta *fol.* 20. *col.* 1.) consentiunt omnes. Certe in Chaldæa Ruthæ (*Cap.* 1. 16.) paraphrasi legitur אתפקדנא למטר שביא ויומי טבא בדיל דלא להלכא בר מתרין אלפין אמין *Præceptum accepimus de observandis Sabbatis & diebus festis, ne longius iter faciamus quam bis mille Cubitorum*. Sic etiam in *Sepher Zohar* (*In* Elle Semoth *fol.* 64. *Edit. Mantuana.*) Quod nec accipiunt, quantum video, de tanto solum itinere unico; sed nolunt die Sabbati quempiam procul magis Urbe sua aut loco, ubi mansit, rite potuisse discedere. Atque idem Intervallum velut cum ipsa lege natum esse volunt nonnulli (*Jarchius ad Exod.* 16. 29.) Quo & illud Josuæ (*Cap.* 3. 4) de Arca trahunt; *longitudo erit inter vos & illam quasi mensura duum millium Cubitorum, nec appropinquabitis ad eam, quatenus scilicet sciatis viam, per quam incedatis*. Ubi Salomon Jarchius e Midrash Tanchuma (Bemidbar *fol.* 65. *col.* 2.) שתהיו יכולין לילך ולהתפלל בשבת לפניו *ut poteritis ire & precari coram Domino, etiam in Sabbato*. Quæ ratio

tio habetur *ipsissima* apud Theophylactum & Suidam. Subtilitates, quas hac de re habent Magistri scrupulosiores non paucas, & singularem quatuor Cubitorum insuper (*Misn. tit.* Erubin *c.* 3. & 4. & Sepher Mechilta *fol.* 20. *col.* 1. *gloss. ad Exod.* 16. 29. & *ibi paraphrast. Uzielidi tributa.*) rationem heic sæpius habendam, libenter prætermittens, ex veteribus tantum adjicio, id quod de modo Intervalli Cubitorum, quæ diximus, bis mille dimetiendi tradunt singulare, nec rerum hujusmodi studiosis, puto, injucundum: maxime, cum ad locum illum Novi fœderis de Itinere Sabbatico rite capiendum, forsan haud parum faciat, sed apprime fit accommodum. Qui tempore Sabbati Desertum, Planitiem campestrem ab urbe procul dissitam, aut locum aliquem occuparet alium, cujus mensura adeo ignota, ut cubitorum jam dictorum terminum certius dignoscere nequiret, permissi sunt ei (*Gemar. Babylon. ad tit.* Erubin *ca.* 4. *fol.* 42. *Maimon. halach.* Sabbath *cap.* 27. *Mikotzi Præceptum Negativum 66.*) אלפים פסיעות בינוניות וזה הוא תחום שבת *bis mille passus mediocres, qui sunt iter Sabbati.* Scilicet mensuræ exactiori adeo hi proximabant, ut in incerto ejusmodi vicem ejus satis sortirentur. Si quis tunc in domo esset, quæ urbis seu oppidi non esset pars, eam passim obambulare fas habebatur, & cubitos bis mille quoquoversum ab ejus extremitatibus. Jam vero quod attinet ad Urbes ac Oppida integra, qua ex ædibus contigius, insulis, areisque interpositis in unum nomen coalescentibus constabant; Urbis seu Oppidi figura ferme erat, aut Circularis, aut Quadrata, aut Oblonga, aut Triangularis, aut multilatera, aut Semicircularis, aut Segmenti instar, aut gibbosa, aut Curvaturis variatim circumquaque Extumescens, aut Arcuata, aut Falcata seu Uncinata, veluti Gamma Græcorum, aut Hebræorum Daleth, Resh, aut Caph finale, aut harum alicui ita proximans, ut pro ipsis, quod in rebus hujusmodi fieri amat, haberetur. Si Quadrata esset aut ita Quadrangularis, adeo ut quatuor haberet angulos rectos seu quasi, ab angulis (*Misna & Gemaræ tit.* Erubin *cap.* 5. *Babylon. fol.* 55. *Maimonides halach.* Sabbath *cap.* 28. *Mikotzi præcept. Neg. 66.*) & lateribus, Cubitis mille dimetiendi. Nam urbis seu oppidi ipsius areæ ratio in borum mensura, ut & supramonitum est, habetur nulla. Si Circularis esset aut quasi circa Circulum describendum erat Quadratum, a cujus angulis & lateribus mensura auspicanda. Ut a lateribus & angulis BCDE quadrati circa Urbem circularem A descripti, in adjecta figura. Si Triangularis esset aut multilatera, aut quadrangularis, quæ rectilinea non est (veluti Rhombus seu Trapezium,) aut Semicircularis aut Segmenti instar, aut Gibbosa, seu Curvaturis variatim circumquaque extumesceret, in Quadrati seu Quadrilateri rectanguli speciem sive describendo sive complementum conjungendo, eam reducebant, atque ab hujus angulis & lateribus dimetiebantur.

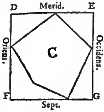

Latera autem illa, quatuor mundi plagas recta semper spectare debebant. Unde alia atque alia ratio figuram Urbis seu oppidi in Quadrati seu Rectanguli figuram reducendi, adeoque etiam augendi. Triangularis B, quoniam latera bina recta plagas mundi spectant, parili triangulo augenda erat; unde a lateribus & angulis quadranguli CDEF dimetiendum.

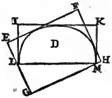

metiendum. Circa multilateram Urbem C, quadratum aut quadrangulum, pro diversitate figuræ Urbis, ita describere oportuit, ut dimetiendum esset ab angulis & lateribus figuræ DEFG.

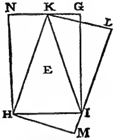
Si

Si Semicircularis esset, ut D, & diamater LM recta ab Occidente in Orientem Septentrionem spectaret, in quadrangulum IKLM reducenda erat. Atque ab hujus angulis & lateribus dimetiendum. At vero si diameter ita inclinaret, ut non illa, sed linea GH recta spectaret Septentrionem, a lateribus & angulis quadrangnli EFGH captanda mensura.

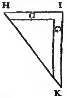
Similiter, si triangularis Urbis E latus HI recta ab Oriente in Occidentem duceretur, a lateribus & angulis NGHI dimetiendum erat. Sin ita inclinaret latus illud, ut linea HM sic recta duceretur, latere KH ab Augro in Septentrionem porrecto, Quadranguli KLHM

tantum heic erat usus. Et nemo non videt ex hisce exemplis perquam diversimode, pro alio atque alio Urbis ad plagas mundi sito, habuisse se Figuram, unde dimetiendum erat, Urbiumque ac oppidorum terminos areasque hinc conflatas dissimillime ampliari. De Figura dein Arcuata, atque Unciata seu Falcata singulare quiddam habent.

Si chordæ seu hypotenusæ GH ab extremitatibus Urbis seu Oppidi arcuati F, aut chordæ seu hypotenusæ HK ab extremitatibus Urbis seu Oppidi uncinati aut Falcati G ductæ longitudo 4000. cubitis seu itinere Sabbati duplicato minor esset, mensura ab ea atque ab extremitatibus reliquis exterioribus captanda fuit, perinde ac si spatium intra chordam seu hypotenusam inclusum ædificiis non minus obductum esset, quam Ur-

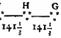
bis seu Oppidi area inædificata. Unde fiebat Urbis seu Oppidi, quantum ad hanc rem, figura sive trilatera sive semicirculi sive segmenti instar aut quasi; quæ in mensura heic retinenda. At vero si hypotenusa seu chorda illa tot contineret, aut amplius Cubitis, ab ipsius areæ inædificatæ extremitate qualibet duntaxat dimetiendum. Ædificiorum autem sparsim circumjacentium ita ratio habeoda erat, ut, quod cubitis 70. & $\frac{2}{3}$ non distaret זה מצטרף מדינה ונחשב ממנה *id cum ipsa Urbe conjungendum esset, & ejusdem pars heic existimandum*. Adenque ædes hujusmodi tum in figurarum variatione includendæ; tum figuram Civitatis aliam atque aliam, ut facerent, necessum est. Distantiam illam קרפף vocitant, atque ajunt esse עולה בית סאתים המרובערת: *radicem* seu *latus quadratum Spatii duorum satorum seminis quadrati*; id est numeri 5000. (*Vide Exod.* 27. 9. & *Salom. Jarch. ad* 1. *Regum* 18. 32.) qoi fit ex multiplicatione 100. per 50.,

quæ

quæ latera fuere Atrii Tabernaculi. Ex hoc autem conjunctionis spatio miram etiam inaunt de Urbibus seu Oppidis vicinis heic rationem. Si ita vicinæ essent invicem Urbes binæ seu bina Oppida, ut distantia non excederet jam dictum conjunctionis spatium duplicatum, id est, Cubitos 141 & $\frac{1}{3}$, Urbs seu Oppidum velut unicum ad hanc rem habebantur. Atque ex hac ratione, spatiandi in Sabbato per Urbes aut Oppida hæc bina, velut unicum, licentia; & mensura Itineris Sabbatici extra Urbem seu Oppidum velut unicum, in figuram juxta jam dicta accommodam reducendum, semper æstimanda. Quin & tria Oppida (& plurium opinor ratio parilis) sic inde in unum ad hanc rem coaluisse docent, ut a trianguli circa ea descripti angulis & lateribus dimetiendum esset Sabbati iter cujusque incolis pariter servandum. Verbi gratia; si Oppida hæc tria FGH ita ponerentur, ut H ab F & G 2000 tantum Cubitis aut minori intervallo distaret, nec major distantia F a G quam קרפף seu spatium conjunctionis quadruplicatum, id est 282 Cubitorum, & $\frac{2}{3}$, intercederet, oppidum H velut recta linea inter Oppida F&G,

pari utrinque distantia, locatum in jure fingebatur; unde fiebat, ut ex ratione sic spatii conjunctionis ficta in unicum tria (*Misna tit.* Erubin *cap.* 5. *ubi vide R. Obadiam Bartenorium. Et Maimonides halach.* Sabbath *cap.* 28. Sepher Colbo *cap.* 34.) hæc coalescerent. Perinde ac

si revera ad hunc modum collocata fuissent. Sed מודדין לה אלפים אמה לכל רוח חוץ לשלשה: *mensurandi erant* 2000 *Cubiti* (pro Itinere Sabbati) *in quamlibet plagam ab extremitatibus trianguli, quod faciebant*. Scilicet trianguli IKL, intra quod cujusque incolis par in Sabbato ut in oppido unico, spatiandi libertas. Refragatur quidem de quadruplicato heic conjunctionis spatio R. Abraham Ben David. Sed refutat eum Rabbi Jom. Tob. Bar *in* Migdol or *ad locum Maimonidis citatum fol.* 129.) Abraham, & Talmudicorum hunc sensum esse, post alios eosque celeberrimos Magistros, ostendit. Si autem Urbs seu oppidum ad fluvii seu Torrentis ripam sedes haberet, nunc in fluvii seu Torrentis ripa ulteriore, nunc in extremitatibus ædium adeoque citra fluvium seu Torrentem terminus, a quo mensurandum erat, collocabatur. Maimonides juxta mentem veterum; עיר שיושבת על שפת הנחל אם יש לפניה רקה רוחב ארבע אמות על שפת הנחל כדי שיעמדו עליה וישתמשו בנחל נמצא הנחל בכלל העיר ומודדין לה אלפים אמה משפת הנחל השנייה ויעשה כולו בכלל המדינה מפני הרקה הבנוי מצדו ואם לא היה שם רקה אין מודדין אלא מפתח בתיהן ונמצא הנחל נסדר מן האלפים שלהם: *Si urbis sedes fuerit ad ripam Fluvii* seu *Torrentis, atque in ripa, quæ prajaceret, haberetur statio* seu *locus aliquis* (veluti tuguriolum, gurgustiolum, scabellum aut quid ejusmodi aliud) *latitudinis quatuor Cubitorum*, qui incolis illuc se conferentibus usui esse soleret; *Fluvius seu Torrens ille in Corpore urbis erat censendus, atque ita mensurandi erant* 2000. *Cubiti ab ulteriore fluvii seu Torrentis ripa. Toto scilicet Fluvii* seu *Torrentis tractu sic in Corpus Urbis conjecto, loci, quem diximus, causa juxta eum habiti. Cæterum si ejusmodi non fuerit ibi locus, mensura auspicanda erat ex ostiis ædium incolarum* (id est, ab Urbis non mutatæ latere, quod fluvium præterfluebat, uti a muratæ mœniis) *atque in eam conjiciendus fluvius seu Torrens*. Alia habent de Montium ac convallium in hac mensura varietate. Et viderint eruditiores, utrum in rite dignoscendo quid fuerit Iter illud Sabbati inter montem Olivarum & Hierosolymam (*Act. Apost.* 1. 12. *ubi vide Th. Bezam, Ludovicum de Dieu &c.*); *est mons Oliveti ubi ab Oriente oppositus,* ab

ab urbe quasi milliario distans, valle Josophat interjecta, unde est quod a beato Luca dicitur, ab Hierosolymis iter habens Sabbati. Vix est ut non credamus Torrentem illum ita vicinum ejusmodi fuisse Hierosolymis, qualem volunt in jam dictis Talmudici pro ipsius Urbis parte (*Vide Jerem.* 31. 40.), in Sabbatico itinere dimetiendo, sumendum. Vide Urbis descridtionem apud Adrichomium & Villalpandum *Tom.* 3. *lib.* 1. Nos alio trahimur. Nec locus hic est apicibus mensurarum, quorum hac in re usus, diutius immorandi. De eis consulas, si placet, viros doctos, qui data opera eos seorsim & subtilius tractant, veluti, Ariam Montanum *in Tubalcain*, Villalpandum, Jacobum Capellum, ejusmodi alios. Monere nihilominus liceat etiam Judæis hodiernis iter Sabbaticum esse idem, quod e veteribus indicavimus. Ludovicus Mutinensis Archisynagogus Venetus suorum in Sabbato ritus exequens, *Non possono*, inquit, (*Istoria degli riti Ebraici part.* 3. *cap.* 5. §. 8.) *caminar più d'un miglio fuori della Città e borgi, cioè due mila braccia*. Quod supra dictis est consonum. Fuere quidem in Samaritanis aliisque hæretici, qui ipso legis sacræ (*Exod.* 16. 29.) sono simplici (majorum interpretatione traditioneque avita prorsus rejecta) ita niterentur, ut quo loco (*Origenes Peri archon. lib.* 4. *cap.* 2.), quo habitu, qua positione quis repertus esset in Sabbati initio, eadem toto die ei superstitiosius manendum velint. Sed Talmudici, ut diximus, neque ambulandi spatiandive libertatem aliter in Sabbato denegant, quam ne quid inde sequatur, quod ex opere aliquo seu labore (maxime in rerum a loco altero in alterum translatione) diei violet sanctitatem. Uti nec hodie saliandi aut tripudiandi libertatem juvenibus non permittunt. Opere autem ferme omnimodo ac rerum plerarumque citra vestes gestatione volunt abstinendum, qua de re vide, si placet, etiam Archisynagogum jam memoratum, & Johannem Buxtorfium in Synagoga Judaica *cap.* 11. Et summatim Lyranus (*ad Act. Ap. cap.* 1.) ex Judæus; *Sabbati habens iter; id est, distans a Jerusalem per mille passus, quæ faciunt dimidiam Leucam; & dicitur hic iter Sabbati, quia licebat Judæis in Sabbato a sua civitate vel loco tantum elongari. Talis enim ambulatio magis erat ad recreationem, quam ad laborem: propter quod non erat contra Sabbati quietem*. Sed missa digressione, ad illud quod est, Præceptum observationis Sabbati primo, juxta Talmudicos, datum esse in statione Mara, tandem redimus. Adde supra memoratis paraphrasim Chaldæam Uzielidi tributam, quæ in dicto Exodi *cap.* 15. 25.) de Mara loco habet, גזירת שבתא *decretum* seu *institutionem Sabbati*, veluti rem apud Hebræos notissimam, tempori illi assignatam. Et Maimonides *More Nebochim part.* 3. *cap.* 32., תחלת צווי שבא אחר יציאת מצרים הוא מה שנצטוינו בו במרה והוא אמרו לנו שם אם שמוע תשמע בקול יי' אלהיך וגו' שם שם לו חוק ומשפט וגו' ובאה הקבלה האומרת שבת ודינין במרה איפקוד והחוק הרמוז אליו הוא שבת והמשפט הוא מדינין: *Primum præceptum, quod post exitum ex Ægypto datum est, fuit illud, quod imperatum est nobis in Mara; id scilicet quod dictum nobis fuit; si, audiendo audiveris vocem Domini Dei tui &c. Ibi posuit ei statutum & Judicium &c. Adjecta est etiam Cabala* seu *Traditio avita, qua asseritur Sabbatum & Judicia in Mara imperata. Unde Statuto ibi denotatur Sabbatum; & Judicio, hujus formulæ*, Sæpius autem occurrit illud velut a traditione vetustissima in posteros transmissum שבת ודינין במרה איפקוד *Sabbatum & Judiciorum formulæ imperatæ sunt in Mara*. Ita enim legendum (*Vocabuli usus ejusmodi frequens Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 56. 6. *ad tit.* Sabbath *cap.* 9. *fol.* 87. *b &c. & in* Thosiptha *ibidem*.) apud Maimonidem, non אפקוד ut in editis. Unde & hallucinatus Vir doctissimus, *Sabbatum & Judicia in Mara deponam*, vertit. Totidem verbis idem habet R. Abraham Hispaniensis *in* Zerror hammor *fol.* 74. *col.* 4., Levi Ben Pirush hatora *fol.* 175. *col.* 1., ubi de primo præcepti vocabulo זכור *Recordare* despicit, traditionem illam diserte agnoscit; ולפי דעת חז"ל ששבת ודינין במרה איפקוד אפשר לפרש זכור את יום השבת זכור מה שצויתיך במרה: *Et secundum sententiam*, inquit, *sapientum piæ memoriæ, Sabbatum & Judiciorum formulas in Mara fuisse institutas, absonum non erit interpretari illud, Recordare diei Sabbati, recordare ejus, quod tibi præcepi in Mara*. Mittimus id, quod habetur in *Baal haturim* (*ad Deut.* 5.) eodem numero literis finalibus verborum כאשר צוך ה' אלהיך (id est, *quemadmodum præcepit tibi Dominum Deus tuus*) & literis vocabuli מרה *Mara* conflato. Somnia quidem merito habentur, quæ ex literis, qua numerales sunt, ita deducere solent Cabalistæ. Ceterum etiam & hinc traditionem hanc esse receptam probatur. Et Rabbinis veteribus generatim, ut ipsis receptissimum, tribuitur etiam a Levi Ben Gerson *in* Pirush Tora *fol.* 70. *col.* 3. Quod vero de Judicii formulis in al-

la-

latis dicitur, non omnino intelligendum est de Præcepto, quod de Judiciis Noachidis; (ut libro primo memoratum est,) ex Hebræorum sententia dabatur. Sed id inferius libro postremo fusius habes explicatum. Manasseh autem Ben Israel ipse Judæus, & jam nunc Archisynagogus Amstelodamensis; *Quid quod*, inquit, (*de Creatione problem.* 8.) *quidam veterum dicant in Mara omnibus Israelitis præceptum Sabbati datum fuisse? & eo adducunt hæc verba; illic posuit eis statutum & Judicium. Nec plura de traditione illa memorat ille*, in medio sic rem relinquens. Quin nec sententiam hanc de Sabbati in Mara observatione imperata placuisse Magistrorum Recentiorum (*R. Mos. Bar Nachman. in* Pirush Tora *fol.* 116. *a & vide Levi Ben Gerson fol.* 70. *col.* 3.) nonnullis video. Veruntamen veteres illi sunt Hebræis non autoritatis adeo levis, nec æstimationis tam exiguæ, ut eorum ratio non inprimis in rebus hujusmodi decernendis fuerit apud eos habenda. Non dico Mosem Maimonidem, Salomon Jarchium, ejusmodi alios jam laudatos, quos tamen ipsi maximi faciunt. Nimirum hi neutiquam hujusmodi sententiæ de prima Sabbati in Mara institutione autores sunt primi. Sed eam per veterum ac Sapientum gentis suæ scholas a seculis vetustissimis propagatam accepere, posterisque secundum id, quod declaratum jam est, ut certam tradiderunt. Porro pro receptissima habetur tum in Corpore Talmudico, (ut ex locis inde supra adductis liquet,) tum in Chronico illo Hebræorum *Seder Olam Rabba* dicto, ut ostensum est loco ex eodem citato in capite postremo (*Pag.* 123.) libri superioris; quod etiam ex eis, quæ mox de Observatione ejusdem inde afferimus, plenius constabit. Sunt quidem qui Chronicum illud scriptum opinentur circa annum Domini millesimum (*Gilbert. Genebrard. in Epist. dedicatoria versioni præfixa, & Anton. Possevinus in apparatu Sacro lit. S.*). Atqui nec ita adeo est recens. Et autoritas ei utcunque haud exigua tribuitur, dum a Rabbinis anno illo non ita citerioribus subinde citatur. At vero etiam existimatur codex ille multo vetustior, nec vicinioribus Christo seculis recentior. Scilicet, autorem ejus fuisse Rabbi Jose Ben Chilpetha. *Autor libri*, ait doctissimus Johannes Buxtorfius *in Biblioth. Rabbinic. lit.* ס. pater, ר' יוסי בן חלפתא *Rabbi Jose Bel Chilpetha putatur*. Etiam τῷ R. Jose tribuitur Chronicon illud a Josepho Scaligero *de Emend. Temp. lib.* 5. *pag.* 445., aliis Christianorum. Quin & expressim Hebræi, Chronici ejusdem nominis τῷ R. Jose hunc faciunt autorem (Sepher Juchasin *fol.* 9. *b &* 34. *a &* Schalshelcth hacabala *fol.* 33. *b*). Jam vero de R. Jose hujus ævo, atque apud Hebræos existimatione & in rebus hujusmodi autoritate, paucis monere liceat, ut inde etiam de Traditione, de Sabbati Institutione illa Chronico hoc intexta (si interea autor illius ille fuerit) sit liquidius dijudicandum. Floruit hic R. Jose Ben Chilpetha sub Antonino Pio; coævus (*ibid. &* Juchasin *fol.* 62.) celeberrimis illis Rabbinis, Simeoni, Meir, & Jehudæ, qui *Misnajoth* composuit. Ante hunc mortuus est, τῷ R. Meir superstes. Et in Gemara Babylonia (*ad tit.* Sabbath *cap.* 9. *fol.* 88. *a*) Chronicon illud, saltem ejusdem nominis, ad hunc modum citatur; תניא בסדר עולם ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים בארבעה עשר שחטו פסחיהן בחמשה עשר יצאו ואותו היום עש היה: *legitur in Seder Olam, Mensis Nisan, in quo ex Ægypto profecti sunt Israelitæ; die* XIV. *eos Pascbata sua immolasse, & in* XV. *exivisse, qui erat vespera Sabbati*. Quod ipsum habetur in *Seder Olam Rabba cap.* 5., qui τῷ R. Jose dicitur. Atque alibi etiam in ipsa eadem Gemara (*Apud Abr. Zacuthum in* Sepher Juchasin *fol.* 43. *a*), Codicem nomine *Seder Olam* conscripsisse R. Jose memoratur. Et nomen quidem R. Jose (ut non raro solent autorum nomina in scriptis Orientalium) occurrit sub initium codicis istius in ipso sermonis filo. Scholæ Sepphorensi præfuit, ubi legem prælegebat. Frequentissime sententia ejus in disputationibus Talmudicis adhibetur, in quibus, tametsi sint complures Rabbini ejusmodi prænominis, veluti Rabbi Jose Ben Joazar, Jose Galilæus, Jose Ben Jochanan, Jose Ben Choni, aliique, & non raro nomen Rabbi Jose simpliciter occurrat; hoc nomine tamen simplici, R. Jose hic Ben Chilpetha propter ejus excellentiam (*ibidem*) semper intelligitur. Et quemadmodum in Scholis Christianis cognomina sua habuere notissima, Angelici, Seraphici, Subtilis, Resoluti, Mirabilis, Profundi, Solennis, Irrefragabilis, Theologiæ Scholasticæ Magistri, ita fere apud Hebræos (*Isi ben Jehuda in Gemara Babylonia ad tit.* Gittin *cap.* 6. *fol.* 67. *a*) Rabbi Meir dictus est חכם וסופר *Sapiens & Scriba*, Rabbi Jehuda חכם לכשירצה: *Sapiens quoties ipse vellet*, scilicet satis deliberaret, Rabbi Tarphon גל של אגוזין: *Nucum acervus* ob Solennem Scripturæ, Misnæ, Homiliarum in argumentis suis confusionem, Rabbi Aquiba קופת הרוכלים: *arca aromatum*, alii aliter

ter, & demum Rabbi Jose Ben Chilpetha ניסוקו עמו id est, *Doctrina* seu *observatio* seu *ratio* ejus cum *eo*, seu Orthodoxus. Adeoque perspicacia ac judicio pollebat, ut, juxta popularium sententiam, ubicunque sententiæ ejus alii qualiscunque dignitatis ac præstantiæ Magistri singulares in libris Talmudicis adversantur, ea semper præponderet. Sæpius enim binæ occurrunt diversæ sententiæ suis autoribus singulis insignitæ, quarum altera tantum recepta est; ut perpetuo ea quæ est hujus Rabbi Jose; ubi nimirum sententiarum autor seu assertor est alter ipse, nec unica plures habet adversas. Id in Gemara docemur Babylonia. (*Ad tit.* Erubin *cap.* 4. *fol.* 46. *b*) Et in vetusto autore הל׳ *Halacoth Gedaloth*; (*cap.* Ketzuboth. *fol.* 120. *a*) ר׳ מאיר ורבי יוסי הלכה כר׳ יוסי ר׳ יהודה ור׳ יוסי הלכה כר׳ יוסי ר׳ שמעון ור׳ יוסי הלכה כר׳ יוסי ר׳ אלעזר ור׳ נחמיה ור׳ אליעזר בן יעקב שנחלקו עם ר׳ יוסי הלכה כר׳ יוסי כל אלה הלכה כר׳ יוסי בכה דברים אמורים בזמן שנחלק עליו אחד אבל אם נחלקו עליו חכמים הלכה כחכמים: *si dissentiant Rabbi Meir & Rabbi Jose, recipitur sententia Rabbi Jose. Idem fit ubi ab eo dissentiunt singuli Rabbi Jebuda & Rabbi Simeon. Quin ubi Rabbi Eliæzer, Rabbi Nehemias, aut Rabbi Eliæzer Ben Jacob ab eo dissentiunt, ejusce recipitur sententia. Quod nempe intelligendum est, ubi singulares habet adversarios. Ceterum si Sapientes ei adversentur, recipitur sententia sapientum*. Hinc etiam Abraham Zacuthius, Sepher Juchasin. *fol.* 43. *a* Rabbi Jose Ben Chilpetha, inquit, היה חסיד גדול והלכה כמותו נגד חביריו משום דניסוקו עמו ר״ל טעמו: *fuit vir pietatis insignis, & sententia ejus perpetuo recipitur præ illa, quæ ejus est, quocum conjungitur; idque quoniam adeo doctrina & ratione pollebat*. Sed de autore illo satis superque. Tempus autem, cui ita tribuunt hanc Sabbati Institutionem, intra menstruum ab Exitu cadere manifestum est. Nam in medio mense Nisan, seu sub Paschatis celebrandi tempus (*Exod.* 12. 37. *Numer.* 33. 3.) exibant ex Ægypto. Ante vero medium mensem, qui insequitur, id est, Jiar, in Mara castra metati sunt; quod docemur, ubi legitur, (*Exod.* 15. 27. & 16. 1.) eos e Maria in Elim, & dein ex Elim in desertum Sinæ decimoquinto die mensis secundi, id est, Jiar, discessisse. Ita autem stationum tempora putant Chronologi aliqui, (*Jacobus Capellus in A. M.* 2503. & *vide* Seder Olam Rabba *cap.* 5.) ut etiam diem tantum unicum, id est XXIV. Nisan, in Mara transegisse Israelitas velint. Quod si ita fuerit, intra novem ab exitu dies Institutio hæc in Mara. Decalogus autem in Sinai sub initium mensis tertii (*Exod. cap.* 19. 1.) seu Sivan, qui fere Junio Juliano respondet, datus est. Hujus item sexto diei (quem in Sabbatum seu feriam septimam incidisse tradunt alii; alii in Sabbati vesperam, seu sextam feriam) dationem ejusdem (Seder Olam Rabba *cap.* 5. *vide* Mechilta *fol.* 18. *col.* 4. *Gemara Babylon. ad tit. de* Sabbath. *cap.* 9. *fol.* 87. *b.* & *R. Abraham in* Juchas. *fol.* 9. *b. Josephum Albo* Sepher Ikarim *part.* 2. *cap.* 11. *Jehudam Ben. Saul ad* Sepher Cozri *fol.* 76. *col.* 1.) plerunque assignant. Quemadmodum & Chronologi aliquot Christiani; apud quos de feria parilis subinde habetur controversia. Hac autem de re vide etiam, quod habetur capite proximo, ubi de Observatione prima agitur. At vero ex jam dictis, viginti amplius diebus, etiam, si in Mara diem tantum XXIV. Nisan transegerint, circa quadraginta, ante Decalogi promulgationem, Sabbati Institutionem atque Originem hanc, quam ita a Patribus acceptam tradunt, evenisse necesse est, & post annos bis mille & quingentos aut circiter a mundi conditu elapsos. Sunt autem in Christianis, qui (*Abulensis in Exod.* 15. *quæst.* 9. *alii*) pluribus hanc præcepti de Sabbato in Mara dationem oppugnant, quos, si placet, consulas. Alii interea idem de ejusdem Institutione eum Rabbinis heic sentiunt. Leonardus Marius, *Comment. in Exodum*, *pag.* 448. §. 223. Theologus insignis; *præsentem*, inquit, *Locum* (citatum ante ex Exodo locum de Judicio & Præcepto in Mara dato) *optime possumus vel de Sabbati lege exponere. Nam cum statim sequenti capite fiat mentio requiei, quam Deus voluit in eo servari, neque alibi tamen præcedat illius institutio aut Præceptum requiescendi, videtur id hoc loco commode intelligi. Præsertim cum ibidem paulo post in renovatione Cultus Sabbati præmittat Moses prooemium, quo satis indicatur illud etiam ante a Deo per aliquod præceptum institutum fuisse. Hoc est quod locutus est Dominus. Requies Sabbati sanctificata est q. d. ideo feria sexta dat nobis Dominus duplicem Collectionem Mannæ, ut re ipsa doceat nos velle se servare legem suam, quam de Sabbato ante nobis præscripsit, & qua mandavit, ut in Sabbato ad sanctificationem & honorem illius requiesceremus*. Sic ille. Sed de Loco & Tempore Institutionis, ad Hebræorum placita, hactenus.

CAPUT X.

De Cauſa *&* Ratione Inſtitutionis Sabbati, *ex* Hebræorum *ſententia*, *&* ad Quoſnam *illam* pertinere *velint*.

POſt Locum & Tempus Inſtitutionis Sabbati ita ex Hebræorum Commentariis oſtenſum, ſequitur, etiam ejuſdem, ad eorum Placita, Cauſa ſeu Ratio. Cauſam ſeu Rationem Inſtitutionis in iis ponunt, quæ cum ejuſdem præcepto in ſacris literis conjunguntur. In capite tricesimo primo Exodi legitur, poſt Juris Iſraelitici corpus enarratum, *Aitque Dominus ad Moſen, & tu loquere ad filios Iſrael dicens* אך את·שבתותי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדורתיכם לדעת כי אני יהוה מקדשכם ושמרתם את השבת כי קודש הוא לכם וגו': *Tantummodo Sabbata mea cuſtodite* (ita vertit Munſterus; Helleniſtæ ὁρᾶτε, καὶ τὰ Σάββατά μου φυλάξεσθε *videte, & Sabbata mea cuſtodite*, Vulgata; *videte ut Sabbatum meum cuſtodiatis*; *ſed* אך ibi non *tantummodo*, ſed *veruntamen* potius ſeu *nihilominus*, aut, ut Judæi Hiſpanienſes, *de cierto* vertendum eſt) *quia ſignum eſt inter me & vos* (Chaldæi ibi בין מימרי וביניכון *inter Verbum meum & vos*) *in generationibus veſtris, ut ſciatis* (ita plerunque vertitur; ſed *in ſcire* aut *in ſcientiam* ſonat, ſeu ut Onkelos למדע & Judæi Hiſpanienſes *por ſaber* quod idem ſignificat; atque ab Hebræis nonnullis (*Gloſſa Jarchii ad Exod.* 31. 13.) ad ſcientiam Gentium non ad Iſraelitarum ipſorum refertur) *me eſſe Dominum, qui ſanctifico vos. Cuſtodietis igitur Sabbatum. Eſt enim vobis Sanctum*. Et paucis de violantium pœna interjectis; *Cuſtodiant igitur filii Iſrael Sabbatum, ut faciant Sabbatum in generationibus ſuis, fœdere perpetuo. Inter me & filios Iſrael ſignum eſt perpetuum*, (Ita enim plane diſtinguendum eſt ex fide codicum Hebræorum; tametſi in Vulgata & Helleniſtica verſione habeatur, *Pactum* ſeu *fœdus eſt ſempiternum inter me & filios Iſrael, ſignumque perpetuum*, quorum etiam de verborum diſtinctione olim (*D. Auguſtin. ad Exodum quæſt.* 139.) dubitatum eſt) *quoniam ſex diebus fecit Dominus cœlum & terram, & in die ſeptimo quievit & ceſſavit*. Atque iteratum illud, *Sabbata eſſe ſignum inter me & vos*, alibi (*Ezech. cap.* 20. 12. *&* 20.) obſervant; etiam & illud, *Quia in ſex diebus fecit Deus Cœlum & Terram* in ipſo Decalogo (*Exod.* 20. 10.) occurrere. Hujus item in repetitione ſeu traditione ſecundaria, præcepto de Sabbato adjici; *Memento* (Deut. 5. 15.) *quod & tu ſervus fueris in terra Ægypti, & eduxerit te Dominus Deus tuus inde per manum fortem & brachium extentum; ideirco* (ſcilicet על כן ſeu διὰ τοῦτο ut Helleniſtæ) *præcepit tibi Dominus Deus, ut obſerves diem Sabbati*; & demum Sanctificationem Sabbati creationis hiſtoriæ a Moſe ſubjungi. Ex hiſce ajunt poſt præcepta eis de Exiſtentia, Unitate, & Cultu Numinis tradita, ſecutum eſſe præceptum de Sabbato, atque ejus fuiſſe Cauſas binas. Alterum & primarium, (More Nebochim *part.* 2. *cap.* 31. *& part.* 3. *cap.* 32. *& vide ibi Sem. Tob.*) ut eorum animis infigeretur, atque perpetuaretur יסוד חדוש העולם *fundamentum illud de Mundi creatione*, ad quam ſeptimi diei in ipſo præcepto toties relatio fit. Adeoque ut interrogati de cultu Sabbatico præſto reſponderent, *quia ſex diebus fecit Deus Cœlum & Terram* &c. Septimum vero agnoſcerent eſſe τὴν τοῦ κόσμου γενέθλιον ἡμέραν *Diem mundi Natalem* & τὴν ἑορτὴν τοῦ κόσμου γενέσιον *Feſtum Natalibus Mundi Sacratum*, quibus nominibus Philo (*lib. de Mundi opificio, & lib.* περὶ τῆς ἑβδόμης) Sabbatum denotat. Adeo ut revera dici poſſet de Sabbato ſic in Septenario apud eos dierum numero culto, illud τρόπον τινὰ τῆς πρώτης ἀρχῆς ἐκμαγεῖον εἶναι ἐξ ἐκείνης ὥσπερ ἀρχετύπου σφραγῖδος τυπωθὲν, *quodammodo primi rerum initii eſſe exemplar, ab eo veluti a Sigillo Archetypo impreſſum*; quod de menſe primo Paſchalibuſque in eo diebus eleganter dixit Philo (*lib.* περὶ τῆς ἑβδόμης). Sic certiſſima habebatur, conſtans, ac perpetua indicatio ceſſationis a creatione ſeu ipſius Creationis rerum naturæ, cujus fidem univerſis, qui Moſaicæ doctrinæ erant ſequaces, imprimis amplexandam, eamque velut cererorum fidei ſuæ articulorum ſummam quandam eſſe docuere; ſcilicet (*More Nebochim part.* 2. *cap.* 13. *&* 27. *adde Manaſſeh Ben Iſrael de Creatione problem.* 1. *& Joſeph. Albo part.* 1. *cap.* 12. *&* 23.) nullam rem eſſe Deo coævam ſeu אין דבר קדמון עם השם quod idem ſonat. Unde habent illa Talmudici, הכופר בשבת כאילו כופר בכל התורה כולה *qui negaverit Sabbatum, ſimilis eſt illi, qui negaverit totam Legem*. Nimirum Totius legis ſeu articulorum fidei eorum fundamentum eſſe ajunt Creationem mundi; hanc autem, in Sabbati Inſtitutione atque cultu, ut ejuſdem cauſam ſeu Rationem, eſſe agnoſcendam, adeoque Sabbatum negare aut violare idem eſſe ipſis ac creationem ſeu legis totius fundamentum abnegare. Hinc ſcili-

licet illud (*Apud Aben Ezra ad Exod.* 29.) כל עושה מלאכה בשבת המכחש במעשה בראשית רק איננו מכחש השם הנכבד *Quisquis opus fecerit in Sabbato, abnegat ille opus Creationis, quantumvis non abneget ipsum Deum O. M.* Alteram Institutionis Causam in eo ponunt, quod in repetitione Decalogi seu Deuteronomio habetur, servos eos fuisse in Ægypto. Scilicet, ut beneficii a Numine tunc, cum servitute gravissima, quæ sine ulla dierum intermissione, nedum Sabbati requie, eos presserat, liberabantur, accepti memoriam semper retinerent. Agnoscunt etiam Dignitatem & Honorem Diei memoratum in eo, quod sub initium Genesis legitur historiæ creationis subjunctum; *Et benedixit Deus diei septimo & sanctificavit illum.* Quod intelligunt aliqui tantum ut per prolepsin ibi dictum de Benedictione & Sanctificatione Sabbati, quod omnium Primum proxime post institutionem seu Præceptum in Mara celebratum est; unde ad eundem Genesis locum, Salomon Jarchius, המקרא כתוב על העתיד *Id quod ibi* (in ipsis rerum initiis) *traditur* (de septimi diei Sanctificatione) *ad secula sequentia attinet*, seu per prolepsin ibi sedem habet. Sed ea de re plura capite proximo. Sequitur ut, juxta superius propositum, de Relatione, quam Institutionem Sabbati habere velint Hebræi ad Genus Humanum seu aliquam ejus partem, id est, ad quosnam ipsi velint eam, qua in Præceptis habetur, pertinere, dispiciamus. Certe ita sibi suisque, id est, ritibus & religione eadem imbutis, proprium & peculiare eos facere præceptum de Sabbato, ut alias ad gentes illud, qua præceptum est, attinere plane denegent, non obscure liquet ex eis, quæ supra (*Cap.* 5.) adducta sunt, ubi de Proselyto Domicilii Legem Mosaicam observante agitur. Alia adjicimus heic consona. In vetustissimis ritualibus preces habent, & hymnos Sabbato proprios, quorum unico (quem nec ipso Ezra seu viris magnæ Synagogæ recentiorem esse volunt) inseritur periocha illa de Sabbato, quæ legitur supra ex tricesimo primo capite Exodi, ubi dicitur Sabbatum esse *signum inter me & filios Israel.* Periochæ huic statim subjungitur in illo hymno (Machzor *Judæorum Germ. part.* 1. *fol.* 49. *a. vide Manasseh Ben Israel De Creatione problem.* 8.) ולא נתתו יי׳ אלהינו לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכנו לעובדי אלילים וגם במנוחתו לא ישכנו רשעים כי לישראל עמך נתתו באהבה לזרע יעקב אשר בם בחרת: *Et non dedisti illud, Domine Deus noster, Gentibus terræ, neque in possessionem seu hæreditatem illud dedisti, Rex noster, idololatris, neque in requie ejus habitabunt impii, quoniam Israeli populo tuo dedisti illud ex amore erga semen Jacob, quod in eis elegisti.* Unde etiam illud quod ait Rabbi Jochanan, ex autoritate Rabbi Simeon Ben Jochai (*Gemara Babylon. ad tit.* Bitza *cap.* 2. *fol.* 16. *a. &* Halacothgedalot *fol.* 16. *col.* 2. *Petrus Galatinus de Arcanis lib.* 11. *cap.* 9. *& Christophorus Helvic. Elen. Judæorum* 6. §. *de Sabbato.*) כל מצות שנתן להם הקב״ה לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצינעה שנאמ׳ ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם *Omnia præcepta a Deo O. M. Israelitis tradita, eis tradita sunt publice, excepto, præcepto de Sabbato, quod privatim eis est traditum, secundum id quod scriptum est, inter me & filios Israel signum sit in perpetuum.* Vult dicere, peculiare esse præceptum hoc Israelitis. Nam & statim subsequitur אי הכי לא נענשו גוים על השבת *quod cum ita sit, non puniuntur Gentiles ob Sabbatum*, Unde etiam fit, quod Judæi hodierni, ubi Epistolis adjiciunt tempus Sabbati initio proximum, ita interdum exprimunt (*Buxtorf. in Epist. Hebraic. Instit. pag.* 45.) בסוך להכנסת כלה *proxime ingressum sponsæ.* Ut Gentis sponsam, sibi esse volunt proprium Sabbatum. Unde etiam Rabbi Iisa (*In* Zohar *ad* Elle-Semoth *fol.* 63. *b. editione Mantuana; & vide* Zeror Hammo. *fol.* 4. *col.* 3.) נמי כנסת ישראל אקרי שבת בגין דאיהי בת זוגו ורזא היא כלה לכתיב ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם לכם ולא לשאר עמין היני הך דאיהמר ביני ובין בני ישראל ורזא היא אחכנת ירותח עלמין לישראל: *etiam Synagoga seu Ecclesia Israelitica Sabbatum nuncupatur; quoniam ei consors est & sponsa. Nam & scriptum est, Observabitis Sabbatum, quoniam Sanctum est vobis. Vobis, non Gentibus reliquis. Atque hoc est quod intelligitur verbis illis, inter me & filios Israel. Unde etiam habetur peculium hæreditarium perpetuo Israelitis.* Porro observant שלש מצות נתנו לישראל שכל אחד ואחד מהן נקרא אות ואלו הן מילה ותפלין ושבת *Tria præcepta Israelitis data fuisse, quorum quodlibet signi nomine* (velut singulari) *denotatur; ea sunt præceptum de Circumcisione* (*Genes.* 17. 11.) *de Phylacteriis* (*Exod.* 13. 9. *&* 16.) *& de Sabbato* (*Exod.* 31. 12. *&* 17.) qua de re plura Rabbi Moses Bar Nachman (*In* Sepher והבטחון האמונה *cap.* 21.) Ejusmodi occurrunt sexcenta tum apud Talmudicos, tum apud Cabalistas. Sed tam hoc quam quæ hactenus ostendimus cetera de Sabbati, ex co-

eorum sententia, Institutione, explicatiora reddentur in iis, quæ de eorum placitis circa Observationem proxime exhibebimus.

CAPUT XI.

De Loco *in Deserto*, Tempore (*adeoque* Mense *Mensisque die*) Primæ, *juxta Hebræos*, Observationis Sabbati, *ex* Præcepto *nimirum seu* Institutione, *capite superiori ostensa*. Epocha dierum enumerandorum *seu Temporis Nycthemerini*, *juxta Hebræos aliquot*; *& de* Telluris Umbilico. Primum Sabbatum, *unde sequentia pendent*, *in Deserto observatum*, neutiquam fuisse septimum in periodo a rerum conditu dierum, *non deesse inter Christianos qui existimaverint*.

QUod ad Sabbati seu diei in conflatis dierum a conditu mundi periodis septimi, ut festi, Observationem heic attinet; ea consideratur bifariam. Aut qua Initium habuisse eam volunt Talmudici, aut qua ipsi aliis eam sive Imperabant, sive Permittebant, Interdicebantve. Quod ad primum Observationis Genus spectat; ut ex instituto in Mara diem septimum seu Sabbatum colendum fuisse juxta jam ostensa statuunt; ita primam ejusce Observationem in deserto Sin, seu in Historia Sacra de Manna colligenda, adeoque; in tempore, quod institutum seu præceptum in Mara paulo post secutum est, collocant. E Mara scilicet in Elim, atque inde in desertum Sin, quod est inter Elim & Sinai quintadecima die mensis secundi, seu Jiar, profecti sunt Israelitæ. Ibi cum murmurabant ob panis inopiam, *ait* (*Exodi 16.* 4.) *Dominus ad Mosem, ecce ego pluam vobis panem de Cœlo, & egredietur populus, colligentque rem diei in die suo, ut probem eum, utrum ambulet in lege meas, an non. In die vero sexto, parabunt sibi quod inferant; eritque illud duplum, respectu illius, quos colligunt per singulos dies.* Et paulo post, *collegerunt* (Mannam) *mane per singulos dies &c. Et fuit id die sexto, ut colligerent panem duplum, binas scilicet Gomeras pro una. Et venientes omnes Principes congregationis retulerunt Mosi, qui ad eos, hoc est quod locutus est Dominus, Quies Sabbati sancti cras est Domino; quod pinsere volueritis, pinsite &c. sex diebus colligetis ipsum, & in die septimo non erit in illo. Factum est autem in die septimo, ut egrederentur quidam de populo ad colligendum; & non invenerunt. Et ait Dominus ad Mosem, usquequo renuitis observare præcepta mea & leges meas? Videte, Dominus dedit vobis Sabbatum, & ob id quoque dat vobis in die sexto panem pro duobus diebus. Maneat igitur quisque apud se, & non egrediatur ullus de loco suo in die septimo. Sabbatum igitur celebrarunt*, aut *Sabbatizaverunt* seu *requieverunt populus die septimo*. Heic manifesto Sabbati seu septimi diei requiei observatio indicatur. Atque Sabbatum Hebræis hoc primum nuncupatum est seu שבת ראשונה (ut in Gemara Babylonia (*Ad tit.* Sabbath *cap. 16. fol.* 118. *& vide* Thosiptha *ad cap. 9. fol.* 87.) quod idem significat. Et Rabbi Jose Ben Chilpetha in *Seder Olam* (*Cap.* 5.) ut & alii (quod infra liquebit) primæ huic observationi pro loco assignant *Alushbam* seu mansionem Israelitarum decimam; quæ pars eremi Sinæ seu Sin, quæ octava est mansio, censetur. S. Hieronymus (*Epist.* 127. *ad Fabiolam.*) *Profecti de deserto Sin castremetati sunt in* דפקה *Daphca. Nona mansio. Profecti de Daphca castrametati sunt in* אלוש *Alus. Decima mansis. In Exodo non habetur creditarque in Sin eremo contineri, eodem narrante libro. Profecta* (*Exod.* 17. 1.) *est omnis multitudo filiorum Israel de eremo Sin per mansiones suas juxta os Domini, & venerunt Raphidim* (quæ scilicet est mansio undecima.) *Ex quo perspicuum est plures mansiones ejusdem regionis vocabulo demonstrari*. Et S. Ambrosius (*Lib. de* 42. *mansionibus*, *decima mansio Halus est: ad quam a Depbca profecti sunt filii Israel: Ideo dicit* (Num. 33. 13.); *Et profecti Depbca castrametati sunt in Alus. In Exodo nec ista mansio distincte nominatur, sed comprehenditur sub mansionibus a deserto Sin usque ad Raphidim.* In Alus igitur, Alush seu Alusha, statione seu mansione decima, adeoque in Deserto Sinæ, primam sic collocat Sabbati observationem *Seder Olam*; באלוש נתנה להם השבת ושם עשו שבת ראשונה שנ׳ וישבתו העם ביום השביעי: *In Alusha* (*Vide Num.* 33. 13. *&* 14. *compara cum Exod.* 16.) *acceperunt Sabbatum, ibique primum Sabbatum celebrarunt, juxta illud quod scriptum est, & Sabbatizavit populus die septimo*. Jam vero facit ille diem decimum quintum mensis primi seu Nisan (pleni seu xxx. dierum,) quo ex Ægypto (*Num.* 33. 3.) profecti sunt Israelitæ, feriam sextam; unde sequitur in calculo, ut & habet ille, Quintumdecimum mensis secundi seu Jiar, quo (*Exod.* 16. 1.) venerunt in desertum Sinæ, in primum hebdomadis (dierum a mundi conditu elapsorum inita ratione) incidisse.

Pu-

Putatis igitur inde diebus, quibus Manna collecta eſt, primum illud Sabbatum juxta eum diei xxi. Jiar reſpondet. Sed receptior eſt Talmudicis (*Gemara Babylon. ad tit.* Sabbath *cap.* 9. *fol.* 17. *b* Mechilta *fol.* 18. *col.* 4. *Jarchius ad Exod.* 16. 1.) ſententia, ipſum Quintumdecimum diem Niſan ſeu diem exitus fuiſſe feriam, in ejuſmodi enumeratione, quintam, non ſextam, adeoque Quintumdecimum Jiar, ſeu illum in quo caſtra in Sinam movebant, fuiſſe ſeptimam. Et ſic pro hac ſententiarum diverſitate Sabbatum eorum primum, id eſt, dies ſeptimus, requie a laboribus primo celebratus, incidit aut in xxi. aut in xxii. diem menſis Jar, qui fuit anni exitus ex Ægypto; adeoque legem datam in Sinai ſeu Decalogum ita diebus aliquot antevertit. Nam ſub initium menſis Sivan ſeu tertii (*Exod.* 19. 1.), qui ſecutus eſt, ejuſque, ut tradunt, die ſexto Decalogus datus eſt. Monendum vero, menſis nomina, quæ poſt nata ſunt, ut fieri aſſolet, hei adhiberi. Ratio autem Temporis inde diverſa non eſt, ſed explicatior habetur, Calculi, quod diximus, diſcrimen uſque ad Decalogi dationem ob oculos ponimus; Jiar, ut volunt Hebræi, cavo facto, ſeu xxix. dierum. Adjiciuntur etiam dies menſium, qui in anno Juliano retro putato, juxta Chronologiæ aliquot coryphæos, menſibus illius anni Hebræorum reſpondent. Veluti Joſephum Scaligerum, Sethum Calviſium, Ludovicum Capellum, alios qui Talmudicorum, non τȣ Seder Olam, in neomeniis & diebus menſium ſunt heic ſequaces.

	Seder Olan & ſequaces.	Dierum Hebdomades.	Talmudici alii.	Menſes Juliani.		Seder Olan & ſequaces.	Dierum Hebdomades.	Talmudici alii.	Menſes Juliani.		Seder Olan & ſequaces.	Dierum Hebdomades.	Talmudici alii.	Menſes Juliani.	
* Niſan menſis primus.	*...	...	...	...*	* Aprilis.	2	II	3	4		21	VII	22	23	
	14	V	15	16		3	III	4	5		22	I	23	24	
	15	VI	16	17		4	IV	5	6		23	II	24	25	
	16	VII	17	18		5	V	6	7		24	III	25	26	
	17	I	18	19		6	VI	7	8		25	IV	26	27	
	18	II	19	20		7	VII	8	9		26	V	27	28	
	19	III	20	21		8	I	9	10		27	VI	28	29	
	20	IV	21	22		9	II	10	11		28	VII	29	30	
	21	V	22	23		10	III	11	12		29	I	1	31	
	22	VI	23	24		11	IV	12	13	* Sivan menſis tertius.	*1	II	2	*1	* Junius.
	23	VII	24	25		12	V	13	14		2	III	3	2	
	24	I	25	26		13	VI	14	15		3	IV	4	3	
	25	II	26	27		14	VII	15	16		4	V	5	4	
* Jiar menſis ſecundus.	26	III	27	28		15	I	16	17		5	VI	6	5	
	27	IV	28	29		16	II	17	18		6	VII	7	6	
	28	V	29	30		17	III	18	19		...	...	...	...	
	29	VI	30	*1	* Maius.	18	IV	19	20		...	...	...	...	
	30	VII	1	2		19	V	20	21		...	...	...	...	
	*1	I	2	3		20	VI	21	22		...	...	...	...	

Atque ita in xxiii. Maii, qui juxta eos idem eſt in anno illo cum xxii. Jiar, prima incidit illa Sabbati obſervatio.

Adeo ut tametſi præceptum de Sabbato in Mara ita datum fuerit, ut plures inde quam ſeptem dies hanc obſervationem an-

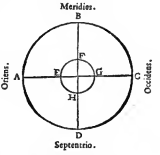
antecederent, imo ut viginti septem dies inter præcepti dationem & XXII. Jiar intervenirent (si stationum calculum, qui unicum tantum eumque XXIV. diem Nisan seu XXV. Aprilis ei, quæ in Mara fuit, tribuit, admittimus) nihilominus ex præcepto illo, cujus, non minus ac populi ejusque peregrinationis, Dominus erat Legislator sanctissimus, ante XXII. hunc diem Jiar, seu Maii XXIII. observatio (*Vide* Thosiptha *ad Gemar. Babylon. ad tit.* Sabbath *cap. 9. fol.* 87. *b.*) secuta non sit. Atque ex Observatione illa Prima novato que tunc temporis præcepto, cum Mannæ descensu conjungitur non raro ipsum præceptum. Rabbi Jehuda Levita, (*In* Sepher Cozri *part.* 1. §. 87. *& part.* 2. §. 20. *& R. Jehuda Ben Saul in comment. ibidem*), de, Decalogo verba faciens & de præcepto Sabbati quod in eo habetur וכבר inquit קדמה מצותו עם הורדת המן: *præcesserat etiam præceptum illud, quando Manna descendebat*. Alibi item ipse; והלא תחלת השבת אינה כי אם מסיני ומאלוש קודם לכן שירד המן בו תחלה: *Anne initium Sabbati aliunde repetendum est quam e Sinai & ab Alusa ante, ubi primus Mannæ descensus*. De tempore autem jam dicto, diserte Josephus Scaliger *de Emendat. Temporum lib.* 5. *pag.* 351.; XXII. Jiar inquit, *quæ incidit in* XXIII. *Maii* (sic plane legendum) *observatum primum Sabbatum, quæ erat* XIV. *Ziu in anno prisco dierum. Et deprehensum est etiam a Judæis Neomeniam Jar illius anni incidisse in Sabbatum* (Septimum nempe in periodo dierum septenaria diem) *& proinde Nisan feria quinta contigisse; quæ est egregia observatio, quæ frenat licentiam Chronologorum, qui nullum modum faciunt novos annos, novos reges, novas Epochas comminiscendi. Mirum vero extitisse, qui adversus verba Mosis negent secundi mensis neomeniam in Sabbatum incidisse. Hebræi pervenerunt in desertum Sin* XV. *mensis secundi* (Exod. 16. 1.), *sexta die ab illa jubetur populus colligere duplum demensum* (Commate 5. 22. *&* 23.) *Mannæ. Ea dies igitur* XXI. *mensis. Atqui erat parasceve & prosabbatum. Ergo neomenia mensis erat Sabbatum*. Id est, ergo dies XXII. ejusdem mensis erat Sabbatum, quod Primum cum Hebræis vocat ille. Tantundem ipse alibi (*Canon. Isagog. lib.* 3. *pag.* 282.); Ubi etiam *Arabes quoque*, inquit, *Christiani scribunt feriam quintam incidisse in* XV. *noctem illius Nisan, quo Moses populum eduxit*. Quod consonum est jam ostensæ dierum dispositioni. Et Jacobus Capellus (*A. M.* 2503.); *Jiar* XVI. Maii XVII. *feria prima Man colligere incipiunt, usque ad Jiar* XXII. *Maii* XXIII. *quo Sabbatum observare jussi sunt; unde Josephus Scaliger & Sethus Calvisius recte colligunt, Sabbatum hoc observatum annis Julianis* 1496. *diebus* 223. *ante* Januarias *æra Christi Kalendas*. Sed & Sethus Calvisius *die*, inquit (*A. M.* 2453.), 15. *mensis secundi, qui fuit dies* 16. *Maii, de Observando Sabbatho legem fert Deus, in ipso die Sabbati; sed primum Sabbatum a quibusdam Manna colligere volentibus violatum est die* 23. *Maii*. Consonum est jam dictæ mensium & dierum dispositioni id quod habent Hebræi plerique (Pirke *Eliæzer cap.* 46. *Gemar. Babylon. ad tit.* Sabbath. *cap. fol.* 87. *b* Mechilta *fol.* 18. *col.* 4. *& vide ad finem capitis superioris.*) de Tempore Decalogi dati. ערב שבת בששה לחרש בשש שעות ביום קבלו ישראל את הדברות: *Vespera Sabbati*, VI. *die mensis* (Sivan quæ heic est Junii quintus) *hora diei* VI. *acceperunt Israelitæ Decalogum*. Sunt autem Chronologi alii, nominis etiam summi, quibus hæc non ita placent, quin de anno, feriis, & mensibus Julianis heic Hebræorum respondentibus diffideant. Gilbertus Genebrardus, ex mente ut vult ipse τῶ *Seder Olam*, in anno 2670. *vigesimo secundo*, inquit *die Aprilis primam Sabbati celebritatem agitarunt*. Atque simili ratione dies reliquos Julianis assignat, τῶ *Seder Olam* (cujus in versione Aprilem τῷ Jiar respondere etiam vult) interea sic sequax, ut & Feriarum, quæ in calculo superius allato visitur, seriem ejus potius admittat. Atque quantum ad ferias attinet, ita Augustinus Torniellus qui Nisan hunc facit cavum, unde & alia in diebus heic denominandis diversitas. Anno autem Mundi 2544. rem collocat ille. In Josephum Scaligerum de anno & Temporis charactere hoc disputat Dionysius Petavius. (*De Doctrina Temporum lib.* 9. *cap.* 23.) Sed vero anno mundi 2453. & ante Christum 1529. Sabbatum hoc ponens, etiam & ipse vigesimo secundo diei Jiar idem plane assignat, dum de octavæ stationis in Sin rebus verba faciens, eas *contigisse*, ait, (*Ibid. lib.* 13. *period. Julian.* 3183. *& Videsis Samuel. Petitum Eclog. Chronolog. lib.* 1. *c.* 20.) *die* XVI. *mensis secundi, qui est Jiar, feria prima*, quam tamen non XVII. ut in superius exhibito calculo, sed IV. Maii facit. At sic cadit Sabbatum in XXII. Jiar, uti ex sacro Exodi textu satis etiam liquet. Id est, juxta Petavium, in Maii diem decimum. Alii (*Videsis Leonardum Martum ad Exod. pag.* 378. §. 99.) aliter. Sed de litibus his plura huc afferre, intempestivum. Utcunque, de Anni Tempe-

peſtate, qua Primum Sabbatum juxta Talmudicos collocandum, manifeſto liquet. Ad hanc Sabbati Primi, id eſt, primo obſervati notionem, qualis juxta Magiſtros jam oſtenſa eſt, attinet illud, quod a Petro Galatino (*de Arcanis Catholicæ Veritatis*, *lib.* II. *cap.* 10.) ex libro *ſiphri* citatur. Apud Hebræos, inquit, *legitur ibi ſuper illud* (*Num.* 9. 5.) *& fecerunt paſcha*; *Non fecerunt niſi illud tantum. Dixit R. Eleazar, habetur in Exodo* (Cap. 16. 30.), *Sabbatizavit populus in die ſeptimo. Per hoc docet, quod omnibus* 40. *annis, quibus filii Iſrael fuere in deſerto, non fecerunt niſi duntaxat Primum Sabbatum*, id eſt שבת ראשונה quæ locutio eſt e Talmudicis ſuperius adnotata. Sed commentum hoc de unico tantum Sabbato in deſerto obſervato non admittunt omnino Magiſtri. Aprimo, quod diximus, ſeptimum diem inſequentem pro ſecundo, & deinceps alia anumerant. Poſt primi Sabbati in *Seder Olam* mentionem ſequitur ſtatim אחר בשבת בכג׳ אייר וגו׳: *Primo die Hebdomadis, qui fuit* XXIII. *Jiar, deſcendentes de Aluſha acceſſerunt ad Raphidim, ubi puteus eis datus eſt, & pugnarunt contra Amalecitas* ושם עשו שבת שנייה id eſt, *atque ibi celebrarunt Sabbatum Secundum*. Sed mendum in numero eſt manifeſtum, quod & a Genebrardo in verſione perperam retinetur. Reſtituendum plane eſt כב׳ ſeu XXII. pro כג׳ ſeu XXIII. Nam nemo non videt Sabbatum primum ex autoris mente in XXI. diem incidiſſe, cum ſcilicet diſerte ajat diem XV. fuiſſe primum hebdomadis, ſeu feriam primam, id eſt, XIV. fuiſſe ſeptimum, qui in Sabbatica dierum enumeratione proxime præcedebat. Et niſi ſic emendetur Chronicon illud, in pauculis illis, quæ ibi conjunguntur, lineis, ſibi ipſi palam in numerando diſcors eſt. De diſcordia quidem monuit (*De Doctrina Temporum lib.* 9. *cap.* 23.) Dionyſius Petavius. Sed cur de mendo librarii dubitaremus in re tam manifeſta, non omnino video. Certe Philo de hac prima Sabbati (ſic Talmudicis dicta) celebratione loquitur, perinde ac ſi, poſt Cultus ſeptimi diei ex præcepto divino inſtitutionem, dubitaſſent de ipſo die, qui enumeratione a mundi conditu ſeptimus eſſet, eumque ideo jam primum & ex oraculo & miraculo didiciſſent. Is enim enarrans beneficium Numinis, quo Manna depluente alebantur (quod totum ad tempus & locum, de quo verba facimus, attinet) *ἅμα μὲν τοι καὶ τελπόθητον ἡμέραν*, inquit (*Philo*, *de Vita Moſis lib.* 1.) *ἀνεδιδάσκοντο, ζητοῦντες γὰρ ἐκ πολλοῦ, τίς ἄρα ἡ τοῦ Κόσμου γενέθλιος, ἐν ᾗ τόδε τὸ πᾶν ἀποτελέσθη, καὶ παρὰ πατέρων καὶ προγόνων τὴν ζήτησιν ἄλυτον διαδεξάμενοι μόλις ἠδυνήθησαν εὑρεῖν, οὐ μόνον χρησμοῖς ἀναδιδαχθέντες, ἀλλὰ καὶ τεκμηρίῳ πάνυ σαφεῖ*: *Simul etiam diſcebant diem illum deſideratiſſimum. Cum enim jamdudum quæſiſſent, quis eſſet mundi Natalis, in quo hoc Univerſum abſolutum eſt, nec a patribus aut majoribus quæſtionem ſolutam accepiſſent, rem tandem comperiebant, non ſolum oraculis, ſed & ſigno ſeu argumento manifeſtiſſimo edocti*. Atque vix eſt ſane ut non autumemus Trogum Pompejum ex Hebræorum traditionibus de hac Sabbati celebratione illud hauſiſſe, quod ex eo de primo Sabbato narrat Juſtinus, utcunque, pro more ejuſmodi ſcriptorum, nonnulla, quæ falſiſſima ſunt, interſerantur. Verba Juſtini ſunt (*Hiſtor. lib.* 36.). *Itaque Moſes, Damaſcena antiqua patria repetita, montem Synam occupat, quo ſeptem dierum jejunio per deſerta Arabiæ, cum populo ſuo fatigatus, cum tandem veniſſet, ſeptimum diem, more Gentis, Sabbatum appellatum, in omne ævum jejunio ſacravit; quoniam illa dies famem illis erroremque finierat*. Quod cum Paganorum aliis de Jejunio habet, falſiſſimum eſt. Neque enim die Sabbati, qui dies eſt in dierum periodo ſeptimus & vulgo ſic dictus, ex Hebræorum inſtituto jejunandum. Qua de re plura inferius (*Cap.* 15.). Atqui interea ex fame natum illud feſtum ait; id quod alimenti inopiam, quæ primam Feſti Obſervationem ac deſcenſum Mannæ præceſſerat, reſpicere videtur. Et ſi deſertum Synam dixerat Juſtinus, idem etiam ferme dixerat, quod autor *Seder Olam*, non ſine ſacrarum literarum autoritate; ubi in Sina (nam Aluſham & Sinæ deſerti partem eſſe, ante monitum eſt) Primum Sabbatum ſcribit celebratum, ut ſupra monſtratum. Sed deſertum Sinæ in montem Sinam pro Sinai (qui locus celebrior multo erat & ob legem ibi datam illuſtrior) mutari ſcriptori Pagano ſatis obvium erat. Et Tacitus *Hiſtor.* 5. de Judæis, *ſeptimo die otium placuiſſe ferunt, quia is finem laborum tulerit*. Traditionem de refocillatione hac quam nacti ſunt in Sinæ deſerto, forte etiam reſpexit ille. Certe & celeberrimi in Hebræis Magiſtri primam illam ſub Geneſis initium Benedictionis & Sanctificationis ſeptimi diei mentionem, ad primam hanc in Sinæ deſerto diei celebrationem ac Beneficia in eam accepta referunt. Ita Salomon Jarchius ad illud (*Geneſis* 2.), *& benedixit Deus diei ſeptimo, & Sanctificavit illum*; ברכו במן שכל ימות השבוע יורד להם

להם עומר לגלגלת ובששי לחם משנה וקדשו במן שלא ירד כלל והמקרא כתוב על העתיד: *Benedixit ei per Mannam* seu *in Manna*, *quoniam in ceteris diebus Septimanæ descendebat unicuique Gomera*, *sexto vero panis duplus*, seu *quantitas dupla*. *Sanctificabat item per Mannam*, *quoniam* (in eo die) *ea non omnino descendebat*. *Et quod heic scriptum est*, *ad tempus ita attinet futurum*. Adeo ut Benedictionem, & Sanctificationem ibi a Mose memoratam ad Benedictionem & Sanctificationem quæ post tot secula in Mara evenit, spectare voluerit. Ita etiam ad Decalogum, ubi iterantur (*Exod.* 20.) verba sacra de Benedictione & sanctificatione, ברכו במן לכפלו בששי לחם משנה וקדשו במן שלא היה יורד בו: *Benedixit ei in Manna*, *quæ in sexto die duplata est* (in usum septimi) *& sanctificavit eum in Manna*, *quippe quæ in septimo die non descendit*. Neque sane Jarchii est commentum hoc: sed pro more suo e veterum hausit commentariis, quod & ad eundem locum notat Moses Bar Nachman. In *Beresith rabba*, (Parash. 11. *fol.* 13. *col.* 1.) ר' ישמאל אומר ברכו במן וקדשו במן ברכו במן שכל ימות השבת היה יורד עומר ובערב שבת שני עומרים וקדשו במן שלא ירד בו כל עיקר ר' נתן אומר ברכו במן וקדשו בברכו ר' יצחק אמר ברכו במן וגו': *Docuit Rabbi Ismael benedictionem* (die septimi) *fuisse per Mannam*, *& Sanctificationem itidem per Mannam* (loquitur de Benedictione & Sanctificatione, cujus in secundo Genesis capite mentio) *Benedictionem in eo quod*, *cum in ceteris diebus septimanæ descenderit Gomera unicuique unica*, *pridie Sabbati descendebant binæ Gomeræ*; *Sanctificationem*, *in eo quod illo die nihil omnino descendebat*. *Ex sententia vero Rabbi Nathan*; *Benedictio quidem in Manna erat & Sanctificatio in ipsa Beneditione*. *Quin & Rabbi Isaac astipulatur*, *& Benedictionem ejus in Manna collocat &c.* Quæ omnia eo plane spectant, ut prima Sabbati Benedictio & Sanctificatio, (quatenus ea etiam sub initium rerum a Mose memoratur,) ad Locum & Tempus Primæ observationis Sabbati juxta sententias jam ostensas, sit ex horum mente indubitanter referenda. Sed de Benedictione & Sanctificatione illa, quæ in Genesi occurrit, ad Hebræorum placita, plura mox. Illud interea accipe, quod pluribus ostendunt Rabbini, Jehuda Ben Samuel & Jehuda Ben Saul, in Commentariis ad dictum Samuelidem, (Sepher Cozri *part.* 1. §. 87. *& part.* 2. §. 20.) scilicet ipsum initium Sabbati, qua ex Præcepto festum est, Tempori & Loco superius memorato ita esse tribuendum, ut primo ex illa duntaxat Cœli, Solis, Terræque positura, dein ex Hierosolymæ seu Terræ sanctæ (cujus gratia Leges de Tempore Festisque, in Deserto traditæ) situ, neque ex alio auspicandum fuerit Primum Sabbatum, qua Festum; uti neque numeri seu periodi dierum a rerum conditu septenariæ, juxta quam Sabbati festum in die septimo institutum, aliunde quam a terra Israelitica primitus deducendi. Id est, a dierum ibi vespera, seu Solis occasu; non inde ut a meridiano primo, aliter atque meridianus ille vesperam illam seu occasum designat. Legitur in dialogo illo *Sepher Cozri* dicto; אמר הכוזרי הלא תחלת קביעות הימים מן הצין מפני שהוא תחלת המזרח ליישוב אמר החבר והלא תחלת השבת אינה כי אם מסיני ומאלוש קודם לכן שירד המן בו תחלה ואין השבת נכנס אלא על מי שבא עליו השמש אחר סיני על הדרגה עד אחרית המערב ואחר כך עד אשר תחת לארץ ואח' כך עד הצין אשר הוא מזרח היישוב ויקרה השבת לצין אחר ארץ ישראל בשמונה עשר שעות מפני שארץ ישראל באמצע ליישוב וכאשר בא השמש לארץ ישראל היא חצי הלילה לצין וחצי היום לארץ ישראל הוא בא השמש לצין וגו' והכונה היא לארץ ישראל שהיא מקום התורה שהורד בו אדם מגן עדן בליל שבת וממנו תחלת המנין סמוך לששת ימי בראשית והתחיל אדם לקרות שם לימים וכאשר נושבה הארץ ורבו בני אדם היו סופרים הימים כאשר יסד אותם אדם ועל כן לא יחלקו בני אדם בשבעת ימי השבוע וגו': *Dixit Cozri*, *nonne initium præstitutæ dies numerandi formulæ a Zin petendum*, *ideo quod locus ille initium est Orientis Orbis Terrarum? Responsum est*, *An initium Sabbati aliunde petendum est quam a Sinai & ante etiam ab Alusha*, *quia ibi primus erat Mannæ descensus*. *Nec vero incipit Sabbatum*, *antequam Sol ultra Sinai transeat in extremum Occidendis gradum*, *unde postea sub tellurem circumvolvitur ad Zin*, *qui Oriens est Orbis Terrarum*. *Et esse incipit Sabbatum in Zin*, *postquam habetur ejusdem initium in Terra Israelitica*, *Horis Octodecim*. *Eo scilicet quod Terra Israelitica in medio seu Umbilico Orbis collocata*, *Occasus solis illic est nox media τῷ Zin*, *& meridies Terræ Israeliticæ est occasus Solis τῷ Zin* &c. *Aptanda autem est res Terræ Israeliticæ* (nimirum Sinai & Alusha circa sesquigradum Occidentaliores sunt Hierosolymis) *quoniam ea locus est Legis*, *& idem est locus in quo pulsus est Adam e Paradiso nocte Sabbati* (alia exemplaria habent בעש *vespera Sabbati*) *atque inde initium enumerationis dierum quæ sex diebus creationis innititur*. *Atque ibi incepit*

Adam

Adam nomina diebus imponere. Et cum postea, auctis ejus posteris terra habitata est, hominum mos erat numerare dies eo modo, quo disposuerat eos Adam, unde factum est, ut non dissentiant homines de Septenario Septimanæ dierum numero, seu *de Hebdomadis constitutione* &c. Sic ibi R. Jehuda. Zin heic est Sinarum seu צינין aut صيني regio, plagæ Orientalis ultima; ita scilicet scriptoribus tam Arabicis & Hebraicis, quam Ptolemæo ejusque sequacibus (*Geograph. Arab. part. 9. & 10. Climatis* 1. Abraham *Ben* Chaja *in sphæra mundi, cap. 6. &c.*) censita. Objectio est; nonne inde, scilicet ab Oriente ultimo, ratio dierum enumerandorum ineunda? Minime, inquit, R. Jehuda. Nam a rerum initiis dierum enumeratio erat eadem, qua utimur nos in terra Israelitica, id est, a vespera ad vesperam. Id quidem scimus etiam ex Sabbati Observatione, cujus initium in Alusha & Sinai. Et quicquid ibi statutum reperitur, ita aptandum est terræ Israeliticæ, cujus gratia lex data est, ac ubi primus parens noster Adam dies sic a vespera ad vesperam numerare, & in periodos septenarias distribuere cœpit, ut a Solis e terra Israelitica in Occidentem discessu, seu a tempore, quo terræ Israeliticæ Sol occidit, (quæ sic velut naturalis habetur, & primaria dierum civilium, id est XXIV. horarum, numerandorum Epocha) dierum initia adeoque Periodi Septenariæ sint deducendæ. Atque ita necesse erit, ut Horarum Octodecim spatio tum Sabbatum, tum quilibet alius pariter dies incipiat in terra Israelitica, antequam in Orientis ultimo seu apud Sinas incipiat; similisque in aliorum locorum dierum initiis, veluti primario illi secundariis, pro Longitudinis diversitate, ratio sit habenda. Exempli gratia; cum in adjecta figura Sol per circulum ABCD graduum 360. circum tellurem EFGH spatio XXIV. horarum feratur, diesque, juxta jam dicta, a Cardine GC qui Occasus est Solis τῷ F Terræ Israeliticæ seu Umbilici telluris heic locum occupanti, incipiat; palam est diei initium telluris Umbilici seu τῷ F incolis, XVIII. horis prius haberi quam suum ex ejusmodi numerandi ratione initium habeant Sinæ in extremo Orientis, qui τῷ E designantur. Nam ut GC solis Occasus est τῷ F, ita FB τῷ E seu Sinis.

Et inter GC & FB, per DA, arcum 270. graduum intercipi, id est XVIII. horas, nemo non videt. Qui sensus est Rabbini, quem citavimus, ejusque sequacium. Pendere vides hanc dies enumerandi in terra Israelitica positam epocham ex eo quod est, Adamum ibi sic enumerare cœpisse, adeoque illam regionem primum tenuisse. Unde & טבור הארץ: eam nuncupant Hebræi seu *umbilicum telluris* quemadmodum oppositum in globo Telluris locum, seu H in superiori figura, טבור הים *Umbilicum Maris*. Certe & alii ibi Telluris Umbilicum collocant; quod etiam scimus ex eo, quod superius citatur ex Saido Batricide de Ada in terræ Umbilico sepeliendo. Occurrit itidem in descriptionibus territorii tribus Judæ, Spelunca Adam; seu rupis, in qua traditur, eum cum Eva uxore diu luxisse Abelem occisum; locus etiam, ubi a Caino occisus Abel. Et apud Christianos Scriptores non raro ea in regione vitam transegisse primos parentes existimatur. Obvia sunt, quæ de Paradisi loco & vicinio, in quod relegatus est Adam, & de monte Calvariæ disseruntur. Saidus autem Batricides in Indiæ Orientalis montem aliquem expulsos fuisse e paradiso primos parentes, ex Orientalium traditionibus scribit. Verba sunt. اخرجهما من الجنه في تسعت سلعات من يوم الجمعه علي جبل من جبال الهند *expulit eos* (Deus) *e Paradiso hora IX. feriæ VI. in montem e montibus Indiæ*. Quin & mons ille Mahumedanis dicitur mons سرنديب *Sarandib*. Abu Mahumed Mustaphi Ben Hasen in Historia universali perquam eximia, quod Bibliothecæ Oxoniensis cimelium est manuscriptum; اهبط ادم علي جبل سرنديب

في

في سرقي أرض الهند *relegavit* (Deus) *Adam in monte Sarandib in Orientali Indiæ regione*. Eo ſpectat etiam quod lego in Abu Walid Mahumed Ben Elshecina Hiſtorico penes me vetuſto MS. ubi de وسط الارض *medio* ſeu *umbilico telluris* verba faciens قالوا inquit هووادي سرنديب حيث هبط ادم عليه السلام *fertur locum fertur locum hunc eſſe fluvium Sarandib*, *quod deſcendit Adam*, *ſuper quem ſit pax*. Sarandib autem inſula maris Orientalis, Harchend dicti, celeberrima, fuſe deſcribitur apud Geographum Arabem. (*P.* 8. *Clim.* 3.) Neque alia eſt a Tapobrana, quæ item سمطره *Sumatra* dici ſolet. Fluvius autem ille ſub Æquinoctiali ponitur. Achmed Ben Magad in Inſularum Chorographia ولما الحقيقه خط الاستوى هو الوادى وادى سرنديب *ad amuſſim ſub linea Æquinoctiali habetur Fluvius dictus Fluvius Sarandib*. Quod & Ptolemaicæ Tapobranæ Geograghiæ diſſonum non eſt. Unde etiam Latitudines Urbium ac Provinciarum a jam dicto Fluvio putantur, ut Achmed ille, quemadmodum Longitudines ab Occidentis termino. Ita in Orientis extremo juxta nonnullos ponitur Telluris Umbilicus ſeu Medium. Sed nomen illud pro vario gentium ingenio aliter etiam collocatum ſcimus ex eo quod Græci atque ex eis Latini de Delphis habent. Ibi ſcilicet eſſe Medium ſeu Umbilicum Orbis Terrarum. Strabo, Pauſanias, Livius, Plutarchus, (*Videſis Iſ. Caſaub. in Comment. ad Strabonem*, *pag.* 180.) alii autores veteres ſunt obvii. Quæ autem hactenus dicta ſunt, abſque controverſia admittunt, aſſeruntque Sabbatum in Alusha, ſeu Primum, quod in deſerto, celebratum eſt poſt Mannæ deſcenſum, fuiſſe diem (ut par eſt credere) a Mundi Natalibus in Septenaria dierum periodo Septimum. Quod ſane non defuere inter Chriſtianos qui negarint. Paulus Epiſcopus Burgenſis, (*Scrutin. Scripturar. part.* 1. *Diſt.* 8. *cap.* 14.) ex Judæus; *Si bene conſideras primum Sabbatum quod legitur in deſerto celebratum* (ſic ibi Paulus; quem inter & Saulum Judæum Dialogus fit) *non fuit Septima dies correſpondens primo Sabbato*, *quod fuit in mundi exordio*, *prout tu dicis*. *Sed fuit ſeptima dies a deſcenſu Mannæ*. *Qui quidem deſcenſus non legitur incepiſſe in prima die Hebdomadæ*; *Unde ſic ſeptima dies computata a prima die deſcenſus Mannæ concurrat cum die Sabbati in primo exordio ſanctificati*. *Imo probabilius poſſet dici*, *quod dies prima*, *in qua Manna deſcendit*, *non fuit prima dies hebdomadæ*, *quæ dicitur una Sabbatorum*. *Nam in primis veſperis illius diei deſcendit Coturnix* (Exod. *16.* 13.) *& ſaturati ſunt carnibus*. *Conſtat autem*, *quod*, *ſi illa veſpera eſſet veſpera ſecunda diei Sabbati*, *non eſſet eis licitum occidere coturnices*, *& parare eas*. *Ex quo patet*, *quod dies immediate præcedens deſcenſum Mannæ*, *non fuit dies Sabbati*, *& per conſequens prima dies*, *in qua Manna deſcendit*, *non fuit una Sabbatorum*. Sic ille. Sed ratio ejus perquam frivola videtur. Nam quis non videt primas veſperas illius diei, ut ille vocat, ſeu ſecundam Sabbati veſperam, fuiſſe etiam partem ſeu initium feriæ primæ, non omnino ſeptimæ ſeu ejus, quæ præcedens Sabbati recurrentis in dierum periodis loco reſpondet. Juxta ſcilicet Hebraicam temporis rationem; a veſpera ad veſperam. Quorſum igitur heic coturnicum in veſpera occiſionis & præparationis, velut ejus quod Sabbatum violaret, mentio? Sed nec ejuſmodi redargutione adeo opus eſt, cum juxta receptiorem Hebræorum ſententiam, Inſtitutionem ſeu Præceptum Sabbati Obſervatio neutiquam ſecuta ſit ante ſeptimum poſt migrationem ibi memoratam diem, id eſt ante XXII. Jiar qui ipſum, in quo migrabant Iſraelitæ Sin, diem, ſeu XV. Jiar quæ feria erat ſeptima, inſecutus eſt. Quo ſpectat & illud Viri maximi (*Joſeph. Scaliger. de Emendation. Temp. lib.* 5. *pag.* 351.) de eis, qui ſimili ratione noluit ipſum XV. Jiar feriam fuiſſe Septimam ſeu Sabbatum, qua vocabulum illud in dierum periodis locum habet *Atqui Hebræi* (ſic apud eum objiciunt) *non migraſſent die Sabbati* (inde nimirum volunt XV. Jiar non fuiſſe feriam ſeptimam.) *Egregiam animadverſionem! Quid eſt magis contra Sabbatum*, *quam Sabato colligere Manna? Atqui multi profecti ſunt colligendi* (Exod. 16. 27. *&* 28.) *cauſa die Sabbati*: *Iſti Critici non meminerunt adhuc Legem datam non fuiſſe*. Legem ſcilicet quæ ad Obſervationem alicujus diei pro Sabbato, ante migrationem illam obligaret, aut datam non fuiſſe, aut pro data atque ſtatim in deſerto obſervanda non habitam.

CA.

C A P U T XII.

Ad Sabbati *Observationem*, *ut* Judæos Originarios, *sic* Profelytos Justitiæ *&* *parilis Conditionis reliquos obligari*; Profelytos *autem* Domicilii aliosve Gentiles *non item*, *statuunt Hebræi*. *Nec* Observatio *ejusmodi* permissa Profelytis domicilii. *De* Peregrino *seu* Profelyto *in* legibus de Sabbato sacris, *Magistrorum sententiæ*.

QUod demum ad Sabbati, quale diximus, Observationem, qua eam Hebræi aliis sive Imperabant, sive Permittebant, sive Interdicebant, idque ex avitis institutis placitisque, attinet; non minus atque seipsos ad illud observandum teneri volebant Profelytos Justitiæ universos, Libertinos, aliosque Baptismo & Circumcisione, veluti Servos, ut superius libro secundo ostensum est, in Ecclesiam Hebraicam rite cooptatos. Neque vero alios aliasve Gentes. Nam & Profelytos Domicilii seu eos, qui Judaismo nondum nomina dederant, in qualecunque vitæ commercium intra ditionem Israeliticam admissi, non modo Observatione omnino solutos habuere, sed pœnis gravissimis obnoxios, si observarent; Id quod satis dignoscitur ex eis, quæ capite superius quinto ea de re allata heic non repetimus. Et in eundem sensum plura occurrunt in scriptis Talmudicis. (*Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin, *cap.* 7. *fol.* 58. *b. & vide Excerpt. ex eadem Gemara apud* I. *Cocbium*, *pag.* 274.) Neque juxta eorum interpretationem rite intellectam, adversatur omnino, quod habetur in Decalogo, *non facies ullum opus*, *tu & filius tuus & filia tua*, *servus tuus & ancilla tua*, *&* גר' *advena* seu *Profelytus tuus*, *qui in portis tuis*; uti nec illud (*Exod.* 23. 13. *sex diebus facies opera tua*, *& in septimo die quiesces*, *ut habeat quietem bos tuus atque asinus tuus*, *& respiret* seu *refrigeretur filius ancillæ tuæ & Peregrinus*, seu *Profelytus*; quæ ferme alibi totidem etiam in sacro sermone (*Deut.* 5. 14.) verbis habentur. Id quidem verum est, ad legem posteriorem expressim adnotari a Salomone Jarchio בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר והגר גר' תושב : *filius ancillæ tuæ sumitur ibi pro servo incircumciso*, *& Peregrinus* seu *Profelytus pro Profelyto domicilii*. Alii tantundem. (Sepher Mechilta, *fol.* 36. *col.* 1.) Ideone etiam Profelytis domicilii seu Gentilibus Sabbatum existimabant observandum? Nihil minus. Distinguendum nempe est de ratione nominis Servi aut Profelyti in contextum ejusmodi adhibita. Ea duplex est. Altera, qua intelligat quis, tam Servum & Profolytum ex legis vi ad Observationem Sabbati pariter obligari; altera, qua sic obligari Judæos & quotquot in eorum ritus transirent, ut nec ipsi opere aliquo Sabbatum violarent; nec Sabbato in causa essent, ut sive a Servo, sive a Profelyto opus aliquod fieret. Priori ratione non alium volunt legibus illis contineri Servum, quam Circumcisum, aut ancillam aliam præter eam, quæ baptismo in Judaismum cooptata est, nec alium peregrinum seu Profelytum, quam Profelytum Justitiæ ac Libertinum, qui juris parilis. Id est, non alios præter eos qui Ecclesiæ Hebraicæ pars fuerunt seu בני ברית *filii* seu *liberi fœderis*. Posteriori autem ratione solum Servos incircumcisos, ac Profelytos domicilii ibi innui ajunt. Scilicet fas non fuisse Judæo servi Gentilis seu incircumcisi domino, Sabbato in causa esse, ut Servus ejus ejusmodi opus aliquod tunc faceret, nec fas Judæo fuisse tunc in causa esse, ut Profelytus domicilii (cujus cum ejusmodi servo parilis, quantum ad hanc rem, conditio) præstaret opus aliquod. Id est, fas ei non fuisse, aut per se, aut per alios, aut per jumenta eo die operari. Egregius est ea de re locus apud Rabbi Mosem Bar Nachman; ubi ostendit quidem legum jam citatarum cunctis non eandem prorsus esse, si verba spectes, interpretationem; ejusmodi tamen cunctis esse, ut, juxta distinctionem jam allatam, sint omnino capiendæ. Verba ejus (Pirush Tora, *fol.* 125. *b.* sunt, ad illud וגרך ונו' *Profelytus* seu *advena tuus qui in portis tuis*, *in Decalogo*; על דרך הפשט גר שער לעולם הוא גר תושב שבא לגור בשערי עירנו וקבל עליו. שבע מצות בני נח והוא הנקרא גר אוכל נבלות שאם' כן הכתוב לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה ולכן לא היתה בו המצוה שיאמר לא תעשה בו מלאכה האזרח והגר אבל לנו יצוה שלא יעשה מלאכה לצורכינו בקטנים והבהמה והוא בעצמו אין עליו זאת המצוה ועושה מלאכה לעצמו בשבת והכתוב שאמר וינפש בן אמתך והגר הוא גר צדק שנתיהד וחזר לתורתנו שצוה אותו בשבת וכן בכל שאר המצות כאשר אמר' תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם לגר ולאזרח הארץ אבל מצאנו לרבותי' שדרשו בהפך אמרו כי וגרך אשר בשעריך על דרך הפשט גר צדק והוא חייב כמונו בשביתה והנפש בן אמתך והגר לרבות גר תושב הערל ורצונם שיהיה המוזהר תחלה הגר הניסול שחייב כמונו והכתוב השני לרבות הערל ולפיכך היקש לבהמה שאמר למען ינוח שורך וחמורך

וחמורך וינפש בן אמתך והגר צוונו בשביתת כלם בשוה שלא יעשו לנו ויעשו כרצונם לעצמן וכן יהיו העבד והגר הנזכרים בעשרת הדברות שוים וחייבים בכל דין השבת כמונו כמו שנזכר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך: *Profelytus* feu *advena Portæ simpliciter sumptus intelligitur de Profelyto Domicilii, qui advenerat, ut peregrinaretur in portis civitatis alicujus, & qui susceperat in se observationem septem præceptorum Noachidarum. Atque idem vocatur etiam Profelytus comedens carnem morticinam, de quo loquitur Scriptura* (*Deut.* 14. 21.); *Profelyto, qui in portis tuis, dabis, ut comedat. Et propterea non datur ei mandatum, quod imperes, ne in Sabbato opus omnino faceret aut Profelytus aut indigena. Sed nobis mandatum, ut in usum seu commodum nostrum opus is non faciat; uti nec Minores aut jumenta. Adeo ipsi Profelyto non datur mandatum hoc, quippe cui opus sibi facere in Sabbato licitum. Atque in illo Scripturæ loco ubi dicitur*, (Sabbatum ita observandum) *ut* (*Exod.* 23. 13.) *respiret filius ancillæ tuæ & peregrinus; capiendus est peregrinus* feu *Profelytus pro Profelyto Justitiæ, qui Judæus factus legi nostræ nomen dederat, adeoque ad Observationem Sabbati ex mandato obligatus erat, ficut ad præceptorum reliquorum juxta id quod dicitur* (Num. 15. 16.); *lex una & Judicium unum erit vobis, & Profelyto, qui peregrinatus fuerit apud vos; Profelyto scilicet & indigenæ Telluris. At vero comperta etiam est apud Rabbinos nostros diversa heic interpretatio. Nimirum, Profelytum tuum intra portas tuas, simpliciter dictum* (in Decalogo) *significare Profelytum Justitiæ, qui ad Observationem Sabbati non minus obligatur, quam nos ipsi. Illud autem* (postmodum in Exodo dictum) *ut respiret filius ancillæ tuæ & peregrinus* feu *Profelytus, eo spectare, ut & Profelytus Domicilii, qui incircumcisus erat, includeretur. Nempe existimant, Primo loco* (in Decalogo ipso) *expressim contineri Profelytum circumcisum, qui æque atque nos ipsi obligatur. Loco autem altero, qui sequitur, contineri etiam Incircumcisum. Argumento, ex eo quod ibi dicitur de Jumento, etiam sumto. Nam verba sunt; ut quietem habeat bos tuus atque asinus tuus, & respiret filius ancillæ tuæ & Profelytus. Parili omnino modo volunt mandatum nobis datum de cunctis. Scilicet ut nobis minime opus aliquod faciant. Qui tamen sibi pro libitu facere possint. Atque juxta hanc interpretationem Servus & Profelytus in Decalogo memorati nobis ipsis* (hac in re) *æquales sunt, & pariter ac nos ipsi ad Observationem Sabbati obligantur, perinde ac si dictum fuisset* (ibi) *ut requiescat servus tuus, & ancilla tua non aliter atque tu ipse.* Sive hanc sive illam interpretationem admittas, palam est, neque hanc, neque illam voluisse Profelytos Domicilii feu Gentiles omnino ad Sabbati Observationem, ex legum illarum sensu, obligari, sed tantummodo Profelytos Justitiæ, & qui in Judaismum transierant. Et Profelyti nomen ac Profelyti intra portas pro materiei, circa quam in Scriptura versatur, diversitate, nunc pro Justitiæ, nunc pro Domicilii Profelyto sumi superius (*Lib.* 2. *cap.* 2. *pag.* 146.) etiam monuimus. Atque ex jam dictis rite intelligendi sunt Jarchius aliique Magistri, qui Profelytos Domicilii in legibus de Sabbato contineri scribant. (*Vide* Sepher Mechilta, *fol.* 26. *col.* 2. & 36. *col.* 1.) Consonum est illud Josephi Caro; *in* Shulcan Aruch *lib.* Orach Chiim, *tit.* Sabbath, *cap.* 304. אדם מצווה על שביתת עבדו שמל וטבל לשם עבדות וקבל עליו מצות הנוהגות בעבד אבל אם לא מל וטבל אלא קבל עליו שבע מצות בני נח הרי הוא כגר תושב ומותר לעשות מלאכה בשבת: *Imperatum est unicuique* (Israelitæ,) *ut servus ejus Sabbatum observet, qui scilicet Circumcisus fuerit, & Baptizatus nomine servi, & in se receperit Præcepta, quæ ex more ad Servos attinebant; At vero si non fuerit Circumcisus & Baptizatus, sed in se receperit septem Noachidarum Præcepta, ei quoniam erat plane ut Profelytus Domicilii, fas erat opus facere in Sabbato.* Nimirum Servum ejusmodi nullatenus ad observationem Sabbati teneri volunt, uti nec Profelytum Domicilii, cujus, quantum ad hanc rem, parilis conditio. At vero subjicit idem autor, juxta Talmudicorum veterum sententiam, לעצמו אבל לא לרבו ואסור לכל ישראל לומר לו לעשות מלאכה בשבת לצורך ישראל אפילו מי שאינו רבו *fas erat Servo ejusmodi opus facere, in sui ipsius nempe usum*, seu commodum, *non in usum Domini. Et illicitum est unicuique Israelitæ jubere eum opus quidpiam facere in Sabbato in usum Israelitæ cujuscunque; etiamsi non fuerit Dominus ejus.* Ipsi nimirum Israelitæ ex jure suo Sabbatico tenebantur, non solum ut nec Servo Noachidi feu Gentili, aut Noachidi, qui Servus non esset, feu Profelyto Domicilii opus aliquod facere in Sabbato, quocunque in tempore, imperarent, verum etiam ut nec operis in Sabbato a Noachide in Israelitæ usum præstiti beneficio feu commodo, durante eodem Sabbato, omnino uterentur. Cujus tamen usus eis licitus, si Noachides in Sabbato sibi duntaxat, non Israelitæ (Misna *tit.* Sabbath *cap.* 16. *Talmud. Babylon. eod. tit.*

tit. fol. 122. *a.*) id præstitisset. Nam usum in Sabbato operis a Noachide seu Proselyto Domicilii in Israelitæ quidem usum, tametsi ejus injussu, in Sabbato præstiti, pro Festi violatione sumebant, ideo quia hujusmodi operis usus velut ejusdem participatio habebatur. Quod non volebant obtinere, ubi in ipsius Noachidis usum præstitum est. Inde etiam evenit, ut ex Scribarum scitis illicitum fieret, quocunque extra Sabbatum tempore jubere aut conducere operas Proselyti Domicilii in Sabbatum ad id, quod Israelitæ illicitum esset, in eo præstandum. Ne scilicet, si id fieri soleret, promptiores redderentur inde Noachidæ ad opera Sabbatis in Israelitarum usum præstanda, quorum beneficio seu commodo perinde ac illorum, quæ a Noachidis in sui tantum usum præstarentur, licite frui nequirent; unde etiam Sabbati dignitas forsan Noachidis seu Proselytis Domicili haberetur vilior. Moses Maimonides (*Halac. de Sabbato cap. 6. vide & c. 12. §. 7. & Mosem Mikotzi præcept. Negativ. 65.*) אסור לוסר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת אף על פי שאינו מצווה על השבת ואעפ שאמר לו הקודם השבת ואעפ שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבאו לעשות בעצמן גוי שעשה מלאכה מעצמו בשבת אם בשביל ישראל עשה אותה אסור להנות באותה מלאכה עד מוצאי שבת וגו ואם בשביל עצמו בלבד עשה מותר ליהנות בה בשבת: *Illicitum est* (Judæo,) *jubere Gentiles opus facere in Sabbato, tametsi illis non sit imperatum Sabbatum, & tametsi jubeat ante Sabbatum, & tametsi usus ejusmodi operis expectandus fuerit, usque dum transierit Sabbatum. Hoc vero e Scribarum scitis manavit, tum ne apud Gentiles vilius haberetur Sabbatum, tum ne ipsi ultro id præstarent. Si Gentilis in Sabbato opus ultro fecerit, idque in Israelitæ usum, interdictum est ejusdem usus* (Israelitæ,) *usque dum desinat Sabbatum &c. At vero si in sui tantum usum id fecerit, usus ejus etiam in Sabbato* (Israelitæ) *licitus est.* Quod Gemaræ Babyloniæ (*Ad tit.* Sabbath, *cap. 16. fol.* 122. *a.*) unde sumitur, est concors. Et exempla afferunt de lumine a Noachide sibi in Sabbato accenso, fune quo e navi descendat tunc sibi contorto, id genus alia, quorum scilicet in Sabbato, per solennem diei quietem, usus licitus. Atque ex hisce intelligitur id, quod habent Talmudici (*Gloss. ad Alphesium part. 1. fol.* 145. *Obadias Bartinorius ad Misn. tit. de Sabbato c. 16. §. 6. & Rab. Nissim ad dictum Alphesii locum.*) de non prohibendo Noachide aliquo, conditionis liberæ, ab opere, quali Israelita Sabbatum violaret. Verba sunt; ישראל אין מוזהרי' על שביתת גוי שאינו עבד שלהם *Israelitæ non prohibent ab opere in Sabbato Gentilem*, seu *non monent eum de requie eo in die, nisi fuerit eorum servus.* Nimirum qua Gentilis seu Noachides erat, præcepto teneri eum nolunt. Qua vero servus fuerit Noachides Israelitæ, monendus erat, non velut quem ad Sabbati observationem existimarent omnino obligari, sed ut cui abstinendum erat ab opere in usum Domini; quippe cujus beneficio & commodo uti is rite nequibat, secundum ea quæ dicta sunt.

CAPUT XIII.

Quæ, ante de Sabbato ostensis, videantur apud Hebræos adversari; *tum eos, qui* Hebraice scripsere, *tum* Philonem & Fl. Josephum.

HIsce ita, ex Hebræorum Commentariis, de Sabbato seu Septimi diei Cultu explicatis, quæ nempe receptissimas Talmudicorum ea de re sententias aperiunt; restat, ut de iis, quæ hisce apud eos reluctari videantur, dispiciamus. Scilicet de iis, quæ ex eorum commentariis trahi possunt ad has astruendas Assertiones adversas; Sabbatum seu Septimum in periodo dierum a mundi conditu diem, ut Festum, universo humano generi colendum; in ipsis rerum primordiis, seu Mundi natalibus, initium habuisse; ante Legem seu stationem in Mara, ut Festum, ex præcepto observari esse solitum; atque demum ab aliis gentibus in ritibus suis, veluti ex jure omnium Gentium communi seu Noachidarum, adhibitum. Quomodo interpretentur nonnulli, atque ii vetusti simul & celebres Magistri, illud de Sanctificatione atque Benedictione diei Septimi simul cum creatione rerum memoratum, ostensum est supra (*Cap.* 11.) Scilicet ad primam illam, juxta ea quæ ostensa sunt, in Sina seu Alusha celebrationem Sabbati, locum illum volunt per prolepsin attinere. Quæ sententia quidem nonnullis (*Mos. Maimonid. ab Abarbinele in* Pirush Tora *fol. 21. col. 3. citatus Rabbi Bechai ad Genes. fol. 10. col. 2.*) displicet ob tanti temporis seu, ut ipsi supputant, MMCCCCXLVIII. annorum anticipationem. Neque satis consonum esse admittunt, ut, quæ ad primum Mannæ descensum seu Sabbati in Sina tot seculis postea celebrationem spectant, ea

ea locum aliquem habere sentiamus in ipsa *rerum* primordiorum descriptione, utcunque ab historico eodem sacro descensui Mannæ seu celebrationi jam dictæ coævo tradita. Benedictionem igitur & Sanctificationem diei septimi etiam fuisse volunt hi in ipsis rerum Primordiis seu Natalibus mundi. Sed qualisnam ea fuerit, perquam varie definiunt, & interdum nugacissime. Alii enim Benedictionem ibi memoratam in eo ponunt (Beresith Rab. *parash.* 41. *& R. Beebai ad* Beresith, *fol.* 10. *col.* 2.) quod, si diis placet, nullum omnino tempus nocturnum, seu nulla nox diei illi septimo accesserit, sed ex perpetua constiterit luce. Ita Benedictam ajunt ejusdem lucem. Atque exinde secutam esse Sanctificationem, quia ita a ceteris diebus, qui præcesserant, est discriminatus. Nempe ita הנבדל seu *discriminatum* seu *separatum* מעסקי העולם *a communi rerum natura* Sanctum dici, unde, & Israelitas, quos sibi separavit Numen, Sanctos nuncupatos. Alii Benedictionem & Sanctificationem ibi pro eadem ipsa re sumunt (*Rabbenu Nissim apud Abarbinelem in* Piruſch Tora *fol.* 21. *col.* 3.) atque locum intelligunt velut illud (*Num.* 7. 1.) וימשחם ויקדש אותם *& unxit eos & sanctificavit eos*; ungendo Sanctificavit. Benedictione hac volunt hi naturam Septimo diei tunc inditam aliam ab ea, quæ est reliquorum ac multo præstantiorem; nimirum ut בזה תגבר בו הנפש *eo ea vires in eo adjiciantur*, *augeanturque menti humanæ* ob requiem corporis, quæ in eo וזהו קדושת השבת שלא תשתמש בו הנפש בדבר חול כלל רק בדברים המקודשים *Atque* (juxta hanc sententiam) *hæc est Sabbati sanctificatio, ut mens humana in eo non incumbat rei alicui profanæ, sed tantummodo rebus sanctis.* Nec Mentis solum, sed etiam corporis vires ex ea Benedictione quolibet in Sabbato augeri volunt ex eis alii (*Aben Ezra ad Genes.* 2.) unde Benedictionem ibi nuncupant תוספת טובה *incrementum bonitatis.* Alii Benedictionem ibi ad creaturas, quæ jam recens ex nihilo formatæ erant, existimant attinere; quemadmodum in illo Jobi *Cap.* 3. 1. *maledixit diei suo*, & *pereat dies, in qua natus sum*, maledictio diei ad ipsum; qui in eo natus est, attinet. Ita Isaac Abarbinel, qui etiam de Sanctificatione heic; קדש והבדיל לכבוד ולתפארת את יום השביעי בעבור שבהכנסתו נשלמה ונגמרה מלאכת שמים וארץ כמו האדם בעשותו מלאכה יקרה יעשה אחר גמירתה משתה ויום טוב: *Sanctificavit & separavit in honorem & gloriam Diem septimum, quoniam in ejus adventu perfectum est & consummatum opus Cœli & Terræ, quemadmodum etiam homo, ubi opus quid magnificum præstiterit, postquam illud perfecerit, convivium facit & diem festum.* Sic ille. Adeo ut Sanctificationem & benedictionem diei septimi ipsis rerum initiis coævam hi omnes, uti & alii similes, faciant. Unde etiam natum est commentum illud, ipsum Adamum cantici illius (*Psal.* 92. *R. Eliæzer in* Pirke *cap.* 19. *& vide Genebrard. Chron. pag.* 6.) in Sabbatum autorem fuisse, atque illud cecinisse, quemadmodum etiam tribuunt Adæ Psalmum alium (*Tit.* Baba Bathra *cap.* 1. *fol.* 14. *b. Psal.* 193.) ob dicta quædam in eo, ut volunt illi, ad primam hominis creationem attinentia. Quin & a Patriarchis septimi diei festum, sive velut e Naturali omniumque hominum universali jure, sive ex alio, quod ante legem, quam supra memoravimus, de Sabbati institutione obtinuit, ortum, voluere nonnulli fuisse observatum. Menasseh Ben Israel jam nunc Archisynagogus Amstelodamensis; *Dico*, inquit, (*Lib. de Creatione Problem.* 8.) *quemadmodum traditio Creationis Mundi penes Abrahamum & ejus posteros tantum fuit, ita etiam ex dictamine Legis Naturalis, Sabbatum ab iis solis cultum fuisse. De Abrahamo dicit S. Scriptura*, (Genes. 26. 5.), *Observavit cultum meum; quo loco custodia Sabbati intelligitur. De Jacobo idem affirmant veteres ex eo loco, quo dicitur venisse* (Genes. 33. 18.) *ad Salem & castra posuisse e regione vel ad conspectum civitatis. Quia enim Sabbatum, inquiunt, instabat, non licebat ei ulterius proficisci, sed subsistebat ante urbem. Idem asserunt de Josepho, quando dicitur jussisse servis suis, ut mactarent & præpararent, id propter Sabbatum ab eo factum fuisse. Ad hæc refertur in Semot Rabba, Mosem petiisse a Pharaone in Ægypto, ut afflicto populo suo permitteret unum diem cessare a laboribus, eoque impetrato, ex traditione elegisse Sabbatum. Ex his omnibus colligitur Sabbatum ante datam legem Observatum fuisse.* Ita Archisynagogus ille. Et certe verum est ad locum illum Genesis de Abraha, ex illo משמרתי *cultum meum* seu *Observationem meam*, rituum Sabbaticorum ita fieri a nonnullis mentionem, ut etiam, eos existimasse Abrahamum Sabbatum coluisse, non ita absonum sit autumare. Rabbi Jochanan ibi (Beresith Rabba *parash.* 64.); אפילו הלכות עירובי חצרות היה אברהם יודע: *etiam traditiones de commixtionibus atriorum* (nempe de apicibus aliquot juris Sabbatici, qui integrum occupant in talmude titulum (*Tit.* עירובין) sci-

scivit Abraham. Alii (Beresith rabba *parash.* 47. *Jarchius ad Genes.* 26. 5. *Bechai ad Genes. fol.* 37. *col.* 4.) tantundem. Et de Jacobo, quod habet heic Manasseh, legitur, ut nonnullorum sententia, in *Beresith Rabba* (*Parash.* 79.), quemadmodum & illud de Abraha. Etiam & illum præstitutæ itineris Sabbatici quantitatis autorem (*Ibid. & in Comment. ad Machzor*, *par.* 1. *fol.* 49. *a.*) fuisse. Sabbatum item & Josepho in Ægypto celebratum esse, velut receptissimum habent aliqui (*Bechai ad Beresith*, *fol.* 37. *col.* 4.). Et demum, quod de Mose & Pharaone adjicitur, diserte occurrit in *Semoth Rabba Parash.* 1. Verba sunt; ad illud de Mose *Exod.* 2. 11. *& vidit onera eorum*, ד״א ראה שאין להם מנוחה הלך ואמר לפרעה מי שיש לו עבד אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת ואלו עבדיך אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע הם מתים אמר לו לך ועשה להן כמו שתאמר הלך משה ותקן להם את יום השבת לנוח: *sunt qui ajant*, *Mosem*, *cum videret nullam eis esse laboris intermissionem*, *ad Pharaonem se contulisse*, *eique dixisse*. *Servus*, *cui labor non intermittitur*, *unico in Hebdomade die*, *morietur*. *Hi servi tui sunt*; *qui*, *nisi permiseris ipse*, *ut unico in Hebdomade die requiescant*, *itidem morientur*. *Respondit Pharao*, *abi*, *fac eis*, *ut dixisti*. *Abiit Moses*, *& ordinavit eis diem Sabbati*, *quo requiescerent*. Ubi adnotat Ishacar Ben Nepthali *Edit. Cracoviens. fol.* 118. *b.* וזהו שתקנו ישמח משה במתנת חלקו שהיה שמח על שבחר הקב״ה שיניחו ישראל ביום שבחר הוא להם: *Atque hinc est*, *quod a posteris in ritualibus habetur*, *Lætabitur Moses ob datam sibi sortem*; *Lætabitur scilicet*, *eo quod elegit Deus O. M. eundem ipsum diem*, *quo requiescerent Israelitæ*, *quem ipse eis elegerat*. Verba illa sunt hymni initium vetustissimi, qui in Sabbati sacris occurrit (*Machzor part.* 1. *fol.* 59. *a*). Et Menasseh, quem diximus, de Institutione Sabbati in Mara locutus (*De Creatione probl.* 8.), *Quicquid*, inquit, *ea de re sit*, *certum est*, *eos omnes*, *qui per traditionem a majoribus suis creationem Mundi acceperant*, *etiam observasse Sabbatum*. *Et quamvis alii quidem illo die*, *adhibitis quibusdam ceremoniis*, *coluerint Deum*, *& preces ad eum fuderint*; *nihilominus tamen alii quoque illo die quieverunt*, *& feriati sunt*. Nec desunt, qui in Jobi Historia *cap.* 14. Sabbati seu Septimi diei cultum reperiri velint. Traditur scilicet ibi septem fuisse ei filios. *Et ibant filii ejus*, *& faciebant convivia per domos*, *unusquisque in die suo &c. cumque in orbem transissent dies convivii*, *mittebat ad eos Job*, *& sanctificabat illos*, *consurgensque diluculo offerebat holocausta juxta numerum eorum*. *Sic faciebat Job cunctis diebus*. Septimum diem sic volunt aliqui (Aben Ezra &c. *Apud Bulducium ibid.*) Jobum Sacrificiis celebrasse. Quin de Festo hoc, velut ex Jure universali nato observandoque, loquitur Philo. In ipsis primordiis Mundi sanctificatum esse ait, & statim subjungit (*Lib. de Opificio Mundi*); ἑορτὴ γὰρ οὐ μιᾶς πόλεως ἢ χώρας ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ παντὸς, ἣν κυρίως ἄξιον καὶ μόνην πάνδημον ὀνομάζειν καὶ τοῦ κόσμου γενέσιον, quod vulgo vertitur, *Est enim Festus non unius populi regionisve*, *sed in universum omnium*; *quæ sola digna est*, *ut dicatur popularis festivitas*, *& Mundi natalis*. Alibi item, solenne esse omnibus gentibus ab horrere ab externis ritibus eosque aspernari, præter popularium suorum seu Judæorum ritus, quos a cunctis summa in veneratione habitos addit. Et τίς γὰρ, inquit (*De Vita Mosis lib.* 2.), τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἑβδόμην οὐκ ἐκτετίμηκεν ἄνεσιν ποιῶν καὶ ῥαστώνην αὐτῷ τε καὶ τοῖς πλησιάζουσιν οὐκ ἐλευθέροις μόνον ἀλλὰ καὶ δούλοις μᾶλλον καὶ ὑποζυγίοις διδούς; *quis sacrum illum diem per singulas hebdomadas recurrentem non honorat*, *remissionem laborum feriasque afferentem patrifamilias cum domesticis non ingenuis tantum*, *verum etiam mancipiis & jumentis?* Et Josephus (*Contra Apionem*, *lib.* 2.); Οὐδ᾽ ἔστιν οὐ πόλις Ἑλλήνων οὐδητισοῦν, οὐδὲ βάρβαρος, οὐδὲ ἓν ἔνθα μὴ τὸ τῆς ἑβδομάδος ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκεν. Quod vertitur in editis, *Neque est Civitas Græcorum ulla usquam aut Barbarorum*, *nec ulla gens ad quam Septimanæ*, *in qua vacamus*, *consuetudo minime pervenerit*. *Quin de Sabbato*, vere inquit vir doctissimus (*Elench. Judæorum* 6. §. 2.) Christophorus Helvicus ex Hebræorum Commentariis edoctus, *Mira somniarunt Judæi*. *Fingunt enim omnes Gentiles*, *qui Sabbathum non servarunt*, *horribiles cruciatus perpeti in inferno*, *& nolentes volentes cogi ad Sabbatum etiam apud inferos servandum*, *idque tum fabellis*, *tum mysteriis Cabalisticis ex tertio præcepto eritis mirabili modo probant*. Recentiorum etiam Judæorum aliquot opinionem, Universum genus humanum ad Sabbati Cultum obligari, rationibus e fluvio Sabbatico, & Sanctificatione diei in ipsis rerum initiis petitis, exhibet Petrus Galatinus (*De Arcanis Christ. Veritatis*, *lib.* 11. *cap.* 9. *& quod habet ibi de fluvio Sabbatico*, *legitur in Gemara Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 65. *b. & vide Joseph. Halosros*, *lib.* 7. *cap.* 13. *Eldadum Danitem*, *Plin. lib.* 31. *cap.* 2. *Adde Is. Casaub.*

Exer-

Exercit. 15. §. 20. *Nic. Fuler. Miscell. lib.* 1. *cap.* 9. *Petr. Cunæum de Repub. Hebræorum*, *lib.* 2. *cap.* 24. *Eliam Thisb. in Sambation. Manass. Ben Israel in Conciliatore ad Exod. qu.* 36.). Sed vero, sicut pluris faciendum non est, quantum video, hoc de fluvio Sabbatico, quam figmentum illud Alcoranicum *Azoar.* 7. *Arab.* 17. *Lat.* de Piscibus in Sabbato, nec aliis diebus, capita sua e mari exerentibus, aliaque similia, oscitanter nimis ex insania amabili credi solita; ita quæ de Gentilium apud inferos Observatione Sabbati, eorumque quoniam vivi non observarant, cruciatibus memorantur, deliria quis non videt esse hominum id genus feriatorum, qui ritus suos qualescunque tanti & tam morose æstimant, ut cuique mortalium eos pariter amplexandos, larvatis atque monstrificis argumentis, gravioribus plane ac rationi consonis indigentes, inculcare non vereantur. Cæterum, nec in Judæis solum, verum etiam in Mahumedanis reperiuntur, qui præceptum de Sabbato, qua ipsum Septimum diem in periodis a conditu mundi dierum conflatis denotat, Naturale esse probare conati sunt; quemadmodum Ahmed *filius* Zin Alabedin, Persa in Politore Speculi adversus Christianæ religionis instituta conscripto. Sed eum refutavit pridem vir doctissimus Philippus Guadagnolus *in Apologia pro Christiana Religione*, *part.* 1. *cap.* 8. *sect.* 9.) linguæ Arabicæ Romæ Professor, qui & illud ex Alcorano (*Azor.* 3.) in eum affert نلعنهم كما لعنا أصحب السبت *maledicemus eos*, *sicuti maledximus Sabbatizantibus*. In Christianorum porro Theologorum aliquot scriptis etiam non pauca reperiuntur, quæ illuc tendunt, ut Septimi diei Cultum Naturalem seu rerum initiis coævum, atque generi humano observandum afferant. Horum alii aliter rem, sive lucubrationibus singulis, sive ad Decalogum, aliterque definiunt. Sed neque hos neque illos, aut Impugnare, aut defendere ad præsens attinet Institutum. Quod nempe in eo solummodo versatur, ut expendamus, An & quomodo Testimonia graviora jam ex Hebræis allata, nec Commentis illis insulsis de Observatione Sabbati apud Inferos aut Fluvio Sabbatico commista (nam quis non agnoscit hæc adeo futilia esse, ut nihil supra; nisi diutius in eorum examine immorari futilius dixeris) adversentur eis, quæ supra, pro receptis Talmudicorum sententiis, circa Institutionem primamque Celebrationem Sabbati, qua Festum erat ex jussu Divino colendum, ejusque singularem Hebræis Observationem, afferuntur.

CAPUT XIV.

Expenduntur *atque* explicantur, *quæ capite in superiore*, *ex* Magistris & Philone *allata*, *receptis eorum* de Sabbati Institutione, *atque* Prima Celebratione Observationeque *sententiis* adversari *videantur*.

QUÆ superiore in capite, velut receptis apud Hebræos de Sabbato sententiis adversa, corrogantur, ea aut ad Sanctificationem ejus in rerum primordiis, aut ad Patriarcharum, ante Legem sive in Mara sive in Sinai datam, ejusce Observationem, aut demum Universalem aliarum gentium ejusdem Diei Cultum spectant. Quod ad Sanctificationem illam in ipsis rerum primordiis attinet, vides eorum aliquos, qui ibi Sanctificationem collocant, non de recurrentis cujuslibet Septimi diei, sed de ipso tantummodo Septimo a creationis initio die unico locutos esse. Quorsum alias illud de perpetua ejusdem diei luce? Et qui alia habent de Diei, ut Mundi Natalis, Bonitate, Dignitate, Honore, nihil interea adjiciunt de Festi Institutione aut Obligatione aliqua universali, qua teneretur humanum genus ad Septimum quemque inde recurrentem cessatione a laboribus aliterve celebrandum. Et expressim nonnulli, qui neque recentiorem Mundi conditu volunt esse diei Sanctificationem, eam ajunt (*R. Saadias Gaon apud Abarbinel. in* Beresith, *fol.* 21. *col.* 3.), uti & Benedictionem, ibi memorari על השבת לא על השומרים *ut ad ipsum Sabbatum seu diem ipsum attineat*, *non ut ad eos*, *qui eum observarent*. Cum autem Sacra Creationis historia, adeoque memoria diei, qui Universi erat Natalis, ad posteros transmitteretur sive libris, qui periere, mandata, sive inter Patrum traditiones accepta; mirum quidem adeo non est, inter Patriarchas fuisse, qui tam celebrem, ut Creationis historia simulque summa Numinis potestas in animis hominum commodius recoleretur servareturque, interdum colerent Festumque haberent (*Videsis Alexand. Alef. part.* 3. *quæst.* 32. *membr.* 3. *art.* 1.). At vero ideo eos, qui Patriarcharum ejusmodi Observationem admittunt, putasse præceptum seu Institutionem Naturalem seu Divinam, adeoque observandi Obligationem, rituumve ex præcepto designationem aliquam præcessisse, non omnino sequitur. Non magis sane, quam ideo existimare

scri-

ſcriptores alios, dies Principum, Philoſophorum, aliorum natalitios ex inſtituto ſeu præcepto quod obliget, ſemper celebrari, quoniam a compluribus, ajunt, dies ejuſmodi celebrari ſolitos. Quod autem ad Abrahæ, Jacobi, ac Joſephi Obſervationem in ſuperius allatis attinet; monendum eſt, apud Hebræos perquam receptum eſſe, tam ſingularem horum, maxime Abrahæ, fuiſſe prærogativam ſanctitatis atque illuminationis divinæ in lege diſcernenda anticipationem, ut non Sabbatum duntaxat, atque apices juris ad illud pertinentes rite obſervarent, verum etiam totam (*Apud Rab.* Bechai *ad* Bereſith, *fol.* 37. *col.* 4.) integramque eam, quæ poſtmodum data eſt, Legem ejuſque DCXIII. præcepta. Scilicet quicquid in toto habetur juris Levitici corpore. Et plane hyperbole eſt. Unde fit, ut etiam ipſi, qui primam Sabbati non ſolum, qua feſtum eſt, Obſervationem, ſed etiam Sanctificationem in deſerto Sinæ, ut dictum eſt, collocant, Abrahæ interea Sabbati cultum etiam accuratiorem non denegent (Salomon Jarchius *ad Geneſ.* 26. 5.), imo afferant, ut videre eſt in Salomone Jarchio, qui non ſemel primam Sanctificationem & Benedictionem diei, ut Feſti requie celebrandi, in Sina ac deſcenſus Mannæ hiſtoria ponit, (ut capite liquet undecimo,) & ſimul hoc de Abraha admittit. Nam & neſcio quam opinionem Cabaliſtarum cœtus, portentoſis otii ſui commentis indulgentiſſimus, imbiberat de ipſius Legis totius, quemadmodum itidem de Paradiſi, Hieroſolymarum, Iſraelis, etiam ante Mundi conditum creatione; unde itidem, ad Patriarcharum, quos diximus, dignitatem impenſius extollendam, ſingularem illam, nec adeo facile intelligendam Sanctitatis atque Obſervationis prærogativam anticipationem eis tribuere non verebantur. Sed peculiaria ejuſmodi ſomnia non omnino faciunt, quo minus etiam apud eoſdem ſtabilis remaneat, atque pro receptiſſima habeatur illa de Inſtitutione & primaria Obſervatione Sabbati ſententia ſuperius ex eorum commentariis exhibita; qua ſcilicet ſive Humani generis, ſive cœtus Iſraelitici totius, ſive legis alicujus de Sabbato Obſervando promulgationis ratio in hiſce diſpiciendis hiſtorica ſit habenda. Id vero quod de Moſe & Pharaone ex veterum aliquot habetur traditionibus; illum ſcilicet ab hoc impetraſſe, ut Iſraelitæ, ærumnis Ægyptiacis preſſi, Sabbato requie gauderent, non omnino probat, (tametſi de veritate conſtaret,) tunc temporis Obligationem aliquam fuiſſe, ne quidem ex eorum opinione, qui id tradunt, ad diem illum Septimum, ut Feſtum, colendum. Detur Moſem Natalis mundi diem ſic in illorum requiem elegiſſe. Ideone Natalis ille ex univerſali aliquo præcepto tunc obſervandus? Nullo modo ſequitur. Nec vero recipitur Hebræis hiſtoriola illa Moſis, utcunque in vetuſto illo codice *Rabboth* inter ejuſmodi alias non paucas interſerta. Imo plane rejici videtur viris inter eos egregiis, qui ideo volunt in repetito Decalogo (*Deut.* 5. 15.) cauſam Sabbati obſervationis ex ſervitute in Ægypto deductam eſſe, quoniam ita memoria Laborum, quibus omni ſine intermiſſione dierum ibi fuerant preſſi, & jam Numinis beneficio liberati, erat retinenda. Sic certe Moſes Maimonides Nebochim, *part.* 2. *cap.* 31. Neque erat ſane cur Iſhacar Ben Nepthali tam fidenter hymnum illum in Sabbati ritualibus ex hiſtoriola illa interpretaretur. Certe ſive Maram, ſive deſertum Sinæ, ſive Montem Sinai reſpicias, (in quibus omnibus de Sabbato, uti volunt, aliquid præfinitum eſt,) indiſcriminatim pariterque verba illa, *Lætabitur Moſes ob datam ſibi ſortem*, ad horum quemvis pertinere poſſent; niſi quæ ſequuntur in hymno, datam de Sabbato in Monte Sinai Legem ibi innui plane indicarent. Sequitur enim כי עבד נאמן קראת לו כליל תפארת בראשו נתת בעמדו לפניך על הר סיני ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהן שמירת שבת וכן כתוב בתורתך וגו׳: *quoniam fidelem ſervum eum vocaſti. Summam gloriam capiti ejus dediſti, cum ſtabat coram te in Monte Sinai; & binas tabulas lapideas ſecum reportavit, in quibus ſcriptus eſt Sabbati cultus, ſicut ſcriptum eſt in lege tua &c.* Et dein ſequuntur verba legis (*Exod.* 31. 16. & 17.). Quin in Commentariis ad dictum hymnum adjicitur doctiſſimum ſane, juxta Hebræorum Magiſtros, & ingenioſum de Sabbato, ad rem quam tractamus, compendium. Breviter ibi ſic (*Ad* Machzor *Judæor. Germ. part.* 1. *fol.* 49. *a*) משה שבת מרה חננת שבת הר סיני אתה קדושת שבת בראשית אתה אחר שבת בעתיד: *Deſignatum eſt Sabbatum in Mara, in numerum Præceptorum conjectum eſt in Monte Sinai, Sanctificatio ejus in ipſa rerum creatione evenit. Primum autem Sabbatum* (quod obſervandum) *evenit ſeculis in futuris*. Quod de Jobo adjicitur, quaſi is Septimum diem coluiſſet, perpauci ſunt e Magiſtris, qui illud admittunt, tametſi nec deſint in Chriſtianis (*Genebrard. Chronol. in continuatione Anni Diluvii*, 583.) qui locum ex eo citatum ſic intelligant. Sed dies ibi, quem celebravit ipſe, Cra-

ftinus eft diei feptimo feu octavus. Expleto nempe dierum, quibus convivabantur *filii*, orbe feptenario, craftino facrificia peragebat ille. Ita ad Septimi Cultum non attinet. Quin nec fatis liquet, utrum dies illi Septem continui effent ac perpetuo recurrentes, an Natales Septem filiorum anniverfarii (*Vide Jac. Bolduc. ad Job* 1. 3. *& Chald. paraph. comm.* 13.), an unicus tantum in anno orbis Septenarius continuus. Sane & patres aliquot (*Tertullian. lib. adverf. Judæos Juft. Mart. in dialog. cum Tryphone*) Chistiani, feculis illis ante legem, ne a Patriarchis quidem obfervatum Sabbatum Hebdomadicum, & Mofis feculo præceptum ejus initium habuiffe volunt, atque ex ratione fingulari (*S. Chryfoft. Hom.* 12. *ad Populum Antiochenum.*) non ex perpetua, aut univerfali Obligationis vi. Neque vero contra faciunt, quæ e Philone afferuntur, quafi aliarum gentium cultum heic adftruerent. Priore in loco non dicit, feftum hunc diem fuiffe hominum omnium, feu, ut in ejus verfione edita, *non unius populi regionifve, fed in univerfum omnium*. Vertendus plane, *non unius populi regionifve, fed univerfi*. Scilicet non ait, populorum omnium aut regionum effe hoc Feftum, sed τοῦ παντὸς *Univerfi* feu *Mundi*; unde & ejufdem vocat Natalem, quo nomine manifeftum eft, tum ex ipfo Decalogo, tum ex receptiffimis Hebræorum traditionibus illum effe ex inftituto celebratum. Pofteriore autem in loco non omnino loquitur Philo de Sabbato, velut aliis gentibus pariter culto, fed tantum de ejufmodi honore ei apud alias gentes exhibito, qualem ii qui exteræ gentis ritus feu alienos eis, quibus funt peculiares fuis in territoriis libenter permittentes, ipfis ritibus dicuntur exhibere. Id palam fit ex fequentibus eodem in loco atque connexis. Nam paulo poft (*De vita Mofis lib.* 2.), τίς δὲ, inquit, τὴν λεγομένην νηστείαν οὐ τεθηπε καὶ προσκυνεῖ, καὶ μάλιστα δὲ ἔτος ἀγομένην, τῆς ἱερομηνίας αὐστηρότερον καὶ σεμνότερον τρόπον, *quis jejunium, quod vocant, non mirabundus adorat, maxime quod annuum habetur in facrato illo menfe, difciplina tetrica & auftera?* Et dein itidem; τὸ τῆς νομοθεσίας ἱεροπρεπὲς *Sanctitas Legum Judaicarum*, inquit, non folum ipfis Judæis, verum etiam παρὰ πᾶσι τοῖς ἄλλοις τεθαύμασται *omnibus aliis venerabilis habetur*. Alia habet ejufmodi. Quæ eo quidem faciunt omnia, ut rituum non folum Sabbaticorum, fed etiam reliquorum legumque Judæis in ufu, honorem quendam atque venerationem apud alias gentes omnimodas, inter quas tunc temporibus difperfi funt Hebræi, reperiri oftenderet; fed neutiquam eo omnino tendunt, ut eorum obfervatio aliqua extra ipfos Hebræos, aut qui in ipforum ritus tranfierant, haberetur. Parili modo verba facit ille, de celeberrimo illo in menfe Septimo, feu Tifri, Fefto expiationum, & demum fane de toto Hebraici Juris corpore. Neque Sabbatum interea magis, atque hoc totum alias innuit gentes obfervaffe. Ex indultu autem Principum, veluti Julii, Augufti, Tiberii, ritus Judaicos Judæis ipfis plerunque permiffos fcimus; adeoque inde dubitandum non eft, quin ritus ipfi, quos memorat illic Philo, in honore paffim cum Judæis ipfis apud alias gentes habiti. Quin ipfe Philo expreffius alibi, *Quartum*, inquit, (*Lib. de Decalogo*) *præceptum eft* περὶ τῆς ἱερᾶς ἑβδόμης, ἵν᾽ ἁγνῶς καὶ ὁσίως ἄγηται. Ταύτην ἔνιαι μὲν τῶν πόλεων ἑορτάζουσιν ἅπαξ τοῦ μηνὸς, ἀπὸ τῆς κατὰ θεὸν νουμηνίας διαριθμούμενοι, τὸ δὲ Ἰουδαίων ἔθνος συνεχῶς ἐξ διαλείποντες αἰεί: *de Sacro die Septimo, ut is fancte pieque tranfigatur. Hunc civitates quædam femel in menfe ut Feftum celebrant, numerando a Novilunio cœlitus oftenfo. Cæterum Judaica gens quemlibet diem Septimum continenter, feu femper relinquentes.* Nil manifeftius eft, quam eum heic peculiarem fingularemque popularibus fuis facere diei, in periodo dierum, Septimi feu Sabbati Hebdomadici Cultum; utcunque aliud diei Septimi genus apud gentes aliquas alias receptum etiam memoret. Nimirum Septimus Menfis Dies, Apollinis natalibus facer erat. Qua de re plura inferius, capite decimo fexto. Quin etiam Philo ubi follicitius omnia de numeri Septenarii tum Ufu tum Honore, ex difciplinis Gentilium & Phyficis & Mathematicis congerit, concludit tandem Mofem dignitatem ejus tum facratiffimis tabulis Legis tum ταῖς (*Lib. de Mundi Opificio.*) διανοίαις τῶν ὑφ᾽ αὐτὸν ἁπάντων *animis omnium, qui fub fua erant ditione*, infculpfiffe diei Septimi feu Sabbati recurrentis Obfervationem, non omnino ejufdem apud Gentiles Cultum aliquem interferens. Atqui & alia huc fpectantia occurrent in fequentibus.

CA-

CAPUT XV.

Fl. Josephi *locum Capite in Decimo tertio adductum*, *si* de diei Septimi Cultu alias apud Gentes pariter atque Hebræos recepto *sumatur*, *ipsi rerum Veritati palam reluctari*. *Neque sic intelligendum*. Aliæ *scilicet* Gentes neutiquam Diem in periodis Dierum Septimum *seu* Sabbatum Hebdomadicum colebant. *Obiter de* Sabbati nomine, hujusque *&* Iejunii *apud Scriptores Paganos*, Confusione. Calendarium *Romanorum* Vetus. Orbis *dierum* Nundinalis.

QUod ad Josephi locum superius e libro ejus adversus Apionem secundo citatum attinet, quo diserte asseritur, nullam fuisse civitatem aut gentem sive Græcorum, sive Barbarorum ἔνθα μὴ τὸ τῆς ἑβδομάδος ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκεν. vertitur is quidem vulgo, ut diximus, *ad quam Septimanæ, in qua vacamus, consuetudo minime pervenerit*. Atqui Septimana, substantive pro septem dierum Systemate, non pro ipso die Septimo sumi solet. Græcum vero vocabulum Latinis satis receptum, id est, Hebdomas, tam diem etiam & annum septimum, aliudve tempus aut numerum, qui orbem Septenarium claudat, quam ipsum sive dierum, sive annorum aliorumve temporum septem Systema significat. Usus illius ejusmodi pro Die apud Josephum alibi (*Adverf. Apion. lib.* 2. *&* *Halos. lib.* 1. *cap.* 2. *&* 5. *&* *lib.* 5. *cap.* 9. *al.* 34. *&c.*) habetur; atque in ipso apud eum Decalogo (*Archæleg. lib.* 3. *cap.* 4.) παρατηρεῖν τὰς ἑβδομάδας occurrit pro eo quod est observare dies Septimos. Sic in historia Maccabaica (2. *Macc.* 6. 11. *&* 15. 4.) & Scriptoribus aliis. Neque diversimode vocabulum heic denotare liquet ex verbis illis ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς *quam requie celebramus nos*, seu *qua nos requiescimus*. Atque ut Hesiodo, Aristophani, aliis τετρὰς pro die quarto, sic ἑβδομὰς pro Septimo usurpatum est. Illud autem, τὸ τῆς ἑβδομάδος ἔθος, Josepho sic est *peculiaris ad Septimum diem spectans consuetudo* seu *mos*, quo nomine etiam ipse alibi in popularium suorum dierum Hebdomadicorum Observatione, requiem Sacram denotat. In Oratione Agrippæ ad Judæos, (*Halos. lib.* 2. *cap.* 28. Gr. 16. *Lat.*) τηροῦντες μὲν γε τὰ τῶν ἑβδομάδων ἔθη καὶ πρὸς μηδεμίαν πρᾶξιν κινούμενοι, ῥᾳδίως ἁλώσεσθε, *si enim Serveris Sabbatorum* seu *dierum Septimorum consuetudinem*, *&* *ad nullum actum moveamini*, *facile profecto capiemini*. In discutiendo autem loco illo e libris adversus Apionem citato, duo inprimis heic consideramus. Alterum, quid sentiendum sit de sensu illo, quem viri aliqui docti (*Præter scriptores nuperos de Sabbato, consulas Jacobum Bolducium de Ecclesia ante legem, lib.* 1. *cap.* 2. *Jacobum Gothofredum ad Tertullianum adverf. Nationes lib.* 1. *cap.* 13. *Desiderium Heraldum ad Tertull. Apologetic. c.* 16.) inde eliciunt, Cultum scilicet Septimi diei seu Sabbati Hebdomadici etiam Judaicum, apud alias pariter gentes apud Hebræos fuisse in usu; alterum, quisnam fuerit genuinus Josephi illic sensus. Dum prius expendo, certe ejusmodi quid intellexisse Josephum nullus admittere queo. Non tam quia Talmudicis adversum id nimis est, (nam illis alias etiam is subinde adversatur) quam quoniam rem se aliter palam habuisse, non solum ex aliorum scriptis, Gentiumque moribus facile evincitur, verum etiam ex ipso Josepho videtur eliciendum. Hoc simulac demonstravimus, & argumenta, quæ in contrarium facere videantur diluimus, etiam mentem Josephi heic explicare conabimur. Vixit ille sub excidium Templi, seu Vespasiano Cæsare. Scriptores extant ei partim coævi, partim seculum ejus hinc inde circumstantes; apud quos mentio quidem Septimi diei Cultus, sed veluti ritus Hebræis maxime proprii, nec Gentibus aliis ex Instituto seu more publico omnino communis, sed ipsis plane peregrini. Justini Historici verba superius (*Cap.* 11.) adducuntur; quibus a Mose diem Septiprimum sacratum scribit, ac velut Hebræis singularem memorat. Tacitus (*Histor.* 5.) item *Continuum sex dierum iter emensi* (Hebræis) *Septimo*, *pulsis cultoribus*, *obtinuere terras*, *in quibus Urbs & Templum dicata sunt*. Et de jejuniis crebris, azymis, id genus aliquot aliis locutus, *Septimo die*, inquit *otium placuisse ferunt*, *quia is finem laborum tulerit*. *Dein blandiente inertia Septimum quoque annum ignaviæ datum*. *Alii honorem eum Saturno haberi*; *seu principia religionis tradentibus Idæis*, *quos cum Saturno pulsos & conditores Gentis accepimus*: *seu quod e Septem Sideribus*, *quis mortales reguntur*, *altissimo orbe & præcipua potentia*, *Stella Saturni feratur*: *ac pleraque cœlestium vim suam & cursum Septimos per numeros conficiant*. *Hi ritus quoquo modo inducti antiquitate defenduntur*. Nemo, puto hæc a Tacito, (qui etiam, *Hierosolymis*, ait *profana omnia Judæis*, *quæ apud Romanos Sacra*) dicta existimabit,

bit, veluti de Septimo die aliis pariter gentibus suisve Romanis culto. Singularem plane facit Judæis, uti & ritus ceteros ibi memoratos, non sine nugis interea mendacissimis, pro more Scriptorum gentilium rerum Judaicarum ita nesciorum. Atque illud etiam tam Cultus Sabbatici apud eum, quam rituum reliquorum velut lemma est; *Moses, quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus, indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos Sacra.* Mortalibus sane ceteris, mortalium nempe ceterorum Institutis ac moribus publicis, adversum fuisse ritum etiam hunc de Septimi diei cultu, proculdubio innuit ille. Dio item (*Histor.* 37.) Sabbati seu Saturni diei Cultum, ut Judæis proprium ac singularem manifesto meminit. Atque Ovidius, ubi de sacris aliquot ab Amoris candidato, ut ibi spectet spectéturque, frequentandis (*De Arte Amand. lib.* 1.) monet;

> *Nec te prætereat Veneri ploratus Adonis,*
> *Cultaque Judæo Septima Sacra viro.*

Et paulo post

> *Culta Palæstino Septima Festa viro.*

Septimi diei Sacra Judæo, qui Palæstinus tum Græcis, tum Romanis dici solitus, facit propria, nec Romanis suis aliisve omnino communia. Versum hunc immane quantum, sive verba, sive metrum spectes, depravavit idque miserrime insignis ille Theologus, Alphonsus Tostatus, cui tamen idem ipse est ejusdem, ad hanc rem, sensus quem heic volumus. Sic autem ille; (*Ad Exod.* 20. *quæst.* 11.) *Ovidius dixit in primo de Arte amandi loquens de Judæis*

> *Terra Palæstinæ septimo Culta viro,*

Id est, Terra Palæstinæ, quæ comprehendit partem terræ Chanaan, est culta, id est, habitata, Septimo viro, id est Judæo, qui vocatur septimus, quia de septem in septem dies Sabbata facit. Et sic magnus iste poeta posuit istud adiectivum septimus, tanquam proprium Hebræorum connotatum. Sed hoc non esset verum, si aliæ gentes servarent Sabbata. Ergo nulla gens hoc faciebat. Sic ille. Perquam absurdum esse illud de Septimi nomine Hebræis tributo, etiam pueri vident; quod viro gravissimo aliasque doctissimo excidens est condonandum. Sed proprium ex Ovidii sensu fuisse Hebræis recurrentis Septimi diei Cultum apposite satis insert. Unde & Sabbata peregrina Romanis vocat idem Poeta (*De arte Amand. lib.* 1.)

> *Nec Pluvias opta, nec te Peregrina morentur Sabbata* ——

Animadvertendum autem obiter est, quemadmodum a Judæis ipsis Festa sua seu dies feriati qualescunque etiam Sabbata (*Levit.* 23. 24. *Epiphan. hæres.* 30. *&c.*) dicebantur, quod nemo fere nescit; sic Gentilibus itidem Jejunia omnimodasque eorum Solennitates eodem interdum nuncupari vocabulo. Recte quidem Josephus Scaliger (*Lib.* 3. *de Emend. Temporum pag.* 209.) *Omnem Festivitatem Judaicam non solum Judæi, sed & Gentiles Sabbatum vocant. Judæi quidem cum dicunt, Tisri nunquam incipere a feria prima, quarta, sexta ne duo Sabbata continuentur. Gentiles autem non alio nomine omnes eorum solennitates vocabant. Iuvenalis; Observant ubi Festa mero pede Sabbata Reges· Nudipedalia enim Judaica, quæ nona Ab, & alias etiam extra Sabbati diem, si ita contingat, celebrantur.* Unde &, post Acronem, Neomenias, tametsi feriatæ non essent, (nam præter Neomeniam Tisri, quod initium anni solennius, feriata fuit nulla,) sic dictas recte observat (*Ibid. & Canon. Isagogic. lib.* 3. *pag.* 223.) uti & alii *Aegidius Bucherius de Paschali Judæorum cyclo, pag.* 384.) ex illo Horatii (*Lib.* 1. *Ser.* 9.)

> ——*hodie tricesima Sabbata, vin' tu Curtis Judæis oppedere?* ——

Tam jejunia itidem Judæorum, quam solennitates alias Sabbata Romanis dici, scimus ex illo Augusti (*Suetonius in Octavio cap.* 76.) ad Tiberium; *Ne Judæus quidem, mi Tiberi, tam libenter Sabbatis jejunium servat, quam ego hodie servavi.* Hinc & Martiali (*Lib.* 4. *Epig.* 4. *ubi vide Matth. Raderum.*) ipsa gens, *Sabbatarii;*

> *Quod siccæ redolet palus lacunæ,*
> *Quod jejunia Sabbatariorum &c.*

Persius (*Satyr* 5.) item

> —— *recutitaque Sabbata palles.*

Et Petronius,

> *Et non jejuna Sabbata lege premet.*

Nimirum Festi notissimi celeberrimique nomi-

nomine, ceteris etiam Festis seu diebus feriatis ab ipsis Judæis communicato, Romani nulla etymi ratione habita, & Neomenias & Jejunia eorum pariter vocitabant. Unde evenit etiam, ut moribus gentis non satis perspectis nominibusque Jejunii & Sabbati confundi solitis, ipso Sabbato hebdomadico seu τῇ φύσει Σαββάτῳ (ut appellat Epiphanius) (*Hæres.* 30. §. 32.) id est, *naturali calculo septimo*, seu Sabbato inde celebrari consueto, jejunia celebrata tradiderint scriptores nominis maximi. Sic enim expressim Trogus seu Justinus (*Histor.* 36.) alii veterum. Quod sane a rei veritate alienissimum. Sabbato enim hebdomadico non solum non jejunabant Judæi, (ut etiam videre est apud Plutarchum, (*Sympos.* 4. *cap.* 4.) qui eos Sabbata, quo nomine hebdomadica is tantum intelligit, pollucibiliter celebrasse scribit,) quod & recte monent Cæsar Baronius (*Annal. Eccles. an Christi* 34. *ubi de cœna pura, & vide Judith, cap.* 8. 6.) & Isaacus Casaubonus (*Ad Suetonii Octavium, cap.* 76. *& Exercit.* 16. §. 108.) sed nec jejunare eis fas erat, uti passim docent Magistri. Cum vero in qualibet dierum septimana bini nimirum haberentur in Judæorum solennitatibus jejunii Dies (*D. Luc.* 18. 12. *I. Drusius ibid. & ad Luc.* 1. Sepher Juchasin. *fol.* 10. *a. Epiph. Hæres.* 11.) nempe feria secunda & quinta, seu Lunæ & Jovis dies, quibus, ut in Sabbatis etiam, Legis Sacræ publice pars aliqua legebatur, adeo ut etiam sic reperirentur in eorum sacris alii, præter Sabbatum hoc dies septimi cum jejuniis crebro recurrentes; quod ipsum est, de quo Tacitus (*Histor.* 5.) *Longam olim famem crebris adhuc jejuniis fatentur*, quo & spectare videtur illud Censorini (*De Die Natali, cap.* 1.) *Judæos in dierum omnium numeris sequi septenarium*; cum inquam, se res ita habuerit, adeo mirum non est, aut Augustum Sabbati Judæorum jejunium pro exemplo in Epistola ad Tiberium attulisse, aut Romanos alios sic jejunia eorum & Sabbata simul memorasse. Nam qua Sabbati vocabulum, sive Septimum diem recurrentem, sive solennitatem Judæorum omnimodam eis denotabat, sic sane Jejuniorum illorum, quæ stata & solenniora, dies rite signabat. Utpote qui non minus Septimi dies in dierum periodis quam ipsa Sabbata illustriora seu dies Saturni. Hinc etiam dies Septimos seu Saturni ac Sabbata hebdomadica pro Jajuniis perperam sumsit doctissimus Geographus Strabo (*Geograph. lib.* 16.) in Pompeii obsidionis Historia. Nam rem ipsam ad Sabbata hebdomadica seu dies requiei, non jejunii, attinuisse liquet ex scriptoribus aliis, Josepho (*Orig.* 14. *c.* 8. *Halos. lib.* 1. *cap.* 5.) Plutarcho (*Lib. de Superstitione.*) Dione (*Histor.* 37.) Scimus quidem, Sabbatis seu diebus Saturni Christianos aliquot (S. *August. Epist.* 86. *& vide Socrat. Hist. Eccles. lib.* 5. *cap.* 22. *Græc.* 21. *Lat. de Romanis, & Gabrielem Albaspinum Observat. lib.* 1. *cap.* 13.) veteres jejunasse, atque hos Judæos interdum a scriptoribus Romanis appellari. Sed Augusti (cujus autoritas jam ante adducitur) tempus aliaque minime sinunt, ut de illis Sabbati jejunia, quæ memoravimus, sint sumenda, sed tantum de Judæis ipsis. Utut autem se res hæc habuerit, Sabbata habdomadica Romanis fuisse plane peregrina, nec in Civitatis Romanæ sacra admissa, ex jam memoratis edocemur. Quibus accedat illud Claudii Rutilii (*Itinerar. lib.* 1.)

Reddimus obscœnæ convicia debita genti,
Qua genitale caput propudiosa metit.
Radix stultitiæ, cui frigida Sabbata cordi.
Sed cor frigidius religione sua est.
Septima quæque dies turpi damnata veterno,
Tanquam lassati mollis imago Dei.
Cetera mendacis deliramenta catastæ
Nec pueros omnes credere posse reor;

Dubitatne quisquam hæc da Judæis ita dici, ut eis Sabbati hebdomadiei usus seu Septimi diei Cultus non minus, ad Rutilii mentem, proprius esset & singularis, quam circumcisionis ritus? id est neutiquam Romanis Græcisve aliisve Gentibus in Occidente receptus. Juvenalis item, (*Satyr.* 14.) de Judæis.

Quidam sortiti metuentem Sabbata patrem,
Nil præter Nubes & Cœli numen adorant &c.
Sed pater in causa est, cui Septima quæque fuit lux
Ignava, & partem vitæ non attigit ullam.

Quis non videt hoc da Septimam lucem colentibus sic dictum, ut Cives Romanos neutiquam ex mora suo eundem colere innuat? Cum primis huc facit item Senecæ Testimonium. Is in Civilem Romanorum aliorumque Romæ degentium Theologiam vehementius ac copiosius,

quam

quam Varro in theatricam & fabulosam invectus, *reprehendit etiam sacramenta Judæorum & maxime Sabbata* (sic ex libro ejus contra superstitiones, qui jam non extat, D. Augustinus) *lib. 6. de Civitat. Dei, cap. 10. inutiliter eos facere affirmans, quod per illos singulos Septem interpositos dies septimam fere partem ætatis suæ perdant vacando, &, multa in tempore urgentia non agendo, lædantur.* Gentilium suorum Numina ritusque sacros sensim exagitat; Sabbata autem seu Septimi diei requiem ut Judæorum omnino propriam. Subdit item; *Illi tamen causas ritus sui noverunt, & major pars populi facit, quod, cur faciat, ignorat.* Ritum *suum*, seu Judæis singularem tantum, iterum agnoscit. Martianus item Capella (*de nuptiis Philologiæ, lib. 2.*) veterum rituum callentissimus, ubi Philologiam inducit omnimoda numina in cœlo venerabundam, *poscitque*, inquit, *quosdam tres deos, aliosque diei noctisque Septimo radiatos; quandam etiam Fontanam virginem deprecatur*. De Christiana proculdubio Theologia falsus loquitur; sed interea de septimi diei cultu sive ipsis sive simul cum Judæis singulari. Hoc vero ut liquidius constet, (si, quæ hactenus ostensa sunt, non satisfaciant,) componantur jam dicta cum ipsis, tum Romanorum, tum Græcorum in dierum observatione moribus. Græcos dies suos habuisse scimus mensis ἱσαμένου, μεσοῦντος, φθίνοντος *ineuntis, medii, inclinantis* ita dispositos, ut inde trifariam divideretur mensis quilibet. Festa etiam quamplura eorum visuntur, tum apud veteres, tum in recentioribus, (*Petrus Castellanus in Eortologio, t. Meursius in Græcia, Feriata, Hospin. de Fest. Origine, Lyl. Gyrald. lib. de Annis & mensibus, Michal. Beurberus in Fastis, &c.*) qui integra de eis edidere opera, nec interea Festi Hebdomadici in dierum periodis redeuntis vestigium aliquod exhibentes. Quicquid autem in adversum tendere videatur, infra diluetur. Quod ad Romanos attinet; dum Ovidius, Macrobius, alii, dies eorum fastos, nefastos, intercisos, feriatos, Kalendas, Nonas, Idus, copiosius ostendunt, de diei Septimi recurrentis Cultu nullibi apud eos reperitur mentio. Verum quidem est, noni redeuntis rationem esse ipsis publice habitam.

> *Est* (Ovid. Fast. 1.) *quoque qui nono semper ab orbe redit.*

Quale de Septimo in dierum observatione Sacra, publica, atque ex instituto, apud Gentiles veteres, inauditum. Scilicet Ogdoas, non Hebdomas, in dierum tributione servabatur in Romanorum Calendario (ut maxime videre est in eo, quod sub initio Cæsarum saxo incisum, quantum ad hanc rem, tam ante quam postea diu fuit in usu) propter Nundinas seu noni diei reditum, ut Hebdomas apud Judæos propter Sabbatum, & apud Christianos propter diem Dominicum. Atque ut literæ, quas Dominicales Ecclesia vocitat Christiana, ideo τῷ G seu numero Septenario in Calendariis nostris terminantur, ita parilem ob rationem, ad observandum nundinarum reditum, in Calendario illo Romanorum veteri τῷ H finiebantur seu Ogdoade. Calendarii illius Romani, quod & Colotianum Josepho Scaligero dici solitum, etiamnum Romæ, puto, in ædibus Maffejanis ad Agrippinam visitur, exemplar heic exhibemus.

Ja-

Januarius.	*Februarius.*	*Martius.*
A K. JAN. F	H K. FEB. N	D K. MAR. NP
B F	A N	E F
C C	B N	F C
D C	C N	G C
E NON. F	D NON	H C
F F	E N	A N. HOC DIE CÆSAR PONTIFEX MAX. FACT. EST.
G C	F N	B NON. F
H C	G N	C F
A AGON	H N	D C
B EN	A N	E C
C CAR. NP	B N	F C
D C	C N	G C
E EID. NP	D EID. NP	H EN
F EN DIES VITIOSUS EX S. C.	E N	A EQ. NP
G CAR	F LUPER. NP	E EID. NP
H C	G EN	C F
A C	H QUIR. N	D LIB. NP
B C	A C	E C
C C	B C	F QUIN. N
D C	C C	G C
E C	D FERAL. F	H C
F C	E C	A N
G C	F TER. NP	B TUBIL. NP.
H C	G REGIF. N	C Q. REX C. F
A C	H C	D C
B C	A EN	E C
C C	B EQ. NP	F N. HOC DIE CÆSAR ALEXAND. RECEPIT.
D C	C C	G C
E F	XXIIX.	H C
F N		A C
G C		B C
XXXI.		XXXI.

Aprilis.	*Majus.*	*Junius.*
C K. APR. N	A K. MAI. N	H K. JUN. N
D C	B F COMP.	A F MART. CAR. MONET.
E C	C C	B C
F C LUDI MATRI MAGNÆ	D C	C C
G NON. LUDI	E C	D NON
H N LUDI	F C	E N
A N LUDI	G NON. N	F N
B N LUDI	H F	G N MENTI IN CAPIT.
C N LUDI	A LEM. N	H VEST. N FER. VEST.
D N LUDI IN CIRC.	B C	A N
E N	C LEM. N.	B MATR. N
F N LUD. CERER.	D N LUD. MART. IN CIRCO.	C N
G EID. NP LUDI	E LEM. N	D EID. N
H N	F C	E N
A FORD. N LUDI	G EID. NP	F Q. ST. D. F
B N LUDI	H F	G C
C N LUDI	A C	H C
D N LUDI	B C	A C
E CER. N LUDI IN CIRC.	C C	B C
F N	D C	C C
G PAR. NP	E AGON. NP	D C
H N	F N	E C
A VIN. N	G TUB. NP	F C
B C	H Q. REX. C. F	G C
C ROB. NP	A C	H C
D F	B C	A C
E	C C	B C
F NP LUD. FLOR	D C	C C
G C LUDI	E C	D F
H C LUDI	F C	E C
XXX.	G C	XXX.
	XXXI.	

Jul.

Julius.	*Augustus.*	*September.*
F K. JUL. N	E K. AUG. N	D K. SEPT. N HOC DIE FER. NEP.
G N	F C FER HOC DIE C. CÆS. VICIT. HISP.	E N
H N	G C	F NP
A N	H C	G C LUDI ROM.
B POPLIF. N	A NON. F	H NON. F LUDI
C N LUD. APOLLIN.	B F	A F LUDI
D NON. N LUDI	C C	B C LUDI
E N LUDI	D C	C C LUDI
F N LUDI	E N HOC DIE CÆS. HISPAL. VICIT.	D C LUDI
G C LUDI	F C	E C LUDI
H C LUDI	G C	F C LUDI
A N LUDI	H C	G N LUDI
B C LUDI CIRC.	A EID. NP	H EID. N
C C MERK.	B F	A F. F. EQUOR. PROB. IN CIRC.
D EID. N MERK.	C C	B C LUD. ROM.
E F MERK.	D C	C C IN CIRC.
F C MERK.	E PORT. NP	D C IN CIRC.
G C MERK.	F C	E C IN CIRC.
H LUCAR N: MERK. VICT. CÆSAR.	G VIN. F. P.	F C IN CIRC.
A C LUD.	H C	G C MERK.
B LUCAR LUD.	A CONS. NP	H C MERK.
C C LUDI	B EN	A C MERK.
D NEPT. LUDI	C VOLC. NP.	B NE MERK.
E N LUDI	D C	C C AUGUSTI NATALIS LUD. CIRC.
F FURR. N. LUD.	E OPIC. NP	D C
G C LUDI	F C	E C
H C IN CIRC.	G VOLT. NP	F C
A C IN CIRC.	H NP. H. D. ARA VICTORIÆ IN CURIA DEDICATA EST.	G C
B C IN CIRC.	A F	H F
C C IN CIRC.	B F	A C
D C	C C	XXX.
XXXI.	XXXI.	

October.	*November.*	*December.*
B K OCT. N	A K. NOVEM. N	G K. DEC. N.
C F	B ...	H ...
D C	C ...	A ...
E C	D ...	B ...
F C	E NON. F	C NON. F
G C	F F LUDI	D ...
H NON. F	G C LUDI	E C
A F	H C LUDI	F C
B C	A C LUDI	G C
C C	B C LUDI	H C
D MEDITR.	C C LUDI	A AGON. NP
E AUGUST. NP.	D C LUDI	B FN
F FONT. NP	E EID. NP EPUL. INDICT.	C EID NP
G EN	F F EQUOR. PROB.	D F
H EID. N	G C LUD. PLEB IN CIRC.	E CONS. NP
A F	H C IN CIRC.	F C
B C	A C IN CIRC.	G SAT. FERIÆ SATURN.
C C	B C MERK.	H C
D ARM. NP	C C MERK.	A OPAL. NP
E C	D C MERK.	B C
F C	E C	C DIV. NP
G C	F C	D C
H C	G C	E LAR. N
A C	H C	F C
B C	A C	G C
C C	B C	H C
D C LD. VICT.	C C	A C
E C LUDI	D C	B C
F C LUDI	E F	C F
G C LUDI	F C	D F
H C LUDI	XXX.	E C
XXXI.		XXXI.

Dic

Dici ſolent a ſcriptoribus hi Faſti Kalendares; quales Cn. Flavius publicaſſe & Populo Romano tradidiſſe creditur, quoſque Ovidius XII. libris deſcripſit. Habentur apud Aldum Manutium *ſubjunct. lib. de Orthographia*, a Paulo Patre explicati, Janum Gruterum, *inſcript. pag.* 133. Joſephum Scaligerum, *de Emendat. Temp. lib.* 4. Hubertum Goltzium, *Theſaur. Rei Antiquariæ pag.* 122. Johannem Roſinum, *Antiq. Rom. lib.* 4. *c.* 2. Sibrandum Siccamam, *Faſt. Kal. lib.* 1. Carolum Neapolim *Ad Ovid. Faſt.* 1. alios. Atque horum nonnulli e veterum libris auxerunt explicaruntque. Fragmenta etiam Kalendariorum ſeculi illius veteris reperiuntur alia, quibus dierum Ogdoades literariæ pariter adnotantur. Atque nono quolibet die Nundinæ ſeu Urbani Ruſticorum conventus habiti. Ita tamen ut per intercalationem (*Macrobius Saturnal. lib.* 1. *cap.* 13. *Dio Hiſt.* 40. *&* 48. *& vide Joſ. Scaliger. Emendat Temp. lib.* 5. *cap. de Biſſexto ab Aug. correcto*) ſeu translationem caveri ſoleret, ne, mali ominis cauſa, Nundinæ in Kalendas Januarii aut Nonas alicujus menſis inciderent. Sententiarum autem, etiam apud veteres habetur diſcrimen de Orbe Nundinali. Aliis Ogdoade in ipſa contineri Nundinas volentibus (quod facile concipitur, ſi terminus poſterior ſemper iteraretur, & fieret ſequentis Ogdoadis initium) aliis interea diem nonum Ogdoadis orbem proxime ſequentem pro Nundinis habentibus, adeoque Nundinas Enneade dierum integra claudentibus. *Rutilius*, inquit Macrobius, *ſcribit Romanos inſtituiſſe Nundinas, ut Octo quidem diebus in agris Ruſtici opus facerent, Nono autem die, intermiſſo rure, ad mercatum legeſque accipiendas Romam venirent*. Varro autem; (*Præf. ad lib.* 2. *de re Ruſtica*) *Annum ita diviſerunt, ut Nonis modo diebus urbanas res uſurparent, reliquis* VII. *ut rura colerent. Et Dionyſius Halicarnaſſeus Antiq. Rom. lib.* 7. *pagin.* 342. *Pariſiis*, αἱ δὲ ἀγοραὶ Ῥωμαίοις ἐγίνοντο ὡς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων δι' ἡμέρας ἐνάτης. ἐν δὲ ταύταις συνιόντες ἐκ τῶν ἀγρῶν (ſic plane legendum pro eo quod eſt ἀγορῶν in excuſis) οἱ δημοτικοὶ εἰς τὴν πόλιν τάς τε ἀμείψεις ἐποιοῦν τῶν ὠνίων, καὶ δίκας παρ' ἀλλήλων ἐλάμβανον &c. τὰς δὲ μεταξὺ τῶν ἀγορῶν ἑπτὰ ἡμέρας αὐτουργοῦντες οἱ πολλοὶ καὶ πένητες ἐν τοῖς ἀγροῖς διετέλουν. *Nundinæ autem apud Romanos diebus Nonis celebrabrantur, quemadmodum etiam ad noſtra tempora. In iis plebs agreſtis in Urbem confluebat, venalia permutabat, ſeu commercabatur, & jure inter ſe agebat &c. Septem autem diebus intermediis ruri degebant, quod magna pars ob paupertatem operaretur ſuis manibus*; ſic ille. Alii veterum de Nonis diebus (*Columella in præfat. ad lib.* 1. *de re Ruſtica, Dio Hiſt.* 40. *Plutarch. in Quæſt. Rom.*) & diebus Novem rem non ita explicant, ut ſatis ſciamus, utrum orbem Nundinalem ex Enneade integra conflari; an Octavum ſemper inter putandum ſic repeti vellent, ut Octo duntaxat dies integri in orbe illo haberentur; Perinde ac ſi Hebdomadem noſtram, Ogdoadem dierum (quemadmodum interdum Hiſpani, Itali, Germani) & diem Dominicum diem octavum, putatis duobus diebus Dominicis in qualibet Ogdoade, cum patribus (*Tertullian. de Idololatria cap.* 14. *Beda de Ratione Temporum, cap.* 4. *Auſonius Eclog. de Nominibus Septem dierum; alii*) etiam aliquot vocaremus, a ſecundo ſcilicet Dominico ſeu primo ſupremoque, ut eum vocat Auſonius, Ogdoadem proximam ſemper auſpicantes, ſed non alium interea præter Septenarium revera dierum orbem innuentes. Perſimilem in Luſtris & Olympiadibus, quibus nunc quinquennia nunc quadriennia tribuuntur, ſupputandis rationem nemo neſcit. Jam vero Rutilium diſerte vides orbem Nundinalem facere dierum integrorum novem. Varronem autem & Dionyſium Halicarnaſſeum dierum octo, adeo ut Septem dies Ruſticationi, octavus, id eſt, nonus a proxime ſuperioribus Nundinis repetitis putatus, conventui Urbano inſerviret. Certe autores ſunt Varro & Dionyſius ille graviſſimi antiquiſſimique. At recentioribus ſcriptoribus, quos inter ſunt etiam viri ſummi judicii & doctrinæ politiſſimæ, Rutilii ſententiam (*Anton. Auguſtin. de Legibus cap.* 10. *& in lege Cæcilia & Didia & Hortenſia. Dionyſ. Petav. Variar. Diſſert. lib.* 5. *cap.* 13. *Samuel Petitus Eclog. Chronolog. lib.* 5. *cap.* 2.) video plerunque receptam. Et recipiunt ſane magis, quam diſcutiunt. Inde etiam Trinundinum, quo leges, antequam vim ſortirentur, (*Cicero Orat. pro domo ſuo*) promulgandæ erant, ſpatium ſit (*Franciſc. Hotoman. Antiq. Rom. lib.* 3. *cap. ult.*) 27. dierum, quod juxta Varronem & Dionyſium triduo foret minus. At ſi horum codices minime corrupti ſint, non eſſet omnino cur ipſis non crederemus. Sunt igitur qui pro ἑπτὰ ἡμέραις *ſeptem diebus* apud Dionyſium ſubſtitui velint ὀκτὼ *octo*, ut ſic Rutilio is conſonus fiat. Certe tunc & VIII. pro VII. apud Varronem legendum. Sed nec deſunt in recentioribus etiam, (*Hoſpinian. lib. de Origine Feſtorum cap.* 3.) qui rejecto Ru-

tilio, Ogdoade orbem Nundinalem velint continere; non paucis aliis de Nundinarum qualitate sententiarum discrimine aut non omnino aut negligentius loquuntur. Nos autem vulgarem recentiorum & Rutilii sententiam heic admittentes minio sic Nonum quemque diem in Kalendario supra notavimus. Quod si displiceat, facile est cuique Enneadem in Ogdoadem commutare, id est octavam quamque literam pro miniata seu Nundinarum die habere. Neque vero Nundinas sic exhibemus, quasi in anno revera sic aliquo se habuerint. Nam serie non interrupta etiam Nonis eas adjicimus; quibus ne caderent, per intercalationem seu translationem quotannis a Pontificibus prospiciendum erat. Undenam autem initium numerandi ducendum esset, viri docti (*Samuel Petitus Eclog. Chronologic. lib. 5. cap. 2. Dionys. Petavius Dissert. Variar. lib. 5. cap. 17. & vide Jos. Scalig. de emend. Tempor. lib. 5. cap. de Bissexto ab Augusto correcto*) aliter atque aliter conjiciunt. Exemplum tantum nos Orbis Nundinalis in Calendario Juliano vero, ita ob oculos poni curavimus, ut inde satis liqueat dierum sive Novem sive Octo (juxta sententiarum, quod diximus, discrimen) non Septem, periodi usum fuisse veteribus Romanis. Nec diem aliquem Septimum in dierum periodis eis cultum. Nundinæ autem illæ olim Feriæ fuere, sive Jovi (*Granius Licinianus apud Macrobium Saturnal. 1. cap. 16.*) sive Saturno (*Plutarch. in Quæst. Rom.*) Sacræ, adeoque nefastæ. Sed postmodum Lege Hortensia (*Granius Licinianus loco citato*,) effectum est, ut essent fastæ. Ut fastæ scilicet essent, nisi alia forte causa, veluti Festus dies, redeuntem sic diem nonum nefastum redderet. Quod ex lege Hortensia sic novatum, dum non animadvertit Franciscus Hotomanus, (*Antiq. Rom. lib. 3. cap. ult.*) Nundinas pro diebus nefastis, juxta atque ex vetustiori ritu apud Festum nuncupantur, ita accipit, quasi nunquam fastæ fuissent. Qua de re etiam olim inter veteres dissensus ex legis Hortensiæ neglectu, ut monet apud Macrobium Granius Licinianus. Nam Pontifices ibi & Trebatius Nundinas neutiquam ferias fuisse asserunt, sed in eis posse cum populo agi, ac fas esse prætori tria verba foro solennia pronuntiare; id est fastas esse. Quod negabant Julius Cæsar & Cornelius Labeo. Sed tam hi quam illi verum dixere, si temporis diversitatis & legis Hortensiæ, quæ diu ante Cæsares lata, ratio habeatur. Manifestum igitur est, ex veteri Jure Romano, quoties Feriæ publicæ veluti Stativæ ac Conceptivæ, quæ Annuæ plerunque erant, aut Imperativæ, veluti ob victoriam seu lætitiam aliquam ex eventu publicam, non intervenirent, totis diebus sive Octo sive Septem continuis opus omnimodum, quod dierum alias simpliciter Nefastorum nomine non est interdictum, facere licuisse, Nonum autem seu Octavum (pro diversitate sententiarum de Orbe Nundinali semper loquor) ante legem Hortensiam feriatum fuisse; ex lege autem illa ferias esse desiisse. Etenim Feriæ Romanis operum genere multiplici (qua de re vide inferius capite decimo septimo) polluebantur. *Quapropter*, inquit Servius Honoratus, *ad Georgic. 1. Pontifices* (feriis) *Sacrificaturi præmittere calatores suos solent, ut sic ubi viderint opifices assidenter, opus fieri prohibeant, ne pro negotio suo, & ipsorum oculos & Deorum ceremonias attaminent. Feriæ enim operæ Deorum creditæ sunt*. Sic item Festus, Macrobius, alii *Saturnal. lib. 1. cap. 16.* Quin præcepti negligens multabatur. Et præter multam, affirmatum est eum, qui talibus diebus imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debera; imprudentem expiare non posse. Nec cum populo agere, lites decidere, aut comitia habere Feriis seu diebus Festis magis licuit, atque opus aliquod interdictum facere; Cum nihilominus in Januario dies XIII. continuos Comitiales supra habeamus. Nam dies ejusmodi, litera C denotantur, ut Fasti litera F, ac simpliciter Nefasti litera N. In Majo item Septem Comitiales habentur continui, in Junio Comitiales & Fasti continui XVI. in Novembri XVII. in Decembri VIII. ac in Octobri Comitiales XII. continui; Qui plane Septenariam Feriarum aliquam periodum, si nil aliud id faceret, excludunt. Et de Romanis hactenus. Quin demum nec Josephus ipse, sive dum de Sabbati sanctificatione seu Natali mundi loquitur, (*lib. 1. Archeolog. cap. 2.*) sive ubi de obsidione Pompejana, in qua singularem Sabbati Hebdomadici Observationem meminit, (*ibid. lib. 14. cap. 8. & Halos. lib. 1. cap. 5.*) sive dum alibi de Sabbati Cultu verba facit, aut in Apionem de origine ejus disputat, (*lib. 2. contra Apionem sub initium*) gentem aliquam omnino aliam nominat, cui dies Septimus cultus, sed eum veluti Judæorum Festum proprium semper nominat. Quod sane facere eum noluisse, vix est ut dubitemus, si in loci, quem tractamus, verbis generatim prolatis, gentibus aliis universis Festum

hoc commune omnino axistimasset. Accedat, Theodnretum *in Ezekiel. sect. 7. vide Isychium in Levitic. lib. 6. cap. 19.* itam expressim monuisse, sulam Judæorum Natinnem Sabbatum nbservasse, oee gentes, quæ etiam Circumcisionem in suos e Judæa, sed noo satis Judaice, ritus acceperant, Sabbatom seo Septimum diem coluisse. Alii aum seqountur. Quin & Julianus Apostata testis est heic perquam idnneos. De Decalogn verba is faciens τοῖον ἔθνος, ioquit, (*apud S. Cyrill. contra eum lib. 5.*) ἐςὶ πρὸς τῶν θεῶν ἔξω τοῦ οὐ προσκυνήσεις θεοῖς ἑτέροις, καὶ τοῦ μνήσθητι τῶν σαββάτων, ὃ μὴ τὰς ἄλλας οἴεται χρῆναι φυλάττειν ἐντολάς; *Quænam gens est, per Deos, si hæc demseris, non adorabis Deos alios, & Memento Sabbatorum, quæ mandata cetera* (Decalogi) *servanda non putet?* Gentibus aotiqoitus aliis oon cultum magis Sabbati aut Septimi diei quam Numinis uniei Coltum in usu fuisse, palam dicit.

C A P U T XVI.

Quæ apud vetares *tum* Græcos, *tum* Latinos *occurrunt*, alia *item* veteribos tributa, *quorum autoritate* asserendum videatur, *etiam* a nonnullis asseritur, Diem Saptimum Gentilibus nlim coli *seu* observari, *idque velut* ex instituto publico, solitum.

ATqui jam dictis, da en quod est, Diem Septimum Gaotibus aliis Flavii Josephi seculo temporibusque anterioribus non cultum, observatumve, refragari nimis forsan videantur non pauca, quæ nbvia apud Scriptores tum Græcos tom Latinos. Aristobulos, Judæus, sed Philosophus Peripateticus, (qnem inter Græcos potius haic numaro, quia Græcorum rantum scriptis ad hanc rem utitur,) is, inquam, de creatione verba faciens ac da Die Septimn seu popularium suorum Sabbatn, Hebdomadisque seu numeri saptanarii tum significatinne mystica, tum in rerum natura vi, διασάφει, inquit, (*apud Euseb. Præparat. Evangelic. lib. 13. cap. 12.*) Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, μετειληφότες ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων, ἱερὰν εἶναι, *Palam etiam docuere Homerus & Hesiodus, cum id nostris hausissent eu libris, sacram esse.* Quod da ipsa die Septima, quam ante memorat, non capere nequeo. Tunc, Hesiodus, inquit, ad hunc modum

> Πρῶτον ἔνη, τετράς τε καὶ ἑβδόμη ἱερὸν ἦμαρ.

Primum Prima, Quarta, & Septima dies sacra est. Item

> Ἑβδομάτη δ' αὖτις, λαμπρὸν φάος Ἠελίοιο.

Septima vero rursus, Lux splendida Solis. Ex Homero autem, affert idem;

> Ἑβδομάτη δ' ἤπειτα κατήλυθεν ἱερὸν ἦμαρ.

Septima dein illuxit Sacra dies. Et

> Ἕβδομον ἦμαρ ἔην καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα.

Septima dies aderat, qua cuncta absoluta sunt. Uti & illud

> Ἑβδομάτῃ δὴ οἱ λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος.

Septima liquimus fluvium Acherontis. Quibus subjungit itam ax Lino

> Ἑβδομάτη δ' οἱ τετελεσμένα πάντα τέτυκται.

Septima qua cuncta, quæ absoluta sunt, perficiebantur, &

> Ἑβδόμη ἐν ἀγαθοῖσι καὶ ἑβδόμη ἐστὶ γενέθλη.
> Ἑβδόμη ἐν πρώτοισι καὶ ἑβδόμη ἐστὶ τελείη.

Septenarius bonus est; Septenarius item est ortus; est etiam Septenarius primus, atque postremus etiam seo *perfectus ac absolutus est Septenarius.* Pro quo io Eusebii varsiooe substitnitur

> *Omine læta dies est Septima, Septima rerum*
> *Ortus, & enimias inter perfecta coruscat.*

Clemens item Alaxandrinus, *Stromat. 5. & apud Euseb. Præparat. Evangelic. lib. 13. cap. 13.* ἀλλὰ καὶ τὴν, inquit, Ἑβδόμην ἱερὰν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασι, quod aliis vertisor, (*Vers. Latina Eusebii*) *Septimum quoque diem Sacrum esse non Hebræi modo, verum etiam Græci agnoscunt:* Aliis, (*Vers. Latin. Clem. Aleuandrini*) *Quin etiam Septimum diem esse sacrum non solum sciunt Hebræi, sed etiam Græci.* Atquo totidem ferme verbis eosdem affert ille versus, quns Aristobulus ex Hesindo & Humaro. Illud autem Ἑβδομάτῃ δὴ οἱ λίπομεν

apud

apud Clementem ipsum legitur, Ἑβδομάτῃ δὲ οἱ λίπομεν *Septima luce liquimus* &c. tametsi apud Eusebium citetur ex Clemente non aliter atque ex Aristobulo. Affert etiam ex Homero Clemens, Ἑβδόμη ἦν ἱερὴ *Septenarius sacer erat*, seu *septima sacra fuit*. Quos autem Lino tribuit Aristobulus versus, Clemens Callimachi facit; lectione aliquantulum in primo variante. Sic enim apud Clementem ipsum,

> Ἑβδομάτῃ δὲ ἠοῖ καὶ οἱ τετύχοντο ἅπαντα.

Septima vero in luce, qua omnia parata sunt; qui apud Eusebium ex Clemente citatus ita se habet

> Ἑβδομάτῃ δὲ ἠῶ, καὶ οἱ ἐτέτυκτο ἅπαντα.

quod tantundem sonat. Addit demum Clemens, ἀλλὰ καὶ Σόλωνος ἐλεγεῖαι σφόδρα τὴν ἑβδομάδα ἐκθειάζουσι, quod etiam vertitur ab Eusebii interprete, *Quam diem* (septimam) *uti sanctiorem ipsæ quoque Solonis elegiæ mirum in modum prædicant*. Lucianus item, dum exempla adducit de nomine hominibus aliquot per facetias ideo tributo, ut rei eo designatæ qualitate asperius reprehenderentur, ὅδε, inquit (*In Pseudologista, seu περὶ ἀποφράδος*), Ἑβδόμην ὅτι ὥσπερ οἱ παῖδες ἐν ταῖς ἑβδόμαις, κἀκεῖνος ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἔπαιζε καὶ διεγέλα καὶ παιδιὰν ἐποιεῖτο τὴν σπουδὴν τοῦ δήμου, *alius quendam nuncupavit Hebdomam* seu *Septenarium, quod perinde ut pueri septimanis diebus solent, etiam ille in Concionibus luderet, & rideret, & pro joco haberet serium populi studium*. Quicum conjungas illud Agellii, ubi de nugatore quodam Philosophi Platonici nomen ambiente, *is in conviviis*, inquit, (*Noct. Attic. lib. 15. cap. 2.*) *Juvenum, quæ agitare Athenis Hebdomadibus Lunæ solenne nobis fuit, simul atque modus epulis factus & utiles delectabilesque sermones cœperant, tum silentio ad audiendum petito loqui cœptabat*. Quem locum sunt qui (*apud Barnab. Brisson. ad L. Dominico C. Theodos.*) interpretentur de septimo quoque die Lunæ. Sic igitur Festa Hebdomadica Athenis. Svetonius item (*in Tiberio cap. 32.*), de Diogene Grammatico; *Disputare Sabbatis Rhodi solitus, venientem* (Tiberium) *ut se extra ordinem audiret, non admiserat, ac per servulum suum in Septimum diem distulerat. Hunc Romæ salutandi sui causa pro foribus adstantem nihil amplius, quam ut post septimum annum rediret, admonuit*. Sabbata sic in usu ac Septimi diei observatio Rhodi! Atque ejusdem mentio velut rei notissimæ! Quin & Censorinus (*de die Natali cap. 11.*); *Alter ille partus, qui major est, majori numero continetur, septenario scilicet quo tota vita humana: ut & Solon scribit, & Judæi in dierum omnium numeris sequuntur, & Etruscorum libri rituales videntur indicare*. Librine Etruscorum rituales indicare visi sunt in dierum numeris septenarium, quemadmodum Judæi? Certe ejusmodi fuisse sensum, non dubito, quin concesisset Guilielmus Postellus. De Etruriæ originibus (*Florentiæ 1551. pag. 210.*) scribens ille, *Quod erat ipsis Judæis*, inquit, *& Patriarchis in primo præcepto & usu, hoc est Sabbatum, illud; fuit etiam Romæ usitatum. Licet enim non esset forsan eadem dies, quæ apud Judæos observari solita est, tamen sicuti nos in Solis die, Pseudo-Judæi Ismaelitæ in Veneris die, eandem atque Judæi in Saturni Sabbative die, Septem Intelligentiarum, quæ Planetis motrices sunt, mentionem religiosam facimus ad summi Dei Creatorisque laudem, sic Romani una hebdomadis die. Nam ut est videre apud Ciceronem in Sacris legibus, & apud Halicarnasseum in Romuli institutis, indicta erat Romæ dies Sacra quieti servitiorum & animalium. Asserit vero Dion Historicus tricesimo Septimo Romanæ historiæ libro, ejusdem Sabbati, quod & apud Judæos erat, usum ad Græcos Romanosque fuisse translatum. Verum ejus fides adeo mihi non videtur magnifacienda, quod apud Ægyptios dicat, ortam esse hanc observationem Sabbati, quum revera, licet de Sabbato & Deo Judæorum aliquid velle divinisse visus est, nihil mihi de Sabbato, quove die observaretur a Judæis, attigisse videatur, ut ipse in Planetarum hæreat intervallis. Posito enim bis diatessaron descendendo, debuit ponere diapente ascendendo, & sursus diatessaron descendendo, & item diapente ascendendo &c. Satis est ab illo obtinuisse hoc unum, quod Romani primi omnium gentium post Judæos observarint Sabbatum. Certissimum vero est, quum unquam in Sacris cum ipsis Judæis convenerint, aliunde quam a prisca institutione Jani accipere non potuisse, quum primi omnium gentium habuerint. Licet enim ipse Dion dicat, recenter Romanos accepisse, illi non crederem, nisi, qua occasione, adferret. Satis est ut mihi testetur Sabbati instar unam ex Septem diebus hebdomadis fuisse quieti concessam*. Sic Postellus. Accedat heic illud Ovidii *de Remedio Amoris lib. 1.*, ubi amantem docens, quomodo dediscat amare, hoc inprimis monet, ut procul a loco discederat,

rat, quo amicam alloqui, convenire, videre assueverat;

Sed quanto minus ire voles, magis ire memento;
Perfer & invitos currere coge pedes.
Nec Pluvias opta; nec te peregrina morentur
Sabbata; nec damnis Alia nota suis.

Peregrina Sabbata dici possunt videri, ut Sacra Peregrina, de quibus Festus; *Peregrina Sacra appellantur, quæ aut evocatis diis in opugnandis Urbibus Romam sunt conlata, aut quæ ob quasdam religiones per pacem sunt petita, ut ex Phrygia Matris Magnæ, ex Græcis Cereris, Epidauro Æsculapii, quæ coluntur eorum more, a quibus sunt accepta.* Sic igitur *Peregrina Sabbata* intellexerit forte quis pro Sabbatis seu more Sabbatico, qui hebdomadicus erat, a Romanis, ad quos scribit Ovidius, ex Judæa accepto, quemadmodum sacra illa e Græcis, Phrygibus, Epidauriis. Et conjunguntur ab eo heic Sabbata, cladis Aliensis die funestissimo infaustissimoque, qui sub medium Julii recurrit, (*Videsis G. Xylanarum in Plutarchi Camillum & Andræam Schottum Nodorum Ciceronian. lib. 3. cap. 6.*) perinde ac si ut hic ita illa in usu Romanis, parilisque fuisset de utrisque ratio monendi, in remedium amoris nimium hærentis, delirum amatorem ac moras ultro nectentem pedemque ægre producentem, ne causaretur quidem dies illos, tametsi rebus agendis nequaquam idonei essent (qua de re inferius) discessum ejus præpedire. Quemadmodum ubi de puellæ primo captandæ tempore rudimenta docet, eosdem ipsos dies similiter conjungit velut eos, quibus, utcunque rebus agendis alias non idoneis, ansa nihilominus amoris conciliandi, avide juventuti Romanæ arripienda. Verba ejus (*De Arte Amandi lib. 1.*) sunt,

Tunc licet incipias, qua flebilis Alia luce
Vulneribus Latiis sanguinolenta fuit;
Quoque die redeunt rebus minus apta gerendis
Culta Palæstino Septima festa viro.

Tibullus item Ovidio, id est, Augusto Cæsari coævus, dum in Phæacia morbo laborat, de discessu suo a Roma conquerens, Deliam, suam scilicet Dominam, ait, Deos sortesque consuluisse de ejus reditu, ipsam tamen, quanquam cuncta dabant reditum, fletibus haud abstinuisse, quibus subdit (*Lib. 1. Eleg. 3.*)

Ipse ego solator, quum jam mandata dedissem,
Quærebam tardas anxius usque moras.
Aut ego sum caussatus aves, aut omina dira
Saturni, aut sacram me tenuisse diem.

Seu ut Josephus Scaliger mavult;

—— aut omina dira
Saturni sacra me tenuisse die.

Quoniam scilicet scriptis aliquot libris *aut* deest in versu postremo. Heic manifesto dies Saturni, qui idem est cum Judæorum Sabbato Hebdomadico, Sacer dicitur, & velut itineris impedimentum Romanis veteribus haberi videtur. Accedat hisce Tertulliani locus illustris. Is adversus Gentes scribens eorumque in Christianos convitia diluens, *Alii*, inquit ad Gentes (*Apologetic. cap. 16.*), *plane humanius & verisimilius Solem credunt Deum nostrum &c. Æque si diem Solis lætitiæ indulgemus, alia longe ratione quam religione Solis, secundo loco ab eis sumus, qui diem Saturni otio & victui decernunt, exorbitantes & ipsi ab Judaico more, quem ignorant.* Ubi vir doctissimus Desiderius Heraldus, *sane dies*, inquit, *Saturni*, *qui erat Septimus, otio ac quieti fuit veluti assignatus, nec apud Romanos solum aut Græcos, sed apud Gentes pene omnes, quod observabat Josephus contra Apionem.* Atque ex Philone, Luciano, Ovidio, Tibullo jam superius memorata eam in rem affert. Tantundem certe fusius & expressius occurrit in Tertulliani congenere ad nationes opere (*Lib. 1. cap. 13.*) dudum a Jacobo Gothofredo in lucem primum edito. Ibi enim; *alii plane humanius Solem Christianum Deum æstimant, quod innotuerit, ad Orientis partem facere nos precationem vel die Solis lætitiam curare. Quid vos minus facitis? Non plerique affectatione adorandi aliquando etiam Cœlestia ad Solis initium labra vibratis? Vos certe estis, qui etiam in laterculum Septem dierum* (legit, nec puto infeliciter, Samuel Petitus *Comment. ad leges Atticas pag. 4. Deorum*) *Solem recepistis, & ex diebus ipsorum prælegistis, quo die lavacrum subtrahatis, aut in vesperum differatis aut otium & prandium curetis: Quod quidem facitis exorbitantes & ipsi a vestris ad alienas religiones. Judæi enim festi, Sabbata, & cœna pura & Judaici ritus lucernarum & jejunia cum Azymis & orationes litorales, quæ utique aliena sunt a diis vestris. Quare, ut ab excessu revertar, qui solem & diem ejus nobis ex-*

exprobratis, agnoscite vicinitatem. Non longe a Saturno & Sabbatis vestris sumus. Natiooum heic diserte habeotur seu Gentiliom Sabbata velut ex ritu Judaico (saltem eum aliquantum imirantia) & Saturni diei qualiscuoqoe observatio. Ubi doctissimus Gothofredus; *comparat otium convivia Christianorum in die Dominica cum otio & conviviis Sabbathi, quod & ipsum Gentiles Judaico more observarunt. Nempe Saturni diem seu Sabbathum otio & quieti ubique Gentium, Judæorum imitatione, assignatum fuisse, etiam Josephus lib. 2. contra Apionem, & Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum testantur.* Verum quidem est, Tertullianum Flavio Josepho annis amplius ceotum receoriorem esse. At vero de receptis ante & priscis Geotilium moribus is loquitur, quemadmodom & Scriptores aliquot alii supra citati, qui itidem Josepho recentiores; ot Agellius, Luciaous. Quin & Ælius Lampridios de Alexandro Severo; *Capitalium Septimo die, quum in urbe esset, ascendebat, Templa frequentavit.* Sed & de secolo ipso Josephi, Seoeca *Epist. 96.*; *Quomodo*, inquit, *sunt dii colendi, soles præcipi. Accendere aliquem lucernam Sabbatis prohibeamus; quoniam nec lumine dii egent, & ne homines quidem delectantur fuligine.* Ubi Justus Lipsius; *Lucernas accendere in honorem Deorum aut Principum, Festis diebus, mos apud Romanos: Sed, ut apparet, paulatim Judaici ritus invaluere & Sabbathi diem illa superstitione coluerunt.* Certe de luminibus Sabbaris accendi solitis loquitur Seoeca, velut de ritu usitatissimo. Neque jam ex obirer dictis aoimadversa Septimi diei observationem aliquam solennem veteribus Romaois in usu fuisse solom videntur firmare, verum & ipsa Calendarii eorum formula a viris aliquot doctissimis edita. Prodiit, idqne primum, ni fallor, anono Salutis 1552, Veoetiis ex Juntarum officioa, Calendarium Ecclesiasticum novum. Opus de vera Paschatis celebratione institotum, idque ex Pootificum summorum quatuor jussu supputatum; Autore Luca Gaurico Geophonense Episcopo. In ipso titulo mooetur adjici etam Fastos Jolii Cæsaris. Et post supputatiooes Paschales, prope libri calcem, demum sequitor hic titulus *Calendarium Julii Cæsaris. Fasti primorum seu mensium per Pomponium Cauricum & Thamiram sub Capitoliuis Ruinis in antiquo marmore reperti, cujus marmoris altera pars reliquos seu menses sine Fastis continebat.* Interpositis dein dierum & Noctium cujuslibet mensis longitudioe, & quid Fastorum nomine veniret; ideo scilicet maxime iorerpositis, ne pagioæ reliquum, quo Calendarium commode incipere nequiret, literis careret, seqoitur *Calendarium Julii Cæsaris cum cyclo Lunæ*; quod ad hunc modum Januariom exhibet.

Cy-

Cyclus ☽	Dies	Literæ	Januarius		
1	1	A	Calendis		Feſtum Jovis & Æſculapii.
	2	B	4 non.		
9	3	C	3 non.	JANUARIUS,	♋ occidit Coſmice.
	4	D	2 Pri. Non.		
17	5	E	1 Nonis.		Lyra occidit Chronice.
6	6	F	8 idus		
	7	G	7 idus		Delphin oritur Coſmice.
14	8	A	6 idus		Agonia incipiunt
3	9	B	5 idus		Agonalia, Ludi Agonales,
	10	C	4 idus		Hyemis medietas.
11	11	D	3 idus		Feſtum Carmentis & Juturnæ.
	12	E	2 Prid. idus		
19	13	F	1 Idibus	FEBRUARIUS,	Feſtum Jovis, redditæ ſunt provinciæ.
8	14	G	19 cal.		Cæſar Octavius dictus Auguſtus.
	15	A	18 cal.		Feſtum Carmentis, Porimæ.
16	16	B	17 cal.		Feſtum Concordiæ de Templi conſecrat.
5	17	C	16 cal.		⊙ ♍ relicto.
	18	D	15 cal.		⊙ ♒ ingrediebatur.
13	19	E	14 cal.		
2	20	F	13 cal.		
	21	G	12 cal.		
10	22	A	11 cal.		
	23	B	10 cal.		Lyra parte occultatur.
18	24	C	9 cal.		Pectus ♌ occidit Coſmice, Feſtum ſementis.
7	25	D	8 cal.		
	26	E	7 cal.		
15	27	F	6 cal.		Feſtum Caſtoris & Pollucis.
4	28	G	5 cal.		
	29	A	4 cal.		
12	30	B	3 cal.		Feſtum Pacis.
1	31	C	2 Prid cal.		

Ex hoc ſpecimine reliquorum dierum ratio dignoſcitur. Sequuntur enim ibi ceteri quinque menſes priores, Syderum aliquot ortu occaſuque, Feſti, Cyclo Lunæ, ac dierum Hebdomadibus per literas itidem ſignati; Sole, Luna, & Zodiaci Signis, characteribus, qui Aſtronomis in uſu, ſimiliter paſſim denotatis. Additio fit & reliquorum ſex, quorum quidem Julius & Auguſtus parili ferme modo exhibentur. At quatuor qui ſuperſunt, Cyclum Lunæ, dierum numerum, Hebdomadas, ſeriemque Kalendarum, Iduum & Nonarum adnotatam habent, ſine feſtis aliiſve quæ columnæ ſuperius quintæ reſpondeant. Paulus item de Middelburgo, Epiſcopus Foroſempronienſis, in Paulina ſua ſeu opere de recta Paſchæ obſervatione ad Leonem X. inſcripto, caput habet cui *de Cyclo Lunari decemnovenali Romanorum, quem Julius Cæſar ſuo Calendario inſcripſit*, ſubjungit *Calendarium Romanum cum cyclo Romano Julii Cæſaris*. Id annum ſimiliter per Hebdomadas dierum ſeu literarum menſibus adjectarum (quod idem heic eſt) dividit, quemadmodum illud Lucæ Gaurici. Exhibet etiam Joannes Stœflerus (*Kalendar. Rom. Magn. propoſ.* 34.) *Quatuor primos menſes Calendarii Romani cum Cyclo divi Julii Cæſaris dictatoris*, cum feriarum literis in orbem ſeptenarium recurrentibus. Alii viri docti (*Tho. Demſter. in Paralipomenis ad Jo. Roſini Antiq. Rom. lib.* 2. *cap.* 4. *&c.*) dum Calendarium veterum Romanorum non e marmoribus deſcribunt, ſed tam ex horum monumentis, quam ex Ovidio aliiſque Faſtorum autoribus conficiunt, Hebdomadas ſeu literas uſque G tantum, non Ogdoadas ſeu literas ad H incluſive diebus cujusliber menſis adponunt; aliis quidem, uti par eſt, Ogdoadas in ejuſmodi Calendariis rite retinentibus, ut

ut videre est ad calcem editionum Ovidii Fastorum, in Dionysii Petavii Uranologio, alibi. Ex jam ante dictis igitur Observationem aliquam Diei septimi recurrentis solennem, eamque sacram, tum Græcis tum Romanis veteribus in usu fuisse, eoque publico, asserendum forsan videbitur. Quin sane non desunt viri insignes, quibus etiam id plane inde asseritur. Sed quæ sic corrogantur, rite perpensa, ad assertionem ejusmodi tuendam vi carebunt omnimoda; qua de re proxime videbimus.

CAPUT XVII.

Quæ capite superiori ex Aristobulo *ac* Clemente Alexandrino, (*adeoque ex* Hesiodo, Homero, Lino, Callimacho) Luciano, Agellio, Svetonio, Censorino, Ovidio, *ac* Tibullo, *de* diei Septimi *seu* Saturni observatione apud Gentiles *allata sunt*, *explicantur*. *Ea ad* Sacrum Dei *in periodis dierum septenariis* Septimi Cultum, *non omnino attinere*. *De* Sabbati *nomine tam* Orientalibus, *quam* Occidentalibus, *accepto pro ipso* Die Septimo, *qua septimus est*, *perinde ac si* Septimum significaret.

ID quidem manifestum est, Aristobulum Judæum in superius citatis voluisse, Hesiodum & Homerum innuere diem Septimum Sacrum fuisse, velut ex sacris literis edoctos, atque Sabbatum seu requiem numero dierum Septenario apud populares suos recurrentem, ipsum ea in re primario respexisse. Sed nec minus est manifestum, aut insigniter hallucinatum fuisse eum, aut id quod res est ultro plane dissimulasse. Si nempe diem Septimum in dierum periodis recurrentem inde, velut Festum, cultum Græcis seu Gentilibus fuisse vellet probari. Nam ea de re haud ita expressim loquitur. Quod autem ad Hesiodi locum hunc attinet aliaque Capite superiore allata; ut commodius, quæ de eis dicenda sint, capiantur, præmittenda est dierum apud Gentiles veteres distributio; quæ quantum ad hanc rem rite dispiciendam, Triplex erat, qualis certe hodieque apud nos. Primi generis fuere, dies ἑορτάσιμοι seu Festi in quibus mos erat (*Strabo lib.* 10.) τὰς ἱεροποιίας μετὰ ἀνέσεως ἑορταστικῆς ποιεῖσθαι *Sacra curare cum laborum intermissione solenni*; veluti Panathenæa, Eleusinia, Thalysia, Elaphebolia, id genus Festa sexcenta apud Græcos, & Saturnalia, Lupercalia, Agonalia, Carmentalia, reliqua ejusmodi apud Romanos. De Festis autem seu feriis hisce, advertendum est, non omnimodo opere, juxta Gentilium disciplinam necessario fuisse in eis abstinendum; imo opera, quæ ad vitæ utilitatem pertinuere, haud pauca facere licuisse. Virgilius (*Georgic.* 1.)

> *Quippe etiam Festis quædam exercere diebus*
> *Fas & jura sinunt; rivos deducere nulla*
> *Relligio vetuit: segeti prætendere septem*,
> *Insidias avibus moliri; incendere vepres*
> *Balantumque gregem fluvio mersare salubri*.

Et Columella (*De Re Rustica lib.* 2. *cap.* 22.) *Feriis ritus majorum etiam illa permittit, far pinsere, faces incidere, candelas sebare, vineam conductam colere; piscinas, lacus, fossas veteres tergere & purgare, prata sicilire; stercora æquare, fœnum in tabulata componere, fructus Oliveti conductos cogere, mala, pyra, ficus pandere, caseum facere, arbores serendi causa collo vel mulo clitellario adferre; sed juncto advehere non permittitur, nec apportata serere, neque terram aperire, neque arborem collucare. Sed ne sementem quidem administrare, nisi prius catulo feceris; nec fœnum secare, aut vincere, aut vehere, ac ne vindemiam quidem cogi per religiones Pontificum feriis licet, nec oves tondere nisi prius catulo feceris. Defrutum quoque facere & defrutare vinum licet. Pollicibus oves vestiri, non licet. In horto quicquid olerum causa facias, omne licet. Feriis publicis hominem mortuum sepelire non licet. M. Porcius Cato* (*De Re Rustica, cap.* 139.) *mulis, equis, asinis nullas esse ferias dixit. Idemque boves permittit conjungere lignorum & frumentorum advehendorum causa. Nos apud pontifices legimus feriis tantum denicalibus* (quibus scilicet hominis mortui causa (*Festus*) familia purgari solita) *mulos jungere non licere, ceteris licere*. Ita ea de re varia quidem erat opinio, ut in rebus præsertim ejusmodi fieri amat. Sed qui disciplinas Pontificum interius agnovere, in die Festo, ut monet Servius Honoratus (*Ad Virg. Georgic.*) *sine piaculo dicunt posse fieri, quæ supra terram sunt, vel quæ omissa nocent, vel quæ ad honorem deorum pertinent, & quicquid fieri sine institutione Novi operis potest*. Qua de re consulas item, quæ habent Umbro, Scævola, alii apud Macrobium (*Saturnal.* 1. *cap.* 16.) Secundi dierum generis fuere ἐργάσιμοι seu *rebus agendis idonei dies*, id est, *profesti* Latinis; quibus

bus scilicet opus aliquod facere per leges & mores ex autoritate publica receptos licuit. Vocabulum nostrum Werkeltags optime rem interpretatur. Tertium autem genus constituunt ἀποφράδες (*Lucian. in Pseudologista*, *Plutarch. in Camillo.*) seu *dies infausti*, *inauspicati*, *atri*, quibus nimirum festivitas quidem nulla, sed opere omnimodo, nisi quod necesse erat adgredi, abstinebant velut mali ominis infortunium superstitiosius verentes. Atque generis hujus Binæ fuere Species; Altera eorum, qui ex autoritate publica seu instituto civili ita Infausti seu Atri habebantur, Religiosi item dicti seu Sacri, ea notione, qua Sacrum ac Religiosum execrandum, detestandum aut tristi omine infame significat (*Agell. Noct. Attic. lib.* 10.) non qua diis dicatum, aut cultu celebrandum. Altera eorum, qui non ex autoritate seu instituto civili, sed ex privatorum hominum opinione, observatione, seu disciplina secretiori sic habiti. Prior speces visitur in eo, quod apud Romanos istitutum est de diebus postriduanis. Quoniam scilicet Sulpitius tribunus militum (*Cassius Hemina apud Macrobium Saturn. lib.* 1. *cap.* 16. *Anno ab V. C.* 363. *Agell. Noct. Attic. lib.* 5. *cap.* 17.) ad Aliam adversum Gallos pugnaturus rem divinam fecerat postridie idus Quintiles; item apud Cremeram multisque aliis temporibus & locis, post Sacrificium die postero celebratum, male cesserat conflictus; ideo jusserunt patres, ut ad collegium Pontificum de his religionibus referretur. Pontifices igitur statuere *postridie omnes Kalendas*, *Nonas*, *Idus*, *atros dies habendos*; *uti hi dies*, *neque prœliales*, *neque puri*, *neque comitiales essent*. *Sed & Fabius Maximus Servilianus Pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare*, *quia tunc quoque Janum Jovemque præfari necesse est*, *quos nominari atro die non oportet*. Et de his, Festus Pompejus (*Verbo* Religiosus.) *Dies autem religiosi*, *quibus nisi*, *quod necesse est*, *nefas habetur facere*; *quales sunt sex & triginta atri*, *qui appellantur & Aliensis atque ii quibus mundus patet*. Sex & triginta sunt postriduani illi. Mundus autem patere dicebatur (*Fest. in verb.* Mundus) postridie Vulcanalium & a. d. III. Nonas Octobris & ante diem VI Idus Novembris. Tunc existimatum, quæ occulta & abdita fuere religionis Deorum Manium patere ac veluti in lucem duci, unde Mundum tunc patere dici solebat. Per eos dies non cum hoste manus conferebant; non exercitus scribebatur, non comitia habebant, non aliud quicquam in republica, nisi quod ultima necessitas admonebat, administrabatur. Ita hæc infaustorum seu atrorum dierum species tam opus & laborem, quam festorum genus, non admittebant; idque ex autoritate seu instituto publico. Sed diversissima plane ratione. Festi, ob sacrorum curam & deorum cultum. Atri, tantum ne male cederet opus incœptum, ob malum diei omen. Neque enim illis sacrificium (*Agell. Noct. Attic.* 5. *cap.* 17.) rite peragebatur. Posterioris Atrorum speciei exemplum habetur in quarto Kalendas, Nonas & Idus cujuslibet mensis. (*Saturnal. lib.* 1. *cap.* 16.) Verrius Flaccus aliique scriptores veteres, tum apud Macrobium tum apud Agellium; (*Noct. Attic.* 5. *cap.* 17.) *Ante diem quartum Kalendas vel Nonas*, *vel Idus tanquam inominalem diem plerique vitant*. *Ejus observationis*, *an religio ulla tradita sit*, *quæri solet*. *Sed nos nihil super ea re scriptum invenimus*; *nisi quod Q. Claudius annalium quinto cladem illam vastissimam pugnæ Cannensis factum refert a. d. quartum Nonas Sextiles*. Hujusmodi farinæ sunt quintæ dies cujuslibet mensis Lunaris apud Hesiodum & Virgilium (natales scilicet Furiarum,) item quibusdam quartus Lunæ dies, (*S. Ambros. Hexaemer.* 4. *cap.* 9.) Ægyptiaci (*Cæl. Rhodigin. Antiq. lect. lib.* 14. *cap.* 9. *Gratian. C.* 26. *quæst.* 7. *C.* 17. *Lil. Gyrald. lib. de diebus & mensibus*, & *videsis Joh. Tzetz. Chiliad.* 10. 303.) alii aliquot, olim hodieque forsan a nonnullis, ut atri seu infausti, servati. Bini, in quolibet mense, ejusmodi habentur apud Bedam. Alii, apud Johannem Paduanum (*Vide A. Romanum in supputatione Ecclesiastica pag.* 8. *Witeburgi*, 1595. & *Henric. Ranzovium in Calendario pag.* 119.) & Johannem de Sacro Bosco. Alii in Calendario Romano Constantini Magni dicto. (*Edit. in Dionys. Petavii Uranologio*, *pag.* 112.) Atque apud alios editos, aliter atque aliter se dies illi habent. Quos inter tamen consensus est nullus, uti nec cum dierum ejusmodi penes me designatione in schedis sane scripta vetustis hujusmodi; εἰσὶ δὲ ἐν ἑκάστῳ μηνὶ ἀνὰ δύο ἡμέραι ἃς ὀφείλει πᾶς ἄνθρωπος παρατηρῆσθαι. μηνὶ Ἰαννουαρίῳ ἡ β καὶ ἡ ιδ. μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἡ β καὶ κϛ, μηνὶ Μαρτίῳ ἡ δ καὶ ἡ κ, μηνὶ Ἀπριλλίῳ γ καὶ κ, μηνὶ Μαΐῳ ζ καὶ κβ, μηνὶ Ἰουνίῳ γ καὶ ιβ μηνὶ Ἰουλίῳ ϛ καὶ β, μηνὶ Αὐγούστῳ δ καὶ ιε μηνὶ Σεπτεμβρίῳ γ καὶ ιδ, μηνὶ Ὀκτωβρίῳ γ καὶ κη μηνὶ Νοεμβρίῳ ε δὲ ια, μηνὶ Δεκεμβρίῳ γ καὶ κδ, *sunt in mense quolibet dies bini*, *quos cavere debet quisque mortalium*. *Januario* II. & XIV.,

Februario II. *&* XXVI. *Martio* IV. & XX. *Aprili* III. *&* XX. *Majo* VII. *&* XXII. *Junio* III. *&* XII. *Julio* VI. *&* II. *Augusto* IV. *&* XV. *Septembri* III. *&* XIV. *Octobri* III. *&* XXVIII. *Novembri* V. *&* XI. *Decembri* III. *&* XXIV. Atque ex duplici fere ratione dies hujus speciei atri habiti. Aut ex malo seu infortunio aliquo insigni, quod in illis accidisse notaretur, aut ex disciplina Astrologica, qualem docuere Hesiodus & Orpheus. Dierum autem jam dictorum tam generis Secundi seu Profestorum aliquot, quam Primi & Tertii omnes ἡμέραι ἱεραὶ *dies sacræ* dicebantur, sed ratione perquam dissimili. Cur primum genus sic dictum, res ipsa indicat. Quia scilicet Diis Sacræ ac Sanctæ; seu ut Angli vocamus Holidaies Cur autem genus tertium, & quam diversa ratione, paulo superius monetur. At qui Secundi generis, id est, profestorum, rebus agendis maxime ac præ aliis idonei, sive ex ratione Astrologica, sive alia quavis disciplina habebantur, ideo etiam ἱεροὶ nominari solebant, velut ταῖς ἀποφράσι seu *infaustis*, atque inauspicatis sic oppositi. Et observant passim Grammatici τὸ ἱερὸν seu *sacrum* etiam Homero aliisque veterum dici, nunc quidem, notione communiori, tum id quod Diis sacrum, tum id quod suo in genere præstabilius, nunc etiam quod, singulari Deorum beneficio, humano generi utilitatem affert insigniorem. Unde ἱερὸν ἄλφιτον, ἱερὰ πόλις, ἱερὰ γῆ, *Farina sacra*, *Urbs sacra*, *tellus sacra*. Jam vero, cum Hesiodus diem Septimum ἱερὸν dixerat, rationem statim subjungit. (*In Diebus*.

> —— ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ,
> Τῇ γὰρ Ἀπόλλωνα χρυσάορα γείνατο Λητώ.

Septimus dies sacer est. Hoc enim Apollinem auri-ensem genuit Latona. Nimirum mensium dies exequitur, bonos, malos, mediocres. Insignes tres facit; Neomeniam seu primum, quartum, & Septimum. Rationem reddit expressim de Septimo. Natales Apollinis incidisse in mensis diem Septimum, id est, ut docuere Delii, Thargelionis, quod scimus ex Laertio *in Platonis vita*. Unde & Ἑβδομαγενὴς dictus Apollo. Qua de re visendi Plutarchus, *Sympos.* 8. *quæst.* 1. Proclus ad Hesiodi locum, Eustathius, *ad Iliad.* φ. *videsis Joh. Meursium de Denario Pythagorico*, *cap.* 9. *&* *in Græcia feriata*, *lib.* 3. *in* Ἑβδόμη, alii; qui inde non solum mensis, in quo natus est, diem Septimum, (quo Thargelia celebrari (*Plutarch. Sympos.* 8. *quæst.* 1.) solita; ut Septimo mensis Pyanepsionis, Pyanepsia,) sed uniuscujusque Septimum, per totum annum, ei tradunt sacrum fuisse. Quemadmodum octavum quemque mensis diem Neptuno, (*idem in Theseo*,) atque Mercurio quartum scribunt nonnulli. Festum autem illud Apollini celebrabant (*Proclus in Hesiodi Dies*,) Athenienses, laurum gestantes, canistrum coronantes, hymnisque laudantes Deum. At quid hoc omnino ad Septimi diei in recurrentibus periodis dierum Hebdomadicis cultum? Nihil heic asseritur præter id quod solum est, Septimum mensis diem Apollini sacrum. Neque enim Septimus, qui sequitur, seu decimus quartus mensis inde, hoc sensu sacer est Hesiodo, sed altera illa sacri notione, qua id, quod utilissimum est, aut perquam accommodum, dicitur sacrum. Unde post de decima quarta mensis die (sic τετράδα ἱσαμένου *quartam mensis instantis*, quo nomine mensem vocat ille usque ad diem vicesimum; id est, pro secunda tetrade seu decadis secundæ tetrade sumit Proclus, aliique interpretes Græci) & de Inclinantis etiam mensis seu tertiæ decadis die quarta, id est, vicesima quarta die, simul locutus, non vult dies illos quempiam omnino curis gravioribus terere seu animum tunc, ominis causa, cruciare, sed res qualescunque lætius agere. Rationem ex singulari rebus agendis temporis opportunitate, addit de utraque.

> —— μάλα τοι πεπληθυμένον ἦμαρ.

Valde hæc accommoda est dies. Quod per ἱερὰ seu *sacra* explicant interpretes. Non quia Festi illi dies (si Festum Buphoniæ in XIV. Scirrophorionis (*Etymologic. in* Βυφονία,) mensis, aut similia ex accidenti evenientia excipias;) sed quoniam ex ratione Astrologica rebus agendis perquam idonei auspicatissimique. Proclus; τὰς δὲ τετράδας ἄμφω εἶναι ἱεράς. τὴν μὲν ὡς μάλιστα τὸ σεληνιακὸν ἐκφαίνουσαν φῶς. τὴν δὲ ὡς τοῦτον ἔχουσαν πρὸς τὴν τελεκάδα (sic plane pro τετράδα legendum) λόγον ὃν ἡ ἑβδόμη πρὸς τὴν νουμηνίαν. καὶ γὰρ ἡ τετάρτη καὶ εἰκοστὴ ἑβδόμην ἔχει τάξιν πρὸς τὴν ἐσχάτην. *Quartas dies utrasque* (id est, decimam quartam & vigesimam quartam mensis) *sacras facit. Alteram, quoniam in ea maxime splendet Luna*; scilicet plenilunium est. *Alteram, quoniam eandem ea habet, ad trigesimam* (si putes retro) *rationem, quam habet Septima ad Novilunium. Nam dies vigesima quarta locum obtinet Septimum ab ultimo mensis die*. Et de decimaquarta expressius postea Hesiodus,

Ti-

Τετράδι δ' οἴγε πίθον (περὶ πάντων
ἱερὸν ἦμαρ)
Μέσσῃ.

Quarta quæ media eſt, ſeu decadis ſecundæ die quarta, *dolium aperi*; *præ omnibus ſacra dies eſt*; quemadmodum & iterum ibi ſacrum eo ſenſu facit diei tertii decadis quartæ tempus antemeridianum. Neque vero ſpectat illud de dolio aperiendo ad diem decimum quartum, velut ad Feſtum tunc celebrandum, aut primitias novi vini tunc ritu ſolenni ac ſacro delibandas. Nam Feſtum eo nomine notiſſimum, ſcilicet Πιθοιγία, ad diem Antheſterionis undecimum (*Plutarch. ſympoſ.* 3. *quæſt.* 7.) attinuit. Et ad decimum quartum menſis diem, ratione jam dicta, attinere volunt aliqui (*apud Servium in Georgic.* 1. *& videſis Joh. Picum Mirand. in Aſtrologiam lib.* 3. *cap.* 14.) illud Virgilii,

Septima poſt decimam felix, & ponere Vites
Et prenſos domitare boves, & licia telæ
Addere ——

Septima nimirum duplicata, quæ dies eſt iterato ſeptima poſt primam decadem. Sed liquido hinc conſtat non omnino voluiſſe Heſiodum Septimum diem recurrentem ea notione ſacrum fuiſſe, qua cultus aliquis denotatur, ſed cujuslibet menſis tantum diem Septimum Apollini ſic ſacrum; quemadmodum in rythmico illo carmine de diebus Ægyptiacis,

Prima dies menſis & Septima truncat ut enſis.

nihil ad ſeptimanæ, ſed ad menſis, Januarii ſcilicet, Septimum diem duntaxat ſpectat. Adeo ut nihil ex Heſiodo de Septimi recurrentis diei, ſive cultu, ſive obſervatione aliqua poſſe elici; nemo non videat. Verſus, qui apud Ariſtobulum ex Heſiodo ſequitur, feſtivitatem ne verbo tenus quidem reſpicit; uti nec reliqui, quos citat ex Homero, præter unicum illum, quo dies Septima, quemadmodum Heſiodo, etiam ἱερὸν ἦμαρ dicitur, ſeu *dies ſacer*. Nam bini reliqui non magis ſanctitatem Septenario in diebus numero tribuunt, quam illud Papinii, (*Thebaid.* 3.)

Septima jam nitidum terris aurora deiſque
Purpureo vebit ore diem ——

aut Claudiani (*Præfat. in Nuptias Honorii & Mariæ*,) illud

Septima lux aderat Cælo, totieſque renatus
Viderat exactos Heſperus igne Choros
Tum Phœbus &c.

Et quæ ſunt ſimilia. Sacrum autem diem nuncupari interea Homero diem Septimum, mirum magis non eſt, quam Heſiodo. Ratio forte parilis. Quin & non ſemel alibi (*Odyſſ.* μ *&* ν) Homerus

Ἀλλ' ὅτ' ἄρ' Ἕβδομον ἦμαρ ἐπὶ Ζεὺς
θῆκε Κρονίων

Sed quando Septimum diem Jupiter induxerat. In quo nulla Septenariæ periodi dierum ratio alia præter eam, quæ rei, quam narrat, ſingularis erat. Atque altero in loco expreſſim naves conſcenſas ait, ſolutumque e portu. Neutro, ſacra memorat. Tametſi ex veterum more, Dies etiam omnes, qua optatiſſimam lucem hominibus præſtant, tam ſacri dici poſſent quam ii, qui auſpicatiores habiti. Per metonymian cauſæ, qui Jupiter heic ſeu Numen eſt. Unde ἤματα ἐκ Διὸς καὶ ἐκ διόθεν *Dies a Jove* generatim dicti, quod nihil aliud ſignificat quam *dies*, *quos Natura conſtituit*, uti & monuit vir præſtantiſſimus Daniel Heinſius in Heſiodum. Unde & Diei (*Varro de ling. Lat. lib.* 4. *Macrob. Saturn.* 1. *cap.* 15.) nomen, & Dieſpiter. Et Homerus (*Iliad.* θ.) etiam

Ὄφρα μὲν ἠὼς ἦν καὶ ἀέξετο ἱερὸν ἦμαρ·

Quandiu tempus matutinum erat, & ſacra creſcebat dies. Ubi quidem Sanctitatem volunt aliqui (*Porphyrius apud Euſtath. ad Iliad.* λ *&* θ) tempori antemeridiano tribui, ex eo quod tunc ſacra peragi frequentius ſolita. Sed Euſtathius recte quidem integro diei ibi tributam vult, ratione ei, quam diximus, haud diſpari. Et Scholiaſtes alter vetus nihil aliud dictum ibi vult, quam diem ex ortu ſolis auctum ſeu factum. Quæ ſequuntur apud Ariſtobulum ex Lino, atque apud Clementem ex Callimacho (ſi verſum priorem excipias, in quo interea ne veſtigium aliquod extat, unde ſanctitas ſeu cultus diei Septimo afferatur) ad ſingularem numeri ſeptenarii digni-

gni-

gnitatem, non ad diei Septimi cultum, aut sanctitatem omnino attinent. Neque recte, si quid video, vertunt interpretes Clementem, perinde ac si voluisset ille Septimum in periodis dierum diem sacrum tam Græcis quam Hebræis agnitum. Dum enim ait quidem τὴν Ἑβδόμην, qui *numerus* est *Septenarius*, sacram esse utrisque, non ut Aristobulus, tam de die Septimo loquitur quam de numero in Universum Septenario. Tam Græci, inquit, quam Hebræi sciunt Ἑβδόμην ἱερὸν εἶναι *numerum Septenarium* esse sacrum καθ' ἣν (sic enim pergit) ὁ πᾶς κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ φυομένων ἁπάντων *per quem*, aut *secundum quem Universus mundus circumagitur eorum, quæ viva gignuntur, & omnium quæ producuntur*. Quod ipsum crebro dici solitum (*videsis Jul. Firmic. Mathes. lib. 3. in proœmio*, *Proclum in Timæum pagin.* 11. *&c.*) ab Astrologis veteribus (quibus κοσμοκράτορες *mundi gubernatores* nuncupati Planetæ Septem) etiam totidem verbis, de hebdomadibus seu numeris Septenariis, dixerat Aristobulus paulo ante illud, ex eo de Hesiodo & Homero allatum. Atque alibi idem ipsum de Hebdomadibus seu numeris Septenariis repetit ipse Clemens, *Stromat. 6.*) ubi explicans, quænam Hebdomadibus illis innuantur, ea, dicit, esse Septem Angelos principes, Septem Planetas ὑφ' ὧν κατὰ συμπάθειαν οἱ Χαλδαῖοι πάντα γίνεσθαι νομίζουσι τὰ περὶ τὸν θνητὸν βίον *a quibus Chaldæi* (sic ille) *existimant omnia per sympathiam, quæ ad mortalem vitam pertinent, fieri*; Septem Plejadas, Septemtriones, καθ' οὓς αἱ γεωργίαι καὶ ναυτιλίαι συμπεραίνονται *per quos & agricultura exercetur, & navigatur*, Lunaris figuræ Septeno quolibet a Neomenia die mutationes, Septem Lyræ sonos, Septem sensuum instrumenta, mutationes ætatis anno quolibet Septeno, dies in medicina criticos; in quibus Hebdomadis nomen notissimum; uti & apud Ciceronem *Fam. Epist. lib. 16. 9.* est videre, ut, quæ apud medicorum filios ea de re sunt obvia, prætercam. Atque alia ejusmodi reperiri, inquit Clemens, quamplurima apud Hermippum in libro περὶ Ἑβδομάδος seu *de Septenario*. Qualis etiam liber de Hebdomadibus tribuitur Hippocrati apud Chalcidium; *in Timæum Platonis* qui in operibus ejus non reperitur. Unde manifestum fit, de Septenario numero generatim, non simpliciter de die septimo intelligendum in citatis Clementem. Neque alio spectare vult versus illos Hesiodi, Homeri, Lini seu Callimachi. Quibus, velut ex Callimacho, uti etiam Aristobulus ex Lino, subjungit distichon consonum,

> Ἑπτὰ δὲ πάντα τέτυκτο ἐν οὐρανῷ ἀστερόεντα
> Ἐν κύκλοισι φανέντ' ἐπιτελλομένοις ἐνιαυτοῖς,

Septem vero omnia perfecta sunt in cœlo sidereo, quæ orbibus visuntur volventibus in annis. Neque igitur Ἑβδόμη in Callimachi seu Lini versibus *dies Septima* est, sed *septenarius numerus*; nec Hebdomas pro die septimo cum interprete sumenda in eo, quod habet Clemens de Elegiis Solonis. Nam palam est, elegias illas de annis climactericis seu septenaria ætatis humanæ mutatione, Hebdomadum nomine Aristoteli *Politic. lib. 7.* etiam, aliisque sæpius denotata, tantum loqui. Quod liquet ex ipsis Solonis ea de re versibus, tum alibi sæpius, tum apud Clementem ipsum (*Stromat. 6.*) occurrentibus. Ac celeberrimas fuisse has Solonis hebdomadas scimus ex Plutarcho, Censorino, aliis. Et de eximia dignitate ac præstantia Septenarii (cui Virginis, Palladis, ipsiusque Temporis, (*Hesychius in* Καιρός) omnium rerum Nodi, alia veneranda nomina indita) ex Schola Pythagorica, & Platonica innumera habent Varro, *apud Agellium lib. 3. cap.* 10. Macrobius, *in somn. Scipionis lib.* 1. Nicomachus Gerasenus, *de Mundi Opificio & lib.* περὶ Ἑβδόμης Philo, *Arithmetic. Theolog. apud Photium cod.* 187. Chalcidius, *in Timæum Platonis* Martianus Capella, (*de Nuptiis Mer. & Philologiæ lib. 7.*) alii. Et ea de re Commentarios scripsere recentiorum aliqui *Fabius Paulinus lib. 7. de Hebdomadibus*, *I. Meurs. in Denario Pythagorico cap. 9. &c.* Adeo ut nec sensus Clementis alius esse queat, quam ut Hebræis ita & Græcis Septenarium numerum valde in honore habitum; non omnino, diem Septimum his, uti & illis, cultum; quod tamen cum interprete ejus sunt viri docti, qui asserant. Ex jam dictis autem de septimo mensis apud Athenienses aliosque die, ea quæ e Luciano & Agellio afferuntur, intelligenda. Dies septimanæ & Hebdomades illis sunt dies mensium septimi seu Lunæ Hebdomades; minime dies septimi Periodis perpetuo recurrentes. Atque ita sumit Agellium Johannes Meursius *Græcia feriata lib. 3. in* Ἑβδόμη Samuel autem Petitus, *Eclog. Chronolog. lib. 4. cap. 4.* de Prytaniæ Hebdomadibus. Utcunque, ad Sacrum aliquem Septimi cujusque Diei cultum non attinent ibi Hebdomades. Uti nec Varronis liber

de

de Hebdomedibus, Agellio, *lib.* 3. *cap.* 10. Nonio, *Verb.* oidulaotur & luces Symmacho citains *Auctario Epistol.* 2. *ubi vide Jurctum* nec Hermippo, cujus meminit Clemens. *Stromat.* 6. Neque sane ex eo, quod Diogenes Grammaticus Rhodi Sabbatis disputare solitus est apud Svetonium, ideo Sabbati seu Septimi diei Cultom Rhodiis fuisse, omnino sequitur. Septenatiam quidem ibi dierum periodum recurrentem innui, res ipsa docet. Nam in Septimum diem, pro Sabbato in qoo disputare volebat, Tiberium distulit Diogenes. Idem forte scripsisset Svetonius, si dixerat, diebus septimis sen die quolibet septimo, perinde ac ubi de M. Antonio Gniphone ait, *lib. de Illustr. Gram.* eum quotidie præcepta eloquentiæ tradidisse, declamasse vero *non nisi Nundinis*, aliud forte non significat nisi nono quoque die, non ipsarum, ut in civili temporum ratione locum habuere, Nundinarum die declemasse. Nam ut Nundinæ ex origine Latina nonum diem, ita sane & τὰ *Sabbata* ex origine Hebraica & linguæ Hellenisticæ, quæ apud Judæos Ægyptienses, Græcienses, Romaoenses io usu, propagine in Romanorum linguam receptum, non solum Festa & Soleneitaies omnimodas Judæorum (ut ante memoravimus) denotavit, verum etiam ipsos dies septimos, qua septimi fuere. Atque ita io Sabbatis disputare, foret taotum disputare in Hebdomadis recorrentis die aliquo onico, quem sibi præstituerat. Sonus quidem affinis est τῦ שבע *Sebai*, quod *Septem* est, & τῦ שברת *Sabath* seu *Sebath* quod est *Sabbatum* seu *Requies*, nec commune quid ex vi nominis hebet cum septimo. At veto, quoniam septamo requiescendum erat, die scilicet atque anno, ideo ipsum vocabulum שבת *Requiem* seu *Sabbatum* denotans, lingua Hellenistica oti & Orientalium alus, ipsisque Judæis, subiode *Septimum* reddebatur. In ipso decalogo (*Exod.* 20. 11.) pro eo qnod est על כן ברך יהוה את יום השברת ויקדשהו: *idcirco Benedixit Dominus diei Sabbati, & sanctificavit eum*, habent Hellenistæ διὰ τῦτο εὐλόγησε κύριος τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην καὶ ἡγίασεν αὐτήν, *Idcirco benedixit Deus diei Septimo, & sanctificavit eum*. Quemadmodum etiam R. Saadias Gaon io versiooe sua Arabica substituit ibi *benedixit Deus* اليوم السابع *dei Septimo*, uti & vetus Arabica versio penes me maouscripta. Sic item in Decalogo legitur, qui in Ritualibus aliquot Christianorum. Sed Judæi Mauritanienses, Chaldæi, alii ibi Sabbatum juxta Hebraicam retioent veritatem. Alibi item in Exod., *Exod.* 31. 15. *omnis, qui fecerit opus* ביום שבת *die Sabbati, morte morietur*, ab Hellenistis editis vertitur, omnis qui fecerit opos τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ *in die septimo*. Sed ibi qnidem in Codice vetustissimo Regio, ex Oriente pridem allato, legitur τῇ ἡμέρᾳ τῦ Σαββάτε *die Sabbati*. Ex ratiooe non dissimili pro eo quod est in Hebræo (*Lev.* 23. 15.), *numerabitis* שבע שבתות *septem Sabbata integra &c.* habent Hellenistæ ἑπτὰ ἑβδομάδας ὁλοκλήρους, *septem Hebdomadas integras*, uti & שבע שבתות השנים (Ibid. 25. 8.) *septem Sabbata annorum* appellaot in versione Hellenistæ ἑπτὰ ἑβδομάδας ἐτῶν, *septem annorum Hebdomadas*; & utrobique consona etiam est vulgata. Priore in loco Chaldæi item שבע שבוען, R. Saadias سبعة اسابيع, etiam & Judæi Hispanienses *sicite semananas*, quæ omnia *septem* significant. Insuper posteriori, Judæi Maoritanienses, سبعة اسابيع سنين *septem Hebdomadas annorum*, ubi Hispanienses *siete Sabbathoth de annos*. Ita ex interpretatione tam veteri, quam recentiori שבת seo *Sabbatum* non solum *Quietem* seu *a laboribus cessationem*, quæ pars Festi semper singularis hubita, atque vocabuli ipsissima est significatio, denotat, verum etiam diem seu anoum Septimum, quoniem in eo quiesceodum; oti & Lustrum & Olympias, quinqoenniom seu (pro varia ratione putandi) quadriennium, prætermissa primaria onde dicitur otrunque significatione, qnæ nihil temporis ejusmodi omnino in se habet. Hinc nemo nescit Hebdomadam etiam seo orbem dierum septenarium, tam Magistris dici passim שבת quam שבוע, id est, tam *Requiem*, quam *Septimanam*, ut per synecdochen partis. Illinc Feriæ sexcenties appellantur prima, secunda, tertia בשבת *Sabbati*; quemadmodnm etiam in fœdere novo. Ut, *prima* seu *una Sabbatorum* (D. Marc. 16. 9. D. Johann. 20. 1.) pro die Solis sen Dominico; & *jejuno bis* (*D. Luc.* 18. 12.) *in Sabbato*, pto eo qnod est, jejnno bis in hebdomade. Mitum igitur non est, Lactantium existimasse Sabbatum septem deootasse. *Hic est*, inquit (*Lib.* 7. *seu de Divino Præmio, cap.* 14.) *ille dies Sabbati, qui lingua Hebræorum a numero nomen accepit*. Sic alii. (*Theophil Antiochen. ad Autolicum lib.* 2.) Hioc factum est insuper, ut Gentiles, quorum in linguas Sabati hæc notio per Judæorum, sive consuetudinem, sive coosuetudinem, sive libros Hellenisticos irrepserat, diem quemlibet in

in ordine Hebdomadico vocarent ἡμέραν τὴν Σαββατικὴν *diem Sabbaticum*, perinde ac si significasset, ex vocabuli vi, diem Hebdomadicum, ut inferius *Cap.* 19. patebit ex Vettio Valente Antiocheno. Hæc cum ita sint, intelligi quidem commode potest, Diogenem Græmmaticum Septimis quibuslibet disputasse diebus, per Sabbatorum vocamen sic a Suetonio (cui τὸ *Sabbata* pro recurrente dierum septenorum, quibus jejunia servata sunt, periodo notum esse scimus ex Epistola Tiberii, de qua supra (*Cap.* 15.) denotatis; non aliter atque intelligimus illud Vulcatii Gallicani de Avidio Cassio. *Exercitium Septimi diei fuit omnium militum, ita ut & sagittas mitterent, & armis luderent; & arma militum Septima die semper respexit.* Si dixerat, Sabbatis, idem sane, tametsi vocabulo peregrinæ originis, seu Romanis suis eadem notione non inusitato, dixerat. Nullo ad festivitatem Sabbati, ita vulgo dicti, sed ad dierum Septenorum tantum qualemcunque orbem, respectu habito. Quod interea si quis non ferat, concedatur Sabbata Diogenis illius fuisse ipsos dies Saturni, Hebræorum Sabbatis ita vulgo dictis, semper respondentes; quæ ob Hebræorum mores nullibi ferme in Romano Imperio non in usu, eo nomine Romanis etiam satis nota. Certe id non ita facile concedendum, quoniam dies ille rebus agendis inauspicatior Romanis Græcisque habitus. Qua de re etiam plura mox. At vero Cultum quærimus. Ideone sive Rhodiis sive Gentilibus aliis cultus dies Saturni seu Hebræorum Sabbatum, quoniam memoratur, Diogenem eis in diebus Rhodi disputasse solere? nihil minus sequitur. At demum de Græcorum veterum moribus heic in Universum illud pronuntiandum est; Annorum & Mensium rationem in sacris, non omnino dierum aliter atque ex recurrente anni mensisve tempore revolverentur, eos habuisse. Scilicet ab oraculis legibusque acceperant ipsis sacrificandum esse κατὰ γ, ἤγουν τὰ πάτρια, μῆνας, ἡμέρας, ἐνιαυτὸς *secundum Tria, videlicet patria, Menses, dies, annos.* Unde ἅπαντες οἱ Ἕλληνες *universi Græci* (ut ait Geminus *Isagoges* εἰς τὰ φαινόμενα *cap.* 6. Astronomus priscus, qui rem totam narrat) *annos juxta Solem, menses vero & dies juxta Lunam agebant.* Atque ἀπὸ τῶν τῆς σελήνης, inquit ille, φωτισμῶν αἱ προσηγορίαι τῶν ἡμερῶν κατωνομάσθησαν, *a Lunæ illuminationibus appellationes dierum sunt denominatæ*, id est, a Synodo ad Synodum, nullam Septenari (*Videsis Arati Dio semeja & Hug. Grotii notas ibi pag.* 17. *col.* 1.) revertentis ratione civili seu sacra (nisi, ut dictum est, ex accidenti) habita, sed subinde Astrologica. Quod ex Ritualibus Etruscorum libris apud Censorinum affertur, ad numeri Septenarii, in ætatibus urbium ac hominum prærogativam, non omnino ad dierum cultum pertinet. Nec quod de Judæis intermiscetur, eos spectat aliter atque numeri illius ipsis in temporum distinctione usus erat, quemadmodum Soloni & Etruscis, de quorum libris, qua huc attinent, ipse Censorinus *Cap.* 17. postea in ætatum discrimine. Et sciunt pueri, Solonis Hebdomadas aliud non fuisse præter annos climactericos. Quod vero habet de Etruscis Postellus, aut hallucinatio est manifesta, aut commentum audax. Neque enim Dionysius Halicarnasseus *Antiq. Rom.* 1. neque Cicero *de Legibus lib.* 1., quos citat ille, de Septimo aliove die recurrente loquuntur; ut intuenti liquebit. Et quod ait, Dionem asserere Sabbati Judæorum usum ad Græcos Romanosque fuisse translatum, aut testari saltem unam ex septem diebus Hebdomadis fuisse quieti concessam; id etiam a vero est alienissimum. Nil hac in re asserit Dio præter id quod est, dierum juxta Planetarum septem in eis dinumerandis ordinem ab Ægyptiis acceptam passim invaluisse, maximeque apud Romanos, quod ad unam in hebdomade quieti concessam nullatenus spectat. Et quod adjicit de Jani institutione, nugæ sunt prorsus nugacissimæ. Nec omnino culta Romanis Sabbata seu hebdomadem Judæorum innuit tetrasticon illud prius Ovidii. Monet scilicet amantem, qui amare jam dedisceret, ut in remedium amoeis loca, quibus ipse simul cum amica assueverat. diligentius quantocius & procul fugeret, idque adeo sollicite, ut nec dies inauspicatissimi alias rebus agendis, adeoque itineri, habiti eum laqueis amoris nondum extricatum morarentur. Quinam heic illi? Dies Saturni, quibus Sabbata ab Hebræis Romæ culta, ideoque peregrina dicta, etiam & cladis Aliensis dies infaustissimus. Peregrina enim Sacra alia fuere, quæ Romanis ex autoritate publica e regionibus exteris invecta, qualia memorat loco citato Festus; Et Ausonius *in Eclogario*,

> *Adjiciam cultus peregrinaque sacra Deorum,*

Alia, quæ Peregrinis ibi degentibus plerunque, sed non semper permissa, nec Romanis ex more aut jure Romano omnino communia; qualia Ægyptiaca aliqua

qua fuere & Judaica *alienigenarum sacra* Senecæ dicta (*Epist.* 108.). Et Cassius (*Tacit. Annal.* 14.) de Servis; *Postquam nationes in familiis habemus, quibus diversi ritus, Externa Sacra aut nulla sunt, colluviem istam non nisi coercueris.* Suetonius item de Tiberio *Cap.* 36.; *Externas ceremonias, Ægyptios Judaicosque ritus compescuit: coactis qui superstitione ea tenebantur, religiosas vestes cum instrumento omni comburere.* Et Tacitus *Annal.* 2. (*& videsis Joseph. Archæolog. lib.* 18. *cap.* 4. *& Valer. Max. lib.* 1. *cap.* 3.) *Actum & de sacris Ægyptiis Judaicisque pellendis.* Atque inter hujusmodi Sacra peregrina Sabbati cultus tunc fuit Romæ; non inter ea quæ ex decreto publico recepta. Nam & Sabbata sua hebdomadica seu peregrina illa Romæ sub Augusto, id est, cum scripsit Ovidius, servasse Judæos scimus etiam ex Philone *Lib. de legatione ad Cajum*, ubi traditur, Augustum rationem, in distributionibus suis menstruis, Judæorum ita haberi voluisse, ut, si liberalitas illa in τὴν ἱερὰν ἑβδόμην *sacrum diem septenum* incidisset, qua illis nec dare nec accipere licuit, a diribitoribus die postero beneficium illud acciperent. Quod sane nec Romanis commune fuisse diei septimi celebrationem seu cultum obiter palam facit. Et Ovidius ipse, ubi de locis puellarum captandarum, amoris candidatum docet, locos Romæ, quibus culta Septima Sacra Judæis, memorat, ut videre est in disticho superius capite decimoquinto ex eo citato. Non igitur in eo quod ait, *nec te peregrina morentur Sabbata*, de Sabbatis peregrinis amasium Romanum monet, perinde ac si Sabbatorum ipsorum, id est, Festi gratia, dubitaret de discessu ejus. Sed cum dies, quibus Sabbata illa a Judæis celebrata, id est, Saturni, per Sabbatorum peregrinorum nomen illic denotati, inter infaustos ac atros, licet non ex autoritate publica seu instituto civili, tamen ex disciplina permultis privatim recepta, numerarentur; ideo dubitavit Ovidius, ne facile evenire posset, ut diebus illis discessum pronius differret amasius (libentissime alias etiam cunctabundus) eo quod rebus gerendis, ac itineri minus idonei existimarentur. At vero, inquit, non solum dies illiusmodi te non morentur, qui ex disciplina tantum Mathematicorum inauspicati habentur, verum nec illi, qui ex instituto publico rebus ferendis minime idonei serio fiunt, veluti dies ille cladis Aliensis. Id est, nullius diei aut temporis utcunque alias infausti qualitas discessum tuum differat. Quod quidem firmatur ex sequenti tetrasticho. Nimirum docet, puellam primo captare intempestivum esse Natalibus suis seu Calendis Aprilis Festisve solennioribus, *quaque aliquid dandum est, illa sit atra dies.* Alias vero, inquit, etiam dies alioquin atri seu infausti haberi soliti, veluti cladis Aliensis, & septima Festa Judæis culta, id est, dies Saturni, amori incipiendo satis idonei sunt, tametsi alias rebus sunt minus apti gerendis. Ex re enim manifestum est, in utroque tetrasticho Sabbata & Festa septima ad tempus ipsum seu diem Saturni tantum denotandum, non ad ipsos diei ritus sacros, velut Romanis ipsis in usu, indicandos, memorari. Unde & quod ex Tibullo subjungitur & lucem capit & mutuo dat. Quæsivit ibi amasius moras; mala avium omina caussatus est; inauspicatam etiam Saturni diem se tenere; Sacram etiam nuncupatam ea notione, ut ante diximus, qua Sacrum quid aut religiosum, eo quod tristi omine est infame, nuncupatur. Unde Justus Lipsius *Saturnal. Serm. lib.* 1. *cap.* 5. tum Ovidii peregrina Sabbata, tum Tibulli diem Saturni breviter sic explicat. *Triste Saturni sidus & maleficum: quale ingenium inferorum. Inde est nænia Græcorum* Κρόνιον ὄμμα, *id est, Saturnius oculus. Inde superstitio, Saturni diem viæ non faustum.* Quæ omnia in id recidunt, ut dies Saturni seu septimus pro inauspicato, tantum ex disciplina Mathematica, adeoque tantum iis, qui ea, ut amantes non raro, caperentur; non civili seu publico aliquo instituto. Malevolum nimis Saturni sidus esse, passim apud Astrologos legitur; de quorum denominatione dierum a planetis, fusius (ut rite Josephi locus, de quo agitur, explicetur) infra dicemus. Summa ex hactenus dictis est, diem illum ex instituto moribusve publicis tantum Judæorum genti, atque eis, qui in eorum ritus, ut Proselyti Justitiæ, transierant, Festum fuisse; Romanorum autem nonnullis ex disciplina Mathematica diem inauspicatum, ob sideris dominantis a quo denominatus est, malevolentiam, haberi. Sed neque sic ex instituto seu moribus publicis. Ita ut ejusdem ratio nulla omnino Romanis haberetur extra Astrologicas privatorum opiniones; quas sane, cum in seculo illo, Mathematicorum, id est, heic Astrologorum, artes (ut scimus ex Svetonio & Tacito) toties Romæ tanto in pretio essent, totiesque damnatæ pulsæque recurrerent, non est quod dubitemus, plurimum apud vulgus, ut fieri amat, invaluisse. Et Festos Saturni dies, quotquot omnino fuerint, in Decembri simul locatos esse, ne-

nescii non sunt, qui nondum ære lavantur.

CAPUT XVIII.

Ostenditur quæ capite sexto e Tertulliano, Lampridio, Seneca, *de* die Saturni, Sabbatis *ac* die Septimo *afferunt*, *non omnino probare* cultum diei Septimi Romanis veteribus ex istituto *seu* publice *receptum*. Festa Romanorum *quotannis* stativa *ne* Pentecostes *numerum*, *juxta* Tertullianum, *implesse*. Calendariis *aliquot*, *velut* ex More Romanorum veteri, Dierum Hebdomadas, *pro* Ogdoadibus, *summa cum oscitantia adponi*.

SEquuntur in Capitis superius decimi sexti Objectionibus, loci illi Tertulliani bini insignes. Alter ex Apologetico, ex libro adversus Nationes alter, cum virorum doctorum aliquot in eos animadversionibus, quibus apud Gentiles veteres Septimi diei seu Sabbati Hebdomadici observationem in usu fuisse asseritur. Certe si id de Septimi, id ast, Saturni, diei otio simplici, velut ejus qui minus aptus rebus gerendis erat, non religionis, sed disciplinæ Astrologicæ causa (ut jam ante dictum est) sumatur, idque non de instituto aliquo moribusve publice receptis, sed de superstitione privatorum, nec forte paucorum, qui disciplinæ ejusmodi indulgentiores fuerint; consonum erit eis, quæ capite superiori tradita sunt de operis itinerisque eo die apud veteres abstinentia, eo quod inauspicatum atque velut atrum haberent. At sic, Cultus sacri, de quo quæritur, nihil inesse dicit Tertullianus. Certe nec de Gentilibus generatim, aut de Gente aliqua, Populo, Civitate, aut instituto publico loquitur ille. *Secundo loco ab eis sumus*, inquit, *qui Diem Saturni otio & victui decernunt*. Ab eis qui ex disciplina sibi recepta id faciunt. Qui eum Gentiles etiam sint ipsi, non est quod Solis diei lætitiam magis nobis Christianis objieiatis, quam ipsis pariter Saturni diei otium. At utroque in loco exorbitare ipsos ait; altero, a Judaicis moribus, quos ignorabant; altero, a suis ad alienas religiones. Nonne igitur etiam religionis seu cultus causa, otium ac victum fuisse innuit diei illius? quemadmodum & alia observata, quæ ibi memorat, ex ritu Judaico sacro. Certe vix diffitendum. Et sane Superstitio illa, in dierum observatione, Astrologica, bene satis apud veteres illus pro Religione, sensu vulgari, intelligi potest. Cognatissimæ plane sunt. Et superiori capite monuimus, etiam dies Atros, Religiosos & sacros, sed notione peculiari, dici solitos. Sed detur voluisse Tertullianum etiam Judaica Sabbata ipsos, de quibus loquitur, voluisse qua Judaica, religione imitari. Certe ita hoc tantum sequitur, fuisse, qui etiam ex Judaicis ritibus sibi aliquos, atque in illis hunc de Sabbato sumsissent; sed perperam interea hunc observassent a Judaico more exorbitantes, quia nec eo more, quem ignorabant, otiabantur; a suis item religionibus exorbitantes, quoniam otium ejusmodi ac observatio qualiscunque Habdomadica sacris eorum erat plane aliena. Quod quidem negare plana ipsum, obsarvationem ejusmodi aliquam ex ritu fuisse Gentilium, aut in eorum sacris (quorum ipse inter Patres Latinos, ut Clemens inter Græcos, callentissimus erat) repertam, satis interea etiam evincit. Et credibile sane est, Romæ, ubi indultu Principum, sacra Judaica Judæis ipsis ibi perquam numerosis Proselytisque Justitiæ adeo permissa fuerint, non defuisse ex Paganis, qui tametsi in ritus eorum ut Proselyti non transissent, ritus nihilominus eorum, uti & aliorum ejusmodi ibi degentium, subinde ita imitarentur, ut moribus suis, maxime eis qui cognatiores fuere, illos commiscerent, ac Judaicam etiam Religionem ipsam venerarentur ac metuerent; utcunque ei nomina sua rite non darent. Horum ex genere haud forsan iniquum existimare fuisse Aureliam Soteriam, de qua marmor hoc vetus, quod Polæ in Istria visitur; saltem pridem visebatur (*Apud Janum Gruterum in Thes. pag. 721. num. 11.*).

AVR. SOTER. ET
AVR. STEPHANUS
AVR. SOTERIAE
MATRI PIENTISS.
RELIGIONI JUD-
AICAE METUENTI
F

Sive quadratarii sive exscriptoris incuria *Religioni* legitur pro *Religionis*. Et scimus quidem, *metuentem Sabbata* & *metuentem Jus Judaicum* pro ipso Judæo seu Proselyto Justitiæ sumi Juvenali *Satir.* 14. Sed & alias Judaicam religionem ritusque quosdam affectantes, nec tamen Proselytos factos, Romæ seculis illis egisse, cum res ipsa suadet, tum elicere licet ex illo Senecæ de seipso; *Quæris, quomodo desierim? in Tiberii Cæsaris principatum juventæ Tempus inciderat. Alienigenarum sacra movebantur. Sed inter ar-*

gu-

gumenta superstitionis ponebatur quorundam animalium abstinentia. Quod de seipso, velut Judaicam religionem, non Christianam, affectare viso, recte probat Johannes Rualdus *in vita Plutarchi cap.* 9. (*& vide Lips. in Tacit. Annal.* 2. *num.* 173.) adversus Martinum del Rio *in vita Senecæ cap.* 12. Ad locum autem Tertulliani posteriorem, seu qui in opere ad Nationes habetur, annotavit quædam V. C. Samuel Petitus, quæ huc transferre non pigebit. *Integrum*, inquit ille in commentariis *Tit.* 1. *pag.* 4. ad leges Atticas, *locum descripsimus, ut emendemus. Primo enim ista*, qui etiam in laterculum Septem dierum Solem recepistis, *omnino sunt corrupta. Quanquam enim agatur de Hebdomadis observatione paulo ante hæc tempora usurpari cœpta a Romanis, cujus dies denominationem a Planetis acceperunt, immediate sequitur*, & ex diebus ipsorum prælegistis &c. *Satis indicant τὸ* dierum, *ad quod refertur τὸ* ipsorum *non esse sanum. Itaque rescribo*, qui etiam in Laterculum Deorum Solem recepistis. *Nam a septem Planetis, quos in Diis censuerunt Ethnici, dies Hebdomadis nomina invenerunt. Addit deinde Tertullianus quibusdam Hebdomadis diebus Romanos otium & prandium curasse, quibusdam totis jejunasse, quibusdam ad nonum tantum, quod imitatione Judæorum proculdubio usurpabant. Hinc addit Afer noster*; Quod quidem facitis exorbitantes, & ipsi a vestris ad alienas religiones. *Nomine* alienarum religionum, *intelligit* Judaicam; *sed verba in mendo cubant, quanquam id non primo venæ tactu deprehendas. Sed morbi arguunt hæc Tertulliani verba ex Apologetici cap.* XVI. Æque si die Solis Lætitiæ indulgemus, alia longe ratione quam religione Solis, secundo loco ab eis sumus, qui diem Saturni otio & victui decernunt: exorbitantes & ipsi a Judaico more, quem ignorant. *Nam optime dixit Tertullianus, Ethnicos exorbitasse a Judaicis moribus, quos tamen usurpare videbantur, idque verissimum est. Neque enim Veri Dei religione ista observabant, sed prava Judæos imitandi affectatione, cum tamen mores illorum, eorumque causas ignorarent; quemadmodum Christiani Die Solis lætitiæ indulgebant alia certe longe ratione, quam religione ulla Solis; atque ita Ethnici exorbitant a suis moribus, ut & etiam ab alienis, quos tamen admittebant, quia alia religione tacti, quam ii, a quibus acceperant, mores istos usurpabant. Rescribo igitur*: exorbitantes & ipsi a vestris, ab alienis, religione. *Exorbitant enim, ut jam diximus, a suis ritibus ad alienos, Judaicos nempe, rursumque a Judaicis moribus exorbitabant religione, quia Judæi Saturni die lætitiæ indulgebant longe alia quam Ethnici religione, quia isti hæc in honorem usurpabant.* Sic ille. Sed quod ait in honorem Saturni, admittere nequeo. Nam dies celebrati in honorem Saturni festi erant; uti Saturnalia in Decembri. Quicquid Saturni erat in diei Hebdomadici hujus observatione, diem faciebat atrum, inauspicatum, non omnino Festum. Quicquid autem Festi inerat, ex Judæorum ortum est imitatione, qua Judaicæ religionis metuentes aliqui, ut dictum est, subinde trahebantur. De Hebdomadibus autem dierumque nominibus, quale illud Saturni apud Tertullianum, plura mox. Ne vero scrupulus dubitandi maneat de ejusdem mente in locis illis, quos jam tractavimus, ipse alibi, ni fallor, luculentissimus est sui interpres. Christianos nascentis Ecclesiæ exagitat, qui Ethnicorum Festis interesse ac celebrationis participes esse solebant; veluti Saturnalibus, Brumalibus, Matronalibus. Et demum, O melior Fides, inquit (*De Idololatria, cap.* 14.) *Nationum in suam sectam, quæ nullam solennitatem Christianorum sibi vindicat! Non Dominicum diem, non Pentecostem, etiam si nossent, nobiscum communicassent. Timerent enim, ne Christiani viderentur. Nos, ne Ethnici pronunciemur, non veremur. Si quid carni indulgendum est, & habes non dicam tuos dies tantum, sed & plures* (legunt aliqui, *non dicam suos dies &c.* Id est, Ethnicorum; sed editio Rigaltiana, *non tamen dies tantum, sed & plures.*) *Nam Ethnicis semel annuus dies quisque Festus est. Tibi octavo quoque die* (Rigaltiana, *Tibi octavus quisque dies. Excerpe singulas solonnitates Nationum, & ordinem texe*) Rigaltiana, *in ordinem exsere*) *Pentecosten implere non poterunt.* Christiano Festa Paganica frequentanti inquit, si ita genio indulgeas, ut dies Festos numerosiores cupias, cur eo nomine ad Ethnicorum solennia sic confugis? In Christianismo dies Festos jam habes multo plures, quam in Paganismo. Pagani enim Festa habent tantummodo annua, semel quotannis, nec minoris temporis spatio recurrentia. Christiani vero seu sodalitium illud, cujus tu pars es, octavo quolibet die Festum celebrant, id est, die primo cujuslibet Hebdomadis (qua ratione tam octavus, quam Septimus dies ille veteribus habitus, supra (*Cap.* 15.) monitum est) Atque ita etiam quinquaginta duos dies Festos quotannis iteratos habes. Sed & si Festa universa annua Ethnicorum in ordinem texas, nu-

numerum Festorum quinquagenarium implere non potes; nequidem illum, qui tibi continenter celebrandus. Scilicet Pentecosten; quo nomine veteres Christiani non solum ipsum diem a Paschate quinquagesimum, sed cunctos simul dies, qui intercedunt seu *contextas quinquaginta diebus ferias*, ut S. Hieronymi *Epist.* 28. *ad Lucinium* verbis utar, nuncupantes, intervallum illud integrum, ut Festum continuum seu jugem & continuatam Festivitatem celebrabant. D. Ambrosius (*Sermone de Temp.* 60. & *Dist.* 76. *c.* 8.) *Instar Dominicæ tota quinquaginta dierum curricula celebrantur, & omnes isti dies velut Dominici deputantur.* Alii (*Epiphan. in compendio de Doctr. Catholica, Autor Quæst. & Resp. Justino tribut.* 115. *&c.*) tantundem non raro, *Ethnicorum Festa annua universa nec dies tuos Dominicos, nec quidem unicam hanc continuam, qua quotannis frueris, Festivitatem numero æquant.* Sic Christiano Festa Ethnicorum sectanti, pater ille. Quisquamne igitur autumare potest voluisse omnino Tertullianum die Septimo recurrente Festum aliquod Ethnicis ex civili aliquo seu publico instituto celebratum? cum & omnia eorum Festa Annua esse dicat, adeoque nulla Hebdomadica, neque ea numerum quinquagenarium implesse. De Ethnicis Romanis proculdubio loquitur. Id inde satis liquet, quod adversus Christianos Romanorum Festa celebrantes agit. De feriis item stativis, non de Conceptivis aut Imperativis; quæ incertæ fuere. Et certe si Stativas ferias in Calendario Romano, quod supra exhibemus, minio notatas, enumeres, quinquaginta non reperies. Sed ea de re vide si placet, præter Ovidii Fastos & Ausonii *in Eclogario*. Ferias Romanas, eos qui e veterum libris Calendarium illud sive auxerunt, sive commentariis illustrarunt; maxime Sibrandum Siccamam *in Fastorum Kalendario*. Lylium Gyraldum *Lib. de Annis & Mensibus*. Carolum Neapolim *ad Ovidii Fastos*. Thomam Demsterum *in Paralipom. ad I. Rossin. lib.* 4. *cap.* 4. Dionysium Petavium *in Uranologio, pag.* 102. ut alios, qui de Festis Romanorum susius egerunt, velut Rodulphum Hospinianum, Michaelem Beutherum & id genus reliquos, prætermittam. Quod vero ex Lampridio affertur de Alexandri Severi ascensu in Capitolium Septimo quoque (nam sic inintelligendum) die, cum in Urbe esset; dubitandum non videtur, quin id spectarit ad animum ejus, sive in Judaismum, sive in Christianismum propensiorem, adeoque sive ad Diei, sive Judæorum, sive Christianorum Hebdomadici singularem cultum. Nam statim sequitur apud Lampridium. *Christo templum facere voluit, cumque inter Deos recipere.* Et ante; *quodam tempore Festo, ut solent, Antiochenses, Ægyptii, Alexandrini, lacessiverunt eum conviciolis, Syrum Archisynagogum eum vocantes & Archierea.* Velut ritibus Judaicis utentem. In Diis etiam, id est, in Lararii sui numinibus, Abrahamum eum ac Christum habuisse scribit idem Lampridius. Ita morem ejus Septimo die in Capitolium ascendendi non omnino refert ille, perinde ac si ex publico aliquo ac veteri Romani instituto mos ille manasset. Quod de Lucernis in Sabbatis accensis ex Seneca citatur, ad Judæorum plane ritus spectasse fatendum est. Apud eos enim patrifamilias cuilibet ex instituto veteri mos erat, uti hodieque (*Leo Modena nella Istoria de gli riti Ebraici part.* 3. *cap.* 1. §. 13.), vespera Sabbati, sub crepusculum, Lucernas nocti imminenti accendere. Nec quisquam sive vir, sive fœmina familiæ præerat, cui non incubuit officium (*Misna & Gemaræ Tit.* Sabbath *cap.* 2. *Maimonides eod. tit. cap.* 5.), להיות בבתיהן נר דלוק בשבת אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה: בכלל עונג שבת: *Lucernæ accendendæ in in ædibus suis in Sabbato. Quin tametsi deesset, quod comederet*, id est, si pauperrimus esset, *ostiatim mendicandum erat, ut oleum sibi ad hanc rem compararet. Quoniam pars hæc erat lautitiæ Sabbaticæ.* Atque hinc est; quod Arnoldus Albertinus *de agnoscendis Assertionibus Catholicis & Hæreticis, Quæst.* 32., *quæro*, inquit, *si quis descendens de gente Judæorum solemnizaverit vesperam sextæ feriæ, incendens Luminaria, domum mundando & abstinendo ab opere servili, non tamen observaverit Sabbatum operando in eo, an iste dicatur cæremonias legis Moysi observare, adeo quod de crimine Hæresis & Apostasiæ accusari possit.* Atque quæstionem hanc ait frequenter accidere, & de luminum accensione hac pluribus disputat. Etiam tum ex jam ante citatis e Tertulliano, tum e Josepho *adversf. Apion. lib.* 2. scimus, accensionem lucernarum Judaicam (*Videsis Job. Filesacum, Selectorum lib.* 2. *cap. de Ceremoniis*, §. 10.) nonnullos, necdum Judæos seu Proselytos, imitatos. At interea, ex aliquorum sive Judaicam religionem, ut diximus, metuentium seu affectantium, sive eorum, quibus ritus exteri adeo subinde grati fuere, more ejusmodi, a Judaica etiam ratione, ut dixit Tertullianus, exor-

exorbitante, Sabbata Judaica a Romenis, velut ex instituto publico celebrata esse, asserere, rationi nemo oon videt plane dissonum. Quin sane Senecam de Judæis ipsis, qui Romæ tunc numerosi, tantum locutum esse, non iniquum est ut existimemus. Ite nullo modo publicus Sabbati epud Romenos ipsos ex eo cultus probatur. Quod vero tandem ettinet ad Calendatium illud, Julii Cæsaris dictum, quod Hebdomades dierum sibi aptatas habet; Certo cettius est ex memore aliquo veteris Romæ descriptum id non fuisse. Quisnem enim in illius seculi aliquo mermore, eut figures numerotum Berbaricas, ant Planetarum & Signorum characterrs unquam vidit? Scimus figuras illes Barbaricas ex Arabicis oon ita dissimilibus fieri, ec primo ente annos quingentos aot citciter ab Arabibus ipsis Mauritanienfibus; ec Hispaniensibus, cum artibus liberalibus Christiauos imbuerent, esse communicatas. Et manifestum quidem est, Calendarium illud, prout a viris doctis rem, quam tractamus, negligentios curantibus exhibetur, e Christienis sob seculum quartum aut quintum a Christo, aut citra, compositum, adeoque Hebdomadem in eo, pro more Christiano, Ogdoadis locum inde supplesse. Recte Josephus Scaliger *de Emendat. Temp. lib.* 4. *pag.* 219.; *Post tempora Theodosii, imo a temporibus Dionysii euigui Kalendaria Romana in Hebdomadas tributa, & cyclus Lunæ in margine appositus, quem aureum numerum vocamus, euemplo Kalendarii Alexandrini. Antea nondum Kalendariis Julianis annotabatur numerus aureus. Nam plane inventum est Christianorum post consessum Nicenum. Ut satis mirari non possim doctos viros, qui asseverant etiam epactas a Julio in Calendario suo impressas. Diceres eos cum Sosigene in consilium a Dictatore adbibitos*. Eadem item de re Dionysius Petavius *de Doctrina Temporum lib. 6. cap. 12.; Minime dubito, quin falso Calendarium istud Julium Cæsarem, vel Augustum autborem præferat, ac tantam originis suæ vetustatem ementiatur. Nam est longe recentioris inventi & instituti: prorsus ut a Christianis concinnatum appareat. Cujus rei complura sunt argumenta. Sed illa maxime, quod Circulus Heptazoni veteribus Romanis ignotus sit* (publico scilicet temporis calculo non receptus; aliter nec verum est, ut mox ostendemus) *nec ab aliis quam a Christianis secundum Judæos usurpari solitus. In illo vero Calendario Dominicales literæ septem feriarum orbem circumagunt. Quod aureorum numerorum usus in Calendariis sub ipsum Nicænum Concilium introductus fuerit, ut libro* 11. *declaravimus. Quod parum Latine multa in Gaurici Calendario concepta sint. Hæc enim scilicet Augusti seculum redolent?* Oriri chronice, heliace, cosmice, medietas Veris *& alia compluria, recentioris seculi barbarie digna. Postremo quod in sex duntaxat primis mensibus Festa & Sidera ortus occasusque notantur. Hinc enim evident est, ea Ovidianis Fastis Calendarium istud esse descriptum*. Et quæ obiter in Kalendariis aliis, velut ex Romæ veteris consuetudine, habentur dierum Hebdomades appositæ, ex incuria pariter, atque oscitantia summa scriptorum ortæ sunt, vetustati ipsi plane refragantes, quod ex eis, quæ supra differuntur, fit satis manifestum. Interdum autem tam Ogdoas, quam Hebdomas a Christienis apponitur, ut io Calendario illo Constantini Magni dicto, quod e Bibliotheca Johannis Georgii Hetwartii primo ante annos aliquot in locem seorsim emissum, nuperque Dionysii Petavii Uraoologio insertum.

C A P U T XIX.

Flavii Josephi verborum de Hebdomadis more (*qua* ed Gentes universas eum pervenisse *ait*) *Explicatio initur. Cujus gratia quædam præmittuntur. Primo*, Dierum per Hebdomadas distributio, & Planeterum nominum edjectio, *ejusque* Vetustas.

CUM igitur verba illa Flavii Josephi, τὸ ἔθος τῆς ἑβδομάδος ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, *Consuetudinem* seu *morem Hebdomadis, quam vacatione operum celebramus nos*, seo *qua nos otiamur*, ad alias gentes civitatesque uoivetsas pervenisse, de diei Septimi cultu seu Sabbati Hebdomadici Festo, ex instituto aliquo Civili seu publico recepto, non sit sumendum (quod io soperioribus suse demonstratum est) restat ut expendamos, quinam eorum verborum fuerit sensus & vis. Ego sane sic stetuendum duxi. Nemo non videt ex jam superius dictis Triplicem Hebdomadis seu diei Septimi circumecti rationem & haberi posse, atque etiam hebitam. Primam, qua septimus, ut festus seu Sabbatum, aliterve seorsim ex religiooe recepte, atque instituto publico colitur; Secundam, qua in Fastos, Calendaria, ac publicas Temporum, citra Sacra, rationes admittitur; Tertiam, qua septem dierum sive apud Mathematicos eorumque in rebus gerendis sequaces, sive apud alios sic qualitercunque (sed citra institutum civile aut publicum) numerantes, periodum die proxi-

mo

mn semper instaurandam tantum finit. Quolibet pariter modo Hebdnmas dicitur dierum Septem postremus, & cuilibet rite tribui potest vocamen illud τὸ ἔθος τῆς Ἑβδομάδος *Consuetudo*, *usus* aut *mos Hebdomadis* seu diei Septimi recurrentis ac Systema finientis. Jam vero Tertio mndo usus erat Hebdnmadis passim inter Gentes Josepho cognitas auditasve omnes seu plerasque, forte & alias, isque tunc vetustus; etiam & Secundo, ut videtur, apud gentes saltem aliquot alias, præter Judæns, Orientales, tametsi nec Græcis, nec Romanis admissus. Modo vero Primn nullibi Josephi seculn, præter Judæns, saltem si nascentem tum Ecclesiam Christianam excipias. Usns scilicet tum dies per septenarios distribuendi, tum Planetarum ut hodieque, nominibus signandi juxta modum Tertium, passim invaluerat; ita ut septimn præesset Saturnus, ut Sol primo. Sensus igitur, npinnr, est; Usus sen Consuetudn diei Septimi velut termini redeuntis dierum periodi, nulla in Civitate, in Gente nulla sive Græca, sive Barbara (quale dici solet de plerisque) non reperitur; quin & ejusdem diei ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς *qua otiamur*, seu *quam otio celebramus nos*. Nam in dinumeratione itsdem is apud gentes alias est periodi terminus; uti nobis non solum laborum terminus, sed & Festus. Adeo ut eo in loco, τὸ ἔθος *usus* seu *mos* non ad celebrationem Sabbaticam sen Festivitatem aliquam, quæ Judæis ita singularis fuit, sed ad periodi similis eodem ipso in die desinentis observationem aliquam Mathematicam ac subinde Chronologicam, gentium ceterarum communem, spectet, & tale quid tantum interim innuatur, quale Philo, Judæus alter, de Sabbatn simul atque numeri septenarii dignitate plurima congerens, tandem subdit, (*lib. περὶ κοσμοποιΐας*,) τιμᾶται δὲ καὶ παρὰ τοῖς δοκιμωτάτοις Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων ἐν τῇ Μαθηματικῇ ἐπιστήμῃ διατριβόντων, *in honore etiam habetur apud illustriores tam Græcorum, quam Barbarorum, qui disciplinis versantur Mathematicis*. De numern septenarin, non de Sabbato, manifestum est eum loqui. Ut vero Sententiæ hujus ratio rectius capiatur, Sex sunt inprimis animadvertenda. I. Dierum apud alias gentes per Septimanas distributionis qualiscunque Vetustas & Origo. II. Planetarum septem nominum Hebdnmadi adjectionis, eorumque in orbem sic redeuntium Observationis qualiscunque itidem Vetustas. III. Planetarum in orbe illn seu Periodn septenaria Ordn singularis, uti & Dierum. IV. Ordinis ejusdem Ratio. V. Usus hujus Ordinis, & undenam in vulgus Observatio ejusdem ita olim disseminata. VI. Scopus Josephi in verbis illis, unde mens ejus ac sententia, quam amplectimur, clarius elucescat. Quod ad Primum attinet; Quanquam ex Græcorum ac Romanorum veterum institutis publicis seu disciplina civili, Hebdomadicam temporis rationem neutiquam adhibitam comperimus, (quod ex superius ostensis satis dignoscitur,) attamen autores sunt non ita contemnendi, qui etiam ab ipsis seculis primis Hebdomadum in dierum periodis Usum petant, atque eum apud antiquissimos temporum artifices putatoresque receptum, per alias præter Judæos, seculis vetustissimis, Gentes sic velint inde propagatum, ut nullibi ferme incognitus plane esset. Huc inprimis spectat, quod capite superius undecimo legitur ex *Sepher Cozri* de septenaria dierum periodo ab Ada incœpto & in posteros propagata. Ex Georgii item Syncelli Chronologia MS. in Regis Galliarum bibliotheca observatur, *priusquam ratio computandi per menses & annos ab Astrologis inventa fuisset, veteres illos patres spatia distinxisse tantum* καθ' Ἑβδομάδας, ut ex Claudii Salmasii indicatione citat Andræas Rivetus. *Dissert. de Sabbato cap.* 5. Certe in annalibus Michaelis Glycæ legitur (interprete Johanne Leunclavio) *Georgius tradit Sethum primum invenisse literas Hebræas, signa Cœlestia, conversiones annorum, Menses, Septimanas*. Neque Georgius hic alius est a Syncello illo, quem sæpius citat Glycas. Sed quicquid de Sethn dicendum, vetustissimum interea esse, atque ab intima antiquitate petendum Hebdomadis in Temporum ratione usum, scriptores superiorum seculorum existimasse videmus. Et Johannes Philoponus, ἐκεῖνο γε μὴν, inquit (*de Mundi creatione lib. 7. cap. 14.*) συμπεφώνηται πᾶσιν ἀνθρώποις ἑπτὰ μόνας εἶναι ἡμέρας αἵτινες εἰς ἑαυτὰς ἀνακυκλούμεναι τὸν ὅλον ποιοῦσι χρόνον; *In illud certe omnes homines consentiunt, Septem solos esse dies, qui in seipsos revoluti totum tempus constituunt*. Quibus dein subjungit, τίνα ἂν τούτου λόγον εἰπεῖν ἕτερον ἢ μόνον ὃν εἴρηκε Μωϋσῆς; *hujus rei quam certe aliam rationem dare possumus præter illam solam, quam Moses assignavit?* Nempe in Creationis historia numero Septenarin signata. Quod vero ait, omnes homines consensisse; sumendum est, ut id genus locutiones aliæ, pro quamplurimis, idque tam Gentilibus, quam Judæis aut Christianis. Floruit enim Philoponus ille, quem & Johannem Grammaticum appellitant, scri-

ptor

ptor scilicet in Aristotelem celeberrimus, sub annum (*Niceph. Callist. lib.* 18. *cap.* 47. *& ipse Philoponus in Comm. ad lib.* 4. *Physicorum*) Christi DC. quo tempore gentes complures quidem Græcis Romanisque satis notæ fuere, quæ Paganismum nondum exuerant, adeoque nec e Christianismo, nec e Judaismo (nam Mahumedismi natales Philopono coævi fuere) sed ex antiquissima Creationis historia per genus humanum diffusa, utcunque sive interpolata, ut fit, sive oblivione inobscurata, Hebdomadum morem aliquem, tametsi non sacrum, acceperant. Sic vult Philoponus. Et Theophilus Patriarcha Antiochenus; *Præterea*, inquit (*lib.* 2. *ad Autolycum*, *de die Septimo*, *qui inter omnes mortales celebris est*, *magna apud plerosque ignorantia est*. *Hic enim dies*, *qui ab Hebræis Sabbatum vocatur*, *Græce*, *si quis nomen interpretetur* (qua de re supra diximus) *Septimus dicitur*. *Hoc nomine mortales omnes diem istum appellant*. *At nominis causam nesciunt plerique*. Certe perinsigne heic habetur de cycli dierum Septenarii apud Gentiles usu aliquo, etiam universos, id est, notiores seu plerosque, testimonium, idque de seculis vetustissimis. Saltem, si opus illud Theophili hujus esse genuinum cum viris aliquot doctissimis admittas. Neque enim aliter loquitur, atque de re diu ante per Gentes diffusa. Et seculum ejus est Josepho omnino proximum. Astipulantur heic e recentioribus, (*vide Andræam Rivetum Dissert. de Sabbato*, *cap.* 5. *Guil. Postellum de Origin. Etruriæ pag.* 108. *Philipp. Cluverium in Germania Antiqua*, *lib.* 1. *cap.* 33. *alios*, *qui de Sabbato scripsere*) viri clarissimi, Theologi aliique quotquot etiam a primis seculis per Gentem humanam, sacram diei Septimi observationem volunt disseminatam. Quam autem Sacram fuisse illi volunt, si in Astrologicam aut Chronologicam tantum observationem, ut debent, mutant, id ipsum, quod voluere veteres, satis enuntiant. Sed & ad hanc rem plura habentur in eis, quæ statim de Planetarum nominibus Hebdomadi inditis sequuntur. Planetarum Septem nominum diebus Hebdomadis Adjectio ejusque Observatio (de qua proxime juxta institutum est heic videndum) ex intima etiam petitur antiquitate. Id est, ex veterrima Astrologorum disciplina, non ex civili seu publico aliquo instituto; dum scilicet de seculis illis priscis loquimur. In scriptoribus seculis aliquot Josepho recentioribus manifesta quidem occurrunt Adjectionis hujus testimonia, velut rei cujus tunc origo in Gentilismo veteri agnita. S. Augustinus ad titulum illum Psalmi XCIII. *Psalmus ipsi David in quarta Sabbati* (qui reperitur quidem in Vulgata atque in editionibus aliquot Hellenisticis) *Quarta Sabbatorum*, inquit, *quarta feria*, *qui Mercurii dies dicitur a Paganis*, *& a multis Christianis*. S. item Hieronymus, *Epistol.* 150. *ad Algasiam*, *quæst.* 4. *una Sabbati dies Dominica intelligenda est*; *quia omnis Hebdomada in Sabbatum*, *& in primam & secundam & tertiam & quartam & quintam & sextam Sabbati dividitur*, *quam Ethnici idolorum & elementorum nominibus appellant*. Alia sub horum ævum, id est, sub trecentos a Josepho annos obvia sunt, e quibus Planetarum septem nomina tunc e Gentilismo veteri indita scimus; veluti Rescripta aliquot (*lib.* 7. *C. tit. de Feriis*, *& C. Theodos. tit. eod. lib.* 2.) Valentiniani Theodosii & Arcadii AAA, Ausonii ea de re carmen; *in Eclogario* uti & Theonis, *Antholog. lib.* 1. *cap.* 91. Sozomeni *Histor. Ecclesiast. lib.* 1. *cap.* 8. historia de Constantino, Petri Alexandrini Isagoge Apotelesmatica, alia. (*Vide Barnab. Brisson. ad l. Dominico C. Th. tit. de spectaculis*) Ceterum, ut res manifestior fiat, ab hisce ascendamus per scriptores aliquot, qui etiam ultra Josephum sursum excurrunt. Nam & hæc cum eis, quæ sic vetustiora sunt rite commissa, liquidum facient, Planetariam dierum denominationem, idque in Paganismo, fuisse Josepho multum antiquiorem. Constantini Magni de Die Solis habetur rescriptum; (*lib.* 1. *C. Theod. lib.* 2. *tit.* 8. *& vide C. Justin. tit. de Feriis* 3.) *sicut indignissimum videbatur*, *diem Solis* (inseritur ibi, in Guilielmi Monachi Malmesburiensis, quæ habeo MS. Excerptis e codice Theodosiano, *quem Dominicum dicimus*) *venerationis suæ* (ex MS. corrige *veneratione sui*) *celebrem altercantibus jurgiis & noxiis partium contentionibus occupari*, *ita gratum ac jucundum est eo die*, *quæ sunt maxime votiva*, *compleri*. Atque ea de re luculenter etiam historiæ Ecclesiasticæ. (*Euseb. de vita Constantini*, *lib.* 4. *cap.* 18. *Sozomen. lib.* 1. *cap.* 8. *Nicephor. Callist. lib.* 7. *cap.* 46. *Baron. Annal. tom.* 3. *ann. Chr.* 321.) Constantino autem vetustior Dio Cassius sub annum a Josepho centesimum quadragesimum floruit. Is τὸ δὲ δὴ inquit, (*Hist.* 37. *& Xiphilin. in Pompejo*. *Et videsis Angel. Politian. Miscellan. Cent.* 1. *cap.* 8.) ἐς τοὺς ἀστέρας τοὺς ἑπτὰ τοὺς πλανήτας ὠνομασμένους, τὰς ἡμέρας ἀνακεῖσθαι μὲν ὑπὸ Αἰγυπτίων. Πάρεστι δὲ καὶ ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους, οὐ πάλαι ποτὲ, ὡς λόγῳ εἰπεῖν ἀρξάμενον. οἱ

γοῦν

γουῦ ἀρχαῖοι Ἕλλωες ὐδαμῆ αὐτό, ὅσα γε ἐμὲ εἰδέναι, ἠπίςαντο. *Quod vero Septem stellis, qui Planetæ vocantur, dies assignari receptum est, inventum quidem putatur Ægyptiorum. Sed in omnes tamen homines, haud ita pridem, ut sic dixerim, vulgari cæpsum. Certe Græci veteres (quantum equidem scio) nullo prorsus eam rem pacto cognitam habuere.* Sed ea de re vide, quæ mox dicentur. Et quidem de tempore suo expressim heic Dio, καὶ πάνυ νῦν τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ αὐτοῖς τοῖς Ρωμαίοις ἐπιχωριάζει καὶ ἤδη καὶ τοῦτο σφίσι πάτριον τρόπον τινά ἐςι *Et nunc ubique fere apud omnes alios, etiam & ipsos Romanos in usu est, & velut mos ipsis patrius habetur.* Quod sine vetusta tunc origine factum intelligere nequis. Morem dicit velut patrium; quia ita inter Mathematicos, id est, Astrologos, & qui eorum disciplinæ sequaces fuere numerosissimi alios, non omnino interea ex instituto civili sive Romanis sive Græcis tunc receptus, ut & supra ostensum est. Quod heic semper animo recolendum. Dione antiquior circa annos quadraginta Clemens Alexandrinus, de quarta & Sexta feria verba faciens ἐπιφημίζονται, inquit, (*Stromat. lib.* 7.) ἡ μὲν Ἑρμοῦ, ἡ δὲ, Ἀφροδίτης *Nuncupatur quidem hæc Veneris, illa Mercurii.* Atque huic coævus Tertullianus Afer, diem Solis & Saturni diserte memorat locis capite supra decimo sexto, ex Apologetico ejus & opere adversus Nationes adductis. Egregii sane testes, in Occidente aliter, aliter in Oriente, moris hujus, ut in Paganismo passim, modo, quo diximus, usitati. Hisce antiquior Justinus Martyr, qui Josepho sexaginta aut circiter annis tantum recentius scripsit, Solis itidem Diem & τὴν Κρονικὴν id est *Saturniam* verbis memorat expressis *in Apolog.* 2. τὴν δὲ τοῦ ἡλίου ἡμέραν, inquit, κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα *Die Solis communiter omnes convenimus.* Et τῇ πρὸ τῆς Κρονικῆς ἐσταύρωσαν αὐτὸν *Pridie Saturni diei in Crucem actus est* Jesus Christus. Si nupera tunc fuisset denominatio illa Planetaria, velut e Gentilium Theologia & artibus pridem nata, proculdubio ea uti noluisset Pater ille adeo familiariter. Illustres, dum ad Josephi tempora ascendimus, sequuntur bini illi, Plutarchus & Tacitus, Græcus alter, alter Romanus; ejusdem cum Josepho seculi, etiam satis coætanei. Disquisitionem inierat Plutarchus, undenam evenerit Planetarum nomina diebus Hebdomadis sic esse assignata. Titulus ejusdem hactenus visitur in Symposiacorum *lib.* 4. *quæst.* 7. editione Aldina, aliisque aliquot. Nam in recentioribus, nescio, quare cum nonnullis aliis prætermittitur. Verba sunt, διὰ τί τὰς ὁμωνύμους τοῖς πλάνησιν ἡμέρας, οὐ τὴν ἐκείνων τάξιν, ἀλλ' ἐνηλλαγμένως ἀριθμοῦσιν *Quamobrem dies Planetis cognomines, non juxta Planetarum ordinem, sed mutato ordine numerari soleant.* Ipsa disquisitio utinam minime temporum injuria, cum aliis ejusdem operis, periisset. At cum ea miscuerat Plutarchus scriptum περὶ ἥλων τάξεως *de clavorum ordine.* Id est, de clavis annalibus Idibus Septembris Romæ in ædium sacrarum pariete ad annos dinumerandos (*Festus in* Clavus, *& videsis Jacob Durantium Var. Lect.* 1. *c.* 5.) pangi antiquitus solitis. Ante scilicet annorum a consulum nominibus numerandorum morem. Anne Planetarum Clavorumque heic usum parilem habuit, aut non ita dissimilem vetustatem? Certe ex eo solum quod ipse tunc sub Josephi ævum rem, pro more suo vetera indagando, aggressus sit, non obscure liquet etiam Josephi ævo nomina illa diebus adhibita, maxime apud Græcos. Tacitus autem manifesto idem innuit, dum rationem Sabbati seu Septimi diei apud Judæos quietis, ex honore Saturno habito, juxta nonnullos ait deduci *seu quod e Septem syderibus, quis mortales reguntur, altissimo orbe, & præcipua potentia Stella Saturni feratur: ac pleraque cœlestium vim suam, & cursum Septimos per numeros conficiant*; per Septimos scilicet tum in horis, tum in diebus numeros, juxta Astrologorum, qui tunc maxime habiti sunt, disciplinam. His conjungendus est Damis Assyrius, qui de rebus Apollonii Tyanei, cui socius erat, scribens, tradidit Jarcham Brachmanum Principem ei dedisse δακτυλίους ἑπτὰ τῶν ἑπτὰ ἐπωνύμους ἀςέρων, οὓς φορεῖν τὸν Ἀπολλώνιον κατὰ ἕνα πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν ἡμερῶν *Septem annulos septem stellis* (plane Planetis) *cognomines; eorumque singulos, secundum dierum nomina, Apollonium gestasse.* Sic ille Josepho coævus; ut legitur apud Philostratum *de vita Apollonii lib.* 3. *c.* 13. Tibullus autem centum amplius annis Josepho est antiquior. Saturni diem diserte apud eum memorari ante *cap.* 16. notatum est. Quin & Oracula defecisse diu ante Josephum creditur. At vero in vetusto Apollinis legitur ex Porphyrio apud Eusebium (*Præpar. Evangelic. l.* 5. *cap.* 14. *& habetur in Orac. Ves. c.* 8.)

Κλήζειν Ἑρμείην ἠδ' Ἥλιον κατὰ ταῦτα
Ἡμέρῃ Ἡελίου, Μήνην δ' ὅτε τῆσδε
παρείη
Ἡμέρη, ἠδὲ Κρόνον ἠδ' ἑξείης Ἀφροδίτην.

In-

Invoca Mercurium, & pariter Solem die Solis. Lunam itidem cum aderit ejusdem dies, & simili modo Saturnum & Venerem. Atque hinc ait Josephus Scaliger (*In Prolegom. ad lib. de Emend. Temp.*) *demonstratur, quod vetustissima sit appellatio dierum a Planetis, etiam apud Græcos.* Ubi etiam adnotat, in oraculi explicationem, vulgus credidisse Planetas apparere die suo; nempe omni die Martis ipsum Planetam sui videndi potestatem facere. Et sic de reliquis. *Idque*, inquit, *plane Orpheus designavit in* Ἔργοις καὶ Ἡμέραις·

> Πρῶτα μοι ἐ πρώτῃ ἐνὶ ἤματι φαίνεται Ἄρης,
> Μήνη δ' ἐς τ' Ἄρην ἐπιτέλλεται, ἴσχεο δ' ἔργων.

Nam diserte intelligit, si Neomenia κατὰ Σελήνην *inciderit in diem Martis, id est, feriam tertiam, abstinendum ab opere.* Ita scilicet Scaliger versus illos ex Orphei Ephemeridibus sumtos, & depravate apud Joannem Tzetzem in animadversionibus Hesiodianis olim editos legit & explicat. Aliis ibi viris doctissimis πρῶτον μὲν πρώτῃ ἐνὶ &c. legentibus. Sed quod ait Scaliger heic de vulgi opinione, Planetas die suo exoriri solitos, satis amplecti nequeo. Nec sane ibi mentionem fieri diei Martis, qua in orbe Hebdomadico locum habet. Hoc enim tantum, ni fallor, significant versus illi; *Si die primo mensis apparet Mars, Sidus infaustum, & cum Marte Luna, operibus abstine.* Utcunque vero, ex Oraculis vetustissimis, atque etiam ex Orphicis (si conjecturæ Scaligerianæ fidem tribuere velis) denominationem dierum Planetariam habemus. Quin & Origo ejusdem, a Scriptore veteri Græco nondum edito, Zoroastris & Hystapsis Scholæ Chaldaicæ & Ægyptiacæ tribuitur. Οἱ περὶ Ζωροάστρην καὶ Ὑστάσπην Χαλδαῖοι καὶ Αἰγύπτιοι ἀπ' ἀριθμοῦ τῶν πλανητῶν ἐν Ἑβδομάδι τὰς ἡμέρας ἀνέλαβον. *Qui Zoroastris*, inquit (*Citatur ab Andrea Riveto in Differt. de Orig. Sabbati c.* 5.) *& Hystaspis sectam amplexi sunt*, seu *eorum sectatores Chaldæi & Ægyptii a numero Planetarum dies in Hebdomade repetebant.* Certe Zoroaster Magus nonnullis (*Eusebius in Chronico*) est Abrahæ ipsi coætaneus; aliis (*Xanthus Lydius apud Laert. in proœmio, & vide Jos. Scalig. in Eusebianis pag.* 15.) eum sexcentis annis ante Xerxis transitum collocantibus, id est, sub Hebræorum regni initia, etiam aliis (*Videsis Plin. hist.* 30. *cap.* 1.) aliter atque aliter vetustiorem eum facientibus. Et Hystaspis ut autoris ac Prophetæ Magique vetustissimi, mentio apud Clementem (*Stromat.* 5.) Justinum (*Apolog.* 2.), alios. Darii Patrem eundem fuisse, vult Ammianus Marcellinus *Histor. lib.* 23. Hydaspen vocat Lactantius, *lib.* 7. *cap.* 15. uti & alii tam de fluvio cognomine, quam de viro loquentes. At multis interea seculis doctrinam illam de planetaria dierum denominatione Fl. Josephum etiam sic antevertisse sequitur, quemadmodum insuper ex eis, quæ Oraculi versibus paulo heic ante e Porphyrio citatis continenter conjunguntur.

> Κλήσεσιν ἀφθέγκτοις ἃς εὗρε Μάγων ὄχ' ἄριστος
> Τῆς ἑπταφθόγγου βασιλεὺς ὃν πάντες ἴσασιν.

Invocationibus arcanis, quas invenit Magorum præstantissimus septisonæ Rex, quem omnes norunt. Seu ut vertitur

> *Vocibus arcanis, quas maximus ille Magorum*
> *Septisonæ Dominus reperit, notissimus idem*
> *Omnibus* ——

Designari autem ab Oraculo, intelligere dixerunt se, qui præsentes fuere, Hostanem seu Ostanem, Astanem (*Apuleius in Apologia.*) interdum etiam nuncupatum; quod nomen quidem est obvium apud Scriptores, (*Plin. lib.* 30. *cap.* 1. *Laert. in Proœmio.*) qui de Magis veteribus, eorumque Philosophia agunt. Etiam & eousque familiam in Magia duxit, ut Hostanæ apud Persas dicti (*Suidas in verb.* Ὀστᾶναι) ipsi Magi. Scaliger autem, ad secundum versiculum, βασιλεὺς, inquit, (*Prolegom. ad Emend. Temp.*) τῆς ἑπταφθόγγου (Rex Septisonæ) *est Ostanes Rex Babylonis. Babylon enim est* ἑπτάφθογγος, *hoc est, Septem literarum. Babylon* quidem est Septem literarum, quod & æque dixeris de τῷ Ὀστάνης. Nam elementum heic secundum seu ἐπίσημον, in bina rite tribui posse nemo non videt. Atque ita βασιλεὺς τῆς ἑπταφθόγγου, *Rex* seu *Dominus Septisonæ* posset quidem intelligi tam pro *Rege* ᾠδῆς seu λέξεως τῆς ἑπταφθόγγου seu *vocis septem literarum*, ut dixit ille, homo trium literarum, quam pro Rege πόλεως seu *urbis* Septisonæ; uti vult Scaliger. Sed vero φθόγγος raro pro litera alia usurpantur, quam vocali seu sono per se ab alio diverso. Atque ita sane, nec Babylon, nec Ostanes est proprie Septisonus, sed trium tantummodo sonorum seu syl-

labarum. Neque interea tam pro Rege Βασιλέα ibi sumi existimandum est sensu vulgari, quam eo quo viri insigniores eminentioresque Homero, Hesiodo, aliis (*Eustath. ad Odyss. α*) Βασιλῆς dicti. Nec satis compertum habeo, Ostanem Babylonis Regem omnino fuisse. Suidas (*Verb.* Ἀστρονομία.); *Astronomiam Babylonii primum invenerunt* διὰ Ζωροάστρου μεθ' ὃν καὶ Ὀστάνης, *per Zoroastrem; post quem etiam Ostanes*. Cujus oomeo tamen celebre oon tam apud Babylonios, quam Persas primo fuit. Malim sane ego per τῆς ἑπταφθόγγου intelligere aut τῆς συμφωνίας τῆς ἑπταφθόγγου, *Concentus Septisoni*, quo uomine (*Videsis Nicomach. Gerasen. in Enchirid. Harmonices, lib. 1. & 2.*) etiam ars sideralis, ob veterum de orbium septem cœlestium harmonia opinionem, satis iodicatur, aut τῆς ᾠδῆς, λέξεως seu πλιτῆς ἑπταφθόγγου, *vocis orationis*, seu *Sacri sermonis ritusve Septisoni*. Adeo ut Ostanes sic diceretur hujusmodi Vocis Ritosque solennis Rex, præfectus, seu moderator, Autor, Præceptoique summus; Qua ootione & Regem interdum Latinis usurpari, sciunt pueri. Ritus oempe ἀστροθυτῶν seu *astrorum sacrificulis* solennis septies Deos illos cœlestes seo Planetas verbis arcanis (*Videsis Philostratum de vita Apollonii, lib. 3. cap. 13.*) invocandi. Septies, sive ipsotum spectes per singulorum dies nomerum, sive ritus ejusmodi solennis septemplicem cuilibet repetitionem. Nam & ea videtur fuisse in Ostanis disciplina hac Magica. Quod elicieodum ex versu, quem, simulac nominatus est ab audientibus Ostanes, effutiit Oraculum;

> Καὶ σφόδρα καὶ καθ' ἕκαστον ἀεὶ Θεὸν
> ἑπτακιφώνῳ.

Vertitur *Magna quemque Deum ac septena voce vocabis*. Et *valde & singulatim semper Deum septemplici voce*. Pro vocabulo postremo legitur in MSS. aliquot ἑπτάκι φωνήν forte pro ἑπτάχα φωνῶν, quod versioni priori satis coosonom. Id est, Plaoetam quemlibet suo die septies voce alta invocabis. Nisi forsan ἑπτακιφώνῳ velis heic fuisse nomen mysticum ipsios Solis, seu Phœbi, eumque quotidie, velut Numen suptemum, ex prærogativa etiam simul invocaudum. Nam Theologis Geotilium τὸ ἑπτάκις ei singulare fuisse, scimus ex Proclo (*In Timæum Platonis lib. 1. pag. 11.*) Palam veto Morem istum deoominationis Planetariæ, ab Oraculo, seculis etiam ipso vetustioribus ac Magorum Primariorum ævo tribui sic videmus. Invocabantur autem velut dii, quales existimari eos voloit antiquitas Gentilis. Unde etiam feriæ seo dies Septimanæ apud Astrologos diu postea ἡμερῶν τῶν θεῶν *dierum deorum* nomen retinuere. Lemma est apud Petrum Alexandrioum (*Isagoge* εἰς τὴν ἀποτελεσματικήν.) περὶ τοῦ γνῶναι, ἑκάστην ἡμέραν, τίνος τῶν θεῶν ἐστίν, *ut sciatur, qualibet dies cujusnam Deorum sit*; id est, cuinam in orbe Hebdomadico Planetæ sit assigoanda, seu quomodo ordine feriarum sit deoominanda. Nec prætermittenda est hæresis illa vetusta, qoæ dixit, *Nomina dierum Solis, Lunæ, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris, Saturni, a Deo ita posita ab origine mundi, non hominum vana præsumtione nuncupata*, ut refert Philastrius *lib. de Heresibus, num. 112.*; qui dum ejusdem falsitatem detestatur, origiuem interea ejusmodi denominationis Planetariæ Hermeti Ægyptio tribuit. Expressim ait, *a Prima origine usque ad Græcos Reges & Hermen fallacissimum illum, qui hæc nomina vanissima & frivola mentiendo ausus est nuncupare, si quærere volueris, invenies multum fluxisse temporis, & sic Paganos, id est, Græcos hæc nomina posuisse: cum* (per) *hæc nomina etiam, secundum septem Stellas, dixerint hominum generationem consistere, uti ille ipse delirans hos definit*. De ipso origiuis denominatioois hujusmodi momento seu anno seu seculo non ita anxie disquirimus. Sed ex hisce demum liquet per Gentes tum Orientis, tum Occidentis, perquamdiu aote Josephi ævum, idqoe per Barbaras Græcasque morem illiusmodi dies denominandi fuisse diffusum, & temere nimis scripsisse aliquos (*Phil. Beroald. in Chron. lib. 1. cap. 4.*), *Diei Solis, Lunæ, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris, aut Saturni, nusquam in antiquis autoribus apparere vestigia*. Eteoim non solum, de more illo velut de re notissima, loquuntur monumenta Græca ac Latina, etiam Josepho vetustiora aliqua, ut indicatum est; verum etiam petitur ex Ægyptiis Babylouiisque, id est, primariis rerum Mathematicarum arcanorumque Theologiæ Geotilis magistris, παρ' ὧν τοσαύτας πίστεις περὶ ἑκάστου τῶν ἄστρων, *a quibus plurimas de unoquoque astro persuasiones* Græcos veteres imbibisse, scribit Aristoteles *de Cœlo, lib. 2. cap. 12. Ptolem. Tetralib. lib. 1. &c.*, aliique passim. Quin nec desunt in Magistris priscis, qui illud Decalogi *memento diei Sabbati, ut Sanctifices eum*, sic seorsim intelligi velint, ut etiam tunc temporis velut monitum haberetur, ue numerarent dies Hebdomadis more eorum, qui Planetarum oomina eis indideraot, sed quemlibet

bet

bet ipsius Sabbati vocamine denotarent, quemadmodum cum dicunt, Prima Sabbati, Secunda Sabbati, tertia Sabbati, pro die Solis, die Lunæ, die Martis. Rabbi Isaac Sepher Mechilta, *fol.* 26. *col.* 2. *Abarbinel. in* Pirush Tora, *fol.* 575. *col.* 3. sic verba illa interpretatur, לא תהא מונה כדרך שאחרים אלא תהא מונה לשם שבת: *non numerabis more, quo numerare solent alii; sed numerabis per nomen Sabbati*, quod ad denominationem Planetariam, Gentilibus olim in usu, spectare vult Isaac Abarbinel. Accedant heic etiam Vettius Valens Antiochenus, & Petrus Alexandrinus Astrologi antiqui, & Hebræus, Josepho, ut Magistris vulgo creditur, coævus, id est, Rabbi Elizzer τῶν פרקי *Capitum*, nomine hoc insignitorum, autor celebris. Hic sane, ut rem notissimam vetustissimamque, Planetas diebus Hebdomadis assignatos tradit, & cum eo alii congeneres. Vettius etiam Astrologis seu Thæologis vetustissimis Gentium assignationem illa fert acceptam. Sed opportunius horum verba afferimus, dum lemma, quod supra proposuimus, Tertium, seu illud quod est de Singulari Planetarum in hac distributione Ordine, tractamus; quod proxime faciendum. Unde etiam uti & ex aliis, quæ in hac dissertatione sequuntur, ea quæ de vetustate Dominationis jam diximus, haud parum firmabuntur.

C A P U T XX.

De Planetarum *in diebus designandis* Ordine, *ejusque* Vetustate. Ἑπταζώνος. Ἡμέρα Σαββατική. Zonarum *notio*, *pro Orbibus Spatiis seu Circulis, quibus circumferuntur Planetæ Septem*. Commentitia, *apud* Judæos *aliquos*, Planetarum, *in diebus Hebdomadis*, Ordinis dispositio. Orbis *dierum* Hebdomadici *constans apud veteres initium* in die Solis, *quale hodieque manet*. *De* Mahumedanorum الجمعه *seu* Die Veneris illis sacro.

EUM ipsum Planetarum in diebus denominandis Ordinem, quo jam & per plurima abhinc secula utimur, Dionis tempore apud Græcos ac Romanos, etiam & Ægyptios, unde acceperant isti, obtinuisse, ex verbis ejus superiori capite allatis liquet. Floruit ille sub Alexandro Severo. Nimirum, Solem, Lunam, Martem, Mercurium, Jovem, Venerem, Saturnum, hoc ordine, dierum denominasse Orbem Hebdomadicum. Neque opinor dubitandum, quin superioribus in seculis, & quæ ultra Josephum

surfus excurrunt, idem esset ordo receptissimus. Elicere fas est quidem illud etiam ex ante dictis de Planetariæ denominationis, qua ordo is nec alius innuitur, vetustate. Et videmus ibi Solis, Saturni, Veneris, Mercorii dies ita ex veteribus memoratos, ut ipsis, qui nunc sic dicuntur, prorsus quadrent. Neque est quod ambigamus, quin is ipse ordo fuerit, de cujus ratione disputationem instituit Plutarchus *Sympos. lib.* 4. *cap.* 7. Quid quod etiam in Oratione sacra ipsi Pythagoræ tributa monitum reperitur (*Jamblichus de vita Pythagoræ*, *cap.* 28.) Ἀφροδίτῃ τῇ θυσιάζειν τῇ ἕκτῃ *Veneri sacrificandum esse sexta*? si de sexta Hebdomadici orbis capiatur, testimonium videtur insigne, Venerem in diebus locum, uti & nunc, tenuisse sextum ævo Pythagoræ, quod vetustissimum. Sed forte de sexta mensis ineuntis est intelligendum. Nam paulo post dixit, & Herculi sacra immolanda ὀγδόῃ τοῦ μηνὸς ἱσταμένου *octava mensis consistentis*. Ceterum egregium est ad hanc rem, quod legitur apud Vettium Valentem Antiochenum, Astrologum priscum. Is de Heptazono & die Sabbatica seu Hebdomadico orbe agens, ab intima antiquitate ipsum, quo tamdiu usi sumus, ordinem Planetarum manasse, haud parum confirmat. Caput ex Ἀνθολογιῶν seu *Floridorum* ejus MS. primo integrum exhibemus unum & alterum.

Ὑπὲρ Ἑπταζώνου ἤτοι Σαββατικῆς ἡμέρας, ὑπὸ χειρός.

Περὶ δὲ τῆς Ἑβδομάδος καὶ Σαββατικῆς ἡμέρας οὕτως· Τὰ ἀπὸ Αὐγούστου ἔτη πλήρη καὶ τὰς ἐμβολίμους ἀναλαβών, πρόσθες καὶ τὰς ἀπὸ Θὼθ ἕως τῆς γενεθλιακῆς ἡμέρας. Καὶ ἐκ τούτων ἀφαίρει ὁσάκις δυνῇ ἑπτά. Τὰς δὲ λοιπὰς ἀπὸ ☉ εἰς ὃν δὲ ἂν καταλήξῃ ἀστέρα, ἐκείνου ἀρὰ ἡμέρα. Ἡ δὲ τάξις τῶν ἀστέρων πρὸς τὰς ἡμέρας οὕτως ἔχει ☉ ☽ ♂ ☿ ♃ ♀ ♄. Ἡ δὲ τῶν ζωνῶν διάθεσις οὕτως ♄ ♃ ♂ ☉ ♀ ☿ ☽. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς διαθέσεως αἱ ὧραι σημαίνονται, ἐκ δὲ τῶν ὡρῶν ἡ ἡμέρα τοῦ ἑξῆς ἀστέρος· οἷον ἔτος α Ἀδριανοῦ, μεχὶρ κατὰ Ἀλεξανδρεῖς ιγ ῤ ὥρα α, τὰ ἀπὸ Αὐγούστου ἔτη πλήρη ρμη καὶ ἐμβόλιμοι λϛ, καὶ ἀπὸ Θὼθ ἕως ιγ μεχὶρ ρξγ, γίνονται τμζ. Ἀφαιρῶ Ἑβδομάδας μθ. λοιπαὶ δ. ἀπὸ ☉ καταλήγει εἰς ☿ ἡ ἡμέρα, καὶ ἡ α ὥρα ☿, ἡ β ☾; ἡ γ ♄, ἡ δ ♃, ἡ ε ♂, ἡ ϛ ☉, ἡ ζ ♀, ἡ η ☿, ἡ θ ☽, ἡ ι ♄, ἡ ια ♃, ἡ ιβ ♂, ὥρα α ῤ ☉, β ♀, γ ☿, δ ☽, ε ♄, ϛ ♃, ζ ♂, η ☉, θ ♀, ι ☿, ια ☾, ιβ ♄. Εἶτα ἑξῆς γίνεται ἡ ἐπιοῦσα ἡμέρα τοῦτ' ἔστι Μεχὶρ ιδ ἀριθμὸς ♃, καὶ ἡ α ὥρα.

Thes. Antiq. Sacr. Tom. XXVII. Mmm 2 Πε-

Περὶ οἰκοδεσπότου ἔτους.

Εἰ δὲ ϗ τὸν οἰκοδεσπότην τοῦ ἔτους θέλῃς ἐπιγνῶναι τῷ αὐτῷ οἷον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποδείγματος τὰ πλήρη Αὐγούστου ἔτη ρμη, ϗ ἐμβόλιμοι λϛ, ϗ τοῦ Θωθ. δ (lege α, ut res ipsa exigit; neque heic solum in exemplari meo δ sic pro α in numeris, librarii incuria, perperam substituitur) γίνονται ρπε. ἐκ τούτων ἀφαιρῶ ἑβδομάδας κϛ, λοιπαὶ γ. ταύτας ἀπὸ ☉ καταλήγει, τὸ ἔτος ♂ ἐστίν· Ἐπὰν οὖν ἐπιγνῷς τὸν κύριον τοῦ ἔτους, εὑρήσει ϗ τὸν κύριον τοῦ μηνὸς οὕτως τῇ τῶν ζωνῶν διαθέσει ἀνωφερῶς χρώμενος· οἷον ὁ Θωθ ἔσται ♂· ἐπεὶ οὖν ἡ κθ τοῦ Θωθ πάλιν εἰς τὸν ἄρεα καταλήγει, ἡ λ ☿, ἡ πρώτη τοῦ φαωφ ἔσται ♃, ἡ π ♀, ἡ α τοῦ ἄρεως ρ ♄ (locum incuria li-librariorum depravatum restituo; ♃, ἡ α τοῦ Ἀθὺρ ♄) ἡ τοῦ χοιὰκ ☾, ἡ τοῦ τυβὶ ☿, ἡ τοῦ μεχὶρ ♀. Ἐπεὶ οὖν τοῦ μὲν ἔτους κύριος ♂, τοῦ δὲ μηνὸς ♀, τῆς δὲ ἡμέρας ☿, τῆς δὲ ὥρας ☉, τούτους σκοπεῖν δεήσει ἐπὶ τῆς γενέσεως ἐπικείμενοι· ἐπεὶ τόπος μὲν γὰρ ϗ τῆς αἱρέσεως πράξεως δηλωτικός· ϗ μάλιστα ὅταν ὁ κύριος τοῦ ἔτους διαπορευόμενος τύχῃ τὸν κατα-γόμενον ἐνιαυτόν. Ὁ δὲ τοῦ μηνὸς τὸν μῆνα, ϗ ὁ τῆς ἡμέρας τὴν ἡμέραν. Ἐὰν δὲ πως παραπέσωσιν ἢ ὑπὸ κακοποιῶν μαρτυρηθῶσιν ἐναντιωμάτων ϗ ταραχῶν εἰσὶν δηλωτικοί. Ἐμοὶ δὲ μᾶλλον φυσικώτερον ἔδοξε τὰ πλήρη τὰ ἀπὸ Αὐγούστου ἔτη ϗ τὰς ἐμβολίμους λαβόντα καθὼς πρόκειται ϗ τὰς ἀπὸ Θωθ ἕως τῆς γενεσιακῆς ἡμέρας ϗ ἐκκρούσαντα Ἑβδομάδας ϗ τὰς λοιπὰς ἀπολύσαντα ἀπὸ ☉, ἐκεῖνον κρίνειν τοῦ ἔτους κύριον εἰς ὃν κατέληξεν ὁ ἀριθμός· Ἑκάστης γὰρ γενέσεως ἡ Νουμηνία τὴν γενετικὴν ἡμέραν ἐφέξει. Ἐν δὲ αὐτῷ ἔτι τοῦτο γενομένους ὑπὸ μίαν οἰκοδεσποτείαν τετάχθαι οὐ δοκεῖ λόγον ἔχειν. Καθολικῶς οὖν τοῦ ἔτους κύριον ϗ κοσμικῶν κινήσεων οἱ παλαιοὶ ἐκ τῆς Νουμηνίας Θωθ κατελάβοντο. ἔνθεν γὰρ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους ἐποιήσαντο· φυσικώτερον δὲ ϗ (lego ἐκ) κυνὸς ἐπιτολῆς. Quæ sonant.

Canon facilis de Heptazono, seu die Sabbatica.

Quod ad Hebdomadem, & diem Sabbaticam seu Septimanæ diem attinet, sic faciendum est; Integris ab Augusto annis ac diebus intercalatis, adde dies, qui a Thoth usque ad diem Natalem effluxerint. Ex his dein, quoties poteris, abjice septem. Reliquas a ☉ dinumera. Syderi, quod numerum terminat, dies natalis est tribuendus, seu *dignoscitur ex syderum ejusmodi dinumeratione, quemnam in Hebdomade locum dies Natalis obtinuerit. Ordo autem syderum, qua dies designant, ad hunc modum se habet ☉ ☽ ♂ ☿ ♃ ♀ ♄. Zonarum autem dispositio est hujusmodi ♄ ♃ ♂ ☉ ♀ ☿ ☽. Atque ex hac dispositione Horæ indicantur. Ex horis vero, dies syderis ordine insequentis. Verbi gratia; nascitur quis anno Adriani Primo, Mechir mensis, juxta Alexandrinos, 13. hora noctis 1. Integri ab Augusto sunt anni 148. dies intercalati 36. & a Thoth* (mensis ille anni Ægyptiaci primus erat) *usque ad 13. Mechir mensis, 163. Fiunt 347. Abjicio Hebdomadas 29. Reliqui sunt dies 4. Dinumeratio a Sole facta desinit in Mercurii die. Hujus hora prima est* ☿ (exemplar meum habet heic ϗ ἡ α ὥρα ῥ ☿ *& prima hora noctis* ☿; sed delendum est illud ῥ quod pro Nocte substitui solet. Nam a summo mane initium diem apud Vettium heic, uti apud Astrologos in hujusmodi calculo alios, habuisse nullus dubito.) 2 ☽, 3 ♄, 4 ♃, 5 ♂, 6 ☉, 7 ♀, 8 ☿, 9 ☽, 10 ♄, 11 ♃, 12 ♂, *hora prima noctis* ☉ (In MSS. meo habetur tantum ὥρα ☉ *hora Solis*; sed docet res ipsa, legendum ὥρα α ῥ ☉) 2 ♀, 3 ☿, 4 ☽, 5 ♄, 6 ♃, 7 ♂, 8 ☉, 9 ♀, 10 ☿, 11 ☽, 11 ♄. *Inde fit dies insequens*, seu 14 *Mechir*, *Jovis; Cujus etiam est ejusdem hora prima.*

De Gubernatore Anni.

Sin vero anni gubernatorem scire velis, pariter eodem in exemplo cum sint anni Augusti integri 148. & dies intercalati 36. Thoth mensis 1. fiunt 185. Ex hisce, demtis Hebdomadibus 26., reliqui sunt dies 3. Dinumeratione a Sole facta, Annus Martis est (nempe ad dierum rationem, qua ☉ ☽ ♂ Hebdomadis priores tres dies denominant.) *Cognito ita Anni domino, reperies etiam dominum Mensis, si hac ratione, Zonarum posituram ascendendo, utaris.* Τοῦ *Thoth dominus erit* ♂. (scilicet, primi mensis idem est planeta, qui, in ostenso calculo, anni est.) *Quandoquidem igitur vigesimus nonus revolvitur in* ♂, *adeoque trigesimus in* ☿, *prima dies Phaophi* (vulgo Paophi) *erit* ♃, *prima Athyr* ♄, *prima Choiac* ☽, *prima Tybi* ☿ *& demum Mechir* (qui mensis est Natalitius) ♀. *Reperto ita, Anni dominum esse Martem, Mensis Venerem, Diei Mercurium, Horæ Solem, quomodo hi in themate disponantur, advertendum est. Confert enim locus ad rerum gerendarum electionis indicationem; tunc vero inprimis, quoties anni dominus anno instanti eum pertransit, aut dominus mensis in mense instante, aut diei dominus in die. Quin, si debiles fuerint, aut stellis maleficis conjuncti, adversa & perturbationes significant. Ceterum mihi naturæ videtur convenientius, integros ab Augusto annos atque dies intercalatos, ut dictum est, sumere præter illas, quæ ab*

(ini-

(initio) *Thoth fluere usque ad diem Natalitium, &, abjectis Hebdomadibus, reliquos a ☉ dinumerare, atque ipsum anni dominum censere, in quo finitur numerus. Uniuscujusque enim nativitatis Novilunium diem natalitium ipsum coercebit. Eodam autem in anno natos gubernationi unicæ subditos esse, rationi non videtur consonum. In universum igitur, tum anni, tum motuum m·idanorum dominum veteres e novilunio ·Thoth accepere. Etenim inde Annum suum auspicati: Naturæ vero magis est congruum, ut etiam tu Canis ortu*. Hactenus Antiochenus ille, cui annorum ab Augusto putatorum epocha est Ægyptiaca illa, Romana annorum Augustaoorum bienoio, ut est apud Censorinum, antiquior. Menses snot Actiaci. Sed de hisce consulas Josephum Scaligerum, *lib. 5. de Emendat. Temp. cap. de primo Thoth. August. &c. lib. 3. Canon. Isag. pag.* 267. Chronologos alios. Et de rotundo heic annorum numero, viderint idque non immerito Chronologi; etiam de næniis genethliacis Astrologi. Sufficit abunde in rem nostram, Hebdomadici dierum orbis denominatiooem Planetariam eodem, quo utimur ordine, Vettii hujus ævo notissimam fuisse, & in Astrologicas rationes ex aotiquitate intima tunc receptam. Josepho quidem is recentior est. Nec forte alius a Valente illo Mathematico summo, qui natalitium Urbis Constaotinopolitanæ thema, jussu Constantioi Magni, coostituisse tradidere aliqui, ut refert Zonaras, (*Annal. tom.* 3.) atque ex eo Michael Glycas, *part.* 4. alii. Et e schedis vetustis ex Oriente allatis descripsit olim mihi taotuodem emicus eruditione ac virtute ornatissimus, Patricios Junius; Σημειῶσαι (sic schedæ illæ) ὅτι ἐθεμελιώθη ἡ Κωνσταντίνου πόλις παρὰ Οὐάλεντος ἀστρονόμου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν ἐγγενίων (legendum ἐγκαινίων) αὐτῆς διὰ προστάξεως τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐν μηνὶ Μαΐῳ ια, ἡμέρᾳ β, ἰνδικτιῶνος γ, ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ε ω λ η. *Nota quod thema natalitium Urbis Constantinopolitanæ constitutum est ab Valente Astronomo in die dedicationis ejusdem, idque jussu Imperatoris Constantini mensis Maii* XI. *feria secunda, Indictione* III. *anno ab orbis conditu* 5838. At vero tametsi antiquior is non fuerit, nihilominus disciplinam suam Astrologicam, cujus hæc pars est insignis, hausisse se passim fatetur Valens ex antoribus vetustissimis, Petosiride, Necepsone, (*videsis Petrum Crinitum de Honesta disciplina lib.* 19. *cap.* 13.) Abramo, quem τὸν Θαυμάσιον nuocupat, Hermippo, Timæo, Critodemo, Seitho, Apollinario, aliis, qui prorsus periere. Similia apud Petrum Alexandrioum in Isagoge apotelesmatica habentur. Nam de diebus Deorum, uti vocat ille septem, eorumqoe domioio horario, ut tempore suo (coævus Theodosio & Gratiano creditur) ex vetustissima origine in usu, qualem e Vettio Valente dedimus, fuse loquitur. Vide quod capite superiori ex illo affertur. Et rem totam a Valente, Petro Alexandrino, aliisque de denominatione ejusmodi tam mensium, (ut vides in eis, quæ exscripsimus,) quam dierum succiocte complecti videtor Herodotus autor vetustissimus, dum priscos Ægyptiorum mores exequitur. Καὶ, inquit, (*in Euterpe*) τάδε ἄλλα Αἰγυπτίοισι ἐστὶ ἐξευρημένα. μείς τε καὶ ἡμέρη ἑκάστη θεῶν ὅτευ ἐστὶ, καὶ τῇ ἕκαστος ἡμέρῃ γενόμενος, ὁτέοισι ἐγκυρήσει, καὶ ὅκως τελευτήσει, καὶ ὁκοῖός τις ἔσται, καὶ τούτοισι τῶν Ἑλλήνων οἱ ἐν ποιήσει γενόμενοι ἐχρήσαντο. *Alia etiam sunt ab Ægyptiis excogitata; quis mensis diesve cujusque deorum sit* (id est, Planetarum, ot diserte Petrus Alexandrinus) *& quo quis die genitus, qualia sortietur, & quam mortem obiet, & qualis existet. Quibus rebus ii, qui e Græcis in poesi versabantur, usi sunt*. Sic ex Ægypto, ejusque moribus ac disciplina vetustissima in Græciam, illam de Planetaria denominatione cum ceteris ad artem genethliacam attinentibos traducit. Viderat illa Vettii Josephus Scaliget. Is scilicet, *Hebdomadem*, ioquit, *dierum veteres Græci*, τὸ ἑπτάζωνον *vel* τὴν ἑπτάζωνον τῆς Σαββατικῆς ἡμέρας *vocant, ut distinguant ab ea, quæ dicitur* ἡ ἑπτάζωνος τῶν ἀστέρων, *quæ est series septem Planetarum* ♄ ♃ ♂ ☉ ♀ ☿ ☽ *sed* ἡ ἑπτάζωνος τῆς Σαββατικῆς ἡμέρας, *ut eam vocat priscus scriptor Vettius Valens Antiochenus, est series dierum hebdomadis per notas septem Planetarum* ☉ ☽ ♂ ☿ ♃ ♀ ♄. Postea etiam, *Cyclus Solis est orbis*, ἑπταζώνη Σαββατικῆς ἡμέρας. Et alibi; (*in Manilii Isagogic.* 2. *pag.* 290.) *Quam vocamus Septimanam Christiani, ipsi Gentiles vocabant* τὴν ἑπτάζωνον, *septizonium, præsertim Ægyptii*. Alii Scaligeri sequaces eodem modo subinde *Heptazoni* vocabulum usurpant, viri quidem doctrioa illustres; scilicet pro dierum orbe Hebdomadico. Ipse item in Eusebianis *animad. pag.* 209. de Septizooio, quod & Septizodium interdum scribitur in Historia Augusta alibique, verba faciens, *veteres*, inquit, *commutant hæc inter se: ut circulum dierum Hebdomadis quidam Septizodium, alii Septizonium vocant*. Et Bedæ in Ephemeride, Septizodium usurpatur pro eo, quod est redeuntium dierum Septimorum cyclus. At vero oon appellavit Vettius seriem

die-

dierum Hebdomadis τὴν ἑπτάζωνον τῆς σαββατικῆς ἡμέρας seu *Septizonium diei Sabbaticæ*, nec quantum video veterum aliquis. Id quidem palam est, τὴν Σαββατικὴν ἡμέραν, ei dici diem in orbe Hebdomadico quamlibet, perinde ac si dixisset, septenariam. Nam quo modo apud veteres Sabbatum adeoque Sabbaticum, quæ ab eo, quod Quietem Hebraice significat fiunt, etiam pro septenario sumta sint, superius (*cap.* 17.) est ostensum. Et ἡμέρα ἡ Σαββατικὴ ita non alia accipitur notione, quam ἡ ἑβδοματικὴ, ut Græcis aliis nuncupatur. Et recte quidem Scaliger, *Canon Isagog. lib.* 3. *pag.* 177. *Vettius Valens*, inquit, *Antiochenus priscus scriptor σαββατικὴν ἡμέραν vocat quamlibet diem septimanæ*. At vero τὸ ἑπτάζωνος adhibetur a scriptoribus Græcis pro serie duntaxat Planetarum septem, non qua alio, quam suo, quem in cœlo tenent, ordine diebus tribuuntur, sed qua in cœlo collocantur. Id manifestum satis est ex illo Valentis, ubi de dierum etiam a Planetis denominatorum serie heic locutus, seorsim τὴν ζωνῶν διάθεσιν *Zonarum dispositionem* septem (unde ἑπτάζωνος fit) cœlestem & continuum Planetarum ordinem tantum, nec semel, nuncupat. Et Heptazonus simpliciter pro eodem ordine seu compage cœlesti solum sumitur ab scriptore anonymo (quem compactum habeo cum Valente) de Temporibus nati domini distribuendis. Οἱ πλεῖστοι, inquit ille, μερίζουσι τοὺς χρόνους ἐπὶ πάσης γενέσεως κατὰ τὴν Ἑπτάζωνον, ἀρξάμενοι πρῶτον ♄ διδόναι, ἔπειτα ♃, ἔπειτα ♂, εἶτα ☉ μεθ' ὃν ♀, ἔπειτα ☿, καὶ ἑξῆς ☽, *Plerique distribuunt tempora cujuslibet thematis natalitii juxta Heptazonum, incipientes a Saturno, & dein per Jovem, Martem, Solem, Venerem & Mercurium ad Lunam pervenientes*. Sic etiam Petrus Alexandrinus ὁ τῆς ἑπταζώνης στοιχειωτικὸς λόγος *Elementaria* seu vulgo *receptissima Heptazoni ratio*, usurpavit (*Isagog. cap.* περὶ πολεύοντος καὶ διέποντος) pro eo, quod est Planetarum in Cœlo series vulgata. Qui interea dum, quemadmodum Vettius, disciplinam illam horarum & dierum Astrologicam tradit, nullibi orbi dierum Hebdomadico, sed duntaxat Planetarum ordini continuo eorumque compagi, Heptazoni nomen tribuit. Quoniam scilicet Zonas habent Planetæ sibi numero pares. Nam tametsi apud Cosmographos & Astronomos, sive veteres, sive recentiores, quos terit vulgus, Zonæ nomen ita plerunque occurrat, tum pro intervallis quinque illis notissimis, quæ Paralleli disterminant Tropici & Polares, tum pro ipsis his Parallelis & Æquatore, perinde ac si orbes seu circuli cœlestes alii eo nomine neutiquam indigitarentur; atque etiam Zonis his, (*Achill. Tatius in Aratum, cap.* 29. & *liber Eratosthenis dictus, in eundem, cap.* 3. & 9.) uti & Climatibus (*Bardesanes apud Euseb. Præp. Evangelic. lib.* 6. *cap.* 10. *Haly & Albumasar citati in summa Astrologiæ Anglicanæ Tract.* 1. *dist.* 8. *cap.* 1.) Planetas præesse subinde doceatur; nihilominus Zonæ vocabulo etiam usi sunt veteres, tum Græci, tum Latini, pro cujuslibet Planetæ, sive sede, sive orbe, sive spatio circulari, in quo circumfertur æthereo. Theon Alexandrinus *in Aratum* ἔχει ὁ οὐρανὸς ζ Ζώνας ὑπὸ ἐπιζευγνύσας τῷ Ζωδιακῷ, ὧν τὴν μὲν πρώτην ἔχει ὁ Κρόνος, τὴν δὲ δευτέραν ὁ Ζεὺς, τὴν δὲ τρίτην ὁ Ἄρης, τὴν δὲ τετάρτην ὁ Ἥλιος, τὴν δὲ πέμπτην ἡ Ἀφροδίτη, τὴν δὲ ἕκτην ὁ Ἑρμῆς, τὴν δὲ ἑβδόμην ἡ Σελήνη. Ὁ μὲν δὲ Ζωδιακὸς κύκλος ἀνώτερος ἐστὶ πάντων. *Habet cœlum Septem Zonas Zodiaco non conterminas, quarum primam habet Saturnus, secundam Jupiter, tertiam Mars, quartam Sol, quintam Venus, sextam Mercurius, septimam Luna. Circulus autem Zodiaci* (in cœlo stellato) *his omnibus est superior*. Petrus item Alexandrinus; *Isagog. cap.* περὶ πολεύοντος &c. ἐστὶ δὲ ἡ τάξις τῆς Ἑπταζώνης ἔχουσα οὕτως· Ὁ μὲν τοῦ ♄ ἀστὴρ ἐκληρώσατο τὴν α καὶ κρυμώδη ἐν τῷ πάγῳ, ὁ δὲ τοῦ ♃ τὴν δευτέραν καὶ εὔκρατον &c. *Ordo Heptazoni hujusmodi se habet. Stella Saturni sortitur primam & supremam Zonam, quæ frigida est, ac in glacie sita; Jovis secundam, quæ temperata est*. Et sic de ceteris pergit. Achilles item Tatius in Aratum; οἱ περὶ τὰ μετέωρα δεινοί φασι Ζώνας τινὰς εἶναι ἑπτὰ δι' ὧν φέρονται οἱ ἑπτὰ ἀστέρες *Cælestium rerum periti ajunt, Zonas quasdam esse Septem, per quas totidem feruntur stellæ*, seu Planetæ Septem. Inde vetus illud, (*apud Proclum in Timæum Plat. lib.* 4. *pag.* 258.) τὸν δημιουργὸν ἐξ ἀνακρεμάσαι Ζώνας, Ἕβδομον ἡλίου μεσσεβολήσαντα πῦρ. *Rerum Creatorem seu suspendisse Zonas, atque eorum in medio Solis Ignem collocasse*. Consonum est Oraculum illud Apollinis, qui consultus, quo sensu cœlestes orbes multos esse dici soleret,

> Εἷς, inquit, (*Porphyrius apud Eusebium Præparat. Evangelic. lib.* 9. *cap.* 10.) ἐν παντὶ πέλει κόσμοιο κύκλος, ἀλλὰ σὺν ἑπτὰ
> Ζώνῃσι περόωνται ἐς ἀστερόεντα κέλευθα.

Unicus in toto est mundo circulus; sed cum Septem Zonis fertur in itinera astrica.

At-

Atque Zonas has porro *οὐρανίας Cœlestes* dici solitas ait Chaldæis Hebræisque. Hinc etiam Chaldæis Dii fuere alii Ζωναῖοι, alii Ἄζωνοι, ut notat Michael Psellus ad Oracula Chaldaica. Et Servius Honoratus *ad Æneid.* 12. ad illud Virgilii, *Et diis communibus oras; ut altioris scientiæ hominibus placet, dii communes sunt, qui ἄζωνοι dicuntur, id est, qui cœli certas non habent partes, sed generaliter a cunctis coluntur. Ubique enim eos esse manifestum est. Ut Mater Deum, cujus potestas in omnibus Zonis est. Nam ideo & Mater Deum dicitur, quod cum omnibus est ejus communis potestas.* Et Martianus Capella; *de Nuptiis, lib.* 1. *Ex cunctis igitur cœli regionibus advocatis diis, ceteri, quos Azonos vocant, ipso commonente Cyllenio convocantur.* Id est, Dii Zona sibi propria, orbe, seu circulo carentes. Adeo tandem ut Circuli, orbes seu spatia, quibus circumferrentur Planetæ septem, totidem dictæ fuerint Zonæ, velut inferiora mundi circumcingentes; quemadmodum & signifer ipse, sub quo moventur, Manilio (*Astron. l.* 1.) dicitur *ingenti Stellatus balteus orbe.* Nam balteus plane Zona est. Unde & Vitruvius *Architect. lib. 9. cap.* 4. loquitur *de Zona* XII. *signorum & Septem astrorum.* Et Arabes Zodiacum subinde eadem notione appellant النطاقى & منطقه id est, cingulum seu Zonam. Hinc in Alcabitii fronte, *Nitach, id est, circulus signorum dividitur in* XII. *partes &c.* Ab hac etiam Zonæ notione nuncupavit Nonnius (*Dionysiac. α.*) Οὐρανὸν ἑπτάζωνον *Cœlum Heptazonum.* Et parili notione Zona usurpatur non semel Claudiano. In Theodosii apotheosi ait (*Panegyric. de 3. Consulatu Honorii,*) eum, globum Lunæ ingressum, Mercurium dein, Venerem, Solem, Martem, & Jovem permensum esse, & demum stetisse

> *—— arce suprema*
> *Algenti, qua Zona riget Saturnia tractu.*

(*de laudibus Stiliconis, lib.* 3.) etiam de Urbe Roma;

> *Quæ Septem Scopulis Zonas imitatur Olympi.*

Et de Clementia; (*ibid. lib.* 2.)

> *Quæ Jovis incoluit Zonam ——*

Non dissimili notione dicta est Orpheo (*in Theologia apud Eusebium Præparat. Evang. lib. 3. cap. 9. alii*) Oceani seu Pelagi Zona eo quod terram cingit. At vero nondum comperii, orbem dierum Hebdomadicum Septizonum aut Heptazonum apud priscos, ut vult Scaliger, dici; tametsi diem in orbe illo Zonam per metaphoram non immerito autumarit forte quis nuncupari apud Ausonium in Eclogario. Nam nomina Septem dierum planetaria carmine describens, de Mercurii & Jovis die inquit

> *Mercurius quarti sibi vindicat astra diei,*
> *Illustrant quintam Jovis aurea sidera Zonam.*

Ubi tamen Zona potest etiam accipi de ipsa Planetæ Zona, quinta ibi dicta, si Heptazonum de Planetis itidem dici velis, cum nec suo, sed dierum ordine ipsi numerantur. Cæterum Scaliger non solum Septimanam, sed & omnem Septenarium ordinem Septizonum & Septizodium vocatum ait. Quin & Septizonium apud Ælium Spartianum (Septizodium etiam dictum, ut ejusdem libri præ se ferunt, qui idem vocabulum habent tam in Antonio Geta, quam *in* Severo) ita censeri vult ille, (*animadver. Euseb. ad num. 2216.*) ut omnia ædificia ex molibus alia alii impositis consurgentia idem significet. *Severi Septizonii*, inquit Marlianus, *Topograph. Romæ lib. 4. cap. 6. supersunt* (Romæ) *tres ordines columnarum invicem superimpositarum. Alios autem quatuor insuper fuisse quidam putant, & ideo Septizonium dictum, quod Septem Ordinibus columnarum jungeretur, ut Septem Zonis.* Sic item Cœlius Rhodiginus *Antiq. Lect. lib. 22. cap.* 19. Sed & Severo vetustius illud in substructionibus nomen. Nam Suetonius *in Tito c.* 1. Titum memorat natum in sordidis ædibus prope Septizonium. Sed, (ut de Heptazoni & Zonæ notione ac usu plura non adjiciamus,) luce puto clarius est tam Vettio Valenti, quam Petro Alexandrino aliisque, Seriem seu compagem Planetarum Continuam & Cœlestem, non, pro dierum sive denominatione sive regimine, Immutatam Heptazoni nomine indigitatam; uti etiam ordinem illum immutatum, quo hodieque utimur, ex vetustis Astrologorum monimentis ac disciplina manasse. Neque enim aliter de hoc loquuntur, atque de eo quod ex antiquitatis intimæ penu, id est, Ægyptiorum Chaldæorumque disciplinis, quas Occidens acceperat, hausissent. Quin & ordo seu series illa Planetarum in diebus designandis eadem est Judæis vetustis, &

ve-

vetustissima habita, samersi non sit eadem eorum omnibus ordinis illius in orbe Hebdomadico nominibus aptandis dispositio. Erenim in iis sunt, qui ab ipsis rerum initiis ordinem petentes primum diem Mercutio, secundum Jovi, tertium ♀ quartum ♄, quintum ☉, sextum ☽, & Marti septimum assignant; adeo ut a retum origine diebus putatis, Mars Septimum, non Saturnus, ut vulgo, sortiretur, & Sol sextum, non primum. At interea non solum ordinem eundem ipsum, quem tum ex Dione & Vettio, tum ex hodierno habemus usu, retineri vides; verum etiam vetustissimam dierum juxta Planetarum apud Gentiles numerum dinumerationem ipsis Judæis habitam. Commentum habent, dum hac de re loquuntur Judæi (*Lib. Neomeniarum & Æquinoct. a Munstero edit. pag. 91. in Calendario Hebraico*) aliqui perridiculum de exorta die creationis quarto, seu quo sydera creata sunt inter luminaria controversia; Lunam scilicet graviter ferentem Planetarum postremum se fieri, non solum in orbium positura, verum etiam in diei horarum dominio, in Solem querelam procaciter instituisse, atque ob calumniam demum luce, quam antea multo majorem fuisse nugantur, minutam esse. Quod vero habent de postremo Lunæ loco in horarum dominio non satis, si diis placet, procedit, nisi diem illum quartum, (quo Lumina creata,) Saturno, ut dictum est, tribuant. Nam sic hora ejus prima erit, Lunæque Septima seu in primo horarum assignatarum ordine postrema. Adeoque ex hoc commento alia illa jam memorata Planetarum, in Hebdomade, ordinis dispositio nata est. Atque hinc intelligendus Rabbi Eliæzer *Piske, cap. 6.* כל הכוכבים משרתים לשבעה כוכבים של שעות ושמן כלשצמחן והם משרתי לשבע ימי השבוע יום א׳ כוכב חמה ב׳ צדק לבנה יום ג׳ נוגה מאדים יום ד׳ שבתאי כוכב יום ה׳ חמה צדק יום ו׳ לבנה נוגה יום ז׳ מאדים שבתאי: Hæc quidem sonant, *sydera universa ministri sunt syderibus Septem, quæ horis præsunt, quorum characteres sunt* ☿ ☽ ♄ ♃ ♂ ☉ ♀. *Hi autem ministri sunt diebus Septem Hebdomadis. Diei 1. Mercurius, Sol; Diei 2. Jupiter, Luna; Diei 3. Venus, Mars; Diei 4. Saturnus, Mercurius, Diei 5. Sol, Jupiter; Diei 6. Luna, Venus; Diei Septimo Mars, Saturnus*. Ita, inquam, verbotenus reddita sonant. Sensus autem neutiquam proculdubio est binos cuilibet diei Planeras assignari. Sed cum juxta commentum illud de Solis & Lunæ controversia, dies quartus Saturno, primusque Mercurio (unde ab hoc, Planetarum etiam numerus heic, sumit initium) tribueretur, ceterique eadem dispositione dies alias quam vulgo acciperent denominationes, vix ambigendum putaverim, quin commentitiæ huic dispositioni vulgaris ac recepta; sive a librariis sive a lectore aliquo prisci seculi inter lineas posita typis simul mandaretur, adeo ut verba, dispositionis diversitatem tantum, non partiarium singulis diebus Planetarum sive ministerium sive imperium, ad hunc modum denotent.

	☿	♃	♀	♄	☉	☽	♂.
Dies	1	2	3	4	5	6	7.
	☉	☽	♂	☿	♃	♀	♄.

Superior verparum aliquot commentitia est, inferior vulgaris & antiquissima dispositio, quam & ita esse satis asserunt Judæi, alii, quibus (*Jehuda Ben Saul ad* Sepher Cozri *part. 1. cap. 57. fol. 24.*) Saturnus Hebraice, id est, שבתי *Sabthai*, נקרא כן מצד היותו מושל ביום השבת *sic nuncupatur, quia Dominus est Sabbati*, seu Sabbato inter Planetas assignatus est, id est, diei Septimo, non quarto. Certe inter Levitas apud Nehemiam (*Cap. 11. 16.*) nomen habetur etiam שבתי *Sabthai* seu *Sabbathæus*, velut a Sabbato itidem deductum. Perinde ac si Hesychium aut Requietum diceres. Summa demum esse videtur, quod existimat Joannes Philoponus (*De Mundi Creatione lib. 7. cap. 14.*) Gentiles, quemadmodum stellas inerrantes aliis atque aliis Deorum dæmonumque aut Heroum velut Orionis, Herculis, id genus aliorum nominibus dedicarunt, sic etiam *τὰς ἡμέρας ἑπτὰ πεπιστευμένας ὑπὸ πάντων ὑπάρχειν cum ab Omnibus Septem dies* (seu periodus a rerum initiis dierum Septenario numero terminari solita) *esse crederetur*, aut hisce Planetas numero suppares, aut Planetis hosce ordine jam dicto tribuisse. Et de Ordine ipso Planetarum in diebus denominandis, hactenus. Dierum autem denominatorum Ordo (quicquid de Mercurii initiis & inaudita alibi illa orbis Hebdomadici dispositione, qua Sol quintum sortitur diem, & Saturnus quartum, loquantur Judæi aliqui jam citati) passim apud veteres alias ejusmodi est, ut Primus Soli tribuatur, adeoque postremus Saturno, ceteris intervenientibus, non aliter atque juxta morem hodiernum; seu ut Ausonio,

> *Cuncta supergrediens Saturni Septima*
> *Lux est,*

Octa-

Octavum instaurat revolubilis orbita Solem.

Solis diem Octavum, supremum, & primum pariter vocat. In Ogdoade scilicet ex repetitione facta, est, is tam supremus, quam primus. Neque alium fuisse veteribus Ordinem palam liquet ex eis, quæ e Vettio Valente aliisque supra depromta sunt. At vero Nicolaus de Cusa Cardinalis, *Septem*, inquit (*In Reparat. Calendarii.*) *dierum numero apud omnes nomina revolvuntur* (de Gentibus, quæ Europæis etiam antiquitus cognitæ, *Omnes*, hac in re semper intellige) *licet de prima septimanæ die, ac dierum nomine diversitas sit. Christianorum Septimanæ initium est a die Dominico, Græcorum ac Alexandri a die Lunæ, Jesuargit* (Jesdegird) *a die Martis, Nabugodonasor a die Mercurii, Ethnicorum a die Jovis, Elhigera a die Veneris, Hebræorum a die Sabbati.* Palam negat initium Septimanæ idem omnibus esse, utcunque in universum periodum dierum Septenariam omnibus in usu esse afferat. Sed oscitanter nimis perperamque hoc traditum. Quæ enim affert de omnibus, quos memorat, modo Christianos excipias, ad rem, de qua loquitur, non omnino attinent. Certe ut Christianis tam Orientis, quam Occidentis initium Septimanæ est dies Dominicus seu Solis (unde & dixere Græci Christiani, (*Maximus Martyr in computa Ecclesiast. part. 1. cap. 23.*) annum ἑβδομαδικῶς κανονίζειν *Hebdomadicæ ordinare* pro eo quod est a die Solis incipere) ita pariter reliquis. Dies autem, quos habet ille alios velut pro variis Septimanæ initiis, sunt dies Epocharum Chronologicarum, seu dies alii in Septimana, id est, feriæ aliæ atque aliæ, a quibus anni solum putantur, neque ad orbis Hebdomadici initium spectant. Verbi gratia, ubi ait Septimanæ Jesdegird, id est, Persicæ, initium esse a die Martis, id non aliter verum est nisi intelligas Characterem annorum Persicorum a regno Jesdegird, esse diem Septimanæ tertium, interim Septimanæ initio etiam apud Persas in die Solis, non Martis collocato. Sic illud, diem Mercurii initium esse Septimanæ Nabugodonosor, nihil aliud est, quam a feria quarta annos ejus putandos. Nabonassarus scilicet ille, cujus Epocha Astronomica illustris in Almagesto Ptolomæi, intelligitur. Alfraganus; *Character annorum Persicorum a regno Iezdaierir* (Jesdegird) *filii Schared filii Cosre est dies tertius;* id est, Martis. *Character annorum Ægyptiorum in Libro Almagestia regno Nebukadnezirir Babylonii est dies quartus*, id est, Mercurii. De aliis ille similiter. Quod ideo adjeci, ut etiam ex scriptore Mahumedano hoc vetere manifestum fiat. Septimanæ initium dierumque in ea ordinem ejusmodi fuisse, ut locum primum Solis dies sortiretur. De ceteris apud Cusanum non aliter statuendum. Quod habet de Ethnicis, intelligo de Mahumedanis, quos eo nomine Occidentis lingua non semel notavit. Dies Jovis seu quintus Epochæ fugæ Mahumedis e Mecha assignatur etiam ab Alfragano, unde Cusanus. Sic Georgius Almacinus, alii. Elhigera autem, seu الهجرة pro eadem notissima Mahumedis æra etiam sumitur, cujus initium feria sexta ab aliis collocatur. Dies vero secundus seu lunæ, æræ Alexandreæ etiam Alfragano aliisque initium est. Sed quid hæc ad initium Septimanæ? Sabbatum demum Hebræis, ut vult Cusanus, septimanæ initium fuisse, nemo dicet, qui sive novi fœderis illud recoluerit de *Una* seu *Prima Sabbati* pro die Solis, seu Prima septimanæ, seu tralatitiam eorum dinumerandi rationem per primam, secundam, tertiam &c. Sabbati, pro Hebdomade sumti, meminerit; Tametsi videam quidem alios (*Henr. Ranzovius in Calendario, p.* 512. *Valent. Schindler. Lexic. Pentaglat. col.* 324.) eundem errorem cum Cusano obiter admittere. Sed plane, quod Cusano in animo heic fuit, id ad annorum mundi epocham spectas. Nimirum palam liquet Sabbati diem seu septimum esse in computo inde annali, sed interea septimum seu postremum in orbe Hebdomadico. Neque solum eis, qui Planetarum nominibus heic frequentius usi sunt, adeoque Solem præposuere, nec Judæis solum & Christianis, tam Orientis, quam Occidentis, quibus idem est, Festi etiam recurrentis gratia (his diei dominici, quem primum habent, illis Sabbati, quem diem habent supremum) in orbe hebdomadico initium, dies Solis, idque ex more veterrimo, est feria prima, seu prima Sabbati; verum etiam apud ipsos Mahumedanos, quibus nec Solis, nec Saturni dies Festus est, is, qui Soli tribuitur, locum in ordine illo obtinet primum, quod tum ex Alfragano Mahumedano superius citato palam scimus, tum ex Abugiasare aliisque ejusdem sectæ Historicis Theologis, Chronologis. Almacinus ex Abugiasare (*Saracen. Hist. lib. 1.*) اول الهجرة كان يوم الخميس واخر مدة حياته يوم الاثنين

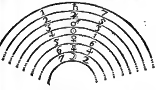
Primus dies Hegiræ seu Mahumedis fugæ dies fuit quintus, & ultimus Vitæ ejus secundus. De Jovis & Lunæ diebus, nemo non intelligit. Quamplurima id genus sunt obvia alia apud eum ex eodem Abugiafare. Et vide seriem dierum inferius capite vigesimo secundo. Festum autem hebdomadicum interea illis est dies Sextus seu Veneris. Sed nec inde orbem septimanæ incipiunt, nec eo claudunt. Josephus Scaliger; (*De Emend. Temp. lib.* 2. *pag.* 132.) *Quod Muchbaram Hegiræ cœpit a feria sexta, ideo eam diem sacram Mahumedanis dicunt ab eo tempore. Ego scio antiquiorem superstitionem esse propter Venerem, quam* Chobar *vocabant & summa superstitione antiquitus venerabantur. Ceterum feria sexta illis dicitur.* جمعه (Giuma) *hoc est* συναξις, ἐκκλησία, ὁμιλία, *quæ ea reverentia illis est, qua Judæis Sabbatum, Christianis dies Solis.* Atque sic passim apud viros doctissimos nominis يوم الجمعه *diei Giuma* ratio inde petitur, quod conventus Mahumedanis sacer tunc haberi qualibet septimana solet. Verum quidem est, ex vi nominis simplici, illud idem significare. Cæterum sunt in Mahumedanis ipsis, qui ex rerum creatarum, eodem in rerum initiis die, seu universi compage absoluta, diem *Giuma* dictum velint. A verbo scilicet جمع quod *congregare* seu *in unum corpus conflare* denotat. Etenim sic lego in Abu Walid Mahumed Ben Elshecina, historico veteri Mss. qui rerum initia & sex creationis dies exequens, ait, ثم خلق الكو اكاب والسمس وعير داك وكان ابتدا دلك يوم الاحد الي يوم الجمعه وسمت توم الجمعه لاجتماع تكامل أصول الخاق فيه . *Tunc creavit Stellas & Solem, & quæ sunt id genus cetera. Et continuatum est opus illud a die primo in diem Giuma. Ideo autem vocatur dies Giuma, quoniam eo in universum rerum primo creatarum compages est absoluta, seu* τῦ παντὸς *fuit* συμπλήρωσις. Certe & Arabes Christiani eodem nomine solent scriptis suis nuncupare feriam sextam; quod eos noluisse facere autumandum, si tantummodo sacer Mahumedanorum conventus eo innueretur. Sic Saidus Batricides, Patriarcha Alexandrinus, scribit Adamum e Paradiso ejectum hora nona من يوم الجمعه *diei Giuma*. Quo nomine alias pro eodem die ei solenne est uti. Quin & qui Arabice Novum transtulit fœdus pro parasceve Sabbati, id est, die Veneris, الجمعه passim substituit. (*D. Matth.* 27. 62. *Marc.* 15. 42. *Luc.* 23. 54. *Joann.* 19. 14. 31. & 42.) Mahumedanum autem illum, qui, sicut diximus, hoc derivat, in animo etiam habuisse non dubito vocabulum جميع *Giamia* toties iteratum in Genesis Arabicæ historia Creationis pro eo quod est *Omne* seu *universum*. Et (*Genes.* 2. 2.) وبطل في اليوم السابع من جميع صناعته التت عمل *Et quievit in die Septimo ab Universo opere quod fecerat.* Certe persuasum habeo cum Scaligero, Hegira antiquius esse, etiam sub nomine Giuma, Festum illud. Sed an a Saracenico cultu Veneris derivandum, (quod & olim *de Diis Sirii Syntagm.* 2. existimavi ipse,) haud parum dubito. Antiquius esse, eliciendum videtur ex eo quod in Alcorano memoratur, velut notissimum, Festi nomen, quo etiam, ut lemmate, Capitis integri frons insignitur. Verba sunt, (*Azor.* 62. *Arab.* 72. *lat.*) يا الذين امنوا اذا نودي الصلوه من يوم الجمعه ناسوا التى ذكر الله وذروا البيع ذلكم خير لكم ان كنتم تعلمون *O vos qui e credentium sitis numero, quando convocatur ad precandum in die Giuma*, seu *die Veneris* (uti & vertitur a Retinensi; & notat ibi Mahumedes Ben Achmed (من بمعنى في) *mercandi negotia relinquite; quod bonum est vobis, si sapitis.* Et quod ad originem Festi, quatenus a Mahumedanis retinetur, attinet; cum partim e Christianis, partim e Judaicis ritibus conflatum esse Mahumedismum certum sit, an non constitutioni Constantinianæ illi, qua tam Dies Veneris seu feria quod prosabbatum est, quam Solis dies seu Dominicus Festus habendus erat, ea debetur? In Christianismo quidem diu est, quod evanuit constitutio illa. Sed forte inde diem illum in colluviem suam recipi voluit Mahumedes. De constitutione illa Eusebius, (*De vita Constantini. lib.* 4. *cap.* 18.) Sozomenus (*Hist. Eccl. lib.* 1. *cap.* 8.) Nicephorus (*Hist. Eccl. lib.* 7. *cap.* 46.) Callistus; unde Baronius (*Annal. tom.* 3. *ann.* 321.)

CA-

CAPUT XXI.

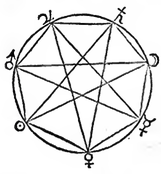
De Ordinis *in orbe Dierum Hebdomadico* Planetarii Ratione. Horarum Præfecturæ, *apud Astrologos veteres*, Planetariæ. *De* Horarum vetustate. *Priscorum sententiæ de* Heptazoni *seu* Planetarum *in Cœlo* Ordine. *Unde* Argumentum *a nonnullis* adversus denominationis Hebdomadicæ *vetustatem perperam affertur.*

ORdinis in diebus designandis Planetarum jam ante ostensi Ratio seu Causa, juxta superius proposita, proxime est inspicienda. Nam ex ea etiam rite perpensa, tum facilius diluuntur nonnulla, quæ ejus orbisque dierum, qualem descripsimus, hebdomadici vetustati adversari videantur, tum ipsa vetustas pressius asseritur. Sunt quidem, qui rem fortuito seu *κατ' ἐξουσίαν αὐτόνομον*, *pro hominum libitu*, citra rationem rei ipsi aptandam, factam opinentur (*Philopon. de Mundi creatione*, *lib.* 7. *cap.* 14.). Alii inter veteres de Causa disputarunt, quorum scripta temporum injuria delevit. Partem dico desideratissimam quarti Symposiacon Plutarchi Josepho, cujus verborum gratia dissertatio hæc tota instituta est, coævi. Titulum ejus ea de re habes supra capite decimonono. Certe & verisimile est, Hermetis Ægyptii libros illos vetustissimos, de quibus Clemens Alexandrinus, seu volumen illud ejus Panaretum dictum apud Petrum Alexandrinum, rationem hanc aperuisse. Nam Astrologica non pauca, atque inprimis ad Planetarum ordinem, regimen, usum spectantia, in libris illis contineri ex autoribus jam dictis, qui eos memorarunt, satis liquet. Ratio autem seu causa Ordinis illius Planetarum intermissi, alia etque alia habetur tum apud Veteres, quorum scripta non periere, tum apud Recentiores. Triplex ferme apud veteres occurrit. Prima ex proportione Musica petita. Ex Horarum præfecturis Secunda; & demum, ex alternatione quadam Planetarum Luminibus vicinorum, Tertia. Quod ad primam attinet; cum in Hebdomade sic disponantur Planetæ, ut Sole diem primum occupante, Lunaque proximum, bini in ea orbium serie, quæ vulgo agnoscitur & Ptolemaica est, semper itidem prætermittantur, quartusque ab antecedente repetito in dierum denominatione (ut in adjecto tum Heptazoni, tum denominationis hebdomadicæ ordinis paradigmate) sequatur, id est, ut saltus in quartum quemque Planetarum fiat; fuere (*Dio hist.* 37. *Xiphilin. in Pompejo.*) qui juxta harmoniam, quæ diatessaron dicitur, Ordinem Planetarum il-

lum intermissum existimarint primo institutum; adeoque Musicum esse voluerint. Et de Musicis in cœlo rationibus obvia sunt non pauca ex Pythagoreorum aliorumque veterum scholis apud Ptolemæum *Harmonic. lib.* 3. *cap.* 10. *&c.*, Macrobium *in somn. Scipionis*, Nicomachum Gerasenum *Enchirid. Harmonic. lib.* 1. alios; quemadmodum & inter recentiores summi nominis (*Joh. Kepler. Harmonices Mundi*, *lib.* 5. *cap.* 3. *&* *in Prodromo dissert. Cosmographic.*) Mathematicos. Ratio heic secunda, seu quæ ex Horarum præfecturis pendet, ipsissima est quæ exhibetur in eis, quæ superius ex Vettio Valente Antiocheno afferuntur. Etenim distributis, secundum vulgarem orbium seu Heptazoni seriem continuam, viginti quatuor diei cujuslibet seu temporis nychthemerini horis inæqualibus (scilicet diei naturalis duodecim, totidemque noctis) adeo ut Planeta, cui dies cognominis, primam sortiatur horam, ceterasque ceteri suo deinceps ordine continuo in orbem redeuntes; is qui horæ proximi perpetuo diei primæ præfectus est, eidem etiam diei nomen tribuit; quod putanti manifestum est. Utraque ratio a Dione simul, velut ab anterioribus seculis accepta, traditur. Sed posteriorem video viris doctis, qui res hujusmodi seculis recentioribus tractant, maxime placere; veluti Nicolao Cardinali Cusano *in Reparat. Calendarii*, Johanni Garcæo *Tractat.* 1. *de Tempore*, *cap.* 29., Francisco Maurolyco *lib. de Sphæra*, *&* *in Cosmograph. Dialog.* 1., Johanni Lucido *de Emend. Temp. lib.* 1. *cap.* 1., Christophoro Clavio *in cap.* 1. *Johan. de Sacro Bosco*, Francisco Barocio *Cosmogr. lib.* 2. *cap.* 2., Rudolpho Hospiniano *de Origine Fest. cap.* 5. Johanni Keplero *Epit. Astronomiæ Copernicanæ*, *lib.* 3. aliis. Tertia ratio, seu quæ pendet ex varia Planetarum reliquorum Luminibus vicinitate atque alternatione, habetur apud Bedam *de Temporum ratione*, *cap.* 6. *Hæc erat*, inquit ille, *stultitia Gentilium*, *falsa ratiocinatione subnixa*, *qui quasi jure* pri-

primam diem Soli, quia maximum est Luminare; secundam Lunæ, quia secundum Luminare est, se consecrare putabant, (&) *de inordinata alternatione tertiæ diei primam a Sole Stellam, quartæ primam a Luna, quintæ secundam a Sole, sextæ secundam a Luna, septimæ tertiam a Sole præponebant.* Atque ita hac de re veteres. Recentiorum autem, qui diffident, instar omnium erit vir præstantissimus Josephus Scaliger. Is non Horas in causa fuisse opinatur appellationis dierum (nam appellatione ejusmodi, Horarum usum ac distributionem recentiorem facit) sed potius dies, Horarum. *Ea appellatio*, inquit Scaliger *Prolegom. ad Emend. Temp.*, *longe antiquior Horis. Quare non ab Horis Planetariis nomina diebus Septimanæ imposita, sed potius superstitio appellationis dierum in Horas derivata.* Alibi item de Hebræis veteribus (*Lib. 2. de Emend. Temp. lib. 2. pag.* 131.), quorum scilicet res in fœdere veteri enarrantur, locutus, *ne horarum quidem*, scribit, *ulla apud eos mentio. Nam diem*, id est, τὸ νυχθήμερον *in* XXIV. *horas partiri & Græcorum est commentum, & longe post tempora Solonis in Heliotropiis Græcorum notatum, & tandem sub Romanorum imperio ad Judæos a Romanis translatum. Itaque antiquior, ut mea fert opinio, feriarum appellatio a Planetis, quam ut ab horis, quæ singulæ Planetam suum sibi vindicant, nominata sint.* Causam autem

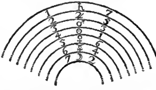

seu rationem, cur dies cognomines Planetarum non sequantur ordinem & situm siderum, quorum sunt cognomines, sed, binis prætermissis, quartum semper in dierum denominatione sit sidus proximum, ad hunc modum assignat (*Lib. 1. de Emend. Temporum, pag.* 8.). *Septem Planetæ per Circulum secundum ordinem suum dispositæ æquabili intervallo constituunt septem triangula Isosccle ad peripheriam, quorum bases sunt Latera Heptagoni Circulo inscripti, ut habes in Circulo proposito, ad cujus peripheriam septem errantes sunt secundum seriem suam sitæ constituentes triangula Isoscele* ♄♀♃, ♃☿♂, ♂☽☉, ☉♄♀, ♀♃☿, ☿♂☽, ☽☉♄. *In quibus Triangulis dexter angulus ad basim est prima Stella trianguli, secunda in angulo ad verticem, tertia angulus sinister ad basim: ita ut omnis Stella anguli dextri habeat oppositam Stellam anguli in vertice, Stella autem anguli a vertice Stellæ anguli sinistri ad basim sit opposita. Sequentur igitur sese omnes septem Planetæ non per seriem suam, sed per intervalla laterum, quæ veræ sunt oppositiones. Sit igitur Triangulum* ☉☽♂ *primum ordine.* ☉ *in angulo basis dextro præibit. Sequetur Luna ei opposita in vertice; eam oppositus Mars in angulo sinistro basis. Qui quidem Mars cum in triangulo* ☉☽♂ *sinistrum angulum basis occupet, in triangulo* ♂☿♃ *accupabit dextrum basis angulum, habens oppositum Mercurium Mercurius autem oppositum Jovem in angulo sinistro: Qui Jupiter faciet angulum dextrum in Triangulo* ♃♀♄ *habens oppositam in vertice Venerem, ut ea opposita est Saturno in angulo sinistro, sed angulus ille rursus erit dexter in triangulo* ♄☉☽. *Et sic erogati sunt septem Planetæ in totidem dies, quâs Ecclesia Romana vocat ferias. Hæc est vera harum appellationum ratio.* Sic Josephus Scaliger. Quod vero loquitur ille de Horis seu vicesimis quartis diei civilis partibus, quasi recentius illarum inventum esset & usus; certe dum ævo Soloni proximo in Heliotropiis notatas admittit, eas admodum vetustas facit. Nam Solon sexcentis amplius annis Natales Christi antevertit. Et expressim Herodotus *in Euterpe, gnomonem*, inquit, *&* τὰ δυώδεκα μέρεα τῆς ἡμέρης παρὰ Βαβυλωνίων ἔμαθον Ἕλληνες *& duodecim partes diei didicerunt a Babylonii Græci.* Quod intelligo de XII. horis inæqualibus diei naturalis, totidemque noctis. Quales quidem vulgo ab incima antiquitate in usu, diu olim obtinuere, a Planetis nomina, ut ostensum est, sortiti. Tametsi interea Mathematicis ipsis seu Astrologis in motuum temporumque calculo horæ æquinoctiales, ut quidem necesse erat, adhiberentur. Certe de Anaximandro Milesio legitur apud Eusebium *Præparat. Evangel. l.* 10. *cap. ult.* οὗτος πρῶτος γνώμονας κατεσκεύασεν πρὸς διάγνωσιν τροπῶν Ἡλίου, καὶ χρόνων, καὶ ὡρῶν καὶ Ἰσημερίας, *primus stylos elaboravit, ut dignoscerentur conversiones Solis, Tempora, Horæ & Æquinoctium.* Qua de re etiam Laertius in Anaximandri vita, & Plinius *Hist. Nat. lib.* 2. *cap.* 76. Horas item ejusmodi in usu Romanis sub Augusti ævo scimus ex Varrone, Manilio, Virgilio. Antiquiorem item earundem distributionem, ex P. Cornelii Nasicæ

cæ cenforis Horario, quod ex aqua fecit. Et Cenforinus *de Die Natali*, *cap.* 23.; *Horarum nomen non minus anno* CCC. *Romæ ignoratum esse credibile est. Nam* XII. *tabulis nusquam nominatas Horas invenies, ut in aliis postea legibus, sed ante Meridiem*. Ex Hebræorum item historia facra (2. *Reg. cap.* 20. & *Isaiæ cap.* 38.) notissimum est illud de Achazi Regis folario. Et ne quidem, qua ratione calculum inire Aſtronomicum poſſent veteres illi citra horas; qualibus utimur, aliaſve certas & invicem ſyderum venatoribus cognitas temporis menſuras, quæ eas imitarentur, excogitari poteſt. Et poſtquam horæ æquinoctiales ſeu æquales tempori nycthemerino a Mathematicis in calculi uſum tributæ ſunt, ſucceſſit proculdubio altera illa apud vulgus inæqualium ſeu Planetariarum, ex eorundem diſciplina ratio (*Vid. Franciſc. Barocium in Coſmographia*, *lib.* 3. *cap.* 2.). Sed de Horarum vetuſtate, Horologiis, Schiothericis id genus aliis conſulas, ſi vis, Joſephum Scaligerum *ad Manil. Iſag.* 2. *pag.* 254., Claudium Salmaſium *Plin. exercitat. pag.* 632. &c., Dionyſium Petavium *ad Auctarium Diſſertat. lib.* 7. *cap.* 8. & 9. Interea agnoſcendum videtur, ut vult Scaliger, rationi magis conſonum eſſe Horarum nomina ex ſuperſtitione appellationis dierum ſeu Hebdomadicæ orta, quam hanc ex horarum cyclis. Suadet inprimis illud, quod e commentis Aſtrologicis vetuſtiſſimis legimus apud Petrum Alexandrinum *in Iſagoge Apotelesmat.* (& *videſis Joſ. Scalig. ad Iſagog. Manilii*, *pag.* 290.) περὶ τοῦ πολλέοντος καὶ διέποντος *de* Planeta *poſſidente & adminiſtrante*. Scilicet Planetam dici cognominem totum diem & quamlibet ejuſdem horam πολλέιν *poſſidere*, adeoque regere, Horarium autem Planetam miniſterium præſtare. Verbi gratia die Saturni ajebant, ὁ αὐτὸς ἀςὴρ κύριος τῆς ἡμέρας γίνεται καὶ πολλέει ὅλην τὴν ἡμέραν· τὴν α ὥραν αὐτὸς πολλέιν καὶ διέπων, τὴν β παραδίδωσι τῷ ♃, καὶ λέγομεν, τὴν β ὥραν ♄, πολλέοντος καὶ ♃ διέποντος *ipſe Saturnus Dominus eſt diei, & poſſidet integram diem. Quin & Horam primam non ſolum ut dominus poſſidet, verum etiam ſibi ipſi regiminis miniſteria præſtat. Secundam vero horam tradit Jovi. Et dicimus Horam ſecundam poſſidente quidem ſeu dominante Saturno, ſed miniſterium præſtante aut procurante Jove*. Quin & Rabbi Gedaliah Ben Jechai Sepher. Shalsheleth, *fol.* 74. *b*, ex diſciplina illa futili, ſed priſca; הכוכב המתחיל למשול בשעה ראשונה בין ביום בין בלילה נמשכת כל היום ההוא וכל הלילה ההיא שהוא יהיה מושל על כלן אמנם יתר הכוכבים הנכנסים למשול בשאר שעות הם כמו ב' חברים המושלים יחד אך המושל בשעה ראשונה יותר חזק מהאחרים: *Planeta, qui Hora prima incipit dominari, ſive interdiu ſive nocte, totum diem illum & totam illam noctem poſſidet, quoniam is dominus eſt ſupremus. Attamen & Planetæ ceteri, qui ordine ſuo horis præſunt reliquis, ſunt* (quatenus primæ horæ Dominum reſpiciunt) *veluti Socii qui & ſimul dominantur. Veruntamen Horæ primæ Dominus ceteris præcellentior eſt*. Hinc ſane exiſtimandum non videtur, Dominium totius diei & poteſtatem cujuslibet etiam Horæ ſuperiorem & continuam, adeoque Planetariam diei denominationem, ab Horario illo recurrente qualicunque dominio ortum habuiſſe, ſed potius Horarium illud dominium, quod minus habitum eſt, & inferius eſt diurno, ex diei dominio manaſſe, atque anſam Horarum ſic denominandarum inde arreptam. Miniſtros, Procuratores, legatos, præſides Principibus, qui univerſis imperent, poſteriores eſſe, palam eſt. Quod vero ad Planetariæ denominationis ordinis Rationem ſeu cauſam primariam ſpectat; ſane mihi nondum perſuaſum eſt aut a proportione Muſica, aut ab Horarum præfecturis, nedum a triangulis laterumve aut baſium ratione ſeu oppoſitionibus, hujuſmodi ordinem manaſſe; ſed a ſimpliciori multo origine, eaque quidem alternationi illi, de qua loquitur Beda, proximante. Nimirum advertendum eſt inter Planetas, ſeu in Heptazono, longe primariam obtinuiſſe ſemper dignitatem Solem & Lunam. Etenim apud Philoſophos, Aſtrologos, Gentium Theologos alioſque (*Ante alios videſis Jul. Firmicum Matheſ. lib.* 1. 3. *cap.* 1. *Necepſone & Anubio*) paſſim dicuntur, & ſunt illi bina Lumina (per excellentiam ſic nuncupata) temporum rerumque moderatores adeo ſingulares, ut tam reliquos in Heptazono varia ſuarum configurationum vi potiſſimum regant diſponantque, quam inferiora, velut Principes corporum cœleſtium, gubernent, atque etiam in veteri Paganiſmo univerſa divinitatis nomina alia complectantur. Ea de re conſulas Macrobium, ut ceteros mittam pariter obvios. Unde evenit etiam Solem ex diſciplina Indorum, Perſarum, & Ægyptiorum in Onirocriticis, Regem, Lunam πρόσωπον τοῦ ἀπὸ βασιλέως δευτέρου ἐξουσιαστοῦ *perſonam ejus, qui ſecundus a Rege præeſt*, denotare, ut docet Achmes *Onirocritic. cap.* 167. & 168. Unde & Ægyptii aſſimilare ſoliti Solem Regi & oculo dexrro, Lunam autem Reginæ & ſiniſtro, reliquos quinque hiſce ῥαβδοφό-

ρους

pos seu Satellites habentes, ut tradit Sextus Empiricus *Adversus Mathematicos lib.* 5. Quin & in ipsa creationis historia sacra soli illi bini, ob præcellentiam memorantur per nomina majoris & minoris Luminaris. *Luminare majus* (Genes. 1. 16.) לממשלת היום *in dominium diei, & Luminare minus in dominium noctis*. Quod postquam Hellenistæ verterant *εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας in principatus* seu *dominium diei*, & *εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς in principatus* seu *dominium noctis* (idque satis juxta veritatem Hebraicam) legerunt nonnulli veterum τὴν ἀρχὴν, & vocabulum Græcum alia illa notione, qua *initium* seu inchoationem significat, accepere. Ita ut sacrum sermonem perperam intelligerent, fuisse *Luminare majus ad initium* seu *inchoationem Diei*, *Luminare minus ad initium* seu *inchoationem Noctis*. Qua de re præter S. Augustinum *in Genes. ad literam lib.* 2., Isaacum Monachum *in Computo*, Eugubinum *ad Gen.* 1., (cujus verba Græca ex Isaaco Monacho desumuntur,) videsis Robertum Episcopum Lincolniensem in Hexaemero, citatum in *summa Astrologiæ Anglicana Tract.* 1. *Dist.* 1. *Venetiis* 1489. in impressis, quos vidi, tributa Johanni Eshcuido, quem & Esquidum nominat Guiliemus Camdenus *in Britannia, pag.* 132. Autor vero est Johannes *de* Eschenden, Esthenden, etiam & Aschenden, in MS. Bibliothecæ Oxoniensis. Socius erat olim Mertonensis ibi Collegii (*Joh. Balæus Cent.* 6. *script.* 14. *Joh. Pitsæus æt.* 14. *script.* 602.), nostratibus etiam subinde *de* Eschede, quod in Esquidum degeneravit dictus. Sed ex utravis versione præcellentiam vides pereximiam utrique Luminari tribui. Summa heic est, quod ex Astrologorum veterum scitis habet Ptolemæus *Tetrabib. lib.* 2. *cap. περὶ τῆς ποιότητος τοῦ ἀποτελέσματος*); *ὁ μὲν* ☉ *καὶ ἡ* ☽ *διακριτικοὶ ὥσπερ ἡγεμόνες εἰσὶ τῶν ἄλλων Sol & Luna, ut principes ceterorum, imperium exercent*. Cum igitur tam insignis habita sit semper, idque merito, utriusque dignitas ac præcellentia, diesque inde Hebdomadis primus Soli, velut siderum plane Regi summo, & ob dignitatem secundam, Secundus Lunæ esset (quod aliter inter denominandum vix fieri quibat) assignandus; videtur quidem intervallum, non dico Magnitudinis seu Spatii, sed Numeri, quo bini hi Planetæ primarii in Heptazono invicem disjungerentur, velut prototypum fuisse ceteris in Heptazoni cyclo sequentibus. Adeo ut quemadmodum & quoniam Luna Solem binis intermediis, nempe Venere & Mercurio, prætermissis, in Hebdomadicæ denominationis initio sequebatur, ita etiam atque ideo parili, in revertente Heptazoni cyclo, intervallo numeri distaret tertius a Luna. Undee tertium diem sortitus est Mars, & simili semper intervallo deinceps dies suos reliqui quatuor, ut in figura adjecta.

Atque etiam hinc forte ratio aliqua est petenda, cur Sol, Phœbus, Apollo (nam nomina hæc eadem esse, sciunt pueri) Ἑβδομαγέτης, id est, Ἑβδομηγέτης veteribus diceretur. Quoniam scilicet τῆς Ἑβδόμης esset ἡγέτης, seu *septenarii* tam in Planetis, qua Cœlum tenent, quam in Hebdomadica dierum denominatione *Princeps*, Dux, seu qui velut in exemplum præibat. Æschylus *in ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις*,

> Καλῶς ἔχει τὰ πλεῖσ' ἐν ἓξ πυλώμασι
> Τὰς δ' Ἑβδόμας ὁ σεμνὸς Ἑβδομαγέτης
> Ἄναξ Ἀπόλλων εἵλετο ——

Bene se habent reliqua in sex portis. Septimam vero venerandus Hebdomageta, Rex Apollo elegit. Scholiastes autem ibi, ὅτι ἐν Ἑβδόμῃ τοῦ μηνὸς γεννηθεὶς ἐκλήθη Ἑβδομαγέτης, *quoniam septima mensis die natus* (qua de re supra *cap.* 17.) *vocatus est Hebdomagetas*. Id ipsum illi nomen tribuitur apud Proclum *in Timaeum Plat. lib.* 3. *pag.* 200. Apollini τὴν, inquit, ἑπτάδα ἀνέθεσαν ὡς συνέχοντι πάσας τὰς συμφωνίας &c. διὸ καὶ Ἑβδομαγέτην ἐκάλουν τὸν θεὸν, *septenarium dedicarunt veluti ei, qui concentus universos complecteretur &c. unde & Hebdomagetam eum vocabant*. Quam locutionem retinendam sentio, neque mutandam in Ἑβδομαγενῆ, id est, *Septimo die natum*. Pace dico viri literatissimi (*Joh. Meursius in Græcia Feriata, lib.* 3. *in* Ἑβδόμη & *lib. de Denario Pythagorico, cap.* 9.), qui non semel monuit sic potius mutandum. Scimus quidem etiam hoc nomine Apollinem a Sacerdotibus (*Plutarch. sympos.* 8. *cap.* 1.) dictum, quod & supra (*Cap.* 17.) memoratum est, uti & a nonnullis (*Scholiast. Callimachi ad hymn. in Delum*) Ἑπταμηνιαῖον *septimestrem*. At vero nec ideo sequitur apud Proclum Ἑβδομαγενῆ substituendum, cum & res ipsa & quod apud Æschylum legitur Ἑβδομαγέτης palam

lam

lam videantur afferere. Nam & apud utrunque non natales, (quicquid nugatur fcholiaftes,) fed principatut ejus & in feptenario prærogativa fingularis defignatur. Et Sextus Empiricus (*Adverfus Mathematicos*, *lib.* 5.), τῶν ἑπτὰ, inquit, ἡγεῖσθαι μὲν τὸν Ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην δοκοῦσι *Septem ftellis arbitrantur praeffe Solem & Lunam*, id eft, Hebdomagetas effe. Rationi autem, quam conjectando adduximus, de ordine ceterorum in diebus denominandis, Solis & Lunæ, qui heic Principes funt, licet Difpares, ordinem & intervallum imitante, fimilis ferme ratio eft, quæ habetur in aliquot Ecclefiæ Chriftianæ nominibus dierum, qui ex nulla fui omnino ratione ea fortiti funt, fed tantum e folennitatis primariæ, e qua pendent denominationis imitatione quadam feu refpectu. Quadragefimæ nomen inditur primo diei Dominico, a quo jejunium fic dictum aufpicamur. Hujus gratia feu imitatione, (*Guil. Durand. Rational. lib.* 6. *c.* 24. §. 5. & 6.) Dies Dominicos retro putatos dicimus Quinquagefimam, Sexagefimam, Septuagefimam, nullam numerorum his nominibus denotatorum rationem, quod nemo non videt, habentes, fed quadragefimæ feu primarium refpicientes folummodo nomen, quod fono & fimilitudine quadam non re omnino nomina cetera imitantur. Sic fere Feriarum nomen a feriis revera primariis ad alios dies, qui nec revera feriæ, translatum. Sic a Sabbati nomine primario Hebdomas ipfa & dies quælibet, prima, fecunda, tertia & deinceps, Sabbati dicta. Nimirum, ut inquit Beda (*De Temp. Rat. cap.* 8.) *a requietionum die quæ, fuo nomine & cultu fingularis excellabat*. Sed vero objecto heic obvia eft, quæ ex ordinis ejufmodi, in diebus denominandis, Planetarii ratione qualicunque, fumta, vetuftatem ejufdem denominationis, quam antea adftruimus, haud parum impugnare videatur. Ratio nempe quovis modo hactenus adducta admittit, feriem Heptazoni, feu in cœlo Planetarum, vulgarem, veteribus, qui diebus nomina indiderint, receptam effe, juxta paradigmata anta oftenfa. At vero fcimus, apud veteres aliam atque aliam fuiffe de Planetarum in cælo ordine & locis fententiam. Supremo in loco collocarunt aliqui Solem, atque huic Lunam proximam, ut Anaximander, Metrodorus, Crates. (*Plutarch. de Placit. Philof.* 4. *cap.* 15.) Alii fuperiores tres ♄, ♃, ♂, ordine, qui tum vulgo, tum Mathematicis, poft hofce, plerifque omnibus placuit, ponentes, Solem Lunæ furfus proximum facere, (ut non folum Plato, *in Timæo*, & Eratofthenes, (*Chalcid. in Plat. Tim.*) atque autor libri de Mundo Ariftoteli (*Cap.* 2.) tribui foliti, verum etiam Ægyptii (*Macrob. in Somn. Scip. lib.* 1. *cap.* 19.) faltem in eis nonnulli nominis celebrioris, (adeoque Venere & Mercurio inferiorem. Et de diffenfu circa hanc rem Veteres alii (*Ptolem. de Magna conftruct. lib.* 9. *cap.* 1. *Proclus in Timæum Platonis. Achil. Tati in Aratum, cap.* 16. *Simplicius in Arift. lib.* 2. *de cœlo, &c.*) recentiorefque (*Copernicus lib.* 1. *cap.* 10. *Jo. Picus adverf. Aftrologiam, lib.* 10. *cap.* 4. *Francifc. Picus in exam. doctrin. Vanit. Gentium, lib.* 1. *cap.* 12. *Cornelius Agrippa de Vanitate Scientiarum, cap.* 30. *Francifc. Barocius de Sphera Mundi, lib.* 1. *cap.* 2. *Francifc. Maurolyc. Cofmograph. dialog.* 1. *Clavius in cap.* 1. *Johann. de Sacro Bofco.*) obiter atque affatim. Quin diferte fcribit Mofes Maimonides More Nebochim, *lib.* 2. *cap.* 9., tam Phyfices ac Mathematices, quam Theologiæ ac Jurifprudentiæ Judaicæ magiftos quidem eximius, הוא דעת הראשונים כלם שכדורי נגה וכוכב למעלה מן השמש: *Veterum omnium fententia fuit, Orbes Veneris & Mercurii effe fupra Solem*, quod nec femel dicit.

♄	♄
♃	♃
♂	♂
♀	☿
☿	♀
☉	☉
☽	☽

Atque fuiffet ita Heptazoni ordo, horum alter. Subjungit vero ואחר כן בא בטליסוס והכריע היותה מתחת: Maimonides, *& fequutus eft poftea Ptolemaus, qui argumentis obtinuit eos effe infra Solem*. Certe fi Veterum omnium opinio effet, Solem Mercurio & Venere inferiorem fuiffe, adeoque alium fuiffe Heptazoni ordinem ab eo, quo in ratione dierum denominandorum difpicienda ufi fumus, fequeretur aut denominationem illam vetuftam non fuiffe, aut faltem rationes hactenus five ex ejufdem ordinis intervallis, five e recurrente in horarum præfecturas, juxta eundem ordinem, fucceffione nihili plane effe. Nam quæ dicta funt, vulgari ordine velut prifcis receptiffimo nituntur. Unde etiam nec defuere, qui cum Maimonide heic fentientes, ante Ptolemæum fcilicet ordinem illum apud veteres non admiffum, ipfam denominationem hebdomadicam, ex ordine illo natam, Ptolemæo antiquiorum effe

effe

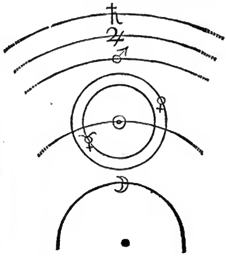
esse negent. Floruit Ptolemæus sub annum post Christi natales CXL. Expressim Hospinianus *de Origine Festorum cap.* 5.; *Nec dies Hebdomadæ ante tempora Ptolemæi nominibus Planetarum eo ordine ut hodie distincti fuerunt. Sed nominati solum a numero, quo se invicem in mense sequebantur. Id hac ratione probo. Veteres Astrologi ante Ptolemæum statuerunt, Solem immediate supra Lunam, sic ut illis Saturnus esset primus, secundus Jupiter, tertius Mars, deinde Venus, post eam Mercurius, inde Sol, ultima Luna, &c.* Et pluribus sententiam suam adstruere conatur. Sed palam hallucinatio est insignis. Neque enim ordinis Heptazoni illius receptissimi autor est Ptolemæus. Vetustiorum esse apud complures manifesto liquet. Certe tametsi in mutilo Ciceronis de Universo opere, ex Platonicorum sententia, Lunæ proxima supra Terram est Solis circumvectio, atque inde ad Venerem & Mercurium ascenditur, in Somnio nihilominus Scipionis satis expressim collocatur Sol in Heptazoni medio. *Subter*, (scilicet post tres superiores,) inquit, *mediam fere regionem Sol obtinet, dux & Princeps, & moderator luminum reliquorum. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurii, in infimoque orbe Luna &c.* Cicero autem ducentos circiter ante Ptolemæum annos floruit. Ejusdem item seculi Manilius (*Astronomic. lib.* 1.), sunt, inquit, quæ Cœlum terramque intervolitantia pendent sidera

> *Saturni, Jovis, & Martis, Solisque: sub illis*
> *Mercurius Venerem inter agit Lunamque locatus.*

Sic & Hyginus in Astronomicis, Manilio coævus. Quin & Cicerone recentior non fuit Geminus, si Dionysii Petavii *de Doctrina Temp. lib.* 2. *cap.* 6. *in Notis ad Geminum, pag.* 411. *Rationar. Temp. part.* 1. *lib.* 4. *cap.* 14. de tempore ejus conjecturæ fides. Quem tamen non desunt, qui tertio a Christo seculo ponant, ut Josephus Blancanus *Mathematic. Chronolog. secul.* 13. Certe Geminum, si quid video, palam est scripsisse ante Actiacam Victoriam. Nempe, sub id tempus (*Censorin. de die Natal. cap.* 21. *Jos. Scalig. de Emend. Temp. lib.* 4. *pag.* 221. *Dionys. Petav. de Doctrina Temp. lib.* 4. *cap.* 5. & *lib.* 10. *cap.* 72.) annus Julianus receptus est ab Ægyptiis, qui ante anno usi sunt æquabili ac vago illo, CCCLXV. dierum, quadrantis, qui excrescit, nulla habita ratione; adeo ut in periodo 1461. annorum festa eorum singula per totum annum vagantia nullo mensis alicujus die semel non celebrarentur, ut & monet Herodotus *in Euterpe*, & res ipsa docet. Diserte autem Geminus *Isagog. c.* 6. de vago illo anno, suo tempore Ægyptiis in usu, ac Festorum circumactione pluribus loquitur, nec Thoth mensem in calce Augusti fixum, a quo, postquam Julianum acceperant, annum semper auspicabantur, omnino agnoscit. Jam vero pugna Actiaca Ptolemæum annis CLXXX. aut circiter antevertit. Et Geminus expressim eundem facit (*ibid. cap.* 1.) ordinem Heptazoni, quem approbat Ptolemæus, vulgari scilicet consonum. Sic etiam Alexander Milesius apud Chalcidium; (*in Timæum Platonis*) alii Ptolemæo vetustiores. Quin & Macrobius (*in Somn. Scip. lib.* 1. *cap.* 19.) de Sole a Cicerone sic medio Heptazoni in somnio Scipionis collocato, ac Platonis sententia de proximo Lunæ sursum ejusdem loco verba faciens, *Ciceroni*, inquit, *Archimedes & Chaldæorum ratio consentit. Plato Ægyptios omnium Philosophiæ disciplinarum parentes secutus est*; Ita non solum Cicero, Manilius, Geminus, Archimedes, Alexander Milesius, verum & Chaldæi, natio quorum e scitis ipsam Astrologiam natam esse dici solet, de ordine Ptolemaico diu ante Ptolemæum consensere. At vero & ipse Ptolemæus *Almagest. lib.* 9. *cap.* 1. τὴν τῆς Ἀφροδίτης (σφαῖραν) καὶ τὴν τοῦ Ἑρμοῦ παρὰ μὲν τοῖς παλαιοτέροις ὑποκάτω τιθεμένας τῆς ἡλιακῆς, παρὰ δὲ τισι τῶν μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὰς ὑπερτιθεμένας, *Veneris Sphæram, atque eam, quæ Mercurii est, a vetustioribus sub Sphæram Solis positas. A nonnullis autem Juniorum eas supra collocari.* Ipse diserte agnoscit, antiquitus receptum eundem esse, quo utimur ordinem seu vulgarem, quem & diserte postea appellat παλαιοτέραν τάξιν *vetustiorem ordinem*; eoque nomine eum laudat amplectiturque; alterum autem illum recentiorum esse ait commentum. Idem ipse ordo palam etiam agnoscitur in Harmonico cœli Pythagoræ calculo, apud Censorinum *de Die Natali cap.* 13. Nec alius est hujus calculus apud Nicomachum Gerasenum, *Harmonic. lib.* 1. nisi quod Mercurius inter Venerem ab hoc ponatur & Solem; quo nomine certe libris ejus librarii errorem inesse suspicati sunt veterum aliqui. (*Vide edit. Meursian. pag.* 86.) Et expressim de Ordine Pythagorico quemadmodum Censorinus, Plinius. *Hist. Nat. lib.* 2. *cap.* 22. At, ut Nicomachus, autor vitæ Pythagoræ anonymus apud Photium. *Biblioth. Cod.* 259.

Sed

Sed de Veneris & Mercurii ordine plura statim. Hæc cum ita fuerint, audiendi heic non sunt, qui veterum de Sphærarum seu Heptazoni ordine dissensum sic objiciunt, ut, ante Ptolemæum, vulgarem illum receptum denegent. Et plane hallucinati sunt, sed & cum ipso Maimonide, ex historiæ Astronomicæ imperitia. Qualiscunque autem Sententiarum fuerit heic diversitas, animadvertendum est, quemadmodum in rebus aliis hujusmodi, ita in hisce, aliud esse receptiorem vulgo Astrologorum aliorumve Magistrorum, qui vetera secure docent retinentque, sententiam, aliud singulares, sive Philosophorum, sive Mathematicorum opiniones, qui disciplinas, ut fieri amat, sive novatum eunt, sive emendatum ex suo ingenio ac inventis, tritiori orbitæ doctrinæ, qua primo imbuuntur, non ita confidentes. Apud genus hominum posterius, nulla ætate non habentur sententiæ a receptis aliter atque aliter diversæ, neque eæ quidem paucæ, cum interea prius sit hominum genus quorum scitis & ex antiquitate receptis dogmatis regulæ, mores, ac disciplinæ, quibus vulgo utimur, innitantur. Ex antiquo igitur ordinis Heptazoni illius vulgaris usu (qualem ostendimus) satis constat penes genus hominum, quod diximus heic prius, id est, qui receptiores sententias & amplexi sunt & professi, & rationes qualescunque Astrologicas, e quibus nasceretur denominatio hebdomadica, invenerunt, receptissimum fuisse ordinem illum; penes alterum autem genus non item. Quale in rebus aliis evenire nemo non videt. Etiam superiori & nostro in seculo de Marte, Mercurio, Venere, Sole, novis etiam Planetis circum Jovem & Saturnum latis, sententiæ ortæ sunt Mathematicis summis, Copernicis, Rheticis, Tychonibus Kepleris, Galilæis, aliis, ab antiquorum receptorumque perquam diversæ, quæ tamen imposterum argumento neutiquam omnino erunt, vulgus astrologorum velut ab intima vetustate ordinem cœli, quem populariter agnoscimus, continenter propagatum non accepisse; non magis sane quam Pythagoræ, atque Hippocrati Chio, eundem non receptum asserere, ideo quod Planetam octavum esse dicerent, cui raro apparenti (*apud Aristot. in Meteorolog. α. cap. 6.*) Cometæ nomen tribueretur. Sed singularia ejusmodi receptis sententiis adversari neutiquam solent. Ægyptii autem illi aliique, qui supra Solem Venerem, & Mercurium collocarunt, (quorum scilicet loca rem heic primario turbare videntur,) etiam & utrunque, ut in hoc schemate, Sole pariter inferiorem agnovere. *Scilicet ita Solem inter Lunam*

& Mercurium locatum volebant, ut ratione deprehenderint (sic Macrobius) *in somn. Scip. lib. 1. cap. 19. Videsis Martian. Capellam de Nuptiis Philologiæ, lib. 8. cap.* quod Tellus non sit, *&c. Copernic. Revolut. lib. 1. cap. 10. Athanas. Kircher. in Prodromo Copto, pag. 266.) & edixerint cur a nonnullis Sol supra Mercurium supraque Venerem esse crederetur.* Ita nimirum circum ambire Veneris Sphæram eam, quæ Mercurii est, atque hujus eam, quæ est Solis, voluere, ut sidus utrunque in perigæo seu semicirculo inferiore constitutum Sole inferius esset, sicut in apogæo seu semicirculo superiori, eo superius. Cum enim consensus ferme nullibi non esset de tribus superioribus, *horum trium* (appositissime scribit Macrobius) *sibi proximorum, Veneris Mercurii & Solis ordinem vicinia confudit; sed apud alios. Nam Ægyptiorum sollertiam ratio non fugit, quæ talis est. Circulus per quem Sol discurrit, a Mercurii circulo ut inferior ambitur; illum quoque Superior circulus Veneris includit.* (Sic etiam voluit Copernicus, & qui eum sequuntur, viri magni.) *Atque ita fit ut hæ duæ stellæ, cum per superiores circulorum suorum vertices currunt, intelliguntur supra Solem locatæ; cum vero per inferiora commeant circulorum, Sol eis superior æstimetur.* Unde sententiarum diversitatem ex ipsorum Ægyptiorum disciplina sic reconciliat. *Illis ergo, qui sphæras earum sub Sole dixerunt, hoc visum est ex illo stellarum cursu, qui nonnunquam, ut diximus, videtur inferior, qui & vere notabilior est, quia tunc liberius apparet. Nam cum superiora tenent, magis radiis* &c.

occuluntur. Et ideo persuasio ista convaluit, & ab omnibus pene hic ordo in usum receptus est. At vero dixerit quis, qualisnam ad rem nostram reconciliatio hæc? Nam sic Venus in Semicirculo suo inferiori, cujus loca quæ a Sole maxime distant, eam terris splendidiorem, utpote viciniorem, reddunt, Mercurio inferior est. Atque ita Heptazoni vulgaris luxatio remanet. Quod verum quidem est. Sed antequam accuratius Veneris & Mercurii situm sic explorarant Ægyptii, natus est ex veteri cœlestium corporum ignorantia, tametsi docta, apud Chaldæos ordo ille vulgaris, quem in judiciis Astrologicis novari nolebant ne quidem ii, qui cœlestem semper esse negarent. Semper dico. Nam ex schemate superiori nemo non videt sæpius fieri, ut Mercurius, (qui etiam velocius & sæpius circumagitur,) inferiorem suum semicirculum peragrans, Lunæ sit Venere proximior. Atque ita Heptazoni in simplici enumeratione ratio & usus popularis idem erat apud omnes, etiam & ipsos Ægyptios, ut ex Vettio Valente & Dione superius allatis, itidem docemur. Summa est, veterrimos Astrologos, Chaldæos nempe, etiam & Ægyptios ipsos turbamque reliquorum, qui postea vetustatis disciplina acquiescentes, eam ingenii atque inventorum accessione minime novatam vellent (quorum ratio in rebus moribusque hujusmodi popularibus solum habenda) ordinem illum Heptazoni vulgarem semper in re Astrologica retinuisse; nec placita eorum, qui diversimode sive apud Ægyptios recentiores sive apud alios senserunt docueruntque, magis in denominationem illam sive Hebdomadicam sive Horariam ex ordine illo, ut ostensum est, pendentem, invaluisse, aut in ejusdem antiquitatem invalescere, quam Copernici, Galilæi, Kepleri Astronomiam novatam in hodiernam dierum denominationem Planetariam, cui, ut ex Heptazono veteri nata est, horum hypotheses æque dissonæ sunt. Certe & R. Abraham Judæus Hispaniensis, Ben Chaja, *in Spbæra mundi*, *cap.* 2. de Venere & Mercurio expressim כל החכמים הקדמונים סוברים שהן תחת גלגל החמה והיו מסדרין כככבי לכת על הסדר שצםחנכל: *Sapientes* seu *Pbilosopbi veteres universi* (seu Philosophorum ac Astrologorum vulgus (*opinati sunt eos collocari infra Solis orbem, atque ordinarunt Planetas Ordine hujusmodi* ♄ ♃ ♂ ☉ ♀ ☿ ☽. Vera horum positura ad rem hanc non omnino attinet. Sed ex eo quod est, hujusmodi fuisse veterum idque ab intima antiquitate de eorum ordine sententiam, eamque popularitur passim receptam, plane satis fit objectis, quæ ex Ptolemaico Heptazoni ordine velut novo adversus Planetariæ denominationis vetustatem afferuntur. Quin & in Sinensium Paganismo, & civili temporum ratione ex seculis antiquissimis longeque Josephum (si fides eis, qui rem narrant) antevertentibus petita, idem habetur ordo in diebus denominandis Planetarius; qua de re plura capite sequenti.

Ordinis dierum *in Hebdomade*, & Planetariæ *eorundem* denominationis, Josephi *seculo*, Usus; *In* Oriente; *in* Occidente. *Et undenam in vulgus hominum hujus* Observatio *adeo fuerit olim* disseminata.

Hisce ita de Hebdomadis dierum Vetustate, Planetarum septem nominum assignatione, Ordine, Ordinisque Ratione ac causa ostensis, sequitur ut de ejusdem Ordinis apud Gentes sive universas sive tot, quot universarum nomine apud scriptores veteres solent venire, Usu, atque unde Usus ille sic disseminatus, dispiciamus. Ex superius adductis satis liquet diem in periodis dierum septimum seu Saturni, neque apud Græcos veteres, neque apud Romanos aliasve gentes, præter Judæos (quantum ex priscis monimentis rite intellectis est eliciendum) in Festis omnino habitum, seu laborum vacatione celebrari ex instituto seu moribus receptis solitum. Cum vero facile, uti & supra monitum est, concipiatur, Triplicem haberi dierum Hebdomadis usum; Primum, qua Sacrum indicat Festum recurrens; Secundum, qua in Fastos seu Temporis calculum, citra Festi rationem, ex instituto publico admittitur; Tertium, qua ex artificum tantum disciplina Chronologica seu Astrologica, citra publicum institutum; Tametsi usus Primus nullibi gentium præter Judæos, Josephi seculo (nisi exceptam velis Christianam tunc enascentem Ecclesiam) repertus est, nihilominus de Tertii generis Usu, apud Gentes tunc plerasque, testimonia sunt satis frequentia. Atque Secundi etiam apud nonnullos Vestigia, ut mox dicetur, forte non obscura. Tertii generis usum videre est in eis, quæ superius tum ex oraculis vetustis, tum ex Sabbatico in rebus genethliacis decernendis calculo aliisque id genus depromuntur. Atque Astrologicarum ejusmodi affaniarum usum in orbe Romano frequentissimum fuisse seculis Josepho vetustioribus palam liquet ex Manilio, Horatio, Lucano, aliis. Etiam an-

anno ferme, ante Cæfares, centefimo, edicto juffi (*Valer. Max. lib. 1. cap. 3.*) funt Chaldæi *intra decimum diem abire urbe atque Italia*. Et poftmodum (*Dio lib. 49. & 56.*) tantundem factum, non femel fub Augufti tempora; etiam fub Tiberio. (*Annal. 2.*) *Facta* (inquit Tacitus) *& de Mathematicis Magifque Italia pellendis Senatufconfulta; quorum e numero L. Pituanius faxo dejectus eft*. Idem (*apud autorem Collat. Legg. Jud. & Rom. tit. de Mathematicis & Manichæis. Et vide Lipf. ad Tacit. Annal. 2. num. 60.*) memorat Ulpianus. Sub Claudio item, Tacitus; (*Annal. 12.*) *De Mathematicis Italia pellendis factum Senatufconfultum atrox & irritum*. Nimirum in leges etiam invaluerant eorum artes. Et egregium eft illud ejufdem (*Hiftor. 1.*) de illis; *Mathematici novos motus & clarum Othoni annum obfervatione fiderum affirmant; genus hominum potentibus infidum, fperantibus fallax, quod in civitate noftra & vetabitur femper & retinebitur*. Luculentiffimum fane eft teftimonium, ipfi Jofepho etiam coævum, de frequentiffimo fuperftitionum Aftrologicarum (nam Aftrologos, Chaldæos, Mathematicos, idem genus hominum pariter veteribus dici nemo nefcit) adeoque Hebdomadis feu calculi Sabbatici, qui in eis tam eximium, uti fuperius oftenfum eft, obtinuit locum, ufu tunc temporis inter Romanos, quemadmodum & ante diu & apud alias gentes, recepto; qui nec legibus abigi potuit. Atque hinc fane facile eft conjectari, quam per alias gentes feu orbem Romanum tunc temporis fuerit ufus ille diffufus. Et appofite fcribunt Beda *de Temporibus*, *cap.* 4. & Ifidorus Hifpalenfis, *Etymolog. lib.* 5. *cap.* 30. Gentilitatem crediidiffe, in hebdomadica illa dierum juxta Planetas diftributione, *habere fe a Sole fpiritum, a Luna corpus, a Marte fanguinem, a Mercurio ingenium & Linguam, a Jove temperantiam, a Venere voluptatem, a Saturno tarditatem*, velut a diis quorum imperio fuberant. Adeo ut quidem fic tam Theologica etiam, quam Aftrologica Hebdomadi ineffet ratio. Sed non omnino quæ publicis niteretur moribus, fed nugaci difciplinæ circumcellionum, qui levibus & ineptis ingeniis, uti ait Valerius (*Lib. 1. cap. 3.*) fallaci fiderum interpretatione quæftuofam mendaciis fuis caliginem injiciebant. Hinc Saturni dies inaufpicatus, nec rebus aptus gerendis, ut oftenfum eft, habitus. Hinc Gentilitatis moris, tametfi non fuperftitionis, etiam num reliquiæ in Planetaria apud Chriftianos dierum denominatione. Atque fane five hinc five forte a fimplici temporum calculo, nec fine inftituto publico, fed non omnino facra ratione, Hebdomadis invaluit antiquitus Ufus apud Gentes, quæ cum nec Chriftiani, nec Judæi fint, nimirum, nec Dominicum Diem feu Solis, nec Sabbati feu Saturni diem Feftum habeant, adeoque non Fefti ratione orbe hebdomadico utantur, eundem dierum ordinem in numerando etiam & citra plerunque Planetarum nomina fervant. De Chriftianis gentibus palam eft, quotquot earum locutione & fcriptione vulgari Planetariam denominationem retinent, eam e veteri illo Gentilium ufu accepiffe. Nam notiffimum eft illud, ftilo magis proprio atque Ecclefiaftico Feriarum nomine, non Planetarum, ex veteri Silveftri primi, ut paffim creditur, Pontificis Romani inftituto, dies hebdomadis, adjecto numero, nuncupandos; quorum & fextus Parafceve non raro dicitur, uti primus Dominicus, & feptimus etiam Sabbatum. Atque hac de re videfis, quæ congeffit doctiffimus Barnabas Briffonius (*Ad L. Dominico C. Theodof. tit. de Spectaculis.*) Et funt quidem gentes Chriftianæ, quæ undiquaque, ni fallor, veterem illam confuetudinem ita exuerunt, ut nullius Planetæ nomine in diebus defignandis, ne fermone vulgari utantur; quemadmodum, Poloni, Bohemi, alii lingua Slavonica cognati, qui (*A. Roman. in fupputat. Ecclefiaft. & vocabular. Trilingue Pragenfe.*) Nedele & Niedzela aut vocabulo affini, pro *Dominico* primum vocantes, proximum poftriduanum Dominico dicunt, tertium fecundum, quartum tertium & deinceps ufque ad fextum, quem quintum nominant, id eft, quintum a poftriduano inclufo, & demum feptimum Sobota quod Sabbatum eft. Hungari item (*Hieronym. Megifer. in Thef. Polyglotto verb. Dies.*) fine Planetarum adjectione dies defignant. Græci etiam, opinor, diu eft quod a Dominico (*Theodor. Gaza, lib. de Menfibus, cap. 17.*) fecundam, tertiam, quartam diem & deinceps numerare folent, Planetarum nominibus plane fepofitis. At vero in Ecclefiæ Occidentalis regionibus plerifque ceteris, celebrioribus, puto, univerfis, denominatio illa invaluit Planetaria, quam, cum e Chriftianifmo ipfo manare ea nequiret, ex vetuftiffimis Gentilitatis moribus ortam propagatamque plane cenfendum eft. Gentes quæ linguis utuntur provincialibus feu a Latina degenerantibus, veluti Itali, Hifpani, Galli, veftigia cuique manifefta nominum Planetarum Romanorum eorumque antiquitatis in prioribus fex diebus retinent,

Septimum intarea Sabbatum vocantes Hispani & Itali, ut *Sammedy* Galli. Et Cambro-Britannorum etiam denominatio dierum, adeo Latinam redolet originem (sic ab amicis, qui eorum linguam callent, mihi observatum est) ut e Romanorum Paganismo in Britanniam eam desumtam esse non sit quod dubitemus.

At vero Germanorum, Belgarum, Danorum, Anglorum, nomina dierum vulgaria ut sunt a Latinis alienissima, ita & summam ac singularem sui atque Planetariæ apud gentes has denominationis adeoque Hebdomadis Astrologicæ usus vetustatem indicant. Ea ad hunc modum se habent

	Germani,	Belgæ,	Dani,	Angli.
Dies Solis	Sontag	Sundach	Sondag	Sunday
Dies Lunæ	Montag	Maendach	Maandag	Monday
Dies Martis	Dienstag	Dinghestach	Thisdag	Tuesday
Dies Mercurii	Mitwech	Woensdach	Onsdag	Wednesday
Dies Jovis	Donnerstag	Donderdach	Thaarstag	Thursday
Dies Veneris	Freytah	Vreydach	Fredag	Fryday
Dies Saturni.	Sambstag	Saterdach	Loffuerdag	Saterday.

Saturni quidem dies heic Garmanis & Danis non ab ipso danominari videtur. Sed Sambs in Sambstag Sabbatum, puto, est, unde forsan & *Samme* in *Sammedy* Gallorum. Et tralatitium est apud eos, qui linguarum cognationes observant, quamplurima vocabula Persica in lingua Germanica aliisque ei cognatioribus reperiri. Certe ut Judæi Sabbati nomen, tum pro hebdomade ipsa atque die septimo, tum in hebdomadis diebus singulis recensendis adhibere solent, ita & Persæ شنبه *Sanbe* (*Jos. Scaliger. lib.* 1. *de Emendatione Temp. pag.* 8.); tametsi pro eo quod est Sabbatum in Pentateucho Tawasii Persico معطل quod *requiem* denotat, passim usurpetur. De Danorum autem Loffuerdag, Loverdag item & Loffuerdag dicto, *sicut non uno modo scribitur*, ait Isaacus Pontanus *Chorograph. Daniæ descrip. pag.* 798., *ita nec uniusmodi haberi potest ejus interpretatio. Qui* Loverdag *scribunt, videntur respicere vel ad Lotionem publicam, cui eo die vacarent, vel ad nuptiarum contractur. Post nimirum acceptum a Frea nuptiarum auspicium. Unde & Loven, Loffte & Bryloffde nuptialia adhuc apud Danos verba sunt.* Alii Lofferdag significare volunt diem purgationis. Alii aliter (*Olaus Wormius in Fastis Danicis, lib.* 1. *cap.* 15.). Germanis item Mercurii diem dici vides Mitwech, id est, *septimanæ medium*, quia initium, & finem pari respicit intervallo. At cetera nomina Planetarum esse, quorum in Gentilismo gentium illarum usus, non iniquum est ut sentias. De Sole & Luna, res palam in omnibus videtur; licet animadvertat Pontanus, *Danos non, ut omnis fere hodie Germania,* Sen *sed* Seel *dicere; ut scilicet hic primus hebdomadæ dies* Sondag *diceretur, quod esset quasi dies pacationis ac judicationis ac judicationis dominicæ. Nam & hodie adhuc* Sone *pacare Danis dicitur*. Ita etiam subdubitando alii (*Olaus Wormius ibidem*), qui interea Solem in Danorum Sondag contineri malint. Quod ad Martis diem attinet, qui & Zinstag Germanis seu Alemannis, & Dussendach & Diisdach Belgis nuncupatur; opinantur viri docti, a Tuistionis seu Teutatis (quorum alterum habetur apud Lucanum (*Pharsal.* 5.) pro Deo Barbarorum, qui Saptentrionaliores regiones incoluere, alterum apud Tacitum *de moribus Germanorum*, pro gentis Germanorum conditore) nomine, diei prænomen in linguas illas cognatas pariter defluxisse. Atqui & aliæ sunt de illis sententiæ, uti & de diei hujus denominatione. Sed cum locum Martis inter præcedentes sequentesque occupet prænomen illud, vix dubito quin pro ipso Marte antiquitus sumeretur. Mercurius autem Woden aliisque, quæ proximant, nominibus dictus est; & Danis Othin; unde Othinsdag in Onsdag contractum. Certe dum de Paganismi hisce in regionibus Theologia loquuntur subinde Scriptores veteres (*Adam. Bremensis histor. Ecclesiastic. cap.* 233.), Wodan Martem nuncupari, aut saltem officium ejus ab illo præstari solitum. Sed tum Mercurium eum fuisse diserte asserit Paulus Warnfredus *de Gest. Longobard. lib.* 1. *cap.* 9., tum ea de re testimonia sunt quamplurima in annalibus Anglosaxonicis, id est, de Saxonum, qui in Angliam sedes transtulere, rebus gestis, moribusqua conscriptis. Ubi de primo Horsi & Hengisti, qui Saxones in hanc insulam secum duxere, atque Vortigerni Regis Britonum colloquio verba

sa-

faciunt Annalium illorum autores, *quæsivit*, inquiunt (*Apud Mat. Westmonasteriensem in Florilego*, *a. d.* 450. *alii*), *Rex ab eis, quam fidem, quam religionem, patres eorum coluissent. Cui Hengistus, Deos patrios, scilicet Saturnum, Jovem, atque ceteros, qui mundum gubernant, colimus, maxime autem Mercurium, quem lingua nostra* Woden *appellamus. Huic patres nostri veteres dedicaverunt quartam feriam septimanæ, quæ in hunc hodiernum diem* Wodenesday *appellatur. Id est*, yodenandæge, si locutionis Saxonicæ veteris rationem habeamus. Scilicet dicebant (*Leges Edgari Regis*, *cap.* 5.) yunnandæge, monan dæge &c. pro *Die Solis*, *Die Lunæ*. Hunc innuit & Tacitus *de Moribus Germanorum*; Germanos ait ille, *Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem & Martem concessis animalibus placant. Pars Suevorum & Isidi sacrificat.* Quod ideo libentius citavimus, quia hinc discimus deos quidem hos, adeoque Planetarum nomina tunc fuisse Germanis sua, nec adeo contracta, ut vult Cæsar, qui, cum non explorata ita ei esset eorum religio, *Deorum numero*, inquit (*de bello Gallico lib.* 6.), *eos solos ducunt, quos vident, Solem Vulcanum & Lunam. Reliquos ne fama quidem acceperunt*. Sed falso, uti & recte notat Lipsius ad Tacitum. Et Wodenum jam dictum diu etiam a Paganis post Christianismum in regionum harum nonnullis disseminatum, cultum esse memorat Ethelwerdus *lib.* 1. *cap.* 2. Nec raro in annalibus nostris obiter, alias pro Mercurio Gentilismi Saxonici sumitur. Sic & Thomer/ Donner/ & Thor (*Adam Bremens. hist. Ecclesiastic. cap.* 233.) pro Jove accipi solet, unde dies ejus inde denominatus. Haud alium fuisse a Tarani apud Lucanum, existimant aliqui. Frigga vero, Fricco, Frea, seu Frecca, unde Frie & Frey in prænomine diei Veneris, pro Venere passim apud Scriptores sumitur. Et in Hengisti ad Vortigenum oratione (*Apud Mat. West. in Florilego*, *ann.* 450.); *Post illum* (Wodenum) *colimus deam inter ceteras potentissimam, vocabulo Fream, ex cujus vocabulo* Friday (id est, friccandæge) *appellamus*. Tam de hac dea quam Wodeno Gulielmus Malmesburiensis (*De gestis Reg. Angl. lib.* 1. *cap.* 1.); *erant* (Hengistus & Horsa) *abnepotes illius antiquissimi* Woden/ *de quo omnium pene barbararum gentium regium genus lineam trahit, quemque gentes Anglorum Deum esse delirantes, ei quartum diem septimanæ, & sextum uxori ejus Freæ perpetuo ad hoc tempus consecraverunt sacrilegio*. Saturni autem nomen pene ipsius Latinum a Belgis & Anglis retinetur in septimo. Et de his & cunctis, vide plura si vis apud Gulielmum Camdenum *Britan. pag.* 97., Olaum Wormium *in Fast. Danicis*, *lib.* 1. *cap.* 15., Isaacum Pontanum *Chorographic. Daniæ descript. pag.* 797. *&c. Orig. Francic. lib.* 6. *c.* 1., Philippum Cluverium *Germania Antiqua*, *lib.* 1. *cap.* 26. & 33., alios qui de Septentrionalium moribus agunt. Hinc autem liquet non minus in populorum Septentrionalium, quam Australium veterum Gentilitate seu Paganismo denominationem dierum Planetariam cum Hebdomade obtinuisse. Neque mirum est, tam diversa Septentrionalibus fuisse a Latinis aut Græcis hæc sive Planetarum sive Deorum nomina. Nam satis quidem diversa sunt ipsa Latina ab eis, quæ Græcis vulgo recepta. Etiam & Græcis ipsis pariter fuere nomina diversissima, uti & Ægyptiis. Saturnus tum Græcis etiam, tum Ægyptiis, qui Græca lingua uterentur, dictus est *Phænon* (*Mart. Capella lib.* 8. *Achilles Tatius Isagog. in Phænomena. Et Firm. Mathes. lib.* 1. *cap.* 2. *&c.*), sed ipsis Ægyptiis (si fides Planetarum nominum descriptioni Roma ad Claudium Salmasium missæ, quam typis nuper edidit V. Præstantissimus Ludovicus de Dieu *Animadvers. ad Act. Apost. cap.* 7. *vers.* 43. nunc etiam in Athanasii Kirchneri Prodromo Copto *cap.* 5. *pag.* 147. Romæ evulgatam) *Rephan*, atque, ut alii, Nemesis Stella; Jupiter item, Phaeton, & ab Ægyptiis ipsis *Pizeus*, &, ut alii, Osiridis Stella; Mars, Pyroeis, & ab Ægyptiis ipsis *Moloch* & Stella Herculis; Sol Ægyptiis ipsis *Pire*; Venus Phosphorus, & Ægyptiis ipsis *Surot*; Mercurius, Stilbon, Ægyptiis ipsis *Piermes* & Apollinis Stella, & Luna Ægyptiis ipsis *Piia*. Quin & nomina Planetarum alia atque alia sunt, atque a Græcis Latinisque diversissima Arabibus, Hebræis, Polonis, & qui linguæ Slavonicæ propaginibus utuntur. At & aliæ quidem atque aliæ nominum rationes. Atque ita fuere olim a ceteris diversa Germanis & Saxonibus seu septentrionalibus sub Cauro positis Planetarum vocabula, prout in dierum nominibus supra ostensis; licet nunc, Sole & Luna exceptis, Latinorum nominibus in idioma suum deflexis, ubi de Planetis simpliciter loquuntur, uti soleant. Et de reliquiis Gentilismi ex Hebdomadis usu ac Planetaria denominatione apud gentes Christianas, hactenus. Jam vero in Oriente alibique sunt, Mahumedani complures, qui etiam absque denominatione (*Videsis Joseph. Scaliger lib.* 1. *de Emend.*

Temp.

Temp. pag. 8.) Planetaria (utcunque Planetarum ratio Astrologica interea ipsis habeatur, & subinde etiam in denominatione usurpetur) Hebdomadem in diebus enumerandis retinent. Nec tamen cum Judæis diem Saturni, nec cum Christianis diem Solis Festum habentes. At interea in die Solis Hebdomadis initium ponunt & ipsi: id est, Hebdomadem, quatenus Hebdomas est simplex, sine Festivitatis ratione in termino ejus ulla servant, qua de re vide, quæ superius occurrunt sub calcem capitis vigesimi. Arabum, Turcarum, Persarum Hebdomadem statim damus, quatenus scilicet ex Johanne Leunclavio *Pandect. Turcic. cap.* 11., Josepho Scaligero *de Emend. Temp. lib.* 1. *pag.* 8., Hieronymo Megisero *Thes. Polyglott. verb. Dies*, aliquotque etiam Orientalium ipsorum monimentis eam didicimus. Et Mahumedes Alfraganus *Dies*, inquit, *Arabum, quibus numerant menses, sunt septem, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, Dies congregationis, Dies Sabbati* Retinent quidem Arabes ipsum Sabbati nomen, quod

Arabes.	Turcæ.	Persæ.
يوم الاحد *Dies* 1.	بزرى كوه *Dies mercatus.*	يكشنبه *Dies* 1. seu *prima Shanbe.*
يوم الثني *Dies* 2.	بزرى ارتسي *Dies mercatus postriduanus.*	دوشنبه *Dies* 2. seu *secunda Shanbe.*
يوم الثالث *Dies* 3.	صلي *Salli.*	سهشنبه *Die* 3. seu *tertia Shanbe.*
يوم الرابع *Dies* 4.	دبرشنبه *Dies quartus.*	جهرشنبه *Dies* 4. seu *quarta Shanbe.*
يوم الخامس *Dies* 5.	جشنبه *Dies quintus.*	پنج شنبه *Dies* 5. seu *quinta Shanbe.*
يوم الجمعه *Dies Giuma*	جمع *Giuma.*	اديه *Adina.*
يوم السبت *Dies Sabbati.*	جمع ارتسي *Giumæ postriduanus.*	شنبه *Shanbe.*

Hebræum est, pro die septimo. Neque, opinor, in Persica, Hebdomade τὸ شنبه aliud, quam Sabbatum denotat, qua eo vocabulo, ex Hebræorum usu, designantur & Hebdomas ipsa, & ejusdem dies. Sed palam est primum orbis Hebdomadici diem esse diem Solis etiam gentibus hisce, quæ nec ipsum nec præcedentem Festum habeant, adeoque nec e sacrorum ratione, sive terminum, sive initium Hebdomadis figant. Unde igitur illis mos hic, nisi ex intima vetustate, quæ primo illum sive ex Chronologica aliqua, sive Astrologica disciplina induxerit? Absonum enim est existimare, ex Judaismi ritibus, quos satis plerumque aspernati sunt, & in cultu Sabbati plane rejecere, seculis Josepho recentioribus morem illum enatum. Et ritus Christianismi, illos hac in re imitatos esse, nisi simul Festum, quod die primo celebramus, etiam recepissent, vix queo suspicari. Quin & ex superius adductis liquet, Orientis nationes fuisse e quarum scitis Hebdomadicus dierum calculus Astrologicus in Græcos & Romanos Occidentisque populos reliquos diffusus est. Atque & inde dubitari nequit, quin apud illas vetustissimus fuerit. Neque interea magis sequitur, festum illis ideo fuisse septimum diem, ob calculi solum usum, quam trecentesimum sexagesimum quintum diem anni, aut vicesimum nonum aut trigesimum mensis festos fuisse. Qui tamen in calculo & Chronologico & Civili etiam, uti hodieque, semper fere in usu. Quod similiter de aliis in calculo periodis sine festivitate dicendum. Cum autem festus non esset dies septimus Gentilibus illis priscis, e quorum usu in secula posteriora enumeratio, tum simplex hebdomadica, tum Planetaria in Oriente, & in Occidente Planetaria manavit; anne publico olim apud illos nitebatur orbis hebdomadici observatio qualiscunque seu civili etiam instituto, an disciplina tantum Astrologica, pro libitu, ut fieri solet, privatis recepta? Certe ex utraque ratione in Oriente, extra Judæos, diu etiam ante Josephum, Hebdomadis usum fuisse forte existimandum. Ita proculdubio existimarunt illi, qui sive Adæ, sive Setho Hebdomadici calculi initium atque institutionem tribuunt, de quibus supra (*Cap.* 19. *pag.* 405.). Argumento etiam videtur esse, quod simplex enumeratio dierum Hebdomadica, sine Planetaria, adeo eis in usu fuerit, ut ex intima vetustate etiamnum retineatur. Accedat heic in Sinensium ipsorum Paganismi Fastis ac civili temporis calculo, observationem Vetustissimam hodieque esse hebdomadis recurrentis eodem mo-

modo, ac ordine, quo apud alias gentes, citra tamen Festivitatis alicujus rationem, quam aut a Mahumedanis in Oriente didicisse, aut longe ante Mahumedismum a majoribus (quorum moribus, in hisce, non dissimiles fuisse aliarum in Oriente gentium, non iniquum est conjectari) ac seculis Josepho vetustioribus accepisse eos opinandum. Fide dico Patrum e Societate Jesu, qui hac de re expressim (*Literæ e regno Sinarum, ann.* 1610. *&* 1611. *Antvverpiæ* 1615. *pag.* 131.) in literis ad Claudium Aquavivam ejusdem Societatis Præpositum Generalem. Verba sunt. *Sinæ constellationes numerant octo & viginti, quæ singulæ proprium habent characterem. Hi quoque characteres singuli cum singulis Planetis componuntur. Planetæ ergo cum septem sint, singuli quatuor habent sibi adjectos characteres, quod ad amussim respondet numero nostri Cycli Solaris. Nam quoniam singulis Hebdomadæ diebus unam ex his constellationibus cum Planetarum uno componunt, hinc fit ut quatuor illi constellationum characteres, qui Soli sunt addicti, perpetuo in diem Dominicum incidant, quatuor Lunæ in secundam feriam, Martis in tertiam, atque ita deinceps. Dixi perpetuo. Nam cum apud Sinas intercalans dies nullus inseratur, ipsæque constellationes sint quaternæ, & evoluto constellationum numero, a capite ex integro incohoetur a primo, ipsi quoque hebdomadarum dies perpetua pro numero Planetarum Septem numerentur, hinc fit ut illi quatuor characteres constellationum singulis addicti Planetis in unum eundemque semper diem incidant. Hi porro characteres cum in dies singulos in Fastis Sinensibus appicti reperiantur, fit ut Neophyti* (Sinenses quotquot sacro imbuti lavacro) *si quatuor norint Soli addictos characteres, quos ipsi* sun sam hium mad *vocant, nullo negotio ex suis ipsorum Fastis Dominicum Diem explorent, quo in sedem sacram conveniendum sciant.* Et quantum video, a quater millibus abhinc annis aut circiter, hanc, uti alia in temporum calculo, Calendarii seu Fastorum publicorum rationem petunt. Atque ita etiam apud ipsos in extremo Orientis positos, ex intima vetustate habes usum civilem non tantum Astrologicum, tum ordinis hebdomadici, tum Planetariæ denominationis, in qua & qui Soli tributus, est dies primus (quod forte, ut Synodi Palæstinæ (*apud Bedam in lib. de Æquinoctio Vernali, & in Tom.* 1. *Concil. Edit. Bin.* 1618. *pag.* 79.) Patres olim, ex historia creationis audita sic esse sibi probarant) & Lunæ secundus est, ceterique deinceps sequuntur ut in hebdomade vulgari. Sic de Orientis populis statuendum videtur. Non item de Occidentis. Tum Græcis tum Romanis civilem Hebdomadis usum fuisse in Paganismo nullum, ostensum est supra; sed tamen Astrologicum. Qui, postquam Christianismi, diei Dominici gratia, Hebdomas in Fastis invaluerat, etiam Civilis factus est; utpote ex more vulgi, Astrologicis rationibus plus æquo ante dediti, sic desumtus. Quod manifestum est ex eo quod Planetariæ hebdomadis usus civilis ex seculis illis priscis inter gentes Occidentis tot Christianas, quæ orbis fuere Romani, propagatus sit. Nec aliter, opinor, dicendum de Septentrionalibus illis populis seu sub Cauro positis, qui, tametsi Planetariam haberent & ipsi Hebdomadem, quæ etiam hactenus in usu est Germanis, Belgis, Anglis, Danis, aliis, eam nihilominus in civilem temporum calculum seu Fastos ante Christianismum non videntur recepisse. Beda Anglosaxo *de Temporum Ratione, cap.* 13. annorum ac mensium, adeoque temporum calculum majoribus suis, antequam Paganismum exuerant, in usu diligentius docet; Menses eorum aliquot item nominibus deorum ritibusque Paganismi signatos ostendit, veluti illum qui Martio respondet rhedmonab dictum a dea illorum Rheda, Aprilem Eoyeur monab, qui nunc, inquit, Paschalis mensis interpretatur (unde & Paschatis tempus hodieque Easter Angli vocamus, ut & Alemanni Ostertag; neque aliter in Beda heic depravato legendum) a dea cognomine, & Septembrem Haligmonab seu *Mensem sacrorum*, & Novembrem Blodmonab *Mensem immolationum*, a Blod quod *sanguis* est. Initium item anni illis fuisse ait in VIII. Kal. Januarii seu ipso Decembris Juliani, Giuli dicti, die XXV. quem Nodraneche id est, *matrum*, ut inquit ille, (*videsis Jos. Scalig. de Emend. Tempor. lib.* 2. *pag.* 162.) *noctem* appellitarunt. Persequitur etiam (*Bed. de Ratione Temp. cap.* 27. *& lib. de Natura Rerum, c.* 39.) concordiam Maris & Lunæ, & juxta quidem hujus motum, maxime autem juxta illius fluxus refluxusque, quos pro incrementi & decrementi varietate Nælinay nuncupatos ait & Ledoney, majoribus suis menses in dies tributos, nunc septenos, nunc octonos, alternante successu. Qua in re totius temporis rationem eis constitisse vult, unde & cyclum illorum Lunarem hausit Josephus Scaliger. *Loc. citat. & videsis Dionys. Petav. de Doctr. Temp. lib.* 2. *cap.* 70. At de Hebdomadico recurrenti perpetuo dierum or-

orbe aliquo apud eos non omnino loquitur Beda, tametsi de Hebdomadis Planetaria denominatione a Gentilibus adhibita non semel alibi generatim loquatur, ut & ante memoravimus. Et de antiquorum Anglorum temporum ratione sic verba facturus diserte inquit; *Neque mihi videtur congruum aliarum Gentium annalem observantiam dicere, & meæ reticere*. Quasi vellet indicare, in usu civili ac Fastis Anglorum veterum, seu Saxonum, adeoque aliorum eisdem moribus in vicinia utentium, omnia quæ subdit, nec alia locum obtinuisse. Neque igitur Hebdomas eis civili seu publico in usu, sed tantum Astrologico, aut si vis, Theologico, qua hic, subinde cum Astrologico, nondum in publica sacra aut Fastos recepto, penes Gentiles confundebatur. Id est usu non dissimili ab eo, qui inter Græcos ac Romanos, ut ostensum est, ex disciplina Astrologica, citra institutum publicum, invaluerat. Nec interea miretur quis, disciplinam, qualem diximus de Hebdomade, Astrologicam adeo per tot orbis terrarum populos olim disseminatam esse. Nam illud non magis mirum quam Medicinæ artem & sacros Orientis ritus per Occidentem diffluxisse. Scilicet Ægyptiorum (uti & par est credere ceterorum, quorum illi sive magistri sive discipuli) mos erat Sacros ritus, Medicinæ præcepta, & Astrologica simul eisdemque in libris consulto tradere. Rem quidem tangit Ptolemæus *Tetrabib. lib.* 1. Sed expressius vetus ad eum Scholiastes; Οἱ Αἰγύπτιοι ἐγνωκότες τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἀγνοίας οὐκ ἰδίᾳ μὲν τὰ ἰατρικὰ συνέταξαν, ἰδίᾳ δὲ τὰ ἀστρολογικὰ καὶ τὰ τελεστικά, ἀλλὰ ἅμα πάντα συνέγραψαν. ἵνα τὰ συγγενῆ καὶ ἐφεξῆς πεπηγμένα, ὡς καὶ ὁ αὐτὸς εἰδὼς μὴ παρὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν κοινῶν ὄντων, ἀντιστῆναι τοῖς ἐπιοῦσι μὴ δυνήσεται. *Ægyptii causam cognoscentes istius ignorationis* (nimirum qua nec per Astrologiam plurimi hominum, artem interim obtendentes, prævidere, nec aut per medicinam, aut per sacros Diis ritus peragendos præcavere poterant) *non Medicinam & Astrologiam & Ritus Sacros seorsim composuerunt, sed omnia simul conjunxerunt. Ut scilicet res cognatas & serie quadam cohærentes unus idemque sciens, per ignorantiam eorum, quæ ita invicem communia fuere, malis imminentibus resistere minime nequiret*. Ita Medicinam simul Astrologiam & Theologiam imbiberunt, saltem curiosiores. Neque harum aliquam sine reliquis. Unde facilius evenit multo ut hebdomadis Astrologicæ usus passim invalesceret, sicut reliquæ duo. Et de Theologia Gentilium cum Astrologia sic olim subinde conjuncta, testis est luculentus Julius Firmicus *Matheseos*, *lib.* 2. *cap.* 33. Is de Astrologi qualitate verba faciens, *Antistitem*, inquit, *Solis & Lunæ & ceterorum deorum per quos terrena omnia gubernantur, sic oportet animum suum semper instruere, ut dignus esse tantis ceremoniis, omnium testimoniis comprobetur*. Astrologus omnium deorum antistes habitus. Sed ex artis disciplina, non ex instituto publico. Unde & conqueritur Sextus Empiricus *adversus Mathematicos*, *lib.* 5. suo in ævo, quod a Josephi vix dissitum, Astrologos ποικίλως ἐπηρεάζειν τῷ βίῳ, μεγάλην δ' ἡμῖν ἐπιτειχίζειν δεισιδαιμονίαν, μηδὲν δὲ ἐπιτρέπειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐνεργεῖν, *diversimode magnam vitæ humanæ afferre injuriam & in nobis magnam struere superstitionem, neque quidquam permittentes agere ex recta ratione*. Atque adeo apud Gentiles invaluisse Astrologiam, Theologiæque sic commistam esse, minus dubitabit, quisquis observaverit etiam inter Christianos fuisse, dum superioribus seculis Astrologiæ judiciariæ deditiores erant, repertos viros sane eximios, qui ratione Astrologica tantum, non omnino sacro aliquo obtentu, die Saturni seu septimo illo quolibet, laboribus vacandum etiam Christianis, voluere. Johannes Franciscus Picus, *de rerum Prænotione*, *lib.* 5. *cap.* 7. *Rogerius Baccon*, inquit, *eo usque evectus est, ut scribere non dubitarit, errare Christianos, qui die Sabbati non ferientur, & ab opere vacent ritu Judæorum, cum sit ea dies Saturni parum commoda rebus agendis*. De celeberrimo loquitur illo Rogerio Bachone Anglo, qui Sectæ Franciscanæ ante CCCXL. amplius annos Philosophus, Theologus, Mathematicus floruit perinsignis. Quid quod etiam sub id tempus non deessent, qui (*apud Gulielm. Parisiensem*, *lib. de Legibus*, *cap.* 4. & 20.) ipsum Judaicum diei cultum Saturni gratia, quemadmodum & conjectabat olim Tacitus, *Histor.* 5. habitum, existimarent, Christiani quidem, sed nugacibus Astrologorum scitis fanatice dediti. Mitto qui ex ipso Schemate tum Mundi tum Jesu Christi natalitio, quem frustra sibi fingunt, ex Magnis conjunctionibus, atque ex imperii, si diis placet, Planetarii successione, mira etiam de Theologiæ ac Religionis statu mutationeque superioribus seculis scire videri ac prædicere auderent; ut Johannes ille Esquidus dictus, (*Summa Anglic. Tract.* 1. *Dist.* 1.) seu apud illum alii, Petrus de Alliaco, (*Elucidario Astronomicæ concordiæ*,) Hieronymus Cardanus, *ad Ptolemæi Quadri-*

par-

partit. lib. 4. dist. 54. (*& videsis Siutum Senensem Bibliath. lib. 6. annot. 10.*) alii similes. Sed de hisce satis superque.

CAPUT XXIII.

Scopus Flavii Josephi *in verbis illis, quorum gratia hactenus disputatum est*, ejusque vera *ibi* sententia de More Hebdomadis, quem ad gentes universas *ait* pervenisse.

JAM vero, ut ad ipsa Flavii Josephi verba, de quibus quæstio instituta est, tandem revertamur; animadvertendus est ejusdem ibi Scopus, (*Lib. 2. adversus Apionem*) unde sane mentem ejus quæ vulgo accepta totius antiquitatis fidei palam reuititur, non obscure perquam veritati consonam esse parebit. Scilicet præter dignitatem & vetustatem Mosis, Ducis, Doctoris, Legislatoris Judæorum singularem, dum in Apiones, Molones, alios gentiles ibi scribit, summo pere leges seu jura eorum collaudans, ea ante alia, universis hominibus in pretio habita esse tradit; Philosophos item veteres de Deo aliisque vitæ rationibus sententias aliquot doctrinæ Mosaicæ non dissimiles amplexos esse; etiam & cultum Judaicum seu religionis eorum aliquot ritus Gentilibus eousque placuisse, ut tametsi suos sibi peculiares haberent, Judaicorum tamen a longe imitatores seu amantiores interea se palam ostenderent, dum ex eis mores aliquot, utcunque Judaicis non satis consonos, sibi adsciscerent, adeoque etiam ipsum Hebdomadis seu diei septimi (in quo labore vacabant Judæi, non item Gentiles) morem qualem supra fuisse demonstravimus, item Jejuniorum, Luminum accendendorum, animalium aliquot abstinentiam. Verba ejus ibi perpendenda: ὑφ' ἡμῶν, inquit, διηλέγχθησαν οἱ νόμοι καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις ἀεὶ καὶ μᾶλλον αὐτῶν ζῆλον ἐμπεποιήκασι· πρῶτοι μὲν γὰρ οἱ παρὰ τοῖς Ἕλλησι φιλοσοφήσαντες τῷ μὲν δοκεῖν τὰ πάτρια διεφύλαττον, ἐν δὲ τοῖς πράγμασι καὶ τῷ φιλοσοφεῖν ἐκείνῳ κατηκολούθησαν. Ὅμοια μὲν περὶ Θεοῦ φρονοῦντες, εὐτέλειαν δὲ βίου καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν διδάσκοντες. *Et nostrum causa accusari solent leges*, (ita vertendum; non, ut interpres, *A nobis itaque declaratæ sunt leges*, quod ibi nihili est,) *etiam quæ hominibus ceteris universis zelum* seu *imitationis cupidinem*, seu *honorem sui præ aliis induxerunt. Primum enim qui apud Græcos philosophati sunt, visi quidem sunt jura patria observare, ipsis autem vitæ actionibus* seu *revera atque inter philosophandum, illius* (id est, Mosis) *sequaces fuere, similia de Deo sentientes, & vitam frugi atque ad invicem communionem edocentes.* Hec statim sequitur, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλήθεσιν ἤδη πολὺς ζῆλος γέγονεν ἐκ μακροῦ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας, quod mihi sonat, *quin etiam hominum vulgo zelus non exiguus evenit, a longe nostri cultus:* id est, cultum nostrum tanto habent in pretio, ut imitari videantur, tametsi ab eo, qui verus est, nimium exorbitent. Hisce dein proxima sunt verba de Hebdomadis usu supra allata. Neque vero est, inquit, civitas aut gens ulla sive barbara sive Græca, ad quam μὴ τὸ τῆς ἑβδομάδος, ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκεν *Hebdomadis seu diei septimi, quem laborum vacatione celebramus nos, consuetudo non pervenerit*, καὶ αἱ νηστεῖαι (sic enim pergit) καὶ λύχνων ἀνακαύσεις καὶ πολλὰ τῶν εἰς βρῶσιν ἡμῖν οὐ νενομισμένων παρατετήρηται· μιμεῖσθαι δὲ πειρῶνται καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν ὁμόνοιαν καὶ τὴν τῶν ὄντων ἀνάδοσιν καὶ τὸ φιλεργὸν ἐν ταῖς τέχναις καὶ τὸ καρτερικὸν ἐν ταῖς ὑπὲρ τῶν νόμων ἀνάγκαις *& Jejunia & Lumina accensa & multa circa ea, quæ nobis comedere nefas est, observantur. Conantur vero imitari mutuam inter nos concordiam, æquam rerum distributionem, industriam in artibus, & constantiam, quoties pro legibus ad necessitatem aliquam adacti sumus &c.* De Philosophis locutus est, de aliis item gentilibus, qui sive leges sive dogmata, de Deo vitæque ratione, aliquot Mosaica aut amplexi sunt, aut, zelo eorum qualicunque ducti, sunt imitati. Similia de Deo, inquit, sentiebant Philosophi Mosis sequaces; Idque de Legibus expressim dixerat, zelum eas sui hominibus universis ceteris induxisse, tametsi ob odium gentis, ipsæ interea ab adversariis accusarentur. Et satis scimus, Leges eorum tum Morales tum Judiciales, velut exempla, a quibus gentes aliæ fuerint edoctæ, non raro sumi. Quemadmodum autem simpliciter primo dixerat, Leges Judæorum zelum sui hominibus universis aliis induxisse, ita statim id ipsum de Εὐσεβείας, Cultu, Ceremoniis seu Ritibus facris, sed cum temperamento, subdit. *Quin & vulgo hominum*, inquit, seu *quamplurimis zelus insignis evenit* ἐκ μακροῦ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας *a longe cultus nostri*. Non ita quidem Ceremonias nostras sacras seu Cultum amplexi sunt ut Leges & Philosophiam. Attamen etiam Cultum seu Ceremonias nostras a longo imitati sunt aliquas, ut videre est in Hebdomadis (qua laboribus vacamus nos) usu seu more, in Luminibus accendendis, (*vide Senec. lib. de Vita Beata, cap. 27. Lipsium Elect. 1. cap. 3. Fortunat.* Scac-

Scaccbum Sacrorum Elæo Chriſmat. lib. 1. cap. 6.) Jejuniis, animalium aliquot abſtinentia. Licet eodem modo, quo nos animalibus, non abſtineant, nec Lumina eodem modo ſeu ritu accendant, nec Jejunia celebrent, nihilominus in hiſce omnibus ſuo modo obſervandis *ἐκ μακροῦ μὲν τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ζῆλος πολὺς αὐτοῖς γέγονε cultus noſtri* ſeu *rituum noſtrorum zelus inſignis evenit*, ſed *a longe*; ſeu qui non ita rei ipſi proximat, ita tamen ut, dum in horum obſervatione longe a nobis diſſiti ſunt, noſtrorum rituum, utpote omnium vetuſtiſſimorum, quadamtenus ſe imitatores non obſcure nec illibenter præbeant amanteſque. Quod & de Hebdomadis uſu dicendum. Scilicet Septimo quidem die ſeu Saturni laboribus vacamus Nos. Vacatio illa cultus noſtri pars eſt. Cultum ejuſmodi licet in aliarum gentium inſtituta receptum eſſe non reperiamus, uti nec in Calendaria ſeu publica temporis apud Græcos aut Romanos monimenta periodum dierum ſeptem tranſiſſe, ipſius tamen Hebdomadis ſeu diei ſeptimi recurrentis obſervationem ſeu morem (id eſt *τὸ τῆς ἑβδομάδος ἔθος*) ad gentes populoſque univerſos utcunque perveniſſe ſcimus, atque tam in diſciplinis, quibus ſummopere incumbunt Gentiles, quam in hominum vitæ functionibus, tametſi non in publicis ubique temporum monimentis, locum primarium obtinere, & demum Gentiles ipſam periodum noſtram ſeptem dierum ſacram, ſed quidem a longe, dum diei Septimi cultus, cujus gratia nobis eſt in uſu, ab illis prætermittitur, imitari. Horum quidem zelo ducti a longe ſunt imitatores. Alia etiamnum noſtra imitari contendunt, ut concordiam, induſtriam, conſtantiam. Hic, ni fallor, eſt Joſephi eo in loco ſenſus. Interpreti ejus *τὸ ἐκ μακροῦ* tempus ibi deſignat. Nam *olim* vertit. Alii itidem *a longo tempore* ſubſtitui volunt. Ego potius *a longe*, notione jam oſtenſa. Quod vero interea ad rem ipſam attinet, ex jam diſputatis, opinor, eſt manifeſtiſſimum, locum illum, utcunque vertendum, non omnino de Gentium aliarum cultu Sabbatico intelligendum eſſe. Mores hac de re gentium aliarum ſupra exploravimus. Ad eas ipſe Joſephus, velut ad rei totius & Judices & teſtes provocat. *Αὐτὸς γέ τις ἕκαστος* inquit, *τὴν πατρίδα ϗ τὸν οἶκον ἐπισκοπῶν τὸν αὐτοῦ τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις οὐκ ἀπιστήσει*. *Quilibet ſuam patriam domumque inſpiciat. Certe ita non recuſabit jam dictis fidem adhibere*. Si ſenſu noſtro locus intelligatur, certum, opinor, eſſe ipſos, ad quos ipſe ſic provocat, Græcos ſcilicet & Romanos, Orientales Occidentaleſque, gentes demum ei cognitas univerſas, Hebdomadis uſum ſibi receptum fuiſſe aſſerere, adeoque dictis ejus præbere aſſenſum tunc voluiſſe. At vero ſi de Cultu capiatur Sabbatico in Gentium inſtituta recepto, non ſolum non univerſæ gentes aſſenſum ſic appellatæ præbuiſſent, ſed nec etiam ulla fuiſſet comperta, quæ mendacii eum manifeſti non meritiſſimo coarguiſſet. Et de Jure tum Naturali, tum Gentium, ex diſciplina Hebræorum, quantum ad Sacrum Cultum ejuſque ritus attinet, hactenus.

LI-

LIBER QUARTUS.

Homicidii Interdictum Naturale (quod *Noachidarum* seu omnium hominum communis *Juris* Illustrioris *Caput* est *Tertium*) cum *Temperamentis* suis, *Limitationibus* atque *Exceptionibus*, apud Hebræos; *Jus* item *Gentium*, *quo*, apud illos, *Caput hoc commistum*, explicat: adeoque *Jus* apud eos *Tutelæ* sive *sui* sive *aliorum*, etiam *ex vim inferentis cæde*, *Jus* item *singulare Zelotarum*. *Excommunicationis* insuper ac *Hominis devovendi*, seu *Anathematis* Jus, qua *cædes humana* sive inde *revera permissa*, sive *permiti a nonnullis credita*; *Jura* item *Asyli*, tum in *Urbibus* Levitarum, tum in *Altari*; *Jus vindicis Sanguinis*; alia ejusmodi.

CAPUT PRIMUM.

De Scelere Homicidii voluntarii. *Ejusdem* Genera, & Pœna *tum* Cœlestis *tum* Forensis; Ordinaria, Extra ordinem. *Nefas* abortum inferre, fœtum in utero extinguere, liberos exponere. *Juris discrimen heic quoad* Pœnam *inter* Originarios, Proselytos Justitiæ, reliquosque rite Circumcisos, & Proselytos Domicilii *seu* Gentiles in ditione Hebraica degentes. *De* Vindicis Sanguinis, ex jure cognationis, potestate.

Ostenso, libris proxime superioribus binis, quid senserint docuerintque Hebræi veteres de duobus Juris Noachidarum capitibus Prioribus, quæ sunt :בין אדם למקום seu *inter hominem & Numen sanctissimum*, id est, cultum divinum ejusque ritus spectant, idque tum qua simpliciter Naturalia sunt seu Universalia, tum qua sive Imperativum sive Interveniens Hebræis aliisque Gentibus Jus eis accessit seu commistum fuit, sequitur ut transeamus ad capita ea, quæ sunt בין אדם לחבירו *inter hominem & proximum suum*, id est, quæ mutua hominum inter se officia complectuntur. Ita scilicet dicta, quia in ejusmodi officiis maxime cernuntur; tametsi etiam obedientiam Numini præstandam habeant conjunctam, & nonnulla insuper in eis contineantur, quæ simpliciter duntaxat Numini obedientiam exigunt, veluti simplex cædis sui interdictum, ut mox ostenditur. Horum Primum est, sed in enumeratione omnium simul Tertium) על שפיכות דמים: *de Effusione Sanguinis*, quo nomine Generi humano Homicidium interdicitur. Qualisnam autem eis fuerit sensus ejusdem Interdicti, tam qua Naturale est, quam quatenus Jure apud eos Gentium subinde commiscebatur, juxta quod supplent eorum commentarii, imus nunc explicatum. Ex nonnullis obiter in superioribus dictis, satis liquet, eos ita tantum habuisse interdictum hoc obligativum, ut interea vim suam pariter sortirentur leges aliæ moresque de Pœnis etiam Mortis quæ scilicet, ut reliquæ in simplici Noachidarum jure, ex capite illo altero de Judiciis, quod in enumeratione nostra Sextum est, oriuntur. Nam de ultimo supplicio ipsis in usu tam ex jure eorum Civili, uti & sacræ passim docent literæ, quam Gentium, aliquoties supra, dum de Idololatria atque Blasphemia agitur, dictum est. Et de ejusmodi aliis similiter dicendum subinde in sequentibus. Sed vero Interdictum hoc non solum sic temperant Pœnis Mortis ex sententia forensi seu solenni judiciorum more, irrogandis, verum etiam pariter aliis, quarum pleræque revera Pœnæ Scelerum & Delictorum sunt nuncupandæ, uti & nonnullæ Quasi Pœnæ potius appellandæ, ut infra ostendetur. Summa erit, velle eos, Homicidium non committendum pro cujusque arbitrio, aut extra Pœnæ legitimæ, aut Quasi, rationem; qui quidem ipse est sensus Scholæ, dum ait, homicidium nefas esse sub ratione Indebiti. Interdictum hoc, etiam qua Universale est, Noachidis ad hunc modum instauratur. *At sanguinem* (Genes. 9. 5.) *vestrum de animabus vestris* (de vobis ipsis) *requiram, de manu cuncti animalis requiram eum, & de manu hominis, de manu viri fratris sui requiram animam hominis. Qui effuderit sanguinem hominis, per hominem sanguis ejus effundetur, quoniam in imagine Dei* (Deus) *fecit hominem*. Postmodum autem, præter id quod est *Non occides*, in decalogo, habentur leges de Homicidio in corpore Mosaico Hebræis non semel datæ. Ut, *Percutiens* (Exod. 21. 12.) *hominem unde moritur, morte interficiatur*. —— *Et si homo machinetur in proximum suum, ut dolo occidat eum, ab altari meo tolles illum, ut moriatur*. —— *Et si percusserit vir servum suum aut ancillam suam virga, & mortuus fuerit sub manu ejus, ulciscendo ultio sumetur*. *Et si* יום או יומים quod verbo tenus sonat *per diem*, *vel per duas dies* (sed ma-

magiſtrorum ſenſum infra damus) *manſeris ſeu ſteterit, non ultio exigetur, eo quod pecunia illius ſit. Si contenderint viri & offenderint mulierem prægnantem, ut egrediantur fœtus ejus ſeu nati ejus* (Scilicet ויצאו ילדיה; quod ſingulariter legitur in Pentateucho Samaritano ויצא ולדה *& egrediatur fœtus ejus*) *& non fuerit exitium, puniendo punietur, ſecundum quod illi impoſuerit maritus mulieris, dabitque juxta judicum ſententiam. Et ſi exitium fuerit dabit animam pro anima.* Alia occurrunt in ſacra lege (*Levit.* 24. 23. *Num.* 35. 16. *&c. Deut.* 19. 11.) ejuſmodi. Inter quæ & hoc inprimis heic animadvertendum de poteſtate legitima ejus, qui גואל הדם *vindex Sanguinis* erat, id eſt, uti & Helleniſtis & vulgatæ vertitur, *Cognatus*, ſeu *propinquus occiſi*. Verba legis ſacræ (*Num.* 35. 19.) ſunt גואל הדם הוא ימית את הרצח בפגעו בו הוא ימיתנו: *Vindex ſanguinis interficiet homicidam, cum occurrerit ei*, ſeu ut vulgata, *ſtatim ut apprehenderit eum, interficiet eum:* quod & paulo poſt iteratur. Jam vero Priora verba eorum quæ e Geneſi citantur ſeu τὸ *ſanguinem veſtrum de animabus veſtris requiram*, interpretantur Magiſtri de cæde ſui. Glosſa ibi; אף החונק עצמו אף עפ שלא יצא ממנו דם: *etiam qui laqueo finit ſibi vitam*, (in legem hanc committit,) *licet ſanguis ejus non effundatur*. Quale in ceteris cædis generibus incruentis ſemper recolendum, tametſi effuſionis ſanguinis nomine homicidium plerunque eis denotetur. Et Nachmanides illic; רבותינו דרשו בו הורג את עצמו וגו': *Rabbini noſtri locum explicant de Cæde ſui*. Ita alii (*Maimonid. halach.* Rotzach *cap.* 2.). De cæde autem ſui, præter ea quæ obiter a Theologis (*Thom.* 2. *ſecundæ q.* 63. *art.* 5. *alii ibidem &c.*) homicidium tractantibus dicuntur, conſulas Balthaſaris Gomeſii, I. C. Toletani librum (*Panormi* 1610.) *de Poteſtate in ſeipſum*, uti & quæ nuper ex Olympiodori commentariis MS. in Platonis Phædonem, atque aliunde ea de re edidit Carolus Annibal Fabrotus (*Exercitat.* 5.) Juriſconſultus. Quæ ſequuntur, *de manu cuncti animalis requiram eum*, nunc explicant de cæde per animalia rapacia ac voracia illata, homine inſtigante; nunc etiam de pœna cœlitus homicidis infligenda, immiſſis ſcilicet ab ipſo numine beſtiis, quæ vindictam ſumant, ſi homines ſcelus non puniant. Qua de re obiter ſatis ſuperius (*Lib.* 1. *Cap.* 5. *pag.* 64. *&* 65.) diximus. Illud *de Manu hominis, de manu viri fratris ſui*, alii interpretantur de ſicario, qui interficiat, miſſo, id eſt, altero; quod *per fratrem* deſignari ſolet; alii de cæde ex errore facta ab amico ſeu ſocio. Codex Samaritanus ibi habet מיד איש ואחיו *de manu viri & fratris ejus*, quemadmodum & vulgata. Paraphraſis autem Chaldæa Onkeli; *Et de manu hominis, de manu viri, qui ſuderit ſanguinem fratris ſui, requiram animam hominis*. Etiam receptior eſt Magiſtris ſententia, verbum דרש, quod *requirere* ſignificans heic iteratur, denotare שדינם מוסר לשמים *judicium de eis* (ſi ſacra verba ibi tantum ſpectes) *referri ad ipſum Numen*, ſeu cœlitus expectandum. Poſteriora item in Geneſi verba, *qui effuderit ſanguinem hominis, per hominem ſanguis ejus effundetur*, de Judicio forenſi ſeu pœna in foro civili homicidæ, qui *per ſe* בעצמו non per alium, nec ex errore, ſed data opera ſeu ex animo, cædem patraverit, ſumi volunt. Certe & Onkelos ea vertit; דישוד דמא דאנשא בסהדין על מימר דיניא דמיה יתשד: *Qui effuderit ſanguinem hominis, per teſtes juxta ſententiam judicum ſanguis ejus effundetur*. Et Judæi itidem ibi Mauritanienſes, من يسفك دم الانسان في قول الانسان دمه يسفك *qui effuderit ſanguinem hominis, ex decreto* ſeu *ſententia hominis effundetur ſanguis ejus*. Jam vero dum legem hanc de Homicidio, Noachidis diſerte inſtauratam, cum ſibi civilibus illis de homicidio item in corpore Moſaico latis committunt, omnimodam quidem cædem humanam (extra rationem Pœnæ legitimæ aut Quaſi, quod mox explicabitur) interdici tum ipſis volunt, tum generi humano; et interea perquam diverſimode apud ipſos puniri homicidium utcunque ex animo & data opera patratum (nam de cæde errore commiſſa dicemus inferius) idque ſive Genera Cædis, ſive Perſonas, quæ interemerint, ſive interemtos ſpectes. Quod ad Genera attinet; cædes (*Miſn. & Gemar. tit.* Sanhedrin. *cap.* 9. *Moſ. Maimonid. hal.* Rotzach *cap.* 2. *Moſes Mikotzi Præc. Neg.* 163.) ex animo patrata, ſive gladio, ſive fuſte, ſive Saxo, aliterve per ipſum reum, cæſim, punctim, jactu, ultimo ſupplicio, id eſt heic gladio, ex ſententia forenſi punienda. Neque perſonarum, quæ cædem patrarent, hac in re diſcrimen. Tam ſcilicet Hebræus & quilibet rite circumciſus, quam Proſelytus domicilii ſeu Gentilis Hebræorum in ditione ſic puniendus. Nempe gladio vita privandus. Nec ſane quod habet Philo *lib. de leg. ſpec. ad* 6. *&* 7. *præc.*, etiamſi Judæus, de ſuſpenſione homicidæ in patibulo, (quod & male nonnulli viri doctiſſimi de cruce ſic vulgo dicta ſumunt,) ve-

velut ex lege Mosaica atque Hebraico usu, omnino verum est; si Talmudicis fides. De Philonis loco videsis ante alios Isaacum Casaubonum *Exercit. 16. num. 76.* in Baronianis. Sic de pœna homicidii spontanei ab homicida ipso patrati. At vero de Hebræis reliquisque rite circumcisis, cædis non per seipsos, sed per alium, eorum jussu seu opera, factæ rei ajunt, השוכר הרוג להרוג את חברו או ששלח עבדיו והרגוהו או שכפתו והניחו לפני הארי וביוצא בו והרגתו חיה וכן ההורג את עצמו כל אחד מאלו שופך דמים הוא ועון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים ואין בהן מיתת בית דין: *Si quis mercede conduxerat alium in cædem humanam, seu servos suos miserat, ut alterum interficeret, ac cædes secuta esset, aut quempiam ligatum exposuerat leoni aut bestiis similibus, a quibus fuerit occisus, aut sibi ipsi mortem consciverat, pro homicida habendus erat, & homicidii plane reus; quo nomine mortem* (etiam ex lege) *cœlitus infligendam merebatur. Sed ex sententia forensi morte horum plectendus erat nullus.* Quod tamen dici volunt de Jure ordinario. Nam extra ordinem & pacis tranquillitatisque publicæ causa, ex hisce speciebus homicidia, quæ jure ordinario morte non punienda, etiam in Hebræo ceterisque rite circumcisis, etiam morte puniebantur. Adunt enim, כל אלו הרצחנים וביוצא בהן שאינן מחייבין מיתת ב"ד אם רצה מלך ישראל להרגם בדין המלכות ותקנת העולם הרשות בידו וכן אם ראו בית דין להרגם בהוראת שעה אם היתה השעה צריכה לכך יש להם רשות כפי מה שיראו: *Homicidas jam dictos, qui, ex sententia forensi, morte* (jure ordinario) *neutiquam erant plectendi, si morte nihilominus afficere vellet Rex Israel, ex jure Regio* (*Videsis* More Nebochim *lib. 3. cap. 40.*), *& in salutem publicam, id ita facere ei licuit; quemadmodum etiam, si extra ordinem & ob singularem temporis necessitatem morte plectendi Synedrio* seu *foro civili atque ordinario* (sive scilicet LXXI. virorum, sive XXIII.) *viderentur, fas etiam & sic eos morte plecti.* Quin & subjungunt, si nec causa esset, cur aut Synedrium, aut Rex ita homicidas ejusmodi morte plecteret, בית דין חייבין מכל מקום להכותם מכה רבה הקרוב למיתה ולאסרם במצור ובמציק שנים רבות ולצערן בכל מיני צער כדי להפחיד ולאיים אחשאר רשעים שלא יהיה הדבר להם לפוקה ולמכשול ויאמר הריני מסבב להרוג אויבי בדרך שעשה פלוני ואפטר: *Ex officio, Synedrio incubuisse, plurimis verberibus eos plectere etiam usque ferme ad mortem; & in carcerem traditos ibi annis multis tenere ærumnisque omnimodis premere, ut sic deterrerentur homines alii pessimi, nec inde titubarent atque in offendiculum inciderent, adeo ut eorum quis sibi diceret, ad occidendum inimicos meos circumcursito, modo quo N. fecit, nec pœna omnino afficiar.* De Personis dein interemptis tradunt, אחד ההורג את הגדול ואת הקטן בן יומו בין זכר בין נקבה הרי זה נהרג עליו אם הרג בזדון והוא שכלו לו חדשיו אבל אם נולד לפחות מט' חדשים הרי הוא כנפל עד שישהה ל' יום וההורגו בתוך שלשים יום אינו נהרג עליו: *Parile jus est, si quis annis Majorem, aut Minorem recens natum occidat, sive masculum sive fœminam. Cædis nempe hujusmodi nomine, morte plectendus est, si ex animo* seu *sponte occidat. Quod ita intelligendum, ut recens natus compleverit menses suos. At vero si novem mensibus in utero matris non manserit, pro abortivo habendus est, usque dum diem transegerit trigesimum. Et qui eum intra dies triginta occiderit, eo nomine minime morte plectendus.* Neque diversum jus faciunt, sive quis occiderat origine Hebræum, sive liberum, sive servum, sive Proselytum Justitiæ, sive servum e Gentilibus alienum; qui scilicet nomine servitutis juxta ante (*Lib. 2. c. 3. & 5.*) ostensa lavacro susceptus esset, seu rite circumcisus, nec manumissus. Servum nempe alterius, qui קבל עליו המצות ונוסף על נחלת ה' *in se receperat præceptorum* (servis baptizatis observandorum) *observationem, & ita adjectus est hæreditati* seu *possessioni Domini Dei O. M.* Diversum jus, inquam, non faciunt, sive liberum, sive ejusmodi servum alterius quis occiderat. Neque sane si quis suum e Gentilibus servum (nam par omnino servi origine Hebræi ac liberi heic conditio; uti & recte monet Lyranus) ita percusserat, ut intra viginti quatuor horas seu noctem diemque proxime insequentem stare nequiret, sed ex plaga seu vulnere statim decumberet atque inde moreretur. At si per tantum tempus steterit, seu non, ut æger, ex plaga seu vulnere decumberet, postea tamen inde mortuus esset, morte dominus non plectendus. Ita scilicet interpretantur (*Moses Bar Nachman in* Pirush Tora *fol. 130. a. alii in Exod. 21. & Maimonid. halach.* Rotzach *cap. 2. videsis Philonem lib. de leg. spec. ad præc. 6. & 7.*) Magistri legem illam sibi civilem de servo suo a quopiam percusso, ante ex Exodo citatam. *Si per diem vel duos dies steterit*; id est, ajunt, quantum saltem tempus nox & dies, seu dies unicus civilis complectitur. Et Pentateuchus Samaritanus ibi expressim pro eo quod est נקם ינקם *ulciscendo ultio sumetur*, & לא נקם *ultio non exige-*

getur, habet מות יומת *morte morietur* & לא יומת *non morietur*. Et quæ ibi sequuntur, de muliere gravida percussa sic intelligunt, (juxta versionem etiam vulgatam, Chaldæam, aliasque Judæorum ipsorum) ut, si ex abortione mortua non esset fœmina, nec sequeretur pœna ibi præstituta. Quod autem vertitur ibi, *si non fuerit exitium*, & *si fuerit exitium* (id est אסון) per *mortem* interpretantur באשה seu *mulieris*. Compensationem autem damni marito hinc illati æstimabant ex detrimento, quod uxoris corpori inde eveniret (*Maimonides halach.* Chobalwemazik *cap.* 4.), seu juxta id quod uxoris pretio, si ancilla esset, inde decederet. Huic etiam accessere mulctæ forenses aliæ, ipsi fœminæ præstandæ. At vero de eo quod est si interimeretur inde mulier, adeo ut *anima pro anima danda esset*, Magistri diffident. Glossa Jarchii; רבותינו חולקים בדבר יא נפש ממש ויא ממון אבל לא נפש ממש שהמכוין להרוג את זה והורג את זה פטור ממית ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק: *Magistri nostri dissentiunt heic. Alii enim animam sumunt pro anima*, seu *vita ipsa* seu *persona ipsa*. Adeo ut ultimum sequeretur supplicium. *Alii vero de pecunia locum capiunt, necde vita ipsa* (*Vide Nic. de Lyra ad Exod.* 21.). *Scilicet cum quis alium occiderat, præter eum quem ex animo occidere voluit, capitali pœna forensi liber erat, & occisi hæredibus pendebat quanti occisus auctione vendi potuit*. Ceterum haud parum discrepant hæc ab eo, quod habetur in versione Hellenistica. Sic enim ea ibi. *Si viri bini pugnantes percusserint mulierem gravidam* καὶ ἐξέλθῃ τὸ παιδίον αὐτῆς μὴ ἐξεικονισμένον *& egressus fuerit fœtus ejus non formatus, multa multabitur &c.* Ἐὰν δὲ ἐξεικονισμένον ᾖ, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς, *si vero formatus fuerit, animam dabit pro anima*. Videsis quæ heic habent Patres Christiani (*Theodoret. quæst.* 48. *Augustinus &c.*). Atque juxta hanc versionem pœna utraque & tota lex illa ad abortionem spectat, & pro abortivi qualitate, non matris sive incolumitate sive cæde, aliter atque aliter se habet. Quin & ita expressim legem illam capit Philo *de legib. spec. ad 6. & 7. præcept. decalogi*, de ea copiosius differens. Sed & de utraque posteriorem legis hujus partem intelligit Lyranus. Ad illud *si mors ejus fuerit subsecuta, scilicet*, inquit, *mors mulieris vel pueri jam animati, & possit hoc probari, cum jam sit specie humana*. Certe quicquid de Pœna forensi sibi Proselytisque Justitiæ ceterisque rite circumcisis ob cædem fœtus in utero matris irroganda, variatim statuerint; Homicidii scelus decernebant ab eis commissum esse, non minus quam ab eis, qui occiderent, in lucem emissos, quorum tamen ob cædem, intra triginta dies, ut dictum est, quoties novimestres non essent, ultimum supplicium a foro non irrogabatur. Etiam apud Josephum legimus (*Advers. Apion. lib.* 2.), imminere mortis pœnam, siquis πείσῃ γεγαμημένην ἢ παιδοτροφοῦσαν· ἃ πάντα προσέταξεν ὁ νόμος, καὶ γυναιξὶν ἀπεῖπεν μήτ' ἀμφιβάλλειν ποτὲ τι τῶν αὐτῆς, μήτε διαφθείρειν ἀλλὰ μηχανῇ τινι προσίεσθαι αὐτῶ· τεκνοκτόνος γὰρ ἂν εἴη ψυχὴν ἀφανίζουσα καὶ τὸ γένος ἐλαττοῦσα, quod vertitur, *suaserit nupta aut filios nutrienti; quæ omnia lex præcepit. Universis autem mulieribus interdixit, vel celare quod natum est, vel alia machinatione corrumpere filios. Infanticida enim esset animas demoliens & genus imminuens*. Sed depravatus proculdubio est locus. Lego potius πεῖσαι γεγαμημένην. Τέκνα τρέφειν ἅπαντα προσέταξε νόμος καὶ γυναιξὶν ἀπεῖπεν μήτ' ἀμβλῶν ποτὲ *&c.* Et tunc verto, *si quis nuptam pellexerit* (in concubitum scilicet.) *Liberos nutrire universos præcepit lex* (Mosaica,) *& mulieribus abortivum facere interdixit fœtum sibi aliquem aut eum extinguere sed voluit ut eum arte potius aliqua foveret. Infanticidia enim esset &c.* Sane & ubi non pauca simul alia Josephi ex eodem libro, apud Eusebium *Præparat. Evangelic. lib.* 8. *cap.* 8., citantur pro his substituuntur εἰ πείσαι γεγαμημένην. Τέκνα τρέφειν ἅπαντα προσέταξε καὶ γυναιξὶν ἀπεῖπεν μήτ' ἀμβλῶν τὸ σπαρὲν μήτε διαφθείρειν· ἀλλ' ἣν φανείη, τεκνοκτόνος ἂν εἴη, ψυχὴν ἀφανίζουσα καὶ τὸ γένος ἐλαττοῦσα *si nuptam illexerit. Liberorum quicquid susceptum erit educari jussit. Vetuit autem, ne qua mulier abortivum sibi faceret fœtum aliquem, aut susceptum semen ejiceret, aut extingueret. Quæ secus faxit, Infanticida seu liberorum interfectrix est, utpote quæ vitam abigat, & generis propagationem minuat*. Ita peculiare Hebræis habitum, nec fœtus humanos teneros ne in utero matris (sed temperamentum habes sub calcem capitis insequentis) sine selere extinguere, adeoque neque natos abjicere aut exponere, quod apud Gentes olim alias frequentissimum, qua de re vide si placet, quæ toto demensa horreo congessit Alphonsus a Caranza *lib. de Partu Naturali & legitimo cap.* 4., Jurisconsultus Hispanus. Apud Philonem *lib. de Legib. special. ad præcep. 6. & 7.* item, Judæum etiam ipsum, lege Mosaica vetita est βρεφῶν ἔκθεσις, ὁ παρὰ πολλοῖς τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἕνεκα τῆς φυσικῆς ἀπανθρωπίας χειρόηθες ἀσέβημα γέγονε *Expositio infan-*

fantium, quæ apud multas gentes propter nativam inhumanitatem vulgaris est impietas. Et in expositionem hujusmodi plurimum invehitur ille velut Gentibus aliis in usu licito, non omnino Judæis. Et quod de fœtu, qui novimestris non esset, superius dictum est, ita intelligendum, ut, tametsi ultimum cædi ejus in Ebræo non infligeretur supplicium, impune tamen non omnino fieret ejusmodi scelus, ut ex jam ostensis etiam satis liquet. Nec male igitur ad illud, de Hebræis, Taciti *Histor.* 5., *Augendæ multitudini consulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis nefas;* Justus Lipsius, *qui otiose* inquit, *legerit, nihil offendet: forsasse is qui intente. Si enim de cæde capit tantum, quid in eo novi? Sane & Romanis & Barbaris plerisque necare consanguineos nefas;* (modo scilicet exponendi morem excipias) *sed alium hic ego sensum odoror, & scribo*, necare quenquam ex gnatis. *Scimus Græcis Latinisque in promiscuo usu fuisse abjectiones infantum & expositiones, imo neces. Id aliter in Judæorum moribus, & gentem inprimis soboli studuisse, adeo ut nulliusmodi partum necare fas, notat novum noster.* Et diu sane etiam post Christianismum in usu aliquo (*Vide Paganin. Gaudentium de Justinianei seculi moribus cap.* 40. *& Decretal. tit. de Infant. & Lang.*) liberorum alibi expositio adeoque occisio. Atque ita se habuit res de Personis interemtis, sive ab Israelita, seu Proselyto Justitiæ aliove aliquo rite circumciso, ubi etiam interemti ex horum aliquo genere. At vero ob Proselyti domicilii cædem aliusve Gentilis ab illorum aliquo patratam, mortis Pœnam forensem non irrogabant Hebræi. Maimonides *Halach.* Rotzach *cap.* 2. (*& videsis Lyran. ad Exod.* 24. *& Numer.* 35. *Adde eum Zachar. cap.* 5.), uti & Talmudici vetustiores; ישראל שהרג גר תושב אינו נהרג עליו בבית דין שנאמר וכי יזיד איש על רעהו ואין צריך לומר שאינו נהרג על הגוי: *Si Israelita interemerat Proselytum domicilii, neutiquam ob illam causam morte erat plectendus ex sententia forensi. Nam & in sacra dicitur lege* (Exod. 21. 14.), *& si homo machinetur in proximum suum &c.* (qualem nolunt esse Proselytum domicilii) *multo minus morte plectitur ob cædem Gentilis*, qui nondum scilicet Proselytus domicilii factus. Ita manifestum ex hisce interim est, illud in Genesi *cap.* 9. 6., *qui effuderit sanguinem hominis, per hominem sanguis ejus effundetur*, quod de judicio ob homicidium capitali ac forensi sumi solet, ut jam dictum est, a Magistris accipi, non pro lege ita lata, ut ultimum supplicium sit necessario semper homicidii sceleri irrogandum, sed pro indicatione divina atque expressa, in sceleris odium, ex designatione Pœnæ gravissimæ, quam pro re nata administrationisque publicæ varietate fas esset humano generi præstituere irrogareque. Etiam si plures Hebræi aliive rite circumcisi, congenerum quempiam plagis seu jactibus sic peremissent, ut eorum nullus seorsim id fecisset, quod Mortem inferre potuisset כולן פטורין ממיתת ב״ד *cuncti liberi erant ultimo supplicio ex sententia forensi infligende*, quoniam nullus per se homicida. Atque hoc est quod legitur in Misna *Tit.* Sanhedrin. *cap.* 9. רוצח שנתערב באחרים כולן פטורין: *Homicida si admisceatur aliis, omnes liberi sunt.* Id est, Pœna capitis forensi. Quin & ubi unicus tantum erat testis, aut non bini qui simul cædem patratam alias Morte plectendam viderant, adeo ut ex lege sacra (*Num.* 35. 31.) ultimum supplicium non sequaretur, aut si בלא התראה *sine præmonitione*, perinde ac si diceres ex ignorantia interdicti (de circumcisis tantum intellige) quis alium occiderat, homicidas ejusmodi כונסין לכיפה ומאכילין אותן לחם צר ומים לחץ עד שיצרו מיעיהן ואחר כך מאכילין אותן שעורין עד שתבקע כריסם מכובד החולי ואין עושין דבר זה לשאר מחוייבי מיתת ב״ד אבל אם נתחייב מיתה ממיתין אותו ואם אינו חייב מיתה פוטרין אותו: *conjiciebant in carcerem perangustum, & cibabant eos pane ærumnæ & aqua angustiæ, donec coarctarentur viscera eorum, & dein cibabant eos hordeo, usque dum disrumperetur venter eorum ex cruciatuum gravitate* (quod, puto, hyperbole est.) *Nec vero sic faciebant reliquis homicidii generibus, alias ultimo supplicio ex sententia forensi puniendis. Sed si morte quis plectendus esset, morte plectebatur*, Atque demum quod in Exodo *cap.* 21. 12. habetur, inter leges Hebræorum civiles, *Percutiens hominem, unde moritur, morte interficiatur*, & quæ sunt ejusmodi in corpore Mosaico reliqua, ita interpretantur, ut non omne homicidii scelus sic in foro puniendum esset; sed juxta distinctiones, sive Personas, sive cædis Genera spectes, jam ostensas, a majoribus scilicet acceptas, & generalia legis verba etiam ex doctrina Mosaica (sic volunt) temperantes. Distinctiones, inquam, ad Originarios atque Proselytos Justitiæ, Libertinos & Servos a Gentilibus rite circumcisos omnes, tantum attinentes. Nam Proselytus Domicilii seu Noachides, id est, Gentilis in eorum ditione qualiscunque seu incircumcisus heic reus, sine causæ discrimine, Mortis Pœna erat, ex ju-

מסיתין את הרוצח בסייף האב שהרג את בנו אם היה בן לנהרג הרי זה הורג אבי אביו מפני שהוא גואל הדם ואם אין לו בן אין אחר מן האחין נעשה גואל הדם להמית את אביו אלא בית דין ממיתין אותו ואחד הזכר ואחד הנקבה בגאולת הדם: *Si nollet vindex sanguinis, aut si nequiret interficere homicidam, aut si illi non esset vindex sanguinis* (id est, hæres, ut Proselyto Justitiæ sine prole post Judaismum susceptum mortuo; aot si homicida ipse hæres esset) *ex sententia forensi ultimo supplicio puniendus erat, idque gladio*. (Quoties scilicet circumstantiæ atque apices juris, sine quibus forensis sententia locom noo omnino habuit, minime deerant) *Unde evenit, ut, si pater filium interficeret, cui proles esset* (scilicet hæres,) *ab ea avus esset interficiendus, quoniam proles hæc vindex erat sanguinis; sin vero prole careret, fratrum nullus factus est vindex sanguinis* (nam pater ipse, seu homicida hæres erat.) *Atque eadem erat hæredum utriusque sexus ratio in vindictæ ex jure sanguinis sumendæ jure*. Neque fas erat in juris sui compeosationem pretium seu lytron vindici heic ab homicida recipere, aut eum pœna imminente pretio omnino liberare. Scilicet adjiciunt; ומזהרין בית דין שלא ליקח כופר מן הרוצח ואפילו נתן כל ממון שבעולם ואפילו רצה גואל לפוטרו שאין נפשו של זה הנהרג קנין גואל הדם אלא קנין הקב״ה שנאמר ולא תקחו כופר לנפש רוצח: *Et monere solebant synedria, ne impunitatis pretium acciperetur ab homicida, etiamsi daret quicquid opum esset in mundo, atque etiamsi vindex sanguinis eum libenter liberare vellet; quoniam vita occisi hujus non erat habenda in rebus vindicis sanguinis, sed in rebus Dei Opt. Max. juxta & illud quod scriptum est* (Num. 35. 31.), *& non accipietis pretium seu lytron pro vita homicidæ*. Quale autem jus in ditione Israelitica esset proximo cognato Proselyti Domicili, alteriusve Gentilis, in hac sanguinis vindicta, ex eis eliciendam, quæ sub capitis proximi calcem de Homicidio Involuntario & Asyli jure (qua ad Proselytos Domicilii & Gentiles alios in ditione Israelitica hæc spectarent) sequuntur.

CAPUT II.

De Homicidio Involuntario, *seu quod* Casu *factum ac* Errore. Urbes sex Refugii, *seu* Asyla. *Ceteris Levitarum* Urbibus XLII. Asyli *item* jus, sed dispar. *Iterum de* Vindice sanguinis. Jus Asyli *quale* in Altari *esset*. *Horum* omnium Jura, *quatenus eorum sive* Proselytis Domicilii *sive* Gentilibus aliis *in ditione Israelitica*, *aut* legitimus *esset* usus *aut* nullus.

QUÆ superius tradita sunt, ad Homicidii scelus spectant plane Voluntarium, quod בזדון & בכונה nuncupant. Generis autem Homicidii Iovoluntarii, quod בלא כונה vocitant, tres faciunt Magistri species (*Misna & Gem. tit.* Maccoth *cap.* 2. *Maimonides halach* Rotzach *cap.* 6. *Mikotzi Præcept. Affirm.* 75.) Prima est, quando בשגגה *ex errore & ignorantia* simplici atque infortunio, nec tamen sine culpa levi ex oegligentia aliqua, qualem prudentiores seu cordatiores fugerent, contracta, omnieo interea nolees quis hominem occiderat, juxta illud in lege sacra (*Exod.* 21. 13. *adde Num.* 35. 22. *Deut.* 19. 5.) *Qui non est insidiatus, sed Deus tradidit* (illum) *in manum ejus, ponam tibi locum quo confugias*. Cui speciei accedit etiam homicidium quidem per se alias voluntarium, sed ex ignorantia seu errore hujusmodi facti velut ex jure commissum. Quemadmodum ubi vindex sanguinis homicidam ex hujusmodi errore, non sponte, e civitate Refugii egressum occiderat; qua de re mox plura. Secunda, quando etiam ex Errore quis hominem occiderat seu Casu, sed qui קרוב לאונס *ad injuriam* seu *violentiam prope accedens* seu eam quadamtenus imitans interea casus esset שאינו מצוי ברוב מאורעות בני אדם: *qui nequaquam in rebus humanis evenire ut plurimum soleret*; unde nec culpa oe levis quidem homicidæ tribuenda. Exemplum Secundæ habent in eo, qui, dum scalam ascendit forte delabens in quempiam, casu hoc mortem ei infert. Primæ vero in eo, qui descendeos idem facit. Quoniam enim casus in descensu frequentior est, non item in asceosu (si illi); ideo discrimen hoc inesse volunt, imputata in exemplo primæ negligentia seu culpa levi, in secundæ non item; unde & regulam habent de descensu & ascensu casum ex hoc secundæ esse semper speciei, at ex illo, primæ.

Tertia autem homicidii involuntarii species est, ubi יש הורג בשגגה וחחיה השגגה קרוב לזדון : *qui alium occidit ex errore quidem* aut *ignorantia, quæ tamen prope accedit ad id, quod spontaneum est* seu *voluntarium;* veluti ubi quis alterum occidere volens, alterum jactu aliterve perimit, aut ubi jactu sive saxi sive teli in hominum cœtum, cujus nec ignarus qui jecerit, quis occisus; adeoque intervenerit culpa latissima. Ex Tribus hisce homicidii involuntarii Speciebus nulla est, quæ morte ex sententia forensi ordinaria sive in Hebræo aliove circumciso, sive in Proselyto Domicilii, aut Gentili alio puniretur. Nam in universum pronuntiant, homicidam nullum בלא כונה seu *qui non sponte scelus patraret*, sic foro puniendum. Nec ad Speciem Secundam aut Tertiam attinere volunt Urbium Refugii seu φυγαδευτηρίων jura in corpore Mosaico (*Exod.* 21. 13. *Num.* 35. *Deut.* 9. *Joseph. Archælog.* 4. *cap.* 7. *& Philo. lib. de special. legib. ad præc.* 6. *&* 7. *Et præter commentarios Christianorum ad dicta loca videsis Isidor. Pelusiotam lib.* 3. *Epist.* 108.) præscripta, sed tantum ad Primam, & ad primam ferme duntaxat, (*Maimonides halach.* Rotzach *cap.* 5.) quoties percussus statim moreretur, nec ex vulnere seu ictu langueret. Sic enim non satis constare, utrum ipse sibi ex negligentia aliterve, an qui percusserit, in mortis esset causa. Unde nec ad Asylum homicidæ ejusmodi, ubi mors repentina non sequeretur, confugiendum, nec confugiendi causa. Neque enim Vindici sanguinis in eum potestas. Excipiunt heic item Patrem filium, ac Magistrum discipulum, verberibus corrigentem atque inde forte occidentem, quoties scilicet sive filius sive discipulus inter Legem, Philosophiam, aliasve artes necessarias a Patre aut Magistro ediscendum verbera inde mereretur seu castigandus esset. Pari modo excipiunt heic lictorem, qui in Jus vocatum, nec sequentem aut comitantem, verberibus forte interimeret. Quoniam scilicet infortunium evenit ex eo, quod fiebar non sine præcepto seu juris præscripto, nec solum ex arbitrio. Maimonides; (*Halach* Rotzach *cap.* 5. *Mos. Mikotzi præcept. affirm.* 75. *& vide Jarchi. ad Exod.* 21. 14.) הבן שהרג את אביו בשגגה גלה וכן האב שהרג את בנו גולה על ידו במה דברים אמורים כשהרגו שלא בשעת למוד או שהיה מלמדו אומנות אחרת שאינו צריך לה אבל אם יסר בנו כדי ללמוד תורה או חכמה או אומנות ומת פטור וכן הרב המכה את תלמידו או שליח בית דין שהכה את בעל דין הנמנע מלבוא לדין והמיתו בשגגה פטור מגלות שנ' לחטוב עצים לדברי הרשות יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד שהרי שגגו והרגו בשעת עשות מצוה: *Filius, qui patrem errore aut casu occiderat, in urbem refugii eo nomine migrabat. Uti & pater qui filium. Nimirum ubi pater filium occiderat non disciplinæ causa castigando, seu inter artes alias, quam quæ ediscere oportuit, ediscendum. At vero si castigaverat filium, dum docebat eum legem aut philosophiam artesve* (necessarias,) *atque ita occiderat, non migrabat ad Urbem Refugii. Quod similiter dicendum de Magistro percutiente discipulum suum, ac lictore forensi, qui reum renitentem forte occideret. Exemplum enim in scriptura est de ligna* (Deut. 19. 5.) *succidente, seu de rebus factisve liberi arbitrii. Excipitur ex illis Pater filium sic percutiens, & Magister imperium in discipulum sic exercens & lictor forensis. Nam errore occidebant, dum id faciebant, quod ex jure faciendum*, nec pro arbitrio rite omittendum. Et de eis ajunt, אעפ שהם מזידין אין מעידים: *tametsi sponte percutiebant, tamen dolo mala* aut *cum injuria id non faciebant*. Ideoque immunes erant non solum pœna forensi, sed etiam migratione ad Asylum, adeoque Vindicis potestate. In Specie vero Secunda, ubi nulla imputata negligentia, sed casus, qui rarius eveniret, in causa homicidii esset, nec Asyli itidem juris usus, nec Vindici sanguinis potestas in homicidam. Ajunt enim, פטור מן הגלות ואם הרגו גואל הדם נהרג עליו: *liber erat* (homicida ille) *ab exilio* seu *migratione* (in urbem refugii,) *& si eum interemerat Vindex sanguinis, ipse, eo nomine, ultimo puniendus supplicio*. Tertiæ demum speciei homicidæ ex errore, qui adeo facinori spontaneo proximat, salus nulla in urbibus refugii, neque ad eum jus ad eas confugiendi attinuit. Rationem adjiciunt, מפני שעונו חמור אין גלות מכפרה לו ואין ערי מקלט קולטות אותו שאין קולטות אלא המחוייב גלות בלבד לפיכך אם מצאו גואל הדם בכל מקום והרגו פטור ומה יעשה זה ישב וישמור עצמו מגואל הדם: *Quoniam gravius deliquit, migratio ejus in Urbem Refugii ei non profuit, nec Urbes ejusmodi eum tuebantur. Nimirum tuebantur illæ eos tantum, ad quos jura illa refugiò attinebant, seu quibus ex jure confugiendum erat. Unde, si eum quocunque loci repertum Vindex sanguinis interimeret, impune id faciebat. Quid igitur homicidæ ejusmodi faciendum? Certe cautius sibi prospiciendum, ne in potestatem Vindicis sanguinis incideret*. Atque sub hac tertia specie continebatur ex errore qualicunque homicida, qui odio haberet percussum

sum seu ei inimicus esset. De eo scilicet Magistri, (*Deut.* 19. 11.) חזקתו שהוא קרוב לסזיד ואיזהו שונא זה שלא דבר עמו שלשה ימים מפני האיבה: *Præsumebatur homicidium ejus fuisse spontaneo proximum. Is autem odio habuisse eum dicebatur, qui inimicitiæ causa per triduum integrum cum eo colloquium non haberet.* Urbes illas Refugii, homicidii, ex errore speciei primæ, causa tantum præstitutas, duplicis faciunt generis. Alterum est illud notissimum, quod sex Urbes Levitis assignatas complectitur, de quibus sacræ literæ fusius (*Num.* 35. *Deuter.* 19. *Jos.* 20. *&* 21.) Alterum reliquas quadraginta duas Levitis assignatas (nam quadraginta octo habuere) continet. Maimonides (*Halach.* Rotzach *cap.* 8.) ex veteribus, כל ערי הלוים קולטות וכל אחת מהן עיר מקלט היא שנ' ועליהן תתנו מ״ב עיר כל הערים אשר תתנו ללוים מ״ח עיר הקישן הכתוב כולן זו לזו לקלוט: *Universæ Urbes Levitarum fuere Urbes Refugii* seu *Asyla. Scilicet earum erat nulla, quæ hoc non gavisa est privilegio. Nam & in lege. dicitur* (ubi *Num.* 35. *6.* sex præstituuntur) *& ultra has, dabitis quoque quadraginta duas civitates, ut scilicet omnes civitates sint quadraginta octo civitates. Ita pares fere facit scriptura universas simul sibi invicem, quantum ad Refugii seu Asyli jus.* Fere nempe. Nam inter genera hæc bina discrimen ejusmodi fuisse volunt, ut sex illarum qualibet in causa homicidii ex errore, qualis in specie prima describitur, commissi, nunquam non esset ex se Asylum seu refugium adeo tutum, ut nefas esset Vindici sanguinis ibi homicidam occidere. At vero reliquæ habebantur tantum Asyla, pro incolarum arbitrio, seu si ita vellent homicidam illuc confugientem recipere, ut Asyli jus ibi tuto sortiretur. Item Maimonides, ומה הפרש יש בין ערי מקלט שהובדלו למקלט ובין שאר ערי הלוים שערי מקלט קולטות בין לדעת בין שלא לדעת הואיל ונכנס בהן נקלט ושאר ערי הלוים אינן קולטות אלא לדעת: *Discrimen inter Urbes refugii eo nomine signantius assignatas & reliquas Levitarum urbes erat hujusmodi : ut scilicet illæ Jure Asyli gauderent, sive vellent sive nollent incolæ, adeo ut simulac ingrederetur in earum aliquam homicida, tutus esset; hæ vero non nisi vellent incolæ* seu *pro eorum arbitrio.* Adjiciunt etiam; הרוצח הדר בערי מקלט אינו נותן שכר ביתו והדר בשאר ערי הלוים נותן שכר לבעל הבית: *Homicida in urbium aliqua signantius Refugii causa assignatarum domicilium absque mercede habet, in ceteris vero domino ædium merces ab eo solvenda.* Extra autem Urbis Refugii limites seu agrum suburbanum (ut diserte satis etiam sacræ literæ) *Numer.* 35. 25. deprehensum homicidam, ante Mortem summi Pontificis (*Videsis Maim. More* Neboch. *lib.* 3. *cap.* 39.) (nec enim post omnino) fas erat Vindici sanguinis perimere. De Limitibus illis seu suburbiis videsis Paulum Burgensem in additionibus ad Glossam *ad caput citatum* Numerorum, alios ibi obvios. Quin & ajunt Hebræi, etiam si quis alius præter Vindicem sanguinis eum limites illos sponte egressum occiderat, impune id factum. Quod ex illo eliciunt. *Si ibidem egrediens egressus fuerit homicida, veneritque ultra terminum civitatis Refugii sui, ad quam confugit, & invenerit eum vindex sanguinis, interfeceritque vindex sanguinis, homicidam illum,* אין לו דם *non est ei sanguis*, quod verti solet, *non est is reus.* Hinc docent; (*Maimonid. halach.* Rotzach *cap.* 5.) יצא חוץ לתחומים בזדון הרי זה התיר עצמו למיתה ורשות לגואל הדם להורגו ואם הרגו כל אדם אין חייבין שנאמר אין לו דם: *Sponte si esset egressus limites urbis Refugii, ipsum se morti obnoxium reddebat; & Vindici dein sanguinis fas erat eum interficere. Quin si quis alius mortalium eum occiderat, neutiquam illius nomine fuerat puniendus. Nam & dicitur in lege sacra; Non est ei sanguis*, seu *reatus inde nullus*. Ita scilicet de sponte egresso. Quod si errore aut ignorantia egressum כל ההורגו בין גואל הדם בין שאר אדם גולה על ידו: *occideret, sive vindex sanguinis, sive quis alius, in Asylum ejus nomine migrandum erat.* Nimirum error ibi, nec sine culpa saltem levi, eum occidenti imputabatur, quoniam ejus, in egressu, erroris (qui alias eum tueri debuisset) nescius, cum interea ex inquirendi diligentia errorem illum scire potuisset, velut ex Jure, sed ex Facti ignorantia, eum occiderat. Ob occisum autem homicidam ejusmodi, quocunque loci, intra limites Urbis, etiam vindex sanguinis Morte ex sententia forensi plectendus. Alios habent de Asylis hujusmodi, viis quæ illuc ducerent publicis, earum cura, id genus aliis, Juris apices, quos videsis in capite secundo Tituli Talmudici *Maccoth* (qui & Latine prostat) & in Maimonide, Mose Kotzense (*Præcept. affirm.* 75. *&* 76.) & commentariis tam Magistrorum ad leges sacras satis obviis, quam aliorum; maxime Pauli Fagii *ad Num.* 35. Nec solum Urbes illæ Levitarum Asyli gaudebant privilegio, verum & Altare Templi, licet perquam dispari. Maimonides ut & alii, (*Halach* Rotzach *cap.* 5. *& Rabbini ad Exodi* 21. 14. *& ad* 1. *Regum cap.* 2.

cap. 2. alii jam citati) המזבח קולט שנאמר בהורג בזדון מעם מזבחי תקחנו למות מכלל שההורג בשגגה אינו נהרג במזבח לפיכך הורג בשגגה וקלטו מזבח והרגו שם גואל הדם הרי זה נהרג עליו כמו שהרגו בתוך עיר המקלט: *Altare locus erat conſugii legitimi ; Nam & ſcriptum aſt (Exod. 21. 14.) de homicida , qui ſponte ſcelus præstraverat , ab Altari meo tolles illum , ut moriatur. Unde eliciendum plane , homicidam ex errore* (qualis in ſuperioribus deſcribitur) *ad Altare interficiendum nentiquam eſſe . Quare ſi homicidam ejuſmodi , qui ad altare confugerat , ibi occiderat Vindex ſanguinis , is ejus nomine Morte plectendus erat , pariter atque ſi in Urbe reſugii eum occidiſſet*. Sic item Gemaræ ad caput ſecundum tituli *Maccoth* , alii . Cæterum exceptiones heic adjiciunt ; quæ inſigniter Aſyli jus in Altari imminuunt . Alias de partibus Altari; De perſonarum & de facinorum qualitate, etiam de Mota ibi, alias. Plerunqua inquiunt; אין קולט אלא גג של מזבח *Confugii tutelam non præstitit aliu pars altaris præter ipſum tectum* ſeu *corporis altaris partem ſuperiorem*. Noo ſcilicat cornua, nedum vicinia aliqua, aut Laterum tactus. Perſonis autem aliis Altare tutelam heic præſtitiſſe negant præter Sacerdotes, neque eis omnibus , ſed tantummodo Sacerdoti in ipſo altaris tecto ſeu parte ſuperiori ſacra operanti . Nimirum אין קולט אלא כהן ועבודה בידו אבל זר או כהן שאינו עובד בשעה שנהרג או שהיה עובד ולא היה על גג של מזבח אלא כמוך לו או אוחז בקרנותיו אינו נקלט: *Tutela ab altari non præſtabatur niſi Sacerdoti, eique Sacra ibidem operanti . Ceterum nec ei, qui Sacerdotalis generis non erat , nec Sacerdoti , qui ibi ſacra non operabatur , ipſo quo occiſus eſt memento ; nec ei qui operabatur* ſeu ſacra aliqua peragebat, *non ſuper ipſum operimentum altaris , ſed in vicinio ejus* ſeu *ei innitabatur* , ſeu *tangebat ; nec ei qui cornua ejus amplecteretur , tutela inda debita* . Nec morandum ibi erat ei , qui confugerat. Magiſtri , מי שקלטו המזבח אין מניחין אותו שם אלא מוסרין לו שומרים ומגלין אותו לעיר מקלטו *qui confugerat ad Altare , tutelam inde nactus , non permiſſus aſt ibi morari , ſed traditis ei cuſtodibus , deduci eum faciebant in Urbem reſugii ei idoneam*. De ſacinorum demum qualitate ſic diſtinguunt, ut , quæ jam da Altari dicta ſint , ad homicidas tantum ſpectant, quibus alias Urbes in Aſyla aſſignatæ tutelam præſtarent , ſeu quibus rita, juxta ſuperius oſtenſa in eas eſſet migrandum, quas מחוייבי גלות vocitant, At vero ſi ordinaria mortis ſententia liberi, ut Capite primo diximus, judicium tantum Regium aut ſorenſa illud, quod extraordinarium erat, atiam ob Homicidium Voluntarium, merito timentes , ad Altare ſe tutelæ cauſa contuliſſent , ſive Sacerdotes ſive aliis ex Hebræis circumciſiſva ceteris, atque illud amplexi eſſent, (utcunque ex Jure ordinario aditus illuc aliis præter Sacerdotibus non patebat ,) tuti ibi, hac in cauſa, erant, quæ לוקחין אותן מעם המזבח למות לעולם *divellendi unquam ab Altari , ut mortis judicio traderentur*. Nec Joabo, qui Abneri & Amaſæ cædis reus cornua altaris amplexus eſt, tutela præſtari non debuiſſet, אם לא היה מחוייב מיתה בב"ד *niſi etiam ob patratum facinus ultimo , ex jure ordinario & ſententia ſorenſi , ſupplicio rite plecti potuiſſet* . Sic Magiſtri (*Levi. Ben Gerſom. ad 1. Regum. cap. 2.*) Jus igitur Aſyli nullum in Altari quidem , nec Sacatdotibus ipſis , extra jam memorata. Unde locum illum Exodi (*Cap. 21. 24.*) da cæde voluntaria ſic axplicat paraphraſis Uzielidi tributa , אפילו כהנא הוא ומשמש על גבי מדבחי מתמן תסבוניה ותקטלוניה בסייפא *etiamſi Sacerdos ipſe fuerit , & miniſtraverit ad Altare* ſeu *ſuper Altare meum , inde rapiens eum , & gladio occident* . Et Paraphraſis Hieroſolymitana tantundem etiam da Pontifice ſummo . Verba ſunt , אפילו הוא כהנא רבא דקאי ומשמש קדמי מן תמן תסבון יתיה ותקטלון יתיה *etiamſi fuerit Pontifex ſummus , qui ſteterit , & miniſtraverit coram me , inde rapient eum , & gladio occident* . At vero Nicolaus Lyranus ibi, *etiamſi fuerit Sacerdos , ut dicit R. Salomon , niſi inceperit officium miniſtrandi in Altari , in quo caſu erat expectandum complementum miniſterii , quo peracto , trahebatur ad mortem* . Sic ille velut ex R. Salomone; aliique (*Abulenſis ad Exod. 21. quæſt. 16.*) ex eo, R. Salomonis nomine interea ſolum utentes. At Rabbi ille ibi tantum ad hunc modum, quemadmodum & R. Abenezra, אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות *ſi fuerit Sacerdos , & voluerit Sacrum ſuum præſtare officium , rapietis eum ad Mortem* . Et plane id R. Salomoni heic tribuit Lyranus , atque in jam dictis (uti & alias ſubinde) velut ex eo aliiſque Magiſtris id aſſerit , quod Talmudicæ doctrinæ nimis adverſum , Nec moræ quidem , uſque dum perageretur inceptum ſacrificium , in R. Salomone aliiſve Magiſtris vola aut veſtigium ; quod & recte olim advertit I. Druſius. (*Ad difficil. loc. Exodi c. 33. & videſis lib. noſtrum 2. de ſucceſſ. in Pontificatum cap. 6.*) I nunc & vide, quæ obiter habent

bent Theologi Christiani (*Abulensis ad Josuæ* 20. *quæst.* 6. *alii ad Exod.* 21. *&* *Num.* 35. *Petrus de Gambacurta de Immunitate Ecclesiarum lib.* 1. *c.* 9.) de Hebraico Asylorum Jure, uti & Jurisconsulti (*Ad tit. de Homicidio & ad C. tit. de his qui ad Eccles. confugiunt. Didac. Convaruvias Var. Resolut. lib.* 2. *c.* 20.) dum interpretationes ac scita Hebræorum ipsorum negligunt. Ideo autem hæc, tametsi pleraque ipsis civilia fuerint, ita fusius heic enarravimus, tum ut Temperamenta; quæ in his habent de interdicto Homicidii, (unde & quantum ipsis in eo censeretur, Naturale ediscitur,) observarentur, tum ut inde atque ex eis, quæ statim sequentur, apertius liqueret, quale fuerit in hisce Jus Proselytorum Domicilii, aliorumve apud Hebræos Gentilium, & quomodo illud Hebræorum civili heic Juri sive dissonum sive consonum esset, sive ubi Hebræus, aut circumcisus occideretur a Proselyto Domicilii aliove Gentili, sive ubi hic ab Hebræo. Si Proselytum Domicilii sive liberum sive servum casu occiderat Hebræus, migrandum ei erat in Urbem refugii. Ad Gentilem autem, qui nondum Proselytus Domicilii factus, sive Hebræum sive Gentilem ex errore seu casu qualicunque occiderat, Urbium Refugii privilegia non attinuere. Nec tamen ex sententia forensi Morte plectendus is erat, sed vindicis sanguinis arbitrio ita suberat, ut ab eo impune posset occidi. Maimonides *Halach* Melakim *cap.* 10., בן נם ששנג באחת ממצותיו פטור מכלום חוץ מרוצח בשגגה שאם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו ואין לו עיר מקלט אבל בתי דיניהם אין ממיתין אותו: *si Noachides caput aliquod Septem Præceptorum* (quæ sub Juris Naturalis nomine tractamus) *violaverat ex errore* seu *casu* (nec sponte) *liber erat* (Pœna civili,) *excepto homicidii errore* seu *casu reo*. *Nam si eum occideras vindex sanguinis, impune id factum*. *Neque ei profuit Urbs aliqua Refugii*. *Sed vero ex sententia fori, quo res ejus cognoscendæ, Morte non erat homicida ejusmodi afficiendus*. Alibi etiam idem (*Halach.* Rotzach *cap.* 5. *Ita etiam Moses Mikotzi Præc. Affirm.* 75. *& vide Talm. Babylon. tit.* Maccoth *cap.* 2. *fol.* 9. *b.*), ישראל שהרג בשגגה ארת העבד או את גר תושב גולה: *Israelitæ, qui occiderat Servum aut Proselytum Domicilii, in Urbem Refugii migrandum erat*. At vero הגוי שהרג הגוי בשגגה אין ערי מקלט מקלט קולטות אותו שנ' לבני ישראל: *Gentili qui Gentilem casu occiderat, tutelam non præstitit Urbium Refugii aliqua*. *Nam & scriptum est*, *Filiis Israel Numer.* 35. 16.; nempe Urbes Refugii eis præstitutæ. Quod scilicet, ut consimile paulo ante allatum, ad Gentilem, qui nondum Proselytus Domicilii factus, spectare volunt. Nam Proselyti ejusmodi jus erat heic singulare. Si casu occiderat is Hebræum seu circumcisum, Urbs Refugii ei non proderat. Si vero Proselytum sui generis sive liberum sive servum, Asyli ejusmodi privilegio gaudebat. Uti etiam tam servus quam liber ejusdem generis. Ajunt enim; גר תושב שהרג את ישראל בשגגה אע״פ שהוא שוגג הרי זה נהרג: *Proselytus Domicilii, qui ex errore* seu *casu Israelitam occiderat, tametsi involuntarium esset homicidium, nihilominus morte seu gladio* (a vindice scilicet sanguinis; non ex sententia forensi) *plecti potuit*. Atque adjiciunt; גר תושב שהרג את גר תושב או את העבד בשגגה גולה שנ' לבני ישראל ולגר ולתושב שבתוכם: *Proselyto Domicilii, qui casu interemerat, sive Proselytum Domicilii, sive servum* (ejusdem generis,) *migrandum erat in urbem Refugii*. *Nam & scriptum est* (Ibid.), *Filiis Israel & Proselyto. & qui domicilium habet inter vos*. Quod tamen juxta jam memoratas distinctiones intelligebant. Nec parile jus Gentilibus nondum Proselytis Domicilii, atque Domicilii Proselytis; nec horum alterutris, cum circumcisis. Nam ex his manifestum est, Jura vindicis sanguinis tam ad Gentiles, nondum Proselytos Domicilii factos, quam ad eos, qui in hanc transierant conditionem, non minus atque ad Originarios reliquosque circumcisos in ditione Hebraica spectasse. Non item Jura Urbium Refugii; sed ad Proselytum Domicilii, quando alium sui generis occiderat; ad Gentilem autem, nondum factum ejusmodi Proselytum, nequaquam omnino. Jus item Gentium apud Hebræos, de Errore seu Casu, fuisse, in homicidii causa, singulare, nec quale in alicujus alius septem Noachidarum juris capitum violatione involuntaria. Quod vero habet ex Hebræis Lyranus *ad Exod.* 21. 14.; *Altare propter reverentiam Loci fuisse refugium in aliquibus casibus, inter quos erat homicidium Gentilis, sed non Judæi*, de Gentili, si Proselytum Domicilii intelligas, ac de vindice sanguinis, plane falsum est. Neque enim, ut Asylum, sic profuit Altare Judæo homicidæ Gentilis ejusmodi aliter atque si Judæum occiderat. Non aliter scilicet tutus erat a vindice sanguinis. Sed & alii (*Dionys. Carthusian. ad Exod.* 21. *&c.*) fidenter heic Lyrani sequaces sunt. De vindice autem sanguinis toties ante memorato observatu dignum est, quod monet vir præstantissimus Hugo

go Grotius; *Cum jam ante diluvium*, inquit (*De Jure Belli & Pacis lib.* 1. *cap.* 2. §. 5.), *gigantum ætate promiscua invaluisset cædium licentia, instaurato post diluvium humano genere, ne mos idem invalesceret, severius occurrendum Deus censuit; & repressa prioris sæculi lenitate, quod natura non iniquum esse dictabat, & ipse permisit, ut insons esset, qui homicidam occidisset. Quod postea institutis Judiciis summas ob causas ad judices solos restrictum est; ita tamen ut moris pristini vestigium manserit in jure ejus, qui occisum sanguine proxime attingeret etiam post Mosis Legem*. Quod autem ad interdictum homicidii, qua naturale est, attinet, manifestum est ex jam dictis, non alium esse, juxta Hebræos, ejusdem sensum, quarum ut cædes etiam permitteretur humana sub ratione Pœnæ legitimæ seu sub ratione reatus, quod in idem recidit. Et mox ostendetur, tantundem etiam permitti apud eos sub ratione Quasi Pœnæ, seu Quasi reatus. Ad rationem autem Pœnæ heic seu reatus seu Quasi (id est, vindictæ atque coercitionis spectat item cædes bellica (de qua, ut a Jure Naturali, ex Hebraica disciplina, non dissonat, copiose & doctissime etiam Hugo Grotius *ibid. &c.*; ut alios prætermittam; & nos plura libro sexto) & quæ sunt alia in sacris literis de capitali supplicio non raro irrogando Advertendum autem est, irrogari ex eorum disciplina, idque in Pace supplicium illud dupliciter; aut ex sententia forensi seu solenni magistratus civilis decreto, aut ex singularum etiam personarum, quarum sive privatim sive publice intererat, interdum Arbitrio aut Jure. Genus Prius passim in sacris literis obvium est, & in ante dictis non semel occurrit. Etiam posterioris specimen habetur eximium in illo, quod jam tractavimus de Vindice sanguinis; de quo item apposite Grotius *de Jure Belli & Pacis, lib.* 2. *cap.* 20. §. 8.; *Lex Hebræa propinquo occisi permittit, ut extra Asyli loca homicidam interficiat: recteque notant interpretes Hebræi talionem pro mortuo exigi posse; pro se, ut puta in vulnere, non nisi per Judicem, quia scilicet difficilior est moderatio, ubi proprius dolor accedit*. Nec ejusmodi talionis Jus propinquis, tantum apud Hebræos olim. Verba Theoclymeni ad Thelemachum apud Homerum *Odis.* 1. similem inter Græcos vetustissimos morem testari videntur. Fugisse se, ait Theoclymenus, ob cædem contribulis patratam, cui plurimi *κασίγνητοί ἔται consanguinei amicique*, quorum:

— ὑπαλευάμενος θάνατον καὶ κῆρα μέλαιναν
φεύγω —

nece ac nigro fato ut me eximam, fugio. Nisi de ultionis qualiscunque, non legitimæ, timore locum capi velis. Sed & apud Hebræos (*Exod.* 22. 2. & 3.) impune occidebatur fur nocturnus ædes invasurum, ab ædium domino aut custode, quemadmodum & ex lege XII. tabularum & Platonicis (*de Legibus lib.* 9.). Exemplum (*Ibid.* 32. 28.) occurrit item insigne de trucidatis, velut absque cognitione forensi, ob vitulum aureum conflatum adoratumque, tribus millibus. Vigioti tria millia habet vulgata. Sed contra veritatem Hebraicam versionesque tum Hellenisticam, tum quæ linguarum sunt Orientalium omnes, modo Arabicam nuper Romæ excusam excipias, quæ vulgatæ omnino versio est. De numeri autem discrimine ibi, vide Lyranum, aliosque commentarios Christianos. Sed vero & jussu Numinis, cui lex qualiscunque pro placito ejus cedit (*Vide S. Augustin. de Civitat. Dei lib.* 1. *cap.* 21.), id factum; idque enunciat Moses. Et pro judicio forensi seo Principis extraordinario ac singulari, ante rempublicam ordinatam, rem capiunt Magistri (*Apud. Mos. Nachmanidem in* Pirush Tora *fol.* 155. *b.* & *videsis S. Thom.* 1. *secundæ quæst.* 64. *art.* 3. & *ad eum alios Dominic. Soto de Justitia & Jure lib.* 5. *quæst.* 1. *art.* 3.).

CAPUT III.

De Pœna capitali a Privatis *irrogata, adeoque* Cæde, *apud Hebræos*, Privatis, *sed ad morum publicorum amussim*, citra cognitionem forensem, *variatim*, *extra causam* vindicis sanguinis, permissa. Moderamen inculpatæ tutelæ. Hebræi *qui* Hebræum in Gentilium potestatem traderet; *qui in* contemptum Numinis præceptum aliquod violaret; Apostatæ, Idololatræ *cædes*. Dolo, *ut vita horum nonnullis eriperetur, uti licuit*, qualis in Gentilem non adhibendus. *De* officiis *erga Gentiles* humanioribus, *seu* charitate *quid senserint Hebræi*. *De* Fœtus nece, *puerperæ salutis causa*.

FUere autem in moribus Hebræorum etiam alia, extra causam Vindicis sanguinis, Homicidii genera Privatis, sub ratione Pœnæ, aut Quasi citra judicium forense, permissa; sed ita ut & ipsi morte aliterve plectendi essent, nisi id

id in cæde follicitius fervarent, quod præfcripti reipublicæ mores exigerent. Adeoque tametfi, qua Judicibus tribunal tenentibus miniftrifque publice ac nominatim conftitutis opponebantur hi, quibus fic permiffum eft, Privati etiam recte dicendi erant, attamen; cum quicquid fas eis effet heic præftare, id publicis moribus, quibus Pœnæ irrogandæ, ac autoritate publica, qua hoc indultum eft, omnino niteretur, etiam pro Publicis velut Judicibus fimul & Miniftris, faltem Miniftris, quoties mortem cuiquam licite inferebant, plane habendi. Quale certe dicendum de more illo Venetorum, qui cum complures a patria exules habeant condemnatos, fingulis facultatem faciunt (fic Dominicus Soto,) ut qui alium eorum interfecerit, vita ac libertate donetur. Quod exules heic licite facere queunt, homines utpote privati, id reipublicæ Venetæ decreto ac autoritati tribuendum effe palam eft, adeoque publicorum faltem miniftrorum perfonam eos induere. Mos fere ejufmodi apud Græcos veteres obfervatur (*Joh. Meurfius in comment. ad Lycophrom pag.* 298.) a viris doctis. Et vide fis, quæ tradunt Jurifconfulti (*Profper. Farinach. de Hærefi q.* 189. §. 3.) aliquii, aliique (*Jac. Simancea de Catholic. Inftit. tit.* 46. *num.* 50.) de Hereticorum manifeftorum cæde. Adde, fi placet, quæ de privatorum vindicta difputant Scholaftici (*S. Thom.* 2. *fecundæ qu.* 64. *art.* 3. *Petrus de Aragon. alii ibidem*) Jurifconfultique (*Petr. Faber Semeftr. lib.* 2. *cap.* 2. *Hugo Grot. de Jure Belli lib.* 2. *cap.* 20. *Vide Cafpar. Beatum de creditore inope debitori addicendo cap.* 1. §. 68. & 69. *lib.* 1. *D. ad leg. Cornel. de ficariis*). Ex Jure autem ordinario Hebræorum & ufu quotidiano, extra fingulares, quales diximus permiffiones, intelligendum illud Judæorum de Herode ob nefariam Ezekiæ, aliorumque necem Hyrcano conquerentium. Tranfgreffus eft, inquiunt, legem noftram, quæ hominem quantumvis fceleftum vetuit affici fupplicio capitali, *εἰ μὴ πρότερον κατακριθεὶς τοῦτο παθεῖν ὑπὸ τοῦ Συνεδρίου* *nifi prius eo damnatus fuerit a Synedrio*, quod memorat Jofephus *Archæol. lib.* 14. *cap.* 17. Species autem infigniores cædis humanæ Privatis, apud Hebræos, ficut jam dictum eft, citra fententiam forenfem, fub ratione Pænæ legitimæ permiffæ (præter illam, quæ permiffa Vindici fanguinis, ut oftenfem eft) Binæ fuere. Altera violentiæ injuftæ quædam genera Repellenti impedientique feu five fe five alium Tuenti permiffa, Altera Zelotis. Nam ex Jure ordinario dictum illud apud Jofephum jam memoratum verum effe, afferunt item Talmudici *Maimonid. halach* Rotzach *cap.* 1. *Mofes Mikotzi Præc. Negativ.* 163. בשעבר ועשה העין שחייב עליו מיות בית דין: *quoties id, quod jam perpetrabatur, ex fententia forenfi poffet morte puniri*. Quod ad fpecierum jam dictarum priorem attinet; lex habetur (*Lev.* 19. 16.) facra לא תעמוד על דם רעך: *non ftabis adverfus fanguinem proximi tui*. Hujus fenfum, ex doctrina avita, docent effe, proximum, id eft, congenerem, a periculo imminente ita ipfis tuendum, ut non folum e flumine, puteo, igne aliove vitæ periculi genere, qua fieri poffet, effet omni diligentia eripiendus, verum etiam ab occifuro, feu qui necandi animo perfequeretur, liberandus. Non ftabis ociofus feu iners adverfus fanguinem proximi tui. Maimonides *Halach* Rotzach *cap.* 1. *Mof. Mikotzi præc. Negat.* 165.; הרודף אחר חברו להרגו אפי׳ היה הרודף קטן הרי כל ישראל מצווין להציל הנרדף מיד הרודף: *fi quis alium perfequeretur, ut occideret eum, quantumlibet minor, tenebantur univerfi Ifraelitæ* (quilibet pro loci ac temporis opportunitate) *eripere feu liberare eum, cui vis ita illata, e manu* feu *poteftate perfequentis*, feu aggrefforis. Tutelæ ejufmodi moderamen legitimum erat, ut fi fieri poffet, incruenta præftaretur. Sin vero, etiam cum aggrefforis membri alicujus mutilatione feu abfciffione. Quæ fi nec fic præftari poffet, cædes aggrefforis legitima habita, nec aliter. Et tam tutela fui, quam alterius heic pariter intelligitur. Neque folum vim necis caufa illatam, fic aggrefforis cæde, cuique propulfare licuit; fed etiam adulterii ac inceftus omnimodi caufa, uti & pæderaftiæ feu concubitus mafculi. Verba funt Mifnæ *Tit.* Sanhedrin *cap.* 8. *Gemar. Babylon. ibidem fol.* 73. *a*, אלו הן שמצילין אותן בנפשן הרודף אחר חבירו להרגו ואחר הזכר ואחר הנערה המאורסה: *Hi funt, qui etiam vitæ fuæ jactura præripiendi funt, feu impediendi, ne peccent. Qui alterum perfequitur, ut eum occidat; qui perfequitur Mafculum; & qui puellam defponfatam*. Recenfetur heic fpecies trina. Prima ad moderamen inculpatæ tutelæ attinet; adeo ut vim animo occidendi illatam, etiam inferentis morte, fi citra eam fieri nequibat juxta jam dicta, repellere liceret non folum ipfi, cui vis inferebatur, fed & alteri cuicunque qui fuppetias adferret. Secunda eft de eo, qui mafculum, ut nefando cum eo coitu mifceretur, fuerit adgreffus. Tertia de eo, qui alterius fponfam vi fuerit compreffurus. Sceleftos hujufmodi adfe-

ctus

ctus vi privata, etiam occiſione (ſi verbere, vulnere, aut mutilato membro cohiberi nequirent) puniri volebant. Sed neque aliud obtinuiſſe jus, ajunt ad Miſnam jam citatam Gemariſtæ Babylonii, ubi illicitum alium quemcunque concubitum nomine ערוה ſeu *Turpitudinis* in Levitici decimo octavo denotatum (excepto concubitu beſtiæ) vi quis attentaret. Neque ut præpedirentur ad hunc modum, occiſione nempe vim inferentis, alia præter hæc jam dicta, volebant ii (*Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *fol.* 73. *a Obadias Bartenorius ad Miſnam ejuſd. tit. cap.* 8. *Maimonides halach.* Rotzach *cap.* 1.) qui hiſce rebus præerant; unde mendum, puto, eſſe manifeſtum, ſive librarii ſive Typographi, in Gemara Hieroſolymitana (*Ad tit.* Sanhedrin *cap.* 15. *fol.* 26. *col.* 3. §. 9.), ubi legitur אחר הרודף אחר חבירו להורגו ואחר הרודף אחר כל שאר עבירות שבתורם מצילין אותו בנפשו: *Eadem eſt ratio ejus, qui alium animo occidendi perſequitur, & ejus, qui vi attentat qualecunque ceterorum peccatorum, quæ in Lege. Utrunque etiam vitæ ſuæ jactura præpedire fas eſt.* Pro עבירות quod *peccata* ſonat, lego עריות; quod *Turpitudines* illas ſeu concubitus paſſim denotat, adeo ut verſio ita ſit mutanda, *& ejus, qui vi attentat qualemcunque ceterorum concubituum* (humanorum,) *qui nomine Turpitudinum in Lege occurrunt.* Nam ſcribitur hoc ad Miſnam, quam attulimus hac de re. Et τὸ שאר, quod heic τῷ *ceterorum* reſpondet, unicam illam ערוה *ſeu* Turpitudinem, ſive cum ſponſa aliena concubitum, in Miſna memoratum reſpicit. Neque eum, qui Gemaram & Gloſſam ad eundem locum Babyloniam conſuluerit, diſſenſurum omnino heic arbitror. Huc ſpectat cædis ejus, qui Iſraelitam, ipſe ſcilicet Iſraelita, (extra cauſas ſtatim indicatas) ſeu bona ejus in poteſtatem Gentilium tradiderit. Talmudici, (*Maimonid. halach* Chobal Wemazik *cap.* 8. *Mikotzi præcept. affirm.* 70.) אסור למסור ישראל ביד גוים בין בגופו בין בממונו: *Nefas eſt Iſraelitam tradere in poteſtatem Gentilium, quod tam de bonis ejus ſumendum quam de Perſona.* Idque tam de ſceleſtiſſimo, quam de probo ac pio. Neque traditori ſortem fore admittunt in ſeculo futuro. Et demum adjiciunt, מותר להרוג המוסר בכל מקום ואפילו בזמן הזה שאין דנין דיני נפשות ומותר להרגו קודם שימסור: *fas eſt occidere traditorem ejuſmodi quocunque in loco; idque etiam hoc ſeculo; licet genti noſtræ jam diu permiſſa non ſint judicia Capitalia. Quin & fas eſt eum occidere antequam tradiderit*, ubi ſcilicet animum tradendi ei perſeverare liquerit. וכל הקודם להרגו זכה: *Et quiſquis eum occiderat, quantocyus poterat, inſons erat.* Addit vero Maimonides; הרי זה יהרג שמא ימסור אחרים ומעשים בכל יום בערי המערב להרוג המוסרים שהוחזקו למסור ממון ישראל ולמסור המוסרים ביד הגוים להורגם ולהכותם ול אסרם כפי רשעם וכן כל המיצר לצבור ומצערן מותר למוסרו ביד הגוים להכותו ולאסרו ולקנסו אבל מפני צער יחיד אסור למוסרו ואסור לאבד ממונו של מוסר ואעפ״ שמותר לאבד גופו שהרי ממונו ראוי ליורשיו: *Cædes autem ejuſmodi permiſſa eſt, ne is tradat* ſeu *prodat alios. Sed & frequenter in civitatibus Occidentis* (id eſt, Occidentalium Judæorum, qui Terram ſanctam incoluere; ſic dicti ut ab Orientalibus, qui Babylonem & loca vicina occupant, diſcriminarentur) *evenit, ut, qui ſic tradendi Iſraelitæ alicujus bona animo perſeverarent, occiderentur, aut in poteſtatem Gentilium traderentur ipſi, ut ab eis occiderentur, vapularent, & coercerentur ſecundum quod malitia eorum mereretur. Ita etiam ſi quis populi univerſitatem* (Eccleſiam ſeu cœtum Iſraeliticum) *acrius oppugnaret, eamque contumeliis afficeret, fas erat eum tradere in Poteſtatem Gentilium, ut ab eis vapularet, coerceretur, multaretur. Non item, ſi privatum quempiam ſic contumeliis afficeret. Nec fas erat bona traditoris diripere, tametſi eſſet fas perſonam ejus ſic lædere. Nam Bona ejus ad hæredes attinebant.* Accedat & heic id, quod tradunt de cæde cuique permiſſa Judæi qui palam atque ad irritandum Numen ſeu, ejuſce contemptu, præceptum aliquod divinum violaret. Maimonides (*Halach* Rotzach *cap.* 4. *pag.* 484.) ex veterum ſcitis; (*Gem. Bab. ad tit.* Aboda zara *c.* 2. *f.* 27. *b.*) המינים והם עובדי עבודה זרה מישראל או העושה עבירות להכעיס אפילו אכל נבילה או לבש שעטנז להכעיס הרי זה מין והאפיקורוסין והן שכופרין בתורה ובנבואה מישראל מצוה להרגן אם יש בידו כח להרגן בסייף בפרהסיא הורג ואם לאו יבא עליהן בעלילות עד שיסבב הריגתן כיצד ראה אחד מהן שנפל לבאר והסולם בבאר קודם ומסלקו ואומר הריני טרוד להוריד בני מן הגג ואחזירנו לך וכיוצא בדברים אלו: ſeu *Prævaricatores* ſeu *Minim* (*ſic vocamus Iſraelitas idola colentes, uti & eos, qui alias tranſgrediuntur ad irritandum numen,* ſeu *in ejus contemptum, etiamſi morticinum comederint, aut veſtibus heterogeneis fuerint induti in ejus contemptum*) *uti & Epicurei* (*quo nomine continentur nobis Iſraelitæ, qui abnegant legem & prophetias*) *occidendi ſunt ab eo, cui facultas eſt eos occidendi, modo id gladio & palam* ſeu *in publico faciat. Id vero ſi facere*

cere nequeat, dolis eum adgrediatur, usque dum mors ei eveniat (non vi,) *sed ad hunc*, verbi gratia, *modum: Si quis viderit eu hoc genere hominum aliquem in puteum decidisse, & scalam in puteo; hanc præoccupans relinquat eum dicatque, diligentius conabor, ut filius meus descendat a tecto, & tunc utrique ad te redibimus.* Ut scilicet sic spe deceptus (*Vide lib. 6. cap.* 3.) facilius periret. *Ejusmodi aliis fraudibus, quibus mors ei inferatur, uti fas est*. Nec quid sic commissum censebant adversus legem illam suam (*Levit.* 19. 11.) de non mentiendo, nec decipiendo proximum, quod nomen ex prævaricatione & apostasia ejusdem desiisse voluere. Quod de Israelita aliter, veluti in sui sive utilitatem sive voluptatem tantum, non contumaciter aut constanter peccante, non omnino intelligunt. Quanquam autem sic sive vi palam sive dolo Israelitam ejusmodi ob prævaricationem seu apostasiam, alteri (Israelitæ item) cuiquam fas habebatur trucidare aut morti dolo tradere; nefas nihilominus existimabant, Gentilem in sui exitium sic dolo circumvenire, tametsi nec legi nec Prophetiis nomen daret is, sed eas plane abnegaret; uti nec tametsi Idololatriæ hactenus non renunciasset. Apud Maimonidem ibi statim sequitur; אבל הגוים שאין בינינו ובינם מלחמה ורועי בהמה דקה מישראל וכיוצא בהן אין מסבבין להן המיתה ואסור להצילן אם נטו למות כגון שראה אחד מהן שנפל לים אינו מעלהו שנאמר לא תעמד על דם רעך ואין זה רעך: *At vero Gentiles, quibuscum nobis bellum non erat, & qui pecora minuta Israelitarum nutriebant* (moribus enim introductum est, ut haud ipsi, ne frequentiora inde vicinis damna evenirent, locis, quibus aut vineæ aut segetes adjacerent, (*Misna cit.* Baba. Kama *cap. 7. §. ult. & ibi Constantin. L'Empereur. Maimonides halach* Naziki Mammon *cap.* 5.) ea nutrirent, sed tantummodo in sylvis & desertis; unde factum est, ut gentilibus vicinis nutrienda sæpius locarent) *atque id genus reliquos dolo circumveniendi, ut morti traderentur, non erant. Sed nec fas erat, eos imminente morte liberare. Veluti si quis eorum in mare caderet, eum inde sublevare. Nam scriptum est*, (Levit. 19. 16.) *non stabis adversus sanguinem proximi tui, & hic prouimus tuus non est*. Nimirum legem illam sacram capiunt, perinde ac si dictum fuisset, non piger stabis seu otiosus, quando periculum mortis proximo tuo imminet, sed eripere eum conaberis; ut & ante dictum est. Atqui quanquam concesseris proximi heic nomine Gentilem non contineri, (quod & de aliis legis sacræ locis non raro scriptitant magistri,) undenam interea vetitum esse volunt Israelitis, Gentilem periculo ejusmodi liberare? Nam heic quidem præcipitur Israelitæ, ut Israelitam liberet. An inde elicitur, ut Gentilem liberare non liceret? Forte huc illud trahunt, (*Deut.* 15. 3. *& vide Nachmanid. in* Pirush Tora *fol.* 323. *a.*) את הנכרי תגש quod vertitur *a peregrino exiges*, & locum habet in lege singulari de debitorum in septimo anno remissione inter Originarios. Sed quidem id intelligunt Magistri, perinde ac si pauculis illis verbis, utcunque ibi interpositis, vetaretur ipsis quidquam Gentilibus præstare, quod Charitatis Simplicis in se speciem, extra Juris Stricti amussim, haberet; modo paucula aliquot sui interea in commodum, ac pauperum e Gentilibus, sed tantum inter Pauperes ex Israelitis, alendorum causam excipias de qua inferius. (*Lib. 6. cap. 6.*) Et tametsi Gentiles, ut puto, nolunt, ex alia lege *Exod.* 22. 20. *& vide supra lib. 2. cap. 4. pag.* 157. Et (saltem postquam Proselyti Domicilii fierent) contra justitiam meram seu jus strictum a se *vexandos* seu opprimendos, fallendos, attamen seipsos ab officiis humanioribus illis, (*Vide Maimonid. halach.* Rotzach *cap.* 12. *sub fine*) maxime qui ootum Idololatriæ renuntiarint, etiam in contractibus alias præstandis, ex jure suo sacro cohibitos docent; qua de re plura libro sexto, (*Cap.* 10.) ubi de Usuris agitur. Quanquam interea sciam, Josephum, *adverss. Apion. lib.* 2. ubi gentis suæ mores evehere non parum studet, tradere, etiam ex receptis legibus ac moribus, advenis qualibuscunque seu Proselytis saltem Domicilii necessaria omnia præbenda ab Hebræis fuisse, ignem, aquam, cibum; viam irent illis indicandam. Sed vero ex jam ostensis juxta Talmudicos manifestum est, Cædem sic Privato permissam, tam in Pœnam permitti Aggressoris & Traditoris, quam in Tutelam aliorum, & plane in Pœnam Prævaricatoris & Apostatæ, quos diximus. Jam vero ex illo Tutelæ jure ortum est illud, quod quasi Pœnam ante diximus. Quasi item Pœna, & quasi vis illata, cum revera non esset, locum apud eos habuit, ubi, sine puerperæ exitio, (*Maimonid. halach.* Rotzach *cap.* 1.) fœtus vivus eximi nequiret. Utriusque vita in justitiæ statera posita, illius, ut dignioris, ita anteponebatur, ut hujus cædes justa, quia necessaria, ob illius salutem, haberetur; quasi ob imminens matri, veluti ex vi illata, periculum, ipse

Pœnas meruiſſet. Ita *in ipſo adhuc utero*, (quod ait Tertullianus, *Lib. de Anima cap.* 25.) *infans trucidatur neceſſaria crudelitate, quum in exitum obliquatus denegat partum, matricida, ni moriturus.* Maimonides juxta Gemaræ paulo ante citatæ mentem; הורו חכמים שהעוברה שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במיעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להורגה: *Decrevere ſapientes, ſi fœmina gravida puerperio laboraret*, (ita ut ejuſdem inde vitæ periculum plane immineret,) *fas eſſe fœtum in utero ejus ſive pharmaco ſive manu extinguere, quoniam habitus eſt quaſi aggreſſor* ſeu *quaſi is, qui vim inferret necandi cauſa*. Quod tamen ſic temperant, ut ſi vel caput in lucem emiſerat fœtus, ei non omnino matris gratia nocendum; quoniam inquiunt, אין דוחין נפש מפני נפש: *non pellenda anima pro anima*, id eſt, innocentis alterius vita, gratia alterius non tollenda. Allata jam verba ſequitur, ואם משהוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש: *Verum ſi exueruerat caput, ei nocendum non erat, quia anima* ſeu *vita pro anima* ſeu *vita pellenda* ſeu *tollenda non erat*. Neque tunc aggreſſoris inſtar ſeu quaſi vim inferens habitus. Hac de re videſis, quæ diſputant Theologi, maxime Sanchez *lib.* 9. *de Matrimonio diſp.* 20. & Rainaudus, *de ortu infantium contra Naturam per Sectionem Cæſaream cap.* 9. quibus aliorum turba laudata. Medici item ea de re obiter.

CAPUT IV.

De ſingulari Zelotarum *apud Hebræos Jure, quo* criminibus *in* aliquot atrocioribus *deprehenſi, a Privatis illico ſive impune verbebantur, ſive occidebantur.*

SUpplicium item Capitale בשעתמעשה id eſt, *in ipſo dum committebatur facinus duntaxat momento*, ſeu homini ἐπαυτωφόρῳ deprehenſo, a zelotis, id eſt, Privatis zelo ductis, infligi permittebant, quoties Sanctitatem ſive Numinis, ſive Templi, ſive Gentis, Hebræus aut circumciſus alius ſeu in Judaiſmum cooptatus, ita violaret, ut palam ac in publico eam ſive denegare ſive ſpernere, ſpeciebus aliquot facti atrocioribus (*Tit.* Sanhedrin. *cap.* 9. §. *ult. Gemar. Babylon. ib. fol.* 81. *b. &c. Hieroſolymit. eod. tit. fol.* 27. *col.* 2. §.) videretur; Miſna הגונב את הקסוה והמקלל בקוסם והבועל ארמית קנאין פוגעין בו כהן ששימש בטמאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לבד אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזרין: *Qui ſacrilegium commiſerat* (ex ſacra nemqe ſupellectili quid furatus erat;) *qui per Idolum maledixerat* (Numini,) *qui coitu ſe miſcuerat cum fœmina Aramæa*, id eſt, extera ſeu plane Gentili. *Zelotis fas fuit incurrere* (כהן in eos *codice Hieroſolymitano*.) *in eum. Sacerdotem in immunditie ſua ſacra obeuntem, non erat neceſſe, ut Sacerdotes ceteri in forum deducerent. Sed Sacerdotes, qui per ætatem nondum miniſterio ſacro pares erant, eum extra atrium protrahebant, & cerebrum ejus fuſtibus elidebant*. Heic Templi ac Numinis ſanctitatis violatio manifeſta. Gentis autem ſanctitatem coitu jam dicto violari volebant, etiam & coitum ejuſmodi veluti cultum extraneum, (ſed non ita in foro puniendum) habebant. Gentilem autem fœminam heic intelligunt non qualemcunque, ſed eam tantum (*Gemar. citat. & Maimonid. halach.* Iſuri bia *cap.* 12.) quæ nondum Proſelyta Domicilii ipſa facta, aut Proſelyti ejuſmodi filia non eſſet. Nam ſtuprum Iſraelitæ in hujuſmodi Proſelyta, ſive libera ſive ancilla, (tametſi manſerit plane Gentilis,) verberibus tantum in foro ex veterum traditione puniebant. Zelotarum vero, quorum heic mentio, & qui Hebræis (*Gloſſ. ad Gem. Bab. ad tit.* Sanhedrin *fol.* 81.) dicuntur בני אדם כשרין המתקנאין קנאתו של מקום *Homines pii, qui Zelo Numinis accenderentur*, jus ejuſmodi habebatur, ut, ſi viderent בפרהסיא *palam* ſeu *in Publico*, id eſt, ut recepta fertur ſententia, præſentibus coram decem minimum Iſraelitis, quempiam facinorum aliquod jam dictorum commiſſorum, ipſo eodem momento fas eis eſſet (*Præter locos citatos, vide Maimonid. Halach.* Rotzach *cap.* 4. *& halach.* Sanhedrin *c.* 18. *& halach.* Aboda Zara *cap.* 10.) incurrendo ſeu aggrediendo eum, aut verbere aut vulnere præpedire ac cohibire, aut etiam cæde perſeverantem e medio tollere. Nam ſi intermitteret, occidendus non erat, ſine judicio forenſi. Idem Juris obtinuit de Iſraelita Apoſtata ſeu הכופר בעיקר *eo, qui renuntiaſſet Fundamento*, id eſt, ipſius Numinis ſanctitatem veritatemque palam ac aperte negaſſet, Legemque ſive ſcriptam ſive oralem plane deſeruiſſet (*Videſis etiam Maimonid. halac.* Memarim. *c.* 3. *Moſ. Mikotzi præc. Negativ.* 163. Schulcan Aruch *tit.* Jore dea *cap.* 158.) Origo, unde manavit pendebatque jus hoc Zelotarum, dicitur, ut non pauca recepti Juris alia, הלכה למשה מסיני *Traditio Moſis e Sinai*. Et exemplum ejus habent primum ex ſacra (*Nu-*

mo-

meror. 25. *& videsis historiam illam fusius narratam a Josepho. lib.* 4. *cap.* 6.) historia Phinees, qui hasta trajecit, zelo accensus, Zimiri Principem tribus Simeonis & Cozbi Paganam, filiam Zur Principis Midianitarum, in stupro palam deprehensos; ubi laudatur a Numine בקנאו את קנאתי בתוכם *quia zelaretur Zelum meum inter eos.* Et de hoc Philo (*Lib.* 1. *de Monarchia. & lib.* 1. *de vita Mosis*) ἐπαινέσας οὖν ὁ Θεὸς τὴν ἀριστείαν αὐτοκελεύστῳ καὶ ἐθελουργῷ σπουδῇ γενομένην δίττοις αὐτὸν ἀνέστεψε δωρεαῖς, εἰρήνῃ καὶ ἱερωσύνῃ *Deus idcirco laudavit navatam sponte & aliorum injussu operam, eamque honoravit præmio duplici, Pace atque Sacerdotio.* De Sacerdotio Phinees nemo nescit. De pace vero heic adjicit ille, τῇ μὲν, ἄξιον δικαιώσας ὑπὸ πολέμου μεταποιεῖσθαι βίου τὸν ἀράμενον τοῦτο ὑπὲρ τιμῆς θεοῦ ἀγῶνας· *Pace honoravit, quia judicavit bello implicari non debere, qui cultus divini propugnatorem se exhibuisset.* Adeo ut Philo etiam Zelotarum jus velut a Numine tunc præstitutum asseruerit. Quod itidem licet parcius, innuit ipse, ubi de eo (*Lib.* 3. *de vita Mosis.*) qui lignatum exivit in Sabbato, loquitur. Conspectum scilicet, ait, eum a quibusdam, qui statim occisuri erant præ ira, seu Δυσαναχετήσαντας, cohibitos tamen fuisse ἵνα μή τι ἰδιῶται, πρὸ ἀρχόντων, κολάζειν τινὰ δοκῶσι καὶ ταῦτ᾽ ἀκρίτου κἂν ἄλλως τὸ παρανόμημα ᾖ ἐμφανές, *ne scilicet viderentur, cum privati homines essent in aliquem animadvertere, idque indicta causa priusquam magistratus* (id decernerent,) *tametsi crimen esset manifestum.* Agnoscitur heic Zelotarum jus, ejusque non obscurum vestigium. Jam vero קנאה *Kinea* Zelus est, & קנא *Kanna* & קנאי *Kannai* Zelotes, unde pluraliter קנאין *Kannain* Zelotæ. E quorum numero fuisse videtur Apostolus ille Simon cognomento Zelotes (*Luc.* 6. 15. *Act. Apost.* 1. 13.) apud D. Lucam. Appellatur idem DD. Matthæo (*Cap.* 10. 4.) & Marco (*Cap.* 10. 4.) Κανανίτης (ut in plerisque, & quos vulgo sequimur, codicibus) quod per Cananæum reddit Vulgatæ autor. Exemplaria alia habent Κανανίος, alia Καναῖος, id quod proxime accedit, ut ex *Kanna* seu *Kannai*, adjecta Græcorum terminatione, fiat. Neque assentire queo viris doctis etiam S. Hieronymi sequacibus, qui a Cana, קנה Hebraice scribitur (*Josue* 19. 28.) Urbe Galilææ eum ita dictum volunt. Etiam Urbs illa קטנא Katana passim (*D. Joann.* 2. 1. 4. 46. 21. 2.) Syro exaratur. Et quid Zelotæ cognomento cum Urbe illa? Cananæum autem seu Cananitem apud DD. Matthæum & Marcum reddit Syrus per קנניא *Canania*; Zelotem vero apud Divum Lucam per טננא *Tanana* quod id est ipsum, uti & Arabs per الغيور *Zelotem* etiam significans, ut appellativum est. Sed perperam nimis Hebraicum Matthæi Evangelium habet שמעון הכנעני *Simeonem Cananæum*, ac si a terra Canaan nomen deduxisset. Nec soni nec ipsius rei ratio id omnino fert. Non magis videntur Thomas & Didymus iidem esse, quam heic *Cannæus* & *Zelotes*, de Simone dicti. Ad receptum hoc Zelotarum jus attinet illud in historia Maccabæorum, ubi in Judæam Modinæ, juxta edictum Antiochi Regis, sacrificaturum involat Mattathias. *Id videns* (1. *Maccab.* 2. 24. *Joseph. Orig. Judaic. lib.* 12. *cap.* 8.) *Matathias zelatus est, & contremuerunt renes ejus, & accensus est furor ejus secundum Judicium Legis* (κατὰ τὸ κρίμα,) *& insiliens trucidavit eum super aram. Sed & virum, quem Rex Antiochus miserat,* (Apelles ei nomen,) *qui cogebat immolare, occidit in ipso tempore & aram destruxit & zelatus est Legem* (id est, ἐζήλωσε τῷ νόμῳ) *sicut fecit Phinees Zamri filio Salom. Et exclamavit Mattathias voce magna in civitate dicens, omnis qui Zelum habet legis, statuens testamentum* (id est, ratum habens fœdus inter nos & Deum nostrum) *exeat post me.* Josephus verba illa Matthiæ ita profert, εἴ τις ζηλωτής ἐστι τῶν πατρίων ἐθῶν καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ θρησκείας ἑπέσθω ἐμοί, *si quis Zelotes sit patriorum morum & Dei Cultus, sequatur me.* Alia illic de hac re habes. Scimus etiam, obtenso hoc nomine, nec ab alia planissime petito origine, immanem scelerum segetem Hierosolymis pullulasse, quam pluribus explicat Josephus, libris de bello Judaico. Ejusce autores ita se nominasse ait (*De Bello Judaic. lib.* 4. *cap.* 2.) ὡς ἐπ᾽ ἀγαθοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἀλλ᾽ οὐ ζηλώσαντες τὰ κάκιστα τῶν ἔργων καὶ ὑπερβαλλόμενοι *ac si optimis rebus studuissent, & non pessima facinora, usque ad nequitiæ summum, Zelo affectassent.* Atque alibi (*De Bello Judaic. lib.* 7. *cap.* 30.) καὶ τοι τὴν προσηγορίαν αὐτοῖς, ἀπὸ τῶν ἐπ᾽ ἀγαθῷ ζηλουμένων ἐπέθεσαν *Nomen sibi ab iis, qui id, quod Bonum est, Zelo affectabant, imposuere.* Zelotas plane, de quibus diximus, innuit seu המתקנאים קנאתו של מקום *eos qui zelati sunt zelum Dei O. M.* quemadmodum Hebræis nuncupantur. Neque novum est nefarios homines patrii juris obtentu, qualecunque id fuerit, flagitia sua obtegere, ut scelesti illi,

li, hujus juris Zelotarum obtentu, fecere. Quo tamen, dum pii atque sancti utebantur, privati quidem ipsi, sed publica nixi autoritate atque moribus e majorum disciplina receptis, bene consultum est & Numinis, & Templi, & Gentis sanctitati, quam tueri volebant atque inviolatam servare. Nec injuria vis inferebatur, quia patriis legibus etiam a Mosis ævo deductis, ut ita inferri liceret, sic stabilitum. Et apposite Hugo Grotius (*De Jure Belli ac pacis lib.* 2. *cap.* 20. §. 8.) *Hebræorum moribus, Hebræus a Deo & dei lege deficiens, aut ducem se ad falsos cultus* (*Deuteron.* 13. 9.) *præbens, illico a quovis homine poterat interfici. Judicium zeli id vocant Hebræi, quod a Phinea* (*Num.* 25.) *primo exercitum ajunt, & inde abiisse in morem. Sic Judæum quendam Græcis se ritibus polluentem occidit Mathathias* (*Maccab.* 2. 24.) *Sic trecenti alii Judei a popularibus suis occisi referuntur libro, qui vulgo dicitur Maccabæorum tertius. Nec alio obtentu instituta lapidatio in Stephanum* (*Act.* 7. 57.) *& conjuratio in Paulum* (*Act.* 23. 13.) *multaque alia exempla ejusmodi extant, & apud Philonem, & apud Josephum.* Sic ille. Certe & legitur in Essenorum disciplina (*Joseph. lib.* 2. *de Bello Judaico cap.* 12. *gr.* 7. *lat.*) σέβας μέγιστον παρ' αὐτοῖς μετὰ τὸν Θεὸν τὸ ὄνομα τοῦ Νομοθέτου κἂν βλασφημήσῃ τις εἰς τοῦτον κολάζεσθαι θανάτῳ *summa in veneratione apud eos habetur post Deum, ipsius legis latoris* (Mosis) *adeo ut, si quis in eum convicium effutiret* seu *blasphemaret, morte puniretur*. Interpres ibi, *morte damnaretur*. Si de Judicio forensi rem capias, undenam apud sectam hanc imperium ejusmodi aut jurisdictio? Nisi de Zelotarum Jure fuerit intelligendum, quomodo impune convitiantem quempiam Mosem adeoque Legis sanctitatem polluentem sic ii (sive alios sive ipsorum sectarios tantum ita puniri velit Josephus) punire possent, ne ariolari quidem queo; maxime cum vicatim etiam inermes (*Josephus ibi & Philo lib.* Quod omnis probus liber.) degerent. Nec vero ad aliud præter Zelotarum jus referri videtur, quod tradit Philo (*De legibus specialibus seu* 6. *&* 7. *dec. præcept.*) de pæderaste & Androgyno τὸ φύσεως νόμιμα παρακόπτοντα *sexum adulterante*. Legem scilicet jubere eum νηποινὶ τεθνάναι μηδεμίαν ἡμέραν ἀλλ' μηδ' ὥραν ἐώμενον, ὄνειδος αὐτοῦ καὶ οἰκίας καὶ πατρίδος ὄντα, καὶ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους *impune occidi, nec diem aliquam aut horam vivere permittendum* (seu *die ipsa & hora qua prehenditur sic puniendum*) *utpote & sui & familiæ & patriæ dedecus, adeoque totius humani generis*. Sed nec satis capio, quid velit, aut quamnam legem intelligat. Nec in Zelotarum apud Magistros Jure ejusmodi quid occurrere, memini.

CAPUT V.

Utrum Zelotarum Jus *in* Negotiatoribus *&* Nummulariis *flagello a D. N.* Jesu Christo e Templo ejiciendis, *locum habuerit.*

Viderint heic perspicaciores, utrum D. N. Jesus Christus, cum privatam omnino personam, (qua nempe civibus suis est censitus,) sustinens, *ejiciebat omnes vendentes & ementes in templo, & mensas numulariorum & cathedras vendentium columbas evertebat*, ut S. Matthæus *cap.* 21. 12., & Marcus *cap.* 11. 15. (qui adjicit, eum nec permisisse ἵνα τις διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ *ut quis vas transferret per templum*) seu, ut S. Johannes *cap.* 2. 14., *vendentes oves & boves & columbas, & numularios sedentes flagello, quod de funiculis ipse fecit, omnes ejecit de Templo, oves quoque & boves, & numulariorum effudit æs, & mensas subvertit, & eis, qui columbas vendebant, dixit, auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei domum negotiationis*, adeoque, dum pro privata tantum persona atque omnimodo imperio ac jurisdictione publica Hierosolymis carente habebatur, vim hujusmodi sic palam Templi sanctitatem violantibus inferebat, idque impune & citra reprehensionem eorum, qui, ut sanctissimæ illius innocentiæ pœnas irrogarent, omnem indies summopere movebant lapidem; utrum, inquam, a pœnis forensibus, quæ alias vim citra juris autoritatem inferentibus ibi debitæ, & infligi solitæ, tutus esset ac immunis, ideo quod ex Zelotarum jam dicto jure, quicquid sic a capite sanctissimo, sed interea invisissimo, præstitum est, plane licitum haberetur. Locus, in quo Nummulariorum hujusmodi ac vendentium & ementium sedes, a scriptoribus poni, nec immerito, solet ad Montis templi (qui & Templum interdum dictus, qua de re ante (*Lib.* 3. *cap.* 6.) monitum est) partem Orientalem seu Atrium Gentium, (*Videsis Job. Baptist. Villalpand. ad Ezech. tom.* 2. *part.* 2. *lib.* 3. *cap.* 9.) scilicet ad Intermuralis partem exteriorem, cujus quidem sanctitas, tametsi dispar haberetur sanctitati interiorum Montis Templi partium, singularis tamen fuit, & urbis reliquæ sanctitate multo

to præſtantior, ipſiuſque Templi ſtructuræ gratia diligentius tueuda. Ut autem reis heic rite capiatur, diſpiciendum eſt, undenam, & quinam Nummularii hi, & qui oves, boves, columbas ibi veuderent. Docent Talmudici, ubi de auoua dimidii Sicli (*Exod.* 30. 12. *& vide ſupra lib.* 2. *cap.* 8. *pag.* 228. *& Joſephum Archæolog. lib.* 9. *cap.* 8.) in ſacros uſus penſitatione agunt, ſolenne fuiſſe quotannis per urbes & oppida primo die menſis Adar moneri populum de penſitatione illa. Die autem ejuſdem menſis decimoquinto, ajuut (*Misn. tit.* Siklim *cap.* 1. *Maimonid. tit. eod. cap.* 1. *Moſ. Mikotzi Precept. Affirm.* 45.), ישבו השולחניו בכל מדינה ומדינה והוכעין כנחת כל מי שיתן להם יקבלו ממנו גמי שלא נתן אין כופין אותו ליתן: *ſedebant Menſarii* ſeu *Nummularii in qualibet urbe, & cum vaſculo flagitantes ab omnibus, qui ſolvebant, accepere; quorum tamen neminem tunc cogebant ſolvere.* Id ſcilicet in diem Adar xxv. diſtulere. Etenim tuuc Nummularii in Templo, ſeu Monte Templi, (ut dictum eſt,) confidentes, ab eis, qui nou ſolverant, etiam vi per miniſtros exigebaut. Talmudici; בחמשה ועשרים באדר ישבו במקדש לגבות ומכאן ואילך כופין את מי שלא יתן עד שיתן וכל מי שלא יתן ממשכנין אותו ולוקחין עבוטו בעל ברחו ואפילו כסותו: *Die* xxv. *Adar ſedebant* (Nummularii) *in Templo ad exigendam* Sicli dimidii penſitationem. *Atque tunc & deinceps quemlibet non ſolventem ſolvere cogebant. Et quiſquis non ſolvebat, eum in pignus adigebant, quod & ab eo ſive volente ſive nolente auferebant, etiam veſtimenta ejus.* Confidentes autem ſic in Templo nummularii perpetuo coram habebaut tredecim arcas totidemque menſas. Arcæ fuere turbarum inſtar, ſeu parte ſuperiori anguſtæ, inferiuri latæ, ut commodius retiuerent, quod per foramina anguſta reciperent. Talmudici (*Misn. Gemar. & comment. ad tit.* Siklim *cap.* 6. *Maimonides halach. ead. cap.* 2. *Moſes Mikotzi præc. affirmat.* 45.); ובמקדש היה לפניהם תמיד יג תיבות כל תיבה כמין שופר: *Et in Templo ſemper habebant* (Nummularii) *coram ſe tredecim arcas, quarum quælibet tubæ inſtar erat*. Undæ & Tubæ ſunt dictæ. Nam de hiſce intelligendum illud Misnæ; שלשה עשר שופרות שלשה עשר שולחנות: *Tredecim fuere Tubæ, totidemqui Menſæ*, id eſt, nummariæ. Arcarum autem uſus ſingularum ad hunc modum explicant.

לשקלי שנה זו.	א	I.	*Ad recipiendos Sicos anni inſtantis.*
לשקלי שנה שעברה.	ב	II.	*Ad Siclos anni præteriti.*
לכל מי שיש עליו קרבן שתי תורים או שני בני יונה אחד עולה ואחד חטאת משליך דמיהן לתיבה זו.	ג	III.	*Unicuique* (Levitic. 5. 12. 8. & 15. 14.), *a quo oblatio duorum turturum ſeu pullorum columbæ, alterius in holocauſtum, alterius in ſacrificium pro peccato, præſtanda erat. Nempe pretium eorum in hanc conjiciendum.*
לכל מי שיש עליו עולת העוף בלבד משליך דמיה לתיבה זו.	ד	IV.	*Unicuique, a quo in holocauſtum tantum avis* (Levitic. 1. 14.) *offerenda. Pretium ejus in hanc conjiciendum.*
למי שהתנדב מעות לקנות עצים למערכה.	ה	V.	*Ei qui ſponte obtulit pecuniam, qua ligna in ſacros uſus compararentur.*
למי שהתנדב מעות ללבונה.	ו	VI.	*Et qui ſponte obtulit pecuniam thuri coemendo.*
למי שהתנדב זהב לכפורת.	ז	VII.	*Sponte offerenti aurum in Templi ornatum.*
למותר חטאת כגון שהפריש מעות לחטאתו ולקח חטאת והיתר מן המעות ישליך לתיבה.	ח	VIII.	*Reſiduo ſacrificii pro peccato ex errore* (Levitic. 4.). *Veluti, ſi quis pecunia, qua ſacrificium emerat, reſiduum pecuniæ in arcam hanc conjiciebatur.*
למותר אשם.	ט	IX.	*Reſiduo ſacrificii* (Lev. 6.) *pro delicto ſpontaneo.*
למותר קיני זבים ויולדות.	י	X.	*Reſiduo nidorum* (id eſt, pullulorum in ſacrificium (*Levitic.* 12. 8. *&* 15. 14.) *profluvio laborantium & puerperarum.*
למותר קרבנות נזיר.	יא	XI.	*Reſiduo oblationum* (Num. 6. 14.) *Nazaræorum.*
למותר אשם מצורע.	יב	XII.	*Reſiduo ſacrificii pro delicto ſpontaneo Leproſi.*
למי שהתנדב מעות לעולת בהמה.	יג	XIII.	*Sponte offerenti pecuniam, ut inde compararentur pecora in holocauſta.*

Cuilibet arcæ titulus ſuus inſcriptus erat. Quicquid enim nomine Reſidui, juxta jam dicta, veniebat, ex Synedrii magni decreto in holocauſta ex pecuribus impendebatur; atque adeo, quæ in arcas poſteriores ſex conjecta, ſic impenſa. De Sicli autem dimidii penſitatione auuua ajuut (*Tit.* Siklim *cap.* 1. *& Maimonid. tit. eod. cap.* 3.), חצאי השקלים הכל צריכין להן ברי שתן בל אחד ואחד חצי

חצי שקל שהוא חייב לפיכך כשהיה אדם הולך אצל השולחני ומצרף שקל בשני חצאין יתן לו תוספת על השקל ואותה התוספת נקראת קלבון לפיכך שנים שנתנו שקל שניהם חייבין בקלבין: *Nemini non opus erat, ut Siclos dimidios sibi haberet, adeo ut singuli, qui hac tenebantur pensitatione, dimidium Siclum* (ipsam dimidii Sicli speciem) *solverent. Hinc evenit, ut, cum quis ad Nummularium veniebat, ut* (ob hanc causam) *Siclum integrum binis Siclis dimidiis commutaret, ei insuper in augmentum daret*, (id est, Siclo, quod commutaret, adjiceret,) *quod Kolbon vocitabant, adeo etiam ut, si bini Siclum integrum sic afferrent, ab utroque Kolbon esset præstandum*. Et subtiles habent aliquot distinctiones de augmenti hujus præstatione, ex ratione sociorum ac cohæredum juris, & ex commodati, donationis, Eleemosynæ discrimine, aliisque ejusmodi ortas, quæ huc non attinent. Kolbi autem seu Kollybi valor erat חצי מעה *obolus dimidius* (*Misna tit.* Siklim *cap.* 1. *& ibi Obadias Bartenorius*), seu pars Sicli quadragesima octava. Et Kolybi hujusmodi usus iam in urbibus Terræ sanctæ aliis, aliisque, ubi mensarii postulabant dimidios Siclos, regionibus, quam Hierosolymis solennis erat. Adeo ut, qui solveret ex lege, haud alia specie, præter ipsam dimidii Sicli, solvere deberet; cum interea eis, qui alibi reciperent, fas esset לצרף אותם בדינרי זהב מפני משאוי דרך: *commutare speciem illam in nummos aureos* (*Videsis supra lib.* 2. *cap.* 8. *pag.* 228. *&* 229.) *ob itineris ac oneris commoditatem*. Nam ad Templum sic universi undiquaque advehendi. Jam vero ex his nemo non videt, quales nam fuerint Nummularii in Templo sedentes eorumque mensæ in Evangeliis memoratæ. Vocantur autem ii in Matthæo & Marco κολλυβισαὶ, & a Johanne κερματισαὶ, quorum prius etiam τῶ קלבון seu *Kollybi* vestigia retinet manifesta. Utrunque sane rem ipsam seu Nummulariorum officium maxime in Siclis dimidiis, qui quotannis & frequentius ibi solvebantur, recipiendis palam indicat. Qualesnam item boves, oves, & columbas ibi venderent, non difficile est conjectari. Vetus est sententia, animalia illa illuc adducta, ut in sacrificia tum publica tum privata, quæ adeo crebra fuere, in dominorum commodum distrahentur. Nec dissimile est veri, etiam in hisce fuisse, qui infamia notati a Talmudicis מפריחי יונים *columbas volare docentes* appellitantur. Scilicet quatuor hominum genera (*Misna. tit.* Sanhedrin *cap.* 3.) a testimoniis & judiciis ob infamiam arcent; Aleatores, Fœneratores, quæstum facientes ex anni septimi seu Remissionis anni frugibus, & demum eos qui Columbas volare docebant. Quoniam scilicet (*Gemar. Babylon. ibid. fol.* 24. *&* 25. *& Obadias Bartenorius ibidem.*) horum nemo בישובו של עולם: *incumbit rebus, quæ ad firmitudinem seculi*, id est, ad bonum publicum seu vitæ humanæ commodum *spectant*. Adjiciunt enim; אסור לאדם שיתעסק בעולמו אלא או בתורה ובגמילות חסדים או בסחורה ואומנות ומלאכה שיש בהן ישובו של עולם: *Nefas esse homini in vita sua ratione rebus aliis incumbere præter Legem & Beneficiorum retributionem seu charitatem, aut Mercaturam, aut Artificia atque Opera bono publico utilia*. Phrasi autem illi, שיש בהן ישובו של עולם *quibus inest firmitudo seculi* aut *mundi*, quod vertimus, *quæ bono publico utilia*, similis habetur apud Syracidem, ubi meminit agricolarum, fabrorum, figulorum, aliorum ejusmodi artificum, sine quibus civitas manca est, tametsi primas non teneant partes. Attamen, inquit (*Cap.* 38. 45.), κτίσμα αἰῶνος τηρήσουσι seu ut alia est lectio στηρίσουσι *structuram seculi servabunt* seu *firmabunt*: id est, reipublicæ utiles sunt. Vulgata ibi, *Creaturam ævi confirmabunt*. Sed sensus ex idiotismo Hebraico petendus. De eis autem, qui columbas volare docebant, Gemara Babylonia *ad tit.* Sanhedrin *cap.* 3. *fol.* 25.; מפריחי יונים אלו שממרין את היונים ולא יונים ובלבד אלא בהמה חיה ועוף: *Qui columbas volare docebant, fuere qui eas ad certamen irritabant. Nec vero duntaxat de pecoribus, feris, volucribus aliis simile intelligendum*. A testimoniis nempe & Judiciis arcendos esse tam qui alia animalia sic docerent, quam qui columbas. Id ipsum habet & Gemara Hierosolymitana *ad tit. eundem fol.* 21. *col.* 1. *& ad tit.* Shebuoth *cap.* 7. *fol.* 37. *col.* 4. *hal.* 4. Glossa ad Babyloniam τὸ שממרין quod *qui ad certamen irritant* vertimus, interpretatur, per אותן זה על זה להלחם *excitant eas ad certamen mutuum*. Columbarum autem nomine signantius usurpato, (quia forsan aut illæ frequentius sic edoctæ, aut carius præ ceteris habitæ,) qui cætera animalia pariter docerent, innuuntur a Talmudicis, perinde ac si nos, nomine eorum, qui gallos in certamina outriunt, etiam eos qui ursos, tauros, canes, simili curant instituto, complecti vellemus. Id genus forte fuere illi, qui ex cœlestis oloris in themate suo genethliaco virtute, ut ait Manilius *Astronomic. lib.* 5. *ubi vide Jos. Scaligerum*, clausas

— cul-

—— culmine summo
Pascere aves gaudent Veneris & reddere sacas,
Aut certis revocare notis, totamque per urbem
Qui gestant caveis volucres ad jussa paratas.

Ad jussa paratæ volocres etiam sunt, tum qui io certamina outriunrur volatus reditusve celerioris, tum qui in pugoam. Hodieque item Memphi, Damasco, Tripoli, alibi io Oriente colombæ quasi (*Gabriel & Johannes Maronitæ in lib. de nonnullis Orient. urbibus cap. 9.*) hominum ouncietrices, novarum rerum eventus, pacis belliqne successus mira velocitate denontiare soleot. Atque inter Africæ Mahumedanos, coosimiles, velut non infrequentes, memorat Leo Afer. Nec vero apod Talmudicos sententia est hac de re unica. R. Obadias Bartenorius *ad Misn. tit.* Sanhedrin *cap.* 3. §. 3. *& vide Gemar. Babylon. ad tit. eundem fol.* 25. *a.*; אירה רספרשי סין ססיני השחוק אם הקרים יונתך ליונתי אחן לך כך וכך ואית דספרשי שסגרל יונה סלוסרת להביא יונים לבית בעלה בעל ברחן ויש בהן גזל משום דרבי שלום ולא גזל גמור: *sunt qui ludum intelligunt, quo de columbarum celeritate* (velut hodie equorum, canum) *pignore certabatur. Sunt etiam alii, qui dictum capiunt de columbis ideo nutritis adeoque ad jussa paratis, ut ad domini tecta alias etiam vi secum adducerent, unde quidem, si humana invicem officia spectes, velut rapina quædam commissa est, tametsi neutiquam simpliciter rapina.* Sic Bartenioras. Sed hac de re plora libro sexto (*Cap. 6.*) Ideo autem libentius admiserim etiam in vendentibus columbas, oves, & boves in Templo, fuissa quales iosamia sic notanr Talmudici, quoniam ut illi nomioe ספריחי אנים שׂד *columbas volare docentium* signantius, ut ostensum est, usurpato, pariter eos qui animalia alia in certamina ludicre nutriebant, contineri sen inoui volunt, ita & Evangelistæ bini (scilicet Matthæus & Marcus, veluti phrasin receptam secuti) tantummodo columbas vendentes, non vendentes oves & boves, hos interea pariter Cum D. Joanne inouentes, memorant. Hisce hactenus sic explicatis, redimus ad quæstionem de Zelotarum Jure in Nummnlariis, ac vendentibns animalia illa ejiciendis nec sine flagelli vi. Certe quanquam Servator Humani Generis & Deus & Rex erat, adeoque ita Uoiversi, nedum Jndæorom, Dominus, ut quidquid ei placeret, illud non licitum fuisse oefas sit putare; attameo cum cæteras res omnes etiam & seipsum receptis atque stabilitis reipublicæ formulis judiciariis, qoa Hebræicæ eæ essent, qua Romanæ, permiserit, etqne absolutissimom Justitiæ exemplar ab nmni vi illicita, veluti privatus, abstinere voluerit; qoin & tanta ei imminuerit invidia, nt nihil magis invidentium in votis esser, qnam nt cujnscuoque delicti reum eum peragere potuissenr; haud rationi sane ita consonum videtur, existimare ajectiooem ilam factam seu vim illatam ab eo fuisse sine egnita, etiam ab ipsis, qui tam maligne ei invidebant, Lege seu more, quo in id genus homines Templi Sanctitatem ita polloentes, incurrere licuerit, atque vi ejicere. Quid obiter facilius quam edversus eum, pro privaro habitum, Scribas & Sacerdotes (qoi *eum* & runc *quærebant* (*D. Marc.* 11. 18.) *perdere*) statim egissa de vi publica sive ex Jure patrio, sive ex Romano, nisi id, qnod fecisser, ex Jnre patrio, quod tunc temporis haod hae in re Romano cesserat, fieri fas fuisset. Ideo noo iniquum videtur ut existimamus, fas etiam idem tunc esse habitom Hebræo cuicunque privato, idque ex recepto, quod diximus, Zelotarum Jure; quod heic adhibirum item esse, elicere licet ex verbis D. Joannis, hac de re. Postquam eis, quos ejecerat, dixerat Christus, *auferte ista hinc, & nolite facere Domum Patris mei Domum Negotiationis, recordati sunt discipuli ejus* (ait Evangelista) *quod scriptum est* (*Psal.* 69. 9.) *zelus domus tuæ comedit me*; perinde ac si ד קנאין seu *zelotarum* Juris moribus patriis subnixi, expresse illic meminissent, & ad Domini factum rraxissent. Qualisoam autem sanctitatis Templi pollutio ec violatio in negotiatorum qnos diximns, commerciis fuerit, satis ostandit ipsa Dominus, dum in verbis e S. Joanne jam citatis Templum negotiationis domum neutiqnam fieri debere ait, & apud Matthæum, *scriptum est* (*Isaiæ cap.* 36.) *Domus mea Domus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam speluncam latronum*, seu ut apud Marcum, *Nonne scriptum est quod Domus mea Domus orationis vocabitur omnibus gentibus? vos autem fecistis &c.* Domus Orationis scilicet לכל עמים *omnibus gentibus* seu *populis*. Nam in monte Templi (*Vide supra lib.* 3. *cap.* 6.) locus Orationis etiam Gentibus. Arque ibi Nummularii hi & negotiatores, qui ejecti. At vero ex more erat patrio eoque solenoi ac licito, nt Nummularii seu Mensarii ibi perpetuo ferme sederent juxta jam e Talmu-

dicis

dicis ostensa. Quanquam igitur ita polluebant loci sanctitatem vendentes oves, boves, & columbas, tum forte in certamina aliasve artes (*Vide lib. 6. cap.* 11.) non licitas quam sacrificia, idque per fraudes crebras, quas in quæstum etiam exercerent; curnam Nummularii etiam seu Mensarii, quorum ibi consessus solennis licitus, ac sacris necessarius, simul ex hoc Jure ejecti? Certe simplex Nummulariorum seu Mensariorum, in siclis dimidiis reliquisque nummis, secundum quod dictum est, in sacros usus, recipiendis arcisque condendis, officium, neutiquam loci sanctitatem polluisse est existimandum. Sed quoniam Negotiationis illicitæ societatem cum vendentibus ibi inierant, atque animalia, quæ extra loca sancta emenda erant, in sacrificia, contra fas, ibi compendii causa emere solebant, nec fraudibus eo in hominum genere non raro reperiri solitis, illic ministerio illo fungentes carebant; ideo & ipsi, ut qui tum criminis aliorum participes, tum sua infames pariter sic Templum seu Montis Templi locum illum aliàs ipsis permissum profanabant, ejiciendi. Alia sunt recepti hujus moris exempla, tam ubi falso ac impie obtendebatur zelus, quam ubi, ut heic, expressissimo universæ pietatis, ac Justitiæ exemplari revera & tempestive accensus est. Nec reverentiam ipsam sive summi Pontificis sive Consessus Magni obstitisse puto, quin mos hic licitus haberetur. Etenim cum in Consessu sistebatur Christus, ac filium Dei se profitebatur, ob quod reus blasphemiæ habitus est, in adstantibus erant, qui zelum proculdubio obtendentes, in eum irruerent, in faciem exspuerent, colaphis cæderent, uti videre est apud DD. Matthæum ac Marcum. Etiam cum ex ministris cuidam Christus haud satis reverenter habuisse Caipham summum Pontificem visus est, ab eo percutitur (*D. Joan.* 18. 22.). Ubi observandum est Servatoris responsum ministro illi, *si male*, inquit, *locutus sum, perbibe testimonium de malo; si bene, cur cædis me?* ac si ex more licitum fuisset adstanti eum, qui publice Pontificis summi sanctitatem, quæ velut & Templi est, irreverenter habuisset seu violasset, irruendo statim percutere. Rogat igitur tantum, ut testimonium perhiberetur de Malo, quod alapam ibi mereretur. Nam ubi nihil ejusmodi esset, nefas fuisse reum in judicio percutere, scimus ex D. Pauli verbis. Paulus (*Act. Apost.* 23. 3.) nec dum quid omnino dixerat, quod ipsis Judæis sanctitatem sive Numinis, sive Templi, sive Gentis violare visum est. A percuti eum, furore in Christianismum percitus, jubet Ananias Pontifex. Paulus autem Juris gentis suæ scientissimus, *sedes*, inquit, *ut judices me secundum Legem, & contra Legem jubes me percuti?* Sed de his hactenus.

CAPUT VI.

De Cæde Humana, *extra* Belli Pœnæ *seu* quasi *rationem, juxta nonnullos (ex lege sacra, de* Anathemate *seu* חרם) parentibus *saltem & heris permissa; velut* Hostiæ humanæ *nomine*.

ITa temperatum in ante dictis vides apud Hebræos generale homicidii interdictum, ut nihilominus Pœnæ nomine, & quasi Pœnæ, mortem irrogari fas haberetur. Quemadmodum etiam, pro facti specierum varietate, habebatur tum in ipsa lege sacra, tum in universarum, quas novimus, gentium moribus. Et quanquam temperamenta ejusmodi, qua in Noachidarum Jure dispiciendo locum habere possunt, potius ad sextum eorum Juris caput quod de Judiciis est, attinet; dum scilicet Pœnarum nomine simpliciter considerantur; attamen dum ea, ut interdicti laxamenta, intuemur, locum habent heic sibi debitum. Uti etiam in primis illud, utrum in sacra illa Republica ejusmodi haberetur aliquod interdicti Naturalis de Homicidio laxamentum, idque ex ipsa lege sacra, ut spontaneum homicidium aliquod (nulla Juris bellici, Pœnæ, seu quasi Pœnæ ratione habita) Jure potuisset committi? Ex lege dico perpetua, expressa, & cujus Hebræis, pro libitu eorum, usus permissus. Nam ex præcepto Numinis singulari atque extraordinario, sive quale de immolando filio accepit Abraham, sive ejusmodi alio, cædem humanam licitam fuisse, utpote ab eo, cui tota rerum natura simpliciter ac omnimodo subest, imperatam, dubitandum non est. Sed vero lex expressim sacra hujusmodi habetur (*Levit.* 27. 27.) de rebus, quæ devovebantur; כל חרם אשר יחרם איש ליהוה מכל אשר לו מאדם ובהמה ומשדה אחזתו לא ימכר ולא יגאל כל חרם קדש קדשים הוא ליהוה כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת: *Omne anathema quod devoverit* seu *anathematizaverit homo Domino* (Vulgata, *Omne quod Domino consecratur*; Judæi Hispanienses *todo apartamiento que apartare varon a A. Paraphrasis Hierosolymitana* כל אפרשו די יפרוש גבר לשמא דיהוה: *omne separatum* seu *sacris usibus*

usibus destinatum quod separaverit homo Nomini Domini) *ex omnibus quæ habet, ex homine & e pecore & ex agro possessionis suæ, non vendatur, nec redimatur; Omne anathema sanctum sanctorum est Domino*, seu *sanctissimum est Domino. Omne anathema quod devovetur ex homine* (Vulgata, *omnis consecratio quæ offertur ab homine;* Hellenistæ; πᾶν ἀνάθημα ὃ ἐὰν ἀνατεθῇ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων *omne anathema quod consecratum fuerit ab hominibus* seu *de* aut *ex hominibus*; Judæi Hispanienses, *todo apartamiento que se apartare del hombre*; & Paraphrases Chaldææ & Hierosolymitana, præter versiones Arabicas, retinent particulam מן quod *ab*, *de* & *ex* pariter Orientalibus significat) *non redimatur, Morte moriatur* seu *interficiatur*. Ad hanc legem, *disceptatio est*, inquit Munsterus, *inter Judæos, num homo etiam interfici debeat per votum anathematis domino consecratus*. Alii tantundem. Jam vero si ita capiantur verba illa sacra, ut significent omne Anathema, Devotum, Consecratum ex homine seu e cætu hominum, esse morte afficiendum, sequitur, ut ultronea consecratione, devotione, seu anathematizatione, liceret cuicunque, ad quem lex hæc attineret, alium, saltem quem ei fas esset, ut sui Juris, devovere, morti addicere. Quod sane mire derogaret universali Homicidii interdicto, & cædem humanam pro affectu eorum, cui devovendi potestas, permitteret. Eodem fere modo, quo apud Africanos olim, maxime Carthaginienses, etiam & aliquot in Europæ Asiæque locis, cædes humana in hostiis humanis diis immolandis permittebatur. Non tamen quibusvis, sed eis, quæ in immolantium potestate, veluti filiis, (*videsis Syntagm. 1. de Diis Syris cap. 6. pag. 181. Hugonem Grotium de satisfact. Christi cap. 10.*) servis. Nam ita proculdubio se res habuit ut plurimum; tametsi etiam essent, apud quos honestum haberetur patrem immolare, ut Triballi. (*Aristotel. Topic. 2. cap. ult.*) Neque desunt in scriptoribus Christianis, qui ex citata jam de Anathemate lege, licitum fuisse apud Hebræos existiment filios aliosque, quos in potestate sua quis haberet, neci devovere atque immolare. Horum instar omnium heic erit V. CL. Ludovicus Capellus, cujus prostat diatriba singularis & certe doctissima de voto Jephthæ. In ea ille; *ad diritatem & immanitatem quod attinet hujus legis* (ita scilicet intellectæ; & obvium erit tunc diritatem objicere) *dicimus eandem prope hujus legis esse rationem, quæ fuit legis de Repudio. Non probabat Deus repudium; sed si quis erat tam duro & præfracto animo, ut nollet diutius uxori convivere, Deus quatenus populi Judaici Rex erat veluti politicus & civilis legislator, non prohibebat, quo minus illam a se amandaret, dato repudii libello. Sic etiam Deus non probabat, ut quis personam humanam sibi per* חרם Cherem *devoveret, sed si quis adeo temerarius erat, ut votum ejusmodi nuncuparet, non de bestia aut agro tantum, sed de persona etiam, quæ ipsius esset juris, volebat eam morte affici; non quod illi probarentur & gratæ essent humanæ hostiæ, sed aliis de caussis legitimis, quas lex quidem non aperit, (neque enim Deus legum & præceptorum suorum rationem reddere tenetur,) sed aliquatenus nobis suspicari & eas subolfacere licet. Ac primo quidem, videtur Deus sic tacite voluisse innuere, se potestatem vitæ & necis concedere parentibus in liberos & heris in servos, non quidem ipsismet pro arbitrio exercendam quum liberet, quomodo eam Ethnici Græci & Romani exercuerunt, sine magistratus conscientia, sed quam hac duntaxat ratione exercerent, sacra nempe capitis eorum devotione, ad cujus executionem intervenire oportebat sacerdotum operam & ministerium; ad quos nimirum pertinebat votorum cognitio rerumque Deo per* חרם Cherem *sacratarum jus & proprietas sive dominium;* Numer. 18. 14. כל חרם בישראל לך יהיה Omne anathema in Israel tuum erit. *Qua sanctione sacerdotes Judices erant a Deo constituti, qui dispicerent & judicarent, an vota illa essent legitime necne concepta & nuncupata, atque ita mors liberorum & servorum a parentibus & heris devotorum non simpliciter & nude a parentum & herorum arbitrio & libidine pendebat, quandoquidem sacerdotum judicium & sententiam intervenire oportebat. Ita abusus cavebatur, & simul parentes a liberis, & heri a servis tanto majore in honore habebantur, utpote quos tantum viderent in se habere vitæ & necis potestatem, ut si libuisset, ab uno oris ipsorum verbulo vita & mors sua penderet. Hac ratione magis in officio & debita erga parentes & heros obedientia continebantur.* Adjicit etiam hac ratione parentes magis ab imprecationibus seu diris in liberos fuisse deterritos; ne scilicet ita morti ex lege essent tradendi. Typicum insuper legis sensum adjungit; patrem cœlestem filium suum in humani generis redemtionem, immolationi devovisse, ejusmodi alia. Nec omnino prætermittit adversas Hebræorum aliorumque sententias, quas tamen potius tangit, quam explicat; & demum ex hac lege Jephthen filiam suam devovisse atque immolasse as-

serir. Certe negandum non est, quin omnimoda ejusmodi cædes ex lege Numinis, cujus imperio universa rerum natura subest, (si ita is voluisset,) Jure certissimo committi potuisset. Neque ideo de legis justitia, si ejusmodi sensu intelligenda sit, ullatenus disputandum. Sed vero quoniam ex hujusmodi devovendi immolandique libertate necesse fuisset, ut mirum in modum minueretur interdicti de homicidio amplitudo, nec ulla ita prolis ac servorum (a quibus neque in hac lege alii quiquam distinguuntur) vitam innocentia tueri potuisset, adeo ut plane ultroneum homicidium tum extra belli, Pœnæ aut Quasi, rationem, tum citra fori sententiam eorumve, qui rebus præerant decretum, hac in specie intra sacram illam rempublicam permitti inde esset concludendum (nam quod addidit Capellus de sacerdotum interveniente heic sententia veluti forensi, nihil habet id omnino, quo nitatur sive in lege sacra, sive in Magistrorum commentariis; & certe si haberet, nil aliud sequeretur, præterquam quod pro devoventis & sacerdotum arbitrio extra causas omnimodas jam dictas homicidium potuisset patrari) idcirco quid ipsi Talmudici tum de legis hujus sensu, tum de Jephthæ voto filiæque ejus, quæ nonnullis creditur, immolatione statuerint, fusius heic ostendere duximus operæ pretium.

CAPUT VII.

De verbis Legis illius sacræ, qua ultronea cædes humana *parentibus & heris liberos & servos* anathemate devoventibus permitti *visa est*. *Et de* vario *apud Hebræos* Anathematis genere.

UT rite, ad mentem Hebræorum, capiatur lex illa sacra, qua nonnullis videtur cædem humanam quandam ultroneam, hostiasque humanas in republica illa a Numine instituta ita permitti, Tria inprimis sunt dispicienda. Primum est, ipse legis sacræ verborum contextus ejusque in versione significatio; secundum Naturæ τὸ חרם *Cherem* seu Anathematis apud Magistros diversitas atque circumstantiæ; Tertium, quomodo in ea diversitate, atque inter illas circumstantias legem jam dictam ipsi interpretentur; quibus satis apertis nec intempestive subjungemus, quod de Jephthæ voto filiæque immolatione ita credita tradunt. Quod ad primum attinet, observandum est in Levitici capitis (*cap.* 27.) quod legem illam habet priore parte, præstitutas esse formulas æstimandi taxandique vota seu res & personas, ubi non tam ipsæ res seu personæ, quam eorum æstimatio pretium seu valor domino consecratus est. Hujusmodi vota nuncupantur נדרי ערכין *vota æstimationum*. Atque res voto æstimationis illigata, pretio seu æstimatione soluta, etiam & ipsa solvebatur dominoque ita redimebatur in usus quoscunque retinenda. Postea in eodem capite sequitur ritus devovendi, quo ipsa sive res sive persona devovetur, atque consecratur sine spe redimendi. Et tam personas quam res in lege illa contineri, manifestum est ex verbis illis; מאדם ובהמה ומשדה: *ex homine & pecore & agro*, seu, *sive homo fuerit sive pecus sive ager*, quod fuerit devotum. Quin ut מאדם eo in loco *ex homine* seu *ex hominibus* denotat, ita sane in verbis sequentibus מן האדם æquum satis videtur, ut interpretaremur *ex hominibus* seu *ex homine*, nimirum *si quod caput fiat ex hominibus ut anathema sacrum, non redimatur; morte moriatur;* cum scilicet similis sit utrobique & in locis adeo invicem proximantibus præpositionis illius usus. Atque ita sane intelligunt verba illa Hebræi, ut mox liquebit. Utcunque sint inter Christianos viri sane doctissimi, qui non *ex* sed *ab* ibi malint vertere, adeo ut significatio fiat, *aut quicquid ab homine fuerit abdicatum ut anathema, interficiatur*, quo sensu homo ipse eo in loco anathema non erit, sed animalia quæcunque alia ab homine devota. Res seu persona ad hunc modum devota חרם *Cherem* nuncupabatur, quod *anathema* recte vertitur; cujus vocabuli, qua etiam devotionis in ea vis habetur, diversitatem (quod secundum est eorum, quæ heic dispicienda proposuimus) diligentius oportet animadvertere. Quemadmodum autem Devoti, Anathematis, Sacri, aliorumque ejusmodi vocabulorum significatio interdum rem pietatis ergo Numini sacratam, interdum diris onustam denotat, (cum scilicet utraque devovebatur; hæc ut malorum vindici, illa ut bonorum autori, conservatorique,) ita etiam usus τὸ חרם *Cherem* seu Anathematis aut Devotamenti (ut Tertulliano dicitur) *adversf. Gnosticos cap.* 2. apud Hebræos obtinuit. Usus autem seu Notio vocabuli quadruplex ad rem, quam tractamus, habetur. Aut enim sacrum significat donarium ipsum, quod Numini seu in sacros usus devovebatur, ut in commate 28. Capitis vigesimi septimi Levitici seu prioribus periochæ inde superiori in capite citatæ verbis; aut id quod expressim Jure belli ac militari seu

ob

ob inimicitias capitales devovebatur perditioni, internecioni, aut odio intestino; aut quod in commissum cadit; aut demum quod diris, Jure tantum pacis, onustum. De Primo genere non est, ut heic plura dicantur. Secundi generis exemplum illustre baberur in Sacris illis de Hierichunte verbis, (*Jos. c. 6. 17.*) והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה ליהוה: *Et sit urbs hæc anathema*, seu *Cherem*; *ipsa & omnia, quæ in ea, Domino. Et* statim; *Et vos cavete ab anathemate, ne fiatis anathema, & tollatis de anathemate ponatisque castra Israel in anathema & turbetis ea. Sed omne argentum atque aurum, vasa ænea atque ferrea Domino consecrabuntur, venientque in thesaurum Domini*. Urbs ita tota anathema erat in Pœnam seu vindictam hostium; ita tamen ut metalla in victoris potestatem redacta anathemata fierent primi generis, sacra utpote Domino & in sacros servanda usus; Ceteræ tam personæ, (excepta Rahab; quod ex historia nemo nescit,) quam res sive nece sive incendio aliove modo disperderentur. Quod adeo necessum erat fieri, ut flagitium haberetur horrendum quempiam rerum seu personarum ita devotarum quid sibi somere, quemadmodum scimus ex Achanis pœna capite proximo ibi narrata. Alia sunt quæ huc faciunt in sacris literis, ubi verbum חרם hac notione, nec infrequenter occurrit. Atque ad hoc genus attinent publica sive populi sive Regis sive Synedrii Magni anathemata, quibus bellum gesturi seu prælium inituri milites suos aliosve, si quidquam imperatum non præstarent, devovebant mortis; quemadmodum illud populi, de eis qui non ascenderent (*Judic.* 14. 25.) in Mizpa, & illud Saulis Regis de eis qui (1. *Sam.* 14. 25.) ante noctem quid comederent. Huc etiam attinet excommunicatio illa simul & anathema, quo Cuthæi veteres, qui Templi instaurationem impedirent, devovebantur, veluti quorum in amicitiam nunquam redituros se profiteretur Judæi. Legitur in *Pirke* Rabbi Eliæzar (*Cap.* 38. & *videsis Sepher* Tanchuma *fol.* 16. *col.* 1. & 2. & *Jo. Buxtorf. Lexic. Chald. Talmud. & Rabb. col.* 2464.) de Ezra, Zerubabele & Josua Ben Jozedec Pontfice tum maximo,
קבצו את כל הקהל אל היכל יי' והביאו
שלש מאות כהנים ושלש מאות תינוקות
ושלש מאות שופרות ושלש מאות ספרי תורה
בידם והיו תוקעין והלוים משוררים ומזמרין
ומנדין את הכותיים בסוד שם המפורש
ובכתב הנכתב על הלוחות ובחרם בית דין
העליון ובחרם בית דין התחתון שלא יאכל
אדם מישראל פת כותי עד עולם מכאן אמרו
כל האוכל בשר כותי כאלו אוכל בשר חזיר
ואל יתגייר אדם כותי ואין להם חלק בתחיית
המתים שנאמר לא לכם ולנו לבנות בית
אלהינו לא בעולם הזה ולא בעולם הבא
ועוד שלא יהיה להם חלק ונחלה
בירושלם שנאמר ולכם אין חלק וצדקה
וזכרון בירושלם ושלחו החרם אצל
ישראל שבבבל ועוד הוסיפו עליהם חרם על
חרם והוסיף המלך כורש וקבע עליהם חרם
עולם: *congregaverunt totam Ecclesiam seu cœtum populi in templum Domini, & introduxerunt* CCC. *sacerdotes, &* CCC. *pueros* (seu discipulos minores,) *quibus erant in manibus* CCC. *buccinæ & trecenti libri Legis. Hi clangebant, cantantibus interea & psallentibus Levitis. Et excommunicabant Cuthæos per mysterium nominis Tetragrammati & per scripturam descriptam in Tabulis* (Decalogi) *& per anathema Fori superioris seu Cœlestis, & per anathema fori inferioris, ita ut nemo Israelitarum unquam in posterum comederet buccellam aliquam Cuthæorum. Hinc etiam inolevit, eum, qui comederit carnem Cuthæorum, habendum veluti qui comederit carnem porcinam. Neque Cuthæos Proselytos fieri, neque eis esse partem in Resurrectione mortuorum juxta illud quod scriptum est* (*Ezra.* 4. 3.). Non ad vos simul nobiscum attinet instauratio Domus Dei nostri; *nec scilicet in hoc seculo nec in futuro. Et præterea non esse eis partem, seu hæreditatem, aut possessionem Hierosolymis, juxta id quod itidem scriptum est* (*Nehem.* 2. 20.) & vobis nec portio est, nec jus, nec memoria Hierosolymis. *Miserunt autem anathema ad Israelitas qui in Babylonia. Quin & sæpius iterarunt in eos anathema. Etiam & adjecit Cyrus Rex anathema, quod stabilivit in eos in perpetuum*. Formulam anathematis heic adbibitam usurpasse alibi (*Pirke R. Eliæzar cap.* 47.) dicitur Phinees, scilicet *per mysterium nominis Tetragrammati & per &c.* Et de capitalibus inimicitiis inter Israelitas & Cuthæos testimonia sunt passim obvia. Et quod ad buccinarum usum in enathemate denuntiando attinet; alia sunt ejusce rei exempla, quod a viris doctis (*Jo. Cocbius in excerpt. ex Gemar. tit.* Sanhedrin *cap.* 1. *pag.* 146. & *Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 11. *fol.* 107. *b.*) etiam pridem observatum est. Nec de trecentorum in tam publica anathematis denuntiatione numero mirabitur, qui quadringentas adhibitas fuisse legerit, etiam in simplici ab uno Magistro, idque extra forum, excommunicatione denuntiata, de qua sub calcem capitis octavi. Tertium Anathematis genus visitur in illo Ezræ edicto (*Cap.* 10. 8. & *vide lib.* 3. *Esdræ. cap.* 9. 4.

9. 4. *& Nehemiæ c.* 10. 39.) *quicunque non adfuerit intra triduum, juxta decretum Principum & seniorum* יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה *ἀνάθεμα τεθήσεται πάντα ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ καὶ αὐτὸς διασταλήσεται ἀπὸ ἐκκλησίας τῆς ἀποικίας anathematizabitur* Vulgata *auferetur*). *universa substantia ejus, & ipse disterminabitur ab ecclesia transmigrationis*. Quarti denique generis, quod, Jure Pacis, diris fiebat, species sunt binæ; altera ubi diris quis devovebatur, si quid imposterum sive committeret sive omitteret; altera ubi quis ob jam commissum quid ita devovebatur. Prioris exemplum est egregium in illo Josuæ (*Cap.* 6. 26. *& vide. Nehemiam cap.* 13. 25.) *Juravitque Josua in tempore illo dicens; Maledictus sit coram Domino qui surgens ædificaverit urbem istam Hierichuntem. In primogenito suo fundabit eam, & in minore* (filio) *collocabit portas ejus*. Scilicet proles ejus posteritasque universa destruatur. Certe & hujus est generis, quod ex instituto Rabbenu Gersom (natione is Gallus floruit sub annum Christi 1070) literis obsignatis Judæi hodierni apponere solent. Diris nempe devovent eum, qui præter sententiam mittentis eas resignaverit; Personæ & Loco ad quem mittuntur, nunc ad hunc modum, nunc ad alium, devotionis formula subjuncta; וחרם לור; בנרוי חרם שמתא דרבי גרשום מאור הגולה ופתו פת כותים יינו יין נסך: *In anathema devoveatur alienus per Excommunicationem, Anathema, & Separationem Rabbi Gersom Luminis Captivitatis; & panis ejus sit cibus gentilium, vinum ejus, vinum idololatricum*. Hujusmodi scilicet diris alienum, qui resignaverit, devovent (*Jo. Buxtorfius in Epistolar. Hebraic. Instit. pag.* 59.) breviter atque more suo, unoquoque vocabulo, primo tantum sui elemento designato. Atque ad hanc speciem attinet illud (*Act. Apost.* 23. 12. *&* 14. *&* 21.) *collegerunt se quidam ex Judæis & ἀναθεμάτισαν ἑαυτοὺς anathematizaverunt seipsos dicentes neque manducaturos neque bibituros, donec occiderent Paulum*, ubi Syrus habet ܐܚܪܡܘ ܢܦܫܗܘܢ *se anathemate devoverunt*, ab ipso חרם *Cherem* quod Hebræum est; & paulo itidem post ܚܪܡܐ ܐܚܪܡܢ ܢܦܫܢ pro eo quod est *anathemate devovimus nos*; alibique ex Hebraico חרם, facit id quod Græco anathemati respondeat in Novo fœdere, quemadmodum etiam Arabs. Nempe devoverant se diris Judæi, si vel ederent vel biberent, atque interea omitterent necem Pauli. Ejusdem est speciei anathema, quo devovebantur adjurati, si pejerarent. Nam præter alias diras (de quibus nos (*In prolegom. ad lib. de succ. in Bona.*) alibi) ipsum τὸ חרם non raro adjectum est; ut e Mose (*Præcept. negat.* 219.) Cotzensi discimus. Accedat etiam illud, quo admissi in Essenorum sectam se obligabant, ut videre est apud Josephum (*De bello Judaico lib.* 2. *cap.* 12. *gr.* 7. *lat.*) Quin & Apocryphis de Orbis terrarum distributione (*Epiphanius in Ancorato.*) inter Noachidas illos tres memoratur jurejurando invicem se patre præcipiente, obstrinxisse, alterum alterius fines non transgressurum. Qui vero transgrederetur, eum *ἐξολοθρεύεσθαι ἐν τῷ ὅρκῳ καὶ πᾶν τὸ σπέρμα αὐτοῦ fundisus exterminandum uti & posteros ejus*. Atque huc spectat anathema illud generale, quod statis temporibus Hebræi veteres in universos Israelitas, qui capita aliquot Juris sive sacri sive aliter introducti, cautius pro re nata observanda, sponte & scienter violarent, tactis bibliis sacris promulgare soliti. Formula ejusmodi anathematis habetur in Rituali illo libro, quem *Colbo* id est, Pandecten nuncupant, sub titulo דין העובר על החרם *Jus quod ad eum attinet, qui anathema* seu *Cherem violaverit*. Sunt quidem in eo tum Astrologica nonnulla tum nescio quæ de Angelis atque ejusmodi alia, quæ seculorum recentiorum commenta esse merito censeas. Sed integrum ut habetur (Sepher Colbo *fol.* 144. *a*) exhibemus.

נוסח חרם

בגזרת עירין ובמימר קדישין אנו מחרימין
ומשביעין ומנדין ושמתין ומקללין ומארירין על
דעת המקום ועל דעת הקהל בספר התורה
הזה בשש מאות ושלש עשרה מצות הכתובות
בו בחרם שהחרים יהושע את יריחו ובקללה
שקלל אלישע את הנערים ובקללה
שקלל גחזי נערו ובשמתא דשמתיה ברק
למרוז ובשמתא דשמתינהו אנשי כנסת
הגדולה ובשמתא דשמתיה רב יהודה בר
יחזקאל להוא עברא ובכל החרמות והאלות
והקללות והנידויין והשמתות שנעשו מימות
משה רבינו ועד עכשיו בשם אכתריאל יה
ה׳ צבאות בשם מיכאל השר הגדול בשם
מטטרון ששמו כשם רבו בשם סנדלפון
הקושר קשרים לרבו בשם שם בן ארבעים
ושתים אותיות בשם שנראה למשה בסנה
בשם שקרע משה את הים (Leg. בשם) בהם
אהיה אשר אהיה בשם שם המפורש בכתב
שנכתב על הלוחות בשם ה׳ צבאות אלהי
ישראל יושב הכרובים בשם הגלגלים ואופנים
וחיות הקדש ומלאכי השרת בשם כל
המלאכים הקדושים משרתי עליון כל בר
ישראל או בת ישראל שיעבור על שום דבר
מההסכמות או מן אחת מהן המבוארות
בהערכה

בהעדסה ארור הוא לה' אלהי ישראל יושב הכרובים ארור הוא מפי השם הנכבד והנורא היוצא מפי הכהן גדול ביום הכפורים ארור הוא בשמים ובארץ ארור הוא מפי הגבורה ארור הוא מפי מיכאל השר הגדול ארור הוא מפי מטטרון ששמו כשם רבו ארור הוא מפי אכתריאל יה ה' צבאות ארור הוא מפי שרפים ואופנים וחיות הקדש ומלאכי השרת המשרתים פני עליון בקדושה ובטהרה.

אם נולד בחדש ניסן ששם שלאך ראש משמרתו שמזלו אוריאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש אייר ששם מלאך ראש משמרתו שמזלו צפניאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש סיון ששם מלאך ראש משמרתו שמזלו אמריאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש תמוז ששם מלאך ראש משמרתו שמזלו פניאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש אב ששם שלאך ראש משמרתו שמזלו ברקיאל ארור הוא מפיו· ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש אלול ששם מלאך ראש משמרתו שמזלו.......ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש תשרי ששם מלאך ראש משמרתו שמזלו צוריאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש מרחשון ששם מלאך ראש משמרתו שמזלו בזבריאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש כסלו ששם מלאך ראש משמרתו שמזלו ארוניאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש טבת ששם מלאך ראש משמרתו שמזלו ענאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש שבט ששם מלאך ראש משמרתו שמזלו גבריאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש אדר ששם מלאך ראש משמרתו שמזלו רומיאל ארור הוא ומפיו ומפי כל משמרתו ארור הוא מפי שבעה מלאכים הממונים על שבעה ימי השבוע ומפי כל משמרתם וסיעתם ארור הוא מפי ארבעה המלאכים הממונים על ארבע תקופות השנה ומפי כל משמרתם וסיעתם ארור הוא מפי שבעה היכלות ארור הוא מפי שרי התורה שם כתר ושם חותם ארור הוא מפי האל הגדול הגבור והנורא (מבילהו) מבע ליהו תבריה כענלא תחא (תהא *Leg.*) מפלתירה אל אלהי הרוחות לכל בשר השמידהו והאבידהו. אל אלהי הרוחות לכל בשר השפילהו אל אלהי הרוחות לכל בשר הכניעהו אל אל אלהי הרוחות לכל בשר השחיתהו. אל אלהי הרוחות לכל בשר הכריתהו. חמת ה' וסער מתחולל על ראש רשעים יחול מלאכי חבלה יפגעו בו ארור הוא בכל אשר יפנה בבהלה תצא נשמתו. באסכרה תהא מיתתו ולא יצא ולא יעבור (נפשו *Lego*) חדשו וכנו בשחפת ובקדחת ובדלקת ובחרחור ובחרחור בשדפון ובירקן ורדפוהו עד אבדו חרבו תבא בלבו וקשתותיו תשברנה. יהיה כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה. יהי דרכו חשך וחלקלקות ומלאך ה' רודפו תבואהו שואה לא ידע רשתו אשר ה' טמן (אשר טמן) תלכדו יהדפוהו מאור אל חשך ומתבל ונדהו יבעתוהו צר ומצוקה יראו עיניו בידו ומחמתם שדי ישתה ילבש קללה (כמוו) במדו יאבל בדי עורו גם אל יתצהו לנצח ויסחהו מאהל לא יאבה ה' סלוח לו כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורבצה בו כל האלות הכתובות בספר התורה הזה ומחה את שמו מתחת השמים והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל ככל אלות הברית הכתובות בספר התורה הזה ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום מי שברך אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן דוד ושלמה ונביאי ישראל וחסידי עולם הוא יברך כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדש לבד מי שעובר על החרם הזה המקום ברחמיו ישמרם ויושיעם ויצילם מכל צרה וצוקה ויאריך ימיהם ושנותיהם וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם וינאלם בקרוב עם כל ישראל חברים וכן יהי רצון ונאמר אמן.

Formula Anathematis.

En (Daniel. IV. 14.) *Decreto Civitatum & sanctorum jussu, nos anathematizamus, adjuramus, exterminamus, excommunicamus, maledicimus & execramur, volente Deo & Ecclesia, per librum hujus legis, per* DCXIII. *præcepta in eo conscripta, per anathema, quo anathematizavit Josua* (Jos. 6. 17.), *Hiericuntem, per maledictionem, qua maledixit Elisha* (2. Reg. 5. 22. 27.) *juvenibus, & per maledictionem, qua maledixit Gibezi puero suo, & per excommunicationem, qua excommunicavit Barak* (Judic. 5. 23.) *Meroz, & per excommunicationem, qua viri Synagogæ magnæ sunt usi, & per excommunicationem, qua usus est Rab. Jehuda filius Rabbi Jehezkiel hujusmodi in re, & per omnia anathemata, imprecationes, diras, excommunicationes, atque exterminationes, quæ factæ sunt a tempore Mosis Magistri nostri & deinceps, per nomen Acetheriel,* (Videsis *Sepher Cetzri* pag. 190. 2.) *Jah, Dom. Exercituum, per nomen Micael principem illum Magnum, per Nomen Mittraten, cujus nomen est ut nomen magistri sui, per nomen Sandalipon, qui ligat ligamenta domino suo, per nomen nominis quadraginta duarum literarum, per nomen ejus, qui apparuit Mosi in rubo, per nomen quo divisit Moses mare, per nomen Sum Qui sum, per mysterium nominis tetragrammati, per scripturam quæ scripta est super tabulas, per nomen Domini exercituum, Deum Israel sedentem super Cherubin, per nomen sphærarum & circulorum & animalium Sanctorum & Angelorum ministrantium, per nomen universorum Angelorum, qui Deo supremo ministrant; Quilibet scilicet Israelita & quælibet Israelitis scienter & sponte violans quid-*

quam

quam eorum, quæ observanda esse jam denuntiantur, maledictus sit Domino Deo Israelis sedenti super Cherubin.

Maledictus sit per nomen gloriosum & lucidum, quod exprimit ore suo Pontifex maximus in die Expiationum. Maledictus sit per Cælum & Terram. Maledictus sit a Deo Omnipotente. Maledictus sit a Micaele Principe illo magno. Maledictus sit a Mittatron cujus nomen est ut nomen magistri sui. Maledictus sit ab Acetheriel, jah, Dom. Exercituum. Maledictus sit a Seraphim & orbibus & animalibus sanctis, & angelis, qui ministrant coram Deo supremo in sanctite ac munditie.

Si natus fuerit in mense Nisan, quem Angelus dictus Uriel, ut princeps classis cui subest, gubernat, maledictus sit ab eo, & ab universa classe ejus. Et si natus fuerit in mense Jiar, quem Angelus dictus Tzephaniel, ut princeps classis cui subest, gubernat, maledictus sit ab eo & ab universa classe ejus. Et si natus fuerit in mense Sivan &c. Scilicet similis fit atque eisdem verbis pro quolibet mense imprecatio. Angelus qui præest mensi Sivan, Amiariel ibi nuncupatur; qui Thamuz, Peniel; qui Ab, Barachiel; mensis Elul prætermittitur præfecti nomen; Tisri mensis Angelus dicitur Tzuriel; Marchwescan habet Zacaliel; Casleu, Adoniel; Tebet Anael; Sebat Gabriel; Adar Rumiel; sed alia nomina etiam Angelorum signis seu mensibus interdum ab eis assignantur (*Vide Joseph. Voisin ad R. Israel Moseidem cap.* 5. *pag.* 305.) Dein sequitur; *Maledictus sit a septem Angelis constitutis super septem diebus hebdomadis, & a tota earum classe & potestate adjutrice. Maledictus sit a quatuor Angelis, qui præficiuntur quatuor cardinibus anni, & ab universa eorum classe atque potestate adjutrice. Maledictus sit a septem palatiis. Maledictus sit a principibus legis; Nomine Coronæ & Nomine sigilli. Maledictus sit a Deo Magno, forti, & Lucido. Ex coitu ejus sit ei confusio. Veloci cadat ruina. Deus, Deus spirituum, universæ carni eum destruat & perdat. Deus, Deus spirituum universæ carni eum subdat. Deus, Deus spirituum eum universæ carni prosternat. Deus, Deus spirituum universæ carni eum deprimat. Deus, Deus Deus spirituum universæ carni eum exscindat. Ira Domini* (Jerem. 23. 19.) *& turbo violentus cadat super caput impiorum. Angeli perditionis in eum incurrant. Maledictus sit in omnibus, ad quæ se divertat. In terrore exeat anima ejus. Ex angina moriatur. Non exeat, non redeat ei spiritus. Phtisi, febre, uredine, siccitate, gladio, marcore, ictero feriatur, neque ante exitium eis liberetur. Gladius* (Psal. 37. 15.) *suus in cor suum ingrediatur, & arcus ejus diffringantur. Sit velut* (Ibid. 35. 5. &c.) *pulvis coram vento, & Angelus Domini eum dispellat. Sit via ejus tenebræ & lubricitates; & Angelus Domini eum persequatur. Veniat ei desolatio inopina & rete suum, quod abscondidit ipse, eum deprehendat. Expellent* (Job 18. 18.) *eum ex luce in tenebras, & ex orbe habitabili eum exterminabunt. Terrebunt* (Ibid. 15. 24.) *eum tribulatio & angustia, videbunt* (Ibid. 21. 20.) *oculi ejus perditionem suam, & bibet furorem Omnipotentis. Induet* (Psalm. 109. 18.) *maledictionem ut amictum suum. Comedat* (Job 18. 13.) *robur cutis suæ. Etiam Deus* (Psalm. 52. 7.) *dissipabit eum in æternum & evellet eum de tabernaculo. Non acquiescet Dominus* (Deuteron. cap. 29. 20.), *ut propitietur ei, sed fumabit tunc furor Domini & zelus ejus in virum istum, & cubabunt super istum omnes maledictiones scriptæ in libro hujus Legis, delebitque Dominus nomen ejus sub Cælo. Separabit quoque eum Dominus ad malum ex omnibus tribubus Israel juxta omnes maledictiones fœderis, quæ scriptæ sunt in libro hujus legis. Vos* (Deut. 4. 4.) *autem qui adhæretis Domino Deo vestro, vos omnes salvete hodie. Is qui benedixit Abrahæ, Isaaco, Jacobo & Mosi & Aharoni, Davidi & Salomoni, & prophetis Israel, & iis qui inter Gentes pii sunt, totam hanc congregationem sanctam benedicat cum omnibus congregationibus sanctis, excepto tantum eo, qui anathema hoc violaverit. Deus ex misericordia sua custodiat eos, salvos eos faciat atque eripiat eos ex omni ærumna ac miseria, atque prolonget dies eorum, atque annos eorum, & mittat benedictionem & eventum prosperum omni operi manuum eorum, atque eos vindicet festinanter cum omnibus Israelitis aliis. Atque ita sit voluntas ejus & decretum, Amen.*

Ejusdem generis anathematismi sunt in Jure Cæsareo, velut ex Hebræorum more memorati. Permisit Justinianus Hebræis Legem suam sive Græce sive Latine legere. *Neque*, inquit, (*Novell.* 149. *cap.* 1.) *Licentiam habebunt hi, qui ab his majores omnibus Archiperecitæ aut Presbyteri appellantur perinœis aliquibus aut anathematismis hoc prohibere nisi velint propter hoc castigari corporis Pœnis* &c. Et de quarti generis anathematis specie priori hactenus. Ejusce speciei altera est, qua ex sententia forensi devovebatur is qui excommunicatus seu a cœtu Israelitico ejusque consuetudine rite juxta mores receptos, semotus, intra tempus sibi iterato præstitutum non resipisceret, sed

ex

ex contumacia sua aut neglectu, sibi in causa esset, ut excommunicatione interim non solveretur. Hæc species ut recte intelligatur, Causas, Effectus, Formulas, Ritusque Excommunicationis, quam sequi solebat hæc anathematis species, proxime ut subjiciamus, res ipsa poscit.

CAPUT VIII.

Causæ, Ritus, *ac* Effectus Excommunicationis *apud Hebræos*, *atque* τὸ Cherem *seu* Anathema *quod inde interdum sequebatur*. Hujus *item* Formula *ac* Effectus. Utriusque Solutio.

Viginti quatuor apud Talmudicos assignantur Causæ, ob quas excommunicandus erat quis, seu libera cœtus Israelitici consuetudine interdicendus. Excommunicationem hujusmodi נידוי *Niddui* vocant, plerunque excommunicatum מנודה, & qui excommunicant מנדין a verbo נדה, quod in prophetarum lingua *separare* ac *semovere* denotat. Eandem etiam excommnnicationem appellant שמתה *shammatha*, & verbum שמת pro eo quod est *excommunicare* non raro usurpatur in commentariis Talmudicis; qua de re plura mox. Causæ in personis excommunicandis ad hunc modum se habent.

I. השבזה את החכם ואפילו אחר מיתו *Qui* (Gemara Babylonia ad tit. *Moedkaton* cap. 3. fol. 17. a) *sapientem* seu *Magistrum contumelia affecerat, tametsi mortuum.*

II. המבזה שליח בית דין *Qui* (Eadem Gemara ad tit. *Jabimoth* cap. 5. fol. 52. a) *ministrum fori publicum contumelia affecerat.*

III. הקורא לחבירו עבד *Qui* (Ead ad tit. *Kiddushim* cap. 2. fol. 28. a.) *alterum* (liberæ scilicet conditionis) *servum appellarat.*

IV. מי ששלחו לו בית דין וקבעו לו זמן ולא בא *Is* (Eadem Gem. ad tit. *Moedkaton* cap. 3. fol. 16. a. & Hierosolym. ibid. fol. 81. col. 4. &c. Maimonid. halach. *Sanhedrin* cap. 25.) *qui in forum evocatus ad diem sibi præfixum non venerat.*

V. המזלזל מדבר אחר מדברי סופרים ואין צריך לומר בדת *Qui* (Eadem Gemara ad tit. *Beracoth* cap. 3. fol. 19. a. & Hierosolym. ad tit. *Moedkaton* cap. 3. fol. 81. col. 4.) *vilipenderet præceptum unicum*, seu *unicum doctrinæ caput*, *quod habetur in præscriptis scribarum*, *nedum in præscriptis legis.*

VI. מי שלא קיבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן *Qui* (Ibid. & Gem. Bab. ad tit. *Baba kama* cap. 10. fol. 112. b. Maimonid. halach. *Sanhedrin* cap. 5.) *non in se susceperat judicatum præstare; excommunicandus erat usque dum præstaret.*

VII. מי שיש ברשותו דבר המזיק כגון כלב רע או סולם רעוע מנדין אותו עד שיסיר היזקו *Is* (Gemar. Babylon. ad tit. *Baba kama* cap. 1. fol. 15. b. & cap. 4. fol. 46. a.) *qui in suo haberet, quod aliis pauperiem seu damnum inferret, veluti canem mordacem aut scalas confractas, Excommunicandus erat usque dum id, quod damnum ita inferret, corrigeret.*

VIII. המוכר קרקע שלו לגוי מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מן הגוי לישראל חבירו בעל המיצר: *Qui fundum suum vendiderat Gentili, Excommunicabant eum nisi in se suscepisset resarcire damnum quodcunque inde eveniens Israelitæ proximo suo.*

IX. המעיד על ישראל בערכאות של גוים והוציא ממנו בעדותו ממון שלא כדין ישראל מנדין אותו עד שישלם: *Qui* (Vide Gemar. Babylon. ad tit. *Baba kama* cap. 10. fol. 119. a. Maimonid. halach. *Chobal Wemazik* cap. 8.) *testem se exhiberet contra Israelitam in tribunalibus Gentilium adeo ut inde pecuniam solvere cogeretur ex moribus Israelitarum indebitam, Excommunicandus erat, usque dum ipse refunderet.*

X. טבח כהן שאינו מפריש המתנות ונותנן לכהן אחר מנדין אותו עד שיתן: *Sacerdotes* (Gemar. ead. ad tit. *Cholin* cap. 10. fol. 132. b.) *mactans, qui non seposuerat donanda sacerdotibus ceteris, Excommunicandus erat, usque dum ea daret.*

XI. המחלל יום טוב שני של גליות אף על פי שהוא מנהג: *Qui* (Gemar. ead. ad tit. *Pesachim* cap. 4. fol. 52. a.) *diem feriatum secundarium in Captivitate profanaret; tametsi id esset ex consuetudine.*

XII. העושה מלאכה בערב הפסח אחר חצות: (Ibid. fol. 50. b. & vide Maimonid. halac. *Shebhithath Jom tob* cap. 8. §. 27.) *opus aliquod fecerat pridie paschatis tempore pomeridiano.*

XIII. המזכיר שם שמים לבטלה או בשבועה בדברי הבאי: *Qui* (Gemara Babylonia ad tit. *Nedarim* cap. 1. fol. 7. b.) *nomen Dei pronuntiarat sive oscitanter, sive cum juramento, verbis elatioribus* aut *hyperbolicis.*

XIV. המביא את הרבים לידי חילול השם: *Qui* (Gemara Hierosolymit. ad tit. *Moedkaton* cap. 81. col. 4.) *vulgo in causa esset, ut nomen Dei profanarent.* Quale illud facinus, libro secundo *cap.* 10. explicatum est.

XV. המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ: *Qui* (ibid. & Babylon. ad tit. *Pesachim* cap. 4. fol. 53. a.) *vulgo in*

in causa esset, ut sacra extra locum sacrum comederent.

XVI. המחשב שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ: *Qui* (ad finem Gemaræ Babil. ad tit. *Berachot.*) *annos supputaret & menses præfigeret extra terram sanctam.* Id est, aliter eos observaret, atque olim in terra sancta a majoribus temporum ratio præstituta est.

XVII. המכשיל את העור *Qui* (Gemar. ead. ad tit. *Moed Katon* cap. 3. fol. 17. vide Levitic. 19. 14. & comm. ad Maimon. halach. *Talmud Tora cap. 6.*) *cæco posuerat offendiculum*, seu *eum labi fecerat.*

XVIII. המעכב את הרבים מלעשות מצוה *Qui vulgo esset impedimento, ne præceptum quodpiam præstarent.*

XIX. מבח שיצאת טרפה מתחת ידו *mactans* (Rab. Alphesi in tit. *Sanhedrin* cap. 3. part. 3. fol. 274. & in nonnullis Talmudis Babylonii exemplaribus eod. cap. fol. 25. *a.*) *qui permiserat pecudem laceratam exhiberi.* Vide Levitic. 22. 8.

XX. טבח שלא בדק סכינו לפני חכם *mactans* (Gemar. Babil. ad tit. *Cholin* cap. 1. fol. 18. a.) *qui coram sapiente non exploraverat cultrum suum.*

XXI. המקשה עצמו לרעה *Qui morosius* (Ead. Gemar. ad tit. Nidda *cap.* 2. *fol.* 13. *b.*) seu *difficilius se præbuerat ad discendum.*

XXII. מי שגירש את אשתו ועשה בינו ובינה שותפות או משא ומתן המביאין להן להזקק זה לזה כשיבאו לבית דין מנדין אותן: *Ubi* (Ead. Gem. titul. *Cethuboth* cap. 2. fol. 28. 2.) *repudiaverat quis uxorem, quacum nihilominus commercii societatem retinuerat, quæ in causa esset adeo redintegrandi eorum congressus, ut in forum eo nomine vocarentur, erant excommunicandi.*

XXIII. חכם ששמועתו רעה (Gem. ead. ad tit. *Moed Katon* cap. 3. fol. 17. a.) *sapiens cui mala fama.*

XXIV. המנדה מי שאינו חייב נידוי *Excommunicans* (ibidem) *alium immerentem.*

Neque vero causæ hæ tam solæ quam primariæ; tametsi etiam seculis vetustissimis, eodem continerentur excommunicationis causæ numero. Expressim Gemara Hierosolymitana; (*ad tit.* Moed Katon *cap.* 3. *fol.* 81. *col.* 4.) על עשרים וארבעה דברים מנדין: *ob* XXIV. *causas excommunicare solent.* Sed sparsim hæ in Gemaris leguntur; a Mose Maimonide (*Hal.* Talm. Tora *cap. 6. Elias de* Widesh *in* Reshith Cochma *lib.* 1. *cap.* 7. *vid. Jos. Caro in* Shukan Aruch *lib.* Jore dea *sect.* 334. §. 43. *& vid. Johan. Coc. in Tit. Talm.* Sanhedrin *pag.* 147. *&* Migdol. *ad Maimon. part.* 1. *fol.* 23. *a. & vide jam Lexicon Chaldaic. Joh. Buxt. col.* 5303.) aliisque simul enumeratæ. Et vides in nonnullis capitibus singularia quamplurima reperiri. Et memini Judæorum Londinensium universitatem ab Henrico Angliæ Rege tertio, impetrasse licentiam, ut a Magistris suis excommunicarentur, quotquot Judæi promissum cœmiterio suo Londini sustinendo subsidium solvere detrectarent. Diplomatis regii verba sunt. *Rex Justitiariis suis* (Rot. Pat. 34. Hen. 3. membr. 3. seu anno Christi 1251.) *ad custodiam Judæorum assignatis salutem. Sciatis quod concessimus Judæis nostris London, quod Magistri Legis eorundem Judæis in Civitate London promulgare possint sententiam excommunicationis in omnes illos Judæos, qui subsidium aliquod promiserint ad cœmiterium suum London sustinendum, & illud non solverint, ita quod nos, & non alius, de Judæis excommunicatis sufficientes emendas recipiamus. In cujus &c. T. R. apud* Clarendon xxvsss. *die Junii.* Neque juxta veterem eorum disciplinam, tantummodo ex sententia fori quis erat excommunicandus; nempe sive ex consessus magni sive ex viginti trium virorum sive ex trium virorum (nam triplex ita forum eis erat) autoritate. Nam non solum alteri alterum extra forum ob causas jam dictas excommunicare licuit, verum etiam in gravioribus aliquot causis, veluti ubi quis in caput decimum tertium commiserat, is qui præsens audierat חייב לנדותו ואם לא נידהו הוא עצמו חייב נידוי וצריך להתיר לו מיד בדי שלא יהא מכשול לאחרים: *obligabatur ad eum excommunicandum. Et si eum non excommunicaret, ipse etiam excommunicandus erat. Sed vero & statim absolvendus, ne aliis esset offendiculo*, quæ verba sunt Josephi Caro Shulcan Aruch *lib.* Jore Dea *sect.* 334. §. 37. Sed immerito excommunicantis temeritatem puniebat forum tum excommunicatione, tum aliter ut res ipsa postulabat. Excipiunt vero heic personas aliquot illustriores, (*Gemar. Babylon. ad tit.* Moed Katon *c.* 3. *fol.* 17. *a. Maimon. halach.* Talmud Tora *cap.* 7. *& ibi Abraham Ben David. Gemara Hierosolymit. ad tit.* Moed Katon *cap.* 3. *fol.* 81. *col.* 4. *Gloss. Jarchii ad tit. Talm. Pesachim fol.* 51. *a. & videsis Joh. Buxtorf. in Lexico Chaldaic. col.* 2465. *&* 2466.) quos docent aut nullatenus, aut cautissime, nec publice excommunicandos fuisse, extra causam Idololatriæ; veluti Sapientes seu Juris sui prudentes, qui nominis celebritate præcellebant, ac Principem fori seu ejusdem Patrem, qui Principi erat Secundarius. Quin nec legis studiosos sine summa delibe-

liberatinna fnrum excnmmunicabat; licet tnm hos, tum illos nb caufas jam dictas graviter alias puniret. Etiam qui tantum ob illatam Magiftro, Sapienti, fau Legis Studiofn contumeliam excommunicabatnr, enrnm tantum cnnfuetudine (juxta ea, quæ infra dicentur) privabatur, qui Magiftro, Sapienti feu Legis Studinfn dignitate inferiores erant. Si vern nb caufam aliquam jam dictarum aliam, etiam & univerforum; temperamentis, quæ infra dicuntur, adhibitis. Occurrit etiam interdum, (*Raf in Gem. Bab. tit.* Mned Katon *cap.* 3. *fol.* 17. *a.* & *vide Joban. Buntorf. Lexic. Cbald. col.* 2465. & *Maimonid. balacb.* Nedarim *cap.* 1.) חלמיר חכם מנרה לעצמו ומיפר לעצמו: *Sapiens* feu *Sapientis difcipulus* (Juris peritus Scientia celebris) *potuit feipfum excommunicare & abfolvere feipfum*. Fnrmula autem hujus axcnmmunicatinnis tum forenfis, tum extrajudicialis illius, cuilibet, fecundum jam nftenfa, permiffæ, caufa primum indicata, verbis in conceptis hujufmodi arat, פלוני והיה בשמתא *N. fit in excommunicatione*, feu *shammatha*, id aft, *excommunicatione fit obftrictus*. Etiam fi adeffet ipfe axcommunicandus, nnn fecunda fed tertia perfona rita excommunicabatur hac formula פלוני זה בשמתא *N. hic fit in excommunicatione*. Et, ubi ignorabatur excommunicandi nomen, (*Gemar. Babyl. ad tit.* Mned Katnu *c.* 3. *fol.* 17. *a.*) ההוא גברא בשמתא *homo ille fit in shammatha* feu *excommunicatione*. Quanquam anim נידוי מנודה מנדין *Niddui*, *Menuda*, *Menadin* non raro in corpore Talmudicn & commentariis Hebrænrum occnrrit pro eo quod eft *excommunicatio*, *excommunicatus*, *excommunicantes*, a verbo נדה quod eft *Separare*, nihilnminus in ipfo, tum forenfi, tum axtra fnrum folenni excnmmunicandi actu, non *Niddui*, fed *shammatha* ut magis proprium ac receptum ufurpabatur; unde fit etiam quod in Gemara Babylonia (*ad tit.* baba Kama *cap.* 1. *fol.* 15. *b. cap.* 10. *fol.* 112. *b. ad tit.* Cholin *c.* 10. *fol.* 132. *b. ad tit.* Pefachim *cap.* 4. *fol.* 52. *a.* & *ad tit.* Moed Katnn *cap.* 3. *fol.* 16. 17. &c.) בשמתא pro *in excommunicatione* & שמתיה & משמתינן ליה pro eo quod excnmmunicationem hanc in alium pronuntiatam indicat, frequenter occurrat. Adeo ut manifeftiffimum fit vocabulum שמתא *shammatha* (quod pro eodam ipfo expreffiffime in decifione illa de excommunicatione τῶ Rish Lakith iu Gemara Babylonia (*ad tit.* Mned Katon *cap.* 3. *fol.* 17. *a.* Aiin Jacob *part.* 1. *col.* 159. *col.* 1. Halacnth gedaloth *fol.* 104. & 1n5.) memnrata fumitur) a varbo

שמת: quod *feparare*, *abdicare* aut ejufmodi quid primario & denique *excommunicare* fignificat, fimpliciter deducendum affe; nac omnino a שם אתא *shematha*, quod fnnat *Dominus venit*, ut viri quidam docti arinlati funt. Nec igitur melius faciunt qui *Niddui* & *shammatha* binas tradunt effe excommunicationis fpecies contra locorum in commanrariis Talmudicis innumerorum fidem. Et tametfi, qua vncabulnrum hnrum, feu verborum, quibus conjugata funt, nfus aliis in rebus, valuti in Votis, locum habuit, difcrimen Hebrænrum nnnnullis inter ea (*videfis Gemar. Babylon. ad tit.* Nedarim *cap.* 1. *fol.* 7. *a.* & *Glofs. ibid.* & *Mof. Maimon. balacb.* Nedarim *cap.* 1.) fuiffe vifum eft, (quod alii admittere nnlunt,) quatenus tamen ad fnlennem excommunicationem attinent, nulln modn ea effe invicem, aliter ac fupra oftenfum eft, diverfa apud Talmudicos comperi. Qua de re plura mnx. Effectus ac Finis excnmmunicatinnis hujufmodi, Jure communi, erat ut fnlitæ pnpularium confuetudinis libertate reus privaretur, ufqua dum pœnitantia ad bonam mentem rediens folveretur fententia. Scilicet nec luctus ritibus ei uti fas erat, (*Gemar. Bab. ad tit.* Moed Katon *cap.* 3. *fol.* 16. & 17. *Maim. bal.* Talm. Tora *cap.* 7. Shulcan Aruch *lib. Jore dea cap.* 334. §. 2. & 7.) ולא כוללין אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה: *neque cenfebant eum in numero hominum denarie, ubicunque fcilicet* (pro more gentis; cujus exampla funt nnnnulla libro fecundn, ubi de profanatinne Numinis agitur) *numerus ejufmodi neceffarius*. Nimirum ita cœtus affe pars defit, ut cum nnvem aliis decem nnn conficeret. Quin adjicitur in *Sepher shulcan Aruch*, אם ראו בית דין לגזור שלא יזמן בג' ולא יתפלל בעשרה ולא יקברו לו מת ולא ימולו לו בן רשאים הם: *fi ita vifum effet foro, licuit interdici ei, na convivio trium intereffet, ne cum decem oraret, nec fi mortuum haberet, quis eum fepeliret, nec, fi filium, eum quis circumcideret*. Sed vero ex Jure communi feu receptiffimis mnribns haudquaquam fas ei erat alteri (præter nxnrem & liberos) intra fpatium quatuor cubitnrum affidere. Nac mnrtuus plagandus erat. Et Hierofnlymitani; (*Gemar. ad tit.* Moed katon *cap.* 3. *fol.* 81. *col.* 4.) נידוהו ומת בנידויו וסקלו בית דין ארונו ללמדך שכל המנודה ומת סוקלים ארונו: *Ubi quis excommunicatus moritur in excommunicatione fua, forum lapidat ejus tumulum, unda difcat oportet cujuslibet excommunicati, qui mortuus fuerit, tumulum effe lapidandum*. At vero Babylonii (*ib. fol.* 15. *a.* & *ad*

tit. Beracoth *cap.* 3. *fol.* 19. *a. Alphesius part.* 1. *fol.* 388. *& Mordecai ad titul.* Moed Karon *fol.* 407. Halacoth Gedaloth *fol.* 104.) ר׳ יהודה אומר לא שיעמידו עליו גל אבנים כגלו של עכן אלא בית דין שולחין אבן גדולה על ארונו ללמדך שכל המתנדה ומת בנידויו ב״ד סוקלין את ארונו: *Id quod de lapidatione dicitur, ex sententia R. Jehudæ non ita intelligendum est, saxorum cumulum super eum congeri, instar cumuli Achan* (Josuæ cap. 7. 26.) *Sed ex jussu forensi relinquitur super tumulum ejus saxum grande, ut inde discas, oportere cujuslibet excommunicati tumulum esse lapidandum.* Nam & lapidationis Pœnæ, quæ gravissima erat, ritus traditur fuisse, (*Misna tit.* Sanhedrin *cap.* 6.) ut in prostrati pectus primo lapis unicus a testium altero immitteretur; unde etiam hæc Pœnæ illius in excommunicati tumulo simulatio; quæ ideo infligebatur, quia הוא מובדל מן הציבור (*Maimonid. halach.* Talmud Tora *cap.* 7.) *mortuus est, dum separabatur a cœtu* seu *Ecclesia sua;* quemadmodum erat separatus etiam excommunicatus edicto illo Ezræ superiori in capite citato. Si vero excommunicatus pœnitentia ductus solvi se desideraret, a privato, si privatus superstes eum excommunicasset; a foro aliquo seu cui fori potestas mandata est, si excommunicasset eum forum; & a Principe fori alicujus, si aut mortuus esset qui excommunicasset, aut plane ignotus esset, solvi solebat. Formula Solvendi excommunicatos erat, si ipse adesset, שרוי לך ומחול לך: *Absolutio tibi est; res est tibi remissa:* si absens, פלוני שרוי לו ומחול לו *Absolutio est N. & res est ei remissa*, ita tamen ut qui præsens excommunicatus est, præsens etiam, qua fieri potuit, absolvendus. Pro diversitate peccati & peccantis moribus nunc citius nunc serius sequebatur Absolutio. Sed ut plurimum excommunicatio fiebat in diem tricesimum; unde sæpius occurrit (*Gem. utraque ad tit.* Moed Katon *cap.* 3. *&c. videsis Mosem Cotzensem precept. negativ.* 208.) אין נידוי פחות משלשים *Excommunicatio non fit in tempus minus, quam dies triginta.* Intra hoc tempus expectabat forum, ut ad bonam rediret mentem, resipisceret, &, quæ juberent ipsi, præstaret. Ita tamen ut interim verberibus etiam, pro fori arbitratu (*Gem. Bab. ad dict. tit. fol.* 16. *a. & glos. ibid.*) esset puniendus. Post triginta dierum contumaciam, idem tempus semel iterabatur, adeo ut, ex jure, quod plerunque obtinebat, sexaginta dierum spatium excommunicati (*Gemar. Babylon. ad dict. tit. fol.* 16. *a. Maimon. halach.* Talmud. Tora *cap.* 7. *Moses Cotzensis loco citato;* Shulcan Aruch, *lib.* Jore Dea *cap.* 334. *&c.*) contumaciæ ita permitteretur. At vero si neque intra id spatii pœnitens Absolutionem peteret, חרם ע״ש *Cherem* seu Anathemate feriebatur, id est, diris multo gravioribus (*videsis, præter Jurisconsultos obvios & Theologos, de excommunicatione & anathemate Christianorum, Albaspinæum Observat.* 2. *cap.* 4. *Dionys. Petavium Miscel. exercit. cap.* 15.). Nam in ipsa excommunicatione non aliæ fuere diræ, quam quæ solita popularium consuetudine eum privarent. In anathemate autem seu *Cherem* accedebant diræ qualescunque in vindictam execrationibus seu juramentis, sive adjici solent, sive tacite inesse existimantur. Carmen illud solenne ac horrendum hujusmodi erat (*Ibid. & Gemar. Babylon. ad titul.* Shebuoth *cap.* 4. *fol.* 36. *a. & Maimon. loco citato*) פלוני מוחרם וארור בו אלה בו שבועה בו נידויו: *N. anathema sit, seu devotus, atque execrandus habeatur. Diræ imprecationes in eum, Juramentum in eum, excommunicatio in eum.* Quicquid scilicet horrendum est, sive Numinis vindictam sive hominum odium atque aversam consuetudinem spectes, in hunc incidat. Hoc, si resipisceret ita devotus, rescindebatur simili plane formula, qua excommunicatio. At vero Devoti seu anathematis hujus status pejor multo fuit eo, qui erat excommunicati. Non dico ex ipsis solum diris, verum ex eo quod omnimoda fere consuetudine hominum privaretur. Consuetudinis temperamenta vides non pauca excommunicato præstitui. Hujusmodi autem devoto ferme nulla sunt relicta. אין נושאין ונותנין עמו ואין מתעסקין עמו אלא מעט עסק כדי פרנסתו *Nullum cum eo habere* (*Gemar Babylon. ad. tit.* Moed Katon *cap.* 3. *fol.* 15. *a. Maimonid. halach.* Talmud Tora *cap.* 7. *Alphesi part.* 1. *fol.* 388. *a.* Schulcan Aruch *l.* Jore Dea *c.* 334. §. 2. 7. *&c.*) *licuit commercium, neque illi omnino adesse, nisi in quantum necesse esset ut aleretur;* seu ne inedia moreretur. Nam ne illud fieret, nec tamen aliorum consuetudine frueretur, faciebant ei חנות קטנה בשביל פרנסתו *tabernaculum seu tugurium exiguum quo ali posset.* Sed, pro arbitrio fori, manebat excommunicatus sine חרם seu anathemate, interdum ultra sexagesimum contumaciæ diem. Quin pro ejusdem etiam libitu non solum ipse ita contumax anathemate feriebatur, verum etiam quisquis cum eo comederet seu biberet, aut intra quatuor cubitos ei adsideret; quæ omnia facta sunt כדי לייסרו וכדי לעשות

לעשית כיינ לחורה עד שלא יפרצו החוטאים *in ejus caſtigationem*, *atque ut fieret ſepes legi talis*, *qualem peccatores non perrumperent*. Originem autem ſeu potius exempla, tum excommunicationis, tum anathematis petunt (*Gemar. Babylon. ad tit.* Moed Katon *c.* 3. *fol.* 16. *a.* Halacoth Gedaloth *fol.* 104. *col.* 4. *Alphesi part.* 1. *fol.* 388. *b. &c.*) ferme e Joſuæ, Nehemiæ & Ezræ locis ſuperius obiter indicatis, præter hiſtoriam ſacram de Dathane & Abiramo (*Numer.* 16. 26.) & quæ ſunt ejuſmodi alia in Veteri fœdere.

CAPUT IX.

Neque Conſecratum *quempiam nomine* Anathematis *ut* donarii ſacri, *neque* eum qui *inter bona* in commiſſum caderet, *nec* ſolenniori anathemate, *ſive ante ſive poſt excommunicationem*, devotum, mortis reum, aut *eo nomine* occidendum fuiſſe. *Atque* obiter *de* Apoſynagogis, *ſeu qui extra ſynagogam fierent*, *in* Evangelio. Excommunicato Templum ingredi *fas*.

QUadruplici ad hunc modum Anathematis ſeu τῶ Cherem uſu ſeu notione apud Hebræos oſtenſa, ſequitur ut videamus, quomodo ex moribus ſeu interpretamentis Magiſtrorum capiendus ſit locus ille (*Cap.* 5.) Levitici de *Cherem* ſeu Anathemate & de cæde ſeu morte ibi memorata. Certe ſi nulla diſtinctio τῶ Cherem ibi adhibeatur, neceſſe eſt, ut, quicunque ullo anathematis genere jam indicato devoveretur, is etiam ſimul eſſet occidendus. Quod vero ad primum Anathematis genus, ſeu donaria ultronea attinet, id in univerſum verum eſſe dictitant, neminem potuiſſe nomine ſacri donarii conſecrare quidquam שאיני שלו *quod ſuum non erat*, atque ita in ſua poteſtate ut illud alienandi, diſponendi, eſſet ſibi jus integrum. Verba autem illa *ex homine*, *ex pecore &c.* in prioris ſacræ periochæ parte ſic interpretantur ut intelligant Servos & Ancillas in ſacros uſus devotos. Non quoslibet, ſed tantum Cananæos (*Miſnæ tit.* Eracin *cap.* 7. *& Gem. Bab. ibid. fol.* 28. *a.* Sepher ſiphra *col.* 236. Peſiktha Zothertha *fol.* 36. *col.* 1. *Moſes Mikotzi præcept. affirmat.* 2. *fol.* 195. *col.* 2.) ſeu ſervos & ancillas e Gentilibus in ſervitutem ſic ab Hebræis redactos, ut non minus eſſent in dominorum poteſtate, qua operas præſtarent, quam ipſa pecora ſeu jumenta. Vitæ tamen ac necis poteſtatem in ſervos & ancillas quaſcunque, nedum in liberos, ex reipublicæ illius ſacræ inſtitutis, quenquam habuiſſe non omnino agnoſcunt. Neque ex anathemate ejuſmodi ſeu conſecratione ſervorum aut ancillarum aliud eveniſſe, quam ut totum jus, quod in eis antea domini conſecrantis erat, jam ſacerdotibus & uſibus ſacris cederet (*Gemar. Babylon. ad.* Eracin *cap.* 9. *fol.* 28. *&* 29. *Abarbinel in* Piruſh Tora *fol.* 275. *col.* 2. *alii paſſim.*) veluti poteſtas jubendi & utendi eorum operis aſſiduis, quæ nec redimi quibant. Et de anathematis ejuſmodi, atque de rerum conſecratarum poſſeſſione ac redemtione ſolennis erat quotannis cognitio in foro XV die Adar (*Gemar. Hieroſoymit. ad tit. de Siclis cap.* 1. *fol.* 46. *col.* 7. *in Babylon fol.* 2. *& Maimon. halach.* Eracin *cap.* 8.) qui fere Februario noſtro reſpondet. Miſna vero de aliis ſervis liberiſque (*Tit.* Erakin *cap.* 7. *Maimonid. tit.* Erakin Vechermim *cap.* 6. *Moſes Mikotzi præcept. affirmat.* 132. *fol.* 150. *col.* 2.) הסחרים בנו ובתו ועכדו ושפחתו העכרים ושדה סקנתו אין סוחרסין שאין ארם סהרים רכר שאינו שלו *ſi quis anathemate devoveret ſive filium ſuum ſive filiam ſive ſervum ſive ancillam ex Hebræis* (nam ejuſmodi ſervi ex lege ſacra libertatem priſtinam poſt certum tempus elapſum expectabant, adeo ut ipſi in perpetuum alienari nequirent, neque in eis domino eſſet jus plenum) *ſive agrum ad tempus conductum*, *anathemata non ſunt*, *quoniam nemo poteſt anathemate devovere id*, *quod plane ſuum non eſt*, ſeu, ut aliter dicunt, שאין גופי שלו *cujus ipſum corpus omnino ſuum non eſt*. Hoc nempe genere anathematis; quod monemus heic, quoniam genus ſecundum anathematis (de quod capite proximo) ad ea tantum, quæ in bonis devoventis non erant, attinebat, veluti ad hoſtes, in quos bellum inferendum. Neque vero cuiquam Hebræo erat tanta poteſtas ſui, ut in alterius ſervitutem non redimendam tranſire poſſet. Adeoque in hoc primo anathematis genere tantum abeſt, ut ultroneam cædem admittant aliquam humanam, ut ex ipſo anathemate nil aliud præter ipſum devoventis jus ſeu dominium, quod ex contractu aliquo mutare potuit, alienari velint. Cui nemo eſt hominum, qui vitæ & necis, extra anathema, poteſtatem hactenus aſſignavit. Atque hæc, ex eorum mente, apertiora erunt, ſi quid etiam de ceteris anathematis generibus, qua cædis cuicunque permiſſæ in eis ratio aliqua habeatur, heic ſtatuant, diſpiciamus. Genus tertium ſeu ubi ex anathemate quid in commiſſum cadit (nam ſecundum, ſeu quod certæ perditioni atque internecioni devovetur, in-

inferius & postremo tractabitur) nihil in se habet quod servi, verbi gratia, qui solus ex ejusmodi anathemate, dum personas tantum spectamus, in commissum cadere potuit, cædem introducat. Neque ejusmodi rei vestigium aliquod in commentariis eorum reperio. Quod si ita aliquando fuisset ut servus ejusmodi anathemate, cum ceteris domini devoti bonis, devotus interfici potuisset, id sane Pœnæ nomine, non cædis extra rationem Pœnæ ultroneæ, venisset. Nam ita fieri potuit, ut servus domini criminis particeps simul cum domino ipso morte damnaretur, si lex ita anathematis obtinuisset. Id quod etiam recte dicendum est de generis anathematis quarti speciebus illis binis, quæ in unicam satis recidunt, si conditiones in priori præstitutæ tollantur, aut non perimpleantur. Scilicet, si liberum fuisset sive carnifici sive alteri cuiquam datum istiusmodi diris occidere, cædes ea in Pœnæ eugmentum fuisset; non citra Pœnæ rationem, ultronea aut quæ e libitu cujusquam penderet. Sed vero neque ejusmodi devotum horrendisque, ut vides, diris onustum cuiquam occidere fas fuisse comperio; eo nimirum nomine quod ita devotus esset, aut enathema adeo execrabile omnibus haberetur; tametsi occurrat apud virum clarissimum rebusque in Hebraicis versatissimum, etiam ejus qui excommunicatione illa *shammatha* dicta damnatus est, *cujusvis manibus* (*Joh. Buxtorf. in Instit. Epist. Hebraic. pag.* 58.) *vitam expositam esse & cuilibet eum interficiendi fuisse liberam potestatem*. Sed vero quod pace tanti viri dictum sit, non solum in commentariis Talmudicis nihil ejusmodi haberi puto, sed contrarium inde manifesto probari. Mitto illum ibi excommunicationem illam *shammatha* postremam sive facere sive admittere (nam obiter tantum rem tractat) & τῷ *Cherem* secundam, quin & a *Niddui* diversam omniumque gravissimam; quæ res se eliter multo habet ut ex jam dictis liquet. Etiam & alibi (*Lexic. Chal. col.* 2469.) vir doctissimus satis egnovit. Neque tanta est autoritas Eliæ Levitæ (*In Thisbi verb.* נידוי *& verb.* שמתא *vide etiam I. Drusium q. & Resp. lib.* 1. *quæst.* 9. *& Ludov. Capellum in spicileg. ad. D. Joan. cap.* 9. *comm.* 22. *& in Diatrib. de voto Jephtæ pag.* 174. *David. de Pomis in Lexico pag.* 226. *col.* 2. *Cornel. Bertram. de Politia Judaic. cap.* 7.) aut Davidis de Pomis, qui non tam Jurisconsulti, quam Grammatici oscitanter tres species חרמות seu Anathematum faciunt *Niddui*, *Cherem* & *shammatha* atque hoc ordine alteram alteri & tempore & dignitate præponunt, ut ab eis, quæ tum e gravissimis gentis Jurisconsultis ac Magistris recentioribus, tum ex ipso corpore Talmudico supra allata sunt, omnino dimoveamur; Nec ubi in lingua (*Paraphras. Jonathani tribut. Deuteron.* 7. 26.) Targumica alibive occurrit interdum, sed puto rarissime, שמתא pro חרם, quasi diversa hæc non essent, aliud est præter catachresin, e qua, ut fieri amat, verba sensus cognatioris, licet interim diversi, se invicem quandoque permutant. Etiam perperam heic Paulus Fagius ipsa Eliæ verba vertit; אם לא שב היו משמתין אותו ופי שמתא שם מיתה *si adhuc non agit pœnitentiam* (ita loquitur Elias, sed contra Talmudicorum disciplinam, de eo qui τῷ *Cherem* devotus est) *reum mortis judicant, ut sit sensus* τῦ שמתא, *ubi mors*. Sic Fagius; ubi mortis reus ei habetur is qui ita anathemate feriebatur. At vero verba illa tantum sonant, *si adhuc pœnitentiam non agit, eo genere anathematis* seu *excommunicationis quod* shammatha *nuncupatur*, *eum devovent*. *Et exponitur shammatha per sham mitha*, id est, *ibi mors*. Nimirum de morte, qua ea damnandus foret sive excommunicatus sive devotus, ibi nihil habet Elias. Sed ipsum vocabulum Talmudicum שמת quod excommunicare denotat, usurpat, & dein subjungit quorundam non tam etymon, quam allusionem τῦ *shammatha*, cujus quidem autor est Rab in Gemara Babylonia (*Ad tit.* Moed katon *c.* 3. *fol.* 17. *a. vide* Halacoth gadaloth *fol.* 104 *col.* 4. *&* Baal Aruch *in* שמת) quemadmodum alterius illius שמה תהא *shamma theha*, id est, *desolatio erit* autor est Rabbi Samuel eodem in loco. Sed hæc nihil omnino faciunt ad probandum, mortis omnino reum fuisse sive excommunicatum sive hujusmodi devotum. Lusus sunt grammatici; integra & plane aliena interea significatione τῦ שמת verbi unde שמתא *shammatha*, pro eo quod est simpliciter *excommunicare* & *excommunicatio*. Sed demum nil manifestius, est quam neque excommunicatum, neque devotum mortis reum habitum esse, aut cujusquam manibus more gentis expositum; cum etiam devoto, ex majorum instituto tabernaculum sibi singulare, quo seorsim & popularium cœtu remotus aleretur, ut supra ostensum est, esset assignandum. Popularium consuetudine ita τῷ *shammatha* seu excommunicatione etque anathemate seu τῷ *Cherem*, ut jam dictum est, ex sententia seu denuntiatione forensi privatos, ipsos fuisse credo ἀποσυναγώγους seu *a Synagoga* ejectos, quales fieri impense ti-

timebant Judæi multi, iique ex principibus, ut in Evangelio D. Joanois memoratur. *Conspiraverant* inquit ille (*Cap.* 9. 22.) *Judæi, ut, si quis eum confiteretur esse Christum*, *ἀποσυνάγωγος γένηται*, *extra Synagoga fieret* seu *Synagoga moveretur*. Et *ex principibus* (*Cap.* 12. 42.) *multi crediderunt in eum; sed propter Pharisæos non confitebatur* ἵνα μὴ *ἀποσυνάγωγοι γένωνται*, *ut de Synagoga non ejicerentur*. Atque ipse Servator (*Cap.* 16. 2.) *ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς*: *Absque Synagogam* seu *sine Synagoga facient vos*. Syrus primo & tertio loco substituit id quod significat ejici, in hoc e Synagogis suis, in illo simpliciter e Synagoga. Secundo vero loco habet ܕܠܐ ܢܗܘܘܢ ܠܒܪ ܡܢ ܟܢܘܫܬܐ *ne essent foras a Synagoga*. Atque hunc sequitur Arabs, cui Synagoga vocatur, notissimo illo in Oriente pro conventu seu Synagoga vocabulo, الجماعة *Algamaiah*. In oratione item Athanasii (*Synod.* 7. *Nicæn. act.* 4.) de Imagine Christi Berytiensi, Judæum, cujus in ædibus illa reperta est, generis sui primores, *ἀποσυνάγωγον ποιήσαντες ἤλασαν*: *Extra Synagogam facientes expulerant*. Video viros doctos Synagogam in hujusmodi versiooibus, atque in composito illo e Synagoga facta sive pro eo sumere, quod erat soleonis in Synagogis, locis ita dictis, conventus, sive pro ipso loco, ædibos Synagogæ, seu בית קנסת *domo congregationis*, eadem notione, qua Christiani ædes sacras seu Templum, etiam Ecclesiam, qua nomine congregatio itidem denotatur, nuncupare solemus. Qua notione sæpissime in Evangeliis Synagoga sumitur, velut in eo. *Synagogam* (D. Luc. 7. 5.) *nobis ipse ædificavit*. Sed vero & Synagogis Deus invocabatur, tum Sabbatis, tum secunda & quinta feria, idque ritu solenni. Cæterum notissima est *τῆς συναγωγῆς* notio illa duplex. Altera eo in sensu, quem jam diximus, quo item verbum Synagogæ in aliis linguis hodiequa utimur. Altera, qua omnimodus populi plebisve sive totius sive partis conventus denotatur, quemadmodum in Pentateucho & Prophetis ubi sæpissime apud Hellenistas *συναγωγὴ* pro קהל substituitur (*Exod.* 16. 3. *Levit.* 4. 13. *Num.* 10. 7. *Deuteron.* 5. 2. *&c.*), quod *populi conventum* seu *totum populum* seu Ecclesiam universalem illis significat, uti etiam sexcenties pro עדה (*Exod.* 12. 3. *Levit.* 4. 13. *Numer.* 1. 18. *&c.*), quod idem ferme sonat. Unde etiam habetur *Synagoga peccantium* (Syriacides 3. 30. 16. 7.), *Synagoga superborum*, *Ludentium* (Jerem. 31. 4.) id genus alia; quibus res luce clarior fit, frequentissimum fuisse in lingua Hellenistica *τῆς συναγωγῆς* seu *Synagogæ* usum pro eo quod generatim *conventum*, *congressum*, *cœtum hominum* qualemcunque innoit. Atque ex hac notione Vir præclarus ad D. Matthæom, *Synagoga*, ioquit (*Erasmus in notis ad D. Matth. cap.* 6.), *significat conventicula, quæ fieri solent in plateis ac foro seu triviis*. Quod cum ita sit, posterior sane Synagogæ notio multo accommodatior videtur locis illis de eo quod est extra Synagogam fieri seu *ἀποσυνάγωγος*, quam prior illa, qua loci Synagogarum, sensu angustiori, seu conventicula Judæorom io locis illis indicantur. Nimirum Synagogis priori seosu motos esse quospiam, ita ut interea aliis hominum cœtibus libere interessent, nullibi in Hebræorum disciplina reperitur. Posteriori vero, tam Excommunicatus, quam Devotus anathemate (juxta ea quæ superius dicta sunt,) aut motus erat, aut pro suo libitu moveri poterat, & privasi solita congressos hominum libertate. De anathemate devoto, res palam est. Nam omnimoda præter eam, quæ victui in tuguriolo sibi singulari necessaria erat; hominum consuetudine privabatur, ut est ostensum. Atque is plane *a communicatione orationis & conventus & omnis sancti commercii relegabatur*, quemadmodom de hojusmodi aoathemate sub initiis Ecclesiæ Christianæ loqoitur Tertullianus (*Adverf. gentes cap.* 30.). Excommunicatum autem non male dixerit quis, itidem solita hominum consuetudine semotum seu extra Synagogam fieri (secunda Synagogæ notioœ,) cum ex jure communi ei intra quatuor cubitos nemini, secundum id quod monstravimus, assidere licuerit, nec solitis conveoticulis interesse. Adeo ut extra Syoagogam fieri seu *ἀποσυνάγωγος* denotares *solita hominum* scilicet popolarium *consuetudine privari*, *exterminari*, *dispellive*. Et sane peculiare erat etiam Hellenistis (4. *Regum* 5. 3. 6. & 7.) verbom *ἀποσυνάγειν* pro eo quod est quomodocunque *abigere* seu *expellere*. Suadet etiam posteriori notione Synagogam apod D. Johannem locis indicatis sumendam singularis ille apud eum alibi *τῆς συναγωγῆς* usus. Nam cum apud Evangelistas ceteros frequentius priori notione sumatur, quorum nullus id quod est extra Synagogam fieri memioit, & D. Johanoes semel tantummodo vocabulum illud Synagogæ nudum ipse usurpaverit, vix est ut non sentiamus ipsum etiam posteriore, quæ multo freqoentior est in lingua Helleoistica, notione usum fuisse.

Sic

Sic enim ille de Servatore Pontifici, de doctrina ejus, atque discipulis interroganti respondente; *Respondit* (D. Johann. 18. 20.) *ei Jesus, Ego palam locutus sum Mundo. Ego semper docui* ἐν τῇ συναγωγῇ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ὅπου πάντοτε οἱ Ἰουδαῖοι συνέρχονται *in Synagoga & in templo, ubi semper Judæi conveniunt*. Sic codices nonnulli. Alii ὅπου πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, &c. *Ubi Judæi universi conveniunt*. Atque ita sane non Vulgata solum, sed & Syrus & Arabs. Certe haud ita commode capitur heic Synagoga pro particulari aliquo loco eo nomine signato, aut pro plurimis ejusmodi Synagogis; sed potius pro ipso populi Hierosolymitani qualicunque conventu publico; quod proculdubio intellexit Arabs, dum ibi substituit في الهيكل وفي المجامع حيث يجتمع كل اليهود *in Templo & Synagoga, seu cœtu, ubi conveniunt Judæi universi*. Et demum in vetustissima illa excommunicationis atque anathematis formula apud Ezram *cap.* 10. 8. habetur יברל מקהל הגולה *disterminabitur ab Ecclesia* seu *populo transmigrationis* seu eorum, qui e captivitate redierant, quod plane ipsum est ἀποσυνάγωγον fieri, ut appositissime monuit V. doctissimus Ludovicus Capellus in Spicilegio ad D. Johannem. Nec sane Locis sacris ejectos fuisse aposynagogos seu excommunicatos, sed hominum tantum cœtu, inde satis evincitur, quod etiam Templum ipsum ingredi excommunicatis ejusmodi nefas non esset; quod palam elicitur e titulo Talmudico *Middoth cap.* 4. §. 2., ubi legitur, si quis rogatus cur sinistrorsum, & non, ut ritus alias obtinuit, dextrorsum se vertens Templum ingrederetur, responderet שאני מנודה *quoniam ego excommunicatus sum*, ex more solenni ei reponendum fuisse השוכן בבית הזה יתן בלבך ותשמע לדברי חביריך ויקרבוך: *qui hanc ædem inhabitat, indet cordi tuo, ut auscultes verbis sociorum tuorum, quo fiat, ut recipiant te*. Sed vero undenam evenisse putandum est, ita Pharisæos seu qui rebus tunc ante alios præerant, minis sive Excommunicationis sive Anathematis sive utriusque (nam qui non resipiscerent, tam hoc quam illa damnabantur) eos qui Christum confiterentur deterruisse, etiam & excommunicandos seu devovendos fore denuntiasse, nec tamen ipsum Servatorem, quem ita odio habebant, excommunicatum ivisse? Si conjecturam ex Hebræorum Disciplina adjicere fas sit, sane in promtu satis videtur. Nam ut neutiquam omnino excommunicabant sive Principem sive Patrem Fori alicujus sive jurisprudentia celebriorem, ita neque Juris sui studiosum (quem תלמיד חכם nuncupant, id est, discipulum sapientis seu philosophum) sine summa deliberatione; quod & ante *cap.* 7. memoravimus. Maimonides *Halac.* Talmud Tora *cap.* 7.; כל תלמיד חכם שנתחייב נידוי אסור לבית דין לקפץ לנדותו במהרה: *Neque inter Juris studiosos reperitur aliquis, quem temere seu sine summa deliberatione excommunicare fas erat, ne quidem foro*. Ita etiam Gemara Babilonia (*Ad tit.* Moed Katon *cap.* 3. *fol.* 7.). Et temere excommunicans minime ex jure excommunicandum, etiam & ipse excommunicandus erat, ut videre est in Causarum viginti quatuor supra memoratarum postrema. Hinc sane suspicandum est, ob Servatoris, qua jurisprudentissimus erat & nominis inde celeberrimi, dignitatem, excommunicatione ejus abstinuisse etiam ipsos, qui interea Christianos seu sequaces ejus e turba, excommunicatione terrebant. Neque obstat quod legitur apud D. Johannem *cap.* 12. 42., etiam Principes fuisse qui licet crederent, metu tamen excommunicationis, fidem suam profiteri non auderent. Nam Principum nomine quamplurimi fuere (veluti tribuum, vicium, stationum, familiarum) qui, ut fori Principes aut legis studiosi, minime excommunicatione adeo liberi. Sed vero habetur in corpore Talmudico narratiuncula de ipso D. Jesu Christo excommunicato, Alexandriæ Ægypti, ab Josua Ben Perachia Synedrii magni Principe qui illuc ut comes, cum eo (sic illi) fugerat, ab Jannæi tyrannide. Quasi vero Jannæus (sive Alexandrum cognominem, sive Johannem Hyrcanum, ut nonnulli, intelligas) Christo esset coævus, qui centum seu plurimis ante annis Rex & Pontifex Judæorum ad plures abierat. Sed rarum non esse, tempora illius seculi Hebræis confundi, aliterque multo atque a Christianis putari, sciunt qui Chronica eorum salutarunt. Verba sunt Gemaræ Babyloniæ *ad tit.* Sanhedrin *cap.* 11. *fol.* 107. *b.*; אזל רבי יהושע בן פרחיה וישו לאלכסנדריא של מצרים: *descendit Rabbi Josua Ben Perachia & Jesu Alexandriam quæ est Ægypti*. Dein ajunt, Rabbi Simeonem, Ben Shatach, sive Patrem sive Principem Synedrii, cujus Soror, quæ Jannæo uxor fuit, (sic volunt *ibid.* & Sepher Juchasin *fol.* 67. *a.* & *vide gloss. ad* Kiddufchin *fol.* 66. *a.*) illuc etiam descenderat, a Perachiade, qui Præceptor ei fuerat, petiisse, ut ipsam hospitio exciperet. Advenientem autem salutasse Jesum, ac de ea dixisse כמה יפה אכסניא זו *quam pulchra*

ebra hospes hac? adjecisse vero Perachiadem, עיניה טרוטות *oculos ei fuisse teretes* seu *rotundos*. Jesum reposuisse, רשע בכך אתה עסק: *improbe, rebus ejusmodi tu occuparis!* oculis ejus caperis (*Vide supra cap. 7. Caus. 1.*)! Ob quod dicterium veluti probrosum nec impune in legis magistrum celebrem emittendum, אפיק ארבע מאות שיפורי ושמתיה: *produxit quadringentas buccinas* (nempe R. Josua Ben Perachia) *& excommunicavit eum*. Quo spectat quod paulo ante in eadem Gemara legitur de Jesu utraque manu a Perachiade depulso. Dominum autem nostrum Jesum Christum ibi Talmudicis intelligi palam est. Nam simplici illo nomine ישו eum eis denotari est solenne. Et de eo capiunt, qui locum integrum, non aliam ob causam, e Talmude Babylonico editionis Basiliensis, cum aliis non paucis, expurgando deturbarunt. Sed in his nimii sumus. Hoc liceat obiter adnotare, ubi legitur apud Virum doctissimum, (*Drus. Præterit. lib. 4. ad D. Joan. cap. 9. 22.*) reperiri *in libro præceptorum majore 67. 4. Soliti sunt excommunicare per Maledictionem, per Separationem, per Maranatha, & per alia ejus generis*, perinde ac si ipsum anathema, adjecto vocabulo *Maranatha*, cujus in initiis Ecclesiæ Christianæ (*1. ad Corint. 16. 22.*) mentio, eo ipso nomine in Talmudica Judæorum disciplina compertum fuisset; plane lapsus memoriæ est. Verba loci citati sunt (*Moses Kotzensis præcept. Negat. 119.*), הורו הגאונים שמי שנתחייב שבועה לבנו אינו משביעו בשבועת האלה: כמו שרגילים להחרים באלה ובנידוי בשמתא וביוצא בזה שהרי זה בא לקללת אביו אלא משביעו שבועה שאין בה אלה: *Decreverunt Gaonim* seu *Prudentes, ubi pater quis adjurandus est in rem filii, non adjurandum esse juramento execrationis; quemadmodum fieri solet, ubi devoventur adjurati per Anathema, Diris, Excommunicatione* (seu *Niddui*) *Shammatha* (quod idem ut superius suse ostenditur, significat) *atque ejusmodi aliis. Scilicet hæc sonans in execrationem patris ejus. Adjurant igitur eum juramento in quo execratio nulla exprimitur*. Quæ superius adductis nullibi obstant. Uti nec quod habet ibi Drusius e libro Musar, de porta Templi, quæ Excommunicatorum & lugentium erat. Nam simplici Templi ingressu, jure communi, (quod & ante monitum est) excommunicatus seu מנודה interdictus non erat. *Maranatha* forte ibi substituit; ideo quod cum aliis viris doctis (*Præter comment. Th. Bezæ atque aliorum ad 1. Corinth. 16. 22. vide Joh. Buxtorf. in Lexico Chaldaico col. 1249. & 2466.*) tam veteribus, quam recentioris ævi vocabulum illud idem ipsum esse existimavit (*Ipse ad 1. Corinth. 16. 22.*) cum *Shammatha*. Certe שם אתא *Sham* seu *Shem atha*, sic scriptum & divisum, significare potest *Dominus venit*, quemadmodum & significat מרן אתא *Maranatha*. Et video viris doctissimis placere, tempore D. Pauli hoc Syriace usurpatum pro eo quod postea Talmudicis dictum *Shem atha*; perinde ac si tam in hoc, quam in altero *Dominus venit* semper pariter compertum fuisset; saltem ex allusione seu soni similitudine recepta, licet non ex Etymologia. Sed nec apud Talmudicos video hactenus ejusmodi omnino e τῷ *Shammatha* allusionem natam, licet aliæ aliquæ, ut præmissum est, occurrant. Nec tam videtur apud D. Paulum τὸ *Maranatha* nomen Anathematis esse ibi memorati, quam exclamationem solennem (*Videsis Daniel. Heinsium Exercit. Sacr. ad cap. 21. D. Johann. pag. 240. præter Theophylactum, Ambrosium, Hieronymum, quos & memorat Erasmus; Bedam & Isidorum Clarium ad 1. Corinth. 16. 22.*), seu apiphonema, aut assaverationem sanctiorem adjectam. Græca sunt ἤτω ἀνάθεμα· μαρὰν ἀθᾶ, *sit anathema; maran atha*. Syrus, ܢܗܘܐ ܚܪܡ ܡܪܢ ܐܬܐ sit *Cherem*, id est, *anathema; Dominus venit*. Arabs, فليكن محروما من رجاء الرب *sit devotus a spe Domini*. Ipsum Maranatha retinent versiones pleræque recentiores. At vero in Germanica Luth. legitur, Der sey Anathema Maharam Motha, uti & in Danica illius sequaci hand vere Anathema Maharam Motha. Scilicet *Maranatha* voluere sub Luth. ævum cum ipso alii aliqui, depravatum esse vocabulum, ex eo quod potius in origine *Maharam motha* fuisset, seu מחרם מותה quod significaret *devotus* seu *anathematizatus usque ad mortem*, quemadmodum & in nota Germanice Epistolæ ad Corinthios primæ subjecta visitur. Unde & versio, qua Ecclesia Anglicana superiori in seculo usa est, habet ibi Let him be had in execration, *yea excommunicated* to death. Et in Latina, quam Galterus Deloenus Henrico Angliæ Regi octavo Biblioscopus ei dedicatam publicavit (*Londini 1549.*) *Maranatha* per *Dominus* seu *Dominus noster* (nam variatio illa ex eo evenit, quod volunt aliqui ן (*Vide Eliam in Thisb. & Buxtorf. Lexic. Talmudic. col. 1248.*) ibi esse pronomen affixum) *venit* vertitur quidem in adjecta notula; sed *nisi forte*, inquit ille, *vitiose scriptum sit pro Maharamatha, quod internecionem significat*, de-

deductum a חרם, *quo Malachias suam prophetiam absolvit*. Neque novum est hunc D. Pauli locum ad illud Malachiæ *cap. & commate postremo*, referre. Ibi scilicet legitur פן אבוא והכיתי ארץ הארץ בחרם: *ne forte veniam, & percutiam terram anathemate*. Sed & inde sensus D. Pauli nonnullis fit, *veniat Dominus, & cum æterno exitio feriat*. Sed Jacobus Simanca (*de Catholica Institut. tit.* 27.§.), *quidam*, inquit, *hanc sive fabulam sive historiam retulit. Maranatha anathematis significationem induit ex illo eventu, quia Judæi gloriantes de venturo Messia dicere solebant vulgo*, Maran, *hoc est, Dominus noster: contra quos Christiani dicebant* Maran atha, *Dominus noster venit. Hinc inimicitia orta inter Christianos & Judæos, quorum in ore erat Maran, quos per contemtum Christiani Maranitas vocabant & illis obtrudebant*, maranatha, *id est, Dominus noster venit vel invitis vobis, irridentes eos & illis male precantes. Unde apud nostrates vulgo* Maranos *appellant eos, qui ex Judæis descendentes apostatæ facti sunt, Messiam suum expectantes*. Commentum pulchrum! De Hebræorum autem Excommunicationibus, videsis nunc etiam Aloysium Novarinum *Schendiasm. sacrproph. lib. 7. cap.* 10.

CAPUT X.

De illo Anathematis *genere, quo expressim* Homines ex Jure Belli, *seu* Militari *neci* Devoverentur.

EX Jam ostensis manifestum est, hominem Anathemate sive Primi sive Tertii sive Quarti generis (juxta ea quæ de anathemate capitibus tribus proxime superioribus explicantur) devotum, eo nomine, ex Hebræorum sententia, non Jure occidendum fuisse. Cædes vero plane ultronea, de qua disputamus, locum tantummodo habere potuerat (si modo daretur, occidendum fuisse ejusmodi devotum) in genere Primo. Nam in reliquis binis plane Pœna fuisset cædes, quod & concedunt in genere Quarto illi, qui de ejusmodi devoto velut mortis reo perperam loquuntur. Et ad Pœnæ plane, sed cœlestis, rationem spectat, si credibile sit, quod habet Josephus *de bello Judaico lib.* 2. *cap.* 12. *gr.* 7. *lat.* de eis qui in Essenorum sectam admissi, (non sine anathemate in seipsos horrendo Quarti generis denuntiato, si disciplinam, quam amplecterentur, violarent) & postmodum ob delicta graviora consortio ejecti, ne cibum quidem oblatum capere potuere, sed more pecudum herbas decerpentes fame miserrime, nisi reciperentur, periere. Quod autem genus Anathematis Secundum spectat seu ad anathema illud internecioni & deperditioni expressim devotum, cujus scilicet usus Bellis suscipiendis prævius esse solebat, adeoque sive ad Hostes ac Captivos, sive ad Cives Jura militaria violantes duntaxat, qua ad homines, attinuit; id ipsum est Anathema seu *Cherem*, secundum Magistrorum aliquot eorumque nominis præclari sententiam, quod in postrema parte legis illius in Levitico *cap.* 27. 29. sacræ occurrit. *Omne anathema, quod devovetur* מן האדם *ex homine, non redimatur; morte moriatur*. Quod non de consecratis, devotis seu anathematizatis ejusdem generis, quod comma præcedens occupat, volunt intelligendum; scilicet de ultronea, sive servi, sive jumenti, sive cujuscunque bestiæ consecratione in usus sacros, ad quos tantum comma illud spectare consentiunt Hebræi omnes; sed de hostibus tantum aut civibus Jura militaria violantibus morti devotis, (qua scilicet homines ea in lege comprehenduntur,) qui non redimendi, sed ad unum omnes morti tradendi erant. Priori nimirum in commate donaria seu anathemata sacros in usus consecrata & sacerdotibus Jure communi (*numer.* 18. 14. *vide Gemar. Babil. ad tit.* Erakin *cap.* 9. *fol.* 28. & 29.) possidenda contineri ajunt, qualia necesse erat ut essent e devoventis bonis secundum ipsa verba sacra, מכל אשר לו *ex omnibus, quæ sua sunt*, veluti signanter dicta ad excludendum anathema quodcunque ex eis, quæ necdum devoventis erant in bonis, nec, post devotationem, humanis usibus seu commodo omnino applicanda, sed plane delenda. Hujus autem generis cum Unicum duntaxat esset Anathema, idque aut in hostibus seu civitatibus, in quas bellum inferendum erat devovendis, (quale ad usus sacros seu sacerdotum possessionem nemo devovens attinere volebat) quemadmodum illud Hebræorum de Araditis, (*Numer.* 21. 2. *videsis ibi D. August- quæst.* 40. & *adde D. Hieronym. ad Algasiam quæst.* 9.) & *vovit Israel votum Domino dicens, si tradendo tradideris populum istum in manum meam*, והחרמתי את עריהם: *etiam* morti & internecioni *devovebo urbes eorum*, unde, populo ex hoc anathemate deleto, locus ipse חרמה *Chorma* seu *Anathema* dicebatur; Aut in Jure militari violantibus neci similiter devovendis, ut prætermittamus exempla superius ea de re memorata; commate in hoc breviusculo proxime subsequente, hoc genus Anathematis tunc satis generali

rali illo nomine cognitum existimant designari. Perinde ac si in commatis illis scriptum fuisset; ubi quid de suo quis in sacros sacerdotum usus, sive hominem, sive bestiam, sive agrum consecraverit seu devoverit, non vendatur, non redimatur, quia sanctum est, nec in usus profanos omnino revocandum; Et tantum de hoc ira fiat. Nam in principio commatis prioris אך *tantum* etiam ad hanc rem præfigi notant. At vero ubi quis devoverit quid מן הארם *ex homine*, seu ex hominibus, juxta nempe notissimum illud devovendi morem bello prævium, adeo ut nil præter necem destructionem atque excidium devoti sit postmodum, ex ipso voto seu anathemate, expectandum, ibi tantum abest, sive vendatur sive redimatur, sive sanctum maneat Domino, ut Jure fieri nequeat; quin plane sit delendum; & sive homo fuerit sive animal quodcunque aliud, interficiendum. Ita devovens priori in commate fit המחרים משלו: *devovens id, quod suis esset in bonis;* in posteriori המחרים מן האדם שאינו שלו: *devovens ex hominibus* seu *homines, qui sui quidem non essent*; tametsi ita in devoventis potestate haberentur, ut ex Jure belli seu militiæ singulari suum sortiretur effectum ipsa devotatio, quemadmodum ibi distinguit Isaac Abarbinel *in* Pirush Tora *fol.* 275. *col.* 2. Qui de specie utraque subjungit כנגד המין הראשון אמר אך כל חרם אשר יחרים איש וגו' לא ימכר ולא יגאל לפי שהחרם ההוא הוא קדש קדשים ליי ומה שהוא קדש ליי' לא ימכר כי הוא אסור בהנאה ולכן החרם הזה הוא לה' בלבד ועל המין השני אמר כל חרם אשר יחרם ליי' מן האדם לא יפדה מות יומת ומזה המין היה חרם יריחו שאם יגיע ליד איש ישראל נפש אדם מהנלכדים שמה לא יוכל לפדות אותו אבל על כל פנים מות יומת אך כחרם שיחרים איש עבדו ליי' לא יומת לך ינתן לחטוב עצים ולשאוב מים ולשרת לכהנים וזהו פשוטו של ענין : *De prima specie ait sacra scriptura, Tantum omne anathema quod quis devoverit &c. Non vendatur nec redimatur; quoniam scilicet hujusmodi anathema est sanctissimum Domino. Et quod ita sacratum est Domino, non vendatur, quia profanis usibus interdictum est. Idcirco anathema hoc tantum est Domini. De secunda vero specie ait, omne anathema, quod devoverit quis ex homine, non redimatur, morte moriatur. Et hujus speciei erat anathema Hierichuntis, si nempe inciderit in potestatem cujuspiam Israelitæ, vita hominis ex eis, qui ibi caperentur, non poterit redimi, sed omnino morti tradendus erit. Nihilominus, quod ad anathema illud, quo servum suum quis Domino devoverit, attinet, is morti tradendus non est. Tantum is donarium est, ut Ligna discindat, aquam hauriat, & sacerdotibus ministerium præstet. Atque hic est literalis loci illius sensus.* Ita Abarbinel. Cui astipulatur Rabbi Moses Bar Nachman *ad Levitic.* 27. *& apud R. Bechai in Pentateuch. fol.* 161. *col.* 1. alii. Hinc est quod universi incolæ Jabesh Gilead cæsi sint, ideo quod violassent anathema illud publicum, atque militare (*Judic.* 21. 5. *&* 10.) de eis, qui non ascenderent ad Mizpa, ubi ipsi anathemati expressim adjectum est מות יומת *morte moriatur*. Quod & partem fuisse anathematis, quo Saul prælium cum Palæstinis initurus devovebat omnes, qui ante noctem quid comederent, existimant, quia ob anathematis illius violationem Jonathan, etiam Regis filius, morte plectendus erat (1. *Sam.* 14. 24. *&* 4. *ubi vide R. David. Kimchi & consulas R. Bechai in Pentateuch. fol.* 161. *col.* 1.) Sed ideo liberatum esse ajunt, quia non sponte, sed ex errore, atque ipsius anathematis ignarus illud violasset. Alii vero aliter legem illam de anathemate sacram interpretantur, perinde scilicet ac si de homine morti ex sententia forensi damnato lata fuisset. Si quis, inquiunt, devoverat æstimationem capitis damnati eo modo, quo consecrationes fiebant, juxta ea, quæ priore dicti Levitici capitis parte constituuntur, Votum ejus irritum fuisset. Et verba illa *non redimatur; morte morietur*, significare volunt, eum non redimendum, seu pretium seu æstimationem aliquam ejus nomine non solvendam, quoniam ultimo supplicio damnatum statim mori oportuit, adeoque ipse jam veluti mortuus erat, unde nec pretium, nec æstimationem habebat. Atque tum in libris vetustissimis (*Gemar. Babylon. ad titul.* Cethuboth *cap.* 3. *fol.* 37. *b* Sepher Siphra *col.* 336.) hæc occurrit etiam sententia velut a majoribus accepta, tum apud maximi nominis Magistros (*Mos. Maimod. halach.* Erakin Wechermim *c.* 1. *Mos. Mikotzi præcept. affirmat.* 132. *Jarchius ad Levit.* 27. *R. Bechai*, Pesictha Zotertha *fol.* 36. *&c.*) seculorum recentiorum. Sed vero, ut tandem hæc de Anathematis concludamus, manifestum est ex Hebræorum interpretatione qualicunque dictæ legis sacræ, nullum omnino homicidium ultroneum, seu extra Pœnæ, seu Quasi rationem permissum ea fuisse; quod erat inprimis atque ad rem, quam tractamus, aperiendum.

CAPUT XI.

De Jephthæ Voto, *discrepantes Hebræorum sententiæ*. Nullo Jure immolandam *fuisse ejus* filiam consentiunt; Summa *Sententiæ Hebræorum*, *de cæde humana*. Lustratio *post* cædem *etiam* licitam.

REstat, ut, quid Hebræi de Jephthæ Voto, atque filiæ suæ immolatione statuant, videamus. Verum quidem est non unicam apud eos reperiri de Voto ejus sive concipiendo sive solvendo sententiam. Etenim sunt qui eum illud tam de personis hominum, quam de aliis animalibus concepisse, atque filiam immolando solvisse volunt; aliis neque eam immolasse nec immolationi personam aliquam destinasse asserentibus. Prior quidem vetus est. Utraque autem pendet ex varia interpretatione historiæ sacræ; verba sunt, *&* *vovit* (Judic. 11. 30. *&* 39.) *votum domino Jephtha dicens*, *si tradendo tradideris filios Ammon in manum meam* והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה ליהוה והעליתיהו עולה: quod in vulgara vertitur, *quicunque primus fuerit egressus de foribus domus meæ mihique occurrit revertenti cum pace a filiis Ammon*, *eum holocaustum offeram Domino*. Græci etiam interpretes ibi, *καὶ ἔσαι ὁ ἐκπορευόμενος ὃς ἂν ἐξέλθῃ* &c. *καὶ ἔσαι τῷ κυρίῳ καὶ* (ut in exemplaribus nonnullis; quæ conjunctio aliis deest) *ἀνοίσω αὐτὸν ὁλοκαύτωμα* *&* *erit*, *exiens quicunque exierit &c. & erit Domino*, *&* *offeram eum holocautoma*. Adeo ut ipsum votum de persona hominis immolationi destinata conceptum sumatur necesse sit, si rectæ versiones hæ. At vero, manifestum est ex Hebraismo verti posse, & sane debere ad hunc modum, quantum ad personæ alicujus designationem attinet; *Erit*, *ut egrediens quod egressum fuerit de foribus domus meæ in occursum meum*, *cum reversus fuero in pace de filiis Ammon*, *erit Domino*, *&* *offeram ipsum in Holocaustum*. Ita non personæ tantum (si verba spectes,) sed animalia qualiacunque alia in voto continentur. Dein de voti solutione subjungitur ויעש לה את נדרו אשר נדר *& fecit ei sicut voverat* (ut vulgata) *καὶ ἐποίησεν ἐν αὐτῇ τὴν εὐχὴν αὐτοῦ ἣν ηὔξατο* *&* *perimplevit in ea* (filia, quæ ei redeunti cum victoria occurrerat) *votum suum*, *quod voverat*. Non autem hominis personam tantum, verum etiam alia animalia votum fuisse complexum palam docent Hebræi, ubi ad priora Voti vocabula adnotant *Gemar. Babil. ad titul.* Thainith *cap.* 1. *fol.* 4. *a.* Vaicra Rabba *parash.* 37. יכול אפילו דבר טמא נזדמנה לו כתו: *fieri potuit*, *ut etiam immundum quid* (veluti porcus aut canis) occurreret, ut voto esset satisfactum; sed *occurrit ei filia sua*. Prior autem heic sententia, qua filiam suam ex hoc voto immolasse Jephtham affirmatur, habetur non solum apud Flavium Josephum, *Orig. Judaic. lib.* 5. *cap.* 9. sed etiam in Chaldaica Judicum paraphrasi (*cap.* 11. *proxime post eum* 39.) & apud Rabbinos celebres, quorum aliqui (*R. Moses Bar Nachman*, *R. Bechai in Pentat. fol.* 161. *col.* 1. *&c.*) Jephtham existimant deceptum fuisse more illo anathematis bello seu prælio, ut supra ostenditur, prævii, atque inde tam personam hominis, quam aliud quodcunque animal devovisse. Nimirum, cum in more positum esset, Principem seu populum internecioni devovere sive hostes sive cives, qui Jura militaria anathemate præstituta violarent; Jeptham hunc morem perperam intelligentem temere devovisse tam personam, quam animal quodcunque ei post victoriam occurreret. Filiam vero præter spem occurrentem, post menses binos, quibus virginitatem deflevit, juxta Votum immolasse, nec ad Phineesum Pontificem accedere voluisse, ut is Voto eum solveret (nam & sic etiam ajunt) & Pontificem ad eum adire detrectasse; utroque invicem dignitatis prærogativam obtendente. In Vaicra Rabba; *Parash.* 37. *&* Beresith Rabba *parash.* 60. (*Adde* Midrash Coheleth *ad cap.* 10. 15.) יכול להפר את נדרו ולילך אצל פנחס אמר אני מלך ואלך אצל פנחס ופנחס אמר אני כהן גדול ובן כהן גדול ואלך אצל עם הארץ זה בין דין לדין ספרה ההיא: *Potuit quidem voto suo solvi*, *si ad Phineesum accessisset*. *At vero dixit*, *ego cum rex sim adibo Phineesum? Phineesus etiam; ego cum sim Pontifex*, *Pontificis etiam filius*, *adibo plebejum?* (Videsis Judicum 9. 2.) *Atque ita hisce invicem altercantibus*, *periit ipsa*; seu אבדה הנערה ההיא: *perdita est virgo illa*. Adjiciunt tam Phineesum, quam Jephtham hoc nomine punitum a Numine (*Præter jam citata e* Rabboth, *vide Sal. Jarchium ad Judic.* 11. *& ad* 1. *Paralipom.* 9. 20.) Hunc membrorum paralysi, illum Spiritus Sancti ab eo discessu. Et demum interpretantur illud ותהי חק בישראל (*Judic.* 11. 39.) *atque erat statutum in Israel* (quod in Vulgata, ita commati proximo conjungitur, ut denotet inde statutum fuisse annuum quatridui ob puellam luctum) de sanctione apud Hebræos

bræos inde orta, ne quis humanas hostias ex simili errore postea immolaret, nec sive Jephthæ sive Phineesi morosum dignitatis prærogativæ obtentum in similibus imitaretur. Unde ibi paraphrasi suæ inferit Chaldæus; ותוספת בדיל דלא לאנסא גבר ית בריה וית ברתיה לעלתא כמא דעבד יפתח גלעדאה ולא שאל לפינחס כהנא ואלו שאיל לפינחס כהנא הוה פריק יתה בדמין: *Addicta est sanctio illa seu Statutum ideo ne quis immolaret filium suum seu filiam suam, quemadmodum fecerat Jephtha Gileadites; nec consuluit Phineesum Pontificem, qui consulenti eam, ob pretium datum, liberaverat*. Vide etiam quæ de Phineeso, atque immolatione hac ex Saido Batricide Patriarcha Alexandrino alibi (*de successionibus in Pont. lib.* 1. *cap.* 2.) notavimus. Et de ipsa immolatione rara non est apud Christianos scriptores (*Ambros. de Virginib. lib.* 3. *&c.*) mentio, unde & festum idololatricum, in ejusce memoriam alicubi natum etiam scribunt nonnulli. (*Epiphan. hæres.* 78.) Sed vero, ut prætercam difficultates Chronologicas de Phineeso (*videsis R. Gedaliah Ben Jechai* in Shalsheleth *fol.* 14. *a.*) hoc tempore superstite; nondum mihi e commentariis Hebræorum compertum est, quodnam jus illud fuerit adeo Pontifici singulare solvendi heic Votum, ut absque eo id solvi nequiret. Nec qui Synedrium nescio quod heic memorant (*in Gloss. Jarchii & Davidis Kimchii ad Judic.* 11.) ad Voti relaxationem a filia consultum, quasi aliter relaxari nequiret, mores patrios satis videntur meminisse. Receptissimum fuisse Hebræis, velut ab ipso Mose, per majorum traditiones acceptum scimus, a Sapiente seu legis Doctore unico seu triumviris illis (si ipsis ita visum esset) Jure potuisse, tum Vota, tum Juramenta relaxari, ubi quid nimirum causæ postmodum forsan eveniret præter id, quod voventis seu Jurantis animum occuparet ipso Voti seu Juramenti momento. Atque ea de re fusius Magistri. (*Misna tit.* Chagiga *cap.* 1. *& Glossa ibid. in Talmud. Babilon. fol.* 50. *a. & Hierosolymit. fol.* 76. *col.* 3. *Gemar. Babil. ad tit.* Nazir *cap.* 9. *fol.* 62. *a. Maimon. halach.* Shebuoth *cap.* 6. *& halach.* Nedarim *c.* 4. *Moses Mikotzi præc. Negativ.* 238. *&c.*) Neque ad hunc locum attinet plura de ea adjicere. Undenam igitur ortum illud, Jephthæ Votum solvi aut redimi nequivisse absque indultu & præsentia Pontificis? Cætera mittimus, quæ congeri possent adversus commentum hoc de Phineeso, quod nec in Talmudico corpore locum habere memini, sed in ejusdem Glossis, τοῖς Rabboth, Paraphrasi Chaldaica & in Magistris aliquot recentioribus. Quin si ita adversus jus patrium conceptum esset (qua ad filiam immolandam attinere potuit) Votum hoc, ut illud ejus immolatione perimplere nefas esset, (quod universos Hebræos sentire existimo, quorsum de eo relaxando heic negotium facessunt? Quod ad alteram heic Hebræorum de Jephthæ Voto sententiam attinet; primo, ipsa Voti sacra verba aliter, qui hanc amplectuntur, intelligunt, atque prioris sententiæ autores. Nempe illa, והיה ליהוה והעליתיהו עולה quod sonat quidem *& erit Domino, & offeram illud in holocaustum* ita capiunt, ut copulativum secundo loco vim disjunctivi induat. Adeo ut Votum conceptum esset, & erit Domino, seu consecrabo Domino, si res ejusmodi fuerit, ut in sacros usus, aut Domino sancta remaneat. Quin & si ejusmodi fuerit, ut in holocaustum offerri rite queat, etiam in holocaustum offeram. Breviter; & erit seu manebit Domino, aut offeram illud in holocaustum. Sic Rabbini Kimchii pater & filius. Rabbi David Kimchi ad Judicum locum memoratum; דעת רז״ל בזה ידוע ואא״ז ז״ל פיר׳ והעליתיהו הו״ו במקום או ופיר׳ והיה לי״י הקדש אם אינו ראוי לעולה או העליתיהו עולה אם ראוי לעולה וכמו זה הו״ו מכה אביו ואמו או אמו ויפה פיר׳: *Quid heic Rabbini nostri piæ memoriæ plerunque sentiant satis notum est. Ceterum pater meus memoriæ piæ*, (is est Josephus Kimchius) *in eo quod est* & offeram illud *interpretatur* & *pro* aut, *perinde ac si scriptum fuisset; & consecratum erit seu sanctum manebit Domino, si non sit holocausto idoneum, aut offeram in holocaustum, si fuerit idoneum holocausto. Et sic in lege sacra de eo qui percusserit patrem & matrem*, & *pro* aut *sumitur. Atque hæc interpretatio pulchra est*. Similiter R. Levi Ben Gersom יהיה בהכרח בעל החיים ואם היה ממין האדם יהיה לי״י ויהיה מיוחד לעבודת הש״י *Necesse est ut animal aliquod intelligeretur, quodsi accideret esse e specie humana, Domini fiebat, utpote separatum in ejus cultum*. Alii tantundem (*videsis Rab. Bechai in Pentateuch. fol.* 165. *col.* 1.). Voto ipso ita intellecto, verba illa *& fecit sicut voverat* pro filiæ consecratione ejusmodi sumunt, non omnino pro immolatione R. David Kimchius עשה לה בית והכניסה שם והיתה שם פרושה מבני אדם ומדרכי העולם והיה חק בישראל כי משנה לשנה היו הולכות אליה בנות ישראל: *fecit ei domum, & introduxit in eam, atque ibi remansit seclusa a filiis hominum & a rebus secularibus. Atque statutum seu mos*

invaluit in Israel, ut quotannis eam inviserent Israelitides. Atque notat Gersomides, si filius aut mas Jephthæ ita occurrisset, ipsum a mulierum consortio non ita secludendum fuisse, sed tantum Domino consecrandum, ut sacris inserviret, (quemadmodum Levitæ) nec interea conjugio arceretur. Cum vero eveniret, ut filia occurreret, יחוייב שתהיה פרושה מאיש שאם היה לה בעל לא תהיה מיוחדת לעבודת השי' אבל תעבוד על זה בעלה כמשפט הנשים הנשואות : *Oportebat eam a viri consortio segregari. Nam si conjugem haberet, non potuit Domino solum inservire; sed conjugi etiam inservierat, more uxorum*. Atque hinc ait Gersomides fuisse causam, cur vestimenta laceraret Jeptha, atque ita doleret, quumprimum filia ei visa est. Nempe eam, quæ ei unica erat proles, jam sciebat e viri consortio in perpetuum secludendam, adeo ut de posteris ex ea suscipiendis spes non esset reliqua. Sed mirum interea est magistros, qui hujus sententiæ sunt autores, admittere etiam, Votum hujusmodi ita præcise obligasse eum, ut necessum esset ex lege seu moribus patriis filiam ita devotam a virorum consortio seclusisse. Quin & ipse Jeptha, *aperui os meum Domino, neque potero revocare*. Certe neque patriæ ejusmodi potestatis alicubi in corpore Talmudico, aut apud Jureconsultos eorum celebriores, vestigium reperio. Neque omnino potestatem ejusmodi consecratio Samuelis (*1. Samuel. 1. ultim.*) asserit. Nam & ipse Levita erat, atque eo nomine & a natalibus Domino sacer. Atque ipse libenter matris Votum sacra ministeria præstando solvit. Quin in corpore Talmudico receptissimum est, filium aut filiam ita sacrari nequivisse, ut ipsi Sacerdoribus aut sacris usibus ex parentum voti vi cederent, ut superius (*cap. 7.*) ostensum est. Æstimationem autem seu pretium sive filii sive filiæ sive alterius cujuscunque (modo excipias servos & ancillas e Gentilibus) consecrati, sacerdotibus solvendum præscribit lex sacra (*Levitic. 27. 2. &c. vide & Josephum lib. 4. cap. 4.*), non ipsos addicendos. Quin & qui ipsos se devoverant etiam & se redimere quibant. Et de æstimatione filiæ Jephthæ vetus erat controversia inter Magistros binos Talmudicos, Rabbi Simeon Ben Lakish, & Rabbi Jochanan. Ben Lakish existimavit (Beresith Rabba *parash. 6. &* Vaicra Rabba *parash. 37. unde habet R. Kimchi in Judic. 11.*) Jephtham ex hoc Voto pretium seu æstimationem filiæ juxta legem sacram sacerdotibus solvere debuisse. At vero R. Jochanan, nec pretium aut æstimationem; quia res ipsa, quæ devovebatur, erat immolanda, qualis filia ejus seu homo quispiam non erat, neque ex lege esse potuit, ita ut ille nec filiam seu personam aliquam in ipso Voto contineri velit, sed tantum animalia cetera, quæ immolatitia. De secunda autem sententia heic, seu ea, qua negatur filiam Jephthæ esse immolatam, Genebrardus *ad annum mundi 2981.* scribit sa ab Hebræo aliquo accepisse interpretationem illam seu sententiam esse ab autoribus suis excogitatam, *ne inde typus filii Dei a patre sacrificati duceretur*. Utcunque autem se res ea habuerit, id certum, puto, esse, non reperiri apud Magistros, qui ex Jure aliquo immolandam eam esse affirmaverit. Quin in Gemara Babylonia *ad tit. Thamith cap. 1. fol. 4. a.* expressim dicitur sacrificium שלא כהוגן *quod afferri non decuit*. Et Josephus *Orig. Judaic. lib. 5. cap. 9.* (*& vide Joh. Cloppenburgium in Schola sacrificiorum 5.*), τὴν παῖδα ὡλοκαύτωσεν, οὔτε νόμιμον οὔτε τῷ Θεῷ κεχαρισμένην θυσίαν ἐπιτελῶν *filiam immolavit, neque legitimum, neque Deo gratum sacrificium solvens*. Idcirco ex hactenus enarratis, de Interdicto Naturali Homicidii, sic demum heic statuendum est; apud Talmudicos atque Hebræos ceteros nullibi (si errorem illum Jephthæ, ut aliqui volunt, excipias) esse admissum, ut ultronea cædes seu homicidium extra Pœnæ legitime constitutæ, seu quasi rationem (nam & cædes bellica in Pœnæ ratione satis continetur,) adeoque hostiæ humanæ oblatio Jure aliquo subniteretur. Quoniam vero societatis humanæ compages sine facinorum castigatione consistere nequit, ac Pœnæ, sive pro criminum qualitate sive pro Reipablicæ commodo, nunc leviores nunc graviores, ex Jure Naturali de Judiciis (quod sextum est heic Juris Noachidarum caput) sunt introducendæ, & in justo bello Pœna itidem hostibus infligenda, ideo, quemadmodum sartum tectum interdictum, quod hactenus tractavimus, Naturale de Homicidio servandum docebant ab omni ultroneæ, extra rationem jam dictam seu indebiti, cædis permissu, ita Mortis Pœnam, id est, cædem humanam tum in bello fuisse licitam, tum sceleribus ac delictis eam præstituere nefas non fuisse eis, qui rebus præessent, seu quibus Pœnarum constituendarum jurisque Positivi condendi potestas cederet, neutiquam omnino dubitabant. Quod fusius e libris sequentibus, ubi de re Bellica atque de Judiciis agitur, explicabitur. Adeo vero ipsum actum cædis humanæ utcunque li-

ci-

citum, invisum habebant, saltem nonnulli, & impurum, ut lustratio aliqua ei, qui commiserat, esset necessaria. Ad illud Mosis in Numeris, post cædem in prælio Midianitarum *Manebitis* (Num. 31. 19.) *extra castra septem diebus, quicunque scilicet quempiam occidit, & qui tetigit cadaver, purificetur seu lustretur in die tertio & septimo, tam vos, quam captivi vestri*, Philo *de vita Mosis lib.* 1., *jussit*, inquit, victores extra castra dies aliquot manere, *τῷ δὲ μεγάλῳ ἱερεῖ καθῆραι καὶ φέρειν τούτους ἀπὸ τῆς παρατάξεως ἥκοντας τῶν συμμάχων & Pontifici summo mandavit, ut lustraret reversos a recenti cæde commilitones*. Rationem reddit; καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι κατὰ ἐχθρῶν σφαγαί, ἀλλ' ὅγε κτείνων ἄνθρωπον εἰ καὶ δικαίως καὶ ἀμυνόμενος καὶ βιασθεὶς ὑπαίτιος εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀνωτάτην καὶ κοινὴν συγγένειαν. τοῦ χάριν καθαρσίων ἔδει τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἄγους γεγενῆσθαι. *Quamvis enim per leges liceat hostes occidere, tamen qui necavit hominem, etiamsi coactus & propulsans injuriam, obnoxius seu reus esse videtur propter antiquam generis & communem cognationem. Ideoque lustratione opus erat, ut etiam species qualiscunque sceleris ab eis dilueretur*. Et pueri sciunt similem ob causam apud Gentiles (maxime Græcos) lustrationes etiam in usu. Locum autem illum Numerorum capiunt Magistri de pollutione seu immunditie non tam a cæde, quam a mortuis (*Levitic.* 21. 1. *Numer.* 5. 2.) contracta adeoque lustranda, qua de re etiam consulas Josephum *Archæolog. lib.* 4. *cap.* 4.

LIBER QUINTUS.

De *Concubitu* agit, ex *Jure* ab origine rerum *Naturali*, *illicito*; De *Matrimonio* item, *Concubinatu*, & *Divortio*, juxta eos, ex eodem jure; De accessione *Interdictorum Revelationis Turpitudinum*, quæ in *Levitico* habentur, quatenus ad *Gentes alias* illa spectare velint Hebræi. Et demum de *Jure Gentium* huc attinente, id est, *Jure*, quo sive *Proselytos Justitiæ* aliosve non ex originariis circumcisos, sive *Proselytos domicilii aliosve* alterutrius sexus *Gentiles*, tum in *re Matrimoniali*, tum in eo qui etiam *extra Matrimonium* fit *Concubitu*, *Nationi* suæ seu *Originariis* sive *vetitos* sive *permissos* tradunt.

CAPUT PRIMUM.

De Concubitu illicito. *Tum qualisnam concubitus* ex Jure Naturali ante Legem Mosaicam illicitus *habeatur*, *tum* Qualis postea *ex ipsis ejusce legis verbis, juxta Hebræorum sententiam, generatim indicatur.*

JUris Naturalis, in recensione superius allata, caput, quod ex Illustrioribus est, Quartum ad Revelationem Turpitudinum (quam גילוי עריות appellitant) id est, ad Incestos seu Illicitos Concubitus attinet. Horum ratio heic duplex primo habenda. Altera, qua ante Leges in decimo octavo Levitici capite latas illiciti aliqui habiti: Altera, qua ex illis legibus accessere de incestu Interdicta insuper alia. Ante leges illas, sive sub ipsis rerum initiis, adeoque, juxta quæ dicentur, ex Jure Naturali, interdictum, hoc nomine, fuisse scribunt (*Gem. Bab. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 58. *a Maimonid. halach.* Melakim *cap.* 9. & *halach.* Isuri Bia *cap.* 14. *Moses Kotzensis præcept. affirmat.* 122.) Homini coitum cum sex hisce;

I. באמו id est, *Cum Matre sua.*
II. באשת אביו *Cum uxore Patris* seu *Noverca.*
III. באשת איש *Cum uxore aliena.*
IV. באחותו מאמו *Cum sorore seu Matre sua*, seu *uterina.*
V. בזכור *Cum Masculo.*
VI. בבהמה *Cum Bestia.*

Sic vero sub ipsis rerum initiis vim suam obtinuisse quartum ex hisce, de sorore scilicet interdictum, intelligendum est, ut non ante proximam fere ab ipsis initiis ætatem cœperit observari, adeoque ut inter primos qui fuere fratres ac so-

forores uterinas, feu Adami ex Eva liberos, conjugia licita, nec illicitus coitus haberetur. Quod nemo non videt. Et ea de re mox plura. Ex lege in dicto Levitici capite lata viginti fex perfonas recenfent, quibus, concubitus illiciti nomine, Pœna *Excifionis*, quam כרת nuncupant, irroganda; unde quales ex ipfa lege concubitus ad mentem eorum interdicti fint, dignofcas. Ad hunc modum (*Mifna tit.* Cerithoth *cap.* 1. *Maim. hal.* Shagegoth *cap.* 1. *Mofe Mikotzi præcept. affirm.* 213.) hofce quindecim exhibent.

I. הבא על האם *Qui cum Matre concubuerit* (Levitic. cap. 18. 7.)

II. הבא על אשת האב *Qui concubuerit cum uxore Patris* (Levitic. 18. 8. adde Levitic. 20. 11. & 27. & Deut. 27. 20. & 22. 30. feu 23. 1.).

III. הבא אל הכלה *Qui concubuerit cum Nuru* (Levitic. 18. 15. & 20. 12.).

IV. הבא על הזכור *Cencumbens cum Mafculo* (Levitic. 11. 22.).

V. הבא על הבהמה *Qui concumbit cum beftia* (Levitic. 18. 23.).

VI. האשה המביאה את הבהמה עליה *Fœmina quæ in coitum pellexerit fibi beftiam* (Ibidem).

VII. הבא על אשה ובתה *Qui concubuerit cum fœmina & filia ejus.*

Lex (*Ibid. comm.* 17.); *Turpitudinem fœminæ* (אשה; ubi *uxoris* plerunque fubftituitur, nam idem vocabulum, tam uxorem, quam fœminam denotat, ut Græcis γυνὴ) *& filiæ ejus non revelabis, filiam filii ejus non revelabis, filiam filii ejus, aut filiam filiæ ejus non accipies, ut reveles turpitudinem ejus; propinquæ funt. Et nefas eft.* Ubi Vulgata; *& talis coitus inceftus eft.* Huc fpectat etiam illud; *Vir* (Levitic. 20. 14.) *qui acceperit uxorem & matrem ejus, id nefas eft.* Uti & illud (*Deuteron.* 27. 23.), *Maledictus qui concumbit* עם חותנתו *cum focru fua.* Ceterum, unico hoc nomine *concumbentis cum fœmina & filia ejus* fimul comprehendi volunt etiam qui (*R. Obadias Bartenorius ad tit.* Ceritoth *cap.* 1. §. 1. *& cap.* 3. §. 6. *& Mifna ejufdem tit. cap.* 3. *R. Bechai ad* Vaicra *fol.* 148. *col.* 4. Pefiktha Zotertha *fol.* 24. *col.* 3.) concubuerit cum nepte ejufdem fœminæ five ex filia five ex filio, cum focru, focrus matre, aut matre foceri. Et fi filiam heic tam Neptem quam Filiam denotare finas (quod frequens fatis eft) obfcurum non erit, cur tot nomina five confanguinitatis five affinitatis hoc unico includant. Quin nec filiæ aut neptis ex filio filiave concubitus prohibitionem, in hac recenfione, aliter defignant. Nimirum fi cum uxoris filia aut nepte fuerit illicitus, multo magis cum fui ipfius five filia (*Maimonid. halach.* Ifuri bia *cap.* 2.) five nepte. Sed de nepte Lex diferte lata eft (*Levit.* 18. 10.); *Turpitudinem filiæ filii tui, vel neptis ex filia, non revelabis; quia turpitudo tua eft.* Unde nec de filia, quæ tacite includitur, dubitandum. Hinc igitur pergit recenfio potius ad hunc modum,

VII. הבא על אם אשתו *Concumbens cum focra fua.*

VIII. הבא על אם אמה *concumbens cum focrus matre.*

Typographi incuria legitur in Maimonide אם אמו id eft, avia quæ in Secundariis Talmudicis habetur, non in lege facra interdictis. Uti & ex ipfo Maimonide alibi (*Halach.* Ishoth *cap.* 1.) liquet.

IX. הבא על אם אביה *cum foceri matre concumbens.*

X. הבא על בתו *Qui cum filia concubuerit.*

XI. הבא על בת בתו *Concumbens cum nepte ex filia.*

XII. הבא על בת בנו *Concumbens cum nepte ex filio.*

XIII. הבא על בת אשתו *Cum privigna concumbens* feu *uxoris filia.*

XIV. הבא על בת בתה *concumbens cum nepte uxoris ex filia.*

XV. הבא על בת בנה *concumbens cum nepte uxoris ex filio.*

XVI. הבא על אשת איש *Qui concumbit cum uxore aliena* (*Levit.* 18.).

XVII. הבא על אחותו *Qui concumbit cum forore fua* (*Ibid. comm.* 9. *&* 11. *Adde cap.* 20. 17. *& Deut.* 27. 22.) uterina.

XVIII. הבא על אחותו שהיא בת אשת אביו *Concumbens cum forore fua, quæ fuerit filia uxoris patris,* id eft, germana (*Ibidem*), fed non uterina. Hoc autem in Mofis Kotzenfis enumeratione prætermittitur, velut id quod verbis prioribus de forore generatim dictis fatis contineretur. Unde & tamefi de viginti fex primo loquitur, viginti quinque tantum perfonas enumerat.

XIX. הבא על אחות אביו *Qui concumbit cum forore patris fui, feu amita* (Levitic. 18. 12.).

XX. הבא על אחות אמו *Qui concumbit cum forore matris fuæ,* feu *Matertera* (Ibid. comm. 13.).

XXI.

XXI. הבא על אחות אשתו *Qui concumbit cum ſorore uxoris ſuæ* (Ibid. com. 18.)

XXII. הבא על אשת אחיו *Qui concumbit cum uxore fratris ſui* ſeu *fratria* (Ibid. comm. 16. adde Levit. 20. 20.).

XXIII. הבא על אשת אחי אביו *Qui concumbit cum uxore patrui* (Lavitic. 18. 14. vid. Deut. 22. 30. ſau 23. 1. 27. 20. & Mageſtros ibi.).

XXIV. הבא על הנדה *Qui concumbit cum ea quæ menſibus laborat* (Lev. 18. 19.)

XXV. הבא על אביו.

XXVI. הבא על אחי אביו.

Quos duos poſtremos adjiciunt, ex eo quod legitur in lege ſacra, *Turpitudinem patris tui non revelabis* (*Ibid.* 7.) Et, *Turpitudinem patrui tui non revelabis* (*Ibid.* 14.) quaſi verbis illis de utroque contineratur (*Moſ. Mikotzi in Indice Præcept. Negat. titulo.* נשים *num.* 89. *&* 90.) יתירה על אזהרת של משכב זכור *additamentum interdicto de concubitu maſculi*. Ad hoſce omnes concubitus attinet illud in lege ſubjunctum; *Quicunque* (*Levit.* 18. 29.) *fecerit aliquid ex iſtis abominationibus*, נכרתו *excidentur animæ illæ de medio populi ſui*; id eſt, Pœna *exciſionis* ſeu כרת punientur. Quilibet item ejuſmodi concubitus, nomina ערוה ſeu *Turpitudinis* Talmudicis paſſim denotari ſolet, uti etiam ipſæ quatum concubitus interdicitur. Unde Maimonides (*Halach.* Iſhoth. *cap.* 1. כל שאסר ביאתו בתורה יחייב על ביאתו כרת והם האסורות בפרשת אחרי מות הן הנקראין עריות וכל אחת מהן נקראת ערוה כגון אם ואחות ובת וכיוצא בהן: *Quarumcunquem concubitus interdictus eſt in lege, adjecta Exciſionis Pœna, quæ ſcilicet memorantur in dicto Levitici capite, nuncupantur eæ* עריות ſeu *Turpitudines*. *Quin earum unaquæque nuncupatur* ערוה ſeu *Turpitudo, veluti Mater, Soror, Filia, & quæ ſunt cetera*. Idem ipſum nomen Maſculo & Beſtiæ ſimiliter tribuunt, ob frequantam in illo lagis loco τῆς ערוה ſeu *Turpitudinis* revelandæ ad illicitum coitum deſignandum, mentionem. Neque alias fœminas præter eas, quæ in allata recenſiona exibantur, ita nominant; tametſi ſint etiam aliæ, quarum Nuptiæ interdicuntur; velnti, ex ipſa ((*Leviric.* 21. 7. *&* 14.) Lega, Profanæ, Repudiatæ, & Meretricis ſacerdoti, harum & viduæ pontifici ſummo, atque ax majorum ſancitis (*Miſna. tit.* Jabimoth *c.* 2. *&* 9. *& Maimon. hal.* Iſhoth *cap.* 1. *de quibus conſulat etiam Hugonem Grotium lib.* 2. *de Jure Belli ac Pacis cap.* 5. §. 13.) שניות ſeu *Secundariarum*, id eſt, aliquot remotioribus, quam qui in Levitico expreſſim vetantur, gradibus diſtantium; de quibus, utpota ad jus duntaxat Iſraeliticum ſeu gentis civile omnino attinentibus, in Uxore Hebraica ſeu Libris de Nuptiis Hebræorum agimus. In ſacundatiis iliis habatur אשת אחי אמו ſeu *uxor avunculi* (*Maimonid. & Miſn. locis citatis.*) quod ideo haic monamus, quia in editionibus aliquot (*Talmud. Babylon. tit.* Cerithoth *cap.* 1.) iiſque alioquin optimis, *τῶν* Miſnajoth, tam uxor avunculi quam patrui locum habet inter aas, que etiam Exciſionis Poena ax ipſa Lege interdicuntur; quod plane nec agnoſcunt editiones aliæ (*Miſn. dict. tit. & cap. cum commen. Obadiæ Bartenorii.*) nec omnino admittunt Magiſtrorum placita.

CAPUT II.

Quomodo, etiam e verbis Sacris *eliciant Talmudici*, illicitos *ab ipſis rerum primordiis, atque* ante Legam Moſaicam concubitus.

INterdictorum de inceſto concubitu, ſecundum id quod jam anta oſtanſum ait, ratione ſic habita duplici; primo videndum eſt da Sex illis prioribus, qua tum ante Legem Moſaicam, tum nunquam non Gentes univerſas eis tanari volunt. Dein de aiſdam ſimul cum ceteris in Lavitico adjectis. Ubi quidem & Gantiles contineri tradunt. Sed qua ratione inſerius explicabitur. Quod ad Sex priſtini illius intervalli ſeu primorum ſaculorum Interdicta heic attinet; liquet in eis cauſam ineſſe quadruplicem. Speciai divacſitatem, unde beſtiæ interdicitur homini coitus; diverſitatem ſexus, unde maſculi maſculo; alterius Nuptias, unda vetatur aliena uxor, (nam nullibi apud eos reperitur opinio illa, quam temare aliqui & contumelioſe Moſi Ægyptio (*Vide Sixtum Senenſem Biblioth. Sanct. lib.* 5. *annot.* 94.) id aſt, Maimonidi tribuunt, adeoque Judæis, de adulterii ante promulgationem legis, licentia ac permiſſiona, ſed contrarium tum apud ipſum Moſem Ægyptium, tum apud Talmudicos ceteros millies millies occurrit) & damum Conſanguinitatam, unde Matris, Novercæ, ac Sororis Uterinæ coitus interdicitur. Etiam ratio cuilibet horum, ut traditiona duntaxat minime ſubnitantur, pro Magiſtrorum more, ex Sacra Scriptura adhibetur. Illud Adæ, a Numina edocti, in Genaſi (*Videſis Epiphan. hæreſ.* 33. *& I. Mercerum ad Geneſ.* 2. 24.) *Propterea deſeret Vir patrem ſuum & matrem ſuam, & adherebit* ſeu *conglutinabitur*, ſeu *adglutinabit* (*Tertul. lib. de Anima c.* 11. *&* 21.) *ſe* באשתו,

id

id eſt, *uxori*, ſeu *Viræ* (*Nicol. Lyranus ibid.*) (ſi ita dicere licet) aut *Mulieri* (*Sic Tert. lib. de Virginib. velandis cap.* 5. *& lib. de Anim. c.* 21.) *atque erunt in carnem unam* (ſeu *in carne una*, ut habet vulgata) id eſt, *caro una*, veluti Legem, ſub ipſa ſexuum creatione, natam interpretantur; eamque non ad maritalem conjunctionem (quemadmodum totidem verba inde deſumpta in Evangeliis (*D. Matth.*) ſed ad illicitos concubitus ſeu Turpitudinum Revelationes interdictas ante Legem Moſaicam, attinere volunt. Gloſſa Jarchii ibidem; רוח הקדש אומרת כן לאסור על בני נח העריות *verbis illis uſus eſt Spiritus Sanctus ut Noachidis, ſeu univerſo generi humano, interdicerentur concubitus inceſti*. Atque hoc ad mentem veterum (*Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *f.* 58. *a. adde Iſaac Abarbinel in* Bereſith *fol.* 29. *& Maibalach* Melakim *cap.* 9.) etiam qui primas in juris interpretatione apud Hebræos tenuere. Unde *Patrem ſuum*, pro uxore patris ſui ſumunt; uti & revelatio Turpitudinis patris pro uxore patris non raro intelligitur. Novercæ ſic coitum ajunt ibi vetari. Matris autem, nomine aperto. Certe Onkelos ibi habet, *propterea deſeret vir* בית־משכבי אבוהי ואמיה & Targum Hieroſolymitanum, uti & illud Pſeudouzielidis, בית מדמכא דאבוי ואימוי Utrunque ſonat; *Cubile Patris ſui & Matris ſuæ*. Unde etiam doctiſſimus & ingenioſiſſimus ille ſcholaſticus Alexander Halenſis (*Summ. part.* 3. *q.* 27. *art.* 3.) citatis jam memoratis vebis ſacris, *A primo*, inquit, *ergo origine excluditur a matrimonio pater & mater; cum lex ab origine ponatur in perſonis*. Sequentibus autem verbis illis ודבק *& adhærebit* ſeu *conglutinabitur Viræ ſeu* Mulieri *ſuæ*, vetari ſcribunt (*Babylon. ad tit.* Sanhedrin *c.* 7. *fol.* 58. *a. Hieroſolymitani, in Gemara tit.* Kidoshim *c.* 1. *fol.* 58. *col.* 3.) non ſolum adulterium ſeu fœminæ alienæ aut alienæ uxoris coitum, ſed etiam Maſculi, ſeu pæderaſtiam. Pro *adhærebit* ſeu *conglutinabitur*, ibi habent Helleniſtæ προσκολληθήσεται quod *adglutinabitur* ſonat, quod & de ipſo coitu uſurpatur, ut Hebræis τὸ (*Talm. Babylon. ibid.*) דבק Unde etiam D. Paulus (*Ad Corinth. Epiſt.* 1. *c.* 6. *comm.* 16.) *An neſcitis qui adhæret* (id eſt ὁ κολλώμενος ſeu *adglutinatus*) *meretrici, unum corpus efficitur*, ſeu *unum eſt corpus*, ut Græce habetur. Adjici demum, *atque erunt in carnem unam*, ut interdiceretur utrique ſexui humano carnis ſeu ſpeciei diverſæ coitus. Sigularis nimirum primorum parentum erat carnis unitas, utpote cum altera ex ipſa alterius carne ac oſſibus formaretur. Et D. Auguſtinus de utroque ſexu; unum, unamve carnem, dici certum eſſe ait (*De Civitate Dei lib.* 14. *cap.* 22.) *vel propter conjunctionem vel propter originem fœminæ, quæ de maſculi latere creata eſt*. Et opinio illa vetus (*Apud Maimonid.* More Neboch. *lib.* 2. *cap.* 30. *& Leonem Dialog. de Amore lib.* 3.) etiam apud Hebræos, parentem utcunque primum, primo unico in corpore creatum fuiſſe. Hac de re autem Gemara Babylonia (*Ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 58. *a.*) והיו לבשר אחד מי שנעשין בשר אחד יצאו בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד *Et erunt in carnem unam; ſcilicet qui fiunt caro una; unde excipiuntur jumenta ac feræ quæ nequaquam una fiunt caro*. Nempe neque in ipſa creatione ſeu prima formatione beſtiarum, unitas erat ejuſmodi carnis ſexuum earum, qualis illa viri & fœminæ; neque beſtiarum caro atque humana una dicenda. Unde non alium coitum verbis illis permitti volunt ac eum, quo primaria illa atque ſingularis ſpeciei humanæ unitas ſeu caro unica conſervaretur Gloſſa Talmudica (*Ad locum citatum.*) מי שנעשה לבשר אחד שזרע יוצא מהם שנעשה בשר האם והאב אחד כו *fieri in carnem unam ad prolem ex parentibus prognatam attinet. Etenim in ea caro Patris & Matris una fit*. Atque ejuſdem author alibi (*Ad* Bereſith *cap.* 2. *comm.* 28.) לבשר אחד הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה בשרם אחד *Verba illa, in carnem unam, de prole per utrunque parentem formata dicuntur. Ibi ſcilicet fit caro eorum una*. Maimonides vero (*Halach.* Melahim *cap.* 9.) והיו לבשר אחד להוציא בהמה חיה ועוף שאין הוא והם בשר אחד *Et erunt in carnem unam; quod dicitur ad excipiendum jumentum, feram, volucrem. Quoniam animalium horum atque hominis caro una non eſt*. Græci interpretes, uti & ipſe humani generis Redemtor in Evangeliis (*D. Matth. cap.* 19. 5. *D. Marc. cap.* 10. 8. *videſis Ludovicum de Dieu. ad indicatum D. Matthæi locum.*) pro *& erunt in carnem unam*, habent καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν *Et erunt duo*, aut *illi duo, in carnem unam*. Neque aliter paraphraſis Jonathani tributa; ויהון תרויהון לבישרא חד *Et erunt ambo ii in carnem unam*. Atqui Codex Samaritanus, *propterea deſeret vir patrem ſuum & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ* יהיה משניהם לבשר אחד *Et erit, aut fit, ex utriſque illis in Carnem unam*, ſeu *Caro una*. Singulare tandem de ſorore uterina, ante Legem in Levitico latam, interdictum eliciunt ex Abrahæ hiſtoria, ubi (*Geneſ.*

20.

20. 12. *Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *c. 7. fol.* 58. *b. Maim. halach.* Melakim *cap. 9. Isaac Abarbinel in* Bereſith *fol. 71. col.* 2.) de Sara uxore ſua ab Abimelecho Geraris rege in concubinatum capta, ſed intacta (quam ſororem ſuam, ne uxoris nomen ſibi forte fraudi foret, appellari, uti antea (*Geneſ.* 12. 13.) in Egypto, volebat *ſed & vere ſoror mea eſt*, inquit, *eſt enim filia patris mei, tametſi non ſit filia matris meæ, & facta eſt mihi in uxorem*. Quod nonnulli de alio conſanguinitatis genere quo contigiſſe Saram Abrahamum volunt, intellexere; ſcilicet neptem illam ei fuiſſe ex fratre Harane, neque aliam ab Iſca filia Haranis in Geneſi dicta; (*Cap.* 11. 29. *& vide Gloſſam Salom. Jarchii, tam ad Gen. quam ad Talmudis Locum indicatum, & S. Hieronym. adverſ. Helvidium*) uti diſerte etiam paraphraſis ibi Uzielidi tributa. Nec minus proprie aut minus ad linguæ ſanctæ ſeu ipſius Abrahæ idiotiſmum, nequem ita dici ſororem, quam alio in loco nepotem eidem nuncupari fratrem. Nam Lotum Haranis fuiſſe filium manifeſtum eſt, adeoque nepotem ex fratre Abrahæ; cum interim expreſſe ille ad Lotum *Nos* (*Geneſ.* 13. 8.) *fratres ſumus*. Sed vero receptior eſt & ad rem, quam tractamus, accommodata ſententia, apud Hebræos, Saram fuiſſe Tharæ filiam, adeoque Abrahæ ſororem tantum non uterinam. Unde Gloſſa Jarchii ad verba illa Abrahæ de ſororis nomine בת אב מותרת לבן נח שאין אבות לנוי *Filia patris* (ſoror, non uterina) *jure conjungebatur Noachidis, quoniam inter Gentes* (ſeu ex Jure Naturali) *ratio conſanguinitatis paternæ neutiquam habebatur*. Quin Tharæ uxoris, quæ Abrahæ mater, uti & matris Saræ, quæ eidem uxor altera, nomen habetur apud vetuſtum illum ſcriptorem Saidum Batricidem, quem & Apthiſium nuncupant, ante annos ſeptingentos Patriarcham Alexandrinum; qui ex priſcis Orientis monumentis, a rerum initiis ad ſua tempora Hiſtoriam ſeu potius Annales plerunque Eccleſiaſticos ſumma cum diligentia Arabice contexuit. Abrahæ matri nomen fuiſſe يونا *Jonam*, eamque Tharæ uxorem primam, qua demortua, nuptam ei fuiſſe تهويت *Tebevitham*, e qua ſuſceptam Saram; atque ita intelligendum eſſe quod habet Scriptura Sacra de conjugum iſtorum cognatione. Verba ejus ſunt,

فا خذ ابراهيم زوجته سارة وهي اخته
من ابيه لان تارح ابو ابراهيم لما ماتت
يونا لم ابراهيم تزوج امرأة اخرى اسمها
تهويت فولدت منه سارى وتزوجها ابراهيم
ومن قبل ذلك كان ابراهيم يقول انها
اختي ابنة ابي وليست ابنة امي *Et cepit Abraham conjugem ſuam Saram, quæ Soror ei erat ex patre. Etenim, mortua Jona, Abrahæ matre, duxit in uxorem Tharas pater ejus fœminam aliam, cui nomen Tebevith, ex qua ſuſcepit Saram, quæ Abrahæ nupſit. Atque inde eſt quod dixit Abraham, eam fuiſſe ſororem ſuam quidem: ſed ex patre, non uterinam.* Mater autem Abrahæ, ſeu uxor Tharæ, e qua Abrahamum ſuſcepit, in veteribus Mahumedanorum (*Lib. de Generatione Mahumet & Nutritura ejus.*) monimentis *Ibieilne*, ſi recte tranſtulerit Hermannus Dalmata, nuncupatur. Ut vero Hebræorum, de Primævis quæ diximus Inceſti Concubitus Interdictis, ſenſus explicatior reddatur, duo inprimis ſunt heic penitius diſpicienda. Alterum illius intervalli, quod Legem Scriptam antevertit, jus Matrimoniale, quo tum fiebat Fœmina quæpiam Uxor, Alterum, Conjugum, qui eodem intervallo occurrunt, aliarumque, quarum conſanguinitatis ratio heic habenda, perſonarum Cognationes. Et de utroque, ſigillatim.

CAPUT III.

De Jure Matrimoniali *atque* operæ Liberis dandæ, *ad quod ab ipſis rerum primordiis* obligari *volunt Hebræi* ipſum genus humanum. *Et primo de* Origine ejuſdem *atque* Neceſſitate. *Obiter de* Eſſenorum abſtinentia *a conſortio muliebri*.

QUod ad jus attinet illius Intervalli Matrimoniale; videndum eſt, ad Magiſtrorum placita, de Origine ejus, de Neceſſitate, de ipſo Contractu ſeu Obligatione Nuptiali, de Innuptarum Concubitu, de Ritibus Nuptialibus, de Polygamia, & demum de Divortio & Nomine Concubinarum. Juris Matrimonialis Originem ex illo petunt. *Creavit* (Geneſ. 1. 28. *cap. 9.* 1.) *itaque Deus Hominem in imagine ſua, in imagine Dei creavit eum. Maſculum & Fœminam creavit eos. Et benedixit illis Deus, dixitque ad eos Deus* פרו ורבו *fructificate & multiplicamini, & implete terram atque ſubjicite eam*. Unde a פרה quod *fructificare* eſt, vocabulum petunt aliqui אפריון (*Gem. Bab. ad tit.* Sota *cap.* 1. *fol.* 12. *a &*

Baal Aruch *in* אפריון) quod significat *lectum conjugalem*, ac si *fructificandi locum* appellares. Et לבנות אפריון *Extruere locum fructificandi* phrasis hodie est (*Joh. Buxtorf. pater ad Ep. Hebraic. lib.* 2. *ep.* 7. *usurpatur pro* אפריון חופה *seu* Thalamo (*sed templum innuitur*) *Cant. Salom.* 3. 9.) Rabbinis frequens & solennis, ubi de Nuptiis celebrandis loquuntur. Quin & velamen, quo protegi soliti sponsi, in ipsa deductione ita (*Misna tit.* Sota *cap.* 9. *Talm. Bab. fol.* 49. *b.*) subinde nuncupatur. Necessitatem etiam Matrimonii, præcepto illo fructificandi seu propagationis multiplicationisque, eo usque sanciri docent, ut ita eo teneri velint Masculos omnes, ut quicunque expleto vigesimo ætatis anno (& sunt qui de minore ætate heic pronuntiant) uxorem non duxerit, eum in illud committere scribant; nisi aut assiduo Legis studio incumbat, acriori libidinis stimulo immunis, aut partium, quibus viri sumus, defectu, generationi impar sit. Ubi horum neutrum in causa, uxorem ducendam. Et ad omnes pariter homines ac Noachidas universos præceptum hoc attinere volunt, tametsi illud in illustrioribus non enumerent, qua de re plura inferius. Jam vero quod ad feras, quantum ex Genesis libro dignoscitur, primævi seculi parentum Generationes attinet; ne illi non satis tempestive aut opera satis data, præcepto Multiplicationis generis Humani obtemperasse videantur, animadvertere liceat, quod habet D. Augustinus de eorum prole atque Generationis tempore loquutus. *Aut tanto serior*, inquit (*De Civitate Dei lib.* 15. *cap.* 15.), *fuit proportione pubertas, quanto vitæ totius major annositas; aut quod magis video esse credibile, non hic primogeniti filii commemorati sunt, sed quos successionis ordo poscebat, ut perveniretur ad Noe, a quo rursus ad Abraham videmus perventum.* Et paulo post, *Porro autem Seth quando natus est, non quidem taciti sunt anni patris ejus. Sed jam genuerat alios. Et utrum solos Cain & Abel, affirmare quis audeat? Non enim quia soli nominati sunt propter ordines generationum, quas commemorare oportebat, ideo consequens videri debet, solos fuisse tunc generatos ex Adam. Cum enim silentio coopertis omnium nominibus ceterorum, legatur enm genuisse* (Genes. 5. 4.) *filios & filias, quota fuerit ista proles ejus, quis præsumat asserere, si culpam temeritatis evitat? Deinde quod scriptum est, Vixit* (Ibid. com. 6. & 7.) *autem Seth* CCV. *annos, vel secundum Hebræos* CV. *annos, & genuit Enos, quis possit nisi inconsideratus asseverare, hunc ejus primogenitum fuisse? Ut admirantes merito requiramus, quomodo per tot annos immunis fuerit a connubio sine ullo proposito continentiæ, vel non genuerit conjugatus, quandoquidem etiam de ipso legitur; Et genuit filios & filias, & fuerunt omnes Seth* DCCCCXII. *anni, & mortuus est? Atque ita deinceps, quorum anni commemorantur, nec filios filiasque genuisse reticentur. Ac per hoc non apparet omnino, utrum, qui nominatur genitus, ipse fuerit primogenitus: imo vero quoniam credibile non est, Patres illos ætate tam longa aut impubes fuisse, aut conjugibus caruisse vel fœtibus: nec illos eorum filios primos eis natos fuisse credibile est. Sed cum sacræ scriptor historiæ ad ortum vitamque Noe, cujus tempore diluvium factum est, per successiones Generationum notatis temporibus intenderit pervenire, eas utique commemoravit, non quæ primæ suis parentibus fuerint, sed quæ in propagationis ordinem venerint.* Cujus rei exemplum subdit luculentum ex Christi, apud D. Matthæum, genealogia, ubi, ut servetur succedentium ordo, Abraham dicitur genuisse Isaacum, hunc Jacobum, Jacobum Judam Phares & Zaram, quorum nullus genitori primogenitus. Et de Ada, exempli gratia, ajunt ex veterum traditione nonnulli non solum statim a Creatione, saltem ab egressu e Paradiso, operam liberis eum dedisse, sed & Cainum cum filia gemella unica, & Abelem cum binis gemellis ex Eva suscepisse. Rabbi Josuah Ben Carchia, de primis parentibus, ועלו למטה שנים וירדו שבעה קין ותאומתו והבל ושתי תאומותיו: *Et Ascenderunt*, inquit (*in* Beresith Rabba *parasb* 22. *R. Becbai ad* Taicra *fol.* 148. *col.* 3.) *in thorum bini. Descenderunt septem. Nempe Cain & gemella ejus soror, & Abel cum sororibus suis binis gemellis.* Adjectis parentibus, ita fiunt septem. Alii de hac re (*Apud Hieron. de Sancta Fide in Hebræo mastigis lib.* 2. *cap.* 1. *de liberis vero Adæ, ante Sethum, susceptis, videsis* Sepher Zohar, *Cremonæ*, *ad* Beresith *fol.* 45. *col.* 177. *Maimonidem in* More Nebochim *lib.* 1. *cap.* 7. Sepher Juchasin *fol.* 8. *a. Gemar. Bab. ad tit.* Erubin *cap.* 2. *fol.* 18. *b.* Sepher Zohar (*Mantuæ*) *ad* Vaicra *fol.* 76. & 77. Pirke *R. Eliæzer cap.* 22.) aliter, sed mente non ita dissimili. Et de gemellis Adami & sequioris ejus sexus liberis, plura mox capite octavo, ubi de fratrum & sororum, sub initiis rerum, conjugiis agitur. Methodius vero Episcopus Patarensis haud ante tricesimum ætatis annum Cainum filium primogenitum ei natum esse, velut ex Orientalium traditionibus edo-

edoctus, scriptum reliquit. Ut vero se res hæc habeat, Hebræi eum qui uxori superstes prolem utriusque sexus, ejusque integri (nam spado aut filia plane sterilis, prolis vicem heic non obtinet) non haberet, præcepto (*Gem. Bab. ad tit.* Jabimoth *cap.* 61. *&* 62. *Hierosolym. eod. tit. fol.* 7. *col.* 3. §. 6. *Maimon. loco citato; Moses Mikotzi præcept. affirmativ.* 49.) nentiquam voluere satisfecisse. Eum autem, cujus filius & filia mortui relinquerent liberos utriusque sexus, ita ut nec eorum alterutro proles deesset, præcepto liberum fuisse. Aliter semper ætate non effœta, teneri, ubi in prole sexus deesset alteruter. In prole autem, filiorum filiarumque locum supplere nepotes neptesque, ut dictum est. Gentilem item, cui liberi essent utriusque sexus, non aliter, si Proselytus fieret (*Ibidem & Rabbi Jochanan. in Gem. Cab. tit.* Becoroth *cap.* 8. *fol.* 47. *a.*), ex hoc Jure teneri ac si, postquam Judaismum fuerit amplexus, eos suscepisset. Quale tamen obtinere nolebant, ubi servus, post susceptam ejusmodi prolem, manumissus est. Scilicet uxorem ajunt ei denuo ducendam, prolemque utriusque sexus aliam suscipiendam. Rationem adjiciunt; eo quod העבר אין לו יחוס *servo familia*, cognatio, prosapia *non est*. Nimirum ante nolebant satisfieri præcepto quam liberis ingenuis ingenuus seu qui liber est genus humanum adauxerat. Nec sufficere ut sterilem quis, vetulam, aut quæ viripotens non est, duceret, nisi & superinduceret fœcundam. Utrunque autem pariter sexum præcepto illo teneri negant plerunque Magistri; sed duntaxat necessitatem, quam diximus, ad Masculos attinere, adeo ut ipsi solum præceptum violarent, quoties nempe, quantum in se esset (juxta jam dicta) matrimonio & liberis operam non darent. Verba sunt Misnæ (*Tit.* Jabimoth *cap.* 6.) האיש מצווה על פריה ורביה: אבל לא האשה: *Vir præcepto fructificandi & multiplicandi tenetur. Non item Fœmina.* Ibi tamen adjicitur sententia Rabbi Jochanan Ben Baruka, utrunque pariter teneri ex eo quod habet scriptura. *Et benedixit eos Deus & dixit eis* (utrique sexui,) *fructificate & multiplicamini.* Et in utraque Gemara, tam Hierosolymitana (*Eod. tit. fol.* 7. *bal.* 6. *col.* 4.) quam Babylonia (*Eod. tit. fol.* 7. *bal.* 6. *col.* 4.), occurrunt qui recipiendam esse ejus sententiam volunt, uti & alii qui rejiciendam; quos sequuntur Moses Maimonides *Hal.* Ishoth *cap.* 15., Obadias Bartenorius *ad tit.* Jabimoth *cap.* 6. §., Salomon Jarchins *Ibid. & ad Genes.* 2. 28., alii non

pauci. Etiam argumentum sumunt ex eo quod sequitur in Genesi, *Implete terram & subjicite eam*. Quasi præceptum de Terra subjicienda seu Imperio ad Masculos tantummodo, non ad fœminas spectaret, adeoque neque id, quod eadem verborum serie præcedit, eas ibi æque obligaret. Unde etiam, ubi deesse observatur (*Genes. cap.* 2. 28.) ad vocabulum וכבשה, quod vertitur *& subjicite eam*, literam *vau* seu pluralis numeri notam (quæ tamen in bibliis, quibus puncta adsunt, per Kibbuts suppletur) adeoque si punctum negligatur, *& ille subjiciat eam* singulariter ibi posse substitui, adjicitur eo denotari tam sequiorem sexum masculo subjiciendum, quam propagationis & multiplicationis præceptum ad masculum tantum, qua scilicet præceptum, spectare. Glosa Jarchii, חסר ויו ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית ועוד ללמדך שהאיש שדרכו לכבוש מצווה על פריה ורביה ולא האשה: *Deficit ibi Vau, tum ut inde discas, Masculo subjiciendam esse fœminam, ne extra limites suos vagetur; tum ut ibidem discas, viro, cui proprium est subjiciendi munus, imponi propagationis ac multiplicationis præceptum, non Fœminæ.* Perinde ac si viro dictum fuisset, adstante fœmina, Accepta tibi fœmina, jubeo ut fructificetis & multiplicemini & impleatis terram & subjicias tu eam. Ita ut verba pluralia ideo adhiberentur, quoniam sine fœmina propagatio seu multiplicatio fieri nequiret, non quoniam ad utrunque sexum præceptum pariter, qua præceptum, attineret. Ideoque virum, qui, quantum in se esset, non ei obtemperaret, reum esse, non item fœminam, cui ita integrum per legem ajunt sive cælibem sive nuptam vitam transigere. Tametsi vero quis præcepto huic suscipiendo prolem, modo quo dictum est, utriusque sexus satisfecerit, ex adjectis tamen Magistrorum monitis, ab humani generis ejusmodi propagatione ac multiplicatione neque sic abstinendum. Maimonides *Halac.* Ishoth *cap.* 15., ex mente veterum; אף על פי שקיים אדם מצות פריה ורביה הרי הוא מצוה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח שכל המוסיף נפש אחד בישראל כאילו בנה עולם וכן מצות חכמים היא שלא ישב אדם בלא אשה שלא יבא לידי הרהור ולא תשב אשה בלא איש שלא תחשד וחובה על כל איש לקנאות לאשתו: *Quanquam perimpleverit quis præceptum de multiplicatione humani generis, habetur nihilominus præscriptum ex scitis scribarum, ut nemo cesset a multiplicatione Humani generis ullo tempore, modo ei suppetat facultas. Nempe quicun-*

que adjecerit animam unicam Israeli quasi Mundum ædificat. Quinetiam in scitis est sapientum, ut nec Vir Domicilium habeat sine uxore, ne libidinis stimulo urgeatur, neque uxor sine marito, ne suspecta reddatur & procorum importunitati obnoxia. Hinc est etiam quod toties inculcatur hyperbole illa apud Magistros, (*Rabbi Eliezer in Gem. Bab. ad tit.* Jabimoth *cap. 6. fol. 63. a*) כל ארם שאין לו אשה אינו אדם שנאמר זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם: *quemlibet hominem, cui non est uxor, minime esse hominem, cum etiam in scriptura dicatur, Masculum & fœminam creavit eos & vocavit nomen eorum Adam, seu Hominem.* Item (*Idem ibid. &* Beresith Rabba *parash* 34. *Salom. Jarch. ad Genes. 9. 1.*) כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים: *Quicunque negligit præceptum de Multiplicatione Humani generis, habendum esse veluti Homicidam.* Id genus occurrunt plurima etiam ad sensum Varronis *apud Nonium in Eunuchare*, in Lege Mœnia; *si quis patriam, Majorem parentem, extinguit, in eo culpa est; quod facit pro sua parte is qui se eunuchat aut aliqua liberos producit.* Ubi *Liberos producere* (quod prolem gignere vulgo sonaret, ut Lucilio *Satyrarum lib. 26.*, *instituere*) pro *liberorum procreationem differre* seu *impedire*, usurpari, neque ex glossemate, cum Ausonio Popma, irrepsisse, vult Christophorus Colerus *Parerg. cap.* 34. Ejusmodi fere alia habes, de Nuptiarum necessitate, apud Hieroclem & Musonium *Stobæus serm.* 65. philosophos. Ut τὰς τῆς ἀγαμίου, καὶ ὀψιγαμίου δίκας (*Pollux lib. 3. cap.* περὶ ἀγάμων. *adde Platonem de Legibus lib. 4. & 6.*) *mulctas sive ob cælibatum sive ob dilatas nuptias impositas* Athenis, ac Lacedæmone, qualia fuere etiam Uxoria (*Festus verb. uxoriam, atque ibi. Jos. Scaliger*, Romæ, alia item ex Lege Julia & Papia *C. tit. de infirmandis pœnis cælibatus l. unic. adde Lipsium ad Taciti Annal. 3. de Lege Papia* prætermittamus. Et eleganter, Plato, cuilibet, inquit, Χρὴ τῆς ἀειγενοῦς φύσεως ἀντέχεσθαι τῷ παῖδας παίδων καταλείποντι ἀεὶ Θεῷ ὑπηρέτας ἀνθ' αὑτοῦ παραδιδόναι *oportet perpetuam Naturam sustinere, Liberos nepotesque relinquendo, ut Numini ministros, sui vice, suppleat.* Sed exorti etiam sunt, quemadmodum fieri amat, ex Judæorum gente, qui adeo receptis majorum sententiis heic volebant adversari, ut non modo Nuptiis sed omnimodo fœminarum consortio sibi interdicerent. Essenos dico, seu tertium illud præter Pharisæos ac Sadducæos philosophorum apud Judæos genus, cui γάμου μὲν ὑπεροψία *Conjugii plane fastidium* erat, quod de eis ait Flavius Josephus *de excidio urbis lib. 2. cap. 12. & Archæolog. lib. 18. cap. 2.*, atque ex eo Porphyrius *de Abstinentia Animalium lib. 4.*, e quo Eusebius *de Præparatione Evangelica lib. 9.* Quod tamen de altero tantum eorum τάγματι *collegio* seu *secta* dicitur, sed majori. Nam & eorum secta memoratur altera, quæ receptiori majorum sententiæ satis erat de conjugio consona, uti videre est apud Josephum. De priori autem illa Plinius *Hist. 5. cap. 17.*, *Ab Occidentali Palæstinæ littore Esseni, quos fugitant usquequaque nocentes. Gens sola & in toto orbe præter cæteras mira, sine ulla fœmina, omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex æquo convenarum turba renascitur, longe frequentantibus, quos vita fessos ad mores earum fortunæ fluctus agitat. Ita per seculorum millia (incredibile dictu) gens æterna est, in qua nemo nascitur. Tam fœcunda illis aliorum vitæ pœnitentia est.* Et Solinus *Polyhist. cap. 38.*, *Esseni præditi memorabili disciplina recesserunt a ritu gentium universarum, majestatis, ut reor, providentia ad hunc morem destinati. Nulla ibi fœmina. Venere se penitus abdicarunt. Pecuniam nesciunt, palmis victitant. Nemo ibi nascitur, nec tamen deficit hominum multitudo, locus ipse addictus pudicitiæ est; ad quem plurimi licet undique gentium properent, nullus admittitur nisi quem castitatis fides & innocentiæ meritum prosequatur.* Et mox; *Per immensum spatium seculorum (incredibile dictu) æterna gens est, cessantibus puerperiis.* Hujusce autem rei ratio habetur apud Josephum ejusque exscriptores. Hoc nempe faciebant, seu abstinebant nuptiis, τάς τε τῶν γυναικῶν ἀσελγείας φυλαττόμενοι καὶ μηδεμίαν τηρεῖν πεπεισμένοι τὴν πρὸς ἕνα πίστιν *quia*, ut recte vertit Ruffinus vetus interpres, *Cavendam putabant intemperantiam fœminarum, nullam earum uni viro fidem servare credentes.* Posteriora verba de fœminarum fide apud Porphyrium desunt, uti etiam Eusebium. Uterque vero habet priora de earum intemperantia, quæ Eusebii interpres, *quia mulierum mores cavendos putabant*, vertit & vetustior Porphyrii, vir doctus, Johannes Bernardus Felicianus, ante octoginta amplius annos Venetiis typis editus, *ut mulierum petulantias evitarent.* Quorum utrumque Græci sermonis mentem satis aperiunt. Libentius hoc ideo monuimus, quoniam nuperus Porphyrii e Gallia interpres, nescio unde edoctus, ne quid gravius dicam, verba illa ex Josepho autori suo exscripta τάς τε τῶν γυναικῶν ἀσελγείας φυλαττόμενοι, vertit,

quo-

quocirca ut alienarum fœminarum libidines coerceant, excubias agunt; cum planiſſime nihil aliud verbis eis innuatur, quam ut ratio Eſſenorum abſtinentiæ nuptiarum reddatur, & manifeſto ſit vertendum, *quoniam petulantes fœminarum mores cavebant*, aut earum intemperantiam, ut Veteres etiam interpretes oſtendunt. Sed rarum non eſt nupero illi, ab auctoris mente nimium aberrare. Exceptionem, quam heic habent Magiſtri de ſuis, qui ſacræ legis ſtudio aſſiduo incumberent in Uxore Hebraica, ſeu liberis de eorum Nuptiis ſeu jure Matrimoniali eorum ſimpliciter civili exhibemus.

CAPUT IV.

Conſenſu, *ſed* non ſine Concubitu, *ex Jure Noachidarum ſeu* Naturali, *ante legem Moſaicam, fieri matrimonium. De* Innuptarum *tunc* Concubitu. *Quid de eo, ex lege Moſaica novatum velint. Et de Magiſtrorum in lege τῆς* זונה & קדשה, *quod* ſcortum *ſeu* merettix *vulgo vertitur, recepta quantam ad hanc rem, interpretatione, & de* meretricis mercede *non offerenda.*

UT Contractus mattimonialis ſeu obligatio illa Nuptiarum mutua, qua fieret fœmina quæpiam uxor, ſetis ante Legem Moſaicam ſeu ſine ea iniretur, præter mutuum, in vitæ lectique ſocietatem, Conſenſum & in thalamum, ubi rerum poſtulabat circumſtantia, deductionem, etiam Concubitum neceſſarium ajunt fuiſſe. Conſenſus autem non ſolum ex ipſorum conjugum; eorumve nomine parentum eut propinquorum verbis, ſed etiam per proxenetam ſeu internuncium habebatur, ut videre eſt in Nuptiis Iſaaci & Rebeccæ, & Jacobi atque utriuſque Labanis filiæ. De contractu illo intervalli quod jam tractamus matrimoniali, ad hunc modum Moſes Maimonides *Halach* Ishoth *cap.* 1. (*& vide in Gemara Hieroſolymit. ad tit.* Kidoshim *cap.* 1. *fol.* 58. *col.* 2. *verba Rabbi Jona nomine R. Samuelis;*) קודם מתן תורה היה ארם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לתוך ביתו ובועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה: *Ante Legem datam* (Moſaicam) *ſi Fœminæ in publico occurriſſet vir, & tam hæc quam ille in matrimonium conſenſiſſet, eam in domum deducebat, & remotis arbitris* (כועלה) id eſt, *cum ea concumbebat, atque ita ei fiebat ea uxor* ſeu *fœmina ejus fiebat*. Etenim verbum בעל quod *συνουσιάζειν*, *maritum eſſe*, ſeu *connubio jungi*, plerunque in veteri Teſtamento vertitur, pro *concumbere* a Magiſtris frequentiſſime ſumitur, id eſt, de conjunctione corporum ſeu mutuis conjugum amplexibus & commiſtione ſignantius dici intelligitur, non aliter fere ac apud Latinos *Nubere* & *Nuptiæ*, quæ, licet de Matrimonio ſeu ipſis ejuſdem ſolennibus plerunque uſurpentur, ipſum tamen duntaxat concubitum ſeu naturalem corporum conjunctionem non raro indicant; quemadmodum epud Plautum, *in Ciſtellaria act.* 1. ubi *viduam in lecto cubare* & *Nubere*, de Meretrice a Lena dicta, invicem opponuntur. Silenium de Gymnaſio meretrice;

> *At ſatius fuerat eam viro dare nuptum potius.* Lena *etiam.*
> *Hæc quidem ecaſtor quotidie viro nubit; nupſitque hodie.*
> *Nubet mox noctu. Nunquam ego hanc viduam cubare ſivi,*
> *Nam ſi hæc non nubat, lugubri mihi fame familia pereat.*

Quo etiam ſenſu *nuptias columbarum* legimus apud Martialem *lib.* 12. *epig.* 66.

> *Amplexa collum, baſioque tam longo*
> *Blandita, quam ſunt Nuptiæ columbarum,*
> *Rogare cœpit Phyllis amphoram vini.*

Alia ſunt ejuſmodi non pauca. Et recte Lipſius; *Nubendi verbum*, inquit, (*Antiq. Lection. lib.* 2. *cap.* 9. *cui adde quæ de hac re habet Albericus Gentilis de Nuptiis lib.* 2. *cap.* 3. *& Fernandius de Cordova in Didaſcalia multiplici c.* 39. *& videſis & Tertullianum ad uxorem lib.* 1. *cap.* 5. *& adverſus Hermogenem cap.* 1.) *antiquitus inter ea fuit, quæ cuſtos ille hortorum libentius quam virgines Veſtæ uſurparent. Inde Feſto Nupta verba, obſcœna; & Petronio Nuptias facere* τὸ συνευνάζω. Quin *maritare* quod uxorem ducere plerunque ſignificat, interdum ipſum coitum ſolum denotat. Varro *de re Ruſtical.* 2. *cap.* 9. de canibus loquens, *de fœtura*, inquit, *principium admittendi faciunt Veris principio. Tunc enim dicuntur catulire*, id eſt, *oſtendere ſe velle maritari*. Neque aliunde eſt, quod maritæ arbores apud Plinium *Hiſt. Natural. lib.* 14. *cap.* 1. & Columellam *de re Ruſtica lib.* 11. *cap.* 2. nominantur eæ, quas vites & flexiles ejuſmodi alii ſinuoſi frutices complectuntur. Ab ipſis conjugum amplexibus locutionem transferri dubitandum non eſt. Firmare autem hanc de concubitus, in matrimonio contrahendo, neceſſitate ſententiam volunt ex illo Nu-

mi-

& ſcortationem & ſtuprum ex lege interdictum, verberibus puniebant. Hac de re tota, Moſes Maimonides; (*Halach.* Iſhoth *cap.* 2.) קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובועל אותה על אם הדרך והולך וזו היא הנקראת קדשה משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאסר לא תהיה קדשה מבנות ישראל לפיכך כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה לפי שבעל קדשה: *Ante Legem datam, occurrente, in publico, viro fœminæ, ſi ita ex pacto convenirent, mercede data, concubuit is cum ea, atque abiit. Hæc autem dicta eſt* קדשה ſeu *meretrix*, ſive *quæ pro libitu, ſine nuptiis corporis ſui copiam faceret. Poſt Legem datam, interdictus eſt id genus fœminarum uſus, ſecundum id quod in Lege habetur, Non ſit* קדשה *ſeu meretrix ſive quæ pro libitu corporis ſui copiam faciat, ex filiabus Iſrael; unde fit, ut, ſi quis ut ſtuprator fœminam compreſſerit, ubi non interceſſerint ſponſalia, verberandus ſit ex lege, ideo quod cum innupta, qualem diximus, coiverit*. Meretrices autem in publico ita quæſtum, ante Legem, non contra fas feciſſe, eliciunt (Magid Miſna *ad citatum Maimonidis locum*) etiam ex hiſtoriola illa Sacra de Juda & Thamar; *quæ*, (Geneſ. 38. 14.) *depoſitis viduitatis veſtibus, aſſumſit theriſtrum, &* mutato *habitu ſedit in bivio itineris, quod ducit Thamnam &c. quam cum vidiſſet Judas, ſuſpicatus eſt eſſe* זונה seu *meretricem, operuerat enim vultum ſuum. Et declinans ad eam in via dixit, age dimitte me, ut coeam tecum; neſciebat enim illam nurum ſuam eſſe. Et illa reſpondit, quid dabis mihi ut fruaris concubitu meo? Ego*, inquit ille, *mittam hædum tibi de gregibus*. Et arrabone dato, ex pacto coeunt. De Pœna autem capitali, quam poſtea inflicturus erat Judas Thamari, eo quod ex intumeſcente utero eam coitu aliunde pollutam fuiſſe ſuſpicaretur, dicetur infra. Neque ſententiæ huic de innuptarum coitu ante Legem Moſaicam, Pœnam illam adverſari omnino volunt; quod fuſius etiam oſtendetur, ubi de Pœnis hujus, quod tractamus, intervalli inferius agitur. Atque ibi plura de Thamaris, qua præ manibus eſt, exemplo. Uti etiam de Dina Jacobi filia a Sichemo ante legem (*Geneſ. cap.* 34.) datam violata. Scio קדשה ſolà in citata ex Deuteronomio lege, plerunque Magiſtris ſumi pro מופקרת לזנות ſeu *meretrice quæ in ſtuprum ſe publice proſtituit, proſtibulo*, ſive *ſcorto publico*, uti etiam accipitur in hiſtoria (*Geneſ.* 38. 21. & 22.) illa Thamaris. Eodem tamen vocabulo non modo ſcorta publica ex lege interdici, ad eorum ſententiam, eſt manifeſtum, verum etiam amicas qualeſcunque, quæ ſine Juris matrimonialis interventu amaſiis, uti ex Maimonide palam eſt, pro libitu ſe permiſerint. Unde Helleniſtis pro קדשה & קדש *Meretrice & ſcortatore*, ſubſtituuntur πόρνη & πορνεύων, vocabula, quibus tam ea, quæ quocunque ſtupro compreſſa eſt (*vide Helleniſt. Geneſ.* 38. 15. 21. & 22. & *Deuteron.* 23. 17. & 19.) & ſtuprator, quam proſtibula comprehenduntur. Pro eiſdem habet R. Saadias Gaon, in verſione ſua Arabica, ممتعة & ممتع non diſſimili ſenſu; uti & codex Erpenianus زانية & زاني a زني quod idem eſt cum Hebræorum זנה *ſcortari* & *ſtuprare* ſignificante, unde זונה fit, quæ fœminam ſine nuptiis qualiterque ſponte compreſſam denotat. Senſu dico vulgari. Nam ſingularis eſt & diſpar ſatis ejuſdem vocabuli ſignificatio, ut mox dicemus. Interdicti vero illius Sacri, *Non ſit meretrix* &c. ratio etiam adfertur a Maimonide (More Nebochim *lib.* 3. *cap.* 49.) Tum ad evitanda, inquit, contentionum & ſimultatum mala, quæ ex ejuſmodi libidine matrimonio non cohibita oriri ſolent, tum להביא התועלת הגוללת והיא ידיעת היחסים נאסרה הקדשה והקדש ולא נמצא צד התר למשגל רק ביחד אשה ולישא אותה במפורסם: *ut bono illo fruamur, Diſtinctionis ac certæ notitiæ Familiarum, interdicitur* קדשה *ſcortum &* קדש *ſcortator, nec ullus concubitus permiſſus eſt præter illum qui cum propria eſt uxore, eaque publice in matrimonium ducta*. Sed interdictum illud aliter multo ac alii, explicat paraphraſtes Chaldæus Onkelos לא תהי אתתא מבנת ישראל לגבר עבד ולא יסב גבר מבני ישראל אתתא אמא: *Non erit fœmina* ſeu *uxor de filiabus Iſrael, viro ſervo, neque jungat ſibi vir de filiis Iſrael fœminam ſeu uxorem, quæ ancilla eſt*. Paraphraſtem autem ita intelligunt, ac ſi ideo de ſervo & ancilla ſic loquutus fuerit, quoniam ex Jure Hebræorum civili de ſervis e Gentilibus (nam de eis tantum verba fiunt) אין קידושין תופשין בהם *juris* (Gloſſa Jarchii ad Deut. 23. 18.) *matrimonialis*, ut ex vetere etiam Jure Romano, *rite capaces illi non ſunt*. Ne igitur ex contubernio tantum בעילת זנות: *ſtuprum* ſeu *ſcortatio ſequeretur*, id quod in Hebræo diſertius Iſraelitis interdicitur, verba de ſervo & ancilla paraphraſten volunt ibi feciſſe. Sed exceptiones habent in Jure ſuo civili heic Hebræorum aliquot, de quibus plura inferius

rius capite duodecimo. Etsi vero ex innuptæ coitu liberi, non minus atque ex nuptæ, suscipi poterant, nihilominus, ne aut communio in speciei propagationem vitæ deesset, aut non ita certa haberetur notitia, quonam ex parente prognata esset proles, si nuptæ absuissent, ideo neutiquam satisfactum fuisse præcepto jam dicto de generis humani multiplicatione volunt, nisi etiam uxor saltem unica, quæ esset fœcunda, ut supra ostensum est, duceretur. Quod vero ad vocabulum זונה in jam dictis attinet, quo *scortum*, *meretrix* & ejusmodi alia denotari plerunque, nec male admittitur; ejusdem interpretatio & sensus apud Magistros interdum multum diversus est, maxime in legibus sanctis ubi vocabulum illud expressim occurrit. Quomodo sumendum sit in lege de meretrice scorto seu זונה sacerdoti non ducenda alibi (*lib.* 1. *de success. in Pontificatum cap.* 2.) fuse e Magistris explicavimus. Et in lege itidem illa de τῆς זונה seu *meretricis* mercede; *Non inferes* אתנן זונה *scorti* seu prostibuli aut πόρνης (ut Hellenistæ) *mercedem, aut pretium canis in domum Domini &c.* quod de oblationibus intelligunt; scortum seu זונה non sumitur pro quacunque sine nuptiis vitiata, sed pro ea duntaxat quæ, cum aut ratione priorum nuptiarum, veluti alterius uxor, aut ratione sanguinis aut affinitatis, aut demum alicujus sacri interdicti, nuptiæ ejus essent cum eo, quocum concubuerit, illicitæ, mercedem ab eo seu donum, coitus nomine, acceperat; aliis aliquot, ex parili legis interpretatione, mercedis speciebus etiam adjectis. Maimonides *Halach* Isuri Mizbach *cap.* 4. (*Talm. Bab. tit.* Themura *cap.* 6. *fol.* 29. *& vide Mosem Cotzensem præcept. Negativ.* 316.) ad veterum mentem אחר זונה נירה או שפחה או ישראלית שהיא ערוה עליו או מחייבי לאוין אבל הפנויה אפילו היה כהן אתננה מותר וכן אשתו נדה אתננה מותר אעפ״ שהיא ערוה נשא אחת מחייבי לאוין כל שיתן לה מחמת בעילה הרי זה אסור והזכור אתננו אסור נתנה האשה אתנן לבועל הרי זה מותר משום אתנן האומר לחבירו הא לך דבר זה ותלין שפחתך אצל עבדי עברי הרי זה אתנן והוא שאין לו אשה ובנים אבל אם שלו אשה ובנים הרי זו מותר בשפחה כנענית כמו יתבאר: *Eadem heic est ratio τῆς* זונה *seu scorti, sive ea fuerit pagana, sive ancilla, sive Israelitis, quacum matrimonium sive nomine incestus regulariter prohiberetur, sive alio interdicto sacro. Ita tamen ut si innupta fuerit* (nec hisce interdictis vetita) *tametsi is qui cum ea rem habuerit, sacerdos fuerit, merces ejus rite offerri possit, uti etiam ubi cum uxore mensibus laborante quis concubuerit, quanquam inter incestuosos coitus etiam hic prohibeatur. Etiam si quis in uxorem duxerit fæminam, quæ interdicto qualicunque sacro vetita est, nec tamen aut sanguinis aut affinitatis ratione, id quod ei nomine mercedis coitus causa dederit, rite offerri nequit. Neque alia est ratio mercedis, quæ datur ob coitum masculum. At vero si dederit fæmina mercedem viro, hoc nomine nil obstat; quin rite ea possit offerri. Ceterum si quis alteri dixerit, tibi hoc do, ut conjungatur ancilla tua servo meo Hebræo, hoc quidem mercedis nomine heic venit; si nempe non fuerint servo illi uxor & liberi. At si essent ei liberi & uxor, rite offerri potuit. Ancilla heic pro Cananæa* (seu non origine Hebræa) *intelligitur; uti & alibi explicatum est.* Ita Maimonides; cui etiam, uti & Talmudicis ceteris, pretium Canis est id quod in permutatione pro cane datur, non quod ἐπ' ὀχείᾳ κυνὸς *seu pro canis admissura*, ut apud Josephum (*Orig. Judaic. lib.* 4. *c.* 8.) habetur. De ancilla heic Cananæa seu Gentili servo Hebræo conjuncta, fusius infra (*Infra. cap.* 10. *& lib.* 6. *cap.* 7.) ex eodem autore librisque aliis Talmudicis; ubi satis liquebit, quare distinctio illa habeatur heic de servo, cui antea uxor & liberi, & eo cui non essent. Etenim ancillæ copulationem ex lege censebant huic illicitam, non item illi. Nec cum innupta, qualem diximus, matrimonium illicitum. Ideo nomine זונה seu scorti heic non veniebat. Quæ satis consona sunt eis, quæ de τῆς זונה interpretatione habentur, ubi de conjugio sacerdotum loquuntur. Quod vero de innuptarum coitu etiam apud Israelitas heic dicitur, maxime de prostibulis est intelligendum seu amicis sine nuptiis amasiis suis pro eorum libitu se permittentibus. Nam de virgine, quæ sive ex illecebris sponte sive vi semel compressa fuerit, leges habent singulares, de quibus in Uxore Hebraica agimus.

CAPUT V.

De Ritibus Nuptialibus *qui, velut ex jure seu moribus ante Legem Mosaicam in usu, eliciuntur e sacra historia.*

DE Ritibus ac solennibus, intervalli Juris Naturalis seu quod Mosaicam antervertit Legem, Nuptialibus, pauca leguntur. Veluti de Mora sponsæ apud parentes, de Flamei seu theristri usu, de convivio Nuptiali. Quod ad moram sponsæ attinet; ad illud fratris

&

& matris Rebeccæ Abrahæ ſervo nuptias Iſaaci & Rebeccæ procuranti, *Maneat* (*Geneſ.* 24. 55.) *puella nobiſcum* (ימים או עשור) *dies, ſaltem decem, & poſtea ibis*, notat Salomon Jarchius per dies Annum intelligi integrum, per Decem, menſes decem. Scilicet poſtulaſſe eos (ac ſi mos ſic inoleviſſet) annum integrum, quo maneret apud parentes Rebecca, aut ſaltem decem menſes, ne a more uſitatiori longius recederet, ut per id tempus ſibi nuptialia aptaret commodius ornamenta. Onkelos ibi; maneat nobiſcum עירן בעירן או עסרא ירחין *per tempus aliquod, ſaltem decem menſes*. Et paraphraſis Uzielidis dicta, יומי שתא חדא או עשר ירחין *per dies anni unius, aut per decem ſaltem menſes* Judæi item Mauritanienſes او عشرة شهور *annum aut decem menſes*. Cum tamen Græci interpretes ἡμέρας ὡσεὶ δέκα *circa decem dies*, & Vulgatæ autor *ſaltem decem dies* ibi ſubſtituat. Cæterum alibi etiam in lege de ædibus urbanis venditori redimendis ימים תהיה גאולתו (*Levitic.* 25. 28.) quod ſonat, ſi verbum verbo reddas, *Dies erunt redemtio ejus* ſumitur pro eo quod eſt, *annus erit redemtio ejus*, atque ita expreſſe vertitur Judæis Mauritanienſibus سنة تكون فدود quod id ipſum denotat. Et Goſſal Jarchii ibi ימי שנה שלמה קרויים ימים *Dies anni integri vocari ſolent dies abſolute*. Quemadmodum autem apud Romanos Flamei erat (*Feſtus, in Flameo, alii paſſim.*) uſus, quo ſe obtegebant novæ nuptæ, ita etiam volunt aliqui in primo Iſaaci & Rebeccæ occurſu, theriſtri ſeu pallii, velut ſolennis ſponſæ ornamenti, uſum fuiſſe, atque inde Flameum habuiſſe ortum. Hiſtoria ſacra; *Rebecca* (jam per internuntium deſponſata) *levavit oculos ſuos & viſo Iſaac, lapſa eſt de camelo, & dixit ad ſervum, quis eſt vir ille qui ambulat in campo in occurſum noſtrum? reſpondit ſervus, ipſe eſt Dominus meus* (ſcilicet Iſaac,) *tulit igitur* הצעיף quod θέριστρον vertunt Helleniſtæ, & Vulgatæ autor, *pallium, & operuit ſe. Et narravit ſervus ipſi Iſaac omne quod geſſerat. Introduxitque eam Iſaac in tabernaculum Saræ matris ſuæ, & accepit Rebeccam, & facta eſt ei in uxorem*. Certe θέριστρα *nos poſſumus*, inquit D. Hieronymus (*Comment. in Iſaiam cap. 3. & de Arabicarum fœminarum velis ejuſmodi, legitur in Alcorano, Azoar.* 24. *edit. Lat.* 34. *& Azoar* 33. *edit. Lat.* 43.) *appellare palliola, quibus obvoluta erat Rebecca, ut hodie quoque Arabia & Meſopotamiæ operiuntur fœminæ, ab eo* *quod* θέρει, *id eſt, in æſtate & caumate corpora protegant fœminarum*. Et vocabulum illud quod in fonte heic pro pallio, theriſtro ſeu velo uſurpatur, interpretantur Orientales per רדיד & רדידא ut in Targum Jonathani tributo & Hieroſolymitano, item per עיפא ut Onkelos, & ردا ut Arabes, quæ omnia Rabbi Nathan (*in* Aruch, *verb.* רד) denotare ait velum tenue, quo fœminarum velantur capita. רדיד בלשון ישמאל רדא והיא צעיף דק שמכסה האשה על ראשה *Lingua*, inquit, *Arabica* ردا *idem eſt quod* רדיד *nimirum velum tenue, quo fœminarum capita obtegi ſolent*. Ita alii. Nec ſane ejuſdem uſus duntaxat ad æſtivos calores minuendos, ſed etiam, pudoris cauſa, tam a meretricibus, quam ſponſis ac matronis adhibebatur. Etenim hoc veli genus, neque alio (*Geneſ.* 38. 15.) denotatum nomine pars erat habitus, quo, ne agnoſceretur, uſa eſt Thamar in bivio itineris meretricem ſimulans. Et generatim Tertullianus, (*Lib. de Velandis virginibus cap.* 11.) *Atquin etiam apud Ethnicos* (ſponſæ) *velatæ ad virum ducuntur*, Convivia autem Nuptialia, ſeculis illis, ſolennibus acceſſiſſe ſcribunt, eaque per ſeptem dies celebrari ſolita; quod ex Nuptiis Jacobi & Labanis filiarum obſervant. Laban, dum ſimulat ſe Rachelem in uxorem ei tradere, *convocatis* (*Geneſ.* 29. 22.) *omnibus hominibus illius loci* יעש משתה *fecit convivium*, quod Helleniſtæ vertunt ἐποίησε γάμον *fecit nuptias*, ſed Aquila & Symmachus ἐποίησε πότον ſeu *convivium fecit* uti etiam Onkelos, paraphraſtes Uzielides dictus, Hieroſolymitanus & Arabs. Sed Vulgatæ autor ibi *vocatis multis amicorum turbis ad convivium, fecit Nuptias*. Cum vero poſt noctem, quam cum Lea habuerat Jacob, de Rachele ei promiſſa apud Socerum quereretur, *reſpondit Laban, non eſt hujus loci conſuetudo, ut tradatur in nuptias junior ante majorem*. Imple שבע זאת *ſeptenarium hujus*, ſeu, ut Helleniſtæ τὰ ἕβδομα ταύτης *Hebdomadem hujus*, ſeu ut Vulgata, *hebdomadem dierum hujus copulæ* ונתנה לך גם את זאת *& dabitur quoque tibi iſta* (nimirum Rachel) *pro ſervitute, qua ſervies mihi adhuc ſeptem annis aliis. Fecit itaque Jacob ſic, & implevit Septenarium illius. Et tradidit ei Rachelem filiam ſuam in uxorem* … *Et ingreſſus eſt quoque ad Rachelem, & dilexit Rachelem plus quam Leam, ſerviitque illi ſeptem aliis annis*. Septenarius heic ſeu hebdomas pro ſeptem diebus, quibus epulum Nuptiale celebraretur, ſum-

ſumitur Magiſtris, uti & Helleniſtis, ut vides & Vulgatæ autori qui habet etiam, *Hebdomadu tranſacta, Rachel duxit uxorem*. Septenarium ibi diſerte per שבעת ימי המשתה id eſt, *ſeptem dies convivii* explicat Rabbi Eliæzer (*In Pirke R. Eliæzer cap. 16. & cap. 33.*) & pro ſolenni nuptiarum convivio ſumit. Sic etiam Salomon Jarchius tum a vetuſtiſſimo hoc Rabbino, tum a Gemara Hieroſolymitana, edoctus, quam citat. Targum item Hieroſolymitanum pro eo quod heic eſt, *Imple ſeptenarium &c.* habet, אשלים שבעתי יומי משתותה דלאה ונתן *Imple ſeptenarium numerum dierum convivii Leæ, & dabitur &c.* Et Jonathanis paraphraſis ita dicta, אשלים כרון שובעתי יומי משתיא דדא וניתן לך אוף ית דא כפולחנא דתפלה עמי תוב שיב שנין אוחרין *Imple nunc ſeptenarium numerum dierum convivii hujus, & dabitur tibi etiam iſta, non ſine conditione ut ſervias mihi altero ſeptennio* & paulo poſt ועבד יעקב כרין ואשלים שבעתי יומי משתיא דלאה & *fecit Jacob juxta id quod dictum eſt, atque implevit ſeptenarium numerum dierum convivii Leæ*. Quo expleto, & Rachel ei in uxorem datur. Perinde ac ſi dixiſſet Laban. Utriuſque Nuptiæ hebdomade epulari pro more ſunt celebrandæ. Perfice, agedum, eam quæ nomine Leæ inchoata eſt Et tum Rachel, iterata ſeptennii ſervitutis conditione, ut ſcilicet poſt ejuſce nuptias ſeptennium mihi ſervias, etiam in uxorem tibi dabitur, & epularis illius nomine, hebdomas redintegtabitur. Atque ita ſane, in locis Hebraicis, vult D. Hieronymus locum illum capi. Etiam in hiſtoria Samſonis ſeptidui ejuſmodi nuptialis celebritatem haberi (*R. David. Kimchi, alij ad Judic. 14.*) obſervatur, velut eam quæ ex jure ſeu moribus Palæſtinis, Hebræis, aliiſque gentibus tunc atque antea diu intervenientibus & plerunque receptis in uſu. Quin & Benedictionis exemplum, ante Legem datam, ſumunt ex eo de Rebecca, ubi deducebatur in uxorem Iſaaci, *Et benedixerunt* (*Geneſ. 24. 60.*) ſeu *imprecabantur proſpera ſorori ſuæ* (ut Vulgata) *dicentes, ſoror noſtra es; creſcat in mille millia, & poſſideat ſemen tuum portas inimicorum ſuorum*.

CAPUT VI.

De Polygamia *ex* Jure Naturali, *ſeu* Univerſali *illo*, *quod tum* ante Legem Moſaicam, *tum* poſt, *juxta Hebræos pariter obtinuit*.

Polygamia, cum alia ſit ubi plures uxores, ſed per ſucceſſionem tantum, ſeu plures itidem viri, ſed non ſimul plures, eidem habentur; alia, ubi plures viri uni uxori, pluresve uxores uni viro, idque ſimul, conjunguntur; De prima ſpecie non eſt cur plura dicamus. Neque enim a ſecundis pluribuſve, alterutro conjugum demortuo, Nuptiis quempiam ſive in intervallo quod tractamus, id eſt, ante Legem Moſaicam, ſive poſtea, ex Magiſtrorum placitis, arceri comperimus; tametſi in patribus Chriſtianis non deſint, qui Nuptiis aliquantulum iniquiores utriuſque ſpeciei velut interdictum ex rerum petant initiis. De Monogamiæ diſciplina diſputans Tertullianus (*De Monogamia cap. 4. ſed & vide eum lib. de unis Nuptiis ad uxorem cap. 2. citatum heic capite proximo.*) *Hoc ipſum*, inquit, *demonſtratur a nobis, neque novam, neque extraneam eſſe Monogamiæ diſciplinam, imo antiquam & propriam Chriſtianorum, ut Paracletum reſtitutorem potius ſentias ejus quam inſtitutorem. Quod pertineat ad Antiquitatem, quæ poteſt antiquior forma proferri quam ipſe cenſus generis humani? Unam fœminam maſculo Deus finxit, una coſta ejus decerpta, & utique ex pluribus. Sed & in præfatione ipſius operis: Non eſt, inquit, bonum homini ſolum eum eſſe: faciamus adjutorium illi. Adjutores enim dixiſſet, ſi pluribus eum uxoribus deſtinaſſet. Adjecit & Legem de futuro. Siquidem prophetice dictum eſt; Et erunt duo in unam carnem, non tres neque plures. Ceterum jam non duo ſi plures. Stetit lex. Denique perſeveravit unio conjugii in autoribus generis ad finem uſque, non quia non erant fœminæ aliæ, ſed quia ideo non erant, ne primitiæ generis duplici matrimonio contaminarentur. Alioquin ſi Deus voluiſſet eſſe, & potuiſſent. Certe de filiarum ſuarum numeroſitate ſumſiſſet, non minus ex oſſibus & ex carne ſua habens Evam, ſi hoc pie fieret. At ubi primum ſcelus, homicidium, in fratricidio dedicatum, tam dignum ſecundo loco ſcelus non fuit quam duæ Nuptiæ. Neque enim refert, duas quis uxores ſingulas habuerit, an pariter ſingulæ duas fecerint. Idem numerus conjunctorum & ſeparatorum. Semel tamen vim paſſa inſtitutio Dei per Lamech*

con-

constitit postea in finem usque gentis illius. Secundus Lamech nullus extitit, quomodo duabus maritatus. Negat Scriptura quod non notat. Aliæ Diluvium iniquitate provocaverunt, semel defensæ quales fuerunt. Non tamen septuagies septies; quod duo matrimonia meruerunt. Sed & reformatio secundi generis humani Monogamia matre censetur. Iterum duo in unam carnem erescere & redundare suscipiunt. Noe & uxor filiique eorum in unicis nuptiis. Etiam in ipsis animalibus Monogamia recognoscitur, ne vel Bestiæ de mœchia nascerentur. Ex omnibus, inquit (Genes. 6. 19.), *bestiis, ex omni carne duo induces in Arcam, ut vivant tecum; masculus & fœmina erunt do animalibus volatilibus secundum genus, & de omnibus serpentibus terræ secundum genus ipsorum. Duo ex omnibus introibunt ad te, masculus & fœmina. Eadem forma & septena ex binis adlegi mandat ex masculo & fœmina, uno & una. Quid amplius dicam? Immundis quoque alitibus cum binis fœminis introire non licuit*. Quin Johannes Cantacuzenus, Imperator Constantinopolitanus, adversus Mahumedem hac de re differens, ex veterum etiam mente unicam Noachi uxorem in scriptura memorari animadvertit, singulasque filiis ejus singulis, πάντως, ita inquit (*Apolog.* κατὰ τῦ Μωαμέθ.), οὐδὲν ἑτέρου δηλοῦντος τοῦ λόγου ἢ ὅτι ἕνα καὶ μίαν καὶ μόνην γυναῖκα ἴσου ἀπὸ δικαίου ἔχειν τὸν ἄνθρωπον, *ac si non aliud ejusmodi narrationis genus innuisset quam ex justo & æquo unam atque unicam duntaxat quempiam sibi habuisse uxorem*. Etiam Innocentius Papa tertius, *nec ulli*, inquit (C. 8. *gaudemus tit. de Divortiis*), *unquam licuit simul plures uxores habere, nisi cui fuit divina revelatione concessum, quæ mos quandoque, interdum etiam fas censetur*. Alii tantundem. Sed de Pluralitate hac uxorum ex Jure vetustioribus seculis concesso aliter alii ex patribus Christianis. *Prolis gratia*, inquit D. Augustinus *de Nuptiis & Concupiscentia, lib.* 1. *cap.* 8. (*quem videsis item lib. de bono conjugali cap.* 25. *& contra Faustum lib.* 22. *cap.* 47. *&* 48.), *patres sanctos ex Abraham & ante Abraham, quibus Deus, quod ei placuerint, perhibet testimonium, usos fuisse conjugibus, neminem oportet dubitare Christianum, quando quibusdam etiam singulis plures habere concessum est, ubi ratio fuit prolis multiplicandæ, non variandæ appetitio voluptatis*. Obvii sunt theologi qui hac de re agunt, nec pauci. Atque Hugo Grotius *de Jure Belli ac Pacis, lib.* 2. *cap.* 5. §. 8. *&* 9. *Conjugium naturaliter esse existimavimus talem cohabitationem maris cum fœmina, quæ fœminam constituat quasi sub oculis & custodia maris. Nam tale consortium & in mutis animantibus quibusdam videre est. In homine vero qua animans est, utens ratione, ad hoc accessit fides, qua se fœmina mari adstringit. Nec aliud, ut conjugium subsistat, Natura videtur requirere. Sed nec divina lex amplius videtur exegisse ante Evangelii propagationem. Nam & viri sancti ante legem plures una uxores habuerunt; & in lege præcepta quædam dantur his* (Deut. 21. 15.), *qui plures una habent, & regi* (Ibid. 17. 16. & 17.) *præscribitur, ut nec uxorum, nec equorum nimiam sibi adsciscat copiam; ubi Hebræi interpretes notant octodecim sive uxores sive concubinas regi fuisse concessas, & Davidi Deus imputat, quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset*. Et sane juxta Hebræorum placita, semper viro licita fuit uxorum etiam simul conjunctarum (sed nunquam virorum uxori) pluralitas ante Legem Mosaicam, seu ex Jure Naturali; nec minus, post illam legem, temperamentis aliquot, ex Jure ipsis civili (de quibus alibi) adjectis. Receptum enim est illud, quod in Gemara Babylonia *ad tit.* Jabimoth *cap.* 6. *fol.* 65. *a.* (*& videsis Misnam tit. eodem cap.* 4. *ubi de quatuor fratribus eorumque superstite agitur in Gem. Bab. fol.* 43. *b.* habet Rabba); נושא אדם כמה נשים על אשתו ראית ליה למזיינהו: *Fas est cuique quotcunque superinducere uxores, modo, quibus victus eis præbeatur, res ei suppetant*. Ubi tamen præter alimenta & Vestitum sufficientem, etiam τὸ עונה, id est, τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν *debitam benevolentiam* seu conjugale illud concubitus debitum volunt, ut superinducenti esset singulis præstandi potestas. *Fas est*, inquit Maimonides *Halach.* Ishoth *cap.* 14. (*adde R. Bechai ad* Vaicra *fol.* 141. *col.* 2. *&* 3.), *quotcunque, etiam centum, uxores sive simul omnes sive alteram ducere*, ואין אשתו יכולה לעכב והוא שיהיה יכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת: *neque potestas uxori antea ductæ virum heic impediendi, modo illi potestas fuerit præstare Alimenta, Vestitum atque Debitum conjugale, secundum id quod unicuique earum competit*. Et hæresis habita est, nec toleranda Sadducæorum opinio, qua binas simul haberi Jure uxores negabant ex lege illa (*Levit.* 18. 18.) male intellecta אשה אל אחותה לא תקח לצרור: *uxorem sorori suæ non accipies, in ejus afflictionem*, τῷ אחותה quod ibi *sorori suæ* est, pro *alteri*, ut certe verbum ipsum fert, sumto. Cæterum de sororibus binis, idque dum in vivis tantum fuerit utraque, locus ille passim Magistris ca-

capitur, ut fusius in libris de Nuptiis Hebræorum ostendimus. Et auctor *Peschetha Zotetha* (*Fol.* 24. *col.* 1. *& videsis Job. Drusium ad difficiliora loca Levitici cap. 61.*), ad dictam legem, שאמר שתי נשים בעלמא אסורות בירוע שאין להם לא דת לא חוק שהרי כמה צדיקים נשאו שתי נשים כגון אלקנה ודוד ושלמה ובדברי הימים כמה בשתי נשים: *Qui dicit, binas simul uxores esse interdictas, notum sit eum nec morum nec juris esse peritum. Nam multi justi acceperunt binas uxores; velut Elcana* (1. *Samuel.* 1. 2.), *David* (2. *Samuel.* 3. 2. *&* 5. 13.), *Salomon* (1. *Reg.* 11. 3.). *Et in libro Paralipomenon multi memorantur, quibus binæ uxores.* Vetustiora autem plurium simul conjunctarum uxorum exempla habes non solum in Lamecho *Genes.* 4. 19., sed etiam in Abraha *Genes.* 16. 3., & Jacobo *Genes.* 29., Esau *Genes.* 36. 2. *&* 6., quæ ad Jura Noachidarum ante Legem Mosaicam obtinentia spectant. Quin & Josephus *lib.* 2. *Archæolog. cap.* 5., nescio, unde edoctus, binas uxores, Tharbin Æthiopiæ Regis filiam & Sepphoram Raguelis seu Jethronis (quæ in sacris literis unica est) Mosi ipsi tribuit. Id quod velut fabulosum rejiciunt viri docti (*Augustinus Chisamensis apud Sixt. Senens. Bib. sanct. lib.* 5. *annot.* 123.). De Lamechi autem seculo atque eo, quod inde usque ad Diluvium intervenit, traditio prisca est, morem fuisse frequentem, ut, ubi binæ cuipiam haberentur uxores, altera prolis gratia, eaque severius & durius haberetur; altera voluptatis tantum, quæ sterilitatis exhausto poculo, opipare & lautius, velut nova semper nupta aut amica, cottidie exciperetur. Ad Historiam sacram de binis Lamechi uxoribus Salomon Jarchius *Tantundem ad Jovi caput* 24. 21. כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה כוס של עיקרין כדי שתעקר ומקושטה ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה וזהו שפירש איוב רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב: *Ad hunc modum se habuit mos sub diluvii tempora, ut alteram haberent uxorem prolis gratia; alteram vero ad concubitum. Ea autem quæ ad concubitum duntaxat ducebatur, sterilitatis exhaurire solebat poculum, ut sterilis redderetur. Ornata etiam, velut nova nupta lautiores comedebat dapes. Acerbius autem ac durius tractabatur socia ejus, seu altera, & lugebat, velut vidua. Atque hoc est quod intelligitur apud Jobum* (Cap. 24. 21.), *ubi ait, Pavit sterilem, quæ non peperit, sed viduæ bene non fecit.* Nam periocha illa *levis erat super faciem aquæ &c.* in Jobi verbis de Diluvio etiam Jarchio sumitur, uti etiam vetustioribus multo interpretibus. *Beresith Rabba* (Rabbi Uriah, ex Rabbi Juda Bar Simon. ubi Parasch. 23.); כך היו אנשי דור המבול עושין היה אחד מהן לוקח לו שתי נשים אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיתה לפריה ורביה היתה יושבת כאלו אלמנה בחיה וזו שהיתה לתשמיש היה משקה כוס של עיקרים שלא תלד והיתה יושבת אצלו מקושטת כזונה ההד רועה עקרה וגו': *Sub Diluvium hominum mos erat, ut pro libitu binas sibi duceret quisque uxores, alteram prolis gratia, alteram in concubitum. Ea autem, quæ prolis gratia haberetur, velut vidua, quamdiu superstes esset, degebat. Sed ea, quæ in concubitum adhiberetur, sterilitatis exhaurire solebat poculum, ut sterilis redderetur, atque juxta virum accumbere solita, velut meretricio ornabatur habitu. Atque idem innuitur verbis illis, Pavit sterilem &c.* quemadmodum ex Jobo jam ante citantur. Quin statuere audent, quænam ex Lamechi uxoribus prolis gratia, quænam in concubitum adhibita. Priorem Adam dictam, prolis gratia; alteram, nomine Sellam aut Zillam, in concubitum. Id quod etiam ex nominum etymo ludentes (Beresith Rabba *ibidem*. Sed alia horum nominum, etyma habes in *Gem. Hierosolymitana ad tit.* Jabimoth *cap.* 6. *fol.* 7. *col.* 3. §. 5.) petunt. Adam scilicet seu עדה ita nuncupatam, quoniam עדה מינה invicem *recedere solebant* sive quod rara eorum consuetudo; Zillam autem seu צלה quoniam versari solebat בצלו *in umbra ejus*. Quoniam vix a marito, magis ac a corpore umbra discedebat. Utcunque fuisse liquet satis in historia sacra. Quin & traditur apud Christianos aliquot, Polygamiæ illo ævo morem fuisse, ut plures simul uxores, utcunque ductæ, non cohabitarent, sed singulis seorsim fruerentur ædibus. Epiphanius *Hæresis* 80., εἰ γὰρ καὶ τινες τῶν πατέρων δύο καὶ τρεῖς γυναῖκας ἐσχήκασιν, οὐκ ἐν μιᾷ οἰκίᾳ αἱ γυναῖκες ἦσαν, *tametsi enim quidam patres duas & tres uxores habuerunt, non tamen in una domo uxores fuerunt*. Quod certe & institutis Hebræorum in veteri sua Polygamia (*Maimonid. hal.* Ishoth *cap.* 14.) est apprime consonum. Ceterum qualia temperamenta de eo, quod de infinito uxorum numero seu polygamia hactenus adductum est ad intervallum Legis Naturalis, seu quod Mosaicam antevertit spectans, sive ex Lege sive ex Institutis monitisve seipsos accepisse ajant Hebræi (quos & imitati sunt Mahumedani) ostendimus in Uxore Hebraica. Jus hoc Polygamiæ in Oriente (semper excipias locos gentesque, quibus

a Chri-

a Christianismo abolitum est) olim hoque passim in usu. In Occidente non item. Nam ne quis binas eodem tempore uxores haberet, Cecropem Atheniensium Regem (*Videsis Petrum Fabrum Semestr. 2. cap. 1.*) memoriæ proditum est primo constituisse. Et raræ satis bine simul in Occidente nuptiæ; licet post Cecropem psephisma occurrat (*Demosthen. Orat. contra Neæram. Athenæus Dipnosoph. l. 13. & videsis Samuel. Petit. in Leges Attic. lib. 6. tit. 1.*) διὰ τὸ λειπανδρεῖν, συναυξῆσαι τὸ πλῆθος *ne homines deficerent, atque ut multitudo cresceret*, γαμεῖν μὲν τὴν ἀστὴν, παιδοποιεῖσθαι δὲ καὶ ἐξ ἑτέρας, *unam uxorem civem & legitimam ducendam, liberos vero etiam ex alia suscipiendos*. Sed rara quidem apud Græcos aut Romanos Polygamiæ seu legitimarum seu justarum uxorum plurium simul exempla; quanquam in Socrate *Hist. Ecclesiast. lib. 4. cap. 26. & vide Baron. alios & C. de incest. nupt.* legimus Valentinianum primum legem evulgasse, qua cuilibet liceret δύο νομίμους ἔχειν γυναῖκας *duas uxores habere simul legitimas*. Et vide caput proximum, ubi de Concubinis agitur. Apud Barbaros autem seu gentes alias frequenter reperta Polygamia. Tacitus de Germanis; *Severe illic matrimonia. Nec ullam morum partem magis laudaveris. Nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem pluribus nuptiis ambiuntur*. Alia sunt hac de re in scriptoribus obvia; quibus adscribere non pigebit, quæ de Cecrope, quem diximus, tradit Johannes Antiochenus Malala dictus (*Ms. in Biblioth. Oxon. fol. 24. a.*) maxime cum nondum is sit typis editus. Ἐκέλευσε νομοθετήσας τὰς γυναῖκας τὰς ὑπὸ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ οὔσας ἐν ᾧ εἰσὶ παρθένοι γαμεῖσθαι ἑνὶ ἀνδρὶ ἅστινας ἐκάλεσε Νύμφας ἐν τῇ νομοθεσίᾳ αὐτοῦ διὰ τὸ πηγαῖς ἐοικέναι αὐτὰς παρθένους καὶ κόρας αἳ τίκτουσι καὶ ἀπὸ ἀδήλων πόρων πηγάζουσι γάλα. Πρὸ γὰρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πᾶσαι αἱ γυναῖκες τῶν Ἀττικῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν πλησίον χώρας θηριώδει μίξει ἐμίγνυντο ἑκάστῳ συγγινόμεναι τῷ αἱρετιζομένῳ αὐταῖς ἐὰν καλῶς ἐβούλετο, καὶ ἐκαλεῖτο ἡ ἁρπαζομένη γυνὴ οὐδενός, ἀλλὰ τοῖς πᾶσι προσήρχοντο διδοῦσαι ἑαυτὰς εἰς πορνείαν, καὶ ἕως ἐβουλήθη τις κρατῆσαι αὐτὰς ἡμέρας κατ' οἶκον τρεφόμενον αὐτῷ τρεφόμεναι, καὶ εἰ ἤθελε πάλιν ἀπέλυσεν αὐτὴν τοῖς βουλομένοις· τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς ἤρχθη, τὸ μὲν ἀναγκάζεσθαι αὐτὰς συνεῖναι οὐδενὶ πρὸς ὃν βούλονται· οὐδεὶς ᾔδει τίς ἦν υἱὸς ἢ θυγάτηρ, καὶ ἐδίδου τὸ τεχθὲν ᾧ ἐβούλετο οὐδενὶ συμμιγεῖσα αὐτῇ ἔτι ἄρρεν ἔτε θῆλυ ἔτεκε. Καὶ ἔχαιρον δεχόμενοι. Ὁ δὲ Κέκροψ ἐκ τῆς Αἰγύπτου κατηγόμενος ἐξεφώνησε τὸν Νόμον τοῦτον εἰρηκὼς ὅτι ἡ Ἀττικὴ χώρα διὰ τοῦτο ἀπώλετο· Καὶ λοιπὸν ἐσωφρόνησαν πᾶσαι καὶ ἀνδρῶν ἐξελέγοντο ἑαυτὰς αἱ ἄγαμοι παρθένοι· Ἡ δὲ πορνευθεῖσα ἐγαμεῖτο ἑνὶ ᾧ ἐβούλετο ἀνδρί· Καὶ ἐθαύμασαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν τοῦ βασιλέως νόμον, ὥστε καί τινες ἐξέθεντο ὅτι διὰ τοῦτο αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάλουν διφυῆ ὅτι ἐξελέγοντο τὰ τέκνα τὸ εἰδέναι τοῦ ἑαυτῶν γονέως. *Edicto jussit fœmines, quotquot virgines in illius regno essent, viro unico nubere. Atque has in legis latione Nymphas dixit, ideo quod fontibus Virgines & puellæ sunt similes, utpote quæ pariunt, & ex obscuris meatibus lac emittunt. Etenim ante ejus regnum fœminæ regionis Atticæ & Atheniensis & quæ in vicinia erat, more ferino commiscebantur, cuicunque pro libitu vellent. Nec vocabatur fœmina sic arrepta Uxor alicujus. Sed promiscue omnibus in libidinem se dabant. Et quamdiu quis eas retinere vellet, domi manebant ab eo alimenta accipientes. Et pro libitu sic retentam dimittere solebat aliis, qui pariter pro libitu acciperent. Hoc autem Attica regione vetitum est; ut in posterum libido hæc promiscua locum ibi non sortiretur. Nemo enim scivit, quis sibi filius, quæ filia. Et mater dare solebat prolem, sive masculum sive fœminam, cuicunque eorum, quibuscum rem habuerat, pro arbitratu suo. Qui libentissime etiam sic datam recepere. Cecrops autem ex Aegypto redux, legem hanc promulgavit; dixitque regionem Atticam ex more pristina eversam. Dein igitur mores amplexæ pudicos, maritis se junxere virgines innuptæ. Et quæ vitiata etiam fuisset, cuicunque vellet, nubebat. Adeo autem admirabantur regiam hanc legem Athenienses, ut inde ab eis Rex ipse* διφυὴς *nuncuparetur (ut volunt aliqui,) quoniam sic nobilitata est proles, ex eo quod parentes dignosceret*. Ita sane & nominis ratio redditur apud Athenæum (*Lib. 12.*) Apud alios, aliter.

C A P U T VII.

De Divortio *ex* Jure Naturali *seu* Omnium, *juxta Hebræos ante legem Mosaicam seu extra illam* Communi, *ac de* Concubinæ *&* Uxoris *nomine; & obiter de vocabulo Anglicano* wite.

MAtrimonium igitur, ex Jure, quod docent Hebræi, Naturali, erat viri & fœminæ, sive unius sive plurium fœminarum, tam ex concubitu quam consensu præeunte, conjunctio, vitæ consuetudinem continens. Non adjicimus individuam, quod Christiani habemus in Matrimonii (*Instit. tit. de patria potestate*

et in princ.) definitione. Neque enim separari aut dividi nequibant conjuges, seu Matrimonium dirimi, nisi ex singulari aliqua legis permissione, seu repudii causa; neque communis consensus (quo ex veteri Jure Cæsareo distrahi Matrimonia scimus) necessarius erat, ut dirimeretur. Neque individua dici potuit vitæ consuetudo, quæ æquo Jure a mariro pluribus communicabatur. Quemadmodum vero ex veteri Jure Cæsareo distrahebantur Matrimonia (*Novell.* 22. *cap.* 4. & 117. *cap.* 10.) alia quidem consentiente utraque parte, pactis eausam, sicut utrique (ut verba sunt Justiniani) placuerit, gubernantibus, alia vero per occasionem rationabilem, quæ etiam *Bona* (*Novell.* 98. *cap.* 2.) *gratia* vocabatur, alia citra omnem causam, alia quoque cum causa rationabili (cui libertati sanctiones, tam Cæsareæ etiam *C. de Repudiis l.* 8. *Novell.* 22. *C.* 4. & 117. *cap.* 10. *C. Theodos. lib.* 3. *tit.* 16. *Harmenopul. Prochir. lib.* 4. *tit.* 12. & *videsis Alberic. Gentil. de Nuptiis lib.* 6. *cap.* 4., quam Pontificiæ haud parum derogarunt) ita ex Jure Naturali ab ipsis rerum primordiis communi citra ullam omnino causam ea distrahi fas fuisse volunt Magistri. Idque pro libitu tam uxoris quam viri, quod etiam, ex præscriptis aliquot causis, Jure Cæsareo olim permissum est. Adeo ut pactum matrimoniale heic non aliud haberetur quam Sociorum contractus, qui eo usque stabilis manet, dum in eodem consensu utrinque perseveratur, & renuntiante societati (*Instit. tit. de Societate*, §. *manet.*) alterutro solvitur. Ita, sive viro sive uxore matrimonio renuntiante, solutum ajunt fuisse contractum, velut divortio plane legitimo. Moses Maimonides *Halach.* Melakim *cap.* 9. ad mentem Gemaræ Babyloniæ *Ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 58. *b.*) בן נח שייחד שפחה לעבדו הרי זה נהרג עליה משום אשת חבירו ואינו חייב עליה עד שיפשט הדבר ויאמר כל העם זו רביתו עבד פלוני ומאימתי תחזור להתירה משיפרישנה מעבדו ויפרע ראשה בשוק ומאימתי תהיה אשת חבירו כגרושה שלנו משיוציאנה מביתו וישלחנה לעצמה או משתצא היא מתחת רשותו והלך לה שאין לה גירושין בכתב ואין הדבר תלוי בו לבד אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה פורשין: *Noachides seu Gentilis, si conjugaverit Ancillam in contubernium servo suo, etiam ipse* (si cum ea rem habuerit) *ultimo supplicio puniendus est, eo quod uxorem alienam compresserit. Sed hoc nomine reus ille neutiquam est, usque dum manifestum fuerit contubernium, & publice dignoscatur eam eu servi ejusmodi familia* (velut conjugem) *esse. Undenam vero fiet, ut cum ea licite denuo concumbat? Nimirum si disjungat eam a servo suo*, (nam utriusque voluntas in potestate domini) & *caput ejus palam aperiatur* (si detecto capite in publicum ea prodeat; quoniam (*Glossa Jarchii, ad citat. Gemaræ Babyloniæ locum.*) non sine velo nuptæ prodire solebant.) *Undenam vero fiet, ut aliena, apud Noachidas* (liberi hominis) *uxor similis fiat ei, quæ apud nos divortio separatur? Nimirum si aut ex ædibus vir eam ejiciat & solutam dimittat, aut ipsa exeat e potestate ejus & eum relinquat. Neque enim ad eos Libellus Divortii attinet. Neque res est omnino* (uti apud nos) *forensis. Ceterum quandocunque sive viro sive uxori disjungi invicem placuerit, disjunguntur.* Unde & occurrit interdum in vetustissimis scriptis Talmudicis, (*Gemar. Hierosolymit. ad tit.* Kidoskim *cap.* 1. *fol.* 58. *col.* 3.) בני נח אין להן קידושין אין להן גירושין: *Noachidis nec sunt Nuptiæ* (solennes scilicet illæ & ex consensu tantum contractæ, ut ante ostensum est) *nec Divortia*, qualia nimirum Hebræis præscripta. Sed שניהן מגרשין הן זה את זה: *alteruter conjugum pro libitu connubium solvit.* Et appositissime Josephus Scaliger *animadvers. Euseb. numer.* 2015. (& *de Paganorum divortiis vide Alex. ab Alexand. Genialium dierum lib.* 4. *cap.* 8. *Et Alphonsum a vera cruce specul. conjugior. part.* 2. *art.* 9. 12. & 13.) *apud Romanos & Græcos tam mulier quam vir potest alter alteri dicere, ut res suas sibi habeat. Quin nomina rei illius propria jure Attico prodita erant, ut, si vir discederet ab uxore, hoc diceretur* ἀποπομπή, *si mulier a viro*, ἀπόλειψις. Voces has in re Græcorum divortii memorat Julius Pollux *Onomastic. lib.* 3. *cap.* 3. Discriminis autem rationem recte exhibet Samuel Petitus; *Cur uxor*, inquit, *non dicatur* ἀποπέμπειν τὸν ἄνδρα, *ratio est, quod uxor nupta deducitur domum mariti, neque potest* ἀποπέμπειν, *id est, ejicere virum ex illis ædibus, quarum ea domina non est: at potest eum relinquere, & ab illius ædibus recedere.* Quod vero ajunt Hebræi ad Noachidas seu Gentiles non attinere libellum Divortii, id intelligendum est, nec scilicet, quemadmodum ex lege sacra apud Hebræos, nec ex rei natura omnino Divortiis eorum necessarium esse ex Jure quo tenentur Naturali libellum. Pro libitu autem adhiberi posse, & adhibitum, ex civili quod superinduxerint Jure. Unde tam Græcis quam Romanis libellus in usu. Quale pariter dicendum de eo quod est, Hebræorum Divortium, Noachidis rem neutiquam esse forensem.

Græ-

Græci libellum Divortii, five τῆς ἀποπομπῆς, ubi vir fœminam ejiciebat, five τῆς ἀπολείψεως γράμματι ubi hæc illum relinquebat, nuncupabant (*Plutarch. in Alcibiade*). Et Archontis Athenis erat fortiri Judices, (*Andocides Orat. in Alcibiad. & Isæus pro Pyrrho*) apud quos disceptandum, utrum Divortii causa esset legitima. Morem illum ἀπολείψεως, quæ nullo pacto legitima erat Judæis, inducere tamen ex Jure seu exemplo aliarum Gentium voluit Salome Herodis magni soror, cum Costobaro marito suo libellum Repudii mittebat, quod scribit Josephus *Archæolog. lib.* 15. *cap.* 11. Sed aut Proselyta ea fuit, aut Libertina, aut ancilla in Judaismum cooptata, aut plane Gentilis (qua de re vide inferius, capite vigesimo secundo) non omnino Originaria. Exemplum ejusmodi aliud sub id tempus habetur in Herodiade (*Idem l.* 18. *c.* 7.) Aristobuli filia. Certe & de ἀπολείψει seu Divortii libello ab uxore misso velut de eo quod in declinante Hebræorum statu aliquantulum contra mores avitos inoleverat, loquitur Christus; *si* (*D. Marc.* 10. 12.) *uxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur*. Quin & Divortii pro libitu alterutrius conjugum usus repertus est apud novi orbis incolas; quod docet Alphonsus a Vera Cruce (*Specul. Conjug. part.* 2. *art.* 5.) in Academia Mexicana Theologiæ olim professor primarius. Atque advertendum, quod habet de Divortiis apud alias Gentes D. Augustinus, *de bono conjugali, cap.* 8. (*quem videsis etiam lib.* 1. *de Nuptiis & Concupiscentia lib.* 1. *cap.* 8.) de eis ex lege Evangelica loquutus. *Aliter*, inquit, *se habere Jura Gentium quis ignorat, ubi, interposito repudio, sine reatu aliquo ultionis Humanæ, & Illa, cui voluerit, nubit, & Ille, quam voluerit, ducit; cui consuetudini simile aliquid propter Israelitarum duritiem, videtur permisisse Moses de Libello Repudii*. Quæ cum ita sint, manifestum erit, qualesnam fuerint concubinæ, id est, פילגשים sic dictæ, ante legem; neque obscurum, qualesnam eæ quæ post legem in sacro sermone hoc nomine indigitantur. Quod ad concubinas ante Legem attinet, Concubinæ Abrahæ, *Genes.* 25. 6. Nachoris, *Genes.* 22. 4. Jacobi, *Genes.* 35. 22. Eliphazi, *Genes.* 36. 12. a Mose memorantur. Et Tertullianus; *lib.* 1. *de Unis Nuptiis ad Uxorem cap.* 2. *sane apud veteres nostros, ipsosque Patriarchas, non modo Nubere, sed etiam plurifariam uti matrimoniis fas fuit. Erant & concubinæ*. Cum vero Legitima uxor, consensu præeunte, eoque, concubitu, ut ostensum est, firmato, in vitæ consuetudinem acciperetur, plurefque ita simul possent rite haberi; cumque matrimonium, pro alterutrius conjugum arbitratu, nunquam non esset, idque nisi interveniret lex adversa civilis, sine libello, solvendum, juxta scilicet jam dictam Magistrorum, de Noachidarum jure, sententiam; sequitur, Concubinam, quæ item in concubitum & vitæ consuetudinem æque adsciscì soleret, nec leviori divortii genere disjungi posset, aut nomine tenus duntaxat, aut saltem dignitatis tantum minoris (ubi, verbi gratia, ancilla esset aut generis obscuri) ratione, ab uxore discrepasse; Jugalem autem contractum nodumque utrique eundem ipsum fuisse. Apposite heic Philo, καὶ Ναχώρ, inquit, (*lib.* περὶ τῆς εἰς τὰ προπαιδεύματα συνόδου) καὶ τοι ἀδελφὸς Ἀβραάμ, ἴσχει δύο γυναῖκας, ἀστὴν καὶ Παλλακήν. Ὄνομα καὶ τῆς μὲν ἀστῆς Μιλχά, Ῥουμὰ δὲ τῆς παλλακίδος, *etiam Nachor Abrahæ frater duas habuit uxores, Justam & concubinam. Justæ nomen erat Melchaia, concubinæ Ruma*. Neque patitur ratio, ut aliter sit de ipso contractu sentiendum. Quin expresse satis adstipulatur sacra scriptura. Cetura, quam eandem cum Hagare ancilla fuisse plerunque (*Targum Hierosolym. & Jonathan Genes.* 25. 1. *& Jarchius ibid. & ad comm.* 6.) volunt Orientales, dicitur a Mose אשה seu *uxor* Abrahæ; quæ ipsa in Paralipomenis 1. *Paralip.* 1. 32. concubina nuncupatur. Et egregie ad hanc rem, quod ex sacro contextu habet D. Augustinus, cui Cetura & Hagar diversæ sunt, uti fere Christianis. *Ambæ*, inquit, *de Civitate Dei lib.* 16. *cap.* 34. (*quem & videsis in Genes. ad literam quæst.* 90.) *& uxores Abrahæ & concubinæ sunt appellatæ. Sara vero nunquam dicta est concubina, sed uxor tantum. Nam & quando data est Hagar Abrahæ, ita scriptum est*; (Genes. 16. 3.) *Et apprehendit Sara uxor Abraham Agar Ægyptiam ancillam suam post decem annos quam habitaverat Abraham in terra Chanaan, & dedit eam Abraham viro suo uxorem. De Cethura autem, quam post obitum Saræ accepit, sic legitur*, (Genes. 25. 1.) *Adjiciens autem Abraham sumsit uxorem; cui nomen erat Cethura. Ecce ambæ dicuntur uxores; ambæ porro concubinæ fuisse reperiuntur, postea dicente scriptura a*; (ibid. comm. 6.) *Dedit autem Abraham omnem censum suum Isaac filio suo, & filiis concubinarum suarum dedit Abraham dationes, & dimisit eos ab Isaac filio suo adhuc se vivo ad Orientem in terram Orientis*. Et Tertullianus, Abraham, *inquit*, (lib. de Monogamia, cap. 6.) *mutatus est in Digamiam per Ancillæ concubi-*

binatum. Concubinatus igitur tunc Nuptiæ erant, & concubina etiam uxor habita. Et quia ancilla erat, ideo concubinam dictam fuisse Ceturam volunt Magistrorum nonnulli (*Rabbi Bechai ad Genes.* 25. 1. *fol.* 35. *col.* 4.). In universum autem ii Concubinas ab uxoribus distinguunt pactis dotalibus & sponsaliorum solennibus. Sæpe occurrit illud, (*Gemar. Hierosolymit. ad tit.* Cethuboth *cap.* 5. *fol.* 29. *col.* 4. §. 3. *Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 2. *fol.* 21. *a. Jarchius ad Genes.* 25. 6. *Bechai loco citato*, *David de Pomis fol.* 143. *Moses Maimonid. halach.* Melakim *cap.* 4. *adde Mosem Mikotzi Præcept. Negativ.* 222.) נשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין *uxores fiunt cum pactis dotalibus & sponsaliorum solennibus*, *Concubinæ neque his neque illis*. Sed hoc maxime ad concubinatum, qui post legem in usu, attinet; cum scilicet & Dotalia pacta & alia atque in pristino seculo solennia, eaque magis necessaria, Nuptiis, quod alibi fusius exhibemus, præscriberent; nec tamen ejusmodi quæ contractum irritum omissa facerent. Nam ante legem, in Consensu solum & Concubitu, modo ad vitæ consuetudinem futuram uterque haberetur, matrimonii substantiam ponebant; solennibus, pactisque dotalibus, pro libitu omnino adhibitis, quæ postmodum etiam ex eorum, qui rebus præerant, autoritate præscripta atque aucta, formulam etiam legitimam, sed non substantiam matrimonii, seu ipsum contractum, mutasse docent. Hinc concubinarum Saulis, 1. *Samuel.* 3. 8. & 21. 11. Davidis, 2. *Samuelis* 5. 13. Salomonis, 1. *Reg.* 11. 3. Rehoboam, 2. *Paral.* 11. 21. Regum, ad Magistrorum mentem, nomen rite intelligendum. Unde, cum ex majorum institutis, dotem & sponsaliorum solennia nuptiis accedere velint justis hominum privatorum seu subditorum, Regi tamen suo fas fuisse, utpote hac lege superinducta soluto, ajunt concubinam (*Maimonid. halach.* Melakim *cap.* 4.) sibi ביחוד בלבד *solum concubitu sibi conjungere*, אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה העבריה בלבד אחר ייעוד: *privato nihilominus seu subdito interdictam fuisse concubinam*, *si excipias ancillam Hebræam tantum*, *postquam eam ex venditione* (Ex lege Exod. 21. 8.) *patris desponsaverit*. Qua de re, libro proximo fusius; ubi ancillam illam plane uxorem fuisse liquet, sine nuptiarum solennibus conjunctam, id est, Concubinam. Certe & Levitæ concubina, a Benjaminitis nefarie peremta, planissime uxor habebatur. Is etiam vir ejus dicitur (*Judic.* 1. 3. *ubi vid. comm.* 1. 9. 27. & *cap.* 20. 4. & 5. &c. & *videsis Henning. Arnisæum de Jure Connubiorum cap.* 5.). Atque in Vulgata versione, indiscriminatim & uxor & concubina appellatur. In fonte nuncupatur bis אשה פילגש quod sive *uxor concubina* sive *fœmina concubina*, uti etiam γυνὴ παλλακὴ verti potest. Quod itidem dicendum de decem illis Davidis concubinis, quæ נשים פילגשים, (2. *Sam.* 15. 16.) id est, sive *uxores concubinæ*, sive *fœminæ*, seu, ut Vulgata, *mulieres concubinæ* vocantur. Et de Levitæ, quem diximus, concubina, ad rem heic inprimis D. Ambrosius; *de Officiis lib.* 3. *cap.* 14. *Vir*, inquit, *Levita acceperat jugalem*, *quam a concubitu concubinam appellari arbitror*. De successione etiam liberorum e concubinis apud Hebræos susceptorum, alibi, (*de success. in bona defuncti cap.* 3.) uti etiam de concubinis plura diximus. Commentum vero habet Elias Levita de nominis פילגש, quo concubina in sacris literis denotari solet, originatione, & veluti Uxorem dimidiatam eam inde facit. Concubina, inquit, (*in Notis*, *ad David. Kimchi Radices*, *verbo* פלגש) vocatur, פילגש Pilegesh שהיא מלה מורכבת מן פלג בשה פי׳ חצי אשה ובלשון רומי אדם שיש לו שתי נשים קוראין זו אל זו פלגש: *quod vocabulum compositum est ex* Pelag Isha, *id est*, *uxore dimidiata*; & *Lingua Latina*, *ubi quis binas habet uxores*, *harum altera nuncupatur alteri Pellex*. Quasi Pellex, pallaca, ac παλλακὴ pro concubina, ab Hebræorum jam dicta voce, quod & alii volunt, deducenda esset. Et Certe Pellicis habetur notio altera, (*L. Massurim.* 144. *ff. de verb. signific.*) quæ ipsam heic concubinam recte satis denotat. Quemadmodum autem, ubi plures uxores, ibi etiam Concubinæ plures, mixtæve concubinæ & uxores licitæ (ut apud Hebræos, & fere in Oriente alibique apud Mahumedanos) fuere juxta ea quæ dicta sunt; ita ubi unicam duntaxat uxorem superstitem, ut non solum ex legis Evangelicæ interpretatione, ubicunque ea viguit, sed ex civiliorum ita dictarum Europæ diu ante Christianismum nationum (*vide Sext. Empiric. Pyrrhon. hypotyposs. lib.* 3. *cap.* 24. *Cæsar. de Bell. Gallico lib.* 6. ubi de Britannis &c. *Athenæum Dipnos.* 13. *ubi de Cecrope*, *Suidam in eo*, *Petr. Fabrum in Semestr. lib.* 2. *cap.* 1. *Jacob. Rævard. lib. de autoritate Prudent. cap.* 1. &c.) moribus obtinuit, liceret habere, ibi & unicam concubinam, id est, sine solennibus præviis uxorem, sed usu tamen satis conjunctam, licuit olim retinere; ceterum non magis binas, quam binas uxores.

res. Nec unicam hanc magis repudiare fas erat quam uxorem. Cum scilicet nomine magis & solennibus, quam re invicem distarent. Jurisconsulti Græci (*Basilic. ap. Theodorum Balsamonem in Photii Nomocanon. tit. 13. cap. 5.*) *παλλακή ἐστιν ἡ συγζῶσά τινι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, νομίμου χωρὶς γάμου*, *Concubina est, quæ cum aliquo in ædibus cohabitat, sine matrimonio legitimo*; sine formulis matrimonio præscriptis, non simpliciter sine matrimonio. Et veteri, apud Harmenopulum, (*Prochir. lib. 4. tit. 7.*) constitutione Cæsarea, Concubinatus, qui *κοινωνία τῆς παλλακῆς* ibi dicitur, nomine *γάμος ἐκ εὐπρεπῆς* seu *Matrimonii indecori* designatur. Hinc Julius Paulus, celeberrimus sub Alexandro Severo, id est, antequam Christianismus in Imperium Romanum receptus est, Jurisconsultus, *Eo tempore*, inquit, (*Sentent. Recept. lib. 2. tit. 20. adde ff. tit. Communia de Manumissionibus lib. 3. in fine*) *quo quis uxorem habet, Concubinam habere non potest*; alias licitam, ut uxorem sine solennibus. Neque vero ingenua, eo ævo, sed tantum ancilla, liberta, libertinave, in concubinatu ita proprie dicto potuit esse (*Marcianus lib. 3. ff. de Concubinis, & Modestinus lib. 24. ff. de Ritu Nuptiarum*) sine testationa manifestum hoc faciente; quæ, si accederet, nullis aliis adhibitis solennibus, Ingenua concubinæ nomine deposito, uxor honoris causa, dicebatur. Cæteris, quæ ingenuæ non erant, concubinis, (*Ulpianus lib. 1. ff. de Concubinis*) ut inferiore dignitatis nota, appellatis, & sola animi destinatione (*Paulus lib. ult. ff. eodem titulo*) seu affectione æstimatis (*Ulpianus lib. 3. ff. de donat. inter virum & uxorem*). Instauratum postea est jus illud, quo nefas erat uxorem simul & concubinam (id est, alteram cum solennibus, saltem testatione satis manifesta, alteram sine hac, sine illis, sed utramque conjugem) habere; idque tum a Constantino Magno, *L. un. C. de Concubinis* tum a Justiniano *Novell. 18. cap. 5. & 89. C. 12. adde l. ult. ff. tit. communia de Manumissionibus.* Etenim, velut in diversa sub uno tempore conjugia convenire, ad Hebræorum morem, id deputabatur. Unicam vero, qualem diximus, concubinam in vitæ consuetudinem non ad tempus certum (*D. Aug. de Bono conjugali cap. 17. caus. 32. q. 2. cap. 5.*) ex contractu adhibitam, loco uxoris, neque ea minus licite conjunctam, in veteri Ecclesia ei cui uxor alia nondum esset, habere (*Dict. Novell. & Concil. Toletan. 1. cap. 17. distinct. 34. cap. 4.*) permittebatur, usque dum Cæsareæ, (*Novell. 74. cap. 4. Leonis Constit. 89. & 91. Harmenopulus Prochir. lib. 4. tit. 4. & 7.*) Pontificiæ, (*Caus. 30. quæst. 5. & extr. de Cland. despons. cap. 3.*) minorumque gentium sanctiones, præter vetustum etiam in Christianismo morem (*Tertull. lib. 2. ad uxorem, cap. 9. & lib. de pudicitia cap. 4. D. Ambros. epist. lib. 3. ad Vigilium adde Francisc. Hotoman. Quæst. Illustr. 25. & Dionys. Gothofred. ad Leonis Constit. 89.*), de solennibus Conjugiorum quorumcunque sacrisque Benedictionibus, publica eorum Testatione, atque id genus aliis ita vim sortirentur, ut Conjugia aliter inita pro interdictis, etiam interdum & irritis haberentur (*Leo Const. 89. Harmenopul. lib. 4. tit. 4. & 7.*) Neque forsan observatu indignum videatur; cum Sponsæ, Conjugis, Jugalis, Concubinæ, id genus aliorum nominum, etiam & *τῆς* אשה & *γυναικός* pro Uxore notationes apertæ sint, atque ejusmodi ut possessio & usus matrimonialis, sive tori societas atque sexus eis palam indicetur; Uxoris interim quæ e prisca, ante Christianismum, Latinitate deducta est, notationem quidem nimium latere, sed tamen a Grammaticis aliquot a sacro (*Donatus in Terentii Hecyram.*) ungendi, in solennibus Nuptiarum, liminis ritu peti, ideoque etiam Unxorem eam olim dici. Perinde ac si absque sacris illis seu solennibus Nuptiarum, etiam ex ipsa vocabuli vi, nulla proprie illo nomine fuisset indigitanda. Certe sacris, veluti interventui ignis & aquæ cui veteribus sacramentum (*Lactantius lib. 2. de Origine Erroris, cap. 10. Adde Dionys. Gothofred. ad. l. 66. ff. de donat. inter virum & uxorem §. 1.* fœderis Nuptialis dicebatur, Farri, Confarreationi, (*Boetius, in Ciceronis Topica & Servius ad Virgilii Georgic. lib. 1. Arnob. lib. 4. alii*) ejusmodi aliis non paucis locum fuisse in Nuptiarum solennibus scimus; atque in iis, Liminis etiam unctioni, cui præerat Dea Unxia dicta. *Unctionibus superest* (sic apud Arnobium legimus *Adversus Gentes, lib. 3.*) *Unnia, Cingulorum Cinxia replicationi, Victa & Potua sanctissimæ victui potuique procurant. O egregia numinum & singularis interpretatio potestatum, nisi postes virorum adipali unguine oblinerentur a sponsis, nisi virginalia vincula jam ferventes dissolverent atque imminentes mariti, nisi potarent & manderent homines, Dii nomina non haberent?* Et Josephus Scaliger (*ad. Festum verb.* Auctor. *Unxor dicendum erat pro Unctor. Ejusmodi enim erant verbalia apud veteres, unor pro unctor; pacio pro pactio. Ita* di-

dicta est, quia adipe lupino postea novi mariti ungeret. Sed interea versum adfert Ennii Donatus seu quis alius ejusmodi in Terentii Hecyram, quo ritus ille, unde & Uxor etymon habeat, probetur; quod tantum abest ut inde fiat, ut nec ad Nuptias omnino, sed ad funus Tarquinii, versum illum unctionemque in eo memoratam, spectare a viris doctis (*Paull. Merula ad Annalium Ennii lib.* 3.) recte observetur. Utut se res heic habeat, tam Coemtione & Usu, quam Confarreatione seu Farre (qui modus erat Nubendi religiosissimus) uxores omoisariam fiebant & proprie ita dicebantur, cum tamen nec Usus nec Coemtio sacra ulla baberent. Adeo ut vocabulum illud, non minus ac cetera jam dicta, undecunque demum derivetur, Possessionem ac Usum Matrimonialem seu tori societatem, etiam citra sacra, veteribus indicaret. Quin ipsum sexum tantum Uxoris nomine, ac si mulieri aut fœminæ seu τῇ אשה & γυναικὶ synonymum esset, denotat Martialis.

> *Conviva* (*lib.* 3. *epigr.* 81.) *quisquis Zoili potest esse,*
> *Summœnianas cœnes inter uxores.*

Et

> ——— *resina* (lib. 12. epigr. 32.)
> *Summœnianæ qua pilantur uxores.*

Prostibula, quæ in summœnio, seu suburbana innuit; summœnianas Mulierculas, sive nuptas sive innuptas. Sed has ante illas; quæ raro satis, in Roma veteri in prostibulis. Et videmus sane in Linguis provincialibus, Latinam parentem suam agnoscentibus, vocabula quæ uxorem denotant, ex pronuntiatione, sive barbara sive decurtata, Fœminæ seu Mulieris (quæ sexum duntaxat respiciunt) possessivo adjunctæ, enasci. Quin & vox illa wife qua nos Angli ut conjugio propria, non aliter ac veteres Romani generatim uxoris vocabulo, utimur, transmissa ad nos est ab Anglosaxonibus, seu majoribus nostris vetustioribus quibus vocabulum illud uxorem non aliter denotabat atque fœmina seu γυνὴ seu id quod sexum sequiorem simpliciter etiam designaret. Adjecto possessivo, dicebant illi (ut nos) his wife id est hyr pif, seu *fœmina ejus*, ut scimus ex Evangeliis Anglosaxonicis (*D. Matth.* 5. 31. *&c.*). Nam in eis pro eo quod est *Benedicta tu in mulieribus* legitur, (*D. Luc.* 1. 28. & 42.) Du eayd gebleeredon pisu & bezpux pisum, ac si diceremus, thou art blessed among wives; & pro illo (*ibib.* 11. 27.) *quædam mulier ei dixit* rum pif him zo cræd; uti & pro *erat* (D. Marc. 7. 26.) *enim mulier Gentilis*, prodlice pær pif pær Hæden; & pro *venit* (D. Johan. 4. 7.) *mulier de Samaria*, ba com bær an pif of Samayia: qualia occurrunt etiam sexcenta. Cum interim, ex possessivi adjectivi, idem ipsum vocabulum non minus illis quam nobis uxorem seu conjugem denotaret; veluti Alcman be hyr pif foylæz ⁊ odey nimd re unyihz fiæmd, *Omnis qui dimittit uxorem suam* (Anglosaxonice heic *fœminam suam*) *& alteram ducit, mœchatur*. Et (*D. Matth.* 18. 10.) Da cpædon hys leoynung cnihear; Gye rpa ys bam menn mid hys pise ne syemad nonum eo pisienne, *Dicunt ei discipuli ejus, si ita est causa hominis cum uxore* (cum fœmina sua) *non expedit nubere*. Alia ejusmodi obvia sunt plurima. Quin & ubi apud P. Orosium habetur Constantium Constantinum filium ex concubina Helena, creatum Imperatorem Galliarum, reliquisse, Anglosaxonica ejusdem versione (*Ms. in Biblioth. Cottoniana*) substituitur hir pif pro *Concubina*. Sed vero in MSS. aliquot vetustis vidi deletum τὸ *Concubina* & supra scriptum *Uxore*, nec manu recenti. Certe nec dispar τῷ weib Germanis usus. Ex possessivi vi uxurem seu conjugem significat; ex sua simplici, fœminam, ut *femme* Gallis. Et videsis quæ de Mulieris & Uxoris nomine habet Tertullianus *lib. de veland. Virginibus cap.* 3. Sed de hisce hactenus. Et n Jure Matrimoniali, qua Noachidarum, Magistrorum sententia, conjugia spectat, ad Personarum, quarum in seculo illo Legem scriptam seu Mosaicam antevertente ratio heic habenda est; Cognationes, ut superius institutum est, transimus.

CAPUT VIII.

De Primorum Parentum liberis, *& de* Conjugiis inque *eis* Cognationis (*veluti Fratris, Sororis, Filiæ*) *sub ipsis rerum Initiis*, ratione.

Quod ad Cognationes Personarum, quarum heic ratio habenda, attinet; eæ aut in ipsis fere rerum initiis, quando scilicet, præter primos parentes eorumque Liberos, nondum quis alius exstaret, reperiuntur, aut in seculis sequentibus atque Mosem antevertentibus, quando, pro conjugiorum multiplicaretur etiam Cognationum varietas. Sub ipsis rerum initiis, aliter nequibat fieri quin & Fratribus Sorores eæque & germanæ & uterinæ nuberent, aut paren-

rentibus liberi conjugerentur. Sed tam Novercam privigno quam Matrem filio nunquam non interdictam fuisse volunt, ut supra ostenditur. De filiabus autem quas ante Legem scriptam minime vetitas, (*videsis R. Bechai ad* vaicra *fol.* 148. *col.* 2. & 3.) uti nec diserte alias, præter matrem & sororem uterinam, ut ostensum est, volunt: ita Gemara Babylonia *ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 58. *b.* legitur; מפני מה לא נשא אדם את בתו כדי שישא קין את אחותו שנאמר כי אמרתי עולם חסד יבנה: *Quamobrem non in uxorem duxit Adam filiam suam seu ex filiabus aliquam? Ideo quod Cain duxit sororem suam; secundum id quod scriptum habetur* (Psalm. 89.). *Nam dixi, Indulgentia* seu *benignitas ædificavit seculum, seu Mundum*. Quod ut rite intelligatur, sermone ampliori opus est. Primis parentibus, utriusque sexus liberi fuere; Mares, Cain, Abel, Seth, quibus in Oriente adjiciunt Orientalium nonnulli, (*apud Guil. Schikard. in proœmio, ad* Tarich *Regum Persiæ, pag.* 24.) ex majorum traditione Abdalcariths; nisi putes nomen illud fuisse Caini appellativum, atque inde Adæ filios sic ex incogitantia auctos fuisse. Scribitur عبد الحارث. Certe id sonat Arabice, *cultor agri*, quemadmodum in Genesi diserte Cain nuncupatur. Quin apud Mahumedanos legitur primum Evæ fœtum a parentibus nominatum fuisse عبد الحرث *Abdalcariths* seu *cultorem agri*, cum dici debuisset عبد الله *Abdalla*, seu *Cultor Dei*, quo etiam spectasse Mahumedem in Alcorano ubi de primo Adæ & Evæ coitu loquitur, scribit Achmetides paraphrastes (*ad Alcoran. azoar.* 7. *in Arab.* 17. *in cod. Lat.*). Atqui & plures Adamum habuisse filios, satis elicitur ex ipsa Mosis historia, qua de re satis ante dictum est. Filias etiam eum suscepisse non minus expresse tradidit Moses (*Gen.* 5. 4.). In universum autem, filios fuisse ei duodecim filias binas, alii; (*Epiphanius ex Leptogenesi, Hæres.* 39.) alii filios (*Cedrenus, pag.* 7.) triginta tres, & viginti septem filias, ex veterum Orientalium monimentis edocti scriptum reliquere. Habent etiam inde nonnulli (*Pseudophilo in Antiquitatibus Biblicis*) tum filiorum, qui adjecti sunt, tum filiarum nomina. In filiabus autem apud Epiphanium memorantur Save & Azura, apud Cedrenum Azua, depravate proculdubio pro Azura, seu Ἀζουρᾶ, ut habet Epiphanius, qui eadem cum Cedreno, scilicet Lepto-

genesis autoritate, heic usus est. Methodii Patarensis Episcopi historiolæ seu Revelationis editionibus nonnullis (*In Orthodoxographia Jacobi Grynæi fol.* 93. & 101.) Calemera & Lebora (quæ aliis Debora *vide Petr. Comest. hist. Scholast. lib.* 1. *cap.* 25.) pro Calmana & Lembora, ut rectius scribendum (*Ut apud Joh. Allatium in Notis ad Eustathium Antiochenum pag.* 213.), Adæ filiæ nominantur. Quin apud Saidum Patricidem, Patriarcham Alexandrinum, Azrona & Awina Adæ sunt filiæ primæ. Verba ejus sunt ووقع ادم على حوى فحملت وولدت غلاما وجاريه فسما الغلام قاين وسما الجاريه ازرون ثم حملت حوى وولدت غلاما وجاريه فسما الغلام هابيل وسما الجاريه لوين *Et concubuit Adam cum Eva, quæ concepit & peperit puerum & puellam. Et vocavit puerum Cain; Puellam vero nominavit Azron. Rursus concepit & puerum itidem & puellam peperit; quorum hanc Awin, illud Abel nominavit.* Subjungitur autem in altero exemplarium, quibus utor, sed recentiori, Awinam dici بالرمي لبورا *Lingua Romana, Leboram*; quod ad consimile nomen e Methodio jam ante notatum attinere nullus dubito. Apud Mahumedanos *Vetustus autor, de Generatione Machumet, ab Hermanno Dalmata versus*, etiam habetur filia Adæ & Evæ Machuveliet nuncupata, ubi commentum etiam adjicitur, *præter Seth, omnes partus Evæ gemellos fuisse, singulos ex masculo & fœmina.* Adeo ut de primorum parentum gemellis opinio veteres suos, tametsi non ubique similes, autores non solum apud Hebræos (ut ex eis *cap.* 3. supra notatum est) verum etiam apud Mahumedanos, ipsosque demum Orientis Christianos habuerit. De harum conjugiis etiam eorundem autorum plerique loquuntur. Epiphanius, e Leptogenesi ὅτι τέτω inquit (*Hæresi* 39. *videsis Operis imperfect. in D. Matth. S. Chrysostom. tributi Homil.* 1. & *Sixt. Senens. lib.* 6. *annot.* 4.) υἱοὶ συνῴκησαν, ὁ μὲν Κάϊν τῇ ἀδελφῇ τῇ μείζονι Σαυὴ ὄνομα καλουμένῃ, ὁ δὲ Σὴθ τρίτος υἱὸς, μετὰ τὸν Ἄβελ γεννηθεὶς, τῇ λεγομένῃ αὐτοῦ ἀδελφῇ Ἀζουρᾶ *Et ipsius* (Adæ) *filii matrimonio conjuncti sunt, Cain nimirum sorori Majori Save dictæ, Seth vero tertius filius post Abel genitus, sorori suæ quæ Azura vocabatur.* Sane & Setho eam Adæ filiam, quam Asuam nominat, Azuram puto innuens, nuptam esse scribit Cedrenus. Vetustus autor vitæ Ma-

humedis, Sethi uxorem fuisse ait, Machuveliet jam dictam. Saidus vero Batricides, Azronam, Caini gemellam sororem, ipsi fuisse in uxorem ductam; Awinam autem, gemellam Abelis, Setho nuptam. Et rem, de hisce, cujus in libris editis ne vestigia puto comperta esse, ex receptis Orientalium traditionibus narrat; primos nempe parentes, tametsi fratribus sorores conjungere tunc necesse erat, nihilominus ita statuisse, ut, qui in ipsis fratribus & sororibus, magis essent ceteris invicem natalibus dissiti, non conjunctiores, matrimonio copularentur. Conjunctiores vero fuisse gemellos, quam qui partu diverso nascerentur. Inde, adolescentibus, quos ex eodem autore memoravimus, gemellis, eorum paria ita disjungi voluisse, ut gemella fratri, qui non esset gemellus, nuberet. Gemellorum autem Nuptias etiam tum illicitas fuisse, veluti eorum, ὥς ἡ μὲν φύσις, ut ait Philo (*Lib. de specialibus Legibus ad Adulterium & Homicidium attinentibus Sed & videsis R. Eleazer in* Pirke *cap.* 22.) *ἅμα τῇ γενέσει διῄρηται καὶ διέζευξε, quos ipsa quidem Natura ipsis natalibus disjunxit invicemque separavit*. Hinc Caino Awinam, Abeli Azronam destinasse, Quod cum Caino, qui sororem sibi gemellam, utpote venustiorem, deperiret, maxime displiceret, Adamum, utrunque filium, alterum ut frugibus, alterum ut pecorum fœtu Numini, in Monte sancto, faceret, monuisse; utque, ad bonam mentem, quæ peractis sacrificiis adesset, nuptias inirent. Peractis sacrificiis Cainum, ne gemella sibi soror alteri jungeretur, fratrem, illiso in caput saxo, interfecisse; Idque animo, ante sacrificium, præstituisse Azronam ita sibi in uxorem cepisse (sed uxor ejus Pseudophiloni *in Antiquitatibus Biblicis* nescio unde edocto Themech dicitur) atque in convallibus cum posteris suis impie vitam transegisse. Sethum vero, Adami auspiciis, Awinam cepisse in uxorem; montem sacrum (ubi etiam sepultus, ut vult ille, Adam) illum ejusque posteros tenuisse, cujus ad radices Cainitarum convalles erant; Numen & Naturalia Jura religiose coluisse, usque dum in convalles, ut e Caini filiabus sibi uxores seligerent, e Monte aliqui eorum descenderent, etiam post præstitutum commune omnibus بدم هابيل *per sanguinem Abelis*, juramentum se non descensuros. Unde & explicatur Batricidi illud *Gens.* 6. 2. (Ad quem locum, præter ea quæ obiter occurrunt multa, *videsis Suida in verbo* Μαργαρίας *Librum Henoch apud Josephum Scaligerum in Notis ad Eusebium pag.* 244. *& Jo. Drusium in Notis ad Sulpitium Severum pag.* 23.) *videruntque filii Dei filias hominum, quod pulchræ essent, & acceperunt sibi in uxores ex omnibus, quas elegerant;* Sethum nimirum & posteros ejus filios Dei, Caini filias nepotesque filias hominum, utpote hominum vitiis nimis sordescentium nuncupari. Certe & Dei nomine Sethum fuisse celebrem ex Leptogenesi scribit Cedrenus. Sed filios Dei, seu Dei liberos, posteros ejus, tum ob pietatem atque Adæ similitudinem dici, tum eo quod sibi in populum eos elegerat Numen, monent etiam Hebræi nonnulli; (*Rabbi Jehuda Ben Samuel in* Sepher Cozri *part.* 1. § 95. More Nebochim *part.* 1. *cap.* 14.) aliis (*Apud R. Eliazer in* Pirke *cap.* 23. *adde Apocryph. Enochi apud Jos. Scaliger in Notis ad Eusebium pag.* 244. *vide annotat. supra lib.* 2. *cap.* 12. *pag.* 264.) etiam ipsorum, loco illo Genesis, Angelos qui Caini filias nepotesque sibi in conjugium sumserant, intelligi, cum patribus aliquot Christianis, autumantibus. Observandum vero, versionibus Orientalium plerisque, ibi non *filios Dei*, (id quod in Hebræo est בני אלהים) sed *filios magnatum*, seu *Principium* verti. Sic enim Onkelos Chaldæus בני רברביא quod idem sonat. Sic etiam paraphrasis Uzielidi tributa. Et in versione Arabica tam Judæorum Mauritaniensium, quam R. Saadiæ, *filii* vocantur الاشراف *Nobilium* seu *Principum*, quemadmodum item Symmacho qui vertebat τῶν δυναστευόντων, *potentum*. Nec alia mente Aquila cui filii τῶν Θεῶν, *Deorum* ibi legebatur. Judæi etiam Hispanienses *y vieron hiios de los grandes a hiias del hombre que buennas ellas*. Tawasius autem in versione Persica pro eo quod est heic *filii Dei* habet فريشتحان خودا *Magnates Dei*; quemadmodum & veterum Græcorum versio, qua usus est tum Philo *Lib. de Gigantibus*; tum D. Augustinus *de Civitate Dei lib.* 15. *c.* 23. *& in Genes. quest.* 3. οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ *Angeli Dei*. Qualem lectionem, etsi fuere inter patres (*D. Chrysostom. in Genes. hom.* 22. *& Theodoret. quæst.* 47.) qui non agnoscerent, manifestum tamen est, antiquissimam fuisse, eo quod etiam reperiatur in codice Hellenistarum versionis summæ antiquitatis, quod cimelion est serenissimi Regis nostri ad D. Jacobi bibliothecæ, ex Oriente ante annos aliquot allatum. Sed hoc obiter. Verba autem Batricidis quæ ad rem, quam tracta-

ctamus, inprimis attinent, adjicimus;

فلما كبرا الغلامان قال ادم لحوي لياخذ
قاين اوين التي ولدت مع هابيل ولياخذ
هابيل ازرون التي ولدت مع قاين فقال
قاين لامه حوي انا اخذ اختي وياخذ
هابيل اخته لان ازرون كانت احسن من
اوين فلما سمع هذا الكلام شق عليه
جدا وقال هذا خلاف الوصيه ان تاخذ
اختك التي ولدت معك وكان قاين فلاحا
الارض وكان هابيل راعي غنم فقال لهما
ادم

Cum vero pueri adolescerent, præcepit Adam Evæ, ut Cainus Avvinam, Abelis nempe gemellam, sibi conjungeret, atque Abel itidem Azronam quæ Caini gemella soror erat, in uxorem duceret. Sed Matri suæ Evæ dixit Cain, se ducturum sororem suam, & Abeli fore conjunctam suam sorem. Etenim Azrona venustior erat Avvina. Hoc eum audiisset Adam, valde conturbatus, at, inquit, nefas tibi est uxorem accipere sororem tuam, quæ tibi gemella. Erat vero Cain cultor agri & Abel pastor ovium. Dixit autem illis Adam ea quæ superius (*Lib.* 3. *cap.* 2. *pag.* 277.) ex Batricide hac de re afferuntur. Sequitur dein

فازداد قاين علي هابيل غضبا
وحنقا وحسد اخاه فلما نزلا من الجبل
شد قاين علي هابيل فضرب راسه بحجر
فقتله واشتد حزن ادم وحوي وناحا علي
هابيل مايه سنه ولعن الله قاين وولده
وكان قاين فزعا من تعشا هايما ايام
حياته وطرحه الله في غربه في نود واخذ
قاين ازرون اخته معه وكان مسكنه
هناك ثم وقع ادم علي حوي فحملت
بعد ان اتا علي ادم مايتين وثلثون سنه
ولدت غلاما فسماه شيت وكان شيت
صبيح الوجه جبارا تام الخلق مثل ابيه
وهو ابو الجبابره الذين كانوا قبل الطوفان
فزوج ادم لشيت اوين اخت هابيل وولد
ها منها انوش وولد لانوش قاينان .

Unde ira commotus est Cainus in Abelem, atque indignatus eum invidebat. Itaque cum e monte descenderent, involat in Abelem Cain & caput ejus saxo percutiens occidit eum. Adam vero & Eva mœrore afflicti plangebant Abelem centum annos. Et execratus est Deus Cainum ejusque posteros. Et erat Cain animo perturbato, homo subdolus errabundusque, dum vivebat. Et ejecit eum Deus ut velut exul ageret in Nod. Et cepit Cain Azronam sororem suam secum, atque ibi sedes posuit. Rursus concubuit Adam cum Eva quæ concepit tricesimo supra ducentesimum anno (Interpretum Græcorum calculum sequitur) *postquam primo congressi sunt, & puerum peperit atque vocavit eum Seth. Erat autem Seth aspectu pulchro, fortis, nec naturæ dissimilis a patre; & parens erat Gigantum, qui ante Diluvium. Conjunxit vero Adam Setho in matrimonium Avvinam sororem* (gemellam) *Abelis, cui ex ea susceptus est Enos, cui natus est Cainan.* Ut igitur id, quod ex Gemara Babylonia superius citatur, rite tandem ad Magistrorum mentem capiatur; ideo ajunt, a filiarum Nuptiis abstinuisse Adamum, quoniam eæ filiis ejus erant ducendæ, ad genus humanum commodius multiplicandum. Sed ducendæ velut ex indulgentia temporis, id est, rerum initiorum necessitate id exigente, cum citra illam necessitatem fratribus sorores uterinas conjungi etiam ex Jure primævo nefas fuisset. Quin & Indulgentiam hanc seu Juris, quod ad liberos spectabat, relaxationem, velut Interdicto (*Glossa Jarchii ad Gem. Bab. tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 58. *b.*) ejus, quod parenti alias fuisset neutiquam illicitum, tunc conpensatam. Certe & notatur apud scriptores aliquot Christianos (*Epiphanius hæres.* 39.) Evam velut plane filiam Adæ fuisse, utpote quæ ex ejus carne desumta indeque formata. Etiam indulgentiæ hujus in Lege Mosaica mentionem fieri volunt Magistri. Lex ait (*Levitic.* 20. 17.) *Vir qui acceperit sororem suam filiam patris sui, aut filiam matris suæ, & viderit turpitudinem ejus, & ipsa viderit turpitudinem illius,* חסד הוא (pro quibus verbis substituunt Hellenistæ ὄνειδός ἐστι *flagitium est*, Vulgata *rem nefariam sunt operati*, interpretes fere alii tantundem; Sed Talmudici חסד quod sæpissime in prophetarum lingua occurrit pro *gratia*, *benignitate*, seu *indulgentia*, & rarissime alibi interpretibus aliter sonat, etiam sumunt heic pro *gratia* seu *indulgentia seculi primævi*, adeo ut, ad eorum mentem, vertendum sit) *indulgentia erat; exterminabuntur in oculis filiorum populi sui: Turpitudinem sororis suæ discooperuit, iniquitatem suam portabit.* Quasi in ipsa lege scripta, qua tam germana quam uterina soror interdicebatur, præoccupatio intercessisset objectionis, quæ fieri potuisset de ipsis rerum ini-

initiis, quando ſorores etiam uterinæ fratribus nubebant, atque aptata fuiſſet reſponſio, illud tunc temporis ex gratia ſeu indulgentia, rem neceſſitate exigente, obtinuiſſe. Itaque Gemara Hieroſolymitana (*Ad tit.* Sanhedrin *cap.* 16. *fol.* 26. *col.* 4. §. 1.); הכתיב ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את ערותו חסד הוא שלא תאמר קין נשא את אחותו הבל נשא את אחותו חסד עשיתי עם הראשונים שיבנה העולם מהם אמרתי עולם חסד יבנה: *Ubi in lege ſcripta habetur, vir* (Levit. 20.17.) *qui acceperit ſororem ſuam ſive filiam Patris ſui ſive filiam Matris ſuæ, & ille viderit turpitudinem ejus, atque illa turpitudinem illius viderit, indulgentia erat; id adjicitur ne objicias, at Cainus ſororem ſuam in uxorem duxit, ac Abel ſuam etiam in uxorem duxit ſororem; atque intelligendum eſt ac ſi interſertum fuiſſet, Indulgentia ſeu gratia uſus ſum erga homines primævos, quoniam ex eis Mundus ædificatus eſt. Dixi* Pſalm. 89. 3. (Atque ita uterque locus intelligitur in *Sepher Zohar* ad *Vaicra* fol. 38. col. 2. *Cremonæ* & fol. 77. *Mantuæ* & R. Eliæzer in *Pirke* cap. 22.), *Indulgentia ædificavit Mundum*. Et gloſſa Jarchii ad citatam Legem, מדרשו אם תאמר קין נשא אחותו חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו: *Exponi ſolet; ſi objicias Cainum in uxorem duxiſſe ſororem ſuam, id ex Numinis indulgentia factum eſt, ut ædificaretur ſeculum illius ex eo.* Quin paraphraſis Chaldaica Jonathani tributa, Legis illius vocabula illa חסד הוא *Indulgentia erat*, ita fuſius enarrat. גניי הוא ארום חסדא עבדית עם קדמאי מן בגלל דיתמלי עלמא מנהון עד לא אתיהיב קיימא בעלמא ומן דאתיהיב קיימא בעלמא כל דיעבד כדין וגו׳: *Turpe eſt. Cæterum indulgentia uſus ſum erga homines primævos, ideo quod ex eis mundi fierent propagines, uſque dum ſatis multiplicatum eſſet genus humanum. Sed poſtquam id ſatis multiplicatum eſt, quicunque ita faceret &c.* Et pœnam in ſacro ſermone adjectam ſubjungit. Ubi tamen, contra mentem Magiſtrorum, tam germanam quam uterinam ſororem, poſtquam ſatis multiplicatum eſt genus humanum (*Geneſ. 6. 1.*) & cognationum crevit varietas, interdictam fuiſſe innuit. Nam ante Legem Moſaicam, & poſt humani generis multiplicationem, quæ uterina non eſſet, fratri ex Noachidarum jure interdici nolunt Talmudici, ut antea oſtenſum eſt; Germanam nempe, ſeu quæ paterno tantum ſanguine conjungeretur, neutiquam fuiſſe ante fratri illicitam. Sed illam ſororum non habent heic diſtinctionem, qua vetuſtius illud ſeculum ſpectant, Patres Chriſtiani, dum rationes tamen Magiſtrorum rationibus non diſſimiles, fere hac de re adhibent. Epiphanius, ſorores fratribus, ſub ipſis rerum initiis, conjungi, οὐκ ἦν, inquit, (*Hæreſi 39. videſis Alexand. Halenſ. ſumm. part. 3. quæſt. 27. art. 3.*) παράνομον, ἐπεὶ μηδὲν ἕτερον γένος ἦν· Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὁ Ἀδὰμ τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ σχεδὸν τῇ ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ πλασθείσῃ συνήφθη, κατὰ συζυγίαν αὐτῷ ἐκ Θεοῦ πεπλασμένῃ, καὶ οὐκ ἦν παράνομον, *Non erat illicitum, cum progenies nulla erat alia. Imo & ipſe Adam propriæ, ut ita dicam, filiæ velut ex corpore ipſius formatæ, quæ & a Deo in conjugium ei formabatur, conjunctus eſt; nec illicitum erat.* Et paulo poſt, *multiplicato genere humano*, ἡ ἀκρίβεια, inquit, ἡ κατὰ τὸν γάμον τὸν σεμνὸν ἐπλατύνετο καθεξῆς προβαίνουσα, *Cura de Nuptiis honeſtis ampliata eſt, &, ut res tulit, invaluit:* Et dein; λοιπὸν οὐκέτι τὰς αὐτῶν ἀδελφὰς πρὸς γάμον ἤγοντο, ἀλλὰ εἰς ἀνομίαν κατέστη, καὶ πρὸ τοῦ διὰ Μωϋσέως ἐγγράφου νόμου, ὁ κατὰ τὸν σεμνὸν γάμον θεσμός· καὶ ἐκ τῶν πατραδέλφων αὐτῶν τὰς γαμετὰς ἑαυτοῖς ἤγοντο· *De cetero non amplius in uxores ſorores ducebant ſuas, ſed juris vim obtinuit de matrimonio Lex, etiam ante ſcriptam a Moſe Legem. Et ex patruorum filiabus uxores ſibi ducebant.* Et D. Auguſtinus *de Civitate Dei lib. 15. cap. 16.* (*adde Cauſ. 35. q. 1. cap. 1.*), *cum non eſſent ulli homines, niſi qui ex illis duobus nati fuiſſent, viri ſorores ſuas conjuges acceperunt; quod profecto quanto eſt antiquius compellente neceſſitate, tanto poſtea factum eſt damnabilius, religione prohibente.* Et inferius paulo; *Fieri ergo debuit quando potuit, ut, exiſtente copia, inde ducerentur uxores, quæ non erant ſorores: & non ſolum, iſtud ut fieret, nulla neceſſitas eſſet, verum etiam, ſi fieret, nefas eſſet. Nam etſi nepotes primorum hominum qui jam conſobrinas poterant accipere conjuges, ſororibus matrimonio jungerentur; non jam duæ ſed tres in homine uno neceſſitudines fierent, quæ propter charitatem numeroſiore propinquitate nectendam diſſemiare per ſingulos ſingulæ debuerunt.* Alias ſubnectit de ſociali inter homines vinculo latius, ex patruelium conſobrinorumque, & qui fratribus ac ſororibus invicem eſſent disjunctiores, nuptiis diffundendo rationes, quas prætermitto.

CAPUT IX.

De ratione Cognationis habita in Conjugiis, *inter ipsa* rerum Initia *&* *tempus datæ* Legis Mosaicæ.

DE cognationibus sub ipsis rerum initiis, qua matrimonia spectabant, jam dictum est. In sequentibus, usque ad Mosaicam Legem, seculis, præter Abrahæ nuptias cum sorore tantum uterina initas (*Genes.* 20. 12.) (ita volunt, ut ante est ostensum; unde & eum docuisse ait Clemens Alexandrinus (*Stromat.* β.), τὰς ὁμομητρίους μὴ δεῖν ἄγεσθαι πρὸς γάμον, *uterinas sorores non oportere in uxores duci*) & binas sorores simul (*Genes.* 29. 30.) Jacobi in uxores ductas, quarum neutræ, ex Lege Mosaica, non diserte (*Levit.* 18. 9. *&* 19.) interdictæ sunt; exemplum inprimis habetur illud Amrami, qui uxorem duxit Jochabedam amitam suam. Nimirum (*Exod.* 6. 16. *& seq. &* 2. 2.) τῷ Levi filius erat Koathus & filia Jochabeda. Koathi autem filius Amram Mosis pater; de quo ipse, *accepit*, inquit (*Ibid.* 20.), *Amram Jochabedam* דודתו id est, *amitam suam in uxorem, genuitque illa ei Aharonem & Mosem*. In Vulgata habetur *accepit autem Amram in uxorem Jochabed patruelem suum*, & Hellenistis ea appellatur θυγατὴρ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ *filia patri sui*. Certe etiam דודה pro patrui uxore alibi (*Levit.* 18. 14.) sumitur, & pro uxore sive avunculi (in Vulgata *Ibid.* 20. 20.) sive patrui, quæ generatim est συγγενὴς Hellenistis. Sed loco de Amramo adducto, amitam, seu patris sororem, vocabulo illo denotari, non modo evincit ipsa genealogia sacra, sed consentiunt versiones Orientales. Onkelos expresse אחת אבוהי *Sororem patris sui*. Eodem sensu habet Pseudouzielides חבובתיה idem seu amitam sonans, & Arabica tam Judæorum Mauritaniensium quam Saadiæ versio عمة aliud non significans, & Tawasi Persica, ex eodem factum, عمه. Judæi item Hispanienses, *su tia*. Atque ita expresse volunt Talmudici

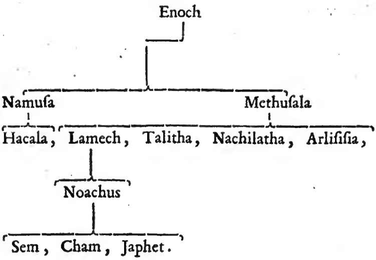
Levi

Koath Jochabed

Amram

Gloss. ad Talmud. tit. Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 58. *b. & ad Exod.* 6. 20.). Binorum etiam fratrum cognationem liquet non obstitisse in hoc intervallo, quo minus, mortuo alterutro, uxor ejus superstiti conjungeretur. Exemplum, nec sine juris testatione, habetur in Judæ filiis (*Genes.* 38. 8.) ejusque nuru Thamar. Cum autem Jacobo uxores suæ patrueles essent, qualis etiam τῷ Esau Basematha uxor ejus (*Ibid.* 36. 2.) Ismaelis filia, & Rebecca ab Isaaco, unico gradu, longius distaret, nec Loti ex conjugio cum filiabus esset concubitus; aliud quod huc spectet, ex sacris Hebræorum monimentis observari, puto, nequit, nisi illud de Juda & Thamar, quæ cum nurus ejus esset, ex Mosaica lege (*Levit.* 18. 15.) plane fuisset ei ob filii cognationem, interdicta, velis ad hanc rem attinere. Nam & hosce sunt apud Hebræos qui matrimonio conjunctos fuisse volunt, idque divinitus seu ex voce e cœlo in honorem Messiæ parentum delapsa, dum in judicio ipse in eam, veluti flagitii ream (qua de re plura, ubi de pœnis Noachidarum libro septimo agitur) sententiam erat laturus. Et quod habetur in Scriptura (ולא יסף עוד לדעתה) quod ab interpretibus fere vertitur, *& non adjecit ultra cognoscere eam*, seu quod idem est, *ultra non cognovit eam*, id accipi volunt aliqui pro eo quod contrarium est, *Non cessavit cognoscere eam*, id est, re detecta, *non abstinuit ab ejus concubitu*. Certe verbum id יסף quod plerunque *adjicere* sonat, etiam cessare aut abstinere alibi interpretatur. Moses de LXX. senioribus Mosi adscitis (unde consessus magnus natus est;) *&* (Num. 11. 25.) *factum est, cum requiesceret spiritus super eos, prophetaverunt* ולא יספו quod in Vulgata est, *nec ultra cessaverunt*, id est, ולא פסקין (ut tam Onkelos, quam Pseudouzielides ibi) tametsi & eo in loco Hellenistæ habeant καὶ οὐκ ἔτι προσέθεντο *& non ultra adjecerunt*, quemadmodum etiam intelligunt (Sepher Siphri *apud Sal. Jarch. ibid.*) fere Hebræi. Quin ad verba illa de Juda, Rabbi Bechai *ad Beresith*, *fol.* 51. *b. col.* 3. (*videsis de hoc loco*, *R. Isaac Abarbinel ad* Beresith *fol.* 104. *col.* 4.) ולא יסף עוד לדעתה אחר שקיים המצוה אעפי שהיתה מותרת לו כל ימיו וכונת האומר ולא יסף עוד לדעתה והא פסק שמותרת היא לו ואשה הקנו לו כן השמים: *Et non adjecit ultra cognoscere eam, scilicet postquam perimpleverat mandatum* (de multiplicatione generis humani) *tametsi ipsa ei esset licita omnibus diebus suis. Etiam & qui locum illum sumit pro eo quod est & non cess-*

cessavit, *sensus ejus est*, *eam fuisse ei licitam*, *utpote uxorem divinitus acquisitam*. Etiam in Christianis sunt, qui horum nuptiis heic adstipulantur. Paulus de Abbatia Pollicinii, Calmaldulensis, J. U. D. Congregationis sacræ Eremi Abbas olim generalis, *in hoc mysterio*, inquit (*In Theoremate Gestorum Thamar pag.* 145. & 151.), *necesse erat*, *ut Judas voluntarie corrigeret seu expelleret motum illum deformem*, *qui fuit per concupiscentiam carnis*, *cum altero motu honesto*, *hoc est*, *per Matrimonium sanctum*, *ut esset Thamar Nurus Juda* (*pro solatio tristitiæ suæ*, *quam habuit*) *Mater honorificata in ævum*. Et paulo post, *Itaque persuasissimum Nobis est*, *quod eadem hora*, *qua Mulier accersita comparuit ad Tribunal*, *desponsaverit eam sibi Judas*, *instigante Deo*, *perinde ac si torqueretur anxietate expellere pudorem*. Nuptias autem ejusmodi, Legibus Mosaicis non consonas, licitas ajunt (*Gloss. Talmudic. tit.* Sanhedrin *fol.* 58. *b. R. Isaac Abarbinel. ad* Vaicra *fol.* 255. *col.* 3. & 4.), eo quod initæ sunt קורם מתן תורה *antequam Lex traderetur*. Noachi uxor, tametsi in Scriptura sacra minime nominatur, nec quemnam virum consanguinitate contingeret in ea compertum est, traditio tamen apud Hebræos habetur, eam fuisse Noemam Lamechi Adæ, in Caini posteris, trinepotis filiam (*Genes.* 4. 22.), adeoque a Noacho, qui ab Ada in posteris Sethi nonus est, gradu nono, juxta calculum juris Pontificii, distitisse. R. Abba Bar Kohena *in* Beresith Rabba *parash.* 23. *atque inde Sal. Jarchius ad Genes.* 4. 22., נעמח אשתו של נח היתה *Noema uxor erat Noachi*. De ea, quam diximus, diserte loquitur. Memoratur etiam Barthenos *apud Epiphan. hæres.* 26., pro Noachi uxore. Sed vero & nomen & cognationem aliam omnino ejus uxoris habet Saidus Batricides, aliquoties ante laudatus, Patriarcha Alexandrinus, uti & conjugum trium ejus filiorum. Duxisse is scribit, ex Apocryphis Orientalium monimentis, Noachum Hacalam filiam τȣ̃ Namusa, qui ei est filius Enochi, proavi Noachi, atque hanc ipsam fuisse, quæ cum eo in Archam est ingressa; filiam nempe patrui ejus magni atque ita tertio, ab eo, gradu dissitam. Enoch hic is ipse est, (quod obiter notari non displiceat) qui Arabibus ادريس *Aidris* nuncupatur, nec semel in Alcorano eo nomine memoratus واذكر في الكتب ادريس انه كان صديقا نبيا ورفعنا مكانا عليا *memor* (Azoar. 19. Arab. 29. lat.) *esto in hoc libro Aidrisii*, *quoniam erat propheta veridicus*, & *eum nos in locum excelsum elevavimus*. Alibi item (*Azoar* 21. *Arab.* 31. *lat.*), ut Azoara jam dicta, Ismael & Aidris conjunguntur. Atque ad verba illa Alcorani Mahumed Ben Achmed paraphrastes هو جد ابي نوح هو حي في السمء الرابعة وقيل السدس او السابعة *hic avus erat patris Noachi* (seu Noachi proavus) & *vivit in cælo quarto seu*, *ut volunt alii*, *in sexto aut septimo*. In Latinis codicibus editis alter Alcorani locus perperam habet *Hesoram*, alter *Hesdram*. Nec melius Italus ille Arrivabenius, qui Latinam Retinensis versionem quoties secutus non est, pejorem multo Italice substituit, nec Arabici codicis ope, contra quam jactat, usus esse videtur. Sed in manuscriptis Latinis locus uterque habet Hesdram pro Aidrisio. Scriptor item Christianus ille Saidus Batricides; في ثلثه عشر سنه من حياتي لامخ اصطفي اخنوخ ورفعه اليه والعرب تسميه ادريس *anno* XIII. *ætatis Lamechi*, *selegit Deus Enochum* & *eum sibi sursum sumpsit*. *Is Arabibus dicitur Aidris*.

Unde etiam inter Jaredum & Methusalam seu inter patrem Enochi & filium ejus ponitur Aidrisius, scilicet pro ipso Enocho, in monumento illo Orientalium quod vulgavit Guilielmus Schikardus. (*Proœm. ad Tarik Regg. Pers. pag.* 24.) Sed ut ad uxores Noachi & filiorum ejus revertamur; Saidus ille ex Orientalium traditionibus, filiorum ejus, ait, singulos Methusalæ filias, nempe amitas suas magnas, ut ex superiori stemmate ab eo quod in Pseudophilone (*In Antiquitat. Biblicis & vide de uxorum harum nominibus addit. ad Petr. comest. Hist. Schol. lib.* 1. *cap.* 33.) habetur satis diverso liquet in uxores cepisse, Semum Talitham. seu Talibam, Chamum. Nachilatham seu Tachilatham (nam utroque modo scribuntur) Japhetum Arlisisiam, quæ & Dalsisia exaratur. Verba ejus sunt, ubi de tempore Diluvium proxime præcedente loquitur, وام يبق في الجبل القدس الانونج وحدد ومرابه اسمها هيكل انة ناموسا ابن اجنوخ وثلاث اولاده سيم وحام ويافت فثلاث نسود لهم وهم من بنات ماتوشالح فاسم امرات سيم صليت واسم امرات حام تحلت واسم امرات يافت ارلسيسيه فلما كثر الفسد في الارض اختلط اولاد شيت باولاد قاين العين وعملوا الماصي واستعلوا الفسق والعافوا علي الملاهي. *Neque relicti sunt in Monte sancto aliqui præter Noachum solum & uxorem ejus, cui nomen erat Hacala filia Namusa filii Enochi, & tres filios ejus Sem, Cham & Japhet, & tres eorum uxores, quæ erant ex filiabus Methusalæ. Nomen vero uxoris Sem erat Talitha. Nomen uxoris Cham Nachilatha, & demum Japhethi Alisisia. Et postquam scelera crevere in Terris, commiscebantur posteri Seth cum postris Cain maledicti, impia facinora committentes; atque adeo libidini consuescebant, ut ad eam explendam se totos devoverent.* Ita ille octo personas tantum in arca salvas facit; quem numerum habet itidem sacra scriptura (*D. Petrus* 1. *epist.* 3. 20. *& Genes.* 7. *&* 13. *& vide Syrum in loco D. Petri citato*). Sed sunt etiam inter Christianos Orientis qui numerum illum auxerunt, veluti Constantinus Manasses *in Annalibus*, cui non solum ipse Noachus, uxor, filii tres, totidemque nurus, verum etiam *νύμφαι Θυγατέρων generi*, adeoque puto filiæ, in arca navigarunt. Quin Mahumedanis nonnullis commentum est fuisse في السفينه ثمانيه وسبعون نصفهم رجال ونصفهم نسا *in arca personas* LXXVIII. *quarum pars altera viri, altera fœminæ*, ut legitur in Achmetidis paraphasi in Alcoranum, qui etiam interdum *ad Azoar.* 11. *Arabic.* numero rotundo eos fuisse ait octoginta; atque eorum alii aliter. Sed adeo tenaces fuere in Oriente ac sibi certi de numero heic octonario tam Mahumedani aliquot (*Abugiafar in Histor. Saracenic. apud Almacinum lib.* 1. *pag.* 14.), quam Christiani, ut diserte scribant Noachum sociosque in arca inde egressos urbem extruxisse eamque nominasse ثمبين علي عددهم *Tzhemanin* (quasi dicas Octonarium) *juxta sui numerum*, ut scribit Sai-

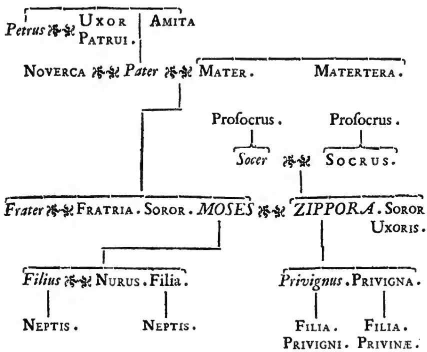
dus Batricides qui rem ita explicat أي نحن ثمانيه نفس *ac ſi dixiſſent* (eo in nomine) *nos animæ ſeu perſonæ ſumus octo*. Quoniam vero τὸ ثمانين *octoginta* quidem in numerorum ordine etiam denotat, ideo puto Mahumedanos aliquot ex vocabulo, quod nomen factum erat urbi proprium, ut octonarium perſonarum numerum deſignaret (uti expreſſim Batricides, cui octo itidem numerantur) numerum octogenarium perperam confeciſſe. Quod vero, ut in callem redeamus, ad nefariam illius ævi libidinem attinet (de qua jam ante Batricides) ſane Hebræorum aliqui illam ſignantius, quam aliud aliquod flagitium denotari volunt a Moſe, ubi cauſas innuit, ob quas diluvio genus fere humanum puniebatur, & tam ſuperciliſſimam pæderaſtiam (*Sal. Jarchius ad Geneſ. 6. 2.*) atque beſtiarum concubitus, quam illicitos fœminarum, in iis locum habuiſſe primarium. Et Rabbi Iſmael ad illud (*Geneſ. 6. 12.*), *quoniam omnis caro corruperat viam ſuam ſuper terram*, כל מקום שנאמר השחתה אינו אלא דבר ערוה וע״ז דבר ערוה שנ׳ כי השחית כל בשר את דרכו ע״ז דכתיב פן תשחיתון ועשיתם וגו׳: *Ubi*, ait (*In Gem. Bab. tit.* Sanhedrin *cap. 7. fol. 57. a. adde Jarch. ad Geneſ. 6. 12. & vaicra Rabba paraſh. 22. & R. Eliezer* Pirke *cap. 22. & 23.*), *vocabulum* Hashchatha *pro corruptela* (hominum) *uſurpatur, aut rem Turpitudinis* (id eſt, nefarios concubitus) *aut cultum extraneum fere ſignificat. Rem Turpitudinis, ubi dicitur, quoniam omnis caro corruperat viam ſuam; Cultum extraneum, ubi dicitur* (Deuteron. 4. 16.), *ne ipſos vos corrumpatis, & faciatis vobis ſculptile &c.* Sed vero horrendum illud concubitus maſculi ſcelus initia habuiſſe ajunt Mahumedani poſt Diluvium ſeu Loti tempore cujus uti & Sodomæ notiſſima eſt e ſacris hiſtoria. Non ſemel memoratur in Alcorano, Lotum Sodomitas increpuiſſe, ſceleris hujus incuſaſſe, atque adjeciſſe ما سبقكم بها من احد من العالمين *non* (Azor. 7. Arab. 17. Lat. & 29. Arab. 39. Lat.) *præceſſit vos in eo quiſquam e ſeculis*, quod interpretatur Achmetides per الانس والجن *neque ex hominibus neque ex diabolis*, unde in Latino codice dicitur *ſcelus a nemine*, & *nuſquam ante perpetratum*. Sed vero quid in moribus Mahumedanorum de hoc ſcelere reperiatur, docet Guilielmus Poſtellus (*Lib. 2. de Orbis concordia pag. 179.*). Quod autem ad locum e Geneſi citatum attinet, præter carnis corruptionem, qua illicitos ibi concubitus innui volunt, memoratur etiam Magiſtris cauſa altera, quæ חמס dicitur, id eſt, rapina, concuſſiones, injuſtitia (nam & ἀδικίαν vertunt Helleniſtæ) particularis. *Repleta* (Geneſ. *6. 13.*) *eſt terra injuſtitia*; quod de Judicum atque eorum, qui, in judiciis, rebus præerant repetundarum criminis rei, pravitate maxime vult intelligi Salomon Jarchius. Explicat tantum per לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל: *Minime abſolvebatur decretum Judicis, niſi per concuſſionem, ſive extorto munere*. Sed aliis (*Iſaac Abarbinel in* Pirush hatorah *fol. 43. col. 1. Adde R. Becbai in* Biur *fol. 18. col. 4.* Sepher Zohar *ad Bereſith fol. 48. col. 3. Cremonæ*), היותר נראת בפסוק כי להיות סוני העונות שנים מה שבין אדם לחבירו ומה שבין אדם למקום: *potius locus ille* (de corruptione Terræ) *intelligendus videtur de binis iniquitatum generibus ſummis, quorum alterum eſt inter hominem & proximum ſuum, alterum inter hominem & Deum*.

CAPUT X.

Quomodo Cognationis *atque* Affinitatis gradus, *qua amplexibus conjugalibus ſive* a primis rerum initiis *ſive* ex lege in Levitico tradita, *fuerint impedimenta ſimul* intelligant *Hebræi*.

POſtulat inſtituti ratio demum tam de primævis illis interdictis Sex, nomine גלוי ערוות *ſc Revelationis Turpitudinum*, id eſt, Inceſtus denotatis, quam de ceteris id genus in Levitico lege Moſaica adjectis, nec diverſo nomine a Talmudicis denotari ſolitis, qua cis legem illam ad Noachidas ſeu Gentiles juxta Magiſtrorum mentem, ſpectarunt, porro videamus. Adeo ut ſatis explicetur tum quomodo illa poſt legem Moſaicam eis ſint intellecta, tum quali, ad ea obſervanda, obligatione Noachidæ ad eorum mentem fuerint obſtricti. Quod ad Primum attinet; utriuſque generis commiſtio, in qua etiam primævorum inſtauratio habetur, ita ſupra *Cap. 1. hujus libri*. deſignatur, ut eorum ſimul numerus, quemadmodum in titulo Talmudico *Cerithoth* ſimul & Magiſtrorum explicationibus occurrit, fiat viginti ſex. Beſtiæ vero, maſculi & menſibus laborantis concubitum qui in recenſione illa locos occupat ſex (id eſt IV. V. VI. XXIV. XXV. XXVI.) libenter heic prætermittimus; uti etiam Alienam Uxorem. Nam & de ea, quatenus ad Noachidas attinet, & non,

non, fine concubitu confenfum in vitæ communionem infequente, rite ex jam dicto Noachidarum feu Gentium Naturali jure conjungitur (etenim ex Jure Ifraelitico, feu Hebræorum civili, Confenfum feu Sponfalia tantum de præfenti, fuficere volunt, quod alibi fufius oftendimus) antea fatis locuti fumus. Sororis item nomine tam Germana quam Uterina pariter intelligenda. Demtis igitur fic octo, reftant in fuperiori Defignatione octodecim Perfonæ five ob Cognationem five ob Affinitatem difertis verbis interdictæ; ita tamen ut in numero ejufce defignationis feptimo, ubi Matris & filiæ concubitus generatim interdicitur, octo fimul vetentur, partim ex ipfo legis fermone, partim ex interpretatione fermonis Legis enata. Ex ipfo Legis fermone adjiciuntur ibi quinque, Neptis ex filio, Neptis ex filia, Privigni Filia, Filia Privignæ & Socrus. Ex interpretatione tres; Filia & Profocrus utraque, feu uxoris avia tam paterna quam materna. Univerfas fchemate exhibemus.

Mofem heic, Zipporæ maritum, Octodecim fœminæ (quarum quindecim difertis verbis in Lege memoratæ literis majufculis denotantur) nominibus quibus, five affinitatis five confanguinitatis eum contingunt, defignatæ refpiciunt. Filia, ex argumento קל וחומר feu *a minori ad majus*, adjecta, & utraque profocru ex ipfa ratione qua privigni & privignæ filiæ feu uxoris ex filio & filia neptes. Scilicet ut hæ defcendendo, non ducendæ funt, ita nec afcendendo alterutra profocruum; quibus nimirum uxor neptis eft. Hafce omnes & ex lege folas hafce Mofi, verbi gratia, interdici volunt, aliis non paucis tamen, quas שניות feu *fecundarias* appellitant, ex majorum inftituto feu civili apud ipfos adjectis, de quibus, fuo loco *Uxoris Hebraicæ feu de Nuptiis Hebræorum*, *lib.* I. *cap.* 2. De hifce etiam pronuntiata aliquot habent, heic minime negligenda, eaque vi ac fenfu Legis fubnixa. Nurum, Fratriam, Patrui Uxorem (fcilicet patri fratris germani, non tantum uterini; nam ea in Secundariis recenfetur, ut videre eft in libris de Nuptiis nedum Novercam & Matrem, etiam repudiatas interdici (*Maimonid. halach.* Ifuri Bia *c.* 2. *Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *c.* 7. *fol.* 54. *a. ad Mifn. tit.* Jabimoth *cap*3. *in Talmud. Babyl. f.* 32. *a.*) ci; etiam viris fuperftites; extra quam ubi frater demoritur, liberis non relictis. Tunc enim jure fingulari fratri fuperfti. ti fratria apud eos ducebatur. Quod vero ad fratrem & fororem attinet, eandem ajunt effe rationem fratris ex ftupro feu adulterio ab alterutro (*Gemar. Bab. ad tit.* Maccoth *cap.* I. *fol.* 5. *b.* & *Maimonid. halach.* Ifuri Bia *cap.* 2.) parente fufcepi, & ejus qui thoro natus

eſt legitimo; uti etiam ſororis. Et quod de ſorore habent, ex verbis illis Moſis, *Quæ* (*Levit.* 18. 9.) *nata eſt domi aut genita eſt foris*, eliciunt. Tantundem habent de Amita & Matertera; diverſum non eſſe, ſive ex Nuptiis ſive ex ſtupro ſeu adulterio alterutrius parentis prognatæ fuerit; modo eo naturalis ſanguinis genere, eum de cujus nuptiis quæritur, contingant. Itidem ajunt de Filia (*Miſn. & Gemar. Babyl. tit.* Sanhedrin *cap.* 8. *fol.* 75. *a. Maimonid. hal.* Iſuri Bia *cap.* 2.) ſive ex uxore ante nuptias ſive aliunde, ex ſtupro aut adulterio, genita. Sex item uxoris conſanguinearum aliquam, ſive Socrum ſcilicet ſeu uxoris matrem, ſive aviam ejus ſive paternam ſive maternam, id eſt, alterutram in ſchemate Proſocrum, Privignam, aut hujus, aut Privigni Filiam, nec ſuperinducere, nec uxore mortua, nedum repudiata, ducere fas eſſe volunt; nec demum ſeptimam, Uxoris nempe Sororem ſive Uterinam ſive Germanam, dum illa ſuperſtes, tametſi fuerit repudiata (*Salomon Jarebi ad Levit.* 18. 18. *& Maimon. halach.* Iſuri Bia *cap.* 2.). Nam de uxoris ſorore, jam demortuæ, nunquam dubitarunt; cum verba legis de uxore (*Levit.* 18. 18.) ſint, *dum ipſa adbuc vivit*. De hiſce autem Septem fœminis ita in ſchemate Zipporæ (quam innuptam nunc fingas) ſanguine conjunctis, ſimul receptiſſimum eſt; interdictum de revelatione earum turpitudinis, ſeu alicujus earum concubitu, qua matrimonio impedimentum eſſe poſſit intelligi, ad tempus, quod matrimonium præcedit, non omnino attinere, ſed ipſis Legis utrobique verbis לא תקח (*Levit.* 18. 17. *&* 18. *& ibi Iarchius.*) *non accipies*, haberi לשון קיחה *interpretationem ex captione* alterius earum in matrimonium; nimirum neque ex earum alicujus concubitu citra matrimonium, Zipporæ & Viri concumbentis matrimonium impediri, neque ex Zipporæ citra matrimonium concubitu, earum aliquam, atque concumbentis impediri matrimonium. Veruntamen ex Majorum ſancito, non ex ipſa Lege, inoleviſſe ajunt, ut illicitum eſſet adultero aut ſtupratori ullam ſtupratæ aut adulteræ ſuperſtitis conſanguineam (*Sic cap.* 5. *Cauſ.* 35. *q.* 2. *&* 3. *& extr. tit. de eo qui cognovit Conſanguineam uxoris ſuæ vel ſponſæ;*) dictis cognationis gradibus conjunctam in uxorem ducere, veluti publicæ honeſtatis juſtitiæ cauſa. Ita tamen illicitum, ut verberum pœnam ſubiret qui contra faceret, non ut inde matrimonium initum dirimeretur. Sed rem hanc totam, præter alia, ad veterum mentem, huc ſpectantia ex Maimonidis *Halach.* Iſuri Bia *cap.* 2. (*& Miſn. & Gemar. Bab. tit.* Jabimoth *cap.* 2. *fol.* 25. *&* 26. *& cap.* 12. *fol.* 77. *a*) verbis rectius intelliges.

הבועל אשה דרך זנות לא נאסרו עליו קרובותיה שהן השבע נשים שאמרנו אבל חכמים אסרו על מי שנאף עם אשה לישא אחת מן השבע נשים קרובותיה כל זמן שהזונה קיימת מפני שהזונה באה לקרובותיה לבקר אותן והוא מתייחד עמה ולבו גס בה ויבא לידי עבירה שיבעול הערוה ולא עוד אלא אפילו נטען על אשה הרי זה לא ישא אחת מקרובותיה עד שתמות זו שנטען עליה ואם כנס הקרובה שזנה עם קרובותיה לא יוציא: מי שנטען על ערוה או שיצא לו שם רע עמה לא ירד עמה במבוי אחד ולא יראה באותה שכונה ומעשה באחד שהיו מרננין אחריו עם חמותו והכו אותו חכמים מכת מרדות מפני שעבר על פתח ביתה: הבא על אשה ובתה דרך זנות או על אשה ואחותה וכיוצא בהן הרי זה כמי שבא על שתי נשים נכריות שאין נעשות ערוה זו עם זו אלא נישואין לא בזנות וכן אם אנס אביו או בנו או אחיו או אחי אביו אשה או פיתה אותה הרי זו מותרת לו וישאנה שלא נאמר אלא אשת ואין כאן אישות אביו או בנו שנשא אשה הרי זה מותר לישא בתה או אמה כמו שבארנו ומותר לאדם לישא אשת בן אחיו ונושא אדם אשה ובת אחותה או בת אחיה כאחת ומצות חכמים שישא אדם בת אחותו והוא הדין לבת אחיו שנאמר ומבשרך לא תתעלם:

Si ſtupraverit quis fœminam, non adeo (ex Lege) *interdicitur ei aliqua fœmina illius conſanguinea, ex ſeptem jam dictis. Ceterum ex ſapientum ſtatuto, interdicitur ſtupratori, ſeu adultero ducere in uxorem aliquam ita adulteræ ſeu ſtupratæ conjunctam, quamdiu ipſa adultera ſeu ſtuprata ſuperſtes fuerit. Ratio eſt, ne cum adultera aut ſtuprata conſanguineam, ut fieri amat, inviſerit, maritus ei congreſſus & amore denuo captus inceſtum committat, Quin & qui merito ſuſpectus eſt, etiam conſanguinearum ejus, cujus nomine ſuſpectus eſt, jam dictarum quælibet illicita eſt, quamdiu illa vixerit. Ceterum ſi quis duxerit ſtupratam cum conſanguineis ejus, neceſſe non eſt ut eam repudiet. Ubi quis merito de Inceſtu ſuſpectus eſt, ſeu fama laborat publica, cavendum ei eſt, ne cum ea, cujus nomine eſt ſuſpectus, alicubi introeat, aut in eiſdem ædibus viſatur. Et de hac re Deciſio comperitur. Erat, qui cum nomine Soerus, paſſim in ore populi fama laborabat publica, juxta ædium illius oſtium tranſiret. Ex ſententia Sapientum verberibus, quæ in eos, qui majorum inſtitutis ultro adverſabantur, infligenda ſunt, puniebatur. Ubi quis concumbit cum fœmina & filia ejus ut ſtuprator ſeu adulter, ſeu cum fœmina & ſorore ſua,*

sua, aut cum id genus ceteris, hoc non aliud est ac si quis concumberet cum binis quibuscunque fœminis invicem extraneis. Scilicet fœminæ non faciunt invicem ut incestus sit nisi tantum ex alterius matrimonio, non ex stupro seu adulterio. Similiter si cujusquam pater, aut filius, aut frater, aut patruus fœminam sive vi sive illecebris compressarit, ei illa rite nihilominus in uxorem duci potest. Nimirum Lex de eorum uxoribus heic tantum loquitur. Si pater cujuspiam aut filius uxorem duxerit, ipsi sive matrem ejus sive filiam ducere fas est, ut ostendimus. Fas etiam est cuique ducere in uxorem eam, quæ fuerat uxor nepotis ex fratre; uti etiam fœminam simul cum nepte sive ex sorore ejus sive ex fratre. Et in monitis sapientum habetur, ut (videsis Gemar. Babylon. ad tit. *Jabimoth* cap. 6. fol. 62. b. lin. ultim.) *in uxorem ducat quis ante alias neptem ex sorore seu* (nam idem est jus) *ex fratre neptem, juxta id quod dicitur;* (Isaiæ 58. 7.) *A carne tua ne te abscondas.* Afferunt etiam interdictorum de conjunctionibus incestis, rationes; Alteram, ne, si libera forent erga fœminas interdictas, uti erga ceteras, vota conjugalia, ex futuri matrimonii sive spe sive obtentu, facilius explendæ, in familiarum fraudem, libidinis ansa (*Moses Maimonid.* More Nebochim *lib. 3. cap. 49. Isaac Abarbinel in* Pirush hathora *fol.* 355. *col. 2. & 3.*) præhenderetur; quum scilicet personæ interdictæ cum viro cui interdicuntur sive ob consanguinitatem sive ob affinitatem, in eisdem simul ædibus plerunque soleant commorari. Cujus generis est etiam illa, ne frequenti tam propinquarum, ut fieri amat, æmulatione (*Ibem Caspus, in citato Abarbinelis loco*), Lares inquietarentur. Alteram, משרש וענף: *a radice & Ramo* deductam. Nefas est, inquit Maimonides, על שרש וענף שיבעיל סהם את חבירו ואין הפרש בין שיבעול השרש או הענף או שיתקבצו שרש וענף בבעילת גוף שלישי: *Ut Radix Ramum ducat, aut Ramus Radicem. Neque discrimen est, sive quis Radicem sive Ramum ducat, sive conjugantur Radix & Ramus seu conveniant ex tertii alicujus connubio.* Et ad hanc attinet triplex (R. *Bechai ad* Vaicra *fol.* 148. *col.* 3.) illa nonnullorum Distinctio τῆς קרובה seu *propinquitatis*. Aliam esse שלא היתה שם פרוד מעולם: *Ubi inter personas distantia seu divisio omnino pro nulla habita est;* aliam שלא היתה שם קרובה מעולם *Ubi propinquitas pro nulla omnino habita*. Tertiam denique, ubi sunt קרובים בשאר בשר שהיו נפרדים כבר: *Propinqui sanguine conjuncti, sed non ita diu ante disjuncti*. Primum genus fuisse ajunt inter Adamum & filias ejus atque hasce & ejusdem filios, velut inter radicem & germina pullulantia atque inter ipsa invicem germina nondum in ramos diffusa. Heic licite conjunctiones matrimoniales qualescunque fieri, tum ob propagationis necessitatem, tum ob ipsam, velut in creatione, unionem. Atque hoc genus, pro diversitate proxime insequentium seculorum morum, ut ad conjunctiones etiam alias quam Lege permittuntur Mosaica, eis in seculis habitas, secundum ingenium Rabbinicum attineat, necessum est. Secundi generis propinquitatem volunt haberi in iis, qui a parentibus non aliter gradibus aliquot disjunguntur ac rami a trunco præcisi, & sive per incisionem sive per plantationem alio atque alio traducti. Et de horum conjunctionibus non dubitandum. Tertium denique genus, in eis esse quorum conjunctiones in Lege Mosaica prohibentur; velut in ramis qui satis diffusi nec in radicem retorquendi nec invicem implicandi sunt, sed alio, ut inserantur plantenturve, traducendi. Et in hujusmodi rationibus pronuntiare interdum audent, esse טעם הפרשה באסור העריות *Causam periochæ illius Legis, ubi concubitus incesti vetantur*. Sed de hisce non disputamus nos; nec an melius ii, qui quatuor humores & quatuor elementa (*Concil. Lateran. sub Innoc. 3. extr. cap. 8. non debet tit. de consang. & Affinitate*) adducunt ad quartum in conjugiis gradum adstruendum, aut, sex ætates (*Isidorus Etymol. 9. cap. 6. & Caus. 34. quæst. 4. c. vinc. & Sent. 4. dist.* 40.) mundi, ad sextum. Alii graviori eum judicio (*D. Augustinus de Civitate Dei, lib. 15. cap. 16. Alberic. Gentilis de Nuptiis lib. 5. cap. 7. & seqq. Hugo Grotius de Jure Pacis ac Belli lib. 2. cap. 5. §. 12. &c.*) hanc rem tractant, quos consulat, si placet, lector. Sed de Incesti interdictis, disertu Rabbi Menahem Racanatensis; טעם איסור העריות לבעלי הקבלה דבר אין מקובל בו: *Quod ad Rationem attinet interdictorum Incesti; Magistri traditionum de ea nihil certi acceperunt;* tametsi etiam eas, quas jam memoravimus, non intactas relinquat, velut Magistrorum commenta eas interim subjiciens.

CAPUT XI.

Quomodo & unde *velint Hebræi*, Gentiles, & Quales, *legibus de Incestu in* Levitico *latis contineri*. *Obiter tum Orientalium tum Occidentalium veterum*, Christianorum, Mahumedanorum, circa Consanguineorum conjugia *Mores & Scita*.

UT, qua ratione tradunt Hebræi leges de Incestu in Levitico latas ad Gentiles nullatenus spectare, rite intelligamus, animadvertenda sunt inprimis verba tam quæ præcedunt, quam quæ insequuntur interdictorum ibi enumerationem. Præfatio ita se habet, *Loquere ad filios Israel* (Levit. 18. 1.) & *dices ad eos, ego sum Dominus Deus vester*. כמעשה *Juxta factum* (Hellenistæ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα, *Secundum instituta*; & Vulgata, *juxta consuetudinem*) *terræ Ægypti in qua habitastis, non facietis, & juxta factum regionis Canaan, in quam ego vos introduco, non agetis, neque in* חוקותיהם: *in legitimis eorum ambulabitis. Judicia mea & legitima mea* (id est, *præcepta* seu προστάγματα mea; eodem vocabulo heic usurpato, quod ante pro *legitimis* Cananæorum) *observabitis, & in eis ambulabitis. Ego sum Dominus Deus vester. Custodietis igitur Legitima mea & Judicia mea, quæ faciens homo vivet in eis. Ego dominus*. איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו: ἄνθρωπος ἄνθρωπος *homo, homo*, id est, *unusquisque hominum ad proximam seu propinquam Carnis suæ non accedat*, nimirum nemo hominum accedat, *ut revelet turpitudinem ejus*. Dein sequuntur interdicta, quæ tam ad ceteros concubitus nefarios, quam ad propinquarum incesta & ad Molochi sacrificia attinent. Quibus absolutis subjungitur, *Nec polluamini in omnibus istis pollutæ sunt gentes, quas ego emittam a facie vestra. Et polluta est Terra, & visitabo iniquitatem ejus super eam, & evomet habitatores suos. Vos igitur custodietis legitima mea & Judicia mea, & non facietis* (aliquam) *ex omnibus abominationibus istis, nec indigena nec peregrinus* (seu Proselytus) *qui peregrinatur inter vos. Quoniam omnes abominationes istas fecerunt homines terræ, qui fuerunt ante vos, & polluta est terra. Et non evomet terra vos, si pollueritis eam, sicut evomuit gentem, quæ fuit ante vos? Quoniam quicunque fecerit de omnibus abominationibus istis* (aliquam) *excidentur* (nimirum נכרתו) *animæ sic facientes e medio populi sui. Observabitis igitur quod observandum præcepi, ne faciatis* (aliquod) *ex legitimis illis abominabilibus quæ facta sunt ante vos, nec in eis polluamini. Ego Dominus Deus vester*. Ex recepta a majoribus sententia & illo locutionis genere איש איש לא וגו׳: *nemo omnino hominum &c.* Volunt non solum se ipsos sed etiam Gentiles præceptis ibi de Incestu obstringi. Magistri sæpius; *ad tit.* Sanhedrin *cap. 7. fol. 57. b.* (*unde habetur in* Pesiktha Zotertha *fol. 23. col. 3.* Sepher Siphra *col. 173. alibi*) תנו רבנן איש מה תל איש אישל רבות את הגוים שמוזהרין על העריות כישראל: *Tradunt Rabbini. Homo ibi quid? Sensus est ejusmodi, ut homo homo dicatur* (id est *nemo hominum non &c.*) *ideo ut etiam Gentiles comprehendantur, qui tam de incestu præmonerentur, quam Israelitæ*. Et Magistri Hierosolymitani *Gemar. Hierosolym. ad tit.* Kidoschim *cap. 1. fol. 58. col. 2. & 3.* איש מה תלמוד לומר איש איש אלא להביא את הגוים שבאו על עריות האומות שידינו כדיני האומות ואם באו על עריות ישראל שידינו אותם כדיני ישראל: *Quid homo? sensus est ejusmodi ut* homo homo *dicatur ad Gentiles etiam comprehendendos, ut ubi deliquerint in leges suas* (id est, Noachidarum, seu universim antea præscriptas; de quibus supra) *de incestu judicandi sint juxta judicia Gentilibus propria. Si vero in leges de Incestu Israelitis proprias, judicandi sint juxta Israelitarum judicia*. Quin Rabbi Becchai, *in* Biur Vaicra, *fol. 148. col. 3.* דרשו ר״ל במסכת סנהדרין איש איש אל כל שאר בשרו איש איש לרבות הגוים שמוזהרין על העריות כישראל וכן איש איש כי יקלל אלהיו ואיש איש אשר יתן מזרעו למולך לרבות הגוים שמוזהרין על ברכת השם ועל ע״ז: *Docent illud homo homo ad aliquam propinquam suæ carnis &c. Rabbini nostri, piæ memoriæ, in tractatu Sanhedrin* (loco jam indicato) *ideo habere τὸ Homo iteratum, ut includerentur etiam Gentiles, qui de incestu tam præmoniti quam Israelitæ. Eadem loquendi formula usurpatur eodem sensu alibi. Homo*, (Levit. 24. 15.) *Homo, qui maledixerit* (quicunque maledixerit) *Deo suo; portabit peccatum suum. Et homo*, (Levitic. 20. 20. & videsis supra lib. 2. cap. 12. pag. 262.) *Homo, qui dederit ex semine suo Moloch &c. Scilicet ut comprehenderentur item Gentiles. Qui interdicto quidem tam de Maledictione Numinis, quam de Idololatria tenentur*. Certe aliis in Levitici locis איש איש seu *homo homo*, id est, omnis homo, aliquoties occurrit. Sed aut diserta quæ adjunguntur verba, aut ipsa, de qua agitur, res ad Israelitas tantum illis in locis attinere ejusmodi locutionem indicat.

cat. Jam vero, id quod sic habent de Gentilibus Legibus illis de incestu continentis, non eodem modo ab omnibus video intellectum. Fuere enim qui omnimodum incestum ibi memoratum Gentilibus (saltem qui ditionis Israeliticæ) inde interdici voluerint. Gemara Babylonia, *ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 57. *b* (*& vide ibi glossas*) תניא כדעתיה דר' יוחנן כל ערוה שב"ד ישראל ממיתין עליה בני נח מוזהר עליה אין בית דין של ישראל ממיתין עליה אין בן נח מוזהר עליה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים הרבה עריות יש שאין בית דין של ישראל ממיתין עליהן ובן נח מוזהר עליהן: *Traditur ex mente Rabbi Jochanan* (quod & id ipsum alibi *Gemar. Hierosolymitana ad tit.* Jabimoth *cap.* 11. *fol.* 12. *col.* 1. τῷ Rabbi Jose tribuitur) *de omni incestu ob quem mors in foro Israelitico irroganda est, præmoneri Gentiles* (in Levitico scilicet) *de incestu vero cui Pœna ejusmodi ibi non irrogatur, non præmoneri Gentiles seu Noachidas. Sic retulit Rabbi Meir. Sed dixere sapientes complura esse incestus genera de quibus tametsi morte in foro Israelitico non puniantur, Noachidæ nihilominus præmonentur.* Nimirum, præter illa sex antiquiora genera, morte puniri ex lege sacra non pauca alia liquet (*Levitic.* 20. *Maimonid. halach.* Isuri Bia *cap.* 1. *& Misna titul.* Sanhedrin *cap.* 7. 8. *&* 9.). Ut concubitum Nurus, lapidatione; Privignæ, & Neptis uxoris sive ex Filio sive ex Filia, Socrus matris, Matris soceri, Filiæ, Neptisque sive ex Filia sive ex Filio, vivicomburio. Ceteris Excisionis Pœna ut etiam omnibus, cœlitus expectanda, non mortis, imminebat. Atqui, quicquid de Gentilibus ita præmonitis hi tradunt, receptissima est, quantum video, penes Talmudicos sententia; Gentiles in legibus illis de incestu sic tantum contineri, ut, quoniam fuere ex Jure Naturali sex incestus genera ipsis, id est, universo generi humano, ante interdicta, ut ostensum est, quæ simul cum aliis jam Israelitarum gratia introductis enumerantur, ideo continerentur quidem, ratione jam memorata, Gentiles in legum prooemio, sed non ut inde ad singulorum quæ sequuntur incestus interdictorum observationem tenerentur, sed ad eorum tantum quæ ex Jure suo seu Naturali etiam ante observanda. Adeo ut quemadmodum Israelita quilibet Universis tenebatur, ita Gentilem quemlibet ditionis Israeliticæ seu Proselytum quemlibet Domicilii sex illis vetustioribus. Sic reddendo singula singulis rem capiunt. Unde & Maimonides *Halach.* Isuri Bia *cap.* 14. de Jure quoad incestum, Noachidarum, etiam post Legem Mosaicam, juxta receptam a majoribus sententiam; הגוים אין אסורים עליהם משום ערוה אלא אמו ואשת אביו ואחותו מאמו ואשת איש וזכור ובהמה כמו שנתבאר בהלכות מלכים ומלחמותיהם אבל שאר עריות מותרות להן: *Gentilibus, nomine Turpitudinis seu Incestus, interdictum duntaxat Mater, Patris uxor, Soror Uterina, Uxor aliena, Masculus & Bestia, quemadmodum explicatum est in tractatu de Regibus rebusque eorum bellicis. Reliqua Incestus nomine interdicta eis permissa sunt, seu licita.* Atque hac de re vide plura libro septimo, ubi de Judiciis incestus & illiciti concubitus, quatenus Jure Gentium cohebantur, agitur. Quod vero legitur in posteriori illius Levitici periochæ parte Cananæos pollutos esse *in omnibus istis*, & *fecisse omnes istas Abominationes*, id non accipiunt (quod nec ferunt, quæ superius ostensa sunt) acsi omnia ibi prohibita adeo antea illicita fuissent, ut nihil eorum non pollueret Terram aut populum, aut non fuisset Abominatio ante prohibitionem. Sed intelligunt (*Isaac. Abarbinel in* Pirush hathora *fol.* 355. *col.* 3. *&* 4. *adde nonnullorum opinionem ab Abenezra memoratam ad Levit.* 18. 18.) de aliquot antea illicitis iisque eorum quæ ibi vetantur gravioribus, quibus se polluerant Cananæi, etiam & illis quæ licita antea, jam illicita Israelitis fiebant, consuescentes. Quoniam vero non solum his, sed illis etiam, quæ nec pauca erant, consuescebant, id est, omnibus ibi memoratis, ideo in omnibus faciendis, tam illis quam his, pollui dicebantur. Illicita, quibus se antea polluerant, fuere, ut ex sacro liquet sermone, Idololatria, seu Molochi cultus, pæderastia, bestiarum concubitus, Adulterium, Matris, Novercæ ac sororis uterinæ incestus. Nam hæc nunquam non illicita, modo uterinam sub ipsis rerum initiis sororem, de qua supra, excipias. Abominationes autem, id est תועבות (quod & non nemo veterum *apud Licinium Rufinum in collat. Leg. Jud. & Rom. tit. de stupratoribus, ad Levit.* 20. 13. Aspernamenta alibi transtulit) vocantur non solum hæc, sed etiam cetera ibi interdicta. Sed hæc, quia nunquam non abominationes erant; Cetera, quia ex sacro Numinis interdicto jam nomen illud satis induebant; non aliter ac in legibus de piscibus atque avibus aliquot & reptilibus a quibus Hebræis abstinendum erat, non semel adjicitur (*Levit.* 11. 10. 20. 41. 42.) שקץ הוא: βδέλυγμά ἐστιν, *abominatio est*, & in lege, (*Deuteron.* 17. 1.) de bove aut pecore in quo macula aut vitium,

non

non ſacrificando, כי תועבה הוא ὅτι βδέλυγμά ἐστι *quia abominatio eſt*. Utrobique Abominationis nomen, non ex priſtina natura rei, ſed ex ſanctiſſimi Legislatoris, eo interdictorum ſuorum formulis utentis, placito, induitur. Ab eadem ratione itidem omnia ſimul, ſub finem capitis nuncupantur חוקות התועבות νόμιμα τὰ ἐβδελυγμένα *ſtatuta*, Legitima, ſeu recepti mores *abominandi* ſive abominabiles. Et certe non ſolum apud Cananæos atque Ægyptios (quorum moribus interdicuntur Hebræi) ex inſtitutis patriis in Jura ipſa primæva de Inceſtu graviter peccatum eſt, ſed etiam, in conſanguineorum maxime commiſtionibus apud alias tam Occidentis (modo magis pudicos veteris in hac re Romæ mores excipias) quam Orientis gentes. Præterea Maſculam Venerem etiam philoſophis inclytis ut Zenoni, Cleanthi, Chryſippo probatam *Sext. Empiric. Pyrrhon Hypotypoſ. lib. 3. cap. 24. & videſis Joſeph. adverſus Apionem lib. 2. Petrum Guerram de Lorca in catacheſibus Myſtagog. pro advenis e ſecta Mahumedana cap. 5.*), & tam populos πολυάνδρους ſeu *plures uni uxori maritos permittentes*, quam uxorum communitatem, quorum meminit Ptolemeus, *Tetrabib. lib. 2.* Cæſar, *de Bello Gallic. lib. 6.* Athenæus, *Dipnoſoph. lib. 13. & vide Lipſ. ad Tacit. German. not. 39.* alii. Notiſſimum autem eſt illud, ut de inceſtu Orientis videamus;

> *Nam Magus ex matre & gnato naſcatur oportet.*

Uti & docuit Xanthus in Magicis *apud Clement. Alexand. ſtrom. 3.* Et horrendæ Perſarum conjunctiones paſſim, apud ſcriptores, obviæ, Matrum, Sororum, Filiarum, idque ex inſtituto, cujus originem alii (*Chronic. Alexandrin. pag. 86. Conſtantin. Manaſſes, alii*) Nino, qui Semiramidem matrem duxiſſe fertur, tribuunt, alii qua Magus ſpectat, Nimrodo; qui item Ninus habetur) quemadmodum ex Orientalium monimentis edoctus Saidus Batricides, Patriarcha Alexandrinus. De Abraha loquutus, وفي

كان نمرود الجبار ملك بابل inquit صربه
ويقال ان اول ملك بابل وابصر شب
الاكليل في السما من سحاب فدعي
صايغا فصاغ هو اكليل ووضع علي راسه
ومن اجل هذا كانوا الناس يقولون نزل
هو تاج من السما ويقال انه اول من عبد
النار لانه راي نارا تعبده في المشرق
طالعه من الارض فنزل نمرود فابصرها
وسجد لها واقام رجل هناك يخدم النار
ويطرح فيها اللبان ومن ذلك الوقت بدا
المجوس يعبدون النار ويسجدون لها
وكان اسم الرجل الذي اقامه نمرود
يخدم النار اندشان وكلمه الشطان من
جوف النار وقال له ليس احد يقدر
يخدم النار ولا يتعلم ديني الا ان يجتمع
امه واخته وبنته ففعل اندشان كما قال
له الشطان فمنذ ذلك الوقت صاروا كهنه
المجوس يجمعون امهاتهم واخواتهم وبناتهم
واندشان هذا هو اول من ابتدا بهذا الراي

Coævus ei fuit Nimrod gigas, Rex Babyloniæ. Et dicitur is primus Rex qui Babyloniæ regnavit. Et cum obſervaverat ſimilitudinem coronæ in cœlo a nubibus formatam, accerſitis, qui conflarent, conflavit ſibi coronam & capiti ſibi impoſuit. Unde apud vulgus inolevit fama eum diadema e cœlo accepiſſe. Dicitur etiam is primus qui ignem coluit. Scilicet cum videret flammas e longinquo in Oriente aſcendentes e terra illac ut penitius eas contueretur deſcendit, atque eas adoravit. Illic vero hominem conſtituit, qui ſacra miniſtraret Igni & in eum thura porrigeret. Atque ab eo tempore cœperunt Magi Ignem colere atque adorare eum. Nomen autem hominis, quem Nimrod conſtituit ſacrum Ignis miniſtratorem, erat Andshan cui Diabolus e medio Ignis hiſce uſus eſt verbis, Nemo hominum potis eſt rite Igni miniſtrare nec mea ſacra callere, niſi commiſceatur cum matre ſua, & ſorore ſua, & filia ſua. Fecit itaque Andshan juxta quod dixerat ei Diabolus. Et ab eo tempore qui ſacerdotio apud Magos functi ſunt, commiſceri ſolebant cum matribus, & ſororibus ſuis, & filiabus ſuis. Et Andshan hic primus erat, qui hunc morem incepit. Qui vero exemplari altero exaratur, ut heic, اندشان *Andshan*, in altero, eoque vetuſtiori, ſcribitur ايدسان *Aidſan*. Neutrum vocalia habet, quæ opem pronuntiationi ferant. Neque habetur apud Græcos aut Latinos nomen Magi, in quo hujus videantur ineſſe veſtigia, niſi aut *Oſthanem*, *Hoſthanem*, ſeu *Oſtanem* (nam ita variat ſcriptio) ex *Andshan* aut *Aidſan*, aut hunc ex illo factum putes. Sexcenta ſunt nomina, quæ ex malo punctorum ſitu & vocalium abſentia, non minus ab Europæorum ſive ſcriptione

ſive

ſive pronuntiatione diſtant, cum ex Orientalium characteribus exhibentur. Scio non deeſſe apud veteres (*Abydenus in Euſeb. Chron. λογ. a. pag.* 43.) qui ſcribant Oſtanem Medum in Ægyptum a Perſidis principibus miſſum, ut ſacris Memphi præeſſet, Democritum Abderitem ibi initiaſſe. Certe quiſquis ille Oſtantes Medus (*Videſis ſupra lib. 3. cap. 19. pag.* 411.) fuerit, ut mille ſupra quingentis, aut circiter, annis citra Nimrodum vixerit neceſſe eſt. Nam Hippocrati Democritum coævum fuiſſe nemo neſcit, id eſt circa centum a Perſarum Monarchiæ initio annos floruiſſe. Sororum autem conjugia Cambyſis tempore atque exemplo apud Perſas cœpiſſe tradit Herodotus *in Thalia*. Utcunque autem initia Inceſtus ejuſmodi apud Perſas ſe haberet, ſane illum in quamplures alias Orientis regiones transfuſum eſſe legitur. Et *mos*, inquit Clemens Romanus *Recognition. lib.* 9. (*Addo D. Hieronimum lib. contra Jovinianum Sext. Empiric. Pyrrhon. Hypotypoſ. lib. 3. cap. 24. Bardeſanem apud Euſebium Præparat. Evangelic. lib. 6. cap. 10. Agathiam. hiſt. lib. 2. Joſeph. lib. 20. cap. 2.*), *apud Perſas matres accipere in conjugium, & ſorores & filias, & ſub illo omni axe inceſta Perſæ ineunt matrimonia. Ac ne forte liceat his, qui matheſim ſequuntur, uti illo perfugio quo dicant, certas eſſe quaſdam plagas cœli, quibus propria quædam habere conceditur, ex ipſa Perſarum gente aliquanti ad peregrina profecti ſunt, qui Maguſæi appellantur, ex quibus uſque ad hodiernum ſunt alii in Media, alii in Parthia, ſed & in Ægypto nonnulli, plures autem in Galatia & Phrygia, qui omnes inceſtæ hujus traditionis formam indeclinabilem ſervant, ac poſteris cuſtodiendam tranſmittunt, etiam cum plagam cœli mutaverint*. Ptolemæus item de incolis ſecundi quadrantis ſeu maximæ auſtralioris Aſiæ partis locutus, τοῖς πλείςοις αὐτῶν, inquit *Tetrabibli lib.* 2., συμβαίνειν ἐκ τῶν μητέρων τέκνα *horum pleriſque accidit* (velut ex moribus a ſitu loci inditis) *liberos e matribus* ſuſcipere. Et de quadrantis quarti, in quo Ægyptus, incolis, *ſororibus*, ait, *commiſceri ſolent*. Et in amoribus Clitophontis & Leucippes (*Achilles Tatius lib.* 1.) admittitur, ut moribus Phæniciis plane conſonum, Sororem, ſaltem non uterinam, matrimonio quempiam jure ſibi conjunxiſſe. Quin & in Ægypto ſororum tam uterinarum quam germanatum etiam & gemellarum connubia licita habita præter alios (*Sext. Empiric. Pyrrhon. Hypotyp. lib. 3. cap. 24. &c.*) ſcribit Philo *lib. de ſpecialibus Legibus, quæ ad Adult. & Homicid. attinent*: *addo Se-*

Theſ. Antiq. Sacr. Tom. XXVII.

necam in Colocyntoſi emendatum a Jano Ruegerſio Var. Lect. 1. cap. 9. Atque decantata ſatis eſt hiſtoriola (*Julian. in Miſopogone*) de Antiocho Sotere, Syriæ Rege, qui Novercam ſibi, ut nec illicitam matrimonio copulavit. Ita fere Oriens olim. Nec ſolum, ſeculis in illis remotioribus ac vetuſtiſſimis. Nam & recentioribus, ſeu ſub annum Chriſti MCLXX. in deſuetudinem plane non abierant hujuſmodi in Oriente ſeu Aſia citeriore inceſtus: Hujus incolæ nonnulli, Dogzi in Benjamino Tudelenſi *in Itinerario pag. 36. Edit. Aria. & 34. Edit. Conſt. L'empereur*, qui eo in ævo ſcripſit, nuncupati & pro atheis habiti הם שטופי זמה : והוא לוקח את בתו *in inceſtus effuſi ſunt, & proprias filias ſibi matrimonio junxere*. Sed in Occidentalium moribus Parentum cum liberis conjugia nunquam non exectanda, puto, habita ſunt. In ea aſpere Athenis Sophocles *in Œdipo Tyranno*, Romæ Seneca *in Œdipo & Thebaide*, ut immane quantum deteſtanda, in ſcena invehuntur. Et Papinius *Thebaidos* 4.,

> —— *Illum, illum ſacris adhibete nefaſtis,*
> *Qui leto dedit enſe patrem, qui ſemet in ortus*
> *Vertit & indignæ regerit ſua pignora matri.*

Lucanus item *Pharſal.* 8.,

> —— *cui fas implere parentem,*
> *Quid rear eſſe nefas?*

Atque juxta Occidentis veteris diſciplinam, oraculum illud in ſomnio accepit philoſophus ille Romanus (*Agathias hiſt.* 2.) ex eorum cœtu qui in reditu e Perſide cadaver in agro Perſico inſepultum comperientes terra humaniter contumulaſſent;

> Μὴ θάψῃς τὸν ἄθαπτον, ἔα κυσὶ κύρμα γένεσθαι,
> Γῆ πάντων μήτηρ μητρόφθορον οὐ δέχετ' ἄνδρα.

Ne tumules inhumatum. Relinquatur præda canibus. Reſpuit Terra omnium mater hominem, qui matrem coitu (ut Perſæ) *vitiaverit*. Unde & inſepultum denuo repertum eſt mane proximo. Numinum quidem ſuorum aliquot cum matribus ſuis & cum filiabus commiſta eſſe memoratur; ut Jovem cum Deum Matre & cum Libera, id eſt, Proſerpina filia ſua ex eadem prognata. *Neque illum ſancti-*

tas aut reverentia genetricis, horror etiam pignoris ex se sati, ab imagine potuit tam fœdæ cogitationis abducere? quod de eo ait Arnobius *adversus Gentes lib.* 5. Atqui etiam ipsa fere Occidentis Numina ejusmodi ex Oriente traducta sunt, ejusdem item moribus inquinata. Et

> *Sunt* (Ovid. Metamorph. 9.) *superis sua jura; quid ad cœlestia ritus*
> *Exigere humanos, diversaque fœdere tento?*

Taceo Mythologos physica potius ibi latere quam rem ipsam enarrari fere velle. Damnatur etiam, ut universis infanda, Novercæ commixtio, apud Senecam in Hippolyto. Nec obstat quod in sententiis Zenoni & Chrysippi habeatur μητρομιξία seu *matris concubitus* inter licita (*Sext. Empiric. Pyrrhon. Hypotyp. lib.* 3. *cap.* 25.). Nam e philosophorum aliquot, utcunque celeberrimorum, in scholis opinione, mores sive seculi sive populi alicujus (& de moribus receptis jam loquimur) elicere, a ratione absonum est. De Fratribus ac Sororibus aliisque e latere, ingens est inter Græciæ veterisque Romæ instituta discrimen. Nam ut Dii

> —— *suas* (Ovid. Metamorph. 9.) *habuere sorores,*
> *Ut Saturnus Opim junctam sibi sanguine junxit,*
> *Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi;* (Lactantius de Falsa Religione cap. 10.)

Sic & suas fere Græci veteres (*Joseph. contra Apionem lib.* 2.), Deos imitati. Athenis Germanas (*Philo lib. de special. Legib. ad Adult. & Homicid. spectantibus & Minutius Fœlix in Octavio*) ducebant, sed non Uterinas ex Solonis instituto. Spartæ has sed neutiquam illas ex Lycurgi. Imo hujusmodi conjunctiones, id est, tam uterinarum quam germanarum sororum, in sanctiore, quam finxit, Republica permisit Plato *de Republica lib.* 5., & unicuique fas fore, in uxorum quam ibi præscripsit communione, quibuscunque cognatis, pro libitu, commisceri, πλὴν θυγατρὶ καὶ μητρὶ καὶ τῶν θυγατέρων παισὶ καὶ τοῖς ἄνω μητρὸς *exceptis filia ac matre & ex filiabus neptibus, & quæ a matre ascendunt*. Fœminis vero, & commisceri suis, pro libitu, πλὴν υἱεῖ καὶ πατρὶ καὶ τοῖς τῶν τούτων εἰς τὸ κάτω καὶ ἐπὶ τὸ ἄνω *exceptis filio, ac patre & tam qui ab his ascendunt quam qui descendunt*. Et Cimonem Miltiadis F. in matrimonio habuisse scimus Sororem germanam suam Elpinicen dictam. Qua in re erat *non magis amore* (ut verba sunt Æmilii Probi) *quam patrio more ductus*. Nam Atheniensibus licet, ait ille, *eodem patre natas uxores ducere*. Eodem Jure Mnasiptolemam sororem ὁμοπάτριον duxisse Archetolim Themistoclis F. scribit *in Themistocle* Plutarchus. Sed interea Sororum conjugia, magnis in Occidente viris, jurisque Humani ac Divini, priscis illis seculis, studiosissimis, non modo magnopere displicuere, sed etiam, si conjectare fas sit, adeo raro fiebant, ut pro illicitis potius, ex ipsis Græciæ moribus, a nonnullis æstimarentur; maxime Pythagoreis. Nam ex illa Schola, autor vetustissimus, Ocellus Lucanus, in monitis (*Lib.* περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως *cap.* 4.) de commododa sobolis propagatione quam ἄνευ σωφροσύνης καὶ ὁσιότητος τῆς τῷ νόμῳ ἐπισυνεργούσης *sine temperantia & pietate cum Lege simul operante, esse nolit*, δεῖ δὲ, καὶ, inquit, παιδεύειν τὰ τοιαῦτα τῶν νομίμων ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι, τὸ μήτε μητρὶ συγγίνεσθαι, μήτε θυγατρὶ, μήτε ἀδελφῇ, μήτ' ἐν ἱερῷ, μήτε ἐν φανερῷ τόπῳ. *Oportet etiam instituere hujusmodi mores, qui in Græcis civitatibus legitimi ac recepti sunt, nimirum neutiquam cum matre, Filia aut Sorore concumbere, nec in templis, nec in propatulo*. Perperam vero ibi vertit Ludovicus Nogarola non sine insigni in veterem Græciam contumelia; *Quin etiam hujusmodi institutorum disciplina in terræ Græciæ civitates inducenda est, ne cum matre &c.* quasi aut hujusmodi flagitiorum in Græcia tunc usus fuisset, isque legitime firmatus, aut Ocellus, qui genus humanum ibi instituere nititur, de Græciæ seorsim moribus instaurandis cogitasset. In utroque manifestum est, Italum, Itali interpretem, mirifice hallucinatum esse. Atque ad hunc Ocelli locum spectat, seu potius est ipse quem attulimus Ocelli locus, id quod hac de re legitur apud Jamblicum *de vita Pythagoræ cap.* 31. *pag.* 118. ἐπαινεῖσθαι δὲ αὐτοῖς (Πυθαγορείοις) καὶ τὰ τοιάδε τῶν προϋπαρχόντων Νομίμων ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι, τὸ μήτε μητράσι συγγίνεσθαι, μήτε θυγατρὶ, μήτε ἀδελφῇ, μήτ' ἐν ἱερῷ μήτε ἐν τῷ φανερῷ *Laudibus a Pythagoreis celebrari hujusmodi, qui antea obtinebant in Græciæ civitatibus mores legitimos, nempe ne quis cum Matre, Filia aut Sorore concumbat, neque in templo, neque in propatulo.* Alia etiam aliquot quæ ibi tum præcedunt, tum sequuntur, Ocelli sunt. In τοῖς νομίμοις seu *legitimis* Græcarum urbium moribus ponit abstinentiam a Sororis conjugio, quod tamen ex instituto ibi licuisse, inter-

terdum etiam contrahi, palam est. Sed quia rarenter id adeo fiebat ut plerisque, velut inprimis fugiendum, displicere videretur, & tametsi pro licito habitum, propter metum tamen horreretur illiciti, ideo etiam aut ejus interdictum ex moribus (qui utentium consensu oriri solent) invaluisse opinabatur Ocellus, aut plerorumque abstinentiam pro interdicto libenter saltem ostendi, puto, volebat, dum institutioni suæ exempla e Græcia petebat. Quod itidem de Euripide, ni fallor nimium, dicendum est, ubi Hermionem Menelai filiam inducit Phthiæ (quod oppidum Thessaliæ, quo natus Achilles) Andromachen Hectoris, dicteriis insectantem, quod filium Molossum pepererat Neoptolemo Achillis, qui Hectorem interfecerat, filio, & subjicientem (*in Andromache*).

> Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος,
> Πατήρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται,
> Κόρη τ' ἀδελφῷ. διὰ φόνου δὲ οἱ φίλτατοι
> Χωροῦσι· καὶ τῶν δὲ οὐδὲν ἐξείργει νόμος.

Hujusmodi est omne Barbaricum genus. Pater enim filiæ & filius matri miscetur; soror item fratri; & per cædem charissimi vadunt. Neque horum quid prohibet Lex. Sororis concubitum in nefariis barbarorum moribus censet, rametsi non solum ex instituto tum Solonis tum Lycurgi (ut dictum est) permissum esset ejus conjugium, sed etiam ipsa tam Archetolis & Mnasiptolemæ, quam Cimonis & Elpinices exempla jam memorata essent poetæ coæva. Atqui ad juris illam apud Athenienses licentiam, qua tamen paucissimos usos esse reor, attinere videtur illud Phædræ Hippolytum generum depereuntis, precibusque, apud Senecam *in Hippolyto*, *act.* 2. tentantis. Matris eam nomine, insignioris reverentiæ causa, compellarat, inter loquendum, Hippolytus; cui illa,

> *Matris superbum est nomen, & nimium potens.*
> *Nostros humilius nomen affectus decet,*
> *Me vel Sororem, Hippolyte, vel famulam voca.*

Matris nomen vult, etiam & Novercæ, inter amantes nimis abhorreri, non item Sororis, quam ducere ex Jure patrio non illicitum. Et conjugium plane Hippolyti, velut viduam (Theseo nondum ab inferis regresso) eam primo ambire ibi satis liquet. Sed posterioribus Græciæ seculis plane evanuit, idque ante Christianismum in ea satis receptum, Fratrum & Sororum conjugii non usus solum sed & jus. Id constat ex Sexto Empirico qui sub Antonino Pio Plutarchi ex sorore nepos diserte scribit (*Pyrron. Hypotypos. lib.* 3. *cap.* 24.) apud suos tam Sororis quam Matris conjugium fuisse illicitum. Et cum in Clementis atque Appionis colloquio, objicerentur a Clemente in Græcorum superstitiones Ganymedis raptus, Jovis etiam concubitus sororii atque adulteri, *Quid?* inquit Appion (*Clement. epist. ad Jacobum episc. Hierosolym. de gestis D. Petri pag.* 29.) nonne καὶ Ἕλληνες καὶ Ἑλλήνων νόμοι ἀπαγορεύουσι τὰ τοιαῦτα; καὶ τοὺς μοιχούς τε καὶ ἄλλως τὰ ἐναντία πράττοντας τιμωρεῖσθαι νομοθετοῦσι; *Etiam & Græci Græcorumque leges hæc vetant? & adulteros & eos qui alias contra faciant, suppliciis coercent?* Unde etiam Simplicius *Comment. ad Epicteti cap.* 47., *Jam cum lex & consuetudo Sororis & Fratris consuetudine interdicat: appetitiones non secus ac ab ipsius naturæ imperio suppressæ, ita prorsus sunt immobiles; nisi forte aliquos furoris intemperies & diræ scelerum ultrices agitarint.* Idem discimus ex Artemidoro *Onirocritic. lib.* 5. *cap.* 25. Atque de Græcis, hactenus; quorum moris hac in re jurisque mutationem Romanis, postquam in horum sunt potestatem redacti, deberi est sentiendum. Nam in Romano imperio veteri non solum vetita sunt parentum, etiamsi adoptivorum, atque adeo omnium quotquot in linea stemmatis recta reperiuntur, conjugia, sed etiam, in transversa, fratrum (quod satis liquet item ex Catullo *Epigr.* 89., & Ovidio *Metamorph.* 9., apud quem amores suos erga Caunum fratrem incestos, ad mores Romanos, non ad Carum, exagitare puto Byblidem) amitæ, materteræ, neptis sive ex sorore sive ex fratre, aliarum longius quam in Schemate supra allato dissitarum. Etiam & adfinium, veluti Novercæ, socrus, privignæ, fratriæ, uxoris prioris sororis, nurus; quæ non solum ex Christianorum imperatorum sanctionibus *Instit. Justin. tit. de Nuptiis & C. Theodos. l.* 3. *tit.* 12. *C. Just. tit. de incest. Nupt. l.* 8. sed ex celebrium, ante Christianismum in Imperium Romanum receptum, Jurisconsultorum scriptis, veluti Gaii *Instit. tit.* 4., Pauli *Sent. Recept. lib.* 2. *tit.* 19. *& ff. de Rit. Nupt. l.* 14. *&* 68., Ulpiani *lib.* 12. *ff. tit. de Ritu Nupt. Adde edictum Diocletiani & Maxim. c. tit. de Nuptiis. l.* 17. *quod habetur integrum* in

in Cod. Gregoriano lib. 5. tit. de Nuptiis, & in collat. Leg. Rom. & Judaic. Licinii Rufini.) id genus aliorum ediscimus. Et quam pudicæ hujus disciplinæ Romani veteres tenaces essent, liquet sane ex Agrippinæ & Claudii Principis patrui sui matrimonio, cujus solennia primo celebrare, *non audebant*, *nullo* (quod ait Tacitus (*Annal.* 12.) *exemplo deducta in domum patrui fratris filia. Quin & incestum, ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur.* Vitellius autem, oratione in senatu eam in rem, ut auspices essent Patres ipsi, habita, objectionem, etiam in facerrimo illo adulationum atque servitudinis seculo, ob infitias pudicitiæ majorum relliquias, inevitabilem anticipans, *at enim*, inquit, *nova nobis in fratrum filias Conjugia! Sed aliis gentibus sollennia, nec lege ulla prohibita. Et sobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuisse: morem accommodari prout conducat, & fore hoc quoque in his quæ mox usurpentur.* Et tametsi in Principum gratiam, summo adulandi studio, senatus populique decreto justæ inter patruos (*Videsis Cujacium Observat.* 13. *c.* 16. *sed & observa quod legitur apud Ulpianum, tit. de his qui in Potestate sunt.*) fratrumque filias Nuptiæ etiam in posterum statuebantur, minime tamen repertus est, *nisi unus talis matrimonii* (ut Taciti verba sunt) *cupitor, T. Alledius Severus, eques Romanus* (quem plerique Agrippinæ gratia impulsum ferebant) præter libertinum obscurum, cujus Suetonius *in Claudio* meminit. Quod autem de Sobrinis habet Vitellius, de consobrinis, patruelibus, seu amitinis planissime, uti & annotavit Lipsius, intelligendum est. Et memorat Plutarchus plebiscitum (*Problem. Rom.* 6.) quo decretum est, *πᾶσιν ἐξεῖναι γαμεῖν ἄχρις ἀνεψιῶν, τὰς δὲ ἀνωτέρω κεκωλῦσθαι licere omnibus ducere uxores usque ad consobrinas, sed quæ in stemmate superiores essent, eas esse illicitas.* Sed in Roma veteri etiam patruelium, amitinorum, seu consobrinorum nuptiæ nunc vetitæ fuere (*Cajus. Instit. tit.* 4. *Pomponius l.* 3. *ff. tit. de Ritu. Nupt.* nunc permissæ *Augustin. de Civitate Dei lib.* 15. *cap.* 16. *l.* 19. *C. de Nuptiis, c.* 20. *c.* 35. *q.* 2. & 3.) & notissima etiam est controversia de negatione, quam hac de re in versione sua Græca Justiniano *Instit. de Nuptiis* §. *duorum autem* (*videsis Aurelium Victorem in Theodosio, D. Ambros. epist.* 66.) adhibuit Theophilus; qua de, uti etiam de tota re patruelium & amitinorum conjugali, dissertationem tum Juridicam tum historicam doctrina & judicio refertam pridem edidit *in vindiciorum Juris premiss. cap.* 3. (& *vide Jac. Gothofred. ad Libanii orat. περὶ ἀγχιστείων. 6. & de bisea vide Barnab. Brisson. lib. de Jure connubiorum &c.*) Christophorus Riecius Dantiscanus. Romano-Catholicis vero Occidentis, vetustis Christianismi seculis, aliam omnino induxerunt heic rationem, eamque satis miram. Divinum de hac re præceptum generale illud *Levit.* 18. 6. *Nemo ad propinquam carnis suæ accedat*, seu *ad consanguineam suam*, ita accipi voluere, ut omnigeni consanguinei inde arcerentur inter sa nuptiis. Ne tamen in eos objicias, nullos omnino reperiri, qui non aliquo consanguinitatis genere, utpote non solum in primis sed in propioribus parentibus convenientes, naturaliter conjungantur; ad civilia, in Jure Cæsareo, cognationum nomina, quibus hæreditates & tutelæ deferuntur, (*Calixt.* 9. *papa c.* 2. *Caus.* 25. *q.* 2. & 2.) se contulere; extra quorum limites, quoniam specialia consanguinitatis vocabula Jurisconsultis Romanis non habebantur, nec consanguinitatem heic præpedientem agnoverunt. Civilia illa nomina septem conclusa sunt gradibus, ut videre est in Pandectis *L.* 10. *ff. de gradibus & affinibus.* Et Paulus, *successionis*, inquit *Sentent. recept. l.* 4. *tit.* 11. (*adde Modestin. l.* 4. *ff. tit. de Gradibus.*) *gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum Naturam nec nomina inveniri nec vita succedentibus prorogari potest.* Ubi *Hinc illud Isidori Etymol. lib.* 9. & *c.* 6. *Caus.* 35. *q.* 5. *in his septem gradibus omnia propinquitatum nomina continentur, ultra quos nec affinitas inveniri, nec successio potest amplius prorogari.* Hinc interdictæ olim nuptiæ in Occidente usque ad septimum gradum inclusive (qui & pro sexto (*Gratian. c.* 21. *C.* 35. *q.* 2. & 3.) variante in personis calculo, interdum æstimatur) rationibus redditis, *quoniam C.* 1. *Caus.* 35. *q.* 2. & 3. & *c.* 15. & 20. (*ibid. Gregorius PP.* 1.) *hæreditas rerum per legales diffinitiones sancita usque ad septimum gradum protendit successionem. Non enim succederent, nisi eis de propagine cognationis deberetur, & quia* (*Nicolaus PP.* 2. *c.* 17. *ibid. & apud Pet. Lombard. sent.* 4. *dist.* 40.) *postea parentela cognosci non potest.* Interdictæ item, *usque dum* (*Concil. Wormat. c.* 32. & *Caus.* 35. *q.* 2. & 3. *c.* 18.) *generatio recordatur, cognoscitur, aut memoria retinetur.* Perinde ac si post septimum gradum omnimoda sanguinis relatio propinquitatisque, etiam ad sensum quo ipsi illa Legis de Nuptiis Mosaicæ verba prævia ac generalia intelli-

ge-

gerent, prorſus deleta fuiſſet. Cum interea certo ſciamus, non ſolum qui longius ſive recta ſive ex tranſverſo, etiam in infinitum, diſtarent, vetuſtis (*Ulpianus l. 2. tit. de ſuis & legit. hæred. ff.* 8. 1.) Juriſconſultis conſanguineos nuncupari, ſed etiam, uſque ad decimum (*Juſtin. Inſtitut. tit. de ſucceſſione cognatorum* §. *hoc loco & Novell.* 118.) gradum jure Cæſareo, conſanguinitatis nomine, ſublata agnatorum & cognatorum differentia, ſuccedere, atque excludere fiſcum. Sed vero quod & magis mirere, petita, ut diximus, e Jure Cæſareo graduum, extra quos, velut ex eo edocti, conſanguinitatem non agnoſci volebant, enumeratione generali, ita aliam nihilominus & juri Cæſareo plane incognitam, Juriſconſultiſque nonnullis (*Alberic. Gentilis de Nuptiis lib.* 5. *cap.* 6. *alii ibi citati*) haud parum inviſam, grudus ex tranſverſo ſupputandi inibant rationem, ut tametſi ſeptimi gradus nomen quidem retinerent; decimum quartum tamen, ad Cæſareorum calculum, non raro innuerent. Nam, ubi, jure Cæſareo, generatio cujuſſibet perſonæ ex tranſverſo gradum facit unicum, adeo ut Frater & Soror binis ita diſtent gradibus (nam in transverſa linea primus gradus (*Gajus l.* 1. *ff. tit. de Gradibus.*) Cæſareis non habetur) & conſobrini quatuor, horum liberi ſex, atque horum denique liberi octo, ſcilicet pronepotes fratris & ſororis; Romano-Catholicis illi quarto duntaxat gradu hoſce diſtare volunt, ita putatis conſanguineorum gradibus, ut quot a communi parente, in æquali inde diſtantia, alter diſtet, tot ſolum inter ſe diſtent; in inæquali, quot a communi parente diſtet remotior. Adeoque ut ipſas Cæſareorum proximitates, intra quas conſanguineorum nomen cohiberi putabant (unde & leges ſtabiliebant nuptiales) ipſi duplicando ita excederent. Et demum de gradibus ſeptem ita numeratis pronuntiabant, *ultra hos* (*Alexander PP.* 2. *cap.* 2. *Cauſ.* 35. *q.* 5.) *nec conſanguinitas invenitur, nec nomina graduum reperiuntur, nec ſucceſſio poteſt amplius prorogari, nec memoriter ab aliquo generatio recordari*; cum interim decimus, ad juris Cæſarei calculum (cujus etiam in ſucceſſionibus ratio habita) viceſimus ita eſſet ad Pontificii. Et obtinuit (*C.* 14. *Cauſ.* 35. *q.* 2. *&* 3. *&c.*) ſane hujuſmodi matrimonii prohibitio, nec multum in affinibus diſpar, uſque ad Concilium Lateranenſe ſub Innocentio III, anno ſalutis MCCXV celebratum, in quo ſancitum (*C.* 8. *extr. de Conſang. & Affin.*) *prohibitionem copulæ conjugalis, quartum conſanguinitatis & adfinitatis gradum non excedere*, (id eſt, octavum in Juris Cæſarei calculo; *quoniam in ulterioribus gradibus, jam non poteſt abſque gravi diſpendio hujuſmodi prohibitio generaliter obſervari*. Atque hoc puto Jure in Occidente, ubi autoritas Pontificis Romani legibus abacta non eſt, velut in Anglia, ubi juris Divini heic tantum ratio, ex Lege (*Stat.* 32. *Henrici Regis* 8. *cap.* 38.) habetur utuntur. Neque ſane ſine difficultate olim introducta ſunt in Britanniam noſtram Pontificia de gradibus hiſce decreta, ut videre eſt ex eo quod quarto diſtantes gradu, ſub initiis apud Anglo ſaxonas Chriſtianiſmi, invicem conjungi, epiſtola Auguſtino Anglorum gentis Epiſcopo data, indulſerit (*Lib.* 12. *epiſt.* 31. *Beda Hiſt. Eccleſ. lib.* 2. *cap.* 20. *&c.* 20. *cauſ.* 35. *q.* 2. *&* 3. *&* 2. *cauſ.* 35. *q.* 5.) Gregorius magnus, *ne a bono, quod cœperant, metuendo auſteriora, recederent*. Apud veteres autem Scotorum aliquos ne ipſa quidem divina hac de re præcepta, ante ſexcentos aut circiter abhinc annos ſatis admiſſa ſunt, nedum Pontificia. Vetuſtus autor (*Nova Legenda Angliæ fol.* 226.) vitæ Margaretæ Reginæ Scotorum, Malcolmi III uxoris, quæ in Divas relata, *Illicita*, inquit, *Novercarum Conjugia ſimiliter & uxorem fratris defuncti fratrem ſuperſtitem ducere, quæ ibi* (in Scotia) *antea fiebant, nimis oſtendit execranda & a fidelibus velut ipſam mortem, devitanda. Multa quoque alia contra morem Eccleſiæ inoleverant, quæ in eodem Conſilio damnans de regni finibus extirpavit*. In Eccleſia Orientali, remiſſius heic ex tranſverſo quam in Occidentali, non ſolum ſeculis anterioribus ſed etiamnum, licet diverſimode egerunt (*Videſis S. Baſilium Canone* 68. *Synod. in Trullo can.* 54. *Harmenop. in Epit. Canonum ſect.* 5. *tit.* 3.) Gradus enumerant ii, neque unquam aliter ſoliti, ad Juris Cæſarei formulas. Qui ſurſum deorſum in recta ſtemmatis linea occurrunt, univerſos arceri invicem nuptiis volunt. Sed, ex tranſverſo, antiquitus gradum ſextum plane, id eſt, ad Pontificiorum, in Occidente, calculum, tertium admitti nolebant, octavum indubitanter admittentes. Putatis vero ad perſonarum ſeu generationum numerum (quemadmodum in Jure Cæſareo) gradibus, de ſeptima perſona, id eſt gradu ſeptimo, pronuntiare ſolebant, cum nec permitti expreſſe, nec denegari (*Juris Græco Romani tom.* 1. *lib.* 3. *pag.* 204. *& lib.* 4. *pag.* 226.) a lege, ideoque τὸν τοιῦτον γάμον πρὸ μὲν τῦ προβλῆναι μὴ ἐπιτρέπεσθαι, με-

μετὰ δὲ τὸ γενέσθαι, μὴ διασπᾶσθαι μὲν, *bujuſmodi nuptias, antequam inirentur, non permitti, initas vero minime ſane diſtrahi debere.* Poſtmodum vero, nempe anno Salutis MLV, ſub Michaele Patriarcha Conſtantinopolitano, deciſum eſt in Synodo (*Ibid. lib.* 3. *pag.* 206. *Adde Matthæum Monachum lib.* 7. *ibid. p.* 480.) ut perſona ſeu gradus ſeptimus etiam illicitus impoſterum, quod & nunc ibi obtinet, haberetur, ſed ut octavus citra controverſiam licitus eſſet. Ceterum qui ita unica, in Conſanguinitatis gradibus, perſona, velut ex indulto differunt a Pontificiis Occidentis, ſtrictius ac ſubtilius in Affinitatibus agunt; quibus ſunt aliquæ, Occidentalibus Juriſconſultis plane ignotæ, nimium involutæ, nec breviter deſcribendæ, ut omittam etiam cognationes eorum heic adoptivas ac ſpirituales, quarum rationem, uti etiam Occidentales, habent ipſi. Pluribus oſtenſæ ſunt Græcorum ſeu Orientalium quos diximus, hac de re ſententiæ receptæ ac Deciſiones, in Juris Græco-Romani ab J. Leunclavio editi autoribus, Conſtantino Harmenopulo *Prochir. lib.* 4. *tit.* 5. Manuele Hierodiacono, apud Zachariam Chartophylacem, cognomento etiam Marapharam, in ſynopſi ejus *περὶ τῶν τῆς συγγενείας βαθμῶν* ſeu *de Conſanguinitatis gradibus*, atque Petro Arcudio (*De Concordia Eccleſiæ Orientalis & Occidentalis l.* 7. *cap.* 30.) qui omnes Græcæ Juriſprudentiæ callentes eam tractarunt. Mahumedani heic jus ſuum habent ſingulare ita ex Hebræorum, veterum Romanorum, Gentium ante legem Moſaicam, & demum Chriſtianorum moribus atque interpretamentis compilatum, ut nihilominus quod etiam omnino ſuum ſit inſarciant, ne totum aliis accepto ferrent. De conſanguinitate illi fere ut Romani veteres Chriſtianiſmo, ante adjectum Pontificium graduum calculum, firmati. Affinitatem nolunt privignarum aut ſocruum matrimonia impedire, citra præeuntem uxoris concubitum. Nurum omnino ducere nefas eſſe volunt, uti & Novercam & binas Sorores. Nutricibus autem & ſororibus collacteis, etiam & iis, quæ hiſce proximitate conjunguntur, quemque interdicunt. Alcorani verba ſunt (*Azoar* 4. *Codice Lat.* 8.) ولا تنكحوا ما نكح اباوكم من النسا الا ما قد سلق ان كان فاحش ومقتا وسا سبيلا. جرمت عليكم امهاتكم وبناتكم واخواتكم وعماتكم وخالاتكم وبنات الاخ وبنات الاخت وامهاتكم اللاتي ارضعنكم ماخواتكم من الرضاعت وامهات نسايكم وربايبكم اللاتي في حجوركم من نسايكم اللاتي دخلتم بهن فان لن تكونوا دخلتم بهن فلا جناح علكم وحلايل ابنايكم الذين من اصلابكم وان تجمعوا بين الاختين الا ما قد سلف ان الله كان عفورا رحيما.

Ne matrimonio conjungamini fæminis, quibus parentes veſtri conjuncti ſunt. Quod tamen olim permiſſum eſt. Sed Turpitudo eſt, abominatio atque mos nefarius. Piaculum eſto vobis ducere matres veſtras (quæ non ſemel ob nefandos, qui in Oriente ingruerant, ut ſupra oſtenſum eſt, matrum concubitus, in Alcorano *Azoar.* 33. *Arab.* 43. *lat.* & 58. *Arab.* 68. *Lat.* expreſſim interdicuntur) *aut filias veſtras, aut Sorores, aut amitas veſtras* (tam librariorum quam typographi incuria habet heic Codex Latinus *Amicas*, literula male mutata; unde & Arrivabenius *Lib.* 2. *cap.* 7. in Alcorano Italico *l' amiche*) *aut materteras veſtras, aut neptes ex fratre, aut neptes ex Sorore, aut Matres quæ vos lactarunt* (Nutrices) *aut collacteas Sorores, aut uxorum Matres* (Socrus) *aut uxorum filias* (Privignas) *quæ in tutela veſtra ſunt. De uxoribus veſtris intelligendum eſt ſcilicet, quibuſcum concubueritis. Quod ſi cum eis nondum concubueritis*, (ſi repudiaveritis ante coitum, aut ante coitum demortuæ fuerint) *baſce ducere vobis nefas non eſt; neque ducendæ ſunt vobis uxores filiorum veſtrorum naturalium* (Nurus, maritis ſuperſtites ſeu repudiatæ) *nec binæ Sorores, quod tamen antiquitus permiſſum. Et Deus indulgens eſt & miſericors.* Quod explicans Mahumedes Ben Achmed, ad illud de Matribus, ait وشملت الجدات من قبل الاب والام *idem eſſe jus de aviis* (ſeu majoribus in recta linea fœmineis) *ſive paternis ſive maternis*; de Filiabus, وشملت بنات الاولاد وان سفلن *jus idem eſſe de neptibus ex prole & de deſcendenſibus*; & de Sororibus, comprehendi quæ ſunt من جملة الاب او الام *ſive germanæ ſive uterinæ.* Neque amitarum nomine, patris tantum ſorores ſed & avorum venire, uti & materterarum, non ſolum Matris ſed & Aviarum maternarum Sorores. Nam interpretatur خالاتكم اخوات امهاتكم وجداتكم *ſorores matrum veſtrarum & aviarum veſtrarum.* Conſona eſt

Re-

Retinensis verso, sed male ibi *Patrueles* pro hisce substituit Philippus Gaudagnolus in responsione (*In Apologia pro Christiana Religione lib.* 1. *cap.* 5. *sect.* 3.) ad Ahmed Ben Zin Persam. Neptes autem, etiam & filias suas seu pronepres heic denotare doces Achmatides. Sororum autam collactearum ejusmodi rationem habendam, qua consanguineas suas spectant; ut quemadmodum fratris seu sororis sanguine conjunctæ propinquæ, veluti amita, matertera, neptis sive ex Fratre sive ex Sorore, interdicuntur, ita etiam & vetitas asse collacteæ Sororis propinquas ejusmodi non aliter ac si naturaliter ipsæ Lactenti fuissent conjunctæ. Et regulam subdit; يحرم من الرضاع ما يحرم من النسب *Interdicitur Lactentis nomine, quæcunque nomine sanguinis interdicitur*. Ita ille. Et celebris apud Mahumedanos Jurisconsultus Abu Bircat Abdalla Ben Achmed *in Compendio Juris Canonici Mahumedanorum Ms. lib.* 5. *c.* 1. de vetitis nuptiis حرم من تزوج امه وبنته وان بعدتا واخته وبنتها وبنت اخيه وعمته وخالته وام امراته وبنتها اذ دخل بها وامراة ابيه وابنه وان بعدتا والكل رضاعا *Interdicuntur cuique nuptiæ matris suæ & filiæ suæ & earum quæ sursum deorsum sequuntur, & Sororis suæ & filiæ ejus & filiæ Fratris sui, & amitæ suæ & materteræ suæ & matris uxoris suæ & filiæ ejus (si modo concubuerit cum uxore) & uxoris patris sui seu Novercæ, & filii sui seu Nurus & eorum qui sursum deorsum sequuntur, atque etiam fœminarum quæ jure collacteo ei conjunguntur*. Quoniam toties inculcati solet, rationem Naturalem, seu Naturalia jura in Cognationibus qua matrimonia seu coitum præpediunt, velut ante alia, adeo passim conspici, ideo & fusius aliorum præter Hebræorum scita, mores, ac Leges ea de re visum est sic adnotare. Atque hactenus de Concubitu illicito, ac re Matrimoniali quatenus pependit siva ex Jure Naturali & Universali juxta Hebræorum placita, sive ex Levitico, qua Gentiles spectavit.

CAPUT XII.

De Matrimonio *&* Coitu, *qua sive vetitus sive permissus inter* Judæos *&* Servos *ac* Ancillas exteræ originis, *sed in Judaismum, citra libertatem cooptatos*. Gentilium, *qui Judaismo nondum nomina dederant*, Matrimonium & Coitus Judæis *illicitus*. *Non unica tamen* Magistrorum *de* interdicti *illius* initio *aut causa sententia*. *Quinam eo* natalibus Servi *ac* Gentiles *habiti*.

Consequens est ut videamus de Matrimonio & Coitu, ex Jure Gentium apud Hebræos, siva admisso sive vetito, ratione aut Conditionis Servilis aut Gentis Exteræ, aut exteræ originis, etiam postquam quis in Judaismum esset cooptatus; atque hoc tam qua hominum hujusmodi matrimonia seu coitus sive Originariis, sive aliis in Judaismum adscitis sive permissus sive vetitus fuerit, quam qua in ditione Israelitica, sive vetitus sive permissus ipsis hominibus ejusmodi inter se invicem. Quod ad Conditionem Servilem priori modo heic attinet; occurrit quidem nonnihil de Servorum (e Gentilibus in servitutem redactorum; nam servorum Hebræorum, qui perpetui, ut nemo nescit, non fuere, sed tantum temporales, alia plane conditio) & Ancillarum nuptiis Judæis interdictis, supra *cap.* 4. *hujus libri* ubi e paraphrasta Chaldæo prohibitionem etiam sacram ea de re habes. Quod in universum & sine ulla exceptione (præter eam quæ, secundum aliquos, est de jure in bello captivæ singulari, de quo infra) verum est, si de servis & ancillis nondum in Judaismum nomine servitutis seu servitute retenta, juxta superius *lib.* 2. *cap.* 3. ostensa, adscitis rem capias. Nam servi ejusmodi plane ita exteri fuere, ut ab aliis mere Gentilibus, quorum matrimonia & coitus nunquam non Hebræis vetitus, ut mox ostenditur, neutiquam distinguerentur. De servis autem in Judaismum servitutis nomine seu servitute ratenta adscitis (juxta quod libro secundo explicatur) regulariter etiam prohibitio quidem ejusmodi & de id genus ancillis recepta est. Unde & Josephus *Archæolog. lib.* 4. *cap.* 8. habet inter leges sibi Mosaicas *Δούλας μὴ γαμεῖσθαι τοῖς ἐλευθέροις Ancillas ingenuis non matrimonio jungendas*. Ceterum accedunt exceptiones, apud Talmudicos, quantum observavi, trinæ. Prima est de Mamzere; secunda de Ancilla partiaria seu partim manumissa aut partim liberti-

tina; tertia de servo Hebræo, seu Hebræo in servitutem temporalem ex more gentis addicto. Mamzeri, etiam Originario, permissum est Ancillæ conjugium, jure perquam singulari, de quo vide inferius capite decimo sexto. Ancilla partiaria heic dicta ea erat, quæ e Gentilibus in servitutem, non sine Judaismo, redacta, libertatis partem, non integram seu perfectam, domini indultu nancisceretur; quando scilicet pro libertatis pretio aliquanto soluto, aliquantum etiam libertatis, veluti dimidia seu tertia pars a domino ei est indulta. Nam tam servus ejusmodi eis erat quam ancilla; atque hanc (*Maimonid. hal.* Abdim *cap.* 7.) חציה שפחה וחצייה בת חורין *partim ancillam & partim libertinam* uti & illum חצי עבד וחצי בן חורין *partim servum & partim libertinum* vocitant. De ejusmodi ajunt ancilla Hebræi, cum ea sponsalia non irrita fuisse, nec tamen vim satis integram fortita antequam illa nacta esset libertinitatem integram. Atque de ea legem illam intelligunt, *Quicunque* (Levitic. 19. 20.) *dormierit cum muliere concubitu seminis quæ est* (שפחה נחרפת לאיש:) ancilla addicta viro (nubilis habet Vulgata & διατεφυλαγμένη ἀνδρὶ *viro asservata* Hellenistæ, Tertullianus, *de Pudicitia cap.* 20. *quæ homini esset reservata*) *non tamen redimendo redemta, nec libertate donata, ipsa vapulabit; non morientur, quia non libera*. De partim tantum juxta jam dicta, redemta intelligunt (*Gemar. Babylon. ad tit.* Gittin. *cap.* 7. *fol.* 43. *a.*) Quacum quoniam אין קרושיה גמורין *minime erant sponsalia perfecta* seu matrimonium absolutum antequam totam libertinitatem acquireret, ideo non ultimum supplicium velut ob adulterium, sed verbera tamen, quia inchoata erant, licet necdum ratione servilis conditionis partim adhuc retentæ perfecta sponsalia, irrogabantur. Quod vertitur addicta, pro desponsata, sumitur etiam in versionibus plerisque Orientalibus. Et Judæi Hispanienses ibi, *sierva desposada à varon*. Sed de sponsaliis seu Matrimonio quale diximus inito, nec satis perfecto, capiunt Magistri. Exceptionem heic Tertiam in superioribus tetigimus *cap.* 4. *hujus libri*. Neque alia est quam licuisse domino Hebræo, servo suo temporali, item Hebræo ex sententia fori in servitutem addicto (non aliter) ancillam aliquam suam e Gentilibus in Judaismum servitute retenta cooptatam conjungere, ut prole servili seu utriusque fructu familiam & bona sic augeret; qua de re plura inferius *lib.* 6. *cap.* 7. Atque ita de Servis & Ancillis e Gentilibus in servitutem simul ac Judaismum redactis, qua sive matrimonium sive coitus Originariis aliisque Judæis cum illis sive permissus sive vetitus. Jam vero tam liberæ quam servilis conditionis hominum universorum, Gentilismo nondum exuto, coitus & matrimonium Hebræis Judæisque cunctis interdictus habebatur, admissa interea juxta aliquos exceptione illa de Captiva quam capite proximo fusius dabimus. Ad Gentes heic exteras universas spectare volunt aliqui (*Maimonid. hal.* Isuri Bia *cap.* 12. & *vide Gemar. Babylon. ad tit.* Jabimoth *cap.* 2. *fol.* 23. *a.* & *ad titul.* Kidoschim *cap.* 3. *fol.* 68. *b.*) legem illam sacram, *Affinitatem non contrahes* Deut. 7. 2. *cum eis* (id est לא התחתן בם:) *neque filiam ejus accipies filio tuo*. Sunt & ejusmodi aliæ (*Exod.* 23. 32. 34. 16.) Qualis etiam, ex more, ante Legem Mosaicam post Circumcisionis fœdus, in filiabus eorum, qui circumcisi sunt, obtinuisse videtur. Nam filii Jacob Sichemo & patri ejus responderunt (*Genes.* 34. 14. & *vide ibi comma* 7.), *non possumus facere rem istam, ut demus sororem nostram viro incircumciso*, כי חרפה הוא לנו: *Nam id opprobrio esset nobis*; seu ut Vulgata, *quod illicitum & nefarium est apud nos*. Juxta quod Theodotus (*apud Euseb. Præparat. Evangelic. lib.* 9. *cap.* 22.) Jacobum induxit loquentem.

> Οὐ γὰρ δὴ θεμιτόν γε τόδ' Ἑβραίοισι τέτυκται
> Γαμβροὺς ἄλλοθεν εἰς γε νυοὺς ἀγέμεν ποτὶ δῶμα,
> Ἀλλ' ὅστις γενεῆς ἐξεύχεται εἶναι ὁμοίης.

Nefas est Hebræis sive generos sive nurus (legendum enim opinor, γαμβροὺς ἄλλοθεν ἤ γε νυοὺς) *ab exteris in lares suos ducere; sed eos tantum qui sunt contribules*. Et illustre habetur hac de re judicium apud Ezram, *cap.* 9. & 10. & *vide Nehem. cap.* 13. 25. ubi videtur quidem non ad septem populos paulo ante in loco Deuteronomii jam ante citato memoratos tantum legem illam atque ceteras congeneres attinere, sed pariter ad alias gentes, quotquot nondum in Judaismum adscitæ. Alii vero leges illas ad Septem populos ita tantummodo volunt (*Gemaræ jam ante citatæ*, & *Mos. Mikotzi præcept. Negat.* 112. & 116.) spectare ut alios in illis includi nolint. Sive autem ex legibus illis, sive simul ex adsidua singularis quam sibi haberent sanctitatis conservatione ac avita traditione res manarit, certum est tam a coi-

coitu (nisi unicam admittas jam ante memoratam exceptionem) quam a matrimonio Gentilium, circumcisos fœminasque sive ex Origine sive ex Cooptatione Judæas abstinere debuisse, contractusque sponsalitios cum eis fuisse plane irritos, apud Talmudicos (*Et videsis Joseph. lib.* 11. *cap.* 8.) esse receptissimum. Exteræ autem nationes, eis, plane sunt tantum non in Judaismum cooptatæ. Quid Christiani de Paganorum & Christianorum conjugiis statuerint, ex ipsorum disputationibus obviis eliciendum. Diserte etiam Mahumedes prohibet (*Alcoran Azoar.* 3. *Latin. Arabic.* 2.) Musulmanorum suorum & المشركين *Infidelium*, seu qui nondum Mahumedismo nomina dederint, conjugia حتى يومنوا *usque dum crediderint*, id est, Musulmani fierent. Sed vero Talmudici qui ex ipsis legibus sacris, ejusmodi cunctarum nationum exterarum (nec solum septem populorum) matrimonia putant (*Gemar. Babilon. ad tit.* Aboda Zara *cap.* 2. *fol.* 36. *b. Maimonid. halach* Isuri Bia *cap.* 12.) suis interdicta, adeoque & coitum דרך אישות *conjugalem*, ipsi nihilominus coitum earum דרך זנות *meretricium* seu *fornicationem* e traditione seu instituto avito tantum vetari volunt. Qua interea de re sententia non est apud Magistros unica. Certe de Zelotarum Jure quo veluti a Mose recepto, Israelita cum gentili se coitu publice miscens impune occidi poterat, superius, *lib.* 4. *cap.* 4. monitum est. Simile facinus clam patratum verberibus luebatur ex majorum instituto, quod alii a seculis repetunt vetustissimis, sed alii ab Hasmonæorum tempore. Scilicet legitur in corpore Talmudico, (*Gemar. Babilon. ad tit.* Aboda Zara *cap.* 2. *fol.* 36. *b. unde intelligendus est locus* Sepher Juchasin *f.* 15. *a. videsis Joh. Coch. in excerpt. e Gemara* Sanhedr. *pag.* 293.) interdictum fuisse Hebræis a בית דינו של חשמונאי *consistorio* seu *Consessu Hasmonæorum* coitum בצינעה *clandestinum* fœminæ gentilis seu ethnicæ משום נשג״ז id est nomine *mensibus laborantis* seu *immundæ*, (*vide supra lib.* 2. *cap.* 5. *pag.* 180.) *ancillæ*, *ethnicæ*, & *scorti*, perinde ac si cum ea coitus tot simul nominibus haberetur imposterum illicitus, adeoque verberum Pœna luendus. Quod nihilominus a nonnullis (*Maimonid. hal.* Isuri Bia *cap.* 12.) ita intelligitur, ut tot nominibus delinquat tantum Israelita, qui velut uxorem seu concubinam legitimam sibi paganam conjunxerit; is vero qui meretricis ejus obiter amplexibus uteretur, puniendus esset nomine duntaxat Ethnicæ & Scorti. Hinc Moses Cotzensis; (*Præcept. Affirmat.* 122. *quem & vid. Præcept. Negativ.* 112. *de Ethnicarum concubitu*) קודם בית דינו של חשמונאי היתה גויה מותרת בצנעא: *Ante consistorii Hasmonæorum tempus, ethnica coitus clandestinus* (Hebræo) *licitus erat*. Quod de innupta aut ea cujus nuptiæ civiliter solutæ sunt capiendum; & cum eo quod ante habetur (*cap.* 4.) de stupri inter Israelitas ipsos interdicto sacro comparandum. Nam juxta hanc sententiam, interdictum illud ad Judæorum & Judæarum tantum, non ad Judæi & paganæ coitum attinuit. Alii vero qui ex Origine vetustissima coitum ejusmodi illicitum apud ipsos faciunt, graviorem fœminæ Ethnicæ quam Judæo cum ea concumbenti Pœnam volunt ex judicio forensi infligendam (*Maimonid. hal.* Isuri Bia *cap.* 12.). Nimirum ultimum supplicium; cum Judæus duntaxat vapularet. Atque hujus originem Pœnæ seu exemplum sumunt ex sacra (*n.* 31. 16.) de Midianitidibus quibuscum Hebræi coiverant, historia. Ex hisce illud Taciti, *Histor. lib.* 5. (*& videsis l. de successionibus in Bona cap.* 3.) *projectissima ad libidinem gens alienarum concubitu abstinent*. Et gravissima habent Magistri monita quibus gentem suam ab omnimodo exterarum nationum, ante Judaismum susceptum, coitu ut plane illicito deterrent. Quin nec prolem ex ethnica susceptam in liberorum numero habebant. Diserte Maimonides, ubi etiam ex incestu qualicunque genitos in liberis civiliter censendos juxta mores eorum docet, והבן מן הגויה אינו בנו *sed* (inquit *Halach.* Isuri Bia *cap.* 12.) *filius ex Gentili susceptus ab Israelita, pro filio non est habendus*. Sed ex Israelitide a pagano suscepta proles generis Israelitici fuit ut infra ostenditur. Ex jam dictorum sensu etiam ad illud Eusebii, *Herodes Antipatri Ascalonitæ & Matris Cypridis Arabissæ filius a Romanis Judæorum suscepit principatum*, Josephus Scaliger, *animadv. ad Euseb. pag.* 149. *seu ad numer.* 1983. *Matrem*, inquit, *quanquam Arabissam, tamen Judæam fuisse dicimus, quia acceperat ritus Judaicos. Aliter homini Judæo nubere non potuisset. Nam ante Tempora Hasmunæorum licebat rem habere cum pagana, cum tamen de Moabitidibus mulieribus districte interdictum fuisset a Mose & a Nehemia. Sed Judæi progressu temporis deteriores facti, id sibi tacito consensu permiserant, donec temporibus Hasmonæorum sancitum est ne cum pagana Judæus rem haberet, ne clam quidem*. בית דינו של חשמונאי

השמונאי גזרו על ביאת הגויה אפילו בצנעא כי קירם זה היה מותר כראיתא במצוה קכב: (id est ut habet ille) *Tribunal Hasmunæi sanxit super concubitu Ethnicæ, etiam clandestino quod antea permissum erat, ut extat in præceptis*. Sic Scaliger. Quod vero dicit de præceptis in versione hac, intelligendum est de Mosis Cotzensis, loco jam citato, præceptis affirmativis. Nam & verbis illis Hebraicis a Scaligero plane ex Abraha Zacutbio Sepher Juchasin *fol.* 17. *a.* allatis, ipse numerus qui apud Cotzensem est, ut vides, adjicitur. Sed quod heic habet Scaliger de Herodis matre, id expendi debet ad trutinam quam infra de Natalibus Israelitarum, Proselytorum, Paganorum, etiam & Herodis exhibemus. Ut vero quinam ex natalibus sive Servi sive Gentiles, Pagani, aut Exteri censerentur, dignoscatur, regula est ex Jure Hebræorum civili (*Maimonid. halach.* Isuri Bia *cap.* 15.) בן הבא מן העבד או מן הגוי או מן השפחה או מן גויה הרי הוא כאמו ואין משגיחין על האב: *proles sive e servo sive e pagano sive ex ancilla sive e pagana nata, ejusdem est cum matre conditionis, nec patris ratio omnino* (in ea discernenda) *habetur*. Adeo ut ab Israelita proles suscepta ex ancilla seu pagana non minus conditionis esset servilis seu paganicæ quam a servo aut pagano genita. Contra, tam Israelitica erat proles a pagano seu servo ex Israelitide suscepta quam ab Israelita. Matris in illicitis hujusmodi commistionibus semper ratione duntaxat habita ex jure civili Hebræorum. Et sic Maimonides (*Misna titul.* Kidoschim *cap.* 3. & *Gemara ibidem*) juxta veteres Talmudicos. Unde mendum insigne apud Mosem Cotzensem *Precept. Negat.* 117. in utraque ejusdem Venetiis editione (tertiam nondum novi) corrigendum est. Pro eo quod in jam citata regula est הרי הוא כאמו *ejusdem est cum matre conditionis*, legitur apud Cotzensem prima editione הרי הוא כמוהו altera כמהירו utroque denotante *ejusdem est cum illo conditionis*, acsi de patre verba fierent, quo nihil magis est juri civili Hebræorum aut Cotzensis ipsius sententiæ adversum. Restituendum כאמו seu *Conditionis maternæ* quemadmodum habet in allatis Maimonides.

CAPUT XIII.

De singulari jure, quo militi Hebræo cum Captiva *Gentili, prædæ suæ parte*, semel ante nuptias *nefas non fuisse ajunt concumbere; quacum tamen* Concubitum *ei* non fuisse, *citra nuptias*, Iterandum.

JAM vero jus illud, quod capite superiore memoravimus singulare (unde & exceptio in ante dictis de fœminæ paganicæ concubitu juxta nonnullos nata est) ex lege illa sacra pendet (*Deuteron.* 21. 10.) *Quando egressus fueris in prælium contra hostes tuos, tradideritque eos Dominus Deus tuus in manum tuam & ceperis eos captivos, viderisque in captivitate mulierem pulchram* (quam אשת יפת תואר nuncupant, seu *mulierem formæ venustæ*) *& concupiveris eam habere, & acceperis eam ut tibi uxor fiat; Introduces eam in domum tuam, & radat caput suum, & facias*, seu *crescere sinat, ungues suos* (ita illud ועשתה את צפרניה ibi sonat & Magistris & Onkelo; ut ipsa utroque (*Gemar. Babil. ad tit.* Jabimoth *cap.* 4. *fol.* 48. *a.* & *Magistri, ad citatam legem, præter Maimonid. hal.* Melakim *cap.* 8.) devenustaretur. Vulgata ibi, *circumcidat ungues suos*; neque aliter Hellenistæ) *& deponat vestem captivitatis suæ* (splendidiores vestes) *a se, & sedeat in domo tua, deploretque patrem suum & matrem suam per mensem dierum. Et postea intrabis ad eam, & concumbes cum ea, eritque tibi in uxorem. Sin autem non dilexeris eam, dimittes eam sibi* (Vulgata & Hellenistæ) *dimittes eam liberam*) *neque vendes eam pro pecunia, neque opera ejus servili uteris, eo quod humiliasti eam*. Dum de libertate loquuntur militari, qua nefas non habebatur milites in gentilium, adversus quos bellum gerebant, territorio, sive in itinere sive in obsidione alibive, cibos alias interdictos qualescunque, si liciti non adessent, comedere, adjiciunt (*Maimonid. halach.* Melakim *cap.* 8. *ad mentem Gemar. Babylon. ad tit.* Kidoschim *cap.* 1. *fol.* 21. *a.* *Sepher Siphra*, *col.* 199.) וכן חלוץ צבא בועל אשה בגיותה אם תקפו יצרו: *Neque dissimili modo miles* (cui in præda obtigit puella Gentilis) *concumbit cum ea dum adhuc Gentilis est, si impellat eum concupiscentia ejus*, quod ad Legem jam allatam omnino dicunt. Plerique scilicet id dicunt. Nam & sunt etiam (*R. Jochanan in Gemar. Hierosolym. apud R. Isaac. Abarbinel in* Pirush *f.* 378. *col.* 2. *Adstipulatur Philo lib.* περὶ φιλανθρωπίας qui, nisi Proselyta Justitiæ fieret & matrimonio

nio conjungeretur, concubitum heic plane illicitum esse velint. Sententia vero quæ plerunque obtinet, hujusmodi est (*Præter jam citatos, videsis R. Becbai in* Biur *fol.* 222. *col.* 4. *&* *R. David. Kimchi ad* 2. *Samuel.* 13. 1. *R. Moses Mikotzi præcept. affirmativ.* 122.); captivæ gentilis unicæ, quam Hebræus quis in sua prædæ sorte, bello ultroneo (nam de eo quod ex præcepto erat, hoc non intelligunt; & distinctionem illam belli susius tradimus libro proximo) feliciter gesto, acceptam statim deperiret, domumque duceret, concubitum unicum fuisse permissum, ita tamen ut sine nuptiis eundem non omnino iteraret, neque aliter postea, ac in Lege præscriptum est, eam, tametsi jure belli ancilla fuisset, haberet. Idque ex recepta interpretatione babent verborum illorum, *Introduces eam in domum suam*; ita tamen ut non tam ex ipsa lege id expressim permissum velint, quam non a majoribus, qui & hanc & alias de interdicto innuptarum nuptarumque concubitu interpretabantur, veritum כדי לפייס את יצרו *ut placaretur militis libido*. Unde etiam de uxore aliena capta locum intelligunt, non minus ac de nupta. Nam, ut ostensum est supra, Gentium matrimonia, pro alterutrius conjugum libitu, solvi volebant Hebræi. Unde etiam captiva seu ancilla, quæ in potestatem plane domini transierat, pro illius item libitu pristino matrimonio, ad eorum sententiam, solvebatur. Hinc etiam Josephus *Archeolog.* 4. *cap.* 8. legem hanc de captiva, suo more, recitans ἂν δὲ αἰχμάλωτον inquit, τις λάβῃ παρθένον, αὐτὴ καὶ γεγαμημένην &c. *si quis captivam abduxerit sive virginem sive marito ante conjunctam &c.* At vero aliqui singulare hoc fuisse Israelitis jus uxoris alienæ ita in bello capiendæ, volunt, nec omnino Gentilibut, sive inter se sive adversus Hebræos belligerantibus (*Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhed. *cap.* 7. *fol.* 57. *a.*) permitti, sed eis Furti nomine hoc, velut alieni contrectationem interdici. Quod mirum videtur. Nam ex ipsorum ratione jam allata, captiva ejusmodi Gentilis, pro victoris cujuscunque arbitrio, aliena esse uxor desinit. Post concubitum ejusmodi unicum, si in Judaismi professionem allici potuerit, baptismo statim suscipiebatur לשם גרות *nomine juris Proselytæ*, sive ut Proselyta justa fieret, modo superius indicato (*lib.* 2. *cap.* 2.) Sive autem Judaismum aversaretur sive susciperet, luctus menstruus, juxta Legis allatæ verba, domi ei erat agendus. Nec ante binos alios elapsos in uxorem ducere domino fas erat, tametsi Proselyta justa fieret. Tempus hoc adjectum להבחין בין זרע ראשון לזרע שני *ad distinguendum semen primum a semine secundo*, ut scilicet dignosceretur ex tempore trimestri, utrum ex concubitu ante quam Proselyta fieret, an post forte gravidaretur. De cujus rei ratione mox. Si Proselyta justa fieri nollet (qua de re ut monita interim deliberaret, tempus a captivitate etiam annuum præstituebatur) ut Proselyta Domicilii fieret necesse erat, secundum ea quæ etiam supra (*ibid. cap.* 3.) dicta sunt, si in terra Israelitica seu Hebræorum imperii finibus etiam vita gaudere vellet. Nam si hoc detrectaret, plane erat occidenda, ut alii idem detrectantes. Nisi autem Proselyta fieret justa, nefas erat domino eam ducere, uti & Hebræis universis Gentilem. Neque fas ei, si Proselyta maneret Domicilii, ultra velut ancillam seu captivam eam sibi habere, utpote libertatem, ex eo quod primo ita amata concubitu unico, in futuræ sponsæ spem, de honestaretur, lege adeptam. Ex primo illo ejusmodi captivæ concubitu proles nata, antequam mater baptismo initiaretur (nam nata post etiam omnimodo jure Proselyti, sine baptismo (*Maimonid. halach.* Isuri Bia *cap.* 13.) modo circumcideretur, ut Hebræus, gaudebat) ex sententia forensi baptismo & circumcisione in Hebræorum Ecclesiam, Proselyti nomine cooptanda erat. Singulare juris hujus exemplum ajunt fuisse in bello a Davide Rege adversus Tolmium Gesuris Regem gesto. Nimirum Maacam (quam posteaquam Proselyta facta fuerat, in uxorem duxit David) יפת תואר *formæ venustæ fœminam* fuisse; quo nomine captivam, qualem diximus, semper denotant. Ex primo vero ejusce concubitu, (*R. David. Kimchi ad* 2. *Samuel.* 3. 3. *&* 13. 1. *Maimonid. halach.* Melakim *cap.* 8. *R. Becbai in Biur fol.* 222. *col.* 4. *Gemar. Babilon. ad tit.* Sanhed. *cap.* 2. *fol.* 21. *a. Moses Mikotzi præcept. affirmat.* 122.) dum adhuc gentilis esset & captiva, natam fuisse Thamarem, & dein, ex eadem Proselyta facta atque in uxorem ducta, Absalonem. Ex hac autem Lege de Captivæ concubitu, rationem etiam reddunt, quare nefas non haberetur Ammoni Davidis filio eam, utpote fratri, Sororem matrimonio conjungi; quam in eis, quæ de Proselytorum Cognatione infra (*cap.* 18.) sequuntur, exhibebimus.

CAPUT XIV.

Quatenus variatim interdicta *haberentur sive* Originariorum *&* Proselytorum (*Justitiæ*) *sive* Proselytorum *&* Israelitidum *originis exteræ nomine*, Conjugia. *De* Nethinæis *ab Israeliticis* conjugiis arcendis *decreta*. Proselytorum *diversæ invicem conditionis*, proles qualis.

ITA da Servis atque Exteris, nondum Libertinis aut Proselytis Justitiæ factis, ut jam ostensum est, se res habuit. Proselytorum vero Justitiæ utriusque sexus Jus heic varium erat. Nam tametsi Proselytus Justitiæ integer pari in rebus plerisque erat ac censebatur cum Originario conditione, & ipsam Judæam velut patriam novam induerat; in re tamen matrimoniali, quæ ad Proselytos & Judæos originarios attinuit, diversitas erat non exigua, nec unius generis. Cum Gentium nonnullarum proselytis utriusque sexus vetita sunt perpetuo Originariis conjugia; cum nonnullarum, sexus masculi tantum; cum aliarum, usque ad generationes aliquot; cum reliquarum, simul atque facti sunt Proselyti, permissa sunt eorum cum Originariis (nec sine temperamentis aliquot) conjugia. In primo genere ponunt nonnulli populos illos Septem, Cananæos, Amorrheos, Hivæos, Perizzæos, Hittæos, Gergesæos & Jebusæos, adeo ut nec velint eorum, utcunque in Judaismum cooptatorum cum Originariis conjugia licita esse, idque ex ipsa lege sacra illa (*Deuter.* 7. 2.), *non contrahes affinitatem cum eis &c.* De qua superius etiam dictum est capite duodecimo. Et quanquam tum illam tum congeneres leges intelligunt aliqui (ut ibi monitum est) de universis Gentilibus seu Paganis, ante Judaismum susceptum, a connubiis Originariorum arcendis, nihilominus ubi ad septem populos disceptatio venit singularis, controversum est, Utrum ex Lege sacra Proselyti e populis illis facti rite Israelitica inire potuerint conjugia. Negant igitur alii (*Rabba in Gem. Babylon. tit.* Jabimdth *cap.* 8. *fol.* 76. *a. Moses Mikotzi præcept. negat.* 112. *&* 116.) eo quod adeo signanter interdictum de illis locum in Legis corpore occupat. Alii affirmant (*Moses Maimonides halach* Isuri Bia *cap.* 12. Schulcan Aruch. *tit.* Abenhæzer *cap.* 4. Magid Misna *ad citatum Maimonidis locum. Et vide R. David. Kimchi ad Josu.* 6. *ad* 1. *Regum cap.* 3. 1. *& cap.* 11. 1.) licita fuisse cum ipsis, non obstante Lege illa, postquam Judaismum susceperant, conjugia, nequa interdictum affinitatis contrahendæ ad aliud tempus præter id quo pagani manarent, attinuisse; quod ex eo inprimis etiam eliciunt, quoniam, postquam ex illis Gibeonitæ, qui Hivæorum pars, Proselyti facti sunt & ministeriis aliquot sacris sed sordidioribus a Josua *Josue* 9. 22. *Esra* 2. 43. 8. 20. *videsis Apocr. Esther cap.* 14. 15., addicti (unde נתינים Nethinæi, id est, *dedititii*, seu hujusmodi ministeriis dati vocantur) bina a majoribus lata de eis a conjugiis Israeliticis arcendis traduntur decreta. Alterum Josuæ, quod temporarium fuisse ajunt; alterum Davidis Regis (*Rab. Chana in Gem. Babylon. ad tit.* Jabymoth *cap.* 8. *fol.* 78. *b.*) quo perpetuo arcebantur; quod & inde natum esse ajunt, quia adeo crudeles se exhibuerant Gibeonitæ (2. *Samuel.* 21. 2. 6. *&* 9.), ut sine suspendio septem filiorum Saulis Regis nollent placari. Hujusmodi decretis opus non fuisse si ex ipsius legis sacræ vi nuptiis Israeliticis fuissent interdicti. Et mirum sane est interea quempiam existimasse (*Jac. Boulduc. de Ecclef. ante legem lib.* 1. *cap.* 5.), Josephum S. Mariæ conjugem, & plane optimo Jure Israelitam, ex ordine Nethinæorum fuisse. Sunt etiam (*Vide* Magid Misna *ad citatum Maimonidis locum*) in Magistris qui Proselytos Septem populorum qualescunque primo factos tantum ex legis sacræ vi arceri heic velint, non autem posteros eorum in Sanctitate, uti ajunt, id est postquam parentes sunt facti Proselyti, natos, atque hinc causam decretorum de Nethinæis, velut de primorum posteris, petant. Utcunque vero, Nethinæorum, sive ex decreto majorum, sive ex ipsa Lege sacra, vetita cum Israelitis in æternum conjugia, una agnoscunt; idque tam masculorum quam fœminarum. Quod itidem de maribus Ammonitarum & Moabitarum Secundo heic genere dicendum. Lex sacra (*Deut.* 23. 3.) *Ammonites & Moabites* לא יבא בקהל יהוה *non intrabit in congregationem* seu *Ecclesiam Domini, etiam in generatione decima nullus eu ipsis veniet in Ecclesiam Domini, usque in seculum.* Quibus verbis cum Israelitibus nuptias eorum perpetuo volunt interdictas. Scilicet *non veniet*, aut *non ingredietur in Ecclesiam* seu *congregationem Domini* passim interpretantur per ישא ישראלית *non ducet in uxorem Israelitidem.* Unde legi huic adjicitur in paraphrasi Chaldæa Jonathani tributa למיסב איתא מקהל עמא דיי *accipias sibi uxorem de cœtu populi Domini.* Quod etiam in cæteris similibus quæ eodem in capite Deuteronomii habentur,

pa-

paraphrasi in eadem occurrit. Et decimam generationem tempus infinitum denotare plerunque consentiunt. Certe in Nehemia velut ex citato Deuteronomii loco, legitur (*Cap.* 23. 3.) solum עד עולם *in seculum*, seu *perpetuo*, sine decimæ generationis mentione. Et observant heic dici (*Misna; & Gemara Babylon. tit.* Jabimoth *cap.* 8. *fol.* 77. *a. Hierosolym. fol.* 9. *a. & loci supra e Talmudicis citati, & Mikotzi præcept. Negat.* 114.) עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית *Ammonitam non Ammonitidem, & Moabitam non Moabitidam*, adeo ut fœminarum ex hisce gentibus quæ in Judaismum rite transirent, nuptias nunquam statuerint Originariis vetitas. Id quod etiam inter Sinaicas Mosis traditiones consent. Unde etiam Moabitidas illas Rutham & Orpham Mahaloni & Chilioni Hebræis rite conjunctas *Ruth. cap.* 1. 4. (*vide* Midrash *Ruth Parasb.* 2. *& Joh. Drus. in eundem Ruthæ locum. Adde S. Ambros. ad D. luc. lib.* 3. *cap.* 3. *& lib.* 4. *cap.* 4.), quantum ad nationem attinet, concludunt aliqui. Nam ut Proselytæ essent necesse erat antequam juris cum Hebræo matrimonialis capaces juxta Magistrorum sententiam fieri potuissent. Certe Rutha inter Proselytas vetustissimas, unde recentiorum seculorum Proselyti genus ducebant, apud Eusebium *Hist. Ecclesiast. lib.* 1. *cap.* 7., ex tabulis Judæorum genealogicis diligenter olim asservatis recensetur. Sed vero eam non Proselytam factam esse ante prioris mariti obitum volunt nonnulli (*Sal. Jarchius ad Ruth.* 1. *& Parapras. Chaldaa ibidem diserte & videsis lib. de successionibus in bona c.* 14.). Idumæorum autem atque Ægyptiorum connubia cum Hebræis ex ipsa lege vetita sunt usque in generationem tertiam. Quod ad genus heic Tertium spectat. Sic capiunt illud *Deut.* 23. 7., *Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est, nec Ægyptium abominaberis, cum peregrinus fueris in terra ejus. Liberi* (seu בנים) *qui geniti fuerint eis, in tertia generatione venient* בקהל יי id est *in Ecclesiam Domini*. Qua phrasi nuptias Israeliticas volunt indicari. Hinc cum proselytis ipsis (*Misna & Gemar. Babyl. tit.* Jabimoth *cap.* 8. *fol.* 75. 77. *&* 78. *Maimon. halach* Isuri Bia *cap.* 12. *Moses Mikotzi præcept. negat.* 116.) sive Idumæis sive Ægyptiis atque eorum liberis, Israelitis interdicta ajunt conjugia; cum nepotibus autem neptibusve ex liberis hisce permissa. Sic enim generationes enumerant, ut primam in ipso, qui primo fit, Proselyto figant, utpote regenerato, ut libro secundo ostensum est; secundam in filio seu filia; tertiam (cujus conjugium heic licitum) in nepote nepteve sive ex filio sive ex filia. Nam sexus distinctionem heic habent traditiones eorum avitæ juxta plerosque nullam; utcunque non desint qui vocabulo בנים non *liberos*, sed filios designari in lege hac sacra velint (*Apud R. David Kimchi in* 1. *Reg.* 3. *com.* 1. * *Locis paulo ante e Talmudecitatis*), adeoque filias harum gentium non esse omnino vetitas; Unde etiam nuptias Salomonis Regis & filiæ Pharaonis Regis Ægypti Proselytæ factæ licitas esse statuunt. Sed vero Maimonides de hisce, ad veterum mentem & sententiam receptiorem; מצרית מעוברת שנתגיירה בנה שני מצרי שני שנשא מצרית ראשונה או מצרי ראשון שנשא מצרית שניה הולד שני שנאמר בנים אשר יולדו להם הכתוב תלאן בלידה: גר עמוני שנשא מצרית הולד עמוני שנשא עמונית הולד מצרי זה הכלל באומות הולד הלך אחר הזכר נתגיירו הלך אחר הפחות: *Ægyptia gravida, quæ proselyta fit, proles generationis est secundæ. Ægyptii generationis secundæ qui Ægyptiam generationis primæ duxerit, uti & Ægyptii primæ generationis cui nupserit Ægyptia secundæ, proles secunda* (*Videsis* Shulchan. Aruch *in* Abenhaæzer *cap.* 4. §. 5. ubi sunt qui sentiant etiam tertiæ esse) *est generationis, juxta illud quod scriptum est, liberi qui geniti fuerint eis; ubi rem pendere palam est ex generationum qualiumcunque numero. Si vero Ammonita duxerit Ægyptiam, proles eorum est Ammonitica. Sed si Ægyptius duxerit Ammonitidem, proles est Ægyptiaca. Regula quidem est inter Gentiles seu Paganos, prolem sequi masculum, seu patrem; at vero inter Prselytes* (ubi diversarum gentium, quarum par jus non est, Proselyti commiscentur) *sequi partem deteriorem* seu ut alias dixere veteres הפגום שבשניהם *maculam vitium* seu *incommodum quod inter eos reperitur deterius*. Sensus est in exemplo de Ammonitarum & Ægyptiorum conjugiis; sed paucis explicandus etiam ultra ea quæ Maimonides compendio ita scripsit (*Magid. Misna ad Maimon. halach.* Isuri Bia *cap.* 12. *&* Shulcan Aruch, *loco citato*). Ubi ait Ægyptii & Ammonitidis Proselytorum prolem esse Ægyptiacam, de prole capienda est fœminea. Nam ejus conditio est deterior quam si pro Ammonitica prole haberetur. Scilicet Ammonitis qualiscunque Proselyta Israelitæ rite poterat conjungi (ut ante ostensum est) non Ægyptia ante generationem tertiam. At si proles esset mascula, Ammonitica fuisset, quia tunc perpetuo illicitum fuisset ejus posterorumque cum Israelitidibus conjugium,

gium, cum Ægyptiacæ interdictum eſſet interea temporarium. Eodem modo, proles maſcula Ammonitæ & Ægyptiæ Proſelytorum Ammonitica erat, fœminea, Ægyptiaca. Eandem ob ipſam, ut palam eſt videre, rationem. Quod autem hactenus dictum eſt de nationum exterarum Proſelytis aliis perpetuo, aliis ad generationes aliquot ab Iſraelitarum connubiis arcendis, id obtinuiſſe ajunt atque obſervatum (ſaltem obſervari debuiſſe) ante captivitatis Aſſyriacæ & Babylonicæ tempora, dum ſcilicet ita invicem ex tabulis genealogicis aliterque diſtingui poterant nationes jam dictæ. Poſtmodum vero, eo quod invicem ita confuſæ ſunt (aliis in aliarum terram migrantibus & cum quampluribus aliis quibus, Proſelytis factis, interdictum conjugii Iſraelitici factum poſitum non eſt, commixtis) ut alia dignoſci ab alia rite nequiret, nec a terra ſeu regione ipſa in qua quis natus ſit, ſed a genere unde originem duceret, nationis nomen juxta Hebræos tribueretur, deſiit apud eos tam legum ſacrarum quam ſupervenientium decretorum de Proſelytorum nuptiis diſcriminandis interdicendiſque obſervatio, adeo ut citra tempora illa, e quacunque gente ſive Proſelytus ſive Poſelyta adveniret, rite ſatis Iſraelitici conjugii capax fuerit, ſeu quod idem eſt illis מותרין לבא בקהל יהוה מיד: *licitum fuerit eis ingredi in Eccleſiam Domini ſimulac facti fuerint*. Certe & Mahumedes noluit expreſſim, ſive fœminas ſive viros exteros aliosve antequam Mahumedici fierent Proſelyti, Muſulmanis nuptiis conjungi. Verba ſunt (*Azoar.* 2.) ولا تنكحوا المشركات حتى يومن. *non ducatis in uxores incredulas, uſquedum fiant Muſulmani*, ſeu *religionis Mahumedicæ*. Nam uti apud Hebræos, ita apud Mahumedanos peregrinitas primaria ex alia diſcernitur perſuaſione. Quemadmodum item de Perſis legitur in illis Choſrois Regis de ſe dictis, *eum Syra Chriſtiana eſſet & ego Gentilis*, & lex noſtra non permitteret nobis poteſtatem χριστιανὴν ἴχειν γαμετὴν *Chriſtianam habere uxorem*, ut memorat Evagrius *Hiſtor. Eccleſiaſt. 6. cap.* 20.. Quod vero traditur de conjugiis Originariorum & Proſelytorum ſive quos jam diximus ſive reliquorum (de quibus ſingulares in Pentateucho non reperiuntur Leges) ſimul atque facti ſunt Proſelyti, permiſſis, id ita ſemper capiendum eſt ut temperamentum de Sacerdotum nuptiis ſimul admittatur. Neque enim eis qui Sacerdotali muneri nati ſunt, licuit Proſelytas omnino aliquas matrimonio ſibi jungerer. Et ob natalium inquinamentum ab altari arcebatur proles ex ejuſmodi matrimonio ſeu coitu nata. Filiæ vero Sacerdotum pariter atque aliorum Originariorum rite nubebant Proſelytis. Sed hac de re fuſius alibi (*Lib. 2. de ſucceſſione in Pontific. cap.* 2.) egimus. Et quod de Proſelytis heic dictum, de Libertinis (qui parilis cum eis juris) intelligendum.

C A P U T XV.

De Rahaba, *Timnathæa puella ac* Dalila Proſelyta. *Item de* Salomonis uxoribus, extraneis *in ſacra ſcriptura dictis. Et de* liberis *ex* conjugio *gentis nomine* interdicto ſuſceptis. Ex genere, *non a* Loco, Nationem Hebræis, ſemper denominari.

JUxta jam ante oſtenſa de Conjugiis exterarum gentium Hebræis, ante Judaiſmum ſuſceptum, plane interdictis, & Proſelytorum permiſſis, ſed non ſine, quæ memoravimus, temperamentis, explicant ipſi conjugia aliquot tum in ſacris literis narrata, tum in avitis traditionibus de ſacrarum literarum tempore reperta. In traditionibus habent, Rahabam (*Gedalia Ben Jechai in* Shalsheleth hacabala *fol.* 14. *a.* Sepher Juchaſin *fol.* 10. *a. Moſes Mikotzi præcept. Negat.* 112. *R. David Kimchi ad Joſuæ c.* 6. 23. *& vide ſupra l. 2. c. 2. pag.* 148.) nuptam fuiſſe Joſuæ, Proſelytam ſcilicet factam. Et qui volunt ne Proſelytarum quidem e ſeptem populis conjugia Iſraelitis fuiſſe permiſſa, (ut ſuperius dictum eſt) ii etiam negant eam aut familiam ſuam fuiſſe de ſeptem populis, ſed plane in ipſis fuiſſe exteram adeoque in lege de affinitate cum ſeptem populis non contrahenda non contineri. Neque aliter Joſuæ rite potuiſſe, quod credunt, conjungi. Nimirum negant gentilem ſeu paganam eſſe בת קירושין *filiam ſponſaliorum* ſeu ejuſmodi quacum Hebræus potuit contractum inire nuptialem, qui irritus non eſſet. Inde etiam de Timnathæa illa atque Dalila Palæſtina puella ajunt, eas Proſelytas eſſe factas (*Gerſonides ad Judicum* 14. *&* 16. *& Moſes Mikotzi præcept. Negat.* 116.), quia Sampſoni nuptæ. Quin de Salomonis Regis uxoribus, quæ in ſacris literis vocantur נכריות (*Reg.* 11. 1.) ſeu *exteræ*, dicunt aliqui, tametſi e Tribunalium majorum atque ordinaria autoritate publica, Proſelytorum admiſſio, alias ſolennis, rara ſatis erat nec illius aut Davidis patris tempore in uſu (ob rationes ſuperius libro

bro ſecundo *cap.* 2. *pag.* memoratas) nihilominus etiam tunc temporis quamplurimas aut privatorum autoritate, id eſt, triumvirorum ex compromiſſo conſtituorum, aut juſſu principali, qui extraordinarius erat (quo totidem hanc in rem præficerentur) factos fuiſſe Proſelytos Proſelytaſque (*Maimonid. halach.* Iſuri Bia *cap.* 13. *Moſ. Mikotzi præcepr. Negat.* 116. & *vide David. Kimchi ad* 1. *Regum* 3. 1. & 11. 1.), ſed non ſine vitio illo quod impenſe deteſtantur. Nempe ſive ob Pœnæ timorem ſive ob Præmii humani ſpem. Hos ajunt lavacro ſacro ceteriſque ſolennibus ita utcunque ſuſceptos, a Conſeſſu LXXI. virorum non quidem rejectos fuiſſe ſeu ex Eccleſia Hebraica pulſos, nec tamen ita ſine diligenti exploratione morum & ſimplicis amoris erga Judaiſmum futuri quo dignitatem Proſelyti mereri ſaltem viderentur, admiſſos fuiſſe inter ceteros optimi juris Proſelytos, ut pari undiquaque fruerentur cum eis conditione nominiſque celebritate; ideoque veluti Semiproſelytos ante ejuſmodi explorationem & citra amorem ejuſmodi habitos, Exterorum ſeu paganorum nomine, quod priſtinum eis erat, fuiſſe nuncupatos. Unde adjiciunt eveniſſe, Salomonis uxores Exteras quidem dici, utpote aut ex jam dicto Proſelytorum numero ſelectas aut ſimili modo in Judaiſmum cooptatas. Sed eatenus fuiſſe Proſelytas ut nuptiarum ſeu juris conjugalis Iſraelitici fierent, ſaltem, ut dici ſolet, in foro exteriori capaces. Neque aliter intelligi volunt hi illud de Salomone ויתחתן שלמה את פרעה & *affinitatem contraxit Salomon cum Pharaone* rege Ægypti, accepta ejus filia. Niſi Proſelyta ipſa facta fuiſſet, negant affinitatem per leges ſacras contrahi ita potuiſſe, ullumve cum ea conjugium. Sed vero detur, ut volunt hujus ſententiæ autores, Proſelytas factas qualeſcunque fœminas illas quæ Exteræ in ſacro ſermone dictæ Salomoni nupſerunt; certe Pharaonis filia nondum ex ſingulari, quæ ad Ægyptios & Idumæos attinuit, lege (*Deut.* 23.) conjugali rite duci potuit, ut ex ſuperiore liquet capite. Ægyptia enim erat primæ generationis, adeo ut ante tertiam gentis nomine, ab Iſraelitico arceretur conjugio, quod & monuere David Kimchius *ad* 1. *Reg.* 3. 1., & Levi Ben Gerſom *ad cap.* 11. 1. Juxta receptiorem dico Talmudicorum ſententiam. Nam & ſunt qui legem illam de Ægyptiorum filiis tantum, non filiabus capiant, ut & ſuperius monuimus. Et quicquid ſane heic velint Magiſtri aliquot de Salomonis uxoribus Proſelytis factis, id manifeſtum eſt ex hiſtoria ſacra (1. *Reg.* 11. 1.), eum in legem quæ exterarum gentium nuptiis Originariis interdixit, eas accipiendo commiſiſſe, quod qua ratione bene intelligi poſſit non video, ſi Ammonitidibus & Moabitidibus (verbi gratia; nam eæ expreſſim nominantur) Proſelytis factis ſe matrimonio conjunxerat. Etenim pronuntiat ſine controverſia Magiſtrorum cœtus, cum hiſce nuptias Originariis, ut ante oſtenſum eſt, licitas ſemper fuiſſe. Et Salomonis exemplum etiam adducitur ubi ob exterarum gentium uxores increpantur apud Nehemiam *cap.* 13. 26. Judæi. Proſelytas igitur eas factas eſſe, non ita rationi conſonum videtur. Tam vero ex jure ejiciendi, ut plane alieni, fuere liberi ex uxore extera nec Proſelyta facta ſuſcepti quam ipſa uxor. In Ezra legitur (*Cap.* 10. *ult.*) de uxoribus illis extraneis, *Omnes hi acceperant uxores alienigenas & fuerunt ex eis mulieres quæ pepererant filios* ſeu *liberos*. In origine בנים pro *liberis* habetur. Atque in repetita eadem hiſtoria inter Apocrypha 3. *Eſra cap.* 8. 95., ſecundum Magiſtrorum traditiones de liberorum heic ſive nomine ſive agnitione, adjicitur, *In his ergo ſit jusjurandum a Domino expellere omnes uxores veſtras, quæ ex alienigenis ſunt cum filiis earum* (ſeu ut in Græco habetur σὺν τοῖς τέκνοις αὐτῶν *cum earum liberis*) *ſicut tibi decretum eſt a majoribus ſecundum legem Domini, exurgens explica*. Itaque non ſolum ex autoritate repetitæ hujus Ezræ hiſtoriæ, verum etiam ex ipſorum Talmudicorum diſertis teſtimoniis (*Gem. Bab. ad tit.* Jabimoth *cap.* 2. *fol.* 23. *a.* & *ad tit.* Kidoſchim *cap.* 3. *fol.* 68. *b.* & *Gloſſas ibidem unde etiam intelligendum eſt quod habet Jarchius ad Deuteron. c.* 7. 2.) paganæ liberi tametſi ab Hebræo ſuſcepti, plane pagani erant. Perpetuo erat proles כמותה *ejuſdem cum pagana conditionis*, quod ſexcenties occurrit, & בנה *filius* ſeu *proles ejus*, non Iſraelitæ, civiliter; uti & ſupra monitum eſt capite duodecimo. Quemadmodum & illud e contra, Iſraelitidis prolem ſive a pagano ſive a ſervo ſuſceptam generis eſſe Iſraelitici. Atque obvium eſt apud Talmudicos (*Gem. Bab. ad tit.* Jamiboth. *cap.* 4. *fol.* 45. *b. Maimonid. hal.* Iſuri Bia *cap.* 15. *Moſes Mikotzi præc. Neg.* 117. & *videſis Act.* 16. 1. &c. *de Timotheo*), גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש: *ubi ſive paganus ſive ſervus concubuerit cum Iſraelitide proles recta erat* (id eſt Iſraelitico genere; quæ pariter cum Iſraelitis univerſis, præter ſacerdotes quibus eo quod profana erat (*Vide*

lib.

lib. 2. de successione in Pontific. cap. 2.) rite conjungi nequibat, jure fruebatur nuptiali) *idque tam ubi Israelitis innupta erat quam ubi nupta*. Et inprimis heic illud advertendum; nunquam Civitatis, Regionis, Terræ seu Loci in quo quis esset natus, sed tantummodo primi autoris generis e quo descenderet aut descendere existimaretur (juxta ea quæ dicta sunt) rationem apud Hebræos habitam, ut in seipsis ab aliis, ita in Exteris & Proselytis inter se invicem distinguendis; adeo ut Ægyptii, Idumæi, Ammonitæ, Moabitæ, id est, qui a Mezraim, Edomo, Ammone, Moabo descenderat seu ab his, ubi de majoribus disquisitum est, descendere existimabatur, in Judæa, Arabia, Græcia, Romæ, nata proles, Ægyptiaca, Idumæa, Ammonitica, Moabitica censeretur. Maxime ante Captivitatis tempora; scilicet dum sive tabulis Genealogicis sive aliter res discerni rite quibat. Qua de re capite superiore monuimus. Postea enim non tam Proselyti ex hac vel illa natione, quam simpliciter Proselyti habiti undecunque admissi; evanescente, ut dictum est, diversitate Proselytismi ex nomine gentium aliquot, quæ ante ex legibus sacris in usu.

C A P U T XVI.

De Originariorum aliquot conjugiis Proselytis Justis & Libertinis *etiam & Ancillis*, permissis, *quæ interim* Originariis ceteris vetita *sunt*. *Scilicet* Mamzerum, *&* Eunuchorum.

EX allatis hactenus liquet, quæ Conjugia Originariis vetita sint sive nomine Nationis seu Originis exteræ sive ob Servitutis statum; quænam item regulariter permissa; sequitur ut & moneamus de Conjugiis etiam Originariorum aliquot non solum Proselytis & Libertinis seu Ancillis permissis, at interea Originariis ceteris vetitis. Generis fuere ea duplicis. Alterum erat conjugium Mamzerum etiamsi Originariorum. Alterum Castratorum seu Eunuchorum, etiam Originariorum. Quod ad genus primum attinet; observandum est, recenseri apud Talmudicos Decem familiarum genera invicem distincta, ad hunc modum (*Misna tit.* Kidoschin *cap.* 4. *&* *Gemar. Babyl. ad tit.* Jabimoch *cap.* 9. *f.* 58. *a.*), עשרה יוחסין עלו מבבל כהני לויי ישראלי חללי גירי וחרורי ממזירי נתיני שתוקי ואסיפי: *Decem familiarum genera ascenderunt e Babylone* (Ezræ tempore) *Sacerdotes*, *Levitæ*, *Israelitæ*, *Profani*, *Proselyti & Libertini*, *Mamzeres*, *Nethinæi*, *Setbukim*, *Asuphim*. Ex hisce bina posteriora, quorum in versione nomina retinemus Talmudica, fuere quidem Mamzerum genera, sed dubia. Scilicet, cum Mamzer in lege sacra memoratus (*Deut.* 23. 2.) is esset qui e coitu aliquo Turpitudinis seu incesti nomine (excepto duntaxat eo qui cum muliere immunda habebatur) interdicto nasceretur, non alium in lege innui volunt præter eum qui esset Mamzer ודאי seu *Manifestus*, id est de quo liquido constaret eum esse ex ejusmodi coitu prognatum. Alios autem (*Maimonid. hal.* Isuri Bia *cap.* 15. *Talmudic. ad jam citatos e Misna & Gem. locos. Moses Mikotzi præcept. Negat.* 118.) Mamzeres in duplici constituebant discrimine. Eorum quidam fuere dubii, veluti ubi ex ejusmodi nuptiis nati, ut in dubio restaret utrum mater ante viro alteri legitime nupta esset, an legitime divortio separata, aut ubi ejusmodi quid aliud eveniret. Nam in specie jam dicta dubitabatur, an ex adulterio (quod incestorum seu ערוות unum est genus) essent nati. Prolem hujusmodi vocitabant ממזר ספק *Mamzerem dubium*, sed ita ut in enumeratione superius allata generali Mamzerum nomine satis comprehendatur. Alii fuere Mamzeres מדברי סופרים *ex institutis scribarum* seu *majorum*, quemadmodum ubi fœmina quæ virum suum alienis in terris demortuum esse audiens novo juncta fuerat marito & priori redeunti prolem pepererat. Quia sine dolo secundæ heic nuptiæ factæ sunt, ideo, non ex lege, sed ex instituto majorum Mamzerem prolem hanc habuere. Dubiis item annumerabantur, innuptis nati quorum patres non manifesti; qui ipsi sunt *Setbukim* in enumeratione superiori ita dicti a שתק quod est *tacere* seu *silere*. Quia de patre passim, ut de ignoto, silentium. Item expositi seu in foro, agris, alibive reperti liberi in dubiis erant Mamzeribus, quoniam utrum ex incestu essent geniti (quod itidem de *Setbukim* dicendum) erat in incerto. Hi autem sunt qui *Asuphim* dicti, id est, *collecti*. Nimirum *Setbukim* fuere, quorum patres ignoti, *Asuphim* quorum nec pater nec mater cognita. Jam vero nemo non videt tum Mamzeres hosce ex Originariis genitos, si sanguis spectetur solus, fuisse etiam Originarios seu Israelitas, quemadmodum & Sacerdotes & Levitas plane Originarios seu Israelitas fuisse optimi juris certissimum est, uti & Profanos ex genere Israelitico si sanguinis ratio duntaxat habeatur. Sed animadvertendum est, Talmudicos ut Sanctitatis causa distinguere solent Sacerdotes & Levita videsis

desi etiam Psalm. 135. 19. *&* 20. ab Israelitis adeo ut hoc nomine, quod alioquin universos Judæos originerios continet, ii soli non rero comprehendantur, qui nec Levitæ nec Secerdotes sint, sic etiam, ob Israelitarum non illicito coitu prognetorum dignitatem, nec Prosenis nec Mamzeribus quibuscunque nomen Isreelitarum plerunque tribuere; ne scilicet illiciti perentum coitus nota in eis designendis aboleretur. Sic etiem Netbinæos vides a Proselytis heiç distingui; utpote Proselytis ceteris indigniores. Mamzerum autem liberi posterique itidem nisi e pegena aut ancille suscepti (que de re etiam vide, quod supra *cap.* 52. adnotatur) Memzeres suere, neque ex aliorem nominum conjugiis eis permissis, de quibus stetim, in ea proles eorum transmigrabet. Ob Natalium eutem defectum, qualem diximus, interdicta sunt Mamzeribus utriusque sexus conjugie Israelitica, seu Israeliticorum Israelitidumque (notione jam dicta) nedum Secerdotum atque Levitarum. Lex sacra est (*Deut. cap.* 23. 2.) *Non ingredietur Mamzer in congregationem Domini; etiam in generatione decima, qui est natus eu illo non intrabit in congregationem Domini.* Non intrare בקהל יהוה *in congregationem Domini* nuptiarum Israeliticerum interdictum Magistris denotere sæpius monitum est. Unde & Petrus Comestor ente secula aliquot; *Hebræus*, inquit (*Hist. Scholastic. lib.* 5. *cap.* 53.), *versus traditur dicens, ingredi Ecclesiam Dei esse de filiabus Israel ducere uxorem & sic in se & in genere suo fieri de populo Dei.* Retio entam præcepti de Mamzeribus nuptiis Israelitidum interdictis redditur a Maimonide More Neb. *part.* 3. *cap.* 49., להודיע הנואף והנואפת שאכם יעשו יפסידו בזרעם הפסד שאין לו תקנה : *ut inde adulteri adulteræque* (aliique incestum affectantes) *videant se prolem suam irreparabili labe affecturos si rem perpetrent.* At vero Proselytorum Justitiæ nuptiis non ercebentur Mamzeres, quod idem dicendum de Libertinorum etiem & Nethinæorum. Nam & heic τὸ קהל יהוה *in congregationem domini* signentius Isreeliticam universitetem, seu Origineriem, nec aliam, volunt innuere; uti & Generationem decimam tempus quod perpetuum est. Sed de Proselytorum heic posteris sententiæ sunt aliquantum diversæ. Alii (*Gem. Bab. ad tit.* Kidoschin *cap.* 4. *fol.* 75. *a. & Maimonides hal.* Isuri Bia *cap.* 15. *Moses Mikotzi præcept. negativ.* 117.) conjugia inter eos ec Mamzeres rite iniri potuisse ajunt עד שישתקע שם עי מהם *usque dum memoria cultus extranei* (quo parentes se polluerant) *& Gentilismi in eis, tempore deleretur*, seu עד שלא יודע שהיו גרים : *usque dum non satis constaret utrum Proselyti essent an Israelitæ originarii.* Aliis vero (*Gemar. ead. ibid. &* Shulcen Aruch *l.* Aben heæzer *cap.* 4. §. 22.) hoc decem generetionibus finiunt. Scilicet גר עד עשרה דורות מותר בממזרת *Proselyto usque ad decem generationes fas est jungi Mamzeræ.* Utrique adjiciunt, מכאן ואילך אסור : *dein autem fas non est.* Retio redditur, quoniem, ite evenescenta quesi Proselyti nomina, pro Israelitis originariis vulgo habebentur seu uti ajunt ipsi נראין כישראל *videbantur esse Israelitæ;* unda fiebat, ut ne Israelita in vetitis hujusmodi nuptiis peccare videretur, etiam ei qui revera Israelita non esset, sed vulgo interee hebitus, nautiquam permitterentur. Etsi eutem in lege sacre Mamzerem menisestum tantum contineri statuebant, nihilominus ex instituto mejorum tam dubios quam manifestos ejunt Originariorum ceterorum arceri conjugiis. Manisestos autem inter se rite contrebere, sed non cum Dubiis, neque hosce invicem. Ne scilicet alter eorum forte Memzer non esser sed Israelita, quocum ex lege Memzera conjungi nequibat. Nec Dubiis conjuges eliunde quam a Proselytis eut Libertinis rite fuisse petendes. Hec tamen in re non comperio Magistros (*præter loca citata, consulas Obadiam Bartenorium ad tit.* Kidnschim *cap.* 4. *& Gemar. Hierosolymit. ad tit.* Jabimoth *cap.* 8. *fol.* 9. *col.* 2.) satis consentire. Et de Mamzeris nuptiis plure statim; Lex sacra est (*Deut.* 23. 1.) *Non ingredietur* פצוע דכא id est, *compressione læsus*, seu *eunuchus attritis* vel *amputatis testiculis* (ut Vulgata) seu θλαδίας uti Hellenistæ, וכרות שפכה *nec cui exactum est effusionis* membrum seu *eunuchus abscisso veretro*, ut Vulgeta, seu ἀποκεκομμένος, ut habent Hellenistæ, *in Ecclesiam Domini*, quod de nuptiis Israeliticis a Magistris sumi multoties diximus Judæi Mauritanienses heic habent مهشم لخصية ومقطوع الاحليل *qui fuerit contritis testiculis & cujus membrum virile est abscissum.* Atque idem fere Seadias Geon in versione sue Arebice. Neque adeo expressim aliæ versiones Orientales, licet ejusdem sint mentis. Judæi Hispanienses, *No venga llagado moiado y taiado de vertedero en congregation de A.* Et Talmudici (*Misna Gemaræ tit.* Jebi moth *c.* 8. *Babylon. fol.* 75. *&* 76. *a. Hierosolym. fol.* 9. *col.* 5.) primum capiunt pro eo cui testiculi ita collisi fuerint ut nec generationi par fuerit; secundum pro eo

cui virile membrum abscissum, aut adeo mutilatum, ut itidem inde sit impar generationi. At vero heic distinctionem adhibent. Alios (*Loc. citat. & Maimonid. halach.* Ishot *cap.* 2. *halach.* Isuri Bia *cap.* 16. *Moses Mikoszi pracept. Negat.* 118. Shulcan Aruch *lib.* Haaben haæzer *cap.* 5. *adde Filesacum select. lib.* 1. *c.* 11.) esse סריסי חמה *Eunuchos Solis* (nam utrunque genus Eunuchi nomine continetur) quos etiam סריסים בידי שמים *eunuchos a Numine factos*, id est natos appellant. Alios esse סריסי אדם *eunuchos hominis*, qui scilicet integris membris nati, ab homine castrantur aut Veneri seu generationi impares redduntur. Quod tamen contra fas semper factum ajunt, ut libro ostenditur septimo *cap.* 3. De genere priori legem plerunque non capiunt, sed tantum de posteriori. Quemadmodum etiam Josephus, *Originum lib.* 4. *cap.* 8. qui de γάλλοις *gallis* seu *castratis* legem intelligendam diserte docet; licet non tam de nuptiis eorum Israelitidibus tantum interdictis (ut Talmudistæ) quam de consortio eorum qualicunque abhorrendo eam interea capiat. Atque ab bina, ut videtur, hæc Eunuchorum genera attinet illud in Evangelio; (*D. Matth.* 19. 12.) *sunt Eunuchi qui de matris utero sic nati sunt; & sunt Eunuchi qui facti sunt Eunuchi ab hominibus. Et sunt Eunuchi qui* εὐνούχισαν ἑαυτὺς *Eunuchaverunt seipsos propter regnum Cœlorum.* Priora bina genera sunt ipsissima, quæ e Magistris memoravimus. Tertium vero per similitudinem videtur dici. Neque de eis qui revera castrantur intelligendum; sed de eis qui libidinis stimulo renunciantes sacræ Legis studio toti incumberent, seu qui (*Maimonid. halach.* Ishoth *cap.* 15. *vide Epiphanium hæres.* 58. *& S. Hieronym. in Tradit. Hebraic. ad* 2. *Paral. cap.* 28.) עוסקים בתורה וטורדים בה: *Legis studium summo animi fervore amplexantes in eo adsiduo versarentur*, adeoque nec præcepto de multiplicatione humani generis (de quo supra fusius *cap.* 3. *hujus libri*) ad receptas Magistrorum sententias, obligati erant. Etenim solenne verbum est & regulariter apud eos verum העוסק במצוה פטור מן המצוה: *qui præcepto incumbit seu sedulo occupatus est, interim a præceptis* (ceteris iisque affirmativis) *est immunis*. Regnum cœlorum ipsum Regnum Dei in citato Evangelii loco denotat; id quod Talmudicis (Pirke Aboth *cap.* 4.) est כתר התורה seu *Corona Legis*. Exemplum habent (*Maimonid. halach.* Ishoth *cap.* 15. Shulcan Aruch *l.* Haben haæzer *cap.* 1. §. 4.) in Rabbi Jochanan Ben Uzai quem hoc nomine scribunt præcepto de Multiplicatione humani generis non obligatum. Ratio autem de Eunuchorum nuptiis inter Originarios interdictis datur a Maimonide (More Nebokim *part.* 3. *cap.* 49.) שהיא בעולה נפסרת ולבטלה יהנשואין החם יהיו מכשול לה ולתובעיה וזה מבואר מאד: *quia inutilis est coitus seu conjugium tale; quin & ejusmodi nuptiæ offendiculo essent tum ipsi virgini tum eis qui in amorem eam pellicerent.* At vero, quemadmodum Proselytis, Libertinis, ac Mamzeribus conjugia invicem rite potuisse iniri, nec obstitisse legem de Mamzeribus ab Israelitarum aliorum nuptiis arcendis, consentiunt Magistri, ut jam ante monstratum est; ita etiam & castratos hos seu Eunuchos Proselytas Justas & Libertinas rite duxisse, uti etiam Nethinæas & Mamzeras Dubias, sed non Manifestas tradunt. Quoniam scilicet ex ipsa lege sacra hæ Originariis vetitæ. Dubiæ vero tantum ex majorum instituto. Atque sic demum statuunt de conjugiis Originariorum aliquot Proselytis & Libertinis permissis, quæ ceteris interim Originariis vetita. Perquam autem singulare est jus heic de ejusmodi etiam conjugio alio permisso Mamzeri, quod & superius (*cap.* 12.) tetigimus. Scilicet Mamzeris proles posterique regulariter perpetuo Mamzeris nomen infamiam retinebant, qualicunque conjugum commistione nati. Sequebantur nempe הפגם seu *vitium* parentis sic dicti. At vero quoniam nec deesse volebant Mamzeri posterisque ejus legitimum aliquem actum (*Misna & Gem. Babilon. ad tit.* Kidoschim *cap.* 3. *fol.* 69. *a. Maimonid. halach.* Isuri Bia *cap.* 15. *Moses Mikotz. pracept. Negat.* 117.) seu remedium, quo fieret תקנת הבנים *restitutio natalium & conditionis liberorum* seu labis contractæ abolitio, adeo ut tandem evanesceret nomen illud Mamzeris satis odiosum, permissum est ei לישא שפחה: *in uxorem ducere ancillam* (intellige lavacro susceptam & in Judaismum, nomine servitutis, adscitam) ut prolem ex ea progenitam, quæ non omnino pro Mamzere sed pro servo seu ancilla (nam ancillæ proles nunquam non servilis plane erat conditionis) habebatur, ritu solenni in Judaismum integrum seu Libertinitatem manumitteret; quo peracto, Libertinus id est pari cum Proselyto Justitiæ integro, Jure censebatur filius ejus (quod itidem de filia dicendum) posterique sequentes, qui absque hoc fuisset, Mamzerum nomen perpetuo retinuissent. ולא גזרו על השפחה לסמור מפני תקנת הבנים: *Non decernebant ne Mamzeri jungeretur ancilla; restitutionis seu emenda-*

tio-

tionis posterorum gratia. Quæ emendatio fiebat modo jam indicato. Unde & exceptionem singularem nasci vides regulæ illi de Ancillæ prole a successione arcenda, de qua alibi (*de successionibus in Bona cap.* 3.).

CAPUT XVII.

Servorum *atque* Ancillarum, *e Gentilibus in servitutem redactarum*, Cognationis nullam, *ne quidem post Judaismum susceptum, ante manumissionem, apud Hebræos*, in re Concubitus, rationem esse habitum. *Et de eorum* Contuberniis.

QUÆ capitibus proxime superioribus quinque absolvuntur, ad Matrimonium & Coitum sive vetitum sive permissum Originariis cum Servis, Ancillis, Exteris necdum in Judaismum cooptatis seu Proselytis Domicilii, Proselytis Justis, ac Libertinis, attinent. Postulat instituti ratio, ut porro dispiciamus, de Matrimonio & coitu sive vetito sive permisso Servis, Ancillis, ceterisque, quos diximus, Originis Exteræ, inter se invicem; in ditione scilicet Hebraica, atque ex Jure Gentium quo homines ejusmodi exteræ originis inter se ibi uti aut debuerunt, aut licite potuere. Homines hi aut Proselyti fuere Domicilii seu eorum instar, adeoque plane Noachidæ aut Gentiles, aut in Judaismum cooptati, veluti Servi & Ancillæ baptizatæ, Proselyti Justi, Libertini. De Proselytis Domicilii, quantum ad hanc rem attinet, commodius loquemur libro postremo, ubi de judiciis & illiciti concubitus Pœnis, qua ad illos eæ in ditione Hebraica spectarunt, agitur. Servi & Ancillæ in Judaismum, quantum ad sacra & religionem attinuit, circumcisione & baptismo, servitute retenta, ut libro secundo docetur, cooptati, veluti Proselyti erant quidem partiarii. Sed ejusdem conditionis parte altera eousque carebant, quamdiu non manumitterentur, ut non solum in civibus aut juris civilis, extra sacra, participes (quemadmodum fere olim ubique) non haberentur; sed etiam nec cognationis seu jurium sanguinis ulla omnino ratio aut vestigium inter eos superesse existimaretur. Unde, quod satis mirere, nec filiarum, nec sororum, nec parentum quidem contubernia seu concubitus, Cognationis nomine, eis interdicebantur. Rabbi Chasda; (*Gemar. Babilonic. ad tit.* Sanhedr. *cap.* 4. *fol.* 58. *b. videsis supra lib.* 2. *cap.* 5.) עבד מותר באמו ומותר בבתו יצא מכלל גוי ולכלל ישראל לא בא: *servo fas*

est cum matre sua & cum filia sua commisceri. Nam desinit prorsus esse Gentilis, & Israelitici juris seu *pars Ecclesiæ Israeliticæ non fit*. Hoc vult; cum omnes homines essent aut Gentiles aut Hebræi, servum ejusmodi ob Judaismum susceptum plane desiisse esse Gentilem; ob servitutem vero retentam, velut Judæum aut juris Judaici esse nequivisse; Jura autem Cognationis aut ad Gentiles, eosque liberos, aut ad eos tantum qui Judaici essent juris spectasse; hunc, quia horum neuter erat, juribus ejusmodi neutiquam teneri. In Gemara quidem Hierosolymitana dubitationes hac de re, etiam & sententiæ adversæ occurrunt. Sic enim ibi *ad tit.* Jabimoth *cap.* 11. *fol.* 12. *col.* 1. legitur, רבי אידי אמר קומי רבי יוסי בשם רב הסדא עבד מותר באחותו אמר ליה שמעת אפילו באם אמר ליה אין רבי פינחס אמר קומי רבי יוסי בשם רבי יוסי הכר שבא על אמה חייב חטאת ואמרת אליהם לרבות עבדים: *Rabbi Aidi dixit coram Rabbi Jose, nomine Rab Chasda, servo fas esse cum sorore sua misceri, cui ille, audivi etiam, cum matre sua, quod hic negavit. Rabbi Phinees dixit coram Rabbi Jose, ipsius nomine, seu ejusce sententiam proferens, servum qui cum matre sua concubuerit, peccati reum esse, verbaque illa sacra in præfatione Interdicti incestus ad eos dices, etiam ut servi continerentur, usurpari*. Sed receptam demum heic sententiam ita ex veteribus explicat Maimonides; *Halach.* Isuri Bia *cap.* 14. העבד מותר לישא אמו כשהוא עבד ואין צריך לומר בתו ואחותו וכיוצא בהן שכבר יצא מכלל גוים ואין העריות האסורות על הגוים אסורות עליו ולא בא לכלל ישראל כדי שיאסרו עליו עריות האסורות על הגרים ויראה לי שאם בא העבד על הזכור ובהמה יהרג שאיסור שתי עריות אלו שוה בכל האדם עבדים שנשתחררו הרי הן כגרים כל שאסור לגרים אסור להן וכל המותר לגרים מותר להן נותן אדם שפחתו לעבדו או לעבד חבירו ומוסר שפחה אחת לשני עבדים לכתחלה ואינן צריכין שום דבר אלא הרי הן כבהמות ושפחה שהיא מיוחדת לעבד או שאינה מיוחדת אחת היא לפי שאין אישות אלא לישראל או לגוים על הגוים אבל לא לעבדים על העבדים ולא לעבדים על ישראל: *Servo fas est in contubernium accipere matrem suam, quamdiu servus manet, nedum suam filiam aut sororem & quæ sunt id genus cæteras. Etenim jam desiit esse prorsus Gentilis, & Incesta Gentilibus interdicta ideo ei non interdicuntur. At nec Israelitici juris ita fit, ut interdicantur ei Incesta, quæ Proselytis justis interdicuntur. Cæterum mihi videtur, servum, qui cum masculo aut bestia concubuerit, capite ple-*

ctendum ; *quoniam illa duo Incesta æque ad universum genus humanum attinent.* Quod itidem de adulterio dicendum. (*animadvers. ad citat. Maimonid. locum*) Nam quoniam servilis Cognatio pro nulla habita est, ideo tantum cetera Incesta non interdicta esse ajunt servis; alioquin etiam, dum Proselyti essent duntaxat Domicilii, ad Septem Noachidarum juris capita, ut dictum est, observanda, obstricti. *Servi vero manumissi, ut Proselyti plane optimi juris habentur, & quicquid hisce nefas, etiam illis nefas erat, & quod hisce fas, fas etiam erat illis. Licuit etiam domino, ancillam suam, sive servo sua, sive servo alterius dare; etiam & ancillam unicam binis servis tradere simili modo. Neque discrimen heic aliquod inter eos habebatur & jumenta* (videsis Gemar. Babil. ad tit. *Kidoschim* cap. 3. fol. 68. *a.*) *Neque aliud est ancillæ servo in contubernium conjunctæ jus ab ejus, quæ nondum ita conjungitur. Quoniam verum & legitimum conjugium non habetur nisi inter Israelitas* (& qui eorum jurium civitatisque sunt participes) *aut inter Gentiles ad invicem. Non vero inter servos & ancillas, neque inter hosce & Israelitas.* Contubernia autem servorum, ex domini arbitrio nata, quamdiu indissoluta manerent, eousque legitimum conjugium imitabantur, ut inde cum ancilla ita conjuncta adulterium ab ipso domino, antequam dissolverentur, commissum pronuntiarent capite luendum, ut ex superius allatis liquet (*en Maimonide, superius cap. 7.*). Sed ut contuberniorum ejusmodi dominus ipse solus autor erat, ita & pro libitu suo ea, modo etiam supra indicato, dissolvebat. Nam ita conjunctorum voluntas, assensus, dissensus, in sola potestate manebat domini. Et pro voluntate alterutrius etiam conjugum legitimorum, extra jus civile Israeliticum cujus participes servos esse nolebant, dissolvi, ad eorum mentem, conjugia, ante ostensum est. Atque hinc intelligendum illud ex Maimonide jam citatum, haud dispar esse heic jus ancillæ contubernio conjunctæ & ejus quæ nondum conjungitur. Scilicet minime dispar fore, quotiescunque dominus contubernium ejusmodi pro libitu dissolverit, & dein cuicunque, ut in fructu prolem haberet, servo ancillam in concubitum tradiderit. Quod vero ad cognationis heic servilis negationem attinet, unde & passim illud habent עבד אין לו יחס *servo non est prosapia* seu *cognatio*; advertendum etiam est occurrere apud veteres Jurisconsultos Romanos *ad Leges*, (Paulus l. 10 ff. tit. de gradibus §. 5. non parcimus) *serviles cognationes non pertinere*, nec facile (*Ulpianus lib. 2. §. 1. ff. tit. unde Cognati*) ullam servilem videri esse cognationem. Attamen ipsi, dum in tutelis, successionibus id genus Jure tantum civili suo subnixis aliis locum penitus servili cognationi olim (quod & postea *institut. tit. de servili cognatione* etiam aliquantulum mutatum est) negabant, in jure nihilominus matrimoniali libertinorum ac contuberniis servorum, horum perinde ac ingenuorum cognationem observandam esse volebant (*Paulus lib. 14. ff. tit. de ritu Nupt. §. 2. & 3. Pomponius ibid. lib. 8. Justin. Inst. de Nuptiis §. illud*), utpote non magis in hisce quam in illis, ex jure Sanguinis, naturalem. Quod itidem de eorum adfinitatibus definiebant. In contrahendis nempe matrimoniis, naturale jus & pudorem inspiciendum esse. *Et quod attinet ad jus civile* (L. 32. ff. de divers. Reg. juris), inquit Ulpianus, *servi pro nullis habentur; non tamen jure naturali, quia quod ad jus naturale attinet omnes homines æquales sunt.* Verum autem seu legitimum connubium, ut Hebræi, ita & Romani veteres servis esse negabant (*C. tit. de Incest. Nupt. l. 3. Ulpian. tit. de his qui in potestate sunt. Plautus in Asinaria prologo. Paul. sentent. 2. tit. 19.*), contubernium eorum, in vitæ communionem, conjunctionem nuncupantes & ancillas ita conjunctas contubernales (*Ulpianus lib. 12. §. 33. ff. tit. ul. de Instructo*). Sed vero ex Novellarum (*Nov. 22. & 78.*) & Pontificum (*tit. de conjugio servorum*) jure, satis legitimæ etiam, quemadmodum inter ingenuos, nuptiæ inter servos consistunt. Sed hoc obiter.

CAPUT XVIII.

De Proselytorum *Justitiæ &* Libertinorum *inter se invicem aut cum Gentilibus*, Conjugiis. *Et qualisnam* eorum Cognationis, *dum Gentiles erant*, *item* posterorum in Sanctitate, *id est postquam Proselyti facti sunt*, natorum, *in* re matrimoniali *seu in* Coitus *interdictis* habita sit ratio.

INter se invicem, sine exceptione ulla, omnimodi generis Proselyti ac Libertini (dum gentem, unde venerant, tantum spectas) conjugia rite contraxere. Neque leges sacras (*Deut.* 23.) de Ammonitis, Moabitis, Idumæis, Ægyptiis, diversimode conjugio Originariorum interdictis (ut ante traditum est) (*Cap.* 14.) ad Proselytos aut Libertinos attinuisse volunt (*Maimonid.* Isuri Bia *cap.* 12.)

12.) Nimirum quicunque fieret ex gentibus hiſce Proſelytus aut Libertinus, rite ſatis inibat conjugium cum Proſelyta e gente qualicunque adſcita. Uti & Proſelyti ceteris qualeſcunque tum inter ſe invicem, tum cum fœminis e gentibus illis in Judaiſmum cooptatis. Neque ſexus heic diſcrimen, neque generationum quales in Deuteronomio memoratæ. Et leges illas ad Originarios ſeu קהל יהוה *Eccleſiam Domini* ſolummodo ſpectare docent. Proſelytos autem & Libertinos univerſos ſimul indigitantes קהל גרים *Eccleſiam* ſeu *Univerſitatem Proſelytorum*, ſic ab Eccleſia Domini eos diſcriminare ſolent. Sed vero hoſce non minus atque Originarios a Gentilium ſeu Exterorum qui nondum Proſelyti aut Libertini facti ſunt, uti & a ſervorum & ancillarum conjugiis ac coitu arcendos unanimes ſtatuunt; modo exceptiones illas admittas quæ ſupra capite duodecimo de Servis, & capite proximo ſuperiori de Ancilla & Mamzere habentur. Scilicet jus parile, de Mamzere in Proſelyti poſteris; parile item de Proſelyto in ſervitutem addicto, & de Ancilla partiaria Proſelyti. Jam vero quod ad Cognationis Proſelytorum & Libertinorum in re matrimoniali jura attinet; ea conſideratur aut qua, antequam Proſelyti facti ſunt, locum habuit, aut qua poſtmodum ex ſuſceptione liberorum orta eſt. Cognationem priſtinam omnimodam evanuiſſe docent per Regenerationem, juxta ea quæ libro ſecundo (*Cap.* 4. *pag.* 162. & 170.) ſuſius ſunt tradita, uti & in libro de ſucceſſionibus *cap.* 26. in Bona. Et Maimonides *Hal.* Iſuri Bia *cap.* 14. & *Gloſ. Talmud. Babyl. ad tit.* Sanhed. *cap.* 4. *fol.* 58. *a.* גוי שנתגייר ועבד שנשתחרר הרי הוא כקטן שנולד וכל שאר בשר שהיו לו כשהוא גוי או כשהוא עבד אינן שאר בשר ואם נתגייר הוא והם אינו חייב על אחת מהם משום ערוה כלל: *Quando Gentilis Proſelytus fiebat, aut ſervus Libertinus, uterque inſtar infantis recens nati habebatur* (quod & ſupra *Lib.* 2. explicatum eſt). *Et proximitas ſanguinis qualiſcunque ſive hujus dum Gentilis erat, ſive illius dum ſervus erat, jam plane deſiit eſſe. Quin etſi ſive hic ſive ille in Judaiſmum eſſet cooptatus ſimul cum proximis ſuis de ſanguine, illarum nomine, inceſtus nullius tenebatur.* Nam ubi conſanguinitas ſeu cognatio nulla reperta eſt, inceſtum ejuſce nomine ut reperiretur, ex qualicunque conjugio, fieri nequiiſſe palam eſt. Unde nec Matrem nec Sororem Uterinam Proſelyto ſeu Libertino recens facto interdictam ex hujuſmodi legum morumque ſuorum interpretamentis voluere. Et tametſi mater ſimul, pater, filius, ac filia, frater ac ſoror, Gentiles, unico temporis momento in Judaiſmum integrum ſive ut Proſelyti ſive ut Libertini cooptarentur; ſic plane invicem נכרים *ut alieni* erant, nullo cognationis priſtinæ veſtigio remanente. Ante autem *Lib.* 2. *cap.* 4. *pag.* 170. & 171. monitum eſt de ſingulari jure, quo nec fraternitas ulla haberetur (*Miſn. tit.* Jabimoth *cap.* 11. *fol.* 97. *b.*) inter Proſelytæ jam factæ filios quorum alter בקדושה *in Sanctitate* ſeu poſtquam Proſelyta facta eſt tam conceptus eſt quam natus, alter in Sanctitate natus ſed extra eam, ſeu antequam Proſelyta eſt facta, conceptus; quod pariter intelligendum de filiabus, & de filio & filia. Nullam nempe inter hujuſmodi natos eſſe ſanguinis relationem, niſi quodlibet par (quale de alio quovis numero pariter dicendum) tam conceptum eſſet quam natum in Sanctitate. Quam ex Regeneratione ortam advertendum eſt, Magiſtris eſſe ſolenne, Proſelytis Juſtitiæ & Libertinis, non omnino ſervis licet in Judaiſmum, retenta ſervitute, cooptatis, tribuere. Sed vero quod ſic diſcrimine a tempore Sanctitatis & illo quod ante eam præceſſerat, atque e conceptu & natalibus conflato tradunt, locum tantum habuit in liberis qua ſe invicem reſpiciebant, non qua reſpiciebant parentes. Nam tam proles quæ extra ſanctitatem concepta eſt, quam quæ intra eam, pro filio ſeu filia parentibus utriſque (*Gem. Bab. ad tit.* Jabimoth *cap.* 11. *fol.* 97. *b.*) (modo utrique ſaltem Proſelyti) cenſebatur, quanquam inter hanc & quæ intra ſanctitatem nata eſt, fraternitas haberetur nulla; ne quidem inter gemellos, niſi tam conciperentur quam naſcerentur in ſanctitate. Parentum ita & prolis ad invicem relationem, poſt novos illos Proſelytiſmi natales ſeu Regenerationem, ex ipſo naſcendi tempore, quod inſequeretur, pendere volebant (unde & Proſelytæ dum gravida erat factæ proles materni generis ſeu ſanctitatis maternæ particeps naſcebatur, ut ſuperius *Lib.* 2. *cap.* 4. monuimus Fratrum vero ac Sororum ex conceptu tantum. Unde interdum evenit, ut, qui eidem parenti filii eſſent & filiæ, ſibi invicem fratres aut ſorores neutiquam cenſerentur; Adeoque cognatio inde fraterna haberetur nulla, nec cognationis ejuſmodi in re matrimoniali aut concubitus interdictis ratio ulla, cum interea paterna & materna plane agnoſceretur, adeoque hujuſmodi cognationis nomine Matrimonium inter Proſelytos & prolem

ejuſ-

ejuſmodi eſſet, non minus atque inter alios ſic ſanguine conjunctos illicitum. Juxta jam dicta nimirum ſtatuunt, dum ſimpliciora Legis morumque ac ſcitorum veterum ſuorum interpretamenta ſine placitis ab eis qui rebus præfuere, hac de re ſuperinductis, rotunde tradunt. At vero moderamina ſeu temperamenta ſuperinducta a majoribus ajunt, quæ effectum in Proſelyto illum Regenerationis, quo cognationem omnimodam priſtinam amitteret, publicæ honeſtatis ſeu exiſtimationis cauſa, diverſimode heic cohiberent. Ne ſcilicet ipſis Gentilibus viderentur ipſi laxioribus hac in re, quam par erat, uti moribus. In Temperamentis illis alia erat ratio interdictorum inceſti, quibus Gentiles omnes ſeu univerſum genus humanum, ex veteri Noachidarum jure, obſtringuntur, alia eorum quæ in Lege Moſaica acceſſerunt, alia item concubitus ex matrimonio, alia ſine matrimonio, alia matrimonii ante Regenerationem, alia ejuſce quod poſt inibatur, atque alia demum cognationis paternæ, maternæ alia. Statuebant igitur ipſi, ut tam ſoror quæ fuerat uterina quam mater etiam poſt Regenerationem Proſelyto atque Libertino interdicerentur, idque etiamſi ante alterutra harum ducta fuiſſet. Maimonides (*Hal.* Iſuri Bia *cap.* 14. *atque in Gem. Babyl. ad tit.* Jabimoth *c.* 2. *fol.* 22. *a. & vide ad cap.* 11. *fol.* 97. *b.*) דין תורה שמותר לגר שישא אמו או אחותו מאמו שנתגיירו אבל חכמים אסרו דבר זה כדי שלא יאמר באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה שאמש היתה לו אסורה והיום מותרת וכן גר שבא על אמו או אחותו והיא בגיותה הרי זה כבא על הנכרית כיצד דין הגרים בערוות של שאר בשר אם היה נשוי בשהוא גוי לאמו או לאחותו ונתגיירו מפרישין אותן: *En nudis Legis ſacræ interpretamentis eſt, quod fas fuerit Proſelyto in Uxorem ducere ſive Matrem ſive Sororem uterinam in Judaiſmum cooptatas. Interdixere autem hoc Sapientes, ne forte muſſitando objiceret Proſelytus, Devenimus ex ſanctitate graviori ſeu ſtrictiori in ſanctitatem leviorem laxioremve; eo quod ita eam quæ heri erat interdicta* (nempe ex veteri jure Noachidarum) *hodie ducere ei fas fuiſſet. Nihilominus Proſelytus qui cum Matre aut Sorore uterina, dum ipſæ Gentiles adhuc ſunt, concumbit, non aliud facit ac is qui cum fœmina quacunque extera concumbit. Quod vero ad Proſelytorum, de Inceſtu, ſanguinis nomine jus heic inprimis ſpectat; ſi Proſelytus dum adhuc gentilis eſſet, ſive Matrem ſive Sororem* (uterinam) *in uxorem duxiſſet, divortio ſeparabantur.* Nec contrahi nec conſtare ſinebant matrimonium Proſelyti & Matris ſuæ ſeu Sororis uterinæ. Cum hiſce vero concubitus extra matrimonium, antequam ipſæ fierent Proſelytæ, pro inceſtu, ratione ſanguinis priſtini, non habebatur. At ſi, antequam Proſelytus factus fuiſſet, aliam quamcunque ex Lege Moſaica interdictam ſive nomine ſanguinis ſive affinitatis, Proſelytam etiam cum eo factam, duxiſſet, conſtare ſinebant matrimonium. Sic idem, ex ſententia veterum, Maimonides; ואם היה נשוי לשאר עריות ונתגייר הוא ואשתו אין מפרישין אותן: *Si vero duxerit quamcunque aliam nomine inceſti interdictam, & poſtmodum tam ipſa quam ipſe Proſelyti fiebant, divortio non ſeparabantur.* Uti neque ex ſententia forenſi ſeparabantur conjuges Proſelyti, ubi duxerat quis, poſt Regenerationem, ſive patrui ſive fratris germani Uxorem ſive Novercam (tametſi etiam poſt Regenerationem mariti copularentur) ſive Amitam, ſive Germanam Sororem quarum omnium proximitas ex patris ſanguine pendebat, ſive Materteram quæ avi materni, non aviæ, filia, ſive filiam ſui; priſtino ſcilicet ſanguinis jure ſibi conjunctas. Nam earum quæ ex Conceptu ſimul ac Natalibus, poſt Regenerationem ortæ, hiſce aliiſve nominibus quempiam contingerent, idem ipſum jus erat, quod Hebræarum eſt quod Thamarem Davidis filiam Amnoni fratri rite ſatis conjungi potuiſſe exiſtimant, idque ex eo quod ſacro ſermone occurrit ex hoc jure intellecto. *Quin potius*; inquit (2. *Sam.* 13. 13. *ubi hæc R. David Kimchi & Maimonid. hal.* Melacim *cap.* 8. *R. Bechai in Biur. fol.* 222. *col.* 4. *Moſes Mikotzi præcept. affirm.* 122.) ad fratrem libidine inſtantem Thamar, *loquere ad Regem & non negabit me tibi.* Erat, ajunt, Thamar filia Maacæ ex Davidis concubitu, dum ipſa adhuc Gentilis eſſet neque, ob ſingulare captivæ forma venuſta jus, ut ſupra oſtenſum eſt, interdicta. Proſelyta autem facta (nam nullam ſive Davidis ſive Salomonis aliorumve in veteri ſedere Hœbræorum, uxorem non fuiſſe Proſelytam, admittunt, niſi ubi Gentilem plane fuiſſe nuptiarum tempore diſerte affirmatur) nupſit Davidi, cui ex Ahinoama uxore ſuſceptus Amnon. Frater igitur (ſi naturale jus ſanguinis reſpicias) erat germanus Thamari. Quoniam vero & mater ejus & ipſa etiam; dum mater Gentilis eſſet, concepta Proſelytæ factæ eſſent, ideo deſiiſſe omnimodam ſanguinis volunt inter hoſce conjunctionem, adeoque eam conjugio ei potuiſſe jure copulari. Nec diſſimile jus erat earum quæ Proſelyti uxori, ab earum

quæ

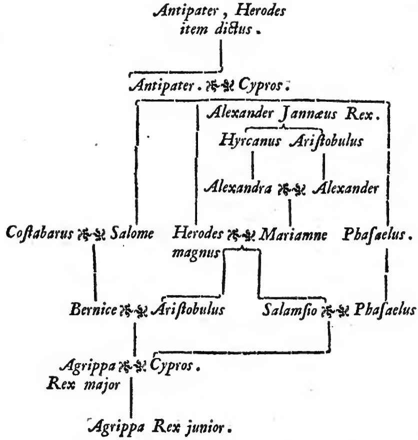
quæ sibi, consanguineæ fuere. At vero quæ sanguine ei materno conjunctæ sunt, aut quarum affinitas ex eo pendebat, earum adeo fuit jus diversum (sed ex temperamentis illis a majoribus, ut diximus, adjectis) ut, si, post Regenerationem, harum quampiam duxisset, ex sententia forensi divortio essent separandi. Unde ajunt (*Maimonides loco citato*, *&* *Gem. Bab. ad tit.* Jabimoth *cap.* 2. *fol.* 22. *a.* *&* *ad tit.* Sanhedrin *cap.* 4. *fol.* 58. *a.* *Atque ita intelligenda Gemara Hierosolymitana ad tit.* Jabimoth *cap.* 11. *fol.* 12. *col.* 1.), גר אסור בשאר האם אחר שנתגייר מדברי סופרים ומותר בשאר האב אעף שיודע בוראי שזה שארו מאביו כגון התאומים שדבר ברור שאביו של זה הוא אביו של זה אעף כן לא גזרו על שאר אביו: *Interdictum est Proselyto, postquam Proselytus fuerit factus, idque ex sancitis scribarum, cognatis ac adfinibus ex materno sanguine sibi conjunctis, non paterno. Quin tametsi liquido constaret de paterno invicem sanguine, veluti ubi Gemelli nascebantur, quorum patrem fuisse unicum certo scimus, paterni sanguinis nomine matrimonium heic non interdictum est.* Sed tantum materni. Haud igitur ex ejusmodi sancitis licuit Proselyto, non solum sororem ducere uterinam (quæ etiam Gentili vetita) sed nec Materteram, quæ aviæ maternæ filia, nec fratris uterini uxorem, de qua tamen distinctio adhibetur. Interdictam illam esse si fratri uterino nupta esset, ipsi etiam Proselyto; non item si Gentilis moreretur. Qua de re Decisionem memorant, in causa Naphtimi Proselyti (*Gemar. Bab. ad tit.* Jabimoth *cap.* 11. *fol.* 98. *a.*) qui fratris uterini uxorem, nondum scilicet regenerati, duxerat. Qui etiam Proselytam (*Maimonid. halach.* Isuri Bia *cap.* 14. *&* *locis supra citatis aliis ex Gemara Babylonia*) & filiam ejusdem simul duxerat, aut binas sorores uterinas, ei earum altera divortio erat ejicienda, altera, pro libitu suo, retenta. Sed obtinuit etiam apud nonnullos (*Gemar. Hierosolym. ad tit.* Jabimoth *cap.* 11. *fol.* 12. *a.* *col.* 1.) opinio eam tantum retinendam quacum concubitus antea habitus, ubi cum altera nondum vir concubuerat. At vero uxoris Proselytæ superstes sive matrem ejusdem sive filiam (semper in hisce conjunctionem sanguinis, ex natalibus ante Regenerationem, ortam intelligas oportet) ducere jure potuit שלא גזרו אלא בחייהן *quoniam de his non decrevere scribæ nisi ubi utraque superstites.* Nimirum simul eidem conjungi has nolebant. Quin binas sorores Proselytas, non uterinas, conjugio simul habere permissum est שלא גזרו בשאר האב: *quoniam nec decrevere heic de sanguinis conjunctione paterna.*

CAPUT XIX

Patrum *&* Historicorum Christianorum Veterum sententia *defenditur; scilicet* Herodem Magnum *Regem*, *ab Antipatro* Idumæo *dicto adeoque* (*uti ajunt aliqui*) Judæo, *e* Cypro fœmina Gentili *uxore sua susceptum*, *ex ipsis natalibus* Alienigenam, *nec* Judæum *fuisse*.

EX superius allatis difficile non est controversiam illustrem, pridem apud viros eruditissimos ortam, de Herodis magni Regis statu ac natalibus obiter finire, uti & illud quod in Hebræorum Commentariis occurrit de Agrippa Rege, acclamatum scilicet fuisse ei publice veluti Israelitarum fratri seu Israelitæ, rite intelligere. Satis enim perspecto jure Gentium quod obtinuit inter Hebræos Proselytosque atque alios exteræ originis; juxta jam ante explicata, res erit perquam manifesta. En tibi quantum ad hanc rem, stemma ex Flavio Josepho *Orig. Judaic. lib.* 18. *cap.* 7. *&* *vide lib.* 15. *cap.* 2. *&* 11. *&* *lib.* 16. *cap.* 2. *&* *Haloseos lib.* 1. *cap.* 10. *&* 18. quod utriusque natales indicat,

An-

Quod ad Herodem magnum heic attinet, nemo nescit apud Patres & Historicos veteres Christianos eum passim dici ἀλλόφυλον atque alienigenam. Id quod etiam in Scholasticorum (*Joh. Bachon. ad sentent. 3. dist. 20. q. 2. art. 1. & prolog. in sent. 4. quæst. 1. art. 2. §. 2.* e Messiæ adventu disputationibus vetustis admitti solet velut quod dubio caret. In eo enim, illo nomine, collocant translationem primam Imperii Judaici ab Originariis, qui juxta promissionem illam notissimam Judæ factam regnarent, in alienigenam. Qua de re differendi locus heic non est. Sed vero nec puto repertus est inter Christianos qui non aut alienigenam aut Proselytum aut ejusmodi quid eum fuisse a primis Christianismi seculis semper aut affirmarunt aut non negarunt, usque dum ante annos aliquot vir summus Josephus Scaliger, ita plane Judæum seu Originarium esse Herodem hunc voluit (*Animadv. in Euseb. n. 1983.*) ut neque alienigenam neque Proselytum existimarit eum censendum. In hunc statim insurrexit Nicolaus Serrarius, vir quidem etiam doctissimus, qui libello Herodes inscripto, novitatem illam refellere conatus est. Habet autem Scaliger heic sequaces suos (*Isaac Casaubon. exercit. in Baron. 1. §. 3. & 4.*) magni nominis, qui & sententiam ejus stabilire pluribus contendunt. Suos item habet Serrarius veterum sententiæ libenter tenaces. Quæ illi congesserunt neutiquam compilabo ego. Attamen de nonnullis quæ vetustissimam Patrum & Historicorum veterum Christianorum sententiam de Herodis peregrinitate firment, & universa in eam pridem adducta breviter refellant, monere heic visum est, sane a nemine quantum scio satis animadversis. Controversiæ summa est, utrum Herodes hic Antipatri filius, sive regnum Judaicum, sive gentem Israeliticam seu Judaicam ex Abrahæ semine propagatam spectes, ita civiliter aliquo modo Judæis seu Israelitis eorumve reipublicæ, cœtui, Ecclesiæ insereretur, atque ita sive ex Hebraico sive ex Interveniente Gentili jure Civitate Israelitica donatus sit aut frueretur, ut Alienigenæ nomen aut statum ex eodem jure penitus sive exueret sive omnino non haberet. Scilicet ex semine Abrahæ seu Judæum naturaliter eum fuisse nemo puto veterum præter Nicolaum Damascenum (*Apud Josephum lib. 14. cap. 2.*) assentatorem ejus satis fœdum hujusque sequa-

quacem Pseudogorionidem *lib.* 4. *cap.* 37. qui a Judæis captivitatis Babylonicæ Antipatrum deduci fingunt, unquam ne somniavit quidem. Neque horum autoritas tanta est ut in partes eam, hoc sensu, trahi velit eorum qui veteres heic impugnant, quisquam ni fallor, præter Augustinum Torniellum *in Annalibus ann.* 4018. Et quod ex Strabone adsertur, Herodem *ἐπιχώριον* dictum, id est quidem *indigenam*; id plane ad locum natalium attinet, non ad statum quem quærimus, ut ex ipso vocabulo liquet. Etiam scriptoris alioquin maximi autoritatem, hac in re esse levem satis pronuntiare non dubitemus. Et id quod est nasci in Judæa solum Judæum fecisse nemo puto hactenus rerum Hebraicarum sciens existimavit. In Quæstione autem *ex Hebraico sive ex interveniente Gentium jure* dixi. Nam a ratione nimis dissonum est, de statu seu civilitate cujuscunque in aliqua republica aut gente disputare ex jure reipublicæ seu genti illi alieno. D. Paulus civem se esse Romanum Hierosolymis professus est (*Act. Apost.* 22. 25.), ut legis Portiæ beneficio liberaretur. Nemo rerum æstimator æquus exceptionem illam sive Jure Hebraico seu loci ubi orta est, sive Tarsico, seu Pauli natalium loci, seu alius cujuscunque reipublicæ seu imperii præter Romanum, definiendam fuisse non videt. Aut ex Jure Romano seu Cæsareo Romanus dicendus erat civis, aut, ad rem, nullo. Quod pariter dicendum, ubi quæstio (ut apud hæreticos aliquot) fiebat utrum fuerit etiam ille Hebræus. Scilicet ut illud ex Jure Cæsareo, ita hoc ex Jure Hebræis in usu definiendum. Quo itidem ipsum Hebræum seu Judæum fuisse contra Ebionitas plurima ante secula (*Epiphanius lib.* 2. *hæres.* 30.) assertum habemus. Variant admodum actus civiles in civitatis passim donatione. Neque minus variant pro diversitate locorum seculorumque, temperamenta quibus civitate donatorum jura ab Originariorum ita disterminantur ut in horum numero nec civiliter quidem habeantur sive illi sive eorum posteri aliter atque jura loci civilia seu Gentium jura ibi Intervenientia permittunt. Obvium est quod dicimus, in legibus & historiis veterum Græcorum atque in jure Quiritum cum eo quod erat Latinitatis comparato. Hodieque ut semper, Anglorum, Gallorum, Hispanorum, aliarum quæ jam florent gentium jura heic invicem valde discrepant. Nec ubi de alicujus statu hujusmodi quæstio fit, ab alio finienda est jure quam gentis illius ad quam status ille attinet, sive civili sive sibi atque genti alteri interveniente (cujus eadem heic ratio) quod quidem adeo manifestum est, ut de eo breviter monere tantum paulo cordatiori cuique satis sit superque. Alienigenam autem quemquam seu peregrinum esse aut censeri, atque interim non hostem, juxta varia gentium jura sive Civilia sive Intervenientia, in duplici constituitur genere. Aut in eo quod est omnimodo exterum esse sine ulla civitatis participatione, præter eam quæ ex Jure Naturali seu omnium communi nascitur (qualem passim videmus in iis qui nondum civitate ullatenus donati alienis in terris degunt) aut in eo quod est, ob rationem Originis exteræ seu generis a populo in quem, juxta jura illa, cooptatus qui fuerit (sive illud natalibus qualibuscunque fiat, sive primaria Civitatis donatione) alieni, ita, in rebus nihilominus civilibus, advenæ seu peregrini nomine ab Originariis distingui, atque ita non deletum peregrinitatis characterem retinere, ut eandem ipsam ob causam, neque ullatenus ob aliam, singularia aliquor sive plura sive pauciora quæ Originariis competant jura neutiquam sortiatur. Nam qui prioris sunt generis, habent cum civibus communia nonnulla, quemadmodum etiam Proselyti Domicilii apud Hebræos. Et qui secundi sunt generis, omnia non habent cum civibus communia. Adeo ut ubicunque defectus istiusmodi communitatis, nomine Originis exteræ, reperiatur, ibi necesse sit ut peregrinitatem agnoscamus. Jam vero Herodes spectandus est aut qua Jure civitatis Israeliticæ aliquo e natalibus frui potuisset, aut qua in Judaismum ipse, ut Proselytus primo factus, postmodum potuisset cooptari. Quantum ad primum; detur quod volunt heic patrum sententiæ oppugnatores, tam avum ejus quam patrem Proselytum justitiæ fuisse, etiam & Proselyti prolem patris conditionem sequentem, id est Proselytum natum, pro Judæo Originario habendum (de quo plura mox) certe nihil habetur in stemmate supra exhibito alibive apud veteres quo eum Proselytum natum fuisse sit omnino existimandum. Qua in re certe oppugnatorum argumenti cardo versatur. Scilicet Proselyti uti & Israelitæ proles e Gentili suscepta, Proselyi statum non habuit, sed plane Gentilis erat, adeoque Israeliticæ reipublicæ undiquaque alienigena, ut capitibus duodecimo & decimoquinto supra docetur. Uxor autem Antipatri Herodis patris (quem Proselytum fuisse hactenus admittimus) erat Cypros, quam fatentur omnes Arabissam (*Joseph. lib.* 14. *cap.* 12.) fuisse, id est planissime

Gentilem. Omnes inquam quorum heic ratio habenda. Nam nihili est quod legitur apud Pseudogorionidem (*Lib.* 4. *cap.* 37.), eam fuisse Idumæam. Neque alibi puto occurrit ejusmodi de ea commentum, aut a viris doctis omnino recipitur; remetsi si Idumæa ea fuisset, idque Origine vetusta, plane Proselyta fuisset (juxta ea quæ mox dicuntur) atque ita Herodes ex ea natus proculdubio Proselytus; sive pater Proselytus sive Gentilis fuisset. Sed vero Arabissa erat Cypros, neque hactenus repertus est inter veteres, cui eam Proselytam factam esse unquam in mentem venit. Herodes igitur filius ejus Gentilis erat, seu quod idem est, meteræ conditionis. Atque ita evanescit tota de Idumæis seu Judaicis parentibus argumenti vis efferri solita. Quod vero existimavit Josephus Scaliger Cypron Proselytam factam (ut ex ejus verbis aliem ad rem supra *Cap.* 12. adductis constat) ideo quia aliter ex jure Hebreico rite Antipatro conjungi nequibat, non tam afferre argumentum est quam temere fingere. Et quam leviculum est, ideo Herodem natum fuisse Proselytum afferere quia præsumendum non sit Antipatrum contra jura Hebraica fuisse commissurum? Atque hoc modo nulla omnino civitatis Israeliticæ participatio ex natalibus erat Herodi, utpote plane Extero & Gentili, seu peregrino prioris, quod diximus, generis. Sed vero missa matre, nullo modo probatum hactenus vidi sive patrem sive avum Herodis proselytum tempore ejus natalium fuisse. Postmodum quidem patrem Proselytum factum scribit Epiphanius *Hæres.* 20. Sed hoc nihil ad Herodis natales. Neque evincit eum sic fuisse quia D. Hieronymo *in Isaiam cap.* 22. Antipatri Proselyti filius dicitur. Non ideo filii natalium tempore pater Proselytus, quia Proselytus. Et nisi fuisset, filius a patre jus Proselyti derivare sibi non potuit, ut manifestum sit ex eis quæ de Proselytis superius observavimus.

CAPUT XX.

Expenduntur quæ in Patrum de Herode Magno sententiam *a viris doctissimis afferuntur ex eo quod* pater avusque ejus essent Idumæi, adeoque, *ut ajunt*, Judæi. *Et de* Proselytorum *eorumque* posterorum *qua* universitate, Ecclesia *seu* civitate Hebraica *sive donabantur sive arcebantur*, *tum* jure *tum* peregrinitate.

At vero Idumæos insuper ajunt fuisse Herodis avum patremque; gentem autem illam sub Johanne Hyrcano Rege annis ante Herodem nonaginta in ritus transiisse totem Judaicos adeo ut dein omnes Judæi fierent & haberentur (*Origin. Judaic.* 13. *cap.* 17.), id est Proselyti Justitiæ. Quod nec semel memorat Josephus. Vide quæ supra (*lib.* 2. *cap.* 2.) ea de re afferuntur. Atque ipse alicubi ait Johannem Hyrcanum transmutasse τὴν πολιτείαν αὐτῶν εἰς τὰ Ἰουδαίων ἔθη καὶ νόμιμα *vitam ac mores eorum in Judæorum mores & ritus*. Unde & Zonaras de Hyrcano; ὑποτάξας τοὺς Ἰδουμαίους ἐπέτρεψεν αὐτοῖς τὴν ἐν τῇ χώρᾳ διατριβὴν, εἰ περιτέμνοιντο καὶ χρῷντο τοῖς Ἰουδαϊκοῖς· Οἱ δὲ διὰ τὴν πατρίδα, καὶ τὴν περιτομὴν καὶ τἄλλα ὑπήνεγκαν *subactis Idumæis ea conditione in patria versari concessit si circumciderentur & moribus Judaicis uterentur. Qui amore natalis soli & circumcisionem & reliqua tolerarunt*. Hinc evenisse ut avus Herodis saltem Proselytus esset, Pater vero adeoque ipse natalibus ac sanguine paterno Judæus, atque, ut volunt, civiliter plane Originarius. Ceterum si concedatur ex eo quod traditur de Idumæis in ritus Judeicos transeuntibus universis, etiam & Herodis majores ita Judæos factos, adeoque ipsum Judæum ex Idumæis Judæis natum fuisse, certe inde nihil omnino consequitur eum neutiquam populo Israelitico seu Judaico originario peregrinum ac alienigenam civiliter aut censendum fuisse aut revera extitisse. Et mira est hallucinatio atque iis qui rebus versari videntur Hebraicis nimis indigna, Proselytorum Justitiæ posteros sanguine Israelitico non commistos ob Judæi nomen natalibus acquisitum, peregrinitatem non retinuisse existimare, quod faciunt heic viri magni. Id certissimum est, quandiu manerent originis exteræ probationes, quæ (*Eusebius hist. Ecclesiast.* 1. *cap.* 7.) uti etiam originariorum Judæorum stemmata, in tabulis genealogicis asservari solebant, tum של גרים *Proselytorum*, *peregri-*

grinorum, *advenarum*, nomen posteris eorum inhæsisse (idque nec Originariorum malevolentia nec invidia, ut perperam aliqui autumarunt; sed ex ipso jure apud Hebræos receptissimo) tum peregrinitatis seu originis exteræ effectus omnimodos qui ad eos, qui primo facti sunt Proselyti, spectabant, perpetuo mansisse. Qua de re consulas, quæ libro secundo fusius (*cap.* 4.) tradita sunt. Et de nomine quidem retento monet Serrarius, (*Herode cap.* 15.) testimoniis aliquot adductis. Innumera adjici possent. Etiam quæ superius attulimus de Ammonitis, Moabitis, Ægyptiis, Idumæis Proselytis (qui, ubi de Proselytis generatim loquuntur Magistri, quemadmodum etiam Nethinæi, excipi solent) satis evincunt, neque nullam ipsam Proselyti factionem seu in Judaismum cooptationem, neque id quod est nasci e Proselyto, delere originem exteram ejusve characterem civilem; cujus in prioribus jam dictarum duabus gentibus ratio semper ejusmodi habita est ut mares Proselyti post quotcunque generationes nuptiis Israelitidum perpetuo, solo originis illius exteræ nomine, arcerentur, in reliquis binis, ita ut in tertiam itidem generationem utriusque sexus Proselytis, Israeliticis esset abstinendum nuptiis. Quod ad Herodis seculi Idumæos seu qui captivitate Babylonica recentiores sunt, spectare nolle magistros monitum est *supra cap.* 14. Aliter sane etiam & ejusce juris Idumæis pariter ac Ægyptiis singularis ratio aliqua heic habenda fuerat, saltem si Herodem non fuisse utcunque tertiæ generationis Proselytum admitteretur; qua de re plura in sequentibus. Peregrinitatis autem manifestæ effectus, in Proselytis eorumque posteris, primarii ac illustriores cernebantur tum in muneribus civilibus militaribusque, tum in jure Nuptiali. Muneribus tam civilibus quam militaribus ita arcebantur ut Originariis præesse rite nequirent, nec judicia (saltem alia quam Triumviralia) exercere, idque tantummodo exteræ originis atque peregrinitatis retentæ ac inhærentis nomine. Maimonides *Hal.* Melakim *cap.* 1. ad veterum mentem (*videsis Gemar. Babyl. ad tit.* Jabimoth *cap.* 12. *fol.* 101. & 102. & *gloss. ibid.* & *ad titul.* Baba Bathra *cap.* 1. *fol.* 3. & *ad titul.* Sota *cap.* 7. *fol.* 41. *b.*) אין מעמידין מלך מקהל גרים אפילו אחר כמה דורות עד שתהיה אמו מישראל שנ׳ לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא ולא למלכות בלבד אלא לכל שררות שבישראל לא שר צבא לא שר חמשים לא שר עשרה אפילו ממונה על אמת המים שמחלק מכנה העדות ואין צריך לומר דיין או נשיא שלא יהא אלא מישראל שנ׳ מקרב אחיך תשים עליך מלך כל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך׃ *Non constituebatur* (ex civili scilicet Jure Hebræorum) *rex e cœtu Proselytorum, ne quidem post quotcunque generationes, usque dum Mater ejus esset ex Israele* (De Patre Israelita verba non fecit, quoniam ab Israelita e Proselyta, quacum nuptiæ Israelitæ non interdicebantur, susceptum, Originarium atque adgnatione Israelitam fuisse, non in Proselytis censitum, nemo rebus Hebraicis paulo versatior unquam dubitavit; sed ne ob patris Proselyti sanguinem, cum paterno sanguine apud Hebræos familiæ utrinque Israeliticæ tantum distingui solerent, dubitaretur ubi Proselytus ex Israelitide prolem genuerat quæ pariter etiam juris erat Israelitici & revera Israelita natus, ideo de Matre heic significantius monuit) *juxta id quod scriptum est* (*Deuteron.* 17. 15.) non poteris dare super te virum extraneum qui non sit frater tuus. *Neque in regno tantum ita se res habuit, verum etiam in universis apud Israelitas præfecturis. Extraneus, seu Proselytus ejusmodi rite non fit dux exercitus, pentecontarcha, Decanus. Imo nec aquæductuum præfectus. Opus non est dicere, cum non rite fieri Judicem aut Consistorii Principem*, (pœnalibus scilicet Judiciis, idque ex Jure Hebræorum civili exercendis; Nam Judiciis ex Jure Noachidarum simplici exercendis, etiam Proselytus Domicilii rite præficiebatur, nedum Justitiæ, qua de re vide librum septimum *cap.* 6. & 7.) *Ratio est quia non aliunde atque ex ipsis Israelitis hujusmodi petendi sunt juxta illud* e medio fratrum tuorum pones super te regem. *Simili modo ceteræ quæ apud te sunt præfecturæ non sint aliunde quam e medio fratrum tuorum.* Et ad locum illum Deuteronomii, Aben Ezra מדרך האמת לא אחיך שאיננו ממשפחת ישראל ולא אדומי אף על פי שכתוב בו אחיך׃ *Revera heic frater tuus non est qui non fuerit de familia Israelitica. Ne quidem Idumæus, tametsi in scriptura* (Deuteron. 2. 4.) *vocetur ipse obiter frater tuus.* Quin nec desunt inter Cabalistas (Baal Haturim *ad Deuteron.* 17.) qui heic velint מקרב אחיך *e medio fratrum tuorum* sonare, per numerorum æqualitatem quam Gematriam seu rationem geometricam vocitant משבט יהודה *e tribu Judæ* (nam ita tam ex horum quam illorum verborum elementis, qua numeralia sunt, conficitur numerus 183. qualis ratio explicandi apud homines inter Hebræos otiosos & nugis hujusmodi satis ridicule deditos est non in-

frequens) acsi neminem præter Judæ posteros rite regno præfici Judaico existimarent. Alii etiam idem quod ex Maimonide citavimus de ceteris dignitatibus generatim affirmantes, (*Moses Mikotzi precept. Negat.* 221.) regiam nullibi rite constare ajunt, nisi ubi e parentibus quorum filiæ nuptiis sacerdotalibus fuerint idoneæ (quales tantummodo in Synedriis locum habere poterant *Maimonid. tit. halach.* Sanhedrin. *cap.* 2.) Rex ipse natus esset, id est optimo atque puriori jure Israelitis originariis; non solum non e Proselyto & Proselyta, sed nec e Profanis aut Mamzeribus. Et quod de Rege sic ajunt, ad tempora attinet, quibus successione ex sanguine legitima non reperta, ad legem illam sacram esset convolandum. Velut tempore Maccabæorum. Sed interea manifestius nihil est quam non modo Proselytum primo factum a Magistris heic accipi pro eo qui advena seu alienigena esset, verum & ejusdem posteros sanguine Israelitico non commistos, etiam hoc nomine, id est exteræ originis causa, a civilibus muneribus arceri. Quin & traditio est in corpore Talmudico (*Gemar. & gloss. Babyl. ad tit.* Baba Bathra *cap.* 1. *fol.* 3. *b.*) ideo Herodem hunc ipsum cœtum Magistrorum, excepto tantum Baba Ben Bora, interfecisse, quia locum illum de Rege Judaico constituendo ita interpretabantur ut verba illa *fratres tui* illum plane excluderent. Quod idem est acsi alienigenam seu peregrinum vocassent. Quemadmodum vero muneribus civilibus rite fungi nequibant Proselytorum quales diximus posteri, ita nec parilitate cum Israelitis fruebantur in jure nuptiali. Aliis jungi rite nequibant sive Proselytæ sive earum a Proselytis susceptæ filiæ, quibus Israelitides rite nubebant. Rite jungi quibant tam Proselyti Proselytæque posteri utriusque sexus, quam ipsi aliis quorum nuptiæ Israelitis ex sacra lege interdictæ Prioris generis fuere sacerdotes, quibus, ut alibi (*lib.* 2. 1. *de successione in Pontificatum cap.* 2.) ostendimus, vetitæ sunt זונה (quod vulgo vertitur meretrix seu scortum) nuptiæ. Atque eo nomine comprehendi ex avita traditione, inter alia, volunt eam, quæ non esset בת ישראל: *Israelitica fœmina* seu *Israelitis originaria*, eaque notione designari etiam Proselytam sive factam sive natam, veluti nondum Originariam sed Peregrinam, dum cum Originariis in juribus hisce singularibus discutiendis comparatur. Secundi generis, seu quorum conjugia Proselytis permissa, Israelitis tamen Originariis vetita fuere, sunt Mamzeres aliique, de quibus ante diximus, (*cap.* 16.) ubi etiam de decima Proselytorum generatione, seu nomine illo tandem evanescente sententia habetur heic inprimis advertenda. Cum igitur tam dispari essent ab Originariis tum Proselyti primo facti tum eorum posteri jure, idque solummodo exteræ originis seu peregrinitatis nomine, aut inter Alienigenas atque Peregrinos (qua Originarios spectamus) eos recte censendos esse necesse est ut fateamur, aut ut inter Originarios eos censentes diversissimæ invicem conditionis personas nulla cum ratione simul confundamus.

CAPUT XXI.

Utrum sive Herodem *sive* patrem ejus *sive* avum ita Idumæum *fuisse constet, ut ex* Idumæis *qui* Judæi *seu* Proselyti Justitiæ *integri, sub Johanne Hyrcano Rege, facti essent, eorum ullum fuisse sit credendum. Et de* statu Herodis servili, *ac de* Semijudæis *seu Proselytis imperfectis. De* Fraternitate Herodis Antipæ & Philippi *filiorum Herodis Magni*.

SEd vero nondum evincitur, nec puto potest evinci, Herodis sive patrem sive avum ex Idumæis fuisse, qui in ritus transierant Judaicos. Apud Josephum *Antigonus in oratione l.* 14. *c.* 27. *& l.* 1. *Halosceos cap.* 5. quidem tum Herodes, tum pater ejus Antipater Idumæus dicitur. Quod tam de advenis apud Idumæos degentibus, quam de Originariis Idumæis seu vetustis illis, qui sub Joanne Hyrcano facti sunt Proselyti, potest intelligi. Tametsi quidem Magistris quorum rationem raro satis imitatur Josephus, a genere non a loco Exteri, uti & ipsi, soleant denominari. Quin patribus Christianis diserte Antipater Ascalonita vocatur (*Epiphanius hæres.* 20. *Euseb. in Chron. num.* 1983. *& hist. Eccles. lib.* 1. *cap.* 6. *atque ibi Africanus vide D. Ambros. in D. Lucam l.* 3. *cap.* 4.) & ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ διατρίβων *in Idumæa degens* seu *inquilinus*. Et Saidus Batricides Patriarcha Alexandrinus juxta ait eum fuisse من عسقلان ex Ascalone, وكان inquit, خادما لبيت الاصنام وهو ابو هيرودس وجنسه من قبرص & *fuit ædituus templi Idolorum, ac pater Herodis, & genus ejus erat ex Cypro*. Forte Cypridis Herodis matris (nam ita interdum Cypros vocatur) nomine deceptus hoc de Cypro addit. Josephi autem Epitoma-

mator Hebræus Romanum eum fuisse ait, ut ex verbis ejus infra citatis liquet. Sed interea hæc adeo incerta eo recidunt ut Originarium Idumæum seu ex vetustis illis qui tempore Joannis Hyrcani nomina dederant Judaismo, neque Antipatrum avum neque patrem fuisse potius innuant. Atqui error crassissimus est, autumare quemlibet Idumææ incolam exterumve sive ex Ascalone sive aliunde illuc sedes transferentem post Idumæos sub Hyrcano Judæos factos, itidem Judæum fuisse. Nam apud ipsos Israelitas locus erat etiam Hierosolymis tum Proselytis Domicilii (qui plane pagani erant & in se tantum susceperant septem præceptorum Noachidarum observationem, ut libris secundo & tertio ostendimus) tum iis qui etiamnum pagani quasi Proselyti fuere ejusmodi seu eorum instat. Quod vero sic Hierosolymis ac in terra sancta ipsis Israelitis licitum erat, id Idumæis, etiam Judæis factis, illicitum suo in territorio fuisse nullo pacto, nisi de contrario constaret, existimandum est. Scilicet credendum, inter Idumæos qui Hyrcano obtemperantes ita Judaismo nomina dederant, ut posteri eorum inde fierent cooptatione Judæi, alios postea habitasse uti inquilinos seu Proselytos Domicilii (Idumæos interim a solo & domo ut fieri amat dictos) nec omnino Judæos, quemadmodum & in terra sancta. Quid igitur obstat quo minus Antipatrum utrunque, tam avum quam patrem Herodis (si uterque in Idumæa degebat) fuisse Domicilii duntaxat Proselytum, seu Quasi, in Idumæa, id est, plane paganum sentiamus? Nam ex Idumæa affertur, ideo fuisse eos Proselytos Justitiæ quia Idumæi, seu Idumææ incolæ, quod non omnino sequitur, ob rationem jam adductam. Et nuda ita conjectura est, Proselytos eos Justitiæ fuisse. Sed manifestum est, fieri non potuisse, quin saltem Domicilii Proselyti aut Quasi essent, dum aut inter Judæos, penes quos erat aliquatenus libera rerum administratio, sedem habuerint, aut ipsi Judæorum Originariorum subfuerint principi. Adeo ut hoc modo non solum non inter Originarios Judæos civiliter fuerit Herodes, ob natales, censendus, verum etiam nec inter Proselytos Justitiæ, sed tantum inter eos qui aut Proselyti Domicilii aut Quasi fuere. Certe si Proselytus Justitiæ non erat natus, ut volunt heic oppugnatores, corruit argumenti quod afferunt vis juxta ipsorum sensum. Nam idem non affirmant de Proselyto facto, quantumvis de nato. Cum nihilominus revera eadem ipsa esset, ratione Originariorum habita, conditio nati & facti Proselyti, juxta mores ac scita Jurisconsultorum Hebræorum ut ostensum est. Et simul ac factus quis erat Proselytus, non magis ab Originario distabat Judæo quam Proselytus natus. Atqui tum Antipatrum, tum Herodem filium circumcisum ac factum Proselytum (non natum) asserit Epiphanius. Quod tamen, si priorem utriusque statum rite consideremus, non evincit quidem alterutrum ejusmodi Proselytum factum esse, ut inde vulgaria Proselytorum Justitiæ jura, de quibus quæstio fit, sequerentur. Cum enim Proselytorum Justitiæ alii essent גמורים *perfecti* seu *integri*, alii imperfecti seu manci; & prioris generis fuerint qui aut e Gentilibus Liberæ conditionis in ritus transibant Judaicos, aut Servi qui in ipso transitu seu momento, quo Proselyti fiebant, e lavacro suscipiebantur לשם בן חורין *nomine ingenui liberive*, adeoque manumissi, Libertini nuncupabantur, pari omnimodi cum Proselytis Justitiæ optimi juris conditione; juxta ea quæ libro secundo ostendimus; Posterioris vero generis seu qui imperfecti seu Ἡμιϊουδαῖοι id est, *Semijudæi* fuere, essent servi e Gentilibus seu paganis capti aliterve acquisiti qui לשם עבדות *nomine servitutis* suscipiebantur e lavacro, cum in Judaismum transibant, ולא תיגמר גרותם *nec perficiebatur eorum Proselytismus* antequam Libertini fierent; certe non consequitur, sive Herodem Antipatrum, quia circumcisus est aut Proselytus factus, Proselytum ideo factum esse perfectum seu integrum. Procurator Judææ Antipater constitutus a Julio Cæsare, transiisse in ritus dicitur Judaicos seu circumcisus esse cum Herode filio, qui postmodum regnum obtinuit. At vero qualisnam iis tunc temporis status? si servilis, id est, si revera regum Hasmonaicorum erant servi, non ita difficile est conjicere nomine servitutis retentæ Proselytum utrumque factum solummodo imperfectum, seu Semijudæum. Neque adeo vile erat (aut nunc est) servi revera sic dicti (ut vox ea statum seu conditionem denotat apud Orientales nomen, ut non a viris maximis ornati præfecturis interdum retineretur. Non ita difficile aio esse hoc conjectari, cum & ipsi Hebræi in commentariis suis expressim prodant, Herodem perpetuo posterosque ejus, e paterno saltem sanguine, fuisse ejusmodi servos, nec minus Antipatri saltem majores. De Antipatro Epitomator ille Hebræus *Josippus de Bello Judaico edit. Basileæ in* 8. 1559. Josephi, *Non fuit Origo ejus* מבני ישראל כי אם מרומים שנפלו עבדים ביד ישראל והם

והם גרים בלבד ולא בני הורים *ex Israelitis, sed ex illis Romanis, qui ut servi ceciderunt in manus Israelitarum, existentes tantummodo Proselyti, sed non liberi seu ingenui*. Nam ita vertendus est locus ille; ne *filii nobilium* pro eo quod est בני הורים quod passim etiam *ingenuos* atque *Libertinos* Proselytos denotat, substituendum, ut apud doctissimum qui epitomatorem illum edidit interpretum. Idem est acsi dixisset, ex iis erat Antipater qui Proselyti imperfecti, id est, non Libertini facti, adeoque (si ad majorum conditionem, statum ejus exigas) nec ipse Libertinus sed imperfectus erat Proselytus. Et certe Proselytus ejusmodi natus erat si majorum ea esset conditio, non factus ut habet Epiphanius; qua de re operæ pretium non est sollicitius disquirere, cum nil certius sit quam imperfectos hujusmodi Proselytos seu Servos qui Judaismum susceperant, eorumque posteros id est Semijudæos sive factos sive natos, ante Libertinitatem acquisitam, nec inter Originarios perfectosve Proselytos jurium in republica Hebraica civilium quæ sacra non erant, fuisse omnino participes, sed multo magis quam Proselytos integros pro alienigenis semper habitos. Quod vero ad Herodem attinet; ubi de eo loquuntur Talmudici veteres, diserte eum fuisse asserunt עבד בית חשהונאי *Servum Hasmonaicæ domus* seu familiæ Principum Judææ qui ante Herodem proxime regnabant. Sic enim legitur in Gemara Babylonia *ad tit.* Baba Batra *c.* 1. *fol.* 3. *b.* & *R. Gedalia Jechiades in* Sepher Shalsheleth *fol.* 25. *b.* Seder Olam Zota *&c.* uti & illud de Agrippa Rege sive majore sive Juniore (uterque in Herodis fuit posteris) a Romanis seu Cæsare dictum *Dicta Gem. fol.* 4. *a.* עבדא בישא בתר רעבדין מחמלכין *Servus es nequam successor servorum Reges se facientium*. Et si consulas tabulas prosapiæ tuæ genealogicas, quarum & penes nos exemplar est, reperies te nec revera regem nec filium regis esse, sed prognatum ex הורודוס קלניא מיתעביד quod interpretantur alii (*Glossa ibid.*) *ex* Herode שנעשה בן חורין מאליו *qui factus est a seipso Libertinus*, seu qui e servili conditione in libertatem sui tantum ex sententia velut servus rebellis evasit. Nam קלניא (quod & קלונייא scribitur) sumunt ibi alibique illi (*Ad tit.* Aboda Zara *in Gem. Bab. c.* 1. *fol.* 10. *a. Adde* Baal. Aruch *in vocab.* זיין & *voc.* קלניא qui sic interpretantur pro eo quod est *liber seu immunitate donatus*. Alii vertunt ad hunc modum (*Petrus Galatinus de Arcani lib.* 4. *cap.* 6.) *ex Herode Ascalonita possesso in servum*, perinde ac si קלניא seu קלוניא *Calonia* accepissent pro אסקלוניא *Ascalonita*. Sed interea Herodem servum fuisse nec rite manumissum seu Libertinum aut Proselytum integrum factum, heic satis asseritur; unde nec posteros ejus fuisse liberos, nedum Proselytos Justitiæ integros. Et in Hebraicis Josippi (*Wormatiæ in* 8. *edit. a.* 2. *Munstero* 1529.) seu Josephi, de Salome sorore Herodis dicitur שהיא מזרע עברים *quod esset ex semine servorum;* item de ea simul & de Cypro matre Herodis, quod Mariamne (Marimi ibi dicta) מחרפת אותן בפניהם על שאינן מזרע ישראל ועל פסלותן *improperaret eis in faciem quod non essent de semine Israel sed essent profanæ & ignobiles*. Hinc aliquoties repetitur in corpore Talmudico (*Gem. Bab. ad* Baba Batra *fol.* 70. *b.* & *tit.* Kidoschim *cap.* 4. *fol.* 3. *b.* & *ad Gloss. ib.* & *videsis Petrum Galatinum loco jam indica.*) illud ad Herodem posterosque ejus attinens כל דאמר מבית חשמונאי אתינא עבדא הוא *quotquot dixerint se e domo Hasmoneorum ortas esse, revera sunt servi*, seu conditionis servilis. Sensus erat; qui post Hasmonæos extinctos in Regnum Judaicum Herodiadæ, illorum sive sanguinem sive jus obtendentes successerunt, servi fuere universi. Nam sustulit eos uti & Mariamnem Hasmonæam uxorem suam Herodes, e qua tametsi susceperit prolem, ut in stemmate supra exhibito vides, nihilominus Magistri nonnulli illud non agnoscentes, tum illum tum posteros ejus omnes servos fuisse clamitant; aliis de posteris ejus aliquot aliter, ut mox ostendimus, sentientibus. Nonne igitur primo cum patres (ut scribit Epiphanius) circumcisus est & lotus forsan ab Hyrcano Pontifice summo, cui uterque servus erat, לשם עברות seu *nomine servitutis* tantum, adeoque factus Proselytus imperfectus seu conditionis duntaxat servilis, nec postquam in Cæsaris gratiam se velut ingenuus transtulerat, seu, ut Magistri loquuntur, נעשה בן חורין מאליו *libertatem a se fictam nactus erat*, servitutem illam eluere curavit: id est, de solennibus quo Semijudæus hujusmodi perfectus redderetur Proselytus, atque hoc sensu Judæus integer, sollicitus non fuit: de libertate scilicet ac statu, faventiæ Cæsaris innixus, satis securus. Nec certe, quod advertendum est, injussu sive Hyrcani sive Antigoni Regis Hasmonæorum postremi, quibus revera servus erat Herodes (si Talmudicis credas) Libertinus seu Proselytus integer jure fieri potuit. Nam invito domino, libertas

ejus-

ejusmodi, quæ Libertinum seu Proselytum integrum ex jure faciebat Hebraico, ne a Cæsare quidem aut aliunde rite potuit adquiri. Atque de Hasmonæis adeo male meritus est ut nihil supra; & intestina utrinque odia. Neque obstat quod Mariamnem Israelitidem aliasve ejusdem gentis haberet uxores. Verum quidem est per jus Hebraicum id non licuisse nisi aut Proselyto justo qui integer erat, aut Libertino. Sed, per spurcissimi tyranni libidinem, scelera tunc temporis quamplurima adeo justi faciem induerant, ut non omnino sit cur sive de majorum institutorum violatione in conjugiis aliisve rebus ejus dubitemus. Nonne etiam servitutem ejus hujusmodi tacite innuere voluit ipse Antigonus Rex ritus gentis suæ callens, ubi in oratione ad Silonem ac milites Romanos de Regno Herodi non tradendo eum ἰδιώτην (*Joseph. lib. 14. cap. 27.*) κ̀ Ἰδυμαῖον τουτὸ ἐστιν Ἐμίιουδαῖον *virum generis obscuri & Idumæum, id est Semijudæum*, appellat? Scilicet Proselytum nondum integrum seu perfectum, seu non Judæum integrum. Servum quidem non vocat, utpote, ob præfecturarum splendorem, ut fit, inter ingenuos, juxta juris Cæsarei, cui jam subesse cœperat, ingenuitatem vulgo censitum. Recolendum est heic illud Talmudicorum (*Supra lib. 2. cap. 5. pag. 176.*) de hujusmodi imperfectis Proselytis יצאו הכלל הגוים ולכלל ישראל לא באו *desinebant omnino esse Gentiles seu pagani, nec tamen in universitatem Israeliticam transibant*. Apprime hoc explicat id, quod de Semijudæo dicitur in Antigoni oratione. Servus erat ex Idumæis, servitutis nomine circumcisus & baptizatus (juxta morem) unde jure Hebraico, ut Proselytus seu Judæus integer, neutiquam fruebatur, utpote Semijudæus tantum habendus. Quod vero ab Antigono præmittitur, Idumæum eum fuisse, perinde ac si tantum gentilitatis retinuisset quantum ei Judaismi integri deerat, id sane si ad subtiliores apices rituum patriorum exigatur, non ita se revera habuisse ex jam citata regula Talmudicis receptissima liquet. Nam Idumæus quidem esse ita desierat, ut exueretur patria, nec tamen Judaicam seu novam patriam induerat, libertatis defectu. Sed in apicibus hujusmodi hostem iratum etiam libenter errasse, ut gravius ingereret convicium, mirum non est. Quin si non tam statum ejus præsentem quam Originem (ut & fieri solitum) respexit Antigonus, rectissime & juxta etiam Magistrorum subtilitates nemo non videt eum Idumæum nuncupatum; si scilicet ex genere Idumaico. Tantum igitur abest Herodem Magnum inter Judæos, sine exteræ nationis discrimine, censendum fuisse, ut nec inter Proselytos Justitiæ integros seu Libertinos (quales tantum universitati Israeliticæ, sed ut advenæ, conjungebantur) locum hac ratione haberet. At vero in disquisitione hac libera de Herodis Magni statu seu conditione nec prætereundum forsan videbitur quod habetur in Evangeliis *D. Matth. cap. 14. Marc. 6. &c.*, Johannem Baptistam in carcerem conjectum ab Herode Antipa Herodis Magni filio, quia dixerat nefas ei fuisse Herodiadem Philippi fratris sui uxorem sibi sumere. Frater nempe erat Philippus Herodi huic juxta hoc stemma.

Cleopatra ⚭ *Herodes* ⚭ *Malthaca*
Hierosolymitis | *magnus* | *Samaritis*

Herodias ⚭ *Philippus* — *Herodes Antipas*.

Sic Josephus *Haloseos 1. cap. 18.*; tametsi diversam interim ab ea quæ sacra est de Herodiade & Johanne Baptista tradat historiam (*Originum lib. 18. cap. 7.*). Illicitum fuisse Herodiadis & Herodis conjugium dubitare non debemus, ideo quod sic Johannes Baptista, vir sanctissimus, pronuntiaverat. Sed de ratione qua illicitum non consentiunt scriptores. Sunt quidem inter vetustissimos Christianismi patres, qui ad legem sacram (*Deut. 25. 5.*) de fratria ducenda leviro, sed tantum ubi frater sine liberis mortuus esset, rem velint attinuisse. Tertullianus *Adversus Marcionem lib. 4. cap. 34.* (*& videsis Baronium Tom. 1. ann. Christi 31.*) *Johannes retundens Herodem, quod adversus legem uxorem fratris sui defuncti duxisset habentis filiam ex illa (non alias hoc permittente, imo & præcipiente lege, quam si frater illiberis decesserit, ut a fratre ipsius & ex costa ipsis suppararetur semen illi) conjectus in carcerem fuerat ab eodem Herode postmodum & occisus*. Atque super hoc alia struit moribus Ecclesiæ Christianæ satis dissona. Verum quidem est, si Philippus mortuus fuisset, & satis constaret Herodiadis filiam puellam illam salta-

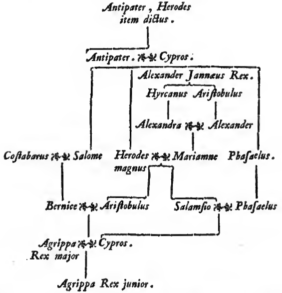
tatricem fuisse ab eo susceptam (nam & sic admittit Tertullianus) illicitum fuisse Herodi huic ex lege illa, (modo fratres ejusmodi ii essent ut ea continetentur) fratriæ conjugium. Sed quidem aut Philippum mortuum tum fuisse, aut prolem ei saltatricem illam aliamve fuisse non ita satis liquet. Imo sine prole decessisse Philippum *lib.* 18. *cap.* 6. & 7. expressim ait nec semel Flavius Josephus; utcunque Pseudo-Gorionidi *lib.* 6. *cap.* 63. illi dicatur de Herodiade והיו לה בנים מאחיו & *fuerunt ei liberi ex fratre Herodis*; Quod itidem Hebræorum alii affirmant (*Chron. Tom. secundi apud Joh. Drus. ad D. Matthæum c.* 14.), id quod habet Josephus de Salome, in historia sua de Herodiade *lib.* 18. *cap.* 7. Philippi, Herodis ac Herodiadis nuptiis, commiscentes. Sed & hi etiam Philippum diserte superstitem fuisse ajunt cum Herodes uxorem ejus duxit. Pseudo-Gorionides; והוא לקח אשת פילפוס אחיו בעודנו חי לאשה: & *ille uxorem Philippi fratris sui etiamnum superstitis cepit in uxorem*. Sed vero & apud Fl. Josephum res se ita habet. Herodiadem Herodi, Herodis magni filio nuptam (scilicet patruo neptem ex fratre Aristobulo) *ἐπὶ συγχύσει φρονήσασαν τῶν πατρίων in contemptum morum patriorum*, marito relicto, in conjugium transisse Herodis *τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ὁμοπατρίου ἀδελφοῦ qui marito suo erat frater germanus*. Ita uterque Herodes dictus, quos & aperte distinguit a Philippo, quem & ante mortuum esse narrare videtur (*Origin.* 18. *cap.* 6.). Sed rarum non est & binomines haberi homines, maxime in Oriente illo, & Herodis nomen tunc pluribus tribui, quibus alia etiam nomina singularia. Et viri docti id ipsum quod sic de Herodiade ac utroque, Herodis nomine, marito tradit Josephus, pro eo quod in Evangeliis de Philippo, Herode, & Herodiade legitur, sumunt. Et Salomen priorum nuptiarum filiam pro saltatricula quæ ita in causa decollationis Johannis Baptistæ. Atqui ita sane ad legem illam de fratria leviro ducenda res attinere nequibat, sed ad illam, qua aliena uxore cuique interdicitur. Sed vero detur tandem mortuum fuisse tunc Philippum idque illiberem, (ut voluere aliqui) certe nisi Herodes magnus communis utrique pater, Proselytus esset Justitiæ integer seu Libertinus (secundum ea quæ supra de eo disputantur) id est, nisi הַ קרושה seu *sanctitate* Proselytismi integra frueretur, tam cum Antipam quam cum Philippum progenuit, ii fratres ad quos lex sive hæc de fratria leviro ducenda, sive illa de fratria ubi demoreretur frater, liberis relictis, interdicta attinere potuit, neutiquam erant ex Hebræorum moribus censendi; sed plane ut invicem extranei, nulla ratione sanguinis habita. Fraternitatem maternam nullam eis fuisse palam est, sed tantum paternam, si ulla. Et tametsi Philippus e Cleopatra Hierosolymitide, seu Israelitide genitus, plane Israelites seu Originarius ob sanguinem erat maternum (quod perpetuo obtinuit) Antipas tamen e Malthaca Samaritide, quæ in universitatem Hebraicam non aliter ac Attica seu Romana id est non sine (*Epiphanius lib. de Mensuris & ponderibus, & vide supr. lib.* 2. *cap.* 2.) solenni Proselyti factione quibat admitti, aut Samaritanus habendus erat, aut, si mater ejus Proselyta fieret, Proselytus. Si hæc non Proselyta esset, plane velut gentilis Hebræis is erat, tametsi Herodes pater ejus fuisset Proselytus. Israelitis autem cum Gentilibus nulla in jure cognatio, adeoque nec cum Antipa ita Philippo fuisset. Sed concedatur Malthacam fuisse Proselytam, adeoque natum fuisse ex ea Antipam Proselytum, idque ita ut ex natalibus illis fraternitas legitima ei & Philippo, ex Hebræorum moribus, interveniret. Certe ita necessario sequetur Herodem magnum communem eorum patrem Proselytum fuisse seu Libertinum tempore quo utrunque genuit. Id plane evincitur ex eis, quæ superius traduntur de fratrum Proselytorum (*lib.* 2. *cap.* 4. *pag.* 170. & 171. & *cap.* 18. *hujus libri*) ex conceptu, nec quidem natalibus solis, cognatione. Nam si Herodes Antipas & Philippus non nascerentur Proselyti, sed ipsi facti essent, tunc sibi invicem in re matrimoniali velut plane alieni nec cognati habendi, ut fusius ostensum est. Uno enim illud ore pronuntiant (*Maimonid. halach. Jebom Wechalitza cap.* 1.) גרים שנתגיירו ועבדים שנשתחררו אין להם אחוה כלל והרי הן כזרים זה לזה: *Inter Proselytos seu Libertinos recens factos nulla est fraternitas, sed sunt ad invicem velut alieni*. Fratribus quidem recens factis Proselytis singulare præstituebant heic jus majores. Neque ex lege sacra (*Levitic. cap.* 8. 16.) de incestu, eos a fratriis arcebant. At vero ex ejusmodi majorum institutis arcebatur frater, (*supra cap.* 18.) Proselytus factus, tantum a nuptiis uxoris fratris uterini, non a germani. Philippus autem & Antipas uterini plane non erant. Adeo ut nisi Proselyti fuerint utrique nati, neque ad legem illam de Incestu potuerit res, si Philippus scilicet demortuus erat, spectare. Rem subtilioribus relinquo.

CA-

CAPUT XXII.

Qua ratione id verum fuerit, Agrippam Regem fratrem Israelitis *fuisse*, *adeoque* non alienigenam, *quemadmodum ab eis ipsi publice est acclamatum; tametsi esset ex* Herodis alienigenæ nepotibus.

JAM vero quod ad Agrippam attinet (qui ex Herodis magni nepotibus) acclamationemque ei factam, eum fuisse Israelitarum fratrem; certe nisi ex jure sive nuptiali sive eo quod aliter ad sexum conjunctionem atque natales inde sequentes apud Hebræos obtinuit, res expendatur, argomeotum ex ea sumi noo leve potest, quo etiam Herodem magnum, utpote pari (quantum absque juris ejusce ratione scimus) cum nepotibus jure, fratrem, ex Hebræorum sententia poblica, sibi fuisse, id est, nec alienigenam, nedum servum, evincatur. Acclamatio illa in Misna (*Tat.* Sota *c.* 7. *Talm. Bab. fol.* 41.) memoratur, in *Sepher Siphri*, *ad parash.* Sophtim *fol.* 45. *a.* alibique in vetustis eorum commentariis, ubi de solenni regis eorum repetitæ legis lectione verba fiunt. Agrippa Rex eum ad sacra de Rege constituendo verba in Deuteronomio *cap.* 17. 15. ioter legendum devenerat, adeoque ad illod *non poteris constituere super te virum* נכרי id est *extraneum*, *sed eum qui sit ex fratribus tuis* זלגו עיניו דמעות אמרו לו לא תתיירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה : *Lachrymas effudit* (veluti qui existimaret, saltem dubitare simularet, se extraneum esse, nec eorum, ad legis mentem, fratrem) *cui statim acclamavit* Hebræorum cœtus, *ne timeas Agrippa*, *Frater noster es tu*, *tu frater noster es*. Agrippam igitur hunc (quinam intelligendus sit, mox monemos) Herodiadem, fratrem sibi vocarunt Hebræi, nec regno imparem agnoscebant, adeoque velut Israelitam seu Judæum admittebant Originarium, juxta ea quæ capite vicesimo de jure eorum regio e Magistris attulimus. Quod ut rite capiatur, advertendum est binas apud Talmudicos de lege illa sacra reperiri senteotias, ut aote etiam tetigimus. Altera est *fratrem tuum* ibi denotare qualemcunque materno sanguine Israelitam, uti etiam quemcnoque ab Israelita è Proselyta, Libertina, aut profana, quibuscum scilicet Israelitæ non sacerdoti, conjugia licita erant, susceptum. Et sanguinem solum maternum Israelitam fecisse supra alibique oon semel est monitum. Altera aotem sententia (quæ pariter admittit Israelitam materno solo sanguine fieri) *frater tuus* in allata lege significat fratrem ex utroque parente & cujus filia sacerdoti conjungi rite potuisset; ut scilicet excluderentur potissimum profani, juxta ea quæ alibi (*De success. in. Pontific. lib.* 2. *cap.* 2.) de sacerdotum ooptiis diximus. Et qui hujus sententiæ tenaces fuere, cœtum Hebræorum, ut memoratum est, acclamantium adulationis graviter incusarunt, nec Agrippam fratrem ibi revera fuisse admisere, ut videre est in Gemara *Rabbi Chananiah ben Gamaliel in Gem. Hierosolym. ad tit.* Sota *cap.* 7. *fol.* 22. *col.* 1. *halach.* 7. *&* *Bab. ibid. fol.* 41. *b.* *&* *vide* Thosiphta *ibidem* utraque. At vero juxta sententiam priorem quam etiam Maimonides *Halach.* Melachim *cap.* 1. aliique non pauci amplectuntur, rectissime acclamarunt Hebræi Agrippæ *Frater noster tu es*, adeoque regno ex hoc jure non impar. Quod interim nihil omnino meliorem facit Herodis, juxta eorum sententiam, statum. Agrippa scilicet hic erat Junior seu Majoris filius. Glossa ad Misnam in qua acclamatio illa narratur; אגריפס המלך מלך ישראל היה מזרע של הורודוס והוא שחרב בית המקדש בימיו : *Agrippa Rex hic Rex erat Israelis e posteris Herodis*, *atque is erat cui templi excidium coævum*. Agrippa Junior manifesto innuitur; tametsi sint (*Petrus Galatinus de Arcanis lib.* 4. *cap.* 6.) qui de patre ejus locum illum perperam sumant. Illud autem *Frater noster tu es* explicat eadem Glossa, Obadias Barteoorius, alii, per שאמו מישראל *quia mater ejus erat Israelitica*.

Qua ratione id fuerit ex stemmate ejus satis liquet; unde certum est, tum Aristobulum Herodis filium atque Agrippam hunc Juniorem Israelitas fuisse natos, tum Agrippam majorem fuisse plane ex natalibus paganum seu Gentilem, nisi Bernice mater ejus Proselyta integra seu Libertina fuisset. Nam Israelitidem eam non fuisse palam est, utpote a Costobaro, qui Idumæus fuerat nominis celebris, (*Joseph. Archæolog. lib.* 15. *cap.* 11.) etiam tunc cum gens ea in ritus transibat Judaicos, adeoque, ut credere par est, Proselytus, e Salome susceptam. Salome autem Antipatri filia e Cypro, fœmina Gentili; quæ nisi Proselyta aut Libertina facta esset, non aliam præter Gentilem marito Proselyto parere potuit, juxta ante ostensa. Atque sic & Agrippa ille Gentilis filius foret, id est plane Gentilis. At vero natus est Herodi ex Mariamne Israelitide nobilissima Aristobulus. Quocunque igitur fuerit Herodes statu, Aristobulus ex sanguine materno Israelita fiebat. Quod de filio ejus Agrippa majore dici nequit citra exceptionem jam dictam. Quin & Cypros Agrippæ majoris uxor, & Junioris mater, neptis erat Mariamnæ e filia Salampsione itidem Originaria. Sequitur igitur Cypron hanc etiam ipsam plane Originariam fuisse, licet a Phasaelo sive Proselyto sive Israelita sive pagano susciperetur. Nam mater Originaria erat. Proles igitur ejus, id est, Agrippa Rex Junior (qualicunque esset statu Agrippa major) etiam Israelita, atque ideo ut Originarius, Israelitarum cœtui frater, nec Proselytus aut Servus, dicendus; tametsi nomina illa majoribus e suis aliquot quomodolibetcunque inhæsissent. Quæ omnia ex iis, quæ supra e Talmudicis adducuntur, adeo sunt manifesta, ut nihil supra. Et recte in libello ad Cajum Cæsarem supplici (*Philo lib. de Legatione ad Cajum, & vid. orat. Herodis apud Josephum Halos. lib.* 1. *cap.* 18.) Agrippa non solum se Judæum natum ait, sed etiam & majores suos fuisse, ait, reges atque summos pontifices apud Judæos, non ignorans ex sanguine Originario deducendum natalium heic jus. Quod vero patri eximio (*D. Cyrill. adversus Julianum lib.* 8.) excidit de Herode magno, *eum ex matre fuisse Judæa sed ex patre alienigena*, id si verum fuisset, plane alienigena is non omnino civiliter fuisset. Id quod ita acclamatum ast Agrippæ Junio-

niori cum ratione acclamationis a Jurisconsultis Hebræorum reddita, haud parum firmat ea quæ apud patres veteres toties habentur de vero Herodis magni statu. Sine legitima Originarii sanguinis commistione fratrem non agnoscebant Agrippam. Ex ea tantum Israelitam ac fratrem agnoscunt. Jam vero majores ejus aut Proselyti Justitiæ fuere seu Libertini, aut minime. Si non fuerint, cadit omnino quicquid de Patrum veterum sententia pridem novatum est. Si fuere, atque ideo alienigenæ nomen eis non tribuendum quis contendat, næ is a receptissima Hebræorum in jure suo civili Gentiumque discernendo sententia recedit. Nam illi, ut vides, nulla Proselyti juris habita ratione, ad sanguinem tantum Israeliticum seu Originarium, quo alienigenæ nomen dilueretur, in quæstione de Agrippa confugerunt. Unde etiam factum est, ut in principibus & patribus Synedrii Magni habeant jugum unicum (uti vocant) eorum qui patre Proselyto, matre vero Israelitica nati. Semaiah scilicet & Abtalionem. E posteris fuisse eos ajunt Senacheribi, quem Proselytum factum scribunt. Sed vero adjiciunt, (*R. Gedalia in* Shalsheleth *fol.* 25. *b.* Juchasin *fol.* 18. *a.* & 50. *a.* 67. *a* & *Gem. Babylon. ad tit.* Sanhed. *cap.* 11.) היה להם רשות לשפוט את ישראל להיות אםם ישראלית: *potestatem eis* seu *jus fuisse judicandi Israelitas, quoniam mater eorum erat Israelitica*. Posterioribus Hasmonæorum temporibus simul floruere, decantatissimi illi Hilleli & Samæo præceptores.

LIBER SEXTUS.

Quintum Juris Noachidarum seu Naturalis, quod Illustrius est, caput seu *Furti Interdictum* complectitur; qua Originarios, qua Proselytos sive Justitiæ sive Domicilii, aliosque spectat. Et de *Adquisitione* & *Translatione Dominii* tum *Personarum* tum *Rerum*, cum *Modis* suis ac *Temperamentis*, tum ex *Jure Pacis* tum ex *Jure Belli* nasci solitis, Talmudicorum scita sententiasque aperit. De rerum *Occupatione*; *Alienationum* item & *Contractuum formulis* atque *vi*. De Jure *Egenorum* seu *Mendicorum*; *Servitute*, *Usuris*, Bonis *alea* lucrifactis; aliis selectis quæ ad *Dominium* & *obligationem permissionemque* circa illud ex jure Pacis versantem attinent. De *Jure Bellico*, *Victoria*, *Deditione*, *Fœderibus*, *Tributis*; *Numismate Census*, & *Didrachmi Pensitatione*, in Evangelio: *Captivis*.

CAPUT PRIMUM.

Quid Furti nomine *heic contineatur*. *De Hominum* consensu & *interposita*, circa *Rerum Personarumque* Dominium *ejusque* Temperamenta & Modos, fide servanda, Præceptum *Interdicto hoc*, *ut* prævium, includi. Consensus *ejusmodi* usus. *Supremum* Numinis *interea* Dominium, *unde*, sine intermedio, *interdum*, *eis* universalem *in rerum initiis* donationem, *homines* domini *facti*.

JUris Naturalis seu Noachidarum caput, juxta instituti rationem, Quintum, est על הגזל *de Furto* ac *Rapina*; quod scilicet, juxta Magistros heic, est contrectatio, surreptio, detentio rei alienæ uti & damni qualiscunque (citra cædem) alteri illatio contra quam jura, pro varietate seculorum locorumque, introducta præstituunt sinuntve. Jura nimirum quæ ut necessario prævia, supponit & includit interdictum Furti. Nam dum Rem dicimus Alienam, fieri nequit quin & præcedere simul innuamus jura, quibus introductum fuerit & firmatum Dominium, quo alteri ita addicatur illa res, ut alterius non sit. Non aliter atque, ubi (ut libro proxime superiore) alienæ uxoris, viro superstite, uti & patris demortui uxoris, concubitus, in Capite Juris Naturalis quarto, vetitus est, necessario sequitur jura contractuum nuptialium, quibus conjuges legitimi fiant, in eodem capite pariter ut prævia includi sup-

supponique; adeoque etiam inde fidem conjugalem in contractu interpositam ab uxore neutiquam violandam; sed ita servandam ut sui corporis potestatem alicui præter maritum superstitem non permitteret citra divortium, seu contractus nuptialis renuntiationem seu ἀπόλειψιν suam aut illius ἀποπομπὴν, qui Termini etiam seu Modi ac Temperamenta, ut docent ibi Magistri ex jure simpliciter Naturali, erant fidei hujusmodi interpositioni. Jura autem illa Dominii, sive Rerum sive Personarum, seu ejusdem adquisitionis prævia, aut a Numine ipso præstituta sunt instaurataque, aut ab Hominibus inventa & constituta. Originarium Dominii adquisitionis jus visitur in Numinis omnium rerum personarumque domini supremi & universalis indultu, quo Tellus rerumque in corpore illo universitas humano generi primo (*Genes.* 1. 28.) concessa est & permissa. Ejusdem item instauratio totidem quasi verbis habetur Noacho *ibid.* 9. 2. posterisque ejus. Quo & spectare volunt Hebræi illud in Mosis Cantico *Deut.* 32. 8., *quando dividebat Altissimus Gentes, quando separabat filios Adæ, constituit terminos populorum &c.* Sed & pro solo totius orbis terrarum hærede a Numine constituto a Christianis nonnullis (*Epiphan. in Ancorato*) sumitur Noachus, quem ut ejusdem dominum filiis partes eorum distribuisse volunt. Indulta etiam a Numine & permissa hominibus ipsis inter se Libertas illa, quam Naturalem nuncupare solemus; cui pro vario ab ipsis jure superinducto diversimode est postea derogatum. Jam vero de Populorum, Regionum ac Insularum divisione paulo post Diluvium ex hominum dispositione ac invento, tum sacra historia, tum Josephus, Eusebius, Epiphanius, Eustathius Antiochenus, Chronici Alexandrini autor, Cedrenus, alii tum Græcorum, tum Latinorum, etiam & Talmudici *Gem. Hierosolym. ad tit.* Megilla *cap.* 1. *fol.* 71. *col.* 2. §. 11. affatim testantur. Et in seculis insequentibus passim id genus alia ex imperiorum ac dominii translationibus orta conspicimus. Quicquid enim sive ante sive post Diluvium sic a Numine de Dominio indultum est (modo singularia quædam ita a Numine ipso sine intermedio præstituta ut aliter atque præstituta sunt, se habere non deberent, excipias, de quibus statim etiam monemus) quicquid inquam sic indultum est, ita accipiendum & nunquam non ita a Magistris acceptum est, ut humano generi, pro morum juriumque sive Civilium sive Gentium, superinductorum, ac contractuum, aliarumque rerum quæ vitæ & & actibus humanis accedere solent, diversitate, ex eodem permitteretur indultu; singulares insuper Adquisitionum & & Translationum Dominii inter se Formulas & tam universitatum seu corporum communionem & societatem quam singulorum dominium individuum qualecunque introducere, adeoque per contractum, occupationem, cessionem, donationem, successionem, emtionem, venditionem, deditionem, adquirere, mutare, transferre, propagare; cujus rei etiam exempla aliquot vetustissima habentur in sacra Abrahæ historia *Genes.* 14. 20. 23. 11. & 16. 35. 5. 6. & 9.; atque ita dein accipiendum ut tunc demum Furtum fieret, quoties quis alteri citra cædem damnum inferret, aut id quod alienum inter singulos ita factum est, surriperet, auferret, detineret, aut (quod idem potius est) sive in societate aut communione, qualis etiam in aureo seculo fingitur, socium suum seu qui pro indiviso secum possidebat, sive alium jure suo uti frui præpediret; id est, præter ipsam damnilationem, tum indultui quem diximus, ac permissioni divinæ actu reniteretur, tum Fidem suam violaret & Consensum quo sive ex contractu seorsim suo, sive ex moribus legibusque aut ab universitate seu parte aliqua humani generis cujus ipse pars esset & propago, aut a gente seu Civitate sua qua involveretur, superinductis, ipse obligaretur. Nimirum ubi de Humana heic Dispositione simpliciter ac solum videmus, aliter fieri nequit quin hominum Consensum ac Fidem interpositam (qua sive ex Contractu res aut personæ hujus, illius, alterius fierent, sive ex decreto aut usu Jura ac Mores, juxta quos adquireretur transferreturque Dominium, introducerentur) Interdicti hujus fundamentum esse primarium fateamur, seu quod in idem recidit, Dominii atque Obligationis Permissionisque quæ circa Dominium versatur, causam esse Fidem illam ac Consensum diffusissimam. In Pacis rebus seu adquisitione & translatione Dominii tempore pacis, res satis est cuique, puto, manifesta. Pacis enim tam Jura, quam Contractus, ex Consensu, cui fides adjungitur, sive Expresso & Naturali, sive Tacito & Civili pendent. De Contractibus res est apertissima. Jura autem seu Sanctiones civiles consensu nituntur Expresso & Naturali, eorum qui præsentes agentesque ipsi legibus ferendis ac moribus in usum admittendis interfuerint. Tacito & Civili eorum qui suffragia sua suique potestatem ita ante aliis,

jux-

juxta varios rerum publicarum ortus & constitutiones, sive ex deditione sui posterorumque sive aliter permiserint, ut quicquid illi decreverint, eo se hi posterosque suos, absque consensu in rem singularem expresso ac naturali, obligari voluerint. Quem quidem consensum sic Civilem & Tacitum dictum, ex præeunte Naturali seu Expresso, tametsi non in res quæ sequuntur singulares, nasci adeoque etiam Naturalem seu Expressum ex origine dici posse, nemo non videt. Non aliter ferme atque minoris universitatis seu corporis partis etiam Dissensus, non solum civiliter in partis majoris Consensum plerunque transit, atque ita Consensus fit Civilis & Tacitus, verum etiam & Naturalis & Expressus dici pariter potest, quatenus scilicet expressim universitas tota, tam scilicet minor quæ jam dissentiat, quam major pars (idque tam posterorum quam sui nomine) ante consenserat in perpetuam majoris partis suffragiorum, in rebus definiendis, præponderationem. Quale similiter dicendum ubi in Principibus aliquot solis, legum de Dominio ferendarum qualiumcunque potestas legitima reperta fuerit. Nam tacitus & civilis ibi subditorum, sive ex Contractu sive ex Deditione aliterve ex usu legitimo, Consensus est prævius, qui ex origine item naturalis & expressus non immerito nuncupandus. Quod vero ad tempora Belli attinet; tametsi vi geritur res, nihilominus ex moribus etiam hominum Consensu introductis admitti videmus utrinque Jus victoriæ, Servitutis, Captivitatis, & quæ Belli aleam sequuntur reliquorum etiam ex moribus Consensu utentium firmatis introductum est illud, ut cives reipublicæ alterius in altera sive degentes sive obitèr agentes, id est civitate non donati, legibus moribusque subsint loci ubi sive degunt ipsi, utcunque legibus eis, quibus loci cives utantur, variatim disparibus. Id quod passim obtinet ex Gentium scilicet quamplurium Consensu, quo uniuscujusque, in Gentibus illis, civis Consensus civiliter saltem includitur, introductum. Quod pariter de Legationum, id genus aliorum juribus asserendum. Hinc est quod primarium jam ante dixerim Consensum Fidemque interpositam Dominii atque Obligationis Permissionisque, quæ circa illud versatur, esse fundamentum, dum solum & simpliciter Hominum heic dispositionem intuemur. Sed vero altius est plane repetenda causa prima, primumque omnium, quo etiam jam dictum nitatur, fundamentum Dominii atque Obligationis. Id est ab ipsius Numinis præcepto de Contractu, Fide, Consensu servandis; quod palam visitur in hoc Furti interdicto, eoque necessario includitur dum quod, ex Contractu aliove adquisitionis seu alienationis genere e fide interposita ac consensu juxta jam dicta introducto, est alienum, id auferre contra quam jura ex Fide itidem ac Consensu interposito nata sinunt, vetatur. Nam ut ejus qui homine superior fuerit, autoritas obligationem revera inducat, id est autoritas ac imperium ipsius Numinis, pluribus est libro primo *cap. 6.* ostensum. Et quod sic diximus de Juribus ac Contractibus ipsis hominibus in usu, idem dicendum de Modis ac Temperamentis atque id genus reliquis eisdem pro seculorum, locorum, populòrum varietate adjici solitis; unde & Modi & Temperamenta atque id genus alia accedunt Dominio & Obligationi Permissionique quæ circa illud versatur, perquam varia; juxta quæ semper, ut juxta amusses singulares, observatio ac violatio interdicti hujus intelligenda. Nam & contractuum & jurium vim habent & ipsa, utpote eorundem partes. Neque sine eis rite perspectis, quid alienum fuerit aut in quantum alienum dignosci posse, luce clarius est, qua de re plura mox. Sed vero quemadmodum supremum Numinis imperium in præcepto de Consensu ac Fide servanda interdicto Furti incluso, Obligationem juxta ea in quæ ab hominibus rite consensum est, inducit, ita etiam Numen ipsum ut supremus semper omnium Rerum Personarumque Obligationisque ac Permissionis qualiscunque Dominus, pro libitu suo non solum Dominium humano Consensu qualicunque rite adquisitum, invitis dominis, interdum alio jussu suo transtulit (ut in Terræ Sanctæ donatione, qua septem populis ablata ditavit Hebræos) sed etiam, uti volunt Magistri, ipsis Hebræis ex indultu singulari permisit alienas subinde alias invadere regiones, unde nec contra jus fieri quibat, (quod alias interdicti hujus fuisset violatio manifesta,) quippe ab omnimodi juris domino expressim permissum, nec sine jussu supremo, ut fierent victores atque Rerum & Personarum subactarum Domini legitimi. Qua de re plura in sequentibus (*Cap.* 12.). Huc spectant & singularia aliquot in corpore legis Mosaicæ, veluti Decimarum aliarumque rerum Sacerdotibus, Levitis, Pauperibus, assignatio divina, compensationes, & restitutiones quædam ita a Numine tantum præstitutæ ut nec hominum Consensui relictæ fuerint, id genus plura ibi notissima, quibus accedant si quæ sunt

sunt alia a Nomine Dominis cujuscunque generis non permissa solum sed sic assignata ut arbitrio humano non subjaceant.

CAPUT II.

Quomodo Noachidas *seu* Gentiles Interdicto Furti teneri *statuant Talmudici*. Actus eorum *in ditione Hebraica aliquot* Furta fuisse, quales in Judæis liciti. *Undenam id. E diligenti* Temperamentorum *&* Modorum Dominii (*quorum exempla e vetustissimis apud Hebræos sanctionibus singularia aliquot afferuntur*) consideratione Furta *dignosci*.

DE Interdicto Furti, qua genus humanum illo teneri volunt, Talmudici ad hunc modum docent (*Gem. Bab. ad tit.* Sanhed. *cap.* 7. *fol.* 57. *a. Maimon. halach.* Melachim *cap.* 9.) בן נח חייב על הגזל בין שגזל גוי בין שגזל ישראל ואחד הגוזל או הגונב ממון או גונב נפש או כובש שכר שכיר וכיוצא בו אפילו פועל שאכל שלא בשעת מלאכה על הכל הוא חייב והרי הוא בכלל גזלן מה שאין כן בישראל וכן חייב על פחות משוה פרוטה: *Noachides furti tenebatur sive res Gentilis sive Israelitæ furatus esset. Neque discrimen erat sive palam sive clam surripuerat, sive bona, sive personam, aut mercenario mercedem detinuerat, aut quid ejusmodi aliud fecerat. Quin si dum operarius esset, comederat* (fructus; veluti uvas, olivas) *alio tempore quam quo ipse operabatur, reus item erat furti. Et in omnibus hisce pro Fure habetur. Quod non ita obtinet in Israelita. Quin reus erat si tantillum furatus fuerat, ut nec Pruta seu nummulo, quo minor nullus, id valeret.* Adjiciunt etiam בן נח שגזל פחות משוה פרוטה ובא אחר וגזלה שניהן נהרגין עליה: *si Noachides tantillum furatus esset, aliusque ab eo idem* (Noachides alius) *eripuisset, uterque gladio etiam ob tantillum plectendus*. Quod sic dictum habet in se jus Naturale de Furto, & juris Gentium Hebræis aliisque Gentilibus Intervenientis aliquid commixtum. Nimirum ex Interdicti Naturalis vi, uterque ea in specie fur habitus. Pœna vero capitalis, quæ fere Gentilibus in ditione Hebraica quomodocunque reis præstituta, ex Jure illo Gentium orta est. In verbis autem Talmudicorum prioribus tria sunt inprimis animadvertenda; Primum, quænam in Furtivam causam heic cadant; Secundum quam late Furti nomen in Naturali hoc interdicto se extendat; Tertium, quodnam & unde inter Hebræos & Gentiles seu Noachidas discrimen, quod ibi innuitur. In Furtivam cadere causam videmus tam Personas quam Res. Atque ut ex jure Cæsareo *lib.* 37. *&* 60. *ff. de Furtis*, ita & ex hoc Noachidarum, & ex Hebræorum itidem civili (*Exod.* 21. 16. *Deut.* 24. 17. *ad quos locos Maimonides halach.* Ganiba *cap.* 6.), ut Rerum ita Hominum Furtum interdicitur, tum Servorum tum Liberorum. Furti autem nomen, & quod clam & quod palam, nec inscio domino, fit, heic continet. Quod clam fit, peculiari magis vocabulo גניבה vocitant; quod palam גזל & גזלה. Sed quoties de Noachidarum furto seu rapina loquuntur, aliud quam גזל וכו' seu גזלה haud fere usurpant. Cum vero Damnum cuiquam illatum, aut sit in Bona ejus quod נזיק ממונו, aut in Personam quod נזיק גופו appellitant, atque Utrunque aut a Personis ipsis quomodocunque inferatur, aut a Quadrupedibus aliisve brutis quæ cuipiam in Bonis, juxta ea quæ in Jure Cæsareo habentur in eo quod est *si quadrupes pauperiem fecerit &c.* Quoties Damnum a Personis ipsis sive rapiendo sive detinendo sive subtrahendo, sive clam sive palam id quod alienum est, seu quod alteri ex contractu, deposito, aliterve debetur, contra quam jura superinducta sinunt, a Noachide seu Gentili illatum fuerit, Furtum ab eo committi volunt, atque Interdictum hoc Naturale violari. Unde & sub nomine גניבה seu *furti non manifesti* complectuntur dolum malum qualis in Ponderibus & Mensuris falsis adhibendis, agrorum Terminis dimovendis, id genus aliis; & dum Jus Noachidarum docent, etiam ejusmodi dolum unico illo גזל *Rapinæ* seu *Furti* nomine comprehendunt. At vero Damni illati illam speciem alteram, quæ Pauperies dici solet, a bestiis quæ alicujus in bonis inferri solita, in Noachidarum seu Naturali hoc interdicto contineri nolunt. Scilicet leges sibi habuisse ajunt civiles de bove cornupeta (*Exod.* 21. 28.), quas nec modo dispari intelligunt de bestiis aliis nocivis, ut & Jurisconsulti Cæsarei suas de quadrupedis pauperie. Et quamplurimas habent in eis explicandis subtilitates, quas & partim habes in titulo Talmudico *Baba Kama* pridem Latinitate donato & commentariis doctissimis explicato a V.CL. Constantino L'Empereur. Atqui inquiunt (*Maimonid. halach.* Naziki Mammon *cap.* 8.), שור של ישראל שנגח שור של נכרי בין תם בין מועד פטור לפי שאין הגוים מחייבין את האדם על בהמתו שהזיקה: *si Israelitæ bos cornu feriret bovem Gentilis,* (*sive bos ille sic facere consuesceret, sive non*) *lege non continebatur. Quoniam scilicet Gentiles haud reum ha-*

habens hominum quempiam ex eo quod bestia ejus damnum intulerit, id est Jure Noachidarum seu Naturali, ex pauperie sic illata nemo tenetur aut reus fit. Accedit & rationis explicatio, והרי דנין להם כדיניהם: *nam & nos* (hac in re) *judicamus eos juxta ipsorum leges* seu *judicia*. Nimirum, cum ex legibus illis, quibus ipsi, quatenus Gentiles sunt, nec nostro corpore Israelitico comprehensi, utuntur, pauperiei ejusmodi ratio non habeatur, nec alias præter naturales seu Noachidarum leges sibi ditione in nostra, aliter atque nos permittimus, superinducere queant, neque jure nostro ea de re civili primitus instituto omnino contineantur, noluimus ita eis indulgere, ut commodum ex Israelitæ alicujus damno sic perciperent. Ceterum si inverteretur species, ita ut Gentilis bos feriret bovem Israelitæ, ex pauperie sic illata compensatio ex sententia forensi sequebatur; id est, damnum Israelitæ a Gentili resarciri volebant. Quod, ut jus Gentilibus ipsisque interveniens, ab ipsis in sui commodum introductum est. Ajunt enim, שור של נכרי שנגח שור של ישראל משלם נזק שלם קנס זה הוא לגוים לפי שאינן זהירין במצות ואינן מסלקין היזקן ואם לא תחייב אותן על נזקי בהמתן אין משמרין אותן ומפסידין ממון הבריות: *Si Gentilis bos feriat bovem Israelitæ, compensatio damni ei præstanda. Quod in hac specie de Gentilibus introductum, quoniam nec præcepta* (nostra; seu jura nostra civilia) *ad eos spectant, & frequentius damna inferunt. Et nisi reos heic facias eos ob damna a bestiis eorum illata, non coercebunt illas, & hominum bonis plurimum nocebunt*. Et diversa esse indigenarum jura ab alienigenarum, novum non est, nec infrequens. Et tum ex superinducto sic jure de compensatione a Gentili, pauperiei nomine, præstanda, justum erat, ut compensatio ejusmodi Israelitæ petenti addiceretur, tum pariter justum, ut Gentili, qui eo jure non inclusus est, eadem, utpote nec debita, negaretur. Unde atque ex similibus quamplurimis, de Tertio, quod heic animadvertendum, constabit. Scilicet de eo quod est, quodnam & unde inter Hebræos & Gentiles discrimen illud, quod in verbis Talmudicis jam ante adfertur, de Furti Interdicti violatione. Scilicet exceptio ibi duplex est, qua hac in re Hebræi a Gentilibus discrepant. In altera habetur temperatum ex Jure civili Hebræorum eoque in Mosaico diserte tradito, Dominium, quo id fieri permittitur, quod ex jure simpliciter Naturali seu Noachidarum plane Furtum esset. In altera, aliud ex majorum Traditionibus temperamentum itidem Dominii (quod semper, ut capite superiori diximus, vario hominum consensui rite initio subjacet, atque ex eorum arbitratu modos recipit) in causa erat, ut id Furtum Hebræis non esset, quod ex jure simpliciter Naturali tamen esset Furtum. Et utriusque exceptionis exempla adducuntur, ad discrimina id genus alia, quæ innumera esse possent, innuenda. Prior est de operario fructus comedente, verbi gratia in vineto, oliveto. Ubi simpliciter Dominia sunt distincta, operario comedere extra ipsum operæ tempus esse volunt idem quod furari. Scilicet alienum jus sibi contra fas arrogare. Ipso autem operæ tempore fas esse ex effectu Conductionis; qua dominum quemlibet in tantum juri suo renuntiasse, velut in mercedis operarii partem, præsumebatur, nisi de contrario constaret. Ubi vero sic sunt distincta Dominia, ut temperamentum hoc seu modus eis insuper adjiceretur ex jure loci civili, licere nimirum non solum in operæ suæ tempore, sed etiam dum ipsa vindemia durat, uvas comedere, quis non videt, tam ipsarum, quas ita carpserit operarius, ipsum etiam esse dominum adeoque eatenus velut partiarium usufructuarium ipsius vineæ, quam ejusce quod his demtis reliquum est, Dominum esse vinitorem. Eadem ipsa est aristarum in coloni agro ratio. Nam ad operarios, videlicet cultores sive vineæ sive agri, conductos tantum, & ad vindemiæ seu messis tempora attinere volunt legem illam unde totum quod præ manibus est, de operarii jure discrimen oritur. *Ingressus* (Deuter. 23. 24. sed & videsis D. Matthæ. cap. 12. comm. 1. &c.) *vineam proximi tui, comede uvas quantum tibi placuerit. Foras autem ne efferas tecum* (ut Vulgata; si verbum verbo reddideris, *in vas tuum non repones*) *& si intraveris in segetem proximi tui*, seu ut Vulgata, *falce non metes*. Ita igitur ex hac lege temperabatur tum vinitoris tum coloni Dominium, ut etiam toto vindemiæ seu messis tempore uvas aut spicas legere ad statim comedendum operariis (juxta Magistrorum sententiam) liceret inter Israelitas. Non item Noachidis seu Proselytis Domicilii aut inter eos, nisi tantum ipsis operæ momentis. Neque licentiæ furandi, sed modorum Dominii heic discrimen. Legem autem jam dictam sacram ita explicat Josephus, *Archæolog. lib. 4. cap.* 8. ut τοῦτο ὁδῷ βαδίζοντας *viatores* ea contineri velit, nec ἐγχωρίους *indigenas* solum, sed etiam ξένους *exteros*. Adde quod occurrit

in

in fœdere novo de diſcipulis Chriſti ariſtas in via carpentibus, & perpende. Poſterior exceptio eſt de Valore rei ſurreptæ, qui ſacris literis non omnino taxatur. Interdicitur quidem ſimpliciter Furtum nec ſemel; de quo cum ex ratione Dominii ejuſque modorum & temperamentorum varia ſit decernendum, apud Hebræos ipſos Dominium privatum rerum leviuſcularum ſic temperatum eſt atque veluti in communionem remigravit, ut ex veterum inſtituto, ſi eorum quis פחות משוה פרוטה *id quod minoris minimo nummulo* ſeu *Prota valeret* (Moſ. Mikot. Præcept. affirmat. 122. *&c.*) alteri ſurriperet, Furti nullo modo teneretur. Nummulus ille פרוטה dictus erat אחד משמנה באיסר האיטלקי: *octava pars Aiſaræ Italicæ* quod legitur in Miſna *tit.* Kidoſchim *cap.* 1. *fol.* 2. *a.* (*& videſis Baal Aruch in* איטלקי *& Iſaac Satiin ad Moſ. Mikotzi fol.* 296. *col.* 1.) Aiſara heic Italica idem, puto, eſt nummi minutuli genus, quod in paſſerculorum pretio memoratur apud Evangeliſtas (*D. Matth.* 10. 29. *Luc.* 12. 6.) *ἀσσαρίου* nomine. Et apud Magiſtros legitur e veterum eſſe receptum traditione (*Moſ. Mikotzi præc. affirmat.* 48. *quem & vide præcept. affirm.* 45. *Adde hiſce* Machzor *Judaic. Germ. part.* 1. *fol.* 111. *b.*) שהפרוטה משקל חצי שעורה על כסף נקי: *Nummulum hunc Prota dictum ponderare dimidium grani argenti puri*. Ex tantillo ſeu quantulocunque ſurrepto, jure Naturali ſeu Noachidarum furtum commiſſum ſtatuebant, ſed non ex ſuo ſeu ſibi civili. Non omnino quod ſibi furari indulgentius quam Noachidis licere velint. Sed quia tantilli ſingularis eſſet ipſis, ex majorum inſtitutis, Dominii, ut diximus, atque alia ratio & temperamentum. Id quod ſi abfuiſſet, furtum in tantillo ſurripiendo æque commiſſum fuiſſe ab Hebræo cenſuiſſent, atque inde tam Numinis placationem quam proximi ſeu ejus cui damnum illatum eſt compenſationem inſequi debuiſſe. Sed neutri, ob tantillum ſurreptum, apud ſe locum eſſe voluere; neque eſſe potuiſſe palam eſt, cum nihil omnino ſic committeretur adverſus Dominii ſeu juris privati modum quem ipſi ſibi, nec interea Gentilibus in eorum ditione agentibus, præſcripſiſſent, adeoque nihil ita ſurriperetur contra jura Dominii quorum ibi uſus. Nam extra ditionem Iſraeliticam manifeſtum eſt ab Hebræo etiam furti interdictum ſurreptione quantulicunque violatum, niſi & ii quorum ditio eſſet, ſingularia, quemadmodum Hebræi, de quantitate jura ſuperinduxiſſent. Quod ſane dicendum de Lacedæmoniis & Ægyptiis, apud quos furta quædam licita fuiſſe traditur (*Agellius lib.* 11. *cap.* 18. *Plut. in Lycurgo*). Nimirum quandam rerum, juxta eorum, quibus legum ferendarum poteſtas, placita ſurreptionem licitam fuiſſe palam eſt. Sed in eo quod licitam eam eſſe voluere, plane dominio rerum apud ſuos temperamenta tantum adjecere, unde velut in communionem quandam eouſque redigeretur. Adeo ut ex ſingulari jure Dominii id juſte apud ipſos (non interea alibi, prout dictum eſt) fieret quod furti ſpeciem quadamtenus imitaretur, Furtum autem non omnino eſſet. De quo quatenus crimen eſt, ſine Modorum ac Temperamentorum quæ Dominio adjici ſolent, velut Lydio heic lapide, fruſtra nimis ſæpe decernunt, qui de caſibus Conſcientiæ ſollicitius diſquirunt. Inde etiam erat juxta conſtitutionem reipublicæ illius legum ferendarum morumque introducendorum poteſtas, privata in rebus nonnullis Dominia, utcunque non ſine juſſu Numinis primo adquiſita, diverſimode temperarant, furta dein eſſe actus aliquot deſinebant, qui alias interdicto hoc plane vetarentur. Illuſtria ſunt exempla in decretis illis decem Joſuæ ובית דינו: *& Synedrii ejus Gemar. Bab. ad tit.* Baba Kama *cap.* 7. *fol.* 80. *&* 81. *Maimonid. halach.* Naziki Mammon *c.* 5. (ſeu eorum penes quos ſummum ſub introitum in terram Sanctam erat imperium) בשעה שחלק את הארץ *tempore quo Terram diviſit*. I. שמרעין בהמה דקה ביערים שאילניהן גסין אבל אין מרעין שם בהמה גסה וביער שאילניה דקין אין מרעין בו לא גסה ולא דקה אלא מרעת בעליו: *ut minuta pecora* (vid. tit. *Baba Kama* cap. 7. §. ult. & ibi Conſtânt. L'Empereur pag. 165.) *in ſylvis paſcerent, ubi craſſiores eſſent arbores, non item pecora grandiora. Sylva autem cujus tenuiores aut teneriores arbores, non paſcerent nec grandiora nec minuta citra domini conſenſum*. Conſenſum domini aut in locatione Sylvæ aut in ejuſdem poſtmodum novatione ſeu mutatione, expreſſis verbis Conductori indultum. II. שיהיה כל אדם מותר ללקט עצים משדה חברו והוא שיהיו עצים פחותים וקוצים להיות קוצים כמו היזמי והיגי והוא שיהיו לחין ומחוברין ובלבד שלא ישרש אבל שאר עצים אסור: *Unicuique hominum* (Hebræorum, in ditione Iſraelitica) *fas eſſe colligere ſibi frutices* ſeu *arbuſcula in agro alieno, minora ſcilicet & quæ pro ſpinis habita, veluti rubos & vepres adhuc virides atque creſcentes, modo illa non ſuccidat. Arbuſcula vero ibi & arbores ceteræ ei vetantur*. III. שיהיה כל אדם מותר ללקט עשבים העולין מאיליהם

בכל

בכל מקום חוץ משדה תלתן שזרעה לבהמה: *Uuicuique hominum fas eſſe colligere ſibi herbas ſponte naſcentes quocunque locorum, præter agrum fœno græco, in jumentorum depaſtionem, ſatum.* IV. שיהיה אדם קוטם נטיעה בכל מקום חוץ מגרופיות של זירת ואינו קוטם מן האילנות אלא כזית וכביצה ובקנים מן הפקק ולמעלה ובגפנים ובשאר האילן מתוכו של אילן לא מחורו וכשהתיר לקטום לא התיר אלא מחרש שאינו עושה פירות אבל לא מישן שעושה פירות ואינו קוטם אלא ממקום שאינו רואה פני חמה: *Fas eſſe cuilibet plantarium quocunque locorum putare, exceptis olivarum ſarmentibus. Ita ut non amplius amputet ex arboribus, quam quod olivæ aut ovo par fuerit, nec ramos alibi putet quam ſurſum ab ea parte qua diffundi cœpit. Nec vites aliaſve arbores in loco ubi rami pauci, ſed tantum ubi denſi. Nec exſcindat quid ex veteri arboris parte quæ fructum ferat, ſed tantum ex nova quæ nondum ferat fructum. Neque demum omnino ejuſmodi quid faciat, niſi ubi ſolis radiis non admittuntur.* V. שהמעיין היוצא בתחלה בני אותה העיר שיצא בגבולם מסתפקים ממנו אעפ׳ שאין עקרו בחלקה ואין לאחרים להסתפק עמהם ממנו: *Ubi fons fuerit, e quo fluvius intra terminos alicujus urbis ſeu provinciæ labitur, ita utantur fruantur illius urbis ſeu provinciæ incolæ fluvio illo (tametſi fons ejus non fuerit in parte ipſis aſſignata) ut nec alii cum illis eo utantur fruantur.* VI. שיהיה כל אדם מותר לצור דגים מים טבריה והוא שיצור בחכה בלבד אבל לא יפרוש קלע ויעמיד ספינה שם שלא בני השבט שהגיע אותו הים בחשקם: *Fas fore hominum cuilibet* (ſemper de Hebræis intellige) *piſces captare e mari Tiberiadis, modo ſcilicet hamis ſolummodo piſcatus fuerit. Neque enim ſepimentum* qualecunque piſcibus capiendis plicatum, paxillis figendo ibi *expandet* (ita ſcilicet קלע explicat gloſſa Talmudica; nec aliud puto, eſt ab epochis illis, Tranis, ſeu remuris piſcaturiis, quales in Leonis conſtitutione memorantur) *Novell.* 56. aut navi *piſcatoria utetur alius præter tribuum incolas, quarum partem aſſignatam mare illud alluit.* Sic ex Gemara Maimonides. Verba autem Gemaræ ſunt, *ad tit.* Baba Kama *cap.* 7. *fol.* 81. *a.*) מחכין בימה של טבריה ובלבד שלא יפרוס קלע ויעמיד את הספינה: *Hamis piſcantur* (cuilibet piſcari ſic licet) *in mari Tiberiadis; ſed ita ſolum ut ſepimentum*, quale diximus, *non expandat, nec navi piſcatoria utatur.* Adeo ut Maimonidi locus ille ſic intelligatur, ut exceptio de ſepimento & navi ad eos, qui Tiberiadi confines non eſſent, ſolum ſpectaret; hamorum autem & retium, quæ injici ut ἀμφίβληστρα ſolent, parilis haberetur ratio (Magid Miſna *fol.* 540. *a.*). At vero exiſtimant alii hoc Gemaram innuiſſe, omnino nemini quidem fas fuiſſe ex veteri illa conſtitutione ſive navicula piſcatoria ſive ſepimento quale memoratur, uti; ſed Tribui, quæ allueretur, fas fuiſſe לצור ברשתות ובמכמורות והשאר בחכה בלבד *piſcari retibus & hamis, reliquis vero tantummodo hamis.* Vide, ſi placet, de piſcationibus Apoſtolorum, in hoc mari, apud Evangeliſtas. Certe Petrus, Andreas, & Philippus ex urbe Bethſaida (*D. Joban.* 1. 44. & 12. 21.) fuere, quæ mari illi vicina. Sed ad decreta Joſuæ redimus. VII. שכל אדם שצריך לנקביו מסתלק מן הדרך ונכנס אחורי הגדר שפגע בו ונפנה שם ואפילו בשדה מליאה כרכום ונוטל משם צרור ומקנח: *Cuilibet fas fore quoties neceſſe ei fuerit ventrem exonerare, e via diverti & pone ſepem quæ proximas illud facere, idque etiamſi locus fuerit croco* (aliuſve quantivis pretii ſationibus) *plenus, & faſciculum ad abſtergendum ibi ſumere.* VIII. שכל התועה בין הכרמים וכיוצא בהן מפסג ועולה מפסג ויורד עד שיצא לדרכו: *Cuilibet per vineam aliumve ejuſmodi locum erranti hinc inde pervagari licebit, uſque dum in viam ſuam redierit.* IX. שבזמן שרבה הטיט בדרכי הרבים או נקעים מים יש לעוברי דרכים להסתלק לצדדי הדרכים ומהלכין שם אעפ׳ שם מהלכין בדרך שיש לה בעלים: *Tempore quo cœnoſæ nimis fuerint viæ publicæ aut aquis impeditæ, fas erit viatoribus, viis ipſis relictis, in vicina quæ adjacent loca ſe conferre atque ibi tranſire; tametſi tranſierit in via quæ ſuos habuerit Dominos.* X. שמת מצוה קונה מקומו ונקבר במקום שימצא בו והוא שלא יהא מוטל על המצר ולא בתוך תחום המדינה אבל אם נמצא על המצר או שהיה בתוך התחום מביאו לבית הקברות: *Qui forte mortuus repertus fuerit, locum ſuum ſibi adquiret & ſepeliendus erit loco in ipſo quo fuerit repertus, modo is non fuerit angiportus nec intra limites urbis. Tunc enim in locum mortuorum ſepulturæ deſtinatum avehendus erit.* Accedit hiſce illud Salumonis; שיהיו עוברי דרכים מותרין כימות החמה להלך בשבילין שבשדות שיש להן בעלים עד שתרד רביעה שניה: *Viatoribus fas eſſe tempore æſtivo tranſire per ſemitas quæ in agris aliorum, uſque dum deſcenderit Pluvia ſecunda.* Id eſt quaſi initium menſis Octubris noſtri, qui fere τῷ Marcheſuan eorum reſpondet. In annis ſcilicet quibus citius evenit. Serotinam autem ſub initium menſis inſequentis (*Maimonid. halab.* Mithuoth Aioiim *cap.* 1.) ſeu Kisleu ponunt. Accedat & illud Ezræ, (*cap.* 10. 8.) *& omnis qui*

non venerit in tribus diebus juxta consilium Principum & seniorum, auferetur universa substantia ejus, & ipse abjicietur de cœtu transmigrationis. Variatim heic Modi & Temperamenta Dominio præscripta. Alia sunt ejusmodi non pauca moribus Hebræorum reperta, eaque satis obvia; cujus generis quidem nulla forsan in republica sanctiones desunt. Ideo autem libentius ea heic memoravimus, ut inde præmitteretur specimen Modorum ac Temperamentorum, penes Hebræos, Dominio privato publicis sanctionibus adjiciendorum, sine quorum consideratione diligentius habite Observatio aliqua aut Violatio interdicti de Furto aut Damno cum Injuria illato omnino in obscuro erat nec ullo intelligi quibat pacto. Sed & ea de re plura in mox sequentibus.

CAPUT III.

Dominium *ex* diversitate persuasionis *circa sacra, apud Hebræos regulariter* non omnino pependisse. Furtum *etiam ab ipsis, tam in* Gentilis bonis *contrectandis, quam* in bonis Judæi, *commissum statuebant.* *De* Fraude & Mendacio, *tum* circa damnum *quod Interdicto Furti innuitur, tum* simplici, citra ejusmodi damnum. *Quod de* bonis Gentilis non invadendis *tradunt, ad* Jura Pacis *tantam attinere, non ad* Jura Belli. *De* Terminis *Confiniorum* non dimovendis.

NON ex aliqua Persuasionis, circa Sacra, discrepentia aut nudo religionis discrimine, pendere volebant Hebræi sive Rerum sive Personarum Dominium, seu damni alicujus (citra capitale supplicium atque ea quæ illuc necessario conducerent, & causam urbis apostasiæ reæ) illati rationem. Capitale supplicium & quæ illuc necessario conducerent ideo excepi, quia speciebus aliquot in singularibus, veluti ubi Gentilis suscipere in se præceptorum Noachidarum septem in ditione Israelitica observationem detrectaret, juxte libro secundo ostensa, & ubi apostasiæ quiquam ex Judæis seu Proselytis Justitiæ rei essent, religionis quidem nomine ultimum (*Deut.* 13. & *vide lib.* 4. *cap.* 3.), idque diversimode, irrogandum erat supplicium. Sed vero nec comitabatur supplicium ejusmodi bonorum ablatio aut fisci aut ærarii successio. Sed ad hæredes semper pertinuere extra quam ubi universitas urbis apostasiæ rea. Ibi enim cum urbe etiam civium bona comburenda, qua de re alibi (*De success. in Bona cap.* 25.). Sed vero eo simpliciter nomine quod Gentilis qualiscunque quis esset, etiam Idololatra, aut Judæus apostata, aut hæreticus, bonis non omnino, juxta eos, exuendus erat, aut Dominium ei inde minuendum. Unde & statuebant Furtum, contra sensum Interdicti, quod jam tractamus, ab ipsis committi non minus in Gentilis Bonis quam in Judæi contrectandis, quod & superius tetigimus. Talmudici (*Maimonid. hal.* Ganiba *cap.* 1. *sed & videsis constans. L'Empereur ad tit.* Baba Kama *cap.* 4. §. 3. *pag.* 67.) de Furto clam commisso verba facientes; כל הגונב ממון משוה פרוטה ולמעלה עובר על לא תעשה שנ' לא תגנוב ואין לוקין על לאו זה שהרי ניתן לתשלומין שהגנב חייבתו תורה לשלם ואחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון גוי עובד עבודה זרה ואחד הגונב את הגדול או את הקטן אסור לגנוב כל שהוא דין תורה ואסור לגנוב דרך שחוק או לגנב על מנת לשלם הכל שלא ירגיל עצמו בכך: *Quisquis* (Judæorum) *clam surripuerit bona, quæ nummulo minimo, Proca dicto, aut pluris valent, interdictum de Furto violat. Nam & scriptum est, non furaberis. At vero non vapulabit hujus interdicti violati nomine. Quoniam scilicet, quod oblatum est restituere debet. Et Restitutio ei a Lege expressim præscribitur. Neque is qui Israelitæ bona furatur, differt ab eo qui bona furatur Gentilis, etiamsi Idololatra fuerit. Par item jus, sive quis hominem majorem sive minorem furetur. Furtum nempe omnimodum prohibetur a lege. Nec fas est joco furari, aut animo in integrum restituendi, ne se sic furto quis assuescat.* Tantundem etiam ajunt (*Idem ibid. cap.* 7.) de dolo malo in ponderum & mensurarum usu. אחד הנושא והנותן עם ישראל או עם הגוי עבודה זרה אם מדד או שקל בחסר עובר על לא תעשה וחייב להחזיר וכן אסור להטעות את הגוים בחשבון אלא דקדק עמו: *Dispar jus non est sive negotietur quis cum Israelita sive cum Gentili, etiam Idololatra, si aut pondere aut mensura minore quam par est utatur. Violat enim Interdictum, & ad restituendam tenetur. Similiter nec fas est Gentiles calculis subducendis fallere, sed plane sunt pariandæ cum eo rationes.* Quo adduneunt & illud de Proselyto Domicilii qui se redemerit, *computumque* (Levit. 25. 50.) *facies cum emtore suo &c.* & demum adjiciunt אעפ׳ שהוא כבוש תחת ידיך קל וחומר לגוי שאינו כבוש תחת ידיך: rationes ex illa Lege pariandæ sunt, *tametsi Gentilis fuerit in potestatem tuam redactus*, id est ditionis Israeliticæ; *multo magis, ubi non fuerit in potestatem tuam redactus*, seu nondum ditionis Israeliticæ.

Hoc

Hoc scilicet velut singulare legis sacræ exemplum affertur, quo supponitur in negotiationibus ac contractibus Gentiles neutiquam fuisse defraudandos, aut dolo fallendos. Cujus temen ceusam in Naturali Furti interdicto baberi volunt. Consone habent ubi de Furto palam commisso loquuntur (*Maimonid. hal.* Gizila Wabda *cap.* 1.); אפילו גוי עכר עבודה זרה אסור לגזלו או לעשקו ואם גזלו או עשקו יחזיר: *Etiam & nefas est bona Gentilis eripere, tametsi ipse Idololatra fuerit; uti & bona ejus tametsi sponte ab eo penes se relicta, detinere cum restitui postulaverit*, veluti commodatum, mutuum mercedem, depositum, creditum. Nam qui sic fecerit העושק vocitant, id est, qui violata fide rem palam restitnendam deneget. Ita fidem fallere sui ipsorum cuique illicitum ducebant, Contrectibus scilicet etiam cum Gentilibus, nedum Judæis, initis site interpositam; utpote ex interdicti quod tractamus vi naturali fervandam. Adeoque in alterius sive Hebræi sive Gentilis damnum (quod scilicet Interdicti hujus sensu juxte jam continerenr) mentiri illis nefes inde habitum. Dico in damnum quod interdicti hujus sensu contineretur; id est, sive in bona sive in personam, contra quam jura præstitnerent, illatum. Quo spectat inprimis illud quod habent de verborum fraude in Contractibus non adhibenda, nec emtore in emtionem sive mercium laude, sive alio quocunque dolo pelliciendo. Tam de seipsis quam de Gentilibus pronuntiant (*Tir.* Baba Metzia *cap.* 4. & *Maimonid. hal.* Macira *cap.* 18.), אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם ואחד גוים ואחד ישראל שוים בדבר זה: *Nefas est decipere quemquam in emtione & venditione, uti & in consensum arte pellicere. Quod pariter obtines in Gentilibus atque in Israelitis.* Ita scilicet de fide circa Contrectus & Obligationibus ubi *συναλλάγματα* intervenirent. Sed vero quantum video, nudem verborum, cum fallendi ec mentiendi animo, prolationem ac promissa dolosa, citra Obligationem ex te contractem eut inde contrahendem illicita non existimabant, etiamsi actu, circa quem versarentur, damnum quidem alteri inferretur, sed non cum injuria; nedum ubi nullum ejusmodi damnum. Neque eliter legem illam suam intellexere (*Levit.* 19. 11.), *Neque mentiemini, neque fallaciter agetis, quisquam cum proximo suo.* Qualem Gentilem esse non sumunt. De Mendacii autem apud eos usu ejusmodi licito, adeoque fidei sic fallendæ exemplo consulas caput tertium libri quarti, ubi circumventio dolosa nec sine mendacio manifesto in exitium Hebræi apostatæ qui in puteum decideret, ejusmodi elia permittuntur. Animadvertendum autem inprimis heic est, id quod de Gentilium pariter atque Israelitarum bonis ab ipsis non invadendis, ex hoc interdicto naturali, tradunt, sic eb ipsis intelligi tantum, ut Israeliterum nemini ex jure aliquo Pecis, aur citra Belli publica autoritate indicti rationem Gentilis bona surripere liceret eive damnum contra vulgarem Justitiæ, quam vocamus commutativam, emussim inferre. Non item ex jure Belli. Hoc enim ejusmodi sibi, idque ex præstituto (*Deut.* 20. 10.) Numinis, fuisse tredunt, ut ex supremo ipsius omnimodo rerum personatumque Dominio, ipsis non solum juberetur septem populos & Amalekitas subigere ac delere, verum etiam permitteretur, ad engendam, citra causam eliquam aliam, intervenientem majestetis Israeliticæ amplitudinem, elienas quascunque terras, bello rite atque ex sententia Synedrii septuaginta unius vitum, indicto, invadere edeoque Res ac Persones elieni juris in suum redigere. Quod plane, juxta illorum scita, temperamentum erat, etque modus insignis aliorum Dominio (quatenus erma Hebræorum respiciebat) ab eo, qui supremus omnium dominus est, superinductus. Unde nec Furti interdictum, nec id quod in Decalogo habetur de elienis bonis non concupiscendis, bello ejusmodi violari existimabant; idque consequenter satis, dum ex permissione ejusmodi Numinis (qua & inclusum satis est de jure victoriæ mandatum, devictorum jura perimens) statuebent non minus ipsis jus fuisse, ab Interdicti autore etiam præscriptum, invadendi etque sic bello adquirendi, quam eis, quos invaderent citra victoriam aut deditionem possidendi retinendique. Sed hac de re, uti & de sententia Hebræorum de Belli jure, quatenus illo alii sive in ipsos sive in alios usi sunt, vide infra cepita duodecimum, decimum sextum & quæ sequuntur. Furti nomine contineri etiam volunt, si quis vicini agri terminum seu metas intra confinii lineam aut engulum summoveret, qua de re expressim Lex sacra *Deuter.* 19. 14. 27. 17.; quam tamen, qua de terminis simpliciter non summovendis loquitur, ad terram sanctam signanter in lege memoratam terminosque in ea, cum tellus distribueretur, positos ettinere ajunt, atque eum qui ibi summoveret (Sepher Siphri *col.* 184. *Maimonid. hal.* Ganiba *cap.* 7. *Mikot. Præcept. Negat.* 123. *vid. Gloss.* Jar-

Jarchii & Paul. Fagium ad Deut. 19. 14.), tum interdictum Furti generale, tum hoc de Terminis ſingulare ſimul violaſſe, duplicisque ita violationis ſuiſſe reum, Pœnamque flagrorum duplicem ſubiiſſe. Rem autem ipſam etiam ſimpliciter Furtum ſuiſſe. At vero Flavio Joſepho legis ipſius ſenſus videtur eſſe, perinde acſi ad jura etiam Gentium vicinarum plane ſpectaret. Verba ejus ſunt (*Archæolog.* 4. c. 8.) Moſis perſonam induentis. Ὅρος γῆς μὴ ἐξέστω κινεῖν μήτε οἰκείας μὴ τῶν ἀλλοτρίας πρὸς οὓς ἐστιν ἡμῖν εἰρήνη· φυλαττέσθω δ' ὥσπερ θεοῦ ψῆφον βέβαιον εἰς αἰῶνα κειμένην ἀναιρῶν ὡς πολέμων ἐντεῦθεν καὶ στάσεως γινομένων ἐκ τοῦ πλεονεκτοῦντας προσωτέρω χωρεῖν βούλεσθαι τῶν ὅρων· μὴ γὰρ μακρὰν εἶναι τοῦ καὶ τοὺς νόμους ὑπερβαίνειν τοὺς τὸν ὅρον μετακινοῦντας. *Terminos terræ movere nemini liceat, nec propriæ, nec alienæ, quibuſcum ſcilicet nobis pax eſt. Sed cavendum ne, quod ita velut Dei decreto ſeu calculo figitur, auferatur. Nam cauſa eſt bellorum & ſeditionum, eo quod homines avari volunt terminos ulterius figere. Neque procul a legibus* (ceteris) *tranſiliendis abeſt quiſquis terminos ſummoveat.* Dum ait, *quibuſcum nobis pax eſt*, Gentes innuit, niſi fallor nimium, vicinas aliaſque. Quod tamen, interpretationi Talmudicæ non ſatis eſt conſonum, niſi ſi interdictum Furti naturale quatenus in Terminis ſummovendis violatur, atque ſingulare hoc de Terminis ſimul conjungas. Tunc enim ipſam ſane Talmudicorum ſententiam (extra belli cauſam, rite a Judæis ſuſcepti, juxta inferius oſtenſa) compendio aperit.

C A P U T V.

Selecta quædam de Dominii Adquiſitione & Translatione, *atque* Obligatione & Permiſſione *quæ circa illud verſatur. Quorum primum eſt de* Dominio ex *ſimplici* Rerum Occupatione *adquirendo. De* Rebus nondum Occupatis; *Rebus* Derelictis, & Deperditis. *De* Proſelytorum Juſtitiæ, qui ſine hærede morerentur, Bonis, & *de* Reſtitutione *rei ab eo ablatæ* Sacerdoti *Ephemeriæ tunc munus obeunti præſtanda. De* agro a Gentili *ſine ſyngrapha* Iſraelitæ vendito. Occupationis tituli ortus.

JAM vero ut magis perſpectos habeamus Hebræorum mores & explicatiorem Talmudicorum ſententiam circa Dominium Rerum & Perſonarum, ejuſque Modos & Temperamenta (unde ſenſus interdicti de Furto penes ipſos eliciendus) idque qua ipſos qua Gentiles interdictum illud ſpectare voluere, intuenda exhibere viſum eſt tum Selecta quædam de Dominii Adquiſitione & Tranſlatione, & de Obligatione & Permiſſione, quæ circa illud apud eos diverſimode verſabatur ex Juribus Pacis, tum Omnimoda fere quæ Jure Belli apud eos nitebantur; nimirum qua Gentes alias ſpectavit. Sic enim Jus illud totum & ea quæ inde pendent, veluti Indictio, Fœdera, Deditio, Captivitas, ad Gentium heic Jus ſive Imperativum ſive Interveniens attinet. Cujus quidem partes etiam nonnullæ, nec contemnendæ reperiuntur in Selectis illis e Jure Pacis capitibus. Sed in utroque genere, Talmudicorum ſententiæ de quæſtionibus aliquot circa Dominium, Furtum, Obligationem, Permiſſionem (qua comites heic ſunt aſſidui) illuſtrioribus apud Patres Chriſtianos acrius diſputari ſolitis viſuntur. Selecta heic ex Jure Pacis Hebræis in uſu, generis ſunt ſeptemplicis.

I. De Rerum, ex Occupatione ſimplici, Dominio acquirendo.

II. De Alienationum & Contractuum formalis atque vi.

III. De Jure Egenorum.

IV. De Perſonarum in pace acquiſitione.

V. De Uſuris.

VI. De Bonis alea ſeu certamine alio ludicro lucrifactis.

VII. De Beſtiis & Volucribus ſic nutritis inſtitutiſque ut comitiatores redirent, ac de Columbis capiendis & Columbariis.

Occupatione ſimplici Dominium juxta Talmudicos plurifariam adquirebatur. Ejus autem Jura maxime viſuntur in Bonis Nondum Occupatis, in rebus Deperditis ſeu Derelictis, in Proſelytorum qui ſine hæredibus obierant Bonis, in agro a Gentili Iſraelitæ ſine ſyngrapha vendito, & in Reliquiis eorum, quæ ex lege ſacra in agrorum proventu & frugibus Egenis relicta ſunt. Quod ad horum genus primum attinet ſeu Bona nondum omnino occupata, ea occupantis fieri volunt. Juxta mentem veterum Maimonides *Halach.* Zachia Wemithna *cap.* 1. (*Et Miſna & Gemara utraque tit.* Baba Metzia *cap.* 1. *& tit.* Gittin *cap.* 5. *Gemar. Babylonia fol.* 59. *a. & Tit.* Bitza *cap.* 2. *fol.* 25. *huc ſpectat* Shulcan Aruch *lib.* Choſchen hamiſpat *cap.* 273.); ההפקר כל המחזיק בו זכה וכן המדברות והנהרות והנחלים כל שבהן הפקר וכל הקודם בהן זכה כגון העשבים והעצים והפירות של אילנות של יער וכיוצא בהן הצד דגים מן הימים ומן הנהרות או שצד עופות או מיני

מיני חיות הואיל ואין להם בעלים זכה ובלבד שלא יצוד בשדה חברו ואם צר שם קנה ואם היו הדגים כביברים של בעלים וכן חיה ועוף שבביברים אף על פי שהוא בובר גדול והוא מחוסר צדה הרי זה של בעלי ביברים והצד משם הרי זה גזלן אבל הלוקח דגים מתוך מצודתו של חברו כשהוא בתוך הים או שלקח חיה ממצודתו כשהיא פרוסה במדבר הרי זה אסור מדברי סופרים ואם היתה המצודה כלי ולקח מתוך המצודה הרי זה גזלן הפורס מצודה בשדה חברו וצד בה חיה או עוף אעפי שאין לו רשות לעשות דבר זה קנה ואם היה עומד בעל השדה בתוך שדהו ואמר זכתה לי שדה קנה בעל השדה ואין לבעל המצודה כלום דגים שקפצו לתוך הספינה קנה בעל הספינה שזו כחצר המשתמרת היא ואינה חצר המהלכת שהמים הן שמוליכין אותה ואינה הולכת מחמת עצמה: *Quod nemini occupatum est, occupanti conceditur. Ita quicquid in locis habetur desertis, fluminibus, ac torrentibus, nemini occupatum est. Et qui primo occupaverit, is ejusce fit dominus. Veluti graminis, Lignorum, Fructuum Arborum sylvæ, & similium. Qui pisces capit ex maribus aut ex fluminibus, uti & qui volucres aut feras capit, quandoquidem dominum antea non habebant, capientis fiunt. Excipiendum tamen est, ne venetur quis aut aucupio utatur in agro alieno, ubi nihilominus si aut venetur aut aucupetur, id quod capit, suum fit.* (Et de piscandi Jure in Tiberiade, vide quod supra occurrit capite secundo). Pergit Maimonides. *At vero si aut pisces aut volucres aut feræ vivariis serventur quantislibet, modo liberam venationem, piscationem, seu aucupium præpediant, vivariorum Domini sunt; & qui inde capit, Furtum committit. Quin si quis pisces ex alieno rete, dum in mari est, capit, aut feram ex alieno rete quod in loco deserto expansum est, hoc quidem illicitum habetur ex scitis scribarum.* (Neque aliter; quoniam *Maimonid. halach.* Gazila Wabida *cap.* 6. nondum ab expandente actu occupantur) *Et si rete clausum fuerit* (quo sive pisces sive feræ includantur) *qui ex eo capit, fur est. Si quis rete expandit in agro alieno, & eo ibi ceperit, sive feram, sive volucrem, tametsi non licuit ei hoc facere, attamen capti dominus fit, nisi intervenerit antea agri dominus & jus suum ex agri proprietate fuerit professus. Tunc enim ei, sive venator fuerit sive auceps, non conceditur. Pisces qui in Navem subsilierint, Navis Domini fiunt, quoniam Navis habetur pro custodia satis firma atque occlusa, non pro ea quæ Mobilis aut hinc inde transiens dicitur. Nam ab aquis est quod moveatur aut hinc inde transeat navis, non ex sui natura.*

Non ita dissimile jus obtinuisse ajunt, ubi res Derelictæ seu Deperditæ in custodiæ locum aliquem stabilem & occlusum, veluti ædes, horrea, atria, antequam quis ea denuo occupaverat, devenerant. Tunc enim statim illius factas fuisse cujus locus ipse erat (*Misna & Gemara utraque tit.* Baba Metzia *cap.* 1. & 2. *Maimonid. halach.* Gazela Wabida *cap.* 17. & *halach.* Macira *cap.* 3.). Quod si locus non esset occlusus, nec stabilis sed transiens, veluti jumenti in via dorsum, aut rerum custodiæ non destinatus, veluti agri seu horti aperti, tunc ita demum domini loci fiebant res ejusmodi, si disertis verbis eas nomine agri hortive præsens vendicaret. Aliter nondum haberi pro occupatis. Sed כל הקודם זכה *quicunque prius occupaverat, dominum factum esse*. Sic receptissima est Talmudicorum sententia. Ex Occupatione autem fundi, qui antea nullius in Bonis, non sequutum volunt Dominium Occupantis (*Maimonid. halach.* Zacia Wemithna *cap.* 2.) עד שיעשה מעשה בגוף הארץ או יעבור עבודה באילן *usque dum fundum ipsum opere aliquo coleret* (ut dominus) *aut arboribus ejusmodi quid faceret;* veluti pastinando, abnodando, putando. Nam tametsi per plures annos fructus sponte nascentes sibi carpserat, inde citra culturam qualem diximus, Dominum Occupantem fieri nolunt. Hæc quidem sic tradita de Bonis nondum omnino occupatis, ad Jus secundum ipsos tam Gentium aliarum, quam suum pariter attinere palam est. Neque aliter dicendum de rebus plane Derelictis, seu quarum Dominio domini renuntiaverant, sive inter Hebræos, sive inter Gentiles. Quod vero de rebus Deperditis seu casu amissis affertur, quatenus illud Gentilium Bona spectat, &, quantum video, inter Gentiles seu Proselytos Domicilii invicem ipsos, obtinuisse volunt quidem non aliter atque idem quod dictum est de Bonis nondum omnino occupatis. Nimirum simulac Bona Gentilis deperdita quis in sui potestatem, ut dictum est, occupatione redegerat, ea Occupantis facta esse. Nam dum tam Bona Gentilium quam Israelitarum contra recepta Dominii jura contrectare nefas fuisse, ut ostensum est, docent (*Et vide Exod.* 22. 21. *vers. Munsteri.*), fas tamen fuisse tradunt rem (*Maimonid. halach.* Gazila Waibda *c.* 11. & *vide Mikotz. præcept. affirm.* 74. & Shulcan Aruch *lib.* Choschen hamispat *cap.* 259.) Gentilem deperditam repertori plane ut suam detinere, אבידת הגוי מותרת *rem a Gentili deperditam fas est retinere*. Quin licet non magis Gentilem cal-

calculo fallere quam Israelitam, fas ducerent (ut & monitum est supra) nihilominus si in calculis negotiationis subducendis hallucinaretur ipse Gentilis adeoque nummos ab Israelita sibi debitos putando prætermitteret, fas ajunt hosce Israelitam retinere, nec pro reliquatore seu qui æris aiiquod dein retineret habendum. Talmudici; טעות הנוי כאבירתו ומותרת והוא שטעה מעצמו אבל להטעותו אסור *De eo quod ex errore Gentilis in rationibus putandis prætermissum est, idem jus obtinuit quod de re ab illo deperdita. Adeoque retinere illud fas est. Sed nefas in causa esse ut sic erret*, seu *fallere eum*. Neque hæc ex alia ratione pendere, quantum didici, volunt, præter eam quæ est, ex Jure Naturali, tum rei deperditæ Dominium repertori patere, tum obligationem pristinam desinere in quantum creditor aut socius in rationibus putandis ipse se, non debitor aut socius alter, fefellerit. Ipsis autem sibi Jus heic ajunt fuisse singulare seu civile, ad Gentiles non attinens; videlicet, hoc quod in lege sacra præscribitur (*Deut.* 22. 1.). *Fratris tui Bovem aut pecus &c. reduces eos ad fratrem suum &c. restituesque illi &c. sic quoque facies de asino ejus, & sic ages cum vestimento ejus & similiter facies* לכל אבידת אחיך *cum omni re perdita fratris tui quam ille perdidit & tu invenisti eam; non enim poteris occultare eam*. Hinc tradunt nefas fuisse Israelitæ retinere ut suum, quicquid Israelita alter perdiderat. Quod tamen sic etiam temperant, ut, si palam desperaret dominus ipse rem sic amissam ullibi reperire, pro derelicto res ea haberetur, neque ex lege restituenda. Distinguunt etiam inter res ita signatas, ut per signa sibi singularia eas suas esse dominus probare posset (post præconium tertium & subinde quartum; nam ut etiam id fieret mos superinductus est) atque eas, quibus nulla ejusmodi signa. De posterioris generis omnibus, præsumebatur dominum desperasse, non item de priori, nisi palam id profiteretur dominus; illas igitur sine præconio retinuisse, non obstante lege illa sacra, nefas; non item has. Talmudici (*Maimon. hal.* Gazila Wabida *cap.* 14.) כל דבר שיש לו סימנים הרי הוא בחזקת שיש לו תובעין וחייב להחזיר אבל דבר שאין לו תובעין אלא נתיאשו ממנו הבעלים הרי הוא של מוצאו אעפ׳ שיש בו סימנים זה הכלל באבירה כל דבר שאין בו סימן כיון שאבד וידעו הבעלים שאבד הרי זה בחזקת שנתאשו בעליו ממנו כגון מסמר אחד או מחט אחת או מטבע אחד שהרי אינן יכולין ליתן סימן להחזירו להן ולפיכך הרי הוא לזה שמצאו וכל דבר שיש בו סימן כגון שמלה ובהמה הרי זה בחזקת שלא נתייאשו ממנו בעליו שהרי דעתן תלויין ליתן סימנין שיש בו ויחזיר להן לפיכך המוצאו חייב להכריז אלא אה״כ ידע שנתייאשו הבעלים כגון ששמע אותם אומרים ווי להסרון כיס וכיוצא בדברים אלו שמכירין שנתיאשו הרי אותה האבידה של מוצאה *Quoties in re deperdita reperta fuerint signa, præsumendum erat non defore qui eam repeterent, & reddenda erat. Quod singulariter dictum sic intelligendum ut etiam, ubi res haberet quidem signa, si domini desperarent de ea* (ita ut plane ipsis pro derelicto haberetur) *reperientis fieret. Regula hæc est universalis de re deperdita. Quoties res non signata deperdita fuerit, eamque deperditam esse cognoverint domini, præsumendum erat de ea illos desperasse; veluti clavus unicus, acus sartoria unica, nummus unicus. Nam signa indicare nequibant unde sic dignoscerentur ut reddi deberent. Unde evenit rem ejusmodi reperientis fuisse. Quoties autem rei deperditæ esset signum, veluti tunicæ, aut jumento, præsumendum erat de ea dominos non desperasse. Nam palam est illos potuisse signa indicare, ut sic sibi restituerentur. Unde præconium facere tenebatur qui repererat, nisi certo sciret dominos de ea desperasse, veluti si audiret eos dixisse, væ mibi ob marsupium deperditum* (nunquam denuo reperiendum) *aut similia quæ manifestum facerent eos desperasse. Nam tunc res illa deperdita etiam reperientis fiebat*. Saxum in suburbio Hierosolymitano excelsum suggestus erat præconi, qui hac formula utebatur מי שאבד לו בהמה *quisnam est qui jumentum aut pecus perdidit?* Et sic de ceteris. Subtilitates habent hac de re plures, quas prætereo. De præcone quidem etiam loquitur heic Josephus *Archæolog. lib.* 4. *c.* 8. sed aliter multo atque Talmudici. Quorum interea neque omittenda hæc exceptio; Prævaricatorum (*Videsis lib.* 4. *c.* 3. *& Gem. Babyl. ad tit.* Aboda Zara *c.* 2. *fol.* 27. *b.*) quos מינין nuncupant, seu Israelitarum qui in contemtum plane Numinis legem violarent, & eorum ex eis qui legem & prophetias abnegarent, res deperditas non omnino fuisse ex jure sibi Hebræorum civili restituendas. Neque enim illis relictum satis nomen fratris, quod in lege sacra (*Deut.* 22. 2.) usurpatur, adeoque non illis inde sublevamen. Ita demum non ex Jure Naturali seu Universali, sed ex suo sibi civili rerum Deperditarum Restitutionem pendere volebant. Quam quidem & locum habere debuisse interdum ajunt in rebus Gentilium deperditis & ab ipso Israelita repertis. Sed non ex jure quo obligarentur ipsi, sed ideo tantum ut per ejusmodi

modi restitutionem inter Gantiles, quibus ullatenus subessant, humanius ipsi exciparantur. Aliter ne quidam licitam asse volebant ejusmodi rastitutionem Gantili Idololatræ, ne scilicet liberalitate ajusmodi Idololatriæ opem ipsi subministrare vidarantur. Summa est statuisse Talmudicos, in jure simpliciter Naturali de Furto, nihil haberi, quo minus res deperditæ pro derelictis plane haberentur, atque primo dein occupantis fierent, adeo ut Dominii earum jus simel cum ipsis pariter evanesceret. Cur vero Prosalyti Justitiæ sine hæredibus obeuntis Bona Occupanti esse concessa tam signanrar tradant, evenit ex rationa soperius ostensa (*Lib.* 2. *cap.* 4. *&* *lib.* 5. *cap.* 18.) ubi de cognationis Proselytis recans facti pristinæ abolitione agitur. Nam inda sequebatur, ei nullos fuisse ex pristina illa cognatione hæredas; ita ut Bonorum ejus dominus esset, post morrem ajus posterorumve, nullus nisi qui postmodum natus; unde rarum forte non erat Proselytos sina hærede mori. Sed ea de re nos alibi fusius (*Lib. de successi. in Bona cap.* 26. *addo* Sholcan Arnch *lib.* Choschen hamispat *cap.* 275.). Neque actum heic agemus. Hoc interea monere liceat, ubi ex lege sacra (*Num.* 5. 8.) præstituitur, restituendam asse in speciebus aliquot damni sortem atqua insuper partem quintam, (quod intelligunt de hæredibus ajus, cui illatum est damnum, si is mortuus fuerit) & dein adjicitur, ואם אין לאיש גואל להשיב וגו׳ *&* *si non fuerit ei propinquus, cui restituatur delictum, reddatur delictum domino, eritque sacerdotis &c.* Varba hæc (quæ in Vulgara: *sin autem non fuerit qui recipiat &c.*) capiunt Talmudici de Prosalyto, qualam diximus. Neque anim Israelitæ deesse poterat propinquus seu consanguinaus, qui ut hæres heic succederet. Moses Cotzensis *Precept. affir.* 73. *fol.* 152. *col.* 1. על פי הקבלה דרשו רבו׳ על מה שנאמר בתורה אם אין לאיש גואל בגר שמת ואין לו יורשין הכתוב מדבר *Ex majorum traditionibus explicant Rabbini nostri id quod in lege sacra habetur* si non fuerit homini propinquus, *de Proselyto cui deessent hæredes, eumque volunt a scriptura innui.* Sic alii (*Maimonid. hal.* Gazela Wabida *cap.* 8.); unda fiebat, ut, quod a Proselyto surreptum contra legam hanc sic detinuisset quisquam, non fieret, eo mortuo, Occupantis, nisi rem ipsam aut pretium & quintam insuper partam sacerdotibus אל אותו המשמר *ejusdem quæ tunc munus obibat vicis* seu ἐφημερίας (sic enim intelligunt legem) tribueret, intar eos æqualitar distribuendam. Qua da re plura Magistri. Quod damum ad agrum a Gentili emtum attinet, idque sina syngrapha quam שטר vocant, in ditione scilicat Israalitica; pro jura habent raceptissimo, nec Israelitam ad Gantilam, neque hunc sive ad Israelitam sive ad Gantilem fundum, utcunque ex contractu pretium solveretur, rite transtulisse, nisi atiam syngrapha interveniret. Nequa igitur aut hic aut ille ex ajusmodi contractu fiebat dominus (Sbulchan Aruch. *lib. jam dicto cap.* 194. *&* 274.). Israelitæ sic vendenti manere volebant Dominium, usque dum fieret syngrapha. Gantilis autam vendentis Dominium, post acceptum pretium plane desiisse, sed amentis, quia syngrapha deerat, non incapisse. Patuisse igitur fundum hujusmodi utpote domino jam carentem, Israelitæ occepanti, a quo taman pretium eï qui Gentili solverat, refundendum erat. Adeoque jam velut ex contractu inter Israalitas binos absque syngrapha inito (qualis inter Israelitas legitimus; ut capite dicemus proximo) adquirebatur. De Reliquiis autem eorum, quæ in agris ex lege sacra Egenis relicta sunt, qua huc spectant, vide inferius capite sexto. Occupationis hic titulus, quo secluduntur ceteri univarsi ab eo quod pariter univarsis ante occupationem competebat (jus scilicet occupationis ejusmodi in univarsis æquale) ortum sub initiis aut instauratione rerum sub Noachidis primis, ut videtur, habuit. Nec sina consensu & interposita fide, quæ ad posteros propagata est, de ao admittendo quoties res aut nondum fuerint possessæ, aut nullius in bonis esse cœperint. Vida Gentium divisionem in Genesi & testamentum quod Noacho tribuitur apud Eusebium, alios. Et de Noachidis illis primævis Eustathius Alexandrinus *in Hexaemero pag.* 51. ἕκαστος, inquit, τὴν προστυχοῦσαν γῆν κατελάμβανεν *unusquisque terram sibi primo obviam occupavit*; quemmodum & Josaphus ubi de Japetidis loquitur & de Europa; ἔνθ᾽ ἔτυχον ait (*Archaeolog.* α *cap.* 7.), κατελαμβάνοντες, καὶ μηδενὸς προκατῳκηκότος *quam occuparunt etiam nemino ante ibi sedes habente.* Sed nisi supponatur de Occupationis titulo in posterum admittendo, Pactum ac Consensus per genus humanum ax vatustis illis seculis propagatus ac retentus, qua ratione Occupatio simplex alios, cui pariter occupandi jus competit, excluderet, non video. Et de Pacto & Consensu ejusmodi, nos pridem alibi (*In Mari Clauso lib.* 1. *cap.* 4.). Qua ratione autem illud Josephi *advers. Apionem lib.* 2. (*&* *vide Sam. Petit. ad Leges Atticas pag.* 534. *seu lib.*

7. tit.

7. *tit.* 5.), velut apud ſuos receptum, ſi quis *ὃ μὴ κατέθηκεν ἀνέληται quod non poſuerit ipſe abſtulerit* eum graviter puniendum, jam dictis de rerum deperditarum derelictarumque per occupationem Dominio adquirendo fuerit conſonum, viderint quorum intereſt.

CAPUT V.

De Alienationum *&* Contractuum formulis *atque* Obligationis vi *ex* earum apicibus *pendente*. *De* Pretio *rei mobilis venditæ vero valori*, ſexta parte *aut majore*, impari. Proſelyti *Juſtitiæ* Teſtamentum, Donatio.

SEcundum ex ſuperius Selectis caput eſt de Alienationum & Contractuum formulis, atque vi. Horum vim atque obligationem ita ex Formularum apicibus pependiſſe volunt Talmudici, ut his prætermiſſis illa plane nihili aut irrita eſſet. Vetuſtiſſima eſt ceſſionis formula illa in hiſtoria ſacra; *Obtinuit* (Ruth. 4. 7.) *olim in Iſrael in redemtione, & in permutatione ut firmaretur negotium; extrahebat homo calceum ſuum & dabat proximo ſuo, eratque hoc Teſtimonium in Iſrael*. Quæ verba ſtatim ſequitur; *Dixit igitur propinquus* ſeu *redemtor ad Boaz poſſide tu, & extraxit calceum. Et ait Boaz ad Seniores & ad cunctum populum teſtes vos eſtis hodie quod poſſederim omnia quæ fuerunt Elimelech &c.* Neque vero mos ille ad legem ſacram (*Deut.* 25.) de fratria renuntianda omnino attinet, ut alibi oſtendimus (*lib. de ſucceſſionibus in bona cap.* 15.). Et mirum eſt, quod habet Joſephus *Origin.* 5. *cap.* 11. hac de re, quaſi ex lege illa de fratria, fœmina heic ipſa calceum exuiſſet. Ad locum hunc de calceo, Jarchius; זהו קניין כמו שאנו קינין בסודר במקום נעל: *Inde adquiſitio quemadmodum & nos adquirimus ſeu emimus ſudario* ſeu *velo, vice calcei*. Recentior enim eſt in contractibus ſudarii uſus, de quo videſis in סודר Eliam Thiſbitem. Sed diſcrepant Rabbini (*Jarchius ad Ruth.* 4.) de calcei heic exuendi more. Alii enim eum qui cederet, calceum adquirenti dediſſe; alii, adquirentem cedenti. Neque ſatis ex ſacro ſermone habetur, quod litem dirimat. Certe in Vulgata legitur, *Dixit ergo propinquo Boaz; tolle calceamentum tuum. Quod ſtatim ſolvit de pede ſuo. At ille majoribus natu & univerſo populo &c.* Et conſulas Johannem Druſium, (*Quæſt. & Reſp. Hebraic.* 46. *& in Ruth cap.* 48.) alios qui obiter rem tractant. Paraphraſtes autem ibi Chaldæus ſubſtituit, טלע גבר נרתק יד ימיניה ואושט ביה קנין לחבריה: *exuebat homo chirotecam manus ſuæ dexteræ & emtionis cauſa proximo ſuo porrigebat*. Id eſt emtor. Nam de Boazo ibi emtore ſtatim idem paraphraſtes, *Et dixit redemtor ad Boaz*, אושיט ירך לקנינא וקני לך וטלע בועז ית נרתק יד ימיניה וקני ליה: *Extende manum tuam emtionis cauſa, & eme tibi. Et exuit Boaz chirothecam dexteræ ſuæ, & emit ſibi*. Sic exemplaria aliquot. Alia, ut in Bibliis Regis, habent נרתקה *chirotecam ſuam*, ſeu ut Arias vertit, *vaginam ſuam*. Seculis autem ſequentibus Formularum aliarum etiam apicum, in Dominii, ex jure ſuo civili, Adquiſitione ſeu Tranſlatione erant tenaciſſimi Hebræi. Ex nudo verborum Contractu nihil omnino transferebatur. Prædia ſeu קרקעות Emtoris ita demum fiebant, (*Miſna tit.* Baba Metzia *cap.* 4. *ibidem Gemara utraque, Maimonid. hal.* Macira *cap.* 1. 2. *& ſeq. Miſna tit.* Kidoſchim *cap.* 1. *Moſes Mikotzi præcept. affirm.* 82.) ſi aut בכסף *nummis* datis, minimum argenteo ſeu ſiclo, aut בשטר *ſyngraphæ teſtimonio*, aut בחזקה *corporali*, poſt Contractum aut ſub ipſo, *poſſeſſione*, ea adquiſiviſſet. Ubi horum nullum, irrita plane ibi venditio. Res mobiles, quas מטלטלין nuncupant, alienabantur fere aut Venditione, aut Permutatione, aut Donatione. Conſtituto, etiam ſoluto pretio, in emtoris Dominium res ejuſmodi (niſi cum prædio ruta cæſa aut ejuſmodi alia venderentur, quæ prædii jus ſequebantur) non tranſibat, niſi aut בהגבהה *prehenſione*, qua ſuſtolleretur geſtareturve aut במשיכה *tractu*, *abactu*, aut *ductu*, ubi res commode geſtari aut ſuſtolli nequiret, aut במסורה *Traditione* ubi ejuſmodi eſſet ut ita nec trahi poſſet abigi nec duci, in illius poſſeſſionem, idque ex ſententia Venditoris, deveniret. Nam & antequam ex hiſce aliquod fieret, יכול הלוקח לחזור בו וכן יכול המוכר לחזור בו: *integrum erat & venditori & emptori a Contractu recedere*. Et redhibitoria cogebatur venditor, ſi alteruter recederet, pretium reſtituere. Atque hoc obtinebat, ſive pretium ex nummis publica fide ſignatis, quos מטבע & מעות appellitant, conſtitueretur, ſive ex argento, aliove metallo non ſignato ſed ſignari ſolito, quod פירות nuncupant. Permutatio vero erat tum metallorum ejuſmodi ſive ſignatorum ſive non ſignatorum, tum aliarum rerum. Ubi in metallorum invicem non ſignatorum verbi gratia permutationem conventum erat, ſi alterutrinque poſſeſſio corporalis, qualem memoravimus, ſequeretur, uterque

Con-

Contractu, sed non aliter, obligabatur. Ita etiam, ubi in aliarum rerum sive mobilium sive prædiorum (*Maimonid. halach.* Zacia Wemithna *cap.* 3. *&* *Talm. locis citatis*) invicem permutationem, est conventum. Nec aliud voluere in donationibus, ac in venditionibus, jus locum habere. Irrita scilicet erat donatio, saltem donator haud obligabatur, ante, qualem diximus, possessionem donatario habitam. Hæc nimirum stricti juris erant, & a majoribus introducta, ne alterutri contrahentium, sine corporali, idque ex alienantis sententia, possessione, ex nuda & temeraria, ut fieri amat, verborum emissione, fraus esset. Nam nihil obesse ajunt ex ipsa lege sacra, quin uterque contrahentium, vi, quæ interveniunt, verborum sola obligaretur. Etiam & tantum non ex sententia fori, seu jure stricto, utrunque obligari, sed interea non obligari. Unde, ubi Emtor redhibitoria actione, ut pretium, ante rem sibi possessam, a Venditore refunderetur, usus est, secundum eum quidem judicabatur, sed non sine hujusmodi (quod sane inprimis animadvertendum est) dirarum, quibus מוסרין אותו למי שפרע *tradebant eum ei qui vindictam sumeret*, formula (*Misna & Gemar. tit.* Baba Metzia *c.* 4. *ubi vide R. Obadiam Bartenorium*) מי שפרע סדור המבול ומדור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה ומן המצריים ששטפו בים הוא עתיר ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו: *Qui vindictam sumsit ex seculo Diluvii, & ex seculo Divisionis Linguarum, & ex hominibus Sodomæ & Gomorræ, & ex Ægyptiis, qui immersi sunt in mari, is sumet olim vindictam ab eo, qui conventis suis non stat.* Id quod etiam alibi (*in prolegom. ad lib. de successionibus in bona*) obiter notavimus. At vero cautum est, ut, (*Misna Talmudis Hierosolymitani tit.* Baba Metzia *cap.* 4. *&* *Gemara ibi fol.* 9. *col.* 3.) ubi in permutationem metallorum signatorum seu nummorum conventum esset, tum demum utrinque obligarentur contrahentes, si id, quod ex sui natura vilius erat, ex sententia alienantis in alterius possessionem corporalem transierat; non item, si id tantum quod carius. Hoc enim nummi signati adeoque pretii tantum (juxta antedicta) vicem heic præstabat. Hinc regulam habebant, כל הירוד מחבירו קונה את חבירו: *Quicquid ex bonis vilius est*, (corporaliter possessum) *carioris Dominium etiam transfert*. Sed discrimen hac de re est inter Misnam Hierosolymitani Talmudis, & eam quæ Babylonii est, (*vide Talm. Bab. tit.* Baba Metzia *fol.* 44. *a.*) de quo non est heic disceptandi locus.

In Alienationibus autem & Contractibus id inprimis advertendum est; qualem sensum faciant inter se legis hujus sacræ, (*Levitic.* 25. 14.) *si venditione vendideris proximo tuo* (לעמיתך, *civi tuo* in Vulgata) *aut emeris de manu proximi tui* :אל-תונו איש את-אחיו *non decipietis* aut *damnum inferetis quisquam fratri suo*. Nimirum (*vide Paul. Fag. ad Exod.* 22. 20.) verbum ינה accipiunt vi vel fraude alium lædere sive in bonis, sive in fama. Heic autem capiunt de eo quod est pretio majori vendere, aut minori, quam par est, emere, id est ipso simpliciter pretio impari damnum inferre. Hinc ajunt ex more majorum atque legis interpretatione receptissima regulariter inolevisse, ut, si quis Judæus Judæo מטלטלין seu *bona mobilia* (nam agri & ædes ad leges redemtionis sacras attinuere) utrinque bona fide vendiderat pretio, vero rei valore sexta parte, majori, seu pretio tanto minori emerat, pars illa sexta ei, (*Misna tit.* Baba Metzia *cap.* 4. *Maimonid. hal.* Macira *cap.* 12. *&c. Mos. Mikotz. Præcept. Negat.* 170. *&* *vide Mosem Bar Nachman in* Pirush Tora *fol.* 216. *a.*) cui inde damnum sic illatum, esset refundenda. Non vero quidquam omnino si sexta parte minus discrimen esset. Atqui si sexta discrimen majus esset, licuisse emtori statim seu quamdiu nondum finita esset negotiatio, Contractum rescindere & redhibitoria pretium sibi integrum vindicare; Venditori autem (si in illius fuisset damnum) nunquam non licuisse rem suam postea repetere. Quod non solum de Emtione & Venditione ubi pretium esset nummi, sed etiam de Permutatione rerum fungibilium, veluti fructuum, granorum, seminum, id genus aliorum quæ usu consumuntur, intelligendum. Non item ubi permutarentur instrumenta, vasa, pecora, jumenta, quoniam ibi non tam valoris rerum quam contrahentium rei alterius præ altera electionis ratio habita. Id quod sic restituendum erat seu sextam partem הוניה *damnum ex impari pretio illatum* vocitant. Et hac de re subtilitates adjiciunt non paucas. Ita sane Obligationis atque Contractuum vis mira hinc, ut vides, recepit Temperamenta ac Modos. Sed inter Judæos ipsos tantum & ex jure ad Proselytorum Domicilii regimen superinductum inter Judæum & Proselytum, quoties Contractu hujusmodi illi hic damnum intulerat. Non item, si huic ille: Talmudici; הגוי אין לו הוניה שנאמר איש את אחיו וגוי שהונה את ישראל מחזיר הוניה בדינין שלנו: *Jus de damno ex impari pretio illato ad Gentilem non attinet*,

ne. *Nam & ſcriptum eſt* (Levitic. 25. 14.) *ea de re, quiſque fratri ſuo. At ſi impari ſit pretio damnum intulerat Iſraelitæ Gentilis, refundendum erat ex decretis forenſibus noſtris*. Ita in Obligatione ac Contractu heic Jus perquam impar Judæi tam adſciti ſeu Proſelyti Juſtitiæ quam Originarii, & Gentilis ſeu Proſelyti Domicilii. Quamvis enim legem illam alteram (*Exod.* 22. 20. *& vide Levitic.* 19. 33.) גר לא־תונה *Proſelytum non moleſtabis, vexabis* ſeu *lædes* (eodem vocabulo, quod habetur in lege hac de Emtione & Venditione, ibi uſurpata) juxta id quod libro monuimus ſecundo, (*cap.* 4.) ad utriuſque generis Proſelytos quoad opprobria de priſtino vitæ genere eis non inferenda (quod הונית דברים: ſeu *damnum* aut *moleſtiam per ejuſmodi opprobria illatam nuncupant*) quantum video attinere volunt, nihilominus dum pluribus legem hanc de Impari ſimpliciter pretio ſimul cum illo, quod in altera illa ſequitur ולא תלחצנו (*Exod.* 22. *verſ.* 20.) *neque expilabis eum* (quod de pretio impari etiam ſumunt) fuſius explicatum eunt, Proſelytum alium præter Juſtum in ea, quoad hanc rem, contineri nolunt. Quomodo transferretur apud Hebræos ex Succeſſione Dominium, explicavimus abunde Libro ſingulari de Succeſſionibus in Bona. Ubi etiam de Alienatione per Teſtamentum, & qua exhæredatio fiebat liberorum, diximus, & de aliis ejuſmodi. Recole heic ſi placet, quod capite ſuperiore traditur de Gentilis Alienatione fundi in ditione Iſraelitica irrita, ubi ſyngrapha non interveniret. Et alia Alienationibus ſingularia fuere, qua Proſelytos Juſtitiæ ſpectabant, nec parum ab Originariorum alienationibus diſcrepantia. E quibus id inprimis & ſolum heic adjiciendum duximus, Proſelytum Juſtitiæ moribundum ſeu per Teſtamentum bona ſua diſtribuentem aut dantem proli ſuæ, antequam Proſelytus fieret ipſa, ſive natæ ſive conceptæ, in caſſum plane feciſſe; neque teſtamentum aut donationem ejuſmodi omnino vim obtinuiſſe. Ex moribus ſcilicet ſuperinductis, ne videretur proles illa pro hærede inter Hebræos admitti. Aliqui etiam inde nec cuiquam quid ab eo rite donatum volunt moribundo, quod שכב מרע vocant, aut mortis cauſa; nedum per teſtamentum; cui tamen locus, ubi ægrotaret quiſquam ex Originariis, etiam ſine ſolennibus alienationum ſuperius traditis, quod ex eis etiam, quæ alibi (*lib. de ſucceſſ. in Bona cap.* 24.) diximus, ſatis dignoſcitur. De his autem ante alios conſulas, ſi placet, Joſephum Caro in *Shulcan Aruch* (*lib.* Choſchen hamiſpat *cap.* 256.). Ex apicum autem & formularum ejuſmodi obſervatione palam eſt, ſic diſciplinam Hebræorum de Furti interdicto obtinuiſſe, ut nec dominum eſſe ibi agnoſcerent, ubi apices aut formulæ illæ multiplices (quarum ſpecimen tantum heic indicavimus) deerant.

CAPUT VI.

De Jure *apud Hebræos* Egenorum *ſingulari;* Angulo *ſegetis*, Spicilegio, Racematione, Uvis deciduis, frugibus *per* Oblivionem *in agro* relictis, Decima Pauperis; Eleemoſynis; *etiam ſententia forenſi exigendis*. *Mira in* erogandis *bis atque tum* priſtina *tum* præſenti pauperum conditione *conſideranda*, *ratio*. E Gentilibus Pauperes (*niſi* Proſelyti Domicilii *eſſent*) juris Egenorum *apud Hebræos* non omnino participes. Proſelyti Domicilii *participes* Eleemoſynarum; *non alicujus reliquorum quæ ſunt pauperibus* debita. Utrum extremæ Pauperis Neceſſitati Dominium privatum ex Jure Naturali, *juxta Talmudicos*, cederet.

QUod ad ſuperius Selectorum Tertium, ſeu Jus Egenorum ſpectat; celebris eſt apud ſcriptores (*Dominicus Soto de Juſtitia & Jure lib.* 5. *qu.* 3. *art.* 4. *S. Thom.* 2. *ſecundæ quæſt.* 66. *art.* 7. *alii*) quæſtio, utrum extremæ Indigentium neceſſitati cedat ex jure Naturali Dominium privatum, adeoque utrum inde ſimpliciter Dominium ſeu Furti interdictum ſic temperetur, ut ſurripienti, eo nomine, ſcelus ex Jure Naturali non fuerit tribuendum. Seu, ut breviter quæſtio hæc concipi ſolet, *utrum furari liceat propter neceſſitatem*. Quid ea de re ſenſerint Talmudici manifeſtum ſatis fiet, ſi primo generatim oſtenderimus, qualia penes ipſos Egenorum ſeu pauperum jura heic fuerint, & dein adjecerimus, quid tradiderint de Gentilium penes itidem ipſos, tum indigentia, tum Eleemoſynæ ſive erogatione ſive receptione. Eorum quæ Pauperibus ex lege ſacra ſeu Hebræis civili debebantur (*Maimonid. halach.* Mithnoth Ainim *cap.* 1. 2. *&c. Moſ. Mikotz. Præcept. Neg. affirm.* 161. *&c.* 284. *&c. Miſna titul.* Pea *& tit.* Maighsher Sheni), faciunt genus ſeptemplex. Primum eſt פאה *Angulus*; II. לקט *ſpicilegium*. III. עוללה *Racematio*. IV. פרט *Acini decidui*. V. שכחה *quod per oblivionem relinquitur*. VI. מעשר עני *Decima pauperis*. VII. צדקה *Eleemoſy-*

syna. Quæ cuncta nomine מתנות עניים *munera quæ pauperibus danda* veniunt. Primum habetur in lege illa (*Lev.* 19.9.) *cum messueritis messem terræ vestræ*, לא חכלה פאת שרך לקצר: *non consummabis metendo angulum agri tui*. Redditur in Vulgata, *non tondebis usque ad solum superficiem terræ*, uti & alibi; (*ib.* 23.22.) *non secabitis eam usque ad solum*. Sed Hebræa quæ attulimus, sunt loci utriusque. Græci ibi *οὐ συντελέσετε τὸν θερισμὸν ὑμῶν τοῦ ἀγροῦ σου ἐκθερίσαι*, *non perficieris messem vestram agri tui metendo*. Quæ velut dicta non minus de agro frugibus consito, quam de arboribus frugiferis, adeoque de proventu telluris omnimodo annuo capiunt magistri. Quantitas Anguli seu partis frugum sic relinquendæ nullibi in lege sacra præstituitur. Sed ex scitis Scribarum seu eorum, quibus permissa est Sanctionum superinducendarum potestas, pars erat minimum sexagesima. Talmudici; כמה היא שיעור הפאה מן התורה אין לה שיעור אפילו הניח: שבולת אחת יצא ידי חובתו אבל מדבריהם אין פחותה מאחד מששים בין בארץ בין בחוצה לארץ ומוסיף על האחד מששים לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי ברכת הזרע: *Quantitas Anguli a lege sacra determinata non est, unde qui reliquerit spicam unicam, etiam is præstabat id ad quod sic obligabatur. Sed vero ex scribarum scitis ita præstituta est pars sexagesima, ut minor non sufficeret, idque cum intra terram sanctam tum extra* (nam & extra ex eorum scitis obtinuit mos hic). *Et quidem inolevit, ut adjicerent aliquid coloni, vinitores, & frugum collectores reliqui, parti sexagesimæ pro varia sive agri area, sive pauperum multitudinis, sive proventus ubertatis quantitate*. Secundum genus seu לקט id est Spicilegium, sacris illis quæ sequuntur nititur verbis, ולקט קצירך לא תלקט *& collectionem* (spicarum seu frugum remanentium) seu *spicilegium non colliges*. Vulgata; *nec remanentes spicas colliges*. Quod ad fruges seu proventus manipulatim falce succidi aut evelli solitos attinere volunt. Si spica unica aut duæ inter succidendum, evellendum, aut colligendum, extra manipulos aut sub falce deciderent, hac lege continebantur, idque quodcunque & quotiescunque sic deciderent. Non item si tres simul, nedum plures. Talmudici; אם נפלו שלש כאחת הרי שלשתן לבעל השדה: *si tres simul deciderent, ad dominum agri attinebant*. Genus tertium עוללה seu Racematio in lege sacra sequitur וכרמך לא תעולל *& vineam tuam non racemabis*. Hoc de racemulis dictum volunt, quotquot scilicet nec כתף haberent nec נטף id est nec

scapulos densiores, nec uvas conjunctiores, sed tam has, quam illos, *ita invicem* dispersas & distantes, ut reliquorum ubertatem densiorem haud imitarentur. Quartum item in sacra lege subjungitur genus ופרט כרמך לא תלקט *neque grana decidentia*, acinos deciduos *colliges*. Qui scilicet in vindemia inter colligendum e racemis deciderent. De quibus, ut de spicis, ajunt Magistri, si unus seu bini deciderent, eos hac lege contineri, quotcunque sic deciderent; non item si tres simul conjuncti, nedum plures. Lex sacra (*Deut.* 24. 19.), quæ ad genus heic quintum seu rem per Oblivionem in agro relictam spectat, hæc est, *cum messueris messem tuam in agro tuo*, ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו: *& oblitus fueris manipulum in agro, non reverteris ut tollas illum*. Qua de re Talmudici, העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית שכחו בעל השדה ולא שכחוהו פועלים שכחוהו אלו ואלו והיו שם אחרים עוברים ורואין אותם בעת שישכחוהו אינה שכחה עד ישכחוה כל אדם ואפילו עומר הטמון אם נשכח הרי זה שכחה: *si manipuli oblivíscerentur operarii, cujus tamen non oblitus esset paterfamiliae, aut si oblitus esset paterfamilias nec tamen operarii, imo si tam hi quam ille obliti essent, alii tamen ibi transeuntes ipso, quo obliti essent illi, tempore viderent* & indicarent, *pro derelicto per oblivionem censendus non erat: Quod nec obtinuit, nisi quilibet hominum* (ad quos alias pertinere poterat) *oblivisceretur. Etiamsi reconditus esset manipulus & per oblivionem derelictus, pro derelicto in hac lege habebatur*. Neque solum ad manipulos agri seu messem, sed pariter ad vindemiam & arborum qualiumcunque fructus spectasse docent hanc legem. Quod Sextum heic est, seu Decimam pauperis habent ex illo (*Deut.* 14. 28.) מקצה שלש שנים *a fine trium annorum* seu *anni tertii proferes omnem decimam frugum tuarum pro illo anno & repones intra portas tuas, venietque Levites &c. Et peregrinus, pupillus atque vidua qui sunt intra portas tuas & comedent, & saturabuntur*. Spectare volunt hoc ad tertium & sextum (qui tertius est iteratus) cujuslibet hebdomadis, juxta annorum remissionis computum, revertentis. Ita ut Decima prima & secunda annis 124. & 5. solverentur, tertio vero & sexto nulla decima secunda, sed hæc velut vice ejus, idque domi non Hierosolymis sic solveretur. Ad Septimum heic genus spectat lex illa (*Deut.* 15. 7.), *si fuerit in te pauper unus ex fratribus tuis intra aliquam portarum tuarum in terra tua, quam Dominus Deus tuus dat tibi*,

non obfirmabis cor tuum, neque contrahes manum tuam a fratre tuo paupere. Sed aperiendo aperies illi manum tuam, & mutuum dabis ibi quod sufficiat pro penuria ejus, quia ille laborat, id est די מחסורו אשר יחסר לו quod vertit Vulgata, *quo eum indigere perspexeris.* Et quæ sequuntur de anno remissionis, faciunt ut non mutuum sed donatum habendum esset, quod indigenti sic subministrandum; juxta magistros. Paulo item post, *Non deficiet pauper*, seu *non deerit pauper de medio terræ. Ideo præcipio tibi dicens, aperiendo aperies manum tuam fratri tuo, pauperi tuo atque inopi tuo in terra tua.* Accedit & illa (*Levit.* 25. 35.), *si attenuatus fuerit frater tuus & mutaverit manus ejus juxta te* (seu *infirmus factus fuerit*) והחזקת בו גר ותושב וחי עמך *etiam sublevabis* seu *sustentabis eum, peregrinus item & inquilinus etiam vivat tecum.* Ita intelligunt magistri. Sed Vulgata, *& susceperis eum quasi advenam & peregrinum & vixerit tecum, ne accipias usuras ab eo &c.* & proximum ita comma, ut ex duabus unica lex fiat, adjicit. Sed de Usuris, mox, capite nono. Posteriora autem jam citatæ legis verba sic capiunt Magistri, ut non solum Proselytis tam Domicilii, quam Justitiæ incolatus permissio in terra sancta sic præstituatur, (nam qui ibi תושב dicitur pro Proselyto Domicilii sumunt *Jarchius ibi; Abarbinel in* Pirush Tora *f.* 270. *col.* 3. *alii*) verum ut etiam utrorunque inopiæ sublevamen, ex eleemosynis, fuerit erogandum. Quod sic de Gentilibus aliis seu qui Idololatriæ nondum renuntiaverant, sumi nolunt, ut infra dicemus. Verba autem illa in codice Samaritano sic se habent וחזקת בו גר ותושב וחי אחיך עמך quæ verti possent *& si vis* seu *robur peregrini & inquilini in eum* invaluerit, *etiam vivat frater tuus tecum.* Quæ postrema in fine proximi commatis, etiam in codicibus tam Judaicis quam Samaritanis occurrunt. Legitur item (*Egesippus lib.* 1. *cap.* 1.) Hyrcanum *instituisse primum Xenodochia, quibus adventum susciperet pauperum peregrinorum.* De eo quidem Josephus *lib.* 13. *cap.* 16., πρῶτος Ἰουδαίων ξενοτροφεῖν ἤρξατο, quod vertitur Gelenio, *primum omnium cœpit militem externum alere;* Ruffino autem *peregrinos alere.* Sed ex jam ante allatis legibus, quemlibet ajunt Magistri (*Maimonid. hal.* Mithnoth ainim *cap.* 7. *Moses Mikot præc. affirm.* 162.) Judæum obligari ליתן צדקה לעניים כל הרואה עני מבקש והעלי׳ עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלא תעשה: *quisquis viderit egenum rogantem, & oculos ab eo divertens ei eleemosynam non dederit, violat præceptum negativum.* Opulentiæ alterius atque alterius indigentiæ ratione semper habita. Sed mirum est quod tradunt de Eleemosynæ heic, tum Qualitate, tum Quantitate. Neque enim suffecisse volunt, ut quis opulentus inopibus rogantibus vitæ simpliciter necessaria donaret, compararetve, veluti vestitum & alimenta. Etiam utensilia domestica, uxorem item & maritum (cœlebibus qui indigerent, pauperum nomine heic venientes) quin & ea insuper, quæ ad pristinæ unde deciderant vitæ sortisque splendorem spectarent, ex legibus hisce sacris docent fuisse subministranda. Talmudicorum verba sunt; אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על הסוס ועבד רץ לפניו והעני ירד מנכסיו קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו: *Etiam si pro dignitate pauperis, unde jam deciderat, pristina, mos ei esset equo vehi nec sine servo præcurrente, comparandus erat ei equus quo veheretur, & servus qui præcurreret.* Et si vestitum rogaret indigus מכסין אותו לפי כבודו מיד: *vestiendus erat juxta dignitatem suam propediem.* Si nempe inopia ejus satis nota. Aliter ea de re inquisitum prius ibant. Quod tamen ubi inops alimenta poscebat, non faciendum, sed statim ea subministranda. De Dignitate autem & Splendore pristino, rationem subjungunt ex eo quod in lege habetur, *quod sufficiat pro penuria* seu *indigentia ejus qua ille laborabat*, ומצווה אתה להשלם חסרונו ואין אתה מצווה לעשרו: *unde ex præcepto obligaris supplere quibus indiget, minime vero eum ditare.* Atque etiam quemlibet rogatum כפי משגת ידו *juxta facultatum suarum amplitudinem*, obligatum ajunt ita quibus indiguerat suppleviffe. Quantitatem item eleemosynæ singulorum sic taxant, ut, qui largius, maxima cum laude daret, Quintam opum suarum partem, si res posceret, subministraret; qui mediocrius, minorem usque ad decimam; qua si minorem quis, ubi scilicet majorem res poscebat, daret, donum עין רעה *oculi mali* seu ejus qui tenacioris nomen mereretur, vocabant. Addunt ואסור להחזיר את העני ששאל ריקם ואפילו אחה נותן לו גרוגרת אחת: *nefas esse dimittere inopem, qui rogaverit, omnino vacuum, & unicum potius granulum ei donandum.* Si scilicet rogatus haberet. Si quis autem eleemosynam erogare, juxta quod oportuit, detrectaret, sententia forensi coercendus erat in id præstandum quod foro placeret, idque non sine plagarum Pœna nisi pareret. Quod si demum non faceret, e bonis suis id quod erat præstandum in pignus sustulere judices. Maimonides;

מי

מי שאינו רוצה ליתן צדקה או שיתן מעט ממה שראוי לו ב״ד כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמדוהו ליתן ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן וממשכניו על הצדקה: *Qui non voluit eleemosynam dare, aut minorem dederat, quam erat ei par, cogebant eum Judices fori* seu *synedrium, irrogata etiam Pœna verberum, quæ contumacibus debita, usque dum id præstaret, quod ipsi æstimarent. Quin & irruebant in bona ejus eoque præsente quantum oportuit eum erogare, ut in pignus eleemosynæ, eripiebant.* Quamvis autem sic ex lege sacra primitus obligatos volunt singulos singulis, pro horum inopia ac illorum opulentia, eleemosynam obiter præstare, nihilominus res eo tandem ex majorum institutis rediit, ut, quemadmodum non raro videmus apud Christianos, instituerentur qualibet in urbe ac oppido גבאי צדקה *exactores Eleemosynæ* seu ejus quod in pauperum sublevamen erogandum, qui hebdomatim seu a vespera Sabbati in vesperam eo nomine diligentius colligerent erogarentque nummos, alimenta, id genus alia. Locus, in quo reponebantur nummi, קופה *area* vocabatur, in quo alimenta, תמחוי *scutella*. Unde evenit, ut dein obligatio non tam pauperes ipsos, quam exactores hosce immediate spectaret, extra quam ubi quis exactorum munus rite erogando juxta facultates suas anteverteret. Nam id nunquam non illicitum. Scilicet עני שהוא קרובו קודם לכל אדם עניי ביתו קודמין לעניי עירו ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת שנאמר לאחיך לעניך ולאבינך בארצך: *Inops qui fuerit cuiquam propinquus, præferendus aliis quibuscunque; inopes domestici, inopibus urbis; urbis suæ, inopibus urbis alienæ; juxta quod in lege scriptum est* (Deut. 15.11.), *Fratri tuo, pauperi tuo, Inopi tuo in Terra sua.* Exceptio autem intervenit de Captivis redimendis, quam inferius dabimus. Collectam eleemosynam erogabant exactores illi, etiam & de aliorum inopia atque erogationis modo, juxta mores superinductos, decernentes. Verbi gratia; מי שיש לו מזון שתי סעודות אסור לו ליטול מן התמחוי היו לו מזון ארבעה עשר סעודות לא יטול מן הקופה: *Qui haberet* (vespera Sabbati) *duo prandia, ei non licuit ex scutella erogari. Qui haberet quatuordecim, ei non licuit erogari ex arca* non scilicet in alimenta. Id genus alia ad hunc modum occurrunt; unde haud parum dignoscas, quinam apud eos pauperum nomine (quantum ad facultatum quantitatem attinet) heic venirent. היו לו מאתים זוז אע״פ שאינו נושא ונותן בהם או שהיו לו חמשים זוז ונושא ונותן בהם הרי זה לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחד הרי זו מותר ליקח היו בידו מעות והרי הן עליו חוב או שהיו ממשכנים לכתובת אשתו הרי זה מותר ליקח עני שצריך ויש לו חצר וכלי בית אפילו היו לו כלי כסף וכלי זהב אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו אלא מותר ליקח ומצוה ליתן לו בד״א בכלי אכילה ושתיה ומלבוש מצעור וכיוצא בהן אבל אם היו כלי כסף וכלי זהב כגון מגרדה או עלי וכיוצא בהן מוכרין ולוקח פחות מהן בד״א קודם שיגיע לגבות מן העם אבל אחר שגבה הצדקה מחייבים אותו למכור כליו וליקח אחרים פחותים מהם וא״חך יטול בעל הבית שהיה מהלך מעיר לעיר ותמו לו המעות בדרך ואין לו עתה מה יאכל הרי זה מותר ליקח לקט שכחה ופאה ומעשר עני וליהנות מן הצדקה ולכשיגיע לביתו אינו חייב לשלם שהרי עני היה באותה השעה *qui haberet in bonis ducentos Zuzos,* (id est quinquaginta siclos sacros) *licet cum eis non negotiaretur, aut qui haberet quinquaginta & cum eis negotiaretur, is in eis non erat habendus quibus licuit Spicilegio, frugibus per Oblivionem in agro relictis, Angulo & Decima pauperis gaudere. Si cui pauciores quam ducenti essent* (nec in negotiationibus eis uteretur) *tametsi mille homines simul ei dona præberent, nihilominus ei jam dictis gaudere fas erat. Si Pecuniam seu opes quidem haberet, quæ tamen æri alieno aut doti uxoriæ essent obnoxiæ, fas erat ei sibi ea etiam sumere. Si egenus esset qui villulam, & ædes instructas haberet etiam rebus argenteis & aureis, mos non erat ut is cogendus esset vendere ædes suas & res ei inservientes* (ut scilicet inde viveret & a jam dictis arceretur, sed) *ea accipiebat, & ex præcepto eis gaudere debuit. Quod intelligendum de utensilibus ejus esus & potui necessariis, & de vilioris pretii vestimentis & similibus. At vero si ei essent utensilia aurea vel argentea qualia strigilis aut pistillum & quæ sunt similia* (lautioris & splendidioris vitæ instrumenta) *vendenda ea erant atque id genus minoris pretii alia ei inde supplenda. Quæ tamen exceptio locum tantum habuit antequam ex eleemosynis publicis seu eleemosynarum ærario ali inciperet. Simulac enim incipiebat inde ali* (seu alimenta inde petebat) *cogendus erat vendere res illas pretiosas & viliores accipere. Et dein fortuna angustiori contentus esse debuit. Si Patrifamilias per urbes aliquot & oppida proficiscenti commeatus primo suffecerat & dein* (ante reditum) *indiguerat ille quod comederet, ei competebat sumere spicilegium, fruges per oblivionem relictas, Angulum & decimam Pauperis atque etiam ex ærario eleemosyna-*

na-

uarum ali. Neque postquam domum redierat, obligatus erat ad restituendum. Nam tunc temporis (quo acciperet) *pauper seu pauperum uumero censendus erat*. Ceterum tametsi pristini splendotis & anteactæ vitæ unde inops deciderat, ratio erat, ut paulo aute dictum est, habenda, & juxta eam eleemosynæ subministrandæ, attamen in mandatis dederunt sapientes, ut, qualiscunque fuisset ante dignitatis inops, artificiu alicui jam sedulo incumberet, ut inda minus esset aliis seu eleemosynarum ærario oneri; quod & ita secisse aliquot vitos ajunt insigniores ad paupertatem alias summam redactos, ut לא שאלו מן הציבור ולא קיבלו מהם בשנתנו להם *nec rogarens ab universitate* seu *populo* (id est ab exactoribus illis qui populi eleemosynam corrogarent erogarentque) *nec acciperent ab eo quando ipsis donare volebant*. Quod vero dicitur de Arca & Scutella, sic capiendum est, ut hæc pro vario locorum more aut haberetur aut omitteretur, illa vero nullibi deesset. Maimonides; לא ראינו ולא שמענו בקהל מישראל שאין להם קופה של צדקה אבל תמחוי יש מקומות שנהגו בו ויש מקומות שאין נהגו בו *Neque vidimus neque audivimus in Ecclesia aliqua seu universitate Israelitarum, desuisse Arcam Eleemosynæ. Sed Scutellam quidem loci alii habent, alii uou habent pro moris diversitate*. Atque arcam hujusmodi seu inopum æratium publicum respicit puto illud in Evangeliis (*Matth.* 19. 21. *Marc.* 10. 21. *Luc.* 18. 22. 19. 8.) *Vende &c. & da pauperibus*, & *dimidium bonorum meorum do pauperibus*, & similia. Et facile hinc intelligitur, puto, unde viverent liberi quorum aliquibus tantum pro varia patris opum quantitate, ex ipso jure, ostiatim erat mendicandum; qua de re nos alibi (*De success. in Bona c.* 9.) Prioribus jam dicturum Quinque adjicitur in lege sacra (*Levit.* 19. 9. 23. 22.) *pauperi & peregrino ea relinques;* nam & quod de manipulo per oblivionem derelictu dicitur, (*Deut.* 24. 19.) *non reverteris ut tollas illum, sed peregrini, pupilli & viduæ erit*, velut pauperum paraphrasis habetur, quemadmodum & simile illud in lege de pauperum decima. Eleemosyna autem, qualem ostendimus, exigenda ex sui natura pauperibus erat debita. Et cuncta sane ita debita, ex Magistrorum sententia, ut nun omnino eorum aliqua e Charitatis sive fervore sive arbitrio, sed ex juris stricti ejusque a Numine præstituti Obligatione penderent. Eleemosyna, dicu, nolenti exigenda, juxta jam præmissa. Nam & alias, quæ ex abundantia charitatis jure exigendam excedunt, tum summopere laudant, (*Maimonid. halach.* Mithnoth Aniim *cap.* 10.) tum apud viros pietate insigniores, in usu fuisse non infrequenti, tradunt. Sed eæ huc non spectant. De prioribus item quinque docent; (*idem ibid. cap.* 1.) כל מתנות עניים אלו אין בהן טובת הנייה לבעלים אלא העניים באין ונוטלין אותן על כרחן של בעלים ואפילו עני שבישראל מוציאין אותן מידו: *Nullum ex hisce pauperum donis in dominorum* (agrorum, arborum, vinearum) *commodum percipiendum* (aliter ac jam statim dicitur) *sed mos erat, ut advenientes pauperes ea tollerent, etiam invitis dominis; quin etiam si dominus esset ipse pauper ex Israelitis, eripere ea fas erat eis e potestate ejus*. Quod ut commodius facerent, ab agri domino eis velut horum dominis relinquenda erant. Temperamenta autem heic bina adjecta. Alterum ubi partem hujusmodi donorum auferrent pauperes, quod reliquum erat negligentes. Alterum ubi agri, vineæ, arboris (in quibus eorum hujusmodi jus) alicujus derelicta sic dona plane negligerent, nec omnino peterent intra tempus quo ex more loci fruges ejusmodi colligendæ. Priori in specie quod sic pauperes relinquebant, nemini hominum non dein patebat. Adeoque Occupatione adquirebatur. Talmudici; פסקו העניים לבקש ולחזור עליהן הרי הנשאר מהן מותר לכל אדם ואינו חייב ליתן להם דמיהן שלא נאמר בהן ונתן לעניי' אלא תעזוב אותם ואינו מצוה לעזוב אותן לחיה ולעופות אלא לעניים והרי אין עניים: *Quoties desinerent pauperes petere & redire ut peterent, id quod reliquum erat occupanti concessum est. Nec qui occuparet, obligatus est pretium eis solvere. Nam neque ex lege quidem institutum est, ut donaret colonus, sed ne relinqueret ea* (utcunque donorum pauperum nomine insignita fuerint hæc omnia.) *Neque præceptum est relinquere ea bestiis & volucribus, sed pauperibus, qui jam quidem esse desiere*. Cum scilicet tepetere desinerent. Tunc autem Spicilegii partem sic neglexisse pauperes, ut dein occupanti pateret, censebatur simulac alii post alios pauperes spicas legerant, seu legerant pauperes iterato. Acinos antem seu uvas deciduas & racemationem, simulac semel in vineam ad colligendum venerant pauperes ac redierant. Quod reliquum erat Olivarum per Oblivionem in arbore relictarum, si non sumerent pauperes ante novilunium mensis Kisleu, qui fere Novembri nostro respondet. Sub arbore seu in terra relictas, simulac desierant pauperes eas petere; quod puto sic intelligendum, ut quod de spicis jam dictum

ctum. Et sua cetera habuere heic tempora. Ubi autem omnino negligerent, nec intra tempus fruges ex more colligendi eorum, quæ sic eis derelicta sunt, aliquid sumerent, הרי הן של בעל השדה *eadem ad agri Dominum attinebant*. Accedant hisce Tria inprimis animadvertenda. I. Quemnam nomine גר seu *peregrini*, in legibus jam dictis sacris pauperi conjungi soliti, venire velint Talmudici. II. Utrum in Pauperum hisce donis, juris aliquod esse Pauperi Gentili admitterent. III. Utrum a Gentilibus donorum, quæ diximus, aliqua, juxta eos, præstanda. Ex vi ac sensu legum, quæ huc attinent, Sacrarum haud alium nomine גר *peregrini* seu *Proselyti* contineri volunt præter Proselytum Justitiæ ac Libertinum qui juris parilis. Verba sunt, כל גר האמור במתנות עניים אינו אלא גר צדק שהרי הוא אומר במעשר עני ובא הלוי וחגר מה הלוי בן ברית גם הגר בן ברית: *Peregrinus cujus mentio in legibus de Pauperum donis haud alius est quam Proselytus Justitiæ. Nam & in lege* (Deuter. 14. *ult.*) *de Decima pauperum memorantur simul Levita & Peregrinus. Levita autem ibi plane filius est fœderis. Talis igitur & Peregrinus cum eo conjunctus*. Ex lege itaque Sacra Proselyto domicilii, quantumlibet pauperi (nomine גר Proselyti seu Peregrini) in hisce sortem voluere esse nullam, nedum Gentili alicui qui nondum idololatriæ renuntiaverat. Sed vero nomine תושב seu *inquilini* in lege illa superius ex Levitico citata, Eleemosynas tantum ex illius legis vi sumebat Proselytus domicilii, non item reliquorum donorum pauperum quidquam. At vero tum Proselytis domicilii, tum aliis Gentilibus ex jure superinducto permiserunt (quod secundo heic animadvertendum) in omnibus jam dictis sortem, si pauperum, qui e Judæis, turbæ se commisceret. Temperamentum jam proxime ante dictis subjungunt; אעפ כן אין מונעין עניי גוים ממתנות אלו אלא באין בכלל עניי ישראל ונוטלין אותן: *Ceserum tametsi ex ipsa lege se res ita haberet, nihilominus non arcebant pauperes Gentilium a Donis jam dictis* ex illis scilicet prioribus. *Sed ii commisti turbæ pauperum ex Israelitis ea acceperunt*. Causa redditur מפני דרכי שלום *ob vias pacis*, id est, *officiosæ humanitatis* seu *charitatis* causa. Ita jus plane pauperibus, qui non Judæi, in omnibus denegant. Excepto quod dicitur de Eleemosynis Proselyto Domicilii erogandis. Rem autem Gentilibus omnimodis, qui Judæorum pauperibus in rogando, sumendo, se commiscerent, concedunt. Quod ad Tertium demum heic attinet; neque Dona illa Pauperum priora sex aut eorum aliquod quidem permittebantur Gentiles in ditione Israelitica præstare, nedum obligabantur. De Gentilibus non permissis ejusmodi quid ibi præstare, satis dictum est libro tertio. (*Cap.* 4.) Quin de Proselyto Justitiæ recens facto scribunt; (*Maimonid. halach.* Mithnoth Ainiim *cap.* 2.) גכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר הרי זו פטור מן הפאה ומן הלקט ומן השכחה אעפ שאין השכחה אלא בשעה העימור: *Si Gentilis* in ditione Israelitica *postquam segetem messuerat, Proselytus Justitiæ factus fuisset, ex segete illa neque Angulus neque spicilegium neque manipulus per oblivionem derelictus, pauperibus relinquendus; tametsi manipulis jus non inciperet ante tempus quo manipuli avehi soliti*. Id est etiam postquam Proselytus esset factus. Item, ישראל וגוי שהיו שותפים בכרם חלקו של ישראל חייב ושל גוי פטור: *Ubi Israelita & Gentilis Socii erant vineæ in parte Israelitæ* (divisa) *relinquendi erant acini decidui & racematio. Sed pars Gentilis immunis erat*. Quale pariter de reliquis jam dictorum Sex dicendum. Quod vero ad Eleemosynas attinet, cum eæ fuerint aut ex justitia seu stricto jure debitæ adeoque pro arbitrio forensi exigendæ ut est ostensum, aut ex charitatis abundantia insuper accesserint (quale quidem discrimen Eleemosynarum dum eo nomine ea quæ pauperibus præbentur, innuitur, nullibi locorum forsan abest) tantum absfuit, ut a Gentilibus exigerentur aliquæ omnino, ut nec palam ab eis libenter offerentibus, ex more majorum deberet Judæus Eleemosynam aliquam accipere, nisi ita eveniret, ut neque necessitati suæ extremæ subvenire quirent Eleemosynæ a suis subministratæ, neque clam posset a Gentili accipere. Talmudici, (*idem ibid. cap.* 8.) אסור לישראל ליטול צדקה מן הגוים בפרהסיא ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל ואינו יכול ליטלה בצנעה הרי זה מותר ומלך או שר מן הגוים ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירים אותו לו משום שלום מלכות אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי גוים בסתר כדי שלא ישמע המלך: *Fas non erat Israelitæ accipere Eleemosynam a Gentilibus palam ac in aperto. Adjecta tamen exceptione hac. Si Eleemosynæ suorum vitæ suæ necessariis non sufficerent, nec Gentilium Eleemosynam clam accipere posset, tunc quidem licuisse. Quin, si Rex aut Princeps e Gentilibus pecuniam in Eleemosynam ad Israelitas mitteret, eam sane rejicere mos non fuit, propter regiæ dignitatis observantiam. Recipiebant ergo, sed clanculum erogabant Pauperibus Gentilium*, adeo-

adeoque ut Rem nescire. Atque hinc rite intelligendum videtur, quod de mendicantibus Judæis controverti solet. Josephus Scaliger; *in Elencho Triberes. c.* 28. *Veri Judæi non mendicabant, neque mendicant hodie propter τὸ φιλάλληλον eorum, quod divites non patiuntur tenuiores mendicare aut esurire, & multa præcepta de Eleemosynis etiam antiquissima habent*. Qua de re plura apud Nicolaum Serrarium, (*de Rabbinis lib.* 2. *Scrup.* 38. & 39. & *vide lib. nost. de Successionibus cap.* 9. Johannem Drusium, id genus alios. Non quidem mendicabant, instar aliorum, aut tam misere efflagitando victum quærebant, quoniam ex disciplina avita a lautioribus pauperes, etiam subinde lautius erant sustinendi. Sed interea mendicabant. Nec mendicabant, aut hodie ex disciplina mendicant, ab aliis quam a contribulibus rogando, nisi ubi contribulium Eleemosynæ non sufficerent. Aliter, vides, ab aliis rogari licite potuisse. Quod & factum ab illis fuisse scimus, tum ex Juvenale, (*Satyr.* 6.) tum ex Martiale, (*lib.* 12. *Epigr.* 57.) ubi ad Sparsum inter urbis incommoda recenset frequentiam Judæorum mendicantium.

Nec turba cessat entheata Bellonæ,
Nec fasciato naufragus loquax trunco,
A matre doctus nec rogare Judæus.

Ex hisce demum animadversis haud ita difficile videtur elicere, quid senserint Talmudici de quæstione illa, utrum dominium privatum extremæ alterius necessitati ex Jure Naturali cederet. Certe penes Hebræos ab ipso Juris Naturalis aurore ita jura pauperum præstitui singularia seu civilia volunt Talmudici, ut ea neutiquam omnino ad pauperes e Gentilibus idololatris spectasse statuant. Nec quidem ad Proselytos Domicilii, excepto quod is Eleemosynis sustentandus, ut dictum est. Utcunque omnia dona pauperum jam memorata æque spectasse scribat, idque ex præcepto, Josephus *Archæolog. lib.* 4. *cap.* 8. & *videsis Philonem apud Euseb. Præparat. Evang. lib.* 8. *cap.* 7. ad peregrinos e Gentibus quoscunque, unde & ea ξένια seu *munera hospitalia* nuncupat. Nam quod adjiciunt, inter Israeliticam pauperum turbam admissos etiam pauperes e Gentilibus, id plane ajunt tantum factum מפני דרכי שלום: *humanitatis causa* seu charitatis suæ, non omnino ex sacra lege; qua pauperes ejusmodi aut peregrinos alios, præter Proselytos Justitiæ, contineri nolunt. Neque injuria pauperibus ex Israelitis (quibus ex lege sacra, uti volunt, Dona illa ab origine propria suere) inde fiebat. Nam mos superinductus est ille, uti & alii non pauci, ab iis qui rebus cum summa legum ferendarum rerumque circa dominium seu jura ejusmodi libere administrandarum potestate præerant, quorum consensu juxta capite superius primo dicta, civiliter saltem involuti etiam & ipsi ex Israelitis pauperes. Quin nec pauperibus suis, utcunque in necessitatem redactis extremam, quidquam ex alieno sibi sumere permisere, sed rogando tantum accipere aut a privatis aut a publicis Eleemosynæ exactoribus. Accedente semper, non pauperis vi aut arbitrio sed sententia forensi, quæ cogeret, quoties quis id quod sibi præstandum, denegaret. Adeo nec suorum, nedum e Gentilibus pauperum, necessitati alicui patuisse statuerunt privatum cujusquam dominium, citra sententiam fori. Hæc autem legibus eorum civilibus plane nitebatur, neque aliter aut aliunde (si potestatem legitimam respicias) in Eleemosynam denegantis sic irruebat dominium, quam cum sive pignus capiendo sive in possessionem mittendo aliterve, pro multiplici executionis forensis discrimine, aliis in actionibus in cujuspiam dominium, veluti ob Siclum dimidium non præstitum, Dotem, Furti restitutionem denegatam, id genus reliqua, rite irrueret. Ita actus ille plane civilis erat. Et tantum abest, ut quid faciat ad adstruendum ex jure Naturali pauperis cujusquam necassitati extremæ dominium alterius privatum patere, ut contrarium potius innuat. Imo contrarium manifesto, ni fallor, innuitur in eo quod negant a Gentilibus Eleemosynas palam accipere fas fuisse Israelitis, nisi tum in extrema nacessitate cui subvenire nequirent Israelytarum Eleemosynæ, tum quoties clam accipere nequirent. Quod perquam absonum foret, si ex Jure Naturali dominium necessitati cedere privatum voluissent. Tunc enim licuisset necessitate adacto, in Bona alterius inviti, vi involare, quæ interim a Domino libenter offerente non licuisset accipere. Extrema igitur necessitas non fuit quo minus alieni inde surreptio, ex Jure Naturali, pro Furti seu rapinæ scelere apud Hebræos haberetur. Et quantum ad extremam paupertatem, vide etiam quæ capite proximo sequuntur, de Egeni venditione tum sui tum liberorum ut pretio posset sustentari; idque tam Proselyto ac Gentili, quam Hebræo.

C A-

CAPUT VII.

De acquirendo Perſonarum *juxta Hebræos*, *in Pace*, Dominio. Servi Hebræi, *tum ex* ſui venditione, *tum ex* addictione Fori. *De* Filia, *Patris addictione*, ancilla facta. Hebræus *addictus* in ſervitutem Proſelyti *ſeu* Gentilis, *ex venditione ſui*. *Et de horum* libertate *ſeu* Dominio ſui *redeunte*.

DE Rerum Occupatione, Ceſſione, & Dominio, etiam qua Egenorum neceſſitatem ſpectet, hactenus actum eſt. Sequitur ut de Perſonarum in Pace ſeu ex Pacis Jure (quod ſolum hucuſque heic tractamus) Adquiſitione juxta inſtitutum videamus. Perſonarum, cum aliæ eſſent Liberi, aliæ Servi; liberis vero, dum liberi, manebant, ejuſmodi ſui poteſtas eſſet & Dominium, ut aliis ſervire non cogerentur, nec libertatem ſeu Dominium ſui amitterent ante illatam ſervitutem, qua aliena in bona tranſirent; unde nata fuerit illa in Pace ſervitus, diſpiciendum. Ea aut in Hebræis reperitur, aut in Cananæis aliiſve Gentibus. In Hebræis, Servitus triplici ex cauſa oriebatur; aut cum ſe quis alteri in ſervitutem mancipabat, aut ex Fori aut ex Patris addictione. De primo genere capitur illud Legis (*Levit.* 25. 39.), *ſi paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus &c.* quod obtinere nolebant, niſi ubi extrema, adeo ut nihil omnino ſupereſſet in Bonis, paupertate quis adactus eſſet, pretioque tantum vitam ſuſtentaret Maimonides *Hal.* Aibdim *cap.* 1. (*ita Gem. Bab. tit.* Baba Metzia *fol.* 71. *Moſes Mikot. Præcept. affirmat.* 83. *&c.*); אינו רשאי למכור את עצמו להצניע את דמיו או לקנות בהם סחורה או כלים או ליתנם לבעל חובו אלא אם כן צריך לאכול בלבד אין אדם רשאי למכור את עצמו עד שלא ישאר לו כלום ואפילו כסות לא חשאר ואחר כך ימכור את עצמו: *Fas non eſt cuiquam vendere ſeipſum, ut pretium abſcondat, aut ut merces ſibi aut vaſa inde emat, aut ut creditori debitum ſolvat, ſed duntaxat ut habeat quod comedat. Neque fas eſt cuiquam ſeipſum vendere, quamdiu quidquam omnino, etiam veſtis, ſuperfuerit. Sed poſtea poteſtas ei eſt vendere ſeipſum.* Romæ olim ita homines liberi ſe venales poſtulabant, ut memorat Ulpianus *lib.* 17. §. 11. *ff. tit. de Ædilio edicto, & videſis Jac. Ravardum Conjectan. lib.* 2. *cap.* 8. *præter D. Ambroſium lib. de Nabutho cap.* 5. *& lib. de Tobia cap.* 8. Fori addictionem, ad alias de hujuſmodi ſervitute leges, attinere volunt. *Si* (Exod. 21. 2.) *emeris ſervum Hebræum, ſex annis ſerviet tibi. Et* (Deut. 15. 12.), *cum tibi venditus fuerit frater tuus Hebræus aut Hebræa & ſex annis ſervierit tibi &c.* Qui ſcilicet ſolvendo non erat, furti reus, actori in ſervitute ex fori ſententia (*Exod.* 22. 3.) addicebatur, uſque dum miniſterium ejus furti pretium duntaxat, non duplum (*Maimonid. halach.* Ganiba *cap.* 3.), nedum quadruplum quintuplumve æquaret. Duplum, quadruplum, aut quintuplum, quorum in legibus de Furto mentio, ex hujuſmodi ſervitute non præſtanda (*Maimonid. halach.* Ganiba *cap.* 3.); ſed ex beatiore rei poſt finitam ſervitutem fortuna expectanda erant. Ita vero ad haſce leges attinere volunt. Fori addictionem, ut, quæ de tempore aliiſque ſervitutis circumſtantiis adjiciuntur, de ſic addicto capienda; non tamen, ut aut ad utrunque ſexum, licet uterque in legum altera memoretur, fori addictio ſpectaret, aut leges illæ tantum ad Fori addictionem, ut mox liquebit. Etenim ex perpetua Majorum traditione (*Idem ibid. Jarch. ad Deut.* 15. 12.), האיש נמכר בגניבתו אבל לא האשה: *vir ob furtum ſuum venditur, ſed non fœmina.* Et ſingulare etiam erat heic alias fœminarum jus, ut nec ipſæ ſe in ſervitutem poſſent addicere, nec ſervos ſive Hebræos ſive Cananæos ſibi jure emere. Maimonides *Hal.* Aibdim *cap.* 1. (*& videſis lib. de ſucceſſionibus in bona cap.* 20.); אין האשה נמכרת בגניבתה וכן אינה מוכרת את עצמה ואינה קונה לא עבד עברי ולא עבד כנעני מפני החשד: *Ut fœmina non venditur ob furtum ſuum, ita nec ſeipſam vendere poteſt, nec ſibi emere ſervum ſive Hebræum ſive Cananæum, ſuſpicionis cauſa*; ne ſcilicet exiſtimationi ſuæ ſeu pudicitiæ fraus fiet. Quin & Hebræo tantum, non Proſelyto Juſto, nedum Domicilii aut Gentili, reum furti addicebat forum. At ſi Hebræus ipſum ſe ſive Proſelyto ſive Gentili vendiderat (quod tamen ne faceret in monitis habebatur) Emtor dominus illorum legitimus erat (*Videſis Levit.* 25. 47. *& Miſnam tit.* Gittin *cap.* 4. §. *ult. & Gemar. Bab. ibi fol.* 46. *b. Deuteron.* 24. 68. *Maimonidem halach.* Mithnoth Ainim *cap.* 8.). Qui ſe ita vendiderat Gentili, ſemel atque iterum ſive a propinquis ſive a populo redimendus erat. Qui tertio, redemtione indignus niſi ut morte tantum eriperetur habebatur ipſe; non item liberi poſterive qui inde Gentili ſervi fierent. Addictiones autem ſeu venditiones ejuſmodi, ex more patrio, non fiebant in publico אלא בצנעה ודרך כבוד: *ſed occulte*, ſeu *privatim*, *atque ita* ut

ut venditi ſeu addicti *dignitas conſervaretur*. Neque Hebræo cui addictus ita ſervus, ſive Hebræus, ſive Proſelytus, fas erat dominari בפרך (*Levitic.* 25. 43. *qua de re videſis* Thorath Cohenim *fol.* 55. *b.* & *de aliis heic adductis uti* & *Maimonid. hal.* Aibdim *cap.* 2. 3. & *ſeq.*) *cum duritia* aut ita ſævire, ut in ſervos aliarum gentium fieri aſſolebat; ſed leniter tantum ejuſce miniſteriis uti, atque illis quæ libero homine, ſi ſervitus ipſa abeſſet, non eſſent indigna. Addicto, Uxori ejus, ac liberis ex ea ſuſceptis, Victum, Veſtitum, ac Domicilium præſtabat domious, cui tamen neque hi neque illa ſerviebant. Servitus ex addictione fori ſexennio perimebatur. Jubilæo vero, tum hæc, tum ea quæ ex venditione in quotcunque annos fui, tametſi intra ſexeonium aut aliter quomodocunque accideret. Ex ultroneæ item Manumiſſionis ſyngrapha evanuit, ex Redemtione, ex domini Morte ubi ſive Gentilis is eſſet, ſive Proſelytus, atque ex Morte domini (*Miſna* & *Gemar. Bab. ad tit.* Kidoſchim *cap.* 1. *fol.* 17. *b.* & *Gem. Hieroſolymit. ad eundem tit. fol.* 59. *a.* §. 2.), ubi Hebræus eſſet, niſi filium qui ſuccederet (quæ exceptio non obtinuit, ſi, aure perforata, ſervitus prorogaretur) relinqueret. Nam nec filia (*Videſis lib. de ſucceſſionibus in bona cap.* 20.), nec hæredum alius quis in mancipia hæc ſuccedebat. Addicto ex ſententia fori, fas erat domino (ut ſupra *lib.* 5. *cap.* 4. & 12. tetigimus) ancillam Cananæam ſeu ejuſmodi aliam (cujus proles, uti & cuncti ſervi & ancillæ e Gentilibus adquiſitæ, ei perpetuo graviorem atque aliam ab ea quæ ab Hebræis exigenda erat, ſerviret ſervitutem) thoro conjungere, ut ita ſervos ex ea ſuſciperet, eiſque dominum ditaret. Atque ſic intelligunt illud legis (*Exod.* 21. 3.), *ſi cum corpore ſuo* (ipſe ſolus; nam de veſte, quam habet Vulgata nihil (*Vid. Sin. Amam. in Cenſura, Exod.* 21.) in origine) *venerit, cum corpore ſuo egreditur; & ſi uxorem habueris* (id eſt, אם בעל אשה הוא *ſi maritus uxoris* ſeu *maritus fœminæ fuerit*) *egredietur uxor ejus ſecum*. Sin *vero dominus* יתן לו אשה id eſt, *dederit ei fœminam* (uxorem, in Vulgata) *quæ ei pepererit filios* aut *filias, fœmina* & *liberi ejus erunt domini ſui; ipſe vero exibit ſolus*. Si uxorem nempe haberet legitime conjunctam, alenda erat & ipſa & liberi ejus a domino, ut dictum eſt, cui tamen neque hi neque illa ſervitium hinc præſtabat; nedum, finita patris ac mariti ſervitute, ſervi manebant, uti & alibi eſt ſtatutum (*Levit.* 25. 41.). At fœminam illam, cujus proles, veluti in ſervi fructu, domino heic conceditur, non pro uxore omnino ſumunt (*Gem. Bab. ad tit.* Kidoſchim *cap.* 1. *fol.* 14. *b.* & *cap.* 3. *fol.* 68. *b. Gem. Hieroſolymit. ad eund. tit. fol.* 59. *a. Maimonid. halach.* Aibdim *cap.* 3. & *halach.* Iſuri Bia *cap.* 12. *Jarch. ad Exod.* 22.), ſed pro ancilla, qualem diximus, quæ ex ſervi Hebræi, durante ſingularis illius ſervitutis tempore, concubitu familiam mancipiis, matrem ſemper ſequentibus, auctitaret. Et ſpecies hæc earum una eſt ex majorum traditione, non obtinuit vim interdictum de innuptarum, quæ Gentiles erant, concubitu, qua de re etiam libro proxime ſuperiori (*Cap.* 4. & 22.). Temperamenta autem adjiciunt; neutiquam hoc aut domino aut ſervo Hebræo licuiſſe, niſi & uxor antea ſervo fuiſſet legitima & liberi ex ea ſuſcepti (adeo ut præcepto multiplicationis humani generis ſatiſfeciſſet) neque licuiſſe domino ſervum ejuſmodi ab uxore aut liberis ſejungere, ut mancipiis gignendis operam cum ancilla commodius daret, neque pluſquam unicam ancillam ſervo unico nec binis ſervis unam ancillam ad hanc legem, conjungere. Neque demum ei, qui venditione ſeipſum addixerat, ancilla ita conjungenda. Scilicet, המוכר עצמו אסור בשפחה כנענית בשאר כל ישראל: *Qui ſeipſum vendiderit, ei non minus eſt interdicta hujuſmodi ancilla Cananæa, ac cuique alii Hebræo*. Neque Legem illam (*Exod.* 21. 6. & *Deut.* 15. 17.) de aure perforanda, ad eum qui ſe vendiderat, attinere volunt, ſed tantum ad addictum ex ſententia *fori, qui*, aure ita perforata, ſervus eſſe deſiit aut Jubilæi, qui proxime ſequebatur, adventu aut more Domini. Nam ne ad filium quidem tranſmittebatur ejuſmodi ſervus. Nec ei qui ſe vendiderat, munera, finita ſervitute, ſed ei qui a foro addicebatur, ex lege (*Deuter.* 15. 14.) donanda quæ triginta ſiclis, ex veterum more, taxabantur. Ex patris denique addictione, ſingulare ſervitutis temporariæ genus habebatur, ſecundum legem illam (*Exod.* 21. 7.), *ſi quis vendiderit filiam ſuam in ancillam, non egrediatur ſicut egrediuntur ſervi. Si diſplicuerit oculis domini ſui* אשר לא יערה vertunt aliqui, & *non deſpondit eam;* ſed Hebræi legunt אשר לו יערה *quod eam ſibi deſponderet*, neque aliter fere Paraphraſtæ Chaldæi, nec in Arabica ſua Saadias, nec Vulgatæ autor qui habet ibi, *cui tradita fuerit*; tametſi tam Judæorum quam Samaritanorum codicibus לא *non*, non לו *ſibi* ſcribatur, quam etiam negationis lectionem retinuiſſe palam eſt Ara-

bem-

bem Erpenianum seu Judæos Mauritanienses, Tawasium in versione Persica, atque Hellenistas) *sui redimendi potestatem ei non deneget. Populo extraneo* (alteri cuiquam) *potestatem non habet eam vendendi, cum ipse fefellerit eam. Si autem filio suo desponderit eam, juxta morem filiarum aget cum ea. Victum ejus, vestitum ejus, & debitum conjugale ei non minuet. Et si tria hæc non fecerit ei, egredietur illa gratis absque pecunia.* Filia ante expletum annum duodecimum & diem insuper unicum, nisi pubertatis signa ante comparerent, קטנה seu Minor dicebatur. Exacto dein semestri tempore, modo pubertatis signa adessent, de quibus alibi (*Lib. de Successionibus cap. 9.*), נערה seu *Juvencula*, & postmodum בוגרת seu *puella plenæ pubertatis*, qua finiebatur patria apud eos potestas. Legem jam allatam, de filia tantum minori, a patre in summam, adeo ut nihil in bonis ei omnino superesset, paupertatem redacto, in servitutem Hebræo duntaxat vendita intelligunt (*Gemar. Hierosolymitana ad tit.* Kidoschim *cap. 1. fol.* 59. *col.* 3. *Babylon. ad eund. tit. fol.* 18. *b.* & 19. *Maimonid. halach.* Abdim *cap.* 4. & 3. *Moses Kotzensis præcept. Affirm.* 85.). Si vero pater in ejusmodi paupertatem non redactus filiam vendidisset, redimere eam, ne familiam suam servitute dehonestaret, a foro cogendus erat. Neque venditio hæc fiebat, nisi, per leges patrias ancillæ spes saltem dubia esset nubendi aut emtori aut filio suo. Verbi gratia, filio suo, filiam sic quenquam addicere contra fas erat. Nam neque emtor ipse, utpote sororem, neque ejus filius utpote amitam, ducere potuit. Præsumebatur enim emtionem hujusmodi in nuptias fieri; adeoque Patris venditioni, ejusmodi in eas prævius inerat consensus, ut si postea desponderet eam emtor sive sibi, sive filio suo, rite satis sponsalia cum minore, quæ in patria erat potestate, (modo & ipsa assentiret) inirentur. Et sponsalibus ejusmodi initis, e servitute in uxoris dignitatem plane abibat. Quæ species est singularis sponsaliorum quæ apud Hebræos, inter subditos, sina dote ac solennibus aliis, ut rite satis inita admittebantur. Qua de re fusius in Uxore Hebraica. Quod si sponsalia detrectaret emtor, minor ejusmodi pro ancilla per sexennium habebatur, si in tot annos vendita fuisset, nisi intercessisset aut Redemtio, aut ultroneæ Manumissionis syngrapha, aut Jubilæus, aut Mors Domini (nam ad hæredem nunquam transibat hujusmodi ancilla) aut demum (quod singulare heic est, nec pro more aliorum servorum qui egrediuntur) Pubertatis signa, quibus e minoribus eximeretur. Nam hisce omnibus perimebatur hæc servitus, tametsi patria potestas usque ad pubertatis plenæ ætatem, seu duodecimum præter tempus semestre annum, ex jure receptissimo prorogaretur. Et verba illa legis postrema, *si tria hæc non fecerit ei, egredietur illa gratis absque pecunia*, interpretantur per, אם שלש אלה לא יעשה לה לא יערה לו ולא יערה לבנו ולא נפרת בגרעון כסף ויצאת חנם בהבאת סימנין: *Si tria hæc non fecerit ei; nec sibi ipsam despondeat, nec despondeat eam filio suo, nec deducto præteritæ servitutis pretio, ut minori redimatur permittat, sed egrediatur*, seu *nanciscatur libertatem gratis, quamprimum nempe pubertatis signa comparuerint*. Etiam lex (*Deut.* 15. 14.) muneribus, cum libertate, donandis, ad hanc spectat. Quod vero subjungitur Legi illi de muneribus cum libertata donandis & de aure, ubi suam velit servus prorogari servitutem, perforanda, ואף לאמתך תעשה כן *Etiam* (*Ibid. comm.* 17.) *& ancillæ tuæ sic facias*, id non omnino de perforanda ancillæ aure capiunt, nec perforari ejusce aurem aut servitutem ejus prorogari, ut servi, Verbis, autem illis innui munerum dationem antea ibi memoraram ac cetera quæ sunt perforato beneficia (veluti morte Domini atque Jubilæo libertatem nancisci) ad ancillas Hebræas itidem spectare volunt; neutiquam autem servitutis prorogationem.

C A P U T VIII.

De Servis e Gentilibus *in Pace apud Hebræos* adquisitis; eorum discrimine, ministerii natura, manumissione, posteris, Bonis. *Obiter de Munere singulari* Calceum *domini* Solvendi, *seu* Exuendi.

SErvorum Cananæorum, aliorumve, qui ex aliis gentibus in servitutem redacti sunt, Dominium in pace acquirebatur, Venditione (*Misna & Gemara tit.* Kidoschim *cap.* 1. *Maimonid. hal.* Macira *cap.* 2. & *halach.* Aibidim r. 5. & 9.) (idque, sive dominus servum, sive Gentilis liber seipsum in servitutem vendiderat, sive suam alterutrius sexus prolem) Permutatione, Syngrapha, ut fera prædiorum, adeo ut, quemadmodum in aliarum rerum alienationibus, corporalis possessio plerunque, secundum ea quæ superius dicta sunt, erat necessaria ad contractum firmandum, ita & in horum, ex jure eorum civili, alienatione. Apud Gentiles autem regiam (pro more fere vi-

vicini eis Orientis) ejusmodi fuisse potestatem ajunt, ut si quis subditorum tributum denegaret aliudve a Rege jussum facere detrectaret (ubi in edicto Pœna venditionis in servitutem adjiceretur) libertas ei plane ex ejusmodi venditione (*Rab. Sesetb in Gem. Bab. ad tit.* Jabimoth *c.* 3. *fol.* 46. *a. Maimonid. hal.* Aibdim *cap.* 1. *&* 9. *& hal.* Melovva Welovva *cap.* 5. *ad finem. Mos. Mikot. Præcept. aff.* 3.) adimeretur, adeoque emtoris servus fieret. Corporaliter autem in ditione Israelitica possideri servum maxime volebant, si emtori, ex venditoris sententia, servilia aliqua præstitisset opera, in quibus id inprimis memorant quod est שהתיר סנעל לרבו או הנעילו *ut solvat domino calceamentum suum aut illud induat*, a quo more manasse videtur loquendi illa, ad summam Discipuli loquentis humilitatem, Magistrique dignitatem exprimendam, formula *cujus ego non sum dignus, ut solvam ejus corrigiam calceamenti*, qua in Evangeliis *D. Joannes cap.* 1. 27. *D. Marc.* 1. 7. *D. Luc.* 3. 16. *Act. Apost.* 13. 25. aliique usi sunt. Id quod ex eo item firmatur, quod ajunt *Gem. Bab. ad tit.* Cethuboth *cap.* 11. *fol.* 96. *a.* (*& vide Maim. hal.* Macira *c.* 2. *sub init.*) כל מלאכות שהעבר עושה לרבו תלמיד עושה לרבו חוץ מהתרת לו מנעל אלא במקום שאין מכירין ארתו אבל במקום שמכירין אותו לית לן בה *Omne genus operis* (personalis) *quod a servo domino suo præstandum est, id etiam a Discipulo Magistro suo est præstandum, præter solutionem calcei ejus. Quæ tamen exceptio obtinet tantum, ubi discipuli conditio non satis dignoscitur. Nam si ea satis dignoscatur, etiam & munus illud præstandum.* Distinctio illa, de discipuli notitia, adhibetur, ne alias servus esse, ex ipso opere, discipulus existimaretur. Et quod de solutione calcei heic dicitur, intelligitur (*Maimonid. halach.* Thalmud Thora *c.* 5.) itidem de calceo sive exuendo sive induendo. De servis Cananæis (quo nomine ceteros id genus denotant) diserte Lex *Lev.* 25. 44. *; servus tuus & ancilla tua sint tibi de nationibus quæ in circuitu vestro sunt. Ex his acquiretis servum & ancillam & de advenis qui peregrinantur apud vos & de familia eorum, qui vobiscum sunt, vel qui ex his nati sunt in terra vestra. Hos habebitis in possessionem, & hæreditario jure transmittetis ad posteros, ut succedant in possessionem. In perpetuum, veluti servos, eos habebitis.* Ex hisce scilicet, non ex servis Hebræis, exigenda erant opera mere Servilia, ut supra est etiam ostensum. Horum alii erant שמלו וטבלו *qui circumcisi erant & baptizati*, id est, Judaismum in se susceperant, alii שהיו בגויתו *qui Gentilismum nondum exuerant*, seu velut Proselyti Domicilii tantum erant, de quo discrimine, qua tam ad liberos etiam quam ad servos attinebat, satis libro secundo *cap.* 3. *&c.* ubi de Proselytorum distinctione, Baptismo, & capitibus juris Noachidarum nomine dando agitur. Ex hisce qui primi erant generis, causa triplici (*Misna & Gem. Bab. & Hierosolym. tit.* Kidoschim *cap.* 1. *Maimonid. hal.* Aibdim *cap.* 5. *& seqq. Mos. Mikot. præcept. affirm.* 87.) יוצאין בחירות *libertatem*, seu *Dominium sui plerunque nanciscebantur*. Pretio domino dato; sive ab alio aliquo, ita ut argenteus illud seu siclus minimum esset. Syngrapha ultro ei tradita a domino; quam גט שחרור *libellum manumissionis* vocabant, verbis ac hunc sensum inscriptis הרי את בן חורין *ecce Libertus* seu *ingenuus sis*, הרי את של עצמך *ecce tuæ sis potestatis*, tui dominus. Sed verbis ejusmodi, sine pretio accepto aut sine syngrapha tradita, manumissio non fiebat. Tertia heic causa erat ex lege sacra *Exod.* 21. 26. *si quisquam percusserit oculum servi sui vel oculum ancillæ suæ*, ושחתה *& corrumpat eum* (Vulgata, *& luscos eos fecerit*, Hellenistæ καὶ ἐκτυφλώσῃ *& cæcos reddiderit*) *dimittet eum liberum pro oculo suo. Et si dentem servo suo seu dentem ancillæ suæ excusserit, liberum dimittet illum pro dente suo.* Duobus hisce ita expressis, quorum alterum exemplum habent partis quacum nascimur, alterum partis sine qua nascimur, innui etiam volunt cetera membra præcipua exteriora quæ nec, si mutilata sint, redintegrari queunt. Hæc numero viginti quatuor denotant (*præter citatos locos, videsis R. Salomon. Jarchium ad Exod.* 21. 7. *&* 26. *R. Alphesium tom.* 2. *fol.* 529. *a. & ibid. Rabbeno Nissim*). Manuum & Pedum digiti viginti sunt. Auris utraque locum occupat heic unicum, uti & alterum ancillæ papilla utraque. Ut numerus compleatur, adjiciunt Nasum & Veretrum. Dominus qui servo aut ancillæ horum vi-ginti quatuor aliquod sponte mutilaret, cogebatur ex sententia fori, manumissionis libello (nam neque heic sine libello fieri quibat) libertatem ei donare quæ adquiri dicebatur בראשי אברים *ob præcipua membrorum*. Servi vero secundi generis seu qui Gentilismum nondum exuerant, ex hac causa libertatem minime adipiscebantur, sed ex duabus prioribus; adjectis aliquot aliis præter eam quæ superius ostenditur (*lib.* 2. *cap.* 3.) ubi libertatis nomine servus ejusmodi Judaismi lavacro susceptus est; unde & quoties

ties ſponte nollet libellum manumiſſionis (qui ſemper neceſſarius) dare dominus, ex ſententia forenſi cogendus erat. Si Gentili qualicunque vendiderat Hebræus ſervum Gentilem ex ſententia forenſi (*Miſna & Gemar. Babilon. tit.* Gittin *cap.* 4. *fol.* 44. & 45. *Maimonid. halach.* Aibdim *cap.* 8. *Gemar. Hieroſolymit. tit.* Gittin *fol.* 46. *a. col.* 1. §. 6.) redimendus domino erat, adjecta decima pretii parte, & libertate donandus; ſi nempe Gentilis redhibere velit. Nam eum heic, tametſi juriſdictioni Iſraeliticæ ſubeſſet, non cogebant. At ſi Iſraelitæ extra terram ſanctam degenti, vendiderat quis ſervum, emtor, quatenus foro patrio ſuberat, libertate eum donare, etiam cum pretii damno, cogendus erat. Pœnæ ratio erat, ne ſervi alienas migrarent in terras. Unde item ſi ſedes in alienas terras transferret dominus, exuto in terram Sanctam revertendi animo, libertatem inde in foro Iſraelitico nanciſcebatur ſervus, quem ſibi habitandi comitem eſſe volebat dominus. Servus etiam qui illuc redire voluit, id invito domino, etiamſi redituro, rite faciebat. Neque licuit domino ſervum invitum in alienas terras comitem ſibi adhibere, nec fugitivum inde, e terra Sancta, ſi Judaiſmum ſuſceperat, reducere. Sic intelligunt illud legis *Deuter.* 23. 15. (*ad quem locum, præter jam citatos, vide R. Moſem Mikotzi præcept. Negativ.* 109.) *Non trades ſervum domino ſuo, qui apud te eripi cupit a domino ſuo. Tecum manebit in medio tui, ubicunque elegerit locum in una civitate tuarum ut ſibi placuerit; nec contriſtabis eum.* Qui locus etiam de ſervo, qui a domino Gentili in terram Iſraeliticam fugerat, capitur (*Jarch. ad Deut.* 23. 15.). Tutum nempe erat ſervo ejuſmodi terra illa perfugium. Unde Onkelos ibi; *Non trades ſervum Gentium in Manum domini ſui.* Ex hiſce pendere videtur, quod apud Joſephum (*lib.* 16. *cap.* 1.) notatur; Herodis magni tempore, ſub Haſmonæorum finem, legem fuiſſe apud Judæos latam, qua licuit murorum perfoſſores in ſervitutem vendere *ἐν ἐξαγωγῇ τῆς βασιλείας extra regni terminos*, quod quidem ait ille non ſolum factum eſt in graviorem facinoroſorum Pœnam, ſed etiam *εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν πατρῴων ἐθῶν in diſſolutionem conſuetudinum patriarum*, ſeu motum majorum. Si autem dominus puellam ingenuam ſervo (*Maimonid. halach.* Aibdim *cap.* 8.) in uxorem duxiſſet, או שאמר לו רבו לקרוא שלש פסוקין בספר תורה בפני ציבור וכן כל כיוצא באלו הדברים שאינו חייב בהן אלא בן חורין יצא לחירות וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור: *aut cum juſſiſſet tres verſus Pentateuchi in ſynagoga legere, aut aliorum id genus quod facere, ad quæ præſtanda duntaxat liberi & ingenui obſtringebantur, libertate donandus erat, adeoque dominum manumiſſionis cogebant libellum ei ſcribere.* Ancillam etiam libidini ſe palam proſtituentem, niſi caſtigaret ſatis dominus, ea ex fori ſententia ſic manumittenda erat (*Maimonid. ibid. cap.* 9.), ut ſcilicet nuptiarum capax ad caſtiorem libentius mentem rediret, nec amplius ſtuprandi Iſraelitis eſſet in cauſa. Hujuſmodi ſervorum ancillarumque proles poſterique etiam ſervi erant. Ita tamen, ut, licet ancillæ proles undecunque prognata matris ſequeretur conditionem, ſervi nihilominus libera eſſet, niſi ex ancilla ſuſcepta fuiſſet. Nam ſi ex Iſraelitide filium forte ſuſceperat, ob gentis dignitatem, liber, utpote plane Hebræus, is erat. Si ex Gentili, quæ libera erat, etiam & filius liber; nec patris conditionem ſequebatur, quoniam עבד אין לו יחס: *ſervo non erat agnationis jus*, ſeu per virilem ſexum conjunctio. Attamen regulam habent, quod proles (*Gemar. Babil. ad tit.* Jabimoth. *cap.* 8. *fol.* 78. *b.*) באומות הלך אחר הזכר *apud Gentiles ſequitur marem*. Sed eam Juriſconſulti præſtantiores (*videſis adnotationes R. Abrabæ Ben David & Jom Tob. ad Maimonid. halach.* Aibdim *cap.* 9.) intelligunt de Gentilibus matrimonio conjunctis, ſaltem qui conjungi poſſent; non de eis, quorum altera pars non conjugii, ſed, ut in Romano etiam jure veteri, contubernii tantum, veluti ſervus, capax erat. In monitis habuere, fœminis ancillas, non ſervos poſſidendos, מפני החשד: *ſuſpicionis* ſeu *infamiæ cauſa*. Atſi etiam ipſæ adquirerent ſervos, Dominium in eas ſatis transferebatur. Nec ſane manumiſſionem ſine peccato fieri, monebant aliqui, extra quam ubi exigerent rationes quas memoravimus, tametſi factæ, ex majorum inſtituto, ſatis valerent. Monitum autem hoc ex verbis illis legis, (*Levitic.* 25. 46.) *in perpetuum, veluti ſervos, illos habebitis*, ſeu *operis eorum perpetuo utemini*, ſumebant; quod ſane idem videtur cum eo quod eſt, pro libitu veſtro ſervi ſint in perpetuum homines illi, ita tamen ut pro libitu etiam manumittat dominus, ut ſolent ſervorum domini; quemadmodum certe in foro etiam intellectum eſt. Veſtitum victumve eis minime præſtare cogebatur dominus; tametſi operas omnigena ſævitia, modo a præcipuis, quæ diximus, membrorum abſtineret, exigere nefas non haberetur. Sive aufugerent ſive mo-

morerentur frigore fameve, susque deque rem habebant in foro, quod tamen de servis majorum natu capiendum est. Nam minorum suere, ut bona alia, ita & servi in Fori tutela, qua cautum est ut publicis eleemosynis ad id destinatis alerentur usque ad plenam dominorum pubertatem, seu annum ætatis decimum tertium, adjecto insuper die unico. Sed vero mansuetos heic majorum suorum mores laudant & clementiam ejusmodi in servos, ut non solum benignius victum præberent, sed & libere in qualescunque disceptationes ac colloquia eos admitterent audirentque. Atque ad ejusmodi etiam mansuetudinis morem attinere volunt illud Jobi *cap.* 31. 13. *Si contemsi subire judicium cum servo meo & ancilla mea, cum disceptarent adversum me.* Prætermitti autem non debet, tametsi pretio etiam a se dato libertatem adquitere potuit servus, (ut supra dictum est) adeo ut Bona ei seu ipsum bonorum dominium fuisse inde videatur; id nihilominus sic intelligendum, ut ex clementiori tantum domini ejus admissione pretii illa datio acceptioque penderet; quæ scilicet manumissioni ex more sufficeret. Regulariter enim ut in jure Cæsaræo, servus possidebatur, nihil ex suo possidebat sed jure domini. Maimonides; *Halach.* Melowa *cap.* 2. הרב שלוה סעבדו ואחר כך שחררו אין לו עליו כלום שכל מה שקנה עבד קנה רבו: *si dominus mutuo quid acceperit a servo, quem postea manumiserit; Nil omnino huic debetur. Nam quicquid servus possidet aut acquirit, acquiritur domino.*

CAPUT IX.

Leges Sacræ de Usuris. *Talmudicorum de eis* sententiæ. Usura præstituta *seu proprie dicta*. Pulvis Usuræ. Quasi Usura. Usura præcedens, subsequens. *Qualisnam*. Usura *ex sententia fori* restituenda; *qualis non*. Actus *aliqui ex Jure superinducto* vetiti, ne subdole Fœnus dissimularent. Alii permissi, *qui* Fœnori *accepti* instar. *Exceptio* de Bonis Orphanorum, pauperum, id genus aliis. Usura incerta.

QUod ad Usuras seu Quintum supra Selectorum caput attinet; juxta Talmudicos, leges sunt Sacræ sex Negativæ, quarum violatio mutuum fœnore dantem comitabatur. I. *Si pecuniam commodato dederis* (*Exod.* 22. 25.) *populo meo qui est tecum* לא תהיה לו כנושה *Non eris illi quasi exactor*. II. את כספך לא תתן לו בנשך: *Pecuniam* (Levitic. 25. 37.) *tuam non dabis illi ad Usuram*, III. ובמרבית לא תתן אכלך *Neque* (ibid.) *pro incremento dabis illi frumentum tuum*; seu *cibum* aut *annonam tuam*. Vulgata; *& frugum superabundantiam non exiges*. IV. *Non* (ibidem 36.) *accipies ab illo* נשך ותרבית: *usuram vel incrementum*. Cujus paraphrasis est illa altera, (*Deut.* 23. 19.) *non inferes morsum fratri tuo per Usuram pecuniæ, & per Usuram frumenti, & per Usuram cujuscunque rei, quæ mordere potest*. V. לא תשימון עליו נשך: *Neque* (Exod. 22. 25.) *impones illi Usuram*. Ubi codex Samaritanus habet לא תשמנו: *non imponetis*. VI. לפני עור לא תתן מכשול: *nec* (*Levitic.* 19. 14.) *coram cœco pones offendiculum*. Binas etiam ajunt esse leges, in quas, qui mutuum fœnore accipit, committit. Alteram ex jam dictis sextam, alteram illam לא תשיך לאחיך quæ (*Deut.* 23. 19.) vulgo vertitur *non fœnerabis fratri tuo, uti & non morsum inferes fratri tuo* aut *non mordebis fratrem tuum, per usuram &c.* Sed ita eam accipiunt Magistri (Maimonid. halach. *Melowa Welowa* cap. 4. &c. Mos. Mikot. Præcept. Negat. 153. Misna & Gemaræ tit. *Baba Metzia* cap. 5. *Shulcan Aruch* lib. *Jore Dea* cap. 159. 160. *&c.*) perinde ac si passive etiam dictum esset non mordeberis a fratre tuo per Usuram, unde & glossa ibi ordinaria, אזהרה ללוה שלא יתן רבית למלוה *Interdictum est quo cavetur, ne is, qui mutuo accipit, usuram seu incrementum det mutuo danti*. Quo spectat illud de Rabbinis aliquot Romanensibus apud Sixtum Medicem, *Annis*, (inquit ille, *de fœnore Judæorum lib.* 2. *cap.* 3.) *Proximis ab eruditissimo Antistite Philippo Archinto tum Romæ Vicario, nonnulli Hebræorum Rabyni peritissimi sub juramento requisiti, declaraverunt verbum ipsum* נשך *passivum esse & transitivum atque ita interpretandum, non fœneraberis a fratre tuo*. Actuarios ac scribas etiam & testes contractus, quo de usura convenitur, teneri volunt Talmudici lege quinta. Et demum proxenetas in sextam committere. Vocabula illa נשך *morsus*, תרבית & מרבית quæ *incrementum* seu multiplicationem denotant, non volunt sic discriminari, quin idem ipsum pariter denotent. Id est, fœnus seu usuram ex contractu natam, quæ inter solvendum, utpote plus quam mutuo acceptum est, mordet seu cruciat mutuo accipientem; Idem, inquam, quantum ad quantitatem; tametsi subinde Morsum signantius de usura pecuniaria, Multiplicationem de frumentaria aut id genus alia sumant. Bina autem Fœnoris genera faciunt. Alterum est

רבית

:רבית קצוצה *Uſura determinata, præſtituta*, ſeu שקצץ בשעה הלואה *quæ ſive accepta ſive conſtituta eſt tempore contractus mutui* aut dum agitatur ac pendet contractus. Alterum אבק רבית quod verbo tenus reddas *Pulvis Uſuræ*. Senſus autem Magiſtrorum eſt, hoc genus ita a priori diſtare, ut, eum illud ſit palam conſtitutum & proprie Fœnus, hoc ſit potius Fœnus ſimulatum ſeu quaſi Fœnus. Quo nomine illud deinceps nuncupabimus. Genus Prius Uſuram in lege ſacra prohibitam continere volunt. Secundum eam quæ ex ſcitis majorum ſuperinductis tantum interdicta eſt. Prioris exempla dant & regulam; המלוה את חברו סלע בחמשה דינרים או סאתים חטים בשלשה או סלע בסלע וסאה או שלשה סאין בשלשה סאין ודינר בללו של דבר כל הלואה בתוספת כל שהוא זו רבית שיוצאת בדיינין וכן המלוה את חברו והתנה עמו שידור בחצרו חנם עד שיחזיר לו הלואתו או ששכר ממנו בפחות וקצב הדבר שפוחת לו מן השכר עד שיחזיר לו הלואתו או שמשכן בידו מקום שפירותיו מצויין בעת הלואה כגון שמשכן חצרו על מנת שידור בו בחנם הרי זה רבית של תורה ויוצאת בדיינין וכן המוכר שדה או חצר באסמכתא הואיל ולא קנה הגוף הרי כל הפירות שאכל רבית ומחזיר אותן והוא הדין לכל מי שלא קנה קנין גמור מתחלה שהוא מחזיר את הפירות מפני שאם אכל את הפירות הרי זה רבית של תורה: *ubi quis mutuo dat proximo ſuo ſiclum, ut redeat cum quinque denariis, aut duo frumenti ſata, ut redeat cum tribus, aut ſiclum, ut reddatur ſimul cum ſato, aut tria ſata, ut rependatur cum ipſis denariis, ſeu, ut in univerſum dicam, quoties aliquid mutuo datur, ut redeat cum quantulocunque incremento, uſura erat, cujus cognitio ad forum attinebat* (qua de re plura ſtatim) *Ita ſi quis mutuo conditionem adjecerit, ut habitet in accipientis villa gratis uſque dum refundatur mutuum, aut ut conducat tam minori, quam valet villa, pretio (valoris diſcrimine tunc indicato) atque retineat uſque dum mutuum refundat, aut ut in pignus accipiat locum e quo, tempore contractus, commodum percipi poſſet, veluti ut oppigneret ſibi villam ſuam, ut eo nomine in ea gratis habitet, uſura heic ex lege erat, adeoque cognitio ejus ad forum ſpectabat. Sic etiam ſi quis agrum emerit nec tamen per defectum apicum aliquot juris qui alienationibus neceſſarii, contractus abſolutus fuerit ac integer, quoniam ipſum agrum nondum rite adquiſivit, quicquid ex ejuſdem uſufructu commodi ei ceſſerit, uſura erat, atque reſtituenda. Quale jus obtinuit, ubicunque emtori integrum dominium non transferebatur* (uſusfructus enim ejuſmodi, fœnus habebatur pecuniæ pretii nomine ſolvendæ) *ut ſcilicet reſtituendum eſſet quod perceperat commodum, quoniam uſusfructus ejuſmodi uſura erat ex lege.* Nimirum nemo uſuræ nomine vapulabat ſeu plagarum pœnas violationi legis ſacræ ſæpiſſime ex more gentis alias debitas luebat, quoniam ex Judicum ſeu Fori ſententia fœnerator uſuram, veluti rem furto ſurreptam, reddere cogebatur. Qualis ratio in aliis id genus judiciis obtinuit. Talmudici, אף על פי שהמלוה ולוה עוברין על כל אלו לאוין אין לוקין עליו מפני שניתן להשבון שכל המלוה ברבית אם היתה רבית קצוצה שהיא אסורה מן התורה הרי זו יוצאה בדיינין ומוציאין אותה מן המלוה ומחזירין ללוה: *Tametſi, tum mutua dans, tum accipiens fœnore violabat tot lege negativas*, (ut in paulo ante dictis) *nihilominus plagarum pœna eis minime irroganda erat. Quoniam reſtitutio facienda erat. Etenim ſi quis mutua dederat, fœnore in ipſo contractu conſtituto, quale ſcilicet a lege Sacra vetitum eſt, ad cognitionem forenſem res attinuit, & judices ablato fœnore a creditore qui acceperat, reſtituebant debitori qui dederat.* Ita generatim de reſtitutione ſtatuunt, quoties fœnus ipſum non eſſet בפחות משוה פרוטה *minus* (Shulcan Aruch *lib.* Jore Dea *cap.* 161.) *nummuli minimi* ſeu *Protæ valore* (*Vide ſupra cap.* 2.) nec aliter & quamdiu fœnerator ipſe ſuperſtes. Si is mortuus eſſet, אין מוציאין מיד הבנים *non auferebat forum uſuram a prole* ſeu hæredibus quod ſic generatim dictum temperamenta habet. Nimirum hæredes pecuniam fœnore lucrifactam reſtituere nequaquam cogendos, quod & de rebus fungibilibus puto intelligunt; cogendum vero liberos reſtituere vaſa, veſtes, inſtrumenta, animalia quæ reſtarent ipſa a patre fœnore accepta idque מפני כבוד אביהן *propter patris honorem*. Quod tamen & ad hunc modum temperant, במה דברים אמורים כשעשה תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת אבל אם לא עשה תשובה אין חוששין לכבודו: *Id de ratione honoris paterni ſic dictum ita ſumendum, ut tunc duntaxat locum haberet, quando pater rite pœnituerat, adeoque nec dubitaret reſtituere ante mortem. Ceterum ſi non rite pœnituerat, nulla honoris ejus ratio heic habita*, qualecunque lucrum ex Fœnore in Bonis ejus reperiretur. Etiam de Perſonis inter ſuos exceptionem ſubjungunt. Omne ſcilicet incrementum a mutuo dante ſive tempore contractus qualitercunque, ſive poſtmodum ex conſtitutione tempore contractus, acceptum, nomine Fœnoris, inter vulgus hominum ſeu qui ſingulari prudentiæ dignitate non eminerent, lege

in-

interdicti contineri; non item munuſculum quod, ubi חכמים *Sapientes* ſeu Juriſprudentiæ dignitate eminentes, mutuo darent & acciperent, forte interveniret. Id enim pro munuſculo ſimplici ſumendum, non omnino pro Fœnore ſeu mutui cauſa; idque ex præſumtione, eos qui ſic Juriſprudentia eminerent, interdictum neutiquam inde violare voluiſſe. Talmudici; חכמים שהלוו זה את זה ונתן לו יותר על מה שלוה ממנו הרי זה מותר שהדבר ידוע שלא נתן לו אלא מתנה שהרי הן יודעין חומר אסור הרבית: *Si e Sapientibus invicem mutuo dantibus accipientibus qui alteri plus dederat quam acceperat, illicitum non erat. Nam pro manifeſto habebatur hoc non aliter ibi datum quam nomine muneris, cum & ipſi tam bene ſcirent quam grave peccatum eſſet uſuram exercere.* Et de Uſura ex lege ſacra juxta illos interdicta ſeu ea quam קצוצה nuncupant, ſic ſtatuunt. Nam quiſquilias, quas & habent ſubtiliores, circa etiam genus hoc, non paucas prætermittimus. Genus autem illud alterum אבק רבית dictum, id eſt, *Fœnoris pulvis*, quem quaſi Fœnus appellamus, non ex lege vetitum ajunt, ſed tantum ut quamplurima alia מדברי סופרים *Ex ſcitis ſcribarum* ſeu eorum qui rebus præeſſent, nec juris ſuperinducendi poteſtate carerent. Hoc nomine vetitum eſt omnimodum ferme non ſolum commodum, ſed & beneficii agnitio quæcunque extra mutui contractum ſeu tempus ejuſdem, qualicunque mutui reſpectu, creditori poſſet præter ſortem, intra diem ſolvendi, evenire;. licet Fœnus illud, ex ſacrorum verborum vi, juxta Talmudicos, non fuerit. Duplex fere faciunt hujus genus; alterum quod ad temporis, quo incrementi aut commodi nomine a debitore præſtatur, diſcrimen attinet, alterum quod ad contractus diverſitatem. Prioris generis etiam ſpecies binas. Alteram (*Præter citatos vide* Sepher Siphri *fol.* 51. *col.* 1.) רבית מוקדמת *uſuram præcedentem* ſeu *antevertentem*; alteram רבית מאוחרת *uſuram ſubſequentem*. Priore ſpecie continetur quicquid ab eo cui in animo erat mutuum petere, ei a quo poſt petierit, ſpe facilius in mutui dationem eum conciliandi donatum. Specie poſteriore, quicquid poſteaquam acceperit debitor muneris nomine miſerit aut donaverit creditori, ut dies ei ſolvendi ante præſtitutus omnino comperendinaretur. Breviter ajunt; אסור להקדים הרבית או לאחר אותו *vetitum eſt tum præcedentem tum ſubſequentem uſuram exercere*. Nec de muneribus ſolum heic loquuntur. Nec quidem humanitatis ex more inter homines uſurpari ſolita officia aliqua voluere creditori poſtmodum a debitore præſtanda, niſi ante mutui dationem fuiſſent inter eos in uſu. Verba ſunt; מי שלוה מחברו ולא היה רגיל מקודם להקדים לו שלום אסור להקדים לו שלום ואין צריך לומר שיקדמו בדברים או ישבים לפתחו: *Qui a proximo ſuo mutuum acceperit, neque ex more antea eum ſalutatione antevertere ſolitus fuerit, illi creditorem ſalutatione jam antevertere vetitum, nedum eum laudare aut adulari.* Quod tametſi ex ſcribarum ſcitis manaverit, nihilominus non ſine legis ſacræ verborum alluſione firmari volunt. Huc igitur illud trahunt (*Deut.* 23. 19.). *Non morſum inferes fratri tuo, per uſuram pecuniæ, aut per uſuram frumenti* נשך כל' דבר ישך: *aut per uſuram cujuſcunque rei quæ momorderit.* Vocabulum autem דבר tam *verbum* ſignificans quam *rem* in cauſa eſt, ut ludentes heic ajant אפילו דברים אסורים *Etiam ipſa verba* ſalutationis, gratiamque conciliandi, niſi in uſu inter debitorem & creditorem antea fuiſſent, *vetita eſſe*. Quo modo tamen ipſam non interpretantur legem. Sed vocabuli homonymia libenter ad ſcita ſcribarum firmanda, ut diximus, utuntur. Unde & pariter vetitum volunt debitorem creditori, כל זמן שמעותיו בידו *quamdiu pecuniam mutuo acceptam retinuerit* docendi munus præſtare aliquod, niſi id etiam antea inter eos in more. Sub hac ſpecie collocant pecuniæ ob mercedem locationem quæ a mutui datione ſic diſcrepat, ut eadem ipſa, quæ locatur, ac conducitur pecunia, non ſimilis, ut in mutuo, quantitas reddatur. Quaſi autem Uſuræ hujuſmodi genus alterum ſeu quod in diverſitate contractus habetur, viſitur, ubi venditor dixerit, ſi hodie emeris, vendam tibi nonaginta ſiclis, ſin nolis ante diem craſtinum emere, minori centum non vendam. In contractu enim hujuſmodi adjectio moræ ſimul cum pretii incremento viſa eſt, quaſi innuere decem velut fœnoris nomine ſolvendos. Similiter de ejuſmodi aliis. Accedat actus aliquot uſuræ cognatos, ex jure item ſuperinducto vetitos eſſe (quos tamen nec ſub jam explicato genere collocant) idque מפני הערמת הרבית *propter aſtutiam incrementi* ſeu ne tum legis ſacræ tum ſcribarum ſenſus ſubdole heic deluderentur. Exempla ponunt; petit mutuo Simeon a Rubene ſiclos centum, negat hic ſibi centum eſſe, ſed frumentum quod tanti valet. Id Simeoni mutuo dat. Is autem poſtmodum pro frumento hoc nonaginta rependit. Nihil heic ajunt in legem ſacram commiſſum, nec quidem uſuram aut אבק רבית *pulverem uſuræ*, quam quaſi uſu-

usuram nuncupamus, ibi reperiri. Causa autem jam dicta, Simeonis obligationem ex nonaginta repensis non solvi statuere. Sed ad decem ultra solvendos (ut ita centum redderentur) ex sententia forensi etiam cogendus erat. Quale tamen in iis, quæ quasi usuræ nomine veniunt, nolunt obtinuisse. Restituendum erat, idque ex sententia forensi, ut ostensum est, fœnus contra legem sacram acceptum. Non item quod fœnoris pulverem vocant. Nimirum nec actione, qua Pulvis ille rite peti posset, uti licuit creditori, nec si sponte solveretur, redhibitoriæ locus. Talmudici אבק רבית שהוא מדבריהם אינו נגבה מן הלוה למלוה ואין מחזירין אותו מן המלוה ללוה: *Pulverem fœnoris cujus jus ex majorum more superinducto pendet, a debitore exigere nequibat creditor. Nec tamen creditorem eum debitori rependere cogebat forum.* Contractus interea erat illicitus atque, ut id quod contra majorum instituta fieret, plagis aliterve puniendus. Ad jam dictorum rationem attinet etiam, quod nec ex jure superinducto, permiserint ei qui fundum pignore acceperat illud Domino sub censu locare, quoniam censūs ille fœnus pro debito, cujus causa pignus acceptum, nimis imitaretur forte & locum ejus suppleret. At vero fuere actus aliqui שהן כמו רבית *qui fuere fœnoris instar* nec tamen sive ex lege sive ex moribus superinductis illiciti. Veluti si quis syngraphas alterius minori quam ex eis deberetur emeret. Quin & fas esse duxere Rubeno nummos Simeoni dare, ut is mutuo daret alios Judæ. Rationem subjungunt, שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מן הלוה למלוה: *quia non vetuit lex sacra aliud fœnoris aut incrementi genus præter id quod transit a mutuo accipiente ad dantem.* Exceptionem demum habent de Orphanorum Bonis, quæ mutuo a tutoribus dari licite potuisse volunt, nec jus de Quasi Usura superinductum ad ea attinuisse. Verba sunt Maimonidis; נכסי יתומים מותר ליתן אותם לאדם נאמן שיש לו נכסים טובים קרוב לשכר ורחוק מהפסד כיצד אומר לו תהיה נושא ונותן בהן אם יש שם ריוח תן להם חלקן מן הריוח ואם יש שם הפסר תפסיד אתה לבדך שזה אבק רבית הוא וכל אבק רבית אינה אסורה אלא מדבריהם ובנכסי יתומים לא גזרו: *Fas erat Orphanorum bona mutuo tradere viro probo & fideli &* opulento, de cujus bonis spes aperta esset ex eis lucrum potius multo quam damnum eventuram; *ad hunc scilicet modum. Bonis hisce negotiator tu. Si inde lucrum eveniat, reddes orphanis partem suam etiam e lucro. Sin vero damnum, tibi illud si totum. Nam hoc etiam Pulvis est Usuræ. Et Pulvis non prohibetur nisi ex jure superinducto, in quo de Orphanorum bonis nihil præstitutum est.* Unde constat etiam sub incerto hujusmodi, nihilo scilicet de quantitate Usuræ constituto neque utrum quid omnino eo nomine rependeretur convento, fas fuisse ex legis sacræ, juxta illos, permissione, fœnori tradere mutuum; modo id quod sic reprehendendum esset, sed non pro certo constitutum, e mutuo ut lucrum oriretur. Nam quicquid nomine Pulveris venit, citra scita seu mores superinductos, licitum habebatur. Superinducto autem jure, quod pulverem vetuit, Orphanorum bona non continebantur, uti nec ea (Shuchan Aruch *Lib.* Jore Dea *cap.* 160. §. 18.), quæ aut pauperum sustentationi, aut synagogarum usui, aut disciplinæ legis ediscendæ seponebantur. Scilicet hæc omnia pro possidentium seu curatorum arbitrio fœnori, quod Pulvis dictum, dari accipique rite potuere.

C A P U T X.

De Usurarum jure, *apud Hebræos, qua* Proselytos Domicilii *aliosque* Gentiles *respexit, etiam &* Judæos Apostatas. *De Gentili*, Proselyto Justitiæ *facto*, *postquam fœnori* sive dederat sive acceperat *ab* Israelita *mutuum, nondum redditum. Quid* Mahumedes *de Usura.*

QUÆ vero capite superiore de Usurarum interdictis sive sacris sive superindictis occurrunt, spectant tantum, juxta Talmudicos, ad Hebræos ipsos, id est, Judæos sive originarios sive adscititios seu Proselytos Justitiæ, & qui parili cum eis heic jure, id est, qui ullo modo nomen fratris tui, sive retinerent satis, sive ad hanc rem induerent. Lex sacra *Deut.* 23. 19. *non morsum inferes fratri tuo per usuram &c.* Hebraica sunt לא חשיך לאחיך quibus commate proximo, ut antithesi, respondent לנכרי תשיך ולאחיך לא חשיך וגו' *Alienum* seu *peregrinum* aut *exterum usura mordebis, fratrem autem tuum non mordebis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni &c.* Vulgata ibi; *Non fœnerabis* (ἐκτοκιεῖς) *fratri tuo &c. Sed alieno. Fratri autem tuo absque usura id quod indiget commodabis &c.* Josephus *Archæolog.* 4. *cap.* 8. item, δανείζειν, inquit, Ἑβραίων ἐπὶ τόκοις ἐξέστω μηδενὶ *mutuum dare ad usuram, Hebræorum nemini liceat.* Hebræos addit, ut ceteris non interdici se velle ostendat. Sed etiam Philo *Lib. de Charitate* ἀπαγορεύει ἀδελφῷ δανείζειν, ἀδελφὸν ὀνομάζων οὐ μόνον τὸν ἐκ τῶν αὐτῶν φύντα γο-

γονέων ἀλλὰ καὶ ὃς ἂν ἀστὸς ἢ ὁμόφυλος ᾖ vetat fratri fœnerari; fratrem nominans non ſolum ex iiſdem natum parentibus, verum & quemcunque civem tribulemve, non item alios ſeu Gentiles. Jam vero a Magiſtris, legis allatæ verba non ut permiſſiva ſimpliciter, ſed ut obligativa etiam ſumuntur, adeo ut velint aliqui ſaltem, tam præcipi, quam permitti, ut, quoties mutuo quid darent Judæi, ſive Gentilibus qui nondum Idololatriæ renuntiarint, ſive Proſelytis Domicilii, id fœnori daretur. Legitur quidem in Miſna *tit.* Baba Metzia *cap.* 5. אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא רבית אבל מקבלין צאן ברזל מן הגוים ולווין מהן ומלוין אותן ברבית וכן בגר תושב *Haud conducendum erat pecus ferreum* (ſic nomine ſolenni vocant gregem ſic conductum, ut locatori a conductore, qui periculum omne in ſe ſuſceperat, integer denuo præſtaretur) *ab Iſraelita, quoniam inde naſcitur fœnus* (de Pulvere fœnoris, juxta ſuperiore capite oſtenſa, puto loquuntur.) *At vero a Gentilibus conducere licuit* ſeu *mutuo accipere pecus ferreum. Etiam & mutuo dare illis & ab illis accipere fœnori, quod pariter dicendum de Proſelyto Domicilii*. Maimonides *Hal.* Melowa Welowa *cap.* 5. & *præcep. negat. Mikotz.* 153. autem; הגוי וגר תושב לוין מהן ומלוין אותן ברבית שנאמר לא תשיך לאחיך לאחיך אסור ולשאר העולם מותר ומצות עשה להשיך לגוי שנאמר לנכרי תשיך מפי השמועה למדו שזה מצות תעשה וזה דין תורה *Fas erat tum mutuo dare, tum accipere fœnore a Gentili aut Proſelyto Domicilii; nam & ſcriptum eſt, non mordebis fratrem tuum. Illicitum eſt fratrem tuum mordere; quod tamen fas, quantum ad reliquum genus humanum. Quin & accedit præceptum affirmativum de mordendo extero ſeu Gentili. Nam & ſcriptum eſt, Exterum ſeu Gentilem mordebis, ſeu ei mutuum fœnori dabis, unde obſervandum eſt præceptum ea de re ibi reperiri affirmativum. Atque ita ſe habet heic lex ſacra*. Sic quidem ille; uti & alii paſſim, excepto quod ſubinde nolint verba illa ſacra de Gentili eſſe præceptum affirmativum ſeu ſingulare, ſed explicativum tantum (*Vide comment. in Maimonid. loc. cit. & Nachmanid.* Pirush Tora *fol.* 323. *a. alios ad Deut.* 23. 19.) prioris Interdicti quo fœnus inter Iſraelitas vetitum, adeoque velint permiſſum tantum non præceptum fœnus cum Gentilibus. Et erraſſe ajunt Maimonidem non ſine autore vetuſto. Nam in *Sepher Siphri fol.* 51. *col.* 1. legitur etiam, לנכרי תשיך מצוה עשה ולאחיך לא תשיך מצות לא תעשה *fœnori mutuum dabis Gentili præceptum eſt affirmativum, ut non dabis fratri ſuo eſt negativum*. Etiam rationem reddunt, quare ſignantius hæc permiſſio adjecta ſit legi ſacræ de Fœnore, non item legibus de Rapina & Furto. Quoniam ſcilicet Furtum & Rapina nunquam & nullibi, juxta ſuperius dicta, non illicita. Nec minus vetitum Gentilis bona furari aut ſurripere quam Iſraelitæ. Scilicet, ex Jure Univerſali & omnium communi cui derogari noluit heic Numen. Sed vero fœnus contrahitur tam ex conſenſu pariter accipientis, quam dantis, adeoque ita contractu hominum nititur libero, ut ex jure univerſali ſeu Naturali nihil omnino ei obſtare velint. Moſes Bar Nachman (Pirush Tora *fol.* 323. *a.*) de eo quod eſt, fas eſſe mutuum fœnori dare Gentili, verba faciens; לא הזכיר כן בגזל ובגניבה כמו שאמרו גזל גוי אסור אבל הרבית שהוא נעשה לדעת שניהם וברצונם לא נאסר אלא מצד אחוה *Non ita dicitur de Furto & Rapina, de quibus receptum eſt illud Bona Gentilis ſurripere nefas eſſe. Sed vero uſura, cujus contractus ex utriuſque tam accipientis quam dantis conſenſu & arbitrio naſcitur, minime vetita eſt alibi quam inter fratres*, ſeu nos qui fratres invicem ſumus, id eſt, Judæos. Quo etiam tradunt pleraque in ſacra lege occurrentia de officiis humanioribus. Atque extra juris ſtricti obligationem paſſim ferme admittunt illud (*Deut.* 15. 3. & *videſis ſupra lib.* 4. *cap.* 3.) ut monitum generale את הנכרי תגש *a peregrino* ſeu *Gentili exiges*. Quantumvis autem ex lege ſacra ſic permiſſum volunt fœnori Gentilibus mutuum dare atque ab eis accipere, ex jure tamen ſuperinducto ſeu ſapientum decretis, illicitum habitum eſt Judæo mutuum quid dare Gentili ברבית קצוצה *fœnori proprie dicto*, ac ſic conſtituto ut ſimile inter Judæos ipſos eſſet illicitum, אלא בכדי חייו *niſi tantum vitæ ſuæ proſpiciendo*, id eſt, niſi ideo id fieret, ut tutius vita ſua inter Gentiles gauderet. Ratio adjungitur; גזרו שמא ילמוד ממעשיו ברוב ישיבתו עמו *Id decreverunt, ne Judæus ex moribus Gentilis & frequentiori ejus inde conſuetudine male doctus evaderet*. Exiſtimabant nempe, tum ex ſacri ſpe lucri, tum e crebris, quæ fieri ſolent, mutui efflagitationibus, Judæum Gentilis familiaritate nimis ſic uſurum. At vero ſic non vetari volebant omnino quicquid Pulveris uſuræ nomine, quod capite explicatur ſuperiori, venerit; uti nec mutuum fœnori quomodolibetcunque a Gentili accipere. Subjiciunt & hujus rationem, שהרי הוא בורח מלפניו ואינו רגיל אצלו *quoniam Judæus* ſic debitor,

tor, *fugiet præſentiam Gentilis nec conſuetudine ejus utetur*. Ceterum excipiunt תלמיד חכם *diſcipulum ſapientis* ſeu ſapientem aut Juriſconſultum qui legis Judaicæ ſtudioſior Gentilium palam aſpernator eſſet. Ei enim, quoniam nihil mali ex Gentilium conſuetudine viro ſcientiori imminere cenſebant מותר להלות לגוי ברבית אפילו להרויח *fas erat mutuum Gentili fœnori dare, etiam ideo tantum ut lucrifaceret*. Nec vero Gentili tantum ſtatuunt fas fuiſſe ſibi ipſis fœnori pecunias tradere, verum & Judæo apoſtatæ (*Gem. Hieroſolymitana ad tit.* Aboda Zara c. 5. *fol.* 44. *col.* 4. Shulcan Aruch *lib.* Jore Dea c. 159. *Reſponſa ad Maimonidis lib.* Miſpatim *dictum* 36.), quia fratris nomen exuerat. Ita ſcilicet occurrit opinio velut receptiſſima in quam tamen aliqui non conſentiunt, ne qui ſic fœneraretur ſextam interea legem de offendiculo coram cœco non ponendo violaret, cum ſcilicet in cauſa eſſet, ut apoſtata fœnori acciperet, quod ne fas item eſſe Judæo ex lege ſacra volunt. De Proſelyto demum Juſtitiæ qui ſive dederat ſive acceperat fœnori ab Iſraelita, dum Gentilis adhuc erat, ad hunc modum tradunt (*Maimonid. hal.* Melowa Welowa *cap.* 5. Shulcan Aruch *citat. cap.* 171.). Si accepiſſet a Gentili pecunias Judæus fœnori והקפן עליו במלוה *& novatione contractus tam fœnus quam ſortem in corpus mutuum unicum conjeciſſet* Gentilis & poſtmodum Judaiſmo, ut Proſelytus Juſtitiæ, dediſſet nomen גובה את הקרן והרבית *actio ei competierat tam pro fœnore quam pro ſorte*, ſic conjunctis. Nam citra novationem ejuſmodi, fœnus ſuo nomine ſeu ſolum heic peti nolebant. Adeoque ſi contractus illa novatio poſt Judaiſmi ſuſceptionem facta fuiſſet גובה את הקרן ולא הרבית: *actione pro ſorte, non pro fœnore uti potuiſſet*. Si vero Gentilis a Judæo mutuum fœnori accepiſſet, etiamſi poſt Proſelytus factus eſſet quam novatio ejuſmodi acceſſiſſet, tam in fœnus quam in ſortem actione uti potuit Judæus. Id eſt quicquid fœnoris in creditoris Gentiliſmo Judæo debebatur, ſiva in mutui corpus ſic conjectum, ſive minime, ei ſolvendum erat. Poſt exutum autem Gentiliſmum, tam Proſelytos Juſtitiæ, quam Originarios, utpote fratrum nomine rebus in hujuſmodi ſatis comprehenſos, legibus ſacris de Uſura, teneri volunt. Sed manifeſtum ex his eſt, Talmudicos cenſere nihil omnino in jure Naturali ſeu quod omnes obliget, reniti quo minus quis mutuum fœnori tradat, neque inde ſimpliciter, furtum committi. Neque rationem video in eo quod memorat Sixtus Medices de Rabbinorum Romanenſium aliquot ſententia, non licuiſſe ex lege ſacra ipſis omnino fœnerari. *Subinde, concluſerunt* (ſic ille poſt verba illa de נשך capite proxime ſuperiori ex eo citata) *nullo modo licere Hebræi, neque in ſuos, neque in alienos exercere uſuras. Id quod ab eodem antiſtite* (Archinto tunc Romæ vicario) *per ſententiam ſolennem confirmatum eſt*. Chriſtianorum hac de re ſcita in ſcriptis eorum obvia ſunt. Sed ante alios conſulas opus incomparabile Claudii Salmaſii de Uſuris, pridem editum. Mahumedes autem (*Alcoran. Azoar.* 2. *Arab.* 4. *lat.*),

الذين ياكلون الربوا لا يقومون الا كما
يقوم الذي يتخبطه السيطان من المس
ذلك بانهم قالوا انما البيع مثل الربوا
وحل الله البيع . Quod recte ſatis vertit

Retinenſis. *De Fœnore viventes, non niſi quaſi dæmoniaci reſurgent, cum ipſi fœnerari, quod Deus nefas & illicitum ſtatuit, licitis annectant, dicentes fœnus eſſe qualis eſt mercatura*. Sed inter ſuos non alienos (*Vide Cl. Salmaſium de Uſuris cap.* 21. *pag.* 666.) hoc habent illicitum Mahumedani.

C A P U T XI.

De bonis Alea, aliove quovis certaminis genere *lucrifactis; ac de* Luſibus *ejuſmodi. De* Avibus *aliiſve* animalibus *ſic inſtituendis ut euntia* redirent, *in domini commodum*, illicum more, comitatiora. *De retibus* Columbarum Capturæ *tenendis*, *&* Columbariis *extruendis*.

SExtum demum & Septimum eorum quæ ad Talmudicorum ſententiam de Dominio atque Obligatione circa illud, verſante adeoque de Furto oſtendendam ſupra ſelegimus, Capita ſunt de Bonis Alea ſeu Certamine alio ludicro lucrifactis, & beſtiis & volucribus ſic nutritis inſtitutiſque ut comitatiores redirent & de Columbis capiendis atque columbariis. De hiſce uti & de aliis conſimilibus ajunt (*Maimonid. hal.* Gazila Waibda *cap.* 6. *Moſis Mikotzi Præc. affirm.* 73. *fol.* 151. *col.* 3.), דברים הרבה אסרו חכמים משום גזל והעובר עליהן גזלן: *Sunt res non paucæ quas vetuere ſapientes, nomine furti. Et qui interdictum illorum in eis violaret fur erat*. Bina quæ diximus afferunt exempla, veluti reliquis multum inſigniora. De Priori ajunt; eum qui Alea, Talis, id genus aliis lucri

quid

quid ſibi feciſſet, reum fuiſſe גזל מדבריהם *furti* ſeu *rapinæ* quæ quidem non ex lege ſacra ſeu civili ſuo, a Numine ipſis præſtituto, nedum ex jure Naturali, ſed *ex ſcitis majorum* ſeu qui rebus cum imperio ac poteſtate juris ſuperinducendi præerant, ſic dicenda. Scilicet tametſi certaminibus ejuſmodi non deerat, tam victi, quam victoris aſſenſus prævius, adeoque invicem contractus interveniebat, unde, quantum ad jus ſive Naturale ſive eorum in corpore Moſaico Civile ſpectat, ex victoria licite ut in alienationibus ceſſionibuſque juris Naturalis permiſſivi aliis, lucrum adquirebatur; ita nihilominus Certaminum ludicrorum mos ille diſplicuit eorum majoribus (qui rebus præeſſent & quorum ſuffragiis & conſenſu involuta ſunt totius populi, juxta modum & rationem illius reipublicæ, adeoque Hebræorum omnium qui certarent pariter ſuffragia & conſenſus) ut ex victoria ejuſmodi ludicra nihil poſtmodum adquirere fas eſſet, furtumque ab adquirente committeretur. Nam ex dominii obligationiſque temperamento civili ſic adjecto, id furtum fiebat quod citra ejuſmodi temperamentum omnino licitum. Binas autem ob rationes hoc ſuperinductum. Tum ut doli mali, quo certamina ejuſmodi minime carere ſolent, anſa præriperetur, tum ut artibus bonis & quæ Societati humanæ conducibiliores eſſent, non ludicris homines ſe exercerent, qua de re conſulas jam dicta libro quarto (*cap.* 5.). Addunt, וכן המשחקים בבהמה או בחיה או בעופות ועושים תנאי שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר יקח מחברו כך וכך וכל כיוצא בדברים אלו הכל אסור וגזל מדבריהם הוא: *Similiter ſi qui inſtituerant pecorum, ferarum, aut volucrum certamina ludicra, adjecta conditione, verbi gratia, ut cujus pecus ſive pugna ſive curſu vinceret, is ſummam aliquam ab altero acciperet, & ſi quid aliud ejuſmodi fieret, id illicitum; & furtum, ex majorum ſcitis, inde committebatur*. Nec quidem contractum illum ſeu ſtipulationem quæ inter certantes haberi ſolet, conſonam ſatis fuiſſe ſtatuunt contractuum ſeu ceſſionum formulis, quibus penes ipſos dominium rite transferebatur, de quibus ſupra capite quinto. Atque inde intelligendum Talmudicum (*Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 3. *fol.* 24. *b.* & *videſis I. Cocbium in Tit. Talmud.* Sanhedrin *pag.* 27.) illud de aleæ luſu; אסמכתא הוא ואסמכתא לא קניא: *contractus imperfectus eſt & qui ex fortuna pendet, quali res non rite adquiritur*. Quod ſumendum ſemper de Hebræis ſolum ipſis & eis qui in eorum tranſierant ſitus. Nam non ſolum Gentilibus in ditione Iſraelitica, nedum alibi, fas fuiſſe ludicris ejuſmodi certaminibus (niſi etiam ſuperinduceretur, quod vetaret, jus aliquod civile) uti volunt atque inde, juxta pignora quibus certarent, ſine furto lucrifacere, verum etiam nec furtum fuiſſe; ſi Judæus cum Gentili certans pignus lucriſaceret, licet interea alio nomine certamina ei hæc etiam ſine pignore, pro interdictis haberentur; quoniam nimirum inter ea, quæ Societati humanæ plane inutilia haberentur, cenſita ſunt. Talmudici; המשחק בקוביא עם הגוי אין בו איסור גזל אבל יש בו איסור עוסק בדברים בטלים שאין ראוי לאדם שיעסוק כל ימיו אלא בדברי חכמה ובישובו של עולם: *Qui vero alea luſerat cum Gentili, non violarat interdictum* (hoc a majoribus ſuperinductum) *de furto* (cujus tamen interdictum naturale tam ad Gentiles, quam Hebræos atque ad utroſque pariter invicem attinuiſſe docent, ut in ſuperioribus non ſemel eſt oſtenſum) *Sed aliud interdictum de rebus inanibus non incumbendo. Neque enim hominem decet ullo vitæ ſuæ tempore rebus aliis incumbere præter eas, quæ aut Sapientiæ ſtudium ſpectant aut commodum publicum*. Certe & alea atque id genus ludi interdicuntur, nec ſemel, in Mahumedis Alcorano (*Azoar.* 3. *lat.* 2. *Arab.* & 13. *lat.* 5. *Arab.*). Claudat hic agmen illud de beſtiis ac volucribus ſic inſtituendis, ut exeuntes comitatiores in domini commodum redirent, ac de Columbis capiendis nutriendiſque. Capite quinto libri quarti diximus quidem *de eis qui nutrirent* columbas & animalia alia in certamina, jura ſuperinducta, ut jam oſtenſum eſt, violantes. מפריחי יונים nuncupantur quod denotat tum *qui columbas volare docerent* in certamen, tum qui ſic inſtituerent, ut evolando comitatiores domum redirent aliiſque ita columbis dominos ditarent; ſub quo nomine ſignantius uſurpato eos pariter indicari volunt, qui in ſimiles artes alia quæcunque inſtituerent animalia. Hoc igitur facere ex majorum ſcitis vetitum eſt, (*Hal.* Gazila Wabida *cap.* 6. *Moſes Mikotzi Precept. affirm.* 73. *verſ. gloſſ. Talmud. Babylon. tit.* Sanhedrin. *fol.* 25. *a.*) furtumque ſic committi conſtitutum. Maimonides; מפריחי יונים ביצר לא יפריח אדם יונים בתוך הישוב שהרי לוקח ממון אחרים שלא כדין מפני שמשלח זכר ויביא נקבה משובך אחר או נקבה ותביא זכר ולא יונים בלבד אלא כל העושה בזה בשאר עופות או חיה או בהמה הרי זה גזל מדבריהם וכן אסרו חכמים לצוד יונים בתוך הישוב מפני שהן של אחרים: *Quod de eis qui Columbas volare docebant aut*

vo-

volatum emittebant, *superinductum est*, *sic intelligendum ut non liceret quis columbas volare docere in loco habitato* (ubi ſcilicet incolæ circum ſive columbaria ſive alia loca haberent quibus juxta morem, de quo ſtatim, columbas in ſui ſimplicitet commodum domeſticum nutrirent) *Nempe bona aliorum*, *contra quam debuit*, *surripiebat*. *Quoniam ſcilicet emittebat maſculum qui ſecum adduceret fœminam*, *uti & fœminam quæ ſecum redeunte maſculum adduceret ex columbario alterius*. *Neque jus bujuſmodi ſolum in columbis obtinuit*. *Nam ſi quis alias ſive aves ſive feras ſive pecora ſic inſtitueret*, *pariter & is fur erat ex majorum ſcitis*, non ex lege ſacra ipſis civili aut naturali. *Quin & vetarunt ſapientes aucupio ſectari columbas in loco habitato quoniam in bonis fuere alienis*. Nimirum citra jus hujuſmodi ſuperinductum neutiquam cenſebant furtum committi in animalibus quæ illices redeuntes ſic comitarentur. Sed per Occupationem illa, aut ut Feræ naturæ, aut ut res ſive Deperditas nec lege de rebus ejuſmodi ſacra (de qua ſupra) comprehenſas aut Derelictas rite ſatis ei, ad quem advenirent, adquiri. Cui libertati derogatum, ut oſtenſum eſt, ibant qui rebus præerant, idque inprimis מפני דרכי שלום: *Charitatis* ſeu *humanioris invicem officii cauſa*. Inde etiam eſt quod de retibus laqueiſve aliis columbis capiendis adjiciunt. Miſna (*tit.* Baba *c.* 7. §. *ult.*) אין פורסין נשובים ליונים אלא אם כן רחוק מן הישוב שלשים ריס: *retia columbiis capiendis non ſunt expandenda intra triginta ſtadia a loco habitato*. Triginta ſtadia ſunt Magiſtris heic quatuor miliaria. Alia tradunt de retibus columbarum capturæ non tendendis intra ſpatia multo ampliora, ubi (*videſis Conſtant. L' Empereur ad tit.* Baba Kama *cap.* 7. *pag.* 183. *&c.*) ſive vineta eſſent ſive columbaria; idque ſive columbaria illa Hebræi alicujus eſſent, etiam ipſius qui tenderet, ſive Gentilis ſive publica. Nimirum nefas erat, ex jure quod diximus ſuperinducto, retibus ſeu laqueis capi columbas, quæ ſive in ſacrificia ſive in victum aut villis aut ædibus aut columbariis ſive privatim ſive publice nutrirentur, ne quis ſic captando, in commodum ſui ſingulare eas alios atque aliorum in uſus, utcunque naturæ feræ, ita deſtinatas interverteret. Quod vero adjiciunt, juxra columbaria ne quidem ſua cuiquam retia tetendiſſe licitum; id ex eo pendebat, ne alienorum columbariorum columbas ad ſua, ut fieri ſolet, advolantes forte caperet. Horum tamen nihil abſque ejuſmodi jure ſuperinducto, illicitum habebant. Columbaria autem extruere nemini habebant illicitum; neque ex jure naturali neque ex eo quod ipſis erat civile ac ſacrum ſeu a Numine datum. Scilicet inter volucres naturæ feræ eas ita cenſebant, ut nihil inde exiſtimarent contra dominii alicujus privati committi jus ex eo quod circum volitando agros in vicinia ſatos expilarent. Nec leges de pauperie per animalia illata huc attinere volebant. Scilicet eas tum ſibi tantum civiles fuiſſe, nec ad Gentiles inter ſe ex jure ſuo Naturali ſeu Noachidarum ſpectaſſe (ut capite ſupra ſecundo oſtenſum eſt) tum animalia undiquaque in domini poteſtatem ac proprietatem redacta, nec ita circumvagantia dominoſque (quadamtenus tantum ita dicendos) ex ſoli ædiumque mutatione toties mutantia, duntaxat in ſe continuiſſe. Præſcripta nihilominus ex jure illo ſuperinducto habebant ſpatia intra quæ nec columbaria extruere licuit; nempe columbis nutriendis. Talmudici; מרחיקין את השובך מן העיר חמשים אמה ולא יעשה אדם שובך בתוך שדהו אלא אם כן יש לו חמשים אמה לכל רוח כדי שלא ימשכו הגוזלות ויפסידו בשדות ויאכלו משל אחרים: *Cubitorum quinquaginta ſpatio diſtare debuit ab urbe columbarium*. *Nec extruendum cuiquam erat columbarium in agro ſuo*, *niſi in quamlibet plagam ſolum haberet circumjacens cubitorum totidem*. *Ne ſcilicet pulli columbini exeuntes agro alieno*, *qui proprior eſſet*, *comedendo aliterve damnum inferrent*. Sic de columbario extruendo ſtatuere. At vero אם לקחו מאחר אפי' היה בינו ובין תחילת שדה חבירו בית רובע בלבד הרי זה בחזקתו ואין מחייבן אותו להרחיק: *Si quis columbarium emeret ab alio*, *etiamſi eſſet ſpatium inter columbarium illud & terminum agri vicini non majus quam cubitorum dictorum pars quarta*, *ita illud ſufficiebat ut cogendus non eſſet ulterius illud movere*. Quæ ſic tradita committas jam licet cum obiter diſputatis tum apud Theologos tum Juriſconſultos Chriſtianos de columbariis atque jure ea conſtruendi. Uti & reliqua ſuperius oſtenſa, cum eis quæ de rebus non diſſimilibus apud Scriptores Chriſtianos paſſim occurrunt. Ex hiſce demum cunctis, quæ ſic ſelegimus, ut ſpecimina ſingularia de Dominio atque Obligatione Permiſſioneque circa illud ex jure Pacis verſante, non obſcure patet quomodo atque unde Talmudici quæſtiones de Furto, ex illo jure, diſcerni voluerint. Interdictum quidem ejus Naturale eſſe non dubitarunt. Sed objectum ejus ac materiem, id eſt, Dominium, atque Obligationem Permiſſionemque circa illud verſan-

ſantem, aliter atque aliter tum pro civilis ſui, quod ſacrum erat, tum pro ſuperinducti juris diſcrimine vario, ſe ſemper habuiſſe ſtatuerunt. Nec citra horum, quæ pro ingenti Perſonarum, Locorum, Temporum, Rerumpublicarum varietate adeo diverſa ſunt, apices diligentius exploratos, poſſe Interdicti violationem obſervationemve ſatis omnino dignoſci. Et de Selectis ex jure Pacis hactenus.

CAPUT XII.

De Rerum & Perſonarum, ex Jure Belli, Dominio adquirendo. *Et primo de* Juſtis, *tum juxta* Hebræos *tum alios* Orientis *populos*, *Belli cauſis*.

BEllum, cujus jure Hebræi ſibi Dominium adquiſitum decernebant (nam quid ipſi ſenſerint de aliorum ejuſmodi jure, ſeorſim mox) duplicis erat generis. Alterum quod (*Miſna tit.* Sota *cap.* 8. *& Gemaræ & commentarii ibidem & videſis Petrum Cunæum de Republ. Hebræorum lib.* 2. *cap.* 19. *& Guil. Schikard. lib. de Jure Regio cap.* 5.) מלחמת מצוה ſeu *Bellum ad quod ex præcepto divino ipſi obſtringerentur* מלחמת אי item dictum, id eſt, *Bellum Terræ Iſraelis*. Alterum quod מלחמת הרשות *Bellum ultroneum* ſeu pro eorum qui rebus præeſſent, arbitratu ſive gerendum ſive prætermittendum finiendumve, vocitant. Primum genus erat maxime adverſus ſeptem illos populos (*Deuter.* 7. 1. *&* 20. 17.) Hitthæos, Gergeſæos, Amorræos, Cananæos, Pherizæos, Hivæos & Jebuſæos præter Amalekitas, *ibid.* 25. 19. terræ utpote Sanctæ priſtinos dominos. Secundum, adverſus finitimos, pro re nata, alios; id quod ſuſcipiendum fuiſſe, aut gerendum nolunt (*Miſna & Gemar. tit.* Sanhed. *cap.* 1. *&* 2. *Babyl. fol.* 16. *a. Hieroſolym. fol.* 19. *col.* 2. *&* 20. *col.* 2.) citra decretum Synedrii Magni ſeu ſeptuaginta-unius-viralis. Et utriuſque etiam generis, alia illatas antea injurias ulciſcendi animo geſta, alia tantum ad adquirendum, firmandum, augendum ſibi Dominium & Imperium. Ubi in ultionem, veluti in Pœnam injuſtitiæ geſta ſunt, non ſolum ſubactorum hoſtium res in victorum Dominium tranſibant, ſed etiam capti pro libitu idque ſine ſexus ætatiſve diſcrimine cædi ſoliti. Neque ita rara ſunt ea de re in Fœdere veteri exempla (*Deuter.* 2. 34. *Num.* 31. 17. 1. *Samuel.* 30. 17.). Ad utrunque vero genus quod diximus (ſed tantum quoties ſine ultionis cauſa bellum ſuſceptum eſt) attinere volunt leges illas, de militia, ſacras; *Si* (Deut. 20. 10.) *quando acceſſeris ad expugnandam civitatem, primo offeras ei pacem, quam ſi acceperit & aperueris ſibi portas, cunctus populus qui in ea eſt* יהיו לך למס ועברוך *ſint tibi ſub tributo & ſerviant tibi. Sin autem fœdus inire noluerit, & fecerit contra te bellum, oppugnabis eam. Et cum Dominus Deus tuus tradiderit eam in manum tuam, percuties in ea omnem maſculum acie gladii. Mulieres tantum & parvulos, jumenta & quicquid fuerit in civitate & omnem prædam tibi diripies* (ubi Vulgata, *Exercitui divides*) *& comedes de ſpoliis inimicorum tuorum, quos tradidit Dominus Deus tuus tibi. Sic nimirum facies cunctis civitatibus quæ a te longius diſſitæ fuerint, quæ non ſunt de urbibus iſtarum gentium. Sed de civitatibus populorum iſtorum, quos dederit Dominus Deus tuus tibi in poſſeſſionem ſeu hæreditatem, non permittes vivere ullum qui ſpirat. Quin exterminabis eos, nempe Hitthæum, Amorræum, Cananæum, Pherizæum, Hivæum & Jebuſæum* (Gergeſæus adjicitur apud Helleniſtas; uti etiam in codice Samaritano) *ficut præcepit tibi Dominus Deus tuus. Ne ſcilicet doceant vos facere cunctas abominationes, quas ipſi fecerunt diis ſuis, & peccetis in Dominum Deum veſtrum. Cum obſederis civitatem multis diebus & pugnaveris contra eam, ut capias eam* (לא תשחית) *non perdes arbores ejus, ut impellas ſecurim in eas, ſed comedes de eis & non ſuccides. An lignum agri homo eſt, ut abeat a facie tua in obſidione?* (quod proximat veritati Hebraicæ; ſatis adſtipulantibus etiam Vulgatæ, Græcæ. Arabicarum & Chaldaicarum paraphraſium autoribus, quorum pleriſque negatio etiam heic adjicitur, *lignum* ſeu *arborem eſſe non hominem, ut abeat &c.* (*& vide Joſephum Archæolog. lib.* 4. *c.* 8.) eodem ſenſu). *Tantum illam arborem, quam agnoveris eſſe arborem infructuoſam* (Vulgata, *ſi qua autem ligna non ſunt pomifera, ſed agreſtia & in ceteros apta uſus*) *illam perdes & ſuccides, ut obſidionis machinas extruas in civitatem illam, quæ contra te dimicat*. Ut rite dignoſcatur, qui fuerit Hebræis ſenſus harum legum militarium, & quomodo ex jure belli tum Res tum Perſonæ in eorum tranſirent ſive Dominium ſive Poteſtatem, videndum eſt, primo de Belli heic eis intellecti Cauſis, ſecundo de eo Indicendo, tertio de Fœdere & Deditione, quarto de Fœderis & Deditionis Averſatione belloque inde inferendo; quinto de Urbibus Regionibus ac Perſonis ſubactis & Præda. Alia erat cauſa belli in ſeptem,

ptem, quos diximus, populos & Amalekitas, ex præcepto gerendi, alia ultronei in alios. Quod ex præcepto gerebatur, ex oraculo supremi omnium rerum & personarum domini de quo dubitare nefas pendebat. Et ad hanc rem D. Augustinus, *Hoc genus belli*, inquit, *in Josuam quæst.* 10. *& videsis Petr. Abælard. in Heloisse Problemate* 8. *sine dubitatione justum est, quod Deus imperat, apud quem non est iniquitas, & qui novit quid cuique fieri debeat, in quo envertitus non tam autor belli quam minister judicandus*. Ultronei in alias gentes belli causam necessariam non comperio obtendi apud Magistros aliam quam להרחיב גבול ישראל ולהרבות גדולתו: (*Maimonid. halach.* Melakim *cap.* 5. *adde Gemar. & R. Obadiam Bartenor. ad finem cap.* 8. *Misna tit.* Sota *Mos. Mikotz. Pracepe. affirmat.* 116.) *ut dilatarentur fines Imperii Israelitici, & ut ampliaretur majestas ejus*. Non injuriam seu quelecunque vindictæ meritum aut tutelæ suæ rationem necessario præcedere debuisse (ut fere scriptores Christiani) statuunt. Adeo ut nulla gens esset, terræ nullæ in quas injustum censerent bellum, decretum nempe a Synedrio Magno LXXI. virorum quod heic semper fundum fieri volebant) neque, ut ipsum decerneret, alia præter prolationem imperii, causa haberetur necessaria. Quin tametsi toties interdiceretur (*Exod.* 14. 13. *Deuter.* 17. 16. & 24. 68.) alias in Ægyptum reditus, nihilominus fas habebant (*R. Eliezer apud R. Alphesium in extremo capitis ult. tit.* Sanhedrin *& Maimonid. halach.* Melakim *cap.* 5.) etiam illuc ad bellum inferendum & subigendam sibi terram populumque reverti. Certe & in Concione ad milites Phinees apud Philonem Medianitas adgressurus, (*de vita Mosis lib.* 1.) πρὸ τοῦ κτήσασθαι τὰ ἑτέρων, inquit, ἢ μόνον ἢ μάλιστά εἰσιν οἱ πόλεμοι, *ut occupentur aliena, est sola causa belli aut præcipua*. Atque ex lege sacra paulo ante allata jus sibi hoc eliciunt; *si quando accesseris ad expugnandam civitatem &c.* Perinde ac si illa satis innueret civitatem aliquam atque gentes alias quascunque expugnare eis, tum rite decreto tum indicto, ut ibi præstituitur, bello, fas esse. Qua de re videsis etiam quæ sub finem capitis superius tertii occurrunt. Sed modestius multo de gentis hujus suæ armis, Flavius Josephus *lib.* 2. *advers. Apionem*; οὐδὲ τὴν ἀνδρείαν ἠσκήσαμεν ἐπὶ τῷ πολέμους ἄρασθαι χάριν πλεονεξίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τοὺς νόμους διαφυλάττειν *Nec fortitudinem exercuimus, ut bella avaritiæ causa susciperemus, sed ut leges servaremus*. Quibus verbis tamen non omnino negatur jus eis fuisse alienas, extra causam ejusmodi, armis invadendi terras. Nec sane desunt obtensi illius Juris ut aviti forte vestigia in eo quod legimus de Judæis Europæis Monarchiam universalem sub annis abhinc quadringentis, summopere affectantibus. Matthæus Parisiensis anno salutis 1241. *Labentibus illorum dierum curriculis, multi Judæorum de partibus transmarinis, præcipue autem de Imperio credentes quod plebs Tartarorum & Cumanorum essent de genere eorum quos Deus in montibus Caspiis precibus Alexandri magni quondam inclusit, convenerunt in loco secretissimo, ex communi condicto. Quos, qui sapientissimus eorum & potentissimus videbatur, sic alloquitur; Fratres qui estis semen Abrahæ præclari, vinea domini Sabaoth, Deus noster Adonai nos diu sub potestate Christianorum permisit affligi. Sed nunc venit tempus quo liberamur, ut ipsos vice versa Dei judicio opprimamus, ut salvi fiant reliquiæ Israel. Exierunt namque fratres nostri, tribus scilicet Israel, quondam inclusa ut subdant sibi & nobis universum mundum*. Alia ibi sequuntur quæ illuc tendunt. Neque vero apud Judæos solum hujusmodi de bello sententia obtinuit, sed etiam apud alias in Oriente gentes *una ea & vetus causa bellandi, profunda libido imperii & divitiarum* (quæ verba sunt Sallustii *in Catilina*) maxime *semper obtinuit*, idque aperte, sine aliarum prætextu, perinde acsi eorum sensa de jure belli inferendi ad amussim explicasset Tiridates Armenia pulsus, cum Vologesem Parthorum Regem in arma adversus Romanos excitans, *non ignavia*, monuit *Tacit. Annal.* 15., *magna imperia contineri; virorum armorumque faciendum certamen. Id summa fortuna æquius quod validius. Et sua retinere, privatæ domus; de alienis certare, Regiam laudem esse*. Et de Nino Assyriorum Rege, Justinus *Hist.* 1.; *domitis proximis, cum accessione virium fortior ad alios transiret, & proxima quæque victoria instrumentum sequentis esset, totius orientis populos subegit*. Et de Syris & Medis Athenæus *Dipnosoph. lib.* 12.; hos scribit illorum regnum armis ademisse ut & horum Persas οὐκ ἄλλης τινὸς ἕνεκα ἢ τοῦ κρατῆσαι τῆς αὐτῶν ἐξουσίας *non aliam ob causam nisi sola dominandi cupidine*. Et plura legas apud Platonem in Gorgia, de sententia illa Orientalium, qua ex superiorum solummodo viribus justitia inter principes aliosve bellum gerentes decernitur. Id genus alia satis sunt obvia. Atque Mahumedes, cui tot Orientis Austrique po-

pu-

puli nomina dederunt, de bello aliis inferendo, ac subjngatis tribnto imponendo, ut demum nullum esset præter Mahumedanum omnino imperium, ad hunc modum in Alcorano præcepit (*Azoar.* 9. 19.) قاتلوا الذين لا يومنون بالله ولا باليوم الاخر ولا يحرمون ما حرم الله ورسوله ولا يدينون دين الحق الذين اوتوا الكتاب حتى يعطوا الجزيه عن يد وهم صاغرون

Bellum inferte in eos qui non credunt in Deum atque in Diem futurum, aut non pro interdicto habent quicquid interdixit Deus & legatus ejus, aut non recto judicio judicant eos qui acceperunt scripta (seu instrumenta fœderis) *adeo ut tributum præsto pendant & subjugentur.* Jndæos innuit & Christianos, per eos qni acceperunt instrumenta Fœderis, seu Fœderatos, ut diserte explicat ibi Mahumedes Ben Achmed. Et de fœdere illo luculentum est, quod locum hunc aperiat & τὸ الكتاب *instrumenta fœderis* ibi denotare probet, testimonium, tum apud Mahumedem Abuljaferem seu Georgium Elmacinum, sub initio Historiæ Saracenicæ, ubi de Judæis, Christianis, aliisque in fidem receptis verba fiunt, adjecto illo وكتب لهم كتب *& scripsit eis instrumentum* quod de fœdere plane intelligendum, tum ux ipso fœderis a Mahumede cum Christianis initi instrumento pridem ex Oriente allato & Parisiis publicis juris facto; quo tutelam fœderatis pollicetur. Misere locum illum vertit, uti & alios non paucos, Robertus Retinensis. *Non credentes*, inquit, *in Deum, dieique futuræ, & non facientes Haram qui suo legato Deus Haram constituit, & non recte litigantes velut ceterarum legum homines, usque quo vestri tributarii subjectique fiant, eupugnate.* Impostor Italus (*Arrivaben. Alcor. lib.* 2. *pag.* 48. *b.*); qui ex Arabico transtulisse se simulat, Retinensem heic, ut fere alibi, sequitur, excepto quod portenta illa verborum *& non facientes Haram qui suo legato Deus Haram constituit*, cum ne ariolari quis posset, sine Arabici exemplaris aut sermonis ope, quid ibi foret substituendum, prudenter qnidem ac omnino prætermisit. *Haram* vero ipsum est حرم vocabulum scilicet Arabicum inter Latina, admodum etiam ipsa invicem incongrua, heic retentum, *& quod interdictum est*, seu *illicitum* atque *interdicere* tum ibi tum sexcenties alibi in Alcorano significat. Unde & Achmetides exponit illud حرم الله ورسوله *quicquid interdixerit Deus & propheta ejus*, per كالخمر *quemadmodum vinum* atque id genus alia in Alcorano interdicta *Azoar.* 2. Præceptum autem illud Mahumedis de bello aliis inferendo, ne quis forte autumet non tam ad dilatandos, nudo jure belli, imperii fines attinere, quam ad aliarum religionum libertatem adimendam & Mahumedicæ propagandam; animadvertendum est, tum bellum, ex præcepto illo, ut simpliciter subjugentur ii in quos geritur, & sub tributo libertatem retineant, inferendum esse (*Vid. Claud. Salmas. lib. de Usuris c.* 21. *p.* 666.) tum alibi ipsum Mahumedem tanti cetera qualiumcunque religionum genera & tam indiscriminatim habuisse, ut, sive Judæus, sive Christianus, sive neuter quis esset, modo in Deum ut Creatorem & remuneratorem & in magnum futuri judicii diem vitæ integer crederet, eum amplam justitiæ & pietatis mercedem admitteret adsequuturum. Verba ejus sunt *Alcoran. in Azoar.* 2. ان الذين امنوا والذين هادوا والنصاري والصابين من امن بالله واليوم الاخر وعمل صالحا فلهم اجرهم عند ربهم ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون *Recte credentes* seu Elmumnim, *Judæi item, & Christiani, qualescunque demum sectarii, modo credant in Deum & diem futurum, & faciant quod justum est, mercedem suam nancifcentur apud Dominum suum, nec timore, nec mœrore afficientur.* Quod sectarios vertimus, in Arabico scilicet الصابين id Retinensi *lege sua relicta in aliam tendentes* ibi significat. Sed Mahumedes Ben Achmed hoc interpretatur per طايفة من اليهود لو النصاري *sectam sive eu Judæis sive eu Christianis*, atque illud بيوم الاخر *in diem futurum* per في زمن نبينا *in tempus præstitutum a propheta nostro*, quod aliud a die Resurrectionis ultimique Judicii, Musulmanis denotare nondum didici. Mercedem autem ibi memoratam nuncupat ille ثواب لعاهم *compensationes operum suorum*. Ne autem quis a Mahumedismo ad aliam transeat religionem, non sine comminatione gravissima in eadem Azoara in-

interdicitur. Sed da bello, ob imperii tantum cupidinem ita illato, D. Augustinus *de Civitate Dei lib. 4. c. 6.* quem scriptores Christiani plerunque heic sequuntur, *Inferre*, inquit, *bella finitimis & inde in cetera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere & subdere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum est?* Et vetus sane est apud scriptores Christianos traditio (*Epiphanius in Ancorato, Euseb. alii*), ex Oriente recepta, Noachum cum orbem terrarum filiis ac nepotibus distribueret, eos jurejurando adegisse, ne quis eorum alterius terminos transgrederetur, τὸν δὲ ὑπερβαίνοντα τὴν τοῦ ὅρκου διαταγὴν ἐξολοθρεύεσθαι ἐν τῷ ὅρκῳ καὶ πᾶν τὸ σπέρμα αὐτοῦ, *qui vero jusjurandum præscriptum violaret, ipsum ac universum semen ejus en conceptis jurisjurandi verbis iri funditus disperditum.* Quod sane Orientalium de bello, imperii tantum cupidinis causa, rite nac contra fas inferendo sententiæ est satis dissonum.

C A P U T XIII.

De Belli, *ex Jure Hebræis aliisque Gentibus interveniente,* Indictione.

CUM igitur nec injuria præcadens, nec tutela sui necessaria heic esset, sed augendæ imperii amplitudinis ratio tantum, ex Magistrorum (quibus & Orientis vicini adsenserunt) recepta sententia, justa belli suscipiendi causa haberetur, ad ejusce denuntiationem seu indicendi formulam, rerum repetendarum seu Clarigationis jus, quod fere in Occidente, saltem olim, obtinuit, semper attinere non potuisse nemo non videt. At vero nisi nuntiatum, nisi indictum, geri nolebant, disertis etiam Legis supra allatæ varbis satis moniti. Bellum autem indicere eis erat, deditionem ac fœdus solum, ab hostibus (nam illud nomen satis attinebat ad eus in quos bellum decernebatur, modo superius memorato) deposcere, quod לקרוא להם שלום *offerre eis* seu *invitare eos ad pacem* nuncupant. Maimonides *Hal.* Melakim *cap. 6.* ([Consonum satis est quod habet de bello ab Hebræis indicendo *Philo lib.* περὶ φιλανθρωπίας.) אין עושין מלחמה עם אום בעולם עד שקוראין לו שלום אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת מצוה *Minime inferre licuit bellum adversus quemcunque omnino antequam ad pacem invitassent; idque tam in bello quod ex præcepto gerebatur, quam quod erat ultroneum, abtinuit.* Hunc sequitur etiam Moses Kotzensis (*Præcept. affirm.* 118.), de utroque belli genere heic indiscriminatim sumto. Ita tamen ut singulare ad vicinos Ammonitas & Moabitas jus attineret, idque ex sacræ legis verbis לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך *non quæres Deut. 23. 6. (& vide R. David Kimchi Josuæ cap. 9.) non rogabis pacem eorum aut bonum eorum cunctis diebus tuis.* Hallenistæ ibi, οὐ προσαγορεύσεις εἰρηνικὰ αὐτοῖς *non salutabis eos Pace*, & Vulgatæ autor, *Non facies cum eis pacem, nec quæras eis bona.* Sed intelligunt Hebræi (Sepher Siphri *col.* 199. *Maimonid. loc. cit. Moses Mikot. præcept. Neg.* 228.), tantum non ultro invitandos hosce, ut alios, ad Pacem; at si anticiparent ipsi pacem poscentes aut merentes gratiam, libenter amplexandos; qua da re etiam exemplum afferunt Davidis Regis & Hanunis Ammonitarum principis (2. *Samuel.* 10. 3.). Sed de Septem populis atque Amalekitis heic alii aliter. Neque denuntiationem hujusmodi necessariam aut locum ex jure habuisse volunt in bellis adversus eos ex præcepto scilicet gerendis, sed in eis tantum quæ ultronea erant. Ita Salomon Jarchius *ad Deut.* 20. 10. (ita tributa Uzielidi paraphrasis *Chald. Paraphras. ibid.*) Et *Sepher Siphri*, ad leges illas militares Siphri *col.* 187. *adde R. Jom Tob Bar. Abraham in* Migdol oz *fol.* 76 1. *a. videsis Fl. Josephum Archæolog. lib. 4. cap.* 8.) כי תקרב אל עיר במלחמת הרשות הכתוב מדבר אל עיר ולא לכרך לעיר ולא לכפר להלחם עליה ולא להרעיבה ולא להצמיאה ולא להמיתה מיתה תחלואים *si quando accesseris ad civitatem &c. de bello ultroneo hoc dictum est. Ad civitatem etiam dicitur, seu ad Urbem, non ad oppidum seu vicum. Etiam dicitur ad expugnandam eam, seu ad bellum ei inferendum, non ad eam fame aut siti subigendam, aut ægritudinibus interimendam.* Quin denuntiationem belli ad illud quod ultroneum erat duntaxat attinere ideo etiam volunt quia in Lege dicitur, *sic facies cunctis civitatibus quæ a te longius dissitæ fuerint & quæ non sunt de urbibus istarum gentium;* quibus verbis excludi ajunt nonnulli eas quæ in ipsa terra Israelitica, ubi bellum ex præcepto omne, post Josuæ initia, gerendum. Cum interea in vetustis eorum commentariis memoretur, Josuam bellum ex præcepto suscepturum antequam populorum septem ullum armis invaderet, etiam denuntiatione triplici bellum illis indixisse. Rabi Samuel ben Nachman (*Gem. Hierosolym. ad tit.* Shebiith *seu* de Juribus anni septimi *cap. 6. fol. 35. col. 3.*), שלש פרסטיגיות שילח יהושע לארץ ישראל עד שלא יכנסו לארץ

מי שהוא רוצה להפנות יפנה לחשלים ישלים לעשות מלחמה יעשה גרגשי פינה והאמין לו להקב״ה והלך לו לאפריקי עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם זו אפריקי גבעונים השלימו וכי השלימו יושבי גבעון את ישראל שלשים ואחד מלך עשו מלחמה ונפלו *Trinas præmisit Josua epistalas in terram Israeliticam, antequam eam invaderent Israelitæ*, seu *potius literis tria proposuit; qui fugam mallent, aufugerent qui pacem, in fœdus, venirent; qui bellum, arma susciperent. Unde Gergesæi credentes in Deum O. M. aufugerunt in Africam se conferentes, ac si eis dictum etiam fuisset, donec* (*Isaiæ* 36. 7.) *ipse venero & vos ducero in terram terræ vestræ simillimam. Nam ejusmodi est Africa. Gibeonitæ in fœdus* (*Josuæ* 9. 3.) *veniebant adeoque terræ Israeliticæ incolæ manebant. Reges triginta ac unus* (*Ibid.* 12. 8.) *bellum susceperunt & ceciderunt*. Et mire sane convenit, quod heic de fuga in Africam habetur non modo cum historiola Talmudica, qua Africani apud Alexandrum Magnum, hoc nomine, possessiones suas avitas, (*Gem. Bab. tit.* Sanhed. *cap.* 11. *fol.* 91. *a.*) velut actione, repeterent (qua de re etiam infra fusius) sed etiam cum veteri illa apud Procopium (*Lib.* 2. *de Rebus Vandelicis*, & *vide heic lib.* 7. *cap.* 8.) inscriptione in Mauritania reperta, qua indicatum est, incolas priscos illuc a facie Josuæ F. Nun aufugisse. Quod tamen de Gergesæis universis minime intelligendum, cum etiam & eorum nomen non solum in ceteris, qui bello capti, populis in sacro sermone reperiatur, sed etiam in Evangelio (*D. Matth.* 8. 29. *Gergeseni in Græco, Gerazeni in Latino codice*), ut nondum in terra Israelitica deletum occurrat. Qui vero tam bello quod ex præcepto gerebatur, quam ei quod ultroneum erat, denuntiationem necessariam fuisse volunt, præceptum illud de excidendis populis septem singulare ita obtinuisse etiam volunt, si in fœdus, quale statim dicetur, venire aversarentur; aliter æque ac alios fœderis beneficio gaudere debuisse itidem ipsos, ad quod facit Gibeonitarum exemplum. Atque ita intelligi interdicta (*Exod.* 34. 12. & *seqq. Deut.* 7. 2. *Josuæ cap.* 11. 15. *videsis Albertic. Gentilem de Jure Belli lib.* 3. *cap.* 19.) de fœdere cum eis, scilicet fœdere non ineundo aliusmodi quam quod in Hebræorum eos redigeret potestatem, nec cultui sacro detrimento esset. Sed de omnibus præter Gibeonitas & quos memoravimus, si eos excipi velis, Gergesæos Domini sententia (*Josuæ* 11. 20.) erat *ut indurarentur corda eorum & pugnarent contra Israel, & illi delerent eos & nullam eis exhiberent misericordiam, sed eos disperderent sicut præceperat dominus Mosi*. Et hac de re, alia mox.

CAPUT XIV.

De Fœderis ineundi *ratione* & capitibus, *ubi* hostes se *dederent*.

FŒderis capita seu conditiones, quæ deposcebantur, & sine quibus pacem non inibant Hebræi, cum ad eam hostes invitarentur, trinæ fere erant (Sepher Siphri *Col.* 187. *Maimonid. halach.* Melakim *cap.* 6. *Moses Mikotzi præc. Affirmat.* 18. *videsis R. David. Kimchi ad Josua cap.* 9.), I. לקבול שבע מצות שנצטוו בני נח עליהן: *Ut septem præceptorum quibus obstricti sunt Noachidæ, professione se obligarent* quoties scilicet Judaismo nomina, uti sub Johanne Hyrcano Idumæi, non darent. II. לקבול עליהן המס *ut ad tributum præstandum se obstringerent*. III. לקבול עליהן העבדות *ut servitutem in se susciperent, ergo Imperium Israeliticum, cultum*. Neque enim τὸ עבדות per *servitutem* (quod etiam plane significat) heic transferendum, nisi eo nomino ejusmodi servitutem intelligas qua homines, si statum respicias, etiam liberi eos in quorum potestatem, ut subditi, redacti sunt, pro vario populorum more, solent observare, ut clarius statim liquebit. Primi capitis sensus ex eis satis dignoscitur, quæ libro secundo, de Proselyti Domicilii professione, ostenduntur. Cum enim jam Ditionis essent fœderati Israeliticæ, *uti & ipsum territorium*, non magis sine hac professione sive sedibus sive vita ibi ulterius frui permittebantur illi ac Gentiles sive liberi sive servi qui, florente Hebræorum Imperio, domicilio apud eos gaudere vellent. Secundum & Tertium fœderis caput subnititur sacris illis verbis in Legibus militaribus ante allatis (*Cap.* 12.), *sint tibi sub tributo & serviant tibi*. Servitus autem illa seu cultus servilis non solum ejusmodi erat ut imperii Israelitici majestatem perpetuo comiter atque cum obsequio observarent, sed etiam ut se plane dederent & sub illius ditione se degere agnoscent & שיהיו נבזים ושפלים למטה ולא ירימו ראש בישראל אלא יהיו כבושים תחת ידם ולא יתמנו על ישראל לשום דבר שבעולם: quæ verba sunt Maimonidis, id est, *ut humiliter se gererent, nec caput levarent inter Israelitas, sed eorum potestati subjecti nullam ob causam omnino in præfecturam aliquam, qua coercerentur Israelitæ, evehe-rentur*. Tributi autem nomine non solum

lum pecuniarum ſummæ quotannis pendendæ, ſed obligatio tum ad pecunias tum ad operas (quod עבודה בגופם וממונם *& miniſterium corporale & opum ſubſidium* nuncupant) in publicum commodum, Principis juſſu præſtandas continebatur. Veluti in extruendo reficiendove ſive Templo ſive Palatio Regis, civitatibus, earumve muris, id genus aliis. Et de hiſce *Sepher Siphri col.* 187.; אמרו מקבלים עלינו מסים ולא שיעבוד שיעבוד ולא מסים אין שומעין להם עד שיקבלו עליהם זו וזו: *ſi conſentirent in Tributum non vero in obſequium illud ſervile, aut in hoc, non vero in illud, in fœdus non recipiebantur; niſi ſcilicet in utrunque ſe obligarent*. Scimus quidem להיות למס *eſſe* (Judic. 130. adde Comm. 28. 33. 35. Thren. 1. 1.) *in tributum*, ita in Fœdere Veteri uſurpari aliaſque ejuſmodi locutiones quibus τὸ מס id eſt *tributum* denotatur, ita verti ſolere, ut vulgatam Tributi, id eſt, cenſus pendendi tantum ſignificationem retinere, non operæ perſonalis præſtationem includere videatur, unde ὁ φόρος, *Tributum*, *Tributarii*, *& vectigales* vetuſtis interpretibus, ubi מס occurrit, plerunque ſubſtituuntur. Sed vero non modo tributum vulgo ita dictum, ſed etiam miniſteria corporalia eo nomine innui tum probant receptæ hac de re Magiſtrorum ſententiæ, tum firmant etiam verſiones aliquot priſcæ ipſius vocabuli. Nam להיות למס עובד *eſſe* (Gen. 49. 15.) *in tributum* ſeu *ut tributarius ſerviens* vertitur nunc fieri *ἀνὴρ γεωργός homo agricola*, nunc *γεωργὸς ὑπηρετῶν agricola qui miniſteria præſtet*. Atque alibi *ὑποφόροι δῦλοι ſervi* (Joſuæ 16. 10.) *tributarii*, atque *ὑπήκοοι ſubjugati* (Joſuæ 17. 13.) (quibus vocibus perſonale etiam obſequium, nec ſolum tributum ita vulgo dictum indicatur) pro eis uſurpantur qui, ex vi vocabuli מס, tributarii in verſionibus Latinis appellitantur. Et demum expreſſe מס שלשים אלף איש *Tributum triginta millium virorum* quod φόρος & *Indictio* vertitur, in libris Regum occurrit (1. *Regum* 5. 13. *& Joſephus Archæolog. lib.* 8. *cap.* 2.); unde manifeſtius nihil eſt quam miniſteria corporalia ſeu perſonalia eo nomine recte ſatis deſignari, uti ex aliis etiam quæ mox inſequentur. Exactionem ab hujuſmodi fœderatis tam perſonalis, quale diximus, quam pecuniarii Tributi intelligi volunt, ubi David Rex præcepit (*Paral.* 22. 2.), *ut congregarentur omnes Proſelyti de terra Iſrael, & conſtituit ex eis latomos ad cædendos lapides & poliendos ut ædificaretur Domus Dei*. Proſelyti, qui in ejuſmodi fœdus temporibus retroactis ſubinde venerant.

Simile, ſed quod illuſtrius eſt, exemplum habent in magnifico illo apparatu Salomonis Regis templum civitateſque aliquot condituri. In hiſtoria ſacra de illo apparatu dicitur primo וזה דבר המס אשר העלה וגו': quod Vulgato eſt, *hæc eſt ſumma expenſarum, quam obtulit Rex Salomon ad ædificandam domum Domini &c.* Dein ſequuntur urbes ædificandæ reficiendæve. Et ſtatim ſubjungitur; *Omnem populum* (Sic etiam 2. Paral. 8. 7.) *relictum ex Amorrhæis, Hitthæis, Pharizæis, Hivæis & Jebuſæis, qui ſcilicet non fuere ex filiis Iſrael, filios uempe eorum qui reſidui manſerunt poſt eos in terra & quos filii Iſrael non potuerunt delere*, ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה: *fecit Salomon tributarios ad operas præſtandas uſque in diem hunc. De filiis autem Iſrael* לא נתן שלמה עבד: *in miniſterium* (hujuſmodi) *neminem ſumſit, quoniam ii erant viri militares, miniſtri ejus, principes ejus, Duces ejus, & principes curruum atque equitum ejus*. Proſelytos illos ſeu reliquias ſeptem gentium ex illo de publicis miniſteriis obeundis fœderis ſolennis capite heic accitas fuiſſe volunt ad opera quæ præ manibus erant. Et præcedentia illa vocabula וזה דבר המס וגו' quæ Vulgato ſunt *hæc eſt ſumma expenſarum, &c.* interpretanda volunt *hæc eſt ratio Tributi* (eo ſenſu, quo diximus, intellecti) *quod exegit Salomon Rex ad ædificandum Templum &c.* eamque, poſt interjecta, quorum apparatus erat, opera, id eſt, Templum & civitates ibi memoratas, denotari per illos, qui ex fœderis, in quod veniſſent, jure ad tributum hujuſmodi obſtringerentur. Atque ex jam dictis, intelligenda, ad mentem Hebræorum, loca quibus memoratur ſive ſub Joſua (*Joſ.* 9. 23.), ſive ſub Juda (*Judic.* 1. 28. *& ſeqq.*), ſive ſub Davide 2. *Sam.* 8. devictos populos tributarios factos. Nam & quos devicit hic, ac vivere permiſit, *πάντας φόρῳ ὑποτελεῖς ἐποίησεν* (*Epiſt. Salomonis ad Hiromum R. ex Annal. & Archivis apud Joſephum Archæolog. lib.* 8. *cap.* 2.) *omnes Tributo ſubjectos fecit*. Quod vero adjicitur ſupra de Iſraelitis in ejuſmodi miniſterium non ſumtis, id (quod obiter eſt animadvertendum) non ita accipiendum ac ſi plane ipſi tributo immunes, ſeu miniſteriis publicis liberi. Placuit, ut aſſidua Proſelytorum ac deditiorum, veluti Nethinæorum ſic ſignantius dictorum, in extruendo Templo urbibuſque ibi memoratis opera adhiberetur; qualis indigenas non gravaret, cauſa ibi adjecta. At vero & *φόρον ἐργάτας τρισμυρίας tributum quod erat operariorum triginta millium*

(ut ait Josephus *Archæolog. lib.* 8. *cap.* 2.) idem Rex ab Israelitis etiam exegit, ut legitur etiam in libris Regum 1. *Reg.* 5. 13.; non vero qui assiduis assuefcerent in Libano monte (nam ad materiandum ibi selecti sunt) laboribus, sed ita vacationibus gauderent, ut viginta millia binis semper mensibus otio uterentur, ac decem millia quolibet mense tantum adessent. Vicium autem & vacationum inde ratio orta, ne gravius, aut quale Proselytorum ac dedititiorum, onus Israelitis imponeretur. Ita sane Gersomides *ad* 1. *Reg.* 5. 13.; הבאתם באופן שלא יכבד עליהם סאר: *Ideo per vices redibant, ne grave nimis onus eis imponeretur.* Atque alia sunt in sacra historia (1. *Reg. cap.* 4. 7. *& seqq. & cap.* 11. 28.) unde de Tributo, cui populus Israeliticus subjacebat, satis liquet. Hinc est etiam forte quod legitur Israelitas uno fere ore dixisse de Golia, *Virum* (1. *Sam.* 17.) *qui percusserit eum ditabit Rex divitiis magnis & filiam suam ei dabit* ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל: ei *& filiam patris ejus faciet* ἐλεύθερον seu *liberam* (ut Hellenistæ) in Israel; ubi Vulgatus *& Domum patris ejus faciet absque tributo in Israel*, & Chaldæus חורין רברבין *Liberos principes in Israel*. Et de Tributo hujusmodi Magistri fusius (*Maimon. halach.* Melakim *cap.* 4. *& Moses Mikorzi præc. affirm.* 115. *item Maimonides halach.* Gazela Wabda *cap.* 5. *& vide Guil. Schicard. de Jure Regio cap.* 4. *theor.* 15. *Baal Aruch. in verb.* אפסניא *Ezechiel* 45. 7. *&* 9. *& ibi R. David Kimchi*), quos consulat, si volet, lector. Quod vero ad caput hoc de Tributo in fœdere subeundo attinet; ita, pro Principis arbitratu, variatim concipi potuit, ut, pro conventionis ac modi adjectione, sive fundi tantum sive bona tantum mobilia sive horum sive illorum pars aliqua Tributo subjaceret; & quod reliquum esset eo omnino foret liberum. Maimonides *Halach* Melakim *cap.* 6.); ויש למלך לתנות עמהם שיקח חצי ממונם או הקרקעות ויניח כל המטלטלין או המטלטלין ויניח הקרקעות כפי מה שיתנה: *Et Rex pro libitu suo, ita cum receptis in fœdus convenire potuit, ut rerum eorum partem caperet, veluti fundos, & abstineret omnino a bonis mobilibus, aut hæc, & ab illis abstineret, secundum id in quod fuerit conventum.* Inito demum fœdere, nefas ait fuisse fidem eo datam fallere, aut pactis religiose non stare modo nempe statim קבלו שבע מצות: *susciperent in se præceptorum septem observationem*, id est eorum quæ Noachidarum nomine toties indigitavimus, seu Juris omnium hominum communis ac Naturalis capita septem. Nec defuerunt qui tridui inducias seu tempus ejusmodi deliberandi, sive post bellum indictum sive post castra in bellum posita, hostibus concedendum voluere; quo, de invitatione in fœdus seu deditionem libere consulerent. Neque ante id elapsum, bellum fuisse inferendum. Ad illud legum militarium (Deut. 20. 19.) *cum obsederis civitatem multis diebus & pugnaveris contra eam*, Autor *Siphri Col.* 187. מגיד שתובע שלום שנים שלשה ימים עד שלא נלחם בה: *verba illa indicant hostes ad pacem seu in Fœdus biduo, etiam triduo, invitandos, antequam bellum in eos inferatur.* Quo etiam spectare ajunt illud de Davide Rege, *&* (2. *Sam.* 1. 1.) *mansit seu expectavit in Ziklag per biduum.* Sed hoc etiam ad belli ultronei jura, non ejus quod ex præcepto gerendum erat, attinuisse vult Salomon Jarchius *ad Deut.* 20. 19.

CAPUT XV.

De Fœderis *&* Deditionis aversatione, belloque *inde* inferendo. *Disciplina militaris de* arboribus frugiferis *in hostico non succidendis. Temperamentum Dominii*, ne quis rem suam plane destrueret. *Et de* loco fugæ *in obsidione hosti relinquendo.*

SI Fœdus & Deditionem, qualis ostensa est, renuerent Hostes, bellum inferebatur. Ubi nempe victoriæ spes alliceret. Nam alioquin fœdus tum omnino æquale tum quo ipsi inferiores fierent, cum populis quibuscunque (exceptis septem quos diximus atque Amalekitis) inire & fas eis & pro re nata, quemadmodum aliis nationibus, mos erat, quod in Salomonis & Hirami Tyriorum Regis, Romanorum atque aliorum quorum amicitiam amplexi sunt, fœderibus videmus. In belli autem ita illati disciplina (quantum ad legitimam dominii, ex jure belli eis recepto, acquisitionem pertinet) animadvertendum inprimis est, quænam in obsidione ac locis in castrorum vicinia res eis interdictæ & quænam ita permissæ ut libere uterentur fruerentur. In Obsidione & castrametatione tum singularis arborum, quæ circum crescebant, habenda erat ratio, tum loci fugæ hostibus (ita sane inolevit opinio) relinquendi. Arborum nempe cum infructuosarum (quibus pro libitu, militi uti frui licuit) tum fructiferarum. Has a milite succidi aliterve disperdi, contra fas fuisse ex sacro sermone superius allato constat (*Cap.* 12.) *si fructus esui esset* ido-

idoneus, seu עץ מאכל *arbor quæ esculenta tulerit*, quo nomine arborem fructiferam ibi denotat Moses. Velut Olivam, Palmam, Pomum. Fructus licite comedebatur; arbore, ut in humanos usus fructum postea itidem ferret, servanda. At si arbor esset omnino sterilis, aut si fructum ferret plerunque nocivum aut adeo intempestivum (*Maimonid. hal.* Melakim *cap. 6. Gem. Bab. ad tit.* Bab Kama *cap.* 8. *fol.* 71. & 72. Sephet Siphri *col.* 187.) seu inopem ut culturæ labores neutiquam compensaret, aut arboribus vicinis agrove, in quo sata est, esset detrimento, aut pretio eximio venundari posset ejus materies, ex majorum dictæ legis interpratatione, etiam in qualescunque usus bellicos excidere seu radicitus evellere licuit. Addit inde Josephus *lib.* 2. *advers. Apionem vide & Archæolog. lib.* 4. *cap.* 8. nec in hosticum ignem qui vastaret, injiciendum ex lege Mosaica, alia item; *οὐ γὰρ ἐᾷ* (inquit, Moses) *τὴν γῆν αὐτῶν πυρπολεῖν οὐδὲ κόπτειν ἥμερα δένδρα συγκεχώρηκεν ἀλλὰ καὶ σκυλεύειν ἀπείρηκε τοὺς ἐν μάχῃ πεσόντας, καὶ τῶν αἰχμαλώτων προνοεῖσθαι, ὅπως αὐτῶν ὕβρεις ἀπῇ μάλιστα δὲ γυναικῶν*: *Neque permisit terram eorum* (hostium) *igne devastari, neque arbores fertiles scidi. Etiam spoliari eos qui in bello cecidere interdixit. Et captivis prospexit quatenus nec eis inferretur injuria, maxime fœminis.* Libentius forsan quam par erat suorum mores, ut humaniores erga Gentiles, exhibere contendit ibi Josephus. De captivis Talmudica doctrina est, qualem diximus. Et de fœminis, quarum sors non dispar, præter ea quæ hoc capite occurrunt, consulas libri quinti caput decimum tertium, ubi singulare de fœmina bello capta ducique adamata jus aperitur. Atque ut ex lege sacra interdicebatur, ut dictum est, militi in Obsidione, arboribus frugiferis, ita, ex majorum interpretatione civibus etiam ceteris ubicunque in Imperio Israelitico degentibus, similis interdictio. Adeo ut nemini impune liceret arborem frugiferam cædere דרך השחתה *ita ut inde corrumperetur* aut *periret*. Nonnullas autem mensuras adhibitas video quibus frugiferæ heic arbores an infructuosæ fuerint dignosceretur. Olivam quæ quartam redderet olivarum cabi partem, aut palmam quæ Dactylorum cabum, ne domino quidem succidere permissum est. Si minor fuisset annuus proventus, permissum. Et interdictum de non succidendo æque ad eos spectabat, qui aquas inhibendo arbores frugiferas arefacerent aliove modo infœcundas ultro redderent. Atque ex notissimo hoc apud Hebræos, in ipsis juris sui capitibus, arborum frugiferarum, earumque fructus salubres ferentium, & earum quæ aut steriles essent aut insalubres aut inutiles, discrimine, ortum forte est quod in Evangeliis *D. Matth.* 3. 10. 7. 17. 12. 33. *D. Luc.* 3. 9. de hujusmodi arboribus atque earum fructu, eisque quæ bonum non ferrent succidendis, veluti parœmia maxime obvia, toties occurrit. Nec minus, ex decretis majorum divini de arboribus frugiferis præcepti bellici ratione nixis, illicitum erat vasa diffringere, vestes dilacerare, demoliri ædes, fontes occludere, aut aliud quid ejusmodi facere דרך השחתה *ita ut inde res periret* usibusve prorsus eximeretur humanis; aliter atque aut militiæ in prælio atque hostibus adoriendis subjugandisque, (*ut num.* 31. 10.) aut futuri, in pace, commodi ratio ac prudentia exigeret. Intererat nempe reipublicæ ne quis re sua sic male uteretur. Adeoque Dominium & facultas alias ejusdem libera, sic temperabatur modumque recepit. Qui contra heic quid committerent, verberibus plectebantur. Arbores frugiferas succidentes, veluti ex lege sacrâ rei. Ceteri, ex decretis majorum. De loco autem Fugæ relinquendo ita ex veterum traditione plerunque statuunt, ut urbis obsessæ plaga, e quatuor, unica ita sine millite relinqueretur ut libera illac hostibus fuga maneret, atque integrum esset unicuique להמלט על נפשו *vitæ suæ consulere*. Maimonides (*Halach.* Melakim *cap. 6.*) כשצרין על עיר לתפשה אין מקיפין אותה מד' רוחותיה אלא משלש רוחותיה ומניחין מקום לבורח ולכל מי שירצה להמלט על נפשו שנאמר ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה מפי השמועה למדו שככך צוהו: *Quando oppugnabant seu obsidebant urbem ut eam caperent, minime eam a quatuor plagis circumcingebant, sed tantum a tribus, loco fugæ relicto, ut qui vellet vitæ suæ consuleret, secundum id quod dictum est*, (Num. 31. 7.) *& castrametati sunt* (seu *παρετάξαντο aciem instruebant*, ut Hellenistæ locum illum) *adversus Midian, secundum id quod Dominus præceperat Mosi. Unde discimus rem ita fieri ex præcepto.* Id quod vult est, inqui ibi, ex præcepto singularem quam diximus aciei in obsidione instructionem præscriptam fuisse. Maxime in Bello ultroneo. Nam in eo quod ex præcepto, adversus septem Populos gerebatur, aliter se rem, saltem interdum, idque ex divino præcepto habuisse videtur ex Hiericuntis *Jos.* 6. 3. & 7. historia. Modo autem, quo diximus, castra adversus (*num.* 31.) Midianitas posita fuisse antiquitus receptum est, unde jus ejusmodi castrametandi volue-

luere emanasse. Moses Mikotzi, (*Præcept. affirmativ.* 118.) ad locum illum Numerorum, חניא בספרי כשצרין על העיר לחפשה נצטוו שלא יקיפו אותה הארבע רוחותיה אלא משלשה רוחות ומניחין מקום לברוח: *Traditio est ex libro Siphri imperatum esse iis qui in urbem castra, ut eam caperent, locarent, eam a quatuor plagis minime circumcingere, sed a tribus tantum, ut locus fugæ relinqueretur.* Ita ille. Sed in Sepher Siphri *col.* 106. quo utor, hoc tantum de hac re lego, ויצבאו על מדין הקיפוה מארבעה רוחותיה רבי נתן אומר נתן להם רוח רביעית כדי שיברחו: *Et castrametati sunt adversus Midian. Circumcingebant eam a quatuor plagis. Sed tradit Rabbi Nathan plagam quartam liberam fuisse relictam, fugæ causa.* In Vulgata autem, *secundum id quod Dominus præceperat Mosi*, heic prætermittitur. Sed & observandum est in paraphrasi Uzielidi tributa ita reddi verba illa de Castramentatione in Midian. ואתייחלון מדין אקפוה מחלרת טריגונהא היכמא דפקיד יהוה ית משה וקטלו כל דכורא: *& castrametati sunt in Midian circumcingendo eam a plagis trinis juxta id quod præceperat Dominus Mosi, & occiderunt omnes masculos.*

CAPUT XVI.

De Urbibus, Regionibus, Personis subactis, Captivis, Hostibus *cæsis* sepeliendis, Præda, *hujusque* Distributione; *ex Jure belli Hebræis in* usu. Quid nomine Terræ Israel *revera venerit.*

PArta Victoria, alia erat ratio Septem populorum seu Amalekitarum, id est belli ex præcepto gesti, alia ejusce quod ultroneum erat. Septem populos (quibus pari censent jure Amalekitas ex eo quod delendam esse legimus eorum memoriam) *Exod.* 17. 16. *Deuteronom.* 25. 17. post victoriam ad internecionem universos cædi vult lex sacra superius allata *Cap.* 12. Ratio adjicitur, *ne doceant* (*Deut.* 20. 18.) *vos facere cunctas illas abominationes quas ipsi fecerunt diis suis.* Quod sic interpretantur veteres aliqui, ut fas quidem esset, ex præscripta lege militari universos, sine sexus aut ætatis discrimine, interficere, sed tamen pro libitu eos servare qui pœnitentia ducti Proselytos sive justos sive (pro eorum, quorum in potestate essent, arbitratu) Domicilii se fieri volebant, perinde ac si non tam præceptum cædis, quam permissio aut licentia lege comprehenderetur, qua de re nonnihil supra *cap.* 13. Autor Siphri ad illud *Ne doceant vos*, מלמד שאם עושים תשובה אין נהרגים: *Illinc* (col. 187.) *observandum est, si pœniteant, a cæde posse abstineri.* Et Salomon Jarchius ibi, הא אם עשו תשובה ומתגיירין אתה רשאי לקבלם: *intelligendum, si pœnitentiam fecerint & proselyti fiant, fas esse etiam eos recipere.* Alii vero ex ipsa præcepti vi, ad unum omnes illorum, qui antea se in deditionem ac fœdus non obtulissent, perimendos fuisse statuunt (*Maimonid. hal.* Melakim *cap.* 5. *Moses Mikotzi Præcept. Negativ.* 225. *& videsis* 1. *Sam.* 27. 9.) Sed prior, ut videtur, sententia magis etiam antiquitus invaluit, quod ex septem populorum reliquiis toties in sacris literis memoratis nemini non eliciendum. Atqui de Amalekitis hoc singulare memorant aliqui (Mechilta *fol.* 21. *col.* 4.) Nullo pacto scilicet eos in societatem, quæ aliis gentibus universis ut Proselytis sive Justitiæ sive Domicilii non est negata, admittendos, ejusque rationem itidem habuisse Davidem cum juvenem qui Saulem occiderat, utpote ex Amalekitis Proselytum, (2. *Sam.* 1. 13.) interfici jussit. Ceterorum vero Hostium, ex bello ultroneo, devictorum in cæde, excipi vides (*de captorum cæde, videsis Alb. Gentilem de Jure Belli lib.* 2. *cap.* 19. *& Hug. Grotium de Jure Belli ac Pacis lib.* 3. *cap.* 7. *&* 11.) Mulieres & parvulos; quod sic capiunt ut Mulierum nomine universus ille sexus; parvulorum, etiam & masculi qui minores essent comprehenderentur, adeo ut præcedentia (Sepher Siphri *loco indicato*, *Maimonid. halach.* Melakim *cap.* 6. *Jarchius ad Deuter.* 20. 14.) de masculis cunctis cædendis verba de majoribus ætate solum interpretentur. Sed vero ut ex interpretatione legis de septem populis omnino necandis, obtinuit opinio potestatem universos necandi expresse a Numine potius indultam esse, quam, ex præcepti vi aut sententia, ipsos necessario fuisse necandos (adeo ut integrum esset etiam servare eorum quotquot Proselyti, ut dictum est, fieri vellent) ita videtur quidem, simili modo fas fuisse Captis quibuscunque, in bello ultroneo, parcere, usque dum saltem victori satis constaret (secundum ea quæ superius dicta sunt) eos fieri Proselytos saltem Domicilii nolle. Cum Syros aliquot in Samaria haberet captivos, miraculo illuc ductos, Jehoramus Rex Israelis, rogavit (*Reg.* 6. 21.) Elisæum prophetam, an eos percuteret, seu interimeret, cui Propheta, לא תכה האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה: *Non percuties*, inquit, *quos cepisti gladio tuo & arcu tuo, tu percutis.* Quæ verba posterio-

riora cum interrogatione nonnullis leguntur, acsi respondisset; *Hisce parcendum. Nam & captos bello parcere soles, etiam & interdum debes. Captivi hi fiunt tibi ex Numinis beneficio. Si quosquam ideo tantum occideres, quod bello capti essent* אין זה ראוי וכל שכן שאין ראוי זה כאשר שבה אותם השי׳: *sane indigna res esset, & multo magis indigna, si ejusmodi quid committeretur in eos qui e Numine Benedicto tibi fiunt captivi*, quæ verba sunt Gersomidis. Neque sensu alio Jarchius. Sed Vulgata ibi; *Non percuties, neque enim cepisti eos gladio & arcu tuo ut percutias*. Et versio apud D. Ambrosium; (*de officiis lib. 1. cap. 29.*) *Non percuties quos non captivasti in lancea & in gladio tuo*. Locum vero ita explicat Josephus, (*Archæolog. lib. 9. cap. 2.*) ut vetaret hosce occidi Propheta; τοὺς καὶ νόμῳ ληφθέντας πολέμου, ἀποκτείνειν δίκαιον, *Captos vero jure belli, injustum non esse occidere*, verbis illis innueret. Ceterum idem Josephus, ubi sensa legum sacrarum de militia tradit; (*ibid. lib. 4. cap. 8.*) κρατήσαντες τῇ μάχῃ τοὺς ἀντιταξαμένους κτείναντες, τοὺς δὲ ἄλλους εἰς τὸ τελεῖν ὑμῖν φόρους σώζετε, πλὴν τοῦ Χαναναίων ἔθνους. τούτους γὰρ πανοικὶ χρῆναι ἀφανίσαι. *Victores in prælio facti eos, qui in adversa acie steterunt* (qui se dedere noluerunt) *cædite. Ceteros ut Tributa vobis solvant servate, Excepta Cananæorum* (id est, septem populorum cum Amalekitis) *gente. Hi enim cum totis familiis sunt delendi*. Inter leges etiam Mosaicas habet is (*ibidem*) illam de hostibus sepeliendis; θαπτέσθωσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι, καὶ νεκρὸς εἷς μηδὲ γῆς ἄμοιρος κείσθω περαιτέρω τοῦ δικαίου τιμωρίαν τίνων *Quin & hostes sepeliantur, nec mortuus quisquam expers terræ jaceat, ultra quam justum est pœnas exsolvens*, quo spectat ejusdem illud (*lib. 2. advers. Apionem*) ἄταφον μὴ περιορᾶν *insepultum non spernere*, velut Mosaicum. Quod unde hauserit nisi ex interpretatione sua prioris partis capitis vigesimi primi Deuteronomii, plane nescio. Postquam vero in devictos sive prælio sive obsidione hostes esset sævitum, personæ, quibus parcitum est, ut captivi, in servitutem *num. 31. 26. videsis Josephum Archæolog. lib. 4. cap. 7.* (non qualis ex fœdere ac deditione, juxta superius dicta, nascebatur, sed quæ statum liberum in servilem plane conditionem mutaret) redacti pars prædæ erant, quæ tota in victorum dominium ita jure belli transibat. Atque ut pace emti, sic bello capti, servi fiebant, & pro dominantium libitu vitæ genere in posterum gaudebant. Et passim tam in Oriente quam in Occidente invaluit mos ille, bello, non civili, captos, quibus parcitum est, in servitutem abducere. Sed inter Christianos diu est quod, charitatis causa, desiit; pretio tamen Redemptionis præstitui solito, uti etiam apud Mahumedanos, ubi Mahumedanum ceperint. In Præda autem alia erant bona quæ אוצרות המלכים *Thesauri Regum*, nempe devictorum, dicti (quo nomine contineri puto quicquid regio fastui & splendori proprium esset) alia quæ reliquorum in Opibus. Primi generis Regis omnia, ex recepto jure, fuere. Secundi, universis bipartito divisis, alteram etiam sibi totam eligebat Rex partem. Altera vero partitione æquali distribuenda erat singulis qui militarant; quorum in numero non minus habebantur impedimenta ac sarcinas curantes, quam prælio dimicantes. Gemara Babylonia; *ad titul.* Sanhedrin *cap. 2. fol. 21. a.* (*& videsis Salomon. Jarch. ad 1. Paral. 29. 22.*) תנו רבנן אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה שבוזין מחצה למלך ומחצה לעם: *Tradunt Rabbini nostri, thesauros regios* (in bello captos) *ad Regem spectare; prædæ vero reliquæ partem dimidiam populi*. Populi nomine heic designantur tantum (*Maimonid. hal.* Melakim *cap. 4.*) qui aut prælio dimicarant aut impedimenta curarant. Diversa autem prædæ a Midianitis captæ distributio (*numer. 31. 27. & seqq. & Joseph. Archæolog. 4. cap. 7.*) ex singulari Dei jussu, cui omnia cedunt jura, pendet. Atque ad hunc modum interpretati sunt illud *æque pars erit descendentis ad prælium & remanentis ad sarcinas; & similiter divident*. Parte nempe totius prædæ dimidia tantum eis distributa, ut dictum est. Quod vero ibi sequitur, *Factumque est a die illa* ומעלה (quod plerumque *& deinceps* vertitur) *ut & istud poneretur statutum* (1. Samuel. 30. 24. & 25.) *& jus in Israel, usque in hunc diem*, etiam ad anteriorum seculorum usum respicere ajunt; ita ut מעלה ibi non *deinceps* seu tempus futurum denotet (quod nec denotare solet,) sed *ab olim* & ævi mores præteriti ejusque vetustissimi. Hinc ad illud Abrahæ, ubi prædæ suæ partem Beræ Regi Sodomæ munifice reddit, nec quid se retenturum profitetur, *exceptis* (Genes. 14. 24.) *tantum his quæ comederunt juvenes, & parte eorum qui mecum ierunt. Aner, Escol & Mamre etiam & ipsi accipient partem suam*, morem hunc prædæ distribuendæ tunc in usu fuisse observant. Sensus autem verborum illis est qualem heic reddidimus, & diversus ab eo qui in versionibus Occidentalium habetur. Juvenes &

qui

qui cum eo jerant, ſumunt pro eis, qui prælio dimicarant, & hoſtes uſque ad Dan (*ibid. comm.* 14.) fuerant inſecuti. Aner autem Eſcol & Mamre apud impedimenta manſiſſe ajunt. Unde Salomon Jarchius; *ad Geneſ.* 14. 24. *&* 1. *Samuel.* 30. 25. Atque hoc eſt quod de hac re obiter meminit *R. Moſes Alsbicb in* Sepher Meraoth. hatzobaoth *fol.* 39. *col.* 1. סמנו למר דוד שאמר כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו ולכך נאמר ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט ולא נאמר והלאה לפי שכבר נתן החוק כימי אברהם: *Ab eo didicit David id quod dixit, partem deſcendentis ad prælium & ejus qui apud impedimenta manſerit, ſimilem fore, & utriſque æquam diſtributionem faciendam. Ideo etiam dicitur, & factum eſt ab eo die & ab olim ut poneretur in ſtatutum & jus. Neque vero dicitur* & deinceps, *ideo quod olim traditum eſt ſtatutum in diebus Abrahæ.* Quod ipſum etiam monuit Rabbi Jodan in Bereſith Rabba *Paraſh.* 22. *in extremo* Sed Joſephus ἐξ ἐκείνου, inquit, *Archæolog. lib. 6. cap.* 15. *De Prædæ jure, ubi mos aut lex ſingularis non intervenit, (vide Hugonem Grotium de Jure Pacis & Belli lib.* 3. *cap.* 6.) νόμος οὗτος ἐκράτησε παρ᾽ αὐτοῖς, *Ab eo tempore* (Davidis) *Lex illa obtinuit apud eos*, de Prædæ ſcilicet ejuſmodi diſtributione. De Agris, demum, Urbibus atque Regionibus ſubactis Maimonides agens, decimam tertiam eorum partem Regis fieri ait. Verba ſunt, (*Halach.* Melakim *cap.* 4.) המלך המשיח נוטל מכל הארצות שכובשין ישראל חלק אחד מי״ג ודבר זה חוק לו ולבניו לעולם: *Rex unctus ſibi habere debet decimam tertiam partem ex omnibus terris quas ſubegerint Iſraelitæ. Hoc quidem ſtatutum eſt ei & poſteris ejus in perpetuum;* quod a viris doctis (*Guil. Schikart. de Jure Regio cap.* 4. *theor.* 14.) accipi video pro jure, quod in uſu erat, regio. Sed vero illud, de Rege uncto ſignantius a Maimonide dictum ad Meſſiam (quem *Regem unctum* recte ſemper appellant) attinere puto, atque ex diſtributione in Ezechielis *cap.* 45. 6. *&* 7. prophetia deſcripta plane ſumi. Nam ibi cuilibet tribui ſua portio, & ſua Principi tribuitur, portioni tribus æqualis. Et R. David Kimchi diſerte ad eum locum, לישראל יהיו שנים עשר חלקים ולנשיא החלק השלשה עשר חלק הנשיא כחלק אחד משבטי ישראל בארך וברחב אלא שבתוך נחלת הנשיא תהוה תרומה: *Iſraelitis* XII. *erunt portiones. Principi* quem expreſſe pro מלך משיח *Rege Meſſia* ſeu Chriſto quem expectant, ibi capit) *portio decima tertia. Scilicet portio ejus æqualis erit portioni unius tribus, tam longitudine quam latitudine. Excepto, quod in Principis portione erit etiam Oblatio* ſeu *Tributum*, quod ibi etiam, (*Comm.* 13.) in ſacros uſus, præſtituitur. Terras vero bello ultroneo a Rege tantum, ſine Synedrii Magni decreto, ſuſcepto (quale tamen rite ſuſcipi negabant *Miſna & Gemar. tit.* Sanhed. *cap.* 1.) ſubactas, totas ex jure regis, dum floruit imperium Iſraeliticum, ipſi ceſſiſſe, ni fallor, indicat paulo poſt ipſe Maimonides. Verbis ſic ille diſertis, *Halach.* Melakim *cap.* 4. כל הארץ שכובש הרי היא שלו נותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שירצה ומניח לעצמו כפי מה שירצה: *Totam terram quam ſubjugaverit* (de Rege heic manifeſto loquitur ſine Meſſiæ adjectione) *ipſe ſibi habet. Miniſtris ſuis & militibus, pro arbitratu ſuo, eam donat, quantum ſibi viſum fuerit retinens.* Idem dein, ex autoritate veterum, ſubactas bello ultroneo, a Synedrio Magno decreto, ſed a Rege geſto, terras eodem omnino titulo, eadem ratione poſſideri ait, qua ipſa terra Promiſſa quam ſubjugavit atque Iſraelitis diſtribuit Joſua. Sic enim ſequitur, (*ibid. cap.* 5.) כל הארצות שכובשין ישראל במלך על פי בית דין הרי זו כבוש רבים והרי היא כארץ ישראל שכבש יהושע לכל דבר: *Quaſcunque terras ſubjugaverint Iſraelitæ, Imperatore Rege, idque ex decreto Synedrii, victoria & adquiſitio publica eſt.. Neque ullatenus diſcrepat terra ita ſubacta ab Iſraelitica terra quam ſubjugavit Joſua.* Quod tamen ſic rotunde dictum rite intelligendum eſt ex diſtinctione. Nimirum ſtatuebant Juriſconſulti Talmudici terram qualemcunque ſic adquiſitam, poſt terram Canaan totam ſubactam, non aliter habendam fuiſſe, atque ipſam terram tribubus primo diſtributam. At vero etiam quæ ſic adquiſita eſt, ante terram Canaan ſubactam totam, non uſquequaque, ſeu לכל דבר inſtar Terræ Iſraeliticæ ſeu Tribubus diſtributæ habitam eſſe, ſed nec interim pro ea quæ uſquequaque extra ejuſdem limites eſſet; aut plane exteræ nomine nuncupandam; ſed mediam quandam ex majorum placitis induiſſe naturam. Quam ad rem egregius eſt locus alius Maimonidis, cui præiverant veteres & ſecuti ſunt recentiores. De Oblationibus & Decimis agens ille *Hal.* Therumoth *cap.* 1. (*Moſ. Mikotz. Præc. affirmat.* 133. Shulcan Aruch *lib.* Jore Dea *c.* 331.) התרומות ומעשרות אינן נוהגין מן התורה inquit, אלא בארץ ישראל בין בפני הבית בין שלא בפני הבית ונביאים התקינו שיהיו נוהגות אפילו בארץ שנער מפני שהיא סמוכה לארץ ישראל ורוב ישראל הולכין ושבין שם

והחכמים

והחכמים הראשונים התקינו שיהיו נוהגות אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב מפני שהם סביבות לארץ ישראל ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא ארצות שכובשן מלך ישראל או נביא מדעת רובי ישראל וזהו הנקרא כבוש רבים אבל יחיד מישראל או משפחה או שופט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אינו נקרא ארץ ישראל כדי שינהגו בו כל המצות ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל ארץ ישראל לשבטים אף על פי שלא נכבשה כדי שלא היה ביכוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבש חלקו הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן אעפ שמלך ישראל הוא ועל פי בית דין הגדול הוא עושה אינו בארץ ישראל לכל דבר ולא בחוצה לארץ לכל דבר כגון בבל ומצרים אלא יצאו מכלל חוצה לארץ ולהיותן בארץ ישראל לא הגיעו ומפני מה ירדו ממעלת ארץ ישראל מפני שכבש אותן קודם שיכבוש כל ארץ ישראל אלא נשאר משבעה עממים ואלו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואחר כך כבש ארצות אחרות היה כבושו כולו בארץ ישראל לכל דבר והארצות שכבש דוד הן הנקראין סוריא סוריא יש דברים שהיא כהן בארץ ישראל ויש דברים שהיא כהן בחוצה לארץ והקונה בה קרקע בקונה בארץ ישראל לענין תרומות ומעשרות ושביעית והכל בסוריא מדברי סופרים : *En ipsa lege sacra selvi non solent Oblationes & Decimæ alibi quam in Terra Israel, nec stante temple, nec post ejus excidium. Sed Prophetæ ordinarunt ut præstarentur in terra Senaar, utpote quæ terræ Israel vicina fuit, & quia Israelitæ plurimi illuc ibant redibantque. Quin & sapientes veteres ordinarunt ut præstarentur etiam in Ægypto & in Ammonitarum & Moobitarum regionibus, quippe quæ terræ Israel circumjacent. Jam vero Terræ Israel nomine, ubicunque occurrit, veniunt Terræ seu regiones quas subjugat Rex Israel seu propheta ex sententia* seu *assensu universitatis Israel* (quam suppleri ab assensu seu decreto Synedrii Magni velle videtur) *atque hujusmodi acquisitio seu victoria dicitur adquisitio seu victoria publica. At vero si Privatus quispiam ex Israelitis, seu familia aliqua, aut Judex* (forte legendum potius שבט, non שופט, id est *tribus*) *locum aliquem sibi armis subegerit, etiamsi fuerit ex ipsis terris Abrahæ datis, locus ille terræ Israelis nomen neutiquam eousque induit, ut inde universa præcepta sacra in eo observari debeant. Unde factum est, ut Jesua & Synedrium ejus totam Terram Israel Tribubus distribuerent etiam cum nondum subacta esset, ne scilicet aliter adquisitio seu victoria privata fuisset, si ascenderat sigillatim quælibet tribus & suam sibi partem subjugaverat. Terræ quas subjugavit David extra Terram Canaan velut Aram Naharim, & Aram Zoba, & quæ fuere id genus aliæ, tametsi tum is Rex Israel esset, tum id faceret ex decreto Synedrii magni, nihilominus usquequaque non fuere ut terra Israel, nec sane usquequaque ut terra extera, sicuti Babylon aut Ægyptus. Sed vero desiere esse ex universitate terrarum exterarum, nec tamen nomen aut naturam Terræ Israelis induere. Ratio autem quare tantam non adeptæ sunt dignitatem, inde pendet, quod subjugavit eas antequam subjugarat totam terram Israel. Nam reliquiæ tunc erant in ea Septem populorum; si vero possedisset totam terram Canaan usque ad limites ejus & postea subjugasset terras alias, terræ sic subjugatæ universæ fuissent usquequaque ac omnimodo instar Terræ Israel. Terræ autem a Davide sic subjugatæ Suriæ nomine dictæ sunt. Atque alia fuere in eis observanda perinde atque in Terra Israel; alia autem non aliter atque in terris plane exteris. Qui prædium in iis acquisivit, quantum ad Oblationes, Decimas, & Septimi anni observationem, non minus tenebatur quam si acquisiverat in terra Israel. Quicquid vero sic observandum in Suria, ex sancitis scribarum manavit*. Sic ille. De urbibus autem Galilææ viginti, partim subactis, partim aliter adquisitis, quas Salomon Rex Hiramo Tyriorum Regi (*Reg.* 9. 11.) donavit, disputant viri magni, Christiani, tam Jurisconsulti (*Franc. Hotoman. quæst. Illustr.* 2. *Hugo Grot. de Jure Pacis & Belli lib.* 1. *cap.* 3. §. 12.) quam Theologi, quos videsis, uti & Davidem Kimchium ad Paralipomena 2. *Paralip.* 8. 2. *& vide Joseph. lib.* 8. *cap.* 8. *& contra Apionem lib.* 1.

CAPUT XVII.

Hebræorum, de aliarum Gentium jure bellico, *sententia*. Gentilium commilitio se, *ex contractu publico, seu fœdere atque alias immiscebant*. Ad Tributorum *ex* jure Victoriæ, Deditionis, Fœderis *præstationem se obligates professi sunt*; Refragantibus *subinde eorum* nonnullis. *De* Numismate Census *in Evangeliis*. *Quid* Cæsaris & Augusti *nomina denotarent lingua Hierosolymitana*.

DE Belli atque Dominii inde adquirendi jure, quo erga Gentes alias usi sunt Hebræi, hactenus dictum est. Restat ut etiam quid ipsi de aliarum Gentium jure in ipsos, adeoque alios, bellico senserint, paucis videamus. Non ita

obscure id quidem cernitur in Babyloniorum, Persarum, Græcorum, Romanorum imperio cui ipsi subinde ex victoria, fœdere, seu deditione subditi. De Babyloniis & Persis eorumque potestate agnita (*Videsis Ezram* 7. 24. *&* *Nebemiam* 5. 4. *&c.*), post victorias & deditiones, retentis interea sive ex indulto sive ex fœdere ritibus patriis, sacræ literæ affatim. De Græcis, id est de Alexandri Magni postquam Darium vicerat, Orientis adeoque ditionis Judaicæ Imperium nacti jure, aperte Josephus: τῦ δ' ἀρχιερέως, inquit ille (*Arcæolog.* 11. *cap.* 8.) αἰτησαμένου χρήσασθαι τοῖς πατρίοις νόμοις, καὶ τὸ ἕβδομον ἔτος ἀνείσφορον εἶναι, συνεχώρησε πάντα. *Pontifice* (Jaddo) *petente ut patriis legibus uti eis liceret, & septimo quoque anno tributorum immunitate gaudere, omnia concessit*. Reliquis igitur sex annis, tributa ex fœdere illo seu deditionis formula pendenda. Quin & cum indulserat, ut, quotquot vellent, salvis sibi ritibus suis patriis pristinoque vivendi genere, ejus militiam sequerentur, πολλοὶ τὴν σὺν αὐτῷ στρατείαν ἠγάπησαν: *multi in eam expeditionem dederunt nomina*. Quod non est cur autumemus factum absque eorum, qui rebus tunc præessent jura avita interpretantes, permissu, si non hortatu; seu non ut id quod Israeliticæ disciplinæ omnino tunc refragaretur. Ita non solum armis Alexandri se, ex jure quod ei competiit bellico, subdidere, sed imperio ejus dilatando Stipendiarios se libenter tunc præbuere. Nec interea de belli causa aut religione dispari solliciti. Qua de re etiam sunt exempla postmodum illustriora ut videre est maxime in fœdere illo inter Judam Maccabæum seu Judæos & Romanos icto (1. *Maccab.* 8. 25. *Joseph. lib.* 12. *cap.* 17.) (quo συμμαχία invicem contrahitur, adeo ut quoties armis lacesserentur, Romani Judæis e seipsis copias subministrarent auxiliares, uti & Romani pariter, quoties Judæi ab hoste aliquo peterentur) tum in Hyrcano Alexandri filio Pontifice (*Joseph. lib.* 14. *c.* 14. 15. 16. 17. *vide etiam lib.* 12. *cap.* 3.), qui copiis militaribus insignem Julio Cæsari in Syria & Ægypto agenti opem tulit. Nam de Romanorum juris in gentem hanc bellici seu armus parti agnitione publica, ex fœderibus ac principum indultis quæ tum Josephus tum Philo in libro de legatione exhibent, liquido constat. Cum autem sive Victoriæ sive Deditionis jura circa Res versarentur & circa Personas, atque ad utrasque tum Libertatis Personalis diminutio seu qualiscunque Servitus, tum Tributorum præstatio inde pertinere soleret; si, quid senserint tum de servitute illa, tum de tributis sibi (sive Capitationis sive agri) impositis, diligentius advertamus, difficile minus erit sententiam eorum de aliarum Gentium Jure belli, etiam in reliquis inde elicere. Quod ad Tributa attinet; manifestum quidem est Judæos tum Alexandri Magni successoribus (*Vide Maccab.* 10. 29. *&* 11. 34. *&* *Joseph. lib.* 12. *cap.* 3. *&* *lib.* 3. *cap.* 5. *&c.*) variatim tum Romanis ea pependisse. Pompejus horum primus Hierosolymis ἐπέταττε φόρον *indicit tributum* seu τὰ Ἱεροσόλυμα ὑποτελῆ φόρου Ῥωμαίοις ἐποίησε, *Hierosolymam Romanis fecit tributariam* ut scribit Josephus (*Halosews l.* 1. *cap.* 5. *&* *Archaolog. lib.* 14. *cap.* 8. *&* *vide S. Hieronymum in Chronic. Eusebii &* *ad D. Matth. cap.* 22.), atque ex eo Eusebius, qui tamen de Judæa tota rem alibi capit, uti & alii. Quemadmodum etiam apud Josephum alibi de tributo a (*Lib.* 14. *cap.* 17.) Julio Cæsare imposito, civitas Hierosolymitana pro Judaica ditione tota, accipitur. *Cajus Cæsar Imperator*, inquit, ἔστησε κατ' ἐνιαυτὸν ὅπως τελῶσι ὑπὲρ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως, Ἰόππης ὑπεξαιρουμένης χωρὶς τοῦ ἑβδόμου ἔτους *statuit ut quotannis tributa penderent ob civitatem Hierosolymitanorum, excepta Joppe, absque anno septimo*. Quid est exceptio Joppes, nisi & sine illa exceptione, ipsa Joppe, ut ditionis Israeliticæ urbs, in civitatis Hierosolymitanæ, id est, heic imperii Israelitici, nomine venisset? Tributa autem Joppes assignata sunt Hyrcano Alexandri filio; ut ibi videre est. Qua vero ratione inde ad Augusti descriptionum tempora, tributum a Judæis aut solutum fuerit aut agnitum, non satis liquet. Res perquam turbidæ inde ibi manfere. Herodem autem Magnum, Regem eis a Romanis impositum (*Joseph. lib.* 14. *cap.* 26. *&* *lib.* 15. *cap.* 1. *&* *Halos. lib.* 1. *cap.* 13.) nemo nescit, quem utcunque primo immane quantum plerique respuerent ut alienigenam, postmodum tamen, ut victoriæ jure impositum admisere; quod tributorum præstatione majos multo erat. De Vectigalibus autem & Tributis ibi tunc temporis consulas V. Cl. Samuelem Petitum (*Var. lect. lib.* 2. *c.* 1.) Postmodum sub Augusto in tabulas censuales Judæam redactam expressim scimus & tributo etiam onustam. Qua de re affatim Annalium Ecclesiasticorum conditores, & qui in eos Exercitationes conscripsere. Etiam & tributa Romanis soluta a Judæis esse velut ex Jure gentium & Victoriæ a se agnito liquet. Interea nihilominus, id verum est non defuisse inter eos qui gentem suam utcunque a Ro-

Romanis sic devictam seu deditione aut fœdere inæquali (nam ejusmodi fœdus jam, si aliquod, intelligendum) receptam & demum tributo onustam, ab illo nihilominus eam liberam esse debere armisque etiam privatorum liberandam acriter inclamarent. Egregium est ad hanc rem illud de Juda Gaulanite (Galilæo, in Actis Apostolorum, dicto) & Sadoco qui, cum missus esset Quirinus ad Judæam in censum describendam, sollicitabanr ad defectionem populum, *Joseph. lib. 18. c. 1. quem & videsis l. 2. de bello Judaico cap. 7.* τὴν ἀποτίμησιν ὐδὲν ἄλλο ἢ ἄντικρυς δουλείαν ἐπιφέρειν λέγοντες, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπ' ἀντιλήψει παρακαλοῦντες τὸ ἔθνος *censum dictitantes nil aliud quam apertam servitutem inferre, & gentem ad tuendam libertatem adhortantes*. Nec omnino frustra. Miræ enim inde seditiones, cædes, calamitates aliæ. At vero quid de hisce senserit celeberrimus ille Jurisconsultus Gamaliel, ostenditur in Actis Apostolorum. Synedrio de Apostolis eorumque doctrina habito, in quo eos morti tradendos voluere plerique) is ad hunc modum; (*Act.* 5. 35.) *Viri Israelitæ, attendite vobis hominibus istis quid acturi sitis; Ante hos enim dies extitit Theudas dicens se esse aliquem &c. & omnes qui credebant ei, dissipati sunt & redacti ad nihilum. Post hunc extitit Judas Galilæus* (is ipse quem Gaulanitem nominat Josephus) *in diebus descriptionis*, seu *professionis* (ut Vulgata) id est census, *& avertit populum post se & ipse periit, & omnes quotquot consenserunt ei dispersi sunt. Et nunc itaque dico vobis discedite ab hominibus istis & sinite illos. Quoniam si est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissolvetur. Si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere &c.* Atque in hujus sententiam ibant reliqui omnes. Palam autem est seditionem Judæ illius, Tributi nomine, ab Augusto ex jure Victoriæ & Deditionis impositi, eos interim damnasse, velut ex hominis turbulentioris commento, non ex Deo, id est ex jure quod genti a Numine datum est, omnino ortam. Nam quod ex jure illo etiam est permissum אורחא דאלהא τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ *Viam Dei* nuncupabant (*D. Matth.* 22. 16. *Marc.* 12. 14. *Luc.* 20. 21.). Id genus quidem alia apud Josephum etiam occurrunr, quibus scilicet libertatem seditiosorum apud ipsos hominum, in aliorum Belli seu Deditionis jura, effrænem, plane illicitam fuisse decernunt. Veruntamen, ut fieri assoler, subinde alias orti sunt qui libertatis avitæ vindictam adamantes, nunc arma (*Appian. in Syriacis*), hoc nomine, sumerent, nunc de Tributis quæ Romanis victoribus pendi solita, controversiam moverent; nec solum an ad illud pendendum obligarentur, verum etiam an Cæsari, Regi scilicet non ex eorum fratribus aut sanguine (*Deut.* 17. 15.) pendere eis esser licitum. Notissimum est illud in Evangeliis (*Matth.* 22. 15.), *Abeuntes Pharisæi consilium inierunt ut caperent eum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes Magister scimus te veracem esse & viam Dei in Veritate docere, & non esse tibi curam de aliquo. Non enim respicis personam hominum. Dic ergo nobis quid tibi videtur? Licet censum dare* (ἔξεστι δοῦναι κῆνσον) *Cæsari an non? Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait, quid me tentatis hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Jesus, Cujus est imago hæc & superscriptio? Dicunt ei Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Et audientes mirati sunt &, relicto eo, abierunt*. Sic D. Matthæus. Additur apud Marcum δῶμεν ἢ μὴ δῶμεν; *dabimusne, an non?* Lucas, *licetne* φόρον *Cæsari dare an non?* id est *tributum*. Atque horum uterque pro eo quod est apud Matthæum *numisma census* (quæ vocabula bina ibi etiam Græce usurpantur) habet Denarium, vocabulum item in græcismum seu linguam Hellenisticam uti in Syrismum, Rabbinismum & linguam Talmudicam etiam receptum. Et D. Marcus, *afferte mihi denarium ut videam &c.* Lucas autem, *ostendite mihi denarium*, τίνος ἔχει *cujus habet imaginem & inscriptionem?* Captiosam nemo non videt ram blande loquentium Pharisæorum quæstionem fuisse, cujus in utramvis partem responso illaqueandum, ut alias sæpenumero, sperabanr Jesum Christum. Cui sic, aut Cæsarem & Præsidem Romanum, si negaret, aut eam populi partem qui libertati suæ, ex titulo Belli aut Deditionis nondum revera aut jure derogatum existimarent, si affirmaret, infensiorem reddere non dubitabant. Huc imprimis spectat illa Baronii Cardinalis disquisitio de ratione, qua nixus Judæus Galilæus aliive contribules assererent, Judæos non debere pendere tributum alienigenis. *An ea nimirum*, inquit (Annal. tom. 1. ann. 1. Christ. 1.), *ex causa quod scriptum esset in Deuteronomio cap. 23. Non erit vectigal pendens ex filiis Israel, quæ verba in Vulgata editione desiderari valde miramur, cum apud septuaginta interpretes eadem verba legantur; ex quibus Tertullianus Lib. de Pudicitia, citat dictum locum, nec non ex eodem autore Hie-*

ronymus Epist. 146. *scribens ad Damasum. Vel quod scriptum esset* (Deut. 6. &c.); *Dominum Deum adorabis & illi soli servies, ea ratione Deum tantum Dominum, & non Herodem vel Cæsarem esse dicendum Judas Galilæus in populo prædicabat, avertere eum studens ne censu Cæsaris describeretur, quo se illi esse subditos declararent?* Heic ita subdubitando. Sed fidentius alibi dum de Publicanis, inter infames alios, a Judicandi functione ex doctrina Talmudica quam Cainino ita debet, arcendis agit. *Cur eo nomine*, ait (*Annal. tom. Eodem ann. Christ.* 31.), *notati essent, nulla alia subest causa, nisi quod Judæi, genus Abraham, ex libera liberos se esse profiterentur, nec quicquam aliis debere, nisi decimas Deo, legeque statutum esse ne esset vectigal pendens ex filiis Israel*. Sed illud quod velut ex Mosis Deuteronomio affertur (*Vide supra lib.* 2. *cap.* 5. *pag.* 183.) de vectigal pendente, non omnino habetur in veritate Hebraica. Nec apud Hebræos puto huc attinere potuit, quod & recte animadvertunt in Baronium viri docti (*Isaac Casaubon. Exercit.* 2. §. 19.). Jam vero quæstionis illius de Tributo Cæsari solvendo sensus pulchre a V.C. Marquardo Frehero I.C. (nam Theologorum heic, extra rem historicam & juridicam, doctrinam omnino tangere nolo) a Frehero *Libello de Numismate Census; Heidelbergæ* 1599. inquam qui, ut Historicus simul & Jurisconsultus, rem penitius introspiciendam opusculo singulari explicare conatus est, hujusmodi paraphrasi exhiberetur. *Qui ergo tot alia docuisti, dic etiam hoc, quid tibi videtur? Ex animi tui sententia. Fasne est dare censum Cæsari an non? Nobis nimirum, qui liberi sumus, soboles & posteritas Abrahæ, non ex Agare ancilla, sed Sara matrefamilias, qui liberi fuerunt, nec ullum unquam tributum dederunt Regibus terræ, sed ipsi potius ab illis donati sunt eximiis muneribus, non sponte sed impulsu Dei nostri. Nobis qui populus Dei sacer sumus, divinæ & unicæ religioni deditus, quique promissiones habemus perpetuæ libertatis, & si quando premamur ad tempus ab Infidelibus, venturi Messiæ qui jugum oneris & virgam exactoris confracturus & regnum suum a Mari ad Mare propagaturus sit, sub quo læta pace securi fruamur. Nobis ergo an fas sit, per legem potissimum Dei, qua Decimas, primitias, obligationes, didrachmum annuum Templo & sacerdotio conferre jubemur, dare Cæsari, homini profano & peregrino qualem nullum agnoscere, sed eligere regem e nostro populo* (Deut. 17.), *nostræ nationis, nostri sanguinis, nostræ religionis jubemur. Cæsari autem magistratui nostro non ordinario & legitimo, sed violento qui jure belli (si jus dicendum) nos tenet, libertate nostra armis oppressa, & a nobis extorquet quæ vult, & forte plura & graviora deinceps extorquebit; nec tam extorquet ipse, quam extorquenda locat publicanis & mancipibus suis generi hominum (vel tuopte judicio) pessimo & iniquissimo. Huic ergo an dare liceat censum, id est capitis redemtionem annuam, ipsissimam servitutis confessionem.* Et paulo post, *neque elabi illum posse putabant quin ex proposito bivio alteram partem eligeret, ut sive affirmaret dandum, tanquam principibus impiis adulatus & cum eis colludens, populi circumfusi & patulis auribus responsum expectantis odium incurreret, nec tantum redemtoris & Messiæ opinionem tot concionibus & miraculis collectam uno momento amitteret, sed forte etiam tumultu populari aliquando opprimi posset: sive negaret, ut hostis Cæsaris motorque seditionis præsenti crimine teneretur, daturus pœnas quas ante Theudas & Judas dedissent; & tamen ipsis voto potitis, interea vindictæ invidia in Cæsarem ejusque præfectos & Herodem derivaretur, causa nihil ad Pharisæos attinente. Et sperabant utique ipsi magis fore, ut Christus more suo religioni favens potius quam Cæsari profano aut Herodi inviso, solita libertate pronuntiaret adversus Herodianos* (qui ut exactores tributi simul, sic ille, inhiarent) *pro patria & gente sua atque ita paratam perniciem non effugeret*. Sic ille de quæstione Pharisæorum. De Christi etiam responsione idem; *Neque præcipitanter respondit. neque in alteram partem simpliciter, neque sine causa, neque denique ad id tantum quod quærebant. Itaque nec Dominus simplici affirmativo aut abnutivo se absolvit. Sed ut ante omnia ostendat, se non fallere illorum insidiosam blandiloquentiam & quo res tendat, cognita penitus nequitia eorum (inquit Evangelista) consultores suos primum intentionis suæ coarguit. Quid me tentatis, inquit? Hypocritæ. Illo enim texuerant procemium alicujus quæstionis ad pietatem & religionem pertinentis, dicendo; Viam Dei in veritate doces: & tamen quæstio ipsa non pertinebat ex divino instituto ad viam Dei. Ideo vocat eos hypocritas, & mox e re ipsa ostendit illos confundere rationes divinas cum humanis, quando de censu solvendo tanquam de præcepti alicujus divini violatione agunt: cum tamen allatus nummus de quo agitur, nil plane sacrum aut religiosum redoleat, atque adeo illius solutio non tangat aut offendat Deum, nec pietatem lædat; imo debeatur Cæsari tanquam*

vi-

victori, *legum & monetæ conditori*, *& qui non petat violari religionem*, *ſacra deſeri*, *idola adorari*, *ſed ex communi moneta reddi ſibi numiſma in uſus promiſcuos cuſum & mere Romanum*. *Damnum autem in ejuſmodi rebus non tangere animum*, *& pauperiorem reddere non impium*. *Si quid peteret Cæſar contra viam Dei*, *id eſſe negandum*, *quod jam non Cæſaris tributum ſit*, *ſed Diaboli*. *Illum petere quod principes omnes* (pro vario Victoriæ, Fœderum inæqualium & Deditionis jure atque rerumpublicarum Conſtitutionis diſcrimine multiplici) *petunt*; *quod ante Ægyptii*, *quod Seleucus ab eis petierat*, *quod Pompejus*: *imo quod viciſſim David aliquando victor a Gentibus Moabiticis accepiſſet*, *quodque adeo ſemper ei in cujus manum Deus Victoriam dederit*, *vel ex ipſa Dei* (Deut. 20.) *ordinatione & lege expreſſa debeatur*, *nimirum tributum ad Reipublicæ ordinationem*. *Reddi igitur debere tributum*, *quod ex ipſa materia & forma manifeſte oſtendis nihil pertinere ad religionem violandam*: *& poſſe ſine damno pietatis etiam Deo dicatum hominem dare tributum propbano principi*, *etiam non debitum*, *malentem obſequi quam provocare*. *At vero pietatem*, *invocationem*, *animi fiduciam*, *vota*, *oblationeſque ſacras Deo ſoli reddi oportere*; *ut & ipſe Dominus Deo dedit quæ Dei ſunt*, *faciendo voluntatem patris mittentis*. Hoc ſummam eſſe ait ille & medullam reſponſi. Singula dein ejuſdem excutere adgreditur. Atque illud, *oſtendite mihi numiſma cenſus*, ſic explicatum it. *Antequam ſententiam dicam*, *eamus in rem præſentem*; *videamus quid ſit de quo agitur*. *Captioſa eſt quæſtio quævis*, *ni termini probe diſcernantur*. *Quis ſcit* (quantum ex verbis veſtris liquet) *an de tributo illo agatur quod pater meus lege ſua a populo ſuo in Templum ſuum quotannis deferri voluit*, *quodque vos integra conſcientia inde avertere non poteſtis*? *Facile primo intuitu id viderimus*. Quaſi ex ipſa dimidii ſicli inſpectione (is enim erat tributi illius ſacri modus; de quo ante (*Lib.* 4. *cap.* 5.) etiam obiter dictum eſt & poſthac (*Cap.* 18.) dignoſci potuit an Cæſari reddendum fuiſſet tributum. Quod, pace viri tanti, rationi nimis eſt diſſonum. Nam ſiclorum dimidiorum uti & integrorum inſcriptiones & figuræ fuere quales libro ſecundo exhibemus *Cap.* 6. *pag.*. Nec quid inde de tributi ſive debitione ſive immunitate dignoſci poterat, nedum quid de annuæ Templo præſtationis averſione. Et quidnam omnino vetaſſet, quantum ad nummi ſpeciem, quo minus tam ſiclis ſeu dimidiis ſiclis id eſt nummis Hebraici pendendum, pro dominantium libitu, fuiſſet tributum quam moneta Romana. Cum igitur quod Numiſma cenſus D. Matthæo heic vocatur, ſimpliciter atque eadem ipſa notione Denarius nuncupetur Marco & Lucæ, adeo ut *oſtendite mihi numiſma cenſus & oſtendite mihi denarium*, idem ipſum plane ſignificent, nec דינרא *denarius* lingua Syriaca aut Helleniſtica aut Talmudica ſolum certam nummi (ut interdum, ſpeciem (id eſt quartam Rabbinis (*Videſis Maimonid. hal.* Siklim *cap.* 1. §. 3.) ſicli partem ſeu drachmam Atticam) denotet, ſed pro pecuniæ ſeu monetæ qualicunque genere, ut & nummi Latinis, non raro Hebræis uſurpetur (une דינרא ערבא *pro Denario* ſeu *nummo Arabico*, & דינרא הדריינא pro *nummo* ſeu *moneta Hadriani*, דינרא טריינא pro *nummo* ſeu *moneta Trajani* in Talmude Babylonio (*Gem. Bab. ad tit.* Bechoroth *cap.* 8. *fol.* 49. *&* 50.) occurrit & illud (*Gem. Bab. ad tit.* Baba Metzia *cap.* 4. *fol.* 44. *b.*) רב דינרי הוי ליה pro eo quod eſt *multum pecuniæ* ei erat atque id genus alia plurima) cum inquam hæc ſe ita habeant, non videtur dubitandum, quin id, quod oſtendi ſibi rogavit Dominus de ſolvendo tributo interrogatus, non aliud omnino ſignificaret præter ipſum monetæ genus, quodcunque illud eſſet, quo tunc tributum Romanis ſolvi ſoleret. Nam & diu ante, poſt Pompeii victoriam, & tunc ſolutum Romanis a Judæis tributum idque diverſimode non eſt cur ambigamus. Perinde ac ſi fuiſſet dictum, ex eo quod vobiſmet etiam ipſis, captioſe interrogantibus, ex ipſo numiſmate cenſus ſeu, quod idem eſt, ex denariorum genere quod tributo, de quo quæritis, Cæſari ſolvendo adhiberi ſolet, ſatis manifeſtum eſſe poſſit, reſpondebo. Oſtendite igitur mihi numiſma ejuſmodi aliquod ſeu denarium. Nam inde quæſtioni veſtræ ſatisfiet. Numiſmate igitur oſtenſo, cujus eſt inquit imago hæc atque inſcriptio? Cum reſpondiſſent illi, Cæſaris, *Date igitur*, inquit, *Cæſari quæ ſunt Cæſaris &c.* Qualiſnam autem fuerit imago ac inſcriptio illa, e quarum forma verbiſque, ſequeretur quidquam Cæſaris heic ſic fuiſſe ut ei eſſet dandum, ſaltem non illicitum eſſet ei dare, a viris doctis diverſimode eſt diſputatum. Atque inde ſane haud parum pendet reſponſionis hujus & quæſtionis connexio genuina. Prævit, ni fallor heic, inter doctiores ſeculi nuperi Cæſar Baronius Cardinalis; qui Numiſma Cenſus heic peculiare vult fuiſſe monetæ genus, non tantum quo Tributa rite ſolvi quibant, ſed quo tantum ita ſolvi debebant, ut in

in Tributi solutionem, nec alios usus, duntaxat esset cusum. Verba ejus sunt, dum in Annalibus *Tom. 1. ann. Christ.* 34. Evangelii locum allatum explicat, *Moris fuit apud Romanos ut numismata pro ratione tributi vel census ab imperatoribus cuderentur nec uno semper modo eadem permanerent. Sed numismata tributorum a ceteris usualis pecuniæ nummis in eo differrent, quod istorum pretium semper idem esset: Numismata vero Census vel Tributi, cum mutaretur tributi quantitas, eadem ad rationem tributi noviter formarentur.* Unde & nonnulli (*Lucas Burgensis ad D. Matth. 22.*), ejus sequaces, denarium fuisse ipsum tributi capitationis Judaici tunc modum colligunt. Commentum autem illud suum ex instituto Alexandri Severi, id est ævi multo recentioris, quod legitur apud Lampridium de vectigalibus contrahendis, uti etiam ex tributorum solvendorum ratione sub Nicephoro Phoca (*Baron. tom. 10. ann. 964.*), apud Cedrenum & Curopalatem, elicuit. Certe & in nummis Britannorum reperiuntur qui τῷ *Tascia* insigniti, eo nomine Censui seu Tributo secusos esse ostendere a nonnullis creduntur. De eis & Britannorum tributis Cæsaribus pensitatis, vir doctissimus Guilielmus Camdenus *In Britannia pag. 72.*, *Ad hoc olim*, inquit, *percussum certum genus nummi putavi, cum in sacris literis Numisma census diserte appellatur, & Hesychius* Κῆνσος εἶδος νομίσματος ἐπικεφάλαιον *interpretetur. Firmiusque hoc credo quod in nonnullis Monetarius pecuniam signans exprimitur cum* Tascia *quod apud Britannos Denarium Tributi significat.* Et Tasgu *taxare & censere* uti & Tasg & Tasgiad (unde facile factum *Tascia*) pro censu & Taxatione habetur in lexico Cambro-Latino Johannis Davisii S. Theologiæ Doctoris, linguæ illius, utpote patriæ, vetustatis callentissimi. Etiam & affert in rem suam Camdenus illud Baronii, jam citatum. Quod sane aliis viris summis plane displicuit, Justo Lipsio *de magnitud. Romana lib. 3. c. 3.*, Marquardo Frehero *lib. de Numism. census*, Isaaco Casaubono *Exercit. 16. §.6.*, Claudio Salmasio *ad Lampridium pag.* 215. aliis. Et *quod si quis pertendit*, inquit Lipsius, *nummos pro modo Tributi ita cusos, ubi igitur illi sunt? cur prægrandes aliqui non extant? Denique statim infinitos cusos oportuit ad pensiones totius orbis. Nihil est: & Hesychii aut Christi verba hoc modo volunt, ipsum illud quod ex censu in Tributum darent, censum appellatum, atque adeo pecuniam sive grandis ea sive pauca esset.* Et Claudius Salmasius, *quod ad certum nummi genus attinet, præstationi tributorum destinatum, ut voluit vir summus, haud scio quo pacto possit fidem mereri.* Dein ea de re pluribus disputat ad locum quo semisses & tremisses, cum vectigalia contraheret Alexander cusos scribit Lampridius. Nec aliud vult Salmasius numisma census denotare quam id nummi genus quo capitationis exactio celebraretur; non certum & tributi solutionibus singulare, sed omne quod tributi nomine, id est, Romanum qualecunque rite solvi posset. Nec aliter inquit, *as publicus* & *as tributarius* usurpatur apud Cassiodorum (*Variar. lib.* 12.) pro tributo assibus soluto; quorum tamen usus tributorum solutioni non solus, sed alias promiscuus, ut hodieque in functionibus censualibus monetæ genus omne quod ex moribus & sanctionibus loci ab exactoribus fiscalibus recipi debet, census numisma vocari possit. Sic Isaacus Casaubonus; *Quod igitur Domino petenti*, inquit, *sibi ostendi numisma census, exhibetur denarius; non ita accipiendum, ut factum est a* Baronio. *Nam quum vario & multiplici genere nummorum Judæi tum uterentur; propriorum gentis suæ, vicinarum regionum, & Romanorum: nullum est dubium, quin tributum quod Cæsari pendebatur, in pecunia Romana exigeretur, non Judaica aut quavis alia. Dominus igitur Numisma Census appellat; non certum genus numismatis, quo solo tributa solverentur: sed pecuniam Romanam, quæ sola ab exactoribus ejus tributi accipiebatur. Denarius autem Christo ostenditur, velut in exemplum pecuniæ Romanæ: neque id fuit peculiare aliquod monetæ genus ad tributi solutionem cusæ: verum omnes denarii erant pecunia Romana, & tam denarii quam alii nummi Romani dici poterant Numisma Census.* Tametsi & ipse ante ad locum illum Lampridii notasset, inde posse colligi, vectigalis non modum solum lege definitum fuisse, *sed etiam certum pecuniæ genus præstationi vectigalis destinatum*. Freherus autem; *certe peculiare pro modo indictionum nummi genus, modo gravius, modo levius, subinde fabricatum nusquam adhuc legi, & hoc ipso nostro loco dicitur prolatus Denarius pro Numismate Census, vulgatum & tritum nummi genus quod drachmam Atticam pondere æquaret —— non igitur ratione ponderis & valoris sed formæ potius certum quendam nummum Cæsar in tributo exigebat, nimirum, ut rem tandem aperiam, vultu & nomine suo insignitum.* Atque dein existimat formam altera parte fuisse hanc ipsam quæ superius (*Lib. 2. cap. 8. pag. 225.*), ubi de imaginum apud Judæos usu egimus, exhibetur. *Jam aver-*

sa

sa parte, inquit, *quid? forte illud ipsum quod in aureis argenteisque frequens conspicimus* Pontifex Maximus, *vel aliud quidpiam elogii*, Clementiæ, Moderationi, Providentiæ August. *item* Perpetuæ Paci Aug. *aut tale quid adulatorium &c.*

Quæ plane transcribit etiam & adprobat Gaspar Waserus *de Antiquis Nummis Hebræorum lib. 2. cap. 20.*, de nummis Hebræis in usu scriptor diligentissimus doctissimusque. Ex vultu ergo & nomine Cæsaris in numismate viso atque a Pharisæis agnito, responsi sensum ad hunc modum se habuisse volunt hi. Quæ Cæsaris sunt, ita ut Dei jus nihil attingant, danda sunt Cæsari, ut generaliter suum cuique. Hujusmodi est Census seu Tributum ab eo jure victoriæ ac Gentium victis impositum, ut ex nummo hoc signato ejusdem scilicet vultu atque inscriptione liquet; juxta quam solum rationem, etiam nonnulli necessario ex nummo illo ostenso conclusum ajunt, Aliquid (*Tostatus ad D. Matth. 22.*) deberi Cæsari, utpote qui nummos ex singulari, quod jam nactus ibi esset, jure Majestatis, idque ex deditione libenter permittentibus Judæis, percusserat, adeoque inde satis, tum Princeps eorum, tum victor agnosceretur. Certe sive Tributi nomine singulari cusum esset, ut voluit Baronius ejusque sequaces, numismatis hoc genus, adeo ut alius non esset ejusdem usus præter ipsam tributi præstationem, sive forte in faciliorem, sed non solam, tributi præstationem (ut interpretatur vir præstantissimus illud Alexandri Severi apud Lampridium) idque in Judæa atque Judaicæ ditionis seu territorii respectu ac nota singulari cuderetur, sive nummus esset tantummodo Romanus qualiscunque promiscuus, quo solo, nec alio genere tributa solvenda, ut plerique autumant; palam interea est, ex Imagine simul & Inscriptione inspecta argumentum suum sumere voluisse Dominum. Quatenus scilicet ab interrogantibus utraque Cæsaris esse agnoscitur. Imago autem Cæsaris, quantum video tam Augusti aut Julii esse potuit, quam Tiberii. Nam Cæsaris nomen hisce omnibus, ut successoribus, pariter tributum. Nec quid obstat quo minus, qualecunque interea genus admiseris, tam ab illis, quibus etiam suberat Judæa, quam a Tiberio, cujus tempore hoc factum est, numisma illud percuti potuisset; id est, a Cæsarum seu Imperatorum Romanorum, qui tunc regnaverant, sive primo sive secundo. Nam Tiberii & decessorum idem jus; & in horum jus ille successerat. Adeo nec quæstio tam de Tiberio, quam de Cæsare seu Imperatore orbis Romani quisquis ille fuerit, facta est, tametsi Temporis ratio rem ad Tiberium plane trahat, cujus quidem diffiteri nequeo (maxime cum octodecim jam imperasset is annis) quin numisma ostensum fuisse sit probabilius. Inscriptionem autem seu epigraphen nummorum duplicem esse nemo nescit. Obversam & Aversam. Obversa in Nummis Cæsareis Principis iconi plerunque circumdatur. Aversa nunc figuram aliam, parte altera positam, explicat, nunc aliud quid officii, pro eorum qui rei monetariæ præerant, præstat. Si Julii fuit hoc numisma, Inscriptionem obversam æquum est ut existimemus fuisse aut *Cæsar Imperator*, ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ aut ejusmodi quid, ut in illius nummis. Si Augusti, *Cæsar Augustus*, aut *Cæsar Imperator* aut quid simile juxta hujus Numismatum, quæ passim visuntur, inscriptionum obversarum discrimen. Si demum Tiberii (ut libentius crediderim) inscriptio obversa forte fuit, ut in illo superius depicto; id est *Tiberius Cæsar Augusti F. Pontifex Maximus*, *Imperator*, aut *Tib. Cæsar*, *Divi August. F. Augustus* (qua (qua inscriptione usus est sub id ipsum tempus, quo nummus hic a Pharisæis ostensus est) aut ejusmodi quid nomina dignitatis ac imperii continens. Ut temporum characteres seu consulatuum & tribunitiæ potestatis adjectionem atque alia Romanæ reipublicæ magis peculiaria prætermittam. Aversæ autem inscriptiones perquam diversimode se habuere. Sed non ita raro regiones ac provinciæ captæ aut receptæ in eis memorantur. Ut, *Armenia Capta*, *Ægypto Capta*, *Parthis Receptis*, id genus alia habentur in Nummis Augusti. Etiam Captis a Sosio sub annum ante Christum xxxv. Hierosolymis, ab Augusto nummus (si Adolpho Occoni *pag.* 52. fides) ad hunc modum est cusus;

ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΥΣΤ. *caput Augusti*.

ΙΟΥΔΑΙΑΣ ΕΑΛΩΚΥΙΑΣ. *Victoria*.

Palmæ innitens cernua in clypeo hæc scribens.

Ita pars averſa oſtendit Judæam captam, ſeu Romanis ſubactam, receptam, quemadmodum & poſtmodum in nummis Veſpaſiani (*idem pag.* 149. *&c.*) non raro occurrit *Judæa*, & *Judæa*, *Capta*, *Judæa Devicta*, cum captivæ interdum typo humi ad trophæum ſeu ad palmam deſidentis; interdum captivi. Sed Auguſti quale deſcribit Occo numiſma, nullibi hactenus mihi viſum, nec apud alios, qui ectypa chartis diligentius exhibent, repertum. Veſpaſiani autem compluria vidi quæ & paſſim occurrunt (*Vide Baron. tom.* 1. *ad ann. Chriſti* 73. *& Franciſ. Quareſmium in ſimulachri Terræ Sanctæ elucidatione pag.* 15.). Jam vero, ſi inſcriptio aliqua inerat averſa (nam tam averſam quam obverſam ſimplicis inſcriptionis nomine contineri poſſe palam eſt) ejuſmodi quid de Judæa capta, ſubacta, recepta, continens unde imperium Cæſarianum atque victoriæ Romanæ jus neceſſario agnoſcendum fuiſſet, nil apertius foret quam ex ipſo quod interrogantes exhiberent agnoſcerentque numiſmate, devictos, captos, ſubactos a Romano ſe ſatis affirmarent, adeoque ei obedientiæ & ſubjectionis præſtationes debitas. Nam ex jure Victoriæ & Gentium ejuſdem uſu tributa (*vide Alberic. Gentil. de Jure Belli lib.* 3. *cap.* 4.) deberi paſſim agnitum eſt. Quid quod etiam dum Tributum, Numiſma Cenſus & Denarius modo jam dicto intellectus, ita ſimul memorantur, liquido admittitur inoleviſſe jam morem ſolvendi, id eſt tum deditionem præceſſiſſe tum ſolutionem ex victoris juſſu non ſolum imperatam ſed & velut jure a ſolventibus admiſſam. Unde enim alias nomen illud Numiſmatis Cenſus, niſi ex eo quod quocunque vis modo Cenſus ſeu Tributum ejuſmodi Numiſmate ante ibi ſolvi conſuetum? quod & diſcimus ex hiſtoriis aliis. Sed heic ſacram Evangelii hac de re tantum conſideramus. Oſtenſo igitur numiſmate, ſimulatque agnoverunt imaginem & inſcriptionem fuiſſe Cæſaris, atque numiſmata hujuſmodi imagine & inſcriptione ſignata Cenſus Numiſmata eſſe (cujus ſolutio licita ne eſſet, non utrum ad eam obligarentur, quæſiere) tum ipſum Cæſarem ſibi Principem, Regem, Imperatorem utcunque eſſe, ut ex ore ſuo pariter agnoſcerent neceſſe eſt, tum ſive ex victoria, ſive ex fœdere inæquali, ſive ex deditione, aliterve, tributa ei pendi ſolere. Perinde ac ſi dixiſſent, En tibi numiſma cenſus, quale præſtare ſolemus Cæſari, Auguſto, Imperatori Orbis Romani, cujus pars nos ſumus. Principis ejus, cui præſtare ſoliti ſumus, eſt hæc imago atque hæc inſcriptio. Licetne tamen hoc facere nobis, qui libertati nati, nec Regem alium nobis adſciſcere debemus niſi ex fratribus noſtris? (*Deut.* 17. 15.) Nam & animadvertendum eſt non ſolum Principem Romani Orbis, Cæſarem, Auguſtum, Imperatorem in ipſa inſcriptione (quæ Cæſaris quidem erat ipſius, non Judæorum) dici & agnoſci, ſed etiam a Judæis ipſis eum ſatis ſic ac ſæpiſſime civiliter ſalutari, dum toties præſtito ante tributo (cujus in nummis toties imago & inſcriptio ejuſmodi) tum imperium ejus tum obedientiam ſuam ac deditionem, ut devicti, profitebantur. Id verum quidem eſt, Romæ eo in ævo Cæſaris, Auguſti, Imperatoris, nomina ex vi ſimpliciter ſua Principem ſeu Regem neutiquam omnino denotaſſe. Eorum Origines & Notiones pueri ſciunt. Atqui in linguam Hieroſolymitanam, etiam tunc priora duo ex Romanorum conſuetudine recepta, nil aliud, velut ex vi ſimpliciter ſua, ſignificabant præter τὸν Βασιλέα ſeu *Regem* aut Principem per excellentiam, & ſignantius de eo qui orbi Romano præfeſſet, dictum. Nam Baſileus, Cæſar, Auguſtus, pro eodem ipſo, ut tria mere Synonyma, Hieroſolymitanis ſub id ævi ſumuntur. Legitur in Gemara Hieroſolymitana; *ad titul.* Beracoth *cap.* 9. *fol.* 11. *col.* 4. (*&* Baal Aruch *in* בסיליאוס) הסינין שאלו את רבי שמלאי מה ההן רכתיב אל אלהים ה' אל אלהים ה' הוא יורע אמר להן הם יורעים אין כתיב כאן אלא הוא יורע כתיב אמרו לו תלמיריו רבי לאלו רחית בקנה לנו מה אתה משיב אמר להן שלשתן שם אחד כאינש ראמר בסילייוס קיסר אגושטוש׃ *Hæretici quidam rogarunt Rabbi Semlai quid illud eſſet quod ſcriptum eſt*, (Joſua cap. 22. 22.) *El*, *Elohim*, *Jehova*, *Deus*, *Dii*, *Dominus*, *Deus*, *Dii*, *Dominus*, *ipſe novit*. *Reſpondit ille*, *non ſcriptum eſt ibi ipſi noverunt*, *ſed ipſe novit*; *quod rem explicat*, *cui diſcipuli ejus*; *eos calamo refutaſti*. *Sed quid nobis*, *ut recte locum illum intelligamus reſpondes? Reſpondet ille*. *Tria illa ſimul ſunt nomen unum*, *ut ſi quis dicat* Βασιλεὺς *Cæſar*, *Auguſtus*. Unde plane corrigendus eſt codex *Bereſith Rabba*, *Paraſ.* 8. ubi de nomine illo triplici ac velut ex hoc Gemaræ loco, habetur, כאיניש ראמר בסיליגוס קיסר אוגסטוס קיסר׃ *ut ſi quis dicat Baſilicus Cæſar*, *Auguſtus Cæſar*. Manifeſto tum legendum בסילייוס Βασιλεὺς, tum קיסר quod poſtremum eſt delendum, ut ſic Synonymum, quod triplex, remaneat. Et de eiſdem vocabulis paulo poſt in citata Gemara R. Semlai, שלשתן שם אחר באינש ראמר אומנין בניין ארכטקטנן׃

:ארכטקטנן *Tria illa simul sunt nomen unum ut Opifices, ædificatores, architectones*. Plane τῷ Βασιλεῖ seu קֵיסַר מלך id est Regi, Cæsarem & Augustum Synonyma, ex vi sua simplici & notione Hebræis receptissima, etiam & ipsis velut originaria, fuisse aperte indicat hic Rabbi Semlai. Nemo enim nescit, rem se non ita usque adeo habere ex origine aut usu Latino. Hinc & apud magistros Babylonios *ad tit.* Sanhed. *cap.* 11. *fol.* 98. *b.* קיסר ופלינ קיסר aut ופלני קיסר pro Rege *& qui Regi secundus est occurrit*. Et in Novo fœdere simplex Cæsaris nomen, ut & subinde Augusti, velut appellativum pro Principe, cui utcunque tunc suberant, aliquoties alias usurpatur (*D. Johann.* 19. 12. *Act.* 17. 7. 25. 8. *&* 25. *&c.*). Unde & clamarunt Judæi se non habere Regem (*D. Johann.* 19. 15.) præter Regem illum quem signantius Cæsarem vocabant, id est Principem seu Regem orbis Romani cujus & Judæa ipsique pars. Et Lexicographus *Philippus Aquinas* nuperus :באסילאוס ארון וקיסר *Βασιλεὺς seu Rex idem est ipsum quod Dominus & Cæsar*. Ex scriptis Hebræorum scilicet loquitur. Cum igitur, ex tributo numismatis ejusmodi inscriptione signati, ad morem qui diu etiam tunc obtinuerat, præstito palam professi essent Pharisæi, Principem Romanum, Cæsarem esse atque Augustum, id est ipsis, ut vides, plane Regem, adeoque deditionis suæ ejusque imperii ac victoriæ testes essent jam tum luculentissimi ipsi, tum qui ante tributum illud numismate ejusmodi toties præstitissent; statim appositissime evictum est, ex Victoriæ, Gentium, Armorum, Deditionis, Obedientiæ sive inde sive ex Fœdere præstari solitæ jure, id ab eis Cæsari seu Regi suo, quem sic agnoscerent, præstandum, quidquid ex ejusmodi juris ratione ei deberi sic fuisset agnitum; non Iconem aut inscriptionem illam ipsissimam numismatis ostensi, aut ipsum necessario illud numisma seu denarium ostensum. Nam ita nullum ejusmodi numisma Tributi nomine solvi non debuisset. Et quis non crediderit ipsum denarium ostensum omnium eorum, qui adstantes rogarent & quibus responsum est, capitationi (nam sic puto locus capiendus; atque ea de re plura mox) tum valde fuisse imparem, tum nec plurium fuisse, sed unius alicujus qui e sacculo aut zona præsto exhiberet? Ideo nec ab omnibus illis, quibus responsum est, tunc solvi aut debuit, aut rite quibat ille denarius sic inscriptus. Sed ex inscriptione & imagine argumentum sumitur irrefragabile. Quæcunque juxta Victoriæ, Deditionis, Fœderis, Subjectionis, Agnitionis apices, sunt Cæsaris (tametsi Principis alieni & cui armis Imperium Israeliticum adquisitum) ea ei rite deberi & jure sic præstanda, ut nihil ex jure divino seu Civili Hebræorum, præstationi ejusmodi obstaret. Ita nihilominus ut quæ interea Dei essent, Deo tribuerentur. Atque hic sensus est plane Nicolai Oresmii Episcopi ante annos circiter CCC. XL. Lexoviensis; *Inspicienti*, inquit, (*lib. de Monetæ mutatione cap.* 6.) *seriem Evangelii patet facile, quod non ideo dicitur Cæsari deberi denarius quia erat Cæsaris imagine superscriptus, sed quoniam erat tributum. Nam, ut ait Apostolus* ad Romanos cap. 13. 7. (& vide M. Freher. lib. de Numismate census pag. 26. & 28.) *cui tributum, tributum; & cui vectigal, vectigal &c.* Non simpliciter quia Cæsaris imagine superscriptus; sed quia tributum inde debitum esse atque ejusmodi numismatis genere solvendum, ex ipsa icone, inscriptione, & interrogantium agnitione liquebat.

CAPUT XVIII.

De Didrachmi *pensitatione in Evangelio: Illud fuisse* Tributum Cæsarianum. Reges Terræ *quinam ibi*. *Universi* Israelitæ Filii Regum, *diverbio solenni dicti*. *Qui ibi* Filii *seu* liberi Regum. Semisicli *seu* Didrachmi sacri *pensitatio annua usque ad* Vespasianum, Hierosolymis *in sacros usus præstita*. Objectiones *diluuntur*.

AD Tributum, de quo dictum est, attinet illud Flavii Josephi in Oratione sua ad Hierosolymitanos *Haloseos lib.* 6. *cap.* 26. *gr.* 15. *Lat.* Ῥωμαῖοι τὸν συνήθη δασμὸν αἰτοῦσιν, ὃν οἱ πατέρες ἡμῶν τοῖς ἐκείνων πατράσι παρέσχον, καὶ τούτου τυχόντες οὔτε πορθοῦσι τὴν πόλιν οὔτε ψαύουσι τῶν ἁγίων *Poscunt Romani solenne tributum quod patribus eorum patres nostri præstiterunt, quod si receperint, nec civitatem populantur, nec sancta omnino tangunt*. Ita solvi consuevit & a cordatioribus ut debitum ex jure agnosci; utcunque intervenirent non raro qui seditione liberandos se vellent. Quin & ob responsum proculdubio sic ex Inscriptionis & Imaginis ostensæ argumento (qua de re capite superiori) nec verbis disertioribus a Christo, Pharisæis de Tributo interrogantibus, datum, falso eum etiam accusarunt seniores plebis, principes sacerdotum & scribæ, *dicentes*, (D. Luc. 23. 2.) *hunc invenimus subvertentem gentem nostram*

ſtram & prohibentem Καίσαρι φόρους διδόναι *Cæſari dari tributa*. Cum interim eum non prohibuiſſe palam ſit tum ex reſponſo illo Phariſæis dato, tum etiam ex eo quod ipſe ſimul & Petrus, ni fallor, idem ſolverit. Legitur apud D. Matthæum; *cap.* 17. 24. *& cum veniſſent Capernaum, acceſſerunt* (οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες) *ii qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei, Magiſter veſter non ſolvit didrachma? Ait, etiam. Et cum intraſſet in domum, prævenit eum Jeſus dicens. Quid tibi videtur Simon? Reges terræ a quibus* (λαμβάνουσι τέλη ἢ κῆνσον; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων;) *accipiunt Tributum aut cenſum? a filiis ſuis an ab alienis? Ei ille dixit ab alienis. Dixit illi Jeſus ergo* (ἐλεύθεροι) *liberi ſunt filii; ut autem non ſcandalizemus eos, vade ad mare & mitte hamum & eum piſcem qui primus aſcenderit, tolle. Et aperto ore ejus invenies ſtaterem. Illum ſumens da ei pro me & te.* Palam eſt Chriſtum ipſum heic Tributum ſolviſſe. Sed verum quidem eſt, viros ſummos exiſtimare ac contendere locum hunc nihil ad Tributum Cæſarianum pertinere, ſed ad capitationem illam ſacram juxta quam ſemiſiclus quotannis ex lege Moſaica (*Exod.* 30.) Templo pendendus erat, ſecundum illud quod ſuperius diximus *lib.* 4. *cap.* 5. Sic Cardinalis Baronius, Juſtus Lipſius, *de Magnitudine Romanæ lib.* 2. *cap.* 3. Theodorus Beza, Franciſcus Hotomanus, *lib. de Re Nummaria* Johann. Baptiſta Villalpandus, *Tom.* 2. *Explanat. In Ezechiel. part.* 2. *lib.* 5. *diſp.* 3. *cap.* 57. Iſaacus Caſaubonus, Johannes Cameron, alii; quemadmodum & inter veteres S. Hilarius. Et tam ex eo de quo quæſtio heic ab exactoribus inſtituitur, quam ex eo quod Chriſtus fieri ſolvique vult, ipſum, quoad quantitatem ſeu valorem, Tributum penditur idem quod ſic ex origine ſacrum erat, id eſt pro capite tam ſuo quam Petri ſemiſiclus. Pro utroque ſcilicet ſtater, id eſt, quatuor drachmæ, ſeu bini ſemiſicli, quos ex qualibet regione Judæi diſperſi Hieroſolymam capitatim quotannis mittebant, τῶν ἱερῶν χρημάτων ſeu *pecuniæ ſacræ* nomine non ſemel Joſepho dictos (*Archæolog.* 16. *cap.* 10. *vide item ibi cap.* 4.) At vero libentius ego aſſenſum illis præbeo, qui non didrachmum ſacrum ſeu ſemiſiclum ibi innui volunt, ſed ipſum Tributum Cæſarianum cujus tunc modus erat didrachmum, nec tributo ſacro omnino diſpar. Ab hac parte in veteribus S. Hieronymus (*ad D. Matth. cap.* 17.) aliique ſequaces. In recentioribus, tum Scriptores in commentariis perpetuis obvii, tum alii (*vide Samuelem Petitum Variar. lect. lib.* 2. *cap.* 1.). Quæ afferuntur pro parte priore argumentis præcipuis ſtatim reſpondebimus. Sed primo de eo quod hiſtoricum eſt & verbis Domini ibi adhibitis, paucis videamus. Rogarant Petrum exactores ſeu qui didrachma acciperent, annon Magiſter ejus illa penderet? Is cum adnuerat & domum intraverat Dominus ibi eum præveniens. *Quid tibi*, inquit, *videtur*, *Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel cenſum?* Qui de tributo ſacro locum capiunt, Regum heic nomine etiam Deum Opt. Max. ita contineri volunt, perinde ac ſi dictum fuiſſet, Rex cœli, Reges terræ, a quibus tributum accipiunt vel cenſum? a filiis ſuis, an ab alienis? adeoque id quod ſequitur *ergo liberi ſunt filii* ad ipſum Chriſtum attinere volunt, ut Regis æterni filium ibi indicatum. At vero cum οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς *Reges terræ* ſignanter ibi dicti ſint, & quæſtio proculdubio adhibeatur juxta vulgarem verborum uſum, non omnino video qua ratione de Rege æterno, qui מלך העולם *Rex mundi* & מלך השמים *Rex cœlorum* paſſim nuncupari ab Hebræis nec anguſtiis terræ ſic includi ſolet, locus omnino capiatur. Plerunque quidem cum Regem æternum a Rege mortali in locutionibus Talmudicis (ut ſæpe) diſtinguunt, id eſt Regem Cœli, adeoque totius univerſi a Rege aliquo Terræ, hunc מלך בשר ודם (*Gemar. Hieroſolymitan. tit.* Beracoth. *cap.* 9. *pag.* 12. *col.* 2. *& alibi*) *Regem carnis & ſanguinis* appellitant, illum ſive הקב״ה: *Sanctum, Benedictum illum*, ſive מלך השמים: ſeu העולם *regem Cœli* aut *mundi*. Adeo ut par ſit admittere de Regibus tantum mortalibus quæſtionem illam inſtitutam. At vero de quibus? an de Regibus univerſim Terræ? an de Regibus Terræ Iſraeliticæ? Certe locutione illa *Reges Terræ* Reges per orbem terrarum regnantes multoties deſignari a Pſalmographo verum eſt. Atqui & ſexcenties occurrere, ſciunt qui Talmudica ſcripta ſalutarunt, nomen ſimpliciter הארץ *terræ* pro *Terra Iſraelitica*, unde חוצה לארץ: (cujus abbreviatura ח״ל eſt frequentiſſima) *extra terram* pro eo quod eſt *extra terram Iſraeliticam*, quemadmodum בארץ *intra terram* pro eo quod eſt *intra terram Iſraeliticam*. Etiam in lingua Evangeliſtarum alias palam hæc Terræ notio. D. Marcus, *cap.* 15. 33. *Tenebræ factæ ſunt per totam Terram uſque in horam nonam*, & D. Lucas, *cap.* 4. 25. *cum facta eſt fames magna in omni terra*. Nec ſane ita ad rem attinuiſſe videa-

deatur de aliarum terrarum more interrogare, ut de Tributo ibi solvendo quid omnino consequeretur. Neque enim regni aut reipublicæ Israeliticæ jura, ad aliorum (*videsis S. Augustin. Quæst. Evangelic.* 23. *&* *Sixt. Senens. Biblioth. Sanct. lib. 6. annot. 76.*) regnorum neque horum ad illius amussim omnino videtur fuisse exigenda; sed ad eam quæ tunc temporis sibi, qualis scilicet per victoriam & deditionem tunc reliqua fuit, erat propria; cum avito interea jure comparanda. Jam vero sic quæstione de Tributo seu Censu, id est Didrachmorum capitatione instituta, & undenam quæso Census vocabulum Hebræis exoticum & Romanos mores plane redolens, ita signanter adhibetur, si de Tributo sacro facta fuisset, ut quæreretur an a filiis *ἀπὸ τῶν υἱῶν* seu *a liberis suis* an ab alienis acciperent Reges Terræ Tributum vel Censum, responsoque dato a Simone, ab alienis, unde sequitur illud *ἄραγε ergo* filii seu liberi immunes sunt, id est *ἐλεύθεροι*: Quid illud de Filiis & Alienis? Quinam illic filii, quinam Alieni? Viderint perspicaciores, utrumne quæstio sit capienda de regno Israelitico ejusque more ante integro & veteri, utcunque nunc accisæ ejusdem res Romanorum dominatui fervirent. Nihil solennius est in scriptis Talmudicis, adeoque lingua etiam Christi seculi in usu, quam de seculis vetustissimis ita præsenti tempore loqui & disputare perinde ac si ipsa res, de qua loquuntur, jam ageretur, tametsi ad priora multo secula attineat. Inde est quod millies occurrit עושין מוסיפין מוציאין מקבלין דנין: *faciunt*, *adjiciunt*, *exeunt*, *accipiunt*, *judicant* (participio verbi locum tortiente) in Scriptis dictisque diu postquam ejusmodi quid, de quo verba fiunt, natis, pro eo quod est *facere*, *adjicere*, *accipere*, *judicare* aut *exire moris erat* aut *facultas*; non aliter sane atque hodie non pauci viri doctissimi, veterum sive Romanorum sive Græcorum leges, etiam quæ in desuetudinem multis retro seculis abjere, diligentius & polite enarrantes, de iis ex præsenti rempore loquuntur, perinde ac si jam nunc tum ipsæ obtinerent, tum respublicæ ad quas olim spectarunt, etiamnum florerent. Quod neminem fallit, cum res ipsa ex usu loquendi satis aperte intelligatur. Verbi gratia, Talmudici qui diu post excisas Hebræorum res scripsere ajunt, (*Misn. titul.* Sanhedrin. *cap.* 1. *&* *posteriores passim*) אין דנין לא את השבט ולא את הנביא שקר ולא את כהן גדול אלא על פי ב״ד של ע״א ואין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי ב״ד של ע״א ואין מוספין על העיר ועל העזרת אלא על פי בית דין של ע״א: *Non judicant tribum, nec pseudo-Prophetam, nec Pontificem maximum, nisi ex sententia Synedrii septuaginta-unius-viralis. Neque exeunt ad bellum ultroneum nisi ex decreto Synedrii* LXXI. *viralis. Neque adjiciunt quid urbi aut atriis* (Templi) *nisi ex decreto ejusdem Synedrii*. Ubi quod præsenti tempore profertur, ex usu locutionis receptissimo ad morem seculorum multo superiorum, seu quibus florebat res Hebræorum, attinere nemo non videt. Et ejusmodi occurrunt non pauca in eis quæ hoc opere e Talmudicis ante citavimus. Ita *judicant* & *non judicant*, *adjiciunt* & *non adjiciunt* pro eo quod est *judicare soliti sunt*, *adjicere soliti sunt*, aut *non sunt* sumenda. Quale pariter de ceteris dicendum. Et cum de pensitatione semisicli loquuntur, (*Maimonid. hal.* Siklim. *cap.* 1. §. 8.) חובעין בנחת כל מי שיתן להם יקבלו ממנו: *cum vasculo flagitant & ab omnibus qui dant accipiunt* seu *accipient* quod tamen, uti & alia (*vide supra lib.* 4. *cap.* 5.) ejusmodi non raro, nos in tempora præterita, quo plane spectant, vertimus. Hæc cum ita sint, anne admittendum heic, verba illa *a quibus accipiunt Reges terræ* quod a Syro vertitur מן מן נסבין *a quo accipiunt*, & מן מי מקבלין: *a quo* seu *a quibus accipiunt*, sic intelligi posse ut de more Regum veterum ditionis Judaicæ quæstio fieret? Qui scilicet alienis in suam ditionem redactis tributa pro libitu, juxta superius ostensa, (*cap.* 14.) semper imposuere; non item, nisi extra ordinem, (*vide Guil. Schikart. de Jure Regio cap.* 4. *theorem.* 15.) subditis suis originariis. Nec fiebat quæstio ut dubitantis, sed ut responsum elicientis. A quibus ex more accipere soliti olim Reges terræ hujus tributum aut censum, qualis hic est, scilicet annuum seu perpetuum & pro libitu impositum; a filiis suis an ab alienis? At objectio obvia est; si hoc admittatur, Israelitici regni vetusti seu simpliciter sine Romanorum dominatu sumti, cives seu subditi omnes, Filii seu Liberi Regum nuncupabuntur. Qua illud ratione tolerandum? Certe non ita absonum est credere, eos fuisse velut diverbio seu gentis idiotismo ob singularem generis & reipublicæ sanctioris dignitatem nobilitatemque, ab Hebræis ipsis sic dictos. Neque enim semel occurrit in Talmudibus illud R. Simeonis, velut vulgari usu atque existimatione notissimum; כל ישראל בני מלכים הם *universi Israelitæ sunt filii* seu *liberi regum*. Sic in Misna, (*Tit.* Sabbath *cap.* 14. §. *ult.*) sic in Gemara Babylonia (*ad tit.* Baba

Meizia *cap. 9. fol.* 113. *b. & ad titul.* Sabbaib *cap.* 18. *fol.* 128. *a. & videsis Maimonid. halach.* Sabbaib *cap.* 21. *fol.* 115. *a.*). Ratio seu ansa usus diverbii hojusmodi est. Ubi disputatur de observatione Sabbati, quæstio intervenit, utrumne Judæo liceat eo die liquoribus aot oleo se perfundere seu tingere? Scilicet utrum inde quietis præceptum violaretur? Ea de re Misna jam memorata; החושש בםתניו לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן ולא שמן ורד בני מלכים סכין שמן ורד על מכותה שכן דרכם לסוך בחול רבי שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם: *Cui dolent lumbi, ei nec infundere licet* (Sabbato) *vinum aut acetum, at vero oleum licet. Modo nempe minime oleum illud sit rosaceum. Filii seu liberi Regum in vulneribus* seu *plagis suis infundere solent etiam oleum rosaceum* (in Sabbato) *quoniam similiter* (deliciarum seu voluptatis causa) *se oleo illo diebus profestis imbuere solent. At vero respondit R. Simeon, Universos Israelitas esse Filios* seu *Liberos Regum.* Ita scilicet haberi, nuncupari. Quod & admittitur omnino in Gemaris; tametsi de olei rosacei in Sabbato usu omnes cum R. Symeone non conveniant. Sed ut ut se res de diverbio hoc habuerit, palam est, liberorum seu filiorum nomine ipsum populum, cives, subditos regni Judaici venisse. Nam licet primario dicti sint universi filii seu liberi Israel id est בני ישראל ex natalibus, adeoque parentis & posterorum in locutione illa ratio ex ipsa origine habeatur; nihilominus ex usu, qui sequentibus seculis inolevit, dicendi, *filii* seu *liberi Israel* ut *filii* seu *liberi* Ammon, id genus alia, non tam natalium originem quam ipsum populum Israeliticum, Ammoniticum, seu populi, qua populi simpliciter, universitatem, denotarunt. Et sane apud Hellenistas בני ישראל quod *filios* & *liberos Israel* plerunque sonat, nunc etiam vertitur οἶκος Ἰσραὴλ *domus Israel*, (Paral. 2. 10. Jerem. 16. 14. & 23. 7. Ezechiel 2. 3. &c.) nunc ἄνδρες Ἰσραὴλ (1. Sam. 17. 53.) *Homines* seu *populus Israel*. Et pro eo quod est (1. *Reg.* 4. 30.) *Excelluit Sapientia Salomonis Sapientiam* כל בני קדם *omnium filiorum Orientis*, habent illi πάντων ἀρχαίων ἀνθρώπων *omnium antiquorum hominum*; τῷ קדם notione illa sumto, qua item significat *antiquum*. Quin etiam pro τῷ בני: singulariter id est *filius meus*, occurrit (*Exod.* 4. 23.) apud eos λαός μου *populus meus*. Accedit locutiones illas בני ברית *filios fœderis*, בני קידושים *filios sponsaliorum*, id genus alia, passim usurpari pro *hominibus*, nulla natalium ratione habita, *fœdere Judaico comprehensis* seu in Judaismum qualitercunque cooptatis & *hominibus qui rite sponsalia inire possent*. Quæ cum ita sint, quid vetat quo minus illud a filiis Suis etiam hinc sumatur pro eo quod est *a populo suo* seu *hominibus suis*, id est Judæis, quemadmodum & *an ab alienis*, pro populis alienis & in Judæorum potestatem victoria seu deditione redactis. Quin & cum Reges patres patriæ dicantur, facile evenit ut populus filiorum seu liberorum nomen indueret. Responsum est igitur, si hoc admittatur; ergo immunes sunt Filii, immunes scilicet Judæi seu populus Judaicus avito & singulari privilegio gaudentes. Si morem scilicet qui hac in terra obtinuit, avitum respiciamus, immunes sunt. Nunc vero, ne offendiculo nos simus hisce, qui novo apud nos jure, Victoriæ scilicet, Deditionis, aot quocunque alio superinducto, Tributum vel Censum perpetuum exigunt (utcunque more avito & qui olim in usu, liberi seu immunes Israelitæ cuncti fuerimus) missa de jure aut more nunc quæstione, solvamus. Ideoque staterem id est bina didrachma, pro te & pro me solve to. Nec puto paraphrastem Syrum aliud omnino præter tributum Cæsarianum heic intellexisse. Nam eodem ipso nomine quo Tributum seu Censum tum in Gamalielis oratione, ubi Judas Galilæus memoratur, tum in altero illo Evangeliorum loco de Numismate Census indigitat, etiam didrachma hæc vocat; scilicet כסף רישא *argentum capitationis*. Quæ alii heic habent obvia sunt. Et quod nos jam asserimus potius in Disquisitionem quam Assertionem congessimus. Quod si *Reges Terræ* de Regibos per orbem Terrarum regnantibus ibi capiatur, adeoque morem innuatur fuisse, a filiis Regum generatim Tributa non accipi, conclusio de filiorum, ex jure avito, libertate ad Christum solum spectabit, utpote Davidicæ stirpis Regum filium. Nam de Petri libertate ibi nil dictum, nisi modo jam ex locutionis formula, qua Omnes Israelitæ Filii seu liberi adeoque populus Regum dicti, admisso. Neque enim aliter Petrus Regum filiorum nomine contineri quibat. Sed vero objiciunt qui de sacra semisicli pensitatione annua locum capi volunt; Tributum illud Judæis impositum fuisse centesimam partem bonorum uniuscujusque patrisfamilias; non ergo fuisse dimidium sicli seu didrachmum, sed varium pro rata cujusque bonorum parte. Et pro centesima citant Appianum. Item Tributum didrachmi heic fuisse voluntarium,

nec

nec ad ejus solutionem quis cogendus esset. Quod dici nequit de Tributo Cæsariano. Alia afferuntur, sed quæ hisce dilutis, plane nihili sunt aut rationi satis dissona. Quod ad priorem objectionem attinet; ea nata est ex Appiano perperam intellecto. Ἔστιν, inquit ille *in Syriacis*, Ἰουδαίοις ἅπασιν ὁ φόρος τῶν σωμάτων τῆς ἄλλης περιουσίας. ἐστὶ καὶ Σύροις καὶ Κίλιξιν ἐτήσιος ἑκατοστὴ τοῦ τιμήματος ἑκάστῳ. *Judæis cunctis tributum capitis gravius est quam reliquarum facultatum. Est etiam Syris & Cilicibus annuum centesimum pro modo cujusque census.* Allatis his Justus Lipsius *de Magnitud. Romana lib. 2. cap. 1.* dubitanter subjicit, *efficiatur ex sermonis nexu Judæos centesimam dare, sicut & Syros & Cilices pro capitis tributo. Quo sensu? inquies. Ut magis capias: solvere quidem illos & pro agris & pro opibus; sed æstimatione omnium facta etiam Centesimam pro ipso capite dare. Hoc tale est, ut si decem millia aureorum in censu habeam, solvam ex eis annua centena.* Atque hinc alii viri docti Centesimam eliciunt tributum Judæis impositum. Sed vero nihil ejusmodi ait Appianus. Capitationem Judæorum ut singularem & gravissimam memorat. Centesimum ad Cilices & Syros tantum spectat. Nec quomodo trahi possint ad centesimum Judæi ibi, omnino non video. Et gravissimam illam capitationem existimo fuisse ipsam didrachmi Cæsariani præstationem per capita annuam. Quam scilicet ex imitatione parilis pensitationis semisicli seu didrachmi sacri inductam, iniquum non est ut autumemus. Nempe cum in Judaicis rationibus ac institutis viderant Romani, didrachmi capitationem sacram non solum in ditione Israelitica, sed passim per orbem terrarum inter Judæos obtinere, inde puto mensuram tributi Cæsariani, utpote æqualis, imponendi sumsere; non dubitantes quin nemo magis imparem, ob census seu opulentiæ inopiæve discrimen, solutionem ejusdem quam sacri didrachmi causaretur, utcunque cuilibet præstatio annua jam dupla esset. Tam Cæsari, quam in Sacros usus. Nam nec illud prætereundum, didrachmi sacri solutionem seorsim mansisse usque in Vespasiani tempora cum item ad Romanos etiam ipsum transferebatur. Josephus *Halosecos lib. 7. cap. 27.* (*videsis Joh. Baptist. Villalpand. Tom. 2. explan. in Ezech. part. 2. lib. 5. disp. 3. cap. 57.*); φόρον δὲ τοῖς ὅπου δήποτ' οὖσιν Ἰουδαίοις ἐπέβαλε, δύο δραχμὰς ἕκαστον κελεύσας ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὸ Καπετώλιον φέρειν, ὥσπερ πρότερον εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν συνετέλουν, *Tributum, ubicunque degerent Judæis indixit, binas drachmas jubens quotannis deferre eos in Capitolium, quemadmodum ante in Templum contulerant Hierosolymitanum.* Hinc tantundem Zonaras & Xiphilinus. Quod & inprimis advertendum, quoniam doctorum aliquot hallucinatio habetur ingens, dum didrachma illa in Evangelio ipsissimos quidem fuisse semisiclos sacros volunt, sed a Romanis in Tributum Cæsarianum sub Tiberio interversos. Cum manifestum sit ante hoc Vespasiani edictum, semisiclos illos templo Hierosolymitano pendi ex lege sacra solitos; quod & ex Josepho alibi non semel licet elicere. Objectio vero altera, de eo quod est didrachmi solutionem fuisse voluntariam, non item Tributi Cæsariani, error est manifestus & institutorum morumque Hebræorum inscitia insignis. Certe nihil video in verbis Evangelii unde voluntariam fuisse quis eam omnino autumet. Neque certe λαμβάνοντες *accipientes* aliud ibi denotat quam qui solvere detrectantes tandem cogere posset. Nam & idem vocabulum usurpatur de Regibus Terræ. *A quibus Reges Terræ accipiunt &c.* Dubitandumne de Regibus tam cogentibus quam accipientibus illud dictum? Ergo pariter sane utrobique. Sed revera palam est, ex institutis ac more Hebræorum in didrachmi sacri seu pensitationem semisicli annuam in sacros usus, post vicesimum quintum mensis Adar neminem invitum non, pignore capto aliterve, fuisse quotannis adigendum. Quod videre est tum in eis quæ supra (*Lib. 4. cap. 5.*) de semisiclis his obiter e Talmudicis attulimus, tum apud Samuelem Petitum *Var. Lect. lib. 2. cap. 1.*, qui cum primis hac de re consulendus. Ita evanescit plane objectionis illius vis. Atque cetera quæ impugnare solent sententiam hanc de Tributo Cæsariano illic intelligendo, ex eis quæ supra memoravimus satis puto dilui possunt.

CAPUT XIX.

De Servitute Personali *seu* Libertatis naturalis deminutione, *quatenus ex* Jure Gentium aliarum Bellico, *juxta Hebræorum disciplinam, ea sequeretur. Discrimen inter* Servitutem personæ inhærentem, *seu* intrinsecam *& eam quæ in* ministeriis *tantum* servilibus *cernitur seu* extrinsecam. *De illo Judæorum, in Evangelio*, Nemini servivimus unquam. *De* Captivis *& more eorum apud Hebræos*, redimendorum.

De Tributis, ex Belli, Victoriæ, Deditionis, Fœderis jure, ab Hebræis, aliarum Gentium Principibus, agni-

agnitis præstitisque hactenus actum est. Sequitur ex instituto, ut de Libertatis Personalis deminutione seu Servitute personali, quatenus ex ejusmodi Jure, eam ipsi in Captivis alienis in bello ab aliis captis admiserint, videamus. De Personis sive ex aliis sive ex ipsis bello captis testimonia luculenta. Maimonides *Hal.* Aibdim *cap. 19.* ad mentem veterum; מלך גוי שעשה מלחמה והביא שבית ומכרה וכן אם הרשה לכל מי שירצה שילך ויגנוב מאומה שהוא עושה עמה מלחמה שיביא וימכור לעצמו וכן אם היו דיניו שכל מי שלא יתן המס יסכר או מי שעשה כך וכך או לא יעשה יסכר הרי דיניו דין ועבד הנלקח בדינין אלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר גוי שקנה גוי לעבדות לא קנה גופו ואין לו בו אלא מעשה ידיו אעף כן אם מכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל: *Ubi Rex quispiam Gentilis captam bello abduxerit eamque vendiderit, aut cuilibet qui voluerit edicto indulserit, ut si quem ex Hostibus captum adducat, eum ei venditum fore, atque ita si decreverit Rex Gentilis, quemlibet tributi* (pro jure ac moribus variis) *præstationem detrectantem, vendendum, aut quid aliud facientem aut non facientem*, id est jussis Regiis non parentem, *vendendum; quod sic decreverit vim habet. Et servi emti ex hujusmodi decretis & Servi Cananæi par omnino est ratio; ita tamen ut ubi Gentili Servus, Personæ ejus non fiat dominus, sed tantum Operæ Manuum seu ministerii ejus. Cum nihilominus, si vendiderit eum Israelitæ, etiam Persona ejus tunc fiat emtoris.* Distinctionis de Opera & Persona sensus est; singulare heic jus fuisse Hebræorum quo Servitus seu status servilis Personæ etiam ~~servi inhæsisse~~ censebatur, adeo etiam ut sine libello manumissionis (de quo, satis supra *cap.* 8.) personæ veluti naturam mutante, libertatem nancisci nequiret, id est, ut servitus neutiquam deleri posset ulla formula simplici sive verborum sive actuum sine libello manumissionis; quem dare cogebatur a foro dominus, quoties causa esset manumissionis legitima. Ejusmodi vero fuisse servitutis (*Gemar. Babil. & Gloss. ad tit.* Gittin *cap.* 4. *fol.* 38. *a. & vide ad tit.* Jabimoth *cap.* 4. *fol.* 45. & 46.) apud Gentes alias jus, ut personæ ipsi non inhæreret, sed ut citra libellum manumissionis libertatem rite posset servus earum adipisci, idque interdum ex actu nudo, quocum servitutem ipsi coustare Hebræi non agnoscerent; idque domino invito. Veluti si servus ejusmodi, nondum ab Israelita adquisitus, nomine libertatis fieret Proselytus. Nam dein pro ingenuo habebant Hebræi. Et scimus satis ex jure Cæsareo, idque vetustissimo, leviculis ex causis, sine libello, libertatem rite acquiri veluti ex vindicta qua una Quiritem (*Persius Satyr.* 5.) vertigo faciebat. Et si servi domini funus apud Romanos, antecessissent pileati (*C. de Latina Libertate tollenda lib.* 1.) vel ipso lectulo stantes cadaver ventilare viderentur, atque hoc ex voluntate fieret vel testatoris vel hæredis, fiebant illico cives Romani. Alia fuere ejusmodi non pauca tum Romæ tum alibi, unde servitus desinebat. Cujus rei apud Hebræos ratio est quoniam, aut ajunt (*Gemar. Babyl. ad tit.* Gittin. *cap.* 4. *fol.* 38. *a.*), לא הם קונים זה מזה לגופו: *Gentilium alter alterius non acquirit personam ipsam*, sed למעשה ידיו: *in quantum ministerium & opera ejus ei possit esse usui*. Summa est, Servitutem Hebræos admisisse ex jure Captivitatis tam inter Gentes alias quam apud se ipsos; ita tamen ut rem sic distinctione interpretarentur; nullibi haberi Servitutem mere Personalem seu statum Personæ inhærentem servilem apud Gentiles; sed tantummodo velut liberorum hominum Captorum seu Possessorum Operam & Ministeria esse id quod nomine Servitutis apud illos veniret. Quemadmodum & inter deditione a se seu fœdere inæquali receptos, juxta superius ostensa *Cap.* 14. Apud seipsos autem, Servitutem etiam (velut ex jure atque prærogativa singulari) fuisse tum in bello captis tum servis Gentilibus emtis, mere Personalem, seu Personæ ipsi, ut characterem Libertatis omnimodæ amissæ naturalis, inhærentem. Nimirum *Intrinsecam illam Servitutem* (quam tum ipsi tum Romani dicere solent cognatione omnimoda seu jure omnimodo sanguinis carere; cujusque effectum primarium faciunt ut possideretur ipse potius velut jumentum quam quid possideret servus, nec jure nuptiali sed contubernio tantum frueretur) non omnino voluere obtinuisse alibi quam in servis Gentilibus a seipsis adquisitis. Aliarum autem Gentium servos qualescunque adeoque seipsos ab aliis Gentibus captos emtosve (& sui tantum puto gratia discrimen hoc commenti sunt) Extrinsecam tantum servisse Servitutem seu eam quæ libertatis cum civili interim obedientia conjunctæ dignitati (quacum & jura sanguinis & Dominii, & Nuptiarum, & alia quæ hominum sunt undiquaque liberorum, manent) non omnino opponitur. Quod quidem satis mirum. Sed ea de re non disputo. Sic igitur intellexere illud de Hebræis ipsis captis apud Ezram; *servi sumus*, inquit *Ezra cap.* 9. 9., *& in servi-*

vitute nostra nos non derelinquit Deus noster, sic alia id genus non pauca in fœdere veteri. Etiam in Maccabaicis 2. *Maccab.* 1. 17., *congrega dispersionem nostram, libera eos qui serviunt gentibus*. Josephus item *Archæolog. lib.* 14. *cap.* 8. de Pompeii victoria, qua in ditionem Romanam primo redacti Judæi; τὴν ἐλευθερίαν ἀπεβάλλομεν καὶ ὑπήκοοι Ῥωμαίων κατέστημεν *Libertatem amisimus, facti jam ditionis Romanæ*. Et de Libertate & Servitute Judæorum plura ille *Halos. lib.* 6. *cap.* 26. *gr.* 11. *lat.* in oratione subinde illa sua prolixa ad Hierosolymitanos. Et censum in Tributorum solutionem, apertam Servitutem vocabat (*Idem lib.* 18. *cap.* 1.) Judas Gaulonites. Sed in hisce juxta mentem Talmudicorum, Libertas & Servitus non opponuntur, qua Servitus & Libertas personalis in statu seu conditione intrinseca hominis seu בגופו juxta disciplinam eorum, considerantur, id est respectu domini qui jure, Hebræorum moribus non dissimili, sive possideret sive manumitteret ipsam servi personam seu corpus; sed qua relatio sic innuitur inter ipsos & Principes qui jure belli eos ad Tributa & Ministeria quæ מעשה ידיהם: *operam manuum eorum* ut olim in Ægypto etiam, nuncupant, seu Servitutem Extrinsecam adegerant; non Intrinsecam seu Personæ inhærentem; quam nullibi revera nisi in Gentilibus quos in Servitutem ejusmodi sive ceperant sive emerant ipsi, locum habere, ut ostensum est, volebant. Singularem hujusmodi gentis suæ hac in re prærogativam ostentant. Ita ut nec alii, nedum ipsi (utcunque Ciceroni *Orat. de Provinciis consularibus*, natio ipsa Servituti nata dicatur) in qualemcunque Servitutis modum a principe aliquo Gentili quomodocunque redacti, aliusmodi revera fierent Servi, quam quales simpliciter sunt subditi seu in deditionem munerumque ac ministeriorum præstationem civilem, pro morum & locorum discrimine, recepti; quemadmodum & scimus τοὺς ἐλευθέρους (*Matth.* 17. 26.) seu *liberos* simpliciter in Evangelio dici qui præstationibus ejusmodi immunes. Quæ cum ita fuerint, annon lux hinc exceptioni illi Judæorum, qua mirati sunt se a D. N. Jesu Christo in Libertatem ex disciplina invitatos; quasi ante illa ipsi carerent. *Dicebat* (D. Johann. cap. 8. 31.) *Jesus ad eos, qui crediderunt ei, Judæos, si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis. Et cognoscetis veritatem & veritas liberabit vos*, scilicet ἐλευθερώσει ὑμᾶς. Ii vero æquo animo non sustinentes vocabulum illud *liberabit*, utpote quod Servitutem illam intrinsecam præeuntem in ipsis innuere suspicabantur, responderunt ei, *Semen Abrahæ sumus* καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε *& nemini servivimus unquam; quomodo tu dicis* ὅτι ἐλεύθεροι γενήσεσθε, *liberi eritis. Respondit eis Jesus, Amen Amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum Servus est peccati. Servus autem non manet in domo in æternum. Filius autem manet in æternum. Si ergo vos filius liberaverit, vere libri eritis*. Patres aliquot vetusti dictum illud Judæorum, velut hominis inflati ac arrogantis characterem esse judicant, etiam & mendacium manifestum. Cum toties Judæi servitutem serviissent, Ægyptiis, Babyloniis, Romanis, quibus & tunc serviebant. At vir summus *Daniel Heinsius in Aristarcho sacro pag.* 903. *edit.* 1639. in exercitationibus nuperis, *Mihi vero non videtur*, inquit, *dubitandum eos qui hæc dicerent ad fœdus respexisse ac Legem, cui qui hærerent, usitato paradoxo liberos dicebant, qualis* בן חורין *filius nobilium, seu liberorum, hoc est liber dicebatur, unde illud in capitulis, quæ vulgo patrum dicunt; nullus nisi qui in legis se exercet studio, pro libero habetur. Tales autem minime esse poterant, qui extra fœdus essent, qui* ἀλλοτρίων δουλείαν *quæ ab illis vulgo* עבודה זרה *dicitur, amplectebantur &c. Non ut serviisse unquam se negent, sed ut ex prærogativa, quod jam dixi, fœderis ac legis liberos se esse ostendant. Plane ut in Stoicorum scriptis, sapientem esse liberum, Epictetum item nunquam serviisse, ad electionem sive* τὴν προαίρεσιν *refertur, sicut sapientem, etiam eum servit, servire negant Stoici*. Perpulchre sane. Sed vero, cum manifestum sit servitutis negationem, in Judæorum illo dicto, tam ad gentem ipsam attinere totam seu Abrahæ semen (quo nomine solos Israelitas, non Ismaelitas aut Edomitas contineri ex veteri traditione volunt (*Maimonid. halach.* Nidarim *cap.* 9.); utcunque tam hi quam illi revera ex Abrahæ posteris quam ad ipsos qui illo uterentur, nec eos gentis suæ partem aliquam, servitutem illam intrinsecam seu quæ statum hominis personalem mutat, unquam serviisse ex disciplina sua admitterent, nec Gentilibus sive Ægyptiis sive Babyloniis sive Romanis Servos omnino aliquos, nedum seipsos, fuisse qui hujusmodi servitutem servirent, (ut dictum est) nec aliam demum servitutem serviisse se unquam decernerent, præter illam quæ libertati intrinsecæ seu personæ inhærenti non opponi solet, sed in operis & munerum præstationibus ac obedientia civili tantum consistit; nonne illam

lam ſolum Servitutem Intrinſecam ſerviiſſe ſe unquam heic negant, ex diſciplina avita edocti, non alteram illam ſeu Extrinſecam, quæ in populo ſive devicto ſive in deditionem recepto nullibi non agnovere? Et quod ſequitur in eo quod monet Chriſtus, *qui facit peccatum Servum eſſe peccati*, oſtendit etiam, ni fallor, Servitutem & Libertatem ibi memoratam non aliam eſſe quam mere intrinſecam illam ſeu Perſonæ inhærentem. Conjecturæ venia detur. Jam vero de Captivis, ut jure apud ſuos fruerentur poſtliminii, redimendis ita ſtatuebant (*Miſna tit.* Gittin *cap.* 4.) אין פודין את השבויין יותר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם ואין מבריחין את השבויין מפני תיקון העולם *non redimendos eſſe captivos pretio majori quam valerent nec in fugam pelliciendos; utrunque, ob commodum publicum.* Hoc, ne alicujus fuga irritati cuſtodes in ceteros inde nimium ſævirent; illud, ne, ob grandioris pretii ſpem, hoſtes frequentius capturæ aſſueſcerent. Sed Captivitatis jus, ſeu Servitutis, qualem diximus, inſequentis, ſatis ita agnoſcebant. In decretis autem ac monitis ſuis de Charitatis ac Munificentiæ Officiis ſive erga pauperes ſive opera publica, veluti urbium muros, Synagogas, aut alia ejuſmodi ſive extruenda ſive reficienda, locum principem obtinebat Captivorum redemtio (quod obiter advertere liceat) aliis quibuſcunque ejuſmodi officiis longe anteponenda. Unde inquiunt (*Gem. Bab. ad tit.* Baba Bathra *cap.* 1. *fol.* 8. *&* *Maimon. halach.* Mithnoth Aniim *cap.* 8.) פדיון שבויין קודם לפרנסת עניים ולכסותן ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים *Redemtio captivorum anteponenda eſt officio pauperes ſive victu ſive veſtitu ſublevandi. Neque* (in rebus ejuſmodi) *habetur præceptum æquale ei quod de redimendis eſt captivis*. Quin ad hoſce inprimis attinere volunt præcepta (*Deut.* 15. 7. *&c. Lev.* 19. 16. *&* 25. 53.) de munificentia, clementia, charitate erga inopes fratres tradita. Quorum in numero primarium hos habere ajunt locum, quoniam non modo victu egebant & veſtitu, ſed in horas, ex dominantium arbitrio, & vitæ & honeſtatis periculum ſubibant. Etiam & Servum qui Judaiſmum ſuſceperat, captum pariter redimi volebant, niſi quid contra Legem (pro ſui conditione) commiſiſſet. Tunc enim etiam אסור לפרותו *vetita eſt ejus redemtio*. Pro ſexus item Dignitatis, Natalium, qualitatum aliarum diſcrimine, alii ante alios, ſi omnes ſimul commode redimi nequirent, erant redimendi. Anteponebatur plerunque fœmina viro; quod etiam in eleemoſynis utcunque erogandis obtinuit. Ratio redditur de redemtione, מפני שהאיש דרכו לחזר לא האשה ובושתה מרובה *quoniam viro facilius eſt multo redire quam fœminæ, cujus etiam pudor major*. At verba Miſnæ *Tit.* Horajoth *cap.* 3. ſunt, בזמן ששניהן עומדין בקלקלה האיש קודם לאשה: *ubi utrique, ne ſcelere inquinarentur, juſtus adeſſet metus, vir fœminæ anteponendus*. Id eſt, ubi pariter uterque concubitus periculo apud hoſtes tentaretur. Quoniam gravius foret in maſculo ſcelus (*Maimonid. hal.* Mithnoth Ainjim *caop.* 8. *& Gloſſ. Gemar. Babylon. ad tit.* Horajioth *cap.* 3. *fol.* 13. *a. atque Maimonides in* Pirush *ad eund. tit. fol.* 16. *a.*) ideo ipſe potius, ſi uterque eodem tempore nequiret, redimendus. Et de Dignitatis heic atque Natalium diſcrimine Maimonides; היו לפנינו עניים הרבה או שבוים הרבה ואין בכיס כדי לפרנס או כדי לכסות או כדי לפדות את כולן מקדימין את הכהן ללוי ולוי לישראל וישראל לחלל וחלל שתוקי לאסופי ואסופי לממזר וממזר לנתין ונתין לגר שהנתין גדול עמנו בקדושה וגר קודם לעבד משוחרר לפי שהיה בכלל ארור בד״א כשהי שניהן שוין בחכמה אבל אם היה כהן גדול עם הארץ וממזר תלמיד חכם תלמיד חכם קודם וכל הגדול בחכמה קודם את חברו ואם היה אחד מהן רבו או אביו אע״פ שיש שם גדול מהן בחכמה רבו או אביו שהוא תלמיד חכם קודם לזה שהו גדול מהן בחכמה: *Si plurimorum ſive pauperum ſive captivorum habeamus ſimul rationem, nec ſufficiat ſacculus, ſive ut victu & veſtitu pauperes, ſive ut redemtionis pretio captivi ſubleventur pariter univerſi, Sacerdos Levitæ eſt præferendus, Levita Iſraelitæ* (qualem Laicum dicimus) *Iſraelita profano* (nato ex coitu ſingulari Sacerdotibus jure interdicto (*Levitic.* 21. 7. *de Profanis nos fuſius lib.* 1. *de ſucceſſione in Pontificatum Hebræorum*). Nam Iſraelitæ nomine eos, quibus optimi juris natales ſine ullo defectu eſſent, quoties ad hunc modum loquuntur, denotant) *Profanus ei qui patre incerto ſed certa matre natus, hic vero ei qui, velut expoſitus, caſu reperiretur* (modo Hebræum eſſe ſatis conſtaret, tametſi parentum neuter dignoſceretur) *ita repertus Mamzeri* (ex damnato nomine ערוה ſeu *turpitudinis* coitu, excepto mulieris menſibus laborantis coitu progenito) *Mamzer Nathinæo* (Ezra 2. 70. & 7. 7.), *Nathinæus Proſelyto. Nam Nathinæus magni apud nos habitus eſt ob Sanctitatem ſingularem.* (Ob miniſteria ſcilicet circa templum, unde ceteris Proſelytis anteponebatur) *Proſelytus autem Libertino* ſeu ſervo manumiſſo, *quoniam hic fuerat* (ſervi nomine) *om-*

omnino (Heu. 9. 25.) *maledictus*. *Quæ autem diximus locum habent, ubi sapientia non fuerint impares. Nam si Pontifex etiam maximus Sapientiæ esset ignarus, Mamzer vero Sapientis discipulus* (id est; hic Legis gnarus, ille nescius esset) *discipulus Sapientis præferendus erat. Et quisque alteri pro Sapientiæ dignitate præferendus, ita tamen ut, si inter eos reperirer quis patrem suum aut Magistrum Sapientis itidem discipulum, eorum uterque aliis quibuscunque Sapientia etiam præcellentibus anteponi deberet*. Et totidem fere verbis idem (atque id genus plura quæ statim damus) habes apud autorem *Tit.* Horajioth *cap.* 3. (*ubi videsis Rab. Obadiam Bartenorium*) Misnæ & in Gemaris). Babylonii vero *Gemar. Babylon. ad dict. tit. cap.* 13. *fol.* 13. *a.*; תנו רבנן היה הוא ואביו ורבו בשבי הוא קודם לרבו ורבו קודם לאביו אמו קדמת לכלם: *Tradunt Rabbini nostri; si quis cum patre suo & Magistro suo captivus teneretur, ipse Magistro præferendus & Magister Patri, Mater vero utrique anteponenda erat*. Tantundem etiam Hierosolymitani *Gemar. ad tit.* Horajioth *cap.* 3. *fol.* 48. *col.* 2.; quibus ratio item adjicitur Magistri heic prærogativæ, שאביו הביאו לחיי העולם הזה ורבו שלימדו חכמה הביאו לחיי העולם הבא: *quoniam pater ejus vitam eis dedit in hoc seculo, sed Magister qui docet eum Sapientiam, ducit eum in vitam seculi futuri*. De Magistro loquuntur qui Misnas seu δευτερώσεις atque veterum Traditiones doceret, non qui Scripturas tantum. Diserte ibi ורבו שלימדו משנה לא רבו שלימדו מקרא: *De Magistro autem capiendum est, qui docuit eum Misnam seu Traditiones, non de eo qui Scripturas tantum docuit*. Si vero patri usus fuerat tam patris quam magistri, in discendo, beneficio, pater magistro præferendus. Quod de Matre adjungitur, vertimus *eam utrique*, patri nempe & Magistro, præferendam, tametsi לכלם, quod *utrique* heic respondet, *eorum omnibus* potius sonet; quasi & si ipsam quisque sibi deberet in hisce anteponere. Ideo vero vocabulo illo tantum Patrem & Magistrum denotari *loco jam citato* (*& videsis Maimonid. tit.* Talmud. Thora *cap.* 5.) sentiebamus, quia expresse ita Hierosolymitani; הוא ואמו ורבו ואביו עומדין בשבי הוא קודם לאמו ואמו לרבו ורבו לאביו: *Si quis cum matre, & Magistro & patre, captivitate teneatur, ipse Matri se anteponat, hanc vero Magistro, & Magistrum Patri*. De redemtione & aliis quæ ad captivos attinent charitatis officiis, heic semper loquuntur. Ex utraque autem Gemara fusiorem Dignitatum

hac in re, uti & aliis quibus præscripta loci prærogativa, ob dignitatis varietatem, ut fieri amat, maxime erat necessaria, distinctionem exhibere liceat. In Hierosolymitana legimus, חכם קודם למלך מלך קודם לכהן גדול כהן גדול קודם לנביא נביא קודם למשוח מלחמה משוח מלחמה לראש משמר ראש משמר קודם לבית אב בית אב קודם למרכל והמרכל קודם לגיזבר גיזבר קודם לכהן הדיוט כהן הדיוט קודם ללוי לוי לישראל ישראל לממזר ממזר לנתין נתין לגר וגר לעבד משוחרר אימתי בזמן שכולן שוין אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ: *Sapiens* (id est juris eorum Divini atque Humani peritus) *præfertur Regi, Rex Pontifici Maximo, Pontifex Maximus Propheta*. (In Babylonia autem heic Gemara etiam Pontifex sacro unctus oleo præfertur ei, qui vestibus tantum Sacerdotalibus insignitus est, מרובה בגדים, quod idem sonat, dictus; ita tamen ut qui unctus oleo Pontifex ob seminis pollutionem a functione semotus esset, id est משוח שעבר מחמת קריו ei postponeretur, aurehabitus interea Pontifici uncto ubi עבר מחמת מומו *Semotus esset a functione ob membrorum aliquem defectum*, qui tamen ipso Sacerdotali (*Deuter.* 20. 2. *de quo plura in Misna tit.* Sota *cap.* 7. & 8. & *tit.* Semicoth *cap.* 4.) in bellum uncto præferendus) *Propheta Sacerdoti in bellum uncto* (Sic Hierosolymitani ad quorum versionem jam redimus; Babylonii vero heic interponunt, ut loco proximum Sacerdoti hujusmodi uncto, סגן id est *Pontificis maximi vicarium* (*Vide de Selden, lib.* 1. *de successione in Pontificat. Hebræorum*), qualis fere est in ecclesia Orientali Syncellus) *Sacerdos in bellum unctus, Classis seu ἐφημερίας sacræ præfecto, præfectus ejusmodi Patri* seu *Principi Cognationis* seu *Familiæ alicujus, Pater hujusmodi* seu *Princeps Marcali* (Marcales erant septem qui sacri præfectis (*Misna tit.* Siklim *cap.* 5. *& videsis Rabbi Jehudam in Gemar. Hierosolym. tit.* Sabbath *cap.* 10. *fol.* 12. *hal.* 3. *col.* 3.) ærarii tribus, quos nuncupabant גיזברין, præerat rationesque ab eis exigebant) *Marcalis Præfecto ærarii, sacri* (ita scilicet Hierosolymitani; sed Babylonii præfecto hujusmodi postponunt tam præfectum ἐφημερίας sacræ, quam Patrem Familiæ) *sacri ærarii præfectus sacerdoti gregario, sacerdos gregarius Levitæ, Levita Israelitæ, Israelita Mamzeri, Mamzer Nathinæo, Nathinæus Proselyto, Proselytus Libertino; Id quod intelligendum est ubi alioquin non sint impares. Etenim si Mamzer fuerit Sapientis discipulus, & Ponti-*

Oooo *fex*

seu Maximus cum vulgo ignarus, etiam Mamzer hujusmodi Pontifici illiusmodi præferendus. Sic autem Sapientem, seu juris Divini humanique callentem æstimabant (eum etiam Sapientis Discipulum non raro, ut in allatis, appellitant, quemadmodum Græci ac Latini Philosophum seu Sapientiæ studiosum σόφον ac sapientem nominant) ut in ceteris dignitatibus קריטה במעשה *præcellentiam in facto*, usu, autoritate, id est Civilem agnoscerent, in hac vero קריטה באמונה *præcellentiam en ipsa veritate*, seu *Moralem*. Nam ita heic de dignitatis prærogativa distinguunt. Certe in veteris Romæ moribus gradus fuere, idque ex disciplina, & ordo hujusmodi officiorum; veluti parentibus primo, fidei tutelæque nostræ creditis secundo, dein hospitibus, clientibus, cognatis, affinibus præstandorum; uti ex M. Catone, Massurio Sabino, aliis, monet Agallius *Noct. Attic. cap.* 13.. Sed hæc obiter. Et ita demum ea quæ ad Interdictum de Furto, Dominium & Obligationem Permissionemque atque alia id genus circa illud (sine cujus Modorum & Temperamentorum diligentiori animadversiona temere nimis & frustra de violatione seu observatione Interdicti hujus pronuntiatur) versantia juxta doctrinam Talmudicorum attinent, idque tum ex Jure Naturali, tum ex Jure Gentium secundum eos, absolvimus.

LIBER SEPTIMUS.

Agit de *Noachidarum Juris* Illustrioris *capite Septimo*, quod est *de Membro animalis viventis*; item de *Carnis* & *Sanguinis esu*. De *Minoribus* insuper seu *Obscurioribus Juris Naturalis*, juxta Hebræos, *Capitibus*. De *Honore Parentum*. De *Capite* Juris Naturalis Illustrioris *Sexto*, seu *de Judiciis*. Tum qua ex jure simpliciter Naturali illud intelligendum, tum qua *Judicia* in *Proselytorum Domicilii regimine* apud Hebræos erant *exercenda*. Accedit de *Judicio Divino*, qua ex illo sive *Pœna* sive *Præmium Cælitus* ex Hebræorum sententia *expectanda* fuerit, dissertatio. Et demum de sententia eorum qui volunt, non solum *vestigia Præceptorum Septem* quæ tractavimus, inesse in sacra *Jobi historia*, verum etiam in *Synodo* Apostolorum *Hierosolymitana*.

CAPUT PRIMUM.

De capite Juris *Noachidarum seu* Naturalis Septimo, *seu* Membri animalis viventis *esu*. *Et de* esu Sanguinis. *Discrimen inter* Pecorum, Ferarum, Volucrum Sanguinem, *atque* Piscium, Locustarum *id genus aliorum*; *item* Humanum. Mahumedanorum, *de* Sanguinis esu, *scita*.

SExtum juris Noachidarum caput Illustrius, quod de Judiciis est, atque juxta enumerationem ex Talmudicis aliquot, sub libri primi extremum allatam, proximum interdicto de Furto deberet locum ordinis habere, septimum in tractatione nostra fore maluimus, id est, ultimum loco, sed dignitate civili supremum, & seorsim post omnia non solum quæ itidem sunt Illustriora, sed etiam quæ sunt Minora atque obscuriora (pro divisione ibi etiam memorata) exhibendum. Quippe quæ omnia veluti materies sunt in quam hujusce exercendum imperium; unde etiam primum locum, idque meritissimo pro dignitate civili, habet in Gemara Babylonia *ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 56. *a.* Quod igitur in enumeratione illa Septimum est, heic sextum locum occupet, nempe על אבר מן החי *interdictum de membro animalis viventis*, quod crudelitas immanis in animalia cetera vetatur. Hoc vero ita scriptis memorat Moses; *Omne* (*Genes.* 9. 3. & 4.) *quod se movet & vivit erit vobis in escam, Quasi virentem herbam dedi vobis omnia* אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו: *at carnem in seu cum anima sua* (sic verbum verbo reddendum) *sanguine suo non comedetis*. Hellenistæ ibi, πλὴν κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς οὐ φάγεσθε *at carnem*

nem in sanguine animæ non comedetis. Aquila, πλὴν κρέας ἐν ψυχῇ αὐτοῦ αἷμα αὐτοῦ *sed carnem in anima sua sanguinem ejus* non comedetis. Symmachus, πλὴν κρέας οὗ σὺν ψυχῇ αἷμα αὐτοῦ *sed carnem cujus sanguis cum vita est*, non comedetis. Vulgata *excepto quod carnem cum sanguine non comedetis*. Onkelos & Judæi Mauritanienses permunt vestigia sermonis Hebraici uti alii fere ex recentiorioribus. Sed R. Saadias Goan *carnem non comedes in sanguine suo*, فانه نفسه *cum is sit anima* seu *vita ejus*. Apud Josephum autem verborum de carnis omnimodæ esu Noachidis permisso sacrorum paraphrasis ejusmodi est *Arch.* 1. *c.* 4. ut eos δεσπότας ἁπάντων *Dominos omnium* animalium fecisse ajat Numen adjiciatque χωρὶς αἵματος. ἐν τούτῳ γὰρ ἐστιν ἡ ψυχή *absque sanguine. Nam in hoc inest anima*; seu vita. Nam & animam pro vita accipi non raro nemo nescit, ut cum Jurisconsulti Cæsarei subinde vocant ultimum supplicium animæ amissionem. Et similia de Sanguine non semel in sacris, quæ Hebræis propriæ, legibus (*Lev.* 17. 13. & 14. *Deuter.* 12. 13.) occurrit, quibus eis in mactationibus omnimodis (præter Piscium, Locustarum, id genus aliorum, quæ lege de sanguinis effusione contineri nolunt, ut statim ostendetur) effusio sanguinis præcipitur, ejusque esus ita interdicitur, ut observent eisdem verbis firmari præceptum quo scelestissimum illud idololatriæ genus Molocho filios immolandi, atque illud quo Esus Sanguinis vetatur, nec in tertio aliquo præcepto ea verba reperiri. De comedente sanguinem, inquit Maimonides, (More Nebochim. *lib.* 5. *cap.* 46.) *dixit Deus Ponam faciem meam in Comedentem sanguinem eodem modo quo de illo qui filium suum Molocho immolat, ponam faciem meam in virum illum. Neque occurrit hæc ratio loquendi in tertio aliquo præcepto præter ista duo de Idololatria & comestione sanguinis, quia illius comestio ad speciem aliquam Idololatriæ, Dæmonum videlicet cultum, ansam & occasionem præbebat*. Et qualis ejusce olim in Zabiorum, id est, idolorum cultui deditorum, ritibus usus esset, ipse ibidem fusius ex Orientalium libris explicat; unde & interdicti rationem petit. Jam vero de animalium Sanguine distinguunt Hebræi, mores suos avitos explicantes. Ejus genus heic triplex; Pecorum, Ferarum & volucrum mundorum Primum est; Nam immundorum sanguis, ut caro, erat illicitus. Piscium mundorum, Locustarum, id genus aliorum, Secundum; Hominis demum Tertium. Pœna item, in sacris literis, Excisionis (id est כרת) *Lev.* 17. 14. esui sanguinis Spontaneo præstituitur, sed ita ut alias, (*ibid.* 3. *ul. Deut.* 12. 23.) sine illa pœna, esus ejusdem generatim interdicatur. Unde & de Pœna heic etiam distinguunt. Primi generis sanguinem ex lege sacra omnino vetitum volunt. Sed ita ut pœna Excisionis non sequeretur, nisi aut tunc comederet aut deglutiret quis Sanguinem, dum effunderetur aut fusius exiliret, aut Sanguinem alium שהנפש יוצאה בו *quocum exiret anima* aut *vita*. Verba sunt; (*Maimonid. halach* Macaloth Isuroth *cap.* 6. *Moses Mikotzi. Præc. Negativ.* 137. *Talmud. titul.* Cerithoth. *cap.* 5.) אין חייבין כרת אלא על דם היוצא בשעת שחיטה ונחירה או החזת הראש כל זמן שיש בו ארמומית ועל הדם הכנוס בתוך הלב ועל דם הקזה כל זמן שהוא מקלח ויוצא אבל הדם השותת בתחלת הקזה קודם שיתחיל לקלח ודם השותת בסוף הקזה קודם שיתחיל הדם לפסוק אין חייבין עליו והרי הוא כדם האיברים שדם הקלוח הוא הדם שהנפש יוצאה בו: *Pœna excisionis locum tantum habuit, ubi quis deglutiret sanguinem exsilientem in ipso mactationis tempore, & sanguinem narium & capitis amputati quamdiu rubedinem suam retineret, aut sanguinem qui interiora cordis occuparet, aut sanguinem emissum dum effusus est & uberius exibat. At vero si quis biberet in ipso initio emissionis aut destillationis, antequam incipiat fusius exilire, aut in emissionis fine tametsi priusquam effusio plane desineret, Pœna excisionis non secuta est. Nam sanguis hujusmodi, velut membrorum sanguis est. Sanguis autem in lege illa* (qua excisionis pœna continetur) *non alias intelligitur præter illum quocum ipsa anima* seu *vita exiret*. At vero inquiunt, דם התמצית ודם האיברין כגון דם הטחול ודם הכליות ודם ביצים ודם המתכנס ללב בשעת שחיטה ודם הנמצא בכבד אין חייבין עליו כרת אבל האוכל ממנו כזית לוקה שנאמר וכל דם לא תאכלו ובחיוב כרת הוא אומר כי נפש הבשר בדם הוא אינו חייב כרת אלא על הדם שהנפש יוצאה בה: *Ob sanguinem exsuctum, aut Sanguinem membrorum qualia lien, renes, testiculi, aut sanguinem qui tempore ipso mactationis recurrisset ad cor, aut sanguinem in jecore repertum, excisionis pœna non imminebat. At interea quisquis ex hujusmodi sanguine, quanta oliva est, comederet, vapulabat. Idque ex lege sacra. Nam & scriptum est simpliciter*, (Lev. 3. ult.) *Nullum sanguinem comedetis*. Nullum scilicet ejusmodi animalium. *At ubi* (ib. 17. 14.) *pœna excisionis, adjicitur, quoniam vita carnis in sanguine est. Unde fit ut*

ut non ob alium sanguinem præter eum quocum exiit anima seu *vita*, *pœna excisionis debita*. Illud בזית seu *quanta oliva est*, velut mensura solennis adhiberi solet ubi de pœna ob comestionem illicitam (quæ apud Hebræos ipsos perquam multiplex) verba fiont. Uti & שוה פרוטה nummuli seu proiæ valor, ubi de furto, quod & libro superiori ostenditur. Quorum neutrum ad Noachidas seu Gentiles attinere volunt. Unde & ajunt לא נתנו השיערין אלא לישראל: *mensuræ* (*Maimonid. halacb* Melakim *cap.* 9.) *hujusmodi non dantur nisi Israelitis*. Geous sanguinis heic secundum, seu Piscium muodorum, locustarum, id genus aliorum, bibere aut comedere quacunqoe ratione ex lege ipsa fas habuere. Uti etiam & Humanum, quem tamen prohibuere Sapientes seu scribæ, id est quibus juris superinducendi permissa potestas. Sic enim ajunt; דם האדם אסור מדברי סופרים אם פרוש ומכין עליוסכת מרדות אבל דם השינים בולעו ואינו נמנע: *Ex scribarum scitis vetitus est sanguis humanus, a corpore scilicet separatus; & ob violationem hujus scribarum interdicti, irroganda erat verberum contumaciæ debitorum pœna. At vero sanguinem dentium* (e gingivis destillare solitum) *deglutire omnino fas*. Nondum enim pro separato ab homine, habitus. Ritus etiam שחיטה *mactationis* in esum & epulas eorumque apices subtiliores a Mose (*Maimonides halacb* Shecita *cap.* 1. *Mos. Mikotzi. Præcept. affirmat.* 63.) deductos tradunt, juxta quos animalia illa quorum sanguis illicitus, in esum mactanda, sanguisque eorum emittendus, idque secundum præceptum (*Deut.* 12. 21.) sacrum generatim de Mactatione traditum. Eandem autem esse carnis morticinæ, suffocati animalis, id genus aliorum, cum carne unde sanguis nondum est omnino emissus, rationem nemo non videt. Ita scilicet de ipsis Hebræis, obtinuit. Ceterum quod ad Noachidas heic seu gentes ceteras attinet, quibus proprium illud e Genesi jam allatum est interdictum, binæ fuere apud Hebræos sententiæ (*Gemar. Babylonic. ad titul.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 59. *a.* & *Gemar. tit.* Zabachim *cap.* 14. *fol.* 116. *a.*) Altera, interdicto eo illis vetitum fuisse tantummodo sive membrum sive carnem ab animali vivente discerptam exsectamve, veluti agnorum, vitulorum, testiculos exsectos aliaque id genus qualiacunque. Atque membrorum hujusmodi esum בכל שהוא *quantulumcunque fuerit*, Noachidis interdictum. Neque enim olivæ aut alius cujusquam mensuræ temperamentum eis heic assignatur, ut Israelitis; quemadmodum dictum est. Atque hæc sane sententia, qua sanguinis esus Noachidis satis permissus seu qua מותר הוא הדם מן החי: *fas esse decernitur eis esum sanguinis etiam animalis viventis*, plerunque prævaluit & receptissima est. (*Gemar. Babil. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 59. *a. ad tit.* Cholin *cap.* 7. *fol.* 561. & 102. *Maimonid. hal.* Melakim *cap.* 9. & *Mikot. præc. affirm.* 122.) Interdicti autem sic intellecti rationem affert Maimonides More Nebochim *part.* 3. *cap.* 48. ex Orientalium libris, eamque ait fuisse (præter eam quæ de crudelitate nemini non obvia est; nisi obi exsecantur, quorum exsectio animalibos aleodis profit) שכן היו עושים אז מלכי הגוים וגם לעבודת זרה היו עושים כן רוצה לומר שהיו חותכין מן הבהמה אבר ידוע ואוכלים אותו: *quoniam ita eo seculo facere solebant Reges Gentium; etiam Idololatriæ causa, ita faciebant. Scilicet animali abscindebant membrum aliquod, atque illud comedebant*. Certe in Europæorum Omophagiis seu festis crudivoris, ejusmodi quid adhibitum esse, ni fallor, memoratur. *Bacchanalia*, inquit Arnobius, (*adversus Gentes lib.* 5.) *prætermittamus immania, quibus nomen Omophagiis Græcum est. In quibus furore mentito, & sequestrata pectoris sanitate, circumplicatis vos anguibus, atque ut vos plenos Dei Numine ac Majestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissipatis*. Qua de re vide etiam Clementem Alexandrinum in Protreptico, Sixtum Empiricum in Pyrrhoniis hypotyposibus, alios (*lib.* 3. *cap.* 15.). Altera vero sententia, etiam Sanguinis (qualem jam diximus Israelitis ex lege sacra illicitum, noo alius) esus cunctis hominibus interdictus habebatur. Ita Rabbi Chanania (*Gem. Bab. ad tit.* Sanhed. *cap.* 7. *fol.* 56. *a.* & 59.) Beo Gamaliel, seu Gamla, ita aliquot alii. Et tum de membro seu parte aoimalis viventis, tum de sanguine, qua eorum interdicta Noachidas seu uoiversum genus humanum attinent, consulas caput integrum de אבר מן החי *Membro animalis viventis* in *Halacoth gedaloth* (Fol. 135. b.). Prætereundum autem non est, haberi in lege sacra quod haud parom stare videtur pro sententia priori Lex est; (*Deuteron.* 14. 21.) *Non comedetis* כל נבלה *morticinium ullum, sed* לגר *peregrino* seu *Proselyto qui intra portas tuas est, dabis illud ut comedat ipsum* seu *& comedet ipsum, aut vendas ipsum alieno, quia tu populus es sanctus Domino Deo tuo*. Quod intelligitur tum apud Magistros tum ab Onkelo in paraphrasi Chaldaica de Proselyto Domicilii seu incircumciso quem

& io-

& inde אכל נבלות *morticinia comedentem*, seu *eum cui nefas non esset morticinia comedere* nuncupabant, (*Glosſ. Talm. ad tit.* Erakin *cap.* 7. *fol.* 29. *a.*) uti ante etiam monuimus. Sanguinem igitur Morticinii seu suffocati, id est non effusum, ex Noachidarum jure permissum agnoscere videntur, nisi velis eos sensisse ipsum suffocato etiam seu morticinio sanguinem prius exprimendum fuisse quam sic comederetur. Certe & Mahumedes prohibuit esum (*Alcoran. Azoar.* 2. 5. & 6. *Lut. Cod.* 6. 12. & 16. & *Abugiafar Historia Saracenic. lib.* 1. *cap.* 1. الدم والميته ولحم الخرير & *sanguinis & Morticinii, uti & carnem porcinam*. Uti etiam المنخنقة والموقوذة والمتردية والنطيحة وما اكل السبع *suffocati, verberibus occisi* (ita interpretatur Mahumedes Ben Achmed paraphrastes, quod alii combustum vertunt) *item occisi casu seu cornu & ejus cujus partem aliquam devoraverat fera*. Extra scilicet causam necessitatis qua hæc comedere permisit; quemadmodum etiam ex receptis apud Hebræos (*Maimonid. halach.* Melakim *cap.* 8.) moribus cibi hujusmodi alias interdicti permittebantur militibus ubi licitos locus non suppeditaret. Et Jacobus Bleda de Mahumedanis qui olim in Hispania; *Moriſchi hujus regni*, inquit, (*Defensio Fidei in causa Moriſchorum cap.* 8.) nimirum Valentiæ, & *reliqui Hispaniæ non comedunt sanguinem, carnes suffocatas, morticinas nec morsas ab aliquo animali, putantes id peccatum esse ob reverentiam suæ sectæ pessimæ quæ id vetat in Alcorano, & vocant eas carnes Arabice Halgbarabam* (الحرم) id est, *maledictas & prohibitas*. Avicenna autem Medicus (*Canon lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 602.), superstitionis Mahumedicæ alias tenacissimus, haud pauca habet de sanguinis sive esu sive potu, morbis scilicet aliquot curandis, ubi nec prophetæ sui interdictum omnino memorat. Forsan in Medicinæ ratione vim suam interdictum non habere voluit. Advertendum autem, Talmudicos dum interdictum hoc de membro animalis viventis (seu, ut volunt aliqui, de Sanguine) Noachidis ipsis velut primo datum memorant, Ada recentius interea non omnino, si rem spectes, facere. Sed exceptionem tantum faciunt adjectam indulti ejus quod nec Adæ (*vide* Ain Israel *part.* 2. *fol.* 3. *col.* 4. & Beresith Rabba *parash.* 38. *fol.* 38. *col.* 2.) nec posteris ante Noachum permissum est. Id est esus carnium. Nam ex eo quod habetur in Genesis initio; *Et dixit Deus ecce dedi vobis omnem herbam seminantem, semen, quæ est in superficie universæ terræ, & omnem arborem in qua est fructus arboris & quæ semen seminet, in escam*, & ex illo quod de Noachidis postea *Genes.* 9. 3. legitur, *Omne quod se movet & vivit, erit vobis in escam &c.* Excepto, ut ante dictum est, sanguine; ex his, inquam, ut & Christiani scriptores non pauci, docent carnium esum Adæ non permissum, nedum membri animalis viventis. Noachidis vero indultum seu permissum, ut ostensum est, esum carnium, excepto membro animalis viventis (seu, juxta sententiam illam alteram, sanguine) quod comedere, inquiunt, nunquam non illicitum. Josephus Albo (*Sepher Ikarim part.* 3. *cap.* 14.) ad veterum Talmudicorum mentem; בתחילה נצטווה אדם הראשון בקצת מצוות שנהגו בהן האנשים לפי קבלת רזל עד נח ולנח התיר אכילת בעלי חיים שהיה אסור לאדם הראשון כי בתחילה לא התיר להם אכילת בעלי חיים אלא אכילת הצמחים בלבד וגו' ואחר כך התיר אכילת הבעלי חיים לנח *In principio Præcepta quædam data sunt primis parentibus, quibus usi sunt homines usque ad Noachum, juxta Traditionem Rabbinorum nostrorum piæ memoriæ. Noacho vero permissus est usus animalium, qui Adæ interdictus est. Nam in initiis non permissus est homini esus animalium, sed tantum esus eorum quæ e terra germinant, seu fructuum e terra nascentium tantum &c. & postea Noacho permissus est esus animalium*, adeoque (sic puto volunt) eorum quæ animalium sunt fructus, veluti ovorum & lactis. Nam nec illa ante video, juxta ipsos, permissa, utpote quæ animalium propagationi inservirent. Nec sane sanguinem piscis ullius immundi comedere sibi fas fuisse docent (*halach.* Macaloth Isuroth *cap.* 6.), quoniam inter sanguinem eorum, ac carnem, quoad interdictum de immunditie, discrimen nullum. Rationes autem addunt illius Noachidis permissionis. Quoniam ajunt alii (*Abarbinel*, *in* Pirush Tora *fol.* 46. *col.* 2. & 3.), in rerum initiis fructus arborum, agrorum, satorum aliarumque rerum e terra crescentium ex ipsa creatione uberes fuere, unde commodissime nutriri possent homines. Nec aliter se res usque ad Diluvium habuit. Statim autem post Diluvium ob rerum ejusmodi inde inopiam, necessarium fuisse hoc indultum ne fame aliter homines tunc perirent. Alii rationem petunt, ex eo quod fructus terræ post Diluvium pejores multo quam ante. Alii aliter. Qua
de

de re consulas commentarios Rabbinicos ad Genesin. Et Consona jam dictis sunt ea, quæ de abstinentia animalium, in seculis vetustissimis, in scriptis occurrunt Gentilium. Quale est illud Pythagoræ apud Ovidium *Metamorph.* 15.

> *At vetus illa ætas, cui fecimus Aurea nomen,*
> *Fœtibus arboreis & quas humus educat herbis*
> *Fortunata fuit nec polluit ora cruore.*

Consulas, quæ habentur apud Porphyrium libris περὶ ἀποχῆς, & Plutarchum in Orationibus περὶ σαρκοφαγίας, præter Petri Castellani opusculum de Esu Carnium, & Theologos ad Genesim obvios. Sed vero quantum ad membri animalis viventis attinet; non pariter omnimodo se heic volunt obstrictos, ut Noachidas seu Gentiles. In universum quidem pronuntiant (*Maimon. halach.* Melakim *c.* 9. *Mos. Mikot. præc. affirm.* 122.) כל שאסור על ישראל משום אבר מן החי אסור על בני נח *Quicquid nomine membri animalis viventis vetitum est seu illicitum Israelitæ, id pariter Noachidi illicitum.* Sed non e contra. Nam ex ritibus illis Mactationis atque הלכות שחיטה *traditionibus de modo mactandi* in esum promiscuum & convivia (non enim de mactatione sacra heic loquimur) a Mose deductis, docent, aliquantulum sic a Numine omnimodi semper Juris domino supremo relaxatum fuisse ipsis interdictum hoc ut carnem seu membrum animalis rite jugulati, sed adhuc ita motitantis ut in vivis moribundum censeretur, dissectum, nefas interdum non esset antequam motitare desineret, comedere. Moses Mikotzi *loco cit.* (*sed & vide Maimon. halach.* Shecita *cap.* 1.) ויש שבני נח חייבין עליו ולא ישראל כגון אבר מן החי מן הטמאה וכגון בהמה שחוטה ומפרכסת אבר ובשר הפורשים ממנה אסורים לבני נח ולא לישראל מפני שאין השחיטה מהרת לבני נח במו לישראל *At vero sunt nonnulla quibus violat hoc interdictum Noachides, non item Israelita, veluti in membro animalis viventis quod immundum est* (nempe immunditiei nomine, non membri animalis viventis reum ibi volunt Israelitam) *& ubi pecoris jugulati, sed adhuc motitantis, caro seu membrum aliquod separatum comeditur. Nam Noachidi illud illicitum. Non item Israelitæ. Quoniam scilicet indultus ex ritu Mactationis seu jugulationis ad Noachidas non attinet quemadmodum ad Israelitas.* Hoc vero necessario monendum, de membro & carne Pecorum, Ferarum, Volucrum duntaxat (id est animalium, quorum tantum sanguinem ex lege sacra illicitum habuere) non de Piscium, Locustarum, aliorumve id genus animalium, interdictum hoc eos capere. Nam & sibi ipsis pariter atque humano generi reliquo horum (modo non immunda, quantum ad Israelitas, intelligas) esum sine mactationis alicujus ritu aut effusione, etiam plane vivorum, licitum fuisse volunt. Verba sunt *Maimonid. hal.* Shecita *cap.* 1. דגים וחגבים אינן צריכים שחיטה אלא אסיפתן היא המתרת אותן הרי הוא אומר הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם אסיפת דגים בשחיטת בקר וצאן ובחגבים נאמר אסף החסיל באסיפה לכרה לפיכך אם מתו מאיליהן בתוך המים מותרים ומותר לאכלן חיים *Non opus est ut adhibeantur ritus mactationis Piscibus & Locustis. Ceterum collectio eorum tantum licitos eos facit. Nam & dixit Moses, Nunquid* (*Numer.* 11. 22.) *oves & boves mactabuntur pro eis, qui sufficiant eis? Vel omnes pisces Maris colligentur pro eis? Collectio* seu *congregatio*, ipsa captura, *piscium, velut mactatio* (ad quam ritus attinere, ut dictum est, perquam singulares) *boum & pecorum. Alibi item collectio locustarum memoratur, ut in Prophetis* (*Isaiæ* 33. 4.) *ut quæ sola sufficeret. Unde etiam, tametsi, ex se morerentur in aquis, liciti erant* (pisces) *quos etiam vivos comedere* (ut ostrea solemus) *licuit.* Parilem autem heic volucrum & Pecorum rationem fuisse ex ipsis legis sacræ (*Lev.* 17. 13.) Verbis eliciunt.

CAPUT II.

De Minoribus *seu* Obscurioribus Juris Naturalis, *juxta Hebræos*, capitibus. *Et de* Parentum honore, *atque ejusce interpretamentis quibus ei derogatum ibant. De loco illo Evangelii illustri*, Corban (quod est donum) quodcunque ex me tibi profuerit. *Mira* de Votis disciplina.

Minorum seu Obscuriorum juris Noachidarum seu Gentium capitum (quæ antequam ad Judiciorum Caput deveniamus, exhibere non immerito visum est) neque numerus certus est, neque adeo certæ semper de eis receptæ sententiæ. Horum autem Genus est Duplex; alterum eorum quæ Majoribus atque Illustrioribus veluti sive prævia atque antecedentia sive necessario consequentia commiscentur, quemadmodum Multiplicationis generis humani & Contractus matrimonialis jura cum præcepto de revelatione Turpitudinum, Dominii atque Obli-

Obligationis Permissionisque circa illud versantis jus in Furti Interdicto, Pœnarum modus in Judiciis (de quibus mox) & quæ sunt ejusmodi cetera superius plerunque suis locis explicata, & Talmudicis uno nomine אבזרייהו (*Rabba in Gem. Babyl. ad tit.* Sanhed. *cap.* 8. *fol.* 74. *b. Salom. Jarch. ibi & Baal* Aruch in אבזר) *appendices eorum*, id est, septem Illustriorum seu כל מילי דשייך לאותן ז׳ מצוות *quicquid necessario Septem illis præceptis insuper continetur*, quod Gallice, pro suo more, exprimit Salomon Jarchius per לור אפרטנמנט *Leur appertenement*. Accedat etiam illud de Cultu a Noachide Numini exhibendo secundum ea quæ de eo diximus libro tertio, uti & consequens de Judicio divino persuasio, juxta ea quæ mox capite dicemus quarto. Nam tametsi nihil quidem præceptis seu obligationibus illis illustrius; qua sive objectum sive finem respicis; nihilominus quoniam neque in ipsa Proselytorum Domicilii professione exigebantur, neque in Judiciis quibus in ditione Israelitica coercebantur Gentiles, eorum usus erat, inter Obscuriora locum non immerito sortiuntur. Alterum genus eorum est quæ universis quidem observari volebant aliqui. In hisce est illud de Parentibus honorandis, quod cum pars Decalogi sit, inter Jura Naturalia enumeratur a Philone Judæo *Lib. de Decaloge*. Et inter homines qui humanitate exuta in ferinam migrarunt naturam, ferre ait ille τὰ τῆς ἀγριότητος πρωτεῖα τοὺς γονέων ὀλιγωροῦντας, *primas ejusmodi feritatis, eos qui parentes negligant*, eosque ob inhumanitatem impietatemque tam Deo quam hominibus esse genus invisissimum. Atque inter ea quæ נתפרסמו בכל אומות *publicata sunt inter omnes gentes*, seu quæ jura sunt totius generis Humani, diserte enumerat Parentum Honorem Rabi Aben Tybbon *in* Ruach hachen *cap.* 3. & 6. Quin ante Decalogum divinitus in Tabolis acceptum, hoc de parentibus honorandis cum aliis aliquot, præter septenarium Juris Noachidarum capitum numerum accepisse Hebræos, ex eorum commentariis *lib.* 1. *cap. ult. pag.* 223. supra memoratur. Sibi nempe inprimis & modo sunc præscripto observandum. Nam ut observarent alii, non Pœna civili omnino adigebant sed tantum suadebant. Ex civili autem sibi seu sacra lege monent tum de כבוד *honore* tum de מורא *timore* seu reverentia Parentum *Lev.* 19. 3. Et de utroque ad hunc modum (*Maimonid. hal.* Memarim *cap.* 6. *Mikotz. Præcept. affirm.* 113. *Ita Gemar. Bab. ad tit.* Kidoschim *cap.* 1. *fol.* 31. *b. Gemar. Hierosol. ad tit.* Pea *cap.* 1. *fol.* 15. *col.* 3.) איזהו מורא ואיזהו כבוד מורא לא עומד במקלו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו ולא יקרא אותו בשמו לא בחייו לא במיתו אלא אומר אבא מרי *Discrimen inter Honorem & Timorem seu Reverentiam patris hujusmodi est, ut ex reverentia filius non stet in loco ejus seu locum ei assuetum stando occupet, nec in loco ei assueto sedeat, nec sententiæ ejus refragetur, nec eam refutet, nec eum nomine suo appellet, sive superstitem sive mortuum,* (*vide supra lib. 6. cap. 9. p. 716.*) *sed ad hunc modum loquatur, Abba seu Pater Dominus meus*. De Honore vero sic; איזהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכס׳ משל אב ואם אין ממון לאב ויש ממון לבן כופין אותו וזן אביו ואמו כפי מה שהוא יכול: *Honor in eo consistit ut cibum & potum ei subministret filius uti & vestitum, ex eo scilicet quod Patris est seu ex bonis paternis, quibus si careret, cogendus erat filius, si ipsi bona essent, ut utrunque aleret parentem, in quantum posset*. Nec fas habebant filio dicere patri, illum præceptum aliquod violasse, tametsi palam violaret; sed modestius tantum de lege, quam violarat, interrogare. לא יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך כאילו שואל ממנו ולא כמזהירו: *Non dicendum ei erat, Abba seu pater, transgrederis verba legis, seddicendum erat ei, scriptum est in lege sic, vel sic, idque perinde ac si ea de re eum consuleret seu interrogaret, non ac si commoneret*. In Honore autem exhibendo præferendus erat matri pater; in timore seu reverentia patri mater. Ratio additur, ללמד ששניהם שוים בין למורא בין לכבוד: *ut inde parilis utriusque dignitas cognosceretur, dum tam Reverentiam quam Honorem intuemur*. At vero insignes fuere Derogationes, quibus vim seu effectum præcepti hujus ita minuebant Hebræorum Magistri, ut mirum sit eorum aliquos inter Naturalia jura id nihilominus sic posuisse. Derogationes eæ fuere binæ. Altera, qua Magistrum seu Præceptorem, a quo Legem ejusque Misnam, δευτέρωσιν seu *explicationem* quis didicisset, parentibus in honore exhibendo præferebant. Cujus rei specimen non obscurum habetur, ubi de captivis redimendis superius agitur. Et occurrunt ejusmodi alia, ubi (*Gemar. Hierosolym. ad tit.* Horajoth *cap.* 3. *fol.* 48. *col.* 2. *Maimonid. hal.* Talmud Thora *cap.* 5.) de Magistro Honorando, sublevando, observando præ patre, disciplina ab eis traditur. Altera heic derogatio est illa a Domino Servatore in Evangeliis damna-

ta.

ta. *Vos autem dicitis* (Marc. 7. 11. & D. Matth. 15. 5.) *si dixerit homo patri aut matri* Κορβᾶν, ὅ ἐστι δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς *Korban, quod est donum quodcunque ex me tibi profueris; & ultra non permittitis eum quicquam facere patri suo aut matri suæ, rescindentes verbum Dei per Traditionem vestram quam tradidistis; & similia hujusmodi multa facitis.* Quod quidem a Doctissimis viris quamplurimis tactum, a paucissimis satis explicatum aut intellectum satis videtur. Ad vovendi ritus rem pertinere, dubitandum non est. Ea autem ita se habuit. De Votis, ad hunc modum, Lex sacra (*Deut.* 23. 24.); *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere illud, alioquin requirendo requiret illud Dominus Deus tuus a te, & erit in peccatum. Quod egressum est de Labiis tuis observabis & facies, sicut vovisti Domino Deo tuo voluntarie, & sicut loquutus es ore tuo.* Atque aliæ sunt ea de re Leges (*Num.* 30. 3. *videsis Mos. Mikot. Præc. affirm.* 124.). Vota autem aut in Oblationibus Numinis dicandis sive victimarum, sive frugum sive opum qualiumcunque, aut in abstinentia seu actu aliquo alio futuro versabatur. Adeo ut ei, qui se alterutro genere obstrinxerat, id quod voverat cum religione esset præstandum, usque dum rite voto solveretur. Quod ex lege interdum, ubi filia aut uxor voverat, a patre aut a Marito fiebat; atque a Magistris, quibuscum (*Maimonid. hal.* Nidarim *cap.* 4.) de re ardua nimis, temeraria seu infelici quæ in votum venerat, interdum consulebatur, simile fieri aliis ex more fas erat. Alioquin etiamsi quis voto ipsi legis sacræ præscriptis velut phylacteriorum usu, scenopegiorum ritibus, id genus aliis sibi interdixerat, ab eis omnino abstinendum fuisse volunt; Pœna insuper verborum violationi voti adjecta. Quod tamen in juramentis non obtinuit. Atque hoc docent inter Votum & Juramentum discrimen. Irritum fuisse Juramentum, si quis jurasset se non usurum phylacteriis, aut scenopegia; id genus alia, non observaturum. Quod si quis Voto hisce renuntiasset, tantum absuisse ut irritum esset votum, ut etiam non impune violandum. Discriminis ratio redditur (*Misna & Gem. Bab. & Glos. ad tit.* Nidarim *cap.* 2. *fol.* 16. *a. & Maimonid. hal.* Nidarim *cap.* 3. *Gem. Hierosolym. ibid. fol.* 37.) שהנשבע אוסר עצמו על דבר שנשבע עליו והנודר אוסר הדבר הנדור על עצמו: *quoniam juramento obstrictus ipse sibi interdicit re uti de qua juravit, voti autem damnans ipsam rem, de qua votum concepit, sibi facit illicitam.* Sensus est, juramento ejusmodi jurantem se obstringere quidem ipsum (quantum in se est) ne id faciat quod in præceptis accepit. Id quod ipsum obligare merito nolunt. Voventem autem, rei ipsius, quæ in votum venit, naturam ita commutare, ut ea impostetum, pro voti ratione, sit plane abstinendum, ne contra legem committatur, qua Vota cum religione solvenda præstandaque. Verbi gratia, qui jurarat se nec Tabernaculum extructurum in scenopegiis, nec frondes palmarum tunc adhibiturum, id quod ex præcepto (*Levit.* 23. 40. & 42.) faciendum erat, plane jurarat se non facturum. Voti autem de ipsis rebus ut diximus expressim in votum venientibus, ratio ita se habuit, ut ipsæ, ex ipsa voti vi, interdictæ, utpote res omnino consecratæ, aliosque in usus, juxta sui æstimationem, essent convertendæ. Etenim Formula fere erat; קרבן סוכה שאני עושה לולב שאני נוטל: *Corban*, seu *Oblatio*, *seu res consecrata sit tabernaculum quod ego fecero, item ramus palmæ quem ego sustulero.* Atque inde res ipsa (seu ejusce atque operæ circa illam imponendæ pretium, si nondum a vovente possideretur conficereturve) in naturam נדבה seu *voluntarii sacrificii* seu *Oblationis* transiens, præcepto, ex eorum sententia, velut exuebatur, voti rationi jam tantummodo obnoxia, quo nec exsolvere se fas voventi ipsi habebatur; seu אינו יכול להפר quod dicere solent, idem denotans. Quodcunque aliud sive frugum sive fundi, sive operæ, simili formula devovebatur, ita Numini sacrum ex voto postea habitum est, ut ex voti duntaxat legibus, non omnino ex aliqua alia, quantum ad voventem attineret, illud pendere existimarent. Unde de Tabernaculo, in exemplo allato, ajunt (*Gemar. Hierosolymit. ad tit.* Nidarim *cap.* 2. *fol.* 37. *col.* 2. *hal.* 2. *vide etiam Misnam. ibid. eod. tit. cap.* 6. *in aliis codicibus cap.* 5.) בן אדם מקדיש סוכתו לשמים: *sic tabernaculum suum sacrum quis Numini facit.* Et similiter de aliis. Jam vero si, quid Honoris parentum nomine intelligant, observemus, res fiet manifesta. Ex lege (*Decalog. & Levit.* 19. 3.), de כבוד seu *Honore* loquuntur & de מורא seu *Timore* aut *Reverentia* ut dictum est. Et utrunque ita explicat etiam ex veterum mente Salomon Jarchius *ad Levit.* 19. 3. *& videsis Drus. ad Levitici loca, cap.* 63.), איזהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יכתר את דבריו ואיזהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכנים ומוציא: *Quinam est timor seu re-*

ve-

verentia heic filii? Non sedeat in loco Patris, non loquatur in loco ejus, nec verbis ejus contradicat. Et qualisnam heic honor exhibendus? Præbeat parentibus cibos ac potum & vestimenta, calceos induat, introducat atque educat. De assidua observantia loquitur. Qui igitur, ad formulam jam dictam, voverat, de rebus quibus parentibus honor exhibendus erat (nimirum cibo, potu ceterisque præstandis) eas a se *Corban* fieri, id est, Oblationem sacram, ita eum obstrictum volebant esse voto ut non solum præcepto parentes honorandi solveretur (ratione superius allata) verum etiam ut illud observare imposterum fas ei, voto necdum soluto, non esset. Scilicet quicquid, ante votum, parentibus ex præcepto præstandum fuisset, id universum, post votum, Numini sacrum habebatur eique tantum, sive in opera ac ministeriis sive in Oblationibus quæ Honoris Parentis, de quo votum conceptum est, æstimationem æquaret, præstandum. Si nempe expressim sic voto dicaretur. Aliter, si votum tantum esset, se nolle deinceps parentem omnino honorare, neque id licuit ex simplici ipsius abstinentiæ futuræ voto, priusquam solveretur. Unde & Syrus Evangeliorum interpres, Magistrorum sententiæ formularumque non ignarus, pro verbis illis in Græco sermone non ita perspicuis substituit ܩܘܪܒܢܝ ܡܕܡ ܕܡܢܝ & ܩܘܪܒܢܝ ܡܕܡ ܕܬܬܗܢܐ ܡܢܝ

Utrunque significat, *Corban meum*, seu *oblatio mea sit, quodcunque ex me tibi utile possit esse*, aut *possit prodesse*. Quod itidem Talmudicorum phrasi maxime consonum. Atque hunc esse sensum loci illius tam veteres patres Christiani (*D. Hieron. in D. Matth. cap.* 15. & *Theophylact. ibid.*), quam recentiorum doctissimi (*Videsis Hugonem Grotium de Jure Pacis & Belli lib.* 2. *cap.* 13. §. 7. *Job. Coccejum in Excerpt. ex Gem.* Sanhedrin *pag.* 273.) clarissimique satis adstipulantur. Fusiorem ea de re doctissimamque pridem edidit diatribam Ludovicus Capellus, quam in primis consule. Atque advertas etiam, voto ejusmodi simplici quo filius a patre interdiceretur bonis in quæ alias ipse ex lege succedere debuisset, exhæredationem adeo legitimam factam esse, ut successionis jure omnino inde Filius caderet, atque ad nepotes sive ad fratres (ut facti species exegit) bona, prætermisso filio ita voto damnato, transmitterentur. Sic diserte Talmudici (*Misna tit.* Baba Kama *c.* 9. *Talm. Babylon. fol.* 109. *a. Maimanid. hal.* Nidarim *cap.* 5. & *vide Constantin. L'Empereur ad Tit.* Baba Kama *cap.* 9. §. 10. *pag.* 257.). Jam dictis perquam sunt consona illa Philonis in legum Mosaicarum recensione *Apud Euseb. Præparat. Evangelic. lib.* 8. *cap.* 7., *Quemlibet rerum suarum dominum nisi si eas Deo vel dicatas utcunque vel omnino sacras esse voluerit*, εἰ δὲ λόγῳ μόνον ὑπόσχεσθαι προφθαίη, ψαύσαι καὶ θίγειν αὐτῶν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' εὐθὺς ἁπάντων ἀποκεκλεῖσθαι; *Nam si vel ore tenus sponsionem ejusmodi aliquam nuncuparit, nihil eorum uti seu attingere poterit, sed omnibus ei continuo interdictum erit.* Item Ἐὰν ἱεροφωνήσῃ τροφὴν γυναικὸς ἀνὴρ ἱερὰν εἶναι, *si vir uxoris suæ alimenta Deo sacra esse voluerit, alimentis ei suis esse abstinendum.* Scilicet consecrare volentem ἅπαντα πάντων στέρεσθαι *ex ipsa verborum suorum vi dominio omnium* (quæ in consecrationem venerint) *spoliari.* Et rem sane ipsam palam didicerat ex Hebræorum disciplina S. Hieronymus, cui dicitur *Epist.* 11. *ad Ageruchiam* illud in Evangelio *inopiam parentum cassa adulatione frustrari. Et Corban*, inquit, *hoc est donum quod altari pollicitus sum & in Templi dona promisi, si tu a me acceperis cibos, vertetur in tuum refrigerium. Atque ita fiebat ut egentibus patre & matre sacrificium offerrent filii quod Sacerdotes scribæque consumerent.* Alibique plura ille (*Ad D. Matth. cap.* 15.) eundem in sensum. Allata vero jam ante notione τῦ Corban, eos qui ex voto ad sacra ministeria se obligarant, ita Josepho *Archæolog. lib.* 4. *cap.* 4. *de quibus Levit.* 27. 2. & 3. dictos nullus dubito. Ex voto scilicet Numini sacratos. Quoniam autem tanta vis erat formulæ, cui vocabulum illud adhiberi, uti & interdum alia quæ huc non spectant, solebat, ut obligatio quæ rescindi nequiret plerunque inde oriretur, ideo etiam videtur τὸ Κορβᾶν in Tyriorum legibus pro Judæorum Sacramento sumi, qua de re ex Theophrasto idem Josephus *contra Apionem lib.* 1. Et magnam Voti ac Sacramenti esse cognationem nemini non manifestum est. Quod vero aliter, idque ex Josephi, de obligatis ad sacra Ministeria Korban dictis, loco duntaxat atque ex eorum occupationibus vacationibusque, traditionem de Honore parentibus minuendo a Christo damnatam interpretatur vir sane eruditissimus *Samuel Petitus variar. Lection. lib.* 1. *cap.* 4., nec assensum præbere omnino queo nec rationem, quam adfert, heic admittere. Interpretationes illas, quibus Κορβᾶν de iis, quæ parentibus alendis impendi possent, sumitur, repugnare vult legibus πατροπαραδότοις Judæorum. *Quoniam nulla*, ut ait ipse,

ſe poterant exceptione tueri, *quin alendi eſſent parentes. Cogebantur enim inviti. Hæc enim eſt regula juris Judæorum* כופין את הבן לזון את האב: *cogitur Filius alere parentem.* At vero ad ſcenopegiorum obſervationem, phylacteriorum, aliorum, cogebatur itidem qui præcepto eſſet inobſequens, quod tamen intelligendum, juxta ea quæ ſuperius afferuntur, ubi ex voto præcedente res ipſa non haberetur voventi illicita. Nam tantum tunc aberat, ut cogerent, ut nec contra votum quid præſtari permitterent. Unde & illud apud D. Marcum *cap.* 7. 12. *καὶ ὐκέτι ἀφίετε αὐτὸν ὐδὲν ποιῆσαι τῷ πατρὶ αὐτῦ ἢ τῇ μητρὶ αὐτῦ*, *& ultra non permittitis eum quicquam facere patri ſuo aut matri ſuæ*. Perpetuo nempe voto (ſic volebant) obſtrictum; uſque dum ejus nexu, ex moribus receptis atque circumſtantiis inſequentibus, interpretatione a Magiſtro aliquo ſeu legis perito adhibita, ſolveretur. Quæ verba etiam D. Marci argumento ſunt, locum heic habere nequiiſſe ſive vacationes ſive occupationes illas τῆς λειτυργίας ſeu *ſacri miniſterii*. Nam ita obſtrictus pro ſuo libitu, miniſterio ſaltem non occupatus, id parentibus præſtare Honoris nomine potuiſſet, quod nec impune præſtari permittere, ob voti vim, volebant qui ſic Traditione ſua ſimplicem præcepti Divini ſenſum perperam commutarant. Sed ad Noachidarum præcepta Minora ſeu Obſcuriora cetera redimus.

CAPUT III.

De Heterogeneorum *uſu*, ~~*Fratriæ*~~ *ubi frater ſine prole obierat*, Connubio, Caſtratione, *aliis obſcurioribus*, *quæ*, *juxta nonnullos Hebræorum*, *ad Noachidas attinerent*.

QUod habet Philo contra rerum diverſarum ſpecierum commixtionem, veluti Naturæ adverſam, adeoque a nemine non evitandam, a Talmudicis, diſtinctione adhibita, forte firmari videatur. Verba ejus ſunt (*Lib. de creatione Principis*), τὰ δὲ ὁμογενῆ πέφυκεν εἰς κοινωνίαν ἐπεὶ καὶ ὅσα ἑτερογενῆ κατὰ τὐναντίον ἄμικτα καὶ ἀκοινώνητα ὅις μηχανώμενος ἐκθέσμους ὁμιλίας, ἄδικος νόμον φύσεως ἀναιρεῖ: *Quæ ſub eandem cadunt ſpeciem*, *in conſociationem nata ſunt; cum interea quæ diverſæ invicem ſunt ſpeciei*, *e contra non miſta ſint nec communione conjuncta*, *quæ ſi quis conjunctione nefaria commiſceat*, *is ſane Naturæ jus contra juſtitiam* (quantum in ſe eſt) *e medio tollit*. Et Joſephus *Archæolog.* 4. *cap.* 4., dum legem de Heterogeneis ſacram ſuo more tradit, rationem adjicit, ὐ γὰρ τῇ τῶν ἀνομοίων κοινωνίᾳ χαίρειν τὴν φύσιν *Naturam enim communionem diſſimilium abhorrere*. Heterogenea hujuſmodi uno nomine כלאים dicuntur, ubi interdictum de eis ſacrum occurrit (*Levit.* 19. 1.). Eo autem quadruplicem heterogeneorum commixtionem vetari ajunt Talmudici. Lanæ & Lini in veſtibus, Seminum diverſi generis in eadem agri parte, Animalium generis diverſi ad coitum admiſſionem, & demum Arborum generis diverſi inſitionem. Poſteriores interim binas a prioribus ita diſtinguunt, ut has Noachidis licitas eſſe ajant (*R. Elieæer in Gem. Babyl. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *f.* 59. *b.*), illas ſeu poſteriores binas non item; idque ex vetuſtiſſima Majorum Traditione eſſe acceptum. Unde & Maimonides *Hal. Melakim cap.* 10. (*videſis R. Becbai in* Biur *fol.* 37. *col.* 4. *adde Coſtant. L'Empereur tit.* Baba Kama *cap.* 4. § 3. *pag.* 67.), מפי הקבלה שבני נח אסורין בהרבעת בהמה והרכבה אילן בלבד: *Ex traditione eſt quod Noachidis interdicatur admiſſione animalium generis diverſi*, *atque arborum diverſi generis inſitione tantum*. Sed utranque is alibi (More Nebochim *lib.* 3. *cap.* 36.) ita cum cultu extraneo, veluti ſolennem olim ejuſce ſive partem ſive appendicem, ex Orientalium libri edoctus conjungit, ut eo nomine potius, idque puto in ditione tantum Iſraelitica, metu ne in cultum remigraret extraneum, illicita haberetur. Quod ſi ſic intelligas, non de Heterogeneis univerſo humano generi, ſed Noachidis tantum in ditione Iſraelitica ſeu Proſelytis domicilii ex Jure ſuperinducto interdictis res capienda. Quin Uxoris Fratris ſine liberis defuncti ducendæ jus apud Noachidas, ante legem ſcriptis mandatam, interdum obtinuiſſe, oaſervant (*Abarbinel in* Pirush *fol.* 104. *col.* 2. *& vide R. Menahem Recanat. in Paraſh.* וישב יעקב) ex illo de Onano Judæ filio (*Gen.* 28. 8. *de qua re*, *lex poſtea lata*, *Deut.* 25. 5. *Adde Maimonid. in* More Nebochim *lib.* 3. *cap.* 3. *& cap.* 49.) *Ingredere ad uxorem fratris tui & Leviri jure duces eam*, *ut ſuſcites ſemen fratri tuo*. *Ille autem ſciens non ſibi naſci filios*, *introjens ad uxorem fratris ſui ſemen fundebat in terram*, *ne daret ſemen fratri ſuo*, ſeu ut Vulgata ibi, appoſitiſſime ad mentem Hebræorum, *ne liberi fratris nomine naſcerentur*. Sed in præceptorum ſive Majorum ſive Minorum numerum hoc non admittunt, neque aliud quam (*Abarbinel in* Pirush *fol.* 104. *col.* 3. *&* 4.) juris civilis ſeu Noachidarum juri caput, pro gubernantium pla-

placito, adjectum, hoc in exemplo illo Onani sumunt, ut diserte Abarbinel. Adjicit etiam Rabbi Chidka (*Gem. Babylon. ad tit.* Sanbedrin *cap. 7. fol. 56. b.*) הסירוס id est, *Castrationem* Noachidis vetitam. Certe Israelitis uno ore pronuntiant nullum animal ex lege castrare licuisse (*Gemar. Babylon. ad tit.* Chagiga *cap. 2. fol. 14. b. Moses Mikotzi precept. Negativ.* 120. *Maimonid. balach.* Isuri Bia *cap. 16.*), eut qualiacunque איברי זרע *membra seminis*, id est, generationis præcidere aut infœcunda reddere. Verba legis sunt (*Levitic.* 22. 24.), *Quod est compressum aut contusum aut enervatum aut exectum* (quæ omnia vim generandi spectare volunt; uti & Vulgatus & Hellenistæ) *non offeretis domino*, qnibus proxime subjungitur ובארצכם לא תעשו *in terra vestra non facietis*, seu ut Vulgata, *& in terra vestra non omnino facietis*, atque Hellenistæ καὶ ἐν τῇ γῇ ὑμῶν οὐ ποιηθήσεται *etiam in terra vestra non fiet*. Ubi τὸ *Terra vestra* minime volunt præceptum sibi terræve suæ proprium reddere, sed ita intelligunt ac si dictum fuisset non facietis omnino conpressum, contusum, enervatum, exectum; quin nec in terra vestra ejusmodi quid patrabitis sive in corpora vestra sive in aliorum quorumcunque hominum seu animalium ceterorum corpora. Nam de omnibus animalibus æque interdictum capiunt. Quod & diserte habetur apud Fl. Josephum *lib. 2. advers. Apionem*. Atque præceptum hoc de Castratione nti & alterum illud de Heterogeneis ita ad Noachidas spectasse volebant Jurisconsulti ex familia Manassis, ut, ne in septenarium Præceptorum Illustriorum numerum non admitterentur, bina illa de Judiciis & Exsecratione Numinis divini ex illo numero, in recensione, eximerent, atque hæc (*Gem. Babyl. ad titul.* Sanhedrin *cap. 7. fol. 56. b.*) loco eorum (quæ aliunde satis nota esse, puto, existimabant) substituerent. Eousque Valesiorum hæresi, quæ (*D. Augustin. de Hæres. cap. 37.*) omnes castrari voluit, adversabantur Hebræi, idque lege sacra subnixi. Tantum abest Hebræis ἐκτομὰς *exsectiones* pariter atque περιτομὰς *Circumcisiones* fuisse in usu, ut falso tradit Strabo (*Geogr. lib. 16.*) *Gemar. jam citata*. Sequitur in Gemara Babylonia, רבי שמעון אומר אף על הכישוף רבי יוסי אומר כל האמור בפרשת בישוף בן נח מוזהר עליו לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים כי תועבת יי׳ כל עושה אלה ובגלל התועבות האלה יי׳ אלהיך מוריש אותם מפניך וגו׳ ולא ענש אלא אם כן הזהיר: *Noachidarum in interdictis, etiam illud locum habere vult R. Simeon, quod de Præstigiis seu Magia est. Quin ex sententia Rabbi Jose, quicquid in periocha illa de Præstigiis* seu *Magia continetur, id totum Noachidis interdictum erat. Non* (Deut. 18. 10.) *reperietur inter vos qui traduxerit filium suum aut filiam suam per ignem*, (de Molochi sacrificiis verba fiunt) *qui sortilegia exercet, qui tempora divinando observat, augur, aut magus, aut exercens incantationes, aut qui consulat Ob aut Jideoni, aut qui mortuos sciscitetur. Nam abominatur Dominus omnem qui ista fecerit. Et propter abominationes istas extirpat eos Dominus Deus tuus a facie tua. Nec vero pœna irrogatur sine interdicto*. Sed horum pleraque, si non omnia, ad caput primum, quod de Idololatria est, attinent; uti & libro secundo satis monitum est. Hisce, si placet, accedant quorum meminit Ula, ubi loquitur (*Gemar. Babylon. ad tit.* Cholin *cap. 7. fol. 92. a.*) שלשים מצות שקבלו עליהם בני נח ואין מקיימין אלא שלשה אחת שאין כותבין כתובה לזכרים ואחת שאין שוקלין בשר המת במקולין ואחת שמכברין את התורה: *Triginta præceptis quæ Noachidæ in se susceperunt, quorum tantum tria observarunt. Primum quod pactis dotalibus sibi Masculos non conjungerent; secundum quod non afferrent in Macellum Mortui* (hominis) *carnem; Tertium quod legi ipsi honorem exhiberent*. Quæ ex Gemara Babylonia etiam citat R. Abraham Zacuthius Sepher Juchasin. *fol. 8. a.* Quid sibi velit triginta præceptorum heic nomine, nondum didici. Sed veri est simillimum cetera viginti septem ibi prætermissa ejusdem fuisse farinæ cum hisce tribus. Quod si ita fuerit, certe non tam præcepta ibi memorata esse recte dixerit quis, quam Gentium seu Noachidarum aliqnot opprobria eo nomine designata. Quod de Masculis habet manifestum est eo spectare, ut pæderastiæ eos incuset, ita tamen ut eo impudentiæ nondum devenisse eos innueret, ut palam seu pactis dotalibus, id est non sine flammeo, auspicibus, geniali toro, facibus nuptialibus, masculis (quemadmodum Pythagoræ illi flagitio *Tacitus Annal. 15. cap. 37.* scelestissimus Nero) denuberent. Neque aliter glossa adjecta interpretatur. De Mortui hominis carne (nam ita Mortuum explicat etiam ibi glossa) quod sequitur, ad homicidiorum frequentiam, ni fallor, attinet. Ea adeo sive vi sive dolo in usu fuisse, ut tantum non macellis venditioni exponerent occisorum carnes homicidæ. Hyperbole pro gentis indole haud ita insolens.

Atque demum ut graviora, quæ præmiserat, redderentur scelera, subnectit hosce nihilominus homines impurissimos legem, quæ hæc vetuerat, ejusque dignitatem agnoscere eique honorem, ut fieri amat, exhibere. Et de Obscurioribus seu Minoribus Juris Noachidarum seu Naturalis, juxta Hebræos, capitibus, hactenus. De quibus hoc summatim monendum; Prioris (juxta capitis superius secundi divisionem) Generis eorum capita in ipso Illustriorum numero Septenario, satis, juxta ea quæ explicata sunt, ut eorum scilicet appendices, contineri. Capita autem posterioris generis, sententiarum incerto tantundem niti. Neutrius autem rationem juxta Magistros, in Regimine Proselytorum Domicilii, habitam. Qua de re mox capite sexto.

CAPUT IV.

De Judiciis *seu* Capite Juris *Noachidarum seu* Naturalis Sexto. *Quinam* Judiciorum nomine *Talmudicis veniat*. Domus Judicii *seu* Forum superius Divinum, *aut* Cœleste. Inferius *item seu* Humanum *&* Terrestre. *Periocha Chaldaica de* Caini & Abelis *circa Judicia seculi futuri* altercatione. *De* Judicio Divino. Sensus *Capitis hujus Sexti* generatim indicatur. *Insequentium Ordo*.

JAM tandem ad Caput illud Juris Naturalis Illustrioris, quod, in enumeratione nostra Sextum, est, seu על הדינים: *de Judiciis*, devenimus. Cujus velut messis & materies sane sunt reliqua Sex. Et quis non videt frustra omnino & incassum Præcepta & Interdicta fieri, nisi Judicia, quibus violatio coerceatur Pœnæque irrogentur, accedant. Qua de re satis libro primo diximus. Generali nomine דינין seu *Judiciorum* continentur quidem apud Talmudicos tam Sanctiones, Constitutiones & mores qualescunque rite superinducti, quam actiones, Litium decisiones ac sententiæ forenses quæ in legum seu morum violationis vindicta versantur. Unde & בית דין *domus Judicii* nunc pro Tribunali aut foro, qua lites atque actiones, juxta jus jam ante obtinens, id cognoscit dirimitque, sumitur; nunc pro loco aut cœtu quo sanciuntur constituunturque novæ leges quæ in posterum adhibendæ. Ut cum dicunt, Moses ובית דינו *& domus ejus Judicii* seu consistorium ejus, id est septuaginta-uniusvirale, Josua וביתו דינו *& domus Judicii ejus*, alius quisquam insequentium (qui Synedrii seu consistorii princeps) & domus Judicii ejus, hoc vel illud constituerunt seu observandum superinduxerunt. Quale infrequens in eorum scriptis non est. Neque solum de Judiciis Humanis, sed de Divinis etiam vocabulo pariter hoc utuntur. Unde est quod habent בית דין של מעלן seu העליון *Domum Judicii superiorem, cœlestem*, seu *Divinam*, quam hoc nomine distinguunt *a domo Judicii* של מטן seu התחתון *inferiori, Terrestri* seu *Humana*. Ut cum tradunt, (*Gemar. Hierosolymit. ad tit.* Beracoth *cap. 9. fol. 13. col. 3.*) שלשה דברים גזרו בית דין של מטן והסכים בית דין שלמעלן עמהן ואילו הן חרמה של יריחו ומגילת אסתר ושאילת שלום בשם: *Tria decrevit Domus Judicii inferior, quibus etiam consensum præbuit Domus Judicii superior seu Cœlestis. Quæ fuere Devotio Hierichuntis, Lectio voluminis Esther, & salutatio in nomine Domini*. Id quod de Devotione Hierichuntis heic habetur, ad Josuæ attinet historiam, ubi non solum ex sententia Josuæ sed ex Dei nutu, id est tam ex Superioris quam inferioris curiæ, consistorii, seu Domus Judicii autoritate, Hierichuntem devotam esse (*videsis Josuæ cap. 6. 17. & 7. 11.*) observant. Tantundem ajunt de Lectione voluminis Esther *Esther 9. 26. & 27.* & celebratione festi Purim in eodem memorata. Et Salutationem in nomine Domini utriusque fori decreto subnixam a tempore quo Boaz messores ita salutavit. *Et ecce Boaz veniens de Bethlehem dixit ad messores, Dominus vobiscum* (יהוה עמכם) *& responderunt ei, Benedicat tibi dominus*. Hinc etiam Tribunal illud seu Domum Judicii superiorem denotari sæpius volunt ubi ipsum sanctissimi Numinis nomen in sacro sermone occurrit; perinde ac si diceretur, (Midbar Rabba *parash. 3. Gemar. Hierosolym. ad tit.* Sanhed. *cap. 1. fol. 18. col. 1. & vide R. Nehemiam in* Sepher Ashre Mamroth *pars. 2. §. 1.*) הוא ובית דינו *ipse & Domus Judicii*, seu *consistorium ejus*. Quo spectat etiam vetustissima illa Caini & Abelis altercatio de Judicio Cœlesti & seculo futuro ואמר קין להבל אחוהי לית דין ולית דיין ולית עולם אוחרן ולית אגר טב לצדיקיא ולית פורענות לרשיעיא ואמר לקין אחוהו אית דין ואית דיין ואית עולם אוחרן אית אגר טב לצדקיא ואית פורענות לרשיעיא והוא בסהויהון בחקלא וקם קין על הבל אחוהי וקטליה: *Et dixit Cain Abeli fratri suo; Neque Judicium est neque Judex, neque seculum alterum, neque Præmium bonum Justis, neque vindicta seu Pœna Impiis. Respondit autem Abel atque dixit Caino fratri suo, etiam est Judicium & Judex atque seculum alterum. Est insuper Præmium bonum Justis*,

ſtii, atque vindicta ſeu Pœna Impiii. Atque evenit ut, dum erant ſimul in agro, involaret Cain in Abelem fratrem ſuum & occideret eum. Altercatio hæc in nonnullis Pentateuchi editionibus, veluti in Conſtantinopolitana illa circa annos abhinc XC. impreſſa, ſedem obtinet inter additiones ſeu Complementa illa, quibus, ex veterum traditione, loca nonnulla inſigniora Hebraici Codicis Chaldaice explicantur (*videſis Sixtum Senenſem Bibliothec. Sanct. lib. 5. annot. 16.*) Unde & expreſſe ibi nuncupatur תוספתא של פסוק ויאמר קין אל הבל אחיו׃ *Additio ſeu complementum verſus* ſeu *commatis, & dixit Cain Abeli fratri ſuo.* Indicatur ſcilicet comma VIII. quarti Geneſeos capitis ubi in codicibus Hebraicis qui correctius exarantur, veluti Bombergianis, Buxtorfianis, Garianis, ad hunc modum & legitur & ſcribitur.

ויאמר קין אל הבל אחיו
ויהי בהיותם בשדה ויקם קין על הבל אחיו ויהרגהו

Et dixit Cain ad Abelem fratrem ſuum
Et cum eſſent in agro, ſurrexit Cain adverſus ſuum fratrem Abel & interfecit eum.

Dixiſſe ſeu loquutum fuiſſe Cainum Abeli diſerte innuitur, nec tamen quid omnino dixerit adjectum eſt; ſed intervallum ſcripto vacuum in medio commatis relinquitur. Unde etiam, ex veterum monitu, in codicum nonnullorum, veluti Garaiani margine adnotatur ad intervallum illud כ״ח פסוקים פסקי׳ במצעות פסוק XXVIII. *ſunt verſus qui deſunt in medio verſus* (*Videſis R. Nephthali Aſchenazi in* Sepher אמרי שפר *fol. 45. b. &c.*). Nec ſolum ex Additione illa quam ex editione Conſtantinopolitana jam exhibuimus, ad Hebræorum mentem, ſenſus eorum quæ intervallum illud volunt occupaſſe, dignoſcitur, verum etiam ex ipſo vetuſtiſſimo Targum Hieroſolymitano ubi ad idem comma paulo fuſius eadem ipſa fratrum altercatio reperitur, unde etiam paraphraſis Uzielidi tributæ autor hauſit. Certe ſi Chaldaicam Onkeli paraphraſin obſervamus, vetuſtam illam & magni ſemper habitam, difficile non erit forſan anſam elicere unde primo nata ſit ſententia altercationem ejuſmodi ad locum illum ita attinuiſſe. Nam pro eo quod in præcedenti commate Codicum Hebræorum habetur, paraphraſtes ille ſubſtituit הלא אם תיטיב וגו׳ *Nonne ſi emendaveris cultum ſuum, remittetur tibi* (loquitur Numen ad Cainum) *quod ſi non emendaveris cultum tuum,* ליום דינא *ad diem judicii peccatum tuum conſervatur, quo futurum eſt ut Pœna ſumatur a te, ſi non pœnitentiam egeris. Quod ſi pœnitentiam egeris, remittetur tibi.* Et dein ſequitur nuda illa adlocutionis mentio & Abelis cædes. Atque idem ſane ſenſus, ferme eadem verba etiam præeunt tum in Hieroſolymitana tum in Uzielidis dicta paraphraſi, unde nemo non videt ſatis accommode pendere altercationem illam de Judicio ac Pœnis qua Numen & ſeculum futurum ſpectant. Quam ſane & innuiſſe videtur in Alcorano (*Azoar. 5. Arabice 12. Latine.*) Mahumedes. Nonnulli autem codices, veluti Samaritanus (quod & notavit olim S. Hieronymus) editio Vulgata, Helleniſtarum, etiam vetuſtus Bibliorum codex Syrus MS. Gabrielis Sionitæ (*Jo: Morinus in Pentateuchum Samaritan. Exerc. 3. & 4.*), in intervallo illo ſeu proxime poſt adlocutionis mentionem habent *tranſeamus in campum* ſeu *egrediamur foras*, quaſi illa fuiſſent verba, quibus adloquendo uſus eſſet Cainus. Et verba ea capite ſingulari explicat S. Ambroſius *de Abel & Cain lib. 2. cap.* 8. Sed hoc obiter. Jam vero cum Judiciorum nomine ſic Talmudicis veniant tam Judicia Divina ſeu Tribunalis Cœleſtis quam Humana; atque Humanorum nomine contineantur tam Decreta ex poteſtate Deliberativa atque Conſtitutiva nata, quam ex ea quæ Judiciaria dici ſolet & Deciſiva; Judicia illa Divina in capite hoc Juris Naturalis de Judiciis neutiquam comprehenduntur, ſed tantum Humana ſeu quæ ad obedientiam & regimen civile attinent, eaque tam ex Conſtitutiva quam ex Judiciaria poteſtate orientia. Id eſt, in præcepto Noachidarum ſeu Naturali de Judiciis, hoc tantum contineri volunt, ut qui Societates publicas inirent ſeu reſpublicas qualeſcunque conſtituerentur rebuſque præeſſent, Tribunalia, Conſiſtoria, ſeu Domos Judicii ordinarent, quibus tum ea quæ pro vario locorum, temporum, perſonarum diſcrimine, Juris Noachidarum capitum obſervationi eſſent neceſſaria ſeu conducibilia, ſancirentur ſuperinducerenturque, tum judicia de ipſis Juris Naturalis capitibus, ſimul & de ſancitis ejuſmodi in litium & actionum deciſionem exercerentur; & demum ut hujuſmodi ſancitis & Deciſionibus parerent illi qui pro multiplici imperii diverſitate ac variantibus juriſdictionis præſtitutæ modis ſubeſſent, Pœniſque coercerentur contumaces & rebelles. Ita tamen ut de Divino etiam judicio præmioque ac Pœna in eo expectando, ſeu de

eo

eo quod est Deum Remuneratorem esse, Persuasionem universis hominibus necessariam esse quantum video, interea existimarent Hebræi. Quam nihilominus in præceptis Septem non expressim memorant. Uti nec illud de cultu Numini exhibendo. Sed vero quemadmodum ad cultum ejusmodi obligari genus humanum palam autumabant ut libro tertio fusius demonstravimus, ita proculdubio ad Persuasionem quam diximus hominum neminem non volebant obstrictum. Quorsum enim cultus ille & expiationes (de quibus ibi egimus) nisi tam obligatio ad Remuneratorem & judicia divina agnoscenda accederet, quam ea quæ est ad cultum exhibendum & sacrificia, alia, in expiationem offerenda? Sed vero quemadmodum Pœna forensi neminem ad Cultum ejusmodi seu sacrificia cogebant, ut & ibi ostensum est, ita nec ad persuasionem seu professionem aliquam de judicio divino. Quicquid scilicet in præceptis quæ tractamus Septem expressim continetur, ad id tantum, Juris Naturalis seu Noachidarum nempe nomine, Proselytos Domicilii in ditione Hebraica Pœna forensi adigi voluere. Ceteris vindictæ solum Numinis relictis. Adeo ut revera, Gentilium de Divino Judicio persuasio in illa de Cultu, Sacrificio, aliis ejusmodi, non sub Pœna apud illos forensi, exhibendis simul contineretur, nec omnino ad caput hoc de Judiciis, qua in numero præceptorum Naturalium septenario locum sortitur, spectaret. Nihilominus quoniam Talmudici expressius de Pœna ac Præmio Gentilium Divino, adeoque ~~de divino qua~~ ad eos attinet Judicio subinde loquuntur, etiam in hunc librum, ob similitudinem, qualiscunque reperiatur, inter Judicia Divina & Humana, genus utrunque conjicere visum est. Primo igitur de Humanis Judiciis, quatenus in Præcepto hoc Naturali simpliciter innuuntur, agetur; Dein, de eis quatenus etiam ex jure Gentium seu more Hebræorum ordinario quo apud ipsos Proselyti Domicilii regerentur forensi, videbimus; adjectis etiam extraordinariis aliquot, & quæ ipsos Gentesque alias (si Talmudicis fides) integras intervenerunt Judiciis. Et demum quod habent de Judicio, qua Gentiles spectet, Divino accedet.

CAPUT V.

Talmudicorum de Judiciis, *qua simpliciter Noachidis imperantur*, *Traditio*. *Eorum* de Pœnis *præstituendis sententia*. *De* Thamaris, *nurus Judæ*, delicto *ac* Judicio; *ac* de Dina *a Sichemo* violata.

UBI docent Talmudici, quisnam fuerit sensus Præcepti Naturalis de Judiciis, ad hunc modum rem explicant *Gem. Bab. ad tit.* Sanhed. *c. 7. fol. 56. b.* התניא כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר כך נצטוו בני נח להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר *Traditio est*, *quemadmodum in præceptis accepere Hebræi*, *constituere tribunalia per omnes pagos & urbes* (quo referunt illud *Deut. 16. 18.*, Judices & Magistros constitues in omnibus portis tuis) *ita præceptum est Noachidis constituere Tribunalia per omnes pagos & urbes*. Et Maimonides *Hal.* Melakim *c. 9.* כיצד מצווין הן על הדינין חייבין להושיב דיינים ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו ולהזהיר את העם *Quomodo intelligendum est præceptum Noachidarum de Judiciis? Ex eo debent constituere Judices & Præfectos pagatim, qui tum judicent de Sex illis præceptis cæteris, tum populum* (de eorum observatione) *commoneant*. Sic alii (*Moses Mikotzi præc. affir. 122. & videsis* Aiin Israel *part. 2. fol. 111. col. 2.*). Quod dum sic pronunciant, tum Obedientiam civilem, tum Imperium juxta capite superiori dicta, simul innui volunt. Exerceri autem hujusmodi Judicia, aut facinora flagitiosa, sive ex sententia Fori sive ex constitutione, coerceri nequire sine Pœnis manifestum est. Quemadmodum vero, tametsi Tribunalium constitutio generatim præcipiatur, Formulæ nihilominus, Tempora agendi, & quæ sunt cetera id genus ad rem forensem singularius attinentia, pro morum populorumque indole atque ratione diversa & libitu, plurimum, sive loca sive tempora spectes, semper variarunt; ita etiam, tametsi velut necessariam semper Pœnarum in Judiciis rationem, in ipso præcepto de Judiciis contineri (quod aliter fieri nequit) velint Hebræi, non tamen nolunt Pœnas, pro eorum qui rebus cum summa potestate præfuerint, pro varia sive ex loco, sive ex tempore, sive ex personis ratione, itidem varias easque sive graviores sive leviores, rite præstitui. Ipsi quidem, ut capite proximo fusius ostenditur, ultimo supplicio seu Gladio regulariter universa in juris Naturalis quod Illustrius est, seu se-

ptem

ptem præceptorum caput aliquod a Proselyto Domicilii seu Noachide in ditione Israelitica commissa puniebant. Ceteris interea sui juris gentibus sar agnoscebant, siva ultimum supplicium sive Pœnas qualescunque leviores pro diversa regiminis atque imperii qualitate sancire, idque non solum ubi in capitum quæ memorata sunt, septem aliquod, seu præcepta Majora quid committeretur, verum etiam ubi siva in Minorum aliquod sive aliter quis contra Reipublicæ aut imperii, cui subesset, jura singularia deliquisset. Neque sane doctrinæ Talmudicæ omnino consonum esse comperio id quod tradit Vir præstantissimus *de Jure Belli ac Pacis lib. 1. cap. 2. §. 5. Inter ea quæ Noa Deus edixit, hoc quoque* docera Judæos *fuisse, ut non Homicidia tantum, sed & adulteria & concubitus incesti & item violenta rapinæ morte punirentur*. Non enim accessario Pœnæ illud genus a Noachidis, velut ex præcepto, adhibendum volunt. Quam rem dum dispicimus, id quod habent ipsi de Pœna, qua Thamar nurum suam velut stupri ream Juda, ante Legam Mosaicam (seu vigenta tantum Noachidarum Jure cum eo quod, pro vario hominum Imperio, velut Jus Civile, accessisset) dignam censuerat, prætermittere visum non est. Thamar, ut ex sacra historia *Genes.* 38. 11. liquet, arat שומרת יבם id est, ea quæ, ex jure in Judæ saltem familia ac regimine recepto, etiam ante legem Mosaicam post mortem mariti (tum Eri tum Onani filiorum) servata erat seu velut reposita, ut Selæ demortui mariti fratri, hactenus impuberi, postea, ad semen marito pristino suscitandum, matrimonio conjungeretur. Cum vero Selam virilem attigisse ætatem nec sibi a Juda Socero conjungi animadverteret, meretricem habitu simulans atque in bivio, quo transiret Juda, sedens in coitum ab ipso pellicitur. *Factumque est* (ut sunt verba sacra *ibid. comm.* 24.) *quasi post tres menses, & nunciatum est Judæ a dicente. Fornicata est Thamar nurus tua & concepit per Fornicationes; & ait Juda, educite eam ut comburatur.* Undenam evenerit, ut pœna hujusmodi Thamaræ deberatur, non satis consentiunt Magistri. Commentum habent nonnulli eam Sacerdotis (*Rabbi Meir in* Beresith Rabba *parash.* 85. *fol.* 96. *col.* 2. *& apud Sal. Jarchium Genes.* 38. 24. *adde R. Bechai ad* Beresith *fol.* 51. *col.* 3.) fuisse filiam (quemadmodum diserte a Pseudozielida paraphraste nuncupatur) cui adulterii reæ in Lega Mosaica (*Levitic.* 21. 9.) combustionis pœna præstituitur. Nam de Adulterio, minime de stupro, legem illam intelligunt Magistri (*Apud Sal. Jarch. ad Levitic.* 21. 9.). Et vocabulum in origina tam de hoc quam illo non raro usurpatur. Sed quid lagi illi seculis aliquot postea late cum Thamare per secula illa eam anteverten te? Ceterum etiam adulteram eam interea habebant qui hanc sententiam amplexabantur, cum nuptiæ nullæ nec sponsalia (quæ tamen sine nuptiis seu concubitu heic sufficere ex Jure Noachidarum nolunt) antecessissent; utcunqua Leviri nuptias expectaret ipsa. Rationi (*Abarbinel in* Pirush *fol.* 104. *col.* 30. 4. *vide etiam* Baal Haturim *ad Genes.* 38. *& Rabbi Bechai in* Biur *ad* Beresith *fol.* 51. *col.* 2.) magis consonum est quod scribunt alii, quibus ex adjecto sive a Juda Principe sive aliter secundum Imperii, sub quo vivebatur, modum, jure, tum delicti heic tum pœnæ qualitatem pendere visum est. Quod ad delictum ipsum attinet; ex iis quæ supra libro quinto occurrunt, satis liquet innuptæ coitum (modo incestuosus ob sanguinis proximitatem abesset) ante legem Mosaicam Hebræis, in delictis non censeri, quam ad rem inprimis attinet illud Maimonidis da Juda, ac Thamara, atqua pignore, nimirum annulo, pallio ac baculo quæ mercedis vice, ipsa acceperat. Sic enim Maimonides More Nebochim *part.* 3.,

ואפשר ללמור ממעשה יהורה מרה תשובה
וישר משפט וזה מאמרו תקח לה פן נהיה
לבוז הנה שלחתי הגרי הזה ובאור זה
שבעילת קרשה קורם מתן תורה היה
כבעולת הארם אשתו אחר מתן תורה ר״ל
שהיה מעשה מותר לא היה ארם מרחיק
אותו בלל ונתינת שכר המותנה עליו
לקרשה אז כנתינת כתובת אשה לה עתה
בעת הגרושין ר״ל שהוא רין מריני האשה
שחייב עליו לתתו ומאמר יהורה תקח לה
פן נהיה לבוז מלסר אותנו שעניני המשגל
בולם ואפילו המותר מהם הוא בשת עלינו
לרבר בו וראוי לשתוק ממנו ולהסתירו
ואפילו אם יגרום הפסר ממון במו שתראה
יהורה עשה באמרו טוב שנפסר וישאר לה
מה משנתפרסם לבקש ותוכף בושת זאת
היא מרה אשר למרנו מהענין ההוא
ואמנם היושר אשר לרמנו ממנו הוא אמרו
לנקות עצמו מגזלות ושהוא לא שנה ולא
בטל מה שהסכים עמה עליו הנה שלחתי
הגרי הזה אין ספק שהגרי ההוא היה
טוב במינו מאר ומפני זה רמז עליו:

Quin discere licet in Judæ historia, tum enactiorem in Moribus virtutem, tum Juris rectitudinem; in eo quod dicit, Accipiat (Gen. 38. 23.) *sibi* (de pignoribus apud Thamaram relictis verba fiunt) *ne forte simus in contemtum. Ecce misi hædum hunc. Quorum verborum declaratio est,*

est, quod coitus cum scorto ante datam Legem fuerit, sicut coitus hominis cum uxore sua; hoc est, quod fuerit licitus nec homini (velut delictum) *fugiendum; & quod merces quæ Scorto dabatur fuerit sicut dos quæ hodie datur uxori, cum repudio dimittitur; nimirum fuisse veluti jus uxorium ad quod reddendum obligabatur is qui coiverat. Quod autem ait, accipiat sibi ne forte simus in contemtum; id docet nos, de rebus copulationis carnalis, etiamsi licita ea fuerit, non sine pudore loquendum; quin & consonum esse ut illam, etiam cum facultatum nostrarum jactura reticeamus, sicut Judam heic fecisse vides, dum censet melius esset ut ipsa amitteret & ipsa sibi retineret quod in ejus erat potestate, quam ut ipse illud repetendo negotium divulgaret atque pudorem augeret. Hæc est Virtus Moralis quam ex hac re ediscere possumus. Æquitas autem seu Juris rectitudo, quæ inde addiscenda nobis est, conspicitur in eo quod, ut procul abesset ab inferendo ei damno, id est, a rebus pignoris nomine relictis ei auferendis, atque se nihil mutare vel demere de eo quod cum ipsa pactus erat, velle ostenderet, subjicit, ecce misi istum hædum. Nam dubium non est quin hædus ille ex grege suo fuerit optimus, qua de causa illum ita signantius indicat.* Cum igitur in delictis juxta Hebræos, non haberetur, ex jure solo, quod diximus, Noachidarum, seu Naturali, innuptæ coitus non ex proximitate sanguinis incestuosus (neque enim nurus in eis habetur quæ jure Noachidarum vetitæ) manifestum est, ex eo jure, ad eorum placita, Thamarum heic minime pro rea habitam. Necessario ideo sequitur ex jure civili sive a Juda Principe sive aliter superinducto coitum sive ejusmodi innuptæ, sive futuris nuptiis destinatæ sive fœminæ ejusmodi dignitatis innuptæ (ad eorum placita semper loquimur) ante ibi interdictum fuisse. Adeoque pœnam adjectam (*R. Becbai in* Biur Beresith *fol. 51. col. 2.*) להיות כל אשה מנאפת לשרפה: *ut fœmina qualibet illiciti coitus rea combureretur.* Cum scilicet neque delicti ibi nomini, neque pœnæ, ad solam Noachidarum, ut jam tradita sunt, jurium mentem, locus omnino reperiatur. Quin diserte ad singulare ævi illius vetusti seu בית דינו של שם *consistorii Semi* seu posterorum ejus decretum rem illam referunt aliqui (*R. Simeon Ben Jochai in Gemar. Babylon. ad titul.* Abda zara *cap. 2. fol: 36. b.*). Nec vero desunt qui ultimum supplicium combustione ibi nolint intelligi, sed (*R. Jehuda bachisid apud* Baal Haturim *ad Gen.* 38.) quod frons inureretur לסימן שהיא זונה *signo quo eam scortum esse indicaretur.* De Absolutione autem Thamaræ ex Voce cœlesti, quam ברת קול seu *filiam Vocis* appellitant, alia habet ad Judicium hoc spectantia paraphrasis Hierosolymitana atque ea quæ Uzielidi tribuitur, uti etiam Additiones editioni Geneseos Constantinopolitanæ subjunctæ. Vox autem illa erat תרויכון אחון זכיאין מני ברא פתגמא: *uterque vestrum, quantum ad hanc rem attinet, culpa vacat.* Vide quæ superius libro quinto de Thamaris hoc concubitu ex Hebræorum commentariis habemus. Rem totam sed ut jurisconsultus Cæsareus tantum & Pontificius exequitur, atque perpendit Paulus de Abbatia Pollicinii Eremita Camaldolensis in libello ante annos aliquot Florentiæ edito, quem Theorema gestorum Thamar inscripsit. Certe huc etiam spectat Historiola sacra de Dina Jacobi filia a Sichemo Hivitarum juventutis principe violata (*Genens.* 38.). Rem vi patratam esse intelligunt Magistri, (*Glos. ibid. & vide Abarbinel in* Pirush. *fol. 99. col. 2.*) adeoque quoniam Dina velut prostibulum Hivitis habebatur, cum tamen se non omnino sponte Sichemo permisisset, ideo jure fratres ejus Simeonem & Levi tum Sichemum patremque ejus tum cunctos civitatis quam incolebant masculos in vindictam interfecisse, atque cetera quæ in historia sequuntur perpetrasse. Bello scilicet res gesta est, non in foro acta. Sed tamen ad pœnam facinoris bello gesta; quoniam in principes, ut heic, supremos foro locus non erat. Jacobo autem filii; *Nunquid* (ibid. comm. ultim.) *uti debuit sorore nostra* כזונה, ut *Zona*, seu ut *prostibulo?* Ubi rationem reddunt cædis Sichemi ac ceterorum. Quoniam sic habuerant sororem nostram perinde ac si ipsa se prostituisset aut se ipsi permisisset. Nam si ita ipsa fecisset, contra jus Noachidarum minime juxta magistrorum mentem quid perpetrasset Hivites; cum innuptæ concubitum spontaneum Noachidæ licitum admittant, nisi ubi jus aliquod civile adversaretur. At vero ea neutiquam heic prostibulum se fecerat aut sponte se Sichemo permiserat, sed vi oppressa velut prostibulum tamen falso habebatur. Quod minime ferendum. Etenim vis universa inter præcepta Noachidarum de Homicidio ac Furto satis interdicebatur. Vi autem oppressam Dinam non solum ex hac Magistrorum interpretatione, verum etiam e sacris verbis satis elicitur. Ea sunt (*Gen.* 34. 2.) ויקח אותה וישכב אותה ויענה: *cepit eam & concubuit cum ea & oppressit eam*, Vulgata

ibi

ibi *adamavit eam & dormivit cum ea vi opprimens virginem*. Consonus satis est Onkelus. Sed expressius multo altera illa Uzielidi tributa paraphrasis ודבר יתה באונסא ושכיב עמה וסנפה: *& cepit eam violentia & concubuit cum ea & afflixit eam*. Et Judæi Hispanienses, *tomo aella y yazio con ella y afligiola*. Arabs item Erpeniaous pro יענה substituit عذبها *afflixit, cruciavit eam*. Josephus autem diserte (*Orig. lib.* 1. *cap.* 19.) φθείρει δὲ ἁρπαγῆς *raptu vialavit*. Male autem Græci aliquot codices, *cepit eam & dormivit cum ea*, καὶ ἔπαξε καὶ ἐταπείνωσεν αὐτήν *& peperit, & humiliavit eam*. Ad illud vero quod legitur in historia sacra, *rem fœdam* (*comm.* 7.) Sichemum parrasse in Israel וכן לא יעשה & *ita non fiet* aut *ita non fieri solet* seu *debet* pro quo habet Vulgata, *vialata filia Jacob rem illicitam perpetravit*, Salomon Jarchius לענות את הבתולות שהאומות גדרו עצמן העריות על ידי המבול: *Scilicet fieri nan debuit nec in more receptum erat, ut impune quis virgines ita violaret. Nam & ipsi Ethnici velut sepem sibi præstituunt, ne Incesta patrentur, idque ob Diluvium*. De hoc enim cavere, est etiam incesti interdictorum observationi sollicitius prospicere.

CAPUT VI.

Judicia *circa* Juris Naturalis capita Illustriora, *in Gentium ditionis Israeliticæ regimine, tantum exerceri solita*. Judices *qui eis præessent* seorsim constituti, *etiam* Proselyti Domicilii *rite constitui potuere*. Sexus *discrimen*. Pœna Gladii, Furto Gentilis *irrogata, aliis item delictis, quæ mitius io Judæis punita*. Nullam pœnam obscurioris Juris Noachidarum *capitis alicujus violationi imminuisse*.

SEquitur ut de Judiciis videamus, quatenus in Proselytorum Domicilii seu Gentilium ditionis Israeliticæ regimine, locum haberent. Eorum consideratio duplex. Altera, qua circa Jura simpliciter Naturalia versabantur; Altera, qua circa Jura Gentium ibi sive Imperativa sive Intervenientia. Quod ad priorem attinet; Hebræis ipsis & eis qui in eorum ritus transierant Tribunalia fuere ordinaria Triumvirorum & XXIII. virorum quamplurima per urbes, oppida ac pagatim disposita præter Magnum illum LXXI. virorum Hierosolymis Synedrium, in quibus jus secundum præcepta Mosaica atque ea quæ ex Majorum institutis moribusque adjecta essent, tum Origioariis tum Proselytis Justitiæ ac libertinis dicebatur. Neque sine התראה seu *Præmonitione*, nec sine binis minimum testibus, sententia ex eo jure in reum regulariter ferri solita. Pœnarum item genera quatuor (præter verbera atque alia aliquot pro eorum qui rebus præessent autoritate iotroducta) Combustio scilicet, Lapidatio, Strangulatio & ea quæ Gladii dicitur, in eorum commentariis, quippe quorum usus ex civili jure apud ipsos obtinuit, passim occurrunt. Sed hæc ad Proselytos Domicilii seu Noachidas ditionis Israeliticæ, ex solo Juris Naturalis respectu, seu ut ex eo solo res agitaretur decideretur que, neutiquam attinere. Neque in tribunalia Israelitica, neque ad Israeliticas formulas, Proselyti Domicilii seu Noachidæ ejusmodi, ex suo tantum jure rei, in jus vocabantur. Sed sua erant hisce singularia jura Forensia, adeoque Tribunalia singularia; quemadmodum in Anglia nostra olim *Justitiarii ad Custodiam Judæorum assignati*. Sic enim & io ditione Israelitica Tribunalia Judicum Proselytorum Domicilii seorsim sunt posita. Singulare eoim apud veteres erat illud Judicandi genus quod ξενικὸν appellarunt, ut scimus ex Aristotele, *Politic.* 4. *cap.* 17.) id est, *ad peregrinos attinens*. Unde & apud Hebræos, singulares, qui rite ex Noachidarum jure cognoscerent Judices, ut res postulabat, præficiebant ii qui Tribunalibus, quæ diximus, Israeliticis cum imperio præessent, eosque sive Hebræos sive Proselytos Domicilii aut fœdere receptos quales diximus. Nisi hi eousque sui juris, post deditionem victoriamve, ex fœdere remanserant, ut, professione in jura Noachidarum facta, integrum ipsis esset suo quod retinerent Territorio Judices præficere. Nam ejusmodi Dedititii non minus ad Judices præficiendos constituendaque Tribunalia, quæ de Juris Noachidarum capitibus rite cognoscerent obligabantur, quam ipsi in Sancto Imperii sui Territorio Hebræi. Nec contra caput hoc de Judiciis committere tantum eos existimabant qui Tribunalium seu Judicum Constitutioni adversarentur, verum etiam quicunque ita favendo aliorum flagitia in cetera juris hujus capita perpetrata reticerent ac celarent, ut, cum commode satis possent, in Judicium ea non deducerent. Atque hos בעלי שכם seu *Consentientes* appellant, (*Maimonid. halach. Melakim. cap.* 9. *Josephus Alba* Sepher Ikarim *lib.* 3. *cap.* 14.) nec leviori quam ipsos flagitiorum autores pœna dignos censuere (*videsis Hugonem Grotium*

tium de Jure Belli ac Pacis lib. 2. *cap.* 20. §. 40. *&c.*) De Tribunalium autem huic Juri singularium apud Hebræos ipsos contiruriotione, ita, ad veterum mentem Maimonides, *ibid. cap.* 10. חייבין בית דין ישראל לעשות שופטים לאלו הגרים התושבים לדון להן על פי המשפטים אלו כדי שלא ישחת העולם אם ראו בית דין שיעמידו שופטיהם מהן מעמידין ואם ראו שיעמידו להן מישראל מעמידין: *Debent ii qui Tribunalibus Israeliticis præsunt præficere Judices Proselytis illis Domicilii, ut secundum jura illa Noachidarum jus eis dicatur, ne quid detrimenti capiat humana societas. Pro eorum vero arbitrio, idem est, sive Judices hosce constituant ex ipsis ejusmodi Proselytis, sive ex Hebræis.* Sexus autem ita ratio heic habenda erat, ut fœmina in Judicem eis rite apud Hebræos præfici nequiret; quod neque ex jure Hebræis civili regulariter (*videsis* Sepher Shalsheleth *fol.* 14. *a. &* *Petr. Fabrum Semestr. lib.* 3. *cap.* 14.) admissum. Idem Maimonides diserte ולא דנין אשה להם: *Fœminæ eis jus dicere non licuit* (*Gemar. Babilon. ad tit.* Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 57. *b.*). Cum vero ex Hebræorum jure civili, tres minimum Judices fere semper de causis cognoscerent civilibus seu pecuniariis, de capitalibus vero nunquam pauciores viginti tribus (quod ex titulo Sanhedrin liquet) cumque omnia, ut statim ostenditur, judicia pœnalia, ob violatum a Noachide jus Naturale, Hebræis in usu capitalia essent; pro libitu nihilominus præficientium, ita Judicum heic numerus variabat, atque ab eo, qui ex jure Hebræorum civili exigebatur, diversus erat, ut etiam unicus sufficeret. Quod itidem de Testibus dicendum; quorum tamen in admissione, sexus etiam ratio ita habita, ut fœmina, quemadmodum ex Jure Israelitico, excluderetur. Maimonides, *Hal.* Melakim *cap.* 9. *Adde Gemar. Hierosol. ad tit.* Kidoschim *cap.* 1. *fol.* 58. *col.* 3. ובן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד בלא התראה ועל פי קרובים אבל לא בעדות אשה: *Noachides ultimo afficitur supplicio ex sententia Judicis unici atque ex unici testis testimonio, idque sine Præmonitione atque testimonio propinquorum* (quod in Judiciis Israeliticis seu mere civilibus *Misna titul.* Sanhedrin *cap.* 3. non est admissum) *Minime vero ex testimonio fœminæ.* Atque ex hoc Judiciorum, juxta jus Noachidarum atque illud quod Hebræorum civile est, discrimine interpretantur illud quod ex Gemara Babylonia superius (*capite ultimo libri primi*) affertur de Præcepto de Judiciis adjecto in Mara, præter illud Noachidarum. Scilicet נצטוו ישראל במרה להיות דנין בסנהדרין של עשרים ושלשה: (*Gloss. Talmud. ad tit.* Sanhed. *cap.* 7. *f.* 56. *b.*) *præceptum fuisse Israelitis in Mara ut judicia* (capitalia) *exercerent in Tribunalibus* XXIII. *virorum &c.* quod legitur in Glossa Talmudica ubi etiam adjicitur Pluralitatem testium atque Præmonitionem tunc temporis, velut jura Israelitis singularia, accessisse; adeoque aliam Judiciorum formulam, aliaque judicia præceptis anterioribus tunc, in Hebræorum tantum usus, adjecta. Ut vero in Judicum & Testium ratione hujusmodi habebatur inter Noachidarum & Hebræorum jus discrimen, ita etiam in Pœnis diversitas. Nam capitalem quæ gladio infligebatur, ad Noachidas ex suo jure heic reos attinere volunt (*vide Gemar. Babylon. ad titul.* Sanhed. *cap.* 7. *fol.* 57. *b.* *& cap.* 8. *fol.* 75. *b. & Maimon. halach.* Melakam *cap.* 9.). Neque quid a Noachide contra jus suum Naturale commissum non ultimo id genus supplicio, ex more, qui ibi receptus, puniendum. Sed quæ de Judiciis ac Pœna heic dicta sunt intelligenda tantum de Septem præceptorum seu Juris Naturalis Illustrioris, non de Minorum seu Obscuriorum capitis alicujus violatione. Neque enim de hisce cognoscebat Tribunalium aliquod. Sex igitur illa Incestus genera cunctis hominibus a rerum initiis (ut supra traditum est) interdicta, uti etiam Cultus Extraneus, Maledictio Numinis, Homicidium, Furtum, Esus membri animalis viventis (nec disparis juris voluere esse aliqui, ut ostensum est, esum sanguinis) & præceptum hoc de Judiciis (qua sive obedientia civilis, sive, ubi ex fœdere seu indulti liceret, Judicum seu Magistratuum constitutio eo innueretur) Pœnam habebant Mortis ex recepto apud Hebræos juris Gentium usu adjectam. Quæ etiam ex Tribunalium, quæ diximus seorsim & Proselytorum Judiciis per se præstitutorum sententia, gladio irroganda, qualis Pœna, ex jure Hebræorum sibi civili atque ordinario non cuiquam, præter homicidam, ob horum aliquod commissum infligebatur. Sed aut Vivicrematio aut Strangulario aut Lapidatio; idque tantum in prioribus quatuor generibus. Sed Proselytorum Domicilii supplicium heic in cunctis parile, id est ultimum. Adeoque tria etiam posteriora, Furtum scilicet, Esus membri animalis viventis, atque id quod contra præceptum de Judiciis committeretur, in Proselyto Domicilii sic puniebatur. Quæ interea ex Jure Israelitico & usu ipsis civili aut compensatione damni, dupli,

qua-

quadrupli aut quintupli, aut verberibus tantum plecti solita. Proprium scilicet sibi & Proselytis Justitiæ Jus illud erat, etiam a Numine præscriptum. Juris autem Noachidarum capitum, Numen pariter autorem, ut supra ostensum est, esse voluere; qua scilicet in ipsis interdicta præceptave babentur. Pœnarum vero genera quibus coercerentur homines contra committentes sive graviora sive leviora, tum pro eorum qui jure illo uterentur consensu & indole, tum pro variis, Personarum, Locis Temporis circumstantiis præstitui potuisse. Idque ex mente Præcepti hujus universalis de Judiciis. Unde & ipsi ultimum adjecere supplicium Tribus illis Noachidarum juris Capitibus, ob quæ tamen violata ex Jure ipsorum civili seu Israelitis proprio nemo morte puniendus. Nimirum ne salutare satis reipublicæ seu humanæ apud ipsos societati medicamen deesset, pro eorum arbitrio quibus suprema in legibus superinducendis potestas erat, sive gravius quomodolibetcunque sive levius, ut rerum diversitas exigebat, Pœna genus sceleribus & delictis constitui fas existimabant. Quale quidem receptissimi Orbis Christiani etiam mores luculenter docent; tametsi nec defuerint in scholis nostris viri subtilissimi *Scot. in sent. 4. dist. 15. quæst. 3. & videsis Alex Aleus. part. 3. quæst. 47. membr. 4.*, qui ne Furtum quidem simplex morte punire fas esse contenderint. Quorum sententiam tam Hebraicæ in Judiciis ex Jure Gentium exercendis Reipublicæ, quam Christiani orbis consensus palam impugnat. Ideo autem mortem Proselytis Domicilii reis Gladio inferri volebant, puto, Hebræi, quia præ cæteris ultimi supplicii generibus, illud Turpius existimarent. Id colligo ex his Misnæ verbis (*Tit.* Sanhedrin *cap. 7.*).
מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשו בסייף
כדרך שהמלכות עושה ר' יהודה אומר ניוול
הוא זה אלא מניחין את ראשו על הסדן
וקוצץ בקופיץ אומר לו אין מיתה מנוולת
מזו : *Ex instituto de ultimo supplicio afficiendis* (nec tamen lapidatione, vivicrematione, aut strangulatione) *Caput damnati amputabatur gladio; quemadmodum jussu regio fieri solet. Sed turpe hoc esse ajebat Rabbi Jehuda qui voluit potius ut caput stipiti impositum securi præsecaretur; cui responsum est, turpius hoc genere mortis esse nullum.* Atque ita demum se habuit usus, ex jure Gentium, forensis, quoties in Jus vocaretur Proselytus Domicilii aut Noachides in ditione Israelitica ob Juris aliquod Naturalis caput simpliciter violatum; nulla juris Civilis seu quod Israelitis proprium esset, ratione commissa. Id interea verum est, non defuisse qui Strangulationem Pœnam Gentilium (*Rabbi Manasse in Gemar. Babil. ad tit.* Sanhedrin *cap. 7. fol. 56. b. & & cap. 8. fol. 71. b. & vide ibi glossas*) in ditione Israelitica capitalem fuisse traderent. Sed refragatur Talmudicorum turba, nisi de Pœna coitus ex jure ut volunt illi singulari Israelitarum adeo illiciti, ut in adulterium juxta jus Israeliticum, non, ut illi docent, juxta Naturale seu Noachidarum, ibi migraret, dictum capias; qua de re capite proximo. De nefandi autem bestiæ coitus Noachide reo ajunt; eum tantum morte fuisse puniendum, non item bestiam, tametsi jus Hebræis ipsis Civile aliud esset; qua de re supra (*Lib. 1. cap. 4.* etiam monuimus, uti item de Noachide (*Lib. 2. cap. 11.*) in transgressionem sui juris vi adacti. Alia subinde in superioribus libris occurrunt, quæ huc spectare meminerit lector.

CAPUT VII.

De Judiciis *quibus in ditione Israelitica suberant Proselyti Domicilii* ob Jus ibi Gentium, *seu quod* Naturale non babebatur, *violatum.* Pœnæ Singulares *Proselyto ejusmodi ob* Sponsæ Hebraicæ (*qualis in jure Noachidarum non agnita*) coitum, *irrogandæ.* Proselytus Domicilii reus *& dein* Justitiæ Proselytus *factus.* Minor, Surdus, Mentis inops. Proselytus Justitiæ *Judiciis pœnalibus, ex* Jure Israelitico *exercendis, præsse rite nequibat, nedum* Proselytus Domicilii.

Consideratio heic altera est, de Judiciis quibus suberat Proselytus Domicili aut Noachides in ditione Israelitica, ob juris alicujus Gentium ibi, sive Imperarivi sive Intervenientis, capitis violationem. Ex eis quæ libro secundo & sequentibus occurrunt palam fit, Proselyti Domicilii conditionem fuisse ejusmodi, ut quamplurima ei non permissum sit facere quæ tamen Israelitis imperata; nec quidem ultro ritus aliquos, velut jure sibi extra sui seu Naturalis corpus ejusve Appendices, superinducto observare. Sic nihilominus ut obligaretur interea jure Gentium tum Imperativo tum Interveniente, id est tum sacro quodcunque ad Proselytorum Domicilii regimen attineret, tum eo quod ab Hebræis ipsis ejusmodi regimini superinductum est. Quoties autem in eorum quempiam ob Juris aliquod, quale di-

diximus, Gentium caput violatum agi oportuit, etiam, pro libitu eorum qui rebus præeſſent, ſive in tribunal Proſelytorum Domicilii regimini ſeorſim poſitum, ſive in Iſraeliticum aliquod ordinarium evocandus erat, ibique ſive abſolvendus ſive damnandus Pœna Iſraelitica, ſeu ex Jure ſolummodo Hebræorum ſeu civili (niſi dicas hoc ita in jus Gentium migraſſe) inſtituta. Sic tamen ut Judex etiam heic Unicus, Unicus item Teſtis ſufficeret, nec Præmonitionis ratio (ut in Judiciis mere Iſraeliticis) omnino haberetur. Quæ de Proſelyto Domicilii Imaginem faciente, Lucum plantante, Sabbatum obſervante, id genus reliquis, libris in ſuperioribus dicta ſunt, heic recolantur, utpote quæ modo jam memorato in judicium deducenda. Sed inſigne præ aliis eſt, ad hanc rem, id quod habent Talmudici de ſingulari ob illicitum concubitus unicum genus Proſelyti Domicilii Pœna quæ ex Juris Iſraelitici & Noachidarum diſcrimine orta eſt. Nimirum ex oſtenſis libro quinto liquet, Alienæ uxoris, poſt domum deductionem ſcilicet ac matrimonium coitu incœptum firmatumque, concubitus plane adulterium fuiſſe tam ex Jure Noachidarum quam ex Jure Iſraelitico. Unde evenit, ut adulterii ejuſmodi reus, ſive in fœmina Gentili ſive in Iſraelitica, Proſelytus Domicilii, Pœnam ſubiret gladii ex ſententia ſori id genus hominibus conſtituti, ut capite dictum eſt ſuperiori. Talmudici (*Maim. halach.* Melakim *cap. 9.*) אם בא על אשת ישראל אחר שנבעלה הרי זה בסו שבא על אשת גוי חבירו ויהרג בסייף *Si Noachides concubuerat cum uxore Iſraelitæ poſtquam coitu matrimonium ſecutus eſſet, idem* (quantum ad adulterii interdictum ſpectat) *fecerat perinde ac ſi cum Gentilis uxore coiverat, & gladio puniendus erat.* Nempe in jus ſimpliciter Noachidarum ſic commiſerat. Non item, ſi id fecerat, antequam maritus cum ſponſa coiverat. Nam ex jure Noachidarum ſeu Naturali, citra coitum ne quidem uxor juxta Talmudicos, habebatur ea, quacum quis matrimonium contraxerat, ut fuſius libro oſtenditur quinto. Jure autem Iſraelitico etiam ex ſponſalibus citra deductionem, citra coitum, uxor fiebat (*Deut.* 22. 22. *&c.*); qua de re plura nos in Uxore Hebraica. Et ſi quis cum ſponſa ejuſmodi aliena concubuiſſet, utrique ex jure Iſraelitarum civili Lapidatione puniebantur (*Gem. Bab. ad tit.* Sanhedrin *c. 7. f. 57. b. Maimonides hal.* Iſuri Bia *c. 1.*) ante ſcilicet tam deductionem quam coitum mariti; poſt deductionem vero & citra coitum, Strangulatione, ut adulteri alii; excepto ubi ſponſa eſſet filia Sacerdotis, quæ ex diſertis legis ſacræ (*Levit.* 21. 9.) verbis comburenda. Unde & ſponſam qualem diximus, ſcilicet מאורסה שאין נכנסה לחופה uti vocant, id eſt *ſponſam quæ nondum in thalamum deducta eſt*, volunt Chriſtiani ſcriptores aliqui fuiſſe adulteram illam, ad quam attinere legem de lapidatione innuunt Scribæ & Phariſæi in Evangelio (*D. Joann. c.* 8. 5.) Si igitur Noachides ſeu Proſelytus Domicilii id quod Adulterium ex jure tantum Iſraelitico, non Noachidarum, cenſeretur, in ſponſa qualem diximus commiſiſſet, ex jure ſimpliciter ſuo in jus vocari nequibat. At vero ex jure cui ratione Domicilii, pro arbitrio eorum qui ibi rebus præerant, ſuberat, juxta exitum judiciorum Iſraeliticorum puniebatur, non gladio; ſed ſi reus ante tam deductionem quam coitum mariti, lapidatione; ſi poſt deductionem & ante coitum, ſtrangulatione. Nec raro ajunt מיתה האמורה בתורה סתם היא חנק *ſimplex mortis ſeu ultimi ſupplicii Pœna in lege* (*Vide Levit.* 20. 10.) *Strangulationem denotat.* Gemara Babylonia *ad tit.* Sanhedrin *cap. 7. fol. 57. b.* בן נח בא על עריות ישראל נידון בדיני ישראל בא על עריות בן נח נידון בדיני בן נח ואנו אין לא נערה המאורסה ונחשב נמי נכנסה לחופה ולא נבעלה *Noachides ſeu Proſelytus Domicilii reus Turpitudinis ſeu Concubitus ex Jure Iſraelitico damnati judicatur Judicio Iſraelitico, concubitus ex Jure Noachidarum, judicio Noachidis ſeorſim præſtituto. Nec quidem heic nobis proprium eſt quidquam præter ſpeciem illam de virgine deſponſata, idque tametſi ea in thalamum deducta fuerit, nondum cum ſponſo coiverit.* Huc ſpectat locus egregius in Gemara Hieroſolymitana *ad tit.* Kidoſhin *cap.* 1. *fol.* 58. *col.* 2. *&* 3. ubi Rabi Jona; איש מה תל איש איש אלא להביא את הגוים שבאו על עריות האומות שירונו בדיני האומות ואם באו על עריות ישראל שירונו אותם בדיני ישראל אמר ר׳ אלעזר מכולם אין לך אלא ארוסת ישראל בלבד שאם בא על ארוסת גוים פטור אם בא על ארוסת ישרא׳ חייבין בסה הוא מתחייב בדיניהם בדיני ישרא׳ אין חיסר בדיני ישרא׳ בשני עדים ובעשרים ושלשה דיינים זו בהתרייה ובסקילה ואין חיסר בדיניהן בער אחר ובדיין אחר ושלא בהתרייה ובסיף: *Quid hominis nomine denotatur?* verba ſiunt de loco illo ſacro, ubi interdictorum de illicito concubitu (*Levit.* 18. 6.) habetur exordium) *ſenſus eſt, ut iteratione vocabuli hominis, etiam ipſi Gentiles innuerentur; ita ſcilicet ut quotquot eorum commiſerint in interdicta de Illicito concubitu, quo generi humano interdictum eſt,*

est, judicia subeant quæ ad gentes seu Noachidas seorsim attinent. Si vero commiserint in interdicta de concubitu Israelitis illicito, judicia subeant quæ attinent ad Israelitas, quorum in numero monuit Rabbi Eliezer esse illud tantum quod est desponsa Israelitæ, nondum nupta (qualis illa fuerit jam diximus) *Adeo ut si concumbat cum ejusmodi sponsa, judicii fit reus, si vero cum sponsa Gentilis* (id est, ut ante ostenditur, ea quacum nondum concubitus perfecit sed consensus tantum inchoavit matrimonium, juxta jura Noachidarum seu simpliciter, ut volunt, Naturalia) *reus non omnino sit. Verum quidem est ob coitum sponsæ Israelitæ, damnandum esse. Ceterum an judicio Israelitico an judicio Noachidis proprio? si dicas judicio Israelitico, binis opus est testibus & XXIII. viris qui judicent, etiam & præmonitione, & Pœna est Lapidatio. Si vero dixeris, judicio Noachidis proprio, unicus tantummodo sufficit testis, unicus Judex, idque absque præmonitione. Et Pœna est gladio irroganda.* Quin & Maimonides; *Halach.* Melakim *cap. 9. & 10. vide Mos. Mikot. præc. affirm.* 122. אין בן נח חייב על אשת חבירו עד שיבא עליה כדרכה אחר שנבעלה אבל מאורסה או שנכנסה לחופה ולא נבעלה אין חייבין עליה שנאמר והיא בעולת בעל בשה דברים אמורים בבן נח שבא על בת נח מכל גוי הבא על הישראלית בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב ואם היתה נערה מאורסה נסקל עליה כדיני ישראל בא עליה אחר שנכנסה לחופה ולא נבעלה הרי זה בחנק כדיני ישראל: *Noachides alterius Noachidis uxoris concubitus nomine reus non erat, nisi more consueto cum ea concubuisset, idque etiam post Sponsi coitum. At vero ob sponsæ, aut domum* seu *in thalamum deductæ, quacum nondum sponsus coiverat, coitum rei non habiti sunt Noachidæ. Juxta illud quod dictum est* Genes. 20. 3. (de Sara Abrahæ uxore) *& cum ipsa maritus concubuit* (ubi uxorem ejus esse, Abimelecho cœlitus sic innuitur) *Quæ sic dicta interim intelligenda sunt, ut de Noachide cum fœmina Gentili seu sui generis coeunte rem capias. Si vero cum Israelitide coiverat sive more consueto sive præpostero reus habebatur. Et si ea esset virgo desponsata* (necdum in thalamum deducta) *lapidabatur ille juxta judicii Israelitici exitum. Si in thalamum deducta, nec dum amplexibus Venereis excepta, Strangulatione puniebatur juxta etiam Judicii Israelitici exitum.* Ita ut inter se Noachidæ in ditione Israelitica sui plane seu juxta Hebræos Naturalis juris fruerentur circa contractus conjugales libertate; unde nec uxor ipsis erat quæpiam ante coitum. Qua de re consulas librum quintum. De Proselytis autem Domicilii reis ac postmodum in ritus Judaicos transeuntes ad hunc modum statuunt (*Maimonid. halach.* Melakim *cap.* 10. *& Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhed. *cap.* 7. *& Hierosolym. ad tit.* Kidoskin. *cap.* 1. *fol.* 58. *col.* 3.) בן נח שבירך את השם או שעבד עבודה זרה או שבא על אשת חבירו או שהרג חבירו ונתגייר פטור הרג בן ישראל או שבא על אשת ישראל ונתגייר חייב והורגים אותו על בן ישראל וחונקין אותו על אשת ישראל שבעל שהרי נשתנה דינו: *Noachides qui nomen Domini sanctissimum blasphemasset aut idolum coluisset aut in Noachidis alterius uxore adulter fuisset & dein Proselytus justitiæ fuisset factus, in judicium vocandus non erat, sed liber.* (Nam ob hæc crimina in Gentilismo commissa puniendus erat solum juxta ordinem & exitum Judiciorum quæ Proselytis Domicilii seorsim propria fuere, nec in Proselytos Justitiæ magis atque in Originarios exercenda) *At vero si Israelitam occiderat, aut cum Israelitæ uxore concubuerat, dein Proselytus Justitiæ factus, Gladio quidem plectendus erat ob homicidium* (ut ante, nam & ea Pœna homicidii ex Jure Hebræis civili) *sed Strangulatione ob adulterium.* Scilicet non jam gladio quo ob adulterium jure Noachidarum interdictum, erat puniendus, dum Proselytus erat Domicilii, sed Pœna Israelitarum civili. Ita Proselytorum Justitiæ crimina ejusmodi ante Proselytismum, sive in compares seu Noachidas sive in Numen ipsum commissa, ex ipsa in ritus Judaicos transitione dilui voluere. Non item quæ in Israelitas, tametsi velut denuo natos nec ante in lucem editos eos alias haberent, ut ostensum est libro secundo (*cap.* 5.). Ajunt (*Maimonid. halach.* Chobal Wemazik *cap.* 5. *& halach.* Melakim *cap.* 10.) etiam Gentilem, qui percusserat Israelitam, morte fuisse merito puniendum, nec tamen ita punitum. Adjiciunt item עונשין מהן לא קטן ולא חרש ולא שוטה שאינן בני מצות: *non puniebatur ex Gentilibus quisquam Minor, surdus, aut mentis inops, quoniam hi minime fuere filii Præceptorum*, id est, ad quos præcepta satis attinerent. Prætereundum autem non est, tametsi Proselytis Domicilii ut capite superiori dictum est, rite potuere fieri Judices qui sibi congeneres, ex Jure Noachidarum solum, judicare possent, adeoque tam Proselyti Justitiæ quam Hebræi, nihilominus Judiciis Pœnalibus ex jure Israelitico seu Hebræorum civili exercendis rite præfici ne Proselytos quidem Justitiæ, nedum Domicilii, potuisse; qua de re item dictum est libro quinto *c.* 20.

CA-

CAPUT VIII.

De Judiciis Extraordinariis *sive ubi* Hebræus *aut* Gentilibus binis *aut* Hebræo & Gentili arbiter *receptus esset*, *sive ubi* Hebræis *orirentur cum aliis Gentibus actoribus*, *veluti* Africanis, Ægyptiis, Arabibus, *sive* de Territoriis *sive* de bonis aliis controversiæ.

QUÆ vero hactenus de Judiciis forensibus apud Hebræos explicata sunt, ad Judicia attinent, sive juxta Jura Noachidarum sive in Proselytorum Domicilii regimine exercenda, Ordinaria. De aliis etiam, quæ Extraordinaria voco, leguntur nonnulla in Hebræorum commentariis, quæ, quoniam eorum sententiam de Jure, cum Gentilibus etiam nondum in Proselytorum Domicilii numerum nec in suam potestatem receptis, agendi aliquantulum aperit, prætermittere heic visum non est. Horum alia sunt de Judiciis ubi ex Gentilium litigantium compromisso Hebræus arbiter seu Judex fieret. Alia de aliarum cum Hebræis Gentium litibus, sub judice cui in utrosque potestas, agitatis. Ubi ex compromisso Hebræus arbiter fiebat, tam actore quam reo Gentilibus, ex Jure Noachidarum omnino controversiam fuisse ajunt dirimendam. At si pars altera esset Hebræus, ita ab arbitro ferendam sententiam, ut secundum illud Jus sive Israeliticum sive Noachidarum, quod in causa Hebræo utilius esset, pronuntiaret. Maimonides, (*Halach.* Melakim *cap.* 10.) ישראל וגוי שבאו [illegible] יש זכות ושראל בדיניהם דנין לו בדיניהם ואומרים לו כך דינכם ואם יש זכות לישראל בדינינו דנין לו דין תורה אומרים לו כך דינינו ויראה לי שאין עושין כן לגר תושב אלא לעולם דנין לו בדיניהם: *Si Hebræus & Gentilis in te velut arbitrum compromittant, & commodius fuerit Hebræo, ut causa ex Noachidarum jure decidatur, eo Jure utendum est, ac Gentili dicendum, sic exigit jus vestrum. Si commodius fuerit Hebræo, ut causa ex jure decidatur Israelitico, eo utendum est jure, atque Gentili itidem dicendum, ita exigit Nostrum jus. Quod tamen, ut mihi videtur, minime faciendum, ubi Gentilis ille fuerit Proselytus Domicilii, qui perpetuo* (nisi ubi in juris Israelitici capita illa aliquot, quæ superius memorantur, commiserit) *secundum jus Noachidarum judicandus est*. Litium autem sub Judice, cui tum in Hebræos tum in alias, quæ actione uterentur, Gentes potestas erat, agitatarum Historiolæ occurrunt in Talmude Babylonio, quarum ne vestigium, ni fallor, in vetustis Scriptoribus sive Græcis sive Latinis repertum. Reverentiam atque munificentiam singularem, qua erga Jaddum Pontificem omnesque Hierosolymis Hebræos etiam & totam ubique Gentem usus est Alexander Magnus Hebræos in suam potestatem recipiens (*Archæolog. lib.* 11. *cap. ultim. &* περὶ ἁλώσεως *lib.* 2. *cap.* 21.), enarrat Flavius Josephus, uti & eum sequuti non pauci. Sed de Judiciis ejus seu litibus coram eo institutis, actoribus aliis gentibus, Hebræis vero reis, nihil memorant. Triplicem tamen in Hebræos, illo Judice, Litem institutam scribunt Talmudici atque disceptatione agitatam fuisse. Primam ab Africanis, Secundam ab Ægyptiis, Tertiam ab Ismaelitis seu Arabibus atque posteris Keturæ. Africani, ut posteri Cananæorum, qui sub Josuæ tempora e Terra Canaan bello pulsi in Africam migrarant (& ea de re certe expressum fuisse in veteri apud Africanos in Provincia Tingitana, inscriptione testimonium tradit Procopius (*De rebus Vandalicis lib.* 2.); & recole heic quod supra (*Lib.* 5. *cap.* 13.) de Josuæ belli in eos denuntiatione memoratur) hæreditatem avitam repetebant. Ex jure successionis in Abrahæ Bona seu Familiæ erciscundæ, agebant Ismaelitæ & Keturæ posteri. Et demum Ægyptii, veluti certi condictione petebant restitui sibi aurum & argentum quod Hebræis ex Ægypto profecturis (*Exod.* 11. 2. & 12. 36.) ipsorum majores mutuo dederant. *Advocati Hebræis* munus præstitisse ajunt Gibeah Ben Besisa, dictum item Ben Kosam (*Abraham Zacuth in* Sepher Juchasin *fol.* 13. *b.*) Jurisconsultum celeberrimum, arque ejusmodi exceptionibus, sedente pro Tribunali Alexandro, usum esse, ut actores replicationes quibus exceptionum vim refellerent frustra quærentes causis plane caderent, & prædia atque vineas, quas, ex certa evictionis spe, vi occupaverant, derelinquentes pudefactique recederent. Verba Gemaræ Babyloniæ subjungo (*Ad tit.* Sanhedrin *cap.* 11. *fol.* 91. *a.*); בשבאו בני אפריקא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכתיב ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה אמר להו גביה בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה נצחתכם ויתנו לו רשות הלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאין ראיה אמרו לו מן התורה אמר להן אמר להן אף אני לא אביא לכם ראיה אלא

מן

מן התורה שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עברים יהיה לאחיו עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו אמר להם אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה אמרו לו תנה לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה שוב פעם אחת באו מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו בכסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ואמר להן מהיכן אתם מביאין ראיה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה שנאמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובת אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו ואותה שביעית היתה ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם וכתיב אלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכתיב אלה תולדות יצחק בן אברהם אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו לו תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהן אמר להם מהיכן אתם מביאין ראייה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא ראייה אלא מן התורה שנא' ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות אב שנתן אנטין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה כלום יש לזה כלום על זה: Cum edessent Africani, ut litigarent cum Isreelitis coram Alenandro Macedone, esserentes Terram Canaan snam esse eo quod etiam scriptum reperiatnr (num. 34. 2.) Terrem cam ac Terminos ejus τῶ Canaan dici, qni fuerat eorum pater, rogavit Gibeab Ben Pesise potestetem a sapientibns ut Advocati munus petriæ præstaret coram Alenandro Macedone. Qnod si, inquie, ipsi vicerint, integrum erie vobis respondere, illos privatum ex Isreelitis tantum vicisse. Si vero ego vicero, respondendum erit, Legem Mosis eos vicisse. Data ei potestete abiit & litigevit cum eis. Rogevit eos undenem peterent Argumentum? Responderune en Lege. Qnibns ille, etiem ego nensiquem ergumentum afferam contra vos aliunde quem ex lege pesitum. Scriptum illie est, inqnis, Maledictus (Genes. 9. 25.) Canean, servns servorum erit ille Fratribus suis. Ubi servns res acquisiverit, cujusnam est ipse servus? cujusnam res ejns? Quin vos insuper quot annis jam nobis minime serviistis? Alenander Ren jubet eos responsum dare. Cui illi, de quæso nobis moram tridui; que indulta frustra responsum quærebant. Unde ensugere relinquentes agros suos seminatos & vineas plantatas. Id quod anno contigit Sebbatico. Rursns aliquando venerunt Ægyptii ne litigarent cum Israelitis coram Alanandro Macedone, cui ostenderunt a Mose dictum, Deum dedisse (Exod. 12. 36.) gratiam populo in oculis Ægyptiorum, ut postulata concederent eis, seu mntuo darent quæ ipsi peterent. Reddite igitur, inquiunt, argentum & eurum qnod a nobis ebstulistis. Petita a sapientibns potestate Gibeab Ben Pesisa, nt ipse Advocati munns, in hoc itidem judicio, petriæ præstaret corem Alenandro. Et inquit, si vicerint ipsi, integrnm erit vobis respondere hominem e vobis privatum ab eis victum duntaxat esse. Si vero ego vicero, respondendum erit ipsos a Lege Mosis Magistri nostri victos. Potestete ei dete abiit & eum eis in Judicio egit. Rogavit igitur eos unde peterent Argumentum? Responderunt ex lege. Subjungit ille, etiam ego en lege tantum argumentum contre vos petam. Illic scriptum reperitur (Exod. 12. 40.), Habitatio eutem filiorum Israel, qua manserunt in Ægypto, triginta fuerunt anni supra quadringentos annos. Reddite igitur nobis Mercedem Operæ sexaginta (Ibid. comm. 37.) Myriadum qui per annos ccccxxx. in Ægypto vobis serviebant. (Scimus hunc annorum numerum non ab ingressu in Ægyptum, sed a peregrinatione Abrahæ prædicta (Genes. 15. 13. & vide Act. Act. Apost. 7. 6. & Epist. ad Galat. 3. 17.) tum Chronologis (Seder Olam Rabba & Abraham Ben David in Kabala vide Rabbi Eliezer in Pirke cap. 48.) Hebræorum, tum aliis, putari; qua de re heic non est locus disputandi) Jussit Ægyptios Alenander responsum huic argumento dare. Illi vero tridui mora impetrata, frustra quærebant responsum, unde relictis agris seminatis atque vineis consitis aufugerunt. Rursus aliquando venerunt Filii Ismael seu Ismaelitæ & Keturæ Posteri, ut in judicio experirentur cum Israelitis coram Alenandro Macedone. Asserebant ei, Terram Canaan esse tam ipsorum quam Israelitarum, velut cohæredum; Etenim tam scriptum reperiri (Genes. 25. 12.), Hæ sunt Generationes Ismael Filii Abrahæ, quem hæ (Ibid. comm. 19.) sunt genera-

rationes Isaac filii Abrahæ. Petiit igitur e sapientibus potestatem sibi dari Gibeah Ben Pesisa, ut Advocati munus patriæ heic etiam præstaret. Adjectis quæ in caussis binis prioribus subjungerat, potestas ei data est. Abiit & cum eis egit in Judicio. Rogat igitur unde sumerent argumentum? Dicentibus illis e lege, etiam & ego inquit e Lege tantum argumentum afferam. In ea autem dictum est, Et dedit Abraham omne quod habuit Isaaco, & filiis Concubinarum quæ fuere Abrahæ dedit Abraham Munera. Ubi Pater, dum vixerit, instrumenta filiis dederit, quibus nolle se testatur ut Bona sua inter se dividant, & alterum emiserit altero ditiorem, Prærogativam alterius alter jure minuere nequit. Quin in *Beresith Rabba Parash. 61. fol. 68. col. 21.*, actiones totidem a populis illis coram Alexandro adversus Hebræos institutæ, sed diversimode narrantur. Verba sunt; כימי אלכסנדרוס מקדון באו בני ישמעאל לעורר על ישראל על הבכורה ובאו עמהם שתי משפחות רעות כנענים ומצרים אמרו מי הולך ודן עמהן אמר גביעה בן קוסם אני הולך ודן עמהם אמרו לו הזהר שלא תחליט להם את הארץ אמר אני הולך עמהם אם נצחתי אותם הרי טוטב ואם לאו אתם אומרים מה הגיוע הזה שיער עלינו הלך ודן עמהם אמר להם אלכסנדרוס מקדון מי תובע מיד מי אמרו ישמעאלים אנו תובעים מירן ומתורתן אנו באים עליהם כתיב כי את הבכור בן השנואה יכיר וישמעאל בדין שיטול פי שנים אל גביעה בן קוסם ארוני המלך אין אדם עושה מה שהוא רוצה לבניו אמר לו הין ואל והכתיב ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק אמרו לו והיכן שטר שולות שהולק בין בניו אל ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות ונסתלקו משם בבושת פנים אמרו כנענים מתורתן אנו באים עליהם בכל מקום כתיב ארצה כנען ארץ כנען יתנו לנו את ארצינו אל גביעה בן קוסם ארוני המלך אין אדם עושה לעבדו מה שהוא רוצה אל הין אמר והכתיב ארור כנען עבד עבדים וגו' הרי הארץ שלנו והם עבדים לארוני המלך ונסתלקו משם בבושת פנים אמרו מצרים מתורתן אנו באים עליהם ששים ריבוא יצאו מאצלינו טעונים כלי כסף וכלי זהב וכתיב וינצלו את מצרים יתנו לנו את כספינו ואת זהבינו אמר לו גביעה בן קוסם אדוני המלך ס' ריבוא בני אדם עשו אצלם (*Ita exemplar meum Cracoviæ editum. Sed lego potius* רלֿו, *tum ob similitudinem literarum* ר & ל *ubi hujus pars superior manca fuerit tum quod* רדֿו *in Numerorum designatione pro nihilo plane, extra mendum, haberi potest*) רדֿו שנים מהם בכספים ומהם זהבים שניטלים בשכרן דינר ליום ישבו פילוספים וחשבו ולא הגיעה לק שנה עד שנמצאת אין מצרים לטיטון ונסתלקו משם בבושת פנים:

Tempore Alexandri Macedonis, venerunt Ismaelitæ, ut cum Israelitis litigarent de Primogenitura. Cum illis veniebant item binæ familiæ improbæ Cananæi & Ægyptiis. Consilio inito, quisnam Advocati munus illis litibus præstaret, dixit Gibeah Ben Kosam, ego ibo & in judicio agam cum illis. Ei responsum est, cave ne Terra eis velut evicta cedat. Ille vero, ibo & in judicio agam. Si ipse vicero, bene se res habebit. Sin vero, integrum erit vobis dicere, quid nobis cum homuncione illo? Abiit & in judicio agit cum illis. Interrogante Alexandro undenam actores hi? illi undenam rei? Nos, inquiunt Ismaelitæ, petimus quod possident ipsi, idque juxta ipsorum legem. Proferimus in eos id quod scriptum est (Deut. 21. 17.); *sed filium odiosæ agnoscet pro primogenito; unde Ismaeli jus erat ut duplicem sortiretur hæreditatis partem. Ad hæc Gibeah Ben Kosam, Domine mi Rex, inquit, nonne fas est cuique pro libitu suo cum filiis seu Liberis suis agere? Annuenti Regi, at scriptum est* (Gen. 25. 5. & 6. Adisis lib. de Successionibus ad leges Hebræorum cap. 37.), *inquit, & dedit Abraham totam substantiam suam Isaaco. Illi vero, at ubi, inquiunt, est Instrumentum editum quo divisa est hæreditas filiis ejus. Respondit ille, Et filiis Concubinarum quæ fuere Abrahæ dedit Abraham munera. Et pudoris caussa ulterius litigare nolebant. Cananæi vero; ex ipsorum lege contra eos ostendimus Terram ipsam passim nuncupari Terram Canaan, unde Terram quæ nostra est Nobis reddi petimus. Atqui iterum Gibeah Ben Kosam, Domine mi Rex inquit, nonne fas est cuique pro libitu suo cum filiis seu Liberis suis agere? Annuenti Regi. At scriptum est* (Genes. 9. 25.), *inquit, Maledictus Canaan, servus servorum erit ille fratribus suis. Ecce tibi Terra ipsa nostra est, atque illi sunt servi Domino meo Regi. Unde etiam & hi ob pudorem ulterius litigare nolebant. Ægyptii demum ita agunt. Debent nobis* LX. *myriadas. Egressi enim sunt e regionibus nostris vasis argenteis & aureis onusti, juxta quod scriptum est* (Exod. 12. 3.) *& spoliaverunt Ægyptios. Reddant igitur nobis Argentum nostrum & Aurum nostrum. Respondit Gibeah Ben Kosam, Domine mi Rex, Sexaginta Myriades hominum* (ex Hebræis) *operas eis* CCXXXVI. *annos præstabant, partim in Auro partim in argento artificium exercendo. Pro Operarum igitur mercede abstulerunt Nummum sive Denarium* (seu ejusce valorem) *in diem. Inito autem a Peritis qui adessent computo, constitit ne centum quidem annos*

nos præteriisse a tempore quo primum Ærarii usus in Ægypto comperiretur. Ob pudorem igitur ulterius nec hi litigare volebant. Vocabulum טמיון טימון seu טמיון (quod planissime e Græco sermone quo *ταμιεῖον ærarium* denotat in Orientem, ut fieri amat, migravit) interpretatur heic Isachar Ben Netphali (*videsis Baal Aruch in* טמיון) אוצר שכר העבודה *Thesaurum Mercedis servitii, servitutis*, seu operarum. Sensus videtur; plusquam mille ac centum annos ab Exitu ex Ægypto tunc præteriisse, nec tamen centum annos a tempore quo Ægyptiis usum fuisse constaret ærarii unde operarum merces præsteretur; adeoque nihil illis probationis mansisse, unde se Hebræis mercedem aliter solvisse asserere possent. Miræ sunt hæ disceptationes forenses, ubi omissa utrinque omnino tot annorum præscriptionis ratione, ad argumenta tantum ex lege, historia sacra, ejusque interpretamentis petita convolans. An vero res ipsæ fuerint, Alexandro Judice, ita gestæ, an ingenii Rabbinici figmenta (quemadmodum fere Rhetorum atque Sophistarum apud Græcos & Latinos controversiæ fictæ) neutiquam decerno. Certe Tertullianus adversus Marcionem justitiam nullam defuisse in vasis, ex Numinis mandato, Ægyptiorum asportandis adstruens, *age*, inquit *adversus Marcionem lib. 2. cap. 20.* (*De ratione etiam judicii hujus vide Epiphanium in Ancorato; ejusque de Justitia, Clementem Alexandri strom. α. Isidor. Pelusiot. lib. 4. Epist. 87. Scot. in sent. 3. dist. 37. quæst. unica*), *infelicissime haretice; teipsum expostulo arbitrum; cognosce in utramque gentem prius, & ita de -- ---ctore præcepti judicabis. Reposcunt Ægyptii de Hebræis vasa aurea & argentea; contra Hebræi mutuas petitiones instituunt, allegantes sibi quoque eorundem patrum nomine ex eodem scripturæ instrumento mercedes restitui oportere illius operariæ servitutis, pro laterinis deductis, pro civitatibus & villis ædificatis. Quid judicabis optimi Dei elector? Hebræos fraudem agnoscere debere an Ægyptios compensationem? Nam & ajunt ita actum per legatos utrinque, Ægyptiorum quidem repetentium vasa, Judæorum vero reposcentium operas suas. Et tamen has justitia renuntiaverunt sibi Ægyptii. Hodie adversus Marcionitas amplius allegant Hebræi, negantes compensationi satis esse, quantumvis illud auri & argenti, si sexcentorum millium operæ per tot annos vel singulis nummis diurnis æstimentur. Quæ autem pars major; repetentium vasa an incolentium villas & urbes? Querela ergo major Ægyptiorum, an gratia Hebræorum? ut solo injuriarum Judicio Hebræi Ægyptios repercuterent, liberi homines in ergastulum subacti: ut solas suas scribæ eorum apud subsellia sua ostenderent flagellorum contumeliosa atrocitate lacaratas: non paucis lancibus & scyphis pauciorum utique divitum ubique sed totis & ipsorum facultatibus, & popularium omnium collationibus satisfaciendum Hebræis pronuntiasses. Igitur si bona Hebræorum causa, bona jam & causa, id est mandatum creatoris qui & Ægyptios gratos fecit; nescientes & suum populum in tempore expeditionis angusto aliquo solatiu tacitæ compensationis expunxit. Plane minus exigi jussit. Hebrais enim etiam filios Ægyptii restituere debuerant.* Ita tam Pater hic, quam Talmudici, judicium ejusmodi memorant.

CAPUT IX.

De Judicio Divino, & Pœna Præmioque cœlitus, *juxta Hebræos*, expectando. Excisionis Pœna, *juxta nonnullos*, triplex, *adeoque* de Immortalitate Animæ *Talmudicorum aliquot sententiæ*.

SUpeseſt ut de Judicio Divino seu Fori superioris, quod בית דין שלמעלן nuncupant, juxta institutum tandem agatur. Qualenam sive Pœnæ sive Præmii genus Noachidæ, dum Remuneratorem Numen agnoscerent, timere, expectare, sperare obligarentur, nullibi, quantum didici, docent Talmudici. At interea Præmium sperandum, & Pœnam, qualiscunque ea fuerit, ex divino Judicio seu cœlitus eis timendam, expectandam, in eo satis tradunt quod ad observanda quæ diximus septem Præcepta sic eos velint obligari, sic item violatione teneri, ut sacrificia expiatoria eos adhibere etiam oporteret, qua de re satis libro tertio. Ceterum qualenam genus tum Præmii tum Pœnæ ipsi sentirent ad Noachidas ex judicio divino attinere, eliciendum forte fuerit tum ex eo quod de ejusmodi Pœna ac Præmio, qua seipsos spectat, tradidere, tum ex eo quod expressim habent de Noachidarum item Pœna & Præmio. Ex sententia fori seu tribunalis superioris in universum ajunt esse (*Gem. Bab. ad tit.* Chagiga *cap.* 1. *Maimonn. halach.* Thesuba *cap.* 8.) טובה צפונה לצדיקים: *Bonum Justis repositum*, id est שכר הצדיקים *præmium Justorum*, quod nuncupant חיי העולם הבא *vitam futuri seculi*. Eamque agnoscunt fore æternam semperque beatam. Hanc item nominibus priscis גן עדן *horti deliciarum*, *Paradisi*, *Montis Domini*, *Templi Domi-*

ni, *Portæ Domini*, ſæpius ſignificari. Juſtum autem definiunt eſſe eum cujus iniquitati præponderent juſtitiæ ſeu obſervationis merita. Si enim ajunt (*Gem. Bab. ad tit.* Rosh hashena *cap.* 1. *fol.* 16. *b. Maimon. halach.* Theſuba *cap.* 3.) כל אחד ואחד מבני אדם יש לו זכיות ועונות מי שזכיותיו יתירות על עונותיו צדיק ומי שעונותיו יתירות על זכיותיו רשע מחצה לע מחצה בינוני: *Unicuique hominum ex Adæ poſteris, ſunt juſtitiæ* ſeu *obſervationis merita, ſunt item peccata. Is vero cujus merita peccatis ſuis præponderent, Juſtus eſt; uti & is cujus peccata Juſtitiæ meritis præponderent, malus ſeu impius dicendus. Quod ſi quis utrorumque æqualiter fuerit particeps, is intermedius eſt.* Primi generis vocant צדקים גמורים (*Gem. Bab. ad tit.* Rosh hashein *cap.* 1. *f.* 16. *b.*) *Juſtitia conſummatos*, ſecundi רשעים גמורים *conſummatos impietate*, id eſt Juſtiſſimos & ſceleſtiſſimos, ceteris, ut heic, intermediorum nomine tributo. Quemadmodum autem Juſtis ejuſmodi, præmium ſtatuere vitam æternam beatamque, ſic Malis ſeu impiis atque Intermediis, quales verbis jam allatis memorant, ſive Pœnam *Excisionis* כרת dictam (Extinctionem dixiſſet Cicero) ſive Gehennam (*de* Gehenna *videſis Targum Hieroſolymitanum præter ea quæ magis obvia ſunt Geneſ.* 3. 24. uti etiam de Synonymis ſive Gehennæ ſive aliis quæ heic memorantur Pœnis, *Petrum Galatinum de Arcanis Catholicæ veritatis lib. 6. cap. 7. &c. & Gem. Bab. ad tit.* Erubin *cap.* 2. *fol.* 18. *b.* 19. *a. Manaſſe Ben Iſrael. lib. de Creatione problem.* 19. *ex Zohar*, *Miſna & Gem. utraque tit.* Sanhed. *cap.* 11. *Maimonid. hal.* Theſuba *cap.* 8. *&c. R. Samuel. de Ozida in fat. ad comm. in* Pirke Aboth *&c.*) pro mercede manere ajunt ita, ut, pro peccatorum pondere, damnentur. Nam velut in ſtatera in foro ſuperiori peccata ac merita cujuſque appendi ſemper volunt, ut fere Jovem aurea lance fata Græcorum & Trojanorum libraſſe ait Homerus *Iliad.* θ. Vitam autem æternam חלק בעולם הבא *partem* ſeu *ſortem in futuro ſeculo* appellitant, & pro eorum qui eo gaudeant, qualitate ac meritis, variam eſſe ajunt (*Videſis R. Jehudam Ben Samuel. in* Sepher Cozri *part.* 3. §. 1.). Juſtorum etiam dum vitam agunt præmia, uti & Impiorum Pœnas, cœlitus accepta agnoſcunt, ac utriſque pro multiplici Numinis ſive gratia ſive vindicta diverſitatem eſſe non exiguam. Deleri autem Confeſſione ac perfecta Pœnitentia, quam pluribus deſcribunt, omnimoda peccata; quorum alia חמורות ſeu graviora id eſt quæ ex inſtituto divino tam Exciſione quam Morte ex ſententia forenſi plectuntur præter perjurium, alia קלות ſeu leviora, quibus nempe non adjicitur Exciſionis pœna, nominant. Ex ſacro autem ſermone triginta ſex enumerant (*Miſn. tit.* Ceritoth *cap.* 1.) quorum ſcienter & ultro commiſſorum nullum eſſe quod non Exciſione, niſi remiſſum fuerit, ſeorſim & per ſe ſit puniendum; ita tamen, ut, ubi eorum nullum reperiatur, peccata etiam alia ſint in trutina non raro adeo ſimul gravia ut non minus meritis juſtitiæ quam illa, præponderent nec leviori Exciſione itidem Pœna, punienda. Exciſionis autem Pœna, ἐξολοθρεύσεως Helleniſtis id eſt *perditio* dicta, quæ lege occurrit, ſtatuitur nonnullis Triplex. Neque enim ſatis de hac pœna conſentiunt Magiſtri. Legitur apud R. Bechai *in* Biur hathorah *fol.* 149. *col.* 1. (*videſis quæ habet Maimonides* Theshuba *cap.* 8. *&c. Moſ. Mikot. præcept. Neg.* 105. *Nachmanid. in* Pirush Tora *fol.* 200. *&* 201. *Abarbinel in* Pirush Tora *fol.* 297. *col.* 2.) הכריתות שבתורה מצאנום על ג׳ חלקים יש כרת לגוף לבדו ויש כרת לנפש לבדה ויש כרת לשניהם לגוף ולנפש: *Excisiones quæ in lege occurrunt tripartito diſtribuuntur. Eſt genus Excisionis qua exciditur Corpus tantum. Eſt itidem Excisionis genus qua ſola Anima exciditur.* Et in Platonica philoſophia memorantur (*Proclus in Theolog. Platonic. lib. 6. cap.* 10.) ψυχαὶ ἐκτεθαμμέναι *animæ ſublatæ* ſeu *extinctæ*. Et demum (ſic R. Bechai) *eſt genus Excisionis, qua tam Anima quam Corpus exciditur*. Quemadmodum in Valentinianorum dogmatis dicitur (*Epiphanius hæreſ.* 31.) τὸ τῶν ἀνθρώπων τάγμα ὑλικὸν ſeu *ordinem hominum materialem* ſeu *terreſtrem* ἀπόλλυσθαι ἅμα σὺν ψυχῇ καὶ σώματι *ſimul cum anima & corpore perire*. Primi generis ajunt Pœnam eſſe *prematuræ mortis* ſeu quæ בחצי ימיו *antequam dies*, ſeu *tempus vitæ aliàs expectandum* abſolvatur, accidit. Certe & in Pſalmis legitur (*Pſalm.* 55. *comm. ult.*). *Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos*. Hanc autem pœnam volunt deſignari in ſacris literis ubi dicitur נכרת האיש ההוא מקרב עמו *excidetur homo ille e medio populi ſui*, aut phraſis de Exciſione ſimilis uſurpatur, qualis ſexies in Lege occurrit. Nam ii, quibus hujuſmodi ſignantius præſcribitur pœna, Sex ſunt.

I. בעל אוב *qui conſuluerit Ob & Jideoni*; Levit. xx. 6.

II. שוחט בחוץ *Qui mactaverit extra*; Levit. xvii. 4.

III. המעלה בחוץ *Qui obtulerit extra*, Levit. xvii. 9.

IV.

IV. המפטם את השמן *Qui oleum confeceris* contra Legem, Exod. xxx. 33.

V. המפטם את הקטורת *Qui confeceris suffimentum*, contra Legem, Ibid. 38.

VI. הסך השמן המשחה *Qui Oleum unctionis effuderit*, contra Legem Ibid. 33.

Generis secundi Excisionis pœnam vigesies septies (ad scelerum, quibus diserte præscribitur, numerum) haberi in lege observant. Quindecies, ubi concubitus incesti prohibentur, adjecto ונכרתו הנפשות העשות מקרב עמם: & Levit. 18. 29.) *excidentur animæ sic facientes de medio populi sui*. Ubi populum suum pro ceteris, quæ futuro, non excisæ, gaudent seculo, animabus sumunt. Quales illi concubitus fuerint, libro quinto *cap.* 1. & 10. susius enarratur. Ideo autem in eis quindecim *Ceritboth* seu Excisiones ponunt non xxvi. juxta concubituum ibi designatorum numerum, qua undecim in ipsa enumeratione veluti plane redundant. Nam quindecim, id est, priores septem, & decimus sextus cum sequentibus (demtis decimo octavo, xxv. & xxvi.) omnes satis continent, ut ante monitum est. Qui restant duodecim huic pœnæ, ex disertis legis verbis, obnoxii, eis sunt.

I. המחלל את השבת *Qui profanat Sabbatum*; Levit. xxxi. 4.

II. הטמא שאכל את הקודש *Immundus qui sanctum comederit*; Levitic. vii. 20. 23. 3.

III. הבא למקדש טמא *Qui in Templum ingreditur immundus*; Num. 19. 13.

IV. האוכל חלב *Qui comedit Adipem*; Levit. vii. 25.

V. האוכל דם *Qui comederit sanguinem*; Ibid. 27. & 17. 10. & 14.

VI. האוכל נותר *Qui comederit sacrificii residuum, die tertio*; Ibid. 19. 6.

VII. האוכל פגול *Qui comederit residuum sacrificii extra locum suum*; Ibid. 7. & videsis Obadiam Bartenor. ad tit. *Ceritboth cap.* 1.

VIII. האוכל חמץ בפסח *Qui comederit fermentum in Paschate*.

IX. האוכל ביום הכיפורים *Qui comederit quid in die Expiationum*; Levit. xxiii. 29.

X. העושה מלאכה ביום הכיפורים *Qui opus aliquod feceris die expiationum*; Ibid. 23. 30.

XI. *Qui Pascha non observarit*; Num. 19. 13.

XII. *Masculus, qui minime fuerit circumcisus*; Genes. xvii. 14.

Tres ceteri, quibus triginta sex conficiuntur, & ad genus attinent tertium, sunt.

I. המגדף, *Blasphemus*; Num. 15. 30. & 31.

II. העובד עבודה זרה *Cultus extranei reus seu Idololatriæ*; Ibid.

III. הנותן מזרעו למולך *Qui ex semine suo dederis Molocho*; Levit. xviii. & 20. 5.

Altero enim heic in loco Anima, altero ipse qui Molocho semen dederit, excidendus. Quomodo vero Blasphemia & Cultus extraneus, locis ad hoc tertium genus jam indicatis Hebræis intelligantur, supra ostensum est libro secundo. Id autem quod habetur memorati Numerorum capitis commate 31. הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה: *Excidendo excidetur anima illa, iniquitas ejus super eam*, & tam ad Blasphemum quam ad extranei cultus reum, juxta Magistrorum scita, attinet, de כרת חמור seu *Excisione graviori*, quæ tum Animæ est tum Corporis, sumunt, quam itidem כרת כפול *Excisionem Duplicem* nuncupant. Adeo ut ex secundo Excisionis pœnæ genere, ipsam plane velint esse desinere Animam, corpore ante tempus suum moriendi alias naturale, minime sublato; ex genere vero tertio, tam Vitam ante tempus alias naturale cœlitus præripi, quam Animam amplius non omnino esse. Atque inde pro justitiæ seu iniquitatis modo sive Immortalem sive Mortalem Animam esse pronuntient. Sed pœnas etiam qualescunque, cum Immortalitate, leviores quam Animæ Excisionem decernunt. Adeo ut interea etiam ipsas animas interdum mortales esse existiment & perire. Et diserte Magistris celeberrimis (*Maimonid. hal.* Thesuba *cap.* 8. *vide Constantin. L'Empereur in Jachiadem in Daniel. pag.* 157.) aliis Excisio animæ generatim dicitur pœna esse, qua impius נכרת ברשעו ואבד כבהמה *exciditur ob impietatem suam & destruitur veluti brutum*. At vero in festo Expiationum universa peccata tam Graviora qualia diximus, quam leviora (modo præter confessionem ac pœnitentiam perfectam damni illati fieret compensatio, ubi id intervenerat) quotannis per caprum apopompæum sibi expiata fuisse docent (*idid. cap.* 1. & 1. *Misnæ tit.* Joma *cap.* 8.) Certe Excisionis apud eos ejusmodi pœna Tacito olim videtur sub-

oluisse. *Augendæ*, inquit ille (*Histor.* 5.) de Hebræis, *multitudini consulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis* (*gnatis* legit Lipsius; & de liberis neci non exponendis intelligit ut ante monuimus) *nefas; Animasque prælio aut suppliciis peremtorum æternas putant. Hic generandi amor & moriendi contemtus.* Edidicerat igitur forsan eos existimasse (nonnullos saltem eorum nec obscuri nominis) animas, alias æternas, alias non item. Sed advertendum est inprimis heic quod habet D. Paulus de Pharisæorum id est sectæ quam ipse amplexus fuerat aliorumque sui temporis Hebræorum sententia; *confiteor &c.* (Act. Apost. 24. 15.) *spem habens in Deum, quam & hi ipsi expectant, resurrectionem futuram Justorum & iniquorum.* Nec sana ita rarum est omnium, sive justorum sive injustorum, resurrectionem & Judicium apud Magistros supponi juxta illud R. Eliæzeris Kapernaitæ (*Pirke Aboth. cap.* 4.) הלודים למות והמתים להחיות והחיים לדון: *Qui nati sunt morientur, qui mortui sunt reviviscent, qui reviviscent judicabuntur.* Alia sunt id genus perplurima, ut prætermittam quæ habet non semel Josephus, Philo, Eusebius in Præparatione Evangelica, alii de Animarum Immortalitate ex disciplina Hebræorum, uti etiam quæ nonnullis eorum de metempsychosi tribuuntur (*Sixt. Senen. Bibl. Sanct. lib.* 2. *tit. T. Lips. Physiolog. Stoic. lib.* 3. *dissertat.* 12.). Quod vero de Pœnis hactenus dictum, ita semper juxta eos est intelligendum ut peccata fere omnimoda errore seu ignorantia commissa sacrificiis expiatoriis, in lege præstitutis, plane delerentur. Non defuit qui כרת quod *Excisio* nobis est, plane Talmudicis pœna cœlitus infligenda, vertit pridem nec semel, *excommunicatio*, ut videre est in versione Canonum de Pœnitentia (*Cantabrigiæ* 1631.) ex Maimonidis Juris corpore. Sed alienissima est illa Vocabuli significatio ab ea quam omnino admittunt Magistri. De Resurrectione autem mortuorum juxta Hebræos, consulas Menasse Ben Israel in libro ea de re nuperrime edito *Amstelodami* 1636.

CAPUT X.

De Pœnis & Præmiis fori Superioris, *Cœlestis, seu Divini, quæ ex Hebræorum sententia*, ad Noachidas *seu* Universum genus humanum *attinerent.*

Breviter ostensis hactenus quæ de Præmiis ac Pœnis ex judicio Divino sibi debitis, tradunt Hebræi, sequitur ut quomodo etiam & in quantum ea ad Genus Humanum seu alias Gentes attinere velint, itidem dispiciamus. Tertio Excisionis genere, quod tam animæ quam corporis appellant ut jam dictum est ex aliquorum sententia, puniri Cultum Extraneum, cujus species etiam est Molochi sacrificium, atque Blasphemiam seu Maledictionem Numinis Sanctissimi, palam est. Cum igitur horum Interdicta Naturalia etiam velint fuisse, atque ad genus humanum universum nunquam non attinuisse, iniquum non est existimare, ipsos Pœnam, quam cœlitus sibi horum violationis nomine irrogandam existimarent, voluisse pariter ad alios spectasse. Secundo autem Excisionis genere, quod appellant illi solius Animæ, universos illos concubitus incestos Revelationis Turpitudinum nomine in Levitico denotatos puniri volunt. Unde & saltem sex illos ex Jure Naturali ab initiis rerum, juxta ostensa, interdictos Excisione etiam in Noachidis puniri eos statuisse vix est quod dubitemus; cum toties item animadvertant etiam Gentiles apud seipsos in legum Mosaicarum prooemio (ex vi vocabulorum illorum איש איש *homo homo*) contineri, saltem ratione Sex illorum universis pariter vetitorum, ut libro quinto fusius est narratum. Sed & disertis verbis negant Gentilibus aliquot seculi futuri præmium, quo carere Pœna est. Nam de iis qui Diluvio periere ajunt, *Misn. tit.* Sanhed. *cap.* 11. (*videsis Manasse Ben Israel de Resurrectione lib.* 2. *cap.* 8. & 9.) דור המבול אין להן חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין: *Qui Diluvio periere vitæ futuræ exsortes sunt, neque sistentur judicio.* Ultimo scilicet. De Sodomitis item, pronuntiant futuri seculi exsortes eos fore, attamen in Judicio ultimo sistendos quasi Pœnas pro peccatis luerent usque ad יומא דדינא רבא *diem Judicii Magnum* & tunc plane exscinderentur. Alia habent ejusmodi, quæ vide in capite undecimo tituli Sanhedrin & in Maimonidis *cap.* 3. & 8. tractatu de Pœnitentia, atque commentariis adjectis. De Præmio autem quo dignantur qui, ex Gentibus, Septem quæ tractamus præcepta rite observarint, Maimonides; *ibid. cap.* 3. (*vide Manass. Ben Israel loco jam ante citato, & ad Deut. quæst.* 163. *Hispanice*, 2. *Latine*) חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא: *Piis ex Gentibus Mundi pars* seu *sors est in Futuro seculo.* Quod in annotationibus adjectis de eis, qui Præcepta Noachidarum observarint, explicatur. Atque ipse alibi, (*Halach.* Melakim *cap.* 8. *adde eundem Halach.* Isuri Bia *cap.* 14.) כל המקבל

המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב״ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ולא מחכמיהם: *Quicunque susceperit in se septem Præcepta, atque monitus ea cautius observaverit* (de Proselytis Domicilii recens factis loquitur) *ipse est ex eis qui vocantur Pii ex Gentibus Mundi, atque ei sors est in seculo futuro. Eum vero intelligimus qui ea observaverit ideo quod præceperit Deus O. M. ut legislator. Nam & per Mosem Magistrum nostrum nobis notum fecit, imperatam fuisse antiquitus Noachidis eorum observationem. Ceterum si sponte solum*, seu *ex suo potius arbitratu* (non habita imperantis Numinis sanctissimi ratione) *ea observaverit, nec pro Proselyto Domicilii nec pro aliquo ex Piis ex Gentilibus Mundi habetur, neque in numero Sapientum eorum censendus est*. Atque ubi occurrit in corpore Talmudico (*Gemara Babylon. ad tit.* Aboda Zara *cap.* 1. *fol.* 3. *a.*) שאפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול: *etiam Paganum qui diligenter legem observaverit veluti Pontificem maximum habendum*, id est, inter primarios Hebræorum, quantum ad præmium attinet, censendum; adjicitur in Glossa פירוש בשבע מצות שלהם דאלו בשאר מצות אמרינן בסנהדרין פרק ד׳ מיתות גוי העוסק בתורה חייב מיתה: *Intelligendum est de septem præceptis Paganis propriis. Nam quod ad cætera attinet; docetur in Titulo Sanhedrin capite de quatuor pœnarum capitalium generibus* (Talmud. Babil. eod. tit. fol. [illegible]) *Paganum qui observaverit legem* (qua Israeliticam, atque in ditione Israelitica) *mortis esse reum*. Qua de re etiam alibi diximus (*vide lib.* 3. *c.* 5.) Tantum abest ut de lege sua Talmudici admitterent id quod Tryphon *apud Justin. Martyr. in dialogo* (& *videsis Hugonem Grotium de Jure belli ac Pacis lib.* 1. §. 16.) olim & Christiani aliquot maxime Fortunatus Scacchus (*Sacror. Elæochrysmaton Myrothec.* 2. *cap.* 18.) Apostolici sacrarii præfectus scilicet Legem Mosaicam necessario etiam Gentilibus observandam universis *qui unius Veri Dei notitiam habentes, Deum etiam Hebræorum, verum esse Deum cognovissent, vel saltem id probabiliter suspicari potuissent*; quæ Scacchi verba sunt. Sed vero de Pœnarum & Præmiorum, ex Judicio divino, qua spiritualium qua corporalium, aliter item, qualitate, satis inter se discrepant Magistri veteres, ut inprimis est elicere ex doctissimis Josephi Albo Sepher Ikarim *lib.* 4. *cap.* 29. &c. commentariis.

CAPUT XI.

Capitum illustriorum Juris Naturalis *seu Noachidarum* vestigia *expressissima in* Jobi historia, ante legem Mosaicam, *saltem non ubi* Mosaica *lex, qua* Mosaica *seu Hebraica, obtinuit, conscripta.*

PRæter ea quæ ex sacra Mosis Historia atque e Talmudicis, de Capitibus illis Juris Naturalis Gentium seu Noachidarum Septem, hactenus tradidimus, advertendum est etiam alibi in Utroque fœdere superesse quidem, quæ pro expressissimis horum, qua Noachidarum sunt, vestigiis a viris doctis sumuntur. Qua de re Corollarium adjicere visum est. In Fœdere Veteri Jobus homo simplex ac rectus, timens Deum & abstinens a Malo, præter plurima pietatis atque humanitatis officia, de Cultu extraneo, de blasphemia seu Maledictione Numinis, de Homicidio, de Adulterio ac de Furto, ut suo ævo interdictis, nec non de Judiciis, aperte agit. De cultu Extraneo ita, *Job* 31. 26. *ad dictum caput* (*videsis Jacob. Bolducium* & *ad cap.* 23. *vers.* 12.) *si aspexi Lucem* (aut Solem) *cum splendesceret, aut Lunam nobiliter incedentem; & seductum est in abscondito cor meum & applicata est manus mea ori meo &c. Etiam sic denegassem Deum qui est desuper*; Seu ut Vulgata; *Quæ est iniquitas maxima & negatio contra Deum Altissimum*. Ubi Hellenistis substituitur pro eo quod de Sole & Luna ex Hebræo attulimus ἢ οὐχ ὁρῶμεν Ἥλιον τὸν ἐπιφαύσκοντα *ita in Ms. Bibliothecæ Regiæ ad Divi Jacobi* (. χ̃) ἐκλείποντα, Σελήνην δὲ φθίνουσαν. Οὐ γάρ ἐπ' αὐτοῖς ἐστι. Id est, *Nonne videmus Solem qui lucebat, Ecclipsim pati, & Lunam decrescentem? Non enim in eis est*. Scilicet agnoscunt etiam ipsi Creatorem, adeoque non in eis quid habetur adorandum. Quod ad Maledictionem Numinis seu Blasphemiam attinet; absoluta semper quam servabant filii ejus convivandi periodo, *mittebat Jobus &* (cap. 1. 5.) *sanctificabat eos, consurgensque mane obtulit holocausta juxta numerum omnium ipsorum. Dicebat enim Job, ne forte peccaverint filii mei* וברכו האלהים בלבבם: & *benedixerint Deo* (ut legitur in Vulgata) *in cordibus suis. Sic faciebat Jobus singulis diebus*. Quomodo vero verbum τὸ ברך tam *maledicere* quam *benedicere* significet antea ostendimus *lib.* 1. *cap.* 10. *lib.* 2. *cap.* 11. De Homicidio alibi; *Si gavisus sum*, inquit,

quit, (*cap.* 31. 29. *vide etiam cap.* 24. 14.) *ad ruinam ejus qui me oderat*, & *exultavi quod illum invenisset malum! Non permisi ut peccaret guttur meum, ut scilicet precaretur animæ illius maledictionem. An non dixere viri tabernaculi mei, quis det de Carne ejus? non saturamur.* Alia item occurrunt in eodem libro, de ea re. Et de Adulterio, *si deductum est cor meum ait*, (*cap.* 31. 9. *adde cap.* 24. 15.) *super muliere* (γυναικὶ ἀνδρὸς ἑτέρου habent Hellenistæ, id est, *uxore viri alterius* & paulo post ibi θυμὸς γὰρ ὀργῆς ἀκατάσχετος τὸ μιᾶναι ἀνδρὸς γυναῖκα *Furor enim iræ indomitus commaculare viri uxorem* quæ in Hebræo desunt) & *ad ostium proximi mei insidias posui*, תטחן לאחר אשתי: *molat alteri uxor mea* & *super ea incurvent se alii*. Ubi Hebræorum aliqui Molendi verbum ita adhibitum volunt, quoniam servitium in moletrina seu pistrino tunc temporis erat מהעבודות המיוחדות אשר תעבור בהם האשה את בעלה: (*Levi Ben Gersom ad Job cap.* 31. 9. & *Sal. Jarch. ibid.*) *ex ministeriis singularibus quibus marito serviebat uxor*. Adeoque imprecatum Jobum ut si libidinose pudicitiam uxoris vicini ambierat, nedum adulterii reus esset, sui ipsius alteri serviret uxor; idque etiam in concubitum. Nam & Chaldæus ibi diserte תשמיש עם חורן אנתתי (*videsis etiam R. Mosem. Alsheich. in Biur Job. fol.* 74. *b. Etiam de* טחן *seu molendi vocabulo ad coitum* (*ut* alienas permolere uxores *fere Horatio*) *designandum adhibito vide Vulgat. vers. Thren. cap.* 5. 13. & *compara cum Hebræo*) *Cocat cum alio uxor mea;* cui consonum est illud Vulgatæ; *scortum alterius sit uxor mea*. Quin Hellenistæ eo in loco, ἀρέσαι ἄρα καὶ ἡ γυνή μου ἑτέρῳ *Placeat quoque uxor mea alteri:* Ubi scholion vetus, ac si vocabulum ἀρέσαι, id est placeat, ex sono alterius Græce simili illuc migrasset Ε'βραῖος, inquit, ἀλέσαι, *Hebræus ibi habet, molat*. Id etiam quod initio capitis XXXI. legitur *Fœdus pepigi cum oculis meis* ומה אתבונן על בתולה: id est, & *quid cogitarem aut adverterem in Virgine?* sive, ut Hellenistæ, *non cogitabo de Virgine*, seu ut Vulgata, *ut ne cogitarem quidem de Virgine*, interpretantur Hebræi (*idem ibid. a* & *Salomon. Jarch. ad Jobi cap.* 31. *com.* 1.) acsi dixisset Jobus adeo se alieni conjugii jus violare nolle, ut nec virginem quidem libidine intueretur, ne scilicet ejusce postea alteri nuptæ amore ductus adulterium forsan in ea committeret. Neque enim innuptæ concubitus ex Jure Noachidarum illicitus, ante legem Mosaicam, habebatur Hebræis ut ante ostensum est. Furtum autem, Rapinam, dolum atque omnimodam rerum alienarum illicitam contrectationem, quæ ad Furti caput in Noachidarum jure attinet, pluribus insectatur capite vigesimo quarto. Et postea (*cap.* 31. *comm.* 7.) *Si in manibus meis hæsit macula* (seu manibus meis ἥψάμην δώρων *munera tetigi*, ut Hellenistæ) *seminabo ego ut alius comedat* & *progenies mea eradicetur*. Judiciorum demum reis præstitutorum manifesta mentio, tam ubi de Adulterio quam de cultu Extraneo verba facit. De illo, ait, כי הוא זמה והוא עון פלילים: quod in Vulgata vertitur *hoc enim nefas est* & *iniquitas maxima;* De hoc גם הוא עון פלילים: *etiam hæc est iniquitas maxima*, uti etiam Vulgata; seu καὶ τοῦτό μοι ἄρα ἀνομία ἡ μεγίστη λογισθείη, ut Hellenistæ (quibus comma illud prius de Adulterio jam dictum non repetitur) id est, *etiam* & *hoc ut iniquitas maxima mihi esset imputanda*. Neque aliter sane paraphrastes ibi Chaldæus. Ceterum Hebræis עון פלילים sonat *Crimen Judicum*, id est *Judiciale*, *forense*, seu apud Judices in foro puniendum, seu (*Salom. Jarchi. ad Job.* 31. & *Moses Alsheich. ibid. fol.* 75. *a. alii*) עון שמשפט יסורין ראויין לבוא על ידו: *crimen Judiciale*, *idoneo pœnarum genere castigandum*. Nam & apud Mosem פלילים usurpatur (*Exod.* 21. 22. *Deut.* 32. 31.) pro *Judicibus*, atque ita ab Onkelo transfertur uti etiam in Vulgata; tametsi id non omnino agnoscant Hellenistæ, quibus pro eo quod est in Cantico Mosis ואיבינו פלילים: *inimici nostri sunt Judices*, substituitur οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ἀνόητοι *Inimici nostri sunt stulti*. Alia non solum de Judicio Forensi apud homines, verum etiam de Cœlesti illa seu superiori Judicii Domo (de qua ante) occurrunt *cap.* 5. 4. *cap.* 15. 26. & *seqq. cap.* 19. 29. apud Sanctum illum autorem. Quin & ipsum se Judiciis præfuisse aperte memorat (*cap.* 29. 7. & *seqq.*) Jobum autem sive ad secula legis Mosaicæ promulgatione anteriora, sive ad Gentem saltem Mosaicis legibus, qua Mosaicis, neutiquam obstrictam attinuisse, veteribus est satis in confesso. Obtinet sane apud Hebræos fere sententia, eum (Beresith Rabba *parash.* 57. *Aben Ezra ad Job* 1. *Gemar. Babyl. ad tit.* Baba Bathra *cap.* 1. *fol.* 14. Sepher Juchasin *fol.* 9. *b.*) floruisse sub Isaaci ac Jacobi tempora, id est diu ante Legem in Sinai promulgatam, atque ex Nachoris Abrahæ fratris nepotibus fuisse; tametsi non desint etiam inter eos qui eum ne extitisse quidem velint, sed historiam ejus fuisse Parabolam, (*videsis Maimonid.* More Nebochim *part.* 3. *c.* 22.

&

& comment. R. Sem. Tom. ibid.) eamque a Mose conscriptam. Quam opinionem ex Ezechiele, ubi Noachus Daniel & Jobus simul recensentur, (*Ezechiel* 14. 14. *&* 20.) alii refellunt. Ex libro autem Syriaco ad calcem versionis Hellenisticæ dicitur eum habitasse in Terra Husitidi in finibus Idumææ & Arabiæ, nomenque ei fuisse Jobab, patrem Zarachum (*Genes.* 36. 33.) ex filiis Esau, adeoque eum quintum ab Abraha fuisse, atque secundum Idumææ regem. Josephi ævo tribuitur a Saido Batricida Patriarcha Alexandrino, qui nec Zarachum sed nescio quem Amozum Zaracbi filium ei patrem facit. Rebus Josephi explicatis subjungit ille Batricides وفي ايامه كن ايوب الصديق وهو ايوب ابن اموص ابن زلراح ابن رلعويل ابن لعيص ابن اسحق ابن ابرلهيم *Et in diebus ejus floruit Jobus ille Justus qui fuit filius Amozi filii Zaracbi filii* (*Genes.* 36. 17.) *Revelis filii Esau filii Isaac filii Abraham*. Quæ Christiani Scriptores habent de Jobi ævo ac parentibus plurima, ut satis obvia, (*adisis Commentarium Pinéda in Jobi caput* 1.) missa facimus. Verum ante legem datam floruisse satis inde videtur constare, quod vir ob justitiam atque pietatem incomparabilem celeberrimus victimas, filiorum nomine, toties (*Job* 1. 5.) obtulerit, nec omnino secundum legem Mosaicam (*Levitic.* 17. 4. *&* 9.) de sacrificiis quæ ad ostium tabernaculi semper & mactanda & offerenda erant. Atque Legis ajusce violatio pœna Excisionis plectebatur, ut ante monitum est. De Gente vero ejus Mosaicis legibus neutiquam obstricta ita diserte & apprime ad firmanda ex eo Juris Noachidarum capita, D. Augustinus. *Homines*, (inquit, *de Civitate Dei lib.* 18. *cap.* 47.) *quosdam non terrena sed cœlesti societate ad veros Israelitas, superna cives patria, pertinentes etiam in aliis gentibus fuisse negare non possunt* (Hebræi) *quia si negant facillime convincuntur de sancto & mirabili viro Job, qui nec indigena, nec Proselytus, id est advena populi Israel fuit. Sed ex gente Idumæa genus ducens, ibi ortus, ibidem mortuus est; qui divino sic laudatur eloquio ut quod ad Justitiam pietatemque attinet nullus ei homo suorum temporum coæquetur. Quæ tempora ejus quamvis non inveniamus in Chronicis, colligimus tamen ex libro ejus quem pro sui merito Israelitæ in autoritatem Canonicam receperunt, tertia generatione posteriorem fuisse quam Israel. Divinitus autem provisum fuisse non dubito ut ex hoc uno sciremus etiam per alias gentes esse potuisse, qui secundum Deum vixerunt eique placuerunt, pertinentes ad spiritualem Hierusalem*. Hactenus ille.

CAPUT XII.

Præceptorum *seu* Interdictorum Noachidarum *seu* Universalium, *quæ illustriora hactenus ex Hebræis ostensa sunt*, vestigia *in Canone* Synodi Hierosolymitanæ *ab Apostolis celebratæ, juxta nonnullos, reperiri. Qua de re disquiritur.*

IN Novo demum Fœdere insitam Hebræis de Noachidarum seu Gentium jure nemini non observando sententiam spectasse volunt aliqui sacrosanctam Synodum illam Hierosolymitanam sub Christianæ Ecclesiæ initiis habitam; ubi agitata quæstione, utrum etiam Gentes quæ Christianismo nomina dederant, servare deberent Leges Mosaicas adeoque circumcidi, an ex libertate Christiana eis forent soluti responsum miserunt Apostoli & seniores Fratres, in epistola Synodica ad eos qui fuere tunc in Antiochia Syria & Cilicia fratres ex Gentibus ea de re dubitantes, quæ *visum est*, inquiunt, (*Act. Apost.* 15. 28.) *Spiritui Sancto & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris quam hæc necessaria; ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & Sanguine & Suffocato, & Fornicatione, a quibus custodientes vos bene agetis. Valete*. Atque D. Paulus de Circumcisione aliisque aliquot Legis Mosaicæ ceremoniis postmodum agens, *De his autem*, ait, (*ibid. cap.* 21. 25.) *qui crediderunt ex Gentibus nos scripsimus, judicantes ut abstineant se ab idolis immolato, & Sanguine & Suffocato, & Fornicatione*. Ita Vulgata. Græca Epistolæ Synodicæ sunt *μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας, ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε. Ἔρρωσθε*, *Nihil ultra vobis imponere oneris præter hæc necessaria; ut abstineatis ab Idolothytis & a Sanguine & a Suffocato & a Fornicatione; a quibus si vos ipsos contineatis, bene agetis. Valete*. Ita exemplaria pro omnia edita, præter Complutense, Montani Regium, & horum aliquot sequacia. In his vero, uti etiam in vetustis (*Robert. Stephan. in Margin. editionis suæ. Theodorus Beza; Francisc. Junius &c.*) aliquot Mss. post *καὶ πορνείας a Fornicatione* sequitur *καὶ ὅσα μὴ θέλετε ἑαυτοῖς γίνεσθαι, ἑτέροις μὴ ποιεῖν, ἐξ ὧν* &c. Id quod primum codices Complutenses ty-

typis exhibuere. Adeo ut sermonis contextus ita sit *a Fornicatione; & quæ non vultis vobis fieri, aliis nec vos ea faciatis, a quibus si vos ipsos contineatis &c.* Nec sine celeberrima hac æquitatis regula atque ingenti humanæ societatis firmamento, D. Jacobi verba in Synodo habita in nonnullis autoritatis magnæ exemplaribus concluduntur; nec sine ea, Synodicæ epistolæ locum illum legebant Patres antiquissimi, Irenæus & Cyprianus, quorum verba ubi epistolam citant, alias etiam a recepta lectione discrepant. Hic ad hunc modum (*lib.* 3. *ad Quirinum ad eadem*); *Item in actibus*, inquit, *Apostolorum*, *Visum est Sancto Spiritui & nobis nullam imponere sarcinam, quam istam quæ ex necessitate est, abstinere vos ab Idololatriis & Sanguinis effusione & Fornicatione. Et quæcunque vobis fieri non vultis, aliis ne feceritis*. Irenæus *adversus Hæreses lib.* 3. *cap.* 12. vero, *Placuit enim Spiritui Sancto & nobis nullum amplius vobis pondus imponere quam hæc quæ sunt necessaria; ut abstineatis ab Idolosbytis, & Sanguine & Fornicatione; & quæcunque non vultis fieri vobis, aliis ne faciatis; a quibus custodientes vos ipsos bene agitis, ambulantes in Spiritu Sancto*. Utrique, vides, regulam illam veluti partem haberi Synodicæ Epistolæ; ut etiam interpreti Æthiopico quod adnotavit V. CL. Ludovicus de Dieu. Certe & in Epistola illa velut ex Novo fœdere exscripta in præfationem Legum Aluredi Regis Angliæ ante annos DCCXI. aut circiter, habetur hæc regula ꝥ pær ge pillen pær odye men cope ne don ne dop ge pær odyum monnum, quod idem sonat Saxonice. Certe & regula illa apud ipsos Judæos, extra Novum Testamentum, occurrit Legitur in Tobiæ monitis (*Tobit.* 4. 16.) ad filium; ὁ μισεῖς μηδενὶ ποιήσῃς quod vertitur in Vulgata *quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando facias*; Et Philo; (*apud Euseb. Præparat. Evangelic. lib.* 8. *cap.* 7.) ἅ τις παθεῖν ἐχθαίρει, μὴ ποιεῖν αὐτόν; *quæ quis moleste graviterque ipse fert, ea ne faciso*. Quod inter ea recenset quæ suæ genti receptiora fuere. Ex hisce & illud apud Ælium Lampridium de Alexandro Severo, *Si quis de via in alicujus possessionem deflexisset, pro qualitate loci, aut fustibus subjiciebatur in conspectu ejus, aut virgis, aut condemnationi: aut, si hæc omnia transiret dignitas hominis, gravissimis contumeliis, quum diceret, visne hoc in agro tuo fieri quod alteri facis? clamabatque sæpius quod a quibusdam sive Judæis sive Christianis audierat & tenebat; idque per præconem quum aliquem emendaret dici jubebat*, Quod tibi non vis, alteri ne feceris. *Quam sententiam usque adeo dilexit, ut in Palatio & publicis Operibus præscribi juberet*. Patrum vero quos ante diximus neuter Suffocati meminit. Quod tamen legitur in omnibus quotquot utimur sive Græcis sive Latinis codicibus, uti etiam apud Syrum Arabem & Æthiopem. Sed hac in re variasse etiam olim codices scimus ex SS. Hieronymo, *Comment. ad Epist. ad Galat. c.* 5. & Ambrosio, *ad epist. ad Galatas cap.* 2. (*& videsis Baron. in Annal. Ecclesiast. An.* 51. *num.* 17. *& seqq. & Francisc. Suarez de Legibus lib.* 9. *cap.* 20. §. 8. *&* 9.) & Tertulliano *lib. de Monogamia cap.* 5. *& de Pudicitia cap.* 12. Neque hic omnino Suffocatum in commate illo agnoscebat. Neque Ambrosius genuinam illud sed adjectitiam fuisse sacri sermonis partem autumat. Vetustissimo autem Bibliothecæ Serenissimi Regis nostri, ad D. Jacobi, Exemplari Ms. ex Oriente nuper allato, deest τούτων post τῶν ἐπάναγκες adeo ut ita, non *præter hæc necessaria* sed *præter necessaria* simpliciter vertendum sit. Jam vero non defuere ævi nostri viri perdocti qui in epistolæ jam dictæ canone ipsissima Juris Noachidarum, quæ tractavimus, capita septem contineri voluerint. Guilielmus Schickardus, enumeratis illis septem, subjicit (*In* Bechinath Happeruschim *pag.* 84.); *Quæ eadem præcepta, Act.* 15. *gentibus conversis, loco Mosaicorum imponebantur*. Alibi (*De Jure Regio cap.* 5. *theor.* 17. *pag.* 129. *vide item Valent. Schindler. in Lexic. Pentaglot.* 1530.) item, de eisdem; *Quæ in primitiva etiam Ecclesia Christianorum gentibus conversis, loco Mosaicæ legis rigidissimæ ex decreto Apostolorum & Synodi Hierosolymitanæ imposita fuerunt. Act.* 15. 29. Alii tantundem. Atque ipse, fateor, propensior olim fui eam in sententiam. Sed vero ut res penitius dispiciatur, paulo altius est repetenda. Ex iis quæ libro secundo supra ostensa sunt, liquet Judæos sine Baptismo, Circumcisione, atque Oblatione neminem admisisse, ut Proselyti Justitiæ nomine, in eorum Ecclesiam cooptaretur. Nec cooptatum quempiam qui futuram Legis Mosaicæ observationem in se non reciperet, modo itidem ibi indicato. Quin nec in fedus seu amicitiam, id est in Societatem Humanam, quempiam nomine Proselyti Domicilii apud eos, dum plane sui juris fuere, acceptum, nisi is, modo etiam ibi indicato, Juris Noachidarum seu Naturali, quod præ manibus est, capitum observationi nomen daret. Quod itidem ferme cernitur in eis quos Proselytorum

Do-

Domicilii instar diximus. Cum igitur sub initiis Christianismi, Judæi aliquot ex Pharisæorum secta, rituum suorum ac Mosaicæ legis tenaciores, Christo nomina dederant, atque interea animadverterant Gentes non sine Baptismo quidem, at sine Circumcisione atque Oblatione, in Christianismi secum societatem seu Ecclesiam sibi communem adcisci, adeoque veluti Proselytos Justitiæ (qua Judæis conjungerentur, aut in Religionis unionem ab illis admitterentur) ex Regeneratione haberi; ne patrii atque vetustioris in Proselytorum ejusmodi Justitiæ admissione ritus, nunquam antea sibi majoribus suis non diligentissime observati, negligentiores in Gentium societatem hanc convenirent, etiam eas circumcidi (*Act. Apost.* 15. 1. & 5. & *videsis Epiphan. hæres.* 28. *in Cerinthianis*) atque leges, quæ fuere ceteræ, Mosaicas observare volebant. Sed de Circumcisione maxime instabant; quippe sine qua nec Sanctam illam societatem omnino contrahi potuisse, morem semper majorum spectantes, existimabant. Unde illud; *Et quidam descendentes de Judæa docebant fratres; quia nisi circumcidamini, secundum morem Mosis, non potestis salvari.* Ita tam Vulgatus interpres quam codices quibus utimur Græci quos & sequitur Syrus & Arabs. Sed vetustis nonnullis MS. (*Robert. Stephan. in margin. Franc. Junius &c.*) legitur etiam *Et quidam descendentes de Judæa* τῶν πεπιστευκότων ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τῶν φαρισαίων eorum scilicet *qui crediderant ex secta Pharisæorum*; Et dein *nisi circumcidamini* καὶ τῷ ἔθει Μωϋσέως περιπατῆτε *& in Mosis Instituto ambulaveritis, non potestis salvari.* Et certe ex eis quæ in eodem capite sequuntur satis constat, tam Pharisæos fuisse qui tunc pacem Ecclesiæ hac doctrina turbarent, quam non solum Circumcisionem sed etiam ceteras, quæ fuere, leges Mosaicas observari a Gentibus Baptismo susceptis, eos voluisse. Hac de re autem Antiochiæ disputatione habita, Paulus & Barnabas (qui argumentis plurimis in Pharisaicam illam sententiam usi, controversiam tamen finire nequibant) cum aliis aliquot Hierosolymam ablegantur, ut ibi ab Apostolis & Presbyteris res definiretur. In Synodo, ea agitatur. Apostolis & Presbyteris in ea Definitum est, Lege quidem Mosaica seu Hebræorum, qua Mosaica atque Ecclesiæ seu Reipublicæ Judaicæ præscripta, Gentes quæ Christo nomina dederant neutiquam teneri, sed Christiana frui debere Libertate. Unde nec ritus, quibus Proselyti Justitiæ fieri solerent, jam aut vim aut locum habere. Nam Proselyti Justitiæ, ad morem majorum sic dicti, ad Ecclesiam Judaicam, qua Judaica esset, qua singularis, & a ceteris hominum quibuscunque cœtibus discreparet, tantum attinebant. At vero advertendum est, minime quæstionem agitari de Juris quo Simpliciter tenerentur Gentiles capitibus, qualia sunt illa Noachidarum Septem quæ tractavimus, sed de Jure Mosaico seu eo quod in fœdere veteri Judæis præscriptum est e quo desumuntur illa de Idolothytis, Sanguine, Suffocato, Fornicatione; ut quæ necessario observanda, ex autoritate Synodi, ab eis qui Christianismo nomina dantes cum Judæis sua pariter Christianismo dantibus nomina viverent, adeoque societatem religionis cum eis inirent. Nec quidem de Proselytorum Domicilii jure (quorum nec admissionis formula tunc temporis, nec diu ante, in usu) sed plane de eo quod Proselytorum Justitiæ admissionem haud parum imitaretur actus est. Scilicet de Gentilium in Societatem Judæorum Christianismo, ex disciplina in Judæa orta, imbutorum cooptatione. Neque enim de Homicidii, Furti, aut Blasphemiæ interdictis aut de Judiciis civilibus (quæ ex septem Noachidarum Juris capitibus sunt quatuor) omnino in Synodo monetur. Nec in canone vocabulum occurrit quod ad horum aliquod spectare videatur, nisi Sanguinem de Homicidio seu ejusdem effusione ibi dictum cum veterum nonnullis (*Tertul. de Pudicitia cap.* 12. *Cyprian. lib.* 3. *advers. Quirinum*, *alii aliquot*) manifesto hallucinatis, admiseris. Nec sane opus erat, ut de eis ibi moneretur, uti nec de ipsa Idololatria, quatenus simpliciter actus est idola colendi; utpote quæ universa ex Evangelica disciplina, quam amplecterentur tam Gentiles quam Judæi sic in societatem Christianismi simul ac vitæ cooptati, satis cognita. Annis enim aliquot ante non solum prædicatum est Evangelium & doctrina Evangelica disseminata, verum etiam edita sunt, saltem conscripta, Evangelia aliquot Christianis legenda ac proculdubio lecta. Synodus enim illa sub annum L. Christi seu Claudii Cæsaris IX. habita est. Jam vero D. Marcum suum conscripsisse circa quadriennium aut quinquennium ante docemur, tum ex recepta apud Chronologos vulgares sententia, tum ex Orientalium traditionibus ea de re in Scriptis aliquot Arabicis vetustis. In vitis Evangelistarum a Petro Kirstenio editis (*Bræsl.* 1608.) expressim legitur D. Marcum scripsisse Evangelium suum في السنة الرابعة من ملك لقلوديوس

لقلوديوس قيصر *Anno quarto Claudii Cæſaris*, quemadmodum item in ſubjunctis Evangelio ejuſdem in editione Erpeniana (*Et vide V.C. Ludovic. de Dieu in notis ad 4. Evangel. pag.* 230. *&* 151.). De tempore autem D. Matthæi ſcriptione, non ita conſentiunt Autores. Sunt quidem qui Caii Cæſaris anno tertio eum ſcripſiſſe velint (*Euſeb. in Chronica*), aliis (*Irenæus lib.* 3. *cap.* 1.) in tempora etiam Claudio poſteriora ſcriptionem ejus rejicientibus. Sed ſententia prior aut alia quæ ei ſatis proximat (*Baron. Annal. an. Chriſti* 41.), eſt & veriſimilior & receptior. Atque ita annis compluribus ante Synodum etiam conſcripſit ille. Certe & in Evangelio ejus Arabico editionis Erpenianæ ſubjungitur ex codico vetuſto كل نسخ بشارة متى الرسول وكلن صيبها في اول سنة من ملك لقلوديوس قيصر ملك الروم *Abſolutum eſt exemplar Matthæi Apoſtoli quod ſcripſit &c. primo anno regni Claudii Cæſaris Imperatoris Romani*. Qua de re videſis plura in vitis Evangeliſtarum Arabicis, editionis Kirſtenianæ. Saidus vero Batricides في عصر قلوديوس قيصر كتب متاوس انجيله بالعبرانيه في بيت المقدس . *Tempore Claudii Cæſaris ſcripſit Evangelium ſuum Matthæus Hebraice in Templo*, ſeu *civitate ſancta*. Nam ſic potius exiſtimo بيت المقدس ibi ſignificare. Ita Capita illa Juris Univerſalis, cum aliis Evangelicis, erant ſatis nota, tum ex prædicatione tum ex ſcriptis quæ Synodum ac Quæſtionem anteceſſerant. Unde etiam, non eſt quin credamus, ad Chriſtianos jam ſive ex Judæis ſive ex Gentilibus factos idem attinuiſſe, quod de proximi temporis Chriſtianis memorat Plinius *lib.* 10. *Epiſt.* 97. *&* *Tertul. Apologetic. cap.* 2. ad Trajanum Auguſtum. Eos ſcilicet ſacramento ſolenni ſe obſtringere ſolere, *ne Furta, ne latrocinia, ne Adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depoſitum appellati abnegarent*. Quæ cum ita ſint, ſuaderi nequeo, ut Jura Noachidarum ſimplicia aliqua in Synodo illa doceri aut imperari exiſtimem. Id quod ſane apertius fiet ſi ſingula perpendamus. Primum, in Synodo inter Neceſſaria illa ponuntur Idolothyta ſeu Idolis immolata, quæ ipſa etiam ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων nuncupantur ſeu *inquinamenta idolorum*. Pro eodem a patribus nonnullis (*S. Cyprian. & Tertul. locis citatis & Tertull. de Idololatria cap.* 24.) ſubſtituitur *Sacrificia* & *Idololatriæ*, perinde ac ſi ipſe idola colendi actus ſimplex ſeu cultus extraneus ſimpliciter ſic prohibitus Et verum quidem eſt, res ipſas omnimodas quæ ex eo quod Idolis ſacratæ ſunt pro interdictis habebantur Judæis (ut libro ſecundo eſt oſtenſum) nomine עבודה זרה *cultus extranei* ſeu *Idololatriæ* indigitari ſolitas, uti ibi etiam liquet: ubi inſuper manifeſtum fit, nefas fuiſſe, immolata idolis ex diſciplina Judæorum comedere, aliave eis ſacrata in uſus promiſcuos adhibere. Nemo autem hominum autumabit, puto, opus fuiſſe ut ipſo idololatriæ actu magis interdiceretur Gentilibus qui Chriſto nomina rite dederant, quam Judæis ipſis. Sed ut eſu uſuve promiſcuo rerum idolis ſacratarum abſtinerent Gentiles, quemadmodum aſſolebant Judæi; rerum ſcilicet eſu, quas, utcunque per ſe ipſas ſimpliciter illicitæ non eſſent, ideo interim illicitas eſſe voluit Synodus ne *licentia* earum eſus *offendiculum fieret* (Epiſt. 1. ad Corinth. 8. 9. & cap. 10.) *infirmis*, qua de re fuſius D. Paulus, & Theologi paſſim. Ita circumſtantia quædam ſeu appendix Idololatriæ, per ſe ac ſimpliciter non illicita, prohibetur; non ipſe Idola colendi ſeu cultus extranei actus, quem tam Gentiles Chriſtianiſmo rite imbutos quam Judæos abhorruiſſe certum eſt. Adeo ut caput de Idololatria quod Juris eſt Noachidarum & citra Legem Moſaicam obſervandum, heic neutiquam omnino reperiamus. Quod vero ad bina illa, Suffocatum & Sanguinem, attinet; ex eis quæ ſupra oſtenſa ſunt, conſtat nec Sanguinem juxta receptiſſimam Magiſtrorum ſententiam, nec Suffocatum, Noachidis ex Jure ſuo interdictum; ſed tantum אבר מן החי *membrum ab animali vivo diſcerptum*. Nam ad Gentiles ſeu Proſelytos Domicilii aut Noachidas attinet lex Moſaica (*Deuteron.* 14. 21. *citata ante*); qua expreſſim permittitur eis כל נבלה *omnimodi morticinii* eſus, etiam inter Judæos. Morticinium ibi genus eſt; quo, quantum ad hanc rem, continetur plane Suffocatum, id eſt, cadaver ſeu corpus animalis cujus ſanguis non effuſus; ſive vi ſive ultro ſpiritum exhalaverit. Abſtinentia igitur a Suffocato ex lege Moſaica Judæis data ſolum pependit, nec in Noachidarum jure omnino reperta eſt. Etſi quis contendat ſanguinem forte ſumendum in Synodo atque etiam in Geneſi, ubi (*Cap.* 9.) interdicitur, pro ipſo revera ſanguine ſeorſim ſumto, nec tantum pro membro animalis viventis, ne id temere is admittit quod receptiſſimæ doctrinæ Talmudicæ de Geneſi loco palam adverſatur; mo-

modo singularem τῇ R. Chanina Ben Gamaliel sententiam supra memoratam excipias. Quod denique quartum occupat in Canone Synodi locum seu *πορνεία* aut *Fornicatio* ut vulgo redditur, & a nonnullis etiam pro Fornicatione, quam sic vocant, Simplici (*S. Thomas* 2. 2. *quæst.* 154. *ad primum; alii*) ibi sumitur, quasi Gentilas citra Judæorum disciplinam Symplicem Fornicationam intar licita ante habuissent; Certa ita plana caput Juris Noachidarum quod ast de Revelationa Turpitudinis seu Incastu aut illicito Concubitu (juxta quod libro quinto explicatur) non continebit. Et viris doctis merito displicuit illa interpretatio, uti & alia illa qua pro Idololatria accipitur. Nuperrime autem Vir doctrina & ingenio præcellens, *πορνείαν* ibi non pro ipsa sive fornicatione sive quacunque scortatione ajusve actu sumi vult, sed pro meretricia oblatione; ita scilicet ut, quemadmodum *ἀλισγήματα εἰδωλοθύτων*, *inquinamenta immolatitiorum* intelliguntur Idolothytorum nomine, ita atiam *ἀλισγήματα πορνείας inquinamenta scortationis*, id ast, *oblationes meretriciæ τῇ πορνείᾳ* designentur. Quod loco ex S. Athanasio allato probare contendit. Ut vetetur scilicet, ne gentes cibis, qui idolis essent a meretricibus oblati vel mercede emti meretricia, se pollnant. Quæ habent alii obvia præterimus. Sed vero (si conjecturæ nostræ, non tam asserendo quam disquirendo, locus admittatur) cum in lingua Hellenistica illius ævi *πορνεία* significaret omnimodum incestum seu illicitum concubitum, primum libentius propendeo in illorum sententiam, qui de ipso Illicito Concubitu locum capiunt. Scilicet tum in cognatis ac affinibus incestum vocabulo ao denotari ex fœdere novo manifestum est, id ast, idem ipsum quod nomina ערוה *Turpitudinis*, juxta ea quæ libro disseruntur quinto, apud Talmudicos contineri solet; quemadmodum etiam notione generaliori ipsum Fornicationis nomen Patribus Latinis solet significare. Legitur in fœdere Novo, *Omnis qui dimiserit uxorem suam παρεκτὸς λόγου πορνείας extra* (D. Matth. 23. 32.) *causam fornicationis, facit eam mœchari*, & alibi (*Idem* 19. 9.) *μὴ ἐπὶ πορνείᾳ nisi ob Fornicationem*. Liquidius nihil est quam in vocabuli vi Adulterium ibi continari, unde & *præter causam adulterii* & *præter ex causa adulterii* patribus vetustissimis (*Tertullian. advers. Marcionem lib.* 4. *cap.* 34.) illa recte ibi vertuntur. Sed de locutione illa, plura in Uxore Habraica. Et demum Incastum omnimodum Apostolorum lingua hoc nomine, velut genere, denotatum, non aliter atque τῇ ערוה Talmudicis, manifestum fit ex increpatione illa qua ad Corinthios usus est D. Paulus de impio illo Patris de matrimonio hærede ac *Fornicatore* seu *Incesto fornicatore* uti eum vocar Tertullianus *de Pudicitia cap.* 13. 14. *&* 15. *Omnino*, inquit Apostolus *ad Corinth. epist.* 1. 5. 1., *auditur* inter vos *πορνεία καὶ τοιαύτη πορνεία fornicatio & talis fornicatio qualis nec inter gentes nominatur, ita ut uxorem patris sui aliqais habeat*. Incastus cum Noverca Fornicatio heic seu *πορνεία* nuncupatur, quemadmodum etiam omnimoda ex coitu multiplici spurcities Nicolaitarum *Apocal.* 2. 14. *&* 15. (*ad quem locum videsis S. August. de Heresibus Epiph. in Hæres.* 25. *Tertullianum præscript. advers. Hæretic. cap.* 40.). Unde atiam Gratianus, *Caus.* 36. *quæst.* 1. *cap.* 2. *videtur Fornicatio esse genus cujuslibet illiciti coitus*, inquit, *qui fit extra uxorem legitimam*; uti & de Adulterio S. Ambrosius; *lib.* 1. *de Abraham cap.* 4. *Quicquid in eam quæ non sit legitima uxor commissum fuerit, adulterii damnatur crimine*. Dein varo, cum Fornicationis seu *πορνείας* (id est ערוה) genera fuerint ex Hebræorum disciplina, alia Gantilibus seu omni generi humano, ut supra ostensum est libro quinto, ab ipsis rarum initiis interdicta (nec tamen ex recepto Gentilium more ab eis satis ubique abstineretur) alia Lega Mosaica sau in Levitico vetita, in quibus etiam continentur ipsa quæ universo humano generi, ab Adæ tempore, seu Noachidis illicita statuebant; cum item de Legis Mosaicæ sive obsarvatione sive cessatione quæstio agitata sit adeoque decisio in rem præsentem facta, quidni existimemus omnigenis ערוה *turpitudinibus* atque concubitus ex Lege Mosaica illicitis, id est tam ex jura Noachidarum illicitis, quam ex Levitico, abstinendum voluisse Synodum? Abstinendum scilicat Gentilibus in Christianismum cum Judæis coopiatis. Etiam forsan & illud simul complecti canonam voluit Synodus; jam nempe, cooptationis in Christianismum, quæ Proselytismi Justitiæ apud Judæos fere instar haberetur, rationem dissimilem omnimodo esse rationi Proselytismi antiquitus receptæ qua, juxta Legis Mosaicæ & rituum Judaicorum interpretationem avitam, pristina desinebat cognatio atqua omnimoda sanguinis conjunctio inter Proselytum primo factum & qui anta ei sanguine conjuncti sunt; ut & libro secundo & quinto fusius ast ostensum. Neque consanguinitatis abolitionem ejusmodi deinceps apud Judæos

Chri-

Christianos factos & Gentiles, qui Christiani inter ipsos Proselyti fuere, admittendam. Unde & abstinendum a concubitu alias ratione Proselytismi inter conjunctissimos ante apud Judæos permisso, juxta locis indicatis itidem dicta. Quæ res quidem ad conjugia Christianorum, sive ex Judæis Proselytis sive ex Gentilibus invicem, sutura haud parum attinuit. Et sane, quum mutua conjugiorum necessitudo & communio epularis ac cibi simul capiendi mos Vulgaris ingentem & perinsignem adeoque singularem in conversatione humana locum occupent; cum item ex suffocati adeoque sanguinis esu inprimis discriminaretur tunc palam Gentilis a Judæo (ut in supra ostensis videre est) cum item ex more avito, Judæis ferme inolevisset illud quod per hyperbolen de eis dixit Juvenalis, *Satyr.* 14.

> *Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti,*
> *Quæsitum ad fontem solos deducere verpos;*

Cum demum cetera Jura Mosaica, qua Mosaica, nollet jam Synodus sacra Gentilibus conversis imponi; mirum non omnino est de capitibus illis ita tunc eam constituisse; ne scilicet absque ejusmodi abstinentia ibi sancita (quæ circa primarias & maxime quotidianas conversationis mutuæ causas versabantur) societas Christiana inter Judæos & Gentiles pariter in Christianismum cooptatos cooptandosque contrahenda, in ipsis Ecclesiæ velut incunabulis, difficilius iniretur. Sed ex jam dictis, ni fallor, non obscure liquet, in Synodo illa Jura Noachidarum neutiquam innui. Neque omnino Regula illa æquitatis in exemplaribus nonnullis subjuncta, facit ad sententiam eorum, qui aliter velint, firmandam. Qua autem ratione id quod de Idolothytis, ac Sanguine ac Suffocato ibi habetur, temporale nec perpetuum (maxime in Ecclesia Occidentali) fuerit censitum, & ab eo quod de πορνείας Fornicatione seu scortatione ac omnimodo Incestus genere adjicitur, sit ibi, quatenus hoc ad legem attineat Moralem, distinguendum, & quomodo τὰ ἐπάναγκες (*præter commentarios obvios, videsis I. Cloppenburgium in Schola Sacrificiorum Problem.* 5. *pag.* 182.) seu Necessaria ibi sit sumendum, seu in quantum Remissibilia, ut dixit Tertullianus, *libro de Pudicitia, cap.* 5. *& vide eum lib. de Monogamia, cap.* 5. Canonis ejusdem interdicta fuerint, locus hic non est disceptandi. Nam ad aliud scribendi disquirendique genus attinet.

FINIS TOM. XXVII.